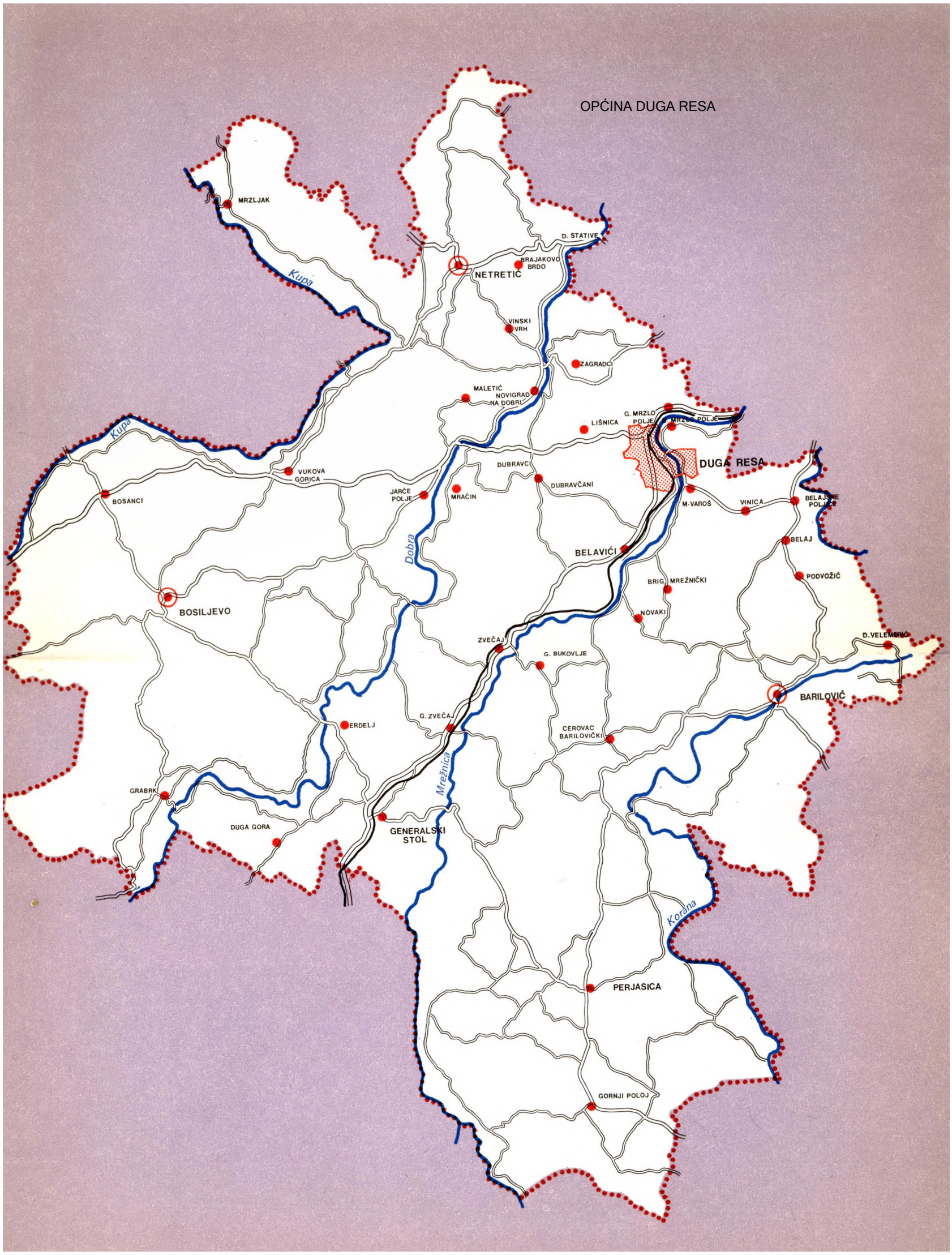
DUGA RESA

radovi
iz dalje prošlosti
NOB-e
i
socijalističke
izgradnje

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

OPĆINA DUGA RESA
MRZLJAK
Kupa
D. STATIVE
BRAJAKOVO BRDO
NETRETIĆ
VINSKI VRH
ZAGRADCI
MALETIĆ
NOVIGRAD NA DOBRI
LIŠNICA
G. MRZLO POLJE
MRZLO POLJE
DUGA RESA
VUKOVA GORICA
DUBRAVCI
DUBRAVČANI
JARČE POLJE
MRAČIN
BOSANCI
M. VAROŠ
VINICA
BELAJSKE POLJICE
BELAJ
BELAVIĆI
Dobra
BRIG. MREŽNIČKI
PODVOŽIĆ
NOVAKI
BOSILJEVO
ZVEČAJ
G. BUKOVLJE
D. VELEMERIĆ
BARILOVIĆ
G. ZVEČAJ
ERDELJ
CEROVAC BARILOVIĆKI
Mrežnica
GRABRK
DUGA GORA
GENERALSKI STOL
Korana
PERJASICA
GORNJI POLOJ

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

ZBORNIK 15

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

ZBORNIK 15

Redakcija

STEVICA BELAVIĆ, DRAGO BOLJKOVAC, dr MIJO BOLJAR, BRANKO BOROVAC, MARKO ĆURILOVIĆ, ANTON FUDURIC, HERMAN FURLAN |, MILOŠ GOJAK, BOŽO KOZLINA, SIMO KOZLINA, dr EMIL LUDVIGER, JOSIP LULIK, DRAGO LJUBIĆ PAVLE MATIČIĆ, KATICA MIHOLOVIĆ, JURAJ ORŠANIĆ | MIKA PAVLAČIĆ, NIKOLA PROKŠELJ, JOSIP RADIČEVIĆ, MIROSLAV ŠANTEK, STJEPAN ŠKRTIĆ, IVAN ŠOMEN, PETAR VINSKI, PETAR VRANJEŠ, MATO VRBETIĆ, MILAN VUJAŠKOVIĆ i dr ĐURO ZATEZALO

Odgovorni urednik

dr ĐURO ZATEZALO

Recenzenti

dr VESNA ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, dr BOSILJKA JANJATOVIć, dr MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, dr EMIL LUDVIGER, JOSIP LULIK i MARIJA VRBETIĆ

Štampa

Štamparski zavod »Ognjen Priča« Zagreb, Savska cesta 31

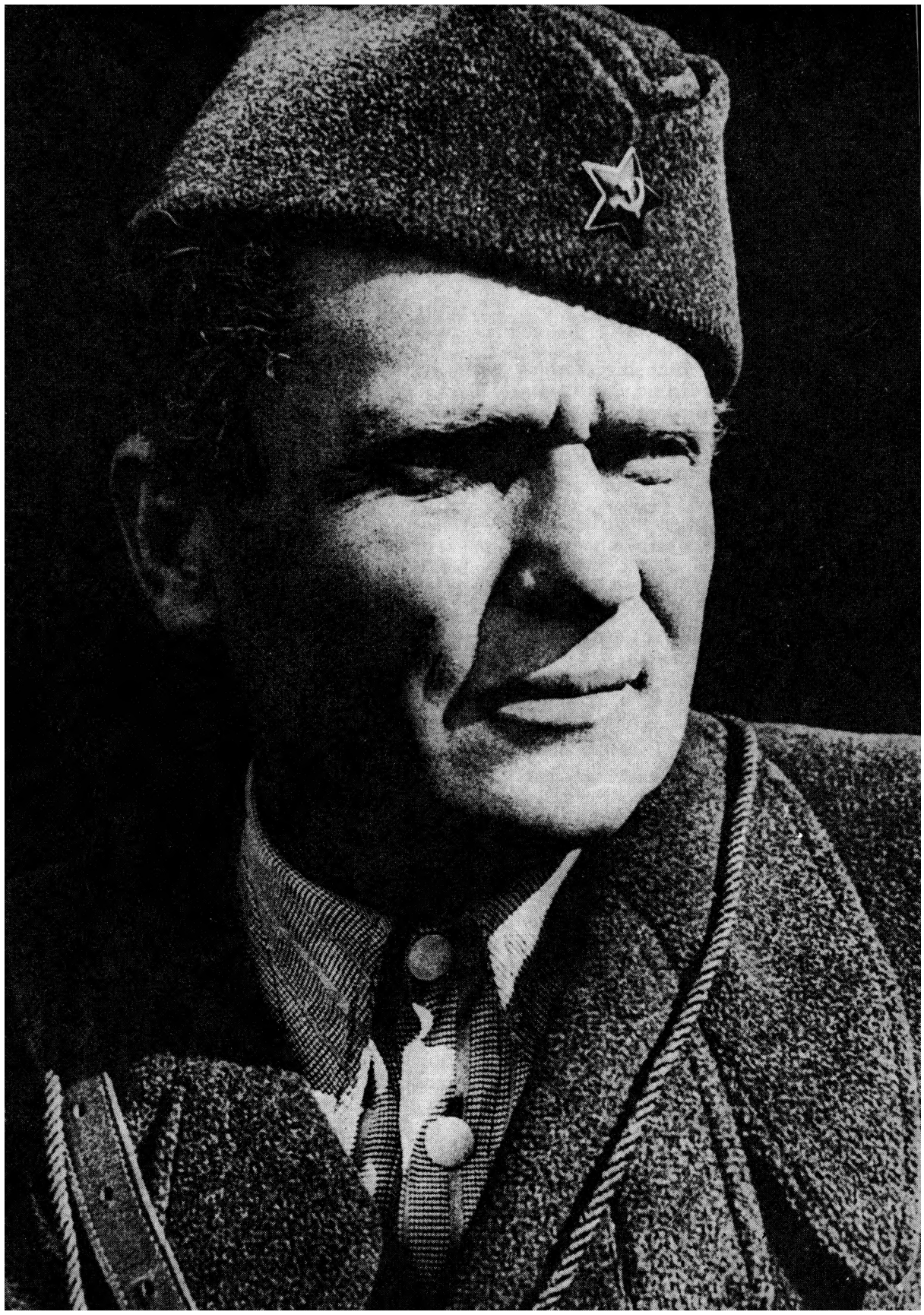
DUGA RESA

radovi
iz dalje prošlosti,
NOB-e
i
socijalističke
izgradnje

KARLOVAC 1986.

KNJIGU IZDAJEMO U CAST
45-GODIŠNJICE USTANKA
NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE
I 6. MAJA
DANA OSLOBOĐENJA DUGE RESE

Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito

Napomena Redakcije

Općina Duga Reka kao društveno politička zajednica u cjelini i njeno središte, samo mjesto (gradić) Duga Resa, poznato je još s kraja XIX vijeka po svojoj tekstilnoj tvornici. Područje ove općine, uz grad Karlovac, predstavlja najznačajniji prostor karlovačke regije kako zbog broja stanovništva i geografskog položaja, tako i zbog važnosti koje joj daje u ekonomskom pogledu njena više od stotinu godina stara Pamučna industrija. Sve te okolnosti imale su presudan utjecaj na društveno-ekonomska kretanja tokom minulog stoljeća. Radničko-proleterska jezgra Duge Rese utrla je put progresivnog gibanja i dala pečat razvitku kako samog središta tako i čitavog područja današnje društveno političke zajednice.

Ovaj teritorij tokom četverogodišnje narodnooslobodilačke borbe, od 1941. do 1945. godine, predstavljao je prvorazredni strateški prostor izuzetno važan za okupatora i njegove sluge, ali i snažnu prepreku za ostvarivanje njihovih ciljeva u borbi ovog naroda za slobodu i novi društveni poredak. U toj borbi narod općine Duga Resa i radnička klasa Pamučne industrije dali su svoj neprocjenjivi doprinos i velike žrtve.

S područja Duge Rese dosad je objavljeno nekoliko manjih i većih radova u zbornicima Historijskog arhiva Karlovac i tri samostalne manje publikacije, od kojih i monografija »Pamučna industrija Duga Resa 1884—1984.«

No sadržaji ovih radova vezani su prije svega za prikazivanje historijata razvitka tvornice, a samo fragmentarno drugih zbivanja, prije svega iz NOR-a.

Ovim Zbornikom, Skupština općine i njene društveno političke organizacije htjele su da dobiju jedno cjelovitije djelo o prošlosti sadašnjeg teritorija općine koje obuhvata područja nekadašnjih općina: Duga Resa, Barilović, Bosiljevo, Netretić i Perjasica.

Ovaj zadatak Skupštine općine Duga Resa i njene društveno političke organizacije su 1982. povjerili Historijskom arhivu u Karlovcu. Imenovana Redakcija u suglasnosti sa Skupštinom općine i Historijskim arhivom opredijelila se da pristup izrade publikacije bude u formi Zbornika koji bi obuhvatio građu i radove iz dalje prošlosti,

događaje između dva svjetska rata, zbivanja iz vremena narodnooslobodilačke borbe i socijalističke izgradnje.

Projektom je isto tako obuhvaćena materija koja prikazuje osnovne karakteristike geografskog položaja i geoloških obilježja: floru, neke arheološke nalaze, karakteristike narodnog govora, narodnih običaja te migracijska kretanja na području općine Duga Resa. Kako ova područja istraživanja nisu do sada sveobuhvatni je objelodanjena, ili uopće nisu, smatramo da već i zbog toga ovaj Zbornik predstavlja prvi originalni pokušaj da se područje današnje općine Duga Resa opširnije obradi.

U Zborniku su obuhvaćena istraživanja s područja razvitka radničkog i sindikalnog pokreta, zatim osnivanje i djelatnost organizacije Komunističke partije, a po svemu je i prilog o nekim političkim kretanjima u općini između dva rata prvi takav pokušaj da se obradi i ta tema. Slična je stvar i s dokumentacijom o povijesti školstva i prosvjete, razvoju kulture, sporta i zdravstva. Sve su to hvale vrijedni doprinosi za daljnja istraživanja i kompletiranje građe o historijatu prilika i razvitku društveno-ekonomskih odnosa u općini Duga Resa od davnine do suvremenih zbivanja.

Obizrom na značaj koji je u toku četverogodišnje borbe naših naroda i narodnosti za slobodu, dostojanstvo, nezavisnost i nove društveno-ekonomske odnose, a naročito žrtve koje je dao narod čitavog sadašnjeg područja općine Duga Resa, u kojem veliki dio teritorije predstavlja ustanički kraj od prvih dana fašističke okupacije, prirodno je da pretežni dio ovog opsežnog djela zauzimaju radovi iz perioda NOB-e.

Da bi se za vječna vremena sačuvali podaci o velikim žrtvama naroda ovog kraja, Zbornik sadržava i rezultate istraživanja o ljudskim gubicima tokom NOR-a na području općine, kao i prikaze likova najistaknutijih palih i umrlih boraca narodnooslobodilačkog rata. Ovdje treba reći da se kod odabira kako broja lica tako i obrade konkretnog lika radilo o vrlo odgovornom pa i osjetljivom zadatku. Naime, obzirom na širinu pokreta i veliki broj boraca s ovog područja. Redakcija je bila svjesna da se zbog ograničene prostorne mogućnosti u ovom Zborniku, neće moći obuhvatiti svi oni svijetli i nezaboravni likovi koji bi po svom herojstvu, ljudskim, moralnim i revolucionarnim osobinama trebali biti i na ovaj način sačuvani od zaborava i služiti kao primjer i nadahnuće budućim pokoljenjima.

Da bi se odabir likova obavio na najbolji mogući način i što objektivnije. Redakcija se odlučila da se o ovome konzultira s Općinskim odborom SUBNOR-a. Tako je i ovaj odgovoran posao uspješno obavljen uz puno angažiranje Općinskog odbora SUBNOR-a Duga Resa na čemu mu Redakcija odaje puno priznanje i zahvalnost.

Treba naglasiti da je radno tijelo SUBNOR-a koje je radilo na ovome, kao i Redakcija Zbornika, uvjerena da bi se na graničnoj liniji prihvaćenog kriterijuma za odabir moglo naći još desetina drugih palih i umrlih revolucionara, čiji likovi zaslužuju punu pažnju i zahvalnost kako naroda ove općine tako i šire. Na žalost ograničeni prostor, materijalna sredstva pa i nemogućnost pronalaska autora da obradi pojedini lik bili su u tome ograničavajući faktor.

Upravo zbog toga je dogovoreno da se sakupljeni podaci o svim predloženim ličnostima za koje je i napisan tekst i dat na uvid Redakciji, a koji nisu iz navedenih razloga mogli ući u ovaj Zbornik, pohrane kao vrijedno svjedočanstvo u Zbirku memoarske građe u Historijskom arhivu u Karlovcu.

U skladu s formom i sistematikom koja je primjenjivana kod dosadašnjih izdanja Historijskog arhiva Karlovac, i u ovoj su knjizi, uz ostale priloge, na kraju data kazala ličnih imena, geografskih pojmova i tumač skraćenica, što je i do sada uvijek traženo i dobro primljeno sa strane čitalaca, jer olakšava snalaženje i lakše praćenje pojedinih dijelova teksta i brzo pronalaženje onih detalja za koje čitalac pokazuje posebno zanimanje.

Sav ovaj veliki rad započet je početkom 1982. godine a promocija Zbornika bila je predviđena za Dan općine 6. maja 1985. godine, kako bi se ova svečanost upriličila zajedno s proslavom 40-godišnjice života u miru i slobodi, u kojoj je općina Duga Resa doživjela svoj veliki društveno ekonomski preobražaj i napredak. Međutim, tokom rada naišlo se na teškoće koje su uglavnom bile vezane na opsežnosti materije, traganja za autentičnom građom, ujednačavanjem oblika i opseg pojedinih prikaza i, naravno, na pronalaženju odgovarajućih autora. Poteškoće su proizlazile i iz činjenice da sadašnje administrativno političko područje DPZ Duga Resa pokriva pet nekadašnjih predratnih, odnosno ratnih općina, pa je heterogenost njihova razvoja i promjena koje su u teritorijalnom smislu i administrativnoj podjeli vršene u proteklih gotovo pet decenija, trebalo s autorima i Redakcijom tokom izrade rukopisa uskladiti i usaglasiti. Nadamo se da se u tome na zadovoljavajući način uspjelo.

Zbornik »Duga Resa — radovi iz dalje prošlosti, NOB i socijalističke izgradnje« sadrži 23 tematske jedinice, 8 priloga i 120 fotografija, skica i crteža obrađenih na preko 2 000 stranica rukopisa na kojem je radilo više od 100 saradnika od kojih su 32 autori radova koje objavljujemo u ovoj knjizi. Razumljivo je stoga da je Redakcija u pristupu svom zadatku posebnu pažnju morala pokloniti nužno potrebnom stupnju relativne ujednačenosti pri izradi pojedinih dijelova Zbornika i usklađivanju opsega pojedinih tema. Sa zadovoljstvom možemo ustvrditi da je Redakcija u tom smislu s autorima ostvarila puno međusobno razumijevanje i kooperativnost.

Opsežan, odgovoran pa u mnogome i osjetljiv dio posla na pripremi Zbornika obavili su recenzenti, redaktor i odgovorni urednik Zbornika čije su primjedbe, sugestije i zahtjeve autori gotovo u potpunosti prihvaćali, pa je uz takvu dobru suradnju bilo i moguće da se ovaj veliki projekt u relativno kratkom roku završi.

Nije nam uspjelo da se Zbornik pojavi u javnosti u toku proslave jubilarne 40-godišnjice oslobođenja i općinskog praznika 1985. godine, no uz punu suglasnost i razumijevanje Skupštine općine Duga Resa i svih društveno političkih organizacija dogovoreno je da ne bi trebalo insistirati na tom roku ukoliko bi takvo forsiranje predstavljalo rizik za uspješno i kvalitetno dovršavanje dobivenog zadatka. Nadamo se da se u tome uspjelo jer Zbornik svakako predstavlja doprinos dostojnom obilježavanju velikog datuma i svih onih tekovina koje su radni ljudi i građani ove općine postigli za četrdeset godina života i rada u punoj slobodi, miru i ravnopravnosti u toku jedne epohe koja se s ponosom i pravom naziva Titovom.

Redakcija smatra da Zbornik po svom sadržaju i obliku predstavlja do sada najobuhvatniju publikaciju koja je ikada napisana o ovom dijelu SR Hrvatske i da će njegov sadržaj biti poticaj na daljnja istraživanja kojima bi se nadopunila i još više objasnila dosadašnja saznanja o povijesnom i društveno-ekonomskom razvitku kako samog sjedišta općine tako i svih njenih dijelova.

Ovo značajno djelo ne bi moglo biti uspješno završeno bez pune materijalne i moralne pomoći Skupštine općine Duga Resa i njenih društveno političkih organizacija na čemu im u ime Redakcije i budućih generacija treba odati priznanje i zahvalnost.

Iskrena hvala za izvanredan trud, razumijevanje i entuzijazam koji su pri realizaciji ovog projekta ispoljili autori, recenzenti, redaktor, odgovorni urednik i radnici Historijskog arhva kao i svi oni pojedinci koji su svojom suradnjom i dobronamjemošću omogućili da se ovaj Zbornik predstavi javnosti 6. maja, na Dan oslobođenja Duge Rese, u godini kada dostojanstveno obilježavamo 45-godišnjicu ustanka naroda i narodnosti Jugoslavije, vođenog legendarnim Maršalom Josipom Brozom Titom.

Prof. dr Vladimir Blašković

Temeljne geografske oznake područja Duge Rese

Prirodni položaj Duge Rese osebujan je i veoma lijep. Nalazi se usred ozelenjelog ambijenta podno istaknutog planinskog stršenika i na obalama snažnog i virovitog vodotoka Mrežnice, to nekadašnje maleno i siromašno seosko naselje bivše švarčanske općine u posljednjih sto godina, otkako je tu proradila prva hidroelektrana u Hrvatskoj i s njom vezana najveća tvornica za preradu pamuka u Jugoslaviji, razvilo se u važno urbanizirano industrijsko mjesto i sjedište općine. U okviru zanimljivih stručno-znanstvenih priloga ovoga zbornika evo i pregršti temeljnih geografskih oznaka i bitnih podataka o razgranatom području današnje dugoreške općine.

Geografski prostor današnje općine Duga Resa obuhvaća 561 km^2 i na njemu prema podacima popisa stanovništva iz 1981. godine živi oko 30.000 stanovnika.

Područje dugoreške općine graniči s općinama Karlovac i Ozalj na sjeveru, Ogulin i Vrbovsko na jugu, Slunj i Vojnić na istoku, gdje je općinski međaš rijeka Korana, a na zapadu je međaš i ujedno republička granična rijeka Kupa, na čijoj se lijevoj obali (ili strani) nalaze i prostorno šire općine SR Slovenije. Ponešto izduženo dugoreško područje izbrazdale su dvije izrazito krške rijeke: Mrežnica, pritoka Korane, i Dobra, pritoka Kupe, stvarajući svojim kanjonskim tjesnacima i potočnim pritocima obilje prirodnih zanimljivosti i po naš krš (ili kras) specifične ljepote. Geografski prostor mjesta i općine Duga Resa prelaznoga je značaja između ozaljsko-karlovačkoga područja na sjeveru i ogulinsko-slunjskoga na jugu i jugozapadu. Njega osnovno karakteriziraju geomorfološke oznake jugozapadnog panonskog ruba s ele-

mentima orografskih ostataka davnašnjega orijentalnoga kopna te prirodne osobitosti Dinarida sa spektakularnim specifičnostima boginjavoga (ili po staroj hrvatskoj terminologiji kozičavoga) krša kordunsko--slunjske ploče.

Geomorfološke oznake dugoreškog područja ukazuju na pretežno nizak brežuljkasto valovit krajolik sa samo pet-šest ispona iznad 300 m apsolutne visine. Tu ponajprije valja spomenuti da se nad samu Dugu Resu ispela oširoka gorska grbina Vinica, 321 m, ponegdje u priručnoj popularnoj literaturi pogrešno isticana kao najviši vrh ne samo dugogoreške nego i karlovačke okolice. Zatim, u okuci Korane, između naselja Poljice (sa zaseokom Zagrad) na sjeveru i Velemerića na jugu. strši orografski lijep i povijesno značajan vrh Martinščak, 346 m. Taj dominantan timor zvao se u davnim vremenima Gorica i na njemu je već u 14. stoljeću postojala crkva svetoga Martina, a po njoj je nastao i kasniji oronim Martinščak. Spomenimo još i to da je po davnašnjoj Gorici bila prozvana i srednjovjekovna stara županija gorička, pa i prastari crkveni kotar gorički. Tu srednjovjekovnu crkvu svetoga Martina prije pola stoljeća (točnije 1935—36) znalački je obnovio u stilu starohrvatske sakralne arhitektonike tadašnji karlovački diplomirani gravinski inženjer Nikola Marić (umro u Zagrebu, god. 1981. u 85. godini veoma plodonosnoga života).

Južno od Vinice i Martinščaka (i zapadno od Korane), kod Kmjaka i naselja Grubešića, ispeo se vis Kestenjak, 322 m, a još južnije, u već graničnom pojasu sa susjednim općinama, kod naselja Visočka, »visoka« je planinica Vetiljača sa svega 319 m. Međutim, sva ta brdašca i visovi nisu ipak najviši isponi oširokog i podosta izduženog dugoreškog područja, jer se takvi nalaze na zapadu nedaleko Kupe, a u prirodnom su sklopu znamenitog i kultumo-historijski važnog Bosiljeva. Tamo dižu svoje gorske glavice Veliki Družac, 469 m, i Privis 461 m. (Privis ponegdje spominju i pišu kao Preves. Ovdje je spomenut Privis prema kartografskom podatku Geografskog instituta JNA, objavljenom god. 1953) Ta dva visa, Veliki Družac i Privis, samo su dvadesetak metara niži od Moslavačke gore, tog osebujnog ostatka prastarog istočnog kopna u hrvatskoj Posavini i jedne od najstarijih planina ne samo Jugoslavije nego i čitavog evropskog kontinenta. Sve u svemu, dugoreški pejzaž ipak nije najniže područje u Hrvatskoj, jer znatno nadvisuje nisko Bilogorje (s najvišim Ivinim vrhom, 309 m) u Podravini.

Po prirodnome postanku i geološkoj građi područje dugoreške općine presijecaju naslage i taloži mezozoičke gornje krede što se u oširokom pojasu pružaju od slovenske Bele krajine uzdužno preko čitavog dugoreškog prostora i dalje još preko čitave tzv. kordunsko-slunjske krševite ploče do gorskoga masiva Kapele u Lici. Naslage te geološke krede sastoje se pretežno od rudistnih vapnenaca i dolomita koji zajedno s grebenastim vapnencima gornje jure stvaraju izrazite pojave i oblike krša ili krasa. Zbog toga je taj prostor površinski nekako na-

mreškan, prepun vrtačastih udubljen ja dok je potpovršinski (ili podzemno) spužvasto šupljikav i također prepun pećina i pećnica ili spilja i spiljica, jama i provalija, ponora, ponornica i bezdani. Široke brazde vodom i vodotocima izlokanih škrapastih stijena i oštrosrha kamenja prepokrivene gustim i zelenim bujadnicama, što su se ponegdje i mjestimično pružile gotovo u beskraj, upotpunjuju fizionomijsku sliku i spoznajnu predodžbu karakterističnih oznaka plitkoga krša ili krasa. U tom i takvom krševitom carstvu posebno valja istaknuti pećinsku ili spiljsku osobitost u neposrednoj blizini Korane kod naselja Siča, uz cestu Barilović-Perjasica. Tu spilju zapazili su i stručno istraživali prirodoslovci, napose speleolozi već u prošlom stoljeću. Čitav taj prostor plitkoga krša zapravo je golema valovita terasa s tragovima tercijara i krede pa tu možemo govoriti i o kaprotinskom vapnencu u kome su riječni vodotoci izdubili svoja korita mjestimično primjerno kanjonskoga tipa.

Hidrografska mreža dio je uvelike razgranatog riječja Kupe. Kao što je naprijed već istaknuto, Kupa i njena snažna pritoka Korana granične su rijeke dugoreškog područja na istoku i zapadu, dok njegovim središnjim prostorom teku Dobra, neposredna pritoka Kupe, i Mrežnica, najveća i najznačajnija pritoka Korane. Sve ove četiri rijeke ujedno su i ona četiri vodotoka po kojima je i Karlovac opravdano dobio svoj signifikantni naziv »grad na četiri rijeke«, a Duga Resa, doduše ne formalno i oficijelno, ali kao stvarno karlovačka periferna komunalna zajednica, samo je sedam kilometara udaljena južnije od panonskoga početka povijesno značajne Jozefinske ceste u osrčju Karlovca. Ta po mnogo čemu znamenita cesta »Jozefina« (nazvana po caru Josipu II) građena u posljednjoj četvrti 18. stoljeća i rekonstruirana u prvoj polovici 19. stoljeća, projektirana je i vodi uzdužno i paralelno s Mrežnicom te presijeca samo mjesto Dugu Resu kroz njeno središte.

Premda Kupa teče dugoreškim područjima samo periferno čineći granicu prema Sloveniji i na tom području ne prima nijedan znatniji ni veći pritok, ipak treba Kupi posvetiti i u ovom prikazu nekoliko redaka više jer ta rijeka nije samo najznačajnija pritoka Save (kako je to znalački i mjerodavno znanstveno obrazložio još prošloga stoljeća ugledan geograf, sveučilišni profesor dr Milan Šenoa,[1] nego je Kupa, kako sam pisao u jubilarnom zborniku KARLOVAC 1579—1979. prije pet godina, »jedna od najvećih hidrografskih anomalija Evrope, uvjetovane specifičnom geološkom građom i orografskom strukturom vapnenjačke mase dinarskoga visočja u Gorskom kotaru. Njen izrazito krški izvor, Kupeško jezero, od Jadrana je udaljeno samo 27 km, ali pouzdano je utvrđeno da se Kupa svojim nadzemnim i još više podzemnim riječjem, zapravo izvorišnim krakovima, torentom (nadzemnim bujičnjakom) Krašićevicom i zasad još samo djelomično istraženim podzemnim tokovima približava jadranskoj obali čak na nešto oko

[1] **»Rijeka Kupa i njezino područje«. Rad JAZU, knj. CXXII, Zgb. 1895.**

deset kilometara. Usprkos takvoj i tolikoj blizini Jadranskoga mora voda joj ipak otječe u 1150 km daleko Crno more. Jedinstvena je to i neosporno izvanredna prirodna anomalija evropskoga kontinenta.«[2]

Korana, osobita rijeka što istječe iz ponajljepšeg dragulja našega krša, iz Plitvičkih jezera, u ^ajdonjem svom toku pretežno je već posve smirena nizinska rijeka i tu je ona najistočnija granica dugoreškog općinskog područja. U ovom svom donjem i graničnom toku prima samo jedan nešto veći pritok, potok Vuj, što optječe nisko Pečurkovo brdo te nekoliko maljušnih naselja, među njima Vinicu, Štefanke i Poljica sa Zagrebom, a utječe u Koranu već na teritoriju karlovačke općine. Međutim u tom prikoranskom prostoru teku i dvije male ponornice. Jedno je potočić Kobiljak, što ponire pod neimenovanom (ali u specijalnoj geografskoj karti označenom) visinskom kotom 191, između naselja Belaj i Zagreb, a drugi je Ponorac, nedaleko spomenutog već Kmjaka, te već samim imenom označava svoju prirodnu osobitost, tj. da ponire, nestaje u spužvasto-šupljikavom podzemlju krša.

Dok su Kupa i Korana granične rijeke dugoreškog područja, druge dvije velike rijeke ponorničkoga značaja, Mrežnica i Dobra, protječu središnjim prostorom tog područja i svojim su snažnim vodotocima dobro izbrazdale kraj kroz koji teku stvarajući u vapnenjačkim stijenama njegova kaprotinskog vapnenca mnoštvo prirodnih ljepota i osobitosti.

Dobra je izrazita ponornica s veoma složenim i donekle zamršenim izvorištem. Njene tri izvor-rječice u Gorskom kotaru doskora se spajaju stvarajući snažan glavni tok Dobre, koja ponire u Ogulinu u spektakularnom Đulinom ponoru zbog čega Dobru nazivaju još i Đula. Istječe na površinu kod Go jaka u Gornjim Dubravama, gdje je 1958. podignuta hidroelektrana i odatle teče do svoga ušća u Kupu kod Mahična kao površinski vodotok, ali bez većih i značajnijih pritoka. Protječući dugoreškim područjem prima samo dva manja pritoka, Globornicu u predjelu oko Generalskoga Stola i Jastrebicu, manji potok kod Novigrada na Dobri. Ipak, Dobra nije nimalo beznačajna rijeka jer se na njoj u Lešću, nedaleko Generalskoga Stola, nalazi na j radioaktivni je toplo kupalište u Hrvatskoj (28 °C).

Posebno je zanimljiva, a za dugoreško područje i veoma značajna rijeka, najveća pritoka Korana, Mrežnica koju stvaraju dvije hidrografski vrlo zamršene ponornice: Istočna i Zapadna Mrežnica što izviru u planinskom području sredogorske Kapele. Obje imadu u svojim gornjim ili izvorišnim tokovima pravi labirint raznoimenovanih ponomičkih vodotoka i obje se kao tipične ponornice našega krša rastaču podzemno u dosad još uvijek nedovoljno istraženim i proučenim porima. Zapadna Mrežnica počinje teći kao bujičnjak Sušik ili Studenac stvarajući s tekućicom Majnom i Crncem Drežnicu, koja ponire u

[2] Zbornik »Karlovac«, str. 20, Karlovac 1979.

Drežničkom polju, zatim nastavlja površinski tok kao Zagorska Mrežnica i Munjava da se napokon kao Tounjčica ili Rudnica spoji s Istočnom Mrežnicom u jedan snažan vodotok. Istočna Mrežnica izvire kao Stajnica i poniruć u planinskim kosama Kapele pojavljuje se u Plaškome polju, odakle teče kao Dretulja i Vmjika do sastava sa svojom zapadnom imenjačom kod Polojske kose i zaselaka Mrežnica i Klarići tekući dalje kao Mrežnica prema sjeveru kraj Generalskog Stola, Zvečaja i kultumo-historijski znamenitog Svetog Petra Mrežnica. Odatle ta hidrografski veoma zanimljiva rijeka protječe kroz industrijsku Dugu Resu, zatim kroz Mrzlo Polje i Mostanje, da se u Tumu slije sa snažnim vodotokom Korane. Dodajmo još da je ta donedavno jedna od najljepših bistrih i čistih tekućica posljednjih godina prilično onečišćena, pa je Mrežnica danas i biološki degradirana. Usprkos tome ona je ipak još uvijek okosnica ne samo industrijske Duge Rese nego i čitava njena gospodarskog i općinskog područja. A da taj značaj nije malen svjedoči povijesna istina i činjenica da je na toj rijeci u Dugoj Resi prije sto godina podignuta prva hidroelektrana u našoj domovini i osnovana najveća tvornica za industrijsku preradu pamuka. Uvjetovala je to samo Mrežnica.

U donjem svom toku, a to zapravo znači u dugoreškom području, Mrežnica ne prima ni jedan jedini značajniji pritok, ali zato u njenoj neposrednoj blizini, uz cestu što vodi od Generalskog Stola s prelazom Mrežnice kod Keića prema Mateškom Selu i Perjasici, rominja i pretače bistru vodu samo 5 km dugačka ponornica Svetojurac, tipičan vodotok našega krša i, to je slobodno pretpostaviti, podzemno vezan s Mrežnicom. Ta maljušna ponornica teče ispod Tomašićevog brda (219 m) i kote Bosiljevo, 251 m (samo ne zamijeniti visinsku kotu Bosiljeva sa značajnim naseljem Bosiljevo između Kupe i Dobre). Nedostatak pritoka u svom donjem toku Mrežnica je u tom prostoru nadoknadila izvanrednim ljepotama svoga slikovitoga korita kanjonskoga tipa. Te prirodne ljepote naročito se ističu u predjelu oko Zvečaja, gdje mrežničke osobitosti ukrašavaju brojne katarakte i minijaturne kaskade, čije su ljepote inspirirale neke naše slikare koji su ih ovjekovječili u svojim umjetničkim ostvarenjima.

Eto, ta i takva Mrežnica — da to još jednom ponovimo — teče (zapravo protječe) središtem Duge Rese, gdje su njezine katarakte i kaskadne brzice prije sto godina pretvorene u našu pravu hidroelektranu, što je uvjetovalo izgradnju i razvoj moderne tekstilne tvornice, čiji su proizvodi objektivno ocijenjeni najvišom ocjenom i bili su bez ozbiljne konkurencije na domaćem i stranom tržištu. Osnovni faktor u tome bila je Mrežnica. Klimatološke prilike dugoreškog područja nisu nepovoljne ni loše. One se odražavaju pretežno u okviru umjerenih srednjoevropskih temperaturnih i oborinskih (ili padalinskih) odnosa s ugodnim toplim ljetom (prosjek oko 20 °C), blagim proljetnim i jesenskim danima te podnošljivom svježom zimom s prosjecima temperature između — i + 3 °C. Posebno su interesantne pedološke ka-

rakteristike što ih označava, kako se to još kaže, mršavo-teška priroda tla prošarana erodiranom crvenom zemljom, dakle crvenicama ili crljenicama i podzoliranim ilovinama, na kojima je život ratara odvajkada bio otežan raznolikim nedaćama. Sa svojom nerazvijenom ratarskom i ekstenzivnom stočarskom proizvodnjom bio je to donedavna izrazito pasivan kraj. Suvremena stvarnost uvelike je drukčija, znatno povoljnija i u znaku ohrabrujućih progresivnih nastojanja.

Saobraćajni uvjeti u ovome su prostoru veoma povoljni. Nema većega naselja bez dobrih cestovnih veza, a ponajveća mjesta nalaze se na solidno građenim i gotovo svuda već asfaltiranim saobraćaj nicama. Osim naprijed već istaknute cestovne magistrale Jozefine, što presijeca središnje dugoreško područje od Duge Rese preko Zvečaja i Generalskog Stola dalje prema ogulinskom općinskom teritoriju na jugu, zapadnim dugoreškim prostorom vodi pored Kupe od Zdihova preko Bosanaca, Vukove Gorice, Prilišća i Netretića veoma važna i povijesno znamenita cesta prvoga reda Lujzijana, građena u Napoleonovo doba, u godinama 1803—1809, što preko Gorskoga kotara povezuje Rijeku i Karlovac. Tu cestu je projektirao i gradio general Filip Vukasović, a prozvana je po Napoleonovoj ženi Mariji Lujzi — Lujzijana. Kasnije, još u prošlom stoljeću, ta je cesta djelomično rekonstruirana, a nakon oslobođenja ona je asfaltirana i uvelike modernizirana.

U istočnom graničnom prostoru dugoreškog područja, u porječju Korane i uglavnom paralelno s njom, vodi od karlovačkog Mostanja preko nekadašnjeg tzv. Logorišta, zatim između Martinščaka i Vinice, od Poljica i Belaja preko Barilovića prema Perjasici i dalje prema jugu izvan dugoreške općine, također vrlo dobro građena asfaltirana cesta, formalno doduše nižeg reda, no ipak saobraćajno besprijekorna. Pripomenimo još i to da Dugu Resu i njeno područje presijeca od godine 1873. željeznička pruga Zagreb—Rijeka što je na dugoreškom prostoru građena gotovo paralelno s cestom Jozefinom neposredno pored Mrežnice. Ta pruga je elektrificirana.

Dok je Duga Resa ušla u ekonomsku i kulturnu povijest Hrvatske kao značajno industrijsko mjesto tek godine 1884, dokle je njena okolica i područje današnje općine, napose pak njena neposredna južna periferija, Sveti Petar na Mrežnici (ili samo Sveti Petar Mrežnica) bio vrlo dobro znan i povijesno zabilježen već u davnim vremenima, u dalekoj rimskoj prošlosti, o čemu ponajbolje svjedoči uvaženi karlovački povjesničar Radoslav Lopašić, koji je zabilježio slijedeće: »Mrežnica, kad ne bi bilo slapova, priličila bi jezeru. Bez sumnje, da je upravo ova spodoba rieke uzrokom, što se u staro doba kraj mrežnički zvao općenito Mlakom. Krajevi oko Mriežnice jesu od starine kulturni. Upravo kod današnjega župnog mjesta Sv. Petra ima dosta obilježja rimske prošlosti, te ne ima sumnje, da je tu stajao kakov rimski grad i naselbina, kojom je prolazila cesta, namienjena trgovini i prometu

s jedne strane prema moru do Senije, a na drugoj strani do Siscije i Romule. Neki grad stajao je u samoj Mriežnici, jer se zidine u njoj vide osobito ljeti, kad je voda plitka . . . U S . Petru nađena su također dva rimska nadpisa, koje je slavni Momsen priobđio... U zvoniku župne crkve uzidan je kamen sa poprsnim likovima dviju žena. Izvan svetišta, visoko u zidu ima manji četverouglasti kamen, na kojemu je izvajan čovjek, koji baca discus. Na dva kamena, uzidana u staji župnikovoj, iztesane su spodobe Rimljana (vojnika), ali ne ima podpisa... Kamenja sa rezbari jama ima i po selu, a rimski novci carskog doba nalaze se osobito pri kopanju i oranju na obližnjim zemljištima.«[3]

Bez sumnje je neposredna dugoreška periferija veoma bogata povijesnim spomenicima i starinama, a takvih ili tome sličnih zanimljivosti imade i na drugim mjestima dugoreškog općinskog područja. U citiranome djelu Lopašić spominje i obrađuje još Zvečaj, Novigrad na Dobri, Lipu, Bosiljevo i Barilović, ali u ovome prikazu iznimno su citirani samo ulomci Lopašićeve obrade rimske prošlosti Svetoga Petra Mrežnice jer će o arheološkim podacima i historijskom pregledu Duge Rese i njenoga područja čitaoci naći relevantne materijale u ostalim stručnim prilozima ovoga jubilarnoga zbornika.

3 *Radoslav Lopašić* »Oko Kupe i Korane«, str. 303—4, Zagreb 1895.

Vladimir Peršin

Flora na području

Duge Rese

Istraživanje flore i vegetacije na području Duge Rese spominju se od početka 19. stoljeća. Prva botanička istraživanja vezana su za strane istraživače. Kao prvog istraživača uzimamo mađarskog botaničara Pavla Kitaibela 1757—1817). Njegova istraživanja vezana su za godine 1792. i 1802. kada je boravio na terenima Karlovca, Ozlja i Duge Rese. Sabrani i obrađeni materijal vegetacije objavio je u djelu pod naslovom »Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungarie«, Viennae (1802—1812) i u dnevniku (Diarium).

Poslije Kitaibela botanička istraživanja vrši također mađarski botaničar Josip Sadler (1791—1849), koji je svoje radove izdao u 7 svezaka. Istraživanja zatim vrši i botaničar August Neilreich (1868) koji je svoj rad opisao u djelu: »Die Vegetations Verhältnisse von Croatien«, onda Josip Sapetza koji sabrane biljke izdaje u djelu: »Die Flora von Karstadt«. Djelo sadrži popis od 800 vrsta biljaka Karlovca i okolice. Svaka biljka imala je naučno-latinsko ime, te njemačko i narodno hrvatsko ime. Njegov rad nastavio je prof, rakovačke realke Hinterwaldner 1868/70. Na području Duge Rese i šire okolice Karlovca botaniziraju i dva poznata botaničara, inače autori djela »Flora Croatica« (Zagreb, 1869) u izdanju Jug. akademije. To su dr Josip Schlosser (1808—1882) i Ljudevit Vukotinović (1813—1893). Radove su objavili u djelima »Reiseflora aus Süd-Croatien« i već spomenutoj knjizi »Flora Croatica«.

Na području Duge Rese sabiru biljke i dva franjevca karlovačkog samostana. To su Viktor Mihajlović i Johanes Žibrat, a nešto i Ivan Lorens. Na ovom području nalazimo i biologa Dragutina Hirca, pisca

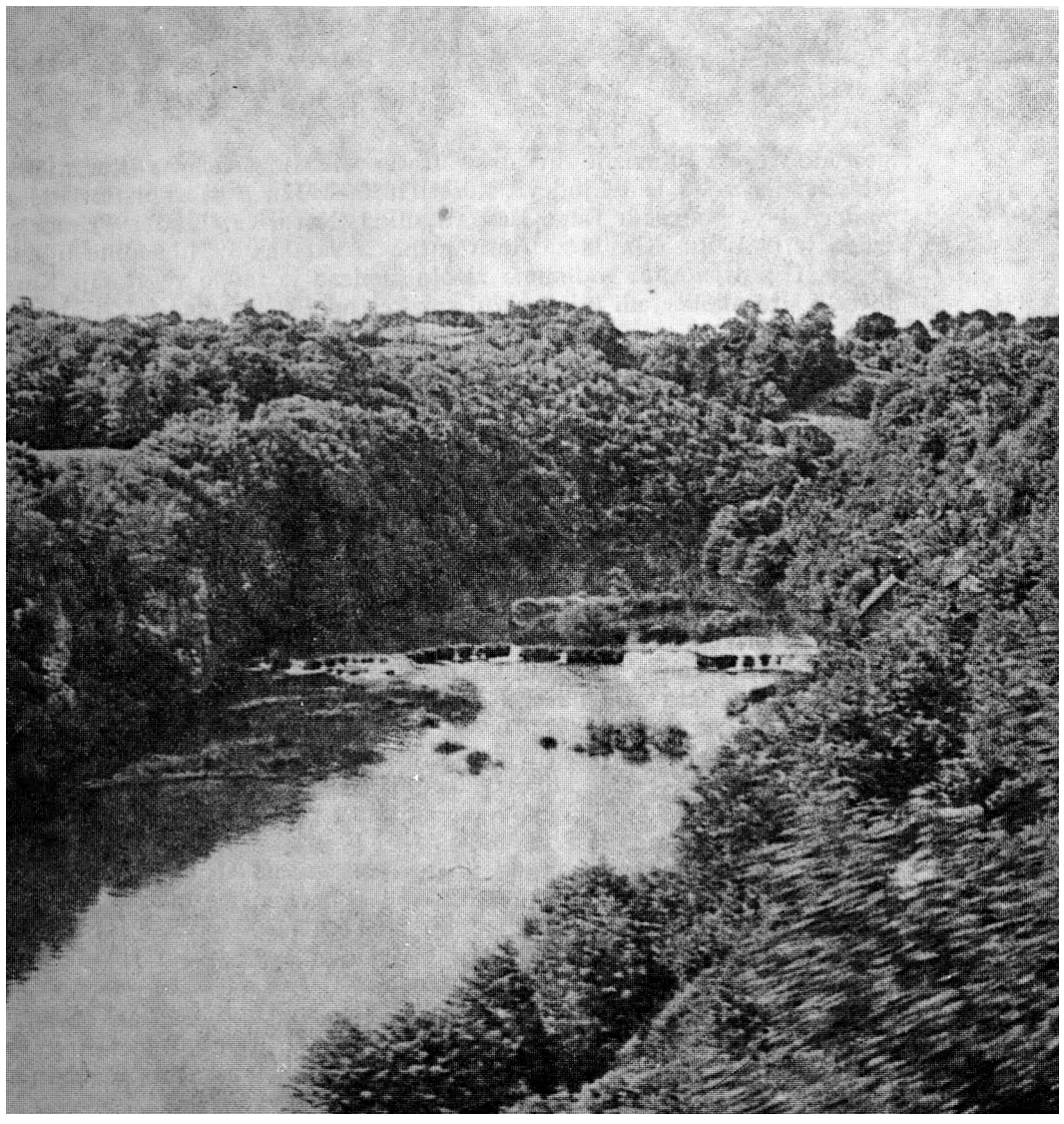
poznatog djela »Revizije hrvatske flore« (1908). Značajna floristička istraživanja vršio je i Ljudevit Rossi (1850—1932), a sabrani floristički materijal sa područja Duge Rese, Ogulina, Karlovca, Like i Primorja izdao je u djelu: »Građa za floru južne Hrvatske« 1924. godine u Zagrebu. U posljednjim godinama života napisao je rad o vegetaciji Karlovca i šire okolice, ali taj opsežni rukopis od 300 stranica još ni danas nije štampan.

Poslije Rossia nemamo nekih značajnijih istraživanja flore i vegetacije na području Duge Rese. Godine 1931. uz Mrežnicu botanizira dr S. Horvatić, nešto i dr I. Horvat, dok dr Z. Pavletić istražuje slapove na Mrežnici, M. Herak fosile, I. Matonički — faunu slapova na Mrežnici. Za diplomski rad Vinicu obrađuje prof. Z. Bučar, V. Peršin istražuje floru i vegetaciju oko Novigrada i uz Mrežnicu, a B. Katić za magisterski rad istražuje područje rijeke Mrežnice.

Rijeka Mrežnica na području dugoreške općine je po hidrološkom, geomorfološkom i pejzažnom terenu najvrednija. Sastoji se od dva glavna izvorišna kraka: Primišaljske Mrežnice i Tounjčice, koje su u vezi s ponornicama u Ogulinsko-plaščanskoj zavali. Mrežnica ulazi u općinu Duga Resa kod naselja Bjelopetrovići, a izlazi kod »Jugoturbine«, da bi se ubrzo kod Turnja ulila u Koranu preko slikovitog slapa. Dužina toka u okviru općinskih granica iznosi 37,7 km. Čitav tok Mrežnice je veoma slikovit, kanjonaskog profila te ispresijecan s preko 30 slapova, koji čine njen najljepši ukras. U stvaranju ovih sedrenih barijera sudjeluje niz bioloških i kemijskih faktora koji mogu opstati zahvaljujući samo tome što je rijeka veoma čista i nije, barem za sada, zagađena. Salamoidna morala bi da ostane, jer tako će i dalje predstavljati najprivlačniju turističku i ribolovnu ljepoticu među našim rijekama, te privlačiti svojom bistrinom, bogatstvom riba i prirodnim ljepotama brojnih slapova i barijera.

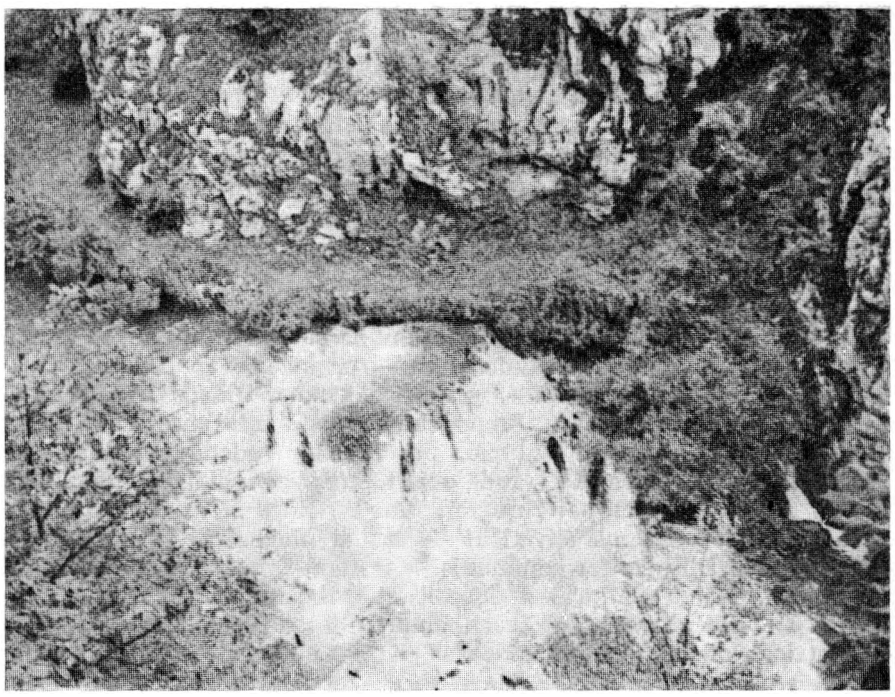
Sastavni dio vodenog ambijenta uz rijeku su vegetacijom obrasle kanjonaste stijene Mrežnice. Ove stijene kao i divne livade potrebno je očuvati od naselja vikendica kojih na žalost već ima svuda pa ugrožavaju ovaj divan predio rijeke Mrežnice.

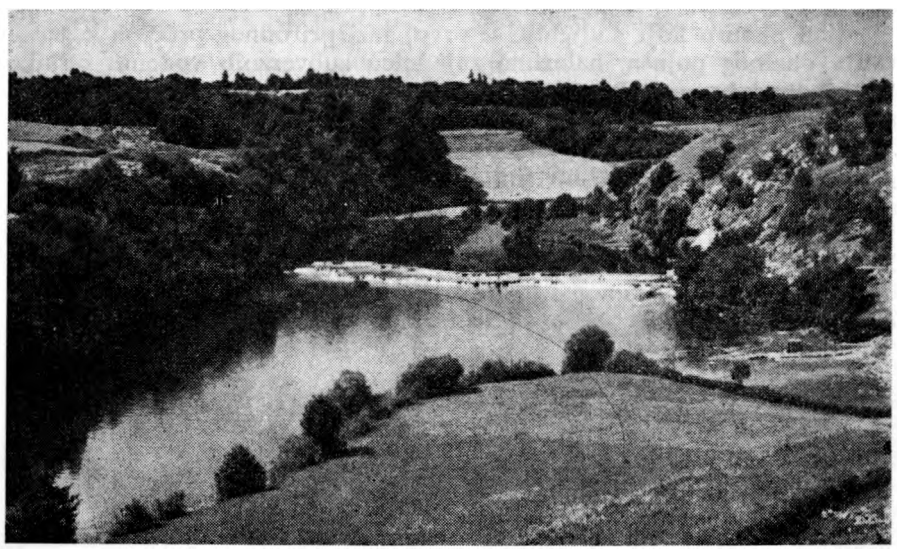
Mrežnica je značajna biološka pojava koja oblikuje barijere, a ove zaustavljaju vodu i tvore slapove na kojima su se smjestile vodenice. Osedravanje je složen proces u kojem sudjeluju biološki i fizičko-kemijski faktori. Čestice vapnenca izlučuju se intenzivnije što je veća površina vode u kontaktu sa zrakom, a to se događa na mjestima rasprskavanja i prozračivanja vode. Kod stvaranja sedrenih — travertinskih naslaga potrebna je i određena temperatura vode, kao i da vode zadrže znatne količine otopljenog kalcijevog karbonata u obliku bikarbonatske otopine koja je u kemijskoj ravnoteži sa slobodnim *CO*i u vodi. Gubitkom ravnoteženog CO_2 bikarbonatska molekula se cijepa u ugljičnu kiselinu i vapnenac u obliku monokarbonata koji se kao neotopljena komponenta taloži u vodenoj otopini. To su mjesta ras-

Rijeka Mrežnica kod Zvečaja.

prskavanja vode koja dovode uz biotičke faktore do stvaranja travertinskih kaskada, to je tzv. protočna sedra. Slapovi i sedrene barijere su jedan od veoma zanimljivih objekata za prirodoslovce u istraživanju tih rijetkih prirodnih fenomena. Ti slapovi uz slikovite zelene obale, strme stijene i uz mnogobrojne brzake čine i daju posebnu draž rijeci Mrežnici, Dobri i Korani. Bistrina i smaragdna boja voda su turistički privlačna meta našeg područja. Podesne su za ribolov, kanu vožnje i druge sportove vezane uz vode, što može da postane značajan turističko-ekonomski potencijal Duge Rese.

Mrežnički katarakti, između Zvečaja i Bela vica.

Značajni punktovi i zone: vrela Mrežnice i Tounjčice, dio kod Primišlja (kanjon, slapovi), Šušnjara (veliki slap), sutok Mrežnice i Tounjčice (sa slapovima), izraziti i gotovo ravni kanjon pod Poljskom kosom i područje Zvečaja sa nizom slapova.

Uz obale rijeke Mrežnice nalazimo zajednice vrbe, koju čine vrste: Salix alba — bijela vrla, Salix caprea — vrba kozja, S. fragilis — Vrba lomna, S. purpurea — Vrba crvena i mnogi križanci i forme vrba. U tu sastojinu ubrajamo vrste: Crataegus oxyocanta — glog, Sambucus nigra — Bazga, Viburnum opulus — Bekovina, Prunus spinosa — Tmina, Ligustrum vulgare — Kalina. Od niskog raslinja zabilježio sam slijedeće vrste: Utrica dioica — Kopriva, Humulus lupulus — hmelj, Rosa canina — Divlja ruža. Polygonum persicaria — dvornik, Oxalis stricta — kiselica, Solanum dulcamara — paskvica, Saponaria officinalis — sapunaria, Vicia sativa — grahorica krmna, Bidens tripatitus — dvozub i razne vrste šaševa. Prema dubini vode nalazimo razne biljne zajednice vezane za vodu koje čine povezani niz vodenih zajednica sve do livadnih zajednica. Uz samu obalu Mrežnice nalazimo zajednicu trske i rogoza (Scirpeto — Phragmitetum W. Koch). Tu su zastupljene slijedeće vrste: Scripus silvaticus — šašina obična, Scripus lacustris — šaš vodeni, Phragmites communis — trstika, Typha latifolia — rogoz širokolisni, Alisma plantago — aquatica — žabočun obični, Juncus effusus — sit obični, Agrostis verticillata — rosulja, Mentha aquatica — metvica vodena, Iris pseudacorus — perunika žuta, Hottonia palustris — rebratica, Callitriche stagnalis — žabovlatka širokolisna, vrsta carecsa — šaševa i trava.

Kao pionire koji sudjeluju u prvoj fazi prirodnog procesa zarašćivanja obalnog pojasa, nalazimo zajednicu subverznih vodenih biljaka koje pripadaju svezi Potamion eurosibiricum W. Koch. Uz neke drage uz rijeku Mrežnicu nalazimo zajednicu opisanu po W. Kochu i istraživane po prof. dr S. Horvatiću (1931), a to je zajednica (Potameto perfoliati — Ranunculetum fluitantis). Od karakterističnih vrsta ove asocijacije dolaze kod nas, uz dominantnog Potamogeton perfoliatus, još slijedeće vrste: Myriophyllum spicatum, Potamogeton pectinatus, Najas marina, Nuphar luteum, Schoenoplectus lacustris. Od pratilica dolaze vrste: Najas minor i to na nekim mjestima u velikim masama, Zannichellia palustris, Helodea canadensis (često sačinjava facijese).

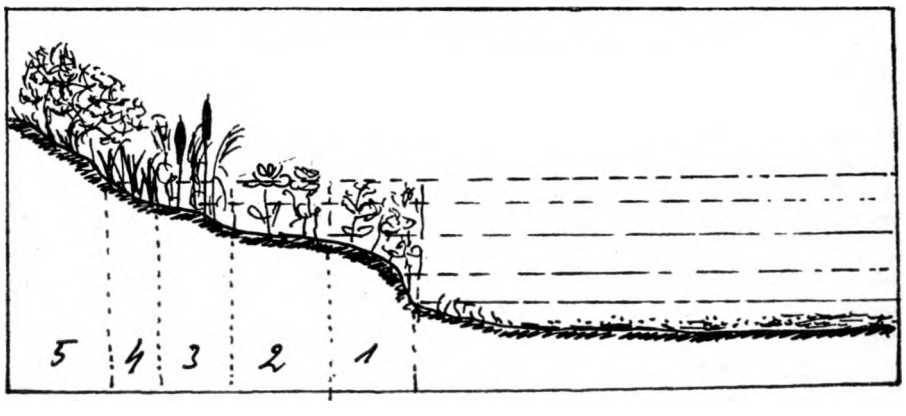
Vegetacija uz tekuće i stajaće vode na području Duge Rese

Biljne zajednice vezane uz rijeke Mrežnicu i Dobru, kao i uz njihove pritoke i potoke, pripadaju slijedećim vodenim zajednicama:

1. Obalna vegetacija rijeke Dobre kod Novigrada

Na tom području nalazimo nekoliko močvarnih zajednica. Uz sam tok rijeke nalazimo zajednicu Potameto — perfoliati — Ranuncululetum fluitans (W. Koch). Uz karakteristične vrste ove asocijacije dolaze kod nas uz dominantnog Potamogeton perfoliatus, još i biljke: Myriophyllum spicatum, Potamogeton pectinatus var. vulgaris, Potamogeton tluitans, Najas marina. Od pratilica dolaze tu: Najas marina, Zannichella palustris, Ranunculus fluitans, Sehoenoplectus lacustris. Uz obalu na plićim mjestima razvili su se fragmenti as. Myriophyletto verticilati--Nupharetum (W. Kock). Vrste su slijedeće: Nuphar luteum, Myriophijlum verticillatum i Potamogeton natans. Na tu zajednicu neposredno se nastavlja u zoni zaraštavanja zajednica trske i rogoza as. Scirpeto--Phragmitetum typicum (W. Koch). Istu je dr S. Horvatić obradio kod Petra Mrežničkog (1931). Ova as. pripada svezi trske (Phragmition communis W. Koch). Na nju se nastavlja zajednica močvarnih šaševa sveze Magnocaricion elatae (W. Koch), a na nju obalni pojas vrba (Populion albae br-Bl). Schenoplectus lacustris i dr.

Osim Potamogeton perfoliatus pokazuju još najviši stupanj stalnosti Potamogeton pectinatus (vrlo često dominira i Myriophyllum spicatum. Zajednica Scirpeto — Phragmitetum typicum (W. Koch), kod nas je rijetko.

1. As. Potamoto perfoliati — Ranunculetum fluitantis W. Koch
2. As. Myriophilleto verticilati — Nupharetum W. Koch
3. As. Scirpeto — Phragmitetum W. Koch
4. As. Caricetum elatae W. Koch
5. As. Populivon albae po br. — Bl.

U nizini ispod grada Novigrada uz potok, koji izvire ispod sela Skupice i utiče u rijeku Dobru tik do Novigrada, dolina je močvarna i tu nalazimo zajednicu trske i rogoza (Scripeto-Phragmitetum W. Koch). Ova zajednica zastupana je na terenu gdje je svojevremeno bio izgrađen ribnjak čije tragove — napisa i sada nalazimo. Vrste koje smo zabilježili su: Scribus silvaticus — šašina obična, Scripus lacustris — šašina vodena, Phragmites communis — trska, Typha latifolia — rogoz širokolisni, Alisma plantago aquatica — žabočun obični, Lythrum salicaria — vrbica obična, Jancus effusus — sit obični, Carex hitrta — šaš dlakavi, Carex vulpina — šaš lisičji, Carex nemorosa — šaš šumoviti, Carex gracilis — šaš vitki, Mentha aquatica — metvica vodena, Iris pseuacorus — perunika žuta, Hottonia palustris — rebratica, Schoenoplectus lacustris — oblić obični, Solanum dulcamara — paskvica, Equisetum pulstre — preslica močvarna, Equisetum arvense — preslica poljska, Menyanthes trifolijata — gorki trolist (što je drugo nalazište ove biljke na našem terenu).

2. *Brezov gaj — Strahovljak — kota 186:*
Zajednica Betula — Juniperus communis

Ovu sastojinu nalazimo na mnogim mjestima u području općine Duga Resa. Te zajednice nastale su antropogenim djelovanjem i razvile su se na mjestima nekadašnjih šuma hrasta kitnjaka i običnog graba (Querceto — Carpinetum croaticum Horv.). Područje Strahovljaka je i dijelom pošumljivano sastojinom bora i smreke. Tlo je veoma kiselo, a u nižem sloju sastojine prevladava vrijesak (Calluna vulgaris) i bujad (Pteridium aqualinum).

U ovoj sastojim zabilježio sam slijedeće vrste:

Betula pendula — breza obična, Quercus sessiliflora — hrast kitnjak, Carpinus betulus — grab obični, Castanea sativa — pitomi kesten, Pinus silvestris — bor obični, Pteridium aquilinum — bujad obična, Geranium rotundifolium — iglica okruglolisna, Pragaria vesca — jagoda, Viola silvestris — ljubica, Festuca gigantea — vlasulja velika, Genista tintoria — žutica obična, Calluna vulgaris — vrijes, Juniperus communis — borovica obična (kleka), Rubus sp. — kupina, Rosa canina — divlja ruža, Gentiana asclepiadea — siristara šumska, Polygala vulgaris — krestušac obični, Sedum acre — žednjak oštri, Luzula pilosa — bekica dlakava, Euphorbia cyparissias — mlječika obična, Solidago virga auera — zlatnica obična, Hypericum perforatum — gospina trava.

Vinica, 321 m

Vinica je za Dugu Resu i okolna naselja značajan rekreativni prostor. Njegove ostale niže kote: sv. Doroteja, 201 m, Logorište 128 m, Goskovo 244 m, obuhvaćaju dijelom rijeka Korana, a sa zapada rijeka Mrežnica. Padine su mu obrasle šumom hrasta kitnjaka i običnog graba (Querceto-Carpinetum croaticum Horv.), šumom kitnjaka i pitomog ke-

stena (Querco-Castanetum croaticum Horv.), a fragmentalno nalazimo zajednice Querco-Betuletum Tx. (1930) 1937. kao i as. Betulo-Quercetum na mjestima nekadašnjih šuma.

Geografski toponim nam govori da je na Vinici prije provala Turaka bilo vinograda. Ovaj kraj je značajan i po svom geološkom sastavu. Nađeni su na vrhu Vinice amoniti, a čitav kraj se za vrijeme tercijara izdigao. Martinščak i Vinica predstavljaju antiklinalna uzdignuća. Na tim područjima nalazimo naslage crvene zemlje (tera rossa). Na samoj Vinici je krška vrtača velikih razmjera. Južno od Vinice, a zapadno od Martinščaka, počinje područje niskog krša koji se prema jugu sve više izdiže. Kod Vinice nalazimo i nekoliko jačih izvora i potoka kao što su: potoci kod Kovačevca ispod sela Štefanci, potoci Vuj, Leskovački i Kobiljak, koji nikada ne presuši. Spajaju se jugoistočno od Vinice i uviru kao Poljički potok u Koranu. Na Vinici je svojevremeno bila piramida za razgledavanje panorame, a danas joj nema traga, ali za utjehu i danas ima mjesta za izgradnju planinarskog doma.

Lešće

Hidrografske i geološke prilike termalnih vrela Lešća opisao je Gorjanović u studiji pod naslovom »Plitki krš oko Generalskog Stola u Hrvatskoj«. Dr Vale Vouk opisao je svoja istraživanja Lešća u studiji »Biologijska istraživanja termalnih voda Hrvatske i Slavonije«, u kojem navodi da temperatura vode u Lešću iznosi 32,5 °C, tzv. hliroterme. U raspravi ističe da nije našao u biološkom materijalu poznate termalne alge koje su karakteristične za slična termalna izvorišta.

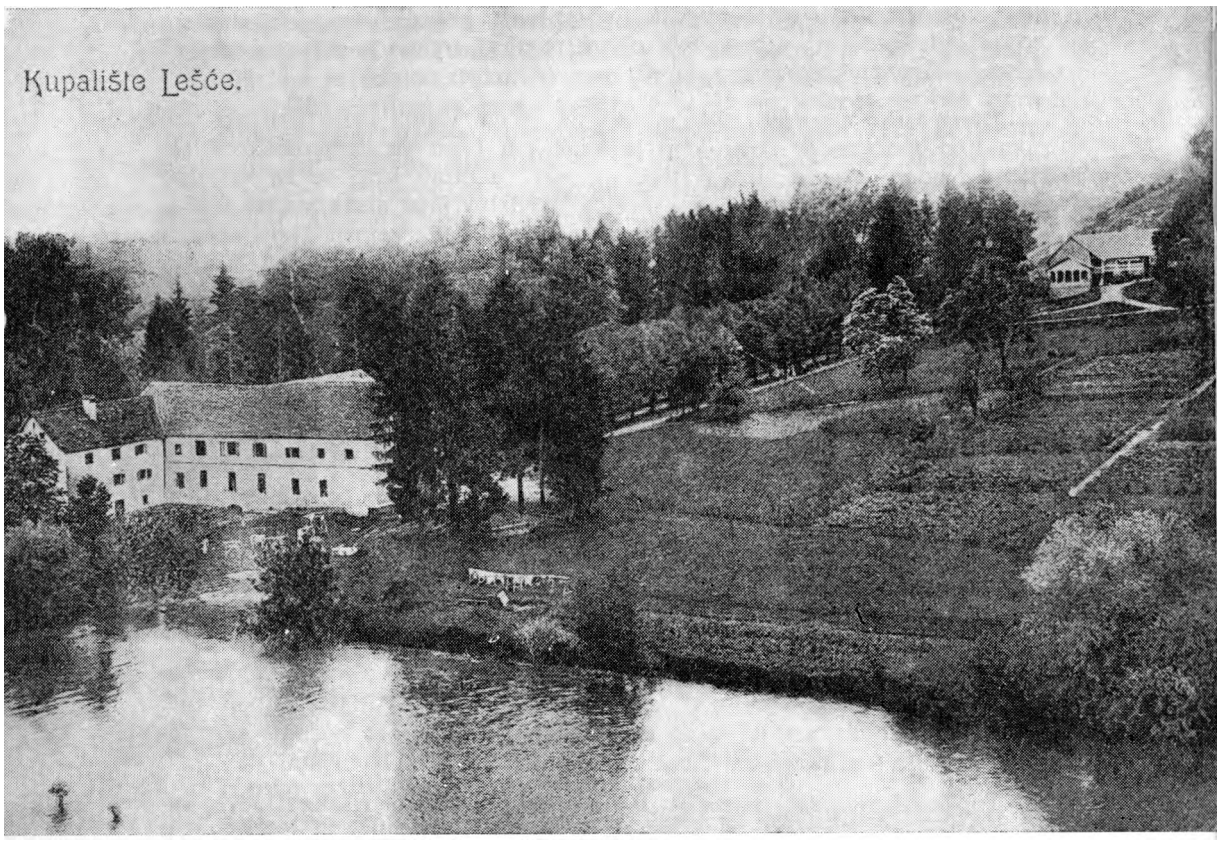
Toplice Lešće smještene su u neposrednoj blizini rijeke Dobre, sadrže jedan otvoreni bazen i jedan zatvoreni u lječilišnoj zgradi. Prirodni okvir i prirodne ljepote uz termalni izvor predstavljaju vrijednost koju treba uz malo truda urediti i dati onu vrijednost koju zaslužuje. Svojevremeno to je bilo veoma poznato i omiljeno izletište, ne samo ljudi okolice područja Duge Rese, već Karlovčana i Zagrepčana.[1]

Zaštita prirode na području općine Duga Resa

Park — šuma Novigrad — ubraja se u grupu botaničko-hortikulturnih spomenika. Ima višestruko naučno, estetsko i rekreacijsko značenje, a nastao je uz novigradski dvorac u feudalnom razdoblju i kao kulturno-historijski spomenik stavljen je pod zaštitu.

Novigrad, inače, leži veoma slikovito na malom brežuljku iznad desne obale rijeke Dobre, na cesti Karlovac—Bakar (Karolinška cesta)

[1] Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1919, str. 14.

Zgrada kupališta Lešće 1910. godine.

i donedavna okružen gustom crnogoričnom šumom i ostacima nekadašnjeg parka. Svojevremeno pripadao je Zrinskim i Frankopanima koji su ovdje započeli svoju bunu koja je žalosno završila 30. 4. 1671. godine u Novom Mjestu kod Beča. Tom prilikom grad je stradao od pljačke njemačkih generala. Postepeno je propadao sve do 1809. godine kada ga M. Harambašić ponovno uređuje. Kasniji vlasnik, poznati karlovački veletrgovac, Franjo pi. Turk, popravio ga je i uredio. Potkraj 2. svjetskog rata zapaljen je i od tada sve više propada.

Floristička istraživanja sam započeo 1953. godine prilikom izrade diplomske radnje u radu »Prilog poznavanja flore dijela okolice Karlovca s kratkim osvrtom na vegetaciju toga područja«. Tom sam prilikom uz Novigrad zabilježio dvije rijetke vrste do tada prvi puta za našu regiju zabilježene, a to su: Scopolia camiolica Jacq. — kranjski bijeli bun i Menyanhes trifoliata L. — gorki trolist. Prva je vezana na

bukovu sastojinu (as. Fagetum croaticum Horv. — Hrvatska bukova šuma, kod Novigrada).

Biljke koje sam zabilježio uz izvor i sam potok u gornjem dijelu ispod Skupice u pravcu Novigrada su slijedeće: Fonzinalis antipyretica, Marchanthia poymorfa, Calliergonella cuspidata, Equisetum telmateia, Salix babilonica, Equisetum hiemale, Equisetum arvense, Ranuculus acer, R. repens, Cornus mas, Mentha equatica, Menyanthes trifoliata, Schoenoplectus lacustris, Carex lepidocarpa, Orchis morio, Valleriana, officinalis, Alisma plantago aquatica, Potamogeton crispus, P. natans, Iris pseudocorus, Jancus articulatus, J. effusus, Eriophorum latifolium, Carex flava, Carex siparia, Hottonia palustris. U močvarnom dijelu kod Novigrada nalazimo tragove nekadašnjeg ribnjaka (nasip).

Na tom terenu nalazimo zajednicu Scirpeto-Phragmteum po W. Kochu, a na rubovima as. Caricetum elatae W. Koch. Na ušću potoka u Dobru as. Populion albae Br. — Bl. Izgled krajobraza narušavaju dva kamenoloma koje bi trebalo sanirati pomoću vegetacije (penjačica, paprati i borovice). Oko Novigrada potrebno bi bilo da se obnovi crnogorični nasad i uredi uz cestu drvored do slikovitog mosta na Dobri. Također pod zaštitu bi trebalo staviti čitavu dolinu potoka do Skupice. Ekonomski i estetski bi djelovala i obnova »Ribnjaka« uz potok.

Nasuprot Novigrada vrijedan je parkovni objekt uz izletište »Dukat«, smješten nedaleko kote 186 (Strahovljak). Tu nalazimo nasad smreka i lipa, koje zajedno s pristupnim drvoredom smreka, čini vrijedan hortikulturni predjel uz samu Dobru.

Park Bosiljevo

Park u Bosiljevu vezan je uz stari bosiljevački grad, vlasništvo obitelji Frankopan. Nakon zadnje restauracije grada (Kozulić) tada je obnovljen i sam park koji je danas, zaključujući po biljnom inventaru, star oko 100 godina. Nekadašnje jezero danas je ispod grada samo močvarni teren. S obzirom na kulturno povijesno, hortikulturno, estetsko i turističko-rekreaciono značenje, park u Bosiljevu proglašen je spomenikom vrtne arhitekture rješenjem Republičkog zavoda za zaštitu prirode broj Up/I 37 — 1974. od 30. prosinca 1974. godine.

Također bi trebalo staviti pod zaštitu slijedeće parkovske objekte kao predjel oko kupališta Lešće, park u Netretiću, lipe uz crkvu u Sv. Petru Mrežničkom, vrh i okoliš Vinice kota 321, Vrh Martinščaka, predjel oko ruševina grada Barilovića i mjesto nekadašnjeg grada Lipa.

Problemi zaštite sedrenih barijera na Mrežnici, Korani i Dobri

Rijeka Mrežnica od svog izvora do ušća predstavlja prirodnoznanstvenu rijetkost velikog naučnog značenja. Taj predio s raznovrsnim prirodnim ljepotama, napose kanjonastim predjelima, prekrasnim sedrenim barijerama, slikovitim mlinicama i vegetacijom predstavlja naročitu turističku privlačnost. Čitavo područje Duge Rese sa svojim vodotocima ima turističku perspektivu ukoliko ne poremetimo biološke i ekološke, kao i fotosociološke odnose koje je priroda izgradila.

Sedrotvorci su ovdje stvorili veličanstvene riječne barijere sa slikovitim kaskadama preko kojih se prelijeva i rasprskava kristalno čista voda. Sedrene naslage stvaraju najatraktivnija područja sa slapovima uz koja se nalaze manja smaragdno-azurna jezerca, uz slikovite otočiće i stijene koje okružuju tok rijeka.

Ta prirodna draž privukla je ljude, pokupovana je zemlja, a na najljepšim predjelima izgrađene su vikendice pa i čitava naselja koja ugrožavaju biotope ovih rijeka, a napose Mrežnice. Tako kod Zvečeja ima preko 200 izgrađenih stambenih objekata, a na području općine Duga Resa oko 1000. Voda se onečišćava, jer se odbacuju u vodu razni otpaci iz »kućica za rekreaciju i odmor«. Tu su i turisti koji koriste svoj odmor da operu svoje automobile i ostave hrpe smeća. Sve to ugrožava sastav vode koja se obogaćuje raznim alogenim tvarima koje se nanose na sedrene barijere i utječu inhibitorno na razvoj organizama i sadrenih naslaga koje ovi organizmi izgrađuju. Na mlađim sedrenim tvorevinama nalazimo busene koji zadržavaju znatne količine otpadnih materija, što izaziva procese truljenja, čime se troši kisik i ugrožava biotop slapa. Ti se busenovi mahovine koji sudjeluju kod stvaranja sedre jako prorahljuju, pa ih vodene mase za vrijeme višeg vodostaja odnose i tako se ovi slikoviti slapovi upropašćuju. I boravljenje na njima ugrožava ih jer se krše. Za normalni rast barijera potrebna je određena protočna brzina vode koja prozračuje i bez koje se ne mogu razviti sedrotvorne mahovine i drugi organizmi koji sudjeluju kod stvaranja barijera. Mlađe sedrene tvorevine obuhvaćaju pragove, sedrene pokrivače i sedrene barijerice (Pevalek 1935, Pavletić 1960). Ove forme javljaju se u svim krškim rijekama. U njima vladaju posebni biocenološki odnosi koje, ako poremetimo, istovremeno narušavamo prirodnu ravnotežu slapova i gubimo onu ljepotu koju rijeke imaju zahvaljujući njima. Sedrene naslage stvaraju najatraktivnija područja na Mrežnici, Korani i Dobri. Otpadne tvari ih uništavaju i nestaju svi biološki faktori koji održavaju kontinuitet njihova rasta. Očito da ih naselja vikendica i izletnici neposredno ugrožavaju. Stoga je vrlo važno da sami ljudi paze na prirodne predjele, jer će tada zaštita prirode biti uspješna.

Problem zaštite površinskih voda ne može se riješiti mjerama zabrane, nego planskim i postupnim vodoprivrednim zahvatima (Preka, 1969). Po novom Prostornom planu općine Duga Resa zacrtana je zaštita

prirode. Prema čl. 19. područje Mrežnice kao kategorija »značajnog krajolika«, proglašava se općinskim aktom i odnosi se na teritorij općine. Režim zaštite »parka prirode« sličan je režimu »značajnog krajolika«, pa su samo dopuštene djelatnosti kojima se ne ugrožavaju njegove bitne značajke i funkcije. Zaštitu Mrežnice na razini općine Duga Resa treba smatrati i uzeti kao prvu fazu koja će olakšati donošenje zakona.

Imajući na umu prirodne vrijednosti, ali i stupanj izgrađenosti (posebno degradacije izazvane vikend-naseljima) Republički zavod predlaže da se obuhvate slijedeće zone:

1. Mrežnicu uzvodno od G. Zvečaja, tj. mjesta gdje naftovod prelazi rijeku.
2. Koranu uzvodno od Lučice.
3. Kupu na cijelom potezu općine Duga Resa.
4. Dobru uzvodno od mosta u Novigradu.

Kod poduzimanja zaštitnih mjera treba uzeti u obzir i historijski razvoj ovog područja. Uz razmatranje i daljnje istraživanje prirodnih biotopa, fitosociologije i ekoloških faktora, moramo pratiti i promjene koje su nastale prisustvom čovjeka na ovome području.

To su naselja uz rijeke, mlinice, putevi i u najnovije vrijeme izgradnja već postojećih vikend-naselja i turizam. Također treba obratiti pažnju na krški teren s vapnenačkom i dolomitnom podlogom, s podzemnim tokovima voda i ostalim kraškim fenomenima koje ovdje nalazimo. Sve to utječe na formiranje ovdašnjeg pejzaža i sve to treba da se razmatra kod zaštite prirode i donošenja zakona o zaštiti ovog područja. U tom pogledu do sada učinjeno je malo. Fitosociološka istraživanja gotovo i da nisu vršena. Svojevremeno područje je uz Mrežnicu nešto istraživao prof. dr S. Horvatić, vegetaciju i biotope u Mrežnici dr Zlatko Pavletić i to bi bilo skoro sve.

Zaključak

Na području općine Duga Resa potrebno je u ekološkom, biocenološkom, zoološkom kao i na polju zaštite prirode organizirati timski rad stručnjaka svih profila. Naučnoistraživačkim radom dobili bi se potrebni podaci o stanju prirode, što bi, onda, poslužilo provođenju zaštitnih mjera prirodnih vrednota ovog kraja.

Pratiti kontinuirano štetno djelovanje onečišćenja voda naših rijeka: Korane, Mrežnice i Dobre pa i same Kupe u gornjem toku do Karlovca te ustanoviti sve zagađivače i poduzeti mjere da se svede

na **minimum** zagađenosti voda. **U** tom cilju treba, dalje, izvršiti istraživanja podzemnih voda i pećina, ispitati mjere za sanaciju od erozije tla, kao i prijedloge za sanaciju 1 rškog terena. Što prije treba započeti fitosociološka istraživanja — kartiranje vegetacije, odnosno izradi vegetacijske karte.

Literatura:

HORVAT I: Biljni svijet Hrvatske, Zemljopis Hrvatske, Zagreb, 1942.

HORVAT I.: Nauka o biljnim zajednicama, Zagreb, 1949.

HORVAT I.: Šumske zajednice Jugoslavije. Šumarska enciklopedija 1958.

HORVATIĆ S.: Die verbreitesten Pflanzengesellschaften der Wasser und Unfervegetation in Kroatien und Slavonien. Acta botanica Vol. VI. 1931.

HORVATIĆ S.: Ilustrirani BILJINAR, Zagreb 1954.

PAVLETIĆ Z.: Vode — graditelji slapova i života na njima »Priroda« 3, Zagreb 1959.

PERŠIN V.: Šumska vegetacija okolice Karlovca, Karlovac 1963.

PERŠIN V.: Kratak pregled floristićkih istraživanja okolice Karlovca, Karlovac »ZBORNIK« Gradskog muzeja Karlovac, 1964.

ROSSI LJ.: Građa za floru južne Hrvatske, JAZU, svezak 15. Zgb. 1924.
Prostorni plan općine Duga Resa, elaborat — 1983/84.

Lazo Cučković

Dugoreški kraj od prethistorije do srednjeg vijeka

Područje općine Duga Resa bilo je poprištem raznovrsnih povijesnih zbivanja. Tu su se izmjenjivale mnoge kulture i narodi, čiji su tragovi zabilježeni, ali i dosta toga o čemu ne znamo ništa, jer navedeno područje nije sistematski istraživano i obrađivano. Bilo je, dakako, pojedinačnih nastojanja da se obrade neki problemi koji su bili u vezi sa sličnim kulturnim pojavama u drugim dijelovima naše zemlje. Ovaj rad je prvi cjeloviti pregled do sada prikupljenih podataka i pokušaj sagledavanja arheološke problematike dugoreškog kraja. Njime je obuhvaćen period od prethistorije do srednjeg vijeka.

Znanstvenici se odavno zanimaju za bogatu arheološku baštinu općine Duga Resa. Već je naš polihistor Pavao Ritter Vitezović zapažao rimske građevine i druge antičke spomenike u selu i okolici Petra Mrežničkog. Pišući o historijatu naselja i tvrdih burgova u djelu »Oko Kupe i Korane«, izdanom u Zagrebu 1895. godine, Radoslav Lopašić navodi i neke arheološke lokalitete i nalaze (antičke nalaze iz P. Mrežničkog i prethistorijske i antičke lokalitete u Bosiljevu i susjednim selima), a ne propušta da spomene i speleološke objekte pogodne za zbjeg okolnom stanovništvu (Barilović, npr.). Josip Brunšmid, plodan istraživač, autor brojnih stručnih tekstova sa područja arheologije na prelazu iz 19. u 20. stoljeće nalazi vremena da obradi i neke arheološke nalaze dugoreškog područja (ostavu rimskih denara iz Petra Mrežničkog,[1] rimski

[1] Josip BRUNŠMID, Nekoliko našešća novca na skupu u Hrvatskoj * i Slavoniji VIII; Načešće rimskih carskih deara kod sv. Petra na Mrežnici (kotar Karlovac), Vjesnih Hrvatskog arheološkog društva, nove serije IV, Zagreb 1899/1900, strana 86.

grog iz Kraljevog Sela[2] i rimski nadgrobni spomenik iz Svojiča[3]). Brunšmid surađuje sa vrlo aktivnim povjerenikom Narodnog muzeja u Zagrebu i arheologom amaterom Frinom Šabanom iz Ogulina, koji ga detaljno obavještava o svojim terenskim zapažanjima i arheološkim iskopavanjima koja je sam organizirao.[4]

Vođena Šabanovim podacima ekipa Arheološkog muzeja iz Zagreba 1958. godine, pod vodstvom Ružice Drechsler, istražuje područje oko Duge Rese i pored rekognosciranja terena vrši revizijska iskopavanja tumula starijeg željeznog doba u Dugoj Gori i probna sondiranja velike humke u Hrsini. Nekoliko godina kasnije Stojan Dimitrijević je definirao Lasinjsku kulturu i u ovu kulturu uvrstio nalaze iz Hrsine.[5]

Povjesničar umjetnosti Anđela Horvat, obilazeći teren, pored ostalog, marljivo prikuplja podatke i o arheološkim nalazima i nalazištima, pa je tako prva dala pregled arheoloških nalaza općine Duga Resa.[6]

Pod vodstvom Nives Majnarić-Pandžić započeto je 1976. zaštitno iskopavanje na belajskom kamenolomu kojim se utvrdilo postojanje prethistorijskih kuća, ali se na tome stalo i lokalitet je sada potpuno uništen. Učesnici kongresa arheologa Hrvatske pod naslovom »Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području«, održanom u Karlovcu 1983. godine, ukazali su na značajnije arheološke nalaze i momente iz arheološke problematike dugoreškog kraja, a uz to su detaljno obrađeni i prvi put prezentirani javnosti prethistorijski nalazi iz Duge Gore[7] i Belaja.[8]

U posljednje vrijeme u okviru svog djelokruga rada, istraživačkih afiniteta i financijskih mogućnosti područje Duge Rese povremeno istražuju Dubravka Balen-Letunić[9], Ivica Šarić[10], Lazo čučković[11] i Višnja Lasić[12].

[2] Isti, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, VHAD n.s. V, Zagreb 1901, 120—121.

[3] Isti, nav. dj., VHAD n.s. I, Zagreb 1895, 156—157.

[4] Pisma se čuvaju u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu.

[5] Stojan DIMITRIJEVIĆ, Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, Opuscula archaeologica V, Zagreb 1961, 33, slika 131—135.

[6] Anđela HORVAT, Presjek razvoja umjetnosti u karlovačkom pokuplju, Zbornik Gradskog muzeja u Karlovcu I, Karlovac 1964, 24—84.

[7] Dubravka BALEN-LETUNIĆ, Revizijska iskopavanja tumula starijeg željeznog doba u Dugoj Gori — izlaganje na znanstvenom skupu arheologa Hrvatske u Karlovcu 1983. godine (svi referati će uskoro biti publicirani).

[8] Nives MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Baniji i Korduiu.

[9] Kustos prethistorijskog odjela Arheološkog muzeja u Zagrebu. Posebno se bavi prethistorijom Korduna.

[10] Zaposlen je u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, koji pokriva i područje Duge Rese. Posebno se zanima za klasičnu arheologiju.

[11] Kustos arheološkog odjela Gradskog muzeja u Karlovcu, koji pokriva i područje Duge Rese. Radi na arheološkoj topografiji karlovačke regije.

[12] U okviru svog slobodnog vremena — nije zaposlena u struci. Zahvaljujem Višnji Lasić što mi je omogućila da u ovom radu koristim njezin rukopis o arheologiji općine Duga Resa i priložene terenske fotografije.

Prethistorija

Sigurnih tragova ljudske djelatnosti (arheoloških predmeta) iz kamenog doba još nemamo. Najstariji sigurno datirani predmeti nađeni na lokalitetima Hrsina i Belaja potječu iz prelaznog perioda iz kamenog u metalno doba, bakreno doba ili eneolit, odnosno iz 3. milenija prije naše ere. Naše područje je tada predstavljalo južnu periferiju Lasinjske kulture, koja je dobila ime po lokalitetu Lasinja kraj Kupe, a prostirala se na jugozapadu Panonske nizine i u susjednim oblastima.

Lokalitet Hrsina, položaj »Gorica«, lociran je između sêla Krč i Hrsina, nedaleko od Bosiljeva. Lokalitet ima oblik velike humke s pravilnom kružnom osnovom promjera oko 50 metara, a relativne visine oko 6 metara. Tu su pronađeni ulomci keramičkih posuda, i to zdjela, zatim cjediljke i nepotpuna čaša s poliranom prevlakom sive boje, visoka 5,6 cm (slika 1). Pronađeni predmeti pripadaju Lasinjskoj kulturi.[13]

U selu Belaj, ali na žalost bez bližih podataka o okolnostima nalaza, nađene su tri zanimljive eneolitske kamene alatke:[14] nedovršena kamena sjekira-čekić (rupa za usađivanje držača je tek započeta, a površina nije izglačana), u cijelosti sačuvana sjekira-čekić, izrađena od tvrdog kamena fine polirane površine i jedna mala alatka (»strugač«) izrađena okresivanjem kremena. Vidimo da se na početku metalnog doba osnovna sredstava za rad i dalje izrađuju od kamena, a to je u ovom razdoblju uobičajena pojava i u mnogim drugim krajevima.

Rano i srednje brončano doba na ovom i susjednim područjima nije još dovoljno razjašnjeno pa za sada ne možemo objektivno raspravljati o nalazima iz ovog perioda.

Zaštitnim iskopavanjima u belajskom kamenolomu utvrđeno je da se ovdje živjelo u kasnom brončanom dobu i početkom željeznog doba, to jest u posljednjim stoljećima 2. i prvim stoljećima 1. milenija prije naše ere.[15] Na osnovu slučajnih nalaza i zbog činjenice da mjesto ima pogodan strateški položaj pretpostavljamo da se ovdje kontinuirano živjelo od eneolita pa sve do turskih vremena kada je tvrdi belajski grad uništen. Brdo, koje je stajalo gdje je danas kamenolom, bilo je sa svih strana strmo i prema tome pogodno za obranu, a sa druge strane bile su dovoljno blizu doline rijeka Korane i Mrežnice koje su bile od velikog ekonomskog značaja i kuda su vjerojatno išle važne prometnice. Na susjednom, znatno višem brdu Vožiću, u selu Podvožić, je nađena prethistorijska keramika nastala u 2. i 1. mileniju p. n. e. koja još nije preciznije determinirana.[16] Mještani Belaja pričaju da

» Stojan DIMITRI JE VIC, nav. dj.

[14] Lazo Cučković, Arheološka otkrića na karlovačkom području (katalog izložbe) Karlovac 1982, ».

[15] Nives MAJNARIC-PANDZIC, nav. dj.

[16] Lazo CUCKOVIC, Arheološka karta zajednice općina Karlovac (katalog izložbe) Karlovac 1984, 14.

se prije izgradnje savremene ceste mogao vidjeti zemljani nasip kojim su ova dva brda bila povezana radi lakšeg komuniciranja. Prema tome, ovdje se radi o vrlo značajnoj dvojnoj gradini. Brdo koje je bilo na mjestu današnjeg kamenolome je bilo pogodnije za izgradnju naselja i sa njega se lakše interveniralo na okolna područja, a Vožić je bio pogodan za osmatranje i kao sigurnije sklonište prilikom napada nadmoćnijeg neprijatelja.

Na osnovu brojnih keramičkih nalaza sa Belaja, nastalih na prelazu iz 2. u 1. milenij p. n. e. zaključujemo da su ovamo prodrli nosioci Kulture žarnih polja, nazvani tako jer su spaljivali svoje pokojnike i sahranjivali ih na prostranim nekropolama. Dolaskom ovih vještih metalurga iz srednje Evrope počinje u našim krajevima razdoblje razvijenog metalnog doba. Evo još nekoliko podataka o spomenutim keramičkim nalazima: česti su utezi za vretena ili vertikalne tkalačke stanove (a mogli su služiti i u neke druge svrhe) u obliku pršljenova (najčešće loptastog oblika sa rupom u sredini) ili krnjih piramida sa rupom za vezivanje pri vrhu; grijači su također u obliku krnje piramide sa rupom, samo što su većih dimenzija; drška pekve koja je pripadala pekvi kakve su se donedavno mogle sretati u našim selima; veliki broj ulomaka raznog keramičkog posuđa. Jedna od bitnih karakteristika posuđa je postizanje dekorativnih elemenata fasetiranjem, odnosno brušenjem i to naročito po obodima zdjela i drškama šalica.

U isto vrijeme kada u Panoniji dominira Kultura žarnih polja, na dinarskim prostorima se snažno razvijaju ilirske zajednice koje od sredine 8. stoljeća p. n. e. šire svoj utjecaj i na panonski prostor. U željeznom dobu (8—1. stoljeće p. n. e.) u dugoreškom kraju se susreću kulture moćnog ilirskog plemena Japoda iz Like i panonsko-iliričkog plemena Kolapijana nastanjenog oko Kupe, a istovremeno su snažni i utjecaji sa istočnoalpskog prostora. Arheološkim istraživanjima ovih prostora bismo došli do značajnih spoznaja o etničkim i kulturnim razgraničenjima kao i o prožimanju i zajedničkom življenju triju moćnih ilirskih zajednica.

U selu Duga Gora otkriveno je 7 tumula,[17] velikih grobnih humki, od kojih su 4 istražena, a u Korenić Selu su primijećena još 3.[18] Svi istraženi tumuli su zemljani, nepravilnog kružnog oblika sa skeletnim i paljevinskim ukopom. U većini slučajeva kod skeletnih ukopa pokojnici su direktno polagani u zemlju, tek poneki je ograđen kamenjem nepravilnog oblika. Analizirajući popratni materijal iz grobova, uglavnom kovinski, može se zaključiti da tumuli pripadaju kulturi starijeg željeznog doba (8—4. stoljeća p. n. e.) i to njezinu starijem razdoblju, te da tendiraju istočnoalpskom kulturnom krugu. Evo kako je izgledao jedan od istraženih grobova. U tumulu III, grob 4 (slika 2) otkriven je skelet pokojnika i prilozi od bronce. Oko cjevanica je nađeno po 9

[17] Dubravka BALEN-LETUNIĆ, nav. dj.
[18] Radoslav LOPAŠIĆ, Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895, 61.

karika, nanogvica; blizu pasa pojasna kopča u obliku kotača; na predjelu srca lučna fibula, kopča za ogrtač i slično.

O kontaktima i prisustvu Kelta na našem terenu još nemamo dovoljno podataka, pa je zbog toga razmatranje o mlađem željeznom dobu (4—1. stoljeće p. n. e.) ovdje izostavljeno.

Period rimske dominacije

i

Rimljani su i prije konačnog osvajanja Ilirika početkom naše ere, vjerojatno, prolazili ovim područjem u ratnim pohodima na jaki keltski grad Segestu (Sisak) 156, 119, 83. i 35. godine p. n. e. Dolaskom Rimljana u 1. stoljeću naše ere i ovaj grad ulazi u novi historijski period. Domaće stanovništvo i dalje nastavlja svoj razvoj, ali sada u izmijenjenim uslovima, odnosno u okvirima jedne dobro organizirane robovlasničke države. I dalje je ovo granično područje, sada između rimskih provincija Dalmacije i Panonije, a osjećaju se i snažni utjecaji sa istočnoalpskog prostora, provincija Norik, kako to pokazuju kružna natpisna polja na spomenicima nađenim uz Koranu podno sredovječnog grada Skrada i u Točku nedaleko Veljuna.[19] Ovdje treba očekivati i značajne rimske ceste, najkraću vezu između Jadrana i Panonije, koje su išle od Senja ili Rijeke ka Sisku ili Karlovcu. Tragovi ceste su primijećeni u Malom Modruš Potoku.[20] Dokaze o postojanju značajnijeg urbanog naselja za sada imamo jedino iz Petra Mrežničkog.

Oko crkve Sv. Petra na Mrežnici se često nailazi na ostatke materijalne kulture iz vremena rimske vladavine. A. Horvat navodi da se ovdje nalazio rimski grad Romulo Quadrata, ali ako pogledamo Tabulu Peutingerianu, srednjovjekovnu kopiju karte rimskih puteva, vidimo da su to dva grada (Quadrata i Romula) te da s obzirom na udaljenost od Siska, koja je naznačena na karti, ima donekle osnova da ovdje ubiciramo Romulu. U crkvu su ugrađena dva reljefa.[21] Na podnožju zvonika sa vanjske strane je uzidan dio stele (nadgrobni kameni spomenik) od bijelog kamena sa tri poprsja isklesana u dubokom reljefu. Likovi su smješteni u trokutnoj niši iznad koje je krov sa akroterijima, a ispod je dvotračna pletenica (slika 3). Ovaj reljef ima vrlo visoku umjetničku vrijednost. Na vanjskoj strani svetišta stoji pliće izveden reljef, nazvan Diskobol. Tu je prikazan lik u pokretu sa desnom nogom isturenom naprijed. U desnoj ruci drži pliticu ili ogledalo, a u lijevoj uz tijelo nešto kao kožu ili ribe. To bi mogla biti i žena sa ogledalom ili Heraklo sa kožom u ruci.[22] Jedan antikni spomenik je uzidan u žup-

[19] Lazo CUCKOVIC, Arheološka topografija karlovačke regije, (referat na znanstvenom skupu arheologa u Karlovcu 1983).

[20] Anđela HORVAT, nav. dj. 25.

« Ista, nav. dj. 2S-26, si. 1.

[22] Višnja LASIĆ, Rukopis o arheologiji općine Duga Resa.

nikovu staju. Negdje u selu je pronađena ostava (skriveno blago) rimskog carskog novca, zakopana početkom 3. stoljeća.[23] Blago je sadržavalo denare iz rimske kovnice i to: M. Aurelija (161—180), Septimija Severa (193—211), Julije Domne, supruge S. Severa i Karakole (197——217). Među njima je bio i jedna suvremeni falsifikat. Bilo je i pojedinačnih nalaza novca, na primjer: Aleksandra Severa (222—235) i Proba (276—282).[24] Za niskog vodostaja Mrežnice u vodi se mogu vidjeti ostaci zidova koji su vjerojatno pripadali antičkim građevinama.[25]

U Varošu Mrežničkom, koji je samo rijekom Mrežnicom odvojen od Petra Mrežničkog, u mlin su ugrađena dva kamena bloka s fragmentima natpisa na latinskom jeziku, vjerojatno ostatka nekog votivnog natpisa na što upućuju sačuvani dijelovi riječi — posuerunt. Na jednoj od ploča su sačuvana slova ERVNT (N i T su u ligaturi), a na drugoj u četvrtom redu ISIAE'RVFI, te u petom VFVSFIL gdje je FIL vjerojatno od riječi filius (sin)[26].

Uz cestu u Mrežničkim Poljicama nalazi se u zemlju ukopan dio antičkog stupa na kojem je kasnije urezan sunčani sat.[27] (U Generalskom Stolu je također u novije vrijeme postavljen dio velikog antičkog stupa, ali nemamo podataka otkuda je donesen).

U podu župne crkve u Novigradu na Dobri ima ugrađenih opeka antičkog formata,[28] što je još jedan detalj koji ide u prilog pretpostavci da je u blizini bilo rimsko naselje.

U starijoj literaturi se spominju i česti antički nalazi iz Bosiljeva i okolice. Z. Saban obavještava o svojim iskopavanjima antičke nekropole kod starog grada u Bosiljevu,[29] ali nam nije ostavio detaljniju terensku dokumentaciju. Rimskog novca se našlo u okolici Bosiljeva, i to na nekoliko mjesta u Lešću i Radočajima na Dobri.[30] Nedaleko, između Kraljevog Sela i Vrbove Gorice, naišlo se prilikom izgradnje puta na rimske grobove u kojima je bilo i priloga.[31] Sačuvala su se samo dva predmeta: srebrna glavica od igle ukosnice u obliku sjekirice, ukrašena urezanim ornamentom i cilindrična bočica isklesana od prugastog aragonita.

Krajem prošlog stoljeća, prilikom krčenja šikare, naišlo se u Svojiču kod Perjasice na dva zidana rimska groba.[32] Sačuvan je grubo izgrađen nadgrobni kameni spomenik u obliku dosta nespretno izvedene

» Josip BRUNSMID, o.c. (1).
[24] Ivan MIRNIK, Nalazi novca na karlovačkom području, (referat na skupu u Karlovcu
[35] Radosiav LOPAŠIĆ, o.c.
[26] Višnja LASIć, nav. rukopis.
[17] Isto.
[28] Anđela HORVAT, nav. dj. 25.
[29] Pismo F. šabana od 5. 11. 1901. objavljeno u VHAD n.s. VI, Zagreb1902, 241—242.
[30] Radoslav LOPAŠIĆ, nav. dj. 61—62.
[31] Josip BRUNSMID, nav. dj. (2), 120—121.
[32] Isti, nav. dj. (3), 156—157.

aedikule (hramića). Na zabatu se u niši nalazi portret mladića koji je tu pokopan, izveden u srednjem reljefu. Iznad je urezan polumjesec sa rogovima prema gore. Ispod zabata su dva debela stupa koji omeđuju izdubeno natpisno polje. Natpis glasi: D(iis) M(anibus). F. T. ET I. C. TITULUM POSUERU(nt) FILIO SUO VALERIO SATURNINO MIL(iti).....ANNOS Vl(xit) XXX. U drugom redu su skraćenice imena roditelja, koji sinu podižu spomenik, samo početna slova, što je običaj u sjevernim dijelovima provincije Dalmacije pa, prema tome, možemo biti sigurni da je južni dio općine Duga Resa u antičko doba pripadao provinciji Dalmaciji.

Vrlo zanimljiv lokalitet je rimski kamenolom, otkriven u šumi Štirkovac, između Gornje Perjasice i Koranskog Sela.[33] Kraj stijena, na kojima se vide tragovi vađenja kamenih blokova, leži nekoliko nedovršenih kamenih sanduka-sarkofaga. Ovi nedovršeni proizvodi su pukli u toku izrade pa su zbog toga ostavljeni i nisu išli na dalju obradu. Analizom ove građe dolazimo do spoznaja na koji način se radilo u antičkim kamenolomima. Najprije se izdubi unutrašnjost sanduka, a tek onda se blok odvaja od stijene pomoću klinova, jer bi već izvađeni blok prilikom dubljenja mogao lakše popucati. Potom su blokovi odvoženi na finu obradu na neko drugo mjesto. Ovdje bi se mogao urediti vrlo atraktivan arheološki park. Potrebno je napraviti put i sasjeći šikaru.

U šumama oko sela Mračin,[34] Jarčeg Polja i Straže[35] nalazi se po jedna raka isklesana u živoj stijeni pa je moguće da su i ovdje bili rimski kamenolomi. Jedan kamenolom je otkriven i u Dugom Dolu,[36] južno od Karlovca.

Ova živa klesarska djelatnost nas navodi na razmišljanja da su u blizini morali biti dobri putovi za transport robe, a i neko značajnije tržište, odnosno naselje.[37] Zbog neistraženosti našeg i susjednih područja ne znamo ništa o kupcima ovih proizvoda.

Srednji vijek

Što se ovdje događalo u ranom srednjem vijeku (5—11. stoljeće) možemo samo pretpostavljati. Nema izričitih vijesti u povijesnim izvorima, a ni arheoloških nalaza, što je u prvom redu posljedica neistraženosti. To su nemirna vremena preseljavanja raznih naroda, čestih

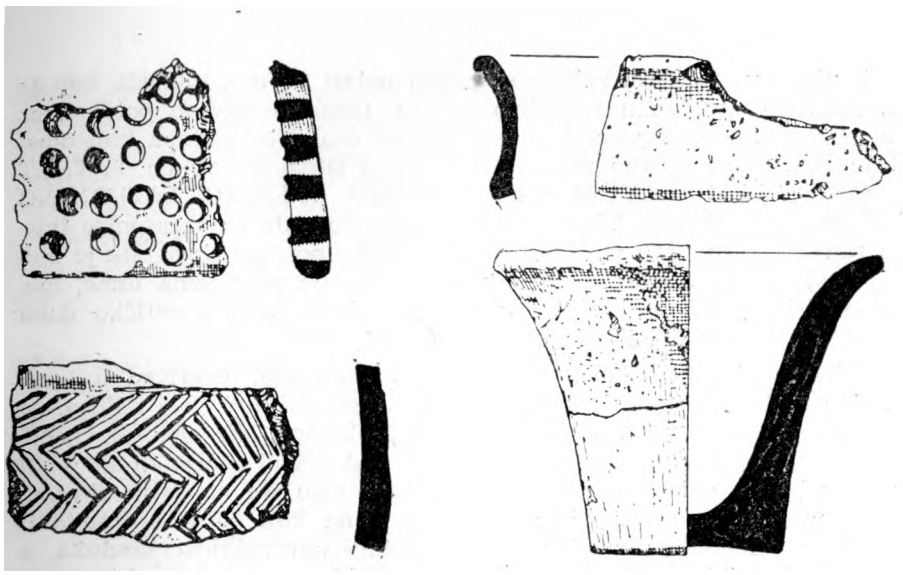
[3J] Ivah SARIC, Kamenolomi gdje su se u rimskovrijeme izrađivali sarkofazi, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, serija III, svezak 15, Zagreb 1982, 13—58.

[34] Anđela HORVAT, nav. dj. *26.* si. 2.

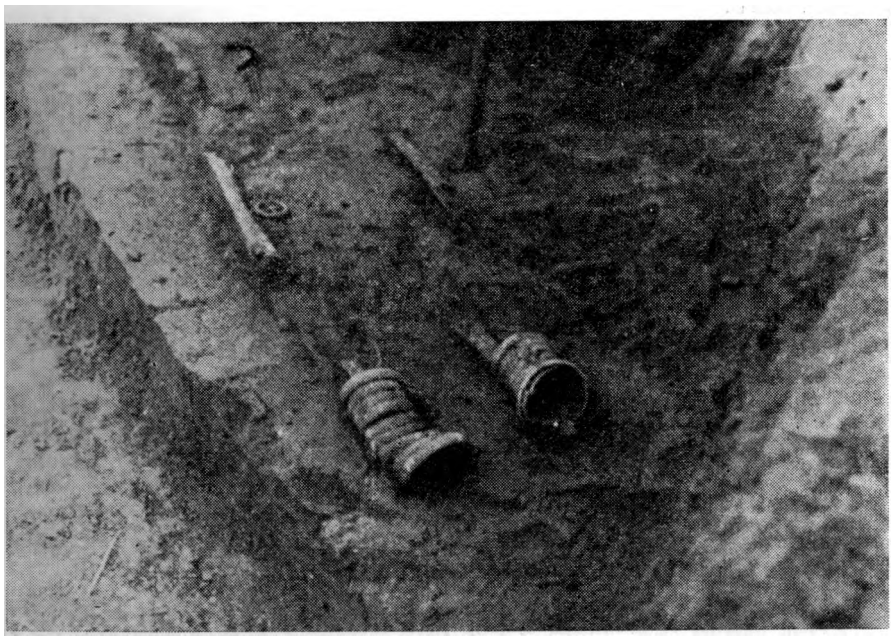
[,5] Višnja LASIĆ, nav. rukopis.

[36] Putni izvještaj J. Brunšmida sa puta po Kordunu iz 1911. g. u arhivi Arheološkog muzeja u Zagrebu, 64/1911.

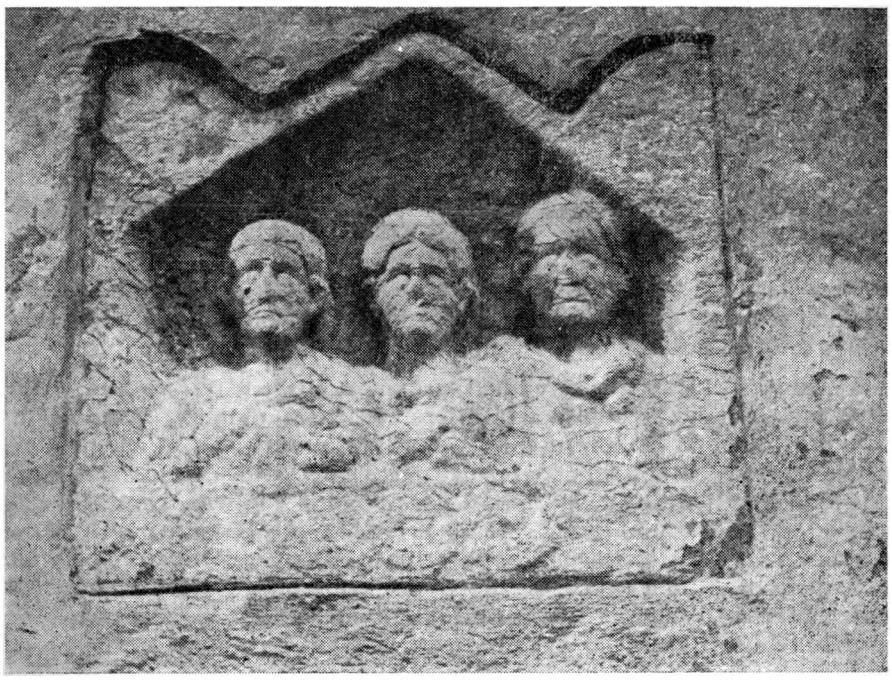
[37] I. Sarić (navedeni rad) smatra da su naši kamenolomi radili za obližnja manja rimska naselja koja su nam sada nepoznata, ali ne isključuje mogućnost da su ih prodavali i u udaljenim većim centrima

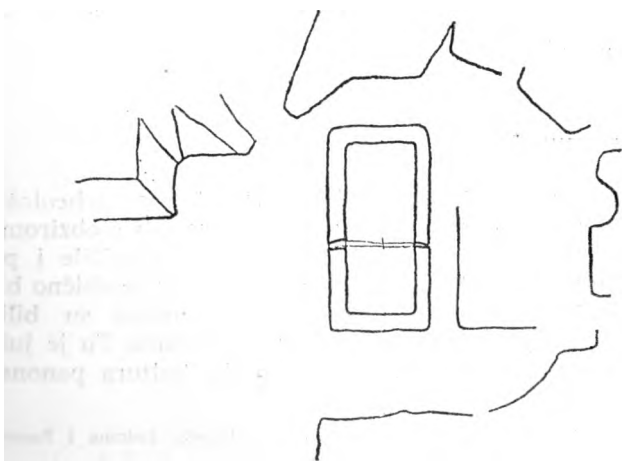
Keramički predmeti iz Hrsine datirani 3. milenij prije nove ere.

Grob iz Duge Gore s ostacima skeleta i prilozima od bronce datirano oko 700. god. prije naše ere.

Rimski nadgrobni spomenik ugrađen u crkvi u Petru Mrežničkom 1—4. stoljeće naše ere.

Skica dijela rimskog kamenoloma kraj Gornje Perjasice s nedovršenim sandukom sarkofaga koji je ostavljen na mjestu izrade, najvjerojatnije treće stoljeće naše ere.

ratova i pljačkaških pohoda, pa su materijalni ostaci iz toga vremena malobrojni. Intenzivna istraživanja bi pomogla u rješavanju mnogih povijesnih zagonetki, pogotovu kada se ima u vidu da i u ovom razdoblju naš kraj ima krajiško obilježje.[38] Na primjer, tu se negdje u 9. stoljeću sukobljavaju interesi domaćih knezova sa Jadrana i iz Panonije.

Arheolozi samo djelomično učestvuju u istraživanju kasnog srednjeg vijeka, odnosno tamo gdje je potrebna primjena metoda arheoloških istraživanja. Stoga ćemo se zadržati samo na nekoliko detalja iz ovog perioda. Osim toga, tvrdi gradovi i sakralni objekti su većim dijelom obrađeni pa bez arheoloških iskopavanja ne možemo dati značajniji doprinos ovim istraživanjima.

Veoma su zanimljivi predmeti nađeni u rijeci Mrežnici kod Belavića: mač, bradva i koplje od željeza, te dosta ulomaka keramičkih posuda.[39] Posebno je interesantan mač, tipološki rijedak primjerak oružja (vjerojatno konjaničkog) druge polovice 15. stoljeća što ne isključuje mogućnost njegove upotrebe i početkom 16. stoljeća. Bradva i sjekira su također zanimljivi i rijetki primjerci oruđa kakvo se upotrebljavalo u 16. i 17. stoljeću. Koplje pripada istom periodu i vjerojatno je, s obzirom da ima krilca, služilo za lov krupnije divljači.[40] Keramčiki materijal nije detaljnije analiziran, ali je sigurno da je nastao u tom periodu. Kako i zašto su ovi predmeti dospjeli na dno Mrežnice, nije utvrđeno.

Da spomenemo još nekoliko nalaza srednjovjekovnog novca. U Zvečaju je nađena ostava novca u kojoj je bio i jedan rani dubrovački denar iz druge polovice 14. stoljeća. Mletački novci su nađeni u Perjasici. Groši Sigismunda III Wase (1587—1632) iz Poljske su nađeni u Petru Mrežničkom.[41]

Kontakti i razmeđa

Vidimo da je područje općine Duga Resa bogato arheološkim spomenicima. Istraživanje ovog terena je interesantno i s obzirom na specifičan geografski položaj. Naime, ovdje su se graničile i prožimale razne drevne kulture i različiti etnički elementi. Tu je obično bila južna periferija gospodara panonske nizine, a istovremeno su bili snažni utjecaji sa dinarskog, primorskog i alpskog prostora. Tu je južna periferija Lasinjske kulture, Kulture žarnih polja, kultura panonsko-ilirič-

[38] Nada KLAIĆ, O Pokuplju kao vjekovnoj krajini između Jadrana i Panonije (referat na skupu u Karlovcu 1983).

[39] Lokalitet se otkrili članovi Ronilačkog kluba iz Karlovca 1983.

[40] Zahvaljujem Maji Sercer na podacima o željeznim nalazima iz Mrežnice koji se čuvaju u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu.

[41] Ivan MIRNIK, nav. dj.

kih zajednica, rimske provincije Panonije itd. Vrlo zanimljiva je i prometna problematika ovog prostora s obzirom da je ovuda najkraća udaljenost od Panonske nizine do Jadranskog mora.

Pored dosadašnjih arheoloških nalaza, uglavnom slučajnih otkrića, brojni toponimi (geografski nazivi) kao na primjer: Gradina, Crkvina, Varoš, Škrinja i dr. upućuju da bismo arheološkim iskopavanjima znatno obogatili našu kulturnu baštinu. Toponim Varoš kao i nalazi oko Petra Mrežničkog navode nas na zaključak da povijest Duge Rese, kao značajnog središta, ima kontinuitet od antičkih vremena, a možda i od prethistorije.

S obzirom na stepen istraženosti najstariju povijest općine Duga Resa možemo samo djelomično rekonstruirati. Intenzivnija arheološka istraživanja bi sigurno dala dobre rezultate.

Dr Anton šojat

Govori u općini

Duga Resa

UVOD

Zahvaljujući nastojanju Skupštine općine Duga Resa da se prouče i znanstveno prikažu karakteristike govora na njezinu području, terenski sam istražio neke govore Hrvata i Srba u toj općini.

Za vrijeme relativno kratkoga terenskog rada mogao sam, dakako, istraživati govore tek u nekoliko naselja. Nastojao sam prikupiti podatke u različitim krajevima te općine, kako bih dobio sliku bitnih govornih osobina na cijelom području.

Proučavao sam govore u ovim selima: Mrežničke Poljice, Mračin, Bosiljevo, Vukova Gorica, Prilišće, Lončar Brdo, Malik, Barilović, Perjasica. Osim toga, dosta sam podataka zabilježio i u Dugoj Resi. Iz prijašnjih svojih istraživanja raspolažem bitnim podacima o govoru Generalskog Stola i Duge Rese.

U Perjasici se govori novoštokavski. Drugi su istraženi govori u našoj dijalektologiji svrstani među tzv. čakavsko-kajkavske govore, a govor u Vukovoj Gorici među čakavske.

O nekim govorima na dugoreškom području u dosadašnjim dijalektološkim radovima ima nešto podataka, ali nema detaljna opisa ni pojedinih govora ni cijeloga područja. I ovaj je moj rad vezan određenim opsegom teksta, pa neće isključiti potrebu monografske obrade svih tipova dugoreških govora.

Popis kratica istraženih naselja

B — Bosiljevo
Ba — Barilović
DG — Duga Gora
DR — Duga Resa
GS — Generalski Stol
LB — Lončar Brdo
M — Mračin
Ma — Malik
MP — Mrežničke Poljice
P — Prilišće
Pe — Perjasica
VG — Vukova Gorica

Napomene

a) Upotrijebljene kratice lingvističkih, odnosno gramatičkih pojmova uobičajene su u našoj dijalektološkoj literaturi, pa se ovdje ne donose.

b) Zbog tiskarskih poteškoća u ovoj su raspravi pojednostavljene u nas obične dijalektološke oznake akcenta i kvantitete preuzimanjem transkripcije Općeslavenskog lingvističkog atlasa.

Akcenatski odnosi u dvoakcenatskim govorima prikazuju se ovako:

— Duga kvantiteta vokala označuje se znakom : iza vokala.

— Mjesto akcenta označuje se znakom | ispred vokala koji je nosilac naglašenosti sloga. Kad je akcent na prvom ili na jedinom slogu riječi, njegovo se mjesto ne označuje.

— Kombinacija spomenutih dvaju znakova uz vokal označuje dugi akcent, na primier: **|a : = â, á, (ā).** Teoretsko opravdanje takva označivanja akcenatskih odnosa v. u poglavlju o akcentuaciji.

Akcenatski znakovi za troakcenatske govore u Prilišću i Vukovoj Gorici upotrijebljeni su ovako: **| = ï, ì : = â, ′ : = ′, a** u Perjasici postoji uz navedene akcente (označene kao za P, VG) i fonološki relevantan kratkouzlazni akcent, dakle: **′ = ì.**

c) Diftonzi se bilježe s dva uzastopna vokala od kojih se sastoje, bez oznaka kvantitete i poluvokalnosti kojega od njih (npr.: zveizda = **= [zvêi̯zda].**

d) Zahvaljujemo svima koji su mi pomogli da svoj zadatak izvršim, u prvom redu drugu Mati Vrbetiću, koji se svesrdno založio da organizira istraživanje i olakša moj terenski rad, povezujući me s pojedincima u selima, koji su me uvodili u kuće ili mi kako drugačije omogućili rad s ispitanicima, pa mi često i sami pomagali kao izvorni govornici. I njima, kao i brojnim ispitanicima najsrdačnija hvala!

1. č AKAVSKO-KAJKAVSKI GOVORI

GLASOVI

V o k a l i z a m

Fonološki pregled

1. U dugoreškim čakavsko-kajkavskim govorima (među njih, zbog opravdanih razloga, ubrajam i govor u VG) postoje dva tipa vokalizma. Prvi je po inventaru fonema jednak standardnomu:

/i i : u u : e e : o o : a a:/,

a u M i LB ie inventar fonema:

/i eí u ou e íe o uo a a :/.

2. Realizacija kratkih fonema razlikuje se od standardne u nekim pojedinostima:

— /i/, osobito pod akcentom izgovara se otvoreno pa može i prijeći u /e/ (usp. mlenar, malen — malenica, uz mlin — malinica »mlin« — B, tako i drugdje). U zanaglasnom se položaju /i/ često reducira, pa i gubi (mušca, uz mušica i si., kudla uz kudila i si.)

— /e/ u nekim se govorima izgovara otvoreno (usp. mętla, žęna — M, B, DR)

— /o/ iza akcenta, osobito u paradigmatskim nastavcima, može se ostvariti kao [o] (usp. Isg cu :ckom, prez. nosimo, uz: cu :ckom, nosimo), a u LB i B prešlo je u /u/ (couckum — cu :ckum, nosimu). U LB može i prednaglasno /o/ prijeći u /u/ (už|eńen i sl.)

— /e :/ i /*o :*/ izgovaraju se zatvoreno, a mogu se ostvariti i kao diftonzi [ie], [uo], kako je redovito u M i LB (ze:ļe — zieļe, s vo:li — s vuoli).

— /i :/ i /u:/ prešli su u diftonge samo u M i LB (usp. beilo je na peiru i jeića i peica, verna i peive; mouz, sousa — M, sein »sin«, oglavneik; pout, rouda »rudo« — LB). Ipak, i u ta se dva govora kadšto ostvaruju monoftonzi od kojih su diftonzi nastali. Međutim, to je recentna pojava, pod utjecajem okolnih govora s monoftonškim realizacijama dugih vokala i standardnog jezika. Čini mi se da je monoftonški izgovor, osobito vokala /o :/ i *Ju* :/ češći u LB nego u M.

Dijakronijski pregled

3. Osim navedenih izuzetaka u M i LB, vokali potječu od prahrvatskosrpskih paralelnih vokala (npr. *i* je kontinuanta staroga *i, u* staroga *u* itd.), a nastali su i kao refleksi silabema koji su nestali iz našeg jezika (ǫ, ļ → u, ę → e itd.).

Na mjestu nekadašnjega glasa jat u tim govorima nalazimo (s veoma rijetkim, leksičkim izuzecima) ili *i* ili *e.* Refleks *i* mnogo je češći nego *e.* Danas je prvobitna bifurkacija jata donekle poremećena raznim

paradigmatskim izjednačivanjima i kontaktom s drugačijim govornim strukturama.

Donosim nekoliko potvrda: dica, ždribica, sime, time, slime, misec, striha — strija, pliva, ori(j), ripa, rižem itd., di:te, zvi:zda, vri:me, gńi:zdo, bri:g, sni:g, ni:sam — ni: »nije«, ni:mam itd. — u svim govoriima; vera, medved, železo, leto, zdela, obed, mera, sest — sedi (imp.) — sei — sela (ali sidit »sjediti«) itd., te:lo, te:sto, se:no, stre:la, de:l, pe:sak, be:l — be:la, ce:l — ce:la itd. — u svim govorima.

Takva je razdioba refleksa jata i u M i LB, dakako s diftonzima na mjestu dugih reflekasa *i* i *e.*

4. Poluglas se izjednačio s a : magla, staza, posai, pakal, vas — sav, đa:n, ta:j, va:n, va:ni, pa i u položajima kakve je imao u riječima Vazam »Uskrs«, ča (VG, kadšto i u P), malin, malinica, zamem, uz:mem, uzmem, s manom, uz: s menom, snami »skini«, vavik, uz:uvik,

Nekadašnji prijedlog i prefiks **və, və-** prešli su u *u* (uz sporadične izuzetke, kao što je npr.: va:č, uz u:č »ušto«). Početno **və-** u nekim se riječima izgubilo: nuk, nuka (po tom i pranuk, pranuka), ce : r — čera »jučer« (po tom i prikočera), torak »utorak«.

5. U nekim je riječima očuvano protetsko *j:* jigla, jiver, Jiva, Ji:ve, Sve : ti Jivan. Osim u tih riječi, možda i u još pokojoj (pa često i u navedenim riječima) redovito se ostvaruje inicijalno *i* (ime. istina, imam itd.).

Češće se ostvaruje naslijeđeno protetsko v (vujac, vugal, vuglen, vuho — vuvo, vura, vule, vular, vuzal, vuzak itd.).

U nekih je osobnih imena protetsko ; i ispred *a* (Jana, Ja : ndre), a kadšto i u kojem apelativu (jag!a:cija — MP).

U protetičkoj funkciji pojavljuje se i *h* (v. t. 23).

6. Između vokala a + u, leksički vezano, u nekim se govorima ostvaruje hijatsko v (pavuk, na:vuk — M, VG, LB, navlučen, nav'.učila — MP, B, LB, M. potplavuzom, Pavlurija — M, ali: pauk, potplauzom, paučina — MP, Ma, GS, Ba (u Ba i : pavuk, pavlučina) itd.

7. U t. 2. spomenuto je često gubljenje vokala /i/ među konsonantima (usp. misečna »mjesečina«, ditelna, **Ba:rlovćakńa** »Barilovićakinj a«, **pļunt ← pļunit** »pljunuti«, imp. reste **← recte ← recite itd., v.** i t. 9). U drugim se položajima *i* redovito ostvaruje.

Gubitak kratkoga *i* redovit je u infinitivu (bit, moć, ku : pit, ispi : tat itd.), a leksički je fiksiran u riječi mat »mati«. Ptc. akt. šal — šla — šio itd. podjednako se često pojavljuje i s početnim *i* (išal itd.).

Gubitak kratkoga *i* i nieeove slosovne funkciie dovelo ie do znatnijih izmjena u glasovnom sastavu nekih riječi (nejsta »nevjesta«. **kujńa** »kuhinja«, couk (Ba) »čovjek« i dr.).

Drugi se vokali (osim kratkoga *u,* usp. željdac, **kreļta ← kreļuta »krilo«**, kukurza i si.) rijetko gube: idmo — idemo, kako cmo — kako ćemo, va:j — ovaj, vud — ovud, vako — ovako itd.

Zamjene vokala relativno su rijetke. Kao tipične glasovne karakteristike valja spomenuti promjenu e u *a* u riječi **kam!a:ńe** (ah : kamen) i promjenu *o* u *u* u zamjemcama 3. 1. : un — una — uno — uni... i u prilozima unda, kuliko, tuliko.

Tipična je i zamjena vokala *e* u njemačkom završetnom *-er* u *a* (usp. cukar — cukra, šna : jdar — šna : jdara).

K o n s o n a n t i z a m

Fonološki pregled

8. Osnovna ie karakteristika inventara konsonantskih fonema da nema fonema **/ǧ/.** Na njegovu se mjestu u novijih tuđica pojavljuju alofoni fonema /đ/ (đon, dami ja, đezva, đem, đez), a u starijih tuđica, kao i u asimilacijskim pojavama u domaćih riječi ostvaruje se *i* (žigerica; naružba, svidožba). I u sandhiju se mjesto **/ǧ/** ostvaruju *đ* ili ž (za: đ ga pi : taš — za : ž ga ..., kovađ ga kuje).

9. Karakteristična je pojava geminiranih, dugih konsonanata, u vezi s gubljenjem kratkoga *i* između konsonanata (v. t. 2 i 6): pla:t: (uz **pla:tət,** pla:tit, slične realizacije i u idućim primjerima), vit: »vidjeti«, mol:li »molili«, pa:l:o se, ra!um: »razumijem« itd.

10. U finalnom položaju čuva se opreka između zvučnih i bezvučnih konsonanata (usp. la : t »vlat« : ~ la : d »hlad«).

11. Fonem /j/ ostvaruje se spirantskim [j] samo ispred vokala *o* i *u,* ponekad u inicijalnom položaju i ispred *a.* U svim se drugim položajima realizira kao poluvokalno **[į].**

12. Fonem /v/ realizira se pred vokalima i između njih kao u književnom jeziku — na kraju riječi i ispred ploziva veoma se često ostvaruje kao poluvokalno [u].

13. Silabemi **ŗ, ŗ:** pojavljuju se inicijalno ispred konsonanata, medij alno između njih i finalno iza konsonanata (rvali se, rđa, **ržuļa; prvi,** srce; vr — vr:), pa i ispred vokala u padežnim nastavcima **(vŗ — vŗa — vŗu itd.)**

4. Fonem /!/ pojavljuje se i na kraju sloga (sto:l, po:l, ma:l »malen«, imal, zel; ša:lčina, pa:lci itd.).

15. O pojavi i distribuciji fonema /h/ v. u t. 23.

16. Za distribuciju konsonanata unutar konsonantskih skupina tipološki i genetski najvažnija je pojava nestanak eksplozivnog elementa u afrikata *c, č, ć* ispred drugih konsonanata: Gsg osta (odatle i Nsg

ost) imp. speste, povu:ste; rušni:k, bošnica, slišno, imp. mušte, tošte »šutite, točite«; pešńak — pećńak, božišńak, futur rešću, spešću, vršcu »stavit cu« itd., ali samo, ˘božičńi, nočńi - i niz drugih primjera u kojima se ta tipično čakavska promjena poništila.

Dijakronijski pregled

17. Prasi. *t' uvijek je dalo ć, dakle i u skupinama *st', sk'.

18. Prema prasi. *d' u dugoreškim je starinačkim govorima ponajčešće osobito u leksiku vezanom uz seosko gospodarstvo (usp. meja, preja, breja, saja). Međutim, u svim se tim govorima na mjestu *d' ostvaruje i *đ,* kojemu je frekvencija u različitim govorima u odnosu na *j* toga podrijetla različita u različitim govorima. Očito je da je refleks *đ* recentna pojava, koja snažno nadire iz standardnog jezika i susjednih štokavskih govora.

U skupinama *zd', zg', kao i u sekundarnim skupinama dj, zdj, zgj. redovito se ostvaruje đ: posuđe, ro:žđe, rožđi:ńe, (prema rozga), grožđe (MP, M, VG, Ma, GS, DG: u drugim je govorima: gro:đe). Ima i analoškog uspostavljanja skupine *žđ,* kako je npr. u M: železđe.

Starije stanje zabilježio sam samo jednom, u LB: rožeine — rožine — rožjińe* ← rozg).

19. Inače je evolucijski razvoj sekundarnih skupina dao iste rezultate kao u standardnom jeziku: ko:ļe, ze:ļe, gra:ń, zdra:vļe, gr:mļe itd. npr. u B: tičji, koko:ši, miši, pa:jsi — pajši, vra:jži).

20. Različita je sudbina skupina *čj, šj, žj* — u nekim se govorima čuvaju (npr. u MP, M : mišji, božji, vražji), u nekima je ; nestalo (npr. u GS, DG : pasi, mači, miši, božji), a u pojedinim se govorima susreću i jedni i drugi likovi (pa kadšto i koja drugačija njihova realizacija, usp. npr. u B : tičji, koko : ši, miši, pa : jsi — pajši, vra : jži).

21. U nekim se govorima staro stanje skupine *čr čuva bolje (usp. npr. u P: čri:p, čri:vo, čr:v, črļen, tako i u VG, DG, GS), u drugima slabije (usp. npr. u MP: cri:vo, cr:n, crven, cr:pit, crnica, ali i: čr:v, slično i u Ma, Ba, DR).

Dvojako je stanje i za *žr-, ždr- : ždri : be, ždribići, ali : žerat — žerem.

22. U inicijalnom položaju nestao je početni suglasnik konsonantske skupine u poznatim čakavsko-kajkavskim primjerima kao: tica, šenica, čela. Početna skupina tk čuva se u oblicima glagola *tkat.*

Skupina *hv* u nekim je riječima zamijenjena suglasnikom / (fa:la, fa:t, ufat se »nadati se«), u drugim suglasnikom v (vatat, uvatiću), ali je u M, LB, VG, B njezin refleks uvijek *f* (dakle i : fatat, ufatit).

Skupina *tr* mjesto *tvr* govori se u svim istraženim mjestima — negdje kao jedina mogućnost (npr. u M, P, LB), negdje vezana uz pojedine

riječi, a negdje kao arhaizam, ponajčešće kao karakteristika individualnih idioma (usp. npr. u Ba, Ma: četr:tak — tvr:đ).

Promjena *ti* u *kl* čuva se samo u riječi nakla (Lpl nakli, Gpl naka:l), *a. dl u gl* samo u riječi gli:to »dlijeto«.

Isto je tako laksički vezana i promjena *vn* u *mn* (ra:mna, ramnica. ali pi:vnica, oglavni:k i dr.), promjena *vó* u *mń* ili *mļ* (glamńa — glamļa), *mń* u *mļ* (samo u: sumļa i njezinim izoedenicama), *pk* u *vk* (samo u: zivka). Očuvan je stariji lik riječi sliva »šljiva«.

Skupina *sv-* ← *vəs-* ima različitu sudbinu. U nekim je govorima sv- nadvladalo, kao jedino moguć lik ili kao frekventniji (usp. sv, svaki, uz sporadično se, saki u B, VG, MP, DR, GS, Ba, Ma), a u drugima je frekventniji lik bez v u toj skupini (npr. u M, LB).

23. Posebno treba nekoliko riječi posvetiti sudbini suglasnika *h.* On je u određenom razdoblju razvitka tih govora potpuno nestao iz govorne strukture. Zamijenio se suglasnicima *j* ili *v* - ili se izgubio bez zamjene. U novije se doba restituirà u svim istraženim govorima - u neke je prodro više, u druge manje, a njegovo je ostvarivanje u pravilu vezano uz dob i školovanje govornika, i uz neke druge izvanjezične faktore.

Najfrekventniji je u sjeverozapadnom dijelu dugoreške općine - u B, VG, P, LB, ali se i u tim govorima često ostvaruju i likovi bez *h* ili s kojom njegovom zamjenom (usp. npr. u LB: lib kruha, ra : st »hrast«, horij »orah«, sa sekundarnim protetskim *h,* lače, iļada itd.). U svim je dugoreskim govorima morronolosko krajnje *h* nestalo bez traga (usp. npr. Gpl si: dobri).

Suglasnik se *h* na kraju riječi — osim u VG, P, LB — ostvaruje tek izuzetno, pod utjecajem sa strane. I u paradigmatskim oblicima riječi kao gra, kru, su: ne pojavljuje se *h* ni koja njegova zamjena (Gsg gra:, krua), nego tek [u] kao automatski prijelazni glas (Dsg grauu, uz grau, kruuu, uz kru:, f. suua, n. su:uo), dakako ako u osnovnom liku nije već zamijenjeno.

Intervokalno *h* iza vokala stražnje artikulacije prešlo je u v (muva, buva), a iza vokala prednje artikulacije u ; (Gsg ori ja, analogijom i Nsg orij). U riječi sna: »snaha« može se također ostvariti / na mjestu *h* (snaja). Te se zamjene čuvaju i u paradigmi (Gpl mu:v, bu:v, Dsg snaji, oriju itd.).

Sudbinu *h* u skupini *hv* v. u t. 22.

AKCENTUACIJA

Fonološki pregled

24. U najvećem je broju istražnih dugoreških autohtonih govora akcenatski inventar sveden na dva fonološki relevantna akventa, kratki i dugi (i :). Ti se akcenti ponajčešće ostvaruju kao paralelni štokavski silazni akcent kadšto može ostvariti i s uzlaznom intonacijom. Uzlazna je intonacija novija, unesena pojava, koja još nije znatnije poremetila dvoakcenatski sustav, osim u Vukovoj Gorici i u Prilišću.

U VG i P stvara se iz dvoakcenatskog sustava (istoga tipa kao u okolnim selima) novi troakcenatski sustav, s akcentima , : i :, realizacije slične štokavskoj, ali tragovi starijeg dvoakcenatskog stanja nisu još u potpunosti istisnuti (v. t. 33). U nekih je govornika u ta dva sela još uvijek na prozodijskom planu distinktivno samo mjesto akcenta i njegova kvantiteta, kako je to i u drugim starinačkim govorima toga kraja.

U Prilišću (barem u govornika koje sam ispitivao) fonološku funkciju ima i zanaglasna dužina.

25. Kratki se akcent pojavljuje u inicijalnom i medijalnom položaju, bez obzira na njegovo podrijetlo (sime, baba; razr!izat, svid!čidu, udlovica). Sa zadnjeg sloga prenesen je na susjedni slog (žena, voda, otac, potok, di:te, na pu:tu).

U unutrašnjim slogovima riječi kratki je akcent ponajčešće rezultat prenošenja akcenta s njegova nekadašnjeg mjesta na prethodni kratki slog (usp. npr. sin!okoša, ud!ovica), ali se pojavljuje i na svojem starom mjestu, osobito u glagolskim oblicima, u imenica s više od tri sloga i u komparativu pridjeva s nastavkom -iji (usp. razr!zat, rast!avila se, jačmen!šće, star!iji, nov!iji).

26. Dugi se akcent ostvaruje na prvom (odnosno jedinom) i srednjem slogu u svim govorima, na zadnjem se slogu redovito ostvaruje u LB i M, a sporadično (u ponekih ispitanika i u ponekim riječima češće, u drugih rjeđe) i u MP i Ma. U drugim se govorima ne pojavljuje na ultimi (v. t. 28).

27. Neoslabljeno prenošenje silaznih akcenata na proklitiku očuvano je tek u nekoliko stajaćih sveza (p!o vodu, n!a pašu), ali se i iz njih sve više gubi. Redovito je prokliza očuvana u negiranom prezentu nekih glagola (n!e znam, n!e dam, n!e smim, n!e bum i sl.), ali nisam zabilježio nijedan primjer skakanja akcenta u tipu: za bl!a:go, u gr!a:d.

Te govore karakterizira dugi akcent na prvom slogu svezanih tipa z!a:me, p!o:te, pr!e:d se; pred!a:nu, pod!a:se.

Pod utjecajem okolnih štokavskih govora u najbližim se kontaktnim područjima (u Ma, Ba, pa i u DR) prokliza nešto češće ostvaruje.

28. Premda se sporadično pojavljuje i u nekim drugim dugoreškim starinačkim govorima, zanaglasna dužina ima fonološku funkciju samo u Prilišću, gdje se u nekih ispitanika pojavljuje u mnogim povijesno-jezično opravdanim položajima (usp. npr. Gse babe: u opreci prema Npl babe, Isg mojo:m žen:om, Gpl jabu:k, jaja:c, nova:c, adj. zele:ni, komp. zeleniji:, inf. umri:t, prez. leti:, pere:, peče:, ptc. kleče:ć itd.

Ni u tom se govoru zanaglasna dužina ne pojavljuje iza dugih akcenata (Gsg **glá:ve, rú:ke; sù:še, crì:kve**).

U nekim se govorima, kao domaća odlika, zanaglasna dužina pojavljuje samo na ultimi s koje je prenesen nekadašnji dugi akcent (laće:, smeće:, krumpi:r, Isg mašćo:m, košćo:m. Gpl lopa:t, prez. grm: itd.) primjeri su iz Ba, a slično je i u MP, DR, Ma — uz sporadično ostvaraje akcenta na starom mjestu: kol!a:č — Ba, Ma, MP, DR, težl!a:k — MP, Ma, DR, živhm — MP itd.).

U ostalim govorima nema zanaglasne dužine (rušnik, mejaš, krumpir, smeće, s košćum, veli, želi, smrdi itd. — B, GS, DG, VG; krumplier, smećlje, s košćluom, letleim — M, LB).

29. Prednaglasna dužina nestala je iz tih govora.

Dijakronijski pregled

30. Uz podatke o podrijetlu kratkog akcenta donesenim u t. 25—28 valja reći da se kratki akcent ostvaruje sporadično, različito u različitim govorima, kao rezultat pokraćivanja nekada dugih akcenata (lajt, vojke, adi. ženski, **konski, lański,** imp. glejte — u svim govorima, Gsg lonca, konca, lovca — MP, GS, Ba, (uz moguće realizacije: lo:nca itd.) slično i drugdje (usp. i t. 31). Redovito je kratak akcent u zamjenici 3. 1. mase. : un — on.

31. Dugi je akcent na mjestu staroga cirkumfleksa i tzv. čakavskog akuta (st:n, gra:d; pri:še, cr:kva, pi:šem).

Pojavljuje se na nekadašnjem dugom slogu neposredno ispred nekada naglašenog sloga (ru:ka, vra:bac, vojn!:iki itd. — u svim govorima, a u nekim i primjerima kao Gsg ru : ke, gla : ve, Isg ru : kom, gla:vom, prez. letim itd., v. t. 28).

Ostvaruje se sporadično, različito u pojedinim govorima, na mjestu kajkavskog metatonijskog cirkumfleksa (me : ļa — u svim govorima, gov!e:dina, vu:vo, sab!i:ješ i dr. — MP, na:vuk, ziele, Npl rešlieta, prez. pritleisne, ptc. zafl!a:tila i dr. — LB, kuora, svuora, miezga, rešlietka, goldina, **pa:žuļ,** adj. kok!o:šja, ra:čje — M, pla:čem se, zapis!u:je, Gpl ja:buk i dr. B, vu:vo, **ze:ļe — Ba, zè:ļe, sre:dńi** — VG, ko:ra, želu:dac — GS, slični su primjeri mogući i drugdje). Dugi je akcent toga postanja vezan leksički — u svim je govorima **me:ļa,** ali koža, **voļa,** kola, otava itd.

Dugi se akcent pojavljuje redovito kao rezultat nekadašnjeg dụljenja akcenta pred suglasničkom skupinom u riječima tipa **gro:bļe.**

Nastao je i duljenjem kratkosilaznog akcenta ispred konsonantske skupine koja počinje sonantom (sla:mka, Npl sta:rci itd.), ali ne u svakoj riječi s takvom skupinom (usp. t. 30).

I staro kompenzacijsko duljenje dalo je dvojake rezultate, leksički vezane: u nekim je riječima očuvan dug akcent (lo:j, gńo:j, gro:m, sto:l — u svim govorima, sa sporadičnim mogućim kraćenjima: bor, stol i si. u pojedinim govorima), u drugim je riječima skraćen (dim, kon itd.).

32. O podrijetlu zanaglasne dužine bilo je riječi u t. 28.

33. Uz izneseno o podrijetlu akcenata treba za govore u VG i P dodati:

a) Akcent : nastao je sporadično i od (Lsg u rì:če, na stè:ni, Gpl ļù:di i dr. — VG, glà:va, brà:da, grà:na, trà:va i dr. — P; v. i pod ').

b) Akcent) : nastao ie od i (rú:ka, kotá:či itd., Gsg glá:ve, rú:ke itd. — VG, glá:va, Npl težá:ki, Isg brá?dom itd. — P).

Nastao je sporamično i od kajkavskoga metatonijskog (vú:ho, Ipl s vú:hi, Npl bŕ:ki - VG, P),

— od čakavsko-kajkavskog (Npl sé:la, ré:bra, Gpl ré:bar, Lpl ré:bri i sl. — VG, P),

— od i (nó:ga, žé:na, ó:tac, pó:tok, Gsg vó:de, nó:de, nó:ge, Isg s vó:dom, sa žé:nom i si. — VG; u P nema te pojave),

— od (dité:šce, Npl mí:ši, ćé:ri, ptc. nó:sil i dr. — VG; u P nema te pojave).

Kako se iz izloženoga vidi, u P je osnovna razlika prema akcentuaciji drugih starinačkih govora u dugoreškom području realizacija dugouzlaznog akcenta u položajima u kojima se taj akcent pojavljuje u novoštokavskim govorima, ali u njemu ima i dosta izraženih tragova starijega dvoakcenatskog sustava. Tih tragova ima i u VG, ali su tamo razlike prema drugim govorima znatnije, osobito zbog veoma česte pojave tzv. kanovačkog duljenja prenesenog akcenta na prvotno kratkom slogu.

OBLICI

D e k li nacija

Imeničke promjena

34. Postoje tri paradigmatska tipa deklinacije imenica:

1. (o-deklinacija)

a) sg. N si:n, koń, G si:na, końa, D si:nu, końu, A si:na, końa (sto:l, pań, za neživo A = N), V = N, L = D, I si:nom, końon (kraj om,

pri:šćom, mu:žom, misom, h:scom, kama:ńom; sporadično ickpcem, gro:đem i si.

vi. N si:ni, korii (kraii, voli, jun!a:ki), G si:nov, konov (krajov, lo:ncov: sporadično i: ko:ńev, lo:ncev; nov!a:c — novac; pe:et lo:ncov; lo:ncov; sporadično i: ko:ńev, lorncev; nova:c — novac; pe:t koma:di, pe:t fa:ti, pet mese:ci), D si:nom — si:nam, kononm — konam (prascim — Ma, Ba, P, MP, konim — Ba, MP), A si:ne, kone, V = N, L si:ni. ko:ni (na orijim — Ba, MP), I si:ni, ko:ni.

b) *sg.* NAV selo, poļe, G sela, poļa, DL selu, poļu, I selom, poļom (gra:ńem, kama:ńem, vese:ļm).

pl. NAV sela, pola, G se : 1, po :ļ, D selom — selam, poļom — poļam, L se:la — se:li, po:ļa — po:ļi (po se:lim — MP), I se:li, po:li.

c) Tako se miieniaiu i imenice sr. roda koje u kosim padežima L se:la — se:li. po:ļa — poļi (po se:lim — MP), Ì se:li, po/:/i. imaju slog vise: ĩme — imena — imenu itd., di:te — diteta — ditetu itd. (samo u sg.), vuš!e:sa — vuš!e:s itd. (samo u pl.).

Nejednakosložnu promjenu imaju i muška imena tipa Ma:rko (Mar:ko — Markota — Markotu itd.), a u VG i P i ženska: Ma:re — Ma: reta.

2. (a-deklinacija)

a) sg. NV žena, G žene — ženle: — žene: — žé:ne (VG), DL ženi, A ženu, I ženom — žen!o:m — ženo:m — žé:nom (VG)

pl. NAV žene, G že:n, D ženam, L že:na, I ženami;

b) Tako se mijenjaju i imenice m. roda na -a (slu : ga — slu : ge — slu:gi itd.), a ponegdje i m. imena tipa Jo:so.

3. (i-deklinacija)

a) *sg.* NAV ko:st, GDL kosti, I košćom — košć!o:m — košćo:m
pl. NAV kosti, G kosti — kostli: — posti:, D kostim, L ko:sti — hostli: — kostim, I ko:sti — kostim.

b) Tako se mijenja i imenica ļu : di, samo u pl., s razlikom u A, gdje ima nastavak *-e* (ļu:de).

35. Fonetskim pomakom zanaglasnoga *ǫ* u B, GS, DG, LB nastavak je Isg svih imenica *-um* (bi : kum, konum, me : sum, ženum, košćum).

Nastavak *-em* u Isg i *-ev* u Gpl o-deklinacije u imenica kojima osnova završava na palatal zabilježio sam češće u Ma, Ba i P, ali se i u njima ostvaruju nastavci *-om, -ov* u takvih riječi.

Ne vrši se promjena *k, g, h* u *c, z, s* u DL sg. a-deklinacije i u NDLI o-deklinacije m. roda (DLsg ru:ki, nogi, Npl vu:ki, vra:gi, duhi, LI vu:ki itd.)

Čakavski Gpl imenica m. roda očuvan je, koliko sam mogao zabilježiti, samo u riječi *novac.* Uz riječi koje označuju količinu u imenica

o-deklinacije pojavljuje se u Gpl nastavak *-i* (kuliko kom!a:đi, šesnajst hekti, pe:t fa:ti, sto: klaftri), ali ima i odstupanja (čuda dr:v, fa:t dr:v — LB). U imenica ž. i sr. roda sa završetnom konsonantskom skupinom u osnovi razbija se konsonantska skupina u Gpl umetanjem *a* (Gpl gus:ak — gusak, zipa:k — zipak ili ziva:k — zivak, tako i jaja:c, puta:c, sta:bal). U nekim je govorima moguć u takvih imenica nastavak *-i* (npr. u Bal: Gpl rešetki, guski), ali je on netipičan, unesen.

Nastavak Dpi o-deklinacije *-am* ostvaruje se u GS, DG, VG. U nekim govorima ponekad se pojavljuje i nastavak *-im* (v. t. 34).

Stari nastavak Api očuvan je u svezi *u gosti,* kad ona znači »na pir, na slavlje, na gošćenje«.

36. Imenice tipa *ždri:be* imaju pluralne oblike prema Nsg ždribić (ždribići — ždribićov itd.). Imenica *večer* može biti muškoga i ženskoga roda, pa se mijenja ili po 1. a ili po 3. a tipu promjene.

Imenica *mat* mijenja se po a-deklinaciji (s proširkom -er-): Nsg mat, Gsg i Npl matere, Asg mater itd. Promjena riječi *ći:* (Asg će:r) koleba između *a-* i i-deklinacije (Gsg i Npl ćere — ćeri, Dpi ćeram — ćerim, ali Ipl uvijek ćerami). I u imenice kokoš mogu biti dvojaki nastavci (Gsg, Npl kokose i kokoši).

Imenica *oči* mijenja se: NGAV oči, D očim, LI o:či, ali ai DLI običniji je nastavak *-ima* (očima). Iste nastavke u pluralu kadšto ima i imenica *vuho — vuvo* (Npl vuha — vuva, Dpi vu:him — vu:vim — vu:ham — vu:vam, ali za organ sluha češća je u pluralu proširena osnova *vušes-* (DLIpl vuš!e:sima).

U drugim je riječima izjednačivan je nastavaka DLIpl u *-ima, -ama* netipično, uneseno sa strane. Jednako je tako tuđe i sporadično proširivanje osnove jednosložnih imenica m. roda u pluralu infiksom *ov — ev,* kao i sporadična uporaba posebnog vokativnog oblika.

37. Osobna imena tipa m. I:ve, f. **Má:re** imaju u VG i P proširak -et- (N I:ve. **Frá:ne, Má:re, A:ne, Bá:re,** G I:veta, **Frá:neta, Má:reta,** A:neta, **Bá:reta** itd.), a imena tipa **Mà:rko** proširak -ot- (G **Mà:rkota, Vlá:dota, Brà:nkota, Vì:nkota** itd.). Za druge je govore karakterističan samo proširak -ot- i to samo u muških imena (I:vo — Ivota, Vl:ado — Vladota, Ste:vo — Stevota, kao i Ma:rko — Markota), ali je dosta česta i promjena tipa Jiva — Jive, Steva — Steve, Jože — Jože, pa i, u nekih imena, akcenatskog tipa Jo:so — Jo:se.

Ne postoji singularni sufiks *-in* u imenica tipa **Lì:čan,** Ka:rlovčan.

Pridjevska promjena

38. Tipični su nastavci pridjevske promjene:

sg. N m. **-Ø,** -i (dobar, vru:ć, odr. dobri, vru:ći), n. -o/-e (dobro — vru:će), f. -a (dobra, vru:ća), G m. i n. -ga, -eg (dobrega — dobrog/a/, vru/:/ćeg/a/, f. -e (dobre, vru:će), D m., n. -em/u/, f. -oj, A m = N, G

(N za neživo, G za živo), A n. = N, f, -u, V = N, L m., n., f. =D, Im., n. -em/-im (z dobrem, s vru:čim, u GS, VG: z dobrim), f. -om.

pl. N m. -i, n. -a, f. -e, G m., n., f. -i, D m., n., f. -im, A = N, Lm., n., f. -i, I m., n., f. -imi.

39. S izuzetkom čuvanja stare razlike u promjeni pridjeva tvrdih i mekih osnova u NAV sr. roda, nastavci za m. i sr. rod izjednačeni su (dobrega kao vru:čega). Pod utjecajem vanjskih činilaca mogu nastavci tvrdih i mekih osnova u nekim govorima biti različiti (u MP, DR, Ba, Ma zabilježio sam npr. uz Gsg m., n. dobrega i Gsg dobroga), ali još nije ugroženo starije stanje.

Frekventniji su puni nastavci GDsg m., n. *-oga, -omu* nego skraćeni *-og, -om.*

40. Razlikovnost neodređenog i određenog oblika pridjeva čuva se još samo u NA m. roda. U drugim se padežima izgubila. Rijetki su tragovi nimanalne promjene (od studena miseca, iz mla:da se poznaju. U tim se govorima čuva neodr. oblik ma:l (odr. ma:li).

41. Komparativ ima u najvećem broju slučajeva istu tvorbu kao u standardnom jeziku **mańi, boļi, veći, debļi, glibļi, stariji,** noviji, puniji, lipši itd.). Međutim, ima i razlika, u prvom redu zbog drugačijih fonetskih rezultata nekadašnje tvorbe nastavkom -ji (slaji, mlaji, trji), ali i zbog nekih drugih osobina, od kojih su neke nastale vlastitim razvojem **(višļi, suhļi — suvļi, mekļi, lagļi, dugļi, uz: duļi,** čišći i dr.).

Superlativ se, kao i u drugim našim govorima, tvori riječcom *naj-* pred komparativom. U superlativnim se oblicima ponajčešće ostvaruje dvostruki akcent (na:jd!ugli, na:jstar!iji — na:jsta!iji itd.).

Komparaciju imaju i prilozi nastali od pridjeva **(boļe, na:jboļe, mańe,** tako i: rajši — rajše — rađe itd.).

Zamjenice

42. Zamjenice *ja:, ti:, sebe* mijenjaju se kao imenice a-deklinacije, s razlikom u akuzativu, gdje imaju genitivni oblik (GA mene, tebe, sebe, DL meni, tebi, sebi, I manom — menom, tobom — tebom, sobom — sebom.

Zamjenice *mi:, vi:* imaju čakavsko-kajkavsku promjenu (GA nas, vas, D nam, vam, I nami, vami), ali su u L mogući dvostruki oblici (pr!i:nas — prlinam).

Enklitički su oblici tih zamjenica kao u književnom jeziku.

43. Sve se druge zamjenice mijenjaju kao pridjevi. Prikazat ću paradigmu na primjeru zamjenica 3. lica.

N m. un — on, n. uno — ono, f. una — ona, G m., **n. ńega;** f. ne:, **D ńemu; ńo:j, A ńega; ńu:, L ońem; o ńo:j, I š ńi:m; š ňo:m.**

N m. uni — oni, n. una — ona, f. une — one, G m., n., f. ńi:, D ńi:m, A ńe:, L!n:ńi: — ńji:m, I š ńimi.

Enklitički su oblici: GA ga; ju; ji — i (= ih), D mu; joj; jim — im.

U svim se govorima pojavljuje *kaj,* a u VG, sporadično i u P, i *ča.* Zamjenice *kaj* i *ča* mijenjaju se: G česa, D čemu, L o: čem, I š če:m — š či:m.

44. Navodim neke tipične likove zamjenica.

Utrta je fonetska razlika u liku zamjenica tipa »netko — nitko«: niki »netko« i »nitko«, nikakov, nikakovi i si. (fonetski se ne razlikuju ni prilozi takva tipa: nigdi »negdje, nigdje«, nigda »nekad, nikad« i si.). Zamjenica u značenju »nešto« glasi *ništo,* a u značenju »ništa« *niš — nikaj.*

Zamjenica u značenju »tko« glasi *ki:,* ali se uz nju u B govori i *do* (od kajk. gdo). U svim govorima za ž. i sr. rod ta zamjenica glasi *koja, koje,* a i za m. rod se kadšto ostvaruje *koji* ili *ko:j.*

Zamjenice ovaj — ova:j, unaj — una:j pojavljuju se i bez početnog vokala (va:j, na:j, npr. u LB, M) ili u liku ovi, oni (npr. u B).

Zamjenica *ńegov* čuva u promjeni *o* zamjeničkog morfema -ov (G ńegovega), uz rijetke izuzetke (usp. u B: za ńegve końe). U zamjenica *kakov, takov* češće nestaje taj vokal, ali su domaći likovi frekventniji (G kakovega, uz sporadično kakvega itd.). Obično se govori *kulik/i/, tulik/il, nikulik/il.*

Zamjenica u značenju »sav« pojavljuje se u dva lika: sav — vas (ž. rod: sva — sa).

Brojevi

45. Glavni brojevi *jedan — jen, dv.a, dvi:, tri:, četiri,* redni brojevi i brojni pridjevi mijenjaju se po pridjevskoj promjeni. Glavni brojevi veći od *četiri* (pe:t itd.) indeklinabilni su.

Jedan — jen, je/d/no, je/d/na mijenjaju se kao *dobar, dobro, dobra.* Sporadično je moguća njihova pojava i u pluralu, u značenju neodređene zamjenice (jedni ļu:di, jene žene, jeni voli — LB, jedni opanci - B).

Brojevi *dva: — dvi:, tri:, četiri* mijenjaju se ovako: NA dva:, dvi:, tri:, četiri, GL dvi:, tri:, četri, D dvim, trim, četrim, I dvimi, trimi, četrimi.

U LB, M i Ba zabilježio sam i poseban oblik akuzativa: tri:-četre kilometre — LB, ima četre snaje — M, imam četre sestre — Ba.

Kao *dva: — dvi:* mijenjaju se i *obodva: — obodvi:.*

Govori se: jedanajst, dva:najst, osamnajst, dvajst — dvajset — dvadeset, še:set — šezdeset, sto:, dvisto, tristo, četristo — četvrsto, pe:sto, iļļada — iļadu. Uz oblik *četri* kadšto se pojavljuje i *etiri.*

46. Redni se brojevi razlikuju od standardnih tek po nekim fonetskim i akcenatskim osobinama (usp. npr. tre:ti, uz treti, treći, tre:ći, četr:ti, uz četrti, četvrti itd.).

47. Broine imenice tipa *dvojica, petorica* ne pojavljuju se u tipičnim ostvarajima, njih zamjenjuju veze *oni* + *glavni broj* ili sâm glavni broj (uni dva: su prošli, pet:t ļu:di).

Brojni su pridjevi vrlo frekventni: dvoji opanki, troja kola, četvere lače sedmere gaće, šestera vra:ta itd.).

Ostvaruju se i indeklinabilni zbirni brojevi, kao: dvoje ļu:di, troje dice, četvero se:l itd. (u značenju »on i ona« ne upotrebljava se sveza *njih dvoje* nego *oni dva:).*

K o n j u g a c i j a

48. U dugoreškim autohtonim govorima nestali su supin, aorist, imperfekt, ptc. prošli na -v ili *-vši,* a zatrla se i razlika između futura I. i II. Nema nikakvih tragova duala.

49. Infinitiv uvijek završava na *-t* ili *-ć.*

50. Osobni su završeci prezentskih oblika:

sg. 1. 1. -m *(-u* samo u *oću — ću), 2.* -š, 3. **-Ø,** pl. 1. 1. -mo 2. -te, 3. -du, -ju.

Razlika prema standardnom jeziku u prezentskim oblicima pojavljuje se, morfološki relevantno, samo u 3. 1. pl., u kojem se pojavljuje analoški nastavak, prema ostalim licima u pluralu. Završetak *-du* redovit je u VG, P (raz|umidu, kopadu, nosidu, spi:du, vididu, moredu, pletè:du itd.), završetak *-ju* u LB, M, MP, Ba, Ma. U B, GS, DG, DR ostvaruju se oba završetka, s tim da je u B, GS, DG znatno češće *-du,* a u DR *-ju.*

Kraći nastavci 3. 1. pl. (nose, peku, kupuju itd.) mogu se pojaviti u svim govorima, ali su nedomaći, uneseni iz okolnih štokavskih govora ili iz standardnog jezika.

51. Među imperativnim oblicima treba spomenuti oblike poput pi: — pi:mo — pi:te, si: — si:mo — si:te, ji: ji:mo — ji:te, glej — glejte. Druge su specifične osobine vezane uz nemorfološke promjene (usp. toči — tošte, teci — teste, set:e, vit:e i si.).

52. Donosim nekoliko primjera tipičnih ostvaraja u infinitivu, prezentu i imperativu: spat — spi:m — spi:, mu:čat — muči:m — muči. donest — donesem — donesi, zimat — zimļem — zimļi, P°:jt — po:jdi, tako i pro:jt, za:jt i si., češat — češem — češi »češljati«, pu:šćat — pu:šćam — pu:šćaj, pušit — puštim — pušti, opast — opadem — opadi, si — sičem — sici, umri:t — umrem — umri, počet — počmem — počmi, zaklet — zaklenem — zakleni »zaključati«, zakli:pat — zakli:pļem

— **zakli:pļi** »zaključavati«, gle:dit / gle:t — gle:dim — gle:j, kušnit — kušnem — kušni, dignit — dignem — digni, digat — digam / dižem — diži itd.

Glagoli *bit* i *tit* imaju ovakve oblike u prezentu i imperativu:

bit:jesam — jesi — jest — jesmo — jeste — jesu; ni:sam — ni:si itd.; bum — buš — bu — bumo — bute — budu / buju, uz: budem — budeš ... budedu / budeju.

Enklitički su oblici prema jesam — jesi... sam, si, je, smo, ste, su, a prema bum — buš ... isti kao i naglašeni.

tit: oću — oćeš — oće — oćemo — oćetc — oćedu/ oćcju. U naglašenom se položaju veoma često govore i kraći oblici ću — ćeš itd., koji se pojavljuju i kao enklitike.

53. Participi se također razlikuju od paralelnih standardnih likova tek po nekim pojavama, uglavnom fonetsko-akcenatskim. Kao tvorbeno-morfološku specifičnost treba spomenuti češću pojavu različite distribucije nastavaka ptc. pasiva *-t* i *-n* (usp. npr. **ogr|adit** »ograđen«, **nal|ožita**, **pod|ig|ńena**, **rastata** »rastavljena«, **prev|rńen-**, uz **prev|rn/ļi/t** itd.).

56. Složena glagolska vremena i načini u najvećem su broju tvorbeno-morfoloških karakteristika identični sa standardnim. Bitna je razlika u tvorbi futura, koji se u svim starinačkim govorima tvori dvojako: ili kraćim prezentom glagola *tit* (ću — ćeš itd.) uz infinitiv (ja: ću nosit — nosiću) ili svršenim prezentom glagola *bit* (bum — buš itd.) uz ptc. akt. (ja: bum došal — došal bum). Tvorba pomoćnim glagolom *tit* znatno je frekventnija.

0 karakterističnim fonetskim promjenama u futuru tipa *do:jću, rešću* bilo je već govora.

Oblik pomoćnog glagola *bit* u tvorbi kondicionala za sva je lica singulara i plurala *bi* (ja: bi došal, mi: bi došli itd.). Kondicional II rijetko se ostvaruje.

Pasivna se vremena i načini tvore i upotrebljavaju kao u standardnom jeziku.

Nepromjenjive riječi

57. Po svojim fonetskim ostvarajima, kao i po arealima na kojim se u našim govorima pojavljuju, nepromjenjive se riječi uključuju u bitne genetske i tipološke oznake pojedinih govora. Navodim nekoliko primjera karakterističnih za dugoreške čakavsko-kajkavske govore.

— kadi »gdje«, tu: (Ma: tu:j), o:vdi, o:ndi, svagdi, drugdi (VG: **ó:vde, ó:nde** i si., LB: tote, totek, ovdek, ondek), svuda — svudaj — posvud, gori, doli (LB: dolika), doma »kod kuće — kući«, vani (MA: uvani). **un|u:tri,** kamo, kud/a/, otkud, simo, tamo, ovud — vud, ozgara »odozgo«, van — va:n. **un|u:tar**, kako, tako, vako — ovako, nako —

on|ako, nikako »nekako — nikako«, kul/i/ko, tul/i/ko, čuda — puno, ja:ko »mnogo«, dost, sasma, kad /a/ (B: da), sad/a/ (LB i: sadak), danas, jutros, već|eras, jutri »sutra«, prikojutri, če:r »jučer«, prikočera (P: prekče:r), noćas, sno:ć, priksnoc, pop|o:ldan, po n|oći predlani, prvo — prļe — prije, potļe — pokļe — posļe, vaļe — odma/h/, nigda — nikad/a/ »nekada — nikada« (M: nigd|a:r »nikada«), unda — onda (VG, LB, M: undak — ondak), uvik (VG: vavik), opet (GS, DG: jopet), drukčije (VG: drugač), često — če:sto (LB i: gusto pout), mord — morda — možda, rad »rado«, komp. rajši — rajše — rade, piš/i/ce, točno, svegli »svejedno« (M), za:č — zakaj — zaš — zašto, za:to, po:č — počem »pošto«, u:č — va:č (VG, P); nu — da (afirmativna čestica) itd.

— brez — bez, pri — kraj — uz — kod, prik — priko — preko, čez »kroz, za vrijeme« (LB: čez leto), prema itd.

— kod — kodi — ki (GS) — ko »kao«, ako, nego — neg itd.

Zaključak

58. Jezične osobine autohtonih govora na dugoreškom području rezultat su nekoliko faktora: prvotne čakavnosti tih govora, kajkavskoga superstrata, vlastitog razvoja toga čakavsko-kajkavskog amalgama, kao i snažnog suvremenog utjecaja standardnog jezika, a u najbližim dodirnim govorima i prihvaćanja nekih govornih karakteristika susjednih novoštokavskih govora.

Čakavski i kajkavski elementi u tim govorima ponajčešće su strukturno bitni, štokavski su još uvijek ponajčešće fakultativni. Genetski i tipološki opravdana je, dakle, za njih dijalektološka oznaka *čakavsko-kajkavski govori.*

U termin »čakavsko-kajkavski govori« svrstavam i govor Prilišča, premda u njemu još poneki govore *ča,* kao i govor Vukove Gorice, koji se u dijalektološkim podjelama, zbog češće pojave zamjenice *ča,* svrstava među čakavske govore. Oba se ta govora po strukturno relevantnim čakavskim i kajkavskim osobinama ne razlikuju od drugih istraženih dugoreških autohtonih govora. Neke razlike (npr. u akcentuaciji) imaju očito polazište u zajedničkim rezultatima vlastitog razvoja svih tih govora.

Važnija upotrijebljena literatura

S. Težak: *Izvještaj o istraživanju govora između Korane i Mrežnice,* Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (= JAZU), br. 63, Zagreb 1959; *Dokle je kaj prodro na čakavsko područje?,* Hrvatski dijalektološki zbornik (= HDZ), knj. 5, JAZU, Zagreb 1981; *Kajkavci na razmeđu,* »Kaj«, br. 6, Zagreb 1970; *Ozaljski govor,* HDZ, knj. 5, Zagreb. 1981.

P. Ivić: *Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske,* Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. 6, Novi Sad 1961;
O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca), Zbornik za filologiju i lingvistiku, knj. VII, Matica srpska. Novi Sad 1964.

V. Barac — B. Finka: *O prikupskim govorima oko Vukove Gorice,* Ljetopis JAZU, knj. 71, Zagreb 1966.

B. Finka — A. Šojat: *Karlovački govor,* HDZ, knj. 3, Zagreb 1973.

A. Šojat: *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima,* HDZ, knj. 5, Zagreb 1981.

B. Finka: *Čakavsko narječje,* »Čakavska rič«, br. 1, Split 1971.

B. Finka — M. Moguš: *Karta čakavskoga narječja,* HDZ, knj. 5, Zagreb 1981.

II. GOVOR PERJASICE

Vokalizam

1. Vokalni sustav govora u Perjasici — po svojem inventaru fonema, realizaciji vokala, njihovoj distribuciji i porijeklu — tipičan je novoštokavslci sustav srpskih govora u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Karakterizira ga, dakle, inventar od 5 vokalnih fonema, koji se pridruživanjem opreke po kvantiteti udvostručuju:

ii: uu: ee: oo: a a:

Silabeni su i ɾ ɾ:, a ponekad, gubitkom međukonsonantskog zanaglasnog /i/, i l̩.

2. Realizacija je vokala kao u standardnom jeziku: **káko, dà:jte, osam dá:na: rà:di:, ne:ma:, prèma, mè:so, pedése:t, dìm, sì:n, sìto, plóvi:, nò:ć — mòći, kùća, mùka, vòda, mù:ž** itd.

Nema dakle u tom govoru, kao ni u drugim dugoreškim govorima velarnijeg izgovora vokala /a:/ (kako je u mnogim srpskim govorima, npr. u Janjoj Gori kraj Plaškoga, v. Petrović 1978, 33—34). Isto tako, nisam zabilježio otvoreniji izvor vokala /e e :/ iza naglaska, što karakterizira mnoge kordunske govore.

3. Svi se vokali, i kratki i dugi, i naglašeni i nenaglašeni, mogu pojaviti u bilo kojem položaju u riječi, uz bilo koje konsonante (pa i u primjerima kao **srjé:da, djéca,** v. t. 4).

4. Podrijetlo je vokala kao u standardnom jeziku, tj. kontinuanta su odgovarajućih vokala u prahrvatskosrpskom.

I nekadašnji glasovi koji su se u jezičnoj evoluciji izjednačili s koiim drugim vokalnim fonemom imaju u najvećem broju pojava istu sudbinu kao u standardnom jeziku: ǫ, l → u, ę → e.

U kratkim slogovima *jat*

→ *je* (vjèra, mjèsto, pjèsma, mjèse : c itd.), pa i iza dentala *t, d* i spiranata *s, z,* s tek ponekim rezultatima sljubljivanja glasa iz refleksa jata s navedenim prethodnim konsonantima, u nekim riječima (ćèti — ćèli »htjeti«, ćèrati »tjerati«, ćèdan, uz : tjèdan, đèd, néđeļa, đè »gdje«, nèđe, nìđe, ó|:nđe, svàđe »svagdje«, ali: stjénica, djéca, djève:r, djévo:jka, uz: đévo:jka (obično: cùra), sjètio se, ízjeo itd.), a *l, n* daju, dakako, uvijek rezultat *ļ ń* (lepóta, sńèžni:).

→ *i,* iza *j* (sìje:, grìje:m, vìju:). Ponekad je *i* leksička pojava »síkera, ponédi|ak, pribíļeži:).

→ e, iza *r* (rèpa, rèzati, vrèća, mrèža, drénina, srèdńi:, zrèlo), sporadično, u nekim leksemima, i u drugim položajima (čoek, kúđeļa, dèlati — dèla:š »raditi«, trèba:, óbodve:, ali: dvìje).

Pod utjecajem vanjskih činilaca može se ostvariti i netipični refleks, kao na primjer: nédeļa — nédiļa, ponédiļak (nisam zabilježio očekivani lik poneđeļak).

U drugim je slogovima jat dalo jednosložan refleks *je:* (sjè:no, tjè:sto, zvjè:r, djé:te, srjé:da, pòprje:ko, mjè:si:, lje:p, lje:k, poljé:vati, snjè:g, njé:sam, donje:la, ìznje:la itd.) Ipak, cesto se između konsonanata i *je* ostvaruje reducirani prijelazni glas *i* (sn^{i}je:g, s^{i}jè:no, dòn^{i}je:la, d^{i}jé:te, l^{i}jé:pa, l^{i}jè:k, n^{i}jé:sam itd. Rjeđe su ostvaraji, ali također mogući: ļè:k, ńé:sam i si.

Samo sam u jednog sedamdesetogodišnjaka zabilježio redovit dvosložan izgovor refleksa jata (sìjeno, dijéte). Dvosložan se izgovor uvijek ostvaruje u riječima *dvìje, prìje* (ali: pòsļe — pòtļe), pa u Gpl pridjevske promjene (tákvije nàšije dobrije žé:na:), kadšto i u Isg (s tìjem čòekom, uz redovito: s óni:m vèliki:m vólom).

Refleks nekadašnjega poluglasa redovito je *a* (sàn, dà:n, rà:š — ràži, dáska, stáklo, zacákliti se, sà mno:m, žàńe:m, čá:mac, dòbar itd.), ali se na njegovu mjestu u zanaglasnom položaju može dogoditi fonetska promjena *a →e* (dánes, nóćes, večéres, Tóček Perjásički:, jà:sem, uz jà:sam, a jednom, u jedne starice, rođene u Perjasici zabilježio sam i jà:sum), što karakterizira i neke novoštokavske ijekavske govore po Kordunu, Lici i zapadnoj Bosni.

U Perjasici se govori: žlìca, mlìn, ù:š, tòčno.

5. Kratko *i* u zanaglasnom se položaju kad je između konsonanata veoma često reducira, pa rezultat može biti jedva čujno i, tek kao nastojanje da se očuva broj slogova u riječi, a veoma često *i* potpuno nestaje (vìl^{i}ca — vìlca, úb^{i}jen — úbjen, tako i : lísca, Perjásca, čétri,

vèlka, eto-t vìdi:š, é-s tì: dá:va:, trèba:-s biti tàmo, né-b se sjètio itd. Čest je rezultat nestanka *i* dugi konsonant, kao u primjeru: spa:l:a »spalila«.

Ponekad ie reducirano i kratko *u* (Vèlka: Kládᵘša, ùjᵘtro, o-tífᵘsa), a može i nestati (ùjtro, sà-ć ja rèći, uz: sà-ću ja: réći itd.).

U infinitivu se krajnje *i* ponajčešće ostvaruje, ali se i u tom položaju može reducirati ili nestati (bìti — bìtⁱ — bìt, pomóći — pomóćⁱ — pomóć).

Početno kratko *o* nestalo je u priloga váko:, náko:, và:mo, nàmo.

6. Zamjene vokala rijetke su. Tipična je karakteristika toga govora prijelaz vokala o u *u* u zamjenici ù:n — ùn (ali:óna: — óno:) i u prilogu ùnda:.

Vokal o prešao je u *e* u negiranom prezentu glagola *móći* (né merem, né mereš itd.; po jednom sam zabilježio i: né marem, né mežeš, ali nisam uspio provjeriti koliko su takvi likovi frekventni). U afirmativnom prezentu bilježio sam samo oblike bez te promjene (mòrem itd.).

Prema dugom *i:* u gdjekojim tuđicama nalazimo *je:* (kúmpje:r — kumpjé:ra, vágje:r — vagjé:ri, ali: ofíci:r — oficí:ra, interesí:ra i sl.).

7. Krajnje *-ao* steže se u ptc. kt. m. r. u. *a:* (pà:, slà:, íša:, pí:sa: itd.), a u vezniku *kao* u *o:* — o (kò: — ko). U participa na *-eo* ta se dva vokala mogu stegnuti u *o:* (ùzo:), ali se mogu i izgovoriti (pómeo). Hijat u slijedu *-io* izbjegava se ostvarivanjem prijelaznoga *j* (upravo poluvokalnoga i (ìjo, vìdijo, kú:pijo, dóbijo). U participa na *-uo* zijev se obično ne izgovara (čùo, póginuo, ali i: pógino:).

Dugo *o* kao rezultat stezanja u ptc. akt. govori se i mjesto završetnog *-ao* (kùpovo:, íšo: i sl.) ali je ta pojava rijetka, nedomaća, kao što nisu domaći ni sporadični ostvaraji poput ótpao, dóšao i sl.

Hijat se redovito ostvaruje u osnovi riječi: pàu:k, pàučina. U stranim riječima preuzetim u novije vrijeme u takvim se vezama vokala ostvaruje diftong: àuto, autómat, autóbus; diftong *au* ostvaruje se i u riječi *Àustrija* i njezinim izvedenicama.

Konsonantizam

8. U usporedbi sa standardnim inventarom konsonantskih fonema govor Perjasice karakterizira gubitak suglasnika *h.* Svi se drugi standardnojezični konsonanti ostvaruju, pa i /f/.

I realizacija konsonantskih fonema ne odstupa od tipične realizacije u književnom jeziku, uzevši u obzir i realizacije fonema /j/, koji se u nekim položajima ostvaruje kao [i] (bìio, Dsg snáii itd.).

9. Distribuciju konsonanata perjasičkoga govora karakterizira desonorizaciia krajnjih zvučnih opstruenata u riječima, obično na kraju rečenice, ali ponekad i unutar rečenice i (Kà:rlovac je grà:t — grà:d je, grà:t je, pè:to:k jànua:ra, tako i: grop — gróba, plùk — plùga, gròst — grózda, óza:t — ozá:di, nàtra:k itd. — neki ispitanici izgovaraju zvučne opstruente u tom položaju poluzvučno). Suglasnik v je sonant krò:v, lò:v).

Desonorizacija finalnih zvučnih opstruenata obična je u mnogim zapadnim srpskim govorima, ličkim, dalmatinskim, zapadnobosanskim, hercegovačkim (Petrović 1978, 72).

10. Konsonant *h* u perjasičkom se govoru, kako je rečeno, ne pojavljuje:

— ili je bez traga nestao (íļada — íļadu, rá:st, áļina, ó:dati, óću krù, grà, (Gsg grà:), strà:, sù:, uz: sù:v, Gpl nàšije, dóbrije itd.);

— ili je zamijenjen konsonantom ; (snája, uz: snà:, Gsg snáje, Dsg snáji, DLI pl snájama, kùjna, pró : ja, ńìjov, ńì : tròje, èvo i itd.);

— ili je zamijenjen konsonantom *v* (múva, búva, ùvo, Gsg krùva, Dsg krùvu, adj. sú:va itd.).

U riječi *óras* konsonant *s* na mjestu *h* morfonološkog je postanja (dakle prema pluralu N órasi, DLI órasima analogijom su nastali oblici sa s i tamo gdje u starini nije bilo razloga za tu promjenu, pa je tako i Gsg órasa, LSsg órasa, Gpl òra:sa:, Apl órase).

Dakako, *h* se ne ostvaruje ni u suglasničkoj skupini *hv* — ili je nestalo, tako da je ostalo samo v (vàtati, úvatla, úvaćen) ili je cijela skupina zamijenjena suglasnikom / (fá:la, fà:t).

11. Suglasnik /, osim po podrijetlu prikazanom u prethodnoj točki. i inače je zastupljen u perjasičkom govoru (fámi:lija, ofenzi:va, tífus, fundáment, fàliti »nedostajati«; udomaćen je lik káva, a ne kafa).

12. Stari glasovi *t', đ'* i stare konsonantske skupine *st', sk, zd', zg'* imaju normalne štokavske rezultate: nò:ć (pa i: òpće:, òpćina), mlàđi:, ròđen, šéniči:šte, jéčmi:šte, kósi:šte, zví:ždati itd. Ipak, vjerojatno pod utjecajem okolnih govora drugačije dijalekatske osnovice u refleksu *st'* ima i odstupanja: úvršćen, íspušćeno.

I nekadašnja skupina *čr-* ima normalno štokavsko stanje: cr:v, cr:n.

13. Sudbina je sekundarnih konsonantskih skupina kao u književnom jeziku (cvjè:će, lìšće, grò:žđe, grò:bļe, snò:pļe, gr:mļe, grà:ńe, káme:ńe, dívļi:, pàsji:, kòzji:).

14. Nisam zapazio rezultata novoga jotovanja, osim sporadično u vezama *t* i *d* s *je* od jata, v. t. 4). Bilježio sam isključivo likove kao: sjème, sjàti, pjèsma, pjèvati, ízjutra, úzjašio, óru:žje, pàsji:, itd. I riječ *sùtra* govori se kao u književnom jeziku.

15. Karakteristična su gubljenja početnih konsonanata u nekim konsonantskim skupinama određenih riječi: **čéla: šénca, kò:, nèko, svàko, nìko, kóčka), (uz: kvóčka), ćì: — ćèri.** Kadšto se opstruenti gube i u sandhiju: **sà-ću, kà-ćeš, ko-žéne:**, ali i: **kod žéne:, od žéne:** i si. Inače je nestajanje konsonanata u skupinama rijetko. Zabilježio sam samo: **bràstvo, ļú:stvo, óza:d, ozá:di, jedá:na:js, pè:sto** (uz moguće: pè:tsto) i si.

Suglasnik *l* nestao je na kraju sloga (usp. t. II 7, 16), ponajčešće i unutar riječi (usp. **Gsg kó:ca, Npl kó:ci prema Npl kólac itd., ali i: krí:lce, Gsg pà:lca, momentà:lno**).

U nekim je riječima i oblicima moguć gubitak cijeloga sloga (dakle i konsonanta i vokala): **nèkvi — nèkva — nèkvo, »nekakav«, kúruz,** Gsg **kúruza, četre:s, šé:set, dvajzdrùgi:, vìćemo žvidjet ćemo«, ošle,** uz: **óčle, ótišle, pa i: nìš (uz obično: nìšta), nì:, mjesto redovitoga ní:je** (dva posljednja kraća oblika najvjerojatnije su unesena iz okolnih neštokavskih govora.

16. Nestanak pojedinačnih konsonanata, tj. izvan konsonantskih skupina, svodi se na svega nekoliko karakterističnih pojava.

Konsonant *j* nestao je u inicijalnom položaju ispred *e* u prezentskim oblicima glagola biti **(ésam — ési — èst — ésmo — éste — ésu; é li? — é l? ali: trá:va je, óna** je itd.) i u oblicima broja **jédan (édan — édno:ga — édno:j** itd.). Ipak, sve snažnije prodire izgovor po- cetnonoga ; i u tim riječima **(jésam, jédan itd.)**.

Glas se *j* izgubio i u imperativu iza *i* **(pì: — pì:te, pópi: — pópi:te, pókri:se — pókri:te** se itd., ali, dakako: **čèka:j, némo:j, kúpu:j itd.).** Konsonant v redovito se ne pojavljuje u prilogu **ó:đe** (ipak, moguć je ostvaraj i: **ó:vđe).**

U imenici ***vèče:*** nema krajnjega r, kao ni u prilogu ***júče:***.

Krajnje *l* najčešće je nestalo, ili je zamijenjeno vokalom o **(vò:, stò:, sò:, ží:vio, čùo,** v. t. 7, ali i: **rà:l, rò:l, bjè:l).**

17. Zamjene konsonanata u konsonantskim skupinama rijetke su, i unutar riječi i u sandhiju (gu:vno, **kļé:čati:** aor. **dóbište, čèdošmo; š ńì:m, š ńò:m, béž ńega),** dogodile su se, dakle, tek u nekim riječima i tek u određenim oblicima i sintagmama. Redoviti su dakle likovi kao **dìmńa:k, sedámna:jst, métla, dlàke, zrà:k, zrèo, rá:vno, svàki,** četvr:tak itd.

Akcentuacija

18. I po inventaru prozodijskih sredstava i po njihovoj distribuciji perjasički je govor tipičan novoštokavski govor, sa svim odlikama uzorne standardno jezične akcentuacije zapadnoga tipa — i u realizaciji, i u distribuciji i po podrijetlu.

U njemu dakle postoje četiri akcenta — dva (starija) silazne intonacije i dva (novija) uzlazne intonacije. Akcenti se razlikuju i po kvaliteti, tj. postoje kratki i dugi akcenti s navedenim intonacijama.

Fonološku funkciju ima i zanaglasna dužina — dužina je u opreci s kračinom.

19. Silazni se akcenti ostvaruju, u načelu, na prvom (odnosno jedinom) slogu u riječi, uzlazni na svim slogovima osim na krajnjem (neizgovaranjem krajnjega *i* uzlazni se akcenti mogu naći i na ultimi: **pomóć, dó : ć).**

Izuzetaka ima i u distribuciji silaznih akcenata. Dugosilazni se akcent — osobito u tuđica, ali i inače — može ostvariti i u medijalnom i u finalnom položaju **(profè:sor, televì:zija, interesì:ra me, šupì:ralo ga, originà:l itd.).** U domaćim riječima moguća je pojava dugosilaznog medijalnog akcenta u primjera kao: Gpl **četvr:ta:ka:, podà:ta:ka:,** osobito u mlađe generacije (uz obično: **čétvr:ta:ka:, póda:ta:ka:).**

Kratkosilazni akcent na ultimi zabilježio sam samo u tuđica (ko**munìst, fašìst, uz: komúnista, fášista, referènt** i si.), koje čuvaju mjesto akcenta i u unutrašnjem slogu (Gsg **komunìsta, fašìsta, uz: komúniste, fášiste, referènta itd.).**

20. Zanaglasne se dužine ostvaruju, u načelu, u svim položajima gdje im je historijski i evolucijski opravdano novoštokavsko mjesto **(Gsg rú:ke:, nóge:, djéce:, s óve: blúze:, Isg dóbro:m ženo:m, vódo:m, trá:vo:m, s mójo:m séstro:m, Gpl jàgo:da:, dá:na:, žé:na:, adj. odr. cr:ni: — cr:no:g/a/, žû:ti:, zéleni: itd., prez. rà:di:, pjèva:, ží:vi:mo, óva:r-ba:mo, léte:, zóv:u itd.; kàmen:n, gòlu:p, Tòdo:r Mìlova:n, díva:n »razgovor«, skòru:p, bòle:st, u vínogra:du, jùtro:s, ùveče:, vìše: itd.).**

21. Taj govor karakterizira i prenošenje akcenta na proklitiku

— i starije: nà gla:vu, nà ru:ku, prèd no:ć, òko vra:ta, ù vodu, nìz vodu, nà nebo, ù obla:k, ì dvije, nì malo itd.

— i novije: ú kuću, okó kuće:, ú cr:kvu, premá cr:kvi, préd mene, zá tebe itd.

22. Ipak treba naglasiti da su veoma česti ostvaraji i bez pokoje zanaglasne dužine (osobito zadnje od njih nekoliko) i bez prenošenja silaznih akcenata na proklitiku. To je očito pod utjecajem okolnih neštokavskih govora, kao i čestih sličnih pojava u realizacijama standardnog jezika, pa i tamo gdje bi se standardna akcenatska norma inorala striktno provoditi — u školama, u sredstvima javne zvučne komunikacije itd.

Morfologija

23. Morfološke odlike perjasičkoga govora u najvećem su broju pojava jednake standardno jezičnima. Ovdje ću zbog toga dati samo

nekoliko napomena o oblicima koji po nekim svojim obilježjima odstupaju ili o kojima bi mogla postojati dvojba o tome kakvi su u tom govoru.

24. Premda u tipičnoj deklinaciji imenica nema specifičnosti koje bi se morfološki razlikovale od drugih novoštokavskih govora i standardnog jezika, ipak se može pojaviti pokoji stariji padežni nastavak, preuzet iz okolnih neštokavskih govora (pógino: je **u Móčila, po zá:selci** i si.), a čuo sam i Lsg po **zá:selkima, na varéniki,** sa *k* mjesto c, inače u tom položaju redovitom **(na rú:ci, u mùci itd.)** (Autohtono je čuvanje valera ispred *i* u hipokoristika kao **rúk/i/ca, nóg/i/ca.)**

24. Imenica *vèče:* u Nsg obično je ženskog roda **(tù: vèče:),** ali moze biti i srednjeg roda (**tò: vèče:),** u promjeni je ženskog roda (Gsg **vèčeri),** a u pozdravu muškoga **(dobár veče:, uz: dòbar vèče:).**

Govori se *ćì:, màti, kòko:š,* s promjenom kao u književnom jeziku.

Hipokoristična imena m. roda imaju u nominativu dva nastavka — iza kratkosilaznog akcenta nastavak je *-a* **(Stèva, Pèra),** iza dugouzlaznoga -o **(Sté : vo, Jó:vo).** Oba se tipa dekliniraju po a-deklinaciji **(Gsg Père:, Sté:ve:).**

25. Za pridjeve je karakteristično morfološko i akcenatsko razlikovanje određenih i neodređenih oblika (usp. npr. neodr. **zélen — zeléna — zeléno** prema odr. **zéleni: — zélena: — zéleno:, stàr — stàra — stàro** prema odr. **stà:ra: — stàro:,** Gsg m. neodr. **zeléna** prema odr. **zéleno:g/a/).** Ipak, nominalna se promjena pridjevskih riječi može kadšto zamijeniti pronominalnom (usp. npr. relativno česte pojave tipa **Jú:rinoga ćàće:, po bjé:lom dá:nu, tako i u zamjenica tipa ńégov, ńézin** i dr.).

26. Konjugacija također ima tek pokoju razliku prema standardnom jeziku, uglavnom na fonetskom planu, o čemu je već bilo govora.

Od glagolskih vremena koja se u standardnom jeziku sve više gube zabilježio sam svega nekoliko aoristnih oblika **(réko jà: ńèmu, óde jà:, zárobi u ràtu, pó:đo jà:, dóbište li varénike:, čèdosmo dó:či, pàde kod Lì:čkije Jeséni:ca:).**

Imperfekta nisam čuo.

Zaključak

Po svojim oznakama na svim jezičnim razinama govor Perjasice tipičan je novoštokavski govor u Srba u zapadnijim predjelima Hrvatske, koji se po bitnim svojim osobinama ne odvaja od drugih kordunskih govora (s druge strane Korane) i srpskih govora prema Ogulinu i zapadnije.

Najveći dio njegovih naslijeđenih osobina veže ga sa srpskim govorima u Žumberku, u Lici i Dalmaciji, a znatne sukladnosti postoje i u odnosu na graničarske govore u bjelovarskom kraju, Moslavini i Slavoniji. Mnoge ga jezične crte vežu i s govorima Srba u zapadnoj Bosni.

Prvotne specifičnosti istočnohercegovačke karakteristike (osobito nova jotacija) čuva se tek u tragovima, leksički vezanim (usp. npr. đèd. ćèrati. ali djéca. pjèsma, sjèći, ízjesti). Niz karakteristika ušle su u strukturu toga govora iz zapadnijih štokavskih govora (usp. npr. ptc. akt. znà:, adv. jòpe: »opet«, káde »kada«, sáde »sada«).

U nekim pojedinostima osjeća se i utjecaj susjednih čakavsko-kajkavskih govora, usp. npr. sporadično ostvarivanje silaznih akcenata iza prvog sloga, sporadično gubljenje zanaglasnih dužina, sporadično neprenošenje silaznih akcenata na proklitiku, gubljenje aorista i potpun nestanak imperfekta u svakodnevnom životu, upotreba nekih nepromjenljivih riječi tipičnih za okolne neštokavce, kao što je riječ *nù* u značenju »da«, a ovamo vjerojatno idu i likovi poput: òpće:, òpćina itd.

K tomu se vanjskom utjecaju pridružuje i utjecaj književnog jezika, osobito u školovanih ljudi.

Ipak bitne novoštokavske karakteristike ni na kojoj razini nisu uzdrmane ni ugrožene.

Važnija upotrijebljena literatura

D. Petrović: *Govor Banije i Korduna,* Matica srpska — Prosvjeta, Novi Sad — Zagreb 1978; *O govoru Zmijanja,* Biblioteka Zbornika za filologiju i lingvistiku, Matica srpska, Novi Sad 1973.

M. Popović: *Žumberački dijalekt,* Zagreb 1938.

Lj. Narančić: *Fonetske i morfološke osobine govora sela Doljana u Lici,* Prilozi proučavanju jezika, knj. 11, Katedra za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad 1975.

J. Kašić: *O jekavskom govoru Velikog Grđevca, sela jugoistočno od Bjelovara,* Zbornik za filologiju i lingvistiku (= ZFL), knj. VI, Matica srpska, Novi Sad 1963.

S. Sekereš: *Govor slavonskih Srba,* ZFL, knj. XV/1, Novi Sad 1972.

M. Dešić: *Zapadnobosanski ijekavski govori,* Srpski dijalektološki zbornik, knj. XXI, Beograd 1976.

Stjepan Janjić

Iz narodnog života

Općina Duga Resa graniči s područjima općina Karlovac, Ozalj, Slunj, Ogulin i Vrbovsko. Na sjeveru graniči sa SR Slovenijom. Njenim teritorijem teku četiri rijeke — Kupa, Korana, Mrežnica i Dobra. Konfiguracija tla sastoji se od brežuljaka i nižih planina. To je većim dijelom kraško tlo. Istočni dio leži na tzv. slunjskoj ploči. Kraško je tlo puno *draga* (vrtača). Podnožja su im plodna pa se tu sadi povrće (krumpir, zelje, grah) ili kukuruz, odnosno žitarice. Ima ih amfiteatralnih pa se na prvi pogled doimlju kao da su ih izgradili ljudi. Zadnjih desetljeća stanovništvo se opskrbljuje vodom iz *šternji* (danas su to betonirane cisterne) u koje se dovodi voda žljebovima s krovova zgrada. Naravno, do 1. svjetskog rata opskrbljivalo se vodom za piće i ostale potrebe ljudi iz potoka i rijeka te ponekog izvora. Blago je pojeno na *kalovima* ili *lokvama,* na potocima i rijekama.

Sela na jugu i jugozapadu općine su s raštrkanim kućama, dok su na ostalom području malo zbijenija. Budući da ovim krajem teku četiri rijeke s dosta potoka, skoro je svakome selu nadomak voda koju su prije koristili i za *namakanje* lana i konoplje. Ipak treba spomenuti činjenicu da za sušna vremena presahnu potoci, šternje, poneki izvor, manje ponornice i lokve. Tada je opskrba vodom problem. U naše se doba u takvim slučajevima razvozi pitka voda autocisternama po ugroženim selima.

Tlo je na cijelom području kraško, prekriveno negdje debljim, a negdje tanjim slojem zemlje. Bregovi i brežuljci obrasli su šumama hrasta, cera, graba, bukve, breze, bagrema te pitomog i divljeg kestena. Niže je zemljište često obraslo u paprat *(bujad)* jer su sela opustjela

Utjecaji kulturnih areala na dugoreško područje
1. Panonski kulturni areal
2. Dinarski kulturni areal
3. Jadranski kulturni areal
4. Itočnoalpski kulturni areal

migracijama koncem 19. stoljeća do naših dana[1]. Stanovništvo se intenzivno iseljavalo u zemlje zapadne Evrope i obje Amerike. Danas zemljište obraslo paprati daje značajku ovom području. Ipak, bujad donekle iskorištavaju koseći je za *stelju* (nastir) stoci.

Od divljači dosta su brojne divlje svinje koje ponekad nanose veliku štetu posjedima seljaka. Osim toga, česti su jazavci, srne, jeleni, vjeverice, lisice i puhovi. Ove su posljednje lovili ranije zbog sala koje se jelo, a služilo je i za liječenje reumatičnih bolesti. I danas se nađe poneki lovac na puhove. Od ptica su česti razni kopči, vrane, svrake, čvorci, kosovi, šojke, vrapci i još neke ptice pjevice. Za grožđe su često prava napast pa se protiv njih poljoprivrednici brane napravama zva-

[1] **Mirko** Korenčić: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857—1971. Zagreb, 1979. (Djela JAZU, **knjiga** 54).

nim *klopoci,* koje postavljaju u vinograde tako da ih učvrste o kakvo drvo pa ih tjera vjetar. Na rijekama su česti vodomari, ronci i liske. Rijeke i potoci obiluju ribama, osobito štukama, šaranima, bjelicama, karasima i pastrvama.

Selom je ranije upravljao *starešina,*[2] odnosno starješina, kojega su birali kućegospodari. Potvrđivala ga je vlast. On je u selu predstavljao državnu upravu. Bilo je vremena kada su selima hodale noću tzv. *patrole* (po dva čovjeka). Nosili su sobom *batine* (štapove). Usjeve i livade čuvao je seoski *poljar* pazeći da se na poljima ne čine štete. Selo ga je najčešće plaćalo novcem. Davni ostaci zajedničkog seoskog zemljišta zovu se ovdje *gmajne?* Skoro svako selo općine Duge Rese imalo je svoju gmajnu na kojoj su imali pravo napasati blago svi seljaci.

Prije 2. svjetskog rata u ovim je selima svaka kuća morala dati određen broj dana rada za održavanje cesta. Taj se rad najviše sastojao u tucanju kamenja. Ovdje se ta obveza zvala *kuluk* ili *tlaka.*

Na području Duge Rese dodiruju se četiri okrajka kulturnih areala. To su najzapadniji izdanci panonskog i dinarskog areala, a uz njih, u manjoj mjeri,,prisutni su jadranski (odnosno sredozemni) i istočnoalpski areal. Isprepletenost tih kultura vidjet će se u izloženoj građi (vidi kartu broj 1).

2. Arhitektura kuća i gospodarskih zgrada

Današnje su kuće podignute po projektima koji su isti ili slični gradskima. Zidane su opekama, s mnogo betona i željeza, pokrivene crijepom ili tzv. salonitnim pločama. Dimenzijama su to povelika zdanja u odnosu na stare *hiiet,* s balkonima, velikim prozorima i mnoštvom vrata, roletama, a priličan ih je broj na kat. Najčešće su ograđene željeznim ili betonskim ogradama. Ne mali broj kuća ima vodovode ili svoje vlastite hidrofore, te centralna grijanja. Još se ponešto nađe starih kuća koje su pravljene po starinskom (tradicionalnom) planu. Ispod njih su *podrumi,* zidani kamenom, a gornje s uprostorije za stanovanje ljudi napravljene od brvana, tesanih ili piljenih, ili od debelih dasaka ovdje zvanih *brvnja.* U podrumima je boravilo prije blago — krave, volovi, ovce i koze. Neke su kuće imale s dvije strane pa i s tri (prednjom dužinom i na obje širine) *ganak* na kome je na kraju bio zahod od dasaka (vidi fotografiju br. 1). Pokrivene su u većini crijepom, a starije slamom zvanom *škopa* (ražena slama, vidi fotografiju br. 2). Stare su hiže najčešće bile dvodjelne, tj. imale su samo *hižu* i *kuhinju.*

[2] Na području općine Ozalj ima prezimena Starešina.
[3] Gmajna, od njem. gemein, općenit, javai.
[4] Hiža, prasi, od got. ili stvnjem. Hüs, kuća.

Jarče Polje — kuća s podrumom i gankom.

Selo Straže, hiža (kuća) pokrivena škopom dvodjelna (hiža i kuhinja).

Neke su opet imale tri prostorije: *prvu sobu (hižu), kuhinju* i *zadnju sobu — hizicu* ili *komoricu.* Soba i zadnja soba imale su po dva ili tri prozora, a kuhinja jedan ili nijedan. Podovi su bili od nabijene zemlje, a rjeđe od dasaka. U *velikoj hizi* (sobi) nalazio se stol *koji* je u nekim selima (na zapadu općine) zvan *mentroga.* Tu su pored stijena bile klupe, kojima su noge zabijene u zemljani pod tako da su bile nepokretne. Zatim je pored zida, koji dijeli hižu od kuhinje, bila velika *peć s petnjacima* (vidi fotografiju br. 3), ložena iz kuhinje. Donji dio peći bio je četvrtast, a gornji okrugao. Bila je visine čovjeka. Gornji dio zvao se *komin,* pa se reklo: »Idemo sušiti *kopice* (čarape) na komin.« Peć je služila za grijanje, za kuhanje jela i, osobito zimi, za pečenje kruhova. Lonce su s jelom unosili i iznosili iz peći ili s *ognjišća* pomagalom zvanim *rogi je*[5] (rašlje). U prvoj sobi stajale su pored zidova *postelje* (kreveti), a uza njih *zivke* za malenu djecu. U posteljama su bile slamarice punjene kukuruznom perušinom. Pokrivali su se domaćim plahtama. Između dva rata mnogi su rušili stare peći pa podizali *šparhete (štednjake)* od opeke, sa željeznim »platnama« i pećnicama u kojima su pekli kruh i ostalo jelo (perad, *povitice,* krumpire). U kuhinji se nalazilo *ognjišće,* a iznad njega *koš* pleten od ljeskova šiblja i umazan zemljom da štiti krov od varnica. Donji dio ognjišća je u mnogih bio zidan opekom. Iznad njega visio je *kotal* na lancu, koji je obješen o posebnu gredicu, *kotlenku.* U kotlu su se kuhali *žganci,* a i napoj za svinje. Davno ranije kruh se pekao pod zemljanom *pekvom* na ognjišću, a između dva rata u pećnici štednjaka. Na ognjištu ili u sobnoj peći kuhala se hrana u zemljanim loncima. Iza 1. svjetskog rata počeli su ovdje sve više upotrebljavati emajlirano posuđe umjesto zemljanog. Jelo se zajednički iz zemljanih zdjela drvenim žlicama. Strop u hiži — *pod* je od dasaka prikovanih na grede zvane *tramovi.* Stare kuće imale su često *ganak* s dvije strane, po dužini i širini (većinom s južne strane). Ispod kuće nalazio se podrum u kojemu je stajao krumpir, kisela repa, zelje, vino, rakija ili blago. S ganka vode vrata u veliku hižu (sobu), a druga opet u kuhinju. Posebna su bila vrata iz kuhinje u sobu. U zadnju sobu *(hižicu)* išlo se s ganka. U podrum su vodile kamene stinge, a gore, na ganak, drvene. *Kablenik*[6] se nalazio na ganku. U njemu su stajali *vuvači,* drvene posude od dužica, s vodom. Kablenik se mogao zatvoriti. Međutim, bilo je kuća koje su imale na ganku samo dasku na kojoj su stajale posude s vodom. I ta se daska zvala kablenik. Na tavanu (gornjem *podu),* iznad sobe, sušili su naši stari kukuruz u klipu. Iznad ognjišta, u kuhinji, pod krovom, sušili su meso na dimu iz peći i s ognjišta. Zemljište na kome su stajale *hiža* (kuća) i ostale gospodarske zgrade zvalo se *fundus*[1] ili *hižišće.* Na dvorištu se nalazila *štala* za rogato blago, konje, ovce i koze. Građena je od istog materijala od kojeg i kuća. Zatim je tu tzv. *šajer* u koji su

[5] M. Gavazzi, Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zagreb, 1978, str. 167.

[6] To je fiksirani ormarić na ganku.

[7] Funduš, od lat. sundus, imanje, zemlja.

smještali sijeno. U njemu su se nalazile po dvije *parme*[8], u koje su ljeti smještali *žito* za vršenje, a poslije toga sijeno. U prostoru između parmi držali su konjska kola i drugo ratarsko oruđe. Tko nije imao šajera, sadijevao je sijeno vani u *stogove* ili pod krov štale. Za svinje su bili *svinjci,* a za perad *kokošinjci* pravljeni od debelih dasaka. Poneki su imali *pećnice* s *lesama* pletenim od pruća za sušenje šljiva. Veće zadruge imale su pored kuće još po nekoliko zgradica zvanih *hisovi (his)* ili *his i,* pravljene od brvana iil debelih dasaka. Tako je svaka uža obitelj u zadruzi imala svoj *his,* u kojemu je stajala *postelja* (krevet). U hisi se spavalo preko cijele godine, osim kada je jaka zima, jer se nije ložilo. Osim postelje tu se nalazila *škrinja,* u kojoj su držane tekstilije (plahte, ručnici, dijelovi odjeće). I hisi su bili pokriveni škopom.

Iza 1. svjetskog rata počeli su ovdje gospodari podizati tzv. *šternje* — rezervoare za opskrbu vodom. Obično se s nekoliko krovova svede kišnica žljebovima u betoniranu štemju. Na nju se postavi betonski stubanj tako da se iz nje crpi voda kablom na užetu.

Na jugu općine Duga Resa, u nekoliko manjih sela u kojima žive Srbi,[9] kuće su većinom prizemne drvene od cijepanih brvana, pokrivene *škopom.* To su također bile dvodjelne kuće s prostorijama: *soba* i *ukuca*[10]*.* U ukući se nalazilo *ognjište* s ljesom pletenom od pruća kao i u hrvatskog stanovništva. Na sobi su maleni prozori otvarani povlačenjem na stranu drvene ploče zvane *tabla.* Na takvom prozoru bilo je samo jedno ili dvoje *okanaca* sa staklom. Na stropu su bile grede po kojima su prikovane daske, a po njima se na tavanu nabijala zemlja. Podovi u cijeloj kući bili su nabijeni zemljom. Temelji kuće, debele hrastove grede, nazivane su *podumjente.* Uzdužne grede po vrhu stijena zvale su se *vjenčanice.* Poprijeko na vjenčanicama su stropne grede. *Rogovi* su uglavljeni na vjenčanice velikim drvenim klinovima koji prođu kroz grede i ispod njih vire po 10 do 15 cm. Dvije *rožnice* spaja poprečna gredica — *panta,*[11] a više rogova spaja poduža gredica zvana *upora.* Brvna su većinom hrastova ili cerova. Među njih se uglavljuju drveni klinovi — *možđanici* (možđanik).[12] Stupovi između brvana zovu se *uklopnjaci.* Po rogovima su se prikivale tesane letve po kojima se onda stavljala rijetka škopa, a po njoj su se učvršćivale rukoveti, zvane *vjeternice,* vezane *pavetinom* (divlja vinova loza). Škopu su prilikom pokrivanja krova ravnali daščicom — *škoparicom,* koja ima

• Obično su u šajerima tri prostora — dvije parme sa strana, koje služe za smještaj žita do vršidbe, a onda sijena. Srednji prostor uvijek je rezerviran za kola. Naziv prostora u šajeru, škednju, štaglju — parma rabi se od Međimurja i Drave preko Hrv. zagorja pa do ovih krajeva.

[9] To su sela: Perjasica, Donji Velemerić, Kosijersko Selo, Mala Kosa, Mali Kozinac, Svojič, Potplaninsko, Marlovac, Kuzma Perjasička, Ponorac Perjasički, Donja Visočka, Donji Poloj i Gađeško.

[10] Ukuća, još češće kuća, naziv prostorije u kući, u kojoj se nalazi ognjište. Sinonim za kuhinju na dinarskom arealu.

[11] Panta, od tur. pajanda, podupirač, potporanj.

[u] M. Gavazzi, Sudbina stare slavenske baštine kod Južnih Slavena, Beograd, 1959. god.

Netretić, peć s petoj acima.

uzdužne redove žljebova. Na sljeme se stavi *pozder* da krov ne zakišnjava. Svake se treće godine stavlja novi pozder, jer stari raznese vjetar. Sa strana krova bili su mali *šopići*[13]. Kućna vrata okretala su se pomoću *vratoca.* Drvena brava na vratima zvala se *škeljka*,[14] Za veću sigurnost zatvaranja vrata služio je *mandal,*[15] gredica, koja je

[u] Sopić, šop, od njem. Schaub, snopić slame za pokrivanje krova.

[14] Škeljka, drveni zasun, koji se povlači lijevo-desno pa se time otvarala, odnosno zatvarala vrata

[15] Mandal, od tur. mandal, zasun, kračun.

postavljena poprijeko cijelih vrata. Visina od poda do stropa je nešto preko dva metra. Zidove su iznutra mazali blatom, a zatim krečili *japnom* (vapnom). U sobi se nalazila *peć s petnjacima* ložena iz ukuće. Na glavnoj sobnoj gredi zvanoj *konj* (sljemenjača) visila je probušena četvrtasta daščica u koju su stavljane žlice izvan uporabe. Tu se spavalo na krevetima u koje se sterala škopa, a po njoj *perušina* (od kukuruza). *Uzglavnica* (jastuk) punjena je zobenom pljevom. Pokrivalb se *platama, šarenicama* i *biljcima.* Osim kreveta neke su kuće imale i malene dječje *krevece (krevetac)* na kotačićima, koje su mogli lako pokretati, pa su ih danju podvlačili pod krevete. Na »čelnom« zidu, nasuprot ulaznim vratima iz kuće, visile su slike sv. Đurđa, sv. Petke (tj. onog sveca čiju krsnu slavu slavi kuća) i sv. Bogorodice. Ispod slika je *sto,* a uokolo njega klupe bez naslona i dva ili tri *stoca* na tri ili četiri noge s naslonima i bez njih. *Škrinje* su se nalazile u nekom kutu sobe. Zidovi ukuće, prostorije u kojoj se nalazilo ognjište, nisu mazani blatom, nego su bili od brvana kroz koja se proziralo. Brvna nisu ni izvana mazana niti krečena. Neke kuće su, u jednom kutu ukuće u ograđenom prostoru držali kravu ili svinju. Dim iz peći i s ognjišta išao je pod krov — škopu. Ognjište je bilo od nabijene zemlje, malo povišeno od poda i ograđeno gredicama. Na njemu se nalazila *pekva* (u starini zemljana, pa *trumčana,* metalna). Na željezni *sadžak*[16] sa tri noge stavljao se lonac sa hranom za kuhanje. Zatim je tu *maša*[11] — željezna lopatica za žar. Iznad ognjišta visile su *verige,* a na njima *kotà.* Za kuhanje *palente*[18] služio je trumčani kotlić. Za Božić, krsnu slavu, svadbu, pogreb i druge blagdane pekli su kruh u peći, u koju se moglo odjednom staviti po tri ili četiri komada. Kruh su unosili u peć na drvenom *loparu.* Za manje potrebe pekli su ga pod pekvom. *Maša* na ognjištu služila je i za dizanje pekve tako da se zatakne za njeno »uho«. Drva su na ognjištu naslanjana na željezni *sadžak,* da bi bolje gorjela. Taj je sadžak na dijelu Korduna zvan *prijeklad,* bio na četiri noge, duljine 80 do 100 cm.

Imućniji su često ispod kuće imali podrum u ravnini zemlje, ali i često ukopan u padinu brijega, koji je većinom zidan kamenom. U njemu su držali krumpir, kupus i repu. U nekima je boravila stoka.

Nekako pred 1. svjetski rat počeli su ovdje sve manje rabiti luči za rasvjetu, a više staklene lampice bez »cilindara« s petrolejem i *stijenom,* zvane *škilje.*

Na dvorištu su se nalazile (a ima ponešto i sada): kuća, *zgrada, ambar, štala* i *sjenik,* zatim *svinjac* od brvana ili *plota* (pleten od ljeskovine) i *kurtizana* pletena od pruća, koja je služila za spremanje kukuruza u klipu. Okruglog je oblika, što je karakteristično na mnogo

[16] Sandžak, od tur. sadžajak, tronog.
[17] Maša, od tur. maša, ožeg, vatralj.
[18] Palenta, od tal. palenta, jelo od kukuruznog brašna.

širem području. *Ambar*[19] za spremanje žitarica pravljen je od brvana. Obično ima tri ili četiri *oka* (okna), a ulaz mu je povišen za nekoliko stepenica. Za ovce i koze služili su u blizini kuće *obori* pleteni od ljeskova pruća.

O arhitekturi kuće u selu Sveti Petar na Mrežnici napisao je 1895. godine pisac (učitelj) *Spomenice za nižu pučku školu* slijedeće:

»Kuće grade ovdje ponajviše od hrastovih piljenica dosta niske i tamne, sa dva prozora na pročelju. Ti su prozori sada kod gradnje nješto veći, dočim kod starih kuća nisu od stare četvorne stope veći. Krovovi su od ražene slame, a na pročelju imaju vrata. Tu je nješto istegnuta streha više od jednog metra, jerbo je pred prozorima obično gumno. Ta streha služi onda za suhotu, kamo se zrnje sa gumna pod krov zgrće. Vrata na sobam imaju obično drvenu »škeljku« bez ključanice. Sada ima brava na vratima. Tih njegda nit bilo, nit ih je trebalo za zadružnog života. U sobi nema poda od drva, već je nabit tvrdom ilovačom. U sobi ti udara u oči velika zemljana peć, koja dobrano prostora u sobi zauzimlje, a rabi i za pečenje kruha, pečenke, a zimi za grijanje. Ta pećna gradina gutala zimi silesiju drva, zato sada, u općem pomanjkanju drva, zamijenjuju tu peć štednjakom. Ispod prozora, uz stijenu, udelana uzduž već kod gradnje, debela piljenica koja služi za klupu. Od posoblja glavni je zadružni stol, kojeg veličina ravna se po broju zadružnih članova. Nad stolom na stijeni visi po koja slika i propelce. Najveći dio sobe zauzimlju postelje, kojih ima više u sobi. Ako ima prostora u sobi, metnu još u sobu koju škrinju sa bijelom robom. U svakoj sobi naći ćeš još po koja krosna, jerbo se žene bave ovdje proizvađačem domaćeg platna.

Uz sobu jest kuhinja sa ognjištem. Tu su i stube na tavan, koji je pun dima, jerbo kuće nemaju dimnjaka. Isto tako jest i kuhinja uvijek zadimljena, a pod i stijene začađene. Pred sobom i kuhinjom jest uski hodnik sa zadelnicama, a na kraju mala komorica sa začinom i solju za priruke planinki i spremište raznih pojestvina. Ta jedna soba, kuhinja i komorica sačinjava jednu zgradu — kuću, a druge gospodarstvene zgrade ravnaju po većini i množini prema imućtvenim okolnostima dotične kuće gospodara.«

Prema ovom zapisu i našem terenskom saznanju može se reći da su u ovom kraju u starini podizane većinom prizemne kuće sa dvije, odnosno tri prostorije, kako u Hrvata tako i u Srba. Koncem 19. stoljeća sve su više uzimale maha kuće s podrumima gdje je najčešće boravilo blago. Zatim su pridodavani *ganjki.* Kuće i zgrade bile su skoro bez izuzetka pokrivene *škopom* (raženom slamom). Prema tome, očit je na ovdašnje graditeljstvo istočnoalpski utjecaj (ganak). Nazivi materijala za gradnju i sve ostalo što tome pripada, u Hrvata je u osnovi čakavsko s utjecajem panonske (stol, peć, postelje, koš iznad

[19] Ambar, od tur. ambar, žitnica, skladište.

ognjišta), jadranske i dinarske kulture. U Srba je očito naglašeniji dinarski utjecaj pa odatle u govoru izvjestan broj turcizama (sadžak, mandal, maša, ambar).

Današnja arhitektura kuća i gospodarskih zgrada u selima općine Duga Resa pokazuje da je stari način gradnje posve iščezao, da se tek tu i tamo mogu naći ostaci stare arhitekture, koji su u najviše slučajeva modernizirani izmjenom krovnog materijala, većim prozorima i novim interijerom.

3. Ratarstvo

Na cijelom području općine Duga Resa ranije su ratari uzgajali dvije vrste pšenice koje su nazivali, u selima sa hrvatskim življem, *brkata* i *golica,* zatim *jačmen, ri* (raž), zob i *žito* (proso). U selima sa srpskim stanovništvom ove dvije vrste pšenice zvane su *brkulja* i *šiška.* Jedno vrijeme uzgajali su *pir* kome je zrno slično ječmenom. Pirom su hranili konje i svinje. Uz to su sijali četiri vrste prosa — bijelo, sivo, crno i *baru.* Ovo posljednje ima drugačiju vlat od ostale tri vrste. Bijelo se proso sijalo najranije u proljeće, početkom lipnja sivo, a sredinom pa do u srpanj crno, zvano *buvica.* Često su proso sijali po stmiku ječma. Bara je sijana rano u proljeće. Ona može uspijevati i na lošijem zemljištu. Sve su se vrste prosa miješale s kukuruzom pa je od takve smjese miješan kruh zvan *prosenica,* bez kvasa i soli.

U selima na jugu općine, u kojima žive Srbi, ranije se ponekad sijala pšenica pomiješana s raži, što se nakon košnje skupa *vrlo* (vršilo) na gumnu i mljelo u mlinu. *Eljdu* je uzgajao samo poneki gospodar, najčešće za pašu pčelama. Uzgajana je dosta proljetna zob koja je sijana koncem veljače ili početkom ožujka. Služila je za hranu konjima i kravama. Zatim, sađeni su crveni i žuti *kuruzi.* Davno prije sadili su kukuruze tako da se *koćom* (zaoštreni kočić) napravi rupa u koju su stavljali jedno ili dva zrna. Početkom ovog stoljeća sadili su ga tako da su motikama kopali rupice u koje su isto stavljali jedno ili dva zrna ili su ga sijali iz šake, kao pšenicu. U izoranu ledinu najčešće su sijali proso i kukuruz. Iza tih kultura sijali su pšenicu. Bolji gospodari dobro su gnojili zemlju koju su sijali kukuruzima. Siromašniji često puta tako da u iskopanu grabiću stave malo gnoja pa u nj jedno ili dva zrna sjemena. Kukuruz sitnog zrna zove se *cekotinacP* Najviše je služio za palentu i *bulanje bula* (kokica) na rešetu iznad vatre. Cekotinac je dozrijevao ranije od ostalih vrsta i nije tražio dobru zemlju. Od svih vrsta kukuruza pravili su kruh zvan *proja* (bez kvasa i soli) i palentu. Kukuruz zvan *zubaš* najbolje je rađao, ali je slabije kvalitete pa je više služio za tovljenje svinja i volova.

[20] Cekotinac, od tal. cinquantino, sitan kukuruz, brzak, dozrijeva za 50 dana.

U nekim selima sa hrvatskim življem gospodari su ponešto sijali *hajdu* (heljdu) za kruh i *sirak* za metle. Za potrebe u kruhu najviše se uzgajalo *žito* (proso), koje su miješali s ječmom i raži. Prije nego se odvezlo mljeti na mlin, to se sve izmiješa. Ipak u toj smjesi prevladavalo je žito. Kruh od takvog brašna zove se *smisan.* često su toj smjesi dodavali i kukuruz pa omjer bude: 1/2 žita (prosa), 1/4 kukuruza i 1/4 raži ili ječma. U novije doba ovdje je kruh samo od *šenice,* a rijetko se pravi kukuruzni. Od *ječmena* su pravili kašu (prave je i sada) tako da ga samelju nakrupno u mlinu.

Ranije su perad hranili žitom (prosom) i kukuruzom. Svinje hrane kukuruzom. Ovdje je jedno vrijeme sijana i tzv. *suražica.* Naime, zajedno se posije sjeme raži i pšenice. Suražica je služila isključivo za kruh. Kažu da je od nje jako dobar kruh.

Od mahunarki uzgajali su *bob* i *pažulj* te grahoricu. Bilo je nekoliko vrsta graha, kao na primjer *drozac, šareni, bili* i *mlikasti.* Grah su sijali najviše po kukuruzima, a manje *pod motiku.* Grahorica je služila za hranu blagu. I u selima sa srpskim življem grah je sijan po kukuruzima. Bilo ga je više vrsta: *šareni, plavčić, sirotinja* i bijeli sitni. Sade ga kada nikne kukuruz početkom svibnja. I bob su uzgajali. On prispije rano prije svih vrsta povrća. Kuha se sam ili pomiješan s grahom ili *kumpijerima.* Sadili su i tzv. *misirače* (buče) po kukuruzima, tako da se motikama naprave jamice na svakih četiri ili pet koraka. Neki su u jamice stavljali malo gnoja da misičare bolje napreduju. Služe za hranu svinjama i kravama. Za svinje su ih kuhali u kazanima skupa sa *špicama* (sjemenjem). Uzgajali su ponešto bijele *bundave,* koje su pekli pod pekvama za jelo ljudima. Osobito su ih pekli zimi i na posne dane. Pekli su ih i onima koji uvečer *perušaju* kukuruze. Krumpir je sađen motikama u redove. Zapravo je u najstarije doba sađen u *kućice* tako što se u svaku stavljalo malo gnoja. Kada su počeli orati plugovima *obrtačima,* sadili su ga u brazdu. Imali su više vrsta krumpira. Ovdje su najviše uzgajali tzv. *geravac,* koji je obilno rađao. Uzgajan je i rani krumpir, koji je finiji, ali je donosio manji rod. Sadili su i vrstu zvanu *žuti kumpijeri* koji su sitni, ali su dobro rađali. Njima su najviše hranili svinje. Krumpire su sadili na ugnojenu i dobru zemlju, pretežno u dolinama kao i kupus. U jesen su ih stavljali u zemljane *trapove* (u zemlji i iznad). Uzgajali su i repu za hranu ljudima, a hranili su njom i krave. Repa je bijela, okrugla, zvana *slatka repa.* Sadili su je po ječmeništu sredinom srpnja. Kiselili su je tako da je izribaju pa osole. Za jelo je kuhana sama ili s grahom. Kiselu repu i kupus najviše su jeli s palentom koju poliju mašću ili kiselim *skorupom* ili *žmarama* (čvarcima). Kupus je sađen u dobru zemlju u dolinama, dragama, u većini slučajeva na stalnom mjestu. Sadili su ga pomoću zašiljena koca. Ranije su ga mnogo sadili, daleko više nego danas. Tada su imali domaću sortu s tvrdim glavicama osrednje veličine koje dozriju kasno u jesen. *Koraba* je slična repi. Sađena je među redove kupusa. Služila je za hranu ljudima tako što je kuhana zajedno

s grahom. U jesen su je stavljali u trapove kao i krumpire. Neki su i korabu kiselili. Dosta je sađena tzv. *ljutika,* vrsta luka. U rano je proljeće pokriju s *bujadi* da se ne smrzne. Jeli su je s palentom i *graom.* U proljeće se sadi *lučica,* luk sličan ljutiki. Osim toga, sadili su dosta i bijeli luk, a crveni zvan *kapula*[21], nešto manje. Kada luk *sazori,* počupa se i savije u vijence. Konjsku bolest zvanu *sakagija*[22] liječili su tako da oboljelo grlo käde perjem bijelog luka. Krastavce, papriku i rajčicu malo su uzgajali, tek nešto više pred 2. svjetski rat. Salata je dosta sijana. Uokolo kukuruza sijali su *sijerak metlar.* Zrnje su mu mljeli za svinje. Ovdje je većina kuća imala loze grožđa zvane *sklanje* (odrne). Davno ranije poneki su gospodari imali vinograde s lozom *direktor.*

Ovdje se ranije oralo na slogove od šest do osam brazda. Današnji slogovi imaju dvadesetak brazda. Oranje na slogove zove se *slaganje* i *razmitanje.* Oba kraja oranja, gdje se okreće plug, zove se *uvrati.* Sve do sedamdesetih godina bilo je na ovom području još ponešto plugova obrtača. Ako je zemlja u *prelogu,* tj. ne ore se po godinu ili dvije, onda se prvo oranje zove *celina.* Inače se ore u proljeće i jesen. Ranije se prakticiralo da se kukuruz posije na neuzoranu zemlju pa se zaore. Iza oranja se br'àna drvenom branom koja je ranije imala, među dvjema gredicama sa strane, četiri, a kasnije šest poprečnih gredica. Branu vuku volovi ili konji, a rjeđe krave. Oranje se brana po dva ili tri puta, već prema potrebi. Nakon brananja netko oranje još i *valja* drvenim *valjem.*

U Perjasici, Donjem i Gornjem Velemeriću, Gaćeškom, Velikom Kozincu, Svojiču i ostalim selima sa srpskim stanovništvom ranije su također orali zemlju na slogove sa šest do osam brazda. Takvo se oranje zove *razoravanje* i *soravanje.* Na oba kraja zemljišta su *sklanje,* gdje se okreće plug. Kad su ušli u upotrebu željezni plugovi zvani *obrtači,* prestalo je oranje *na razore.* Iza oranja se *drljalo* drvenom *drljačom.*

Na koncu treba reći da je područje općine Duga Resa tipično što se tiče uzgoja raznih vrsta prosa, odnosno kako se ovdje kaže — *žita.* Pšenica je malo sijana, a ječam malo više. Za ovaj kraj treba posebno istaći važnost uzgoja raži. Naime, kolikogod je raž sijana za kruh, toliko još više za *škopu* jer su ovdje pokrivali krovove samo raženom slamom, zvanom škopa. Ovome još treba dodati kukuruz koji je oduvijek dosta sađen, kao i proso. Sve ove žitarice, u koje ubrajamo i kukuruz, služile su za kruh. One su uvijek miješane u nekom omjeru pa je kruh zvan *smjesan (smisan), prosenica* i *kukuruzovnica* tipičan za ovo područje.

[21] Kapula, od tal. cipolla, luk.
[22] Sakagija, od tur. sakagi, bolest životinja zvana slinavku.

4. Ratarske sprave i pomagala

U selima općine Duga Resa u kojima živi hrvatsko stanovništvo za oranje je u davnini služio drveni plug, koji je imao *gredelj* od drveta s prirodnim »koljenom« (malo svinuto drvo). Prednji mu je kraj bio malo zavinut udesno. Zatim je tu drvena *daska* koja baca brazdu na stranu. Na donjem dijelu je *prvi* i *zadnji nož* od željeza. Donji dio zadnjeg željeza je *plaz*. Gredelj je učvršćen među ručice, ovdje zvane *stegna.* Gredelj pluga se diže ili spušta pomoću *kozolca.* Na vrhu gredelja su tri rupe. U jednu od njih zatiče se drveni klin zvan *kurešP* Između dva rata klinovi su bili željezni. Kurešom se spajaju *oraća kolca* s plugom. Svako stegno je zasebno. Lijevo je malo veće i stoji ravno, a desno je kraće i malo je udesno. Oraća kolca imaju dva nejednaka kotačića. Veći ide brazdom. Na kolicima je *švorica* (rudo) s *mačkom* (prečka koja spaja rudo s osovinom). Kotačić ima *glavinu* u koju su zabijeni *palei,* a uokolo njih su *platnice* okovane željeznim šinama. Plug i kolca otpremali su na oranje na tzv. *smuki.* To je drvo oko 2,5 metra u obliku rašlje, tako da se na nj može postaviti plug i vući po zemlji.

Ostale ratarske sprave koje su ovdje u upotrebi: *motika, štihača, lopata pobirača, vijača,* kramp, krampica, srp, *cip, roglje, zupci,* kosa, *tombolac,* kolac i *bisage,*[v] Motika je u obliku istostranog trokuta. Ima *ušesa* u koja se uglavi *držalica.* Motikom se okopavaju usjevi, u prvom redu kukuruz pa grah, krumpir i ostalo povrće. Štihaćom lopatom kopaju se rupe u zemlji, »štiha se« (prekopava) zemlja u vrtovima i vinogradima. Krampom i krampicom kopa se kamenito tlo, vadi trnje, panjevi i kamenje. Kolac je zaoštren štap dužine osamdesetak cm kojim se sadi zelje i drugo povrće. Bisage su dvostruka torba napravljena od domaćeg bijelog tkanja dužine oko 3 metra, a služe za sijanje usjeva. Sijač ih za vrijeme sijanja prebaci preko ramena. *Zupci* služe za grabljenje sijena, *strnjišća,* suhog lišća u šumi i *bujadi.* Travu, bujad, stmjišće i žitarice kose kosama. Kosa ima *kosišće* i dva *recelja* (ručice). Gornji se hvata lijevom, a srednji veliki, desnom rukom. Srednji je napravljen od prirodno svinutog drveta. Oba su recelja okrenuta suprotno od kose (željeznog dijela). Kosišće je dugo oko 150 cm. Za držanje brusa, *perača* i vode, prilikom košnje, služi drveni *tombolac.* Kosac ga nosi o pojasu sprijeda. Neki kosci drže tombolac o pojasu sa strane na lijevom boku. Za vrijeme jela kosac odveže tombolac s pojasa pa ga zabode u zemlju ili prisloni na otkos trave. Treba reći da ovdje ima ponešto tombolaca od rogova, a u novije doba kupuju limene u trgovinama. Za klepanje kose služi mali nakovanj zvan *babica* i čekić *klepac.* Pokošenu travu, slamu i sijeno rastresaju i zgrću roglja koje izrađuju sami seljaci od drveta s prirodnim rašljama. Šiljci

[23] Kureš, od tal. cordella, vrpca, traka.
[24] Bisage, od lat. bis + saccus, dvostrukta torba.

se zovu *rogljići.* Roglje formiraju pomoću tzv. *tralja* u kojima se sirovi rogljići saviju, osuše i tako ostanu. U Vukovoj Gorici i Netretiću sve do iza 2. svjetskog rata bilo je seoskih majstora koji su izrađivali roglje naveliko pa ih prodavali na sajmovima u Dugoj Resi, Karlovcu i Ogulinu. Iza 1. svjetskog rata kovači i Cigani kovali su željezne roglje, a proizvodile su se i u tvornicama. I željezne roglje imaju tri rogljića. Vrstu roglji kojima se skida gnoj s kola na njivi zovu *skidače.* Za grabljenje sijena ili slame upotrebljavaju *zupce* ili *grablje.* Zupci se sastoje od *kladice* koju izrađuju od bukova, kestenova ili ljeskova drva. U kladici su drveni klinovi od *koštanja,* javora ili lijeske, a ostali dijelovi su: *lucanj* (obluk, luk) i *zupčišće* ili *grabljišće* (držalo). Zupci služe za zgrtanje sijena, slame, *strnišća,* lišća u šumi i bujadi. Ranije su zupci imali najčešće grabljišće ili zupčišće od prirodne rašlje, bez lucnja. Poslije su izašle ove s lucnjevima. Za mlaćenje raži služio je *cip* koji se sastoji od dva dijela. Dio koji se drži u ruci zove se *cip* dug oko 170 cm. Dio mlatila kojim se udara zove se *cipić* dug od 70 do 80 cm. Cip i cipić povezani su goveđom kožom u obliku kolutića, širine 3 cm. Ali bilo je cipova koji su pravljeni od ljeskovih štapova tako da se štap, na mjestu gdje se inače poveže goveđom kožom, ugrije nad vatrom pa se usuče kao gužva da se može previ jati (vidi fotografiju br. 4).

U selima na jugu općine sa srpskim stanovništvom, konjska kola sastoje se od dva dijela: prvih i zadnjih kola koje spaja *srčanica.* Zatim rudo koje se zove i *pracijep.* Škarić je dio kola gdje se nalazi rudo. Zatim je tu *puza* ili *rašlje.* Kola imaju jedan veliki i dva mala *lagira*[25] (vagira). Do iza 1. svjetskog rata ovdje su bila kola s drvenim osovinama. Konji su uvijek vozili kola pomoću *komota*[26] Za dovoženje kukuruza i *misirača*[27]*''* (buča) isplete se od pruća *koš* koji se stavi na kola. Za vožnju đubra na kolima služe *stramice* pletene od ljeskovih i rakitovih prutova. Za vožnju po snijegu služe *sanice* koje imaju dvije *krive,* četiri *pantaP* i na njima dva *praga.* Neki su potkivali krive »šinama«. Kada se vozi sijeno na saonama, onda se u dva praga stave četiri stupčića. Drvene vile za sijeno i slamu prave pomoću sprave zvane *zapinjača* u kojoj se saviju *parošci.* Oni se najprije zagriju iznad vatre. Za sječu sirka i *komuše* (kukuruzovine) služe *kosijeri.* Za košnju strnokosa i trave služe kosa čije dijelove Srbi zovu *kosište* i *recelji,* koji su kao u Hrvata okrenuti suprotno od kose. Kosa (metalni dio) uglavljena je na kosište pomoću metalne *grivne* i drvenog zaglavka. Alat za klepanje kose zove se također *babica* i *klepac,* a posuda za *brus tobalica.* Starije tobalice su drvene, a ima ih od rogova i sada od lima. Žnjeli su srpom s držalom zvanim *članak. Srpove* su kovali kovači ili Cigani, a između dva rata kupovali su ih u trgovinama. Srpovi su za žetvu žitarica nazubljeni. Ljevoruke žene imale su posebne srpo-

[25] Lagir, vagir, od njem. Wage, tezulja, vaga.
[26] Komot, od njem. Kummet, dio konjske orme.
[27] Misirača, od tur. i arap. Misir, Egipat.
[24] Paita, pajanta, od tur. pajanda, podupirač, potporanj.

Bosiljevo, cip usukan.

ve za lijeve ruke. Služe se također grab ljama i drvenim vilama sa tri paroška od prirodnih rašlji. Drljaju *drljačama,* a valjali su *valjima.*

Izložena građa o ratarskim spravama i pomagalima kazuje da je na dugoreško područje najviše utjecao zapadni okrajak panonske i dinarske kulture, a tek ponešto istočnoalpska i sredozemna, odnosno jadranska. U Hrvata je očitiji utjecaj panonske (brana, kosa), a u Srba dinarske kulture (drljača, kosijer). Plug i nazivlje njegovih dijelova ovdje se zadržalo do naših dana kao staro slavensko dobro.

5. Sjetva, žetva i vršidba

U selima sa hrvatskim življem vjerovalo se da nije dobro posuditi sjeme neke žitarice drugome dok se prvo sebi ne zasije. Kada sijač dođe na oranicu, skine kapu, prekriži se i veli: »Bože, pomozi!« Za sjetvu nisu pogodni (sretni) svi dani u tjednu. Tako nije dobro sijati utorkom, petkom ili subotom, a dobro je osobito ponedjeljkom i srijedom. Sjetva se ravnala i po mjesečevim mijenama, jer se držalo da nije dobro sijati sjeme za mlada mjeseca. U Srba se gledalo da prođe tzv. *mladi utorak* pa se onda može sijati. Zato se kaže: »Dok se prekoutorči, može se sijati«, inače će sjeme pojesti crvi. U Hrvata se sjeme za sijanje čistilo od uroda, a od nametnika se štitilo tako da se u rešetu *napaIjivalo na ognju* (prenešeno preko plamena vatre). Kasnije se čistilo vapnom ili plavom galicom *(galičilo se).*

Do iza 1. svjetskog rata, u selima sa hrvatskim življem, žene su žele sve vrste žitarica sa *sr pi* (srpovima). Ona koja žanje zove se *žnjačica.* Ona sama slaže rukovet po rukovet u snop koji sveže *povrislom* ili *uzetom,* pletenim od vlati koju žanje. Povrisla (uža) pletu žnjačice ili žetelice. Snopove su negdje vezali muškarci, ali su ipak najčešće vezale žetelice. Kada se požanje *lapat*[29] (njiva), onda *strnjišće* pokose muškarci kosama. Nakon žetve žetelice su plele *vinac* (venac) od *šenice.* Došavši kući, jedna ga je žnjačica stavila *planinki* na glavu, a ona ih za uzvrat počasti pićem ili nečim drugim. Taj se vijenac čuvao do Božića ili čak do iduće sjetve kada su iz njega istresali zrnje peradi. Za rezanje kukuruzovine služile su tzv. *kosiri,* slični srpovima, ali nenazubljeni. Služe i danas. Snopove žita slažu na njivi u hrpe zvane *rastave* tako da su im *lati* (klasci) gore. Kad se tu malo posuše, odvoze ih domovima na kolima pa ih do vršidbe smjeste u *parme šajera.* Tko nema šajera, složi kod kuće snoplje u hrpu zvanu *stog.*

Sve žitarice, osim raži, vršili su na gumnu pomoću konja, volova ili krava. Raž su *mlatili mlaci cipima* da sačuvaju cijelu slamu *(škopu)* za pokrivanje krovova. Iza 1. svjetskog rata počeli su vršiti pšenicu ručnim *mašinama* koje su okretala četiri čovjeka. To je bio mukotupan posao. *Jačmen,* zob i *žito,* a ranije i pšenicu, vršili su na gumnu pomoću blaga. Nakon vršenja *vijali* su zrnje na vjetar drvenom lopatom zvanom *vijača* ili *vijača lopata.* Za mlaćenje raži cipima poznati su bili mlaci iz Netretića, Rosopajnika i Vukove Gorice koji su radili i u drugim selima za plaću u naravi (za *žito).* Mlaci iz Netretića i drugih sela mlatili su *iz talja,* tj. uzimali su deseti dio otučene raži, ako je dobro rodilo. Inače su uzimali osmi ili deveti dio. U grupi je obično bilo po Šest *mlatača* tako da su dva po dva stajali licem u lice. Naizmjence udaraju cipima po rukovetima raži koje slože tako da su im klasovi u sredini. Mlatilo se na *gumu.* Nakon mlaćenja svaku rukovet opet otku štapom dugim 60 do 70 cm. Zatim rukoveti »češljaju« preko ča-

[29] Lapat, polje, livada, zabilježeno i na otoku Krku,

L

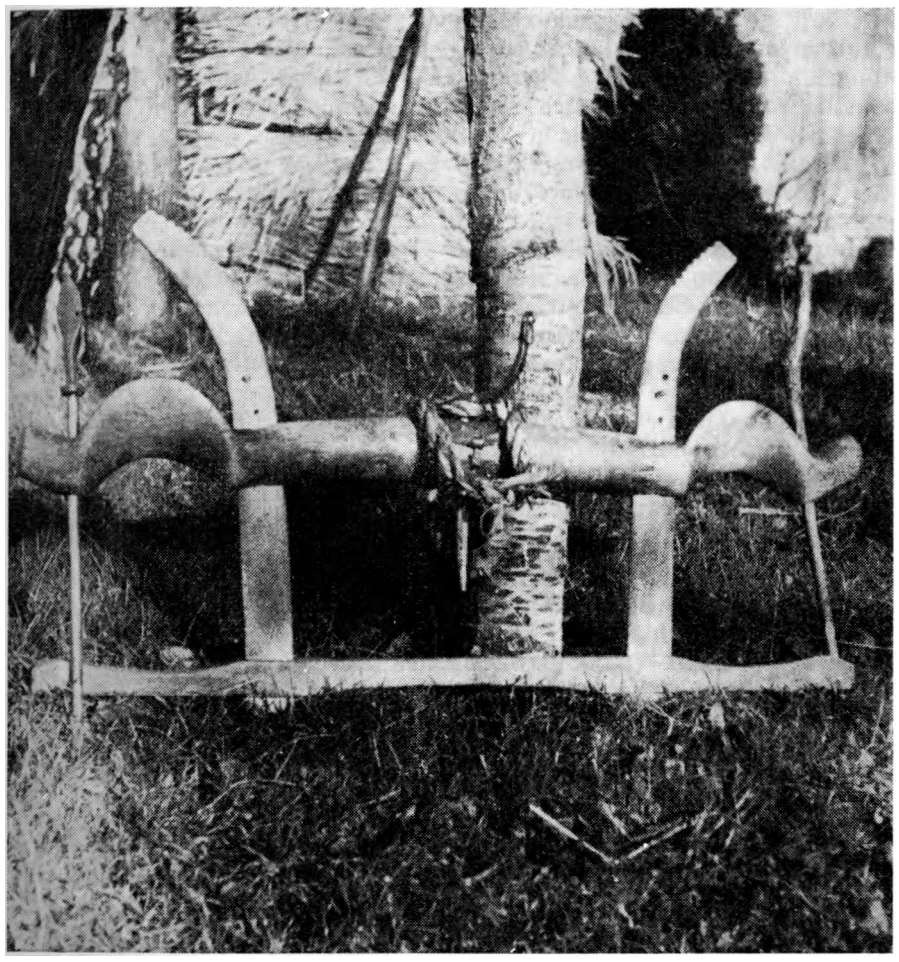
vala koji su zabijeni u dasku. Ovim se rukoveti očiste od raznih trava i korova pa ostane čista ražena slama. Osim raži, mlatili su i *pažulj* ili *bažulj* (grah) cipima na gumu. Ostale žitarice vršili su na gumnu pomoću konja (dva do četiri grla) ili volova (dva do tri grla), a rijetko kravama. Na gumnu nema u sredini zabodenoga koca, koji imaju u selima na jugu općine (Srbi), a zovu ga *stožer,* nego gonič tjera blago *korbačem*[30] uokolo po nasteranom žitu. Konji hodajući vezani u ulare, a *voli* u *štranjge* pa i jarmove. Krave po humnu hodaju slobodno. Neko ih vrijeme tjera gonič uokolo, na primjer nadesno, pa kada vidi da je dosta na tu stranu, okrene ih ulijevo vičući: »Obrni natrag!« Gumno se najčešće nalazi pred *šajerom* ili »na čelu kuće« u dvorištu, a promjera je 8 do 10 metara. Ravno je i od nabijene zemlje. Često su ga pravili tako da se donese na nj tzv. pećarske zemlje u koju umiješaju pljevu i to se onda nabije drvenim batovima, polijevajući vodom. Zatim ih pometu brezovim metlama. Zimi su ih pokrivali s *bujadi.* Skoro je svaka kuća imala svoje gumno. Snopove žitarica slažu u koncentrične krugove, počinjući slaganje od sredine. Složeno zovu *vršaj.*

U selima sa srpskim stanovništvom žetelice su žele srpovima *šenicu,* ječam, proso, zob, raž i *pir* (vrsta pšenice). Travu, strnokos i *bujad* kosili su muškarci kosama. Na koncu žetve prosa bio je običaj da žetelice, kada dođu kući na večeru, pale slamu oko planinke ili između njenih nogu. Treba još reći da su one to radile i jedna drugoj.

Gumno se u ovim selima najčešće nalazilo pred sjenikom. Pravilo se na isti način kao i u hrvatskim selima, ali je u sredini bio zabijen veliki, drveni kolac zvan *stolar.* Proso se *vrlo* (vršilo) također pomoću konja, volova ili krava. Onaj koji tjera stoku po gumnu, stoji pored stožera s *kandžijom*.[31] Konji su povezani ularima za veliki »štrik«, a volovi su u jarmu (vidi fotogr. jarma br. 5). Krave hodaju slobodno *u jatu* (u hrpi).

Sjetva je i žetva u svih naroda vezana uz razna vjerovanja i magiju. Koliko se od toga zadržalo u nas, može se vidjeti iz izložene građe. Osobito je žilavo vjerovanje o utjecaju mjesečevih mijena na sjeme, odnosno sjetvu. S tim je vezano vjerovanje u sretne i nesretne dane za početke poslova pa tako i sijanja. Drugi opet smisao imaju običaji po završetku žetve. Jedan od takvih običaja zadržao se i na dugoreškom području — pletenje vijenaca nakon žetve. U Srba se pali slama oko planinke. Način vršidbe na gumnu (sa stožerom ili bez njega) pokazuje da je na jugu općine, u Srba, utjecaj dinarske kulture, a u Hrvata više iz panonske, jadranske i istočnoalpske (gumno bez stožera, *dpi).*

[30] Korbač, od tur. qyrbač, bič.
[31] Kandžija, od tur. qamčv, bič.

Netretić, jaram.

6. Mlinovi

U selima s hrvatskim življem mlin se zove *malin* ili *malen,* a u Srba *mlin* (vidi fotografiju br. 6). Budući da područjem općine teku četiri rijeke — Kupa, Dobra, Mrežnica i Korana, ranije su na njima bili načičkani mlinovi. Skoro da nije bilo sela sa jednim ili više mlinova na nekoj od tih rijeka ili jačih potoka. U hrvatskim selima žito se u mlin vozilo na kolima, u *vrićama.* Obiteljske zadruge najčešće su odvozile žito svaka dva tjedna. Ako je kuća bila s malo članova, običavalo se nositi žito u vreći, na ramenu. Mlinovi su ovdje *na lopatice*

koje su se nalazile na velikom *kolu.* Na vodoravnom vretenu, osovini, okretalo se veliko kolo, za razliku od mlinova *iličara* čije se kolo okreće na okomitom vretenu. Mlinu na lopatice treba obilnije vode za pogon nego žličaru. Mlinske zgradice bile su dolje podzidane kamenom, a gore od brvana ali i od kamena. Pokriveni su najčešće *ciglom* (crijepom), a ranije škopom. U najviše slučajeva mlin se sastojao od jedne prostorije u kojoj se nalazilo mlinsko postrojenje. U jednom kutu bila je postelja, peć i stolica.

Manji mlinovi imali su samo »jedan kamen«, ali najviše je mlinova bilo sa »dva, tri pa i četiri kamena«.

Da bi se adekvatno iskoristila snaga tekuće vode, potoci se zajazuju, tj. proširenom koritu obzidala bi se obala kamenom. Otvore na *jazu* nazivaju *ustave.* Kroz ta dvoja drvena vrata (ustave), koja su po potrebi dizali ili spuštali ručno, voda teče u *žlib,* odnosno *ileb* (napravljen od tri daske) i udara na lopatice mlinskog kola. Suvišna voda teče preko slapa. Voda »podlijeva« veliko kolo, koje ima četiri prečke — *upore* i daščice — *lopatice* i tako pokreće cijelo postrojenje u mlinu. Lopatice su uglavljene među *obloge* kola na razmaku od pola metra. Svaka je lopatica dimenzija 25 cm x 25 cm. U središtu kola nalazi se masivna osovina — vreteno, koje duljinom seže u mlinsku prostoriju gdje preko prijenosnih kotača pokreće gornji kamen. Žito se sipa u drveni *koš,* a iz njega pada u *grot* (otvor na gornjem kamenu). Kamenje su nabavljali u Sloveniji. Istupljeno su *klepali,* tj. nazubili da bude oštro. Svaki je mlinar sam klepao batom zvanim *klepač,* koji je na vrhu *špičast* (oštar). Brašno je padalo preko *žlebića* u drvenu posudu. Svaki je mlinar imao veliku drvenu žlicu kojom je zahvaćao brašno. Od samljevenih 50 litara brašna mlinar je uzimao od 3 do 5 litara *ujma.* 2ito se mjerilo na *vagane,*[11] veličine cca 60 litara. Manja je mjera *polvagan* (30 litara), zatim *kuplenik*[33] (40 litara, sadrži 4 *četrtinke)* i *četrtinka* (10 litara). Manje su mjere, tzv. *mirice* (vidi fotografiju broj 7) — posude od dužica koje sadrže 6, 10 ili 12 litara. Sve su ovo mjere zapremine i ne podudaraju se s težinskim mjerama.

Kažu da su ranije gospodari rado mljeli na ovim mlinovima, jer je tada »brašno bilo slatko«, a žganci od njega izvrsni. Svi su mlinovi u ovom kraju bili u vlasništvu pojedinih gospodara ili zadruga.

U ovom kraju nije bilo stupä za stupanje sukna. Zato su vuneno tkanje odnosili na stupanje u Dubrave na *Bistrac* (Bistricu — potok). Neki su koristili stupe u Rastokama kod Slunja.

Iz navedenog može se zaključiti da su mlinovi na ovom području *podijevači,* tj. suvrstica mlinova na pogon vodom koji imaju veliko kolo okomito na vodoravnom vretenu, a voda udara na njegove lopatice odozdo ispod kola. Ovdašnji tip mlina (istovjetan za hrvatsko i srp-

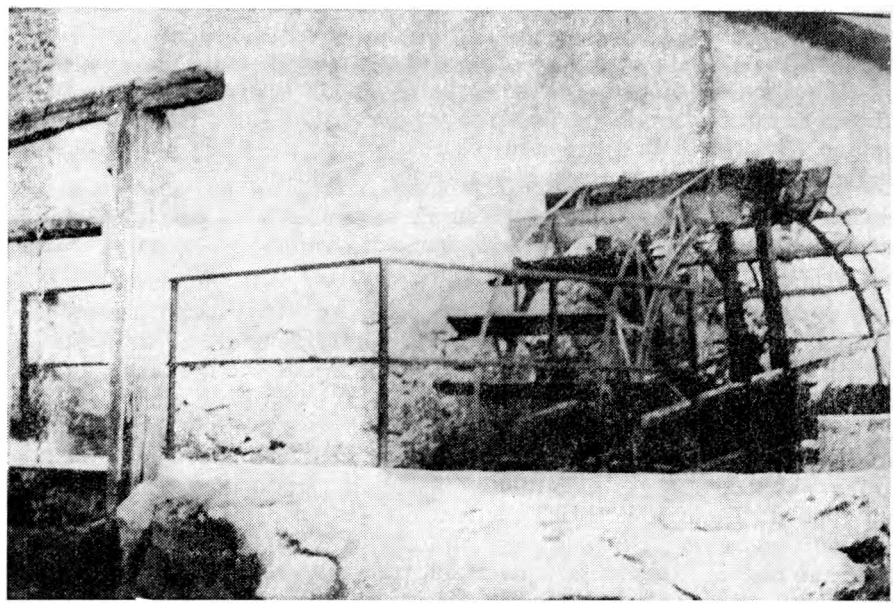
[32] Vagan, prvotno zdjela na vagi, a poslije mjera za žito.
[33] Kuplenik, zabilježena mjera na Kordunu i karlovačkoj okolici, mjera od stare 24 oke.

sko stanovništvo) nalazi se na najzapadnijem rubu panonskog kulturnog kruga Dinarski je tip, kojemu kolo sa žlicama leži vodoravno na uspravnom vretenu (Rastoke kod Slunja). Isto tako su mjere i njihovi nazivi istovjetni u Hrvata i Srba.

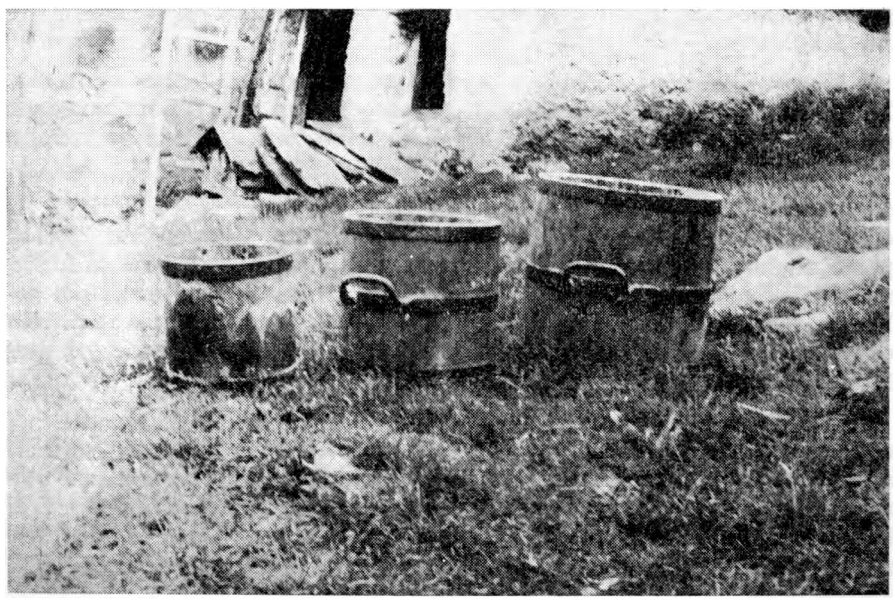
7. Jelo i piće i dnevni obroci

Ovdje hrana nije bila baš raznovrsna. Najčešće se pripremala *palenta* ili *žganci,* kuhano zelje osobito kiselo, grah, krumpir i mliječni proizvodi. Prvo jelo bio je *ručak* između 8 i 9 sati. Jela se obično palenta ili žganci s *mlikom.* Oko 12 sati bila je *užina* i *obed.* Tada se najčešće jede grah ili kuhano zelje, a nedjeljom uz to i kuhano meso. Često je za obed ili užinu pripremana *kaša,* ječmena ili od kukuruza, a rjeđe od pšenice ili *žita* (prosa). Ponekad se pripremi *pritepen grah* (nagusto). Zimi su se u mnogim kućama pripremala samo dva obroka: *užina* (obed) i *večera.* Na velikim poslovima: kopanju, žetvi, košnji i vršidbi, ako je pored ukućana bilo i *težaka* iz sela, klala se ovca jalovica ili se kuhalo suho ovčje meso, *bravina,* a uz to *ječmenova kaša* i od tijesta *trenci* i rezanci. Bezmesna kaša kuhana je s grahom ili zeljem. U vrijeme postova, petkom i u korizmi, jeli su osobito kašu s kukuruznim kruhom ili samo pečeni krumpir. Za večeru se često jelo kiselo mlijeko sa žgancima tako da se žganci ohlade pa *izdrepaju* (smrve) u zdjelu i preliju kiselim mlijekom. Pripremao se *podmetač* koji se pravio tako da se u mlijeko stavi kukuruzno brašno pomiješano s grahom pa se to zajedno ispeče. Podmetač se najviše pripremao u Vukovoj Gorici, Donjem, Srednjem i Gornjem Prilišću, Ladešić Dragi, Račku, Glavici, Johima, Laslaviću, Dugačama, Potoku, Bosiljevu — selima na zapadu općine sa hrvatskim stanovništvom. Repu su jeli kuhanu u *-fažolu* (grahu). Zimi su je kuhali s »pisanom« slaninom. Često su pekli krumpir u *manduri* (u ljusci), koji su jeli umjesto kruha s kuhanom repom. U selima uz Kupu, kao na primjer u Kuniću, Mrzljacima na Kupi, Bogovcima, Rosopajniku (na sjeverozapadu općine) s hrvatskim stanovništvom, ujutro su jeli žgance s *ripom* ili sa zeljem. Za *obed* bude grah te krumpir *na župu* (juhu) ili samo kuhano zelje ili repa. Za večeru je najčešće kukuruzna kaša. Nedjeljom je u zelju kuhana slanina ili odmah nakon klanja svinja, meso sa zeljem ili repom. U selima od Generalskog Stola preko Lešća pa do Bosiljeva (hrvatski živalj) za *ručak* je redovito bila *palenta,* a uz nju još mlijeko ili krumpir. U tim selima *užinalo se* grah, odnosno kuhano zelje ili repa, zatim pečen krumpir i blitva, a ljeti kiselo mlijeko s kruhom. Za večeru se jela kukuruzna kaša.

Mèso kuhano ili drugačije pripremljeno, rezao je gospodar na drvenom tanjuru pa slagao u kupice koje je zatim dijelio ukućanima. Veće komade dobivali su stariji, a manje djeca. Može se reći da su na ovom

Jarce Polje, mlin na Dobri.

Jarče Polje, posude od dužica — zvane mirice, vlasništvo mlina na rijeci Dobri.

području uzgajali dosta repu i zelje što su žene u jesen ribale i kiselile u kacama.

U selima na sjeveru općine (hrvatsko stanovništvo) često je prire-đivana *župa* s krumpirima ili samo tzv. *preigana župa.* Na jugozapadu općine (Bosiljevo, Orišje, Lešće, Generalski Stol — sela sa hrvatskim življem) priređivana je često blitva, osobito za užinu.

Za veće blagdane i svadbe pekli su purane u zemljanim posudama zvanim *protvani.* Orasima su nadjevane *oriovnjače,* a sirom *sirnice.*

Na cijelom području općine Duga Resa k r u h je priređivan od više vrsta žitarica, tj. od pomiješanog *žita* (prosa) s kukuruznim, ječmenim, a rjeđe pšeničnim brašnom. Naime, rekli smo već da se za tu svrhu, prije nego se pođe u *malin* mljeti, izmiješa sve ovo zrnje prema tome kojih najviše žitarica ima gospodar. Takav se kruh zove *smišnjak* ili *smisan kruh.* Svaki pojedini kruh zove se, u selima sa hrvatskim življem, *lib* pa se kaže, na primjer, *tri liba kruha.* U zadrugama su planinke pekle kruhove i to subotom za cijeli tjedan. Krušno su tijesto stavljale da *izađe* u košarice pletene od *škope.* Tijesto su mijesile u *misećim naćvama* ili u *mentrogi* (stolu, koji je ispod daske imao »kištru« kao naćve). Brašno se u naćvama prvo *pojuri kropom* (toplom vodom). Za slijedeće miješenje ostavljalo se malo tijesta za *kvas.* Kruhovi su pečeni u sobnim pećima u koje su ih unosili na *krušnim lopatama* (drvenim). Ranije se kruh pekao pod zemljanom pekvom koja je na sebi imala kružne *rižnje,* izbočine na kojima se zadržava žar. Vrući pečeni kruhovi odlagani su u *komoru.*[M] Ovdje je najčešće *lib kruha* težio 3 kg.

U vrijeme žetve i kosidbe bio je ponekad i četvrti dnevni obrok oko 17 sati, zvan *južina* ili *mala južina.* Zimi su često ručak pomicali na 9 ili 10 sati, a *obed* na 15 ili 16 sati tako da večera nije bila potrebna.

Za Božić pekao se kruh zvan *pogača,* od pšeničnog brašna s kvasom. Za Uskrs pekli su *šari kruh* za koji se tijesto priredi s *orejima.* U današnje vrijeme peku za Božić i Uskrs *kugloke* (kuglof) od bijelog pšeničnog brašna. U to tijesto, prema receptima iz gradske kuhinje, stave jaja, mlijeko i suhu *cvebu* (grožđice). Za svadbu se još uvijek peku starinski kolači zvani *vrtanji.* To su peciva s rupom u sredini. Na ovom području svaki manji kruh uobičajenog oblika i veličine, od svake vrste brašna, zove se *kolač.*

Ranije su *jačmenu* k a š u tukli u drvenim *mužarima.* Treba istaći da ovdje smatraju pravom kašom samo onu od ječma. *Trenci* (tarana) su kuhani najviše na vodi i najčešće se jedu za večeru. *Rizance* je planinka pravila tako da prvo drvenim valjkom zvanim *mlinčenka* razvalja *mlinac* od pšeničnog brašna. On malo odstoji, a zatim se na dasci zvanoj *rolanica* izreže na rezance koje ostave da se osuše. Kuhaju ih

[34] Komora, od lat. camara (i grčkog), ložnica

često u mlijeku. Beskvasni mlinac nadjeven sirom, jabukama, makom ili pekmezom zove se *povitica.* Priređuju je za blagdane i svadbe. Od pšeničnog brašna, jaja i mlijeka peče se na vrhnju ili maslu jelo *cicvara.* Obično su je jeli na blagdane kao prvi dnevni obrok. Zadnjih decenija peku palačinke, a *krofne* su obavezno za *fašenak.*[35]

Mlijeko se jede samo kuhano, često tako da se u nj nadrobi kruha ili žganaca. Ponekad kuhaju kašu i rezance u mlijeku (za blagdane i u vrijeme velikih poslova). Kiselo mlijeko priređuju tako da se nekuhano mlijeko u zemljanom loncu stavi na toplo mjesto da se samo ukiseli. Jedu ga sa *smisnim* kruhom ili *mrzlim* žgancima. Prvo mlijeko iza telenja krave daju *pajcekima.* Od kravljeg mlijeka prave sir, maslo, vrhnje, puter, a iza sirenja ostaje *sirutka,* odnosno *stepke* iza *tepenja* putra. Mliječne proizvode zovu skupnim nazivom *mlično.* Danas postoji još samo sjećanje da se nekoć pravio sir i od ovčjeg mlijeka. Osim svježega, sir suše u hladovini, na *vitru* (vjetru) u košarama zvanim *sirnjače.* Sirevi imaju oblik malih hljepčića. Formiraju ih u drvenim *zđelicama* koje imaju na dva ili tri mjesta probušeno dno da otječe sirutka. Vrhnje *se tepe* u drvenoj posudi zvanoj *žbanja* ili *žlajkar,* a *puter* pretapaju u maslo, koje su čuvali u zemljanim loncima.

Meso, najviše goveđe, rjeđe svinjsko, a ranije i ovčje, suši se na dimu. Prije sušenja nasole ga i pospu *česnom* pa slože u kacu zvanu *parenica* ili neku drugu posudu te zaliju rasolom. Tako u rasolu stoji po tri tjedna. Suho meso kuhano s kiselim zeljem ili repom jedu najčešće zimi. Osim toga, na dimu suše i slaninu, tj. *spek,* zatim *kobase* i *krvavice.*

Obredna jela i ona koja su priređivana na blagdane bila su bogatija. Za Badnjak kuhaju se *rizanci, stokviš*[36] (bakalar), *bažulj* sa hrenom, a k tome još obavezno med i luk *česan.* Za Božić je po običaju bila obavezna *pečenka* (pečeno prase). U nekim selima se na Božić priređivala tzv. *petošunjka* (sušeni zadnji svinjeći but). *Kuglof* su uobičajili zadnjih decenija. Oduvijek se na Božić obavezno pilo vino i rakija.

Za Novu godinu peklo se samo svinjsko meso. Budući da svinja ruje naprijed, vjerovalo se da će tako i gospodarstvo ići »naprijed«, a perad koja *tepe* nogama natrag, ne smije se jesti da ne bi nazadovalo gospodarstvo.

Na Fašnjak kuha se za objed donja svinjska čeljust i *paiulj* »svake fele« (sve se vrste graha pomiješaju i zajedno kuhaju). Za večeru se prirede *kobase,* zakolje kokot, peku povitice i *krofni.* Navečer slože svinjska rebra na *krušni lopar* pa ih dadu jesti *cucku* (psu). Svako rebro predstavlja određenu djevojku u kući pa se gledalo koju će kost pas prvo zgrabiti, onda će se ta, vjerovalo se, prva udati iz kuće.

[35] Fašenak, od njem. Fasching, dani od Božića do korizme, poklade.
[36] Stokviš, od njem. Stockfisch, riba, bakalar,

Na V e l i k i p e t a k za posni objed prirede se krumpiri izrezani na kriške za salatu. Za *Vazam* (Uskrs) se obavezno kuha *šunjka.* Od vode koja ostane naprave tzv. *belu juhu.* Ujutro se nosi na blagoslov u crkvu: šunka, kuhana *jajca, z*eleni luk i kruh.

Na S v i s v e t e kuhaju se obredna jela. Za objed je kuhana *bravina* (suho ovčje meso), a za večeru pečeni puran ili opet bravina.

Za s v a d b u se često zakolje krava, prave se kobase, krvavice, juhe, gulaš, peku se purani, povitice, kuglofi, *šari kruh* i obavezno priređuje kaša.

K a r m i n e[37] iza pogreba imaju izrazito obredni karakter. Obitelj pokojnika, rodbina i susjedi jedu zajedno juhe, perad, povitice i obavezno kašu. Iza jela donosi se *svića* pa se moli za pokojnika (vidi fot. broj 8).

Za k r s t i t k e ili druge prilike, kada su gosti u kući, kuha se također perad, peče prase u peći, a zatim obavezno služi kaša i povitica sa sirom.

Skoro na cijelom dugoreškom području vino je od loze zvane *direktor,* ali ima i cijepljene. Vino se pije poslije jela za velikih poslova i na blagdane. Peku i rakiju od grožđanog tropa, *sliva* i jabuka. Zato je i zovu *komovica* i *slivovica.* Od jabuka su često proizvodili i bezalkoholno piće *jabukovac,* koje se pilo u jesen i zimi. Za žeđu se pije voda, kiselo *mliko, stepka* i sirutka.

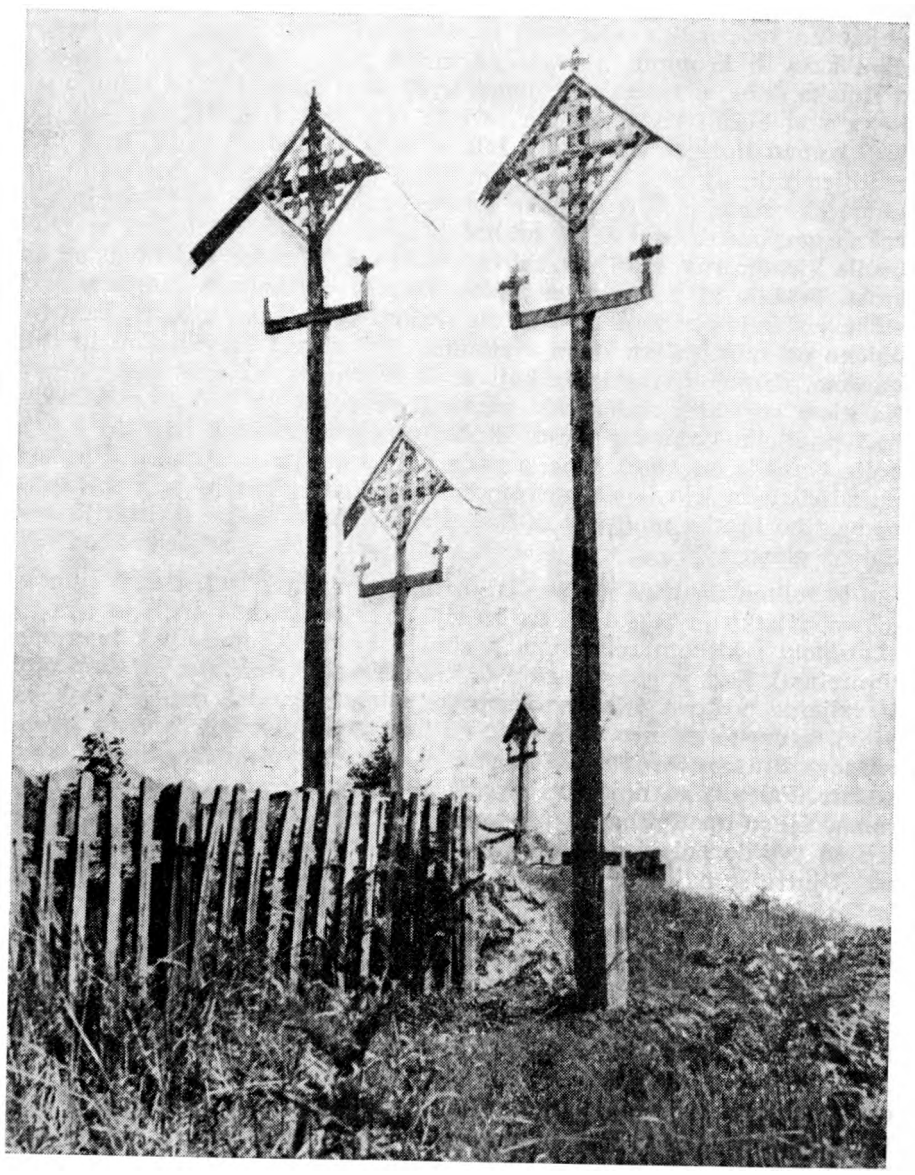
U citiranoj *Spomenici* zabilježeno je nekoliko podataka o jelima u hrvatskim selima oko Duge Rese:

»Hrana naroda ove okoline jest jednostavna i dosta loše priređena na jednostavan način. Stoga se i kuhinjsko posuđe lahko pobrojiti može. Jedan kotao na lančenici što visi uvijek nad vatrom, da vatra ne udara pod pod, nejednoliko crnih, zemljanih lonaca, tava ili panjva, jedna kuhača za miješanje žganjaca, to je sve kuhinjsko suđe. Uzmemo li još i koju »pekvu« pod kojom se kruh na ognjištu ispeče, to smo sve nabrojili. U novije vrijeme počeli su mnogo zidati štednjake u sobam zadružnim, što će za selo, gdje se na čistoću slabo pazi, jako ubitačno djelovati puneć sobu nečistim zrakom.

Kruh si prave od prose bijele, sive ili crne, a koja kuća dosta prosa ima, ta se gradi za imovinu. Proso bere i orguljaš župne crkve kao »bir« za orguljanje.

Doručak, ili ovdje kažu »ručak«, sačinjavaju kukuruzni žganci i kuhano zelje. Ljeti uzmu mjesto kisela zelja friško varivo, krumpir, repu ili opet zelje. O podne na kratkom zimskom danu ne jede se kuhanje, već se prigriza suha kruha, dočim ljeti uživa se kiselo mlijeko ili sir. Samo kad toga nema ili kad su zajmovi ili plaćeni težaci, kuha se

[37] Karmine, od lat. carmina, pjesma.

Krstače na pravoslavnom groblju.

objed. Za večeru se skuha opet jednostavno varivo: zelje, repa, ječmenova kaša ili krumpir, a svako se varivo pomiješa s pažuljem. Samo u zimsko doba, u fašinsko vrijeme, uvali se u lonac komad slanine suhe, a kod boljih kuća pričuva se i za proljetne i ljetne blagdane po koji komad »lošine« (suhi but). Jelo se nosi u dubokoj zdjeli, koja ima zaobljen rub, na stol. Oženjeni muževi i odrasli momci posjedaju na klupe oko stola, a žene stoje sa strane i mlade djevojke. Svaka ima u rukah omašnu drvenu žlicu, grabeć iz skupne zdjele. Ženskad se podbočila lijevom rukom o bok, zahvaća desnom primičuć se i odmičuć od stola. To bilo za zadružnoga života. Danas već imaju svi mjesta kod stola, jerbo je obično otac sam sa svojom porodicom u kući. Tanjura obično ne rabe, pa na istim svatbama. Bio u kući samo jedan ili dva omašna, drvena tanjura, na koji se iz zdjele na stolu izvadilo meso. Na njem gospodar razkomada meso ili pečenku, pa kad se pojela kuha* podijelio gospodar meso. Mužki oženjeni dobivali najveće i najbolje komade, za njima žene, a onda najmanje djeca. Ova imala posebnu zdjelicu za jelo i jela postrance sama. Prije i poslije jela obavljala se na tiho kratka molitvica, a kod dječje zdjelice jedno najstarije molilo na glas«.

U selima na jugu dugoreške općine, u kojima živi srpsko stanovništvo, rijetko je bilo dana da se nije pravila *palenta.* Ljeti je ona sa *skorupom* i kiselim mlijekom, a zimi s kiselim kupusom i *žmarama* (čvarcima). Kad je palenta gotova, vade se *bote*[x] drvenom *mješajačom.* U vrijeme postova jela se obavezno palenta svakim danom. Dok se pravi, uzme se od nje tzv. *župa,* tj. juha od vrele vode s malo kukuruznoga brašna. Siromašniji začine palentu tom župom umjesto masnoćom. Palentu su najčešće prireñivali od kukuruznog brašna, ali siromašniji su upotrebljavali proseno brašno. Palentu, grah, kašu i drugo jeli su sve do polovice našeg stoljeća iz drvenih zdjela drvenim žlicama. Ujutro se najčešće jede palenta s nasoljenim pečenim krumpirom, koji se izreže na kriške pa ispeče na žari. Kruh od kukuruza zovu *kukuruzovnica,* a od prosa — *prosenica,* iako možda ima malo u smjesi i raženog ili ječmenog brašna. Prvo jelo ujutro, oko 9 sati Srbi zovu *doručak,* o podne *užina* ili *ručak,* a navečer *večera.* Ljeti, kad su radovi, bila je i tzv. *mala užina* oko 16 sati. Za užinu se najčešće jeo grah, kaša s krumpirom (ječmena kaša) i rezanci, zatim pečeni krumpir, a zimi kiseli kupus, grah, kisela repa. Prije 2. svjetskog rata ovdje su dosta pili *raso.* često je stavljana i palenta u raso i tako se jela. Ljeti su jeli krumpir *na žaru* i rezance sa skorupom jer je masti bilo uvijek malo. Srpsko stanovništvo gornji sloj s nekuhanog mlijeka naziva vrhnje, za razliku od *skorupa* koji se skupi sa kuhanog mlijeka. Večeralo se uglavnom ono što je ostalo od užine. K tome se doda još *varenika* (kuhano mlijeko), u koju se udrobi prosenica.

* Kuhano jelo.

[38] Bota, od tal. botte, gruda nekog vrlo gustog jela, ovdje palente.

Skorup koji se skida s varena mlijeka kad se ohladi, stavljaju u drvene *kabliće,* gdje se malo posoli svaki sloj i ostavlja da odstoji pa postaje malo kiselkast. Njime se začinja *čorba* u koju se miješa palenta. Žene su muzle mlijeko krava u drvene posude zvane *krabljače.* Prijesno mlijeko puštali su da se samo ukiseli i postane *kiselina.* Mlijeko se sirilo u zemljanim loncima sirištem od svinjećeg želuca. U sirište se stavlja nekoliko zrna bijeloga graha — »da bolje siri«. Sir se pripremao za nedjelje, Božić, krsnu slavu i za *zbor.*

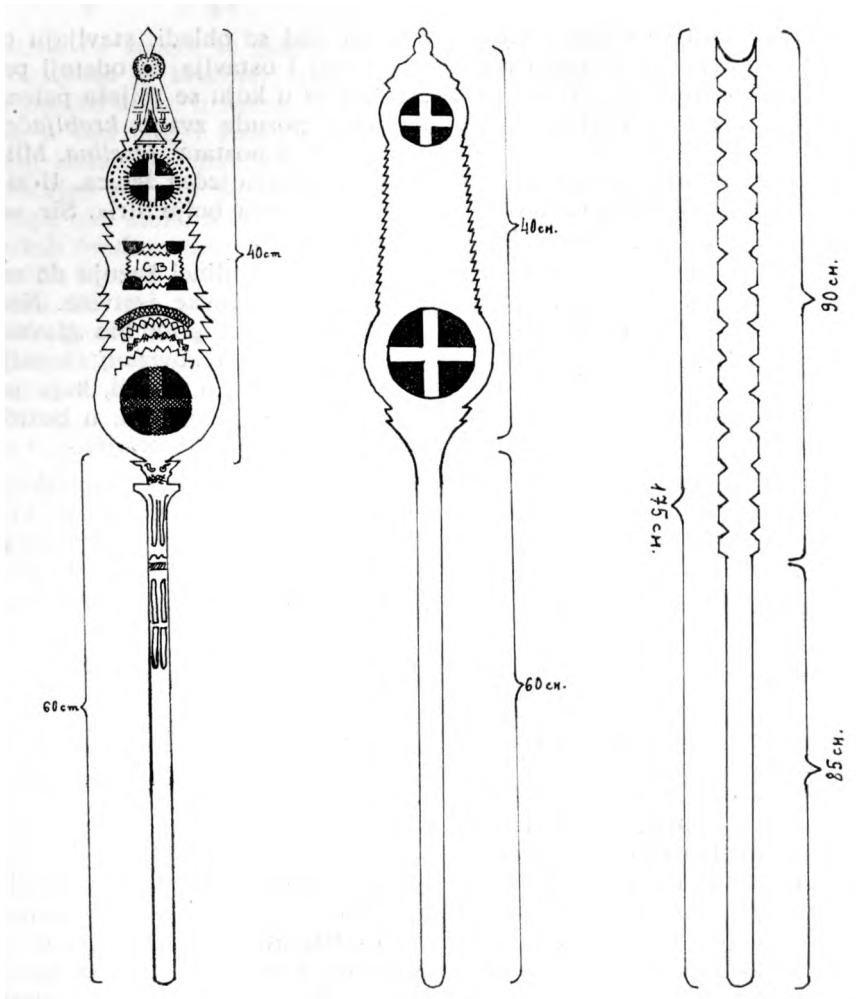
Na koncu treba reći da kaša, *lib kruha, župe* i mlinci kazuju da se ovdje još uvijek priređuju nekada česte stare slavenske jestvine. Nadalje, može se reći da je ovdje kukuruz, krumpir i grah bio glavna hrana žiteljstva. Treba još istaći značajan kolač zvan *kovrtanj* (šupalj u sredini). To je ostatak peciva nekad veoma važnog u magiji, koja je ranije bila prisutna kod rođenja djeteta, na svadbi, pogrebu, u božičnim i drugim običajima, napose u odnosu na domaće životinje.

Očito je da u prehrani ovoga kraja prevladava utjecaj panonskog areala (vrhnje,, sir od nekuhanog mlijeka, žganci, povitica, kobase, krvavice, rizanci), iako je značajan i dinarski (palenta, sirenje kuhanog mlijeka, žmare, bota, varenika), ali zamjetan je, također, jadranski (fažol, blitva) i istočnoalpski kulturni utjecaj (mentroga umjesto naćava).

5. *Uzgoj i prerada konoplje, lana i vune*

U nekim selima općine Duga Resa uzgajani su lan i konoplja podjednako, ali u većini je ipak više bilo konoplje, dapače u nekim selima, kao na primjer u Lešću, uzgajala se samo konoplja. Hrvatski živalj kaže lan i konoplja, a srpski lan naziva *keten.*[19] Svaka je žena *pukala* (čupala) svoj lan ili *opsikala* (sjekla) konoplju. Potom su biljke *namakale* u rijekama i potocima, a ponegdje u *katovima* ili *lokvama.* Snopiće su povezivale ljeskovim gužvama, a zatim ih u vodi pritiskale kamenjem da se bolje kisele. Tako je trebalo odstajati po dva tjedna pa i više, što je zavisilo od vremena i topline vode. Iza toga se snopići vade, zatim ispiru i rasprostiru za sušenje po livadama. Nakon sušenja vlati se tuku nožnim ili ručnim *tukačama* ili nožnim *stupama.* To su većinom radili muškarci, ali ipak u selima sa srpskim stanovništvom, uglavnom, više su stupale žene. U selima koja graniče s općinama Vrbovsko i Ogulin, bile su ručne tukače (hrvatsko stanovništvo). U središnjem dijelu općine bile su nožne s istim nazivom — tukače, dok su na istoku ovog područja nožne tukače nazivali — *stupe* (Brig, Petar na Mrežnici, Donje Stative, Donje Mrzlo Polje Mrežničko, Zagradci i druga sa hrvatskim stanovništvom — (vidi fotografiju br. 17). Iza *stupanja* na *trticama se taru* niti. Žene to rade stojeći. Zatim se *grdeša* i *jalja* na grebene pa prede.

[39] Keten, ćeten, od tur. keten, lai.

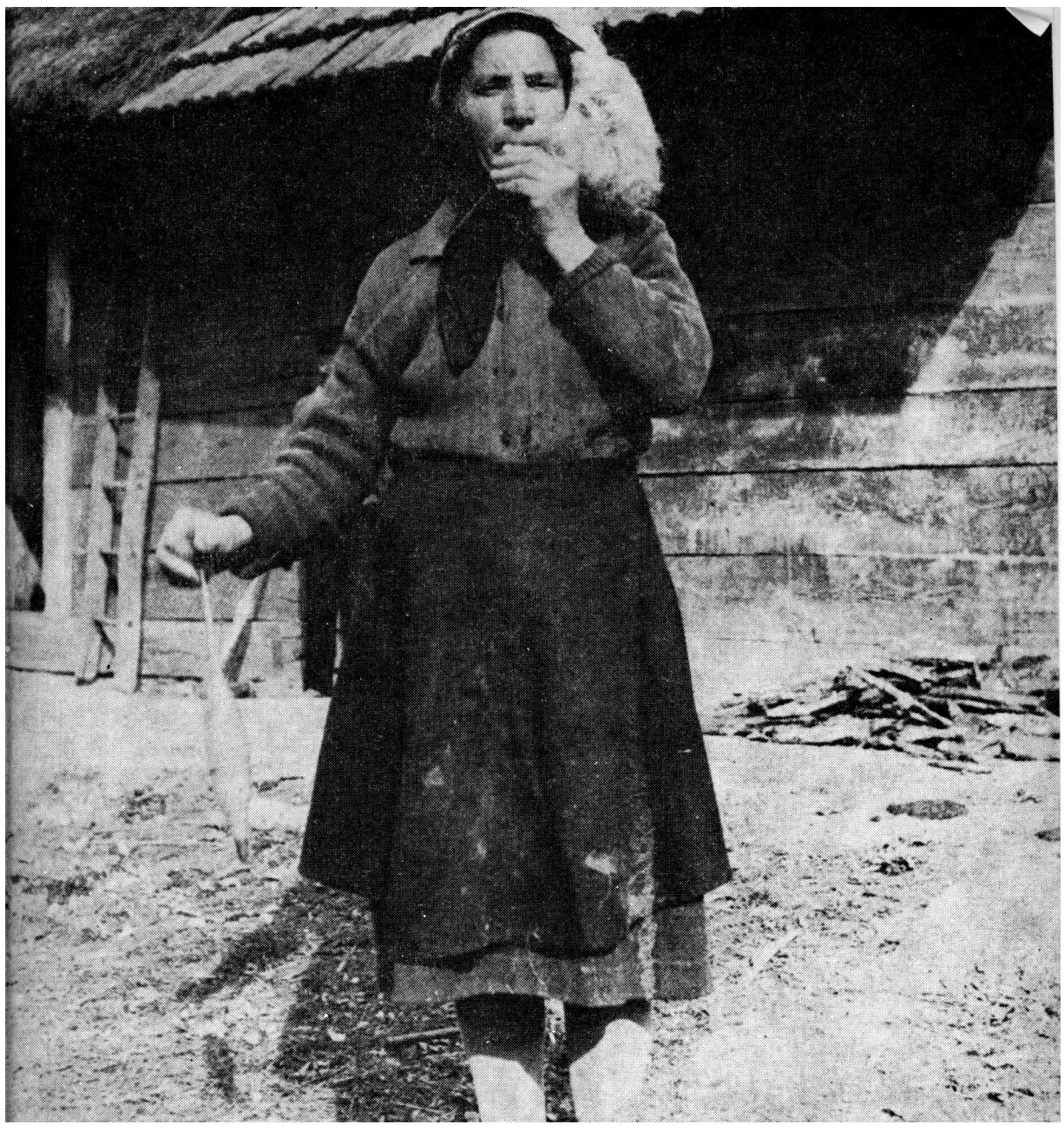

Preslica upotrebljavana u hrvatskim selima.

Preslica koja se upotrebljava na jugu općine (srpsko stanovništvo).

Duga preslica za konopljenu kudjelju, upotrebljavala se u hrvatskim selima.

Na području općine Duga Resa mogu se konstatirati tri osnovna tipa preslica, jedne su u obliku lopatica, rezbarene s manje ili više proboja, kojima je najčešće formiran znak križa, a duborezom su pravljeni krugovi. Ovakve preslice ima većina sela sa hrvatskim življem (vidi crtež broj 1). Na jugu općine, u selima sa srpskim življem, preslice su slične gore opisanima, ali s drugačijim detaljima ukrašavanja (vidi crtež broj 2). Treći oblik preslica je u selima pored Kupe, na granici s

Barilović, žena s kudjeljom privezanom o glavu.

općinom Ozalj. Izrađene su od daščica tako da je i onaj dio koji se zatiče u pojas, plosnat, a ne okrugao kao u ostalih. Ovakve preslice služe samo za predanje konopljenih niti pa su vrlo duge (do 180 cm), jer je i povjesno konoplje dulje od lanenog. Ove preslice ukrašene su samo zarezima na bridovima strana (vidi crtež br. 3). Na istoku općine Duga Resa, u selima sa hrvatskim življem, prelo se bez preslice tako da se kudjelja priveže o glavu. To je vjerojatno jedan od najstarijih načina držanja kudjelje prilikom predenja (vidi fotografiju br. 9 i kartu br. 7).

Srpski živalj uzgajao je malo više konoplju od *ketena* (lana). Stabljike počupana ketena ili posječene konoplje stoje na suncu dok se glavice ne osuše, a zatim ih tuku *prakljačama.* Nakon močenja i sušenja stabljike *se nabijaju* nožnim *stupama.* Većinom se to obavljalo navečer, jer se vlati preko dana zagrijavaju na suncu. Iza nabijanja *tare* se na *trlici* pa *mava* spravom *mavačom* koja je u obliku velikog noža (vidi crtež br. 11), a zatim *ogrebe* se na *grebene.* Tada se rastave bolja vlakna *povjesna* od lošijih — *kuđelje.* Ispredene niti služe za potku u tkanju, a niti od povjesma za *osnovu.* Prede se pomoću preslice i vretena. Na preslici je uzica pletena od vune *u četvero,* za vezanje kudjelje. Pred 2. svjetski rat počele su se žene služiti kolovratima. Opredene niti namotaju na *motovilo.* Kad se pripreme za tkanje, niti se broje na *čisenice* i *pasma.* Čisenica ima tri niti, a 20 čisenica čini jedno pasmo (60 niti). Prilikom snovanja osnove, broje se pasma, jer u različita platna ide različit broj pašama. *Matovila* pare u drvenoj posudi od dužica zvanoj *parenica.* Nakon toga niti se motaju u klupka koja se za vrijeme snovanja stave u rešeto s pregradama »u križ«. Od same konoplje tkaju se *plate* (plahte), vreće i platno za svakidašnje *rubine.* Inače se često u ketenovo tkanje miješa tzv. *prejica* (vrsta pamuka).

Vuna kao sirovina također je važna za ovaj kraj. U većini sela, kako sa hrvatskim tako i sa srpskim življem, gajeno je u priličnom broju blago »sitnog zuba« — ovce i koze. Bilo je obiteljskih zadruga sa stadom od stotinjak ovaca i koza. Tako, na primjer, obiteljska zadruga Kovačević iz Lešća kod Generalskog Stola držala je više od trideset ovaca. Zadruga Barić iz Skukana, imala je osamdesetak ovaca i tridesetak koza, a svaka uža zadružna obitelj imala je svoje *osebujne* ovce i koze, po petnaestak grla. U selima na istočnoj strani općine, uz Koranu i granicu s općinom Karlovac, muškarci su strigli ovce, zatim vunu *grđešali* na *grgaše*[10] (posebne grebene za vunu), a onda *čemljali* (prstima češljali). Žene su je *redile* i prele. Ovdje je, osim toga, bilo običaj da muškarci pletu čarape. Žene su tkale vunene tkanine na istim krosnama i nosile ga na stupanje. Od sukna su krojile ženske *lajbeke,*[11] *halje, zobune,*[12] *štumfe*[13] i čarape. Čarape su ženama služile kao obuća,

[10] Grgaše, od tal. cardo, grebene za češljanje vune.
[11] Lajbek, od njem. Leibchen, prsluk.
[12] Zobun, od tur. zybyn, vrsta prsluka.
[13] Stumfe, od njem. Strumpf, čarapa.

ali samo za suha vremena (ljeti i zimi). Sličile su mokasinama. Na noge su se prvo obukle vunene *kopice,*** a na njih čarape od sukna. To je bila dobra i lagana obuća. Ovo se osobito prakticiralo u selima oko Generalskog Stola, Lešću, Gorincima pa sve do Bosiljeva.

Prema naprijed citiranoj *Spomenici* doznajemo skoro istu situaciju u drugoj polovici 19. stoljeća:

»Od domaćeg obrta bave se ovdje ženskadija proizvađanjem lanenog i konopnog platna. Svaka udata posije si po jednu ili dvije »drage« konoplje i lana. Iz toga priredi sama povesmo i lasac, kudjelje i kučine, isprede pređu, obijeli luženjem pepelom i navije na krosna te satkije jednostavno platno. Njekoje umiju crvenim pamukom našarat utkanjem plahte i ručnike, a ima ih majstorica, koje prave i »glavne rupce« za poculice snašama i udatim ženskinjima. Pred jedno 20——30 godina prireñivalo se u ovoj okolici dosta domaćeg platna i za prođu. Na »ženskom placu« kod Svete Barbare u Karlovcu prodavalo se to platno, stari rif po 40 i 50 novčića te si je gdjekoje marljive prelice i tkalice lijep grošić privrijedile. Danas se to već ne isplati, jerbo je tvorničko jeftino platno iztisnulo domaće, pa se ga samo toliko proizvađa, koliko je domaćoj družini za oblačilo dosta. Marne majke znaju i po koju obilniju balicu spremiti svojim dobrim ćerkama za udaju. Dok su zadruge na okupu bile, hranilo se u gospodarstvu i po stado od kojih stotinu glava ovaca. Tad se spremalo i pravilo domaće sukno od vune za domaću potrebu. To sukno jest osobito čvrsto i dugotrajno, a pravili su od njeg haljine, domaće hlače i zobunce. Danas je vidjet malo ovaca, a ponajviše radi pomanjkanja paše i pastira, te prevlađuje svakakva kupovna suknenina, koja nije ni na pò tako trajno nit toplo kao domaće. Od vune znaju ispresti žene dosta debelo pletivo, te muškarci pletu obuću: čarape, muške kopice i natikače, pa i narukvice i rukavice«.

Iz navedenih podataka može se zaključiti da je tradicija u poslovima oko prerade lana, konoplje i vune vrlo jaka i da su tu slabiji utjecaji sa strana. Naime, očito je da su Srbi zadržali iz dinarskog kulturnog sloja dosta toga, kako nazivlje tako i načine poslova, u ovoj važnoj grani narodnog rukotvorstva. U Hrvata prevladava značajka panonske kulture s utjecajem dinarskih elemenata unesenih preko Like.

9. Tkalački stanovi i ostala pomagala

Da bi se počelo sa tkanjem platna na tkalačkom stanu, potrebne su mnoge predradnje. Prvo je sukanje pređe na spravi zvanoj *sučnjak (sukalo).* Pomoću njega suče se potka na cijevi u čunak. Starije oblike

4* Kopice, od svesl. kopjrto, papak konja. Deminutiv kopica (Istra, Lika) označava obojak,
*5^148 ^arapu" Skok, »Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika«, knjiga druga,

sučnjaka pokretali su dlanom ruke, a noviji ima veliko kolo s ručicom. Za motanje pređe u klupka služi *vitlić* ili *vità* (veći). Vitlić i vita s donje strane imaju *trupčiće* ili *tronožnjake* u koje se uglavi *šteljka,* na kojoj se nalaze dvije letvice »u križ«. Na kraju letvica zataknu se četiri vretena ili klipića koji motak drži napet.

Na području općine Duga Resa upotrebljavaju se dva naziva za tkalački stan — *krosna*,[45] u selima s hrvatskim življem i *tara* u selima sa srpskim stanovništvom. Skoro u svim selima, u kojima riječ krosna označava tkalački stan, rabe se slični nazivi dijelova od kojih se sastoji stan. Jedino je veća razlika u tome da li su krosna napravljena na starinski način ili su novijeg tipa. Naime, stariji oblik krosana ima dva vratila — gornje i donje. Gornje je bez kölä koja štite da se ne osipa »škarpa« osnove. Noviji oblik ima tri vratila, jedno za osnovu, drugo za navijanje otkanog platna i treće preko kojega klizi otkano platno. Na gornjem vratilu, na kojemu je navijena osnova, dva su kola koja drže osnovu da se ne osipa.

Prema tome, krosna mogu imati dva ili tri vratila, zatim *bilo, brdo, podloinjake, cipiće, desnu* i *livu stativu, škripce* (kotačiće) na kojima vise *nićalnice, raspinjač* za napinjanje platna, *čunak* sa *srcem* na koje se natakne *civ* od bazge s namotanom *potkom.* Na gornje vratilo namotan je *osnutak.* To vratilo ima »glavu« sa četiri rupe, a u jednu od njih zatakne se štap za zapinjanje vratila. Čunak se proturuje s potkom kroz *ziv* osnove. U zadnje vrijeme raspinjači su željezni, a ranije su bili drveni. Izrađivali su ih seoski majstori. Željezne kuju i prodaju Cigani. *Brda* su kupovale žene od putujućih *brdara.* (Bio je poznat brdar iz sela Lipe.) Osnova se navijala na vratilo pomoću sprave zvane *grabIjice.* Na donje se vratilo osnova priveže o komad platna koje se zove *pritkivača.* To je za tu svrhu posebno napravljeno platno sa dugim svezama. Ovdje su žene često za tkanje rabile vosak koji su držale na daščici pored krosana. Njim su mazale niti osnove da se lakše tka, tj. da je osnova *glaja* (glada), kako bi kroz *nićalnice* i brdo lakše prolazile. Na osnovi se, prilikom navijanja na vratilo, bilježi ugljenom koliko ima *vitli.* Jedan vital je dug četiri metra. Otkano se mota u *balu,*[46] koja najčešće sadrži nekoliko vitala platna.

Sprava za snovanje osnove također se zove *vital.* Osovina vitla stoji na zemljanom podu, a gore se učvrsti o stropnu gredu. Snuje se pomoću daščice zvane *špriklja,* koja ima desetak rupica kroz koje su provučene niti za snovanje. Žene koje snuju, znaju koliko *pašama* ide u koje platno. Na primjer, u platno za *kiklje* ide 16 ili 17 pašama. Za *vutak* (potku) ovdje je najčešće služio pamuk zvan *bumbak,* a za osnovu tzv. *končac* s lanenom ili konopljinom *prejom.* Platno od kojega se šila *mašna roba* (misna odjeća — košulje, gaće, kiklje), imalo je os-

45 Krosna, svesl. i prasi, riječ koja znači tkalački stan, razboj. P. Skok, nav. djelo, knjiga druga, str. 209.

46 Bala, od tal. ballo, franc, bale, svežanj, »truba«, mjera za količinu sukna.

novu od lanene preje. Zimi se najviše tkalo pa su krosna bila u sobama (hižama). U zadružnim kućama bilo ih je istovremeno dvoja i troja, kao npr. u zadruzi Boljkovaca u Vukovoj Gorici. U zadruzi Barića iz sela Skukani kod Generalskog Stola četiri su žene imale svaka svoja krosna. Ali u zadruzi Brozovih, iz Mrzljaka na Kupi, jedna krosna, smještena u *prvoj sobi,* tkale su sve žene redom, svaka po desetak dana. U mnogim selima ovog područja žene su tkale i vunena tkanja koja su nosile na stupanje; na potok Bistrac (Bistricu), gdje su se nalazile *stupe* (batovi za stupanje i kace s mnogo rupa za valjanje. Za vuneno tkanje služile su četiri posebne dugačke nićenice duge oko 120 cm s navoštenim nitima da osnova klizi, ne zapinje i ne kida se. Uz *nićalnice* bilo je isto tako i *podložnjaka.*

Srpski živalj snovaču zove vita, a sastoje se od četiri stupca složenih »u križ«. U sredini je peti stupac zvan *vreteno.* Na gornjim križnim stupcima nalaze se tri drvena klina, a dolje dva koje zovu *čini.* Vreteno snovače uglavi se u gredu sljemenjaču zvanu *konj* i u kladicu na podu. Najčešće su snovale dvije žene. Dok je jedna snovala, druga je okretala snovaču. Za snovanje osnove služi tzv. *daščica* s rupicama u dva reda kroz koje su provučene niti. Daščicom se niti vode uokolo snovače. U davnini snovalo se i tako da omotaju niti oko četiri klina zabodena u zemlju. *Blješkama* se označavala duljina tkanja koja se mjerila *aršinima*[47] Gotova osnova skidala se i stavljala preko sprave zvane *grabljice* pa se navijala na gornje vratilo tare. To se najčešće obavljalo u sobi. Vratilo ima uzdužni žlijeb i šipku (koja pristaje u nj) za stezanje osnove. O donje vratilo pričvršćeno je platno zvano *primača,* za koju se sveže osnova. Prilikom navijanja stavljalo se po tri ljeskove šipke na svakih 15 aršina navoja da se ne osipa »škarpa«. Obično se bilješkama, tj. crvenim končićem bilježilo snovanje. Kada se otka do bilješke (15 do 20 aršina), odreže se platno i nastavi slijedećim tkanjem. Počinjući tkanje tkalja veli:

»Bože, pomozi! Polećelo ka mladima besjeda!«

Srpsko stanovništvo ima neke razlike u nazivima za stariji i noviji tip tkalačkog stana. Tara se sastoji od dvije *stative* (stranice), stariji sa dva, a noviji tip sa tri vratila. Tkalja također sjedi na klupi za tarom koja ima dvije ili četiri *podnožnje,* koje pritiskom noge dižu i spuštaju *niti* (nićenice), tj. pravi *zijev* u osnovi kroz koji se provlači *čunak* s *potkom.* U čunku se nalazi drenova šibica zvana *srce* na koje se natiče *cijev* od bazge. U osnovi tkanja nalaze se iza *niti* štapovi zvani *cijepci. Niti* su pletene od debljih konaca, vise na kotačićima zvanim *kolca,* koja vise na štapu. Stari oblici tare nisu imali kotačića — *kolaca,* nego su dvije kožne trake klizile preko gornjeg štapa s uzicama o kojima su visile *niti* i tako ih dizale i spuštale. Vratilo, na kojemu je namotana osnova, ima »glavu« sa 4 rupe u koje se zapinje štap *zapi-*

[47] Aršin, od tur. aršyn, lakat, rif, mjera za dužinu.

njača, a njegov drugi kraj stavi se u uzicu koja visi na *stativi.* Donje vratilo zapinje se pomoću daščice s rupicama, drvenim klincem i prožljebljenom daščicom. Cijela se sprava zove *švraka* i *preslica.* Starinska tara ima, dakle, *prvo vratilo* i *donje* na koje se namata otkano platno. Kada se otka sva osnova pa se odreže tkanje, ostanu tzv. *ureznici* od kojih se pletu uzice ili *svitnjaci* za gaće, ali se vjeruje da od urezника nije dobro plesti svitnjake mladima. Potka se zbija *brdom* učvršćenim u taru *brdilima.* Noviji tip tare ima tri vratila. Na onome, na kojemu je navijena osnova, nalaze se *kolca* (kola) da »škarpa« osnove ne popusti. Kolca su se mogla razmicati, tj. ravnati prema širini navijene osnove. Dolje su dva vratila. Preko jednog klizi otkano platno pa je nepomično, fiksirano. Na drugo se navija platno. Ono ima kotač sa zupcima i zapornjem za zapinjanje (umjesto *švrake* i *preslice).* Da bi platno na tari bilo zategnuto, stavlja se na nj željezni *rasporanj* koji je u starini bio od drveta. Otkano platno savija se u *trube* koje sadrže dvadesetak aršina.

Za tkanje ženskih torbi potrebna je osnova i potka od vune. Torbe imaju *kitice* za ukras i *uprte* — uža za nošenje na leđima koje se svežu na prsima. Torbe se tkaju tehnikom *klječanja.* Za to se mora u osnovu staviti *daščica,* a klječa se prstima. U torbama se nosi hrana, dar za *babine,* roba i drugo.

Već je bilo govora o čvrstoj tradiciji koja se održava u poslovima oko prerade lana i konoplje. U istoj mjeri vrijedi to za tkalačke stanove i ostala pomagala u poslovima oko tkanja. Na primjer, svi su zadržali stari način brojenja niti *(čisenice* i *pasma)* koji je u šezdesetinskoj mjeri. U Hrvata je zadržano staro nazivlje i način izrade tkalačkih stanova, rasprostranjenih na širokom području zapadnog panonskog kulturnog kruga s utjecajima istočnoalpskih elemenata *(špriklja,* tri vratila na krosnama, zapinjanje pomoću nazubljenog kotača). U Srba je starinska tara imala sve značajke dinarskog tipa, kao i sve one u selima na Kordunu i dalje u Lici i Bosni (umjesto *kotačića*-koloturica kožica je klizila preko štapa, zapinjač zvan *švraka* i *preslica,* dva vratila na tari). Zadnjih desetljeća učinjene su preinake na starim tarama (*daščica* za snovanje, tri vratila na tari, *kolca* za čuvanje »škarpe« osnove, nazubljeni kotač za zapinjanje) tako da su oblikom skoro izjednačene sa hrvatskim, ali je u najvećoj mjeri zadržana stara nomenklatura.

10. Nošnja

Na području općine Duga Resa narodnu nošnju možemo svrstati u tri grupe. Prva grupa bila bi u istočnim selima ove općine, uz granicu s općinom Karlovac. To su, na primjer, Donje Stative, Brajakovo Brdo, Donje Mrzlo Polje Mrežničko, Belajska Poljica, Belajska Vinica, Petra-

i

kovo, Rešetarevo, Novigrad na Dobri, Vinski Vrh, Netretić, Zaborsko, Piščetke, Završje, Netretićko, Frketić Selo, Dubravci i druga. Uvjetno bi se mogla nazvati *istočna dugoreška nošnja.* Druga grupa nošnji bila bi u selima na zapadu općine, kao što su: Duga Gora, Dani, Gorinci, Generalski Stol, Tomašići, Novo Selo Bosiljevsko, Bosiljevo, Bitorajci, Orišje, Laslavići, Vukova Gorica, Donje, Srednje i Gornje Prilišće, Glavica, Resnik Bosiljevski, Erdelj, Radočaji, Beč, Vodena Draga, Kraljevo Selo, Varoš Bosiljevska, Lipošćaki, Rendulići, Kasuni i druga, koju uvjetno nazivamo *zapadna dugoreška nošnja.* Treća grupa nošnji bila bi u selima sa srpskim stanovništvom, koja se nalaze na jugu općine, pa bi je uvjetno nazvali *južna dugoreška nošnja.* Sela u kojima se nosi ova nošnja, jesu: Donja Perjasica, Donja Visočka, Donji Poloj, Donji Velemerić, Gaćeško, Kosijersko Selo, Kuzma Perjasička, Mala Kosa, Mali Kozinac, Marlovac, Novo Selo Perjasičko, Perjasica, Ponorac Perjasički, Potplaninsko, Svapić, Svojič i Veliki Kozinac.

Svaka od ove tri nošnje ima svoja obilježja, a opet sve tri grupe imaju neke zajedničke crte koje će se zapaziti u opisu svake pojedine.

Istočna dugoreška nošnja

Odmah treba reći da je ovaj tip nošnje zastupljen i u Hrvata na Kordunu, u nekim selima karlovačke općine kao što su Ladvenjak, Gornje Stative, Zadobarje, Vukmanić, Knežgorica, Cerovac, Kamensko, Zastinje, Mekušje, Švarča (danas dio grada Karlovca) i druga. Muški i ženski opanci u nošnji ovoga dugoreškog kraja pripadaju panonskom tipu. To su bili tzv. *kapićari* s remencima. Osnovna je muška nošnja: *gaće* i *rubača.* Dijelovi gaća su *tur* i *nogavce.* Nogavice gaća šlingane su pri kraju, uzduž su jednake širine, šivane od tri pole bijela platna (obje nogavice). Dijelovi rubače — *krpice, koljar,** koljarac* i *latice.* Ona je također šivena od tri pole bijela platna. Koljar (ovratnik) rubače se zavraća. Rukavi su na krajevima *našnjitani* (nabrani), a oko zapešća stisnuti s *koljarcima. Krpice* na prsima služe za ukras. Na njima je šlinga, za mlade od plavih konaca, a za starije od bijelih. Rubače su sezale do pola bedara. I one su imale tzv. *šof* ispod pojasa gdje je dvostruko platno. Muškarci su na glavama nosili *škriljake* ili *krilake* (Lešće, Generalski Stol), *krljake* (Mračin, Jarče Polje) ili pletene *kape* od crne ili bijele vune, odnosno *ćubare* samo od crne vune. Na gornjem dijelu tijela, na rubačama, nosili su *zobunce* ili *zabunce* te *haljince* (Lešće, Generalski Stol, Bosiljevo), sve od valjanog sukna. Na donjem dijelu tijela, zimi, nosili su suknene *lače* koje su često bile *šare,* tj. crno-bijele ili bele lače (Mračin, Jarče Polje i druga sela). Ljeti su najčešće bili samo u gaćama i rubačama.

Osnovna muška nošnja hrvatskog stanovništva, gaće i rubača, bila je panonskog tipa, ali treba izuzeti zobunce koji su očito utjecaj dinarske nošnje unesene preko Like.

" Koljar, od lat. collare, ogrlica.

Ženska nošnja ove prve grupe odlikuje se bijelim *krilima* sa sitnim *falđama,* koja su se nosila na donjem dijelu tijela. Šivana su od šest pola platna. Sezala su do ispod listova nogu. U pojasu je *rasporak* dug jedan pedalj. On se nalazi na prvoj poli platna. Prvo su se šile pole platna na ruke pa se gore napravi do osam poruba. Kad je porub gotov, onda se *roza* (nabire, idu »rozat falde«). Krila se postave na stol pa se počne *rozat* na *sridnjoj poli.* Falde se okreću jedna prema drugoj, tj. »sve gledaju na sridnju.« Ako žena nepažnjom napravi od dvije falde jednu, to se onda zove uklinak. Za rozanje je potreban *bili kamen* težine jednog kilograma kojim se tucaju falde. On se zatim stavlja na *lopar* (daska za rolanje) koji drži da falde ne popuste. Nakon rozanja krila treba dosta navlažiti, a zatim se smotaju na *mlinčenku* (drveni valjak) pa suše iznad peći na *drugi* (motki). U zadrugama se sušilo odjednom po desetak krila. Ženska krila u fari (župi) Novigrad imala su sitne nabore, falde, a u fari Svetog Križa s kojom graniči, krila su prostija — nabori su krupniji. Svakidašnja krila trebalo je često rozati jer su češće prana. Krila su se obično nosila jedan *čedan* (tjedan dana). Oko 1930. godine ispod krila nosilo se po pet pa i šest *dolnjica,* jedna na drugoj. Dolnjica je bila također od domaćeg, ali malo lošijeg bijelog platna. Neke su dolnjice na donjem rubu imale prišivene *hekljane špice* ili su samo bile šlingane. Često se dolnjica vidjela ispod krila, osobito ako je šlinga bila lijepa i velika ili ako je bila sa špicama. Na gornjem dijelu tijela nosile su žene *opleća,* koja su sezala skoro do bedara. Na prsnom dijelu opleća nalazio se ukras od šest *porubića* (tekli su odozgo dolje). Raspor je na prsima duljine dvadesetak cm. Oko zglobova na rukavima nalazili su se *fajtaši,* nešto slično »volanima«, sa tri porubića. Oni su s *ut kama* na opleću prišivani do samog vrata. Oko vrata bio je uski porub bez *kragljina*,[49] Imućnije su žene oko vrata prišivale kupovne šlinge. Ozada, ispod zatiljka, opleće je malo nabrano. Donji dio opleća stavljao se u krila. Na opleće su žene oblačile *lajbak*[50], koji su bez rukava, kopčaju se s *puci,* a sežu do pod pojas. Osim toga, nosile su *halje* od tvorničkog štofa. Šili su ih seoski krojači, odnosno krojačice. Često su ispod halja nosile od domaće vune pletene lajbake bez rukava. Zimi su nosile maje koje su kupovale u trgovinama ili na sajmovima. Također su nosile velike debele vunene crne ili smeđe rupce zvane *suknjaši,* osobito *k maši* (k misi) ili u grad. *Bluze* su se počele nositi oko 1916. godine, a prije toga nosila su se samo opleća. Bluze su šivane od kupovnog tvorničkog platna, najčešće bijele boje. Zvali su ih *cviletne bluze.* Rukavi nisu više ušivani do pod vrat kao u starih opleća. Oko pojasa na krilima i zastorima nosili su se kupovni svileni *pasi* sa uzdužnim »strikama« raznobojnih utkanih niti, ali najčešće žute boje. Obično su bili široki po 4 prsta, a u Bosiljevu i okolnim selima bili su malo uži. Preko pasa

[49] Kragljin, od njem. Kragen, ovratnik, ogrlica.
[50] Lajbak, lajbek, od njem. Leibchen, prsluk.

stavljao se svileni *mešljin* na *rožice* ili bez ukrasa čiji krajevi su visili na zastoru. *Zastor* je malo nabran *faldicama,* a dolje su *štepke* kao u krila. Iza 1. svjetskog rata žene su umjesto zastora počele nositi *fertune*[51] od tvorničkog platna.

Udate su žene nosile na glavama crvene *glavne* ili *zaglavne rupce.* Neki su glavni rupci samo na jednoj polovici bili *našiveni,* tj. ukrašeni vezom, obično *roznim navezom* ili, prilikom tkanja, prošarani žutim koncima. Preko glavnog rupca stavljao se *stikani rubac* sašiven od kupovnog bijelog tvorničkog platna. Iza 1. svjetskog rata nosile su *štovane rupce.* Kad se djevojka udavala, nosila je na glavi svileni rubac, a kao udata morala je stalno nositi *glavni rubac.* On je bio oznaka udate žene. Odmah nakon 2. svjetskog rata počele su napuštati tu oznaku. Djevojke su plele kosu u dvije pletenice tako da je bila vidljiva *staza* (razdjeljak) po sredini glave. Pletenice su visile niz leđa. Žene su isto tako plele kosu, ali su na zatiljku smatale pletenice u *fugu* pa kad se na to stavio zaglavni rubac, zvalo se to *roge nosit.*

Na nogama su nosile *natičke* pletene od domaće vune s pet drvenih igala zvanih *žbice.* Natičke, čarape i *kopice* pleli su više momci i oženjeni ljudi nego žene. Zatim su na noge obuvale opanke koji su vezani *žnjoravcima.* Kopice su sezale do pola listova nogu. I njih su pleli s pet žbica od domaće vune, najčešće bijele boje. Tzv. *šlape* pleli su od vune, a ispod i odozgo podšivali kožom. *Delali* su ih opančari. To je bila obuća za ljeto i zimu, ali samo za suha vremena.

Za vrijeme 1. svjetskog rata nosili su *coklje* — obuću, koja je imala drvene potplate, a samo *zgora* kožu. Coklje su nosili samo muškarci za hladna i kišna vremena.

Djeca oba spola nosila su do osme godine duge košuljice zvane *stomanje,*[52] koje su krojene i šivane od domaćeg konopljinog platna, zvanog *jedno po drugem.* Potka je bila od najlošije kudjelje zvane *kuk.* Djeca su u školu išla bosa. Nakon škole gospodar obiteljske zadruge kupovao im je opanke kao i odraslima. Bilo je to redovito u jesen, kada se štogod proda od blaga.

U citiranoj *Spomenici* pisac je zabilježio svoja zapažanja o nošnji okolice Duge Rese, a što se upravo odnosi na ovu tzv. istočnu dugorešku nošnju:

»Ljeti idu i muško i žensko u samoj prtenini, muški u gaćama i košuljama, a ženska odijela sačinjavaju tri komada: oplećak, koji siže do pasa, on se podpaše pašom, po njemu se preveze napred »krilo«, a spreda je zastor. Još se metne na »promahe« prsluk ili zobunac. Zimi nošahu prije muškarci domaće, bijele, uzke — po vojnički — hlače i domaću haljinu, danas pako ponajviše kupovne »pantolone« i haljinac.

[51] Fertun, od njem. Vortuch, pregača.
[52] Stomanja, od tal. (venet. stamegna, stamigna), košulja.

pa poredimo po današnju opremljenu ovdašnju djevojku na misu sa onom pred 30 godina, ne znamo koja bi se koje više stidila. Ova gologlava ljeti i zimi, glatko počešljana, obukla domaćeg platna odijelo, jednostavno sašiveno i našiveno ali čisto, složila »krila« u debele nagore, opasala se pašom od crvene »rize« (crveno sukno), zatakla za lijeg jedan rubac šaren, a u ruku uzela drugog, mašuć njime kad hoda. Oko vrata objesila njekoliko nizova crvenih koralja, a o nje objesila jedno dvije, trije opletene cvancige[53] povezane crvenim vezankama. Ne fri se stidila ni bosa poći u crkvu. Ako je kišovito vrijeme i ne pita za obuću, već si ju u prtiću svezanu ponese do crkve, pa se tad pred crkvom obuje. Pa ako se baš i kiši sprema, izvadi iz škrinje čistu domaću, kao vosak žutu plahtu i ponese ju sobom, da se njom obrani Kiše. Današnja »cura« glavu povezala što skupljim »svilašem« *(svilnom* maramom), obukla od kupovnog, finog, »tumbanog« platna odijelo, složiv svoja krila u sitno kao listići nabore. Oko pojasa popasala se žute svile pàsom, a zastor »izšlingala« — navezla po dobar pedalj širokim uzorkom. Koja to sama načini još nješto valja, ali ima ih kojima matere skupim novcem po 8 i 10 for. u gradu plaćaju. Oko vrata objesila koralje, a na nje privezala zvonce: staru škudu[54], a na njoj po tri srebrena forintaka.[55] Koja može i po dvoje i troje zvonce, pa bogatija i po koji cekin.[56] Na noge obula fine izpisane cipelice, koje znaju već sada i od »lacka« biti.

Mužke gaće moraju danas također imati »utoke«, tj. na pol još tako široke, kako njegda bijahu.

Kazuju mi stari ljudi, da je njegda ovdje i na selu, osobito mladoženji paradirao visoki cilinder šešir.«

Zapadna dugoreška nošnja

Značajka ove nošnje je ženska *kiklja?* koja se razlikuje od istočne i južne dugoreške nošnje. Kiklje su krojene od domaćeg bijelog tkanja, uvijek šivene od četiri pole platna, kako za svagdanju uporabu, tako i za svečanost. Sprijeda je rasporak duljine pedlja, gdje se kiklja veže. Svagdanje su kiklje bile bez ukrasnog *štepanja,* a svečane pro-Štepane crvenim ili plavim koncima. U žalosti su se nosile *čiste kiklje (bez štepaka).* Sezale su do pola listova, ali su prije 1. svjetskog rata bile mnogo dulje. U posljednje vrijeme uobičajeno je bilo nositi po đvije ili tri *dolinke* ispod kiklje. Da gornjem dijelu tijela nošeno je o*Pleće* šiveno od domaćeg bijelog platna, onog istog koje služi za kiklje. Rukavi opleća nabrani su pri ramenima. Pod pazusima su platneni

[53] Cvanciga, od njem. zwanzig, nekadašnji novac od dvadeset krajcara.

[54] Skuda, od lat. scutum, štit, grb. Tal. scudo. Nekadašnji dubrovački i mletački srebrni novac, talir.

[53] Forintak, od tal. fiorino, po gradu Firenci, gdje je najprije u 13. stoljeću uveden zlatan novac istoga imena.

[56] Cekin, od tal. zecchino, dukat, zlatnik.

[57] Kiklja, od njem. Kittel, suknja.

umeci zvani *latice.* Rukavi su široki, na krajevima otvoreni, za razliku od opleća zapadne dugoreške nošnje. Prsa na opleću bila su ukrašena tzv. *rubima i rubićima,* tj. ušivenim naborićima. Između dva rata ovdje su žene počele nositi umjesto opleća tzv. *bljuze* od tvorničkog bijelog platna. Na kiklju se sprijeda opasivao *zastor* od domaćeg bijelog platna. Iza 1. svjetskog rata prestale su žene nositi ove zastore svakim danom, a počele pasati *fertune* šivene od tvorničkog platna. Starije su jedno vrijeme ove fertune pasale preko domaćeg zastora. Zimi su na gornjem dijelu tijela nosile *halje* šivane od crnog sukna. Inače su ovdje nošene *majice* pletene od domaće vune, s rukavima, zatim velike vunene pletene rupce, koji se nose preko ramena ili se za hladna vremena prekrivala njima glava. Udate su žene za razliku od djevojaka, nosile *zaglavne rupce* koji su manjih dimenzija u odnosu na one u istočnoj dugoreškoj nošnji. Preko zaglavnog rupca prebacivao se vuneni, kupovni rubac, kvadratičnog oblika. Djevojke su nosile na glavama samo vunene četvrtaste rupce raznih boja i ukrasa. Žene su u ovom zapadnom dijelu općine obuvale na noge *natačke* pletene od bijele domaće vune s pet drvenih igala, *žbica.* Na to su se obuvali opanci s kapicama.

Za mušku nošnju ovog dijela općine Duga Resa može se reći da se skoro ni u čemu nije razlikovala od one tzv. istočne dugoreške nošnje. Osnovni su joj dijelovi bili *gaće* i *rubača.* U hladne dane oblačili su na gaće *suknene lače,* koje su jedno vrijeme bile *šare,* tj. crno-bijele. Na gornji dio tijela oblačili su *zobunce* od stupanog sukna ili *haljince,* koji su također bili sukneni, ali ukrašeni crnim *žnjorama* (gajtanima), za razliku od zobunaca koji su ukrašavani žnjorama bijele boje. Na noge su obuvali opanke s remencima.

Muškarci su još prije 1. svjetskog rata napustili domaću nošnju preuzimajući tvorničke materijale i konfekciju. Jedan od uzroka tome su rane migracije u obje Amerike, a manje u zapadnoevropske zemlje. Poznato je da su iz nekih sela, kao na primjer iz Prilišća, Vukove Gorice, Ladešić Drage i još nekih susjednih, muškarci išli s košarama na leđima prodavati tekstil po Austriji, Njemačkoj i Češkoj. Zvali su se *prajzeri*[58]. Njihove su žene također rano, među prvima, počele ostavljati staru domaću nošnju.

Južna dugoreška nošnja

Ova se nošnja nadovezuje na nošnju Srba koji žive na području današnje općine Karlovac, a koja je većinom odjevnih predmeta bila dinarskog tipa. Međutim, koncem 19. stoljeća na ovu su nošnju veoma utjecale nošnje susjednog hrvatskog stanovništva, što se može vidjeti u izloženoj građi. Ali, i u tako izmijenjenoj nošnji zadržana je stara nomenklatura. Stara ženska duga košulja, cjelača, šivana od domaćeg

[58] Prajzeri, vjerojatno od njem. Preis, cijena.

bijelog platna izrazit je odjevni predmet dinarskog tipa. Ta je košulja sezala skoro do gležnjeva. Sa strana je cijelom duljinom imala umetke zvane *latice* koje su je dolje širile. Oko vrata bio je *koljerić,* a na prsima ukras izveden bijelim koncem, zvan *porubići.* Ispod pazuha su umeci od platna četvrtastog oblika, zvani *tur ići.* Na ramenima je bilo udvostručeno platno. Rukavi su poširoki, na krajevima kopčani petljama i *pucama.* Napuštajući duge košulje, cjelače, žene su preuzele *skuta* i *košuljce.* To su dva odvojena komada u pojasu pa se košuljac stavlja u skuta. Oba ova komada nošnje šivana su od domaćeg bijelog tkanja. Mlađe su žene nosile malo ukrašena skuta sa dva *porubića* uokolo po sredini. Skuta su ukrašavana i *eklanjem.* U posljeratno doba skuta su šivana od tvorničkog, za starice od crnog platna. Neke su žene pedesetih godina ovog stoljeća, ugledajući se time na ostale susjedne nošnje, nosile ispod skuta još po nekoliko kraćih. Sprijeda na skuta paše se *vertun na granjer* (fertun), malo kraći od skuta. On je šiven od tvorničkog platna jarkih boja za mlađe, a tamnijih za starije. Na gornji dio tijela oblačio se *košuljac,* šiven od domaćeg bijelog platna. Ljeti su žene nosile na plećima *prsluke* od tvorničkog platna crne boje, zvan *tuskin.* Za hladna vremena nosile su i *jaklene.* Djevojke su na glavama nosile kupovne žute i crvene rupce kvadratičnog oblika vezene straga na zatiljku. Žene su nosile bijele *povezače,* po kojima su se razlikovale od djevojaka. Mlađe su povezače vezale straga, a starije pod bradom. Za hladna vremena nošeni su *koiuni* s krznom unutra, bez rukava, ukrašeni aplikacijama i ogledalcima. Starije su nosile *kobanice* od sukna crne ili *kavaste* boje. Najveću pažnju u ovoj nošnji privlače isključčane *pregače* s *potkitom* (dugim tamnoplavim resama) koje se opasuju straga. Po dosadašnjim etnološkim pretpostavkama, vrlo je velika vjerojatnost da one vuku podrijetlo iz prethistorije. Prema istraživanjima, ovakve pregače, koliko se moglo pratiti, ograničene su na uža područja (oaze) u Jugoslaviji (sjeverna Bosna, Banija i Kordun, u Rumunjki, osobito u Banatu i sjeveroistočnoj Srbiji, u Mordvinki u SSSR-u i u Finskoj.[59]

Muška nošnja ove grupe sastojala se od opanaka kojih je bilo više vrsta, ali su najčešći bili oni s *terkijama*[60] (remencima). Na noge se prvo obuju čarape, a na njih tzv. *naraci,* kraći od čarapa, pleteni od crne vime, razrezani i kopčani s vanjske strane. Siromašniji su noge ovijali u obojke. Osnovna muška nošnja su *gaće* i *košulja* šivani od domaćeg platna zv. *smjesa* (miješan lan i konoplja s pamukom). Gaće imaju *nogavice, tur* i *svitnjak* u *povišnjaku.* Nogavice su na kraju imale rese i *gažvu.*[61] Košulja je sezala do ispod polovice bedara tako da je dulja od svih u ostalih grupa nošnji. Košulja ima *kolijer.* Krajevi ru-

[59] M. Gavazzi, Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zgb. 1978, str. 125.

[60] Terkije, od tur. terki, pojas, kajš.

[41] Gažva, ukras na kraju nogavica u gaća, koji se izvodi tako da se izvuče nekoliko niti potke pa ostanu rupice, koje se opSiju.

kava imaju *koljeriće,* tj. stisnuti su u zapešćima. Žene su ranije svojim muževima i sinovima na ruke šivale gaće i košulje. Na košulju se u pojasu paše pojas zvan *potpašaj.* Iza 1. svjetskog rata zamijenili su ih uži *čemeri*[a] Zimi su na gaće oblačili *lače* od valjanog sukna, *omorene* u crno. Dolje su nogavice uske i rasporene. Na gornjem dijelu tijela nosili su, za hladna vremena, *haljine* do koljena također od omorenog crnog sukna. Često su nosili prsluke zvane *tuskini* šivene od crnog tvorničkog platna.

Iz svega iznesenog može se zaključiti da nošnje na području današnje općine Duga Resa imaju većim dijelom staru slavensku osnovu, pretežno sa značajkama nošnji zapadnog panonskog područja. Tome treba dodati prisutnost dinarskog obilježja, što se najviše ogleda u nošnji sela sa srpskim stanovništvom. Dinarski utjecaji na nošnju, u manjem opsegu, prisutni su i u selima sa hrvatskim stanovništvom, osobito onim koje je došlo ovamo preko Like. Utjecaji jadranskog kulturnog kruga vidljivi su napose na tzv. zapadnu i istočnu dugorešku nošnju (kiklja, stomanja).

Pitanje je, zašto je na ovom području tako davno (već koncem prošlog stoljeća) nestala iz uporabe narodna nošnja. Odgovora ima sigurno više, ali među ostalima bili bi tome ovi uzroci:

— podizanje pamučne industrije u Dugoj Resi koncem prošlog stoljeća,
— tzv. *prajzeri* — putujući prodavači tekstilija po Austriji, Njemačkoj i Češkoj,
— rane migracije i odlasci na radove u zapadnoevropske zemlje, a još više u obje Amerike i
— propadanje obiteljskih zadruga.

11. Svadbeni običaji

Svadbene običaje na području općine Duga Resa možemo svrstati u dvije grupe. U jednu cjelinu s dvije varijante spadali bi običaji u selima koja su nastanjena Hrvatima. Prva varijanta je svadbovanje u selima na istoku općine, a druga na zapadu. U zasebnu cjelinu možemo također svrstati svadbene običaje u selima sa srpskim življem. U ovoj grupi nema varijacija, jer je tu svadba skoro do u pojedinosti jednaka u svim selima koja se nalaze na jugu općine.

Svadbeni običaji prve grupe bilježeni su na terenu osamdesetih godina ovog stoljeća. Ovome su još pridodani podaci o svadbovanju iz citirane *Spomenice* pisane 1895. godine. Dakle, vremenski razmak bilježenja skoro stotinu godina. Zato se lijepo može pratiti koliko se od

[62] ćemer, od tur. kemer, muški pojas od kože s pretincima za novce i druge potrepštine.

toga sačuvalo tijekom jednog stoljeća i što se, možda, u izmijenjenom obliku i danas održava. Prvo ćemo iznijeti podatke zabilježene u *Spomenici.*

»Za vrijeme starog zadružnog života radne sile u gospodarstvu nisu tako pocjepkane bile. Sposobna za školu mladež rabi se sada ponajviše za pašu. Skupna paša marve ne da se doduše u ovoj okolici uvesti radi pomanjkanja pašnjaka, ali i tako mogle bi se složiti bar dvije ,tri je kuće za jednog odraslijeg pastira, koji bi se izredice mijenjati mogao. Tim bi, ne samo manje poljskog kvara bilo, nego bi i za školu sposobna mladež laglje školu polazila i ne bi se sastajala u tolikim čoporima na paši i kvarila. Odrasli ja mladež ostaje rado na proštenjima u krčmam na plesovim i zabavama. Sada ima prilike sastajati se u velikoj masi na radu u tvornici. Čim mladić poslije 18. godina doraste za ženitbu, gleda odmah brižna majka da ga oženi. Pirovi se drže u svako doba godine, ali ponajviše o sv. Kati u jesen. Sada već ponješto odlučuje o izboru svoje suđenice i sam mladenac — »dječko«, al prije je, ovisilo posvema o volji matere i oca. Pitala ga majka samo za izliku, kamo će na uprose, dočim ona to sama već dobro znade. Majka se spremi, obuče se u čisto, priveže kudelju uz glavu da ne štenta uz put (ovdje predu žene od glave) i uputi se djevojčinoj majci. Vrijeme jest »uprosa«, a zna se, da je u one sin za ženitbu, ali sad, bajage ne zna pošto je došla ona, ponudi joj sjesti i razgovor se rasprede o koječemu. Uprosnica hvali do neba i sebe i sina i kuću svoju i kućište, život i imetak svoj. Nigda se ne obeća odmah cura ili odbije majku, jer neće da uvrijedi majku i njezina sina, a s druge strane neće da pokaže, da je tobož jedva dočekala, već reče obično, da će »poručit«. Poruči li, da nek »muški« dođu, znak je, da će cura poći i onda se sljedeću večer spremi otac dječakov i jedan mužki bližnji rod i pođu k curi. Tamo se ništa za večeru ne sprema, već se samo prijateljski oko stola razgovaraju, možda samo zasiplje cura nješto lješnjaka ili oraha, da »uprošnjaci« tuku, a ako je u kući mošta u jesen, donese gazda čuturicu. Tad se ugovore »zapisi i ručak« kada će biti. Na dan »zapisa« zorom došao dječko, njegov otac i mati, pa još jedan čovjek iz kuće ili sela, kući curinoj. Tu se pila rakija, jele jabuke i pobolji kruh, dječko ponudio curi jabuku i novčani dar od njekoliko forinata, a ona uzvratila jabukom svojom i rupcem svilnim, koga odmah privezala mu uz prsluk, a kraj utakla u žep, i drugim muškim dala svakom po jedan rubac. Poslije toga došli na stol rezanci kuhani, još kakva kuha i pečen puran. Kad se malo najeli i ponapili, otpremi se cura sa svojom jednom ženom iz kuće, dječko i njegov čovjek k župniku na zapise. Mati i otac otanu još njeko vrijeme kod »prijatelja«, a onda se povrate kući. Danas odaberu zato čitavo jedan dan i to nedjelju pak se cio dan goste i piju. Nu akoprem su obavljeni uprosi, ručak, zapisi i zaruči i zmijenila jabuka, još se lahko dogodi, da cura »sfali« i ode župniku na »razvale«, tj. raspise, ako joj što u glavu puhne ili ju »razgovori«. Da se dječko iznevjeri, to se ne dogodi.

Na vjenčanje ide sada ujutro, na pimu srijedu, posljednju pred Adventom, sam dječko sa dvjema svjedocima, a dođe i cura sa jednom ženom iz svoje kuće, a poslije vjenčanja idu svako svojoj kući, te na večer idu svatovi svi po mladu. Pred desetak godina išli svi svatovi i sa zastavom i guci[63] na vjenčanje, a onda odmah od crkve k »mladinoj kući na pir.« Tom zgodom znalo se na pirnu sredu, kad je za svu župu vjenčanje, nakupiti množina pijanih ljudi, koji se i posvadili i potukli. Stoga pokojni župnik Petar Bučar zabranio svatovima na vjenčanje. Kad su svatovi stigli k mladinoj kući, makar su ju i vodili sobom, otide im ona u kuću, a svatove zadrže malo pred kućom. Dok se mlada očisti i ponude joj jesti, jer će se za stolom sramiti, pak će ostati gladna, svatovi se sa domaćinom svakako naklapaju i šaleć prepiru i plešu pred vratima. Pripovijedaju da su oni putni ljudi, da su jednu lijepu ovcu usput našli, poveli ju sobom i da im u tu kuću utekla. Ovi se u kući svakako brane i izvinjavaju, da oni te ovce ni vidjeli nisu pa im izvedu jednu staru, odrpanu babu, je li možda to njihova ovca? Napokon je i mlada gotova, izvedu ju u vijencu i svoj njenoj paradi kó što je na poruka (vjenčanju) bila. Vijenac je od umjetnih kitaca savijen poput visoke kape, a preko njeg »naplet« od samih na tankoj šibici nanizanih kljuka od crvene vezanke. Preko čela poveže si »partu«,[64] to je tri prsta široki komad sukna nakićen sa umjetni od stakla dragulji. Svatovi mladu s veseljem dočekaju, a debeli kum, koji do dječka sjedi, privede ju k njemu i metne njenu ruku u njegovu. Sad idu jedan za drugim u sobu za stol. Najprije ide »prikum«, a onda debeli kum, za njim dječko i mlada, za njom »majka«, a do nje još jedan muški. Za stol se redaju sa one strane kako da dođe debeli kum i dječko na desnu, a mlada na lijevu stranu, ona baš pod sljeme sjede. »Majka« jest žena udata sestra ili nevjesta dječakova, koja na mladu za stolom i za cijele svatbe pazi i razgovara, skrbi da ne bude gladna itd., jer dječko malo s mladom za stolom razgovara. Još k svatovam spada »djever« ili »zastavnik«, koji zastavu naprijed nosi, nu on ne sjeda za stol, već izvodi šale po kući, vodi ples i pjesmu. Na svatbi curinoj moraju biti i »guci« sa bajsom, a oni sjede gdje postrance na stolcima i neprestano gude. Kad se svatovi smjestiše za stol, koji je još samo prostrt i prazan, nitko nit pjeva nit pleše, a niti guci gude. Sve je tiho, dok jedan domaći čovjek, kuće gazda obično, ne zapjeva prvi, a za njim debeli kum i svi ostali. Sad preskoči preko stola debeli kum, zavrti se bar jednom po sobi i ples je i svatba otvorena. Malo zatim stigne planinka iz kuhinje gucima, a oni gusle pod pazuhe pa u kuhinju. Sad namažu guci lučce svoje, slože gusle, udare u njih, a snaše uprte zdjele i tako idu svetno prvom juhom na stol. Sada se jede, pije, čutura i barilo reda se oko stola, a mlada dijeli *»kafriku«.* Mlada dobije pred se velik vrč pun vina, a uz njega jedan mali vrč od dva, tri deci-

[63] Guci, svirači, muzikaši.

[64] Parta, od madž. parta (iz njem. Borte — gajtan, obrub), nakit na glavi djevojke, »kruna«, oznaka djevojaštva.

litra, koji se zove »kafrika«, a k tomu još bezkvasnu pogaču i opaprenu. Iz vrča toči »majka« u kafriku vino, pokrije ju sa pločicom pogače, a mlada zovne iz kuće komu hoće pružiti kafriku. Najprije pruži ocu dječakovom, zatim materi, a onda svim domaćim i stranjskima, koji dođoše gledat mladu. Svaki ispije po volji, pogaču zadrži, a vrčić povrati, koga baš volja, kad ispije baci unutra dar, osobito ako ne misli do »darova« čekati. Svatba traje kod cure sada čak do drugog jutra, nu prije samo po polnoći.

Kad je već doba poći, dade znak debeli kum i zapjeva: Došla doba, da se rastajemo, i zamoli čist, drven tanjur i jednu vilicu. Vilicu zabode u tanjur i stavi pred mladu, a gucima migne da idu pećni kamin: »počima teći dar«. Sve se umiri, svatovi se ustanu, a i mladenci, a guci uz gusle zapjevaju po napjevu mrtvačke pjesme »poslušajte ljudi« ovu pjesmu:

Mare, Mare, Mare! (kako je ime mladoj),
Sad je tebi znati.
Kad je tebi poći!
Sad je tebi znati,
Tko su tvoji ćaćki,
I premile majke!
Svi se približujte!
Maru mi darujte!
Mare, Mare, Mare!
Sad je tebi znati,
Tko su tvoji braci!
I premile sestre!
Svi se približujte!
... itd.

Kad svrše, guci zaviknu: Dajte škrinje i ormari, dajte kuti i petnjaci, njeki šakom, neki kapom, njeki rubac, njeki plahtu, svi, svi darujte ovo naše dijete, da ne ode golo i prazno u svijet. Prvi daruje otac i mati, a za njima druga rodbina, kumovi i prijatelji. Darovi nisu ovdje veliki po 1, 2, najviše pet forintih, a žensko daruju bijelom robom. Kad više ništa ne dolazi na tanjur pred mladu, kamo se darovi bacaju, raširi debeli kum rubac na stolu, sasiplje novce na njeg pa utakne dječku u torbu, a majka zaveže drugu darovanu robu. Sad dolazi na stol pečenka i kiselo zelje, koje tjera goste van. Kad se to pojede i još njeko vrijeme popleše, dignu se svatovi iza stola i pođu na sred sobe, slijedi: »blagoslov mladencima«. Na sred sobe po tlu metne se daska čim se roba rola, po njoj se prostre ručnik čist, a mladenci, dječko iz desna, a mlada iz lijeva kleknu dolje. Blagoslov dijeli otac mladin ili ako je umro, njen skrbnik. Polak svog najboljeg znanja, sasvim improvizatorski dijeli se blagoslov i naputak mladencima za njihov budući život. Na koncu iskapi najprije sam punu »kafriku«, a onda natoči i mla-

dencima, da ispiju, a preostale kapi baci preko glave. Sad se dignu; mlada izljubi sve po kući, plačuć prekorači rodni prag kuće. Ali »prikum« se ne da pješice iz kuće, traži njekakvo kolo, na kom će se vozit. Nakon kratkog šaljivog naklapanja dadu mu to kolo. To je veliki kruh, navlaš u tu svrhu pečen, poput velike vitice, a zove se »vrtanj«. Tad poveže kroz njeg ručnik, utakne kolac, pa š njime na rame, a dobro ga mora čuvat i branit se, da mu ga ob jesni svatovi ne raskomadaju, što bi za njeg sramota bila, da ga dječakovoj majci cijelog ne preda. Na put kreću, napred zastavnik pjevajuć i vrteć zastavom, za njime guci, onda mladenci, a napokon ostali svatovi. Kad stignu dječakovoj kući, mlada se najprije uvrati u kuhinju, a planinke joj hitro namjeste stolac, a na koljena »nakolenče«, dječačića iz kuće i zamoče koru kruha u jelo, da ne bude u novoj kući prokšena na jelo. »Nakolenče« dobije rubac i mali vrtanj. Odmah zatim ide u kuću i svi svatovi sjednu za stol. Nakon kratkog založaja i napitka, otpremi djever i guci mladence uz svirku na počinak, obično u posebnu kakvu klijet. Tu se mladoj snimi vijenac s glave i objesi o klin nad glavom, a mladenci si izmjenice sazuju obuću s noguh za znak međusobne službe u budućem životu, a i svatovi se kojekuda poizvale da si malo prodremaju. Nu nema duga spavanja, ide majka budit mladu, da joj »napravi glavu«, tj. po običaju roge poculicu i zaveže rupcem. Već je povezan onaj veliki vrtanj i mlada pripreže za pas jedan rubac iz kog dijeli svima po kući te komadiće i svakog poljubi u lice. Svako u kući mora dobit tog vrtanja i poljubac, njeki veći komad, njeki manji. U to se probudi i djever, uzme za bubanj prazan škaf i probudi svatove i sabere guče. Tad povedu svi uz svirku mladu na vodu. Jedna ženska uzme prazan škaf za vodu, a svatove prate i susretaju znatiželjnici vidjet mladu. Mlada svakog poljubi i udjeli po mrvicu vrtanja. Na zdencu se umiju svatovi i nakon svakakvih šala povrate se svi kući. Skoro zatim eto i »gostova« od mladine kuće. To je otac, mati i razna rodbina i uzovnici, nu na broju jedva da smije biti koji više nego je bilo svatova. Pred gostove izađu guci sa svirkom i zastavnik sa zastavom i uvedu ih u kuću. Prije to bilo sve u jutro, zato se iznijelo pred »gostove« rakija, kruh, hladetina i pečene kobasice, nu sad se daje rakija samo od običaja, jer je to već poslije podne. Skoro za tim počme sa toplom juhom.

I svatovi sjedu za stol, ali više ne u onakvom redu, pa i mlada je slobodnija, ne treba uvijek sjediti za stolom, već može plesat, dočim je pod vijencem jedva koji put plesala. Tekar drugi dan u jutro dođe na red pečenka i opet »dar«. Nu sad ne pjevaju guci, nego će najprije dijelit mlada svoje darove, a onda će nju darivat dječakova kuća. Svaki put natoči »majka« punu kafriku, koju je sobom ponijela, pokrije šnjiticom pogače, koju je dječakova majka ispekla, i mlada zovne onog kog će nadarit. Najprije dođe na red otac dječakov, zatim mati pa onda strici, strine i tako redom sva rodbina. Otac dobije plahtu, mati bijelo oblačilo, a ostali po jedan rubac. Kad je mlada svoje darove podijelila, stave pred nju tanjur, a nadareni daju joj za uzvrat nov-

cani dar. Poslije darova ne traje obično dugo svatba ili pir, a pirnici se raziđu svojim kućama. Sljedeću nedjelju drže se kod mladinih roditelja »povrati«. Tamo dođu samo mlada i njen muž, pa njegov otac i mati, te se sad »prijatelji« razgovore i pošteno nagoste.

Pirovi ovdje i onako siromašni narod još većma otroše i osiromaše. Svatko kaže: Ili piruj, ili miruj! Treba plesu oprav! Koliki se zaduže o piru i ženitbi, a kasnije kuburi svakako. Po jedno goveče ubije se za meso, kruha se po 30—40 hljebova namijesi, a vina po 300 1. To je za siromaka veoma mnogo. Sve se selo k njemu sleti, a djeca navale, kao skakavci.«

Ispitivanja osamdesetih godina 20. stoljeća pokazuju znatno očuvanje tradicije. Nekada je bio običaj da majke nude svoje kćeri momcima za koje bi ih željela udati. Ako je momkova strana voljna prihvatiti tu ponudu, spreme se *uprosnice,* tj. momkova mati s još kojom tetkom ili strinom. Uprosnice postupe po istom obrascu kako je opisano. Ako djevojačka strana opet pozove *uprošnjake,* tada će obično otići momkov otac, stric ili kum (tri ili četiri lica). Oni se tada pogađaju za miraz — *dotu,*[65] koju će roditelji dati djevojci. Miraz je najčešće u novcu, ali je bio običaj da mlada dobije i kravu koju u novi dom dovede o svadbi. Miraz u novcu pripada momkovu ocu koji njim raspolaže. Iz toga podmiri troškove svadbe, a eventualni ostatak trošila je cijela zadruga. Uprošnjake poslužuje djevojka pićem. Nakon toga dogovaraju se kada će održati svadbu. Svekrva je određivala što će kome mlada dati, iako se tradicijom znalo da mlada treba, na primjer, svekra darovati gaćama, rubačom i plahtom; svekrvu *krilima* (kikIjom), *zastorom, bluzom,* rupcem i čarapama. Zaovu također kikljom, zastorom, bljuzom i rupcem, a djevere rubačama, gaćama i plahtama. Svu djecu u kući mora darovati opravicama — *stomanjama*[65] (košuljicama).

Prije nego će se »zapisati na fari«, dođe momak s onim istim uprošnjakima djevojci na *zaruke.* Tu ih dočekaju i počaste s *lešnjaki* i *orasi,* vinom i rakijom. Momak je već ranije kupio dva prstena od kramara. Na zarukama sjede djevojka i momak jedno pored drugoga i nataknu prsten jedno drugome na prste. Nakon zaruka, u istom tjednu, budući mladenci idu na *faru* (u župni ured) na *zapis* pa se nakon toga, tri nedjelje zaredom, *ozoveju.*

Ovdje su svadbe držane u jesen, o sv. Katarini do pred Božić, a rjeđe poslije Božića do *fašenske* nedjelje. Svadbovalo se subotom ili nedjeljom. Momak pohađa djevojku sve do svadbe, a njena rodbina pazi da ne ostanu nasamo.

Pozovnik poziva rodbinu, kumove i prijatelje u svatove. I djevojka ima pozovnika. To je muškarac koji poziva svadbare na pirovanje. Naj-

[65] Dota, od tal. dote, miraz, prćija.
[66] Stomanja, od tal. (venet, stamegna, stamigna), košulja.

češće bude dvadeset do trideset svata u momka, a tako i u djevojke. Najvažnije lice u svatovima je, pored mladoženje i mlade, *kum,* koji je stalno uz momka. On mu je i svjedok na vjenčanju u crkvi. Uz djevojku je stalno *majka,* žena iz momkove rodbine. *Barjaktar (balaktar)* nosi zastavu, izvija njom, pjeva i pleše. Gospodar svata donosi i toči vino. On vodi brigu o svemu. Kada dovedu mladu u novi dom, izađe *gospodar svata* pred nju s peharom vina.

U crkvu na vjenčanje polazi momak od svoje kuće s kumom i *majkom.* To je najčešće momkova strina ili tetka. Oni prvo odu po djevojku, a onda svi četvero krenu u crkvu na vjenčanje. Kad se obavi crkveni obred, momak s kumom i *majkom* otprati djevojku njenom domu, a oni se zatim vrate mladoženjinoj kući. Tek tada se svatovi spreme na put po djevojku. Idu pješke, a na čelu povorke je barjaktar sa zastavom. Naime, ranije je to bio ručnik na koplju sa zabodenom jabukom na vrhu. Zadnjih desetljeća je to zastava nacionalnih boja. Bajraktar, uz to, nosi veliki ručnik preko prsa, koji mu daruje mlada. Iza barjaktara idu *svirači, z*a njima mladoženja s kumom i *majkom,* a zatim ostali svatovi. Putom pjevaju, a koga *sastanu,* nude vinom iz *barila.* Dvorišna vrata kod djevojke nađu zatvorena. Stavljena je na njih *zrt* (obla gredica, koja inače služi za vezanje vozova žita ili sijena). Odmah zatim iskrade se barjaktar pa dođe »potajno« na *ognjišće,* gdje malo rastepe kuharicama vatru. Zatim gospodar svata mladenke, vodeći neku osobu pokrivenu plahtom, tri puta dođe na ulazna vrata pa svatovima nudi lažnu mladu, a onda dovede pravu pitajući: »Tko se zauzima za ovu?« Na to istupi mladoženja govoreći: »Prvo gospodin Bog pa ja!« Iza toga otvore vrata, a onda mlada obiđe oko mladoženje nadesno, tri puta pa se na koncu poljube u lice. Gospodar daje čašu vina mladoženji. Ovaj ispije, ali ostatak baci preko sebe. Zatim to isto čini mladenka. U kući za stolovima dijeli se *kafrika,* tj. majka natoči vino u čašu, a mladenka zovne prvo svog oca i majku pa braću i sestre te redom svoje svate, prema stupnju srodnosti. Svaki od njih uzima *kafriku,* ispija vino i na tanjur stavlja dar u novcu. Kum, koji stalno prati mladoženju, nosi sobom *vrtanj,* povelik na sredini šupalj kolač, koji dobije od kuharica kod mladenke. Kao u prošlom stoljeću, ručnik provuče kroz vrtanj, prebaci ga preko ramena, a vrtanj mu visi na boku. Kuma, koja je ujedno i *majka* uz mladu, dobije manji vrtanj i maramicu koju provuče kroza nj pa ga tako nosi na ruci. Kako mladoženja uđe sa svojim svatovima u kuću mlade, posjedaju za priređene stolove, a za njima *pozovniki* — svatovi mlade. To su njena rodbina i prijatelji. Mladoženja ima obično četvoricu svojih svirača, koji sviraju na jednim *guslama* (violini), dvjema tamburama i bajsu. Nakon *kafrike* dolazi jelo na stolove, u prvom redu juhe, pa goveđe i *livadsko* meso, *povitice* sa sirom, orasima, pekmezom, zatim *kuglof* i kolači. Meso se priređuje na više načina, a jedan su dio obavezno pekli u peći, u *hiži.* Stoga se za svatove najčešće zakolje govedo. Obično ga obje strane (mladoženjini i mladini) podijele popola. Za cijelo vrijeme goz-

be obilno se pije vino i rakija. S desne strane mladenke sjedi mladoženja, do njega *kum,* a do djevojke, s lijeve strane, *majka.* Muški svatovi pjevaju pjesme, zvane *samice,* na starinski način. Pjevaju i zajedničke pjesme sa ženama. Prvi ples moraju otplesati mladenci, kako bi se vidjelo nije li mlada šepava. Zatim mladenka pleše s *kumom* i *majkom.* Tada svatovi pjevaju:

»Ljudi moji, dajte malo placa,
da vidimo kako mlada tanca,
je li lepa, da li malo šepa!«

Mladoženja sa svojim svatovima, u najviše slučajeva, dolazi po mladenku navečer pa ostanu kod nje do zore. U tom slučaju daje se *dar* pred zoru, pred polazak u mladoženjin dom. Za tu priliku jedan od svirača uzme drveni tanjur pa veli:

»O, mlada mladika,
ovo te daruje mama!«

pa opet:

O, mlada mladika,
ovo te daruje sestra!«

I tako redom. Ženski se darovi sastoje od tekstilija, a muškarci daruju novcem koji stavljaju na tanjur. Na polasku iz svog doma, mlada se ljubi i oprašta s roditeljima i rodbinom.

Kada mladenku dovedu u mladoženjino dvorište, zovne ona svekra i svekrvu da ispiju *kafriku.* Tada na ispijenu čašu stavi mladoženja izvjesnu sumu novaca, što je dar majci i ocu. Ovo je jedini izuzetak, kada onaj koji ispije *kafriku,* dobije i dar. Zatim vode mladu u kuhinju. Pred prag joj stave *glamnicu* (drvo), što ona podigne pa uđe u kuhinju. Odmah joj zatim donesu stolicu na koju sjedne, a u krilo joj posade muško dijete, *nakolenče.* Dok ono malo posjedi, daruje ga mlada onim malim *vrtanjem* koji je nosila *majka* na rupčiću. Zatim jedna od žena uzme komadić kruha pa ga umoči u juhu. Nudeći ga mladoj, veli da ga je zamočila u napoj. Naravno, mlada ga pojede i tako dokaže da »neće biti izbirljiva u jelu«. Iza toga dadu joj *rašlje,* kojima se unose i iznose lonci iz peći. Mlada ih dva ili tri puta gurne u peć.

Po dolasku mlade u novi dom, izrežu žene kumov *vrtanj* na *šnjitice;* koje stave u čisti bijeli rubac, da ih ona dijeli svakome svatu. U slijedeću nedjelju, kada će mlada krenuti u crkvu, opet se izreže vrtanj, što će mlada putom dijeliti svakome koga sretne.

Iza jela kod mladoženje idu mladenci na spavanje dva do tri sata u prostoriju zvanu *komora.* Tu joj mladoženja skine *vinac* pomoću dvije vilice pa ga objesi na čavao na stijeni. Za to se vrijeme svatovi

odmaraju. Kad prođe odmor, uđe u komoru *majka* ili neka žena koja zna dobro složiti mladoj oglavlje i splete joj dvije pletenice, koje zapne na tjemenu roženim češljem. Na to stavi *glavni rubac.* Ženi, koja oprema mladoj oglavlje, veli se »ide napraviti mladoj roge!« Glavni rubac je nakićen *cofnima*[57] od pamuka roza boje. Na nj se još stavi *svilen rubac,* kvadratičnog oblika. Pod *svilnem rupcu, đilila je* svatima komadiće vrtanja iz čistog bijelog rupca, Nakon toga mogla je skinuti svileni rubac pa ostati samo pod *glavnim.* Pred konac pirovanja kod mladoženje slijedi davanje darova. Prvo mladu daruju novcem muškarci, zatim mlada dijeli svoje darove, počevši od ukućana pa ostaloj mladoženjinoj rodbini. Tom zgodom neki od svirača izvikuje:

»Evo, mlada mladika,
daruje stol, mlin i klin!«

tj. daruje *rub* (stolnjak) novom domu, ručnik koji se objesi negdje na klin i nekoliko vrića u kojima se vozi žito u mlin. Zatim daruje svekra *rubačom, gaćama* i *plahtom,* a svekrvu *krilima, zastorom, bluzom* i rupcem. Tako i sve ostale muškarce u novom domu, jetrve i zaove pa i svu djecu, dajući im košuljice.

Kako osvane novi dan, prije razlaza svatova, idu svirači s mladom na zdenac. Ona u nj baci malo mrvica *vrtanja* »ribicama« kako kažu danas. Neki od svatova donese posudu *škaf,* koji napune vodom da ga mlada nosi kući na glavi. Vele da se time žele uvjeriti koliko je mlada vješta. Kad mlada donese škaf vode, znak je da se svati trebaju razilaziti.

Usporedimo li podatke iz spomenute *Spomenice* s ovim zabilježenim u osamdesetim godinama ovog stoljeća, vidjet će se, da se u mnogome podudaraju. To su, na primjer, lica u svatovima — *majka, barjaktar, nakolenče, uprošnjaci.* Zatim dijeljenje *kafrike* i sve što uz to ide, pa važnost peciva, zvanog *vrtanj,* te ostatak vina u čaši koji bace mladoženja i mlada preko sebe.

Iz ovih podataka zabilježenih osamdesetih godina, možemo istaći nekoliko značajnih momenata. Prvi je pitanje miraza. Kako se miraz najviše ticao roditelja obiju strana, tu se onda osobito ističe volja roditelja pri izboru bračnog druga. Čini se da su mladi imali malo mogućnosti da utječu na ishod sklapanja braka. U nekim su slučajevima zahtjevi o visini miraza bili pretjerani. Ovo običajno ponašanje je povezano s normama života obiljetske zadruge. Naime, žena koja udajom odlazi iz zadružne kuće, gubi sva prava u njoj, a dobiva ih u onoj u koju odlazi. Budući da su u ovdašnjim zadrugama pojedine obitelji mogle imati svoju zasebnu imovinu, zvanu *osebujak,* bile su u mogućnosti opskrbiti svojim kćerima miraze, iako je bilo slučajeva da zadru-

[67] Cof, cofni, od njem. Zopf, pletenica, perčin.

ga isplaćuje miraz za djevojku (na primjer, zadruga Boljkovac u Vukovoj Gorici).

Običaj da djevojka obiđe tri puta oko momka, nadesno, jest arhaično magijsko zatvaranje kruga, zvano *naoposum,* potvrđeno na mnogo strana na Balkanu i šire, čime se postiže sigurnost i sreća u budućem braku. Iza ovoga slijedi običaj da mladoženja ispije čašu vina, ali ne potpuno pa ostatak prebaci preko sebe. To isto čini i mlada. To je tzv. *libacija* — žrtva bogovima koju su osobito prakticirali stari Rimljani. To je žrtva ljevanica za razliku od paljenice. Važnost koja se pridaje pecivu *vrtanju,* kolaču s rupom u sredini, simbolikom zatvorenog kruga želi se isto ono što i običajem obilaska mladoženje oko mlade (naoposum). Stavljanje muškog djeteta mladoj u krilo sadrži u sebi simpatičku magiju, kojom se želi postići plodnost u budućem braku, osobito rađanje muške djece.

Iz ovog se može zaključiti da su se u svadbenim običajima, sve do prije nekoliko decenija, zadržala pradavna vjerovanja i magijski čini koji su zatim izgubili izvorno značenje te su ostali samo kao oblik folklora.

Na jugu općine, u selima sa srpskim stanovništvom, mladež se najčešće viđala i sastajala na tzv. *zborovima* kod crkava i na prelima u kućama. Ovdje su se muškarci rano ženili, od osamnaeste pa do dvadesete godine, a djevojke još nešto mlađe, od sedamnaeste do devetnaeste ili dvadesete. Malo je koja prekoračila dvadesetu, jer bi se to računalo da nešto nije u redu s njom. U obiteljima sa više braće i sestara, nastojali su roditelji ženiti i udavati redom, po starosti, najprije one starije. Međutim, događalo se da se negdje poremeti redoslijed.

U ovom kraju bilo je ranije *krađe* djevojaka, ali samo u slučaju da one dobrovoljno na to pristanu. Za *otimanje,* tj. odvođenje silom, ovdje se ne zna. Krađa je prakticirana u slučaju ako se s udajom djevojke za dotičnog momka ne slažu njeni. Tada bi djevojka potajno izašla, najčešće noću, na dogovoreno mjesto gdje bi je čekao momak sa svojim prijateljima. Od odjeće sobom ponese samo najnužnije. Obično nisu odmah išli momkovoj kući, nego nekome od njegove rodbine. Često bi tada bilo potjere od strane njena roda, ali se mahom završilo tako što bi oni učinili prijavu žandarima. Ovi bi izvršili uviđaj i ispitivanje da li je djevojka otišla svojom voljom ili ne. Njena izjava o dobroj volji dostatna je bila za prekid gonjenja. Kasnije su se familije mirile, ali bilo je slučajeva da se nikada nisu izmirili.

Sve do iza 2. svjetskog rata o ženidbi i udaji odlučivali su ponajviše roditelji. Što dalje u prošlost, sve je više vrijedila volja roditelja i familije. U prvom se redu gledalo na ekonomsku stranu. Zato se nastojalo uzeti djevojku, odnosno momka, koji je na istom imovnom stanju ili je još imućniji. Zatim se pazilo na moralne osobine, kako dotične osobe, tako i cijele njegove, odnosno njene familije. Gledalo se na zdravlje, na odnos prema poslu itd. Sve je ovo tek općenito

rečeno jer su vrlo različite komponente u svakom pojedinom slučaju. U velikom su postotku roditelji, osobito momkovi, ocjenjivali što je probitačnije za cijelu obitelj, za njih, a onda i za momka. Tako je to bilo u samačkoj, ali i u zadružnoj familiji, samo treba reći da su u prošlosti zadruge daleko brojem premašivale individualne obitelji. Dakle, roditelji odvagnu kojom bi djevojkom bilo probitačno oženiti sina, odnosno za kojega momka udati kćer. Zato se prije *prošnje* obje strane dobro raspitaju. Naime, već prije prošnje momkova mati i otac znaju s kolikim mirazom mogu računati. Zato će se prema tome ravnati kada u prošnji budu tražili novce ili blago (stoku, volove i krave) na ime *miraza..* Najčešće subotom ili nedjeljom krenu *prosci* od momka djevojci. Obično je išao otac, brat, stric, a u nekim slučajevima išla je i majka. Sobom ponesu piće (rakiju). Familija djevojke ih dočeka, počasti kakvim voćem (orasi, lješnici) i pićem. Razgovor se vodi o mirazu pa se sporazume koliko će i kada dati momkovoj obitelji. Na koncu prošnje, kada je skoro sve dogovoreno, svekar daruje buduću snahu najčešće sa 100 dinara (za stare Jugoslavije), a neki i dukatom. Uz to djevojka dobije obavezno jabuku. Zatim ona uzvrati darom, svakom proscu *ručenik* oko vrata. Od prošnje do vjenčanja momak posjećuje djevojku, ali nikada s njom ne ostaje nasamu jer je za to vrijeme uvijek prati netko od ukućana. Svatovalo se najviše u jesen, a manje preko zime. Ovdje, u Srba, bilo je uobičajeno da se svadbeni pir drži subotom, nedjeljom ili kojim blagdanom.

Svatovi se skupljaju kod momka uvečer, gdje se časte, jedu, piju i pucaju iz kubura i pušaka. Glavna lica u svatovima su *đuvegije*[68] (mladoženja), *kum, stari svat, đever* i *barjaktar.* Za kuma se uzima najčešće oženjen čovjek iz starog kumstva cijele familije. On je u svatovima stalno uz đuvegiju pa je po važnosti odmah iza njega. Na obredu vjenčanja on mu je prvi svjedok. Osim toga, kum se u svatovima najviše istroši. Za starog svata uzima se ozbiljniji čovjek iz rodbine jer se on, u neku ruku, brine za sve u svatovima, a osobito za održavanje reda. On je kao zapovjednik pa može štošta narediti pojedincu i svim svatovima. Nastoji da se sve vrši redom, kako je uobičajeno. Osobito pazi da koji od svata ne pravi nered i da tko ne pije preko mjere. *Đever* je mladoženjin brat, ako ga ima, ili polubrat.[65] On je pratilac mlade. Dužnost mu je preuzeti je od njena brata koji je izvodi pred svatove kada dođu po nju. Đever je obično mlađi muškarac. Barjaktar je najčešće muž momkove (mladoženjine) sestre. Dužnost mu je brinuti se i nositi zastavu. Dok su kod đuvegije, zastava mora biti zataknuta na krov kuće, a tako i kod djevojke.

Za svatove mora kuća zaklati svinju, janje i ovcu, a imućniji još k tome june. Pored toga, zakolje se dosta peradi i pura. Pića mora biti dostatno pa se pripremi po 100 i više litara rakije i vina, već prema

[68] Đuvegija, od tur. giivegi, zaručnik, mladoženja.
[69] Polubraćom se ovdje nazivaju djeca braće i g es tara. Tako je i polusestra.

tome koliko će biti svatova. Kruhovi i ostala tjestenina morala je biti samo od pšeničnog brašna.

U đuvegije se goste svatovi do iza ponoći ili dulje, već prema tome koliko će vremena provesti na putu do djevojke. U to vrijeme (između dva rata) išli su svatovi u kolima. Putom pjevaju i pucaju. Dok idu po djevojku, đuvegija sjedi obično s kumom. Zorom stignu pred kuću djevojke i nađu zaključana vrata. Za to vrijeme mladenku sakriju. Sada svatovi traže da im se dovede djevojka. Netko od njene rodbine izvede kakvog muškarca obučena u ženske haljine, često poderane, pa upita mladoženju da li tu djevojku traži. Nakon kojekakvih šala, izvede brat ili netko od rodbine (uvijek muškarac) djevojku pa će reći predajući je *đeveru:* »Evo, tebi sestricu, a ti meni deseticu!« Đever mu plati, a od njega će je poslije otkupiti kum za iste novce, nekad i veće. Mladenki pristupa neka žena koja je počešlja, a zatim joj stavi na glavu rubac zvan *povezača* koji nose samo udate žene. Izvode se šale pa djeca nastoje ukrasti mladoj cipelu. Da ne bi hodala bosa, đever ili kum moraju »otkupiti« obuću. Kada svatovima za stolovima iznesu pečeno prase, janje ili purana, to je onda znak da treba darivati. Tada ustane kum pa s tanjurom ide od svata do svata i nazdravlja, a oni svoj dar u novcu stavljaju na tanjur. Darovane novce predaju mladenki, a ona će ih poslije, kada je dovedu u novi dom, predati svekru. Za sve vrijeme svirači sviraju uz *gusle* (violine) i tambure, međutim veliki broj svatova nije imao svirače. Poslije ručka idu mladenci u crkvu na vjenčanje. Svjedoci su im kum i neki svat od rodbine. Iz crkve se svi vrate natrag mladenki. Sada ona dariva svatove, kite se konji i kola *ručenicima.* Opet je za to svaki daruje novcem. *Đuvegija* dobije košulju, gaće, čarape, ručenik pa sve omotano oko vrata tako nosi. Nakon toga iznosi se *škrinja* s robom, posteljinom, slamaricom pa se tovari u kola. Škrinju zatim prekriju *šarenicama* (vrste vunenih ponjava), *biljcima,* ćilimima i jastucima, da se vidi kako je mladenka imućna i vrijedna.

Kod mlade su se već rano skupili njeni svatovi (familija i prijatelji) koje zovu *uzovnici.* Na polasku u novi dom ona se oprašta i ljubi u lica s njima, a oni je darivaju novcem i ručenicima. Putom u novi dom mladenka sjedi u kolima s kumom, a đuvegija uza škrinju. Prolazeći uz kuće rodbine i prijatelja, dočekuju ih rakijom i vinom, nudeći svatove.

Došavši pred novi dom, mladenka baca jabuku preko krova. Svaka je nastoji prebaciti pa zato postave kola tako da joj je zgodno baciti. Naime, vjeruje se, ako mladenka uspije prebaciti jabuku, bit će sretan i uspješan brak. Zatim se iz kuće do njenih kola prostre bijelo domaće platno po kojemu će ona doći u novi dom. Došavši do praga, malo se pokloni. Tu je čeka muško dijete koje ona poljubi i daruje ručenikom. Zatim je svekrva pospe različitim žitom, a onda joj dade malo mlijeka. Vele kad popije mlijeko, neće biti ljuti ta i bolje će ići *u kvas* (bit će deblja). Ulazeći u kuću, kum je primi za ruku pa obvede tri puta oko

ognjišta, hodajući nadesno, »kako ide sunce«. Zatim se mlada ljubi u lice s ukućanima i ostalom momkovom familijom. Iza toga sjedne za stol. Za mladom ulaze u kuću ostali svatovi, sjedaju za stolove, goste se i piju. Tada ona iznosi darove, kojima će darovati svekra, svekrvu, djevere, jetrve, zaove i ostalu rodbinu u novom domu. Svekra daruje jastukom, ćilimom, plahtom, košuljom, gaćama i čarapama. Tako daruje i svekrvu, samo što ona dobije *skuta, vetrun, košuljac* i *povezaču.* Đeveri dobiju košulje i gaće, a jetrve i zaove povezače. Neudate zaove dobiju rupce za glave. Barjaktar zadjene zastavu na krov kuće. Uz nju na koplju visi ručenik, a na vrhu je nabijena jabuka i bosiljak.

Iza ponoći vodi kum mladence na slijeganje u neku sobicu. Kad legnu, kum ih pokrije i opali iz kubure pod krevet. Osim toga, običaj je da tada pred vratima mladići lupaju, prave buku. Neki donesu drva, čak i drljaču ili što drugo, pa to slože pred vrata. Slijeganje mladenaca je konac svadbenom piru i tada se obično svatovi razilaze kućama. Za tjedan dana nakon toga ide zet s mladom, kumom i svojim roditeljima u pohode, *povratak,* puncu i punici, gdje ostanu do pod noć gosteći se.

U ovoj svadbi treba istaći nekoliko značajnijih momenata. To je, u prvom redu, često pucanje iz kubura i pušaka, kako na prošnji, tako i u svatovima, napose kada povedu djevojku u novi dom. Prastari je to običaj kojim se željelo otjerati zle sile od mladenaca jer su upravo oni tome izloženi. Zato su u davnini, umjesto pucanja iz oružja, pravili galamu, viku, udarali u predmete koji su proizvodili buku, kako bi uspješnije obranili mladence od zlih sila. To se ogleda ovdje kada prave buku pred vratima prostorije kamo su otpraćeni mladenci na spavanje. Slično je i s običajem da umjesto prave mladenke izvode prerušena muškarca ili stariju ženu što je izgubilo svoje pravo značenje, tj. služilo je zavaravanju zlih sila. Dočekivanje svatova na putu od strane prijatelja, poznanika i rodbine koji im iznose piće, izraz je društvene povezanosti stanovništva. Bacanje jabuke preko krova kuće dinarski je stari običaj koji u sebi ima značenje darivanja kućnim pokojnicima koji po vjerovanju borave pod krovovima. Inače, jabuka igra važnu ulogu u svatovima pa se njom štošta označava — darivanje na prošnji znak je uspjeha, stavljanje jabuke na vrh koplja zastave, bacanje preko kuće, te kada je zajednički jedu mladenci prije spavanja. Posfpanje mladenke žitom od strane svekrve, čin je tzv. simpatičke magije kojom se želi postići plodnost. Istu svrhu ima i muško dijete. Odvođenje mlade oko ognjišta ili oko stola nadesno, magijski je čin zatvaranja kruga što donosi sigurnost i sreću u budućem životu.

Sigurno je da je u prošlosti bilo daleko više magije i vjerovanja i da su ti običaji izvođeni s ozbiljnim uvjerenjem u djelotvornost tih postupaka. U zadnjim decenijima svi magijski obredi i vjerovanja izvode se više za zabavu ili samo zato što je to običaj.

12. Obiteljske zadruge

O zadrugama na današnjem području općine Duga Resa može se u glavnim crtama reći isto ono što i za područje zajednice općina Karlovac, općine Ogulin, Like i Gorskog kotara. Međutim, da bi se vidjelo kako je to bilo u svakoj pojedinačnoj zadruzi, izlažemo građu o životu zadruge Barić iz sela Skukani kod Generalskog Stola (hrvatsko stanovništvo). S područja općine Duga Resa pojedinačno su obrađene još neke zadruge, na primjer, Kovačevići iz Lešća kod Generalskog Stola, Brozovi iz Mrzljaka na Kupi, Belavići iz Briga, fara Petar na Mrežnici i zadruga Boljkovac iz Vukove Gorice (hrvatsko stanovništvo). Na jugu općine, u selima sa srpskim stanovništvom bile su poznate zadruge (samo neke) Piljuga, Karasa, Bijelića, Dmitrovica, Pavića, Vitasa, Stetića, Sudara, Grubića, Oreščanina, Vranješa i drugi.

Zadruga Barića egzistirala je u drugoj polovici 19. stoljeća, a podijelila se 1911. Dvije stare zadružne kuće srušene su nakon diobe. Na temelju jedne od njih podignuta je manja, brvnara, *škopom* pokrivena koja još i danas stoji (1975. godine). Ova je zadruga brojem članova bila jedna od najvećih u ovom kraju. Pred diobu je brojila 35 duša. Samo je zadruga Moguš iz Gorinaca, župa Lešće, imala više čeljadi.

Prvi *gospodar* ove bratske zadruge za koga se znalo u vrijeme ispitivanja, bio je Mika zvan Mikić koji nije imao potomstva. Dva mlađa brata, Matija i Marko, imali su brojnu djecu, unučad i praunučad. Strane osobe nisu primali u zadrugu, osim jedne djevojčice koju je dovela majka udajom za Matiju, prvog Mikićevog brata. Ta se Matijina pastorka poslije udala za člana ove zadruge. Prvog gospodara Miku (Mikića) naslijedio je Matija. Naslijedivši svoga muža Matiju, Jela je osam godina bila gospodar zadruge. Za njenog gospodarenja izvršena je 1911. dioba. *Genealogija zadrugara* (prema kazivanju Mike, sina Tome i Mare, rođenog 1898. godine, bivšeg člana ove zadruge).

Prvo jezgro zadruge bila su tri brata: Miko (Mikić), Matija i Marko.

A. Miko (rođen oko 1845) i žena mu Manda.

B. Matija (rođen oko 1848) i žena Jela, rođ. Skukan. Matija se tri puta ženio. Jela mu je treća žena.

C. Marko (rođen oko 1850) i žena Jaga, rođ. Moguš.

Ba Jura, sin Matije i Jele rođ. Skukan i žena Jaga rođ. Barić.

Bb ' Števan, sin Matije i Jele i žena Manda rođ. Desinić.
Števan se dva puta ženio. Manda mu je bila druga žena.

Bc Mijat, sin Matije i Jele i žena Bara rođ. Radočaj.

Bd Petar, sin Matije i Jele i žena Mara rođ. Živčić.

Be Marko, sin Matije i Jele. Kao momak otišao u Ameriku i nikada se nije vratio.

Bf Matija, sin Matije i Jele. Kao momak otišao u Ameriku i nikada se nije vratio.

Bg Kata, kći Matije i Jele. Udala se iz zadruge.

Ca Tomo, sin Marka i Jage i žena Mara rod. Umolac. Tomo rođen oko 1873.

Cb Janko, sin Marka i Jage i žena Ana rođ. Kasunić.

Baa Janko, sin Jure i Jage rođ. Barić. Otišao u Ameriku.

Bab Franca, kći Jure i Jage. Udala se iz zadruge.

Bac Reza, kći Jure i Jage. Udala se iz zadruge.

Bba Stanko, sin Števana i Mande rođ. Desinić, otišao u Ameriku.

Bbb Mijo, sin Števana i Mande, otišao u Ameriku.

Bbc Mara, kći Števana i Mande, udala se iz zadruge.

Bbd Roža, kći Števana i Mande, udala se iz zadruge.

Bbe Bara, kći Števana i Mande, udala se iz zadruge.

Bea Karlo, sin Mijata i Bare rođ. Radočaj, otišao u Ameriku odakle se nije vratio.

Bcb Franjo, sin Mijata i Bare, otišao u Ameriku odakle se nije vratio.

Bcc Jože, sin Mijata i Bare, otišao u Ameriku odakle se nije vratio.

Bed Vale (Valent), sin Mijata i Bare, otišao u Ameriku odakle se nije vratio.

Bce Mila, kći Mijata i Bare, udala se iz zadruge.

Caa Mika, sin Tome i Mare rođ. Umolac, rođen 1898. godine, kazivač 1975. godine.

Cab Roža, kći Tome i Mare.

Cac Franca, kći Tome i Mare.

Zadružno imanje

Zadruga Barić posjedovala je 72 rala zemlje; uglavnom su to bili pašnjaci, livade i oranice. Šume je bilo malo. Najviše su uzgajali kukuruz pa *žito* (proso), pšenicu, ječam i ponešto *hajdu* (hejdu). Jedno su vrijeme hranili prosom svinje. Pojedine komade zemljišta zvali su *Vrtača, Privis, Hornica.* Pored rijeke Dobre bio je veliki komad najplodnijeg zemljišta zvanog *Luka,* gdje su redovito naizmjence sijali kukuruz i pšenicu. Ostalo zemljište, na kojemu su uzgajali ove kulture-nosi imena *Podvožac, Njivice* i *Draške. Drage* (vrtače), kojih ima posvuda, najčešće su služile za košnice (livade) i to samo njihove strane (padine). Podnožja draga su orali pa sijali: kukuruz, pšenicu, konoplju, zelje, blitvu, a najčešće krumpir. Zadruga je uzgajala malo lana, a mnogo više konoplje. Najveći dio ovog zemljišta nije bio ograđen, osim što je tu i tamo u međama raslo drveće.

Zadružne kuće i gospodarske zgrade

Prostor na kojemu se nalazi kuća i gospodarske zgrade nazivaju potkućnica. Ova je zadruga uz *potkućnicu* imala malo vrta s voćkama: šljivama i jabukama.

Zadrugari su imali dvije prizemne kuće koje su bile napravljene od debelih dasaka i pokrivene *skopom.* Jedna od mjih bila je malo veća. Obje su bile dvodjelne, tj. sastojale se od *sobe* i *kuhinje.* Soba veće kuće bila je dimenzija 6 m X 5 m, a kuhinja 4 m X 5 m. Na sobi su bila četiri prozora, a na kuhinji nijedan. Iznad *ognjišća* u kuhinji nalazila se greda *kotlenka,* na kojoj su visile *verige,* a na njima *kotal* u kojemu su kuhali *palentu.* Između dva rata pa do pedesetih godina ovog stoljeća u kući se svijetlilo lampom na petrolej. Voda je držana u hodniku na *kablenki* (daska). Svi obredi i običaji kao što je svadbovanje, izlaganje pokojnika, vršili su se u sobi stare kuće (veća soba). U njoj se dnevno tri puta zajednički jelo za velikim stolom. U dijagonalnom kutu sobe, suprotno od stola, nalazila se velika zemljana peć s *pešnjacima.* U obje kuće spavalo se u sobama na *posteljama* u kojima se nalazila *perušina* od kukuruza. Pokrivali su se domaćim *platama.* Jastuci su punjeni perjem. Gospodar Mika (Mikić) i brat mu Marko (Markić) sa ženama spavali su u manjoj kući, a u većoj, jedno vrijeme i za velike zime, svi ostali zadrugari. Ispod soba obaju kuća nalazili su se podrumi u kojima su držali krumpir, repu i drugi urod. U kuhinjama obaju kuća iznad ognjišta bili su od šiblja pleteni *koševi* umazani zemljom da štite krov od vamica.

Svaki oženjeni par imao je svoj *his,* posebnu drvenu zgradicu u kojoj je spavao. Tu se nalazila *škrinja* za odjeću i postelja. I hisovi su bili pokriveni škopom. Ova ih je zadruga jedno vrijeme imala pet, smještenih uokolo dvorišta. Pod jednim hisom nalazio se podrum u kojemu su držali kacu s kiselim zeljem i repom.

Ratarske sprave i pomagala

Zadruga je posjedovala dva drvena pluga i jednu *branu* sa željeznim čavlima, dvoja volovska kola, nekoliko jarmova i säne koje su najviše služile za dovoz drva. Od alata su imali desetak grabalja, roglji, motika, krampova i krampica, zatim sjekire, bradve, pile i nekoliko *svidara* (svrdlova).

Zadružno blago (stoka)

Stalno su držali četiri vola i pet do šest krava muzara, osamdesetak ovaca i tridesetak koza. Za godišnje potrebe u mesu i masti hranili su po četiri svinje, ali ih nisu tovili za prodaju. Od peradi su držali kokoši i pure. Konje nisu držali jer su sve radove obavljali volovima. Blago su pojili na rijeci Dobri.

I

Vinograd

Na zemljištu zvanom Četrnja nalazio se zadružni vinograd koji su kopali, rezali i brali zajednički žene i muškarci. Vino su držali kod kuće u podrumu ispod stare kuće. Po njega je uvijek išao gospodar i donosio u zemljanoj *kablici.* Od tropa su pekli godišnje po stotinjak litara rakije. Grožđe su brali u drvene posude zvane *škafi.* Nakon toga su ga prešali na drvenoj preši. Mošt su držali u *lajtima.* Od osrednjeg uroda grožđa dobivali su oko 12 hl vina. Nisu ga prodavali, sve se trošilo u vrijeme velikih radova, žetve, košnje i vršidbe.

Uzgoj konoplje i lana

Svaka je udata žena u ovoj zadruzi sama sebi sijala konoplju u *dragi.* Obično su za to dobivale po 200 hvati zemlje. Nešto su malo uzgajale i lana. Pomagale su jedna drugoj u sječi konoplje i čupanju lana, te u radovima dok su stabljike kiselile u rijeci.

Gospodar zadruge

Starješinu zadruge nazivali su *gospodar* i *gazda.* Oko 1900. godine umro je stari gospodar Mika (Mikić). Naslijedio ga je brat Matija, koji je po godinama sada bio najstariji, a i zadrugari su bili za njega. Ali već 1903. umre i Matija pa su zadrugari izabrali njegovu udovicu Jelu za gospodara. Ona je bila otresita žena, a uz muža-gospodara Matiju, naučila je kako se najuspješnije upravlja zadrugom. Gospodarila je do 1911. Tada su se podijelili, a Jela je umrla na sam dan diobe. Pobolijevala je u vrijeme pred diobu i tako se dogodilo da je nije preživjela.

Kako gospodar Miko nije imao djece, dopustili su mu da uz upravljanje zadrugom drži birtiju u kojoj je prodavao alkoholna pića. Sav je nevelik prihod od toga pripadao njemu. Pored toga, Miko je kao gospodar radio-*delao* u polju za velikih ljetnih radova, posebno žetve i kosidbe. Gostionicu je iza njegove smrti zadruga napustila.

Gospodar se u svemu dogovarao s punoljetnim muškarcima, osobito ako se radilo o kupnji ili većoj prodaji blaga. To se moralo zajednički *dokončati* (dogovoriti). Na sajam je išao gospodar i onaj član koji je vodio brigu o blagu. Uvečer je gospodar pred svima polagao račun o prodaji ili kupnji. Držao je novac kod sebe u jednoj *škrinjici* u kojoj su se nalazili i različiti dokumenti i potvrde.

Planinka

Prva je *planinka* bila Manda, žena gospodara Mike. Zatim Jela, žena gospodara Matije. Planinka se brinula o jelu i priređivala ga. Njezin je posao bio i kruhove mijesiti. Po cijeli je dan poslovala oko ognjišta. Kruhove je pekla pod zemljanom pekvom, ali i u sobnoj peći kada ih je trebalo više. Pomagale su joj u poslu ostale žene, ali u tome

nije bilo određenog reda, a najčešće joj je pomagala ona koja je imala maleno dijete. Za ljetnih poslova u polje su morale ići i majke malene djece. Tada su djecu ostavljale kod kuće na brizi planinki. Ona ih je čuvala i hranila. Istovremeno, vodila je brigu i oko peradi.

Dnevni poredak u zadruzi

Uvečer kada su svi na okupu oko stola za jelom, određivalo se što će se raditi sutra. Zadnjeg gospodara Jelu, slušali su kao da je bila muškarac. Za stolom s muškarcima sjedila je samo Jela i to na mjestu gospodara. Ostale žene jele su stojeći iza muškaraca, dohvaćajući jelo drvenim žlicama preko njihovih ramena.

Skoro preko cijele godine spavali su bračni parovi u svojim *hisima.* U proljeće i ljeti ustajalo se u 3 ili 4 sata, već prema tome kakav će se posao raditi. Gospodar je određivao što će tko i gdje raditi.

Sobni podovi bili su od nabijene zemlje pa su ih svako jutro, nakon ustajanja, mlađe žene polijevale vodom i mele, ali često je to radila i gospodarica-planinka, jer su ljeti žene i djevojke rano ustajale pa odmah odlazile u polje. Za vrijeme velikih poslova u kući je ostajala samo planinka. Žene su redom, rano ujutro, išle po vodu na rijeku Dobru. Prema potrebi išle su na vodu pet ili šest puta u jednom danu. Nosile su je na glavi u *škafima* pod koje su podmetale *svitak.* Odrasli su se ujutro umivali iz drvene posude *kopanje.* Djevojke su vodu polijevale na ruke starijim muškarcima.

Podjela rada

Jura je bio *govedar,* hrano je volove i vodio brigu o njima. Polagao im je sijeno u štali, uprezao ih u kola, išao uz njih putom. Mijat je bio čoban i brinuo se za ovce i koze. Ostali su muškarci orali, sijali i okopavali usjeve. Oranje je bio samo muški posao, a okopavanje zajednički sa ženama. Žene su dojile krave, ovce i koze, svaka po dva ili tri dana za redom. Zadruga se mogla skoro svake godine prehraniti onim što joj rodi na zadružnoj zemlji. Međutim, bilo je godina kada se ipak moralo kupiti ponešto hrane.

Ženski posao bio je pranje rublja. Najprije su ga zajednički parile u kaci *parenici* s lugom preko kojeg su prelijevale vrelu vodu. Svaka je žena redom stavljala svoje rublje u kacu tako da se znalo što je čije. Nakon parenja svaka svoje zamota u *rub* (stolnjak) pa zamotak odnese na glavi ispirati na rijeku Dobru. Tamo je svaka imala kamen na kojemu je prala.

Žetelice su žele srpovima, a muškarci kosama kosili travu. *Snope* žitarica vezali su muškarci, a ponekad su im pomagale žene. O drvima su vodili brigu muškarci. Rezali su ih i cijepali, osobito s jeseni i zimi. Stariji su muškarci uvečer u velikoj sobi tesali *luči,* dok su žene prele i tkale, svaka za svoju užu obitelj. Zadružne ovce strigli su tako da su

ih hvatali i držali muškarci dok su ih žene strigle škarama. *Osebujne* je ovce strigao svatko sebi, ali su se u tome ispomagali. Zadružne ovce i koze, te vunu, prodavali su da bi namirili porez i veće izdatke. Od toga novca ništa nije dijeljeno zadrugarima jer je svaka obitelj u zadruzi imala svoj osebujak. Zadružnim novcem kupovala se sol, petrolej, šećer, šibice, mast, ako je ponestane ljeti.

Mlade snahe nosile su *užinu* (objed) u košarama, pomoću *svitaka,* na glavama poslenicima u polje. U kasnu jesen muški članovi zakolju svinje i stave meso sušiti na dim iznad ognjišta, a planinka je dalje vodila brigu o suhom mesu. Pred velike blagdane, dva ili tri puta godišnje, vapnile su žene zidove soba. Janko je bio samouk majstor za drveni alat. Znao je napraviti plug, grablje, kosište, vile, škaf, razna držala, dijelove kola i drugo.

U vrijeme velikih poslova ispomagali su se tako da su jedni drugima dolazili *u pomoć.* To se u istoj mjeri vraćalo. Posebni oblik pomoći bilo je *sprezanje* volova u vrijeme kada se oralo i dovozio prirod. Sprega se mogla obavljati svake godine, ali to nije bila obveza, tj. mogli su se sprezati samo u jednoj sezoni.

Guvno ove zadruge nalazilo se pored stare kuće. Pravljeno je od zemlje nabijene drvenim batovima koja se polijevala vodom i mela brezovim metlama. Na gumnu se vršilo obično s pet ili šest grla goveda. Jedan muškarac uđe za stokom pa je tjera uokolo. Ako će govedo balegati, pod rep mu na brzinu stave kakvu staru posudu. Vršili su muškarci i žene, ali *podmitanje* slame bio je posao žena. Nakon vršenja zajedno se na guvnu *vijalo* zrnje drvenom lopatom.

Svake godine zadruga je brala hrastovo *listje,* koje je spremala za hranu blagu preko zime, osobito ovcama i kozama. Muškarci su sjekli hrastovo granje, skupljali i sadijevali u *stogove* pored *šajera.*

Žito su mljeli u *malinu* koji se nalazio na Dobri kod sela Gorinaca. Jači momci i oženjeni ljudi vozili su vreće na kolima. Obično se išlo mljeti svakih četrnaest dana. U Dubravama (kod Ogulina) nalazila se *stupa* za stupanje sukna. Tamo su nosili vuneno platno na valjanje i stupanje. Svaka je obitelj nosila svoje. Od sukna su žene šile muškarcima hlače i kapute.

Dnevni obroci i jelo

Najčešće je za jelo prirađivana *palenta* pa grah, kuhano kiselo zelje, krumpir i mliječni proizvodi. Samo ponekad, za veliki blagdan, žetvu i vršidbu pravio se *kolač* sa sirom. Za *ručak,* između 8 i 9 sati, najčešće su jeli palentu i *mliko. Užinalo se* oko 12 sati grah ili kuhano zelje. Nedjeljom je bilo i kuhanog mesa. Često su prirađivali kašu od kukuruznog ili pćeničnog brašna. Dnevno se peklo po tri kruha. Za Božić je zadruga Barić imala *pečenku* (pečeno prase), pure, kokoši i pšenički kruh. Planinka je za *Vuzam* kuhala šunku, pekla puru i jaja

i pravila kruh od pšenice. Ova je zadruga tek ponekad pravila maslo, koje nije služilo u svakodnevnoj ishrani.

Svadba, porod i bolest

Djevoka je prilikom udaje od *osebujka* svoje uže obitelji dobivala koju ovcu ili kozu. Od odjevnih predmeta tek po koji komad više, nego što je imala na sebi. Uz to obavezno dobije drvenu *škrinju* u koju pohrani svoje stvari, a za pirovanje na svadbi zadruga je davala hranu i piće.

Bolesnik je ležao u kući, ali ga nisu vozili liječniku niti u bolnicu. Liječile su ga žene iz zadruge ili iz sela koje su se bavile time. Žena je nakon poroda ležala nekoliko tjedana, a zatim išla opet s ostalima na posao.

Međusobni odnosi zadrugara

Većina žena i muškaraca u ovoj zadruzi bili su u slozi i dobrim odnosima.. Stari gospodar Miko bio je staložen i dobar čovjek pa se ukućani nisu nikada žalili na njega. Smatrali su da je pravedan, da nikoga nije zapostavljao niti privilegirao, nije puno pio i dosta je bio štedljiv. Izabran je za gospdara najviše zato što je bio najstariji i što nije imao djece.

Osebujak

Svaka je uža obitelj u ovoj zadruzi držala po desetak ili petnaest *osebujnih* ovaca, odnosno koza. One su pasle zajedno sa sadružnim i držane su skupa u štali. Svaka je žena strigla svoje ovce i koze i uzgajala janjad. Mlijeko osebujnih ovaca i koza išlo je zadruzi, miješano i trošeno zajednički. Osebujne zemlje nitko nije posjedovao. Jedno su vrijeme četiri žene imale svoja *krosna* i tkale u velikoj sobi. Često su zajednički snovale osnovu i samo zabilježe dokle je čije. Tako su po dvije tkale na istim krosnama, što pokazuje dobar međusobni odnos u zadruzi.

Odlazak u prekomorske zemlje

U doba egzistiranja ove zadruge do novca se dolazilo samo prodajom blaga i ratarskih proizvoda. Nije bilo druge zarade. Zbog ekonomskih razloga, veoma je mnogo bilo iseljavanja u prekomorske zemlje, ponajviše SAD, Kanadu i Argentinu. Ti iseljenici bili su najčešće muškarci, ali je bilo i mladih žena i djevojaka. Mnogi se nisu nikada vratili svojim domovima. Oni koji su se namjeravali vratiti, slali su kućama novce, a drugi se često puta nisu više ni pismima javljali svojima.

Iz ove zadruge, kao i ostalih iz sela i okolice, bilo je dosta momaka koji su otišli u obje Amerike. Otišla su četiri Mijatova sina: Karlo,

Franjo, Jože i Vale, dva Štefanova: Stanko i Mijo, te Jurin sin Janko. Nijedan nije slao novce zadruzi i nikada se više nisu vratiili. Na diobi su njihove dijelove imanja podijelili najbliži srodnici.

Dioba

Zadruga se podijelila 1911. Tom je prilikom pozvan mjernik Harapin iz Zagreba. Dioba je izvršena na sedam dijelova i prošla je bez svađe. Stara zadružna kuća pripala je obitelji pokojne gospodarice Jele. Zemlja je podijeljena na jednake dijelove po granama, tako i zgrade. Hrana i blago dijelilo se po glavama. Svaki je član dobio jednak dio. Na diobi je obitelj Marka i Jage, rođ. Moguš, dobila polovicu zadružnog imanja. Druga polovica podijeljena je na šest obitelji, sinova pokojnog Mati je jer se Markova loza nije razgranala kao Matijina. Prije diobe zadrugari su morali dati izjavu pred vlastima u Vrbovskom da se žele podijeliti.

Opisana zadruga Barića nije tipična ni u ovom kraju ni za šire područje. Ona je samo u strukturi slična ostalim zadrugama, ali u svemu ostalom nije. Zbog nekih posebnosti, koje ćemo naznačiti, prikazana je upravo ona. To su, na primjer, primanje u zadrugu strane osobe, tj. udovica Jela rođ. Skukan, udajući se za udovca Matiju, dovela je sobom kćerku iz ranijeg braka koja je time postala Matiji pastorka. Odrasla je u zadruzi i udala se za jednog njenog člana. Zatim, zadrugom je gospodarila osam godina žena, Jela, naslijedivši svog muža Matiju. I napokon, odlazak sedam mladih momaka iz ove zadruge na rad u Ameriku.

Dokumentacija, koja je pohranjena u Historijskom arhivu u Karloovcu, jednim dijelom odnosi se na diobe obiteljskih zadruga s ovog dijela SR Hrvatske. To su sudski dokumenti dioba u kojima su naznačene tzv. loze, na koje se dijeli imanje, popisi imovina i katastarski nacrti s rodoslovljima izdanim od odnosnih župnih ureda. Za primjer navodimo samo nekoliko takvih zadruga s područja općine Duga Resa:

1. Zadruga Baršić iz Dubravaca, kbr. 10 s rodoslovljem izdanim od župe Novigrad, dne 16. II. 1912. Zadruga je imala 2 loze.

2. Zadruga Basar iz G. Prilišća, kbr. 12 i 13 s rodoslovljem izdanim u Prilišću 1883. godine. Ima nacrt. Podijeljena je na 2 loze.

3. Zadruga Bendeković iz Srednjeg Prilišća, kbr. 12 s rodoslovljem izdanim 1892.

4. Zadruga Bendeković iz Grduna, kbr. 12 s rodoslovljem izdanim 1903. u župi Završje.

5. Zadruga Belanić iz Prišćetka, kbr. 2 s rodoslovljem i nacrtom iz 1877. koje je izdala župa Završje.

6. Zadruga Belan iz Vinskog Vrha, kbr. 2 s nacrtom iz 1892. Podijeljena je na 3 loze.

7. Zadruga Babić iz Zagradca, kbr. 11 s rodoslovljem izdanim 1892. godine u župi Novigrad.

8. Zadruga Bačić-Grbin iz Maletića, kbr. 11 s rodoslovljem i nacrtom izdanim u župi Lipnik.

9. Zadruga Bajec iz Jarce Polja, kbr. 7 s rodoslovljem izdanim u župi Novigrad 1889.

10. Zadruga Bandula-Lorković iz Mračina (Jarče Polje), kbr. 31 s rodoslovljem i nacrtom izdanim u župi Novigrad 1895. godine.

Pisac citirane *Spomenice* opisuje život zadruga u svoje vrijeme, godine 1895. ovako:

»Danas živući žitelji u ovom selu jedini su Malovići starosjedioci, dočim svi drugi budu poslije turskih ratova doseljeni. Malovići bijahu i zvonari crkve, a odtada i nose »prišvarak« Zvonari, prem više ne vrše te službe. Žitelji su svi rimokatolici.

Narod ove okolice bavi se poljodjelstvom. Živi dosta oskudno, malo ima kuća kojim se može reći da nješto bolje stoje, većini zarađen na vlastitom zemljištu krušac ne dotječe cijele godine za hranu, već si mora na ini način zaslužiti. Od godine 1885. otkad bečki kapitalista Jozef Jeruzalem sagradio u Dugoj Resi tvornicu za prednju i tkanje pamuka, dala se prilika cijeloj ovoj okolici, da si zasluži koji filir.

Prije bio narod i u ovoj okolici imućniji. Živio po starohrvatskom običaju zadružno. Sela nisu velika i brojna kućama, ali u njima bilo jakih zadruga sa mnogobrojnim članovima. Po 30 i 50 bilo ih u kući sa više porodica. U zadruzi gospodar ravnao i redio, imetkom i poslom. Svi zadrugari gospodara bez prigovora slušali, jer su bili tvrdo uvjereni, da je valjan i pošten i da ništa zadružnoga za sebe obrnuti, pošundrati,[70] niti ih u zlo metnuti neće. Bio to obično vremešniji zadrugar, a njegova žena gospodarica, a zvalo ju ovdje i planinka. Ona kuhala i redila družini obroke, nastojala živad, brala jaja, redila bijeli smok. Druge joj žene u kući pripomagale, donesle vode, nakopale za obrok krumpira, pribrale zelja i graha, za svinje trave i pomagale ih nahraniti, štimale je uopće kao majku, a gospodara kao oca. Ako je gospodar brojio preko 60 godina, imao pravo na mir. Dali mu krevetu najtoplije mjesto u zadružnoj sobi, u kutu uz peć. Tu se stari, ako je svoju staricu imao, i ona s njim, topila tabane na petnjacima zimi, obraćao krumpire u petnjacima, pleo od domaće vune »natikače« i »kopice« za obuću, a stara grizkala i prela kuke i kučine, jerbo ih nitko na ikakav posao tjerao nije. Na blagdane izbirali starcima najbolje komade na zadružnom stolu i slali u zapećak, a stari gatao i odgonetao na ogloda-nom prašćem pleću ii tukanovoj »kobilici« sreću ili nesreću kuće. To su bila ona zlatna vremena.

[70] Pošundrati, potrošiti, rasuti

Jer tko bi mogao prehraniti vječitog graničarskog vojnika i nasmoči one silne torbe pune brašna i začina za kordunaške straže, da ne bilo složnih i radnih članova u zadruga. Ali novovijeka socijalna mana: egoizam, zagrizla i u život naroda našeg, počeo rađat nepovjerenje prema gospodaru zadruge, izrodila se u neslogu, nemir, gospodari pako počeli obraćati zadružni imetak u svoju vlastitost: morao popustiti i zakonodavac, dozvolila se djelidba zadruga, rasipala se kuća, imetak, a i radne sile, počelo osiromašenje sveopće. Istina, doduše, da se pogdjekoji Ijenčina muktešine u zadruzi naužio, al djelitbom su svi članovi osiromašili da se u najboljem slučaju jedva koja stranka pomogne.«

13. Zaključak

Da bi slika o narodnom životu bila što potpunija, moramo se ukratko osvrnuti na povijest ovog kraja.

Današnje područje općine Duga Resa bilo je u predtursko doba s čakavskim stanovništvom. Za turskih provala u ove krajeve to je žiteljstvo skoro potpuno nestalo, dijelom pobijeno i u roblje odvedeno, a veći dio odselio u današnje Gradišće (Burgenland) u Austriji. To su današnji Gradišćanski Hrvati. Na pusta zemljišta naselili su se opet čakavci iz Primorja, Like i Gorskog kotara i srpsko stanovništvo, koje je naselilo Baniju i Kordun. Treba spomenuti nešto doseljenika iz Slovenije.

Osnivanjem Vojne krajine, koja se postupno i teritorijem izdvojila ispod vlasti hrvatskog bana, neki su krajevi ovog područja potpali pod njenu upravu, a drugi ostali i dalje u banskoj Hrvatskoj. U Perjasici i Bariloviću bila su sjedišta satnija slunjske pukovnije. Tako su sela s lijevu stranu Lujzinske ceste, kad se ide Rijeci, pripadala Vojnoj krajini, a Donje Stative, Novigrad na Dobri, Netretić, Jarče Polje, Vukova Gorica, Bosiljevo i okolna sela potpadala pod bansku upravu. Ta se podjela, u nekoj mjeri, odrazila na život ovdašnjeg naroda.

Osim toga, na ovom se području isprepliću četiri velika kulturna areala. Tu je upravo njihovo čvorište. Najprisutniji su zapadnopanonski i dinarski kulturni areal, a za njima slijede jadranski i istočnoalpski. Zapadnopanonski areal zastupljen je većim dijelom u Hrvata, što se osobito vidi u mliječnim proizvodima, prirađivanju tijesta, rezanaca i žganaca, zatim u krovovima od škope, šajerima s parmama, hižom, kuhinjom s ognjišćem, opancima kapičarima, muškim gaćama i rubačama, škrljacima, ženskim krilima, lajbakima, fertunima i zastorima. U Srba se to ogleda u osnovnoj muškoj nošnji — gaćama i košuljama pa škrljacima, opancima kapičarima, ženskim maramama i vertunima. Dinarski kulturni areal zastupljen je više u Srba — gumno sa stožerom, soba, ukuća, ognjište, verige, šarenice, biljci, palenta, ambar, drljača, varenika, sirenje svinjskim želucem, keten i tara, ali i u Hrvata

__ palenta, verige, zobun, planinka. Istočnoalpski areal zastupljen je i u Hrvata i Srba — kuća s gankom, treće vratilo na tkalačkom stanu, daščica za snovanje (špriklja), grabljice za navijanje osnove na vratilo, zapinjač na tkalačkom stanu u obliku kotača sa zupcima, sušenje sijena na ostrvama, lucanj na grabijama-zupcima i stol mentroga. Jadranski kulturni elementi zastupljeni su više u Hrvata — komin peći, ognjišće, šternje, fažol, tukača za lan, lapat, kiklja, stomanja, blitva.

Danas ima priličan broj predmeta materijalne kulture koji su nivelirani, podjednaki u oba etnikom pa im je često i nomenklatura zajednička: tombolac-tobalica, škriljak-škrlak, fertun-vertun, žipa, škopa, parma, vagan, polvagan, kuplenik, četrtinka-četvrtinka, malen-mlin, babica, klepac, recelj na kosi, škrinja, bujad i drugo.

Kuće i gospodarske zgrade u Hrvata i Srba u osnovi su podjednake. Treba istaći podjednak način gradnje kuće i gospodarskih zgrada uokolo unutrašnjih dvorišta na kojemu se obavezno nalazila gnojnica (Srbi to dvorište ovdje zovu *pritorak).*

U današnjoj gradnji kuća i gospodarskih zgrada, suvremenoj obradi zemlje, jelu i drugim vidovima materijalne kulture skoro nema razlike između ova dva etnikuma, dok su u duhovnoj kulturi više zastupljene posebnosti.

Kratice

1. Arap.	arapski
2. Got.	gotski
3. Madž.	madžarski
4. Lat.	latinski
5. Njem.	njemački
6. Prasi.	praslavenski
7. Stvnjem	starovisokonjemački
8. Svesl.	sveslavenski
9. Tal.	talijanski
10. Tur.	turski
11. Venet.	venecijanski, mletački

Miroslav Šantek
Marko Trpčić-Kordiš

Pregled povijesti školstva
1884-1984.
općine Duga Resa

Najstarije doba (od 17. st. do 1881)

Podaci o najstarijoj školi u dugoreškoj općini vode nas u Bosiljevo.

Ban Nikola Frankopan Tržački (1586—1647) utemeljio je na svom imanju u Bosiljevu 1634. hrvatsku školu »za obrazovanje siromašne mladeži mojega naroda hrvatskoga ili ilirskoga« (Antun Čuvaj). U tom smislu u oporuci je ostavio bogatu zakladu:

Obuku u toj školi vrše redovnici-fratri. Prema vizitacijama iz 1768. godine i onih kasnije u 18. st. imamo nalaz da Bosiljevo nema pravog učitelja, već osobu koju zovu nec ludimagister (nestručni učitelj). Kasnije se toj školi zameo svaki trag sve do' 1843. kad je grof Nugent smješta u svoj grad.

Izgleda da su Frankopani bili skloni podupiranju školstva.[1]

[1] **»Knez Nikola Frankopan živio je još god. 1575. i to ponajviše u ćrnomlju koji su grad tržački knezovi oko polovice šesnaestoga vijeka zadobili. Sam je pisao rado hrvatskim krasnim glagolskim pismom pa je hrvatsko svoje pismo zagovarao i štitio i u Kranjskoj, zamoliv 15. studenoga god. 1575. staleže Kranjske da u Črnomlju opet namjeste predjašnjeg učitelja Bartola Mavrinca koji uči latinsko, ćirilsko i glagolsko pismo, a ta pisma da su Kranjskoj korisna i potrebna pa su se vazda u Črnomlju u školama učila.« (Radoslav Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina, 1890. str. 289).**

»Navedeni Frankopan je vlasnik Bosiljeva (1546—1577) te se brinuo za hrvatsku školu u Črnomlju.« (Radoslav Lopašić, Oko Kupe i Korane, 1895., str. 61).

Prema ovim podacima ta škola u črnomlju bila je hrvatska. Bučar navodi da je ta škola bila »i glagolska škola u kojoj se učila ćirilica.« (Franjo Bučar, Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Zagreb, 1910, str. 76).

Određenih podataka o toj školi nema, ali zaključujemo da je čmomelj imao školu još prije nastupa protestantizma. (Slavica Pavlič, Razvoj školstva v Beli Krajini do leta 1869, str. 80). Zbornik za historiju školstva i prosvjete, Zagreb, 1971.

Navedeni bosiljevački feudalci rijedak su primjer svoga staleža koji vodi brigu o školstvu i prosvijećenosti na svom području, što se svakako ne bi moglo reći za većinu feudalaca. Toj tvrdnji u prilog govori i Dane Smičiklas: »Nismo našli nikakva spomena da bi se koji velikaš ili biskup otimao za slavu osnutka pučkih škola«. (Milan Radeka, Kordun kroz prošlost, Karlovac 1964).

Kmet se u feudalnoj Hrvatskoj nije smio baviti ničim drugim osim zemljoradnjom. Školovanje mu nije bilo omogućeno. No, praksa je mijenjala taj zahtjev pa se na ladanjima javljaju vrlo rano prvi zidari, tesari, postolari i si. I svećenici u svojim župama odgajaju po nekoliko mladića za svećeničko zvanje. Oni poslije postaju ladanjski župnici, kao i njihovi stariji učitelji. Tako je župa Sv. Petra na Mrežnici poznata u 17. st. po svećenicima glagoljašima. I oni odgajaju »dijake«, kmetske sinove. Ti dijaci koji se spremaju za svećeničko zvanje neće svi u svećenike, već će dio u službu vlasteli na dvor. Kad je kod nas potkraj 16. st. i početkom 17. st. prestalo primanje oženjenih ljudi za rimokatoličke svećenike, mnogi su otišli u protestante, a drugi su kao školnici radili u većim mjestima. Vlastela se tome nisu protivila te će tako koncem 16. i poč. 17. st. nicati u nas prve škole.

I naše dvije škole, vezane uz Bosiljevo i Črnomelj, vjerojatno imaju bar djelomično korijene u nekim od ovdje iznesenih podataka. Svakako su to bile škole vezane uz dvorac ili crkvu i pismenost koja se tu stjecala, služila je za potrebe i duhovnog i svjetovnog života.

Organiziraniji rad na unapređenju osnovnog školstva vezan je uz pojavu Vojne krajine (16. st.). U početku se Vojna krajina proteže samo jednim dijelom naše općine (područje oko Barilovića, Perjasice, Skrada ...) da bi se kasnije zaokružen j em pro tegla i dalje. Tako će 1768. i mjesto Duga Resa s obližnjim selima pripasti Vojnoj krajini.

Stoga će škole na našem području pripadati pod upravu Vojne krajine i pod upravu Banske Hrvatske, jer se Vojna krajina protegla samo jednim dijelom današnjeg dugoreškog općinskog područja.

U najstarije škole na području dugoreške općine ide i škola u Sv. Petru na Mrežnici. Osnovana je 1671. god. Naime, te godine spominje se učitelj u Sv. Petru. Za nju veli Spomenica te škole da je nastala pod utjecajem karlovačkih školnika. To je tzv. trivijalka, trorazredna njemačka škola (Dreiklassige deutsche Gemeindeschule). Ona radi neko vrijeme te se zatvara.

Naime, da bismo shvatili odakle hrvatska škola na ovom području u današnjoj Sloveniji, treba reći: »Bijela Kranjska na čelu s Metlikom i čmomljem bijaše u ono doba sasvim hrvatska i u njoj se govorilo čisto hrvatski.« (Ivan Weikard Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, II sv. 6. knjiga).

Bela krajina spadala je pod hrvatskog bana i zagrebačkog biskupa koji je ovdje vršio jurisdikciju sve do 18. st. (Janko Barlè, Nekoliko podatkov za zgodovino belokranjskih župnij. Izvestja muzealnog društva za Kranjsku, god. 1901. str. 54, 189).

Zgrada najstarije Osnovne škole (Trivijalka) u Petru Mrežničkom.

Sto godina kasnije sagrađena je i školska zgrada.

Nastavu u toj školi vrše »trivial-lereri«, učitelji osposobljeni za rad u trivijalci. Učitelji obavezno moraju znati njemački jezik jer je on uz račun, pisanje i vjeronauk glavni predmet. Kako je školarina visoka, škola je ubrzo zatvorena. Možda je uzrokom bilo i pomanjkanje trivijal-lerera koji su prema odredbi carice Marije Terezi je morali biti »strukovno naobraženi«, a takvih je u to vrijeme bilo malo. Trivijal--lereri su državni službenici, plaću dobivaju iz državne blagajne. Nose posebne uniforme. Trivijal-lerer ima obično školskog pomoćnika, podučitelja (Schulgehilf), svršenog trivijalca, koji dobiva 30 forinti godišnje plaće.

Škola u Sv. Petru proradila je opet poslije 1765. god. kad u Karlovac dolaze pijaristi koji preuzimaju brigu o školstvu u Krajini. Ipak, u nekoliko navrata škola je zatvarana i ponovo otvarana. »U Slunjskoj regimenti radila je u 18. st. škola u Sv. Petru koja je 1771. i 1796. ponovo prekidana, a poslije opet osnovana«.[2]

Godine 1852. trivijalka iz Sv. Petra seli u Barilovićki Leskovac. Razlog preseljenja je što u općini Švarča (a Duga Resa pripada njoj)

[2] Franz Julius Fras, **Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze in** Croatien, 1835., **str.** 417—424.

postoje dvije škole i to u Sv. Petru i Rakovcu, a područje oko Barilovića nema škole. A kako je nemaju niti mjesta Perjasica, Krnjak, Vojnić . . t o trivijalka iz Sv. Petra seli da popuni tu prazninu.

Prema predaji — jer je Spomenica škole u Barilovićkom Leskovcu naknadno rekonstruirana 1896. god. prema djelomično uništenoj staroj Spomenici — škola je u tom mjestu osnovana 1830. godine. Nastava se vrši u privatnim kućama, a većim dijelom u župnom uredu. Prvi učitelji su župnici. Školska zgrada podignuta je 1845. godine. Premještanjem trivijalke iz Sv. Petra i Barilovićki Leskovac dobiva državnu školu. Sa školom iz Sv. Petra odlazi i učitelj Mato Perak.

Mato Perak, učitelj — rodom je iz Nikšića kraj Slunja. U Sv. Petru službuje od 1836. do premještenja u Barilovićki Leskovac. U Sv. Petru rodio mu se sin Mato koji će ocu pomagati u nastavi. Poslije očeve smrti i on će službovati u Barilovićkom Leskovcu. Dok je službovao u Sv. Petru, trivijal-lerer Perak bavio se istraživanjima prošlosti Sv. Petra (rimsko razdoblje) te je o tome ostavio i pismene tragove. U Barilovićkom Leskovcu službuje do 1853. godine.

Još ranije nalazimo školu u Generalskom Stolu. Prema naknadno napisanoj Spomenici (originalna je stradala u drugom svjetskom ratu), škola je osnovana 1833. godine za Vojne krajine. Školska zgrada podignuta je nasuprot crkvi, a sagrađena je od drveta. Godine 1901. sazidana je nova školska zgrada na kat s dvije učionice u prvom katu i dva učiteljska stana u prizemlju.

Spomenica škole Mihalić Selo veli da je u tom mjestu najstarija škola u bivškoj barilovićkoj općini. Djecu u Mihalić Selu (kbr. 7) podučavao je 1840. godine umirovljeni kapetan.

Škola iz Mihalić Sela seli u Žabljak 1841. godine, a 1848. u Barilovićki Cerovac. U Žabljaku je škola smještena u privatnoj zgradi. U Barilovićkom Cerovcu podignuta je nova školska zgrada 1847—48. Imala je jednu učionicu.

Godine 1845. određeno je da se u Švaračkoj kompaniji sagrade dvije škole i to u Donjem Zvečaju i Marindolu. Te 1845. dovršena je zgrada u Donjem Zvečaju. Troškove je snosila kompanijska blagajna, a drvenu građu dovozili su seljaci iz državne šume. Oni pomažu i kod gradnje »pod rabotu« (Spomenica škole Donji Zvečaj). U proljeće 1846. škola je otvorena pod imenom Dvorazredna općinska škola (Zweiklassige Nationalschule).

Škola u Ladvenjaku osnovana je 1850. godine, a 1968. pripala je OŠ »Ivica Gojak« Turanj (Karlovac).

Selo Toplice Lešće dobiva školu 1852. Škola je vezana uz župni ured i vodi je župnik Pavao Mateša u župnom stanu, a nastavu vrši njegov pomoćnik Joso Škrgatić. Školu su polazili učenici od 10-ete do 14-este godine života. Zapravo, na župnikovu zemljištu sagrađena je provizorna

školska zgrada od pletera, »bolje rekuć školska soba« (Spomenica škole Toplice Lešće), jer u njoj nema učiteljskog stana.

Prvi učitelj bio je Juraj Brkopac iz Vinice u Kranjskoj. Škole je završio u Ljubljani. Stanuje u selu Gorinci, a stan mu plaća općina. Uz učiteljstku plaću mora besplatno pjevati u crkvi koja nema orgulje.

Školske godine 1867—68. škola seli u novu zgradu koja je podignuta na zemljištu otkupljenom za nju. Cesto se morala popravljati jer nikad nije bila izgrađena do kraja. Ima jednu učionicu, učiteljski stan i nešto zemlje uz zgradu.

U narednom periodu dobiva i školski rasadnik.

Učitelj Jure Brkopac umire 1878. a nastavu vodi župnik Joso Škrgatić dok 1879. ne dođe opet školovani učitelj Ljudevit Dvorniković.

Škola u Perjasici spominje se još 1801. godine. To je »crkvena narodna škola«. Postojala je još 1819.[3] dok je glavna pučka škola osnovana i sagrađena 1858. Škola je imala dvije učionice i dva učiteljska stana te školski vrt veličine do 500 m^2.

Skoro čitavo stoljeće ona je jedina kulturno-prosvjetna ustanova u Perjasici i selima oko nje. Poslije drugog svjetskog rata sagrađena je vrlo skromna prizemna školska učionica za učenike od I—IV razreda. Ta zgrada služi za nastavu sve do 1970. god. kad je sagrađena nova školska zgrada.

Novigrad na Dobri je među prvim selima u kojima je proradila škola na području Banske Hrvatske. Osnovana je 1858. kao i škola u Završju, iako prema nekim podacima škola u Završju radi i ranije.

Škola u Završju radi najprije u hisu (klijeti) mjesnog župnika Stjepana Bukala (podatak od 1. 11. 1858), zatim radi u župnom uredu u Netretiću. Čuvaj spominje godine vizi taci je župe (1671. i 1678) kad Završje nema učitelja, već školu vodi nestručni učitelj.

Školska zgrada podignuta je 1883.

Škola u mjestu Prilišće spominje se utoliko što se veli da je u nužnom smještaju 1860. godine. Zgradu dobiva 1882.

Škola u Srednjem Poloju osnovana je 1866. na temelju »Školskog ustava« iz 1805. godine »po kojem su sva krajiška djeca trebala ići u školu«.[4] Zgradu građenu od kamena dobiva 1868. te ima jednu učionicu i učiteljski stan.

Za osnivanje škole u Bosancima zalagali su se Radoslav Lopašić i bosiljevački župnik Dragutin Herceg, kojeg je smrt prekinula te nije uspio osnovati i školu u Lipi na Dobri.

[3] **Mile Mrkalj, Školstvo i prosvjeta** Korduna, **Karlovac 1984., str. 31. i 33.**

[4] **Mile Mrkalj, Školstvo i prosvjeta Korduna, Karlovac 1984., str. 49.**

Škola u Bosancima osnovana je ujesen 1872. Radila je do ljeta 1973. kad je ukinuta, pa djeca polaze nastavu djelomično u Bosiljevu, djelomično u Vinici (SR Slovenija).

O ugledu škole govori nalog sreskog školskog načelnika Vrbovsko iz 1933/34. školske god. kojim se škola određuje pokusnom: učitelji Kavčić i Grgurić trebali su dati svoje mišljenje o novom planu i programu koji je te školske godine uveden u sve škole.

Djevojačka škola u Dugoj Resi djelovala je 24 godine. Nešto po dokinuću Vojne krajine 1875. država poklanja švaračkoj općini časnički stan — »Stationa Commando« sa zemljištem. Taj stan preuređen je za djevojačku školu u Dugoj Resi. Općina Svarča nabavlja namještaj, a prva učiteljica je Angelina Rogić.

Ova škola ukinuta je 1899. a zemljište je prodano vlasniku Tvornice, zgrada je demolirana, a materijal upotrijebljen za podizanje kata na zgradi svetopetarske škole. Tad će i škola u Sv. Petru preuzeti svu dugorešku djecu.

Do 1883. god. uže područje Duge Rese ima tri škole: djevojačku u Dugoj Resi, dječačku u Sv. Petru i mješovitu u Donjem Zvečaju.

»U učionu kod Sv. Petra upisuju se dječaci iz Belavić Sela i iz Mrzlog Polja, amo i prieko Mrežnice. U učionicu u Duga Resu šalju sela svoje djevojčice koja dječake k Sv. Petru (što će reći da ona sela koja djevojčice šalju u Dugu Resu, dječake šalju u Sv. Petar — napomena autora). Dječak iz Mrzlog Polja, Petrakova Brda hoda u školu k Sv. Petru mimo učione u Duga Resu sat i po drugi sat, a toliko iz učione kući. U Dugu Resu bi imalo pol sata hoda, odnosno sat, dakle koliko manje.

Djevojčica iz Belavić Sela ima k Sv. Petru tri četvrt sata u Dugu Resu k tomu još tri četvrt sata; toliko kući iz učione (...) Za učionu kod Sv. Petra radi ženskog ručnog rada priraslo bi nešto troška, oko 40 for., da je obospolna. Malim troškom bi se paragrafu 8 o »Nastavi u pučkih učionah u Vojnoj Krajini zadovoljilo«.[5]

Kako je iz navedenih podataka vidljivo, prve škole na području dugoreške općine niču na teritoriju Vojne krajine. Tu je Krajina prednjačila ispred Banske Hrvatske.

Do 1871. god. postoje u Vojnoj krajini trivijalne ili državne, odnosno općinske ili elementarne škole. Trivijalne je održavala država, elementarne općina.

»Školstvu Krajine bila je posvećena posebna briga sa željom i nakanom da se Krajišnike odgoji kao hrabre i caru odane vojnike. U carskoj naredbi iz 1764. god. stajalo je: »U svakom selu ili bar sjedištu

• Petar **Bučar, župnik, »Hrvatski učitelj« 1. 12. 1883.**

svake kompanije ima se smjestiti učitelj njemačke narodnosti da popravi još surovi krajiški živalj pa isti pripremi za podčasničku vojničku službu, vježbajući isti u njemačkom čitanju i pisanju«.[6]

Kako je npr. Sv. Petar na području Vojne krajine, učenik je budući graničar, to se već zarana mora privići na pušku pa škola u Sv. Petru dobija nešto pušaka kojima se vježbalo. Tu je nastavu vodio podčasnik iz odgovarajuće kompanije.

Uz osnovne škole organizirana je nedjeljom i blagdanom i opetovnica. Pored redovne nastave škole dobivaju i pokusne vrtove (Schulplatage). Ispiti se u školi drže najprije svaki mjesec, kasnije polugodišnje.

Što se tiče programa rada u školi i on se mijenjao. Tako će se 1856. god. prema »Naučnoj osnovi« u trivijalci učiti njemački jezik kao najglavniji predmet, zatim se uči hrvatski, račun, krasopis i gospodarstvo. »Gombalo se dva put na tjedan po jedan sat poslije nauke« (Spomenica škole Sv. Petar).

Dok su, s jedne strane, trivijalce podučavali školovani učitelji, s druge, u narodnim školama nalazimo kao učitelje krajiške oficire i Krajišnike s osnovnom školom pa su tako često »nepodučeni pokušavali podučavati«. Tako nastavu u Generalskom Stolu vrši natporučnik Stipić. Tu nalazimo i Matu Katića iz Brda koji je djecu podučavao u vojnoj vježbi.

U Donjem Zvečaju djecu besplatno podučava straža iz grada Zvečaja. Straža od pet momaka s jednim korporalom (kaplarom) u gradu (zvala se Briefordonanzwacht) imala je zadatak da kompanijsku poštu raznosi u susjednu Perjasicu, Barilović, Budački, Generalski Stol. Uz taj posao kaplar podučava djecu. Kako se straža mijenjala svaki tjedan, to se i učitelj često mijenjao. I prvi učitelj na ovoj školi u Donjem Zvečaju (Tomo Polović, rodom iz Goršćaka) bio je prije imenovanja za učitelja kompanijski praktikant na Švarči.

Kad je 1871. god. Vojna krajina razvojačena, sve pučke škole dobiše naziv »opće pučke škole« s četiri razreda. U školu se upisuje mladež s navršenom 7. godinom života. Izostanak se kažnjava.

Nastavni jezik je hrvatski. Na jednog učitelja otpada oko 80 učenika. Nastavni program je komponiran ovako:

— Nauk vjere i ćudorednosti,

— Jezik, račun, pisanje, mjerstveno likoslovje, pjevanje, vježbanje tijela i poljsko gospodarstvo za dječake, a ženski ručni rad i kućanstvo za djevojčice,

— Prirodopis, zemljopis i povijest samo na temelju čitanke.

U opetovnici se sve to ponavlja.

[6] Marija Vrbetić, 400 godina karlovačkog školstva, Karlovac 1979., str. 15.

Godine 1881. Vojna krajina je definitivno ukinuta te se priključuje Banskoj Hrvatskoj. Za njena postojanja privreda u Hrvatskoj je propadala [1] zanemarivan hrvatski jezik, ali je Vojna krajina, mora se priznati sustavno počela u našim krajevima raditi na školstvu, istina germanizatorskom, ali klice je bila posijala.

Od 1881. do 1941.

Kad je škola iz Sv. Petra otišla u Barilovićki Leskovac, zgrada svetopetarske škole se srušila. Deset godina mjesto nije imalo škole. Kako je narod osjećao potrebu za školom, delegacija mještana (Ivan Biličić iz Galovića, Jure Vrbanić iz Mrzlog Polja i Petar Duganić iz Duge Rese) traži od komande regimente da se u Sv. Petru opet otvori škola. Molba je pozitivno riješena te je školska zgrada — dotad derutna — obnovljena i 1. 10. 1861. ponovo je otvorena te radi neprekidno do 1961. kad je ukinuta.

O povijesti svetopetarske škole možemo samo reći da je u njoj radio jedan učitelj, iako je 1896/97. školske godine dobila i drugo odjeljenje, ali je oba vodio jedan učitelj. Školske godine 1910/11. ima i treće odjeljenje i drugog učitelja; školske godine 1928/29. otvara se i četvrto odjeljenje i treće učiteljsko mjesto; konačno 1939/40. dobit će peto odjeljenje i četvrtog učitelja. Sve te promjene diktirao je broj učenika.

Tvornička škola u Dugoj Resi zapravo je niža privatna škola osnovana 1899. godine. To je bila mješovita niža osnovna škola. Nju su pohađala djeca tvorničkih radnika, koji su većinom bili Nijemci i Česi. Cilj ove škole bio je obrazovanje djece stranaca. U školi se obilato koristio njemački jezik, a domaća djeca (koja su govorila hrvatski) stjecala su u njoj elementarna znanja i znanje njemačkog jezika. Škola je bila za dječake i djevojčice.

Školske prostorije bile su u tvorničkom krugu, a školu je izdržavala »Uprava tvorničke škole« jer je i osnovana zalaganjem Josipa Jeruzalema, vlasnika tvornice. Nerijetko su tvornički majstori organizirali zabave kako bi namakli sredstva za siromašniju djecu. Posljednje školske godine 1904/1905. imala je dva odjeljenja (radila je do podne i poslije podne) od I—IV razreda sa 75 učenika, a do 1892/93. školske godine izmijenile su se tri učiteljice.

Jedna od učiteljica bila je Marija Popović, rođena šašel. Preparandiju je izučila u Samostanu milosrdnica u Zagrebu i službovala 6 godina na javnoj školi pa na ovoj privatnoj. Posljednja Helena Bauerova ovdje radi od rujna 1904. do kraja (1904—1905. šk. god.) »od tvornice odabrana, a od vis. kralj, zemalj. vlade dekretom potvrđena«. Na školi je službovala 11 godina i te joj godine nisu priznate u mirovinu.

Ova škola rasformirana je prilikom osnivanja građanske škole u Dugoj Resi.

Kako mjesto Duga Resa bilježi sve veći porast stanovništva, a naročito prilivom radnika u novu tvornicu, pokazala se potreba za novom većom školskom zgradom jer je ona u Sv. Petru bila pretijesna. Na pitanje: da li svetopetarsku proširiti ili graditi novu u Dugoj Resi, odgovor je bio da se gradi nova školska zgrada u Dugoj Resi.

Osnovna škola Duga Resa vezana je za početak lipnja 1904. godine kada je zagrebački graditelj Ivan Heinzel marljivo započeo gradnju školske zgrade da bi već u prosincu te godine dovršio četveroučioničku zgradu s isto toliko stanova, ali je zimi 1904/05. ostala prazna. Otvorena je 27. 8. 1905. Tom prilikom preneseno je u dugorešku školu oko 880 komada knjiga iz škole u Sv. Petru. Nastava je započela 1. 9. 1905. Školu je polazio dio djece iz Sv. Petra i učenici ugašene tvorničke privatne škole u Dugoj Resi.

Od prvih učitelja spominjemo Đuru Tomičića, ujedno i ravnatelja škole, zatim F. Ranbacha, Paulu Popović, Helenu Bauerovu i kasnije Olgu Heiligstein.

Đuro Tomičić rođen je 12. 4. 1854. u Vencu. Polaznik je »Zweiklassige kroatische Nationalschule« u Donjem Zvečaju, zatim »Dreiklassige deutsche Gemeindeschule« u Sv. Petru. Iza toga jednu godinu je radio van struke u »Compagnie commando« na Švarči kao pisar. Svršio je četrvti razred »Hauptsschule« u Rakovcu i 1886. god. primljen je u dvogodišnji pedagoški tečaj u Petrinji.

Učiteljevati počinje 3. 11. 1870. god. kao »Croatische Nationallehrer« u Donjem Zvečaju gdje je razvojačenjem Vojne krajine 1871. god. postao »zum Velksschullehrer«. Godine 1890. premješten je na dvorazrednu školu u Sv. Petru kao ravnajući učitelj, a 1905. upućen je na četverorazrednu školu u Dugu Resu.

I u Sv. Petru i u Dugoj Resi predano je radio u nastavi dajući sve od sebe. Pored rada u školi bio je aktivan u društvenom i kulturnom životu Duge Rese. Pored ostalog, jedan je od osnivača Hrvatskog sokola u Dugoj Resi, a poslije prvog svjetskog rata učestvuje u osnivanju nogometnog kluba u Dugoj Resi, dok je u novoosnovanom planinarskom društvu »Vinica« (1. 8. 1924) prvi predsjednik.

Šest godina vodio je bitku s Matom Belavićem, općinskim povjerenikom, za osnivanje knjižnice u mjestu. Potpomognut istomišljenicima uspio ju je osnovati 1925. da bi u nekoliko slijedećih godina bio cijenjeni predsjednik upravnog odbora knjižnice.

Umirovljen je 1921. ali je i dalje neumorno radio u mjestu.

Učitelj je, čije ime i danas stariji ljudi izgovaraju s pijetetom, umro je 5. 5. 1942..

Dodajmo da je škola Duga Resa prve školske godine imala 398 sposobnjaka, a od tog broja upisana su 142 dječaka i 131 djevojčice, svega 273 učenika. U opetovnicu polazi 21 dječak i 17 djevojčica.

Uoči 2. svjetskog rata školska zgrada je više nego pretijesna. Naime, 1937/38. šk. g. upisano je 278 učenika i 255 učenica, svega 533 učenika. Stoga se pomišljalo na dogradnju školske zgrade. Misli se i na otvaranje nižih razreda realke, jer bi tada karlovačku realnu gimnaziju polazilo stotinjak učenika iz ovog kraja.

Ribnički Kunić je od 1872. godine imao nastavu u crkvenoj vlasti prije svjetovne. Pojedinci i to iz bogatijih obitelji iz Mrzljaka polaze školu u obližnjem Adlešiću. Potpomognuta Kr. zemaljskom vladom i nametom općine Ribnik gradnja školske zgrade započinje u srpnju 1893. a dovršena je krajem kolovoza 1894.

Školske godine 1894/95. nastavu vodi župnik M. Bosek kao »namjesni učitelj«. Školske godine 1898/99. otvoren je i peti razred, te opetovnica, a drugo odjeljenje otvoreno je 1935. god.

Brest (Brest Mrežnički) imao je nižu pučku jednorazrednu školu s jednim učiteljem osnovanu 1895. godine. Dvorazrednom je postala 1935.

Lipa na Dobri dobiva školu 1895. Naime, te je godine sazidana školska zgrada s jednom učionicom. Nastava počinje 1895/96. školske godine. Prvu nastavu vodi župnik Joso Vukelić.

Godine 1917. škola se proširuje na dvorazrednu.

U Bosiljevu imamo školu već 1843. godine. Škola je bila u starom gradu, čiji je vlasnik bio grof Nugent.

Iz tog vremena imamo i podatak u dnevniku Dragojle Jarnevićeve. Ona, naime, 1844. godine boravi u starom gradu Bosiljevu i susreće se s tamošnjim učiteljem te piše u dnevniku: »Toljan je mladić od 22 godine i po njegovom izgledu za ove godine već je odviše živio. Pred nekoliko godina se bavio kod Ilirskog teatra i ondje zanemario svoje daljnje nauke; sada pak, pošto dospije prošle godine do grofa Alberta Nugenta, vrši službu seoskog učitelja«.[7]

Stara školska zgrada koja je podignuta u vremenu od 1899. do 1902. načinjena je sredstvima koje je osigurala općina Bosiljevo i Kralj, zemalj. vlada u iznosu od 5.000 forinti.

Već 1902. god. na školi su radila dva učitelja. Zgrada je imala dvije učipnice i nekoliko nusprostorija.

Pismenost u Stativama i okolnim selima prilično je bila slaba jer su latinski svećenici u 18. i 19. st. prestali odgajati đake nasuprot glagoljašima koji o tome i dalje vode brigu.

[7] **Dragojla Jarnevič, život jedne žene. Odabrane** strane **dnevnika. Stanko Dvoržak;** Znanje, **Zagreb 1958., str. 143, 151.**

Za gradnju škole založio se kod Kralj, zemalj. vlade Rudolf Strohal da bi se 1899. god. otvorila posebna pučka škola. Tad su neka sela izlučena iz OŠ Završje. Zgrada je imala jednu učionicu i stan za učitelja.

Godine 1923. postala je dvorazredna.

U Bariloviću je na svesrdno zalaganje Marka Tuškana, općin. upravitelja i Nikole Pape, trgovca i poštara, osnovana u Bariloviću osnovna škola. Kako općina Barilović nije imala posebne zgrade za potrebe škole, to će nastava započeti 1. ožujka 1904. u iznajmljenoj privatnoj zgradi »gospoje Bižićeve« (Spomenica škole Barilović).[8]

Školska zgrada dovršena je šk. god. 1907/08. Polazak škole je u početku dobar, a 1910. »uzdrman« jer dnevno manjka 15—20 učenika od 34 obaveznika. Školske godine 1908/09. broj učenika porastao je na 102.

Belaj je dobio školu zahvaljujući prvenstveno upornom nastojanju seljaka. Zaista godine 1906. postavio je župnik cerovački i zastupnik barilovićke općine Juraj Tomac u Saboru pitanje kad će se Kr. zem. vlada odazvati i sagraditi školu u Belaju. Sabor odbije gradnju škole, ali je upravni odbor županije Modruško-riječke zaključio 1906. da u Belaju treba graditi školu. No, za gradnju škole mora se pobrinuti i općina jer »ako narod hoće prosvjete, onda treba i da za nju pridonosi žrtve«.[9]

God. 1908. seljaci opet uporno pokreću pitanje škole. Općina je kupila žemljište za 1600 kruna, ali prošle su opet tri godine dok se zgrada ne podigne, te 1912. bude dovršena, a 1. siječnja 1913. je otvorena. Za to najviše zasluga imaju seljaci, a naročito Marko Polović, Pero Dobrinić i Joso Brnardić.

Zgrada je imala jednu učionicu i učiteljski stan.

U Netretiću poslije 1813. godine podiglo je društvo Lujzinske ceste prostranu i lijepu zgradu za manju mitnicu. Za Bachova apsolutizma u zgradi je bila smještena općinska uprava i kotarski sud. Kad je napuštena cesta, napuštena je i zgrada koja je tada došla u vlasništvo Mate Sladovića. Jednokatna zgrada kasnije je korištena za potrebe općine i pučke škole, a istovremeno za učiteljski stan. Na koncu služi samo za potrebe škole jer će iz nje iseliti mjesni ured koji je dobio zgradu podignutu 1962. godine.

Poglavarstvo u Netretiću podiglo je ljeti 1928. tu zgradu na kat za potrebe škole i učitelja. Dakle, 1928/29. školske godine počela je u njoj nastava. Imala je dva odjeljenja i oko 60 učenika. Tokom vremena

[8] U Lopašićevu djelu »Oko Kupe i Korane«, str. 42. čitamo: »Sada ima u gradu Bariloviću občinski ured i pučka škola«. Prema tome možemo zaključiti da je prije useljenja u vlastitu zgradu škola radila i u starom gradu.

[9] Antun Čuvaj, knj. 1. str. 270—71. (izdanje 1912).

škola se širila jer se povećavao broj djece pa će od trorazredne s vremenom postati osmogodišnja škola.

U mjestu Kestenak škola je osnovana 1929.[10] Te godine dobiva i svoju zgradu s jednom učionicom i jednim učiteljskim stanom.

U donjem Skradu škola je otvorena u kući Milutina Gazibare 1928. godine. Kuća je imala tri prostorije: učionicu i učiteljski stan.

Prije rata na školi je radila učiteljica Nevenka Dmitrašinović. Za njena službovanja na ovoj školi do punog izražaja dolazi rad školskog odbora te se tada vrše obilne pripreme za izgradnju nove školske zgrade. Međutim, pripreme su se nešto otegle jer se tražila podesna lokacija. Ipak, zgrada je sagrađena prije rata, ali ne i potpuno dovršena. Prva nastava počela je u toj zgradi tek pri kraju rata.[11]

U mjestu Dubravci škola je osnovana 1929, a zgrada je podignuta koncem kolovoza 1930. godine na zemljištvu koje je školi darovao Juraj Novosel.

U dvorcu u Grdunu otvorena je 1932. god. dvorazredna škola. Kasnije je pripala OŠ »Slava Raškaj« u Ozlju, jer je i mjesto Grdun pripojeno općini Ozalj. Ukinuta je sedamdesetih godina.

U Korenić Potoku škola je osnovana 1933. godine i to ne u vlastitoj zgradi, već u privatnim prostorijama, odnosno u kući Mate Vinskog u Laslavićima pa onda kod Jure Sladića. Od 1960/61. šk. god. nastava se vršila u kući Josipa Dokmana u Korenić Potoku. Posljednje šk. godine 1960/61. škola je imala 27 učenika od I do IV razreda. Tad je bila PŠ OŠ Bosiljevo. Ukinuta je 1961. godine.

Škola u Dugoj Gori osnovana je 1933. i tad je počela radom. Nastava se odvijala u privatnoj kući Ivana Kasunića (kbr. 114). Nova zgrada podignuta je 1959. godine.

U Gornjem Zvečaju odlukom bana Savske banovine od 19. jula 1934. otvorena je jednorazredna državna škola. Prema podacima iz Spomenice te škole gradnja zgrade započinje 1934. god. a dovršena je 1936.

Time škola Generalski Stol i Donji Zvečaj odstupaju ovoj školi 77 učenika.

Škola u Mihalić Selu je već spomenuta. Ponovo je otvorena 1936. godine. Imala je jedno odjeljenje, dok vlastitu zgradu dobiva 1937. kad je proširena za još jedno odjeljenje. Zgrada ima jednu učionicu i učiteljski stan.

U Grabrku je osnovna škola otvorena 1. 12. 1936. godine te su tako školi Toplice Lešće otpala djeca iz sela Umol, Seline i Podumol.

[10] Prema Mili Mrkalju osnovana je 1930. god. (M. Mrkalj, školstvo i prosvjeta Kordunu, str. 336).

[11] Prema izjavi Milana Vujaškovića, učitelja.

i

Obuka se vrši u privatnoj zgradi Jakova Markovića.

U Siči je škola osnovana 1937. godine kada počinje i nastava u kući Jure Blaškovića (kbr. 7).

Vlastitu zgradu škola je dobila 1954. godine.

Osnovna škola Mrežnica (Mala Kosa) osnovana je i otvorena 1937. god. u privatnoj kući Đurđa Vranješa (kbr. 8). Imala je jednu učionicu i jedan učiteljski stan.

Poslije oslobođenja ponovo je otvorena 1945. i radila do 1973. god. Najprije je radila u kući Race Vranješa u selu Mrežnica u prostoriji veličine 4 X 4 m, a poslije 1950. godine seli u mjesto Mala Kosa, gdje je na zemljištu Dušana Paića montirana manja drvena kućica i stan za učitelja.

Bukovlje je dobilo školu 1938. godine s jednim odjeljenjem.

U Koranskom Selu škola je s nastavom počela 1938. u privatnoj kući Mile Martinovića. Nova školska zgrada podignuta je 1939. godine, a imala je jednu učionicu i stan za učitelja.

* * *

Ovaj period osnovnog školstva obilježavaju neke značajke koje se mijenjaju od škole do škole, ali imadu i mnogo zajedničkog u radu.

Jedan od osnovnih zadataka škole u ovom vremenu je nastojanje škole da što više učenika polazi nastavu jer često nailazimo mnogo više obaveznika no polaznika. Za slabiji polazak škole postoji nekoliko razloga: nedovoljna svijest o potrebi škole, za prvog svjetskog rata dok su roditelji bili na bojištu, djeca rade umjesto njih; česta pojava bolesti (spomenice najčešće spominju šarlah i hripavac); slaba odjeća i obuća jednog dijela učenika, zatim zima i hladnoća pa pomanjkanje ogrijeva jer općine na vrijeme ne izvršavaju svoje obaveze prema školi.
U Toplicama Lešću (1898/99. šk. god.) ženska djeca slabije polaze nastavu jer nema ženskog ručnog rada.

U tom vremenu mreža škola se dobrano proširila pa će škole nastojati proširiti i školski prostor, iseliti se iz privatnih zgrada, ukoliko se u njima nalaze. Tako je npr. u Bariloviću nova školska zgrada završena 1934. god. nakon dvogodišnjih napora.

S druge strane vodila se bitka za izgradnju gospodarskih zgrada , (staje, pčelinjaci...) kako bi učitelji zbog niskih plaća sami pribavili dio materijalnih dobara i tako poboljšali stanje.

Prema zakonu o školama iz 1874. godine, čl. 38, svaka škola dužna je ustrojiti školski vrt, zdenac s pitkom vodom i gombalište. I u svjetlu nakana ovog zakona škole nastoje osigurati učenicima pitku vodu, odnosno ustrojiti školski vrt. Vrt služi i školi i selu. Zato svaka škola

ima vrt, veći ili manji, i na njemu učenici gaje mlade voćke (siju sjeme i cijepe) pa ih kasnije dijele seljacima. Tako u tim rasadnicima nalazimo: dudove, trešnje, orahe, jabuke, vinovu lozu i dr. Ti školski rasadnici u nekim su školama zadržali tradiciju do drugog svjetskog rata, ali to je prvenstveno ovisilo o sklonosti učitelja.

Vrtove nalazimo skoro u svim školama (Netretić, Bosiljevo, Perjasica, Novigrad, Lipa na Dobri, Toplice Lešće ...). Učitelji skloniji ovoj djelatnosti otišli su u tom smislu i dalje pa će tako škola u Barilovićkom Leskovcu (1900. god.) dobiti od Šumarskog instituta iz Križevaca 20 komada divljih kestena te ih zasaditi uz školu i crkvu u mjestu.

Uz školske vrtove i rasadnike škole imaju i voćnjake u kojima učenici stječu znanja iz poljoprivrede.

Školske knjižnice popunjavaju se sukcesivno manjim brojem knjiga, ali učitelji s ponosom govore o svakoj novoj knjizi. Dio knjiga je i darovan.

Školama često nedostaje potrebnih materijalnih sredstava, učila, udžbenika, kancelarijskog pribora jer općine na vrijeme ne izvršavaju obaveze (Lipa na Dobri, Barilovićki Leskovac). Stoga se učitelji tuže na slabu opremljenost škola.

Bolji učenici često se nagrađuju knjigama. Neke škole imućniji građani potpomažu materijalno (Novigrad na Dobri) ili kao škola u Bariloviću koju novčano pomaže dr Ivan Banjavčić, karlovački advokat. I općinska poglavarstva pomažu siromašnijoj djeci odjećom, obućom i knjigama.

Škole se i inače okreću selu i njegovim potrebama pa tako uz školu nalazimo sportske organizacije: u Bariloviću (1937/38. šk. god.) osnovano je žensko sokolsko društvo. Školska i streljačka društva javljaju se uz škole u kojima učitelji imadu afinitet za ove djelatnosti. Mnogi učitelji rade u sokolskoj organizaciji, npr. u Dugoj Resi.

U Stativama radi (1920. god.) tečaj za nepismene jer mjesto ima preko 50% nepismenih. Analfabetske tečajeve u Dugoj Resi vodi u dva navrata učitelj Đuro Tomičić (1908. i 1910).

Zvonimir Priselac, učitelj u Belaju, izdaje 1932/1933. šk. god. dječji list »Naša radost«. Izdao je četiri broja u jednom primjerku. Kako bi se list štampao u više primjeraka, zamolio je za novčanu pomoć Sresko učiteljsko društvo u Vojniću i dobio 200 dinara, a ostatak od 250 dinara dao je Mjesni školski odbor Belaj. Tim sredstvima kupio je geštetner i list izdavao u više primjeraka.

»Izdati školski list između dva rata bio je osamljen slučaj, koji gledajući to i danas, zaslužuje punu pažnju i svestranu ocjenu«.[12]

[12] Josip Ciković, Naša radost iz Belaja, Karlovački tjednik 11. 11. 1982.

U Sv. Petru na Mrežnici učitelj Florijan Čulig vodi na školi pjevački i tamburaški zbor (1933/34. šk. god.); s učenicima daje akademiju 25. 2. 1934. god. pri školi, a navečer zajedno s dugoreškim učenicima izvodi program u dvorani tvorničkog Kazina u Dugoj Resi. Raznovrstan program bio je zapažen u tadanjoj štampi.

Florijan Čulig, učitelj, radi na školi Sv. Petar od 1930 do 1934. Pored rada u školi prisutan je i u kulturnom životu mjesta. Neko vrijeme bio je zborovođa pjevačkog društva u Dugoj Resi i orguljaš u Sv. Petru. Surađivao je i u stručnoj i u muzičkoj štampi. Piše u časopisu »Tamburaška glazba«, a osnovao je i Zadrugu za osiguranje stoke sa sjedištem u Sv. Petru iako je Zadruga obuhvaćala i šire područje.

U Novigradu na Dobri slavi se 1933/34. šk. god. prvi puta Majčin dan, u Dugoj Resi još 1930/31. šk. god., zatim 1933/34. kada je u tvorničkoj dvorani održana priredba, a predavanje o majci drži Andrija Gener, upravitelj škole, dok je program bio raznovrstan: deklamacije i dva igrokaza, dječji zbor otpjevao je dvije pjesme (uvježbao ih je Franjo Lasić), gimnastička igra (uvježbala Jelena Andasura). Duga Resa je slavila Majčin dan i 1937/38. šk. godine.

U mjesnoj vojnoj bolnici Crvenog križa službu bolničarki vrše učiteljice Ksenija Erbežnik i Jelena Miljević.

Pred drugi svjetski rat učiteljice Magda Magličić i Marija Šunko vode u Gornjem Zvečaju domaćinski tečaj.

Osnovna škola Duga Resa nabavila je šk. god. 1930/31. kino-projektor koji je otplaćivala prodajom ulaznica za kino-predstave organizirane jednom tjedno. Kino-projektor je nabavljen angažiranjem Jure Cindrića, ravnatelja škole.

Jure Cindrić (Slunj 1886 — Otočac 1968), učitelj, završio je učiteljsku školu u Petrinji. Službuje u mnogim mjestima i poslije službovanja u Dežanovcu (Daruvar) dolazi na rad u dugorešku školu 12. 10. 1926. god. Bio je vanredan pedagog i organizator života na školi jer je uz rad u razredu bio i ravnajući učitelj. Uz rad u školi bio je aktivan u društvenom životu Duge Rese.

Koliko je bio cijenjen ilustrirat će nam podatak da je 1930. rješenjem banske uprave u Zagrebu imenovan općinskim načelnikom te je tu dužnost vršio nekoliko mjeseci uz rad u školi.

Neko vrijeme (oko 1933. god.) sokolski je starješina, zatim tajnik upravnog odbora knjižnice, a jedno vrijeme i knjižničar.

U vremenu šesto januarske diktature, kad je vršio dužnost općinskog načelnika, pomaže da se riješi pitanje rada dugoreškog radničkog nogometnog kluba »Proleter«. Naime, »Proleter«, je zabranjen, zaplijenjen mu je inventar i onemogućen svaki rad. Uz pomoć Jure Cindrića klubu se vraća inventar i omogućava mu se rad uz uvjet da klub pro-

mijeni ime. Nasljednik »Proletera« prozvat će se »Duga Resa«. Predsjednik mu je Jure Cindrić.

Da je bio cijenjen i kao pedagog, pokazuje podatak da je rješenjem ministarstva prosvjete 1932. poslan na pregled škola u srezove Donji Miholjac i Valpovo u trajanju od mjesec dana. Godine 1933. inspicira škole u srezu Velika Gorica u vremenu od petnaest dana.

Raspon njegova zanimanja bio je širok. Uz navedeni rad vidimo ga kako drži predavanja tvorničkim radnicima (1928). Na godišnjoj skupštini sreskog učiteljskog društva (1929) drži predavanje »Kako izjednačiti naš književni jezik«.

Dvadeset i drugog 12. 1933. imenovan je sreskim školskim nadzornikom za škole grada i sreza Karlovca.

Četiri godine radit će na dugoreškoj školi učitelj Franjo Lasić, rođen 1898. god. u Karlovcu, a umro 1963. u Karlovcu.

Učiteljsku školu završio je u Karlovcu. Službovao u Tounju, Dugoj Resi, Tumju itd. Sredinom tridesetih godina radi u Karlovcu do odlaska u mirovinu.

Pred drugi svjetski rat zborovođa je karlovačkim pjevačkim društvima »Zori« i »Srpskom pjevačkom društvu«. Za rata će zbog jugoslavenske orijentacije biti po kazni premješten u Lukinić Brdo, a 1943. god. zatvoren je zbog suradnje s NOP-om.

Naročito je bio aktivan poslije rata, pa je tako jedan od organizatora kulturnog života u Karlovcu. Učestvuje i kod osnivanja »Karlovačkog kulturnog vjesnika« (1952), a u dva navrata je i urednik »Karlovačkog tjednika«. Bio je prisutan i u karlovačkom šahovskom društvu.

U Dugoj Resi radi od 5. 2. 1931. do ljeta 1935. Sa pjevačkim zborom svojih učenika učestvuje u mnogim kulturnim manifestacijama. »Najviše udjela u tim priredbama imao je Lasić«, piše u Spomenici dugoreške škole za 1931/32. školsku godinu ravnatelj škole Jure Cindrić.

U listopadu 1932. njegovim je nastojanjem osnovano »dramatsko pjevačko društvo« u Dugoj Resi i »opet jedan korak naprijed kroz školu« (Spomenica škole Duga Resa). Društvo je svoje pokuse imalo u školskim prostorijama.

U školskoj godini 1933/34. jedno je vrijeme ravnatelj škole, a istovremeno vodi i pjevački zbor sokolskog društva.

U vremenu službovanja u Dugoj Resi praktično nije bilo kulturne manifestacije u kojoj nije učestvovao i Franjo Lasić.

I dugoreški učitelj i ravnatelj škole Andrija Gener vodi pjevački zbor s kojim gostuje i u Zagrebu na smotri dječjih pjevačkih zborova (lipanj 1940).

Aleksandar Salinger, učitelj u Prilišću, drži (1928. i dalje) mještanima predavanja iz područja gospodarstva, higijene te seljanima posu-

đuje knjige iz školske knjižnice. Vodi tamburaški orkestar (1934—40), pjevački zbor (1939—40) u okviru Dobrovoljnog vatrogasnog društva (DVD) u kojem inače aktivno radi. Poslije drugog svjetskog rata radi kao školski nadzornik u Karlovcu.

Radi unapređenja nastave i upoznavanja domovine, škole organiziraju izlete svojih učenika. Tako će škola Toplice Lešće posjetiti Generalski Stol da djeca vide vlak (1937/38). Te školske godine posjetit će i Zagreb. Učenici škole u Barilovićkom Leskovcu (1932/33) išli su na izlet u Perjasicu, Kestenak i Poloj radi međusobnog upoznavanja djece. I dugoreški osnovnoškolci išli su na izlet, na more itd. Pri svakoj školi djeluje podmladak Crvenog križa.

Učitelji rade u ograncima Seljačke sloge i zajedno sa seljanima priređuju zabave.

Od 1941—1945.

Prvih dana okupacije sve škole dugoreške općine rade prema programu NDH. No, kako se narodni ustanak sve više širio, kako je slobodna teritorija bivala sve većom, kako je dio škola bio više ili manje vrijeme na poluoslobođenoj ili oslobođenoj teritoriji, javit će se i prve partizanske škole.

Takve se prve škole javljaju u listopadu 1942. i to u: Donjem Skradu za I i II razred sa 26 učenika do 20 godina starosti, Donjoj Perjasici s 10 učenika, Kestenku s 14 učenika, Koranskom Selu s 39 učenika, Koranskoj Strani s 29 učenika, Štirkovcu s 25 učenika, Orijevcu s I i II razredom od 17 učenika i Ponorcu za I i IV razred.

Osnovna partizanska škola u Kestenku radila je pod ratnim uvjetima samo 1942/43. školske godine. U njoj je radio talentirani omladinac-partizan Danilo Bunjevac iz Plaškog. Školu je štitio partizanski bataljon s komandantom Milošem Dudukovićem — Gugom.

Škola u Koranskom Selu bila je malo vojno učilište u kojem se obučavala 6. omladinska partizanska četa (1942).

Za partizanske učitelje organiziran je u rujnu 1942. godine učiteljski kurs od tri dana.

Prosvjetni rad naročito će oživjeti ljeti 1942. neposredno prije Prvog zasjedanja ZAVNOH-a, odnosno poslije Prvog zasjedanja AVNOJ-a. Stoga će se u svakom NOO formirati i prosvjetni odjel kojemu će školstvo biti prva briga. Tako OK KPH Karlovca na savjetovanju 3. 10. 1942. zaključuje da se priđe organiziranju rada škola i tečajeva za opismenjavanje i pripreme prosvjetni domovi za taj rad.

U Donjem Skradu organiziran je rujna 1942. tečaj za nepismene s 10 polaznika.

Obnavljanje rada škola poklapa se s pojavom oslobođene teritorije i novog nastavnog plana i programa. Nastavni plan i program temeljio se na Uputstvu Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku iz jeseni 1942. a obuhvaćao je, pored osnovne obuke, i kulturno-umjetnički rad (njegovanje narodne i partizanske pjesme, recitacije, pjevačke zborove, diletantske grupe, manifestacije i proslave), te vojnu obuku kao prilog jačanja pionirske organizacije uključene u Savez mlade generacije (SMG), kasnije USAOH.

Partizanske škole prestale su na ovom terenu privremeno s radom 20. siječnja 1943. pred 4. neprijateljsku ofenzivu,[13] a kasnije će se pojaviti epidemija tifusa i pjegavca te će prosvjetni radnici raditi na suzbijanju bolesti.

U partizanskim školama radili su učitelji ili gimnazijalci (s 4 razreda gimnazije), ali je bilo i učitelja koji nisu imali ni jedan razred gimnazije. Oni su se osposobljavali kroz učiteljske tečajeve. Tako npr. u Donjem Skradu radi omladinka Danica Končalović (1944/45) i Dragan Kozlina, omladinac (1944/45).

U izvještaju NOO-a za Kordun, upućen ZAVNOH-u ljeti 1943. godine, stoji: »Na 1. augusta 1943. započet će na Kordunu radom oko 25——30 škola u kojima je obuka prekinuta pred tri godine«.[14]

Školske godine 1943/44. rade na oslobođenom teritoriju škole (u 1. polugodištu): Donji Skrad (90 učenika), Točak, Kuzma Perjasička, Mali Kozinac. Na poluoslobođenom teritoriju radi Mrežnički Brest (učiteljice Vida Katić i Silvija Klokočevnik). U 2. polugodištu rade Mrežnica (Mala Kosa), Donji Skrad, Kestenak (Kepner Fanika), Koranski Brijeg (Dane Bunjevac i Dragan Majcen), Mali Kozinac i Točak (Oto Glikstal).

Rujna 1943. radi se u školama prema minimalnom i maksimalnom nastavnom planu i programu koji je svibnja 1944. dopunjen i primjenjivao se na svim oslobođenim ili poluoslobođenim teritorijama Hrvatske. U jesen 1944. god. donosi Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a plan i program.

Za rata školske prostorije često su korištene za smještaj ustaške, domobranske i okupatorske vojske (Sv. Petar, Barilović, Barilovićki Leskovac, Duga Resa, Donji Zvečaj, Gornji Zvečaj, Generalski Stol, Perjasica...). Zgrada dugoreške škole služi za okupatorsku vojnu bolnicu. Kad je situacija dopuštala, škola u Koranskom Selu postaje partizanska vojna bolnica. Zgrada u Stativama služi za smještaj općinskog poglavarstva.[15]

[11] Izvještaj Privremenog okružnog NOO Kordun upućen ZAVNOH-u 21. 5. 1943. -Materijal u HAK-u, kutija 1).

'• Branka Plaznik, Partizanske početnice u Hrvatskoj, 1983, str. 24.

[15] Godine 1943/44. i dalje u učiteljskom je stanu poglavarstvo općine.

Manja oštećenja pretrpjele su škole u Belaju, Gornjem Zvečaju, Prilišću i Stativama. U Belaju je oštećeno krovište škole i polupana stakla, u Bosiljevu je izgorjela stara školska zgrada (pa se obuka vršila u privatnim kućama u Dugačama i Hrsini, a 1945—46. šk. god. u župnom stanu), školu u Generalskom Stolu minirali su Nijemci poslije kapitulacije Italije (pa se 1944. godine nastava neredovito odvija u kući Antuna Škrtića u Erdelju).

U ratu je oštećena zgrada u Lešću Toplicama; u Barilovićkom Leskovcu oštećena je školska zgrada i neke gospodarske zgrade pa je 1943—44. za nastavu najmljena zgrada Ljube Dobrinić (kbr. 17). Školska zgrada u Natretiću izgorjela je rujna 1942. Zgrada škole u Perjasici izgorjela je s inventarom 8. 11. 1942.[16] Školske zgrade u Kestenku, Koranskom Selu i Srednjem Polju paljene su 1942. Zgrada u Bariloviću spaljena je 1943.

Za vrijeme žešćih ratnih operacija, kraćeg boravka vojski u školama ili rušenju zgrade trpjela je obuka te traju duži ili kraći prekidi.

Škola u Dugoj Resi zatvara se 10. IV. 1941. da bi 5. 5. u zgradu uselili talijanski vojnici. Nastava je u Belaju prekidana 1941. zbog »ratnog stanja« (Spomenica škole u Belaju). U Dugoj Gori škola je zatvona od rujna 1941. do 1945. U Perjasici s malim prekidima 1942—43. ne radi škola čitavo ratno vrijeme. Školu u Mrežnici u kuća Đurđa Vranješa br. 8 — zapalila je talijanska vojska generala Roate 16. 10. 1942. i nije bilo nastave do kraja rata.

Osnovne škole na poluoslobođenom području radile su povremeno čas po jednom čas po drugom nastavnom planu i programu. Škole koje su do kraja rata (1945) radile po programu NDH: Stative, Završje, Netretić, Novigrad, Jarče Polje, Generalski Stol, Donji Zvačej, Gornji Zvečaj, Lipa, Duga Resa, Sv. Petar, Belaj, Dubravci. Tu treba izdvojiti škole koje za rata nisu stalno radile ili od 1942. ili 1943. i 1944.

Evo nekoliko važnijih momenata po školskim godinama.

Školska godina 1941—42: u dugoreškoj osnovnoj školi nastava je započela redovito 1. rujna 1941. jer su talijanski vojnici ispraznili zgradu. Nastava traje do ožujka 1942. kad se u zgradu ponovo useljavaju Talijani. Nastava je u Sv. Petru započela 18. rujna 1941. jer je zgradu tek tada ispraznila talijanska vojska. Obuka je i inače prekidana više puta. Prekida nastave bilo je i u Donjem Zvečaju jer školsku zgradu zaposjedaju okupatorski vojnici; u Bariloviću je bio prekid nastave zbog boravka okupatorske vojske u školskoj zgradi, a i zbog studeni. U Grabrku nema nastave od 1942. do oslobođenja.

Godine 1941. u Barilovićki Leskovac dolazi iz Siče učitelj Ferdo Golob i 1942. odlazi u partizane, a za njim i učitelj Ivica Filjak koji

[16] Prema iskazima onih boraca NOR koji su imali zadatak da uništavaju forfitikacione objekte kako ih ne bi koristio neprijatelj. (Izjava Pere Vranješa)

pogiba u Bosni. Poslije toga će dosta mještana otići u partizane slijedeći primjer svojih učitelja. Okupatorska vojska oštetila je zgradu, uništila namještaj i knjige iz biblioteke, spalila plot itd.

Školska godina 1942—43: u Mihalić Selu nastupa veliki prekid nastave jer nije bilo učitelja. Iz istog razloga nema nastave i u Barilovićkom Leskovcu od 1942. do travnja 1943., a i u zgradi je okupator. Škola u Belaju ne radi od listopada 1942. do 9. svibnja 1943. U Donjem Zvečaju je šk. g. započela ranije, ali je nastava prekidana dva puta; u školi je talijanska vojska. Od rujna 1942. do travnja 1943. u Bariloviću nastaje prekid nastave jer su škola i gospodarske zgrade srušeni.
I ove i naredne dvije godine ne radi škola u Bosiljevu.

Školska godina 1943—44: prekida nastave bilo je u dugoreškoj školi od studenog 1943. do početka veljače 1944. jer je u zgradu upala njemačka vojska. U školsku zgradu u Sv. Petru Nijemci se useljavaju 1. 12. 1943. Škola Belaj ne radi od 27. 9. do 11. 10. 1943. zbog »promijenjenih prilika u selu« (Spomenica škole u Belaju). U školi u Donjem Zvečaju evidentirana su dva prekida nastave. I škola u Donjem Skradu ne radi kontinuirano, ali u vremenu kad je imala nastavu radi po nastavnom planu i programu ZAVNOH-a; tako je u njoj partizanska škola i u vremenu 1943—44. ima analfabetski tečaj s 20 polaznika. U ovoj školskoj godini radi i škola u Koranskom Brijegu i Malom Kozincu.

U Vorkapić Selu počeo je radom 2. maja 1944. tromjesečni učiteljski tečaj, koji su organizirale prosvjetne vlasti NOP-a.

Školska godina 1944—45: godine 1944. rade dva učiteljska tečaja: jedan u Slunju od 5. do 15. rujna i u Vorkapić Selu od 20. rujna 1944. pa slijedećih pet mjeseci.

U tom vremenu rade škole u Koranskom Brijegu (I—III razred), Koranskom Selu (I—IV razred) i Donjem Skradu (I—IV razred). Sve one rade po planu i programu ZAVNOH-a.

U Barilovićkom Leskovcu nastava se prekida od 15. 4. do 15. 6. 1945; u Lešću Toplicama nema nastave od 16. 4. do 6. 5. 1945. »zbog vojnih operacija« (Spomenica škole Lešće Toplice). Škola u Jarčem Polju ima više prekida nastave, s jednim dužim od mjesec dana. Zastoj rada je i u Donjem Zvečaju. U Belaju je u svibnju zatvorena škola »po Odluci narodne vlasti« jer je zgrada oštećena. Rujna 1944. ne radi škola u Prilišću.[17] Krajem veljače 1945. ne radi ni škola u Kuniću.

Od studenoga 1944. u Bosancima slijedi niz manjih prekida. U Donjem Zvečaju nastava počinje prije roka — 16. 8. 1944. Prije toga u zgradi je neprijateljska vojska. Nastava se održava do 16. 2. 1945. kad u zgradu ponovo ulazi njemačka vojska. Zatim će jedno vrijeme nastava biti redovita da bi do prekida došlo opet lipnja 1945.

[17] Izvještaj učitelja Leonarda Bendekovića.

U Završju škola ne radi cijele zime do 18. 3. 1945. U Netretiću djeca već dvije godine ne polaze nastavu.[18] Škola u Grdunu raspuštena je 1944. na duži rok. U Bariloviću je zastoj od 8 mjeseci zbog nedostatka ogrrjevnog drveta. Slično je i u Barilovićkom Leskovcu: u siječnju i veljači nema nastave zbog pomanjkanja ogrjeva. Drugi prekid je od polovice travnja do polovice lipnja zbog vojnih operacija.

Manjkavosti iz proteklih godina otklanjaju se produljenjem nastavne godine na račun praznika, otvaranjem pomoćnih razreda u kojima se godišnje svladavaju programi dviju školskih godina i, najzad, organizacijom analfabetskih tečajeva. Tako su prva tri razreda škole Belaj 1942—43. postala neocijenjena, a prevedena su u viši razred tek 1943—44. šk. god. kad su po skraćenoj osnovi završili dva razreda.

O radu škola na području bivše općine Bosiljevo navodimo sjećanja Jože Dokmana, Nikola Prokšelja i Janka Žunića:

»Uprkos svim nedaćama koje donosi rat, a pogotovo takav rat kakav se vodio u našoj zemlji, te uz sve teškoće i probleme na koje su u svom djelovanju nailazili Kotarski, odnosno Općinski narodni odbor Bosiljevo, oni su za čitavo vrijeme narodnooslobodilačkog rata vodili i brigu o prosvjeti i školovanju djece. Nastojalo se održavati, makar i u krajnje teškim i opasnim uvjetima, kakvu-takvu školsku nastavu kako bi se održao kontinuitet obrazovanja i odgoja djece na nivou koji je u tim uvjetima bio moguć.

Pri NOO-ima postojali su i odgovarajući organi. Pojedini drugovi su bili i zaduženi za prosvjetu. U Općinskom NOO-u Bosiljevo za školstvo je zadužen Janko Mržljak iz Pribanjaca. Iz njegovih navoda, kao i sjećanja Janka Žunića, predsjednika Općinskog i Kotarskog NOO-a Bosiljevo, vidi se da je Osnovna škola Bosiljevo zbog teških ratnih prilika prestala redovno raditi već u jesen 1942. Učiteljica Marija Repar otišla je u partizane, a i upravitelj škole Živko Grgurić i bračni par (učitelji Klinkar) odselili su iz Bosiljeva. Škola je tako ostala bez nastavnika i redovite nastave sve do oslobođenja jer se u samom mjestu Bosiljevu često smjenjivala partizanska i neprijateljska vlast. Tako su djeca Bosiljeva u stvari zaostala u učenju gotovo tri godine.

Već polovinom 1942. godine u partizane je otišao i učitelj iz Grabrka Josip Sabljić.

Škola u Gorincima (Lešće), iako je bila u blizini neprijateljskih uporišta, radila je skoro redovito jer su ustaše smatrale da radi u njihovoj kompetenciji. Međutim, pošto su upraviteljica škole (učiteljica Marija Živčić) i njen suprug Vlado bili simpatizeri NOP-a, oni su u toku 1944. i 1945. god. sve podatke o školi i nastavi dostavljali referentu za prosvjetu pri Općinskom NOO-u Bosiljevo.

[18] Izvještaj Mirka Sutliđa u ime Općinskog NOO Netretić za drugu polovicu ožujka 1945. god. (Materijal u HAK-u).

Škola u Laslavićima nije radila. Redovitu nastavu za djecu iz Prikuplja NOO je uspio jedino osigurati u Bosancima. Ali i tu se odgoj djece morao prigodi ti prilikama. Pošto je neprijatelj često upadao na ovaj teren, to je u školskoj 1943—44. godini inventar škole iz Bosanaca djelomično preseljen u selo Žubrince — u kuću Stanešić gdje je i održavana nastava. Školu je vodio učitelj Nevenko Rubeša koji je i ranije radio u Bosancima. U idućoj školskoj godini škola iz Žubrinaca preseljena je u Johe i Pribanjce. Podjelom škole na dva različita ona se približila učenicima prema mjestu obitavanja pa je djeci olakšan dolazak u školu. Osim toga, angažiran je i veći broj nastavnika.

U školi u Pribanjcima radila je tada Jelena Štiglić iz Vrbovskog. Škola je bila smještena u kući gostioničara Mate Rožića čija je porodica inače bila proustaški orijentirana pa je prebjegla u okupirani Karlovac.

U Johima je nastavu vodio učitelj Mladen, rodom iz Čavala kod Sušaka. Nevenko Rubeša bio je naročito zaslužan i aktivan za rad škola. On je pomagao i bio u neku ruku instruktor u obje škole. Veliku ulogu odigrao je i Janko Mržljak koji je s partizanskim učiteljima saobraćao i pomagao im u ime NOO-a Bosiljevo. Za svoj pregalački rad i uspješnost Mržljak je još u toku NOR-a bio pohvaljivan.

Pripojenjem Bosiljeva kotaru Vrbovsko 1944. godine o školama na terenu Bosiljeva brinuo se i Okružni NOO Delnice putem referenta Nade Šragalj.

Rad škola odvijao se pod teškim uslovima, a naročito je bilo teško i za učitelja opasno u danima neprijateljskih ofenziva ili upada. Tada su se učitelji zajedno s partizanima povlačili jer bi se nemilosrdan neprijatelj, a naročito ustaše, nad ovim požrtvovnim i poštenim rodoljubima osvećivao zbog toga što su oni i u najtežim časovima ostajali uz svoj narod i djecu te im posvećivali svoju pažnju. Rad škola u tako otežanim uvjetima bilo bi gotovo nemoguće organizirati da i sam narod Prikuplja nije u tome davao svoj veliki doprinos. I Janko Mržnjak, i Nevenko Rubeša, i drugi nastavnici često su sa roditeljima održavali sastanke i razgovore te im ukazivali kako je potrebno da se škola održi i da djeca što redovitije polaze nastavu. Roditelji su to prihvaćali i pomagali rad škola i izdržavanje učitelja. Tako je narod Prikuplja solidarno sakupljao i dovozio drva za grijanje školskih prostorija i vodio brigu o prehrani i smještaju učitelja koji su radili u spomenutim školama.

U ljeto 1944. stigla je na naše područje i učiteljica Slavica Stilinovi, rodom iz Sušaka. To je bila velika pomoć. Oslobođeni bosiljevački teren je tada raspolagao s dovoljnim brojem učitelja. Ti su nastavnici bili profesionalno kvalificirani, hrabri i pošteni učitelji i, što je najznačajnije, bili su veliki rodoljubi, odani stvari narodne revolucije. Zahvaljujući tome naša je narodna vlast, iako u vrlo teškim vreme-

nima, uspjela uz pomoć učitelja i roditelja organizirati učenje i osnovno školovanje djece. U tome je bilo puno uspjeha bez obzira na to što je nedostajalo odgovarajućih udžbenika, papira i drugih potrebnih pomagala i inventara. Entuzijazam, upornost i hrabrost učitelja, pomoć stanovništva ovog područja i poznata partizanska snalažljivost nadvladali su sve teškoće, a gubici u osnovnom obrazovanju djece umnogome su smanjeni zahvaljujući organiziranosti ustanova NOP-a na bosiljevačkom području.«

U Općinskom NOO u Netretić, Prosvjetni odjel krajem 1944. za rad 11 osnovaca zadužio je privremeno Mirka Boljkovca, tajnika odbora. U njegovu izvještaju od 16. 9. 1944. imamo podatke da škola u Netretiću ne radi, izgorjela je zgrada i nema učitelja za 60 učenika. U siječnju 1945. u Velikom Modrušpotoku ima 6 nepismenih.

U Stativama krajem 1944. rade dvije učiteljice s 40—50 učenika od 8—12 sati dnevno do podne i od 14—17 sati poslije podne. Teritorij je neoslobođen. Lipnja 1945. raspoređena je na ovu školu Ivana Dujmović brigom Prosvjetnom odjela kotara Karlovac.[19]

U Ribničkom Kuniću radila je 1944—45. škola s 88 djece i dva nastavnika, od kojih je Janka Belavića, koji je bio u vojsci, zamijenio Josip Gener iz Novigrada.[20] U školskoj zgradi u Ribničkom Kuniću održana je rujna 1944. Prva konferencija Kotarskog odbora AFŽ-a, na što nas podsjeća spomen-ploča podignuta 1961.

Kako su ratne godine odbile od škole mnogo djece, pristupa se, uz pomoć narodnih vlasti, organizaciji roditeljskih sastanaka radi masovnog slanja djece u školu. U Rosopajniku je siječnja 1945. god. održan roditeljski sastanak s 45 roditelja, a u Kuniću s 15 roditelja. Roditelji se opravdavaju nedostatkom odjeće i obuće.

I na oslobođenoj i poluoslobođenoj teritoriji čita se povremeno dječji list »Pionir«. Tako imamo podatak da učenici marindolske škole čitaju svoj list »Pionir«.[21]

Izvještaji NOO-a Netretić iz sredine siječnja 1945. o školi Prilišće ohrabrujući su: od 122 obaveznika školu polazi 81 učenik; nastava je u pitanju zbog nedostatka drva. Uz redovnu nastavu postoje i pomoćni razredi. Učenici imaju pionirsku organizaciju, sastanke održavaju u Domu Dobrovoljnog vatrogasnog društva i izdaju zidne novine te pjevaju partizanske pjesme. Za prvu polovicu siječnja 1945. NOO Netretić izvještava da po novom programu radi samo ova škola. U ožujku je selo imalo dvije učiteljice: jednu hrani selo, drugoj je Prosvjetni odjel NOO-a Netretić našao stan i hranu kod Jure Šterka u Vukovoj Gorici. Roditeljski sastanak održava se u Prilišću 29. 3. 1945. Sastanku prisustvuje i

■* Podaci u HAK-u.

[20] Prema podacima NOO-a Ribnik. (Materijal u HAK-u).

[a] Izvještaj škole Marindol od 26. 1. 1945.

drug Lorković iz Kotarskog NOO-a. U veljači 1945. škola ima i svoj odbor u kojem su: Josip Moškun iz Vukove Gorice, Nikola Erdeljac iz Prilišća i Nikola Draganjac iz Ladešić Drage.

Dana 14. 4. 1945. javlja Prosvjetni odjel NOO-a Netretić Prosvjetnom odjelu Kotarskog NOO-a Karlovac da je u Prilišću pronađeno osmoro djece koje je ovamo donio ratni vihor. Djeca su inače iz Jasenka (njih četvoro) i Drežnice (njih troje).

U Završju je rujna 1944. nastava započela redovito. Na školi rade dvije učiteljice: Katica Karabogdan i Rakić. Za prosvjetna pitanja zadužen je Mijo Zaborski. Prosvjetni odjel Kotarskog NOO-a poslao je ovamo na rad učitelja Jeronima Deriša.

Djeca Grduna školuju se redovito do 24. rujna 1944., a otada na školi nema učitelja pa nema i nastave za 70 sposobnjaka. Obuka se nastavlja 1945.

Jednoučionička zgrada škole u Jarčem Polju podignuta je 1943. Podigle su je okupatorske vlasti. Radom je počela 25. 5. 1943. god. iako je pravno osnovana još 1938.

Četverorazredna škola u Zagradcima osniva se 1944. na inicijativu mještana. Iako je škola osnovana još 1938., raditi je počela 1944. u kući Antuna Martiškovića i to po programu NDH.[22] Lipnja 1945. učiteljsko mjesto je popunjeno početnicom Skolastikom Pantić.

Nosioci odgojno obrazovnog rada na oslobođenom teritoriju

Pored onih koji su pritajeno prenosili duh revolucije u svoju sredinu i školu i koji su radili koristeći školi i revoluciji istovremeno, bilo je takvih prosvjetnih radnika koji su već prvih dana okupacije morali uzmaći na slobodni teritorij kao Josip Sablić (učitelj u Grabrku), braća Gener itd. Sa fronte su neki upućivani na partizanski učiteljski tečaj u Vorkapić Selo, npr. Podvorac, Vera Gener-Niemčić, Đuro Oršanić i dr.

Jure Podvorac rođen je 1926. godine. Kao učenik Učiteljske škole u Karlovcu ispoljava svoje napredne stavove i okuplja oko sebe istomišljenike. Ožujka 1944. stupa u NOB. Polaznik je učiteljskog tečaja od 20. 9. 1944. pri Okružnom NOO-u za Kordun. »Neobično je dobar djak.«[23] Poslije rata završava Filozofski fakultet u Zagrebu. Službuje u Zagrebu. Bio je i direktor škole. Umro je 1983. god.

Krajem 1935. god. zavladala je u Srednjem Poloju epidemija trbušnog tifusa. Škola postaje centar borbe protiv epidemije. Učitelj Milenko Ivanović (1910—1941) s ekipom Higijenskog zavoda obilazi sela i poma-

[22] »Odlukom Bana Savske banovine u Zagrebu od 29. 9. 1938. br. 61433 odobrava se osnutak školske općine Skupica za sela Skupica, Bukovlje i Zagradci (uz materijalnu pomoć općine)« — Spomenica škole Novigrad na Dobri.

[23] Izvještaj NOO-a za Kordun. (Materijal u HAK-u).

že, savjetuje, a i sam praktično radi, ograđuje vrela i si. Komunist je već 1935. godine. Pred okupaciju zemlje sekretar je partijske organizacije u Plaškom. Ustaše ga hapse 5. 5. 1941. i ubijaju negdje na Velebitu.

Marko Mutić, učitelj u Marindolu, povezuje se s članovima KP u Karlovcu te razvija živ politički rad osobito pred izbore 1938. Godine 1940. odlazi u Gornje Dubrave i tu ga zatiče okupacija. Ubijen je od ustaša kraj Ogulina 1941. godine.[24]

Marija Tatalović-Stankov rođena je 1907. god. Peto radno mjesto joj je u Perjasici, zatim radi u Ogulinskom Hreljinu. Sa suprugom Petrom, učiteljem, povezuje se s naprednim učiteljima. Dok joj se suprug nalazio u njemačkom logoru, nju odvode ustaše i ubijaju je 1941.[25]

Josip Ančić rođen je 1910. Službuje u Sv. Petru 1939. god. Kao domobranski oficir listopada 1942. s glavninom domobrana prilazi NOV, odnosno 7. banijskoj diviziji. Mjesec dana poslije toga pogiba kao borac NOV.[24]

Milica Mihaljević, rođena Zubar, učiteljica, službuje u Donjem Zvečaju od 1925. god. Zajedno sa suprugom strijeljana je na Kalniku 1942.[27]

Silvija Klokočevnik, učiteljica, rođena je u Trsatu 1913. Od 1937. godine služi u Grabrku, kotar Vrbovsko, zatim u Lešću Toplicama od 19. 11. 1940. do 19. 12. 1942. kad je premještena u Mrežnički Brest, kotar Ogulin. Druži se s naprednim učiteljima, a za vrijeme okupacije postaje aktivan član NOP-a. Mrežnički Brest bio je »ničija zemlja«, gdje su dnevno dolazile i prolazile kako partizanske tako i ustaške i okupatorske jediince. Ona u takvim uvjetima odvažno izvršava sve zadatke i uz cijenu života. U posljednje vrijeme više se morala zadržavati na susjednim oslobođenim teritorijima, nego u Brestu. Iako je bila krhke tjelesne građe, nije joj bilo teško pješačiti na desetke kilometara u Okružni NOO radi dogovora i uputa o daljem radu te da isti dan krene na nove zadatke. Tako je 5. 12. 1943. došla iz Komande mjesta Kestenak u Brest da održi sastanak s omladinom. Omladina se skupila u kuhinji školskog stana. Za vrijeme sastanka petorica ustaša iz Siče opkolila su školu, pucala kroz poluotvorena vrata i ubila Silvi ju Klokočevnik i Matu Malovića, političkog radnika na tom terenu, koji je tog dana došao u Brest.[28]

Marija Ropar rođena Grubišić, učiteljica, rođena je u Karlobagu 1908. U Bosiljevu radi od 1932. godine. Napredni je intelektualac i patriot, simpatizer NOB. U prvoj polovici 1942. pod nadzorom je ustaša.

[24] »Za slobodu«, Zagreb 1955., str. 108; 25. isto, str. 184; 26. isto, str. 175; 27. isto, str. 98; 28?. isto, str. 68.

Rujna 1942. prelazi s kćerkom na slobodni teritorij Korduna u vrijeme kad se tu otvaraju prve narodne škole. Polaznik je kursa u Vojnićkom Grabovcu, a krajem rujna učitelj u tom mjestu do početka 4. neprijateljske ofenzive. Postaje bolničarka 7. banijske divizije. I ona i kćerka oboljele su od tifusa i umrle. Pokopane su 1943. god. pod Prenjem u dolini Idubar.[29]

Mile Martinović-Ninkov rođen je u Sjeničaku 1911. godine. Od 1932. do 1934. učiteljuje u Perjasici, prvom radnom mjestu; zatim u Dabašnici. Od ljeta 1940. u Lasinjskom je Sjeničaku. Kamo god je došao, škola se otvarala narodu za sastanke, savjetovanje, priredbe... za sve što selo treba. Travnja 1941. mobiliziran je u 106. pješadijski puk u Karlovcu. Kao član KP od 1940. povezuje se s Vojnim komitetom koji ga zadužuje za politički rad u bataljonu. Pada u njemačke ropstvo i po povratku biran je u Kotarski NOO kirinsko-sjeničarski (1941). Siječnja 1942. zadužen je za prosvjetu u Odboru Korduna. Potom odlazi za komandira 1. čete 4. bataljona pa za komesara tog bataljona, a od kolovoza postaje politički komesar 1. kordunaške brigade (kasnije 4.) u 8. kordunačkoj udarnoj diviziji. Krajem 1943. predsjednik je Okružnog NOO za Kordun kad radi na otvaranju škola i angažiranju prosvjetnih radnika koji će podučavati mlade i širiti prosvjetu u narodu. U studenom 1944. pogiba u svom rodnom mjestu.[30]

Ljubu Vujčića rat je zatekao kao učitelja u Perjasici. Član je KP od 1937. Jedan je od osnivača partijske ćelije u Perjasici 1939. god. Učesnik je prvih oružanih akcija i organizator ustanka u Perjasici zajedno s Milutinom Karasom. Komesar je partizanskog odreda Perjasica i kulturno-prosvjetni radnik u odredu Debela kosa. Zatim je na dužnosti u Agitpropu OK KPH Karlovac za Kordun. Zbog neprijateljske djelatnosti strijeljan je 1944.[31]

Leonardo Bendeković, učitelj, rođen je u Prilišću 1906. Gimnaziju i učiteljsku školu polazio je u Zagrebu, a završio je 1927. godine u Karlovcu. Kao mladi učitelj služio je jedno vrijeme u Marindolu i to besplatno. Kasnije je radio u Bojni kraj Gline, odakle je premješten u Gradusu (kotar Petrinja) pa u Netretićko Završje. Poslije toga (1930) radi u Seljačkom narodnom sveučilištu (Škola narodnog zdravlja), a od 1934. ponovo je službovao kao učitelj i to u Mahičnu i Ladvenjaku i za rata u Krašiću. Tu se povezao s partizanima i 1944. je otišao s obitelji na slobodni teritorij kotara Karlovac i radio kao partizanski učitelj u Kuniću. Ustaše su ga uhvatile prilikom odlaska na ilegalni sastanak na poluoslobođeni teritorij, odvele u Lepoglavu i ubile.[32]

Učitelj Dane Klobučar rođen je 1903. u Lađevcu. Prvo mjesto službovanja bilo mu je Marindol (1926—34). Od 1934. službuje u Andrijev-

[19] Isto, str. 137.
[30] Isto, str. 93—94; također: rukopisna građa Pere Vranješa.
[31] Opširnije o njemu vidi u Zborniku 1, HAK 1959., str. 209.
>[2] »Za slobodu«, str. 29.

cima. Za okupacije surađuje s NOP-om. Kasnije radi u Lapovu (kotar Đakovo). Tu je 9. 12. 1944. uhvaćen i zajedno s predsjednikom NOO-a zaklan nasred sela.[33]

Marija Šutić rođena je 1909. u Brooklynu. U Dubrovniku je završila učiteljsku školu. Početkom 2. svjetskog rata službovala je u Sv. Petru na Mrežnici, a odakle je premještena u Dubrovnik (1942) gdje radi u odjelu za prosvjetu pa opet na školi. Održavala je vezu s partizanima i za NOP regrutirala nove ljude. Za vezu joj se provokativno obraća i jedan Nijemac. Rujna 1944. kod hvatanja biva ranjena i zaklana od istog Nijemca.[34]

Marija Tomić-Vasić, učiteljica, rođena je 1917. u Karlovcu. Školske godine 1939/40. radi u Korenić Potoku. Ubrzo je postala aktivistkinja bosiljevačkog područja, okuplja omladinu i radi sa ženama. Bila je članica Inicijativnog odbora za osnivanje AFŽ-a. Uhapšena je 1944. od ustaša i nakon izlaska iz zatvora radi u obavještajnoj službi karlovačkog partizanskog područja.[35]

Josip Sabljić, učitelj, rođen je 1915. u Saršoni (Rijeka). Učiteljsku školu završio je u Kastvu. Godine 1942. iz Grabrka odlazi u partizane gdje vrši odgovorne funkcije i postiže čin majora. JNA napušta 1948. godine, od 1955. učitelj je u Prilišću, a zatim kadrovik u Skupštini općine Duga Resa. Umro je 1969.

I perjasičkog vjeroučitelja Milu Dokmanovića, »narodnog popa«, ubijaju ustaše u Ivanić Jarku kraj Kmjaka krajem 1941. godine.

Mato Kolundžić, svetopetarski župnik i vjeroučitelj, napadao je s propovjedaonice ustašku politiku. Stoga su ga ustaše ubile 1945. godine.

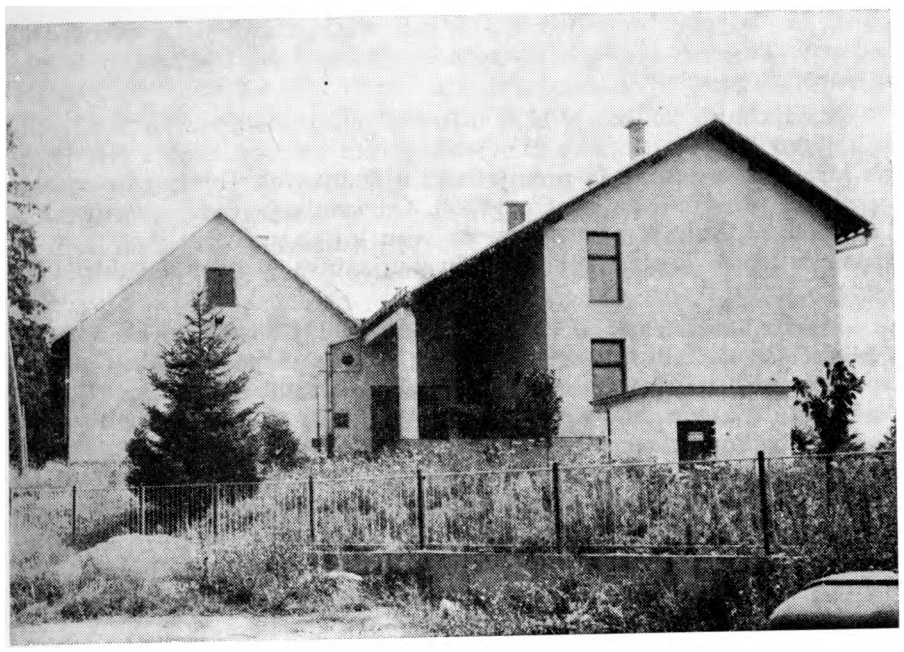
Kako se prvo oslobođeno područje Karlovca javlja oko Kunića, Prilišća i Bosiljeva, to će škola na tom području među prvima raditi po novom programu. U te škole probilo se i prvo svjetlo revolucije. Rađala se nova škola. »Odgoj u školi poprimio je ljudskiji sadržaj.. .«^

Mladi prosvjetni radnici i odgojitelji često tek koju godinu stariji od svojih učenika unose u školu novi duh prožet idejama revolucije, duh koji će zahvatiti sve i donijeti procvat osnovnog obrazovanja i u teškim uvjetima poslije rata.

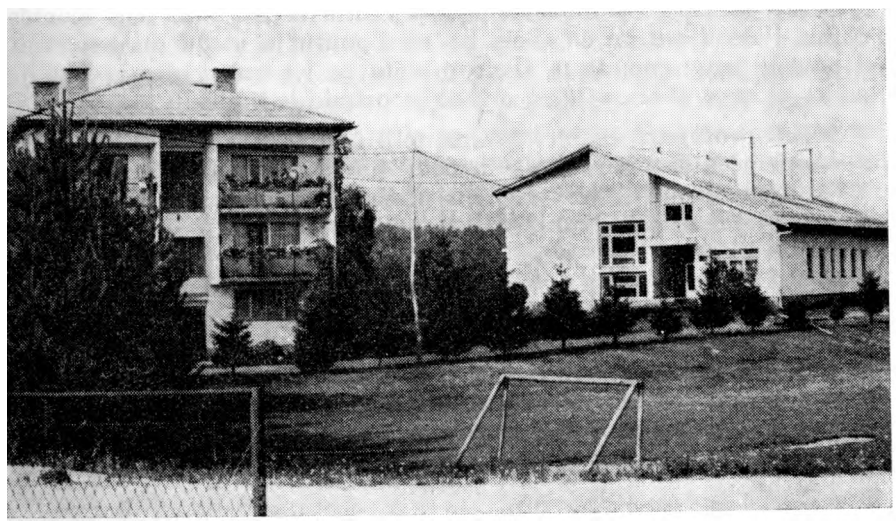
Poslijeratni razvoj školstva

Ovaj period školstva obilježava nekoliko bitnih komponenti. Školski prostorni (učionički i stambeni fond), učila i namještaj uvelike su stradali u minulom ratu. S druge strane, obavezno školovanje produžuje

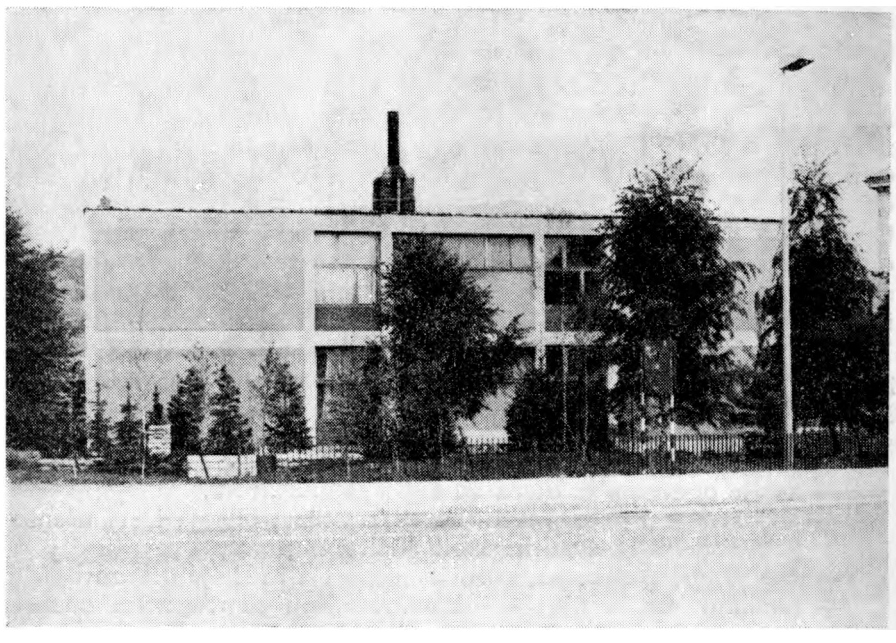
[13] Isto, str. 68.
[J4] Isto, str. 147.
[35] »2ene Hrvatske u narodnoj revoluciji«, Zagreb 1955.
[34] »Škola i odgoj u narodnoj revoluciji«, PKZ, Zagreb 1965.

Bosiljevo, OŠ »Marija Rapar«.

Perjasica, OŠ »Milutin Karaš«.

Duga Resa, OŠ »Vladimir **Nazor«.**

se od 4 na sedam pa zatim na osam godina. Prijelaz na novi sistem osmogodišnjeg školovanja traži i odgovarajući profil nastavnog kadra koji u prvim poratnim danima ne zadovoljava niti brojem. Tako je npr. u SRH poslije rata bilo 1069 učitelja manje nego prije rata. Stoga će na jednog nastavnika otpasti prilično velik broj učenika.

»Zakonom o sedmogodišnjem općem obrazovanju« (iz 1946) djeca su sa sedam godina života dužna polaziti osnovnu školu. Zato je i proklamiran proces prerastanja četverogodišnje osnovne škole u osmogodišnju tekao polako, u slijedu. Spomenuti činioci (prostor, učila, kadar ...) uvjetuju da taj hod bude nejednak i u Republici i u dugoreškoj općini. Nova sedmogodišnja škola (tad smo je zvali sedmoljetka) bila je tip škole do 1950. godine. U sastavu ima 4 niža razreda (razredna nastava) i tri viša (predmetna nastava). Jedna od karakteristika te nastave bila je bitka za idejnost, plansku nastavu, za kvalitet nastave koji prožima takmičarski duh.

»Zakonom o osnovnim školama« (1951) proklamirano je osmogodišnje školovanje (4 niža i 4 viša razreda). U tom vremenu (a i kasnije) škola teži za politehničkim obrazovanjem, uvodi se kabinetska nastava, rad u radionici, vrtu, voćnjaku; dijafilm i radio (kasnije i TV) nalaze

svoje mjesto u nastavnom procesu. Posebna pažnja posvećena je društveno-moralnom odgoju.

Na osnovu Odluke Sabora NRH (od 30. 7. 1954) uveden je u osnovne škole pored »tipa A« i »tip B« s nešto skraćenim planom i programom. No, 1958. u osnovno školstvo zakoračuje reforma i dosadašnja osmogodišnja škola dobiva ime osnovna škola. Novi plan i program donosi novu programatsku strukturu koju čine: nastava, rad sa slabijim učenicima, slobodne aktivnosti, zdravstvena zaštita učenika te opća kulturna i javna djelatnost škole. Svi ovi elementi ravnopravni su u tom procesu i njihova realizacija razrađuje se godišnjim planom i programom škole.

Nastavni planovi i programi trpjet će u narednom periodu manje izmjene i dopune. Danas osnovna škola radi prema »Našoj osnovnoj školi« što ju je 1972. godine donio Prosvjetni savjet SR Hrvatske.

Bitne oznake današnje škole su:

— ona je obavezna za djecu od 6—15 godine života,
— jedinstvena je, jedinstveni su cilj i zadaci odgoja i svi učenici poslije završene osnovne škole stiču ista prava,
— ona je općeobrazovna, učenika priprema za dalje obrazovanje i
— samoupravna, u njoj se nužno razvijaju samoupravni odnosi.

Školstvo se u dugoreškoj općini zateklo poslije oslobođenja u teškim prilikama. Iako su mnoge školske zgrade stradale u ratu, škole će manje-više nastaviti radom. Čak će se u tom smislu i mreža škola proširiti. Osnivaju se nove škole.

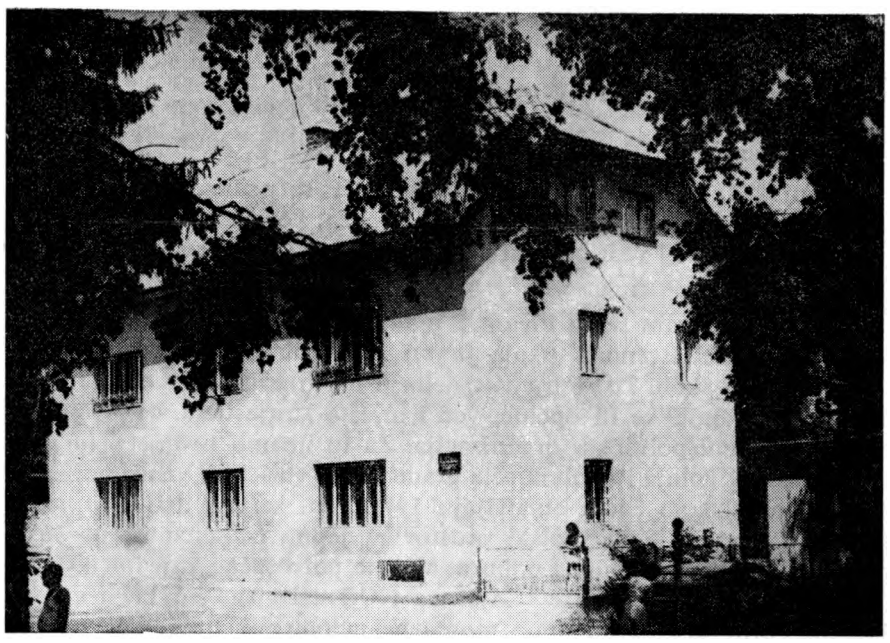
Agrarnom reformom škola u Vodenoj Draži dobiva zemljište i zgradu u kojoj će započeti nastava prve poratne godine (22. 11. 1945). Time je odteretila školu u Lipi i djelomično u Jarčem Polju. Ukinuta je 1961.godine.

Škola u mjestu Johi djeluje od 1945/46. šk. god. do lipnja 1955. Radi u privatnoj zgradi Slave Sotošeka. U nju polaze prvenstveno djeca iz Žubrinaca. Ukinuta je 1955.

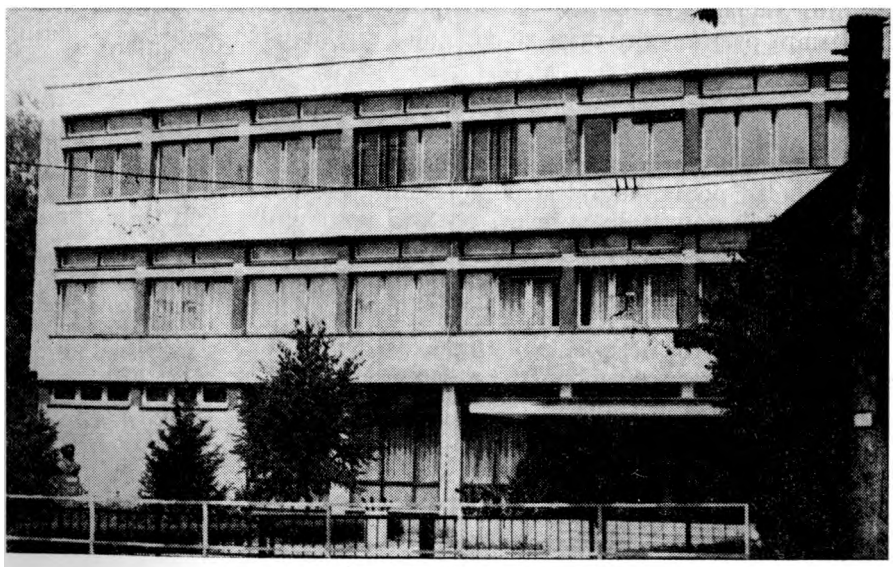
Zalaganjem mještana otvorena je 15. 11. 1945. škola u Donjem Poloju u privatnoj kući. Tu se održava nastava sve do 1951/52. šk. god. kad škola seli u novu zgradu koju su podigli sami mještani iz pripadajućih sela uz pomoć i rukovodstvo učitelja Ivana Potočnjaka. Od 1962. god. pripada općini Slunj.

Od jeseni 1955. pa do ljeta 1961. god. radi škola u Glavici. Pohađaju je djeca iz Glavice, dijela Vukove Gorice i Prilišća za prvih šest razreda; radi u dva odjeljenja i dvije smjene u privatnoj kući. Ukinuta je 1961.

Školska zgrada u Donjem Velemeriću podignuta je 1948. dobrovoljnim radom i novčanom pomoći mještana te Kotarskog sindikalnog vijeća. Ima jednu učionicu i dvosobni učiteljski stan. Te godine počela je i nastava.

Netretić, OŠ »Dragutin Hlajić«.

Duga Resa, OS »Ivan Goran Kovačić«.

Početkom šk. god. 1956/57. otvorena je škola u Belavić Selu u prvom katu Zadružnog doma. Nastava se vrši u dvije učionice. U prizemlju su učiteljski stanovi. Od početka je osmogodišnja.

05 *»Ivan Kovačić« Duga Resa*[37]

Manjak školskog prostora nadoknadit će se prilagođavanjem prostora u seoskim kućama, zadružnim domovima, korištenjem župnih dvorova i si. Sve veći i veći broj učenika u osnovnoj školi sve više otežava ovu situaciju.

U ovom periodu škola biva sve manje državnom ustanovom, a sve više postaje društvenom. Škola je briga radnih ljudi i oni sve više dijele brigu o školi. To se lijepo ogleda u nastojanju da škola ne bude samo stvar republike ili općine, već i mjesta i mještana, odnosno njihovih društveno-političkih organizacija. Za to imamo brojne primjere: npr. mještani Poloja i okolnih sela grade školu vlastitim snagama; zgradu u Generalskom Stolu obnavljaju 1945. god. seljaci dobrovoljno, a 1946. god. proširuje se školski prostor za jednu učionicu uz novčanu pomoć Kotarskog narodnog odbora, Mjesne potrošačke zajednice Generalski Stol, Narodne fronte i Mjesnog NOO-a. Ili kad se 1964. god. u Jarčem Polju dograđuju dvije montažne učionice, seljaci dobrovoljno izgrađuju temelje; samodoprinosom se popravlja zgrada u Donjem Zvečaju; kad se 1974. god. proširuje školski prostor u OŠ »Ivan Goran Kovačić« u Dugoj Resi, građani odvajaju dio samodoprinosa za dogradnju školskog prostora; odmah poslije rata seljaci svetopetarskoj školi sami osiguravaju drva za grijanje: sijeku u šumi, voze i pilaju, itd.

S vremenom se pokazalo da je mreža škola usitnjena, s druge strane, javlja se pomanjkanje stručnog kadra, naročito za više razrede, a i zbog drugih popratnih pojava i poslova povjerenih školi (tajnički poslovi, administracija, pedagoško-instruktivan rad ...). Zato je mrežu osnovnih škola trebalo racionalizirati. Tako se pristupa formiranju centralnih osnovnih škola (COŠ), kasnije nazvanih matičnim.

Gledajući broj učenika pojedine škole, prostor i kadrove, uzimajući u obzir i prometne mogućnosti na dugoreškoj općini formirano je šest centralnih osnovnih škola.

Mrežu škola razradio je NOO Duga Resa rješenjem br. 7841 od 12. 12. 1958. godine.

[37] Vidi poglavlje Centralizacija osnovnih škola.

05 *Generalski Stot*

Poslije drugog svjetskog rata škola radi u jednoj učionici. Godine 1946. prostor je proširen za još jednu učionicu, a 1953/54. škola dobiva i treću učionicu u zgradi Poljoprivredne zadruge (kuća Vrećica).

U novosagrađenoj školskoj zgradi obuka je započela 3. 1. 1955. god. S vremenom će i ovaj prostor biti pretijesan pa će 1962/63. raditi u tri smjene. Ukinut će se stoga tehnički odgoj, domaćinstvo, skratiti fond sati u muzičkom i fizičkom odgoju.

1965/66. šk. god. dograđena je školska zgrada te odsada škola ima šest učionica.

Centralizacijom početkom veljače 1959. god. škola dobiva tri područne škole (PŠ): Mrežnički Brest, Lešće Toplice i Dugu Goru.

Brojčano stanje krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola		PS	
I—IV razr.	88 uč.	Duga Gora (I—IV)	17uč.
V—VIII razr.	190 uč.	Brest (I—IV)	15uč.
Svega	278 uč.	Lešće Toplice (I—IV)	23uč.
		Svega	55uč.

Cijela OŠ Generalski Stol broji 333 učenika.

OŠ Barilovićki Cerovac

Centralizacijom dobiva PŠ Siča. 1960. godine ukida se kao COŠ i pripaja OŠ »Bratstvo i jedinstvo« Barilović te se rasformirava kao osmogodišnja škola.

OŠ »Milutin Karaš« Perjasica

Od jeseni 1941. do početka 1946. škola ne radi. Poslije rata radi u prostorijama poljoprivrednog dobra, zatim u dvjema neadekvatnim zgradama u mjestu. Šk. god. 1954/55. od šestogodišnje prerasta u osmogodišnju.

Ime OŠ »Milutin Karaš« dobiva 1964. god. Moderna školska zgrada podignuta je 1970. Te godine dobiva i zgradu za stanove prosvjetnih radnika.

Ova škola centralizacijom dobiva PŠ: Donji Poloj, Srednji Poloj, Koransko Selo, Kestenak i Mrežnicu. PŠ Donji Poloj pripojena je općini Slunj. Pš Mrežnica (Mala Kosa) ukinuta je 1979. god., a Koransko Selo 1982. godine.

Brojčano stanje krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola	PŠ	
I—IV razr.	36 uč. Poloj (I—IV)	12 uč.

V—Vili razr.	55 uč.	Kestenak (I—IV)	10 uč.
Svega	91 uč.	Svega	22 uč.

Cijela škola »Milutin Karaš« Perjasica ima 113 učenika.

OŠ »Marija Ropar« Bosiljevo

Danas radi u novoj školskoj zgradi podignutoj 1976. god. Ime je dobila iste godine.

Centralizacijom su joj pripale PŠ: Grabrk, Bosanci, Korenić Potok i Glavica. PŠ Korenić Potok i Glavica ukinute su 1961., a Bosanci 1973. godine.

Brojčano stanje krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola		PŠ	
I—IV razred	23 uč.	Grabrk (I—IV)	21 uč.
V—VIII razred	58 uč.	(V—VIII)	53 uč.
Svega	81 uč.	Svega	74 uč.

OŠ »Vladimir Nazor« Duga Resa

Centralizacijom dobiva slijedeće PŠ: Belaj, Mihalić Selo, Belavić Selo, Donji Zvečaj, Gornji Zvečaj, Bukovi je, Vodenu Dragu, Lipu, Jarče Polje, Novigrad, Dubravce, Zagradce, Sv. Petar.

S vremenom se viši razredi, jer su neki nakon centralizacije ostali na PŠ, uključuju u nastavu viših razreda COŠ. Zbog velikog priliva učenika nastava se vrši u tri smjene, s tzv. međusmjenom u koju polaze neka niža odjeljenja.

Kako je broj djece dorasle za školu sve više rastao iz godine u godinu, a i mjesto se širilo, to je na dnevni red došlo i pitanje osnivanja još jedne OŠ, tim više što je zgrada postojeće škole postajala svakim danom sve tješnja.

Zato će 1. 9. 1960. biti otvorena (tada Druga osnovna škola, danas OŠ »Ivan Goran Kovačić«) te će se ovim osnivanjem Prva osnovna škola (danas OŠ »Vladimir Nazor«) odteretiti jednog dijela učenika.

Šk. god. 1964/65. zbog dotrajalosti srušio se pod u jednoj učionici i nakon detaljnog uviđaja zaključeno je da se nastava u njoj više ne može držati te je počelo rušenje školske zgrade, a odmah zatim i gradnja nove. Za to vrijeme nastava se održavala jednim dijelom u prostorijama RKUD »6. maj«, dijelom u Industrijskoj školi, a najviše u OŠ »Ivan Goran Kovačić«.

1966/67. dovršena je nova školska zgrada pa škola opet radi normalno, ali dijeli prostorije (4 učionice u jednoj smjeni) s novoosnovanom gimnazijom.

Novosagrađena škola dobiva 1976. god. ime OŠ »Vladimir Nazor«, a 1982. u parku pred školom otkrivena je i književnikova bista.

Danas joj pripadaju PŠ (ostale su ukinute): Belavić Selo, Belaj, Bukovlje, Lipa i Gornji Zvečaj.

Brojčano stanje krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola		PŠ	
I—IV razr.	302 uč.	Belavić Selo (I—IV)	74 uč.
V—VIII razr.	358 uč.	Belaj (I—IV)	64 uč.
		Bukovlje (I—IV)	26 uč.
		Lipa (I—IV)	29 uč.
		Gornji Zvečaj (I—IV)	36 uč.
Svega	660 uč.	Svega	229 uč.

Cijela škola ima 889 učenika.

OŠ »Bratstvo i jedinstvo« Barilović

Poslije drugog svjetskog rata nastava se vrši u privatnoj kući Josipa Maglića.

Pitanje prostora toliko je aktuelno da će zbog porasta broja učenika u šk. god. 1947/48. učenici I i II razreda (kombinacija) pohađati nastavu svaki drugi dan.

Obnova školske zgrade dovršena je 6. 12. 1948. i škola seli u nove prostorije (dvije učionice). Više prostora dobit će početkom šezdesetih godina kad iz školske zgrade isele nastavnici, a stambene se prostorije prilagode za učionice.

Centralizacijom su joj pripale PŠ: Barilovićki Leskovac, Donji Skrad, Velemerić i Ladvenjak koji će kasnije pripasti OŠ »Ivica Gojak« Turanj. OŠ Barilovićki Cerovac te Siča priključuju joj se 1960. godine.

Današnje ime OŠ »Bratstvo i jedinstvo« dobiva 1969. godine.

Brojčano stanje krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola		PŠ	
I—IV razr.	61 uč.	Barilovićki Cerovac	
V—VIII razr.	126 uč.	(I-IV)	23 uč.
		(V—VIII)	37 uč.
		Donji Skrad (I—IV)	8 uč.
		Siča (I—IV)	18 uč.
		Barilović Leskovac (I-IV)	8 uč.
		Velemerić (I—IV)	23 uč.
Svega	187 uč.		117 uč.

Cijela škola ima 304 učenika.

OS »Dragutin Hlaić« Netretić

Procesom centralizacije dobiva PŠ: Prilišće, Kunić, Završje i Donje Stative.

OŠ »Dragutin Hlaić« dobiva ime 1976. godine.

Dragutin Hlaić bio je drvorezbar i kipar; sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac, sekretar Agitpropa Kotarskog komiteta za Karlovac; borac i revolucionar.

Na PŠ Stative bit će od 1978. samo viši razredi, dok niži polaze nastavu u OŠ »Veljko Vlahović« u zgradi podignutoj u Gornjim Stativama. PŠ Prilišće i PŠ Kunić gube (prva 1976, druga 1971. god.) više razrede dok je Završje od šestogodišnje postalo četverogodišnja.

Brojčano stanje učenika krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola		PŠ	
I—IV razr.	30 uč.	Stative (V—VIII)	61 uč.
V—VIII razr.	89 uč.	Prilišće (I—IV)	11 uč.
		Završje (I—IV)	11 uč.
		Kunić (I—IV)	9 uč.
Svega	119 uč.		92 uč.

Cijela škola ima 211 učenika.

OŠ »Ivan Goran Kovačić« Duga Resa

Prilikom podjele školskog teritorija (1960) s OŠ »Vladimir Nazor« ovoj školi pripale su PŠ: Donji Zvečaj, Dubravci, Zagradci, Novigrad i Jarče Polje. I mjesto Duga Resa podijeljeno je između dviju škola.

Kad je 1960. otvorena, radila je u zgradi koja osim 12 učionica i odgovarajućeg sanitarnog čvora nije imala niti jednu prostoriju više (zbornica, kabinet, kancelarija...). To je bila tzv. prva etapa izgradnje pa je tokom vremena započeta akcija za gradnju II etape. Dogradnja je dovršena 1974. Tad je škola dobila i ostali prostor.

Ime OŠ »Ivan Goran Kovačić« Duga Resa dobila je krajem 1976. god. Dotada se zvala Druga osnovna škola.

Dana 16. 6. 1983. uz prisustvo velikog broja građana, predstavnika škola prijateljica (»Miran Jare« Ćrnomelj i »Nurija Pozderac« Cazin) otkrivena je bista Ivana Gorana Kovačića (rad akademskog kipara Stanislava Mišića).

PŠ Jarče Polje odcijepila se od ove škole 1964. zajedno s PŠ Novigrad.

Brojčani podaci krajem 1982/83. šk. god.:

► Matična škola		PS	
I—IV razred	326 uč.	Dubravci (I—IV)	36uč.

V—VIII razred	374 uč.	Zagradci (I—IV)	35 uč.
		Donji Zvečaj (I—IV)	39 uč.
Svega	700 uč		110 uč

Cijela škola ima 810 učenika.

OŠ Jarče Polje

Učenici VII i VIII razreda polaze nastavu u Dugoj Resi i voze se autobusima Pamučne industrije Ruga Resa zajedno s radnicima. Kad je Pamučna industrija Duga Resa obustavila prijevoz radnika vlastitim autobusima, otpala je mogućnost prijevoza učenika u Dugu Resu. Stoga oni nastavljaju školovanje u Jarčem Polju, ali škola ima samo jednu učionicu te će se nastava vršiti u 4 smjene, a šk. god. 1963/64. čak u pet smjena.

Savjet za prosvjetu općine Duga Resa donosi odluku da se zgrada jarčepoljske škole proširi, odnosno dogradi dijelom koji će imati dvije učionice. Dogradnja je dovršena 1964. god. i te se godine škola konstituira kao COŠ s PŠ Novigrad.

Brojčano stanje učenika krajem 1982/83. šk. god.:

Matična škola		PŠ	
I—IV razred	41 uč.	Novigrad (I—IV)	22 uč.
V—VIII razr.	88 uč.		
Svega	129 uč.		22uč.

Cijela škola ima 151 učenika.

U toku je reorganizacija mreže osnovnih škola koja se ogleda u tome što će se smanjiti broj matičnih škola. Tako se u 1984. god. OŠ Jarče Polje integrirala s OŠ »Ivan Goran Kovačić« Duga Resa. Od 1. 1. 1985. to se zbilo s OŠ »Marija Ropar« Bosiljevo. Obje navedene škole postale su tako PŠ OŠ »Ivan Goran Kovačić« Duga Resa.

* * *

Nastavnici kojih u prvim poratnim godinama nedostaje, obavljaju svoj posao u školi radeći najčešće u dvije i tri smjene. Za 1955/56. šk. godine Savjet za školstvo kotara Karlovac utvrđuje škole sa izuzetno teškim uvjetima života i rada pa su tu uvrštene škole: Barilovićki Leskovac, Barilovićki Cerovac, Brest, Donji Skrad, Donji Poloj, Kestenak, Koransko Selo, Mala Kosa, Perjasica i Srednji Poloj.

Pored rada u nekoliko smjena nastavnici se angažiraju i na kulturno-prosvjetnom i političkom prosvjećivanju svoga mjesta. Duh obnove i izgradnje porušene zemlje uveliko se osjetio i u školi. Pa ako se mjesto okrenulo školi, i škola se dobrano okrenula mjestu.

Kako se školovanje u osnovnoj školi proširilo na sedam pa na osam godina, škola vodi bitku za što bolji polazak učenika koristeći pri tome demokratska sredstva: uvjeravanje roditelja o potrebi škole. Tako npr. u Dugoj Resi (početkom pedesetih godina) nastavnici obilaze roditelje učenika nepolaznika i razgovaraju s njima o potrebi slanja djece u školu.

Na školi se osnivaju pionirske organizacije u okviru kojih se učenici upoznaju sa stanjem u svom razredu, analiziraju stanje, donose zaključke, pripremaju se za razredne svečanosti, priredbe itd. Pionirsku organizaciju vode nastavnici, a bilo je slučajeva da je vode i omladinci iz pojedinog mjesta, npr. u Dugoj Resi ili u Belavić Selu gdje Pionirsku organizaciju vode omladinci Vera Žalac i Milan Dobrinić.

U Generalskom Stolu i nastavu tjelesnog odgoja vode omladinci (1946/47).

Škole koje imadu dovoljno prostora organiziraju i rad školskih (mliječnih) kuhinja. Može se reći da se povremeno javljaju u svim našim školama.

Kao novina u školu se uvodi tzv. radna zajednica. Jednom mjesečno sastaju se učitelji s jednog područja na pojedinoj školi. Na dnevnom redu je praktično predavanje u razredu, analiza predavanja, zatim stručno predavanje i iznošenje političke situacije. Kasnije će ta institucija prerasti i modificirati se u stručne aktive, koji i danas rade, ali mijenjaju oblike djelovanja: jedno vrijeme rade na školi kad nastavnici iste struke čine jedan aktiv; kasnije se nastavnici jedne struke sastaju u Karlovcu i si. zajedno s nastavnicima iz užeg područja oko Karlovca.

Pedesetih godina osnivaju se na školama i učeničke zadruge s ciljem unapređenja proizvodnog odgoja. Na većim ili manjim parcelama učenici stječu prva znanja iz poljoprivrede. Uzgaja se sortna pšenica koja se kao sjeme prodaje seljacima (nastavnik Slavko Katušin na OŠ Duga Resa, krajem pedesetih godina), njeguju pčele (OŠ Netretić), sije se hibridni kukuruz (Generalski Stol), proizvodi i prodaje cvijeće (nastavnik Petar Belavić, OŠ Duga Resa), uzgajaju se voćke i si.

Prvih poslijeratnih godina uz svaku školu vezan je jedan ili više tečajeva za nepismene. Tako je u mjestu Bosanci 1950/51. potpuno likvidirana nepismenost.

Prosvjetni radnici tih godina učestvuju u pripremama za izbore NF.

Školske prostorije služe za održavanje priredbi i predavanja prilikom značajnijih datuma (1. maja, Dana Republike, 8. marta...), odnosno prilikom dočeka i ispraćaja Titove štafete (Štafeta mladosti) itd. Uoči praznika u našim mjestima pale se krijesovi.

U mjestama koja imadu ogranke Seljačke sloge učitelji učestvuju aktivno u radu vodeći grupe tamburaša i plesača. Sve te aktivnosti pred-

stavljaju se publici na brojnim smotrama u nekim mjestima općine, Dugoj Resi, regionalnim i republičkim smotrama.

Političke škole za omladinu su rjeđe, ali i njih vode prosvjetni radnici (Barilovićki Leskovac).

U radu sa ženama učestvuju uglavnom učiteljice, dok s omladinom rade svi.

Gdje postoji mogućnost u školskim prostorijama otvaraju se čitaonice za mještane. Tako npr. u Lešću Toplicama mještani mogu čitati: »Ženu u borbi«, »Vjesnik« i »Borbu« (1945—46), u Barilovićkom Leskovcu: »Gospodarski vjesnik«, »Naprijed«, »Borbu« (1951).

Krajem školske godine škole priređuju izložbe učeničkih radova: slika, ručnog rada i si.

Pedesetih godina osnivaju se narodna sveučilišta. I na tom poslu su škole uz pomoć ljudi iz pojedinog mjesta nosioci tog rada. U Bosiljevu narodno sveučilište (NS) vodi učitelj Ante Dumbović zajedno s prosvjetnim radnicima i mještanima, u Dugoj Resi upravitelj škole Vladimir Turković raspoređuje nastavnike prema njihovim sklonostima na pojedina područja vanškolskog rada pa tako u NS radi Krešimir Trampetić, kasnije Nikola Vrkljan.

U Netretiću NS vodi upravitelj škole Fabijan Mikulec uz pomoć prosvjetnih radnika i Mije Šavora, službenika, te Andrije Sente, veterinara (1957).

Tipičan primjer vanškolskog rada prosvjetnih radnika je OŠ Generalski Stol. Za vrijeme dok na školi vrši dužnost direktora Danica Marušić, nastavnici rade i van škole u Dobrovoljnom vatrogasnom društvu Generalski Stol, Društvu za tjelesni odgoj »Partizan« itd. Osnivaju i odred izviđača.

Neke škole izdaju dječje listove: OŠ »Vladimir Nazor« Duga Resa izdaje list u dva navrata, krajem šezdesetih i sredinom sedamdesetih godina; OŠ »Dragutin Hlaić« Netretić, PŠ Stative (nastavnik Marko Trpčić) izdaje 1965—66. list »Cvjetaj mladosti«, izašlo je 17 brojeva; OŠ »Ivan Goran Kovačić« Duga Resa izdaje 1974—75. list Brezu. Izašlo je 7 brojeva.

Krajem šk. god. za Dan dječje radosti, Dan Republike, dan primanja pionira u pionirsku organizaciju, dan primanja omladinaca u omladinsku organizaciju itd. škole daju priredbe i za školsku djecu i građane.

Pri školama postoje brojna sportska društva i grupe, što opet ovisi o sklonostima nastavnika fizičkog odgoja. Uz svaku školu nalazi se i igralište. Povremeno se organiziraju i sportska takmičenja (nogomet, stolni tenis) i obavezno svake godine uoči 6. maja, Dana oslobođenja Duge Rese, u Dugoj Resi se organizira Trka oslobođenja u kojoj učestvuju učenici svih dugoreških osnovnih škola i Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje Duga Resa.

Svake školske godine organizira se općinsko takmičenje u pružanju prve pomoći.

Neke škole (pored već spomenute škole Generalski Stol) imadu i odrede izviđača. Naročito je aktivan odred u Dugoj Resi. Pedesetih i šezdesetih godina vodio ga je uz pomoć građana nastavnik Dragutin Skoko.

Dječje jaslice i vrtić Duga Resa

Vlasnici Pamučne industrije Duga Resa osnovali su 1926. god. zabavište koje je vodilo brigu o djeci tvorničkih radnika. Prvi prostor bio je u današnjoj Jurkasovoj ulici br. 2, a imao je dvije veće sobe. Kasnije je za rad ove ustanove osposobljena današnja zgrada, bivša ledana porodice Medved.

Od osnutka pa do 1954. god. Dječje jaslice i obdanište (kako se ova ustanova zove od 1946. god.) briga su Tvornice, a od 1954. je samostalna ustanova.

Nova zgrada za potrebe prihvaćanja djece do treće godine starosti, podignuta je 3. rujna 1948.

U odgojno-obrazovnom radu započinje se intenzivnijim kulturno--umjetničkim radom s djecom, a osniva se, pored ostalog, interno kazalište. Tada ustanova dobiva prvi puta stručne učitelje.

Današnji naziv Dječje jaslice i vrtić dobiva 1965. godine.

Kako se posljednjeg decenija povećao broj djece koja bi se trebala koristiti uslugom ove ustanove, pokazala se potreba za proširenjem jer tadanji prostor nije mogao zadovoljiti. Stoga su brigom radnih ljudi Duge Rese 1981. god. proširene prostorije, odnosno podignuta je nova zgrada na novoj lokaciji (između željezničke stanice i Stare ceste). Tako danas postoje dvije organizacione jedinice ove ustanove.

Ustanova se danas sve više okreće društvu i korisnicima organizacijom produženog boravka, organizacijom kino-predstava u tzv. malom kinu, malom školom.

Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje Duga Resa

Industrijska tekstilna škola (to je prvi naziv današnjeg Centra) u Dugoj Resi osnovana je i počela radom 1947. god. Cilj škole je pripremanje kadra (prelci, tkalci, oplemenjivači) za tekstilnu industriju karlovačkog bazena, ali i drugih krajeva Jugoslavije. Tako će se već u prvoj generaciji učenika naći oni iz SR Crne Gore, SR Bosne i Hercegovine, odnosno dijelova SR Hrvatske.

Kako škola nije imala vlastitu zgradu, to se teoretska nastava vršila u tzv. samačkoj zgradi na Inzlu u dvjema prostorijama prilagođenim za školske učionice. Praktična nastava obavljala se u odgovarajućim

prostorijama u pogonima Pamučne industrije Duga Resa. U zgradama na Inzlu bio je smještaj i prehrana učenika.

Slijedeće godine 1948—49. škola dobiva još tri odjeljenja prvog razreda te zbog pomanjkanja učioničkog prostora seli u krug Pamučne industrije jer su skladišne prostorije prilagođene za učionice. Tako su dobivene četiri učionice i odgovarajući radionički prostor. Pamučna industrija ustupila je školi nekoliko stručnjaka koji su vodili praktičnu nastavu. I strojevi potrebni za praktičan rad montirani su od starih strojeva iz Pamučne industrije. Uopće za period od 1947. do 1951. možemo reći da školom rukovode ljudi iz Tvornice koji su po prirodi svoga posla bliži ovoj djelatnosti. Tako je direktor škole bio Ivan Graho, direktor Pamučne industrije.

1956. god. za direktora dolazi Antun Kučić, koji je posebno zaslužan za razvoj tekstilnog obrazovanja u karlovačkoj regiji.

Još dok je bila u krugu Pamučne industrije na školi se osniva (1956) tzv. majstorska škola koja osposobljava visokokvalificirane radnike tekstilce. Nju polaze pretežno radnici tekstilnih tvornica karlovačkog tekstilnog bazena, ali ih ima i iz drugih republika.

Godine 1959. škola dobiva novu vlastitu zgradu i seli na lokaciju van kruga Pamučne industrije. Novosagrađena zgrada pruža — s obzirom na učionički i radionički prostor — sve uvjete za bolji rad škole. U cilju podizanja kvaliteta nastave i osiguranja nastavničkog kadra 1960. dovršena je i stambena zgrada za nastavno osoblje.

U okviru škole osniva se 1961. i Viša tehnička tekstilna škola. Zadatak je škole da osposobljava kadrove tekstilne struke s višim stručnim znanjem i to za zanimanje: prelac, tkalac, pletač i kemičar. Nastava traje dvije godine (četiri semestra).

Te godine škola mijenja ime u Školski centar za stručno obrazovanje tekstilnih radnika. Osnovale su ga »Vunena industrija« Karlovac, Tekstilna industrija »Lola Ribar«, Karlovac, Karlovačka trikotaža »Velebit«, Tvornica jutenih proizvoda »Konteks« Karlovac te Pamučna industrija Duga Resa kao nosilac prava i obaveza (Odlukom Radničkog savjeta od 8. 2. 1961. god.).

Radi smještaja učenika i studenata izgrađen je 1972. god. Đački dom »6. maj« sa 150 ležajeva. Time je škola osigurala veći priliv učenika iz drugih krajeva zemlje.

Dugoreška Gimnazija postaje 1971. god. jedan od OOUR-a ovog Školskog centra, a 1974. integriraju se u cjelinu Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje.

Budući da je broj učenika iz godine u godinu rastao, ali razvijao se i nastavni proces to je tadašnja školska zgrada postala pretijesna pa je 1977. proširena tako da danas zadovoljava potrebe Centra.

Viša tehnička tekstilna škola radi od 1983. kao dio Tehnološkog fakulteta u Zagrebu.

Razvojni put Centra pokazuje veliko razumijevanje i brigu radnih ljudi karlovačkog tekstilnog bazena, naročito Pamučne industrije te Skupštine općine Duga Resa. Odnos proizvodnja-škola dobio je u ovom slučaju svoju zurovsku potvrdu.

Gimnazija Duga Resa

Osnovana je i proradila 1966. god. Te godine dovršena je i nova zgrada OŠ »Vladimir Nazor« (tada Prva OŠ) i u četiri učioničke prostorije vršila se nastava u jednoj smjeni. Predavači su bili novoprimljeni nastavnici, a dio ih je s karlovačkih srednjih škola koji su ovdje radili honorarno.

1971. Gimnazija se priključuje Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje Duga Resa.

Ekonomska škola radi u Dugoj Resi od 1961. kao područno odjeljenje Ekonomske škole u Karlovcu.

Napomena

Čitalac će ponekad uočiti izvjestan nesrazmjer između opsega građe u pojedinim dijelovima radnje. To je odatle što nismo raspolagali spomenicama svih škola o kojima govorimo. Od četrdesetak i nekoliko škola imali smo 14 spomenica i od njih su neke rekonstruirane nakon minulog rata. Stoga smo podatke tražili u raznim izvorima i zato je moguća neka netočnost jer je, napominjemo, ovo prvi rad te vrste, a razni izvori davali su ponekad i različite podatke. Mi smo se odlučili za one koji su u radnji.

Miroslav šantek
Marko Trpčić-Kordiš

Kultura i prosvjeta

Narodno stvaralaštvo

Do sada nije nitko cjelovito obradio, popisao i sredio, te ocijenio narodno stvaralaštvo (usmenu književnost, glazbu, ples, običaje) s područja dugoreške općine iako i na ovom području postoje sve vrste narodnog stvaralaštva: pjesme, zagonetke, pripovijetke itd. One su dijelom autohtone, samonikle, dijelom su došle s drugih područja.

Nekad je npr. svadbeni obred takav po shemi karakterističnoj za svatovske običaje kraja, ali je to danas zamrlo ili se javlja vrlo rijetko. Najviše se zabavljalo u predasima poljskih radova (berba vinograda), za jesenskih i zimskih večeri (komušanje kukuruza ...). Tad se pjevalo, pričalo, zagonetalo i si. Ukratko: narodna umotvorina kao stvaralački izraz i potreba javit će se maltene u svakom trenutku čovjekova života.

Narodna književnost našeg kraja obrađivana je od slučaja do slučaja. Kako se jedan dio dugoreške općine prostire i na Kordunu, to možemo neka djela narodnog stvaralaštva naći u zbirkama pojedinih sakupljača sa tog i šireg područja. Međutim za nas su naročito važni:

Nikola Begović (1821—1895), svećenik i pisac, izdaje »Srpske narodne pjesme iz Like i Banije« (Zagreb, 1885). Uz pjesme daje i druge podatke.

Manojlo Bubaš Kordunaš, koncem 19. i početkom 20. st. učitelj u Sadilovcu, sakupljao je građu o narodnim običajima. Izdao »Srpske narodne pripovijetke s ogulinskog Korduna, iz Like i Krbave i Bosne« (Zagreb, 1936).

Stanko Opačić-ćanica sakupio je i uredio zbirku »Narodne pjesme Korduna« (Zagreb, 1971). U zbirci su pjesme starijih i novijih vremena pa i one iz NOB. Uz zbirku je dana i rasprava o narodnim pjesmama, izvorima i si. Donosimo pjesmu »Čobanica Mara« za koju veli pisac da se u njegovu djetinjstvu pjevala na cijelom Kordunu:

Bolna leži čobanica Mara
Sa svojom se majkom razgovara:
»Mila majko, budi me u zoru,
Primakni me mojemu prozoru
Da ja vidim dikine svatove,
Da i' vidim, da me želja mine.
Poznaću mu, majko, konja vrana
I na njemu mojega dragana;
Da pogleda, da mi se okrene.
Da 1' se sjeća svoje nesretnice?
Mila majko, ako me se sjeti,
Čini mi se, lakše ću umrijeti!«

Rudolf Strohal (1856—1936) sakupljao je narodno blago s područja Stativa. Autor je djela »Narodne pripovijetke iz sela Stativa« (1886) i djela »Narodni ženidbeni običaji u Stativama« (»Pobratim«, 1892). Sakupljao je i narodne pjesme.

O glazbenom folkloru dugoreške općine donosimo misli Grozdane Marošević, stručnog suradnika Zavoda za istraživanje folklora (ZIF):

»Podatke o folklornoj glazbi nalazimo katkad sporadično u povijesnim i mjestopisnim radovima[1], a izvori o njoj uglavnom se svode na rukopisne zbirke u kojima ima primjera folklorne glazbe dugoreškog područja[2], i na rijetke, kraće priloge koji se ograničavaju na prikaz samo nekih mjesta ili pojedinih vrsta pjesama.[3]

Posljednje dvije godine u organizaciji ZIF-a iz Zagreba započeto je istraživanje folklorne glazbe ove općine. Prikupljena građa pohranjena je u Fonoteci ZIF-a na 25 magnetofonskih vrpci pod signaturama

[1] Rudolf Strohal, Karlovački kotar od 15. do 19. vijeka, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 30, sv. 2, Zagreb, 1936, str. 65—144.

[2] Nikola Hercigonja, Hrvatske narodne popijevke I i II, rkp. zbirka ZIF-a, sign. 170—171, 1954. god.

■— Grozdana Marošević, Vokalna folklorna glazba sela Kejići i Brest općine Duga Resa. diplomski rad, rkp. zbirka ZIF-a, sign. 989, Zagreb 1979. god.

[3] Hrvatske narodne pjesme i plesovi, sv. 1. Uredili N. Sremec i V. Zganec, Zagreb 1951., str. 72. i 74.

— Josip Poslek, Lešće na Dobri, Sv. Cecilija, 1908. rubrika Dopisi, str. 95.

— G. Marošević, Rozgalice iz okolice Generalskog Stola, Zbornik radova 26. kongresa SUFJ, Kragujevac 1969.

— G. Marošević, Pjesme »čarojice« u karlovačkom Pokuplju i Kordunu, Zbornik radova 27. kongresa SUFJ, Banja Vrućica, 1980., Sarajevo 1982., str. 231—37.

1138-39, 1273-74, 1335-46, 1508-16. Signature se odnose na građu koju je skupila Grozdana Marošević.

Folklornu građu ovog područja obilježavaju dijatonski odnosi. Uz prevladavajuće relativno novije oblike dijatonskog dvoglasja s karakterističnim završetkom u intervalu čiste kvinte, u vokalnoj folklornoj glazbi dugoreškog kraja nalazimo i elemente starijih dijatonskih odnosa koji su izraženi u jednoglasnim i opsegom užim napjevima, primjerice u tzv. rozgalicama ili samicama koje su proširene i karakteristične za gotovo čitavo ovo područje. Rozgalice-samice su kratke pjesme sa samo dva međusobno rimovana deseteračka stiha, koji su sadržajno ili prigodno svadbeni ili najčešće ljubavni, nerijetko protkani vedrim, šaljivim tonom. Izvodi ih jednoglasno samo po jedan pjevač (sä-samica), pjevajući (rozgajući ili rozajući — rozgalica) ispod svakog stiha bogato ukrašen uzvik »oj«. Samice su se osobito izvodile na paši, a dolazile su do pravog izraza prilikom svadbenih običaja, gdje su se izvodile u nizu jedne za drugom (»napjevki«), često prilikom izvođenja drmeša. Evo distiha nekih rozgalica ili samica:

(Oj), ja i Drago skupa pasli blago,
(oj), skupa pasli i skupa narasli.
(Oj), lepo mi je čuvati goveda,
(oj), kad me dragi iza brega gleda.
(Oj), sad se vozi škrinja i mašina.
(oj), sutra će se dika materina.
(Oj), stara majko, bi li dozvolila,
(oj), da vidimo što si odgojila.
(Oj), mila majko, evo ti snašice,
(oj), nećeš više nositi vodice.
(Oj), svekrvice budi snaji dobra,
(oj), sina karaj, snaju zagovaraj.

(Oj), kad si dragi dolazio k meni,
(oj), tud se sada ružmarin zeleni.
(Oj), janje moje, sjećaš li se mene,
(oj), ja sam roža koja ne uvene.

(Oj), kada umrem, ti ne žali diko,
(oj), pokraj groba zapjevaj mi lipo.
(Oj), ženo moja i četvero mali(h),
(oj), kad ja pijem, ti se mene mani.
(Oj), kad se sjetim da umreti moram,
(oj), a ja sjednem pa još bolje lolam.

Neki naslovi (početni stihovi) pjesama koje sam u više navrata čula u dugoreškom kraju, primjeri su relativno starije tradicije:

»Lepe naše sinokoše«, »Oj, Korano, tiha vodo ladna«[4] »Rasla trava kopriva«, »Gorom jašu kićeni svatovi«, »Kopa cura vinograd«, »Angelina vodu lila«[5].

Od folklornih glazbala ovog kraja spomenula bih sezonska, primjerice »trube« od ljeskove kore koje su u proljeće izrađivali pastiri, kao i »fućke« — zviždaljke od breze ili vrbe. Glavni nosioci glazbenog zbivanja na svadbama, zabavama i balovima koji se održavaju u dugoreškim selima oduvijek su bili svirači, u ovom kraju nekoć poznatiji pod nazivom »guci«, jer su u prvotnom sastavu bili zastupljeni samo gudački instrumenti, dvije violine i takozvani »bas«, čije se žice u početku nisu trzale, već se o njih sviralo gudalom. Kasnije se gucima pridružuje tambura — bugarija, ovdje zvana »beglajt«, a tek nakon drugog svjetskog rata u sastav je uključena i harmonika koja se ubrzo proširila i danas iz sastava gotovo isključila violine.[6]

U današnjem repertoaru svirača može se izdvojiti tradicijski sloj kojeg obilježava svirka uz tradicijske plesove poput drmeša ili polke, zatim noviji sloj glazbene tradicije između dva rata koju čine svirke valcera, tanga i svinga i suvremeni dio repertoara koji odražava prihvaćanje tzv. »novokomponiranih« narodnih pjesama«.

Narodne pjesme sakupljao je i Josip Lipovšćak te je u vremenu od 1877. do 1890. godine sakupio dvadeset pjesama koje se pjevaju u krajiškoj Dugoj Resi.

U članku »Lipa na Dobri« (Danica 1979. str. 181) piše Stanko Sviben: »U ovoj su župi između dva rata službovala dva pjesnika: Josip Poslek i Joso Benac. Poslek je spjevao i uglazbio više lijepih crkvenih pjesama koje se rado pjevaju u ovoj župnoj crkvi, a i drugima«.

Umjetnička književnost

Poznato je da je glagoljaški pokret bio prisutan i na ovom području (Sv. Petar, Novigrad, Završje, Lipa, Bosiljevo). Na području dugoreške općine bio je u 16. st. i istaknuti glagoljaš Ivan Kolonie, kapelan Sv. Križa u Završju, na imanju Zrinskih. On je zajedno s nekim drugim istaknutijim glagoljašima trebao ocijeniti Konzulove i Dalmatinove prijevode Svetog pisma. U tom smislu sastali su se u Metlici 28. 8. 1559. god. istaknuti glagoljaši i odobrili rukopise pa su se mogli izdati.[7]

[4] Pjesma se nalazi i u Begovićevoj i u Opačićevoj zbirci, a pjeva se — kako vidimo — i van područja Korduna. (Napomena autora).

[5] Neke povijesno-epske pjesme vidi u »Hrvatskim narodnim pjesmama kajkavskim« Vinka Žganeca.

[*] Orkestar ogranka Seljačke sloge u Gornjem Zvečaju, koji 1946. god. vodi trgovac Nikola Petrak, ima u svom sastavu gusle, tamburicu, bas i harmoniku. (Napomena autora).

[7] Franjo Bučar, Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Matica hrvatska, Zagreb 1910., str. 77.

Pored narodnih stvaralaca bilo je tokom 19. i 20. st. a i ranije nekoliko ljudi aktivnih na književnoumjetničkom području.

Spomenimo da je knez Fran Krsto Frankopan (1643—1671) spjevao, pored ostalog, nekoliko vrlo uspjelih lirskih pjesama u bosiljevačko-brajskom narječju, koje i danas imadu svoju umjetničku vrijednost.

Petar Bučar (Karlovac 1815— Sv. Petar na Mrežnici 1894), župnik je u Sv. Petru. Pisao je pripovijetke i crtice iz seoskog života. U »Pozoru« je objavljivao humoreske; oveća pripovijest mu je »Majstor Adam«. Od 1885. do 1894. god. surađivao je u »Svijetlu«. Za zastupnika kotara Švarča izabran je 1877. godine.

Blaž Lorković (Jarče Polje 1839 — Zagreb 1892), po struci pravnik i ekonomista, bavio se i književnim radom te je surađivao u »Dragoljubu«, »Naše gore listu«, »Vijencu« i dr.

Andrija Palmović (Rasinja kod Ludbrega 1847 — Zagreb 1882); bogosloviju je završio u Zagrebu i službovao u raznim mjestima. Često je premještan po kazni. »Dakle, nijednu godinu nije ostao na jednom mjestu u službi«.[8] Tako 1877. službuje u Završju.

Pisao je pjesme. Pjesma »Himbeni provozilac«, objavljena 1876. u »Vijencu«, svojim je sadržajem vezana uz rijeku Dobru i Stative.

Gladko mi odriče ko po dlanu
Voda Dobra, tiha, a bez mulja,
Na njoj o vrbovu pripet granu,
Mal se čunak poput perca ljulja.

Poslije ove uvodne strofe Valmović dodaje: pjeva u baladnom tonu o djevojci Ruži Stativljanki koju će himbeni provozilac, licemjerni prijevoznik, poslati u smrt.[9]

Inače Palmović se prvi puta javio 1871. god. u »Vijencu« pjesmom »Osmo čudo«. Mnogi su ocjenjivali njegov opus, a Branko Vodnik veli da je A. Palmović »najveći lirski pjesnik onog vremena.[10]

Antun Jager došao je u Stative 1906. god. i kao učitelj radio na školi. Pored pedagoških i naučno-popularnih članaka pisao je i beletristiku: crtice i priče. Priča »Sama« obrađuje motiv emigracije; »Slijepac« je priča o starom i nemoćnom čovjeku te o ljubavi prema njemu; »Iz naših redova« napada nepravdu u društvu; »Večernja idila« ima za temu ženidbu. Nije značajan pisac, ali govori toplo i s ljubavi o malom bezimenom čovjeku. Pisao je u »Novom životu« (1909), »Pobratimu« (1907).

[8] Ante Petravid, Andrija Palmović, Srpski književni glasnik, 1928.

* Prema pisanju Branka Vodnika (Savremenik 1907) A. Palmović službuje u Završju 1877. god. Kako je 1876, dakle godinu ranije, prije 1877. objavio pjesmu Himbeni provozilac, morao je u Završju službovati prije. Prema župnim knjigama izgleda da je u Završju službovao kao kapelan od rujna 1875. do prosinca 1876.

[10] Savremenik, 1907.

Rudolf Strohal je, pored naučnog rada i skupljanja narodnog blaga, pisao i pripovijetke: »Lijepa Fatimica ili Turci u Bosiljevu«, »Nejednaki ljudi«, »Dobri Ivica«, »Na groblju« i dr. Njegov život djelomično je vezan uz Stative gdje su mu roditelji imali posjed pa je Strohal često dolazio u Stative i u svom djelu ih opisao. »Do danas još nitko nije posvetio toliko pažnje tom malom mjestu, njegovoj povijesti, jeziku, životu i običajima«.[11]

Jezičnu studiju »Osobine današnjega stativskoga narječja« objavio je u pet godišta »Izvještaja kraljevske velike realne gimnazije karlovačke« od 1887—1891. god.

U putopisu »Uz Lujzinsku cestu« dao je opis naselja od ulaza do izlaza Luizijane u općinu Duga Resa.

Josip Benac (Mrkopalj 1893 — Ogulin 1961); svećenik je i pisac. Službovao je u Lešću i Lipi na Dobri.

Pisao je intimne pjesme, pjesme s rodoljubivom motivikom te crtice s naglašenom vjerskom poukom. Surađivao je u »Obitelji« (Rijeka 1911), »Luči«, kalendaru »Danici« i dr. U »Hrvatskoj prosvjeti« (1917) piše o Anti Starčeviću i pjesničkom radu Franje Račkoga.[12]

Spomenici kulture

a. Sakralni spomenici[n]

Na području dugoreške općine nalazi se nekoliko vrijednih spomenika kulture kojih značaj prelazi lokalne i republičke okvire i oni predstavljaju spomenike kulturne nacionalne baštine.

U grupu najznačajnijih ubrajaju se:

— Kapela Sv. Mihovila u Erdelju kasnogotička građevina s drvenim polikromiranim i pozlaćenim oltarom iz 17. stoljeća. Kad su Turci 1683. god. razorili župnu crkvu Sv. Antuna Padovanskog u Generalskom Stolu, kao župna crkva služila je ova kapela. Potječe iz 17. st.

— Kapela Sv. Jurja u Mateškom Selu kasnogotička građevina sa zvonikom na preslicu u pročelju i s drvenim polikromiranim i pozlaćenim oltarom iz 18. stoljeća. Spominje se 1334. godine, a u Spomenici župne crkve u Brestu Mrežničkom zabilježeno je slijedeće: »Kada su Turci došli, porušili su dosta crkava... Ali srećom je turski paša, koji se zvao Gjorgjić-paša, nosio ime Gjorgje, dakle ime Sv. Jurja i nije srušio crkvicu posvećenu svom imenjaku«.

[11] Tomislav Majetić, život i rad povjesničara i pisca Rudolfa Strohala, »Karlovac — radovi i građa iz dalje i bliže prošlosti«, HAK, 1970. U tom napisu čitalac može naći i ostale podatke o R. Strohalu.

[12] Prema »Hrvatskom biografskom leksikonu«, JLZ, Zagreb 1983. god.

[13] Prema »Spomenici kulture općine Duga Resa« Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zagreb. Materijal se nalazi u SIZ-u za kulturu općine Duga Resa.

Do danas je sačuvana u izvornom obliku, ali je derutna.

— Kapela Sv. Ivana Krstitelja u Donjem Zvečeju iz 17. st. Ima izuzetno kvalitetni drveni polikromirani i pozlaćeni oltar iz druge polovice 17. st. Spominje se 1673. god. uz tvrđavu Zvečaj kao filijalna kapela Sv. Petra na Mrežnici. U to vrijeme je drvena. 1678. god. podignut je glavni oltar i oltar Sv. Ivana Nepomuka, a 1689. oltar Blažene Djevice Marije.

Krajem 17. st. podignuta je nova crkva.

— Crkva Sv. Petra na Mrežnici iz 18. st. Ima izuzetno kvalitetne drvene polikromirane i pozlaćene oltare. God. 1334. spominje se u popisu arhiđakona Ivana na lokalitetu Mlaka. U 17. st. njom upravljaju glagoljaši. Obnovljena je 1671. godine, a 1686. god. dograđena je i sakristija. U godinama prije 1711. crkva je porušena, a navedene godine počinje zidanje nove. Kompletno je opremljena 1732. godine. Ovo je jedna od najkvalitetnijih ranobaroknih crkava u okolici Karlovca.[14]

— Crkva Blažene Djevice Marije u Novigradu na Dobri kasnogotička crkva s naknadnim adaptacijama. Spominje se 1334. god. u popisu arhiđakona Ivana.

Sredinom 18. st. srušena je na groblju kapelica Sv. Trojstva i tom građom prizidana je uz crkvu sakristija s oratorijem. Lađa crkve potpuno je iznova zidana 1781. god. U 19. st. dodan je zvonik u neostilu.

U 17. st. župa je pod skrbništvom porodice Frankopana, koji su vlasnici Novigrada, starog grada. Kasnije crkva prelazi pod zaštitu obitelji Patačić.

Osim ovih kasnogotičkih i ranobaroknih vrijednih građevina valja spomenuti i neke crkve iz prve polovine 19. st. To su crkva Sv. Trojstva u Barilovićkom Cerovcu, kapela Sv. Mateja u Johima te crkva Sv. Josipa u Barilovićkom Leskovcu.

b. Svjetovne građevine

Riječ je o dvorcima, kulama, utvrdama i si. od kojih su neki bili građeni od drveta. Od brojnih danas ih je sačuvano vrlo malo.

[14] Neke plohe crkvenih zidova oslikane su freskama. Na desnom zidu u svetištu naslikao je Josip Car biblijsku scenu »Isus u Getsemanskom vrtu«, a na vrhu stropa pred oltarom izveo je fresku »Presveto Trojstvo«. Obje slike izradio je 1938.

Josip Car (Mrzlo Polje, Duga Resa 1982 — Beograd, poslije 1945), slikar, završio je Umjetničku školu u Beogradu. Predavao je crtanje na beogradnoj gimnaziji. Slikao je portrete i predjele u duhu poetskog realizma.

Na luku stropa ispred oltara naslikao je 1940. god. fresko sliku Petar Papp. Biblijski motiv pmikazuje »Goru Blaženstva«.

Petar Papp (1893—), slikar, slikarstvo je studirao u Budimpešti, Zagrebu, Beču i Parizu. Nastavnik je crtanja u Zagrebu. Slika realistički koncipirane i koloristički svježe pejzaže i mrtve prirode.

Barilović, nazivan još i Peć ili Pećine, uzdignut je na višoj stijeni nad lijevom obalom Korane. Sagradila ga je negdje u 15. st. porodica Barilović, koja se piše s pridjevkom »od Gorice«. Ispred grada nad rijekom stajala je i posebna zgrada, kasarna krajiške posade.

Turci ga pustoše 1524. godine, a 1564. pljačka ga i razara Stjepan Frankopan Ozaljski. Kad ga vojna uprava traži za krajiške svrhe, pali ga (1584 god.) Grgur Barilović, otada je nekoliko godina pust. Konačno se 1604. vojska naselila u njemu. Iza preustrojstva Krajine 1749. u Barilović se smješta 8. kompanija Slunjske regimente. Po ukinuću Vojne krajine u zgradi ostaje okružje pa općina Barilović i pučka škola. Gradina je još poslije prvog svjetskog rata bila u upotrebi. Danas po stoje samo ruševine.

— Grad Belaj bio je smješten na glavici šišak. Kao vlasnici Belaja spominju se 1360. god. Tomašići. Od 1638. vlasnik mu je krajiški oficii Rudolf Paradeiser. Svojina kraljevskog erara postaje 1706. god. General Pozia otkupljuje ga 1768. za Krajinu.

Unutar zidina bila je visoka okrugla kula na koju je čitav bio oslonjen. U prizemlju je imao kuhinju i četiri sobe, na katu pet soba i vidikovac. Osim velike kule nad ulazom je bio i manji toranj. Imao je crkvu Sv. Vida.

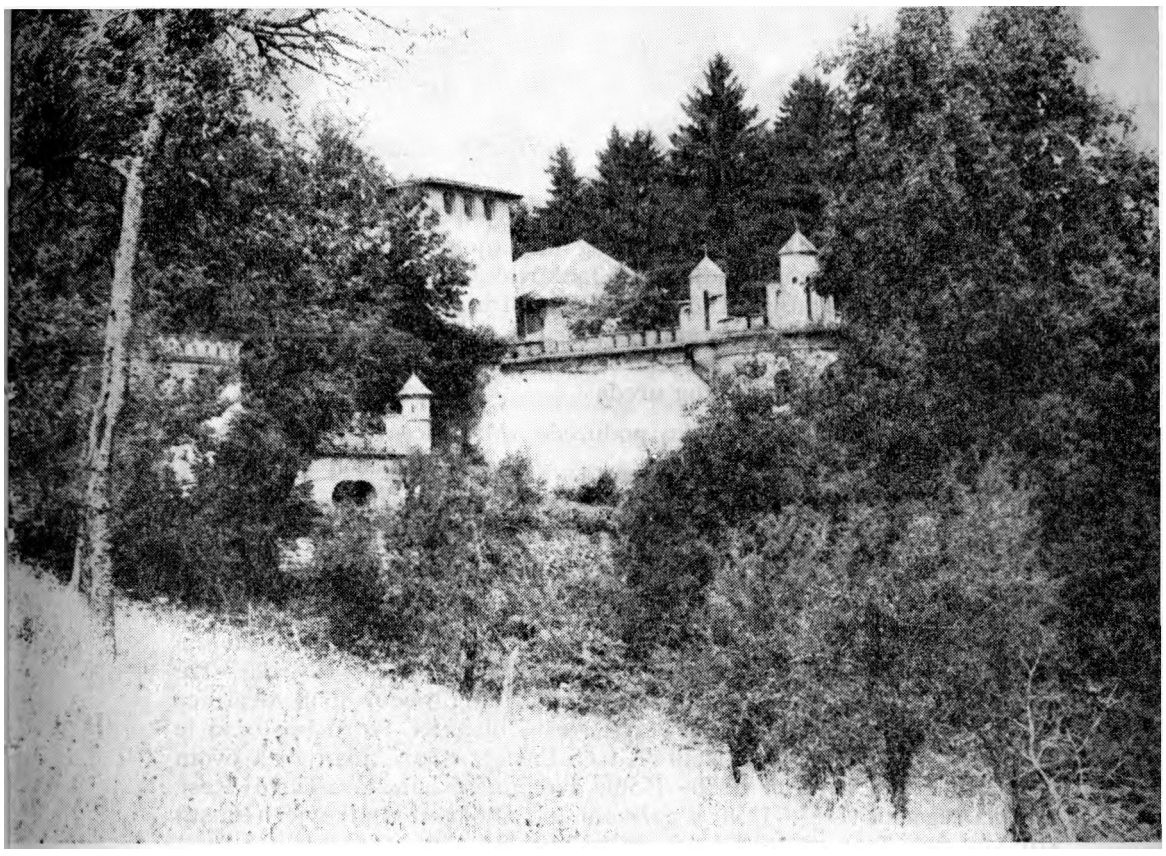
U 19. st. u Belaju vojska drži topničku municiju, ali se grad od 1834. god. postepeno razara za građevni kamen pa je 1850. god. sasvim porušen.

— Grad Bosiljevo prvi puta se spominje u 16. st. iako je postojao, koliko se zna, već u 15. stoljeću.

U posjedu je Frankaopana od 1461. do 1671. god. Kod podjele frankopanskih imanja u 16. st. Vuk dobiva Bosiljevo. Poslije 1661. god. vlasnik mu je Franjo Krsto, poznat kao književnik. Kako je Franjo Krsto bio umiješan u urotu, gubi glavu, imanje plijeni država, ali su ga temeljito prije opljačkali krajiški zapovjednici. God. 1684. do 1710. drža ga Erdödy, a Andrija Auersperg od 1740. god. Auerspergi grad prodaju 1825. god. grofu Lavalu Nugentu. Još nekoliko puta mijenjao je vlasnika. Cosulichi, brodovlasnici, kupuju ga 1911. god. i oni ga uređuju kao ljetnikovac. Poslije 2. svjetskog rata u njemu je neko vrijeme bio starački dom, a u nekoliko navrata služio je kao ugostiteljski objekt.

Tlocrt mu je nepravilan peterokut u kojemu se ističe četverokutna branič kula i istočno od nje palas na koji se nastavljaju međusobno spojeni traktovi. Razvedeni gradski zid dopunjen je s dvje cilindrične $_t$ i jednom peterokutnom kulom. Taj zid brani gradsko jezgro.

Grad je 1825. god. bio u dva navrata radikalno restauriran: za Lavala Nugenta koji ga je adaptirao u dvorac dajući mu pečat roman-

Stari grad Bosiljevo.

tike i za posljednjeg vlasnika Cosulicha u 20. st. također je obnovljen u istom duhu.

Janjač — dvor ili točnije stražarnica na granici stare Modruške županije kod Lipovca ili Generalskog Stola. Glavna je obrambena točka na pravcu Skrad — Bosiljevo. Bio je u važnosti u 17. st.

— Grad Levund je — prema predaji — postojao u Čatmji kod Lešća na mjestu zvanom Gorica. Jedan je od najvećih na području Kupe i Kapele.

— Grad Lipa podignut je na brežuljku zvanom Bedem. Propao je i nije se više obnavljao. Kad su Turci odlazili iz ovih krajeva, vlasnici su pregradili i dogradili žitnicu i izgradili vrlo lijep dvorac kraj današnjeg mosta. Postoji još i danas. Stari grad su porušili a od kamena su načinili zid oko dvorca.

Vlasnici su bili Vlaho Tepsić pa Jure Herendić, zatim Zrinski i Frankopani, Mihačevići, Lovinčići. Posljednjih sto godina vlasnici su mu Šibeniki. Oni su ovom dvorcu starom preko 300 godina još i danas vlasnici.

— Lipovac — prepostavlja se da je riječ o gradu kod današnjeg Generalskog Stola.

— Dvor Modrušpotok nalazi se nedaleko od Netretića. U 16. st. je dobro Stjepana Frankopana Ozaljskog na kojem se početkom 17. st. gradi dvor. Prvi vlasnik mu je Ivan Janković. Od 1672. god. u rukama je Josipa Depozzija koji zgradi daje današnji izgled. Od početka 18. st. samostalno je vlasništvo: preuzimaju ga Hranilovići, general Vukasović, lokalna uprava Lujzinske ceste te Mato Sladović. U njemu je bilo i sjedište kotarskog i općinskog ureda.

Danas ga koristi Trgovačko poduzeće »Mrežnica« iz Duge Rese.

Čestim turskim nadiranjima prema Kranjskoj prepreka je bila rijeka Mrežnica. Tim više što je u srednjem vijeku i kasnije na njoj izgrađeno nekoliko dvoraca, utvrda za obranu od Turaka.

Na užem području Duge Rese i Sv. Petra bilo je nekoliko utvrda. Držali su ih hrvatski vlastelini.

Ivkovići (1382—1558) koji su imali grad Gredu na Mrežnici; Herendići — (Herendić kaštel sagrađen od drveta i pletera; Hojisići drže najpoznatiji objekt na području Mlake, negdje na lijevoj obali Mrežnice koji kilometar uzvodno od Sv. Petra. Nešto bliže Sv. Petru postojao je još jedan Hojsićev kaštel (Neuhoisitsch Castel). Svoja imanja na ovom području drže i Tatarići (1350—1550); dvor im se nalazio u Dugoj Resi, zatim Dragačići (1413—1550) s nazivom »od Otoka« i Štefkovići (16. st.) koji su imali dvorove na desnoj obali Mrežnice.

U 18. st. postoje na Mrežnici oko njena donjeg toka još neki manji dvorovi, uglavnom drveni. Tako u Dugoj Resi dvor imadu Jelačići, kasnije Zebići.

— Stari grad Novigrad leži na desnoj obali rijeke Dobre na Karolini. To je drugi novigradski dvorac. Prvi drveni bio je u Crikvenom Selu.

U frankopanske ruke dolazi 1193. god. zajedno s modruškom župom ili 1398. kupnjom Ozlja. Kraće vrijeme u 16. st. njime gospodare Zrinski, a iza toga opet Frankopani. Često je stradavao od Turaka. Za urote vlasnik mu je Frano Krsto Frankopan. Potom je dvorac opljačkan. Prelazi u privatni posjed generala Josipa Herbersteina pa vitezova Malteškog reda, Stjepana Patačića, Mirka Haramінčića, Franje Turka i Zdenka Turkovića.

Za dragog svjetskog rata spaljen je. Danas postoje ostaci.

— Znameniti kordunski grad Skrad bio je na važnom prelazu preko Korane i na trgovačkom putu iz Kranjske prema Bosni. Nalazio se na stijeni iznad desne obale Korane. Do 15. st. grad je frankopanski. Od 1456. god. vlasnici su grofovi Celjski. Zatim mijenja vlasnike: od 1463. god. vlasnik mu je Martin Frankopan, a od 1466. god. Ivan Ben-

venjuđa pa Bernardin Frankopan. Granice Skrada sezale su tada čak i preko Mrežnice do Lipovca (Generalskog Stola). Stradao je od Turaka u nekoliko navrata (1493, 1524, 1557, 1576). Grad je 1569. god. založen Jurju Baboniću. Godine 1585. Turci ga pale i otada je u ruševinama.

S druge strane Korane bio je mjesto njega drveni čardak kao stražarnica. Nazvan je Novi Skrad.

— Dvorac Steljnik je 1834. podigao Laval Nugent kraj Bosiljeva (uz cestu Bosiljevo-Vodena Draga), koji je izgorio 1890. Na tom mjestu danas je Spomen-dom 1. karlovačkog partizanskog odreda.

— Velemerić je bila utvrda za obranu Karlovca na rijeci Korani, ispod Martinšćaka. To je okrugla branič kula sa zidovima na dvije polukugle. Godine 1625. spominje se Petar Zrinski kao kapetan Velemerića i Slunja. Danas ne postoji.

— Stari grad Zvečaj na stijeni iznad lijeve obale Mrežnice između Sv. Petra i Generalskog Stola bio je omanji grad s dvije vanjske kule. Uz godinu 1334. i grad vezana su vlastela grabarska (po selu Grabarju) ili zvečajska. Vlastelin zvečajski Ivan ženi 1460. god. Katicu Nikole Benvenjuda a iza toga kralj daruje grad Nikoli Frankopanu Ozaljskom. Godine 1598. Turci su porazili karlovačku vojsku. Iza 1670. god. sve je opljačkano i grad pripada karlovačkom generalu. Kasnije će (1765. god.) pripasti pod Slunjsku regimentu, Švaračkoj kompaniji.

Srušen je kod gradnje Jozefineske ceste za staje, magazin i mitnicu. Danas je gotovo bez traga, osim nešto temelja.

c. Spomen-obiljeija iz NOB

U čast i sjećanje na pale borce i žrtve fašističkog terora i radi njegovanja tradicija NOR otkrivene su brojne spomen-ploče, uređeni grobovi, kosturnice i druga spomenička obilježja.

U Barilloviću spomen-ploča palim borcima i žrtvama fašističkog terora smještena je na zgradi Mjesnog ureda, a podignuta 1955.

U Belaju spomen-ploča palim borcima podignuta je na zgradi Zadružnog doma.

U Bosiljevu imamo više spomenika koji nas vežu za NOB-u:

— Spomen-kosturnica palim borcima u NOR podignuta je na mjesnom groblju. Na spomen-ploči na spomeniku uklesana su imena palih;

— na zgradi pošte u centru mjesta postavljena je 1961. god. spomen-ploča u čast prvog oslobođenja Bosiljeva 28. 9. 1942; zatim slijedi popis organizacija iz Bosiljeva koje su sudjelovale na rađanju narodnog ustanka: Kotarski komitet iz Karlovca, Komanda mjesta, Općinski NOO Bosiljevo, Kotarski NOO Karlovac, AFŽ kotara Karlovac, Organizacija antifašističke omladine i SKOJ za kotar Karlovac, Prvi ba-

taljon partizanskih odreda NOV i POJ te Štab Karlovačkog partizanskog odreda NOV i POJ;

— spomenik palim borcima u mjestu. Narod ovog kraja podigao je spomenik u čast 35 palih boraca i 33 žrtve fašističkog terora;

— spomen-ploča na zgradi Mjesnog ureda i

— Spomen-dom Prvog karlovačkog partizanskog odreda podignut kraj Bosiljeva na lokalitetu Družac.

U Carevu Selu podignuta je 1957. spomen-kosturnica u kojoj je sahranjeno 88 palih partizana.

U Donjem Skradu spomen-ploča palim borcima podignuta je na školskoj zgradi.

U Donjem Zvečaju su 3 obilježja iz NOB-e:

— spomen-ploča na kući Matičić u čast osnivanja Općinskog komiteta KPH Duga Resa (20. 9. 1942),

— spomen-ploča na školskoj zgradi u Donjem Zvečaju u slavu palih boraca. Otkrivena je 1969. godine;

— na mjesnom groblju u Donjem Zvečaju podignuta je grobnica u kojoj su sahranjeni pali borci.

U Dugoj Resi imamo više spomen-obilježja i spomenika;

— Borci koji su pali za oslobođenje Duge Rese dana 3, 4. i 5. V. 1945. god. sahranjeni su u spomen-grobnicu u Varošu (kraj Duge Rese);

— u parku ispred Pamučne industrije Duga Resa podignut je spomenik palim borcima.

— spomen-ploča palim omladincima podignuta je na zgradi Kantine u središtu mjesta;

— spomen-ploča na pročelju zgrade Pamučne industrije podignuta je u spomen Đuri Salaju i Đuri Đakoviću. Otkrivena je 1970. god.

U Erdelju su grobovi palih boraca.

U Generalskom Stolu u zgradi Zadružnog doma otkrivena je 1955. spomen-ploča u čast palih boraca.

U Kestenku spomen-ploča na kući Dane Grubješića u čast Kotarskog komiteta KPH Karlovac, Općinskog komiteta i komande mjesta općine Barilović koji su bili smješteni u toj kući od jula 1942. do januara 1943. god. Ploča je otkrivena 1969.

Kosjersko Selo ima spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora podignut 1955.

U Kuniću je spomen-ploča na zgradi područne škole Kunić podignuta 1961. u čast Prve konferencije Kotarskog odbora AFŽ za Karlovac. Konferencija je održana 8. 9. 1944;

u Netretiću spomenik palim borcima podignut 1955. god. u središtu mjesta;

u Perjasici su spomenik i grobnica palim borcima podignuti u središtu mjesta;

u Pribanjcima je spomenik palim borcima I i II brigade 43. istarske divizije poginulim početkom siječnja 1943;

u Prilišću spomen-kosturnica palim borcima podignuta na mjesnom groblju;

a u Srednjem Prilišću: spomenik je palim borcima;

u Sv. Petru na mjesnom groblju podignuta je spomen-grobnica 33 nepoznatih boraca NOB;

Veliki Kozinac ima uređeno spomen-groblje u čast palim borcima;

Vodena Draga spomenik palim borcima.

U Vukovoj Gorici je 1961. god. podignut spomenik palim borcima; a na kući br. 26. otkrivena je u čast Prvog partizanskog sastanka 10. 5. 1942. god. i u čast Prvog zasjedanja Kotarskog NOO Karlovac 23. 9. 1943. spomen-ploča.

Zvečaj (Gornji) obilježio je 1953. spomen-pločom na zgradi željezničke stanice sjećanje u čast palim borcima I bataljona I karlovačkog odreda koji su pali 9. 9. 1943.

Knjižnice i čitaonice

Prve knjižnice javljaju se uz župne dvorove i feudalne zamkove. Tako znamo da je grad Bosiljevo imao svojevremeno oveću biblioteku.

Poslije pogibije Zrinskog i Frankopana u Bečkom Novom Mjestu 1671. god. iz grada Bosiljeva odneseno je, odnosno zaplijenjeno, oko 500 knjiga koje su se nalazile u biblioteci.

Kasnije će, 1820. godine, grof Laval Nugent kupiti grad Bosiljevo i počet će iznova stvarati knjižnicu. Poslije njegove smrti taj posao nastavit će njegov sin Artur te Bosiljevo opet ima bogatu biblioteku. Po njegovoj smrti knjižnica je prodana na dražbi 1898.

Kad se na ovom području javljaju prve škole, uz njih se osnivaju i prve knjižnice. U početku su skromnijeg fonda, ali iz godine u godinu sve se više popunjavaju i povećavaju. One ne služe samo za potrebe škole, već ovisno o umješnosti učitelja, čita ih i selo.

Naredbom Kr. zem. vlade od 12. 2. 1921. broj 5560 dozvoljava se da se školskim knjižnicama mogu služiti i mještani pa knjižnica tako postaje »pučka knjižnica«.

Tako će Milanko Ivanović (1910—1941), učitelj u Poloju, pred rat nabavljati svojim novčanim sredstvima napredne pedagoške i druge

časopise, beletristiku i si. Njegove knjige i novine čitali su seljani mjesta koje pokriva škola u Poloju.[15]

Prosvjetni radnik Mile Martinović-Ninkov (1911—1944), učitelj u Perjasici, otvara školsku biblioteku mještanima.

Školske biblioteke popunjavaju se sredstvima iz godišnjih budžeta, darovanjima društava i pojedinaca. Tako student medicine Tomo Krivačić daruje 1888. god. školi u Donjem Zvečaju više znanstvenih knjiga, a umirovljeni učitelj i ravnatelj škole Josip Turković darovao je školskoj knjižnici u Generalskom Stolu 50 vrijednih knjiga većinom beletrističkog sadržaja.[16]

Društvo »Sokol« u Stativama imalo je svoju čitaonicu u prostorijama sokolane (kuća zadruge Katušin).[17] Knjižnica ovog društva odmah na početku formiranja priključena je školskoj.

U rasponu između 1895. i 1907. god., a prema »Izvještajima« Matice Hrvatske, u Bosiljevu djeluje čitaonica, a krajem 20. i početkom 30. godina postoji sokolska »Hrvatska čitaonica«.

Prva javna općinska knjižnica otvorena je u Dugoj Resi 15. 11. 1925. god.

Dugoreški učitelj i kulturni radnik Đuro Tomičić predložio je općinskom zastupstvu u Dugoj Resi (18. 5. 1919) da je voljan »urediti knjižnicu« u mjestu. Općinsko zastupstvo izabire odbor od četiri člana: Andrija Stehno, katiheta, Đuro Tomičić, učitelj, Nikola Relić, općinski zastupnik i trgovac te Josip Mihalić, seljak i zastupnik. Zastupstvo se obavezuje da će »namaknuti sav trošak oko toga«, oko osnivanja. Međutim ideja o pokretanju knjižnice nailazi na nerazumijevanje u općinskom poglavarstvu. Prema mišljenju općinskog povjerenika Mate Belavića ova knjižnica je nepotrebna pored one u dugoreškoj školi. Ali odbor nastavlja rad. Pri konstituiranju za predsjednika je izabran Đuro Tomičić, a za tajnika Andrija Stehno. Donesen je i Statut. Vodi se akcija da se budućoj knjižnici poklanjaju knjige. Tvornica daruje knjižnici 100 kruna. Bivši učenici Đure Tomičića organiziraju 20. 5. 1920. god. u tvorničkoj kantini zabavu, a prikupljena sredstva idu u korist buduće knjižnice. Bitka za nju traje i slijedećih godina.

Tek kad se u općini promijenio općinski povjerenik i na to mjesto došao Dimitrije Zebić, pitanje se počelo povoljnije rješavati, a naročito kad je 1924. god. izabrano novo općinsko zastupstvo i za načelnika došao Josip Mihalić. Knjaižnici će tada biti doznačeno 5000 dinara, a doći će i potvrđeni Statut. Nabavlja se inventar i . . . knjižnica se otvara.

Na dan otvorenja imala je 1072 djela s 1162 sveska knjižnog fonda.

[15] Tomo Žalac, Za slobodu, Zagreb 1955., str. 59.
[16] Službeni glasnik 28 . 2. 1923.
[17] Narodni glas 25. 7. 1912.

Prema Statutu svatko tko knjižnici daruje najmanje 50 i više knjiga postajao je utemeljitelj knjižnice. Tako knjižnici daruju knjige: Mile Vučetić, župnik, Andrija Stehno, Stevo Dobrinić, Melanija Rački, Marko Juran, Ferdo Petelinšek, Aleksandar Winkler, Nikola Relić, dr Alber Longhino 110 knjiga, Robert Blau, Tomo Mittar, ing Karlo Vrana i još mnogi drugi ali ispod 50 komada.

Od 21. 12. 1925. god. knjižnica ima stalnog knjižničara učitelja Vjekoslava Mohoriča, a 19. 2. 1928. dužnost knjižničara preuzeo je Jure Cindrić, ravnajući učitelj, jer je učitelj Vjekoslav Mohorić napustio tu dužnost.

U godinama koje slijede Tvornica redovito novčanim sredstvima pomaže knjižnicu. To čine i pojedinci kao Franjo Fabinger, tvornički činovnik, koji poklanja knjižnici 1932. god. 80 knjiga na njemačkom jeziku.

Zabava u korist knjižnice održava se 1932. Posebno su uspjehu zabave pridonijeli uprava Tvornice, koja je dala dvoranu i orkestar koji je svirao badava, zatim domaći guci. Priređivači su bili Heilistein, tvornički kantiner, Florijan Čulig, učitelj u Sv. Petru, Franjo Lasić, učitelj te predsjednik Gjuro Tomičić.

Istovremeno dok se osnivala dugoreška knjižnica (dakle početkom 20. godina) u Tvornici postoji radnička knjižnica. Zatraženo je da se sjedini s općinskom, ali do toga nije došlo.

U Dugoj Resi izašla su 1938. i 1939. godine dva broja humorističkog lista.

»Dugoreško fašinjsko štipalo« (broj 1) izašlo je »na Fašinjak« 1938, a slijedeće 1939, izlazi drugi broj, ali i list mijenja naslov te se zove »Dugareški purgarski list«.

List sadrži humorističke priloge, šale vezane uz zbivanja u mjestu, odnosno uz pojedine obrtnike, građane i si.

Oba broja sadrže i reklame dugoreških obrtnika i poduzeća koji su, vjerojatno, i financirali izdavanje lista.

Društva — organizacije

Najstariji zapis o glazbenom životu vodi nas u sredinu 19. vijeka, u doba raspadanja kmetstva. Zabava su kmetovi imali malo. Plesalo se poslije crkvenih proštenja i to uglavnom do zalaska sunca. Zabavljalo se i zimi i ujesen za dugih noći prilikom komušanja kukuruza, čijanja (čihanja) perja,[18] na prelima i si. Za ples su si gudili sami seljaci. Poznati guslači bili su iz Stativa, a u Dugoj Resi Benići-Škrjaki.

[18] »Čijam perje, mislim da je trava, sretan bio tko na njemu spava.« (Narodna iz Perjasice).

Područje općine pokrivale su razne privatne družine. Obično su kod gostioničara uveseljavali goste, no najčešće su radili bez dozvole. Vlasti su na to reagirale.[19] U novije vrijeme u razdoblju između dva rata djeluju na dugoreškom području ogranci Seljačke sloge, tamburaška i pjevačka društva, a prije svih treba spomenuti i istaći kultumo-prosvjetni rad vezan uz školu. U tome najčešće prednjače pjevačka društva i tamburaši.

Vatrogasna glazba

»Uporedo s osnivanjem tvornice osnovana je i vatrogasna muzika koja je služila u sve svrhe. Osnovana je i muzička škola, malog obima i u njoj su podučavani vatrogasci i djeca koja su željela učiti sviranje klasičnim instrumentima«.[20]

Vatrogasno društvo (tada se zvalo »Vatrogasna četa«) osnovano je 1885. god. Te godine osnovani su vatrogasna muzika i muzička škola.

Vatrogasna glazba sudjelovat će na svim manifestacijama Tvornice i mjesta. Ova glazba priređivat će u dolazećim godinama koncerte za mještane i svoje društvo (1904. — tri koncerta, toliko i 1905). Kad je 1893. god. Khuen Hedervary, veliki mađaron, posjetio Dugu Resu i Tvornicu, bojeći se zbog eventualnog otpora opozicije mađaronima i straha od skandala, tvorničkoj glazbi (tada 20 ljudi) naređeno je da je »obavezno, pod prijetnjom otpuštanja s posla (morala) prisustvovati dočeku i izvršiti pratnju do Tvornice«.[21]

U narednim godinama glazba će priređivati koncerte: 1907. — koncert i zabava, 1908. dva koncerta, 1910. vatrogasci imadu tri svečanosti. U slijedećim godinama koncerti i zabave su rjeđi.

Prije drugog svjetsokg rata osnovan je u tvornici s a l o n s k i o r k e s t a r. Pored plesne glazbe onog vremena davao je i koncerte salonskog tipa za tvorničke namještenike. Na programu su bile, uglavnom, uvertire i popularne arije opera i opereta.

No, radnička klasa mlade tvornice organizira sama svoje organizacije i društva. Tako imamo podatak da 1887. god. radnici slave Prvi maj u organizaciji sindikata. Tom prilikom nastupaju pjevački zbor i tamburaški orkestar.

I Hrvatski sokol dao je 1907. god. priredbu i akademiju u tvorničkom restoranu. Nastupali su pjevači i tamburaši. Kad je početkom dvadesetih godina sagrađena kino-dvorana, Hrvatski sokol davao je priredbe u njoj.

[15] Tako je 16. 8. 1921. god. patrola iz Modrušpotoka kasno u noći zatekla takvu družinu kod Antuna Trupkovića u Maletičima i prijavila je.

[20] Marko Mikšić, Izlet u Dugu Resu, Agramer Zeitung 1896. god.

[21] Spomen-knjiga Industrijskog dobrovoljnog vatrogasnog društva Pamučne industrije Duge Rese, 1885—1960., str. 21.

Dodajmo da je Jugosokol (bivši Hrvatski sokol) osnovao 1939. god. i Lutkarsko kazalište i da je davao priredbe za svoje članove i školsku djecu. Jugosokol je radi omasovljenja i privlačenja ljudi imao tamburašku i pjevačku grupu.

Dok će na sahrani svećenika i pisca Petra Bučara 1894. god. pjevati karlovačko pjevačko društvo »Zora«, jedanaest godina kasnije (1905), na sahrani učitelja Tome Latkovića oglasit će se dugoreški pjevački zbor pod dirigentskom palicom Mate Belavića, općinskog načelnika.

4. srpnja 1925. god. Duga Resa je proslavila 1000. godišnjicu krunjenja kralja Tomislava. Toga dana bijaše cijelo mjesto okićeno i osvijetljeno. Na Vinici je gorio kriješ. Kroz mjesto je prolazila »ogromna povorka« na čelu s glazbom i bakljama. U povorci sudjeluju sva domaća društva. Sve je to praćeno pucnjavom iz mužara. Pred općinskom zgradom povorka se zaustavila i tad se narodu obratio domaći učitelj Valentin Božičević.

Koncem dvadesetih godina (1927. godine i kasnije) u Dugoj Resi postoje radničke grupe koje se bave kultumo-umjetničkim radom. To su Radnička diletantska sekcija »Zora« (pjevačka i dramska grupa) i Radnički tamburaški zbor »Iskra«. Obje grupe vodio je URSS-ov sindikat. Vrlo aktivan član obiju grupa bio je Stanko Štokan.

Diletantska grupa »Zora« učila je svoje dramske komade u prostorijama URSS-ova sindikata u kući Cahun u današnjoj Bosiljevčevoj ulici, često po privatnim stanovima pa tako i u stanu Stanka Štokana. Članovi pjevačkog zbora često su se skrivali ispred žandara pa su ponekad vježbali u kamenolomu preko Mrežnice.

Obje ove grupe redovito slave Prvi maj. To su izleti na Vinicu, u Gršćake, u Curak, Dugoreščinu. Sami se zabavljaju i sami si osiguravaju jelo i piće.

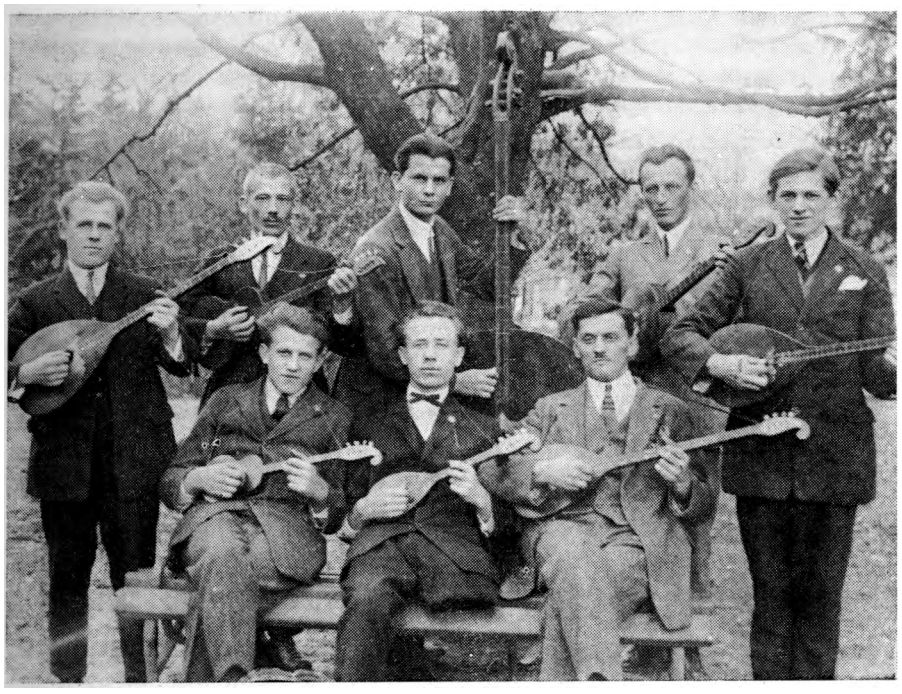
Pjevački zbor imao je na repertoaru pored radničkih pjesama i narodne.

Obje grupe rade do rata. Koliko je bilo opasno raditi u tim grupama, pokazuje podatak da su neki radnici 1928. godine izgubili posao.

19. 12. 1936. god. priredili su tekstilni radnici u Dugoj Resi zabavu u prostorijama tvorničke kantine. Na programu je scena »Rudari«, korska recitacija »Bilansa« i »Posebne vijesti iz Španije za svakoga« i na kraju je otpjevana pjesma »Budi se istok i zapad«. Sve su izveli samo radnici. Oko 500 gledalaca burno je pozdravilo svoje drugove ursovce. Pristalice HRS-a ometali su tu manifestaciju. Pokušali su bacanjem kamenja kroz prozor spriječiti manifestaciju, ali je učinak bio obrnut.

Dana 24. 8. 1929. osnovano je u Dugoj Resi pjevačko društvo »Sloga«. Imala je 34 pjevača i 7 članova uprave.

Listopada 1932. god. osnovao je učitelj Franjo Lasić »Dramatsko pjevačko društvo«. »To je opet jedan korak naprijed kroz školu«, piše Spomenica dugoreške škole.

Duga Resa, 1927. Tamburaška grupa »Iskra«.

Usporedo s ovim društvom, koje je uglavnom vezano uz školu, postoji od tridesetih godina (vjerojatno od 1930. god) »Dramsko pjevačko društvo« pod vodstvom Florijana Čuliga, učitelja iz Sv. Petra. Društvo su činili uglavnom odrasli, točnije tridesetak ženskih i dvadesetak muških članova. Pjevački zbor je izvodio pjesme Žganeca, Mokranjca, Matza i drugih skladatelja. Zbor je bio omiljen kod stanovništva te je često nastupao u mjestu i van njega. Vodio ga je Florijan Čulig, a dramska grupa Karlo Heiligstein, ugostitelj u kantini. On je ujedno bio i glumac i pjevač i režiser. Pored ostalog dali su Freudenreichove »Graničare«. Posljednji komad koji su dali (oko 1935—36) bila je opereta »Mamzelle Nitouche« Francuza Fiorimonda Hervéa. Nastupali su u kantini. Kao gost prisustvuje toj izvedbi i Dragutin Freudenreich koji se najpohvalnije izrazio o izvođenju te operete. Francuske uniforme posuđene su u Karlovcu. Dramsku grupu vodio je kasnije Antun Kučić, stariji, učitelj.

Strossmayerov dan Duga Resa je proslavila 25. 2. 1934. Proslava je održana u dvorani tvorničkog Kazina. Nastupali su svetopetarski i dugoreški učenici u narodnim nošnjama.

Duga Resa, 1927. Radnička diletantska sekcija »Zora«.

I u Prilišću osnovano je 1925. god. prosvjetno i tamburaško društvo »Zora«. Djeluje još 1929. god. da bi kasnije prešlo u sastav vatrogasnog društva.

Inače, organiziraniji rad na području općine ogleda se i u radu ogranaka Seljačke sloge.

Podatak o jednom od najstarijih ogranaka seže u 1925. god. Te godine osnovan je ogranak Sloge u Belaju. Slijedeće godine nabavlja tambure te tako s učenicima osnovne škole nastupa. Kasnijih dvadesetih godina ogranci su prisutni u Novigradu (Novigrad-Maletić selo-Vinski Vrh). Taj ogranak radi do 1935. god. prilično stihijski, a kasnije se rad konsolidirao pa često nastupaju u Novigradu. Tridesetih godina postoji ogranak u Skupici-Zagradu, Lišnici-Rešetarovu, Dubrovčanima-Kozalj Vrhu, Frketić selu-Dubravcima, Jarčem Polju-Straži-Tončić selu. Jak je ogranak u Zagradcima, Gornjim Stativama-Maloj Jelsi, Netretiću.

U Generalskom Stolu postoji od 1937. god. i radi do rata. Ima solidan pjevački zbor (pjesma 0, Jelo, Jelena) koji pjeva troglasno te nastupa u mjestu i Bosiljevu. Zbor vodi učitelj Vjekoslav Mohorić, a druge dvije sekcije vodi župnik Joso Vukelić.

Uoči samog rata postoje ogranci u Lipi na Dobri i Korenić Potoku. Bilježimo da su u predratnom periodu, između 1930. i 1940. god., postojali ogranci u Mrežničkim Poljicama, Sv. Petru, Gršćakima, Šeketinom Brdu, Belajskim Poljicama.

Sva ova društva, ogranci, njeguju uglavnom narodne pjesme i kola, ali postoje i dramske grupe.

Prvo kino u našoj općini proradilo je vjerojatno 1923. god. U vlasništvu je obitelji Mihalić. Djeluje u predratnom periodu i sve ratne godine.

Ravnajući učitelj Jure Cindrić nabavlja za školu u Dugoj Resi (šk. g. 1930/31) kino-projektor koji je škola otplaćivala davanjem kino-predstava za školsku djecu i mještane.

Krajem studenoga 1930. god. u školi Belaj drži predavanje o tuberkulozi sreski sanitarni referent. Predavanje je praćeno odgovarajućim filmom. Tako je bilo i 1931. god.

Učenici i mještani Bosanaca prvi put susreću se s filmom u maju 1934. god. na predavanju o TBC. Predavanje drži bosiljevački liječnik Filip Weiss.

Ton-film »Historijski dani« prikazan je u Sv. Petru 6. 4. 1940. god.

Ratno razdoblje

Za rata je dio organizacija, naročito naprednih, zabranjen, u jednom dijelu rad je zamro ili su se organizacije raspale.

Na slobodnoj teritoriji javljaju se nove organizacije. Organi narodne vlasti, prema mogućnostima, otvaraju škole, osnivaju društva, određene zgrade prilagođavaju se potrebama, niču klice novih domova kulture.

Prvi domovi kulture, prve škole na Kordunu bili su mjesta za okupljanje i održavanje masovnih sastanaka sela; služe za omladinske sastanke, priredbe, organizacije žena itd., za održavanje predavanja, čitanje štampe, održavanje tečajeva za nepismene, poučavanje pionira.[22] Tako je u Labrdeniku kraj Perjasice 1. maja 1942. godine održana velika vojna parada praćena sportskim i kulturnim programom uz prisustvo oko 1500 ljudi.

U poglavlju »Važne odluke u Bosiljevu«[23] piše Milan Brunović: »Evo me opet u Bosiljevu. Drugi put u roku od godine dana. Tu su moji stari znanci iz 1942. god. Komandant mjesta Jurica Majerić. Tamošnji učitelj. Pa mister Fen, gospodar dvorca.

[22] Tomo Žalac, Razvoj školstva u vrijeme NOR-a, Pedagoški rad br. 4—5, 1951., str. 174.

[23] Milan Brunović, Obroncima Zumberka, Zagreb 1969., str. 154—155.

Tu je i komandant glavnog štaba Hrvatske Ivo Rukavina. Tu su i još neki najviši rukovodioci Hrvatske: Andrija Hebrang, sekretar CK KPH pa Rato Dugonjić, pa Ivo Lola Ribar, zatim načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ Arso Jovanović, pa Vlado Matetić, oficir kod Glavnog štaba Hrvatske. Tu se našao i naš Štab II operativne zone. (...) U Štabu Zone formiran je Odjel za agitaciju i propagandu, tzv. Agitprop, a za šefa tog odjela postavljen je dosadašnji načelnik štaba, to jest ja (riječ je o autoru knjige Milanu Brunoviću — napomena autora). U povodu toga komesar Marko Belinić dao je detaljno obrazloženje. Naša se borba, rekao je, toliko razjačala, proširila i razgranala da je potrebno da uz ovako visoki štab bude i Odjel za agitaciju i propagandu, da se više pažnje pokloni i takvoj djelatnosti. Osim toga, vrijeme je da se misli i na onaj kulturno-povijesni dio borbe, o kome će također voditi brigu taj Agitprop, budući da se takav posao dotad zanemario i nisu za njega stvarani povoljni uvjeti. Prvo i najvažnije što treba da radi taj novi odjel, rekao je dalje komesar Zone, jest da izdaje jedan list, mjesečni, tjedni, već prema mogućnosti. I to kao list II operativne zone, preko kojeg bi se obavljalo daljnje širenje ideja naše borbe, ali će list biti i neka vrst informatora, to jest obavještavat će borce i rukovodioce u jedinicama i ostale na terenu o najnovijim ratnim zbivanjima kod nas i u svijetu«.

U Bosiljevu će 1944. god. početi izlaziti i »Karlovačke vijesti« koje je izdavao Propagandni odjel KNOO Karlovac. Kasnije će izdavanje nastaviti u Mrzljakima i Adlešićima. Tiskane su na jednom listu papira, a umnožavane na ciklostilu i geštetneru. Izlazile su do 30. 3. 1945. god.

Na slobodno područje stizala je partizanska štampa manje-više redovito. »Karlovački tjednik« (počeo izlaziti u veljači 1944) raspačavao se i na području Bosiljeva. O raspačavanju partizanske štampe donosimo članak o malim Bogovčanima.[24]

»Iako su pioniri maleni, oni mnogo pomažu NOB-i. Pioniri sela Bogovci pišu parole i polaze sastanke na kojima mnogo uče. Zatim pomažu kod prevoza preko Kupe, raznašaju »Vijesti« i ostali materijal po drugim selima itd. Ne samo to. Oni nam pišu i dopise. Vole oni čitati »Vijesti« u kojima se piše o životu omladine i malih pionira.

U naše mališane iz sela Bogovaca neka se ugledaju i pioniri ostalih naših sela«.

Dana 22. 10. 1944. god. održan je u Ribniku prvi fiskulturni slet u organizaciji Kotarskog komiteta KP, zatim SKOJ-a i USAOJ-a ratnog kotara Karlovac. U programu su sudjelovali omladinci iz sela: Vukova Gorica, Prilišće, Ladešić Draga, Mali i Veliki Modrušpotok, Kučevice, Vinski Vrh, Kunići-Jakovci, Kolenovac, Zaborsko selo, Završje, Goli Vrh, Pišćetke, Veselići, Hrašće, Ribnik, Donji Oštri Vrh i Kamanje.

[24] Karlovački tjednik br. 3. od 11. 3. 1944. god.

Slet je izveden na polju kraj starog grada Ribnika a kasnije se (zbog nevremena) program nastavio u prostorijama starog grada. Uz himnu »Hej Slaveni«, koju je pjevala omladina iz Prilišća, izveden je igrokaz »Žetva na Kordunu 1943. godine«, zatim nekoliko narodnih kola i plesova.

Na Sletu je sudjelovalo oko 500 izvođača, većinom omladinaca.[25]

Poslije rata

Poslije oslobođenja zemlje rad je u kulturi i prosvjeti poprimio nove oblike i, prije svega, ima karakter masovnosti.

Grade se novi domovi kulture te tako postaju pretpostavka rada. Oni su, pored škole, žarišta kulturno-prosvjetnog rada. Neka predratna društva obnavljaju svoj rad, a obrazuju se i nova.

Prilišće je i prije rata imalo dom DVD. Slijedećih godina grade se ili otvaraju domovi u Bosiljevu, Bosancima, Netretiću, Perjasici, Gornjim Stativama, Gornjem Zvečaju, Generalskom Stolu (gdje je i prije rata Seljačka sloga imala svoj dom). Organizacije NF-e i Odbori za gradnju u Bosiljevu, Belaju, Zvečaju, Generalskom Stolu, Bariloviću i Netretiću obavezali su se da će svoje domove završiti do 21. 7. 1948. god. u čast V. kongresa KPJ.[26]

Dom u Belavić Selu otvoren je 1. 3. 1953. god, u Vukovoj Gorici obnovljen je iza rata i u nj je kasnije smješteno kino »Zvijezda«. Gradnja toga doma započela je još 1940. Mještani Donjeg Skrada spremali su se na gradnju doma, skupili potrebna sredstva, ali zbog rata do gradnje nije došlo.

Danas se dom gradi u Skupici i Donjim Stativama. U Belajskim Poljicama gradi ga DVD, a pored navedenih domova i u Dugoj Resi se proširio prostor potreban za kulturu djelatnosti (danas prostorije »6. maja«). Tamo gdje nije bilo doma, za kulturno-prosvjetni rad služile su školske prostorije ili prostorije u privatnim kućama.

U mjestu Duga Resa obnavljaju rad neka društva, odnosno formiraju se nova. Tako Limena glazba djeluje i poslije rata. Nastupa na akademijama uoči državnih praznika, prvomajskim budnicama, promenadnim koncertima i si. Vodili su je Josip Paver, Krsto Tripović i Branko Biličić. Glazba će kasnije pripasti pod Radničko kulturno-umjetničko društvo »6. maj« Duga Resa (RKUD), u krilu kojeg se i danas nalazi.

Knjižnica i čitaonica nastavlja rad poslije rata. Početkom pedesetih godina počet će sistematskiji rad na formiranju knjižnice. Upravni

[23] Godišnjica omladinskog sleta u Ribniku, »Vjesnik« 24. 10. 1984.

» Naše novine br. 12, lipnja 1948. god.

odbor knjižnice i nekoliko građana prijatelja knjige poradit će na osnivanju čitaonice. U grupi ljudi su: Ivan Helman, predsjednik Upravnog odbora, Mijo Repecki, Drago Pećak, Josip Malović, Blanka Repecki, Antun Govek, Nikola Borovac, Krešimir Šutej, Miroslav Šantek, tajnik Upravnog odbora.

Dana 1. svibnja 1952. god. uz knjižničke prostorije otvorena je i čitaonica. Navedena grupa vodit će knjižnicu i čitaonicu slijedeći decenij. Poslije njih u knjižnici rade: Dragan Grubješić, Željko Banjavčić, Mira Vranjican, Vera Luke i Branka Belošević, bibliotekari.

Godine 1965. knjižnica i čitaonica pripast će Narodnom sveučilištu.

I kino »Jadran« nastavlja radom poslije Oslobođenja. Ono će 1965. god. pripasti Narodnom sveučilištu.

I knjižnica, i limena glazba i kino radili su u prvim poslijeratnim danima pod rukovodstvom Podružnice sindikata tekstilaca Pamučne industrije Duga Resa.

Uz navedene institucije i društva spominjemo i rad pjevačkog zbora. Osnovan je 1946. god. Tad je imao 40 članova. Prvi dirigent bio je Josip Homan, nastavnik.

U tom vremenu osnovana je i dramska grupa. Odmah poslije rata vodi je Bukač, veterinar, a kasnije Ivan Štimac, glumac i pjevač predratnog Dramskog i pjevačkog društva.

Prema preporuci Glavnog odbora Saveza sindikata Hrvatske prilazi se formiranju radničkog kulturno-umjetničkog društva. U pripremanju sudjeluju Jerko Bilankov, Darinka Vukelja i Miroslav Scherbel. Na osnivačkom sastanku 1948. prisustvuju predstavnici spomenutih grupa, zatim ing. Josip Sivek, Miroslav Scherbel, Jerko Bilankov, Milan Keser, Darinka Vukelja, koja ujedno i rukovodi sastankom. Tako je 1948. god. osnovan RKUD »6. maj«. Prvi predsjednik bio je Miroslav Scherbel.

Tih godina RKUD »6. maj« obuhvaća: dramsku grupu, pjevački zbor, a kasnije se formira folklorna grupa te likovna sekcija. Zatim Antun Suzak osniva tamburašku grupu.

U godinama koje slijede pojedine sekcije i grupe radit će s više ili manje uspjeha. Bit će perioda kad rad pojedinih sekcija zamire da bi zatim opet oživio. Praktično u društvu nema sekcije koja radi in continuo (osim glazbe).

Tako jedno vrijeme zamire rad likovne sekcije da bi u nekoliko navrata oživio. Sekciju su vodili: Jerko Bilankov (u nekoliko navrata), Miroslav Šantek (1958—59), Nenad Čehil, Ivan Stošić. Svako ovo razdoblje završilo je izložbom slika. Imena članova likovnih sekcija: Ivan Rüll, Ladoslav Doboš, Gojko Lukin, Mirosalav Šutej, Josip Trupković, Duško Lončarić, Ante Polović, Andrija Kailer, Vlado Mihajlović, Bogić Popović, Rudi Kovče, Antun Car, Frančiška Petelinšek, Franciska Šutej, Vlado Pogačić, Mira Mihalić, Jura Bišćan, Marina Flis i dr.

I pjevački zbor radi s prekidima. U pojedinim vremenskim razdobljima njime rukovode: Drago Krapac i Kazimir Res, prosvjetni radnici, Drago Hajek, Ivan Božičević, Mirko Žganec Antun Suzak i Ratko Pogačić. Referenti i rukovodioci zbora bili su: Alija Lemeš, Tomislav Jagačić, Vlado Fabijančić.

Aktivni pjevači u poslijeratnom periodu i pedesetih godina bili su: Fanika Okičić, Marija Pozderac, Matija Županić, Milan Bunčić, Jelka Mataković, Josipa Babič, Ruža Lutz, Marica Borovac, Đorđe Pajić, Vlado Fabijančić, Alija Lemeš, Stevo Krajačić, Vinko Križanić, Drago Hajek, Ivan Štimac, Boža Brozović, Antun Suzak, Mata Mihalić, Ludvig Klauzer, Drago Jurkas, Miko Brozović, Ankica Fićurin, Greta Rüll, Marija Sivek, Ruža Heiligstem, Jurica Tuškan, Rezika Knapić, Zorka Zorić, Josip Prišlin, Ljerka Sever, Ivan Meić, Ferdo Kolaković, Sveto Petrović, Hena Veber, Dragutin Karčić, Marija Mlinac, Dina Viali, Justina Polović, Nacek Cahun, Lenka Arčavi, Branka Špečić, Franjo Hart, Inko Bilav, Antun Žirović, Ankica Bukovac, Vladimir Vojnić, Maca Radočaj, Zora Palković, Marica Rebrović, Slavica Fićurin, Andrija Hećimović.

Zapažen je bio rad dramske grupe. Do negdje 1953. god. vodi je Ivan Štimac. Na repertoaru su djela Branislava Nušića, Koste Trifkovića, Mateja Bora i dr. U to vrijeme grupa ima dvadesetak ljudi. Poslije Ivana Štimca grupu vodi Saša Gregurić, zatim Ivan Stošić, neko vrijeme Vinko Sever pa Ilija Krivošija te Ivica Svete.

Sredinom pedesetih godina daju Nušićev »Beograd nekad i sad«, Torkarove »Zaboravljene ljude«, Stankovićevu »Koštanu«, dječji igrokaz »Ciganska princeza« i dr.

Imena glumaca vezana za rad dramske grupe: Katica Pavković, Maks Pavković, Ivan Polović, Ankica Banjavčić-Blanuša, Ivica Svete, Vlado Mihajlović, Neda Gorišek, Hilda Mihajlović, Ilija Krivošija, Alica Banjavčić, Ludvig Klauzer, Predrag Padežanin, Zlatko čačić, Josip Bregović, i Pina Tripović.

U svom bogatom životu RKUD »6. maj« često je odlazio na gostovanja u pojedina mjesta naše općine, ali i van općine. Tako gostuju dramskom sekcijom, pjevačkim zborom, folklornom grupom koju vrlo uspješno nekoliko godina vodi Olga Svete, odnosno recitatorima iz literarne grupe koja je radila povremeno.

Godine 1953. grupe priređuju veliku turneju te s prekidima gostuju u Mariboru, Ozlju, Varaždinu, Borovu, Generalskom Stolu, Mostanju, odnosno imadu dužu turneju u Istri: Pula i Rovinj.

Na rukovodećim položajima bili su na ovaj ili onaj način: Tomislav Jagačić, Vinko Sever, Adam Mejaški, Ivica Svete, Alija Lemeš, Zlatko čačić, Vlado Fabijančić, Antun Suzak, Juraj Odrčić.

Veći korak u prosvjećivanju i širenju kulture općine učinjen je osnivanjem Narodnog sveučilišta 12. 3. 1948. god. Samostalna ustanova postat će 1954. god.

Naročitu aktivnost razvija početkom pedesetih godina, ali već prvih dana organizira predavanja u mjestu i to jednom tjedno. Tako npr. 1948. god. ima na dnevnom redu u svom programu predavanja: 0 razvoju živih bića, O malariji, O izletu u svemir... Povremeno predavači gostuju i van mjesta. Prve godine svog rada gostuju u Generalskom Stolu i Zvečaju. Uz predavače idu i tamburaši (učenici u privredi); putuju kamionom Pamučne industrije. Kad 1952. god. rukovodiocem postaje Krešimir Trarnpetić, nastavnik, Narodno sveučilište doživjet će svoje plodne dane. I tad se rad sastojao od predavanju u kino-dvorani i to jednom tjedno. Predavači su uglavnom bili nastavnici osnovne škole, stručnjaci iz Pamučne industrije i ljudi iz mjesta. Povremeno su dolazili predavači iz Karlovca (Zlatko Pintar, Mirko Merle), iz Zagreba: Zoran Palčok (nekoliko puta), dr Josip Škavić, Fedor Hanžeković (povodom filma »Svoga tela gospodar«), Hrvoje Macanović, Vinko Vitezica i dr. Dolaze i novinari »Vjesnika, Oto Reisinger i dr. Teme iz pedesetih godina bile su: O šund literaturi, O energiji, Mjere kroz stoljeća, Što je kazališna režija. Rjeđe se organiziraju književne večeri u kojima nastupaju mladi literati.

Posebno poglavlje rada Narodnog sveučilišta je organizacija kino--predstava u pojedinim mjestima naše općine, tzv. kinofikacija. Taj vid djelatnosti održao se negdje do sredine sedamdesetih godina. To je bilo i vrijeme kad TV nije još potpuno ušla u naše stanove. Valja istaći da je narod volio ovaj vid prosvjećivanja i da su predstave bile dobro posjećene.

U tom smislu u nekim mjestima osnovani su pododbori NS. Tad su oni preuzeli kinofikaciju na određenom užem području. Tako ih imamo u Netretiću, Bosiljevu, Generalskom Stolu. Dugoreško NS pruža im određenu pomoć. Na godišnjim skupštinama analizira se rad, odnosno donose smjernice za novu radnu godinu.

U rad NS uključuju se, pored radnika sa škole, i ljudi iz određenih mjesta: u NS u Netretiću uz direktora škole Fabijana Mikuleca radi i Mijo Šavor, službenik u pošti te Andrija Sente, veterinar (1962).

Naročito je, zahvaljujući zalaganju direktorice škole, Danice Marušić aktivno NF u Generalskom Stolu. U Bosiljevu ga vodi Ante Dumbović, učitelj.

Kasnije će u dugoreško NS doći na rad Nikola Vrkljan, profesor. Uz prijašnje djelatnosti imamo i nove oblike rada: tečajeve. Tako je npr. domaćinski tečaj održan 1961. god. u Bariloviću. Pohađalo ga je 28 žena, a vodila ga je Nada Vukadinović.

Danas NS ima dvije aktivnosti: knjižnicu i kino.

Godina 1948. u neku je ruku prelomna i značajna godina u životu dugoreške općine. Pored osnovanih: RKUD »6. maj« i NS pokrenut je i list »Duga Resa«, namijenjen prvenstveno radnicima tvornice.

Prvi broj izlazi 24. 1. 1948. god. Tada je bio organ Sindikalne podružnice i uprave Pamučne industrije. Naslov mijenja 1956. god. i zove se DUGA RESA, list radnog kolektiva Pamučne industrije. Kao prilog »Karlovačkog tjednika« izlazi od 6. 4. 1968. i zove se DUGA RESA, glasilo SSRN i radnih organizacija. Kao samostalno glasilo OK SSRN i organizacija udruženog rada izlazi od 17. 2. 1978.

Iako je u početku bio vezan uz Pamučnu industriju, list donosi vijesti iz ostalih radnih organizacija naše općine, vijesti iz kulture i prosvjete, sporta itd. Stoga je danas jedan, a često i jedini izvor podataka o dostignućima i događajima iz nekog razdoblja.[27]

Manje je poznato da je list Duga Resa izlazio i za manevra »Sloboda 71« na »ratnoj lokaciji« u Grganjici. Izašlo je šest brojeva u nekoliko dana (konac rujna-početak listopada 1971).

Na području općine jedno vrijeme oživljavaju ogranci »Seljačke sloge«.

U Sv. Petru djeluje 1948—1968. god. Kulturno-prosvjetno društvo »Bratstvo«, koje 1955. ima tamburaški zbor, folklornu grupu i povremeno pjevački zbor sa ukupno 60 članova. Za rad ovog društva zaslužan je Drago Šeketa, a naročito Slavko Katušin, dugogodišnji prosvjetni radnik u Sv. Petru i Dugoj Resi.

U poratno vrijeme, negdje 1947, osnovano je u Perjasici omladinsko kulturno-umjetničko društvo s tri sekcije: tamburaškom, pjevačkom te dramskom. Tamburaši imadu četiri instrumenta: prim, dvije bugarije 2 beglajta i bas. Društvo vodi milicioner Milojko Radulović. Ovo društvo opstalo je šest godina. Nastupalo je, uglavnom, u Perjasici, Brestu, Kestenku i Skradu.

Ogranci Seljačke sloge[28] rade s više ili manje uspjeha do kasnih pedesetih godina u Belaju[29], Belajskim Poljicama, Belajskoj Vinici (osnovan 1953. god.,[30] Gršćakima (Gršćaki imadu ogranak i prije rata). God. 1955. radile su dvije sekcije (folklorna i tamburaška) s 30 članova, Donjem Zvečaju (ogranak u Donjem Zvečaju obuhvatio je i članstvo Gornjeg Zvečaja, jedno vrijeme rad zamire i obnavlja se 1954. god. kad ima 50 članova u tri sekcije). Zatim ogranak nalazimo u Bosiljevu, Petrakovu Brdu, Vodenoj Dragi, Belaviću, Ladvenjaku, Bariloviću. Ogranak u Toplicama Lešću obnavlja rad 1957. god.

Mjesna kulturno-umjetnička društva u Generalskom Stolu i Bosiljevu osnovana su 1950. KUD u Generalskom Stolu ima grupu tambu-

[27] ZlaticaKovačić, Informiranje (»Pamučna industrija Duga Resa 1884—1984.«, str. 126).

[28] Odbor za koordiniranje rada ogranaka Seljačke sloge za karlovačku oblast osnovan je tek krajem 1949. (»Novi život« br. 14 od 8. 12. 1949).

[29] Ovo je najbolji ogranak u kotaru Karlovac jer je kult. prosvjetni rad najviše raširio u narodu. (»Naše novine« br. 10, svibnja 1947)

[30] Ogranak je aktivan još 1954—55.; ima tri sekcije: folklornu, dramsku i pjevački zbor.

raša, folklornu i dramsku grupu. Dramsku grupu vodi Danica Marušić, nastavnik.

Pedesetih godina (a i ranije) radi u Industrijskoj školi Omladinsko kulturno-umjetničko društvo »Ivan Ribar«. Pored gostovanja u pojedinim mjestima dugoreške općine, posjećuje škole, odnosno odlazi i van područja naše općine te učestvuje na smotrama.

O opsegu rada kulturno-prosvjetnih društava doznajemo prema učestvovanju na smotrama.

Godine 1946. oba zvečajska ogranka Seljačke sloge te belajski učestvuju na smotri u Karlovcu (Belaj osvaja 1. mjesto). Ogranak Seljačke sloge iz Belajskih Poljica učestvuje na smotri u Zagrebu 1. 5. 1947. a 11. 5. u Poljicama. Na smotri u Karlovcu 1948. god. učestvuju limena glazba i pjevački zbor »6. maja« iz Duge Rese. Na smotri društava oblasti Karlovac u Karlovcu 1950. učestvuje dramska grupa KPD iz Bosiljeva (1. mjesto u skupini drama i recitacija) i Generalski Stol, »6. maj« zauzima drugo mjesto (tamburaši, mješoviti pjevački zbor).[31]

Društva osnovnih škola Bosiljevo i Bosanci učestvuju 1952. na smotri u Generalskom Stolu. Barilović na pokrajinskoj smotri u Belaju. OŠ Duga Resa, RKUD »6. maj« i Generalski Stol učestvuju na kotarskoj smotri u Karlovcu.

Godine 1952. organizirana je rajonska smotra u Dugoj Resi (1. općinska smotra kulturno-umjetničkog rada društava). Učestvovali su ogranci Seljačke sloge: Petrakovo Brdo (nastupaju s ladarskim običajima, pjesmama i kolom), Vodena Draga, Omladinski aktiv iz Sv. Petra, KPD iz Generalskog Stola (Nušićev igrokaz »Muha«), RKUD »6. maj« iz Duge Rese i dr.

Smotra kulturno-umjetničkih društava održana je i u Generalskom Stolu 11. 5. 1963. god. Učestvuju OŠ Bosiljevo, RKUD »6. maj«, Duga Resa, Sv. Petar, Gornji Zvečaj i KPD Generalski Stol.

Na smotri u donjem Zvečaju 1954. god. učestvuju kulturno-umjetnička društva i Donjeg i Gornjeg Zvečaja; školsko društvo iz Jarčeg Polja učestvuje na smotri u Netretiću.

Na kotarskoj smotri u Karlovcu 1957. god. učestvuju ogranci Seljačke sloge iz Generalskog Stola, Gornjeg i Donjeg Zvečaja.

Na sletu u Dugoj Resi 16. 5. 1957. god. učestvuju društva Generalskog Stola i Donjeg i Gornjeg Zvečaja.

Najmasovnija smotra KUD održana je 26. 5. 1957. god. u Dugoj Resi. Trajala je cijeli dan. Nastupili su: RKUD »6. maj« iz Duge Rese, Društvo Naša djeca iz Duge Rese, KUD »Bratstvo« iz Sv. Petra, ogranci

[31] U 1951. god. na području kotara Karlovac bila su aktivna u pripremama za smotre kultumo-prosvjetna društva: KPD Generalski Stol i Bosiljevo, RKUD »6. maj« i ogranak Seljačke sloge Belaj i dr. (»Karlovački kulturni vjesnik« br. 2, 1952. god.)

Seljačke sloge iz Belavića, Donjeg Zvečaja, Generalskog Stola, Belaja, Barilovića, Vatrogasno društvo iz Belajskih Poljica, organizacija Narodne omladine iz Barilovića, OŠ Belaj, Barilović i Generalski Stol.

I slijedeće godine (20. 4. 1958) na smotri u Dugoj Resi nastupaju: Vatrogasno društvo Belajske Poljice, ogranci Seljačke sloge iz Belaja, Ladvenjaka, Barilovića, Gornjeg i Donjeg Zvečaja, KUD »Bratstvo« iz Sv. Petra, Društvo »Naša djeca« iz Duge Rese, RKUD »6. maj« iz Duge Rese, omladinska organizacija iz Stativa i Lipe, OŠ Duga Resa, Barilović, Generalski Stol, Bosiljevo, Netretić, Stative i Dvogodišnja večernja škola iz Generalskog Stola. Ova manifestacija ponavlja se te godine za Dan mladosti a tad učestvuje i OŠ Bosanci.

Početkom šezdesetih godina zamire rad ogranaka i kulturno-umjetničkih društava. Tako danas imamo u dugoreškoj općini još samo RKUD »6. maj« i KUD »Mato Luke« u Stativama. Vodi ga Marko Trpčić-Kordiš.

KUD »Mato Luke« izraslo je 1976. god. iz Narodnog sveučilišta. Održava kinopredstave, ima starinarsku grupu i tamburaše. Tamburaše je svojevremeno vodio Krsto Tripović.

Pored spomenutih izložbi slika likovnih sekcija *»6.* maja« u Dugoj Resi je sredinom pedesetih godina organizirana revijalna izložba slikara ULUH-a. Tad su neke radne organizacije otkupile nekoliko slika.

Početkom sedamdesetih godina i kasnije priređeno je u Dugoj Resi nekoliko izložbi slika slikara amatera u okviru tadašnje Zajednice kupskih općina Slovenije i Hrvatske.

Povremeno je organizirano nekoliko izložbi. Akademski slikar Alfred Krupa imao je izložbu 1969. god, a akad. slikar Blaž ćuk 1970. godine. Dugorešanin porijeklom akademski Miroslav Šutej imao je izložbu 1974. god. Inače, Miroslav Šutej (Duga Resa 1936 —) završio je Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu (ALU) 1961. u klasi profesora Marijana Detonija. Danas je profesor na ALU u Zagrebu.

U Dugoj Resi živi i radi Frančiška Petelinšek. Rođena je 1905. u Sv. Pongracu kraj Celja. Penzionirana je tekstilna radnica Pamučne industrije Duga Resa. Kiparstvom se bavi od 1962. god. Obrađuje drvo. U Dugoj Resi je samostalno izlagala 1976., kolektivno 1974, 1975, 1977. i 1984.

Nastavnik, slikar i pjesnik Vladimir Halovanić (rođen 1951. god. u Iloku) priređuje samostalnu izložbu u Dugoj Resi 1983. god. Bavi se i književnim radom: zbirke pjesama »Kristalni grob« (1971), »Žedni mrav« (1981), »Basne« (1982), roman za djecu »Leteća mačka« (1983).

Prilikom proslave stogodišnjice Pamučne industrije Duga Resa (1984) priređena je izložba slika dugoreških slikara Miroslava Šuteja, Vladimira Halovanića i Vladimira Bašića. Tom prilikom svoje radove

izložila je i Frančiška Petelinšek te Leopoldina Domitrović koja se bavi oslikavanjem stakla.

Vladimir Bašić (Postojna 1953—) diplomirao je 1981. god. na slikarskom odjelu ALU u Zagrebu u klasi profesora Raula Goldoni ja i Nikole Reisera. Danas živi i radi u Dugoj Resi kao slobodni umjetnik. U Dugoj Resi izlagao je samostalno 1972, kolektivno 1984. i 1985. god.

Književnim radom bavi se Irena Lukšić, Duga Resa (1953), slavist i književnik, prevodi s ruskog. Izdala je roman »Konačište vlakopratnog osoblja« (Zagreb 1981), »Ruska književnost u hrvatskim časopisima« (1. dio Zagreb 1981; 2. dio Zagreb 1985); autor je romana za djecu »Zrcalo« (Zagreb 1983) i drame »Ja, Melita« koju je izveo 2. program TV Beograd.

U Dugoj Resi je rođen i Nikica Petrak (1939), pjesnik i prevodilac. Završio je filozofski fakultet u Zagrebu. Zbirke pjesama: »Sve ove stvari« (1963), »Razgovor s duhovima« (1968), »Suho slovo« (1971), »Tiha knjiga« (1980). Društvo književnika Hrvatske dodijelilo mu Nagradu »Tin Ujević« za 1980. god. Dobitnik je i republičke Nagrade »Vladimir Nazor« za 1980. god.

Franci Zagoričnik, suvremeni slovenski pjesnik, rođen je u Dugoj Resi 1933. god. Djela »Agamemnon«, »Eva« i dr. Bavio se i enigmatikom.

Godine 1982. otvorena je u Sv. Petru u staroj školskoj zgradi Zavičajna zbirka. U dvije prostorije smješten je etnomaterijal. Pokrovitelj Zbirke je SIZ u oblasti kulture. Za otvaranje zbirke zaslužni su Branka Odrčič, Marija Markaš, Vilka Mihalić i Dinko Maričić.

Posljednjih dana 1984. god. počela se u Zavičajnoj zbirci formirati galerija slika. Prikupljeno je već oko dvadesetak slika, mahom karlovačkih i dugoreških slikara. Slike su poklonili: Alfred Krupa, Đorđe Petrović, Boško Nikolić, Albin Buić, Višnja Ercegović, Vladimir Bašić, Marija Halovanić, Božidar Očko, Petar Skutari, Vladimir Halovanić, Slavko Humić, Miroslav Šutej, Danijel Butala. Skulpture je poklonila Frančiška Petelinšek.

Na prikupljanju slika naročito se angažirao Đorđe Petrović.

U kolovozu 1984. osnovana je Likovna kolonija Bosiljevo, kasnije nazvana Likovna radionica na otvorenom. Prvu izložbu pod pokroviteljstvom SlZ-a u oblasti kulture općine Duga Resa imala je u Dugoj Resi od 6. do 10. 3. 1985., a zatim je izložba prenijeta u Karlovac i galeriju ZILIK-a (od 20. do 30. 3. 1985). Svoje radove su izložili: Alfred Krupa, Đorđe Petrović, Albin Buić, Vladimir Bašić, Petar Skutari, Boško Nikolić i Miroslav Šantek.

Dr Marijan Glučina

Razvitak zdravstva
od 1906. do danas

Zdravstvo općine Duga Resa počelo se razvijati od gradnje Opće bolnice sa 80 kreveta koja je sagrađena na inicijativu i uz najveći dio materijalnih sredstava Dioničkog društva Pamučne tvornice Duga Resa 1896. godine.

Ova konstatacija proizlazi iz knjige »50 godišnjica Tvornice Duga Resa« izdane 1934. godine. U njoj se kaže:

»Od prosvjetnih i socijalnih ustanova, koje su na inicijativu tvorničke uprave ili barem uz materijalnu pomoć tvornice stvorene ili uzdržavane, spomenućemo školu i bolnicu. U Dugoj Resi, koja je istom godine 1896. nastojanjem poduzeća dobila svoj općinski ured, nije bilo nikakove škole, a to je godine 1896. potaknulo tvornicu da svojim sredstvima osnuje trorazrednu privatnu školu. Istom godine 1904. osnovana je javna četverorazredna pučka škola, a gradnju školske zgrade dioničko društvo je omogućilo dajući opeku za zidanje, dok je uzdržavanje škole punih šest godina pomagala priličnim novčanim prinosima. U vezi s ovim obratićemo pažnju i dječjem zabavištu, koje je godine 1928. sagrađeno na trošak tvornice. Zabavište imade prostranu zgradu, u kojoj su djeca povjerena odgoju i njezi stručno školovane učiteljice.

Iz humane brige poduzeća, koja je dovela do podizanja škole, nikla je i Zamisao za gradnju bolnice. Uz brzi razvitak poduzeća sa svim socijalnim uredbama koje su dale velikom dijelu radništva prilike da se stalno naseli u Dugoj Resi, izbila je već krajem prvog decenija prijeka potreba da se grade vlastite prostorije za liječenje bolesnih.

Tako je 1896. došlo do gradnje bolnice sa 80 kreveta za koju je zemaljska vlada priložila 24 000 forinti, dok je tvornica uzela u svoju

režiju i izgradnju i velik dio unutarnje opreme javne bolnice. Uređenje bolnice prema tvornici i mjestu Duga Resa, na suprotnoj obali Mrežnice, tražilo je i zgodan pristup pa je zato sagrađen nov željezni most. Uprava tvornice podigla je kraj bolnice i kuću za stan liječnika.

Ne možemo mimoići ni činjenicu, da je tvornica već prve godine svoga rada uredila vlastitu bolesničku blagajnu, koja se je istom godine 1923. po naredbi vlasti pridružila javnoj kotarskoj bolesničkoj blagajni.

Ne treba naročito naglasiti, da je poduzeće za cijelog prvog rata uredilo sve što je moglo. Godine 1915. napravljena je od velike dvorane činovničkog kasina bolnica za ranjenike sa 70 kreveta. Troškove za ovu kao i za drugu bolnicu, koja je kasnije uređena s 10 kreveta za ranjene časnike, namirivalo je sve dok je trajao rat, dioničko društvo.«

Od prvih liječnika i nosioca zdravstvene službe u vremenskom periodu od 1896. god. do konca I svj. rata bio je dr Franjo Portsch (1870—1912), koji je radio sve do 1912. godine, do svoje rane smrti, zatim dr Karlić i dr. do konca I svj. rata, kada je započeo raditi dr Albert Longino i ostao sve do 1953. U djelokrugu rada liječnika bolnice radila je i tvornička ambulanta u prostorijama pokraj tvornice, gdje je sada smješten klub penzionera. Početkom II svj. rata započela je radom i zubna ambulanta u kojoj je radio liječnik dr Vinko Kirinčić. U periodu između dva rata počela je radom (1923) i ljekarna čiji je vlasnik bio mr Kovačić Ivan. U razvoju bolnice 1903. godine izgrađena je jedna manja zgrada za rukovodno osoblje i stanovanje liječnika bolnice.

U toku II svj. rata u bolnici je radio dr Albert Longino, a u ambulanti dr Vinko Kirinčić.

Razvoj zdravstva od 1945. do 1979. godine

Poslijeratni razvoj zdravstva u općini Duga Resa imao je dinamični tok prateći razvoj našeg socijalističkog društva i dostigao visok stupanj razvoja. Od 1945. do 1968. godine zdravstvo se razvija u tri organizaciona oblika kao: bolnica, izvanbolnička zdravstvena služba i ljekarna.

Od 1945. do 1952. godine bolnica je imala 45 kreveta općeg kirurškog i internističkog tretmana sa jednim liječnikom kirurgom, jednim liječnikom opće medicine, te manjim brojem ostalog zdravstvenog, administrativnog i tehničkog osoblja.

Od 1953. godine do 1968. godine bolnica se kadrovski i prostorno proširuje, tako da prerasta od 45 na 92 bolesnička kreveta. Kadrovski porast od 2 na 4 liječnika i 4 suradnika liječnika specijaliste u dopunskom radu, te porast srednjeg zdravstvenog osoblja.

U tom periodu izgrađena je i dovršena zgrada u kojoj su smješteni: medicinsko biokemijski laboratorij, bolnička ljekarna, kuhinja i administracija, a zgradu je izgradila Pamučna industrija Duga Resa.

Dotadašnja stambena zgrada preadaptirana je u bolnički krevetni prostor, kao i proširenje paviljona u kojem su smješteni internistički kreveti.

Sagrađena je i mrtvačnica koja do tada nije postojala.

1967. godine bolnica je imala 19 zdravstvenih radnika.

Izvanbolnička zdravstvena služba poslije II svj. rata do 1953. godine organizirana je u sklopu Kotarske zdravstvene stanice u Karlovcu u obliku sektorskih ambulanata u prostorijama Pamučne industrije u kojoj su radila tri liječnika, jedan zubar, jedna medicinska sestra, jedan zubni asistent i dva bolničara. Na terenu u mjestima Bosiljevo i Prilišće radile su sektorske terenske ambulante sa stalnim liječnikom, i u Bariloviću dva puta tjedno. Godine 1952. dovršena je namjenska zgrada u Jakovčićevoj ul. br. 4 za rad cjelokupne izvanbolničke zdravstvene službe, koja je 1961. godine dograđena razvojem službe.

Godine 1953. izvanbolnička služba se formira kao zdravstvena stanica, koja je i dalje u sastavu kotarske zdravstvene stanice u Karlovcu.

Godine 1954. rješenjem NOK Karlovac (od 20. 5. 1954) Zdravstvena stanica Duga Resa proglašena je ustanovom sa samostalnim financiranjem, a 1956. godine prenesena su prava osnivača na NOO Duga Resa, kada su sektorske ambulante Bosiljevo, Prilišće i Barilović pripojene zdravstvenoj stanici Duga Resa. Godnie 1955. nabavljeno je prvo sanitetsko vozilo, tako da se zdravstvena stanica ojačala kadrovski, prostorno i opremom.

Ovakvim razvojem kadrovske osnove Zdravstvena stanica ispunila je 1964. godine minimalne uvjete za prerastanje iz Zdravstvene stanice u Dom zdravlja, pa je Odlukom Skupštine općine Duga Resa od 21. 12. 1964. godine, proglašena Domom narodnog zdravlja Duga Resa kao samostalna i samoupravna radna organizacija.

Osnovani Dom zdravlja Duga Resa ima u svom sastavu slijedeće medicinske jedinice:

1. Opću medicinu i kućno liječenje
2. HE službu
3. Patronažnu službu
4. Dispanzer za dojenčad i malu djecu
5. Dispanzer za školsku djecu i omladinu, djelomično
6. Dispanzer za žene
7. Antituberkulozni dispanzer
8. Službu zubne njege
9. Specijalističke ordinacije
10. Medicinski laboratorij

Duga Resa, 1925. Bolnica.

11. Vozni park i
12. Pomoćne djelatnosti

U Domu zdravlja bilo je tada zaposleno ukupno 60 radnika, od čega 38 zdravstvenih.

Vanbolnička zdravstvena služba, kao što je vidljivo iz najkraćeg, prikaza, razvijala se uz nešto više dinamike nego bolnička što je i razumljivo, jer je pratila razvitak samoupravnog socijalističkog društva te kao i socijalnog i zdravstvenog osiguranja koja su svake godine sve veća.

Nakon nacionalizacije 1947. godine privatna ljekarna u Dugoj Resi postala je državna i ona se sve do 1970. godine nalazila u neadekvatnim prostorijama privatnog vlasništva kada se preselila u novo izgrađene prostorije gdje se i danas nalazi.

U interesu što neposrednijeg snabdijevanja građana lijekovima i drugim sredstvima za liječenje, ljekarna je otvorila depoe lijekovima u Bosiljevu, Bariloviću, Perjasici, Generalskom Stolu, Vukovoj Gorici,

Netretiću, a posebno ima organizirani depo lijekova u Bolnici i sjedištu vanbolničke službe.

Od jednog farmaceuta i dva tehničara od osnivanja, u Ljekarni su 1967. godine radila 4 farmaceuta i 2 farmaceutska tehničara.

Takav razvoj Bolnice, Doma zdravlja i ljekarne do 1968. godine iako je bio značajno velik, posebno razvoj izvanbolničke zdravstvene službe, nije bio dovoljan uznapredovanim potrebama ekspanzivnog samoupravnog socijalističkog društva, kada su integraciona kretanja bila u punom zamahu, u doba kada se Medicinski centar smatrao naj savršenijim oblikom organizacije zdravstvene službe u kojem se integriraju sve osnovne funkcije zdravstva.

Medicinski centar Duga Resa je nastao 30. 3. 1968. godine integracijom zdravstvenih ustanova: Doma narodnog zdravlja, Bolnice i Ljekarne Duga Resa i time nastao jedinstveni organizacioni oblik zdravstvene službe na području općine Duga Resa. Nastao je uz punu pomoć i angažiranje društveno-političkih organizacija općine i nosioca zdravstva.

Od 30. 3. 1968. godine pa nadalje do danas razvoj zdravstva karakteriziran je u obliku Medicinskog centra Duga Resa.

Razvoj Medicinskog centra od 1968. do 1979. godine

Da bi se mogao dati cjelovitiji prikaz tog desetogodišnjeg razvoja, trebalo je obuhvatiti više elemenata kao što su:

1. organizacija zdravstvene službe
2. samoupravljanje u Medicinskom centru
3. Pregled kadrovske strukture
4. pregled nabave opreme
5. Pregled investicionih ulaganja
6. Suradnja sa zdravstenim i drugim organizacijama.

Organizacija zdravstvene službe u Medicinskom centru razvijala se prema mogućnostima tražeći najpovoljnija rješenja i što brži razvoj. U razvijanju organizacije dominirao je razvoj izvanbolničke zdravstvene službe, odnosno primarne zdravstvene zaštite. Takav razvoj su podržali građani i društveno-političke organizacije kao i SIZ zdravstva.'U pogledu bolničke službe podržavano je postojeće stanje.

Izvanbolnička djelatnost obuhvaća:

1. Djelatnost opće medicine — hitna medicinska pomoć,
   — patronaža i vozni park
2. Higijensko-epidemiološka djelatnost

3. Dispanzerske djelatnosti
   a) Dispanzer za zdrav, zaštitu predškolske djece,
   b) Dispanzer za zdrav, zaštitu školske djece i omladine
   c) Dispanzer za zdrav, zaštitu žena i trudnica
   d) ATD
   e) Dispanzer medicine rada

4. Specijalističke djelatnosti
   a) Neuropsihijatrijska ordinacija
   b) Okulistička ordinacija
   c) Urološka ordinacija

5. Djelatnost za zaštitu zuba i čeljusti

Djelatnost opće medicine je najveći i najsloženiji oblik izvanbolničke djelatnosti, koji se sastoji iz 6 sektorskih ordinacija sa tri tima liječnika opće medicine za populaciju cca 12000 stanovnika, za razliku od prije 10 godina kada su radila za populaciju od cca 18 000 stanovnika.

Zatim od dvije industrijske ordinacije, te tri ordinacije za ostale osiguranike, 1977. godine uveden je rad u dvije smjene u ovim ordinacijama u čemu se znatno dobilo na prostoru pristupačnijem pružanju osnovne zdravstvene zaštite i u boljem organiziranju hitne medicinske pomoći i kućnog liječenja oslobađanjem liječnika u hitnoj medicinskoj pomoći od rada u ordinaciji. Također je riješeno pitanje medicine rada u Pamučnoj industriji zajedničkim radom opće medicine i dispanzera medicine rada.

Patronažna služba, uz sva nastojanja, nije se razvila u punom obliku da bi zadovoljila ovu djelatnost i jedva zadovoljava potrebe dispanzera. Tu su nastojanja u posljednje vrijeme krenula u boljem pravcu. Higijensko-epidemiološka djelatnost se organizira sa dva sanitarna tehničara i liječnikom sa pola radnog vremena.

2. Dispanzerska djelatnost iako današnje vrijeme gubi formu zasebnosti, dispanzerski metod rada treba da postane imperativ svim vanbolničkim djelatnostima, prvenstveno općoj medicini. U toku razvoja Medicinskog centra, pored dječjeg dispanzera i ATD, razvija se već u samom osnutku Centra, školski dispanzer, zatim dispanzer za zaštitu žena i trudnica, a 1975. godine dispanzer medicine rada. Dispanzerska djelatnost uz male poteškoće se odvija u optimalnom radu i pokazuje iz godine u godinu sve bolje rezultate.

3. Specijalistička poliklinička djelatnost se odražava na najosnovnijim potrebama sa skraćenim radnim vremenom uz uvođenje stalne neuropsihijatrijske ordinacije sa punim radnim vremenom.

4. Služba zubne njege razvila se u punom smislu, najprije jednom ordinacijom, a zatim i drugom ordinacijom za školsku i predškolsku djecu, te uvođenjem dva stalna tima za terenske ordinacije, tako da sa-

da ima 7 zubnih liječnika, 7 zubnih asistenata i 5 zubotehničara i ona je u punom smislu zaokružena cjelina.

Ljekarniška djelatnost se usavremenila novim prostorom, opremom i kadrom i uglavnom zadovoljila potrebe stanovništva i Centra.

Posebno je dobro organizirana laboratorijska djelatnost, relativno dobro opremljena i sa stručnim kadrom dobro popunjena, tako da može zadovoljiti i veće potrebe.

Rentgenska djelatnost se razvila u optimalnim razmjerima kadrom, opremom i prostorom.

Sve ove tri djelatnosti u potpunosti zadovoljavaju potrebe vanbolničke i bolničke djelatnosti.

Bolnička djelatnost

Kako je već rečeno, očuvana je postojeća organizacija koja se kadrovski u zadnje vrijeme kompletirala, a perspektivno je zacrtano rješenje prostora i opreme. Status bolničke djelatnosti iz objektivnih i subjektivnih razloga bio je predmet raznih rasprava, ali iz svih tih rasprava proizlazio je zaključak o neophodnosti bližeg povezivanja bolničkih djelatnosti. Prema zaključcima Vijeća sindikata Hrvatske i Republičkog odbora sindikata u djelatnosti zdravstva i rasprava na temu »Zdravstvo u funkciji udruženog rada« — Reforma zdravstva i razvoj društveno ekonomskih odnosa u zdravstvu, te zaključaka Međuopćinskog sindikalnog vijeća zajednice općine Karlovac, Radnički savjet i Zbor radnih ljudi Medicinskog centra donio je Odluku za organizaciju zdravstvene službe na nivou općine Duga Resa radne organizacije Medicinski centar Duga Resa. Sve više dolazi do izražaja da i najbolja organizacija ako je izolirana, nije dobra, da u organizaciji zdravstva postoji imperativ za udruživanjem po svim vidovima.

Da je Medicinski centar jedan za društvo koristan oblik organizacije zdravstvene službe, najbolje potvrđuje simpozij o ulozi medicinskog centra u osiguranju jedinstvene zdravstvene zaštite na određenom području održanog svibnja 1977. godine u kojem su sabrane sve dobre i loše strane takve organizacije od osnutka prvog medicinskog centra u SRZ prije 22 godine u Slavonskom Brodu do danas. Zato je jedan daljnji zadatak u ulozi svakog medicinskog centra pa i našeg da podigne nivo primarne zdravstvene zaštite uvođenjem dispanzerskih metoda rada te povezivanje, odnosno, udruživanje u širem smislu.

Samoupravljanje u našem Medicinskom centru razvijalo se uporedo s razvojem našeg samoupravnog socijalističkog društva i bilo je okosnica cjelokupnog razvoja.

Odmah nakon donošenja Ustavnih amandmana, prišlo se pronalaženju novih i savršenijih oblika samoupravnih odnosa, a naročito nakon donošenja Ustava i Zakona o udruženom radu.

Bilo je kroz praksu razno-raznih prilagođavanja dok se na kraju nije došlo, a naročito sa donošenjem novog Zakona o udruženom radu, do najadekvatnijeg samoupravnog organiziranja i sistema samoupravljanja, a primjenom novog Zakona o zdravstvu doživjet će daljnje promjene i usklađivanja.

3. Pregled kadrovske strukture

Na više mjesta i u više momenata ocijenjeno je da Medicinski centar predstavlja pogodnu formu koja udružuje ili povezuje rad različitih medicinskih struka, te na taj način omogućuje djelotvornu i racionalnu integralnu medicinu u jedinstvenoj zdravstvenoj zaštiti.

Vremenski period od 1967. do 1976. godine naročito je povoljan za ocjenjivanje kretanja kadrovske strukture u Medicinskom centru, uspoređivanjem prema stanju prije integracije i prema ostalim medicinskim centrima u SRH gdje je ta struktura izučena i reprezentirana na simpoziju 1977. godine.

a) Razvoj kadrovske osnove primarne zdravstvene zaštite u razdoblju 67/76. kretao se: 1967. g. bilo je uposleno 44,5 (45) radnika, a u 1976. godini bio je uposlen 61 radnik, ili s porastom od 36,4%.

b) Razvoj kadrovske osnove u poliklinički-dispanzerskim djelatnostima kretao se u 1967. g. 8,5 a u 1976. g. 11,5 zaposlenih radnika ili porast od 35%.

c) Razvoj kadrovske osnove dijagnostičko-terapeutske djelatnosti kretao se u 1967. g. 17,5 a u 1976. g. 22,5 ili porast od 28,5%.

d) Razvoj kadrovske osnove bolničke djelatnosti kretao se u 1967. g. 18, a u 1976. g. 36 ili porast od 100% uz isti broj kreveta.

e) Razvoj u administrativnoj i tehničko uslužnoj djelatnosti kretao se u 1967. g. 19,5 a u 1976. g. 25 ili porast od 38%.

U cijelom Medicinskom centru u 1967. bilo je ukupno uposleno 107,75 radnika, a u 1976. godini 160,3 radnika, dakle porast od 48%.

Odnos zdravstvenih radnika 69,75 prema ostalim radnicima 38 kretao se: u 1967. g. 64 : 36%, a u 1976. g. taj odnos je 68 : 32%, odnosno 108,5 zdravstvenih radnika naprama 51,8 ostalih, što je odnos nešto povoljniji za 4% više u korist zdravstvenih radnika.

U 1967. g. radila su samo tri specijalista sa punim radnim vremenom: kirurg, pedijatar i fiziolog, sada rade pored njih još dva specijalista opće medicine, dva ginekologa, internista, neuropsihijatar, rentgenolog, specijalista za školsku medicinu, specijalista za medicinu rada i jedan magistar medicinske biokemije ili 3 : 13, te dva specijalizanta iz opće medicine, specijalista iz anesteziologije i stomatološke protetike.

Odnos liječnika opće medicine i sekundarca kretao se u 1967/76. g. 9 : 10, odnosno 8 : 12 uključujući 2 liječnika pripravnika.

Liječnici stomatolozi 4 : 7 ili 4 : 8 uključujući 1 pripravnika. Farmaceuti u ljekarni 3 : 4 ili 3 : 5, uključujući 1 pripravnika.

Magistri medicinske biokemije i inženjeri medicinske biokemije u laboratoriju 1 : 3. Od srednje stručne spreme 39 : 71 gdje je u bolnici taj odnos još izraženiji (9 : 20). Treba istaknuti da se jedan znatan broj doškolovao od niže na srednju stručnu spremu. U nizu problema kadrovske strukture koja se povoljno rješavala, nastali su i novi problemi s potrebama i razvojem našeg samoupravnog socijalističkog društva. No kako je broj novouposlenih u općini bio manji nego u Medicinskom centru, to je posljednje dvije godine porast broja uposlenih zaustavljen, tako da u 1977. g. u odnosu na 1976. imamo čak i neznatni pad od 0,6%, dok je u 1978. godini bio u blagom porastu sa uposlenjem dviju medicinskih sestara, te upućivanjem na usavršavanje 3 medicinske sestre u Školu za više medicinske sestre.

Broj stanovnika na 1 liječnika u 1967. g. bio je 2300, a u 1976. g. 1466, a na 1 pod ostalim zdravstvenim radnicima u 1967. godini 890, a u 1976. g. 551, gdje se naš Medicinski centar kreće negdje u prosjeku svih medicinskih centara SRH.

4. Pregled nabave opreme

Pored niza nabave sitne medicinske i nemedicinske opreme u proteklom razdoblju od 10 godina, posebno je vrijedno istaknuti nabavu:

1.	Rentgen aparata 1969. g.	u vrijednosti	200.000
2.	EKG aparata »Simens« 1972. g.	„	80.000
3.	Oprema ljekarne 1972. g.	„	155.000
4.	Ord. opće medicine 1974. g.	„	400.000
5.	Sanitetska kola 3	„	400.000
6.	Autoklav za steril. 2 1970.	„	20.000
7.	Rentgen aparat za ATD 1976. g.	„	170.000
8.	Nabava kartoteke za med. rada cijelog Centra	„	60.000
9.	Nemedicinska oprema	„	50.000
10.	Kolposkop (za gin. preglede)	„	40.000
11.	Inhalator za ATD 1977. g.	„	20.000
12.	Zubne bušilice 3	„	300.000
13.	Labor, oprema, mikroskopi, centrifuge i drugo	„	200.000
14.	Peći za centralno grijanje	„	118.000
15.	Druge nabave	„	300.000
		Ukupno:	2,195.000

Nabava medicinske opreme vršena je za najnužniji medicinski rad, s obzirom na ograničene financijske mogućnosti, jer su stvarne potrebe daleko veće.

5. *Investiciona ulaganja*

Kako je glavna orijentacija bila izvanbolnička zdravstvena služba pa su se u tom pravcu kretala i investiciona ulaganja.

a) Novogradnja	1. ljekarna novih 156 m² 1970. g.	450.000 n. d.
	2. ord. opće med. Gen. Stol 250 m² 1973/74.	2.300.000
b) Dogradnja	3. Ord. opć. med. Barilović 140 m² 1967/77.	1.300.000
	4. Ord. med. rada i O. M. za P. I. 120 m² 1975/76.	300.000
	5. Garaže za vozni park 120 m² 1976.	200.000
c) Adaptacija	6. Adaptacija terenskih ord. O. M. Perjasica 30 m² 1972. g.	100.000
	7. Ord. Omi. Disp. i spec. ord. 50 m²	500.000
	8. Tehničko admin. djelat. 120 m²	200.000
	9. Bolnička djelatnost i TRG	400.000
	Ukupno:	5.650.000

Sa navedenim najskromnijim investicionim ulaganjima djelomično su poboljšani minimalni uvjeti medicinskog rada, a naročito u Ljekarni i vanbolničkoj zdravstvenoj djelatnosti.

Posebno je 1978. godine potekla inicijativa i donijeta društveno-politička odluka o dogradnji novog objekta bolnice sa 1700 m² sa namjenom za kirurški i ginekološki odjel, te adaptacijom stare zgrade za interni odjel.

Investicija je započela 27. 5. 1980. godine i iznosit će 190,000.000 dinara.

6. Suradnja sa drugima

Medicinski centar Duga Resa uspješno surađuje sa društveno-političkim i radnim organizacijama općine Duga Resa, zdravstvenim radnim organizacijama Zajednice općina Karlovac i drugim zdravstvenim radnim organizacijama i institucijama.

I na kraju potrebno je nešto reći o adaptaciji i dogradnji bolnice. Za istaknuti je da su radni ljudi općine Duga Resa izglasali namjensku stopu od 0,6% bruto OD, a građani svih mjesnih zajednica samodoprinos od 0,5% na sedam godina radi ispunjenja uvjeta rada postojeće bolnice kapaciteta od 90 kreveta. Dakle, pored dosad ostvarenog razvoja

kod građana i radnih ljudi osjeća se sve veća potreba za još većini razvojem i solidnijom zdravstvenom zaštitom.

Sadašnja bolnica koja je izgrađena još 1896. godine, ne samo po kvaliteti, nego još više po raspoloživom prostoru, ne zadovoljava niti potrebe stanovništva koje gravitira, niti zahtjeve moderne medicinske nauke, niti zakonske propise o zaštiti zdravlja.

Da bi se zadovoljile te potrebe, te da bi se svojim kapacitetima bolnica uklopila u Regionalan plan, pojavila se potreba da se postojećim prostorima dograde novi prostori i sadržaji, te da se u drugoj fazi postojeći objekti adaptiraju i moderniziraju kako bi mogli poslužiti svojoj namjeni.

Na osnovi ovih potreba u 1977. godini napravljene su prve programske skice i idejno rješenje, a tokom 1978. godine izrađena su daljnja alternativna idejna arhitektonska rješenja koja su konačno, uz suradnju sanitarnog inspektora SRH, dopunjena konačnim programskim zahtjevima i sintetizirana u idejnom projektu. Na osnovu takvog idejnog projekta kojeg su prihvatile sve društvene strukture i građani općine Duga Resa, izrađen je Glavni projekt dogradnje i adaptacije bolnice, a na osnovu prikupljenih sredstava iz spomenutih samodoprinosa radnih ljudi i građana, te iz drugih izvora, započelo se dogradnjom 27. 5. 1980. godine koja bi se trebala završiti do kraja 1984. godine, što bi omogućilo bolju podjelu rada i bolju funkcionalnu samoupravnu povezanost zdravstva na regiji, a tim i bolje očuvanje zdravlja radnih ljudi i građana ovog područja.

Fjlip Kok

Razvoj sporta
u Dugoj Resi

Organiziraniji oblici igre i tjelesnog vježbanja u okolici Duge Rese činili su sastavni dio života grofova i veleposjednika koji su živjeli na svojim imanjima u okolici. Mnogi oblici igara bili su dio odgoja i konvencije plemićkog načina života, dok je za puk karakterističan »prirodni« tjelesni odgoj, tj. vježbanje povezano sa svakodnevnim radom. Spomenica škole u Mrežničkom Petru bilježi da je 1813. godine, poslije upada Napoleona u hrvatske krajeve, za sve osnovne (pučke) škole izdana nova, tzv. »naučna osnova« (nacrt, plan, program) koja uz ostale predmete predviđa i tjelesni odgoj. Navodi se da su dječaci u okviru nastave vježbali drvenim puškama, dok se dva puta tjedno po jedan sat poslije obuke »gombalo«. Od 1871. do 1888. nastavni plan pučkih škola kao svoj predmet spominje »vježbanje tijela«, po čemu se može zaključiti da je velika pažnja poklonjena održavanju zdravlja i pravilnog tjelesnog razvitka djece.

O bavljenju sportom i rekreacijom sredinom XIX stoljeća možemo doznati i iz knjige »Život jedne žene« Dragojle Jarnjević, karlovačke spisateljice i simpatizerke ilirskog pokreta. U jednoj bilješci (djelo je u obliku dnevnika), Jarnjevićeva na str. 143. kaže: »Grof Albert Nugent, koji je bio onaj dan ovdje, poziva me na grad Stelnik i Bosiljevo i zabavi cijelo društvo svojom igrom, gdje jednu balottu (loptu) iz kože sa mnogima drugima bacajući u zrak lovljaše na okrug i tako svoju osobitu vještinu u ovoj igri pokazaše«.

Navedeni citat može nas navesti na misao da se radi o primitivnom obliku tenisa, gdje bi okrug predstavljao današnji reket, a vještina igre sastojala se u tome da se lopta uhvati na okrug i pošalje dalje. Kao

Što je napomenuto, razvitak Duge Rese tijesno je povezan sa širenjem i razvitkom njene okolice.

Izgradnjom tekstilne tvornice 1884. u gradić su pristizali mnogi stručnjaci i radnici iz inozemstva i naše zemlje. Sindikalna organizacija tvornice, osim što je zastupala i štitila interese radničke klase, organizirala je i kulturno zabavni život u Dugoj Resi. Tako je 1. maja 1887. na brdu Vinica održana prva proslava praznika rada. Bio je organiziran, naime, i prigodni program koji su pripremili članovi sindikata, a nakon svečanog govora nastupio je pjevački zbor i tamburaški orkestar. Sve veći priliv nove radne snage nametnuo je potrebu organiziranog sportskog i zabavnog života u mjestu, pa je početkom XX stoljeća, 1907. godine, utemeljeno društvo Hrvatski sokol. Osnivači dugoreškog sokola bili su obrtnici Tomo Brozović i Ivan Petrak. Treba spomenuti da je organizirani sportski i zabavni život u mjestu počeo još 1903. pa upravo zbog velikog broja poklonika tjelesnog vježbanja, četiri godine kasnije, prišlo se utemeljenju društva Hrvatski sokol.

Osnivanje društva Hrvatskog sokola u Dugoj Resi podržali su i tvorničari jer je i među njima bilo strastvenih poklonika sporta i tjelovježbe. Jedini problem predstavljao je nedostatak adekvatne dvorane, jer u ono vrijeme još nije bilo moguće graditi veći objekt u te svrhe. Za raznovrsne aktivnosti društva koristile su se privatne kuće. Prva veća prostorija u kojoj se vježbalo bila je na Gornjem mlinu. Priredbe i akademije održavane su u tvorničkom restoranu, jer je to bila jedna od najvećih prostorija u Dugoj Resi. Dugoreško društvo Hrvatski sokol imalo je tamburaški orkestar, pjevački zbor i razne sportske sekcije.

Za prvog svjetskog rata 1914. prestaje aktivnost dugoreškog Hrvatskog sokola, da bi po završetku rata 1918. rad društva ponovno oživio, a članstvo se iz dana u dan povećavalo. Godine 1922. sagrađena je kino-dvorana za kojom se dulje vrijeme osjećala velika potreba. Graditelj i vlasnik bio je Mato Mihalić. Dvorana je služila za brojne kulturno-zabavne priredbe, a za nju su se odmah zainteresirali i sokolaši. Vlasnik kino-dvorane pristao je da dvoranu iznajmljuje sokolašima za rad i vježbanje u dane kad nije bilo kino-predstave.

Tako su članovi društva Hrvatskog sokola započeli s kvalitetnim i organiziranijim radom. Međutim, priredbe i akademije i dalje su održavane u radničkom restoranu. U to vrijeme društvo je imalo prednjake (voditelje sekcija) Tomu i Josipa Brozovića koji su vježbali u svim kategorijama. Vježbalo se dva do tri puta tjedno, ovisno o slobodnim terminima kino-dvorane. U ljetnim se mjesecima vježbalo, uglavnom, na otvorenom prostoru i to u vrtu oko kuće porodice Brozović, čiji su članovi bili sokolaši od samog osnivanja društva. Dosta se vježbalo na spravama, a vježbačima je najomiljeniji bio razboj. Ovdje valja naglasiti da se društvo financiralo članarinom članova društva Hrvatskog sokola i dobrovoljnim prilozima građana.

Duga Resa, 1937. Postavljanje kamena temeljca za Sokolski dom.

Godino 1929. službeno nestaje Hrvatski sokol kao centralna organizacija, te sva društva ovog tipa djeluju u okviru Sokola Kraljevine Jugoslavije. Jugoslavensko sokolaštvo njegovalo je integralno jugoslavenstvo, smatrajući se svenarodnom organizacijom.

Da bi se članstvo što više omasovilo, Jugosokol je pod svojim okriljem imao mnoge sekcije: atletsku, odbojkašku, tamburašku, pjevački zbor i dr. Što se tiče financiranja društva, Sokol Kraljevine Jugoslavije dotirala je država, a izdašno su ga pomagali i vlasnici Tekstilne tvornice u Dugoj Resi. Osim priredbi i akademija u Dugoj Resi i okolnim selima, članovi društva nastupali su i na raznim sokolskim sletovima u drugim gradovima Jugoslavije: Zagrebu, Ljubljani i dr., te u inozemstvu na Svesokolskom sletu u Pragu. Rad društva bio je najaktivniji od 1930. do početka drugog svjetskog rata.

S vremenom se i kino-dvorana pokazala nepodesnom, te je istaknuta potreba za gradnjom prvog sportskog objekta — Sokolskog doma. Sredstva za izgradnju dvorane društvo je samo pribavilo što od dobrovoljnog priloga članstva, što od priloga vlasnika Tekstilne tvornice Otte Aningera. Izgradnja Sokolskog doma započela je 1937. godine.

Dom je bio završen godinu dana kasnije — 1938. Uz dom sokolaši su izgradili i svoje vježbalište na kojem su se održavale javne vježbe.

Godine 1939. pri sokolskom je društvu oformljeno Lutkovo (lutkarsko) kazalište, koje je svoje predstave davalo u dvorani Sokolskog doma. Tekstove za predstave pisali su sami članovi društva, a obično su nastajali na temelju poznatih literarnih predložaka (Ivica i Marica, Trnoružica, Crvenkapica) situiranih u lokalne okvire (npr. radnja bi se odvijala u Dugoj Resi) i prepoznatljive (za ono vrijeme aktualne) situacije. Lutke su (radilo se o marionetama koje su se pokretale pomoću konopca) članovi izrađivali sami, a predstave lutkarskog kazališta bile su namijenjene prvenstveno za zabavu predškolske i školske djece, članova Sokola.

Treba svakako spomenuti da je na današnjem teritoriju općine Duge Rese 20-ih godina djelovalo još nekoliko sokolskih društava. Jedno od prvih društava van mjesta Duge Rese bio je i Hrvatski sokol u Generalskom Stolu, koji je osnovan 1925. Svoju prvu tajnu vježbu održao je u Generalskom Stolu 19. IX 1926. godine.

U proljeće 1926. Nikola šubašić osniva Hrvatski sokol u Prilišću da bi 4. VII 1926. osnovao u svom rodnom mjestu Vukovoj Gorici Hrvatski sokol.

Hrvatski sokol postojao je i u Bosiljevu, gdje je na glavnoj skupštini 7. 2. 1926. za starješinu društva izabran Fabijan Mikulić.

U Ladvenjaku sokolsko društvo počinje djelovati od 21. X 1928.

Najbolji gimnastičar između dva rata bio je Filip Kok, stariji, koji će poslije drugog svjetskog rata igrati vodeću ulogu u gimnastičkom i sportskom životu Duge Rese.

Više članova Jugosokola iz Duge Rese odlazi u partizane. Bivši istaknuti gimnastičari — sokolaši, Petar Mihalić i Branko Prtljaga, obavljaju odgovorne dužnosti u jedinicama narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, dok će poslije rata postati istaknuti društveno-politički radnici Duga Rese.

Vrijeme nakon oslobođenja i konstituiranje DTO Partizan

Ime »Partizan« prvi put je spomenuto 1944. godine kad je predloženo da se osnuje posebna organizacija koja bi se brinula za razvitak sporta i tjelesnog odgoja u ratnim uvjetima i na oslobođenom teritoriju. Tako u Topuskom 12. 11. 1944. Inicijativni odbor, koji je upravo izabran, treba da pripremi pravila i skupštinu sportskog društva »Partizan«. Međutim, zbog zime i ratnih uvjeta, novo društvo nije moglo normalno funkcionirati pa su zadaci ostavljeni za kasnija vremena. Dvadeset i drugog prosinca 1944. Predsjedništvo ZAVNOH-a dostavilo je uputu da se pri Odjelu za narodno zdravlje ZAVNOH-a osnuje Zemaljski fiskulturni odbor. U siječnju 1945. imenovan je privremeni odbor, no do realizacije uputstva dolazi tek po oslobođenju većine gradova Hrvatske.

Dvadeset i četvrtog travnja 1945. u Šibeniku je održana konstituirajuća konferencija privremenog odbora Zemaljskog fiskultumog odbora Hrvatske. Dana 7. i 8. 5. 1945. na sastanku u Beogradu formiran je Fiskulturni odbor Jugoslavije (FOJ). U prosincu iste godine održana je u Beogradu Prva redovna skupština FOJ, na kojoj je sažet dotadašnji rad na unapređenju fiskulture. Tada je prihvaćena i nova organizaciona struktura nazvana Fiskulturni savez Jugoslavije (FISAJ). Svaka republika imala je i svoj fiskulturni savez. U Dugoj Resi je te godine osnovano Fiskultumo društvo, koje je uz najvažniju, gimnastičku, imalo i druge sekcije. Početkom decentralizacije fiskulturnog pokreta 1948. u okviru FISAJ formira se Gimnastički savez Jugoslavije, kao poseban organ za gimnastičke organizacije, koje se u to vrijeme počinju osamostaljivati. Godine 1951. raspušta se Fiskulturni savez Jugoslavije. Na taj se način osamostaljuju mnoge sportske organizacije koje su djelovale pod okriljem FISAJ-a. Umjesto Gimnastičkog saveza Jugoslavije organizira se Savez društava za tjelesni odgoj »Partizan«.

Godine 1948. u Dugoj Resi se osniva Gimnastičko društvo »Duga Resa«. U to vrijeme u čitavoj se zemlji održavaju fiskulturni sletovi. Gimnastika doživljava veliku popularnost i polet. Najveću popularnost jugoslavenski su vježbači postigli na Svesokolskom sletu u Pragu 1948. Među vježbačima iz mnogih gradova naše domovine bilo je i članova Gimnastičkog društva »Duga Resa« koji su također pridonijeli uspjehu i ugledu jugoslavenske gimnastike. To su: Kok Filip stariji, Banjavčić Ivan, Dular Ivan, Ema Rezek i Blanka Govek.

Petnaestog srpnja 1948. održana je skupština Gimnastičkog društva. Za predsjednika društva izabran je ing. Josip Sivek, za potpredsjednike Petar Mihalić i Ivan Knapić, za tajnike Halar Stanko i Zdenko Lukšić, a za načelnike Filip Kok stariji i Dina Viali. Osim gimnastike, u okviru društva rade i neke sportske sekcije: odbojka, košarka, tenis, plivanje i boks. Gimnastika je, naime, bila primarna aktivnost ovoga društva, a sportom su se članovi bavili rekreativno.

Godine 1949. dugoreško Gimnastičko društvo pobjeđuje na sportskim igrama kombinata tekstilaca. U organizaciji Odbora jedinstvenih sindikata Hrvatske takmičilo se u slijedećim disciplinama: gimnastika, odbojka, gađanje, nogomet, laka atletika i vučenje konopca. Zahvaljujući gimnastičarima koji su osvojili prvo mjesto i sakupili maksimalni broj bodova, sveukupni pobjednik u tom takmičenju bila je Duga Resa. Na prvenstvu gimnastičkih društava Jugoslavije za 1949. ženska odbojkaška ekipa osvojila je prvo mjesto, dok su muškarci iste godine (1949) bili najbolji u Hrvatskoj. U ožujku 1950. godine pionirke gimnastičkog društva osvojile su 1. mjesto na prvenstvu Jugoslavije u akademskom sastavu, koje je održano u Mariboru. Ekipa se takmičila u sastavu: Jarmila Kok, Mirica Knapić, Zorka Bertović, Vilma Manje, Marija Polović i Verica Rukavina. Koncem studenog iste godine omladinci osvajaju prvenstvo Hrvatske u narodnom višeboju. Na državnom prvenstvu u narodnom višeboju (Sarajevo, 13. i 14. listopada 1951. godine) članice Gimnastičkog društva zauzele su prvo mjesto (omladinke treće, omladinci drugo). Najbolji pojedinci bili su Dina Viali, Silva Reš, Irma Mam i Anton Grmšek.

Koncem 1951. godine Skupština Gimnastičkog saveza Jugoslavije odlučila je da svojoj dosadašnjoj organizaciji promijeni ime i sadržaj rada. Tako je došlo do osnivanja DTO »Partizan«. Njegovim osnivanjem ta organizacija je dobila jedan novi smisao i sadržaj rada. Ono čime treba da bude ispunjen rad naših osnovnih jedinica, postavljeno je sada šire i svestranije. Sadržaj rada za društva i čete »Partizan« jasno je izložen u statutu i društvenim pravilima. Naime, vrhunski sport se gaji u sportskim klubovima i društvima, a »Partizan« ostaje gimnastička organizacija kao mjesto gdje se svaki čovjek može rekreirati bez obzira na nadarenost i postizanje rezultata.

Za omasovljavanje fizičke kulture u mjestu najviše je pridonio Filip Kok stariji, jedan od najistaknutijih gimnastičara Duge Rese.

Na zonskom prvenstvu u narodnom višeboju koje se održalo u Karlovcu, sudjelovale su omladinske muške i ženske ekipe i osvojile 1. mjesto. Time su stekle pravo sudjelovanja na saveznom takmičenju. Na saveznom takmičenju održanom u Beogradu, 20. i 21. IX 1952. godine, omladinci i omladinke su osvojili prvo mjesto i prelaznu zastavu koju im je poklonio drug Tito, pokrovitelj takmičenja. Tom najvećem uspjehu Društva u osvajanju naslova prvaka Jugoslavije u narodnom višeboju doprinijeli su slijedeći takmičari: Kok Filip ml., Cvitković

Josip, Vogrinc Branko, Malović Ivan, Barić Skender, Gojak Ivan, Vranić Ivan, Šelj Rudi, Viali Marija, Maležić Ina, Kok Jarmila, Vranić Zora i Grgurić Ana. Godine 1953. Dugoreščani su branili naslov prvaka Jugoslavije u narodnom višeboju u Skoplje, ali u tome nisu uspjeli, već su se morali zadovoljiti 3. mjestom.

Uz rekreaciju i sportska takmičenja DTO »Partizan« i dalje organizira i priprema akademije, izlete i sletove. U čast rođendana maršala Tita, 24. svibnja 1953. godine, na stadionu »Vladimir Požeg« u Dugoj Resi svečano je proslavljena godišnjica rada gimnastičkog društva. Na svečanosti je sudjelovalo preko 700 vježbača DTO »Partizan« i učenika osnovnih i srednjih škola. U težnji za sve većim omasovljenjem članstva DTO »Partizan« se sve tješnje povezuje sa školskom omladinom. Sportom i rekreacijom sve više se počinju baviti i radnici dugoreških kolektiva. 1957. godine 30 vježbača Duge Rese sudjeluje na Sletu bratstva i jedinstva u Bihaću, a te iste godine nastupaju na Gimnaestradi u Zagrebu. Na Drugom saveznom sletu u Beogradu 1959. učestvovala su 32 vježbača »Partizana« Duge Rese.

Sve do početka 60-ih godina Pamučna industrija Duga Resa postiže dobre poslovne rezultate na domaćem i stranom tržištu, te financiranje fizičke kulture u mjestu nikada nije dolazilo u pitanje.

Početkom 60-ih godina, točnije 27. 4. 1961. održana je osnivačka konferencija Jugoslavenskog saveza organizacija za fizičku kulturu (JSOFK), na kojoj je odlučeno da je za koordinaciju rada mnogih organizacija na području fizičke kulture potrebno zajedničko tijelo, a to je JSOFK. Pri skupštini općine Duga Resa osnovana je SOFK-a, koja se brinula o razvitku fizičke kulture u mjestu.

Sredinom 60-ih godina DTO »Partizan« je počeo organizirati i zimovanje u poznatim zimskim sportskim centrima. Za vrijeme školskih praznika pioniri i omladinci odlazili su na skijanje, najčešće u Mrkopalj. Ivan Jergović i Juraj Šomen, profesori tjelesnog odgojaa, vodili su tečajeve skijanja za početnike i naprednije. Za vrijeme ljetnih školskih praznika »Partizan« je organizirao logorovanje, obično u nekom gradu na moru ili u Lešću Toplicama kraj Duge Rese. Pored raznih sportskih takmičenja za vrijeme logorovanja su održani i tečajevi za voditelje pojedinih sekcija u »Partizanu«. Što se tiče rekreacije radnika dugoreških radnih organizacija, tu su postignuti izvrsni rezultati, jer je dokazano da radnici koji slobodno vrijeme provedu na rekreaciji i vježbanju postižu bolju produktivnost. Uvidjevši obilnu korist od takvog organiziranja slobodnog vremena zaposlenih, radne organizacije s područja općine Duge Rese potpisale su koncem 1972. Samoupravni sporazum o financiranju sporta i rekreacije.

Godine 1976, umjesto financiranja iz budžeta, prelazi se na osnivanje Samoupravne interesne zajednice za fizičku kulturu. SIZ za fizičku kulturu počiva na tri konstitutivna elementa: OOUR, mjesne zajednice i organizacije koje provode djelatnost fizičke kulture. Konstitui-

rana je i Skupština zajednice s delegatima iz ta tri područja i upravo u tim sredinama počinje i planiranje tjelesne kulture te osiguranje sredstava za te potrebe. Kako su okviri organiziranja fizičke kulture dosad bili preuski (s obzirom na potrebe), osnovani su aktivi za sportsku rekreaciju radnika u OOUR-ima i mjesnim zajednicama putem kojim se provodi rekreativna djelatnost, a također i takmičarska koja se dosad provodila u obliku radničkih sportskih igara.

Time je osnovna djelatnost fizičke kulture znatno proširila i obuhvatila mnogo veći broj neposrednih korisnika. U 70-im godinama u DTO »Partizan« se osniva trim-kabinet. Inicijativa je potekla od nastavnika tjelesnog odgoja i dugogodišnjeg predsjednika društva Ivana Jergovića, a podržavali su je i ostali članovi upravnog odbora društva. U razmaku 70-ih godina pa sve do 1984. društvo je bazirano na samu rekreativnu djelatnost, koja se odvija, uglavnom, u večernjim satima, a uključene su sve starosne dobi. U okviru Gimnastičkog društva od 1940. do 1960. postojala je skijaška sekcija u vidu rekreacije, a i samog takmičenja. Takmičilo se i na republičkom i saveznom nivou, ali uglavnom u okviru organizacije »Partizan«.

Prvo takmičenje u skijanju održano je u Dugoj Resi 27. 2. 1948. u okviru polaganja norme za značku fiskulturnika iz ovog sporta. Uspješno je bilo organizirano prvo oblasno takmičenje, koje je održano u Dugoj Resi, a nastupili su takmičari iz Karlovca, Gospića, Ogulina i Duge Rese. Tada je na inicijativu Gimnastičkog društva i druga Kovačić Božidara, napravljena 25-metarska skijaška skakaonica na Vinici. Prve skokove na toj skakaonici izveli su: Kovačić Božidar, Kok Filip ml., Grmšek Antun i Helkert Marijan. Pojedini članovi skijaške sekcije odlazili su za vrijeme školskih praznika na takmičenja i seminare u Sloveniju. Tako je Duga Resa dobila i prve skijaške instruktore: Grmšek Antuna i Kok Filipa ml. Uprava društva svake je godine organizirala takmičenja u sanjkanju, koje je bilo namijenjeno najmlađima. Prava je šteta što ovaj sport kao klub ili sekcija više ne postoji u Dugoj Resi. Godine 1948. osnovano je Fiskulturno društvo Duga Resa. Na čelu društva te je godine bio direktor tvornice Dragutin Vukelja. Naredne 1949. mijenja se naziv u Sportsko društvo Duga Resa. Te iste godine održana je osnivačka skupština Sportskog društva Duga Resa. Prvi predsjednik je bio ing. Josip Sivek. U okviru Sportskog društva djelovale su ove sekcije: nogomet, odbojka, košarka, šah, kuglanje i atletika.

Jedan od popularnijih sportskih igara poslije 2. svjetskog rata bila je odbojka u kojoj su u kratkom postojanju od 1946. pa do 1955. postignuti zapaženi rezultati. Ova sekcija radila je u okviru Gimnastičkog društva sve do 1950. godine. Tada prelazi u Sportsko društvo i postaje klub »Mladost«. Prvi trener ovog kluba bio je Frane Stranjšek.

Kao sekcija Gimnastičkog društva postojala je i ženska ekipa koja bilježi vrlo vrijedan uspjeh na prvenstvu Gimnastičkih društava Jugoslavije za 1949. godinu. Ženska ekipa osvojila je prvo mjesto dok je

Najuspješnija košarkaška ekipa Duga Resa 1951. godine.

Muška i ženska ekipa Duge Rese, koja je u narodnom višeboju osvojila naslov prvaka Jugoslavije 1952. godine.

muška te iste godine bila najbolja u Hrvatskoj. Budući da formirani Odbojkaški klub »Mladost« nije imao svog igrališta, nego je igrao na igralištu DTO »Partizana«, došlo je 1954. godine do rasformiranja kluba.

Pedesetih godina odbojku sve izrazitije potiskuje košarka. Najviše zasluga za razvitak košarkaškog sporta u Dugoj Resi ima Kok Filip st. Bio je inicijator formiranja košarkaške sekcije u okviru Gimnastičkog društva 1948. Radi same popularizacije košarke u Dugoj Resi, 1949. godine organizirana je košarkaška utakmica između A i B reprezentacije Jugoslavije, koja se tada nalazila na logorovanju u Karlovcu. To je uveliko pomoglo naglom razvitku košarke u Dugoj Resi. 18. VII 1950. godine, pojačani dvojicom igrača iz Karlovca, košarkaši Gimnastičkog društva igraju svoju prvu međunarodnu utakmicu s prvakom Austrije »Postsporverein« iz Beča. Pobjeđuju rezultatom 38:35. Pedesetih godina košarka postaje najpopularnija sportska igra u mjestu. 1951. godine košarkaši postaju juniorski prvaci Hrvatske i kao republički predstavnik sudjeluje na finalnom prvenstvu Jugoslavije koje je održano u čačku iste godine. Ekipa je nastupila u sastavu: Kok Filip ml., Barbarić Ivan, Špehar Vladimir, Sekera Tomislav, Matej Milorad, Stipetić Franjo, Skoko Mladen, Mindek Zvonko, Maričić Andrija i Tajhman Bruno.

Nakon prvenstva države 1952. godine formira se KK »Tekstilac« u koji prelaze svi igrači. Trener je bio Kovačić Božidar. DTO »Partizan« i dalje nastupa sa svojom košarkaškom ekipom. Do 1954. godine u Dugoj Resi djeluju dvije košarkaške ekipe koje se takmiče u Karlovačkoj regiji. 1955. godine KK »Tekstilac« se u kvalifikacijama izborio da se naredne takmičarske godine 1956/57. takmiči u Hrvatskoj ligi. To je najveći uspjeh dugoreških košarkaša. Nakon završetka prvenstva dugoreški košarkaši završili su na posljednjem mjestu i 1957. napuštaju ligu. Zbog razočaranja u plasmanu takmičenja, većina igrača napušta košarku.

U okviru Školskog sportskog društva »Ivan Ribar« formirana je 1953. godine ženska košarkaška ekipa. To društvo je djelovalo u okviru Tekstilne škole. Taj klub imao je samo žensku košarkašku ekipu koja se takmičila u Karlovačkoj regiji. Ekipa se takmičila pod imenom KK »Polet« sve do 1955. Odlaskom njihovog trenera i osnivača te ekipe, Branka Sulena, koji napušta Dugu Resu, ekipa se osipala i tako je ženska košarka u Dugoj Resi prestala da postoji. Pokušalo se 1956. godine formirati i oživjeti rad ženske košarke u Dugoj Resi, ali se u tome nije uspjelo. Dolazi do prestanka djelovanja košarkaškog sporta u mjestu. Novi val mladih entuzijasta i ljubitelja košarkaškog sporta 1971. godine pri DRFO »Partizan« osniva košarkašku sekciju. To je stepenica do intenzivnijeg i organiziranijeg razvoja košarke i do osnivanja košarkaškog kluba. Za vrijeme djelovanja košarkaške sekcije, zanimanje za košarku postaje sve veće. Igrači su sami kupovali rekvizite, ni od koga nisu tražili ni dobivali pomoć. Treniralo se redovno pod

vodstvom trenera Stjepana Ledića, bivšeg igrača »Željezničara«. Njega kasnije nasljeđuje Stipe Matijašič, igrač ogulinskog »Jedinstva«.

1973. godine osniva se Košarkaški klub »Polet«. Tada svi igrači košarkaške sekcije »Partizana« postaju članovi KK »Polet«. Problem ovog društva je igralište. Zahvaljujući razumijevanju uprave »Parižana« treniraju i odigravaju utakmice na njihovom igralištu. Rad se normalno odvija i provodi predviđeni program rada i takmičenja.

U klubu rade pionirska, juniorska, kadetska i seniorska ekipa. Sve kategorije s uspjehom se takmiče u svom rangu takmičenja. Najviše uspjeha ima seniorska ekipa koja se takmiči u Međuopćinskoj ligi Banije, Korduna, Like i Pokuplja. Bila je vodeća u tom rangu takmičenja. Jedan od zaslužnih trenera za ovakav uspjeh je prof. Peris. Nakon odlaska trenera Perisa, vrlo uspješno ga zamjenjuje Kelečić Darko. Ova sportska igra imala bi još više uspjeha kada bi postojali bolji uvjeti za rad. Nedostatak dvorane veliki je problem ne samo košarkaškog sporta nego i ostalih sportova vezanih za dvoranu.

U okviru Sportskog društva 1954. osnovan je Hokej klub »Proleter«. Glavni pokretači za osnivanje ove do tada nepoznate sportske igre u Dugoj Resi, bili su Lulek Anton i Dol Bruno. Klub se takmičio u Hrvatskoj ligi sve do 1957. kad klub prestaje s radom. Razlog prestanka rada ovog društva bilo je igralište. Nije se moglo naći odgovarajuće mjesto za hokej igralište. Ako su to dozvoljavali meteorološki uvjeti, igralo se u Tušmeru na »jezeru«. Iako je bilo mnogo poklonika ovog sporta, ipak se nije mogao održati. Nije imao dovoljno podrške odgovornih foruma niti su postojale mogućnosti za izgradnju odgovarajućeg objekta za ovu sportsku igru.

Godine 1951. osnovana je Streljačka družina. Za osnivanje Streljačke družine najzaslužniji su: Capan Franjo i Gajski Vid. Družina je radila sve do 60-ih godina. Nedostatak određenih rekvizita, kao i streljane, te prestanak rada uprave društva razlozi su da družina prestaje sa radom. Na inicijativu Sekretarijata narodne obrane Duga Resa 1973. ponovno je formirana streljačka družina. Za predsjednika streljačke družine izabran je Frišćić Stanko. Za rad društva preuređena je prostorija na stadionu »Vladimir Požeg«. Društvo se takmiči po kalendaru Streljačkog saveza Hrvatske. Najmasovnije takmičenje je općinsko koje organizira ovo društvo za Dan Jugoslavenske armije 22. XII.

Također se održava takmičenje sa bratskim općinama Čmomelj, te ostalim općinama s kojima društvo surađuje. Na inicijativu uprave društva formirane su streljačke družine u Belavićima, Generalskom Stolu i Pamučnoj industriji Duga Resa.

Atletika, kao i neke druge sportske grane, počele su se razvijati u Gimnastičkom društvu. Kao sekcija takmičila se u okviru gimnastičkih društava. Veliki broj entuzijasta ovog sporta, tražeći određenu afirmaciju atletskog sporta u Dugoj Resi, 1958. u okviru sportskog društva,

formira Atletski klub. Prije oformljenja društvo je radilo u okviru radničke sportske djelatnosti sve dok nije preraslo u klub. Pokretači i osnivači Atletskog kluba bili su: Stojković Josip, Grmček Antun, Primužak Boro. Ovaj sport imao je dosta pristaša, a naročito kod školske omladine. Klub se uspješno takmičio u Hrvatskoj ligi. Postizani su dobri rezultati u okviru mogućnosti. Prvi trener Atletskog kluba bio je Grmšek Anton, jedan od istaknutih sportskih radnika, a prvi atletski suci u Dugoj Resi bili su: Himer Nada, Grmšek Anton, Stojković Josip, Lukšić Boris i Miro. Ovaj klub radio je svega deset godina, do 1968. Razlog prestanka rada ovog kluba bio je taj što je rad ovisio samo o jednom čovjeku. Jedini koji je vodio brigu o klubu i radu atletičara bio je njihov trener Grmšek Anton. Nakon bolesti trenera nitko se drugi nije htio prihvatiti te dužnosti i tako taj lijepi sport prestaje djelovati.

Nogomet je bio jedan od najpopularnijih sportskih igara. Prvu pravu loptu od kože Dugorešani su vidjeli negdje pred prvi svjetski rat. Nekoliko mladića nabavilo je loptu i počelo igrati igru koja nije bila poznata i viđena u Dugoj Resi. Međutim, nogometna lopta postala je omiljena kod omladine tek po svršetku prvog svjetskog rata 1918. godine. Od tada, zapravo, počinje organiziraniji sportski rad, a napose nogomet.

Ne može se preći preko prvih začetaka organizirane nogometne igre u Dugoj Resi 1918, kada su u ovdašnjoj Tekstilnoj tvornici udareni temelji prvom nogometnom klubu »Vinica«. Osnivači i inicijatori kluba su: Levak Stjepan, Kovač Josip i upravitelj škole Tomičić. U to vrijeme nije bilo nogometnog igrališta, već se igralo u Tušmeru na tzv. »jezeru«, a igralište se zvalo »Žlica«. Nešto kasnije uspjelo se dobiti dozvolu za igranje nogometa na tzv. »Dragama« u sadašnjoj ulici Ilijević Dragutina. Do 1922. nekako se održao nogometni klub »Vinica«, ali uslijed nebrige i slabog financijskog stanja klub je iste godine prestao postojati. Duga Resa, međutim, nije ostala bez nogometnog kluba. Iste godine, manje-više od školske omladine, osniva se Sportski klub »Liberia«, koji također nije bio dugog vijeka. Postojao je do 1923. Nakon prestanka djelovanja »Liberije«, formirano je nogometno društvo pod imenom Sportski klub »Zrinjski«. Ali uz ostale pojave i promjene, koje su se događale poslije prvog svjetskog rata, jačanjem stranog kapitala u nas, talasala se izrabljivana radnička klasa po čitavoj zemlji. Procesi nisu mimoišli ni Dugu Resu, ni najveću tekstilnu tvornicu u zemlji. Radnici su se već počeli sve više okupljati i organiziranije nastupati u borbi za svoja prava. U to vrijeme pod rukovodstvom i inicijativom Nezavisnih sindikata, zapravo drugova iz kulturno-prosvjetne sekcije (Majer, Veber, Krajačić, Štokan i drugi) 1924. osnovan je radnički sportski klub »Proleter«. Kako je još uvijek postojao i sportski klub »Zrinjski«, problemi rekvizita i igrališta postali su još akutniji. Međutim, to životarenje oba kluba nije moglo dugo potrajati. Jedan

od igrača i rukovodilaca »Zrinjskog« Mihalić Petar, ponudi Sportskom klubu »Proleter« da odigraju jednu utakmicu. Dogovor je bio da onaj tko izgubi prestane djelovati kao društvo. Tu originalnu ponudu prihvatili su u »Proleteru«. Dolazi do utakmice. Opstanak obiju momčadi ovisi o njenom rezultatu. Radi pojačanja jedna i druga ekipa pozajmljuje po tri igrača iz Karlovca. Utakmica završava rezultatom 7 : 2 za »Proleter«. Sportski klub »Zrinjski« prestao je postojati. Sve klupske knjige su spaljene.

Nogometno igralište i dalje je predstavljalo problem dok Petrak Ivan nije ponudio klubu svoje zemljište. Igralište se gradi s velikim entuzijazmom nogometaša i njihovih simpatizera kod Gornjeg mlina.

Šestojanuarska diktatura iz 1929. ne mimoilazi ni Dugu Resu. Radnički sportski klub »Proleter« morao je predati svoj inventar, zabranjen mu je svaki daljnji rad, samo zato što je bio radnički. Rekvizita više nema, klub više ne postoji, a mladići bi ipak htjeli igrati nogomet. Tada je komesar u općini bio Jure Cindrić. Uz njegovu pomoć ipak se riješilo pitanje nogometa. Uspjelo se Cindrića nagovoriti da se vrate oduzete stvari nogometnom klubu, ali pod uvjetom da se klub formira pod drugim nazivom. Za naziv kluba uzeto je ime mjesta pa je tako 1929. godine osnovan Sportski klub »Duga Resa«. Međutim, da se malo osiguraju i od vlasti, uspjeli su nagovoriti Cindrića da kasnije, 1933. godine, bude predsjednik kluba. Od tada pa sve do danas SK »Duga Resa« nosi ovo ime (uz prekid od 1941. do 1945. godine).

Godine 1933. došao je u Dugu Resu na rad, tada mladi inženjer kemije Sivek Josip, ali već vrlo poznati nogometaš Osijeka. Primjenjuje bogato nogometno znanje igrajući i trenirajući ovaj klub. Njegovim dolaskom u Dugu Resu počeo je organiziraniji rad na podizanju kvalitetnog nogometa. 1938. godine »Duga Resa« je kao jedna od prvih provincijskih klubova igrala internacionalnu utakmicu sa KAC (Celovec) i pobijedila sa 5 : 4. U razdoblju od 1939. do 1940. godine Duga Resa je davala mnoge igrače karlovačkoj reprezentaciji. Berislavić Josip bio je stalni član reprezentacije Karlovca. 1945, 1946. i 1947, nakon oslobođenja, našli su se opet na okupu stari i novi sportski radnici, ljubitelji nogometa. 1949. Duga Resa dobiva prve ispitane nogometne suce: Borovac Branka, Cahun Branka, Dujmović Emila, Kišpatić Ljubomira i Stojković Josipa. Bili su to prvi ispitani nogometni suci u Dugoj Resi, ali i na teritoriji karlovačke oblasti poslije oslobođenja.

Mnogi aktivni igrači i simpatizeri nogometa »Duga Resa« aktivno učestvuju u narodnooslobodilačkoj borbi, a nije malen broj onih koji su pali kao žrtve fašističkog terora (Vladimir Požeg, Drago Petanjek, Stanko Štokan, Vladimir Vuletić, Đuro Daloš, Jaroslav Rezek i dr.

Naročito je značajan rad Nogometnog kluba »Duga Resa« u razvijanju sporta po okolnim selima. Tako je osnovan fiskulturni aktiv u Belavićima pod imenom »Mrežnica«, dok se u Mrzlom Polju učvrstio

fiskulturni aktiv »Mladost«. U 1951. godini klub je ostvario prvu turneju po Istri, u Puli i Rovinju. Jedna od uspješnijih godina bila je 1952. »Duga Resa« je zauzela prvo mjesto u finalnom prvenstvu nogometnog centra Karlovac, Sisak i Gospić i bio je omogućen ulazak u međuopćinsku ligu Zagreb — pokrajina.

Godine 1953. dolazi u Dugu Resu Drago Drvodelić već tada poznato ime u jugoslavenskom nogometu. Pored toga što je pojačao momčad kao igrač, postaje kasnije i trener nogometaša Duge Rese, a u najnovije vrijeme radi s pionirima. On je odgojio nekoliko igrača čija su imena prešla granice općine Duga Resa (braća Perušić Željko i Ivica, Crnković Branko, Cvitković Ivan i dr.). Posvetivši se najmlađoj nogometnoj generaciji »Duge Rese«, Drvodelić prenosi svoja iskustva državnoj reprezentaciji i igračima »Građanskog«, »Hajduka« i »Mornara«. Dolaskom ovog vrsnog igrača klub bilježi svoje najveće uspjehe od svog postojanja. Klub se od 1961. takmiči u Zagrebačkoj regiji, a kasnije u Zagrebačkoj zoni sve do 1968. godine. 70-tih godina klub se uspješno takmiči u međuopćinskoj ligi Karlovac — Sisak — Gospić.

Za dobar i uspješan rad nogometnog kluba »Duga Resa« svakako je zaslužan i Govek Albert koji nakon svog 20-godišnjeg igranja nogometa ostaje vjeran nogometnom sportu. Već nekoliko godina obavlja dužnost tajnika društva.

Na teritoriju općine Duga Resa djeluju još tri nogometna kluba »VOŠK« iz Belavića, »Mrežnica« iz Zvečaja i »Dobra« iz Novigrada.

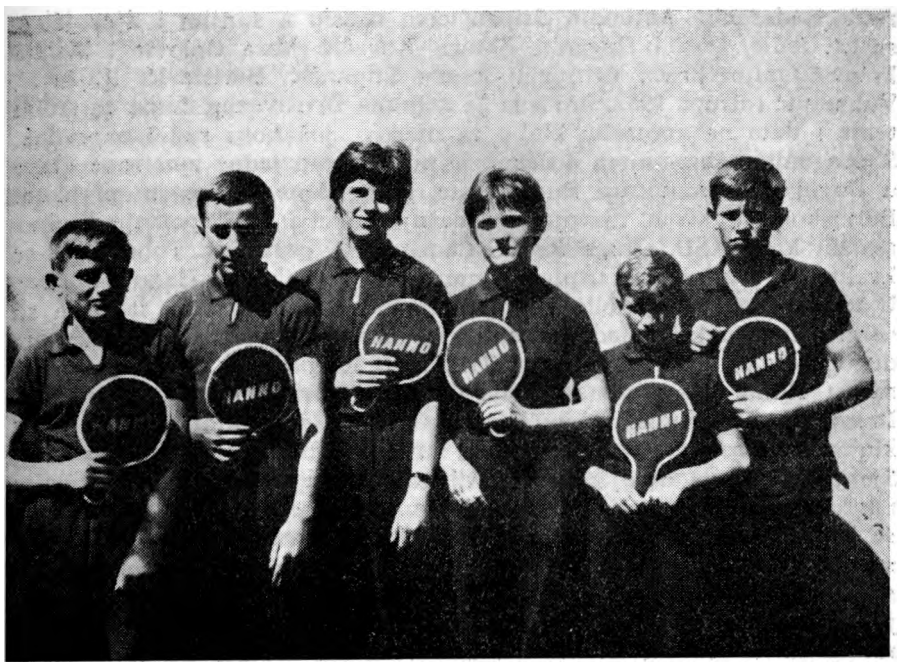
Nogometni klub »VOŠK« iz Belavića osnovan je 1975. Najveću podršku u osnivanju ovog mladog kluba daje mjesna zajednica i Vatrogasno društvo Belavići. Od 1977. klub se takmiči u I razredu podsavezne nogometne lige Karlovac. Budući da ovaj klub nema svog igrališta, sve utakmice igra na stadionu »Vladimir Požeg« u Dugoj Resi.

Nogometni klub »Mrežnica« iz Zvečaja osnovan je 1960. Jedan od osnivača kluba bio je Radinović Ivan. Uz pomoć mještana Zvečaja ovaj klub je uspio izgraditi igralište. Klub se takmiči u III razredu podsavezne nogometne lige Karlovac.

Nogometni klub »Dobra« iz Novigrada osnovan je 1969. Ovaj klub je izgradio igralište u Novigradu. Punu pomoć u radu pružaju mjesne zajednice Novigrad i Zagradci, kao i SIZ za fizičku kulturu općine.

Osnivanje ovakvih sportskih kolektiva izvan općinskog središta, samo je odraz brige vodećih struktura fizičke kulture u općini Duga Resa.

Stolnoteniska sekcija osnovana je u okviru RSD »Duga Resa« početkom studenog 1959. Do tada ova sportska igra nije bila popularna kao neki drugi sportovi. Uglavnom se igralo rekreativno u Gimnastičkom društvu gdje je u jednoj prostoriji stajao stol za stolni tenis koji su koristili članovi društva za svoju rekreaciju. Igralo se i u prosto-

Najuspješnija ekipa dugoreškog stolnog tenisa 1965. godine.

rijama RKUD »6. maj«, zatim u »krumpirišnici« u parku, u dvorištima kod Prišlina, Vrane, Jutovih i povremeno u RSD. No, težeći oživljavanju i širenju sportskog života u mjestu, podržani i od društveno-sportskih organizacija, petnaestak mještana Duge Rese osnivaju stolnotenisku sekciju. Neiskorištena mala dvorana na nogometnom stadionu »Vladimir Požeg« bila je prvi dom pod čijim se krovom našla grupa sportskih entuzijasta. Postavljena su dva stola, poklon »Pamučne industrije«. Na osnivačkoj skupštini zacrtan je program rada, usvojena su pravila sekcije i birano prvo rukovodstvo u koje su ušli osnivači: Stojković Josip, Trupković Josip, Vrana Drago, Kovačić Božidar i Polović Anton. Budući da Duga Resa nije imala stručnjaka za taj sport, koristila se stručna literatura, a i neki poznati igrači kao Zagrepčanin Župančić i Karlovčanin Božić. U to vrijeme najbolji stolnotenisač Trupković Josip, radeći na amaterskoj bazi, pun ljubavi prema tom. sportu, preuzeo je pionire i pionirke. Upornim i marljivim radom stolnotenisačice postaju juniorske prvakinje Hrvatske iz čijih su se redova isticale Mihalićeva i Mikšićeva za 1960-tu godinu. Te mlade djevojke obukle su dres republičke reprezentacije u troboju sa Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom. To je tada dalo još veći polet upravi i igračima kluba. Tada dolazi nova grupa vrlo talentiranih mališana s izu-

zetno nadarenim Antonom Stipančićem načelu a s njim i djevojčice, sestre Šalić, Đurđa Duganić, Zlatica Kovačić, Mira Galović i Marija Polović, zatim braća Črnjugelj, braća Stipančić, Berislavić, Rajčević, Vukmanić i drugi. 1962. uređena je dvorana Društvenog doma za stolni tenis i data na upotrebu klubu za njegov još bolji rad i napredak. S posebnim zanimanjem dočekan je prvi nastup jedne inostrane ekipe u Dugoj Resi, momčadi Budimpešte, predvođene evropskim prvakom Berezikom. U svom razvoju dosadašnja sekcija 1964. postaje Stolnoteniski klub RSD »Duga Resa«. Članstvo se povećava. Poboljšava se kvalitet igrača, nižu se uspjesi, čemu se nisu nadali ni članovi uprave. U tom razdoblju nije bilo dovoljno financijskih sredstava, tako da su se morali odgoditi pojedini nastupi na raznim takmičenjima. Odlaskom dugogodišnjeg zaslužnog trenera Trupković Josipa 1967. u SR Njemačku, rad u klubu nije posustao. Tada dužnost glavnog trenera preuzima Drago Vrana, a žensku ekipu Marija Galović. Izvanredni rezultati ovog kluba 60-ih godina rezultat su rada stručnih ljudi koji vode ovaj klub. Sjetimo se samo osvojenih 96 prvih mjesta na republičkim, državnim i internacionalnim natjecanjima. Takvim izvanrednim rezultatom malo se koji klub u zemlji može pohvaliti. Pet godina za redom omladinci su šampioni Jugoslavije (to nije zabilježeno u analima jugoslavenskog sporta). Ne zaboravimo da je 1967. sva sportska štampa zabilježila vrijedan organizacijski podvig. Vrlo znalački klupski funkcioneri su, na zadovoljstvo brojnih stranih i domaćih igrača, organizirali XVI međunarodno prvenstvo Jugoslavije koje se održalo u novoj karlovačkoj Sportskoj dvorani. Organizacijom velikih priredbi kao što su savezni turnir, prvenstvo Jugoslavije za juniore, finale Jugokupa, nastup svjetskih prvaka iz Tokija, samo pokazuje da su ljudi iz Stolnoteniskog kluba »Duga Resa« sposobni za svaku akciju.

Uz velike uspjehe na sportskom polju, posebno u 1968. i 1969. godini klub je za svoje djelovanje u cjelini nagrađen plaketom na proslavi 40-godišnjice stolnoteniskog sporta u zemlji, te je od strane STSH proglašen najmasovnijim klubom u SR Hrvatskoj. Početkom 1969. oformljene su i nove pionirske grupe s naglaskom na žensku omladinu. Najbolji stolnotenisač kluba Anton Stipančić svojim izvanrednim igrama donio je klubu i sebi veliku afirmaciju i nekoliko naslova prvaka. Omladinski prvak Evrope 1966. (mješoviti parovi), Balkanskih igara 1967. (mješoviti parovi), 1968. (ekipno i muški parovi), prvak Evrope 1968/69. (muški parovi), 9. mjesto na svjetskoj ranglisti 1969, internacionalnog turnira u New Yorku 1969. (muški parovi finalista singla), četvrtfinalista pojedinačnog svjetskog prvenstva 1969, nosilac brončane medalje u ekipnoj konkurenciji u Münchenu 1969. godine, 1970. seniorski prvak Jugoslavije, a njegov brat Ivica Stipančić juniorski prvak Jugoslavije. Taj vrsni igrač napušta 1970. matični klub i odlazi u Zagreb gdje nastupa za ekipu »Vjesnik«. Tu je i istaknuta igračica Đurđa Duganić koja je sa 17 godina bila juniorska i seniorska reprezentativka Jugoslavije. Osvojila je tri naslova prvakinje Jugoslavije i deset naslova prvaki-

nje Hrvatske u raznim omladinskim disciplinama. U Austriji, na omladinskom prvenstvu Evrope u Obertraunu, osvojila je 2 brončane medalje.

Druga istaknuta igračica, koja je zajedno sa Duganićevom uspješno branila boje kluba, je Zlatica Kovačić, najbolja defanzivna igračica Jugoslavije. Juniorska je i seniorska prvakinja Hrvatske 1967. godine. Boje Jugoslavije branila je na Omladinskom svjetskom festivalu u Bugarskoj

Još je bilo mnogo stolnotenisača koji su dostojno branili boje kluba. Ovaj sportski kolektiv doprinio je velikoj afirmaciji popularnosti sporta u mjestu.

Šahovsko društvo u Dugoj Resi osnovano je 29. 10. 1935. pod imenom Hrvatski šahovski klub »Duga Resa«. O radu tog društva sačuvano je vrlo malo podataka u knjizi zapisnika od 10. 2. 1937. do 19. 12. 1940. godine. Tu knjigu je uspio sačuvati drug Kok Filip st., a kada se krajem 1957. ponovo organizirao rad društva, predao je tu knjigu tajniku društva Josipu čurilovi ću.

Pokretač i organizator šahovske igre u Dugoj Resi bio je Andrija Župčić koji je osvojio prvo mjesto na prvenstvenom turniru društva 1936. Time je postao prvi službeni prvak šahovskog društva »Duga Resa«. Prvi brzopotezni turnir društva održan je 1937, a prvo mjesto osvojio je Prišlin Josip. U kasnijim godinama prvenstvo društva osvajali su Šutej Stjepan, Župčić Andrija i drugi. Susreti s drugim šahovskim društvima vođeni su, uglavnom, između Duge Rese i Karlovca. Prvi susret sa ŠD »Karlovac« održan je 1935. pobjedom »Karlovca«. Drugi susret 1937. godine završava neriješeno 5 : 5. U to vrijeme klub je i brojčano ojačao, tako da je brojio 25 aktivnih i 13 pođupirajućih članova. Treći susret s »Karlovcem« održan je 1938. i završava porazom Šahovskog kluba »Duga Resa« 1 : 7. Društvo je organiziralo i niz simultanki. U godinama pred rat održano je nekoliko prijateljskih susreta s igračima »Karlovca«. U tom predratnom periodu ističu se igrači: Župčić Andrija, Longino Andrija, Sivek ing. Josip, Šutej Stevo, Kovačić Zvonko, Daloš Đuro i Somođi Julio. Posljednji nastup kluba pred sam rat bila je proslava pet-godišnjice rada kluba 1940. na kojoj su simultanke odigrali doktor Astaloš i Braslav Rabar. Nadolaze teške godine ratnih razaranja. Rad šahovskog društva u Dugoj Resi prestaje, a mnogi od njihovih članova s puškom u ruci suprotstavljaju se okupatoru. U temelje revolucije i slobode svoje živote su položili članovi Šahovskog društva: Daloš Đuro, Jurkas Dragutin, Majerle Rezika, Mitar Tomislav, Teveli Mijo i Župčić Ivan.

O aktivnosti šahista neposredno nakon oslobođenja nema mnogo podataka. Dva podatka zabilježio je ing. Sivek. Tridesetog 7. 1948. Adolf Jonke odigrao je handicap-meč i pobijedio rezultatom 6 : 2. Već 7. 8. iste godine Jonke je opet u Dugoj Resi odigrao simultanku i pobjeđuje sa 20,5 : 6,5.

Unutar Sportskog društva »Duga Resa« osnovana je i šahovska sekcija 22. 4. 1949. godine. Predsjednik društva je bio ing. Josip Sivek, a tajnik Josip Stojković. Šahovska sekcija je uskoro prerasla u samostalno društvo. 11. 2. 1951. osnovano je Šahovsko društvo »Duga Resa« čiji je predsjednik bio Žirovčić Anton. Članstvo se povećalo na 45 članova. 1951. godina ostat će u analima kao jedna od najplodnijih. Društvo osvaja drugo mjesto na zonskom prvenstvu Hrvatske. Pobjeđuju ŠD »Kordun« iz Slunja sa 5,5 : 2,5, a neriješeno igraju (4 :4) protiv ŠD »Karlovac«. Najveći uspjeh te godine je osvajanje prvog mjesta u tromeču omladinskih momčadi pobjedom od 5 : 0 protiv omladinaca Karlovca. Omladince Ogulina pobjeđuju također rezultatom 5 : 0. Pod okriljem Društva uspješno je djelovala šahovska sekcija pri osnovnoj školi koja je brojila 23 člana. Iako su tih godina provedena mnoga takmičenja, rad Društva stagnira. 1953. godine društvo je imalo 29 registriranih članova, 1954. samo 23. U to vrijeme Društvo ostaje bez vlastitih prostorija što je paraliziralo njihov rad. Takmičenja su se odvijala u prostorijama DIT-a u kojima i danas Društvo djeluje. 1958. Društvo postaje aktivnije. Na simultanoj produkciji velemajstora Svetozara Gligorića u Karlovcu učestvovalo je i pet igrača ovog Društva.

Pri osnovnoj školi radila je pionirska sekcija Društva čijim je radom rukovodio Čurilović Josip, inače tajnik Društva. S velikom ljubavlju za šah Čurilović je naučio igrati mnoge dječake i djevojčice. 1959. od postojećih sekcija i klubova formira se Radničko sportsko društvo kojemu pristupa i šah. Klubovi i sekcije zadržali su i dalje organizacionu i financijsku samostalnost. Održavaju se mnoga takmičenja. Te godine prvak Društva je bio Barbalić Ivan. Društvo radi nekad s više ili manje uspjeha. Glavni razlog za pasivnost je nedostatak vlastitih prostorija. Društvo je ipak za svoj rad nekoliko puta pohvaljivano od Šahovskog saveza Hrvatske. Najveći uspjesi Društva u posljednjih 10 godina su: osvajanje prvog mjesta na međuopćinskom prvenstvu, osvajanje prvog mjesta u Regiji BKL (1976), te, 1977. i 1978. osvajanje prvog mjesta na međuopćinskom prvestvu. Na prvenstvu najboljih šahovskih klubova Regije BKL, koje je ujedno polufinalne prvenstvo Hrvatske, između 10 momčadi Društvo zauzima 6. mjesto. 1982. Društvo opet osvaja 1. mjesto na međuopćinskom prvenstvu.

Od naših pojedinaca najbolje rezultate do sada su postizali Kovačić Mladen osvajanjem I kategorije (bio je prvi šahista Duge Rese koji je osvojio I kategoriju), VukOvić Vladimir i Šantek Zoran osvajanjem I kategorije, te Josip Stojković kao prvi šahista Duge Rese, koji je osvojio kategoriju MK. Još jedan vanredan uspjeh postigao je dr Marijan Glučina koji je 1982. na pojedinačnom šahovskom prvenstvu Hrvatske sa 7 bodova iz 9 kola između 198 natjecatelja zauzeo I peto mjesto i time osvojio kategoriju MK.

Do 1960. rukomet se u Dugoj Resi nije razvijao u okviru organiziranog rukometnog kluba. Taj sport se povremeno javljao u sastavu

DTO »Partizan«. Međutim, 1960. godine pokazala se potreba za organiziranijim bavljenjem rukometnim sportom. Upravo te godine dolazi u Dugu Resu poznati rukometni radnik Drago Spudić. Uz Tomislava Sekeru, koji je tada igrao rukomet u Karlovcu, pokreće inicijativu za osnivanje rukometnog kluba u mjestu. Iste godine održana je osnivačka skupština rukometne sekcije RSD »Duga Resa«. Uvodnu riječ dao je tajnik RSD »Duga Resa« Josip Stojković i predložio da se osnuje sekcija, a ne klub. To je i prihvaćeno, a o osnivanju samostalnog kluba razgovarat će se kada sekcija organizirano ojača. Na skupštini je usvojen zaključak da se osnuje i ženska ekipa. To je ostvareno, ali godinu i pol dana kasnije. Drago Spudić je tada izabran za prvog trenera rukometne sekcije. Treniralo se na igralištu DTO »Partizan«. Nekadašnji omladinci i pioniri Košarkaškog kluba »Tekstilac« i »Partizan«, čiji su klubovi prestali s radom unatrag nekoliko godina, postali su sada rukometaši. Vični košarkaškom žongliranju svoje su znanje prenijeli na rukomet. Prvu utakmicu rukometna sekcija odigrala je u jesen iste godine u Karlovcu na turniru za prvaka podsaveza i sa samo jednim neriješenim susretom a bez poraza, zauzima dugoreška ekipa drugo mjesto, iza ekipe »Partizana« iz Karlovca. Izboreno je pravo na kvalifikacije za ulazak u Zagrebačku zonu. Natjecanje u Zagrebačkoj zoni u sezoni 1961/62, donijelo je vrlo lijepe rezultate, a to je četvrto mjesto. To je ostvarila vrlo vrijedna generacija igrača: Andrija Polović, Ivan Stošić, Slavko Lopić, Hinko Zadrović, Andrija Malović, Dražen Rikel, Ivan Radočaj, Antun Jurčević, Marijan Benić, Branko Brozović, Vlado Polović, Vlado Puškarić, Josip Radočaj i Filip Kok ml., dakako uz asistenciju trenera Drage Spudića. Reorganizacija natjecanja dovodi sekciju u sezoni 1962/63. u novoosnovanu Karlovačko-ogulinsku zonu.

Natjecanje u ovom rangu donosi samo podršku vrijednosti rukometne sekcije, koja bez izgubljenog boda završava prvenstvo na prvom mjestu. U sezoni 1963/64. i 1964/65. natjecanje se odvija pod vrlo teškim uvjetima, bez pravog igrališta i bez financijskih sredstava. U ljeto 1964. dužnost trenera preuzima najistaknutiji igrač Andrija Malović. Nakon dugogodišnjeg sudjelovanja u Primorsko-karlovačkoj zoni slijedi ponovna reorganizacija natjecanja i sekcija ulazi u Sisačko-karlovačku zonu. Međutim, i ova se rasformirala i ekipa pada u niži rang natjecanja.

U vrijeme kada opada kvalitet muškog rukometa, na pomolu je jedna vrlo kvalitetna generacija mladih igračica. U sezoni 1964. uključuju se u natjecanje podsaveza Karlovac gdje nisu znale za poraz. Najveći uspjeh je plasman u Hrvatsku ligu — sjever. Na omladinskom prvenstvu Hrvatske u Zagrebu 1969. osvojeno je četvrto mjesto.

U 1971. godini sve više se osjeća zamorenost sportskih radnika u klubu. Ženska ekipa se rasformirala i dalje je postojala samo muška ekipa. Bolja rukometna budućnost vidjela se u osnivanju dva posebna kluba — muški i ženski. To je i učinjeno 1971. kada je osnovan rukometni klub »Mrežnica« koji je imao samo žensku ekipu. Taj klub radio

je sve do 1982, kada se ponovo fuzionira s rukometnim klubom »Duga Resa«. Tri igračice koje su suvereno vladale rukometnim igralištima gdje god se pojavila ekipa Duge Rese, bile su: Tatjana Tolić-Begov, Blanka Lisičić-Fićurin i Đurđa Ostarčević-Grubješić.

Treba spomenuti i najvrednije sportske radnike koji su u mnogome pridonijeli uspjehu i omasovljenju rukometnog sporta u Dugoj Resi. Tu su prije svega osnivači kluba Drago Spudić i Tomislav Sekera, dugogodišnji predsjednik kluba Ivica Bukovac, tajnik Milić Milinković, te dugogodišnji treneri ženske i muške ekipe: Radočaj Josip i Jurinjak Ado.

Nema točnih podataka o osnivanju prvog kuglačkog kluba u mjestu. Prva kuglana bila je sagrađena na staroj cesti u vlasništvu Krajačić Jože. Kuglanu su koristili svi mještani koji su u ovom vidu rekreacije našli svoju razonodu. Tada, prije drugog svjetskog rata, ne zna se točno godina, formiran je Kuglački klub u kojem su bili većinom radnici. Taj klub je tada bio poznat i van mjesta Duga Rese po svojim uspjesima na raznim takmičenjima. Kasnije je u Dugoj Resi sagrađena još jedna kuglana kod Dobrinić Marka, na kojoj je poslije drugog svjetskog rata odigrana prva utakmica. Bilo je to 1946. Budući da su entuzijasti i ljubitelji tog sporta bili predratni kuglači i sportaši koji su htjeli da taj sport dobije još više pristaša među građanima, prišlo se osnivanju Kuglačkog kluba. Najveći problem bila je kuglana koja je tada bila u privatnom vlasništvu. U razgovoru s određenim društveno-političkim strukturama u općini, i uz njihovu pomoć, prišlo se izgradnji kuglane na otoku Mrežnice zvanom »Inzl« 1947. godine. Tu su članovi društva dali svoj doprinos u dobrovoljnim radnim akcijama. Treba spomenuti i dugogodišnjeg tajnika i glavnog pokretača rada i napretka kluba Bertović Franju. Klub je pod njegovim rukovodstvom postigao vrlo dobre rezultate. Na novoizgrađenoj kuglani nisu se mogli postizati veći rezultati, jer je kuglana bila narodnog tipa, a ni kugle nisu bile dobre. Odmah nakon izgradnje kuglane 1947. prišlo se osnivanju Kuglačkog kluba »Duga Resa« koji je od te godine registriran u Republičkom savezu. Time je stekao pravo nastupa na svim takmičenjima koje organizira Kuglački savez. U razdoblju 1954—1956. godine klub je promijenio ime u »Tekstilac«, da bi koncem 1956. opet uzeo ime »Duga Resa«. To je bilo razdoblje kada je klub radio kao sekcija sportskog društva »Tekstilac«.

Uspjesi kuglačkog kluba bili su zadovoljavajući i dostojno reprezentirani na svim utakmicama u okviru takmičenja na kojima je klub sudjelovao. Ulaskom u službeno takmičenje klub već 1949. bilježi svoj prvi uspjeh osvajanjem 1. mjesta u Karlovačkoj regiji. Tada se plasirao za republičko prvenstvo koje je održano u Splitu. U prvenstvu Karlovca 1950. godine kuglači »Duge Rese« osvajaju 1. mjesto i stječu pravo sudjelovanja na republičkom prvenstvu koje je održano u Rijeci

i

Od 1952. djeluje i ženska ekipa koja je poslije 1955. godine prekinula s radom, da bi se opet formirala od mlađih igračica 1979. godine, i 1980. počelo se s radom pionirki koje se kasnije uključuju u takmičenje. Tako su te iste godine na pojedinačnom pionirskom prvenstvu Hrvatske sudjelovale dvije pionirke: Višal Roberta, koja je osvojila 1. mjesto i Bjelčić Ankica, 2. mjesto. Iste takmičarke na pojedinačnom prvenstvu Hrvatske 1982. dobro su se plasirale. Višel Roberta osvojila je 1. mjesto, a Bjelčić Ankica 3. mjesto. I omladinci su u svom rangu takmičenja imali zapažene rezultate. Na prvenstvu Karlovca 1971, 1972. i 1974. osvojili su prva mjesta.

Ako se sagledaju izvanredni rezultati omladinaca i pionirki, onda se može zaključiti da se u kuglačkom klubu poklanja velika pažnja mladima. U daljnjem radu kuglačkog kluba bilježe se zapaženi rezultati. Treba zabilježiti da je već nekoliko godina član kluba Dobranić Andrija, jedan od najmarljivijih koji najviše brine o kuglačkom sportu u mjestu, a ujedno je i kuglački sudac.

Planinarsko društvo »Vinica« jedno je od starijih društava u Dugoj Resi. Društvo je osnovano 1. VIII 1924. Nema točnih podataka tko su bili osnivači društva. Značajna su planinarenja koje je društvo organiziralo na: Sljeme, Klek, Velebit, Vinicu i dr. Društvo je radilo sve do drugog svjetskog rata. Tada prestaje rad društva. Planinarsko društvo obnovljeno je 1949. Za predsjednika društva izabran je Lukšić Ivan. Zbog loših uvjeta rada i financijskih sredstava, društvo 60-tih godina prestaje s radom. Budući da se kod nekoliko ljudi probudila želja za odlaskom u prirodu, u planine, počelo se razmišljati da se obnovi rad društva. Kontakt s Planinarskim savezom Hrvatske uspostavio je Duka Poljak, koji je tada bio predsjednik RSD u Pamučnoj industriji Duga Resa, gdje je već postojala planinarska sekcija. Osnivačka skupština održana je 1. IV 1977. kada je donesen statut društva. Predsjednik obnovljenog planinarskog društva »Vinica« bio je Došen Leopold. Dosad najveći uspjeh planinara je osvajanje najvišeg vrha Jugoslavije Triglava (2515 m) 1981. godine.

Najmlađi klub u Dugoj Resi je Karate klub. Godine 1977. osnovana je sekcija za karate koja je godinu dana kasnije dobila status kluba. U klubu djeluju dvije sekcije: Fui kontakt karate i Semi kontakt karate. Osnivač kluba je dugogodišnji karlovački karataš, član reprezentacije Hrvatske u karateu Vojak Vladimir. On je vodio klub do 1981. Tada trener kluba postaje Fric Leonardo. Za prvog predsjednika kluba izabran je Stjepan Mlinarević. Ovaj klub u kratkom razdoblju svog postojanja bilježi zavidne rezultate na pojedinačnim takmičenjima. Vladimir Vojak postaje prvak Jugoslavije u Semi kontaktu do 63 kg za 1980. i 1981. godinu; 3. mjesto osvaja na prvenstvu Evrope u Dublinu do 63 kg u semi kontaktu u organizaciji WAKO (Svjetska svestilska karate organizacija).

Drugi istaknuti takmičar Fric Leonardo prvi put je nastupio za reprezentaciju Jugoslavije 1983. u Imotskom protiv Imotskog kao najjačeg kluba u 1982. godini. Na prvenstvu Evrope u Titisse — Neustadtu u SR Njemačkoj, osvaja 3. mjesto u Fui kontaktu do 67 kg za 1984. godinu, u organizaciji EMAF (Evropska federacija borilačkih vještina). Nastupao je u reprezentaciji Jugoslavije protiv izabrane selekcije Skandinavije u Malmou 31. 3. 1984.

Izvori i popis literature

1. Radan Živko: Pregled historije tjelesnog vježbanja i sporta, Fakultet za fizičku kulturu Zagreb, Zagreb 1977. drugo izdanje.
2. Horvat Anđela: Presjek razvoja umjetnosti u Karlovačkom Pokuplju — u djelu Zbornik Gradskog muzeja Karlovac, 1, Karlovac, 1964. str. 25.
3. Enciklopedija fiaičke kulture, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1977. str. 278.
4. Duga Resa, organ Sindikalne podružnice i uprave poduzeća Pamučne industrije Duga Resa, 1948—1980.
5. Spomenica ško'e u Svetom Petru, 1813—1950.
6. Jamjević Dragojla, Život jedne žene, Znanje Zagreb 1958.
7. Hrvatski sokol, glasilo Hrvatskog sokolskog saveza, Zagreb IX/1927, br. 7. srpanj.
8. Hrvatski sokol, glasilo Hrvatskog sokolskog saveza, Zagreb VII/1926. br. 4. travanj.

Dr Ivan Čizmić

Iseljavanje s područja Duge Rese

Jedan od prvenstvenih zadataka u izučavanju iseljavanja s područja Karlovca, a time i sa područja općine Duga Resa, jest utvrđivanje posljedica koje je iseljavanje izazvalo u mijenjanju demografske strukture. Da bismo u tom pravcu postigli što bolji uspjeh, mi ćemo se u ovom radu ograničiti na razdoblje moderne kolonizacije, tj. od druge polovice devetnaestog stoljeća, pa do prvog svjetskog rata, zatim razdoblje između dva rata i najnovije iseljavanje. Analizu demografskih kretanja na području Duge Rese vršit ćemo komparativno u odnosu na karlovačko područje i Zagrebačku županiju u sastavu koje je bio Upravni kotar Karlovac.

Analizom popisa stanovništva u kotaru Karlovac zapažamo neznatan porast stanovništva od 21 707. U narednom periodu od 1869. do 1880. ne samo što nije bilo porasta stanovništva, nego se ukazao i manjak. Stagnacija, odnosno pad broja stanovništva pokazuje se i u općini Duga Resa. Razloge tako sporom porastu stanovništva Duge Rese i uopće cijele Hrvatske i Slavonije treba tražiti u ratovima koje je Austro-Ugarska vodila u Italiji 1859. i sa Pruskom 1866. godine, a u kojima su, dosljedno politici Austro-Ugarske, sudjelovali i ginuli velikim dijelom vojnici iz Hrvatske. Također i epidemija kolere i nekih drugih zaraznih bolesti u razdoblju od 1871. do 1874. uništila je mnogo stanovništva Hrvatske. Ove teške gubitke jedva je mogao nadomjestiti, iako znatan, porast stanovništva od 1875. do 1880. godine. Dosta znatan porast stanovništva što se pojavio u vremenu od 1880. do 1890. treba gledati kao odraz povoljnih prilika koje su tada vladale u Hrvatskoj, ali i još više u doseljavanju stranaca što je započelo baš u ovom stoljeću. Jaka doseljavanja bila su iz Ugarske, Češke

i Slovenije. Treba spomenuti činjenicu da je već tada počelo iseljavanje u prekomorske zemlje radi zarade, iako to iseljavanje nije još poprimilo masovan karakter kakav će imati nekoliko godina kasnije. Naime, u razdoblju od 1880. do 1890. zapaža se izvjesna reakcija vezana uz iseljavanje. Jasnu sliku o tome daje nam prirodni prirast stanovništva.

Područje Zagrebačke županije, a posebno Upravnog kotara Karlovac, spada u područja na čiji je demografski razvitak iseljenički pokret jako nepovoljno utjecao. Tako je za Zagrebačku županiju u razdoblju od 1880. do 1890. godine porast stanovništva iznosio u apsolutnom broju 67 322, a u postotku 16,0%, dok je faktički porast stanovništva apsolutnim brojem iznosio 64 373 ili 15,3%, dakle 2 949 stanovnika. U vremenu od 1900. do 1910. godine prirodni porast stanovništva iznosio je apsolutnim brojem 70 013 ili 14,7%, dok je faktični porast bio 34 935 ili 7,3%. Razlika između prirodnoga i faktičnoga porasta bila je 35 078 stanovnika.[1]

U Upravnom kotaru Karlovac prirodni porast u razdoblju od 1881. do 1890. iznosio je apsolutnim brojem 3 365 ili 8,8%, dok je faktični porast bio 922 ili 2,4%. Prema tome, negativna bilanca porasta stanovništva za navedeno desetljeće iznosila je 4 287 stanovnika. Jednako nepovoljna situacija Upravnog kotara Karlovac bila je u razdoblju od 1901. do 1910. godine, kada je prirodni porast iznosio 5 416 ili 14,5% stanovnika, dok je faktični porast bio 1 346 ili 3,6%, pa je negativna bilanca iznosila 4 076 stanovnika. Od svih karlovačkih općina samo Duga Resa sa 23,4% i Draganići sa 18,1% imaju veći faktični porast od porasta u Hrvatskoj i Slavoniji. Sve ostale općine i cijeli Upravni kotar Karlovac sa 3,7% zajedno imaju niži faktični porast od onoga u Hrvatskoj i Slavoniji, za koji smo već konstatirali da je veoma nepovoljan.[2]

Usporedo s porastom, odnosno padom stanovništva, raste i pada njegova gustoća. Pod gustoćom stanovništva podrazumijeva se broj stanovnika koji obitava na jednom kvadratnom kilometru, dakle: omjer stanovništva prema cijeloj površini. Iseljavanje neposredno utječe na gustoću stanovništva, pa time i na demografsku sliku nekoga područja.

Više od polovice ukupne površine Upravnog kotara Karlovac imalo je 1910. godine srednju gustoću naseljenosti, odnosno 50—70 stanovnika na km^2, 14% površine imalo je nižu gustoću naseljenosti, odnosno do 50 stanovnika na km^2, dok je 19% ukupne površine Upravnog kotara Karlovac imalo veću gustoću naseljenosti, odnosno više od 70 stanovnika na l^m^2.

Iz navedenih podataka proizlazi da je područje Karlovca u odnosu na Hrvatsku i Slavoniju bilo relativno rijetko naseljeno područje. Pri-

[1] Republički zavod za statistiku SRH, Stanovništvo 1857—1961, po naseljima i dijelovima naselja, Zagreb 1964.

[2] Dr Milan Kreser, Gustoća žiteljstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1917.

vredne mogućnosti toga kraja u osnovi su bile tolike da je postotak gustoće stanovništva mogao biti mnogo veći. No, ne samo da se nisu iskorištavale te prirodne okolnosti za normalan rast stanovništva, nego je područje Karlovca do prvog svjetskog rata postalo vrlo jako emigraciono žarište.

Dva popisa stanovništva, vršena 1921. i 1931. godine, pokazuju sasvim neznatan porast stanovništva na području kotara Karlovac.

Ako obuhvatimo onaj teritorij koji je prema administrativno-teritorijalnoj podjeli iz 1964. godine ulazio u sastav kotara Karlovac, onda je na tome teritoriju 1921. živjelo 409 748 osoba, a 1931. na istom teritoriju živjelo je 413 575 osoba. Prvi poslijeratni popis iz 1948. pokazuje izrazito veliki manjak stanovništva. Te godine na području kotara Karlovac živjelo je 356 980 osoba. Popis iz 1953. pokazuje izvjestan porast stanovništva. Tada je na području kotara Karlovac živjelo 360 379 stanovnika, ali po popisu iz 1961. opet se zapaža prilično smanjenje broja stanovnika.[3] Te je godine na području kotara živjelo 352 311 stanovnika. Godine 1971. na području bivšeg kotara Karlovac popisano je 330 172 stanovnika, što predstavlja smanjenje u međupopisnom razdoblju od 6,3%.

Detaljnijom demografskom analizom zapazit će se da depopulacija nije zahvaćala samo grad Karlovac ili industrijska mjesta, nego uglavnom seoski dio stanovništva.

Stanovništvo kotara Karlovac od posljednjeg popisa prije drugoga svjetskoga rata, tj. od 1931. pa do 1961. godine, smanjilo se za 81256 stanovnika. Pod pretpostavkom da bi se porast stanovnika od 1931. do 1941. kretao isto kao i od popisa 1921. do 1931. (za koje razdoblje postoje podaci), može se konstatirati da se stanovništvo kotara Karlovac od 1941. do 1961. smanjilo za 105 000 stanovnika.

Prateći demografski rast područja Duge Rese zapažamo, uz manja odstupanja, stalan porast stanovništva sve do godine 1948. kad i bilježi svoj maksimum od 37 910 stanovnika. Međutim, na ukupan broj stanovnika uz prirodni priraštaj u velikoj mjeri utjecao je i faktični porast stanovništva. On je vezan očito uz izgradnju tvornice u Dugoj Resi 1884. godine. Uočljivo je da se sve do pojave tvornice u Dugoj Resi uglavnom pojavljuju prezimena koja su bila prisutna i ranijih godina. Izgradnjom tvornice i tvorničkih stambenih zgrada doseljavaju novi žitelji, uglavnom sa odgovarajućim kvalifikacijama iz Hrvatske, ali i iz drugih krajeva Austro-Ugarske, a iz godine u godinu uočava se sve veći broj prezimena koja ne potječu sa ovog područja. Ova činjenica bila je uočljiva sve do kraja drugog svjetskog rata.

Iako je Duga Resa, zahvaljujući izgradnji tvornice, bila imigraciono područje, ona je istovremeno bila zahvaćena valom emigracija kao i ostali dijelovi karlovačke regije. Uzroci iseljavanja su također bili u

[ã] Stanovništvo, 1857—1961, Zagreb 1964.

veoma teškim ekonomskim prilikama u kojima su se određeni slojevi stanovništva našli potkraj prošlog i na početku ovog stoljeća. Možda su upravo iseljavanja, kao i posljedice prvog svjetskog rata bili razlog pada broja stanovnika od 911 lica u razdoblju od 1900—1921.[4] Na žalost u objavljenim statističkim publikacijama nije bio iskazan broj iseljenika s područja Karlovca, a još manje s područja Duge Rese. Stoga nije moguće dati niti približnu procjenu broja iseljenih iz Duge Rese. Jedini egzaktan podatak kojim raspolažemo je objavljen u listu »Narodni glas« za godinu 1910. u kojem se navodi da se iz Duge Rese 1909. iselilo 317 muškaraca i 70 žena.[5] Međutim, da područje Duge Rese nije ipak bilo tako intenzivno zahvaćeno iseljavanjem kao druge općine, vidljivo je i iz podataka o materijalnoj pomoći što su je iseljenici slali svojima kući. Materijalna pomoć je u pojedine općine stizala u slijedećem iznosu: Novigrad — 273 385 kruna, Ribnik — 200 000, Kalje — 148 045, Ozalj — 109 600, Vivodina — 84 799, Draganići — 36 870, Duga Resa — 28 498, Bučica — 25 629, Jaškovo — 20 000 i Bović — 19 178.[6]

S obzirom da je područje Duge Rese bilo veće od gotovo svih navedenih općina, a da je novčana pomoć bila među najmanjima, da se zaključiti da je i onda broj iseljenika procentualno bio manji. Međutim, posljedice iseljavanja su se ipak osjećale u životu mnogih obitelji. Primjerice navodimo jedan zapisnik, sastavljen u Općinskom poglavarstvu u Dugoj Resi, u kojem Bara Boljar iz Duge Rese izjavljuje: »Pred 24 godine oženila sam se s Mijom Boljar, ali odmah onda nismo se mogli vjenčati sve do 1904. godine, dakle bili smo nevjenčani 4 godine. U to vrijeme imala sam s njime troje djece. Moj suprug Mijo odsutan je u Americi nekih 17 godina i nikada se nije brinuo da se ova naša djeca provedu kao pravi članovi naše zadruge. Zatim godine 1911. imala sam i sina Ivana u odsutnosti moga supruga pa molim da se i njemu prizna pravo članstva moje zadruge. Ova djeca moraju imati pravo na zadrugu jer su u zadruzi rođena, a otac, moj suprug, koji se nalazi u Americi već 17 godina, ne brine se niti za mene niti za djecu.«[7]

U razdoblju poslije drugog svjetskog rata zapaža se stalan pad broja stanovništva na području Duge Rese, a koji je uvjetovan emigracijom, uglavnom u zemlje Zapadne Evrope. Tako je 1971. godine na privremenom radu u inozemstvu bilo 1 998 osoba, da bi se taj broj u 1984. godini smanjio na 1 362 osobe.

* Isto.

[5] Narodni glas, Karlovac, br. 27, od 7. VII 1910.
Isti list u broju 6 od 9. II 1901. navodi da je s područja upravne općine Duga Resa bilo godine 1890. odsutnih 157 žitelja, a 1900. godine 348. List to komentira riječima: »Tome će dakako biti krivo, što je puno naroda otišlo na zaslužbu u Ameriku«.

[6] Prištednje Hrvata u Americi, Svjetlo, Karlovac br. 1, od 13. I 1901. str. 4. Novci iz Amerike, Karlovački glasnik od 17. XI 1900, br. 67, str. 4.

[7] Historijski arhiv Karlovac, Fond gradskog poglavarstva. Da je iseljavanje imalo negativnih posljedica i na području Duge Rese, vidi se i po tome što je upravo župnik iz Duge Rese Aleksa Dolački predložio da se strogo nadzire odgovorne agenture za iseljavanje. Po mišljenju župnika takvih agentura smjelo je biti u Zagrebu dvije, a u ostalim mjestima po jedna. (Svjetlo, Karlovac, br. 27, 8. VII 1900.)

Na području Duge Rese, koja ima 561 km², danas živi 30 138 stanovnika, odnosno oko dvije tisuće manje nego prije petnaestak godina. Prosječna gustoća naseljenosti danas iznosi 53,7 stanovnika na km², što jasno ukazuje na negativan indeks u kretanju broja stanovnika. Činjenica da Duga Resa danas broji manje stanovnika negoli pred osamdeset godina, u svakom slučaju treba izazvati pozornost demografa, ali i ostalih društvenih čimbenika.

TABELE

Stanovništvo Hrvatske od 1857. do 1981.

Godina	Hrvatska	Kotar Karlovac	Općina Duga Resa	Grad Duga Rt
1857.	2 074 776	353 817	29 264	256
1869.	2 400 795	735 524	30618	273
1880.	2 506 565	358 298	29 770	298
1890.	2 854 585	395 920	31785	635
1900.	3 160 613	419 418	31493	1 028
1910.	3 460 350	418 410	32 447	1417
1921.	3109185	405 448	30 582	1242
1931.	3 785 271	421 301	35 596	1992
1948.	3 779 858	354 509	37 940	3 337
1953.	3 936 022	357 997	37 620	3 773
1961.	4 159 696	350 175	36 269	4 209
1971.	4 426 221	330 172	32 093	4 666
1981.	4 601 469	-	30 138	6 747

Republički zavod za statistiku SRH, Stanovništvo 1857—1961. po naseljima i dijelovima naselja, Zagreb, 1964. (Hrvatska je bez dijela kotara Osijek i Pula 1857. godine, a 1921. bez dijela kotara Rijeka i Split.)

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31. 3. 1981. Domaćinstva i stanovi, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1982.

Napomena: Kotari kao političko-teritorijalne jedinice ukinuti su 1962. godine.

Porast odnosno pad stanovništva od popisa do popisa (u %)

Godina	Hrvatska	'Karlovac	DugaResa
1857—1869.	–	6,1	4,6
1869—1880.	4,4	— 4,6	— 2,8
1880—1890.	13,9	10,5	6,8
1890—1900.	10,7	5,9	— 0,9
1900—1910.	9,5	— 0,3	3,0

1910—1921.	-	- 3,1	— 5,8
1921—1931.	-	5,9	16,4
1931—1948.	0,2	-17,4	4,3
1948—1953.	4,1	1,0	1.4
1953—1961.	5,7	2,2	— 3,6
1961—1971.	6,4	8,1	—11,5
1971—1981.	4,0	6,1	- 6,1

Republički zavod za statistiku SRH, Stanovništvo 1857—1961. po naseljima i dijelovima naselja, Zagreb, 1964.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Stanovništvo po općinama i zajednicama općina, Dokumentacija 501, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1982.

Prisutno građansko stanovništvo

	Ukupna površina u km^2	1880.	1890.	1900.	1910.
Županija zagrebačka	7 144 36	390 661	445 510	447 740	512 675
Upravni kotar Karlovac	581 12	35 055	38 176	37 254	38 600
Duga Resa	37 89	2 282	2 935	3 321	4 099

Dr Milan Kreser: Gustoća žiteljstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije, Zagreb, 1917.

Na km^2 ukupne površine dolazilo je građanskog stanovništva:

	1880.	1890.	1900.	1910.	1890. prema 1880.	1900. prema 1890.	1910. prema 1900.	1910. prema 1880.
Županija zagrebačka	54,7	62,4	66,9	71,8	7,7	4,5	4,9	7,1
Upravni kotar Karovac	60,3	65,7	64,1	66,4	5,4	—1,6	2,3	6,1
Duga Resa	60,2	77,5	87,6	108,2	17,3	10,1	20,6	48,0

Dr Milan Kreser: Gustoća žiteljstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije, Zagreb, 1917.

Broj stanovnika

	Općina Karlovac	Općina Duga Resa
Površina u km²	630 km²	568 km²
1931.	53 941	34738
1948.	55 296	36423
1953.	61199	36 890
1961.	68 322	35 665
1966.	72 950	35 250
Razlika između popisa		
1931—1971.	19 922	2 645
1981. površina u km²	637 km²	561 km²
1981. st.	78 363	30 138
1931—1981.	24 422	4 600

Dr Milan Kreser: Gustoća žiteljstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije, Zagreb, 1917.

Podaci iz Skupštine općine Karlovac, Zavod za statistiku — »Saopćenje« br. 51, Karlovac 1966.

Statistički godišnjak Jugoslavije 1984. Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1984.

Dr Bosiljka Janjatović

Sindikalni pokret u Dugoj Resi između dva svjetska rata

Sindikalnom pokretu u Dugoj Resi glavno je obilježje davala Tvornica predenja i tkanja d.d. velika tekstilna tvornica (dalje: Tvornica), u kojoj je od 1918. do 1941. bilo zaposleno između šest stotina i tri tisuće radnika. Pokret se, i ovdje, naime, odvijao sa svim značajkama karakterističnim za Hrvatsku, pa i Jugoslaviju, ali je imao i svojih posebnosti. To znači da su i ovdje, u Dugoj Resi, došli do izražaja ne jedinstvenost i rascjepkanost sindikalnog pokreta i oštri sukobi između njegovih glavnih protagonista, tj. sindikata pod utjecajem i vodstvom Komunističke partije Jugoslavije (a od 1937. godine i Komunističke partije Hrvatske), koja je između dva rata uglavnom bila u ilegalnosti, i sindikata što su djelovali pod utjecajem drugih društvenih i političkih snaga — od onih reformističkih, socijalističkih do opozicione građanske stranke — Hrvatske seljačke stranke i njezine ekspoziture u radničkoj klasi, Hrvatskog radničkog saveza. Do 1929. godine komunisti i njihovi simpatizeri u Dugoj Resi, što znači i u Tvornici, vode stalnu borbu za održanje svoje sindikalne organizacije s upravom Tvornice, ali i sa socijalistima koji pokušavaju steći utjecaj među radnicima — iako bez nekih većih uspjeha. U tridesetim godinama sukob s upravom Tvornice traje i dalje, a komunisti i njihovi simpatizeri postepeno uspijevaju učvrstiti svoje pozicije u reformističkoj, socijalističkoj sindikalnoj organizaciji. Međutim, od 1935. zbog prodora Hrvatskog radničkog saveza u Tvornicu, nakon obnove njegova rada, komunisti vode stalne bitke s tom HSS-ovskom organizacijom koja na svaki način pokušava onemogućiti komuniste i njihove simpatizere i okupiti radnike u svojim redovima.

Posebnost toga sindikalnog pokreta izvirala je iz stalnog klasnog sukoba između vlasnika Tvornice i zaposlenih radnika, sukoba koji je u određenim trenucima izbijao velikom žestinom i oštrinom te postao primjerom klasnog obračunavanja buržoazije s radnicima. Uz to posebnost je određivala i činjenica velike koncentracije jedne vrste radnika (za tadašnje jugoslavenske prilike i s obzirom na veličinu mjesta) u Dugoj Resi. Ti su radnici po svojoj socijalnoj strukturi bili jednim dijelom pravi industrijski radnici, ali u velikoj većini radnici-seljaci. Naime, Tvornica je između dva rata temeljila svoje profite na eksploataciji jeftine radne snage radnika, pretežno seljanki iz okolnih sela. One su zbog općeg siromašenja sela, karakterističnog za cijelu zemlju, i nedostatka obradive zemlje u potrazi za poslom i osiguranjem kakve-takve egzistencije, stizale u ovu veliku tvornicu prodajući u bescijenje svoju fizičku snagu.

Već u ovim osnovnim značajkama sindikalnog pokreta u Dugoj Resi, proizašlih iz karakteristika proizvodnih odnosa i strukture radnika tokom dvadesetak godina međuratnog perioda, data je i osnovna problematika, a isto tako i osnovna periodizacija te problematike. Zato će prvi dio ovoga rada biti prikaz razdoblja od završetka prvoga svjetskog rata i stvaranja organizacije pod utjecajem i vodstvom Komunističke partije Jugoslavije, preko djelovanja organizacija Međusaveznog sindikalnog odbora, odnosno Nezavisnih sindikata do početka 1929. godine, a drugi od proglašenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića i gotovo istovremene zabrane rada Nezavisnim sindikatima preko djelovanja komunista u Ujedinjenom radničkom sindikalnom savezu Jugoslavije (URSSJ) sve do njegove zabrane potkraj 1940. godine. U oba dijela prikazat će se najvažnija aktivnost sindikata pod utjecajem KPJ kao i njihovi odnosi s drugim sindikalnim organizacijama od onih pod utjecajem reformista, socijalista do onih pod utjecajem Hrvatske seljačke stranke — dakako uvijek u povezanosti s općim razvojem sindikalnog pokreta u zemlji.

1.

Nastavljajući na tradiciji od prije prvoga svjetskog rata (koji je prekinuo i svako sindikalno djelovanje kao i političko organiziranje radnika), nekoliko mjeseci nakon stvaranja Kraljevine SHS, i radnici Tvornice, koja je od tada bila formalno u rukama domaćih kapitalista, iako iza nje i dalje stoji strani kapital[1], pridružuju se zahtjevima rad-

[1] O razvoju tekstilne industrije u Hrvatskoj, a u njoj i o Tvornici usp. Zdenka šimončić-Bobetko, Razvoj tekstilne industrije u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata (1918—1941), Povijesni prilozi, Zagreb 1982, 101—203; usp. i Josip Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, Zagreb 1967, str. 498; isti, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, Zagreb 1980, str. 408. i dalje; F. Majetić—Đ. Zatezalo, Nastanak i razvitak radničkog pokreta u Karlovcu l Dugoj Resi do 1921. godine, zbornik Djelatnost KPJ do aprila 1941. na području Karlovca, Korduna, Like i Pokuplja, Karlovac 1969, str. 100. i dalje.

nika u cijeloj zemlji i počinju tražiti svoja prava.[2] Tada ih u Tvornici ima tek nekoliko stotina. Njihove se nadnice kreću od pet do dvanaest kruna na dan, što je na granici egzistencijalnog minimuma.[4] Nemaju mogućnosti da se slobodno sindikalno organiziraju jer je Tvornica neposredno pod kontrolom vlasti a one su, zbog općega revolucionarnog gibanja u zemlji, oštro protiv sindikalnog ili bilo kakvog drugog organiziranja radnika Tvornice.[5] Ali, kako radnici imaju dobre razloge da budu nezadovoljni s postojećom situacijom u Tvornici, od radnih uvjeta do nadnica te stambenih prilika, ohrabreni pripremama kongresa ujedinjenja borbenih radničkih organizacija iz cijele zemlje i stvaranjem Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) SRPJ(k), te Centralnoga radničkoga sindikalnog vijeća Jugoslavije (CRSVJ), organizacijama koje su se opredijelile za beskompromisnu klasnu borbu i revolucionarni preobražaj društva i koje su za kratko vrijeme okupile masovno članstvo (SRPJ(k), odnosno KPJ, imala je već 1920. godine oko 60 000 članova u cijeloj zemlji, a CRSVJ u proljeće 1920. godine preko 200 000 članova[6] radom svoje političke organizacije[2], počinju najprije s akcijom u kojoj traže slobodnu proslavu međunarodnoga radničkog praznika, Prvoga maja, i, s tim u vezi, priznanjem sindikalne organizacije.[8] Vrijeme je to kad se zapravo tek radi na ujedinjenju tekstilnih radnika svih vrsta u cijeloj zemlji (od krojača do radnika u tvornicama predenja i tkanja kakva je bila Tvornica u Dugoj Resi) — jer je prema zaključku kongresa ujedinjenja borbenih sindikalnih organizacija iz cijele zemlje, održanom 20. i 23. travnja 1919. godine u Beogradu, trebalo u toku od tri mjeseca provesti ujedinjenje strukovnih sindikata. Na području Hrvatske i Slavonije (zbog administrativne podjele, naslijeđene iz prijašnjih vremena, teritorij Hrvatske nije bio jedinstven ni u novoj državi) u to vrijeme djeluje Savez radnika odjevne industrije i obrta za sve vrste tekstilaca, ali se tekstilni radnici nalaze organizirani i u Općemu radničkom savezu (ORS). Dok se Savez radnika odjevne industrije i obrta (SROIiO) izjasnio za ujedinjenje na revolucionarnim osnovama, ORS je to ujedinjenje odbio zbog stava svoga reformističkog vodstva.[9]

[2] O radničkim pokretima u to vrijeme u zemlji usp. Pregled istorije SKJ, Beograd 1963; Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj, Zagreb 1969; J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. I i XI, Zagreb 1962. i 1964; Miroslav Stiplovšek, Razmah strokovnega delavskega gibanja na Slovenskem 1918—1922, Ljubljana 1979; Jovan ka Kecman, Zene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918—1941, Beograd 1978.

[3] *Sloboda,* Zagreb, 21. VI 1919. Tu se navodi da u Tvornici ima 800 radnika. U spomenutom radu autora F. Majetića i Đ. Zatezala, str. 104. se navodi da je u srpnju 1919. godine bilo u Tvornici 600 radnika.

• *Sloboda,* 21. VI 1919.

[5] Isto; Tekstilci Jugoslavije, Zagreb 1966, str. 60. Slično je bilo i u drugim dijelovima zemlje gdje je koncentracija radnika s obzirom na broj ostalog stanovništva bila velika. Vidi bilješku 2.

[6] O tome vidi bilješku 2. Usp. i zbornik Dokumenti Centralnog radničkog sindikalnog viječa Jugoslavije 1919—1921, Beograd 1983.

[7] Usp. F. Majetič—Đ. Zatezalo, str. 101.

[1] Isto, str. 103. i dalje.

[9] Usp. bilj. 6. ORS je osnovan 1908. godine, počeo je raditi 1910, da bi od 1914. godine zbog prvoga svjetskog rata svaka njegova aktivnost prestala. U njemu su se okupljali prven-

Kojoj su od tih organizacija radnici Tvornice u Dugoj Resi u tom trenutku pripadali nije moguće ustanoviti, ali valja pretpostaviti da nisu bili u ORS-u[10] već su vjerojatno bili uz SROiO iako nisu imali podružnicu.[11] U akciji za priznanje Prvoga maja i ostale zahtjeve nisu uspjeli, a isto tako ni u dva štrajka pokrenuta tokom srpnja 1919. godine[12] Nepostojanje čvrste organizacije vjerojatno je bilo i jedan od uzroka teške borbe s poslodavcima u štrajku započetom 7. lipnja 1920. godine koji je trajao punih četrnaest tjedana i koji je u svom toku dobio značajke političkih sukoba s buržoazijom, pa je uz ekonomsku borbu bio i primjer žestokoga klasnog sukoba. Vjerojatno se radilo o tome da su radnici Tvornice bili povezani sa Savezom radnika odjevne industrije i obrta u kojem su još tada, u lipnju 1920. godine, imali jake pozicije centrumaši, onaj dio komunističkog pokreta koji se i na kongresu ujedinjenja 1919. godine i kasnije sve dok nisu bili izbačeni iz pokreta nakon održavanja Drugoga, Vukovarskog kongresa KPJ (održanog potkraj lipnja 1920. godine) izjašnjavali na riječima za beskompromisnu klasnu borbu, a na djelu bili njezina kočnica.[13]

Štrajk je započet u lipnju 1920. godine zbog niskih nadnica koje su se kretale između 48 i 124 krune za tjedan dana mukotrpnog rada. Odmah na početku formiran je štrajkaški odbor koji je trebao voditi organizaciju štrajka. Međutim, poslodavci su uz pomoć vlasti, mjesnih svećenika, pa čak i pošte poduzeli sve da ga uguše. Uhapšeni su članovi štrajkaškog odbora, mjesni su župnici radnike odvraćali od sudjelovanja u štrajku, a pošta je otvarala pošiljke upućene radnicima, osobito

stveno tvornički radnici. U ljeto 1917. godine na zahtjev radnika obnovljen mu je rad čim je to dozvolila vlast, pa su se u njemu okupljali radnici raznih struka iz svih grana privrede. Zbog oportunističke politike njegova vodstva kao i cijele socijaldemokracije u to vrijeme u Hrvatskoj iz ORS-a početkom 1919. godine izlaze borbeni radnici raznih struka i stvaraju Kartel strukovnih saveza, buduće jezgro organizacija CRSVJ-a. ORS nije pristupio kongresu ujedinjenja u travnju 1919. godine i njegovih oko 25 000 članova ostalo je izvan CRSVJ-a. I dalje je njegovo vodstvo vodilo oportunističku politiku, nastojeći zakonskim mogućnostima poboljšati položaj radnika. Postojao je sve do 1939. godine kad je njegov vođa V. Haramina proglasio samoraspuštanje. Njegovo je članstvo stalno smanjivano i svelo se na nekoliko tisuća članova. O ORS-u vidi u bilj. 2. Usp. i J. Cazi, S puta reformizma na put klasne borbe. URSSJ i rad komunista u njemu 1929—1934, Zagreb 1977, na više mjesta; isti, Na političkoj liniji KPJ. URSSJi rad komunista u njemu 1935—1940, Zagreb 1978; B. Janjatović, Politika Hrvatske seljačke stranke prema radničkoj klasi. Hrvatski radnički savez 1921—1941, Zagreb 1983, u kojoj je knjizi spomenuta i ostala relevantna literatura.

[10] ORS prema vlastitim iskazima je tek mnogo godina kasnije uspio u Dugoj Resi uspostaviti organizaciju. Usp. Josip Beker, Položaj industrijskih radnika u Jugoslaviji, Zagreb 1928, str. 98.

[11] O tome se ne govori u spomenutom radu autora F. Majetića—Đ. Zatezala, a ne spominje to niti Herman Furlan, u radu Osnivanje i djelatnost organizacije KPH u Dugoj Resi do travija 1941. godine, zbornik, Djelatnost KPJ do aprila 1941. godine, isto str. 167. i dalje. No, ta je pretpostavka vjerojatno točna zbog kasnijeg razvoja događaja, kao i činjenice da je Savez radnika odjevne industrije i obrta (SROIiO) počeo s radom 1. lipnja 1919, a na njegovoj glavnoj godišnjoj skupštini 31. kolovoza 1919. godine je odlučeno da se radnici, kako odjevne tako i šivačke struke koji se nalaze u drugim savezima pa i u ORS-u, moraju učlaniti do 1. listopada 1919. godine u SROIiO. *Istina,* Zagreb, 10. VII 1919; *Nova istina,* Zagreb, 11. IX 1919.

[12] Usp. F. Majetić—Đ. Zatezalo, str. 104.

[13] O prilikama u komunističkom pokretu u to vrijeme usp. osobito zbornik dokumenata Drugi (Vukovarski) kongres KPJ (20—24. jun 1920). Plenarne sednice CPV KPJ (februar-decembar 1920), priredili U. Vujošević i V. Kovačev, Beograd 1983.

one s izrazima radničke solidarnosti (kakvu su npr. pružili radnici Karlovca). U toku štrajka radnici su organizirali skupštine na kojima su iznosili svoje zahtjeve. Tako je na skupštini održanoj 29. kolovoza 1920. godine zatraženo da se povise nadnice za sve radnike od pomoćnih do kvalificiranih, da se ukine obavezni tvornički konzum (gdje su se prodavale namirnice a njihova se cijena odbijala od nadnica, a uz to su se prodavale loše namirnice i po cijenama većim od tržnih, da se za sve a ne samo stručne radnike nastanjene u Dugoj Resi osiguraju besplatni stanovi te električna rasvjeta. Uprava Tvornice uporno je odbijala pregovore i radničke zahtjeve i tražila da se radnici bez pogovora vrate na posao. Organizirala je i straže oko Tvornice kako bi spriječila da je radnici zauzmu. Na kraju je ipak pristala na pregovore. Oni su održani devetog rujna 1920. godine. Na njima je utanačeno da se nadnice povećaju u skladu s radničkim zahtjevima od 40 do 70 kruna tjedno, da se prizna radnička organizacija, tj. sindikalno slobodno udruživanje, da se priznaje izbor radničkih povjerenika, da se priznaje proslava Prvog maja, da se osiguravaju minimalne nadnice za radnike koji rade u akordu. Dogovoreno je i to da ni jedan radnik neće biti otpušten ili na drugi način proganjan zato što je bio sudionik štrajka.[14] Bila je to pobjeda radnika. Neposredna posljedica bila je osnivanje podružnice Saveza radnika odjevne industrije i obrta Jugoslavije (SROiO), koji se tada, očito opredijelio za pripadanje CRSVJ-u, odnosno komunističkom pokretu. Naime, podružnica je osnovana 7. listopada 1920. godine na radničkoj skupštini. Za tajnika podružnice izabran je Franjo Voučko, kojeg je vlast u Dugoj Resi već od prije pratila, a ostala je stara uprava •— po čemu se može pretpostaviti da je već prije postojala neka organizacija.[15] Dogodilo se to u vrijeme kad su centrumaši iz SROiO za područje Hrvatske i Slavonije bili izbačeni iz komunističkog pokreta i vjerojatno iz tog Saveza i kad se užurbano radilo na održavanju kongresa ujedinjenja svih saveza tekstilnih radnika iz cijele Jugoslavije — jer kongres ujedinjenja u Savez radnika šivačko-odjevne industrije i obrta Jugoslavije (SRŠOiOJ) održan je potkraj listopada 1920.[16] Bilo je to dva mjeseca uoči Obznane kojom su formalno suspendirane sve komunističke organizacije (u praksi je to bila zabrana rada) i nekoliko mjeseci prije donošenja Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, ponatog kao Zakon o zaštiti države (donesen početkom kolovoza 1921), kojim je sankcionirana Obznana i kojim je definitivno zabranjen rad Komunističkoj partiji Jugoslavije, Savezu komunističke

[14] Usp. F. Majetić—Đ. Zatezalo, str. 104; J. Kecman, str. 108; Tekstilci Jugoslavije, u dj. str. 62; *Nova istina,* 23. srpnja 1920; H. Furlan u spomenutom radu na str. 169. kaže da je to bio samo djelomičan uspjeh za radnike.

[15] F. Majetić—Đ. Zatezalo, str. 106; *Radnik,* Zagreb, 15. X 1920.

[16] Kongres ujedinjenja svih radnika tekstilne struke odnosno Saveza radnika šivačko-odjevne industrije i obrta Jugoslavije održan je u Zagrebu 24. i 25. listopada 1920. nakon što kongres održan 1. ožujka 1920. u Sl. Brodu nije uspio zbog odbijanja centrista da centrala novoga saveza bude u Beogradu i da ujedinjenje bude obavljeno na centralističkim osnovama. *Radnik,* 28. X 1920.

omladine Jugoslavije, CRSVJ-u i svim njegovim sastavnim organizacijama, kao i svima drugim komunističkim organizacijama u zemlji.[17]

Nakon Obznane i Zakona o zaštiti države i u Dugoj Resi zamire na neko vrijeme rad komunističkog pokreta, što znači i njegova sindikalnog dijela. Ipak, ima nekih aktivnosti. Tokom veljače 1921. u Dugoj Resi je rasturen letak akcionog odbora Komunističke partije u povodu zabrane rada komunističkih organizacija.[13] Vrijeme je to kad i u drugim dijelovima zemlje zamire komunistička agitacija, kad su organizacije komunističkog pokreta rasturene i nisu još osposobljene za rad u ilegalnosti. Ne rade ni sindikati.[19]

Sindikati su ipak, zahvaljujući upornosti komunista i njihovih simpatizera, uspjeli u rujnu 1921. obnoviti rad — formalno kao nezavisna organizacija od bilo koje partije, pa dakako i od ilegalne KPJ. Naime, tada je na konferenciji dvanaest strukovnih saveza koji su nekada pripadali CRSVJ-u održanoj u Beogradu stvoreno Međusavezno sindikalno vijeće, poznatije pod imenom Nezavisni sindikati. (Za područje Hrvatske Nezavisni su sindikati formirani početkom 1922). Ti su sindikati u svom programu imali beskompromisnu klasnu borbu i revolucionarni preobražaj društva iako to opredjeljenje zbog vlasti nije moglo biti istaknuto u prvi plan. Bili su u uskoj vezi s ilegalnom KPJ — što također iz istih razloga nije bilo nigdje istaknuto, što znači da su prolazili sve etape razvoja kao i sama KPJ te komunistički pokret u cjelini. Tražili su i borili se za promjenu položaja svih radnika, organiziranih i neorganiziranih, ne samo na radnom mjestu nego i u društvu uopće. Trebali su u prvom redu okupiti industrijske radnike i stvarati njihove čvrste i borbene organizacije. Međutim, iako je povijest Nezavisnih sindikata povijest stalnih bitki s poslodavcima za izmjenu položaja radnika, prerastanja sindikalnih akcija u političke, ipak ti sindikati nisu uspjeli doseći ni izdaleka snagu CRSVJ-a (u vrijeme svoga najvećeg uspona imali su oko trideset tisuća članova) niti ostvariti sve ono što su zacrtali u svojim programatskim dokumentima. I njih su, uostalom kao i samu KPJ, razjedale frakcijske borbe u vrhovima: dok se desnica na riječima opredjeljivala za beskompromisnu klasnu borbu, okupljanje industrijskih radnika i stvaranje čvrstih organizacija, na djelu je onemogućavala ostvarenje tih planova. Ljevica je u Nezavisnim sindikatima bila mnogo slabija od desnice i njezina revolucionarna frazeologija nije ni mogla biti od koristi za članstvo Nezavisnih sindikata. Treba reći i to da su u tim sindikatima sami radnici pod vodstvom svojih funkcionera iz nižih foruma započeli borbu protiv frakcija. Među njima se posebno ističe borba Josipa Broza, sekretara Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije za područje Hrvatske i Slavonije, koji je zajedno sa svojim suborcima Ivanom Kmde-

» **Vidi bilj. 2.**

[18] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. I, str. 45.

[19] Isto, i knj. II, na više mjesta.

ijom, Đurom Đakovićem, Blagojem Parovićem, Josipom Krasom i drugima tokom 1927. godine pokrenuo u Zagrebu, a dakako i u Hrvatskoj, borbu protiv frakcionašenja u sindikatima, da bi u veljači na historijskoj Osmoj mjesnoj partijskoj konferenciji u Zagrebu otvorio put za učvršćenje i ozdravljenje same KPJ. No, to je bilo kratko vrijeme prije zabrane rada Nezavisnim sindikatima, pa mnogi dobri rezultati takve borbe nisu mogli svagdje doći do izlažaja.[20] Ipak, ovih nekoliko osnovnih naznaka o programu i djelatnosti Nezavisnih sindikata valjalo je ovdje istaknuti zato što su one došle do punog izražaja u radu tih sindikata na području Duge Rese.

Prema nekim podacima, iako se ne navodi vrijeme osnivanja podružnice, podružnica Saveza šivačko-odjevnih radnika u Dugoj Resi aktivno je radila u vremenu od 1922. do 1924. godine,[21] do privremene zabrane rada Nezavisnih sindikata nakon krvavih događaja u Trbovlju početkom lipnja 1924. godine.[22] U suvremenoj štampi nailazimo na podatke da tokom 1922. godine nije bilo rada na organiziranju radnika nakon Obznane iako su prilike u Tvornici više nego nepovoljne za većinu zaposlenih radnika. Govori se o vrlo dugom radnom vremenu — od 16 do 18 sati dnevno, o niskim nadnicama, o iskorištavanju ženske i dječje radne snage ne samo u toku dana, nego i u noćnim smjenama, iako je bio zabranjen rad ženama i djeci noću. Prilike u Tvornici su među najgorima u cijeloj zemlji. Čak se ističe da poslodavci nisu ni dozvoljavali organiziranje.[23] Vjerojatno je organizacija, odnosno podružnica Saveza radnika šivačko-odjevne industrije i obrta Jugoslavije osnovana tokom 1924. godine jer je u toku te godine provedeno nekoliko akcija koje govore o radu podružnice[24] Te je godine objavljen izbor radničkih povjerenika.[25] Zatim je 8. lipnja 1924. godine održana skupština rad-

[20] Usp. Gordana Vlajčić, Osma konferencija zagrebačkih komunista (25. i 26. veljače 1928), Zagreb 1976; zbornik »Osma konferencija zagrebačkih komunista i razvoj KPJ—SKJ kao moderne partije radničke klase«, Zagreb 1978; Osma konferencija zagrebačkih komunista. Izvori, Zagreb 1980; Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. I, Beograd 1977; usp. i B. Janjatović, Tito i sindikalno organiziranje radničke klase, *Časopis za suvremenu povijest,* 11/1980, 49—76.

[21] Usp. J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. I, str. 322. Tu se kaže da je podružnica imala između 20 i 600 članova. H. Furlan u svom spomenutom djelu kaže da je 1922. godine proveden štrajk u Tvornici, ali ne navodi organizaciju ili da je uopće bilo organizacije.

[22] Prvoga lipnja 1924. godine članovi profašističke organizacije Orjune napali su golo-ruke radnike u radničkom centru Slovenije — Trbovlju. Bilo je mrtvih i ranjenih. Nakon toga je slijedila zabrana rada Nezavisnim sindikatima u Sloveniji i to definitivna. Članovi Nezavisnih sindikata u cijeloj zemlji izražavali su solidarnost s radničkim Trbovljem, pa je slijedila privremena zabrana njihovih sindikata osobito u Dalmaciji kao i u pojedinim mjestima širom zemlje. O tome J. Cazi, Nezavisni sindikati.

[23] *Radnička štampa,* Zagreb, 21. X 1922. Tu se kaže da je zatvorena podružnica SRšOIiOJ-a; isti list 9. XII 1922. iznosi da otkako je Obznanom rasturena organizacija nitko 1 ne pomišlja na novu organizaciju, a ona bi bila nužna zbog izrazito nepovoljnog položaja radnika; također u broju od 17. II 1923. ističe se da u Tvornici radi oko 2 000 radnika, većinom žena i djece i poziva se na organiziranje. Slično se govori i u listu *Borba,* Zagreb, 19. V 1923.

[24] *Organizovani radnik,* Zagreb, 9. X 1924. godine iznosi podatak da se tri godine nije ništa čulo o organizaciji u Dugoj Resi, a ona je do Obznane bila radnička tvrđava.

[25] *Organizovani radnik,* 12. VI 1924; Tekstilci Jugoslavije, n. dj., str. 86/87.

nika Tvornice na kojoj je govorio poznati sindikalni borac i istaknuti član ilegalne Komunističke partije Jugoslavije — Ivan Krndel[250]. I on je na skupštini govorio slično kako su prije toga pisale radničke novine i čega su mnogi radnici Tvornice bili svjesni. Zalagao se za jaku sindikalnu organizaciju i pozvao sve radnike da stupe u organizaciju SRŠOIiOJ-a.[M] čini se da je ta agitacija I. Kmdelja imala uspjeha, jer je već u srpnju 1924. (a to je vrijeme definitivne zabrane rada Nezavisnim sindikatima u nekim dijelovima zemlje, te privremene u nizu mjesta,[27] podružnica najavila pred vlastima svoje djelovanje i pravila, a iskazala je 562 člana, od čega su bile 22 radnice.[28] Bilo je krajnje vrijeme da proradi organizacija i da se izbori za poboljšanje položaja radnika.

0 gotovo nepodnošljivom položaju radnika Tvornice pisali su i do tada mnogi radnički listovi, a osobito organ Nezavisnih sindikata — Organizovani radnik.[29] Isticali su da radnici u Dugoj Resi zarađuju gotovo ispod egzistencionog minimuma, da žive u vrlo nepovoljnim stambenim uvjetima ili da putuju dugo do radnog mjesta. Radnike je posebno opterećivalo proganjanje i kažnjavanje zbog raznih sitnih greški u proizvodnom procesu, zbog zahtjeva za legalnim biranjem radničkih povjerenika ili zbog rada na stvaranju organizacije, itd. Visoki akord je također otežavao položaj radnika. Nehigijenske prilike na poslu i u kućama (u Dugoj Resi je za radnike bilo premalo pitke vode, a nije bila uređena ni kanalizacija), uz slabu hranu pogodovale su razvoju radničke bolesti — tuberkuloze koja je kosila osobito mlade radnike.[30]

Zato su radnički predstavnici, vjerojatno radnički povjerenici, 1. prosinca 1924. godine podnijeli upravi Tvornice zahtjev u kojem su izložili goruće probleme radnika. Tražili su da radnici dobivaju čiste i zdrave namirnice u tvorničkom konzumu, da dobiju 50% veće zarade, da se čišćenje strojeva obavlja u radnom vremenu, da se plaća prekovremeni rad, da se sastavi paritetna komisija koja će kontrolirati dodjelu namirnica, da se sastavi ugovor između uprave Tvornice i radničkih povjerenika i da se stavi na vidno mjesto kako bi bio pri ruci
1 radnicima i poslovođama od kojih su neki proganjali radnike. Te su zahtjeve potpisali Franjo Kopač, Anton Mizdarić, Josip Račkі, Franjo Veber, Marija Borštner, Filip Novak, Karlo Licker, Nikola Kosir, Matevž

Usp. Ivan Kmdelj, Građa za monografiju, Beograd 1977. (priredili A. Hadžirović, I. Karabegović, Ante Ramljak).

" *Organizovani radnik,* 12. VI 1924.

» Vidi bilj. 22.

[α] Usp. J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. I, str. 322. Tu se navodi opsežno dopis karlovačke kotarske oblasti upućen pokrajinskoj upravi u Zagreb 5. rujna 1924. godine. U dopisu se ističe da je prije dva mjeseca podružnica najavila svoje djelovanje i predložila Pravila, a iskazala je i broj članova.

[M] List *Organizovani radnik* izlazio je istovremeno u Zagrebu i u Beogradu i bio nastavak lista *Štampa* (18. X 1921—14. I 1922), odnosno *Radnička štampa* (14. I 1922—5. I 1924). Izlazio je sve do Ī0. I 1929. do zabrane rada Nezavisnih sindikata.

[30] *Borba,* 21. II 1924; *Organizovani radnik,* 9, 23. X, 6. XI, 18. XII 1924. U njima se Tvornica u Dugoj Resi uglavnom spominje kao robijašnica.

Pođrekar i Nikola Josipović, sekretar podružnice SRŠOIiOJ-a.[31] Uprava Tvornice nije htjela pristati na pregovore pravdajući se poslovnom krizom. Na to su radnički povjerenici i organizacija zatražili intervenciju Inspekcije rada iz Zagreba. Kad je predstavnik te ustanove stigao u Tvornicu, uprava je htjela onemogućiti prisustvovanje N. Josipovića prvim razgovorima. Na intervenciju samih radnika Josipović je ipak prisustvovao tim pregovorima. Na kraju je zaključeno da se daljnji pregovori održe u Zagrebu.[32] Trebalo ih je održati u siječnju 1925. godine, a za to vrijeme je uprava Tvornice poduzela korake kod kotarskog predstojnika u Karlovcu da se N. Josipović protjera, iako je bio radnički povjerenik i prema tome ga se nije u skladu sa Zakonom o zaštiti radnika iz 1922. godine smjelo progoniti dok mu traje mandat.[33] U međuvremenu su radnički povjerenici i organizacija tražili intervenciju i Velikog župana Primorsko-krajiške oblasti — kamo je spadalo području Duge Rese, te centralnog sekretarijata Radničkih komora u Beogradu.[34] Na to je policija 2. siječnja 1925. zatvorila Radnički dom, zaplijenila novac podružnice, njezinu arhivu, uhapsila N. Josipovića. Radnici su otišli pred općinsko poglavarstvo i tražili da se iz zatvora pusti Josipović. Taj tarifni pokret je završen 13. siječnja 1925. godine time što su dobivene povišice od 15%, a Josipović je pušten iz zatvora, ali je ipak kasnije prognan iz Duge Rese.[35] ' *

Bio je to uspjeh za radnike i organizaciju koja se teškom mukom u stalnom sukobu s upravom Tvornice učvršćivala. U toku toga tarifnog pokreta došao je do izražaja i izrazito neprijateljski stav vlasti prema radnicima, a da se ne govori o poslodavcima — što je sve ukazivalo na oštrinu klasnog sukoba u toj velikoj tekstilnoj tvornici. Vidjelo se to i kasnije. Uprava Tvornice je odbila da prizna izbor radničkih povjerenika legalno izabranih u ožujku 1925. godine iako je početkom ožujka ili krajem veljače te godine sreski poglavar u Karlovcu dozvolio rad podružnice SRŠOIiOJ-a, koja je tokom siječnja 1925. godine bila raspuštena.[36] Tada je podružnica vjerojatno imala 1 000 članova, a

[31] Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: AIHRPH), Radnička komora (dalje RK), 8.669, 8.813, 8.964/1924. Ta se predstavka radničkih povjerenika spominje i u *Organizovanom radniku,* 18. XII 1924. gdje se kaže da je 9. XII 1924. uprava Tvornice Odgovorila da ne može usvojiti molbu i uvažiti zahtjeve. Ovdje se imena radničkih povjerenika navode nešto drugačije.

° Isto.

[33] AIHRPH, RK, 9019/1924. To je pismo centrale SRŠOIiOJ-a iz Beograda, potpisan je sekretar Saveza S. Stanković. U pismu se kaže da je u vezi s pokrenutim tarifnim pokretom Inspekcija rada odložila pregovore za 10. siječnja 1925. Dalje se ističe da uprava Tvornice radi kod Kotarske oblasti u Karlovcu da N. Josipović dobije izgon, što je u razgovoru sa 5- Stankovićem potvrdio kotarski predstojnik.

» Isto, 9045/24.

[35] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 498; J. Kecman, 2ene Jugoslavije, n. dj.. Str. 147. Tu se kaže da je tarifni pokrenut zbog povećanja nadnica potkraj prosinca 1924,

[a] ^ako i[c] prijetio štrajk uprava Tvornice pristala je na povišenje nadnica od 15*/»; *Organizovăni radnik,* 4. VI 1925. Tu se kaže da je N. Josipović prognan iz Duge Rese ila pet godina zbog navodne komunističke propagande, ali da to nije istina jer se radilo o povišici plaće.

[u] *Organizovani radnik,* J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 78; 9. IV 1925; Tekstilci Jugoslavije, n. dj., str. 89. i 90. • < Vi:: .••

njezini su predstavnici, njih desetoro, prisustvovali kongresu SRŠOIiOJ-a održanom od 15. do 18. ožujka 1925. godine u Subotici. Bila je u to vrijeme najjača podružnica toga Saveza u kojoj su bili okupljeni industrijski radnici.[37] vu' i

Tako je za relativno kratko vrijeme, usprkos žestokom otporu poslodavaca, ta podružnica postala značajnom snagom u cijelom Savezu radnika šivačko-odjevne industrije i obrta Jugoslavije, u kojem upravo tada dolazi do izrazite diferencijacije u vezi s pokušajima ujedinjavanja, odnosno postizanja jedinstva između socijalista i komunista, završenim stvaranjem Ujedinjenoga radničkoga sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ) — potkraj 1925. godine.[38] Naime, Stojan Stanković, sekretar toga Saveza, (kasnije je bio jedan od osnivača URSSJ-a), baš tada Saljé u Dugu Resu svoga istomišljenika D. Bukvića — nakon izgona N. Josipovića, u nadi da će tako tu veliku podružnicu pridobiti za sebe.[39] Međutim, zbog događaja u vezi s proslavom Prvoga maja 1925. godine Dragutin Bukvić, sekretar podružnice, je protjeran iz Duge Rese već u toku svibnja 1925, a isto tako i Franjo Kopač, predsjednik podružnice.''[0] Naime, najprije se 30. travnja 1925. trebala održati skupština na kojoj bi se govorilo o značenju Prvoga maja, ali vlasti nisu dozvolile ni zatvoreni sastanak u dvorani »Jadran« kina, a Tvornicu i dvoranu su opkolili žandari kako bi spriječili da radnici bilo što poduzmu.[41] Ipak sam dan Prvoga maja proslavljen je tako što nisu radila pojedina odjeljenja Tvornice i to: »spineraj«, tkaonica, zanatsko odjeljenje, bojadisaonica i polovica tkalačkog odjeljenja. Radili su samo radnići-seljaci koji nisu bili obaviješteni o proslavi i na koje vjerojatno tada podružnica nije imala utjecaja.[42] •

-f .t [17]Isto. :::

[38] Pitanjejedinstva sindikalnog pokreta biloje stalno aktualno tokom cijelog međuratnog perioda. Tokom 1925. godine razvila se živa aktivnost i na strani Nezavisnih, sindikata i na strani socijalističkoga, reformističkoga Glavnoga radničkog saveza, koji je imao podružnice u Srbiji i Bosni i Hercegovini, da dođe do ujedinjenja. Međutim, jedna i • druga strana bile su uporne u svojim stavovima. Nezavisni se sindikati nisu htjeli odreći svojih gledišta, a Glavni radnički savez je pokušao razbiti Nezavisne sindikate. Na kraju je U listopadu 1925. godine na konferenciji Glavnoga radničkog saveza i četiri isključena člana Izvršnog odbora Nezavisnih sindikata (među kojima je bio i S. Stanković) formiran Ujedi, njeni radnički sindikalni savez Jugoslavije URSSJ). O tome usp. J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. I, str. 383. i dalje; Milica Milenković, Sindikalni pokret u Srbiji 1921—1929, Beograd 1979, na više mjesta.

& Čazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 81—82; *Organizovani radnik,* 28. V 1025.

[40] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 81—82; AIHRPH, RK, 2520/1925. Tò je dopis centrale SROIiOJ-a upućen 29. V 1925. godine Radničkoj komori u Zagreb. U njemu se kaže da je 27. V 1925. sreski poglavar Martinčić kaznio s deset godina izgona iz Duge Rese D. Bukvića i F. Kopača. Na taj dopis je Radnička komora odgovorila da je Bukvić protjerah M. osnovu naloga Ministarstva unutrašnjih djela> a: Kopač da je sam otišao. To potvrđuje f dopis RK lipiićen SROIiOJ-u 10. VIII 1925, kao odgovor na zahtjev saveza od 2. VIII 1925. Dragutin Bukvić je poznati sindikalni funkcioner iz Srbije, a 1925. godine bio je jedan od četiri isključena člana Izvršnog odbora Nezavisnih sindikata koji se zajedno sa S. Stankovićem opredijelio 2a URSSJ. Nikola Josipović je, međutim, potkraj 1925. godine izabran u Izvršni odbor Nezavisnih sindikata. (Usp. o tome M. Milenković, Sindikalni pokret u Srbiji, str. 67, 114, itd. te 267). .....

[41] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 256/257.

[42] *Organizovani radnik,* 7. V 1925. a . ..SkHk-w *rr*r:* [n]

Uprava se Tvornice i dalje, uz pomoć vlasti, nastojala obračunati sa svojim radnicima i onemogućiti njihovo organiziranje, a svaki njihov zahtjev ili čak uspjeh u poboljšanju položaja umanjiti. Tako je kolektivni ugovor koji je postignut u studenom 1924. godine, a koji se očito nije primjenjivao jer su radnici pokrenuli tarifni pokret, bio sporan i u toku 1925. godine. Po tom ugovoru radni red je morao biti istaknut na vidnom mjestu u Tvornici kako bi se svaki radnik mogao na nj pozvati, ali to Tvornica nije dopustila i čak što više ni bila za to da se izrazi u pisanom obliku. Jedino su povećane nadnice za 10, odnosno 15%, ali se još uvijek dio zarade isplaćivao u naturi.[43] Tek u lipnju te godine su priznati radnički povjerenici i to zato da bi oni potpisali radni red koji je izrađen u svibnju te godine. Tako su radnički povjerenici Anton Mizdarić, Nikola Kosir, Vjekoslav Fičurin, Ivan Spundak, Karlo Pozderac, Ivan Benić, Tomo Živčić, Jandre Malović, Josip Šlat, Filip Novak, te Mijo Galović mogli preuzeti dužnost.[44] Četrnaestog lipnja 1925. održana je i godišnja skupština podružnice SRŠOIiOJ-a, a za sekretara je izabran Filip Novak, što je vjerojatno bilo na liniji izvjesnog i privremenog popuštanja, uprave Ttvornice, ali izraz snage radnika.[45]

Podružnica SRŠOIiOJ-a u Dugoj Resi u to vrijeme ima i značenje za cijeli sindikalni pokret. Kako je S. Stanković pokušao pridobiti za svoje namjere i tu podružnicu i to mu, kao što je već rečeno, nije uspjelo, borba za podružnicu se nastavlja i dalje što se više razgovara i raspravlja u ujedinjenju sindikata. Zato vjerojatno i dolazi u Dugu Resu Ivan Kmdelj koji na skupštini kojoj je prisustvovalo oko 300 radnika govori o ulozi S. Stankovića, te D. Bukvića u razbijanju jedinstva Nezavisnih sindikata posredstvom SRŠOIiOJ-a. Skupština je održena 17. rujna 1925. godine, dakle uoči kongresa ujedinjenja u URSSJ. Na skupštini je donesena rezolucaja u kojoj su osuđene aktivnost i namjere S. Stankovića te njegovih istomišljenika oko ujedinjenja Nezavisnih sindikata i reformističkoga, socijalističkoga Glavnoga radničkog saveza, zapravo razbijanja Nezavisnih sindikata što su tokom 1925. poduzeli socijalisti.[44] Tako su radnici Tvornice u Dugoj Resi pomogli svojim glasovima i svojim držanjem komunističkoj jezgri u Nezavisnim sindikatima u odbijanju nasrtaja socijalista na te organizacije.

Međutim, uprava Tvornice nije prestajala sa svojom politikom onemogućavanja radnika i njihove organizacije, a nije dakako poduzimala ništa kako bi se barem malo popravili njihovi radni i materijalni uvjeti. Tako ni potkraj 1925. godine nisu bili riješeni problemi oko zaštite na radu, oko zbrinjavanja djece radnika dok su na poslu, iako je to bilo dogovoreno još krajem 1924. godine[47] Radnici su bili ogorčeni zbog

*» AIHRPH, RK, 3515/1925; *Organizovani radnik,* 16. VII 1925.

44 *Organizovani radnik,* 23. VII 1925. Među povjerenicima bio je naveden i F. Kopač,

► ali je on u to vrijeme bio već izvan Duge Rese.

[45] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 81.

** Isto, str. 83; *Organizovani radnik,* 24. IX 1925. Vidi i bilj. 38.

•7 *Organizovani radnik,* 12. XI 1925.

i

svoga materijalnoga i radnog položaja, pa su početkom 1926. godine krenuli u novi tarifni pokret. Trebalo je imati mnogo strpljenja i smisla za pregovore s upravom Tvornice koja je imala uza se i vlast. Krenuli su u akciju posredstvom radničkih povjerenika i nakon skupštine održane 12. veljače 1926. godine na kojoj je govorio i sekretar Saveza radnika odjevne industrije i obrta za područje Hrvatske i Slavonije. — Đuro Salaj.[48] Novoj zabrani radnički povjerenici — Filip Novak, Stjepan Poijak, Joso Gjomon, Janko Pavletić, Tomo Popov, Karlo Pozderac, Ivan Spundak, Anton Mizdarić, Josip Rački i još neki, početkom ožujka 1926. godine predali su zahtjeve upravi Tvornice.[49] Tražili su da se povise akordne zarade kao i nadnice za 20%, da se ukinu krušne karte, tj. obavezno kupovanje u tvorničkom konzumu, a da se umjesto njih svakom radniku isplati po tri dinara, da se ogrjevno drvo izdaje u količini od 500 kg suhih drva, da se osiguraju stanovi za radnike koji žive u radničkoj koloniji, da se uvede pitka voda u radničku koloniju, da se tu provede kanalizacija, te da se izvjese na vidnom mjestu akordni cjenici. Uprava je odmah glatko odbila sve te zahtjeve, pa su se radnici obratili za pomoć Inspekciji rada i Radničkoj komori.[50] Radnička je komora poslala u Dugu Resu Josipa Bekera 23. ožujka 1926. i on je u dvosatnim razgovorima u prisustvu radničkih povjerenika, dok uprava Tvornice nije dozvolila da tom skupu prisustvuju i predstavnici podružnice SROIiOJ-a, saznao da je uprava odlučno protiv povišenja nadnica s opravdanjem da su nadnice radnika Tvornice više nego bilo gdje drugdje, a cijena robi pada. Nadnice su se u tom trenutku kretale između 14 i 24 dinara, a najbolje plaćeni tkalci imali su nešto preko trideset dinara na dan — što je bilo malo ne samo za održanje života nego i u usporedbi s drugima. Na kraju tih razgovora odlučeno je da se pregovori povedu u Zagrebu.[51] Po odluci Inspekcije rada pregovori su održani u Zagrebu 19. travnja, u prisustvu predstavnika Inspekcije rada. Radničke komore, uprave Tvornice, direktora Prve hrvatske štedionice i Jugoslavenske banke (vlasnika Tvornice). Bili su prisutni i sekretar SROIiOJ-a za Hrvatsku i Slavoniju Đuro Salaj, te radnički povjerenici F. Novak, I. Špundak, K. Pozderac i T. Živčić. I poslije tih pregovora odloženo je rješenje pitanja nadnica, odloženo je pitanje krušnih karata, odgođeno je reguliranje stanarina. Uprava Tvornice je pristala na snabdijevanje radnika drvetom onako kako su to oni tražili, obećala je izgraditi bunar s pitkom vodom, te izvjesiti cjenik. Rečeno je da su radovi na kanalizaciji u toku.[52] Tako su dugi i mučni pregovori završeni tek s djelomičnim uspjehom, što govori o upornosti i snazi poslodava-

[48] Isto, 18. i 25. II 1926; J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 528.

[49] *Organizovani radnik*, 25. III 1926; AIHRPH, RK, 1637/1926. Izbori radničkih povjerenika su objavljeni 4. veljače 1926. (J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 528; Tekstilci Jugoslavije, str. 104; *Organizovani radnik*, 25. II 1926).

[50] AIHRPH, RK, 1637/1926. se kaže da su zahtjevi predani 2. ožujka, a u RK, 1805, 1877 i 2073, te 2225/1926 se kaže da su predani 9. ožujka.

[31] AIHRPH, RK 1637/1926. To je izvještaj J. Bekera od 25. III 1926.

[5a] Isto, RK, 2159/1926: J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 528. Tu se kaže da je ostalo otvoreno pitanje plaća.

ca koji su bili u mogućnosti da iskorištavaju jeftinu radnu snagu onako kako je to njima odgovaralo. Postavljeni zahtjevi radnika i odbijanje njihova rješenja govore o uzrocima oštrine klasnog sukoba ne samo u Tvornici nego uopće u Jugoslaviji. Nerazvijenost kapitalizma među ostalim, očitovala se i u žestini eksploatacije i u potpunom neshvaćanju težine radničkog položaja od strane poslodavaca. Na tržištu radne snage, uz to, bilo je uvijek dovoljno radnika koji su zbog bijede i visoke nezaposlenosti, a ona je između dva rata teško pogađala sve vrste radnika,[53] tražili posao i bili spremni da rade i za najmanje nadnice. Vidi se to i po položaju radnika potkraj 1926. godine. Tada u Tvornici radi oko 1 700 radnika, od čega je oko 1 000 nekvalificiranih. Njihove su se nadnice kretale u rasponu od 13 do 25 dinara na dan, a kvalificiranih su radnici imali između 25 i 48 dinara. Oko 90% zaposlenih radnika radili su na akord. Strojevi u Tvornici su u mnogome već bili zastarjeli, pa su se često kvarili, a radilo se uglavnom u nehigijenskim uvjetima. Radnike je i dalje pogađala radnička bolest — tuberkuloza. Osobito je težak bio položaj mladih radnika, zapravo još djece. Uvjeti stanovanja ni dalje nisu bili dobri. Relativno malen broj radnika živio je u radničkom naselju, gotovo svi nekvalificirani putovali su na posao i s posla. Bolje su stanove imali majstori, a ostali su radnici zajedno s obiteljima uglavnom živjeli u sobama sa štednjacima u kojima se kuhalo i spavalo.[54]

Prvomajski praznik 1926. godine obilježen je u Tvornici tako što (kad nije od uprave Tvornice prihvaćen prijedlog radničkih povjerenika da se taj dan ne radi), se 1 650 radnika glasanjem izjasnilo za proslavu, a svega njih 65 je prihvatilo prijedlog upravo Tvornice da rade. Radnici su išli na izlet u Vinicu, ali u pratnji žandara koji su imali zadatak da spriječe bilo kakav zbor.[55]

I u toku 1926. godine podružnica SROIiOJ-a ima svoga predstavnika u Centralnoj upravi toga Saveza. To je bio Josip Rački koji je bio prisutan na plenarnoj sjednici Saveza održanoj 30. i 31. V 1926. godine na kojoj je ponovno osuđena aktivnost S. Stankovića.[56] Važnost te podružnice u SROIiOJ-u potvrđuje prisustvo Ivana Krndelja na skupštini održanoj 27. kolovoza 1926. godine. On je govorio o teškom položaju radnika u Dugoj Resi i o načinu da se iz te situacije izađe. Ponovo se zalagao za čvrstu organizaciju: »Jaka sindikalna organizacija biće onda ako svi radnici i radnice, ili barem velika većina, pristupe u organizaciju, ako budu požrtvovani i ako budu disciplinovani članovi te organizacije. Ne smije biti razlike između odraslih radnika i mladih radnika, ne smije biti razlike između kvalifikovanih i nekvalifikOvanih radnika, ne smije biti razlike između radnika i radnica i ne smije biti razlike između radnika proletera-beskućnika i radnika-poluproletera, to

[53] Üsp. Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba 1918—1931,. Zagreb 1973.
[54] *Organizovani radnik,* 7. X 1926; Tekstilci Jugoslavije, str. 109,. ; *K Organizovani radnik,* 29. IV 1926; J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 260; Tekstilci Jugoslavije, str. 104.

jest siromašnih seljaka«.[57] Pozvao je radnike da učvrste »Jedinstveni front radničke klase« zato što su tada socijalisti pokušali putem Saveza privatnih namještenika iz sastava URSSJ-a da, razdvojivši majstore od drugih radnika učvrste svoju organizaciju u Tvornici.[58]

O tim pokušajima bilo je riječi i u vrijeme agitacije za izbore radničkih povjerenika. Na skupštini održanoj u kinu »Jadran« početkom prosinca 1926. godine radnički povjerenik Ivan Špundak je ukazao na važnost izbora, a sekretar podružnice SROIiOJ-a Zvonimir Jakaša naglasio je razbijačku djelatnost URSSJ-a u Tvornici, dok je bravarski radnik Stevo Krajačić, govoreći o razvoju podružnice, ukazao na nužnost njezine unutrašnje čvrstine.[59] Na izborima za radničke povjerenike održanim 31. prosinca 1926. godine bila je samo lista SROIiOJ-a i od 1 246 glasača za nju je glasalo 1 104 radnika Tvornice. Izabrani su Ivan Špundak, Karlo Pozderac, Franjo Veber, Nikola Korist, Antun Mizdarić. Tomo Živčić, Živko Falica, Josip Rački, Filip Novak, Mijo špundak, Mijo Špečić, Anka Bićanić, Katica Vojnić, Marija Bokar, Mijo Petar i Mijo Spudić.[60]

Potkraj 1926. i početkom 1927. godine oživjela je u Dugoj Resi akcija prosvjetne grupe podružnice SROIiOJ. Ona je najavila održavanje predstava diletantske sekcije, kao i koncerta s kazališnim komadima iz radničkog života: »Na dan isplate« i »U vlastitoj zamci«. Poslije tih priredbi bio je organiziran ples. Djelovalo je i sportsko društvo Proleter.[61]

Budući da se položaj radnika Tvornice uglavnom nije mijenjao polovicom veljače 1927. godine došlo je do štrajka. Radnice u »vitleraju«--namotavaonici su pet puta tražile reguliranje plaća tako da im bude osiguran minimum zarade bez obzira na akord. Uprava Tvornice nije htjela pristati na te zahtjeve, pa je 16. veljače stupilo u štrajk 130 radnica tog odjela. Na to je uprava Tvornice 19. veljače 1927. godine otkazala posao 400 radnika kako bi pokazala svoju snagu u odnosu na radnice. Međutim, ostali dijelovi Tvornice solidarizirali s use s radnicama »vitleraja«. Štrajk je završen 28. veljače nakon intervencije Inspekcije rada. Postignut je sporazum po kojem je dogovoreno da će se plaće povisiti za 18% i da će do 1. ožujka 1927. biti riješeno pitanje minimalnih zarada, a svi su otkazi povučeni.[62] Ipak, u toku ožujka 1927. godine u Dugoj Resi bilo je još uvijek 107 radnika koji su zbog štrajka ostali bez posla. O njima su vodili posebnu brigu J. Rački i Špundak. Za te je radnike Javna burza rada dala 10 000 dinara pomoći. Bili su to uglavnom kvalificirani radnici, čisti proleteri. Pomoć je podijeljena tako što

[54] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 85.
[57] Ivan Kmdelj, n. dj., str. 74.
[M] *Organizovani radnik,* 25. XI 1926; Tekstilci Jugoslavije, str. 109.
[59] *Organizovani radnik,* 16. XII 1926.
[»] *Isto,* 13. I 1927.
[“] *Isto,* 11. XI 1926. i 3. II 1927.
[«] *Isto,* 24. II, 3. i 10. III 1927; *Borba,* 12. III 1927; J. Kecman, 2ene Jugoslavije, n. dj., str. 157; J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 540.

su neoženjeni dobili po 40 dinara s tim da idu u drugo mjesto tražiti posao, a oženjeni su dobili po 39 dinara po glavi porodice da kupe u toj vrijednosti robe kod mjesnog trgovca. Predstavnik Radničke komore iz Zagreba kad je bio u intervenciji 10. ožujka 1927. godine dobio je od upravitelja Tvornice Kratohvila obećanje da će ti radnici biti tokom vremena primljeni u posao.[63]

Početkom 1927. godine izabrani su u Tvornici radnički povjerenici iz redova privatnih namještenika posredstvom podružnice Saveza privatnih namještenika iz sastava URSSJ-a.[64] Te je godine uspio i Opći radnički savez u Dugoj Resi osnovati podružnicu i to s teškom mukom.[65] Obje te podružnice u razdoblju do zabrane rada Nezavisnim sindikatima nastojat će da ometu rad podružnice SRŠOIiOJ-a, a osobito u toku štrajka potkraj 1927. godine.[66]

Međutim, tokom 1927. godine podružnica SRŠIiOJ-a imat će još niz aktivnosti iz kojih će se vidjeti njezina snaga bez obzira na to što se uvijek ukazivalo da nisu svi radnici organizirani. Njezin predstavnik J. Rački sudjelovat će na plenumu SRŠOIiOJ-a održanom 13. i 14. ožujka 1927. godine u Beogradu.[67] Na skupštini podružnice održanoj 27. ožujka 1927. konstatirano je da je tokom 1926. kroz podružnicu prošlo 1 500 članova, te da je krajem te godine podružnica imala 800 članova, što je u odnosu na ukupan broj članova SRŠOIiOJ-a bila gotovo trećina. U razdoblju od godinu dana uprava podružnice održala je 45 sastanaka, a članskih je sastanaka bilo 15. Na skupštini je iznijet i kritički osvrt na tarifni pokret vođen u ožujku 1926. i rečeno je da akcija Saveza nije mogla biti uspješnija jer još uvijek velik broj radnika nije učlanjen i stoji izvan organizacije. Istaknuto je zatim da je osnovana knjižnica za koju je nabavljeno 88 knjiga, koje je pročitalo 150 čitalalaca. S uspjehom je radio tamburaški zbor. Održane su i tri kazališne predstave. Aktivan je bio i nogometni klub. Zaključeno je da se osnuje podružnica društva »Prijatelj prirode«. Na kraju je izabrana nova uprava: Ivan Špundak, predsjednik, Danijel Strčac, potpredsjednik, Milan Pajić, tajnik, Josip Rački, blagajnik. Članovi uprave bili su: Karlo Pozderac, Stanislav Štokon, Anton Mizdarić, a Nadzornog odbora — Josip Leček, Josip Protulipac, te Živko Falica. Na skupštini je govorio i Đuro

« AIHRPH, RK, 2071/1927. Izvještaj J. Bekera od 10. III 1927. On kaže da je među njima bilo i onih koji su radili u Tvornici, 10, 20, pa i 30 godina.

[64] Isto, 688/1927. Radnička komora Zagreb izvještava 28. II 1927. godine Povjereništvo Radničke komore u Karlovcu o tome.

[45] Vidi bilješku 10. U to vrijeme postoji u Dugoj Resi i organizacija Socijalističke partije Jugoslavije u kojoj ima 10 članova. Usp. Toma Milenković, Socijalistička partija Jugoslavije, Beograd 1974, str. 383. i 416.

[66] *Organizovani radnik*, 11. VIII, 29. IX 1927. Tu se piše, među ostalim, i o cjepačkoj raboti socijalpatriota u Dugoj Resi i njihovim pokušajima da za račun svoje podružnice ometu rad podružnice SRSOIiOJ-a; *Radnički glasnik*, Zagreb, 28. X 1927. godine, koji je bio organ Općega radničkog saveza, ističe da su ih radnici pozvali prije dva mjeseca za pomoć. Ujedno je to i agitacija za ORS.

[67] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 85. Tada taj Savez ima 2 736 članova, pa je članstvo podružnice u Dugoj Resi njegov veliki dio.

Salaj, sekretar SRŠOIiOJ-a za područje Hrvatske i Slavonije.[68] Tokom travnja i svibnja 1927. godine održano je u Dugoj Resi nekoliko priredbi na kojima su sudjelovali tamburaški zbor i diletantska sekcija.[69]

Predstavnik podružnice sudjelovao je na Trećem kongresu SRŠOIiOJ-a održanom u Beogradu.[70] Početkom srpnja te godine došao je u Dugu Resu Đuro Đaković da bude sekretar podružnice SRŠOIiOJ-a, što govori o važnosti te podružnice za cijeli Savez. Đ. Đaković je u to vrijeme bio istaknuti sindikalni vođa, a također i istaknuti član KPJ — što je dakako bila tajna, poznat po svojoj borbi za jedinstvo i unutarnju čvrstoću organizacija komunističkog pokreta, suborac Josipa Broza, koji je te 1927. godine počeo borbu protiv frakcionašenja.[71] Međutim, Đaković je vrlo kratko vrijeme ostao u Dugoj Resi. Prognan je na / deset godina i to nakon nepunih mjesed dana boravka, tako da nije uspio razviti u podružnici neku veću aktivnost.[72]

Prilike u Tvornici nisu se ni dalje mijenjale na bolje jer uprava Tvornice popuštala je samo kad je morala i bila pritisnuta odlučnošću radnika. Tvornica u Dugoj Resi bila je i dalje jedna od najvećih u Hrvatskoj, pa i u zemlji, ali i nadalje poznata po žestokoj eksploataciji. Uprava Tvornice je ne samo niskim nadnicama i nepovoljnim radnim i stambenim uvjetima već i na druge načine zagorčavala život svojim radnicima. Tako je u »Organizovanom radniku« i tokom 1927. godine izišlo dosta opisa teškog položaja radnika. Tako je u lipnju 1927. uprava Tvornice, da bi racionalizirala proizvodnju, uvela nove »patent« strojeve koji su bili automatizirani, ali budući da to nije bilo izvedeno kako treba, radnici su morali raspredati pređu koju su strojevi zamrsili pa je njihov rad na akord bio znatno otežan.[73] Česte su bile i nesreće na radu: 1. kolovoza 1927. stradao je smrtno L. Muhar koji je htio namjestiti remen na stroju.[74] Radnički su povjerenici tražili zbog toga intervenciju Oblasne Inspekcije rada i Okružnog ureda za zaštitu radnika, ali sve je to bilo gotovo bez uspjeha.[75] Zbog toga je i došlo do štrajka u tkaonici. Štrajk je trajao tri dana, tj. od 26. do 29. rujna 1927, a u njemu je sudjelovalo 60 radnika.[76]

[68] *Organizovani radnik*, 31. III 1927; u istom listu 7. IV 1927. se kaže da je podružnica jedna od najboljih u SRŠOIiOJ-u.

« Isto, 1. i 12. V 1927.

[70] Tekstilci Jugoslavije, str. 114.

[17] Vidi bilješku 20; Josip Broz Tito, Sabrana djela, Beograd 1977, knj. IV, str. 127. se kaže da je Đ. Đaković postavljen za sekretara podružnice u Dugoj Resi od strane Pokrajinskog radničkog sindikalnog vijeća Nezavisnih sindikata; usp. i Đuro Đaković, Građa za monografiju, Beograd 1979 (priredila Ubavka Vujošević).

[72] Usp. Mira Kolar-Dimitrijević, Sindikalna aktivnost Đure Đakovića u drugoj polovini 1927. godine s posebnim osvrtom na veliki štrajk u Dugoj Resi, Đuro Đaković — život i djelo. Materijali sa znanstvenog skupa održanog 24. i 25. V 1979. u Slav. Brodu i »Okrogle mize« 11. VI u Mariboru, Slavonski Brod, 1984, 109—129.

[73] *Organizovani radnik*, 23. VI 1927.

[74] Isto, 11. VIII 1927.

[75] Isto. O očajnom položaju radnica u Dugoj Resi govorio je mnogo godina kasnije i Josip Broz Tito u jednom intervjuu iz 1959. godine (J. Broz Tito, Sabrana djela, knj. I, str. 231)

[76] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 561.

Uzrok štrajku bilo je uvođenje racionalizacije. Dok je tokom prijašnjih godina petero radnika poslуživalo jedan stroj, sada je uvedeno da to čine svega tri radnika. Nema podataka kako je štrajk završen.

Sve je govorilo da su prilike u Tvornici neizdržive za većinu radnika i da će morati doći do njihova razrješenja. »Organizovani radnik« je i dalje pisao o teškom položaju tih radnika, o niskim nadnicama i o lošim radnim i stambenim uvjetima. Navodio je i visinu iznosa nadnica pojedinih radnika.[77] Istovremeno se znalo da je podružnica SRŠOIiOJ-a jedna od najjačih u zemlji i pored toga što su poslodavci i vlasti organizirane radnike smatrali komunistima i zbog toga ih progonili i što upravo tada socijalisti pokušavaju ostvariti svoje utjecaje na te radnike.[78] Zbog toga su opet potkraj listopada 1927. radnici uputili zahtjev upravi Tvornice da se riješe ta uvijek sporna pitanja. Pregovori su vođeni 9. studenog 1927, ali uprava ni dalje nije htjela ni čuti o nekom temeljitijem mijenjanju uvjeta života i rada u Tvornici i radničkoj koloniji.[79] Nedugo iza tih pregovora uhapšen je sekretar podružnice Ćiro Kolaček i prognan na pet godina iz Duge Rese.[80]

Četrnaestog studenog 1927. godine počeo je novi štrajk, koji je postao jedan od najdužih i najvećih štrajkova poslije Obznane i Zakona o zaštiti države. Bio je to sukob između rada i kapitala koji je odjeknuo u cijeloj zemlji i koji je pokazao odnose snaga i situaciju u radničkom pokretu. U štrajk su stupili radnici tkaonice, njih 320. Odmah je stvoren štrajkaški fond kojim su ostali radnici pomagali svoje drugove koji su štrajkali. Ali čim je štrajk počeo uprava Tvornice, iza koje su stajale Prva hrvatska štedionica i Jugoslavenska banka intervenirale su kod vlasti koje su pozvale radničke predstavnike na saslušanje. U Dugu Resu poslan je i jedan odred žandarmerije.[81] Smjenjivala se akcija vlasti i poslodavaca s akcijom radnika i to ne samo onih iz Duge Rese. Pokrajinski radnički sindikalni odbor Nezavisnih sindikata za područje Hrvatske i Slavonije već na početku štrajka, s pravom ocijenivši da će borba biti duga i teška, pozvao je radnike širom zemlje na solidarnost sa štrajkašima i zamolio da se materijalna pomoć šalje na adresu odbora u Zagrebu.[82] List »Organizovani radnik« a isto i »Borba« iz broja u broj donosili su opise štrajka i navodili njegove uzroke. Pisali su o tome da nema štrajkolomaca, o solidarnosti radnika iz zemlje i svijeta, o tome da su među prvima pomoć poslali rudari iz Vrdnika, o odazovu obućarskih radnika iz Pariza i o tome da je uprava Tvor-

[77] *Organizovani radnik,* 13. X 1927. U ovom se broju posebno ističe i rad diletantske grup.e »Zora« čija se predstava najavljuje za 15. X 1927.

[78] *Isto,* 29. IX 1927. Tu se govorida se radi na osnivanju profašističke organizacije Orjune u Dugoj Resi, a da u Tvornici Vladimir Kotur radi na organiziranju Općega radničkog saveza; isti list 3. XI 1927. piše o tome da u podružnici SRšOIiOJ-a ima 1 400 članova usprkos Koturu i njegovih 30-ak članova ORS-a.

[79] *Isto,* 10. XI 1927.

[80] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 541. Bilo je to 12. XI 1927.

[81] *Organizovani radnik,* 17. XI 1927.

[12] Isto.

nice otpustila radnike tkaonice i predionice koji su se priključili štrajku, pa su radnici i drugih odjeljenja stupili u štrajk tako da je uskoro štrajkalo preko 800 radnika."

Angažirao se i Opći radnički savez tvrdeći da je štrajk započet kako bi se suzbio utjecaj socijalista, tj. utjecaj ORS-a, te da radnički zahtjevi nisu dobro postavljeni jer su nerealni. U zimu koja dolazi, nije trebalo uopće pokretati štrajk, tvrdili su ORS-ovci.[84] Izvještavali su Radničku komoru u Zagrebu, koja je bila u rukama socijalista i ORS--a, da među štrajkašima, a zatim i među otpuštenim radnicima (kad se štrajk proširio iz tkaonice na namotavaonicu i kad je otkazan posao 430 radnika) ima članova ORS-a koji su iz solidarnosti u štrajku jer su se »nezavisni« u taj pokret upustili nepripravni i bez uvažavanja nepovoljnih prilika.[85] Potkraj prosinca kad je štrajk bio u punom jeku izvještavali su Radničku komoru — u vrijeme kad je radilo svega 200 radnika i namještenika od oko 1 600 uposlenih — da »Nezavisni vode takovu borbu da niti sami ne znaju što hoće kao i na čemu su. Našim URSSJ ne javljaju uopće o toku cijelog pokreta i tako smo mi u neizvesnosti, ali se mi ipak solidarišemo«.[86] Međutim, to nije bilo tačno — ORS je zbog svoje reformističke politike, uglavnom, bio protiv vođenja štrajkova opravdavajući se tobožnjom svojom realnom politikom. ORS-ovci su pratili razvoj štrajka u nadi da će za sebe izboriti mjesto među radnicima, pa time dokazati i ispravnost svoje reformističke politike. Tako je u jednom pismu iz polovice prosinca 1927. godine predstavnik ORS-a izvještavao Radničku komoru u Zagrebu: »Stanje radničtva jest očajno, tim više što nezavisni vrlo slabe podpore daju, a nekima nikakve. Njihove podpore kreću se između 20—90 din tjedno. Sami nezavisni vide već unapred da su osuđeni na podpunu propast«. Istovremeno su izvijestili da uprava Tvornice namjerava poslije nove godine svima dati otkaz i onima koji još rade (bilo ih je 180 radnika i namještenika i to onih neophodnih za održavanje strojeva i najnužnijih poslova). Naglasili su da u Dugu Resu dolazi i 20 vojnika da uspostave mir i red.[87] Potkraj prosinca 1927. godine došli su u Dugu Resu V. Haramina i S. Kotur, vođe ORS-a, pa su predložili da radnici sami, bez podružnice SRŠOIiOJ-a, povedu pregovore s upravom Tvornice. Međutim, radnici su odbili takvu mogućnost rješenja štrajka iskazujući potpuno povjerenje podružnici SRŠOIiOJ-a, odnosno Nezavisnim sindikatima.[88] ORS, uostalom kao niti cijeli URSSJ, nisu pružali radnicima nikakvu materijalnu pomoć.[89]

[83] Isto, 24. XI 1927; *Borba,* 18, 26. XI, 17. XII1927.
[M] *Radnički glasnik,* 23. XI 1927.
« AIHRPH, RK, 9331/1927.
[16] Isto.
[11] Isto, 9430/1927. Dopis M. Golaka od 13. XII 1927.
" *Organizovani radnik,* Beograd, 5. I 1928.
[19] Usp. M. Kolar-Dimitrijević, Sindikalna aktivnost Đure Đakovića, gdje je do sada najopsežnije prikazan ovaj štrajk. O njemu su pisali i J. Cazi, Nezavisni sindikati, III, 541, 542, 558 i dalje; J. Kecman, žene Jugoslavije, str. 157 i dalje; Tekstilci Jugoslavije, str. 124 i dalje; H. Furlan, Osnivanje i djelatnost organizacije, n. dj., str. 170.

Pogled na tvornicu Duga Resa između dva svjetska rata.

Uključivanje radnika u štrajk teklo je postepeno. Naime, nakon što je 10. prosinca 1927. godine uprava Tvornice otkazala gotovo svim radnicima (osim onih u strojarnici, majstorima i činovnicima), počeli su štrajkati radnici predionice (njih oko 800), a 26. prosinca se uključilo još 200 radnika u štrajk.[90] To govori o nepopustljivosti poslodavaca ali i o odlučnosti radnika da izbore svoja prava. Sve do polovice siječnja 1928. godine nije uspjelo ni upravi Tvornice ni socijalistima da organiziraju štrajkolomce, pa i to svjedoči o čvrstoj odluci radnika da se odupru. Govore to i podaci o solidarnosti radnika širom zemlje. Zato je i odgovor poslodavaca bio tako krut i nepopustljiv. Oni su npr. uspjeli putem svojih veza spriječiti i održavanje javne skupštine u zagrebačkom kinu »Olimp« koju su sazvali predsjednik Pokrajinskog radničkoga sindikalnog vijeća za Hrvatsku i Slavoniju I. Kmdelj i sekretar SRšOIiOJ-a Đuro Salaj.[91]

Radnicima je pomoć stizala iz raznih krajeva zemlje, ali ipak nije bila dovoljna: glad i zima prijetili su i radnicima i njihovim porodicama. Pomoć nije mogla ni biti velika jer su radnici koji su slali pomoć

[90] Usp. M. Kolar-Dimitrijević, Sindikalna aktivnost.
[91] Isto.

■

i sami malo imali. Ukupno je u štrajkaški fond radnika Tvornice ušlo oko 35 000 dinara sakupljenih od početka štrajka do polovice veljače 1928. (kad je štrajk već završen i kad se skupljalo za nezaposlene). Fondovi Nezavisnih sindikata nisu bili bogati, a u zimsko doba vladala je i uobičajena sezonska nezaposlenost. Skupljeno je nešto novaca od priredbi koje su organizirane u Vojvodini i Srbiji od strane društva »Abrašević«. Najviše su pomoći skupili tekstilci, ali su se i druge struke angažirale na skupljanju pomoći.[92] Među njima za štrajkaše u Dugoj Resi skupio je oko 400 dinara Josip Broz, tada sekretar Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije iz sastava Nezavisnih sindikata za područje Hrvatske i Slavonije.[93]

Izvršni odbor Nezavisnih sindikata 12. siječnja uputio je okružnicu svim forumima i organizacijama za pomoć štrajkašima i u njoj ukazao na značenje borbe radnika Duge Rese za cijeli radnički pokret. Istoga je dana održana skupština na kojoj je govorio Ivan Krndelj o podršci radnika širom zemlje i o očekivanoj pomoći. Radnici Beograda su 15. siječnja 1928. godine održali skupštinu na kojoj su dali podršku radnicima Duge Rese i izrazili spremnost za pomoć. Međutim, uprava Tvornice počela je deložirati radnike-štrajkaše iz stanova u radničkoj koloniji te prijetili ostalima da će zatvoriti Tvornicu.

Na kraju, 16. siječnja 1928. godine četiri člana ORS-a počeli su raditi, stavili su strojarnicu u pogon. Kad su oni izišli iz Tvornice štrajkaši su ih dočekali zviždućima. Intervenirala je žandarmerija i počela rastjerivati okupljene. Tom prilikom je povrijeđena i radnica Alojzija Bokor. Nakon toga je Kotarsko poglavarstvo iz Karlovca zabranilo svako okupljanje radništva oko Tvornice i u Dugoj Resi, zabranilo održavanje skupština u Radničkom domu poslije 18 sati, te svako ometanje radnika koji su pristali da rade odlučila kazniti s tri mjeseca zatvora i osuditi na izgon u zavičajno mjesto. To je bio početak osipanja štrajkaša. Postepeno se pojavljuju na poslu neki radnici, a kad je na posao došlo i nekoliko tkalaca iz okolnih sela (20. siječnja 1928) i kad je uprava Tvornice odbila da ih uposli, postalo je jasno da će ona iskoristiti svaku mogućnost da se riješi nepoćudnih radnika. Osim toga počela je primati na posao članove ORS-a. Zbog toga je na skupštini 28. siječnja 1928. godine u prisustvu I. Krndelja i Đ. Salaja zaključeno da se prestane sa štrajkom.

Štrajk je završen nakon duge borbe i završen je porazom radnika Tvornice. Njihovi su uvjeti još više pogoršani. Najprije je uprava Tvornice primila na posao sam 1 453 radnika od prije uposlenih 1 956. Oni su morali pristati na 10-satno radno vrijeme i u slučaju otkaza nisu imali pravo na 14-dnevnu isplatu. Uprava se riješila i većeg dijela ostarjelih radnika koji su stanovali u radničkoj koloniji i u kolovozu

« Isto.

[93] Usp. Josip Broz Tito, Sabrana djela. knj. I, str. 288.

1928. ih je deložirala. Radnici su izgubili 1,800.000 dinara na račun nadnica.[94]

Poraz radnika, odnosno organizacije SRŠOIiOJ-a a time i Nezavisnih sindikata, bio je posljedica spleta okolnosti — od odlučnosti buržoazije i vlasti da ne dopusti promjenu radničkog položaja, i time umanji svoje profite, do nejedinstva u radničkom pokretu, kao i neodlučnosti vodstva, odnosno Izvršnog odbora Nezavisnih sindikata koje se ipak prekasno i mlako uključilo u akciju pomoći štrajkašima i agitaciju za shvaćanje važnosti štrajka za cijelu radničku klasu. O tome se porazu raspravljalo već odmah nakon završetka štrajka. Komentirala ga je sindikalna štampa, kako ona pod vodstvom ilegalne KPJ, tako i ona socijalistička.[95] Raspravljalo se o njemu i u samoj KPJ, odnosno u komunističkom pokretu.[96] Dok su socijalisti u svemu tome vidjeli samo ispravnost svoje politike i iskoristili priliku da još jednom napadnu komuniste i Nezavisne sindikate, komunisti su s pravom ocijenili da je put rješenja radničkih nevolja u jedinstvenoj borbi svih radnika pod vodstvom jedinstvene organizacije jer i buržoazija nastupa jedinstveno u odnosu na radničku klasu. Pokazalo se tada da frakcijske borbe u vrhovima sindikata (pa i SRŠOIiOJ-u), odnosno neodlučnost desnice u njima i njezin strah od vođenja masovnih radničkih borbi imaju loše posljedice na aktivnost svake podružnice, ali i na aktivnost svih sindikata zajedno. Izlaz je bio u jedinstvu rukovodstva, u jedinstvu nižih i viših foruma i u organiziranju borbenih akcija kako podružnica tako i cijelih saveza. No, to što je tada bilo jasno tek nekolicini rukovodilaca komunističkog pokreta, osobito Josipu Brozu i njegovim suborcima, što su osjećali sami radnici u vrijeme pokretanja bilo kakve borbe, postalo je praksa tek nekoliko godina kasnije kad je komunistički pokret pod vodstvom KPJ, na čelu s Josipom Brozom Titom, vodio akcije jedinstva misli i djela.

Potkraj lipnja 1928. godine izabrani su novi radnički povjerenici. Bili su to: Antun Trošić, Josip Protulipac, Lazo Štrbac, Daniel Erde-

[94] Usp. M. Kolar-Dimitrijević, Sindikalna aktivnost Đure Đakovića.

[95] *Organizovani radnik,* 1. III 1928. Tu se posebno osvrće na razbijačku aktivnost ORS-a tokom štrajka i nakon njegova završetka; *Radnički glasnik,* 31.1, 29. II 1928. U ovom posljednjem broju navodi se da je izabrana nova uprava podružnice ORS-a i to 23. veljače 1928. U nju su ušli: Antun Govek kao predsjednik, Ante Trošić kao potpredsjednik, Adam Katić, kao prvi tajnik, Jure Jurišić kao drugi tajnik, Vladimir Kotur kao blagajnik, te članovi Janko Svilčić, Ante Gulan, Slava Šifner, dok su članovi nadzornog odbora bili Mate Počima, te Hermina Hajek.

[96] Tako je Josip Broz u direktivama za delegate zagrebačke organizacije KPJ koji je prisustvovao savjetovanju održanom u inozemstvu u veljači 1928. godine napisao da odlučan utjecaj u vrhovima Nezavisnih sindikata ima desnica na čelu sa S. Markovićem, ali da ne radi na jačanju sindikata pa propušta najvažnije zadatke sindikalnog pokreta kako se to vidi na primjeru vođenja štrajka u Dugoj Resi. Isto je tako kritiziran nedovoljan rad na organizaciji štrajka na plenumu CK SKOJ-a održanom u srpnju 1928. godine. Situacija u Dugoj Resi bila je predmet rasprave i na plenumu CK SKOJ-a održanom od 16. do 18. veljače 1927. godine gdje je ukazano da se industrijskim radnicima u tom i drugim mjestima ne posvećuje dovoljno pažnje. Usp. Dokumenti CK SKOJ-a 1925—1941, Beograd 1984, str. 65, 272, 276.

ljac, Mihael Vošnjak, Vladimir Kotur, Marija Mestinšek, Martin Lenart, Adam Katić, Ivan Despot, Ivan Luščić, Terezija Videtić, Antun Vugrin, Josip Videtić i Mihajlo Golak. Izabrani su i njihovi zamjenici: Helena Čobec, Vilim Marinić, Ludvig Lenart, Ruža Pajeski, Martin Prevoršek, Tomo Butina, Mate Počina, Josip Bradičić, Nikola Stanešić, Juraj Juričić, Josip Podgajšek, Josip Krajcar, Ivan Čulig, Jandre Ović, Antun Dobelšek i Martin Gožek.[97] Među njima bili su, kao što se vidi, i članovi ORS-a, i to A. Trošić, A. Katić, M. Poćina, V. Kotur — funkcioneri u podružnici ORS-a u Dugoj Resi.[98] Tako je ORS-u uspjelo da nakon štrajka učvrsti svoje pozicije u Tvornici posredstvom radničkih povjerenika — što je bila česta politička taktika toga i nekih drugih sindikata u borbi za utjecaj na radnike pojedine tvornice.

Prvi maj 1928. godine proslavljen je tako što tog dana radnici nisu radili. Žandarmerija je zabranila sve manifestacije, ali su radnici ipak okitili stanove i ulice Duge Rese. Ranom zorom omladinci su svirali budnicu, a skupine radnika su ipak manifestirale po ulicama. Održana je i priredba u općini Barilović."

Položaj radnika se dakako nije mijenjao niti tokom 1928. godine o čemu govore intervencije predstavnika Radničke komore iz Zagreba,[100] kao i radničkih povjerenika tokom lipnja te godine.[101] Osobito je težak položaj bio za one koji su ostali bez posla, a otpušteni su nakon sloma štrajka. To su bili Ana i Franjo Hoffer, Valentin Liček, Josip i Margita Rudo, Karl i Paula Pozderac, Ivan Špundak, Marko Muhar, Joso Polović, Antun i Martin Mizdarić, Nikola i Mira Kosir, Božа Ostarčević, Stanko Štokan, Tomo Živčić, Kata Vugrinčić, Marija Matić i Đuro Šutej — od kojih su neki očito otpušteni kao članovi podružnice SRŠOIiOJ ili kao bivši radnički povjerenici.[102]

Zbog novonaj avi jene redukcije zaposlenih došlo je 26. rujna 1928. godine do štrajka u predionici. Uprava Tvornice htjela je racionalizirati i proizvodnju tako što bi tri radnice (uz jednu radnicu kao pomoć) posluživale dva stroja na poslu koji su do tada obavljale četiri radnice (uz još jednu radnicu kao ispomoć). Poslije intervencije J. Bekera,

*7 AIHRPH, RK, 4167/1928.

w Usp. bilj. 95.

99 J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 268; *Organizovani radnik, 10. V J928; Borba,* 12. V 1928.

100 AIHRPH, RK, 2559/1928. To je dopis Radničke komore u Zagrebu upućen Javnoj burzi, rada u kojem se ističe da je uprava Tvornice vrlo loše postupila prema J. Bekeru kad je došao u Dugu Resu na intervenciju.

101 Isto, RK, 4800/1928. Dopis stariješine radničkih povjerenika J. Protulipca i radničkog povjerenika A. Katića u kojem se kaže da je u odjeljenju bjelaonice pamuka uveden noćni rad 31. V, te da rade žene iako je to protivno Zakonu o zaštiti radnika. Kad su oni intervenirali uprava Tvornice je otpustila te radnice.

102 Isto, RK 6518/1928. Obavijest poglavarstva u Dugoj Resi upućena Radničkoj komori u Zagrebu; *Organizovani radnik,* 12. VII 1928. godine piše da je s posla izbačen i član ORS-a Albert Skender, a 26. VII 1928. govori o tome da je bez posla ostao i Petar BiŠćan koji je iz Nezavisnih sindikata prešao u ORS i postao štrajkolomac te majstor.

predstavnika Radničke komore iz Zagreba, štrajk je završen 29. rujna 1928. godine s tim što je uprava Tvornice privremeno odustala od namjeravane redukcije i racionalizacije. Štrajkalo je tada samo 60 radnica, ali je i taj štrajk bio pokazatelj odnosa u Tvornici.[103] Nema podataka koja ga je organizacija vodila.

Položaj podružnice SRŠOIiOJ-a i dalje nije bio povoljan: potkraj kolovoza ili početkom rujna te godine policija je izvršila pretres njezinih prostorija — što je uradila i s nizom drugih podružnica Nezavisnih sindikata u cijeloj zemlji.[104]

U drugoj polovici rujna 1928. godine u Dugoj Resi se pojavio i Hrvatski radnički savez, HSS-ovska organizacija za radnike. Pokušao je da stekne utjecaje u Tvornici, među ostalim i zato, jer je među radnicima Tvornice bilo vrlo mnogo radnika-seljaka. HRS je održao skupštinu na kojoj se agitiralo za taj savez kao HSS-ovsku organizaciju za radnike, a samim tim i za HSS koji se jedini bore i zastupaju interese hrvatskoga naroda.[105] Čini se da tada HRS nije imao uspjeha među radnicima Tvornice. ORS-ovci su njegovo nastupanje ocijenili i dočekali neprijateljski jer su tvrdili da jedini zastupaju interese radnika.[106] Nema podataka kako su članovi SRŠOIiOJ-a ocijenili to nastupanje HRS-a.

Potkraj 1928. godine izvršene su pripreme za biranje radničkih povjerenika. Izbori su zakazani za 26. siječnja 1929. godine. Tada je u Tvornici bilo zaposleno 1 725 radnika i namještenika (ovih posljednjih 120) i oni su trebali birati 16 povjerenika.[107] Međutim, zbog zabrane rada Nezavisnih sindikata (kao komunistički orijentiranih organizacija 11. siječnja 1929) izbori radničkih povjerenika nisu održani (kao i drugdje u zemlji), već su ostali stari povjerenici, a sasvim je prestao rad podružnice SRŠOIiOJ-a što je uprava Tvornice jedva dočekala, a isto tako i ORS, koji je od 1925. godine sastavni savez Ujedinjenoga radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ).[108] Izgledalo je da članovi podružnice SRŠOIiOJ-a, komunisti i njihovi simpatizeri, neće moći sindikalno djelovati. Privremeno su preuzeli vodstvo u sindikalnom radu članovi ORS-a koji su i tu, kao i u drugim dijelovima zemlje mogli nesmetano raditi.[109] Radila je i podružnica Saveza privatnih namještenika Jugoslavije također iz sastava URSSJ-a. Ona je imala 1928. godine

[103] Isto 7401, 7430/1928; J. Kecman, Žene Jugoslavije, str. 109.

[104] J. Cazi, Nezavisni sindikati, knj. III, str. 350.

[105] Usp. B. Janjatović, Politika HSS-a prema radničkoj klasi. Hrvatski radnički savez 1921—1941, Zagreb.

u» *Hrvatski radnik,* 20. X 1928. Skupština je održana 23. rujna 1928.

[107] AIHRPH, RK, 274/1929. U izbornom odboru bili su A. Katić, A. TroŠić, J. Protur ff-' ^tr^ac» D. Erdeljac, M. Vošnjak, A. Gjorlli, V. Kotur, M. Lenart, I. Despot, I. Lusčić, M. Martinšek, M. Vidatić, A. Vugrin, J. Vidatić, M. Golak.

[108] B. Janjatović, Sindikalni pokret u Hrvatskoj u razdoblju 1933—1936- godine s obzirom na politiku KPJ, *Časopis za suvremenu povijest,* 1/1969.

[109] J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 606 i 613.

24 člana, 1929. godine 20, a 1930. godine 16 članova u Tvornici.[110] Iz tog razdoblja zabilježena je i jedna akcija vjerojatno na inicijativu ORS-a: naime, 2. ožujka 1929. godine uprava Tvornice je na brzinu otkazala posao 1500 radnika jer je zbog elementarne nepogode bio obustavljen promet na pruzi Zagreb-Sušak, pa je Tvornica ostala bez goriva. U ime Radničke komore iz Zagreba čiji je predsjednik tada bio V. Haramina, inače predsjednik ORS-a, došao je u intervenciju P. Marjanović koji je ustanovio očajno stanje u stambenim prostorijama i uzroke otkazivanja posla tako velikom broju radnika. Međutim, promet na pruzi uspostavljen je 4. ožujka, pa je 9. ožujka 1929. godine Tvornica povukla sve otkaze. Bilo je to vrijeme uoči žestoke ekonomske krize koja će zahvatiti Jugoslaviju u jesen 1931. godine i koja će trajati gotovo nesmanjenom žestinom do 1934. godine. Ona će se u mnogome odraziti i na aktivnost sindikata u cijeloj zemlji, pa dakako i u Dugoj Resi.[111]

Kako je tekao proces ulaska članova zabranjene podružnice SRŠOI-iOJ-a u Dugoj Resi u URSSJ, proces koji je započeo u Hrvatskoj gotovo odmah poslije zabrane Nezavisnih sindikata,[112] za sada se ne može rekonstruirati. Međutim, treba reći da je 7. veljače 1931. godine osnovana u Dugoj Resi podružnica Saveza tekstilno-odjevnih radnika (STOR).[113] Naime, tada je održana skupština na kojoj je zaključeno da se poradi na organizaciji, a taj datum je uzet kao vrijeme osnivanja podružnice zato što se i inače slično radilo prilikom okupljanja radnika. Podružnica je očito imala utjecaja na izbor radničkih povjerenika. U izborima su bile samo dvije liste: lista Saveza privatnih namještenika i lista STORJ-a, pa i to govori da je podružnica osnovana već početkom veljače. Izbori su održani 28. veljače 1931. Izabrani su za radničke povjerenike: Josip Vogrinc, Ferdo Petelnišek, Vladimir Kotur, Mijo Galović, Franjo Grman, Josip Šlat, Petar Lorković, Josip Mihalić, Milka šnidaršić,- Franjo Župan, Ivan Bašić, Tomo Čubrić, Šandor Vugrinović, Franjo Podrekar, Mika Šiljevinac i Ivan Rauch. Njihovi su zamjenici postali: Josip Šlat, Anton Vogrin, Marion Egidij, Ivan Polović, Stjepan Štefanac, Janko Tomičić, Janko Frketić, Ruža Krevar, Mate Aršović, Juraj Kurpes, Drago Zorić, Tomo Belavić, Josip Čubrić, Ivan Dol, Ivan Turkalj i Janko Lovrić.[114] Za starješinu radničkih povjerenika najprije je izabran Mijo Galović, za sekretara Ferdo Petelnišek,[115] a kasnije su na te dužnosti

[110] AIHRPH, RK, 159071929. ORS je nešto kasnije, tj. početkom travnja 1929. intervenirao za svojih 26 otpuštenih članova iz odjeljenja bjelaonice koji su dobili otkaz zbog tehničkih preinaka. V. Haramina je nakon intervencije dobio obećanje od uprave da će ih opet primiti. (RK, 2589/1929).

[111] O ekonomskoj krizi usp. npr. zbornik radova Svetska ekonomska kriza 1929—1934. godine i njen odraz u zemljama jugoistočne Evrope, Beograd 1976, gdje je navedena i ostala literatura.

[112] Ljubica Petrović, Prilozi proučavanju sindikalnog pokreta u Hrvatskoj 1929—1932. godine, *Putovi revolucije,* 7—8/1966 J. Cazi, S puta reformizma na put klasne borbe, na više mj.

[113] J. Kecman, žene Jugoslavije, str. 205; J. Cazi, Na političkoj liniji KPJ, str. 224; *Radničke novine, Zagreb,* 30. I i 13. II 1931.

[4] AIHRPH, RK, 1945/1931.

»5 Isto, 1769/1931.

izabrani Šandor Vugrinović za starješinu povjerenika, te Franjo Župan za sekretara.[115] Čini se da je u to vrijeme otišao iz Duge Rese V. Kotur, pa je 8. travnja 1931. godine umjesto njega za radničkog povjerenika izabran Marion Egidij, a zamjenikom radničkog povjerenika postao je Stevo Kurtalj (umjesto Egidij M.).[117] Tada je u Tvornici bilo zaposleno 1960 radnika i namještenika (samih radnika bilo je 1925).[118]

Čini se da je 1930. godine osnovana u Dugoj Resi podružnica Saveza građevinskih radnika iz sastava URSSJ-a,[119] pa je uz podružnicu STORJ-a i SPNJ-a to značilo da se URSSJ širi i u Dugoj Resi. Jesu li i koliko su u tome sudjelovali članovi zabranjenih Nezavisnih sindikata, za sada se ne može ništa ustanoviti.

Početkom ožujka 1931. godine održana je skupština podružnice Saveza tekstilno-odjevnih radnika i na njoj je izabrana uprava: za predsjednika je izabran Franjo Župan, potpredsjednicom je postala Milka šnidaršić, sekretarom Ivan Bašić, blagajnikom Tomo Čubrić. Članovi odbora bili su: Josip Čubrić, Marija Ostarčević, te Franjo Podrekar.[120] Svi su oni bili istovremeno i radnički povjerenici ili njihovi zamjenici u Tvornici, pa su dakle obavljali dvije dužnosti. Glavna godišnja skupština podružnice Saveza privatnih namještenika održana je 22. ožujka 1931, a taj je savez tada imao pedeset članova uglavnom među namještenicima Tvornice.[121]

Očito je došlo do osipanja sindikalnog članstva jer ove URSSJ-ove podružnice više-manje životare, a prestala je raditi podružnica ORS-a.[122] Vidi se to i po člancima u Radničkim novinama koje su socijalisti izdavali u Zagrebu. U člancima tih novina piše se o očajnom stanju u Tvornici što se tiče radnih i materijalnih uvjeta. Tada u Tvornici radi oko 2400 radnika i namještenika, od čega oko 80% radnika-seljaka. Život u Tvornici je pojam za eksploataciju radnika, ali organizacija, vjerojatno i zbog ekonomske krize, tada poduzima malo akcija — osim izbora radničkih povjerenika.[123] Na spomenutoj skupštini održanoj 7. veljače 1931. godine izložen je nacrt zakona o socijalnom osiguranju. Referent je bio Branko Tadić u ime Saveza tekstilno-odjevnih radnika, a nakon skupšti-

[116] Isto, 3120/1931.

[117] Isto, 3284/1931.

[1,8] Istom 3065/1931. Ovdje se navode i godine radničkih povjerenika. Bili su to ljudi između 26 i 51 godine starosti.

[119] J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 284.

[120] Isto, str. 408—411. Ovdje autor govori o razvoju Tvornice i o sindikalnom djelovanju njezinih radnika.

[121] Isto, str. 609.

[122] *Radničke novine,* 29. V 1931. Ovdje se kaže da su prije tri mjeseca započele s radom organizacije URSSJ-a: građevinari, privatni namještenici, tekstilci. Spominju se i metalci. Ističe se da svi oni rade na okupljanju radnika u organizaciju. Naglašava se da je likvidiran ORS.

[123] Isto, 30. I, 20. II, 6. i 13. i 20. III te 15. V 1931. Tu se piše o odnosu majstora prema radnicima, osobito o Huleku, Glaseru, Brmachu koji su tukli radnike.

ne donesena je rezolucija u kojoj se traže, slično kao i u nekim drugima, poboljšanja u korist radnika u tom zakonu o socijalnom osiguranju.[124]

Tokom 1931. godine bilo je nekoliko intervencija predstavnika Radničke komore u Tvornici vezanih uz isplatu nadnica. Tako je početkom svibnja 1931. godine ustanovljeno da su trojica radnika radila jedanaest dana i da nisu zaradila ništa nego su ostala dužna Tvornici za bolesničko osiguranje. Zatim, ustanovljeno je da su plaće isplaćivane tako što se za isti posao u jednom razdoblju dobio drugi iznos nego samo mjesec dana kasnije. Utvrđeno je da su nadnice za 11 dana rada za neke radnike iznosile samo 60,70 dinara, maksimalna je zarada za 14 dana bila 500 dinara.[125]

Osobito je teško bilo pitanje stanovanja: bilo je stanova od sobe i kuhinje u kojima su živjele dvije obitelji i to jedna u sobi, a druga u kuhinji.[126] Upošljavani su i malodobni radnici i to za noćni rad — što je bilo Zakonom o zaštiti radnika zabranjeno.[127] U srpnju 1931. godine vođeni su pregovori oko uređenja redovite isplate nadnica, sistema zaračunavanja akorda, uređenja odnosa majstora i radnika, a pregledani su i strojevi jer su nesreće na poslu bile česte.[128] Tako je u toku lipnja radnik Ivan Novosel u bojadisaoni izgubio lijevu ruku, a radnik Savo Novaković desnu na strojevima za grebanje. Jednoj su radnici odsječeni prsti.[129]

Te je godine na Zemaljskoj konferenciji Saveza tekstilno-odjevnih radnika bila zastupljena i podružnica iz Duge Rese.[130] Kad je formiran Pokrajinski sekretarijat Saveza tekstilno-odjevnih radnika za područje Hrvatske i Slavonije potkraj listopada 1931. godine, u njega je ušao i Franjo Župan kao predstavnik podružnice iz Duge Rese.[131] Govori to o jačanju podružnice STORJ-a barem u organizacionom pogledu. Čini se da su potkraj 1931. godine organizacione prilike u nekoliko bile sređene jer je početkom prosinca 1931. godine održan sastanak svih radničkih povjerenika i odbornika URSSJ-ovih organizacija na kojemu se raspravljalo o Zakonu o radnjama, a analizirale su se i teške prilike u Tvornici zbog niskih nadnica i teških radnih uvjeta. Istaknuto je da mnogi radnici pješače na posao 4—5 sati, rade osam sati i zatim za povratak kući opet moraju pješačiti 4—5 sati.[132]

O određenom sređivanju organizacije govori i podatak da su 15. siječnja 1932. izabrani radnički povjerenici, uglavnom isti koji su bili i

■» Isto, 13. II 1931.

[125] AIHRPH, RK, 2690/1931; o nadnicama su izvještavale i Radničke novine, npr. 22. V i 19. VI 1931. Tu se govori da se zarade ne isplaćuju svakih sedam dana nego svakih 14 i umanjene za 15*/o.

AIHRPH, RK, 3910/1931.

[1:7] Isto, «624/1931.

■“ Isto, 385/1931.

i» *Radničke novine,* 26. VI 1931.

[130] J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 413.

[131] Isto, str. 408.

[132] *Radničke novine,* 11. XI 1931.

prethodne godine, s tim što su neki zamjenici postali povjerenici. Novi su bili Stjepan Sviličić, Pero Sparica, Filip Kok, Franjo Zore, Mato Mataković, dok je Juraj Kurpes od zamjenika postao radnički povjerenik. Njihovi su zamjenici uglavnom bili novi ljudi: Mijo Polović, Ivan Urej, Josip Grman, Mijo Despot, Petar Korković, Đuro Karamarković, Sava Krivokuća, Tomislav Mitar, Anton Desović, Tonka Trpić, Viktor Vidmar. Od zamjenika iz 1931. godine ostali su i dalje zamjenici A. Vugrin, I. Polović, Ruža Krevar i F. Podrekar.[133]

I u toku 1932. godine prilike se u Tvornici dakako nisu poboljšale. Vrijeme je to kulminacije ekonomske krize čiji su teret i drugdje u zemlji prvenstveno podnijeli radnici. I u Tvornici se ona manifestira u stalnoj prijetnji od nezaposlenosti koja pritišće sve radnike Tvornice. Već od početka 1932. uprava Tvornice ili smanjuje posao ili prijeti redukcijama. Tako je u travnju i početkom svibnja najavljena redukcija radne snage zbog nedostatka deviza za sirovine. Uprava Tvornice je tvrdila da traži 50 000 dolara za nabavku sirovina, a da ima svega 5 000, pa se radilo o tome da 1500 radnika izgubi posao. Ta je kriza prebrođena, ali se često događalo da je po nekoliko desetaka radnika ostajalo bez zarade.[134] Oko rješenja te krize angažirali su se radnički povjerenici i njihovi zamjenici Sandor Vugrinović, Tomislav Mitar i Franjo Župan koji su otišli i u Beograd da traže posredstvom Saveza tekstilno-odjevnih radnika i Centralnoga sekretarijata Radničkih komora intervenciju Ministarstva financija i Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Dobili su obećanje da će se stvar preispitati. Kad su se vratili u Tvornicu uprava je povukla obavijest o namjeravanoj redukciji. Održana je i skupština radnika (5. svibnja 1932) na kojoj su radnički predstavnici izvijestili o svojoj akciji[135] Slična je skupština održana 24. srpnja 1932. godine u dvorani »Jadran« kina na kojoj su Vugrinović i Župan govorili o potrebi što čvršće organizacije tekstilaca u Tvornici.[136]

Bilo je i nadalje dosta intervencija Radničke komore iz Zagreba zbog prilika u Tvornici. U srpnju 1932. počela je opsežnija racionalizacija proizvodnje koju su provela dvojica inženjera iz Amerike. Na 27 strojeva su izvedene neke tehničke preinake, otpuštena je polovica radnika koji su prije poslovali s tim strojevima, a onima koji su ostali snižena je nadnica.[137] Od kraja 1931. godine vladala je u Tvornici dizenterija, crijevna bolest zbog toga što je voda u krugu Tvornice bila zagađena. Na zahtjev radničkih povjerenika uprava Tvornice morala je dozvoliti da se voda pošalje na analizu u Higijenski zavod u Zagrebu gdje je ustanovljeno da voda nije pitka. Na to je uprava Tvornice poslala uzorke vode u Ljubljanu gdje je utvrđeno da se voda može piti. Opet je Higijenski

[3,3] AIHRPH, RK, 1872/1932.

[3*] *Radničke novine,* 1. V 1932; AIHRPH, RK, 3349, 3893, 3894, 3958 i 4123 iz 1932. godine.

[135] *Radničke novine,* 13. V 1932.

[1,6] Isto, 12. VIII 1932.

[137] AIHRPH, RK, 5402/1932.

zavod iz Zagreba preuzeo slučaj i ustanovio da se voda može piti samo s jednog mjesta.[138]

Kad nije uspjela intervencija zbog racionalizacije proizvodnje, radnici su sami uzeli stvar u svoje ruke. Počeli su sa štrajkom 29. kolovoza 1932. godine u odjeljenju tkaonice i to njih 380. Na pregovorima koji su vođeni uprava Tvornice je tvrdila da nije htjelo raditi samo 60 radnika po novim uvjetima i da su oni natjerali ostalih (oko) 300 radnika na štrajk. Zato je ona 2. rujna 1932. otpustila sve radnike. Radnički su povjerenici nasuprot tome tvrdili da su radnici stupili u štrajk zato što je u predionici nakon uvođenja racionalizacije znatno snižena nadnica. Među otpuštenim radnicima bila su i 4 radnička povjerenika što je bilo protivno Zakonu o zaštiti radnika: S. Sviličić, M. Galović, J. Mihalić i M. Žnidaršić. Uprava nije htjela najprije pristati na primanje radnika natrag na posao, ali je kad su oni pristali na nove uvjete rada (zbog praznih štrajkaških fondova i nemogućnosti dugog štrajka), 12. rujna 1932. godine ipak sve radnike primila natrag.[139] Tako je taj štrajk, jedan od rijetkih u to vrijeme u Hrvatskoj i u Jugoslaviji, završio nepovoljno za radnike. Međutim, budući da je u vrijeme krize važno imati bilo kakav posao, radnici su morali pristati i na te nove, pogoršane uvjete.

Vjerojatno je od 1932. godine intenzivno krenuo i u Dugoj Resi proces ulaska bivših članova Nezavisnih sindikata, komunista i njihovih simpatizera u URSSJ-ove podružnice kako je to bilo i u drugim dijelovima Hrvatske, pa i Jugoslavije.[140] Predstavnik URSSJ-ovih organizacija iz Duge Rese sudjelovao je u srpnju 1932. godine na Trećoj pokrajinskoj konferenciji URSSJ-a za Hrvatsku i Slavoniju, što govori o tome da su se organizacije URSSJ-a ovdje učvrstile, a možda se radi i o tome da su borbeniji radnici, među njima vjerojatno i članovi nekadašnjih Nezavisnih sindikata, inzistirali da daju svoje predstavnike i u takav forum.[141]

Tokom 1933. godine organizacije URSSJ-a u Dugoj Resi, točnije u Tvornici, imale su sve više utjecaja na radnike, pa je o njima vodila računa i uprava Tvornice. Izabrani su bez većih smetnji najprije radnički povjerenici 26. siječnja 1933. godine. Bili su to uglavnom isti ljudi kao i 1931. i 1932. godine. Među povjerenicima bili su novi: Juraj Baršić, Kata Komadina, Pero Sparica, Milan Keser, Ivan Jurčević. Radnički povjerenici postali su i I. Polović, I. Urej, A. Desović, te M. Polović, koji su 1932. godine bili zamjenici. Među zamjenicima su bili novi: Mijo Živčić, Petar Brozić, Janko Frketić, Janko Vranić, Jura Drvodelić, Jura Tuškan, Magda Kostić, Đuro Maričić, Marija Šimunović, J. Lovrić, J.

>» Isto, 5419, 5716, 5556, 5786, 5829, 5966, 6188 i 6189/1932.

[139] Isto, 6675 i 7916/1932; J. Cazi, S puta reformizma na put klasne borbe, str. 160.

[140] Isto, str. 87.

[141] Isto, str. 153.

Vogrinc, F. Petelinšek, koji su 1932. godine bili povjerenici sada su postali zamjenici. I 1933. godine izabrano je 16 povjerenika i 16 njihovih zamjenika što govori o tome da je broj radnika ostao isti, pa i veći usprkos krizi, jer je maksimalan broj povjerenika mogao biti 16.[142]

Početkom veljače 1933. godine, tj. 2. II održana je skupština na kojoj je zaključeno da se osnuje podružnica Saveza metalskih radnika Jugoslavije (SMRJ). To je provedeno odmah 5. veljače 1933. Izabrana je uprava: Anton Lutz, predsjednik, Juraj Mali, potpredsjednik, Šandor Vugrinović, tajnik, Dušan Perić, perovođa, Ivan Mitar, blagajnik, Janko Crnković i Ivan Senfner — članovi uprave. U Nadzorni su odbor izabrani Josip šoštarić, Alojz Lončar i Ivan Stipković.[143]

Mjesec dana kasnije, 4. ožujka 1933. godine održana je skupština STORJ-a, odnosno na skupštini je zaključeno da se i podružnica STORJ--a u Dugoj Resi uključi u novi Ujedinjeni savez šivačko-odjevnih radnika Jugoslavije, (USSORJ) koji je tada nastao ujedinjenjem raznih saveza gdje su bili učlanjeni tekstilni radnici raznih profila. Skupštini su u ime Pokrajinskog odbora URSSJ-a za Hrvatsku i Slavoniju prisustvovali Ivo Korošec, te u ime USŠORJ-a Miroslav Pintar, poznati sindikalni radnik i član KPJ. Bilo je prisutno oko 300 radnika. Glavna tema skupštine bila je rasprava o položaju tekstilaca ne samo u Dugoj Resi nego i u zemlji. Izabrana je uprava, odnosno dogovoreno je da stara uprava podružnice STORJ-a ostaje i dalje: Franjo Župan, predsjednik, Mijo Galović, zamjenik predsjednika, Jura Kurpes, tajnik, Jura Drvodelić, njegov zamjenik, Milan Keser, blagajnik, Antun Desović, njegov zamjenik. Članovi uprave su bili Josip Mihalić, Ivan Polović, Jura Baršić, Kata Komadina, Stjepan Sviličić. Nadzorni odbor su činili: Ivan Polović IV, Jakob Šavrić i Petar Brozić. Skupština je iskorištena za agitaciju i za učvršćenje organizacije, kao i poziv na ulazak što većeg broja radnika u organizaciju.[144] Izabrani članovi uprave bili su, kao što se vidi iz prethodnog teksta, uglavnom, već izabrani na listi radničkih povjerenika, dakle ljudi provjereni u odnosu s upravom Tvornice. Uprava Tvornice nastojala je provoditi već prije poznatu politiku malog popuštanja, onda kad su radnici bili jači, a zaoštravala je odnose čim je osjetila da su oni bolje organizirani. Bilo je to i prilikom ovih izbora radničkih povjerenika. Prema izvještaju (datiranom s 9. veljače 1933. godine) A. Kunčića, predstavnika Radničke komore iz Zagreba na tim izborima, vidi se da je upravitelj Tvornice Kratohvil kad je dobio na uvid listu predloženih radničkih povjerenika tražio da se dvojica inicijatora štrajka iz rujna 1932. godine izostave s liste. Radnici su pristali na taj zahtjev uprave ne želeći dovoditi u pitanje izbor ostalih.[145] U toku te godine dugo se vodio spor oko otpuštanja radničkog povjere-

[10] AIHRPH, RK, 1272/1933; *Radničke novine,* 10. II 1933.
Radničke novine, 10. III 1933.
>« Isto, 10. III 1933.
“> AIHRPH, RK, 1135/1933.

nika S. Sviličića. Uprava je tvrdila da nije znala da je on radnički povjerenik pa mu je dala otkaz. Međutim, nakon što je gotovo cijelu godinu bio bez posla, nakon intervencije tajnika USŠORJ-a Drage Marušića, primljen je opet u posao u studenom 1933. godine.[146]

Bitnije promjene stanja u Tvornici nisu se dogodile ni tokom 1933. godine. Radnici su se stalno suprotstavljali racionalizaciji proizvodnje, tražili su plaćanje prekovremenog i noćnog rada kako je bilo propisano zakonom, odupirali se upošljavanju stranaca za koje je uprava Tvornice tvrdila da su neophodni u proizvodnji.[147] Kako je još uvijek trajala ekonomska kriza, ti zahtjevi radnika nisu niti mogli biti radikalnije postavljeni: morao se voditi uporni, dugi rat da bi se dobile malene olakšice.

U kolovozu 1933. došlo je do promjena u upravi podružnice. Brisan je iz članstva Jura Kurpes, tajnik podružnice, zbog samovolje i nepokoravanja većini, a na njegovo mjesto je izabran Jura Drvodelić, koji će ostati još nekoliko godina jedan od vodećih ljudi i podružnice i u Tvornici među radničkim povjerenicima. Tada je izabran i novi nadzorni odbor u sastavu: Stevo Kurtalj, Mirko Stojković i Ivan Jurčević. Sastanku je prisustvovao i Drago Marušić koji je govorio o položaju tekstilnih radnika i o potrebi čvrste organizacije zastupajući tako stavove ilegalne KPJ čiji je on bio istaknuti član.[148]

U siječnju 1934. godine obavljen je sada već redoviti izbor radničkih povjerenika. Bilo je to 26. siječnja, a postavljene su tri liste: Saveza šivačko-odjevnih radnika, Saveza metalskih radnika i Saveza privatnih namještenika, svi iz sastava URSSJ-a. Tada je u Tvornici bilo 1500 radnika i namještenika (1430 radnika i 70 namještenika) i oni su birali 16 radničkih povjerenika i 16 njihovih zamjenika. Ove je godine došlo do izmjene ljudi, iako su ostali i dalje neki već poznati. Za povjerenike su izabrani: Milan Keser, Jura Drvodelić, Nikola Šiljevinac, Julka Rendulić, Kata Komadina, Ljuba Brgović, Janko Božičević, Franjo Princ, Marion Egidij, Ivan Jurčević, Mirko Stojković, Antun Desović, Janko Mihalić, Pavao Kirin, Josip Mihalić i Alojz Lončar. Najmlađi među njima imao je 26 godina (M. Keser), a najstariji 57 godina (F. Princ). Njihovi su zamjenici postali Josip Tuškan, Vlado Zatezalo, Stevo Kurtalj, Josip Movre, Jela Maričić, Filip Škrtić, Mato Grgurić, Mijo Movre, Juraj Baršić, Jana Jakšić, Dragutin Zatezalo, Vid Krajačić, Tomislav Mitar, Josip Vogrinc, Martin Novoselec i Anton Vugrin. Najmlađi među njima

[1,4] Isto, 3908 , 4401, 4638 i 6308/1933. Dragutin Marušić, krojački radnik, bio je tajnik USSORJ-a i član Glavne uprave URSSJ-a od 1931. godine. U svibnju 1934. godine postaje članom Pokrajinskog komiteta KPJ za Hrvatsku i Slavoniju. Na Četvrtoj zemaljskoj konferenciji KPJ bio je izabran za člana zamjenika CK KPJ, a 1935. godine za člana Zemaljskog biroa KPJ. Sudjelovao na Trećem kongresu URSSJ-a u Sarajevu gdje je zastupao gledišta KPJ o radu u sindikatima, što su socijalisti osudili. O njemu usp. J. Broz Tito, Sabrana djela, Beograd 1977, knj. II, str. 348.

[147] *Radničke novine,* 27. I 1933; AIHRPH, RK, 3953 i 7443/1933. Problem upošljavanja stranaca bio je izražen i 1932. godine kad je u Tvornici radilo oko 80 stranih radnika (RK, 2402 i 3851/1932.).

imao je 24 godine (Josip Tuškan), a najstariji 59 (M. Novoselec). Upravitelj Kratohvil nije bio zadovoljan izborom jer da su za povjerenika izabrani neki koji su tek stigli u Tvornicu, ali nije imao utjecaja na volju radnika.[149]

Gotovo istovremeno održana je i godišnja skupština podružnice USSORJ-a, tj. 28. siječnja 1934. u prostorijama Radničke čitaonice. Na skupštini je konstatirano da se osjeća življi rad podružnice i da je veća volja da se pristupi organizaciji među gotovo svim radnicima u Tvornici zato što je uspjelo spriječiti otkazivanje posla mnogim radnicima. Bio je i opet prisutan D. Marušić što govori i o interesu centrale USŠORJ-a za tu podružnicu. Izabrana je nova uprava u koju su ušli mnogi netom izabrani radnički povjerenici. Predsjednikom je postao M. Šiljevinac, zamjenikom predsjednika J. Mihalić, tajnikom J. Drvodelić, njegovim zamjenikom Juraj Jurčević, Milan Keser blagajnikom, a njegovim zamjenikom Josip Tuškan. Kata Komadina postala je članom uprave, a Nadzornog odbora S. Kurtalj, J. Rendulić i Lj. Brgović.[150] Na skupštini je konstatirano da je, bez obzira na raspoloženje radnika za stupanje u organizaciju, rad podružnice otežan zbog stalnih redukcija i racionalizacija koje stalno provodi uprava. Taj problem ostat će i dalje akutan pa se na njegovu rješavanju tokom 1934. godine angažiraju radnički povjerenici i organizacija, ali bez nekih većih uspjeha.[151] Priznanje podružnici i njezinoj aktivnosti te brojnosti došlo je te godine do izražaja u izboru Milana Kesera za člana Pokrajinske uprave URSSJ-a za područje Hrvatske i Slavonije 30. rujna 1934. godine u vrijeme kad su u tu upravu ušli komunisti i njihovi simpatizeri.[152]

U to vrijeme, tj. vjerojatno početkom 1934. godine pokušavaju ući u Tvornicu i Jugoslovenski nacionalni radnički sindikati (JNRS), organizacija kojoj je na čelu bio Stojan Stanković, isključeni član Izvršnog odbora Nezavisnih sindikata i do tada član URSSJ-a. Ta je organizacija pokušavala okupiti radnike u tvornicama od većega privrednoga i društvenog značenja i podvrći ih uz pomoć vladajućeg režima interesima poslodavaca, a djelovala je od 1930. do kraja 1934. godine.[153] Čini se da nije u Tvornici imala uspjeha jer se više nikad ne spominje.[154]

I početkom 1935. godine izabrani su radnički povjerenici s liste URSSJ-ovih saveza, ali nisu sačuvani podaci o njihovim imenima.[155] Nema podataka ni o njihovoj aktivnosti kao i aktivnosti podružnica na

[141] *Radničke novine,* 25. VIII 1933.

[1,9] AIHRPH, RK, 1045/1934.

[ls0] *Radničke novine,* 9. II 1934; J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 426.

[«i] *Radničke novine,* 16. III 1934; AIHRPH, RK, 4237, 6969 i 7862/1934.

[152] J. Cazi, S puta reformizma na put klasne borbe, str. 210.

[153] B. Janjatović, Sindikalni pokret u Hrvatskoj.

[1M] *Radničke novine,* 16. III 1934.

[155] AIHRPH, RK, 11547/1934—10469/1934. Tu se govori o progonu radničkog povjerenika J. Biškupa i u tom povodu o izborima održanim 19. I 1935.

promjeni situacije u Tvornici. Tokom 1935. godine stigao je u Dugu Resu Ivan Božičević poznati sindikalni borac da pomogne u radu organizacije. On je zajedno s drugim članovima podružnice USSORJ-a radio na pripremi ankete o položaju tekstilnih radnika održanoj u Karlovcu 1. rujna 1935. godine. Bilo je to u vezi s anketom Centralnoga sekretarijata Radničkih komora o stanju u tekstilnoj industriji. Ustanovljeno je da u Tvornici jedino radno vrijeme odgovara zakonskim normama i to dakako poslije duge borbe radnika. Konstatirano je da nema tehničke zaštite na radu ili je vrlo slaba, da rade jednako teške poslove i muškarci i žene, da su česte kazne za radnike bilo za pogreške u proizvodnji bilo za neke druge prekršaje. Ukazano je na problem tuberkuloze koja i dalje kosi radnike Tvornice.[156] S tim u vezi je potkraj 1935. godine održana i konferencija u Dugoj Resi. Bilo je to 29. prosinca 1935. godine. Sekretar tog zbora bio je Ivan Božičević, a predsjednik Jura Drvodelić, dok su komisiju za ovjeru zapisnika činili Milan Keser, Tomo Brezović i Janko Furdek. Na tom zboru je konstatirano da se tekstilna industrija nalazi u razdoblju prosperiteta, da stalno raste broj radnika, ali da je njihov položaj sve teži i što se tiče radnog mjesta i što se tiče stanovanja i što se tiče slobode organiziranja. Usvojena je rezolucija u kojoj se traži da se sa svim tim problemima upozna javnost, a Rezolucijom se kao početak rješenja zahtijevalo sklapanje kolektivnog ugovora.[157]

I u 1936. godini na izborima za radničke povjerenike bile su samo liste URSSJ-a, iako se trebao kandidirati i Hrvatski radnički savez, po prvi puta nastupajući u Tvornici iza 1928. godine. Izbori za radničke povjerenike održani su 28. siječnja 1936. godine. Inspekcija rada nije priznala za povjerenike Juru Drvodelića, Stjepana Krajačića, odnosno za zamjenike Ivana Polovića i Janka Furdeka. Izabrani su za radničke povjerenike: M. Keser, J. Rendulić, J. Kirin, J. Mihalić, Jure Požar, Mijo Benković, Josip Kovač I, Josip Kovač II, K. Komadina, I. Jurčević, Josip Banjavčić, J. Baršić, Jura Pozderac, Valentin Reš. Njihovi su zamjenici bili: Slava Frketić, Antonija Kajler, Stevo Pužin, Marko Kirin, Tomo Perušić, Josip Maletić, Mijo Bjelčić, A. Lončar, Mijo Movre, Jaga Brnadić, Tomo Desović, Antun Desović, M. Novoselec i Matija Lenić. Radnički povjerenici imali su između 24 i 64 godine, njihovi zamjenici između 25 i 59 godina.[158]

Čini se da su te godine ipak izabrana i dva radnička povjerenika koji su bili članovi Hrvatskoga radničkog saveza.[158“] Možda se radi o tome da je HRS tokom 1936. godine dobio ta dva povjerenika, ili su dvojica izabranih s liste prešli u Hrvatski radnički savez. HRS je počeo

■* *Radničke novine,* 13. IX 1935. Usp. i I. Božičević, Sjećanja, Zagreb 1982, str. 23; M. Furlan u svomu spomenutom članku ističe da je dolazak I. Božičevića u D. Resu značio prekretnicu u radu podružnice.

'57 AIHRPH, RK, 11156/1935.

'» Isto, 1186 i 2932/1936.

>»• *Radnik,* Zagreb, 11. XII 1936.

intenzivnu akciju da okupi radnike Tvornice početkom travnja 1936. godine kad je održana skupština na kojoj je bilo prisutno oko 70-ak radnika, a među njima bilo je i članova USTORJ-a. Na skupštini je o ciljevima HRS-a govorio predsjednik tog saveza Ivan Peštaj, a za riječi su se javili i članovi URSSJ-a, pa su »Radničke novine« opisale taj događaj kao neuspjeh HRS-a.[159] Međutim, polovicom svibnja 1936. godine HRS-ov organ »Hrvatski radnik« ističe da se organizacija HRS-a u Dugoj Resi razvija najpovoljnije.[160] No, tokom 1936. godine je HRS-ova podružnica u Dugoj Resi bila aktivna u nastojanju da suzbije utjecaj URSSJ-a na radnike i dokaže ispravnost neprijateljskog stava saveza prema URSSJ-u, a isto tako i prema komunistima koji su u to vrijeme bili vodeća snaga u tom savezu.[161] Vidi se to po odbijanju suradnje s podružnicom USTROJ-a koja je tokom 1936. godine pokušala izboriti kolektivni ugovor za sve radnike Tvornice kako bi ublažila nepovoljan položaj radnika i ostvarila za njih kakvu-takvu sigurnost. Problemi radnika izraženi i ranijih godina i u toku 1936. godine ostali su dakako isti. Tada je u Tvornici radilo oko 3000 radnika, od čega ih je bilo oko 2000 iz okolnih sela. Svega oko 1000 radnika je živjelo u radničkoj koloniji. Uprava Tvornice je kao i ranije samovoljno određivala prinudni dopust za radnike, kažnjavala ih različitim globama, nije poštivala zakonski rok otkaza od 14 dana, nije bilo tehničke zaštite na radu, a još uvijek nije bilo dovoljno pitke vode.[162] Zato je podružnica Saveza tekstilno-odjevnih radnika počela akciju za sklapanje kolektivnog ugovora i pozvala je na suradnju podružnicu HRS-a. Ova je u početku prihvatila tu mogućnost, ali je kasnije odbila bilo kakvu suradnju vjerojatno u dogovoru s centralom HRS-a u Zagrebu. Obje su organizacije održale zasebne skupštine 4. listopada 1936. godine. Na skupštini URSSJ-ova Saveza tekstilno-odjevnih radnika I. Božičević, J. Drvodelić i M. Keser izložili su nacrt kolektivnog ugovora, a prisutni su se radnici složili s tim da HRS nadopuni taj nacrt. Na HRS-ovoj skupštini ta je akcija odbijena. Podružnica USTORJ-a je 5. listopada 1936. godine podnijela zahtjev upravi Tvornice za kolektivni ugovor.[163] Na to je podružnica HRS-a 18. listopada 1936. dala svoj prijedlog kolektivnog ugovora.[164] Uprava Tvornice je odgovorila 2. studenog 1936. na jedan i drugi prijedlog i pristala samo na povišenje nadnica odbijajući sklapanje kolektivnog ugovora koji bi ju obavezivao.[165] Neposredno iza tih pregovora HRS je vodio 24 satni štrajk 24. studenog 1936. godine zbog otpuštanja dvojice svojih članova.[166] Bilo je očito da HRS neće prihvatiti nikakvu

[159] *Radničke novine,* 10. IV 1936.

[m] *Hrvatski radnik,* 15. V 1936.

[141] B. Janjatović, Politika HSS-a prema radničkoj klasi.

>“ *Radnik,* 21. VIII 1936.

•“ Isto, 9. X 1936.

“* Isto, 23. X 1936; *Hrvatski radnik,* l. i 15. XI 1936.

[165] *Radnik,* 13. XI 1936; izgleda da su pregovori za povišenje nadnica vođeni u nekoliko navrata i to prvi puta s radničkim povjerenicima, a drugi puta bez njih u Zagrebu. Nadnice su povišene za 30 do 80 para na sat {*Hrvatski radnik,* 28. XI 1936; *Radnik,* 11. XII 1936; AIHRPH, RK, 4525/1937).

suradnju, da ne želi jedinstvo s URSSJ-om u Dugoj Resi kao ni u drugim mjestima. Bio je uzaludan napor podružnice USTORJ-a da se ono ostvari. Od tada pa sve do zabrane rada URSSJ-u potkraj 1940. godine i u Dugoj Resi podružnica HRS-a je u stalnom sukobu s podružnicom USTORJ-a.[167]

U toku 1936. godine otvoreno je piatiste Saveza brijačko-vlasuljarskih radnika iz sastava URSSJ-a u Dugoj Resi, pa je URSSJ imao sada nekoliko svojih organizacija u tom mjestu.[168] URSSJ-ove podružnice, a osobito podružnica USTORJA-a imale su tada, bez obzira na sukobe s HRS-om i nemogućnost suradnje s njim, značajno mjesto kako u samoj Dugoj Resi, tako i u sklopu URSSJ-a. Vidi se to po sudjelovanju predstavnika te podružnice u Upravnom odboru Podsaveza USTORJ-a za Hrvatsku i Slavoniju (bio je to I. Božičević),[169] po sudjelovanju predstavnika iz Duge Rese na Pokrajinskoj konferenciji URSSJ-a za područje Hrvatske i Slavonije održanoj u ožujku 1936. godine kad su komunisti i njihovi simpatizeri postali vodećom snagom u URSSJ-u za to područje.[170]

Sukob HRS-a s URSSJ-om, odnosno podružnicom USTORJ-a, potkraj 1936. i tokom 1937. godine postajao je sve intenzivniji. Na dan 31. prosinca 1936. jedan član HRS-a čak je fizički napao predstavnika podružnice USTORJ-a Juru Drvodelića. U vezi s pripremama izbora radničkih povjerenika sukobi su postajali svakodnevni. HRS je uz pomoć HSS-a razvio agitaciju po okolnim selima prijeteći radnicima ako ne budu glasali za HRS. Zato su na izborima za radničke povjerenike 1937. godine predstavnici HRS-a dobili 12 mandata, a URSSJ svega četiri. Za URSSJ je glasalo 553 radnika, a za HRS 1872. Radnički povjerenici na listi HRS-a postali su: Mijo Car, Mato Protulipac, Mato Protulipac II, Mato Vranić, Janko Kirin, Ivan Grgurić, Anton Aršulić, Tomo Špundak, Ivan Drvodelić, Andrija Malović, Anton Čurilović, Petar Pavlić. Njihovi zamjenici bili su: Anka Škrbina, Mirko Brezović, Anka Šelj, Janko Lipovščak, Ivan Moguš, Mijo Fudurić, Mijo Livojević, Juraj Čunović, Marko Perušić, Anton Fudurić, Marko Maraković i Ivan Čurilović. Na listi URSSJ-ova Saveza tekstilno-odjevnih radnika izabrani su za povjerenike Milan Keser, Antonija Kajler, Josip Kovač, Josip Vogrinc II, a zamjenici su im bili Drago Ivić, Rozalija Orozin, August Golubović i Juraj Pozderac.[171] Na godišnjoj skupštini HRS-a održanoj u siječnju 1937. godine na kojoj su govorili Zvonko Treppo i Edo Lončarić iz centrale HRS-a iz Zagreba također je došao do izražaja negativan stav prema

•« *Hrvatski radnik,* 28. XI 1936; *Radnik,* 11. XII 1936.

.CT O tome usp. B. Janjatović, Politika HSS-a prema radničkoj klasi.
J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 651.

i» *Radničke novine,* 4. i 31. I 1936; J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 436.

>« AIHRPH, RK, 1429 i 5839/1938.

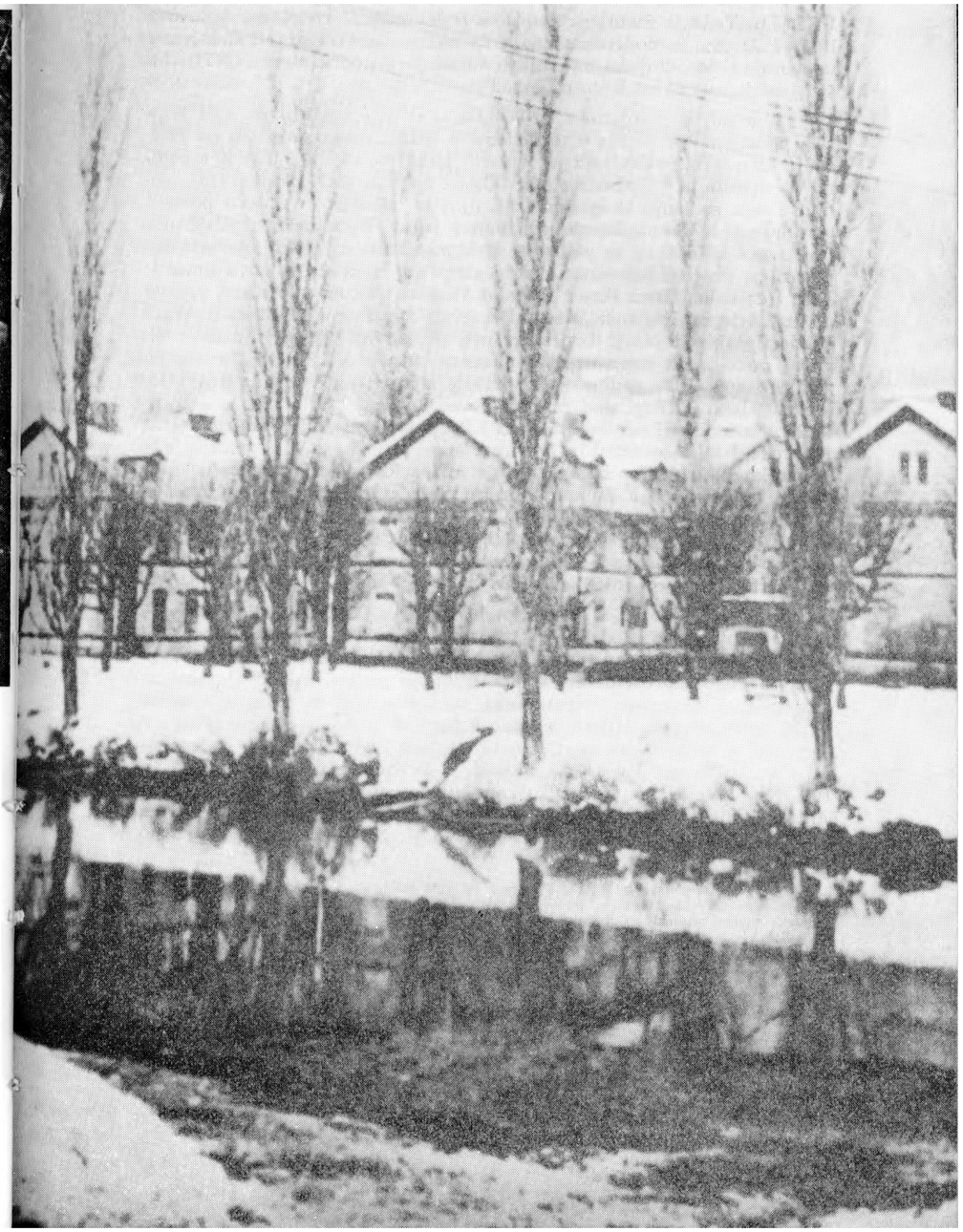
>™ AIHRPH, RK, 1511/1937.

Duga Resa, 1937. Članovi URS-ovih sindikata. Druga s desna Jela Predović sekretar partijske ćelije.

Desno:

Prvi radnički stanovi »Basari« na INZLU.

URSSJ-u. Tada je izabrana i uprava podružnice.[172] Početkom kolovoza 1937. HRS-ova je podružnica najavila akciju za sklapanje kolektivnog Ugovora, ali je odbijena bilo kakva suradnja s podružnicom USTORJ-a što je dakako išlo na štetu radnika.[173]

Istovremeno podružnica USTORJ-a, u skladu s politikom KPJ koja se u mnogome provodila u to vrijeme u URSSJ-ovim savezima na području Hrvatske, pokušavala je ostvariti jedinstvo akcije i bila je spremna na suradnju.™ Podružnica USTORJ-a održala je 7. ožujka 1937. godine svoju godišnju skupštinu i na njoj se također govorilo o potrebi suradnje s HRS-om. Bio je prisutan i Juraj Bermanec, predsjednik Podsaveza USTORJ-a za područje Hrvatske i Slavonije koji je također govorio o potrebi jedinstva. Na toj skupštini izabrana je nova uprava: Jura Drvodelić, Milan Keser, Zvonko Vogrinc, Nikola Šiljevinac, Franjo Mokus, Stjepan Vogrinčić, Antun Brezović. U nadzorni su odbor izabrani Vlado Fabijančić, Alojz Lončar i Julka Rendulić.[175] Među njima su sigurno mnogi bili simpatizeri komunista, odnosno KPJ čija je organizacija osnovana te godine nakon što je stvoren aktiv komunista 1935. kad su članovi KP postali radnici Janko Furdek, Marko Dujan i Đuro Daloš. Naime, 1937. godine članovi KPJ postali su Jure Fudurić i Jela Predović i tako je aktiv iz 1935. proširen te je nastala organizacija.[176] U ožujku 1937. godine održana je skupština Radničke čitaonice u kojoj je bilo učlanjeno 34 radnika. Izabran je tada upravni odbor te čitaonice u sastavu Josip Vogrinc, Alojz Lončar, Ivan šniđaršić, Milan Keser, Nikola Šiljevinac, Marija Frank, Jela Predović, Juraj Pozderac i Franjo Makus. Ta je činjenica i u slijedećim godinama imala utjecaj na okupljanje radnika oko URSSJ-a.[177]

Sukobi HRS-a i URSSJ-ove podružnice USTORJ-a nastavljeni su i u slijedećoj godini. Počelo je s izborima radničkih povjerenika za koji se događaj HRS posebno spremao uz pomoć HSS-a. Održavane su skupštine, a bila je provedena i velika agitacija po selima i ovaj puta uz prijetnje radnicima-seljacima. Zato su i ovoga puta većinu mandata tj. 12 dobili članovi HRS-a, a samo 4 članovi URSSJ-a. Radnički su povjerenici s liste HRS-a postali neki od onih izabranih 1937. godine — M. Car, M. Protulipac II, M. Vranić, I. Drvodelić, I. Grgurić. Novi su bili Marko Halavanić, Tomo Tuškan, Nikola Stanković, Mato Banjavčić, Anton Sviličić, Jura Maglić i Šandor Željković. Njihovi su zamjenici osim J. čunovića svi bili novi — Stevo Uren, Bara Stipančić, Pavao

[172] *Hrvatski radnik,* 1. II 1937. U upravu su tada izabrani: T. Jambrešić predsjednik, I. Biščan, zamjenik, J. Rukavina, tajnik, A. šlat, njegov zamjenik, I. Brzović, blagajnik, D. Cunović, njegov zamjenik. Odbornici su bili: F. šelj, J. Banjavčić, J. Kasunid, M. Alavanić, S. Boljak.

i« *Hrvatski radnik,* 22. VIII 1937; AIHRPH, RK, 7304/1937.

>» AIHRPH, RK, 7304/1937; *Radnik,* 3. IX 1937.

[1,5] *Radnik,* 19. III 1937.

[176] H. Furlan, Osnivanje i djelatnost organizacije, str. 171.

>[77] AIHRPH, RK, 4179/1937.

Katić, Janko Kasunić, Mijo Jakovčić, Marko Špehar, Anka Šelj, Joso Meić II, Petar Krajačić, Jela Malović i Nikola Bogdanić. Predstavnik URSSJ-ove liste na tim izborima bio je Đuro Daloš, a izabrani su za povjerenike Milan Keser, Jura Drvodelić, Milan Mandele i Josip Vogrinc
II. Njihovi su zamjenici postali Jela Predović, Alojz Ivić, Stevo Kušević i Henri Stepinšek.[178] Prilikom agitacije za izbore HRS se služio raznim sredstvima kako bi onemogućio listu USTORJ-a, a među ostalim i kvalifikacijama o tome da članovi URSSJ-a nisu Hrvati, te su prema tome protivnici hrvatskog naroda.[179]

Podružnica USTORJ-a te je godine održala svoju skupštinu 30. siječnja. Na skupštini je konstatirano da organizacija napreduje bez obzira na HRS i HSS i njihova nastojanja da ih onemoguće. I tada je istaknuto da je nužna suradnja između radnika organiziranih u HRS-u i u URSSJ-u jer uprava Tvornice neće promijeniti, uostalom kao ni kapitalisti uopće, stav prema radnicima dok se oni jedinstveni ne izbore za promjenu svoga položaja. Izabrana je nova uprava podružnice u koju su ušli: Jura Drvodelić, Đuro Daloš, Milan Keser, Zvonko Vugrin, Franjo Mokus, Jela Predović, te Petar Kostić. Njihovi zamjenici su bili: Vlado Fabijančić, Drago Klasnić, Marija Knežić, Aleksandar Šutej, Josip Kasunić, Anton Gorišek i Katica Lajtman. Nadzorni odbor su činili: Janko Furdek, Milan Mandele, Tomo Brozović. Oni su također imali zamjenike i to Stjepan Kušević, Mihajlo Tevelji i Stjepan Vugrinčić.[180] Govorio je i Miroslav Pintar, predstavnik USTORJ-a o jedinstvu radničke klase pa su ga neki članovi HRS-a pokušali spriječiti i uzvikivali su parole protiv komunizma i Treće internacionale.[181] URSSJ-ovoj podružnici USTORJ-a te drugim koje su radile bila je podrška i Radnička čitaonica gdje se uvećavao stalno broj članova, održavali su se česti sastanci na kojima se raspravljalo o kulturnim potrebama radnika, organizirali su se izleti i predavanja. Nabavljen je i veći broj knjiga s tematikom o radničkoj klasi i njezinu pokretu.[182] Slijedeće, 1939. godine Radnička čitaonica je imala više knjiga i više članova. U ožujku te godine izabrana je i njezina nova uprava: M. Keser, predsjednik, Janko Furdek, potpredsjednik, Marion Egidij, tajnik, Juraj Župčić, blagajnik, te članovi Drago Klasnić, Janko Trupac i Jela Predović. Izabran je i Nadzorni odbor: Mihael Saftić, Đuro Daloša, Jura Drvodelić, Florijan Vidović i Josip Vogrinc.[183] Među njima bili su članovi KPJ: J. Furdek, J. Predović, J. Župčić, M. Saftić i F. Vidović.[183]'

«» *Hrvatski radnik,* 23. I 1938; AIHRPH, RK, 1505/1938; J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, str. 440.

[179] *Radnik,* 25. II 1938. Slično se ponašao i na svojoj skupštini 10. III 1938 *(Hrvatski radnik,* 3. IV 1938).

[180] *Radnik,* 4. II 1938.

lsi Isto i *Hrvatski radnik,* 14. II 1938.

i« AIHRPH, RK, 4429/1938.

■[l3] H. Furlan, Osnivanje i djelatnost organizacije, n. dj. str. 171—172.

Početkom 1939. godine nisu održani izbori za radničke povjerenike, kako je to bilo u mnogim drugim tvornicama širom Hrvatske zbog prestrukturiranja vlasti nakon sporazuma Cvetković-Maček. Podružnica HRS-a, međutim, uz pomoć HSS-a široko je agitirala za svoju listu i uz to je uspjela da izbjegne kandidiranje URSSJ-a nametnuvši se formalnim razlozima. Izbori za radničke povjerenike su održani 20. i 21. srpnja 1939. Izabrani su povjerenici samo s liste HRS-a: M. Car, Nikola Stanković, Mato Bosiljevac I, Josip Pavlić, Marko Špehar, Stjepan Krajačić, Janko Blašković, Pavao Katić, Mato Banjavčić, Mirko Halovanić, Ivan Polović, Mijo Desović, Ivan Drvodelić, Mato Protulipac, Ivan Šlat, Tomo Perušić. URSSJ-ove su se organizacije žalile na izborni postupak, ali nisu imale uspjeha.[184] Naime, nakon sporazuma Cvetković-Maček i stvaranja Banovine Hrvatske u kolovozu 1939. godine mijenja se položaj HRS-a jer Savez postaje vladajuća sindikalna organizacija, privilegiran je u odnosu na URSSJ što se vidi po tome da dobiva bez izbora u svoje ruke uprave Radničkih komora u Zagrebu i Splitu, sva povjereništva Radničke komore u cijeloj Hrvatskoj uz svestranu pomoć vlasti.[185] Zato i nije uspio pokušaj URSSJ-a da poništi ove izbore za radničke povjerenike u Dugoj Resi i da se obave novi izbori.

Nakon toga HRS u Tvornici, uz pomoć centrale HRS-a i Radničke komore iz Zagreba, poduzima razne mjere kako bi suzbio utjecaje URSSJ-a, što tada znači komunista i njihovih simpatizera. Na skupštinama, koje organizira, napada jedinstvo radnika koje su tražili predstavnici URSSJ-a kao politiku koja nije u interesu HSS-a i hrvatskog naroda.[186] U drugoj polovini 1939. godine HRS poduzima samostalnu akciju za sklapanje kolektivnog ugovora za radnike Tvornice, ali uspijeva postići samo obećanje o povećanju nadnica za 7—10%. U toj akciji u potpunosti je isključena podružnica USTORJ-a, odnosno URSSJ.[187] Potkraj ožujka 1940. godine preuzima u svoje ruke Radničku čitaonicu, odnosno njezinu imovinu i briše je iz evidencije.[187a] Zatim tokom 1940. godine radi na tome da u potpunosti likvidira URSSJ u Dugoj Resi. U tome ima svestranu podršku Radničke komore iz Zagreba koja od banske vlasti Banovine Hrvatske u jednom dopisu ističe: »Ujedno molimo naslov da bi potpomagao akciju, koja se vodi u cilju likvidacije podružnice Ursa u Dugaresi, budući da je ista izvor lažne propagande uperene ne samo protiv HRS-a već i protiv političkog vodstva i Banske Vlasti. Otvorena prijetnja bombama, razaranjem i ubistvom, kao i ne-

AIHRPH, RK, 5354/1939.

[185] *Glas sindikalno organizovanih radnika,* (dalje: *Glas)* Zagreb, 25. VIII 1939; AIHRPH, RK, 5353, 5825, 6166/1939. Izbori su odgađani nekoliko puta. Trebali su biti održani 14. i 15. II, 24. i 25. V 1939. (RK, 584, 2622/1939). Tada u tvornici ima 2 900 radnika i 100 namještenika.

»86 ⟨i_as⟩ i. IX i io. XI 1939.

[187] Isto, 10. XI 1939.

[187a] AIHRPH, RK, 2850, 2816, 3530 iz 1940. godine. U dopisu Radničke čitaonice iz Duge Rese upućenom Radničkoj komori u Zagrebu 21. III 1940. se kaže da je 17. III 1940. održana glavna godišnja skupština čitaonice i da je na njoj zaključeno da se ona raspusti (RK, 2850/1940).

prestano nabacivanje najpogrdnijim izrekama i psovkama na Bana Dr šubašića i Dr Mačeka prelazi sve granice morala, prava i zakonitosti i poprima puno obilježje kriminalnih ispada, koje treba najdrastičnijim mjerama odmah i bez oklijevanja suzbiti«.[188] Taj zahtjev sa sličnim obrazloženjem podupro je i HRS iz Zagreba: »Pošto smatramo, da su prilike u Dugoj Resi vrlo ozbiljne, to bi bilo neophodno nužno udovoljiti u cijelosti njihovoj molbi. Osobito pitanje tamošnje organizacije URS-a, čiji je rad potpuno štetan i radničkim i narodnim interesima, mora biti riješeno prema zahtjevu tamošnjeg radništva, izraženo u priloženom dopisu, kao i u rezoluciji izglasanoj na velikoj skupštini«.[189]

Tako je organizacija HRS-a u Dugoj Resi uz pomoć centrale URS-a iz Zagreba, a dakako i HSS-a, još prije zabrane rada URSSJ-u kao komunističkoj organizaciji što se zbilo potkraj prosinca 1940. godine radila na tome da se podružnica USTORJ-a, a ona je bila najvažnija u Dugoj Resi, likvidira kao jezgro okupljanja komunista i njihovih simpatizera. Time je u stvari pokazala suštinu svoje politike i odnosa prema URSSJ-u, odnosno prema komunistima i njihovim simpatizerima. Međutim, iako je na kraju došlo do zatvaranja podružnica URSSJ-a 31. prosinca 1940. godine[190] i HRS ostao jedina organizacija u Dugoj Resi i dalje nije ništa činio da poboljša položaj radnika, odnosno zadovoljio se kolektivnim ugovorom za tekstilnu industriju za cijelu Ba novinu.[191] Kad je uprava Tvornice otpustila potkraj 1940. godine 200 radnika, a zatim još stotinu 14. XII 1940. godine odgađao je pregovore, odnosno vrlo popustljivo je prihvatio ponašanje uprave Tvornice koja se opravdavala krizom. Došlo je i do štrajka u kojem je sudjelovalo oko 800 radnika.[192] Nema podataka kako je taj štrajk završen, jer su zahtjevi HRS-a i Saveza hrvatskih privatnih namještenika koji je također bio pod utjecajem HSS-a i organizacija za činovnike u Tvornici nisu prihvaćeni od strane Radnog suda.[193]

Raspuštanje podružnica URSSJ-a u Dugoj Resi radnici Tvornice, među kojima su se posebno istakle Jela Predović i Julka Rendulić (koja je 1939. godine postala član KPJ), dočekali su spremni i spasili su imovinu i materijale, literaturu tako da žandari nisu našli ništa u

[188] Isto, RK, 10767/1940.

[189] Isto. Skupština HRS-a je održana 6. X 1940, a HRS piše to pismo 11. X 1940.

iw Furlan u spomenutom članku govori da je to bilo 31. XII 1939. Inače je podružnica USTORJ-a svoju glavnu godišnju skupštinu, posljednju koje je zabilježena u radničkoj štampi, održala 5. ožujka 1939. godine. Bio je prisutan u ime uprave Podsaveza USTORJ-a iz Zagreba Đuro špoljarić, prvi sekretar CK KP Hrvatske. Tada je izabrana nova uprava: J. Drvodelić, predsjednik, Janko Furdek, potpredsjednik, Julio Dališ, tajnik, njegov zamjenik Drago Klasnić, Milan Keser, blagajnik, njegov zamjenik Jela Predović. Članom uprave je postao Josip Kasunić, a u Nadzorni su odbor izabrani Julka Rendulić, Nikola šiljevinac i Jovo Stojanović. *(Glas,* 21. IV 1939).

[191] Usp. B. Janjatević, Politika HSS-a prema radničkoj klasi.

[192] AIHRPH, RK, 13322/1940; List *Radnički tjednik,*Zagreb, pisao je, a bio je pod utjecajem KPJ, da u Dugoj Resi ima oko 3 000 radnika i da su prema HRS-u dobili 35®/* povišice, a zapravo su im ukinute neke ranije olakšice u snabdijevanju.

AIHRPH, RK, 291, 549, 933, 2488/1941.

prostorijama podružnice.[194] Nakon toga sve do okupacije zemlje u travnju 1941. godine, osim vjerojatno članova Saveza bankovnih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije (SBOTIČJ) (u kojemu su bili učlanjeni neki namještenici Tvornice[195] — posredstvom kojega djeluje tada KPJ — nema više sindikalnog legalnog djelovanja članova URSSJ-a. Jesu li oni kao što je to bilo u drugim dijelovima Jugoslavije i Hrvatske ušli u HRS ili formirali »odbore radničkog jedinstva«, za sada se ne može ustanoviti.[196]

U razdoblju od 1937. do kraja svoga postojanja potkraj 1940. godine organizacije URSSJ-a u Dugoj Resi, uostalom kao i u drugim dijelovima zemlje, osim na poslovima vezanim uz položaj radnika na radnom mjestu, aktivirale su se i na zadacima koje je postavljala organizacija KPJ, stvorena, kako je rečeno 1937. godine. Članovi organizacije bili su prvenstveno radnici i namještenici Tvornice (osim već spomenutih, u razdoblju do 1940. godine postali su članovi KPH radnici Marko Dujan, Jure Fudurić, Mile Kličković, Nikola Popović, Ivo Lesić, Jože Benić, Janko Dujan, Tomo Mihalić, Herman Furlan, Stevo Spudić, Ivo Horvatić, Mara Horvatić-Bosiljevac, Stevo Jakšić, Marko Belavić, Drago Jurkas) pa nije ni neobično da su se oni kao članovi sindikata zalagali i za tu političku aktivnost URSSJ-a. Tome su svakako pridonijeli i radnici članovi SKOJ-a (Josip Požeg Pepo, Vlado Požeg, Zora Komadina, Mijo Kasunić, Ivica Brezarić, Branko Klarić, Draga Galović, Mijo Bosiljevac, Mile Fićurin, Nica Fićurin, Mijo Jakšić, Nikola Pajić, Kazimir Perković, Barka Mihalić-Čade, Barka Fudurić, Jure Fudurić, Mijo Fudurić — koji su također postali članovima te organizacije u razdoblju do 1940. godine). Imao je u tome udjela i relativno širok krug simpatizera komunističkog pokreta. Vidjelo se to u sudjelovanju organiziranja istupa komunista na izborima (npr. 1940. godine na općinskim izborima poslove oko kandidature je obavljala URSSJ-ova organizacija), u širenju marksističke literature, itd. Međutim, čini se, da u tome uvijek nije bilo dovoljno suglasnosti jer su na čelu organizacije URSSJ-a bili ljudi koji nisu uvijek bili spremni na borbene akcije (M. Keser i N. Šiljevinac), pa je dolazilo do neslaganja u sindikalnoj podružnici na mnogim pitanjima. Time se može, čini se, objasniti i dosta lako prodiranje HRS-a među radnike Tvornice.[197]

Ipak, na kraju, kao zaključak valja naglasiti da su koliko se to za sada moglo utvrditi na osnovu dostupnih arhivskih materijala,

[194] H. Furlan, Osnivanje i djelatnost organizacije, str. 174; *Hrvatski radnik*, 9. I 1941. piše da su URS-ovci zahvaljivali svoj opstanak u Dugoj Resi jedino naklonosti poduzeća — što je bila potpuna neistina (u članku kojim komentiraju zatvaranje URSSJ-a).

[195] H. Furlan, Osnivanje i djelovanje organizacije, str. 177. Tu se kao članovi SBOTIć-a spominju M. Saftić, Barka Benić i Ivka Šegović. SBOTIČ je od 1935. za područje Hrvatske i Slavonije, odnosno od 1937. godine za područje cijele Jugoslavije bio u rukama komunista.

[196] O tome ništa ne kaže H. Furlan; usp. o tome J. Cazi, Razvoj sindikata u sklopu URSSJ-a, na više mjesta.

[197] H. Furlan, Osnivanje i djelovanje organizacije, na više mjesta.

štampe i sjećanja sudionika, organizacije sindikata pod vodstvom KPJ i na području Duge Rese tokom cijelog međuraća vodile, s više ili manje uspjeha, upornu borbu s poslodavcima nastojeći izboriti bolji položaj svih radnika Tvornice. U isto vrijeme druge sindikalne organizacije, od onih pod utjecajem socijalista, do onih pod utjecajem HSS-a, tj. do Hrvatskoga radničkog saveza, nastojale su suzbiti tu borbu, odnosno suzbiti utjecaje KP na radnike Tvornice. Pri tome su se služile raznim sredstvima od onih organiziranja raznih akcija radnika za poboljšanje njihova položaja do izravnog obračunavanja s komunistima i njihovim simpatizerima. Treba reći i to da je borba radnika Tvornice za promjenu i poboljšanje njihova položaja u cijelomu tom razdoblju bila primjerom klasne borbe radnika s dobro organiziranim i moćnim kapitalom, a sindikati pod utjecajem KPJ tome su u mnogome pridonijeli.

Josip Lulik

Razvitak radničkog pokreta u Dugoj Resi od kraja 19. stoljeća do 1920. godine

Početkom 19. stoljeća Duga Resa je bila vrlo malo seljačko naselje sa tridesetak kuća — domaćinstava i oko 300 žitelja. Prema tadašnjoj administrativnoj podjeli Duga Resa je pripadala općini Švarča kod Karlovca. Stanovništvo Duge Rese, kao i okolnih sela u međurječju Mrežnice i Dobre i sela s desne obale Mrežnice, bavilo se pretežno ratarstvom i kućnom radinošću.

Kvalitet zemlje na širem području Duge Rese, koju su posjedovali, uglavnom, siromašni seljaci sa većim brojem članova u porodicama bio je slab. Stoga ono što se moglo privrijediti na zemlji nije bilo dovoljno za podmirenje ni najosnosnijih potreba za ishranu i odijevanje članova domaćinstva. Zbog toga su siromašni seljaci, naročito oni iz brojnijih porodica, bili prinuđeni da traže i dopunsku zaradu, radeći kod bogatijih seljaka-kulaka, ili su odlazili na rad u Karlovac kod bolje stojećih obrtnika, odnosno u pojedina industrijska poduzeća kojih je sredinom 19. stoljeća u Karlovcu bilo samo nekoliko (tvornica peći, velika kožara, tvornica četaka, tvornica zemljanog suđa, mlin itd.).

Karlovac je u to vrijeme bio i značajan trgovački i prometni centar, naročito nakon izgradnje Lujzijanske ceste i željezničke pruge.

Krajem 19. stoljeća broj stanovnika u Dugoj Resi povećao se na oko 1000. Nakon izgradnje tvornice za preradu pamuka, znatno se povećao i dolazak ljudi iz raznih mjesta i krajeva naše zemlje. Postepenim razvitkom tvornice razvijalo se i samo mjesto čemu je pridonijela i izgradnja željezničke pruge Karlovac — Rijeka (1873), kao i jedna od najstarijih trgovačkih cesta kojom je tekao tranzit od Karlovca prema Senju povezujući unutrašnjost zemlje s Jadranskim morem.

Zahvaljujući postojanju tvornice, 1. siječnja 1896. godine, Duga Resa postaje općinsko mjesto. To je imalo veliki utjecaj na još brži razvitak Duge Rese kao sjedišta općine.[1]

Od tada pa do danas Duga Resa je izrasla u industrijski gradić sa oko 7000 stanovnika i ujedno postala društveno, političko i kulturno središte općine. Cjelokupno područje obuhvaća površinu od 561 km^2 sa 182 seoska naselja sa oko 30 000 stanovnika.

Izgradnja pamučne tvornice

Osamdesetih godina 19. stoljeća, prateći privredni razvoj Karlovca koji je u to vrijeme važio za najveće trgovačko središte u Hrvatskoj, bečki veletrgovac Josip Jeruzalem, bogat i vrlo promoćuran i poslovan čovjek, došao je na ideju da u tom dijelu Hrvatske izgradi jednu tekstilnu tvornicu. Tragajući za najpogodnijom lokacijom u okolini Karlovca koja nudi najbolje mogućnosti za prosperitet ove vrste industrije, veletrgovac se odlučuje da svoj kapital investira u malom seljačkom naselju Dugoj Resi. Do konačnog realiziranja njegove zamisli dolazi 6. rujna 1884. godine kada kupuje mlin na rijeci Mrežnici od dotadašnjeg vlasnika karlovačkog advokata dr Ivana Banjavčića. Odmah su počeli radovi na preuređenju mlina i izgradnji odgovarajućih zgrada za tvornicu. I nakon godinu dana, 15. listopada 1885. godine, tvornica je službeno puštena u rad pod nazivom: »Kraljevska zemaljska ovlašćena pamučna predionica i tkaonica Duga Resa« (dalje Tvornica).

Osnivač i vlasnik Tvornice Josip Jeruzalem, uspio je za ovaj poduhvat zainteresirati i neke od svojih poslovnih partnera iz Beča koji su svojim ulozima doprinijeli da se Tvornica brzo tehnički opremi svim potrebnim sredstvima. Tako je Tvornica, 1896. godine, postala vlasništvo dioničarskog društva. Uz Josipa Jeruzalema, dotadašnjeg vlasnika, dioničari su bili i bečki trgovci Vilhelm Aninger i Zigmund Mendel. Od tada i Tvornica mijenja naziv u »Dioničko društvo domaće tvornice predenja i tkanja pamuka Duga Resa«.

Zbog čega su bečki kapitalisti odabrali baš Dugu Resu za podizanje tekstilne tvornice? Učinili su to jer su uočili i pravilno ocijenili sve pozitivne karakteristike dugoreškog kraja za podizanje tekstilne industrije. Jedan od važnih činilaca bio je vrlo pogodan geografski položaj Duge Rese koja se smjestila na samoj rijeci Mrežnici čija je vodena snaga dala jeftinu energiju za pogon tvorničkih postrojenja i neograničene količine vode za tehnološki proces proizvodnje. Značajan, a možda i odlučujući činilac bio je i taj što je Duga Resa sa okolnim naseljima predstavljala neiscrpan izvor jeftine radne snage koja je već imala afiniteta za predenje i tkanje platna. Naime, tim poslom bavio se tada u kućnoj radinosti velik broj tamošnjih seljaka, pretežno žena, podmirujući, uglavnom, svoje porodične potrebe. Uz pomenute pogod-

[1] Podaci uzeti iz »Spomen knjige« Pamučne industrije Duga Resa 1884—1959.

nosti, postojala je i odlična saobraćajna veza (cesta i pruga), kako sa riječkom lukom, tako i sa gradovima u unutrašnjosti što je omogućilo jeftin prevoz pamuka i osiguravalo brz transport gotove robe do svih važnijih trgovačkih kuća i potrošača u Hrvatskoj i ostalih zemalja unutar Austro-Ugarske Monarhije, a i u druge evropske zemlje. Sve to omogućilo je osnivačima Tvornice da rade bez rizika i ostvaruju željeni profit zasnovan, uglavnom, na iskorištavanju prirodnih pogodnosti i izrabljivanju siromašnog seljaštva i radništva.

U svom početnom startu Tvornica je radila sa 5000 vretena (predionica) i 60 tkalačkih razboja (tkaonica). Potrebnu pogonsku snagu davale su joj dvije vodene turbine od po 150 konjskih snaga. Zbog niskog vodostaja ljeti ove turbine nisu bile dovoljne za davanje potrebne energije za pogon, pa je 1888. godine nabavljen jedan parni stroj od 400 KS koji je u kriznim mjesecima dopunjavao manjak potrebne pogonske snage za rad svih postrojenja.

I dalje se radilo na proširivanju pojedinih postrojenja i tehničkom usavršavanju Tvornice. Još iste, 1888. godine izgrađena je nova zgrada tkaonice, nabavljeno 109 tkalačkih razboja i novi prelački strojevi sa 2800 vretena, pa je predionica radila sa ukupno 7800 vretena, a tkaonice sa 169 razboja. Pored toga, u zgradi predionice uređena je i bjelionica za pređu.

Naredne godine, 24. rujna 1889, Tvornicu je zadesila teška katastrofa. Toga dana poslije podne izbio je požar u kojem je uništen pogon predionice. Bio je to vrlo neprijatan šok za osnivače i vlasnike Tvornice koja je još uvijek bila u fazi dograđivanja i usavršavanja. Bilo je čak dilema da li da se ide na obnovu izgorjele predionice ili da se sve napusti. Međutim, prevladalo je mišljenje da se ide na obnovu predionice i to u još većem obimu s obzirom na to da su tkaonica i ostali pogoni ostali neoštećeni požarom. I za godinu dana, 1890. podignuta je nova dvospratna zgrada i predionica je proradila sa 12 036 finijih vretena i malom končarom.

Nakon toga, i dalje su ulagana sredstva za usavršavanje Tvornice. Svake godine se po nešto gradilo, dograđivalo i tehnički dotjerivalo. Godine 1899. predionica je proširena sa još 12 000 novih vretena. I tkaonica je 1901. godine proširena sa 300 novih tkalačkih razboja, među kojima i 24 sa automatskom izmjenom potke, odnosno, samostalnom izmjenom čunjića, što je za ono vrijeme bila novost, čime je znatno povećana produktivnost.

Iz godine u godinu proizvodi Tvornice postaju sve kvalitetniji, po asortimanu širi i sve više traženi na tržištu. Gotova roba i premda prodavali su se na čitavoj teritoriji Austro-Ugarske Monarhije i izvozili i u druge države, najviše u Bugarsku, Rumuniju i Tursku. Na raznim izložbama dugoreška tvornica dobivala je zapažena priznanja. Tako je bilo i na izložbi u Budimpešti, 1896. godine i na svjetskoj izložbi tekstila održanoj u Parizu 1900. godine.

U 1912. godini Tvornica čini nov krupan pomak naprijed. Izgrađene su još dvije dvospratne zgrade radi proširenja predionice, koja od tada radi sa 34 680 vretena, a broj tkalačkih razboja u tkaonici penje se na 1058 — među kojima su 152 automatizirane.

Uporedo s povećanjem kapaciteta pojedinih postrojenja, prvenstveno predionice i tkaonice, povećana je i pogonska snaga. Postojećim pogonima 1893. godine pridodat je novi parni stroj sa 120 KS, a u naredne dvije godine postavljen je novi kotlovni uređaj sa novoizgrađenim dimnjakom. Slijedeće 1896. godine dovršeni su i radovi na izgradnji vodene brane kod Tvornice čime je povećana snaga turbina na 1050 KS i ugrađena je i treća vodena turbina, a 1899. nabavljen novi parni stroj sa 500 KS. Na ovaj način Tvornica je raspolagala sa ukupno 1800 KS vlastite pogonske snage, što još uvijek nije bilo dovoljno za nesmetan rad u ljetnim mjesecima zbog niskog vodostaja Mrežnice. Da bi i u ovakvim kriznim situacijama Tvornica mogla da radi sa nesmanjenim kapacitetom, uprava poduzeća je 1912. godine sklopila ugovor sa Karlovačkom električnom centralom u Ozlju o isporuci potrebnih količina električne energije koju je koristila u situacijama kada im vlastite pogonske snage nisu bile dovoljne za normalno odvijanje proizvodnje.

Za tri decenije rada Tvornica se razvila u jedno od najvećih poduzeća te vrste u Hrvatskoj, a kasnije i u Kraljevini SHS, odnosno Jugoslaviji.

Početkom prvog svjetskog rata i za vrijeme njegovog trajanja (1914—1918) radovi na daljnjem unapređivanju Tvornice su prekinuti. Proizvodnja je usmjerena samo na vojne potrebe za izradu vojničkog rublja, zavojnog materijala, vreća za pijesak, medicinske vate itd.[2]

Odmah nakon završetka rata, 1918. godine Tvornica je otpočela sa normalnim radom. Radovi na daljnjem tehničkom usavršavanju Tvornice kao i sa izgradnjom novih pogona su nastavljeni.

Rast i razvoj radničke klase

Početkom 20. stoljeća u Tvornici je radilo oko 1200 radnika kojih se broj iz godine u godinu povećavao razmjerno razvoju i usavršavanjem Tvornice. Prema socijalnoj strukturi zaposlenih, većinu su sačinjavali seljaci iz Duge Rese i okolnih sela. To su bili poluproleteri, nekvalificirana radna snaga, kojima rad u Tvornici nije bio jedina zarada, jer su kod kuće obrađivali i zemlju. Manji broj radnika, uglavnom kvalificirani zanatlije, bili su čisti proleteri[3] kojima je jedini prihod bio zarada u Tvornici a živjeli su u Dugoj Resi i stanovali u radničkim stanovima koje je za tu namjenu izgradila Uprava Tvornice. To su bila tzv. radnička naselja »Novi i Stari kasari«, »Inzl«, te »Gornji i Donji mlin«, koji su se nazivi zadržali i do danas. Za činovništvo izgrađena

[2] Isto, kao pod f. 1.
[J] HAK, Zb. 1, str. 93.

je posebna i luksuznije uređena zgrada gdje su stanovali inženjeri, ekonomisti, tekstilni stručnjaci i ostali visokokvalificirani službenici.

Radno vrijeme radnika trajalo je 12 do 18 sati dnevno, a radilo se od 5 ujutro do 6 sati uveče s prekidom od jedan sat za odmor i ručak, obično u podne od 12 do 1 sat. Međutim događalo se dosta puta da je radno vrijeme produžavano i po nekoliko sati više od predviđenog a da se za ovaj prekovremeni rad nije plaćalo ništa ili vrlo malo.

Koliko su bili teški uslovi rada i položaj radnika vidi se najbolje iz jednog dokumenta s kraja devetnaestog stoljeća. U »Poslovnoj knjizi« (ispravi koja odgovara sadašnjoj »Radnoj knjižici«), jednog od prvih kvalificiranih radnika u Tvornici Ferde Lulika (remenara i cylindermachera[3]“ izdane od »Obrtne oblasti« u Karlovcu 22. ožujka 1890. godine, pod brojem 122/90, vidi se da je Lulik stupio na posao u »Königliche Landesbefugte Baumwollspinnerei und Weberei Duga Resa«, 5. listopada 1885. godine. U toj »Poslovnoj knjizi« dat je na kraju izvod iz tadašnjeg radnog zakonodavstva, kojem je regulirano ostvarivanje prava zanatskih radnika, a u nekoliko paragrafa (Paragram 111—121) govori se i »O radnicih u tvornicah«. Tako, u paragrafu 115, stoji:

»obzirom također i na zakone glede pučke nastave postojeće, je u tvornicah za posao upotriebljivati posve zabranjeno djecu ispod 10 godinah, a samo s dozvolom obrtne oblasti dopušteno je rabiti djecu, koja su navršila 10. godinu, ali nisu dostigla 12. godina života.

Dozvola ima se samo tada podieliti, ili kada se pokaže, da je uredno posjećivanje učione u skladu s radnjom u tvornici, ili kada sam tvorničar, podigavši posebnih učionah, prema odredbam školske oblasti kako treba skrbi za obuku djece.

Djeca, koja su prevalila 12. godinu, ali nisu navršili 14. godinu života, mogu se za radnju u tvornici upotrebijivati samo 8 satih na dan.

Mladići, koji su navršili 14. godinu života, ali nisu još dostigli 16. godinu života, mogu se za radnju upotrebi jivati samo 10 satih na dan...«

Iz ove odredbe je vidljivo da je i radno zakonodavstvo dozvoljavalo da se i djeca ispod navršene desete godine života mogu eksploatirati za rad u tvornicama, a sa navršenih 12 godina života djeca su se mogla koristiti u tvornicama potpuno legalno.

Plaće radnika bile su više nego bijedne. Prema izvještaju zemaljskog tvorničkog nadzornika za trgovačko-obrtnu komoru u Zagrebu 1890. godine, plaće radnika u Tvornici prediva u Dugoj Resi kretale su se u prosjeku od 50 novčića do 1 forint i 50 novčića na dan što je iznosilo oko 3 do najviše 10 forinta tjedno. Isplata se vršila svake subote.[4] Kod rada

[3a] Original »Poslovne knjige« čuva autor teksta Josip Lulik, Zagreb.

[4] Podaci uzeti iz knjige prve — Josip Cazi: »Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj, str. 251.,

na akord radnici su najčešće bili varani i zakidani, jer kod mjerenja proizvedene količine robe radniku nije bilo dozvoljeno da prisustvuje. Osim toga i za najmanje greške u radu radnici su kažnjavani novčano, a često su prisiljavani uzimati lošu robu (škart) iz skladišta na račun plaće, mada je Obrtni zakon takva plaćanja u naturi zabranjivao.

Očigledno bečkim kapitalistima nije bilo do toga da poboljšaju život siromašnom narodu ovog kraja, koji je živio u oskudici i bijedi, već da dođu do što većeg profita. A do toga su mogli doći samo putem nemilosrdnog izrabljivanja radnika. Širenjem, usavršavanjem i tehničkim dotjerivanjem postrojenja Tvornice kapitalisti nisu poboljšali i uslove rada u Tvornici u korist radnika, već naprotiv sve je to činjeno da se radnici sve više iskoriste. Zbog toga se već od samog početka rada Tvornice počela buditi radnička klasna svijest. Radnici su sve više uviđali metode izrabljivanja kojima su izloženi i svoj težak socijalni položaj. Sve teže i nesnošljivije stanje dovodilo je do toga da su se radnici počeli buniti i zajednički istupati protiv izrabljivanja, zahtijevajući od vlasnika Tvornice svoja najosnovnija prava — bolje plaće i bolje uslove rada. Međutim, ova u početku više-manje spontana istupanja radnika i bez organiziranog rukovođenja, završavala su najčešće neuspjehom. Jer upravljači Tvornice bili su u dosluhu s organima vlasti pa su takve »izgrede« radnika vrlo brzo ugušivali intervencijom žandara, koje je za ove usluge uprava Tvornice bogato nagrađivala.

Bilo je u to vrijeme i onih pojedinaca koji su tendenciozno na stranicama štampe zagovarali tvorničare, hvalili njihovu brigu i odnos prema radnicima, naročito vlasnika Jeruzalema. Tako Dušan Lopašić u glasilu »Sloge« broj 30, od 22. 7. 1888. godine piše:

»Bio sam čitao da se u tvornicu primaju djeca koja su jošte fizičko nerazvijena i koja bi morala školu polaziti. I glede toga uvidio sam, da nije sve baš na dlaku istina, što se ondje piše. Sam sam pitao ono nekoliko dječaka, za koje sam cijenio, da su slabiji i mlađi od drugih, koliko im je godina, pa sam se osvjedočio, da su svi iznad 14 godina, jedan mi reče: ‚U 14. sam godini...'

... Radi se svaki dan osim nedjelje i blagdana, a rad započima u 5 sati u jutro, te traje do 6 sati na večer, o podne od 12 do 1 sat jeste prosto vrijeme i to služi radnikom za jelo i odmor. Čitatelj si je već sam izračunao, da svaki radnik na dan probavi radnjom 12 sati. Pol dana ostaje mu za odmor i spavanje, a to je za zdrava normalna čovjeka i po najrigoroznijim zahtjevah dosta. Razgledao sam, no nigdje nisam opazio bolesno ili blijedo, žuto lice, već su bili svi zdravi jedri, što je doista znak, da se u Dugoreškoj tvornici radnik ne preobterećuje, da se njegov fizički razvoj ne zaustavlja ogromnim i prevelikim trkom. Ima radnika koji imaju dnevnicu, ima ih, a ti su već spretniji i marljiviji, koji rade po dogovoru, to su tzv. akordni radnici. Ovi su dakako i više zaslužuju, jer im se povjerava i teža radnja, koja je prema tome i bolje honorirana. Ima ovdje djevojaka, koje ovako zaslužuju na dan

60 do 70 nč. i više, a to je svakako liep dohodak, dočin sam našao muškaraca, kojim zasluga svakog dana pretiče i 1 for. Radi li se preko opredijeljenog vremena, to ravnateljstvo najskrupuloznije taj višak nagrađuje, kao što odštećuje radnika u slučaju da nema radnje, kad n. p. nedostaje vode u Mrežnici ili se strojevi pokvare ...

... Najprije dakle skrenuh u kuhinju. Jelo već gotovo: juha od riže, govedina i ričet, to je onog dana bio »menu«, a bila je u pripravi i pečenka uz salatu. Ja sam okusio hranu, te moram priznati, ako je u kvalitetu bila slabija od bolesničke, da je bila ipak pristojno pripravljena i dovoljno kvalitetna, što mi svi radnici osim jednog jedinog potvrdiše. Taj »opozicionalac« nije bio zadovoljan, te držeć me valjda za službenu kakovu osobu, potuži se, da nije dosta govedine i da kadkada zaudara«.[5]

Prvi štrajk đugoreških radnika 1889. godine

Premda je namjera ovog pisca bila sasvim druga, njegov tekst rječito govori o izuzetno teškom položaju radnika u dugoreškoj tvornici. Zbog toga je i izbio štrajk. Prvi štrajk nakon pet godina rada. Bio je to, ujedno, i jedan od prvih radničkih štrajkova u sjevernoj Hrvatskoj i praktičan izraz solidarnosti sa Prvim kongresom Druge intemacionale, održanim 1889. godine u Parizu koji je bio posvećen štrajkaškim pokretima u Njemačkoj, sukobima radnika s policijom u Rurskoj oblasti, štrajkovima radnika u Sarskom bazenu, Saksonskoj i Šleziji i generalnim štrajkom dokera u Londonu. Na taj način su dugoreški proleteri manifestirali svoju podršku i solidarnost sa svim radnicima svijeta.

Štrajk je bio dobro pripremljen, a trajao je četiri dana, od 20. i 28. veljače 1889. godine. U štrajku je učestvovalo 400 radnika tkaonice. Nakon izbijanja štrajka, vlasti su povele energičnu istragu. Prema tvrđenju tadašnje građanske štampe, »dokazano je, da su domaće radnike pobunili stranci, koji su odmah otpušteni«.

O ovom štrajku pisao je i list »Obzor«. U broju 50 od 28. 2. 1889. godine objavljeno je slijedeće:

»Uprava tvornice obaviestila je o tomu odmah kr. kotarsku oblast u Karlovcu, ali se brzojavno obratila i na gosp. Krešića M. tajnika trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, kao zemaljskog nadzornika tvornice. Gosp. Krešić krenuo je odmah na put, te sporazumiv se s kotarskom oblasti prihvatio se odmah posla. Radnici budu sazvani u jednu dvoranu tvornice i tuj ih predstojnik kot. oblasti g. Holjac upozori na opasne posljedice, koje će nastati, ako neodustanu od svoje namjere. Posije toga uzme rieč g. Krešić, te razloži radnikom, da će po nje biti najveća šteta, ako se nesporazumiju s upravom tvornice. Jer roba, dolazeća iz sličnih vanjskih tvornica, tako je jeftina, da ova tvornica ne bi mogla svojih tvorina prodavati, ako povisi ciene radni-

! HAK, Zb. 1, str. 93/94.

Duga Resa, 1985. Pogled na tekstilnu tvornicu i branu na Mrežnici,

kom, kako oni zahtievaju, te onda ne bi preostalo drugo upravi, nego zatvoriti tvornicu ili pozvati tudje radnike, koji bi se zadovoljili sa sadašnjom zaslugom«.[6]

Nakon dužeg ubjeđivanja radnici su prihvatili objašnjenje koja su im na sastanku data. I, štrajk je obustavljen. Međutim, iz objavljenog članka u »Obzoru« jasno se vidi kakvim su se ucjenama služili tadašnji predstavnici vlasti da bi izigrali štrajkaše, vratili ih na posao i prisilili radnike da i nadalje nastave posao s nepromijenjenim uvjetima rada.

O prekidu štrajka dugoreških radnika pisao je i »Radnički glasnik«. U broju 5, od 15. 3. 1889. godine, pod naslovom »Sve je spašeno« nazire se ironija i podsmijeh:

»Tkalci u dugoreškoj tvornici, njih četiri stotine (kašnje ispravljeno 150), začeli su, kako »Obzor« piše, štrajkovati radi nekih (?) uredaba u

‘ Preneseno iz knjige Josip Cazi: »Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj«, str. 279/280.

tvornici. Pošto se radnikom razložilo, da u slučaju, kad bi se protivili onim nekim — uredbam, morala bi se tvornica zatvorili ili pozvati tudje radnike, koji bi se timi nekimi uredbama zadovoljili (?), radnici prihvatili su se opet posla. Iztragom se je dokazalo, da su domaće radnike pobunili nekoji stranci, koji su odmah i odpušteni. Valjda su ti stranci zahtj evali, da im se uz kukuružnjak bar nedeljno doda i komadić mesa. Pa zar nisu to buntovnici? Ali srećom, sve je spašeno!«[7]

Bio je to prvi pokušaj dugoreških radnika da štrajkom izbore svoja prava, a ujedno i prvo stečeno iskustvo u sukobu s klasnim protivnikom i predstavnicima vlasti koje nisu brinule radničke nevolje. Međutim, ovaj prvi neuspio pokušaj nije obeshrabrio dugoreške radnike. Oni nisu prestali da se bore za poboljšanje svog materijalnog položaja. Ni istjerivanje stranih radnika iz Duge Rese, koji su bili okrivljeni za ovaj štrajk, nije narušio radničku solidarnost ni obezglavio njihovu organizaciju. Premda je završio bez rezultata, štrajk je ostavio pozitivni trag. Njime je pokazana spremnost radnika da se bore za svoja prava i da u tome neće posustati. Ujedno, dao je poslodavcima kapitalistima na znanje da prava organizirana i teška borba dugoreških radnika tek predstoji.

To se i dogodilo za Prvi maj 1890. godine. Radnici su se pripremali za novu obustavu rada. Vlasnik Tvornice je to na vrijeme uočio. I oštrim preventivnim mjerama, uz pomoć vlasti krenuo je da preduhitri radnike. Predviđeno je da se, ako dođe do nemira radnika angažira vojska, koja je trebalo da osigura mir u Tvornici. Angažirano je i zapovjedništvo žandarmerije u Zagrebu, uoči i na sam dan Prvog maja, izvršena je jaka koncentracija oružnika u Dugoj Resi.

Novi poduhvati radnika 1900. i 1902. godine

Uvjeti rada u Tvornici nisu se poboljšavali, već su postajali sve teži i teži, a radnici sve više iskorištavani. Zbog toga su, krajem 19. i početkom 20. stoljeća, pokreti dugoreških radnika sve učestaliji i borbeniji, iako još uvijek nedovoljno organizirani.

Tako, krajem prosinca 1900. godine, dolazi ponovno do istupa radnika protiv nesnosnog izrabljivanja. Cjelokupno radništvo tkaonice, njih oko 200, stupilo je u štrajk. Poslodavcu je postavljen zahtjev da se izmijene odnosi u Tvornici. Nastup radnika oštar, ali bez vidnijeg rezultata.

Dvije godine kasnije, 11. srpnja 1902. godine, radnici tkaonice ponovno stupaju u štrajk. Neposredni povod za tu obustavu rada bilo je dovođenje na rad u Tvornicu oko 30 Talijana tkalaca. Oni su bili bolje plaćeni od domaćih radnika. Dobivali su na dan oko 80 nč, što je bilo za 50—60 nč više nego što su bili plaćeni domaći radnici. Radnici

[7] Isto, str. 780.

su tražili da se i njima povisi plaća, koja je iznosila svega 20—30 novčića, kao i da se zaposle domaći nezaposleni radnici. Međutim, i ove zahtjeve radnika poslodavci nisu prihvatili.[8]

Došlo je i do oštrog sukoba štrajkaša sa žandarima, koje je uprava Tvornice pozvala da naprave red. Toga dana, već u 5 sati ujutro, ispred ulaza u Tvornicu stajala su četiri žandara zajedno sa predstavnikom uprave Tvornice. Taj predstavnik pitao je svakog radnika je li voljan raditi sa Talijanima? Međutim, pitanje je bilo pogrešno postavljeno. Jer, domaći radnici se nisu bunili protiv zapošljavanja Talijana kao radnika, već radi niskih nadnica, i velike razlike u nadnicama koje su imali talijanski tkalci i domaći. Većina radnika odbila je da radi pod takvim uvjetima, protestirajući protiv postupaka uprave i žandara. Odbijali su odlučno sve pozive da nastave s radom. U općem metežu koji je nastao uslijedio je i napad žandara na goloruko radništvo koji je završio krvoprolićem. Tom prilikom žandari su bajonetama ranili radnike Vida Krištofa i Janka Grmana. Krištof je uboden u trbuh, a Grman isječen po licu. Iako ranjeni, odvedeni su s još šestoricom vezani u zatvor u Karlovac. A više radnika je otpušteno s posla.[9]

O ovom događaju glasilo »Nova sloboda« u broju 14, od 21. 8. 1902. godine objavilo je slijedeće:

»Ovdje moram spomenuti, kako se ponijela oblast sa svojim organima prema ovoj osmorici, što su bili u zatvoru. Osmorica njih — Vid Krištof (radio u tvornici bez prekida 6 godina), zatim Janko Grman, Luka Mihalić, Petar Krečić (ovaj je jedini natrag primljen, on radi već potpunih 15 godina, dakle od kako je Tvornica sagrađena), Mika Bogdanić, Andre Klokočki, Dragan Dobrinić i Ivan Biščan, bili su zatvoreni od ponedeljka u 9 sati u jutro do četvrtka u 4 sata poslije podne, a da nisu dobili ni kore hljeba za jesti, nego su si sami mogli da kupe za ono nekoliko novčića što su uza se imali, a naravno da nisu mnogo mogli imati kada na tjedan zaslužuju 2 kr.«[10]

Iz grupe radnika koji su bili pritvoreni, samo je jedan nakon puštanja na slobodu ponovo primljen na posao. Ostali su otpušteni bez otkaznog roka od 14 dana, kako je to bilo regulirano zakonskim propisima koji su važili za tvornice.

Takav postupak prema radnicima bio je, dakako, izraz položaja radničke klase u to vrijeme. Radnici nisu imali regulirani društveni položaj u kapitalističkoj organizaciji rada, oni nisu imali ni pravne zaštite prilikom nastojanja da ostvare svoja prava. Ni poslodavci, ni vlast, a isto tako ni crkva nisu imali razumijevanja prema radnicima, osobito ne prema štrajkašima, neposlušnima i otpuštenim s posla. I dugo-

reški župnik iz Sv. Petra, Aleksa Dolečnik, u svojim propovijedima za

[1] Isto.
[9] Isto.
[10] Isto.

vrijeme mise okomljavao se na radnike koreći ih zbog štrajkova i neposlušnosti, kao i sve učestalijeg odlaska u Ameriku i druge evropske zemlje, s obzirom na to da mogu posao naći i u dugoreškoj tvornici.[11]

Analizirajući sve dosadašnje akcije dugoreških radnika, može se zaključiti da su njihovi štrajkovi bili nedovoljno pripremani i organizirani i nedovoljno odlučno vođeni. Stoga su se štrajkovi završavali bez rezultata. Zahtjevi radnika u većini slučajeva nisu prihvaćeni, a obećanja poslodavaca ostala su mrtva slova na papiru.

Štrajk 1906. godine, saradnja s radnicima Karlovca i osnivanje sindikalne organizacije

Do najvećeg štrajka došlo je 23. ožujka 1906. godine kada su radnici tkaonice ponovo napustili posao. Uzrok je bio onaj stari — slabe plaće i loši uvjeti rada. Tkalcima su se solidarno pridružili i radnici predionice a i drugih postrojenja u Tvornici. U štrajk je stupilo oko 1000 radnika. Rad u Tvornici bio je potpuno obustavljen. I onaj manji broj radnika koji je ostao van štrajka nije imao šta raditi, jer nije imao prerađeni materijal. Radnici su tražili veće plaće za sve vrste poslova koji su se obavljali u akordu i na druge načine. Radnici su ovaj put postavili poslodavcu zahtjev da ni jedan radnik koji sudjeluje u štrajku ne smije da bude nakon štrajka otpušten s posla.

Ovaj štrajk je bio bolje organiziran nego onaj ranije. Uprava Tvornice je pod pritiskom štrajkaša pristala na manje povišice za rad na izradi šarenog i bijelog i uglavnom tvrdog platna. Ali, odbila je da poveća plaće radnicima koji su proizvodili meko platno, glavni artikl u proizvodnji. Radnici se međutim, nisu zadovoljili ovim minimalnim ustupcima poslodavaca, pa su nastavili štrajkom. Nastupila je vrlo kritična situacija. Na traženje uprave Tvornice ponovo su na scenu stupili žandari. Uvedeno je i »iznimno stanje«. Žandari su zaposjeli sve putove i prilaze Dugoj Resi tako da nitko nije mogao da uđe u mjesto, a svako okupljanje radnika bilo je strogo zabranjeno. Međutim, unatoč svim bezbjedonosnim mjerama što su ih preduzeli uprava Tvornice i žandari, radnici štrajkaši su uspjeli uspostaviti vezu i kontakt s karlovačkim radnicima.

Četvrtog dana štrajka, 27. 3. 1906. godine održan je dogovoreni tajni sastanak u jednom selu pokraj Duge Rese na kome se okupilo oko 400—500 radnika. Na tom sastanku govorili su istaknuti radnički i socijaldemokratski predstavnici: Vitomir Korać iz Zagreba, Gailhofer i Tomšić iz Karlovca. U svojim izlaganjima oni su, osim ostalog, dali upute radnicima kako treba organizirati štrajkove da bi uspjeli i bili organizaciono jači.[12]

" HAK, Zb. 1, str. 97.
[12] Isto, str. 99.

Budući da nije bilo izgleda da štrajk stane, uprava Tvornice se obratila Kraljevskoj kotarskoj oblasti u Karlovcu za intervenciju, koja je, potom uputila radništvu slijedeći oglas:

»Kr. oblast u Karlovcu, kao obrtna oblast I. molbe, nakon obavljenih izviđa glede radničkog štrajka u ovdašnjoj Tvornici smatra svojom dužnošću upozoriti radništvo na nekorektnost i protuzakonitost njegova postupka, kojima nikakva uspjeha polučiti neće, niti do željenog cilja doći, jer tvornička uprava ne može i ne smije pod takovim pritiskom nikakove poboljšice dati. Usuprot tome ostaju nam obećanja, koja je ravnateljstvo Tvornice prije obustave radnje dalo, u podpunoj krieposti. Poziva se stoga radništvo, da napušteni posao u Tvornici opet nastavi i tek tada zakonitim putem svoje želje iznese.«[13]

I ovog puta Kotarska oblast u Karlovcu poslužila se neistinom da bi zastrašila radništvo i natjerala ih da se vrate na posao. Oglas Kraljevske oblasti bio je u stvari neprijateljski gest protiv nastojanja radnika da poboljšaju svoje teško stanje. S tim u vezi, i glasilo »Slobodna riječ« dalo je svoj komentar na tekst navedenog oglasa:

»Korjen ovakvog postupka je u našim mizernim političkim odnošajima. Ko ga hoće odstraniti taj mora provoditi borbu protiv cijelog političkog bespravlja i demoralizaciji, koja vlada u našem društvu. Političko bespravlje i birokratska samovolja su plod naših mizernih odnošaja, u kojima živimo.

Ne rekrimiramo, ne pritužujemo se na protuzakonje i nepravde, koje nam se nanašaju jer nemamo kome. Mi nemamo zaštitnika i čuvara, već samo neprijatelji.

Uoči ovakovih odnošaja imademo samo jedan poziv za radništvo, samo jedan izlazak: nastavimo svom žestinom našu borbu i izgradnju političkih i strukovnih organizacija.«[14]

U ugušivanju štrajka angažirali su se i svećenici, zloupotrebljavajući svoj autoritet kod vjernika. U nedeljnim propovijedima odvraćali su radništvo od štrajka i govoreći im kako se »sluge« ne mogu više platiti. Radnike-štrajkaše nazivali su ljenčinama .. .'[s]

U borbi protiv poslodavaca, na čijoj je strani bila i vlast, radnici su se, najzad uvjerili u to da bez postojanja čvrste radničke organizacije i dobro organiziranog rukovođenja uspjeha nema. Radi toga radnici Duge Rese stupaju u vezu s karlovačkim radništvom i njegovim rukovodstvom. Uspostavljaju i čvrste veze s vodstvom Socijaldemokratske stranke. Ta saradnja s radničkim rukovodiocima iz Zagreba i Karlovca (Korać, Gailhofer i dr.), koji su navraćali u Dugu Resu, urodila je plodom. Još iste godine, 18. 10. 1906. osnovana je i u Dugoj Resi

[13] Isto, str. 98.
[14] Isto, str. 99.
[15] Isto, str. 99.

radnička sindikalna organizacija. U početku ona ima u svojim redovima oko 200 radnika. Na osnivačkoj skupštini sindikalne organizacije bilo je prisutno oko 150 radnika. Referat o životu i radu dugoreških radnika podnio je drug Pukart, radnik iz Karlovca. Diskutirali su dugoreški radnici Dobrinić, Jakulić i drugi.[16]

U 1911. godini u Dugoj Resi je djelovao Opći radnički savez, a godinu dana kasnije, po prvi puta, radnici Duge Rese proslavili su i međunarodni praznik rada Prvi maj.

Ovakav razvoj radničkog pokreta u Dugoj Resi, čiji je epilog bio stvaranje radničke organizacije, usporavan je sa raznih strana. Ometali su ga poslodavci i organi vlasti, a kočili su ga i frankovci i crni agenti klerikalizma koji su nastojali otvoriti svoju kršćansko-socijalnu prorežimsku organizaciju.

Položaj radnika sve teži

Nasilja nad dugoreškim radništvom bila su u narednim godinama sve surovija. U ugušivanju štrajkova, poslodavcima su imali vrlo vjerne pomagače u predstavnicima vlasti, žandarima, raznim provokatorima i, kako je već ranije spomenuto u nekim sveštenim licima. Pojedini župnici odvraćali su radništvo od štrajkova, nastojeći da ih odvrate od borbe. Šta više, oni su i neposredno obavještavali Redarstveno povjereništvo u Karlovcu o nedozvoljenoj socijalističkoj aktivnosti pojedinih radnika. Kao policijski konfident posebno se eksponirao župnik Mrežničke župe Aleksa Dolečik. On je, dopisom od 21. 12. 1908. obavijestio Kraljevskog kotarskog predstojnika u Karlovcu o aktivnosti pekarskog obrtnika Čavraka iz Duge Rese, optužujući ga da održava socijalističke sastanke i podstrekava radnike na bunu protiv poslodavaca.[17]

Položaj radnika se osobito pogoršao u godinama pred prvi svjetski rat. Tih godina u Tvornici je bilo zaposleno oko 1700 radnika. Među njima je bio i veći broj djece radnika u dobi od 9 do 12 godina života. Dvanaestosatni radni dan i dalje je bio na snazi. A plaća, bez obzira na stalno povećavanje životnih troškova, ostajala su godinama na istom nivou. O tome govore i podaci štoih je objavilo glasilo »Slobodna riječ« u broju 12. od 29. ožujka 1911. godine:

»Jedna radnica, radeći dnevno 13 sati, zaradila je za 6 dana 3kr 88 fil. Od toga su joj obustavili 16 fil za Okružnu blagajnu 30 filza stan, 90 fil za»radnu globu«, te je dobila svega 2 kr 55 fil. Kada je spomenuta radnica upitana kako može od toga da živi, počela je plakati i pripovijedati o svom životu:

Ja nisam već 3 godine jela mesa. U nedelju si kupim 2 kg kaše po 36 fil = 72 fil, 2 lit. pasulja po 20 fil = 40 fil i za 20 fil masti. Po prilici

[16] Isto, str. 100.
[17] Isto.

2 kr ostavim za slične stvari, dočim za kruh i na brašno potrošim oko 1 kr dakle imam izdatka na jelo kroz tjedan dana za 2—4 kr.«[18]

Takve plače, a i manje, imali su i mnogi drugi radnici. Uspoređujući to stanje sa onim 15 godina unazad dolazi se do zaključka da se materijalni i socijalni položaj nije skoro ništa izmijenio na bolje. A svako ispoljavanje nezadovoljstva od strane radnika kažnjavalo se otkazima. Starije, bolesne i fizički iscrpljene radnike uprava tvornice je bez posebnog objašnjenja otpuštala. Umjesto njih uzimala je mlađe i zdrave.

Prvi svjetski rat, što je počeo 1914. godine, izazvao je poremećenje. Oskudice u sirovinama dovodile su do toga da se rad u Tvornici iz Hana u dan smanjuje. Proizvodnja je ograničena samo za vojne potrebe. Broj radnika sveden je na minimum. Tokom iscrpljujućeg rata i aktivnost radničkog pokreta je zamrla.

Oživljavanje radničkog pokreta poslije rata

Stoljetna borba naših naroda protiv tuđinskog germanskog i madžarskog jarma konačno je urodila plodom. Austro-Ugarska Monarhija porazom u 1. svjetskom ratu zauvijek se raspala. Zbačena je vlast Beča i Pešte nad Hrvatskom. Došlo je do ujedinjenja svih jugoslavenskih naroda u zajedničku državu Kraljevinu SHS. Vjerovalo se da su stvoreni objektivni uvjeti za rješenje ekonomskih i političkih zahtjeva širokih narodnih i radnih masa. Sva nadanja bila su usmjerena prema novostvorenoj državi. Međutim, vrlo brzo se pokazalo da nova država i nova vlast nema interesa, a ni volje, da rješava poteškoće koje su tištale radništvo i seljaštvo. I položaj radničke klase se nije ništa izmijenio. Poslijeratna skupoća i druge ratne posljedice još više su pogoršale životne prilike radnika. Uvjeti rada u Tvornici postali su čak i teži negoli prije rata. I novostvorena država davala je punu podršku vlasnicima Tvornice u borbi protiv radničke klase.

Nije preostalo drugo nego da se borba nastavi. I radnički pokret, čiji je rad tokom rata bio privremeno prekinut, počeo je ponovo da oživljava. Uskoro je poprimio široke razmjere privlačeći u svoje redove sve veći broj naprednih radnika. Tome je pogodovala i opća politička klima u svijetu. Ideje velike pobjede ruskog naroda i oktobarske socijalističke revolucije uzdrmale su i ostale zemlje Evrope i utjecale na širenje i revolucioniranje radničkog pokreta i u našoj zemlji. Događaji u Mađarskoj i osnivanje Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista), 1919. godine, dali su nov poticaj i radnicima u Dugoj Resi.

U toku općeg oživljavanja rada radničkih organizacija u Tvornici obnovljen je rad i Socijaldemokratske stranke. S tim u vezi, 6. travnja 1919. godine, održana je u Dugoj Resi i skupština Socijaldemokratske stranke. U njen odbor izabrani su: za predsjednika Franjo Laurić, za

>• HAK, Zb. 1, str. 100/101.

potpredsjednika Eduard Folmost, za tajnika Albin Burnik, za blagajnika Vencl Sahplahta i za zamjenika blagajnika Antun Govek. Osim ovih članova rukovodstva, izabrano je još i 23 odbornika.[19]

Sve ove aktivnosti radničkih organizacija i društava budno su pratili organi Općinskog poglavarstva i žandarmerijska stanica u Dugoj Resi. Nad radnicima za koje se sumnjalo da su socijalisti ili komunisti sproveden je stalni nadzor. Za sve one aktiviste za koje se utvrdilo da šire socijalističke i komunističke ideje među radništvom, preduzimane su oštre zakonske mjere. Ti drugovi su bili hapšeni, zatvarani, osuđivani, ili udaljavani s posla i protjerivani iz Duge Rese. Zbog širenja socijalističkih ideja, presudom od 13. 5. 1919. godine broj 187 osuđeni su Franjo Laurić i još nekoliko radnika iz Duge Rese na zatvor od po 14 dana i izgon iz mjesta od jedne godine.[20] Općinsko poglavarstvo je o svakoj aktivnosti radnika slalo vanredne izvještaje Kraljevskoj kotarskoj oblasti u Karlovcu, koja je na osnovu njih davala upute za preduzimanje odgovarajućih mjera. Vođena je i posebna evidencija svih sumnjivih lica za cijelu oblast s kratkim biografskim podacima. Među sačuvanim spiskovima nađeno je na popisu i mnogo dugoreških radnika i revolucionera. U jednom takvom spisku nalazi se i ime Franje Voučka iz Duge Rese. Tu je zabilježeno:

»Franjo Voučko — bivši tvornički radnik u Dugoj Resi, zavičajan u općini Stotovnik kotar Brešće (Štajerska), oženjen, otac 2 djece, rkt, stasa niskog, lica okruglog, kosa i brkovi smeđi.

Isti je bio za vrijeme posljednjeg štrajka u Tvornici vođa pokreta, te je radi toga iz Tvornice otpušten. Sada nema nikakvog zanimanja, već živi od toga, što svaki radnik daje tjedno po 1 kr za njegovo izdržavanje.

Stoji u vezi sa vođama karlovačkih komunista, a nedavno za boravka narodnog poslanika komunističke stranke Salay u Dugoj Resi družio se najviše sa njime. Proti istom za sada nema nikakovih dokaza, da bi igdje javno bilo u kojem smjeru proti državi agitirao, no sigurno je da je zadojen komunističkim idejama.«[21]

Iz ove kratke biografije dugoreškog radnika, komuniste i jednog od vođe radničkih pokreta u Dugoj Resi Franje Voučka da se zaključiti da je Kraljevska kotarska oblast u Karlovcu raspolagala sa vrlo točnim podacima o radničkim aktivistima, njihovom djelovanju u radničkom pokretu i njihovom udjelu u štrajkovima. Franjo Voučko, kao komunista, održavao je veze sa karlovačkim radnicima i komunistima, a direktive za rad dobivao i od Đure Salaja koji je dolazio u Dugu Resu. Zbog aktivnog sudjelovanja u organizaciji štrajkova dvadesetih godina bio je 1924. otpušten s posla. U potrazi za poslom otišao je u

» HAK, Zb. 1, str. 101/102.
“ Isto, str. 102.
a HAK, Zb. 1, str. 102.

Varaždin gdje se odmah uključio u radnički pokret. No i tu ga policija brzo otkriva. Ponovo ostaje bez posla, te odlazi za Čakovec, ali za kratko, jer je i odatle morao dalje.

Proslava Međunarodnog praznika rađa Prvog maja 1919 godine, i prvi štrajk

Radnici Duge Rese željeli su da što masovnije proslave Međunarodni praznik rada Prvi maj 1919. godine, u novostvorenoj zajedničkoj državi SHS. S radničkim rukovodstvom Karlovca bilo je dogovoreno da se taj dan proslavi zajedno s radnicima Karlovca kako bi se i na taj način manifestiralo jedinstvo i solidarnost radničke klase u zajedničkoj borbi za ostvarenje svojih prava. Bio je utvrđen zajednički plan i program proslave. Ali, svečanost nije održana kako je bilo predviđeno zbog zabrane i ometanja policije i žandara, koji su na vrijeme saznali za pripreme za prvomajsku proslavu i preduzeli mjere da se onemogući masovni izlazak radnika na ulicu. Općinsko poglavarstvo u Dugoj Resi upozoravalo je radništvo i radničko rukovodstvo da se proslava Prvog maja — zabranjuje. U tu svrhu dostavljena je i pismena objava pročelniku organizacije Franji Lauriću u kojem se, među ostalim, kaže:

»Ministarski savjet je, obzirom na teško stanje nove države i teški položaj naših delegata na mirovnoj konferenciji, zabranio iznimno za ovu godinu manifestaciju na 1. maja tj. na dan radničkog praznika. Kao razuman čovjek valjda će te znati i shvatiti ozbiljnost momenta, što ga sad naša mlada država proživi ju je i sve poteškoće kojima se ima sad boriti naša delegacija na mirovnom kongresu. Znat će te, kako svaki i najmanji nemir i narod u našoj državi izrabljuje Italija protiv nas. Razjasnite to vašim radničkim drugovima i djeluj te na njih u pomirljivom duhu, da ne dođe do nikakovih izgreda. U Karlovac ne idite, jer će vam ulaz u Karlovac biti zabranjen. Nastojte, da se radništvo ovdje u miru i kod kuće kako znade zabavi i proslavi dan 1. maja.«[22]

Međutim, Općinsko poglavarstvo je ipak, znalo da radnici neće odustati od svoje namjere da masovno proslave svoj prvomajski praznik, pa je, uporedo s objavom radnicima, izdat i nalog žandarmerijskoj stanici u Dugoj Resi da preduzmu sve mjere predostrožnosti i spriječi njeno održavanje.

Zabrana i pojačan nadzor žandara, ipak nisu uplašili radnike koji su se već u ranim jutarnjim satima prikupili u mjestu i oko 9 sati krenuli prema Karlovcu. Tada su stupili u akciju žandari. Došlo je do oštrog objašnjavanja između radnika i žandara. I dok je taj duel trajao, iz Karlovca se probila velika grupa radnika, negdje oko stotinu. Oni su uspjeli doći u Dugu Resu i sastati se s dugoreškim radnicima. Iako u smanjenom obimu, prvomajski program je ipak zajednički proslavljen uz pjesmu i muziku.

» HAK, Zb. 1, str. 103.

Žandarmerijska stanica u Dugoj Resi izvjestila je svoju pretpostavljenu komandu o održanoj proslavi unatoč izričite zabrane. U izvještaju Komande IV žandarmerijske brigade, dostavljenom 2. maja 1919. godine Predsjedništvu Kraljevske kotarske oblasti u Karlovcu, kaže se:

»Ujutro nije bilo ni misliti da će obhod početi prije 9 h, i tako su obhodnje malo dulje spavale, ali su radnici već obhod svoj započeli u 4 h i 5 h već bilo gotovo, to je prošlo u najvećem miru i redu bez ikakovih demonstracija ili nedopuštenog govora, kako sam naknadno ustanovio.

Dne 1. maja u 9 h prije podne bilo je već sve radničtvo u mjestu Duga Resa, tu je opet bilo sakupljeno radničtvo, spremalo se za ophodom u Karlovac, tu sam vođama saobćio da niti obhod u Karlovac, a niti drugoga sastanka dozvolit ne mogu bez dozvole oblasti. Oni su se međutim sami na oblast obratili, a kad su vidjeli da dozvole dobiti ne mogu uputilo se radničtvo da se mirno raziđe i baš kad se je domaće radničtvo počelo razilaziti, na jednom su nadošli radnici iz Karlovca po prilici 100 na broju, odmah su se sastali svi skupa i pred poštom odsvira muzika par komada, a zatim su se počeli mirno razilaziti bez ikakovih protivdržavnih ili u obće buntovnih govora.

Karlovački su radnici u 1 sat po podne mirno nazad u Karlovac otišli, a domaći neki svojoj kući, a neki su opet sa obitelji se zabavljali u pojedinim gostionama, bez ikakovih sastanaka i govora.«[23]

Premda ova prva poslijeratna prvomajska proslava nije izvedena onako kako su to radnička rukovodstva Duge Rese i Karlovca planirali, ona je ipak postigla cilj. Dala je radnicima novu snagu i podstakla ih na još veću organiziranost i upornost u borbi za svoja prava.

Nepuna tri mjeseca nakon prvomajske proslave, radnici Tvornice organizirali su u novoj državi SHS, 1919. godine svoj prvi štrajk. Štrajk je organiziran iako je prvih dana neposredno iza rata doista došlo do izvjesnog poboljšanja životnog standarda radnika. Plaće su bile povećane od 3 do 9 kruna na 8 i 10, a najviše do 24 i 30 kruna tjedno, ili za oko 170 posto.[24] Osim toga, Tvornica je otvorila i »Radnički konzum« za radnike u kojem su se namirnice mogle kupovati po nižim grosističkim cijenama, u odnosu na cijene u ostalim trgovinama. Međutim, u tom poslijeratnom vremenu naglo su porasli i troškovi života, tako da je realna vrijednost povećanih plaća ubrzo pala, pa se opet nisu mogle podmiriti ni osnovne životne potrebe radnika.

Da bi poboljšali svoj položaj, radnici su preko svojih predstavnika stupili u pregovore s upravom Tvornice. Zahtijevali su povećanje plaće i skraćenje radnog vremena od 10 na osam časova. Uprava tvornice nije udovoljila radničkim zahtjevima. I radnici su odgovorili na to stu-

[13] HAK, Zb. 1, str. 103/104.
[14] Isto, str. 104.

panjem u štrajk. Prvi put od 2—5. srpnja 1919. i drugi put 21. srpnja. U štrajku su sudjelovali svi radnici njih 600 koliko ih je tada bilo zaposleno. Međutim, poslodavci su ostali nepopustljivi a radnici nisu bili dovoljno uporni, jer trebalo je ustrajati, tako da su oba ova štrajka završila bez rezultata.[25]

Najduži i najteži okršaj dugoreških radnika 1920 godine

Dva neuspjela štrajka u 1919. godini bila su velika škola, kako za radništvo, tako i za njihovo sindikalno rukovodstvo. Pokazalo se da bez čvrste organiziranosti nema ni uspješne borbe s poslodavcima uz koje stoje i vlast i policija. Zato su se radnici sve čvršće povezivali u redovima svoje radničke organizacije. Započetu borbu za poboljšanje svog životnog standarda i odgovarajućeg položaja u društvu nastavili su s više upornosti i iskustva. Posredstvom svojih predstavnika ponovo su postavili upravi Tvornice zahtjev za povišenje plaća i skraćenje radnog vremena. Međutim, zahtjevi radnika ni ovog puta nisu prihvaćeni. Zbog toga je 7. lipnja 1920. došlo do opće obustave rada.[26] Otpočeo je do tada najduži štrajk u tvornici u kome su sudjelovali svi zaposleni radnici.

Ovaj put išlo se do kraja. Popuštanja nije smjelo biti. Takvoj odluci odgovarale su i organizacione pripreme. Još prije ulaska u štrajk, rukovodstvo radničke organizacije dobro je proučilo situaciju u Tvornici, razmotrilo izglede u pogledu uspješnog ishoda, pripremilo radništvo za akciju, a odabrano je i najpogodnije vrijeme za početak. Radništvo je unaprijed upoznato sa svim teškoćama s kojim će se suočavati u slučaju da štrajk potraje duže vrijeme. Svjesni značaja ovog poduhvata, radnici su bili spremni na odlučnu i beskompromisnu borbu i riješeni da u štrajku ustraju do pune pobjede i realizacije svojih zahtjeva.

Štrajk je otpočeo baš u vrijeme kad je Tvornica imala dosta velike narudžbe robe koje su bile ugovorima vezane s određenim rokovima isporuke. Jedna veća narudžba bila je vezana i sa Ministarstvom vojske i mornarice za koje je trebala isporučiti oko 300 000 komada plahti.[27] Sve je to još više pogoršalo situaciju u Tvornici. Uprava je nastojala na sve načine da slomi štrajk. Pri tome se koristila poznatim metodama, upošljavanjem štrajkolomaca, kao i intervencijom organa vlasti i policije. Međutim, svi pokušaji i poduzete mjere uprave nisu pomogle. Štrajk se nastavljao. Uprava je bila nepopustljiva prema štrajkašima, a radnici još odlučniji u svojim zahtjevima.

Budući da je štrajk potrajao duže nego se to očekivalo, štrajk je uzbudio organe vlasti u Dugoj Resi i Karlovcu, a zabrinuo i Kraljevsku zemaljsku vladu u Zagrebu. S tim u vezi, Kotarska oblast u Karlovcu

» HAK, Zb. 1, str. 104.
[16] Isto.
» HAK, Zb. 1, str. 105.

obavijestila je 30. 8. 1920. godine, Kraljevsku zemaljsku vladu u Zagrebu da je radništvo Duge Rese 29. 8. održalo skupštinu na kojoj je preciziralo svoje zahtjeve, i to:

»1. Svaki pomoćni radnik iznad 16 godina mora imati dnevnu plaću između 40—50 kr,

2. Svaki kvalificirani radnik plaću od 50—60 kr,

3. Svaki majstor i predradnik plaću od najmanje 70 kr dnevno«.[25]

Pored povišenja plaće, radnici su tražili još i da se »Tvornički konzum« likvidira, da se stanovi namijenjeni za radnike dadu na besplatno korištenje, kao i da se radnicima da besplatna struja za rasvjetu u stanovima.

Kraljevska kotarska oblast u Karlovcu bila je zainteresirana da se radnici što prije vrate na posao. Zbog toga je molila Zemaljsku vladu u Zagrebu da učini sa svoje strane sve što može kako bi utjecala na upravu Tvornice da popusti radnicima, obrazlažući da je u »državnom interesu« to da tvornica što prije proradi i nastavi s normalnom proizvodnjom. Međutim, uprava Tvornice ni pored ove intervencije i sugestije organa vlasti nije našla za potrebno da popusti i prihvati zahtjeve radnika.

Prateći štrajk dugoreškog radništva, radnici iz Karlovca krenuli su u akciju solidarnosti. Najavili su za 24. kolovoza[29] generalni štrajk. Međutim, prema izvještaju karlovačke policije, do ovog štrajka nije došlo, jer se navodno rukovodstvo Komunističke partije dogovorilo da se dugoreški radnici ipak mirnim putem dogovore s upravom Tvornice. Prema izvještaju policije, komunističko rukovodstvo u Karlovcu se dogovorilo i o tome, da ukoliko ne dođe do zadovoljavajućeg rješenja za dugoreško radništvo, da će radnici Karlovca objaviti generalni štrajk zakazan za 28. kolovoza.

Najzad, velika pobjeda

Drugog rujna, veliki župan Županije zagrebačke i slobodnog grada Karlovca, obavijestio je Predsjedništvo Zemaljske vlade u Zagrebu da štrajk u tvornici u Dugoj Resi još traje i da su radnici ponovo precizirali svoje zahtjeve, kao i da će uprava Tvornice nastojati da malo popusti, kako bi se štrajk što prije okončao.[30]

Devetog rujna 1920. godine, a poslije gotovo 14 tjedana štrajka, uprava Tvornice je napokon pristala na pregovore s radnicima. Na pregovorima je utvrđeno povišenje plaća od 40 i 60 do 70 kruna tjedno, prihvaćena je i priznata legalizacija sindikalne radničke organizacije,

[28] HAK, Zb. 1, str. 105.
[29] Isto.
[30] HAK, Zb. 1, str. 105.

legalnost njezinog rada i rada njenih povjerenika, priznato slavljenje radničkog praznika Prvog maja, prihvaćeno osiguranje platnog minimuma radnicima koji rade na akord, kao i da se nitko od radnika ne može OTPUSTITI S POSLA ZBOG SUDJELOVANJA u pokretu i akcijama radničke organizacije.[31]

Sedmog listopada 1920. godine, radništvo Tvornice pristupilo je kao podružnica Savezu radništva odjevne industrije i obrta za Hrvatsku i Slavoniju. Za tajnika odbora podružnice izabran je već ranije pomenuti pokretač radničkog pokreta u Dugoj Resi Franjo Voučko.

Tako je završila jedna velika akcija dugoreških radnika za poboljšanje rada i uslova života radnika i života njihovih porodica. Kao jedna od velikih pobjeda, rezultat je solidarnosti, discipline i teške borbe duge stotinu dana ispunjenih velikim odricanjima, ali i željom za pobjedom i vjerom u bolji život.

U ovom štrajku došao je do punog izražaja značaj okupljanja svih radnika i njihovo jedinstveno djelovanje u sindikalnoj organizaciji, koja je i u narednim godinama bila glavni nosilac borbe i rukovodila mnogim akcijama za ostvarenje prava radnika.

[11] Isto.

Juraj Oršanić

Neka politička kretanja u općini Duga Resa 1918-1941.

Uvod

Zadatak ovog priloga je da pokuša označiti osnovna politička kretanja i djelovanje političkih stranaka na teritoriju današnje općine Duga Resa za vrijeme monarhističke Jugoslavije 1918—1941. godine. U tom pokušaju ne male poteškoće činila je administrativno-upravna podjela današnje općine Duga Resa u vremenu o kojem je riječ.

Naime, današnji teritorij općine Duga Resa tada je bio podijeljen na 6 manjih općina koje su bile vezane uz 4 različita kotara. Tako su općine Duga Resa i Netretić pripadale kotaru Karlovac, općina Generalski Stol — kotaru Ogulin, općina Bosiljevo — kotaru Vrbovsko, a općina Perjasica i Barilović — kotaru Vojnić. S obzirom na takvu podjelu i politička aktivnost bila je usmjeravana i poticana iz tih kotarskih i općinskih centara pa su i političke stranke bile organizirane prema toj administrativno-upravnoj podjeli.

Iz ove činjenice proizišla je i jedna od osnovnih metodoloških poteškoća — kako postići cjelovitost i kontinuitet u prikazu političkih događaja na cijelom ovom području, a da se ipak uvaže i specifičnosti pojedinih općinskih središta koja su često u političkom kretanju imala svoja nezaobilazna značenja. Iz ovih razloga, uz inače krajnje oskudne izvore kojima se raspolaže, nametnula se potreba da se u ovom prilogu veća pažnja posveti izborima, kao zajedničkom pokazatelju lokalnih političkih kretanja po općinama i kotarevima i kao pokazatelju zavisnosti ovih kretanja o političkim prilikama u Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji.

Ozbiljnu poteškoću u pripremanju ovog priloga pričinjavalo je i to što je u svih šest općina arhivska građa tokom rata i po oslobođenju propala ili je spaljena (slučaj Duge Rese) baš radi ovakve administrativno-upravne podjele. Preostala historijska građa, ako je eventualno i sačuvana, rasuta je po raznim lokacijama i trebalo bi uložiti još mnogo truda i vremena da bi se pronašla kako bi se ova materija mogla kompletnije prikazati.[1]

Za ovu priliku korišteni su podaci iz većine sačuvanih spomenica škola s ovog područja, dio dokumentacije Župnog ureda Petra Mrežničkog, građa Historijskog arhiva u Karlovcu, dio građe Arhiva Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, mali dio građe Arhiva Hrvatske u Zagrebu, dio listova koji su u tom vremenu izlazili u Karlovcu, nekoliko brojeva dnevnih listova pojedinih političkih stranaka koji su izlazili u Zagrebu ili Beogradu, te podaci Statističkog ureda SR Hrvatske u Zagrebu.

Uz ovu građu korištena su sjećanja mnogih svjedoka toga vremena kojima dugujemo zahvalnost na pomoći i želji da ovaj prikaz političkih događaja kao dio društveno-političkog kretanja na ovom području bude što potpuniji.

Općina Duga Resa u vrijeme stvaranja zajedničke jugoslavenske države od 1918. do 1941. godine

Osnivanjem Narodnog vijeća kao vrhovnog političkog tijela Slovenaca, Hrvata i Srba u Austro-Ugarskoj, te odlukom Hrvatskog sabora kojom se raskidaju svi državno-pravni odnosi s Ugarskom i Austrijom i prenose sva prava na Narodno vijeće, kao vrhovni organ nove državne zajednice — Države Slovenaca, Hrvata i Srba, i u Dugoj Resi, kao i u drugim općinama ovog područja u danima raspada Austro-Ugarske Monarhije, krajem listopada 1918. godine, započinje intenzivniji politički život.

Ako bismo cijenili po zapisima spomenica, često jedinih pisanih izvora, onda bismo mogli reći da ljude toga vremena intenzivno prožima olakšanje radi prestanka rata i intenzivni doživljaj slobode od tuđinske austrijske i mađarske vladavine.

Uz ovaj osjećaj slobode redovito se veže oduševljenje i privrženost stvaranju zajedničke jugoslavenske države tumačeći taj čin kao ostvarenje one ideje za koju su se borili veliki ljudi naše povijesti.

U tom duhu Đuro Tomičić, ravnajući učitelj u Dugoj Resi, zapisao je tih dana u spomenicu škole:

[1] Koliko će u ovom prilogu biti zastupljene tadašnje pojedine općine kao društveno-političke cjeline, zavisit će o raspoloživim povijesnim izvorima.

poglavarstvo u Dugoj Resi uputilo narodu 3. studenog 1918. dva proglasa Narodnog vijeća u kojima se apelira i prijeti vojnim bjeguncima da se vrate kućama i predaju oružje i vojnu opremu: »Narodno se vijeće nada da će zeleni kadar taj njegov poziv poslušati, oružje predati i kući se vratiti kako je to već mnogo tisuća bjegunaca učinilo«.

U proglasu se apelira na patriotsku svijest vojnih bjegunaca pa se ističe da »nema više u našoj domovini magjarskih pošta, magjarskih ureda. Sve je to naše narodno, pa tko u to dira, dira u narodno blago«. Posebno mjesto u proglasu zauzima osuda napada zelenog kadra na privatno vlasništvo, što je i osnovni motiv poruke radi čega se i opominje i prijeti: »Nikome se ne smije krivo učiniti, nitko ne smije tuđe uzeti. Svakog će onog koji robi, pali, ubija i uzima Narodna vlada najstrožije kazniti.«[13]

Iako nema dokumenata koji bi govorili o aktivnosti zelenog kadra na ovom području, neka sjećanja potvrđuju njegovo prisustvo i po okolnim selima i šumama Duge Rese.[14]

U takvim prilikama Narodno vijeće, da bi buržoaska vlast imala siguran oslonac, zahtijeva da se »svuda smjesta ustroje narodne garde i da svom energijom podupiru Narodna vijeća i njegove mjestne odbore«.[15] Na osnovu takvih uputstava Narodnog vijeća i u općini Duga Resa formira se Narodna straža koja broji 109 naoružanih ljudi: 37 u mjestu i Tvornici uz 16 sokolaša i 56 ljudi u okolnim selima.[16] U Generalskom Stolu formira se Narodna garda koja ima 22 naoružana čovjeka.[17]

Osim ovih nastojanja da se stvaraju naoružane formacije Narodne garde, kao organa sile nove vlasti, u građanskim krugovima se ističe potreba da se i u ove krajeve dislocira antantina i srpska vojska, kao što je to činio i Mjesni odbor Narodnog vijeća u Karlovcu.[18]

Uz te vrlo složene unutrašnje društveno-političke prilike javlja se i opasnost od talijanske okupacije i prisvajanja velikog dijela naših krajeva, što je posebno uznemiravalo predstavnike Narodnog vijeća u Dalmaciji i drugim krajevima koji su bili izloženi ovoj opasnosti.

Takve okolnosti, kad se »unutrašnji i vanjski položaj« zemlje može prikazati »vrlo mračnim«, davale su punu mogućnost inicijative onim

[13] 2up. ured P. Mrežnički, godina 1918. br. 369.

[14] Prema svjedočenju Ivana Barišića, rođ. 1899. u Mrežničkim Poljicama, i u široj okolici Duge Rese bilo je krajem 1918. više grupa zelenog kadra. On je trebao poći na front na Soču, ali se nije odazvao pozivu. Skrivao se oko Kozjeg Vrha, Petrakova Brda i Jarčeg Polja. U njegovoj grupi bio je Janko Brozović, mlinar iz Sv. Petra, Janko Protulipac iz Gorica, šeketa Mijo iz Briga i Župčić Matija iz Mrežničkih Poljica.
Prema njegovom sjećanju susretali su se s grupama iz Kapele i Like ali su uvijek ostajali u manjim grupama, jer su tako bili sigurniji. Raspadom Austro-Ugarske vratili su se kući.

[15] Župni ured Petar Mrežnički, godina 1918, br. 369.

w AH, NV SHS, k. 11, br. 281, 282.

[17] AH, NV SHS, k. 11, br. 281, 282.

[18] Vidi J. Kasun, n. dj. str. 220.

političkim snagama sa Svetozarom Pribičevićem na čelu koje su tražile što hitnije ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom.

Na osnovu takve inicijative i odluke Središnjeg odbora Narodnog vijeća, 27. studenog 1918. godine, delegacija Narodnog vijeća odlazi u Beograd radi provođenja ujedinjenja, ali »bez temeljitije rasprave o bitnim pitanjima stvaranja nove države«.[19]

Takvom načinu ujedinjenja suprotstavio se samo Stjepan Radić. Ali, u tom dinamičnom i burnom vremenu Radićevo upozorenje je tog časa ostalo usamljeno.

Regent Aleksandar, nakon što je primio saopćenje Narodnog vijeća, 1. 12. 1918. godine, proglasio je »Ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Srbijom u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca«.

Formiranjem prve vlade i Privremenog narodnog predstavništva ubrzo prestaje djelovanje Narodnog vijeća i djelovanje njegovih odbora po gradovima i općinskim centrima.

I po ujedinjenju vanjski i unutrašnji problemi zemlje pritiskali su društvo svom žestinom.

Problem razgraničavan ja s Italijom vrlo je aktualan. Općinsko poglavarstvo u Dugoj Resi dobiva brzojavnu naredbu uz proglas »predsjedništva N. V.« da zakaže javnu narodnu skupštinu za 2. veljače 1919, koja treba donijeti rezoluciju namijenjenu mirovnoj konferenciji u Parizu i koja treba izraziti našu spremnost »da svim sredstvima i pod svaku cijenu branimo i odbranimo naš teritorij od svakog tuđeg pristizanja«.[20]

Ovaj vanjskopolitički problem ističe i načelnik Općinskog poglavarstva u Dugoj Resi Mate Belavić u svom apelu radnicima u vezi proslave 1. maja 1919. godine. On se obraća 30. travnja Franji Lauriću, pročelniku radničke organizacije u Dugoj Resi i apelira na njega da shvati zašto je Ministarski savjet »iznimno za ovu godinu zabranio manifestacije na 1. maj«.[21] Upozorio je da radnici ne idu u Karlovac, jer svaku manifestaciju nezadovoljstva iskoristili bi Talijani i otežali i onako teški položaj naše delegacije na mirovnoj konferenciji.

Okupacija i gubljenje naših krajeva intenzivno se proživljavalo i u Dugoj Resi. Valent Božičević, upravitelj škole u Dugoj Resi, u vremenu pregovora s Italijom rezignirano zapisuje u spomenicu[22] škole: »Naši krajevi, koje su zaposjeli Talijani još uvijek nisu ispražnjeni. Isto tako grad Rijeka nema svoje samostalnosti.

[19] Hrvoje Matković: Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature, str. 26. i 27.

[20] 2upni ured Petar Mrežnički, godina 1919, br. 104.

[21] Historijski arhiv Karlovac (u daljnjem tekstu HAK) k. Kr. kot. oblast 1919/34.

[22] Spomenica škole. Duga Resa, str. 98.

staje; Josip Medved, gostioničar; Stanko Željković, općinski bilježnik; Mijo Petrak, krojač; Nikola Petrak, poljodjelac; Mijo Petrak, kovač; Josip Mihalić, poljodjelac i Josip Grgurić, poljodjelac.

Na ovoj narodnoj skupštini izabrani su i povjerenici za sela »ove općine koji će«, prema nešto kasnijem obrazloženju rada Mjesnog odbora, »dolaziti na odborske sjednice i koji će primati upute, koje nam stignu iz Zagreba i koji će dalje narodu saopćavati sve što treba da znade. Ti povjerenici za sela jesu svi po zanimanju poljodjelci«.[7]

Prema izvještaju Mjesnog odbora Generalskog Stola, od 5. studenog 1918. godine, upućenog Narodnom vijeću i Saboru u Zagreb, »skupština pučanstva upravne općine Generalski Stol i porezne općine Donje Dubrave« održana je 1. studenog 1918. na kojoj je izabran i odmah konstituiran »mjesni odbor Narodnog vijeća« u sastavu: poslovođa Franjo Dorčić, općinski bilježnik; vođa narodne zaštite Ivan Martinko, oružnički vodnik; odbornici: Nikola Vukašković, pučki učitelj; Rade Tatalović, trgovac i gostioničar i Josip Turković, učitelj.[8]

Desetog studenog 1918. godine »... u pola 1 sat poslije podne pred zgradom općinskog poglavarstva u Bosiljevu« slijedi »obdržavanje Narodne skupštine i biranje Narodnog odbora, polaganje zakletve vjernosti i odanosti Narodnom vijeću, kao vrhovnoj vlasti«.

Na toj »svečanoj« skupštini uz pučanstvo, »kojeg je bilo do pet stotina«, izabran je Mjesni odbor Narodnog vijeća od 52 člana.

Taj odbor »izabrao je iz svoje sredine jednoglasno privolom prisutnih skupštinara — predsjedništvo i to: Jurja Sladića iz Vrhovegorice predsjednikom, Matu Pupića iz Fućkovca — podpredsjednikom, Josipa Rendulića iz Rendulići — tajnikom i Tomu Bosanca iz Bosanci — podtajnikom«.[9]

Za pretpostaviti je, u pomanjkanju dokumenata, da je i u ostalim općinama (Netretić, Perjasica, Barilović) na sličan način došlo do izbora i formiranja odbora Narodnog vijeća.

Zbog oskudnih podataka o tom vremenu ne može se zaključiti kakva je bila stranačka pripadnost inicijatora ove političke aktivnosti i kojoj su političkoj stranci pripadali članovi mjesnih odbora na ovom području. Raspoloživi podaci jedino govore o tome da svi ti politički

[7] Za povjerenike sela izabrani su: Ivan Benić, Janko Radinović, Tomo Magličić i Nikola Fudurić —- za Zvečaj: Janko Tomičić — za Vijenac: Mato Boljar — za Dvorjance: Janko Drvodelić i Marko Biličić — za Galoviće; Mijo Fudurić i Đuro Maličić — za Belavić Selo; Petar Bišćan — za Poljice; Grga Bišćan — za Crkveno Selo; Petar Petrak — za Petrakovo Brdo; Mijo Požar, Mika Kalčić, Pavao Banjavčić i Tomo Cvitovac — za Mrzlo Polje; Mijo Movre i Ivan Bosiljevac — za Varoš, a za selo Brig; Đuro Biličić. (AH, Nar. vijeće, k. 11, br. 225).

[8] Iz istog izvještaja saznajemo: »Pučanstvo porezne općine Donje Dubrave, koja je dio upravne općine Gornje Dubrave, priključila se je po svojim najuglednijih žiteljima ovdašnjem odboru, radi blizine i po tom opće gospodarske i upravne gravitacije«. (AH, Nar. vijeće, k. 11, str. 229).

[9] AH, Nar. v. SHS, k. 10, br. 205.

aktivisti, uopćeno rečeno, djeluju u duhu Pravilnika Narodnog vijeća i njegovog temeljnog programa koji ističe u prvi plan »ujedinjenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba u narodnu, slobodnu i neodvisnu državu Slovenaca, Hrvata i Srba uređenu na demokratskim načelima.[10]

Ako bismo uzeli u obzir to da je u Dugoj Resi bio prisutan Edo Lukinić, jedan od istaknutih ljudi Hrvatsko-srpske koalicije i jedan od prvih suradnika Svetozara Pribičevića, najutjecajnijeg političara u Narodnom vijeću u Zagrebu, kao i to da je taj krug i u Karlovcu bio čelni u pogledu poduzimanja političkih inicijativa, onda bismo mogli prihvatiti da se i u Dugoj Resi ova politička aktivnost odvija pod utjecajem te stranke. To možemo prihvatiti i zbog toga što je Karlovac kao kotarski centar i razvijenije društveno-političko središte uvijek imao gotovo neposredni utjecaj i na politička kretanja u Dugoj Resi.[11]

Socijalni sastav odbora Narodnog vijeća i na ovom području, pogotovo u Dugoj Resi gdje je ovaj pokazatelj tipičniji, pokazuje da su vodeći članovi odbora isto kao u Karlovcu i drugim mjestima pripadnici građanskog sloja, odnosno pripadnici sitne buržoazije (trgovci, gostioničari, obrtnici, ugledniji posjednici), predstavnici općinskih ili kotarskih namještenika i lokalne građanske inteligencije ovisne o vladajućem režimu, što i u ovom slučaju samo potvrđuje da su ti odbori Narodnog vijeća imali u potpunosti građanski karakter. S tog stanovišta možemo shvatiti da su ti odbori kao organi buržoaske vlasti odmah nakon formiranja poduzimali sve mjere da spriječe svaki pokret naroda koji bi ugrozio učvršćenje te vlasti kao čuvara privatne svojine.

Na taj način u ovim prelomnim danima prepliću se dva procesa: nacionalno oslobođenje od tuđinske austrougarske vladavine, odnosno stvaranje zajedničke države jugoslavenskih naroda, što je izazivalo općenarodno oduševljenje, odnosno općenarodno opredjeljenje i, istovremeno, borba buržoazije, odnosno građanskog sloja da u toj novoj državi sačuva svoje klasne interese i svoju vlast nad širokim slojevima naroda, posebno nad radničkom klasom i siromašnim seljaštvom koji se ne mire svojim nepravednim socijalnim položajem i koji, potaknuti općim revolucionarnim vrenjem toga vremena traže svoja prava u toj novoj državi naših naroda koja se upravo stvara i oblikuje.

U prvim danima postojanja Države SHS, opasnost za takvu buržoasku vlast organiziranih u licu Narodnih vijeća predstavljao je i zeleni kadar, odnosno vojni bjegunci iz austrougarske vojske koji su krajem 1918. godine, posebno u sjevernim dijelovima Hrvatske i u Vojvodini, počeli »napadati veleposjede, razvlačiti njihovu imovinu i vršiti osvete nad vlastelom, trgovcima i seoskim bogatašima.«[12] Stoga je i općinsko

[10] Ferdo Čulinović: Dokumenti o Jugoslaviji, Zgb. 1968. str. 68—69.

[11] Vidi Jadranka Kasun: Djelatnost političkih stranaka u Karlovcu od 1918. do 1929. Karlovac 1579—1979, str. 220.

[12] Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije, Bgd. 1963. str. 28.

»Mjeseca rujna 1918. rastepla se vojska Austro-Ugarske na talijanskoj fronti, a neposredno zatim slijedilo je rasulo te iz raznih narodnosti skalupljene države. U našoj domovini pomislilo se odmah da je došao čas da se ostvari ideja naših velikana Štrosmajera, Preradovića i drugih, da se naša domovina Hrvatska istrgne iz robstva švabskoga i mađarskog te da se združi u jednu jugoslavensku državu«.[2]

Slavljeničke tonove nalazimo i u školskoj spomenici u Novigradu u kojoj se oslobođenje od Austro-Ugarske označava, s naglašenim nacionalnim zanosom, kao ostvarenje povijesnog nastojanja Hrvata od Petra Svačića preko Petra Zrinjskog i Krste Frankopana do pobune Eugena Kvaternika.

U duhu takvog doživljaja tog povijesnog čina u spomenici se sa zanosom naglašava: »Slobodne ruke prema svakome, to je stanje u kome se nalazi hrvatski narod ... Pukli su okovi koji su nas tištali skoro četiri stotine godina... U slobodi veseli se Hrvat i Srbin bivše Austro-Ugarske monarhije, koji slave uskrs, a brat Slovenac porođaj narodne slobode.

U slavlju i veselju pliva čitav naš troimeni narod od Triglava do Soluna.«[3]

Uporedo s ovim općenarodnim oduševljenjem, nastalim nakon oslobođenja od Austro-Ugarske vladavine i prestankom ratnih stradanja i nedaća koje je taj rat donosio, vlast Narodnog vijeća od prvog časa ispoljava i svoj klasni karakter kao vlast koja štiti interese građanske klase, odnosno buržoazije, nasuprot revolucionarnim zahtjevima potlačenih narodnih slojeva.

Bez sumnje da je velika tekstilna tvornica, odnosno Dioničarsko društvo domaće tvornice predenja i tkanja pamuka u Dugoj Resi, s brojnom radničkom klasom, bila veliki razlog nastojanju vodećih krugova u Dugoj Resi da što prije oforme i stabiliziraju građansku vlast kako bi se praznina nastala prestankom stare vlasti što prije popunila.

Najvjerojatnije da je to isto tako bio razlog što su relativno brzo uspostavljeni neposredni kontakti i dogovori između vodećih ljudi u Dugoj Resi i predstavnika Narodnog vijeća u Zagrebu o tome što u tim prelomnim danima treba poduzimati u ovom važnom privrednom i radničkom punktu.

Već 29. 10. 1918. godine, dakle na dan povijesnog zasjedanja Hrvatskog sabora, Mjesni odbor Narodnog vijeća, »Koji se privremeno konstituirao« još ranije, upućuje dopis Narodnom vijeću u Zagrebu s potpisom poslovođe da »izvoli poslati u nedjelju 3. studenog u Dugu Resu na zakazanu već javnu narodnu skupštinu jednog barem izaslanika ko-

[2] Arhiva Osnovne škole »Vladimir Nazor«, Duga Resa, Spomenica Niže pučke škole Duga Resa, str. 94 (u daljnjem tekstu Spomenica škole, Duga Resa).

[3] Osnovna škola Jarče Polje, arhiva područnog odjeljenja u Novigradu.

jeg gospodina zastupnika, da ta vanredna slava izađe što veličanstvenija u ovom kraju i mjestu, u kojem se nalaze ljudi raznih narodnosti u ovdašnjoj velikoj tvornici predenja i tkanja .. .«[4]

U 13 sati 3. studenog, neposredno prije narodne skupštine, zakazana je svečana sjednica općinskog zastupstva »u kojoj se imade stvoriti zaključak o vjernosti i odanosti našem: Narodnom vijeću u Zagrebu«.[5]

A odmah nakon sjednice općinskog zastupstva, u 15 sati, održana je i »javna narodna skupština uz prisustvo narodnog zastupnika Ede Lukinića«.[6]

Na toj skupštini javnom aklamacijom, uz potvrdu članova iz »privremenog« odbora, izabrani su novi članovi, pa su Mjesni odbor Narodnog vijeća sačinjavali: predsjednik — Mile Vučetić, župnik: vođa narodne straže Janko Njegovan, pukovnik i »Zapovjednik nad tvornicom« u vrijeme rata; poslovođa odbora — Andrija Stehno, katehete pučkih škola; blagajnik — Stjepan Dobrinić, općinski blagajnik.

NARODE!

U NEDJELJU DNE 3. STUDENOG POSLIJE PODNE U 2 SATA
ODRŽAVA SE U DUGOJ RESI PRED GOSTIONOM IGNAC JAVNA
NARODNA SKUPŠTINA.
NA TOJ SKUPŠTINI DAT ĆEMO ODUŠKA NAŠEM HRVATSKOM
VESELJU, ŠTO SMO SE VEĆ JEDNOM OVIH DANA RASTAVILI
OD NAŠIH NAJVEĆIH NEPRIJATELJA NIJEMACA I MADŽARA.
TAJ DAN MORAMO, KAO DAN USKRSNUĆA SLOBODE HRVATA,
SLOVENACA I SRBA; NAJSVEČANIJE PROSLAVITI I DOSTOJANSTVENO I U MIRU PRISEĆI VJERNOST NAŠEMU VOĐI:
NARODNOM VIJEĆU U ZAGREBU.
ZATO TOGA DANA NARODE POHRLI SAV U DUGU RESU,
SVE ŠTO MOŽE DA HODA NEKA DOĐE, DA SE POKAŽEMO
VRIJEDNI SVOJE SLOBODE.

ODBOR NARODNOG VIJEĆA

Tiskara M. Fogina, Karlovac

Plakat povodom narodne skupštine u Dugoj Resi održane 3. 11. 1918.

Za članove odbora iz mjesta izabrani su: dr Alberto Longhino, kotarski liječnik; Mato Belavić, načelnik općine; Đuro Tomičić, ravnatelj škole; Nikola Relić, trgovac; Viktor Borovečki, glavar željezničke po-

[4] Arhiv Hrvatske, Nar. vijeće, k. 11, br. 225 (u daljnjem tekstu AH).

[5] župni ured Petar Mrežnički, poziv općinskog poglavarstva od 31. 10. 1918. godine, spisi godine 1918.

[1] AH, Nar. vijeće, k. 11, br. 225.

Na unutrašnjem planu to vrijeme je puno događaja, državnih naredbi, oglasa i upozorenja. Vladajuće snage nastoje stabilizirati vlast, regulirati i usmjeriti život prema mjeri svojih društveno-političkih i ideoloških interesa i pogleda. Sve se to odražava i na ovom području.[23] Regulira se i ujednačuje isticanje zastava tako da državna nadleštva i javne ustanove ističu samo »državnu trobojku... i nikoju drugu. Privatna lica i čisto privatne ustanove mogu postupiti po svom izboru i isticati državnu ili plemensku zastavu ili jednu i drugu«.[24]

U sferi odgoja i ideološke usmjerenosti propisuju se novi sadržaji: proslava Vidovdana — 28. lipnja »kad se čini svečani spomen na izginule borce za vjeru i domovinu«, 12. srpnja — »kao rođeni dan Njegova Veličanstva Petra I«, 17. prosinca — »kao rođeni dan Njegovog Visočanstva prestolonasljednika regenta Aleksandra«, proslava 1. decembra — »kao dan na koji je Njegovo Visočanstvo prijestolonasljednik Aleksandar proglasio jedinstvo našeg troimenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca u jedinstvenu državu pod žezlom dinastije Karađorđevića«.[25]

No, političke prilike nisu tako stabilne. To potvrđuju i politička reagiranja i socijalna vrenja izazvana mjerama novog režima koje pokazuju da vladajuća buržoazija ne nagovještava nikakva zadovoljavajuća rješenja ni u socijalnom ni u nacionalnom pogledu.

Prvi reagiraju radnici, odnosno Socijaldemokratska stranka. Zbog toga režim budno prati na svaku političku aktivnost koja bi mogla revolucionirati radnike.

U tom smislu karakterističan je primjer postupka prema Mati Bosiljevcu, učitelju u Sv. Petru. Predsjedništvo kraljevske oblasti u Karlovcu zahtijeva od Predsjedništva kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu 29. svibnja 1919. da se Bosiljevac odmah udalji iz Duge Rese te da se »ne čeka okončanje karnostne istrage«, jer taj učitelj ne samo »što zaluđuje seljaštvo« svojim »destruktivnim boljševičkim nazorima« već bi mogao »pogibno djelovati na veliko brojno radništvo Tvornice predenja i tkanja u Dugoj Resi, koje je lahko zapaljivo i pristupačno kojekakvim revolucionarnim ispadima.«[26]

Vlastima se ne sviđaju politička zbivanja u Tvornici. I u izvještaju Predsjedništva kraljevske kotarske oblasti u Karlovcu od 18. 4. 1919. se upozorava da su u Tvornici »većina muškaraca organizirani socijalisti« i da je tu održana »neprijavljena skupština« na kojoj je govorio »dr Radošević i to u republikanskom smislu« čija »agitacija nije koristila sadanjem državnom redu«.[27]

[23] 2upni ured Petar Mrežnički — brzojavka banu od 12. 1. 1919.

[24] Župni ured Petar Mrežnički — dopis Kr. kot. oblasti od 6. kolovoza 1919. (ova tolerantnost prema isticanju »plemenskih« zastava prestaje 1929. One će biti zabranjene, što će i u ovom kraju izazvati česte incidente).

[25] Župni ured Petar Mrežnički — Okružnica nadbisk. od 10. stud. 1919.

[26] HAK, Građa radničkog pokreta (dalje GRP), k. 1, 1919—1920.

[27] Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje AIHRPH), grupna politička situacija (dalje: XXI), br. 190.

Čini se da se ovaj izvještaj, koji obuhvaća globalni pregled političkog kretanja u prvim mjesecima 1919. godine, što se tiče Socijaldemokratske stranke i njene aktivnosti u Dugoj Resi, odnosi na aktivnost socijalista koji su 9. veljače najprije održali skupštinu u Karlovcu, a onda »istog dana poslije podne u Dugoj Resi« i na kojoj je uz Đuru Cvijića i Milana (Mije) Dvoržaka glavni govornik bio Mijo Radošević«.[28]

Ova skupština »radnika i seljaka« Socijaldemokratske stranke donosi dvije rezolucije koje su predstavljale u stvari uži i širi program karlovačkih i dugareških socijalista (»taj program identičan je programu progresivnih socijaldemokratskih stranaka i grupa na području cijele zemlje«).[29]

Rezolucija užeg programa u prvom redu zahtijeva raspis izbora za lokalne organe vlasti jer je, po ocjeni rezolucije, sadašnje zastupstvo izabrano »na temelju klasnog i korumpiranog izbornog reda stare reakcionarne Austrije, dakle, ono ne odgovara volji naroda i njegovi zastupnici nisu predstavnici radničkih i seljačkih masa, nego samo izrabljivačke buržoazije«.

Uz ovaj zahtjev rezolucija traži temeljne promjene na području socijalne, komunalne, zdravstvene i prosvjetne politike, u ime jednakih prava građana i u ime radničke klase i siromašnih seljaka jer je buržoaska vladavina na ovim područjima uskratila mogućnost osnovne socijalne i zdravstvene zaštite i mogućnost obrazovanja i napretka.

Uz ovaj revolucionarni zahtjev s područja lokalne politike, skupština ocjenjuje da je naša buržoazija u zemlji stvorila takvu unutrašnju politiku koja je »pogoršano izdanje austrijskog apsolutizma dokinućem svih ljudskih i građanskih prava za oslobođeni jugoslavenski proletarijat«.

U rezoluciji se dalje traži da se što prije provedu izbori za Ustavotvornu skupštinu koja treba privremenu vladu i sve njene članove »staviti pod optužbu radi kontrarevolucije time, što su uveli monarhiju ne pitajući narod, te tako pogazili temeljna ljudska i ustavna prava«.Skupština traži od Glavnog odbora Socijaldemokratske stranke u Zagrebu »da sva nasilja, batinanje i zatvaranja... barbarski postupak soldatetske u Bjelovaru, Raši, Brodu, Pakracu, Zagrebu i po drugim mjestima brzojavno iznese pred internacionalni forum u Bern, te da ju zamoli da protiv barbarskog militarističkog sistema digne protest pred čitavim civiliziranim svijetom, a naročito, da francuske drugove upozori na to, da se pod pokroviteljstvom republikanske francuske vojske za samo riječ republika dijeli 25 batina«.[30] Uz ove zahtjeve

[2S] T. Majetić, Đ. Zatezalo: Nastanak i razvitak radničkog pokreta u Karlovcu i Dugoj Resi do 1921. godine. Zbornik 1, Historijskog arhiva Karlovac, str. 65—68.

[9] Isto.

[30] Francuska vojska našla se na području Hrvatske poslije proboja Solunskog fronta i završnih operacija u prvom svjetskom ratu .

i apel evropskoj javnosti Skupština vidi rješenje za uspješnu borbu protiv ovakvog stanja u ujedinjenju u »jedinstvenu stranku« svih jugoslavenskih radničkih stranaka »koja će povesti odlučnu klasna borbu« kao i borbu »za balkansku socijalističku federativnu republiku«.[31]

Kako vidimo socijaldemokrati Karlovca i Duge Rese naglašavaju potrebu ujedinjenja svih jugoslavenskih radničkih organizacija u jedinstvenu organizaciju kako bi ojačali radnički i socijalistički front, čime potvrđuju svoju pripadnost progresivnim lijevim snagama socijaldemokrata u Hrvatskoj nasuprot onim snagama u radničkom pokretu Hrvatske koje takvo stanovište nisu imale.

Taj svoj stav socijalisti ovoga kraja potvrdit će i svojim učešćem na Kongresu ujedinjenja, 24. travnja 1919. na kojem je »po vodstvom Aleksandra Majdera« učestvovalo »dvadeset četiri karlovačka radnička delegata«.[32] Na taj način, komunisti u ovom kraju nastavit će svoje djelovanje u novoj jedinstvenoj partiji koja nosi naziv Socijalistička radnička partija Jugoslavije (k).

Pod utjecajem radničkog pokreta, a posebno pod utjecajem povratnika iz ruskog zarobljeništva, koji su doživjeli oktobarsku revoluciju i obračun naroda s ruskim buržoasko-feudalnim sistemom i siromašno selo ovog područja nakostriješeno prema svim nedaćama pokazuje oštar bunt prema bogatašima i cijeloj državnoj birokraciji kao nosiocima vlasti privilegiranih.

Koliko govore dokumenti, moglo bi se reći da je revolucionarno stanje s izrazito socijalnom obojenošću uočljivije zahvatilo područje Jaškova, Ribnika i Netretića s Kunićem, Prilišćem i drugim selima ove općine. U izvještaju Komande IV žandarmerijske brigade, Vod Karlovac, od 23. travnja 1919. godine, govori se o masovnijem pokretu seljaka Svetica i Hrašća u napadu na imanje veleposjednika Turka u Hrašću. Prema tom izvještaju, seljaci su »oko 100 glava blaga ugurali silom u voćar i vinograd« ovog veleposjednika. Napali su i na gospodarske zgrade. U tom pohodu je »oko 50 ljudi« napalo na zgradu u vinogradu« i troja vrata povadili te pokušali u podrum ući, da vino otoče i raznesu«.[33]

U to vrijeme, prema izvještajima, čini se, velike brige novoj vlasti zadaje stanje u Netretiću gdje je »uzbuđena svjetina osujetila provođenje općinskih izbora, te demonstrirala protiv kraljevstva a za republiku« i gdje su bacili i poderali sliku prestolonasljednika Aleksandra i zlostavljali »dvojicu svećenika, ugledne odbornike i općinske činovnike«.

[31] »Sloboda« br. 15 od 10. 2. 1919.

[32] Veco Holjevac: Razvitak radničkog pokreta u Karlovcu.

[33] HAK, GRP, k. 1.

Da je nezadovoljstvo naroda imalo ozbiljniji karakter svjedoči i upozorenje izvještaja da se među devetoricom uhapšenih kolovođa ovih pobuna ističe upravo borac Jugoslavenske legije, dakle čovjek koji se borio za ovu mladu državu. Ovaj slučaj iznenađuje i kotarskog predstojnika kao izvjestitelja što se vidi iz njegovog komentara: »Čudna je pojava među gore navedenim Franjo Hrelić koji je teško osumnjičen, da je baš on skinuo i poderao sliku Njegovog kr. Visočarstva prestolonasljednika, a taj Hrelić bio je navodno u jugoslavenskoj legiji«.[34]

Iz žandar meri jskog izvještaja od 31. decembra 1919. godine, saznajemo da su »nepoznati počinitelji... u noći 23. na 24. decembra« provalili u zamak u Ribniku gdje se općinsko poglavarstvo nalazi... te otvorili vatru na stan upravitelja općine«, na što je Baloga, upravitelj općine, uz pomoć općinskih stražara uzvratio puščanom paljbom i osujetio napadače.

Isti izvještaj, ocjenjujući da je to djelo učinjeno na poticaj komunističke organizacije iz Karlovca, naglašava da taj poticaj »sleduje i pučanstvo u okolici Netretića« gdje »primjerice tamošnji župnik služi službu božju uz žandarmerijsku asistenciju«.

Zaključujući svoje viđenje političkog otpora na ovom području izvještaj naglašava da je tu »puno sumnjivih, a naročito povratnika iz Rusije«. Koliko je ovaj izvještaj pod dojmom oktobarske revolucije vidi se i po tome što se po njemu čak smatra da među tima povratnicima iz Rusije ima i »pravih Rusa«.[35]

Koliko god ovi izvještaji i pretjeravali u nekim slučajevima, ostaje uvjerenje da je u narodu ovoga kraja prisutno revolucionarno vrenje i spremnost na otpor buržoaskoj vlasti.

Ovo stanje je možda najbolje izrazila spomenica Niže pučke škole u Kuniću u svom zapisu od 29. 6. 1919. godine, u kome stoji i ovo:

»Da je taj pitom i inače dobar narod takav, krivi su huškači iz Karlovca, koji našem svijetu pričaju nevjerojatne priče, te time zaluđuju narod.

Sada ne ima pred njima autoritet nitko: ni škola, ni učitelj, ni crkva, ni župnik, ni oblast, ni općina, ukratko — gospoda!«[36]

Slično političko vrenje, kakvo je zabilježeno u općini Netretić, razvilo se i u ostalim seoskim općinama u kojima seljak, i onako siromašan, pritisnut povećanim porezima, pada u još veće siromaštvo i nezadovoljstvo. Sve, uz rastuće nezadovoljstvo radnika Tvornice u Dugoj Resi, i uz opće pomanjkanje roba i rastuće inflacije, zbog čega se svo-

» AIHRPH, gr. XXI, br. 190.
« HAK, GRP, k. 1.
[36] Arhiva Osnovne škole u Netretiću.

jom nadnicom ne mogu osigurati ni najosnovnije životne potrebe, socijalni faktor i klasna zaoštrenost davat će poseban pečat društveno-političkim prilikama uoči nadolazećih općinskih izbora, s proljeća 1920. godine, i izbora za Ustavotvornu skupštinu u studenom te godine.

Važnost ovih socijalno-klasnih odnosa, na svoj način, uočava i veliki župan Županije zagrebačke i slobodnog grada Karlovca. U svom izvještaju od 3. siječnja 1920. godine, u kojem analizira političko kretanje prije općinskih izbora, on upravo ističe ovaj faktor«:... izborna borba i opet sa nekim iznimkama neće imati politički već eminentno socijalni karakter. Široke mase... ući će u izbornu borbu protiv ekonomski jačim i dosada privilegiranim elementima te će nastojati potonje iz općinskih odbora istisnuti.«[37]

U tim socijalnim prilikama, uz utjecaj općih revolucionarnih gibanja kad narod prihvata SRPJ(k) kao svoju partiju i u vremenu kad vladajuća buržoazija još nije stabilizirala svoju vlast, komunisti su imali veliku mogućnost djelovanja. Zahvaljujući revolucionarnom raspoloženju naroda, socijalisti, odnosno komunisti, će postići izvanredne uspjehe na izborima za općinske odbore u Dugoj Resi i Netretiću, a da se ne govori o Karlovcu gdje su komunisti dobili ne samo relativnu većinu mandata u gradskom zastupstvu, već i mjesto gradskog načelnika.[3]*

No, uz ovaj polet Partije dolaze do izražaja i njene opće slabosti. »Opterećena socijaldemokratskim nasleđem, rukovodstvo Partije nije imalo jasnu perspektivu revolucije u Jugoslaviji, nije umelo da pokret radničke klase slije s pokretom radnog seljaštva i ugnjetenih nacija«.[39]

I poslije Vukovarskog kongresa (20—24. juna 1920) Komunistička partija Jugoslavije, uz usvajanje revolucionarnog programa »za slamanje buržoaskog državnog aparata, za uništenje kapitalističkog poretka i za sovjetsku socijalističku Jugoslaviju« neće naći prave odgovore u seljačkom i nacionalnom pitanju.[40]

»Izjašnjavajući se za »nacionalno jedinstvo, kongres se faktički ogradio od masovnih akcija i pokreta nacionalno potlačenih masa. A što se tiče agrarnog pitanja, njegovi stavovi su se sveli na nagovještanje akcije za razotkrivanje buržoaske laži i prevara u vezi s agrarnom reformom i na stav da će se Partija boriti za ustupanje veleposjeda seljačkim većinama. Zadržavajući ove slabosti, Partija se u vreme kada se još odlučnije orijentisala na osvajanje vlasti lišavala i dalje dvaju moćnih saveznika — radnog seljaštva i nacionalno ugnjetenih naroda«.[41]

[37] AH, k. 926, PRZV, 6—14, 10096/1919.
[38] J. Kasun, n. dj. str. 220.
[39] Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije, Bgd. 1963. str. 60.
[40] Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije (dalje: SKJ), str. 61.
[41] Pregled istorije SKJ, str. 64.

Uz mali broj izgrađenih kadrova koji bi se mogli snalaziti u političkom radu na selu i seoskim općinama, uz opće slabosti u tim pitanjima, seljački svijet u velikom broju općina ostat će, prema raspoloživim izvorima, van domašaja komunista. U Bosiljevu, Generalskom Stolu i Perjasici svi izabrani odbornici ostat će »bez stranačke boje« kako ih označavaju službeni izvještaji.

O tome kakva je bila djelatnost građanskih stranaka na području današnje općine Duga Resa do izbora 1920. godine gotovo i nema podataka, osim nekih tragova i usamljenih ocjena kao i rezultata izbora, odnosno stranačke opredijeljenosti glasača prema tim strankama na općinskim izborima i izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine.

Prvi podatak o djelovanju Hrvatske republikanske seljačke stranke (dalje HRSS) susrećemo u već nekoliko puta spominjanom izvještaju Predsjedništva kr. kotarske oblasti u Karlovcu iz 1919. godine koji upozorava da se u općem političkom vrenju po selima općine Netretić već na početku 1919. uz utjecaj komunista iz Karlovca, vojnika iz fronte i iz »ruskog zarobljeništva« miješa i prepliće i utjecaj Radića i njegove stranke.[42]

Posebno se ističe akcija HRSS u prikupljenju potpisa kao prilog borbi stranke za njen program, što izvještaj pokazuje na primjeru Završja gdje se pojavila neka agitatorka »Iz Velikog Grđevca kotara Grubišno Polje« i koja je »dijelila nekakve Radićeve novine« i prikupila »navodno 200 potpisa« uz rezoluciju »kojom se traži da država SHS

[42] Hrvatska seljačka stranka osnovana je 1904. kao Hrvatska pučka seljačka stranka na inicijativu Antuna i Stjepana Radića. Rad na osnivanju stranke počinje kao rezultat njihova neslaganja s politikom Hrvatske stranke prava i Napredne omladine. Na sjednici proširenog privremenog odbora, krajem prosinca 1904. prihvaćen je program, a početkom siječnja 1905. donesena (je) odluka da se pristupi organizaciji stranke. Stranka polazi s gledišta o jedinstvu Srba i Hrvata (jedan narod), a Slovenci su »tako blizu te su za pravo i oni s Hrvatima jedan narod.« U državnopravnom pogledu stranka se zalagala za preuređenje Austro-Ugarske Monarhije na federativnoj osnovi, sa slavenskim obilježjem i oslonom na Rusiju. U početku je HPSS gotovo bez pažnje primljena među drugim političkim grupacijama u Hrvatskoj . . . Nakon stvaranja jugoslavenske države počinje nagli uspon stranke, koja se 1919. izjašnjava za republiku i mijenja naziv u Hrvatsku republikansku seljačku stranku (HRSS), tražeći neutralnu hrvatsku seljačku mirotvornu republiku u granicama jugoslavenske države. Stranka sudjeluje na izborima za ustavotvornu skupštinu, na kojima dobiva znatan program (nije podnesen Skupštini) sadržavao je elemente federacije i konfederacije. Stranka je iz taktičkih razloga 1924. pristupila Seljačkoj intemacionali, a početkom 1925. protiv nje je primijenjena »Obznana«, koja je ranije bila donesena radi sprečavanja komunističke djelatnosti. Nakon sporazuma s radikalima i priznanja Vidovdanskog ustava stranka mijenja naziv u Hrvatska seljačka stranka (HSS). . Nakon prekida suradnje s radikalima ubrzo je došlo do sporazuma Radića i Pribičevića i stvaranja Seljačke demokratske koalicije (SDK) 1927. ..
Nakon proglašenja apsolutističkog režima . . . krajem siječnja 1929. njeno je djelovanje zabranjeno.
U Radićevo vrijeme, kao i pod Mačekovim vodstvom, u stranci je dolazilo do cijepanja i odvajanja disidentnih grupa. U toku drugog svjetskog rata stranka se pocijepala u nekoliko struja — jedan dio surađivao je s ustaškim pokretom, drugi dio bio je uz emigrantsku vladu, treći dio pridružio se narodnooslobodilačkom pokretu. Grupa oko Mačeka propagirala je politiku čekanja, koje je pravi smisao bio nastojanje da se sprečava opredjeljenje članova za oslobodilačku borbu i Narodnooslobodilački pokret. U tom dijelu pristaša HSS potkraj 1942. i početkom 1943. dolazi do dinamičkog procesa diferenciranja i masovnog opredjeljivanja za NOP.« (Lj. Boban: Maček i politika HSS 1928—1941, druga knjiga, str. 444).

bude republika«.[43] Očito da socijalno-politička vrenja u ovom kraju Radić nastoji iskoristiti upravo na početku 1919. kada se obraća Mirovnoj konferenciji u Parizu, ističući prava hrvatskog naroda na samoodređenje i pravo na slobodno ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom, i kada u sukobu s nastalom velikosrpskom hegemonijom polazi »od hrvatske državne tradicije, ukorijenjenih ustanova i hrvatskog narodnog individualiteta, izjašnjavajući se za republikanski oblik vladavine i samostalnost federalne Hrvatske (hrvatske republikanske države) u sastavu Jugoslavije«.[44]

O djelovanju političkih stranaka na ovom području u vrijeme predizborne borbe govori nam izvještaj velikog župana grada Karlovca od 13. 1. 1920. Predsjedništvu kraljevske hrvatsko-slavonske vlade u Zagrebu u kome veliki župan obavještava o »obdržavanju komunističke skupštine u Dugoj Resi 4. 1. 1920. na kojoj je govorio poznati radnički vođa iz Karlovca Milan (Mijo) Dvoržak, te da je 28. 12. 1919. održan i politički skup uz učešće klerikalno orijentiranog narodnog poslanika Perušića.[45] Prema tom izvještaju, Dvoržak je upozorio prisutne seljake« da se ne treba dati zavađati popovima i narodnom zastupniku Perušiću... već neka se seljaštvo složi sa socijalistima ako želi bolje proći«.

Isti izvještaj daje nam uvida i u odnos Dvoržaka, odnosno SRPJ (k), prema Radiću, kao što pokazuje i utjecaj Radića na seljaštvo, radi čega je možda interesantan slijedeći njegov odlomak:

»Zatim ponesen je protest u Beogradu radi zaštite trojice činovnika koje je ovdašnja tvornica danom 1. siječnja o. g. posvoma od službe odpustila, a to su: Dragutin Vrana, inžinir, Olbirih i Polak činovnici.

Bilo je nekoliko seljaka iz Barilovića koji su zahtijevali da se šalje protest u Beograd, da se narodni zastupnik iz zatvora odpusti ili presudi ako je kriv, ali ne da leži u istražnom zatvoru.[46]

Govornik Dvoržak izjavio je javno da se u Radića ne smije imati povjerenja i da protest u Beograd neće slati. Seljaci su se tome začudili i ostali šutjeti samo je jedan naglasio, da je na njega bačena ljaga radi nekih dogovora u Ljubljani sa Fogličom, a da to nije istina«.[47]

Izvještaj, kako vidimo, iznosi jasan stav Dvoržaka prema Radiću. On reagira u skladu s revolucionarnim programom Partije koja se, stupajući u Treću komunističku internacionalu, »izjasnila za nepomir-

[43] Vidi bilješku br. 27.

[44] Branko Petranović: Istorija Jugoslavije 1918—1978, NOLIT, Beograd, 1980, str. 51.

[43] Klerikalno orijentirana stranka pod nazivom Hrvatska pučka stranka pučka stranka javi jat će se u izbornim agitacijama na ovom području sve 1929, ali bez gotovo ikakvog političkog uspjeha.

[46] Radić je od ožujka 1919. do studenog 1920. u zatvoru ili pod istragom, amnestiran na dan izbora za Kostituantu 28. 11. 1920. (Opć. encikl. JLZ, jedinica — Radić).

[47] HAK, dok. RP, ku 1919/1920. god.

ili Seljačka do diktature

ljivu klasnu borbu proleteri jata, s krajnjim ciljem da se uništi kapitalizam i ostvari komunističko društvo«.[48]

S tog stanovišta Dvoržak, kao predstavnik radničke klase i izrazitiji ljevičar, i nije mogao drukčije reagirati prema Radiću kao vođi jedne seljačke stranke kojoj je »privatno vlasništvo ostalo i bilo temelj društvenog uređenja« i koja je odbacivala, u duhu načela svoje mirotvorne seljačke republike, svaki oblik nasilja i revolucije.[49]

S druge strane, seljaci su očito u dilemi između privrženosti komunistima na čiju skupštinu su i došli i simpatija prema Radiću za koga traže zaštitu i intervenciju, radi čega pokazuju zbunjenost pred stavom Dvoržaka.

Sigurno da ovaj škrti podatak iz predizborne aktivnosti 1920. ne daje pravo na neke veće zaključke. On, možda, ipak upozorava na složenost političkog prestrojavanja toga vremena.

Teško je ocijeniti koliko je seljak već tada, uoči općinskih izbora, privržen socijalnim i društvenim zahtjevima što su ih pokretali socijalisti, odnosno komunisti, prihvaćao i političku orijentaciju HRSS. U daljnjem političkom kretanju, posebno kad režim Obznanom, krajem 1920, i Zakonom o zaštiti države, 1921. glasno se distancirao od ujedinjenja na centralističko-unitarističkoj osnovi otvarajući hrvatsko pitanje u Kraljevini SHS »i u daljnjem toku političkog života zemlje predstavljao se u nosioca snažnog otpora hrvatske buržoazije srpskoj prevlasti u državi«.[50]

Na ovim općinskim izborima, kao prvoj manifestaciji glasača u novoj državi, HRSS je prisutna samo u Bariloviću kao jedinoj općini čiji se odborнički kandidati kandidiraju na listama građanskih stranaka.

Radikalna stranka kao zastupnik interesa srpske buržoazije i kao vodeća snaga »državnotvorne misli« koju vodi Nikola Pašić je druga politička stranka zastupljena na listi općinskih izbora u Bariloviću«.[51]

[48] B. Petranović: n. dj. str. 60.

[49] Bosiljka Janjatović: Politika HSS prema radničkoj klasi, Zagreb 1983. str. 152.

[50] B. Petranović: n. dj. str. 51.

[51] »Radikalna stranka (narodna radikalna stranka) osnovana je početkom 1881. To je bila prva politička stranka, s prvim pisanim programom u stranačkoj organizaciji u Srbiji. Od RS 1909. izdvojila se grupa mlađih radikala i obrazovala Samostalnu radikalnu stranku. U toku (prvog svjetskog) rata radikali su na vlasti u zajednici sa samostalnim radikalima do 1917. a zatim do stvaranja jugoslavenske države samostalno. Nakon 1918. RS je najjača politička grupacija koja igra vrlo istaknutu ulogu u cjelokupnom političkom životu. Nosilac je unitaristično-centralističke koncepcije državnog uređenja s idejnih pozicija velikosrpske hegemonije. U zajednici s Demokratskom strankom nametnula je Vidovdanski ustav. Od 24 vlade do 1929. radikali su, samostalno ili u zajednici s drugim strankama, sudjelovali u dvadeset i jednoj, od čega su predstavnici radikala u 20 slučajeva bili predsjednici vlada. Nakon Pašićeve smrti (1926) na čelo stranke došao je Aca Stojanović. Od tada počinje još intenzivniji proces raslojavanja u RS, koja je uoči drugog rata bila samo zajednički nazivnik za desetak frakcija.«

Ljubo Boban: Maček i politika HSS 1928—1941, knjiga druga, str. 448).

Rezultati izbora za općinske odbore 1920. godine bili su slijedeći:

Općina	Stranačka lista	Broj odbornika
Duga Resa[52]	SRPJ(k)	16(12)
	vanstranačka	2(6)
Netretić“	SRPJ(k)	11
Netretić	vanstranačka	11
Bosiljevo[54]	vanstranačka	24
Gen. Stol	vanstranačka	12
Perjasica	vanstranačka	15
Barilović	HRSS vanstranačka	16
Barilović	Radikalna stranka	2

Izbori za općinske odbore nisu, što bi se moglo očekivati, održani istoga dana. Svaka je općina imala svoj termin izbora počevši od 22. 3. 1920. u Bariloviću do 26. 4. 1920. u Generalskom Stolu, a u općini Bosiljevo, čini se, da su i po biračkim mjestima izbori održani u različite dane (od 7. do 10. travnja).

Razlog ovakve organizacije provedbe izbora teško je označiti, ali uzimajući u obzir događaje vezane uz konstituiranje općinskih odbora, moglo bi se reći da je ovakvu organizaciju izbora, najvjerojatnije, nametnula nejasna politička atmosfera u većini općina.

U ovo vrijeme dinamičkog političkog kretanja i rastuće zaoštrenosti, osim u Generalskom Stolu i Perjasici, bar kako govore izbori, u svim ostalim općinama nastali su, prilikom konstituiranja odbora, politički incidenti zbog ograda ili odbijanja polaganja zakletve kralju.

Kako je sam čin konstituiranja odbora prošao u Dugoj Resi objašnjeno je u izvještaju upravitelja kotara Karlovca, od 24. 4. 1920. godine, u kome, između ostalog, stoji i ovo:

»Na 18/4. 1920. održala se je u Duga Resi sjednica novoizabranog opć. odbora u svrhu konstituiranja, na koju su došli svih 18 odbornika, što ih općina broji.

Od strane oblasti prisustvovao je istoj potpisani upravitelj kotara.

[52] Raspoloživi izvori o izborima u Dugoj Resi ne iznose iste rezultate. Po izvještaju kotarskih vlasti u Karlovcu (HAK, Dok. RP k. 1. godine 1919—1920. izabrano je 12 odbornika komunista i 6 odbornika s vanstranačke liste, a po drugom izvoru »Nova istina« br. 67, Zgb. 1920. (prema knjizi: Komunistička partija Jugoslavije 1919—1941, Izabrani dokumenti, Škol. knjiga, Zgb. 1959) izabrano je 16 odbornika komunista. Budući da je bilo 18 odbornika, ovdje su uzeta, u rekonstrukciji rezultata, u obzir oba izvora, otud rezultati u zagradama.

» AH, k. 956, PRZV, 100096/1919.

[54] AIHRPH, XXIII/253 (rezultati za op. Bosiljevo, Generalski Stol, Perjasicu i Barilović).

Kod poziva da odbornici polože propisanu službenu zakletvu, odmah se diglo 12 odbornika komunista (trećina tvornički radnici) te je jedan od njih pročitao nekakvu deklaraciju kojom se načelno izjavljuju protivnicima monarhističkog državnog ustrojstva, a dosljedno tome i polaganju prisege monarhu, ali jer neće sudjelovati u općinskoj upravi, to se pokoravaju sili i prisegu da će položiti.

Izaslanik oblasti nije primio te njihove deklaracije, jer da zakon ni ministarska Uredba od 1. 11. 1919. ne poznaje nikakvih uvjeta, protesta, ili drugih kakvih ograničenja kod polaganja zakletve, te je nakon pobližeg objašnjenja upozorio sve odbornike da će ih zaprisegnuti tek onda, ako odustanu od svih primjedaba, na što su isti pristali, odustali od ograda, te su propisanu zakletvu položili i komunisti i ostalih 6 odbornika za koje se može reći da su politički neopredijeljeni«.[55]

Dok je izborni postupak pokazao relativnu demokratičnost i tolerantnost, konstituirajuća sjednica označava već početak bezobzirnog ograničavanja slobode političkih uvjerenja i najavu obračuna s komunistima koju će vlast provesti već na kraju ove godine.

U općini Netretić izbori su obavljeni, ali općinski odbor nije konstituiran i nije funkcionirao ni u slijedećoj godini.

Veliki župan govori o tom problemu u svom izvještaju od 24. listopada 1921. br. 2193 u predmetu »Općinski odbori, razrešenje« navodeći: »da zbog toga, što izabrani općinski odbornici nisu htjeli položiti prisegu, te su stoga odborničke dužnosti razriješeni« pa »ne funkcionišu sada općinski odbori i to:... Draganići, Netretić i Rečica, kotara karlovačkog«.[56]

Prema dokumentima takvo stanje produžava se i u 1922. godini. To se vidi i iz izvještaja Velikog župana Pokrajinskoj upravi, odjeljenju za unutrašnje poslove, od 17. srpnja 1922, u kome stoji: »da za sada ne funkcionišu općinski odbori... Netretić, Rečica i Jaškovo kotara Karlovac«.[57]

Gotovo isto stanje je i u općini Bosiljevo. Od 1698 upisanih glasača, glasalo je svega 442 ili 26%. Izabrano je 24 odbornika i svi »bez stranačke boje« kako kaže izvještaj, ali uz napomenu da je »odbor raspušten radi uskraćene prisege«.[58]

Čini se da su ovdje ponovljeni izbori u slijedećoj godini, jer veliki župan 11. studenog 1921. opet izvještava da u općini Bosiljevo »svi odbornici nisu htjeli položiti prisegu...«, a onda ističe«: »Nijedan od ovih odbornika nije se pokazao pripravnim naknadno položiti prisegu«.

Veliki župan se ne nada brzom razrješenju ovog stanja, zato upozorava: »Novi izbor još nije utvrđen, jer je sigurno da novoizabrani

[55] HAK, k. 1, godina 1919/J920, Dok. RP, Konstituiranje opć. odbora u Dugoj Resi.
* AIHRPH, grupa XXIII, br. 231.
[57] Isto.
[58] Vidi bilješku br. 54.

odbornici ne bi opet položili prisegu. Treba sačekati zgodnije vrijeme«.[59] Međutim, političke prilike se nisu mijenjale pa je Veliki župan morao opet 7. rujna 1922. izvijestiti da se »općinsko zastupstvo u Bosiljevu moralo ponovno raspustiti, jer nije htjelo prisegu položiti«.[60]

Ako ovo sadašnje političko stanje u Bosiljevu uporedimo s političkim raspoloženjem kakvo je bilo 10. studenog 1918. kada je, kako to stoji u zapisniku na narodnoj skupštini prisustvovalo »do pet stotina« žitelja i na kojoj je glavni govornik slavio oslobođenje i stvaranje »male nam Jugoslavenske države«, onda je očito da je u 1919. i 1920. godini došlo do uočljivih promjena koje govore da ova sredina nije zadovoljna vladajućim režimom.[61]

U općini Barilovići izbori su obavljeni 2. ožujka 1920. godine. Od 2.290 izbornika glasalo je 594 ili 25,9%.

U već spomenutom izvještaju velikog župana od 11. studenog 1920. godine u kojem se obrazlaže zašto ne funkcioniraju općinski odbori, za ovaj odbor se kaže: »U općini Barilović s razloga, što 15 općinskih odbornika je uskratilo ' položenje prisege. Isti su po kotarskoj oblasti u Vojniću razriješeni svoje službe, ova odluka potvrđena je rešenjem županijske oblasti 19. kolovoza 1921. Nijedan od ovih odbornika nije se izjasnio da je pripravan položiti naknadno prisegu«.[62]

U ovom vremenu, kad se očekuju izbori za Ustavotvornu skupštinu, koja treba definirati osnove državnog ustrojstva, političku napetost koja je donijela apstinencija općinskih odbornika po ovim općinama pogoršala je i izmjena novca, a posebno žigosanje stoke na ovom području. Nepovoljan odnos krune i dinara (4 : 1), koji je išao na štetu krajeva gdje je bila u upotrebi kruna, uz uvođenje nekih novih sitnijih poreza uobičajenih u Srbiji, a nepoznatih narodu Hrvatske, tokom 1919. i 1920. godine, doveli su do povećanja poreza što je uznemirujuće djelovalo naročito na selu, pa je bilo slučajeva da je stanovništvo pojedinih općina odbijalo plaćati bilo kakve poreze.

Upravo radi tih problema veliki župan svojim dopisom od 27. listopada 1920. upozorava Kr. kotarsku oblast u Karlovcu da se »narodu na shodan način rastumači uzroke povišenja. Osobito neka upozore na činjenicu da je to povišenje bezuvjetno nužno već obzirom i na odnos krune i dinara, da su veće potrebe nastale, da se država nalazi u teškom financijskom položaju«.[63]

Svim ovim nezadovoljstvima u vrijeme izborne borbe početkom septembra 1920. pridružuju se u Hrvatskoj i seljačke bune, koje su zahvatile bjelovarsku, varaždinsku i zagrebačku županiju. Seljaci su pružili

[59] Isto.
[60] Isto.
[61] AH, N. V. SHS, k. 10, br. 205.
[62] AIHRPH, XXIII, br. 253.
[63] Isto.

oružani otpor vojsci i žandarmeriji. »Pobuna je izbila povodom žigosanja i rekviriranja konja, ali je, u stvari, bila izraz dubokog nezadovoljstva seljaka političkim i ekonomskim stanjem, izraz borbe protiv nacionalnog ugnjetavanja«.[54]

Iako žigosanje stoke ovdje nije izazvalo veće i opasnije incidente, režim povodom ovih događaja u Hrvatskoj traži hitne obavijesti o stanju među seljaštvom i sa ovoga područja. U vezi s tim Mate Belavić, povjerenik Općinskog poglavarstva u Dugoj Resi, svojim dopisom od 2. studenoga 1920. u predmetu »Popis i žigosanje stoke i komore za općinu Duga Resa«, izvještava:

»... u području ove općine (je) podpuni mir i red, te prigodom popisa koji se obavljao po selima, nije se ništa neugodno dogodilo, već kasnije, kada je popis po selima dovršen, opažalo se je među narodom nezadovoljstvo i da je bilo došlo do žigosanja blaga mogo bi se lahko dogoditi neki nemir, jer su se počele širiti glasine, da se blago u onim mjestima gdje je žigosanje započelo-vlastnicima oduzima, pa vlastnici počeli blago prodavati samo da nešto spase, a to je dokaz straha i nepovjerenje«.[65]

Dva mjeseca kasnije Mate Belavić se svojim dopisom od 30. prosinca 1920. ponovno obraćao nadležnim u Karlovcu i predlaže da bi se izbjegao nesporazum i eventualni nemiri, »da se popis stoke i komore obavlja po prijašnjem običaju bez ikakvog žigosanja«. Isto tako predlaže da se za konje koje odabere vojska za svoje potrebe kod »preuzeća« dade gotov novac« »jer se je tako prije radilo«.[66]

U ovakvo stanje na selu, poseban pečat prilikama na ovom području dali su i radnici Tvornice u Dugoj Resi koji 7. 6. 1920. stupaju u tromjesečni štrajk, s trajanjem sve do 9. rujna.

U Dugoj Resi sve je u mobilnom stanju-tvornička straža, žandarmerija, općinska uprava, pošta. Uprava tvornice i vlast režima neprestano izmjenjuju izvještaje, naredbe, uputstva vezana uz ovaj štrajk i ovaj značajan privredni punkt.[67] Političko raspoloženje se naglo promijenilo. Opće oduševljenje stvaranjem velike slavenske države na Balkanu je splasnulo. Na političkoj sceni javili su se otpori, politička apstinencija i nepriznavanje režimskih odluka.

U takvim prilikama održavaju se i izbori za Ustavotvornu skupštinu 28. 11. 1920. godine.

Deset dana prije izbora Mate Belavić u ime Općinskog poglavarstva u izvještaju od 18. 11. 1920. pokušava okarakterizirati predizboma politička kretanja u općini Duga Resa.

[64] Pregled istorije SKJ, str. 66.
[65] HAK, Kr. kotarska obi. k. godine 1920.
[66] Isto.
[67] T. Majetić, Đ. Zatezalo: n. dj. str. 104, 105.

On smatra da je »većina seljaka« slabo orijentirana i da se »ne zna u ovoj vrvolici stranaka snaći«, Zato on misli da »mnogo seljaka neće doći na glasanje, a oni koji dođu na izbor, glasat će onamo, kamo ih odvuče struja većine na izboru«.

U nastavku izvještaja Belavić ističe da je održan komunistički zbor u Belaju, ali da je u agitaciji najagilnija »klerikalna, tj. Seljačka pučka stranka« na kojoj je uspjeh »dosta slab«. Ipak, prema političkom kretanju u narodu, zaključuje on da u »novije vrijeme ... seljaštvo naginje Radićevoj stranci«.[62]

Na izborima učetvuje mnogo stranaka (u kotaru Ogulin, Vojnić i Vrbovsko 8, a u kotaru Karlovac 9) pa spomenuta opaska da se seljak slabo snalazi u ovoj »vrvolici stranaka« ima zaista svoje pravo značenje.

Nastupajući u frontu radničkih stranaka, KPJ je na izborima u općini Duga Resa, postigla vidan uspjeh. Na biračkom mjestu u Dugoj Resi KPJ je dobila 108 glasova, u Zvečaju 1. U ostalim općinama, uz izrazitiji broj glasova u Netretiću i uz svega nekoliko glasova u ostalim općinama, ona glasove prepušta građanskim strankama.

Na ovim izborima nastupa i Socijaldemokratska stranka kao dio oportunističkog desnog krila u radničkom pokretu. No, ona dobiva svega 3 glasa (2 u Dugoj Resi i 1 u Netretiću), što očito potvrđuje da ovdje nije imala podršku i da je radnički pokret u Dugoj Resi čvrsto vezan uz program KPJ donesen prije pet mjeseci na Vukovarskom kongresu.

Dok KPJ nastupa u duhu svog programa sa zahtjevom za suštinskim promjenama društvenih odnosa, građanske stranke nastupaju uglavnom s programima koji pod plaštem centralističkog ili federalističkog uređenja države vode borbu za podjelu vlasti u ime interesa pojedinih grupacija.

Hrvatska republikanska seljačka stranka svojim anticentralističkim programom neutralne hrvatske seljačke mirotvorne republike u okviru Jugoslavije dobiva na ovim izborima najveći odaziv birača.

Osim HRSS od građanskih stranaka zapaženiji uspjeh postiže Radikalna i Demokratska stranka, koje u ovom državnopravnom provizoriju predstavljaju glavnu državnotvornu političku snagu.

Uspjeh i djelovanje Demokratske stranke na ovom području, kao i u cijeloj Hrvatskoj, uglavnom je vezan uz ličnost Svetozara Pribičevića koji je u tom vremenu, uz »Nikolu Pašića u srpskom centralističko-unitarističkom frontu«, imao »istaknutu ulogu« u završnoj fazi ujedinjenja, i neposrednoj borbi za donošenje Vidovdanskog ustava... nepokolebljivo zastupajući stav o »integralnom narodnom jedinstvu«, stav pod čijem se ideološkim plaštem skrivalo, između ostalog, osjećanje

[68] HAK, Kr. kotarska oblast, k. godina 1920.

slabosti srpske »prečanske« buržoazije u njenom samostalnom odmeravanju s jačom hrvatskom suparnicom«.[69]

S te osnove i na ovom području učestvovat će na izborima, bez veće konkurencije, i Radikalna stranka i Demokratska stranka, s tim da će Demokratska stranka, dobiti nešto više glacova, uglavnom zahvaljujući neposrednijem utjecaju sljedbenika Svetozara Pribičevića.[70]

Uz ove građanske stranke zapažen uspjeh, gotovo podjednako raspoređen po svim općinama, postiže na ovim izborima i Hrvatska zajednica, »formalno kao savez stranaka i grupa, a stvarno kao jedinstvena stranka« koja je nastala u ljeto 1919. godine »uglavnom ujedinjenjem Starčevićeve stranke prava i Napredne demokratske stranke«.

»U početku uglavnom unitaristi, zajedničari su se u Ustavotvornoj skupštini izjasnili za federaciju ... Pred usvajanje Vidovdanskog ustava napustili su Ustavotvornu skupštinu i pristupili Hrvatskom bloku«.[71]

Kako je okupljala uglavnom »gradsku buržoaziju i dio inteligencije«, najvjerojatnije da je na ovom području, dobila podršku u učiteljstvu i drugim predstavnicima lokalne inteligencije, te među predstavnicima sitne buržoazije po općinskim centrima.

To su uglavnom građanske političke stranke i njihove političke orijentacije koje su uz KPJ na području današnje općine Duga Resa u to vrijeme, a i kasnije, imale utjecaja na politička kretanja u ovoj sredini.

Ostale političke stranke, iako će se neke od njih javljati i na budućim izborima, neće nikada postići značajniji politički utjecaj. Među takve političke orijentacije spada i Seljački savez koji dobiva na cijelom području 30 glasova, zatim klerikalna Hrvatska seljačka pučka stranka koja ovog puta izlazi s listom samo u općini Duga Resa i Netretić (kotar Karlovac) i koja dobiva svega 15 glasova. Na ovim izborima s jednako beznačajnim uspjehom nastupa i Hrvatska stranka prava koja u svih šest općina dobiva 26 glasova.[72]

[69] B. Petranović: n. dj. str. 50.

[70] Demokratska stranka nastala je ujedinjavanjem više političkih stranaka i grupa. Najprije . . . 1919. . . pod zajedničkim nazivom Državotvorna stranka Srba, Hrvata i Slovenaca. Nakon donošenja stranačkog statuta 1920. naziva se Demokratska stranka. Heterogena od samog početka ona će se u daljem razvoju stalno cijepati i osipati. U svojoj programskoj orijentaciji polazila je od integralnog jugoslavenstva i centralističke državne organizacije . . . Od 1922. otvara se sukob između Davidovićeve i Pribičevićeve grupe, koji završava i formalnim odvajanjem Pribičevićeve grupe. Okosnica Pribičevićeve Samostalne demokratske stranke činila je bivša Hrvatsko-srpska koalicija, a Davidovićeve Demokratske stranke činila je bivša Samostalna radikalna stranka. Nakon tog razdvajanja Davidovićeva DS izgubila je općejugoslavensko obilježje i njen se utjecaj sveo uglavnom na Srbiju, iako je svojih organizacija imala i u drugim krajevima. (Lj. Boban: n. dj. 11/443).

[71] Lj. Boban: n. dj. 11/445.

[72] Hrvatska stranka prava vodi porijeklo iz pravaške stranke kojoj je na čelu bio Josip Frank (otud i naziv za tu pravašku orijentaciju »frankovci«). Stranka je bila protivna stvaranju zajedničke jugoslavenske države, ali je, uslijed razvoja događaja, u Hrvatskom

Rezultati izbora za Ustavotvornu skupštinu održani 28. studenog 1920. godine bili su slijedeći:

Općina	Br. birača	Br. glas.	Demokrat. stranka	KPJ	Radikal. stranka	Hrvat. zajed.	HRSS
Duga Resa	1044	553	12	109	4	25	198
Netretić	4038	1509	21	17	5	18	1426
G. Stol	924	417	42	8	4	24	303
Barilović	2225	1050	19	4	67	14	954
Perjasica	771	415	263	3	129	17	1
Bosiljevo	1527	882	—	2	3	25	847

Ovim izborima za Ustavotvornu skupštinu, proglašenjem nametnutog Vidovdanskog ustava te obračunom s KPJ najprije Obznanom, a onda Zakonom o zaštiti države — završava prvi period povijesti stare Jugoslavije.

Karlovački list »Narodni glas« čije stavove srećemo i u dugoreškoj sredini, vrlo kritički prikazuje društveno-političko stanje u ovom vremenu zasjedanja Ustavotvorne skupštine i donošenja Vidovdanskog ustava.

U ime Jugoslavenskog nezavisnog socijalno-političkog kluba »Narodni glas« vrlo kritički govori o radikalima i demokratima, »tobožnjim«, kako ih označava list, »državotvorcima« koji vjeruju »da će na bajonetama izgraditi jedinstvo države« i kojima je »uspjelo da ono oduševljenje, koje je čitavim narodom bilo zavladalo prigodom oslobođenja, pretvore u skrajnje nezadovoljstvo«.[74]

S očitom osudom takve politike list aludira i na odnos režima prema KPJ i komunistima, te upozorava: »I takav sistem koji »ujedinjenje« hoće da sprovode s pomoću sile, ne može da egzistira bez kojekakvih »Obznana«, naređenja i zabrana«.[75]

saboru, 29. 10. 1918. objavila svoje raspuštanje. Međutim, stranka je svoje djelovanje obnovila 1919. objavivši program u kome se traži stvaranje samostalne hrvatske države na temelju hrvatskog državnog prava. Na čelu stranke bio je dr Vladimir Prebeg, a zatim dr Ante Pavelić (kasnije ustaški poglavnik). Stranka je bila bez značajnijeg udjela u političkom životu (na parlamentarnim izborima 1923. nije dobila ni jedan mandat). HSP bila je u Hrvatskom bloku, u kome se protivila sporazumijevanju s Beogradom, zbog čega je na prijedlog Radića bila iz Bloka izbačena... Vodstvo HSP održavalo je veze s radikalima (1922—1925) i pregovaralo o suradnji koja je trebala biti ostvarena na račun Radićeve stranke. . . Nakon atentata u Skupštini, stranka *iz* konfrotacije s HSS prelazi na suradnju s njom. Iz redova HSP, uoči i nakon proglašenja apsolutističkog režima, regrutiraju se nosioci ekstremno separatističkih težnji i akcija, te je znatan dio pristaša te stranke pristupio ustaškom pokretu«. (Lj. Boban: n. dj. str. 11/445).

[73] Statistički ured SR Hrvatske, inv. br. 9. 313.

[74] »Narodni glas« br. 14, od 7. aprila 1921.

[75] »Narodni glas« od 2. juna 1921.

S druge strane »Narodni glas« se okomljuje i na Radića koji zauzima »besmisleno stajalište: mi ne priznamo Konstituantu, ne priznajemo Ustav, ne priznajemo ništa, i zato — ostajemo kod kuće«.

Uočavajući da je Radić umio da »ta velika kretanja seljačkog svijeta u Hrvatskoj, koje je samo za sebe simpatično, svrati na put »na kojem će ga, po ocjeni lista«, snaći samo razočaranje i nevolje« te uočavajući da se toj Radićevoj orijentaciji priljubljuje i Hrvatska zajednica, list upozorava i na ulogu frankovaca koji cijeloj toj opoziciji u Hrvatskoj nastoje dati svoj »sramni biljeg«.[76]

U tim prilikama kad se ne vodi politika »plemenske snošljivosti« i razumijevanja, ni Ustav, komentira »Narodni glas« od 14. jula 1921. godine, nije ništa drugo nego »djelo stvoreno ... protivno volji ogromne većine naroda« koje »nije moglo donijeti ni rad, ni mira, ni zadovoljstva«.

Ovaj sud o tadašnjim političkim prilikama list razočarano zaključuje: »Malaksalost i klonulost kao da se već opaža i u rijetkim redovima poštenih i razumnih jugoslavenskih patriota, koji kao da postaju sve to nemoćniji, da zaustave tok žalosnih ovih događaja«.

Djelovanje političkih stranaka na ovom području od Vidovdanskog ustava do šestojanuarske diktature 1929. godine

Politički život na teritoriju današnje općine Duga Resa će i u slijedećem periodu, koji počinje uvođenjem parlamentarizma 1921. godine, a završava uvođenjem diktature 1929. godine, nositi svoja osnovna ob U lježja: utjecaj radničkog i komunističkog pokreta sa središtem u Tvornici u Dugoj Resi i jak utjecaj građanskih stranaka, u prvom redu HRSS, u općinama sa seoskim stanovništvom.

Oslonivši se u prvom redu na svoje vlastite snage, uz pomoć najuglednijih komunista i revolucionara toga vremena Đure Salaja, Ivana Kmdelja i Đure Đakovića, komunisti Duge Rese će i u ovom periodu, usprkos ilegalnih uvjeta i progona, uspješno organizirati i predvoditi radnike u oštroj klasnoj borbi koja je po svom značenju prelazila lokalne okvire i bila zapažena ne samo u Hrvatskoj, već i u radničkim organizacijama cijele zemlje.

Uporedo, boreći se s kapitalistima u akcijama tarifnog pokreta ili pokretanjem niza štrajkova, komunisti Duge Rese će istovremeno voditi isto tako upornu borbu i radi očuvanja svog utjecaja na sindikalni pokret, sprečavajući konstantne pokušaje socijaldemokrata, odnosno socijalista, da radničkom pokretu u Dugoj Resi nametnu svoju oportu-

[76] Isto.

nističku i reformističku poziciju.[77] No, uz ove uspjehe i veliku pažnju posvećenu klasnoj borbi u redovima radničke klase u Tvornici Duge Rese, izostao je utjecaj komunista na seljaštvo i ostale slojeve ove sredine. I to baš u vrijeme kada su građanske stranke svojim nacionalnim programima ostvarivale odlučujući utjecaj.

Da bismo shvatili to stanje, treba se prisjetiti da KPJ u to vrijeme »nije imala svoju široku političku platformu koja bi bila okrenuta ne samo radničkoj klasi nego svim onim snagama« koj~ su se borile protiv vladajućeg režima. »Partija još nije shvatila da je Jugoslavija mnogonacionalna država i da su pokreti nacionalno ugnjetenih naroda prvorazredni činilac u borbi protiv velikosrpske hegemonije i buržoaske vladavine uopšte«.[78]

Na izborima za narodne poslanike, održanim 18. ožujka 1923. godine, NRPJ najviše glasova dobiva u Dugoj Resi što neosporno potvrđuje da su to radnički glasovi među kojima komunisti najaktivnije djeluju.

Očit neuspjeh pretrpjela je na izborima lista Socijalističke partije Jugoslavije, osnovane krajem 1921. godine, kao reformistička i prorežimska organizacija u radničkom pokretu. Ona je dobila simbolički broj glasova (nastupila je samo u kotaru Karlovac i dobila u Dugoj Resi 1 glas, a u Netretiću 2). To očito govori da socijaldemokratska orijentacija u radničkom pokretu Duge Rese nema odziva i da komunisti ovdje imaju odlučujući utjecaj na radničku klasu.

Ovi izbori i uspjeh koji je NRPJ postigla na njima u ovoj sredini očito potvrđuje da komunisti u ovom vremenu imaju odlučujući utjecaj na radnike u odnosu na socijaliste, ali oni isto tako potvrđuju da im predstoji još velika politička borba da bi takav politički utjecaj proširili na široke narodne slojeve van radničkog pokreta.

S druge strane, režimske političke stranke i njihova vlada očito osjećaju da su u ovom vremenu učvrstile vlast. Odluke vlade se provode autoritativno, a za svaki nesporazum i protest prema tim odlukama vlada posiže za prijetećim sankcijama. To vidimo i na primjeru još uvijek aktualnog popisa stoke.

Kraljevska kotarska oblast 19. 8. 1921. upućuje dopis Župnom uredu Sv. Petra, radi objave narodu, u kojem se kaže da će se »u septembru 1921. godine nastaviti popis i pregled stoke i komore za potrebe vojske, koji je prošle godine bio otpočeo pa uslijed poznatih događaja u Hrvatskoj privremeno obustavljen«. No, uz ovu obavijest slijedi i prijeteći dio naredbe ministra unutrašnjih poslova: »U slučaju da pojedina lica pokušaju da ovaj popis iskoriste u cilju antidržavne propagande — primeniti protiv njih zakon o zaštiti javne bezbednosti«.[79]

« Pregled istorije SKJ, str. 105.
" 2upni ured P. Mrežnički, arhiva godine 1921.

[77] Vidi u ovoj knjizi rad dr Bosiljke Janjatović: Sindikalni rad u Dugoj Resi između dva svjetska rata.

No, ovo posizanje za silom u odnosu prema seljaku uz svježa nezadovoljstva povodom promjene novca, nezadovoljstva s poreznim sistemom, ekscesa u vojsci u toku prilagođavanja novom stanju, i još uvijek aktualnog problema popisa stoke — stvarao je između vladajućeg režima i sela takve odnose koji su seljaka naprosto gurali u front Radićeve HRSS koja je režimskoj politici u Hrvatskoj iz redova građanske opozicije davala najžešći otpor. Samo u tim odnosima može se shvatiti nagli porast utjecaja HRSS i na ovom području.

Ako se pri tome ima u vidu da je vladajući režim Obznanom i Zakonom o zaštiti države onemogućio bilo kakvo javno djelovanje komunista, onda je shvatljivije, i za ovu sredinu, a posebno za Dugu Resu, da su Radićeve parole o »mirotvornoj seljačkoj republici«, parole »protiv gospode«, o veličanju Matije Gupca i njegove seljačke borbe, parole o federativnom uređenju države, o veličanju slavenstva i jugoslavenstva, a posebno isticanje sloge Hrvata i Srba — mogle biti privlačne za široke slojeve bez obzira na njegovu »seljačku republiku« kao programski romantizam, nerealnost i stvarni politički konzervatizam.

Ova promjena nastala je, najvjerojatnije, zahvaljujući zaokretu u političkoj borbi Svetozara Pribičevića koji se u tom času približava radikalima radi sukoba s Davidovićem u pogledu aktualnih političkih pitanja, a posebno radi neslaganja u politici prema opoziciji u Hrvatskoj kojoj se Davidović tada približio.

Ovo razilaženje će 1924. dovesti i do formalne podjele kada će Pribičević osnovati zasebnu političku organizaciju-Samostalnu demokratsku stranku (dalje: SDS).[80]

Uz političke stranke koje su postigle beznačajne rezultate, kao Hrvatska stranka prava sa 8 glasova, Jugoslavenska zajednica s 18 glasova, te Hrvatska pučka stranka s 23 glasa, značajan uspjeh po općinama, prema stranačkim listama i njihovim nosiocima po izbornim okruzima, postigle su ove stranke:[81]

[80] Samostalna demokratska stranka nastala je u ožujku 1924. kad se grupa poslanika oko Pribičevića odvojila od Demokratske stranke i osnovala samostalnu stranku.. . Do izdvajanja je došlo zbog neslaganja s politikom Davidovićeva krila DS u pitanju provođenja Vidovdanskog ustava. Dok je Davidović bio za elastičniju politiku pa i djelomičnu reviziju Ustava, Pribičević je bio za strogo provođenje centralističke koncepcije i nepomirljivost prema Radićevoj stranci. Jednovremeno s odvajanjem od DS, Pribičevićeva grupa sklopila je koaliciju s radikalima. . . Sporazumom s Radićem radikali su otkazali suradnju sa samostalcima, koji su se od tada našli u opoziciji. Nakon Radićeva razlaza s radikalima, početkom 1927. došlo je do sporazuma Radića i Pribičevića o stvaranju Seljačko-demokratske koalicije u studenom 1927. Nakon atentata i Skupštini, samostalci se u okviru SDK čvršće vezuju s Hrvatskom seljačkom strankom. Od tada počinje i diferencijacija u stranci, koja se naročito pojačava nakon uvođenja apsolutističkog režima. Dio samostalaca u opoziciji je slijedio Pribičevića i postupno evoluirao prema federalističkoj koncepciji, dok je jedan dio prišao režimu. Dio stranačkih pristaša bio je protiv apsolutističkog režima, ali se nije pridružio Pribičeviću. .. Stranka je u okviru SDK sudjelovala u vladi Cvetković-Maček, te u vladi generala Simovića. U toku rata veći broj njenih pristaša pridružio se narodnooslobodilačkom pokretu.«
(Lj. Boban: n. dj. str. 11/448)

[81] Statistički ured SR Hrvatske, inv. br. 9 313.

Zagrebački izborni okrug	Broj gla-sova	'Demokrat. stranka	Radikalna stranka	HRSS	NRPJ
		E. Lukinić	B. Peleš	J. Valečić	M. Mlinarić
Duga Resa	653	26	4	555	66
Netretić	1445	17	3	1404	11
Modruško-rij. izborni okrug		**S.** Budisavljević	M. Grba	D. Dobrinić	I. Majnarić
Barilović	1299	33	85	1165	6
Perjasica	651	236	392	16	7
Bosiljevo	960	2	2	934	6
Gen. Stol	496	17	15	454	6
UKUPNO:	5504	331	501	4528	102
U postotku		6%	9,10%	82,25%	1,47%

»Usprkos progonima, NRPJ je dobila 24 321 (1,1% svih glasova), ali nijedan poslanički mandat. Rukovodstvo KPJ takav izborni rezultat ocijenilo je kao neuspjeh i iz tog izvelo zaključak da se mora još upornije raditi na izgrađivanju organizacije NRPJ i političkom izgrađivanju radnih masa. Uspjeh nacionalnih građanskih stranaka na tim izborima u Hrvatskoj, Sloveniji i Crnoj Gori uticao je na komuniste da ozbiljno razmotre stav Partije u nacionalnom pitanju, njen odnos prema nacionalnom pokretu, i da otud izvuku odgovarajuće zaključke.«[82]

Ovim poticajem i osjećajem potrebe članstva da se na ovo pitanje dadu odgovori, »krajem maja počela je preko štampe NRPJ javna diskusija o nacionalnom pitanju« u kojoj su učestvovali najveći autoriteti komunističkog pokreta Jugoslavije.[83]

U traženju odgovora na ovo pitanje Partija najprije na svojoj Trećoj konferenciji početkom siječnja 1924. napušta »unitaristička shvatanja (koja negiraju nacionalnu individualnost jugoslavenskih naroda u ime tzv. nacionalnog jedinstva i »čiste klasne borbe«), okreće se idejama federalizma i reafirmiše marksističko stanovište (prema kome je rešavanje nacionalnog pitanja moguće jedino kao sastavni deo proleterske revolucije).. .«[M]

Ali to gledište, usvojeno na III konferenciji KPJ, da stvaranje Jugoslavije leži u pravcu istorijskog progresa i da je u interesu klasne borbe proleterijata, s tim da se zajednička država mora zasnivati na

[82] Pregled istorije SKJ, str. 107.
[13] Isto.
[84] Živko Surčulija: Društvena anatomija nacionalizma, NIP »Mladost«, Beograd, str. 247.

osnovi dobrovoljnog saveza i potpune ravnopravnosti, odbacila je Ko* mintema i istakla da se parola samoopredjeljenja »mora izraziti u formi izdvajanja Hrvatske, Slovenije i Makedonije iz sastava Jugoslavije«.[25]

Donoseći ovakvu odluku Kominterna je polazila od postavke da je Jugoslavija isključivo »tvorevina zapadnoevropskog imperijalizma« i da je treba razbiti. Ona nije uzimala u obzir činjenicu da je Jugoslavija i rezultat nacionalnooslobodilačkih težnji i borbe jugoslavenskih naroda, a ni to da je njihovo ujedinjenje u jednu državu omogućilo organizovanje radničke klase i ostalih naprednih snaga na širem planu radi borbe za socijalizam. Stoga je stav Kominterne bio pogrešan. »Rasparčavanje Jugoslavije otežalo bi borbu radničke klase, a olakšalo nastojanje imperijalističkih krugova susjednih zemalja da porobe narode Jugoslavije. Takav stav Kominterne i, naročito, njegova docnija razrada u rezoluciji IV kongresa KPJ (1928) doprinele su da je Partija u tom pogledu lutala sve dok na plenarnoj sednici CK KPJ (Split 1935) nije podrobno pretresla svoj nacionalni program i odlučno se izjasnila za ovaj stav u pogledu Jugoslavije kao zajedničke države koji je bio u suštini sadržan u Rezoluciji III konferencije KPJ«.[86]

U tim prilikama, uz oštre sukobe frakcija u redovima Partije u tom vremenu, politička aktivnost komunističkog i radničkog pokreta u Dugoj Resi ostat će i dalje u okvirima klasne borbe radnika u Tvornici Duga Resa s neznatnim utjecajem na narod predstavljenog u seljaštvu ovoga područja. O tom nam svjedoči Herman Furlan i sam, u nešto kasnijem periodu, aktivista komunističkog pokreta u Dugoj Resi koji je o tom problemu zapisao i ovo:

»Iako je pretežni dio radnika zaposlenih u Pamučnoj industriji bio sa sela, veza između organiziranih radnika i siromašnog seljaštva bila je slaba ili nikakva.

Čvrsto i dobro organizirane veze gotovo nisu postojale punih 15 do 20 godina iza prvog svjetskog rata. To je bila opća karakteristika u cijeloj zemlji pa se to u punoj mjeri osjetilo i na teritoriju općine Duga Resa.[87]

Ova konstatacija, iako se može činiti prekategorična, upućuje na jedno objektivno stanje kakvo se izražava i na izborima 1925. i 1927. godine. Oštra klasna borba tvorničkih radnika u Dugoj Resi i kadrovi predani toj borbi izražavaju tu svoju klasnu svijest i u političkoj borbi na ovim izborima, dajući svoj glas radničkoj listi čiji je nosilac Ivan Krndelj, jedan od najpoznatijih partijskih političkih radnika toga vremena.

S druge strane zaoštrenost u taboru građanskih stranaka i njihova borba za vlast, koja poprima izrazito nacionalno obilježje, zaokuplja

[u] Isto.
[u] Pregled istorije SKJ, str. 116, 117.
[17] Herman Furlan: Osnivanje i djelatnost organizacije K.PH u Dugoj Resi do travnja 1941. godine, HAK Zbornik 1, str. 171.

i široke narodne slojeve što će na neki način pokazati i političke napetosti tokom izbora za narodne poslanike od 8. 2. 1925. godine koje provodi vlada Pašić-Pribičević.

Zaoštravanje atmosfere na ovim izborima pridonosi i pokušaj režima da onemogući HRSS kao svog najozbiljnijeg protivnika.

Veliki uspjeh što ga je HRSS postigla na izborima 1923. godine (474 000 glasova), Stjepan Radić je proglasio »plebiscitom hrvatskog naroda«. Ali kako i uz taj uspjeh, opiranjem monarhije i radikala Radić nije dobio zadovoljavajuće rješenje o »učešću u vlasti« poslije uzaludnog pokušaja u Londonu, »on je otišao u Moskvu« da traži podršku »i 1. maja 1924. pristupio Seljačkoj internacionali«.[88]

»Iako je to bio običan politički manevar, izveden radi pritiska na velikosrpske hegemoniste, ta vest je pokrenula vladu na oštre mjere protiv HRSS. Stranka je decembra 1924. stavljena pod udar Obznane, a Stjepan Radić uhapšen.«[89]

No, i uz tu odluku o zabrani HRSS i uz određeno kolebanje i taktiziranje s nadom da će, pod pritiskom vladinih mjera, na izborima uslijediti potpuni poraz te stranke, vlada je dozvolila da ranije utvrđeni kandidati HRSS nastupe na izborima.

Ali uz ostalo, ovakva situacija kad na izbore izlaze kandidati stranke čije djelovanje je službeno proglašeno antidržavno i zločinačko, dalo je prostora i mogućnosti za neviđeni teror režima prema njenim pristašama u vrijeme izbora, posebno u seoskim sredinama.

Prema karlovačkom listu »Hrvatska sloboda« koji u br. 6, od 9. 2. 1925. godine, donosi rezultate izbora za kotar Karlovac, u općini Duga Resa i Netretić uspjeh na izborima je slijedeći:[90]

Općina	Upisano birača	HRSS	SDS	NRPJ	Broj glasova
		J. Valečić M. Neudorfer	E. Lukinić	I. Kmdelj	
Duga Resa	1287	551	52	74	727
Netretić	3636	118	1730	—	1857
Ukupno	4923	669	1782	74	2584
U postotku		25,89%	68,96%	2,86%	51,85%

Ostale stranke dobile su u obje općine samo po nekoliko glasova: Srpska stranka 2, Zemljoradnička 3, radikali 5, Seljačka pučka stranka

“ Pregled istorije SKJ, str. 109.
[19] Isto, str. 110.
[90] Ovom prilikom za ostale općine ne raspolaže se izbornim rezultatima.

20, Demokratska stranka (Davidović) 7, socijalisti 7, Nezavisna seljačka stranka 7, frankovci 7.

U ime republikanaca, odnosno HRSS, karlovački list »Hrvatska sloboda« oštro reagira na stanje i događaje vezane uz izbore. U posebnom izdanju od 8. 2. 1925. godine, dakle na sam dan izbora, list bilježi:

»Gdje god su republikanci imenovani predsjednicima biračkih odbora, u zadnji im je čas vlast uskratila predaju izbornog materijala (kuglica, kutija itd.) i dala ih po oružanicima izbaciti sa biralište« ...

Sama vlast je izdala naredbu (općinskim predsjednicima) da predstavnike liste na kandidatskim listama Jure Valečića i dra Stanka Šibenika, ako dođu na biralište imaju se dati odstraniti.

Kad je dr N. Passek, kao predsjednik biračkog odbora, došao u Novigrad da sprovede izbore, našao je na biračkom mjestu četu oboružanih vojnika. Tu mu je općinski predsjednik neki Baić pokazao naređenje sreskog glavara Martinića, da ga ima silom ukloniti sa birališta. Pošto je dr Passek htio da izvrši svoju zakonsku dužnost, da sprovede izbore, bio je po četvorici oboružanih žandara izbačen.«

U broju 6. od 9. veljače 1925. između ostalog stoji: »Na izborima od 1923. imao je Lukinić u karlovačkom kotaru 510 glasova, a mi republikanci 9001! A sada se pitamo: od kuda je Lukinić smogao onih 3 232 glasa?«

List ukazuje kako je do toga došlo:

»Doznajemo da je u Novigradu nekakav Bichler, mađarski državljanin, ćifta, sa karlovačkim učiteljem Franchiem po svojoj volji isfabricirao izborni rezultat«.

U broju 7, od 13. veljače, list nastavlja nizati primjere falsificiranja izbornih rezultata, između ostalih i sa birališta u Prilišću gdje »su silom iz biračke sobe... izbačeni« čuvari kutije HRSS Nikola Erdeljac i Nikola šubašić.

List na konkretnim slučajevima ukazuje na teror, posebno prema onim ljudima »koji su podnijeli pritužbe nad izršenim krađama na biralištu« i u čije kuće žandari upadaju noću i hapse »bez ikakvog pismenog naloga i bez ikakvog razloga, koji bi se bazirao na zakonu«. Na taj način u »selu Pavić uhapšen je čuvar kutije Mijo Pavičić, u Kuniću Juro Mirkešić, u Longaru Ivan Frančić, u Vinskom Vrhu Pero Belavić«.

Ovakvim postupcima režim je u ime centralizma i režimske hegemonije s pozicije sile bezobzirnim terorom pokušao slomiti opoziciju. S druge strane, opozicija je emocionalno potencirala i dramatizirala i onako teške prilike i u ovoj sredini, stvarajući tešku političku klimu u vrijeme ovih izbora.

Kako je na ovim izborima, usprkos teroru, opozicija postigla veliki uspjeh, ona je postala nezaobilazna politička snaga s kojom je vlada-

jući režim, u prvom redu radikali kao glavni nosioci vlasti, morao tražiti kompromis, tim prije što su strahovali »pred mogućnostima stvaranja šireg fronta opozicije«.[91]

U isto vrijeme i Radić uviđa da je usprkos izbornog rezultata njegova politička aktivnost paralizirana i »da mu ekstremna opozicija, usprkos teških žrtava, nije donijela uspjeha«.[92]

»Bez podrške izvan zemlje, bez sigurnije perspektive s oslonom na (Davidovićevu) Demokratsku stranku, i sam Radić bio je spreman na kompromis s radikalima. Opća situacija u kojoj se nalazio, primorala ga je da radikalima učini veće ustupke od onih koje je od njih dobio. Radić je priznao Vidovdanski ustav i s radikalima, u srpnju 1925. sastavio koalicionu vladu. Takvim zaokretom Radić je stišao sukob s radikalima i uspio s vlasti ukloniti svog glavnog protivnika — Svetozara Pribičevća, koji se otada nalazi u opoziciji.«[93]

Radić se odriče republikanizma, radi čega njegova stranka dobiva naziv Hrvatska seljačka stranka (HSS), bez republikanske oznake, ali se ne odriče »koncepcije seljačke države i seljačke demokracije«. Isto tako, ovaj savez s radikalima nije doveo do toga i »nije značio da stranka, osobito njen vođa S. Radić, ne oponira onim mjerama vlade koje ne odgovaraju njezinoj politici i orijentaciji«.[94] U takvim odnosima s vladom HSS već početkom 1927. godine gubi vlast. U toj situaciji, u ovoj izbornoj godini, i Stjepan Radić i Svetozar Pribičević naći će se zajedno u opoziciji prema vladajućem režimu, što će davati priliku za njihovo približavanje.

Izbori za narodne poslanike, 11. rujna 1927. godine, i izborna borba na njima i na ovom području nosit će sve elemente političkih promjena i prilika toga vremena.

Za ocjenu rasporeda i odnosa političkih snaga raspolaže se samo s rezultatima izbora u općinama Duga Resa i Netretić. Uz brojčane podatke o učešću birača na izborima, raspoloživi izvor navodi rezultate dviju lista i to:

»U Dugoj Resi: lista br. 2 — Ivan Robić	528	glasova
U Netretiću: lista br. 2 — Ivan Robić	1521	„
U Dugoj Resi: lista br. 8 — Ivan Krndelj	117	„
U Netretiću: lista br. 8 — Ivan Krndelj	2	glasa«[95]

Iz brojčanih podataka vidi se da je radnička lista Ivana Krndelja ne samo zadržala nego čak i nešto povećala broj glasova u Dugoj Resi dobivši ovaj put — 15,7% glasova (na prošlim izborima 10%).

[91] Lj. Boban: n. dj. str. 1/16.
[92] H. Matković: n. dj. str. 177.
[93] Lj. Boban: n. dj. str. 1/16.
[94] B. Janjatović: n. dj. str. 21-
[95] AH, PKO, k. 321, Rezultati izbora ia 11. septembra 1927.

HSS u općini Duga Resa u odnosu na prošle izbore gubi 6,8% glasača. Riječ je vjerojatno o zaokretu razočaranih birača u S. Radića koji su svoj glas ovog puta dali radničkoj listi.

U općini Netretić HSS dobiva 92,8% glasova (1925. samo 7%) što uvjerljivo govori da su rezultati prošlih izbora bili zaista rezultat terora i falsificiranja.

Ako se uz ove rcducirane pokazatelje o izborima za narodne poslanike uzmu u obzir i drugi podaci, čini se da je ovaj period od početka 1927. godine do atentata u Skupštini 1928. i uvođenja diktature početkom 1929. bio pun događaja koji su utjecali na društveno-političko kretanje na ovom području, posebno u mjestu Duga Resa.

U ovoj godini održavaju se i oblasni (23. 1. 1927.) i općinski izbori (u svim općinama 2. listopada, jedino u Bosiljevu 25. ožujka 1928. godine) što je uz izbore za narodne poslanike ovom vremenu davalo pun zamah političke aktivnosti.

Pojačana ideološko-politička aktivnost izražava se i u društvenim i sportskim organizacijama Duge Rese. »Hrvatski sokol«, koji svojim programom razvija i izražava hrvatsku nacionalnu individualnost, u ovoj godini (19. lipnja 1927). organizira veliku proslavu povodom 20-godišnjice svog osnivanja u Dugoj Resi.[96] U istoj godini (22. travnja 1927,) osniva se u Dugoj Resi »Jugoslavenski sokol« ili Jugosokol, kako se nazivao, koji je zagovornik integralnog jugoslavenstva, odnosno nacionalnog unitarizma.[97] Istovremeno u Dugoj Resi djeluje i nogometni klub »Proleter«koji je pod utjecajem Nezavisnih sindikata i komunista i koji u prvom redu razvija klasni odnos prema društvenim pojavama.[98]

Očito i ove organizacije nose sve karakteristike političkog života Duge Rese i razlike građanskih opredjeljenja i radničko-komunističku orijentaciju.

Ova godina donosi i prve izrazitije pokazatelje ekonomske krize koja se očituje u pojavi masovne zaduženosti seljaštva.

O teškim posljedicama zaduženosti govori i Josip Mihalić, načelnik općine Duga Resa, u svom izvještaju od 30. srpnja 1927. godine, upozoravajući na katastrofalno stanje u općini gdje je »jedva 5% seljačkih posjeda koji ne bi bili zaduženi... nu i ti«, ističe Mihalić, »redovito nemaju nikakvog imetka«.

Pad cijena seljačkih proizvoda radi čega seljak ne može doći do novca kojeg je, kako kaže izvještaj, »sada na tržištu vrlo malo«, prisiljava seljaka na zaduživanje.

[96] »Hrvatski sokol«, glasilo Hr. sokolskog saveza, br. 7 za srpanj 1927. godine.

[97] HAK, Sresko načelstvo, k. godine 1927.

[M] Nogometni klub »Duga Resa« 1929—1954. — Tisak Stampar, zavod »Ognjen Priča«, Karlovac.

Seljak se ne zadužuje da bi proširio i unaprijedio osnovu svog gospodarstva, već radi elementarnih potreba »na odijelu i obući« ili kad dođu »razne nesreće kod blaga, dioba zadruge kod kojih se mora novo kućanstvo osnovati, pa udaje kćeri...«

Tom općem siromaštvu sela pridonosi i to što je zemlja »ilovasta i krševita« pa seljak na svom posjedu, koji u 70% slučajeva ima manje od 6 jutara takve zemlje, nije u stanju ni »toliko privrediti koliko je za njegovu vlastitu potrebu kroz godinu dana potrebno«.

Koliko god zarada iz Tvornice »pomaže«, u ovim prilikama krize, zaduženosti i velikih kamata »seljak nikako na zelenu granu«, zaključuje Mihalić ovu tužnu sliku siromašnog sela."

Da su seljački dugovi poprimili takve razmjere i da su postali ozbiljna kočnica privrednog života zemlje, ističe i dopis Ministarstva trgovine i industrije od 25. siječnja 1927. u kojem se upozorava da je dužnost državne uprave od »prvostepene važnosti« da prouči uzroke zaduženja i da preduzme »mere olakšanja« tog položaja seljaka koji čini »tri četvrtine našega naroda« i na kojem »počiva naša vojna snaga« i o čijoj potrošačkoj moći ovisi »sva zanatska i industrijska proizvodnja«.[100]

U ekonomskoj krizi sela koja će se uskoro pretvoriti u opću ekonomsku krizu i političko stanje sa zaoštrenim nacionalnim i klasnim suprotnostima u nerazvijenoj demokraciji postaj at će sve teže.

U situaciji rastuće političke zaoštrenosti, uzimajući u obzir govor Ivana Špundaka — današnjeg radničkog prvaka u Dugoj Resi — na proslavi 1. maja 1927. godine, radnički stav, što se može uzeti kao stav komunista, izražava oštru kritiku kapitalističkog režima, ali i oštru kritiku Radićevog socijalnog programa. U tom smislu on oštro napada režim koji zajedno s kapitalistima diže strane zajmove, ali ne da s njima rješava goruće socijalne probleme naroda i da osigura posao za »200.000 nezaposlenih« u zemlji, već da zadovolji svoje interese na račun radnika kojemu se stalno »radno vrijeme proširuje« i koji je izložen sve većoj eksploataciji. Prema kritičkoj ocjeni radničkog prvaka Špundaka i Radić je »samo jezikom za seljaka i radnika, dok je djelima protiv seljaka i radnika«. Zato apelira da »bi seljaci trebali, da stupe u zajednicu sa radnicima da izvojište svoja prava«.

Uz ove opće stavove Špundak kritički govori o »agrarnom zakonu dr Šibenika«. Ističući njegove klasne granice on zahtijeva da se agrarna reforma provede tako da se zemlja dade seljacima »zajedno s inventarom — badava, a ne uz odštetu, jer će dugovi seljaka uništiti i jer su je svi grofovi i onako oteli seljacima, a nisu je nikada kupili svojim žuljevima.«[101]

[99] HAK, Sresko poglavarstvo Karlovac, godine 1927, Dugovi seljaka.
[100] HAK, Sres. načelstvo, k. godine 1927.
[101] HAK, Kraljevska kotar, oblast, k. godine 1927.

Dok radnički i komunistički aktivisti nastupaju s pozicije klasne borbe, ukazujući na sve katastrofalniju ekonomsku i socijalnu situaciju u zemlji, građanski politički aktivisti u ovoj godini mnogih izbora i široke političke aktivnosti, nastupaju s pozicije nacionalnog pitanja i nacionalnih interesa pojedinih buržoaskih grupacija.

Iz ove grupacije čini se da su klerikalno-frankovački krugovi u ovoj izbornoj godini bili najglasniji. Osnovni cilj njihove propagande bio je, kako govore propagandni materijali ove orijentacije, da iskoriste poljuljani ugled radićevaca radi priznavanja Vidovdanskog ustava, ulaska u vladu 1925. godine i suradnje s radikalima kako bi nacionalnom pokretu hrvatskog naroda i njegovoj borbi za nacionalnu ravnopravnost nametnuli svoje političke poglede.

U ime svojih parola o slobodnoj Hrvatskoj, izjednačavanju poreza sa Srbijom, o »slobodi rimokatoličke vjere... naših sudova... hrvatskih škola«, oni pozivaju »hrvatski katolički narod« da se probudi »od sna, otvori oči« i da vidi kuda ga Radić i »njegovi agenti vode«.[102]

Iako se ovom prilikom ne raspolaže podacima kakav je rezultat ova orijentacija postigla na izborima za narodne poslanike u rujnu 1927. godine, o njenom političkom mjestu govore rezultati oblasnih izbora, od 23. siječnja 1927. godine, na kojima je »Pučka« stranka i u općini Duga Resa i u općini Netretić dobila svega 22 glasa, a »Frankovci« 15 glasova.

Beznačajnost ovog rezultata, usprkos pojačanoj agitaciji i defenzivnog položaja HSS, vidi se kad se uporedi s rezultatom »Radićeve« liste koja na ovim izborima u tim općinama dobiva 1.629 glasova.[103]

U toku izborne borbe od značajnijih građanskih stranaka u prvom redu ističe se aktivnost HSS i SDS, a onda radikala koji, poslije smrti Nikole Pašića, pocijepani na više grupa, iscrpljuju svoju aktivnost u međusobnim obračunima što se ispoljilo posebno u Perjasici u međusobnom nadmetanju dr Milovana Grbe i Ljubomira Miljuševića.

U predizbomoj borbi SDS, koja tada nastupa u oštroj opoziciji prema režimu, njeni predstavnici dr Srđan Budisavljević i dr Milan Vujičić svu oštrinu političke propagande usmjeravaju na razgolićavanje radikalskog režima s glavnom porukom da u interesu napretka mora »pasti radikalsko carstvo«.

S ovako oštrom opozicijom SDS prema režimu i radikalima stvaraju se i na ovom području uvjeti na približavanje SDS i HSS, što će uskoro dovesti do uske suradnje ostvarene u Seljačko-demokratskoj koaliciji (dalje: SDK) i zajedničkoj platformi HSS i SDS.

[102] HAK, GRP, k. 2, letak »Hrvat«.

[103] HAK, Sresko načelstvo Karlovac k. 85, Izbori 23. januara 1927.

Glavna preokupacija političkih aktivista HSS ovog puta usmjerena je na opravdanje političkog zaokreta iz 1925. i učvršćivanje povjerenja i autoriteta HSS i njenog vođe Stjepana Radića.

S tog osnova dr Šibenik na velikom zboru u Prilišću, 24. 6. 1927. pokušava uvjeriti birače da je HSS ušla u vladu »ne radi vlasti već radi provedbe svog programa, pak kad istoga u vladi provesti mogla nije, istupila je iz vlade«.

U svom govoru Šibenik odgovora i na napade klerikalno-frankovačkih krugova, koji su se na ovim izborima najoštrije oborili na HSS, a posebno na Radića, optužujući ga, da je priznavši Vidovdanski ustav, izdao hrvatski narod i prihvatio pašićevski velikosrpski program.

Suprotno ovoj propagandi Šibenik ističe zasluge Radića za kulturno i političko prosvjećivanje hrvatskog naroda i njegove zasluge za osnutak i razvoj HSS, naglašavajući da je upravo HSS kao najjača »od hrvatskih političkih stranaka pobornica hrvatstva uopće, a hrvatskog seljaštva napose«.[104]

Uz apel da birači ovog puta izađu svi na izbore, kako će najbolje pokazati da su rezultati prošlih izbora iz 1925. godine bili posljedica terora i falsificiranja, istu temu o zasluženom povjerenju kojeg treba dati i HSS i Radiću, variraju i dr Anton Oršanić, Andrija Pavlić i drugi aktivisti na mnogim skupovima HSS u općini Duga Resa i Netretić.

Uz ovakva previranja u građanskim političkim strankama, te uz napetosti prezaduženog sela, od sredine studenog 1927. pa sve do kraja siječnja 1928. godine, Dugu Resu i njenu okolinu potresat će i politički angažirati jedan od najvećih štrajkova radnika Tvornice u Dugoj Resi koji je imao odjeka u radničkoj klasi gotovo cijele Jugoslavije i o kojem se još i danas u ovoj sredini prepričava kao o štrajku s najoštrijim sukobima s vlastima i kapitalistima.[105]

Ovako stanje seljaštva i radnika u cijeloj zemlji, uz poticaje rastuće opće ekonomske krize i sve odlučnijih zahtjeva »buržoazije porobljenih nacija za ukidanje centralizma«, dovelo je do toga da krnji parlamentarizam više nije »bio siguran politički okvir za očuvanje hegemonije i za kanalisanje i suzbijanje mnogobrojnih društvenih suprotnosti«.[106] Nastala je opća politička kriza i vladajućeg režima i njegovog sistema koja svoju kulminaciju doživljava krvoprolićem u Skupštini kada Puniša Račić, radikalski poslanik i čovjek kraljeva kruga, ubija poslanike HSS Pavla Radića i Đuru Basaričeka a teško ranjava Pernara i Granđu.

[104] AH, k. 317, PKO, Izborna gibanja.

[105] O ovom političkom događaju vidi rad dr Mire Kolar-Dimitrijević: Sindikalna aktivnost Đure Đakovića u drugoj polovini 1927, god. s posebnim osvrtom na veliki štrajk u Dugoj Resi, štampan u knjizi Đuro Đaković — život i djelo, u izdanju Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje, Slavonski Brod 1984.

[106] Pregled istorije SKJ, str. 150.

Ovaj čin, posebno u Hrvatskoj, izazvao je stanje opće napetosti, nemira, demonstracija i novih žrtava.[107]

U tako teškoj političkoj atmosferi u zemlji kralj Aleksandar, odbacivši prijedlog Seljačko-demokratske koalicije da se raspišu novi izbori i da se traže demokratska rješenja, 6. januara 1929. godine uvodi diktaturu. Tim prestaje svaki slobodniji politički život u zemlji, pa i na današnjem području općine Duga Resa. Tim završava i ovaj dio povijesti Duge Rese započet 1921. godine.

Političke prilike u vrijeme diktature

Najjaču podršku diktaturi kralja Aleksandra davali su predstavnici kapitalističke uprave Tvornice u Dugoj Resi, a uz njih i nekoliko pojedinaca iz redova mjesne inteligencije koji su prihvatili novo stanje u zabludi da je riječ o stvarnoj i iskrenoj jugoslavenskoj orijentaciji.

S druge strane, uz ove protagoniste novog stanja, od prvog dana diktature uočljivi su novi oblici suprotnosti i novi konflikti režima i građanske opozicije te režima i radničkog i komunističkog pokreta.

U općem »cilju jačanja centralizma, nacionalnog unificiranja i gušenja nacionalne individualnosti« prvi vidljiviji izraz ove nove politike ispoljio se u zabrani nacionalnog imena, odnosno u zabrani rada onih organizacija i društava koji su nosili takve oznake.[108]

Takvo stanje ispoljava se i u školama.[109] Na toj osnovi, uglavnom zbog toga što je zastupao ideologiju građanske opozicije, zabranjen je rad »Hrvatskog sokola« koji je, uz djelovanje u Bosiljevu, Vukovoj Gorici,[110] Prilišću, Netretiću, Generalskom Stolu i Ladvenjaku, predstavljao jednu od najmasovnijih društvenih organizacija u Dugoj Resi.[111]

[107] Spomenica škole Duga Resa, str. 141, 142.

[108] Pregled istorije SKJ, str. 151.

[109] Na neki način i statistički iskazi učenika škole u Dugoj Resi ukazuju na evoluciju službenih stavova o nacionalom imenu: Dok se 1920. još ne iskazuje nacionalna pripadnost učenika već samo vjerska (rimokt. 497, istočnopravosl. 2), u škol. godini 1926/7. uz vjersku (rimokt. 204. pravosl. 1, evang. 1, baptist 1) iskazuje se i nacionalna pripadnost prema teoriji o jednom narodu s tri imena, pa se iskazuje: ». . . bilo je svega 188 Hrvata, Srba i Slovenaca, 17 čehoslovaka, 2 Nijemca«.
Odmah po uvođenju diktature u škol. god. 1928./9. uz vjersku (rimokt. 133, pravosl. 1, evang. 1) nacionalna pripadnost učenika se iskazuje u duhu integralnog jugoslavenstva: ». .. bilo je 130 Jugoslavena, 3 Čehoslovaka, 2 Nijemca«.
(Spomenica škole Duga Resa, str. 102, 126, 150).

[110] Jedan od glavnih pokretača »Hrvatskog sokola« u Vukovoj Gorici i drugim sredinama bio je Ivan šubašić (Vukova Gorica 1892, Zagreb 1955) poznat iz novije povijesti kao ban Hrvatske banovine od sredine 1939, te kao potpisnik Sporazuma s maršalom Titom 1944. u svojstvu predsjednika kraljevske izbjegličke vlade.

[111] I povijest sokolske organizacije u Dugoj Resi na svoj način izražava opće ideološko-političko kretanje toga vremena. »Hrvatski sokol«, osnovan 1907, u danima raspada Austro-ugarske 1918. aktivno se uključuje u politički život mjesta dajući 16naoružanih sokolaša »kao pripomoć narodnoj straži«. U prvim danima nove države njegovi predstavnici sa starostom Ignac Prišlinom na čelu podržavaju prijedlog da se ukinu nacionalni sokolski savezi

U vrijeme diktature, kad je vodstvo Partije, pogrešno procjenjujući situaciju, pozvalo članstvo na oružani ustanak, vladajući režim drastično je obračunavao sa svakom organizacijom koja je bila pod utjecajem komunista. S te osnove režim zabranjuje rad Nezavisnih sindikata u Dugoj Resi kao klasne sindikalne organizacije radnika Tvornice. Iz istih razloga zabranjen je i Radnički sportski klub »Proleter«.[112] U duhu ovih zabrana odvija se i društveno-politička aktivnost i to u strogim okvirima koje je odredio režim: izražavanje zadovoljstva što su zabranjene političke stranke, izražavanje uvjerenja da je nacionalna i kulturna unifikacija pravilno izabrani put razvoja društva, slavljenje kralja Aleksandra itd.

U primjeru osnivanja »Sokolske čete Sokola Kraljevine Jugoslavije« 23. studenog 1930. godine u Netretiću, prema jednom izvještaju, vidimo upravo takvu njegovu političku aktivnost.

Na toj osnivačkoj skupštini glavni govornik »župski starješina« u duhu politike režima »ističe mudre namjere što ih je imao Uzvišeni Vladar za sreću i napredak naroda i domovine u dokidanju bivših političkih stranaka, viteških i plemenskih organizacija i društava«.

U skladu s ovim govorom na kraju skupa, da bi se objavilo ovakvo političko raspoloženje Netretića, prihvaća se prijedlog da se »sa izrazima vjernosti i odanosti« pošalje brzojav »Njegovom Veličanstvu kralju Aleksandru«.[113]

Nije teško pretpostaviti kako je ovakva politička aktivnost i kako su ovakvi politički stavovi bili zaista prihvaćeni u Netretiću čiji su odbornici uporno odbijali polaganje zakletve upravo takvoj politici i gdje su izbori evidentno pokazivali da je ovdje pod utjecajem komunista i HRSS, odnosno HSS, prihvaćena opozicija takvom režimu.

U Dugoj Resi forsiraju se slične političke manifestacije redovito na inicijativu i u organizaciji Jugosokola koje su trebale potvrditi podršku režimu, a u isto vrijeme guši se svaka slobodnija misao u nacionalnom i klasnom pogledu.

Uz već spomenutu zabranu radničkih i društveno-sportskih organizacija, suspendiran je s dužnosti načelnika općine Josip Mihalić »koji je bio okrivljen radi izvješenja slika žrtava partijskog bijesa u Parla-

i da se u duhu jugoslavenstva stvori jedinstveni Jugoslavenski savez. («Narodni glas« od 12. 6. 1919). No, u spletu nastalih političkih opredjeljenja te razočarenja u nacionalnu politiku vladajućeg režima i ponovnog uspostavljanja Hrvatskog sokolskog saveza — i u Dugoj Resi nastaju promjene. Još 1926. u Dugoj Resi djeluje samo »Hrvatski sokol« sa 130 članova, a već 1927. uz ovu sokolsku organizaciju sa 129 članova djeluje i »Jugosokol« sa 56 članova. Zabranom »Hrvatskog sokola« djeluje samo »Jugosokol« kao organizacija koja ispoljava poziciju integralnog jugoslovenstva.

[1,2] Poslije zabrane »Proletera«, 23 . 9. 1929. (datum registracije) osnovan je Sportski klub »Duga Resa«. No ovaj klub morao je prihvatiti plavu boju dresova, kako govore neka sjećanja, koje mu je poklonila uprava Tvornice — nasuprot crvenih kakve je nosio »Proleter« kao simbol svoje proleterske ideologije.

[113] HAK, Sresko načel. Karlovac, god. 1930.

mentu 20. juna 1928.«[114] Poduzimaju se i druge represivne mjere, što se vidi i iz izvještaja Sreskog načelstva Vojnić od 29. jula 1929, da je izvršen pretres stana i gospodarskih zgrada »Ivana Štefanca iz Perjasice« evidentiranog komuniste kotara Vojnić,[115] i iz spiska »sumnjivih lica komunista« što ga je Sresko načelstvo Karlovac, 13. marta 1930. godine, dostavilo nadležnim, među kojima su iz Duge Rese: Ivan Špundek, Dragutin Pozderac, Antun i Stanko Mizdarić, Stjepan i Josip Krajačić, Jovan Babić, Stanko i Ivan Štokan te Mijo Mihalić.

Sve su to poznata imena radničkog i komunističkog pokreta u Dugoj Resi i zato nije čudo što policijski režim kralja Aleksandra uz njihova imena stavlja opasku »Imaju se i nadalje voditi u evidenciji«.[116]

Uz ovakvo stanje u cijeloj zemlji, uz bezobzirnu cenzuru svake izgovorene ili napisane misli, uz iskonstruirana suđenja, policijska ubojstva i stvaranje političke emigracije, kralj Aleksandar nije mogao pred demokratskom Evropom opravdati taj režim, te 3. 9. 1931. proglašava Oktroirani ustav, a onda dozvoljava i izbore 8. studenog 1931. godine.

O političkom raspoloženju uoči ovih izbora informira nas izvještaj sreskog načelnika iz Vojnića dr Ilića kojeg upućuje Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine u Zagrebu, 30. oktobra 1931. godine. Izvještaj govori da je sreski kandidat »univerzitetski profesor dr Milovan Grba« obišao cijeli srez u susretu s biračima i to za sada »sa vrlo pozitivnim uspjehom«. U toj agitaciji 28. oktobra bio je u Perjasici »gdje je bilo oko 80 ljudi-birača« i gdje je uspjeh zbora bio »nadasve povoljan«.

Uz ovu obavjest Ilić u izvještaju ističe dva otvorena problema: odnos samostalnih demokrata i odnos Hrvata prema izborima.

Iako ističe »da se može već danas tvrditi, da će i najveći deo bivših samostalnih demokrata voljno doći na izbore«, stvarno, čini se, on u to sumnja i biranim formulacijama upozorava na to.

Drugo pitanje on obrazlaže komentirajući susret poslaničkog kandidata s biračima u Bariloviću, gdje ga je, kako ističe izvještaj, »neorganizirano sačekao lep broj ljudi i Hrvata i Srba, ali Hrvata samo zbog znatiželje i da li će se nešto Hrvata odlučiti na izbore to je pitanje, koje«, naglašava Ilić, »nije otvoreno samo za moj srez«.

Imajući, najvjerojatnije, u vidu i šira politička previranja i nezadovoljstva u Hrvatskoj, izvjestitelj označava stvarno raspoloženje Hrvata prema izborima kao stanje »apstinencije«.[117]

[114] Ovaj put J. Mihalić suspendiran je s dužnosti na dva mjeseca. Za to vrijeme dužnost upravitelja opć. uprave vrši Cindrić Jure, upravitelj škole. (Spomenica škole D. Resa, šk. god. 1929/30) Prema svjedočenju Vrane Drage, dugogodišnjeg službenika op. uprave, za vrijeme diktature na mjesto povjerenika opć. uprave bio je postavljen Dimitrije Zebić, trgovac u Belaviću. Dimitrije Zebić je tu dužnost, najvjerojatnije, obavljao poslije konačnog smjenjivanja Mihalića, što je moglo biti u periodu od 1930. do 1933. godine kada se on kandidira na opć. izborima.

»3 HAK, GRP, k. 2, Izvještaj od 29. 7. 1929.

[116] HAK, građa rad. pokreta, k. 2, Evidencija komunista od 13. 3. 1930.

[117] AIHRPH, grupa XXIII, br. 190.

Upravo apstinencija, po sjećanju suvremenika događaja, i u općini Duga Resa, a vjerojatno i u drugim općinama, bila je glavna oznaka političkog raspoloženja na ovim izborima na kojima su zastupljeni samo jedni kandidati — kandidati režimske liste.[118]

Na taj su način ovi izbori svojom nedemokratičnošću donijeli samo daljnja nezadovoljstva i nove proturječnosti. Osim toga i poznata ekonomska kriza koja je harala upravo u ovo vrijeme, davala je i svoj pečat i svoj prilog općoj društvenoj krizi i nezadovoljstvu naroda. Svuda se osjeća zastoj poslovanja, svuda nezaposlenost. Tvornica u Dugoj Resi otpušta masu radnika. Najprije one koji imaju nešto zemlje i osiguranu naj minimalni ju egzistenciju, a onda i ostale. Dio otpuštenih radnika, da bi prehranio porodicu, odlazi u Slavoniju tražeći posao i zaradu u sezonskim poljoprivrednim radovima.

Kriza zahvata sve slojeve stanovništva. »Reducirane su« i plaće državnih činovnika.[119]

I selo teško proživljava krizu. Već godinama prezaduženo, sada u vrijeme opće ekonomske krize zapada u krajnju bijedu. Drastičan pad seljačkih proizvoda onesposobio je selo za bilo kakvu privrednu aktivnost. Nastao je opći zastoj.

Uz sve to, došle su i nerodne godine, posebno 1931. kada je zemlju pogodila nezapamćena suša. Kako kaže spomenica škole u Novigradu, »posljedica tih nepogoda bila je: glad stoke i naroda, pa te dvije nevolje, prvo glad, a drugo kriza, kako se općenito zove, bacile su narod unatrag za deset godina«.[120]

Oživljavanje rađa političkih stranaka i parlamentarni izbori 1935. godine

U tim prilikama režim pokušava kanalizirati političko ispoljavanje na taj način što osniva svoju — Jugoslavensku nacionalnu stranku (JNS). No i ostale političke stranke, iako zabranjene, traže načina da reagiraju.

To primjećuje i Jure Cindrić pa školske godine 1932/33. u spomenicu škole zapisuje da se uz početak rada vladine stranke »opaža i nezdrav duh što ga unašaju članovi od nekadašnjih stranaka«.[121]

Upravo u to vrijeme HSS, odnosno Seljačko-demokratska koalicija, pokreće jednu političku akciju koja se izražava i na ovom području. Jednim letkom, s potpisom dr Vlatka Mačeka, pozvan je »hrvatski narod

[1,8] Prema sjećanju Pavla Matičića, rođ. 1906. u D. Zvečaju, učesnika NOB od 1941. godine — iznimka od masovne apstinencije bili su samo državni službenici, posebno oni zaposleni na željeznici.

[119] Spomenica škole Duga Resa.

[120] Arhiva područnog odjeljenja Osnovne škole Jarče Polje u Novigradu.

[121] Spomenica škole Duga Resa.

da malo i veliko«, 20. 6. 1932. godine, na godišnjicu atentata u Narodnoj skupštini u čast smrti Stjepana Radića i drugova dođe »katoličkim crkvama na zadušnicu i manifestacije«.

Na području sreza Vojnić, prema citiranom izvještaju sreskog načelnika br. pov 594/1932. od 23. juna 1932. godine, zadušnice su održane u Leskovcu, Vukmaniću i Skakavcu, a najmasovnija manifestacija, kojom se i bavi izvještaj, održana je u Ladvenjaku.

Načelnik, prema izvještaju žandarmerijske patrole, navodi da se tu »sakupila masa naroda 3—4 stotine i da su isti na crkvu i državnu školu po jednu crnu i po jednu hrvatsku zastavu izvjesili, te su stvorili jednu manifestaciju žalosti za Stjepanom Radićem i drugovima.«

Iz opširnog izvještaja, sa zapisnicima sa saslušanja svjedoka i optuženih, te predviđenih sankcija, vidljivi su mnogi elementi tadašnjeg političkog stanja i političkog kretanja. Posebno se uočava jedan novi elemenat koji se do sada u političkim stavovima nije susretao — optuženi su uvjereni u ispravnost svoga postupka. Oni ne poriču svoje djelovanje, već suprotno, smatraju ga moralnim što vidimo i iz izjave glavnog optuženog Marka Mihalića kad kaže da narod ima moralno pravo i obavezu »palim počast davati«.

Ove manifestacije svojim pasivnim tonom prema vlasti i svojom rezignacijom, čini se, zbunjuju vlasti i izazivaju različite ocjene: Za žandarsku patrolu pozivi Mačeka za ove skupove su »antidržavni letci«, a za sreskog načelnika ta manifestacija »ima značaj isključivo plemenski bez ikakvih prevratničkih natruha«.

Osim toga, načelnik uviđa da su ove akcije »dirigirane iz Karlovca« što sigurno ima utjecaja da ovako ocjenjuje ovu manifestaciju. A da je utjecaj Karlovca prisutan, potvrđuje i okrivljeni Pero Tuškan koji je na skupu dijelio narodu »sličice-značke Matije Gupca« dobivene upravo u Karlovcu od dr Matanića i dr Vujičića.

Ovaj podatak nas istovremeno upozorava na to da u organizaciji ovih manifestacija učestvuju i samostalni demokrati što svjedoči i učešće dr Milana Vujičića, vrlo uglednog aktiviste SDS u ovom kraju.[122]

Ti lokalni politički odnosi istovremeno objašnjavaju i šira politička približavanja HSS i SDS u okviru Seljačko-demokratske koalicije. U tom procesu upravo sredinom 1932. godine, kad su samostalni demokrati »učinili korak dalje u približavanju Hrvatskoj seljačkoj stranci izjašnjavajući se načelno za federaciju«, stvoreni su uvjeti »za daljnje i brže usklađivanje gledišta unutar SDK«.[123]

U tim prilikama ovakvi skupovi su bez sumnje imali svoj značaj kao manifestacija političke snage i podrške HSS, odnosno SDK u

[122] HAK, GRP, k. 2, Sresko načel. Vojnić — Izvještaj o hapšenju Pere Tuškana iz Ladvenjaka i dr. radi rasturanja zabranjeiih letaka i upriličavanja nedozvoljenih manifestacija.
[123] Lj. Boban: n. dj. str. 1/87, 88.

vrijeme kad se pokušavaju definirati politički stavovi o diktaturi i stavovi u programskom djelovanju u toj situaciji.

Do ovog i dolazi kn ' m 1932. godine kad je »slabljenjem diktature i obnavljanjem političkog života u režimskim okvirima« i »Seljačko--demokratska koalicija..., prvi put posle 1929, iznela stav opozicije o državnom uređenju Jugoslavije« u jednoj rezoluciji poznatoj »pod nazivom Punktacije Seljačko-demokratske koalicije, ili Zagrebačke punktacije«.[124]

U Punktacijama se osuđuje diktatura i srbijanska hegemonija, a nasuprot dominantnom položaju monarha u Ustavu se ističe princip narodnog suvereniteta po kome je narod jedini i isključivi izvor svakog političkog autoriteta i svake javne vlasti, pri čemu seljaštvo, kao najveći i osnovni dio naroda, ima posebno mjesto. Uz to naglašava se prijeka potreba vraćanja na stanje 1918. godine, te neodložnost uspostave takve državne zajednice koja će isključiti prevlast jednog ili više njenih članova nad drugim.[125]

U znaku obnavljanja političkog života i najave koliko-toliko demokratskih formi te aktivnosti — bili su i općinski izbori 1933. godine.

Ako se uzme u obzir da su sva predstavnička tijela, pa i općinska, u doba diktature prestala biti izborna i postala imenovana odozgo, onda su ovi izbori značili mnogo već po tome što su osiguravali bar formalni demokratski postupak.

U raspoloživim dokumentima o ovim izborima nigdje se ne navodi politička pripadnost nosilaca općinskih lista što se može shvatiti kao formalno uvažavanje zabrane političkih stranaka. No, to ne znači da opozicione struje nisu nastojale da njihov kandidat dođe na listu kao što vladaj uče strukture nisu bile indiferentne tko će biti nosilac autoriteta predsjednika i kakvo je njegovo političko uvjerenje.

Na ovim izborima kao nosioci općinskih lista i kao budući predsjednici općinskih odbora izabrani su: Duga Resa — Mijo Brozović (protukandidati Dimitrije Zebić i Josip Mihalić); Barilović — Đuro Bižić kao jedini kandidat; Perjasica — Mojsije Dmitrović (protukandidat Petar Miletić); Generalski Stol — Rade Tatalović (protukandidat Mijo Mlinac); Bosiljevo — Juraj Drvar (protukandidat Dragoljub Kasun) i u općini Netretić — Dragutin Lisac kao jedini kandidat.[126]

Ovakvo stanje prigušene političke aktivnosti, odnosno prigušenog ispoljavanja političkih opredjeljenja, kad režimske strukture djeluju još po inerciji diktature i kad se opozicione snage još nisu oslobodile, akumulirat će i izoštriti sve političke suprotnosti koje će proključati u vrlo oštroj političkoj borbi u idućem periodu, a posebno na izborima za narodne poslanike 1935. godine.

[124] Branko Petranović: n. dj. str. 108, 109.
[125] Vidi Lj. Boban: n. dj. str. 1/140.
■“ AIHRPH, XXIII/231, 289, 253.

Iz tog vremena jedan dokumenat nas upozorava na političko opredjeljenje kapitalističkih rukovodilaca Tvornice u Dugoj Resi s generalnim direktorom Kratochvilom na čelu.[127]

U 1934. godini kriza je počela popuštati. Proizvodilo se više robe, pa su se radnici ponovno zapošljavali u Tvornici. To oživljavanje prilike i interesa za privredni razvoj u tom vremenu na neki način potvrđuje i vrlo uspješna »pokretna poljoprivredna izložba« u 33 vagona koja u Dugu Resu dolazi 7. veljače 1934.[128]

Upravo tada oprema se Banska bolnica u Ogulinu posteljinom i rubljem. Kako je taj posao trebala obaviti Tvornica u Dugoj Resi, Kr. banska uprava Savske banovine, Odjel za državnu zaštitu, pod pov. br. 5043 od 20. 2. 1934. traži od Sreskog načelnika u Karlovcu »da dostavi što pre detaljne podatke o političkom držanju i moralnom vladanju vlasnika tvornice.«

U vezi tog zahtjeva bilježnik Uprave općine Duga Resa izvještava 24. 2. 1934. Sresko načelstvo »da se ne može izvjestiti o političkom držanju i moralnom vladanju vlasnika tvornice... jer fizičkog lica, koje je vlasnik poduzeća nema.« On izvještava da je to dioničarstvo društvo, a »ovdje nije poznato« koji su sve vlasnici dionica. Ipak, bilježnik pokušava nabrojiti dioničare pa navodi »da jedan dio dionica ima Prva hrvatska štedionica d.d. Zagreb, jedan dio Jugoslavenska banka d.d. u Zagrebu, zatim čitav niz konzorcija nekih inozemnih tvrtki, kao n. pr. Firma: Arens, Abeles, Aninger iz Beča i jedna tvrtka iz Švicarske koja se bavi specijalno trgovinom pamuka, zatim neki članovi obitelji vlasnika ovih firmi itd.«

Da bi dao potpunu informaciju na traženje nadležnih, bilježnik izvještava da iako se vlasnik ne može imenovati, svu odgovornost za rad i upravljanje Tvornicom snose »g. Rudolf Kratochvil, Alfred Kahl i Franjo Puntschoch... a naročito prva dvojica, koji su i prokuristi ove firme te ju zastupaju pred vlastima i potpisuju u ime firme sve obaveze. Za njih je bilježnik dao najpozitivniju karakteristiku:

»Jednako u političkom kao i moralnom pogledu, vladanje ove trojice ravnatelja jeste besprikorno i odlično, pa se protiv njima niti gledom na njihovo političko držanje kao niti na moralno vladanje ne može navesti ništa što bi bilo na uštrb njihovog dobrog glasa«.[129]

Ovako pozitivnu političku podobnost rukovodećih ljudi Tvornice prema režimu, odnosno njihovo političko uvjerenje mogli bismo, vje-

[127] Rudolf Kratochvil, porijeklom ćeh, po sjećanjima ljudi koji su i rodbinski vezani s njim, dolazi u Dugu Resu 1925. godine i sve do 1941. vrlo autoritativno rukovodi i usmjerava život i rad Tvornice. Po nekim drugim sjećanjima on je isto tako vrlo utjecajno djelovao i na cjelokupan društveno-politički život mjesta Duge Rese.

[124] Spomenica škole Duga Resa, str. 172.

[129] HAK, Sresko načelstvo, godina 1934. Izvještaj o vlasnicima tvornice pamuka d. d. u Dugoj Resi.

rojatno, protumačiti i drugim motivima. Ali, bez sumnje, presudnu ulogu u tome imao je interes kapitala kojeg su oni zastupali.

Ne zaboravimo da je ta Tvornica, odnosno Dioničko društvo domaće tvornice predenja i tkanja pamuka u Dugoj Resi — kako se službeno zvala — bila u vremenu stvaranja Jugoslavije, a i kasnije, jedno od najvećih tekstilnih poduzeća u zemlji čije su dionice pripadale, uglavnom, dioničarima razvijenijih kapitalističkih država. Budući da je interes tog kapitala u punoj mjeri osiguravao režim od početka života nove države kako u odnosu na cjelokupno tržište zemlje tako i u odnosu na klasne sukobe s radnicima, predstavnici kapitala ovog poduzeća bili su odlučni zagovornici i režima i njegovog centralističko-unitarističkog koncepta.

Ovu svoju ideološko-političku orijentaciju predstavnici kapitala Tvornice najvidljivije su ispoljavali preko sokolske organizacije koja je i djelovala pod pokroviteljstvom Tvornice i za čije potrebe je Tvornica i izgradila (1937. godine) današnju zgradu »Partizana« koja je u tom vremenu bila jedna od reprezentativnih objekata te vrste.

Ako se uzme u obzir da je napredak mjesta i općine preko općinskih prireza, direktnim učešćem u komunalnoj izgradnji, podizanjem javnih i stambenih objekata, dobivanje posla i mogućnost zarade ovisilo redovito o Tvornici i o volji njenih moćnika, onda se može prihvatiti da je bilo mnogo načina da kapitalistički predstavnici Tvornice utječu na ideološko-politička kretanja u mjestu i široj okolini.[130] No usprkos tome sve to učešće u izgradnji mjesta (mjereno interesima kapitalista, a i drugi vidovi njihovog paternalističkog odnosa prema mjestu i radničkoj klasi, raznim sportskim i društvenim organizacijama), nisu mogli umanjiti klasni sukob rada i kapitala izražen u čestim štrajkovima radnika, koji su uz konfrontaciju građanskih ideološko-političkih pozicija, davali osnovni ton i specifičnost političkoj atmosferi mjesta i okoline Duge Rese.

Da bi se imao potpuniji uvid u političku atmosferu ove sredine i potencijale opozicije i režima u ovom periodu diktature, mora se spomenuti i djelovanje četnika kao krajnje desne i jedne od najreakcionarnijih organizacija Kraljevine Jugoslavije koja je na ovom području postojala i djelovala u općini Duga Resa i općini Perjasica.[130*]

Premda ova organizacija nije imala gotovo nikakvog političkog ugleda, ona se nametala kao povjerljivi poluvojnički čuvar sistema i interesa pojedinih režimskih klika. U Dugoj Resi ova organizacija ostala je zapamćena po svojoj sprezi sa žandarmerijskim i policijskim organima, po svojim provokativnim ispadima i zastrašivanju naroda, što je na neki način upotpunjavalo političku atmosferu ove sredine u vrijeme stare Jugoslavije.

[m] Isto.

i30a uz mnoga sjećanja suvremenika, o tom pitanju govori i Herman Furlan u n. dj. te istraživanju koje, je za ovu knjigu izvršio Pero Vranješ za područje Perjasice.

Na parlamentarnim izborima 5. maja 1935. godine, na kojima nasuprot vladine liste Bogoljuba Jeftića nastupa Udružena opozicija (OU) s nosiocem liste dr Vlatkom Mačekom, oštrije će se ispoljiti i u ovoj sredini mnoge političke suprotnosti. Na izborima opozicija je imala političko-moralnu prednost već radi nepopularnosti režima, a pogotovo zato što su se protiv toga režima uz HSS i SDS iz Hrvatske stavile i srbijanske stranke i predstavnici Muslimana iz Bosne. Uz ovakvo prestrojavanje u redovima građanskih stranaka Udružena opozicija je ojačala i podrškom koju joj je pružila KPH.

U vrijeme diktature Komunistička Partija Jugoslavije bila je izložena najkrvavijem teroru režima. Desetine najistaknutijih članova Partije i Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) palo je u borbi s režimom diktature. Stotine ih je bilo pohapšeno i izloženo mučenju u strašnom postupku koji je »u mnogo čemu podsjećao na inkviziciju«[131] ili kako se to na drugom mjestu kaže o ovim režimskim progonima: »Antikomunistička histerija uzela je toliko maha da se obračunavanje s njima smatralo izrazom rodoljublja«.[132]

I u takvim prilikama, kad je pod takvim udarom režima članstvo KPJ u Hrvatskoj palo sa 800 na 400 članova, komunisti Duge Rese su sačuvali svoj revolucionarni kontinuitet te 1935. godine osnivaju svoj aktiv kojeg čine Janko Furdek, Marko Dujan i Đuro Daloš, što je ujedno Ino prvi korak u izgradnji Partije kao kadrovske revolucionarne organizacije.[133]

Iako je CK KPJ odmah po raspisivanju izbora, prema okružnici od 24. veljače 1935. godine, ukazivao »da se izborima ne mogu riješiti problemi jugoslavenskog društva i da Komunistička partija Jugoslavije, stalno progonjena, ne može postići neke veće izborne rezultate, CK KPJ je zauzeo stav da se Partija ipak mora angažovati u izbornoj borbi.«[134]

»Predstavnici CK KPJ vodili su pregovore za zajedničko istupanje na izborima i sa Vladimirom Mačekom, ali bez rezultata. Kada pokušaj isticanja samostalne radničke liste nije uspio, CK KPJ je izdao direktivu da se glasa za kandidate Udružene opozicije«.[135]

Prema takvoj direktivi i komunisti Duge Rese i njihovi simpatizeri nastoje »da iskoriste tadašnje političke prilike koje karakterizira težnja za poboljšanjem ekonomskih prilika i za demokratizaciju političkog života«.

»U periodu od 1932. do 1935. godine«, navodi dalje H. Furlan o prilikama u Dugoj Resi »režimska Jugoslavenska nacionalna stranka toliko se kompromitirala da je na svibanjskim izborima dobila mali broj glasova — uglavnom činovničkih«. Komunisti i njihovi simpatizeri

[131] Pregled istori je SKJ, str. 157.
[132] B. Petranović: n. dj. str. 99.
[133] H. Furlan: n. dj. str. 171.
[134] Pregled istori je SKJ, str. 195.
[135] Isto, str. 196.

propagirali su »pomaganje udružene opozicije i tako su napredne snage kako u mjestu Dugoj Resi tako i na području općine, glasale za udruženu opoziciju«.[136]

Tim svojim uključivanjem u širi politički život van klasne borbe u redovima sindikalnog pokreta, komunisti Duge Rese počinju ostvarivati novi kurs KPJ koji se začinje 1935. godine a koji se izražava u ovoj izbornoj borbi »parolama o jedinstvenom frontu radnika, radnih seljaka i nacionalno potlačenih masa, o borbi protiv rata i fašizma, za priznanje Sovjetskog Saveza i savez sa njim, za rješavanje osnovnih privrednih i drugih problema«.[137]

Vladajući režim od početka godine vrši pripreme za izbore. Tako već 20. 2. 1935. Sresko načelstvo Vojnić izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odsjek za državnu zaštitu o prvim poslaničkim kandidatima i raspoloženju birača prema izborima. Načelstvo smatra za potrebu istaći da je dr Milovan Grba, bivši narodni poslanik, pouzdan vladin kandidat. Ističe da je bio »vrlo agilan član bivše Narodne radikalne stranke i da je prišao »odmah šestojanuarskom režimu i J. N. S.«, te da ima nešto više prednosti »pred biračima od dr Jovana Grubića, advokata u Krnjaku«. Međutim, za Grubića upravitelj sreza napominje da je »ranije bio vrlo agilan član bivše Samostalno--demokratske stranke« koji je šestoj anuarskom režimu prišao »tek prošle godine i to kad je vidio da su iščekivanja uzaludna, te da mu se ne isplati ostati i nadalje u opoziciji«. Na osnovu toga upravitelj upozorava »da ako ne bude primljen na listi gospodina Jevtića« da nije isključeno da će »pokušati sporazum sa Mačekom dr Vlatkom«.[138]

Uz ovu informaciju o kandidatima i o pojavi disidenata, čestih kod građanskih stranaka stare Jugoslavije, naročito kad su za položaj i vlast u staroj stranci »iščekivanja uzaludna«, upravitelj upozorava i na mogućnost apstinencije birača u ovom kraju. Kao uzrok apstinencije u prvom redu ističe nacionalni faktor smatrajući »da će apstinirati 90% hrvatskog dijela stanovništva u slučaju ako dr Maček ne bude kod ovih izbora istakao svoju zemaljsku listu«. Isto tako ističe i socijalne, odnosno ekonomske razloge, pa upozorava da se može očekivati »i apstinencija u mnogo manjoj mjeri sa strane srpskog dijela stanovništva, a uslijed duševne depresije i neinteresiranja za izbore, što je posljedica teške ekonomske krize, koja postoji u ovom kraju«.[139]

Čini se da su vladini kandidati bili vrlo aktivni koristeći sva sredstva u borbi protiv opozicije.

Kako je kralj Aleksandar poginuo u atentatu prije nekoliko mjeseci (9. 10. 1934), mnogi skupovi vladine stranke poprimali su kome-

[136] H. Furlan: n. dj. str. 173.
[137] Pregled istorije SKJ, str. 197.
[138] J. Grubić postavljen je za prvog režimskog kandidata prije Grbe i Eremića. Vjerojatno je kao disident SDS bio pogodniji protukandidat S. Budisavljeviću.
[139] AIHRPH, XXII1/190.

morativne elemente s jasnim ciljem da se vlada B. Jevtića prikaže kao garant očuvanja i produžetka djela i misli pokojnog kralja, kojoj zato treba dati povjerenje na ovim izborima, kad opozicija ugrožava državu i ometa vladu da ekonomski unaprijedi zemlju.

U toj atmosferi govornici vladine liste prikazuju opoziciju kao snagu kojoj je »stvarna namjera... dovesti u pitanje Državno i narodno jedinstvo«,[140] a Mačeka kao izdajicu« koji punom parom radi na rušenju naše velike i lijepe Otadžbine koja je sagrađena na milijunima kostura naše najbolje braće i za koju je svoj dragocjeni život dao Najveći njezin sin Blaženopočivši Viteški Kralj Aleksandar I. Ujedinitelj«.[141]

U tom času sve je to značilo da nema kompromisa s opozicijom, a posebno sa HSS i SDK i da se svaka politika koja traži reviziju postojeće centralističke organizacije države, proglašava protunarodnom i protudržavnom.

Takav tretman opozicije i njenog nosioca liste Vlatka Mačeka od strane kandidata liste predsjednika vlade Bogoljuba Jevtića davao je upravnom aparatu i drugim organima po srezovima i općinama punu mogućnost da se slobodno obračunavaju s nosiocima politike opozicije bez obzira na proklamirana prava i zakonske norme.

Ovakvo usmjeravanje državnih organa, posebno žandarmerijskih stanica, od strane režimske propagande imat će svoj pun učinak tokom izborne borbe, ali će se nastaviti i poslije izbora kad će u ovom kraju u Bariloviću postići svoj najtragičniji vrhunac.

U vezi s ovakvim terorom u sprečavanju slobodnog propagiranja programa opozicije, Srđan Budisavljević kao kandidat opozicije za srez Vojnić, obraća se 6. aprila 1935. banu i upozorava da su po Sreskom načelstvu u Vojniću »radi širenja izbornog letka... presuđeni na kaznu zatvora od 14—8 dana« i to »Bemadić Josip iz Barilovića, Peraković Mijo i Stipetić iz Vukmanića, te Opačić iz Perjasice«. Budisavljević upozorava »na ovu tešku povredu zakona« i moli bana da hitno intervenira te »da se pozovu na odgovornost organi vlasti, koji su gore navedenom presudom flragantno povrediti zakon.«[124]

Pritisak na državne službenike, nagli premještaji i prijetnje da će biti otpušteni iz službe ako glasaju za opoziciju, bio je isto tako uobičajni postupak režima što je mnoge ljude dovodilo u intimne frustracije, naročito učitelje koji su bili vezani uz narod, o čemu se još i danas prepričavaju mnogi slučajevi iz ovog kraja. Ipak teror koji je režim vršio preko žandarmerijskih stanica, prema tvrđenju svjedoka, bio je najbrutalniji, a izražavao se i u šikaniranju, batinanju i odvođenju

[140] AIHRPH, XXIII/190, Izvještaj upravitelja sreza Vojnić o održanom predizbomom skupu u Poloju i Perjasici 31. 3. 1935.

[141] AIHRPH XXIII/190, Izborni plakat vladinog kandidata J. Grubića.

[142] AIHRPH, XXIII/190, Budisavljevićev protest banu i njegov predizbomi letak.

u zatvor za svako slobodnije izražavanje neslaganja s politikom režima i njegovim kandidatima.[143]

I opozicija na ovim izborima počinje s terorom koji će kasnije na slijedećim izborima biti izrazitiji i bezobzirniji. Tako se dogodilo da je Nikola Petrak, kandidat s vladine liste Bogoljuba Jevtića, u pokušaju da održi predizborni skup u Novigradu bio fizički spriječen od pristaša HSS. Pošto se Petrak sklonio, svoj bijes, ove preteče Hrvatske seljačke zaštite, ispoljili su na njegovom automobilu kojeg su polupali i prevrnuli.[144]

Teror opozicije više se ispoljio poslije izbora, a očitovao se uvredama i nanošenju materijalne štete onima koji su glasali za kandidate Jeftićeve liste.[145]

Službeni rezultati izbora od 5. maja 1935. godine bili su slijedeći:[146]

SREZ KARLOVAC

Općina Duga Resa

Lista V. Mačeka	nosilac	dr I. Banković	778 glas. ili	94,99%
Lista B. Jevtića	nosilac	N. Petrak	34 glas. ili	4,15%
Lista B. Jevtića	nosilac	ing. A. Draganić	7 glas. ili	0,85%

Općina Netretić

Lista V. Mačeka	nosilac	dr I. Banković	1818 glas. ili	99,29%
Lista B. Jevtića	nosilac	N. Petrak	10 glas. ili	0,54%
Lista B. Jevtića	nosilac	dng. A. Draganić	3 glas. ili	0,15%

SREZ OGULIN

Općina Generalski Stol

Lista V. Mačeka	nosilac	S. Kosanović	573 glas. ili	88,83%
Lista B. Jevtića	nosilac	B. Žagar	13 glas. ili	2,01%
Lista B. Jevtića	nosilac	V. Mrvoš	5 glas. ili	0,77%
Lista B. Jevtića	nosilac	Đ. Mikašinović	52 glas. ili	8,06%

[143] Mnoga sjećanja svjedoka toga vremena govore o tome: — Haler Tone, rod. 1910. u Vodenoj Dragi, učesnik NOB od 1942. radi jedne pjesme o Radiću prije izbora 1935. doživio je surovo batinjanje u žandarmerijskoj stanici, Bosiljevo. Prema njegovom sjećanju dovedena su .^°®. Pet°nca i onda su ih zajedno vezane u lance noću sproveli u Severin u kotarsko sabiralište političkih uhapšenika gdje su ih čekala nova batinjanja, uskraćivanje vode i nova šikaniranja. Kad su prošli izbori, pušteni su kući bez ikakvog usmenog ili pismenog obrazloženja zašto su uopće bili zatvoreni.
Prema kazivanju Nikole Skube, rođ. 1911. u Prilišću, učesnik NOB od 1941. godine, radi toga što je kupio limenku bombona djeci da pjevaju protiv Jevtićevog kandidata bio je izvrgnut batinanju žandara do krajnje iscrpljenosti poslije čega mjesecima nije bio sposoban za rad.

[144] Ovaj događaj često se prepričava u ovom kraju. Po nekima pred razjarenim pristašama HSS Petrak se sklonuo u kuću Janka Erdeljca, navodno na tavan, gdje je dočekao intervenciju Lan dara.

[145] Zato što su glasali za Jeftićeve kandidate, živčić Vladimiru, Bosiljevo — Gorinci, polupani su prozori na kući, a Tomašić Franji, Tomašići 41, polupani crijepovi na kući i pokošen ječam 31. 5. 1935. godine. (AIHRPH, XXIII/191)
Po sjećanju 2unić Janka poslije izbora predsjedniku opć. odbora Drvar Jurju, umirovljenom žandaru, kao pristaši režima opozicionari su fekalijama kuću zaneredili poslije čega *on* daje ostavku na dužnosti predsjednika. Prema tvrdnji 2unića nitko ga nije više prihvaćao iz političkih razloga iako je kao predsjednik bio sposoban i poštovan.

[146] Statistički ured SR Hrvatske, Zagreb, inv. br. 4 467.

SREZ VOJNIĆ			
Općina Barilović			
Lista V. Mačeka	nosilac	dr S. Budisavljević	1514 glas. ili 90,28%
Lista B. Jevtića	nosilac	dr J. Grubić	79 glas. ili 4,71%
Lista B. Jevtića	nosilac	dr M. Grba	83 glas. ili 4,94%
Lista B. Jevtića	nosilac	M. Eremić	0 glas. ili 0 %
Općina Perjasica			
Lista V. Mačeka	nosilac	dr S. Budisavljević	71 glas. ili 7,86%
Lista B. Jevtića	nosilac	dr J. Grubić	368 glas. ili 40,75%
Lista B. Jevtića	nosilac	dr M. Grba	460 glas. ili 50,04%
Lista B. Jevtića	nosilac	M. Eremić	4 glas. ili 0,44%
SREZ VRBOVSKO			
Općina Bosiljevo			
Lista V. Mačeka	nosilac	R. Sušić	317 glas. ili 31,44%
Lista B. Jevtića	nosilac	dr Š. Kulišić	686 glas. ili 68,05%
Lista B. Jevtića	nosilac	J. Maljevac	5 glas. ili 0,49%
Sveukupno:			
Lista V. Mačeka			5.071 glas. ili 73,67%
Lista B. Jevtića			1.809 glas. ili 26,28%

Interes stanovništva za izbore bio je relativno velik. Od 8 476 birača u svim općinama izašlo je na izbore 6 883 ili 81,20%. Isto takav interes bio je relativno podjednako zastupljen u svim općinama: od 75,44 % odaziva birača u Bosiljevu do 88,23 % u Generalskom Stolu.

U cijeloj zemlji po službenim rezultatima vladina lista dobila je 1,746.982 glasa, a lista opozicije 1,077.345 glasova. No zahvaljujući izbornom zakonu vladina lista dobila je 303 poslanička mjesta, a lista opozicije svega 67. Tako je »lista vlade dobila većinu glasova i ogromnu većinu mandata«, kako uočava i Spomenica škole u Belaju, što nam i u ovom detalju govori kako su ljudi ovog kraja doživljavali političke rezultate izbora.[147]

Prema sjećanju svjedoka toga vremena predstavnici režima falsificirali su izborne rezultate gdje god se to moglo, što je bio uobičajni način kršenja osnovnih zakonskih normi.[148]

Ovi izbori s mnogim protuzakonitostima, besprincipijelnim političkim obračunima, terorom svih vrsta i manipulacijom s nacionalnim

[147] Arhiva područnog odjeljenja Osnovne škole »Vladimir Nazor« Duga Resa u Belaju.

[148] I 2unić Janko, rod. 1903. u SAD, učesnik NOB od 1942. tvrdi da su službeni izvještaji 0 rezultatima izbora u općini Bosiljevo falsificirani. Kao tadašnji predsjednik op. organizacije HSS u Bosiljevu imao je uvid u raspoloženje birača. Ističe da vladin kandidat Kulišić nije mogao ni predizborni skup održati u ovoj općini, a kamo li pobijediti. Suprotno tome, prema sjećanju Žunića, skupovi opozicije bili su pravi izraz oduševljene podrške toj politici, a jedan od najvećih održan je na sajmištu u Orišju na kojeg je narod dolazio s pjesmom 1 zastavama iz raznih sela 9 povorki, što po njemu — govori za koga je narod glasao.

[149] Nije označena i nema teksta?

osjećajima naroda nisu mogli donijeti političku stabilnost. Dapače, suprotnosti se nastavljaju. Odmah nakon izbora, krajem mjeseca maja 1935. godine, režim vrši evidenciju članova općinskih odbora da bi utvrdio kako su u »zatečenim« odborima izabranim 1933. raspoređene političke snage između vlade i opozicije.

S tog osnova ova evidencija najčešće se pretvara u valorizaciju političke podobnosti odbornika prema politici režima. Prema takvoj valorizaciji u primjeru općine Barilović vidimo da od 36 odbornika 19 nosi negativnu političku ocjenu: »Moralno ponašanje dobro. Politički slabo, jer je pristaša opozicije dr Mačeka«, jedan je — Petar st. Tuškan — »neopredjeljen, nije glasao za nikoga«, a 16 odbornika s tadašnjim predsjednikom na čelu nosi pozitivnu karakteristiku: »Moralno i političko ponašanje dobro. Pristaša vlade«.[150]

Sve to pokazuje da politički interes poslije izbora za narodne poslanike ne prestaje, već se istom žestinom nastavlja u pripremi političke borbe za lokalne organe vlasti, u prvom redu za prevlast u općinskim odborima za koje se očekuju novi izbori.

Poslije izbora, uprkos tolerantnijem stavu nove vlade Milana Stojadinovića prema nekim akcijama SDK kao najjačoj opozicinoj snazi napetost između režima i opozicije na ovom području čak je i porasla što svjedoče i sve učestaliji politički incidenti.

Ovakvoj atmosferi i poslije izbora pridonosila su i mnoga hapšenja aktivista opozicije koji su se isticali u organizaciji dolaska birača na izbore, posebno u prijevozu bolesnih i starijih osoba od kuće do biračkog mjesta, ili koji su u vrijeme izbora slobodnije isticali nacionalnu zastavu.[151]

Upravo ovo isticanje nacionalne zastave tokom 1935. i do polovice 1936. godine najčešći je povod sukoba i političkih incidenata koji su ponekad imali i tragični završetak.[152]

Kao rezultat ovakvih postupaka režima i njegovih političkih snaga sve češće se javlja oporba i bunt prema zahtjevima organa vlasti. Tako se u jednom žandarmerijskom izvještaju o slučaju iz sela Petra Mrežničkog upozorava nadležne da su »prekršitelji«, kako ih naziva izvještaj, »sa gađenjem« izvršili naredbu da s kuće skinu zastavu koju su izvjesili prilikom svadbene svečanosti, a u drugom slučaju, iz sela

[150] Kao svjedočenje jednog vremena i načinu mišljenja ljudi susrećemo i ovakve formulacije: »Moralno i političko ponašanje pripokomo, proturežimlija« ili »Moralno i političko ponašanje dobro. Nekažnjavan. Sklon nadripisarstvu i denuncijacijama«. (AIHRPH, XXIII, br. 286)

[151] Prema kazivanju Zupčić Ivice, rođ. 1911. u Bariloviću, učesnik NOB od 1942. godine, i on i njegova majka, što mu je dozvolilada kolima prevozi bolesne na izbore, bili su kažnjeni zatvorom, a 2unić Janko, kao i mnogi drugi, morao je u zatvor radi isticanja nacionalne zastave u toku izborne aktivnosti.

[152] Prema svjedočenju učesnika događaja u jednom takvom konfliktu u Belavić Selu smrtno je ranjen Petar Stojković iz Belavića (Kulište), star 23 godine (drugi dan umro u bolnici 21. srpnja 1935. godine).

Petrakova Brda, izvještaj ističe da »prekršitćlji« nisu izvršili naredbu kako bi pokazali da se ne boje i da su »neustrašivi« pred vlastima.

U tim izvještajima žandarmerijske stanice Duga Resa ti se optuženi označavaju kao »separatisti«, a kako je prema izvještaju takvih većina na terenu i, »kako se barjaci svuda i svađe često ističu na reonu stanice«, naglašava se da je »neophodno potrebno okrivljene što strožije« po zakonu kazniti za primjer drugima za slične postupke.[153]

Učestali politički incidenti i uznemirenost naroda kulminirat će krvoprolićem na političkom zboru u Bariloviću, 29. rujna 1935. godine, kojom prilikom je ubijena jedna djevojka a sedmoro učesnika zbora lakše ili teže ranjeno.[154] Ovakvi postupci, česti za vrijeme tadašnjeg režima, izazivali su osudu i proteste svih demokratskih snaga u zemlji.[155]

U tim prilikama HSS nastoji ostvariti što veći politički utjecaj na široke narodne slojeve pa, pored ostalog tokom 1936. i 1937. obnavlja i na ovom području rad Seljačke sloge kao kulturno-prosvjetne organizacije i Hrvatskog radničkog saveza koji treba ostvariti njezin politički i ideološki program među radnicima. Pokreće zatim i nove organizacije kao što su Gospodarska sloga s programom ekonomskih pitanja sela, te Hrvatsku seljačku zaštitu koja je, uz zadaću da osigurava selo od bilo kakve nepogode, trebala predstavljati fizičku silu kao zaštitu djelovanja i rada njezinih organizacija.

S istim ciljem političkog utjecaja na seljaštvo nastupa i SDS koja u 1937. godini pokreće rad Seljačkog kola kao organizacije za kulturno-prosvjetna i gospodarska pitanja sela.

[153] HAK, Sres. načel. k. god. 1935, Izvještaj 2and. stanice Duga Resa od 5. 3. 1935, Izvještaj od 19. 8. 1935. i Kazneni registar okrivljenih kućedomaćina: Jakovčić Ivana (star 63 godine). Despot Josipa (53), Petrak Jure (50), Petrak Petra (58), Protulipac lome (22), Polović Ivana (3U) i Petrak Roka (28).

[154] Uz sjećanje mnogih svjedoka o ovom događaju Knjiga umrlih Mjesnog ureda Barilović za 1935. godinu potvrđuje da je 29. rujna 1935. godine Barka Dobrinić iz Barilovića, kbr. 26, kći Marka i France, stara 19 godina »ubijena po oružnicima prigodom političkog zbora u Bariloviću«.
— Prema svjedočenju njenih ukućana Barka Dobrinić bila je radnica Tvornice u Dugoj Resi. Zaposlila se u 17 godini, a radila je u »svinleraju« (končaona).

[155] Sve govori u prilog mišljenju da je ovo krvoproliće u Bariloviću, kojeg je počinio Stojadinovićev režim, odnosno žandarmerijska posada Barilović, KPJ odnosno KPH u svojim propagandnim publikacijama isticala kao primjer najkrvavijeg terora ovog režima. U predizbornom letku s vremenskom oznakom »Zagreb, listopada 1938.« kojeg su širili komunisti Hrvatske kao poruku hrvatske i srpske omladines naslovom letka — »Svim Hrvatima i Srbima — seljacima, radnicima i građanima« stoji:
»Unutarnja politika Stojadinovićevog režima nije bila drugo nego sistematsko provođenje najkrvavijeg terora kakvog ne pamti ni srpski ni hrvatski narod. Treba se sjetiti samo nevinih žrtava u Senju, Velikom Gradcu, Sušaku, Vojniću, Kragujevcu, Bjelovaru, kod Cetinja, na ulicama Beograda i tolikim drugim mjestima.« Uzimajući u obzir povijest Vojnića u tom vremenu, može se sa sigurnošću reći da se u ovom komunističkom Jetku iz tog vremena krvoproliće u Barilovićuu označava kao pojam za kotar Vojnić u čijem sastavu se tada nalazio i Barilović. Ovom u prilog govori i činjenica da je događaj u Barilovićuu po svojoj brutalnosti i po načinu kako je izveden gotovo identičan s drugim slučajevima koje spominje letak.
(AIHRPH, grupa VI D — 1938, br. 1253)

Sve su te organizacije, kao političke ispostave ovih građanskih političkih stranaka, svojim djelovanjem predstavljale novi vid političkog kretanja u tom vremenu. S jedne strane one su predstavljale instrument borbe ovih opozicionih stranaka za vlast a protiv režima, a s druge strane one su imale zadaću da spriječe utjecaj KPJ, odnosno komunista, čije je prisustvo u političkom životu ovoga vremena sve izraženije. Na taj način i na ovom području, posebno u Dugoj Resi s jakim radničkim i komunističkim pokretom, front opozicije prema režimu nosit će svu složenost tadašnjeg političkog kretanja.

Općinski izbori 1936. godine

Sva ta politička strujanja poslije petomajskih parlamentarnih izbora, ali i pravce budućih političkih previranja, pokazat će i općinski izbori 1936. godine. Jer borba za vlast u općinskim centrima imat će u prvom redu širi politički karakter kao sukob opozicije i režima, ali će isto tako ponegdje poprimiti izrazite karakteristike sukoba pojedinih ličnosti i grupa iz iste stranke.

Hrvatska seljačka stranka će ovim izborima posvetiti posebnu pažnju. Osnovni njen cilj bio je da na ovim izborima »potvrdi pobjedu na petomajskim izborima i da preuzme područnu vlast, kako bi neposrednijim angažiranjem jače utjecala na situaciju u Hrvatskoj«.[156]

Prvi konkretni izraz te političke borbe bila je pojava kolektivne ostavke nekih općinskih odbora.

Uzimajući u obzir općine u kojima su davane kolektivne ostavke, može se zaključiti da je to bio dio političke borbe HSS kao vid određenog političkog pritiska na režim kako bi se izbori održali u vremenu i atmosferi koja njoj odgovara.

Već 30. jula 1936. Sresko načelstvo u Karlovcu izvještava Kraljevsku bansku upravu da su kolektivnu ostavku dali općinski odbori u Ozlju, Jaškovu i Netretiću, te da je postavljena privremena općinska uprava i da su izbori raspisani za 30. augusta 1936. godine.[157]

Nakon mjesec dana Sresko načelstvo izvještava da uslijed kolektivne ostavke »nikako ne funkcioniše općinski odbor u Dugoj Resi«. Stoga upozorava s obzirom da ovdje »posluje velika tekstilna tvornica« i da općinu čekaju »važni komunalni zadaci«, da se »što prije raspišu novi općinski izbori kako bi se moglo u općinskom radu uspostaviti normalno stanje«.[158]

No, već prema izvještaju od 11. augusta 1936. vidi se da je imenovana uprava (povjerenik Drago Vrana), te da su izbori raspisani za 13. septembra 1936. godine.

[154] Ivan Jelić: Komunistička partija Hrvatske, Zagreb 1927, str. 35.
[157] AIHRPH, gr. XXIII, in. br. 231.
[158] Isto.

U općini Barilović bilo je kolebanja. Odbornici su se podijelili. Prema izvještaju Sreskog načelstva Vojnić od 3. augusta 1936. ostavku je podnijelo od ukupno 36 odbornika »svega 18«. No kako je sedam odbornika povuklo ostavku, načelstvo smatra da »nije potrebno da se u opštini Barilović još pre redovnih izbora raspišu naknadni izbori, odnosno postavi privremena opštinska uprava, jer je uputnije da se ostavi sadanje stanje«.[159]

Na ovim izborima uz općinu Perjasicu gdje nastupaju samo kandidati vladine stranke Jugoslavenske radikalne zajednice (dalje JRZ) i uz općinu Barilović gdje se javlja i kandidat JRZ i kandidat HSS, u svim ostalim općinama nastupaju samo kandidati HSS.

Rezultati ovih općinskih izbora 1936. godine bili su slijedeći:[160]

Općina	Ukupno birača	Glasalo	Lista	Kandidat	Dobio glasova	Br. odbor.
Duga Resa	1648	980	HSS	Boljar Janko	465	5
Duga Resa			HSS	Brozović Mijo	515	25
Netretić	2971	1491	HSS	iSrakočić Tone	1491	30
Bosiljevo	1286	395	HSS	.		
General. Stol	771	427	HSS	Moguš Marko	402	12
General. Stol			HSS	Halar Franjo	4	–
General. Stol			vanstr.	Erdeljac Janko	21	–
Perjasica	1055	619	JRZ	Dmitrović Moj sije	425	22
Perjasica			JRZ	MieLtić Petar	194	2
Barilović	2030	1324	JRZ	Bižić Đuro	102	–
Barilović			HSS	Dujan Mato	1222	24

Uz uspjeh HSS u preuzimanju općina javlja se i trvenje unutar stranke radi ličnog i grupnog prestiža, što se naročito ispoljilo prilikom izbora u Bosiljevu i u Dugoj Resi.

U Bosiljevu se najprije javljaju tri moguća kandidata: Bukovac Mato — Orišje, Kasun Dragutin — Pribanjci, te Kasun Ivan — Lešće.

Čini se da se ovako nadmetanje u borbi za vlast i položaj nije svidjelo kotarskom vodstvu HSS pa ih dr Franolić, advokat, Palijan Juro, gostioničar i dr Ivan šubašić, advokat u Karlovcu, ranije u Vrbovskom, pokušavaju nagovoriti da se samo jedan od njih kandidira, a kad u tome ne uspijevaju, određuju za službenog kandidata HSS Valentina Ulakovića iz Bosiljeva.

Kako je do predaje liste od ovog dogovora ostalo svega dva dana, Ulaković nije uspio »sastaviti kandidatsku listu«. Ali što nije uspjelo

» AIHRPH, gr. XXIII in. br. 289.
>“ AIHRPH, gr. XXIII in. br. 231, 287, 289.

njemu, uspjelo je Bukovac Mati, koji je »bez obzira na zaključak tako zvanog vodstva« — kako kaže izvještaj sreskog načelnika Vrbovsko — »kriomice došao na sud« i predao svoju kandidatsku listu.

Kako su se birači osjećali prevarenim, a i potaknuti suparničkim interesima na dan izbora, 18. 10. 1936. na biračkom mjestu u Lešću dolazi do incidenta« ... oko 60 birača, predvođeni po seljacima Špehar Miji i Kolić Franji iz Lešća«, upali su na biralište, »nasilno rastrgali kandidatsku listu Bukovac Mate i sprečili dalje glasanje«.

Nakon ponovljenih izbora u Lešću (25. 10. 1936) jedina lista Bukovac Mate, uz ranije rezultate iz Bosiljeva, dobiva svih 30 odborničkih mjesta, ali uz svega 30 % glasova, što očito govori da se birači distanciraju od ovakvih nadmetanja u HSS.[161]

U Dugoj Resi je slično stanje. Na izborima 13. rujna 1936. Mijo Brozović, trgovac iz Duge Rese, dobiva 515 glasova i 25 mandata, a službena lista Janka Boljara, seljaka iz Dvorjanaca, 465 glasova i 5 odbomičkih mjesta.

Seljaci s ovim izborom nisu bili zadovoljni ne samo zato što je neslužbena lista Mije Brozovića pobijedila već zato što se sve više u HSS, koja bi trebala štititi interese seljaka, nameću advokati, trgovci i gostioničari. Zategnutost se osjetila već na konstituirajućoj sjednici na što nas upozorava i službeni izvještaj od 25. rujna 1936. godine u kojem se ističe da na ovoj sjednici »iz nepoznatih razloga« nije prisutan »nijedan od pet izabranih odbornika sa manjinske liste bivše HSS sa nosiocem Boljar Jankom na čelu«.[162]

Takvo stanje prenosi se na gotova sva okolna sela Duge Rese gdje se, prema nekim svjedočenjima, otvoreno i vrlo oštro protestira i javno traži da izabrani odbor podnese ostavku.

Sve to govori da su trzavice imale širi i ozbilniji karakter, što potvrđuje i činjenica da se izabrani odbor nije održao na vlasti, da je morao dati ostavku, te da je za općinskog povjerenika opet postavljen Drago Vrana.

Po sjećanju učesnika ovih događaja ovaj sukob seljačkog i građanskog elementa u stranci zadavao je veliku brigu općinskom i kotarskom HSS. Oko toga je bilo mnogo rasprava i sastanaka dok se nije našlo rješenje da se na novim ponovljenim izborima (proljeće 1937) kandidira Petar Malović, seljak iz Gršćaka, kao jedini nosilac liste.

Za sada se ne može rekonstruirati kako su komunisti Duge Rese ocjenjivali ovo političko previranje i sukob gradskog i seljačkog elementa u borbi za vlast u općini. Svjedočenje Hermana Furlana upućuje na to da se komunisti nisu opredjeljivali u ovom sukobu, već da

1« AIHRPH, gr. XXIII, in. br. 287.
[162] AIHRPH, gr. XX, in. br. 231.

su ga nastojali iskoristiti kako bi na ponovljenim izborima u proljeće 1937. godine istakli svog kandidata. O tom Furlan kaže:

»Komunisti Duge Rese pripremali su se da u proljeće 1937. godine istupe sa svojim kandidatom Josipom Krajaćićem na općinskim izborima. Sve je bilo spremno i kandidat prihvaćen. Međutim, zbog pomanjkanja kulture od strane partijske i sindikalne organizacije zakasnilo se s prijavom kandidature za svega jedan dan. Bilo je to dovoljno da izborna komisija odbije kandidaturu komunistima.«[163]

Izvanredni izbori su provedeni i na čelo novog općinskog odbora izabran je Petar Malović. Ali ni Malović nije ostao na dužnosti načelnika do kraja svog mandata. U promijenjenim političkim prilikama 1939. godine, on će biti suspendiran, a na čelo općinske uprave opet će biti postavljen Drago Vrana.

Iako ovo grupašenje u borbi za vlast, kakvo smo vidjeli u Bosiljevu, i sukobi različitih socijalnih grupacija, koje su došle do izražaja u Dugoj Resi, izražavaju slabosti i nejedinstvenost interesa u lokalnim redovima HSS, ta razmimoilaženja neće doći do izražaja u općoj nacionalnoj politici prema režimu. To potvrđuju i pozdravni telegrami koje šalju novoizabrani odbornici sa svečanih konstituirajućih sjednica. U njima nema nikakvog kolebanja. Oni jedinstveno podržavaju politiku stranke.

Političke stranke na prosinačkim izborima 1938. godine

Od ovih političkih promjena u lokalnim okvirima koje su nastale kao rezultat općinskih izbora, pa do parlamentarnih izbora krajem 1938. godine, mnogo se toga dogodilo u političkom životu zemlje. U vanjskoj politici u vrijeme anšlusa (anchlussa) i Münchena (Münchena) te podjele čehoslovačke, Milan Stojadinović i Kraljevina Jugoslavije sa knezom Pavlom Karađorđevićem na čelu, još se više približavaju fašističkoj Italiji i Njemačkoj.

U unutrašnjoj politici Stojadinovićeva vlada »u suštini je nastavila diktaturu«.[164]

Svojom centralističko-unitarističkom devizom: »jedna država, jedan narod i jedan kralj«, »nastoji se onemogućiti pokretanje bilo kojeg pitanja o preuređivanju države, a u prvom redu blokirati opoziciju u Hrvatskoj«, a svojim »diktatorskim ponašanjem« i nedemokratskim metodama vladanja i približavanjem fašističkoj Italiji, odnosno nacističkoj Njemačkoj, pokušava se nametnuti politika koju demokratska javnost cijele zemlje nije mogla prihvatiti.[165]

[163] Herman Furlan: n. dj., 177.
[164] B. Petranović: n. dj.,str. 136.
[165] Isto.

Kao reakcija na takvu politiku, opozicija u Hrvatskoj ne samo da nije bila razbijena i oslabljena, već se proširuje i jača dobivši »izrazite oblike i fizionimiju jedinstvenog hrvatskog nacionalnog pokreta«. U Srbiji se istovremeno pokreće široki front Udružene opozicijc protiv ovakve vladavine režima što dovodi do stvaranja bloka narodnog sporazuma, ostvarenog 8. listopada 1937, kao sporazum Udružene opozicije Srbije i Seljačko-demokratske koalacije, odnosno HSS i SDB kao opozicije Hrvatske.

Blok narodnog sporazuma nasuprot politici vlade, odnosno Jugoslavenske radikalne zajednice, koja svim silama želi zadržati postojeće stanje, ističe potrebu ukidanja oktroiranog ustava, izbore za ustavotvornu skupštinu i potrebu donošenja novog ustava koji bi se donio »samo većinom Slovenaca, većinom Hrvata i većinom Srba, bez majorizacije«.[166]

Na osnovu takve politike bloka narodnog sporazuma i u tom duhu rješenja hrvatskog pitanja, HSS održava mnoge skupove na ovom području.[167]

Za sve ove skupove a i za same izbore u ovoj sredini moglo bi se reći da su prošli bez nekih većih uzbuđenja i napetosti, posebno ako se usporede s izborima 1935. godine. Dok su izbori 1935. poprimali manifestatni karakter na kojima su najširi slojevi naroda manifestirali svoju osudu diktature i svega onoga što je ona donosila, ovi izbori prošli su gotovo tiho. To nam na neki način svjedoči i izvještaj Sreskog načelstva Vojnić od 26. prosinca 1938. u kojem se komentirajući izborna raspoloženja kaže: »Karakteristično je, da kod Hrvata ovih izbora ni izdaleka nije bilo onog oduševljenja kao 1935. godine. Nije se više išlo pod plemenskim zastavama sa pjesmom na biralište«.

Komentirajući izborne rezultate i uspjeh opozicije, Sresko načelstvo upozorava na jednu drugu pojavu, a to je organizirani teror Hrvatske seljačke zaštite i njenih članova nad »mnogim Hrvatima«, za koje su znali, ističe se u izvještaju, »da ne odobravaju više politiku dr Mačeka«. U tom smislu, izvještaj ističe: »Videlo se, da većina njih ide pod pritiskom i iz straha bojeći se osveta na biralištu«, jer je »pred svakim biralištem stajao kordon članova Hrvatske seljačke zaštite koji je svakog pojedinog birača još pre glasanja upozoravao na posledice i pretio ako ne glasa za dr Mačeka.«[168]

Iako je ovo izvještaj službene osobe režima koji se može shvatiti i kao opravdanje neuspjeha liste vladinih kandidata, uzimajući u obzir i neka sjećanja, on bez sumnje ukazuje na jedno realno stanje tog vremena, na čvrstu organizaciju HSS kao političke stranke i na sve militatnije ponašanje njene Zaštite u toj sredini.

[166] Isto.

[167] AIHRPH, XXI/5188 i VIc/789.

[165] AIHRPH, XXIII/190, Izvještaj Sres. nač. Vojnić od 26. XII 1938.

U srpskim sredinama ovog područja u jeku izbora za narodne poslanike diferencijacija i politička razračunavanja poprimaju oštrije tonove, iako je često teško odrediti s koje pozicije i kojim sredstvima pojedine političke snage i grupe ili pojedinci nastupaju.

Pokretanjem ogranka »Seljačkog kola« SDS daleko uspješnije ugrožava dugogodišnju premoć radikala odnosno pristaša JRZ i njihovih orgnizacija. Upravo radom ovih ogranka SDS će jačati svoj položaj prema snagama režima što se vidjelo i u eliminaciji Jugoslavenskog sokola kao izrazito režimske organizacije.[169]

S te osnove, skupovi »Seljačkog kola« najčešće se pretvaraju u proturežimske manifestacije s kritikama protagonista te politike u čemu su komunisti često preuzimali inicijativu.[170]

Dok SDS nastupa s pozicije Bloka narodnog sporazuma, javljaju se, čini se, i opozicioni protesti vezani uz konkretna pitanja i od drugih stranaka, odnosno političkih snaga od kojih se takvo ponašanje ne očekuje, što političkom kretanju u ovoj sredini tada daje poseban karakter složenosti. Tu složenost i gubljenje granica stranačkih nastupa na neki način izražava i sreski načelnik u spomenutom izvještaju kad takvo opoziciono kretanje označava kao »teror na vjerskoj i socijalnoj bazi«, upozoravajući da se harangiralo i protiv konkordata, »obmanjujući pučanstvo kako je vjera u opasnosti«[171] i ukazujući na to da to pitanje poprima i nacionalne elemente koji su se svuda služili srpskim plemenskim zastavama, te ispoljavali srpski ekskluzivizam napadajući odgovorne faktore kao ljude koji su prodali srpstvo i svetu pravoslavnu crkvu«.

Čini se ipak da je sreskog načelnika više pogađala kritika režima na »socijalnoj bazi« pa i sam kada se pravda, zdvojno iznosi u izvještaju kako se korteširalo protiv plaćanja »opštinskih daća raznih poreza, harangirajući protiv gospode kao da su ista svemu zlu kriva«.[172]

U takvim političkim kretanjima na ovom području okupljala se građanska opozicija u kojoj, kako vidimo glavnu snagu predstavlja Hrvatska seljačka stranka i Samostalna demokratska stranka.

[169] Vidi rad M. Košarica i S. Opačića u Zborniku 1, HAK, str. 207, 208.

[170] U jednom izvještaju Sres. načelstva Vojnić upozorava se da je »Marković ing. Bogdan iz Zagreba održao... 31. januara u kući Cika Todora kbr. 14 iz Kuzme, opština Perjasica, neprijavljeni sastanak ogranka »seljačkog kola« ... i dne. 1. februara (1938) u Srednjem Poloju u kući Pavić Rade kbr. 19«. Uz ovo predavanje, izvještaj navodi, predavač je oštro napao politiku Stojadinovića i njegovog poslanika iz ovog kraja dr Grbu kao politiku »gospode« koju treba srušiti »jer su to pljačkaši i gulikože« naroda. AIHRPH, grupa VI, ii. br. 1378.

[171] Konkordat odnosno sporazum o međusobnim odnosima Vatikana i Kr. Jugoslavije potpisala je Stojadinovićeva vlada 25. 7. 1935. Na ratifikaciju u Narodnoj skupštini dat je tek 1937. Radi šireg protesta, posebno Srp. pravoslavne crkve, nije iznesen pred Senat, pa prema tome nije ni ratificiran i nije nikada stupio na snagu.

[172] Vidi bilješku 168.

I komunisti Duge Rese pripremaju se za izbore. Poslije stvaranja svog partijskog aktiva 1935. godine, prijemom u Partiju Jure Fudurića i Jele Predović 1937. stvara se partijska ćelija, a već u veljači 1938. godine, relativno naglim širenjem partijskih redova, stvara se partijska organizacija sa sedam ćelija.[173] Ovako ojačana partijska organizacija, uz Savez komunističke omladine koji je sve brojniji i mnoge svoje simpatizere, uključuje se u predizbornu političku aktivnost u skladu s općom politikom Partije i njenom taktikom u odnosu na ovaj politički događaj.

Prema Hermanu Furlanu komunisti Duge Rese su se pripremali u dogovoru s karlovačkim komunistima da izađu na izbore sa svojom listom kao listom Stranke radnog naroda. »Međutim«, kaže Furlan »kasnije je data nova direktiva da se na izbore istupi sa udruženom opozicijom. To je »sjeća se Furlan «, partijska organizacija u punoj mjeri podržala.«[174]

Iako su građanske stranke Bloka narodnog sporazuma odbijale suradnju s KPJ, plašeći se skretanja njihovih sljedbenika na lijevu poziciju komunista. Partija je poduprla opoziciju imajući »u vidu to da većina naroda ide za opozicionim buržoaskim partijama i za njihovim demokratskim krilaticama i da bi svako istupanje protiv bloka Udružene opozicije vodilo slabljenju opozicionog pokreta i pomagalo reakcionarnom, profašističkom režimu. Zbog toga je KPJ zauzela stav da podrži opozicioni pokret i da učini sve što može na rušenju reakcionarnog, profašističkog režima. Ona je polazila od toga da će aktivna i dosledna borba radničke klase i svih onih snaga koje se okupljaju oko KPJ protiv reakcionarne vlade Milana Stojadinovića i velikosrpske buržoazije nesumnjivo delovati u pravcu radikalizacije i onih narodnih masa koje idu za opozicionim buržoaskim partijama i doprineti njihovom daljem pomeranju ulevo, ka revolucionarnom, demokratskom pokretu sa KPJ na čelu. To je bio jedini put jačanja narodnog fronta u uslovima kakvi su bili u Jugoslaviji«.[175]

Na taj način i na ovom području stvara se vrlo jak front opozicije kojoj se ovog puta u kotaru Vojnić pridružuju i pristaše radikalske grupe Ace Stojadinovića.

Nasuprot ovom frontu stajala je vladina lista Milana Stojadinovića, odnosno JRZ i lista ZBOR-a Dimitrije Ljotića koji »svojim integralnim jugoslavenstvom i antiliberalnim stavom izražava shvatanje najreakcionarnijih režimskih struja... i najtvrdokornijih krugova srpske i, uopšte, jugoslavenske buržoazije orijentiranih na centralizam i propagiranje fašizma.. .«.[176]

[173] Herman Furlan: n. dj., str. 171, 172.
[174] H. Furlan n. dj., str. 177.
ns Pregled istorije SKJ, str. 253.
[176] B. Petranović: n. dj., str. 142.

U kotaru Vrbovskom na listi vlade javlja se i kandidat »Borbaša« Svetislava Hođere — »šefa male, profašističke Jugoslavenske narodne stranke, zasnovane na šestojanuarskoj ideologiji«.[177]

Kako se ovom prilikom raspolaže samo s rezultatima izbora po kotarevima, ne može se točno reći koliko je koja lista dobila po pojedinim općinama. No, ako se uzmu u obzir raniji izbori, uz ove rezultate, neće biti teško orijentirati se kako su se glasači opredijelili i u tadašnjim općinama ovog područja.

Rezultati izbora za narodne poslanike od 11. prosinca 1938. godine bili su slijedeći:[178]

Kotar Karlovac:

L. V* Mačeka	HSS	kand. I. Benković	15.738 ili 96,97% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand. Z. Celjiković	487 ili 3 % glas.
L. D. Ljotića	ZBOR	kand. M. Jrumić	4 ili 0 % glas.

Kotar Ogulin:

L. V. Mačeka	SDS	kand. S. Kosanović	6.784 ili 66,90% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand. Đ. Mikašinović	3.342 ili 32,95% glas.
L. D. Ljotića	ZBOR	kand. ©, Kragujac	14 i'i 0,13% glas.

Kotar Vojnić:

L. V. Mačeka	SDS	kand M. Napijalo	4.772 ili 56,35% glas.
L. V. Mačeka	Ac. St.	kand. B. Peleš	23 ili 0,27% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand. M. Grba	2.045 ili 24,15% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand. L. Opačić	1.442 ili 17,03% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand. S. Kukić	156 ili 1,84% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand. M. Eremić	15 ili 0,17% glas.
L. D. Ljotića	ZBOR	kand. D. Vorkapić	14 ili 0,16% glas.

Kotar Vrbovsko:

L. V. Mačeka	HSS	kand. R. Sušić	3.136 ili 80,14% glas.
L. V. Mačeka	SDS	kand D. Mrvoš	43 ili 1,09% glas.
L. M. Stojadin.	JRZ	kand S. Jakšić	729 ili 18,63% glas.
L. M. Stojadin.	Borbaši	kand S. Bačić	4 ili 0 % glas.
L. D. Ljotića	ZBOR	kand L. Marković	1 ili 0 % glas.

Ako usporedimo ove rezultate izbora s rezultatima izbora iz 1935. godine, onda vidimo da je opozicija osjetno ojačala i da je u njen prilog procentualno osjetno povećao broj glasova (u kotaru Karlovac sa 88,46 % u 1935. godini povećao se na 96,63 %, a u Vrbovskom sa 54,12 % čak na 81,24 %).[179]

[177] Isto.

[17#] Izborni rezultati prema listu Politika od 14. 12. 1938, beogradsko izdanje.

[179] Ovako veliko povećanje glasova u kotaru Vrbovsko ne bi se moglo prihvatiti i kao odraz stvarnog političkog raspoloženja naroda. Prije bi se moglo prihvatiti, i na osnovu ove činjenice, da su službeni rezultati izbora u Bosiljevu 1935. bili posljedica terora i falsifikata čime se osjetno umanjio uspjeh liste opozicije na izborima u kotaru Vrbovskom, a što se sada pokazuje kao velika razlika.

U cijeloj zemlji Stojadinović je dobio formalnu većinu, naravno, uz izdašnu pomoć državnog aparata, posebno u Srbiji, i zahvaljujući krajnje nedemokratskom izbornom zakonu. Tim putem on je osigurao i vladinu većinu u Skupštini. Međutim, stvarni poraz na izborima, što je bio i snažan udarac cjelokupnoj unitarističko-centralističkoj koncepciji, nije se mogao sakriti. Stojadinović se morao povući 5. 2. 1939. godine, kada knez Pavle povjerava vladu Dragiši Cvetkoviću.[180]

Dugoreško područje za vrijeme banovine Hrvatske

Nekoliko dana prije početka drugog svjetskog rata, 26. kolovoza 1939. godine, ova vlada ostvaruje sporazum s hrvatskom opozicijom poznatim pod imenom Sporazum Cvetković-Maček po kojem HSS i SDS dolaze na vlast i po kojem se uspostavlja Banovina Hrvatska.

U kakvom vremenu je došlo do ovog sporazuma i što je narod u Dugoj Resi zaokupljalo u tim danima najbolje nas informira Andrija Gener koji kao upravitelj škole u Školsku spomenicu za škol. godinu 1939/1940. zapisuje:[181]

»Političko obzorje se već par godina zamračuje. Karta Evrope se svakih par mjeseci promijeni: njemački vođa Hitler zauzeo je Austriju, kasnije Sudete... dok je Slovačku strpao pod svoj protektorat. Ujesen 1939. zauzeo je Poljsku podjelivši je s Rusijom. Država Estonija, Litvanija i Litva pale su pod protektorat Rusije.

Njemačka nadalje ratuje s Engleskom i Francuskom... Svijet gori kao šuma i plamen se sve više širi. Narod strahuje pred, tako reći, neizbježnim ratom.«... Sve ove prilike«, ističe Gener, »odražavaju se hoćeš-nečeš i u školskom radu: očevi su pozvani pod oružje, a majke s nezbrinutom djecom kukaju i strahuju za svoje muževe, hranitelje djece«.[182]

U spomenici škole u Novigradu isto: »Svi se pripremamo za najgore što čovječanstvo može snaći — rat. Do 1940. ljudi i mladići sposobni za vojsku pozivaju se i po treći put na vojne vježbe«.

Spomenica ističe i druge poteškoće i opću stagnaciju: »Tako je jesenas rađeno na betonskim stupovima za električni vod Karlovac-Sušak, ali se moralo prestati jer su to diktirale prilike«.[183]

[18]® Kakve je mogućnosti i kombinacije pružao izborni zakon pokazuje i primjer s ovog područja: iako su dobili znatno manje glasova nego poslanici opozicije, u svakom kotaru ovog područja imenovan je po jedan vladin poslanik. Tako je za kotar Vojnić postao poslanik M. Grba, za Ogulin Đ. Mikašinović, za Vrbovsko S. Jakšić, pa čak i Z. čeliković za kotar Karlovac sa svega 487 glasova. (Služb. novine Kr. Jugoslavije br. 7. od 11. 2. 1939.)

[181] A. Gener kasnije odlazi za učitelja u Mahično odakle 15. 6. 1943. s cijelom porodicom odlazi u NOB-u.

[182] Vidi bilješku br. 120.

[183] Arhiva Osnovne škole »Vladimir Nazor« Duga Resa.

U tim prilikama sporazum Cvetković-Maček i stvaranje Banovine Hrvatske većina spomenica tek registrira bez naglašavanja političkog značenja tog čina ili političkog stava o tom pitanju. Ipak u nekima se daje izrazito političko obrazloženje i političko vrednovanje ovog sporazuma. Tako u spomenici škole Petra Mrežničkog Florijan Čulig, poznat kao nosilac kulturno-prasvjetnog rada Seljačke sloge u ovom kraju, tih dana zapisuje:

»Za nas Hrvate je od velike važnosti dan 26. 8. 1939. kada je sklopljen sporazum između Hrvata i Srba koji su učinili vođa hrvatskog naroda dr Vlatko Maček i predsjednik vlade Dragiša Cvetković.

Narod je ovaj čin veselo i s oduševljenjem primio, jer će početi novi život sa pravom na slobodu Hrvata kao i njihov napredak«.[184]

Uključujući i naglašeno emocionalni ton formulacije ovog stava, vjerojatno su ovakva bila rezoniranja većine aktivnijih članova HSS u času potpisivanja sporazuma kad se ta stranka predstavljala kao ona snaga koja je svojom političkom borbom uspjela dovesti do rješavanja hrvatskog pitanja, odnosno do uspostave Banovine Hrvatske sa Saborom i banom na čelu. Međutim, oduševljenje sa sporazumom kao gotovim činom i gotovim životnim rješenjima nije dugo trajalo. Ubrzo se pokazalo da je sporazum donio nova nezadovoljstva: »Hrvatska buržoazija bila je nezadovoljna stepenom popuštanja Cvetkovićeve vlade, a srpska gubitkom vladajućeg položaja, revizijom centralizma, podelom vlasti s hrvatskom suparnicom«.[1“]

Kako je sporazum u političkom životu stranaka nametnuo pitanje daljnjeg preuređenja države, odnosno stvaranje slovenske i srpske državnopravne jedinice, suprotnosti su se sve više ispoljavale. »Osobito je žestoka rasprava nastala oko razgraničenja teritorija Banovine Hrvatske i buduće srpske banovine, jer je u vezi s tim iskrslo pitanje položaja Bosne i Hercegovine na koju su imale pretenzije obje strane«.[186]

Na taj način rasprave »o daljnjoj izgradnji Banovine Hrvatske i preuređenju zemlje kretale su se prvenstveno na liniji hrvatsko-srpskih odnosa, a to u biti znači u okviru političkih pretenzija i interesa pojedinih grupacija hrvatske i srpske buržoazije. Srpska strana bila je najvećim dijelom pobornik daljnjeg neposrednog preuzređenja Jugoslavije, nastojeći realizirati svoje interese stvaranjem srpske državnopravne jedinice, koja bi zapravo obuhvatila čitav teritorij izvan Banovine Hrvatske i Slovenije. Taj plan velikosrpske buržoazije nailazio je na protivljenje hrvatske strane, tj. hrvatske buržoazije, koja u Banovini Hrvatskoj nije vidjela konačno ostvarenje svojih pretenzija i interesa, nego samo »prvu etapu u daljem širenju«.[187]

[184] B. Petranović: n. dj.. str. 147.
[185] I. Jelić: n. dj., str. 204.
[186] Isto.
‘®[7] Isto.

U tim prilikama na ovom području, uz uočljivo slabljenje pozicije JRZ, od građanskih stranaka glavni utjecaj će imati, sada kao vladaj uče stranke, HSS i SDS.

Ostala građanska politička strujanja, posebno ona s ekstremnih nacionalnih pozicija, bar koliko pokazuju raspoloživi izvori, ne bi se moglo reći da su ovdje imala značajniju podršku i u hrvatskoj i srpskoj sredini.

Pokret »Srbi na okup« i njegove ekstremne snage koje s velikosrpske pozicije buržoazije vode političku akciju i propagandu s namjerom da se pojedini srezovi u kojima žive Srbi, izdvoje iz Banovine Hrvatske, u ovoj sredini nije naišao na podršku.

Na području sreza Vojnić »akciju za okupljanje Srba odmah nakon formiranja Banovine Hrvatske počeo je dr Branko Peleš, odvjetnik iz Zagreba, pristaša radikalne stranke (grupe oko Glavnog odbora na čelu s Acom Stanojevićem).

On je na više mjesta održao zborove, sastanke i konferencije na kojima je govorio o nezadovoljstvu zbog osnivanja Banovine Hrvatske.[189]

Da ova akcija nije imala uspjeha, svjedoči izvještaj Sreskog načelstva Vojnić od 15. ožujka 1940. u kojem se kaže: »Pokret za izdvajanje ovog sreza iz banovine Hrvatske nije naišao kod naroda u ovom srezu na osobit prijem što dokazuju slabo posjećivani zborovi i konferencije na kojima se to pitanje djelomično raspravljalo«. Uočavajući da ta akcija slabi, izvještaj zaključuje: »Za sada se u ovom predmetu u tom pogledu ne vodi nikakva akcija niti se namjeravaju održati kakovi zborovi, konferencije ili sastanci u tom pogledu«.[190]

Prema sjećanju svjedoka toga vremena oživljava frankovačka propaganda, nastupajući sa ekstremne, velikohrvatske nacionalističke pozicije, što se uočavalo i u redovima HSS i u nastupima protiv komunista. Skriveni u organizacijama HSS, zagovornici ove orijentacije napadali su politiku sporazuma Cvetković-Maček, pokušavajući stvoriti nepovjerenje prema HSS i njenom vodstvu, ističući da »treba stvoriti novu stranku«. S tog osnova glavna strategija i taktika frakovačke propagande u odnosu prema HSS sastojala se u nastojanju da se potakne destrukcija ove stranke i ubrza stvaranje desne orijentacije u njenim redovima kao protutežu demokratskim snagama i snagama lijeve orijentacije koja se stvara u redovima HSS pod utjecajem komunista. Što se više zaoštravala konfrontacija građanskih pozicija oko definiranja Banovine Hrvatske i preuređenja države, i što se više približavao rat, ove su snage, iako malobrojne, nastupale sve otvorenije i agresivnije.

[189] Lj. Boban: n. dj., str. 11/212.
[1M] B. Petranović: n. dj„ str. 147, 149.

Prema H. Furlanu, frankovačka propaganda je posebnom žestinom bila uperena protiv rada i djelovanja komunista i njihovih »svenarodnih organizacija« Stranke naroda i Narodnog fronta, što se posebno ispoljilo na izborima 1940. godine kad su protiv komunista ove snage poticale »razna šikaniranja, teror pa čak i fizička obračunavanja«.[191] Međutim, usprkos izrazitoj agresivnosti, frankovačka antijugoslavenska orijentacija nikada u ovoj sredini nije imala značajniju podršku, što evidentno pokazuju i rezultati izbora kad su ove snage imale mogućnost nastupa svojim listama, o čemu je bilo ranije govora.[192]

Osim toga što je u hrvatskim sredinama od građanskih stranaka HSS imala odlučujući utjecaj, nasuprot ove nacionalističke pozicije, posebno u Dugoj Resi, stajao je jak komunistički i radnički pokret koji je svojim klasnim pristupom društvenim proturječnostima ispoljavao pravi duh ove radničke sredine. Na formiranje takve klime utjecalo je i prisustvo znatnog broja radnika i obitelji Čeha, Slovaka, Austrijanaca, Talijana, Mađara i drugih stranih nacionalnosti, većeg broja radnika Slovenaca i njihovih porodica, među kojima se decenijama svakodnevno stvarala tolerancija, međusobna pomoć i razumijevanje. Sve to imalo je snažnog utjecaja na svijest ovog stanovništva koje već po toj tradiciji nije moglo prihvatiti usku nacionalnu ideologiju.

Ako se tome doda i vrlo značajan utjecaj gotovo masovnog iseljeništva u SAD i Kanadu sa cijelog ovog područja, onda se da razumjeti zbog čega frankovačko-ustaška propaganda, koja je uoči rata veličala Njemačku i njen »novi poredak na ovom prostoru«, nije mogla imati odziva.

Dok je definiranje autonomnosti Banovine Hrvatske i preuređenje cijele države poticalo politička kretanja i političke diferencijacije s nacionalne osnove, što je zahvatilo gotovo sve političke stranke, uporedo s tim, u redovima HSS teče i jedan drugi proces — proces diferencijacije koji svoju osnovu ima u socijalnim, odnosno klasnim odnosima.

Dok je HSS bila u opoziciji, što uglavnom vrijedi i za SDS, ona je mnogo toga obećavala upravo na socijalnom planu, posebno u zaštiti i unapređivanju sela. Sada kad je došla na vlast, usprkos velikih i dobrih planova, u uvjetima početka drugog svjetskog rata, sve nesređenijim prilikama na privrednom polju, pozivanjem na vojnu vježbu — taj program i obećanja HSS nije provodila.

[150] IHRPH, XXI/6.129.

[191] H. Furlan: n. dj., str. 178.

[m] Da se broj pristaša ove orijentacije nije promijenio ni onda kad ona izražava ustašku poziciju govori iskaz ustaškog funkcionera Ivana Betlehema pred istražiteljem OZN-e 1944. u kojem iznosi da je na dan proglašenja NDH u sve tri općine (Duga Resa, Netretić, šišljavić) bilo svega desetak organiziranih pristaša ustaškog pokreta. Prema knjizi: Okrug Karlovac 1941. — Bekić, Butković, Goldstein, str. 32.).

Osim toga, po zakonima buržoaske suštine HSS dogodilo se ono što se moralo dogoditi: sve nove mjere, koliko god proklamirale zaštitu siromašnog sela, išle su na ruku velikim i srednjim posjednicima i raznim trgovačko-otkupnim udruženjima u kojima je birokracija HSS korupcionaški zadovoljavala svoje materijalne interese. Siromašno selo osjećalo se prevarenim, ali istovremeno ono je postalo otvoreno prema utjecaju socijalnog i klasnog programa KPJ.

Iako HSS kao najbrojnija i najjača politička stranka na ovom području neće u ovom vremenu doživjeti neke veće potrese, ona će ipak, već sada, negdje više negdje manje, uočljivo biti izložena početku političke diferencijacije i s nacionalne i socijalno-klasne osnove. Ta će diferencijacija u toku rata i NOB biti dovedena do kraja pa se tada više i ne može govoriti i na ovom području o HSS kao jedinstvenoj organizaciji (vidi bilješku br. 42).

HSS će sve do rata zadržati svoj utjecaj na široke slojeve naroda, a SDS će, dapače, u ovom vremenu u Perjasici, i to nakon duge premoći JRZ, uvjerljivo osvojiti većinu u općinskom odboru na izborima 1940. godine. Ali, sada kad su te stranke na vlasti, one i njihov režim nemaju više onu podršku koju su imale u vrijeme njihove dugogodišnje borbe u opoziciji prema ranijim režimima. Takvo stanje će pokazati i općinski izbori od 19. svibnja 1940. godine:[193]

Općina	Lista	Kandidat	Dobio glasova	Odbor. mjesta
Duga Resa	Nezavisni radnici	Krajačić Josip	81	2
Duga Resa	HSS	Juran Marko	661	28
Netretić	HSS	Dudaš Janko	734	36
Bosiljevo	HSS	Ulaković Valentin	121	30
Gener. Stol	HSS	Petrak Mijo	298	12
Perjasica	SDS	Vuletić Đuro	183	17
Perjasica	JRZ	Dmitrović Moj sije	95	4
Perjasica	SDS	Car Anton	709	19
Barilović	HSS	Opačić Janko	61	3
Barilović	SDK	Polović Marko	348	5

Kao odraz jednog stanja, koje ima sigurno i svoje političko značenje, uočljiv je i slab odaziv glasača na izbore. Od svih upisanih birača

[193] »Hrvatski dnevnik«, list HSS, radničku listu u Dugoj Resi označava kao listu URS-a, a izvještaji kao listu Nezavisnih radnika. Isti broj lista od 22. 5. 1940. označava i listu Car Antona i Polović Marka kao listu SDK, dok izvještaji iz općina i kotareva govore o listi HSS i listi SDK.

u ovih šest bivših općina prosječno se odazvalo izborima svega 34%. Krajnje slab odaziv bio je u Bosiljevu gdje je na izbore izašlo tek 9% birača, onda slijedi Netretić s 32%, Perjasica s 33%, Generalski Stol s 40%, Duga Resa s 46% i Barilović s najvećim odazivom od 54%.[194]

Određenu specifičnost u općini Bosiljevo potvrđuje i činjenica da izbori ovdje nisu održani 19. svibnja 1940. već 2. lipnja te godine s obrazloženjem »Hrvatskog dnevnika« da je to uslijedilo »radi pomanjkanja potvrđenih kandidatskih lista«.

Uzimajući u obzir sve predratne okolnosti i teškoće, ipak se ne može mimoići zaključak da je, posebno u Bosiljevu i Netretiću kao općinama s dosad izrazitom pripadnošću HSS, ovako slab odaziv očiti pokazatelj razočaranja u politiku ove stranke. Ako se s tog stajališta uzmu u obzir i neka svjedočenja iz Netretića, Vukove Gorice i Vodene Drage, onda bi se moglo sa sigurnošću reći da je ova apstinencija izraz jednog rastućeg procesa kritičnosti i razočaranja upravo u socijalno-ekonomsku politiku ove stranke i njenog režima.[195]

Ocjenjujući ove izbore, Okružni komitet KPH Karlovac ukazuje jednim propagandnim letkom da za »ovu buržujsku protunarodnu politiku udružene hrvatske i srpske buržoazije«, u ovom kraju »čitava sela radnog naroda nisu dala ni glasa«.

Ovim letkom, ako bismo eliminirali njegov propagandno-agitatorski ton, Okružni komitet KPH za okrug Karlovac ukazuje na još veću zaoštrenost svih društvenih suprotnosti akumuliranih u politici stare Jugoslavije koje ova vlada »terora i koncentracionih logora« nije mogla ni htjela razriješiti.[196]

Istup komunista Duge Rese na ovim izborima svojom samostalnom radničkom listom ima značenje već po tome što je Duga Resa jedna od rijetkih općina u Hrvatskoj u kojoj su komunisti istupili samostalno na izborima. Van Dalmacije komunisti su izašli samostalno na izbore još samo u Varaždinu, Slavonskom Brodu i Šidu. To neosporno potvrđuje značenje ovog istupa u povijesti radničkog pokreta ne samo Duge Rese već cijele Hrvatske.[169*]

Osim toga, ovaj istup je mogli bismo reći, i praktična potvrda novog kursa KPJ započetog već na IV zemaljskoj konferenciji u Ljubljani, 1934. godine, a dograđenog i izvedenog pod vodstvom Tita kojim Partija izlazi iz okvira »čiste klasne korbe«, prihvata politiku Narod-

[194] »Hrvatski dnevnik« od 22. 5. **1940.** AIHRPH/289, 125, 151.

[195] U tom poticanju kritičnosti prema socijalno-ekonomskoj politici vodstva HSS za spomenuti je da se je na ovom području čitao i list »Seljačka misao« kojeg je uređivala Komisija za selo CK KPH. U njemu su komunisti s pozicije učenja braće Radića kritički govorili o ovoj politici HSS prema selu i na taj način unutar HSS stvarali podlogu za lijevu orijentaciju i približavanje KPH.

HAK, k. 3, dok. RP 1937—1941.

[196a] I. Jelić: n. dj., str. 293.

nog fronta, a nacionalno pitanje uzima ne više kao »pitanje saveznika u proleterskoj revoluciji«, već »kao pitanje same revolucije«, napustivši sve dileme i lutanja vezana uz ovaj osjetljivi problem.[197]

Upravo radi takvog pristupa nacionalnom pitanju — usvojivši federativni princip u njegovom rješavanju kao negaciju šestojanuarske ideologije državnog i nacionalnog unitarizma, ali i kao negaciju nagodbenjačke politike hrvatske i srpske buržoazije na račun drugih naroda, narodnosti i krajeva Jugoslavije izražene u Sporazumu Cvetković-Maček i borbi oko njegove primjene — Komunistička partija, odnosno komunisti ne samo da su se oslobodili položaja »prirepka« građanske opozicije, nego su postali jedina politička snaga koja će u skoroj budućnosti, u sudbonosnim danima 1941. godine, uz svoj socijalno-klasni program, upravo svojom politikom u rješavanju nacionalnog pitanja postati predvodnik u oslobodilačkoj borbi svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Možda je u tome značaj i veličina ovog istupa komunista Duge Rese koji znaju da na ovim izborima još ne mogu postići velike rezultate i da njihov istup još ne može donijeti slom političkog utjecaja građanskih političkih stranaka, ali koji su uvjereni da programu njihove Partije pripada budućnost.[19*]

Ovaj novi stil rada, koji je vraćao pouzdanje i davao perspektivu, osnivanjem Komunističke partije Hrvatske 1937. godine, kao jedan od najvažnijih činova nove programske orijentacije KPJ, donio je novi zamah u svim vidovima djelovanja komunista i na ovom području.

Partijska organizacija u Dugoj Resi ne samo što stalno brojčano jača svoje redove (do 1941. ona će imati 24 člana Partije, 21 člana organizacije SKOJ-a, oko 180 simpatizera među kojima i 5 kandidata Partije), nego se i ideološki izgrađuje u čvrstu discipliniranu avangardnu organizaciju uz pomoć razgovora, rasprava i predavanja najuglednijih partijskih radnika toga vremena kao što je August Cesaree, Božidar Adžija, Ivo Marinković i Ivan Božičević.[199] S takvom ideološko-političkom izgradnjom komunisti s puno samopouzdanja nastupaju pred narodom govoreći o opasnostima od fašizma, o borbi protiv rata, o veličini i snazi Sovjetskog Saveza i potrebi savezništva s njim itd.

[197] Ne može se mimoići usporedba ovih izbora s izborima 1920. godine. Tada su komunisti u Dugoj Resi dobili uvjerljivu natpolovičnu većinu odborničkih mjesta, a u Netretiću polovicu. No, taj, uspjeh i povjerenje ubrzo je prepušten građanskoj opoziciji upravo radi neadekvatnog stava KPJ o nacionalnom pitanju. Na ovim izborima 1940. komunisti dobivaju svega dva mjesta, ali njima pripada budućnost upravo po tome što Partija uz klasno pravilno rješava i nacionalno pitanje.

[198] H. Furlan: n. dj., str. 178.

[199] Referat sa sjednice Opć. komiteta KPH Duga Resa povodom otkrića spomen-ploče u Zvečaju 20. rujna 1969. Referat je napisala Ivka šegavić u čast 27. godišnjice Opć. komiteta, kojem je ona bila prvi sekretar. Ovaj referat je u posjedu autora ovog priloga.

Utjecaj komunista u ovom periodu osjeća se i na selu. »Naročito jak utjecaj imala je Partija«, kako piše Ivka Šegavić u jednom referatu, »u selima: Zvečaj, Galović Selo, Mrežnički Novaki, Mihalić Selo i Brig, zatim u Vukovoj Gorici, Prilišću, Ladešić Dragi, Perjasici, Poloju i drugim selima«.

»U nekim selima«, nastavlja Ivka Šegavić, »kao na primjer u Mihalić Selu i Mrežnički Novaki, svoj utjecaj Partija je vršila na selo preko »Seljačke zadruge za nabavu, prodaju i preradu«. Upravu zadruge uzeli su u svoje ruke najnapredniji seljaci. Održavana su predavanja i sastanci s grupama radnika i seljaka u pojedinim selima. Organizirano je sakupljanje pomoći za španske borce i obitelji političkih zatvorenika«.

»Eto«, zaključuje Šegovićeva svoja sjećanja, »tako je rasla, i djelovala KP na našem terenu, tako su se čeličili njeni članovi. Na tom radu sticali su dragocjena iskustva koja su im bila potrebna od časa kada je najveći neprijatelj čovječanstva — fašizam — porobio i našu zemlju«.[200]

Rezultat ovakvog djelovanja komunista na selu bio je i stvaranje novih partijskih organizacija koje su oformljene 1939. u Perjasici i Poloju.

Ovakvim svojim utjecajem u narodu, naročito poslije dolaska na vlast HSS i SDS (sporazumom Cvetković-Maček od 26. kolovoza 1939. godine) Partija je djelovala na političku diferencijaciju u redovima ovih građanskih stranaka pa su mnoge organizacije »Seljačke sloge«, »Seljačkog kola« i »Gospodarske sloge« postajale uporište politike Narodnog fronta, odnosno politike Partije«.[201]

Svojim radom s jasnim ideološkim stavovima i otvorenošću, politikom Narodnog fronta prema svim demokratskim snagama, čvrsto organizirani i povezani s kotarskim i okružnim rukovodstvom Partije u Karlovcu, komunisti su bez sumnje i na ovom području predstavljali političku snagu spremnu za događaje koje će donijeti dani rata.

A dani rata su upravo dolazili. Spomenica škole u Dugoj Resi u toj predratnoj atmosferi bilježi: »Narod strahuje bojeći se zaraćenja«. A onda s malo utjehe pridodaje: »Ipak je 1940. godine prošla bez rata«.

Međutim, već prvi mjeseci 1941. godine sigurno su pokazali da je rat neizbježan. Proklamirana politika neutralnosti vlade Cvetković-Maček nije se mogla održati. Šestog travnja Beograd postaje žrtva Hitlerovog bijesa. Jugoslavija se raspada, a vlada bježi u emigraciju s predstavnicima političkih stranaka, pa i s predstavnicima HSS i SDS.

[200] Referat sa sjednice Opć. komiteta KPH Duga Resa povodom otkrića spomen-ploče u Zvečaju 20. rujna 1969. Referat je napisala Ivka šegović u čast 27. godišnjice Opć. komiteta, kojem je ona bila prvi sekretar. Ovaj referat je u posjedu autora ovog priloga.

[201] H. Furlan: n. dj., str. 178; Milutin Košarić i Stanko Opačić: n. dj., str. 210.

Uz potpun angažman Nijemaca, Slavko Kvaternik proglašava 10. travnja 1941. preko Radio-stanice Zagreb, tzv. Nezavisnu Državu Hrvatsku. Tom prilikom pročitao je i izjavu dr Vlatka Mačeka u kojoj on poručuje hrvatskom narodu »da se novoj vlasti pokorava«.

Tako je završio period monarhističke Jugoslavije i počeo period njemačke i talijanske okupacije sa svim stradanjima naroda koje je donio okupator, fašizam i njihovi kvislinzi — domaći izdajnici.[202] Kao odgovor na razbijanje Jugoslavije, na sva stradanja naroda i opasnost od bratoubilačkog rata, ali i kao odgovor na građansku predratnu politiku — Komunistička Partija Jugoslavije s Josipom Brozom Titom na čelu u četverogodišnjoj narodnoj revoluciji i narodnooslobodilačkoj borbi, na rješenjima prihvatljivim za sve narode i narodnosti zemlje u njihovoj zajedničkoj borbi, stvara avnojsku Jugoslaviju.

U toj borbi radnička klasa Duge Rese i narod ovog kraja dao je dostojan prilog.

[202] B. Petranović: n. dj., str. 178.

Herman Furlan

Osnivanje i djelatnost organizacije KPH u Dugoj Resi do travnja 1941. godine*

Organizirane radničke akcije i pokreti u Dugoj Resi, a posebno u Pamučnoj industriji Duga Resa otpočeli su krajem XIX stoljeća. Prvi pokreti i akcije najčešće su zbog nedovoljne organiziranosti završavali neuspješno.

Od početka XX stoljeća pa sve do početka prvog svjetskog rata borba dugoreškog radništva postaje učestalija i organiziranija. Putem štrajkova, čiji je organizator sindikalna organizacija, dugoreški radnici nastoje ostvariti bolje životne i radne uvjete.

U vrijeme prvog svjetskog rata dolazi do osjetnog pada ritma u radu sindikalne organizacije.

Neposredno iza okončanja rata, a naročito 1919. i 1920. godine sindikalna organizacija i radnički pokret u Dugoj Resi jačaju, učvršćuju svoje redove i obuhvaćaju sve širi krug radnika. Oktobarska revolucija u Rusiji, revolucionarno vrenje u Evropi, događaji u Mađarskoj i osnivanje SRPJ(k) 1919. godine uzbudili su radništvo Duge Rese. Poslodavci su zajedno s režimlijama brzo uočili ovo previranje i oni prelaze u otvorenu ofenzivu. Otpočela su razna šikaniranja najaktivnijih radnika, a naročito onih za koje se smatralo da su komunisti. Neki radnici Pamučne industrije Duga Resa kao na primjer: Josip Blažević i Ivan Lorbek dobivaju i otkaz s posla, ali uslijed oštrog protesta i zahtjeva ostalih radnika otkazi su povučeni.

Nezadovoljstvo radnika plaćom, dužinom radnog dana, odnosom poslodavaca i poslovođa itd. svakodnevno je raslo. Kao posljedica tog nezadovoljstva uslijedio je 1920. godine 14-tjedni štrajk dugoreških rad-

* Rad objavljen u Zborniku 1. Historijskog arhiva Karlovac, 1969, str. 167—183.

nika. Tim štrajkom radnici su djelomično ostvarili tražene zahtjeve. (Snižen je radni dan, povećane plaće itd).

Štrajkom iz 1920. godine završena je prva etapa borbe radničke klase Duge Rese, a započinje druga koja traje do 1931. godine.

Prvi komunistički istupi uočavaju se vidnije već 1920. godine u Dugoj Resi. Na općinskim izborima te godine komunisti su istakli vlastitu listu. Njihova lista nije postigla zapaženiji uspjeh. Mladim (po stažu i po godinama) i neiskusnim komunistima nije pošlo za rukom da u svakodnevnu borbu uključe veći broj radništva i seljaštva. Krajem 1920. i 1921. godine i komunisti Duge Rese osjetili su represalije vlasti. Donošenjem Obznane a zatim i Zakona o zaštiti države, članovi KPJ u Dugoj Resi prelaze u ilegalnost.

Od organizirane borbene sindikalne organizacije ostale su samo grupice borbenih radnika. Oni se već 1921. godine počinju nanovo organizirati. To je išlo teško i sporo. 1922. godine radnici Duge Rese ponovo pokušavaju štrajkom poboljšati uvjete života i rada. Štrajk je trajao 14 dana, ali nije dao značajnijih rezultata.

Period između 1920. i 1930. godine jest period u kojem se radnička klasa organizira i učvršćuje svoje redove u klasnim nezavisnim sindikatima. Ti sindikati su do 1929. godine okupili u Dugoj Resi u svoje članstvo više od 250 radnika. S obzirom da je u Tvornici u to vrijeme bilo zaposleno oko 2500 radnika, to je u sindikatu bilo obuhvaćeno 10 posto zaposlenih.

Posebno 1927. bila je od naročitog značaja za radnički pokret u Dugoj Resi. U drugoj polovini veljače stupile su u štrajk radnice »vitlarije« sa zahtjevom povišenja plaća. Nakon sedam dana uporne borbe i pregovaranja s poslodavcima uspjeh nije izostao i radnicama je povišena plaća. Zatim, te godine održana je i velika radnička skupština podružnice Saveza tekstilnih radnika. U radu skupštine učestvovao je i drug Đuro Salaj, poznati radnički borac, koji je posljednjih godina bio u stalnoj vezi sa rukovodstvom sindikata u Dugoj Resi i bio uvijek spreman da pomogne članstvu i radnicima u jačanju organizacije i borbe protiv klasnog neprijatelja. Pored druga Salaja uz radnički pokret u Dugoj Resi čvrsto je vezano i ime heroia radničke klase Đure Đakovića koji je, baš u vrijeme održavanja velike radničke skupštine bio na prijedlog druga Salaja 1. srpnja 1927. godine postavljen za sekretara dugoreške podružnice Saveza radnika odjevne industrije i obrta Jugoslavije. Po dolasku u Dugu Resu Đaković je, obavljajući dužnost sekretara podružnice ubrzo ispitao stanje u tvornici i otpočeo sa akcijama u cilju saniranja postojeće situacije i loših radničkih prilika. Konkretne akcije koje je on pokretao u borbi za pravo radnika i njegovo energično zauzimanje da se one i sprovedu u život brzo je zapaženo i u upravi tvornice. Zbog toga i reakcija je uslijedila brzo i iznenadno. Na prijedlog vlasnika tvornice policijske vlasti Duge Rese i Karlovca protjeruju Đakovića nakon svega sedam dana njegovog boravka i rada u

Dugoj Resi i kažnjavaju sa izgonom u zavičajno mjesto u vremenu od 10 godina. Odluka o izgonu izvedena je pod hitno i Đaković je morao odmah napustiti Dugu Resu bez mogućnosti da se od drugova bar oprosti. Međutim, ovo je učinio nešto kasnije — poznatim oproštajnim pismom drugovima iz Duge Rese objavljenim u listu »Organizovani radnik«.

Par mjeseci nakon progona Đakovića iz Duge Rese, polovinom novembra 1927. godine u Pamučnoj industriji Duga Resa pod neposrednim rukovodstvom Nezavisnih sindikata (sa oko 300 učlanjenih radnika) i druga Salaja — radnici Duge Rese stupili su u štrajk. U štrajku je sudjelovalo oko 2000 radnika, a otpočeo je 14. 11. 1927. Međutim, kako radnici sindikalne podružnice HRS-a nisu bili solidarni sa radnicima Nezavisnih sindikata i nisu stupili u štrajk, već ostali po strani, to se bez uspjeha štrajkovalo punih 77 dana, sve do 28. 1. 1928. godine.

U štrajku iz 1927. godine radnici su tražili: uvođenje 8-satnog radnog dana, bolje higijensko-zaštitne mjere, povećanje plaća za 30 posto, 12-dnevni godišnji odmor za sve zaposlene, pravo na 8-tjedno bolovanje za žene trudnice, dodatak na djecu, jednakost tretiranja muškaraca i žena zaposlenih u Tvornici, kao i neka druga ekonomska i politička prava. Naravno, reakcija u ovom štrajku nastupa ofenzivno. Poslodavac je i ovog puta kao i u ranijim štrajkovima pozvao u pomoć žandarmeriju koja vrši teror nad radništvom, žandari su zlostavljali i batinali istaknute komuniste. Tako su »prebili« Ivana Mizdarića i Juru Drvodelića, kao i druge, a grupu organizatora štrajka uhapsili i odveli u zatvor, u Karlovcu. Pored toga uprava Tvornice dovodi sa sela neobaviještene siromašne seljake i koristi ih kao štrajkbrehere.

Sela u okolini Duge Rese bila su prenapučena i siromašna. I oni seljaci koje su statistički svrstavali u red imućnijih, jer su imali po nekoliko hektara zemlje bili su uglavnom siromašni. Njihove posjede najčešće su činile nerodne površine i bujadare. Većina sela i seljaka bili su bez poljoprivrednih viškova. Morala se uvoziti hrana, a prodavati radna snaga. Gotovo nikakve proizvode ti seljaci nisu dovozili na dugorešku tržnicu, koja je bila na domak tvorničkih vrata. Siromašni seljaci napuštali su sela i tražili zarade u Pamučnoj industriji Duga Resa, a često i van granice zemlje. Mnogi seljaci odlaze u Ameriku, Belgiju, Francusku, Njemačku i u druge zemlje. Pojedinci su od vremena do vremena odlazili u Slavoniju i Vojvodinu da tamo u vrijeme žetve zarade za porodicu 100 do 200 kg pšenice ili kukuruza.

Iako je pretežni dio radnika zaposlenih u Pamučnoj industriji bio sa sela, veza između organiziranih radnika i siromašnog seljaštva bila je slaba ili nikakva. Čvrsto i dobro organizirane veze gotovo nisu postojale punih 15 do 20 godina iza prvog svjetskog rata. To je bila opća karakteristika u cijeloj zemlji, pa se to u punoj mjeri osjetilo i na teritoriju općine Duga Resa.

Uvođenjem šestojanuarske diktature 1929. godine zabranjen je rad nezavisnih sindikalnih organizacija. Od tada nastupa vrijeme mirovanja pokreta sve do 1931. godine, kada otpočima treća etapa borbe radničke klase u Dugoj Resi. Ona traje sve do aprilske katastrofe i kapitulacije Kraljevine Jugoslavije 1941. godine, odnosno do proglašenja NDH.

U Pamučnoj industriji Duga Resa karlovački i zagrebački komunisti od 1931. godine nastoje da ožive radnički pokret u Dugoj Resi i da stvore uvjete za osnivanje ćelija KPJ. Tada je u Tvornici postojala grupa radnika koja se osjećala komunistima. Iako nisu organizaciono bili povezani, oni tada otpočinju s djelovanjem.

Za razvitak radničkog pokreta u Dugoj Resi presudnija je 1935. godina, jer tada postaju članovima KPJ radnici: Janko Furdek, Marko Dujan i Đuro Daloš. Oni su sačinjavali prvi aktiv komunista, postavši pioniri daljnjeg razvitka i širenja klasne borbe u Dugoj Resi.

Najveća zasluga za njegovo osnivanje imaju braća Balagović iz Karlovca i Ivan Božičević iz Zagreba. Osnivanjem aktiva komunista stvorena je baza za daljnje širenje partijskih kadrova u Dugoj Resi. Dugoreški aktiv komunista svojim radom brzo utječe na napredno radništvo, regrutirajući iz radničkih redova nove komuniste i skojevce.

1937. godine članovima KPJ postaju Jure Fudurić i Jela Predović. Nakon njihovog prijema u članstvo formirana je u Dugoj Resi prva ćelija KPJ. Koliko je bila od presudnog značaja ova prva partijska ćelija vidi se i po tome što je u 1938. godini primljeno u članstvo KPJ 13 članova, 1939. godine 4, a 1940. godine 3 člana. U članstvo SKOJ-a primljen je u periodu od 1938. do 1940. godine 21 omladinac.

U razdoblju od 1935. do 1937. godine članovi KPJ postali su: Đuro Daloš, radnik, Hrvat, ubijen od ustaša 1941. godine; Marko Dujan, radnik, Hrvat, ubijen od ustaša 1941. godine; Janko Furdek, radnik, Hrvat, poginuo u NOB-i 7. 3. 1945. godine kao pomoćnik komesara karlovačke ud. brigade; Jura Fudurić, radnik, Hrvat, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, umro 1966. godine; Jela Predović, radnica, Hrvatica, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine.

1938. godine u članstvo KPJ na području Duge Rese primljeni su: Mile Kličković, radnik, Srbin, poginuo kao komesar čete u NOB-i 1943. godine; Nikola Popović, radnik Srbin, ubijen od ustaša u Gospiću 1941. godine; Jura Župčić, radnik, Hrvat, učesnik NOB-e od 1941. poginuo kao komesar Komande mjesta u Ribniku 1944. godine; Ivo Lesić, radnik, Hrvat, poginuo 1941. godine u NOB-i; Jože Benić, radnik, Hrvat, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, umro 1966. godine; Janko Dujan, radnik, Hrvat, učesnik NOB-e od 1941. godine; Mišo Saftić, nameštenik, Hrvat, učesnik NOB-e od 1941. godine, umro 1947. godine; Tomo Mihalić, Tobija, radnik, Hrvat, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine; umro 1963. godine; Fanika Požeg, domaćica, Hrvatica, učesnik NOP-a od 1941. godine; Herman Furlan, radnik, Slovenac, no-

silac Partizanske spomenice 1941. godine; Ivo Polović, radnik, Hrvat, učesnik NOB-e od 1941. godine; Stevo Spudić, radnik, Hrvat, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine; Ivo Horvatić, namještenik, Hrvat, učesnik NOB-e od 1941. godine.

1939. godine u članstvo KPJ na području Duge Rese primljeni su: Julka Rendulić, radnica, Hrvatica, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, umrla 1968. godine; Horvatić-Bosiljevac Mara, namještenik, Hrvatica, nosilac Partizanske spomenice 1941. Stevo Jakšić, radnik, Hrvat, pasivizirao se 1941. godine; Florijan Vidović, radnik, Hrvat, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine.

U 194Ü. godini u članstvo KPJ na području Duge Rese primljeni su: Marko Belavić, radnik, Hrvat, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, umro 1966. godine; Drago Jurkas, radnik, Hrvat, učesnik NOP-a od 1941. poginuo kao komesar čete u NOB-i 1944. godine, Drago Ljubić, student, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941«.

Kako se iz navedenih podataka vidi u Pamučnoj industriji Duga Resa, odnosno na teritoriju Duge Rese, bilo je do travnja 1941. godine 25 članova KPJ.

U veljači 1938. godine pozvani su na sastanak svi članovi KPJ u Dugoj Resi. Na dnevnom redu bilo je osnivanje partijske organizacije, Sastanak je održan na obroncima Vinice. Na sastanku je donijeta odluka o osnivanju partijske organizacije sa sedam ćelija. Za rukovodioca partijske organizacije izabrana je Jela Predović. Svaka ćelija imala je sekretara koji je rukovodio radom i akcijama ćelije. Sastanci partijske organizacije održavali su se prema potrebi, a u skladu sa zahtjevima konkretne situacije. Sastanci su se redovito održavali i to svaki puta na drugom mjestu, a najviše na otvorenom prostoru u prirodi. Sastanci su se povremeno održavali i u prostorijama URSS-a, u stanu Jele Predović, a u nekoliko navrata i u kući Josipa Krajačića.

Usporedo s razvitkom partijske organizacije razvijala se i skojevska organizacija, koja je do travnja 1941. godine brojila 21 člana. Članovi skojevske organizacije bili su: Josip Požeg Pepo, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1938. godine, učesnik NOB-e od 1942. godine; Vlado Požeg, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1938. godine, poginuo u NOB-i 1943. godine; Zora Komadina, radnica, Srpkinja, član SKOJ-a od 1939. godine, ubijena od ustaša u logoru Jasenovac 1944. godine; Mijo Kasunić, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, učesnik NOB-e od 1943. godine; Ivica Brezarić, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, poginuo u NOB-i; Jože Kasunić, radnik, Hrvat, učesnik NOB-e od 1942. poginuo 1944. u selu Mavračići; Branko Klarić, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, poginuo u NOB-i 1943, godine; Drago Galović, radnica, Hrvatica, član SKOJ-a od 1940. godine, učesnik NOB-e od 1943. godine; Mijo Bosiljevac, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, poginuo kao komesar čete u Donjim Stativama 1943. godine; Mile Fićurin, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, učesnik NOB-e

od 1943. godine; Mica Fićurin, radnica, Hrvatica, član SKOJ-a od 1940. godine, učesnik NOB-e od 1943. godine; Mijo Jakšić, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, učesnik NOB-e od 1943. godine; Nikola Pajić, radnik, Srbin, član SKOJ-a od 1940. godine; Kazimir Perković, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine; Ankica Ljubić-Sokač, učenica, Hrvatica, član SKOJ-a od 1940. godine; Katica Bosiljevac, učenica, Hrvatica, član SKOJ-a od 1940. godine, umrla 1968. godine; Barka Mihalić-čode, radnica, Hrvatica, član SKOJ-a od 1939. godine, poginula u NOB-i 1944. godine; Barka Fudurić, radnica, Hrvatica, član SKOJ-a od 1940. godine, učesnik NOB-e od 1941. godine; Ivan Fudurić, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine, poginuo kao komesar čete u NOB-i 1943. godine; Mijo Fudurić, radnik, Hrvat, član SKOJ-a od 1940. godine; Rudolf Frisi, učenik, Slovenac, član SKOJ-a od 1940. godine, uhapšen od ustaša 1943. godine i sproveden u koncentracioni logor u Austriji. Poslije oslobođenja nije se vratio u zemlju.

Organizaciona struktura SKOJ-a bila je slična strukturi KPJ, s tom razlikom što u SKOJ-u nisu postojale ćelije već skojevske grupe. Takvih skojevskih grupa bilo je 6. Svaka skojevska grupa brojila je 3—4 člana i svaka grupa imala je svoga rukovodioca. Skojevskom organizacijom rukovodio je Josip Požeg Pepo, koji je bio zadužen od partijske organizacije za rad s omladinom.

Treba istaknuti da je partijska organizacija u Dugoj Resi stvorila i široki krug simpatizera. U početku 1941. godine bilo je u Dugoj Resi 180 simpatizera Partije, a među njima i 5 kandidata za članove KPJ. S tom snagom partijska organizacija uvijek je mogla računati. Do ovako brzog rasta članstva KPJ i SKOJ-a, kao i simpatizera, dolazi zbog aktivnog djelovanja komunista koji su umjeli da iskoriste sadašnje političke prilike, koje karakterizira težnja za poboljšanjem ekonomskih prilika i za demokratizacijom političkog života. Te težnje naročito su dolazile do izražaja za vrijeme izbora. Tako je na izborima 1935. godine na teritoriju općine stanovništvo masovno glasalo za udruženu opoziciju. U periodu od 1932. do 1935. godine režimska Jugoslavenska nacionalna stranka toliko se kompromitirala da je na svibanjskim izborima dobila mali broj glasova — uglavnom činovničkih. Komunisti su propagirali pomaganje udružene opozicije i tako su napredne snage kako u mjestu Dugoj Resi, tako i na području općine glasale za udruženu opoziciju.

Već tada se u Dugoj Resi počinje masovnije širiti komunistička literatura i štampa. 1936. godine Đuro Daloš i Janko Furdek počeli su iz Karlovca donositi u Dugu Resu partijski list »Srp i čekić«, a ubrzo iza toga donio je Janko Furdek i materijal o VII kongresu Komunističke internacionale. Sve više se pojačava aktivnost pojedinaca, članova KPJ, kao i simpatizera Partije. To se osjeća ne samo u Dugoj Resi već i u nekim selima općine, a naročito u selima s desne strane rijeke Mrežnice, od Mihalić Sela do Vinice. Istovremeno Stojadinovićeva via-

da pojačava teror i sve više približava Kraljevinu Jugoslaviju fašističkim silama, što je izazvalo šire pokretanje radništva u borbu protiv fašizacije Jugoslavije. Pod rukovodstvom Partije sakupljaju se potpisi za amnestiju političkih zatvorenika. Partijska organizacija također je organizirala prikupljanje novčanih priloga za pomoć političkim zatvorenicima, kao i priloge za crvenu pomoć. Akcijom prikupljanja priloga crvene pomoći rukovodila je Jela Predović.

U periodu od 1937. do 1940. godine članovi Partije djeluju putem sindikalne organizacije kao radnički povjerenici i kao članovi upravnog odbora organizacije URSS-a, te u raznim sekcijama: esperanto, diletantskoj sekciji, čitalačkoj sekciji, kulturnoj itd. U ovom radu naročito su se isticale žene i omladina. Oni su raspačavali legalnu i ilegalnu štampu, priređivali proslave Prvog maja, Osmog marta, oktobarske revolucije, kao i druge priredbe.

Napredne žene Duge Rese agitiraju i aktivno učestvuju u izborima i štrajku iz 1938. godine, kao i na izborima za radničke povjerenike 1939. godine. Žene komunisti odigrale su važnu ulogu u spasavanju radničke imovine prilikom raspuštanja URSS-a 31. prosinca 1939. godine. Tu su se posebno istakle Jela Predović i Julka Rendulić. Da vlada priprema uredbu o raspuštanju URSS-a, partijska organizacija je doznala 14 dana ranije. Obavijest o tome donio je u Dugu Resu komunista Grmanac iz Zagreba. On je dao sva potrebna uputstva što treba predvidjeti prije nego što dođe do službenog raspuštanja URSS-a. Organima vlasti nije pošlo za rukom da u prostorijama pronađu i zaplijene materijale, direktive i marksističku literaturu. Žandari su se raspitivali za arhivu URSS-a kod pojedinih članova, međutim, sva istraživanja ostala su bezuspješna. Najvažnija arhiva bila je pohranjena na sigurnom mjestu kod pojedinih članova KPJ kao na primjer kod Hermana Furlana. Zaplijenjeni su samo oni materijali koji su bili u svakodnevnoj upotrebi. Moramo navesti i podatak da je u organizaciji URSS-a u Dugoj Resi administativne poslove obavljala Mara Marušić. Ona je prenosila i sindikalne direktive članstva. Međutim, Mara je kako se kasnije utvrdilo, bila jedna od onih koji su imali dva lica. Ona je sve važnije podatke prenosila žandarmeriji, a bila je uglavnom dobro obaviještena o poduzimanju akcija od strane sindikata i partijske organizacije. Istina, nije bila član KPJ niti je znala za posebne zadatke partijske organizacije, ali je vještim vladanjem i ophođenjem često dolazila do povjerljivih podataka i zadataka komunista. Zbog takvog razornog rada Mare Marušić, ponekad se nisu mogli postavljeni zadaci sprovesti u život. Pošto je postala sumnjiva nekim članovima partijske organizacije ona je napustila Dugu Resu. Kasnije je utvrđeno da je u jesen 1941. godine ubijena u Slavoniji od jednog našeg komuniste (ime nepoznato).

Osim toga navodim da je u tom periodu predsjednik URSS-a bio Milan Keser, a potpredsjednik Nikola Šiljevinac. Oni su otupljivali re-

volucionarnu oštricu radničkom pokretu u Dugoj Resi, te su se mnogim akcijama suprotstavljali. Zbog takvog njihovog djelovanja češće je dolazilo do neslaganja među članovima sindikata a ponekad i do napuštanja članstva.

Kao i u drugim mjestima Jugoslavije tako je u Dugoj Resi postojala i četnička organizacija, ali ta organizacija nije imala nikakvog političkog utjecaja ni među radnicima Tvornice ni među građanima i seljacima Duge Rese. Međutim, ona je svojim šovinističkim ispadima unosila razdor među stanovnike i služila organima vlasti za zastrašivanje naprednih elemenata. Radnici su u više navrata zahtijevali od vlasti da se zabrani njihovo djelovanje, a što ove nikada nisu poslušale.

Najjača politička stranka koja je dugi niz godina vršila jak utjecaj na građane i seljake, a dobrim dijelom i na radnike bila je HRS, kasnije HSS. Ona je imala jak oslonac u stanovništvu Duge Rese i okolnih sela. Ista nije u početku otvoreno istupala protiv komunista, ali je zato u drugim vidovima djelovala protiv naprednog radničkog pokreta, nastojeći da ga pocijepa i pridobije radnike za sebe. To se naročito ispoljilo u intenzivnom djelovanju na osnivanju organizacija HRS-a, koje su usmjeravane u borbu protiv organizacija URSS-a. Popularnost HSS-a i njenog programa postojala je sve do proglašenja NDH, kada je povjerenje stanovništva u stranku i njeno rukovodstvo počelo naglo opadati.

Treba spomenuti da je u Dugoj Resi postojala i jaka frankovačka organizacija kojoj je na čelu bio Mijo Polović, a u organizaciji je aktivno djelovala cijela njegova porodica. Osim Mije Polovića u rukovođenju organizacijom ističu se i Ivo Petrak i Mijo Brozović. Oni su u velikoj mjeri sputavali djelovanje naprednih radnika, a dijelom i partijske organizacije. Ova frankovačka organizacija okupila je pored ostalih i nekoliko nezaposlenih radnika koji su javno vršili teror nad komunistima, skojevcima i simpatizerima Partije. Sve su to ondašnje vlasti tolerirale i oglušavale se na sve incidente. Kao takve osobe dugoreškoj partijskoj organizaciji dobro su bili poznati Jože Petrak zvan Hulcer, Stjepan Mihalić i još nekoliko drugih.

U periodu od 1938. do 1939. godine sukob između dviju sindikalnih organizacija HRS-a i URSS-a sve više se zaoštrava. Često je dolazilo i do osobnih i fizičkih obračunavanja između jednih i drugih, a dolazilo je i do demonstracija unutar tvorničkih hala, kao i u krugu Tvornice. Naime vodstvo HRS je htjelo da istupi kao jedini predstavnik radnika u Tvornici s tendencijom potiskivanja URSS-a i njegovih članova s borbene političke pozornice. Njihovo istupanje i zahtjev odnosio se jedino na prisiljavanje poslodavca da poveća plaće i da se tako otupi oštrica klasne borbe radnika organiziranih u URSS-u. URSS je vodio borbu i za politička prava radnika. URSS je u borbi s poslodavcem privolio poslodavca da pristane na povećanje nadnice za 30 posto, dok je vodstvo HRS-a tražilo 35 posto. Taj zahtjev poslodavac je energično odbio.

Lešće, 1938. članovi URS-ovih sindikata na proslavi 1. maja.

Postojeći sukob između ove dvije organizacije poslodavac je vješto iskoristio u svoje svrhe. Krivnju za neostvarenje povećanja nadnica za 35 posto HRS prebacuje na URSS i na već afirmirane članove partijske organizacije. Ovakve i slične incidente organiziraju ekstremni elementi u rukovodstvu HRS-a. Ovi ekstremisti organizirali su i demonstracije u krugu Tvornice. Prilikom takvih demonstracija mogle su se čuti parole: »Smrt komunistima«, »Dolje izdajice hrvatskog naroda«. Time su organizatori ovih i drugih incidenata pokazali svoju pravu boju, tj. boju uperenu protiv naprednog radničkog pokreta i političke borbe, govoreći pri tome da politiku treba da vode školovani ljudi, a ne radnici. U selima, u kućama onih radnika koji su radili u Tvornici, a pripadali URSS-u vršena su razna šikaniranja, osobne i fizičke osvete. Tako su Juri Drvodeliću posjekli 450, Nikoli Fuduriću 90, Janku Drvodeliću 150 čokota vinove loze, a Mati Biličiću skinuli su koru sa 20 stabala šljiva itd.

Moram istaći da su u selima postojale organizacije zvane Seljačka sloga. Partijska organizacija preko svojih članova Janka Furdeka, Jure Fudurića, Marka Belavića, Hermana Furlana i drugih imala je jak utjecaj na te organizacije, a naročito u selima Novaki, Mihalić Selo, Brig

i Donji Zvečaj. Ali je bilo i sela u kojima su nad tim organizacijama jači utjecaj imala rukovodstva desnog krila HSS-a.

Kada govorim o radu komunista u selima, moram navesti da je u selima Vukova Gorica, Prilišće i Ladešić Draga vladao velik interes za radnički pokret. U ta tri sela ostavio je jak utjecaj i stvorio veći broj simpatizera Ivan Balagović, rodom iz Prilišća, član KPJ, (živio i radio kao pekar u Karlovcu). U tim selima kao simpatizeri KPJ djelovali su: Nikola Gluščić, Nikola Pavlaković, Josip šubašić i Franjo Branac. Oni iako nisu bili članovi Partije osjećali su se komunistima. Na ta sela vršen je veliki utjecaj i od ljudi koji su bili ekonomski emigranti u Americi, a koji su putem poruka povratnika ili poštom prenosili svoja stanovišta ili direktno davali upute što treba da se radi i kakvu politiku treba podupirati. Povratnici su bili u Americi obuhvaćeni radničkim pokretima pa su po povratku u zemlju bili tumači radničkog pokreta u svojim selima. Jedan od tih povratnika bio je i Marko Polović koji se vratio iz Amerike krajem 1920. godine, a za vrijeme boravka u Americi bio je član tamošnje Komunističke partije. Iako nije bio član KPJ osjećao se komunistom, a seljaci su ga za takvog i smatrali. Marko je kasnije mnogo doprinio u širenju i razvijanju ideja naprednog pokreta u selu. Mora se istaknuti da tako stvorenu solidnu bazu u Vukovoj Gorici i Prilišću partijska organizacija Karlovca i Duge Rese nije iskoristila, pa su ta sela i veći broj simpatizera KPJ ostali u periodu od 1938. do 1940. godine po strani pokreta. Da je postojala solidna kadrovska baza u tim selima, potvrđuje činjenica da je prilikom izbijanja narodnog ustanka 1941. godine narod tog kraja listom pristupio narodnooslobodilačkoj borbi. Komunistička aktivnost datira u tim selima još iz 1920. godine, kada je na izborima u Vukovoj Gorici istaknuta lista, odnosno kutija KPJ, koja je dobila 10 glasova. Ovolik broj glasova u tom vremenu i u tom kraju predstavljao je značajan uspjeh za daljnji razvitak naprednog pokreta u tim selima. Kasnije su u tim selima djelovali simpatizeri Partije, ali to nije bilo dovoljno organizirano, upravo ne toliko koliko je to mogla učiniti partijska organizacija.

Ovdje moramo naglasiti da je na cijelom području uz rijeke Dobru i Kupu postojao i jak utjecaj HSS, kao i dr Ivana šubašića.

Za prosinačkih izbora 1938. godine u tim selima članovi KPJ nisu se pojavili u agitaciji, pa je ponovljen raniji propust, iako su postojale znatne snage simpatizera KPJ i povoljni uvjeti za širenje njene političke linije u selu. Ovdje su vidljive tipične slabosti idejne borbe za brže prodiranje u selo i okupljanje širokih seljačkih masa u seoski narodni front. Takvih krupnih propusta bilo je i u drugim selima općine.

U dugoreškoj Pamučnoj industriji radio je veliki broj namještenika. Neki od njih bili su članovi SBOTIĆ-a, a ujedno i simpatizeri KPJ. Kao takvi bili su poznati: Ivka Šegavić, Barka Benić i Mišo Saftić, preko kojih je partijska organizacija provodila svoju politiku u SBOTIĆ-u. Mora se reći da je Mišo Saftić bio naročito aktivan i da je svaki zada-

datak primljen od partijske organizacije doslovce prenio i proveo do kraja, te je takvim radom partijska organizacija dobivala sve jači oslonac i širi krug simpatizera u SBOTIČ-u, a što se prilikom svake akcije i manifestacije odrazilo u punoj mjeri.

Komunisti Duge Rese pripremali su se da u proljeće 1937. godine istupe sa svojim kandidatom Josipom Krajačićem na općinskim izborima. Sve je bilo spremno i kandidat prihvaćen. Međutim, zbog pomanjkanja operativnosti i uskog gledanja, a pomalo i zbog pomanjkanja kulture od strane partijske i sindikalne organizacije zakasnilo se s prijavom kandidature za svega jedan dan. Bilo je to dovoljno da izborna komisija odbije kandidaturu komunistima. Dugoreški komunisti spremali su se i za parlamentarne prosinačke izbore 1938. godine. U dogovoru s Mjesnim komitetom u Karlovcu, odnosno s Ivom Marinkovićem odlučeno je da kandidati budu: Mato Mejašić iz Karlovca i kao njegov zamjenik Josip Krajačić iz Duge Rese. Partijska organizacija trebala je na ovim izborima istupiti na listi Stranke radnog naroda, a što je komunistima Duge Rese' potpuno odgovaralo. Svi uvjeti za takvo istupanje bili su ispunjeni jer Partija je u tom periodu već imala velik broj simpatizera. Međutim, kasnije je data nova direktiva da se na izborima istupi s udruženom opozicijom. To je partijska organizacija u punoj mjeri podržala.

Na općinskim izborima 1940. godine dugoreški komunisti ponovo su se pokušali probiti u općinsku skupštinu s takvom ličnosti koja će pošteno zastupati radni narod. Pošto je partijska organizacija svestrano razmotrila ovo pitanje i ljude koji su joj stajali na raspolaganju, našla je pogodnu osobu u Josipu Krajačiću. Krajačić, iako nije bio član KPJ (on je znao ponekad istupiti kao čovjek koji ispoljava vlastitu volju i ekstremizam pa ga zbog toga partijska organizacija nije primila u svoje članstvo) osjećao se komunistom, a bio je i dugogodišnji sindikalni radnik pa je na njega Partija mogla potpuno računati. Krajačiću je data direktiva da se spremi kao kandidat i da pripremi sve drugo što je u vezi s tim potrebno. Svu ostalu agitaciju, kao i administrativne poslove oko kandidature, izvršila je sindikalna organizacija UR SS-a. Za čuvara glasačke kutije određen je Herman Furlan. Kada je Krajačić došao kod predsjednika izborne komisije Slaviše Koščevića i predao listu kandidata, predsjednik mu je odgovorio da takvu listu ne može preuzeti odnosno usvojiti. Kako je na listi bilo navedeno da kandidat Josip Krajačić nastupa u ime Stranke radnog naroda, predsjednik Koščević rekao mu je da je lista te stranke komunistička, a uz to mu je preporučio da se kandidira kao vanstranački kandidat i da će tada biti sve u redu. Krajačić se nakon toga vratio u Dugu Resu i obavijestio o stavu komisije partijsku organizaciju. Ona prihvaća da se Krajačić kandidira kao vanstranački kandidat.

Moramo istaći da postojanje Stranke radnog naroda i Narodnog fronta u Dugoj Resi nije bilo po volji ondašnjem režimu, iako nije po-

stojala zakonska forma na osnovu koje bi se mogla zabraniti njihova djelatnost, a u borbi protiv ovih svenarodnih organizacija posebno su se isticali frankovci, a naročito Mijo Polović (kasnije ustaški tabornik), Ivica Petrak i njima slični. Oni su znali da ovim organizacijama direktno rukovodi KPJ, odnosno partijska organizacija u Dugoj Resi, pa su stoga i usmjerili svu žestinu borbe protiv njih. Prema glasačima van-stranačke liste frakovački elementi i desno krilo HSS, kao i Mačekova zaštita vršili su razna šikaniranja, teror, pa čak i fizička obračunavanja. Zbog takve atmosfere na dan općinskih izbora apstiniralo je više od 50 posto birača, pretežno poluproletera i proletera. Unatoč tome Josip Krajačić izabran je za općinskog odbornika. Moram istaknuti da je na tim izborima izabran kao odbornik i Pavle Matičić, koji je ujedno na konstituirajućoj sjednici općinske skupštine izabran i za predsjednika općine. Pavle Matičić nije bio član KPJ, ali ga je partijska organizacija Duge Rese smatrala komunistom i Partija je na njega uvijek računala. On je u tom periodu pripadao Seljačkoj demokratskoj koaliciji. Ovo povjerenje Matičić je opravdao i kasnije, tj. 1941. godine kada stupa u narodnooslobodilačku borbu. (Nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine).

U 1939. i 1940. godini, naročito u ljetnom periodu, partijska organizacija organizirala je više sastanaka na kojima se izučavala marksističko-lenjinistička literatura, politička ekonomija, historija SKP(b), kao i nacionalno i seljačko pitanje Jugoslavije. Predavači na ovim sastancima bili su: Ivo Marinković, Ivan Božičević, August Cesaree, Božidar Adžija i Ognjen Priča. Sastanci su organizirani van naselja, u prirodi, jer tu je bilo sigurnije od oka i uha žandara i raznih doušnika kojih je istini za volju u Dugoj Resi bilo na pretek. Jedan takav sastanak uz prisustvo 30 učesnika održan je u Lešću. Sastanak je organiziran tako što se iz Lešća krenulo na izlet, a u stvari išlo se radi slušanja predavanja.

U godinama pred kapitulaciju Kraljevine Jugoslavije članovi partijske organizacije sve više su vršili utjecaj na Seljačku slogu, zato je centralno rukovodstvo te organizacije donijelo odluku da se one organizacije u kojima djeluju komunisti raspuste, jer je zavladala bojazan potpune afirmacije komunista u selima. Djelovanjem komunista u Seljačkoj slozi seljaci su stjecali sve veće povjerenje u Partiju. Počeli su se osipati iz HSS-a i postajati otvoreni simpatizeri Partije.

Jačanjem partijske organizacije jača i aktivnost SKOJ-a. Uoči fašističkog napada na Jugoslaviju skojevska organizacija radi potpuno samostalno, tj. bez nekog posebnog podstrekavanja od strane partijske organizacije. Skojevci su noću lijepili parole raznih sadržaja, već prema tome kako je to situacija zahtijevala, bojkotirali reakcionarnu štampu, zborove HSS-a itd. Tako je na primjer omladina u Vukovoj Gorici kamenicama protjerala prodavače lista »Hrvatska straža«. Na

ovakve akcije omladine i SKOJ-a reagirao je sam ban Ivan šubašić, žaleći se zbog komunističke »zaraženosti« njegova sela.

Ova izlaganja ne bi bila potpuna kada se ne bi istakao i nacionalni sastav dugoreškog radništva. Uopće je poznato da u Dugoj Resi i okolnim selima uglavnom živi hrvatsko stanovništvo, no s obzirom da je Duga Resa bila najjači tekstilni centar na Balkanu, u njoj je živjelo i mnogo drugih nacionalnosti. Pored domaćih radnika u Tvornici je radilo oko 200 Slovenaca, oko 60 Srba, 26 Mađara, 23 čeha, te nešto Talijana i Austrijanaca. Komunisti su dakle imali zadatak da rješavaju i usklade i pitanja nacionalnosti u duhu linije KPJ i internacionalizma. Što se tiče bratstva Srba i Hrvata, ne možemo se naročito pohvaliti. Tu se nije mnogo postiglo. U Dugoj Resi je bila prisutna jaka šovinistička grupa desnog krila HSS-a koja je vršila i provodila mržnju između Srba i Hrvata, a što se donekle odrazilo i poslije travanjske katastrofe 1941. godine. Takva situacija nije bila na cijelom teritoriju općine. Borba između Srba i Hrvata još više se rasplamsala i dolazi do izražaja u toku borbe između URSS-a i HRS-a. To je koristila hrvatska buržoazija, odnosno dugoreški vodeći »političari« iz Hrvatske seljačke stranke. Uz to oni nastoje razdvojiti radnike i seljake, a naročito one koji su kao poluproleteri bili zaposleni u Pamučnoj industriji. U toj situaciji rukovodstvo URSS-a nije se snašlo. Ono nije težište borbe stavljalo na stvaranje jedinstvenog fronta radnika jedne i druge organizacije već je često puta vodilo frontalnu borbu protiv radnika učlanjenih u HRS. I u samoj partijskoj organizaciji mišljenja o tome pitanju bila su podvojena.

1940. godine u Dugoj Resi svečano je proslavljen Prvi maj. Toga dana zalepršale su crvene zastave u selima Novaki, Brig, Mihalić Selo, Donji Zvečaj, a jedna zastava zalepršala je i na vrhu brda Vinice. Mnoge kuće u tim selima, pa i u onima koja nisu bila naklonjena Narodnom frontu, bile su okićene i nalijepljene parolama. Širio se prvomajski proglas CK KPJ koga je iz Karlovca donijela Jela Predović. Komunisti i skojevci proslavili su 1940. godine i godišnjicu oktobarske revolucije. Bio je to znak buržoaziji i dugoreškim »političarima« da postoje velike nade u pomoć Crvene armije odnosno Sovjetskog Saveza radničkoj klasi svijeta i naše zemlje. Tih dana isticane su i parole o potrebi sklapanja saveza sa Sovjetskim Savezom. Mačekovu zaštitu ponovo je zahvatio bijes, pa su oni poduzeli mjere pojačanog terora i maltretiranja pojedinih simpatizera i članova Partije.

Došao je i 25. ožujka 1941. godine. Iz dnevne štampe i radio vijesti doznalo se za potpisivanje pakta s Njemačkom. Odmah je sazvan sastanak partijske organizacije. Ona je ponovo preispitala svoje snage i snage svakog pojedinca. Glas komunista u Dugoj Resi kao i u svim krajevima Jugoslavije čuo se i na dan 27. ožujka 1941. godine kada je svrgnuta vlada Cvetković-Maček i Trojni pakt. Kod komunista, skojevaca i simpatizera nastupilo je pravo oduševljenje. Uzvikivale su se

razne parole, a ispred Tvornice sakupila se veća masa ljudi i protestirala protiv politike Cvetković-Maček. Ovdje treba napomenuti da je u Dugoj Resi bilo dosta takvih, naročito starosjedilaca koji su bili slijepi sljedbenici Mačekove politike, pa su 27. ožujka klicali Trojnom paktu i Mačeku. Mačekova zaštita budno je motrila masu komunista, skojevaca i simpatizera koji su iskazivali oduševljenje zbog obaranja Trojnog pakta. Komunisti u Dugoj Resi nisu vjerovali da vojna vlada generala Simovića može išta izmijeniti, kako bi ispunila zahtjeve masa, pa su zbog toga narodu objašnjavali, da je nužno povesti istinsku borbu za stvaranje istinske narodne vlade. Znajući da se zemlja nalazi u vrlo teškom stanju i da je nepripremljena za obranu, komunisti i skojevci kao i simpatizeri pozivaju narod i vojsku da organiziraju zajedničkim snagama otpor neprijatelju.

10. travnja 1941. godine bio je za dugoreške komuniste, skojevce i simpatizere, jedan od najmučnijih i najtežih dana. Za kratko vrijeme nastupio je period zatišja. Ponegdje po dva-tri člana KPJ dogovaraju se. Ne znaju da li što treba činiti ili čekati daljnju sudbinu. Na scenu stupa Mačekova zaštita koja vrši samovoljna nasilja. Dolazi i do ubojstva starog Jurana koji je bio kompromitiran kao »četnik«. Siledžije Mačekove zaštite ubijaju i čuvara pruge u selu Belavić, Branka Zatezala i Đuru Prtljagu.

Komunisti Duge Rese nisu se povukli. Oni se brzo snalaze i ponovo okupljaju. Objašnjavaju svojim simpatizerima i pojedinim građanima da rat još nije gotov, da on tek počinje. 13. travnja 1941. godine u Dugu Resu ulaze talijanske okupacione snage. Njima pripadnici Mačekove zaštite, frankovci i dio starosjedilaca, koji su simpatizirali frankovce priređuje dobrodošlicu. Međutim, okupator je brzo spoznao da u Dugoj Resi postoji i druga snaga — snaga komunista. Nakon dva-tri dana neprijatelj se uvjerio da u Dugoj Resi nije siguran, jer se na talijanskim tenkovima pojavljuju parole protiv okupacije. Njih su istakli komunisti i skojevci. U ožujskim i travanjskim danima 1941. godine aktivnošću se posebno ističu: Jela Predović, Herman Furlan, Janko Furdek, Jura Fudurić, Josip Požeg-Pepo, Mijo Kasunić, Mijo Bosiljevac i Drago Ljubić.

Tako završava treća etapa borbe komunista i skojevaca u Dugoj Resi.

Dragutin Ljubić
Josip Lulik
Dr Emil Ludviger

Općina Duga Resa u okupaciji i NOB-i 1941-1945. godine

Vojnostrategijski značaj prostora

Prema administrativnoj podjeli prije 2. svjetskog rata područje općine Duga Resa obuhvatalo je prostor veličine oko 110 km², ograničen rijekama Mrežnicom i Dobrom, i to od Zvečaja i Lipe (u gornjem toku) do Bukovlja Netretićkog i Gornjeg Mrzlog Polja u donjem toku pomenutih rijeka. U istim granicama ostalo je područje općine Duga Resa 1u toku rata 1941—1945. godine.

Na ovom vrlo stiješnjenom i izduženom prostoru, dugom oko 18 kilometara a širokom od 5 do 7 kilometara (razmak na pojedinim dionicama između Mrežnice i Dobre) nalazilo se osim Duge Rese, sjedišta općine, još oko tridesetak većih i manjih sela i zaselaka s manje od 15 000 stanovnika. (Samo mjesto Duga Resa je 1941. godine imala oko 2 800 žitelja).

Velik broj stanovnika mjesta i općine bio je vezan za rad u Pamučnoj tvornici u Dugoj Resi. Većinu zaposlenih radnika u tvornici sačinjavali su seljaci — poluproleteri i to pretežno žene dok su radnici — pravi proleteri — živjeli i stanovali u samom mjestu i radničkim naseljima koja je za tu svrhu izgradila uprava tvornice. To su bili tzv. »Kasari« (stari i novi) izgrađeni pored ceste koja vodi prema Karlovcu, zatim naselje »Inzl« koje se nalazilo između dva mosta na Mrežnici (kod ulaza u tvornicu) i još dva naselja — jedno na Gornjem i jedno na Donjem mlinu.

Pored ovih radničkih naselja bilo je izgrađeno i nekoliko zgrada sa komfornijim stanovima, namijenjenih visokokvalificiranom stručnom osoblju i dijelu tvorničkog činovništva. Ove su se zgrade nalazile

s lijeve i desne strane tzv. dugoreškog korzoa, na predjelu od ulaza u tvornicu (prostor stare tržnice) prema »križanju« u centru Duge Rese.

Cijelom dužinom područja općine prolazi jedna od glavnih cesta i paralelno s njom željeznička pruga, koje povezuju Zagreb (preko Karlovca) sa Senjom, Splitom i Rijekom. Ove saobraćajnice bile su od početka okupacije strategijski značajne za fašističke snage. Zbog toga su im Talijani, a isto tako i Nijemci, pridavali posebnu važnost i pažnju nastojeći da ih zadrže u toku cijelog rata pod svojom kontrolom, čuvanje tih saobraćajnica je osobito pojačano nakon što su kordunaški partizani — diverzanti, u drugoj polovici 1941. godine, na pruzi od Duge Rese do Generalskog Stola i Gornjih Dubrava izveli nekoliko uspješnih akcija. Talijanska okupaciona komanda uspostavila je u svim staničnim mjestima stalne posade s dosta jakim snagama. Na svim prilazima svojim uporištima one su se obezbij edile jakim fortifikacijskih utvrđenjima: bunkerima, minsko-eksplozivnim i žičanim preprekama. Od početka okupacije pa sve do kapitulacije Italije posadu u Dugoj Resi i staničnim mjestima Zvečaju i Generalskom Stolu sačinjavali su Talijani, ustaše i domobrani.

Zbog svega toga Duga Resa je postala jedan od jačih neprijateljskih garnizona. Uporište je postepeno, iz godine u godinu, sve više utvrđivano.

Jačina neprijateljskih snaga u Dugoj Resi kretala se oko 1000 a povremeno i do 1500 dobro naoružanih neprijateljskih vojnika. Već od 1942. godine Duga Resa je bila ograđena bodljikavom žicom na svim ugroženim mjestima. Unutar žice bilo je izgrađeno jedanaest betonskih bunkera, raspoređenih na najosjetljivijim pravcima ulaza i izlaza iz mjesta. Bunkeri su bili izgrađeni kod mostova na lijevoj obali rijeke Mrežnice. Posebna pažnja posvećena je osiguranju željezničke stanice i pruge lijevo i desno od stanične zgrade i magazina te kod skretničkih uređaja. Na tom prostoru izgrađena su tri teška bunkera u kojima su bile talijanske posade od po 6 vojnika naoružanih s po jednim teškim mitraljezom »Breda« i jednim puškometraljezom. Pored ovih jedanaest glavnih bunkera u njihovom međuprostoru bilo je još nekoliko manjih bunkera i rovova s grudobranima od zemlje i pijeska u vrećama. Sve to bilo je povezano u jedinstveni vatreni sistem.

Osiguranje tvornice bilo je povjereno domobranskoj posadi kojoj je u 1942. i 1943. godini bio zapovjednik domobranski natporučnik Andrija Štefićek.[1]

Radi osiguranja i čuvanja željezničke pruge, kojoj je neprijatelj pridavao izričitu važnost, bila su od Karlovca do Zvečaja izgrađena i zaposjednuta 24 bunkera na međusobnoj udaljenosti da su posade bile u mogućnosti štititi vatrom jedna drugu u slučaju napada partizana i efikasno osiguravati prugu od diverzantskih akcija. Na taj način bun-

[1] HAK, dokumenat 1/45 — Izvještaj Prvog karl. PO pov. br. 34.

keri su bili izgrađivani i dalje, sve do Ogulina. Uporedo s tim u svim staničnim mjestima postojale su stalne posade s jačim snagama Talijana, ustaša i domobrana.[2]

Poslije kapitulacije Italije, 9. rujna 1943. godine, sva uporišta i bunkere preuzeli su ustaše, domobrani i Nijemci, tako da je područje općine Duga Resa zbog svog vojno-strategijskog položaja i izvanredno važnih komunikacija (ceste i pruge) koje su preko njenog prostora prolazile, bilo za cijelo vrijeme rata pod jakom kontrolom i pritiskom ustaško-domobranskih i veoma jakih okupatorskih snaga. Sa snagama iz uporišta neprijatelj je povremeno poduzimao i ofanzivne akcije prema oslobođenim teritorijima na Kordunu i u međuriječju Kupe i Dobre, gdje se narodnooslobodilački pokret vrlo uspješno razvijao i gdje su ubrzo stvoreni uvjeti za organiziranije djelovanje Prvog karlovačkog partizanskog NOP odreda sa oko 500 boraca svrstanih u tri bataljona i jednu četu — Severinsku četu od koje je u jesen 1943. formiran i 4. bataljon Karlovačkog odreda.[3]

Neophodno je imati na umu baš taj vojno-strateški položaj mjesta i područja općine Duga Resa, odnosno njegov značaj za neprijatelja, da bi se bolje razumjeli i shvatili vrlo teški uvjeti borbe i rada članova Partije, SKOJ-a i drugih antifašista u Dugoj Resi i u okolnim selima u vremenu od podizanja ustanka pa sve do oslobođenja, kao i uslovi pod kojima je živio narod na području ove općine za sve vrijeme rata, pružajući aktivni i pasivni otpor okupatoru i domaćim izdajnicima.

Pregled aktivnosti komunista u razdoblju između dvaju ratova

Odmah nakon završetka prvog svjetskog rata radnički i sindikalni pokret u Dugoj Resi počinje ponovno da jača i širi svoje redove sve brojnijim pristupanjem radnika. U to vrijeme rukovodstva sindikalnih organizacija sačinjavali su uglavnom napredniji radnici iz redova Socijaldemokratske stranke i radnici koji su se lično osjećali komunistima. Zahvaljujući tome, među radništvom dugoreške tvornice platna širene su revolucionarne socijalističke i komunističke ideje i poticana borba za ostvarivanje ekonomskih i političkih prava radničke klase. Tako je cijelo razdoblje od završetka rata pa do 1930. godine bilo ispunjeno nizom konkretnih akcija. Izvedeno je nekoliko štrajkova što su ih inicirali komunisti a kojima je rukovodila dugoreška sindikalna organizacija. Dolazilo je i do težih sukoba radnika štrajkaša s organima tadašnje vlasti Kraljevine Jugoslavije koja je bila na strani poslodavaca i štitila interese kapitalista. Skoro svaka akcija sindikata bila je ometana ili je silom zakona ugušivana.

Donošenjem tzv. Obznane 1920. a potom i Zakona o zaštiti države 1921. zabranjeno je djelovanje Komunističke partije Jugoslavije. Otpo-

* Ibidem.

[3] HAK, dokumenat 357/2 — brojno stanje Karl. PO od 30. 9. 1943.

čeo je lov na sve radničke prvake u rukovodstvu sindikalne organizacije kao i na one radnike za koje se smatralo da su po ubjeđenju komunisti i propagatori socijalističkih ideja među radništvom. Mnogi su radnici otpušteni s posla, neki su i fizički maltretirani od žandara, a oni aktivniji, za koje bi bilo utvrđeno da su pokretači akcija i štrajkova, bili su protjerivani iz Duge Rese u svoja zavičajna mjesta. Od tada KPJ djeluje kao ilegalna partija sve do rata 1941. godine, izložena teškom policijskom režimu vlasti.[4]

Uvjeti što su nastali nakon donošenja protivnarodnog Zakona o zaštiti države znatno su otežali daljnji razvoj radničkog pokreta u Dugoj Resi. No i pored niza poteškoća i opasnosti komunisti Duge Rese su nastavili s revolucionarnim djelovanjem, učestvujući u akcijama koje su izvođene pod rukovođenjem Nezavisnih sindikata. Međutim, uvođenjem šestojanuarske diktature 1929. godine zabranjen je i rad Nezavisnih sindikalnih organizacija u Jugoslaviji. Tim potezom kraljevski režim zadao je nov i vrlo težak udarac radničkom pokretu. To su osjetili i radnici u Dugoj Resi. Njihova borba je nakon toga postala još teža i složenija.

Unatoč teroru, komunisti ne posustaju

Od 1931. godine radnički pokret u Dugoj Resi, rukovođen ilegalnim djelovanjem dugoreških komunista, počinje ponovo da oživljava. Među dugoreškim naprednim radnicima osjeća se i intenzivan utjecaj karlovačkih i zagrebačkih članova Partije. Tako se postepeno stvaraju politički i organizacioni uvjeti za osnivanje partijskog aktiva komunista Duge Rese, što je tokom 1935. godine i ostvareno.

Ovaj partijski aktiv odigrao je vrlo važnu ulogu u okupljanju novih partijskih kadrova. Neposrednim kontaktima članovi aktiva utjecali su na napredno radništvo u tvornici regrutirajući iz njihovih redova nove komuniste. I rezultati njihovog upornog rada nisu izostali. U Dugoj Resi je 1937. godine osnovana i prva ćelija KPJ. Ćeliju je sačinjavalo pet komunista: Janko Furdek, Marko Dujan, Đuro Daloš (raniji članovi partijskog aktiva) te Jela Predović i Jura Fudurić.

U narednom razdoblju broj članova Partije se postepeno povećavao iz redova radnika, organiziranih u sindikalnoj organizaciji, zatim i drugova, organiziranih u Savezu činovnika i namještenika (SBOTIČ-a) pa i iz redova naprednijih seljaka iz okolnih sela. Početkom 1938. godine osnovana je i partijska organizacija Duge Rese koja je imala sedam ćelija i uoči rata 25 članova. Za rukovodioca novoosnovane partijske organizacije izabrana je Jela Predović, tvornička radnica.

Uporedo s razvitkom partijske organizacije razvijala se i organizacija Saveza komunističke omladine Jugoslavije koja se sastojala od

* HAK, Zb. 1, str. 169.

šest skojevskih grupa sa 21 članom. Svaka grupa brojila je od 3 do 4 člana i imala svog rukovodioca. Skojevskom organizacijom rukovodio je Josip Požeg Pepo.

Čvrsto povezani u svojoj organizaciji članovi KPJ su se aktivno uključili u rad Ursovih sindikata, djelujući među radništvom tvornice, učestvujući u svim akcijama i zahtjevima za poboljšanje uslova rada, plaća, kao i ostalih prava vezanih za standard radničkog života. Takvim djelovanjem komunista unutar radničkih sindikata Partija je stekla velike simpatije i ugled kod većeg broja mještana Duge Rese i okolnih sela, posebno kod radništva i napredne inteligencije. To se vrlo pozitivno odrazilo na opredjeljenje naroda s područja općine kada su 1941. godine nastupili najteži dani u našoj povijesti. Već u prvoj godini okupacije kao i tokom čitavog narodnooslobodilačkog rata 1941—1945. narod je podržavao narodnooslobodilački pokret i uključivao se u njéga.[5] Prva otvorena manifestacija tog opredjeljenja vidjela se 27. ožujka 1941. godine, članovi Partije Duge Rese organizirali su miting ispred tvornice i zajedno s radništvom Duge Rese priključili se općem protestu radničke klase i naprednih antifašističkih i patriotskih snaga Jugoslavije, suprotstavljajući se kapitulantskoj politici kraljevskog vojno--političkog vrha i buržoazije Jugoslavije.

Opći bunt radnika i građana dao je snažan poticaj obaranju izdajničke vlade Cvetković-Maček. Obrazovana je vlada generala Simovića i proglašena opća mobilizacija u zemlji. Mnogi vojni obveznici (među njima i članovi Partije) s područja općine Duga Resa odlaze prema ratnom rasporedu u svoje ratne jedinice, pretežno u Gorski kotar i na mađarsku granicu. Međutim, fašistička Njemačka već 6. travnja 1941. godine, bez objave rata, mučki napada Jugoslaviju. Rat završava za svega desetak dana i tada započinje krvavi pir kojeg su zametnule udružene fašističke okupatorske snage uz pomoć domaćih fašista. U tom kratkotrajnom ratu pale su i prve žrtve Dugorešana.

U pružanju otpora fašističkim napadačima, zajedno s mnogim obveznicima iz raznih mjesta Jugoslavije, dali su živote i građani dugoreške općine: Darko i Mirko Benić iz sela Grganići i Antun Domitrović iz Duge Rese.[6] Ostali vojni obveznici s područja općine, koji su bili mobilizirani u aprilskom ratu, poslije raspada i kapitulacije kraljevske Jugoslavenske vojske, vraćali su se kućama. Bili su razoružavani na putu a one, koji su uspjeli s oružjem doći nadomak svojih domova, razoružavali su pripadnici tzv. »Mačekove zaštite« koja se odmah stavila u službu ustašama i talijansko-njemačkim okupatorskim snagama.

[9] Ibidem, str. 171.

[4] Prema podacima Općinskog odbora SUBNOR-a Duga Resa Darko Benić poginuo je 10. 4. 1941. kod Brčkog, Marko Benić 16. 4. 1941. kod Teslića i Antun Domitrović 7. 4. 1941. kod Koprivnice.

Teški dani fašističke okupacije i ustaške strahovlade

Trinaestog aprila 1941. godine ušla je iz pravca Rijeke u Dugu Resu talijanska tenkovska kolona za kojom je išlo nekoliko autobusa ustaša emigranata, s Antom Pavelićem na čelu. Pavelić se vozio u osobnim kolima praćen ličnim osiguranjem od ustaša na motociklima. Uvečer je stigla i druga grupacija ustaških emigranata motornim vlakom, koji je kraće vrijeme zadržan u stanici na signalu, da bi nastavio put u Karlovac.

Manja grupa ustaša iz mjesta, poznatih od ranije frankovaca, s Miškom Polovićem i njegovom braćom Ivicom i Juricom na čelu, organizirala je doček ustaškog poglavnika i ustaša emigranata. No, unatoč slavoluku, koji je na brzu ruku postavljen na cesti između restorana »Kantina« i trgovine obuće »Bata«, Pavelić i njegove ustaše (emigranti) nisu doživjeli ovacije. Samo manja grupa njihovih pristaša — frankovaca — i nekih znatiželjnih mještana našla se na ulici.[7]

Pavelić se zadržao u Karlovcu nekoliko dana pregovarajući i cjenjkajući se s Nijemcima i Talijanima o uslovima uspostave ustaške vlasti. Još dok je boravio u gradu na Korani, Pavelić je na dužnost velikog župana u Karlovcu postavio svog odanog prijatelja dra Antu Nikšića, suca iz Karlovca.

Čim se u Karlovcu konsolidirala ustaška vlast, pozvani su na dogovor kod velikog župana i poznati frankovci iz Duge Rese. Raspravljali su o uspostavi i organizaciji ustaške vlasti u općini Duga Resa. Tom prilikom za prvog ustaškog čovjeka i tabornika u Dugoj Resi imenovan je Miško Polović, poznati frankovac još iz studentskih dana u godinama koje su prethodile ratu. U upravi općine ostali su i nadalje Mijo Brozović, načelnik i Janko Petrak u svojstvu bilježnika. Obojica su se odmah priklonila novoj ustaškoj vlasti. Za rukovodioce ustaške mladeži su postavljeni braća Miška Polovića — Ivica i Jurica — dok je njihov otac Mijo Polović primio dužnost povjerenika Pamučne tvornice Duga Resa, čiju upravu već prvih dana preuzimaju ustaše.

Tada nastupaju teški dani za sve napredne ljude Duge Rese, a posebno za antifašiste, simpatizere i članove Partije i SKOJ-a. Ustaše su otpočele terorom nad stanovništvom. Prvi na udaru bili su nosioci radničkih akcija, članovi bivših URS-ovih sindikata. Da bi demonstrirali svoju snagu, ustaše mučki ubijaju radnika Josipa Jurana[8] (po nacio-

[7] HAK, Zb. 3, str. 157, Ing. Drago Ljubić: Partijska organizacija Duge Rese u prvoj godini NOR-a.

[1] O ubistvu radnika Josipa Jurana iz Duge Rese kotarska oblast u Karlovcu, pod brojem 6161 od 17. aprila 1941. godine, izvijestila je Ministarstvo unutarnjih poslova NDH: »Izvješćuje se da je dne 16. 4. 1941. g. oko 10 sati na večer nepoznata osoba iz puške ubila Josipa Jurana, tvorničkog radnika iz Duge Rese i to kad je izašao iz tvornice svojoj kući, koja se nalazi u neposrednoj blizini kolodvora. Josip Juran bio je svojevremeno član četničkog udruženja u Dugoj Resi i služio protunarodnim režimima i kao takav omražen u narodu. Sudska redarstvena komisija upućena je na lice mjesta. Istraga je u toku, te će se o rezultatu naslov izvjestiti. (Kotarski predstojnik).«

nalnosti Hrvata) koji je ranije bio pripadnik režimske jugoslavenske organizacije »Četnik«, a zatim i željezničarske radnike Srbe Branka Zatezala i Đuru Prtljagu. Potom hapse Ljudevita Ružića, također radnika na željeznici, kojeg kasnije interniraju u logor »Danica« kod Koprivnice gdje je i ubijen.[9]

Poslije ovih prvih žrtava ustaše se nisu zaustavile. Već 27. 4. 1941. uhapsili su Nikolu Popovića i Miću Manojlovića, kojima se na ustaškom redarstvu u Karlovcu izgubio svaki trag. Zatim hapse Vladu Vuletića, tvorničkog radnika i ubijaju ga. Tvorničkog radnika Jerka Barića 1. 9. 1941. odvode u logor Jasenovac odakle se nikada nije vratio. Osmog listopada 1941. hapse i Tomu Frketića iz sela Lišnice i strijeljaju ga na Petrakovom Brdu. Hapse Janka Pajića, također tvorničkog radnika i u Ivanić Jarku ga strijeljaju.[10]

Uporedo s ovim zločinačkim akcijama, koje su izazvale zgražanje i otpor većeg dijela stanovništva, a bile su u prve dane usmjerene uglavnom protiv Srba, ustaše se okomljuju i na istaknutije URS-ovce — komuniste. Među prvima su uhapšeni članovi Partije: Herman Furlan, Mišo Saftić (aktivist u SBOTIČ-u) i Ivan Polović. Početkom maja 1941. hapse i Dragu Ljubića dok se nalazio u Novoj Gradiški na partijskom zadatku. Koncem augusta iste godine vratio se ponovo u Dugu Resu. Pored navedenih, uhapšeni su i poznati dugoreški komunisti: Jože Krajačić, Jure Drvodelić, Franjo Puškarić, kao i članovi SKOJ-a: Josip Požeg Pepo i Mijo Kasunić.[11]

Da bi i u privredi bili zastupljeni samo lojalni pristaše ustaškog režima, rukovodstvo ustaške vlasti u Dugoj Resi je već u aprilu 1941. godine otpočelo i sa sprovođenjem čistke među radnicima i namještenicima u tvornici, otpuštajući s posla sve one koji su nepoćudni za novi ustaški poredak. Prvi na udaru bili su radnici i namještenici po narodnosti Srbi i Slovenci, kao i Židovi, a onda bivši članovi URS-ovih sindikata, članovi vježbačkog društva »Jugoslavenski sokol« i oni za koje je ustaška vlast od ranije znala da su komunisti ili njihovi simpatizeri, odnosno antifašisti. Tako je do kraja 1941. godine s radnog mjesta iz tvornice otpušteno oko 200 muškaraca i 100 žena. Otpuštanje »nepoćudnih« radnika nastavljeno je i narednih godina, sve do kraja rata, pod izgovorom »pomanjkanja potrebnih sirovina« — pamuka za preradu. Opet su prvi na udaru bili oni radnici i radnice u koje se sumnjalo da nisu privrženi ustaškoj državi, tzv. »endehaziji«.[12] O ovim neljudskim i zločinačkim postupcima ustaških vlasti govori i članak

[9] HAK, Zb. 3, str. 158 — ing. Drago Ljubić: Partijska organizacija Duge Rese u prvoj godini oslobodilačke borbe.

[10] Podaci SUBNOR-a općine Duga Resa — Pregled žrtava fašističkog terora s teritorije općine.

[11] Herman Furlan, Sjećanje.

[12] Podaci Pamučne tvornice Duga Resa — Spisak otpuštenih radnika s posla u vremenu od 10. 4. do 31. 12. 1941.

Grge Milašinčića »Sjećanje na prvu godinu rata u Karlovcu i na Kordunu«, objavljen u Zborniku 3 (izdanje Historijskog arhiva u Karlovcu 1971. godine). U njemu autor, između ostalog, navodi i slijedeće:

»Jednog dana putovao sam u Dugu Resu. Na vratima tekstilne tvornice stajao je proglas da svi Židovi, Srbi i komunisti u roku od 24 sata napuste tvornicu i mjesto boravka. U protivnom će biti protjerani. Sobom mogu ponijeti pet kilograma bilo hrane, bilo odjeće. Nekoliko puta pročitao sam taj proglas ne vjerujući vlastitim očima. Misli su mi se stalno vraćale na proglas. Da je netko Židov ili Srbin, to se zna po vjeri, ali kako da se komunist pozna? Nakon završenog posla vratio sam se na željezničku stanicu. Vlak je za Karlovac kasnio. Prošetao sam malo podalje od stanične zgrade, koja je bila puna talijanskih vojnika, a ponegdje vidio se i po koji ustaša. Pod jednim kestenom primijetio sam mladu ženu s svoje djece, s djevojčicom od četiri godine i dječakom od osam godina. Žena je plakala, a djeca su bila uznemirena. Prišao sam ženi i upitao je: ‚Zašto plačete?' ‚Kako ne bi plakala' — odgovori ona — .tjeraju nas iz ovog mjesta, a ne znam kako ćemo. Da nemamo djece, bilo bi nam lakše, a kako ćemo sada s njima?'

U to nam priđe čovjek osrednjih godina vrlo utučen. Odmah sam zaključio da joj je muž. Kad sam ga upitao što se dogodilo rekao mi je: .Slovenac sam. U ovoj tvornici radim već 12 godina. Sad me tjeraju. Kažu mi da sam komunist, a nikad se nisam politikom bavio. Ništa nemam, nego ove dvije radne ruke i ovo dvoje djece. Žena mi je bolesna. Nigdje nikoga nemam, ne znam kamo ću. Da nemam djece, lakše bi se negdje smjestio, ali s djecom teško će me tko primiti. Već sam tri puta išao da kupim kartu za vlak i svaki se put vratio. Imam svega tri stotine dinara, a to nije dovoljno da kupim kartu do rodnog mi mjesta. Pokušao sam preko poznatih da me zadrže na poslu, ali nisam uspio. Kažu mi da nisam bio ursovac, možda bih uspio, ali ovako — nikako.'

Pokušao sam da mu kažem koju utješnu riječ, ali to mu i onako ne bi ništa pomoglo. Tada je stigao u stanicu moj vlak i ja sam produžio za Karlovac. Tužan pogled žene i djece ostao mi je u mislima. Dakle, samo zato što je bio član URS-a osumnjičen je kao komunist...«

Organizacija borbe protiv okupatora i njegovih slugu}[1']

U prvim danima fašističke okupacije i do kraja 1941. godine partijska organizacija Duge Rese nastojala je učvrstiti svoje redove i spriječiti daljnja hapšenja i progone, kako svojih članova, tako i poznatih

Ovo poglavlje, koje obuhvaća aktivnost partijske i skojevske organizacije Duge Rese, napisano je uglavnom na osnovu sjećanja koautora i podataka koje su u vidu sjećanja dali članovi KP, članovi SKOJ-a i učesnici historijskih događaja s tog područja. Kako se za partijsku aktivnost i rad cjelokupnog članstva partijske organizacije Duge Rese nije uvijek raspolagalo pisanom dokumentacijom iz tog vremena, to je moguće da svi događaji nisu ni opisani. Radi toga ovaj rad i treba shvatiti više kao prilog i poticaj daljnjem istraživanju

radnika ursovaca te učvrstiti u narodu vjeru da pobjeda okupatora nije završena i konačna, da prava borba tek predstoji. U krugu tvornice i u samom mjestu rasparčavani su leci s Proglasom CK KPJ od 15. aprila 1941, ispisivane su parole protiv okupatora i domaćih izdajnika ustaša, a u ličnim kontaktima hrabreni su simpatizeri Partije i antifašisti.

Partijska organizacija u Dugoj Resi brojala je uoči rata 25 članova, a organizacija SKOJ-a 21, dok je broj čvrsto organiziranih simpatizera iznosio oko 180 ljudi, među kojima je bilo dosta žena i omladine. Članovi Partije su bili: Janko Furdek, radnik, Hrvat (poginuo kao pomoćnik komesara Karlovačke udarne brigade 7. marta 1945. u Donjoj Kupčini); Marko Dujan, radnik, Hrvat (ubijen od ustaša 1941); Đuro Daloš, radnik, Srbin (ubijen od ustaša 1941); Jura Fudurić, radnik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umro 1966); Jela Predović, radnica, Hrvatica, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umrla 1982); Mile Kličković, radnik, Srbin (poginuo u NOV 1943. kao komesar čete); Nikola Popović, radnik, Srbin (ubijen od ustaša 1941. u Gospiću); Jura Župčić, radnik. Hrvat (poginuo kao komandant mjesta Ribnik 1944); Ivo Lesić, trgovački pomoćnik, Hrvat (poginuo kao prvoborac 1941); Jože Benić, radnik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umro 1966. u Karlovcu); Janko Dujan, radnik. Hrvat, učesnik NOP-a od 1941; Miša Saftić, namještenik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umro 1947); Tomo Mihalić Tobija, radnik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umro 1963); Fanika Požeg, domaćica, Hrvatica, učesnica NOP-a od 1941 (umrla poslije rata u Dugoj Resi); Herman Furlan, radnik, Slovenac, nosilac »Partizanske spomenice 1941«; Ivo Polović, radnik, Hrvat, učesnik NOP-a od 1941 (umro poslije rata u Dugoj Resi); Stevo Spudić, radnik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941«; Ivo Horvatić, namještenik na željeznici, Hrvat, učesnik NOP-a od 1941; Mara Bosiljevac Horvatić, namještenica u tvornici, Hrvatica, nosilac »Partizanske spomenice 1941«; Stevo Jakšić, radnik, Hrvat (pasivizirao

borbe partijske organizacije Duge Rese, SKOJ-a i naroda tog kraja u uvjetima teškog ilegalnog rada za vrijeme okupacije 1941—1945.

Dalje, obrada ovog poglavlja ograničena je više na samo mjesto Dugu Resu, dok su okolna sela obuhvaćena samo toliko koliko su bila povezana s radom partijske organizacije u Dugoj Resi, a radi ostvarivanja prijeko potrebne veze s oslobođenim teritorijem. Na žalost, veoma istaknuti učesnici u ilegalnom partijskom radu u Dugoj Resi i bližoj okolici, kao: Mićo Bosiljevac (poginuo 1943), Janko Furdek (poginuo 1945), Drago Jurkas (poginuo 1944), Jože Kasunić (poginuo 1944), Josip Knapić Pepo (poginuo 1944), Rezika Jurkas Majerle (ubijena u logoru) i mnogi drugi nisu više među živima, a s njima su zauvijek nestali i dragocjeni podaci o mnogim učesnicima NOP-a i ilegalcima iz tog vremena, kao i pojedinosti o raznim akcijama.

Svojim sjećanjima mnogo su pomogli (još za svog života) učesnici NOP-a: Jela Predović, Barka Tomac Benić, Ivka Bartolac šegavić, Josip Požeg Pepo i Julka Rendulić. Nadalje, naročito dragocjena je pomoć u pisanju bila pružena sa strane drugarice Mace Bosiljevac Horvatić i drugova: Hermana Furlana, Pere Mihalića, Ivice Horvatića, Đure Krtića, Branka Borovca i mnogih simpatizera i antifašista Duge Rese i okolice.

Iako sve aktivnosti komunista, skojevaca i antifašista nisu opisane u ovom kratkom napisu, smatramo da će se i sa ovim što je rečeno dobiti približna predodžba o ilegalnom radu na području općine Duga Resa u uvjetima vrlo surovog ustaškog terora kojeg je narod osjećao sve do kraja narodnooslobodilačkog rata, odnosno do oslobođenja.

se 1941); Florijan Vidović, radnik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941«; Marko Belavić, radnik, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umro 1966. u Dugoj Resi); Julka Rendulić, radnica, Hrvatica, nosilac »Partizanske spomenice 1941« (umrla 1968. u Dugoj Resi); Dragutin Jurkas, trgovački pomoćnik, Hrvat, učesnik NOP-a od 1941. (poginuo kao komesar čete u Karlovačkoj udarnoj brigadi 30. 6. 1944. kod Petrovine u Zumberku) i Drago Ljubić, student, Hrvat, nosilac »Partizanske spomenice 1941«, koji je partijski organizaciono bio vezan uz partijsku organizaciju na Sveučilištu u Zagrebu, a povremeno djelovao i u partijskoj organizaciij u Dugoj Resi.[13]

U Savezu komunističke omladine Jugoslavije u Dugoj Resi bili su ovi drugovi i drugarice: Josip Požeg Pepo, radnik, Hrvat, učesnik NOP-a od 1941. (umro 1974. u Zagrebu); Vlado Požeg, radnik, Hrvat (poginuo kao borac 2. brigade 8. kordunaške divizije 8. 1. 1943. na Drenovači); Zora Komadina, radnica, Srpkinja (ubijena od ustaša 1944. u logoru Jasenovac); Jože Kasunić, radnik, Hrvat, učesnik NOB-a od 1942., poginuo u Mavračićima kao komandant 2. bataljona KUB-e; Mijo Kasunić, radnik, Hrvat, a u NOV stupio 1943; Ivica Brezarić, radnik, Hrvat (poginuo u NOV 1942); Branko Klarić, radnik, Hrvat (poginuo u NOV 1943); Draga Galović, radnica, Hrvatica, stupila u NOV 1943; Mijo Bosiljevac Mića, radnik, Hrvat (poginuo kao komesar čete Prvog karlovačkog odreda 30. 9. 1943. u Donjim Stativama); Mile Fičurin, radnik, Hrvat, stupio u NOV 1943. (umro poslije rata u Dugoj Resi); Mica Fičurin, radnica, Hrvatica, stupila u NOV 1943; Mijo Jakšić, radnik, Hrvat, stupio u NOV 1943; Pajić Nikola, radnik, Srbin, stupio u NOV 1943); Kazimir Perković, radnik. Hrvat, stupio u NOV 1943; Ankica Ljubić Sokač, učenica, Hrvatica, stupila u NOV 1943; Katica Bosiljevac, učenica, Hrvatica, učesnica NOP-a od 1941. (umrla 1968. u Dugoj Resi); Barka Mihalić Čade, radnica, Hrvatica (poginula u NOV 1944); Barka Fudurić, radnica, Hrvatica, učesnica NOP-a od 1941; Ivan Fudurić, radnik, Hrvat (poginuo kao komesar čete 1943); Mijo Fudurić, radnik, Hrvat, u NOV stupio 1943; Rudolf Frisi, učenik, Slovenac, uhapšen od ustaša 1943. i interniran u logor u Austriju gdje mu se izgubio svaki trag.[14]

Početkom fašističke okupacije partijska organizacija nastavila je da djeluje u nešto smanjenom broju. Pojedini članovi nisu se vratili nakon kapitulacije i propasti stare Jugoslavije, a neki su otišli da

[13] Ibidem, kao pod f. 1, str. 171. i 172. s napomenom: u članku autora Hermana Furlana »Osnivanje i djelatnost KPH u Dugoj Resi do travnja 1941. godine«, objavljenom u Zborniku 1 na str. 172 (izdanje HAK-a) upisano je da su do travnja 1941. godine bila 24 člana KP u partijskoj organizaciji Duge Rese. Međutim, kasnijim istraživanjem utvrđeno je da ih je bilo 25. Upisan je drug Drago Ljubić, koji je ranije tretiran kao član SKOJ-a, a od skojevaca upisan je Jože Kasunić, koji je ranije greškom izostavljen.
Prema postojećim podacima od 25 članova partijske organizacije Duge Rese do početka rata 1941. godine tri su pala kao žrtve fašističkog terora, pet ih je poginulo u narodnooslobodilačkom ratu i deset je umrlo od oslobođenja do danas.

[14] Ibidem, kao pod f. 1, str. 172. i 173. uz prihvaćanje napomene u f. 13.
Od 21 člana SKOJ-a 8 je poginulo u NOR-u, 2 su pala kao žrtve fašističkog terora i 3 su umrla od oslobođenja do danas.

izvršavaju partijske obaveze na drugim područjima. U Dugoj Resi ostali su da rade članovi Partije: Jela Predović, Janko Furdek, Jura Fudurić, Jože Benić, Jura Župčić, Ivo Horvatić, Mara Bosiljevac Horvatić, Ivo Polović, Julka Rendulić, Fanika Požeg i Mile Kličković, a povremeno i: Ivka Bartolac Šegavić, Barka Tomac Benić, Ivo Lesić, Stevo Jakšić i sekretar SKOJ-a Josip Požeg Pepo.

U obližnjim selima Duge Rese na desnoj obali Mrežnice aktivirali su se članovi Partije: Tomo Mihalić Tobija, Marko Belavić i Stevo Spudić.

Pojedini članovi Partije iz Duge Rese su se zbog zaposlenja ili iz drugih razloga povezali s partijskom organizacijom u Karlovcu.

I u tim najtežim uvjetima partijska organizacija Duge Rese održava neprekidno vezu sa OK KPH Karlovac. Vezu održava preko drugarice Jele Predović i Janka Furdeka, a oboje su bili članov Okružnog komiteta pa su odlazili na sastanke u Karlovac gdje su primali izravne direktive i upute za rad.

Napad Nijemaca na SSSR (22. 6. 1941) zatiče partijsku organizaciju Duge Rese u intenzivnim pripremama za ustanak. Komunisti su taj Hitlerov poduhvat shvatili da je njime nastupio čas za ustanak, aktivnu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. S tim u vezi komunisti Duge Rese sastaju se u kamenolomu u Donjem Mrzlom Polju, kod današnje »Jugoturbine«, u neposrednoj blizini Karlovca koji je tada predstavljao jedan od najvećih neprijateljskih garnizona tzv. NDH. Tom sastanku prisustvovao je i Josip Kraš. Dogovoreno je da se pristupi prikupljanju oružja, da se otpočne sa sabotažama i da se radi na sprečavanju odlaska mladih ljudi u Pavelićevu vojsku.

Nakon tog sastanka zaredale su akcije. Komunisti politički djeluju među radnicima. U više navrata rasparčavani su leci po mjestu i u tvornici; prikuplja se oružje od ljudi za koje se znalo da ga posjeduju i da su simpatizeri komunista. U tom vremenu pojačava se i ustaški teror te nastavlja s otpuštanjem radnika iz tvornice. Uslijedila su i nova hapšenja većeg broja ljudi, uglavnom, komunista i antifašista. Uhapšeni su i ubijeni: Jerko Barić, Janko Pajić, Pavle Manojlović i član KP Katica Zoretić.

Ustaše pokušavaju da otkriju akcije protiv okupatora koje su sve brojnije. Sumnja pada uglavnom na već od ranije poznate aktiviste URS-a — Jelu Predović i još neke drugove koji su podvrgnuti sve većoj kontroli kako bi se pronašli dokazi za njihovo učešće u organiziranju borbe protiv okupatora.[15]

Krajem augusta 1941. Jela Predović dolazi sa sastanka iz Karlovca. Uhvaćena je na željezničkoj stanici u Dugoj Resi s propagandnim ma-

[u] HAK Zb. 3, str. 159.

terijalom. Ali, istrgnula se iz ruku domobranskog poručnika Kraljića i uspjela pobjeći.[16] Kriomice je otišla u stan Ive Horvatića, koji ju je preko postojeće veze — Miće Bosiljevca i Tome Mihalića Tobije — još istog dana prebacio na oslobođeni teritorij Korduna. U akciji njenog prebacivanja sudjelovali su članovi Partije (Jože Benić i drugi) koji su djelovali kao ilegalci održavajući vezu s ustanicima u općini Barilović. Nešto kasnije na oslobođeni teritorij odlaze Jože Benić i Janko Furdek. Odlaskom ovih drugova i starih članova Partije partijska organizacija u Dugoj Resi bila je znatno oslabljena, a i veza sa OK KPH za Karlovac privremeno prekinuta.

Negdje sredinom septembra 1941. u Dugu Resu dolazi Ivo Marinković da sa članovima Partije razmotri momentalnu situaciju i učvrsti organizaciju. Sastanak je održan u stanu Ive Horvatića. Sastanku s Marinkovićem prisustvovali su: Ivo Horvatić, Jura Župčić, Herman Furlan, Mara Bosiljevac Horvatić, Mićo Bosiljevac i Rezika Župčić. Tom prilikom raspravljalo se o proširenju partijske organizacije, naročito u tvornici, i o drugim zadacima. Za sekretara je izabran Jura Župčić, za njegovog zamjenika određen je Ivo Horvatić, tada prometnik na željezničkoj stanici Duga Resa.

Da bi izbjegao hapšenje, krajem rujna 1941. na oslobođeni teritorij odlazi i član Partije Herman Furlan.

U prvoj polovici studenog Ivo Marinković ponovno dolazi u Duga Resu u stan Ive Horvatića gdje održava sastanak s članovima Partije. Tom sastanku prisustvuje većina članova koji su bili na prethodnom sastanku, te Barka Tomac Benić, Ivka Bartolac Šegavić, Julka Rendulić i Drago Ljubić. Ponovno je razmotrena situacija u partijskoj organizaciji, postavljen zahtjev za veću aktivnost svih članova Partije i organizacije kao cjeline. Osim ostalog, razmotreno je i pitanje izbora člana Kotarskog komiteta KPH Karlovac. Ivo Marinković je smatrao da bi najpovoljnije bilo da za člana Kotarskog komiteta bude izabran Jura Župčić a ne, kao što je ranije bilo predviđeno, Ivo Horvatić koga, kao željezničkog službenika, zbog prirode njegovog posla, treba koristiti za druge, posebne zadatke u korist narodnooslobodilačkog pokreta.

Međutim, tok događaja razvijao se drugačije. Ubrzo je zaprijetila opasnost da bude uhapšen Jure Župčić, pa i on mora da odmah ide na oslobođeni teritorij (15. 11. 1941). Dužnost sekretara partijske organizacije preuzima Ivo Horvatić.

Poslije toga Ivo Marinković je nekoliko puta dolazio u Dugu Resu gdje se sastajao s Ivom Horvatićem, donosio razni partijski materijal.

[16] Zbornik, tom V, knj. 1, str. 387. U neprijateljskom dokumentu 1. hrvatske oružničke pukovnije broj 652 od 9. septembra 1941. dostavljenom Vrhovnom oružničkom zapovjedništvu piše: »Na području krila Petrinje 29. kolovoza o. g. Jela Predović, rodom iz Liešća, Kotar Metlika, radnica u tvornici Dugoj Resi, donijela je iz Karlovca komunističku brošuru »Okružnica br. 2« pisana mašinom na 6 stranica. Brošura joj je po straži oduzeta i predana po poručniku Kraljiću vojnim vlastima, a Predovićka je pobjegla.«

preuzimao poštu iz Zagreba i Karlovca i davao direktive za daljnji rad organizacije.

U razdoblju od drugog sastanka partijske organizacije s Ivom Marinkovićem pa do konca 1941. godine djelovali su u Dugoj Resi članovi KPJ: Jura Župčić (otišao na Kordun 15. 11. 1941), Ivo Horvatić (sekretar organizacije), Julka Rendulić, Mara Bosiljevac Horvatić, Mićo Bosiljevac, Drago Ljubić, Ivka Bartolac Šegavić, Barka Tomac Benić, Drago Jurkas, Fanika Požeg, Rezika Knapić Župčić i Ivo Polović; zatim kandidati za članove KP: Rezika Majerle Jurkas i Antun Ružić. Aktivnost organizacije je oživjela i članovi Partije preko skojevaca i simpatizera šire svoje veze š radnicima tvornice i drugim građanima Duge Rese. Osim propagandnih akcija organizira se i prikupljanje pomoći za partizane. Sakupljalo se sve: od lijekova i sanitetskog materijala, soli i tiskarskog materijala, do odjeće, obuće, oružja i municije.

Čvrsta veza sa ustanicima na Kordunu

Partijska organizacija uspostavila je čvrstu vezu s tada već oslobođenim teritorijem na Kordunu. Veza je održavana preko pojedinih punktova od Duge Rese do Kestenka. Tim je kanalima slan materijal sakupljen u Dugoj Resi. Često su odašiljane i veće pošiljke iz Karlovca i Zagreba. Glavni kanal vodio je iz Duge Rese preko Polović-mlina (Jandra, Marko, Ivan i ostala braća Polović) u selu Mrežnički Brig, zatim preko kuće Marka Belavića u Boštu do Tome Mihalića Tobije u Barilovićkom Cerovcu. Na tom kanalu djelovali su Kata Belavić (Levakova), Marko Belavić i supruga mu Mara (Novaki), Stevica Spudić, a kasnije i Imro i Ivan Mataković (Novaki) i drugi.

Ta jei veza bila i glavni kanal za odlazak ljudi iz Duge Rese na Kordun. Njime je prebačeno i oko 12 do 15 ljudi iz Karlovca i Zagreba. Tim kanalom dobivene su i sve obavijesti i propagandni materijal iz Korduna. Ovu vezu za odlazak u partizane koristio je i Martin Moj mir, član MK SKOJ-a Zagreb i Milka Kufrin.

Drugi kanal išao je preko sela Belavići, tj. porodice Fudurić (Barke, Ankice, Anđelke, Jandre i Mije),[16]“ a zatim preko Ivana Polovića ponovo do Tome Mihalića Tobije preko Polović-mlina ili Kaurovog mlina u

[16]* čitava porodica Nikole Fudurića iz Belavića od početka ustanka 1941 bila je aktivno (organizirano) uključena u NOP i radila na prihvatanju i prebacivanju boraca i materijala sa okupiranog na oslobođeni teritorij Korduna. Kuća porodice Fudurić bila je jedan od važnih kanala i punktova za vezu Duge Rese sa Kordunom, a kasnije i sa karlovačkim područjem, sve do 1943. godine, kada su tako reći svi članovi ove familije (otac Nikola i djeca: Barka, Ankica, Anđelka, Andrija i Mijo) bili, zbog opasnosti od hapšenja i slanja u logor, prinuđeni da napuste ilegalno djelovanje i odu na oslobođeni teritorij.

Ankica, rođena 1924, stupila je u NOV 7. travnja 1943. Kao borac-daktilograf pri štabu 2. karlovačkog odreda smrtno je ranjena siječnja 1945. kod sela Kunići i podlegla ranama u bolnici ćmomelj.

Njezin brat Andrija, rođen 1922. također odlazi u redove Karlovačkog partizanskog odreda ožujka 1943. gdje je bio diverzant i delegat diverzantskog voda. Učesnik je osnivanja Udarne čete 2. karlovačkog odreda, komesar iste, a kasnije i obavještajni oficir odreda. Na

selu Mrežnički Brig. Tim kanalom prebačena je na oslobođeni teritorij i grupa od 4 do 5 Zagrepčana koju je dovela Nada Dimić Milka,[16b] a dalje Mara Bosiljevac Horvatić i Ivan Polović.

Treći kanal uspostavljen je preko željezničarske veze u Zagrebu, Karlovcu (F. Udier), Dugoj Resi i Srpskim Moravicama. Taj je kanal u Dugoj Resi održavao drug Ivo Horvatić, koji je kao prometnik na željezničkoj stanici mogao lakše izvršavati partijske zadatke na relaciji Karlovac — Duga Resa — Srpske Moravice. Na toj vezi bilo je više komunista ili simpatizera na željeznici, a njome se koristio i Ivo Marinković pri svojim čestim prelascima s oslobođenog teritorija na okupirano područje, i obrnuto.

Početni punkt četvrtog kanala za prebacivanje novih boraca iz Zagreba i Karlovca u NOV nalazio se u drugoj polovici 1942. godine u kući porodice Franje Čumpeka u Dugoj Resi. Za prebacivanje ilegalaca iz Zagreba do Duge Rese brinula se drugarica Barica Celj iz Velike Gorice (stanovala je u Dubravi kod Zagreba). Ona je ljude dovodila do postolara Franje Čumpeka, a odatle je uspostavljena sigurna veza sa oslobođenim teritorijem Bosiljeva. Ovim kanalom su krajem 1942. godine prebačeni iz Zagreba u Dugu Resu i dalje za Vukovu Goricu, radi stupanja u redove NOV Drago Boljkovac i Anđela Paut, Slavica Kopčić i drugi.

Spomenuti kanali i punktovi, uspostavljeni već u prvim danima ustanka, odigrali su veliku ulogu naročito u prvoj godini rata.

Daljnjim razvojem ustanka i narodnooslobodilačke borbe na teritoriji između Kupe i Dobre (teritorij bivše općine Netretić) isto tako važnu ulogu odigrao je kanal preko Novigrada na Dobri, sela Grščaki, Mrežničkog Venca i sela Lišnice, u kojem je pouzdani partizanski kurir bio Vranić (»kum Vranić«), inače radnik u dugoreškoj tvornici.

ovoj dužnosti, u izvršavanju zadataka u veljači 1945. godine naletio je na ustašku zasjedu u selu Grščaki kod Duge Rese. U nastaloj situaciji Andrija je prihvatio borbu okružen ustašama. Iako je znao da će poginuti, nije se predao (kao što su to učinili neki od boraca iz njegovog osiguranja) već je vodio borbu do kraja ranivši se sam ručnom bombom da ne padne živ u ruke ustaša, koji su ga tako ranjenog usmrtili bajonetima. Andrija je poginuo herojskom smrću kao pravi Titov partizan i komunista boreći se sam protiv nekoliko ustaških krvnika ne dozvolivši da im živ padne u ruke.

Nikola Fudurić, otac, rođen 1884, također partizan od 1943. izabran je listopada 1943. u Odbor Jedinstvene narodne fronte za kotar Karlovac. Nije dočekao oslobođenje. Prehladio se i umro lipnja 1944. u s. Adlešići (Slovenija). Ostala djeca (Barka, Anđelka i Mijo) preživeli su rat. Mijo je danas umirovljeni potpukovnik JNA u Karlovcu.

[16b] Nada Dimić Milka u toku druge polovine 1941. godine dva puta je dolazila u Dugu Resu. Jednom prilikom je dovela nekoliko Zagrepčana iz Karlovca (4 do 5) radi prebacivanja na Kordun u partizane. U Dugoj Resi Nadu je prihvatila drugarica Maca Horvatić Bosiljevac i pratila je do punkta porodice Fudurić u Belavićima. Po izvršenom zadatku Nada je prenoćila u Dugoj Resi kod Mace Horvatić i drugog jutra se vratila u Karlovac u svoj ilegalan stan na Dubovcu. Kratko vrijeme poslije toga Nada Dimić bila je uhapšena u Karlovcu. Na vijest o njenom hapšenju Maca Horvatić odlazi u Karlovac kod druga Wohalskog, koji potvrđuje istinitost hapšenja Nade i daje ključeve njezinog stana Maci Horvatić Bosiljevac, koja je u nekoliko navrata istoga dana sklonila iz stana sav kompromitirajući materijal.

Raznovrsna materijalna sredstva što su komunisti i suradnici NOP-a u Dugoj Resi prikupljali za partizane dopremana su do kuće kovača Mije Bosiljevca, gdje je bilo najpogodnije mjesto za prihvat i otpremu većih količina materijala, da bi potom taj materijal bio otpreman dalje putem kurira ili zaprežnim kolima sve do jedinica. Prebacivanje materijala je uvijek dobro isplanirano. To su organizirali iskusni članovi Partije iz sela s desne obale Mrežnice koji su radili na toj vezi. Punkt u kući Mije Bosiljevca Miće bio je u prve dvije godine rata najvažniji punkt za Dugu Resu. On je djelovao od početka ustanka na Kordunu pa sve do odlaska Miće u NOV, 15. ožujka 1943. godine. Preko ovog punkta prebačena je ne samo ogromna količina materijala, već je ispraćen u partizane i velik broj ljudi, članova Partije i simpatizera, koji su 1941. i 1942. odlazili na oslobođeni teritorij, i to ne samo s područja Duge Rese, već i iz Karlovca, Zagreba i drugih mjesta. Ovom vezom prebačen je na teritorij Korduna i Mato Horvatić, partijsko-politički rukovodilac a kasnije i komesar proslavljene 13. proleterske udarne brigade »Rade Končar«. Do Duge Rese Matu je dopratio iz Slavonskog Broda njegov brat Ivo Horvatić, željeznički službenik.

Treba istaknuti da je na ovom punktu u samoj Dugoj Resi, osim omladinaca (člana Partije) Miće Bosiljevca, odigrala važnu ulogu i čitava njegova obitelj: otac Mijo, kovački obrtnik, majka Ana, te sestre Jana, Mara i Katica, zbog čega su ih ustaše stalno maltretirale, hapsile i terorizirale.[160]

Važan punkt bio je i u kući krojača — braće Jože i Mije Krajačića •— gdje je dopreman i privremeno pohranjivan partijski materijal (štampa i leci) koji je slat partijskim vezama iz Karlovca. U kući braće Krajačića, sve do odlaska u partizane, bio je sakriven i Antun Pučko za kojim je tragala ustaška policija. Njega je polovicom rujna 1941. godine odveo Mića Bosiljevac do Mikuljana (Mrežničke Poljice) koji ga je potom prebacio dalje do Polović-mlina (Mrežnički Brig) a odatle, glavnim kanalom, dalje za Kestenak na Kordunu.

Na održavanju ovih veza najviše su radili članovi KP Duge Rese: Mićo Bosiljevac i Mara Bosiljevac Horvatić. U obavljanju tog opasnog posla pomagale su i »radničke propusnice« za izlazak i ulazak u Dugu Resu koje je u tvornici, preko simpatizera NOP-a, nabavljao Drago Ljubić.

Veliki efekat na borbeni moral komunista i naroda Duge Rese imala je izvanredna i neustrašiva akcija grupe partizana s Korduna, pod vodstvom Vjećeslava Holjevca, koja je 17. 11. 1941. godine upala u grad Karlovac i okupirala gradsku bolnicu na Dubovcu s namjerom da oslobodi sekretara Mjesnog komiteta KPH Karlovac Marijana Čavića

[16c] Mijo Bosiljevac, kovač, žena mu Ana i kćer Katica uhapšeni su od ustaških agenata kolovoza 1943. godine i zadržani neko vrijeme na ustaškom redarstvu u Karlovcu pod istragom. Sa redarstva su Ana (majka) i kćer joj Katica puštene, dok je otac odveden u logor Jasenovac gdje je ostao do kraja 1943. kada je pušten kući.

__ Grgu. Još istog dana cijela Duga Resa je saznala za ovaj neobičan podvig partizana koji je dobro uzdrmao ustašku vlast, jer se dogodio upravo za vrijeme njihovog najvećeg terora u Karlovcu, gdje je bila stacionirana i veoma jaka talijanska okupatorska posada. Nakon ove uspjele akcije u Dugoj Resi su znatno pooštrene mjere kontrole izlaska i ulaska u mjesto (što se moglo obavljati jedino uz propusnice). Osim toga, uveden je strogi redarstveni sat za kretanje građana uvečer, noću i jutrom.

Do kraja 1941. godine veza s MK KPH Karlovac bila je stalna. Održavali su je Jura Župčić, Mara Bosiljevac Horvatić i Ivo Horvatić,[6d] Postojala je i neposredna veza sa sekretarom Stevom Gojakom, a održavana je veza i preko Matije Wohalskog Brace. Povremeno su održavane veze i preko profesorice Marice, sestre Ive Marinkovića, dra Pube Drakulića i Nade Drakulić.

Nakon odlaska Jure Župčića u partizane dužnost sekretara partijske organizacije preuzeo je Ivo Horvatić. No, koncem godine njega kao željezničkog službenika premještaju u Novsku.

Od početka ustanka u Hrvatskoj do konca 1941. na oslobođeni teritorij Korduna otišli su članovi KP Duge Rese: Jela Predović, Herman Furlan, Jura Župčić, Ivo Lesić, Joža Benić, Janko Furdek i kandidat (simpatizer) Antun Pučko.[17] Iz drugih mjesta, a bili su pripadnici partijske organizacije u Dugoj Resi, otišli su u borbu 1941. godine Janko Dujan i Mišo Saftić, obojica predratni članovi Partije. Svi ti članovi Partije bili su među prvim organizatorima ustanka i učestvovali u stvaranju i formiranju partizanskih jedinica, posebno na području okruga Karlovac.

Koncem 1941. i početkom 1942. godine NOP dobiva sve širi razmah, a partijska organizacija sve više proširuje krug aktivista, suradnika i simpatizera NOP-a. Aktivnost partijske organizacije među simpatizerima i omladinom dala je vidljive rezultate. Postepeno se mijenjao odnos mnogih simpatizera jer prestaju biti samo oni na čiju suradnju i pomoć mogu računati članovi KP i postaju aktivisti, propagatori ideja NOP-a i organizatori akcija među radnicima i mještanima Duge Rese. štoviše, neki radnici i mještani samoinicijativno se uključuju u NOP i organizirano rade na pridobijanju i drugih.

[1M] Mara Bosiljevac Horvatić i Ivo Horvatić uhapšeni su lipnja 1943. u Novskoj gdje su se tada nalazili na službi i odvedeni 29. rujna 1943. u Staru Gradišku u logor, kasnije u Lepoglavu, odakle su pušteni veljače 1945. odnosno zamijenjeni u Pisarovini za njemačke rarobljenike.

[17] Prema podacima SUBNOR-a općine Duge Rese A. Pučko rođen je 1907. u Dugoj Resi gdje je radio kao limar. Između dva rata bio je vrlo aktivan član Ursovih sindikata u Dugoj Resi i odlučan borac za radnička prava. Ne miri se s okupacijom i ustaškim poretkom. Javno osuđuje ustaška zvjerstva nad srpskim narodom. Bježi ispred hapšenja i putem partijske veze u Dugoj Resi prebacuje se na oslobođeni teritorij Korduna 7. 9. 1941. Postaje borac PO »Perjasica«. U borbi sa ustaškim žandarima bori se do kraja. Posljednji metak ostavio je za sebe da ne bi pao živ u ruke ustaških zlikovaca.

Partizanske pobjede dižu moral naroda

Za uspješan razvoj NOP-a u Dugoj Resi imale su bitan utjecaj i partizanske borbene akcije u njenoj neposrednoj okolini. Naročito ohrabrenje dala je borba, vođena u drugoj polovici prosinca 1941. godine, za oslobođenje Vojnića u kojem se nalazila jaka domobranska posada. Nakon višednevnih borbi krajem 1941. i početkom 1942. godine partizanske jedinice s Korduna oslobodile su 12. 1. 1942. Vojnić, i u toj akciji zarobile, osim velikih količina ratnog materijala, i 140 domobrana. Među njima je bilo i domobrana s područja općine Duga Resa i iz samog mjesta. To je bila prva veća grupacija domobrana koja je bila zarobljena. Pušteni su svojim kućama nakon što im je oduzeta uniforma i oružje. To je imalo ogroman politički odjek. Kao partizanski zarobljenici imali su priliku da se lično uvjere tko su partizani i za koje ciljeve se bore. Mnogi su pričali svojim znancima i prijateljima kako partizani nisu četnici i vojska kralja Petra, kako ih je ustaška propaganda prikazivala, nego da je to narodna vojska, narodni borci među kojima se zajednički bore, i Srbi, i Hrvati, i drugi narodi Jugoslavije. Na mitingu, koji je održan zarobljenim domobranima, objašnjeni su ciljevi NOP-a i za što se bori Narodnooslobodilačka vojska, odnosno partizani, a za što se bore domobrani pomažući ustaškim zlikovcima i izdajicama hrvatskog naroda.

Slijedeći značajni događaj, koji je imao veliki odjek u Dugoj Resi, bila je borba što je vođena za oslobođenje Perjasice, 27. 4. 1942. godine, gdje se utaborilo oko 80 domobrana i žandara. Neprijateljsku posadu napali su borci 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog NOP odreda. Nakon žestoke jednodnevne borbe Perjasica je oslobođena. U toj borbi zarobljena su 63 domobrana, 10 ih je poginulo i 4 su ranjena. Postupak sa zarobljenim domobranima bio je isti kao i s onima koji su zarobljeni u Vojniću. I među ovim domobranima bilo ih je iz Duge Rese i bliže okolice. I ovi su kasnije prepričavali događaj u korist NOP-a.

Uspješan ishod borbe za oslobođenje Perjasice bio je utoliko veći što je vremenski koordiniran s razbijanjem neprijateljske ofanzive na Petrovu Goru, koja je otpočela još polovinom ožujka 1942. Tok ove ofanzive, s obzirom na jačinu neprijateljskih snaga koje su u njoj angažirane, budno se pratio i u Dugoj Resi, ne samo od strane članova Partije i simpatizera NOP-a, već isto tako i od strane još neopredijeljenih građana. Jer, svima je bilo jasno da je ova ofanziva sudbonosna za dalji razvoj NOP-a na Kordunu, a i šire. Kada je ofanziva konačno uspješno slomljena i to s velikim gubicima za ustaško-domobranske snage, vijest je u Dugoj Resi primljena s posebnim zadovoljstvom.

Većina stanovništva Duge Rese (radnika, inteligencije i omladine, kao i seljaka s područja općine) nije prihvatila ustaški pokret u prvoj godini, a ni kasnije. S druge strane, narodnooslobodilački pokret i postojeće organizirane partizanske jedinice koje su se, rukovođene Komunističkom partijom Jugoslavije, zaista istinski borile protiv okupa-

tora i njihovih slugu, pridobijali su radne ljude za sebe i svakim danom sve više stjecali njihove simpatije. Koncem 1941. i Nijemci su najzad doživjeli prve ozbiljne poraze na istočnom frontu (zaustavljanje trupa pred Moskvom i Lenjingradom) što također ostavlja velik utisak kod stanovništva, jer počinje sazrijevati uvjerenje da Sile osovine nisu nepobjedive. Sve više ljudi, naročito omladine, dolazi do zaključka da je oružana borba protiv okupatora, ne samo moguća, već i nužna. Takva politička klima omogućava komunistima da s još više uspjeha propagiraju ciljeve NOB-a i da odvraćaju ljude od odlaska u redove domobrana i u ustaške formacije, a u cilju stupanja istih u partizanske jedinice — u aktivnu borbu protiv okupatora.

Takva svestrana politička akcija partijske organizacije postepeno povećava broj aktivista i simpatizera NOP-a koji nastavljaju da šire ciljeve NOB-a među mještanima i tvorničkim radnicima i u selima u kojima žive. Komunisti i simpatizeri NOP-a politički djeluju i među domobranima, pa i među talijanskim vojnicima kojima rasparčavaju letke na talijanskom jeziku. A stupa se s Talijanima i u direktne kontakte.

Od članova Partije, koji su veoma aktivno djelovali u to teško vrijeme, treba istaći Đuru Krtića i Peru Mihalića koji su, osim širenja ideja NOP-a, provodili i konkretne akcije za pomoć NOP-u. Pero Mihalić bio je među prvima koji je dolaskom ustaša na vlast otpušten s posla iz tvornice kao nepoćudan za ustaški režim. Oko pola godine radio je u Karlovcu kod privatnog stolara Vučkovića, da bi se tek krajem 1941. uspio ponovo zaposliti u stolariji dugoreške tvornice. Tu organizira grupu radnika, simpatizera NOP-a, koju su sačinjavali: Josip Okičić, Nikola Borovac, Gusto Borovac, Mato Polović, Josip šušterić i dr. Grupa se istakla u sakupljanju i slanju raznog materijala na oslobođeni teritorij. Evo što o tome kaže Pero Mihalić: »Poslije mog ponovnog zaposlenja u stolariji tvornice, krajem 1941. i početkom 1942. godine, povezao sam se s grupom radnika. Bili su to pravi proleteri i borci za radnička prava još iz vremena davno prije okupacije dok su se radnici borili za svoja prava preko URS-ovih sindikata. Posebno je bio aktivan za NOP stolar Nikola Borovac. On je i prije mog dolaska prikupljao razni materijal za pomoć partizanima. Nikola je kao stolar bio i komandir tvorničke vatrogasne čete i imao pristup u prostorije vatrogasnog spremišta i u sva odjeljenja u tvornici. Raspolagao je ključevima skladišta i svih ormarića Crvenog križa (prva pomoć) koji su se nalazili po pojedinim pogonima. Ormarići su bili prema propisima uvijek popunjeni odgovarajućim sanitetskim materijalom. S vremena na vrijeme ove smo ormariće 'praznili' pravdajući se da je to potrošni sanitetski materijal. Međutim, taj Imaterijal' odnosili smo kući da bismo ga kasnije postojećim kanalima slali na oslobođeni teritorij Korduna. Prazni ormarići Crvenog križa ponovo bi se iz skladišta popunjavali i ponovo 'praznili' za potrebe partizana. Osim ovog, prikupljali smo sve drugo što bi moglo biti od koristi NOP-u, kao: pisaći pa-

pir, novac, municiju i bombe od poznatih domobrana u koje smo imali povjerenje. Sjećam se da smo izradili u tvornici i aparat za umnožavanje (geštetner) koji je, također, prebačen na oslobođeni teritorij. Prikupljali smo i obavještajne podatke o brojnom stanju i moralu domobrana dugoreške posade, o njihovom naoružanju, posebno u pojedinim bunkerima itd.«

I aktivnost Đure Krtića na širenju ideja NOP-a, kao i u materijalnom pomaganju narodnooslobodilačke borbe, bila je vrlo plodonosna. Od samog početka ustanka uključuje se u narodnooslobodilački pokret preko Miće Bosiljevca, Drage Ljubića i dr. Iako mlad, djeluje ozbiljno i oko sebe brzo okuplja veći broj aktivista, simpatizera NOP-a, a posebno omladinaca — skojevaca. Podrum u njegovoj kući bio je jedan od punktova koji je služio kao sigurno mjesto gdje je privremeno pohranjivan različiti materijal prikupljan od pojedinih aktivista s kojima je bio u vezi. Radi veće sigurnosti Đuro je, kao trgovački pomoćnik zaposlen u tvorničkom »konzumu«, ponekad koristio čak i njegovo skladište za spremanje većih količina materijala, naročito onog kompromitirajućeg, kao što je oružje i eksploziv što je dobavljao od domobrana, talijanskih vojnika i simpatizera NOP-a. Tako sakupljeni materijal je otpreman ustaljenim kanalom na oslobođeni teritorij.

Od organiziranih grupa aktivista NOP-a treba spomenuti grupu učiteljice Barke Juran Petrović koju su činili: Josip Perušić, Josip šušlje, Tone Žirovčić, Barka Žirovčić, Branko i Nada Blažević i liječnik dr Kirinčić. Svi su aktivno radili za NOB i povezivali se sa simpatizerima u domobranstvu od kojih su dobivali i važne vojne informacije.

Jedan od punktova kojim se koristila partijska organizacija nalazio se i kod Miloša Carevića, gostioničara »Kantine«. Ovim se punktom NOP dosta koristio jer »Kantina« kao javni lokal, gdje je pristup svakom bio dozvoljen, nije toliko upadala u oči. Tu je dopremana materijalna pomoć (sol, lijekovi, oružje i drugo) i potom prebacivana preko Kestenka i Sjeničaka, odakle je Carević bio rodom, na Kordun. U »Kantini« su se okupljali i članovi KP i aktivisti na sastanke ili kraće dogovore, a u njenim prostorijama je neko vrijeme prihvaćen i partijski materijal od MK KPH Karlovac za partijsku organizaciju Duge Rese, preko veze koju su održavali Stevo Gojak i Drago Ljubić.

Narodnooslobodilački pokret imao je dobre suradnike i u liječnicima Duge Rese. Naročit doprinos dali su dr Kirinčić, dr Alberto Longhino i dr Milan Schönwald koji su aktivno radili za NOB, davali lijeko, ve, injekcije i sanitetski materijal za potrebe partizanskih bolnica. U ove su akcije bili uključeni i Josip Lulik Pepo i Stanko Brujić koji su tada bili zaposleni u dugoreškoj bolnici.

Partijska organizacija djelovala je i preko širokog kruga aktivista i skojevaca iz predratnog perioda koji su u to vrijeme bili u Dugoj Resi. Među njima su bili: Jože i Mijo Kasunić, Ivica Brezarić, Vlado

Požeg, Zora Komadina, Nada Galović, Barka Mihalić Čade, Branko Klarić, Nikola Pajić, Mijo Jakšić, Mile Fičurin, Mica Fičurin i Kata Bosiljevac, te novoprimljeni skojevci: Josip Lulik Pepo, Ivo Vojnić, Branko Borovac, Antun Lulik, Mirko Dembić, Drago Mataković i Ivo Kasunić. Na žalost, ne postoje podaci o svim skojevcima primljenim u tom razdoblju. Njih je vjerojatno bilo i više.

Od novoprimljenih skojevaca i kandidata KP treba istaći kandidata KP Miška Svibena, koji je djelovao s većom grupom aktivista u radničkom naselju »Inzl«. Zatim je aktivna i grupa skojevaca koju je vodio Josip Lulik Pepo a u njoj su se aktivirali: Ivo Vojnić, Branko Borovac, Antun Lulik. Ova se grupa istakla propagandnom aktivnošću među radničkom i školskom omladinom, sudjelovala u rasparčavanju letaka, skupljanju sanitetskog i tiskarskog materijala i eksploziva. Antun Lulik povezao se s karlovačkim skojevcima Vladimirom Boro tom i Josipom Finkom i preko njih nabavljao eksploziv iz vojnog magacina u Karlovcu. Eksploziv je pohranjivan u radionici Miroslava Helmana i zatim prebacivan u Dugu Resu do Đure Krtića i Miće Bosiljevca, a odatle dalje partizanskim jedinicama na Kordun. Ovim eksplozivom, ljeti 1942. godine, minirana je i željeznička pruga između Duge Rese i Mrežničkog Petra. U toj akciji sudjelovao je i Mićo Bosiljevac, član partijske organizacije Duga Rese.

Među aktivistima i simpatizerima povezanim sa članovima Partije ili SKOJ-a, koji su propagandom i drugim akcijama djelovali i uključivali se, postepeno, tokom 1942. i 1943. godine sve više u NOP, bili su: Stanko Stokan, porodica Ilijević, Ivo Knapić, Ivan Grmšek, Ljubica Cesaree, Franjo Puškarić, porodica Rezek, porodica Samovojska, porodica Vratarić, Ivo Krtić, Nikola Šeketa, Alojz Novoselac, Josip Komljenović, Janko Štimac, porodica Teveli, porodica Badovinac (Mrežnički Petar), porodica Ančić i Jela Grdić (Mrežnički Petar), porodica Antuna Lulika, porodica Bosiljevac, Marica Salopek, Marija Višnjić, porodica Misir, porodica Knapić (Gornji mlin), Zora Sviben, Miško Sviben, porodica Sokolić, Vlado Ostarčević, Vojnić Milka (»Inzl«), porodica Čumpek, porodica Šutej, Ivan Dobrinić (licitar), Rozika Saftić, Vera Zagajski Held, Rozika Ljubić, Mira Halar, Ana Bosiljevac, Dragica Pešica, Jože Ivanić, porodica Zirovčić (»Inzl«), porodica Antuna Trošića, Dragica i Branko Rauh, Vinko Novak, Ruda Novak, Nikola Brozovac, Gusto Borovac, porodica Fabijančić, Mata Počina, Mićo Grgurić, Draga i Mata Tomičić (Mrežnički Venac), porodica Magličić (Belavići), Toma Bišćan (Grščaki) i porodica Tepeš.

Sasvim je sigurno da nisu ovdje pomenuti svi aktivisti NOP-a iz tog perioda, jer su neki bili u ličnoj vezi s članovima KP ili SKOJ-a koji su kasnije poginuli u NOV, pa sada ne postoje podaci o njihovoj aktivnosti. Zbog toga ostaje trajni zadatak i obaveza budućih istraživača da se aktivnost i tih nepomenutih suradnika istraži i osvijetli, jer i oni zaslužuju priznanje i zahvalnost našeg naroda.

Aktivnost raste u drugoj godini rata

Partijska organizacija u Dugoj Resi u prvoj polovici 1942. godine djelovala je u sastavu: Mara Bosiljevac Horvatić (sekretar do hapšenja, u ožujku 1942), Drago Ljubić (slijedeći sekretar do hapšenja, krajem svibnja 1942), Mićo Bosiljevac, Barka Tomac Benić, Fanika Požeg, Drago Jurkas, Rezika Majerle Jurkas, Julka Rendulić, Marko Barić, Đuro Krtić, Pero Mihalić, Antun Ružić (do odlaska u NOV, veljače 1942), Ivka Bartolac Šegović, Knapić Župčić, Joža Galović i Josip Komljenović.

Iz izvještaja partijske organizacije Duge Rese, podnijetog na Okružnoj partijskoj konferenciji u Velikoj Kladuši, ožujka 1942. godine, vidi se da je na teritoriju Duge Rese i okolnih sela s jedne i druge strane Mrežnice, koja su gravitirala prema tom općinskom središtu, djelovalo sedam ćelija. Delegat partijske organizacije Duge Rese na Okružnoj partijskoj konferenciji u Velikoj Kladuši bila je Mara Bosiljevac Horvatić, tada sekretar partijske organizacije. Ona se na konferenciji susrela s delegatom karlovačke partijske organizacije i preko njega uputila poruku MK KPH za Karlovac — sekretaru Stevi Gojaku — da će Drago Ljubić preuzeti rukovođenje partijskom organizacijom u Dugoj Resi s obzirom na njezin skori odlazak iz mjesta. Međutim, već drugog dana nakon njenog dolaska iz Velike Kladuše, bila je uhapšena pod sumnjom da je bila na oslobođenom teritoriju. Ipak, ta sumnja nije dovedena u vezu s održanom konferencijom u Velikoj Kladuši. Zbog pomanjkanja dokaza puštena je iz zatvora 10. travnja 1942. godine. Drugarica Horvatić tada odlazi u Novsku kuda joj je suprug već ranije bio premješten.

Preko Drage Ljubića partijska organizacija Duge Rese povezuje se neposredno sa sekretarom MK KPH za Karlovac Stevom Go jakom, od kojeg dobiva detaljna uputstva o radu.

Krajem svibnja 1942. godine došlo je do provale u karlovačkoj partijskoj organizaciji. Naime, tada se Stevo Gojak spremao za odlazak u partizane, što je bilo u skladu s direktivom Okružnog komiteta KPH Karlovac i CK Hrvatske koji ga je kooptirao za člana CK KPH. Prije odlaska htio je da upozna partijsku organizaciju u Karlovcu s vezama potrebnim za normalan rad. S obzirom da je već bio kompromitiran nije se usudio sam ići u Karlovac iz Turn ja, pa je poslao poruku po karlovačkom studentu Antunu Škrobe. Tom prilikom dao mu je i neke materijale koji su trebali biti uručeni Slavku Kovačiću, zvanom »Crni«, koji je trebao zamijeniti na dužnosti Stevu Gojaka. Međutim, škrobe je zbog neopreznosti zadržao materijal duže vrijeme kod sebe i za to vrijeme bio uhapšen. To je onda bio uzrok hapšenja i Steve Gojaka kao i još nekih članova Partije u Karlovcu, a isto tako i Drage Ljubića i Miloša Carevića u Dugoj Resi. Naime, Antun škrobe je imao kod sebe, pored ostaloga, i jednu ceduljicu na koj°j j[e] pisalo: »Ljubić Drago, kantina Duge Rese«. Pretpostavlja se da

ni sam Škrobe nije znao što ta poruka znači. No, bilo je dovoljno da je kod njega takva ceduljica nađena. Na osnovu tog podatka uhapšen je Drago Ljubić, kao i Miloš Carević, vlasnik »Kantine«. Obojica su otpremljeni u logor — Ljubić u Staru Gradišku, a Carević u Jasenovac.

Drago Ljubić pušten je nakon šest mjeseci iz logora i koncem prosinca 1942. vratio se u Dugu Resu. Narednih dana pozvan je preko Ivke Bartolac Šegović, koja je preuzela rukovođenje partijskom organizacijom, na partijski sastanak, održan u podrumu kuće Đure Krtića. Prema sjećanju Drage Ljubića ovom sastanku su prisustvovali: Ivka Bartolac Šegavić, Đuro Krtić, Mićo Bisiljevac, Fanika Požeg, Josip Požeg (stariji) i još nekoliko članova. Na sastanku je odlučeno da Drago Ljubić odmah krene na oslobođeni teritorij što je on i uradio čim je, početkom siječnja 1943. godine, uspostavljena veza. S njim je otišao u partizane i Mata Jovanović iz Karlovca koji se, također, tih dana vratio iz logora Stare Gradiške. Radi dogovora za odlazak u partizane Drago Ljubić i Josip Lulik posjetili su i Ivicu Graha (u njegovom rodnom mjestu Kamenskom) koji je zajedno s Ljubićem bio u logoru.

Premda su dugoreški komunisti radili pod izuzetno teškim okolnostima, bez obzira na brojna hapšenja, nije bilo ni jedne provale u partijskoj organizaciji. Naime, svi koji su bili uhapšeni, hapšeni su zbog sumnje da rade za NOP ili kao kompromitirani komunisti u još predratnom vremenu. Jedino je Ljubić uhapšen zbog provale vezane za hapšenje Antuna Škrobea. Svi uhapšeni komunisti, članovi Partije iz Duge Rese, imali su odlučno držanje pred klasnim neprijateljem te nisu, prilikom hapšenja i mučenja pod istragom, odavali ostale drugove. Osim toga, partijska organizacija je stalno vodila računa da se najkompromitiraniji drugovi na vrijeme prebace u partizane ili na druga područja kako bi izbjegli hapšenja u čemu se i uspijevalo. Zbog toga je i dolazilo do čestih promjena sekretara. Tako je od početka rata pa do konca 1942. godine u partijskoj organizaciji Duge Rese djelovalo šest sekretara: Jela Predović, Jura Župčić, Ivo Horvatić, Mara Bosiljevac Horvatić, Drago Ljubić i Ivka Bartolac Šegavić.

Polovinom veljače 1942. godine ustaše su u kući Tome Mihalića Tobija u Barilovićkom Cerovcu preko svojih doušnika otkrile naš glavni punkt za otpremu ljudi i materijala na oslobođeni teritorij. Prilikom tog iznenadnog upada ustaša u kuću poginuo je Tobijin sin — Vlado Mihalić, član KP. Tomo Mihalić Tobija, zajedno s ostalim članovima porodice i drugovima Antunom Ružićem i Vjekoslavom Čermakom,[17]* uspio se probiti iz ustaškog obruča i prebaciti na oslobođeni teritorij Korduna. Antun Ružić i Vjekoslav Ćermak upravo su se

[7a] Vjekoslav F. čermak, radnik iz Duge Rese stupio je u NOV 13. veljače 1942. godine i poginuo kao borac 2. čete 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda (početkom ožujka 1942.) u selu šturlić kod Cazina; dok je Antun Ružić, također, iz Duge Rese, preživio rat, bio intendant Karlovačke brigade 1944. godine, a umro je poslije oslobođenja u Zagrebu kao radnik poduzeća INA trgovina.

našli na punktu kod Tobije spremni za odlazak u partizane kamo su upućeni partijskom vezom iz Duge Rese. Razbijanje ovog punkta predstavljalo je težak udarac partijskoj organizaciji Duge Rese, jer je veza preko druga Tobija bila najznačajniji kanal na relaciji Duga Resa-Kordun. Preko ovog punkta prebačeno je do tada mnogo materijala i boraca, kako iz Duge Rese i Karlovca, tako i iz Zagreba i ostalih krajeva.

Tomo Mihalić Tobija je svojim radom i neustrašivošću, i do svog odlaska u partizane, dao narodnooslobodilačkom pokretu izvanredan lični doprinos, pokazao primjerno požrtvovanje i herojstvo.

Odlaskom Tobija u partizane veza se ipak ne prekida. Naime, uspostavljen je novi kanal za Kestenak — preko Kaurovog mlina (K. Luje) i dalje preko Mate Malovića iz Mihalić Sela i Mate Polovića iz D. Bukovlja. Time je partijska organizacija Duge Rese pokazala svoju vitalnost i organizacijsku snalažljivost. Kasnije, razvitkom NOP-a u međuriječju Dobre i Kupe (na području općine Netretić i Bosiljevo) i dolaskom Hrvatske čete na to područje, uspostavljaju se novi kanali i veze i u tom pravcu, koji su išli preko sela Grščaki (Pero Malović), preko sela Belavići (Fudurić) i preko Zvečaja (Fudurić, Matičić i dr.). Uporedno s ovim u Dugoj Resi je u to vrijeme uspostavljen kod gostioničara Ive Špundaka još jedan novi punkt. Tu su se povremeno održavali partijski sastanci i prikupljao materijal za slanje na oslobođeni teritorij.

U toku 1942. bilo je više borbenih akcija izvedenih od strane partizana, kako u neposrednoj blizini Duge Rese, tako i u samom mjestu. Dvanaestog lipnja 1942. jedan vod 1. bataljona Drugog kordunaškog partizanskog odreda razoružao je domobransku posadu na željezničkoj stanici u selu Belavići, svega tri kilometra od centra Duge Rese. Posebno je značajna akcija 1. bataljona 2. kordunaškog odreda, izvedena noću između 1. i 2. srpnja 1942. na dugorešku bolnicu i, istovremeno, na domobransku posadu u Belavićima i Zvečaju uz diverziju na pruzi između Generalskog Stola i Zvečaja. Sve tri akcije su u potpunosti uspjele. U bolnici je zaplijenjena velika količina medikamenata i sanitetskog materijala nužno potrebnog partizanskim bolnicama. Talijani, kojih je tada bilo oko 800 u Dugoj Resi, nisu uspjeli opaliti nijedan metak. U Belavićima su zarobljena sedmorica domobrana i dvojica ustaša. Nakon saslušanja i oduzimanja oružja i uniformi, pušteni su kućama.

Devetnaestog rujna 1942. borci Hrvatske čete, zajedno s jedinicama 2. kordunaškog NOP odreda, izvršili su prepad u tvorničku ekonomiju u Dugoj Resi (Tušmer) i zaplijenili 45 tovljenih svinja. Akcija je uspješno izvedena, premda se tada u mjestu nalazilo oko 1000 talijanskih vojnika, a ekonomija je bila udaljena svega 400 do 500 metara od izlaza iz uporišta.

Noću između 9. i 10. rujna 1. bataljon 2. kordunaškog NOP odreda upao je iznenadno u tvornicu zavojnog materijala u Tulić Mlinu (danas Tvornica »Lola Ribar«). I tu je zaplijenjena pozamašna količina sanitetskog materijala.

Ustanički val širi se i u međuriječju Kupe i Dobre

U drugoj godini rata razvoj NOP-a sve se više širio s ustaničkog Korduna na područje kotara Karlovac, koje je nastanjeno uglavnom hrvatskim življem. Raspoloženje stanovništva s područja općine Duga Resa sve je više bilo za ciljeve narodnooslobodilačke borbe, a osobito onda kad se pokret počeo širiti i uzimati sve više maha na područjima općina — Bosiljevo i Netretić, Ribnik i Ozalj. Glavni štab NOV i PO Hrvatske, u dogovoru s Okružnim komitetom KPH Karlovac, uputio je već u proljeće 1942. godine, u skladu sa zaključcima Druge partijske konferencije OK KPH Karlovac, održane ožujka 1942. u Velikoj Kladuši, pojedine borce i rukovodioce iz kordunaških jedinica, kao i terenske političke radnike iz OK u međuriječje Kupe i Dobre radi širenja NOP-a na tom području.[18] Na taj prostor stigao je s Korduna i vod partizana na čelu s komandirom Grgom Milašinčićem, kao i Hrvatska četa, poznata i pod imenom »Leteća četa« jer je bila stalno u pokretu. Krajem 1942. i početkom 1943. na ovaj teren upućene su još dvije čete s Korduna — »Gugina četa«, prozvana tako po komandiru Gugi Milošu Dudukoviću i, druga, »Ribnička četa«, kojoj je komandir bio Karlovčanin Bruno Belavić, a najviše se zadržavala na terenu oko Ribnika.

Vijesti o pojavi partizanskih jedinica i u tom kraju brzo su se širile. Krstareći ovim terenom partizani su zalazili i u sela na području općine Duga Resa, objašnjavali narodu ciljeve NOP-a, raskrinkavali ustašku »promičbu« i vlast, raspačavali partizansku štampu i vijesti. Mnogi ugledniji ljudi i raniji pristaše HSS-a prihvaćali su razgovore s partizanima i političkim radnicima o vojno-političkoj situaciji. Većina ih je prihvatila liniju KPJ i ciljeve NOP-a. Prve grupe partizana, rasadnici širenja NOP-a, sastojale su se i od Srba i od Hrvata, što je imalo poseban značaj, kako u hrvatskim, tako i u srpskim selima kuda su prolazili i gdje su se zadržavali. Narod se uvjerio da se i Hrvati jednako kao i Srbi, Slovenci i drugi narodi zajednički bore, rame uz rame, protiv zajedničkog neprijatelja, fašističkog okupatora i njihovih domaćih slugu i izdajnika svog naroda — ustaša, domobrana i četnika, belogardejaca i drugih — braneći i srpski i hrvatski i sve narode Jugoslavije. Sve je ovo usađivalo u narodu klicu istinskog bratstva i jedinstva između ova dva naroda Jugoslavije, usmjeravalo ih na borbu protiv bratoubilačkog rata.

[18] Zbornik, TOM V, knj. 4, str. 579. i knj. 5, dok. 23.

Pored ovih manjih, u toku 1942. godine, ovim je područjem prošlo i nekoliko većih partizanskih jedinica. Prošla je 4. kordunaška NOV brigada i 1. proleterski bataljon Hrvatske zajedno sa Štabom 2. operativne zone Hrvatske.[19] Sve je ovo doprinijelo da se u narodu naširoko prepričava o postojanju jakih partizanskih jedinica — bataljona i brigada, dobro naoružanih i obučenih. I neprijatelj nije više mogao kriti istinu od naroda kako partizani »ne postoje«. Ubrzo nakon nekoliko uspješno izvedenih partizanskih akcija, morao je odgovoriti ofanzivom i na ovo područje. Time su neprijatelji NOP-a javno priznali snagu partizana i na ovom prostoru, na samom domaku njihovih jakih uporišta, te pokazali strah koji se sve više širio u njihovim redovima.

Osnivanje Općinskog komiteta KPJ Duga Resa

Povoljan razvoj NOP-a u neposrednoj blizini Duge Rese — kako na Kordunu, tako i u međuriječju Kupe i Dobre — uslovio je potrebu da se formira i općinsko partijsko rukovodstvo za općinu Dugu Resu. Odmah su preduzete u tom pogledu i sasvim praktične mjere. U noći 19/20. rujna 1942. godine u kući Pavla i Petra Matičića u Donjem Zvečaju (s. Dvorjanci) sastali su se komunisti: Janko Furdek, Jože Benić, Stevo Spudić i Stevo Fudurić, koji su došli sa Korduna; zatim: Jura Fudurić, Pavao Matičić i Ivan Maležić iz Zvečaja, te Ivan Polović i Ivka Bartolac Šegavić iz Duge Rese. Sastanku je prisustvovao i Petar Matičić, član Okružnog Komiteta KPH Karlovac i član Vojnog komiteta Karlovac. Na tom sastanku osnovan je Općinski komitet KPH za Dugu Resu u koji su ušli: Jura Fudurić, Stevo Fudurić, Pavao Matičić, Ivan Maležić i Ivka Bartolac Šegavić, koja je izabrana za sekretara.[20]

Komitet je djelovao na područjima bivših općina Duge Rese i Barilovića. Zadatak mu je bio da učvrsti postojeće partijske ćelije, da se angažira na osnivanju Narodne fronte, omladinskih organizacija i SKOJ-a, da politički radi u narodu agitirajući među vojnim obveznicima da se ne odazivaju na pozive ustaških vlasti radi odlaska u neprijateljsku vojsku, već da stupaju u NOV, da preko društveno-političkih organizacija organizira slanje pomoći za NOV i postradalom narodu Korduna te da — rasparčavanjem partizanske štampe i vijesti — narod ovog kraja što bolje informira o ciljevima NOP-a.

» Zbornik NOR-a, TOM V, kuj. 30, str. 418. i 419.

[30] Sudionik sastanka na kome je osnovan prvi Općinski komitet KPH za Dugu Resu Pavao Matičić ispričao je: »Dvadesetog rujna 1942. godine u ovoj istoj kući (radi se o njegovoj kući u s. Dvorjanci, nap. autora) formiran je prvi Općinski komitet KPH za Dugu Resu. U njega su ušli: Ivka Bartolac Šegavić (sekretar), Jura Fudurić, Ivan Maležić, Ivan Polović i ja. Sjećam se da je kod formiranja komiteta bio prisutan Jože Benić, sek. kotarskog komiteta KPH za **Karlovac, Stevo Spudić, član KK, moj brat Pero Matičić (član KK i član Vojnog komiteta za kotar i okrug Karlovac). Toga dana ovdje je bio i Mato Malović Cane. Komitet je uspješno djelovao, ali krajem 1942. godine bila je provala u partijskoj organizaciji u Karlovcu, pa se naš komitet počeo osipati. Tada smo otišli u partizane — jedni za Bosiljevo,** a **drugi** za **Kordun.«**

Jedan od zadataka Općinskog komiteta bio je i održavanje stalne veze sa Mjesnim komitetom u Karlovcu, kao i Vojnim komitetom koji je također djelovao u Karlovcu.

Za obavljanje ovih zadataka bili su važni i punktovi u pojedinim kućama u Dugoj Resi gdje se donosilo sve što je moralo stići u oba pravca, tj. u Karlovac ili na oslobođeni teritorij. Od svog osnivanja pa do 15. svibnja 1943. godine Općinski komitet je održavao redovito sastanke u kući Pavla i Petra Matičića u Donjem Zvečaju. Svakog tjedna na sastanke su dolazili Janko Furdek i Jože Benić. Dolazili su s oslobođenog teritorija Korduna prelazeći slapove Mrežnice i očekujući svakog časa vatru iz neprijateljskih bunkera i zasjeda. Sastancima je također prisustvovao i Pero Matičić, koji je dolazio iz Karlovca gdje je bio zaposlen.

Ubrzo se osjetila djelatnost novoosnovanog Općinskog komiteta KPH Duga Resa. Broj partijskih ćelija se ubrzo povećao. Osim u Dugoj Resi, partijske ćelije su osnovane i u Donjem Zvečaju, Mrežničkom Brigu, Mihalić Selu, Brestu, Protulipi, Perjasici, Srednjem Polju, Donjoj Perjasici, Galović Selu itd. U samoj Dugoj Resi, u drugoj polovici 1942. godine, djeluje partijska organizacija u sastavu: Ivka Bartolac Šegavić, Ivan Polović, Mićo Bosiljevac, Fanika Požeg, Marko Barić, Pero Mihalić, Julka Rendulić, Marica Čumpek, Ivica Galović, Rezika Majerle Jurkas, Đuro Krtić, Vlado Požeg, Pepo Požeg i Pero Belavić.

Organizaciono i političko jačanje partijskih organizacija neposredno se odražava na narodnooslobodilački pokret koji se snažno širi. Sve veći broj ljudi iz Duge Rese i okolnih sela odlazi u partizane. Pokret se iz Duge Rese i sèlà s desne obale Mrežnice proširio na cijelu današnju općinu Duga Resa.

Eho velikih pobjeda jedinica NOV] na domaku Karlovca i Duge Rese

Koncem 1942. i početkom 1943. godine izvedeno je nekoliko značajnih partizanskih akcija u bližoj okolici Duge Rese, koje su neposredno vezane za razvoj NOP-a u Dugoj Resi i koje su snažno utjecale i na raspoloženje širokih narodnih masa. Jedna od njih je i poznata borba za oslobođenje Tušilovića u kojoj su 2. i 4. kordunaška brigada uništile cijelu ustaško-domobransku posadu na Brezovoj Glavi, jačine oko 500 vojnika. U toj borbi zarobljeno je preko 320 domobrana. Među njima je bilo i domobrana s područja Duge Rese i okolnih sela. I ovoga puta su pušteni svojim kućama što je već postala uobičajena praksa. Ta velika pobjeda na samom domaku Karlovca izazvala je demoralizaciju u neprijateljskim redovima i ojačala povjerenje naroda u NOP.

Slične moralne odjeke postigle su i jedinice 2. bataljona Prvog kordunaškog PO koje su noću između 3. i 4. prosinca 1942. godine sru-

šile most na Mrežnici kod Generalskog Stola (Keić most) i onesposobile ga za saobraćaj a potom, noću 6/7. prosinca 1942. godine, uslijedio je nov prepad istog bataljona na državnu ergelu za uzgoj konja u Novigradu na Dobri. Tom prilikom zaplijenjeno je 13 konja, i 10-ero ždrebadi i dosta drugog materijala. 0 ovim akcijama naveliko su pričali radnici koji su iz tih sela dolazili svakodnevno na rad u dugorešku tvornicu.

Posebno veliki odjek u Dugoj Resi imala je borba i velika pobjeda brigade »Rade Končar« i 4. kordunaške brigade. Ove brigade su na prijelazu 1942.u 1943. godinu likvidirale neprijateljsko uporište u Krašiću, kojeg su branili ustaše i domobrani. Tom prilikom zarobljeno je oko 332 neprijateljska vojnika (ustaše, domobrani i oružnici) i ubijeno više od 150. Među poginulim ustašama bilo ih je oko desetak i s područja Duge Rese. U lijesovima su dopremljeni u mjesto. Taj događaj bio je težak udarac za ustaško rukovodstvo u Dugoj Resi.

Ovih nekoliko pomenutih uspjeha partizanskih jedinica, postignutih koncem 1942. i početkom 1943. godine u neposrednoj blizini Karlovca i Duge Rese, imalo je neprocjenjiv značaj za širenje narodnooslobodilačkog pokreta na ovom području. Sve veći broj vojnih obveznika, kako iz Duge Rese, tako i iz okolnih sela, odlazilo je u partizane umjesto u domobransku vojsku. Drugi su, skrivajući se kod svojih kuća, izbjegavali da se odazovu pozivima ustaških vlasti.

To je otvorilo nove mogućnosti za uspješnu aktivnost partijske organizacije Duge Rese. Mogućnosti da se angažira veliki broj aktivista za širenje tumačenja ciljeva NOB-a, za raskrinkavanje ustaške propagande, kao i mačekovske politike »čekanja« (da još nije vrijeme za borbu) znatno su se povećale. Putem letaka upućivan je poziv narodu da svoje sinove upućuje u redove Narodnooslobodilačke vojske i da materijalno pomaže NOB. Uz povoljne opće uslove, zahvaljujući aktivnosti partijske organizacije, skojevaca i aktivista Duge Rese, gdje je bio centar slobodarske misli i snažnog radničkog pokreta, narodnooslobodilački pokret se postepeno proširio na cijelo područje općine obuhvatajući i sela s desne obale Mrežnice. U narodu je sve više sazrijevala svijest o partizanima kao pravim narodnim borcima, koji se istinski bore za slobodu i oslobođenje od okupatora i domaćih izdajnika. Sada je i neprijateljima bilo potpuno jasno da neće biti lako, da je u Jugoslaviji pravi rat tek započeo i da neće završiti dok i zadnji fašist ne bude istjeran iz naše zemlje.

Međutim, ni ustaše nisu ostale prekrštenih ruku, gledajući na sve veći razmah NOP-a na ovom području. Pojačali su progone, ubijanja, teror rodoljuba i antifašista i odvođenje u logore smrti. Ta godina, pored za ostale antifašiste, bila je posebno pogubna za Rome nastanjene na području ove i susjednih općina — Netretić i Bosiljevo. Izvršen je neviđeni genocid nad Romima. Odvodili su čitave porodice, od djece

djedova i baka. Samo iz sela Šeketino Brdo, 9. lipnja 1942. godine, odvedeno je 39 Roma razne dobi i pola s prezimenima: Hudurović (3), jakovčić (8), Jurković (10), Nikolić (1), Šajinović (6) i Ugarković (11). Nj tko od odvedenih nije preživio logor. Ustaše su uhapsile Ljubomira KPsjera, tvorničkog radnika, zatim 10. augusta 1942. Marka Mihalića, mesara iz Duge Rese, a 10. lipnja iste godine i Tomu štošića iz Duge G(>re. Sva trojica odvedena su u jasenovački logor gdje su i likvidirani.

Sredinom siječnja 1943. godine jake neprijateljske snage poduzimaju novu veliku ofanzivu, poznatu pod nazivom četvrta ofanziva, usmjerenu na oslobođeni teritorij Korduna. Cilj neprijatelja i ovog puta bio je uništenje NOP-a na cijelom teritoriju Bihaćke Republike, koju su Nijemci nazivali i Titova država, a njen se povezani oslobođeni teritorij u to vrijeme rasprostirao u zapadnim i jugozapadnim dijelovima zemlje — od Bele krajine, Gorskog kotara, Like i Korduna sve do doline Neretve.

Ta ofanziva snažno je odjeknula u Dugoj Resi i široj okolici. Sa strepnjom je praćen razvoj događaja. No, ofenziva je konačno slomljena potpunim neuspjehom neprijatelja koji nije ostvario nijedan od postavljenih strategijskih ili operativnih ciljeva. Tada je došlo do jednog prijatnog psihičkog rasterećenja i olakšanja kod većine pučanstva na cijelom području općine.

Osim neuspjeha u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, Nijemci su baš u to vrijeme doživjeli katastrofalan poraz i kod Staljingrada. Sve je to povoljno primljeno kod naroda i dalo poleta za još jači razmah NOP-a na ovom području naseljenom pretežno hrvatskim stanovništvom. Sve veći broj boraca iz Duge Rese i okolnih sela odlazi u NOV. Sada više nije bilo daleko do prvih partizanskih jedinica. I na ovom dijelu karlovačkog kotara stvoren je oslobođeni teritorij, koji je graničio s područjem općine Duga Resa.

Teritorij u međuriječju Dobre i Kupe, bio je potpuno pod kontrolom dviju partizanskih četa, kasnije 5. kordunaškog bataljona koji je već 17. travnja 1943. godine prerastao u Prvi karlovački partizanski odred.

S obzirom na takav porast partizanskih jedinica područje između Dobre i Kupe, kao i između Dobre i Mrežnice, postalo je za okupatora potpuno izgubljeno. Neprijateljske snage su se sada osjećale koliko-toliko sigurnim još samo u uporištima i posadama Duge Rese, Belavićima, Zvečaja, Generalskog Stola i dr. Uporišta su bila dobro utvrđena i ograđena bodljikavom žicom. U svim ovim mjestima, gdje su locirane neprijateljske snage, ustaške vlasti znatno su pojačale kontrolu nad stanovništvom, prateći svaki korak imalo sumnjivih ljudi tako da je ilegalni rad u uslovima okupacije postao sve teži i složeniji. Ustaške vlasti nastojale su pod svaku cijenu spriječiti odlazak ljudi u partiza-

ne. Pojačavao se teror i uslijedila daljnja hapšenja i odvođenja u logore članova familija čiji su sinovi otišli u NOV.[21]

Zbog tako teških uvjeta djelovanja u okupiranoj Dugoj Resi Općinski komitet KPH je morao 15. svibnja 1943. da pređe na oslobođeni teritorij odakle dalje rukovodi ilegalnim radom u samom mjestu i okolnim selima. Težište je usmjereno na to da se u selima van žice (poluoslobođeni teritorij) osnivaju odbori Narodnooslobodilačke fronte (NOF) Antifašističke fronte žena (AFŽ) i Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ). U njima djeluju i partijske ćelije i mnogi punktovi za vezu sa samom Dugom Resom. Članovi Općinskog komiteta i terenski (politički) radnici intenzivno posjećuju sela, razgovaraju i organiziraju ljude za NOP. Rad Partije se sve više orijentira na rukovođenja sa oslobođenog teritorija dok u samom mjestu Dugoj Resi — koju postepeno napušta veći dio članova Partije, SKOJ-a i drugih aktivista — ostaju da rade manje grupe aktivista i nekompromitiranih članova Partije, održavajući stalnu vezu sa oslobođenim teritorijem.

U vremenu od travnja do kolovoza 1943. godine dionica pruge Duga Resa—Zvečaj bila je minirana i rušena oko deset puta. Potpuno je uništeno šest bunkera, uništeno ili oštećeno više vagona i lokomotiva, kao i jedan tenk. Neprijatelj je imao i znatne gubitke u ljudstvu i materijalu. U tom vremenu porušeni su i mostovi na Dobri (kod Protulipe i Novigrada na Dobri), uništena su još dva bunkera i pruga na šest mjesta između Duge Rese i Mostanja (u Gornjem Mrzlom Polju).

Posebno značenje za razvoj NOP-a u Dugoj Resi bila je i akcija što ju je 22. kolovoza 1943. godine izvela jedinica Prvog karlovačkog NOP odreda na selo Sv. Rok, u neposrednoj blizini Duge Rese. Akcija je izvedena na dan održavanja poznatog proštenja kod crkve Sv. Roka. Očekivalo se da će na osiguranje proštenja doći domobranska satnija Andrije Štefićeka — kako je bilo i dogovoreno — da bi bila »zarobljena«. Prema dogovoru sa Stefićekom, on je satniju trebao predati i sam preći na stranu NOV.[22]

Određena jedinica Karlovačkog odreda je u toku noći zauzela položaje na sustavu Petrakovo Brdo, dok je jedna četa bila određena za osiguranje odstupnice na sektoru sela Dubravci.

Jedinice odreda čekale su neopaženo u zasjedi sve do 12 sati. Ali, umjesto domobranske satnije, na proštenje je došlo samo nekoliko do-

[a] Od dolaska ustaša na vlast 10. travnja 1941. pa do kraja rata 1945. u Dugoj Resi i selima s područja općine uhapšeno je i interniranou razne koncentracione logore (gdje su uglavnom i ubijani) 56 osoba, od kojih 10 u 1941. g. U istom vremenu (uglavnom 1942) uhapšena su i internirana 104 Roma (iz pet sela) u logor Jasenovac, gdje su i likvidirani. Međutim, broj uhapšenih i odvedenih u logore sa ovog područja bio je sigurno daleko veći. Ovdje su dati podaci samo za one koji su likvidirani.

[22] Inicijativu za ovu akciju štab odreda prihvatio je od druga Drage Ljubića, koji je obavještajnim kanalom preko drugarice Ankice Fudurić iz Belavića, dogovarao predaju natporučnika štefićeka i njegove satnije. Inače, cjelokupnom akcijom rukovodio je komesar odreda Herman Furlan.

mobrana i ustaša. Očigledno, Stefiček je prekršio dogovor. Oko podne, borci odreda krenuli su prema Sv. Roku i pohvatali tih nekoliko neprijateljskih vojnih lica.

Upad partizana među proštenjare kod crkve izazvao je, naravno, iznenađenje i zbrku. Neke je uhvatio strah i panika. Dugoreški simpatizeri NOP-a, koji su se ovdje našli, bili su radosni videći narodne borce među kojima su prepoznali i mnoge svoje sugrađane i prijatelje.

Koristeći ovu priliku, kada već nije došlo do predaje dugoreške domobranske posade,[23] komesar odreda Herman Furlan razgovarao je s većom grupom ljudi koji su došli na proštenje. Objasnio im je ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Ovaj kontakt s narodom Furlanu nije predstavljao nikakav problem jer su ga mnogi od prisutnih, osobito Dugorešani, dobro poznavali već od ranije kao prokušanog borca za radnička prava.

Iako sa vojnog stanovišta ova akcija nije dala očekivane rezultate, njome je ipak postignut politički i propagandni cilj.

Jedinice odreda povukle su se bez gubitaka nakon što je naišao oklopni vlak iz Karlovca i otvorio vatru na prostor oko Sv. Roka.

Zanimljiva je i akcija koju su izveli terenski partijsko-politički radnici Kotarskog komiteta KPH Karlovac, Drago Ljubić i Iva Maležić, ljeti 1943. godine. Jedne noći došli su u kuću Mike Špečića (jednog od rukovodilaca pogona u tvornici) u Mrežničke Poljice i s njim se dogovorili o otpremi tekstilne robe (platna) iz tvornice u Dugoj Resi za potrebe NOV.

Zadatak je bio za Špečića prilično rizičan ukoliko bi se saznalo za njegovo saučesništvo. Stoga i nije odmah prihvatio da učestvuje u ovoj akciji. Međutim, na uporno nagovaranje Ljubića, konačno je pristao, pa su utvrđeni i detalji — vrijeme i mjesto prihvata — tako da čitava akcija ispadne kao slučajna.

Na utvrđeni dan kamion s robom dočekala je na cesti između Duge Rese i Karlovca (kod šume Kozjača) jedna jedinica Karlovačkog odreda. Roba je zaplijenjena i otpremljena na oslobođeni teritorij za potrebe partizanskih bolnica.

[23] Domobranski oficir Andrija Štefiček izgleda da se i ovog puta poigrao i špekulantski postupio. Uvidajući da u društvu sa svojim ustaškim gospodarima neće dobro završiti, fingirao je suradnju s partizanima, a u stvari špekulirao sjedeći na dvije stolice. Nikada zapravo nije održao datu riječ, a svojim postupcima zavaravao je partizanske komandante i činio usluge neprijateljima naših naroda. Tako je to bilo i ovog puta, a na isti način postupio je i ožujka 1945. godine prilikom napada Karlovačke udarne brigade na neprijateljsko uporište u selu Rečica kod Karlovca u kojem je bio zamjenik zapovjednika domobranske posade. Pružajući dosta žilav otpor sa posadom (kojoj je bio na čelu) i sam je u borbi poginuo.

Njegovo ponašanje i špekulacija doveli su do nepotrebnih žrtava i na jednoj i na drugoj strani. Nepoštena i neiskrena rabota prema svom narodu prije ili kasnije se osveti samim njihovim vinovnicima. Gluma Andrije Stefičeka upravo je klasičan primjer za to.

Čim su vlasti saznale za ovaj događaj, Mika Spečić je odmah podvrgnut istrazi od strane ustaša koje su posumnjale da je bio u vezi s partizanima. Bio je batinan, ali je uporno odbijao svaku vezu s partizanima. Radi nedostatka dokaza za saučesništvo, pušten je kući. Poslije oslobođenja često je i rado prepričavao ovaj za njega »vrlo opasan« podvig.

U prvih desetak dana rujna 1943. godine mineri Karlovačkog partizanskog odreda izvršili su nekoliko većih razaranja željezničke pruge između Karlovca i Ogulina. Uništili su više stotina metara tračnica, a 1. bataljon odreda razoružao je i ustašku seosku miliciju u selima Bošt, Mrežnički Brig i Novaki, na desnoj obali Mrežnice, pri čemu su zarobljena 22 milicionera s oružjem.

Kapitulacija Italije

Devetog rujna 1943. godine dolazi i do kapitulacije Italije i talijanske vojske na okupiranoj teritoriji Hrvatske. Jedinice Karlovačkog NOP odreda razoružale su talijanske posade u Zvečaju i Belavićima. Bilo je tu preko 500 pušaka, 24 puškomitraljeza, 20 teških mitraljeza, 1 teški i 2 laka minobacača, kao i velika količina ostalog ratnog materijala. Ali to je bila premala snaga da bi se pristupilo i razoružanju talijanske posade u Dugoj Resi koja je bila prilično brojna a, osim toga, u uporištu je bilo i dosta ustaša i domobrana koji su odmah zaposjeli sve važnije položaje u obrambenom sistemu mjesta. U međuvremenu, iz Karlovca su stigle jače ustaško-domobranske jedinice kao pojačanje koje su izvršile i razoružanje svih talijanskih jedinica zatečenih u Dugoj Resi. Još istog dana oko 15 sati stigla je u Karlovac jedna jača kolona njemačke vojske iz sastava 3. SS-pancer korpusa.

Sam čin kapitulacije Italije vrlo je povoljno djelovao na daljni razvoj i širenje NOP-a, kao i na raspoloženje naroda na čitavoj teritoriji općine Duga Resa. Narednih dana nakon kapitulacije veći broj omladinaca iz Duge Rese i okolnih sela pristupio je u redove Prvog karlovačkog partizanskog odreda.[24]

Sada je narod, pa i oni građani koji su se držali pasivno, bio načistu s tim da Sile osovine gube rat. Iz Trojnog pakta ispao je glavni partner — fašistička Italija. Nade u skoro oslobođenje i brzi kraj rata bile su velike. Međutim, njemačke vojne snage, locirane u našoj zemlji, bile su još uvijek veoma brojne i jake, pa su sva nagađanja o brzom završetku rata ostala samo naše želje. Opće raspoloženje u tom času pomutila je vijest o teškim gubicima jedne čete Karlovačkog odreda kod Zvečaja.

[u] **S područja ratne općine Duge Rese i samog mjesta učestvovalo je u NOR-u 176 boraca, od kojih su 127 bili radnici u tvornici. U 1941. u NOV je stupio 21 borac, većim dijelom članovi Partije, među kojima je 15 nosilaca »Partizanske spomenice 1941«, u 1942. U NOV odlazi 29 boraca, u 1943. godini 90, u 1944. godini 27, a u 1945. još 9. Poginula su 54.**

Grupa boraca Karlovačkog partizanskog oređa.

Nijemci su, naime, odmah nakon kapitulacije talijanske vojske munjevito prodrli jakim snagama iz Karlovca preko Duge Rese u pravcu Ogulina. Prodirući brzo prema Zvečaju zatekli su jednu četu 1. bataljona Karlovačkog odreda, koja je upravo evakuirala ratni materijal talijanske vojske. Četa je potpuno iznenađena. I u takvom stanju nije bila spremna da pruži bilo kakav otpor. Šesnaest boraca je poginulo. Među poginulima najveći broj bio je s područja Duge Rese. Danas na staničnoj zgradi u Zvečaju stoji spomen-ploča na kojoj su ispisana njihova imena: Josip Spudić, Petar Žanić, Petar Bijondić, Matija Pavičić, Nikola F. Šimunović, Ivan Erdeljac, Miško Sviben, Nikola Mikašinović, Janko Grginčić, Stjepan Seljan, Ivan Mejašić, Janko Perinčić, Maca Mitar, Petar Lapić, Drago Biličić i Bogumil Misir.[25]

Ovaj tragičan događaj bolno je primljen u Dugoj Resi i okolici. Mještani su se protrijeznili od preranog oduševljenja. Shvatili su da je neprijatelj još uvijek jak i da predstoje teške borbe koje će odnijeti nove i nove žrtve.

Ubrzo je shvaćeno da je glavni cilj njemačkog komandovanja — ponovno ovladati životno važnim saobraćajnicama Zagreb—Karlovac——Ogulin. Zbog toga su uslijedile i protuakcije. Rušenje komunikacija je nastavljeno. Do kraja rujna, jedinice Karlovačkog odreda porušile su između Zvečaja i Belavića preko 400 metara željezničkih tračnica i

» HAK — dok. 1/84 — 1.

razjurile novouspostavljenu domobransku posadu u Belavićima. Diverzije na pruzi su pojačane i tokom izvođenja korpusne operacije na Oštarije i Ogulin, pod kraj rujna 1943. godine, naročito na potezu od Gornjih Dubrava do Duge Rese. U tim akcijama učestvovale su, pored Drugog diverzantskog bataljona, i jedinice Karlovačkog odreda. Samo između Belavića i Zvečaja porušeno je tih dana 580 metara pruge, jedan banker i jedan podvožnjak. U to vrijeme na području općine Duge Rese našle su se i jedinice 7. banijske divizije, koje su kod Zvečaja sačekale jednu njemačku motoriziranu kolonu (dolazila je cestom od Duge Rese) i uništile dva kamiona s njemačkim vojnicima. Noću 7. listopada 1943. godine Karlovački odred je izveo demonstrativni (fingirani) napad na Dugu Resu. Za to vrijeme su mineri u neposrednoj blizini Mrežničkog Petra porušili prugu na četiri mjesta. Dva dana kasnije između Karlovca i Duge Rese osjetno je oštećen od nagazne mine i oklopni vlak.

Teški okršaj u vrijeme šeste neprijateljske ofenzive

Sredinom listopada 1943. godine otpočinje velika njemačka neprijateljska ofenziva, poznata kao šesta ofenziva. Operacijama je zahvaćeno i područje koje je kontrolirao Karlovački partizanski odred. Cilj je ove ofenzive bio, kao i svih ranijih, da se unište partizanske snage na ovom području i povrati teritorij što je izgubljen poslije kapitulacije Italije, kao i da se osiguraju saobraćajnice koje vode od Zagreba prema Lici i Gorskom kotaru te dalje prema Jadranu. Angažirajući jake snage neprijatelj je uspio zauzeti znatan dio oslobođenog teritorija i uspostaviti svoje posade u mjestima koja su već duže vrijeme bila poznata kao partizanske baze. U ovakvoj situaciji Karlovački odred nije prihvatio frontalnu borbu s daleko nadmoćnijim neprijateljskim snagama jer bi mu ona donijela teške gubitke u ljudstvu. Zbog toga se povukao s karlovačkog područja na teritorij Slovenije da bi se uskoro vratio, postepeno oslobađajući svoj raniji operativni prostor.

Ni ovaj veliki neprijateljski vojni poduhvat nije donio Nijemcima, a ni ustašama željeni cilj. Ali znatno je usporio razvoj NOP-a na karlovačkom području gdje su ljudi, nakon kapitulacije Italije u velikom broju stupali u redove Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Znatno je bio otežan i politički rad na terenu kao i djelovanje svih organa narodne vlasti i društveno-političkih organizacija. Pojačani ustaški teror u Dugoj Resi i okolnim selima za vrijeme ofenzive, koji je i inače bio karakterističan za 1943. godinu, izazvao je u narodu strah i neizvjesnost. To je i razumljivo kada se zna da su samo tokom 1943. godine s područja Duge Rese uhapšeni i odvedeni u logore, ili odmah ubijeni: Nikola Kosjer, tvornički radnik, ubijen od ustaša poslije hapšenja u Veljunu; Marija J. Višnjić, odvedena u logor Stara Gradiška gdje je ubijena; Katica A. Zoretić, ubijena u Staroj Gradiški; Marija D. Zorić, radnica, ubijena 15. 5. 1943. u svom stanu; Antun I. Trošić, tvornički radnik, uhapšen 16. 1. 1943. i odveden u logor Lepoglavu gdje je 1945. ubijen; Barka Mihalić i Zora Komadina, radnice, odvedene 19. 8. 1943. u Lepo-

glavu i ubijene; Marija Tichy, namještenica u tvornici, odvedena 19. 8. 1943. u logor Jasenovac i ubijena; Antun Lulik, tvornički majstor i supruga mu Julijana Lulik, domaćica, odvedena 19. 8. 1943. u logor Jasenovac i početkom 1945. ubijeni; Rezika M. Jurkas, namještenica u tvornici, odvedena 3. 7. 1943. u Jasenovac i ubijena; Josip B. Knapić, tvornički majstor, odveden 3. 7. 1943. u Jasenovac i 1945. ubijen; Ivan M. Grgurić, ubijen od ustaša 9. 9. 1943. godine; Ivan J. Gojak iz Novog Brda, strijeljan od Nijemaca 10. 9. 1943. u Zvečaju; Ivka Novoselac, domaćica, odvedena u logor Stara Gradiška 7. 10. 1943. i tamo ubijena; Tomo Klokočki iz Gradišća, ubijen od ustaša 12. 10. 1943; Stana I. Drobnjak, tvornička radnica, odvedena od ustaša i 8. 12. 1943. ubijena kod Budačke Rijeke: Josip Starešinić iz Protulipe, ubijen od ustaša 17. 10. 1943. godine; Ruža Bušljeta iz G. Zvečaja, zajedno sa sinom Zdravkom (rođenim 1939.) ubijeni od Talijana 25. 2. 1943. godine; Antun Dvorabić iz G. Zvečaja, ubijen 5. 5. 1943. od Talijana; Ana Krivačić iz G. Zvečaja, ubijena od Nijemaca 3. 10. 1943. u svom selu; Janko Krivačić iz G. Zvečaja, ubijen od Nijemaca 3. 10. 1943. u Tounju; Josip Krivačić (rođen 1919.) iz G. Zvečaja, ubijen od Nijemaca 3. 10. 1943. u Tounju; Josip Krivačić (rođen 1909) iz G. Zvečaja, ubijen od Nijemaca 3. 10. 1943. u Tounju; Mato Krivačić (rođ. 1881) iz G. Zvečaja, ubijen od Nijemaca 3. 10. 1943. u Tounju; Marko Katić, iz Dobrinića, ubijen od Talijana 13. 5. 1943. na putu iz sela za Generalski Stol; Janko Kasunić iz Duge Gore, odveden od Nijemaca u logor u Njemačku 1. 12. 1943. i tamo ubijen; Josip i Mijo Kasunić iz Duge Gore, odvedeni u logor u Njemačku 1. 12. 1943. i tamo ubijeni; Tomo Kasunić iz Duge Gore, ubijen od Nijemaca 5. 10. 1943. pred kućom u selu; Jure Draksić iz Jankovog Sela, ubijen od Talijana 22. 1. 1943. u Ogulinu; Slavo Puškarić iz Zvečaja, ubijen od ustaša 2. 8. 1943. u Zvečaju i Ruža Škrtić iz Generalskog Stola, ubijena od Nijemaca 10. 9. 1943. u svom selu.

Represalije, hapšenja i ubijanja bila su zaista brojna, ali ni ovako grubi teror nad stanovništvom na području općine Duga Resa nije zaplašio mještane i antifašiste. Narodnooslobodilački pokret se nije više mogao zaustaviti. Do konca 1943. godine znatan broj mladih ljudi s teritorija općine odlazi u jedinice Karlovačkog odreda.

Poslije završene ofanzive, u jesen 1943. godine, Karlovački odred nastavlja s izvođenjem svojih borbenih akcija, krstareći područjem općine Duga Resa, rušeći ponovo prugu i napadajući novouspostavljene posade i zaposjednute neprijateljske bunkere uz prugu. Osmog prosinca 1943. jedan vod 1. bataljona toga odreda, iz postavljene zasjede kod Gornjeg Mrzlog Polja, između Karlovca i Duge Rese, uspijeva ubiti dva njemačka vojnika na motociklu koji su se kretali u prethodnici jedne veće njemačke motorizirane kolone. Na povratku sa zadatka isti vod zarobljava i jednog domobrana od koga dobiva znakove raspoznavanja za taj dan i, koristeći te znakove, razoružava domobransku stražu kod vojnog skladišta u šumi u Jamadolu — na periferiji Karlovca. Krajem mjeseca na sam badnjak (24. prosinca 1943) 2. bataljon Karlovačkog

NOP odreda po drugi put izvodi lažni napad na Dugu Resu radi uznemiravanja posade i tom prilikom zarobljava dva domobrana i jednog ustaškog zbirnika.

Rat se bliži kraju a fašistički teror raste

Nova ratna 1944. godina počela je sa svijetlim perspektivama. To je proizlazilo iz vrlo povoljne vojno-političke situacije na svim frontovima i uspjeha što ih je NOVJ postigla na cijelom jugoslavenskom ratištu. Međutim, svi ti povoljni rezultati nisu se vidnije osjećali na karlovačko-dugoreškom teritoriju gdje su i dalje bile koncentrirane velike neprijateljske snage. Njihovo prisustvo u velikom broju na području općine Duga Resa utjecalo je i na stvaranje vrlo nepovoljne situacije na oslobođenom prostoru u međuriječju Kupe i Dobre kuda je neprijatelj vršio česte ispade, što se negativno odrazilo na daljnje razvijanje NOP-a na čitavom karlovačkom teritoriju, posebno na području okupirane općine Duga Resa.

Na oslobođenu teritoriju, koju je kontrolirao Prvi karlovački partizanski odred, krajem siječnja i u drugoj polovici veljače 1944. godine, njemačke i ustaško-domobranske snage izvele su dvije vrlo opsežne ofanzive iz Karlovca, Duge Rese i Ozlja. Osnovni operativni cilj neprijatelja bio je, kao i uvijek ranije, uništenje Karlovačkog odreda. Međutim, to mu nije uspjelo. Naprotiv, baš u vrijeme izvođenja tih ofanziva, na istom tom teritoriju, izvršene su sve pripreme za osnivanje Karlovačke brigade. Tako je Prvi karlovački odred, koncem veljače 1944. godine, preformiran u Karlovačku brigadu. U isto vrijeme od jednog dijela odreda, formiran je novi, drugi po redu, Karlovački odred. Od tada su na ovom »terenu« koji pokriva i područje općine Duga Resa, djelovale i ratovale dvije partizanske jedinice — Karlovačka brigada i Drugi karlovački odred.[26]

Taj događaj duboko je odjeknuo u narodu na terenu. Vijesti o borbama i aktivnostima Karlovačke brigade brzo su doprle i u okupiranu Dugu Resu. To je bio veliki poticaj vjere u snagu NOV i nade u skoro oslobođenje. Ohrabrilo je to narod i omladinu koja je usprkos teroru, uz pomoć suradnika NOP-a, nalazila načina da zajedno s tvorničkim radnicima iz okolnih sela odlazi u partizane.

Mladići i djevojke dugoreške općine bili su hrabri borci u Karlovačkoj brigadi koju su smatrali svojom brigadom. Većina ih se vrlo

brzo izdigla na niže i više starješinske položaje u brigadi ili odredu.

Nijemci su nakon svojih ofanziva i dalje zadržali posade u Bosiljevu, Lešću i Lipi, a brojno su ih znatno ojačali. Zadatak ovih posada bio je da osiguraju željezničke i cestovne komunikacije Karlovac-Ogulin. Pored toga, iz ovih posada i danju i noću upućivane su jače patrole

[26] **Zbornik NOR-a, V—24, dok. 100 i Zb. V—**25, **dok.** 45.

(50 do 80 vojnika) koje su kontrolirale teren u širem pojasu oko lociranih posada. Sve je to u znatnoj mjeri otežavalo prilaz Dugoj Resi i okolnim selima, kako manjim operativnim jedinicama, tako i terenskim političkim radnicima. Osim toga, i u samoj Dugoj Resi umnogome su pooštrene mjere sigurnosti i pojačan teror, posebno prema porodicama partizana i simpatizerima što je otežalo unutrašnje djelovanje aktivistima i još više otežalo izlazak iz mjesta koje je opasano bodljikavom žicom i bunkerima na izlaznim rampama, pa je kretanje van žice bilo strogo kontrolirano i dozvoljeno samo sa posebnim propusnicama.

U sprovođenju terora nad nedužnim mještanima u Dugoj Resi u koje se imalo sumnjalo da su naklonjeni partizanima, ustaše su se služile svim mogućim metodama da bi imale razlog za hapšenja i ubijanja. Inscenirale su ubistva čak i pojedinih domobrana da bi poslije krivnju za to pripisivali simpatizerima NOP-a nad kojima bi onda vršili odmazdu prema već poznatom fašističkom metodu: deset za jednoga!

Jedan ovakav slučaj ostao je u sjećanju mnogih, sada već starijih Dugorešana. Posebno ga pamti Lojzek Novoselac, a za života je o tome pričao i pokojni Nikola Borovac. I njih dvojica su zamalo bili žrtve ovakvih ustaških smicalica. Dogodilo se to veljače 1944. godine. Radnici Lojzek Novoselac, Nikola Borovac, Stanko Stokan, Nikola Špečić, Mijo Grgurić Mića i još nekoliko ljudi iz Duge Rese i bliže okolice bili su optuženi za sudjelovanje s NOP-om, uhapšeni i odvedeni na ustaško redarstvo u Karlovcu gdje su zadržani pod istragom. Svakodnevno su saslušavani, maltretirani i prisiljavani da priznaju vezu s partizanima. Baš u to vrijeme, dok su se nalazili u zatvoru, jedan događaj u Dugoj Resi zamalo ih nije stajao glave. Naime, u kasnim satima jedne večeri (poslije redarstvenog sata) netko je galamio i pjevao u »Kasaru« (radničko naselje) nasuprot kuće gostioničara Viktora Domjanića. Čuvši ovu galamu jedan domobran izišao je iz bunkera koji se nalazio na nekadašnjem prelazu za Staru cestu — danas Komljenovićeva ulica — i s puškom u ruci potrčao u pravcu odakle se čula galama. Kada je stigao u visinu spomenute Domjanićeve kuće, jedan ustaša iz istog bunkera opalio je iz puške za domobranom i ubio ga. Međutim, za ubistvo domobrana, iako je ustaško zapovjedništvo u Dugoj Resi znalo tko ga je ubio, krivica je bačena na simpatizere NOP-a koji stanuju u radničkom naselju »Kasari«. Zbog toga je ustaško rukovodstvo Duge Rese naredilo da se odmah za taj čin izvrši odmazda. Naređeno je da se strijeljaju zatvorenici: Lojzek Novoselac, Nikola Borovac i Stanko Stokan. Međutim, naređenje o strijeljanju talaca nije izvršeno zahvaljujući intervenciji mnogih uglednih građana Duge Rese, a posebno tadašnjih liječnika, dra Longhina i dra Kirinčića, kao i jednog žandarmerijskog narednika naklonjenog NOP-u. Oni su zahtijevali da se ovaj događaj ponovo ispita što je, konačno, prihvaćeno pa je obnovljenim postupkom utvrđeno da nije niko pucao iz »Kasara«, već iz bunkera u kojem su se kao posada nalazili zajedno ustaše i domobrani.

No i pored ovako pogoršane situacije na čitavom karlovačkom teritoriju, nastale tokom neprijateljskih ofanziva, terorom i pljačkom, aktivnost Kotarskog komiteta KPH Karlovac i svih partijskih ćelija, što su pod njegovim rukovodstvom djelovale, je znatno pojačana. U prvom redu na udaru je bilo suzbijanje neprijateljske propagande, posebno mačekovštine, koja je u to vrijeme bila opasnija i od ustaške jer je narod odvraćala od aktivne borbe protiv okupatora. Svi članovi Partije organizirali su se na političkoj pripremi stanovništva da se svi za vojsku sposobni u što većem broju odazovu pozivima organa vojno-pozadinskih ustanova NOP-a za stupanje u jedinice Karlovačkog NOP odreda i Karlovačke brigade. Tu akciju sprovodili su i članovi Općinskog komiteta KP Duga Resa na svom području — uglavnom okupiranom teritoriju — gdje su vladali posebno teški uslovi za razliku od ostalih područja karlovačke teritorije. Jer, čitavo ovo područje bilo je, bar preko dana, pod kontrolom dobro utvrđenih neprijateljskih jedinica lociranih u uporištima Duga Resa, Belavići, Zvečaj, Generalski Stol i drugima.

Partizanske jedinice, i to samo specijalno određene jedinice Karlovačkog odreda, mogle su samo noću krstariti ovim područjem. Takvo stanje je omogućavalo da pojedini vojni obveznici izbjegavaju odlazak, kako u neprijateljske redove, tako i u redove NOV. Obično bi se danju sakrivali pred neprijateljem, a noću pred jedinicama NOV. Takvi uvjeti dosta su ograničavali politički utjecaj terenskih partijsko-političkih radnika u ovim poluokupiranim selima.

Slična, pa i teža situacija, bila je i u samoj Dugoj Resi. Pored čestih hapšenja antifašista i simpatizera NOP-a, i inače teškog ekonomskog stanja radništva kojeg je prouzročio rat, ondašnji ustaški vlastodršci u Dugoj Resi donijeli su i veoma perfidnu odluku o »povojničenju tvornice« koja je tada, sa smanjenim kapacitetom, radila uglavnom samo za vojne potrebe. »Povojničenje« svih radnika muškaraca značilo je oslobođenje od služenja u neprijateljskoj operativnoj vojsci. Bila je to doista dobro sračunata mjera jer je pasivizirala većinu radnika da se ne odazivaju na pozive za odlazak u NOP.

Pojedinci su naime povjerovali da će im to omogućiti da »prežive rat«.

Nestašica prehrambenih proizvoda, koja je tokom 1944. godine sve više dolazila do izražaja, ne samo na području općine Duga Resa, već i na susjednim područjima karlovačke teritorije, imala je za posljedicu da se šverc jako razgrana. Mnogi civili iz neprijateljskih garnizona i uporišta, kao i s drugih teritorija (Gorski kotar) dolazili su na poluoslobođeni i oslobođeni teritorij, i obrnuto, uglavnom u potrazi za hranom.[27] Među takvima bilo je i ubačenih sabotera i neprijateljskih špijuna koji su se u posljednje vrijeme prilično aktivirali pro turaj ući o

[27] **Osobito se razmjenjivala sol za poljoprivredne proizvode, jer je oslobođeni partizanski teritorij u tome jako oskudijevao.**

partizanima i NOP-u lažne i alarmantne vijesti i glasine. Uporedo s poplavom ovih neprijateljskih propagatora i špijuna, a da bi još više zaplašili narod, Nijemci su svibnja 1944. godine sa 12 aviona izvršili bombardiranje Ladešić Drage, Prilišća i Vukove Gorice, centara partizanskih baza.

Međutim, svi napori i pokušaji neprijatelja da zaustavi i uništi NOP na karlovačkom teritoriju nisu urodili plodom. Narod je vjerovao partizanima i komunistima te nastavio putem kojim ga je vodila Partija. Doduše, moralo se mnogo raditi da bi se što potpunije objasnili ciljevi NOP-a i potreba aktivnog pomaganja narodnooslobodilačke borbe, počev od prikupljanja pa do stupanja u redove NOV. Tome su znatno pomogle i jače jedinice NOVJ koje su tokom 1944. godine povremeno boravile na karlovačkom teritoriju, a bile su to: Prva brigada 8. primorsko-goranske divizije, Druga brigada 8. kordunaške udarne divizije, Dvanaesta i Cankareva brigada 15. slovenske divizije, kao i Karlovačka brigada, nakon povratka iz Žumberka. Prisustvo ovih jedinica umnogome je olakšalo i omogućilo rad organa NOO-a, vojno-partizanskih ustanova, partijskih i društveno-političkih organizacija. Normaliziran je i rad na vezama i punktovima s poluoslobođenim i okupiranim područjima općine Duga Resa. Otpočeli su pristizati i novi borci, a nastavljeno je i s novim borbenim akcijama.

Tako su u prvoj polovini 1944. godine jedinice Drugog diverzantskog bataljona izvršile više diverzija na pruzi između Duge Rese i Generalskog Stola.

Pruga je uništena na desetak mjesta, dignut je u zrak i oklopni vlak s ustašama, uništena jedna lokomotiva i četiri vagona, a nanijeti su neprijatelju i znatni gubici u ljudstvu. Uz tu akciju zaredale su i druge.

Partizanska avijacija bombardirala je 18. travnja neprijateljske snage u rajonu Generalskog Stola i uništila dva bunkera, oštetila željezničku stanicu, dva protuavionska mitraljeza, devet protuavionskih topova i 30 mitraljeza tipa »Šarac«.

Drugi bataljon 1. brigade 13. primorsko-goranske divizije postavio je 19. svibnja zasjedu kod Belavića i tokom okršaja nanio neprijatelju gubitke od šest poginulih i pet ranjenih vojnika. Noću 25/26. svibnja jedinice iste divizije su u zasjedama na sektoru Dubravci-Mračin i na cesti Duga Resa-Karlovac i Duga Resa-Zvečaj ubile 32 i ranile 25 neprijateljskih vojnika. Dva dana kasnije, 28. svibnja, jedinice 13. primorsko-goranske divizije pročešljale su prostor na desnoj obali rijeke Dobre a s jednim bataljonom izvele demonstrativni napad na uporište u Dugoj Resi. Akcija je u potpunosti uspjela. Neprijatelj je imao 32 poginula i 40 ranjenih vojnika.

Borbe na dugoreškom teritoriju su nastavljene pa su tokom 5. lipnja jedinice 8. kordunaške udarne divizije izvršile novi napad na neprijateljsko uporište Dugu Resu i posadu u Belaju. Ubijena su 53 ne-

prijateljska vojnika, 35 ih je ranjeno i 5 zarobljeno. Ubrzo nakon toga stigle su i jedinice 15. slovenske divizije. One su 30. lipnja, uz osiguranje 13. primorsko-goranske divizije, postigle briljantan uspjeh. Likvidirale su jako njemačko-ustaško uporište Bosiljevo. U toj borbi neprijatelj je imao 212 ubijenih, 12 ranjenih i 39 zarobljenih vojnika. Samo dvadesetorici je uspjelo pobjeći.[27]*

I u drugoj polovini 1944. godine napadi partizanskih jedinica su nastavljeni nesmanjenom žestinom. Sve je to imalo snažnog odjeka i utjecaja na jačanje morala naroda Duge Rese i okolice i njegove vjere u skoru pobjedu nad fašizmom.

Gubeći bitku za bitkom dugoreške ustaše bješnjele su u očaju, osjećajući da se njihovim zločinima približava kraj. Međutim, još im nije bilo dosta krvi. Naglašavajući svoju avangardnost u oružanim snagama tzv. NDH terorizirali su i domobranske jedinice. I bez njihove privole preimenovali su jednu domobransku četu u četu ustaša, prisilivši domobrane pod prijetnjom strijeljanja da na kape stave ustaški simbol »U«. Prethodno su ih natjerali na polaganje ustaške zakletve u crkvi Sv. Antuna u Dugoj Resi, gdje im je poznati ustaški zločinac — bojnik i župnik Stipe Bojanić — održao misu uz političku ustašku propovijed. Tom prilikom klevetao je partizane i pozivao na silu zavještane ustaše na klanje i ubijanje nedužnog srpskog naroda, komunista i svih ostalih patriota koji s njima surađuju. Okorjeli ustaški zlikovci u Dugoj Resi Miško Polović, Pero Čunović i ustaški zapovjednik Kolovrat pristupili su i prisilnoj mobilizaciji najmlađih godišta, tako-reći, djece. Na taj način na silu su prikupili oko 250 omladinaca od kojih su stvorili jurišne odrede s komandnim kadrom od provjerenih ustaških koljača. Tako formirane jurišne odrede razmjestili su na vatrene položaje u Dugoj Resi i Stativama gdje su ih, uz pomoć ostalih ustaških jedinica, držali na oku i tako im onemogućili eventualne pokušaje bjekstva.

I koliko se dugoočekivani dan slobode više približavao, ustaše su bjesomučnije terorisale stanovništvo u Dugoj Resi i u selima na području općine, ne štedeći ni svoje najbliže suborce domobrane s kojima su zajedno sjedili u bunkerima. Hapšenja, odvođenja u logore i ubijanja na licu mjesta pojedinih antifašista bila su sračunata na zastrašivanje stanovništva i držanje u neprekidnom strahu od represija za bilo kakav vid suradnje i pomaganja NOP-a. Do kraja 1944. godine mnogi radni ljudi su odvedeni u razne logore ili ubijeni, a među njima je bilo vrlo aktivnih i istinskih suradnika NOP-a. Jedan od njih je bio i Marko Mrvoš, strojobravar u tvornici. On je od ljeta 1943. godine ilegalno surađivao s Prvim karlovačkim odredom, slao obavještajne podatke o neprijatelju, novac i razni materijal, a poslao je i jednu pisaću mašinu. Uhapšen je 22. 1. 1944. od ustaša i odveden u logor Jasenovac gdje je

[278] HAK — Monografija 6, Karlovačka udarna brigada, str. 144.

bio sve do 24. 4. 1945. kada je u jednom transportu izgorio u vagonu kojeg su ustaše polile benzinom i zapalile. Sličnu sudbinu doživio je i Dragutin Ilijević, tvornički majstor, koji je također odveden u logor Jasenovac 17. 3. 1944. i tamo ubijen; zatim Dragutin Komljenović, odveden 18. 9. 1944; Ivan Krtič, tvornički radnik, sproveden 25. 9. 1944. u logor Jasenovac i tamo 22. 4. 1945. ubijen.

Spisak ustaških žrtava se nastavlja. U njemu su: Josip Komljenović, stolar u tvornici, uhapšen 18. 9. 1944. i 1. 11. 1944. u Karlovcu (na Ilovcu) obješen; Jaroslav Rezak, sproveden 17. 9. 1944. u logor Jasenovac i 9. 1. 1945. ubijen; Ivan Protulipac iz Protulipe, uhapšen 17. 1. 1944. i u zatvoru u Zvečaju teško mučen. (Ustaše su mu slomile ruku i razbile glavu, a nakon deset dana zlostavljanja bacile ga u Mrežnicu kod Zvečaja.); Mladen Vulaković iz Protulipe, uhapšen 17. 1. 1944. (Tokom deset dana batinanja u zatvoru ustaše su mu nošem obrezale usta, odrezale uši i jezik, iskopale oči i 27. 1. 1944. bacile ga u Mrežnicu kod Zvečaja.); Vale Špehar iz sela Špehari, ubijen od Nijemaca 13. 10. 1944. u svom selu; Janko Petrunić, ubijen od ustaša 19. 9. 1944. u Karlovcu; Petar čačković iz sela Zagradci, ubijen od ustaša 21. 8. 1944. u svom selu; Petar Halovanić iz istog sela, ubijen kao domobran 18. 11. 1944. (Ubile su ga ustaše pod sumnjom da radi za NOP i da namjerava otići u partizane); Tomo Halovanić, iz sela Zagradci; Josip J. Martišković i Josip M. Martišković, ubijeni kao domobrani 18. 11. 1944. dok su se nalazili na dopustu. Ubijeni su pod sumnjom da se neće vratiti u svoje domobranske jedinice već da će preći u partizane.); Simo Mikašinović Ćibo iz Donjih Dubrava, ubijen od ustaša 15. 10. 1944. u Ogulinu: Slavo Mateša iz sela Mateše, ubijen od ustaša kao domobran 7. 9. 1944. kod Ogulina u pokušaju bjekstva iz domobranstva i Đuro Zatezalo Nevin iz Donjih Dubrava, željezničar, uhapšen od ustaša početkom travnja 1944. godine, sproveden na ustaško redarstvo u Karlovcu i 7. travnja »nađen obješen« u zatvoru.

Do dana pobjede u zahvatu koncentracije moćnih fašističkih snaga

Premda je početkom 1945. godine bilo sasvim jasno da je pobjeda nad fašizmom na vidiku, na području općine Duga Resa to se još nije moglo osjetiti. Fašistički teror bivao je sve veći i veći. Njemačko-ustaške snage još su se jače skoncentrirale na širem prostoru Karlovca obuhvaćajući i čitavo područje općine Duga Resa po cijeloj dužini od Karlovca do Generalskog Stola.

I u mjestu Dugoj Resi ustaše su se još više fortifikacijski utvrđivale i ojačavale svoje brojno stanje. Vidjelo se da su Nijemci riješili, ne žaleći ljude i sredstva, da na ovom pravcu osiguraju stabilnu vezu prema Jadranskom moru i Italiji. Bili su to posljednji trzaji hitlerovih oružanih snaga koje su zadnjih mjeseci doživljavale poraz za porazom i bile prisiljene povlačiti se na svim frontovima pred armijama antihitlerovske koalicije.

Učesnici Prve konferencije SKOJ-a za kotar Karlovac u Adlešićima.

U savezničkim štabovima otpočele su već pripreme za odlučujuću ofanzivu na Njemačku koja se uprkos svom bezizglednom položaju još uvijek uporno branila. Posebno su teške borbe bile na teritoriji Jugoslavije, jer su Nijemci nastojali izvući svoje trupe nekažnjeno iz naše zemlje kojoj su nanijeli toliko zla i štete.

Prema podacima vojno-obavještajnog centra za Pokuplje, u vrijeme od 23. 12. 1944. do 25. 1. 1945. godine, u samom gradu i širem prostoru Karlovca nalazile su se osobito jake neprijateljske njemačke i ustaško-domobranske snage.[28] Pored velikog broja njemačkih jedinica tu se nalazila i 13. ustaško-domobranska divizija čiji je zapovjednik bio general Tomislav Rolf. Iz sastava ove ustaško-domobranske divizije u Dugoj Resi nalazila se 5. satnija 2. bataljona 3. brigade jačine 200 vojnika s komandirom zastavnikom Pijalićem na čelu i stožerski sat, sa zapovjednikom ustaškim koljačem Zubićem na čelu, sa 210 vojnika. U Zvečaju nalazila se 2. satnija s 220 vojnika i komandirom poručnikom Vođincem. Sve te ustaško-domobranske snage bile su naoružane jednim minobacačem, sa tri teška mitraljeza i 15 puškomitraljeza. U Generalskom Stolu nalazio se »B« bataljon 1. njemačkog lovačkog puka.

" HAK — dok. 316 i 317/VII.

Uz prisustvo tolikog broja neprijateljskih vojnika, i to većim dijelom ustaša, djelovanje odbora JNOF-a i AFŽ-a bilo je vrlo otežano. Ali, unatoč tome, za sve to vrijeme na čitavom području općine Duga Resa, kao i u samom mjestu, prodavane su obveznice narodnog oslobođenja, obavljala se mobilizacija za NOV, održavana je stalna veza sa oslobođenim teritorijem, dostavljani su izvještaji o neprijateljskim snagama, raspačavani su leci i partizanska štampa i slušan glas »Slobodne Jugoslavije«.

Svirepi ustaški zločin nad župnikom Matom Kolunđićem

U to vrijeme, s obzirom na stalna nadlijetanja savezničke avijacije preko naše zemlje, Duga Resa je noću bila zamračena. Okupatorske vlasti i ustaše strahovali su od bombardiranja. Toga su se ustaše plašile i preko dana, pa su se jedinice uglavnom zadržavale van mjesta — na okolnim visovima i položajima. To je bila neposredna prijetnja najbližim selima oko uporišta, jer su ustaše poput hijena upadale u domaćinstva pljačkajući hranu koju su kasnije preprodavali u Dugoj Resi za rakiju i vino. Pri takvim poduhvatima nastavljali su s terorom i ubistvima svakog tko bi im stajao na putu ili na bilo koji način dao na znanje da se ne slaže s njihovim postupcima. Među njihovim zločinima, izvršenim u siječnju 1945. godine, je i svirepo i mučko ubistvo Mate Kolunđića, tadašnjeg župnika u Sv. Petru koje je primljeno sa zgražanjem kod svih žitelja na području općine Duga Resa, kako kod vjernika tako i kod ateista.

Zbog čega su ustaški glavari u Dugoj Resi riješili da se župnik Kolunđić likvidira?

Prema još uvijek svježim sjećanjima mnogih mještana Duge Rese i okolnih sela, Mato Kolunđić, kao katolički svećenik bio je dosljedan u ostvarivanju svog poziva i bezrezervno odan moralnim principima kršćanske nauke. U tome je bio više nego dosljedan pa je kao takav bio i ogorčeni protivnik svakog zla i nasilja protiv ljudi, bez obzira na vjeru, smatrajući da su svi ljudi pred Bogom jednaki. Poštujući moralni zakon i principe međusobnih odnosa ljudi i ljudskih zajednica često se u svojim propovijedima izjašnjavao protiv nasilja i ubijanja ljudi, žena i djece radi toga što su neki druge nacije ili vjere.

Svojim vjernicima znao je govoriti da ne valja ovo što se danas kod nas radi, aludirajući na progone i masovna ubijanja srpskog življa što je činjeno u susjednim općinama Korduna i Banije.

Protestirao je i pismeno kod talijanskih vojnih vlasti, zbog korištenja crkve Sv. Antuna u Dugoj Resi za vojne potrebe, ocjenjujući takve postupke protuvjerskim i protuzakonitim.

Isto tako, kada su ustaše objesile partizana Juru Jakovčića, 28. 10. 1944. godine, na križanju u centru Duge Rese, gdje su ga ostavile da visi nekoliko dana kako bi i na ovaj način ulili građanima strah u kosti i zorno im pokazali što ih čeka ako se usprotive ustaškoj vlasti, župnik

Mato Kolunđić pismeno protestira kod tadašnjih ustaških glavara Duge Rese ocjenjujući taj akt nečovječnim. Zahtijevao je da se obješeni partizan odmah skine i normalno sahrani.

Pismeni dokument o ovom protestu čuva se u arhivu župnog ureda u Sv. Petru.[29]

Župnik Mato Kolunđić, koristeći svoj svećenički poziv i autoritet, iskreno i istinski se zalagao za spas mnogih ljudi s područja općine Duge Rese i činio sve što je bilo u njegovoj moći da pomogne nedužnim ljudima (posebno srpskom življu), koji su do tada živjeli u miru i slozi sa svojom hrvatskom braćom, da ih ne sustigne zločinačka ustaška ruka. I za to postoji originalna dokumentacija u arhivi župnog ureda.

Župnik Kolunđić založio se i za spasavanje braće Polović iz Mrežničkog Briga, čija je familija bila još prije rata poznata kao vrlo napredna. Već prvih dana okupacije i ustanka ova je familija među prvima stala na stranu NOP-a, a njihova kuća bila je jedan od glavnih punktova partizanskih aktivista za vezu Duge Rese s oslobođenim teritorijem Korduna. Odlaskom Marka Polovića na oslobođeni teritorij Korduna, siječnja 1943. godine, odmah je uslijedilo hapšenje ostale braće Polović. (Andrije, Petra, Mije i Mate), što su izvršile ustaše iz uporišta Belaj. Mnogi suseljani, kao i aktivisti NOP-a koji su ilegalno djelovali na ovom području obratili su se župniku Mati Kolunđiću za pomoć, odnosno da intervenira kod ustaških vlasti. On je s voljom prihvatio da pomogne. Po dubokom snijegu siječnja 1943. odvezao se na sanjkama u Barilović. Vozio ga je jedan od sinova uhapšenih, Tone Polović (sada major JNA u mirovini). Intervencija Kolunđića urodila je plodom. Za mjesec dana svi uhapšeni pušteni su kući.

Obavljajući svoju svećeničku dužnost Kolunđić je odlazio i u sela koja su bila pod kontrolom partizanskih jedinica. Tako je ljeti 1944. godine u više navrata posjetio Lipu i Protulipu gdje je držao misu. Kako se u ovim selima skoro uvijek nalazila neka od jedinica iz sastava Karlovačkog odreda ili brigade, to se i župnik u svojim obilascima na ovom terenu nekoliko puta susretao s partizanima i razgovarao s njima. O tome je znao pričati kad bi se vratio u Dugu Resu i nikada nije govorio loše o njima. Susreti sa župnikom ostali su u lijepom sjećanju i mnogim partizanima. Oni su ga na oslobođenom teritoriju uvijek pozdravljali sa »Smrt fašizmu«, a on je na pozdrav odvraćao »I svakoj nepravdi!« što se borcima činilo vrlo simpatičnim i nekako u skladu s linijom NOP-a, pa su susreti sa župnikom među partizanima često prepričavani.

U nekoliko navrata 1944. godine župnika Kolunđića posjećivali su partizani i u njegovom stanu, u župnom uredu u Sv. Petru. Ove posje-

[28] **Na žalost, taj dokument, koji se čuva u arhivi župnog ureda u Sv. Petru, nije bio dostupan autorima ovog zapisa.**

te obično je osiguravala četa partizana. Prvi posjet učinili su Tona Polović i Andrija Fudurić, obojica domaći partizani — Tona iz Mrežničkog Briga a Andrija iz Belavića. Susret je protekao u izvjesnom ispitivanju i oprezu sve dok se župnik nije uvjerio da se zaista radi o partizanima. Kod narednih posjeta išlo je sve normalno. Čim bi noću partizani pokucali, nikada se nije dogodilo da im nije otvorio vrata. Bio je vrlo gostoljubiv, — pravi Slavonac. Uvijek bi počastio svoje goste. Kruha i čvaraka uvijek se našlo u njegovoj kući. Prilikom zadnjeg susreta s njim partizani su ugovorili i nabavku jedne pisaće mašine za potrebe Štaba Drugog karlovačkog odreda. Ali do realizacije ovog dogovora nije došlo, jer su ustaše i njihovi glavari — Miško Polović i Pero Čunović — saznali za ove veze s partizanima. Bilo je samo pitanje trenutka kada će krenuti u obračun. A to se upravo i dogodilo, siječnja 1945. godine, poslije zbora na koji su ustaše pozvale stanovništvo Duge Rese, da bi se mještani privoljeli za davanje pomoći izgladnjelom narodu Hrvatskog primorja. Pored ustaških poglavara Duge Rese, Miška Polovića i Petra Čunovića, zboru su prisustvovali još i ustaški general Tomislav Rolf, tada zapovjednik 13. ustaško-domobranske divizije, i poznati ustaški zlikovac natporučnik Drago Kolovrat, te izvjestan broj ostalih ustaških oficira i ustaša.

Župnika Kolunđića i katihetu Stjepana Prgića ustaše su pozvale da i oni kao svećenici animiraju vjernike da se u što većem broju odazovu toj akciji. Nakon glavnih govornika na zboru za riječ se javio i župnik Kolunđić. Između ostalog, što je bilo vezano za ovu akciju, on je rekao: »... Evo, organizira se akcija za pomoć postradalom narodu Hrvatskog primorja, što je vrlo humano i za svaku pohvalu. Međutim, koristim priliku da kažem, da ne valja što isti ti ljudi koji govore o pomoći jednih, u isto vrijeme, svojim protuzakonitim postupcima, stvaraju novu sirotinju. Evo, ovdje nedaleko nas kod Sv. Fabijana (selo Zagradci) nije davno što je od strane nekih ustaša ubijeno pet ljudi vojnika-domobrana koji su se nalazili kod svojih kuća koristeći odsustvo. Svi su oni ostavili za sobom svoje familije, žene, djecu ili nemoćne roditelje...« Poslije završenog zbora župnik Kolunđić je u slobodnom razgovoru s prisutnim ustaškim oficirima naglasio kako se on ne plaši sutrašnjice jer, ako i ne bude više svećenik, dok ima dvije zdrave ruke, ne boji se života, a za kruh da će uvijek zaraditi.

Ovu otvorenu i javnu kritiku župnika Kolunđića ustaški kolegij, prisutan na zboru, nije mogao prihvatiti. Sigurno je da je upravo tada, baš taj krug ustaškog rukovodstva i riješio njegovu sudbinu.

Već u noći 24/25. siječnja 1945. godine zakucale su ustaše na vrata župnog ureda. Bili su to ustaški koljači — neki Jojsigan iz sela Novaki, Puškarić, poznat kao »Čaruga« i Luka Banovac iz Jarčeg Polja — dok su ostali bili na osiguranju. Na glavama su nosili kape partizanke s petokrakama. Nakon dužeg udaranja po vratima župnik Kolunđić je otvorio. Te noći u njegovom stanu bila je još i Anka Kolunđić, njegova

nećakinja, koja je posljednja tri mjeseca bila kod njega domaćica, zatim rođak župnika Milan Pišunić, student-kapelan, koji se nalazio u posjeti i njegov stanar Mika Vučinić, župnik u mirovini, koji je ranije službovao u Ladvenjaku u crkvi Sv. Vid.

Ova trojka prerušenih ustaša u partizane naredila je župniku da se spremi, jer da treba s njima ići u komandu. Župnik je odmah na osnovu ponašanja ovih »partizana« zaključio da se ne radi o pravim partizanima, već o ustašama. Njegova nećakinja Anka je to primijetila na licu svoga strica koji je nastojao da sačuva svoj mir. Pozdravio se sa svojima u kući i uz pratnju ove trojke izašao. Putem su mu naredili da skine cipele i tako bosog potjerali po snijegu preko livada, van puteva, sve do Zvečaja. Tu su skrenuli prema Mrežnici gdje su ga nakon dužeg batinanja i mučenja ubili i ostavili na samoj obali.

Sjećajući se tog ustaškog zločina Mate Tomičić iz Mrežničkog Venca kaže: »Istog dana ustaše iz posade u Zvečaju obavijestile su sve mještane od Zvečaja do Sv. Petra da toga dana čim padne noć nitko ne smije biti van kuće jer će u protivnom biti ubijen bez poziva i opomene. Drugo jutro lansirali su vijest da su partizani te noći ubili župnika Kolunđića«. »Baš te noći« — nastavlja Tomičić — »pao je snijeg toliko da je pokrio zemlju. I jasno se primjećivao trag koji je vodio prema Mrežnici. Krenuo sam tim tragom. Zaprepastio sam se kad sam na obali vidio mrtvog župnika Kolunđića, koga sam odmah prepoznao. Vidjela se na bradi rana od metka. Izgleda da je pucano odostraga — u potiljak. Prateći dalje tragove na snijegu vidjelo se da vode prema Zvečaju gdje se nalazila ustaška posada. Odmah se znalo tko su počinitelji ovog gnjusnog ubistva. Ali se to nije smjelo javno reći«.

Ustaški zlikovci ubili su svećenika Kolunđića samo zato što nije odobravao njihova zlodjela i što je imao hrabrosti da se suprotstavi ustaškom divljanju i ubijanju ljudi, žena i djece, bez obzira na to što je to suprotno liniji njegovih katoličkih poglavara u Zagrebu. Lik župnika Mate Kolunđića, kao čovjeka i kao svećenika, ostao je još i danas u živom sjećanju mnogih vjernika i mještana na širem području Duge Rese.

Danas na njegovoj nadgrobnoj ploči, na groblju u Sv. Petru, stoji napisano njegovo životno geslo: »Volio je pravdu, a mrzio nepravdu«.[30]

Surov obračun ustaša s nepokornim domobranima

Kako se ustaškoj tiraniji približavao kraj, tako su ustaše postajale sve krvoločnije i nisu prezale ni od čega. Ubijale su i za sitnicu, čim bi se netko pokušao usprotiviti njihovim naređenjima. Veljače 1945.

[30] Prilikom pisanja ovoga prikaza dali su veliki doprinos mnogi mještani s područja Duge Rese, a posebno su svojim sjećanjima pomogli: Tone Polović iz Mrežničkog Briga, Mata i Draga Tomičić iz Mrežničkog Venca, Dorka Mihalić iz Duge Rese, nećakinja pok. Kolunđića — Anka Kolunđić iz Zagreba, kao i župnik Mato Jezerinac iz Sv. Petra i Stjepan Prgić, katiheta iz Duge Rese.

godine strijeljali su trojicu domobranskih podoficira-vodnika, koji su bili na službi u jednoj domobranskoj satniji u Dugoj Resi, jer su odbili da obuku ustaške uniforme i stave na kape ustaški simbol »U«.
O ovom događaju partizanski list »Naprijed«, od 27. veljače 1945. godine, donio je izvještaj pod naslovom: »Ustaše strijeljaju domobrane koji neće obući ustaške uniforme«. U tekstu toga članka piše:

»U namjeri da zataškaju svoje zločine, odnosno da odgovornost prebace na druge, ustaški izrodi prisiljavaju domobrane da obuku ustaške uniforme. Ali neki domobrani ipak još nisu tako nisko pali, da bi stavili na sebe ustaške oznake, taj sramotni žig zločinaca i narodnih krvnika.

Sredinom veljače 1945. strijeljana su u Dugoj Resi tri domobranska podoficira — Jandre Magličić i Josip Šimunić iz Belavića i Roko Petrak iz Petrakovog Brda, jer nisu htjeli obući ustašku uniformu. Ustrijelio ih je ustaški oficir Mato Prozenić.

Nekoliko dana prije, ustaški krvnik Josip Zgurić uhvatio je u Karlovcu na ulici četiri domobrana, odveo ih na policiju i tako isprebijao, da su u teškom stanju sa teškim unutarnjim ozljedama prevezeni u bolnicu. Prema pričanju očevidaca, domobrani neće preboljeti ozljede.

Što ustašama ide gore, to više iskaljuju svoj nemoćni bijes na drugima. Ovi primjeri prikazuju kakva sudbina očekuje domobrane u skoroj budućnosti, ako ni iz toga ne uvide što im je činiti«.

Svakim danom, u svim neprijateljskim garnizonima na širem prostoru Karlovca, osjeća se sve veća nervoza, kako kod pripadnika okupatorske vojske, tako i u ustaško-domobranskim jedinicama. Vršena su stalna pomjeranja jedinica unutar ove koncentracijske prostorije, posebno na području općine Duga Resa na potezu od Karlovca do Ogulina. U nekim uporištima ojačavan je obrambeni sistem izvođenjem novih fortifikacijskih objekata i dovođenjem novog ljudstva i naoružanja.

I kod stanovništva je tih dana zavladao još veći nemir i strah. Naime, ova svakodnevna kretanja i manevriranja neprijateljskih jedinica, kao i njihovo dopunsko utvrđivanje na pojedinim položajima, govorilo je samo po sebi da se neprijatelj na ovom području organizira za obranu protiv napada jačih jedinica Narodnooslobodilačke vojske koje je svakim danom očekivao.

Pored ovih logičkih zaključaka stanovništvo je bilo vrlo dobro upoznato s vojnom situacijom na svim frontovima kod nas i u svijetu, bilo putem naše štampe, ili slušanjem redovnih radio-vijesti iz oslobođenog Beograda koje su po nekoliko puta u danu emitirane.

Raspored neprijateljskih snaga na području općine Duga Resa i na susjednim sektorima, ožujka i travnja 1945. godine, bio je slijedeći:[31]

» HAK—dok, 316 i 317/VII.

— U Dugoj Resi bio je smješten Štab 3. bataljona 3. brigade 13. ustaško-domobranske divizije sa 2. i 4. četom i stožernom satnijom. Bataljonom je komandovao ustaški natporučnik Drago Kolovrat. Uporedo s njim tu se nalazila i Posadna četa s oko 180 vojnika, kojom je komandirao natporučnik Luka Krznarić. Od njemačkih jedinica bile su tu dvije kompanije Nijemaca sa oko 400 vojnika. U mjestu su bila 22 bunkera s posadama, a oko uporišta prepreke od bodljikave žice.

— U Zvečaju se nalazila 1. četa 3. bataljona 3. brigade 13. ustaško-domobranske divizije sa oko 120 vojnika i oko 150 legionara iz sastava 392. njemačke legionarske divizije.

— U Belavićima bilo je oko 90 legionara koji su osiguravali komoru od 50—60 kola hrane i municije.

— U Generalskom Stolu bio je »B« Jeger bataljon 1. sky jeger regimente i ustaške snage jačine 600 ustaša koji su pobjegli iz oslobođenih mjesta, a bili su pod komandom Štaba 3. bataljona 17. ustaško-domobranske brigade. Borbeni položaji ovih jedinica izgrađeni su u vidu poljske fortifikacije ojačane bodljikavom žicom. Nijemci su bili naoružani sa 6 teških bacača, 4 tenka tipa »tigar«, 3 haubice 105 mm, 2 »flaka« i 200 »šaka«. Koncem travnja ojačani su sa još 4 oklopna automobila (»blinde«) iz Karlovca.

— U Toplicama Lešće nalazilo se oko 600 jegerovaca iz sastava »A« bataljona, koji su osiguravali most na Dobri. Pored Nijemaca na tom sektoru nalazilo se još oko 100 ustaša iz stožerne satnije 1. bataljona 17. ustaško-domobranske brigade i 100 ustaša iz 3. bataljona iste brigade. Bili su naoružani sa 4 teška mitraljeza i 15 puškomitraljeza raspoređenih u rovovima.

— Na sektoru Bosiljevo-Bosanci položaje na kotama 469 i 359 zaposjeli su Nijemci sa oko 600 vojnika iz sastava »A« bataljona 1. sky jeger regimente.

— Na sektoru Netretića položaje su držali Nijemci iz sastava »E« bataljona 104. jeger divizije u jačini četiri kompanije.

— Na sektoru Prilišća, Vukove Gorice i sela Dugače bila je raspoređena 1. i 2. ustaška bojna Prometnog zdruga u jačini oko 900 vojnika, naoružanih sa 6 teških bacača i 5 mitraljeza, a svaka satnija (četa) imala je po 9 puškomitraljeza i po 6 »šaka«.

— Širi prostor Ogulina zaposjeli su dijelovi njemačke 392. legionarske divizije i 2. i 3. bataljon 17. brigade 13. ustaško-domobranske divizije.

— U Karlovcu su se tada nalazili dijelovi iz sastava 104. njemačke jeger divizije i dijelovi snaga i naoružanje pridošlih Nijemaca, gestapovaca i legionara, iz sastava 91. njemačkog korpusa. Osim operativnih jedinica, u Karlovcu su bili smješteni i svi viši štabovi ustaško-domobranskih snaga — Stožer 5. zbornog područja sa zapovjednikom generalom Ferenčićem na čelu, njegovim zamjenikom generalom Mikolićem,

glavarom stožera potpukovnikom Šintićem i načelnikom operativnog odsjeka generalom Tomaševićem; zatim i Stožer (štab) 13. ustaško-domobranske divizije sa zapovjednikom generalom Tomislavom Rolfom, glavarom stožera satnikom Antunom Braierom, ađutantom natporučnikom Perom Lukačićem i pročelnikom za prosvjetu nadsatnikom Mijatovićem. U Karlovcu se nalazio i Štab 3. brigade 13. ustaško-domobranske divizije sa zapovjednikom dopukovnikom Grulihom na čelu. Tu se nalazila i niža srednja domobranska škola 13. divizije i srednja škola pitomaca kojom je rukovodio zapovjednik natporučnik Božidar Hope, kao i Župska redarstvena oblast, sa zapovjednikom natporučnikom Rudolfom Stiploškom, u kojoj je angažirano 84 policajca, 20 izvidnika (agenata) i 17 financa.

Karlovac je uoči oslobođenja bio pretvoren u pravu tvrđavu. Naokolo grada nalazilo se 50 bunkera izgrađenih od betona. Svi prilazi bili su opasani bodljikavom žicom.[32]

Posljednji mjesec bitke za slobodu

Nakon što su jedinice 13. primorsko-goranske divizije oslobodile Modruš, Josipdol, Ogulin, Tounj, Zdenac, Oštarije, Skradnik i Dubrave (u vremenu od 9. do 13. travnja 1945. godine) neprijateljske snage su potisnute dalje duž željezničke pruge i ceste prema Generalskom Stolu, Zvečaju i Dugoj Resi, gdje su prihvaćene od neprijateljskih snaga raspoređenih u tim uporištima i zadržale se, organizirajući obranu na novim položajima.[33] Neprijateljske snage, locirane u Karlovcu, užurbano su se organizirale za obranu grada, zaposjedajući položaje na vrlo širokom prostoru i uređujući objekte za obranu na liniji: Skakavac — Barilović — Generalski Stol — Bosiljevo — rijeka Kupa — Netretić — Ozalj.[34] U sklopu obrane Karlovca bilo je uključeno i neprijateljsko uporište u Dugoj Resi, sa zaposjednutim dominirajućim visovima Vinice i Goskova. Njihov zadatak bio je da neposredno obrane Karlovac na tom dijelu fronte, sprečavajući brzo prodiranje partizanskih jedinica prema gradu na Kupi i Korani.

Ofanzivna dejstva jedinica Jugoslavenske armije za konačno oslobođenje zemlje bila su već u punom zamahu i na svim strategijskim i operativno-taktičkim pravcima. Neprijatelj se pod snažnim pritiskom naših snaga povlačio, koncentrirajući se u još samo većim garnizonima i pružajući žilav otpor kako bi dobio na vremenu radi organiziranja općeg povlačenja iz naše zemlje prema granicama svoga, već razbijenog, Trećeg Rajha. U drugoj polovini travnja 1945. godine naša Druga armija — pod komandom generala-lajtnanta Koče Popovića i političkog komesara pukovnika Blaže Lompara — je posliie ovladavanja dolinom rijeke Bosne primila zadatak od Generalštaba Jugoslavenske armije da

« HAK—**dok. 334—338/VII.**

[33] Vojnoistorijski institut JNA — Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, str. 566.

[34] Zbornik — XI, knj. 2, dok. 72 i 73.

nastavi sa ofanzivom i nastupanjem i što prije izbije i ovlada širim prostorom Karlovca radi osiguranja boka i pozadine jedinica naše Četvrte armije koje su vodile borbe na pravcu Trsta.

Radi lakšeg komando van ja i bržeg prodiranja svojih snaga na određenim pravcima, Štab Druge armije formirao je 24. travnja dvije operativne grupe divizije: Unsku i Karlovačku.

Karlovačku grupu divizija sačinjavale su Treća, Četvrta i Deseta divizija Druge armije i Trideset četvrta divizija 4. korpusa, koji je u operativnom djelovanju bio potčinjen Drugoj armiji.[35]

Zadatak Karlovačke grupe divizija bio je da izvrši napad na neprijateljeve snage na prostoru Karlovca s južne, jugozapadne i jugoistočne strane i oslobodi Karlovac, a Unske grupe divizija da likvidira neprijateljska uporišta na rijeci Uni, a potom, nastupajući i goneći neprijatelja preko Turopolja i Pokuplja, izbije na komunikaciju Zagreb—Karlovac i napadne neprijatelja u Karlovcu sa sjeveroistočne strane, osiguravajući se istovremeno iz pravca Zagreba.[36]

U vrijeme planiranja i organiziranja napada za oslobođenje Karlovca na širem području grada nalazilo se oko 30 000 neprijateljskih vojnika, od čega je na užem području i u samom gradu bilo 17 589 neprijateljskih vojnika i to: 7 610 Nijemaca, 8 479 ustaša i 1 535 domobrana, kao i oko 2 000 četnika koji su se povukli iz Crne Gore.[37] To su bile snage kojima je neprijatelj branio prilaz prema Zagrebu s juga i osiguravao komunikacijski pravac dolinom Save: Zagreb — Zidani Most — Ljubljana, odnosno Celje. Radi toga neprijatelj je bio odlučan da brani Karlovac koji je predstavljao predstražu obrane Zagreba gdje su se nalazile glavne i jake neprijateljske grupacije. U skladu s tim, neprijatelj je blagovremeno utvrdio grad i izgradio svoje položaje po sistemu utvrđenih uporišta 10—15 kilometara od grada, utvrdivši skoro svaku markantnu kotu[38] koja je dominirala prostorom. Obranu Karlovca organizirao je Štab 91. njemačkog armijskog korpusa pod čijom komandom su bile sve njemačke i ustaško-domobranske divizije i pukovi.

Teritorij Dugoreške općine na težištu udara Karlovačke grupe divizija.

U planu operacije za oslobođenje Karlovca bila je uključena i Duga Resa. Planiran je obuhvat čitave neprijateljske grupacije, desnim i lijevim krilom, radi potpunog opkoljavanja i uništenja neprijatelja na tom prostoru.

[35] Vojnoistorijski institut JNA, Istorijski atlas oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941—1945. i knjiga: Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, str. 599. i 600.

[36] Zbornik XI, knj. 2, dok. 73.

[37] Karlovac 1579—1979, dr Đuro Zatezalo: Borbe za oslobođenje Karlovca maja 1945, HAK, str. 601.

Glavne obrambene zone neprijatelja južno i jugoistočno od Karlovca zahvatale su operativno-taktički pravac Donje Dubrave — Generalski Stol — Duga Resa — Karlovac. Na položajima ispred dobro utvrđenog i branjenog Generalskog Stola nalazila se Treća crnogorska divizija. Ona je imala zadatak da probije neprijateljevu obrambenu liniju kod Generalskog Stola i brzim prodorom, preko Duge Rese, nastavi prema Karlovcu. Generalski Stol je branilo oko 3000 neprijateljskih vojnika koji su, pored vanjskih utvrđenja, koristili i betonska utvrđenja što su ih ranije izgraditi Talijani.[39]

Napad na neprijateljske snage u Generalskom Stolu i na čitavom prostoru u međuriječju Mrežnice i Dobre otpočeo je 30. travnja 1945. godine.[40] U prvom borbenom ešalonu bile su 5. i 9. brigada 3. crnogorske divizije. Ali i pored energičnog napada ovih brigada neprijatelj se čvrsto branio. Da bi se olakšao prodor i smanjile žrtve, Štab divizije uveo je u borbu 7. brigadu, koja je bila u rezervi. Ona je dobila zadatak da se kod sela Crno Kamanje hitno prebaci preko rijeke Dobre i napadne neprijatelja u bok i leđa. Za ovaj zadatak 7. brigada ojačana je sa četom pionira i šest gumenih čamaca, kao i baterijom brdskih topova. Ponovni napad svih jedinica divizije uslijedio je 1. svibnja u 20 sati. Sedmoj brigadi je uspjelo da se iste večeri u sumrak dijelom svojih jedinica prebaci kod sela Crno Kamanje preko Dobre i uspostavi mostobran za prijelaz ostalih jedinica brigade. Treća crnogorska je potom krenula u odlučan napad i oko 23 sata uspjela da slomi otpor neprijatelja na sektoru Generalskog Stola i odbaci ga u pravcu Duge Rese.[41]

Drugog svibnja sve jedinice 3. crnogorske divizije prešle su u energično gonjenje neprijatelja. Peta brigada nastupala je pravcem Zvečaj — Grganići — Prednji Zvečaj — Dvorjanci — Kozalj Vrh — Duga Resa — Karlovac. Deveta brigada nastupala je pravcem Lešće Toplice — Dubravčani — Lišnica — Vučjak — Dubovac — Karlovac.[42]

Prilikom povlačenja od Generalskog Stola prema Dugoj Resi Nijemci su usput ubili nekoliko ljudi, bez naročitih razloga. Dovoljno je bilo da čovjek pokaže samo neljubazan izraz lica pa da za to plati glavom. Zbog toga su stradali: Petar Špehar iz Erdelja, ubijen 5. 5. 1945. u selu Lauši; Stjepan Lauš iz Erdelja, ubijen 24. 4. 1945; Stanko Škrtić iz Generalskog Stola, ubijen 24. 4. 1945. na Švarči; Roko Tonković iz Generalskog Stola, ubijen 26. 4. 1945. na Švarči i Josip Fudurić iz Belavića, ubijen 2. 5. 1945. u Belavićima.

Noću između 2. i 3. svibnja 1945. jedinice 3. crnogorske divizije izbile su na liniju Sv. Antun u Dugoj Resi (kota 194) — kota 221 — Frketić Selo — Trupkovići. Ispred jedinica divizije, na liniji Duga Resa

[18] Isto.
” Isto.
*° Isto, str. 604.

— kota 261 — kota 219 i kota 258, pokušali su da organiziraju i stabiliziraju obranu dijelovi 19. ustaško-domobranske divizije, koji su došli odmorni iz Karlovca.

I u zoni nastupanja prema Karlovcu u međuriječju Mrežnice i Korane jedinice 4. divizije su oštrim napadom 2/3. svibnja prisilile neprijatelja na povlačenje i izbile na liniju s. Belaj — Pečurkovo Brdo — Crkveno Selo. Neprijateljske snage (riječ je o izviđačkoj bojni 19. ustaško-domobranske divizije) uspjele su se zadržati i sresti za obranu na ranije pripremljenom mostobranu: s. Poljice — s. Vinica — s. Varoš, gdje su pružile organizirani i vrlo žilav otpor.[43]

Trećeg svibnja 1945. godine u 4 sata ujutro sve jedinice 3. crnogorske divizije, podržane artiljerijom, produžile su napad sa položaja sela Mrežničke Poljice — Dubravčani pravcima:

— Deveta brigada prema Lišnici (kota 261), ali u napadu na neprijateljeve položaje na kotama 219 i 258 (Zagradci i Vučjak) nije usjela zbog vrlo žilavog otpora branioca;

— Sedma brigada na liniju Sv. Marko — s. Škrtići kojom je ovladala;

— Peta brigada na liniju Petrakovo Brdo — Sv. Rok. Tom linijom brigada je brzo ovladala, a jednim dijelom izbila je i u selo Gornje Mrzlo Polje i ostvarila kontrolu nad cestom koja vodi od Duge Rese prema Karlovcu.

Toga dana u 10 sati krenula je u organizirani napad na neprijatelja u međuriječju Mrežnice i Korane i 4. divizija. Žestoka borba trajala je sve do 20 sati navečer kada su likvidirani položaji kod s. Belajske Poljice — kota 191 i kota 244 (Goskovo). Međutim, položaji na koti 321 (brdo Vinica) i u selu Vinici nisu osvojeni. Ti položaji su prelazili šest puta iz ruku u ruke. Naime, kad god bi borci 4. divizije izbacili neprijatelja sa pomenutih položaja, on bi stalno uz podršku jake artiljerijske i minobacačke vatre, prelazio u protunapade i uspijevao da povrati izgubljene položaje. Napad je ponovljen noću 3/4. svibnja. Tom prilikom, jedinice 6. brigade 4. divizije su, najzad, uspjele izvršiti prodor preko sela Vinice prema Logorištu (k. 128). Međutim, u zoru neprijatelj je ponovo oštrim protunapadom prisilio jedinice brigade da se povuku na stare položaje na sektoru sela Vinice.[44]

Nakon zauzimanja Gornjeg Mrzlog Polja, Petrakovog Brda i Sv. Roka, jedinice 6. brigade 3. crnogorske divizije nastavile su prodirati prema Dugoj Resi gdje se neprijatelj još uvijek ogorčeno branio, koristeći vatrenu zaštitu svojih jedinica i s položaja kod Vinice (k. 321)

[41] Zb. XI, knj. 2, dok. 109 — Bojna relacija 3. crnogorske divizije.
♦[2] Ibidem.
[u] Ibidem.
[44] Ibidem, dok. 106.

Smotra i defile hrvatskih, srpskih i slovenskih partizana u Metlici, 9. 7. 1944.
U prvom planu rukovodioci Karlovačke udarne brigade.

kojima još nije ovladala 4. krajiška divizija. I pored tog preimućstva neprijatelja jedinice 5. brigade, podržavane protukolskom i drugom artiljerijom, uspjele su do 15 sati 3. svibnja izbaciti neprijatelja i iz samog mjesta Duge Rese i nabaciti ga na rijeku Mrežnicu. U paničnom bijegu neprijatelj je napuštao Dugu Resu, bježeći preko mosta na Mrežnici prema Vinici (k. 321) jer je taj dominirajući i dobro utvrđeni položaj još uvijek bio u rukama neprijatelja. I slijedeći dan, 4. svibnja, neprijatelj je s ovih položaja otvarao povremeno vatru na Dugu Resu tako da je slobodno kretanje njenim ulicama bilo nesigurno i opasno, sve dok neprijatelj nije bio potpuno izbačen i sa ovih položaja. Zajedničkim borbenim djelovanjem jedinica 4. krajiške i 3. crnogorske divizije[45] 5. svibnja 1945. godine žilavi otpor neprijatelja slomljen je i na najjačoj topografskoj točki — Vinici (kota 321).

Poslije oslobođenja Duge Rese sve jedinice iz sastava Karlovačke grupe divizija nastavile su nastupanje prema Karlovcu, koji je nakon

[45] Ibidem, dok. 106.

ogorčenih borbi oslobođen 6. svibnja 1945. godine. Međutim, za ove divizije rat nije bio ovim i završen. Poslije Karlovca — nakon svega dva dana odmora i sređivanja jedinica — uslijedio je pokret dalje, nastavljeno je s gonjenjem neprijatelja koji se povlačio prema Novom Mestu.[40]

Ove slavne jedinice iz sastava Karlovačke grupe divizija — 3. crnogorska, 4. krajiška, 10. i 34. ud. divizija — koje su oslobađale Karlovac i širi prostor karlovačkog kotara, obuhvaćajući i Dugu Resu, u borbama koje su vodile neprekidno od 1. do 7. svibnja 1945. godine postigle su vrlo velike uspjehe u uništavanju okupatorskih i kvislinških snaga.

Borci i starješine ovih divizija nesebično su se zalagali u svakoj borbi, ne štedeći svoje živote, da iz zemlje što prije izbace okupatore i domaće izdajice svih boja i oslobode narod od fašističkih porobljivača. Bilo je tu mnogo ličnog junaštva i požrtvovanja. U tome se naročito istakao 3. bataljon 7. brigade 3. crnogorske divizije koji je noću 30. travnja na 1. svibnja uspio gumenim čamcima forsirati rijeku Dobru bez obzira što je odsjek forsiranja bio dobro branjen i vodostaj visok. Istakao se i 1. bataljon 5. brigade 3. divizije prilikom zauzimanja i oslobođenja Duge Rese. Veliku hrabrost, upornost i požrtvovanje pokazali su i svi bataljoni 6. brigade 4. krajiške divizije u likvidaciji ustaških polažaja na Vinici (k. 321) od čega je zavisilo i oslobođenje Duge Rese. Također hrabro su se pokazale i jedinice 8. brigade iste divizije koje su likvidirale jako ustaško uporište u Belaju.

U borbama za oslobođenje Karlovca zajednički gubici 3. crnogorske i 4. krajiške divizije, koje su bile najviše angažirane u borbama za oslobođenje Duge Rese, iznosili su 395 poginulih, 1253 ranjenih, 36 nestalih i 13 kontuzovanih boraca i starješina. U isto vrijeme kod neprijatelja je poginuo 861 vojnik, 1200 ih je ranjeno i 205 zarobljeno.[47]

Bile su to velike žrtve ovih slavnih divizija za koje im narod mjesta i općine Duga Resa duguje trajnu zahvalnost.

Stanovništvo Duge Rese i područja općine nakon pune četiri godine okupacije, teškog ustaškog i okupatorskog terora, svakodnevnih hapšenja, odvođenja u logore smrti, mučenja i ubijanja konačno je dočekalo taj željeni dan — Dan slobode.

Pripreme za uspostavljanje narodne vlasti u Dugoj Resi 1945. godine

Razvoj vojno-političke situacije u 1944. godini, kako kod nas tako i na savezničkim frontovima, budno je praćen od svih pripadnika organa narodne vlasti na oslobođenom području okruga Karlovac i u Okruž-

[46] Ibidem, dok. 106 i 109.
[17] Ibidem.

nom NOO-u za Kordun. Posebno je povoljna situacija nastupila u drugoj polovici 1944. godine kada je veći dio jugoslavenske teritorije već bio oslobođen od okupatorskog jarma, a 20. 10. 1944. i Beograd u koji su odmah prebačene i sve najviše institucije jugoslavenske narodne vlasti, NOVJ, Partije i društveno-političkih organizacija. Sve je to otvaralo perspektivu skorog oslobođenja i ostalih neoslobođenih krajeva Jugoslavije.

Na području Okružnog NOO-a za Kordun, pored već oslobođenog teritorija, još uvijek je dio teritorija kotara Karlovac bio neoslobođen (Karlovac, Duga Resa, Zvečaj, Generalski Stol, Ozalj i niz manjih sela). Naročito je područje ratne općine Duga Resa od početka rata bilo snažno pritisnuto okupacijom i ustaškom vlasti. Radi toga se tek 1944. godine, a intenzivnije 1945. godine, počelo raditi na organiziranju vlasti i u ovim okupiranim mjestima i gradovima, a posebno u industrijskim centrima kao što su Karlovac i Duga Resa. Tome je početkom 1944. godine dao poticaj i Odjel narodnog gospodarstva ZAVNOH-a, koji je za potrebe NOO-a sačinio i detaljna uputstva za uspostavljanje vlasti na polju obrta i industrije kako bi se spriječila pljačka i štete u pojedinim poduzećima i radnjama te odmah nakon oslobođenja nastavio rad u njima.

To je bio u to vrijeme jedan od najaktuelnijih zadataka svih partijskih organizacija, NOO-a i odbora JNOF-a, koji su djelovali na oslobođenom području karlovačkog okruga. S tim u vezi održano je nekoliko sjednica Izvršnog odbora i Kotarskog komiteta KPH Karlovac i odbora JNOF-a. Detaljno je raspravljeno i pitanje priprema za organizaciju vlasti u novooslobođenim mjestima karlovačkog kotara pri čemu je dat poseban značaj Karlovcu i Dugoj Resi. Napravljeni su spiskovi odabranih kandidata za preuzimanje dužnosti u novoosnovanim NOO-ima, formirane su vojno-pozadinske ustanove, imenovani povjerenici i grupe za preuzimanje pojedinih poduzeća, većih radnji, pošte, škola i ostalih javnih zgrada, organizirana služba sigurnosti za održavanje javnog reda itd. Pored ovog, organizirano je i usklađeno zajedničko djelovanje Odjela za zaštitu naroda (OZN-a) i štabovi partizanskih jedinica koje su učestvovale u oslobađanju Karlovca i Duge Rese radi uzajamnog pružanja pomoći pri sređivanju stanja u oslobođenim mjestima. Sve odabrane osobe, koje su ranije utvrđenim planom bile predviđene za preuzimanje pojedinih funkcija u oslobođenim mjestima Karlovca i u Dugoj Resi, dobile su službene objave OZN-e za okrug Karlovac koje su im služile kao legitimacija i ovlašćenje za obavljanje određenih zadataka u rukovođenju pojedinim poduzećima i javnim ustanovama.

Za teritorij općine Duga Resa, kao i za samo mjesto, radi koordinacije rada sa štabovima partizanskih jedinica koje su oslobađale mjesto, bio je zadužen Dušan Livada, koji je cijelo vrijeme borbi bio

i u stalnoj vezi sa organima Povjereništva OZN-e za kotar Karlovac. Za povjerenike tvornice u Dugoj Resi bili su određeni Jela Predović i Jura Drvodelić, učesnici NOB-a i Branko Prtljaga, učesnik NOP-a, svi iz Duge Rese.[48]

Nije zaboravljena nijedna od vrlo važnih mjera za očuvanje tvornice u Dugoj Resi od uništenja, a što su Nijemci i ustaše planirali učiniti prilikom povlačenja i napuštanja mjesta. Saznavši za te namjere neprijatelja, preko ilegalnih suradnika NOP-a iz Duge Rese, Izvršni odbor JNOF-a za okrug Karlovac je putem svojih ljudi — aktivista — organizirao grupu povjerljivih simpatizera koji su prihvatili obavezu da spriječe neprijatelja u ostvarivanju tog plana. U vezi s ovim, Izvršni odbor JNOF-a je na sugestiju aktivista iz Duge Rese, koji su radili za NOP, uputio pismo inž. Josipu Siveku, tada direktoru bojadisaone u tvornici, u kojem se od njega traži da prihvati obavezu spriječiti neprijatelja ako bi pokušao uništiti tvornicu ili njena vitalna postrojenja. To se od njega tražilo jer se znalo da je kao »povojničeno« lice i rezervni domobranski oficir imao pod svojom komandom sve »povojničene« radnike i bio u mogućnosti da takvo osiguranje ostvari. Osim toga, on je svojim postupcima i ponašanjem u toku okupacije pokazao da je simpatizer NOP-a. Prema tome, izbor je pravilno izvršen. I inž. Sivek je prihvatio ponuđenu obavezu što je i potvrdio svojim potpisom na dostavnici koja je povraćena Izvršnom odboru JNOF-a. Radi ilustracije navodi se jedan dio sadržaja pisma upućenog inž. Siveku:

»... Treba budno paziti na sve sumnjive tipove i na vrijeme ih skloniti i tako spriječiti od uništenja tvornicu i strogo smatrati se odgovornim da se ovo izvrši. Na takav rad veže nas obaveza i građanska dužnost prema domovini. Veže nas moralna obaveza prema nebrojenim hiljadama uništenih, golih i bosih familija... Sjeti se palih žrtava u ovome ratu, koje su dale svoj život za slobodu naše zemlje. Sjeti se nevine dječice, palih žena, majki i očeva koje je neprijatelj poklao i uništio; sjeti se na hiljade popaljenih domova u našoj zemlji, na stradanja čitavog našeg naroda... Sjeti se da živiš u najvećem vremenu povijesti naše zemlje i nastoj da i Ti u tom vremenu nešto doprineseš za svetu stvar naše napaćene domovine i njezine slobode. To je dužnost kojom te zadužuje naša JNOF-a, naša narodna vlast i naš narod i njegova borba za slobodu... Ako učiniš po ovom traženju, tim dobivaš legitimaciju da si zaista sudjelovao u borbi za narodno oslobođenje.«[49]

Odabrao je grupu radnika u koje je imao povjerenje i dao im u zadatak da budno paze da neprijatelj ne izvrši diverziju. Jednom prilikom, dan prije početka borbe za oslobođenje Duge Rese, nije dozvolio trojici njemačkih oficira ulazak u tvornicu sa zahtjevom da izvrše pregled

[48] HAK, Zbornik 11, str. 116—120 — dr Đuro Zatezalo: Rad organa vlasti na Kordunu od III Zasjedanja ZAVNOH-a do oslobođenja.
[49] Isto, str. 119.

postrojenja. Najvjerojatnije im je bio zadatak izvršiti planiranu diverziju.

Trećeg svibnja 1945. godine u 3 sata poslije podne u Dugu Resu su ušli i prvi partizani. Tvornica je sačuvana.

Toga dana od neprijateljskih snaga posljednji su se iz Duge Rese povlačili ustaše. Usput su prisiljavali i domobrane da se zajednos njima povuku. Oni koji su to odbijali, platili su glavom. Ustaški natporučnik Drago Kolovrat ubio je nekoliko domobrana u samom centru Duge Rese. Lično je ubio i jednog talijanskog oficira-liječnika koga su prilikom kapitulacije Italije prisilno zadržali u ustaškim jedinicama. Sada, prilikom povlačenja ustaša, pokušao se sakriti i predati partizanima.

Odmah po ulasku prvih partizanskih jedinica u Dugu Resu došli sui borci, revolucionari i nekadašnji radnici ove tvornice, sadas posebnim ovlašćenjima i zadacima naših najviših organa narodne vlasti Hrvatske. Bili su to: Jela Predović, Marko Polović, Stevo Radanović, Josip Galović, Mata Mataković, Jura Drvodelić, Marko Belavić, Stevo Spudić, Drago Ljubić i dr.

Ovi dugoreški borci, predratni revolucionari i komunisti, u međuvremenu, dok se na Vinici i svim okolnim brdima Duge Rese vodila ogorčena borba s fašističkim jedinicama okupatorske i kvislinške vojske, primili su od Izvršnog odbora JNOF-a i Okružnog komiteta KPH za Karlovac jedan od posljednjih zadataka — »Uspostaviti novu narodnu vlast u oslobođenoj Dugoj Resi i okolnim selima i preuzeti upravljanje u tvornici u kojoj odmah organizirati proizvodnju!«.

Ovaj zadatak je sproveden u život i tvornica je otpočela radom.

Nekoliko godina kasnije, evocirajući uspomene i sjećanja na ove slavne dane, Jela Predović je kazala:

»Znala sam da to nije nimalo lak zadatak. Ali, predratno iskustvo iz rada u ovoj tvornici, suradnja za vrijeme rata i vjerovanje u ljude, pomogli su nam da i taj zadatak časno izvršimo... Dugoreška tvornica je predstavljala žilu kucavicu, ne samo za Dugu Resu, nego i za širu okolicu pa smo svi mi zadatak — da je očuvamo i osposobimo za proizvodnju — još ozbiljnije shvatili. Neprijateljski meci još su zujali oko naših glava kad smo ušli u Dugu Resu. Posljednja žrtva bio je jedan radnik na mostu u neposrednoj blizini tvornice. Fašisti su s okolnih brda pucali na sve što se kretalo, pa smo nastojali da sačuvamo žive glave radnika. U tvornici smo zatekli pravu pustoš. Dotadašnji upravitelj tvornice, ustaški povjerenik Marić, pobjegao je prije nego smo mi došli. Ono što smo našli gotovog platna podijelili smo borcima Karlovačke brigade, a na nama je tada bilo da takvog platna izradimo što više. Počeli smo bez pamuka, bez ugljena i ostalog potrebnog materijala. Radili smo koliko smo imali pamuka, a istovremeno, pokušali

smo pronaći nove količine. Oko 200 radnika radilo je po nekoliko dana u tjednu, a kasnije, kada se situacija počela pomalo normalizirati, najprije smo primali na posao čiste proletere i drugove koje je neprijatelj za vrijeme okupacije otpustio iz tvornice. Uz sve to imali smo velike probleme u snabdijevanju radništva. Budući da se ovaj moj posljednji ratni zadatak protegao znatno duže nego što sam mislila, poneki put nisam znala kada mi je bilo teže, da li je to bilo ranije, s puškom u ruci, ili sada kada je trebalo stvarati ni iz čega, organizirati život tvornice i nastojati da iz njezinih pogona izlazi više platna.«

Poteškoće koje su iskrsavale tih prvih mjeseci poslije oslobođenja i s kojima su se suočavali i borili ovi prvi upravljači tvornice, bile su velike i raznovrsne. Evo kako je tadašnju situaciju opisao Jura Drvodelić u jednom od svojih sjećanja:

»... Posljednji dani rata zatekli su me na dužnosti komesara vojne bolnice u Zadru. Drugarica Jela je već imala zadatak da zajedno sa mnom i Matom Matakovićem što prije dođe u Dugu Resu i pobrine se za našu tvornicu... Od bivših rukovodilaca koje smo zatekli, provjeravali smo i izabrali one koji će nastaviti organizacijom proizvodnje. Najveći problem bila su nam prazna skladišta pamuka, ugljena i dr. Sjećam se da smo igrom sreće dobili 12 vagona zaplijenjenog pamuka, pa nam je to u prvo vrijeme donekle olakšalo situaciju. Teško nam je bilo i s prehranom radništva. Po hranu smo dolazili u sela, a ono što smo prikupili nastojali smo što pravičnije podijeliti. Mjesečno smo dobijali po 30 do 40 pari cipela, a dobio ih je onaj tko je radio bos. Nama komunistima bilo je najteže baš zbog toga što nismo mogli sve nahraniti i obući. Sjećam se da su, na primjer, raniji umirovljenici dobijali po jedan obrok dnevno, pa je bilo više nego teško slušati njihove jadikovke. Novaca, 'endehaških' kuna bilo je još donekle, ali nije bilo što za njih kupiti. U tim najtežim trenucima, naročito su se iskazali dugoreški proleteri. Znali su raditi i po 11 sati dnevno, a dijelili smo im po komadić kruha i šalicu čaja ...«.

Drugog dana nakon oslobođenja Duge Rese, 4. svibnja 1945. godine, Marko Polović, tada predsjednik Izvršnog odbora JNOF-a za okrug Karlovac i Stevo Radanović, član Okružnog komiteta KPH za Karlovac, uputili su pismo Boži Rkmanu, tada sekretaru OK KPH za Karlovac, u kojem su ga upoznali s prilikama u oslobođenoj Dugoj Resi. Između ostalog, oni su izvijestili: da je u Dugu Resu došao Kotarski NOO i preuzeo vlast, da je tvornica ostala potpuno neoštećena i da su u tvornici postavili privremenu upravu od 9 članova od kojih su 4 druga učesnici narodnooslobodilačke borbe, a ostalih 5 stručnjaci koji su zatečeni u tvornici prilikom oslobođenja, a bili su simpatizeri NOP-a i organizirali čuvanje tvornice pred kraj rata — za vrijeme povlačenja neprijateljskih snaga iz Duge Rese.[50]

[50] Isto, str. 120.

Uporedo sa stvaranjem narodne vlasti uspostavljena je i Komanda mjesta za Dugu Resu s komandantom Stevom Spudićem na čelu i potrebnim brojem podoficira i vojnika. U mjestu je locirana i jedna četa iz sastava KNOJ-a radi održavanja reda i sigurnosti.

Nekoliko dana kasnije organiziran je u kino-dvorani veliki narodni zbor s mještanima Duge Rese. Na zboru su govorili Drago Ljubić i Barka Tomac Benić, oboje predratni namještenici tvornice i aktivni učesnici NOP-a od početka ustanka 1941. godine. U svojim izlaganjima istakli su, između ostaloga, i veliki udio radnika i omladine Duge Rese i okolnih sela u aktivnom učešću u NOR-u, kao i zasluge stanovništva u nesebičnom materijalnom pomaganju narodnooslobodilačke borbe za sve vrijeme trajanja narodnooslobodilačkog rata. Na kraju odata je pošta svim onim mještanima i oslobodiocima Duge Rese, koji nisu dočekali ovaj sretni dan, već su ostavili svoje kosti po mnogim ustaškim logorima ili su poginuli kao borci u raznim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske boreći se protiv okupatora i njihovih domaćih slugu a za slobodu i sreću svoga naroda i stvaranje nove socijalističke domovine Jugoslavije.[51]

Ljudske žrtve[52] *i materijalna šteta*

Za čitavo vrijeme drugog svjetskog rata i okupacije civilno stanovništvo općine Duga Resa, iako pretežno hrvatskog porijekla, bilo je izvrgnuto teškom teroru, ubistvima, pljački i uništavanju imovine od strane okupatorskih snaga, Nijemaca i Talijana, a isto tako, ako ne i više, od ustaša i ustaških agenata Nezavisne Države Hrvatske.

U svojim pohodima, vojnim i političkim akcijama i ofanzivama neprijatelj je hapsio, ubijao i pljačkao imovinu, oduzimajući stoku i hranu od stanovništva, palio kuće seljaka Hrvata koji su bili označeni kao simpatizeri i učesnici NOP-a. Međutim, teško je danas sve zločine i štete iz doba okupacije u potpunosti prikazati, osvijetlili i procijeniti, jer su sa mnogim mrtvima zauvijek nestala i njihova dragocjena svjedočanstva. Ali ipak, prema još uvijek nepotpunim podacima, ti gubici mogu se s približnom točnošću predočiti. U tom nam pomažu i podaci prikupljeni neposredno nakon završetka rata od strane Zemaljske komisije za ratne zločine, odnosno Zemaljske komisije za utvrđivanje ratne štete, kao i podaci u organizacijama SUBNOR-a na teritoriji općine.

Na temlju ovih podataka vidi se da je materijalna šteta[53] na području Duge Rese slijedeća:

[51] Drago Ljubić — suautor ovog priloga preminuo je iznenada 27. veljače 1985. godine uslijed nastalih komplikacija poslije izvršene operacije žuči.

[52] Ljudske žrtve su imenično popisane u prilogu ove knjige.

« AH, Zgb. k. 41/81, dok. 2624/45.

Red. br.	Vrsta zločina	Izvršitelji zločina			
		(Talijani	Nijemoi	Ustaše	Svega
1.	Spaljene kuće i druge zgrade	–	25	–	25
2.	Razorene kuće i druge zgrade	–	78	–	78
3.	Pljačka stoke	300	120	500	920
4.	Pljačka hrane	80000 kg	100000 kg	1,500000 kg	1,680000 kg
5.	Pljačka namještaja	200 krev. 150 orm.	100 krev. 60 orm.	700 krev. 300 orm.	1000 krev. 510 orm.
6.	Pljačka obuće	240 pari	300 pari	500 pari	1040 pari

Pored navedenih podataka u izvještajima Zemaljske komisije za ratnu štetu na području općine Duga Resa opisana je još i slijedeća šteta:

— Okružna bolnica u Dugoj Resi prijavila je ratnu štetu u iznosu od 80 100 dinara. Šteta se odnosi na oštećenje zgrade, oduzimanje dviju pisaćih mašina, veće količine kirurških instrumenata, različitih lijekova, injekcija, zavojnog materijala i druge razne robe (oduzela Narodnooslobodilačka vojska):

— u toku okupacije, a naročito pod kraj rata — prema prijavi Mjesnog NOO-a Duga Resa Nijemci su opljačkali hrane i razne druge robe u vrijednosti od 339 137 dinara. Pljačka se odnosi uglavnom na dućansku robu, gotov novac i hranu (ljudsku i stočnu);

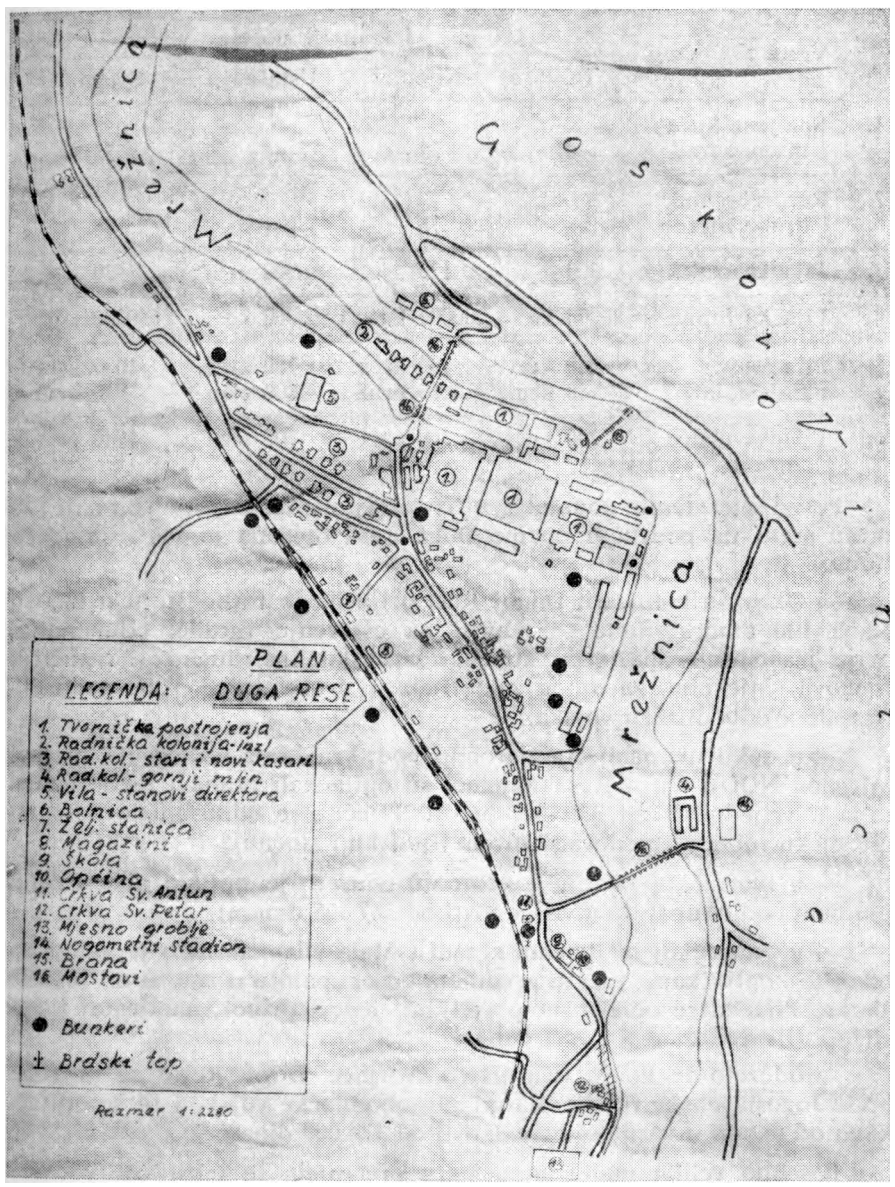
— u tvorničkoj kantini (restoranu) oduzeto je, nestalo ili oštećeno predmeta od okupatora u vrijednosti od 287 465 dinara;

— u tvorničkoj stambenoj zgradi (»Mala vila«) nestalo je, odnosno oduzeto i opljačkano, raznih predmeta od okupatora u iznosu od 105 275 dinara. Pljačka se odnosi na posteljinu, jedeći pribor, namještaj i posuđe;

— oduzeto 16 konja (vlasništvo tvornice Duga Resa) za potrebe bivše Jugoslavenske vojske, Narodnooslobodilačke vojske i JA te opljačkano od ustaša u ukupnoj vrijednosti od 124 000 dinara.[54]

Posebno veliku materijalnu štetu pretrpjela je tekstilna tvornica Duga Resa kao najznačajniji privredni objekat u općini, bez obzira na to što, zahvaljujući okolnostima, nije bila za vrijeme rata direktno

[54] Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Zemaljska komisija za ratnu štetu (ZKRŠ) dokumenat 415/46. (Svi obračunati iznosi dati su u dinarima prema cijenama koje su važile na dan 5. travnja 1941).

Plan neprijateljskih utvrđenja u Duga Resi.

bombardirana ili rušena. Kao što je već ranije rečeno tvornica je pred sam završetak rata sačuvana od uništenja zahvaljujući tome što su rodoljubivi stručnjaci i radnici, zaposleni tada u tvornici, zadatak Okružnog NOO-a za Karlovac časno izvršili. Međutim, štetu je tvornica pretrpjela već u toku prvog naleta Nijemaca na Jugoslaviju — za vrijeme bombardiranja Beograda 6. travnja 1941. godine. Naime, šteta nanijeta Pamučnoj tvornici Duga Resa odnosi se na uništenje strojeva, opreme i pamuka, a ta materijalna sredstva u času fašističkog napada na Jugoslaviju nalazila su se u vagonima na željezničkoj stanici u Beogradu i bombardiranjem su uništena.

Veći dio uništenih strojeva i uređaja bio je namijenjen za opremanje nove tekstilne tvornice koju je dugoreška tvornica namjeravala izgraditi u Mladenovcu. Samo vrijednost uništenih strojeva iznosi 36 655 387 dinara. Pored toga opljačkane su veće količine alata i uređaja u Mladenovcu u iznosu od 2 288 644 dinara, kao i velike količine tekstilne i druge robe (vlasništvo tvornice Duga Resa) u vrijednosti od 3 379 161 dinara. Na kraju radi se i o velikoj izgubljenoj dobiti zbog ratom nametnutih okolnosti.

Prema tome direktna i indirektna šteta je ogromna i ona je od Zemaljske komisije za utvrđivanje ratne štete procijenjena na ukupan iznos od 154 961 216 dinara.[55]

Na kraju ističemo da je tokom četverogodišnje natčovječanske borbe protiv okupatora i mračnih sila domaćih fašista, uz naprijed spomenute Dugoreščane, sudjelovalo još niz znanih i neznanih boraca, antifašista, ilegalnih radnika i simpatizera Komunističke partije i narodnooslobodilačkog pokreta i da im svima treba dati puno priznanje i zahvalnost mještana Duge Rese i svih naših naroda i narodnosti. Međutim, sva ova imena, na žalost, nisu sačuvana u zapisima i dokumentima, pa je zato obaveza budućih istraživača da se taj nedostajući dio imena pronađe i zauvijek sačuva od zaborava.

Tradicija djelovanja Komunističke partije Jugoslavije i revolucionarnih sindikata u dugoreškoj tvornici pripremila je, ne samo radništvo, već i ostale mještane Duge Rese i šire okolice za sudbonosne dane koji su uslijedili nakon okupacije 1941. godine.

Radi toga može se slobodno reći da njihovo brojno sudjelovanje u herojskoj narodnooslobodilačkoj borbi nije slučajno niti stihijsko. Na žalost, mnogi od njih nisu više na životu. Dobar dio drugarica i drugova dao je svoje živote još u toku narodnooslobodilačkog rata, a dosta ih je umrlo od oslobođenja do danas.

Mnogi od preživjelih boraca su u poratnim godinama, živeći u slobodi, postali istaknuti vojni rukovodioci u Jugoslavenskoj narodnoj armiji, ili se razvili u istaknute društvene, partijske i privredne funkcionere. Na sve njih radnička klasa Duge Rese može biti ponosna.

Stevo Belavić
Simo Kozlina

Razvoj NOB-a
u općini Barilović
1941-1945.

Uvod

Općina Barilović nastala je pod kraj 19. stoljeća, negdje poslije 1876. godine, nakon ukinuća Vojne krajine. Sjedište općine nalazilo se u tvrđavi Barilović — na litici što strši nad rijekom Koranom — u kojoj je ranije bila vojnička posada. Ime je dobila po plemićima Barilović koji su tu imali svoje posjede.

Od svog postanka do drugog svjetskog rata općina Barilović se više puta povećavala ili smanjivala, kako teritorijalno, tako i po broju stanovnika, a od kolovoza 1943. godine prostire se između rijeke Korane i Mrežnice, od Logorišta i šume Vinice, na sjevernoj strani, do linije: Generalski Stol, Mateško Selo i selo Lučice, na jugu. Na tom prostoru bilo je smješteno 36 sela i to: Barilović, Banjsko Selo, Belaj, Belajska Vinica, Belajski Malinac, Belajsko Poljice, Bošt, Brest Mrežnički, Carevo Selo, Cerovac Barilovački, Cerovački Galovići, Donje Bukovlje, Donji Velemerić, Gornje Bukovlje, Gornji Velemerić, Križ Koranski, Leskovac Barilovački, Lučica, Mihalić Selo, Mrežnički Brig, Mrežnički Novaki, Varoš, Pečurkovo Brdo, Podvožić, Šćulac, Siča, Venae Barilovački, Ladvenjak, Žabljak, Logorište, Petrunići, Mateško Selo, Keići, Jankovo Selište, Dobrinići i Generalski Stol (istočno od željezničke pruge). Prema popisu stanovništva 1931. godine općina Barilović imala je 8828 stanovnika, a po popisu 1948. godine 9484 stanovnika.[1]

[1] Po statističkim podacima za 1931. i 1948. godinu.

Stanovništvo općine Barilović je pretežno hrvatske nacionalnosti. U selu Barilović ima nekoliko domaćinstava srpske nacionalnosti, a u rajonu sela Briga, Varoša, Careva Sela i Lučice živio je izvjestan broj obitelji Roma koje su ustaške vlasti likvidirale u ustaškom logoru Jasenovac. Samo iz Careva Sela u logor Jasenovac odvedeno je 5. maja 1942. godine 17 Roma koji su tamo likvidirani.[2]

U poređenju s nekim drugim krajevima školstvo je bilo relativno dobro razvijeno. Prva škola počela je s radom u Leskovcu. Zvali su je »Trivijal-šule«. U Barilovačkom Cerovcu, uz pomoć vojne kapetanije u iznosu od 50 000 forinti, izgrađena je 1848. godine nova škola. U tvrđavi Barilović radila je škola od 1876. godine. Kasnije su postepeno nicale nove škole u većim seoskim centrima pa ih je pred početak drugog svjetskog rata bilo oko jedanaest.

Zemljište je nizijsko, kraškog porijekla, bregovito, dosta vrtača i uvala, djelomično pokriveno većim i manjim listopadnim i crnogoričnim šumama. Veće pošumljene površine su: Bosiljeva šuma, Brzetinac, šišak, Rogovo, Škrobatka, Bukovlje i Vinica.

Rijeke Korana i Mrežnica koje opasuju veći dio teritorija općine imale su veliki ekonomski značaj za ovaj kraj. Na njima se nalazio veliki broj mlinova i izvora pitke vode koje nema dovoljno u unutrašnjosti. Uz njihove obale nalazi se najplodnije zemljište, naročito u rajonu Donjeg Velemerića, Ladvenjaka, Belajskih Poljica, Varoša i dalje uzvodno do Mihalić Sela.

Najviši zemljišni vrhovi su Martinščak (k. 345), Vinica (tt. 321), Carevo Selo (tt. 256) i Bosiljevo (tt. 250).[3] Postoji i nekoliko starih gradova (utvrda): Barilović, Gornje Bukovlje i Belaj.

Putna mreža bila je prije rata nedovoljno razvijena. Glavna cesta s makadamskom osnovom vodila je od Logorišta preko Belaja i Barilovića do Perjasice i Generalskog Stola, a druga (kraća) od Belaja preko Banjskog Sela i Leskovca za šćulac gdje se spajala sa glavnom cestom. Jedan krak se odvajao za Carevo Selo i Barilović. Najveći broj sela imao je loše seoske puteve, a posebno uz desnu obalu Mrežnice. Oni su spajali Barilovački Cerovac, Venac i Bukovlje; Mihalić Selo, Brig i Varoš i sva sela u unutrašnjosti.

Društveno-ekonomske i političke prilike u vremenu do 1941. godine

Stanovnici općine su većinom zemljoradnici. Na veoma posnoj zemlji oni su gajili razne vrste žitarica, vinovu lozu i povrće, a uzgajali su i goveda, konje i sitnu stoku. Jedna i druga proizvodnja je bila namijenjena vlastitim potrebama. Zbog usitnjenosti posjeda i sia-

[2] Uzeto iz anketnih listova ZFT-a koji se nalaze u SUBNOR-u općine Duga Resa.
[3] Karta JNA (1 : 50 000) štampana 1980. godine.

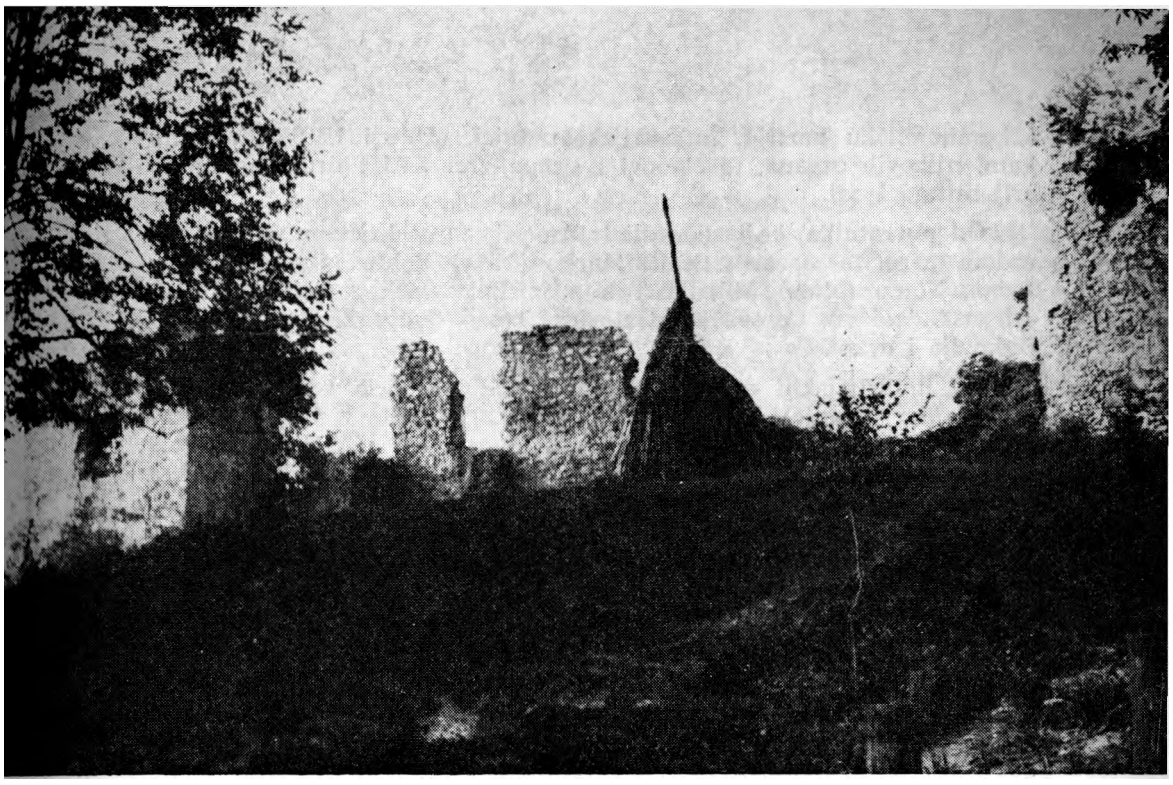
be kvalitete zemlje viškova nije bilo. Ipak se, na štetu porodičnog standarda, morao prodavati dio proizvoda kako bi se namirio porez, vratili dugovi i nabavila neophodna industrijska roba i prehrambeni proizvodi. Do drugog svjetskog rata se vadio kamen kod Sv. Doroteje kraj Logorišta, a nakon rata kod Belaja. Kamen je korišten za gradnju slapova i mlinova ili je, kao građevinski materijal, odvožen u Karlovac.

Prirast stanovništva bio je dosta visok. Brojčano velike obitelji živjele su na malim posjedima na kojima nije bilo dovoljno kruha za sve, niti uslova za egzistenciju i pristojan život. Stoga su ljudi bili primorani da napuštaju sela i da traže kruha i posla u gradovima, naročito u Dugoj Resi i Karlovcu. Mnogi su odlazili u Ameriku i druge zapadne zemlje u kojima su radili pod veoma teškim uvjetima i za niske nadnice. Računa se da je sa ovog terena u ekonomskoj emigraciji bilo oko stotinjak ljudi. Oni su u emigraciji provodili prosječno po desetak godina i nakon toga se vraćali kućama. Mnogi su odlazili i na razne sezonske radove — na građevine, u košnju trave u Gorski kotar, u žetvu žita i berbu kukuruza u Slavoniju i Vojvodinu te radili na nadnicu kod imućnijih posjednika.

Domaća radinost je bila jako razvijena. Njome su domaćinstva rješavala najveći dio svojih potreba što se tiče odjeće, obuće, posteljine, alata i oruđa za rad. U domaćoj radinosti koristili su vlastite sirovine koje su sami proizvodili.

Politički život prije drugog svjetskog rata bio je dosta razvijen. Od političkih stranaka tu je glavni utjecaj imala Hrvatska seljačka stranka (HSS) koja je bila dobro organizirana i imala svoje osnovne organizacije u selima i rukovodstva od općine naviše. Ta stranka je postepeno jačala, naročito poslije važnijih političkih događaja kao što je bio slučaj nakon ubojstva kralja Aleksandra 1934. godine. Već 1935. godine organizuju se antirežimske manifestacije u sjedištu općine, u Bariloviću i kod župnih crkava u Ladvenjaku, Barilovačkom Cerovcu, Belaju i Barilovačkom Leskovcu. Najčešće su povorke organizirane u Belaju u kome je bilo sjedište kotarskog rukovodstva HSS-a za kotar Karlovac. Povorke su odavde organizovano odlazile kod župne crkve Sv. Josip u Barilovačkom Leskovcu, gdje je održavan zbor. Manifestanti su nosili mnogo hrvatskih zastava koje su, po običaju, vješali na uočljiva mjesta i izvikivali razne parole, kao: »Živio dr. Vlatko Maček!«, »Živjela Hrvatska!«, »Dolje kralj Petar i monarhija!« itd. Ove manifestacije su, po pravilu, pratili žandari iz stanice u Bariloviću, skidali istaknute zastave i kundačili one koji su ih nosili i izvikivali parole.

Hrvatska seljačka stranka bila je, u periodu od 1938. do 1941. godine, naj masovni ja. Politički je dominirala, naročito u selima na lijevoj obali Korane od Siče do Ladvenjaka. U početku ona nije otvoreno nastupala protiv radničkog i komunističkog pokreta, ali je zato

Ostaci starog grada Barilović.

na druge načine djelovala protiv njih, nastojeći da ih politički pocijepa i pridobije za sebe. Narod tog kraja bio je masovno privržen programu HSS-a. To je potrajalo sve do proglašenja NDH i Mačekove podrške ustaškom pokretu i Paveliću, što je bilo protiv volje hrvatskog naroda. Tada je ta popularnost počela opadati.

Hrvatska seljačka stranka nije bila jedinstvena, naročito ne u rukovodstvima. U stranci su postojale dvije struje — desna i lijeva. Tako je bilo i u kotarskom rukovodstvu u Belaju. Predsjednik Jurica Mihalić i tajnik Marko Mihalić bili su izrazito desno orijentirani. Ali, oni ipak nisu za vrijeme rata podržavali ustaše i njihovu vlast, pa su radi toga 1942. godine bili uhapšeni. Poslije toga Marko je, odlukom Okružnog i Kotarskog komiteta KPH, zajedno sa Markom Polovićem upućen na I zasjedanje ZAVNOH-a. Marko Polović, blagajnik i ujedno predsjednik mjesne organizacije HSS-a za selo Brig, bio je lijevo orijentiran i podržavao napredni radnički i komunistički pokret i stalno se družio sa pripadnicima ovih pokreta, osobito sa komunistima.

Ideje radničkog i komunističkog pokreta su postepeno prodirale na ovo područje. Nosioci i propagatori tih ideja bili su radnici, povratnici iz zapadnih zemalja, koji su tamo bili učlanjeni u radnički pokret

i komunističku partiju, industrijski radnici, članovi URS-ovih sindikata, njihovih organa, te članovi i simpatizeri KPJ i drugi napredno orijentirani ljudi.

Od povratnika, koji su došli iz Amerike, u političkom radu s narodom naročito su se isticali: Marko (Mike) Polović iz Mrežničkog Briga, Tomo (Mate) Mihalić Tobija iz Đarilovačkog Cerovca, Mato (Mije) Galović iz Cerovačkih Galovića, Tomo (Jure) živčić iz Donjeg Bukovlja i drugi.

Od industrijskih radnika rodom iz Mihalić Sela najaktivniji su bili: Janko (Franje) Furdek, Stevo (Marka) Spudić i Mato (Franje) Malović Cana; iz Cerovačkih Galovića: Mato (Mije) Galović; iz Mrežničkih Novaka: Josip (Marka) Benić Jože; iz Bošta: Marko (Marka) Belavić i drugi.

Zahvaljujući aktivnosti tih drugova, u periodu između 1930. i 1940. godine, organizirano je više skupova naprednih snaga na kojima se nastupalo s pozicija komunističkog i radničkog pokreta i propagirali njihovi stavovi i ideje.

U šumi Brzetinac održan je 1932. godine sastanak pod rukovodstvom Tome Mihalića Tobija radi stvaranja širokog narodnog fronta u kome će se okupiti sve progresivne snage u borbi protiv fašizma na principu Pariške komune i oktobarske revolucije 1917. godine. Sastanku je prisustvovao velik broj ljudi među kojima su bili: Janko (Franje) Furdek iz Mihalić Sela, Mato (Mije) Galović iz Cerovačkih Galovića, Tomo (Jure) Živčić iz Donjeg Bukovlja, Marko Belavić Markinac iz Mrežničkih Novaka, Ivan (Ivana) Mataković iz Mrežničkih Novaka, Mijo (Ivana) Belavić iz Mrežničkog Briga, Štefan (Mije) Belavić iz Mrežničkog Briga i Marko Benić iz Mrežničkih Novaka.

Povodom izbora HSS-a organizacija HSS-a u Bariloviću organizirala je 1935. godine zbor naroda iz Barilovića i okolice. Zboru je prisustvovalo oko 200 ljudi. Govorili su: Marko Mihalić iz Belaja, tajnik organizacije HSS-a za kotar Karlovac i Mika Car Bijeli. Svojim vatrenim govorima izazvali su oduševljenje prisutnih koji su počeli izvikivati razne antirežimske parole. To je revoltiralo žandare, predvođene komandirom stanice, koji su pucali u masu i tom prilikom ubili Anku (Marka) Dobrinić. To je izazvalo revolt naroda pa je čak o tome bila ispjevana i pjesma/

U šumi Španska loza održan je 1938. godine, pod rukovodstvom predsjednika i tajnika URS-ovih sindikata iz Duge Rese, sastanak povodom predstojećih jesenskih izbora i učvršćenja i omasovljenja URS-ovih sindikata.[5] Među prisutnima su bili iz Duge Rese: Jura Drvodelić, Herman Furlan, Milan Keser, Nikola Šiljevinac i drugi, a iz sela

[4] Prema sjećanju Mace Jurčević.

[5] Prema sjećanju Ivana (Mije) Jurčević.

Briga: Marko (Jure) šeketa, Mijo (Ivana) Belavić, Slavko (Marka) Živčić i Ivan (Mije) Jurčević.

Govorio je Ivan Božičević, tajnik URS-ovih sindikata u Dugoj Resi, koji je između ostalog upoznao prisutne sa političkim stanjem u svijetu za koje je rekao da je loše, da fašizam ozbiljno prijeti narodu Evrope, a posebno Jugoslaviji, da Hitler priprema porobljavanje Evrope itd. Povodom predstojećih izbora on je upozorio narod da treba glasati za listu Udružene opozicije čiji je nosilac bio dr Vlatko Maček, iako nam on nije posebno simpatičan. Na kraju je govorio i o organizacionom stanju sindikata i ukazao na potrebu njegovog jačanja i brojčanog povećanja članstva. URS-ovi sindikati u Dugoj Resi su u to vrijeme imali oko 1 700 knjižica.

Iste godine u kući Mije (Ivana) Belavića (u Brigu) održavan je sastanak HRS-ovih sindikata iz Duge Rese, a istovremeno, u susjednoj kući kod Mije (Janka) Belavića održan je sastanak URS-ovih sindikata, također iz Duge Rese, kojima je rukovodio Janko Furdek iz Mihalić Sela. Na tom sastanku su učestvovali i neki komunisti i simpatizeri KP među kojima i Janko Furdek, Jože Benić i Tomo Mihalić Tobija. Doznavši za sastanak grupe HRS-ovaca, koji su bili pod utjecajem HSS-a, cijela grupa URS-ovaca, koji su bili pod utjecajem KPJ, došla je na njihov sastanak i uključila se u raspravu. Razvila se polemika između jedne i druge strane. Istupili su Janko Furdek, Jože Benić i Tomo Mihalić Tobija. Naročito je bio aktivan Tobija koji je oštro kritikovao politiku HRS-ovaca rekavši: »Mene čudi da vi nećete da shvatite trenutnu situaciju u svijetu i kod nas. Zar ne vidite da Evropi prijeti opasnost od fašizma, a naročito našoj zemlji i da se treba organizirati za borbu protiv njega. Već cijeli svijet zna da su Pariška komuna i oktobarska revolucija najbolji putokaz za budućnost čovječanstva i to nas treba da vodi ka budućnosti i boljem životu. Vi se ponašate tako kao da na ovom skupu govorite loncima, a ne ljudima koji misle svojom glavom. Vaša lađa svakog dana tone sve dublje i nitko pametan ne može da ide s vama. Mi imamo svoju politiku i svoj put u borbi za naša prava i za borbu protiv fašizma i politike domaće buržoazije i znat ćemo je uspješno voditi sa našim članstvom.«

Ovo Tobijevo istupanje podržala je većina prisutnih pa su organizatori sastanka HRS-ovih sindikata poraženi napustili sastanak i povukli se u Dugu Resu i Karlovac.[6]

Na brdu Sv. Jelene u selu Mrežnički Novaki organizirane su uoči rata česte radničke zabave. Pripremala su ih, po nalogu KP iz Duge Rese i Karlovca, lovačka društva i članovi URS-ovih sindikata. Njima su prisustvovali drugovi iz Karlovca i Duge Rese djelujući na platformi radničkog i komunističkog pokreta. U tim pripremama isticali su

[6] Po sjećanju Steve Belavića, Karlovac, Marinkovićeva 21.

se Vinko Novak iz Duge Rese, Janko Mihalić iz Belaja i Ivan Jurčević iz Briga, tada povjerenik URS-ovih sindikata u Dugoj Resi.[7]

Djelovanje komunista i simpatizera KPJ na području općine Barilović počinje 1935. godine, zahvaljujući utjecaju radničke klase iz Duge Rese, a naročito radnika URS-ovaca s područja ove općine, na čelu s drugom Jankom Furdekom iz Mihalić Sela, članom KPJ od 1935. godine. Utjecaj komunista i prvaka iz URS-ovih sindikata naročito se osjećao u periodu između 1935. i 1941. godine u Barilovačkom Cerovcu, Donjem i Gornjem Bukovi ju, Mihalić Selu, Cerovačkim Novakima, Cerovačkim Galovićima, Mrežničkim Novakima, Mrežničkom Brigu, Boštu, Donjem Velemeriću, Vinici, Banjskom Selu i Podvožiću. Osnovni nosioci te aktivnosti u navedenim selima bili su: Janko Furdek, Tomo Mihalić Tobija, Jože Benić, Marko Belavić i Mijo Belavić iz Bošta; Dragan Movre iz Vinice, Josip Reljac iz Varoša, Dora Dobrinić Mušnjak iz Podvožića i Marko Mušnjak iz Donjeg Velemerića. Utjecaj komunista postepeno se širio i na ostala sela.

Organiziranje prve ćelije Komunističke partije Jugoslavije

Prva ćelija KP na terenu općine Barilović osnovana je 1938. godine u Mihalić Selu. Činili su je članovi Partije: Tomo Mihalić Tobija (sekretar), Stevo Spudić i Marko Belavić Markov. Kasnije su za ovu ćeliju bili vezani i kandidati: Mato (Franje) Malović Ćana, Mijo (Janka) Belavić Levak, Mato (Janka) Malović Brđanin, Dora Dobrinić i Mijo (Mike) Belavić.[8] U to vrijeme na ovom terenu djelovali su i mnogo pomagali u radu pojedini komunisti iz Duge Rese, naročito: Jela Predović, Ivan Božičević, Jure Drvodjelić i Herman Furlan. Komunisti su u to vrijeme djelovali primjenjujući razne oblike rada. U zadružnom domu, koji je izgrađen dobrovoljnim radom potrošačkih zadruga, organizirane su proslave raznih historijskih događaja itd. Priređivane su priredbe sa umjetničkim programima, igranke, razna sijela i slični skupovi na kojima je prikupljana pomoć za španske borce i političke zatvorenike. Na tim skupovima komunisti su objašnjavali narodu vojno-političku situaciju u svijetu, upozoravali na opasnost od fašizma, raskrinkavali frankovački i ustaški pokret i antinarodnu politiku jugoslavenske vlade. Istovremeno, prisutnima je tumačena politika KPJ i naprednog radničkog pokreta, uspjesi koji se postižu u borbi za ostvarivanje radničkih prava i naredni zadaci, sve radi mobilizacije pojedinaca i masa na platformi KPJ.

Sistematskim radom, vještim prihvatanjem i angažovanjem lijevo orijentiranih snaga na platformi KPJ, komunistički i radnički pokret

[7] Po sjećanju Steve Spudića, Karlovac, Udbinja 52a.

[8] Ova ćelija ugasila se početkom 1942. godine zbog odlaska njenih članova u partizane.

je postepeno jačao i uspio potisnuti frankovačke ideje i fašistički ustaški pokret tako da oni do 1941. godine nisu predstavljali veću opasnost niti su postigli veći uspjeh.

Osim Tome Mihalića i Janka Furdeka koji su bili glavni propagatori komunističkih ideja na području ove općine, a naročito na desnoj obali Mrežnice, svoj veliki prilog dali su i ovi drugovi: Josip (Marka) Benić Jože, Stevo (Marka) Spudić, Marko (Marka) Belavić, Mato (Franje) Malović, Mijo (Mike) Belavić i Mijo (Ivana) Belavić.

Mato Galović, iako je postao članom KPJ tek 1943. godine, smatran je inspiratorom i učiteljem radničke klase i komunističkog pokreta i pobornikom bratstva i jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda.

U širenju komunističkih ideja isticali su se i neki drugovi koji su živjeli i radili van svog rodnog kraja. Ističemo samo dvojicu i to Marka Mušnjaka i Josipa Matešića. Marko (Janka) Mušnjak,[9] iz Donjeg Velemerića, otišao je iz ovog sela, kao što su to činili i drugi mladići, »trbuhom za kruhom«. Izučio je trgovački zanat u Vukovaru, a kasnije se zaposlio u Zagrebu kao trgovački putnik u jednoj trikotaži. U prvoj godini rata 1941. postao je član KPJ. Često je dolazio u svoje selo na odmor, tom prilikom donosio naprednu literaturu i propagandni materijal i dijelio ih naprednim ljudima i omladini: svojoj sestri Dori, bratu Draganu, Janku Lukačiću, Janku Oštriću Džaji, Marku Stankoviću, Janku Stojkoviću i drugima. Često je isticao na vidna mjesta razne parole i crvene barjačiće sa srpom i čekićem. Čim bi to seljaci vidjeli, u selu bi se pronio glas: »Sigurno je bio Marko«. Među prvima je uhapšen 1941. godine od ustaša u Zagrebu i strijeljan.[10].

Istaknuti borac za radnička prava bio je i novinar Josip (Marka) Matešić iz Petrunić Sela. Radio je u Beogradu u redakcijama više novina, a od 1939. do 1941. godine i u redakciji »Sokolskog glasnika«. On je, također, često dolazio u svoje rodno selo i politički djelovao. Oko sebe je okupljao svoju braću (Peru, Miju i Marka) i preko njih pripremio cijelu porodicu za aktivno učešće u narodnooslobodilačkoj borbi. Povezivao se i sa drugim naprednim ljudima i simpatizerima SKOJ-a u tom kraju, među ostalima i sa Vidom Katić, rođenom Penko (iz Trsta), upraviteljicom škole u Brestu. Vida je tokom NOB-a bila predsjednica Odbora AFŽ-a za Brest, Petruniće i Keiće, zatim član Općinskog odbora JNO-a i član Općinskog odbora AFŽ-a Barilović. Josip Matešić je isto tako surađivao i s njenim bratom Franjom Penkom studentom, strojarskog fakulteta, koji je često dolazio kod sestre i od nje otišao u partizane. Penko je u 4. neprijateljskoj ofanzivi poginuo u Lapačkoj dolini u Lici. Poginuo je kao komandir čete

[9] Prema sjećanju Cilike Galović iz Karlovca.
[10] Isto.

i zastupnik komandanta 1. bataljona 5. brigade 8. kordunaške udarne divizije.[11] Njegovi posmrtni ostaci prenijeti su poslije rata iz groblja u selu Mišljenovac i sahranjeni na zagrebačkom groblju Mirogoj. Matešić se još prije rata povezao s Vladom Novakovićem, Jankom Furdekom i Tomom Mihalićem Tobijom. A nakon najezde fašista, 1941. godine, on se po zadatku OK KP za Karlovac, posredstvom općinskog bilježnika, tada vojnog referenta, zapošljava kao civilno lice u domobranskom Popunidbenom zapovjedništvu u Karlovcu koje se bavilo mobilizacijom ljudstva za oružane snage NDH. Dolaskom na tu dužnost Matešić ulazi i u Vojni komitet gdje izvršava partijske zadatke dobivene od Okružnog komiteta KP za okrug Karlovac. Prikupljao je podatke za potrebe NOP-a i dostavljao ih Vladi Novakoviću i Janku Furdeku s kojima je redovno održavao vezu. Matešić je radio u Vojnom komitetu sve do 1944. godine, kada je otkriven i uhapšen. Nakon saslušanja odveden u pravcu Mekušja i strijeljan.[12]

Evo šta o radu svoga oca za NOP kaže Ivica Matešić: »Ja sam od 1. 9. 1942. do 1. 9. 1944. išao u karlovačku gimnaziju i stanovao sam zajedno sa mojim ocem Matešić Josipom na Baniji, kod Selaković Ilije koji je imao gostionicu u istoj zgradi. Sjećam se da su mom ocu dolazili neki ljudi, da su zajedno slušali 'Glas Amerike', 'Slobodnu Jugoslaviju' i Radio London i često nešto potiho razgovarali. Ja sam u takvim situacijama bio izvan sobe i pazio da netko ne naiđe, osobito neki vojnik. Naime, u prizemlju je bila gostionica i WC, pa je postojala opasnost da ih netko ne iznenadi. Moj pok. otac je kao prijeratni novinar u Beogradu znao stenografirati, pa je slušajući radio-vijesti nešto bilježio. Ja ne znam kuda je to zatim slao, ali pretpostavljam da je takve radio-vijesti slao van Karlovca.

Sjećam se da je u Radićevoj ulici bila privatna knjižara čiji je vlasnik bio Rupčić Miro. Moj otac je preko njega nabavljao razni kancelarijski materijal (naliv-pera, olovke, papir i dr.) pa je i to po nekim ljudima išlo van Karlovca, vjerojatno za potrebe komandira i komesara NOV i partizanskih jedinica. Nekoliko puta sam ja donosio razni materijal iz navedene knjižare s tim da bih po povratku iz škole moje školske knjige i bilježnice ostavljao u knjižari, a umjesto njih u torbu stavio kancelarijski materijal.

O radu za NOP u Popunidbenom zapovjedništvu ja naravno nisam znao ništa kao dječak od 13 godina.«

U studenom 1941. godine u selu Mrežnički Brig osnovana je još jedna ćelija KPJ. Osnovao ju je, također, Tomo Mihalić Tobija.[13] Ova ćelija je imala 7 članova i 5 kandidata. Članovi su bili: Belavić Janka Mijo Levak (sekretar), Belavić Janka Kata, Belavić Mike Mijo, Belavić

[11] Zb. 9, HAK, str. 362—365.

[12] Po sjećanju Franje Valjak, Karlovac.

[13] Postojanje ove ćelije, koja je djelovala do kolovoza 1944. godine nije priznao Općinski komitet Duga Resa jer nije dostavljen zapisnik sa sastanka.

Janka Draga, Belavić Ivana Mijo, Belavić Janka Ivan i Jurčević Mije Ivan, a kandidati vezani za tu organizaciju bili su: Polović Mike Marko, Belavić Marka Jure, Belavić Mije Stefan, Živčić Marka Slavko i šeketa Jure Marko.

Vrijeme fašističke okupacije i uspostave ustaške vlasti

Kapitulacija Kraljevine Jugoslavije, brz i katastrofalan poraz njene vojske[13]“ i bjekstvo vlade i višeg komandnog kadra iz zemlje ostavili su težak utisak i na narod ove općine. Pripadnici razbijenih jedinica na razne način su se probijali svojim kućama nastojeći da ne padnu u neprijateljsko zarobljeništvo. Međutim, na raznim mjestima sačekivali su ih pripadnici Mačekove seljačke zaštite i ustaški elementi i razoružavali ih. Tako je bilo i na terenu općine Barilović, naročito u selima Lučica i Barilović.

Odmah nakon proglašenja NDH ustaše su pohitale da uspostave svoju vlast i u općini Barilović. Na vlasti su ostali uglavnom isti ljudi, uz neka unapređenja i nova postavljenja. Za načelnika općine postavljen je Antun Car[14] iz Careva Sela, član HSS-a koji je na toj dužnosti ostao do 1943. godine kada je smijenjen. Za ustaškog tabornika postavljen je Ivan Brnardić[15], učitelj u Mihalić Selu. Dužnost općinskog bilježnika obavljao je Marko Marčac, a blagajnika Josip Peraković. Oni su ostali na funkcijama koje su do tada obavljali.

Ustaška vlast je odmah pristupila uvođenju ustaške zakonitosti, donosila raznovrsna naredbodavna akta, među kojima i naredbu o predaji oružja i vojne opreme što su vojni obveznici uspjeli donijeti

[13]* Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945.

[14] Kao načelnik općine potpomagao je NOB radi čega je smijenjen s dužnosti načelnika.

[15] Brnardić Ivana Ivan rođen je 1914. godine u Banjskom Selu. Završio je učiteljsku školu u Karlovcu. Do kapitulacije stare Jugoslavije radio je kao učitelj u školi u Belaju, a od 1936. godine u Mihalić Selu gdje je sklopio brak s učiteljicom Anicom Pogačić iz Ladvenjaka. Prije rata (u 1934. godini) posredstvom Miška Polovića iz Duge Rese priključio se frankovačkom pokretu, a 1938. godine i ustaškom pokretu u kome postaje njegov glavni idejni nosilac u općini Barilović. Stalno je ometao širenjeradničkog i komunističkog pokreta i njihovih institucija i borio se protiv njih. Uspostavom ustaške vlasti u općini Barilović postao je tabornik i glavni organizator, propagator provoditelj ustaške politike i prakse u općini. Organizovao je i provodio izbor ustaških pobočnika, zbirnika po selima. Angažovao se na osnivanju ustaških organizacija »Ustaška mladež« i »Ženska loza« i posredstvom njih propagirao je i širio ustašku ideologiju i mobilizirao ljude i omladinu u ustaške organizacije i oružane formacije. Vršeći dužnost tabornika i komandanta vojne posade u Bariloviću i Belaju bio ja glavna smetnja razvoju NOP-a u ovoj općini i šire. Okupio je oko sebe grupu najokorjelijih ustaša i protivnika NOP-a (trgovce, ugostitelje, obrtnike i druge istomišljenike) i angažirao ih u borbi protiv NOP-a. Razvio je široku mrežu agenata, pobočnika, zbirnika, doušnika i drugih pomagača i preko njih prikupljao podatke o NOP-u i njegovim aktivnostima. Hapsio je, zatvarao i slao u koncentracione logore antifašističke borce, davao ih zvjerski mučiti a potom likvidirati. U ulozi komandanta ustaških jedinica izvršio je mnogobrojne borbene akcije protiv partizanskih jedinica i bio ranjavan u borbi. Pri obrani uporišta Belaj davao je žilav otpor i uspijevao da izbjegne poraz. Uspijevao je umaći našim zasjedama koje su mu više puta postavljene. Odbio je nekoliko poziva da sa vojnicima i oružjem pređe na stranu NOB-a. Napredovao je u službi do komandanta bojne i čina nadporučnika. Poginuo je u završnim operacijama u Sloveniji prilikom bijega sa svojim gospodarima za Austriju.

kući iz bivše Jugoslavenske vojske. Nije se tražila samo predaja oružja vojničkog porijekla, već i svih vrsta civilnog oružja. Oružje i oprema su predavani u općinskoj zgradi u Tvrđavi i kasnije otpremani u Karlovac. Naročito se insistiralo na tome da ljudi iz srpskih sela, koja su pripadala ovoj općini, predaju oružje. Neki općinski službenici, u prvom redu stražari, krali su oduzeto oružje i prodavali ga ljudima iz srpskih sela po visokim cijenama.

Odmah su uspostavljene i vojne posade u Bariloviću, Brestu, Siči, a kasnije i u Šćulcu, Belaju, Ladvenjaku i Donjem Velemeriću orijentirane prema susjednim srpskim selima na desnoj obali rijeke Korane. Uspostavom ustaške vlasti i stacioniranjem vojnih jedinica sa agresivnim namjerama poremećen je vječiti mir na obalama Korane čijim stanovnicima nacionalne i vjerske razlike nikad nisu smetale da održavaju dobrosusjedske odnose, suradnju i da se uzajamno pomažu.

Po selima su održavani masovni sastanci za izbor tzv. »zbirnika«[16] i provedbu mobilizacije mlađih godišta u ustašku »pripremnu bojnu«[17]. Organizirani su »Ustaška mladež« i »Ženska loza«. Na čelu ovih organizacija nalazila se supruga ustaškog tabornika Brnardića — Anica Pogačić, učiteljica u Belaju, rodom iz Ladvenjaka. Njoj su pomagale u radu omladinke iz »Ustaške mladeži«: Anka (Mije) Polović i njezina sestra Zora. One su se zalagale da se sva omladina uključi u »Ustašku mladež«. Na ove organizacije veliki utjecaj su imale istovjetne organizacije iz Duge Rese na čelu sa Ljubicom Petrak, suprugom trgovca Ivice Petraka.[17a]

Ustaška organizacija, sa tabornikom Ivanom Brnardićem na čelu, uz podršku desno orijentiranih pripadnika HSS-a i katoličkog svećenstva organizirala je i provodila bučnu propagandu šireći ustašku politiku radi pridobijanja što više pristalica za tu antinarodnu politiku i šovinističku mržnju prema srpskom narodu, Jevrejima i Romima. Ustaše su se služile raznim lažnim obećanjima kojih se kasnije nisu pridržavali. Brnardić je prilikom mobilizacije omladine u »pripremnu« ustašku bojnu obećavao da će se naoružati i služiti u svom mjestu, čuvati svoje kuće i održavati svoja domaćinstva, da neće biti upućivani u borbu van svojih mjesta i da će, kao ustaše, uživati sve moguće privilegije. Međutim, kasnije su sve te ustaše upućivane u borbu u razne krajeve naše zemlje, a neki čak i na istočni front odakle se mnogi nisu nikad vratili.

[16] U sastavu ustaške vlasti u općini postojao je »tabor« sa tabornikom na čelu a u selima i zaseocima »zbir« sa zbimikom. Njihova zadaća bila je da okupljaju i organiziraju ustaše po selima i da propagiraju i jačaju ustašku misao i ideje. Organi ustaške vlasti bili su do oktobra 1943. godine podređeni talijanskim a poslije toga njemačkim komandama.

[17] Pripremna bojna bila je neregularna jedinica sastavljena od domaćih ustaša koji su živjeli kod svojih kuća, posjedovali uniforme i oružje i povremeno odlazili u akcije odmazde, »čišćenja«, deportacije i hapšenja srpskog stanovništva Korduna. Takva jedna bojna, jačine 800 ustaša, bila je organizirana 1941. godine u Karlovcu u sastavu 5. kordunaškog ustaškog zdruga.

[17a] Osuđen na kaznu smrti zbog nepr. rada i strijeljan.

Mjere i akcije ustaške vlasti

Ustaška vlast u Bariloviću je, na osnovu Pavelićevog poziva na uništenje Srba, Židova i Roma,[18] zakonskih odredbi o rasnoj pripadnosti, koje su poslužile kao osnov za progon Srba, Židova i Roma[19], uvođenja vanrednih sudova za suđenje po kratkom postupku[20], ustrojstva ravnateljstva za javni red i sigurnost[21] i drugih akata i javnih govora, pristupila praktičnom provođenju te politike i otpočela hapšenjima, strijeljanjem i odvođenjem u zatvore i koncentracione logore[22] Srba, Židova, Roma, hrvatskih rodoljuba, članova i simpatizera KP i SKOJ-a, pripadnika naprednog radničkog pokreta i drugih naprednih ljudi, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost.

Među prvima su uhapšeni Mušnjak Janka Marko iz Donjeg Velemerića, Bižić Save Đuro, iz Barilovića, bivši načelnik općine, Belavić Mije Janko iz Šćulca i drugi. Manje grupe ustaša odlazile su u srpska sela preko Korane i tamo uhapsile, ubile ili odvele desetak osoba; odlazile su i u pljačku narodne imovine. Navodimo nekoliko primjera. Ustaški zbirnik Ivan Belavić,[23] opančar iz sela Šćulca, pokušao je sa grupom ustaša, u jesen 1941. godine, izvršiti pljačku u zaseoku Gazibare u Donjem Skradu. Ali u tom je spriječen od strane partizanskog odreda »Donji Skrad«.

U pljačku u selima bivše općine Perjasice odlazili su ustaše Ivan Pušić lean i Mato Pušić Matan, rodom iz sela Lučice, Janko Blašković Tujsan i Mijo Novosel iz Siča, Petar Brozinić iz Marlovca (Lipovšćaka) i Mijo Žalac iz Bresta. Ustaše Ivan Pušić lean i Mato Pušić Matan zapalili su kuću Mile Karasa u selu Svojiču. Svi ovi pljačkaši i palikuće su za ova protivnarodna djela odgovarali pred narodnim sudom i dobili zaslužene kazne.[24]

Aktivirali su se i ustaški zbimici. Oni su, pored ostaloga, vršili popis ljudi po selima koje je trebalo pohapsiti i likvidirati. Tako je radio i ustaški zbirnik Bošnjak Ivana Tomo iz sela Šćulca, koji je sačinio popis ljudi iz sela Šćulca, Malog i Velikog Kozinca, i Kosijerskog Sela sa preporukom da se ti ljudi pohapse i likvidiraju. Na spisku je bilo oko 30 ljudi. Spisak je nađen 1958. godine, skriven za rogovima zgrade koju je Tomo Bošnjak prodao. Kupac zgrade je spisak

[18] Hronologija OBNJ-e1941—1945, str. 32.
[19] Hronologija OBNJ-e1941—1945, str. 32.
[20] Hronologija OBNJ-e1941—1945, str. 31.
[21] Hronologija OBNJ-e1941—1945, str. 39.

[12] Na području Jugoslavije u drugom svjetskom ratu bio je otvoren 71 koncentracioni **1** sabirni logor te 329 istražnih i drugih zatvora, a Jugoslaveni su kao zarobljenici **1** taoci upućivani i u 69 raznih logora izvan granica Jugoslavije.

[25] Po sjećanju Sime Kozline, penzionera u Zagrebu i Milana Vujaškovića, penzionera iz Donjeg Budačkog.

[24] Po sjećanju Steve Belavića, Marinkovićeva 21, Karlovac.

predao nadležnim organima koji su protiv Bošnjaka pokrenuli krivični postupak pa mu je Okružni sud u Karlovcu izrekao odgovarajuću kaznu.

Aktivnost partijske organizacije i ostalih antifašističkih snaga na organiziranju naroda za borbu protiv ustaške vlasti

Neke članove i simpatizere KPJ aprilski rat 1941. godine zatekao je u vojsci pa su neki pojedinci odvedeni u zarobljeništvo. Među njima su bili Janko Furdek i Stevo Spudić. Oni su odvedeni u logor Branderburg u Njemačku gdje su ostali do konca 1941. godine, kada su kao Hrvati pušteni svojim kućama, s tim da se jave na raspolaganje oružanim snagama NDH. To je privremeno oslabilo i onako male snage Partije. Ali, i te male partijske snage odazvale su se disciplinirano Proglasu, odlukama i stavovima viših partijskih organa, u prvom redu Okružnog komiteta KPH Karlovac, okupljajući i angažujući sve raspoložive antifašističke snage i pojedince, kojih je bilo dosta, organizirajući ih u borbu protiv fašističkog okupatora i njegove kvislinške tvorevine NDH s poglavnikom Antom Pavelićem na čelu. U toj borbi Komunistička partija se oslanjala na članove SKOJ-a, simpatizere KPJ, SKOJ-a, članove naprednog radničkog pokreta i druge napredne građane koje je tokom NOB-a postepeno omasovljavala, angažirala i uvodila u borbu na raznim zadacima u korist NOP-a. Mnogi od njih su postali hrabri borci i rukovodioci, vrsni članovi KPH, SKOJ-a, USAOH-a, AFŽ-a, NOO-a, JNOF-a, obavještajci itd.

Borba se vodila u vrlo teškim ilegalnim uvjetima jer je cio teren općine bio zaposjednut jakim vojnim posadama, uglavnom popunjenim domaćim ljudima koji su dobro poznavali teren i mjesne prilike i dobro poslužili zapovjednicima posada u organizaciji mreže agenata i doušnika radi prikupljanja obavještajnih podataka o organizatorima i učesnicima NOP-a u čemu su neki angažirali i članove svojih obitelji.

No unatoč takvim uvjetima djelovanja i nepostojanju Općinskog komiteta KPH komunisti ovih ćelija su se povezali sa organizacijom KPH u Karlovcu, Dugoj Resi i na Kordunu, na kome se ustanak brže razvijao, i uz njihovu pomoć i saradnju organizirali NOP na svom terenu suprotstavljajući se organima i organizacijama ustaške vlasti ubojitom političkom riječju i oružjem. Komunisti i svi antifašisti politički su raskrinkavali ustašku vlast, okupatore i domaće izdajnike, tumačili politiku i odluke KPH, pozivali narod u borbu protiv neprijatelja svih boja i borili se za bratstvo i jedinstvo između srpskog, hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije. Pripremali su kadrove za osnivanje i organizaciju narodne vlasti i ostalih antifašističkih organizacija, uspostavljali i održavali tajno kanalsku vezu sa oslobođenim teritorijem Korduna radi obostrane cirkulacije ljudi, informacija i materijala za potrebe NOB-a.

Prvi takav kanal je organizirao Josip Benć Jože[27] u kolovozu 1941. godine, a on je vodio iz Duge Rese preko mlina braće Polović, Mije Belavića i Kate Levak u Brigima, kuće Marka Belavića u Boštu, do Tome Mihalića Tobije u Barilovačkom Cerovcu i dalje preko Donjeg Skrada na Kordun. Na tom kanalu su djelovali: Kata Belavić Levakova, Marko Belavić Karaš i drugi iz Novaka[28], a iz Donjeg Skrada Nikola i Mile Gazibara. Glavna ličnost na ovom kanalu bio je Tomo Mihalić Tobija. Njime je na oslobođeni teritorij prebačeno 12—15 ljudi iz Karlovca i Zagreba. Tim kanalom su sa Korduna siate i sve obavijesti i propagandni materijal za Dugu Resu i dalje.

Komunisti i antifašisti pružili su oštar otpor osnivanju »Ustaške mladeži«, a napose »Ženske loze«. Ustaški tabornik Ivan Brnardić došao je u školu u Mihalić Selu, gdje je bio učitelj od 1936. do 1941. godine i zahtijevao da se u školu pozovu sve žene iz sela, kojima je namjeravao održati govor i upoznati ih sa situacijom u ustaškoj NDH i na kraju organizirati ih u »Žensku lozu«. Međutim, to su mu spriječile Kata Juršić, Kata Spudić i Marija Galović Mica. One su ga prosto najurile iz škole što je bila u to vrijeme velika hrabrost s obzirom na funkcije koje je on tada obavljao u ustaškoj civilnoj i vojnoj vlasti.

Razobličavani su i neki postupci ustaške mladeži, naročito zločinački postupak Tome (Štefana) Benkovića iz sela Bošta koji je 1941. godine sa đacima iz »Ustaške mladeži« došao u Vojnić i tamo učestvovao u masakru nad Srbima, čupao im zlatne zube i oduzimao vrednosne stvari.

Pošto na terenu općine Barilović nije bilo uvjeta za formiranje i djelovanje partizanskog odreda, to su se komunisti s toga terena morali orijentirati na izvlačenje ljudi i odvođenje u partizanske jedinice u drugim krajevima.

Razvoj NOB-a do formiranja općinskih organa u rujnu 1943. godine

Razvoj NOB-a u 1942. godini

Na području Okružnog komiteta Karlovac NOP je 1942. godine postigao velike uspjehe, naročito na Kordunu poslije proljetne ustaške ofanzive. Partizanske jedinice su očistile mnoga neprijateljska uporišta među kojima i Brest, Siču i željezničku stanicu Belavići. Ali neprijatelj je još držao Barilović, Belaj, Ladvenjak i Logorište. Odlukom Okružnog komiteta KPH za Karlovac u Kestenku i Koranskom Brijegu formirane su, u proljeće 1942. godine, obavještajne grupe sa zadatkom da rade na bržem prodoru NOP-a na ovaj teren. Zahvaljujući njihovom uspješnom radu i aktivnosti došlo je do jačanja postojećih

[27] Okrug Karlovac 1941, str. 251.
“ Zbornik 3, HAK, str. 163—164.

te osnivanja niza drugih punktova koji su razvili svoju aktivnost. Ti punktovi su se nalazili u zadružnom domu u Mihalić Selu, u školi u Brestu, u školi u Cerovcu, u kućama Mate Galovića u Cerovačkim Galovićima, Mije, Jure, Ivana i Mate Polovića u Donjem Bukovlju, Dragana Movre u Vinici, Dragutina Belavića u Banjskom Selu, Janka Lukačića u Donjem Velemeriću, Ludviga Matakovića u Mrežničkom Brigu i drugdje.

Polovicom 1942. godine u selo Kestenak, općina Perjasica, dolazi KK KPH Karlovac i smješta se u kuću Milutina Grubješića te odatle obavlja svoju funkciju i neposredno pomaže aktivnosti komunista ove općine u radu na razvoju NOP-a. To čine i pojedini članovi Okružnog komiteta na čelu sa sekretarom Savom Zlatićem. Budući da tada još nije bio formiran Općinski komitet KPH Barilović, KK KPH Karlovac (sa Jožom Benićem na čelu) je, na prijedlog i inicijativu aktivista sa terena općine, pristupio prijemu novih članova u KPH koji su se do tada istakli u radu, osnivanju seoskih NOO-a i antifašističkih organizacija po selima gdje su za to postojali neophodni uvjeti. Tako su u KPH primljeni: Marko Belavić Markinac, Marko Belavić Karaš, Petar Belavić, Dora Dobrinić, Stevo Belavić, Silvija Klokočovnik, Ivan Matakoviić, Imbro Matakoviić, Petar (Ivana) Slat, Petar (Štefana) Šlat, i Mato Malović Ćana. U selima Brig, Bošt, Mrežnički Novaki, Galović Selo, Mihalić Selo i Donje Bukovlje formirani su seoski NOO-i i masovne antifašističke organizacije. Na spisku kadrova za ove organe i organizacije evidentirano je oko 40 osoba. Iz sela Briga evidentirani su: Živčić Marka Slavo, Jurčević Mije Ivan, Šeketa Jure Marko, Bilićić Josipa Ivan, Belavić Ivana Mijo, Matakoviić Mile Ludvig Kaur, Polović Mike Ivan, Belavić Petra Ivan i Šeketa Mije Ivan.[29] Oni su sačinjavali prvi NOO za Brig.

Drugi NOO osnovan je 1942. godine. Počeo je ilegalno da djeluje u selima: Mrežnički Brest, Petrunići i Keići, a sačinjavali su ga: Matešić Marka Petar iz Petrunića, Josip Katić i Dane Katić iz Bresta.

Pojačan je prijem u omladinsku organizaciju. U SKOJ su primljeni drugovi i drugarice: Nikola Car iz Vukove Gorice koji je bio na političkom radu u općini, Benić Marka Jana iz Mrežničkih Novaka, Spudić Jure Barka iz Mihalić Sela, Petrunić Josipa Mato iz Petrunić Sela, Polović Tome Jelka i Polović Mije Mara iz Donjeg Bukovlja, Belavić Roza iz Briga i Belavić Janka Zora iz Briga. Ovi omladinci oformili su skojevsku organizaciju u selima Mrežnički Novaki, Bošt i Brig, sa Benić Marka Janom kao sekretarom na čelu.

U okviru čitavog niza zborova, održanih na oslobođenom teritoriju u proljeće 1942. godine, organiziran je i prvi općinski narodni zbor u Mateškom Selu.[30] Tomo Mihalić Tobija doveo je na ovaj zbor

[29] Po sjećanju Ivana Mije Jurčevića, JNA 15, Karlovac.
[30] HAK, Zbornik 3, str. 1019.

16 omladinaca i 12 omladinki iz srpskih sela Donjeg i Gornjeg Skrada. Na zboru su govorile omladinke: Ruža Mihalić, Darinka Živković, Olga Miljenović i Mira Gazibara. Govor ove posljednje, tada 15-go-dišnje djevojčice, i po sadržaju, i po načinu kako je govorila, izazvao je suze i plač prisutnih.

Komande jedinica NOVJ i organi i organizacije NOB-a su 1942. godine pojačali propagandu protiv neprijatelja i rasturanje propagandnog materijala na neoslobođenom teritoriju. O tome se govori i u izvještaju neprijateljeve[34] Prve oružničke pukovnije, od 15. prosinca 1942. godine, svojoj pretpostaljenoj komandi, u kojem se kaže da je noću 4. prosinca u kuću ustaše Janka Pušića (u selu Lučice) došlo 12 odmetnika. Tom prilikom oni su mu predali jedan proglas u kome pozivaju ustaše da se vrate svojim kućama i predaju oružje odmetnicima. A ako to ne učine smatrat će se narodnim neprijateljima i bit će uništeni. Proglas je bio sa potpisom komandanta kordunaškog vojnog područja.

I ove godine su pojedini ljudi sa terena općine Barilović odlazili u partizane. Odlazile su čak i čitave porodice. Marko Belavić i njegov stric Mijo Matan bili su u partizanima od prosinca 1941. godine. Jedne lipanjske noći 1942. godine oni su došli svojim kućama i zaprežnim kolima odvezli na slobodnu teritoriju svu svoju pokretnu imovinu i obitelji i uključili ih u NOB.

Na terenu barilovičke općine počela je djelovati i Hrvatska četa na čelu sa komandandirom Nikolom Šeketom. Izvodila je borbene akcije na ovom terenu, nastojeći da okupi u svoje redove borce hrvatske nacionalnosti. Ali uspjeha nije bilo, pa je povučena s ovog terena. Razlozi sustezanja za masovni je dobrovoljno odlaženje u partizane bili su: sistematska ustaška propaganda protiv NOP-a, politika »čekanja«, koju je lansirala HSS, ustaški teror i odmazda nad porodicama čiji su članovi bili u partizanima ili su radili za NOP. Značajan činilac su bile i gusto raspoređene ustaške posade koje su kontrolirale cijeli prostor.

Ipak, NOP je na ovom terenu jačao. To se vidi iz izvještaja Jože Benića i članka Nikole Brezovića Prebega[35] gdje se kaže da su u drugoj polovini 1942. partizani očistili mnoga neprijateljska uporišta, pa se i na lijevoj obali Korane osjećao prodor NOP-a. Svakim danom pristupalo je sve više omladine partizanskim jedinicama, a sve više ljudi i žena su pristajali na tajnu suradnju sa organima NOV i POH ili se uključivali u politički rad u organizacijama NOP-a.

Ali, ni ustaške vojne i civilne vlasti nisu mirovale. One su poduzimale raznovrsne mjere za borbu protiv organa i organizacija NOB-a. Terenom su krstarili ustaški agenti: Kratofil, Josip Petrak Uljcer,

[34] Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 441.
[85] Zb. 3, HAK, str. 1019.

Valent Banovac, Josip Mataković Jojcigar i drugi, prikupljajući podatke o NOP-u i njegovim aktivnostima. Oni su čak ubijali osumnjičene ljude na licu mjesta. Ustaški agent Kratofil ubio je Marka Belavića Kožara iz Šćulca samo zato što je pred njim izrazio pozitivan stav prema Srbima i NOP-u. Jačali su svoje organizacije »Ustaška mladež« i »Ženska loza«, pojačavali obavještajnu službu angažiranjem većeg broja agenata i doušnika. Od 11 trgovaca, koliko ih je bilo na području općine, šestoricu su zavrbovali za svoje saradnike. To su bili: Mijo Novosel iz Siče, koji je držao trgovinu u Donjoj Perjasici; Marko Brnardić iz Banjskog Sela, koji je držao trgovinu u Siči; zatim: Ivan Dujam iz Barilovačkog Cerovca, Ivan Belavić, opančar iz Šćulca, Ivan Biličić iz Mihalić Sela i Mijo Papa iz Belajskih Poljica. Pet ostalih trgovaca: Ivica Žubčić, Ivica Marčac i Ivan Perković, svi iz Barilovića, zatim Mirko Kos iz Leskovca i Janko Stojković iz Ladvenjaka su na razne načine potpomagali NOP.

Vršena je prisilna mobilizacija u razne jedinice oružanih snaga NDH. Oni koji su se na bilo koji način odupirali mobilizaciji, bili su hapšeni i odvođeni u zatvore i logore odakle se neki nisu nikad vratili svojim kućama.

Glavnu riječ u svemu tome imao je ustaški tabornik Ivan Brnardić koji je oko sebe okupio čitav štab istomišljenika i rukovodio svim ustaškim akcijama i mjerama protiv NOP-a i njegovih aktivista. Navodimo samo neke primjere:

Početkom 1942. godine Brnardić je došao u selo Brig kod Mike Šekete i naredio mu da sakupi svu omladinu u selu da bi s njom održao sastanak po statutu i programu »Ustaške mladeži«.[36] Šeketa nije pristao da izvrši ovaj nalog, izgovarajući se da je on stariji čovjek i da se ne želi baviti politikom. Takav stav Šekete naljutio je Brnardića pa je demonstrativno napustio Šeketu.

Radi pridobijanja utjecajnih ljudi za ustašku vlast, ustaše su 2. veljače 1942. godine pohapsile 37 osoba, što muškaraca, što žena, među kojima je bilo i komunista i kandidata KPH i odveli ih u zatvor u Karlovac u kome su ih držali tri tjedna, saslušavali i maltretirali, a potom pustili kućama. Među uhapšenima su bili: Spudić Marka Jure, Malović Franje Mato Ćana, Malović Janka Mato Brđanin, svi iz Mihalić Sela; zatim: Galović Mije Mato, Galović Mije Josip, Galović Josipa Mika Jankulaš, svi iz Galović Sela. Hapšenje su uspjeli izbjeći komunisti: Stevo Spudić iz Mihalić Sela, Mijo Belavić Matan iz Bošta i Mijo Belavić Levak iz Briga. Oni su pobjegli u Perjasicu i stupili u 2. kordunaški partizanski odred.

O ovom hapšenju župan Velike župe Pokuplje izvijestio je, 22. veljače 1942. svoje pretpostavljene[37] navodeći da »dužnosnici ovdašnje

[36] Prema izjavi Steve Belavića, Karlovac.

[37] Zb. NOR-a, tom V, knj. 3, dok. br. 152, str. 498.

ustaške organizacije često čine neprilike vlasti svojim samovoljnim i glupim ispadima i silom. Tako je tabornik, u općini Barilović dao putem oružnika uhapsiti, bez prethodnog dogovora sa ovom župom i redarstvenim vlastima, petnaest seljaka iz Barilovića i okolice radi tobožnjeg komunizma, ali je to napravio radi toga da se osveti ljudima radi svađe koju su isti imali s njegovim ocem[38]. Zatvaranje tih ljudi pobudilo je uzrujanost kod talijanskih vojnih krugova jer je to imao biti po njihovom prvi simptom da se hrvatski seljaci priklanjaju komunistima. Stavljen je prijedlog ministarstvu nastave za premještaj istog učitelja.«

Četrnaestog veljače 1942. izvršen je napad na kuću Tome Mihalića Tobija[40] da bi se onemogućilo prebacivanje čitave njegove porodice na oslobođeni teritorij i prekinuo tajni kanal veza na liniji Karlovac — Duga Resa — Mihalić Selo — Kordun. U tom napadu ranjena je njegova supruga i poginuo sin Vlado, član KP, braneći i spasavajući zapaljenu kuću. Njega je iznenadno, s leđa, napao jedan oružnik i usmrtio ubodom u leđa nožem na puški. Tobija se sa kćerkom Ružom, zatim Antonom Ružićem iz Duge Rese i Vjekoslavom Čermekom iz Karlovca, koji su kod njega tri dana čekali da se prebace u partizane, upotrebom bombi uspio probiti iz opkoljene kuće i prebaciti preko Korane u zaseok Gazibare. Tobiju i njegovu porodicu su izdali: ustaški doušnik Marko Polović Kraljević i Ivan Dujam, trgovac iz Barilovačkog Cerovca. Zbog ove izdaje doušnik Marko Polović Kraljević je 20. rujna 1942. godine osuđen od vojnog suda u Gornjem Poloju na smrt i strijeljan, a Ivan Dujam je tek poslije rata osuđen na 8 godina zatvora.

Poslije ovog događaja u kući trgovca, ustaškog zbirnika i agenta, Ivana Belavića, opančara u Šćulcu, uspostavljena je ustaško-domobranska posada od 10 ljudi sa zadatkom da ne dozvoli ponovno aktiviranje pomenutog kanala i time onemogući održavanje veze sa oslobođenom teritorijom Korduna.

U listopadu, nakon neuspjeha ofanzive u Perjasici, Talijani su uhapsili 20 ljudi u selu Siča i Jankovom Selištu. Prikazivali su ih kao zarobljene partizane i time htjeli ublažiti svoj neuspjeh u borbi s partizanima u kojoj su pretrpjeli velike gubitke.

Koncem godine uhapšeni su Jurica Mihalić i njegov brat Marko iz Belaja, predsjednik i tajnik kotarske organizacije HSS-a i Anton Car iz Careva Sela, načelnik općine Barilović. Hapšenje je izvršeno da bi se ova trojica uglednih ljudi silom pridobila za ustaški pokret i osigurala podršku Brnardiću u provođenju ustaške politike, kao i da se iskoriste u borbi protiv narodnooslobodilačke borbe i njenih organa i organizacija sa KPH na čelu. Međutim, braća Mihalić i Anton Car su

[38] Župan je smanjio broj uhapšenih sa 37 na 15.

« Zb. 3, HAK, str. 163 i 164.

odbili da ustašama i Brnardiću pruže bilo kakvu podršku iako su im nuđene visoke funkcije u ustaškoj vlasti.[41]

Nakon ovog događaja Janko Furdek, član Okružnog komiteta KPH Karlovac i Marko Belavić, član KK KPH Karlovac organizirali su, u skladu s odlukom Okružnog komiteta, odlazak Marka Polovića i Marka Mihalića iz Belaja na Prvo zasjedanje ZAVNOH-a u Otočac. Odlazak Marka Polovića, veleposjednika, u partizane bio je veliki politički dobitak za NOB. Jednom prilikom Jože Benić je o tome rekao: »Odlaskom Marka Polovića i njegovih sinova u partizane dobili smo više, nego da nam je u to doba došao cijeli jedan Pavelićev zdrug. Bogati i imućniji seljaci i trgovci na Kordunu i Lici počeli su se pribojavati našeg uspjeha i nasjedati neprijateljskoj propagandi.«

U toku 1942. godine na terenu općine Barilović vođene su mnoge borbe i akcije. Navodimo samo važnije:

Noću 23/24. veljače 3. vod 1. čete 1. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda (bivši partizanski odred »Donji Skrad«) izvršio je napad na selo Šćulac[42] sa zadatkom da uhvati ustašu Ivana Belavića, opančara, ustaškog zbirnika i agenta i da razoruža posadu od 10 domobrana koji su čuvali Belavića. Ustaša Belavić je onemogućavao širenje NOB-a i funkcionisanje veze na tajnom kanalu kojim su na relaciji Karlovac — Duga Resa — Mihalić Selo — Donji Skrad i dalje na Kordun prebacivani ilegalci, partizani, oružje, lijekovi, sanitetski i propagandni materijal i druga roba koja je nabavljana za potrebe NOB-a. Napad je izveden noću na niskoj temperaturi i velikom snijegu uz savlađivanje nabujale Korane.

Nakon toga izvedena su tri napada na neprijateljsku žandarmerijsko-domobransku posadu u Siči. Prvi napad izveo je Drugi kordunaški partizanski odred, pod komandom Milutina Karasa i Izidora Štroka, 31. ožujka 1942. godine. Žandarmerijsko-domobranska posada brojala je oko 250 dobro naoružanih vojnika kojima je komandovao domobranski satnik — učitelj Andrija Štefiček.[43] Napad nije uspio jer je neprijateljskoj posadi pristigla pomoć iz Barilovića i Karlovca.

Drugi napad na Siču izvršen je 17. srpnja. Napad je izveo Udarni i 1. bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda.[44] Siču je tada branilo 60 domobrana i 35 ustaša, koji su uoči napada upućeni kao pojačanje posadi. Prilikom planiranja napada računalo se na osnovu podataka koje je prikupio 1. bataljon, da Siču brani samo 60 domobrana, utvrđenih u nepokrivenim rovovima i razmještenih u tri zgrade od kojih je samo jedna zidana. Međutim, dan prije napada saznalo se da je neprijatelj bolje utvrđen, da su rovovi natkriveni i da su postavljene

[41] Jurici Mihaliću je nuđena uloga zastupnika u Saboru ustaške NDH umjesto Mišana Napijala, što je bila želja Pavelića i Bmardića.

[42] Zb. NOR-a, tom V, knj. 3, dok. br. 100 i 127.

[43] Satnik Stefiček je poginuo 1945. u Rečici u borbi sa Karlovačkom brigadom.

[44] Zb. NOR-a, tom V, knj. 5, str. 426—427.

žičane ograde. Na osnovu toga, štabovi bataljona su predlagali da se napad odloži. Ali, operativni oficir odreda je bio uporan — naređenje Komande odreda mora se izvršiti!

I napad je izvršen — po planu. Jedinice su napale uporište sa južne, zapadne i istočne strane, osiguravajući se od Barilovića i Generalskog Stola, i dospjeli na jurišno odstojanje. Tu su naišli na žičane prepreke i jaku koncentričnu vatru branioca. Ipak, borci su krenuli na juriš. Međutim, nakon nekoliko pokušaja nisu mogli dalje. To tim prije što je u toku borbe neprijatelju stigla pomoć iz Karlovca u jačini od oko 1500 ustaša. Naše jedinice morale su se povući uz gubitke od 6 mrtvih i 9 ranjenih. Neprijatelj je također imao gubitaka, ali u nepoznatom broju.

Uzroci neuspjeha napada bili su, prije svega, u netočnim i nepotpunim podacima o jačini i sastavu neprijateljskih snaga, u nepoznavanju stepena fortifikacijskog uređenja obrane i plana obrane mjesta te, vjerojatno, i u blagovremenom otkrivanju napada naših snaga, o čemu govori i brza intervencija novih svježih snaga iz Karlovca na sam dan napada.

Treći napad na uporište Siča[45], koje je bilo duboko uvučeno u naš slobodni teritorij, izvršili su: 1. proletreski udarni bataljon Hrvatske i dva udarna bataljona Prvog primorsko-goranskog NOP odreda. Pripremom za napad je ovaj put neposredno rukovodio zamjenik komandanta Glavnog štaba Hrvatske dug Ivan Gošnjak.

Uporište Siču, kao predstražu Karlovca, branile su neprijateljske snage u jačini od oko 120 ustaša i domobrana. Mjesto je bilo još potpunije utvrđeno nego za vrijeme ranijih napada. Oko cijelog sela iskopani su rovovi u vidu elipse, a ispred rovova postavljena prepreka od bodljikave žice.

Glavni udar na uporište, razbijanje i razoružanje neprijateljske posade trebao je po planu izvršiti Proleterski bataljon Hrvatske, a osiguranje napada prema Karlovcu i drugim mjestima — udarni bataljoni.

Napad je počeo 19. rujna u 5 sati. Sve je krenulo po planu. Međutim, proleteri su udarili na prazne rovove i zgrade. Naime, neprijatelj je blagovremeno doznao za predstojeći napad. Ovaj put nije se usudio uhvatiti ukoštac sa našim borcima i u toku noći 18/19. rujna napustio je uporište. Povukao se u pravcu Karlovca i zadržao u jednoj šumi kraj rijeke Mrežnice u kojoj je prenoćio. Ujutro se, preko Barilovačkog Cerovca, pokušao vratiti u Siču. Međutim, naletio je na 1. udarni bataljon koji je tu bio na osiguranju. Nakon kraće borbe neprijatelj je odstupio. Tom prilikom zarobljena su tri domobrana i zaplijenjeno oko 5000 metaka, sanduk mina za tromblon i nešto vojničke opreme.

« Zb. NOR-a, tom V, knj. 7, str. 202—203.

Neprijatelj se nakon neuspjeha u Siči osjećao nesigurnim i u samom Karlovcu pa je tokom cijelog dana tukao iz artiljerije, minobacača i aviona položaje naših bataljona i sela: Siču, Barilovački Cerovac i Leskovac. Ali naše snage nisu imale gubitaka.

Napad naših snaga na uporište Siču imao je pored vojnog i veliki politički odjek. Narod je dobro primio partizane pa je to iskorišteno u propagandne svrhe. Borci su se odmah angažirali i u političkom radu među narodom objašnjavajući karakter i ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Isticane su hrvatske zastave sa petokrakom zvijezdom i pisane prigodne parole. Usporedo s tim raskrinkavana je ustaška vlast koja je toga dana sijala granate, mine i bombe po hrvatskim selima i ubijala hrvatski živalj. Narod je na djelu mogao vidjeti tko su partizani i zašto se bore, a tko su ustaše i drugi pripadnici Pavelićeve vojske, odnosno kakvi su njihovi ciljevi.

U povodu napada na Siču zamjenik velikog župana, podžupan Fancev[46], žalio se na suradnju talijanskih vojnih komandi sa vojnim i civilnim vlastima NDH. Pored ostalog, on je naveo da se posada iz mjesta Siče, koje graniči s općinom Perjasica, zorom 19. rujna povukla pred nadiranjem jačih snaga protivnika s područja općine Perjasica i dijela općine Krnjak te da je tako partizanima ostao potpuno otvoren put uz istočnu obalu Mrežnice do u samo područje grada Karlovca, pa im je u jugoistočnoj pozadini — u Bariloviću — ostala neaktivna njihova posada, ali da se partizani ipak nisu u cjelini koristili tim mogućnostima, već su dospjeli samo do mjesta Belaj i do južnih obronaka pobrežja Vinice. Podžupan Fancev je dalje naveo da su talijanske vojne vlasti, povodom nadiranja partizana na područje općine Barilović, preduzele 19. rujna popodne nasilno izviđanje iz Karlovca prema ugroženom području, uz podršku raznih vrsta oružja — topova, tenkova i angažiranjem konjištva. Kretali su se preko Belaja cestom uz Velemeriće, do Barilovića i natrag preko Careva Sela — dakle, manje »vrućim terenom«. Pri tome su otvarali artiljerijsku vatru po hrvatskim selima, Leskovcu i Barilovičkom Cerovcu, što po mišljenju podžupana Fanceva nije bilo neophodno, a ne bi se ni dogodilo da je postojala potrebna suradnja sa vojnim i civilnim vlastima NDH. Ova mjesta, a naročito Cerovac, iako su bila zaposjednuta od partizana, nije trebalo gađati, već zaštititi od odmetnika jer je ovo područje, kako je on primijetio, dalo najviše ljudi za ustašku vojnicu[47] i nije trebao njihov živalj ginuti od vlastitog oružja.

Nakon trećeg napada neprijatelj se opet vratio u Siču. To mu je bio vrlo važan odbrambeni čvor na putu Barilović — Perjasica s kojeg je ujedno branio i širenje partizana od Skradske gore u hrvatska sela na lijevoj obali Korane. Međutim, komande partizanskih jedi-

« Zb. NOR-a, tom V, knj. 32, dok. br. 161, str. 453—454.

47 Ustaška vojnica znači ustaška vojska. Ona je bila organizirana po uzoru na specijalne fašističke vojne formacije-SS trupa u Njemačkoj i cne košulje u Italiji.

nica usredsredile su u ljeto i jesen 1942. godine, težište aktivnosti sa teritorije Donjeg Skrada i Perjasice na teritorij općina Barilović i Duga Resa. U toj namjeri uvijek ih je ometala neprijateljska posada iz Siče. Zato se partizansko rukovodstvo odlučuje da, noću 14/15. studenog 1942. godine, po četvrti put napadne Siču.[48] Borba je bila žestoka i trajala je više sati. Siča je najzad oslobođena. Neprijatelj nije više tu uspostavio svoju stalnu posadu.

Oslobađanjem Siče stvoreni su mnogo povoljniji uvjeti za organiziraniji i slobodniji politički rad među hrvatskim stanovništvom u općini Barilović i šire.

Nakon definitivnog gubljenja Siče neprijatelj je iz svojih uporišta u Belaju i Bariloviću skoro svakodnevno upućivao manje grupe vojnika na oslobođenu teritoriju radi ometanja aktivnosti organa i organizacije NOP-a.[49] Radi toga je Komanda Kordunaškog NOP odreda, na zahtjev Kotarskog komiteta KPH Karlovac, uputila na taj teren svoj 2. bataljon koji je postavljao zasjede ovim grupama, rušio mostove na Korani (u Bariloviću) i Mrežnici (kod Generalskog Stola) te postavljao zasjede na pruzi Karlovac — Ogulin.

Noću 14/15. srpnja jedan vod 1. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda[50] izveo je akciju u rejonima selä: Barilović, Leskovac i Carevo Selo. Tom prilikom uhapšena su dva ustaška razbojnika koji su odvedeni na oslobođeni teritorij, osuđeni na smrt i pogubljeni.

Akcijom je rukovodio politički komesar bataljona Izidor Štrok.

Druga četa 1. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda[51] postavila je 26. kolovoza 1942. godine na rijeci Korani (kod sela Mali Kozinac) zasjedu neprijatelju koji je vozio sledovanje cestom iz Barilovića u Siču. Oko 18 sati naišla su jedna kola sa konjskom zapregom sa sledovanjem, uz pratnju 3 domobrana. Odmah, nakon što je zasjeda otvorila vatru, domobrani su se predali.

Zaplijenjena su 3 karabina sa priborom i municijom te sledovanje hrane za posadu u Siči. Jedan konj je ubijen, a drugi ranjen. Među zarobljenim domobranima nalazio se domobran Tuškan koji je već jedanput bio zarobljen i pušten (prilikom razoružanja Tušilovića). Istog dana, poslije ove akcije, neprijateljska avijacija je mitraljirala i bombardirala selo Mali Kozinac i lakše ranila jednog partizana iz 2. čete i nekoliko civila.

Drugi bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda izveo je 15. rujna napad na selo Tušmer[52], na desnoj obali Mrežnice (kod Duge

[48] Zb. NOR-a, tom V, knj. 9, str. 501.
[49] Zb. NOR-a, tom V, knj. 9, str. 319—323.
[50] Zb. NOR-a, tom V, knj. 5, str. 474.
[51] Zb. NOR-a, tom V, knj. 7, str. 8 i 9.
[53] Zb. NOR-a, tom V, knj. 7, str. 202. i sjećanje Steve Spudića komandanta komande mjesta Barilović.

Rese) sa zadatkom da zaplijeni 80 tovljenih svinja koje su se nalazile na tvorničkoj ekonomiji. Vod domobrana koji je tu bio na osiguranju nije davao otpor, već se povukao bez borbe. Bataljon je na 20 zaprežnih kola evakuisao svega 45 tovljenika.

Jedinice 2. kordunaškog NOP odreda, koje su se nalazile u zasjedi prema Dugoj Resi, uhvatile su 30. studenog 1942. godine dvojicu ustaša.[53] Ustaše se nisu dali odvesti u komandu pa su morali biti likvidirani na licu mjesta. Zaplijenjena su 2 karabina, 300 metaka i 4 bombe. U daljnjoj pretrazi sela pronađena su još 2 karabina, 117 metaka i 2 bombe. Istog dana, prilikom patroliranja, u rijeci Korani nađeno je 10 karabina, 3 mrtve ustaše i jedno dijete. Srušeni su i mostovi na Mrežnici (31. 12. 1942) a potom i na Korani, u Bariloviću, neutvrđenog dana.

Razvoj NOB-a u trećoj godini rata, formiranje i aktivnost općinskih organa

Treća godina narodnooslobodilačke borbe može se nazvati prelomnom. U njoj su jedinice NOV i POJ postigle velike uspjehe. Propala je IV neprijateljska ofenziva, dobivene su bitke na Neretvi[54] i Sutjesci[55] i time osujećen plan neprijatelja da uništi NOP u Jugoslaviji. Fašitička Italija je prisiljena na kapitulaciju. Oslobođena je velika teritorija, naročito u krajevima naseljenim hrvatskim i muslimanskim stanovništvom, i stvoreni povoljni uvjeti za prenošenje žarišta borbi u ove krajeve. Formirane su nove jedinice NOV i opremljene naoružanjem i opremom, zaplijenjenom od neprijatelja.

Takva situacija povoljno je utjecala na razvitak NOP-a i u općini Barilović, naročito poslije kapitulacije fašističke Italije kada NOB dobiva veći zamah i odvija se pod neposrednim rukovodstvom općinskih organa i organizacija jer tada počinju raditi u punom sastavu i u poboljšanim uvjetima.

U četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, započetoj u siječnju 1943. godine, nanijete su narodu na oslobođenom teritoriju Korduna (i šire) velike materijalne štete i ljudski gubici. Posljedice četvrte ofanzive nisu mimoišle ni teritorij općine Barilović. Opijene početnim uspjesima u ofanzivi ustaše su jačale svoju aktivnost i poduzele niz političkih, vojnih i represivnih mjera protiv narodnooslobodilačke borbe, njenih organa i organizacija. Pojačale su propagandu protiv NOP-a, mobilizaciju ljudi i dobara za oružane snage NDH i stanovništva za veću političku, moralnu i materijalnu podršku. To se donekle može vidjeti

[53] Zb. NOR-a, tora V, knj. 9, str. 501.

[54] Bitka na Neretvi, po svom karakteru općejugoslavenska, izvedena je tokom siječnja i veljače 1943. Poznata je kao bitka za ranjenike, kao jedna od najhumanijih bitaka drugog svjetskog rata.

[55] Bitka na Sutješci, poznata kao operacija »Švarc«, ili kao peta neprijateljska ofenziva, trajala je od sredine svibnja do sredine lipnja 1943.

Borci 8. kordunaške udarne divizije na položaju

iz izvještaja Kotarskog komiteta KPH Karlovac Okružnom komitetu KPH Karlovac, od 18. VI 1943. godine, u kome se navodi da ustaše vrše prisilnu mobilizaciju u općini Barilović[56]. O tome je pisao Stanko Opačić Ćanica[57] u članku u kome. između ostalog, stoji da su ustaše do četvrte neprijateljske ofenzive vrlo teško uspijevale da na teritoriju općine Barilović mobilišu ljude, čak i u domobranske jedinice. Ustaše su silom natjerale hrvatsko stanovništvo da za vrijeme ofenzive, svojom zaprežnom stokom, odvozi opljačkane stvari iz susjednih srpskih sela. Odvozili su, ne samo odjeću, alat i kukuruz, nego čak i sijeno, a pred hrvatskim seljacima tvrdili da su Srbi pobjegli pred njemačkim jedinicama u Bosnu gdje će sigurno biti uništeni. Zato treba pokupiti sve njihovo što se može korisno upotrijebiti. Međutim, kada su se partizanske jedinice vratile, pod čijom zaštitom je srpski narod došao na svoje ognjište, ustaše su počele da hrvatske seljake ucjenjuju. Go-

" Zbornik 6, HAK, str. 317.

» HAK — Arh. br. 11/1286.

vorile su im: »Srbi znaju da smo mi ubijali i palili, ali oni, također, znaju da ste i vi pljačkali. Ko će vam vjerovati da smo vas mi na to natjerali?! Partizani će se osvetiti i vama. Sada vam ostaje jedino to da se zajedno sa nama branite od njih«.

Tako majstorski namještenom propagandom izazvan je strah. Zahvaljujući tome ustaše po prvi put uspijevaju da masovnije mobilišu hrvatske seljake, ne samo u domobranstvo, nego čak i u ustaške redove.

U općini Barilović upisalo se u ustaške pripremne bojne oko 1200 ljudi.[58] No, borbeni moral ustaša je uskoro počeo opadati. Jedan broj domaćih ustaša, osobito onih iz pripremnih bojni, otvoreno je otkazivao poslušnost. Oni su dali otpor prisilnom uniformiran ju,[59] a u ožujku 1943. godine njih oko 170 nije htjelo ići u ofenzivu na slobodni teritorij. Čim su stigli na most u Bariloviću, razbježali su se kućama pa je satnik Brnardić čak pucao za njima.[60] Jedan ustaša je donio 1000 metaka i 40 bombi i više nije htio da ide u Barilović.

Nečuvena ustaška zvjerstva

Ustaška obavještajna služba pojačala je aktivnost na otkrivanju aktivista i suradnika NOB-a. Na tom zadatku maksimalno je angažirala svoje pobočnike, zbirnike, agente, doušnike, naročito svoje suradnike-trgovce, gostioničare i obrtnike — te razne simpatizere ustaške vlasti. Na osnovu prikupljenih podataka ustaše su krenule u hapšenja, zatvaranja i likvidaciju po kratkom postupku. Pri tome su pojedini aktivisti bili podvrgnuti neviđenim mučenjima, ponižavanju i sadističkom iživljavanju. Svu svirepost iskalili su na Dori Dobrinić i njenoj kćeri Anki kojima su ustaše rezali dojke i uši, kopali oči i stavljali puščane cijevi u spolne organe. Petra (Jure) Živčića i njegovog brata Tomu ustaše su žive vezali za drvo, derali im kožu i napola ih rasjekli. Umrli su u najtežim mukama. Njih je izdao Mijo Krivačić Cvajtan. Zbog toga je izdajnik strijeljan od narodne vlasti. Matu Malovića Ćanu, predsjednika općinskog NOO-a Barilović, i Silviju Klokočovnik, tajnicu Općinskog odbora AFŽ-a Barilović, nakon ubojstva su masakrirali noževima na pušci. Ova zvjerstva počinili su domaće ustaše, njihovi suseljani, koji su slijepo provodili politiku ustaške vlasti.

Nakon što su se učvrstili u Belaju, ustaše su nastavile sa hapšenjem u širem rejonu Belaja. Uhapsili su Mušnjak Janka Dragana (brata Dore Dobrinić) člana KPH, Ostrić Janka Džaju iz Donjeg Velemerića i Miju Gojaka iz Banjskog Sela. Otpremili su ih u logore odakle se nikad nisu vratili.

U siječnju 1943. godine, za vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive, uhapšeni su i držani u zatvoru u Bariloviću kao taoci: Andrija Polo-

» HAK, ARH. br. 7/834.
[59] HAK, ARH. br. 12/1390.
“ HAK, ARH. br. 7/834.

vic, Mijo Polović, Mato Polović, Mika (Marka) Benić i Petar (Janka) Polović.

Jedan od uhapšenih suradnika NOP-a bio je i Mijo (Marka) Stišćak, bivši učitelj u Barilovačkom Cerovcu, koji je prije rata surađivao sa komunistima među kojima i sa Tomom Mihalićem Tobijom pa je kao takav bio hapšen i zatvaran. Odmah 1941. godine bio je uključen u NOP i vezan za Veću Holjevca i Stevu Gojaka u Karlovcu te izvršavao partijske zadatke koje su mu ovi prenosili. Kasnije je mobilisan u domobranstvo i kao domobranski satnik na razne načine surađivao sa NOP-om. U domobranstvu je ostao do kapitulacije fašističke Italije kada je došao kući u Cerovac, odlučivši da se više ne vraća u domobranstvo. Riješio je da sa porodicom pođe u partizane. Međutim, Mate Malović Čane, sekretar Općinskog komiteta KPH i predsjednik Općinskog NOO-a općine Barilović, rekao mu je: »Što ćeš ti u partizanima kad nam trebaš tu da, kao dugogodišnji učitelj, propagiraš da omladina ne ide u ustaše, već u partizane. Svakako ostani tu!«

Stišćak je prihvatio savjet. Međutim, uskoro potom se razbolio. Bio je nepokretan. To je pomoglo ustašama da ga, 19. studenog 1943. godine, uhapse i odvedu u zatvor u Karlovac. Pošto je bio zbilja bolestan uspio je dobiti bolovanje uz obavezu da po ozdravljenju primi dužnost zapovjednika domobranske satnije koja je imala posadu na Korani. Time su se složili i nadležni organi NOP-a. Kao zapovjednik posade nastavio je suradnju s NOP-om, šaljući razne informacije, obavještenja i ratni materijal na Kordun. Omogućavao je prebacivanje ilegalaca na oslobođeni teritorij itd. Iz posade je slao domobrane kući na ljetne radove i vodio ih kao da su na licu mjesta, a njihovo sledovanje hrane dostavljao do kuće Josipa Gojaka koji ju je »pod firmom« Crvenog križa slao zatvorenicima u Vrazovoj ulici u Karlovcu. Najzad, 14. rujna 1944. godine otišao je sa suprugom Katom, također učiteljicom u Barilovačkom Cerovcu, članom KPH, koja je održavala naš punkt u Cerovcu, i kćerkom Blaženkom u partizane gdje su opet nastavili svako na svoj način borbu: on i Kata kao partizanski učitelji, a kćerka Blaženka kao pionirka.

No, bez obzira na teške prilike što su vladale na teritoriju općine Barilović, pripadnici NOP-a i njegovi simpatizeri nisu se pokolebali. Nastavili su aktivnošću i u najtežim ilegalnim uvjetima. Ljudi su i dalje odlazili u partizane, povećavao se broj aktivista i simpatizera, rastao broj seoskih odbornika, članova KP, USAOH-a, SKOJ-a i AFŽ-a. Ilegalno su radili i općinski organi NOB-a. Uz pomoć Okružnog i Kotarskog komiteta KPH Karlovac osnovan je, početkom 1943. godine, i Općinski NOO, koji je 12. ožujka sa svojim predsjednikom Matom Malovićem Ćanom na čelu, ušao u Kotarski NOO Karlovac, u kome je ostao do kolovoza 1943. kada je ovaj odbor reorganiziran. Tada se Općinski NOO Barilović osamostalio. Pripojeni su mu dijelovi općina:

Generalski Stol, Duga Resa i gradske općine Karlovac, pa je kao takav 26. rujna, ušao u sastav Okružnog NOO-a Karlovac. Krajem srpnja ove godine radila su dva ilegalna seoska NOO-a s osam odbornika.[61] Općinski komitet KPH je imao 4 člana i jednu partijsku ćeliju sa 7 članova. Sekretar komiteta je bio Mato Malović Ćane. Općinski komitet SKOJ-a imao je dva člana i grupu od 59 članova SKOJ-a. Sekretar komiteta je bio Nikola Car.[62] Postojao je i Općinski inicijativni odbor AFŽ-a sa Dorom Dobrinić na čelu, kao i 3 ilegalna i poluilegalna seoska odbora AFŽ-a.[63] S obzirom na stalno prisustvo ustaških snaga svi ovi organi morali su raditi ilegalno i poluilegalno.

Nakon četvrte neprijateljske ofanzive i kapitulacije fašističke Italije značajni dijelovi Korduna i kotara Karlovac oslobođeni su. Značajno je proširena slobodna teritorija. Narodnooslobodilačka borba počela se brže širiti na neoslobođene dijelove karlovačkog područja na kome se stvara veća slobodna teritorija, formiraju nove partizanske jedinice i viši organi narodne vlasti i antifašističkih organizacija.

U ovo vrijeme došlo je do promjene i na terenu općine Barilović. Likvidirane su neprijateljske vojne posade u Bariloviću, Donjem Velemeriću i Logorištu. Neprijatelj je sabijen u Belaj koji je pretvoren u jako ustaško uporište sa ulogom predstraže Karlovcu i Dugoj Resi. Uprava ustaške općine Barilović napustila je 8. rujna Barilović i preselila u Karlovac (Rakovac). U prosincu te godine premjestila se u Belaj, odakle je pokušala da obavlja svoju funkciju u korist ustaša. Time su stvoreni uvjeti za legalniji rad Općinskog NOO-a i općinskih rukovodstava KPH, SKOJ-a, USAOH-a i AFŽ-a pa su organi rukovodstva reorganizirani, ili su izabrani novi. Formiran je novi Općinski NOO sastava: Malović Franje Mato Ćana, predsjednik, Galović Mije Josip, tajnik i članovi: Spudić Marka Stevo, Belavić Janka Mijo Levak, Dobrinić Janka Dora, Silvija Klokočovnik, Belavić Mije Stevo i drugi. Za rad sa omladinom, bila je zadužena Barka Fudurić. Poslije pogibije Mate Malovića Ćane, 5. prosinca, predsjednik NOO-a je postao Belavić Janka Mijo Levak, a tajnik Belavić Mije Stevo.

Članovi Općinskog komiteta KPH Barilović bili su: Malović Franje Mato Ćana (sekretar do pogibije — 5. prosinca), Belavić Mije Stevo (sekretar poslije pogibije Malović Mate), Spudić Marka Stevo, Belavić Janka Mijo Levak, Dora Dobrinić Mušnjak i Silvija Klokočovnik.

U Općinski komitet SKOJ-a izabrani su: Nikola Car (sekretar do 5. prosinca), Galović Mate Reza (sekretar od 5. prosinca), Benić Marka Jana, Petrunić Josipa Mato, Belavić Janka Zora, Spudić Jure Barka, Matešić Marka Marko, Karlović Steve Barka, Polović Tome Jelka, Gojak Mije Tomo, Polović Marka Kata i Dobrinić Antona Anka.

[61] Dr Đuro Zatezalo, Narodna vlast, knj. II, str. 127.
[62] Milka Banda, Zbornik 6, HAK, str. 152.
[63] Zbornik 6, HAK, str. 685.

Općinski odbor USAOH-a činili su ovi članovi: Benić Marka Jana (predsjednica), Polović Marka Kata, Krivačić Antuna Dragica, Spudić Jure Ivan, Movre Dragana Janko, Dobrinić Antuna Anka, Grman Andrije Marko, Petrunić Janka Mato, Polović Mije Mara i Belavić Janka Roza.

U Općinski odbor AFŽ-a izabrane su: Dora Dobrinić Mušnjak (predsjednica), Silvija Klokočovnik (tajnica), Kata (Janka) Belavić, Kata Stišćak, Vida Katić Penko, Kata Spudić, Kata Movre, Milka Belavić, Milka Grman i Dora Belavić. Poslije hapšenja i ubojstva Dore Dobrinić Mušnjak (4. listopada) za predsjednicu je izabrana Kata Belavić koja je tu dužnost obavljala do oslobođenja. Nakon pogibije Silvije Klokočovnik za tajnicu je izabrana Kata Stišćak.

I u ovom periodu na terenu općine Barilović izvedene su dvije akcije:

Noću 28/29. ožujka jedinice 2. bataljona 1. kordunskog partizanskog odreda izvršile su napad na ustašku posadu u selu Donji Velemerić.[64] Bila su tu 32 ustaše, naoružani s jednim puškomitraljezom i 29 pušaka, a davali su kratko vrijeme jak otpor, da bi ubrzo potom, koristeći noć, uspjeli pobjeći. Ustaše su imale gubitke od dva mrtva i jednog zarobljenog, a kod jedinica 2. bataljona je poginuo Stevo Cvijanović iz Brezove Glave. Zaplijenjena su 3 karabina, 700 metaka, 32 ćebeta, 13 čuturica, 7 šinjela i 3 para cipela.

Nešto kasnije, 7. travnja, 1. četa 1. bataljona kordunaškog partizanskog odreda iznenadnim noćnim napadom razoružala je neprijateljsku posadu na Logorištu,[65] jačine 4 domobrana koji su zatečeni na spavanju. Zaplijenjeno je 5 karabina, 500 metaka i 1 telefon. Poslije akcije četa je otvorila vatru i na Karlovac u kome je, nakon toga, data uzbuna i aktivirane mjere zamračenja grada.

Razvoj NOB-a od rujna 1943. godine do oslobođenja

Aktivnost organa i organizacija NOB-a

Kapitulacija fašističke Italije bila je nov podstrek svim antifašističkim snagama i na području okruga Karlovac da fašističkom okupatoru i domaćim izdajicama zadaju nove i još veće udarce. Tom i takvom naporu bila je posvećena i Treća konferencija KPH za okrug Karlovac u nastojanju da se plamen ustanka osjetno proširi na neoslobođene krajeve karlovačkog okruga. Stvoreni su uvjeti za znatno proširenje slobodne teritorije, za formiranje novih jedinica, NOV, među kojima i Karlovačke brigade, za osnivanje novih organa narod-

[64] Zb. NOR-a tom V, knj. 13, str. 453. i 585.
[65] Zb. NOR-a tom V, knj. 14, str. 194.

ne vlasti i antifašističkih organizacija pod okriljem Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF). Sve veći broj ljudi pristupa NOB-u.

Tako je bilo i u općini Barilović. Općinski komitet KPH sa tri partijske ćelije i 15 članova Partije, organi i organizacije NOP-a rašrili su svoju djelatnost. Općinski NOO radio je u punom sastavu i popunio se stručnim organima za pojedine djelatnosti. Za organiziranje narodne prehrane bio je zadužen Josip Dobrinić, prosvjete Jure Belavić, zdravstva Ruža Galović, a djelovale su i druge službe što je omogućilo bolje i stručnije obavljanje zadataka Općinskog NOO-a kome su pružali pomoć seoski NOO-i. Narodnooslobodilački odbori su organizirali i provodili konfiskaciju imovine pojedinih neprijateljskih elemenata, ubiranje ušura u mlinovima, dobrovoljnih priloga u hrani i upis Zajma narodnog oslobođenja. Narod općine Barilović upisao je 180 000 kuna[66] Zajma narodnog oslobođenja.

Konfiscirane su i drvene kuće ustaških agenata — Marka Brnadića, trgovca iz Siče, i Ivana Belavića (opančara) trgovca iz Šćulca, koje su, potom, prevezene u Kestenak i montirane na temeljima kuća koje su ustaše spalile u četvrtoj ofanzivi. U njima su radili organi NOB-a općine Barilović.

Prilikom konfiskacije imovine neprijateljskih elemenata odigrao se i jedan pomalo komičan slučaj. Organi narodne vlasti došli su na posjed obitelji Mije Furdeka iz Mihalić Sela da oduzmu dio imovine što se odnosi na njegovog sina, koji je bio u neprijateljskoj vojsci. Oduzeli su jednog vola, i to većeg. Otac Mijo Furdek je tada zamolio Stevu Spudića, komandanta mjesta Barilović, da mu vrati tog većeg vola, jer manji neće da se pari s kravom pri vožnji. Spudić je odmah shvatio problem i zamijenio većeg vola za manjeg. Furdek je tada donio litru rakije rekavši: »Nikada nisam prodao vola ili kravu a da nisam popio likovo, pa neću ni sada«.

Ova pošalica je izazvala smijeh kod partizana iako se, zbog blizine neprijatelja, cijela operacija morala obaviti u najvećoj tišini.

Općinski NOO je razvio saradnju sa susjednim općinama, naročito sa općinskim NOO Perjasica, kojem je poslao 16 plugova radi što brže obrade zemlje.[67] Taj NOO je nakon reorganizacije narodne vlasti u karlovačkom okrugu, 1944. godine, pripojen kotarskom NOO-u Vojnić i u njegovom sastavu ostao do kraja rata. Broj seoskih NOO-a se povećao sa 2 na 16, od kojih su 4 radila legalno a 12 ilegalno.[68]

Osobiti poticaj razvoju i organizaciji NOO-a dalo je i Treće zasjedanje ZAVNOH-a, održano u svibnju 1944. godine, nakon kojeg su se NOO-i razvijali kao državni organi, odnosno kao osnova državne vlasti.

[66] Dr Đuro Zatezalo, Narodna vlast od 1941—1945. str. 210 i 211.
[47] Dr Đuro Zatezalo, Narodna vlast od 1941—1945, knj. II, str. 228.
[M] Dr Đuro Zatezalo, Narodna vlast od 1941—1945. knjiga II, str. 253.

Šire se redovi organizacije mladih antifašista i komunista

Slično su se razvijale i masovne antifašističke organizacije. U toku 1943. godine u SKOJ je primljeno 9 novih članova: Gojak Marka Tomo iz Banjskog Sela, Dobrinić Antona Anka iz Podvožića, Galović Mate Reza iz Cerovačkih Galovića, Matešić Marka Mato iz Petrunić Sela, Karlović Steve Barka iz Lučice, Grman Andrije Marko iz Lučice, Movre Dragana Janko iz Vinice, Krivačić Antona Dragica iz Cerovačkih Galovića i Polović Marka Kata iz Briga. Time je organizacija SKOJ-a, na području općine Barilović imala 59 članova. Nove skojevske grupe osnovane su u Petrunićima, Banjskom Selu, Donjem Bukovlju i pri Općinskom komitetu SKOJ-a, čiji sekretar je bio Belavić Mije Jure.

Skojevska grupa u Petrunićima imala je tri člana: Matešić Marka Marko, sekretar, Petrunić Josipa Mato i Radočaj Antona Josip.

Skojevska grupa u Banjskom Selu imala je 10 članova i to: Tomo Gojak, sekretar, Ivan Gojak, Ivica Belavić, Mate Belavić, Anka Dobrinić, Draga Gojak, Kata Gojak. Janko Movre i Josip Gojak, koji je odvojeno djelovao.

Skojevska grupa u Mrežničkim Novakima, Boštu i Brigu imala je 18 članova. U grupi su radili: Benić Marka Jana, sekretar, Belavić Janka Roza, Belavić Janka Zora, Belavić Mije Jure, Belavić Jure Mara, Belavić Mije Ruža, Benković Marka Marko, Polović Marka Kata, Polović Andrije Milka, Šeketa Marka Andrija, Šeketa Marka Milka, Matković Ludviga Milka, Šeketa Petra Zdenka, Belavić Mije Barka, Polović Petra Dragan, Belavić Jure Petar i Polović Marka Darinka.

Skojevska grupa u Donjem Bukovlju imala je 13 članova, a bili su to: Polović Jelka iz Donjeg Bukovlja, sekretar, Polović Mara iz Donjeg Bukovlja, Mihalić Milka, Spudić Barka, Spudić Ivan, Živčić Kata, Živčić Ruža, Krivačić Dragica, Galović Reza, Galović Maca, Polović Kata, Malović Jana, Malović Barka i Malović Ivan. Članovi ove grupe su djelovali pretežno individualno.

Skojevska grupa pri Općinskom komitetu SKOJ-a imala je 5 članova i to: Petrunić Mato, sekretar, Belavić Jure, Karlović Darka, Grman Marko i Pušić Jure.

Općinski odbor AFŽ-a razvijao je značajnu aktivnost na mobilizaciji članstva, na širenju NOB-a. Krajem 1944. godine djelovalo je 7 seoskih odbora AFŽ-a sa 72 člana i 11 odbora USAOH-a sa 83 člana.

Sve ove organizacije su politički djelovale među stanovništvom na raskrinkavanju kralja Petra, monarhije i izbjegličke vlade u Londonu, ratnog zločinca Pavelića i njegov NDH, Mačekove »politike čekanja«. Na terenu općine održano je oko 25 sastanaka na kojima je učestvovalo oko 500 stanovnika, što na javnim, što na tajnim skupovima.

Krajem lipnja 1944. godine formiran je općinski i seoski odbor JNOF-a — općenarodne oslobodilačke organizacije koja je privlačila u svoje redove sve antifašistički, antiokupatorski i progresivno orijentisane građane u borbi protiv ustaških i drugih kontrarevolucionara.[69] U njih su ušli istaknuti aktivisti NOB-a kao i predstavnici antifašističkih organizacija.™

Općinski odbor JNOF Barilović imao je 11 članova. Predsjednik odbora bio je Dragan Movre iz Vinice, tajnik Stjepan (Mije) Belavić, a članovi Petar Matešić iz Petrunića, Tomo Galović (Tošin) iz Barilovačkog Cerovca, Ivan (Mije) Jurčević iz Briga, Dragan Belavić iz Banjskog Sela, Vida Katić Penko iz Bresta, Ivan (Jure) Belavić iz Šćulca, Mato (Janka) Malović Brđan iz Mihalić Sela, Marko (Josipa) Belavić iz Mrežničkih Novaka i Anton Car iz Careva Sela.

U seoske odbore JNOF-a ušli su: Janko Novosel Tomanov iz Siče, Milka Grman iz Žabljaka, Jure Polović iz Donjeg Bukovlja, Adam Gojak iz Gornjeg Bukovlja, Josip Gojak iz Malinaca, Janko Lukašić iz Donjeg Velemerića, Stevo Čurulović iz Pečurkova Sela, Janko Stojković iz Ladvenjaka, Dragan Belavić iz Banjskog Sela, Milko Perušić iz Varoša, Josip Reljac iz Varoša, Ivan Ivanić Mali iz Varoša, Mijo Reljac iz Varoša, Josip Peraković Mlinar iz Križa, Josip Laskać iz Leskovca, Tomo Marčac iz Križa, Marko Benić iz Mrežničkih Novaka, Mara Mataković iz Mrežničkih Novaka, Andrija Polović iz Briga, Ludviga Mataković iz Briga, Barka Spudić iz Mihalić Sela, Jura Belavić iz Bošta, Marko (Mate) Benković iz Bošta i Ivan Trgovčić iz Barilovića.

Ovi odbori nisu se mogli sastajati u punom sastavu, već su radili po grupama i pojedinačno.

U selima Mrežnički Brest, Petrunići i Keići radio je Odbor JNOF-a od lipnja 1944. godine, a sačinjavali su ga: Petar (Marka) Matešić, Josip Katić i Dane Katić. Ovaj odbor je radio do oslobođenja zemlje. Petar Matešić je bio i član Kotarskog odbora JNOF-a za kotar Vojnić.

Po naredbi broj 5 Komande vojnog područja Kordun, od 25. listopada 1944. godine, formirana je i Komanda mjesta Barilović.[71] Komandant je bio Stevo (Marka) Spudić,[72] zamjenik komandanta Vujo Pavlović[73], komesar Miloš Kajganić[74] i intendant Dane Bunčić.[75] Zadaci Komande mjesta bili su vojno-pozadinski poslovi, analogni zadacima vojnih područja. Ta komanda bila je u praksi vojno područje u malom.

" Zb. 11, HAK, str. 59—63.

[70] Do tada odbori JNOF-a nisu posebno organizirani već su NOO-i u okviru svoga rada obavljali i ulogu JNOF-a, odnosno bili njegovi politički organi.

[11] HAK, Zb. 11, str. 211.

[71] Živi u Karlovcu, Udbina 52a.

[73] Major JNA, umro poslije rata.

[74] Pukovnik JNA u penziji, živi u Beogradu.

[75] Penzioner, živi u Gornjem Skradu na Kordunu.

Komanda mjesta je u početku imala svoju četu od tri voda, jačine oko 60 boraca, koja je obezbjeđivala njen rad, te rad Općinskog komiteta KPH, Općinskog NOO-a i općinskih rukovodstava masovnih antifašističkih organizacija. Četa je vršila stražarsku službu, borbena dejstva protiv manjih neprijateljskih jedinica, diverzantske akcije, osmatranje, izviđanja, te obezbjeđenja mobilizacija, konfiskacija, snabdijevanja, veza itd. Komandir čete je bio Miloš Čuturilo,[76] politički komesar Miloš Grković[77], a zamjenik političkog komesara Miloš Marinković.[78] Četa je imala oko 25 članova KPH i oko 35 članova SKOJ-a. Sekretar ćelije, u koju su bili uključeni i komunisti iz Komande mjesta, bio je Miloš čuturilo.

Komanda mjesta je imala svoju relejnu stanicu koja je imala ulogu prave pošte. Imala je svoja prevozna sredstva, a kuriri su, pored prenosa pošte, služili i kao vodiči pojedinim rukovodiocima i političkim radnicima. Stanicu partizanske straže u Bariloviću je postavila 1. četa partizanske straže Komande mjesta Vojnić.

Svi ovi općinski politički organi bili su iz bezbednosnih razloga, od osnivanja do ljeta 1944. godine, smješteni u selu Kestenak, općina Perjasica (u kući Grubješić Dane Milutina), a od ljeta 1944. do oslobođenja njihovo sjedište bilo je u Donjem Skradu, u selu Končalovići (u kući Đure i Vase Končalovića). Iz ovih baza se odlazilo na rad u sela što se pretežno obavljalo noću, u naročito teškim uvjetima s obzirom na nastojanje neprijatelja da teren općine Barilović održi pod stalnom kontrolom.

Neprijateljska propagandna aktivnost

Neprijatelj je u cijelom periodu bio doista veoma aktivan. Ustaška posada iz Belaja, uz pomoć snaga iz Generalskog Stola, Duge Rese i Karlovca, išla je u česte ofanzivne akcije i predstavljala stalnu opasnost za organe i aktiviste NOB-a. Naročito je pojačana propagandna aktivnost usmjerena na to da odvrati narod od NOB-a i oslabi povezanost naroda i partizanskih jedinica. Neprijateljska propaganda imala je u tome mjestimično i uspjeha. U pojedinim selima dio stanovništva se doista pasivno odnosio prema narodnooslobodilačkoj borbi, a jedan broj stanovnika bio je otvoreno ili prikriveno privržen ustaškom pokretu. U toj ustaškoj propagandi vrlo aktivno je učestvovao i dio vodstva HSS-a i svećenstva. Najčešće parole kojima su se oni služili za razbijanje NOB-a i protiv mobilizacije ljudi za NOV notirali su ih u svojim radovima — objavljenim u »Zborniku« 11 HAK-a — i drugovi Milan Jaković i Mika Pavlačić) bile su:

»Partizani su eksponenti ruskog boljševizma! Ako pobijede zavest će komunizam.« Ili: »Rat će skoro završiti, treba biti pametan i saču-

[76] Živi u selu Cerovcu na Kordunu.
[77] Živi u Kljajičevu (APV) gdje je koloniziran.
Živi u Kljajičevu (APV) gdje je koloniziran.

vati glavu, jer i onako će o svemu odlučivati Englezi i Amerikanci a ne partizani«. I, dalje: »Ako treba ići u vojsku, onda idi u domobrane. Domobrani su priznata vojska a ne partizani«. »Rat ide kraju, ali ga partizani neće dobiti. U ove krajeve će u tom slučaju doći Englezi koji će sobom dovesti natrag kralja Petra a s njim i četnike, a svi će partizani biti razoružani. Ako bi se dopustilo da Rusi dođu u Jugoslaviju, oduzeli bi nam svu imovinu i pretvorili je u državnu. Ljudi bi morali živjeti u komunističkim komunama bez prava čak i na vlastitu ženu i djecu. Čim se rode, oduzet će djecu od roditelja i odvesti u komunističke dječje domove. Vjeru će ukinuti, a crkve pretvoriti u skladišta, komunističke domove kulture«. I na kraju poziv: »Braćo Hrvati! U ovim je danima najvažnije sačuvati glavu. Najprije će je izgubiti onaj tko bi se pridružio komunistima i otišao u partizane!«

Ustaše su u Barilović ubacile letke kojima su bile istaknute vijesti da je Tito ubijen u Beogradu i da je Staljin poginuo u revoluciji koja je ponovo izbila u Rusiji.[79]

U svojoj propagandi neprijatelj je koristio i pokušaj razbijanja NOP-a na Kordunu i u Plaščanskoj dolini od strane četničkih elemenata koji su našli oslonac u krilu njemačkog okupatora. On je među hrvatskim narodom širio parole: da Srbima ne treba vjerovati, da su oni za kralja, te da će prevariti Hrvate i ponovo vratiti kralja u zemlju itd.[80]

Sva ova i druga lažna propaganda otežala je rad aktivista NOB-a po selima barilovićke općine. Mnogi vojni obveznici više su vjerovali amnestiji Pavelića za »odmetnike«, objavljenoj u maju 1944. nego odluci Predsjedništva AVNOJ-a o amnestiji domobrana i četnika, pa su mnogi umjesto u partizane odlazili u domobrane i ustaše.

Međutim, uprkos svim naporima neprijateljskih snaga da spriječe i uguše NOP u ovoj općini, snage NOP-a su se ipak postepeno razvijale i jačale, pretežno u polulegalnim i ilegalnim uvjetima, što je posebna zasluga aktivista ove općine koji su i u takvim uvjetima imali snage, umješnosti i hrabrosti za permanentan rad ne prezajući pred teškoćama i životnim opasnostima.

Bilježimo samo dva između mnogih primjera, koji pokazuju neustrašivost boraca na terenu općine Barilović. Jedan je izražen likom Josipa (Marka) Polovića[81]. Rođen je 1924. godine u selu Brig i bio već afirmirani omladinac kada je, u proljeće 1943. godine, stupio u partizane. Ali nije ga dugo pratila ratna sreća. Junački je poginuo 1944. godine kao potporučnik i član obavještajne grupe IV korpusa koja je djelovala na tom terenu. Preuzeo je radio-stanicu koja je još od 1943. godine bila smještena u selu Brig, u mlinu Ludviga Matakovića

[79] Đ. Zatezalo i M. Dakić, Narodna vlast na Kordunu 1941—1945, str. 283.
[80] M. Jaković, Zbornik 11, HAK, str. 19.
[81] Zbornik 6, HAK, str. 394. Ovaj napis druga Rebića donekle je dopunjen novim saznanjima.

Mrzljaki, 1944. Članovi Kotarskog komiteta SKOJ Karlovac.

na desnoj obali Mrežnice. Premda je često mijenjala lokaciju, neprijatelj je u rujnu 1944. goniometrom otkrio radio-stanicu. Međutim, Polović i Mataković su po cijenu života uspjeli pobjeći sa radio-stanicom ispred Nijemaca i ustaša prema Donjem Skradu. Kada su stigli blizu prelaza na Korani, između sela Gornji Šćulac i zaseoka Gazibare, prijetila je opasnost da ih potjera stigne. U takvoj situaciji Polović je poslao Matakovića da prenese stanicu preko Korane i da je preda Komandi mjesta Barilović, koja se nalazila u zaseoku Končalovići, a on je nastavio da brani pristup prelazu. Pri tome je teže ranjen u obje noge. Uslijed velikog gubitka krvi umro je na položaju boreći se do posljednjeg daha. Neprijatelj mu ipak nije mogao prići jer se na desnoj obali Korane pojavila jedna naša jedinica koja je vatrom mitraljeza tukla prilaz Poloviću. Sahranjen je u groblju svoga sela. Pošto je predao radio-stanicu Mataković se vratio kući, ostao neotkriven i nastavio radom na ovom obavještajnom punktu.

Drugi vrijedan lik borca iz barilovićkog kraja je, svakako, Marija (Mije) Galović Maca iz Galović Sela. Jednog dana 1944. godine ona je donijela mlijeko obitelji Tepeš u Dugoj Resi, koja je radila za NOP. Kada je ispraznila kante, drugarica Tepeš ih je napunila kancelarijskim materijalom i priborom. Ne znajući za raciju Marija je krenula sa materijalom pravo prema mostu na Mrežnici. Tu ju je presrela ustaška straža koja nikoga nije puštala da izađe iz grada. Jedan od stražara upitao je Mariju što ima u kantama. Odgovorila je kratko, šeretski: »Nosim papir i koverte da bih imala na čemu pisati dečku.« Usta-

še su ipak htjele da pregledaju kante. Međutim, spriječio ih je pištoljem ustaša Ivan Belavić. Odmah ga je prepoznala. Vidjela ga je prošle godine u selu Lučice kao partizana. Ona se tamo nalazila u izbjeglištvu. I dok su se ustaše objašnjavale, ona je sa kantama pobjegla preko mosta i nastavila put kući. Na putu ju je ipak sustigao pomenuti ustaša Belavić. Bez ustezanja upitala ga je: »Zašto si napustio partizane?« Umjesto odgovora Belavić je uzvratio pitanjem: »Zašto si se ti vratila kući, a sestrična ti je ipak ostala u partizanima?« Ustaša se ućutao duboko razmišljajući. »Naša fronta je svuda, zar ne znaš to?«, odgovorila je kratko. Kad su stigli do sela Varoš, rastali su se i nikada se više nisu vidjeli.[82]

Ustaše i Nijemci su i na ovaj teren često ubacivali svoje agente radi prikupljanja obavještajnih podataka o stanju, namjerama i dislokaciji partizanskih jedinica i organa NOP-a. Tako je bilo i polovinom 1943. godine kada su Ustaška nadzorna služba (UNS) i Gestapo ubacili jednog bivšeg skojevca kao svog agenta u punkt za općinu Barilović, koji je služio za održavanje veza sa Okružnim i Kotarskim komitetom KPH Karlovac. Taj bivši skojevac je nesretnim slučajem bio ranjen pa je upućen na liječenje u privremenu bolnicu u Gornji Skrad odakle je, nebudnošću straže, pobjegao u pravcu Barilovića. Međutim, uhvaćen je od stanovništva u Malom Kozincu i sproveden u Komandu kordunaškog vojnog područja gdje je, nakon istrage i provjere, utvrđeno tko ga je i zašto ubacio u naše redove. Vojni sud ga je osudio na smrt strijeljanjem.

Njemačka jedinica iz Generalskog Stola 1944. godine ubacila je jednog legionara, rodom iz Mrkonjić-Građa, naoko obrazovanog čovjeka, sa određenim obavještajnim zadacima. Govorio je da je napustio legiju i da želi da ide kući u Bosnu. Međutim, tokom saslušanja priznao je da je poslan po obavještajnom zadatku, pa je radi toga dobio odgovarajuću kaznu.

Borbe i akcije u drugoj polovini 1943. godine

Tokom druge polovine 1943. godine na teritoriju općine Barilović izvedeno je desetak borbi koje su pomogle sazrijevanju svijesti i opredjeljivanju ljudi za oslobodilačku antifašističku frontu. Bilježimo najznačajnije:

— Sedmog rujna 1. bataljon Karlovačkog odreda razoružao je seosku ustašku miliciju u Boštu, Brigu i Novakima.[83] Tom prilikom zarobljena su 22 milicionera i zaplijenjene 22 puške sa 1000 metaka. Istovremeno je izvršena mobilizacija ljudi za NOVJ. Zarobljeni milicionari i mobilisani borci odvedeni su u selo Kestenak i nakon selek-

[82] Po sjećanju Marije Galović Mace, Duga Resa.

[83] Zb. NOR-a, tom V, dok. br. 17, str. 61.

cije jedni su vraćeni kućama a drugi, naoružani oružjem zaplijenjenim od ustaške milicije, upućeni u partizanske jedinice.

— Tri satnije ustaša, uz podršku 2 tenka i jednih bornih kola, 21. rujna krenule su iz Duge Rese i Karlovca u pravcu Barilovića.[84] Na pogodnim položajima sačekao ih je bataljon Kordunaškog partizanskog odreda i nakon borbe, koja je potrajala više od pet sati, prisilio ih je na povlačenje u polazne baze.

— Koncem rujna neprijatelj je iz posade Generalskog Stola ubacio jedan trup jačine 25 vojnika na teren općine Barilović.[85] U rajonu sela Lučice sačekao ga je jedan vod Komande mjesta Barilović. Pod komandom Andrije Šekete vod je uspio razbiti neprijateljski trup. Tom prilikom zarobio je jednog njemačkog vojnika sa puškomitraljezom. U oštrom okršaju ranjena je skojevka Barka Karlović koja je po zadatku išla u Perjasicu.

— Pet satnija ustaša sa 3 tenka postavile su 4. listopada, u blizini Vinice, zasjedu i iznenadno napale 2. bataljon Kordunaškog partizanskog odreda koji je bio u pokretu iz Barilovića i Belaja prema Vinici.[86] Bataljon se odjednom našao u situaciji da se mora probijati iz okruženja. I krenuo je u odlučan proboj. Ubrzo se izvukao iz ustaških kliješta. Ali to je krvlju platio. Imao je 10 mrtvih, 13 ranjenih i 3 zarobljena borca.

Ustaše su ovaj uspjeh postigle zahvaljujući nebudnosti komande bataljona kao i pomoći jednog broja domaćih ustaških suradnika koji su prikupljali podatke o namjerama i pokretu bataljona i davali ih ustašama pa ih čak i pomagali u napadu. Prilikom ovog napada iznenađen je i Štab odreda koji je bio smješten u Belaju. U borbi je poginuo komesar čete Marko Milašinović iz Jurge kod Vojnića. Njegovo mrtvo tijelo odvezli su na volovskim kolima u Kosijersko Selo: Dragan Movre, njegov sin Janko (član SKOJ-a) i Marko Stišćak. Odmah nakon povratka kući, ustaše su došle kod Marka Stišćaka s namjerom da ga ubiju. Međutim, njegovi susjedi su se odlučno suprotstavili i uspjeli spasiti život ovom humanom čovjeku.

Tokom ove akcije ustaše su, 4. listopada, uhapsile Dora Dobrinić Mušnjak, predsjednicu Općinskog odbora AFŽ-a, člana Općinskog komiteta KPH i člana Općinskog NOO-a Barilović i njenu maloljetnu kćerku Anku, članicu Općinskog odbora USAOH-a i Općinskog komiteta SKOJ-a Barilović. Dora je tih dana bila na političkom radu sa seoskim ženama. Uhapsio ih je Josip (Vida) Krajačić iz Gornjeg Velemerića, sa još trojicom ustaša iz istog sela — Petrom Mihalićem Pejanom i Stevom Škrtićem Šćevom dok je ime trećeg ustaše ostalo nepoznato. Sačekali su je rano ujutro kod njene kuće kada se vraćala

[M] Zb. NOR-a, tom V, knj. 20, dok. br. 17, str. 61.

[°] Po sjećanju Steve Spudića, k-đanta mjesta Barilović.

[“] Zb. NOR-a, tom V, knj. 20, dok. br. 141 i 203.

iz Banjskog Sela[87] od Tome (Marka) Gojaka, sekretara skojevske organizacije, koga je upravo bila obavijestila o namjeri ustaša da napadnu Kordunaški partizanski odred koji je dijelom snaga bio razmješten u Belaju. On je tu obavijest dostavio i ostalim aktivistima. Ali, u to vrijeme već su bila blokirana sela: Banjsko Selo, Podvožić, Gornji Velemerić i druga, pa se hapšenje nije moglo izbjeći. Ustaše su nakon sadističkog mučenja Doru i njenu kćerku strijeljali u Belaju, 4. oktobra.

Poslije ovog događaja ustaše su zauzele Belaj i utvrdile ga za odsudnu obranu. S ustašama je iz Karlovca u Belaj preseljena i ustaška općina Barilović (koja je bila povučena iz Barilovića na dan kapitulacije fašističke Italije) s novim načelnikom općine Mijom Papom na čelu, inače trgovcem i ustaškim vodnikom iz Belajskih Poljica koji je na tu dužnost došao nakon smjene Antona Cara.

Noću 13/14 studenog jedan bataljon Kordunaškog partizanskog odreda izveo je akciju oduzimanja oružja od seljaka u Belajskom Poljicu[88] i tom prilikom zaplijenio: 13 karabina, 200 komada metaka, 200 talijanskih bombi, 7 komada ćebadi, 2 para cipela i 2 vojnička bicikla. Iste noći oduzeta je i roba u trgovini ustaše Mije Pape iz Poljica, koju je vodila njegova supruga. Zaplijenjeno je 40 litara gasa (petroleja), nekoliko vreća soli, 5 kg šećera, 3 vreće pšenice i nešto ostalih namirnica.

Prva brigada 8. divizije, bez jednog bataljona, ojačana 2. bataljonom KPO, napala je noću 1/2. studenog neprijateljsko uporište Belaj[89] u kome se nalazilo 250—300 dobro naoružanih ustaša 5. ustaške bojne, smještenih u zidine kuće i rovove. Neprijatelj se ogorčeno branio. Ali nakon dvosatnog teškog okršaja bio je prisiljen da napusti Belaj i da se povuče u pravcu Vinice, sela Reljci i Duge Rese. U rajonu Vinice ustaše su naletjele na dijelove 2. bataljona koji su na tom pravcu bili na osiguranju. U oštrom sudaru, neprijatelj je razbijen pa se u panici rasuo po čitavom prostoru Vinice.

Napadnutom neprijatelju stigla je pomoć iz Karlovca, Duge Rese i Generalskog Stola. To se i očekivalo pa je Štab brigade 2. studenog u 4,30 sati odlučio da prekine napad i povuče brigadu na odgovarajuće položaje. Tokom napada manje neprijateljske snage, sastavljene od naoružanih civila, stalno su pripucavale sa okolnih uzvišenja u leđa jedinica brigade.

Neprijateljski gubici bili su: 34 mrtva i veći broj ranjenih, među kojima je teže ranjen i zapovjednik bojne — nadporučnik Brnardić. Zaplijenjeno je 12 karabina, 1000 metaka, 5 konja, 1 kola, 2 samara, 10 šatorskih krila, 6 pari cipela, 6 ćebadi i izvjesna količina druge vojne opreme.

[87] U Banjskom Selu je inače bila baza aktivista NOB-a u kući Dragana i Milke Belavić, te Mije i Marka Gojak.

[88] Zb. NOR-a, tom V, knj. 19, str. 398 i 400.

[89] Zb. NOR-a, tom V, knj. 21, dok. br. 18, 23, 51 i 53.

Brigada je imala 5 ranjenih i 2 nestala borca. Među ranjenicima bio je i komandant 3. (Omladinskog) bataljona Joco Miljković[90] i obavještajni oficir ovog bataljona.

Prva brigada 8. divizije (sa ojačanjima) od 14—19 sati 5. studenog izvršila je čišćenje terena na prostoru: Leskovac — Bošt — Sv. Jelena — Martiršćak — Velemerić, od dijelova ustaške posade iz Belaja koji su nastavili da krstare ovim selima. U 19.20 sati ponovo je napala ustašku posadu u Belaju.[91] To je ovaj put bio suviše velik zadatak. Jer, dok je brigada čistila okolni prostor, posada u Belaju je dobila pojačanje iz Karlovca i Duge Rese, pa se u tom uporištu našla 5. i 10. ustaška bojna, čiji su slabiji dijelovi ostali u Dugoj Resi. Neprijatelj je proširio odbranu Belaja na okolne unaprijed uređene položaje. Sa ovih položaja uporno se branio i bio je nadmoćniji u ljudstvu i naoružanju. Borba je trajala do 20.30 sati. Tada je bilo jasno da se situacija promijenila u korist neprijatelja, pa je Štab brigade obustavio dalji napad i povukao brigadu u Perjasicu.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva i više ranjenih ustaša. Jedan borac brigade je poginuo, 3 su ranjena i jedan je nestao.

Po nalogu ustaškog nadporučnika Brnardića grupa ustaša iz posade Belaj, pod komandom ustaše Mije Bošnjaka rodom iz Siče, ubila je 5. prosinca u selu Brestu Matu Malovića Canu, predsjednika ratne općine Barilović, koji je u isto vrijeme bio i sekretar Općinskog komiteta KPH za Barilović i član KNOO-a Karlovac i Okružnog NOO-a za Kordun, kao i Silvi ju Klokočovnik, tajnicu Općinskog odbora AFŽ-a i člana Kotarskog odbora AFŽ-a Karlovac. Njih dvoje su došli na ranije zakazani masovni zbor koji je tražila omladina. Prije početka zbora, koji je trebao početi u 15 sati, Mato je vratio u bazu jedno odjeljenje Komande mjesta, koje je bilo predviđeno za osiguranje zbora, i sa Silvijom navratio u stan Vide Katić, učiteljice u Brestu, radi razgovora. Nakon toga naišla je pomenvita ustaška grupa, upala u kuću, ubila druga Matu i drugaricu Silviju i izbola ih noževima.

Kod ubijenog Mate ustaše su našle spisak članova seoskih NOO-a i antifašističkih organizacija i predale ga svom komandantu Brnardiću. Na osnovu tog spiska Brnardić je, 8. prosinca, dao uhapsiti oko 30 osoba koje su vezane po dvoje odvedene u Belaj, a potom u ustaški zdrug u Karlovac gdje su provele u zatvoru tri tjedna, zlostavljane i mučene, a puštene su iz zatvora uz pomoć organizacije KPH u Karlovcu i Janka Perakovića, trgovca iz Skakavca, porijeklom sa terena ove općine.[92] Među uhapšenima bio je i župnik Cerovačke župe Benedikt, porijeklom Slovenac, koji je radio za NOP. On je, pored ostale aktivnosti, sakupljao siromašnu djecu i nalazio im uzdržavanje kod

[90] General-major JNA, narodni heroj, umro 1983.
[91] Zb. NOR-a, tom V, knj. 21, dok. br. 73.
[92] Navodno sada živi u Skofja Loki.

imućnijih domaćinstava, a jedno je zadržao kod sebe i brinuo se o njemu.

Ovu akciju je Brnardić dugo pripremao. On je ustašu Miju Bošnjaka[93] ubacio u Komandu mjesta, kao svog agenta, da izvrši atentat na predsjednika Općinskog NOO-a, ali on nije uspio da ostvari taj zadatak, pa je napustio Komandu mjesta i vratio se u Belaj. Inače, njegov brat Marko bio je kao legionar na istočnom frontu, gdje je izgubio nogu. Sada mu je Brnardić ponovo dao zadatak da sa svojim bratom Ivanom i još nekoliko ustaša izvrši atentat.

Učestvujući u borbama za obranu teritorija općine Barilović 4. bataljon Karlovačkog odreda vodio je 15. prosinca trosatne borbe sa dvije neprijateljske kolone koje su se kretale u pravcu Kestenka. Jedna kolona, jačine 150 Nijemaca kretala se iz Generalskog Stola, a druga iz Zvečaja.[94] Bataljon ih je sačekao na položajima kod sela Kestenak. Dijelom snaga zadržao ih je s fronta, a glavninom napao u bok i pozadinu, prisilio ih na povlačenje i gonio do Bresta. Ubijena su 2 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika.

Tokom studenog i prosinca 1943. godine 4. bataljon Karlovačkog odreda je povremeno bio na zadacima između Korane i Mrežnice, tj. na terenu općine Barilović gdje je politički djelovao po selima i izvodio borbene akcije protiv neprijateljskih ispada iz Belaja na slobodni teritorij.'[s]

Borbe i akcije u 1944. godini

Premda su uvjeti za razmah NOB-a na teritoriju općine Barilović bili i u četvrtoj godini, zbog prisustva jakih neprijateljskih snaga,
i dalje teški, revolucionarne snage su rasle i zametnule s neprijateljem bespoštednu borbu.

Naveče 23. siječnja grupa ustaša bila je u svatovima u selu Leskovcu. Partizani su ih osmatrali. Kad je završila svadba, ustaše su navratile u jednu kuću u kojoj je bilo prelo. Partizani su opkolili kuću i pozvali ih na predaju. Međutim, ustaše su odgovorile žestokom vatrom. Razvila se oštra borba u kojoj su ustaše ubijene, a kuća zapaljena vatrom ručnog bacaša. Tom prilikom nastradalo je i 6 civila koji su se nalazili u kući i to: Laskać Tome Ana, Matičić Slavka Jure, Spudić Mate Jeka, Spudić Tome Josip, Spudić Jure Mato i Šeketa Ivana Josip.[w]

[93] Mijo Bošnjak, je likvidirao i Katu Spudić, suprugu Steve Spudića komandanta mjesta Barilović.

[94] Zb. NOR-a, tom V, knj. 25, dok. br. 119.

[95] Zb. 8, HAK, str. 132 i 133.

[96] Podaci uzeti iz anketnih listova ŽFT Općinskog odbora SUBNOR-a Duga Resa.

U izvještaju župske vlasti od 25. siječnja navodi se[97] da je, 23. siječnja 1944. godine, u toku dana jedna skupina od 20 ustaša vršila ophodovanje u okolici sela Barilovići i da je istog dana napadnuta od jake skupine odmetnika u jednoj kući u selu Leskovcu u koju je ophodnja navratila, a u njoj je bilo neko veselje. Razvila se ogorčena borba koja je trajala skoro 2 sata. Partizani su bili nadmoćniji i uštaše su se morale probijati kroz neprijateljski obruč. Poginula su 4 uštaše dok ih je 5 ranjeno. Osim toga, poginulo je 7 seljaka a 15 ih je ranjeno. Kuća iz koje se vodila borba izgorjela je. Od partizana na mjestu borbe nađena su dvojica mrtvih.

Ovaj napad je izvela 2. četa 1. bataljona 1. KPO[98] koja tom prilikom nije imala gubitaka. Prema izjavi učesnika napada i podataka u knjizi depeša GŠH NOV i POJ u ovoj borbi je ubijeno 11 ustaša i 2 ustaška oficira a zaplijenjen 1 mitraljez i puškomitraljez.[99]

U sklopu napada jedinica IV korpusa NOVJ na komunikacije 8. kordunaška udarna divizija izvršila je 5. lipnja još jedan napad na uporište Belaj i Dugu Resu.[100] Uporište Belaj bilo je utvrđeno za odsudnu obranu, a branila ga je jedna četa ustaša i četa milicionera, dok je Dugu Resu branilo oko 300 ustaša i domobrana iz 2. posadne domobranske brigade. Neprijatelj se u Dugoj Resi naročito dobro pripremio za obranu, posebno u rajonu mosta na Mrežnici.

Prva brigada napadala je uporište Belaj, a 2. brigada, u sadejstvu sa dijelovima 13. divizije, napadala je Dugu Resu. Napad 1. i 2. brigade počeo je 5. lipnja 1944. u 2 sata. Napad 1. brigade na Belaj, i pored tri uzastopna juriša, nije uspio pa se oko 5 sati morala povući. Druga brigada je težište napada usmjerila na most na rijeci Mrežnici, ali ga nije uspjela zauzeti. Osnovni uzrok neuspjeha bio je u tome što je neprijatelj blagovremeno doznao za napad pa je ojačao obranu mosta. Tako se i 2. brigada morala povući ne izvršivši zadatak. Tokom napada, kao što se to i ranije dešavalo, neprijatelj je brzo intervenirao iz. Karlovca i Generalskog Stola, napao jedinice na osiguranju zbog čega se cijela divizija, nakon 6 sati borbe, morala povući na odgovarajuće položaje. Iako su ove borbe dale samo djelomične rezultate, one su, ipak, dale potrebne efekte, vojne i političke, budući da su izvedene na za neprijatelja posebno osjetljivom prostoru.

U ovim borbama neprijatelj je imao 53 poginula, 35 ranjenih i 5 zarobljenih vojnika. Divizija je imala 9 poginulih, 21 ranjenog i 2 nestala borca. Među poginulim su bili i poručnici: Milić Čabraja, komandir čete, i Dušan Radovanović, zamjenik političkog komesara čete, a ranjen je Simo Mutić, politički komesar čete.

[97] Zb. NOR-a, tom V, knj. 23, dok. br. 173, str. 726.
[98] Po sjećanju učesnika napada.
[99] Zb. NOR-a, tom V, knj. 24, dok. br. 105, str. 469.
[100] Zb. NOR-a, tom V, knj. 28, dok. br. 38, 63 i 121.

U kolovozu ustaše su izvršile konfiskaciju cjelokupne imovine 6 domaćinstava u selu Brig. Imovinu su konfiskovali: Polović Mike Marku, Belavić Janka i Miji Levak, Belavić Ivana Miji, Šeketa Jure Marku, Belavić Petra Ivanu i Belavić Petra Miji. Od ovih 6 partizanskih obitelji oduzeta je stoka, svinje, žito, sijeno i druga imovina. Za prevoz ove imovine ustaše su mobilizirali oko 160 zaprežnih kola iz okolice Duge Rese i Karlovca.

Istovremeno, ustaše su uhapsile Janu, suprugu Marka Polovića, njegovu kćerku Katu, Belavić Petra Miju, njegovu suprugu Rezu i Šeketa Tome Dorku. Svi uhapšeni, osim Kate Polović koju je spasio dr Longino smjestivši je u bolnicu u Dugoj Resi, odvedeni su u logor Jasenovac odakle se nisu vratili, osim Reze Belavić i Dorke Šeketa, koje su spašene zamjenom.

Prilikom ove pljačke i hapšenja dogodio se i jedan zanimljiv slučaj. Belavić Janka Kata, član KP od 1941. godine, predratni i ratni aktivista, gledajući da ustaše kupe sve po kućama, pa i sijeno iz sjenika, sama je zapalila svoj sjenik u kome je bila smještena razna roba i materijal, namijenjen potrebama NOP-a i pripremljen za prebacivanje u Kestenak. Nakon toga otrgla se iz ruku ustaša i pobjegla u partizane.

Prva četa Komande mjesta Barilović napala je u prosincu, u selu Lučice, njemački trup jačine 25 vojnika koji je ubačen iz Generalskog Stola[101]. U toj borbi ubijena su 2 njemačka vojnika i zaplijenjena 2 karabina. Pripadnici ovog trupa, pored ostalih zlodjela, silovali su 2 žene u selu Lučice.

U ožujku 1945. godine dvije čete Komande mjesta Barilović, pod komandom komandanta mjesta Steve Spudića, napale su, na cesti Karlovac—Perjasica (u rejonu zvanom Ciganište) kolonu ustaša i domobrana, koja je iz Karlovca krenula u susret i pomoć Nijemcima što su iz Slunja, preko Primišlja, nastupali prema Perjasici, i prisilile je na povlačenje. Tom prilikom, zaplijenjen je 1 mitraljez, 25 pušaka, troja kola municije, pet zaprežnih kola, pet pisaćih strojeva, dva bicikla, 200 kg masti, nekoliko sanduka konzervi, 25 kg cigareta i mnogo drugog materijala i opreme.[102]

Posljednje borbe na terenu općine Barilović vođene su u završnim operacijama, u svibnju 1945. godine, prilikom napada Karlovačke operativne grupe divizije (3, 4, 10. i 34.) na Karlovac.[103] Karlovac su branile snage pod komandom 91. njemačkog korpusa koji je bio smješten u Karlovcu. Spoljna odbrana Karlovca se protezala linijom ž. st. Skakavac — Vukmanić — Barilović — Siča — Generalski Stol — Bosiljevo, s krilima naslonjenim na Kupu.

[101] Po sjećanju Steve Spudića.

[102] Po sjećanju Steve Spudića.

[103] Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945, JNA, izdanje 1967, str. 703—706.

¥

Položaje na zahvatu prostora općine Barilović, na liniji od ž. st. Skakavac do Barilovića, branili su njemački 2. i 4. policijski puk, sa manjim dijelovima ustaša; od Barilovića do Lešća — njemačka 104. lovačka divizija; od Lešća do desne obale Kupe — 1. bataljon njemačkog 20. lovačkog puka i 96. pionirski bataljon.

Karlovačka grupa divizija prikupila se 29. travnja na prostoru Tounj—Ogulin—Vrbovsko i s tih prostora krenula u rejon Karlovca sa zadatkom da razbije neprijatelja i oslobodi grad.

Osnovna zamisao Štaba 2. armije sastojala se u tome da pokretom krilnih divizija, tj. 10. divizije između Kupe i Korane i 34. divizije između Dobre i Kupe, presiječe neprijateljske odstupne komunikacije sjeverno i zapadno od Karlovca, a potom, koncentričnim napadom, okruži i uništi neprijatelja u bližem rajonu Karlovca. Neprijatelj je davao žestok otpor, naročito na pravcu Generalski Stol—Karlovac, na kome je napadala 3. divizija, pa je radi toga težište napada Grupe divizija usredsređeno na pravac napada 4. divizije, koja je napadala između Korane i Mrežnice, tj. preko terena ratne općine Barilović. Cilj je bio da se probojem obrane na pravcu s. Siča—s.Barilović—Vinica izmanevrira jako neprijateljsko uporište Generalski Stol. U vremenu od 30. travnja do 6. svibnja Grupa divizija je ovladala Karlovcem. Time je i općina Barilović, 6. svibnja 1945. godine, postala potpuno slobodna.

Ustaški doušnici u akciji

Vezano za borbene i druge akcije potrebno je napomenuti da je tokom cijele narodnooslobodilačke borbe izvjestan broj ljudi iz nekih sela ove općine pomagao ustašama — u ulozi doušnika i agenata. Prikupljao je podatke o našim jedinicama i ustanovama te njihovim namjerama i dostavljao ih neprijatelju. Zbog toga skoro nijedna veća akcija jedinica NOVJ, osobito vojna, nije mogla biti izvedena a da za nju ustaše nisu blagovremeno saznale, što je imalo niz negativnih posljedica. Tako je bilo i pri napadima na Siču, Barilović, Belaj, Dugu Resu i druga mjesta. Neki od tih doušnika i agenata su uhvaćeni na djelu. Navodimo i dva takva primjera:

Djevojka Karlović Luke Milka iz sela Lučice prikupljala je podatke o partizanskim jedinicama i njihovim namjerama te odlazila na ustašku vezu u Barilović. Ona je, početkom 1943. godine, obavijestila ustaše o predstojećem napadu partizanskih jedinica na Barilović pa je ustaška posada, na osnovu tih podataka, poduzela mjere radi čega napad nije uspio, a jedinice su pretrpjele nepotrebne gubitke. Ta djevojka, ustaški doušnik, je za vrijeme ovog napada poginula.

Drugi ustaški suradnik bio je Pušić Petra Mika, također iz sela Lučice. Koristeći se slobodom kretanja po širem rejonu Kestenka

dolazio je do podataka o NOP-u i njegovim organima, osobito o organima ratne općine Barilović, njihovom razmještaju, namjerama i pravcima kretanja. Odlazeći u Barilović i Belaj on je te podatke dostavljao ustašama koji su, na osnovu njih, izvodili razne akcije na ove općinske organe i njihove suradnike. Uhvaćen je na djelu pa je radi špijunaže u korist neprijatelja u ime naroda osuđen na smrt od nadležnog narodnog suda.

Sa istim zadatkom djelovale su i grupe ustaša ustaškog poručnika Dumičića koje su krstarile terenom u civilnom odijelu, prikupljale razne podatke, hapsile i likvidirale aktiviste NOP-a.

Ipak, unatoč svemu, narodnooslobodilačka borba širila se i na prostoru ratne općine Barilović, pritisnute do samog dana oslobođenja (6. svibnja 1945) jakim garnizonima u Karlovcu i Dugoj Resi i utvrđenim uporištima u mjestima južno od Karlovca.

U toku rata, do 1. studenoga 1944. godine, općina Barilović je pretrpjela ratnu štetu u ukupnom iznosu od 3 034 114 dinara (vrijednost od 5. 4. 1941. godine). Većina ratne štete odnosi se na »državni« sektor, tj. na vrijednost spaljene općinske zgrade, škole, oružničke postaje i drugih objekata računajući u to i porušeni most na rijeci Korani u iznosu od 2 511 784 dinara.[104] Ostatak od 522 330 dinara odnosi se na štetu na »civilnom« sektoru: spaljeno 16 stambenih kuća i 16 drugih zgrada, opljačkano 6 konja, 6 volova, 13 krava, 26 ovaca, 34 svinje, 115 mc žita i 202 mc stočne hrane.[105]

Zaključak

Razvoj NOB-a u općini Barilović tekao je blagom uzlaznom linijom. Razvijao se u specifičnim ilegalnim i poluilegalnim uvjetima zbog toga što je općina Barilović tokom cijelom NOR-a bila tako reći pod stalnom okupacijom. Ona je bila zaposjednuta vojnim jedinicama koje su bile locirane u većim mjestima na njenoj periferiji (u Karlovcu, Dugoj Resi, Generalskom Stolu i drugim mjestima) s kojima je stalno surađivalo i 133 domaćih ustaša — vojnika i oficira. Sve ove snage, bilo pojedinačno, bilo zajednički, izvodile su napade na terenu ove općine i metodom kaznenih ekspedicija terorizirale narod, osobito pripadnike i simpatizére NOP-a te njihove obitelji. Ovakvo stanje potvrdili su i odbornici ove općine koji su 23. studenog 1944. godine izjavili da je politička situacija u općini slaba uslijed »vojničkih prilika« i da u općini Barilović seoski NOO-i moraju pretežno da rade

[104] Arhiv Hrvatske, ZKRZ — GUZ 2644/45, kutija 41.
[105] Arhiv Hrvatske, IVSRH, svežanj 389.

ilegalno.[106] Tako su radili i svi ostali organi i organizacije NOP-a. Takve »vojničke prilike« remetile su redovan rad svih -1 škola koje su radile s manjim ili većim prekidima, izuzev škole u Sv. Petru koja je radila bez prekida.

Tokom NOB-a stalno je provođena jaka neprijateljska propaganda koja je bila usmjerena u prvom redu na stvaranje nepovjerenja hrvatskog naroda u ciljeve narodnooslobodilačke borbe, na slabljenje povezanosti naroda i partizanskih jedinica i onemogućavanje njihovog brojnog stanja i jačanja. U toj propagandi, uz ustaše, učestvovao je i reakcionarni dio vodstva HSS-a i katoličkog svećenstva. Jedan dio naroda je nasjedao takvoj ustaškoj propagandi i pod raznim izgovorima držao se pasivno prema NOB-u, dok je drugi dio bio otvoreno ili prikriveno neprijateljski opredijeljen. Jedino učesnici NOB-a, njihove obitelji i aktivisti NOP-a nisu nasjedali ovoj propagandi već su se aktivno borili protiv nje.

Naše manje naoružane grupe su se noću probijale na neoslobođeni dio općine i hvatale kompromitirane propagatore i agente te ih privodile našim narodnim sudovima koji su im u ime naroda izricali odgovarajuće kazne. Jedan broj takvih izbjegao je hapšenje jer je noću odlazio na spavanje u ustaške posade, naročito pojedini ustaški funkcioneri, zbirnici, pobočnici i agenti.

Propaganda organa i organizacija NOP-a, iako je imala vidnih rezultata, nije uvijek uspjevala da parira neprijateljskoj propagandi i da eliminira pritisak ustaša, HSS-a i drugih propagatora na svijest ljudi pa su mnogi, kad su morali ići u vojsku, radije odlazili u ustaše i domobrane, nego u partizane. Tako je samo 1941. godine oko 400 mladih ljudi otišlo u ustašku »pripremnu« bojnu. I u narednim godinama odaziv obveznika za jedinice NOV i POH bio je dosta slab. U tome nije pomoglo ni formiranje jedinica popunjavanih isključivo borcima hrvatske nacionalnosti. Jedino je Karlovačka brigada u lipnju 1944. godine u sedam sela ove općine uspjela mobilisati 61 borca. U posljednjim godinama rata ustaše su uspjele mobilisati nekoliko stotina ljudi i uvrstiti ih u teritorijalnu miliciju i vojne jedinice, a mnogi od njih su izginuli u posljednjim borbama na terenu općine.

Takvi uvjeti usporavali su političko i organizaciono razvijanje NOB-a, otežavali rad aktivista, onemogućavali blagovremeno formiranje i razvoj organa narodne vlasti i političko organiziranje naroda, naročito u selima, i formiranje partizanskih jedinica na terenu općine Zbog toga su ljudi, koji su se opredijelili za odlazak u partizane, morali odlaziti na teren drugih općina. Sve to je zahtijevalo od aktivista, svih organa i organizacija NOP-a specifične oblike rada. Oni su morali djelovati pretežno pojedinačno i u manjim grupama uz lančano prenošenje zadataka, odluka i direktiva. Jer, nije se mogao, niti smio,

[106] Mile Dakić, Narodna vlast na Kordunu od 1941—1945, str. 282.

sastajati kompletan organ, odnosno organizacija. Radi toga su pojedinci ili po dvojica-trojica u ime kolektivnog organa morali donositi razne odluke, postavljati zadatke, pa čak i primati u organizacije KPH, SKOJ-a, AFŽ-a i druge.

Takva situacija je i uzrok što su svi legalni organi NOB-a općinskog ranga formirani u drugoj polovini rujna 1943. godine, tek nakon kapitulacije fašističke Italije, a morali su se i iz sigurnosnih razloga locirati van granica svoje općine, što im je znatno otežavalo obavljanje obaveza, jer su svoje glavne zadatke morali obavljati odlaskom na teren, noću, a ponekad ostati u bazama na terenu i po nekoliko dana.

Ratna općina Barilović je tokom NOP-a dala svoj doprinos NOB-u, a posebno na polju razvijanja i jačanja bratstva i jedinstva između hrvatskog i srpskog naroda na obalama Korane, među kojim je postojala tradicionalna uzajamna suradnja, pomoć i razumijevanje. Ona je bila neposredna spona sa slobodnim teritorijem Korduna, gdje se nalazilo političko i vojno rukovodstvo od kojeg je stalno dobivala odgovarajuću pomoć, pa su preko njenog terena prolazili tajni kanali za bostrano komuniciranje ljudi, informacija, oružja, lijekova, raznog materijala i pribora, koji je nabavljen za potrebe NOP-a.

Ona je dala i određeni broj kadrova u organe vlasti i druga politička rukovodstva NOP-a, nekoliko vijećnika AVNOJ-a i ZAVNOH-a, te velik broj delegata partijskih i drugih konferencija. Sa njenog terena ’i NOR-u je poginulo oko 26 boraca, među kojima i jedan narodni beroj Jugoslavije, a 66 osoba je stradalo kao žrtve fašističkog terora, dok su dvije osobe umrle od tifusa. Ona je 1. studenog 1944. godine pretrpjela ratnu štetu od 3 034 144 dinara od 5. 4. 1941. godine.

Usprkos svim naporima fašističkog okupatora, ustaša, oružnika, domobrana i reakcionarnih elemenata HSS-a da spriječe NOP u ovoj općini, snage NOP-a su se uz neprestanu i nesebičnu pomoć viših partijskih i drugih organa, vojnih komandi i jedinica stalno, postepeno i sigurno, razvijale i jačale u specifičnim uvjetima. Povećavao se broj aktivista i simpatizera NOP-a koji su radili u NOO-ima i masovnim antifašističkim organizacijama. U drugoj polovini 1943. godine formirani su legalni općinski organi borbe a 1944. godine i Komanda mjesta Barilović.

Sve je to zasluga većeg dijela naroda ove općine i općinskih organizacija: KPH, SKOJ-a, USAOH-a i AFŽ-a, Komande mjesta i njenih jedinica, partizanske straže te mnogih drugih znanih i neznanih rodoljuba i antifašista koji su u teškim uvjetima imali snage, hrabrosti i umješnosti da u borbi, ne prezajući pred teškoćama i životnim opasnostima koje su ih stalno pratile, izvrše zadatke u korist NOB-a.

Svakako da dio zasluga pripada i obiteljima Milutina Grubješića iz Kestenka i Đure i Vase Končalovića iz Donjeg Skrada, koje su u

svojim skromnim domovima omogućile nesmetan i siguran rad svim općinskim rukovodstvima NOP-a sve do oslobođenja, zbog čega su često bile izložene životnim opasnostima i odmazdi od strane neprijatelja.

Pri obradi ovog priloga, pored izvornih podataka navedenih u fusnotama, korištena su i sjećanja jednog broja drugova, poznavalaca prilika i događaja na terenu ratne općine Barilović i to: Pavla Bunčića Paje, Josipa Čuljata, Adama Gojaka, Rade Gazibare, Bože Kozline, Miče i Milke Malić, Marka Matičića, Ivice Matešića, Ignjatije Perića Gnjace, Mate Petrunića, Nikole Smoljanovića, dr Steve Tomića, Mate Vrbetića, Milana Vujaškovića, Ivice i Barke Žubčića, pa im najsrdačnije zahvaljujemo.

Božo Kozlina
Simo Kozlina
Milan Vujašković

Donji Skrad, Veliki Kozinac, Mali Kozinac, Kosijersko Selo i Koranski Brijeg u NOB-u

Uvod

Ova sela su smještena na prostoru između Skradske gore na jugu, rijeke Korane na zapadu i sjeveru i zaseoka Malici na istoku.

Stanovništvo sela vodi porijeklo od bivših krajiških graničara, odnosno doseljenika — izbjeglica ispred turske vojske. Naseljavali su se u više navrata u periodu od 1711. do 1860. godine, kada su ovdje došliposljednji doseljenici. Zemlja ovih sela je kraškog porijekla: nizijska, kamenita, sastavljena od vrtača i nešto dolova, bezvodna, protkana manjim šumama i gajevima, teška za obradu i neplodna Izuzetak čini nešto bolja zemlja uz rijeku Koranu, ali su to manje površine, osim u okolini Malića gdje seljaci posjeduju dosta plodnu zemlju. Zahvaljujući preduzimljivosti ljudi ovih sela, iz zemlje se izvlačilo koliko se moglo i, uz dodatna zanimanja (zanatstvo, kućnu radinost) kao i uz pripomoć ljudi koji su migrirali u druge krajeve i tamo našli izvore prihoda, uspijevalo se izdržavati porodice i egzistirati na ovom području.

Zahvaljujući postojećoj klimi i na ovakvoj zemlji gajile su se sve vrste žitarica, voća i povrća pa se, premda su prinosi bili slabi, veći broj domaćinstava uspijevao prehranjivati.

Ljudi su sami stvarali najveći dio onoga što im je bilo potrebno za život i egzistenciju na ovim prostorima. Sela su imala dovoljan broj svih vrsta majstora — zanatlija, uglavnom samoukih, koji su bili vješti u pravljenju svih potrebnih alata i oruđa za rad, te stambenih kuća i drugih gospodarskih objekata. Seoski majstori izrađivali su

raznovrsne predmete, alate, oruđa i objekte naplaćujući to većinom u naturi, odradom u poljskim radovima, a neznatno u gotovom novcu. Gotov novac se davao jedino za ono što ljudi nisu mogli sami stvarati, kao: crijep, željezo i slično.

Ni žene nisu zaostajale za muškarcima. One su izrađivale sve vrste odjeće, posteljinu, pokrivače i druge kućne proizvode za potrebe domaćinstva a i za prodaju. Sve te proizvode žene su izrađivale najčešće čuvajući stoku, na seoskim posijelima i u sličnim prilikama.

Seljaci su imali dosta veliku korist i od Skradske gore. Iz nje su se snabdijevali drvenom građom, ogrjevnim drvom; služila im je za ispašu i brst sitne i krupne stoke; u njoj su palili krečane (japljenice), brali gljive i jagode, a bilo je i lova na sitnu divljač. Seljaci su tako dobro upoznali sve ekonomske blagodati i ćudi Skradske gore pa su je dobro iskoristili i tokom NOB-a za svoju partizansku bazu, sklonivši u njoj tri partizanska odreda — »Donji Skrad«, »Gornji Skrad« i »Bijeli Klanac«. Tu su izradili i mnoštvo zemunica za sklanjanje naroda i stoke i drugih dobara prilikom nailaska neprijatelja.

I rijeka Korana je bila presudna za život ljudi na ovom području, jer je ono veoma oskudno izvorima pitke vode. Oni su mahom raspoređeni uz samo korito Korane.

Od Končalovića do Malića nalazilo se 5-6 koranskih slapova. Na svakom od njih s obje strane radili su mlinovi. U Korani se kiselila konoplja i keten (lan), pralo rublje, lovila riba, napajala stoka itd.

Između ljudi ovih sela i njihovih susjeda u selima na lijevoj obali Korane, nastanjenim hrvatskim stanovništvom, uvijek je postojala sloga, međusobno razumijevanje i suradnja u rješavanju svih životnih pitanja.

U Barilloviću je postojala općinska uprava pod koju su potpadala sva ova sela, osim Donjeg Skrada, kao i osnovna škola u koju su išla djeca iz svih ovih sela, pa i ona iz Donjeg Skrada sve do 1927. godine. Tu su postojale trgovine, gostionice itd. Kroz Barilović se prolazilo prilikom odlaska na sajmove i u trgovinu u Karlovac i Dugu Resu. Prolazili su radnici koji su bili na poslu u Karlovcu i Dugoj Resi. Ljudi su navraćali u lokalne trgovine, zadržavali se u gostionicama, smještali stoku u štale i nadstrešnice mjesnih trgovaca i gostioničara. S trgovcima se dobro surađivalo. Roba se kupovala i na veresiju, posuđivao novac, plaćalo se ogrjevnim drvetom umjesto gotovim novcem. Obavljala se i druga robna razmjena.

I stanovnici šireg područja Barilovića imali su interesa živjeti u dobrim odnosima sa stanovnicima srpskih sela na desnoj obali Korane. Imali su zemlju na području ovih sela, koristili se dobrima Skradske gore, zajedno se pripremala drvena građa, ogrjevno drvo i slično.

Osnov ovako dobrim susjedskim odnosima stvarao se još iz djetinjstva svake generacije, iz zajedničkog pohađanja osnovne škole u Bariloviću i Barilovičkom Cerovcu i drugim načinima druženja, kao što su bila seoska prela, razne zabave sa igrankama, uzajamno pozivanje u goste prilikom svetkovina, a naročito za božičnih praznika (čaroičari), uzajamno posjećivanje razreda i slično. Suradnja se odvijala i na kultumo-prosvjetnom planu, naročito preko raznih zabava, igranki, tamburaških društava i sličnih druženja.

U širem rejonu Barilovića postojalo je nekoliko tamburaških družina, dok se omladina na desnoj obali Korane zadovoljavala uglavnom tamburicama sa dvije ili četiri žice. Ali, po ugledu na razvoj kulturno-zabavnog života u hrvatskim selima i u srpskim selima dolazi 1936/37. do osnivanja tamburaškog društva. Osnivač i začetnik bio je Jože Benić. On je bio pravi majstor na violini pa je kao takav bio poznat na širem području Duge Rese i Karlovca. U prvom tamburaškom društvu u Donjem Skradu i Velikom Kozincu svirali su: Simo Bunčić Siman, Miloš Bunčić Lošo, Simo Milovanović Čolak, Mile Milovanović Čolak, Rade Bolić Kvačica i Božo Kozlina Milićev. Jože je radio s ovim društvom sve dok se ono nije dobro uvježbalo i osamostalilo. Sa svojim društvom Jože je obilazio sela i svirao u njima, naročito o božičnim praznicima.

Ipak, cjelokupni život ovih sela u predratnom periodu, kao i ranije, bio je u suštini životarenje s dosta odricanja od najelementarnijih životnih potreba. Druga sela u susjednim regionima daleko su bolje živjela. Sjeveroistočni dio Korduna, a naročito naselja uz glavne komunikacije, kao što su: Tušilović, Kmjak, Budačka Rijeka, Vojnić i druga mjesta, imala su bolju zemlju iz koje se moglo mnogo više dobiti i uz manje truda, bolje puteve, razvijenije školstvo, pokoje kultumo-prosvjetno društvo, naročito sokolsko, razvijeno zemljoradničko zadrugarstvo. Zahvaljujući svemu ovome imala su mnogo više od života, nego ljudi u susjednim zabačenim selima na vrlo škrtoj zemlji.

Politički život u ovim selima gotovo da i nije postojao. U njima nije bilo sjedišta niti jedne političke organizacije (stranke) pa ni organizacije KPJ, SKOJ-a ili neke druge napredne organizacije. Bilo je naprednih ljudi porijeklom iz ovih sela, ali se njihova djelatnost odvijala daleko od rodnih sela, u mjestima gdje su živjeli i radili. Ne bi se moglo reći da su se i pojedinci čvršće vezali za neku od ondašnjih građanskih stranaka. Nekolicina ljudi bi se aktivirala jedino tokom izbora. Ali ta veza sa građanskim strankama bila je toliko slaba da su seljaci od jednih do drugih izbora često prelazili iz jedne u drugu stranku, što je ovisilo o snalažljivosti pojedinih kandidata i njihovih korteša koji su davali lažna obećanja biračima. Oni kandidati za pojedina poslanička mjesta, koji su bili vještiji u takvim obećanjima, pridobijali su više ljudi za sebe, a time i više glasova. Glasanje za određenog kandidata često nije značilo i formalno pripadanje njegovoj stranci.

Obećanja biračima pred izbore (izrada puteva, bunara, škola i slično) obično bi se zaboravljala nakon obavljenih izbora, a naročito od strane onih osoba koje su propale na izborima.

Kada se ima u vidu koliko je u predratnom periodu hrvatski i srpski narod u porječju Korane imao zajedničkog u svakodnevnom životu, koliko su bili razvijeni dobrosusjedski odnosi, bratstvo i jedinstvo — kao i zajedništvo uopće — onda je lako zaključiti da je pojava NDH i sve ono što je ona sa sobom donijela bila prava tragedija i veliki atak na sve postignuto u zajedničkom životu ljudi u porječju Korane.

Na sreću sviju nas, narod u susjednim hrvatskim selima je ubrzo uvidio da ustaška vlast ničemu dobrom ne vodi pa ju je sve manje i manje poštivao i sve više prihvatao liniju narodnooslobodilačkog pokreta i borbu protiv ustaške vladavine. Tradicionalno dobrosusjedski odnosi su se ubrzo počeli obnavljati i izgrađivati u bolje nego su ikada bili.

Danas rijeka Korana, nacionalna i vjerska pripadnost •— ni bilo koji drugi faktori — ne čine nikakvu prepreku u životu ovih ljudi koji i po prirodi stvari ne mogu jedni bez drugih.

Prilike u vrijeme okupacije i uspostave ustaške vlasti

Okupacijom zemlje i stvaranjem tzv. NDH stanovništvo ovih sela našlo se u izuzetno teškom položaju i strahu za budućnost. Ono je stavljeno van zakona i prepušteno na milost fašističkom okupatoru i ustaškoj vlasti koja ga je osudila na fizičko uništenje.

Odmah nakon proglašenja NDH, uz zaštitu njemačkih bajoneta, ustaške su hitno preuzele vlast u općinama Krnjak i Barilović. U općinskoj upravi Barilović na vlasti su ostali isti ljudi, uz neka unapređenja i nova postavljenja, a u Krnjaku je za ustaškog povjerenika postavljen Dragan Mujić, rodom iz Vukmanića, koji će kasnije postati strah i trepet za srpski narod na području općine Krnjak i šire. On će biti jedan od organizatora klanja nevinih ljudi u Ivanović Jarku kod Krnjaka. Kasnije su formirane i uspostavljene vojne posade u hrvatskim selima: Belaju, Bariloviću, Siči, Šćulcu, Ladvenjaku i Donjem Velemeriću, a bile su orijentirane prema susjednim srpskim selima, te prema Krnjaku, Gornjem Skradu i Perjasici.

Nad prvim nedjelima, koja su otpočela u danima kapitulacije stare Jugoslavije i početka stvaranja ustaške vlasti, nisu se zgražali samo pripadnici srpskog, nego i pripadnici hrvatskog stanovništva. Prvi su to osjetili oni koji su se u tom momentu našli u redovima bivše Jugoslavenske vojske i prvi imali priliku vidjeti šta se sve to događa. Poštene Hrvate je užasavao odnos prema Srbima, te su im išli närüku i spašavali ih koliko je to bilo moguće.

O tome kako su se napušteni vojnici bivše Jugoslavenske vojske spašavali da ne padnu u ropstvo i ne dožive druge neprilike, te da se dočepaju svojih sela, govori i primjer Sime Kozline: »Kapitulacija bivše Jugoslavenske vojske zatekla me u planinskom puku u Delnicama. Već samo to što smo izvodili obuku bez oružja, slutilo je na nešto neobično. Kada je talijanska okupatorska vojska preuzela garnizon Delnica, mislim da je to bilo 11. 4. 1941. godine, odmah je u garnizonu istaknuta talijanska zastava. Zatim su starješine puka pozvane u zgradu općinske uprave na nekakav dogovor. Po povratku s ovog dogovora na uniformama jednog broja oficira i podoficira pojavile su se nove oznake činova. Jedan od najstarijih oficira, već s novim oznakama čina, saopćio nam je da je uspostavljena NDH, s Antom Pavelićem na čelu i da ćemo od sada biti njegovi vojnici, primati oružje i dobiti nove zadatke. Sumnjajući u dobre namjere 'nove vojske', nas dvadesetak Srba i Hrvata sa područja općina Duga Resa, Barilović i Krnjak kradom smo izišli iz kasarne i uputili se prema Vrbovskom i dalje prema svojim selima. Kretali smo se izvan komunikacije i naseljenih mjesta sve do Vrbovskog, gdje smo se ipak, onako iscrpljeni i gladni, ukrcali u vlak, koji je vozio u pravcu Karlovca.

Već tu u vlaku nastale su prve nesuglasice sa pratiocima vlaka iz redova Mačekove zaštite i sa ponekim ustašom. Zapravo, već kod ukrcavanja pratioci su nastojali odvojiti Hrvate i pustiti ih u vlak, a Srbe hapsiti, u čemu nisu mnogo uspjeli. Sada se u vlaku još više zbližavamo, Hrvati i Srbi (Hrvati će nas štititi sve do dolaska u svoja sela). Kada bi pratnja, legitimirajući nas u vlaku, zaključila tko je Srbin, Hrvati bi tom prilikom govorili da mi nismo Srbi, već njihovi suseljani — Hrvati.

Kad je vlak stao na željezničkoj stanici Generalski Stol, sišli smo i uputili se prema mostu na rijeci Mrežnici. Tu nas je dočekala Mačekova zaštita. I opet su uslijedile peripetije. Zahtijevali su da se svatko od nas izjasni da li je Hrvat ili Srbin, a na pitanje tko je Hrvat, svi smo odgovorili potvrdno. Nakon nekoliko minuta, koje su bile duže od dana, straža nas je propustila na drugu stranu mosta.

Nakon prelaska mosta podijelili smo se u dvije podgrupe: grupu Hrvata koja kreće u pravcu svojih sela na području općina Duga Resa i Barilović, a manja grupa — sve Srbi — kreće u pravcu sela Lučica iz kojeg se prelaskom Korane stiže u moje selo.

Ovdje u Lučici stiže nas posebna nevolja, jer je straži bilo nemoguće dokazati da nismo Srbi. Oni su nas dočekali sa uperenim puškama, sa noževima i nastao je mučan dijalog. Na koncu, straža zahtijeva da se zadržimo u Lučici dok oni ne dobiju naređenje od više komande šta da rade s nama. Sada su se tu našli mještani Lučice koji su neke od nas poznavali, te intervenirali da nas puste kućama. Straža popušta, ali traži da se svučemo do košulje i hlača i da nas tako osramoćene puste. Na koncu su nam oduzeli samo planinske pelerine s

tim da ostalu opremu predamo novoj vlasti u Krnjaku ili Bariloviću i pustili nas preko Korane«.

Iz navedenog primjera se jasno vidi koliko su stanovnici sela iz porječja rijeke Korane bili bliski jedni drugima i koliko su se zauzimali jedni za druge u nevolji.

Priprema za ustanak i osnivanje partizanskog odreda »Donji Skrad«

Odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti, ustaše su pristupile provođenju zloglasne politike. Već prvih dana počinju hapsiti, ubijati i odvoditi u logore članove KPJ, SKOJ-a, Srbe, Rome i Židove. Nisu bili pošteđeni ni pošteni Hrvati koji su također, zbog neslaganja s Pavelićevom politikom, masovno proganjani, hapšeni i odvođeni u logore. U srpska sela na desnoj obali Korane svakodnevno su stizale zlosutne vijesti o pokrštavanju Srba, o zabrani krsne slave i upotrebe ćirilice, o pokoljima u Prekopi kod Gline, Ivanović Jarku kod Krnjaka, Blagaju kod Veljuna i drugim mjestima širom Hrvatske, što su ih uz pomoć domaćih ustaša vršile posebne ustaške jedinice, sastavljene mahom od ustaških emigranata.

Ustaški zločini sustigli su i žitelje srpskih sela: Donji Skrad, Ve-, liki Kozinac, Mali Kozinac, Kosijersko Selo i Koranski Brijeg. Samo u 1941. godini pohapšeno je i poubijano od ustaša 12 nevinih ljudi i žena, a u toku rata na sličan način poubijano je od ustaša Talijana i Nijemaca još daljnjih 32 nevinih ljudi i žena, zatečenih u svojim selima. Zbog svega toga stanovništvo ovih sela živjelo je cijelog rata pod pritiskom straha i neizvjesnosti, na stalnom oprezu da ih ne sustigne ustaški nož.

Partijska organizacija u Donjem Skradu, sa sekretarom Milošem Kozlinom Mijom, imala je direktivu za rad u novim uvjetima. Komunisti su se prihvatili zadatka da organiziraju pripreme naroda za otpor. Seljacima je savjetovano da bez veće potrebe ne odlaze u Barilović i Krnjak, gdje su ustaše oformile svoja uporišta, i da žive na oprezu: da odrasli ljudi ne spavaju u kućama nego na skrivenim mjestima, da bježe kada nailazi neprijateljska vojska, da ne predaju oružje i vojnu opremu, da organiziraju seoske straže i da obavljaju i druge mjere u cilju zaštite naroda.

Seoske straže su u prvom periodu okupacije odigrale najznačajniju ulogu. Kada bi nailazile ustaše i druga neprijateljska vojska, straže bi o tome obavještavale stanovništvo koje bi se odmah povlačilo na skrovitija mjesta, najčešće u Skradsku goru. Uspostavljen je cio kordon straža od zaseoka Končalovići u Donjem Skradu do zaseoka Malići u Koranskom Brijegu, a organizirano je i osmatranje i patroliranje na najugroženijim pravcima.

Stražom u zapadnom dijelu sela Donji Skrad rukovodio je Milić Ležajić Brt. Osmatranje je organizirano u pravcu sela: Lučica, Siča, Žabljak i dijela Šćulca. Stražom u istočnom dijelu Donjeg Skrada u početku je rukovodio Miloš Kozlina Mija, a potom njegov brat Božo. Straža je kontrolirala pravce koji od Krnjaka i Duge Rese vode k Donjem Skradu. Osmatračnica se nalazila na Kozlinskoj glavici (tt. 263) odakle je bio najbolji pregled. Stražom u Velikom Kozincu rukovodio je Mileta Vurdelja Sinac. Pod njenom kontrolom bili su pravci koji vode od Barilovića i Malog Kozinca ka Velikom Kozincu i Donjem Skradu. Stražom u Malom Kozincu rukovodio je Mileta Bolić. Ona je kontrolirala teren prema Šćulcu i Bariloviću, a naročito komunikaciju Barilović — Šćulac. Stražom u Kosijerskom Selu rukovodio je Vujo Kosijer Bogdanović. Osmatračko mjesto je bilo na Kalištu sa kojeg se mogao dobro osmatrati širi rajon Barilovića. Istovremeno, upućivane su patrole prema Kosijerskom Selu i zaseoku Karamarkovići, a održavana je i stalna veza sa stražom u Malom Kozincu. Straža je bila naoružana jednom puškom. Stražom u Koranskom Brijegu rukovodio je Đuro Lukač Ćurčija. Kontrolirala je pravce koji iz Tušilovića, Ladvenjaka i Velemerića vode u Koranski Brijeg.

Straže su bile na dužnosti danonoćno. Dužnost je obavljana po smjenama. U svakoj smjeni su bila po dva stražara od kojih je obično jedan bio stariji i odvažniji muškarac a drugi omladinac. Straže u Kosijerskom Selu i Malom Kozincu bile su najisturenije prema neprijatelju, koji je najčešće upadao s pravca Barilovića. Pri nailasku neprijatelja straže bi uzbunjivale narod i on bi, goneći stoku i noseći sa sobom najnužnije stvari, bježao u pravcu Skradske gore i zaustavljao se u Donjem Skradu. A kada bi neprijatelj produžio prema Donjem Skradu, narod se sklanjao u Skradsku goru, a nekada i dalje.

Kao što se vidi, seoske straže su formirane prije zvaničnog početka ustanka i stvaranja NOO-a, pa su one, u neku ruku, bile preteča kasnije oformljene narodne vlasti, jer su na revolucionaran način negirale Pavelićevu ustašku vlast.

Na organiziranju i rukovođenju seoskim stražama radili su najugledniji i najautoritativniji ljudi u selima, među kojima i sam Miloš Kozlina Mija, koji je i bio glavni pokretač i organizator njihova osnivanja.

Nakon historijskog sastanka, održanog u šumi Abez kod Vrginmosta 19. i 20. jula 1941. godine, sličan sastanak održan je 23. 7. 1941. godine u Skradskoj gori, u predjelu Osoj — između Krnjaka i Gornjeg Skrada. Sastanku su prisustvovali sekretari partijskih ćelija sa područja općina Vojnić, Krnjak, Tušilović i Perjasica. Tu su upoznati sa direktivom iz Abeza, kojem se poziva narod na dizanje oružanog ustanka na Kordunu i Baniji. S riječi krenulo se odmah na dijelo. Pod vodstvom komunista otpočeo je proces ubrzanog formiranja partizanskih odreda. Do septembra 1941. godine na Kordunu je formirano 45

partizanskih odreda. Partizanski odred »Donji Skrad« formiran je 15. augusta 1941. godine.

Međutim, sve pripreme za formiranje odreda »Donji Skrad« bile su izvršene još prije sastanka u Abezu i Osoju. Na tome je već do tada mnogo uradila ustanička grupa kojom je rukovodio Miloš Kozlina Mija. U toj grupi bili su uz njega i njegov brat Mile Kozlina, sestrin muž Simo Milovanović, Mile Milovanović, Mile Kozlina Cvijanov, Božo Kozlina Milićev i Rade Kozlina Škatula. Nešto kasnije pridružili su im se i Nikola Gazibara i Mićo Ležajić. Zanimljivo je da je Mija u prvo vrijeme okupio oko sebe rodbinu i najbliže susjede. Očigledno da je kod odabiranja prvih suradnika (boraca) trebalo biti veoma oprezan.

Uporedo s pripremama za organiziranje odreda povedena je akcija i za prikupljanje oružja. Od Bogića Popovića oduzet je jedan stari austrijski karabin (»štuc«, kako su ga zvali borci) i jedan pištolj tipa »kolt«, a od Miće Potkrajca i Marka Kosijera po jedna lovačka puška (dvocijevka). I tako redom oduzimano je oružje i od ostalih seljaka za koje se znalo da ga posjeduju.

Austrijski karabin (»štuc«), što je oduzet Bogiću Popoviću, ubrzo se pročuo zbog svojih konstruktivnih osobina i vatrene moći. Punio se sačmom u potrebnoj količini, zavisno od cilja, pa je bio pogodan za tučenje grupnih ciljeva kao što su grupe vojnika, vojnici na vozilu i slično. Takvi ciljevi su se upravo i pojavljivali prilikom sačekivanja neprijatelja iz zasjeda. Pretežno ga je nosio Rade Kozlina Škatula, a jedno vrijeme i Simo Kozlina.

Pištolj »kolt« zadržao je Božo Kozlina za sebe i nosio ga tokom cijelog rata.

U prikupljanju oružja veliki uspjeh je postigao i Mileta Vurdelja Sinac. On je bio priučeni majstor — puškar, pa je znao ko i kakvo oružje posjeduje. Nije trebalo dugo tragati. Išlo se odmah na pravu adresu. I nije bilo osobitih problema. Svaki imalac oružja predao ga je bez pogovora. Svakom od njih je saopćeno da je korisnije da oružje bude na okupu, u rukama organiziranih ljudi koji će ga, kada zatreba, dobro iskoristiti u borbi protiv neprijatelja.

Za kratko vrijeme ustaničkoj grupi uspjelo je da sakupi deset civilnih pušaka i nekoliko kubura, kao i spomenuti »štuc«. Prikupljanjem oružja nastavilo se i nakon formiranja odreda pa je za kratko vrijeme u odredu bilo: 12 lovačkih pušaka (dvocijevki), 10 jednocijevki, 7 kubura, austrijski karabin (»štuc«) i 1 pravi karabin (»manliher«) kojeg je ustanicima dao Božo Kozlina Kloca, koji ga je donio iz bivše Jugoslavenske vojske.

Neispravno oružje nosili su omladinci Božo Kozlina i Mile Kozlina na popravak u Krnjak kod učenog majstora — puškara Mihajla Radujkovića Ćajaka.

Partizanski odred »Donji Skrad« formiran je 15. augusta 1941. godine kod kuće Sime i Mile Milovanovića Čolaka. Tom činu prisustvovao je Srećko Manola, koji je radi toga došao u Donji Skrad. To se vidi i iz izjave druga Sime Milovanovića Čolaka[1] u kojoj piše: »15. augusta 1941. došao je u moju kuću Kozlina Miloš Mija, brat moje supruge, i s njim jedan drug iz odreda »Debela Kosa«, po narodnosti Hrvat.[2] Zamolili su me da obavijestim mlađe ljude i omladince iz sela Donji Skrad i Veliki Kozinac da dođu na važan sastanak koji će se održati kod moje kuće. Angažirao sam dvojicu drugova i uputio ih u ista sela da obavijeste ljude, a potom sam u razgovoru sa došljacima doznao da žele formirati odred.

Za kratko vrijeme okupilo se 30-ak ljudi. Na tom sastanku govorio je drug iz Debele Kose i iznio trenutnu vojno-političku situaciju u zemlji i svijetu. Zatim je govorio o ustanku naroda Jugoslavije, o već formiranim odredima na Kordunu i akcijama koje su već izvedene. Na kraju je govorio Miloš koji je, pored ostalog, pozvao prisutne da formiraju odred, što su isti prihvatili«.[3]

Od 30-ak prisutnih 14 ih se upisalo u odred, a od njih su se trojica nakon nekoliko dana ispisala pa je u odredu ostalo 11 drugova, i to: Kozlina Janka Miloš Mija, Kozlina Cvijana Mile, Kozlina Sime Miloš Lošica, Kozlina Mihajla Rade Škatula, Popović Stevana Božo, Smo-Ijanović Miloša Stevo, Bunčić Todora Stanko, Milovanović Janka Mile, Milovanović Janka Simo, Kozlina Janka Mile i Kozlina Milića Božo

Posljednja trojica nakon kratkog vremena su prebačena u pozadinu na rad sa omladinom i seoskim NOO-ima.

Kad se odred organizaciono sredio i prikupio više oružja, pristupili su mu novi borci iz udaljenijih zaselaka.

U odred su ubrzo, do konca augusta 1941. godine, stupili: Vujašković Ilije Janko, Vujašković Bogića Milan, Vujašković Petra Simo, Bunčić Milovana Mile, Popović Vuka Ninko, Potkrajac Miće Ninko, Potkrajac Ninka Đuro, Mlađan Mile Milić, Končalović Bogića Petar i Kozlina Milića Simo.

U ovom sastavu odred djeluje sve do novembra 1941. godine, a u zadnja dva mjeseca navedene godine pridružuju mu se i slijedeći drugovi: Kozlina Save Janko, Končalović Milića Rade, Dmitrović Vuka Nikola, Bolić Milića Đuro Sinđa, Bolić Miloša Mile šoša, Gazibara Sime

[1] Poginuo u saobraćajnoj nesreći 1983. u Kljajićevu (kod Sorabora) prilikom prikupljanja podataka za ovu knjigu.

* Hrvat je bio Srećko Manola. On je 8. augusta 1941. došao na oslobođeni teritorij iz ^ Karlovca. Odmah se upoznao sa situacijom i već sutradan otišao na teren općina Veljun i Perjasica i neka sela općine Krnjak radi pripreme terena za formiranje partiz. odreda, što je učinio i u D. Skradu. Drugi drugovi Hrvati iz odreda »D. Kosa« išli su s istim zadatkom na druge terene.

[3] p° sada se nije znalo točno vrijeme formiranja odreda »Donji Skrad«. To je tek sadašnjim istraživanjem točno utvrđeno.

Nikola, Gazibara Đure Vladimir, Ćuljat Josipa Jože, Tomić Dmitra Stevo, Vučković Bogića Mile (Carov), Srdić Ignjatije Ignjatija, Ležaić Stevana Bogić Boco, Milovanović Miče Mirko i Maćešić Jovana Milovan Milovanac.

Iz naprijed navedenog vidljivo je da je prilikom formiranja partizanskog odreda »Donji Skrad« u njega stupilo 11 drugova, a do konca osmog mjeseca još 10 i do kraja 1941. godine još 14 boraca, što će reći da je odredu u toku 1941. godine pristupilo 35 drugova.

Desetorica njih, gore navedenih, su raspoređeni na razne dužnosti u pozadini tako da je stvarno stanje u odredu u prvoj godini rata bilo 25 boraca.

U prvim mjesecima 1942. godine odred, odnosno 4. vod 1. čete 1. bataljona, popunjava se slijedećim drugovima: Maćešić Jovana Nikolom, Maćešić Mihailom Mišom, Šaula Miše Dušanom, Malbaša Vojinom i Malić Miloša Nikolom.

Tako je odred, odnosno 4. vod 1. čete 1. bataljona 1. KPO, koncem 1941. godine imao u stroju 30 drugova — partizana.

Prvi komandir odreda bio je Bunčić M. Mile[4], općinski stražar — pandur, zatim Kozlina M. Simo[5], trgovački pomoćnik. Prvi komesar odreda bio je Kozlina Miloš Mija[6], obućarski radnik, zatim Čuljat Josip[7] poštanski službenik, pa Tomić D. Stevo[8], student prava i posljednji Hrstić Dušan[9], službenik.

Polovinom oktobra 1941. godine odred je na padinama Skradske gore u visini zaseoka Kozline (šuma Imovinske zajednice, zvana »Zečevište«) položio zakletvu. Tekst zakletve je čitao komesar odreda Kozlina Miloš Mija.

Od osnivanja do jeseni odred je logorovao u školi u Donjem Skradu, a od jeseni do polovine zime 1941/1942. godine u Kosijerskom Selu, gdje za smještaj koristi kuće Kosijer Dragića, Kosijer Vuka Vuje i Kosijer Save. U januaru 1942. godine odred se preselio u selo Dugi Dol i za smještaj koristio kuće Kozlina Ante (Ukine) i Velimirović Milića Kovača. Kod Velimirovića je bila i kuhinja odreda, a kuhar je bio Vučković Mile Carev.

Za slučaj nemogućnosti korištenja sela za smještaj odreda blagovremeno je izgrađen logor sa jednom zemunicom u Skradskoj gori, u rajonu kote 414, ali na sreću nije bilo potrebe za korištenje toga logora.

[4] Suđen je po narodnom sudu, decembra 1941. godine, i strijeljan.

[5] Pukovnik u penziji, živi u Zagrebu.

[6] Poginuo 1943. na 2umberku kao zamjenik komesara 13. proleterske brigade.

[7] Učesnik diverzije na zgradu Ravnateljstva pošta u Zagrebu, 1941. godine, rezervni pukovnik, živi u Zagrebu.

[8] Rezervni pukovnik, sudac Ustavnog suda SRH, živi u Zagrebu.

[9] General-potpukovnik, umro 1984. u Beogradu.

Partizanski odred »Donji Skrad« djelovao je južno od rijeke Korane, u području Koranskog Brijega, Donjeg Skrada, Skradske Gore i Krnjaka, te kontrolirao puteve Barilović—Dugi Dol—Krnjak i Barilović—Mali Kozinac—Veliki Kozinac—Donji Skrad, kao i cestu: Barilović—Šćulac—Siča—Perjasica.

Odred je održavao vezu sa odredima »Gornji Skrad« i »Bijeli Klanac«, koji su također imali baze u Skradskoj gori.

Aktivnost odreda se u prvo vrijeme svodila na obezbeđenje slobodne teritorije, a bio je i neka vrsta predstraže ostalim odredima na pravcu: Barilović—Šćulac—Siča, gdje su se nalazile ustaško-žandarmerijske postaje.

Odred »Donji Skrad« je djelovao pod komandom 1. rajona koji je imao 18 partizanskih odreda i pokrivao teritoriju šuma: Babina gora, Loskunja, Skradska gora, Debela kosa i Petrova gora.

Ukidanjem rajona i formiranjem bataljona, oktobra 1941. godine, partizanski odred »Donji Skrad« ulazi u sastav 1. čete, 1. bataljona NOP-a odreda za Kordun i Baniju i postaje njen 4. vod[10]. Sjedište komande čete bilo je u šumi Debela kosa.

Budući da je područje djelovanja odreda »Donji Skrad« graničilo sa selima u kojima živi hrvatsko stanovništvo, postojala je potreba da komesar odreda bude Hrvat, radi efikasnijeg političkog djelovanja na terenu odreda i većeg utjecaja na hrvatsko stanovništvo. Komandir čete Gnjaco Perić i komesar Milutin Košarić (četa je bila locirana u Debeloj kosi) došli su do zaključka da Miju prebace za komesara odreda »Loskunja« i na njegovo mjesto postave Jožu Čuljata, po nacionalnosti Hrvata. Zamisao je i ostvarena. Međutim, dolaskom Jože nije se mnogo postiglo. Na ovoj dužnosti Jža se zadržao svega mjesec dana. Otišao je iz odreda jer se nije slagao sa stavovima i postupcima komandira odreda Mile Bunčića. Sa Bunčićevim postupcima nisu se slagali ni Kozlina ni Tomić. A zašto je to bilo tako, vidjelo se u decembru 1941. godine, kada je Bunčić bio do kraja razotkriven i izveden pred Narodni sud.

Komunistička partija je već prvih dana ustanka posebnu pažnju posvećivala bratstvu i jedinstvu stanovništva u porječju Korane i sve izgrednike na tom planu kažnjavala. O tome rječito govori i ovaj primjer:

U selo je došao jedan sezonski radnik, zvani Bajer. Bio je po narodnosti Turčin. Kopao je stijenu na obali Korane, praveći put do Smoljanovića mlina.

Seljaci su ga plaćali, hranili i brinuli o njemu. Postao je poštovan od seljana. Ali, selima je lutao i neki Šukalo koji je ubio Bajera samo

[10] Mile Dakić, ?bomik 9, HAK, str. 65.

zato što je bio Turčin. Taj isti Šukalo pucao je na Hrvate u zaseoku Belavići, dovikujući im da su ustaše. Očigledno, on je sve više štetio razvoju linije bratstva i jedinstva kao i NOP-u u cjelini. I rukovodstvo pokreta je donijelo odluku da ga se likvidira kako ne bi dalje ometao NOP.

Borbe i akcije odreda u toku 1941. i početkom 1942. godine

U toku 1941. i početkom 1942. godine odred »Donji Skrad« (4. vod) izveo je više akcija i diverzija od kojih navodimo samo neke.

Odred je uz pomoć naroda izvodio diverzije na komunikacijama, prekopavajući ih i rušeći PTT stubove.[11] To je činio na cesti Barilović—Krnjak, u rejonu Kosijersko Selo, Dugi Dol i zaseocima Maćešići i Penići, kao i na cesti Karlovac—Tušilović, u rejonu Geršakova mlina. Mobilizirani odred »Koranski Brijeg« (rezervni odred) je 1. decembra 1941.godine uništio 2 km PTT stubova između Karlovca i Tušilovića.

Prvo vatreno krštenje na Korani

Koncem septembra 1941. godine desetak ustaša, pod komandom trgovca Ivana Belavića iz Šćulca, prešla je Koranu i upalo u zaseok Gazibare radi pljačke. U to vrijeme odred se nalazio u zaseoku Kozline. I čim je bio obaviješten o tom upadu, borci odreda su trčećim korakom došli u rejon Gazibara i napali ustašku bandu. Čim su ustaše opazile partizane i osjetile njihovu vatru, dale su se u bijeg, ostavljajući opljačkanu robu. Borci su pojurili za njima. Međutim, dočekala ih je vatra s lijeve obale Korane pa su ustaše, napadači na Gazibare, uspjeli da umaknu preko rijeke. Ipak, sve opljačkane stvari (posteljina i druga roba) otete su od pljačkaša. I ne samo to: ustaše su pod pritiskom partizana bacile sa sebe suvišnu opremu, pa čak i dio municije, kako bi lakše bježali. Među odbačenim stvarima nađen je i jedan karabin sa priborom i municijom koga je ostavio jedan teško ranjeni ustaša.

Ova borba je bila prvo vatreno krštenje slabo naoružanog odreda. Osim toga, ona je imala veliki politički značaj. Narod se uvjerio da mu je jedini spas u borbi protiv neprijatelja, a glavni zaštitnik partizani. Poslije ove akcije, održan je sastanak odreda i naroda obližnjih zaselaka. Na tom sastanku komesar odreda Miloš Kozlina pohvalio je borce koji su se u toku akcije posebno istakli. Među njima posebno se istakao Milan Vujašković koji je u borbi zaplijenio karabin. Zatim je komesar istakao značaj čvrste suradnje između odreda i naroda ovog kraja. Narod je bio oduševljen akcijom odreda, hrabrošću pojedinih partizana i ulogom partizanskih jedinica u ovom ratu. Ovom

[11] ZNOR-a, tom V, knj. 4, dok. br. 28, str. 108; i knj. 2, dok. br. 139.

akcijom odred je bio bogatiji za jednu vojničku pušku koja je u ono vrijeme puno značila.

Desetak dana kasnije odred je krenuo u novu borbenu akciju. Naime, dobivena je obavijest da će manje snage neprijatelja jednim kamionom krenuti iz Barilovića za Krnjak, radi prijevoza hrane i municije za domobransko-žandarmerijsku posadu u Krnjaku. Odred je odmah krenuo iz logora u Donjem Skradu i postavio neprijatelju dvostranu zasjedu u hrasticima kod Kosijerskog Sela, kroz koje prolazi cesta od Barilovića za Krnjak. Pri tome je precizirano: kada kamion uđe u zasjedu, komandir odreda Mile Bunčić dat će pištaljkom znak za otvaranje vatre. Tada će borci jednovremeno otvarati plotunsku vatru po vozaču i pratnji kamiona, a zatim pokupiti plijen i eventualne zarobljenike, zapaliti kamion i u najvećem redu povući se u Donji Skrad.

Prvi dio akcije odvijao se po dogovorenom planu. Odred je u ranim jutarnjim satima posjeo zasjedne položaje. Borci su se dobro maskirali. Prolazili su sati, prošlo je i cijelo prijepodne, a neprijatelja još nije bilo. Već se razmišljalo o povlačenju, ali je ipak odlučeno da se ostane u zasjedi i poslijepodne. Tek negdje u kasnim popodnevnim časovima začulo se brujanje motora, a ubrzo zatim pojavio se i kamion. Borcima je za trenutak prestalo da kuca srce, šake su još čvršće stiskale vratove kundaka pušaka. Mirno se čekao komandirov znak. Međutim, kamion je ušao u zasjedu i prošao ispred položaja boraca, a pištaljka komandira se nije oglasila. Među borcima je došlo do zbunjenosti. Nisu znali što je posrijedi. U tako napetoj atmosferi komandir odreda dao je znak za povlačenje s položaja i pokret u bazu.[12] Održan je sastanak. Borci su tražili objašnjenje od komandira, a on je lakonski odgovorio: »Kad je naišao kamion, ocijenio sam da naša zasjeda ne bi uspjela, jer je neprijatelj dobro naoružan pa zato nisam dao znak za napad, a komesara nisam konzultirao jer nije bilo vremena«. Ovakvo opravdanje komandira borci odreda i politički komesar nisu prihvatili, smatrajući da se radi o samovolji, kukavičluku i neodlučnosti. Ovakvim postupkom komandir je znatno umanjio svoj ugled kod boraca i naroda. I mnogi su posumnjali u njegovu hrabrost i komandne sposobnosti o kojima je do tada postojalo pozitivno mišljenje.

Devetog septrambra 1941. godine u 3 sata oružnici iz postaje Barilović su izvršili napad na kuću Josipa Milića Komadine,[13] partizana iz odreda »Debela kosa« koji je došao kući da se presvuče. Dva oružnika i trinaest naoružanih civila opkolili su kuću i pozvali Komadinu na predaju što on nije prihvatio pa se razvila žestoka i neravnopravna

[12] ZNOR-a, tom V, knj. 32, dok. br. 21, str. 68.

[13] Anketni list Komadine kao palog borca koji se čuva u općinskom odboru SUBNOR-a Duga Resa.

borba. Komadina je teško ranjen i zarobljen, a njegova supruga poginula. Oružnici su Komadinu odvezli sa sobom i putem ga zvjerski mučili pa je na putu za Karlovac umro.

U toku oktobra i novembra odred »Donji Skrad«, pored svog osnovnog zadatka da osmatra, izviđa i obezbjeđuje teritorij u zoni dejstva od iznenadnog napada na sela na desnoj obali rijeke Korane, veliku pažnju je posvetio osiguranju jesenskih poljoprivrednih radova. Već tada je postojala direktiva da treba zasijati ozimim usjevima svaki pedalj zemlje, ubrati i spremiti svaki klip kukuruza, spremiti hranu za stoku itd. Za vrijeme tako intenzivnih poljoprivrednih radova odred je kontrolirao sve pravce koji iz doline rijeke Korane vode u sela na desnoj obali Korane i omogućavao narodu blagovremenu berbu i sjetvu.

Prvog decembra 1941. godine 16. bataljon crnokošuljaša talijanske vojske i jedna četa domobrana, ojačana vodom minobacača, krenuli su iz Karlovca prema Krnjaku i šumi Debela kosa. Sutradan, 2. decembra ujutro, došlo je do prvih borbi između dijelova 1. čete »Debela kosa« i Talijana u rajonu Čukura[14], u Budačkoj Rijeci. Komanda 1. čete angažirala je u toj borbi ostale svoje vodove: 3. vod »Loskunja«, 4. vod »Donji Skrad« i 5. vod »Bijeli Klanac«. Uoči borbe 4. vod se nalazio na obezbjeđenju slobodne teritorije u Donjem Skradu i Kosijerskom Selu. Komandira voda Bunčića nije bilo u vodu, a pošto se radilo o hitnom zadatku, politički delegat voda Stevo Tomić je preuzeo komandu i s vodom, usiljenim maršem, krenuo u pravcu Budačke Rijeke. Čim je vod izbio u rajon Velika Dubrava, s pravca Budačke Rijeke čuli su se mitraljeski rafali, eksplozije ručnih bombi i minobacačkih mina. Vod je ubrzao kretanje da bi što prije stupio u borbu. Nešto poslije podne izbio je na brdo Božić, između Krnjaka i Budačke Rijeke, gdje se sukobio sa dijelovima krnjačke domobransko-žandarmerijske posade u trenucima kada su oni hitali na Božić brdo sa namjerom da obezbijede bok i pozadinu Talijanima kod Čukura. Vod je iz pokreta napao neprijatelja i prisilio ga da napusti Božić brdo i da se povuče prema križanju u Budačkoj Rijeci. Talijanska kolona stigla je u to vrijeme na Šarčev križ u Budačkoj Rijeci pa je i, zbog energičnog bočnog napada voda, skrenula ulijevo prema stijeni Čukur.

Istovremeno je i glavnina čete izvršila napad na Talijane s fronta, pravcem s. Mačešići—s. Martinovići—čukur i, također, odbacila neprijatelja na Čukur gdje je bio prisiljen da pređe u odbranu sve do dolaska pojačanja tenkovske jedinice iz Vrginmosta.[15]

[14] Brdo kod zaseoka Todorići, na putu Kmjak—Vojnić, iz koga se vadi šljunak.

[15] Čanica Opačić, HAK, Zbornik 9, str. 84—89.

Smrt izdajnicima naroda

Četvrti vod zauzeo je zaseok Šipići odakle je držao pod vatrom Talijane sve do dolaska pojačanja. Povukao se istovremeno kada su se povukle i ostale jedinice, koje su učestvovale u toj borbi, u selo Gornji Tornici i tu prenoćio.

Kasno u noć 2/3. decembra u Tomiće stigao je i komandir voda Mile Bunčić koji se ljutio zašto je vod išao u borbu bez njegova znanja i odobrenja, a nije našao za shodno da kaže gdje je on bio za vrijeme dok se vodila borba. Sutradan, 3. decembra, u šumi Osoj na sastanku voda borci su, imajući u vidu ranije njegove greške, smijenili Milu Bunčića sa dužnosti komandira i na njegovo mjesto izabrali Simu Kozlinu, desetara istog voda. Toga dana u zaseok Vujaškovići u Gornjem Skradu došla je patrola iz 1. bataljona i po naređenju komande uhapsila Milu Bunčića. Komanda bataljona je raspolagala konkretnim podacima o njegovom radu protiv NOP-a.

Naime, naša obavještajna služba otkrila je da je Mile Bunčić tajno povezan sa četničkim elementima u partizanskom odredu »Gornji Skrad«[16] i da su se on i komandir rezervnog odreda »Donji Skrad« Simo Popović, zvani Mića, u novembru, u kući Sime Bunčića u Malom Kozincu, sastali sa ustaškim satnikom Danom Prodanovićem, Srbinom, ustaškim i talijanskim agentom, i da su na tom sastanku zavrbovani i dali obavezu da će raditi za neprijateljsku obavještanju službu, da će sabotirati rad svojih jedinica i izvršiti atentat na komandanta 1. bataljona Stanka Opačića Ćanicu.[17] Za ovaj poduhvat obećana im je velika novčana nagrada, a Bunčiću još i puštanje na slobodu brata Miloša Loše koga su Talijani uhapsili 20. oktobra 1941. godine u Donjem Skradu prilikom napada na Donji Skrad i pljačke i uništenja kukuruza.

Nakon kratkog vremena uhapšen je i Simo Popović Mića pa je i on, kao i Mile Bunčić, osuđen na smrt.

Čitav decembar 1941. godine jedinice 1. čete »Debela kosa« bile su u pokretu, izvodile oružane akcije i diverzije i pripremale se za predstojeću partizansku ofanzivu koja je trajala od decembra 1941. do konca februara 1942. godine. U akcijama je učestvovao i 4. vod «Donji Skrad.«

Vod je 31. decembra 1941. godine bio u zasjedi u Kosijerskom Selu i osiguravao 1. četu dok je bila u rajonu Dugog Dola, na putu Barilović—Krnjak. Oko 10 sati 15 domobrana je krenulo iz Krnjaka za Barilović.[18] Jedan borac je prije ulaska domobrana u zasjedu neho-

[16] U partizanskom odredu »Gornji Skrad« bilo je nekoliko boraca koji su od početka osnivanja odreda umjesto crvene zvjezde na kapi nosili četnički grb. Partizansko rukovodstvo je nastojalo da ih ubijedi u štetnost njihove politike i kad to nij uspjelo, a pošto su prethodno pokušali da napadnu neke partizanske jedinice, oni su uhapšeni, razoružani i izvedeni pred sud koji ih je osudio na smrt.

[17] Okrug Karlovac 1941. HIRP, str. 133.

[18] Podatke dao Gnjaco Perić, komandir čete, koji je komandirao zasjedom.

tice opalio metak i time otkrio zasjedu pa se neprijatelj počeo naglo povlačiti prema Krnjaku. Četa je krenula u gonjenje, ali uslijed visoka snijega, glavnina neprijatelja je uspjela umaći goniocima. U borbi je ubijen jedan žandar i zarobljena tri domobrana. Zaplijenjene su 4 puške sa municijom i 4 ručne bombe.

Prva četa napala je neprijateljsku ustaško-žandarmerijsku posadu u Krnjaku. Napad je trajao dva dana i dvije noći. Za to vrijeme 4. vod »Donji Skrad« bio je na osiguranju prema Bariloviću, zatvarajući cestu Barilović—Krnjak. Četvrtog januara 1942. godine neprijateljske snage jačine oko 60 vojnika, podržane sa dva talijanska tenka, po dubokom snijegu i gustoj magli, probile su se iz Barilovića preko Dugog Dola do Krnjaka da oslobode opkoljenu posadu, koju su činili: vod ustaša iz 10. satnije 3. pješadijske pukovnije i žandari oružničkog krila Ogulin. Predstraža 4. voda na Barilovačkom mostu bila je iznenađena, a time i vod, pa je neprijatelj, bez značajnijeg otpora, propušten za Krnjak. Nakon konsolidacije vod je pratio pokret neprijatelja do Krnjaka. Ali, gusta magla i duboki snijeg onemogućili su da se izvede ozbiljniji napad. Vjerovalo se tada da će neprijatelj po stizanju u rajon Krnjaka tamo i ostati, kao pojačanje posadi, pa na njega nije više obraćana pažnja.

Međutim, neprijatelj je odmah nakon spajanja s posadom napustio Krnjak i povukao se istim pravcem za Barilović. To je primijećeno tek kada se iz zgrada u Krnjaku — koje je neprijatelj poslije iseljenja zapalio — izvio visoki dim. Ali tada je već bilo kasno da se bilo šta poduzme protiv neprijatelja, osim da se pokupi eventualni plijen. U tim borbama četa je zarobila jednog žandarmerijskog narednika (za koga neprijatelj kaže da je prešao na stranu partizana) i jednog žandara, te zaplijenila dvije pisaće mašine, jedan šapirograf, 2500 araka papira, 1000 koverata i nekoliko stotina pari »Batinih« cipela i opanaka. U to vrijeme bio je to vrijedan plijen kao i oružje, jer je tada mnogo boraca imalo slabu obuću. Prilikom povlačenja za Barilović neprijatelj je usput palio kuće. Najviše je stradalo Kosijersko Selo koje je potpuno spaljeno (osim četiri kuće).[19]

Oslobođenje Vojnića

Nakon deblokade Krnjaka 1. četa je otišla na blokadu Vojnića, a 4. vod se vratio na svoj teren sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju probijanje iz Karlovca i Barilovića prema Krnjaku i Vojniću. Nakon desetodnevne blokade neprijateljska posada, jačine od oko 500 ljudi, pokušala se probiti prema Karlovcu. Ali to joj nije uspjelo, pa je na putu za Karlovac savladana i zarobljena.[20]

[19] ZNOR-a, tom V, knj. 3, dok. br. 26, str. 95 i knj. 32, dok. br. 80, str. 138.
[20] Vojnić je oslobođen 12. januara 1942. godine.

Koncem 1941. godine preko Donjeg Skrada održavana je veza sa Dugom Resom i Karlovcem. Taj kanal je održavao i na njemu radio Tomo Mihalić Tobija, u čemu mu je pomagala cijela njegova obitelj. Posredstvom te veze nabavljen je sanitetski materijal, tehnička roba, sol i kancelarijski materijal za potrebe NOP-a. Tim kanalom su prebacivani i ljudi koji su odlazili u partizane iz Karlovca, Duge Rese i drugih mjesta.

Ustaše su sumnjale da se na tom pravcu nešto događa. Zato su u kući Ivana Belavića, trgovca iz Šćulca, postavili ustaško-domobransku posadu od 10 ljudi i time presjekli taj partizanski kanal. Tomo Mihalić je, međutim, dobio zadatak da se angažira na razaranju pomenutog ustaškog punkta. Prikupio je sve potrebne podatke o neprijatelju i izvidio mogućnosti za izvođenje napada. Prikupljene podatke predao je Skradskom odredu, koji je tada bio 3. vod 2. čete 1. bataljona 1. korduanškog partizanskog odreda. Komandir je bio Simo Kozlina a delegat Dušan Hrstić. Pošto je napad trebalo izvesti u zimskim uvjetima, na velikom snijegu, niskoj temperaturi i uz forsiranje Korane, izvršene su temeljne pripreme. Napravljen je novi čamac i nabavljena po jedna baterijska lampa za svaku desetinu. Svaki borac je dobio zadatak da se snabdije sa što boljom odjećom i obućom i sa po jednom bijelom pelerinom za maskiranje na snijegu. Od 2. voda »Bijeli Klanac« dobiveno je pojačanje — posluga s puškomitraljezom.

Plan akcije je bio ovako zamišljen: Rijeku Koranu prijeći što prije kod zaseoka Gazibare i obezbijediti se od eventualne intervencije s pravca Barilovića i Siče; a potom što prije stići do zgrade u kojoj je smještena posada, opkoliti je i ispaliti plotun; pozvati posadu na predaju i, ako se ne bude htjela predati, onda je razoružati silom.

Napad je izveden noću 23/24. februara 1942. godine.[21] U njemu je učestvovalo 28 boraca. Sve je teklo točno po utvrđenom planu. Kada smo došli blizu zgrade, opazili smo da u njoj gori svjetlo iz čega smo zaključili da je posada budna. Vidjeli smo i patrolu kako odlazi na patroliranje po selu. Sve to nas nije zbunilo. Odmah smo se raščlanili u tri grupe i opkolili zgradu, što je trajalo duže nego u normalnim uvjetima, zbog dubokog snijega. Tada smo vidjeli da u zgradi ima malo vojnika. Zbog toga smo prosto upali u zgradu u kojoj smo zatekli samo četiri domobrana. Oni su se predali bez borbe. Od njih smo doznali da su dvojica u patroli i da je zapovjednik Belavić u posljednji čas, sa još nekoliko ustaša, pobjegao za Barilović.

Kuća u kojoj se nalazila neprijateljska posada bila je vlasništvo njihovog zapovjednika Ivana Belavića koji je držao trgovinu. Iskoristili smo priliku i kupili od njegove žene neke sitnice, pokupili plijen (4 karabina sa municijom) i domobrane te se vratili istim pravcem

[21] ZNOR-a, tom V, knj. 3, dok. br. 100, str. 286 i dok. 127, str. 389.

u Donji Skrad. Nakon saslušanja zarobljenike smo pustili njihovim kućama. Susjedne posade nisu intervenirale.

Ustaša Ivan Belavić se kasnije mnogo interesirao koja ga je to jedinica napala i tko je njome komandovao. Kada bi to znao, govorio je, našao bi načina da mu se osveti, naročito za ono što je morao pobjeći u donjem vešu po velikom snijegu i niskoj temperaturi.[22]

Formiranje štaba Grupa partizanskih odreda

Poslije oslobođenja Krnjaka, Vojnića, Veljuna i niza drugih mjesta slobodna teritorija Korduna prostirala se od rijeke Kupe na sjeveru do Slunja i Rakovice na jugu. Zaplijenjene su velike količine naoružanja kojim su naoružana tri novoformirana partizanska bataljona. Time su stvoreni uvjeti da se izvrši reorganizacija jedinica. Ukinuta je Komanda za Kordun i Baniju, a formiran je Štab Grupe partizanskih odreda u čiji sastav su ušla dva partizanska odreda i to: 1. PO sa četiri bataljona i 2. PO sa tri bataljona. Prva četa »Debela kosa« preimenovana je u 1. bataljon 1. KPO. U sastav njegove 2. čete ušao je i Skradski vod kao njen 3. vod, čime se praktično gasi ime PO »Donji Skrad«.[23]

Cijelo vrijeme dok je kontrolirao neprijateljsku aktivnost na lijevoj obali Korane odred »Donji Skrad«, odnosno vod, stalno je na razne načine uznemiravao neprijatelja, naročito u rajonu Barilovića. Navodimo samo jedan, zanimljiv način uznemiravanja. Nekoliko drugova, metalskih radnika, napravili su za odred »top« od vodovodne cijevi, koji je bio montiran na postolju sa točkovima, sličnom lafetu. Granata, ako se tako može nazvati, bila je napravljena također od neke cijevi, napunjene barutom i sitnim metalnim dijelovima (slično se pune i patrone na lovačkoj puški-kapslarki). Opaljivanje topa je vršeno pomoću konopca.

Umjesto upaljača stavljan je štapin proračunate dužine, koji se prije punjenja cijevi morao upaliti. Tim »topom« uznemiravana je neprijateljska posada u Bariloviću, naročito onaj dio koji je bio u bunkerima na uzvišici iznad škole (»Tičarna«). Pošto se gađalo bez ikakvih nišanskih sprava, nije bilo ni govora o nekoj preciznosti. Granate su padale na različitim udaljenostima od bunkera, a od pada granate do eksplozije trebalo je čekati izvjesno vrijeme dok štapin sago ri i upali barut. Prilikom eksplozije granate rasprskivalo se punjenje. Međutim, ono nije moglo naškoditi živoj sili u bunkerima već samo na otvorenom prostoru. »Top« je ipak stvarao strah i paniku kod neprijatelja, naročito u početku dok neprijatelj nije prozreo »ubitačnu« moć njegovih granata.

[22] To je izjavio u Belaju kada su saslušavane Milica Kozlina, Smilja Smoljanović i druge žene koje su bile uhapšene u Bariloviću prilikom kupovine robe u trgovini.

* ZNOR-a, tom V, knj. 3, dok. br. 37 i 39 str. 125 i 130.

Borbe u toku 1942. godine

Brzo narastanje NOP-a na Kordunu bilo je dobro poznato okupatoru i njegovim slugama — ustašama. Uspjesi kordunaških partizana prisilili su Pavelića da pripremi i izvede proljetnu ustašku ofenzivu na Kordunu, s težištem na njegov sjeverni dio, odnosno na Petrovu goru. O pripremama za ovu ofenzivu 22. februara 1942. godine veliki župan župe Pokuplje[24] piše: »... Ta pobuna se ne može smiriti nikakvim sredstvima nego oružanom silom, a ta oružana sila mora biti što jača i što efikasnija. Mišljenja sam da je za gušenje ove pobune potrebno najmanje 15—20.000 najbolje naoružanih vojnika«.[25]

Ustaškim planom za ovu ofenzivu predviđeno je izvođenje koncentričnog napada, 18. marta 1942. godine, pokretom s polaznih položaja u rajonima: Cazin, Velika Kladuša, Topusko, Vrginmost, Lasinja, Karlovac i Barilović. Utvrđeno je da se ofanziva izvede u tri faze, s tim da se u trećoj fazi unište kordunaški partizani u Petrovoj gori.

Prije početka neprijateljske ofenzive jedinice 1. KPO bile su raspoređene širom Korduna — prema neprijateljskim garnizonima i mogućim eventualnim pravcima neprijateljskih ofenzivnih napada, kontrolirale su i osiguravale slobodnu teritoriju štiteći je od neprijateljskih napada.

Prvi bataljon 1. KPO držao je položaje na liniji Tušilovački Cerovac—Tušilović—Koranski Brijeg—Kosijersko Selo—Donji Skrad, sa zadatkom da zatvori i brani pravce koji iz Vukmanića, Karlovca i Barilovića izvode na slobodnu teritoriju Korduna.

Ustaški tzv. Utinjski zdrug[26] krenuo je u napad 19. marta 1942. godine, postrojen u četiri napadne kolone. Sa prvom i drugom kolonom udario je na položaje 2. bataljona 1. KPO, a sa trećom i četvrtom na položaje 1. bataljona 1. KPO. Treća kolona napadala je pravcem Karlovac—Tušilovački Cerovac—Tušilović i do 21. marta ujutro izbila na liniju Tušilović—Mandić Selo.

Četvrta kolona napala je 22. marta ujutro, nastupajući pravcem Barilović—Kosijersko Selo—Krnjak. Po izbijanju u Kosijersko Selo podijelila se u dvije podgrupe s tim što je jedna, koju je sačinjavala ojačana posada Barilovića, jačine do 150 vojnika, krenula je u pravcu Malog i Velikog Kozinca i Donjeg Skrada[27], radi pljačke i paljenja, a druga (brojnija) prema Krnjaku.

[24] 2upa Pokuplje imala je sjedište u Karlovcu, a činile su je: grad Karlovac i kotarevi: Karlovac, Jastrebarsko, Pisarevina, Vojnić i Vrginmost.

[25] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 3. dok. br. 274.

[26] Utinjski zdrug nazvan je po selu Utinja koje se nalazi na pruzi Karlovac—Vrginmost. Imenom Utinjski zdrug ustaše su htjele pokazati svoje tradicionalno i isključivo pravo na područje Utinje i ostalih dijelova Korduna, smatrajući da doseljeno srpsko stanovništvo nije na svojoj remlji.

[27] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 32, dok. br. 75. str. 208.

Jedan na deset, pa ipak — pobjeda!

Treći vod 2. čete 1. bataljona, odnosno bivši odred »Donji Skrad«, nalazio se toga dana u Dugom Dolu. Čim je dobio podatke da je jedna neprijateljska kolona krenula prema Donjem Skradu, odmah je, trčećim korakom, krenuo u susret neprijatelju. Narod napadnutih sela napuštao je svoje domove i sa najnužnijim stvarima (robom, pokrivačima, hranom) i stokom povlačio se u Skradsku goru. Kad je vod stigao u zaseok Kozline, neprijatelj je već bio ovladao selom Veliki Kozinac i zaseokom Kozline u Donjem Skradu. Vod je hitno posjeo sjevernu ivicu zaseoka. I, kada je neprijateljski streljački stroj izbio na blisko odstojanje, vod je otvorio iznenadnu plotunsku vatru po neprijatelju koji je za trenutak prihvatio borbu. Međutim, kada ga je vod napao i s boka i iz pozadine, počeo je panično bježati prema Bariloviću, bacajući predmete koje je opljačkao u Velikom Kozincu. Vod je gonio neprijatelja, premda mu nije mogao nanijeti ozbiljnije gubitke. Jer, odnos snaga je bio oko 10:1 u korist neprijatelja.

U ovoj akciji posebno se istakla grupa boraca koja je napadala u bok i pozadinu neprijatelja, a sačinjavali su je: Miloš Kozlina Lošica, Milan Vujašković, Stevo Smoljanović i Stanko Bunčić Ćane. Akcija je značajna po tome što je neprijatelj spriječen da pali i pljačka, što je bio primoran da ostavi opljačkane stvari, što se morao naglo povući (iako je bio oko 10 puta jači od partizana) i što u nastavku ove ofenzive više nije napadao ova sela.

Početkom aprila neprijatelj se, nakon neuspjeha u Petrovoj gori, povukao u svoje garnizone, ostavivši za sobom tragove mnogih zlodjela nad nevinim narodom. Odmah poslije toga partizanske jedinice su krenule u ofanzivne akcije sa zadatkom da ponovo oslobode zauzeta mjesta Korduna.

I borbe su nastavljene tokom cijelog aprila. Partizani su postizali uspjeh za uspjehom. O proljetnoj partizanskoj ofenzivi, u Spomenici katoličke župe Slunj[28], pored ostalog, piše: »... još vojska nije stigla ni u Karlovac, na povratku sa djelatnosti, a već su počeli veliki napadaji na oružničke postaje, i svi muškarci, pravoslavci su se opet povukli u šume. Zauzećem nekoliko oružničkih postaja došli su odmetnici do novog oružja i streljiva, nanovo su se organizirali i tako povratili prijašnje stanje. Cijela je djelatnost ostala bez ikakvih posljedica.«

Tokom 1942. godine vođene su i mnoge druge ofenzivne akcije od kojih navodimo samo one koje su vezane za teritorij na kome je djelovao partizanski odred »Donji Skrad«.

Drugog aprila 2. četa 1. bataljona 1. KPO postavila je zasjedu kod Solakove lokve u Dugom Dolu, na cesti Krnjak—Barilović[29]. U zasjedu

[28] Prijepis Spomenice čuva se u Historijskom arhivu u Karlovcu.
[29] ZNOR-a, tom V, knjiga 4, str. 26. i 59.

je upala manja grupa ustaša koji su obezbjeđivali prevoženje sljedovanja hrane. U kratkotrajnoj borbi dvojica ustaša su ubijena, dok je trojici uspjelo da pobjegnu. Zaplijenjen je puškomitraljez, kao i dva karabina sa municijom, konjska kola sa hranom i par konja. U ovoj borbi se istakao borac 3. voda Đuro Bolić, zvani Sinđo (iz Malog Kozinca) pa mu je u znak priznanja dodijeljen puškomitraljez na rukovanje. On ga je časno nosio i njime nanosio mnogobrojne gubitke neprijatelju.

Jedanaestog maja, za vrijeme neprijateljskog obruča oko Petrove gore, dva voda 2. čete 1. bataljona 1. KPO postavila su zasjedu na cesti Krnjak—Barilović[30]. Čekali su neprijatelja koji se svakodnevno kretao od Krnjaka do Barilovića. Međutim, toga dana neprijatelj nije naišao cestom, već preko Malić Sela. Od kolone se odvojilo 6 neprijateljskih vojnika koji su naletjeli pravo na zasjedu. Jedan je poginuo, a petorica su zarobljena. Na saslušanju je ustanovljeno da su dvojica njih domobrani, a trojica ustaše. Domobrani su pušteni kućama, a ustaše likvidirani. Zaplijenjeno je 6 karabina i 400 metaka.

Dvadeset šestog augusta 1942. godine 2. četa 1. bataljona 1. KPO[31] postavila je zasjedu na rijeci Korani, kod sela Mali Kozinac. Njen zadatak je bio da sačeka i u pogodnom trenutku napadne neprijatelja koji vozi sljedovanje cestom iz Barilovića za Siču. Oko 18 sati naišla su jedna konjska kola sa sljedovanjem. Pratila su ih tri domobrana. Zasjeda je otvorila vatru i domobrani su se odmah predali. Zaplijenjena su tri karabina sa priborom i municijom, kao i sljedovanje namijenjeno posadi u Siči (mast, meso, luk, kruh, brašno i drugi artikli). Jedan konj je ubijen, a drugi ranjen. Među zarobljenim domobranima nalazio se i domobran Tuškan koji je već jedanput bio zarobljen i pušten prilikom razoružanja Tušilovića. Istog dana, nakon ove akcije, neprijateljska avijacija je bombardirala selo Mali Kozinac i lakše ranila jednog partizana 2. čete i nekoliko civila.

Druga godina rata — godina velikih uspjeha

Svaki kvartal 1942. godine bio je poseban i različit, kako po događajima tako i po razvoju NOB-a, ne samo na području OK KPH Karlovac već i šire. Te godine se na sve strane radilo i ratovalo, stvarane su nove jedinice, oslobađani gradovi, proširivan slobodni teritorij, slavljene nove pobjede.

U toku 1942. godine na teritoriji Donjeg Skrada, i dalje prema Koranskom Brijegu, zbilo se puno događaja, karakterističnih za dalji razvoj NOP-a u ovom kraju. Proširena je suradnja između srpskih sela općine Krnjak i Tušilović sa hrvatskim selima općine Barilović i Duga Resa; omladina je u sve većem broju uključivana u vojno-političku

[30] ZNOR-a, tom V, knjiga 4, str. 273.
[51] Zbornik NOR-a, tom 5. knjiga 7. 8. i 9.

obuku; proširene su partijske organizacije, organizacije SKÒJ-a i antifašističke omladine, odbori AFŽ-a; učvršćeni su seoski NOO-i; razvijeni su oblici političkog uzdizanja aktivista i društveno-političkih radnika; a počela je radom i partizanska osnovna škola u Donjem Skradu. Tokom 1942. godine odigrale su se i značajne borbe između partizanskih jedinica i Talijana, ustaša i domobrana, a na Barilovićkom mostu izvršene su prve razmjene zarobljenika između Glavnog štaba Hrvatske i ustaške Nezavisne Države Hrvatske.

Prvi problem koji se nametnuo ulaskom u novu 1942. godinu bio je smještaj 42 porodice sa 302 člana iz Kosijerskog Sela čije su kuće 4. januara popalili ustaše i Talijani. Negdje u isto vrijeme, po rasporedu Općinskog NOO-a Krnjak, na teritoriju Donjeg Skrada i okolnih sela stiglo je 200 izbjeglica sa teritorije Kotarskog NOO-a Vrginmost, čije su kuće spaljene u ustaškoj ofenzivi koncem decembra 1941. godine i tokom januara 1942. godine. Smještaj preko 500 ljudi, žena i djece, sa nekoliko stotina grla stoke, na malom siromašnom prostoru, bio je veoma težak zadatak. Hitno su podizane bajte i osposobljavane druge zgrade za smještaj pogorjelaca iz Kosijerskog Sela. Regulirana je i ishrana partizanskih jedinica, izbjeglica i njihove stoke. S tim u vezi, cijelu zimu 1941/42. godinu, NOO-i i ostale organizacije NOP-a vršile su prikupljanje dobrovoljnih priloga u hrani, odjeći, obući i stočnoj hrani. Odbori AFŽ-a organizirali su u toku zimskih noći mnogobrojna prela pletenja i šivanja. Na tim sjedjeljkama, uz pjesmu i ples, opleteno je mnogo vesta, prsluka, šalova, čarapa, rukavica, naušnjaka i drugih odjevnih predmeta, te podijeljeno partizanima koji su bili slabije obučeni, a jedan dio upućen je u partizansku bolnicu u Petrovoj gori.

Izbjeglice iz popaljenih sela ostale su na pomenutoj teritoriji sve do proljeća 1942. godine kada su se vratile na zgarišta svojih spaljenih kuća.

Koncem proljeća 1942. godine počela je na Kordunu planska obuka omladine radi osposobljavanja za odlazak u partizanske jedinice. Na teritoriji općine Krnjak omladina je organizirana u omladinske čete i u njihovom sastavu pohađala jednomjesečnu obuku. Za ostalu omladinu organizirana je obuka u nastavnom centru, smještenom u selu Dugi Dol.

Rukovodioci obuke u tom centru bili su Mile Petrović i Toša Živković, komandir i politički komesar.

Na obuku omladina je dolazila jednom do dva puta tjedno i obučavala se po rasporedu zanimanja. U početku su na obuku dolazili samo omladinci, a kasnije i omladinke, pa i udate žene. Obučavanje se izvodilo drvenim puškama. Četvrdeset omladinaca i sedam omladinki iz Donjeg Skrada i okolnih sela završilo je obuku a potom upućeno u razne operativne jedinice, većinom u 8. kordunašku udarnu diviziju ili pozadinske jedinice, a desetak ih je otišlo u proleterske

jedinice — u 4. crnogorsku proletersku brigadu i u 13. proletersku brigadu »Rade Končar«.

U toku 1942. godine posebni problem bilo je izvođenje proljetne sjetve. Nedostajalo je mnogo toga: zaprežna stoka, poljoprivredni alat, sjemenje i drugo. Uz sve to sela su bila izložena čestim ustaškim i talijanskim pohodima radi pljačke i uništavanja narodne imovine i zbog akcija protiv partizana. Narod je zbog toga dane provodio u zbjegovima, u Skradskoj gori i drugim obližnjim šumama. Ipak, sve te naoko nepremostive prepreke savladane su velikim zalaganjem odbornika NOO-a, omladine, žena i partizanskih jedinica koje su osiguravale slobodnu teritoriju Korduna od pravca Barilovića, Duge Rese, Šćulca i Siče. Unatoč svemu zasijane su sve sjetvene površine, čak i onih domaćinstava koja su bila bez vučne stoke, poljoprivrednih alatki i sjemena.

U toku iste godine organizirano je i održano nekoliko značajnih narodnih skupova i zborova na slobodnoj i poluslobodnoj teritoriji — u januaru u Vojniću, u martu u Krnjaku i Veljunu, u junu u Poloju, a nešto kasnije i u Mateškom Selu kod Duge Rese. Na sve te zborove išlo se organizovano, sa zastavama i transparentima. Zbor u Mateškom Selu, nastanjenom hrvatskim stanovništvom, imao je veliki politički značaj za razvoj NOB-a na poluoslobođenom teritoriju. Na tom skupu učestvovalo je oko 60 mještana Mateškog Sela i okoline. Pored toga, na zbor je došao Tomo Mihalić Tobija sa 16 omladinaca i 12 omladinki iz Donjeg i Gornjeg Skrada i okolnih sela, a među njima je bila i Tobijina kćerka Ruža. Ta omladinka je poslije paljenja porodične kuće, ubistva brata Vlade i ranjavanja majke, prešla za stalno na slobodnu teritoriju Korduna, gdje je kao politički radnik radila sa omladinom, često odlazeći i na neoslobođeni teritorij općine Barilović i Duga Resa. U jednom svom pismu (od 20. juna 1942. godine) o skupu u Mateškom Selu Jože Benić, politički radnik na Kordunu i na teritoriji Duge Rese, piše: »Tomo Mihalić — Tobija išao je jedne nedjelje sa 16 omladinaca i 12 omladinki iz srpskog sela Gornji Skrad u Mateško Selo gdje su održali zbor s hrvatskim seljacima, koji je silno odjeknuo po cijelom rejonu Duge Rese.« Govorile su omladinke Ruža Mihalić, Darinka Živković, Olga Miljanović i Emilija (Mira) Gazibara. Govor ove 15-godišnje djevojčice i po sadržaju i po načinu kako je govorila izazvao je suze i plač svih prisutnih... Takvim radom je dopunjavana praznina koja je postojala zbog teškoća oko nabavke papira, zbog čega nismo imali nikad dovoljno propagandnog materijala.

Osim razgovora i govora, partizani i politički radnici čitali su narodu naše letke i drugu štampu. U citiranom pismu Jože Benića, od 20. juna 1942. godine, vidi se da je Tobija tih dana napisao letak o događajima i prisilnoj mobilizaciji u vojsku NDH po hrvatskim selima. Napisao je i jedan skeč. Skečeve su u to vrijeme stvarali sami partizani i prikazivali ih narodu.

Borci 8. kordunaške udarne divizije u pokretu.

Na osnovu izvještaja Jože Benića i članka Nikole Brezovica[32] vidljivo je da je u drugoj polovini 1942. godine NOP ojačao i porastao te uvukao u svoje redove i hrvatsko stanovništvo iz sela na lijevoj obali rijeke Korane. Svakim danom sve više je omladine pristupalo partizanskim jedinicama, a sve više ljudi i žena pristajalo na tajnu suradnju sa organima NOV i POH.

U jesen iste godine počele su pripreme za prve izbore odbornika seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a. U tom cilju su bile angažirane organizacije Partije, SKOJ-a, žena i omladine. U pripreme su se uključili i voj no-teri tori jalni organi Komande kordunaškog vojnog područja (osnovano sredinom septembra iste godine).

Osnovni zadatak izbora bio je da se u nove NOO-e izaberu najodaniji ljudi, kako bi se politički učvrstili vojni uspjesi i osiguralo jedinstvo fronte i pozadine. Na predizbornim sastancima čitani su

[32] Prva godina NOR-a na području okružnog odbora Karlovac, Zbornik 3, izdanje HAK, str. 1019.

materijali vezani za razvoj NOB-a. Govorilo se o ustrojstvu i zadacima NOO-a, o razlici između nove i stare vlasti itd. U predizbornom periodu NOO-i su gotovo svu svoju djelatnost razvijali na ekonomskom području. Organizirali su snabdijevanje vojske, smještaj izbjeglica i pogorjelaca te zbrinjavanje siromašnog stanovništva. Prikupljali su dobrovoljne priloge u novcu, hrani, odjeći i obući za NOV, sprovodili agitaciju za odlazak u partizane. Svi ovi poslovi u selima obavljani su putem takmičenja. Takmičilo se i staro i mlado: tko će više sakupiti priloga za bolnice i ranjene drugove, tko će brže i bolje obaviti sjetvu i slično. Izbori su održani 18. decembra i na njima su u seoske i više NOO-e izabrani najpodobniji drugovi i drugarice, oni koji su se istakli u ranijem radu.

U oktobru 1942. godine održano je savjetovanje OK KPH za Karlovac na kojem su pored mnogih pitanja razmotreni i problemi razvoja prosvjete. Konstatirano je da je na slobodnoj teritoriji osposobljeno 65 prosvjetnih domova i da na okrugu Karlovac ima 40 učitelja. Sudionici savjetovanja su upoznati da će se od 15. oktobra otvoriti škole i osigurati nastava za djecu i nepismene odrasle (analfabetski tečajevi). Planom nastave bilo je predviđeno da se tri dana održava nastava za djecu, a tri dana za odrasle. U sklopu toga plana otvorena je i osnovna škola u Donjem Skradu koju je u prvo vrijeme pohađalo 26 učenika, a analfabetski tečaj — 10 polaznika.[33]

Koncem 1942. godine na teritoriji Skradskog odreda odigrao se jedan zanimljiv i značajan događaj koji je na osoben način govorio o narasloj snazi i ugledu NOVJ i NOB-a u cjelini. Na Barilovićkom mostu obavljena je prva razmjena ratnih zarobljenika. Sudionik razmjene zarobljenika Gnjaco Perić napisao je o tome članak s naslovom[34]: »Prva zamjena zarobljenika na Kordunu«.

U njemu piše: »Zarobljeni ustaški oficiri Matić i Stilinović ostali su u zatvoru Komande kordunaškog područja od oktobra do početka decembra 1942. godine. Za to vrijeme GŠH stupio je u kontakt s ustaškom vladom u Zagrebu radi njihove zamjene za neke drugove komuniste koji su se nalazili u ustaškom logoru u Jasenovcu. Pošto su traženi komunisti već bili likvidirani od ustaša, GŠH je predložio da se Matić i Stilinović zamijene za Bakovića i Horvata. Oba pomenuta druga su, kao članovi KPH i ilegalci u Zagrebu, koncem 1941. godine, uhapšeni i poslani u logor.

Pismena prepiska oko zamjene jedne i druge strane trajala je do konca novembra 1942. godine, kada je konačno odlučeno da se ustaški oficiri zamijene za naše drugove Jerka Bakovića i Jožu Horvata.[35] Osim toga bilo je predviđeno da se zamjena obavi 1. decembra[36] u 10

[13] Mile Mrkalj, »Karlovački tjednik« od 23. septembra 1982. godine, str. 16.
[34] Zbornik, br. 6, izdanje HAK, strana 269—271.
[35] Sada žive u Zagrebu kao penzioneri.
[36] 1. decembra nije izvršena zamjena, jer ustaše nisu doveli lica koja je GSH tražio, pa je do sastanka i zamjene došlo 5. decembra 1942. godine.

sati na Barilovićkom mostu kod sela Barilović. Za ostvarenje zamjene kao delegata NOV i POH, komanda područja, u suglasnosti sa GŠH, odredila je mene, a s ustaške strane bio je određen šef karlovačke policije Prohaska.

Tokom 26. novembra u komandu je stigao Vlado Bakarić, politički komesar GŠH. Na sastanku koji je održan s komandantom područja i sa mnom vođena je diskusija o pojedinim detaljima oko zamjene. 1. decembra 1942. godine krenuo sam u novom oficirskom odijelu, s novim fijakerom i izabranim konjima iz komande područja na zamjenu zarobljenika. U fijakeru se, pored mene i zarobljenika, nalazila stražarska pratnja Simo Božić[37] i Pero Karamarković. Obojica su bili naoružani automatima i obučeni također u nova vojnička odijela. Prije nego što smo krenuli, komandant područja Milutin Košarić pregledao nas je i u šali mi dobacio: 'Tako je i Ferdinand prolazio kroz Sarajevo. Za njega znamo kako se proveo, a tebi savjetujem da se za svaki slučaj pričuvaš.' Oko deset sati istog dana stigli smo u Kosijersko Selo. U selu se još od početka ustanka stalno nalazila naša predstraža koja je obezbjeđivala slobodnu teritoriju Korduna, od pravca Duge Rese, Karlovca i Barilovića. Toga dana u Kosijerskom Selu nalazila se na položaju jedna četa kordunaškog partizanskog odreda. Oko položaja čete sakupilo se oko 500 omladinaca, omladinki, ljudi i žena koji su sa udaljenosti oko 400 m htjeli da promatraju smjenu zarobljenika.

Po dolasku u Kosijersko Selo, kola i sprovodnici su ostali u selu, a ja sam sa zarobljenicima krenuo prema Koranskom mostu. U isto vrijeme od Barilovića, također je izišla jedna grupa ljudi s bijelom zastavom. Bila je to ustaška delegacija.

Kada sam stigao na dva metra od ustaškog predstavnika, vojnički sam se zaustavio i sa stisnutom pesnicom glasnim uzvikom 'Smrt fašizmu' pozdravio ustaše. U to vrijeme iz stotina grla, iza mojih leđa, od pravca Kosijerskog Sela, zaorila je pjesma 'Druže Tito, ljubičice bijela' i pjesma 'Oj narode Like i Korduna .. Na našoj strani ne samo da se pjevalo već se i klicalo Komunističkoj partiji, SKOJ-u, bratstvu i jedinstvu Srba i Hrvata i pobjedi NOP-a. Tom su pojavom ustaše bile zbunjene. Na licima im se mogao čitati bijes, to prije što je iza njih na okupiranoj teritoriji bilo sve mirno i nigdje se nije moglo vidjeti živo ljudsko stvorenje[38]. Ta zamjena predstavljala je veliki minus za ustašku politiku i ona je u očima naroda bila znak snage i čvrstine NOP-a, a slabosti fašističkog režima.

Nakon kraće stanke i mučne atmosfere koja je za trenutak bila zavladavala među ustašama, predstavnik Pavelićeve delegacije, policij-

[37] Simo Božić je poginuo kao komandir 2. čete 4. bataljona 15. kordunaške brigade, 31. aprila 1943. godine, u napadu na Gospić.

[38] Za vrijeme zamjene zarobljenika ustaše su naredile da sve stanovništvo Barilovića i okoline bude zatvoreno u kućama.

ski pristav Prohaska, pozdravio me ustaškim pozdravom 'Za dom'. Nakon toga izmijenili smo ovlaštenja o zamjeni. Pored zvaničnog dijela razgovora, jednog momenta, Prohaska me zamolio da im omogućim prelazak na našu slobodnu teritoriju da vidi naše partizane. Bez dvoumljenja obećao sam mu da ću ga provesti po slobodnoj teritoriji, što mu je bilo neobično drago. Zatim je Prohaska naredio jednom policijskom agentu da privede zarobljenike. Kad su i jedni i drugi zarobljenici prišli mjestu zamjene, odjednom je Prohaska izjavio kako Baković i Horvat ne žele da pređu u partizane. Prišao sam bliže Bakoviću i Horvatu i upitao ih da li oni stvarno ne žele da se zamjene. Umjesto odgovora Baković mi je prišao i pošto se uvjerio da sam zaista predstavnik NOV-e, od sreće nije znao šta da radi.

U 14 sati poslije podne zvanični dio zadatka bio je završen, pa smo svi zajedno, bez Stilinovića i Matića, krenuli u Kosijersko Selo. Partizani i narod su i dalje pred licem ustaških glavešina manifestirali i slavili. Dolaskom u Kosijersko Selo prišao mi je komandir partizanske čete i predao raport. Tako je sve to ispalo još svečanije. Prohaska je sve to promatrao policijskim očima, nastojeći da zapamti što više detalja, kako bi ih po povratku u Karlovac mogao što vjernije ispričati svojim starješinama. Pošto smo se zajedno slikali[39], Prohaska mi reče: 'Ja i moji drugovi bili smo počašćeni ovim susretom s vama, s vašom vojskom i narodom. Moje je mišljenje da će se ovaj prokleti rat ipak brzo završiti. Vi na koncu rat gubite, iako ste nam maločas pričali o vašim zadnjim uspjesima u Bosanskoj Krajini i Kordunu. Potom dolazi sloboda vama i nama. U toj slobodi mi ćemo zajedno živjeti, piti i veseliti se'. Na tu Prohaskinu provokaciju odgovorio sam: 'Da, rat se mora završiti, ali ne u korist okupatora i njegovih slugu, već antifašističkog fronta svijeta i NOV Jugoslavije. Da je to točno, draga gospodo, pogledajte vojno-političku situaciju na bojištima. Zar vi ne vidite kakve je poraze pretrpjela Pavelićeva vojska samo posljednjih dana. Ostali ste bez Bihaća, Bosanske Krupe, Ličkog Petrova Sela, Vaganca, Rakovice, Slunja i cijele Cazinske Krajine'. Time je ustaška posjeta slobodnoj teritoriji bila završena.

U 16 sati, 5. decembra, krenuli smo prema komandi područja. Prolazili smo kroz sela Mlakovac, Dugi Dol, Krnjak i Budačku Rijeku. Pored puta stršile su zidine popaljenih kuća i na njima svježe ispisane parole kojima se stanovništvo poziva na prve izbore za narodnu vlast. Sve to i rafali mitraljeza i eksplozija artiljerijskih granata koje su se čule iza Petrove Gore, duboko se urezalo u srca bivših logoraša Bakovića i Horvata. Usput mi je Baković govorio o patnjama u ustaškim logorima i streljanjima naših rodoljuba. Kad smo stigli u komandu područja, Baković se od sreće nije mogao naživati slobode i čistog zraka. Kad je upitan što mu se poslije zamjene najviše urezalo u sje-

[39] Po riječima Gnjace Perića ova fotografija nalazi se u redakciji »Karlovačkog tjednika«.

ćanje, odgovorio je da mu je sve bilo divno, a najdraže mu je bilo kad je slušao kako sam se opraštao od ustaša i kako sam im vješto održao političko predavanje o vojno-političkoj situaciji kod nas i u svijetu«.

Zamjena ratnih zarobljenika u Bariloviću bila je veliki politički događaj, kako za hrvatski narod Barilovića i Duge Rese, tako i za srpski narod na desnoj obali Korane. Poslije ovog slučaja hrvatski i srpski narod ovog kraja shvatio je snagu i moć NOP-a i NOV Jugoslavije. Više nikakva ustaška propaganda nije mogla govoriti o partizanima kao šumarima i nekoj »šačici bijede«. Sada je potvrđeno kolika je njihova snaga jer su NDH i Pavelića prisilili da s njima zvanično vode pregovore u cilju zamjene zarobljenika. Ovaj momenat i niz ranijih događaja u ovom kraju bili su odlučujući faktor za polagano napuštanje Pavelića i njegovih ustaša i polako ali sigurno prelaženje hrvatskih masa na stranu NOP-a.

Razvoj organizacija Komunističke partije, Saveza komunističke omladine, rezervnog partizanskog odreda i organa narodne vlasti

U periodu septembar-decembar 1941. godine na Kordunu se, pored rasplamsavanja sve češćih i krupnijih borbi, intenzivno politički radilo i djelovalo. Partijske ćelije i rajonski komiteti KPH u Kordunu davali su ton čitavoj aktivnosti na vojno-političkom organiziranju naroda. Tome je doprinijelo i septembarsko savjetovanje delegata Korduna i Banije na kome je analizirano stanje i donijeti zaključci za budući rad. U to vrijeme formirane su komande rajona. Partizanski odredi su već bili znatno ojačali, ljudstvo je politički prihvatilo ciljeve NOB-a, pa su partijske organizacije odreda, politički komesari i izgrađeniji članovi Partije i SKOJ-a preuzeli na sebe veliki zadatak političkog rada i djelovanja na teritoriji svoga odreda i stvaranju uvjeta za formiranje organa vlasti, političkih i drugih organizacija NOP-a. Tako je bilo i na teritoriji partizanskog odreda »Donji Skrad«.

Osnivanje partijske organizacije

U Donjem Skradu i okolnim selima, koja danas pripadaju općini Duga Resa, u periodu između dva rata nije postojala partijska organizacija. Osnovana je tek u maju 1941. godine. Osnovao ju je Miloš Kozlina Mija, član KPJ od 1937. godine. Taj značajan revolucionarni zadatak obavio je neposredno nakon povratka iz bivše Jugoslavenske vojske koju je kao rezervista služio u planinskoj jedinici garnizona Gerovo. Okupio je nekoliko uglednih seljaka spremnih da se bore protiv stanja što su ga uspostavili fašistički okupatori i njegove domaće sluge — Pavelićeve ustaše.

Pored Mije[40] u prvu partijsku ćeliju primljeni su: Milutin Gazibara[41], Nikola Gazibara[42] i Đuro Končalović[43]. Već prvim danom formiranja, pred partijsku ćeliju postavljeni su mnogobrojni zadaci koje su nametnuli događaji i potreba intenzivnog političkog rada u narodu da bi se pripremio i organizirao za oružanu borbu i otpor fašističkoj vlasti.

Uskoro je formiran partizanski odred. Miloš Kozlina postao je njegov politički komesar, ali je i dalje ostao na dužnosti sekretara ćelije. Ona je nazivana i Odredska partijska ćelija, mada je u njoj prvotno bilo više članova terenskih radnika, nego pripadnika odreda — konkretno, trojica terenaca i jedan iz odreda. Partijska ćelija je dosta brzo proširila svoje redove novoprimljenim članovima. Do konca 1941. godine narasla je na dvanaest članova s odnosom 9:3 u korist odreda.

Kada je partizanski odred »Donji Skrad« preimenovan u 4. vod 1. četa 1. bataljona Komande za Kordun i Baniju i prestao samostalno djelovati i zadržavati se samo na području svojih sela, u kojima je osnovan, nastala je potreba za formiranjem nove partijske organizacije na terenu. Nova ćelija je formirana od trojice drugova koji su bili članovi ćelije odreda: Milutina Gazibare, Nikole Gazibare i Đure Končalovića. Milutin je izabran za sekretara.

I ova novoformirana ćelija u Donjem Skradu brzo se razvijala i povećavala novoprimljenim članovima. Samo u toku 1942. godine u njezin sastav su ušli: Anđelija Končalović, Danica Končalović, Mićo Ležajić, Danica Ležaj ić. Mile Gazibara, Pero Gazibara, Milić Vučković Tišljar, Gojko Gazibara, Mara Gazibara, Stevanija Gazibara, Božo Kozlina (Milićev), Božo Kozlina (Jankov), Mile Kozlina (Jankov), Anka Kozlina, Mile Milovanović (došao iz odreda kao član KPJ), Simo Milovanović, Janko Milovanović Rudi, Stanka Milovanović Žuka, Danica Smoljanović, Ruža Mihalić, Đuro Milovanović Čoprić, Boja Kosijer, Milić Bunčić i vjerojatno još netko što se nije moglo sa sigurnošću utvrditi.

U ovoj ćeliji, od njenog osnutka do konca rata, bili su sekretari: Milutin Gazibara, Mićo Ležajić, Mile Gazibara, Mile Milovanović i Simo Milovanović.

Tomo Mihalić Tobija, partijsko-politički radnik na terenu, prisustvovao je sastancima ćelije kad god je to vremenski mogao stići. Jedan broj članova se relativno kratko vrijeme zadržao u ovoj ćeliji zbog odlaska u operativne jedinice, ili raspoređivanje na druge dužnosti NOP-a.

[w] Poginuo 1943. god. u žumberku kao zamjenik komesara 13. proleterske brigade.

[41] Umro od tifusa 1943. godine.

[42] Zarobljen 7. 11. 1942. godine na Korani kod Salopek Luka, nedaleko Furjana kod Slunja, i potom strijeljan u Zagrebu.

[43] Kasnije istupio iz Partije zbog nekih neslaganja sa Tobijom.

Ova nofoformirana partijska organizacija vrlo brzo se snašla u radu i aktivirala članove koji su i u teškim uvjetima zavidno napredovali u teoretskom obrazovanju i u osposobljavanju za masovni politički i organizacioni rad u narodu, naročito među omladinom.

Iz partijske organizacije u Donjem Skradu izraslo je nekoliko uglednih rukovodilaca u partijskim forumima, organima vlasti, jedinicama NOV i drugim organizacijama NOP-a.

U ovoj ćeliji stasala su dva zamjenika komesara brigade i sekretara brigadnih komiteta — Miloš Kozlina i Mićo Ležajić (Mićo je do odlaska u brigadu bio i sekretar KK KPH za kotar Vojnić i Slunj) te politički komesar 1. kordunaškog udarnog bataljona Nikola Gazibara i Mile Gazibara, sekretar OK za općinu Krnjak, itd.

Ovo su samo najistaknutiji rukovodioci. Drugi su također uzdizani na značajne dužnosti. Bili su članovi općinskih, kotarskih i okružnih komiteta KPH i SKOJ-a, općinskih, kotarskih i okružnih odbora USAOH-a i AFŽ-a, NOO-a i drugih organizacija. Iz ove ćelije potekao je i jedan delegat za Drugu okružnu partijsku konferenciju za okrug Karlovac.[44]

Pored partijske organizacije za sela Donji Skrad, Veliki Kozinac, Mali Kozinac i Kosijersko Selo, marta 1943. godine, počela je da djeluje i partijska organizacija u Koranskom Brijegu, koja je bila vezana za OK KPH ratne općine Tušilović. Prema nepotpunim podacima u ovoj ćeliji su u toku 1943. bili: Milka Malić, Emilija Malić, Dragan Malić, Dušan Velimirović, Zvonko Prpić, Dora Dobrinić, Janko Oštrić Đaja, a vjerojatno i neki drugi, za koje ne raspolažemo pouzdanim podacima. Prvi sekretar bila je Milka Malić. Koncem 1941. godine parti jsko-politički radnik Tobija formirao je i kandidacionu grupu u Kosijerskom Selu, koju su sačinjavali: Vuk Kosijer-Bogdanović Vujo, Mićo Potkrajac i Stanka Đerić Milovanović (Vujina). Tobija je tu grupu nešto kasnije rasformirao zbog toga što nije bila dovoljno aktivna u proučavanju materijala koje im je davao kao kandidatima za prijem u Partiju.

Za sve troje navedenih napominjemo da su bili vrlo aktivni od početka do kraja rata i radili kao seoski odbornici, odnosno u odboru AFŽ-a, naročito Vujo Kosijer koji je otpočeo radom kao komandir seoske straže 1941. godine, a potom se angažirao i u seoskom NOO-u i na drugim zadacima tokom rata.

Ponovnim formiranjem partijske organizacije na teritoriji partizanskog odreda »Donji Skrad« završena je akcija formiranja svih organizacija NOP-a. Partijska organizacija, seoski NOO-i, odbori AFŽ-a i skojevske organizacije preduzeli su na sebe cijeli teret razvoja narodnooslobodilačke borbe pa se ovaj odred mogao više posvetiti svojoj unutrašnjoj organizaciji i vojnim zadacima.

[44] Miloš Kozlina Mija, osnivač prve partijske organizacije u Donjem Skradu.

Komunističke ideje u srcima mladih

Odmah nakon formiranja odreda »Donji Skrad« formirana je u njemu i organizacija Saveza komunističke omladine (SKOJ). Stavovi su u odredu bili jasni i tu nije bilo problema. U tom pogledu odabrano je nekoliko najboljih omladinaca i od njih formirana skojevska organizacija. Prvi sekretar SKOJ-a u odredu bio je Ninko Popović, a kasnije Janko Vujašković.

Međutim, na terenu nije bilo utvrđenog kriterija pa se dogodilo da su svi oni koji su se vidnije isticali automatski proglašavani skojevcima. Uvidjevši ovu nepravilnost i nepostojanje kriterija OK KPH i OK SKOJ-a za okrug Karlovac su intervenirali. Na osnovu tog upozorenja koncem oktobra 1941. došlo je do sazivanja zbora omladine kod škole u Donjem Skradu na kom je objašnjeno ko može biti skojevac, a ko u Savezu mlade generacije, odnosno u USAOH-u. Tako su tokom istog dana u školi u Donjem Skradu formirane dvije organizacije mladih — SKOJ i Savez mlade generacije (SMG) ■— za selo Donji Skrad i izbjeglice koje su se nastanile u njemu.

Ovom reorganizacijom u SKOJ-u su ostali ili, bolje rečeno, zvanično i po datom kriteriju primljeni: Pero Gazibara, Gojko Gazibara, Mira Gazibara, Stevanija Gazibara, Anđelija Končalović, Danica Končalović, Desanka Ležajić, Bogdan Ležajić, Božo Kozlina, Mile Kozlina, Anka Kozlina, Stanka Milovanović Žuka, Mila Milovanović Mika, Boja Kosijer, Ruža Mihalić i vjerojatno još poneko, što se ne može sa sigurnošću utvrditi. Boja i Ruža su tada živjele u Donjem Skradu kao izbjeglice. Za sekretara SKOJ-a izabran je Pero Gazibara,[45] a za predsjednika Saveza mlade generacije (SMG) Mile Kozlina.[46]

U Velikom i Malom Kozincu omladina je organizirana početkom 1942. godine. Sazvan je zbor omladine u kući Milke Smoljanović (Veliki Kozinac) na kom je omladina organizirana u SMG, odnosno SKOJ, kako je kasnije nazvana ta organizacija.

Zboru su prisustvovali: Stevica Lukačić ispred Okružnog komiteta SKOJ-a i Rafael Tabor-Rafko, partijsko-politički radnik u partizanskim jedinicama. Stevica i Rafko su održali prigodne govore, nakon čega se prišlo izboru rukovodstva. Za predsjednika je izabran Nikola Smoljanović, za njegovog zamjenika Dušan Bunčić, a za tajnicu Milica Kosijer, koja je u to vrijeme živjela u Velikom Kozincu kao izbjeglica.

Ova je omladinska organizacija samostalno djelovala svega oko tri mjeseca, jer je već u maju iste godine spojena s omladinskom

[45] Pero Gazibara je nakon kratkog vremena kooptiran u OK, pa u KK SKOJ-a za kotar Vojnić. Zatim je poslan na rad na terenu kotara Vojnić i Veljun. Nakon završetka dva kursa, polovinom 1942, otišao za sekretara KK SKOJ-a Cazin i do kraja rata ostao u Cazinskoj krajini.

[46] Mile Kozlina je u proljeće 1943. umro od tifusa, kao delegat voda u Prvom kordunaškom odredu.

Borci 8. kordunaške uradne divizije pomažu u obavljanju žetve.

organizacijom u Donjem Skradu, gdje je još u oktobru 1941. formirana organizacija SMG i SKOJ-a.

Neposredno pred spajanje ovih organizacija izvršena je diferencijacija omladine Velikog i Malog Kozinca. Neki su u maju 1942. primljeni u skojevsku organizaciju u Donjem Skradu. Koliko se to do sada moglo utvrditi, primljeni su: Nikola Smoljanović, Dragica V. Smoljanović, Stojan S. Smoljanović Tota i Miloš Đ. Kozlina Lučki iz Velikog Kozinca, zatim: Dušan M. Bunčić, Danica S. Bunčić, Ninko S. Bunčić i Kosijer M. Milica, izbjeglice u Velikom Kozincu. Ostala omladina iz ovih dvaju sela svrstana je u SMG. Nekima od njih, kao Milki Kosijer, prije ovog spajanja saopšteno je da su primljeni u SKOJ.

Spajanjem ovih organizacija, kao i prijemom još nekih omladinaca i omladinki iz Donjeg Skrada, te nekoliko omladinaca i omladinki, izbjeglica (Stevo R. Kosijer, Mileta V. Kosijer i još nekih) skojevska organizacija u Donjem Skradu naglo se povećala. Međutim, uskoro se i smanjila jer su u drugoj polovini 1942. godine svi sposobni

òmìadinci otišli u operativne jedinice, prvenstveno preko omladinskih četa.

Stanovnici Kosijerskog Sela pretežno su bili u izbjeglištvu u čitavom periodu rata pa se omladina tog sela uključila u partijske, skojevske i druge organizacije u mjestima u kojima je boravila.

U Koranskom Brijegu skojevska organizacija je formirana koncem 1941. godine. Formirao ju je Stevica Lukačić. Prvi članovi ove organizacije bili su: Milić Uroša Malić, Emilija Malić, Milić Đure Malić, Dragan Đure Malić i Milka Dušana Velimirović; od proljeća 1942. godine: Radojka S. Prodanović, Dušan S. Malić, Ljuba Malić, a do kraja rata i mnogi drugi.

Za sekretara je izabrana skojevka Emilija Malić. Kasnije su na toj dužnosti bili još Ljuba Malić i Milić Malić.

Ove dvije skojevske organizacije su do polovine 1942. godine brojčano dosta ojačale, ali su se nagio i smanjile, zbog odlaska omladinaca u operativne jedinice, pa su ih krajem 1942. godine sačinjavale pretežno omladinke. Čak je i desetak omladinki iz ovih pet sela tokom 1942. godine otišlo u operativne jedinice.

Skojevska organizacija je u to vrijeme bila angažirana na organizacionom i idejno-političkom uzdizanju svojih članova. Organizirala je suradnju sa ostalim organizacijama NOP-a na pripremama omladinaca za popunu operativnih jedinica, organiziranju masovnih zborova i javnih manifestacija, razvijanju i jačanju bratstva i jedinstva sa hrvatskim stanovništvom okolnih sela, učešću u svim akcijama koje su organizirali NOO-i, partizanske jedinice i druge organizacije NOP-a.

Uoči održavanja Druge okružne partijske konferencije za okrug Karlovac, marta 1942. godine u Velikoj Kladuši pojavila se ideja i za formiranje omladinskih i proleterskih četa. Na osnovu te ideje već 1. marta 1942. stigla je Naredba GŠH Prvom i Drugom partizanskom odredu da formiraju svaki po jednu omladinsku proletersku četu. Skojevska organizacija je ispoljila svoj utjecaj da se odaberu najbolji omladinci, članovi KP i SKOJ-a. Koncem marta i početkom aprila 1942. godine takve čete su i formirane.

Početkom jula 1942. godine ove čete su preimenovane u udarne čete, jer je postojao neki nesporazum između CK KPH i nižih rukovodstava oko toga tko mogu biti proleteri. Kasnije su ove čete ušle u sastav Žumberačko-posavskog bataljona, u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske, formiranog 7. maja 1942. godine u Titovoj Korenici.

Veći broj boraca iz ovih sela borio se i u raznim jedinicama formiranim izvan Korduna:

— u 4. proleterskoj crnogorskoj brigadi bili su: Stanko R. Kozlina, Milovan S. Kozlina, Mileta V. Kozlina, Stojan S. Smoljanović Tota, Nikola Đ. Lukač i Dušan A. Jelić;

— ul. proleterskom bataljonu Hrvatske bio je Đuro B. Vučković Carec;

— u 13. proleterskoj brigadi »Rade Končar« borili su se: Miloš Kozlina Mija, Mileta V. Kosijer, Stevo R. Kosijer i Nikola Miloša Malić;

— u Diverzantskom odredu GŠH: Pavao S. Bunčić, Miloš J. Milovanović Lošo, Miloš M. Bunčić Loća i Dušan S. Kosijer;

— u Karlovačkoj brigadi: Rade M. Gazibara i Ninko V. Popović;

— u 8. krajiškoj brigadi: Pero S. Gazibara;

— u srpskim jedinicama: Mihajlo M. Gazibara i Dane M. Bunčić;

— u primorsko-goranskim jedinicama: Mirko V. Popović i Simo M. Bolić.

Regrutovanje omladinskih četa

Nakon formiranja i konačnog rasporeda proleterskih, odnosno udarnih četa, 20. aprila 1942. godine, OK KPH za okrug Karlovac donio je odluku da se pristupi formiranju omladinskih četa koje je trebalo uputiti na jednomjesečnu obuku u Petrovu goru. Obuka je, međutim, organizirana u zaseoku Lipari kod Tobilića, na području ratnog kotara Slunj. Od maja 1942. do januara 1943. godine obuku je prošlo dvadeset omladinskih četa. Među njima je bilo sedam omladinskih četa (2, 3, 4, 7, 8, 10. i 13. četa) u koje su regrutirani omladinci iz pet sela: Donjeg Skrada, Velikog i Malog Kozinca, Kosijerskog Sela, i Koranskog Brijega.

U 2. četi, koja se obučavala u Gornjem Budačkom, bili su: Ninko S. Bunčić, Milić S. Bunčić, Dušan M. Bunčić, Simo M. Bolić i Dragan Marčinković Alinčić. Po završenoj obuci 2. četa je otišla u sastav Omladinskog bataljona »Jože Vlahović«.

U 3. četi, u Gornjem Skradu, obučavali su se drugovi: Gojko M. Gazibara, Rade M. Gazibara, Miloš V. Končalović, Bogdan M. Ležajić, Miloš Đ. Kozlina Lučki, Miloš I. Vujašković, Rade D. Vujašković i Mirko V. Popović. I ova četa je nakon obuke otišla u sastav Omladinskog bataljona »Jože Vlahović«. Gojko Gazibara je kao član Partije i politički aktivista na terenu, sa svršenim kursom za skojevske rukovodioce, po odluci Partije otišao za delegata voda 3. čete.

U 4. četi, koja se obučavala u Dunjaku, bili su: Milovan S. Kozlina, Mileta V. Kozlina, Stanko R. Kozlina Tomica, Stojan S. Smoljanović Tota, Obrad S. Popović, Nikola Đ. Lukač i Dušan A. Jelić. Osamdeset boraca iz 4. čete je nakon obuke otišlo u sastav 4. crnogorske proleterske brigade. Premda su bili mladi i krhki, otisnuli su se na dalek i opasan put dug dvadeset dana koji je vodio od Dunjaka preko Močila, Plitvica, Titove Korenice, Drvara, Glamoča, Mrkonjić-Grada i

Jajca, sve do sela Vinac, gdje su stigli u stroj crnogorskih proletera. Nekoliko omladinaca ipak nije moglo podnijeti tako dug i naporan put, pa su zbog bolesti i iznemoglosti ostajali u pojedinim mjestima do kojih su dospijevali stići. Šezdeset i pet omladinaca 4. čete ostavilo je svoje živote na ratnim stazama 4. crnogorske proleterske brigade. Iz navedenih pet sela otišlo je šest omladinaca. Nijedan se nije vratio.

U 7. četi, koja se obučavala u Gornjem Budačkom, bili su: Božo M. Kozlina, Miloš P. Kozlina, Nikola P. Kozlina, Mile J. Kozlina, Nikola M. Ležajić, Dane D. Bolić, Rade J. Bolić i Miloš J. Milovanović. Nakon završetka obuke oko 75 omladinaca otišlo je u sastav 5. kordunaške brigade, a 30 u 1. proleterski bataljon Hrvatske (vidi Zbornik 1. prol. bat. Hrvatske). Božo Kozlina i Mile Kozlina su već bili članovi KP Hrvatske i članovi Općinskog komiteta SKOJ-a za općinu Krnjak, sa završenim kursom za skojevske rukovodioce, pa su po odluci Partije poslani za političke delegate vodova u ovu četu.

U Dunjaku se obučavala 8. četa. U njoj su bili: Milan J. Ležajić, Žarko M. Kosijer i Bogić V. Bunčić. Po završetku obuke četa je otišla u sastav 4. kordunaške brigade.

U 10. četi, u Miholjskom, obučavali su se: Dušan S. Popović, Dušan M. Kozlina, Božo M. Smoljanović, Nikola N. Smoljanović, Miloš S. Ležajić, Ilija P. Ležajić, Miloš M. Marčinković, Danica J. Bolić Daka, Mila J. Milovanović Mila, Soka P. Kozlina, Radoj ka Prodanović i Emilija Malić. Četa je po završenoj obuci otišla u sastav 5. kordunaške brigade.

U Vojniću se obučavala 13. četa. U njoj su bili: Mileta V. Kosijer, Stevo R. Kosijer i Mile Malić. Po završenoj obuci četa je otišla u sastav 13. proleterske brigade.

U tih sedam četa obučeno je 47 omladinaca i omladinki iz Donjeg Skrada, Velikog i Malog Kozinca, Kosijerskog Sela i Koranskog Brijega, što iznosi 1/5 od ukupnog broja boraca koje je ovih pet sela dalo u toku narodnooslobodilačke borbe u operativne jedinice. Iako je obuka trajala jedva oko mjesec dana, omladina je za ovo vrijeme stekla najnužniju vojnu vještinu, što je i potvrđeno u jedinicama. Posebno su se proslavile 1, 2, i 3. četa od kojih je formiran Omladinski bataljon »Jože Vlahović«, u sastavu 4. kordunaške udarne brigade.

Kada se pročulo u Kordunu za velike podvige ovog bataljona u mnogobrojnim borbama u Žumberku, Slavoniji i drugim krajevima, bio je to velik podsticaj preostaloj omladini da se još masovnije uključi u operativne jedinice.

Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku izdao je 11. juna 1942. godine direktivu za formiranje rezervnih omladinskih četa, OK SKOJ-a za okrug Kordun krenuo je u akciju i formirao 16 takvih četa sa 1603 polaznika obuke.

Omladina iz Donjeg Skrada, Velikog i Malog Kozinca, Kosijerskog Sela i Koranskog Brijega išla je na obuku u Dugi Dol jednom ili dvaput tjedno. Zajedno sa omladincima u obuku su se uključile i omladinke, pa čak i udate žene, kao što je bila Danica Ležajić Milina. Ovom obukom dat je budućim borcima minimum vojnog znanja.

Osim priprema za borbu, omladina je bila nosilac i kulturno-prosvjetnog rada. Njena dramsko-folklorna sekcija postizala je zapažene rezultate. Uigrala je jedan skeč i prikazivala ga u Gornjem Skradu, u školi u Čatrnji i na jednom velikom narodnom zboru u Poloju, na području ratne općine Perjasice. Glumili su Božo Kozlina, Milica Kosijer, Mira Gazibara, Stojan Smoljanović, Nikola Smoljanović i drugi.

Aktivnost je potrajala do augusta i septembra 1942. godine, kada su omladinci iz sekcije otišli u operativne jedinice.

Mnogobrojni su zadaci koje je omladina ovih sela izvršila u toku NOR-a. Krasila ju je odgovornost, stvaralački elan i hrabrost.

Organiziranje žena

Tokom oktobra vršene su i opsežne političke pripreme za formiranje odbora Antifašističke fronte žena (AFŽ). Početkom novembra 1941. godine, u kući Janka Kozline u Donjem Skradu, skupilo se tridesetak žena i omladinki iz Donjeg Skrada. Na tom sastanku bio je prisutan zamjenik političkog komesara 1. čete Mile Basara. Sastankom je rukovodio delegat voda Josip Čuljat. On je najprije objasnio svrhu sastanka, a potom govorio o političkoj situaciji. Zatim je Mile Basara govorio o ulozi žena u narodnooslobodilačkoj borbi i potrebi osnivanja seoskog odbora AFŽ-a. Nakon toga izvršen je izbor seoskog odbora AFŽ-a za Donji Skrad. Za predsjednicu odbora AFŽ-a izabrana je Stanka Mihajla Kozlina Ćana, a za članice: Mila Vase Popović Lejka, Danica Ignjatija Končalović i Danica Rade Ležajić.

Nekoliko dana kasnije, u školi u Donjem Skradu, drugarica Dragica Opačić organizirala je sastanak žena sela Veliki Kozinac — na kome je izabran odbor AFŽ-a. Za predsjednicu je izabrana Anka Janka Smoljanović Bočanova, a za članice odbora Anka Milovanović Đerić i Danica Steve Smoljanović. U novembru su osnovani i odbori AFŽ-a u selima: Mali Kozinac, Kosijersko Selo i Koranski Brijeg. U odbor AFŽ-a u Malom Kozincu izabrane su: Dragica Milovanović Čoprić, Mara Mačinković i Kata Bunčić; u Kosijerskom Selu: Stanka Milovanović Vujina, Danica Kosijer Jovina i Kata Kosijer Savina. Odbor AFŽ-a u Koranskom Brijegu sačinjavale su drugarice: Desanka Končalović, Zorka Končalović, Milka Malić i druge.

Na svim izbornim sastancima bilo je govora o vojno-političkoj situaciji u zemlji i svijetu, o ulozi KPJ, SKOJ-a, AFŽ-a i ostalih struktura u NOB-u. Usporedo s tim raskrinkavana je sramna uloga četnika,

ustaša, kao i okupatorska uloga Talijana. Isticana je neophodna potreba stvaranja i jačanja bratstva i jedinstva, suradnje sa hrvatskim selima itd. Početni zadaci odbora AFŽ-a u prvim godinama NOB-a bili su: sklanjanje hrane i odjeće na sigurnija mjesta kako ne bi pala u posjed neprijatelja, ishrana partizana, skupljanje i izrada odjevnih predmeta i posteljine za borce i bolnice, borba protiv nepismenosti putem analfabetskih tečajeva, podizanje političke svijesti žena organiziranjem predavanja i sastanaka, sprečavanje pojava zaraznih bolesti u selima putem provođenja higijenskih mjera, uključivanje žena u sastav seoskih NOO-i i političkih organizacija, obuka u rukovanju oružjem i pružanju prve sanitetske pomoći, proizvodnja hrane za ljude i stoku i drugi zadaci.

Organiziranje žena u Antifašistički front (AFŽ) odvijalo se uz mnoštvo poteškoća, naročito prilikom izbora seoskih odbora AFŽ-a. Najteže je bilo pronaći žene koje će moći uspješno rukovoditi organizacijom, s obzirom na mali broj pismenih žena. Mnoge žene nisu mogle u početku da shvate i razumiju suštinu poziva KPH na ustanak i oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, kao i ulogu žena u toj borbi. Osim toga, bilo je dosta slučajeva da su muževi i ukućani branili ženama da se aktiviraju u radu AFŽ-a, govoreći da su za njih preči poslovi u kući i u polju od »ženskih« sastanaka, ali uz pomoć komunista, koji su bili zaduženi za rad sa ženama, ovo pitanje je ipak relativno brzo savladano.

Stasanje prvih seoskih narodnooslobodilačkih odbora

Dvadeset devetog oktobra 1941. godine održan je masovni sastanak stanovnika Donjeg Skrada, Velikog i Malog Kozinca i Kosijerskog Sela. Sastankom je rukovodio politički delegat voda »Donji Skrad«. Zboru je prisustvovao i Milutin Košarić[47], politički komesar 1. čete, koji je ispred Rajonskog komiteta bio zadužen za rad na formiranju NOO-a, te Mile Basara, zamjenik političkog komesara iste čete.

Zbor je otvorio Miloš Kozlina Mija, politički delegat voda (odreda) »Donji Skrad«, a potom su Košarić i Basara govorili o značaju NOO-a i o načinu biranja odbornika. Na kraju je odlučeno da se izaberu tri seoska NOO-a i to: NOO za Donji Skrad, NOO za Veliki Kozinac i NOO za Mali Kozinac i Kosijersko Selo. Potom se prešlo na izbor odbornika. U seoski NOO Donji Skrad izabrani su: Milutin Stevana Gazibara (predsjednik), Vaso Milića Končalović, Mile Save Gazibara i Simo Janka Milovanović. U NOO za selo Veliki Kozinac izabrani su: Božo Bunčić (predsjednik), Bogić Smoljanović Boćo, i Petar Kosijer Pepić. U NOO za sela Mali Kozinac i Kosijersko Selo izabrani su: Mileta Bolić, Vuk Kosijer Vujo, Rade Kosijer i Miloš Kosijer. Nared-

[47] Okrug Karlovac 1941. izdanje IHRP, str. 176—177.

nih godina tokom rata u NOO-e su birani još i ovi drugovi i drugarice: Božo Janka Kozlina, Milica Kozlina i Milić Vučković Tišljar iz Donjeg Skrada. Dušan Smoljanović i Stevo Kozlina Lučki iz Velikog Kozinca; Đuro Milovanović, Boja Kosijer i Sava Vugdragović iz Malog Kozinca i Kosijerskog Sela.

Na sličan način, u oktobru, izabrali su svoj NOO i stanovnici sela Koranski Brijeg u kome su dužnost odbornika obavljali: Đuro Lukač, Milić Grij aković, Miloš Martinović, Đuro Petrović, Stevan Prodanovic, Marko Rapo i Mika Prpić. Dužnosti odbornika su najduže obavljali: Simo Milovanović, Mojsije Smoljanović i Mileta Bolić. Simo Milovanović bio je predsjednik NOO-a Donji Skrad tokom cijelog NOB-a.

Poslije izvršenih izbora i formiranja NOO-a dat im je zadatak da izgrade podzemne objekte za sklanjanje domaćinstava za vrijeme neprijateljskih napada i ofanziva, kao i za sklanjanje hrane, odjeće, posteljine, namještaja, posuđa i drugih dobara. Zemunice su građene u sklopu građevinskih objekata domaćinstava, tj. u stajama, sjenicima, kućama ili u njihovoj neposrednoj blizini. Njihova dužina je iznosila 2—4. a širina 1—1,5 m. Oblagane su i pokrivane daskama ili drugom prigodnom građom preko koje je stavljana tvrda pokrivka, najčešće od kamena, da ih neprijatelj ne bi mogao otkriti pomoću metalnih šipki. Domaćinstva su gradila po više zemunica da ne bi odjednom ostala bez svih živežnih namirnica ako neku od njih neprijatelj otkrije. Ta mjera provodila se tokom cijelog NOR-a. Za to su davana razna uputstva od viših NOO-a i ostalih organa, putem proglasa, letaka i napisa u sredstvima informiranja.

Na inicijativu NOO-a izgrađena je i jedna velika kolektivna zemunica u šumi Skradska gora (u predjelu zvanom Banovica — Cjelica) za smještaj hrane i ostalih vrednijih pokretnih dobara za domaćinstva Donjeg Skrada. Tu su sklanjani osjetljiviji artikli, kao što su: mast, suho meso, slanina i drugo. Za izgradnju te zemunice Milić Kozlina je dao građu od jedne drvene zgrade (brvna, grede, rogove i si). Zemunicu je radila ekipa seoskih majstora na čelu sa Radom Kozlinom, zvanim Škatula,[48] kao rukovodiocem, inače prvoborcem i nosiocem »Partizanske spomenice 1941.«

Veća količina kukuruza u klipu, koji je prikupljen u selima Kosijersko Selo i Dugi Dol, kao dobrovoljni prilog za vojsku, bila je smještena u školi u Donjem Skradu. O tome su bili obaviješteni Talijani koji su 20. novembra 1941. godine došli s jednom konjičkom jedinicom iz Barilovića i dio kukuruza odvezli, angažiranjem na selu šest seoskih zaprega, a dio spalili vatrom iz plamenobacača.

Akciju Talijana organizirao je i vodio ustaški agent Dane Prodanović, kojega su Talijani koristili kao svog agenta i agitatora za račun četnika i Draže Mihajlovića.

[48] Umro 1981. godine od posljedica saobraćajne nesreće.

U ovoj akciji Talijani su uhapsili i više stanovnika iz sela Donji Skrad i Veliki Kozinac. Uhapšeni su: Miloš Bunčić Loša, Milovan Milovanović Čoprić, Božo Kozlina Kloca, Mileta Bolić, Nikola Vurdelja Kroka i njegov sin Nikola. Sva ova lica, kako vlasnike zaprežne stoke, tako i uhapšene, Talijani su ponižavali i mučili. Po dolasku u Barilović građane i zaprežnu stoku su pustili kućama, osim Miloša Bunčića Ložu, Milovana Milovanovića Čopрića i Nikole Vurdelje Kroka, koji su zadržani i odvedeni u karlovački zatvor te kasnije strijeljani.

Aktivnost rezervnog partizanskog odreda

U oktobru 1941. godine formiran je i rezervni odred »Donji Skrad« u koji je ušlo dosta omladinaca. Odred je imao 5 vodova. Prvi komandir ovog odreda bio je Simo Popović Mića, bivši policajac. Poslije je dužnost komandira primio Mićo Ležajić, krznarski radnik. Formiranjem odreda prestale su radom seoske straže. Odredski vodovi preuzeli su njihove zadatke.

Rezervni partizanski odred učestvovao je u raznim diverzantskim i borbenim akcijama. Doprinosio je vojničkom ospoboljavanju omladine i obavljao druge zadatke. Iz njegovih redova popunjavao se partizanski odred »Donji Skrad« i druge jedinice.

U jesen 1941. godine, formiran je rezervni partizanski odred i u selu Koranski Brijeg. Uloga i zadaci bili su mu isti kao i rezervnog odreda »Donji Skrad«. Komandir ovog odreda bio je Đuro Lukač čučerja.[49]

Suradnja srpskog i hrvatskog naroda u porječju Korane

Kao što je već naprijed rečeno suradnja između srpskog i hrvatskog naroda u porječju Korane datira od davnih vremena. Oduvijek su odnosi između ovih dvaju naroda, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost, bili prisni i bratski. Proglašenjem tzv. NDH odnosi su se bili dosta ohladili, prije svega postupcima Mačekove Seljačke zaštite i proustaških elemenata na teritoriji Barilovića, Duge Rese i Karlovca. Početkom ustanka i formiranjem partizanskog odreda »Donji Skrad« partijska organizacija odreda i ljudstvo odreda postavili su sebi jedan od primarnih zadataka — stvaranje čvrstih veza između Srba i Hrvata u ovom kraju u cilju zajedničke borbe protiv okupatora i NDH. Uspostavljanjem veze sa partijskom organizacijom u Dugoj Resi, te naprednim ljudima i simpatizerima NOP-a u susjednim hrvatskim selima, došlo je i do konkretne suradnje. Prelaskom Tome Mihalića Tobija i njegove kćeri Ruže u Donji Skrad i povremenim navraćanjem

[49] Podatke dao Mića Malić, prvoborac ovog kraja.

Jože Benića i drugih aktivista NOP-a, kao i njihovim angažiranjem u NOP-u, dat je još veći zamah ovoj suradnji. Uprkos poodmaklim godinama Tobija, radnik, član KPJ od 1939. godine, politički radnik i borac za narodna prava, danonoćno je u pokretu. Danju je krstario slobodnom teritorijom po srpskim selima i okupljao ljude govoreći im tko je Pavelić, a tko su ustaše i za čiji račun rade. Posebno je tumačio značaj stvaranja bratstva i jedinstva između naših naroda i narodnosti. Noću je, pak, odlazio u hrvatska sela, među svoje susjede i poznanike i s njima, u početku pojedinačno a kasnije grupno, razgovarao o ciljevima NOB-a, o zločinačkoj politici fašističkog okupatora i njegove tvorevine NDH koji moraju u sukobu s narodom i Narodnooslobodilačkom vojskom da dožive potpun poraz. Pričao im je o prilikama na Kordunu, o progonu i uništenju naroda, o uspješnim borbama partizanskih jedinica, pozivao ih da se priključe NOP-u i da u njemu masovno učestvuju.

Osim toga, pisao je letke u kojima je pozivao Hrvate da napuste Pavelića i pristupe NOP-u i ubacivao ih u neprijateljske posade, u seoska dvorišta i druge pogodne objekte.

Ovakva aktivnost Tome Mihalića Tobija i uspjeh koji je postizao, zapeli su ustašama za oko. I odmah su odlučili da unište njega i cijelu njegovu obitelj. Polovicom februara 1942. godine, izvršen je oružani napad na njegov dom. Tom prilikom su ubili njegovog sina Vladu, člana KP, ranili suprugu, a kuću zapalili.[50] Tobija je, sa kćerkom Ružom i sa još dva druga, koji su kod njega čekali da se prebace u partizane, uspio pobjeći i prebaciti se u Donji Skrad.[51]

Ova porodična tragedija nije pokolebala Tobiju i njegovu kćerku Ružu. Oni su postali još aktivniji i nastavili političkim radom na istim zadacima. Tobiji i njegovoj kćerki Ruži ustaše, žandari i domobrani stalno su postavljali klopke nastojeći da ih uhvate žive ili bar ubiju. Ružu su jednom uspjeli uhvatiti ali je ona, zahvaljujući svojoj snalažljivosti i hrabrosti, uspjela pobjeći u Donji Skrad.

Ivica Žubčić iz Barilovića također je prešao na teren odreda »Donji Skrad«, pa je preko njega održavana veza sa Barilovićem i okolnim selima. On i njegova supruga Barka su se trudili da pridobiju što veći broj pristalica narodnooslobodilačkog pokreta, da preko njih prikupe što više podataka o neprijatelju i njegovim namjerama, da prikupe i prebace na Kordun što više sanitetskog materijala i druge robe za kojom je bila velika oskudica.

Pored ove dvije obitelji iz hrvatskih sela sa organima i organizacijama NOB-a na desnoj obali Korane surađivali su još mnogi pojedinci iz hrvatskih sela, osobito iz Barilovića i okoline.

[50] Drago Ljubić, Prva godina NOR-a, izdanje HAK, str. 163—164.
[51] Neki drugovi tvrde da je to bilo 6. januara 1942. godine.

Nezaboravan lik iene borca Dorè Dobrinić

Kuća Dorè Dobrinić u Donjem Velemeriću bila je, također, značajno partizansko uporište u ovom kraju. Dora je već 1941. godine počela surađivati sa NOP-om i partizanima na desnoj obali Korane. Bila je vrlo agilan aktivista i odan patriota. Obavljala je u NOP-u Kordуna vrlo važne zadatke. To što je bila žena, a još k tome i Hrvatica na neoslobođenom teritoriju, imalo je za NOP posebno značenje. Dora je postala i vrstan obavještajac. Mića Malić, koji je u vremenu od 1942—1945. godine bio obavještajac u obavještajnom punktu u Koranskom Brijegu, za Doru priča:[52] »Drugaricu Doru poznajem od proljeća 1942. godine. Ona je po zadacima i poslovima koje je obavljala za račun NOP-a bila dobar obavještajac. Koliko se ona osjećala odgovorna u vršenju poslova i koliko je bila snalažljiva, najbolje se vidi iz ovog primjera. Negdje početkom 1943. godine, naša grupa je trebala održati vrlo važan sastanak u Koranskom Brijegu. Na taj sastanak pozvana je i Dora, mada su drugovi smatrali da ona neće moći doći, jer je Korana imala visok vodostaj i nije nigdje bila gazna. Ali, prije početka sastanka naši osmatrači sa Korane su javili da se sa lijeve obale Korane, prema desnoj obali, približava jedan mali čamac i da se u njemu vidi jedna žena kako energično i brzo vesla, nastojeći da se što prije prebaci preko rijeke. Bila je to Dora. Ovakvih i sličnih primjera bilo je više«.

Za Doru Dobrinić nije bilo prepreka. Zadatke je primala svesrdno i izvršavala ih sa puno volje i umijeća. Pored rada u obavještajnoj službi, Dora je bila puno angažirana i u ilegalnom radu sa ženama na teritoriji općine Barilović. Zbog istaknutog zalaganja ona je na Trećoj konferenciji Okružnog odbora AFŽ-a za okrug Karlovac birana za člana Kotarskog i Okružnog odbora AFŽ-a. Bila je član i OK KPH za okrug Karlovac. Njeno ime spominje se među palim članovima OK na Trećoj partijskoj konferenciji 1943. godine.[53] Mnogi drugovi i komunisti divili su se aktivnosti Dore Dobrinić, tim više što je ona bila seljanka, Hrvatica sa neoslobođenog teritorija, gdje je još malo ljudi bilo u NOP-u i partizanskim jedinicama. Ona je u NOP uključila i svoju kćerku koja je također bila vrlo aktivna i vrijedna omladinka. I na kraju, evo što je o Dori Dobrinić Mušnjak zabilježio i drug Rebić:[53]

»Dora Dobrinić Mušnjak, rođena 1906. godine u Donjem Velemeriću kod Duge Rese. U NOP-u je učestvovala od 1941. godine, a od 1943. predstavljala je značajan punkt ROC-a Karlovac. Bila je krasna žena. Tokom 1942/1943. godine izvršila je niz veoma odvažnih akcija obavještajnog karaktera. Otkrivena je od ustaških agenata i 4. 10. 1943. godine uhapšena sa maloljetnom kćerkom. Obje su zvjerski mučene,

[52] Ove podatke je Mića Malić dao Gnjaci Periću.
[53] Rebić, Druga godina NOR-a, str. 393.

a već 5. 10. 1943. ubijene od ustaških zločinaca. Bio je to veliki gubitak za NOP i za progresivne snage općine Barilović.«

U nastojanju da se narodnooslobodilački pokret brže raširi i u općinama nastanjenim pretežno hrvatskim stanovništvom, Okružni komitet za okrug Karlovac je u proljeće 1942. godine formirao dvije obavještajne grupe. Prvu sa sjedištem u Koranskom Brijegu, a drugu u Kestenku. U obavještanoj grupi u Koranskom Brijegu radili su kao obavještajci: Ivica Gojak, Aco Furač, Marko Vignjević, Drago Vukić, Emilija Malić i Mića Malić. Zahvaljujući njihovom radu na neoslobođenoj teritoriji oko Barilovića, Duge Rese i Karlovca, niklo je vrlo brzo niz obavještajnih punktova, a mreža se sve više razgranavala i povećavala.

Aktivisti NOP-a u redovima neprijateljskih posada

Pored navedenih punktova i drugih načina suradnje vrlo važnu ulogu odigrali su i simpatizeri NOP-a u redovima neprijateljskih posada, razmještenih oko ovih naših sela. Tako je zapovjednik domobranske posade u Perjasici Ivan Motika[54] bio povezan sa Milutinom Karasom i dosta doprinio pripremama za napad na ovu posadu i njenu likvidaciju u augustu 1941. godine.

U posadi Tušilović (Brezova Glava) značajna veza bio je Franjo Molek[55], a s njim i njegov drug Branko Srećko. Oni su, djelovanjem iznutra, pomogli u likvidaciji tog uporišta, listopada 1942. godine. Likvidacijom tog uporišta likvidirani su i bivši partizani Milić Rakinić i Marko Mrkić, koji su prebjegli neprijatelju i prihvatili suradnju sa četnicima i njemačkom obavještajnom službom u Karlovcu.

Likvidacijom ove dvojice izdajnika smanjeno je špijuniranje slobodne teritorije za račun neprijatelja.

U posadi Turanj radio je za NOP domobranski oficir Ratko Lardšnajder. On je preko Dragice Ambrijević Vulović, zvane Balja, uspostavio vezu sa Komandom područja za Kordun i kao takav mnogo pomogao NOP-u.

I u ostalim neprijateljskim posadama bilo je simpatizera NOP-a i svi su oni mnogo doprinijeli uspješnom širenju narodnooslobodilačke borbe.

Važni događaji od 1943. godine do završetka rata

U trećoj godini NOR-a jedinice NOV i POJ postigle su velike uspjehe u borbi protiv neprijatelja svih vrsta. Dva su faktora bitno utje-

[54] Vlado Novaković, Karlovac 1579—1979, str. 584.
[55] Poginuo kao komandant Karlovačke brigade 34. divizije (2. 7. 1944.) na Zumberku.

cala na dalji razvoj NOR-a u toj godini: prvi, četvrta neprijateljska ofanziva i drugi, kapitulacija fašističke Italije.

Posljedice četvrte neprijateljske ofanzive, njeni tragovi i rane snažno su se osjećale na području ovog dijela ustaničkog Korduna. Ustaše i žandari popalili su sela Veliki Kozinac i Donji Skrad u kojima je 30 porodica sa 176 članova ostalo bez krova nad glavom i bez čega. Uništena je i opljačkana velika količina ljudske i stočne hrane, opljačkana krupna i sitna stoka, poljoprivredna oruđa itd. Pohvatano je i ubijeno nekoliko seljaka. U najgore doba godine, po jakoj zimi, velikom snijegu i niskoj temperaturi, narod je napustio svoje domove i bježao pred neprijateljem. Ali, srećom, ne u Bosnu i Liku, već u Skradsku goru i perjasičke šume, u kojima su se ljudi vještim skrivanjem uspjeli spasiti i za desetak dana vratiti na svoja opustošena ognjišta. Uputstva narodu da se ne povlači u pravcu Like i Bosne, već da se skriva u obližnjim šumama, data su na vrijeme i to je bilo presudno za njegov opstanak.

Neprijatelj je počinio mnoga zvjerstva, naročito nad starijim osobama. Ustaše i Nijemci su ljude žive bacali u vatru, kopali im oči, derali kožu i vršili druga sadistička mučenja.[56]

U vatri svojih kuća i sjenika živi su spaljeni 21. januara 1943. godine: Mihajlo Milića Kosijer iz Kosijerskog Sela, Mileta Vase Milovanović Mido iz Donjeg Skrada i Glišo Vurdelja iz Velikog Kozinca. Dmitru Manojloviću iz Kosijerskog Sela ustaše su 25. aprila 1943. godine objesili opeke za spolne organe i prisilili ga da takav skače sa stolice. Iliji Ležajiću iz Donjeg Skrada, dobrovoljcu iz prvog svjetskog rata, ustaše su 24. aprila 1942. kod Barilovića iskopali oči. Indiju Save Malić i Mihajla Stevana Malić iz Koranskog Brijega bacili su u vatru 10. decembra 1943. godine.

Teški dani nastupili su za narod ovog kraja i kada je trebalo da se ubiru usjevi. Neprijatelj je baš tih dana nasrtao nastojeći da omete žetvu i spremanje žita. Tako je bilo i 21. jula 1943. godine kada su iz Karlovca i Duge Rese krenule jake talijanske i ustaške snage u širi rajon Barilovića sa zadatkom da uspostave mostobran na desnoj obali Korane, u rajonu Kosijerskog Sela i Koranski Brijeg, i da odatle izvode upade na slobodni teritorij s namjerom da onemoguće žetvu i spremanje žita. Ali, u tome su ih spriječile jedinice 3. brigade 8. kordunaške udarne divizije koje su četiri dana vodile teške borbe i prisilile ih da se 25. jula povuku u svoje garnizone. Žetva i vršidba na oslobođenom teritoriju obavljene su na vrijeme, a žito spremljeno na sigurna mjesta.[57] Uporedo s borbom jedinice Treće brigade su, kada je t.o situacija dozvoljavala, pomagale narodu u žetvi i vršidbi, dajući radnu snagu i stočnu vuču.

[56] Podaci uzeti iz anketnih listova 2FT, koji se čuvaju u Općinskom odboru SUBNOR-a Duga Resa.

[57] Ignjatije Perić-Gnjaco, 15. kordunaška brigada, žetva na Kordunu, str. 102—105.

U borbi za žetvu istakla se i omladina Donjeg Skrada, Malog i Velikog Kozinca, koja je organizirala svoju radnu četu, angažirajući se na poljoprivrednim radovima i izvan svojih sela, radeći u sastavu radnog bataljona općine Krnjak. Ona je radila na velikom kompleksu vahantnih posjeda između Vojnića i Vojišnice na okopavanju kukuruza i povrća što je bilo namijenjeno za potrebe bolnica i vojske.[58]

Zahvaljući upornom i planskom radu NOO-a, vojno-teritorijalnih organa i ostalih struktura NOR-a, te solidarnosti stanovništva, većina problema nastalih tokom 1943. godine uspješno je riješena. Racionalnim raspoređivanjem hrane, koja se nalazila kod naroda i u magacinima vojno-pozadinskih organa i NOO-a, proljetna sjetva je uspješno završena, širenje gladi je zaustavljeno, a umiranja od gladi nije bilo.

Kordunaška sela prihvatila su i prehranila i nove izbjeglice iz Hrvatskog primorja i Kordunskog Ljeskovca. Iz Primorja je došlo oko 50 duša, a iz Kordunskog Ljeskovca oko 100 duša. Izbjeglice su se zadržale od 30 dana do tri mjeseca, a potom se vratili svojim kućama.

Oslobođenjem mnogih dijelova Korduna i kotara Karlovac i proširenjem slobodne teritorije nakon četvrte neprijateljske ofenzive i kapitulacije fašističke Italije težište borbe se prenijelo na terene u zahvatu strategijski važnih komunikacija. Zbog angažiranosti svojih snaga neprijatelj je oslabio akcije na terenu ovih sela. To je omogućilo našim snagama da u 1943. godini izvedu više uspješnih akcija. Bilježimo najvažnije:

U prijepodnevnim satima 1. februara jedinice 1. KPO su na cesti Barilović—Krnjak, u rajonu sela Dugi Dol, ubile 6 pljačkaša (tri ustaše i tri civila) iz okoline sela Barilović.[59]

Četvrtog februara dijelovi 1. KPO su na cesti Barilović—Krnjak uništili jedan njemački kamion i jedan motocikl te ubili 6 njemačkih vojnika. Kamion je spaljen, a motocikl spremljen u zemunicu. Zaplijenjeno je 6 karabina.[60]

Nešto kasnije, 20. februara, 2. i 4. bataljon 1. KPO i 4. bataljon 4. udarne brigade 8. kordunaške udarne divizije napali su na cesti Barilović—Krnjak dvije satnije 10. ustaške bojne sa šest kola ratnog materijala. U toku ove borbe neprijatelj je uspio da se izvuče iz zasjede i u paničnom bijegu preko Tušilovića pobjegne u Karlovac. Sa sobom je povukao i posadu iz Brezove Glave. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i više ranjenih. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Zaplijenjeno je šest kola sa zapregama u kojima je bilo oko 25 000 metaka, 4 karabina, 61 mina za minobacač, 22 ćebeta i dosta ostalog sitnog

[5!] Mara Kresojević-Uskoković, III godina NOR-a, str. 285.
[59] ZNOR-a, tom V, knjiga 4, str. 273.
[60] ZNOR-a, tom V, knjiga 12, str. 87—89.

materijala. Kola sa zaprežnom stokom vraćena su vlasnicima — seljacima koje su ustaše prisilno mobilizirali za prijevoz materijala.[61]

Dvanaestog marta jedinice 2. bataljona 1. KPO postavile su zasjedu ustašama koji su dolazili na smjenu domobranima u Barilović. Na neprijateljski kamion otvorena je jaka vatra. Neprijtelj je imao 4 mrtva i više ranjenih. Naši nisu imali gubitaka.[62]

Petog jula jedna ustaška satnija i oružnici iz Barilovića neprimjetno su prešli rijeku Koranu na dva mjesta uzvodno od Barilovića i, iznenadno, s leđa napali jednu četu 3. bataljona 3. brigade 8. divizije, koja je bila na položaju u Kosijerskom Selu, zaplijenili jedan mitraljez »Fijat« i 300 metaka i povukli se u Barilović. Drugih gubitaka nije bilo.[63]

Šestog jula oko 11 sati posada iz Barilovića (jedna ustaška satnija i barilovićki žandari) vjerojatno ohrabreni uspjehom iz prethodnog dana krenula je iz Barilovića u pravcu položaja 3. bataljona 3. brigade 8. divizije u Kosijerskom Selu. Nakon sukoba sa 3. bataljonom neprijatelj je odstupio u Barilović uz znatne gubitke u mrtvim i ranjenim. Na poprištu borbe ostala su mrtva dvojica ustaša sa oružjem. Jedan borac 3. bataljona je poginuo, a jedan je ranjen. Poslije ovog napada neprijatelj je tukao položaje 3. bataljona minobacačkom vatrom iz Barilovića.[64]

Jedanaestog decembra, u rajonu Dugi Dol i Mlakovac, 2. i 3. bataljon KPO napali su iz zasjede dijelove 371. njemačke pješadijske divizije te oslobodili 250 uhapšenih ljudi i zaplijenili 150 grla stoke koju je neprijatelj opljačkao od stanovništva[65].

Nemirne obale koranske u četvrtoj godini rata

U selima na desnoj obali Korane razvijao se NOB i u četvrtoj godini rata u uvjetima velikog odricanja, požrtvovan ja, materijalnih teškoća i svakovrsne oskudice. Poljoprivredni radovi obavljeni su uz velike poteškoće, jer nije bilo dovoljno ni zaprega, ni plugova, ni drugog poljoprivrednog alata, sjemena i đubriva. Osnovna partizanska škola, čiji je rad omela 4. neprijateljska ofenziva, počela je ponovo da radi. Učitelji, drugovi i drugarice: Danica Končalović, Leo Hoffman, Vuk Šegavčić, Sanda Novaković, Pero Car i Kata Stišćak uložili su mnogo napora i lične inicijative da bi prebrodili mnogobrojne teškoće koje su ih pritiskivale sve do kraja NOB-a. Trebalo je aktivirati sve raspoložive snage i sredstva da bi se, bar koliko-toliko, ojačalo mate-

[61] ZNOR-a, tom V, knjiga 13, str. 13.
[42] ZNOR-a, tom V, knjiga 13, str. 340.
[63] ZNOR-a, tom V, knjiga 17, str. S3.
[M] HRONOLOGIJA OBNJ-e, str. 625.
[65] Đuro Zatezalo i Mile Dakić, Narodna vlast na Kordunu 1941—1945, str. 315. Podatke o učiteljima dopunio Vuk Šegavčić.

rijalno stanje i zadovoljile potrebe Narodnooslobodilačke vojske i stanovništva.

Tome je bila posvećena i Konferencija seoskih odbornika općine Krnjak, održana 23. aprila 1944. godine[66], na kojoj su se narodni odbornici međusobno informirali o stanju sjetvenih radova i iskustvima koja su postigli u razvijanju ekonomskih dobara. Konferenciji je prisustvovalo i šest odbornika, predstavnika odbora AFŽ-a i USAOH-a iz Donjeg Skrada, Kosijerskog Sela i Malog Kozinca[67]. Predsjednik seoskog NOO-a Donji Skrad, Simo Milovanović, rekao je tom prilikom da se u njegovom selu uspjelo uzorati oko 65% sjetvenih površina na 106 seoskih posjeda, a raspolagalo se samo sa 42 para zaprežne stoke. Vuk Kosijer Vujo, narodni odbornik za Kosijersko Selo i Mali Kozinac, izvijestio je da je na njegovom terenu uzorano samo 30% sjetvenih površina jer imaju na 64 domaćinstva samo 12 pari vučne stoke.

Slične izvještaje podnosili su i drugi narodni odbornici. Nakon razmatranja stanja privrede Konferencija seoskih odbornika općine Krnjak zaključila je da se energično radi na tome da se proljetna sjetva uspješno dovrši, da se u tom pogledu pomogne i graničnim selima i da se odlučno krene u kampanju za sakupljanje dobrovoljnih priloga u hrani za vojsku i siromašno stanovništvo. Kamnanju je trebalo završiti u roku od 7 dana. Za sela Donji Skrad i Kosijersko Selo bio je zadužen Mile Gazibara, općinski odbornik, inače stanovnik Donjeg Skrada. Sakupljeni prilog je na vrijeme predan Općinskom NOO-u Krnjak.

Skrađska gora je izdržala

Koncem maja 1944. godine, u okviru njemačke operacije pod šifrom »ŠAH«, opkoljena je Skradska gora. Opkolile su je njemačke i ustaške snage koje su nastupale iz Karlovca, Generalskog Stola i Tounja, s ciljem da je očiste od partizanskih jedinica. Suprotstavili su im se borci 2. bataljona KPO i artiljerijskog diviziona 8. divizije te jedna četa kordunaškog bataljona OZNE. Borbe su vođene 26, 27. i 28. maja. Skradska gora je bila potpuno okružena, ali neprijatelj je ipak nije pročešljao. A da je to učinio, nastale bi nepremostive teškoće. Jer, mnoštvo naroda sklonilo se pred neprijateljem u Skradsku goru. Nakon deblokade, 28. maja navečer, narod se vratio svojim kućama.

U ovoj operaciji, uslijed slabe veze i nepoštivanja znakova raspoznavanja, dolazilo je više puta do borbi između ustaša i Nijemaca, u kojima je bilo na obje strane gubitaka. Vođena je borba i u zraku, između naših i neprijateljskih aviona, u kojoj je kod Krnjaka oboren jedan neprijateljski avion. Tom prilikom poginula je kompletna po-

[M] Dr Đuro Zatezalo, III godina rata, str. 401.

sada, i to: natporučnik Rumler, narednik Mrzljak i zastavnik Regul[67]. Jedan naš borac je poginuo, a sedam je ranjeno. Neprijatelj je prema svojim podacima imao dva poginula i tri ranjena.[68]

U ovoj operaciji, pored raznih razaranja i paljenja gospodarskih objekata, neprijateljske snage su naveliko pljačkale narodna dobra i stoku. Njemački lovački puk opljačkao je tom prilikom 21 konja, 10 grla marve, 5 ovnova i 100 kg prosa.[69]

Istovremeno je lovački sklop Pavelićevog tjelesnog zdruga opljačkao: 143 ovce, 3 koze, 47 krava, 44 svinje, 24 vola, 10 teladi, 10 konja, 7 junadi, 4 junice i jednog magarca.[70]

Ali, unatoč svemu, NOB se i dalje širi, učvršćujući elemente svoje vojne i političke organiziranosti. U julu 1944. godine osnovan je i Odbor JNOF-a[71] za Donji Skrad, Veliki i Mali Kozinac i Kosijersko Selo, u koji su ušli predstavnici svih društveno-političkih organizacija i NOO-a. Za predsjednika Odbora izabran je Mile Gazibara iz Donjeg Skrada. Reorganizirani su i organi narodne vlasti. U skladu sa zaključcima Druge okružne narodne skupštine, održane u aprilu 1945. godine, od seoskih NOO-a Donji Skrad, Veliki i Mali Kozinac i Kosijersko Selo formiran je jedan seoski Narodnooslobodilački odbor sa sjedištem u Donjem Skradu, a kancelarijom u Velikom Kozincu, u kući Milete Smoljanovića. U taj novi odbor ušli su drugovi: Simo Milovanović — predsjednik, Milić Vučković — tajnik, Mojsije Smoljanović, Mileta Bolić, Sava Vugdragović, Boja Kosijer, Vuk Kosijer i Milica Kozlina.[72]

Kolonizacija

I, najzad, nakon toliko dugih i teških ratnih dana, punih stradanja, u kojima su ljudi podnijeli više nego što čovjek podnijeti može, stigla je borbom izvojevana sloboda. Bilo je puno razloga da se svijet raduje. Međutim, čak ni za to vremena nije bilo. Trebalo je ići u novu, također, pretešku bitku — u obnovu porušenih domova, u obnovu poljoprivrede. Jedan od zamašnih zadataka u tim prvim danima slobode bilo je organiziranje kolonizacije. I taj složeni zadatak obavljen je kako treba.

Koncem 1945. godine kolonizirano je iz ovih pet sela u Vojvodinu 24 porodice sa 122 člana.[73] Svoj rodni dom i kraj napustile su slijedeće porodice:

[67] ZNOR-a, tom V, knjiga 27, dok. 123.
[M] ZNOR-a, tom V, knjiga 27, dok. 200.
[69] ZNOR-a, tom V, knjiga 27, dok. 200.
[70] ZNOR-a, tom V, knjiga 27, dok. 200.
[71] U početku se ovi odbori nisuposebno organizirali, već su NOO-i u okviru svoga rada obavljali i ulogu NOF-a i bili njegovi politički organi. Oni su predstavljali političku, administrativnu i upravnu vlast na ovom terenu.
[72] Đuro Zatezalo, Zbornik, 8, HAK, str. 455.
[73] Stevo Radanović, Zbornik 8, HAK, str. 924. Brojeviu zagradi znače brojčlanova kolonizirane porodice.

— Iz Donjeg Skrada:

Đuro Nikole Bolić (5), Anka Cvijana Basara (4), Rade Milutina Gazibara (6), Dragica Nikole Kozlina (4), Vuk Dmitra Kozlina (5), Đuro Stanka Kozlina (5), Simo Milića Kozlina (9), Stanko Cvijana Kozlina (5), Miloš Petra Kozlina (8), Stana Janka Kozlina (4), Mirko Mile Kozlina (4), Petar Tome Ležajić (9), Milić Maksima Ležajić (7), Dušan Janka Milovanović (5), Mile Janka Milovanovića (11), Vuk Nikole Popović (8) i Dušan Steve Popović (4).

— Iz Kosijerskog Sela:
Milka Milete Kosijer (3) i Stanko Cvijana Manojlović (4).

— Iz Malog Kozinca:
Nikola Cvijana Kosijer (5) i Gnjatija Milovana Bolić (3);

— Iz Velikog Kozinca:

Jelena Milice Bunčić (5), Stevo Miloša Smoljanović (3) i Stanko Cvijana Manojlović (7).

Grobnice boraca NOR-a na području odreda »Donji Skrad«

Na području partizanskog odreda »Donji Skrad« nalaze se dvije zajedničke grobnice boraca NOR-a[74] koji su poginuli u borbama na tom terenu i bližoj okolici. Jedna se nalazi u groblju sela Veliki Kozinac. U nju je sahranjeno 15 boraca čija imena nisu poznata niti se zna kojim jedinicama su pripadali.

Druga je grobnica u zajedničkom groblju Malog Kozinca i Kosijerskog Sela, a izgrađena je u vidu spomen-kosturnice. U njoj je sahranjeno 17 boraca od kojih je veći broj iz Kordunaškog partizanskog odreda i 8. divizije, poginulih početkom 1944. godine prilikom napada na uporište Belaj, a manji broj njih iz nekih krajiških jedinica, koji su poginuli na ovom teritoriju pri završnim operacijama za oslobođenje zemlje. Tri su poginula ispred kuće Paje Bunčića u Malom Kozincu. Ova spomen-kosturnica ima betonsku ogradu i nad grobnu ploču na kojoj je upisan broj sahranjenih i tekst: »PALI ZA SLOBODU U BORBI PROTIV OKUPATORA«. Domicil nad ovim grobnicama ima osnovna škola iz Barilovića i ona ih održava. Grobnicu u zaseoku Vurdelje (Veliki Kozinac) održava Tekstilni školski centar iz Duge Rese.

Podaci što su iznijeti u ovom tekstu rječito potvrđuju da je uloga Donjeg Skrada, Velikog Kozinca, Malog Kozinca, Kosijerskog Sela i Koranskog Brijega u borbi za oslobođenje od fašističkog okupatora i

[74] Podatke dao Bajo Bunčić iz Malog Kozinca, rezervni oficir i učesnik rata od 1942. godine.

njihovih ustaških pomagača bila velika. Ovi ljudi, potomci krajiških ratnika i porodičnih zadruga, uvijek su bili za slobodu, pravdu i zajedništvo. Te slobodarske i patriotske vrline oni su manifestirali i davno prije, a naročito u 1. svjetskom ratu. Većina njih nije se željela boriti na strani Austro-Ugarske, izbjegavajući na razne načine borbu za tuđina. Jedni se nisu odazvali na mobilizaciju, nego su se odmetnuli u Zeleni kadar, kao: Mileta Kozlina, Milić Ležajić, Vujo Malić i drugi. A oni koji se ipak dospijevali na front, nastojali su da se čim prije predaju suprotnoj strani, Rusima ili Talijanima. Među vojnicima koji su se predali Rusima bilo je i onih koji su ušli u redove Crvene armije u oktobarskoj revoluciji. Od 19 ljudi iz ovih pet sela, koji su na taj način dospjeli u rusko zarobljeništvo, njih 4 se našlo u redovima Crvene armije i to: Jovan Končalović Jožа, Ilija Vujašković, Simo Popović Lejkin i Simo Smoljanović Šima. Bilo je i onih koji su se, pak, samosvjesno onesposobljavali za borbu, kao što su to činili: Mileta Popović, Bogić Popović i drugi. A bilo je i drugih načina izbjegavanja služenja austrougarskoj vojsci i odlaska na njene fronte na Karpatima i prema Italiji.

Neki ljudi iz ovih pokoranskih sela postali su komunisti i u Americi, kao Dmitar Malić i Vujo Malić. Povratkom u zemlju oni su širili napredne ideje među svojim suseljanima. Veliki broj mladića, učeći razne zanate širom Jugoslavije, mahom se opredjeljivao za sindikalni pokret i borbu za radnička i seljačka prava.

Iz redova svih tih ljudi, koji su iz raznih razloga kraće ili dulje vrijeme izbivali iz rodnih sela a potom se vraćali, stasali su kadrovi spremni da prihvate borbu za bolje uvjete života, spremni za konkretan revolucionarni rad. Svi oni mnogo su doprinijeli da ustanak i razvoj NOB-a protekne organizirano i uspješno. Zahvaljujući njihovom radu i utjecaju stanovništvo ovih sela i nije bilo iznenađeno događajima 1941. godine. Narod je bio spreman za borbu. Trebalo ga je samo povesti u ustanak i revoluciju.

Doprinos pobjedi nad fašizmom

U četverogodišnjem ratu narod iz ovih pet sela dao je veliki doprinos borbi za oslobođenje, kojim se mogu ponositi pokoljenja. Iz dvije stotine dvadeset devet domaćinstava stupilo je samo u operativne jedinice NOB-a ne računajući i druge strukture, 230 boraca, od kojih je 58 palo na raznim bojištima širom Jugoslavije. Osim toga, u tim selima bilo je 55 žrtava fašističkog terora, 9 žrtava rata i 61 umrli od tifusa.

Pored ljudskih žrtava spaljene su 72 porodične kuće (u kojima je živjelo 478 stanovnika) sa pratećim objektima. Ostalo je dosta nezbrinutih, naročito djece (bez jednog ili oba roditelja).

Od 230 boraca veliki broj je izrastao u rukovodioce NOVJ. Jedan je bio komandant brigade, dva zamjenika komesara brigade, jedan komandant bataljona, četiri komesari bataljona, dva operativni oficiri bataljona, šest komandira četa, sedam komesari četa, veći broj komandiri vodova, politički delegati i drugi kadar.

Većina ovih starješina, izraslih u ratu, produžila je s aktivnom službom u Jugoslavenskoj narodnoj armiji i svojim radom doprinijela njenoj poslijeratnoj izgradnji. Svi oni su uspješno napredovali. Do čina pukovnika napredovalo ih je 12, među kojima su trojica 1942. godine stupili u redove NOVJ kao 15-godišnji dječaci, a to su: Miloš Ležajić, Obrad Popović i Miloš Kozlina.

Ova sela — Donji Skrad, Mali i Veliki Kozinac, Kosijersko Selo i Koranski Brijeg — dala su 33 prvoborca, nosioca »Partizanske spomenice 1941.«

Kada se sve to objektivno procijeni, žitelji tih sela dali su za slobodu, ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo, za pobjedu istine i socijalne pravde, sve što su znali i umjeli, više nego što su objektivno mogli.[75]

[75] Pored arhivskih dokumenata u obradi ovog sadržaja pomogli su svojim sjećanjima i u prikupljanju podataka ovi drugovi i drugarice: Đuro Bolić, Dane Bolić, Milica Bunčić, Pavao Bunčić, Gojko Gazibara, Mira Gazibara, Pero Gazibara, Rade Gazibara, Stevanija Gazibara, Uroš Jelić, Vuk Komadina, Boja Kosijer, Mileta Kosijer, Miloš Kosijer, Rade Kosijer, Vujo Kosijer, Žarko Kosijer, Mile Rade Kozlina, Milica Kozlina, Miloš Kozlina Lučki, Stevo Kozlina, Danica Ležajić, Dušan Malić Duja, Dušan Malić Dujo, Emilija Malić, Mića Malić, Milka Malić, Mile Malić, Đuro Milovanović, Mila Milovanović Mika, Stanka Milovanović Zuka, Simo Milovanović, Mile Milovanović, Obrad Popović, Gnjaco Perić, Danica Smoljanović, Nikola Smoljanović, Stevo Smoljanović, Janko Vujašković, Ivica Župčić, Barka Župčić i drugi.

Nikola Prokšelj
Janko Žunić
Jože Dokman

Razvoj narodnooslobodilačke borbe u općini Bosiljevo 1941-1945. godine

Prilike u bosiijevčičkom kraju do početka 2. svjetskog rata

Prije drugog svjetskog rata općina Bosiljevo brojila je oko 6200 stanovnika i administrativno je pripadala kotaru Vrbovsko. U toku rata, odnosno za vrijeme narodnooslobodilačke borbe, više su puta vršene administrativne i teritorijalne promjene pa je tako od 25. rujna 1942. do 1. rujna 1943. godine, općina bila u sastavu karlovačkog kotara. Zatim je formiran kotar Bosiljevo koji je postojao do 15. ožujka 1944. godine. Otada pa do 1. listopada 1944. godine općina Bosiljevo ponovno je pripadala kotaru Karlovac, a potom sve do oslobođenja općina je djelovala u sastavu kotara Vrbovsko.

Pored naselja u Prikuplju, središnjem dijelu Bosiljeva i područja Grabrka, koji sada administrativno pripadaju Mjesnom uredu Bosiljevo, predratnoj i ratnoj općini Bosiljevo pripadala su i sela uz lijevu obalu rijeke Dobre: Gorinci, Lešće, Tomašići, Kamanje, Vodena Draga, Protulipa, Carevo Selo i Brcković Draga.

Zbog ratnih prilika i potreba NOP-a aktivnost i nadležnost ratne općine Bosiljevo protezala se i na naselja do željezničke pruge Karlovac—Rijeka, sve do Generalskog Stola. Teritorij općine prostirao se u stvari između dviju rijeka — Kupe i Dobre. Sa sjeverne strane (na rijeci Kupi) teritorij općine graničio se sa Slovenijom, odnosno tokom okupacije fašističke Italije, do njene kapitulacije, sa tzv. talijanskom »Provincijom Ljubljana« (Provinzia di Lubiana). To je ujedno bila i državna granica tzv. ustaške NDH. S jugoistočne strane bio je omeđen rijekom Dobrom, a prema Gorskom kotaru linijom u

visini Severina na Kupi. Prema Ogulinu teritorij je graničio sa općinom Gornje Dubrave, a na suprotnoj, istočnoj strani, dodirivao je općinu Netretić. Stanovništvo je bilo mahom hrvatske nacionalnosti, a glavno zanimanje je bila poljoprivreda. Samo mali broj ljudi se bavio ponekim zanatom, a tvorničkih radnika bilo je još manje.

Teren općine je ispresijecan brežuljcima i brdima s mnogobrojnim vrtačama, a prema Dobri prelazi u izrazito krški i kameniti kraj. Od pravca rijeke Kupe prema Dobri teren je obrastao šumom i podvojen brdskim grebenima Družca i Privisa, nadmorske visine 468, odnosno 461 metar. Čitavo područje pokriveno je šumama i steljnicama. Sjeverni i središnji dio bogatiji su oranicama dok je južni dio prema Dobri vrlo pasivan zbog krških osobina i nepogodnosti za obradu. Međutim, i pored nepovoljnih prirodnih uvjeta, čitav kraj je od davnine dosta gusto naseljen.

Između dvaju ratova općina je bila agrarno prenapučena, a ekonomsko stanje seljaka vrlo teško. Sve brojnije obitelji i raspadanje tradicionalnih zadruga utjecali su da se zemlja dijeli između braće i sestara što je dovelo do velike usitnjenosti i raštrkanosti zemljišnih parcela.

Svako domaćinstvo nastojalo je da na ono malo škrte zemlje proizvede sve što mu je za život potrebno, bez obzira da li će uroditi dobro ili loše, samo da se ne bi moralo kupovati. Jer, do dinara je bilo vrlo teško doći. Zemlja je bila iscrpljena. Iz nje se stalno samo izvlačilo, a malo joj se gnojidbom davalo. Oralo se isključivo volovskom zapregom, a samo rijetko konjima.

Kraj je bio dosta bogat stokom, a u selima uz Dobru bilo je razvijeno ovčarstvo. Stoka se od ranog proljeća pa sve do snijega izganjala na pašu — na »gmajnu« i u šumu — što je bilo redovno i masovno zanimanje staraca i djece sve do momačkih odnosno djevojačkih dana. Bila je razvijena i domaća radinost radi zadovoljavanja potreba u domaćinstvu. Seljanke su prele, tkale i pravile odjeću od konopljinog i lanenog bijelog platna. To je bila bosiljevačka narodna nošnja. Djeca i žene su sve do zime pretežno hodali bosi, muškarci najčešće nosili kožne opanke, a za suhe zime domaće, kožom potšivene debele vunene čarape. Ishrana je bila jednolična i prosta. Jeo se pretežno crni proseni kruh (»prosenica«) ili kukuruzni žganci, ali je mnogima i toga nedostajalo pa je dosta naroda gladovalo. Kuće su većinom bile drvene i pokrivene slamom (»škopom«).

Siromašne obitelji davale su djecu imućnijim seljacima u najam. Velik broj mladih ljudi (ponajčešće nakon ženidbe) ako bi uspio sakupiti sredstva za put, odlazio je na rad u prekomorske zemlje, najčešće u SAD, Kanadu, Argentinu i Australiju, a poneki i u Francusku ili Njemačku. Tamo bi ostajali izvjestan broj godina, šaljući zarađeni novac svojim obiteljima, i opet se vraćali kućama. Neki su to činili i po nekoliko puta ukoliko su uspjeli pronaći posao u rudnicima ili

tvornicama. Međutim, bilo je i takvih koji su napustili svoje domove i nikad se više nisu ni vratili da bi im se zauvijek zagubio svaki trag. Bilo je slučajeva da se čovjek vrati tek nakon 40 ili 50 godina i da pri susretu ne prepozna vlastitu ženu ni djecu, a niti oni njega. Žalosno i teško. Izvjesni broj takvih ekonomskih emigranata uspio je uštedjeti gotovinu i po povratku u domovinu sagraditi zidanu kuću ili proširiti domaćinstvo kupovinom zemlje, odnosno izgradnjom gospodarske zgrade.

Među prvim iseljenicima iz bosiljevačkog kraja našao se i Ivan Ljubić iz Orišja. On je bio veoma cijenjen među našim ljudima u SAD pa je došao i na čelo poznate potporne organizacije »Hrvatske bratske zajednice«.

Boraveći u tuđini naši su se ljudi upoznavali sa naprednim radničkim pokretima i aktivno učestvovali u radničkim i sindikalnim organizacijama tamo gdje su radili. Po povratku u stari kraj širili su napredne ideje. Neki od njih povremeno su primali sindikalnu štampu iz zemalja u kojima su proveli mnoge godine. Među takvim bili su i Janko Žunić iz Orišja, Marko Štokan iz Štokana, Mato Bukovac i Marko Šimak iz Dugača i Vale Umolac iz Umola.

Treba spomenuti i Marka Tomašića Jankaša iz Tomašića i Ivana Grguraša iz Sela koji su za vrijeme prvog svjetskog rata bili u zarobljeništvu u Rusiji i kao takvi svjedoci oktobarske revolucije. Narod se sjeća kako je Grguraš govorio u vrijeme početka Hitlerove ekspanzije u Evropi, prilikom pripajanja Sudetske oblasti Njemačkoj i invazije na čehoslovačku: »Doći će Joso«, misleći na Staljina, »pa će on sve to srediti!«

Narod bosiljevačkog kraja teško je živio. Naročito su teško živjeli seljaci u dosta napučenim selima oko Lešća i uz Dobru. Iz tih sela i žene su morale ići u najamne težačke poslove kod imućnijih gospodara oko Bosiljeva. Radilo se po 14 sati dnevno uz plaću od deset dinara. Kosac je mogao dnevno zaraditi do 20 dinara. S obzirom na cijene industrijskih proizvoda to je bilo vrlo malo. Jer kilogram šećera stajao je 15 dinara, litra ulja 16 dinara, kilogram soli 3 dinara, kilogram brašna 3 dinara, a kilogram kruha 4 dinara. Ti omjeri najbolje pokazuju što je seljak iznajmljujući svoju radnu snagu, mogao kupiti za dnevnicu. A u odnosu na industrijske proizvode stoka se prodavala gotovo u bescijenje.

Bosiljevo i njegova okolina bili su dobro povezani sa ostalim dijelovima zemlje cestovnim saobraćajnicama i to: cestom »Lujzijanom« koja od Karlovca prema Gorskom kotaru prolazi kroz Prikuplje, cestom »Karolinom« koja kroz Vodenu Dragu, preko Grabrka i Trošmarije vodi u Ogulin, zatim putem što preko mosta na Dobri vodi prema Lipi i Zvečaju i putem što ide od Generalskog Stola preko mosta u Lešću u pravcu Bosiljeva i raskrsnici »Lujzijane« u Bosancima i dalje preko mosta na Kupi za Vinicu, odnosno u Sloveniju.

Veoma značajni prometni pravac, naročito u toku NOR-a, išao je zapadnim dijelom: od Kupe u Zdihovu prema Liplju i Ponikvama (s raskrsnicom kod Malnika) i dalje preko mostića na Ribnjaku u Trošmariju. Zbog takvog svog geografskog položaja, reljefa i saobraćajnica, bosiljevački kraj bio je od velike važnosti ne samo za neprijatelja, već i za razvoj narodnooslobodilačkog pokreta jer je povezivao ustanička područja Korduna, Bele krajine, Gorskog kotara, Dubrava, Karlovca i Duge Rese.

Inače, prije rata narod je najviše putovao pješice, a manje konjskom zapregom. Čak i bicikl je bio rijetkost. A prvi autobus uveli su trgovci Vukmanić i šterk iz Vinice par godina prije početka 2. svjetskog rata. Autobus je prevozio putnike jednom dnevno u Generalski Stol i u Vinicu, a jednom tjedno u Karlovac. Osobni automobil posjedovao je samo bogataš Kozulić, vlasnik Starog grada-dvorca Bosiljevo.

Privredna aktivnost nije bila razvijena. Slabu kupovnu moć stanovništva Bosiljeva i okolice lako je podmirivao neveliki broj obrtnika-postolara, krojača za muška odijela, kovača, kolara i stolara, te nešto zidara i tesara. Bilo je više vlasnika gostionica i krčmi te trgovaca mješovitom robom. Postojala su tri mlina i jedna pilana na Kupi, četiri mlina na Dobri i pilana u Protulipi. U Lešću je postojalo poznato izletište sa restauracijom, prenoćištem i natkrivenim bazenom sa termalnom vodom. Samo mjesto Bosiljevo bilo je šire poznato po svom dosta bogatom mjesečnom stočnom sajmu.

Osnovno obrazovanje djece provodilo se u pučkim školama u Bosiljevu, Bosancima, Grabrku i Laslavićima. Srednje škole polazila su samo malobrojna djeca imućnijih roditelja (do petorica u cijeloj općini). Pa ipak, bilo je dosta nepismenih. To je bila posljedica nazadnog shvatanja siromašnih seljaka koji su smatrali da je pohađanje osnovne škole danguba za djecu i da je bolje da gone stoku na pašu pa djecu nisu redovno ni slali u školu.

U Bosiljevu je u predratnom vremenu pored ondašnje općinske uprave bila i žandarmerijska stanica. Postojala su i dva župna ureda: u Bosiljevu i u Lešću. Bosiljevo je imalo i svog liječnika. U mjestu je uvijek bilo i po nekoliko šegrta koji su učili zanate ili trgovinu u Karlovcu, Dugoj Resi i drugim mjestima.

Stanovništvo je hrvatske nacionalnosti i rimokatoličke vjere. Crkva je imala dominantni položaj i utjecaj.

Na teritoriju općine, a posebno u samom mjestu Bosiljevu, djelovale su u osnovi tri političke grupacije. Hrvatska seljačka stranka bila je najbrojnija politička snaga i uporno se borila za vlast u općini, kako na poznatim izborima 1935. godine tako i 1939. godine, ali nikada nije uspjela »osvojiti« općinsku upravu, zbog političkih manipulacija i pritiska vladajućih građanskih stranaka (JNS i JRZ) koje su, iako malobrojnije, okupljale oko sebe utjecajno činovništvo i bogatiji sloj

stanovništva. Treća grupacija bila je ona koja se okupljala oko mjesnog župnika Mije Bestića. Bio je to reakcionar i zagrižljivi frankovac, a tokom rata tipičan fašist i ustaša. Sa crkvene propovjedaonice redovno je širio laži, propagirao fašizam i veličao Treći Rajh. Osuđivao je sve one župljane koji se s njime nisu slagali. Na njegovoj meti bilo je i rukovodstvo HSS-a. Prijetio je i osuđivao one mještane koji su izražavali simpatije prema borbi republikanske Španjolske kada su na nju nasrnule fašističke horde generala Franka i njegovih saveznika -fašističke Italije i Hitlerove Njemačke. Sve takve župljane vrijeđao je i proglašavao neprijateljima boga, crkve i hrvatskog naroda.

No, u bosiljevačkom kraju bilo je i ljudi koji su već ranije upoznali napredne ideje, čuli o radničkom pokretu, oktobarskoj revoluciji i prvoj zemlji socijalizma. Uz već pomenute povratnike iz prekomorskih zemalja i bivše zarobljenike iz Rusije, bilo je tu i mlađih radnika i omladinaca koji su za vrijeme stare Jugoslavije završili zanate ili škole pa su, družeći se sa naprednim radnicima i omladinom u gradovima ili mjestima gdje su radili, upoznali i revolucionarne ideje, sindikalne pokrete i program KPJ. Vrativši se u rodni kraj te su ideje širili i među narodom Bosiljeva. Neki od njih su već 1941. godine počeli surađivati sa NOP-om, a drugi su se priključili nešto kasnije.

Međutim, ta istupanja bila su povremena i pojedinačna. Nije bilo povezanog, organiziranog i sistematskog partijskog rada. Zbog toga je većina seljaka ostala u političkom mraku, izvrgnuta nazadnjačkim, protunarodnim strujanjima.

Slom Kraljevine Jugoslavije i okupacija zemlje

Uoči napada fašističkih sila na Kraljevinu Jugoslaviju i u bosiljevačkom kraju, kao i drugdje u zemlji, ekonomska i politička situacija stalno se pogoršavala. Već ranije je obustavljena gradnja željezničke pruge Črnomelj—Vrbovsko koja je, mostom na Kupi i dijelom Prikuplja, trebala proći kroz općinu Bosiljevo. Od te pruge narod ovoga kraja je mnogo očekivao.

Narod je bio razjedinjen politikom vodećih građanskih stranaka. Peta kolona i špijuni bili su sve više prisutni. I Bosiljevo je počela snažno zapljuskivati fašistička propaganda »folksdojčera« iz ne tako dalekog Kočevja, gdje je živjela njemačka narodna manjina. Isto tako raspirivana je nacionalna netrpeljivost, posebno protiv Srba. Podržavana je teza da su Hrvati stoljećima živjeli sa Nijemcima u Austro-ugarskoj Monarhiji.

U Bosiljevu su se naročito aktivirali frankovci s popom Bestićem na čelu, koga su čvrsto podupirali: Josip Mržljak Palajsa, postolar Juraj Marof Đurina, Josip Matešić Carić, Josip Bitorajac Kudlak, trgovac Adam Kirš i Valentin Ulaković. Oni su podržavali vezu sa ustaškom emigracijom i od nje primali materijale.

Nakon poznatih događaja 27. marta 1941. godine proglašena je mobilizacija. Vojni obveznici su sa strahom i neizvješnošću odlazili na mjesta ratnog rasporeda. Većina obveznika s područja općine bila je upućena na našu sjevernu granicu na Dravi, a starija godišta na odbrambene položaje prema Italiji — oko Sušaka. Jedna grupa vojnika je tih dana raspoređena u Pribanjce radi priprema za rušenje mosta na Kupi. Smjestili su se kod Prokšeljeva mlina, gdje su u radionici imali skladište za spremanje eksploziva i druge opreme. Bili su naoružani puškama i jednim puškomitraljezom tipa »Brno«.

U oružanim otporima koji je stara vojska pružala Nijemcima sudjelovao je i Ivan Franković iz sela Strgara. On se kao vojnik na odsluženju kadrovskog roka tih dramatičnih dana, u travnju 1941. godine, našao na položaju na dravskom mostu kod Maribora. Bio je nišandžija teškog mitraljeza tipa »Švarcloze«. Noću, uoči prodora njemačkih trupa iz Austrije u Jugoslaviju, jedinicom je prostrujala vijest da je komandujući general Rupnik naredio da se Nijemcima ne pruža otpor, već da ih se pusti preko mosta na Dravi — bez borbe. Vojnici su se iznenadili. Nastalo je komešanje. Franković je u tim trenucima bio sa svojom jedinicom na položaju povrh mosta. Dobro je čuo buku motornih vozila s druge strane rijeke gdje su se Nijemci noću skoncentrirali. Računali su da im je prelaz preko mosta osiguran bez otpora pa su u zgusnutoj koloni krenuli na most. Tada su Franković (sa svojim »Švarclozeom«) i čitava njegova jedinica snažno raspalili po koloni i mostu. Iznenađeni njemački vojnici su ustuknuli. Došlo je do zbrke i koprcanja na mostu. Mnogi su tu pali ili su bili ranjeni. Uskoro je uslijedio njemački protuudar po položajima naših vojnika. Otvorena je žestoka paljba iz mitraljeza, minobacača i artiljerije. Odbrana naše vojske počela se raspadati. Hrabri nišandžija i patriota Franković teško je ranjen. Nijemci su ga zarobili. Nakon što je u zarobljeništvu prizdravio vratio se iz ropstva kući.

U to vrijeme, valjda, jedini radio-aparat u ovom kraju posjedovala je Vilma Pupić u Zdihovu. Tu su navraćali petokolonaši i dezerteri da čuju vijesti i poruke neprijateljskih stanica. Tih dana okupila se na mostu na Kupi i Mačekova »Seljačka zaštita«, koja se bacila na pljačku i razoružavanje vojnika jugoslavenske kraljevske vojske koji su se, napustivši svoje jedinice, u rasulu vraćali svojim kućama. U Prikuplju su se u tome poslu posebno isticali: Stevo Baričević iz Kasuna, braća Stevo, Jura i Matija Tomac, braća Drago i Slavo Fabić te Slavo Rogina iz Pribanjaca. Oni su razoružali i onu posadu koja je došla na most u Vinici. Razoružavali su grupice i pojedine vojnike na prelazima preko Kupe. Pretresali su ih i legitimirali. Kad god su ustanovili da je neko po nacionalnosti Srbin, onda su ga vrijeđali i tukli.

Bio je dan Uskrsa. Velik broj vjernika iz ovog dijela Prikuplja krenuo je po starom običaju na misu u susjednu Vinicu. U međuvremenu, tu je već bila stigla i njemačka motorizovana kolona. Narod je

bio začuđen i prestrašen. Gledao je tu silu netremice. A okupatorski vojnici su pokušali »velikodušno« darivati narod bacajući iz kamiona konzerve ne bi li postigli za sebe propagandni efekat. Oni koji su bolje zagledali u te konzerve, lako su konstatirali da su one proizvedene u Jugoslaviji. Ljudi su odmah komentirali: »Lako bacaju kada ih to ionako ništa ne košta. To su opljačkali u našim tvornicama i trgovinama«.

Njemački su vojnici naveliko kupovali sve vrste robe, a naročito tekstil u Šterkovoj trgovini. Obilno su plaćali tzv. »okupacionim markama«. A radilo se zapravo o perfidnoj pljački najgore vrste jer, novac kojim su plaćali bio je štampan na kamionu što je pratio njemačku vojničku kolonu.

Iako je u staroj Jugoslaviji bila gušena sloboda i narod bio obespravljen, stanovništvo Bosiljeva ipak nije s oduševljenjem dočekalo propast stare države i dolazak ustaša i njihovih gospodara Nijemaca i Talijana. Samo je grupica frankovaca okupljenih oko župnika Mije Bestića i Josipa Mržljaka Palajse organizirala »doček« okupatora.

Taj Mržljak, inače poznat u narodu kao amoralan tip i pokvarenjak, postao je oduševljeni pripadnik i organizator ustaštva. Zbog svog načina življenja i nesređenog bračnog života nije u narodu imao nikakva ugleda, pa nikog ozbiljnog i poštenog nije ni mogao zavesti. Narod je vrlo brzo ocijenio tko su pop Bestić i njegovi suradnici. Zato su mu i javno dobacivali da je njegovo mjesto u crkvi, a ne da vodi politiku.

Tog dana — na uskršnji praznik — župnik Bestić otišao je na sastanak »prekaljenih ustaša« u Ogulinu. Tu su se okupili da bi primili poglavnikove dužnosti, zadatke i direktive. Po povratku u Bosiljevo župnik Bestić proglasio je sebe ustaškim zapovjednikom i počeo organizirati ustašku vlast u općini. Zadržao je dotadašnje činovnike, a pojedincima dodijelio i odgovornije dužnosti. Frankovci, odnosno novopečene ustaše, angažirali su se u organiziranju dočeka njemačkih okupatorskih jedinica. Zadužili su učitelja Nevenka Rubešu da sakupi školsku djecu u Bosancima. Djeci su naredili da bacaju cvijeće na njemačke kolone. I ostali znatiželjnici promatrali su i pozdravljali njemačku vojsku. A bilo je i smiješnih scena. Tako je jedna žena uzvikivala: »Živio Hitrac!«. Doček Nijemaca u Bosiljevu organizirao je Josip Mržljak Palajsa. Na svoju kuću izvjesio je hitlerovsku zastavu sa kukastim križem. Stojeći u stavu »mirno«, obučen u folksdojčersku uniformu i s podignutom rukom, pozdravljao je njemačke okupatore.

Većina prisutnih nije osjećala simpatije za demonstraciju njemačke vojne snage. U ljude se uvukla nekakva strepnja i bojazan od onoga što će se dalje događati. U državi, koja se upravo raspadala, nije bilo slobode i pravde za narode, ali ovo što donose okupatorska vojska i ustaše, oštroumno su rasuđivali ljudi, bit će još gore. U to su se ubrzo i uvjerili.

Ustaški zapovjednik pop Mijo Bestie smijenio je dotadašnjeg općinskog načelnika Matu Bukovca, a na njegovo mjesto postavio častohlepnog Dragutina Kasuna iz Pribanjaca. U povodu proglašenja NDH organiziran je i zbor. S tribine iza općinske zgrade Kasun je pozdravljao stvaranje NDH, ustaše i poglavnika Antu Pavelića. Veličao je i Veliki Njemački Rajh, novi evropski poredak i više puta spomenuo ili izvikavao: »Živio führer!«. Tu parolu pročitao je na brzinu u novinama i ne znajući da treba reći »firer«. To je izazvalo kod prisutnih podsmijeh i porugu.

Za uspomenu na dan proglašenja NDH, ustaše su na raskrsnici u Bosiljevu zasadili lipu. Kasnije su je narodni borci (partizani) iščupali da ne sramoti narod Bosiljeva. Gotovo čitavu godinu nakon toga ustaše su nastojale formirati poluvojnu organizaciju, tzv. »Ustašku mladež«. Danima su zastrašivali i prijetili. Najzad, uspjeli su upisati, više silom nego milom, oko 70 omladinaca. Ali, do organizirane aktivnosti »Ustaške mladeži« nije nikad došlo. Utjecaj antifašistički raspoloženog stanovništva, starijih ljudi i omladinaca, nedjela okupatora i zločini ustaša doveli su do toga da se na silu formirana ustaška organizacija raspala.

Svega nekoliko mladih postali su ustaše. Zbog toga neuspjeha ustaško rukovodstvo bilo je ogorčeno i počelo je prijetiti svima onima na koje se posumnjalo da su pridonijeli tom rasulu.

Kada je Pavelić 1941. godine ustoličio svoj Sabor, domaće ustaše su za svog zastupnika odredili ambicioznog Valentina Ulakovića, koji je prije rata slovio kao najnapredniji poljoprivrednik. Isticao se kao šovinist raspirujući mržnju prema srpskom narodu. Ovo imenovanje mu je dobro došlo da se sa. svojom obitelji nastani u Zagrebu.

U danima stvaranja marionetske NDH na političku scenu pokušao je da stupi i Janko Zunić, tada trgovac i gostioničar iz Orišja. On je do okupacije bio predsjednik organizacije HSS-a za općinu Bosiljevo pa je pomislio da je, raspadom stare vlasti i države, nastala pogodna prilika da HSS u Bosiljevu preuzme kormilo. Stoga je otišao župniku Bestiću s prijedlogom da je došlo vrijeme da »narod preuzme vlast«. Pop, koji se u međuvremenu već nametnuo kao ustaški zapovjednik Bosiljeva, osorno mu je odgovorio: »Kakav narod? Narod je ništa, pljeva i raja. Jedino su ustaše ti koji trebaju imati vlast u rukama!«.

Time je razgovor bio završen. I popovi istomišljenici, a naročito Josip Mržljak Palajsa, su i od ranije mrzili Žunića zbog njegova inače dosta dobrog ugleda i poštovanja kod naroda. Denuncirali su ga radi njegovih antiustaških istupa još uoči rata, tužakali ga ustaškom logorniku Kumbatoviću u Vrbovskom.

Jednog dana Kumbatović je došao u Bosiljevo s namjerom da Žunića sprovede u Vrbovsko. O tome je Žunić bio na vrijeme obaviješten od svog prijatelja Jure Palijana, gostioničara iz Vrbovskog. Kako

je i sam imao gostionicu i trgovinu, to mu je uspjelo da upozna dosta široki krug ljudi s tim što mu ustaše spremaju. Dao je to na znanje i odbornicima sada već bivše organizacije HSS-a. Ustaški logornik Kumbatović, koji je bio u pratnji kotarskog predsjednika, susreo se u općinskoj zgradi sa zapovjednikom Bosiljeva — popom i ustašom Bestićem. Mjesnom panduru Marku Bariću je naređeno da dovede Janka Žunića. Sa svih strana u Bosiljevo je stiglo preko 200 ljudi, naročito od Lešća, Grabrka i Gornjih sela. Kada je Žunić u pratnji pandura stigao do općinske zgrade, ljudi su već čekali i zajedno s njime počeli ulaziti u nju. Videći da bi time izazvali narod protiv sebe, ustaške glavešine pustile su Žunića kući.

Tada su ustaše smislile drugu taktiku. Nakon dva dana Kumbatović je ponovno došao u Bosiljevo. Tom prilikom razgovarao je sa Žunićem u župnom stanu kod Mije Bestića. Ustaški logornik je ovaj put bio prijazniji. Rekao je Žuniću da posjeduje čitav snop tužbi protiv njega, ali da ima podatke i o tome da je on nacionalno pošten i ugledan čovjek. Zato je logornik predložio suradnju. A za uzvrat on će preći preko svih optužbi. Tražio je od Žunića da primi dužnost tabornika »Ustaške mladeži«. Žunić je to u prvi mah odbio. Izgovorio se da ima odveć posla oko trgovine, gostionice i poljoprivrede.

Logornik, međutim, nije prihvatio te razloge. Povišenim tonom upozorio je Janka Žunića da, ako je mogao ranije vršiti dužnost predsjednika općinske organizacije HSS-a, onda može i sada vršiti dužnost koju mu se nudi. Žunić nije imao izlaza. Dogovorio se da Kumbatović dođe za dva dana u Bosiljevo kada će biti izvršeno primanje u ustašku organizaciju i uvođenje u dužnost tabornika »Ustaške mladeži«. Kako je i dogovoreno sastanak je održan u školi. Prisustvovali su mu župnik Bestić i ostale bosiljevačke ustaške perjanice: Josip Mržljak Palajsa, Josip Bitorajac Ćato, Josip Matešić Carić, Alojz Gračan, općinski pisar, Franjo Ropar, općinski blagajnik, Josip Brletić, općinski bilježnik, Drago Kasun, općinski načelnik, Jure Marof, ustaški tabornik i Valentin Ulaković.

Ulaković je za vrijeme sastanka sav ozaren predao logorniku Kumbatoviću svežanj pisama koje je razmjenjivao sa ustaškim emigrantima u inozemstvu. Logornik mu je na ovome srdačno zahvalio.

Žunić je pod pritiskom ustaškog logornika Kumbatovića primio dužnost tabornika »Ustaške mladeži«. Ali to nije bilo po volji domaćim ustašama, a pogotovo ne Mržljaku Palajsi koji je zbog toga bjesnio i otvoreno ispoljavao svoje nezadovoljstvo. Međutim, na intervenciju Kumbatovića, koji je objasnio da je to u interesu ustaškog pokreta, ustaša Mržljak se primirio. Janko Žunić je obavljao dužnost tabornika »Ustaške mladeži« nešto više od tri mjeseca. I dalje je bio u sukobu sa popom Bestićem i njegovim ustaškim suradnicima. I pošto za sve to vrijeme nije bilo uspjeha u pogledu šireg uključivanja omladine u »Ustašku mladež«, to je nezadovoljni i ljutiti ustaški logornik, polovi-

nom kolovoza 1941. godine, pozvao Janka Žunića u Vrbovsko i razrješio ga dužnosti prijeteći mu kako su tužbe protiv njega da buni narod bile istinite. Zaprijetio mu je da će ga, ako tako nastavi, staviti pred ratni sud.

Žunić se nakon toga nije pojavljivao u Bosiljevu pola godine. Održavao je vezu jedino sa učiteljicom Marijom Ropar što nije bilo toliko upadljivo pošto su bili kumovi.

Ogorčenje naroda raste

Nakon prolaza njemačke vojske cestama što sijeku bosiljevački kraj stigla je krajem travnja 1941. i talijanska okupatorska vojska. Talijani su uspostavili svoj garnizon u Vinici, a na rijeci Kupi granicu između Italije i NDH. Na mostu sa slovenske strane bila je talijanska straža. Tu su Talijani izgradili veliki jednokatni kameni bunker i baraku za vod vojnika. Na hrvatskoj strani mosta stražu su držali oružnici tzv. NDH iz Bosiljeva. Kasnije ih je zamijenila pogranična financijska straža NDH koja je imala sjedište u selu Pribanjci. Tokom ljeta i jeseni u Bosancima se smjestila i jedna talijanska mitraljeska četa s mulama. Talijanski vojnici su se odmah zamjerili mještanima jer su im krali kokoši (zbog čega ih jenarod nazivao »kokošarima«) a mule su oglodale sve mlade voćke.

Na ovom području odmah je zaveden i policijski sat. Kretanje noću je bilo zabranjeno. Izdat je i proglas u kome se stanovnicima prijetilo da će biti bez opomene otvorena vatra na svako lice koje se zatekne da se kreće noću. Naređeno je i strogo zamračivanje. I ukoliko bi se noću sa nekog prozora vidjelo svjetlo vojnici su pucali u prozor. Prelaz na drugu stranu Kupe bio je zabranjen. Jedino su seljaci, koji su posjedovali zemljište na slovenskoj strani, mogli na osnovu posebnih uvjerenja i propusnica prelaziti most radi obavljanja poljoprivrednih radova.

Nakon uspostavljanja vlasti, pod okriljem njemačke i talijanske okupatorske vojske, ustaše su počele pozivati mlađa godišta vojnih obveznika u domobranstvo, a dobrovoljce su uključivali u ustaške jedinice kao elitni dio svojih oružanih snaga. Sa područja Bosiljeva ustaških dobrovoljaca bilo je malo. Mnogi mladići, koji su bili mobilizirani u domobranstvo, našli su se sa svojim jedinicama na Kordunu, Bosni i drugdje gdje su već počele ustaničke akcije i gdje se sve više rasplamsavala narodnooslobodilačka borba. Vraćajući se kući donosili su vijesti o ustanku, borbama i partizanima što je imalo velikog odjeka u narodu. To se još više širilo kad su se počele širiti vijesti o prvim akcijama i borbama u čisto hrvatskim krajevima, pa i u Zagrebu, Karlovcu i drugdje, pogotovo kada se čulo za diverziju na pruzi u Mrzlom Polju i sabotažu na Glavnoj pošti u Zagrebu. Naročiti odjek u narodu imao je poznati upad grupe partizana iz Petrove gore u Karlovac, 17. studenog 1941. pod komandom Većeslava Holjevca.

Zločinima i terorom ustaše su ubrzo pokazale svoje pravo lice. Narod je sve manje vjerovao njihovoj propagandi o tome da su ustanici komunističko-četničke bande kojima je cilj da istrijebe Hrvate. Narod bosiljevačkog kraja bio je posebno ogorčen kada su ustaše 1941. godine odvele iz susjednog srpskog sela Ponikava 14 uglednih ljudi u zloglasnu ogulinsku Kulu i tu ih pobili. Sve te ljude poznavala je većina naših stanovnika koji su iskeno saosjećali sa njihovom tragičnom sudbinom. Pojačani teror, zastrašivanja stanovništva na različite načine i bezakonje ustaša sve više je narod odvraćalo od te monstruozne državne tvorevine (NDH) i sve manje se vjerovalo onome što su ustaše pričale i propagirale.

Iako su ustaše pojačale lov na Srbe, seljake iz Ponikava, Srbi su se ipak kretali po hrvatskim selima. Narod Bosiljeva pružio im je zaštitu. Kad god bi se pojavili oružnici ili ustaše, narod bi skrivao Ponikvarce. Nitko od njih nije stradao od prokazivanja ili od ruke nekog iz hrvatskih sela oko Bosiljeva.

Prve pojave partizana i razvoj NOB-a

Do početka rata 1941. godine na području općine Bosiljevo nije postojala ni sindikalna, a ni organizacija KPJ. Nije, dakle, bilo organizacije ili organizirane snage koja bi već uoči napada na Jugoslaviju čvršće povezala antifašiste, kojih je bilo, organizirala ih odmah nakon okupacije i uspostave ustaške vlasti u NOP i povela organiziranu borbu. Ipak, postojala je klica otpora. U bosiljevačkoj općini bilo je dovoljno poštenih i hrabrih patriota koji su već u ljeto 1941. godine počeli sa aktivnošću, povezivanjem pojedinaca i pripremama za ustanak. I kako je vrijeme teklo, a ustaše vrlo brzo otkrile svoje pravo zločinačko lice, tako se širio ilegalni rad i narod Bosiljeva pripremao za nastupajuću borbu. Prvi partizani počeli su djelovati na ovom području u jesen 1941. Rušeni su telegrafski stupovi prema Generalskom Stolu. Zapaljena je i pošta prilikom prijevoza iz Generalskog Stola u Bosiljevo. Vjekoslav Sladić, fotograf iz Laslavića, je već 1941. godine uspostavio vezu s Josipom Krašom u Karlovcu i od njega dobio direktive za rad na terenu Bosiljeva.[1]

Jurica Marjanović[2], trgovac iz Bosiljeva, uspostavio je vezu s Macom Majstorović iz Karlovca. Preko Grge Milašinčića poslao je eksploziv u Karlovac, kojim su karlovački komunisti i skojevci 19. srpnja 1941. godine izvršili prvu diverziju na željezničku prugu u Mrzlom Polju (kraj današnje »Jugoturbine«).

[1] HAK, Zbornik 3, strana 175.

[2] HAK, Zbornik 3, str. 154. i 155. Marjanovićeva veza kasnije je prebačena u Toplice Lešće.^ On sam je za vrijeme VI neprijateljske ofanzive izdao NOP i prebjegao neprijatelju zbog čega je 1945. godine kao dezerter osuđen i strijeljan.

Mijo Katkić, kolarski majstor iz Orišja, do okupacije i tajnik organizacije HSS-a za Bosiljevo, bio je ogorčen protivnik ustaštva i bilo kakve suradnje s njima. Prilikom raspada stare Jugoslavenske vojske donio je kući vojničku uniformu, pušku, pištolj, bombe i municiju. Nije se odazvao ustaškoj vlasti da to preda, vjerujući da će to oružje prije ili kasnije trebati narodu u borbi protiv fašističkog okupatora. Katkić je uništavao ustaške plakate kojima se proglašavao nastanak NDH, a oružje je u jesen 1941. godine predao ustanicima iz Ponikava. Njegov kalfa Ivica Katušić otišao je u vojnoj odjeći, prosinca 1942. godine, u partizane.

Opredijeljeni antifašisti bili su i Ignac Prokšelj, mlinar i pilar iz Pribanjaca i njegov sin Nikola, đak građanske škole koju je polazio u Črnomlju i gdje se upoznao s nekim članovima KP, jer je tu već postojala organizacija KPJ. Nakon završetka škole Nikola 22. lipnja 1941. organizira ilegalni sastanak antifašističke omladine Bele krajine u Gradecu. Na tom sastanku govorilo se o pripremama za oružani ustanak.[3]

S partizanima je uspostavila vezu i suradnju u prvoj godini rata i Marija Ropar, učiteljica u Bosiljevu, a Nikola Prokšelj povezao se u decembru 1941. sa Mišom Radojčićem, sinom učitelja iz Ponikava, i nastavio rad za NOP.

Prvog susreta s partizanima, do kojeg je došlo jedne noći početkom studenog 1941. godine, dobro se sjeća Janko Žunić, trgovac u Orišju: »Kada su ljudi iz Ponikava dolazili u moju trgovinu, poslao sam svog sina ili kćer da pripaze da ne naiđu oružnici. Ako bi se oružnici pojavili, na brzinu sam sakrivao te ljude u druge prostorije. Kako su u Ponikve tada svraćale i prve grupe partizana iz Dubrava koje su počele djelovati i na terenu Bosiljeva, to su i oni saznali od Ponikvaraca da ih krijem ispred žandara.

Negdje u drugoj polovini oktobra 1941. godine došao je k meni Božo Lalić iz Ponikava i rekao mi da su partizani čuli za mene i da žele da se sastanu sa mnom. Predložio sam Boži da se sastanak održi noću iznad sela Orišja, u šumi pod Gradišćem. On je dogovorio sastanak sa grupom partizana, koje je vodio Izidor Štrok Mrkić, španjolski borac, početkom mjeseca studenog 1941. Božo je došao po mene jedne večeri. Sa sobom sam poveo Miju Katkića i kćerku Anku, a ponio sam hrane, cigareta i jednu kragujevačku bombu. Susret s partizanima je protekao dobro. Izidor Štrok nas je upoznao sa ciljevima narodnooslobodilačke borbe koju vodi KPJ. Rekao je da su partizani narodna vojska koja se jedina bori protiv okupatora, četnika, ustaša kao i svih izdajica našeg naroda. Kako sam se bavio trgovinom, to sam dobio zadatak da prema mogućnosti nabavljam cigarete, sol, papar i

[3] Rudi Vogrič: »Boj Belokranjčev«, str. 48.

da noću šaljem materijal partizanima. Partizani koji su dolazili po materijal morali su znati lozinku.

Komandant Perjasičkog partizanskog odreda Milutin Karaš poslao mi je na moj zahtjev, po Dušanu Laliću Bojdžiji, partizanu iz Ponikava propusnicu kako bih mogao, neometan od partizana, ići noću po robu u Karlovac. Robu za partizane i narod Ponikava nabavljao je i Slavo Lipošćak, trgovac rodom iz Podrebra, s kojim sam se povezao. Tako smo radili sve do ljeta 1942. godine, kada smo morali prestati jer više nismo mogli putovati u Karlovac. Ustašama smo postali suviše sumnjivi. U svem tom radu pomagala mi je žena Mara i kćerka Anka.«

Bližila se kraju prva ratna godina, a narod je sa strepnjom očekivao što će mu donijeti slijedeća. Rodoljubi antifašisti nadali su se da će se idućeg proljeća otpor naroda i ustanak još više razbuktati, a fašizam početi doživljavati poraze.

Godine 1942. NOP se širi u naš kraj

Početak 1942. godine obilježen je oštrom zimom i snijegom koji se zadržao sve do proljeća. Pavelićeva NDH je sve više mobilizirala u domobranstvo, a ustaše se upinjale ne bi li još koga privukli u svoje redove.Pojačavani su garnizoni po gradovima i posade i uporišta uz glavne komunikacije. Talijanski okupatori su zajedno sa ustašama i domobranima oko svojih posada u naseljenim mjestima i duž željezničkih pruga i cesta masovno zidali bunkere, kopali rovove i ograđivali se preprekama od bodljikave žice. U Bosiljevu je pojačana oružnička posada sa domobranima, regrutiranim u Bosni koji su na glavi nosili crvene fesove, kao i sa domaćim vojnim obveznicima. Svi su sa neizvjesnošću iščekivalai što će donijeti proljeće i prolistala šuma.

U narodnooslobodilački pokret uključuju se u bosiljevačkom kraju novi saradnici i aktivisti. Josip Sabljić, učitelj iz Grabrka uspostavio je vezu sa Donjim Dubravama, odnosno s drugovima Jovanom Janjaninom i Nikolom Jakovićem. Proradila je partizanska veza: Donje Dubrave — Grabrk — Bosiljevo.

Početkom svibnja 1942. u Bosiljevačkom Potoku uspostavljen je punkt na kojem su radili Vjekoslav Sladić i Joža Dokman. Tu je uspostavljena veza sa partizanima na relaciji Vukova Gorica — Bosiljevački Potok — Ponikve. Vezu iz Vukove Gorice do Bosiljevačkog Potoka održavao je Ivica Moškun Kapitan, a kad je Moškun otišao u partizansku jedinicu, vezu su održavali Vlado Šebalj i Joža Boljkovac iz Vukove Gorice, te drugovi Lalić i Ivković iz Ponikava. Preko tog punkta su 10. svibnja 1942. godine upućeni u Ponikve u partizane Pero Vinski i Ivica Moškun. Veza je bila otkrivena pošto je neki ustaški doušnik iz sela Strgari podnio prijavu oružnicima u Bosiljevu da su navedeni drugovi viđeni kako idu prema Ponikvama. Prijava je došla u ruke domobranskom oficiru Edi Lešu koji je sa domobranima bio na ispo-

moći oružničkoj stanici. Srećom, Leš je bio simpatizer NOP-a pa nije ništa poduzeo. Samo je upozorio drugove da moraju biti oprezniji.

U istom mjesecu je po vezi Vjekoslava Sladića otišao u partizane i bosiljevački liječnik doktor Filip Vajs, po narodnosti Židov. Inscenirano je njegovo zarobljavanje od strane partizana. Da bi s razlogom mogao napustiti svoju ordinaciju u Bosiljevu, ostavljena je poruka da ide pružiti pomoć načelniku općine Dragutinu Kasunu koji je bio bolestan. Međutim, u Bosanskim Dragama čekala ga je ugovorena partizanska veza pa je otišao u Ponikve i preko Dubrava se prebacio na oslobođeni dio Korduna. Nestao je u petoj neprijateljskoj ofanzivi, negdje na Sutjesci, kao referent saniteta 7. banijske divizije.

Važan punkt za vezu uspostavljen je u kolovozu 1942. godine i u Protulipi. Preko tog punkta održavana je veza na pravcu Duga Resa—Zvečaj—Ponikve—Dubrave—Kordun. Tu su vezu održavali Ivica i Marko Frančišković i Jura Protupilac. Na ovaj punkt često su svraćali i poznati politički i partijski radnici: Jura Fudurić, Ivan Polović, Janko Furdek, Jože Benić i drugi. Preko te veze dosta je drugova s područja i mjesta Duge Rese otišlo u partizane.

Uspostavljena je i veza Generalski Stol—>Lešće—Bosiljevo koju su s aktivistima u Bosiljevu održavali: Josip Radočaj, Jure Hlad i njegova žena Zlata. Uz sve češće komuniciranje partizana i partijsko-političkih radnika na teritoriju bosiljevačke općine počele su i oružane akcije. Jedna od njih je izvedena 17. ožujka 1942. godine. Toga dana iz oružničke stanice u Bosiljevu, po još dosta visokom snijegu, upućena je patrola u pravcu Ponikava radi kontrole terena. U Dražicama pred Ponikvama ovu su patrolu napali partizani. Na poprištu okršaja ostao je mrtav jedan oružnik, po prezimenu Petrović.

Boraveći u bosiljevačkom kraju partizani Dubravske čete su 10. ožujka zaplijenili u Toplicama Lešće jednu lovačku poluautomatsku pušku, dvogled i dva radio-aparata. Tih dana održavali su sastanke i razgovarali sa narodom u Otoku i Grabrku. Ista Dubravska četa je 7. travnja 1942. godine u Prilišću rasturila poštu i tom prilikom zarobila ustaškog rojnika Josipa Boljkovca iz Pribanjaca. Nalazio se na odsustvu pa se pred svojim suseljanima hvalisao pokazujući fotografije kako ustaše kolju srpski narod. U Prilišće je došao da bi se poštanskim kolima odvezao u Karlovac. Tu je uhvaćen i likvidiran. Domaće ustaše zahvatio je strah, a antifašisti dobiše veliko ohrabrenje i podsticaj jer je došlo vrijeme da se izdajice i izrodi kažnjavaju. Počeo je obračun sa svim neprijateljima naroda.

Krajem ožujka grupa od šest partizana, pod vodstvom predratnog karlovačkog komuniste Mate Mejašića, koja je imala do tada svoju bazu u Zadobarskoj šumi, u neposrednoj blizini Karlovca, prošla je na putu za Dubravsku partizansku četu u Ponikve preko bosiljevačkog terena. U to vrijeme je omladinac Nikola Prokšelj iz Pribanjaca uspo-

stavio kontakt sa Mišom Radojčićem došavši k njemu u školu u Ponikve. Tog susreta Prokšelj se dobro sjeća i kaže: »U školi je stanovao učitelj Radojčić sa svojom obitelji. Stupivši u Radojčićev stan ugledao sam prvi put u životu uniformiranog partizana. Bio je to Nikola Lalić s crvenom petokrakom zvijezdom na trorogoj partizanskoj kapi, odjeven u uniformu stare Jugoslavenske vojske. Nakon toga je učiteljev sin Mišo u šumarku kraj sela održao sastanak sa omladinom — članovima Saveza mlade generacije i nekoliko skojevaca. Mišo je govorio o vojno-političkoj situaciji u svijetu, naročito o borbi Crvene armije protiv njemačkih agresora, zatim o razvoju ustanka i borbama protiv okupatora i domaćih izdajica u našoj zemlji. Tom prilikom izvedena je nastava: rukovanje puškom i bombom te raspoređivanje seoskih straža i dežurstava.

Iza toga Mišo je poimenično prozvao 5—6 omladinaca s kojima je održao sastanak. U stvari to je bio sastanak aktiva SKOJ-a. Mišo im je objasnio da za sada samo skojevci imaju pravo na držanje oružja i izvođenje oružanih akcija. Ja sam iznio podatke o situaciji u Prikuplju, kao i podatke o talijanskom garnizonu u Vinici i posadi na mostu preko Kupe. Posebno sam dao podatke o oružničko-financijskoj straži u Pribanjcima. Dobio sam zadatak da i dalje vršim obavještavanje, a tu sam vezu održavao sve do jeseni 1942. godine.«

Preko terena Bosiljeva uspostavljena su već u rano proljeće te godine i veze partijske organizacije Karlovca s Ponikvama i Dubravama. Tu vezu prvi je održavao Ivan Korenić, radnik iz sela Dugače. Između dva rata radio je kod Kočevja u Sloveniji, u sredini gdje su živjeli Nijemci koji su se ovdje doselili za vrijeme Austro-Ugarske. I Korenić se oženio Njemicom •— Kočevarkom. U braku je imao dvoje djece. Nije poznato da li je ikada bio član KPJ, ali je sigurno da je u Sloveniji bio povezan sa radničkim pokretom. Živeći sa kočevarskim Nijemcima bio je u prilici da upozna kako su oni bili već uoči rata zadojeni nacizmom i organizirani u tzv. Kulturbund. Nakon sloma stare Jugoslavije kočevarski Nijemci su zamolili Hitlera da ih iseli u Njemačku pa je tako sa mnogima otišla i Korenićeva žena s djecom. Ivan se vratio kući u Dugaće (na teren Bosiljeva) i odmah se povezao sa Dubravskom partizanskom četom i njenim komesarom Simom Karapandžom. Bio je njegov kurir. Kao dobar poznavalac terena održavao je veze s Karlovcem. Međutim, bio je suviše neoprezan. Na terenu se govorkalo da je on komunist. Ustaški agenti i doušnici brzo su ga otkrili i dostavili ustaškoj policiji. Na putu za Karlovac bio je primijećen u Stativama, a na ulazu u Karlovac (na Boriimi) i uhapšen. Mučen i batinan, odao je veze. Nakon toga došlo je do hapšenja više aktivista NOP-a i članova KP u Karlovcu. Sedmorica su ubijena, a šestero ih osuđeno na logor.[4]

[4] HAK, Zbornik 3, str. 174.

Osamnaestog travnja oružnici su pohapsili sve Cigane nastanjene na području Bosiljeva. Bilo ih je oko sedamdeset. Oružnici su im govorili kako ih preseljavaju u kraj gdje će dobiti zemlju za obradu.

Odveli su ih u ustaški logor Jasenovac i 8. lipnja 1942. poklali i muško i žensko, od dojenčeta do starca.

Uveče 24. travnja 1942. godine stigla je kazna i novopečenog trgovca i gostioničara iz Kasuna — Miku Kasuna Martinovog. On je za vrijeme stare Jugoslavije bio zemljoradnik i isticao se kao član HSS-a. Ali to je bio čovjek sa veoma slabim karakterom, pohlepan i vlastoljubiv. Želio se na brzinu obogatiti. Radi toga je i prišao ustašama nastojeći pridobiti njihovu naklonost da bi stekao prednost kod nabavke robe u Karlovcu, jer se nestašica sve više osjećala. Ucjenjivao je Srbe, koji su tada bili u veoma teškoj situaciji, prilikom pokušaja da nabave živežne namirnice. Znao je da strahuju za goli život i da se moraju kloniti kupovine u trgovinama u blizini ustaških posada. Do koje bezobzirnosti je Kasun išao, vidi se i iz toga što je jednom Gomircu Srbinu za svega jednu »vaganicu« kukuruza (30 kg) uzeo lijepog konja. Vrijeđao je Srbe i govorio da će im u NDH doći kraj.

Usprkos ustaškom teroru i snazi okupatorske vojske narod Bosiljeva sve više se uključivao u narodnooslobodilački pokret i na razne načine se suprotstavljao i prkosio neprijatelju. Tako su još i prije nego su formirane organizacije NOP-a i KPJ pojedini omladinci i omladinke izražavali svoje antifašističko opredjeljenje i poduzimali raznovrsne aktivnosti.

Anka Žunić je po kućama ispisivala antifašističke parole, a Ivica Katušić pisao prijeteća pisma ustaškom zapovjedniku mjesta ■— župniku Miji Bestiću. Sve to je popa Bestića natjeralo u strah i on je na koncu morao napustiti Bosiljevo.

Mara Sudac iz Orišja i Ivica Katušić su svojim djelovanjem i pronicljivošću spriječili da neke obitelji, što su radile za NOP, budu uhapšene i odvedene u logor. Toga se dobro sjeća Katušić koji kaže da je Mara Sudac Bocak imala preudanu majku u Ogulinu. Ona je često dolazila k njoj u posjet. Tu je dolazio i neki aktivni ustaša, rođak njenog očuha, koji je bio u službi u ogulinskoj Kuli. Kao omladinka, Mara je upoznala toga ustašu i pratila što on priča. Nekoliko dana prije Uskrsa 1942. godine taj ustaša je ponovno navratio kod njena očuha. Tom prilikom on je Mari Sudac u povjerenju rekao da je u ustaškom zapovjedništvu u Ogulinu određeno da dva kamiona ustaša krenu rano ujutro u Orišje i da tamo uhapse i dovedu u Ogulin obitelji Janka Žunića, Mije Katkića i Matije Bukovca. Čuvši to, omladinka Mara se odmah vratila kući u Orišje i sve to ispričala Ivici Katušiću. Ovaj je, pošto je bio u vezi sa partizanima Dubravske čete u Ponikvama, o tome odmah obavijestio druga s kojim je bio u vezi. Dogovoreno je da će partizani ujutro na Uskrs u zasjedi sačekati ogulinske ustaše, napasti ih i spriječiti njihov dolazak u Orišje. Katušić je

preuzeo zadatak da dežura na Gradišću kako bi mogao na vrijeme javiti ugroženim obiteljima o nailasku ustaša. Informacija Mare Sudac bila je točna. Dva kamiona ustaša su doista krenula iz Ogulina. Ali stigli su samo do zasjede. Ustaše su bile iznenađene. Imali su mrtvih i ranjenih pa su se morali vratiti u Ogulin. Zbog svoje aktivnosti i hrabrosti Ivica Katušić je u studenom 1942. godine primljen u SKOJ i ubrzo postao sekretar aktiva SKOJ-a u Orišju. Zajedno sa Matijom Bukovcem (mlađim) otišao je početkom prosinca 1942. dobrovoljno u partizane na Kordun.

U rezoluciji Druge konferencije KPH za okrug Karlovac, koja je održana 12—14. ožujka 1942. u Velikoj Kladuši, među nabrojenim zadacima istaknuti su i ovi: »... Poraditi na tome da se u borbu mobilizira čitav naš narod, svi rodoljubi i hrvatski i srpski, a u prvom redu proleterijat iz industrijskih centara Karlovca i Duge Rese, da se iskuje borbeno jedinstvo Hrvata, Srba i Muslimana ... Što šire razviti proljetnu kampanju za jačanje partizanskih odreda, organizirati partizanske odrede i u hrvatskim krajevima .. .«[5]

Radi ostvarivanja tih zadataka sa Korduna je na područje međuriječja Dobre i Kupe stigao i vod partizana na čelu sa Grgom Milašinčićem, prokušanim borcem za radnička prava i predanim komunistom. Vod su sačinjavali većinom partizani Hrvati. Do tada je na bosiljevačkom terenu najviše djelovala Dubravska partizanska četa koja je već u 1941. godini imala veliki značaj u razvijanju bratstva i jedinstva Hrvata i Srba na ovome području. Njen politički komesar Simo Karapandža je u izvještaju na okružnoj partijskoj konferenciji održanoj u Velikoj Kladuši marta 1942. godine pored ostalog rekao: »Rad u hrvatskim selima: Održavamo neprestano vezu sa drugovima iz sela Trošmarija, Grabrk, Bosiljevo i Tounj sa jednom velikom greškom što se sav taj rad odvijao i odvija se u jednom zatvorenom i uskom krugu bez znanja širokih slojeva naroda gdje postoje konkretni uslovi povoljnog rada«. I dalje Karapandža kaže: »Narod je upoznat sa nacionalnooslobodilačkom borbom, prihvaća je sa oduševljenjem i spreman je (iako je svjestan ogromne opasnosti s obzirom na geografski smještaj) sve da dade za uništenje okupatora i ustaških razbojničkih bandi.. ,«[6]

Ubrzo iza pojave voda Grge Milašinčića, formirana je i Hrvatska četa, popularno nazvana — »leteća«, koja je s Korduna stigla u Ponikve, a zatim provodila akcije na terenu Bosiljeva i dalje prema Karlovcu.

Koncem svibnja kod sela Spahića čamcem su se prebacila na desnu obalu Kupe trojica slovenskih partizana.

[5] HAK, Zbornik 4, Đuro Zatezalo: Dokumenti Druge konferencije KPH za okrug Karlo* vac, 1942. str. 199. i 200.

[6] Isto, str. 58. i 59.

Bili su to Oskar Malie iz Vinice, Janez Flajnik iz Perudine i jedan drug iz Semiča. Došli su noću u kuću mlinara Prokšelja u Pribanjcima. Iako je kuća bila svega 200 metara udaljena od mosta na kojem je bila talijanska posada i posada financa NDH, oni su ovdje boravili puna dva dana. Kad bi talijanski vojnici dolazili pred kuću, a financi čak ulazili i u kuću-mlin, partizani bi se povlačili u susjednu prostoriju spremni da prihvate borbu ukoliko bi neprijateljski vojnici pokušali ući i u tu sobu.

Tih dana je stigla u Žubrince i Milane i Hrvatska »leteća« četa. Stigla je, dakle, na samu državnu granicu između fašističke Italije i NDH. U Milanima su partizani održali narodni zbor na kojem je o ciljevima narodnooslobodilačke borbe govorio Janko Karaš, radnik iz Karlovca. Narod je partizane dobro primio i ugostio. No, našao se i jedan izdajnik. Saznalo se tko. Bila je to Dragica Stanešić. Ona je neprijateljskoj posadi u Bosiljevo javila da su stigli partizani. Oružnici i domobrani krenuli su odmah na Hrvatsku četu. Nakon kraće borbe partizani su se prebacili na slovensku stranu, gazeći Kupu. U borbi protiv partizana Pavelićevim oružnicima priključio se dobrovoljno i Josip Matešić Carić i još nekoliko proustaških elemenata. Tom prilikom ranjen je komandir čete Perica Brujić. Četa se, međutim, sa ranjenim komandirom uspjela navečer prebaciti natrag preko Kupe i vratiti u Ponikve.

Nizom akcija partizani Dubravske čete, Milašinčićeva voda i Hrvatske »leteće« čete razbili su i rastjerali manje oružničko-domobranske posade između Dobre i Kupe. Očistili su teren od neprijateljskih posada u Prilišću, Netretiću, Kuniću i Ribniku i približili se Ozlju i Karlovcu. Posada financa u Pribanjcima sklonila bi se noću k talijanskim vojnicima na mostu.

Ozbiljnu smetnju pojačanom političkom ratu i širenju NOB-a, kao i širenja slobodnog teritorija, predstavljala je oružničko-domobranska posada u samom mjestu Bosiljevu. Zbog toga je odlučeno da se ta posada napadne i likvidira. Riješeno je da se napad izvede 21. lipnja kada se u Bosiljevu održava Vidovsko proštenje. Da bi se sačuvali ljudi od gubitaka, riješeno je i to da se uoči napada razgovara sa Rokom Štokićem, komandirom oružničke postaje, kako bi ovaj posadu predao bez borbe. Razgovor je obavio Josip Sabljić, učitelj. Štokić je obećao da neće pružiti otpor.

Napad je izvršila Dubravska četa, ojačana dijelom boraca Hrvatske »leteće« čete. Za to vrijeme glavnina Hrvatske čete osiguravala je napad s pravca Vukove Gorice. Partizani su odmah uvidjeli da oružnici, a niti ostali, nemaju namjeru da se predaju. Dočekali su partizane žestokom vatrom iz pušaka, puškomitraljeza i ručnim bombama. Naše čete nisu tada raspolagale teškim naoružanjem kojim bi mogle razbiti neprijateljska utvrđenja. Napad nije uspio. Partizanski borci

su se morali povući. Imali su dva ranjena druga. Nakon akcije na Bosiljevo partizani su se prevezli cestom Lujzijanom u Ponikve, prolazeći danju kroz Bosance i Zdihovo, na svega dva kilometra od jakog neprijateljskog garnizona u Vinici. Koristili su autobus što su ga nešto ranije zaplijenili u Vukovoj Gorici. Narednih dana talijanska je vojska krstarila ovim terenom, a jedna njena jedinica duže vrijeme se zadržala u Zdihovu.

Jedne nedjelje u prvoj polovini srpnja, uz pomoć svojih saveznika četnika, Talijani su spalili Ponikve. Znali su okupatori da je ovo srpsko selo glavno uporište partizanima u međuriječju Dobre i Kupe.

Poslije spaljivanja Ponikava partizanima su se priključili: učitelj Josip Sabljić iz Grabrka i Mišo Radojčić sa drugovima iz Ponikava. Talijani su u to vrijeme pojačali teror nad stanovništvom pa su zbog toga i veze sa Ponikvama oslabile.

U srpnju 1942. godine prošao je kraj Bosiljeva, na putu za Sloveniju, 1. bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda, zajedno sa Hrvatskom četom. Tom prilikom su partizani izvršili i poznatu akciju u Novigradu na Dobri. Iz ergele državnog dobra zaplijenili su 21 konja — lipicanera, a iz bačava u podrumu ispušteno je vino. Jašući konje krenuli su putem uzvodno uz Dobru — kroz Vodenu Dragu, Tomašiće, Gorince, Grabrk i Trošmariju. Iz tih dana ostala je u sjećanju narodu i borcima pjesma ispjevana za uspomenu na revolucionarku Nadu Dimić: »Jaše Nada konja vrana, za njom ide četa partizana...«.

Prva organizirana snaga NOP-a — skojevski aktiv

Sve većim rasplamsavanjem borbe protiv okupatora i njihovih slugu širom Jugoslavije, kao i sve većim akcijama partizana na ovom terenu, sve više se budila svijest ljudi u našem kraju. Iz dana u dan rastao je broj simpatizera NOP-a. Međutim, sigurno se može tvrditi da bez oružane borbe naših partizanskih jedinica ne bi bilo većeg uspjeha u razvitku NOP-a i narodnooslobodilačke borbe. Naročito je omladina prednjačila u borbenosti i izvršavanju zadataka dobivenih od organizacija NOP-a. U takvoj klimi ukazala se mogućnost formiranja aktiva SKOJ-a u Prikuplju. Ugovoren je sastanak na kojeg je trebao doći partizan Ivica Moškun Kapitan iz Vukove Gorice koji je tada kao terenski politički radnik bio zadužen za rad s omladinom. Dogovoreno je da se sastanak održi u Prokšeljevu sjeniku u Purgi, koji je bio izvan sela nadomak šume pa su omladinci mogli neopaženo doći. Sastanku su prisustvovali: Josip Kasun iz Kasuna, Petar Biondić, mlađi, iz Sela i Nikola Prokšelj iz Pribanjaca. Tada je osnovan aktiv SKOJ-a u Prikuplju. Za sekretara je izabran Nikola Prokšelj. To je ujedno bila i prva organizirana politička organizacija osnovana na području općine Bosiljevo.

Prilišće 1942. Pero Boljkovac s omladinom.

Narodnooslobodilački pokret se sve više širio i u bosiljevačkom kraju. Za to su zaslužni gore pomenuti drugovi kao i mnogi drugi rodoljubi koji su u toku 1942. godine postali suradnici i aktivisti.

Među takve spadaju: Drago Becić iz Beča (tada sudac u Ogulinu), Josip Ropar Pepo, suprug učiteljice Marije, omladinci Mato i Barka Bukovac, djeca bivšeg načelnika u Bosiljevu i Anka Žunić, Jankova kći. Oni su postali članovi SKOJ-a u jesen te godine. Na širenju NOP-a angažirali su se i: Janko Mržljak iz Pribanjaca, Nikola Puškarić (1941), Drago šubašić (krojač) i Stevo Bosanac iz Bosanaca, Mato Kasun iz Kasuna, Petar Biondić i Blaž Biondić, sa ženom Katom i snahom Ljubicom, iz Sela. Josip, sin Mate Kasuna, kao i sinovi Petra i Blaža Biondića — Petar i Dan — početkom 1943. otišli su u partizane.

U to vrijeme su surađivali sa NOP-om i aktivnošću se isticali i slijedeći: Vjekoslav Sladić, Mara Žunić, Jože Dokman i Marko Sršić iz Potoka; Slavo Lipošćak iz Podrebara, Jura Hlade iz Skukana, Josip Klasnić Biškup iz Varoša, Stjepan Canjar iz Skoblić Brda, Franjo Kaparić iz Fratrovaca, Marko Laslavić iz Laslavića, Alojz Korenić iz Korenića, Ivan Šprajcer iz Kraljeva Sela, Ignac Bosanac iz Resnika, Mato Bubaš iz Milana, Ivica i Marko Frančišković i Mato Protulipac iz Protulipe, Mato Kolić iz Podumola, Stjepan Moguš iz Umola, Stjepan Cve-

tovac iz Otoka, Jure Matešić iz Malnika, Josip Matešić i Anica Lipošćak iz Grabrka, Josip Tahija iz Glavice, Antun Halan i Mika Laslavić iz Vodene Drage, Pavlica Dokmanović i Margita Pupić (poštarica) iz Bosiljeva, Mato Kvačica iz Strgara, Marko Šimak iz Potoka te Anka Matešić iz Malika. Svi oni spadaju među prve aktiviste kod kojih su, često navraćali članovi Kotarskog komiteta KPJ. Većina njih je bez kolebanja organizirano radila u NOB-u. Samo se nekolicina pasivizirala, uglavnom zbog straha od ustaške odmazde i prijetnji.

Narastanju i širenju narodnooslobodilačke borbe u bosiljevačkom kraju mnogo su doprinijeli simpatizeri i suradnici NOP-a: Dragutin šubašić, krojački majstor iz Pribanjaca kome su se, početkom 1943. godine, priključila i njegova braća i još neki članovi šire rodbine, zatim i Marija Spahić iz sela Spahići koja je u toku 1942. svojim čamcem prevozila preko Kupe mnoge partizane.

Sasvim je izvjesno da je već 1942. godine, osim navedenih osoba, bilo mnogo više simpatizera i saradnika NOP-a. Međutim, zbog konspiracije malo je pisanih dokumenata, a protekle godine sjećanja učinile blijedim. Svima takvima pripada zasluženo priznanje i, istovremeno, naša isprika što su im imena izostala.

Premda se i u drugoj godini rata moralo na ovom terenu raditi u ilegalnosti, zahvaljujući ovim našim aktivistima popularnost NOP-a i ciljevi NOB-a sve su više prodirali u narod bosiljevačkog kraja. To je omogućilo da na ovaj teren sve više dolaze i politički radnici — terenci, među kojima su i članovi Kotarskog komiteta KP Karlovac. U to vrijeme boravili su ovdje: Jože Benić, Jela Predović, Zorica Klobučar, Zlata Štroser, Zlata Škrtić, Silvo Kolić, Jože Boljkovac, Janko Furdek, Perica Vinski, Ankica Peretić, Ivan Fudurić, Pavle Matičić, Barka Tomac Benić, Marko Polović, Vlado Sokač, Jurica Majerić i drugi.

Sjećajući se tih dana Janko Žunić iz Orišja kaže: »U to vrijeme imao sam još gostionicu i u nju su svraćali simpatizeri i aktivisti NOP-a, pa bi se uz čašu vina, kako bi bilo neupadljivo, održavali dogovori i manji sastanci. U mom stanu održavani su sastanci i noću. Ustaški glavari u Bosiljevu sumnjali su da se kod mene nešto zbiva pa su u prvoj polovini 1942. godine s time upoznali komandira oružničke stanice Roku Štokića. On je sa mnom bio dobar pa mi je rekao da budem oprezan. Ivan Kužanić, oružnički narednik, također je češće navraćao u moju gostionicu i znao sve što se oko mene događa. Nagovarao sam ga da pređe u partizane. U ljeto 1942. ugovorio sam mu u mom stanu sastanak sa Božom Lalićem i još jednim drugom ne bi li ga nagovorili da ode u partizane. Nakon toga razgovora upitao sam Kužanića da li se odlučio, a on mi je odgovorio da oni lijepo pričaju i da bi on išao u partizane kada bi bio siguran da će pobijediti«.

Prvi narodnooslobodilački odbor općine Bosiljevo

Janko Žunić ima svježa sjećanja i na dane osnivanja ilegalnog narodnooslobodilačkog odbora u općini Bosiljevo. O tom događaju on kaže: »U kući Josipa Klasnića Biškupa, u Varošu, održan je noću 8. rujna 1942. godine sastanak kome su prisustvovali terenski politički radnici Silvo Kolić i Jože Boljkovac. Na sastanak su došli slijedeći drugovi: Mato Bukovac, Mijo Katkić, Janko Mržljak, Franjo Kaparić, Stjepan Canjar, omladinac Nikola Prokšelj, Josip Klasnić (domaćin) i ja. Na tom sastanku formiran je prvi NOO za općinu Bosiljevo. Za predsjednika sam izabran ja, za tajnika Mato Bukovac, a za blagajnika Mijo Katkić. Svi iz Orišja. Ostali drugovi ušli su u sastav NOO-a s time da svatko po zadacima NOP-a radi u svom selu«.

Prostor između Kupe i Dobre postajao je sve značajniji za razvoj NOP-a i potrebe narodnooslobodilačke vojske, kao i za veze sa ostalim ustaničkim krajevima — Kordunom, Gorskim kotarom, Pokupljem, Žumberkom i Slovenijom. Zbog toga je trebalo NOP još više raširiti i učvrstiti. Tome je umnogome doprinio i Prvi hrvatski proleterski bataljon koji je u rujnu 1942. godine došao iz Like preko Korduna na putu za Žumberak i usput napao domobransko-oružničku posadu u Bosiljevu i oslobodio mjesto. Tadašnji sekretar Kotarskog komiteta KPH Karlovac Jože Benić izvijestio je Okružni komitet KPH Karlovac da se u Bosiljevu tada nalazilo oko 140 žandara i domobrana.[7] Neki smatraju da je ta brojka bar za trećinu manja i da je vjerojatno potjecala od zapovjednika posade koji ju je namjerno proturio kako bi partizane odvratio od napada. Naime, njegova obavještajna služba znala je da partizani na tom području ne raspolažu većim snagama i jačim naoružanjem. Nadali su se da se partizani neće usuditi napasti tim više što su sa prvim napadom na Bosiljevo imali loše iskustvo.

Bosiljevo prvi puta oslobođeno

Noću 23. rujna 1942. godine u Lešće je stigao Prvi proleterski narodnooslobodilački udarni bataljon Hrvatske. Marševski cilj bio mu je Žumberak. S bataljonom su bili i komandant 2. operativne zone Franjo Ogulinac Seljo i komesar Grupe kordunaških partizanskih odreda Većeslav Holjevac. Borci su iskoristili dobru priliku i okupali se u bazenu Toplica i zatim se jedan dan odmarali u Tomašićima. Bila je to već poznata partizanska jedinica NOV Hrvatske, sa velikim borbenim iskustvom, i dobro naoružana. Bataljon su pretežno sačinjavali borci komunisti. Oružnici i domobrani iz Bosiljeva su vjerojatno doznali za njegov dolazak, kao i to da je bataljon brojna i dobro naoružana partizanska jedinica. Zato su, kada se bataljon približio Bosiljevu i noću 24/25. rujna krenuo na polazne položaje za napad, oružnici i

7 HAK, KK KPH — OK KPH, kut. 4. od 13. 9. 1942.

domobrani na brzinu utekli. To im je bilo moguće jer jedna četa nije uspjela da u potpunosti zatvori obruč oko posade. Zarobljeno je samo nekoliko domobrana, zaplijenjeno 20 vojničkih i 18 lovačkih pušaka
6 pištolja, 80 ručnih bombi i 9000 metaka. Zaplijenjeno je dosta vojničke odjeće i obuće, zatim hrane, kancelarijskog materijala kao i inventar liječničke ordinacije koji je ostao iza doktora Filipa Vajsa nakon njegova odlaska u partizane. Sve to dobro je došlo NOV. U ovom prvom oslobođenju Bosiljeva učestvovala je i Hrvatska »leteća« četa koja se već nalazila na terenu Bosiljeva.

Mještani Bosiljeva su sa oduševljenjem primili borce proleterskog bataljona. To se najljepše manifestiralo idućeg dana na narodnom zboru i priredbi koju je bataljon održao u središtu Bosiljeva. Partizani su narodu govorili o ciljevima i zadacima NOB-a u borbi protiv okupatora i njegovih domaćih slugu i narodnih izdajica. Izveden je prigodni kultumo-prosvjetni program, a nakon toga uvečer partizani i okupljeni mještani veselili su se i zajedno plesali partizanska kola i pjevali partizanske pjesme. U kolu je bila uz ostale i učiteljica Marija Ropar.

U oslobođenom Bosiljevu došlo je i do susreta 1. hrvatskog proleterskog bataljona sa 4. kordunaškom brigadom koja se upravo vraćala sa borbenih zadataka iz Slovenije i Žumberka. Rijeku Kupu prešla je u Zdihovu. S ovom brigadom stigla je i delegacija slovenske brigade NOV »Matija Gubec«. Sakupilo se preko tisuću partizanskih boraca. Tom prilikom izvršen je i počasni defile ovih jedinica pred Štabom 2. operativne zone. Bila je to značajna manifestacija razvitka i uspona narodnooslobodilačke borbe. Narod Bosiljeva se uvjerio koliko su se partizanske snage već razvile u dobro organiziranu i naoružanu Narodnooslobodilačku vojsku, sposobnu da zadaje neprijatelju ozbiljne udarce. Zato se s punim pravom može reći da je prvo oslobođenje Bosiljeva predstavljalo preloman i vrlo značajan događaj za razvitak NOP-a i širenje narodnooslobodilačke borbe u bosiljevačkom kraju. Stvoren je bosiljevački slobodni teritorij koji je uglavnom i ostao najvećim dijelom takav do kraja rata, odnosno do potpunog oslobođenja naše zemlje. Neprijatelj se više nije usuđivao da švrlja po toj teritoriji, osim onda kada je krenuo vrlo jakim snagama za vrijeme većih ofenziva. Jedino tada su morale partizanske jedinice i ustanove NOP-a povremeno napuštati teritorij Bosiljeva.

Slijedećeg dana po oslobođenju u Bosiljevu je uspostavljena partizanska Komanda mjesta. Za komandanta mjesta imenovan je Drago Sotler, a za političkog komesara Jurica Majerić, obojica radnici i komunisti. Za te dužnosti odredio ih je Većeslav Holjevac. Komanda mjesta brojala je 13 naoružanih partizana.

Četvrta kordunaška brigada napustila je Bosiljevo i preko Grabrka i Dubrava produžila na Kordun, a Prvi proleterski bataljon je preko Vukove Gorice, Prilišća, Netretića i Ribnika krenuo prema Žumberku.

Dvadeset sedmog rujna Bosiljevo je nadlijetao jedan neprijateljski izviđački avion. Najduže je kružio nad selom Orišje, gdje su se i nalazile veće grupe partizana. Slijedećeg dana popodne avion se opet pojavio i započeo žestokim mitraljiranjem, a zatim i bombardiranjem Orišja. Tokom tog napada iz zraka poginule su dvije žene: Manda Vuković i Marica Živčić. Da nesreća bude veća, Marica je u tom momentu u rukama držala i dijete koje je, čudom, pored mrtve majke ostalo živo. Tom prilikom teško je ranjena Anica Katkić Vuković. Bombama je zapaljena i kuća i štala Tome Vukovića. Zapaljenu kuću Ane Katkić seljaci su uz velike napore uspjeli djelomično spasiti. Selo Orišje je u toku rata bilo devet puta bombardirano.

Nakon oslobođenja Bosiljeva obitelj Janka Žunića (žena Mara i kćerka Anka) te učiteljica Marija Ropar, otprije suradnici NOP-a i javno su se deklarirali kao pripadnici NOP-a. Kao takvi odlučili su da zbog nadolazeće talijanske ofanzive napuste Orišje, odnosno Bosiljevo. U noći 30. rujna Marija Ropar sa svojom sedmogodišnjom kćerkicom i Janko Žunić sa suprugom Marom i dvoje djece (14-godišnjom kćerkom i 11-godišnjim sinom) uputili su se jednim zaprežnim kolima, kojima su se odvozile i neeksplodirane avionske bombe, u selo Lugane u Gornjim Dubravama. Bili su tu i drugi partizani i komandant mjesta Drago Sotler. Namjera im je bila da se prebace na oslobođeni teren Korduna. Drug Sotler, brineći za ove već prokušane suradnike NOP-a, koji su krenuli sa malodobnom djecom, savjetovao je Žunića i Mariju da se vrate svojim kućama govoreći im da su partizanima na Kordunu potrebni borci, a ne žene i djeca jer, kuda će s njima, ako krene ofenziva i na Kordun. Tumačio im je da će se lakše snaći u bosiljevačkom kraju koji poznaju. Marija Ropar bila je međutim uporna u tome da se ne vraća i da ode u partizane, dok je Janko Žunić ocijenio da će biti bolje ako se s obitelji vrati kući. U šali je tada Marija dobacila Janku: »Alaj, si mi ti partizan — od Bosiljeva do Lugana.« Tako se Žunić vratio, a Marija sa kćerkom produžila na Kordun. Kratko iza toga na Kordun se svojoj drugarici i kćerki pridružio i Josip Ropar Pepo.[8]

O tome kako je tekla ofanziva talijanske vojske Janko Žunić kaže: »Dvanaestog studenog 1942. godine bio je kod mene u kući tadašnji komesar Komande mjesta Bosiljevo, Jurica Majerić, s još nekoliko drugova. Silvo Kolić poslao mi je obavijest da od Ogulina nailazi neprijateljska ofanziva na Bosiljevo. Odmah smo se svi razišli. Ja sam sa ženom i djecom krenuo prema Potoku. Prešli smo noću preko Privisa u šumu Vrtačke, gdje sam posjedovao vapnaru. Idućeg dana žena se vratila kući u Orišje. Ako je fašisti pitaju gdje je bila, dogovorili smo se, ona će odgovoriti da je nosila hranu radnicima koji pale vapno, a ja da sam još uvijek kod vapnare. Na našu sreću u ofanzivi nisu

[8] Marija Ropar bila je na Kordunu učiteljica u partizanskoj školi, dok je Josip Ropar Pepo bio u operativnoj jedinici. U vrijeme četvrte i pete neprijateljske ofanzive Pepo je poginuo, a Marija i kćerka Karmina umrle su od tifusa.

sudjelovali i ustaše, već samo Talijani. To je omogućilo da se vratim kući i otvorim gostionicu. Talijanski vojnici su navraćali na pijaču. Ostali su u Bosiljevu deset dana. Tom prilikom upoznao sam se s jednim talijanskim vojnikom, inače Istrijancem-Hrvatom, s kojim sam mogao dosta otvoreno razgovarati. Rekao mi je da je već sedam godina u vojsci i ratu te da je bio i u Etiopiji. Pitao se za koga on to ratuje. Ako i ostane živ, slobode ionako neće imati, rezonirao je. Pričao je da kod kuće ima staru majku, ženu i dvoje djece. Kada je o tome govorio, suze su mu navirale na oči.

Nakon nekih pet dana boravka Talijana u Bosiljevu isplaćivao sam radnike koji su radili u vapnari.

Bila je večer i po običaju se pilo. Moja žena posluživala je goste, a ja sam bio u društvu sa radnicima. Odjednom naiđe talijanska patrola u kojoj je bilo oko deset vojnika. Jedan od njih upre prstom u mene i reče: 'Gospon, avia italiano komanda!' Žena i djeca počeše plakati i jaukati, ali ih Talijani odgurnuše od mene i odvedoše me u talijansku komandu koja je bila smještena u Kozulićevom Starom gradu — frankopanskom dvorcu. Pred vratima su sa mnom ostala dva vojnika čekajući tumača. Došao je onaj isti Istrijanac s kojim sam se ranije upoznao. Čim me primijetio, upita zašto su me tu doveli. Rekao sam: 'Gospodine, rat je, neko me mrzi i sada mu se pružila prilika da me riješi života'. Na to mi je on odgovorio: 'Nesretni Hrvati, samo tuže jedan drugoga. Budite smireni. Vi ćete uskoro kući'.

Odveden sam potom na saslušanje dvojici talijanskih oficira. Saslušanje je trajalo oko dva sata. Dobro su bili informirani o mome radu. Ja sam sve poricao, ali odlučujuće je bilo ono što je govorio prevodilac. Nakon toga su ta dva talijanska oficira, u pratnji istog tumača i još jednog koji je po svemu sudeći bio Istrijanac, ali slovenskog porijekla (što sam zaključio po njegovom govoru) obišli Bosiljevo i još neka sela prikupljajući informacije o meni. Naročito ih je zanimalo da li sam komunist i da li je istina da sam predsjednik partizanske općine.

Drugi dan su mi dopustili da mogu šetati dvorištem njihove komande. Tu se našao i tumač. Uputio sam se prema njemu. On mi, međutim, reče: 'Nemojte sa mnom razgovarati. Oni nas promatraju'. Nešto kasnije tumač mi je neprimjetno u prolazu dobacio: 'Situacija nije dobra. Večeras su partizani zaklali u Zvečaju jednog talijanskog oficira'. Tješio me, ipak, da budem miran i da će se sve dobro završiti. Na moje iznenađenje pustili su me.

Drugog dana navratio je u gostionicu onaj Istrijanac Hrvat, tumač na saslušanju, koji mi je rekao da sam bio tako teško optužen da me je trebalo odmah strijeljati. Ali, sreća je, rekao je, što su uz mene bili on i njegov kolega. Savjetovao mi je da ubuduće nikoga ne čekam kod kuće, već da idem kuda znam. Ispričao mi je da su talijanski oficiri dobili o meni loše informacije od nekih mještana, a naročito

■

od ljudi u općinskoj upravi.[9] U tome svemu presudno je ipak bilo to što su (i kako su) im prevodili njihovi vojnici. Imao sam sreću i u tome što uz Talijane toga puta nisu bile ustaše.«

Sa talijanskom vojskom je u Bosiljevo ponovno došla i oružnička posada. Međutim, pošto su Talijani uskoro napustili Bosiljevo, to su i Pavelićevi oružnici u strahu pred partizanima, nakon osam dana boravka, također napustili mjesto i otišli u Generalski Stol. Sa njima su pobjegli i domaći ustaški suradnici: Josip Mržljak Palajsa, Josip Bitorajac Ćato, Juraj Marof, postolar, Alojz Gračan, općinski pisar, Franjo Ropar, općinski blagajnik i Josip Brletić, općinski bilježnik. Župnik Mijo Bestić, glavna ustaška perjanica u Bosiljevu, navukao je na sebe toliko prezira i antipatije naroda, koji mu je to i neprikriveno iskazivao na razne načine, pa se već ranije, u proljeće, sklonio iz Bosiljeva. Iz Bosiljeva je utekao i Valentin Ulaković.

Odlaskom Pavelićevih oružnika iz Bosiljeva i bjekstvom drugih ustaških funkcionera praktički je prestala da na tom području postoji vlast marionetske NDH. Tako je taj kraj u jesen 1942. godine predstavljao poluoslobođeni, a djelomično i oslobođeni partizanski teritorij. Komanda mjesta i Narodnooslobodilački odbor općine Bsiljevo sve više su se afirmirali u narodu kao nosioci nove narodne i partizanske vlasti. Djelovali su svaki u svom djelokrugu zadataka i kompetencija.

Poslije Drage Sotlera za komandanta mjesta postavljen je Jurica Majerić. U sastav Općinskog NOO-a Bosiljevo ušla je i općina Severin na Kupi. Osnovni razlog pripajanja bilo je što su u to vrijeme talijanske jedinice iz Vrbovskog često upadale u Severin, koji se nalazi na glavnoj cesti za Rijeku, pa se na tom teritoriju nisu još mogli stvoriti uslovi za normalno postojanje i funkcioniranje odgovarajućih partizanskih ustanova. Zbog toga su s tim područjem održavane veze iz Bosiljeva i davane direktive aktivistima. Među prvima koji su održavali partizansku vezu u Severinu na Kupi bili su drugovi Franjo Perše i Franjo Vrbanac.

Takvo stanje zadržano je sve do kapitulacije fašističke Italije u rujnu 1943. godine. Teritorij Bosiljeva nije, naravno, ostao dugo miran. Talijani su ponavljali svoje akcije radi zastrašivanja naroda, pljačke imovine i ometanja rada partizanskih ustanova. Jednu od njih izveli su Talijani iz garnizona u Vinici 15. listopada. Velika kolona talijanske konjičke jedinice približila se mostu sa slovenske strane u namjeri da pređe na hrvatsku stranu. Činilo se da mještani nikad ranije nisu vidjeli toliko brojnu konjicu u svom kraju. Sve to osmatrao je i aktivist na tom terenu — Nikola Prokšelj. Ocijenivši da će Talijani vjerojatno krenuti u Bosiljevo, pojurio je biciklom do svog skojevskog druga Josipa Kasuna u selo Kasune, a ovaj dalje u Bosiljevo da javi o pokretu talijanske vojske. Predviđanja su se obistinila. Talijanska

[9] U to vrijeme općinski načelnik bio je Drago Kasun, a bilježnik Josip Brletić.

konjica je toga dana prokrstarila čitavim terenom Bosiljeva, ali partizane nije uspjela iznenaditi i nanijeti im gubitke. Jer, bili su na vrijeme obaviješteni od naroda sa više strana.

Prolazeći selima i zaseocima talijanski su vojnici pročešljavali teren, pretresajući sve sumnjivo. Usput su pljačkali seljačku imovinu, a naročito kokoši. U Otoku na Dobri našli su kod jednog seljaka pušku. Maltretirali su ga, uhapsili i poslali u koncentracioni logor u Italiju od kuda se vratio tek nakon kapitulacije. Došao je kući jako oronulog zdravlja.

Zlodjela četnika

U to vrijeme na ovom terenu učestali su i zločini četničkih elemenata što je ustaška propaganda stalno koristila, pripisujući četničke zločine partizanima. Htjeli su tako, a djelomično i uspijevali, da odvrate narod od NOB-a, navuku mržnju na partizane i pasiviziraju narod bosiljevačkog kraja. U takvim uvjetima bila je za nekadašnje pripadnike HSS-a (a ranije je već rečeno da je stranka imala ovdje znatan utjecaj) vrlo prihvatljiva Mačekova »parola čekanja«.

Četnicima ni ovdje nije odgovarala borba protiv okupatora i domaćih izroda. Više su voljeli pljačku i zlodjela nad hrvatskim stanovništvom i pripadnicima NOP-a. Teror, mržnju i raspirivanje šovinizma, čime su se četnici bavili, podržavao je i talijanski okupator. Noću 3. studenog 1942. upala je u kuću postolarskog majstora Janka Filipčića iz Fratrovaca jedna četnička grupa. Na svirep način zaklali su majstora Janka i njegovu ženu, a osamnaestogodišnjeg sina Edu teško ranili nožem u vrat. Od teške rane Edo je umro u karlovačkoj bolnici. Najmlađi sin — dječak Janko — uspio se na vrijeme sakriti u zapećak, ali su zločinci prije odlaska zapalili Filipčićevu kuću. Mali Janko se na sreću uspio spasiti iz kuće koja je buknula u plamenu. Tom prilikom četnici su izvršili tešku pljačku i u Zdihovu, a iz Osojnika i Jadrča otjerali su sa sobom 38 grla goveda.

Tih dana jedna četnička grupa upala je u toku noći u kuću Janka Dojčića u selu Krč, povratnika iz Amerike, pretukla ga, otela mu ušteđeni novac i opljačkala kuću. Janko je nakon desetak dana umro od posljedica zlostavljanja.

Zločini, što su ih u toku jeseni počinili četnici, veoma negativno su se odrazili na političko raspoloženje naroda ovog kraja. Ljudi su bili ozbiljno zaplašeni. A upravo to iskoristile su ustaše govoreći da su to počinili partizani. Priličan broj seljaka je tome nasjeo. U takvoj složenoj situaciji nametnule su se i dodatne obaveze organima i aktivistima NOP-a: tešku i nepovoljnu klimu što prije prevladati u cilju daljnjeg rasplamsavanja narodnoslobodilačke borbe. Zato je odlučeno da se na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju, svugdje tamo gdje su sazreli uslovi, pristupi stvaranju organizacija i organa narodnooslobodi-

lačkog pokreta. Trebalo je osmišljeno i organizirano djelovati na jačanju NOB-a i borbene partizanske aktivnosti, kao i na stvaranju organa narodne vlasti.

Stvaranje organa i organizacija NOR-a i NOB-a

Bosiljevo je sa svojom okolicom igralo sve važniju ulogu za razvoj NOP-a u hrvatskim krajevima, naročito od jeseni 1942. Ono je mnogo pomoglo u prihvatanju i prehrani boraca i davanju hrane za potrebe Narodnooslobodilačke vojske, kao i u sakupljanju hrane za narod Gorskog kotara, Istre i Korduna. Nije pretjerano reći da je bosiljevački kraj predstavljao u to vrijeme važnu prehrambenu bazu kako za narodnu vojsku, tako i za stanovništvo oslobođenih teritorija. Narod je sve više uviđao da su partizani njegova vojska, da se bore za pravedne i uzvišene ciljeve, za slobodu, a protiv okupatora i domaćih zločinaca i izdajica. Narod je u ogromnoj većini bez otpora i sustezanja davao za partizane sve što je imao i bio na strani NOP-a, bez obzira što je kod nekih bila još prisutna »politika čekanja«.

Svemu tome mnogo je pomogao Općinski narodnooslobodilački odbor u Bosiljevu koji je počeo djelovati od 8. rujna 1942. gdine. Vodio je brigu o prehrani boraca, prihvatanju i smještaju partizana na njihovom prolazu ili za boravka u Bosiljevu i njegovoj okolici. Kako je Bosiljevo bilo vrlo važna prelazna teritorija na pravcu Kordun—Slovenija, i obratno, to je trebalo u svako doba dana ili noći prihvaćati kurire, političke radnike, ilegalce i druge koji su se tu našli. Trebalo im je omogućiti prehranu, odmor i oporavak, a često se morao osigurati i prijevoz kolima i konjima. Kroz Bosiljevo i kuću Janka Žunića prošli su u ožujku 1943. godine, između ostalih, i drugovi Ivo Lola Ribar i Savo Zlatić.

Da bi narodnooslobodilačka borba dobila još organiziranije i još masovnije razmjere, trebalo je stvoriti i njenu unutrašnju motornu snagu. Sazrelo je vrijeme da se od provjerenih aktivista, pored skojevskog aktiva, oformi i ćelija Komunističke partije. Za to je, cijenilo se tada, stvorena povoljna idejno-politička klima. A stvoreni su i kadrovi. Praktičan korak u tom pravcu učinjen je u studenom 1942. godine. Sazvan je ilegalni sastanak u Orišju. Pozvani su bili svi istaknuti simpatizeri — provjereni tokom aktivnosti i suradnje na liniji NOP-a. Sastanak je održan u kući Mate Bukovca. U članstvo Komunističke partije Jugoslavije primljeni su tada: Vjekoslav Sladić, Jože Dokman, Jurica Marjanović, Josip Klasnić Biškup, Josip Kovačić Pintar, Stjepan Canjer i Mato Bukovac (stariji). Za sekretara je izabran Vjekoslav Sladić iz Potoka.

Prijem i formiranje prve ćelije KP Kotarskog komiteta KPH Karlovac obavljeni su u prisustvu članova KPJ — Anice Rakar Magašić i Marka Belavića. Članovi, ipak, nisu bili dovoljno ideološki priprem-

ljeni za primanje u KP. Jedan u drugoga nisu imali dovoljno povjerenja. Bojali su se provale, naročito toga da netko padne neprijatelju u ruke. A okupator i ustaše krvavo su se obračunavali sa komunistima. Strah od toga bio je jedan od razloga što većina primljenih nije dolazila na sastanke. Neki su i otvoreno rekli da neće biti članovi Partije sve dotle dok se ne riješi pitanje članstva onih kojima po njihovom uvjerenju i nije bilo mjesta u Partiji. Iz svih tih razloga i neaktivnosti Kotarski komitet KPH Karlovac je tu ćeliju raspustio. Ćelija je ponovno formirana u siječnju 1943. sa svega tri člana, a to su bili: Vjekoslav Sladić, Mate Bukovac i Marko Sršić. U veljači je ponovno primljen Jože Dokman, a u ožujku 1943. godine i Janko Žunić.[10]

Partijska ćelija u Protulipi osnovana je 15. studenoga 1942. Za sekretara je izabran Ivica Frančišković, a članovi su uz njega bili: Marko Frančišković i Ivo Protulipac. Kasnije su primljeni: Ive Tomašić, Ana Halar, Mato Protulipac i Jura Protulipac.

U Prikuplju je 4. rujna 1942. godine, kako je naprijed navedeno, osnovana skojevska organizacija koju su sačinjavali: Pero Biondić (mlađi), Nikola Prokšelj (sekretar) i Jože Kasun. U taj aktiv je u studenom primljena i Zdenka Prokšelj, a u prosincu i Milka Lalić, koja je radila kod Prokšeljevih u Pribanjcima, a inače bila iz Ponikva. Osnivački sastanak održan je u Purgi, a prisustvovao mu je Ivica Moškun Kapitan.[11]

U studenom 1942. osnovana je organizacija SKOJ-a i u Protulipi. Sekretar je bio Jura Protulipac, a članovi: Joso Protulipac, Nikola Barešić Šekutor, Ivan Protulipac,[12] Mladen Vulaković[13], Mato Protulipac, Anka Tomašić i Marica Škot.

U studenom je formiran aktiv SKOJ-a i u Orišju. Za sekretara je izabran Ivica Katušić, a članovi su bili: Mato Bukovac (mlađi) Barka Bukovac, Anka Žunić i Franca Katkić. Potkraj ove i početkom 1943. godine primljene su u SKOJ još i Mara Sudac i Zorica Katkić. Osnivačkom sastanku prisustvovao je terensko-politički radnik i partizan Perica Vinski.

Sada su ispunjeni uvjeti i za formiranje Općinskog biroa SKOJ-a za Bosiljevo. Odluka o tome provedena je 25. studenoga 1942. Sekretar biroa bio je Ivica Katušić, a članovi: Nikola Prokšelj, Anka Žunić i Jura Protulipac.

U organizacijama SKOJ-a u Prikuplju i Orišju, polovicom prosinca 1942. godine, dolazi do promjene iz razloga što su sekretari tih organizacija (Nikola Prokšelj, odnosno Ivica Katušić) otišli u opera-

[10] HAK, f. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 5, od 5. 12. 1943-.„Oy[a] je. organizacija kasnije proširena, pa su uz Zdenku Prokšelj, kao sekretara, bili još članovi: Marica Mikšić, Anka Biondić, Ana Bosanac, Katica Juratović, Marica Tul, Marica Dmitrović, Katica Tahija, Janko Grguraš i Josip Bosanac.

[12] Strijeljan od ustaša.

[13] Strijeljan od ustaša.

tivne partizanske jedinice. Tada je dužnost sekretara SKOJ-a u Pribanjcima preuzeo Petar Biondić (mlađi), a u Orišju Anka Žunić, koja je ujedno i sekretar Općinskog biroa SKOJ-a.

Među antifašističkom omladinom našega kraja nekoliko grupa isticalo se velikom borbenošću i odlučnošću. Na primjer, već u rujnu 1942. aktiv SKOJ-a u Prikuplju povezao se s partizanima i omladincima iz Prilišća i Vukove Gorice, koji su po dogovoru naoružani noću dolazili u sela Prikuplja. Skojevci su davali partizanima podatke o domaćim domobranima, koji su se nalazili kod kuće na odsustvu, ili ih obavještavali o kućama koje posjeduju nešto od vojne opreme. Na taj su način partizani dolazili do naoružanja, odjeće i obuće.

Skojevske grupe pisale su propagandne i antifašističke parole po zidovima kuća ili na drugim za to prigodnim mjestima. Ta aktivnost sačuvala se sve do oslobođenja. Najčešće parole bile su »Smrt fašizmu--Sloboda narodu!«, »Van s okupatorima!«, »Dolje ustaše i četnici!«, »Smrt domaćim izdajicama!«, »Dolje Ante Pavelić!«, »Živjeli partizani!«, »Živjela NOVJ!«, »Živjela KPJ!«, »Živio SKOJ!«, »Živjela Crvena Armija!«, »Živjeli Saveznici!«.

Uoči godišnjice oktobarske revolucije pripremili su i upalili 1942. godine veliki križeš na brdu kraj crkve iznad sela Pribanjci. Taj čin popratili su pucnjavom iz pištolja. Sve se to događalo pred nosom talijanske posade na mostu na Kupi i Pavelićeve pogranične financijske straže. Bio je to prkos naroda koji je okupatora i ustaše upozorio da ni u ovom kraju neće imati mira.

Sve ove organizacije bile su među prvim formiranim organizacijama NOP-a na području ratne općine Bosiljevo u toku 1942. godine.

Svojim aktivnim i organiziranim radom doprinosile su razvoju narodnooslobodilačke borbe u ovom kraju naseljenom hrvatskim stanovništvom.

U to vrijeme svaki je partizan bio dobrovoljac i politički agitator NOP-a. Važnu ulogu u povezivanju simpatizera i njihovom političkom izgrađivanju te u tumačenju karaktera i ciljeva NOB-a imali su terenski partijsko-politički radnici, odnosno partizani. Oni su pružali dragocjenu pomoć pri stvaranju organizacija NOP-a i narodne vlasti. Bili su to uglavnom komunisti, odnosno članovi i aktivisti Kotarskog i Okružnog komiteta KPH Karlovac. Među tim poznatim narodnim borcima bili su: Jože Boljkovac Puh iz Vukove Gorice, Silvo Kolić iz Trošmarije, Jože Benić, Jela Predović i Marko Belavić (radnik) iz Duge Rese, te Drago Voslić.

Na organizaciji SKOJ-a radili su Ivica Moškun Kapitan iz Vukove Gorice i Perica Vinski, radnik iz Kučevica. Veliku aktivnost ispoljili su i drugovi iz Komande mjesta Bosiljevo, koja je po povratku iz Kestenka, 17. prosinca 1942. godine, brojila ukupno petnaest partizana. Komandant u to vrijeme bio je Jurica Majerić, zamjenik komandanta

Pero Boljkovac iz Vukove Gorice, politički komesar Nikola Šimunović iz Prilišća, ekonom Miško Vidanić i komandir straže Franjo Vidanić.

Druga ratna godina bližila se kraju, a početak nove 1943. donio je nove žrtve.

Bosiljevački omladinci i skojevci Ivica Katušić i Mato Bukovac otišli su u operativnu partizansku jedinicu — u 4. kordunašku NO brigadu — koja je oko podneva 27. prosinca, prešavši komunikacije i rijeke Mrežnicu i Dobru, stigla u Lešće. Brigada se rasporedila na kraći odmor po selima oko Bosiljeva — u Vodenu Dragu, Dugače i Bosance. Slijedećeg dana brigada je izvršila pokret za Vukovu Goricu, prešla Kupu u Prilišću i preko Adlešića i Metlike uputila se na Žumberak. U poznatoj velikoj borbi za Krašić (protiv ustaško-domobranskih snaga) 2. siječnja 1943. godine poginuo je i borac Mato Bukovac (mlađi). Otac Mato izgubio je tako sina u borbi protiv fašizma.

Treća godina rata i širenje NOB-a

Oštra zima početkom 1943. godine obilovala je i snijegom. To, međutim, nije spriječilo aktivnost NOP-a i razgaranje ustanka koji je upravo u toj godini doživljavao najburniji razvoj na oslobođenom teritoriju Bosiljeva. Bila je to prelomna godina u kojoj su fašističke trupe pretrpjele najveće neuspjehe i velike poraze, i na istočnom frontu kod Staljingrada, i u ratu u sjevernoj Africi. U našoj zemlji jedinice Narodnooslobodilačke vojske i partizanski odredi držali su pod svojom kontrolom veliki dio oslobođenog teritorija.

U to vrijeme i Komanda mjesta Bosiljevo imala je važnu ulogu na prostoru od Ogulina i Vrbovskog, između željezničke pruge Ogulin—Duga Resa—Karlovac i od Kupe, gdje se tada nalazila granica sa Italijom, sve do Ozlja i Stativa. To područje okruživali su jaki neprijateljski garnizon čije su posade brojale oko 10 000 vojnika — Talijana, domobrana i ustaša. Komanda mjesta, smještena u općinskoj zgradi, kontrolirala je čitav taj prostor i omogućavala nesmetani prolaz partizanskih kurira i ostalih veza prema oslobođenom teritoriju ili prema našim suradnicima i organizacijama u okupiranim gradovima i većim mjestima. Stražari Komande mjesta stalno su izviđali na Gradišću, a patrole su bile upućivane u okolicu Bosiljeva, u pravcu: Bosanaca, Lešća, Vodene Drage, Grabrka i Vukove Gorice.

Komanda mjesta morala je brinuti i o prehrani svih ovih partizanskih jedinica, kao i terenskih partijsko-političkih radnika, koji su ovdje bili u prolazu ili su na tom području održavali brojne sastanke i dogovore s narodom i simpatizerima NOP-a radi stvaranja novih organizacija NOP-a i organa narodne vlasti. Naravno, svu tu aktivnost trebalo je osigurati i štititi. Komanda se isto tako brinula i za transport ranjenika. Stanovništvo bosiljevačkog kraja dobro se sjeća i velikog

transporta ranjenika koji je u početku četvrte neprijateljske ofenzive (operacija »Weiss«) prošao ovuda. Naime, 18. siječnja 1943. godine jedan bataljon 4. kordunaške brigade pratio je oko 200 partizanskih ranjenika iz Žumberka na Kordun.

Bila je to dugačka kolona volovskih i konjskih zaprega sa saonicama koja su kretala iz Žumberka preko Ribnika, Vukove Gorice, Dugača, Bosiljeva, Grabrka i Trošmarije prema željezničkoj pruzi u Donjim Dubravama i dalje za Kordun. Narod je pomagao pri tome i svojim zapregama. Transport je dobro prošao jer ova poznata njemačka ofenziva nije dotakla slobodni teritorij Bosiljeva. U Bosiljevo su sve više pristizali i dobrovoljci iz okupirane Duge Rese i Karlovca koji su odavde upućivani u partizanske jedinice i ustanove. Bosiljevo je tih dana nalikovalo na veliku prihvatnu stanicu. Zbog svega toga pri Komandi mjesta osnovana je vlastita prolazna kuhinja.

U veljači 1943. godine u Bosiljevo je stigao i Ivan Hariš, već dobro poznati komandant diverzantskog odreda Glavnog štaba NOV Hrvatske. Hariš je bio prekaljeni revolucionar, španski borac i već popularan pod imenom »Ilija Gromovnik«. Kako je Bosiljevo tada predstavljalo slobodni teritorij, to je Hariš odlučio da za neko vrijeme svoju diverzantsku grupu stacionira ovdje. Borci i mještani sjećaju se dobro njegove aktivnosti iz tog vremena. Bio je obučen u civilno odijelo sa »šiltkapom« na glavi tako da se nije razlikovao od civila. Ispod kaputa nosio je teški revolver na bubanj. U Bosiljevu je tih dana imala svoju bazu i grupa diverzanata koje je vodio Tode Jaković Zec, istaknuti borac rodom iz Dubrava.

Narodnooslobodilački pokret je iz dana u dan sve više narastao i razgranjivao se u sve strane. Naročito su proširile svoju aktivnost partijska i skojevska organizacija, a uz njih i druge antifašističke organizacije.

Devetog siječnja 1943. formiran je Općinski komitet KPH Bosiljevo. Za sekretara je izabran Vjekoslav Sladić. Članovi komiteta su bili Marko Frančišković i Dan Biondić.[14]

U veljači su došla u Bosiljevo i dva mlada partijsko-politička radnika: Drago Belavić, sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac, inače rodom iz Tomašnice, i Drago Hlaić, drvokipar i rezbar, rodom iz Zaborskog Sela. To je bio značajan podsticaj daljem širenju organizacije SKOJ-a i uopće okupljanju i organiziranju antifašističke i patriotske omladine. Drago Hlaić bio je poznat kao dobar crtač pa je taj svoj talenat stavio u službu širenja propagande i privlačenja mladih u narodnooslobodilačku borbu. U tu svrhu Drago je znalački, vješto i uspješno pripremao partizanske plakate i letke, a obavio je i potrebne pripreme — organizacione i tehničke — za izdavanje i prvog glasila — »Karlovačkih vijesti«, preteče današnjeg »Karlovačkog tjednika«.

[14] HAK, f. OK KPH Karlovac, kut. 6, Zapisnik sa sastanka 9. 1. 1943.

Belavić i Hlaić imali su sjedište Kotarskog komiteta SKOJ-a u kući Bare Žunić u Bosiljevu. Odmah iza njihovog dolaska formiran je, 17. veljače 1943. godine, i Općinski komitet SKOJ-a Bosiljevo. Za sekretara je izabran Drago Belavić.[15]

Članovi komiteta bili su: Anka Žunić, Jura Protulipac i Zdenka Prokšelj. Skojevska organizacija je time učvrstila svoje redove i uskoro postala efikasnijom, a 13. travnja 1943. ona je imala više skojevskih grupa od po 4—16 članova koje su se sastajale i po dva puta u tjednu. Formirana je pri Komandi mjesta Bosiljevo i skojevska jedinica od pet članova. Formiran je i Općinski odbor USAOH-a. Imao je 4 člana. Rukovodio je sa četiri seoska odbora USAOH-a koji su brojali 20 članova.[16]

Prvog travnja 1943. dužnost sekretara Općinskog komiteta KPH primio je Jože Dokman. Dotadašnji sekretar Vjekoslav Sladić, fotograf,[17] primio je dužnost člana u Kotarskom komitetu KPH Karlovac.

U travnju 1943. godine osnovana je i partijska ćelija u Bosiljevačkom Potoku. Sekretar ćelije bio je Marko šršić, a članovi: Slavko Perak i Slavo Bečki. Osnivačkom sastanku prisustvovali su Jože Dokman i Vjekoslav Sladić.

Koncem svibnja 1943. u Bosiljevačkom Potoku osnovana je i skojevska organizacija. Sekretar je bila Marica Siječanj, a članovi: Ana Vinski, Matija Vinski Zglobinar i Franca Sladić. Prvom sastanku prisustvovali su Jože Dokman i Vjekoslav Sladić.

U NOP se uključio i veći broj žena pa su već u prvoj polovici siječnja na terenu djelovala dva odbora Antifašističkog fronta žena,[18] jedan u Orišju, gdje je predsjednica bila drugarica Mara Žunić, a članovi Zlata Hlade i Marica Jarnević, te drugi u Protulipi, sa predsjednicom drugaricom Anom Halar i članovima Rožom Tomašić i Maricom Šlat. Radilo se tada i na formiranju odbora AFŽ-a u Laslavićima i Bosancima.

Dvadeset petog ožujka 1943. došlo je do osnivanja Općinskog odbora AFŽ-a, u kući Janka Žunića u Orišju. Za prvu predsjednicu izabrana je drugarica Marija Žunić, a za tajnicu Zorica Klobučar. U odboru su bile i slijedeće drugarice: Ana Halar, Zlata Hlade i Mara Spahić. Osnivačkom sastanku prisustvovala je i drugarica Jela Predović.

Odmah po formiranju Općinskog odbora AFŽ-a osjetio se njegov rad pa se aktivnost proširivala na drugarice koje su bile privržene NOP-u. Gdje god je to bilo moguće održavani su sastanci žena i birani mjesni odbori AFŽ-a. U toku godine i kasnije kao članovi pie-

's HAK, KK SKOJ-a, kut. 1, od 17. 2. 1943.

[16] HAK, f. KK SKOJ-a OK SKOJ*a Karlovac, kut. 1, Izvještaj od 13. 4. 1943.

[17] HAK, f. KK KPH OK KPH Karlovac, kut. 6, Izvještajod 10. 1. 1943.

[18] HAK, f. KK KPH OK KPH Karlovac, kut. 6, Izvještaj od 10. 1. 1943.

numa u odboru AFŽ-a djelovale su još i slijedeće drugarice: Mara Kasun iz Kasuna, Kata i Ljubica Biondić iz Sela, Ljuba Bukovac iz Orišja, Marica Bubaš iz Milana, Ana Halar iz Vodene Drage, Zlata Hlade iz Skukana, Ana Kovačić iz Fučkovaca, Anica Lipošćak iz Grabrka, Anđela Rožić iz Pribanjaca, Ana Kain iz Jančana, Franca Kvačica iz Lipoščaka, Anka Matešić iz Malika i Špehar Kristina iz Kasuna. Sve one bile su vrlo aktivne među ženama u selima svoga kraja. Održavale su sastanke, tumačile ženama ciljeve narodnooslobodilačke borbe i organizirale žene u raznim akcijama za pomoć vojsci i NOP-u.

Žene su se naročito isticale u prikupljanju hrane i odjeće za partizanske borce. Često su posjećivale partizansku bolnicu u selu Bojanci kamo su uz hranu donosile i lijekove iz neprijateljskih garnizona i gradova. Prilikom boravka partizanskih jedinica na ovom području žene su pomagale odbornicima u raspoređivanju boraca po kućama zbog prehrane i smještaja. One su brinule da borci dobiju dovoljno hrane, a aktivistkinje AFŽ-a su prednjačile svojim primjerom u pripremanju hrane.

Općinski odbor AFŽ-a Bosiljevo u potpunosti je opravdao svoje postojanje i dao veliki doprinos u toku NOB-a. Nije bio rijedak slučaj da su žene po cijenu vlastitog života nosile hranu borcima na vatrene položaje.

Osobit značaj za razvoj narodne vlasti i razvoj NOB-a u bosiljevačkom kraju imala je osnivačka konferencija Kotarskog NOO-a Karlovac koja je održana 11. ili 12. ožujka 1943. u zgradi bivše općine u Bosiljevu. Zastupljene su bile sve općine tog kotara. Delegati općine Bosiljevo bili su: Mato Bukovac, Stevo Bosanac, Jura Hlade i Ivica Frančišković. U Izvršni odbor Kotarskog NOO-a izabrani su: za predsjednika Marko Polović, a za članove: Mato Bukovac, Mato Malović i Stevo Bosanac.[19]

Pojedini aktivisti NOP-a, skojevci i drugi ispoljavali su sve više želju da iz pozadinskog ili ilegalnog rada pređu u partizanske jedinice. Tim zahtjevom javio se početkom siječnja 1943. godine Nikola Prokšelj iz Pribanjaca, a odmah iza toga i njegov skojevski drug iz aktiva SKOJ-a Prikuplje — Josip Kasun. Željeli su u Komandu mjesta Bosiljevo. Njihovoj želji je udovoljeno. Krajem veljače 1943. u partizane odlazi i Darko Filipčić iz Fratrovaca. U prvo vrijeme Prokšelj je bio stražar u Komandi mjesta i obavljao dužnost sekretara aktiva SKOJ-a pri Komandi mjesta. Pripadnici straže Komande mjesta, kao i drugi partizani koji su se tu našli, poduzimali su vrlo često i manje akcije na poluoslobođenom području Bosiljeva. U nekoliko navrata uznemiravali su, hvatali i razoružavali financijske straže NDH u Pribanjcima, koji su tu imali svoju kancelariju. Patrolirajući po selima Prikuplja razgovarali su sa stanovništvom, održavali

[19] HAK, Sjećanja Ivice Frančiškovića.

sastanke i skupove na kojima su prisutnim seljanima tumačili ciljeve narodnooslobodilačke borbe i pozivali ih na suradnju. U tim aktivnostima naročito se isticala drugarica Mira Paut.

Polovicom veljače u Komandu mjesta (u partizane) je došao i Petar Biondić (mlađi) iz Sela koji je bio do tada sekretar aktiva SKOJ-a u Prikuplju. Prije dolaska u partizane Biondić je proširio svoj aktiv primivši u SKOJ svoju sestru Anku i Maru Mikšić Jovanović iz Kasuna. Dužnost sekretara primila je Zdenka Prokšelj. U isto vrijeme u partizane su otišli Dan Biondić i Stjepan Bosanac, jer su se svojom aktivnošću već otkrili kao suradnici partizana pa su zbog sigurnosti morali na vrijeme otići od kuće.

Formiranje 5. bataljona 2. korđunaškog partizanskog odreda

Za Bosiljevo je vezan još jedan značajan događaj. Tu je 22. veljače 1943. formiran 5. bataljon 2. korđunaškog partizanskog odreda — preteča nešto kasnijeg Karlovačkog partizanskog odreda. U sastav te partizanske jedinice ušao je i dio boraca Komande mjesta Bosiljevo, zatim borci Kordunaške čete Miloša Dudukovića Guge, te Ribnička četa, čiji je komandir bio Bruno Belavić, a politički komesar Mladen Nukić. Sam čin formiranja bataljona obavljen je na ulici ispred osnovne škole. Bataljon je brojao 80 boraca. Imao je dvije čete sa po dva voda. Komandant bataljona postao je Miloš Duduković Gugo, a politkomesar Marko Belavić. Za zamjenika politkomesara imenovan je Ivica Galović a za intendanta Janko Karaš. Za komandira 1. čete postavljen je Nikola Oreščanin, a za politkomesara Dušan Duduković; za komandira 2. čete postavljen je Bruno Belavić i za politkomesara Mladen Nukić.

Postrojeni borci novoformiranog bataljona 2. KPO položili su zakletvu koju je po dijelovima čitao politički komesar bataljona, a borci u stroju su je za njim svečano i glasno ponavljali. Tekst zakletve je glasio:

»Zaklinjem se, da iz ruku neću pustiti oružje sve dok posljednji fašistički okupator ne napusti moju zemlju, sve dok posljednji ustaški gad ne bude iskorijenjen.

Zaklinjem se da ću se neprijatelju, koji je pomoću domaćih izdajnika i plaćenika, porobio i opljačkao moju zemlju, klao i ubijao moj narod, žene i djecu, otimao moje žito, moj trud i muku i izgonio me s mog djedovskog ognjišta, osvetiti nemilosrdno, da ću mu nanositi udarac, krv za krv, smrt za smrt!

Zaklinjem se da ću u nemilosrdnoj borbi protiv ustaških razbojnika čuvati se i kaniti svakog samovoljnog ispada i osvećivanja nad mirnim stanovništvom, ženama i djecom, ma kakve vjere i narodnosti bili; zaklinjem se da ću svugdje i uvijek zastupati misao brat-

stva i zajedničke borbe Srba, Hrvata i Muslimana za čišćenje moje zemlje od zajedničkog neprijatelja, protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika i plaćenika bili oni iz srpskih, hrvatskih ili muslimanskih redova.

Zaklinjem se da ću prije umrijeti nego odati sebe ili svoje drugove i našu svetu borbu, da ću prije umrijeti nego pljačkom ili samovoljnim nasiljem okaljati zastavu pod kojom se borim.

Ako prekršim ovu svetu zakletvu, ako pokažem slabost, malodušnost, kukavičluk, nedisciplinirano ili zlonamjerno izdam interese svog naroda, neka sramno padnem od ruku svojih drugova.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!«

Karlovac 10. IX 1941.

Operativni komitet
Karlovac

U borbama koje su uslijedile bataljon je imao i prvu žrtvu. Komandir 2. čete Bruno Belavić teško je ranjen kod Griča, pa je na njegovo mjesto došao Cvijo Sudar.

S područja općine Bosiljevo u bataljonu su bili: Nikola Prokšelj, Josip Kasun i Petar Biondić — iz Prikuplja, te Josip Željković iz Lipe. Za omladinskog rukovodioca bataljona postavljen je Nikola Prokšelj »

Peti bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda predstavljao je prvu vojno-taktičku jedinicu formiranu za šire područje Bosiljeva i karlovačkog kotara. Imao je zadatak da štiti čitavo ovo područje od upada neprijateljske vojske, kao i da omogući nesmetani rad Komande mjesta Bosiljevo i drugih organa i ustanova NOP-a.

Nakon osnivanja bataljona u njega su pristizali i popunjavali ga novi dobrovoljci s ovoga terena, a naročito iz Duge Rese, Karlovca i općine Netretić. Time su se počeli ostvarivati i zaključci Druge okružne konferencije KPH za Karlovac (V. Kladuša, 12—14. ožujak 1942) o proširenju ustanka u krajeve sa hrvatskim stanovništvom.

Sve češća prisutnost partizana u bosiljevačkom kraju i potrebe NOB-a nalagali su vojnom i političkom rukovodstvu da priđe daljnjem širenju i osnivanju organizacija i ustanova NOP-a, odnosno narodne vlasti. Trebalo je, naime, energično organiziranim političkim radom suzbijati propagandu fašističke mašinerije protiv partizana i narodnooslobodilačke borbe. Trebalo je i dalje ohrabriti narod da ga ne pokolebaju ustaške i okupatorske svakodnevne prijetnje zbog suradnje s partizanima.

[20] Nikola Prokšelj obavljao je tu dužnost sve do formiranja **Karlovačkog partizanskog** odreda, kada je postavljen za rukovodioca omladine u toj novoj **jedinici, a zatim 15. 9. 1943.** prešao u novoformirani Treći (ribnički) bataljon.

Političkim radom na terenu objašnjavalo se tada narodu tko mu je neprijatelj, a tko prijatelj i tko se bori za pravu slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda. Svakodnevnim upornim političkim radom u narodu razvijana je svijest o potrebi davanja otpora okupatoru i njegovim domaćim slugama. Naravno, nije to uvijek išlo lako. Jer, okupator je još bio jak i imao velike snage na teritoriju Hrvatske. A osjećalo se i destimulativno djelovanje vodstva HSS-a koje je i u bosiljevačkom kraju imalo pomagače u ostvarivanju »politike čekanja«. Lomiti takva shvatanja i neprijateljsku propagandu, kao i aktivno se suprotstavljati ustaškom teroru i zločinima, bio je osnovni zadatak političkih organizacija NOP-a, a u prvom redu Komunističke partije i SKOJ-a. Zbog svega toga trebalo je učvršćivati postojeće organizacije, brojčano ih jačati i osnivati nove gdje god su se za to stvorili pogodni uvjeti.

U kronici tog perioda zabilježen je još jedan značajan događaj vezan na Bosiljevo. Tu su, naime, od travnja 1943. sve do jeseni iste godine štampane »Karlovačke vijesti«. Kasnije je to bio »Karlovački tjednik«, čiji je prvi broj izašao potkraj veljače 1944. godine u selu Adlešići, na slovenskoj strani Kupe. U zapisniku s plenarnog sastanka Okružnog komiteta KPH za Karlovac, koji je održan 1. travnja 1943. godine, govori se o izdavanju »Karlovačkog vjesnika« koji se čuva u Historijskom arhivu u Karlovcu.

Među zaključcima pod točkom šest donijet je i ovaj: »U kotaru Karlovcu izdati list pod nazivom 'Karlovački vjesnik' kao glasilo karlovačkog kotarskog i gradskog narodnooslobodilačkog odbora. Uspostaviti Agitprop u kotaru Karlovcu u koji ulaze: Veljko Ribić, Zora i Branko Novaković (Diletantska grupa). Agitprop postaviti potpuno ilegalno«.

U tim teškim ratnim danima svi zaključci političkih foruma izvršavali su se brzo i efikasno. Tako se i prvi broj »Karlovačkog vjesnika« pojavio već 30. travnja 1943. godine na 32 stranice, formata prepolovljenog ciklostil papira. Partizanski urednik »Karlovačkog vjesnika« tada je u uvodu napisao i slijedeće:

»Na polju obavještavanja hrvatskog naroda Karlovca i okoline mi smo već mnogo učinili, ali ima još mnogo da se učini. Narodni neprijatelji ne miruju. Naročito nastoje da u krivom svjetlu prikažu Narodnooslobodilačku borbu, da spriječe da u svaku hrvatsku kuću dopre spoznaja velike istine, da jedino Narodnooslobodilačka borba i Narodnooslobodilačka vojska nose slobodu hrvatskom narodu. Sluge okupatora još nisu uništene. S njima će trebati još voditi borbu i prikazati ih u narodu u svjetlu u kakvom oni jesu: bili oni prikrivene ili otvorene sluge okupatora. Zadaća će našeg lista biti da preko njega unosimo u narod istinu o ciljevima i zadaćama Narodnooslobodilačke borbe hrvatskog naroda, da objašnjavamo potrebu bespoštedne borbe svih rodoljuba protiv fašističkih okupatora, da

raskrinkavamo sve otvorene i maskirane izdajnike i neprijatelje hrvatskog naroda, ustaše, četnike, izbjegličku jugoslavensku vladu u Londonu i izdajničko vodstvo HSS s Mačekom na čelu.

Na stranicama našeg lista pisat ćemo o novoj narodnoj vlasti koja se stvara u toku borbe — o narodnooslobodilačkim odborima, o našem najvišem predstavništvu — Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), o njegovom radu i uputama koje daje hrvatskom narodu. Svaki pošten rodoljub hrvatski treba nas pomoći u našem nastojanju da naš list postane ogledalo rada i borbe u našem kraju i vjesnik ljepšeg i sretnijeg života hrvatskog naroda i hrvatske domovine«.[21]

Drugarica Zlata škrtić Cerić, koja je od početka svibnja 1943. godine radila na izdavanju »Karlovačkog vjesnika«, sjeća se kako ju je odmah drugog dana po dolasku u partizane pozvao tadašnji sekretar Kotarskog komiteta KPH za Karlovac Jože Benić i poveo u Bosiljevo u kuću trgovca Adama Kirša, koji je posjedovao radio-aparat, i kratko joj rekao: »Slušaj radio i hvataj vijesti!« Zlata je naime završila trgovačku školu u Karlovcu u kojoj je učila i stenografiju, pa ju je upravo zato Benić odredio da »hvata« vijesti. Bila je dodijeljena u Agitprop pri Kotarskom komitetu KPH za Karlovac, koji se u svibnju 1943. godine nalazio u Bosiljevu, a kojim je tada sve do svoje pogibije rukovodio Drago Hlaić.[22]

»Karlovačke vijesti« izlazile su u Bosiljevu sve do rujna 1943. godine, odnosno do kapitulacije fašističke Italije.

Naime, Nijemci su baš u to vrijeme otpočeli šestu ofenzivu protiv Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. To je bio osnovni razlog zbog kojeg su se Kotarski komitet KPH i Agitprop morali iz Bosiljeva premjestiti u Zubrince. Kako ni u Žubrincima nije bilo potpuno sigurno za rad, to je radio-aparat, tada najvrednije sredstvo, sklonjen na sigurnije mjesto u jednom mlinu na slovenskoj obali Kupe. Zlata Škrtić Cerić je svakog dana u određeno vrijeme, kada su svoje vijesti emitirale radio stanice »Slobodna Jugoslavija«, »Glas Amerike«, London ili Moskva, prelazila čamcem Kupu i u mlinu »hvatala« najnovije događaje i objavljivala ih u »Karlovačkim vijestima«.

Ni u Žubrincima nije se moglo dugo ostati, jer je njemačka ofanziva zahvatila i ovo područje, pa se Agitprop, zajedno sa jednim dijelom Karlovačkog partizanskog odreda, prebacio preko Kupe u Tanča Goru u Sloveniji. Situacija je bila teška. Opkoljeni partizani ostali su bez hrane. Nakon desetak dana gladovanja Agitprop (sada Propodjel) vratio se na desnu obalu Kupe i smjestio u šumi Šamarica kod Ponikava gdje je od Anice Rakar Magašić, tadašnjeg partij-

[21] »Karlovački tjednik« 1944—1984. (prilozi za monografiju). Izdao »Karlovački tjednik« 1984. godine, strana 9. i 11.

[22] Isto, str. 12, 13, 15.

skog rukovodioca, primio zadatak da odmah krene u Vukovu Goricu i tamo izda novi broj »Karlovačkih vijesti«. Bio je to važan zadatak pošto je neprijatelj pronio glas da su partizani uništeni, pa je i pisanom riječi trebalo suzbiti ovu laž i, ujedno, utjecati na podizanje morala narodu.

No, ponovno su naišle njemačke trupe pa se Propodjel opet morao skloniti na slovensku stranu Kupe — u Marindol, gdje su nakon izvjesne pauze ponovno izašle »Karlovačke vijesti«. To je bio najbolji dokaz narodu da njemačka ofenziva nije uništila partizane.

U to vrijeme, uz Zlatu Škrtić, na izdavanju »Karlovačkih vijesti« radili su drugovi: Dragan Bernardić, Drago Ljubić i, neko vrijeme, Josip Lulik Pepo.

Kako je na području ratne općine Bosiljevo bila u potpunosti razbijena ustaška vlast NDH, to se ukazala prijeka potreba da se na čitavom području proširi narodna vlast i osnuju narodnooslobodilački odbori. Jer, trebalo je sve više brinuti o potrebama i prehrani narasle partizanske vojske koja se u to vrijeme sve češće i dulje zadržavala na području općine. Naročito je trebalo osiguravati nesmetan rad pozadinskih ustanova. Od osobitog značaja bilo je i pravilno i ravnomjerno opterećivanje pojedinih domaćinstava. O tome su posebno brinuli seoski odbornici. Naravno, nije uvijek išlo sve lagano i glatko pa je koji puta pri zaduživanju za pripremu hrane ili davanje zaprežnih vozila bilo i protestiranja i zamjerki. Međutim, političkim radom u narodu i objašnjavanjem potrebe da svi učestvuju u ratnim naporima, na čemu su se angažirali članovi Partije i aktivisti NOP-a, prevladavani su na terenu svi takvi problemi.

Komanda mjesta Bosiljevo obavljala je u to vrijeme vrlo važne i odgovorne zadatke. Ona je brinula o mobilizaciji ljudstva za NOV, 0 obavljanju pozadinske dužnosti onesposobljenih ili ranjenih drugarica i drugova, o redu i sigurnosti na svom području i vodila borbu protiv petokolonaša, izdajstva, paničarstva, sabotaže i špijunaže kao 1 protiv svakog oblika služenja neprijatelju. S tim u vezi, ona je evidentirala narodne neprijatelje, sumnjiva lica i po potrebi lišavala slobode i vodila istragu nad licima koja su počinila zlodjela nad stanovništvom i njihovom imovinom. Komanda mjesta starala se o ishrani i smještaju operativnih partizanskih jedinica i organa vojno-pozadinskih vlasti, kontrolirala teren i rukovodila skladištima i zemunicama. Organizirala je sanitetsku službu u pozadini i kontrolirala saobraćaj te osposobljavala prometnice i prelaze preko rijeka.

Komanda mjesta se osposobila i za obavljanje obavještajne djelatnosti i kontrolu kretanja stanovništva te je u tu svrhu izdavala odgovarajuće legitimacije i propusnice. U redovitu brigu Komande mjesta spadalo je i osiguranje partizanskih bolnica i ustanova kao i upućivanje i transport ranjenika. Osim toga, Komanda mjesta je po

potrebi evakuirala i sklanjala ratni plijen. Naročitu brigu vodila je
0 zaštiti stanovništva i simpatizera NOP-a od ubijanja i drugih vrsta terora što su povremeno vršili fašistički okupatori i njihovi domaći pomagači. Komanda mjesta Bosiljevo usko je sarađivala i pomagala rad narodnooslobodilačkih odbora.

Novoformirani 5. bataljon 2. kordunaškog NOP odreda imao je zadatak da kontrolira širi rejon Bosiljeva.

Patrole su upućivane u pravcu Bosanaca i talijanske posade u Vinici koja se nalazila na svega pet kilometara od Bosiljeva. Bataljon se sukobljavao sa ustašama koji su vršili ispade iz pravca Netretića i Ladešić Drage i kontrolirao prelaze preko rijeke Dobre u Lešću, Protulipi i Trošmariji. U toku ožujka vodio je oštre borbe sa ustaškom bojnom koja se iskrcala iz vlaka u Dubravama s namjerom da preko Trošmarije prodre na slobodni teritorij Bosiljeva. Bataljon je sa položaja na groblju u Trošmariji i sa lijeve obale Dobre dva dana odbijao juriše ustaša na most. Vrijeme je bilo hladno, a teren raskvašen od snijega. Po položajima partizanskog bataljona kao
1 po Trošmariji tukla je neprijateljska artiljerija iz Ogulina. Zaprijetila je opasnost da bataljon s leđa napadnu četnici koji su se na tom terenu također nalazili. Zbog toga je Štab bataljona donio odluku da se osiguranje postavi i u pravcu Popovog Sela i Munjasa. Bataljon je hrabro izdržao sve napade i sva iskušenja, odvratio ustaše od njihovog plana i nanio im znatne gubitke tokom jurišanja na most. Na žalost od neprijateljske granate u selu je smrtno stradao stari Karin, rodom iz Vinice, a nekoliko kuća je bilo oštećeno.

Krajem ožujka, radi osiguranja i pojačanja, na teren Bosiljeva stigao je i jedan bataljon već proslavljene 13. proleterske NOV brigade »Rade Končar«. Tada su se u Bosiljevu sastali, radi dogovora, i komandanti glavnih štabova NOV Hrvatske i NOV Slovenije — Ivan Rukavina i Stane Rozman.

U to vrijeme došlo je i do iznenadne zlosretne borbe proleterskog bataljona u Prilišću, koji je vjerovatno zbog izdaje jednog civila bio iznenađen i napadnut. Tom prilikom poginulo je 12 proletera koji su nakon borbe sahranjeni na groblju u Bosiljevu.

Peti bataljon 2. KPO-a vodio je, istovremeno, 1. travnja i oštru borbu s domobranima i ustašama u Protulipi. Njihov napad je odbijen. Neprijatelj nije uspio da prodre na slobodni teritorij Bosiljeva. U toj borbi poginuo je Ivan Vojnić iz Duge Rese i Ivan Vojnović sa Korduna. I oni su sahranjeni na bosiljevačkom groblju. Tih dana ustaše su sa više pravaca htjeli prodrijeti do Bosiljeva, ali im to nije uspjelo. U to vrijeme u Bosiljevu su boravili Ivo Lola Ribar i Savo Zlatić Mićo. Prespavali su u kući Janka Žunića u Orišju.

U travnju 1943. godine popunjen je Kotarski narodnooslobodilački odbor u koji je kooptiran drug Đan Biondić. U to vrijeme i Kotarski komitet SKOJ-a se preselio u Bosiljevo.[23]

Neprijateljska posada, koja je zajedno s »Pavelićevom općinom« pobjegla u Generalski Stol i otuda nastojala »vladati«, nije mogla spriječiti i omesti uspjehe NOP-a koji su do tada postignuti na političkom i vojnom polju u Bosiljevu i okolici. Najteže im je palo što nisu mogli provoditi mobilizaciju omladine za domobranstvo. To su pokušali ostvariti indirektnim putem. Naime, općinski blagajnik Josip Bitorajac Kudlak slao je raznim svojim vezama pozive iz Generalskog Stola vojnim obveznicima da se jave u Pavelićevo domobranstvo. Ali ljudi se nisu odazivali vlasti koja za njih u Bosiljevu nije postojala i koju više nisu prihvaćali.[24]

Politička situacija za NOP na terenu je bila povoljna pa su i partizani vršili mobilizaciju i imali uspjeha u Vodenoj Dragi, Protulipi i drugim selima.

Međutim, mobilizacija u Grabrku, koju su provodili partizani, nije uspjela. Svi što su pozvani otišli su u domobrane. To se, prema jednom sačuvanom dokumentu, pripisuje Općinskom NOO-u koji nije pri tome bio dovoljno aktivan. Umjesto njega mobilizaciju je organizirao Kotarski NOO. Za provođenje toga zadatka on je po selima odredio svoje povjerenike. Partijske i vanpartijske organizacije su također vodile agitaciju za provođenje programa mobilizacije a uz to i za sakupljanje hrane za potrebe popaljenog i izgladnjelog Korduna. Na tom zadatku angažirali su se i članovi antifašističke omladine kojih je tada u Bosiljevu bilo deset.

Formiranje Karlovačkog partizanskog odreda

Na osnovu Naredbe br. 8. Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske formiran je, 17. travnja 1943. Karlovački partizanski odred. U toj Naredbi se kaže: »Na teritoriji Bosiljevo—Severin formira se Karlovački odred. Taj odred formiraju Peti bataljon Kordunaškog odreda, partizani iz jedinica V Operativne zone sa teritorija Severin——Bosiljevo, partizani iz jedinica Osme divizije iz Ponikava i Karlovca, partizani iz gradova u jedinicama Šeste divizije, a nisu Ličani«.[25]

U skladu s tom Naredbom Glavni štab Hrvatske naredio je još sedam dana ranije Štabu Prvog korpusa NOV i POH da iz Osme divizije otkomanduje sve borce koji su rodom s područja Ponikava i Bosiljeva i da ih uputi u Komandu mjesta Bosiljevo, gdje će biti uvršteni u sastav 5. bataljona 2. kordunaškog NOP odreda koji će

[u] HAK, f. KK OK KPH Karlovac, kut. 8, od 13. 4. 1943.
[»] HAK, f. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 8, od 23 . 4. 1943. (Benić)
[»] HAK, f. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 9, od 9. S. 1943. (Furdek)

poslužiti kao kostur za formiranje Karlovačkog partizanskog odreda. Glavni štab Hrvatske uputio je toga dana pismo i komandantu Pete operativne zone s obrazloženjem: »Pošto se formira odred na teritoriji Bosiljeva, to ćete otkomandovati dobre partizane bez obzira na funkcije koje vrše a koji su sa sektora Severin—Lukovdol—Bosiljevo«.[26]

U vrijeme formiranja Karlovački partizanski odred imao je jedan bataljon, ali dolaskom novih boraca u svibnju i lipnju 1943. godine iz Duge Rese, Karlovca, bosiljevačkog kraja i teritorija na kojem odred ratuje stvoreni su uvjeti da se formiraju i 2. bataljon odreda kao i neke prištapske jedinice među kojima i kulturna grupa odreda sa 13 članova. Tada odred u svom sastavu ima 250 boraca. Oni su sredinom svibnja 1943. svečano položili partizansku zakletvu na proplanku šume Suhor nedaleko od Bosiljeva, u blizini Vukove Gorice.[27]

Neposredno nakon formiranja Štab Karlovačkog partizanskog odreda sačinjavali su drugovi: Milan Rustambeg, komandant, Herman Furlan, politički komesar i Rafael Tabor Rafko, zamjenik političkog komesara.

Prva Komanda mjesta Bosiljevo djelovala je do 1. svibnja 1943. godine. Tada je rasformirana, a ljudstvo pretežno raspoređeno u Karlovački partizanski odred.

Postojanje odreda ubrzo se osjetilo. Neprijatelj više nije imao mira. Nikola Prokšelj, tada omladinski rukovodilac odreda, sjeća se mnogih akcija. Bilježimo samo jednu — kod mosta na Kupi uz Vinicu: »Odred je imao jednu isturenu četu u Bosancima, koja je gotovo svakog dana s uzvisine iznad Pribanjaca uznemiravala pograničnu financijsku stražu NDH u baraci i Talijane u bunkeru na viničkom mostu. Od naših rafala i puščane vatre nisu se smjeli pomoliti iz zaklona. Jedne večeri došao sam u tu četu da porazgovaram sa njenim skojevcima, četu sam našao u školi u Bosancima, gdje je noćivala. Izviđačka patrola, koja je preko dana pripucavala na Talijane i finance, povlačila se u sastav čete. Slijedećeg jutra, prije svanuća, dežurni čete probudio je ekonoma i prenio mu zadatak da još po mraku krene u Pribanjce i naruči u selu hranu za borce, koju će onda žene donijeti do škole. Trebalo je tako postupiti jer je selo bilo na brisanom prostoru i dobro vidljivo talijanskoj posadi iz Vinice. Ekonom se uputio prema Pribanjcima, ali se nedugo iza toga začula pucnjava i galama iz tog pravca.

Komanda čete odmah je uputila patrolu cestom kroz Bosance i Kasune na brijeg iznad Pribanjaca.

U patroli je bio Josip Kasun sa još jednim drugom. No, tek što se počelo razdanjivati začula se pucnjava iz Kasuna. To je naša

[26] HAK, »Karlovačka udarna brigada«, Monografija 1984. str. 60.
[27] Isto, str. 61.

patrola naletjela u mraku na talijanske vojnike koji su tokom noći zaposjeli brdo i selo Pribanjce, a da to nismo bili primijetili. U četi je data uzbuna, a patrola se povukla. Tom prilikom ranjen je jedan borac iz patrole u mišicu lijeve ruke. Bio je rodom iz Ribnika. Ja sam mu strgao rukav, zavio ranu i uputio ga u Bosiljevo. Ekonom se iz sela nije vratio. Talijanski vojnici su ga uhvatili i odmah ubili. Sjećam se da je to bio drug iz Karlovca, nešto stariji od nas ostalih. Na žalost ime mu nisam zapamtio.

U međuvremenu se i razdanilo pa se četa razvila u strijelce te krenula prema brdu u napad na Talijane. Četa je tada brojala oko 35 boraca i bila, osim puškama, naoružana i jednim puškomitraljezom 'Brno' sa 120 metaka. Puškomitraljezac je bio Drago šubašić iz Vukove Gorice. Kod škole u Bosancima imali smo na položaju postavljen i jedan teški mitraljez francuske proizvodnje tipa 'Sentetjen' sa samo 70 metaka. U četi je bio i jedan borac Slovenac, koji je nekoliko dana prije toga došao u partizane iz jedne njemačke jedinice koja se tada nalazila u Karlovcu. Posjedovao je automat 'askericu'. Četa je nastupajući otvorila žestoku vatru po Talijanima na brijegu. Oni su se odmah dali u bijeg preko mosta prema Vinici, ostavivši na položaju svog ranjenog komandanta. Taj je talijanski oficir bio ranjen metkom u koljeno. Uz ranjenog komandanta zadržala se i grupica talijanskih vojnika i komandir talijanske posade s mosta po činu potporučnik (sototente).

Talijanski komandant nastavio je da pruža otpor pucajući iz pištolja. Drug Slovenac otvorio je vatru iz svog automata i pogodio oficira u glavu. U tom trenutku iz sela je sa volovskom zapregom bježao Ivan Iskra. Partizani su ga zaustavili i na njegova kola stavili mrtvog talijanskog komandanta i uputili ga prema školi u Bosancima. Pokopali smo ga kasnije u Bosanskoj Dragi, ispod Družca. U tom okršaju poginuo je i talijanski potporučnik. Ali mi to nismo znali jer je pao iza brijega po kome su Talijani tukli sa svojih položaja u Vinici. Slijedećeg dana Talijani su prisilili mog oca da ode u Bosiljevo i da od partizanske komande zatraži dozvolu da se iskopa tijelo talijanskog komandanta i da se preda Talijanima. Drugog poginulog talijanskog oficira (sototenenta) potajno noću je ispod Benetičevog slapa prebacio preko Kupe Ivan Valentić i predao Talijanima.«

Daljnjem razvitku NOP-a u bosiljevačkom kraju pogodovalo je i širenje ustanka u svim krajevima Hrvatske i uspjesi NOV u ovom kraju i drugdje o čemu je narod saznavao na različite načine. Političko djelovanje aktivista NOP-a u narodu je također odigralo važnu ulogu. Osobito je među narodom odjeknuo dolazak na ovaj teren španjolskog borca Pere Erdeljca, u svibnju 1943. godine. Pero je bio rodom iz Prilišća, radio je u Kanadi gdje je 1931. godine i primljen u Komunističku partiju. Kao član savezničke vojne misije spustio se padobranom u travnju 1943. godine u rejon Drežnice i ubrzo nakon toga priključio jugoslavenskim partizanima. Njegov obilazak tere-

na i vatreni govori narodu Bosiljeva i okolnih sela o nužnosti borbe protiv fašizma i o tome kako ogromna većina naših iseljenika u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama podržava i pomaže narodnooslobodilačku borbu naših naroda ulijevali su narodu vjeru u pobjedu pravedne stvari za koju se bore Titovi partizani. Njegovi govori i aktivnost pozitivno su se odrazili na političko raspoloženje naroda za NOB. Druga Peru Erdeljca narod je vrlo brzo zavolio i popularno ga nazivao »Pero-Padobranac«.

Napad na Bosiljevo iz zraka

Formiranjem Karlovačkog partizanskog odreda i izvođenjem njegovih akcija političkog i vojnog karaktera sve više se ostvarivala zamisao Okružnog komiteta KPH i Glavnog štaba NOV Hrvatske o širenju plamena NOP-a u sva sela i mjesta karlovačkog kotara. Međutim, taj teritorij imao je politički i strategijski značaj i za neprijatelja. Radi toga je i on pojačavao svoju propagandno-političku i obavještajnu djelatnost usredsredivši svoja dejstva na razbijanje novoformirane partizanske jedinice. Dobro informiran o poziciji Karlovačkog odreda, neprijatelj je bombardirao Bosiljevo i okolna sela. Bombom je pogođena kuća Bare Žunić u Bosiljevu. Tom prilikom poginuo je Drago Hlaić, rukovodilac Propagandnog odjela Kotarskog komiteta KPH Karlovac, a teško je ranjen Drago Belavić, sekretar KK SKOJ-a, koji je od zadobivenih rana kasnije umro u bolnici na Kordunu.[28]

Ranjeno je sedam mještana među kojima i nekoliko djece. Jedan dječak i jedna djevojčica kasnije su podlegli ranama. Tom prilikom u Pribanjcima je od krhotina avionske bombe poginula Ana Šubašić, a kuća Čepuran je izgorjela.

Talijanske snage dolazile su prema Bosiljevu iz pravca Lukovdola, preko Jadrča, s oko 3500 vojnika podržanih sa 2 tenka. Ali, usprkos snažnog dejstva neprijatelja, Karlovački partizanski odred je vješto izmanevrirao neprijateljske snage i sa manjim brojem aktivista NOP-a uspio, bez gubitaka prebaciti se preko Kupe (kod Prilišća) na teritorij Slovenije. Odred se prikupio u šumi kraj Krasinca. Već 26. svibnja odred se istim pravcem vratio preko Kupe u Prilišće. Tada su Josip Kasun, Petar Biondić i Nikola Prokšelj, kao dobri poznavaoci terena, upućeni u izviđanje prema Bosiljevu. Osmatrali su cestu i kolone neprijateljskih vojnika koje su se vraćale iz Bosiljeva. Istog prijepodneva stigli su i u Bosiljevo. Tada su utvrdili da se neprijatelj upravo povukao.

U tom svom pohodu prema Bosiljevu neprijatelj je popalio veći broj kuća u Ponikvama koje su ostale neoštećene nakon prvog pa-

[24] HAK — »Karlovačka udarna brigada«. Monografija, 1984, str. 62. i 63.

ljenja 1942. godine. Pljačkao je stoku, hranu i imovinu. Tom prilikom bilo je i dezertiranja iz Karlovačkog odreda. Ustaše su ispitivale narod i interesirale se da li je Pero Erdeljac stvarno rodom iz Prilišća i da li se vratio iz Kanade.

Nakon provjere uvjerili su se da su podaci o Erdeljcu točni. Posebno ih je zanimalo što je to Pero Erdeljac govorio narodu. Svoje divljaštvo ustaše su manifestirale i na groblju u Bosiljevu, gdje su u bijesu, pošto nisu imali drugih uspjeha, razbacali i polomili križeve i razrovali grobove dvanaestorice boraca 13. proleterske brigade, koji su tu bili pokopani nakon što su poginuli u borbi s ustašama 1. svibnja u Prilišću. Divljački su raskomadali i još svježi grob u kome je pokopan Drago Hlaić.

Za vrijeme ove ofanzive iz Bosiljeva su se bez gubitaka povukle sve ustanove i organizacije NOP-a. Kotarski NOO Karlovac, Općinski NOO Bosiljevo, Općinski odbor AFŽ-a (i još neke ustanove) prebacili su se na Kordun i tu se zadržali oko osam dana, a potom se vratili u Bosiljevo. Neprijatelj je tokom ofanzive iskaljivao bijes na razne i primitivne načine. Na primjer, kuću Janka Žunića u Orišju išarali su neprijateljskim parolama ispisavši ih crnom lakbojom koju su oduzeli kovaču Ljubiću. Na kući su nacrtali mrtvački sanduk s križem, a iznad njega ispisali velikim crnim slovima »Smrt Žuniću!«. Među partizanima bio je i jedan Talijan koji je prebjegao iz talijanske vojske partizanima, a po struci je bio soboslikar. On je počeo odstranjivati te parole pa je, skidajući ih sa zida, stalno ponavljao »bandito fašisto«. Narod u selu čudio se tome kako odjednom jedan Talijan uklanja parole koje su prije toga ispisali njegovi sunarodnjaci i ustaše.

U noći 27. na 28. svibnja oko stotinu četnika prešlo je Dobru i upalo u selo Umol. Mnogi od njih imali su na glavi kape partizanke, a dosta ih je bilo i u civilnim odijelima. U tom selu opljačkali su Franju Tatara i Valu Šimetina i odnijeli im oko 230 000 kuna, 50 dolara i ostalo što im je trebalo.[29] Time su se četnički strvinari priključili u pljački i teroru svojim fašističkim pobratimima — ustašama i Talijanima.

Neprijateljska ofenziva i bombardiranje pogoršalo je političku situaciju u ovom kraju. Stanovništvo je bilo zastrašeno. To je neprijatelj iskoristio govoreći narodu da su »partizani krivi zbog bombardiranja«. »Da nije bilo partizana sve bi bilo dobro«, govorili su. Pogoršavanjem političkog stanja na ovom području privremeno su smanjene i mogućnosti za mobilizaciju novih boraca u NOV. Ali to je bio podsticaj partizanskim aktivistima iz Karlovačkog odreda da, povratkom iz Slovenije na svoje operativno područje, istrajno rade na poboljšavanju političkih prilika koje su se postupno sređivale i već

[29] HAK, f. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 10, od 29. 5. 1943.

sredinom srpnja broj boraca u odredu porastao je na 273 — 71 član KPJ, 14 kandidata i 58 članova SKOJ-a.[30]

Glavni događaji u drugoj polovici 1943. godine

U Bosiljevu je, mjesec dana poslije ofenzive, 26. lipnja održano savjetovanje na kojem je bilo prisutno 30 delegata. Raspravljalo se o političkoj situaciji i konstatiralo da je ona bolja pošto su se mnogi, koji su se razbježali pred našom mobilizacijom, vratili kućama.

Na savjetovanju je isto tako rečeno da je i HSS na bosiljevačkom terenu aktivan, da u samom Bosiljevu ima 20—30 pristaša HSS-a koji su se pritajili, a da u Beču jedan i otvoreno rovari.[31]

Iz izvještaja Kotarskog komiteta KPH Okružnom komitetu vidi se da je on prisutan na terenu i da zavisno o političkoj i vojnoj situaciji na ovom području djeluje aktivnije ili slabije.

U srpnju 1943. je došlo do još jedne promjene u Kotarskom komitetu KPH Karlovac. Dotadašnji član KK Vjekoslav Sladić premješten je na novu dužnost. Postao je šef ROC-a (Rajonski obavještajni centar). Na njegovo mjesto u Kotarskom komitetu kooptiran je Jože Dokman, koji i dalje ostaje sekretar Općinskog komiteta KPH Bosiljevo.

Talijanska okupatorska vojska je češće iz svog garnizona u Vinici upadala preko Kupe do Bosanaca, udaljenih od Bosiljeva svega 4 kilometra.

Zato je komandant 14. primorsko-goranske brigade Viktor Bubanj odlučio da zada udarac talijanskoj posadi u Vinici. Ova brigada nalazila se 6. lipnja u Trošmariji. Za taj zadatak Bubanj je formirao borbenu grupu sa dva teška mitraljeza i jednim brdskim topom — »Krnjom«, kako su ga borci zvali — i uputio je na položaj u Pribanjce s naređenjem da napadnu talijansko utvrđenje na mostu u Vinici. Nikola Prokšelj iz Karlovačkog partizanskog odreda, čija se rodna kuća sa mlinom nalazi svega 200 metara nizvodno od mosta, dobio je zadatak od zamjenika politkomesara odreda Rafaela Tabora Rafka da bude vodič. U prvi suton Prokšelj je već bio u Pribanjcima. U tom času Gorani su već izbili na brijeg kod crkve. Odmah su otvorili vatru iz dva mitraljeza na talijansku posadu na mostu. Sa zapadne strane Pribanjaca po velikom bunkeru ispred mosta tukao je partizanski top. Bunker je bio pogođen i Talijani su se uplašili te više nisu odgovarali vatrom.

Nakon što se smračilo, Prokšelj se kao vođa patrole, zajedno s jednim drugom i jednom drugaricom, privukao od kuće Zvonka

[30] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, 1984. str. 63.
[31] HAK, f. KK KPH — OK KPH, kut. 11, od 20. 6. 1943.

Subašića (sada Fabice) mostu. U jednom trenu upali su najprije u utvrđenu baraku koju je koristila pogranična financijska straža NDH. Bila je prazna. Financi su se već bili razbježali. Preostalo im je samo da pokupe napuštenu opremu i baraku zapale. Nakon toga oprezno su se privukli mostu i prešli na slovensku stranu. Bez incidenta došli su do velikog jednokatnog kamenog bunkera koji se nalazio *uz* most s desne strane ceste s pravca Pribanjaca.

Ušli su u bunker. Bila je grobna tišina. Kad ga je Nikola Prokšelj osvijetlio baterijskom svjetiljkom, imali su što vidjeti. Na podu bunkera ležao je mrtav jedan talijanski vojnik bez glave, a uz zid ležali su i drugi poginuli. U puškarnici je bila postavljena teška »Breda«. Prokšelj je ushićeno dohvatio mitraljez zajedno sa postoljem i na ramenu ga prenio u kuću Mate Rožića, trgovca i gostioničara. Prisutni se nisu mogli dovoljno načuditi kako je troje partizana moglo zauzeti most i bunker te zarobiti tako dragocjeni plijen. Na žalost, mitraljezu je nedostajao zatvarač koga su, vjerojatno, pri bijegu odnijeli talijanski vojnici. Nakon toga, partizani su se vratili do bunkera da izvuku i preostali plijen. Na katu su pronašli sanduk ručnih bombi, jedan laki bacač i nešto opreme. Đan Biondić, koji je također bio prisutan, toliko se osmjelio da je s upaljenim fenjerom u ruci krenuo u Vinicu i kod seljaka naručio kola za prijevoz plijena. Čak je nakratko svratio i kod svoje sestre koja je stanovala u Vinici — u kući udaljenoj svega 100 metara od talijanske posade smještene u školi i farofu. Talijani se nisu usudili da ispale ni jedan metak.

Da je bilo više partizana i da su tada napali i Talijane u Vinici, vjerovatno bi se talijanska posada bez borbe predala. Toliko su bili uplašeni i iznenađeni, možda i zbog toga što su te večeri prvi put bili ovdje tučeni partizanskim topom. No, i partizani su bili iznenađeni takvim ponašanjem talijanske posade pa nisu znali iskoristiti šansu koja je bila na dohvatu, štaviše nisu temeljno ni pregledali objekte kod mosta jer, da su to učinili, našli bi niše pune municije, čime bi ratni plijen bio još potpuniji. U svakom slučaju, bio je to veliki uspjeh koji je ostao u sjećanju i partizana i naroda. Talijani su tek u zoru, kada su partizani već dobro odmakli od Pribanjaca, otvorili vatru iz svog oružja.

Prema dokumentu Župnog ureda u Vinici u opisanim borbama poginuli su slijedeći talijanski oficiri i vojnici: Nolo Fausto, cap. magg, Anuziato Michele, Bonato Teodomisio, Marone Vincenzo, sottotenente i Mazone Romeo, tenente.

Nova srpanjska ofenziva na sektor Bosiljeva

Sve veći politički i vojni utjecaj partizana Karlovačkog odreda na tom vrlo isturenom operativnom području predstavljao je za fašiste veliku smetnju. Zbog toga neprijatelj poduzima nakon 44 dana

novu i još opsežniju ofenzivu na teritorij između Mrežnice i Kupe. Koristeći iskustva stečena u prethodnoj svibanjskoj ofenzivi, neprijatelj je ovoga puta izmijenio taktiku. Primijenio je koncentričan napad s namjerom da okruži i potpuno uništi Karlovački partizanski odred.[52]

Desetog srpnja 1943. godine neprijateljske snage, u jačini od šest do sedam hiljada vojnika, nadirale su s pet strana. Podržavane su vatrom 18 tenkova i 6 topova. Bile su to jedinice divizije »Macerata« i »Lombardia«. Od pravca Zvečaja, zajedno s talijanskim kolonama, krenulo je prema Bosiljevu i 400 ustaša, a od Trošmarije za Tonkoviće i Grabrk 800 Talijana. Neprijateljske kolone nailazile su i iz Vinice, Vukove Gorice i Generalskog Stola. Ustaškim snagama zapovijedao je domobranski pukovnik Tomašević, poznati izdajica i sluga okupatora i ustaša. Ovu ofenzivu su ustaše iskoristile da usput izvrše i mobilizaciju. U tom poslu svesrdno im je pomagao Josip Bitorajac Kudlak. On je zastupao vlast NDH, odnosno ustašku općinu koja je pobjegla iz Bosiljeva i sada bila smještena u Generalskom Stolu. Uspjeli su mobilizirati tek četrdeset ljudi od kojih je polovica (starijih i oženjenih) bila kasnije puštena kućama. Na širem području podijelili su oko 1500 poziva za domobranstvo. Ali nitko se od pozvanih nije odazvao. Talijani su ponovno pljačkali po poljima i kućama. U Orišju su uhapsili skojevku Francu Katkić i odveli je u zatvor u Ogulin.[33]

Premda je ova ofenziva bila dobro smišljena, pripremljena i izvedena, okupator i ustaše nisu postigli uspjeh.

Vještim manevriranjem Karlovački partizanski odred je uspio da se sa svojim jedinicama i ostalim partizanima iz naših ustanova i narodne vlasti iz Bosiljeva prebaci preko Kupe u Sloveniju, a zatim preko Ribnika u neprijateljsku pozadinu i izvede uspješan napad na domobransku posadu u Jaškovu kod Ozlja. Nakon četiri dana neprijatelj se povukao u svoja polazišta — Karlovac, Dugu Resu, Ogulin i druga manja uporišta.

Neprijateljska srpanjska ofenziva imala je daleko manje političkih posljedica od svibanjske. Naime, nakon neprijateljskog povlačenja narod je više vjerovao u snagu Narodnooslobodilačke vojske nego u moć neprijatelja. To se vidi i iz izvještaja Štaba Karlovačkog odreda koji je krajem srpnja 1943. poslao Okružnom komitetu KPH Karlovac o situaciji na području svog djelovanja nakon srpanjske ofanzive: »U rejonu Prilišće raspoloženje naroda za NOB dosta dobro, narod oduševljeno dočekuje partizane, nema elemenata koji bi smetali NOB-u; rejon Lipa—Lešće, političko stanje se svakim danom popravlja; u rejonu Bosiljeva političko stanje se popravlja, narod

[32] Isto, str. 63.
[33] HAK, f. OK KPH Karlovac, kut. 12 (Plenum od 17. 7. 1943).

postepeno prilazi NOB. Političko stanje oko Ribnika jeste povoljno, imade dosta mogućnosti da se učvrstimo i u tom kraju, omladina je počela prelaziti u redove NOB-a.«[34]

NOP-u prilaze ugledni mještani i rodoljubi

Već u samom početku okupacije, a naročito pojavom prvih partizana na području općine, i nakon što je ustaška vlast pokazala svoje pravo lice, vršeći teror i služeći interesima fašističkih okupatora, sa NOP-om su počeli simpatizirati i sa partizanima surađivati i neki imućni mještani i školovani ljudi koji su zavrijedili da ih se u ovom prikazu spomene i zauvijek sačuva u sjećanju. Među njima je bio i Nikola Diklić (Nikica) iz Lešća (koga je narod jednostavno i sa poštovanjem nazivao »Slijepac«) i njegova supruga Štefanija. Nikica je zaista bio oduševljeni simpatizer i suradnik narodnooslobodilačkog pokreta iako je bio od rane mladosti slijep. Pričalo se da je još kao gimnazijalac jednim nesretnim slučajem izgubio vid. Posjedovao je jednokatnu zidanu kuću na desnoj obali Dobre, kraj mosta u Lešću. Tu je zajedno sa ženom držao trgovinu mješovitom robom, a novac je raspoznavao opipom prstiju što se među mještanima rado prepričavalo. Osim toga, odlično je svirao na harmonici pa je i po tome bio poznat i popularan. Diklić se upoznao i sprijateljio sa partizanima još u rujnu 1942. godine kada je u Lešću boravio Prvi proleterski bataljon Hrvatske s komandantom Anton Baninom na čelu i komandantom Druge operativne zone Franjom Ogulincem Seljom. Zimi, početkom 1943. godine k Diklićevima je često svraćala i Mira Opačić koja je redovito donosila partizansku štampu. Nikica Diklić je naročito bio radostan kada mu je Mira donijela i tekstove partizanskih pjesama Vladimira Nazora koje je on uglazbio i često svirao na harmonici. Naravno, upoznao je on i fašističke vojske, ustaše i Talijane. Upoznao ih je po zlu što su činili narodu pa mu nije bilo teško da se opredijeli za narodne borce.

Iako potpuno slijep, Diklić je čvrsto odlučio da zajedno sa suprugom Štefanijom ode u partizane na Kordun. Nikola Prokšelj dobio je zadatak da ih, uz pratnju čete Karlovačkog odreda, odvede na oslobođeni teritorij Korduna. Bilo je to jedne večeri koncem svibnja ili početkom lipnja 1943. godine. Te večeri natovarena je velika kolona seljačkih kola s mnogo stvari iz Toplica Lešće, vlasnika Strunjaka, koje su bile potrebne partizanskoj bolnici u Kordunu. Bilo je tu kreveta, posteljine, kuhinjskog pribora i razne opreme. A i Nikica Diklić je također iz svog dućana poklonio sve što je za partizane bilo od koristi.

Kolona volovskih i konjskih zaprega krenula je noću iz Lešća na težak i opasan put prema Kordunu. Kretala se lijevom obalom

[M] HAK, f. Karlovački partizanski odred, kut. 1/59 b i Monografija Karlovačka udarna brigada str. 63. i 65.

Dobre i cestom preko Grabrka i Trošmarije, zatim preko Dobre i Globornice kod Donjih Zatezala, a onda prešla cestu i prugu načičkanu bunkerima te preko Mrežnice dospjela u Perjasicu. Nikola Prokšelj se dobro sjeća tog putovanja: »Kad je kolona kola isprаćena iz Lešća, ja i grupa boraca krenuli smo iz Diklićeve kuće prateći Nikicu i njegovu ženu Štefaniju.

Išli smo desnom obalom Dobre uzvodno, a onda se uputili prema Globornici i selu Donjim Zatezalima. Staza pokraj Dobre bila je dobra i po mjesečini lako smo se sa Diklićevima kretali. No, kad smo od Dobre krenuli preko kamenjara i neravna terena, bilo je mnogo teže. Mi mladi i zdravi teško smo savladavali teren pun kamenja, naročito onda kada je nestalo mjesečine. Kako li je tek bilo Diklićevima i pogotovo slijepom Nikici. Pomagali smo mu nositi njegov ranac i harmoniku. Teško se kretao i stalno zapinjao nogama po oštrom kamenju i stijenama. Često je posrtao, a i mi borci smo padali. Bodrili smo ga, ali i pitali da li će moći do kraja izdržati put. Hrabro bi odgovorio: 'Kada je u pitanju sloboda, ništa nije nemoguće!'. Te njegove riječi bile su i nama podrška za savladavanje napora. I izdržao je sretno stigavši u oslobođenu Perjasicu. Idućeg dana četa se vraćala u Bosiljevo. Usput je navratila i u Dugu Goru. Primijetili smo da se pred nama seljani skrivaju. Očito su nas se bojali, vjerojatno zbog toga što je većina mladih iz sela bila u domobranstvu i ustašama. Na naša pitanja seljaci su odgovarali da su u njihovo selo dolazile razne vojske da su i zbog toga uplašeni. Uvjerili su se da ih mi niti pljačkamo niti zlostavljamo. Premda su bili siromašni, za nas se našlo žganaca i mlijeka, a i drugog. Tako okrijepljeni mogli smo nastaviti put, savladati kanjon Dobre i slap na povratku u Bosiljevo«.

Vrijedan doprinos širenju NOP-a dao je i Drago Becić, sudac u Ogulinu, inače rodom iz sela Beča. On se, također, još od proljeća 1943. nalazio u partizanima. Isto tako aktivni partizanski suradnici od 1942. godine bile su Margita Pupić, poštarica u Bosiljevu, i Micika Tonić, učiteljica u Bosiljevačkom Potoku. Drugarica Tonić bila je zbog suradnje s partizanima hapšena, zatvarana i zlostavljana u Gradskom poglavarstvu u Karlovcu.

Polovinom 1943. godine NOP-u su se priključili i učitelji Živko Grgurić i Nevenko Rubeša iz Bosanaca, te Drago Dokmanović, student medicine. Njih su kao poznate i ugledne ljude slijedili i drugi i uključivali se u aktivni rad za NOP. Vrijedno je spomenuti primjer trgovca Slavka Lipošćaka, rodom iz Podrebara, koji je imao svoju trgovinu vi selu Orišju, surađivao s partizanima već 1942. godine i kasnije svu robu koju je imao u trgovini poklonio partizanima.

Početkom jeseni 1943. godine na teren Bosiljeva dolaze i veće jedinice NOV, počev od bataljona pa sve do brigada. Neke od njih

samo su u prolazu, neke borave i po nekliko dana na odmoru da bi potom nastavile borbu protiv okupatora i njegovih pomagača.

Početkom kolovoza 1943. godine u Bosiljevu ponovno boravi Ivan Hariš Gromovnik. Tu je organizirao diverzantski kurs. Tih dana, točnije 13. kolovoza, došlo je u Bosiljevu do tragičnog događaja.

U kući trgovca Marjanovića nalazila se grupa boraca minersko--diverzantskog voda Karlovačkog PO sa komandirom te jedinice Todom Jakovićem Zecom koji je pripremao mine za akciju u koju su namjeravali poći te večeri. Nesretnim slučajem eksplodirala je ranije nađena njemačka nagazna mina od koje je poginulo devet drugova. Među poginulima bili su i komandir Tode Jaković, Pero Ugarković i Josip Trošić. U istoj prostoriji nalazio se i Jakovićev mlađi brat Nikola, ali je on pukom slučajnošću ostao živ. Stajao je uglu sobe kraj zida, gdje ga na sreću nije zahvatio smrtonosni pritisak eksplozije. Zaista posebna sreća jer, ustanovilo se da je od iste eksplozije poginulo nekoliko partizana koji su se nalazili ispred kuće, među kojima i Silvo Kolić, politički radnik.[35]

Silvo Kolić bio je upravo određen za dužnost politkomesara Severinske čete Karlovačkog odreda. Poginuli drugovi sahranjeni su na bosiljevačkom groblju.

Karlovački partizanski odred, koga su neki nazivali i Bosiljevački PO, imao je krajem kolovoza 1943. godine dva bataljona, minersko-diverzantsku grupu, Severinsku četu i kulturno-prosvjetnu ekipu. Brojno stanje odreda iznosilo je ukupno 303 borca.

Devetog rujna 1943. godine i partizani u Bosiljevu doznali su preko Radio-stanice Slobodna Jugoslavija za kapitulaciju fašističke Italije.

Sutradan izjutra u selu Donji Zatezali, u kući Marte i Rade Zatezalo nedaleko neprijateljskog uporišta Generalski Stol na putu iz pravca Korduna za Sloveniju, našli su se Edvard Kardelj Beve, Franc Leskošek Luka, pop Vlado Zečević, Vladimir Dedijer i neki drugi istaknuti rukovodioci NOP-a. Oni su uz pomoć diverzantske grupe partizana iz Donjih Dubrava otišli u Generalski Stol i nagovorili talijanske oficire da predaju svoju posadu partizanima. Tako je izvedena cijela talijanska posada, bataljon Crnih košulja, te dio artiljerijskog diviziona i evakuiran u pravcu Gornjih Dubrava, Bosiljeva i dalje prema Sloveniji. Na taj način uspjelo se za kratko vrijeme prije nailaska snažnih njemačkih jedinica iz pravca Karlovca i iz neprijateljskog uporišta u Generalskom Stolu, izvući znatne količine oružja i drugog ratnog materijala. Sve to zajedno, s velikim brojem talijanskih vojnika, prebačeno je na oslobođeni teritorij.[36]

[35] HAK, Zbornik VI, str. 236.

[36] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, 1984, str. 66.

Karlovački partizanski odred razoružao je tada i talijanske posade u Belavićima i Zvečaju, te pomogao razoružanje Talijana u Vinici. U ruke odreda samo na području Bosiljeva pao je golemi plijen Zarobljeno je 500 pušaka, 25 puškomitraljeza, 20 mitraljeza, 1 teški i 12 lakih minobacača, mnogo mina, ručnih bombi, puščane municije, pukovska koliba, dosta hrane i drugog materijala kao i mnogo mazgi koje su Talijani rado upotrebljavali za transport.

Sav plijen se zapravo nije ni mogao prebrojiti, jer je zadobijen usputno — na prolazu Talijana preko slobodnog teritorija Bosiljeva i Slovenije. Mnogo opreme raznio je i narod.

Tragedija 1. čete u Zvečaju

Snage 14. policijskog SS puka krenule su 10. rujna cestom iz pravca Duge Rese i u Zvečaju iznenadile 1. četu 1. bataljona Karlovačkog PO-a, koja je tu prikupljala još zaostali talijanski ratni materijal. Oko željezničke stanice još se nalazila nedirnuta bodljikava žica kad su naišli njemački tenkovi i motorizacija. Glavnina čete uspjela se izvući preko žice, ali Nijemci su ipak pohvatali i pobili 18 partizana. Bio je to do tada, a i kasnije, najteži gubitak koji je imao Karlovački partizanski odred. Tu je hrabro pao i Petar Biondić (mlađi) iz Sela, raniji rukovodilac SKOJ-a u aktivu Prikuplje, član KP i tada politdelegat voda u četi. On je formacijski pripadao 2. četi odreda, ali se u akciji na talijansku posadu u Zvečaju dobrovoljno javio u 1. četu i tako tragično izgubio život. Omladinac Petar Biondić bio je ujedno i prvi partizan iz bosiljevačkog Prikuplja koji je položio svoj mladi život u borbi za slobodu.

Taj događaj opisao je i Vladimir Dedijer u svom poznatom ratnom Dnevniku gdje pod datumom: petak, 10. septembar, uz ostalo, kaže: ... »Nismo odmakli ni 150 metara, zamičući sporednim putem za prvu kosu, a od pravca Generalskog Stola začu se paljba. To nije bilo veselo pucanje naroda, već borba. I zaista, to su Nemci prodirali. Nemački tenkovi, praćeni s 50 kamiona pešadije prvo su naleteli na Zvečaj, gdje su bili naši drugovi, pa zatim na Generalski Stol. Nastradalo je jedno dvadesetak drugova; nisu imali osiguranja prema Karlovcu. Propalo je i deset vagona municije u Generalskom Stolu. Naši su uspeli da oteraju svega desetak kola. Odneli smo ga Nemcima ispred nosa, tačno na pet minuta pred njihov upad. Istina, to je oružje bilo još kod Talijana. Treba ih sada još razoružati.

Još se jasno čula pucnjava dok smo prelazili Dobru, široku, blatnjavu vodu. Konj mi je plivao, voda mi se pela do grudi — bilo je prijatno rashlađivati se poslije današnje trke. Pešaci su prešli po ivici brane, a odmah ispod njih bio je dubok jaz. Pop Vlado zamalo što se nije preturio. Posle smo nastavili lepim drumom za Bosiljevo. Samo smo o jednom govorili: šta je u Sloveniji? Da li su se naši snašli? Kakav će biti protuudar Nemaca?

Ponoć je bila blizu kad smo stigli u Bosiljevo. Prvo smo se uputili u štab Karlovačkog odreda. S vrata je komandant rekao Bevcu: — Slovenija je sva slobodna. Naši su razoružali Italijane u Metliki, Črnomlju i Novom Mestu. Možete autom pravo preko Kupe...

Čestitali smo Bevcu oslobođenje Slovenije. Komandant nam je pričao da imaju toliko mnogo oružja da prosto ne znaju šta će s njim. Večeras šalju jedna kola s 20 teških mitraljeza na Kordun.. .«[37]

Od kapitulacije Italije dalje nema više talijanske i neprijateljske vojske preko Kupe u Beloj krajini, koja postaje glavna baza partizana Slovenije sa širokim slobodnim teritorijem sve do Ozlja i Žumberka, Novog Mesta i Kočevja. Na teritoriju s desne obale Kupe neprijateljske posade preuzele su ustaše, domobrani i Nijemci sve od Ozlja, Stativa, Duge Rese i duž pruge prema Ogulinu. Stoga se odred i diverzanti najviše angažiraju na rušenju pruge i bunkera između Duge Rese i Tounja. Karlovački partizanski odred je 20. rujna 1943. godine imao po spisku 519 boraca.

Kapitulaciju Italije narod je dočekao s oduševljenjem. »Pukla je osovina«, govorili su ljudi »Iz stroja je ispala prva fašistička država. A uskoro ispast će i druga!« ... Sve to pridonijelo je daljnjem širenju NOP-a i narastanju partizanskih jedinica. Priliv boraca počeo je ozbiljnije da teče i s terena Prikuplja. Tako 15. rujna 1943. stupaju u partizanske redove: Ivan Iskra, Josip Cvetaš, Ivan Mikšić i Janko Rožić iz Bosanaca; Drago i Josip Fabić, Mika i Janko Stanešić iz Žubrinaca; Petar Moguš, Ivica Blažić i Janko Ljubić iz Orišja, te još neki drugovi koji su se uključili u Karlovački partizanski odred i Komandu mjesta Bosiljevo. Ipak, bilo je to relativno malo ako se ima u vidu da je samo ribnički kraj i dio Netretića dao 150 boraca od kojih je formiran 3. bataljon odreda. Tada je odred znatno porastao i ojačao.

Znači da taj izuzetno povoljan momenat za daljnje širenje mobilizacije hrvatskog stanovništva na području ratne općine Bosiljevo, nije dovoljno iskorišten. Umjesto da se izvrši mobilizacija svih za vojsku sposobnih mladih ljudi, pošto je u tom momentu bilo dovoljno zaplijenjenog talijanskog naoružanja, političke snage NOP-a izgleda da su se zadovoljile samo pristizanjem dobrovoljaca u partizanske redove. A to su uglavnom bili mladići koji još nisu služili vojsku i nisu posjedovali ni minimalna vojnička znanja.

S druge trane bilo je tada dosta vojnih obveznika u domobranstvu, pa i drugim neprijateljskim formacijama, koji bi se i većim dijelom mogli privući na partizansku stranu da je bilo prisutno više energičnosti i potrebne oštrine prilikom pozivanja, odnosno upozoravanja da će se za služenje fašističkom neprijatelju morati jednog

[37] Vladimir Dedijer, Dnevnik, drugi dio, strana 436—437; izdanje Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1946.

dana izaći pred lice naroda i odgovarati. Da se tako postupilo, vjerovatno bi se mnogi zamislili i okrenuli leđa neprijatelju. Partizanske snage kontrolirale su tada veći dio bosiljevačkog teritorija i to se moglo izvesti. Vjerojatno da bi takva diferencijacija donekle i zaoštrila suprotnosti, ali bi ranije razbila neprijateljsku propagandu da su domobrani jedina »prava hrvatska vojska«, a pogotovo parolu čekanja i čuvanja glave na što je i dalje uporno pozivalo reakcionarno vodstvo HSS-a. Takav stav HSS-a pogodovao je neprijatelju jer je slabio otpor naroda okupatorima i ustaškoj strahovladi.

Štab karlovačkog partizanskog odreda je svojom Naredbom broj 12, od 23. rujna 1943. godine, ponovno uspostavio Komandu mjesta Bosiljevo za područje općine Bosiljevo, općine Severin i na teritoriji južno od ceste Lujzijane do rijeke Dobre.[38] Za komandanta je postavljen Petar Boljkovac iz Vukove Gorice, a za zamjenika Jurica Marjanović, trgovac iz Bosiljeva koji je tada surađivao s partizanima. Pomoćnik komandanta bio Je Mijo Belavić, iz Bošta, a politkomesar komande mjesta Mirko Resnik, iz Zagreba. Po obavještajnim poslovima u Komandi je radio Drago Šprajcer. Komanda mjesta Bosiljevo imala je svoju četu koja je brojila 35 boraca. Njen komandir bio je Stjepan Grašak iz Hrsine, koji je na toj dužnosti ostao sve do kraja rata. U četi su bili još i komandir voda Anton Halar iz Vodene Drage, a politdelegat voda bio je Mirko Laslavić.

Po kapitulaciji Italije formirana je i Komanda mjesta Ribnik čiji je teren izdvojen iz nadležnosti Komande mjesta Bosiljevo.

U to vrijeme stvoren je oko Bosiljeva širi slobodni teritorij koji je obuhvatio cijeli prostor međuriječja Dobra—Kupa i bio povezan s Gorskim kotarom i Belom krajinom. Tako su preko oslobođenog područja Bosiljeva bili povezani oslobođeni krajevi Korduna, Žumberka, Gorskog kotara i Slovenije. Zbog sve obimnijih zadataka na daljnjem širenju NOP-a u sva sela i mjesta na karlovačkom području, Okružni Komitet KPH je još prije kapitulacije Italije 1. rujna 1943. godine donio zaključak o reorganizaciji partijske organizacije.

Umjesto dosadašnjeg jednog formirana su dva kotarska komiteta: Kotarski komitet KPH Karlovac i Kotarski Komitet KPH Bosiljevo i samostalna općinska partijska organizacija Barilović. U sastavu Kotarskog komiteta Bosiljevo ostala su općinska područja Severin, Gornje Dubrave i teritorij Generalskog Stola zapadno od željezničke pruge. Radi lakše i bolje koordinacije u radu formiran je i Područni komitet KPH za Karlovac (sa sjedištem u Žubrincima) koji je povezivao rad KK KPH Karlovac i KK KPH Bosiljevo. U sastavu Područnog komiteta KPH bili su: Anica Rakar, sekretar, odgovorna za rad AFŽ-a, Pero Matičić, član Plenuma CK KPH, organizacioni sekretar, Rafko Tabor, zamjenik politkomesara KPO, odgovoran za vojsku, Marko Polović,

[38] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, 1984, str. 67.

član KK KPH i Kotarskog NOO-a Karlovac, odgovoran za rad narodne vlasti, Mara Kresojevič, član Biroa OK SKOJ-a za Karlovac, sekretar Područnog komiteta SKOJ-a, te Jože Benić, sekretar KK KPH Karlovac i Marko Lončar Dragia, sekretar KK KPH Bosiljevo.[39]

Područni komitet SKOJ-a u to vrijeme sačinjavali su: Mara Kresojević, sekretar i Franjo Basara (oboje članovi OK SKOJ-a) te Nedjeljko Zatezalo, sekretar KK SPOJ-a Bosiljevo, Vladimir Sokač, sekretar KK SKOJ-a Karlovac i Nikola Car, sekretar Općinskog komiteta SKOJ-a Barilović. Oni su pomagali rad i aktivnost skojevskih organizacija na području kotareva Karlovac i Bosiljevo,

Kotarski komitet SKOJ-a Bosiljevo u drugoj polovici 1943. godine sačinjavali su: Nedjeljko Zatezalo, sekretar i članovi Anka Žunić, Tonica Sečanj, Josip Radočaj, Zdenka Prokšelj i Edo Perše. Dužnost sekretara poslije Nedjeljka Zatezala vršile su drugarice Barka Bukovac i zatim Anka Žunić.[40]

Narodnooslobodilački pokret na ovom terenu postepeno se širio, čemu su pridonosile akcije Karlovačkog partizanskog odreda kao i uporan rad partijskih i skojevskih aktivista. Paralelno s time stalno se širila i narodna vlast. Proširena mreža narodnooslobodilačkih odbora omogućila je i formiranje Okružnog NOO-a za Karlovac. S tim u vezi izdvojen je iz sastava Okružnog NOO-a za Kordun Kotarski NOO Karlovac i zajedno s Kotarskim NOO-om Bosiljevo formiran je Okružni narodnooslobodilački odbor za Karlovac.

To je provedeno na konferenciji u Vukovoj Gorici, 26. rujna 1943. godine, na kojoj je prisustvovalo 108 delegata s oslobođenog i poluoslobođenog karlovačkog područja. U sastavu novog Okružnog NOO Karlovac nalazilo se osam općinskih NOO-a: Gornje Dubrave, Bosiljevo, Netretić, Duga Resa, Barilović, Ribnik, Jaškovo i Severin na Kupi. U izvršni odbor Okružnog NOO-a za Karlovac, na čijem je čelu bio Marko Polović, s područja ratne općine Bosiljevo ušli su: Dan Biondić, Stevo Bosanac i Marko Sršić.[41]

U Plenum Okružnog NOO-a uz ove drugove još su izabrani iz općine Bosiljevo: Nikola Puškarić (Pribanjci), Marko Frančišković (Protulipa) i Mara Žunić (Orišje).

Tada osnovani Kotarski NOO Bosiljevo obuhvaćao je ratne općine: Bosiljevo, s teritorijom do Generalskog Stola, zatim Gornje Dubrave i Severin na Kupi. U Kotarski NOO ušli su: Mato Kasun, predsjednik i Dan Biondić, tajnik. Članovi su bili: Jovo Janjanin (Dubrave), Franjo Perše (Severin), Josip Radočaj (Generalski Stol), Marko Sršić, Janko Žunić, Jože Dokman i Marko Frančišković. Nakon kraćeg vre-

[39] HAK, f. OK KPH Karlovac, kut. 14, Zapisnik OK KPH od 1. 9. 1943.
« HAK, f. OK KPH Karlovac, kut. 14, Zapisnik OK KPH od 1. 9. 1943.
[1,1] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, 1984, str. 68.

mena došlo je do nove promjene. Predsjednik Kotarskog NOO-a postao je Janko Žunić, a tajnik Franjo Perše. Odbornici su bili Jovo Janjanin, Josip Radočaj, Mato Kasun, Marko Sršić i Marko Frančišković. U tom sastavu Kotarski NOO Bosiljevo ostao je sve do njegovog rasformiranja u lipnju 1944. godine kada je pripojen Okružnom NOO-u za Gorski kotar.

Okružni komitet KPH Karlovac tražio je u to vrijeme da narodnooslobodilački odbori ne budu samo organi vlasti, već da aktivno i politički djeluju na terenu šireći bratstvo i jedinstvo i mobilizirajzući narod na borbu protiv okupatora i raznih reakcionarnih sila koje je podupirala kraljevska izbjeglička vlada u Londonu i izdajnička klika Vlatka Mačeka u zemlji.

U drugoj polovici 1943. Kotarski komitet KPH Bosiljevo sačinjavali su: Marko Lončar Dragia, sekretar, Marko Sršić, Drago Voslić, Jože Dokman, Nedeljko Zatezalo, Zlata Štroser i Nikola Jaković — članovi.

Drug Dragia nije na žalost bio dugo na dužnosti sekretara pošto je u listopadu 1943. za vrijeme šeste neprijateljske ofenzive poginuo. Dužnost sekretara preuzela je tada drugarica Zlata Štroser, a organizacioni sekretar bio je Jože Dokman.

Organizacija SKOJ-a je uz brigu o proširenju svojih redova uporno radila i na osnivanju masovne omladinske organizacije — Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Hrvatske (USAOH). Rezultati su se pokazali početkom 1944. godine kada je podosta omladine sa polu-oslobođenih i neoslobođenih dijelova kotara Bosiljevo i Karlovca pristupilo dobrovoljno u redove NOV.

U okviru šeste ofenzive, polovicom listopada 1943. godine, neprijatelj je velikim snagama udario i na bosiljevački kraj. Zapravo ovim širokim oslobođenim područjem išao je jedan od glavnih pravaca njegovog prodiranja prema Gorskom kotaru, Istri, Hrvatskom primorju, te kočevskom i belokranjskom području. U ofenzivi, uz domaće kvislinge, učestvovale su i odmorene i elitne njemačke jedinice Prvog armijskog SS korpusa iz Grupe armija »C«, tenkovska SS divizija »Adolf Hitler«, 44. i 71. pješadijska divizija, Oklopna SS divizija »Herman Göring« i motorizirana SS divizija »Viking« iz 2. SS policijskog korpusa. Osim ovih snaga u šestoj ofenzivi sudjelovali su i dijelovi 162, 438. i 513. njemačke pješadijske divizije.

Na bosiljevački sektor neprijatelj je dopro 15. listopada. Izbio je do velikog prekopa na cesti između Zdihova i Bosanaca. Tu se zaustavio i mobilizirao seljake angažirajući ih za zatrpavanje prepreka (što su ih partizani postavili na cesti) i osposobljavalnje saobraćajnice za upotrebu. Iz Donjih Stativa krenuo je sa tri tenka i stigao do Lipe, a s nekoliko kamiona pješadije prodro je preko Trošmarije pravo u Bosiljevo.

Most na Dobri u Lešću partizani su ranije minirali pa su ga Nijemci morali popravljati. Pri tome napala ih je Severinska četa. U toku 17. listopada 3. bataljon Karlovačkog odreda je, zbog nadiranja neprijatelja iz pravca Bosiljeva i Severina, prešao most na Kupi i zauzeo obrambene položaje u Vinici. Nakon toga, jedna slovenska partizanska jedinica minirala je vinički most i tako ga onesposobila za promet. Njemačka motorizirana kolona, koja je stigla iz Lukovdola i Bosanaca, naletjela je na čvrst otpor 3. bataljona Karlovačkog odreda i Viničke partizanske čete koji su tukli cestu i njemačke položaje pred mostom sa slovenske strane Kupe. Nijemci su morali ustuknuti.

Tada je neprijatelj u toku nekoliko dana sa više strana prodirao na bosiljevačko područje s namjerom da istjera Karlovački partizanski odred i prodre u Sloveniju. Partizanske snage bile su prisiljene da napuste Bosiljevo i veći dio do tada slobodnog teritorija, ali su se uskoro potom opet prebacile preko Kupe i skoncentrirale na širem području sela Ponikava.

Neprijatelj je uspostavio svoje posade duž Kupe: u Severinu, Pribanjcima, Vinici, Netretiću i Sračku, te u Trošmariji, Lešću i Bosiljevu. To je bila jedna od najtežih i najdugotrajnijih neprijateljskih ofenziva na ovom području, koja se odužila sve do prosinca 1943. godine. Neprijatelj je kontrolirao sva veća naselja i komunikacije. Partizani su se morali pretežno zadržavati u šumi uz veliku oskudicu hrane. Glad i velika hladnoća pratili su ih, naročito kad je zapao snijeg.

Dolaskom njemačke i ustaško-domobranske vojske u ove krajeve političko stanje se opet pogoršalo. Bilo je i dezertiranja iz partizanskih jedinica. Međutim, najteže se dojmio kukavičluk i izdaja Jurice Marjanovića, tada zamjenika komandanta mjesta Bosiljeva i Adama Kirša iz Komande mjesta, koji su prebjegli ustašama i stavili se u njihovu službu baveći se veoma prljavom rabotom. Dezertirali su tada i stražari Komande mjesta: Josip Matešić Carić, Janko Ljubić Franjin i Ivica Blažić.[42]

Osim ovih bilo je još izdajica, kolebljivaca i plašljivaca koji su u tim danima poklekli. Iz Prikuplja su to bili: Drago Fabić, Josip Fabić, Josip Cvetaš i Janko Rožić; iz Bosanaca: Janko Bosanac i Ivan Mikšić; a iz Bosiljeva: Tomo Štokan i Josip Klasnić Biškup. Svi su oni napustili svoje jedinice i vratili se svojim kućama, ali se u selu nisu skrivali. To su jedva dočekale domaće izdajice i neprijateljski doušnici i prijavili ih Nijemcima.

Prvog među tim dezerterima Dragu Fabića Nijemci su u Pribanjcima uhvatili. Drago je bio i najstariji, a po karakteru nedovoljno čvrst. On je Nijemce vodio od sela do sela. Tako su pohvatani i ostali dezerteri u Prikuplju. Zatim su Nijemci otišli i po Tomu Štokana i

[42] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, 1984, str. 72.

Josipa Klasnića, kojeg su žestoko pretukli. Drago Fabić poveo je Nijemce i u šumu Zelenku gdje su dezerteri sakrili tri puške. Svi ti dezerteri su najprije odvedeni u zatvor u Ogulin, a zatim preko Rijeke i Trsta završili u dalekim njemačkim koncentracionim logorima. I ovo je bio dobar primjer kako se plaća kukavičluk, dezerterstvo i izdaja.

Među dezerterima tih dana našao se i Slavo Bečki, član Općinskog komiteta KPH Bosiljevo, koji je pobjegao u okupirani Karlovac.

Za vrijeme svog okupatorskog boravka u Pribanjcima Nijemci su, uz pomoć mobiliziranih civila, podigli drveno-pontonski most na Kupi preko kojeg su prebacivali svoje trupe, tenkove i ostalu mehanizaciju.

Već početkom listopadske neprijateljske ofenzive s područja Bosiljeva otišle su i sve civilne ustanove NOP-a i prebacile se na slovensku stranu Kupe od kuda su nastavile svoj rad. To je bilo moguće jer je, odmah nakon što je ofenziva prohujala, taj dio Slovenije opet bio slobodni partizanski teritorij za razliku od bosiljevačkog kraja na čijem su području uspostavljena neprijateljska uporišta.

Neprijatelj je iz novouspostavljenog uporišta u Toplicama Lešće češće i sa jačim snagama upadao u Bosiljevo i okolna sela. U sve te akcije vodili su ih funkcioneri ustaške općine Bosiljevo, koja je tada imala sjedište u Dugoj Resi. U tome se opet posebno isticao ustaški prirepak Josip Bitorajac Kudlak (Ćato) koji je kao predratni općinski službenik dobro poznavao sva sela i ljude u općini Bosiljevo pa je sada zajedno sa ustašama lovio i mobilizirao mladiće i ostale za vojsku sposobne muškarce i slao ih u Pavelićevu vojsku. Neki od tih izgubili su kasnije živote ili su u borbama s partizanima ostali invalidi.

Bilo je i drugih teškoća i kriznih situacija u danima trajanja neprijateljske ofenzive. Tajnik Općinskog NOO-a Mato Bukovac je za vrijeme boravka NOO-a u Sloveniji ostao kod svoje kuće u Orišju (teško se kretao zbog ukočene noge) pa je umjesto njega dužnost tajnika preuzeo Jože Dokman.

Politički rad u tom periodu bio je naročito otežan, a neprijatelj je to koristio za zastrašivanje stanovništva i mobilizaciju za svoju voj sku- Bitorajac (Ćato) prijetio je da će biti strijeljani svi oni koji se ne odazovu pozivima za vojsku koje je on slao. No usprkos svemu, mnogi od mobiliziranih u domobranstvo počeli su se vraćati kućama.[43]

Usprkos povremenim teškoćama i osekama, koje su u razvitku i širenju NOB-a na području Bosiljeva postojale nakon fašističke ofenzive, NOP se nije mogao zaustaviti i uništiti. Naravno da su u kriznim situacijama došli do izražaja razni kolebljivci, smutljivci i ustaški špijuni koji su svojom reakcionarnom i protunarodnom rabotom nanosili zlo pojedinim rodoljubima i aktivistima NOP-a. Zbog takvih izdajnika je i Janko Žunić, tadašnji predsjednik Općinskog NOO-a Bosiljevo, koncem 1943. godine skoro izgubio život.

[43] HAK, f. kut. 17, Zapisnik sastanka KK KPH Bosiljevo, od 13. 12. 1943.

On je u noći 7. prosinca iz Slovenije, gdje se bio privremeno smjestio Općinski NOO, došao po zadatku u Orišje. Sklonio se u kući Mije Katkića. Navečer je išao na razgovor s ljudima u kuće Mate Bukovca i Stjepana Mamića. Netko od domaćih doušnika ga je primijetio i javio to ustaškoj posadi u Lešću. Janko se, međutim, još te noći vratio natrag preko Kupe u Sloveniju. Kasnije su neprijateljski vojnici pričali da su noću oko 11 sati dobili obavijest da je Žunić u Orišju, pa se digla gotovo cijela posada Lešća (navodno oko 200 ustaša i Nijemaca) koja je pošla u opkoljavanje Orišja ne bi li uhvatila Janka Žunića. Predvodili su ih Bitorajac Kudlak (Ćato) i zapovjednik ustaške posade Lulić.

Kasnije se doznalo da su izrodi koji su pred partizanima pobjegli iz Bosiljeva skovali sa ustašama paklenski plan: da uhvate predsjednika partizanske općine živog i da ga objese na mostu u Lešću kako bi zastrašili narod i odvratili ga od podrške partizanima. No, nisu uspjeli. Pravili ražanj, a zec pobjegao! Uhapsili su Matu Bukovca i Stjepana Mamića, kod kojih je Žunić boravio, i zlostavljali ih.

Tom prilikom svoje izdajničko lice ponovno je pokazao Josip Bitorajac. On je naime dobro znao da je učiteljica Marija Ropar prije odlaska u partizane stanovala u kući Janka Žunića i da je Marijin namještaj ostao u Jankovoj kući.[44] Zato je sav Marijin namještaj pokupio, utovario u kola i dao ustašama da ga odvezu.

Učinio je to i sa većim dijelom Žunićevih stvari. A sve ono što iz kuće nije mogao odnijeti, ustaše su sjekirom sasjekle i porazbijale. I kada je već na odlasku zapazio da na stropu sobe učiteljice Marije Ropar visi veliki petrolejski luster, Bitorajac je i njega u bijesu razbio.

Narodnooslobodilački odbori i odbornici u selima

U toku 1943. godine i kasnije sve više se osnivaju seoski narodnooslobodilački odbori po selima u okolini Bosiljeva. Za odbornika u selima Strgari i Lipošćaki imenovan je Mato Kvačica iz Lipošćaka, za Hrsinu izabrani su Mato Sudac, Josip Ropar i Ivan Vukovčan, a za Resnik, Varoš i Rupaču imenovan je Ignac Bosanac. U selu Potok odbornici su Marko Šimak, Stjepan Bečki i Marko Sršić, u Laslavićima — Marko Laslavić, a u Beču, Lisičinoj Gorici i Kraljevom Selu — Alojz Korenić i Josip Canjar. Sela Umol i Podumol zastupao je odbornik Stjepan Moguš, selo Otok — Mato Kolić i Stjepan Cvetovac, Malnik — Josip Matešić, Grabrk — Josip Maletić. Odbornik u Glavici bio je Josip Tahija, u Pribanjcima — Drago šubašić, Janko Mržljak i Jura Tomac, u Fratrovcima — Stevo Kaparić, u Bosancima — Janko Kain, u Kasunima — Mato Kasun i Mato Špehar. U drugim selima bosiljevačkog

[44] Josip Bitorajac Kudlak (ćato) bio je oženjen sestrom Marije Ropar.

kraja odborničke dužnosti vršili su slijedeći drugovi: U Selima — Pero Biondić i Josip Barković, u Orišju — Josip Blažić i Franjo Vuković, u Dugaćama — Mijo čičak, u Vodenoj Dragi i Protulipi — Marko Frančišković i Mato Protulipac, u Spahićima i Jančanima — Josip Stanpehar, u Milanima — Mato Bubaš i Stjepan Šegina. Tokom rata ovi drugovi su mijenjali dužnosti i zaduženja.

Seoski narodnooslobodilački odbori su u toku NOB-a bili usko povezani sa Općinskim NOO-om Bosiljevo kao i sa društveno-političkim organizacijama NOP-a Na taj način narodnooslobodilački odbori su dali značajan prilog NOP-u i funkcioniranju narodne vlasti na oslobođenom ili poluoslobođenom dijelu ove općine. Rad i aktivnost seoskih odbornika bili su dragocjeni. Iziskivana je od svakog odbornika izuzetna snalažljivost, upornost i hrabrost. Upravo zbog toga su seoski NOO-i i njihovi odbornici bili česta meta neprijateljskog djelovanja, pa su mnogi od njih u toku NOR-a položili i svoje živote. Sa teritorija općine Bosiljevo poginuli su i ovi narodni odbornici: Ignac Bosanac, odbornik iz Resnika, Mato Kvačica, odbornik iz Lipošćaka, Marko Šimak, odbornik iz Potoka i Stjepan Bečki iz Vrhove Gorice.

Krajem 1943. i početkom 1944. godine njemačke i ustaško-domobranske snage su skoro svakog dana izvodile na karlovački, odnosno bosiljevački teritorij manje ili jače ofenzive ili, kako su to njihovi štabovi zvali, operacije »čišćenja terena«. Neprijatelj je običavao iznenada upadati na oslobođeni ili poluoslobođeni teritorij, naročito u međuriječju Dobre i Kupe. Uporedo s vojnim operacijama, fašisti su pomoću svoje obavještajne agenture i snažne propagande nastojali omalovažiti i odluke II zajedanja AVNOJ-a. Širili su lažnu propagandu da će zapadni saveznici izigrati partizane i da će po završetku rata dovesti u Jugoslaviju kralja Petra Karađorđevića i uspostaviti monarhiju.

Intenzivna propaganda i česti upadi neprijateljskih jedinica u sela na našem terenu prisiljavali su organe NOP-a da često mijenjaju mjesta svog boravka što je, naravno, pogoršavalo političko stanje. Partijske aktivnosti bile su ograničene, a neprijatelj je pojačao teror nad simpatizerima, posebno prema obiteljima koje su aktivno pomagale narodnooslobodilačku borbu, kao i onim obiteljima čiji su članovi bili u partizanskim jedinicama. To je pogodovalo mačekovcima u širenju njihove politike nepomaganja NOP-a. Za sva nasilja, pljačke i zlodjela što su vršile okupatorske trupe, ili domobransko-ustaške jedinice, oni su okrivljavali Narodnooslobodilačku vojsku. Stalnom antikomunističkom propagandom usmjeravali su stanovništvo da se ne odaziva pozivu za NOV. Propagirali su »politiku čekanja«. Omiljena im je bila parola: »Tko bu pametan, sačuvat će glavu, jer rat će skoro okončati i o svemu će odlučivati Engleska i Amerika, a ne partizani«. Seljacima su govorili: »Ako partizani pobijede, ostat ćete bez zemlje, jer bu vam ju uzeli. Zato samo mir, ne krećite ni lijevo ni desno«. Ta im je

propaganda djelomično i uspjevala, pa je tako koncem 1943. godine neprijatelju uspjelo iz općine Bosiljevo u domobransko-ustaške jedinice mobilizirati oko 200 ljudi.[44]

Ratna 1944. godina

Po završetku šeste neprijateljske ofenzive Narodnooslobodilačka vojska je ponovno ovladala velikim slobodnim teritorijem u zapadnim dijelovima zemlje. Međutim, neprijatelj se i dalje čvrsto zadržao na liniji Ozalj—Stative—Duga Resa, duž važnih cestovnih i željezničkih prometnica od Karlovca do Ogulina. Jedinice po zlu poznatih ustaških bojni — 5, 10. i 30. ustaške bojne — zatim domobranske jedinice i 392. njemačka-legionarska divizija, držale su lanac svojih uporišta kojima su razdvojili slobodni teritorij Korduna, Like i Gorskog kotara od oslobođenih područja Bosiljeva, dijela karlovačkog područja, Bele krajine, odnosno oslobođenog dijela Slovenije. Upravo iz tih svojih posada i garnizona, postavljenih duž saobraćajnica, neprijatelj je vršio česte manje ili veće ispade na oslobođeni partizanski teritorij. Vodile su se često i krvave borbe u kojima su neprijatelju nanijeti veliki gubici u ljudstvu, daleko veći nego što su ih u tim borbama trpjeli partizani.

Na samu Novu godinu 1944. jedna ustaška bojna iznenada je prodrla preko Protulipe i Dugaća u pravcu Vukove Gorice i uspjela potisnuti dijelove Karlovačkog partizanskog odreda prema Kupi koju su borci morali pregaziti po vrlo niskoj temperaturi. Izvlačili su se otvarajući vatru, mokri na snijegom pokritim položajima ne dozvolivši da se ustaše spuste u kanjon Kupe i tako jedinici nanesu veće gubitke.

Slijedeći napad na Bosiljevo izvele su jake ustaške i njemačke snage 20. siječnja 1944. iz uporišta i garnizona Generalski Stol i Ogulin. Ustašama je komandovao po zlu poznati Braco Tomljenović koji je sa svojim jedinicama prodro iz Ogulina i s linije sela Gradišće, Rupaće i Kola izvršio juriš na Bosiljevo. Ali sve partizanske vojne i civilne ustanove uspjele su se još uoči napada izvući s područja Bosiljeva. Povukle su se između Resnika i Dugaća prema Lujzinskoj cesti, a potom se u selu Spahićima prebacile preko Kupe u Sloveniju.

Kod povlačenja iz mjesta Janko Mržljak, odbornik Općinskog NOO-a Bosiljevo, dobio je zadatak da krene prema Bosancima i obavijesti partizanske patrole i simpatizere NOP-a o nadiranju ustaša. Kad je Janko stigao do Desičke šume kod Resnika, već je otvorena puščana i mitraljeska vatra sa svih strana, pa se sklonio uz živicu puta. Tu su se našli i neki ljudi iz Delnica koji su krenuli u Bosiljevo radi razmjene odjeće i soli za kukuruz i hranu. Među njima je sa zaprežnim kolima bio i Josip Pleše iz Delnica, rođen 1889. godine i nje-

[44] HAK, Zbornik 8, str. 63. i »Karlovačka udarna brigada«, Monografija, str. 71—73.

gova supruga Ana, rođena 1893. godine. Na nesreću, na njih prve naletjele su ustaše i odmah ih ubili, kao i jednog konja, a drugi preživjeli konj dao se u bijeg. Vukao je cestom i onog mrtvog konja — parnjaka iz zaprege. Bio je to jeziv prizor.

Jedan ustaša zamahnuo je puškom u namjeri da udari po glavi Janka Mržljaka koji je bio u civilnom odijelu. Međutim, drugi ustaša spriječio ga je u tome. Oduzeli su mu odmah sav novac koji je imao i sat, zatim su i njega i dvije žene iz Delnica, što su se tu zatekle, poveli sobom u Resnik i Bosiljevo. Zatvorili su ih u svoju komandu. Tu su ih zadržali do drugog dana uveče i zatim pustili.

Mržljak je rekao da je iz Delnica i da je ovamo došao u potrazi za hranom pošto ima petero gladne djece. Tako se uspio izvući i spasiti glavu, a imao je sreću što ga nitko od mještana Bosiljeva nije prokazao.

Da bi se pariralo takvim neprijateljskim ispadima, na sektor Lešće—Trošmarija stigla je krajem siječnja 2. brigada 8. kordunaške divizije. Njen 2. bataljon vodio je 23. siječnja borbe u Hrsini, a 25. siječnja vođene su borbe između Bosiljeva i Lešća.[45]

Po dolasku 2. kordunaške brigade sa ovog terena Nijemci i ustaše uspostavljaju svoju posadu u Bosiljevu. Svakodnevno upućuju patrole jačine 20—50 vojnika cestom Bosiljevo—Lešće i obratno, a vrše i česte ispade u okolna sela Bosiljeva zlostavljajući stanovništvo. Štab Karlovačkog partizanskog odreda češće je upućivao svoje jedinice u okolicu Bosiljeva radi sprečavanja ispada neprijatelja i izvodio demonstrativne napade na Bosiljevo.

Jednog dana u veljači četa iz 3. bataljona Karlovačkog odreda postavila je zasjedu njemačkoj koloni kraj ceste ispod Privisa. Bio je duboki snijeg, gotovo do koljena, a temperatura vrlo niska. Došlo je do sukoba, ali pravi efekt iznenađenja partizani nisu postigli pošto, zbog vrlo hladnog vremena, zamrznuti puškomitraljezi i promrzli borci nisu mogli otvoriti ubitačnu vatru.

Otvorena je samo puščana vatra što je svakako bilo preslabo za odlično naoružane i odmorene Nijemce. Četa je imala jednog teško ranjenog borca koji je izdahnuo na kolima prilikom transporta za bolnicu u Adlešiće. Bio je to 18-godišnji omladinac, jedinac u majke, rodom iz Sračka ili Pake. Borcima je teško pao gubitak dragog druga koji, premda teško ranjen, nije zapomagao ostavši nekoliko sati na položaju u snijegu već je junački podnosio boli.

Situacija na terenu Bosiljeva bila je u to vrijeme posebno teška. Rad organa i organizacija NOP-a bio je vrlo otežan i opasan. Sve ustanove morale su svoja sjedišta ponovno privremeno premjestiti preko Kupe u Sloveniju.

[45] HAK, Zbornik 9, strana 521.

Osnovna briga svih organa narodne vlasti i odbornika NOO-a na prijelazu iz 1943. do proljeća 1944. godine bila je da se izgladnjelom narodu Gorskog kotara, Korduna i drugih područja pruži pomoć u prehranjivan ju. S relativno malog oslobođenog teritorija kotara Bosiljevo i jednog dijela kotara Karlovac u zimskom periodu 1943/44. i proljeću 1944. prikupljeno je i otpremljeno narodu spomenutih krajeva kao i borcima 13. primorsko-goranske divizije deset vagona hrane.

Istovremeno, osigurana je hrana i drugim partizanskim jedinicama koje su se tu našle, kao i stanovitom broju krajnje siromašnih sela samog bosiljevačkog i karlovačkog kraja.

Usporedo s reorganizacijom narodne vlasti reorganizirane su i organizacije NOP-a na području kotara Karlovac i Bosiljevo. Od rujna 1943. godine na tom terenu djelovala su (sve do svibnja 1944. godine) dva kotarska komiteta SKOJ-a (Kotarski komitet SKOJ-a za Karlovac i Kotarski komitet SKOJ-a za Bosiljevo). Kotarski komitet SKOJ-a Bosiljevo imao je u svom sastavu tri općinska rukovodstva: Severin na Kupi, Bosiljevo i Gornje Dubrave. Općina Severin imala je dva skojevska aktiva. U selu Močile djelovao je aktiv SKOJ-a sa pet članova, u selu Klanac sa četiri člana, a dva člana SKOJ-a bila su i u selu Osojnik. U općini Dubrave postojala su četiri aktiva. U Gornjim Dubravama djelovao je aktiv sa pet članova, u Ponikvama sa pet članova, u Donjim Dubravama sa šest članova i u Lalić Dolu sa tri člana. Područje općine Bosiljevo imalo je četiri aktiva SKOJ-a sa ukupno 18 članova. U Bosancima su bila četiri člana: po tri člana bila su u Selima, Milanima i Pribanjcima, a u Protulipi i Laslavićima po dva člana.

Od prvog aktiva SKOJ-a, osnovanog u Orišju u studenom 1942. godine, ostale su u ilegalnosti dvije drugarice, a ostali su dobrovoljno otišli u jedinice NOV ili na druge dužnosti NOP-a.

U Kotarskom komitetu SKOJ-a Bosiljevo sekretar je tada bio Nedjeljko Zatezalo, od koga je nakon kraćeg vremena dužnost preuzela Anka Žunić, a članovi su bili: Barka Bukovac, Zdenka Prokšelj, Marica Perše i Tonica Sečanj. Ovi komiteti, uz nešto prošireni sastav iz redova općinskih rukovodsava omladinskih organizacija, sačinjavali su kotarske odbore Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Hrvatske (USAOH). Takav način konstituiranja primjenjivan je i u općinskim odborima USAOH-a.

Cjelokupna aktivnost svih komiteta SKOJ-a i odbora USAOH-a (naročito u prvom polugodištu 1944. godine) bila je usredsređena na privlačenje što većeg broja omladine s poluoslobođenih i neoslobođenih dijelova kotara Bosiljevo i Karlovac u jedinice NOV.

Uspostavljanjem Komande vojno-partizanskog područja Karlovac, u prosincu 1943. godine, uvelike je rasterećena Komanda kordunaškog vojnog područja. Karlovačko vojno područje obuhvaćalo je teritorij od Ozlja prema gradu Karlovcu i dalje, linijom željezničke pruge prema Dugoj Resi, Ogulinu i Vrbovskom — do rijeke Kupe prema Sloveniji.

Rukovodstvo NOP-a Slovenije suglasilo se da se sve partizanske ustanove karlovačkog vojnog područja, prema potrebi, smjeste na lijevu (slovensku) stranu rijeke Kupe odakle će moći, u datoj situaciji, lakše i sigurnije nastaviti svoje djelatnosti. Tako je Komanda područja Karlovac smještena u Adlešiće, a vojna bolnica karlovačkog područja u selo Bojance (od 11. studenog 1943. godine).

U Beloj krajini boravilo je 550 naših boraca i aktivista iz sastava Komande karlovačkog vojnog područja što je značajno opterećenje, pogotovo ako se uzme u obzir da je na tom području Slovenije u to isto vrijeme bilo prisutno između pet i šest tisuća slovenskih partizana i aktivista NOP-a. Zbog svega toga problemi smještaja i naročito ishrane, pogotovo zbog toga što se partizani sa karlovačkog područja i Bosiljeva nisu uvijek mogli osloniti na snabdjevanje sa hrvatske strane, bili su veoma otežani. Narod ovih slovenačkih sela pokazao je svoje puno razumijevanje, gostoprimstvo i pažnju prema partizanima iz Hrvatske kojima je boravak na slovenskoj strani Kupe ostao u lijepoj i dragoj uspomeni.

Komanda mjesta Bosiljevo je u to vrijeme, u zavisnosti od situacije, često mijenjala sjedište svog djelovanja. Ostale ustanove kotarskog i općinskog značaja kretale su se najčešće zajedno s Komandom mjesta i smještale se s njom u istom naselju ili u njenoj neposrednoj blizini. Tako se u prosincu 1943. godine Komanda mjesta Bosiljevo smjestila u zaselaku Grdune kod Zilja, da bi se u veljači 1944. postepeno premještala u Vukovce, Kranjski Damelj, pa zatim u Severin na Kupi, Močile, Lukovdol, pa opet u Vukovce gdje se zadržala sve do ponovnog oslobođenja Bosiljeva u lipnju 1944.

Te su selidbe bile nužne jer je neprijatelj bio sasvim blizu i vrlo često upadao u oslobođena naselja koristeći se pri tome svojom jakom obavještajno-špijunskom aktivnosti.

Kada se Komanda mjesta nalazila na području Severina i Lukovdola, bila je izvrgnuta neposrednoj opasnosti od četnika koji su svoje baze imali u planini Litorić i u Gomirju, a dok se nalazila na području Bosiljeva, prijetila joj je opasnost od Nijemaca i ustaša koji su, pak, vrebali iz svojih uporišta raspoređenih na ovom području.

Treba reći da su i u Belu krajinu sve češće dolazili i ljudi iz Gorskog kotara u potrazi za hranom. Inače, Slovenci su imali vrlo dobro razvijene i organizirane organe narodne vlasti pa su NOO-i iz Bele krajine uspješno organizirali i provodili robnu razmjenu između Gorna i ovdašnjih seljaka. Mijenjali su žito i drugo za sol, duhan, šibice i sumpor u čemu se ovdje oskudijevalo. U to vrijeme prikupljena je i pomoć za ishranu 13. primorsko-goranske divizije pa su belokranjske ustanove isporučile više tisuća kilograma žita (naročito kukuruza) jer je goranskim borcima prijetila glad. I na bosiljevačko-karlovačkom području prikupljeno je za Gorane preko 50 vagona hrane i stoke.

Već iz ovoga što je rečeno može se zaključiti da se i na oslobobođenom teritoriju s obje strane Kupe, i na slovenskoj i na hrvatskoj strani, odvijao vrlo živ promet i miješanje stanovništva i Narodnooslobodilačke vojske. Ali, veliki broj ljudi, koji su se na tom području kretali, ponekad je zabrinjavao organe NOP-a, jer je to omogućilo i infiltraciju neprijatelja, odnosno djelatnost neprijateljske obavještajne službe i špijunaže.

Primijećeno je da neprijatelj na dosta lak način dolazi do podataka o razmještaju jedinica NOV i ustanova NOP-a, pa je na temelju prikupljenih obavještenja vršio oružane upade i bombardiranje naselja u kojima su se nalazile partizanske jedinice i ustanove. No, svi takvi problemi rješavani su sa zajedničkim naporima i dogovaranjima između predstavnika vojno-političkih ustanova hrvatskih i slovenskih partizana. Bio je to primjer uspješne bratske suradnje i uzajamne pomoći te međusobne podrške koja je bila od vitalnog značaja za hrvatski i slovenski narod da bi jedan i drugi izdržao u zajedničkoj borbi protiv fašizma i za svoju slobodu. Upravo je to i bio razlog da se uspostavi i trajniji sistem veza na ovom području pa su vezisti iz Tehničke sekcije Komande karlovačkog vojnog područja podigli stalnu telefonsku liniju sa komandom mjesta Bosiljevo i Ribnik, koja je sve do konca rata funkcionirala.

U četvrtoj godini rata izvršene su u vojno-pozadinskim i teritorijalno-političkim organima mnoge kadrovske promjene koje je nametnuo ubrzan razvoj narodnooslobodilačke borbe u bosiljevačkom kraju. O svemu tome sačuvani su i pisani dokumenti koji se nalaze u Historijskom arhivu Karlovac i drugim historijskim arhivima u Jugoslaviji.

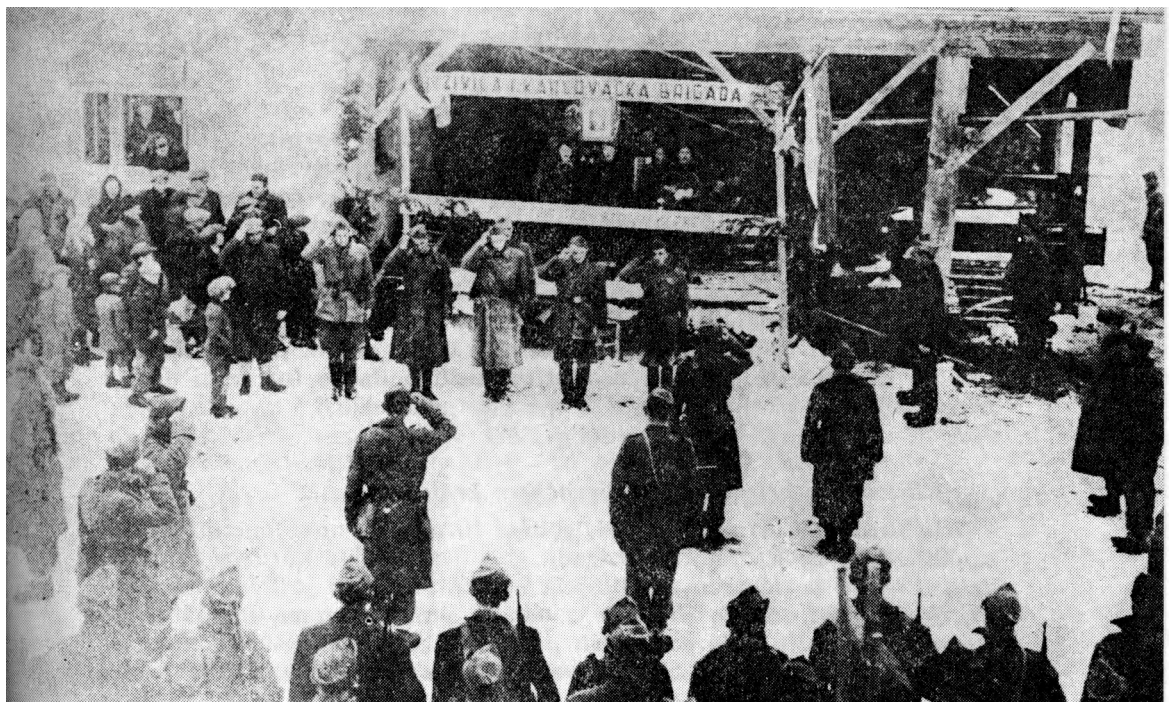
Značajan događaj s početka 1944. godine je i zaključak sjednice biroa Okružnog komiteta KPH Karlovac od 15. ožujka kojim se radi pojačanja partijskih organizacija predviđa spajanje KK KPH Bosiljevo i KK KPH Karlovac.

Tom reorganizacijom u sastav biroa Kotarskog komiteta Karlovac ušli su: Jože Benić, Barka Tomac, Marko Polović, Herman Furlan, Zlata Strosser, Zlatko Pintar i Nikola Car.[44] Članovi ranijih dvaju komiteta ušli su u novi Kotarski komitet KPH Karlovac.[47]

Sa terena Bosiljeva otišla je tada i Desa Karaš koja je obavljala dužnost sekretara Općinskog komiteta KPH Bosiljevo, a njenu dužnost preuzeo je Jože Dokman.

Narednog mjeseca fuzionirani su i kotarski komitet SKOJ-a Bosiljevo i Karlovac. Novi Kotarski komitet brojio je 11 članova. Iz bivšeg KK SKOJ-a Bosiljevo u novi komitet ušli su: Anka žunić, Tonica Sečanj, Josip Radočaj i Đuro Jaković. Biro KK SKOJ-a Karlovac sačinjavali su: Nikola Car, sekretar, Vlado Sokač, organizacioni sekretar,

« HAK, f. Biro OK KPH Karlovac, kut. 21, Zapisnik od 15. 3. 1944.
« HAK, f. OK KPH - drugu Beniću, kut. 21, od 16. 3. 1944.

Hrašće, 5. 3. 1944. Formiranje Karlovačke partizanske brigade.

Anka Žunić, zadužena za USAOH, Janko Mihalić, zadužen za pionirsku organizaciju i Pero Vinski, član. Dužnost sekretara Općinskog komiteta SKOJ-a Bosiljevo otada vrši Barka Bukovac.[48]

U organima narodne vlasti su također izvršene personalne promjene. Za predsjednika Kotarskog NOO-a Bosiljevo kooptiran je 28. travnja Janko Žunić, dotadašnji predsjednik Općinskog NOO-a Bosiljevo. Dužnost pročelnika Upravnog odjela preuzeo je Franjo Perše koji je do tada radio u Prosvjetnom odjelu NOO-a. Dužnost predsjednika Općinskog NOO-a Bosiljevo primio je Jože Dokman, član plenuma KK KPH Karlovac, a dužnost tajnika Općinskog NOO-a Ivica Frančišković.'[9]

Pri Općinskom NOO-u Bosiljevo osnovana je tih dana i Komisija za prehranu čiji su članovi: Josip Ropar, Ivan Vukovčan, Mato Špehar, Pero Moguš i Stjepan Jarnević koji je ujedno vršio i dužnost kurira. Ta je komisija imala vrlo osjetljiv i odgovoran posao. Ona je imala zadatak da organizira snabdijevanje partizanskih vojnih jedinica i pozadinskih ustanova. Gdje god su to prilike i situacija dozvoljavali, ova je komisija usko surađivala sa seoskim odbornicima, kako bi se teret prehrane i snabdijevanja, odnosno rekvizicije hrane, što pravilnije

« HAK, f. KK SKOJ-a — OK SKOJ-a Karlovac, kut. 3, Izvještaj od 14. 4. 1944.

« HAK, f. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 22, od 28. 4. 1944.

rasporedio na stanovništvo. Taj posao vrlo često se morao obavljati noću jer su njemački okupatori imali jaku i dobro utvrđenu posadu u Bosiljevu. Komisija je tada najviše bila zaokupljena osiguranjem prehrane 13. primorsko-goranske divizije koja se u to vrijeme nalazila na području Bosiljeva.

Na teritoriju općine Bosiljevo su u to vrijeme često održavani sastanci sa pripadnicima HSS-a Na te se sastanke odazivao priličan broj ljudi koji su uzimali aktivno učešće u razgovoru, pokazivali interes za organizaciju Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF) i njenu političku platformu koju su sve više prihvaćali.[50]

Karlovačka brigada u bosiljevačkom kraju

U Hrašću je 5. ožujka 1944. godine formirana nova operativna jedinica NOV, tj. Karlovačka brigada, čije jezgro čini Karlovački partizanski odred (a od preostalog dijela boraca formiran je Drugi karlovački partizanski odred). Brigada je odmah krenula prema Bosiljevu na čijem terenu nije tada bilo jačih partizanskih jedinica što je neprijatelj obilato koristio upadajući u obližnja sela radi pljačke. Komandant brigade donio je odluku da se neprijatelju postave zasjede. U skladu s time 3. i 4. bataljon brigade su još tokom noći 11/12. ožujka izbili na cestu Bosiljevo—Laslavići i Bosiljevo—Hrsina. Za to vrijeme 2. bataljon postavio je zasjedu na pravcu Bosanci—Bosiljevo, svoju 2. četu, s jednim teškim mitraljezom, postavio je kod sela Štokani, a 1. četu ostavio u rezervi u rejonu sela Bosanci.

Međutim, Nijemci iz Bosiljeva nisu, kako se to očekivalo, naišli na zasjede, već su oko podne izbili bočno iz šume s pravca Dugaća. Nastupanje Nijemaca prva je primijetila patrola 1. čete 2. bataljona i zapucala na njih. To je ujedno bio znak za uzbunu četi koja je odmah istrčala na položaj i u oštroj borbi u Bosanskoj Dragi potisnula njemačku jedinicu od oko pedeset vojnika prema uporištu Bosiljevo. Tada je stupila u napad i 2. četa od Štokana i neprijatelja natjerala u bijeg. Borba je trajala pola sata, a Nijemci su se uz gubitke od 8 mrtvih i 10 ranjenih, te jednog zarobljenog vojnika, uspjeli probiti u Bosiljevo.

Drugi bataljon je u tom okršaju pretrpio osjetne gubitke. Poginulo je 6 i ranjeno 6 boraca. Bili su to: prva borba i prva žrtva Karlovačke brigade. Među poginulim bio je komandir 2. čete Ivan Goršebaba. Teže je ranjen i komandant bataljona Bruno Belavić, kao i pomoćnik komesara čete Josip Knapić, koji je istog dana podlegao ranama.

Bez obzira na žrtve brigada je u ovoj borbi postigla uspjeh. Borci su vidjeli kako i njemački vojnici bježe, što im je ulilo povjerenje u vlastito oružje i podiglo borbeni moral. Posebno su borci bili ponosni

[50] HAK, £. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 22, od 15. 6. 1944.

što im je uspjelo zarobiti jedan puškomitraljez — poznati njemački »šarac«. To je ujedno bio i prvi puškomitraljez ove vrste u brigadi.[51] Narednog dana, 13. ožujka, jedna četa 3. bataljona napala je kod Bosiljeva jaču njemačku patrolu i zarobila 4 njemačka vojnika među kojima i jednog podoficira.[52]

Tako je, eto, Karlovačka brigada svoje prve borbene uspjehe i oštre okršaje imala upravo u našem bosiljevačkom kraju. Kada je brigada otišla sa ovog terena na nova bojišta u Žumberku i Pokuplju, borci su često pričali o boravku i borbama oko Bosiljeva i rado se sjećali naroda i omladine ovog kraja. Slučaj je htio da i završne borbe za oslobođenje naše zemlje 1945. godine Karlovačka udarna brigada vodi u blizini Bosiljeva.

Početkom travnja 1944. godine na području Bosiljeva i uz Kupu dolazi radi oporavka od izgladnjelosti 1. brigada 13. primorsko-goranske divizije. Tu se ona zadržala 10 dana. Prvu brigadu smijenila je zatim 2. brigada 13. divizije. U to vrijeme u Bosiljevu se nalazila jaka posada, čiju je glavninu sačinjavala jedna njemačka jedinica od 250 legionara. Posada je ponekad brojala i do 500, pa čak i do 800 neprijateljskih vojnika koji su terorizirali i pljačkali stanovništvo bosiljevačkog kraja. Istovremeno u Lešću je bilo stacionirano 60 legionara, u Generalskom Stolu oko 200, u Lipi 100, a u Ogulinu oko 1500 neprijateljskih vojnika.

Napad na neprijateljsku posadu u Bosiljevu

Okolnosti su otežavale rad ustanova NOP-a. Iz tih razloga odlučeno je da jedinice 13. primorsko-goranske divizije, uz suučestvovanje drugih partizanskih snaga, napadnu uporište Bosiljevo. U ostvarivanju te akcije sudjelovala je Karlovačka brigada i Drugi karlovački odred. Ove jedinice su privremeno, po dogovoru između štabova 8. kordunaške i 13. divizije, bile pretpočinjene Štabu 13. primorsko-goranske divizije. Karlovačka brigada i Karlovački odred dobili su zadatak da osiguraju napad 13. divizije od eventualnih intervencija iz neprijateljskih uporišta u Generalskom Stolu, Lešću, Karlovcu i Stativama, kao i da zatvore prelaz preko mosta na Dobri kod sela Lipe.

Napad je trebao početi 25. travnja u 22,30 sati, ali je zbog zakašnjenja odgođen za slijedeći dan u 5,45 sati. Štab 13. divizije je za napad odredio 1. brigadu svoje divizije, dok su dva bataljona 2. brigade imala zadatak da osiguraju napad s pravca Ogulina. Zasjeda je postavljena u selu Tonkovići.

Štab Karlovačke brigade je, nakon što je proučio naređenje Štaba 13. divizije, izdao zapovijest svojim jedinicama. Naređeno je 2. i 4. bataljonu da postave osiguranje prema Lešću i Generalskom Stolu, a

[51] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, str. 88.
[52] Isto.

Štab 2. karlovačkog PO u Kuniću, januar 1945. godine. S lijeva na desno: Branko Blažević, načelnik štaba, Ivica Katušić, zamjenik političkog komesara, Dušan Kaluđerovič, komandant i Dane Gašparovič, politički komesar odreda.

1. i 3. bataljonu — prema Novigradu i Stativama. Karlovački odred raazmjestio se u Protulipi, na pravcu Zvečaj—Lipa, da bi spriječio prelaz preko mosta na Dobri. Neprijatelj je osjetio prisustvo naših jedinica i u zoru 26. travnja otvorio jaku mitraljesku vatru po položajima 2. i 4. bataljona Karlovačke brigade.

U isto vrijeme neprijatelj je krenuo tenkovima i pješadijom iz Lešća prema Bosiljevu. Tom prilikom došlo je do obostrane jake mitraljeske i minobacačke vatre. Partizanski bataljoni uporno su držali svoje položaje. Nakon jednosatne oštre borbe, i nakon što mu je jedan tenk pogođen minom iz teškog bacača, neprijatelj je zaustavljen uz znatne gubitke u ljudstvu. Rano ujutro jače neprijateljske snage, koje su stigle iz Generalskog Stola, pokušale su se probiti preko mosta na Dobri u Lešću s namjerom da pomognu napadnutoj posadi u Bosiljevu. Međutim, bataljoni su držali most pod jakom mitraljeskom i minobacačkom vatrom pa neprijatelj uz sve napore i žrtve nije uspio.

Uskoro potom uslijedio je nov pokušaj neprijatelja da se probije na drugom pravcu — od Lipe preko Protulipe — koji su zatvarale jedinice 2. karlovačkog partizanskog odreda. Štab Karlovačke brigade je na vrijeme otkrio ovaj manevar i, angažiranjem rezerve s pravca Crno Kamanje, bočnim udarom spriječio daljnje nastupanje neprijatelja. Ni treći poslijepodnevni pokušaj neprijatelja da se probije preko Lešća prema Bosiljevu nije uspio. Tako su Karlovačka brigada i 2. karlovački odred izvršili dobiveni zadatak. Sa pravca osiguranja, kojeg su oni posjeli, neprijatelj nije uspio da stigne u pomoć svojima u Bosiljevu.[53]

Međutim, neprijatelj je bio uporan. Manevrirajući iz više pravaca, preko Dobre i sela Munjasa uspjelo mu je ipak prodrijeti do Bosiljeva. Prodor je izvršen na pravcu kojeg su zatvarali 2. i 3. bataljon 2. brigade 13. divizije. Prva brigada 13. divizije izvršila je nekoliko juriša, uspjela je zauzeti i neke važnije točke neprijateljske obrane u Bosiljevu. Ali sve to nije bilo dovoljno da se slomi žilav neprijateljev otpor pa je nakon toga napad obustavljen, a jedinice 13. divizije su se povukle na polazne položaje.

Partizanske snage imale su gubitaka, ali je neprijatelj pretrpio znatno veće. Zanimljivo je kako su njemački okupatori tada vršili propagandu u Bosiljevu. Po zidovima kuća bile su ispisane velike parole: »Legionari, ustaše i domobrani — velika Njemačka stoji iza vas«, a na zgradi gdje se nalazila njihova komanda (Ortskomandatur) još i na njemačkom jeziku: »Kroaten Grossdeutschland steht hinter Euch!«. Uz to je bio nacrtan i ženski lik s izrazito jakim nogama i imenom Greta, što je izražavalo pohlepu njemačkog vojnika, a sve skupa trebalo je podići njihov moral i učvrstiti već pokolebano povjerenje njihovih slugu i plaćenika.

[53] HAK, Karlovačka udarna brigada, Monografija, 1984, str. 100. i 101.

Nakon ovih borbi 13. divizija se zadržala na bosiljevačkom, karlovačkom i ogulinskom terenu još oko dva mjeseca i tu vodila više borbi sa njemačko-kvislinškim jedinicama. Karlovačka brigada se povukla sa svojih borbenih položaja i razmjestila se u rejonu Prilišća, Netretića i Hrašća, da bi se 1. svibnja 1944. prebacila na nove borbene zadatke u Žumberku.

Neprijatelj je inače tih proljetnih mjeseci 1944. godine vrlo često upadao preko Bosiljeva do Bosanaca i Pribanjaca uznemiravajući narod i otvarajući vatru preko Kupe na Vinicu, gdje su se nalazile komande mjesta Vinica i Bosiljevo kao i druge ustanove NOP-a. On nije prelazio na drugu stranu Kupe jer je most bio porušen, a i onaj pontonski što su ga svojevremeno bili podigli njemački pioniri u Pribanjcima, porušila je nabujala rijeka. Sa slovenske strane je jedinica Komande mjesta Vinica vatrom sprečavala neprijatelju prilaz Kupi preko polja u Pribanjcima i na dijelu obale kod mlina Ignaca Prokšelja.

Iz tih dana zapamćen je i neugodan doživljaj mlinara Prokšelja. Tih se dana pripremila za preseljenje iz Pribanjaca u Karlovac mještanka Marica Rožić čiji je muž (gostioničar) već ranije kao proustaški elemenat prebjegao u okupirani Karlovac. Prilikom selidbe pomagali su joj neprijateljski vojnici pa je valjda htjela da se još jednom oduži i dodvori neprijateljima našeg naroda. Naime, sutradan, nakon što je u Prokšeljevom mlinu održan sastanak skojevskog rukovodstva na kojem je sudjelovao i Vlado Sokač, tada sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac, Marica Rožić uputila je svoju svekrvu u kuću Ignaca Prokšelja pod izlikom da je došla posuditi demižon za vino. Međutim, prava svrha njenog dolaska bila je da izvidi da li se kod Prokšeljevih nalaze partizani. U to se ubrzo uvjerio i sam Ignac Prokšelj čim je primijetio kako se iz sela prema njegovom mlinu kreću dvojica muškaraca u civilu čiji izgled i hod je bio nekako čudan i sumnjiv. Odmah je o tome obavijestio skojevce koji su se nakon završenog sastanka zadržali na spavanju u njegovoj kući. Oni su brzo napustili kuću i uputili se niz Kupu te ispod slapa Benetića prešli rijeku.

Međutim, svoju kćerku Zdenku, sekretara Općinskog komiteta SKOJ-a, otac nije stigao upozoriti. Ona se u tom trenutku nalazila van kuće — u gospodarskom dvorištu. Samo trenutak kasnije došljaci, u stvari njemački vojnici preobučeni u civilna odijela, upali su u dvorište i uhvatili Ignaca i Zdenku Prokšelj. Bio je to plod izdaje neprijateljski nastrojene susjede. Nijemci su odveli oca i kćerku u Bosiljevo, a potom u Karlovac. Zatvorili su ih u neki podrum. Nijemci su ih saslušavali. Ignaca Prokšelja su batinali nastojeći da ga prisile na priznanje o suradnji s partizanima. Kćerku Zdenku, koja je bila sasvim mlada, nisu tukli, ali su je zato na razne načine maltretirali služeći se i poznatim trikovima te tvrdeći da je »otac već sve priznao«. Međutim, i otac i kćerka već ranije su se dogovorili da bilo kakvu suradnju poriču, te su se oboje pri saslušanjima toga držali. Znali su da im i naj-

Srednje Prilišće, 1944. S konferencije Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac.

manje priznanje ne bi koristilo, već bi im samo otežalo položaj. Izdržali su i na koncu — popustili su Nijemci i pustili ih iz zatvora kući. Pri izlasku iz zatvora Prokšelj je zahtijevao da mu se izda propusnica kako bi se nesmetano mogao vratiti kući.

Zahvaljujući okolnosti da se skojevski kao i partijski rad u ratnim uvjetima na tom terenu odvijao u strogoj ilegalnosti, to ni Nijemci nisu mogli od mještana saznati da je Zdenka Prokšelj tada obavljala funkciju sekretara SKOJ-a i da je u toku šeste neprijateljske ofanzive čak bila borac u 3. bataljonu Karlovačkog partizanskog odreda. Nakon još nekih peripetija, koje su imali na putu od Karlovca preko Stativa, otac i kći konačno su stigli kući u Pribanjce.[54]

U ožujku 1944. godine Pribanjci su pretrpjeli još jednu žrtvu fašizma. Jednog dana u selo su upali njemački vojnici. Primijetivši to dvojica mještana — Mijo šubašić, stolar i Janko Malić — dali su se u bijeg preko polja nastojeći da umaknu preko rijeke u Sloveniju. Nijemci su na njih otvorili vatru. Pogodili su šubašića koji je pao mrtav. Janko Malić je na vrijeme zalegao u jarak pa je ostao živ, ali Nijemci su ga ipak uhvatili i predali ustašama koji su ga otjerali u logor u Sisku.[55]

Drugo oslobođenje Bosiljeva

Jaka njemačko-ustaška posada u Bosiljevu bila je najisturenije i najbliže neprijateljsko uporište slobodnoj teritoriji Bele krajine. Svojim čestim ispadima predstavljala je stalnu opasnost da se probije i na oslobođeno područje s lijeve strane Kupe i tako ugrozi stanovništvo i razvijene organizacije NOP-a koje su tu intenzivno radile. To je bio razlog da se uporište u Bosiljevu likvidira. Odluka o tome donijeta je u štabovima i rukovodstvu NOB-a Slovenije i Hrvatske. Glavni zadatak povjeren je 15. slovenskoj diviziji NOV. Namjera je bila da se neprijatelja iznenadi i tako, uz što manje žrtava, postigne cilj.

No, u tome se nije uspjelo zbog domaćih izdajica. Naime, kada su se u toku dana, 29. lipnja 1944. godine, jedinice Cankarjeve brigade kod Zdihova prebacivale preko Kupe i produžile dalje preko Družca na polazne položaje za napad, to je primijetila Marija Barić iz Krča. Odmah je pošla do Jure Klasnića (iz Varoša), koji je sa sinom upravo spremao sijeno u polju, i ispripovijedala mu o kretanju partizana prema Bosiljevu. Ovaj je kao neprijatelj partizana odmah pohitao u Bosiljevo i sve to javio neprijateljskoj posadi. Tako je iznenađenje propalo. Fašisti su se u dobro utvrđenom uporištu pripremili za odbijanje napada.

Od posljedica teške torture na njemačkoj policiji u Karlovcu Ignac Prokšelj je ubrzo nakon oslobođenja umro (1947. godine) u 51. godini života.

[55] Janko Malid uspio je pobjeći iz logora i u jesen 1944. godine priključio se borcima Karlovačke **brigade.**

Bataljoni Cankarjeve brigade opkolili su Bosiljevo, a 12. slovenska brigada smjestila se u Dugaće kao divizijska rezerva. Osiguranje napada palo je u zadatak 13. primorsko-goranskoj diviziji i 2. karlovačkom partizanskom odredu. Bataljoni 14. brigade 13. primorsko-goranske divizije zatvorili su pravce od Generalskog Stola i Stativa, a dva bataljona obje brigade nalazila su se kao rezerva u Lisičini Gorici. Komandno mjesto brigade nalazilo se u Beču. Šesta primorsko-goranska brigada osiguravala je pravac od Grabrka prema Ogulinu, a Karlovački odred posjeo je položaj u Novigradu. Zajednički Operativni štab slovenskih i hrvatskih partizana bio je smješten u Bosancima.

Cankarjeva brigada otpočela je napad noću, 30. lipnja u 2 sata. Zametnula se žestoka borba. Neprijatelj je odmah procijenio da je riječ o velikim snagama pa je riješio da pošalje pomoć posadi u Bosiljevu. Već oko šest sati ujutro iz pravca Ogulina pojavili su se dijelovi njemačkog 846. puka 392. legionarske divizije i 33. ustaška bojna (Brace Tomljenovića). Oko 15 sati stigli su i dijelovi rezervnog 1. lovačkog puka, te 3. i 10. ustaške bojne — od Lipe i Generalskog Stola. Oko pedeset ustaša uspjelo se mimo Novog Sela, ispod Bitorajaca, probiti u Bosiljevo.

Artiljerija 13. primorsko-goranske divizije stigla je na položaje Gilin-brda. Oko 11 sati dopodne otvorila je topovsku i minobacačku vatru po neprijateljskim utvrdama u Bosiljevu. Neprijatelj je i dalje pružao žilav otpor. Ali, poslije 17 sati bataljon Cankarjeve brigade i dva bataljona iz rezerve uspjeli su se probiti u centar Bosiljeva. Tada su se neki dijelovi neprijateljske posade uskolćbali i počeli probijati iz okruženja pored crkve prema Novom Selu. Svega dvadesetorici uspjelo je izmaći, ali i od tih su mnogi bila ranjeni. Nakon punih 18 sati borbe nerprijatelj je potpuno razbijen i potučen, a Bosiljevo je po posljednji put oslobođeno od stalne neprijateljske posade.

Neprijatelj je pretrpio teški vojnički poraz uz velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Na poprištu bitke ostalo je 212 mrtvih njemačkih, ustaških i domobranskih vojnika, a 12 ih je bilo ranjenih. Bio je to i jak udarac koji je uzdrmao moral neprijatelja i domaćih izdajnika.

Prilikom borbi za Bosiljevo partizani su uspjeli pohvatati i većinu domaćih suradnika okupatora i ustaša. Neki su ipak uspjeli i pobjeći. Među njima je bio i Josip Bitorajac Kudlak (Ćato) koji je dalje nastavio vršiti svoju funkciju rukovodioca »ustaške općine« Bosiljevo, sada iz okupirane Duge Rese.

Partizanske jedinice imale su 14 mrtvih, 27 teže i lakše ranjenih te 3 nestala borca. Među poginulima bilo je 11 slovenskih boraca i rukovodilaca. Poginuli su: Janko Rode Ilija, komandant bataljona, Bogo Flander-Klusov Jože, pomoćnik komesara bataljona i partizanski pjesnik, Mirko Vetrih, zamjenik komesara bataljona, Jože Knaus Miha, komandir čete, Anton Kump, operativni oficir bataljona i Ale Graho-

vić, vodnik. Bile su to zajedničke žrtve i svijetli primjeri kako se u vatri narodnooslobodilačke borbe kovalo bratstvo i jedinstvo hrvatskog, slovenskog i srpskog naroda.

Zaplijenjeno je i mnogo naoružanja i opreme: 1 top-haubica, 1. brzometni top, 212 pušaka, 16 puškomi trai jeza — »šaraca«, 4 talijanska puškomi trai jeza, 4 puškomitraljeza — »Brno«, 1 laki minobacač, 2 teška minobacača, 10 automata, 18 konja, te mnogo municije, hrane i razne vojničke opreme. Neprijateljski vojnici, što su u toj borbi poginuli, pokopani su u rovove koje su sami ranije iskopali kao svoje fortifikacijske položaje.[56]

Među neprijateljskim vojnicima-legionarima i ustašama — bilo je i tipičnih ratnih zločinaca, koji su na raznim mjestima u našoj zemlji okrvavili ruke, pa su imali razloga da se ne predaju. Da ne bi pali živi u ruke narodne vojske, neki od takvih su stavljali bombe pod sebe i tako sami sebi presuđivali za svoja zločinačka djela. Neki su poginuli i prilikom pokušaja bijega iz opkoljenih uporišta pa su ih partizani i narod nalazili u polju i kukuruzištima još nekoliko dana poslije ove borbe.

Iz izvještaja sa plenuma Kotarskog komiteta KPH Karlovac, koji je održan 15. srpnja, vidljivo je da se nakon te pobjede političko stanje na bosiljevačkom terenu vidno popravilo. Jer, narod ovog kraja imao je prilike vidjeti velike formacije partizanskih jedinica, a pobjeda u Bosiljevu naročito je dobro odjeknula u slovenskim jedinicama i u 13. primorsko-goranskoj diviziji. Narod je to povoljno komentirao. Jer, ustaška propaganda je širila laži o tome kako hrvatski i slovenski partizani nisu u dobrim odnosima i da zbog toga ranija akcija na Bosiljevo nije uspjela. Širene su parole o neosvojivosti Bosiljeva i o slabostima partizanskih snaga. Kod simpatizera NOB-a zavladalo je oduševljenje, a u onim obiteljima koje su imale sinove u neprijateljskoj vojsci potištenost i strah što će biti s njima.[57] Naročiti odjek u redovima neprijatelja i domaćih kolebljivaca i špijuna imale su smrtne presude uhvaćenim dezerterima, izdajnicima i slugama fašista: Adamu Kiršu i njegovoj punici, Martinu Kasunu, Josipu Mateši Cariću, Juri Tomcu iz Pribanjaca i Jožiu i Janku Rožiću iz Bosanaca.

Drugim zarobljenim domaćim neprijateljima, koji nisu bili ogrezli u zločin protiv naroda, data je prilika da se rehabilitiraju time što su raspoređeni u jedinice Narodnooslobodilačke vojske ili radne jedinice pri Komandi vojnog područja.

[56] Podaci iz knjige: Lado Ambrožić Novljan: »Cankarjeva brigada«, strana 587—601 i Vladimir Dušan Maletić: »14. primorskogoranska brigada«, str. 158—160.

-- Janko 2unić u svojim sjećanjima primjećuje da nije točan napis na ploči na groblju u Bosiljevu — da su poginuli borci Cankarjeve brigade sahranjeni u Bosiljevu. On tvrdi da su tada poginuli slovenski borci odmah prevezeni u Vinicu i tamo pokopani.

[57] HAK, f. KK KPH — OK KPH Karlovac, kut. 25, od 15. 7. 1944.

Svi ovi događaji predstavljali su određenu prekretnicu u raspoloženju i ponašanju stanovništva na području Bosiljeva. Po selima je održano više sastanaka s narodom. Ljudi su se odazivali iako se primjećivalo da kod pojedinaca još uvijek vlada strah. Dezerterstvo nije više bilo problem, a svi za borbu sposobni mobilizirani su u Narodnooslobodilačku vojsku. I neki od onih koje je neprijatelj mobilizirao u svoju vojsku prelazili su partizanima.

Nekoliko dana nakon uništenja neprijateljskog uporišta u Bosiljevu Nijemci su sa snagama od oko 3000 vojnika, 30 tenkova i artiljerijom na oko 60 kamiona naišli na područje Bosiljeva i međuriječje Kupe i Dobre, iz pravca Gorskog kotara, a zatim i iz Karlovca. Svrha tog poduhvata je bila da demonstrira snagu i da pokuša odsjeći jedinice 15. slovenske divizije NOVJ. To međutim nije uspjelo, jer se divizija pod borbom uspjela 4. srpnja prebaciti preko Kupe u Sloveniju.

Nakon toga, 12. srpnja 1944. godine, na karlovačko-bosiljevački teren iz Žumberka se vratila Karlovačka brigada i zajedno s jedinicama 8. kordunaške udarne divizije čistila i osiguravala taj prostor od neprijateljskih ispada. Karlovačka brigada je u toku noći 13/14. srpnja, u suradnji sa jedinicama 7. i 8. divizije, učestvovala u osiguranju velikog transporta ranjenika iz Žumberka za Kordun, kojom prilikom je preko bosiljevačkog terena prebačeno oko 250 ranjenika.

U ovoj operaciji angažiran je i narod ovog kraja sa svojim zapregama — na potezu od Kupe do rijeke Mrežnice ispod Mašnika. Iako je bila riječ o velikoj koloni zaprežnih vozila, a prebacivanje ranjenika vršilo se preko vrlo osjetljivog prostora, uz snažno ometanje i borbu s neprijateljem iz Tounja i Generalskog Stola, operacija je uspješno završena u toku samo jedne noći. Neprijatelju su tom prilikom naneseni osjetni gubici u mrtvima i ranjenima.[58]

Nakon što su potučeni i razbijeni u Bosiljevu, ustaše i Nijemci su uspostavili svoju posadu u Lešću (Toplice). Tu je opet svoju nečasnu rabotu nastavio Josip Bitorajac Kudlak. On je zajedno s neprijateljskim jedinicama i patrolama povremeno upadao i na teren Bosiljeva.

Promjene u organizaciji narodne vlasti

Koncem lipnja 1944. godine Kotarski NOO Bosiljevo pripojen je Kotarskom NOO-u Karlovac. Ta promjena provedena je kasnije nego što je to bilo provedeno u ostalim kotarskim ustanovama Bosiljeva. Dotadašnji predsjednik Kotarskog NOO-a Janko Žunić otišao je na dužnost predsjednika Kotarskog odbora JNOF-a Vrbovsko, a 1. studenog 1944. godine, kada je Bosiljevo pripojeno Vrbovskom, Žunić je postao član Izvršnog odbora Okružnog NOO-a Delnice.

[58] HAK, Karlovačka udarna brigada. Monografija, str. 151. i 152.

Slunj, 1944. Grupa đaka u partizanskoj gimnaziji. S lijeva na desno: Branko Marković, Josip Bubaš, Milan Hlaić, Zvonko Matičić i Mirko Pavlaković.

Na sjednici Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a Karlovac, 22. rujna 1944. godine, prihvaćena je još jedna izmjena. Drug Jovo Janjanin prešao je na dužnost u Kotarski NOO Ogulin jer su Dubrave pripojene Ogulinu. Za pročelnika sudskog odjela imenovan je Jože Dokman koji je do tada bio na dužnosti predsjednika Općinskog NOO-a Bosiljevo. Na slijedećoj sjednici trebalo je Dokmanu odrediti zamjenu.[59] Dužnost predsjednika Općinskog NOO-a Bosiljevo primio je nakon toga Pero Biondić (stariji).

Jednim svojim aktom (br. 6/904, od 20. 6. 1944.) Okružni NOO Kordun obavijestio je tajništvo Kotarskog NOO-a Karlovac o rasformiranju Okružnog NOO-a Karlovac. Kao razlog za to istaknuto je otpadanje pojedinih općinskih NOO-a iz ovog okruga i pripajanje tih općina njihovim nekadašnjim kotarevima. To se desilo i sa općinskim NOO-ima Bosiljevo, Severin na Kupi i Dubrave.[60] Međutim, taj zaključak realiziran je tek 1. listopada kada su te općine ušle u svoje kotareve. Kadrovi iz tih općina bili su upućeni na dužnost u kotareve koji-

[59] HAK, f. Kotarski NOO Karlovac, Zapisnik od 22. 9. 1944.
[60] HAK, f. ONOO Kordun — KO NOO Karlovac, kut. 6, od 20. 6. 1944.

ma su pripali. Tako je s područja općine Bosiljevo u kotar Vrbovsko otišao Jože Dokman — za člana Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a Vrbovsko i člana biroa Kotarskog komiteta KPH. Dužnost sekretara Općinskog komiteta KPH Bosiljevo primio je tada od njega Ivica Frančišković.

Pošto je dotadašnji tajnik Kotarskog NOO-a Vrbovsko Franjo Šragalj otišao na dužnost u operativnu jedinicu, na njegovo mjesto postavljen je 11. listopada 1944. godine Jože Dokman koji je istovremeno kooptiran i u Kotarski odbor JNOF-a Vrbovsko. Dužnost predsjednika Kotarskog NOO-a Vrbovsko vršio je i dalje Josip Dean.

Sve kotarske ustanove do konca 1944. godine bile su smještene u Vrbovskom, a tada su se pred opasnošću od neprijatelja premjestile u Srpske Moravice i tu ostale do završetka rata.

Paralelno sa administrativnim promjenama u organima narodne vlasti vršena su i pomjeranja kadrova u političkim organizacijama pa je tako došlo i do promjena u organizaciji SKOJ-a. S terena Bosiljevo u Kotarski komitet SKOJ-a Vrbovsko otišle su Barka Bukovac i Anka Žunić, koja je kasnije bila u 43. istarskoj diviziji rukovodilac SKOJ-a i predavač na političkom kursu u toj diviziji.[61]

U to vrijeme na terenu je razvijen vrlo živ politički rad. Partijske organizacije upoznavane su sa karakterom sporazuma Tito—Šubašić, a na sastancima sa narodom i u raznim drugim prigodama partijski radnici i aktivisti NOP-a govorili su narodu o značenju i važnosti tog političkog akta.

Vojne aktivnosti na području općine u drugoj polovici 1944. godine

Na sektor Bosiljevo—Vukova Gorica došla je ponovno (1. kolovoza) 14. primorsko-goranska brigada 13. divizije. Brigada je osiguravala prebacivanje hrane ugroženom narodu u Gorskom kotaru. Hrana je transportirana cestom Lujzijanom. Brigada je noću 8/9. kolovoza 1944. izvršila prepad na manju neprijateljsku jedinicu koja se zadržala u Bosiljevu, tako da je neprijatelj bio prisiljen da se povuče u Lešće.

Na sektor Bosiljeva upućeni su 16. kolovoza 2. i 3. bataljon 14. primorsko-goranske brigade. Došli su sa zadatkom da se sa osloncem na ovaj sektor, angažiraju na rušenju željezničke pruge Zvečaj—Tounj. Tri dana kasnije u sastav 14. brigade na sektoru Bosiljeva došli su i 1. i 4. bataljon. Odmah nakon toga, odnosno 24. kolovoza 1944. godine, jedna njemačka vojna jedinica upala je u Pribanjce i Vinicu. Tom prilikom njemački vojnici su uhapsili više mještana. Iz Pribanjaca su odveli: Matu Radminića, Josipa Fabića i Dragutina Maljevca. Prva dvo-

« HAK, £. KK SKOJ-a — OK SKOJ-a Karlovac, kut. 3, Izvještaj od 18. 9. 1944.

jica nikada se nisu vratila, dok je Maljevac kasnije u Pisarovini zamijenjen za zarobljene Nijemce.[62]

U drugoj polovini 1944. godine, kao što je već i rečeno, na bosiljevačkom i karlovačkom terenu često je boravila 13. primorsko-goranska divizija NOVJ i tu vodila mnoge borbe s njemačkom vojskom i kvislinškim jedinicama. Tako se 14. brigada i u listopadu ponovno našla na sektoru Bosiljevo—Bosanci, a 1. brigada u rajonu Trošmarije i Grabrka.

Na područje Bosiljeva i u Pribanjce stigla je 20. studenog i 3. brigada 43. istarske divizije NOVJ. Ta brigada vodila je 16. prosinca 1944. godine borbe sa ustašama i Nijemcima kod Bosiljeva. Te su borbe nastavljene i u toku 22. 24. i 28. prosinca, najviše na terenu Lešća gdje je i miniran most preko Dobre. Za jedinice Narodnooslobodilačke vojske nije bilo predaha. One su bile stalno u pokretu i borbenim dejstvima kako u neposrednoj blizini Bosiljeva, tako i kod Generalskog Stola, Dubrava, Trošmarije, Vrbovskog i Severina, pa i u neposrednoj okolici Ogulina.

Uz sve teškoće — oskudica u hrani, teror fašističkog neprijatelja, izdaja nekih domaćih ljudi — narodnooslobodilačka borba i pokret stalno su se širili i jačali i u toku 1944. godine i u narodu bosiljevačkog kraja zabilježili daljnju afirmaciju.

Posljednja godina rata i oslobođenje

Iako se fašizmu bližio kraj i do kapitulacije Njemačke preostalo svega nekoliko mjeseci, ipak je njemački okupator uz pomoć svojih vjernih slugu — ustaša i domobrana, uporno nastojao da se sa svojim posadama zadrži duž željezničke pruge od Duge Rese do Ogulina. Iz tih dobro utvrđenih uporišta oni su gotovo svakodnevno vršili upade na slobodni teritorij Korduna, Gorskog kotara i na bosiljevačko-karlovački teren. Nastojali su da ublaže pritisak na svoja uporišta i koliko-

[62] Za cijelo vrijeme rata, a naročito u toku pojačanog širenja NOP-a i jačanja partizanskih vojnih jedinica, neprijatelj je koristio domaće izdajnike i asocijalne tipove kako bi suzbio utjecaj NOP-a. Među njima je bio i Mika Kasun, trgovac i gostioničar iz Kasuna, koji je zbog protunarodnog djelovanja osuđen i likvidiran 1942. godine. Njegov sin Martin, rođen 1924. g. bio je u travnju 1942. mobiliziran u Karlovački partizanski odred. Na taj način pružena mu je prilika da svojim ponašanjem spere ljagu sa imena svoje obitelji. Međutim tu šansu nije iskoristio. Nakon desetak dana dezertirao je iz odreda i otišao u okupirani Karlovac gdje je postao ustaški agent i doušnik. On je išao s neprijateljem prilikom njegovih upada na teren Bosiljeva, vodio neprijateljsku vojsku po selima i kao poznavalac lokalnih prilika pomagao fašistima u pljački i prokazivanju simpatizera i suradnika NOP-a. Prilikom likvidacije ustaško-njemačkog uporišta u Bosiljevu uhvaćen je i tada ga je zbog njegovog zločinačkog rada i stigla zaslužena kazna naroda. Sva negativnost ove obitelji došla je i kasnije do izražaja. Mara Kasun, Martinova majka, kao i sestra Ljuba, i pored upozorenja od strane partizana, i dalje su nastavile svojim špijunskim radom na oslobođenom partizanskom teritoriju u korist okupatora i ustaša. I one su na koncu u potpunosti raskrinkane i uhapšene 28. kolovoza 1944. te od narodnog suda zbog izdaje osuđene na smrt.

-toliko pariraju sve snažnijoj Narodnooslobodilačkoj vojsci, koja se nalazila na ovim područjima.

Organizacije NOP-a, narodna vlast i vojno-pozadinski organi već su uvelike vršili potrebne organizacione pripreme za preuzimanje vlasti i njeno funkcioniranje u času potpunog oslobođenja zemlje. U tom pravcu bio je usmjeren i politički rad na terenu Bosiljeva. Radilo se na učvršćivanju partijskih, skojevskih i antifašističkih organizacija kako bi se što spremnije dočekalo oslobođenje.

Već početkom godine na terenu je bila izvršena puna mobilizacija sposobnih za NOV ili radne bataljone i druge radne jedinice, a ostali pošteni ljudi bili su uključeni u rad organa NOP-a kao odbornici po selima ili u pojedinim organima narodne vlasti. Bilo je, naravno, sa ovog područja i onih koji su i dalje služili u neprijateljskim vojnim jedinicama, i u zadnjoj godini rata. Zanimljivo je da se u te dane smanjilo prebjegavanje iz neprijateljskih formacija u partizane. Posrijedi je bio strah pojedinaca zbog toga što su tako dugo služili neprijateljima naroda. Tako su mnogi ostajali u neprijateljskim redovima sve do konačnog zarobljavanja.

Polovicom siječnja 1945. iz Gorskog kotara je na teren Bosiljeva došla i 2. brigada 43. istarske divizije i rasporedila se na položajima od Zdihova i Bosiljeva do Bosanaca i Vukove Gorice. Štab brigade smjestio se u Bosancima. Neprijatelj je 29. siječnja napao 2. bataljon brigade i potisnuo ga od Bosiljeva do Bosanaca. Dva dana nakon toga ustaše i Nijemci ponovno su izveli napad iz pravca Bosiljeva, nastojeći opkoliti Štab brigade i 3. bataljon u Bosancima. Drugog, odnosno trećeg dana veljače Nijemci su nastupali sa jednom brzopokretnom skijaškom jedinicom, odjevenom u bijele pelerine radi kamuflaže, u namjeri da presijeku odstupnicu bataljonu iz Bosanaca za Vinicu. U akciji je sudjelovalo oko 1000 neprijateljskih vojnika, ojačanih vatrom topova i teških minobacača. Uz sebe su imali i gumene desantne čamce za eventualni prijelaz preko Kupe. Nijemci su otvorili jaku topovsku i minobacačku vatru po Vinici, gdje se nalazila i Komanda mjesta Bosiljevo. Tada je poginuo i zamjenik komandanta mjesta Bosiljevo Josip Nejak. Politkomesar komande bio je tada (pa sve do kraja rata) Mirko Resnik. Komandir čete pri Komandi mjesta bio je Stjepan Grašak, a komesar iste čete Nikola Tončić. U Komandi mjesta na prijelazu od 1944. na 1945. bili su još na dužnosti i Mata Jovanović i Janko Žunić. Uz mnoge zadatke, koje je izvršavala Komanda mjesta, bilo je i hvatanje dezertera i vojnih obveznika koji su se pred partizanskim vlastima sakrivali. Nakon hvatanja oni su dovođeni u Komandu vojnog područja radi raspoređivanja u operativne jedinice, radne bataljone ili na druge poslove i zadatke pri partizanskim ustanovama.

U proljeće 1945. Komanda mjesta Bosiljevo najviše se zadržavala u selima Jančani i Pribanjci, a svoje zadatke izvršavala je na širem području Bosiljeva, Severina na Kupi, Netretića i dijelom Ribnika.

Iako se ratu približavao kraj, ratne tegobe na ovom terenu nisu popuštale. Naprotiv, stanovništvo je bilo opterećeno rekvizicijom i davanjem hrane za podršku oslobodilačkoj borbi. Zbog toga se naglo smanjivao stočni fond, a naročito tegleća stoka, pa je bilo problema s obradom zemlje. Zavladala je oskudica u poljoprivrednom inventaru, sjemenu i radnoj snazi. Zbog toga su organizirane raznovrsne aktivnosti omladine i AFŽ-a za pomoć seljacima u obradi napuštenih polja i obiteljima koje nisu imale dovoljno radne snage.

Omladina i žene sakupljali su ljekovito bilje, med, brašno i platno za zavoje i donosili to u partizansku bolnicu Komande karlovačkog vojnog područja u Bojance. Stanovništvu s hrvatske strane rijeke Kupe često je pružala pomoć i partizanska bolnica u Kanižarici kod Črnomlja, što je također bio lijep primjer bratske pomoći i razumijevanja te suradnje u borbi protiv neprijatelja naših naroda.

U Beloj krajini našlo je utočište više stotina izbjeglica i ratne siročadi iz Drežnice i Jasenka, te drugih dijelova Gorskog kotara koji su, iz svojih popaljenih domova ovamo izbjegli zbog gladi. I u zadnjoj godini rata fašistički neprijatelj je divljao i upadao ne samo na karlovačko-bosiljevačko područje, već se povremeno zalijetao i preko Kupe na slovensku stranu, te vršio teror, paljenje i bombardiranje.

U toku ožujka i početkom travnja 1945. godine oko Bosiljeva, a naročito kod mosta u Lešću, jedinice 1. brigade 43. istarske divizije vodile su u nekoliko navrata teže i lakše borbe. Ova se divizija zadržala na borbenim položajima kod Bosiljeva do početka travnja, a potom je otišla na teren Istre u borbu za njeno konačno oslobođenje.

U travnju 1945. godine snage NOVJ, sada već pod imenom Jugoslavenska armija, vodile su velike borbe na prostoru od Bihaća do Perjasice. Neprijateljske snage iz Karlovca i uporišta, koja su bila smještena duž pruge do Ogulina, nastojale su pod svaku cijenu osigurati izvlačenje njemačkih divizija što su se povlačile sa Balkana u danonoćnim borbama preko Bosne i prema Karlovcu, naročito onda kada im je odstupnica preko Save, našim probojem sremskog fronta, bila odsječena. Okupator se pokušao probiti preko Kupe, Črnomlja i Novog Mesta, što mu je bio najkraći put do Austrije. Zbog te namjere bio je ugrožen veliki oslobođeni teritorij u zapadnim dijelovima Slovenije. Jedinice 4. udarnog korpusa, među kojima Sedma banijska udarna divizija, Seljina udarna brigada i Karlovačka udarna brigada, što su djelovale u pozadini stvorenog fronta između njemačkih divizija i jedinica naše Druge i Četvrte armije, nastojale su da spriječe izvlačenje snaga fašističkog okupatora preko tog prostora.

Nakon teških borbi sa njemačkim jedinicama na prilazu Slunju Karlovačka udarna brigada stigla je u međuriječje Kupe i Dobre. Naime, tih travanjskih dana front se svi više približavao Karlovcu pa su se neprijateljske snage locirane u njemu, užurbano pripremale za obranu grada zaposjedajući položaje na širem prostoru i uređujući obje-

kte svoje obrane na liniji Skakavac—Vukmanić—.Barilović—Generalski Stol—Bosiljevo—rijeka Kupa—Netretić. Na taj način bilo je osiguravano i povlačenje njemačkih snaga preko teritorije između rijeka Mrežnice, Dobre i Kupe.

Nasuprot neprijatelju, Karlovačka udarna brigada, zajedno s 2. karlovačkim odredom, zaposjela je položaje na liniji Umol—-Majka Božja—kote: 196, 241, 257 i 225—Vukova Gorica—Gornje Prilišće i selo Bajići. Desno, između rijeka Mrežnice i Dobre, frontom prema Generalskom Stolu nalazila se udarna brigada »Franjo Ogulinac Seljo«. Na takav njihov raspored napale su jake neprijateljske snage potpomognute ustaškom bojnom Zagrebačkog prometnog zdruga.

Prvi je, 23. travnja ujutro, napadnut 3. bataljon Karlovačke udarne brigade čija se glavnina nalazila u rejonu Vukove Gorice, a istog dana uveče njemačke i ustaške jedinice, nastupajući od Lešća i Vodene Drage, napale su i na položaje 4. bataljona na sektoru Bosiljeva. Borba na položajima 3. bataljona trajala je cijelo dopodne, ali 3. bataljon se držao čvrsto, štoviše, on je protunapadom, uz pomoć 2. bataljona koji je dejstvovao bočno s pravca Dugača i Račka, odbacio ustaše i prisilio ih na povlačenje nanijevši im gubitke od 5 mrtvih i podosta ranjenih. Jedan je zarobljen, a drugi se predao. Zaplijenjen je i 1 puškomitraljez »šarac« i 4 puške. Napad na položaje 4. bataljona bio je još žešći, pošto je neprijatelj prodirao s jednom pješadijskom grupacijom i s jačom njemačkom motoriziranom jedinicom cestom prema Vukovoj Gorici i dalje u pravcu Bosanaca. Nakon kraće borbe 4. bataljon je odbačen s položaja i povukao se na Veliki Družac čime je prekinuo i vezu sa Štabom brigade.

Sučelivši se s neočekivanim manevrom neprijatelja, napadom iz dva pravca i njegovim brzim prodorom, brigada se ubrzo našla u vrlo teškoj situaciji. Zaprijetila joj je opasnost da bude opkoljena, a pojedinim bataljonima, s obzirom na njihov raspored, bitno je ograničen manevarski prostor. Zbog takve situacije 1, 2. i 3. bataljon morali su se u toku noći, zajedno sa Štabom brigade i prištapskim jedinicama, prebaciti preko Kupe u Sloveniju. Prelaz Kupe izvršen je u visini sela Glavice i Spahići, odnosno na slapu kod Gornjeg Zilja (na slovenskoj strani). Četvrti bataljon ostao je te noći na terenu Velikog Družca.

Dvadeset četvrtog travnja brigada se prikupila (bez 4. bataljona) na slovenskoj strani Kupe, u Vinici, pa se opet vratila na desnu obalu Kupe kod sela Damelj i razmjestila na položajima od Zdihova do Bosanaca. U međuvremenu, neprijatelj se povukao u Bosiljevo. Slijedećeg dana na sektor Bosiljeva stigle su i jedinice 7. banijske udarne divizije koje su u oštrim i odlučnim borbama noću 28/29. travnja istjerale neprijatelja iz Bosiljeva i Toplica Lešće.

Karlovačka udarna brigada se tih dana (od 26. do 29. travnja) nalazila, na osnovu naređenja Štaba 34. udarne divizije, na borbenim položajima kod Perjasice da bi se 30. travnja ponovno vratila na polo-

žaje u Prikuplju, na liniji Vukova Gorica—Račak—Dugaće i prema Jarcem Polju. Ostale dvije brigade 34. udarne divizije (Seljina i Žumberačka) su također došle na sektor Bosiljeva. Odatle su sve zajedno 1. svibnja 1945. godine krenule u opći napad za oslobođenje Karlovca, dejstvujući na lijevom krilu poznate Karlovačke operativne grupe divizija.

Bosiljevo je tako, zajedno sa svojom okolicom, u potpunosti i konačno oslobođeno prvog svibanjskg dana kada su sa tog područja istjerane sve neprijateljske jedinice.

Tragovi obilježeni zločinima

Pri povlačenju i bježanju iz bosiljevačkog kraja ustaški zločinci su u svom bijesu ubijali ljude i palili seljačke domove. U Vrhovoj Gorici 28. travnja ubili su Stjepana Bečkog, njegovu ženu Rezu i punicu Anu Rebrović i zapalili im kuću. Strijeljali su i Antuna Sršića, Vida Sršića i njegovu ženu Jagu. Zapalili su i kuću Antuna Sršića. Idućeg dana, 29. travnja zvjerski su zaklali u šumi kod Račka seoskog odbornika Marka Šimaka (Gračani—Potok), iskopavši mu prije toga oči koje su nađene kraj njegova mrtva tijela. Tom prilikom zapalili su kuće i gospodarske zgrade Ani Dokman i Juri Sladiću. Sretno su se toga puta spasile skojevka Franca Sladić i omladinka Danica Dokman koje su ustaše uhapsili u Potoku i odveli u Vukovu Goricu, gdje su ih zlostavljali, ali su im one, uz pomoć Kate Matešić, ipak uspjele pobjeći. Tako su i na samom koncu rata ustaše još jednom pred narodom pokazale i dokazale svoja zločinstva.

Slijedom administrativno-teritorijalnih promjena u organizaciji narodne vlasti početkom 1945. godine dolazi do kadrovskih izmjena i u kotarskim organima i organizacijama. U ožujku članom Kotarskog komiteta KPH Vrbovsko postaje Stevo Bosanac, a Ivica Frančišković prelazi na dužnost u OZN-u Vrbovsko. Dužnost sekretara Općinskog komiteta Bosiljevo preuzeo je Mato Kasun.

Sedamnaestog travnja proširen je Izvršni odbor Kotarskog NOO-a Vrbovsko. U taj organ ušli su Stevo Bosanac kao pročelnik Socijalnog odjela, Mato Špehar kao pročelnik Gospodarskog odjela i Jože Dokman kao pročelnik Odjela unutrašnjih poslova. Dužnost tajnika primio je Rade Hajdin. Tada je Izvršni odbor Kotarskog NOO-a Vrbovsko radio u slijedećem sastavu: Josip Dean, predsjednik, Mile Rajnović, potpredsjednik, Rade Hajdin, tajnik, Jože Dokman pročelnik Odjela unutrašnjih poslova, Stevo Bosanac, pročelnik Socijalnog odjela, Mato Špehar, pročelnik Gospodarskog odjela, a ostali članovi su bili: Ivica Štiglić, Nikola Kratofil, Vlado Vujnović, Josip Budigan i Franjo Pintar.

Kotarski komitet KPH Vrbovsko sačinjavali su: Adam Brodarić, sekretar, Franjo Vrbanac, organizacioni sekretar, te članovi: Jože Dok-

man, Stevo Bosanac, Fanika Mufić, Branko Sečanj i Erna Martinac--Nikola.

U konačnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije na naš teren stigla je polovinom travnja 1945. godine Inžinjerijska brigada 7. slovenskog korpusa NOVJ koja je u vrlo kratkom vremenu podigla most preko Kupe na drvenim stupovima — iz brodišta u selu Pribanjci do puta u Sećem Selu. Preko tog mosta je 17. travnja, na putu za Sloveniju, svojom motorizacijom prešla 5. slovenska prekomurska brigada NOVJ koja se u završnim borbama iz Dalmacije — preko Like, Oštarija i Trošmarijc — probila do Vinice.

Opasne dječje ratne »radosti«

U ratnim godinama 1943—1945. kad su u bosiljevački kraj i prikupska sela često nailazile razne vojske i kad su se na ovom terenu vodile sa fašističkim oružanim silama mnogobrojne veće ili manje borbe i okršaji, i djeca ovog kraja proživljavala su svoj ratni život. Najčešća im je obaveza bila da izgone stoku i čuvaju je na paši. A za vrijeme neprijateljskih ofenziva, bombardiranja, pucnjave i borbenih okršaja bježala su i sklanjala se u kuće, podrume i žbunje kako bi se zaštitila od bombi, granata i metaka.

Djeca, a osobito dječaci voljeli su dotaknuti oružje i vojničku opremu, nastojali su se na različite načine domoći oružja, municije ili bombi. Sve je to, naravno, predstavljalo za djecu veliku zamku i opasnost, a poznati su i mnogi slučajevi kada su djeca stradavala neoprezno se igrajući oružjem i municijom. Dječaci su se upuštali u razne igre, a osobito su ih privlačile ručne bombe i puščana municija što su nerijetko rasklapali ili bacali u vatru uživajući u eksplozijama. A takve igre odnosile su i živote, ili pak osakaćivale djecu. Poslije završenih borbi rado su navraćali na poprišta bitki, pronalazili ratni materijal i municiju, donosili to kući, ili se time igrali na paši. Dječaci su se dovijali na razne načine da vojskama koje su prolazile selom ili noćivale po kućama, ukradu ponešto municije ili nešto od vojničke opreme. Mahom su to činili fašističkim vojnicima, a ponekad i partizanima. Ali, djeca su djeca i nitko od toga nije pravio velike probleme, sve dok nije došlo do nesreće.

Janko Fabić iz Pribanjaca, u vrijeme rata još dječačić, ispričao je svoja sjećanja o jednom takvom događaju iz potrage za municijom. On kaže: »Jednog dana, bilo je to zimi 1944. ili odmah u početku 1945. godine, vodile su se oko Bosiljeva borbe pa je u toku noći u naše selo (Pribanjce) dovezeno sedam ili osam mrtvih partizana čija su tijela smještena u seosku crkvu. Saznavši za to, mi djeca radoznalo smo se uputili na brijeg do crkve u nadi da ćemo kod mrtvih boraca pronaći koji metak ili nešto od oružja. A posjedovati tada nešto od oružja bila je za dječake prava poslastica.

Crkvena vrata nisu bila zaključana pa smo se u crkvu lako uvukli. Išli smo oprezno i s velikim strahom od mrtvih. Partizani su ležali na tlu crkve poredani jedan do drugoga. Počela je grozničava pretraga po džepovima i torbicama. U jednom momentu, kad smo se već donekle oslobodili straha, jedan od »mrtvih« boraca odjednom se podigao i sjeo upitavši: 'Djeco, a što vi tu tražite?'. Nemoguće je opisati ili dočarati naše iznenađenje i paniku koja je tada među nama nastala. Svi smo u isti čas prestravljeno poletjeli prema crkvenim vratima na kojima smo se bježeći zaglavili. Kada smo se konačno ipak nekako iskobeljali i našli napolju, više nismo bježali u grupi prema selu, već svako u pravcu svoje kuće.

Par dana poslije tog događaja, kada smo se malo raskuražili, pričali smo u selu kako je mrtav partizan oživio. A riječ je zapravo bila
0 jednom drugu koji je pratio svoje mrtve suborce do Pribanjaca.
1 tu ga je vjerovatno umor savladao pa je zaspao pored svojih mrtvih drugova. Osjetivši naše šuškanje i razgovor on se probudio i podigao, a mi smo bili uvjereni da je ustao od mrtvih«.

* * *

Karakteristično je za Bosiljevo da je narodnooslobodilački pokret u njemu uhvatio korijen vrlo rano, iako na tom prostoru živi hrvatsko stanovništvo među kojim je Mačekova HSS-a imala mnogo pristaša i utjecaja. Borbe i akcije protiv ustaške vlasti počele su već u ljeto
1942. godine, a što je rat dulje trajao, to su borbe bile učestalije i sve žešće. Iako se bosiljevačko područje već od 1942. godine nazivalo oslobođenim, jer su na njemu djelovale organizacije i organi NOP-a (NOO-i, SKOJ, KPH AFŽ, a zatim USAOH, JNOF) situacija je na njemu često bila veoma teška budući da se neprijatelj (jednako ustaše kao i okupatori — Talijani i Nijemci) nije mogao pomiriti s tim da gubi tako važan geostrateški i politički prostor.

Zbog toga su fašističke snage uporno i veoma često izvodile akcije i ofanzive na ovo područje želeći ga pod svaku cijenu otrgnuti od NOP-a i partizana. Ali, sve što su okupator i njegove domaće sluge poduzimali, nije pomoglo. Narod se nije opredijelio za NDH i ustaše, osim jednog broja onih koji su nasjeli ustaškoj propagandi ili izdajničkoj politici reakcionarnog Mačekovog rukovodstva HSS-a. Ti su se i našli do zadnjeg dana rata u neprijateljskim jedinicama. Bilo ih je u njemačkim, legionarskim jedinicama, ustašama a najviše u domobranima. To što je većina stanovništva bila na strani NOP-a, omogućilo je razvijanje ustanova NOP-a, jačanje partizanskih jedinica, ishranu narodne vojske i pružanje pomoći glađu ugroženim ljudima Gorskog kotara i Primorja.

Ocjenjujući rast i uspjeh NOP-a na našem terenu treba reći da je bilo i slabosti. Tu mislimo, prije svega, na period rasplamsavanja

NOP-a i narastanja partizanskih jedinica nakon kapitulacije fašističke Italije. Tih burnih dana neki pozadinski aktivisti su svojim ponašanjem nanijeli dosta štete. Riječ je o onima koji nisu za vrijeme pokreta Nijemaca u ofenzivu sklonili u zemunice zaplijenjenu talijansku robu ili rekviriranu robu od kolaboracionističkih trgovaca, štaviše oni su jedan dio takve robe zadržali i za sebe. To se, naravno, pred narodom nije moglo prikriti, negativno je djelovalo i štetilo ugledu tih osoba i NOP. Neprijatelj je, pak, te slabosti pojedinaca vješto koristio u svojoj propagandi i blaćenju partizana.

Zbog čestih upada većih ili manjih neprijateljskih snaga na oslobođeni ili poluoslobođeni teritorij Bosiljeva bilo je otežano kretanje po terenu, osobito danju, političkim aktivistima NOP-a. Zadaci i zaključci rukovodstava NOP-a prenošeni su pojedinačno i to najčešće usmeno. Zbog takvog načina rada sačuvano je malo zapisa o aktivnostima i radu, naročito nižih organa NOP-a.

Ovaj prikaz ne bi bio potpun ako ne bismo ponovno naglasili značajnu ulogu koju su u toku narodnooslobodilačkog rata i na našem području odigrale žene, a i najmlađa generacija. Povijesna je činjenica da su žene i omladina, a često i djeca, prenijeli na svojim leđima glavni teret pomoći Narodnooslobodilačkoj vojsci. O njima je ovisila obrada zemlje, proizvodnja hrane, ishrana partizana i pomoć narodu Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Nebrojeno puta žene i djeca vodili su zaprege prilikom transporta ranjenika, ratnog materijala, žita i drugog, potrebnog partizanima i narodu. Bili su to veliki napori često skopčani i s opasnošću po vlastiti život jer, neprijatelj u svojoj životinjskoj mržnji prema narodu koji je pomagao NOP i partizane, nije birao sredstva i metode da mu se osveti.

Zbog svega toga i žene bosiljevačkog kraja zaslužuju da im se za njihov doprinos pobjedi i slobodi oda nužno i najveće priznanje.

Kraj rata, prvih dana svibnja 1945. godine, i narod Bosiljeva sa oduševljenjem je dočekao odahnuvši od ratnih napora i straha od fašističkog terora. Ljudi su bili svjesni toga da prvi dani toliko željene slobode neće biti laki u ratom opustošenoj zemlji, ali bitno je bilo to što se slobodno disalo u zemlji kojom su prvi put u povijesti počeli vladati radnici i seljaci. Mnogima je radost slobode bila pomućena jer su u toku četverogodišnjeg stradanja izgubili svoje najbliže ili ostali bez krova nad glavom i najnužnijeg, što im je bilo potrebno za život i obradu zemlje. No, prevagnulo je zadovoljstvo što je istjeran okupator i njegove krvožedne sluge, a nastupio dugo očekivani mir. Zbog svega toga s oduševljenjem se krenulo u obnovu zemlje, izgradnju novog socijalističkog društvenog uređenja, u bolju i sretniju budućnost, sa saznanjem da tuđinac nikad ne donosi dobro.

U srcima svih poštenih ljudi i rodoljuba našeg bosiljevačkog kraja ležala je duboko usađena vjera i želja da se u bratskoj slozi i razumi-

jevanju živi sa svim narodima slobodne Jugoslavije i da se rat nikada više ne ponovi.

O duhu, karakteru i izdržljivosti našeg naroda najbolje govori i jedan doživljaj Janka Žunića. On se prvih dana nakon oslobođenja vraćao iz Delnica kući u Bosiljevo. U blizini Vučnika sreo je neku ženu koja se iz Bosiljeva vraćala u Primorje noseći na leđima teret od oko 50 kg kukuruza. U razgovoru Žunić je zabrinuto priupita kako se usuđuje toliki teret nositi čak do Primorja. Žena mu smireno i odrješito odgovori: 'Druže, kako ste se vi partizani goloruki usudili napasti onoliku neprijateljsku silu koja je došla u našu zemlju i sve one koji su joj služili, a ipak ste ih pobijedili. Tako se, eto, i ja usuđujem ovu vreću odnijeti u Primorje'«.

Pregled, organizacija NOP-a i narodnooslobodilačkih odbora na teritoriji Bosiljeva

Komunistička partija

Općinski komitet KPH Bosiljevo

Formiran je 9. siječnja 1943. godine. Komitet su sačinjavali:

Vjekoslav Sladić, sekretar od 9. 1. 1943. do 1. 4. 1943;
Marko Frančišković, član;
Đan Biondić, član;
Jože Dokman, sekretar od 1. 4. 1943. do 15. 2. 1944. te od 16. 3. 1944. do 1. 10. 1944;
Slavo Bečki, član od travnja do listopada 1943. kada je dezertirao u okupirani Karlovac;
Desa Karaš, sekretar od 15. 2. 1944. do 15. 3. 1944. (kada odlazi na dužnost u Barilović) i
Mato Kasun, sekretar od 16. 2. 1945. do kraja rata.

Pored navedenih, članovi Općinskog komiteta u toku rata bili su izvjesno vrijeme: Marko Sršić, Ivan Protulipac, Tonica Sečanj, Janko Žunić, Mara Žunić, Stjepan Bosanac, Josip Ropar i Ivan Vukovčan.

Kotarski komitet KPH Bosiljevo

Formiran je 1. rujna 1943. godine. U njemu su bili:

Marko Lončar Dragia, politički sekretar do pogibije rujna 1943;
Zlata Strosser, organizacioni sekretar do 3. 1. 1944. te politički sekretar do 15. 3. 1944. (zadužena za AFŽ);
Drago Voslić, član do 15. 2. 1944. (zadužen za Agitprop);
Nedjeljko Zatezalo, član, ujedno i sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a;
Drago Bernardić, član;
Đuro Jaković, član;
Jože Dokman od 27. 7. 1943. do 1. 9. 1943.; i od 15. 3. 1944. do 1. 10. 1944.
Marko Sršić, član;
Anka Žunić, član (ujedno i sekretar Općinskog komiteta SKOJ-a);
Jovo Janjanin, član i
Jurica Majerić, član.

Kotarski komitet KPH Karlovac — članovi iz partijske organizacije Bosiljeva:

Vjekoslav Sladić od 1. 4. 1943. do 27. 7. 1943. (kada odlazi na dužnost šefa ROC-a);
Jože Dokan od 27. 7. 1943. do 1. 9. 1943. te od 15. 3. 1944. do 1. 10. 1944.
Marko Sršić od 4. 5. 1943. do 1. 9. 1943.

Novom teritorijalnom organizacijom od 1. listopada 1944. godine dotadašnji članovi Kotarskog komiteta KPH Karlovac — postaju:
Jože Dokman — član u Kotarskom komitetu KPH Vrbovsko, a
Anka Žunić — u KK SKOJ-a Vrbovsko.

Područni komitet KPH Karlovac

Formiran je u rujnu 1943. godine sa sjedištem u Žubrincima. Članovi:

Anica Rakar Magašić, politički sekretar (zadužena za AFŽ);
Pero Matičić, organizacioni sekretar;
Rafael Tabor Rafko, zadužen za vojsku;
Marko Polović, zadužen za NOO-e;
Marko Lončar Dragia, zadužen za Agitprop i
Mara Kresojević, sekretar Područnog komiteta SKOJ-a.

Organizacije SKOJ-a

Aktiv SKOJ-a Prikuplje

Osnovan je 4. rujna 1942. godine. U aktivu su bili:

Nikola Prokšelj, sekretar do odlaska u partizane 13. 1. 1943;
Josip Kasun, član do 17. 1. 1943. kada odlazi u partizane;
Petar Biondić, mlađi, sekretar od 14. 1. 1943. do 15. 2. 1943. kada odlazi u partizane;
Zdenka Prokšelj, član od 30. 11. 1942. te sekretar od 16. 2. 1943. do rujna 1944;
Milka Lalić, član od prosinca 1942. do rujna 1943;
Mara Mikšić, član od siječnja 1943. do kraja rata i četvrti sekretar aktiva — Bosanci.

Nakon kapitulacije fašističke Italije te u toku 1944. godine u aktivu SKOJ-a Bosanci bili su: Slavica šubašić, Janko Cvitaš, Josip Bosanac, Ane Bosanac Šprajcar i Katica Juratović.

U aktivu Sela bili su: Katica Spahić Stanešić, Ana Migalić i Simun Kasun.

U aktivu SKOJ-a Pribanjci bili su: Jelka Lipoščak, Janko Rožić, Mato Kasun i Josip Malić.

Od početka 1943. godine članovi SKOJ-a Josip Tahija i Katica Tahija pripadali su aktivu SKOJ-a Vukova Gorica.

Aktiv SKOJ-a Milani osnovan je u rujnu 1943. godine. Njegovi članovi su bili: Marica Bubaš, sekretar, Ane Šegina i Mare Šegina.

Aktiv SKOJ-a Orišje osnovan je u studenom 1942. godine. Sačinjavali su ga: Ivan Katušić, sekretar do odlaska u partizane 15. 12. 1942, Mato Bukovac, član do odlaska u partizane 15. 12. 1942, Anka Žunić, sekretar od 16. 12. 1942, Barka Bukovac, Franca Katkić, Zora Štokan, Štefica Štokan, Marica Sudac i Zora Katkić.

Aktiv SKOJ-a Protulipa osnovan je 15. 11. 1942. Aktiv su sačinjavali: Jure Protulipac, sekretar do odlaska u partizane, Nikola Barešić Šekutor, Ivan Protulipac, Ivan Vulaković (strijeljali ga ustaše), Mate Protulipac, sekretar od proljeća 1943. i Marica Šlat.

Aktiv SKOJ-a Bosiljevački Potok—Laslavići osnovan je krajem svibnja 1943. godine. Članovi aktiva: Marica Sečanj, sekretar, Ana Vinski, Matija Vinski i Franca Sladić.

Biro Općinskog komiteta SKOJ-a Bosiljevo formiran je u studenom 1942. godine. U aktivu su radili: Ivan Katušić, sekretar do odlaska u partizane, Nikola Prokšelj, član do odlaska u partizane, Anka Žunić, sekretar od 16. 12. 1942. i Jure Protulipac.

Općinski komitet SKOJ-a Bosiljevo osnovan je 17. veljače 1943. godine. Sačinjavali su ga: Anka Žunić, sekretar, Jure Protulipac, član i Zdenka Prokšelj, član.

Od rujna 1943. godine i u toku 1944. godine sekretari Općinskog komiteta bili su i Barka Bukovac i Zdenka Prokšelj (izmjenično) a članovi: Mato Protulipac, Mare Mikšić i Anka Biondić.

Kotarski komitet SKOJ-a Bosiljevo formiran je u rujnu 1943. godine. Djelovao je do travnja 1944. Njegovi članovi bili su: Nedjeljko Zatezalo, sekretar, Barka Bukovac, sekretar (kraće vrijeme), Anka Žunić, sekretar od 29. 11. 1943, Zdenka Prokšelj, Marica Perše, Tonica Sečanj i Josip Radočaj.

Pod rukovodstvom Kotarskog komiteta SKOJ-a Bosiljevo djelovali su općinski komiteti SKOJ-a Bosiljevo, Dubrave i Severin na Kupi. Nakon spajanja kotarskih komiteta SKOJ-a Bosiljevo i Karlovac, polovicom travnja 1944. godine, u KK SKOJ-a Karlovac ušli su Anka Žunić i Josip Radočaj.

Nakon pripajanja općine Bosiljevo Kotarskom NOO-u Vrbovsko 1944. u Kotarski komitet SKOJ-a Vrbovsko ulaze Barka Bukovac i Anka Žunić.

Antifašistički front žena

Prve aktivistkinje AFŽ-a sa područja općine bile su:

Orišje — Mara Žunić od 1942. i Ljuba Bukovac od 1942;
Vodena Draga — Ana Halar od 1942;
Spahići — Mara Spahić od 1942;
Kasuni — Marija Kasun od 1942. i Kristina Špehar od 1942;
Milani — Marica Bubaš od 1942;
Sela — Kata Biondić od 1942. i Ljubica Biondić od 1942;
Pribanjci — Anđela Rožić od 1943, Mare Malić od 1944. i Mare Mušić od 1944;
Jančani — Ana Kain od 1943;
Fučkovci — Ana Kovačić od 1943;
Lipoščaki — Franca Kvačica od 1943;
Skukani — Zlata Hlade od 1943;
Hrsina — Ana Vukovčan od 1943. i Ana Jarnević od 1943;
Grabrk — Anica Lipoščak od 1943;
Malik — Anka Matešić od 1943;
Protulipa — Roža Tomašić od 1943. i Marica Šlat od 1943. i
Glavica — Mara Tahija od 1943. godine.

Prva dva mjesna odbora AFŽ-a osnovana su 10. siječnja 1943. i to:

— u Orišju: Mara Žunić, predsjednica, Zlata Hlade i Mara Jarnjević;

— u Protulipi: Ana Halar, predsjednica, Roža Tomašić i Marica Šlat.

Općinski odbor AFŽ-a Bosiljevo osnovan je 15. 3. 1943. Članovi su bili: Mara Žunić, predsjednica, Zorica Klobučar, tajnica, Ana Halar, Zlata Hlade i Mara Spahić.

Seoski odbori AFŽ-a — formirani 1943. godine:
1. Prikupi je sa 7 članica za 11 sela,
2. Protulipa sa 3 članice za 4 sela,
3. Hrsina sa 3 članice za 6 sela,
4. Bosiljevo sa 3 članice za 5 sela i
5. Grabrk sa 3 članice za 7 sela.

Predsjednice seoskih odbora sačinjavale su plenum Općinskog odbora AFŽ-a Bosiljevo.

Naročitu aktivnost u radu sa ženama ispoljila je Mara Žunić koja je u toku NOR-a, uz dužnost predsjednice Općinskog odbora AFŽ-a Bosiljevo, bila birana i za članakotarskih odbora AFŽ-a Karlovac i Bosiljevo i Okružnog odbora AFŽ-a Karlovac. Nakon pripajanja kotaru Vrbovsko birana je i za člana Kotarskog odbora AFŽ-a Vrbovsko i člana Okružnog odbora AFŽ-a za Gorski kotar.

Jedinstveni narodnooslobodilački front Bosiljevo

U Odboru JNOF-a Boisljevo aktivirali su se: Nikola Puškarić, Dragutin šubašić, Jože Dokman (koji je kasnije bio i član Kotarskog odbora JNOF-a Vrbovsko).

Teritorijalnim promjenama u organizaciji narodne vlasti u toku NOR-a vršena su i kadrovska pomjeranja pa su pojedini drugovi i drugarice prema potrebi preuzimali dužnosti u političkim forumima kotara i okruga kojem je općina Bosiljevo pripala. Tako su, na primjer, Janko Žunić i Jože Dokman u listopadu 1944. godine radili u Kotarskom JNOF-u Vrbovsko, gdje je Žunić od 1. 10. 1944. obavljao funkciju predsjednika, a Dokman od 11. 10. bio član istog odbora.

Janko Žunić je isto tako od 27. 8. 1944. bio član Izvršnog odbora Okružnog NOO-a Karlovac, a od 1. 11. 1944. godine član Izvršnog Okružnog NOO-a Gorski kotar. Slavo Lipoščak (iz Podrebara) bio je koncem 1944. godine u Okružnom NOO-u za Kordun zadužen za trgovinu.

Narodna vlast ratne općine Bosiljevo

Odbornici NOO-a po selima:

Bosiljevo — Janko Kovačić Pintar od 1942. (ilegalno);

Pribanjci — Miko Puškarić od 1942. (ilegalno); Drago šubašić od 1942. (ilegalno), Janko Mržljak od 1942. (ilegalno), Ivan Drkos od 1943, Franjo Rožić od 1943. i Jure Tomac od 1943. do odlaskaNOV — 1944. godine;

Bosanci — Janko Kain od 1943. i Josip Bosanac od 1943;

Kasuni — Mato Kasun od 1942. (ilegalno), Mato Špehar od1943. i Adam Kasun od 1944;

Fratrovci — Franjo Kaparić od 1942. (ilegalno), Mato Filipčić od 1943, Marko Malešić od 1944. i Ivan Maganja od 1944;

Sela — Petar Biondić od 1943, Josip Barković od 1943. i Mijo Grguraš od 1944;

Jančani — Josip Štampehar od 1943. i Franjo Moguš od 1944;

Spahići — Mara Spahić od 1942. (ilegalno);

Žubrinci — Miko Stanešić od 1943. i Josip Mihalić od 1944;

Milani — Mato Bubaš od 1942. (ilegalno) i Stjepan Šegina od 1943;

Glavica — Josip Hrbolić od 1942. (ilegalno), Milan Petković od 1943, Josip Tahija od 1944. i Marko Špelić od 1944;

Skukani—Lešće — Jure Hlade od 1942. (ilegalno);

Hrsina — Josip Ropar od 1943. Ivan Vukovčan od 1943. Stevo Jarnjević od 1943. i Mato Sudac od 1943;

Strgari—Lipoščaki — Mato Kvačica od 1943;

Resnik—Varoš—Rupača — Ignac Bosanac od 1943. do pogibije;

Dugače — Mijo čičak od 1943. do odlaska u NOV 1944. i Josip Korenić od 1944;

Skoblić Brdo — Stjepan Canjar od 1942. (ilegalno);

Potok — Marko Sršić od 1942. (ilegalno), Marko Šimak od 1943, Stjepan Bečki od 1943. i Josip Kovačić od 1943;

Laslavići — Marko Laslavić od 1943;

Korenići—Kraljevo Selo—Lisičina Gora — Alojz Korenić od 1943. do odlaska u NOV, Josip Korenić od 1943. i Ivan Šprajcar od 1943. do odlaska u NOV;

Vodena Draga—Protulipa—Brcković Draga — Marko Frančišković od 1942. (ilegalno), Anton Halar od 1942. (ilegalno) do odlaska u NOV, Ivan Protulipac od 1943. i Mika Leš od 1944;

Crno Kamanje — Mato Tomašić od 1944;

Orišje — Josip Blažić od 1943. i Franjo Vuković od 1943;

Podrebar — Janko Moše od 1943;

Špehari—Go jaki — Vlado Go jak od 1944;

Umol—Podumol—Soline — Franjo Tatar od 1943. i Stjepan Moguš od 1943;

Gorinci — Vlado Živčić od 1943;

Tomašići—Radočaji — Marko Tomašić od 1943;

Grabrk — Anica Lipoščak od 1942. (ilegalno) i Josip Maletić od 1944;

Otok — Stjepan Cvetovac od 1943. i Mato Kolić od 1943;

Malik — Josip Matešić od 1943;
Novo Selo — Mijo Benko od 1943;

Štokani — Marko Štokan od 1943;

Johi — Pero Bubaš od 1943, Franjo Bubaš od 1943. i Josip Gračan od 1943.

Općinski NOO Bosiljevo

Osnovan je ilegalno 8. rujna 1942. godine. Njegovi članovi bili su:

Janko Žunić iz Orišja, predsjednik do 27. 4. 1944;
Mato Bukovac iz Orišja, tajnik do 15. 10. 1943;

Mijo Katkić iz Orišja, blagajnik do 1944;

Josip Klasnić iz Varoša (u njegovoj kući osnovan NOO) član odbora do listopada 1943. godine kada je uhapšen i otjeran u koncentracioni logor u Njemačku, gdje je bio do kraja rata;

Janko Mržljak iz Pribanjaca, od 1944. zadužen za prosvjetu;

Franjo Kaparić iz Fratrovaca, pasivizirao se od jeseni 1943;

Stjepan Canjar iz Skoblić Brda, neaktivan u ovom odboru, ali je ostao seoski odbornik;

Jože Dokman iz Potoka, tajnik od 15. 10. 1943. a potom od 28. 4. 1944. do 22. 9. 1944. predsjednik, kada je preuzeo dužnost pročelnika Sudskog odjela u KNOO-u Karlovac;

Ivan Frančišković iz Protulipe, tajnik od 28. 4. 1944. do odlaska u OZNU — 15. 2. 1945;

Petar Biondić iz Sela, predsjednik od 23. 9. 1944.

Prehrambena komisija Općinskog NOO-a Bosiljevo: Mato Špehar, Josip Ropar, Ivan Vukovčan, Petar Moguš, Stjepan Jarnjević (i kao kurir) i Josip Štampehar. Komisija je djelovala od početka 1944. godine.

Kotarski NOO Bosiljevo

Formiran je rujna 1943. i djelovao do 10. 4. 1944. članovi su bili:

Mato Kasun iz Kasuna, predsjednik do 10. 4. 1944;
Dan Biondić iz Sela, prvi tajnik;
Jovo Janjanih iz D. Dubrava;
Franjo Perše iz Severina na Kupi, pročelnik za prosvjetu i drugi tajnik KNOO-a;
Janko Žunić iz Orišja, predsjednik od 10. 4. 1944;
Marko Sršić iz Vrhove Gorice;
Jože Dokman iz Potoka;
Marko Frančišković iz Protulipe i
Josip Radočaj iz Generalskog Stola.

Kotarski NOO Karlovac

Osnovan je u Bosiljevu 12. ožujka 1943. godine.

U ovom organu narodne vlasti u toku narodnooslobodilačke borbe, od njegova osnivanja pa do 26. 9. 1943. godine sa područja ratne općine Bosiljevo bili su: Mato Bukovac, Dan Biondić i Stevo Bosanac. Osim njih s ostalog područja kotara Karlovac birani su Marko Polović, predsjednik, Janko Furdek, Jože Benić, Josip Boljkovac, Marko Brodarić, Josip Katušin, Ivan Modričanin, Pavle Matičić, Mato Malović i Franjo Draganjac.

Okružni NOO Karlovac

Osnovan je 26. rujna 1943. na konferenciji u Vukovoj Gorici.

S područja ratne općine Bosiljevo u plenum ovog organa izabrani su: Đan Biondić, Mato Bukovac, Stevo Bosanac, Nikola Puškarić, Marko Sršić, Marko Frančišković i Mara Žunić.

U Izvršnom odboru ONOO-a Karlovac radili su: Stevo Bosanac, kao tajnik, Đan Biondić i Marko Sršić, kao članovi.

Izvršni odbor Kotarskog NOO-a Vrbovsko

Proširen je 17. travnja 1945. godine nakon što je rasformiran KNOO Bosiljevo. Njegovi članovi su bili: Josip Dean, predsjednik, Mile Rajnović, potpredsjednik, Rade Hajdin, tajnik, te pročelnici: Ivica Štiglić, Nikola Kratofil, Vlado Vujnović, Josip Budigan i Franjo Pintar.

S područja Bosiljeva birani su: Jože Dokman — za pročelnika Odjela unutrašnjih poslova, Mato Špehar — za pročelnika Gospodarskog odjela i Mato Bosanac — za pročelnika Socijalnog odjela.

Nakon pripojenja općine Bosiljevo kotaru Vrbovsko, 11. 10. 1944. godine, na dužnost tajnika Kotarskog NOO-a postavljen je Jože Dokman.

Spomen-objekti i obilježja narodnooslobodilačke borbe na području ratne općine Bosiljevo

U znak trajnog sjećanja na teške i slavne dane u toku narodnooslobodilačke borbe narod bosiljevačkog kraja do sada je podigao i uredio slijedeće objekte, odnosno spomen-obilježja na svom području:

— Groblje sa spomenikom palim borcima NOR-a u mjestu Bosiljevo,[u]

— Spomenik i groblje palih boraca na groblju u Pribanjcima,

— Grobove dvaju boraca na groblju u Johima,

[u] Na spomeniku grobnice, odnosno na ploči sa imenima navedeno je da je ovdje sahranjeno i 19 boraca Cankarjeve brigade palih u borbi za oslobođenje Bosiljeva 29. 6. 1944. godine.

Janko Žunić u svom zapisu upozorava da ovo nije točno, jer su posmrtne ostatke slovenskih partizana njihovi drugovi otpremili u Vinicu i tamo ih pokopali na mjesnom groblju i kasnije im podigli spomenik. Ali, navodi Žunić, u grobnici se nalazi 12 palih boraca iz 13. proleterske brigade »Rade Končar«, poginulih u borbi sa ustašama 1. 4. 1943. kod Prilišća, što međutim nije bilo napisano. Tek kasnije na Zunićevu intervenciju spomenik je nadograđen i na njemu je nadopisano da se tu nalazi i 12 spomenutih boraca, ali samo brojem, pošto se nisu znala njihova imena. No, imena 19 slovenskih drugova i dalje se nalaze na ploči.

— Spomen-ploču palim borcima NOR-a i žrtvama fašizma u Bosiljevu,

— Spomen-ploču na kući u kojoj su 1943. poginuli partizanski diverzanti,

— Spomen-ploču na zgradi Mjesnog ureda Bosiljeva s tekstom o djelovanju organa i organizacija NOP-a i formiranju vojnih jedinica na teritoriju Bosiljeva,[64]

— Spomen-ploču palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u Vodenoj Dragi i

— Spomen-dom Prvom karlovačkom partizanskom odredu u šumi kraj Skoblić Brda.

Osim toga, osnovna škola »Marija Ropar« nosi ime u čast i spomen na lik učiteljice — prve partizanke iz Bosiljeva — i njenu obitelj (muž Josip i sedmogodišnja kćerka Karmen) što su poginuli u 4. neprijateljskoj ofenzivi 1943. godine.

Ovaj prikaz pisan je, prije svega, na temelju građe i dokumenata kojima raspolaže Historijski arhiv u Karlovcu i objavljenih radova ove institucije, kao i na osnovu vlastitih zapisa i sjećanja autora iz perioda narodnooslobodilačke borbe, što je i naznačeno u odgovarajućim fusnotama.

Pored toga, autorima je, radi provjere vlastitih saznanja i prisjećanja događaja na teritoriji ratne općine Bosiljevo, dobro poslužio uvid u objavljene radove slijedećih autora:

— Danilo Ribarić: »Borbeni put 43. istarske divizije«,

— Vladimir Dušan Matetić: »14. primorsko-goranska brigada«,

— Vladimir Kolar: »Marš nepokorenih« — 6. primorsko-goranska udarna brigada,

— Slavko Magdić: »Vječno živi ratnici«,

— Lado Ambrožić Novljan: »Cankarjeva brigada«,

— Svetozar Tintor: »Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija« i

— Rudi Vogrič: »Boj Belokranjcev«.

Od velike koristi bili su i razgovori sa učesnicima NOR-a: Vjekoslavom Sladićem, Perom Vinskim, Jurom Protulipcem, Ankom Žunić-Barabom, Markom Sršićem, Markom Frančiškovićem, Stevom Bo-

[68] I ova spomen-ploča, prema Janku Žuniću, sadržava nepreciznosti. On, naime, kategorički tvrdi da je Općinski NOO Bosiljevo osnovan već 8. 9. 1942. godine, a te tek 10. 1. 1943. kako je na ploči navedeno. Dalje, Žunić upozorava da je i Komanda mjesta Bosiljevo postojala već od 26. 9. 1942, a ne 10. 1. 1943. godine i da je uspostavljena drugog dana nakon prvog oslobođenja Bosiljeva i to u pismenoj formi lično po drugu Veci Holjevcu <prvi komandant mjesta Drago Sotler, a komesar Jurica Majerić). Isto tako netočan je na ploči napisan i datum prvog oslobođenja Bosiljeva, jer bi umjesto datuma 28. 9. 1942. trebalo stajati 25. 9. 1942. Osim toga, Janko Žunić podsjeća da su u Bosiljevu postojali i djelovali u toku NOB-a još i: KK KPH Bosiljevo, KK SKOJ-a, Kotarski NOO Bosiljevo, kao i aktiv AFŽ-a, a sve to na ovoj spomen-ploči nije navedeno.

sancem i Ivanom Katušićem. Na žalost mnogih učesnika i aktivista NOP-a koji bi svojim podacima, prilozima i sjećanjima na ratna zbivanja još više upotpunili građu o učešću naroda bosiljevačkog kraja u narodnooslobodilačkoj borbi nema više u životu. Autori posebno žale ako neki događaj ili lice nisu spomenuti, a što je bilo od značaja za razvoj i konačnu pobjedu NOP-a nad mračnim silama fašizma i neprijatelja naših naroda. Razlog tome je jedino u tome što nema raspoloživih autentičnih dokumenata koji su se na žalost izgubili još u toku rata, ili su sjećanja nakon protekle četiri decenije izblijedila. Ako takvih slučajeva ima, trebalo bi ih otkriti, opisati i otrgnuti od zaborava daljnjim istraživanjem.

Drago Boljkovac
Mika Pavlačić

Općina Netretić
u NOB-i
1941-1945. godine

Uvod

Prema prijeratnoj i ratnoj upravno-političkoj podjeli područje općine Netretić obuhvaćalo je prostor između rijeke Dobre i Kupe, koja ujedno graniči sa Slovenijom, na dijelu Vukova Gorica — na zapadu Grdun, Tomašnica na istoku. To je dio prijelaznog područja između Gorskog kotara i Pokuplja koje je u vrijeme narodnooslobodilačkog rata nazvano partizanskim imenom »Karlovački teren«. Nazvano je i »Karlovačkim kotarom« po djelovanju istoimenog kotarskog partijskog komiteta i Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora. Kasnije, kada je na tom teritoriju formirana vojno-pozadinska ustanova — Komanda karlovačkog područja — ovaj je teritorij zvanično nazvan »Karlovačkim područjem«.

Najveći dio područja općine Netretić u geografskom je pogledu znan kao niski kras. Ta kraška zaravan, iznivelirana između nekih 150 i 250 metara nadmorske visine, ima tek na svojim periferijama nekoliko uzvisina, kao što je u sjeveroistočnom dijelu Rosopajnik (482).

Topografija ovoga područja, stiješnjenog između dviju rijeka u širini od oko desetak kilometara zračne linije, i činjenice da cijelom njegovom dužinom vodi tzv. »Luizijanska cesta« Karlovac—Rijeka, koja prolazi kroz Netretić i Vukovu Goricu, tik uz rijeku Kupu, predstavljale su posebnu otežavajuću okolnost za vođenje oružane borbe partizanskim jedinicama u prvim ustaničkim danima 1941. godine.

To područje nije imalo jačih oslonaca po dubini, niti dovoljno prostora za manevar, a i bokovi su bili otkriveni, izuzev što su

samo djelomično bili zaštićeni rijekama kao prirodnim preprekama. Pored toga, taj prostor bio je u to vrijeme okružen jakim i dobro utvrđenim neprijateljskim garnizonima, kao što su Karlovac, Duga Resa, Generalski Stol, Metlika, Ozalj, a u širem i Ogulin. Neprijatelj je cijelim tokom narodnooslobodilačkog rata svim silama nastojao održati pod svojom kontrolom ovo područje, zbog svojih ofanzivnih djelovanja prema oslobođenim partizanskim teritorijama. Naznačena geografsko-topografska karakteristika ovog područja, a gdje živi isključivo hrvatsko stanovništvo, i neprijateljske strateške pozicije u tom prostoru, bile su od znatnog utjecaja za prenošenje i razvoj ustanka u ovim krajevima.

Stanovništvo ovog kraja je odmah nakon okupacije zemlje i stvaranja kvislinške NDH bilo svjesno opasnosti koja prijeti ne samo srpskom već i hrvatskom i drugim narodima Jugoslavije, jer su mu bile bliske ideje naprednog radničkog pokreta. Te progresivne ideje donosili su ljudi koji su već po tradiciji emigrirali na privremeni ili stalni rad u evropske i prekomorske zemlje — u SAD, Kanadu i druge. Isto tako, mnogi mladići odlazili su izučavati zanate ili raditi u industrijske centre u zemlji, pretežno u Karlovac i Zagreb gdje su se uključivali u revolucionarni radnički pokret, a neki od njih postali su i prije 1941. godine članovi KP i SKOJ-a.

Veco Holjevac u knjizi »Zapisi iz rodnog grada« donosi popis od 69 osobito aktivnih članova skojevske organizacije u Karlovcu u razdoblju od 1939. godine do početka okupacije. Među njima bili su i drugovi sa područja ratne općine Netretić: Drago Belavić, Jože Boljkovac, Jurica Pavlaković, Pero Vinski, Janko Žunić, te kandidat za člana KPH Tomo Luke i drugi. Oni su donosili u svoj zavičaj napredne ideje i prenosili ih na svoje mještane. Zato je i prirodno što se većina stanovnika s ovog područja već od prvih dana rata opredijelila protiv fašizma, a za slobodu svih naroda i pravednije odnose među ljudima. Takvom raspoloženju nije mnogo smetalo to što je najveći utjecaj na svijest ljudi imala Hrvatska seljačka stranka. U stvari, bio je to uticaj radićevskog duha u toj stranci. Treba naglasiti da je već tada u nekim selima postojala partijska organizacija dok su u većini sela postojale grupe simpatizera KP.

Nakon okupacije 1941. godine i uspostave ustaške vlasti bilo je nastojanja da se u tom kraju stvori ustaška organizacija. Ali u većini sela ustaše u tom pogledu nisu imali uspjeha. Narod nije prihvatio ustaške organizacije. Naprotiv, narod je pod utjecajem Partije počeo već u toku 1941. godine otkazivati poslušnost i sabotirati postojeći poredak. Narod je prihvatio ocjenu Partije da je tzv. NDH tvorevina okupatora, koja je stvorena da bi služila zločinačkim ciljevima udruženih fašista, i da je mjesto svih za borbu sposobnih na strani NOP-a. Jedan broj boraca iz ovog kraja već je u toku 1941. godine stupio u partizane.

Na proces bržeg opredjeljivanja za NOP uticalo je i provođenje naredbe Vrhovnog štaba narodnooslobodilačkih i dobrovoljačkih odreda Jugoslavije Glavnom štabu Hrvatske kojom se tražilo da odlučno razvije i širi oružanu borbu na cijelu Hrvatsku. Drug Tito je osobito naglašavao da se u ovoj fazi ustanka, baš u hrvatskim krajevima, neprijatelja može osjetno pogoditi. Koliko je Tito pridavao značenje pojedinim krajevima Hrvatske vidi se i po tome što je sugerirao i zahtijevao da se na pojedinim područjima, na kojima nema još partizanskih odreda, njihova jezgra stvara upućivanjem dijela snaga iz drugih dijelova Hrvatske. Po mogućnosti to treba da budu u prvom redu iskusni borci hrvatske nacionalnosti.

Ocjenjujući mobilizacijske mogućnosti CK KP Hrvatske isticao je da je velik broj ljudi spreman stupiti u partizanske odrede. U skladu s takvom ocjenom CK KPH je početkom 1942. godine aktualizirao poziv hrvatskom narodu u borbu za slobodu. U tom pozivu on je obrazložio političku platformu i potrebu svestrane, prvenstveno oružane borbe protiv okupatora i domaćih slugu za stvarnu slobodu Hrvatske. Centralni komitet KPH je u svom Proglasu osobito inzistirao na tome da sam hrvatski narod onemogući mobilizaciju hiljade Hrvata da postane topovska hrana za Hitlerova osvajanja, odnosno da se ne odazivaju pozivima u domobranstvo, niti za rad u Njemačku.

Za razvoj borbe na karlovačkom području od posebnog je značaja i II okružna konferencija KPH za okrug Karlovac, održana od 12. do 15. ožujka 1942. godine u Velikoj Kladuši. Na toj konferenciji sumirani su rezultati na podizanju i omasovljavanju NOP-a na području karlovačkog okruga. Ova partijska konferencija je u cijelosti prihvatila zaključke i direktivu CK KPH o potrebi prenošenja borbe u hrvatske krajeve. Pred sve partijske organizacije i rukovodstva postavljen je kao najvažniji zadatak da se ide na što širu mobilizaciju Hrvata u NOV. Okružni komitet Karlovac i Štab Grupe kordunaških partizanskih odreda su u skladu sa direktivama CK KPH, zaključcima II okružne konferencije KPH, GŠ i Vrhovnog štaba, razradili plan prijenosa partizanskog rata s Korduna u sve krajeve karlovačkog okruga.

1. Prva i druga godina NOR-a

Partizanska grupa Mate Mejašića

Odmah nakon okupacije i uspostave NDH, 1941. godine, u šumi kod sela Zadobarja, u neposrednoj blizini Karlovca, počela je da djeluje prva grupa partizana. Kao partizansko jezgro ova grupa je postepeno razvijala NOP i na području općine Netretić, kao i u nekim susjednim selima općine Ozalj. Organizator i rukovodilac ove grupe bio je Mato Mejašić iz Karlovca, poznati predratni borac za

radnička prava i organizator više uspjelih radničkih štrajkova u Karlovcu te organizator više partijskih ćelija. Poginuo je noću 19. studenog 1942. godine prilikom juriša na ustaško uporište u Novom Selu na 2umberku, kao komesar bataljona u 13. proleterskoj brigadi.

Političko djelovanje ove grupe partizana — komunista utjecalo je na raspoloženje ljudi ovog kraja, pa se mnogi već tada nisu odazivali u domobransku vojsku, krijući se kod prijatelja i rodbine. Sve se više širio krug pristalica i simpatizera NOP-a. Grupa se za kratko vrijeme povećala na 8 drugova, naoružanih sa 4 vojničke puške i 3 pištolja te municijom.

Poslije napada na Sovjetski Savez oživjele su i prve diverzantske akcije u Karlovcu. S tim u vezi ustaše su počele brojnim hapšenjima drugova za koje se smatralo da su komunisti. Ugroženi, napuštali su Karlovac i pridruživali se Mati Mejašiću u njegovoj bazi. Među prvima su bili: Rafko Tabor, Nikola Ladišić, Dušan Ivković, Janko Markulin i još pet ili šest drugova. Mejašićevoj se grupi pridružio i karlovački radnik Tomo Luke, koji se također morao povući u ilegalnost skrivajući se kod svoje kuće u Stativama. Luke je o tome zapisao: »Polovicom studenoga sastao sam se s Mejašićem u šumi Zadobarje. Odmah me primio u svoju grupu koju je sačinjavalo desetak komunista iz Karlovca. S obzirom na teškoće u ishrani i smještaju, savjetovao mi je da se vratim na teren Stative i da nastavim održavati s njima vezu sve dok se ustanak ne proširi. Mejašić je naime, očekivao da će uskoro iz karlovačkih tvornica stići oko 200 radnika u šumu i da će on onda sa njima podići ustanak u okolici Karlovca. Vratio sam se u svoje selo i u šumi Gusti vrh kraj Stativa iskopao jamu u kojoj sam se skrivao. Računao sam da će to potrajati nekoliko dana i da ću uskoro dobiti obavijest od Mejašića da se priključim većoj skupini ustanika. Nakon 15 dana sam doista primio njegovu poruku. Javljeno mi je da još sačekam. Pao je snijeg i nastala velika hladnoća. Vatru nisam smio ložiti. Nisam znao šta da radim. Sadržaj svih kasnijih poruka je glasio: 'Sačekaj dok opadne snijeg.'

Sredinom jula uputio je iz Zagreba Centralni komitet KPH u Karlovac prvog od mnogih španjolskih dobrovoljaca, koji su putem raznih veza stizali iz francuskih koncentracionih logora i iz prisilnog rada u Njemačkoj da bi se pridružili NOP-u u svojoj zemlji. Taj prvi Španac, koji je stigao na karlovački teren, bio je Ivan Hariš, rođen u Slapnu kraj Karlovca, općina Ozalj. Kasnije se proslavio kao najpoznatiji diverzant NOR-a u Jugoslaviji imenom Ilija Gromovnik.

Centralni komitet poslao je Hariša u Karlovac s preporukom da ga okružno operativno rukovodstvo uputi na onaj teren koji će biti najpogodniji za njegovu specijalnu diverzantsku aktivnost. Kraš je smatrao da će za Hariša najbolje područje rada biti grupa Mate Me-

jašića.« (Slavko Goldstein: »Okrug Karlovac 1941.« — pogl. 2.). Naime, Josip Kraš se tada, a i inače, vodio mišlju da bi se iz te grupe, sastavljene od provjerenih komunista, mogao stvoriti i prvi partizanski odred u karlovačkom kraju.

Za vrijeme prvog kratkog boravka u bazi Hariš je, noseći u sebi dragocjena borbena iskustva iz španjolskog građanskog rata, dao slijedeću ocjenu Mejašićeve baze (u reonu Zadobarske šume): »Baza je u suviše skučenom prostoru, ispresjecanom i omeđenom cestama i rijekama, u neposrednoj blizini jakih neprijateljskih garnizona i posada — Karlovac, Stative, Mahično, Pokuplje i Borlin, nema dovoljno prostora za manevar, pa je zbog toga ovaj teren vrlo nepogodan za vršenje diverzija.«

Hariš je tada Krašu rekao: »Ako hoćeš da radim ono što sam radio u Španjolskoj, moraš mi dati prostora. Pošalji me nekamo gdje se s pruge mogu povući u šumu i brda, gdje se mogu slobodno kretati i svaki čas pojaviti na drugom dijelu pruge ili ceste.«

Harišov zaključak je usvojen. I on je ubrzo potom otišao u Gorski kotar, gdje je imao širok prostor kretanja i razvio veliku diverzantsku aktivnost. Tokom rata formirao je i bio komandant diverzantskih odreda koji su djelovali na svim komunikacijama diljem Hrvatske.

U Mejašićevoj partizanskoj bazi u kolovozu 1941. boravio je i Košta Nađ, također interbrigadista u španjolskom građanskom ratu, a u tri navrata u bazu se sklonio i sekretar Okružnog komiteta KPH Ivo Marinković.

Jaka i duga snježna zima 1941/42. godine, s temperaturama i do minus 32° C, otežavala je zajedničko djelovanje pa se Mejašićeva grupa podijelila u manje grupice, djelujući u ilegalnosti. Početkom 1942. godine grupa se opet povećala. Uspostavljenim vezama preko Mejašićeve baze, u proljeće 1942. godine, tri su grupe boraca iz Zagreba prešle u partizane. Tada je i Tomo Luke dobio poruku da se spremi za pokret: »Prvih dana ožujka dobio sam poruku preko Slave Časnog od Mejašića da polovicom tog mjeseca budem spreman za odlazak na drugi teren.«

Grupa je krenula u akciju. Prvu diverziju izvela je na pruzi Karlovac—Ozalj. Izazvano je iskliznuće i prevrtanje željezničkih vagona, što je uznemirilo ustašku vojnu i civilnu vlast, koja je odmah preduzela sve mjere da otkrije i uništi ovu partizansku grupu. Preko svojih agenata i doušnika uspjeli su najzad otkriti njihovu bazu, pa je Mejašić sa grupom morao napustiti rejon Zadobarja i krenuti pravcem Netretić—Ladešić Draga—Prilišće—Vukova Gorica da bi pored Bosiljeva stigao u Ponikve. U Stativama su im se pridružili Tomo Luke i Mato Luke. U grupi su se tada nalazili još i slijedeći drugovi: Ivo Volarić iz Velike Jelse, Viktor Koričan, Janko Mendiković,

Pero Ribić iz Dubovca, Milan Foršt iz Ogulina i Ivo Korenić iz Korenić Brda, koji je ujedno bio dobar poznavalac terena i vodič grupe.

U Ponikvama su se spojili s Dubravskom partizanskom četom. Prema sjećanju Tome Luke Mate Mejašić je tada održao narodu i borcima govor u kojem je objasnio cilj našeg dolaska i predstojeće borbe uopće. Narod nas je srdačno dočekao jer, to je bila prva grupa Hrvata koja je na to područje došla da se zajedno sa srpskim stanovništvom bori protiv okupatora i ostalih neprijatelja. Od tada su i veze između hrvatskih i srpskih sela sve više jačale.

Kako se utjecaj Partije i NOP-a u tom kraju sve više širio, na strani NOP-a, pored radnika i seljaka, našli su se i najutjecajniji i materijalno bolje stojeći ljudi, među kojima je bilo trgovaca, uglednih HSS-ovaca, a bilo je i svećenika: Alojz Springer u Lipniku, Livić u Kuniću i Čapek u Prilišću.

Posebna se pažnja posvećivala pridobijanju omladine za NOP u čemu su značajnu ulogu odigrale skojevske organizacije koje su već početkom 1942. godine aktivno djelovale u tom kraju. Posebno treba istaći dobar rad ovih organizacija u Prilišću, Vukovoj Gorici, Kolenovcu, Zaborskom Selu i drugim selima. Skojevske organizacije su imale glavni zadatak da stalno i u što većem broju upućuju omladince u partizanske jedinice u čemu su i postignuti veliki rezultati, jer je već početkom 1942. godine jedan broj omladinaca iz ovih sela otišao u partizane.

Narodnooslobodilački pokret narastao je sve više. Nastala je potreba, a stvoreni su i uvjeti, za prisustvo partizanskih jedinica u ovom kraju. Stoga je Okružni komitet KPH Karlovac postavio zadatak da i u međuriječju Kupe i Dobre dođe i stalno krstari odgovarajuća partizanska formacija i da se što prije pristupi formiranju partizanskog odreda što će omogućiti da se NOP organizacijski i politički još bolje učvrsti, prije svega, stvaranjem novih partijskih ćelija, skojevskih grupa, odbora NOF-a, AFŽ-a, Saveza omladine i drugih. Već tada je političko stanje u selima Vukove Gorice, Prilišća, Ladešić Drage, Kolenovca, Zaborskog Sela, Kunića i drugim bilo povoljno za prihvat većih partizanskih grupa.

Plan se provodio u život. U proljeće 1942. godine na teritoriji općine Netretić javile su se organizacijski čvrste i politički dobro pripremljene partizanske jedinice. Na inicijativu boraca iz Prilišća i Vukove Gorice, koji su se nalazili u Dubravskoj i Perjasičkoj četi, grupa partizana (oko 2 voda) predvođena borcima iz ovih sela, prokrstarila je terenom oko Bosiljeva, Vukove Gorice i Prilišća. U dogovoru s upravnicom pošte u Prilišću Ankom Boljkovac, koja je od ranije održavala vezu s partizanima, partizani su 7. travnja 1942. godine upali u Prilišće, uništili poštu, zaplijenili veću količinu novca i poštanske uređaje, ubili i zarobili nekoliko neprijateljski vojnika. Ta prva veća akcija partizana donijela je dobro raspoloženje u na-

rodu i ojačala njegovo povjerenje u NOB. Neprijatelj je bio primoran da pojača garnizon u Netretiću i uspostavi posadu u Prilišću s pojačanom pograničnom stražom na rijeci Kupi, prema Sloveniji, koja je bila pod okupacijom Italije.

Akcije partizanskog vođa Grge Milašinčića

Početkom travnja 1942. godine komandant Grupe partizanskih odreda na Kordunu Srećko Manola i politički komesar Većeslav Holjevac pozivaju u Štab Grgu Milašinčića, predratnog komunistu i prvoborca, koji je već do tada prošao kroz mnoge bitke i okršaje istakavši se hrabrošću, snalažljivošću i velikim organizacijskim sposobnostima u rukovođenju i komandovanju. Bio je jedan od najbližih suradnika Vece Holjevca, organizator i učesnik poznatog upada partizana u grad Karlovac 17. studenog 1941. godine, kada je iz bolnice trebalo osloboditi Marijana Čavića Grgu, sekretara Mjesnog komiteta KPH za Karlovac.

Na sastanku u Štabu odreda, kome je prisustvovao i Boris Balaš, Milašinčić je dobio zadatak da od najboljih boraca, u prvom redu Hrvata i ostalih s tog teritorija, formira partizanski vod, kojeg će povesti na teritorij karlovačkog kotara radi širenja narodnog ustanka u tom kraju.

Tada je, sjeća se Grga Milašinčić, Veco Holjevac ukazao na cilj i značaj ovog zadatka: »... Vojna strategija i drugi faktori nameću nam da je nužno potrebno proširiti narodni ustanak u sve krajeve. Time će se rasteretiti pritisak fašista na oslobođene teritorije, a u kraju gdje se vod upućuje sprečavati daljnju mobilizaciju ljudstva, koje Pavelićevi ljudi okupljaju za uništenje partizana u Bosni, Lici i Kordunu. Približiti se što više Karlovcu i drugim mjestima kako bi radnici i simpatizeri mogli što lakše da se izvuku iz grada radi popunjavanja naših redova. Imati na umu da je gradski proletarijat zdrava snaga za daljnje proširenje i jačanje naše revolucije ...«.

Novoformirani vod s Grgom Milašinčićem na čelu krenuo je na zadatak. Svi borci bili su vrlo dobro opremljeni i naoružani. Svi su bili obučeni u domobranske uniforme, a pored svojih partizanskih kapa imali su sa sobom i domobranske, jer je bilo situacija kada su se na tom putu morali predstaviti i kao domobranska vojska kako ne bi bili otkriveni. Vod je krenuo iz Gornjeg Budačkog na Kordunu u pravcu Logorišta, prešao rijeku Koranu, zatim produžio preko uzvišenja Vinice. Preko rijeke Mrežnice čamcima ih je prevezao Andrija Polović, brat Marka Polovića, kod mlina Polovića, gdje je i ranije bio punkt za prebacivanje ljudi u partizane. Zatim su produžili pored Duge Rese i zadržali se kratko u neposrednoj blizini Karlovca, u rajonu Vučjaka, Stativa i Novigrada, gdje je ranije djelovala grupa partizana Mate Mejašića koji je oko sebe okupio jedan

broj naših simpatizera. To je donekle olakšalo boravak voda u ovim salima. U sastavu voda nalazili su se borci ovog kraja: Drago Belajć, građevinski radnik iz Tomašnice, Tomo Luke iz Stativa, Stevo jiinčić iz Duge Rese i drugi. Ovdje se vodu priključilo 5 novopriđošJih boraca koje je predvodio Dane Mejaški, član Mjesnog komiteta Karlovac. Vod je na ovom osjetljivom prostoru ostavio snažan trag. Njegovo najubojitije oružje bilo je politički rad u narodu, neposredan utjecaj na ljude i rasparčavanje propagandnog materijala — letaka.

Vod je, zatim, prokrstario selima Ladešić Drage, prošao pored Prilišća i u svanuće stigao u Vukovu Goricu, gdje se preko dana odmarao. Navečer je produžio za Ponikve gdje mu se 14. svibnja 1942. priključila i grupa boraca Mate Mejašića i jedan broj boraca sa teritorije općine Netretić i iz Karlovca, koji su se do tada borili u sastavu Dubravske čete da bi kasnije ušli u sastav novoformirane Hrvatske čete. Organizatori i učesnici prvih borbenih i drugih akcija na ovom području bili su borci sa tog terena: Josip Boljkovac (Puhov), Petar Vinski, Drago Belavić, Tomo i Mata Luke, Mika Skube, Franjo i Ivan Draganjac, Nikola Gluščić, Franjo Vidonić i drugi. Vod se sada povećao na preko 30 boraca.

Tu je zajednički razrađen plan za djelovanje i izvođenje akcije na ovom prostoru. Sastanku je prisustvovao i Franjo Draganjac iz Ladešić Drage koji je vrlo dobro poznavao situaciju u neprijateljskim posadama — Netretiću, Rosopajniku i Mržljakima — jer je bio u vezi sa ljudima iz tih posada. Odlučeno je da se likvidira posada u Rosopajniku i Mržljakima koju su sačinjavali žandari kao pogranična straža između tzv. NDH i Slovenije na rijeci Kupi. Napad su izveli noću 13/14. lipnja 1942. godine vod Grge Milašinčića i borci iz Hrvatske čete, istovremeno na obje posade. U pripremi za napad učestvovali su Franjo Draganjac i Nikola Skube iz Prilišća, koji su ujedno bili i vodiči u napadu, jer su temeljito poznavali raspored neprijatelja. Napad je u potpunosti uspio bez gubitaka na našoj strani. Zarobljena je kompletna posada sa naoružanjem i opremom. Istog dana je u dogovoru s župnikom Livićem u Kuniću održan narodni zbor pred crkvom na kome se okupilo oko 200 mještana Kunića. Ljudi su bili prijatno iznenađeni jer su prvi put vidjeli svoju partizansku vojsku. Na zboru su govorili Grga Milašinčić i Milan Vladetić.

Zboru su prisustvovali i zarobljeni žandari. Narod je javno zahtijevao da se sudi zapovjedniku Šabanu, jer ga je ranije maltretirao i zlostavljao, a da se svi ostali oslobode. Ova akcija i zbor imali su snažan pozitivan uticaj u narodu ovog kraja.

Narodu je bio podijeljen letak koji je bio namijenjen hrvatskom narodu i domobranima, kao i partizanska zakletva štampana u obliku letka.

Nakon toga razoružana je još jedna seoska straža u neposrednoj blizini Netretića.

Poslije ovih akcija neprijateljska posada u Netretiću je dobila pojačanje. Ali, njihove posade nisu više izlazile van »netretičke križanje«, što je olakšalo slobodnije kretanje partijsko-političkih radnika po terenu.

Vojno i političko prisustvo partizana i izvođenje akcije imalo je znatnog uticaja na daljnji tok razvoja narodnog ustanka u ovom kraju. Svakim danom se povećavao i broj onih koji se više nisu odazivali ustaškim vlastima u domobransku vojsku. Stvoreni su povoljni uvjeti i za stvaranje NOO-a i drugih organa i organizacija u ovom kraju.

Prema ranije postavljenom zadatku Milašinčićev vod se u drugoj polovini lipnja prebacio na teritorij Žumberka, Međutim, borci s ovog terena ostali su i dalje da djeluju na ovom području u sastavu Hrvatske čete. Nastavila je da funkcionira i već ranije uspostavljena partizanska veza ovog područja s Kordunom koju je početkom 1942. godine između Vukove Gorice i Ponikava uspostavio Josip Nikole Boljkovac (Ferenčev) iz Vukove Gorice. Ta veza je u to vrijeme išla dalje preko Dubrava za Kordun. Ovim kanalom prebacivani su novi borci s ovog terena i iz Karlovca za Kordun. Posebno otežan dio puta za prebacivanje u partizane bio je od Karlovca do Vukove Gorice. Unatoč tome poštar Franjo Gojtan iz Prilišća s uspjehom je izvršavao zadatke Partije. On je, prevozeći kolima poštu iz Karlovca za Prilišće, kao obične putnike prevozio i drugove koji su išli u partizane. Oni su dalje kurirskom vezom prebacivani na Kordun. Franjo Gojtan je zbog toga bio uhapšen i otjeran u zatvor.

Svibanjske akcije u Prilišću

Tako uspostavljene veze, koje su se kontinuirano učvršćivale i proširivale, omogućile su partijskom rukovodstvu da uz pomoć domaćih boraca i dalje planira i izvodi borbene akcije na ovom teritoriju. Tako je donijeta odluka da se napadnu i likvidiraju posade u Prilišću i Netretiću. Prikupljeni su podaci o snazi i raspoloženju u neprijateljskim posadama i o raspoloženju naroda, razrađen je plan za napad.

Na zadatak je krenulo, svibnja 1942. godine, oko stotinu partizana Perjasičke i Dubravske čete, u čijem sastavu se nalazila i formacija boraca iz ovog kraja i iz Karlovca. Nakon što su partizani zauzeli položaj za napad i opkolili posadu u Prilišću, patrola je na spavanju u jednoj privatnoj kući uhvatila zapovjednika posade. Zapovjednik je u pratnji partizana doveden pred zgradu u kojoj je bila smještena glavnina posade. Po nalogu partizana, pozvao je svoje

potčinjene i ostale vojnike da se predaju, što su oni i učinili ne ispalivši nijedan metak.

Zaplijenjeno je sve oružje, veća količina municije, bombi i ostala ratna oprema. Govor zarobljenicima održao je Josip Boljkovac (Puhov). Objasnio im je ciljeve NOB-a i pozvao ih da se dobrovoljno jave u NOV. Kako se nitko tada nije odazvao pozivu, oduzeta im je uniforma i svi su pušteni svojim kućama.

U pripremi i izvršavanju ove akcije značajnu ulogu su odigrali borci iz Prilišća, Vukove Gorice i Karlovca (Viktor Koričan, Dane Mejaški, Miško i Franjo Vidonić, Nikola Skube i dr.) i mještani Prilišća koji su partizanima dali sve potrebne informacije o neprijatelju.

Uporedo s akcijom u Prilišću jedna partizanska jedinica krenula je da razoruža i posadu u Netretiću. Prethodno je sa zapovjednikom te posade Lukom Matićem ranije uspostavljena veza. Međutim, kako posada te noći nije boravila u zgradi u kojoj je trebala da bude, ta akcija je samo djelomično uspjela.

Likvidacija neprijateljske posade u Prilišću predstavljala je događaj velikog vojnog i političkog značaja za daljnji razvoj NOP-a u ovom kraju. Značila je prekretnicu za razmah NOB-a jer je narod po prvi put vidio veće partizanske snage i bio svjedok pravedne borbe protiv ustaša i okupatora. Prilišće i Vukova Gorica postali su pouzdana partizanska baza sve do oslobođenja. Unatoč mnogim pokušajima neprijatelj nije uspio da na tom prostoru zadrži svoju posadu i održi svoju vlast. Poseban uspjeh partizana bio je i u tome što su oni u toku svog boravka u ovom kraju na j direktni je u praksi ostvarivali bratstvo i jedinstvo hrvatskog, srpskog i slovenačkog naroda. Borci su se trudili da opravdaju povjerenje naroda prema NOB-u.

Nezaboravna je toplina i ljubav kojom je narod ovih krajeva dočekivao i ispraćao borce. Ne samo da su borci kovali bratstvo i jedinstvo svojim pravilnim ophođenjem s narodom, već su oni, prilikom zadržavanja u naseljima, svojim običnim i narodu razumljivim riječima objašnjavali ciljeve naše narodnooslobodilačke borbe i na taj način uspijevali da pridobiju nove suradnike. Posebna zasluga boraca iz ovog kraja bila je u tome što su konkretnim primjerom pokazali koliko je lažna neprijateljska propaganda kojom su partizani — borci NOB-a prikazivani kao zločinci, pljačkaši, četnici i si. Istina o partizanima, borcima za slobodu, brzo se prenijela i na šire karlovačko područje pa i dijelove Slovenije uz rijeku Kupu. Oduševljenje kojim su partizani dočekivani i ispraćivani u akcije, bilo je najbolji dokaz da je hrvatski narod u ovim krajevima u zajedinici s ostalim bratskim narodima odlučno pošao putem NOB-a.

Koliko je bilo povjerenja naroda u NOP, vidi se i u povećanom broju dobrovoljaca koji su se iz ovih krajeva javili u partizanske jedinice baš u vrijeme kada su se u ljeto 1942. godine fašističke sile Njemačke i Italije nalazile na vrhuncu svoje moći. Evropa se nalazila

u ropstvu fašizma. Njemačke horde duboko su prodrle na teritoriju SSSR-a. Ofanziva na Volgi bila je u punom jeku. Crvena armija je na svim frontovima, posebno na južnom, vodila borbe na život i smrt. U Africi su naciofašisti također napredovali.

Hrvatska četa u međuriječju Kupe i Dobre

U drugoj polovini svibnja 1942. godine u Močilima kod Rakovice formirana je 4. četa Drugog kordunaškog NOP odreda, nazvana Hrvatska četa, a popularno zvana i Leteća četa. Četa je imala zadatak da, pored akcija koje je izvodila samostalno ili u zajedništvu s drugim partizanskim jedinicama, djeluje i propagandno-politički u širem zahvatu karlovačkog područja. Ona je, zajedno s jedinicama iz Drugog kordunaškog NOP odreda, izvršila više uspjelih akcija na ustaško-talijanske posade. Krstarila je selima oko neprijateljskog garnizona Bosiljeva, stigla u Vukovu Goricu i Prilišće, prešla rijeku Kupu, posjetila srpska sela Marindol i Bojanci u Sloveniji. Vratila se ponovo u Prilišće i tu je u dogovoru sa svećenikom Čapekom (koji je surađivao s partizanima, a kasnije strijeljan od strane ustaša) održala masovni zbor s narodom ovog kraja. Narodni zbor je održan nedjeljom pred crkvom. Zboru je prisustvovalo oko 400 mještana iz Prilišća i susjednih sela. Na njemu su govorili Mata Mejašić, Milan Vladetić i Grga Milašinčić. Poslije zbora četa je krenula u selo Vodena Draga, gdje se do tada nisu pojavljivali partizani. Tu je, također, održan zbor s narodom i od tada se i ovo selo opredijelilo za NOP.

Uskoro zatim izvedena je i akcija u neposrednoj blizini Karlovca. Iz tvornice zavojnog materijala u Mrzlom Polju (današnja fabrika »Lola Ribar«) zaplijenjena je veća količina sanitetskog i drugog materijala.

Prisustvo Hrvatske čete u ovom kraju, njeno krstarenje na širem području u međuriječju Kupe i Dobre, te Dobre i Mrežnice i akcije, koje je izvodila u neposrednoj blizini jakih neprijateljskih garnizona, podiglo je ugled partizanima i NOB-u kod hrvatskog naroda. U čitavom kraju dat je signal mladićima koji su mobilizirani u domobranstvo da se ne odazivaju u vojsku NDH već da stupaju u redove NOV i da se bore za pravednu stvar protiv okupatora i domaćih slugu koji pljačkaju njihove domove. U četu se i tada priključio jedan broj omladinaca, a bilo je i onih koji su prešli iz domobranstva.

Značajnu ulogu u razvoju NOB-a odigrao je Nikola Katušin koji je kao bilježnik općine Netretić poduzimao sve da mobilizacijski pozivi za odlazak regruta i drugih u oružane formacije NDH ne dođu do onih kojima su bili namijenjeni. Pozive je vraćao nadležnim organima s napomenom: »Ne postoji«, ili »Otsutan«. Većina njih je potom odlazila u NOV.

Katušin je na taj način ne samo onemogućavao popunu oružanih snaga NDH, već je i pridonosio omasovljavanju narodnooslobodilačkog pokreta. Kao član KPJ imao je velik utjecaj u narodu pa su ga ustaše zbog takvog djelovanja uhapsile i strijeljale 1944. godine u Zagrebu, na Dotršćini kraj Maksimira.

Nakon napornog marša i akcija izvedenih u međuriječju Kupe i Dobre Hrvatska četa je u lipnju povučena na osmodnevni odmor u selo Skrad na Kordunu. Tu je održan miting naroda i vojske na kome je govorio Veco Holjevac, politički komesar Grupe kordunaških odreda. On je govorio o potrebi snažnijeg prenošenja ustanka i borbe u sjeverne krajeve Hrvatske kao uvjeta da se brani i održi postojeći slobodni teritorij i na taj način smanji pritisak neprijatelja na Kordun.

Tom prilikom vođen je razgovor i s Većom Holjevcem. Riječ jc bila o tome da se od postojeće Hrvatske čete i jednog broja boraca iz Karlovca i njegove okoline što prije formira Karlovački bataljon. To bi omogućilo da se još tokom 1942. godine formira i Karlovački partizanski odred koji bi djelovao u tim krajevima. Nakon razmatranja ovog pitanja u višim vojnim i političkim rukovodstvima odlučeno je da se za sada Hrvatska četa neće znatnije pojačavati, budući da kao manja jedinica može lakše manevrirati ovim terenom ispresijecanim rijekama i cestama pogodnim za brz proboj neprijateljskih snaga. Četa će na tom prostoru, uz borbene akcije manjeg opsega, političkim radom u narodu omogućiti zadržavanje i djelovanje partijsko-političkih radnika prilikom organiziranja NOO-a i drugih antifašističkih organizacija.

U drugoj polovini lipnja Hrvatska četa se ponovo vratila na teritorij Netretića i šire »Karlovačko područje« s istim zadatkom. U međuvremenu, dobrovoljno se javio u partizane jedan broj omladinaca iz ovog kraja. Kotarski komitet KPH Karlovac slao je sve novopridošle borce na Kordun da neko vrijeme provedu u jedinicama radi stjecanja osnovnog borbenog iskustva. Svi oni bili su borci u 15. (3. kordunaškoj) brigadi 8. divizije. Većina njih poginula je u IV neprijateljskoj ofenzivi. Iz grupe koja je krenula u partizane 20. kolovoza 1942. poginuli su: Janko Bubaš iz Vukove Gorice, zamjenik komesara čete — ranjen 12. 1. 1943. kod Ličke Jasenice i podlegao ranama u Zbjegu; Mato Dokman iz Vukove Gorice — poginuo 21. 1. 1943. kod Krnjaka; Josip Pavlaković iz Vukove Gorice — poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca i Janko šubašić iz Vukove Gorice — poginuo na Kordunu. Neki od ovih boraca bili su prethodno pripadnici Hrvatske čete koja je popunjana pretežno borcima sa karlovačkog područja.

Tokom srpnja 1942. godine krenuo je iz Perjasice, preko Vukove Gorice, u Sloveniju 1. bataljon Drugog kordunaškog NOP odreda. U njegovu sastavu bila je i Hrvatska četa. Bataljon je prešao Kupu i krenuo pravcem sela Preluka—Marindol—Adlešići. U ovom rajonu imao je nekoliko okršaja s Talijanima koji su imali posadu u Adleši-

cima. Zatim se ponovo vratio preko rijeke Kupe i u Novigradu na rijeci Dobri zaplijenio nekoliko desetaka državnih konja i nešto opreme.

Na vijest o prodoru partizana u Novigrad neprijatelj je pojačao snage u Netretiću, a obližnji garnizoni u Dugoj Resi i Karlovcu stavljeni su u stanje pripravnosti. Jer, pronijela se vijest o prisustvu većih partizanskih formacija koje se pripremaju za napad na Karlovac.

Neugodne činjenice za ustaše

Pojava prvih partizana i simpatizera NOP-a ozbiljno je zabrinula ustašku vlast na području karlovačkog kotara. To se najbolje vidi iz izvještaja velike župe Pokuplje, od 7. svibnja 1942. godine, upućenog ministarstvu unutrašnjih poslova u NDH u kojem, pored ostalog, piše:

»Vrlo je neugodna činjenica da su se pojavili partizanski odredi u čisto hrvatskom dijelu Karlovačkog kotara i to na području općine Netretić i Ribnik. Redarstvo je uhitilo nekoliko seljaka Hrvata koji su održavali veze s partizanima, istraga je u toku a sadašnji rezultat istrage očevidno pokazuje da su i seljaci Hrvati katolici, ne samo surađivali nego i sami pristupili u partizanske odjele, koji imaju izgleda glavno središte oko mjesta Bosiljevo, velika župa Modruš.«

Neprijatelj je već i prije toga poduzimao represivne mjere, provodio hapšenja i tjerao u zatvor i koncentracione logore ljude, posebno iz sSlä koja su od prvih ustaničkih dana bila uključena u NOP, kao što su: Vukova Gorica, Prilišće, Ladešić Draga i druga.

U koncentracionom logoru Nova Gradiška i Jasenovac bili su iz Ladešić Drage otjerani: Josip Tomljenović, Nikola Ladešić, Josip Draganjac, Miško Trpčić, Ana Vular i Ivan Žunić; iz Prilišća: Ljubica Skube, Josip Pavičić, Franjo Škrtić i Leonard Bendeković, učitelj; iz Vukove Gorice: Josip Josipa Boljkovac Sreća i Josip Selaković; iz Rosopajnika: Ivan Princ i drugi, dok su u zatvoru bili zadržani: Franjo Gojtan iz Prilišća, Juraj Šterk, ugledni trgovac iz Vukove Gorice, Anka Rukavina, Mato Moškun, Janko Bubaš i Nikola Šebalj, također iz Vukove Gorice, i Franjo Bubaš. Njega su kod Jastrebarskog oslobodili partizani prilikom napada na transport u kojem su bili zatvorenici na putu za logor u Novu Gradišku.

Većina njih nikada se nije vratila iz logora smrti. U zloglasni njemački logor DAHAU bili su otjerani: Ana Boljkovac, iz Vukove Gorice, Josip Boljkovac (cestar) iz Prilišća i Ivo Pavlić iz Rosopajnika.

Prvi proleterski bataljon Hrvatske na teritoriju općine Netretić

Prvi proleterski bataljon Hrvatske krenuo je 22. rujna 1942. godine iz Perjasice na svoj borbeni put prema Žumberku. Na tom putu zadržao se oko 6 dana na teritoriju Bosiljeva, Vukove Gorice, Prilišća, Ladešić Drage i Netretića, te izveo više uspjelih akcija. Provodio je sve ono što mu je stavio na srce drug Vladimir Bakarić, politički komesar Glavnog štaba Hrvatske, prilikom formiranja 7. svibnja 1942. godine u Titovoj Korenici u Lici, predajući mu proletersku zastavu. Pri tom svečanom činu Bakarić je borcima rekao: da vode borbu na svakom mjestu i prostoru gdje god se ukaže potreba, a ne samo u kraju iz kojega potječu; da nose zastavu bratstva i jedinstvo i u sve one, i hrvatske, i srpske, i slovenačke krajeve, kuda god se bataljon kreće, pa i tamo gdje se narodni ustanak još nije razvio.

Jedna od značajnijih akcija 1. proleterskog bataljona je zauzimanje Bosiljeva, 24/25. rujna 1942. godine. Proleteri su iznenadno i naglo upali u to mjesto. Neprijatelj se nije dospio snaći. Ostavio je skoro sve naoružanje, ratnu opremu i drugo, te se dao u bijeg. Zapaljena je i općinska arhiva. U ovoj akciji sudjelovala je i Hrvatska četa Drugog KPO.

U nastavku marša za Žumberak sa Prvim hrvatskim proleterskim bataljonom nastavio je put i jedan vod Hrvatske čete. A glavnina čete ostala je na sektoru Bosiljeva i široj okolini. U maršovskoj koloni Proleterskog bataljona bio je i Štab 2. operativne zone. Marš je nastavljen pravcem: Vukova Gorica, Prilišće i Ladešić Draga. Tu je organizovan kraći odmor.

U ovim selima je narodnooslobodilački pokret već od ranije bio dobro razvijen. Tu je tri mjeseca ranije boravio i vod Grge Milašinčića, zatim Hrvatska četa i druge jedinice, što je imalo snažan politički utjecaj u narodu ovog kraja. Izvjestan broj boraca bio je iz ovih sela, a neki su bili i u Proleterskom bataljonu. Narod je saznavao za dolazak partizana pa je pripremio za njih obilatu ishranu. Štab 2. operativne zone, koji se u to vrijeme također našao na ovome prostoru, smjestio se u Vukovoj Gorici. Narod ovih sela je s velikim oduševljenjem prihvatio borce kao svoju braću.

O susretu s narodom u ovom kraju pisao je u svom izvještaju Vjećeslav Holjevac, politički komesar 2. operativne zone Hrvatske[1]:

»Nakon odlaska iz Bosiljeva (odnosi se na Štab 2. Op. zone NOP odreda Hrvatske i 1. proleterskog bataljona Hrvatske), stigli smo, 28. 9. o. g. u Vukovu Goricu. Prijem na koji smo naišli kod naroda u Vukovoj Gorici bio je više nego dobar. Narod u Vukovoj Gorici i Prilišću je potpuno za nas i našu borbu i trudio se na svakom koraku

[1] Tom V 30 — dokument broj 147 — Izvještaj politkomesara 2. operativne zone, od 3. oktobra 1942. godine, politkomesara Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske o političkom stanju u Žumberku i Pokuplju.

da nam to i pokaže. U samoj Vukovoj Gorici postoji NOO koji se pobrinuo za ishranu partizana. Iskoristili smo boravak u Vukovoj Gorici i održali na večer priredbu u seoskom domu, koja je vrlo dobro uspjela. Na priredbi govorili su komesari ove zone (Holjevac), njegov zamjenik Belinić, zatim drugarica Nada i komesar bataljona, kao i jedan HSS-ovac iz Vukove Gorice, koji je nastupao kao član HSS-a (Rukavina Viktor). Govori su bili dobro primljeni, jednako kao i priredba koju je davao proleterski bataljon. Naročito dubok dojam na prisutne ostavila je pjesma koju je otpjevao hor proleterskog bataljona o Matiji Gubcu. Tu pjesmu morali su više puta ponavljati...«.

Na priredbi koja se u tom dokumentu pominje skupilo se više stotina ljudi koji su došli i iz susjednih sela. Zatim je održan masovni zbor s narodom u Srednjem Prilišću na kojem su govorili Marko Belinić i Veco Holjevac. Već je tu došla do izražaja politička vrijednost odluke GŠH i Centralnog komiteta KPH o slanju 1. proleterskog bataljona u hrvatske krajeve.

Tada je u Vukovoj Gorici dogovoreno da se napadne i posada u Netretiću kuda je Prvi proleterski bataljon trebao proći na svom putu za Žumberak. Preko političkih radnika s tog terena i boraca iz ovog kraja, koji su se od ranije nalazili ovdje, prikupljeni su detaljni podaci o jačini i rasporedu neprijateljskih snaga smještenih u Netretiću. Posada se sastojala od ustaša, žandara i financa, jer je Netretić bio neke vrste granični pojas prema od strane Talijana okupiranoj Sloveniji. Ta je posada bila ujedno i isturena predstraža Karlovca.

Napad na posadu u Netretiću izveden je 29. rujna 1942. godine. Borba je kratko trajala. Neprijatelj je bio razbijen i pobjegao prema Karlovcu, koristeći šumu i visoku kukuruzovinu. Zarobljeno je 8 ustaša, 10 žandara i 12 financa. U mjestu su nakon saslušanja likvidirana trojica ustaša, među kojima i zapovjednik posade, dok je 5 ustaša ubijeno prilikom pokušaja bijega. Zaplijenjeno je više pušaka, ručnih bombi i veća količina municije i druge ratne opreme. Zapaljena je zgrada općine u kojoj je bila smještena posada. Od naših snaga 1 borac je teže a dvojica lakše ranjena.

Napad na neprijateljsko uporište u Netretiću imao je ne samo vojni već i politički odjek. Vijest da su veće partizanske snage ušle u ovo hrvatsko mjesto, brzo se proširila na sve strane. Time se još više učvrstilo povjerenje naroda u NOP i njegovu vojsku. Narod je počeo još svestranije da pomaže NOP i da aktivno sudjeluje u NOB-u.

Istog dana, nakon uspješno završene akcije u Netretiću, Proleterski bataljon je nastavio marš pravcem Ribnik—Bubnjarci—Kamanje. U Kamanju je prešao rijeku Kupu i produžio za Žumberak na čije tlo je stupio 1. listopada 1942. godine. Na putu od Netretića do Ribnika bataljon je pratila neprijateljska avijacija koja je nakon odlaska partizana bombardirala Netretić. Po dolasku u Ribnik, gdje su ustaške vlasti upravo bile mobilizirale 22. i 23-će godište mladića za domobran-

stvo, borci bataljona su spalili mobilizacijske spiskove i općinsku arhivu. Mladići, koji su tog dana dolazili u općinu zbog odlaska u vojsku, razbježali su se svojim kućama. Jedan od tih mladića bio je vodič prilikom prelaza preko Kupe i ostao u partizanima.

Vidjevši organiziranu partizansku vojsku s visokom disciplinom mnogi seljaci oko Netretića i u Ribničkoj dolini su komentirali: »Pavelić kaže da su partizani pobjegli u Bosnu i Crnu Goru, a mi na svoje oči vidimo da su oni i tu kod nas, i to u velikom broju!«

Tako je za nepunih desetak dana Prvi proleterski bataljon Hrvatske razoružao sve neprijateljske posade između Dobre i Kupe, a neke su posade i pobjegle kad su čule da nailaze partizani. Time je znatno proširena slobodna teritorija. To je omogućilo priliv većeg broja boraca koji su se dobrovoljno javljali u NOB. Sve je ovo utjecalo da se, nakon toga, na ovom prostoru ubrzano formiraju veće partizanske jedinice i ustanove, organi vlasti, partijske, skojevske i druge masovne antifašističke organizacije, čime se znatno proširila baza narodnog ustanka u ovom kraju. Sve je to istaklo i potrebu za formiranjem i vojno-pozadinskih ustanova. Tako je na osnovu naređenja Štaba 2. operativne zone, krajem rujna 1942. godine, odmah po oslobođenju Bosiljeva, formirana Komanda mjesta kao vojno-pozadinski organ sa sjedištem u Bosiljevu. Komanda mjesta Bosiljevo obuhvatila je tada širu teritoriju na »Karlovačkom području«. Prvi komandant Komande mjesta bio je Drago Salter, a politički komesar Jurica Majerić. Ova komanda je u to vrijeme imala izuzetnu ulogu. To je bila jedina baza na tom prostoru koja je povezivala Sloveniju i Žumberak s Kordunom i Gorskim kotarom.

Međutim, djelatnost te komande je ubrzo prekinuta. Naime, u Bosiljevo su listopada 1942. prodrle talijanske snage (oko 6000 vojnika) pa se Komanda mjesta Bosiljevo morala povući na Kordun. Iza Talijana u Bosiljevo su stigli i žandari koji su se ovdje zadržali svega oko mjesec dana. Zbog straha da će ih partizani ponovo napasti, oni su napustili Bosiljevo.

U prosincu 1942. ponovo su stvoreni uvjeti da se po drugi put uspostavi rad Komande mjesta Bosiljevo. Za komandanta mjesta postavljen je Jurica Majerić, a za zamjenika komandanta Petar Boljkovac. Svojom djelatnošću Komanda mjesta je obuhvatila i općine Netretić, Ribnik i područje Severina na Kupi, a obavljala je značajne obaveze u korist razvoja NOB-a sve do formiranja Karlovačkog NOP odreda.

Borbena aktivnost »Gugine« terenske čete

U vrijeme kada su obavljene kadrovske i druge pripreme za formiranje komande mjesta pristupilo se, u studenom 1942. i formiranju još jedne partizanske čete sa zadatkom da djeluje na širem karlova-

čkom području. Formacijski to je bila 3. četa 2. bataljona KPO. Komandir čete bio je Miloš Duduković, zvani Gugo, pa je po njemu ta četa popularno nazvana i »Gugina četa«. Četa je bila sastavljena od boraca iz bivše Hrvatske čete, od boraca s Korduna, Dubrava i iz krajeva sa šireg karlovačkog područja. Djelovala je na prostoru između Kupe, Dobre i Mrežnice (kasnije je četa prerasla u bataljon). Razvoj događaja na tom području istakao je potrebu da se oslobođeni teritorij u međuriječju Kupe i Dobre pojača s još jednom četom partizana, tzv. Terenskom četom, što je i ostvareno početkom siječnja 1943. godine.

2. *TREĆA I ČETVRTA GODINA NOR-a*

Većina stanovništva općine Netretić, koje živi na uzanom zemljišnom koridoru između rijeka Dobre i Kupe, zakoračila je u treću godinu rata sa jasnim opredjeljenjem za učešće u narodnooslobodilačkoj borbi. Mnogi su se čvrsto povezali s NOP-om, bilo da su se borili u redovima partizanskih odreda i brigada, bilo da su organizirano radili na širenju NOB-a, djelujući kao komunisti u novoosnovanim partijskim ćelijama s Općinskim komitetom KPH na čelu, u Savezu komunističke omladine — SKOJ-u i u Ujedinjenom savezu antifašističke omladine USAOH-u, u organima nove narodne vlasti — seoskim i Općinskom NOO-u, bilo da su radili u odborima JNOF-a i AFŽ-a. Ustaštvo je u 1942. godini doživjelo na cijelom tom prostoru težak poraz. Nijedna njegova oružana posada, ni politička organizacija ili institucija nije tu mogla opstati, razviti se i zadobiti povjerenje naroda.

Zahvaljujući takvom opredjeljenju većine naroda NOP će i u nanastavku treće i četvrte godine rata uspješno, iako u veoma teškim uvjetima, savlađivati mnoge teškoće, širiti se uporno, obuhvatajući sela i naselja sve do predgrađa jakih fašističkih garnizona kao što su bili Karlovac, Duga Resa, Ozalj i drugi. Svi poduhvati, koje će preduzimati partizanske jedinice na tom prostoru, ostvarivat će se uz svestranu pomoć i podršku pretežnog broja žitelja oba pola, od najmlađih pionira pa do najstarijih. O tome rječito govore ovi primjeri:

Tih je dana 1. bataljon 4. kordunaške brigade NOV dobio zadatak da iz bolnice na Žumberku prebaci oko 200 ranjenika na Kordun. Po izuzetno jakoj zimi — 20 stepeni ispod nule — oni su na tom putu, u sumrak 14. siječnja 1943. godine, stigli u Vukovu Goricu. Tu su se zadržali dva dana na odmoru. To selo, kao i susjedna sela, bilo je najsigurnije. Narod je bio izuzetno privržen NOB-u, pa je ranjenicima bilo moguće pružiti svu potrebnu njegu. Za vrijeme njihova boravka u Vukovoj Gorici omladina iz susjednih sela došla je u posjetu s poklonima. Uz topao ispraćaj naroda kolona s ranjenicima krenula je 16. siječnja poslije podne iz Vukove Gorice preko Ponikava i Dubrava gdje je prešla željezničku prugu i cestu te produžila preko šume Mašnik i rijeke Mrežnice za Kordun.

Tada je 4. kordunaška brigada, na zahtjev Štaba 2. operativne zone, izdvojila oko 35 boraca koji su ušli u sastav novoformiran čete, nazvane Terenska četa. Ona je ostala na ovoj teritoriji i od prvih dana siječnja 1943. godine djelovala pretežno u prostoru unutar velikog luka rijeke Kupe, između Vukove Gorice i Ribnika. Komandir čete bio je već prekaljeni stari borac s velikim borbenim iskustvom Bruno Belavić, a politički komesar Mladen Nukić. Četa je bila sastavljena od iskusnih boraca većinom Hrvata, među kojima je bilo dosta Dalmatinaca. Svi su bili politički dobro izgrađeni. Zadatak im je bio da prije svega politički djeluju u narodu radi omasovljenja NOP-a u ovom kraju, da organiziraju vezu sa Slovenijom i Žumberkom preko rijeke Kupe, na prostoru Prilišće—Marindol—Kamanja, kao i vezu između Štaba 2. operativne zone i GŠ Hrvatske.

U početku četa nije imala neki službeni naziv. Djelovala je samostalno, pod neposrednim rukovodstvom 2. operativne zone. Međutim, budući da se četa pretežno nalazila na prostoru Ribnika, narod ju je spontano nazvao i »Ribnička četa«. Proširila je slobodni teritorij koji je dopirao sve do predgrađa Karlovca i Ozlja. Terenska četa, zajedno sa »Guginom« četom koja je djelovala u zapadnom i jugozapadnom dijelu karlovačkog područja, popunjavana je novim borcima sa užeg i šireg područja. Priliv novih boraca u prvim mjesecima 1943. godine, kako s oslobođenog, tako i s neoslobođenog teritorija, naročito iz Karlovca i Duge Rese, bio je osjetan. Uskoro su ove čete toliko ojačale da je već postojala mogućnost za formiranje bataljona. Međutim, IV neprijateljska ofanziva, koja je počela u siječnju 1943. godine, usporila je brži razvoj mobilizacije i formiranje krupnijih partizanskih jedinica u ovom kraju. Ali takvo stanje je kratko trajalo. I pored izuzetnih teškoća koje je nametnula ova ofanziva, nastavio se priliv novih boraca. Tako su već u drugoj polovini veljače stvoreni uvjeti za ostvarenje ideje o formiranju većih partizanskih jedinica.

To se i dogodilo krajem veljače 1943. godine. Formiran je 5. bataljon Drugog KPO. Bataljon se razvio iz jedne čete što se već od 1942. godine nalazila na ovom teritoriju. U njegov sastav je tokom ožujka 1943. ušla i Terenska (»Ribnička«) četa koja je do tada bila pod neposrednom komandom 2. operativne zone. Bataljon je do formiranja odreda samostalno djelovao na širem karlovačkom području, a neki njegovi dijelovi učestvovali su i u borbi koju je 13. proleterska brigada »Rade Končar« vodila u Prilišću 31. III 1943. godine kada je bila napadnuta od ustaša. Ova borba je trajala vrlo kratko, ali su gubici bili znatni na obje strane. Prema izvještaju civila, koji su prisiljeni da prevoze mrtve i ranjene neprijateljske vojnike, neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i isto toliko ranjenih vojnika. Među mrtvima nalazila su se i dva ustaška oficira. Gubici 13. proleterske brigade bili su 13 mrtvih i 15 ranjenih boraca.

Stasanje Prvog karlovačkog NOP odreda

Peti kordunaški bataljon je, pored operativnih zadataka, vršio i političko-kadrovske pripreme za formiranje Prvog karlovačkog NOP odreda. Obavljen je izbor komandnog kadra koji je upućen na oficirski kurs pri GŠH.

Značajne poslove u pripremama za formiranje odreda obavio je Kotarski komitet KPH Karlovac. On je ocijenio da je političko stanje na terenu dobro i da je situacija za mobilizaciju novih boraca u svrhu popune odreda povoljna. Tih je dana na »Karlovačkom području« mobilizirano i naoružano oko 80 omladinaca. I stvarno, svi novopridošli borci prošli su kroz desetodnevnu vojno-političku obuku.

Sve što je bilo potrebno završeno je do travnja 1943. godine. Prvi Karlovački partizanski odred postao je stvarnost. Za komandanta je postavljen Milan Rustambeg. On je došao iz 14. primorsko-goranske brigade. Za političkog komesara postavljen je Herman Furlan, dugoreški radnik i revolucionar. Došao je iz 13. proleterske NOV brigade »Rade Končar«. Za zamjenika komesara postavljen je poznati karlovački radnik, sindikalni borac i pripadnik karlovačkih udarnih grupa Rafko Tabor. On je došao iz 8. kordunaške divizije.

Narod ovog kraja je s oduševljenjem primio vijest o formiranju Karlovačkog partizanskog odreda. Operativno-mobilizacijski teritorij na kome je novoformirani Karlovački NOP odred razvio borbenu aktivnost nalazio se u krugu 16 neprijateljskih garnizona i uporišta s oko 11 000 vojnika. Tome se moraju pridodati i pojačanja neprijateljskih snaga prilikom poduzimanja ofenzive prema teritoriju odreda.

U toku svibnja i lipnja 1943. godine iz Karlovca je došao u odred jedan broj članova Partije i SKOJ-a koji su zbog provale naše organizacije u gradu bili primorani napustiti grad. Sa njima je došlo i nekoliko domobrana i domobranskih oficira koji su bili povezani s ilegalnim organizacijama u gradu. Brojno stanje odreda se znatno povećalo tako da je tada u svom sastavu imao oko 250 ljudi. Odred je položio i svečanu zakletvu. Ali, baš u toj fazi organiziranja i učvršćenja odreda, neprijatelj je poduzeo svibanjsku ofanzivu u pravcu oslobođenih teritorija.

Svibanjska i srpanjska neprijateljska ofenziva na Karlovački odred

Jače snage Talijana i ustaša ojačane tenkovima upadaju 23. 5. 1943. godine u Netretić. Odmah, potom, glavne snage usmjeravaju se prema Prilišću, Vukovoj Gorici i Bosiljevu, a pomoćne u pravcu Ribnika. Procijenivši neprijateljeve snage i njegove namjere Štab odreda donosi odluku da se iz taktičkih razloga povuče preko rijeke Kupe u Sloveniju. S odredom se povukla i sva pozadina i dio naroda. Neprijateljski prodori bili su u širem smislu u operativnoj vezi s neprijateljskim operacijama u petoj neprijateljskoj ofenzivi.

Ovo je bila prva neprijateljska ofenziva na odred koja je imala za cilj, da na tom terenu uspori NOP, koji je već tada bio dobro razvijen, a politička situacija za razvoj NOB-a vrlo povoljna. Neprijatelj u ovoj ofanzivi nije postigao željeni cilj (odred se već 20. svibnja vratio na svoj teritorij, ali je ipak iza sebe ostavio teške zločinačke tragove obilježene pljačkom sela, hapšenjem simpatizera i suradnika NOP-a, te prisilnim odvođenjem omladinaca u neprijateljsku vojsku. Zbog svega toga Kotarski komitet KPH Karlovac konstatirao je da je stanje na terenu poslije ofanzive pogoršano i da je 14 omladinaca odvedeno u neprijateljsku vojsku. No, usprkos tome odred se neprekidno brojno širio i moralo-politički jačao, pa je već početkom srpnja 1943. godine brojio oko 280 boraca.

Neprijatelj očito nije mogao trpjeti jačanje i učvršćenje jače partizanske formacije na prostoru njegovih saobraćajnica što vode preko Netretića za Gorski kotar i prema Metlici. Stoga je u srpnju ponovo preduzeo novu ofanzivu protiv Karlovačkog NOP odreda. Koristeći iskustva svog nuespjeha u svibanjskoj ofanzivi neprijatelj je još pomnije isplanirao koncentrični napad s namjerom da uništi odred. U napadu s pet pravaca krenulo je oko 6—7 hiljada neprijateljskih vojnika podržanih sa 18 tenkova, 8 topova i drugom ratnom tehnikom. Bile su to udružene neprijateljske snage, sastavljene kao i ranije od Talijana, ustaša i domobrana.

Neprijateljske snage su opet, kao i u svibnju, udarile u prazno. Spretnim manevrom odred se prebacio neprijatelju iza leđa. I dok se odvijala talijansko-ustaška ofanziva u jugozapadnom dijelu njegova područja, odred je u suprotnom, sjeveroistočnom dijelu velikog luka rijeke Kupe, izvršio protivnapad. U Jaškovu je napao jednu domobransku satniju. Nakon jednosatne borbe zarobio je i razoružao 50 domobranskih vojnika, zaplijenio 3 puškomitraljeza, 60 pušaka, 6 šmajsera, veću količinu municije i druge ratne opreme. Odred nije imao gubitaka.

Tako je i ova neprijateljska ofanziva završila bez uspjeha. Odred je odmah potom krenuo u svoje ofanzivne akcije, ugrožavajući glavne komunikacije i rušeći objekte na njima.

Srpanjska ofanziva, nasuprot svibanjskoj, imala je znatno manje negativne političke posljedice za narod tog kraja i za njegovo opredjeljenje za NOP. Stanje na terenu odreda je ocijenjeno kao dobro. Jedinice odreda su poslije uspješne akcije u Jaškovu više krstarile po selima općina Ribnik i Netretić i prema Stativama, pa sve do Ozlja. Rezultat svega bio je da je situacija u selima Ribničke doline i šire bila vrlo dobra.

U izvještaju GŠ Hrvatske od 30. 7. 1943. Štab odreda spornije i jednu vrlo značajnu pojavu: »Na teritoriju općine Ribnik 1000 ljudi je

i

pozvano u neprijateljsku vojsku, ali se oni ne odazivaju, a domobrani koji su se izvukli na dopust ili bolovanje ne vraćaju se u jedinice.«[2]

Ovaj broj pozvanih vjerojatno se odnosio na šire područje u okuci rijeke Kupe, pa sve do Hrašća i Ozlja. Ali činjenica je da se neprijatelj više nije mogao slobodno kretati s patrolama ili manjim snagama, štoviše, ovo je područje bilo za njega izgubljeno. Vojno prisustvo i političko djelovanje odreda u tom kraju snažno je utjecalo na opredjeljenje naroda, pa su mnoge porodice (koje su imale nekoga) pisale svojim u domobranstvo da se vrate kućama. Mnogi su to učinili i pristupili u partizanske jedinice. Manje jedinice stizale su sve do samog predgrađa Karlovca, do Kalvarije, Borlina i Dubovca. U jednom izvještaju Glavnog stožera domobranstva kaže se: »25/26. VIII 1943. godine odbijen je bez vlastitih gubitaka partizanski napad na Karlovački vodovod i stražu kod s. Dubovac (2,5 km, s.z. do Karlovca)«.[3]

Karlovački oclred širi svoje redove

Poslije kapitulacije Italije, 9. rujna 1943. godine, povećava se priliv novih boraca i s oslobođenog i s neoslobođenog teritorija. Istovremeno, u odred prelazi i jedan broj domobrana i njihovih oficira. Jedinice odreda razoružale su i nekoliko posada i jedinica talijanske vojske, zaplijenivši veće količine naoružanja i druge ratne opreme.

Tako povoljna situacija omogućava da se 15. 9. 1943. formira i 3. bataljon ovoga odreda, a nešto kasnije i samostalna Severinska četa. Tada je odred u svom sastavu imao preko 520 dobro naoružanih boraca. Štab odreda organizirao je tada i vojno-pozadinske organe. U Ribniku je 23. 9. 1943. uspostavljena Komanda mjesta za sektor općine Ribnik—Jaškovo i općine Netretić, zaključno do ceste D. Stative—Netretić i zapadno do rijeke Kupe i Dobre. Za komandanta mjesta Ribnik postavljen je Janko Karaš, za zamjenika komandanta Franjo Dragan jac.

Krajem rujna 1943. godine Karlovački odred vodi borbe s ustaškom posadom na rijeci Dobri u Donjim Stativama, 6,5 km od Karlovca. A izvodio je i diverzantske akcije na ozaljskoj pruzi i dalekovodu u neposrednoj blizini Karlovca.

Sredinom listopada 1943. uslijedila je šesta neprijateljska ofenziva koju su njemačke snage poduzele protiv jedinica NOV u dijelovima Slovenije i Hrvatske, s namjerom da osiguraju prekinute veze između svojih snaga u sjevernoj Italiji i onih koje se nalaze na južnom dijelu Balkana.

[2] HAK ■— Zbornik 8.
3 HAK — Zbornik 8.

Dejstva Karlovačkog odreda u šestoj neprijateljskoj ofenzivi

Ovo je bila jedna od najžešćih ofanziva na karlovačkom području, kako po broju angažiranih vojnika tako i upotrebom ratne tehnike. Neprijatelj je vršio jak teror nad stanovništvom koje nije uspjelo da se skloni. Pljačkao je po selima namirnice, osobito stoku i prisilno odvodio muškarce, tjerajući ih da opravljaju onesposobljene saobraćajnice i objekte na njima. Narod je i u ovoj neprijateljskoj ofenzivi aktivno pomagao jedinicama odreda. Zajedno s borcima učestvovao je u prekopavanju cesta, pravljenju barikada, obavještavao naše jedinice 0 jačini, sastavu, pokretima neprijatelja i pružao pomoć. Ipak, u nekim sredinama bilo je i pojava kolebanja. Represivne mjere koje je neprijatelj provodio nad stanovništvom imale su u nekim situacijama 1 odjeka. Jer, jedinice odreda nisu uspijevale uvijek održati cijeli slobodni teritorij pod kontrolom i zaštititi stanovništvo. Ako bi odred to i pokušao, to bi značilo izložiti borce uništavajućim udarcima neprijateljske ratne tehnike. Takav postupak bi bio nespojiv s vojnom vještinom koju smo gajili u NOR-u. Tito je još 1941. godine istakao načelo: »Obrana je smrt ustanka«. On je zahtijevao razvijanje ofanzivnog duha, inicijative i manevra kao bitnih komponenti ratne vještine partizanskih snaga.

Jedinice odreda su stalno ometale pokrete daleko nadmoćnijih neprijateljskih snaga postavljajući im zasjede i izvodeći prepade, nanoseći im osjetne gubitke. Samo u jednoj akciji neprijatelj je imao 17 mrtvih, od toga 4 oficira, i oko 25 ranjenih vojnika; uništeno mu je više kamiona, a jedan tenk je oštećen.

Odred je unatoč svim teškoćama koje je neprijatelj pričinio ovom ofenzivom, ojačao svoje redove. U toku ofenzive on je, 27. listopada 1943. formirao i svoj 4. bataljon koji se u toku ove ofenzive po specijalnom zadatku prebacio na Kordun. Tamo je vodio uspješne borbe, odbivši njemačke legionarske snage prilikom napada na oslobođeni teritorij i spriječivši njihove očigledne namjere da pale sela u Perjasici. Zbog toga su borci Karlovačkog odreda stekli velika priznanja i simpatije tamošnjeg srpskog naroda. Ovaj i drugi uspjesi odreda mnogo su doprinijeli bratstvu i jedinstvu između srpskog i hrvatskog naroda.

U toku šeste neprijateljske ofenzive neprijatelju je uspjelo da uspostavi kontrolu nad većim dijelom oslobođenog područja Karlovačkog odreda, ali ga je ubrzo zatim morao i napustiti. I tako se stanje na terenu opet normaliziralo. Odred se morao oporaviti od prohujale ofanzive. Borci su pretrpjeli mnogo napora, podnijeli i glad i zimu. Poteškoće u ishrani bile su i zbog toga što u svim mjestima kuda su jedinice odreda manevrirale, zabacujući se neprijatelju iza leđa, nisu još bili uspostavljeni narodnooslobodilački odbori. Dopuna odreda vršila se novomobiliziranim borcima. Veze jedinica s narodom sada je još više učvršćena.

Formiranje Komande karlovačkog područja i komandi mjesta

Stvaranjem nove slobodne teritorije i razvojem novih jedinica odreda i drugih organa i ustanova, rad vojno-pozadinskih organa na karlovačkom području dobio je sve veće značenje. Zbog toga je, na osnovu naređenja GŠH, odnosno Štaba 4. korpusa NOVJ, od 14. prosinca 1943. godine, formirana Komanda karlovačkog područja koja je, kao viši stepen organizacije vojno-pozadinskih organa, objedinjavala i rukovodila radom komandi mjesta na svom području i rješavala mnoge zadatke u vezi s jačanjem NOP-a. Obrazovala je vojne radionice i skladišta i njima rukovodila, organizirala sanitetsku službu u pozadini i drugo. Sjedište Komande bilo je u selu Milići na lijevoj obali rijeke Kupe. Zatim se premjestila u Adlešiće i, na kraju, u selo Mržljake. Sela Milići, Marindol i Paunovići, iako se nalaze na lijevoj obali rijeke Kupe, u Sloveniji, u administrativnom i teritorijalnom pogledu, bila su obuhvaćena općinom Netretić. Prvi komandant Komande područja bio je Herman Furlan, a zamjenik komandanta Stevica Lukačić.

Organizacija Komande područja bila je prilagođena zadacima koje je izvršavala. U svom sastavu imala je i pojedine stručne organe, podijeljene po referadama. Postojali su slijedeći nosioci zadataka i ovlaštenja: referent za ekonomiju, mobilizaciju, sanitet, saobraćaj, vezu i tehniku. Postojao je i opunomoćenik za zaštitu naroda i vojno-sudski isljednik. Drugog siječnja 1944. Komanda područja formirala je i vojni sud.

Komanda područja imala je i svoje radionice: puškarsku, krojačku, postolarsku; kožaru, pilanu, pekaru, klaonicu, prolaznu kuhinju, sušaru za kukuruz, zatim ekipe tesara, ribarske ekipe, dezinfekcione stanice i drugo. U šumi pored sela Bojanci izgrađena je i partizanska bolnica kroz koju je prošlo više stotina ranjenika. A bile su izgrađene i dvije zemunice za sklanjanje teških ranjenika. U ovoj bolnici, osim boraca Karlovačkog odreda i brigade, liječili su se i borci 8. kordunaške divizije, borci iz Žumberka, Gorskog kotara, pa i iz Slovenije. U ovoj bolnici, kao i u drugim partizanskim bolnicama, ukazivana je pomoć i stanovništvu.

Također su izgrađene zemunice za sklanjanje hrane, oružja, municije i druge opreme. Komanda područja je imala i svoje neposredne jedinice: partizansku stražu, radnu četu, koja je kasnije prerasla u radni bataljon, četu za vezu, saobraćajni vod i druge. Četa za vezu imala je izuzetno značajnu ulogu jer je pored unutrašnjih veza organizirala i održavala veze i sa Slovenijom, Žumberkom i Gorskim kotarom. Sa Kordunom i Štabom korpusa održavala je uglavnom kurirske veze.

Komanda mjesta Netretić formirana je kasnije, u drugoj polovini 1944. godine. Sjedište joj je bilo u selu Jakovci. Prvi komandant mjesta bio je Janko Sabljarić, a politički komesar Mata Jovanović.

Komande mjesta, kao izvršni organi Komande područja, bile su nosioci rješavanja svakodnevnih materijalnih i drugih potreba Karlo-

vačkog odreda, brigada, kao i drugih operativnih jedinica koje su boravile na njihovoj teritoriji, ili su bile samo u prolazu, što je bio čest slučaj na ovom teritoriju. Poznati su česti prolazi jedinica i ranjenika iz Žumberka i Slovenije za Kordun, i obratno, prevoženje živežnih namirnica i drugog materijala za potrebe primorsko-goranskih jedinica i naroda toga kraja koji u toku rata nije imao dovoljno hrane. Komande mjesta vršile su za potrebe odreda, a kasnije i brigade mobilizaciju ljudstva, vodile brigu o ishrani, snabdijevanju i smještaju jedinica, hvatale dezertere, suzbijale šverc, te politički djelovale među narodom. Ovi zadaci su provođeni u suradnji s NOO-ima, jer su većinu tih zadataka do formiranja komandi mjesta provodili samo NOO-i. Vojno-pozadinski organi su zatim pružali pomoć u organiziranju i učvršćenju NOO-a, tijesno su surađivali sa seoskim i Kotarskim NOO-om. Sve to komande mjesta radile su u stalnoj povezanosti s Kotarskim komitetom KPH. Komande mjesta su izdavale i objave za kretanje stanovništva. Mještani koji su živjeli na oslobođenoj partizanskoj teritoriji, a željeli su putovati u Karlovac, Ozalj, Dugu Resu ili neko drugo mjesto, koje je bilo pod okupacijom, mogli su se kretati samo s propusnicom komande mjesta. Komande mjesta koristile su neke od ovih naših građana da sa okupirane teritorije za potrebe partizanskih jedinica donose odjeću, obuću, sanitetski i drugi materijal, razna obavještenja, poštanske i druge pošiljke. To je imalo veliki značaj za organiziranje života partizanskih jedinica koje nisu imale prave pozadine, ni magazine, pa je opskrba ovisila uglavnom o dobrovoljnom davanju naroda i zaplijeni od neprijatelja.

Vojno-pozadinski organi osiguravali su oslobođeni teritorij i organizirali zaštitu stanovništva i imovine. U suradnji s ROC-om (Rajonski obavještajni centar) vodili su borbu protiv pete kolone i drugih oblika neprijateljske aktivnosti, kao što su bili tzv. »trupovi« koje je neprijatelj ubacivao u našu pozadinu. To su bile grupe specijalno obučenih i naoružanih vojnika, koje su imale zadatak da izazovu pometnju na oslobođenom teritoriju, uništavaju komande, štabove, organe vlasti i druge institucije NOP-a. Komande mjesta osiguravale su teritorije od djelovanja domaćih izdajnika, diverzanata, špijuna i drugih neprijateljskih elemenata. Te zadatke izvršavale su jedinice pri komandama mjesta i područja, pod nazivom partizanske straže, obično jačine do jedne čete.

Oslobođeni teritorij i teritorij kontroliran od partizana bio je sve prostraniji, čvršći i jedinstveniji. Na cijelom terenu djelovale su organizacije NOP-a i NOO-i kao novi organi vlasti. Narod je neposredno rješavao svoje životne probleme, starao se o redu, o uzajamnoj pomoći na svim područjima života, od ekonomskog do zdravstvenog i kulturno-prosvjetnog. Sve to uz osnovnu preokupaciju: pomoć vojsci putem sve šire dobrovoljne mobilizacije i opskrbe, organizacija vojno-pozadinskih službi, saniteta, radionica itd. Napor potreban da se sve

to organizira i održi u funkciji mogao se podnijeti samo uz visoku svijest naroda i njegovog uvjerenja o neminovnosti borbe.

U nadležnosti komandi mjesta bile su i tzv. »relejne stanice« preko kojih se prenosila partizanska pošta. Jedna od njih bila je u Prilišću. Ona je u toku rata odigrala vrlo značajnu ulogu. Preko nje su išla sva strogo povjerljiva naređenja, zapovijesti, izvještaji i druge pošiljke iz GŠH za Žumberak i Sloveniju, i obratno. To je bio veoma opasan zadatak, jer je trebalo poštu prenositi pored neprijateljskih posada, bunkera i zasjeda. Za taj posao odabirani su posebno hrabri i snalažljivi kuriri, dobri poznavaoci terena i veze sa Kordunom, Gorskim kotarom, Žumberkom i Slovenijom. Prvi odabrani kuriri ove relejne stanice bili su: Josip Bestić — poginuo 1944. u Žumberku, Vince Grabrijan — utopio se 1943. prilikom prelaza preko rijeke Kupe, Josip Šimunović, Miško Šimunović i Ivan Erdeljac, svi iz Prilišća. Prije uspostavljanja ove relejne stanice glavni kurir Kotarskog komiteta KPH Karlovac, koji je još u toku 1942. održavao vezu s Kordunom, bio je Josip Boljkovac, zvani Kurir, iz Vukove Gorice. Umro je poslije rata. Ovi kuriri bili su i vodiči visokih vojnih i političkih rukovodilaca koji su prelazili preko neoslobođenog teritorija, neposredno pored neprijateljskih uporišta, iz Žumberka i Slovenije za Kordun i obrnuto. Preko ovog teritorija u toku rata više puta su prolazili te ovdje noćili i članovi Vrhovnog štaba NOV i POJ: Edvard Kardelj, Ivo Lola Ribar i drugi, zatim članovi centralnih komiteta GŠ Hrvatske i Slovenije, vijećnici AVNOJ-a i ZAVNOH-a, članovi savezničkih vojnih misija pri GŠH i Slovenije, grupe oficira koje je Vrhovni štab slao Glavnom štabu Slovenije kao kadrovsku pomoć i drugi.

Značajna aktivnost kod svih komandi mjesta, štabova jedinica, organa i ustanova ispoljena je krajem 1943. i početkom 1944. kada su uvjeti za mobilizaciju novih boraca sve više sazrijevali. U kratkom vremenu, tokom siječnja i veljače, mobilizirano je oko 400 novih boraca za popunu Karlovačkog odreda i drugih jedinica.

U to vrijeme osnovan je u selu Preluki i podoficirski kurs, kojeg su pohađala 32 slušaoca, te kurs za političke delegate u Adlešićima, na lijevoj obali rijeke Kupe, sa 18 slušalaca, kurs za izviđače i centar za obuku nekoliko stotina omladinaca.

Karlovačka brigada

S obzirom na već stečena borbena iskustva Karlovačkom odredu se povjeravaju sve veći i veći zadaci. Svaka akcija odreda sada je u operativnoj vezi s borbenim dejstvima ostalih jedinica 4. korpusa NOVJ. Trećeg siječnja 1944. Karlovački odred, u sadejstvu sa 15. slovenskom NOV brigadom, izveo je napad na Netretić i ustaško uporište Donje Stative. Za ovaj napad formiran je zajednički Operativni štab odreda i brigade. Posljednje borbe odred je vodio 17. i 18. veljače 1944.

godine na sektoru Netretića i Ribnika protiv 7. ustaške i 3. domobranske satnije, koje su nastupale iz pravca Donjih Stativa i Ozlja. U teškim dvodnevnim borbama neprijatelj je odbačen s velikim gubicima (iz stroja je izbačen 71 vojnik).

I ta, posljednja borba, kao i one ranije, govorila je o tome da su sazreli uvjeti za prelazak na viši tip vojne organiziranosti, na preraстanje odreda u Karlovačku brigadu. Jer, Karlovački odred je već imao oko 600 dobro naoružanih boraca.

Tome u prilog išao je i polet NOP-a krajem 1943. i početkom 1944. na tom operativnom području, koji je doveo do većeg priliva boraca i stvorio povoljne uvjete da se u najkraće vrijeme formira nova brigada. Zbog toga je naredbom 4. korpusa NOVJ od 27. veljače 1944. godine Karlovački partizanski odred preformiran u Karlovačku brigadu.

Svečani čin formiranja brigade obavljen je 5. ožujka 1944. godine u selu Hrašće, udaljenom svega 6 km od Ozlja i oko 11 km od Karlovca gdje su se tada nalazile vrlo jake neprijateljske snage. Osnivanje brigade na samom pragu Karlovca značilo je još jednu veliku pobjedu NOP-a tog kraja. Uporedo s tim, stvoreni su i novi vojno-pozadinski organi, organi narodne vlasti i drugi. Na dan formiranja brigada je imala 640 boraca, svrstanih u četiri bataljona, a 93 posto boraca bilo je s teritorija karlovačkog područja.

Rast Drugog karlovačkog NOP odreda

Za novi, drugi po redu Karlovački odred, izdvojen je sav komandni kadar i oko 90 boraca, raspoređenih u dvije čete. Do rane jeseni iste godine te su čete prerasle u dva bataljona Karlovačkog odreda. Prva dva mjeseca brigada je bila u sastavu 8. divizije, a njeno operativno područje ostalo je ono koje je pokrivao i raniji odred.

Krajem travnja 1944. brigada prelazi u sastav 34. divizije, a 1. svibnja 1944. napušta teritoriju »Karlovačkog područja« i odlazi na Žumberak. Saznavši to, neprijatelj je češće upadao na oslobođeni teritorij. Zbog toga se politička situacija na »Karlovačkom području« počela pogoršavati. Drugi karlovački odred nije borbeno bio dovoljno sposoban da štiti i odbrani oslobođeni teritorij i vojno-pozadinske organe, premda su njegove čete stalno bile u pokretu i zasjedama radi kontrole područja. Zbog toga, su na karlovački teren povremeno dolazile 1. i 2. brigada 13. primorsko-goranske divizije. Ali i pored toga aktivnost neprijatelja nije popuštala. Neprijatelj je u takvoj situaciji počeo da širi glasove kako će Karlovačka brigada otići u Srbiju i da se više neće vratiti. Međutim, ova krilatica nije imala većeg utjecaja na odaziv novih boraca u naše jedinice. Više je bilo prisutno strahovanje za svoje familije, zbog represivnih postupaka neprijatelja prema onima čiji su sinovi, odnosno članovi obitelji, otišli u NOV. Stalni upadi ne-

prijatelja na oslobođeni teritorij praćeni su pojačanom aktivnošću i HSS-a što se naročito negativno odražavalo prilikom mobilizacije novih boraca u NOV. Vojni obveznici, naročito oni koji su živjeli u blizini neprijateljskih garnizona, počeli su se skrivati i pred partizanima, a isto tako i pred žandarima, ustašama i Nijemcima, držeći se Mačekove parole »Sačuvaj glavu!«.

U izvještaju Komande karlovačkog područja broj 915/44. dostavljenom korpusu o ovoj situaciji stoji: »Stanje je u selima uz cestu Lujzijanu, od Ladešić Drage do Bosanaca, mnogo povoljnije nego u ostalim selima.«

Neprijateljska obavještajna služba budno je pratila političko raspoloženje i privrženost naroda NOB-u, pa je neprijatelj ovoga puta, radi odmazde za neuspjehe, u ranijim ofenzivama, upotrijebio i svoju avijaciju. Razjareni neprijatelj je sav svoj bijes iskalio na narodu i njegovoj imovini. Neprijatelj je sa 12 borbenih aviona 18. svibnja 1944. godine bombardirao Vukovu Goricu, Prilišće i Ladešić Dragu. Porušeno je i do temelja izgorjelo 12 kuća sa svim gospodarskim zgradama, a većina kuća je oštećena. Ranjeno je 12 civila i 3 partizana.

Na teritoriju Netretića, zbog stalnih upada i zadržavanja neprijatelja na terenu, bilo je znatno otežano djelovanje političkim radnicima. Situacija se pogoršavala i time što su se neprijateljske jedinice iz Karlovca, Duge Rese i Ozi ja, zbog bojazni od napada savezničke avijacije, sklanjale u obližnja sela i tu se većinom i zadržavale. Zbog toga je mobilizacija novih boraca bila otežana.

Nakon dvomjesečnih teških borbi na Žumberku, koje su obilježene krvlju i grobovima, Karlovačka brigada se 10. srpnja 1944. vratila radi sređivanja i popune na svoj operativni prostor — na karlovačko područje.

U drugoj polovini srpnja Karlovačka brigada angažirala se na osiguranju više od 150 težih i nepokretnih ranjenika koji su iz žumberačkih bolnica prebacivani na Kordun. Bila je to kolona sastavljena od preko 50 kola sa konjskom zapregom. Nakon izvršenja ovog zadatka brigada se 31. srpnja vratila i razmjestila na sektoru Netretić — Brajak Brdo — Lončar Brdo — Kolenovac. Ona je boraveći na ovom sektoru u toku kolovoza izvela više uspješnih akcija. Ali, krajem tog mjeseca, točnije, 25/26. kolovoza, brigada ponovo napušta teritorij karlovačkog područja i odlazi na operativno područje 34. divizije, na prostor trougla između Karlovca, Zagreba i Siska.

Zatim je Karlovačka udarna brigada, noseći zastavu bratstva i jedinstva, vodila borbe i na Baniji, Kordunu i na drugim područjima, sve do ponovnog dolaska na karlovačko područje, gdje učestvuje u završnim operacijama za oslobođenje.

Neprijatelj je odmah osjetio njeno udaljavanje pa je već 27. kolovoza 1944. poduzeo novu iznenadnu ofanzivu na oslobođeni teritorij. Ovaj put, pošto nije bilo nikakvih jedinica na ovom prostoru, osim

Karlovačkog odreda, neprijatelj nije naišao na otpor. To mu je omogućilo da pređe i na teritorij Slovenije, uz lijevu obalu rijeke Kupe, gdje su bile smještene naše ustanove, radionice, skladišta, bolnica, zemunice i drugo. Neprijatelj je uspio popaliti zgrade u kojima su bile smještene vojno-pozadinske i druge ustanove, kao i neke radionice, dok je bolnica blagovremeno evakuirana na sektor Žumberka a, po običaju, pljačkao je sve do čega je došao. Ofanziva je završila 31. kolovoza 1944. Komande i ustanove su se ponovo vratile u svoje baze, izuzev bolnice koja je ostala u Radatovićima. Odmah se pristupilo obnavljanju radionica i ustanova te uspostavljanju veza koje su bile uništene. Ubrzo zatim se i političko stanje na terenu popravilo. Tome su doprinijeli i veliki uspjesi naše NOV širom zemlje, kao i dolazak Crvene armije na naše granice. Poziv maršala Tita, upućen domobranima i drugima da stupe u redove NOV, imao je posebno povoljan odjek u narodu. Ljudi su vjerovali da je završetak rata na vidiku što je povoljno utjecalo i na izvođenje mobilizacije, naročito u selima koja su do tada bila pasivna. Tako je i pored prohujale ofanzive i pored odsutnosti Karlovačke udarne brigade u to vrijeme mobilizirano oko 435 novih boraca. Sa novomobiliziranim je održan desetnodnevni kurs, poslije čega su svi upućeni u borbene jedinice.

U isto vrijeme javljaju se i novi problemi, naročito u oblasti prehrane i zdravstva. Higijenske prilike su se pogoršale, pa se i pred sanitet vojno-pozadinskih organa postavljaju još veći i složeniji zadaci. Pored zbrinjavanja ranjenika, kojih je svakog dana bilo sve više, javljale su se u nekim selima i zarazne bolesti. U Gornjem Prilišću bilo je nekoliko slučajeva tifusa, koji su brzo sanirani. Međutim, u nekim selima oko Ribnika, uslijed pomanjkanja lijekova, od trbušnog tifusa umrlo je više osoba.

Kovanje bratstva i jedinstva

Naročito se zaoštrio problem prehrane jedinica, jer su rezerve hrane na slobodnoj teritoriji već bile iscrpljene. To stoga što su na tom teritoriju u više navrata boravile, osim Karlovačkog odreda i Karlovačke brigade, i druge veće operativne jedinice: 1. i 2. brigada 13. divizije, dvije brigade 8. divizije, sve brigade 15. slovenske divizije, neke jedinice 34. divizije i nekoliko stotina ranjenika. Sve ove jedinice hranile su se po selima, a velika količina razne vrste prehrambenih artikala i stoke je u toku cijelog rata sakupljana i transportirana u Gorski kotar i za ishranu naroda Korduna. Hrana se skupljala putem dobrovoljnih priloga, konfiskacije, rekvizicije i sa vakantnih posjeda. Narod ovog kraja dao je veliki doprinos u ishrani na području Gorskog kotara i Korduna. Prisustvo jedinica, koje su dolazile na ovu teritoriju iz Korduna, Slovenije i drugih krajeva, mnogo je doprinijelo učvršćivanju bratstva i jedinstva između hrvatskog, srpskog, slovenačkog i drugih naroda i narodnosti koje se kovalo u borbi protiv zaje-

dničkog neprijatelja. Tu tijesnu suradnju usmjeravala su i organizirala partijska i vojna rukovodstva. Osim operativnog i strateškog značenja to je povezivanje imalo duboki politički i moralni smisao, bio je to važan faktor u razvijanju spoznaje zajedništva, međuzavisnosti oslobodilačke borbe svih krajeva i svih naroda bez koje se oslobodilački rat ne bi mogao dovesti do pobjedonosnog završetka.

U to vrijeme, tj. od druge polovice 1944. godine pa sve do oslobođenja zemlje, na prostoru karlovačkog područja, i to pretežno na području ratne općine Netretić, djelovala je i 3. četa 3. bataljona 1. hrvatske brigade KNOJ-a. Rukovodioci ove jedinice bili su Božo Kozlina i Miladin Žegarac. Osnovni njen zadatak bio je da zajedno sa organima OZNE (Odjeljenje za zaštitu naroda) vodi neposrednu borbu protiv pete kolone. U određenim situacijama ta četa je prihvatila borbu i sa operativnim snagama neprijatelja, braneći vojno-pozađinske ustanove i organe vlasti. U pojedinim situacijama sadejstvovala je i sa drugim operativnim jedinicama.

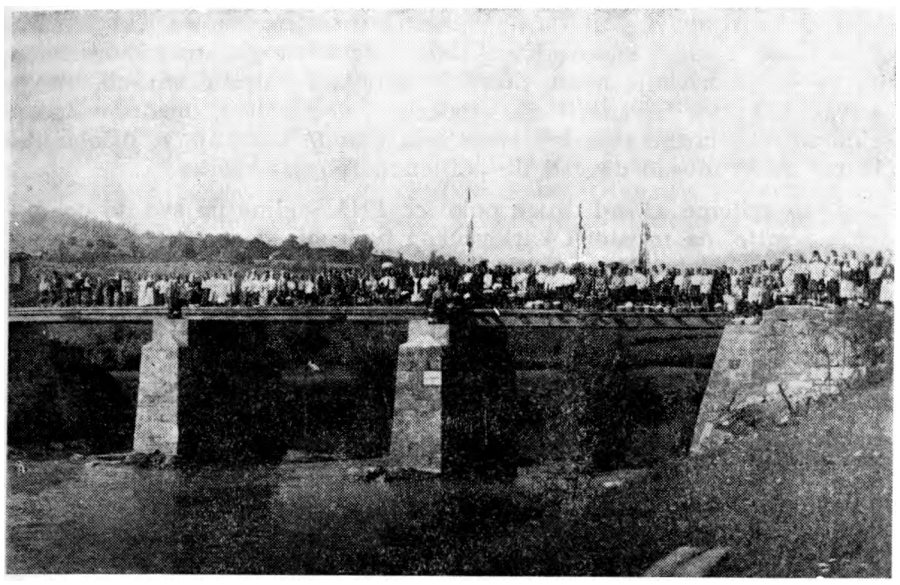
Posljednje borbe na karlovačkom području

U drugoj polovini travnja 1945. godine Karlovačka udarna brigada se pod borbom ponovno prebacila na karlovačko područje. U širem rajonu Vukove Gorice i na rijeci Kupi prema Sloveniji vodila je 23. travnja žestoku borbu sa jakom neprijateljskom grupacijom. Bila je to jedna od posljednjih, ali zato i najtežih borbi, koja je stavila na tešku kušnju sve brigadire, i borce i starješine. Ali unatoč svemu, brigada se održala i pridružila pripremama svih naših snaga radi konačnog obračuna sa neprijateljskim snagama u rajonu Karlovca.

Vojno-pozadinski organi, organi narodne vlasti i druge društveno-političke organizacije, također, se intenzivno pripremaju za preuzimanje vlasti u Karlovcu, Dugoj Resi, Ozlju i drugim mjestima na karlovačkom području.

Od 1. svibnja 1945. godine brigada, u sadejstvu sa Operativnom grupom divizije, učestvuje u karlovačkoj operaciji. U zoni napada 34. divizije, učestvuje u karlovačkoj operaciji. U zoni napada 34. divizije, između rijeke Kupe i rijeke Dobre, Karlovačka udarna brigada napada pravcem Vukova Gorica — Prilišće — Tončić Selo — Kučevica — Netretić i protjeruje neprijatelja u pravcu Karlovca. Zatim se 3. svibnja brigada prebacuje iz rejona Netretić (s. Kolenovac) na sektor Gornje Pokuplje (Zorkovac) i tu na rijeci Kupi vodi borbu s neprijateljskim snagama. U završnim borbama forsira rijeku Kupu i produžuje gonjenje razbijenih neprijateljskih snaga koje su se u paničnom bijegu povlačile u pravcu Samobora.

Za Karlovačku udarnu brigadu noću 7/8. svibnja 1945. godine je ujedno, poslije petnaestomjesečnih borbi, bio i kraj rata.

Most u Stativama, narod Netretića ide u posjet ranjenim borcima u oslobođeni Karlovac.

Koliko je bilo učešće ovog kraja u NOB-u govori i činjenica da su samo dva sela, Vukova Gorica i Prilišće (iako po broju stanovnika mala) dala, pored ostalog, i veći broj prokušanih vojnih i političkih rukovodilaca Prvom i Drugom karlovačkom NOP odredu, Karlovačkoj udarnoj brigadi i 13. proleterskoj NOV brigadi »Rade Končar«. Među njima su: jedan komesar brigade (Erdeljac Petar, umro 1976.); pet komandanata bataljona (Nikola Šimunović, poginuo 1944. u Žumberku, Josip Bestić, poginuo 1944. u Žumberku, Juraj Šterk, poginuo 1945. na Kordunu, Josip Šebalj, umro poslije rata i Drago Boljkovac, pukovnik JNA); jedan komesar bataljona (Jurica Pavlaković, pukovnik JRZ); jedan komandir prateće jedinice brigade (Josip Erdeljac, pukovnik JNA, umro 1984. g.); dva pomoćnika komesara bataljona (Mate Lukešić, poginuo 1944. u Žumberku i Nikola Car, potpukovnik JNA) i veći broj nižeg komandnog kadra u jedinicama, u vojno-pozađinskim organima, u organima narodne vlasti i u drugim DPO.

Razvoj i rad organizacija Komunističke partije

Neposredno nakon okupacije i uspostave fašističke vlasti, ustaše su ulagale napore da i u selima općine Netretić formiraju ustašku organizaciju. Međutim, to im nije nikad uspjelo. Sve što su u tome nastojanju ostvarili bilo je pridobijanje rijetkih pojedinaca koje su

uspjeli privući u svoje redove i obući im ustaške uniforme. Većina naroda toga kraja, pa i veći dio uglednih bogatijih seljaka, trgovaca i zanatlija zauzeli su kritički stav prema svemu šta su ustaški pokret i njihova marionetska fašistička tvorevina NDH nudili narodu. Iako u selima netretičke općine na početku narodnooslobodilačke borbe nije bilo organizirane ni jedne partijske ćelije, na tom je terenu živio znatan broj simpatizera Partije, napose u Vukovoj Gorici, Prilišću, Ladešić Dragi, Kolenovcu, Zaborskom Selu, Stativama, u selu Vučjaku i drugim.

Neposredno nakon donošenja zadataka 2. okružne konferencije. Okružni komitet KPH za okrug Karlovac ožujka 1942. otpočeo je i konkretnu akciju radi ubrzavanja razvoja i proširenja oružane narodnooslobodilačke borbe na cijelo područje ratnog kotara Karlovac, pa time i na teritoriju općine Netretić.

Kako je tekao taj proces, govori u svojim sjećanjima Nikola Brezović Prebeg koji je došao na teren općine Netretić odmah nakon održane 2. okružne partijske konferencije.

»Do Mrežničkog Briga vodio me Ivo Mataković, a kod Polovića mlina prevezao nas je preko rijeke Mrežnice Andrija Polović. Vodili su me do negdje iza Duge Rese i tu mi dali upute kako ću stići do sela Vučjak (blizina grada Karlovca, ali teritorij ratnog područja općine Netretić). Oprostili smo se. Ja sam krenuo dalje sam. Rano u jutro stigao sam do Štefa Mejaškog. Sada mi je bilo lakše. Tu smo osnovali partijsku ćeliju od bivših radnika iz 'Pisanice DD' koju su sačinjavali: Štef Mejaški, Štefan Požar, Pero Furač i Nikola Furač. U to vrijeme bila je to prva ćelija KPJ na teritoriju općine Netretić. Štefan Požar imao je skriven karabin. Dao ga je za partizane. A Štef Mejaški je od nekuda nabavio jedan karabin i također, ga predao partizanima. Oba karabina odnijeli smo u Veliku Jelsu. (Bilo je to početkom travnja mjeseca 1942. godine)«.[4]

Ova partijska ćelija odmah je otpočela i konkretne akcije, provodeći u život odluke 2. okružne partijske konferencije. Nikola Brezović Prebeg s tim u vezi dalje navodi: »Tih dana Štef Mejaški imao je dosta posla. Već 9. 4. 1942. godine ugovorio sam sastanak za uvečer s Matom Mejašićem. Njih 9 okupilo se u partizanima u okolici Velike Jelse, s bazom pri kapeli Sv. Margarete. Imao sam namjeru da organiziramo akcije. Ne sačekavši me, još istu večer otputovali su prema Ponikvama sa Simom Karapandžom s kojim su se slučajno povezali. Osim toga, trebalo je odmah uspostaviti vezu s MK KPH Karlovac. Isti dan Štef Mejaški uspostavio je vezu s Vladom Novakovićem iz MK i Jožom Sucem. Isti, ili slijedeći dan posjetili su me u kući Štefa Mejaškog, Vlado Novaković i Dane Mejaški iz Karlovca. Njih dvojica preuzeli su zadatak da obavijeste Ivu Vukića u Kupčini da dođe u Veliku Jelsu. Nakon obavljenih poslova u Vučjaku prešao sam u Ve-

[4] Zbornik 3, HAK, str. 1000—1001.

liku Jelsu do Jože Suca. Tih dana kod njega je bila prava partizanska baza. Dolazili su iz Karlovca Vlado Novaković, Jože Tome i još neki drugovi. Jože Sudac prevozio je iz Karlovca kolima municiju i drugi materijal potreban partizanima. Tako je sve išlo po planu od mog dolaska u Vučjak. Nigdje nije bilo zastoja. Za samo oko 10 dana, koliko se toga stiglo uraditi. U općinama Netretić, Ribnik, Karlovac i prema Jaškovu brzo smo napredovali. Organizacije su međusobno povezane na cijelom tom dijelu kotara. Postojali su uslovi da se proširuju i stvaraju nove, da se povežemo s našim ljudima u Draganiću i pokušamo doprijeti do Ozlja, gdje još uvijek nismo imali vezu. Vidio sam velike promjene u tom kraju. Svi koji nisu bili ustaše, htjeli su da surađuju.«

U isto vrijeme, tj. 4. srpnja 1942. održana je i sjednica OK KPH Karlovac. U zapisniku je, pored ostalog, navedeno da kotar Karlovac čine sve općine između rijeka Korane i Kupe; da se neodložno priđe pripremama za formiranje KK KPH; da se za taj novi ratni kotar srede partijske organizacije; te da se kotaru Pisarovini priključe Rečica, šišljavić, Draganić i dio Jaškova na lijevoj obali Kupe.

Ova se odluka brzo provodi u život. S tim u vezi OK KPH za okrug Karlovac piše 7. srpnja 1942. godine Kotarskom komitetu Partije za kotar Karlovac da je Jože Benić postavljen za sekretara ovog Komiteta. Taj prvi KK KP Karlovac čine po odluci Okružnog komiteta: Jože Benić — sekretar, Tomo Mihalić Tobija i Drago Voslić, a još 3 člana s tog terena naknadno treba da se uključe u sastav Komiteta. Uporedo s ubrzavanjem organizacionog sređivanja te proširenja KP u ovom području, naseljenom uglavnom hrvatskim stanovništvom, poduzimaju se veoma konkretne, a po svom značaju i dalekosežne vojne i političke akcije usmjerene za daljnje pridobijanje naroda na stranu narodnooslobodilačke borbe.

Djelovalo se na dva međusobno čvrsto povezana i usklađena kolosijeka: s jedne strane ulagani su napori da se i na teritoriju općine Netretić razvije partijska organizacija, kao rukovodeća snaga razvoja narodnooslobodilačke borbe, a uz partijsku i organizacija Saveza komunističke omladine (SKOJ), organizacije mladih antifašista (USAOH), masovna politička organizacija — Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta (JNOF), organizacije antifašističke fronte žena (AFŽ) i nova narodna vlast — seoski NOO-i i Općinski NOO; a uporedo s tim da se razviju i partizanske borbene jedinice, ostvari mobilizacija za jedinice NOVJ i izgradi organizacija vojne pozadine.

U relativno kratkom vremenu postignuti su zapaženi rezultati na ostvarivanju svih ovih veoma složenih zadataka. Na teritoriju općine Netretić formirane su tokom 1942. godine i uspješno provodile u život programe i zadatke KPJ i KPH ove partijske ćelije:

Prva od njih formirana je u selima Vučjak i Stative. Članovi te ćelije bili su: Štef Mejaški, Stefan Požar, Pero Furač i Nikola Furač.

Druga ćelija formirana je u Prilišću, zajedno sa Vukovom Goricom. Prvi njeni članovi bili su: Anka Šimunović Židovka, Manda Šimunović, Franca Šestić, Jurica Boljkovac, Nikola Bendeković Sivi, Anka Boljkovac Poštarica, Lenard Boljkovac Line, Nikola Lorković, Franjo Boljkovac i Franjo Vidović.

Treća partijska ćelija formirana je u selima Ladešić Draga i Netretić s članovima: Franjo Draganjac, Nikola Žunić, Kata Tomljenović, Jura Basarac, Nikola Katušin, Jožica Katušin, Josip Ladešić, Ivan Erdeljac Vučina, Anka Draganjac i Barka Lukšić.

Četvrta partijska ćelija formirana je u selima: Kolenovac i Zaborsko Selo. Njeni prvi članovi bili su: Marko Brodarić, Jože Brodarić i Mijo Mihelić iz Kolenovca; Franjo Hlaić i Drago Hlaić iz Zaborskog Sela i Mikica Hrelić iz Završja.

Prema raspoloživim podacima na ratnom području općine Netretić bilo je 30 članova KPJ i određeni broj kandidata Partije.

U ovom materijalu navodimo i razvoj KP na području Rosopajnika, Kunića i Mržljaka, premda je taj teren bio administrativno u sastavu ratne općine Ribnik. To činimo zbog toga što je spomenuti teritorij svojim geografskim položajem u toku cijelog perioda NOR-a bio svim svojim akcijama uglavnom isprepleten svim zbivanjima koja su se odigrala na terenu općine Netretić.

Na području sela Kunić u vremenu NOR-a radila je i uspješno razvijala aktivnost partijska ćelija od 1943. godine s ovim članovima KP: Nikola Kranjac, Janko Kovačić, Ivan Brkopac, Stjepan Kovačić, Ivan Mikešić, Ivan Juratović, Mijo Kranjac, Janko Livojević, Ivan Sestrić, Mato Kovačić, Ivan Tržok i Mijo Kovačić.

Nisu to bile brojčano velike partijske ćelije, ali je bila veoma velika njihova ideološko-politička snaga. Svaki član KP je svojim samoprijegornim radom u izvršavanju svih, pa i najtežih zadataka, svojim moralnim likom i svjesnom disciplinom svakodnevno služio ličnim primjerom svim ostalim mještanima svoje sredine, okupljajući i njih u veliki JNOF borbe za slobodu, bratstvo i jedinstvo naših naroda, a protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika — ustaša, četnika i Mačekove reakcionarne klike.

Tako je to moglo da bude jer su sve ove ćelije u suštini porasle u idejno-političkoj klimi koju su ti prvi članovi Partije stvarali, boreći se protiv desničarskih frankovačkih i klerikalističkih, ekstremno nacionalističkih parola, koje su u doba uspona Mačekove Hrvatske seljačke stranke i njegove militantne Seljačke zaštite zapljuskivale i sela na području veoma razvijene i u svakom pogledu siromašne općine Netretić. Prvi članovi tih ćelija bili su cijelim svojim bićem i političkim opredjeljenjem još prije rata komunisti, određenije komunisti po ubjeđenju, borci protiv svih oblika nepravdi starog kraljevskog režima, borci za prava radnika i seljaka, za ravnopravnost, bratstvo i slogu svih jugoslovenskih naroda bez obzira na nacionalnost i vjeroispovi-

jest. Svi su oni bili nošeni idejama i porukama velike oktobarske revolucije. I sasvim je razumljivo što su oni već prvim danom povezivanja u svoje partijske ćelije odmah stupili i u borbu za ostvarivanje linije KPJ na platformi narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora i njihovih domaćih ustaških slugu.

Partijske ćelije sa teritorija općine Netretić povezane su organizaciono sa svojim Općinskim komitetom KPH, a preko njega i s Kotarskim komitetom KPH Karlovac.

Težišni zadaci komunista, a uz njih i svih drugih organiziranih snaga, u prvoj etapi razvoja NOB-a u 1941. i 1942. godini bili su:

— povezivanje s narodom i tumačenje linije i ciljeva narodnooslobodilačke borbe;

— objašnjavanje narodu fašističke, nenarodne i izdajničke prirode ustaške marionetske države, tzv. NDH, koja je stvorena da bi služila isključivo interesima udruženih fašističkih okupacionih snaga — Talijanima i Nijemcima, te odvraćanje naroda da služi takvoj državi koja nije ni narodna, ni hrvatska;

— politički rad među omladinom da bi se ona opredijelila za NOB i da bi se mladići stasali za vojsku odvratili od odlaska u ustaške i domobranske vojne formacije, a pridobili oni koji su već tamo da ih napuste i dođu u NOVJ.

Uporedo s tim komunisti su se borili da stvore prve borbene jezgre narodnooslobodilačke borbe — nove partijske ćelije, skojevske grupe, organizacije antifašističke omladine, Antifašističke fronte žena (AFŽ), organizacije Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF), organe nove narodne vlasti — NOO-e i druge pozadinske partizanske institucije.

Zahvaljujući upornom radu komunista — terenskih partijsko-političkih radnika — koji su, unatoč opasnosti, danonoćno obilazili sela, održavali sastanke s omladinom i narodom, razvoj narodnooslobodilačkog pokreta na području općine Netretić, nastanjenom pretežno stanovništvom hrvatske nacionalnosti, dobio je u 1942. i na prelazu u 1943. godinu pun zamah. Opće raspoloženje većine naroda sadržalo je u sebi odlučno opredjeljenje da se ide u narodnooslobodilačku borbu i da se ona vodi do pune pobjede. To je bio odgovor fašističkom okupatoru i njegovim domaćim slugama za nečuvena zvjerstva što su ih svakodnevno činili nad uhapšenim komunistima, simpatizerima KPJ, skojevcima, antifašistima, nad cijelim srpskim stanovništvom, Jevrejima i Romima širom tzv. NDH, a napose na Kordunu, Baniji i Lici.

U drugoj etapi razvoja i jačanja NOB-a pred komuniste i sve društveno-političke snage na cijelom ovom ratnom području bili su postavljeni još obimniji zadaci. Najvažniji među njima bili su: ubrzavanje i proširenje političke akcije radi uključivanja što većeg broja mještana, naročito omladinaca, u borbene partizanske redove i for-

miranje novih partizanskih jedinica; nastaviti s formiranjem novih skojevskih organizacija, širiti omladinske antifašističke organizacije (USAOH) i privlačiti građane u sveobuhvatnu političku organizaciju (JNOF i AFŽ); posebnu pažnju usmjeriti na širenje organa nove narodne vlasti u svim selima, na oslobođenom, poluoslobođenom i na neoslobođenom području općine; pojačati političko raskrinkavanje neprijatelja i svakog njihovog sljedbenika pojedinačno, uz maksimalnu popularizaciju narodnooslobodilačke borbe i njenih ciljeva; brzo i efikasno upoznavati narod sa svakodnevnim uspjesima partizanskih borbenih jedinica u užem i širem prostoru borbe protiv neprijatelja, kao i sve većim i značajnijim pobjedama saveznika — SSSR-a, Velike Britanije i SAD na svim frontovima protiv fašističke Njemačke, Italije i Japana; razjašnjavati izdajničku politiku Vlatka Mačeka i njegovih sljedbenika pod firmom HSS-a koja je u interesu ustaša i njihovih gospodara, fašističkog okupatora.

Svi ovi zadaci bili su i u skladu sa Smjernicama 3. partijske konferencije za okrug Karlovac, održane u Vojniću, 20—23. studenog 1943.godine.

Provodeći dosljedno sve navedene zadatke u život Komunistička partija je na svim područjima bilježila nove veoma značajne rezultate i uspjehe.

U tom vremenskom periodu naročito je krupne uspjehe bilježio NOP širom naše zemlje — kako na vojnom tako i političkom polju. Uspješno su savladane sve najveće neprijateljske ofenzive, napose četvrta i peta, sa povijesnim pobjedama na rijeci Neretvi i Sutjesci; formirane su nove partizanske divizije, korpusi NOVJ. Održano je I i II zasjedanje AVNOJ-a, a formiran je i održao svoja zasjedanja ZAVNOH. Došlo je do sloma fašističkih armija u sjevernoj Africi. Zapadni saveznici su se uspješno iskrcali na tlo Italije koja je napokon 9. rujna 1943. godine bila prisiljena kapitulirati. Na Istoku se Crvena armija nezadrživo kretala ka zapadnim dijelovima svoje granice slamajući fašističku vojnu silu.

Uporedo s jačanjem društveno-političkih organizacija i organa nove vlasti na karlovačkom području su formirane partizanske čete, bataljoni i odredi, kao i vojno-pozadinske ustanove, što je sve, pak, zajednički rezultiralo uspješnim formiranjem i Karlovačke brigade.

Ipak, za dalji razvitak i uspješan tok naše narodnooslobodilačke borbe i, u njenom krilu revolucije, bile su presudne Odluke II zasjedanja AVNOJ-a, donijete u drevnom gradu, tada partizanskoj prestonici Jajcu, 29. i 30. studenog 1943. godine. Tim je odlukama utemeljeno političko ustrojstvo nove Jugoslavije, koja se formira, kako je to tada bila moguće napisati, »na federativnom demokratskom principu«, što je značilo dosljedno poštovanje osnovne tekovine ostvarene u zajedničkoj borbi — slobode i ravnopravnosti svih naših naroda koji su, boreći se zajedno i istrajno s puškom u ruci protiv zajedni-

čkog neprijatelja, domaćeg i vanjskog fašizma, riješili da organiziraju svoj budući život u skladu s osnovnom Titovom revolucionarnom linijom — u zajedničkoj državi s pravednijim društveno-ekonomskim uređenjem nego što je bilo u staroj Kraljevini Jugoslaviji.

Stoga je krajem 1943. godine i dalje sve do kraja rata jedan od glavnih zadataka svih partijskih organizacija i rukovodstava, te organa nove vlasti, bio upoznat i s tim posebno važnim odlukama svakog čovjeka na oslobođenom, poluoslobođenom i neoslobođenom terenu. S tim u vezi Općinski komitet je u neposrednoj povezanosti s KK KPH za kotar Karlovac, zajednički sa svim snagama JNOF-a, SKOJ-a, omladinom organiziranom u USAOH i organizacijama AFŽ-a, razradio cjelovit program akcije i putem brojnih masovnih sastanaka u selima upoznavao narod s veličinom značaja Odluka II zasjedanja AVNOJ-a za bližu i dalju budućnost.

Pri objašnjavanju ovih odluka narodu, posebno se naglašavalo da su one učvrstile sve dosadašnje tekovine narodnooslobodilačke borbe i osigurale preduslove za njen daljnji pobjedonosni razvitak sve do konačne pobjede nad svim neprijateljima naših naroda. Narodu je objašnjavano da smo u Odlukama II zasjedanja AVNOJ-a dobili snažno oružje u borbi protiv izdajničke vlade u Londonu, kralja i monarhije i svih ostalih reakcionarnih grupica i grupa, uključujući tu i izdajničku kliku Mačeka, te četničkog vođe Draže Mihajlovića i svih njegovih sljedbenika.

Odluke AVNOJ-a predstavljale su ujedno i veoma snažno oružje za još bržu i uspješniju mobilizaciju masa u širokim razmjerima, osobito mobilizaciju hrvatskog naroda. Ovim činom stvoreni su još povoljniji uvjeti za popularizaciju naše nove Privremene vlade na čelu s maršalom Josipom Brozom Titom.

Narod je svuda s posebnom pažnjom pratio razjašnjavanja značaja i ciljeva Odluka II zasjedanja AVNOJ-a i u velikoj većini plebiscitarno ih prihvaćao kao jedinu garanciju za svoje konačno oslobođenje i izgradnju novog slobodnog života u novoj federativnoj i demokratskoj Jugoslaviji.

Ali neprijatelj nije pasivno promatrao događaje u tom veoma burnom ratnom vremenu, koji su pogodovali masovnom širenju NOP-a na ovom važnom području. On je težište svojih akcija usmjeravao na pojačani teror naročito nad simpatizerima NOB-a, napose obiteljima aktivnih učesnika u partizanskim jedinicama. (To pokazuju i konkretni podaci u posebnom prilogu).

U hrvatskim selima putem svojih doušnika, napose Mačekovih agenata, neprijatelj pokušava da svojom propagandom obezvrijedi Odluke II zasjedanja AVNOJ-a. Lansirali su parole kako će zapadni saveznici ipak izigrati partizane i, u slučaju njihove pobjede, vratiti monarhiju i kralja Petra, jer jedino takvo rješenje odgovara intere-

sima naročito Engleske, a time i Amerike. Sličnim se parolama služio neprijatelj i u srpskim selima.

Prelazom u 1944. godinu, naročito u proljeće, neprijatelj je sve češće upadao svojim vojnim formacijama na poluoslobođeni i oslobođeni teritorij. Zbog toga se osjetno pogoršavaju uslovi za rad i aktivnost partijskih ćelija, novih NOO-a, kao i svih ostalih društveno-političkih organizacija. Na području općine Netretić posebnu je opasnost predstavljalo neprijateljsko uporište u selu Stative na desnoj strani rijeke Dobre, udaljeno svega 3 km od samog središta općine. Bolje rečeno, čim bi neprijatelj prešao most i stupio na lijevu obalu te rijeke, istog časa našao se na poluoslobođenom partizanskom teritoriju kojeg su partizani držali pod svojom kontrolom od prvog oslobođenja sjedišta općine Netretić u rujnu 1942. godine pa sve do kraja rata.

I što se rat više bližio kraju, uvjeti za politički rad i djelovanje svih snaga NOP-a na ovom su terenu bili sve teži.

To zbog toga što je karlovačko područje sa svojim saobraćajnicama, koje vode na sjever i sjeverozapad, imalo za fašističke okupacione snage i u završnoj etapi rata izuzetan strategijski značaj. Stoga je nepijatelj, uz pomoć ustaško-domobranskih snaga, bio uporan u tome da do zadnjeg časa svog povlačenja održi kontrolu nad tim prostorom. Takvom stanju doprinijelo je i to što su sve operativne partizanske jedinice, naročito u drugoj polovini 1944. godine pa sve do pred kraj rata u svibnju 1945. godine bile maksimalno angažirane na glavnim pravcima udara po neprijateljskim vojnim formacijama. Time je ovo cijelo područje ostalo da se brani sa suviše slabim partizanskim i pozadinskim snagama karlovačkog vojnog područja. To je neprijatelju omogućilo da sve češće upada na naš poluoslobođeni i oslobođeni teritorij. On je to činio radi pljačke naroda, napose obitelji učesnika NOB-a. U svojim zločinačkim napadima neprijatelji su uporedo s pljačkom palili kuće, ubijali naše aktiviste, članove KP, SKOJ-a i odbornike NOO-a. Cilj ovih zločina bio je usmjeren prvenstveno na zastrašivanje naroda u namjeri da se onemogući daljnje sve brže širenje i jačanje NOB-a.

U takvom jednom upadu ustaša, izvedenom 26. srpnja 1944. godine oko 14 sati, stradalo je i selo Kolenovac. Upavši u selo ustaše su počele pljačkati i maltretirati seljake. Kuću obitelji Marka Brodarića su najprije opljačkali, a zatim je polili benzinom, bacili u nju bombu i zapalili je. Potom su nastavili paliti i kuće ostalih seljaka. Tom je prilikom samo u tom hrvatskom selu izgorjelo čak 70% svih gospodarskih zgrada. U tom naletu ustaše su opljačkale i kuću Franje Hlaića iz Zaborskog Sela.

U izvještaju KK KPH Karlovac Okružnom komitetu KPH Karlovac od 6. studenog 1944. godine, pored ostalog, se ističe: ... »Ustaše iz svojih garnizona potajno na naše područje ubacuju grupice (trupo-

ve) svojih razbojnika, koji iz zasjede ubijaju naše drugove. Oni su ovih dana, također iz zasjede, kod sela Ribnik ubili komesara karlovačkog područja člana Kotarskog i Okružnog komiteta partije Karlovac druga Matičić Peru i drugaricu Ankicu Peretić«. Dalje, Kotarski komitet Partije Karlovac u svom izvještaju od 15. prosinca 1944. godine izvještava Okružni komitet KPH Karlovac, između ostalog, slijedeće: ... »U ovih zadnjih mjesec dana ustaška je banda, što ubila, što sobom odvukla, 5 odbornika NOO i 10 drugih civila — simpatizera NOB-e. Neprijatelj naročito veliku svirepost primjenjuje prema članovina KPJ te članovima SKOJ-a i odbornicima NOO-a.«

U izvještaju od 27. ožujka 1945. godine KK KPH Karlovac obavještava Okružni komitet KPH Karlovac: »Ponovno je trenutno uslijedilo pogoršanje političke situacije na našem kotaru. Razlog tome je jača neprijateljska ofenziva, koja je prokrstarila skoro cijelo naše područje. U ovoj ofenzivi učestvovala je ustaška legija i jedan broj belogardejaca. Uporedo s pljačkom naroda oni su silovali žene, pa čak i jednu djevojčicu od 12 godina. Na području općine Ribnik u 5 sela su zapalili 31 gospodarstvo, opljačkali i odvezli preko 200 kola hrane. Tom su prilikom prešli i rijeku Kupu, gdje su na slovenskoj strani također zapalili nekoliko sela i objekata stare kule Adlešići u kojima su bile smještene naše partizanske radionice i druge ustanove. U ranim jutarnjim satima, 24. veljače, upala je iznenada grupa ustaških zločinaca u naše partizansko selo Kolenovac kraj Netretića, gdje je uhvatila člana KP i odbornika NOO Mihelić Miju, kojeg je nakon prethodnog mučenja i prebijanja na očigled veće grupe prisutnih mještana potom ubila«.

Partizansko zariste Skomac

Ustaška akcija, prepadom na Kolenovac još prije svitanja, uslijedila je iznenadno. Prethodnog dana sličnu akciju izveli su i u selu Pišćetke, gdje su uhvatili dva odbornika NOO-a i to Petra Šavora iz sela Završja i Nikolu Zužinjaka Miku iz sela Lončar Brdo. Obojicu su odveli u svoje ustaško uporište Stative. Tu su Petra Šavora zločinački mučili, a potom ga i ubili. Šavor se pri tome ponio junački. Ništa nije htio priznati o svom učešću u NOP-u. Međutim, Nikola žužinjak Mika ponio se kukavički. Odmah se priključio ustašama i pristao da ih vodi u hvatanje ostalih odbornika i članova KP, čije je sklonište bilo u zajedničkom mlinu Marka i Josipa Brodarića, zvanom »Skomac«, podno sela u šumi na potoku. U tom ustaškom prepadu i pljački sela Kolenovac, te ubistvu spomenutog Mije Mihelića, Nikola žužinjak Mika je stvarno učestvovao i pokazivao kuće čije su obitelji bile aktivni učesnici NOP-a.

Svojom povoljnom lokacijom spomenuti mlin Skomac je već od prvih dolazaka partizana i političkih radnika na taj teren, krajem 1941. i u prvoj polovici 1942. godine, služio kao veoma pogodno mjesto

gdje su se okupljali prvi simpatizeri, a ubrzo zatim i prvi članovi Partije iz sela Kolenovca i Zaborskog Sela: Marko Brodarić (bio kandidat za člana KP od kraja 1940. godine, vezan za partijsku ćeliju u Ribniku), zatim Mijo Mihelić, seljak iz Kolenovca (zvjerski ubijen od ustaša, 24. veljače 1945), Franjo Hlaić, krojač iz Zaborskog Sela i njegov sin Dragutin Hlaić, drvokipar i rezbar.[5]

S ovom prvom grupom toga dijela općine Netretić držao je vezu na samom početku njenog rada za NOP Franjo Draganjac. Njihova je aktivnost tada bila pomoć prvim partizanskim grupama u brašnu i drugim živežnim namirnicama, objašnjavanje narodu okolnih sela — naročito prilikom dolaska u mlin — ciljeva narodnooslobodilačke borbe i propagiranje uspjeha partizana, raskrinkavanje fašističke vlasti i pripremanje uvjeta za proširenje ustanka u ovom kraju, naročito pokretanje akcije za formiranje prve partijske ćelije, što je i učinjeno 9. rujna 1942. godine uz prisustvo Franje Draganjca i Josipa Boljkovca.

Ovaj mlin, kao veoma značajno stjecište okupljanja suradnika i aktivnih učesnika NOP-a, odolijevao je čestim neprijateljskim upadima na taj teren sve do noći 23/24. veljače 1945. godine, kada ga je zapalila ustaška banda, zahvaljujući izdajstvu Nikole žužinjaka. Tom su prilikom u mlinu uhvatili partizane: Josipa Prašina (u prvoj polovini 1943. godine bio kurir MK SKOJ-a Karlovac za Okružni komitet SKOJ-a Karlovac), pripadnika Karlovačkog odreda i Josipa Brodarića mlađeg, dok su ostali iz grupe, što je te kobne noći boravila u istom mlinu, uspjeli kroz tajni izlaz koritom potoka pobjeći u šumu.

Na temelju krupnih pobjeda što ih je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije, s Titom kao vrhovnim komandanntom na čelu, izvojevala u ljeto i jesen 1944. godine, prenoseći težište svojih dejstava u istočne dijelove zemlje, što je rezultiralo oslobađanjem Makedonije, Srbije, većeg dijela Vojvodine, Kosova, Crne Gore i Dalmacije i našeg glavnog grada Beograda i spajanjem naše samostalne jugoslavenske fronte sa frontama Crvene armije u Mađarskoj i zapadnih sàveznika u Italiji, položaj nove Jugoslavije znatno se učvrstio i u međunarodnom pogledu. Naši su odnosi sa saveznicima u to vrijeme bili sve bolji, a njihova materi/alna pomoć NOVJ sve veća. U tom periodu provodili su se u život i stavovi iz sporazuma Tito — šubašić, postignutog na otoku Visu 1944. godine u kome je predviđeno i obrazovanje Privremene vlade i ulaganje novih napora za mobilizaciju svih narodnih snaga za konačnu pobjedu nad okupatorom na tlu Jugoslavije i snagama njihovih domaćih fašističkih pomagača — ustaša, domobrana, četnika Draže Mihajlovića, nedićevaca, belogardista, balista i svih drugih antikomunista u službi fašističkog okupatora.

[5] Došao iz Zagreba gdje je bio aktivni učesnik ilegalnog NOP-a u koji se uključio 1941. godine, djelujući na području Črnomerca i Kunišćaka. Zagreb je napustio zbog opasnosti od hapšenja. Poginuo je 20. svibnja 1943. godine u Bosiljevu, vršeći dužnost sekretara Propagandnog odjela Kotarskog komiteta KPH Karlovac.

Međutim, prve vijesti što su o tom sporazumu došle do naroda ovog kraja izazvale su nedoumicu i reagiranja kod znatnog dijela stanovništva, popraćena brojnim sumnjama i nevjericom. Tek nakon svestranog razjašnjavanja njegove suštine i značaja za poboljšanje odnosa između nas i naših saveznika na čemu su insistirali KP i drug Tito, radi bržeg priznavanja naše narodnooslobodilačke borbe u svjetskim razmjerima, narod je i na području općine Netretić taj sporazum prihvatio. Svi su ti veoma krupni događaji i sve veće vojne i političke pobjede NOVJ u zadnjoj godini NOR-a činile čvrstu garanciju i jačale uvjerenje naroda da nema više povratka na staro, da je sa starim omraženim protunarodnim režimom i kraljevinom kod nas zauvijek svršeno.

Uprkos svim teškoćama i preprekama djelovanjem Partije i SKOJ-a NOP se na ovom terenu nezadrživo kretao naprijed i jačao u svakom pogledu.

Razvoj i rad omladinskih organizacija SKOJ-a i USAOH-a

Kao i u svim drugim krajevima naše zemlje tako su i na području općine Netretić, uporedo s razvijanjem partijskih organizacija, kao rukovodeće snage NOB-a, osnovane organizacije mladih, posebno skojevske organizacije, koje su postale nosioci uspješnog razvoja NOP-a, angažirajući se u svim aktivnostima na oslobođenom, poluoslobođenom pa i na neoslobođenom terenu. Posebno se SKOJ angažirao na mobilizaciji novih boraca za brže brojno jačanje partizanskih borbenih jedinica.

Već u veljači 1942. godine u selu Vukova Gorica formirana je prva skojevska jedinica u koju su ušli: Mato Moškun, sekretar, Nikola Car i Josip Boljkovac (Ferenčev). U jesen 1942. godine priključili su im se: Božica Bubaš, Vera Foršek i Anka Moškun. U travnju 1942. godine u selu Prilišće oformljena je druga skojevska jedinica s 4 člana. Sekretar te skojevske jedinice bio je Franjo Basar, a članovi su bili: Nikola Lorković, Jurica Boljkovac i Franjo Boljkovac, da bi se još iste godine, u jesen povećala za tri nova člana i to: Anka Simunović Židovka, Manda i Anka Šimunović Prošijanke.

Partijske i skojevske organizacije činile su sve što su mogle činiti da pridobiju za NOP što više ljudi, a naročito omladine, pa su stvoreni uvjeti da se 1. studenog 1942. godine formira i omladinska organizacija, u početku zvana Savez mlade generacije, koja je ubrzo preimenovana u sveobuhvatnu omladinsku organizaciju USAOH Prilišće. Predsjednik ove omladinske organizacije bio je tada, također, Franjo Basara.

U listopadu 1942. godine formirana je na inicijativu upravo osnovane partijske ćelije zajednička skojevska jedinica u selima Kolenovac i Zaborsko Selo. Njen sekretar je bio Petar Fabac, a nakon što su nje-

Članovi skojevskih organizacija sela s područja općine Netretić 1944.

ga ustaše mučki ubile u selu Novaki kraj Ozlja, kuda je došao po zadatku KK SKOJ-a za kotar Karlovac, dužnost sekretara preuzela je drugarica Marica Brodarić. Od prvog dana osnivanja članovi te skojevske jedinice bili su: Petar Fabac, Marica Brodarić, Bara žužinjak, Milka Brodarić, Janko Bokan, (poginuo u NOVJ), Ljubica Mihelić, Marica Novosel, a iz Zaborskog Sela: Dorka Hlaić, Ljuba Hlaić, Marica Maršić, Jana Zaborski i Dorka Listar. Krajem 1942. godine formirana je nova samostalna skojevska jedinica u Zaborskom Selu, pa su na tom terenu sve do kraja rata djelovale dvije skojevske jedinice, a ubrzo zatim formirane su i jedinice u selima Goli Vrh i Pišćetki.

Nema sumnje da su baš ove prve skojevske organizacije na cijelom terenu općine Netretić, pa i šire, dale poseban doprinos brzom i uspješnom širenju NOB-a, stvaranju potrebnih preduvjeta da se NOP ubrzano širi na nova neoslobođena područja hrvatskih sela u pravcu Jaškova i Ozlja, te općina Bosiljeva i Ribnika.

Tako se u toku NOB-a na području općine Netretić organizacija SKOJ-a veoma razgranala o čemu rječito govore ove činjenice:

U skojevskoj jedinici u Gornjem Srednjem Prilišću djelovali su: Nikola Lorković, Jurica Boljkovac, Franjo Boljkovac, Franjo Basar,

Marica Erdeljac, Bara Sečanj, Ana Basar, Franca Skube, Mara Glušćić, Marica Pavlaković, Marica Šimunović, Vilma Bendeković, Irma Bestie, Bara Šimunović, Anka Šimunović, Mande Šimunović, Anka Šimunović Židovka, Marica Boljkovac Iveća. Anka Šimunović (iz Drage), Marica Boljkovac (Ljubina), Katica Grabrijan, Marica Grabrijan, Zorka Erdeljac, Irma Erdeljac, Danica Erdeljac i Bara Papić. Sekretari ove zajedničke skojevske organizacije bili su: Franjo Basar, Anka Šimunović Židovka, Franjo Boljkovac, Anka Šimunović Planinka, Josip Basar i Franca Bestić.

U skojevskoj jedinici u Donjem Prilišću radili su: Mare Gojtan, Anka Gojtan, Anka Žunić, Vinko Habajac i Bara Ladešić. Sekretar je bila Anka Žunić.

U skojevskoj jedinici u Vukovoj Gorici (za cijelo vrijeme NOB-a) radili su: Mato Moškun, Nikola Car, Josip Boljkovac Ferenčev, Vera Foršek, Anka Moškun, Boža Bubaš, Anka Bubaš, Marica Dragičević, Zorka i Fanika Pavlaković, Marija Bubaš, Anka Boljkovac, Danica šubašić, Karolina Barić, Lojza Pavlaković, Manda Pavlaković, Anka Boljkovac (Poštarica) i Boža šterk. Sekretari ove skojevske organizacije bili su: Mato Moškun, Josip Boljkovac Ferenčev i Boža Bubaš.

U skojevskoj jedinici selä Ladešić Draga, Jakovci i Culibrke aktivirali su se: Barka Lukešić, Ana Ladešić, Marica Ladešić, Ana Erdeljac i Zorka Erdeljac. Sekretar je bila Barka Lukešić.

U skojevskoj jedinici Kolenovac: Pero Fabac, Marica Brodarić, Milka Brodarić, Ljubica Mihelić, Janko Mihelić, Marica Novosel, Janko Bokan, Bara žužinjak, Mara Spudić i Josip Prašin. Sekretari ove skojevske organizacije bili su Petar Fabac i Marica Brodarić.

U skojevskoj jedinici u Zaborskom Selu djelovali su: Dorka Hlaić, Ljuba Hlaić, Ana Zaborski, Marica Maršić, Magda Hlaić, Dorka Listar, Magda Listar, Bara Hatman, Kata Hatman i Ljuba Hatman. Sekretari ove skojevske organizacije bile su: Dorka Hlaić, Ljuba Hlaić i Marica Maršić.

U zajedničkoj skojevskoj jedinici u selima Goli Vrh — Piščetke bili su: Milka Svažić, Ljubica Svažić, Stevo Svažić, i Ljerka Brozinić; Ljubica Župetić i Mara Resovac. Sekretari ove skojevske organizacije bili su: Milka Svažić i Anka Župetić.

Skojevska jedinica u Završju imala je u svojim redovima: Ljubicu Gašparac, Mirka Matakovića, Božu Gašparac, Maricu Šavor, Janka Šavora, Ljubu Belavića i Ljubicu Šavor. Sekretari ove skojevske organizacije bile su: Ljuba Gašparac i Ljuba Belavić.

Skojevska jedinica sela Netretić imala je ove članove: Ivan Sutlić, Ana Sutlić, Anka Sutlić i Bara Sutlić. Sekretar Ivan Sutlić.

Članovi SKOJ-a u Stativama Gornjim bili su: Jura Luke i Mato Ljubić-

U skojevskoj jedinici u selu Kučevica radili su: Barka Vinski, Katica Vinski, Slavo Vinski, Ana Grgurić i Josip Grgurić. Sekretar je bila Bara Vinski.

Skojevska jedinica Novigrad imala je tri člana: Ljubica Erdeljac, Ljiljana Gener i Danica Vulaković. Sekretar je bila Ljubica Erdeljac.

U skojevskoj jedinici u Jarčem Polju aktivirali su se: Anka Lorković, Ljuba Lorković i Kata Milošević. Dužnost sekretara obavljala je Anka Lorković.

Skojevska jedinica u Rosopajniku imala je šest članova: Anica Pekić, Marica Baić, Janko Livojević, Janko Sertić, Josip Sertić i Ivan Sertić. Sekretar ove skojevske organizacije bio je Janko Livojević.

U zajedničkoj skojevskoj jedinici u selima Kunić — Bogovci okupili su se: Mijo Kranjac, Katica Miklić, Janko Novogradac, Barica Mikešić, Anica Kovačić, Juraj Kovačić, Mato Kovačić i Ivan Tržok. Sekretar je bio Mijo Kranjac.

Takav razvoj skojevskih organizacija na teritoriju općine Netretić nametnuo je potrebu, radi objedinjavanja i usmjeravanja njihove aktivnosti, da se osnuje i Općinski komitet SKOJ-a, koji je djelovao pod rukovodstvom Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac.

Iz podataka vidi se da je na ratnom području općine Netretić djelovalo ukupno 107 članova SKOJ-a, organiziranih u 13 skojevskih organizacija (jedinica), od 201 člana koliko je brojala cjelokupna organizacija SKOJ-a na ratnom kotaru Karlovac, ili nešto više od 50%. (Ovo bez skojevskih organizacija Rosopajnik i Kunić—Bogovci koje su administrativno pripadale općini Ribnik).

To znači da je najveći dio terena općine Netretić bio obuhvaćen skojevskom organizacijom. A uporedo s njom djelovala je masovna omladinska organizacija USAOH-a. Usprkos blizini neprijateljskih uporišta omladinske organizacije SKOJ-a i USAOH-a bile su naročito od druge polovine 1942. godine, pa sve do kraja NOR-a, veoma aktivni činilac NOB-a, stalni nepresušni izvor za regrutiranje novih partizanskih boraca i za jačanje redova KP. Tako se i na ovom terenu potvrdila činjenica koju je KP uvijek imala na umu: da svugdje tamo gdje se uspije aktivirati veći broj mladih na zadacima i programu Partije, uspjeh u masovnom uključivanju naroda u NOB neće izostati.

Više od 1/3 ovih skojevskih organizacija djelovalo je na neoslobođenom i poluoslobođenom dijelu općine Netretić.

Iz samog sastava navedenih skojevskih organizacija može se utvrditi da je tu organizaciju mahom činila omladina hrvatske nacionalnosti, a po svom socijalnom sastavu bila je to pretežno seoska omladina i što je karakteristično većinom — ženska omladina. To svakako zbog toga što je najveći broj omladinaca permanentno odlazio u partizanske jedinice. Osnivanje najprije partizanskih četa, a potom i for-

miranje Karlovačkog odreda i brigade je nepobitan dokaz odanosti najvećeg dijela omladine i naroda ovog karlovačkog hrvatskog područja NOP-u i ciljevima NOB-a.

U tom ratnom periodu skojevske organizacije, a s njima zajedno i organizacije USAOH-a, imale su pred sobom mnogobrojne zadatke. Pomenimo samo najvažnije: pripremanje i upućivanje novih boraca u partizanske borbene jedinice; stalno razvijanje i njegovanje bratstva i jedinstva naših naroda, posebno hrvatskog, srpskog i slovenačkog, s obzirom na izuzetno značajni položaj baš ovih hrvatskih krajeva; prikupljanje hrane, odjeće, obuće, lijekova i drugog sanitetskog materijala za potrebe partizanskih jedinica i posebno bolesnih i ranjenih partizana u partizanskim bolnicama; osiguranje i pomoć narodu, posebno partizanskim obiteljima, te starim i bolesnim seljacima u sjetvenim radovima, pri obavljanju jesenskih poslova i spremanju zimnice; prikupljanje pomoći za ratom opustošene krajeve Korduna, Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja; raskrinkavanje i otkrivanje neprijatelja u partizanskoj pozadini pa i na poluoslobođenom teritoriju; rasparčavanje partizanskog propagandnog materijala na oslobođenom, poluoslobođenom i neoslobođenom teritoriju, uključujući i sam grad Karlovac i Dugu Resu; otkrivanje dezertera, bilo da su došli iz neprijateljskih formacija ili partizanskih borbenih jedinica i, uz pomoć NOO-a, njihovo upućivanje u partizane; organiziranje djece u partizanske organizacije i angažiranje pionira za kurirske poslove s posebnim zadacima što ih je bilo potrebno obavljati na neoslobođenom terenu ovog ratnog područja; jačanje i širenje skojevskih organizacija i organizacija USAOH-a na oslobođenom, poluoslobođenom i neoslobođenom području — organiziranje u okviru omladinske organizacije i pionirske organizacije, koja može biti od velike koristi NOB-u; razvijanje suradnje s organizacijom AFŽ-a i JNOF-a; pripremanje u okviru USAOH-a kotarskog omladinskog sleta; stalno jačanje ideološke svijesti i moralno-političkog lika članova i unutarnje svjesne discipline, pojedinačne i kolektivne odgovornosti, kao bitnog preduvjeta za uspješno rješavanje svih postavljenih zadataka.

Središta omladinske aktivnosti

Sve zadatke skojevske organizacije i organizacije USAOH-a provodile su uspješno u život, unatoč veoma teškim ratnim prilikama. U tom pogledu posebno korisna bila je djelatnost omladine u Srednjem Prilišću, čijom je inicijativom i zalaganjem njihov Vatrogasni dom već u 1942. godini pretvoren u pravo društveno-političko i kulturno obrazovno žarište, odnosno u pravi Partizanski dom. On je takav ostao sve do oslobođenja. SKOJ i USAOH, uključujući i novoformiranu pionirsku organizaciju, radili su pod poznatom i popularnom parolom: »Sve za front, sve za pobjedu nad fašizmom«. Slične aktivnosti provodila je skojevska organizacija i USAOH u svome društvenom domu

u Vukovoj Gorici. Kada je neprijatelj 1942. godine taj dom teško oštetio, omladina ga je u roku osam dana, u zajednici s narodom svoga sela, posve dobrovoljnim radom obnovila i dalje nastavila da organizira u njemu brojne aktivnosti u korist NOB-a.

Partizanska omladina u Prilišću i Vukovoj Gorici imala je pozitivan utjecaj i na jačanje NOP-a u ostalim selima općine Netretić, te općine Bosiljevo, pa i općine Ribnik. A ostvarene su i veoma korisne veze i sa omladinom dijela slovenskih sela na lijevoj strani rijeke Kupe. Sve to odrazilo se pozitivno i na ubrzavanje mobilizacije sve većeg broja omladinaca pa i drugih mještana iz okolnih sela u partizanske borbene jedinice.

Osobito značajan doprinos razvoju NOB-a dale su i skojevske organizacije sela Kolenovac, Zaborskog Sela, Završja, Golog Vrha, Pišćetki, Netretića, Stativa, Kučevice i Novigrada. To je neophodno istaći i zbog izuzetno otežanih uvjeta u kojima je ta omladina provodila svoje ratne zadatke s obzirom na to da je cijelo istočno područje općine Netretić bilo znatnim dijelom pod stalnim pritiskom ustaškog uporišta u selu Stative, pa se taj dio terena tretirao i kao neoslobođen ili poluoslobođen prostor. On se protezao lijevom stranom rijeke Dobre od Jarčeg Polja preko Novigrada, pa nizvodno sve do graničnog dijela općine Jaškovo na svojoj sjevernoj strani. Unatoč stalnoj veoma oštroj kontroli neprijatelja i čestim upadima u dubinu terena, a pod cijenu krajnje životne opasnosti, sve su partizanske veze, koje su išle pravcem preko tog terena, stizale u toku cijelog NOR-a u sam grad Karlovac i mjesto Dugu Resu.

U izvršavanju ovih izuzetno po život opasnih i odgovornih zadataka često su učestvovali i pojedini ČLANOVI PIONIRSKIH organizacija s tog područja, odnoseći na teritorij neprijateljskih garnizona za aktiviste NOP-a veoma povjerljivu poštu i poruke. Posebno su se u tome organizirali članovi pionirskih organizacija iz Kolenovca i Zaborskog Sela. Neki podvizi pionira iz ovih sela zabilježeni su u partizanskim »Radiovijestima« i časopisu za najmlađe »Pionir«. U broju »Pionira«, što je objavljen s jeseni 1944. godine, pjesmica pod naslovom »Mali gitarist« počinje stihom: »U kotaru Karlovačkom, u Zaborskom selu, naš pionir Milan Hlaić ima četu cijelu« ...

Jedna od tih veza išla je preko partizanskog ilegalnog punkta, smještenog u zgradi župnog ureda u Novigradu, uz znanje svećenika Žunića i aktivno učešće njegove rođakinje France Sladić. Taj punkt je korišten za prihvaćanje i povremeni ilegalni boravak terenskih partijsko-političkih radnika koji su održavali veze slobodnog sa poluslobodnim i neoslobođenim terenom Karlovca i Duge Rese. U tom su skloništu u jesen 1944. za vrijeme neprijateljske ofenzive Nijemaca i ustaša na Novigrad i okolinu, nekoliko dana boravila tri partizana: Ivan Jakulić, Vjekoslav Sladić i Pero Furač i dva američka avijatičara koji su padobranima baš u to vrijeme iskočili iz oštećenog aviona na ovo

područje. Njih su mještani sela Vučjak i Skupice simpatizeri NOB-a, pronašli prije ustaške potjere i sklonili u ovo sklonište da bi potom bili prebačeni dalje na oslobođeni partizanski teritorij.

Drugi sličan partizanski punkt nalazio se u novigradskoj školi čiji je rad uspješno usmjeravao učitelj Josip Gener, aktivno radeći za potrebe NOB-a. Njegovo djelovanje imalo je posebno pozitivan odraz na narod ovog poluoslobođenog i neoslobođenog područja. On je propagirao ciljeve NOP-a i raskrinkavao zlodjela neprijatelja. U istoj školi, u okviru ovog partizanskog punkta, uspješno je radila i djelovala veza skojevske organizacije. Njeno je posebno značenje bilo u tome što se tim putem povezivala aktivnost, rad i djelovanje Mjesnog komiteta SKOJ-a u gradu Karlovcu (Ankica Klopović, Ljubica Vešović Beba) sa Kotarskim i Okružnim komitetima SKOJ-a Karlovac na oslobođenom partizanskom području. Ta je veoma značajna ilegalna veza uspješno funkcionirala sve do kraja rata preko skojevki u Novigradu — Ljiljane Gener i Ljubice Erdeljac Blažević.

Treći ilegalni partizanski punkt na području Novigrada nalazio se u kući uglednog trgovca Ivice Erdeljca, kraj samog mosta na rijeci Dobri. S obzirom na posebno značenje te sabraćajnice, jer je povezivala oslobođeni i neoslobođeni teritorij, napose u pravcu Karlovca i Duge Rese, ta je veza odigrala posebno značajnu ulogu u korist NOB-a.

Osim ovih punktova značajnu ulogu odigrao je i partizanski ilegalni punkt na Puhovom Brdu, gdje su Dora Puh, primalja, i skojevka Danica Vulaković uspješno radile na povezivanju slobodnog terena s neoslobođenim industrijskim centrom Dugom Resom.

Odlazeći u neprijateljska uporišta Karlovac i Dugu Resu članovi SKOJ-a odnosili su pored povjerljivih poruka i tamo rasparčavali i partizanske vijesti te druge propagandne materijale — letke i parole, pisane čak i na njemačkom jeziku. A vraćajući se na oslobođeni teritorij donosili su, osim povjerljive pošte, i dragocjeni sanitetski materijal, lijekove, novčane priloge, odjeću, obuću, municiju, lako oružje, pisaći materijal; dovodili su u partizane nove borce i aktiviste ; donosili sobom povjerljiva obavještenja o neprijatelju, njegovim suradnicima — agentima i špijunima na poluoslobođenom, neoslobođenom i oslobođenom terenu.

Skojevska organizacija, sjedinjena s masovnom omladinskom organizacijom USAOH-a, organizirala je i veoma značajne društveno-političke manifestacije omladine i naroda, kao što su proslave 8. marta — međunarodnog Dana žena, 1. maja. Dana pobjede oktobarske revolucije, II zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu, te posebno oslobođenje Beograda, listopada 1944. i dolazak jedinica Crvene armije na sjeveroistočne granice naše zemlje. Uoči ovih velikih praznika i povijesnih događaja grupe naših skojevaca s ostalom omladinom organizirale su po selima svečane priredbe, a u Vukovoj Gorici i Prilišću i masovne bak-

Hrašće, 1944. Borci II karlovačkog odreda s omladinom.

ljade. Paljeni su i partizanski kresovi po selima oslobođenog, poluoslobođenog, pa i neoslobođenog terena. U neposrednoj blizini neprijateljskih garnizona sve te aktivnosti organizirala je omladina, pa i pioniri iz sela Kolenovca, Zaborskog Sela, Netretića, Kučevica, Novigrada i Stativa.

Značajan doprinos širenju i daljnjem jačanju snaga NOP-a u ovim krajevima dala je velika politička i borbena svečanost naroda i partizanskih borbenih jedinica, održana 10. srpnja 1944. godine u Metlici (Bela Krajina — Slovenija). Tom prilikom održan je miting na kome su govorili, pored drugova iz Slovenije, i jedan kapetan, predstavnik engleske vojne misije i jedan član sovjetske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. Govorio je Veco Holjevac, politički komesar 4. korpusa NOVJ, te komandant Karlovačke brigade Boris Balaš i predstavnik Druge udarne brigade 8. kordunaške divizije. Pred okupljenim narodom izvršena je borbena smotra Druge udarne brigade 8. kordunaške divizije, slovenske Cankarjeve brigade i Karlovačke brigade.

Na tom mitingu bratstva i jedinstva okupio se narod i omladina tog dijela Slovenije (Bela Krajina), Žumberka i kotara Karlovca. S područja karlovačkog kotara išle su pod nacionalnim zastavama kolone naroda i omladine što je bio vidan izraz uspjeha političkog i organizacionog rada KP, skojevske organizacije i organizacije USAOH-a te JNOF-a općine Netretić.

Bila je to u pravom smislu smotra bratstva i jedinstva hrvatskog, srpskog i slovenskog naroda, sjedinjenog u čvrstoj odlučnosti da ustraju do pune pobjede nad fašističkim okupatorom i njegovim slugama.

Slet u Ribniku — velika smotra omladinskog rada za NOB

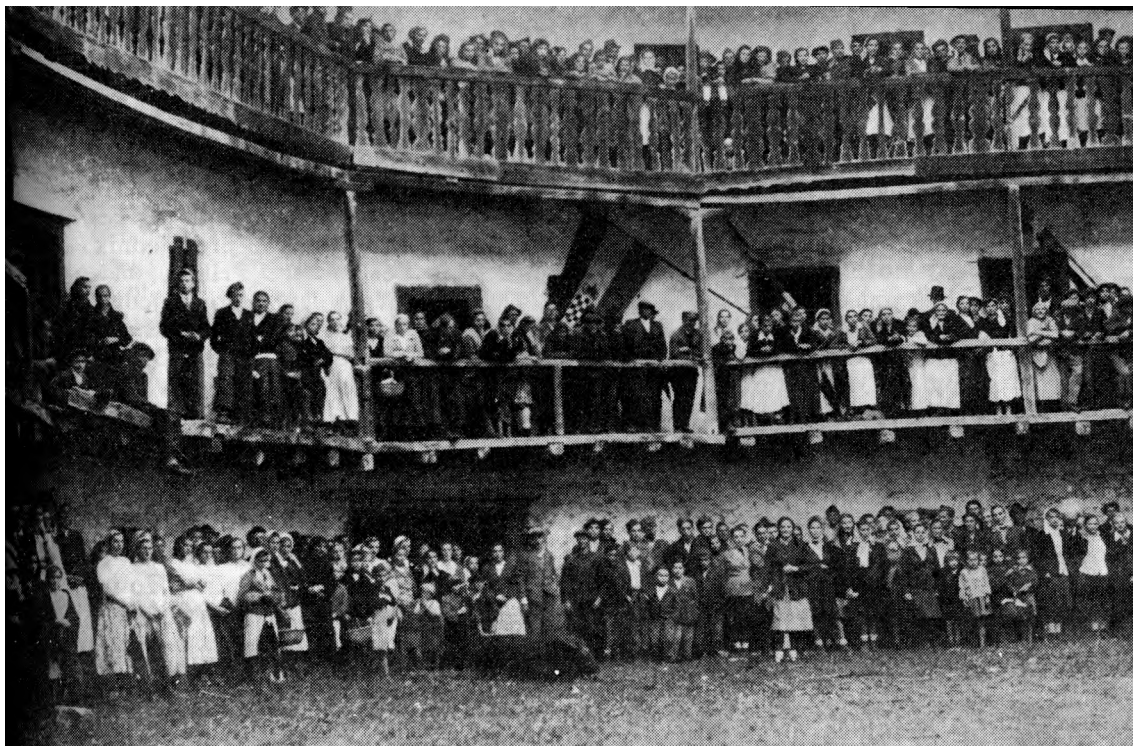
Omladina s područja kotara Karlovac organizirala je i održala veoma uspjeli omladinski slet u Ribniku, 22. listopada 1944. godine. U pripremama i samom izvođenju programa učestvovala je cjelokupna skojevska organizacija i USAOH općine Netretić. Kotarski omladinski slet otpočeo je pjevanjem himne »Hej Slaveni«, što je izveo omladinski pjevački zbor iz Prilišća, a potom je izveden i kulturno-umjetnički program.

Ova masovna politička manifestacija omladine i naroda održana je u blizini neprijateljskih uporišta Ozlja i Karlovca. No sve to nije smetalo da na slet dođe mnoštvo naroda i omladine s područja općine Netretić, općine Ribnik, te znatan broj učesnika i posjetilaca s terena općine Jaškova i Bosiljeva. U toj smotri snage partizanske mladosti, zajednički s omladinom oslobođenih i poluoslobođenih sela, aktivno je učestvovao i znatan broj omladine s neoslobođenog područja — Karlovca i Duge Rese. Nakon uspješnog završetka omladinskog sleta ta se omladina vratila u spomenute neprijateljske garnizone, gdje je s još većim naporima i odlučnošću nastavila s akcijama u korist NOB-a.

Značajan politički podsticaj za rad i nove akcije širokih razmjera dala je omladinskim organizacijama, posebno SKOJ-u, radosna vijest da je Karlovačka brigada odlukom Glavnog štaba NOV i POH, 27. listopada 1944, proglašena udarnom. Ovo je bilo i razumljivo, s obzirom na činjenicu, da je najveći broj njenih boraca bio iz redova mlade generacije, djelo naše KP, SKOJ-a i USAOH-a, plod visoke patriotske svijesti naroda ovoga kraja.

Za jačanje i proširenje aktivnosti omladinske organizacije SKOJ-a i organizacije USAOH-a na ratnom području općine Netretić bilo je, pored ostalog, značajno i održavanje I i II konferencije SKOJ-a I i II konferencije USAOH-a za područje kotara Karlovac. Te su konferencije utvrdile i donijele konkretne zadatke namijenjene SKOJ-u i USAOH-u. Oni su činili nastavak programskih zadataka III okružne partijske konferencije za okrug Karlovac, održane u Vojniću 20—23. studenog 1943. te direktiva i uputstava OK i KK SKOJ-a Karlovac.

Sve te zadatke skojevska organizacija i masovna omladinska organizacija USAOH-a općine Netretić izvršile su časno i u cijelosti unatoč značajnim žrtvama, preprekama i teškoćama. Na I kongresu USAOJ-a, održanom od 2—4. svibnja 1944. godine, omladinsku organizaciju kotara Karlovac zastupao je delegat Jurica Boljkovac, a omladinu Karlovačke brigade Mato Vrbetić i Josip Gojak.

Stari grad Ribnik, 1944. S omladinskog sleta.

Rad i razvoj narodne vlasti

Neposredno pred II svjetski rat na području općine Netretić bilo je ukupno 45 sela sa oko 9 000 stanovnika. Na tom području bilo je svega 14 privatnih trgovinskih radnji, 11 ugostiteljskih radnji, te 21 obrtnička radnja, 6 osnovnih škola i 11 učitelja.

Već od samog početka oružanog ustanka protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajica KPJ je posebnu pažnju posvetila izgrađivanju nove narodne vlasti. Ta linija se uporno provodila i na teritoriju općine Netretić. Provodile su je partizanske borbene grupe i jedinice, te partijsko-politički radnici koji su dolazili na ovo područje.

Tako je već na prelazu iz proljeća u ljeto 1942. godine u selu Vukova Gorica bio formiran prvi NOO, kao klica nove narodne vlasti. Iste godine se ta klica brzo proširila i na sela: Prilišće, Kolenovac, Zaborsko Selo, i u granično područje s općinom Ribnik — u selima: Rosopajnik, Planina, Lonjgari, Gornji Kunić, Donji Kunić, Bogovci i Mržljaki. U toku 1943. godine seoski NOO-i bili su formirani i u većini ostalih sela općine Netretić na poluoslobođenom, pa čak i jednom dijelu neoslobođenog terena.

Prvi Općinski narodnooslobodilački odbor za općinu Netretić formiran je u jesen 1942. godine. Njegovo formiranje provedeno je u selu

Prilišće (Bestići) u kući Matije Pavičića. Za prvog predsjednika bio je tada izabran Leonard Ladešić.

Od 8. kolovoza 1943. pa do svibnja 1944, prema podacima iz tog perioda, Općinski NOO Netretić radio je u ovom sastavu: predsjednik Pero Moškun iz Vukove Gorice; tajnik Josip Boljkovac iz Prilišća; blagajnik Janko Vinski iz Golog Vrha. Dužnost blagajnika vršio je jedno vrijeme Franjo Hlaić iz Zaborskog Sela. Članovi odbora su bili: Stevo Požar iz Vučjaka (od travnja 1944. preuzeo je dužnost tajnika Općinskog NOO-a), zatim Mika Peretić iz Tončić Sela, Pero Skube iz Prilišća i Mika Žunić iz Ladešić Drage.

U narodnooslobodilačkim odborima, osnovanim na teritoriju općine Netretić, radili su ovi odbornici:

Vukova Gorica: Josip Moškun, Ivan šoštarić, Josip Dokman, Franjo Bubaš, Alojz Boljkovac i Vlado šubašić;

Srednje i Gornje Prilišće: Janko Erdeljac, Mika Erdeljac, Josip Boljkovac i Franjo Erdeljac;

Donje Prilišće: Line Ladešić, Pero Jakšić i Janko Erdeljac;

Ladešić Draga: Pero Ladešić;

Netretić: Mirko Šutlić i Janko Butorajac — Vinski Vrh: Jura Basarac — Veliki Modruš Potok: Mijo Kranjac, Martin Vasarac i Jure Belavić — Mali Modruš Potok;

Kolenovac: Marko Brodarić i Mijo Mihelić;

Piščetki: Pero Župetić, Mijo Župetić i Jura Belavić. Zaborsko Selo: Ivan Zaborski, Franjo Hlaić, Mijo Zaborski i Josip Gunja — Lončar Brdo;

Završje: Pero Šavor, Ivan Šavor i Mirko Belavić;

Novigrad: Josip Štedul i Slavo Lorković (Jarče Polje) i Mika Peretić iz Tončić Sela.

Osim navedenih imena bilo je još odbornika, ali za njih nema potrebnih podataka.

Uži sastav Općinskog NOO-a Netretić u proljeće 1945. godine, prema raspoloživim podacima, bio je: Jura Basarić — predsjednik, Josip Ladešić — tajnik, Mirko Frketić — matičar, Zdravko Kruljac — administrator, te Marija Radmanović •— pomoćni službenik.

U sastavu svih NOO-a tokom NOR-a, kao što se iz navedenog pregleda može vidjeti, nije bilo ni jedne drugarice. To je bila jedna od njihovih slabosti koja je proizlazila iz naslijeđenog konzervativnog shvaćanja prema kome u tako složenim i odgovornim poslovima ne mogu da rade žene. Takvo shvaćanje se održalo, unatoč brojnim primjerima veoma uspješnog rada žena u korist NOB-a, a naročito ženske omadine na teritoriju općine Netretić.

Uporedo s razvojem čitave mreže narodnooslobodilačkih odbora u selima i općinama karlovačkog kotara, osnovan je i Kotarski NOO. Odbornici u Kotarskom NOO-u od rujna 1943. godine s područja općine Netretić bili su ovi drugovi: Franjo Draganjac — obrtnik (Ladešić Draga), Josip Katušin — trgovac (Netretić), Janko Vinski — seljak (Goli Vrh), Franjo Hladić — obrtnik (Zaborsko Selo), Mirko Sutlić — seljak (Netretić), Jura Belanić, seljak (Mali Modruš Potok), Stevo Požar — seljak (Vučjak) i Mijo Mikan Jurin (selo Kučevice).

Po svome socijalnom sastavu sve su to bili pretežno seljaci hrvatske nacionalnosti.

Općinski i seoski NOO-i zasnivali su svoj operativni program rada na direktivama i uputstvima što su ih na temelju zadataka i stavova Komunističke partije pred njih postavljali, shodno svakodnevnim potrebama NOB-a, Kotarski i Okružni NOO Karlovac.

0 tome govori i pismo Okružnog komiteta KPH Karlovac o radu i zadacima NOO-a, upućeno 8. kolovoza 1943. godine svim partijskim organizacijama karlovačkog ratnog okruga u kome se ističe:

»Dosadašnje greške o radu naših NOO, neshvatanja njihovog karaktera i njihove uloge, koju trebaju da imaju, jasno su postavljene na posljednjem partijskom savjetovanju. Naši NOO smatrali su da im je vršenje vlasti glavni zadatak. Mi smo nastojali poboljšati njihov rad kao organa narodne vlasti. Zbog toga malo se pažnje posvećivalo organizaciji NOO u pograničnim, poluoslobođenim i neoslobođenim krajevima. Nije se uvidjelo da je glavni zadatak da NOO budu politički organi, koji treba da povedu narod za sobom u političku i oružanu borbu, radeći na što širem bratstvu i jedinstvu i mobilizaciji hrvatskog i srpskog naroda, okupljajući oko sebe sve rodoljubivo bez razlike na vjeru i političku pripadnost u jedan JNOF, za borbu protiv okupatora i raznih reakcionarnih mračnih sila, kao jugoslavenske izbjegličke vlade u Londonu i izdajničke Mačekove klike. U cilju što brže prekretnice u radu NOO partijske su im organizacije dužne pružiti maksimalnu pomoć. Naši NOO treba da postanu pravi politički organi cjelokupnog političkog života i rada na cijelom području za kojeg su formirani.

S tim u vezi utvrđuju se slijedeći zadaci:

1. Proširiti i ojačati JNOF i stvoriti široku mrežu NOO-a napose na poluoslobođenom i neoslobođenom teritoriju, a naročito u hrvatskim krajevima. I dalje neumorno stvarati čvrsto jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda.

2. Naši NOO moraju postati organi JNOF. Oni trebaju da postanu najmasovnije političke organizacije, koje svojim radom, akcijama i svakodnevnim zadacima za potrebe NOB obuhvaćaju sav narod. Prema tome oni trebaju, u prvom redu, da politički djeluju, da proširuju i jačaju JNOF, raskrinkavajući Mačekovu izdajničku kliku i jugoslaven-

sku izdajničku vladu u Londonu. Vršenje vlasti nije danas njihov isključivi zadatak.

NOO treba da u nizu sastanaka, zborova, pomoću štampe, tumače narodu sve događaje u svijetu i kod nas, da populariziraju ZAVNOH, druga Tita, Glavni štab Hrvatske, našu NOV, da mobilizacijom, pojačanim radom u pozadini, još više ojačaju našu NOB.

3. Dati punu pomoć NOO pri rješavanju svih važnijih pitanja, koja su pred nas postavljena u socijalnom, ekonomskom, zdravstvenom, propagandnom i kulturno-prosvjetnom polju rada, kao što su:

— pitanje prehrane prvenstveno boraca u partizanskim borbenim i drugim pozadinskim jedinicama,

— zbrinjavanje izbjeglica,

— gradnja domova oštećenih i porušenih od strane fašističkog neprijatelja,

— podizanje našeg gospodarstva,

— formiranje novih radionica, kolarskih, kovačkih, bačvarskih i si.

— podizanje pilana i ciglana,

— razvijanje prosvjetnih i kulturnih aktivnosti.

U svim granama našeg obrta ići za tim da se razvija privatna inicijativa i slobodna trgovina unutar našeg slobodnog teritorija.

4. Da bi naše partijske organizacije i partijci mogli pravilno osigurati vodeću ulogu Partije u NO, moraju temeljito proraditi članak 'Jačajmo NOV' iz 'Naprijeda' br. 14 i članak 'Osnovna zadaća u borbi za slobodu' iz 'Naprijeda' br. 12.

Pored brojnih navedenih zadataka i poslova sve su društveno-političke snage, a posebno narodnooslobodilački odbori dužni uložiti krajnje napore da se narodu, naročito Korduna, Gorskog kotara i općini Dubrave pruži nužna pomoć u prehrani«.

Sve brži razvoj NOB-a, te pojačani prtisak neprijatelja i kapitulacija fašističke Italije, isticali su potrebu da se pored postojećeg ONOO-a za Kordun, gdje se nalazilo i područje kotara Karlovac, osnuje i Okružni NOO za karlovačko ratno područje. To je i provedeno na Osnivačkoj skupštini, održanoj u Vukovoj Gorici 26. rujna 1943. godine. Za predsjednika toga odbora bio je izabran poznati partizanski borac Marko Polović.

Bio je to značajan doprinos daljnjem, još bržem proširenju i jačanju cjelokupnog NOP-a i organa narodne vlasti na cijelom ovom području pa time i na terenu općine Netretić.

Posebno značajni zaključci u oblasti funkcije i rada cjelokupnog mehanizma narodne vlasti donijeti su na Konferenciji odbornika NOO-a okruga Karlovac, 3. ožujka 1944. godine, koji glase:

»— organizirati masovne sastanke s narodom i na njima pretresti sva životna pitanja naroda,

— svestrano i popularno objašnjavati narodu ciljeve NOB-e,

— odlučno i svakodnevno raskrinkavati sve vrste narodnih neprijatelja,

— obraditi svu zemlju i formirati poljoprivredne komisije tamo gdje ove još ne postoje,

— vakantne posjede podijeliti među siromašne seljake, da ih mogu svi obrađivati i njima se koristiti,

— pojačati brigu i nadzor o čuvanju šuma i ne dozvoliti samovoljnu sječu i njeno uništenje,

— tumačiti narodu kako jedino u NOB-i i seljak prvi puta dobija zemlju besplatno od vlastelina, dok je u svim prošlim vremenima robovao tuđinu,

— raspraviti u svim NOO pitanje prehrane, kako naše vojske, tako i krajnje siromašnih seljaka,

— uložiti maksimalne napore i angažirati sve raspoložive snage na daljoj mobilizaciji novih boraca u partizanske jedinice svih sposobnih muškaraca,

— organizirati zdravstvene stanice te svuda odlučno sprečavati bolesti,

— organizirati prosvjetni rad, podizati škole i održavati tečajeve i druge prosvjetne sastanke s narodom,

— upoznati narod sa sve većim pobjedama saveznika na zapadu, te posebno Crvene armije protiv fašizma, fašističkih vojnih formacija na svim frontovima,

— objašnjavati narodu veličinu i značaj sve šierg i većeg priznanja naše NOB od strane naših saveznika, SAD, Velike Britanije i SSSR-a.«

Ovo je savjetovanje dalo novi podstrek i doprinos daljnjem poboljšanju rada svih organa nove narodne vlasti u rješavanju mnogobrojnih i složenih problema koje je nametnuo ubrzani razvoj NOB-a na cijelom ovom području. Svi ti zadaci su u periodu sve do kraja rata uspješno izvršavani usprkos blizini neprijateljskih garnizona i čestih nasrtaja neprijateljskih formacija na taj dio karlovačkog ratnog područja.

Od ukupnog broja odbornika više od pola ih je djelovalo na polu-oslobođenom i neoslobođenom teritoriju ove općine, što znači da su ti odbornici izvršavali svoje veoma odgovorne zadatke u korist NOB-a u izuzetno teškim uvjetima i pod stalnom životnom opasnošću.

Razvoj i rad Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte i Antifašističke fronte žena

Na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ drug je Tito upozorio na sve veću opasnost od realne mogućnosti porobljavanja i okupacije naše zemlje od fašističke oružane sile. Stoga je u stavovima te Konferencije konkretno utvrđena potreba okupljanja svih patriota zemlje, sela i grada, u jedinstveni sveopći antifašistički borbeni front, usmjeren na odlučan otpor fašističkom neprijatelju.

Na svojim prvim ratnim sjednicama, održanim u travnju i svibnju 1941. godine, tada u već okupiranom Zagrebu, CK KPH je u svojim povijesnim odlukama, pored ostalog, posebno isticao da je prvenstveni zadatak KPJ, svih njenih članova i članova SKOJ-a ubrzano pripremanje naroda za odlučnu oružanu borbu protiv stranih fašističkih okupatora i njegovih slugu — domaćih izdajica, posebno ustaša. Taj je stav posebno naglašen u Proglasu i pozivu narodima naše zemlje na sveopći oružani ustanak sa povijesne sjednice od 4. srpnja 1941. godine.

Sačuvani dokumenti Okružnog komiteta KPH za Karlovac iz 1941. govore da su ti stavovi CK KPJ u cijelosti ugrađeni u program kao i o odlučnoj orijentaciji Partije za formiranje, razvoj i ubrzano jačanje sveobuhvatne masovne političke organizacije, JNOF-a na oslobođenim, poluoslobođenim i neoslobođenim područjima. Takvu politiku Komunističke partije sve je više prihvaćao i narod ratnog teritorija općine Netretić. Tako se već u toku 1942. godine najprije u selima Vukove Gorice, Prilišća, Kolenovca i Zaborskog Sela, a potom i u drugim, otpočelo s formiranjem seoskih organizacija Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte, a ubrzo potom i organizacija Antifašističke fronte žena (AFŽ).

Ta se akcija širila u cijeloj 1943. godini. Tada su već bili u većini oslobođenih, pa i znatnom broju poluoslobođenih sela ove općine, formirani seoski odbori s konkretno razrađenim zadacima za razvoj NOB-a.

Posebno je bilo od značaja to što su u te odbore, prema uputstvima KP, pored članova Partije, birani i vanpartijci, ugledni seljaci, zanatlije, žene, omladina, rodoljubi i antifašisti — omladina i simpatizeri NOP-a.

Tokom 1944. godine pa sve do kraja rata odbori JNOF-a, kao i AFŽ-a, formirani su i u selima neoslobođenog područja ove općine. To je bila najprikladnija forma i oblik okupljanja naroda za izvršenje brojnih i sve složenijih zadataka u odnosu na jačanje partizanskih borbenih jedinica i zbog rješavanja svih životnih pitanja naroda u neposrednoj suradnji s organima nove narodne vlasti, seoskim NOO-•ima.

Ova sveobuhvatna politička organizacija naroda je naročito ojačala nakon održane konferencije najviših predstavnika svih političkih organizacija Hrvatske s predstavnicima organizacija i grupa koje sačinja-

vaju JNOF, što je održana u svibnju 1944. godine. Ubrzo iza toga događaja održana je, 19. lipnja 1944. godine, i sjednica Izvršnog odbora JNOF-a u Kestenovcu. Tom je prilikom posebno naglašeno da je za sve odbore JNOF-a bitno to da se osposobe za rad kako bi mogli uspješno djelovati kao politička rukovodstva na svome području. To je osobito važno za kotarske i općinske odbore koji su najbliži narodu. Pred odbore NOF-a je postavljeno da se razviju u široku svenarodnu organizaciju na koju će se čvrsto osloniti i naša nova narodna vlast (NOO-i) u svim svojim akcijama i djelatnostima. Odbori NOF-a pomoći će NOO-ima, istaknuto je na sjednici Izvršnog odbora JNOF-a, u brzom i pravilnom rješavanju političkih, gospodarskih, socijalnih i drugih životnih pitanja naroda na svome terenu, a naročito na poslovima mobilizacije novih boraca za NOV; osiguranje prehrane NOVJ i naroda; brige za invalide, obitelji poginulih učesnika u NOB-u i nezbrinutu djecu; pružanja pomoći partizanskim bolnicama kako bi pravovremeno bile snabdjevene potrebnim količinama hrane, odjeće i lijekova.

Odbori NOF-a će, prema potrebi, podvrgavati kritici eventualne slabosti i propuste u radu NOO-a i pomoći im u njihovom otklanjanju. Preko odbora NOF-a stavljaju se NOO-i pod demokratsku kontrolu širokih narodnih slojeva, naglašeno je na pomenutom sastanku Izvršnog odbora JNOF-a u Kestenovcu.

Radi što bržeg provođenja u život navedenih zadataka održana je u Vojniću Okružna skupština JNOF-a za područje okruga Karlovac. Na skupštini je izabran Okružni odbor NOF-a za ratno područje kotara Karlovac. U to tijelo ušli su ovi drugovi: Nikola Kranjac, Franjo Draganjac, Franjo Perše, Ivan Hajko, Janko Lugar, Stanko Rudman, Pero Matičić, Jože Gojak, Jože Benić, Jela Predović, Pero Erdeljac, Mijo Kranjac (USAOH), Andrija Sašek i Mihajlo Bunčić.

Već 29. kolovoza 1944. Izvršni odbor NOF-a za okrug Karlovac upućuje pismo svim članovima odbora u kojem ističe dužnost svim članovima Okružnog odbora da na svome kotaru obiđu svoje općinske odbore i da održe sastanke sa seoskim odbornicima NOF-a, koji treba da pripreme narod svojih sela za održavanje zborova. U pomenutom pismu postavljen je zadatak da se zborovi održe po općinama 10. rujna 1944. godine na kojima treba upoznati narod s političkom situacijom u svijetu i kod nas, značenjem i ulozi NOF-a i, ujedno, izabrati delegate za kotarske konferencije NOF-a.

Već prvom polovinom listopada 1944. bilo je provedeno uspješno formiranje općinskih odbora NOF-a. Općinska konferencija NOF-a općine Netretić održana je 17. rujna 1944. Na konferenciji je izabran i Općinski odbor i delegati za Kotarsku konferenciju NOF-a kotara Karlovac. Odmah potom otpočele su i pripreme za održavanje Prve kotarske konferencije, koja je održana 24. listopada 1944. godine. Na toj konferenciji je, pored ostalog, konstatirano da su već do toga vremena na području kotara Karlovac formirana i da rade 23 seoska odbora

NOF-a, s tim što je po nekoliko manjih i međusobno bližih sela grupirano u jednu seosku organizaciju NOF-a. Konferencija je izabrala svoj Izvršni odbor i Plenum s predstavnicima svih dijelova kotara.

Sve za front, sve za pobjedu

Baš u to vrijeme, u jesen 1944. godine, pred svim su društveno-političkim snagama NOP-a u cijeloj našoj zemlji, a time i na području kotara Karlovac, pa i općine Netretić, stajali mnogobrojni i vrlo složeni zadaci, usmjereni na ulaganje maksimalnih napora za što brže uništenje neprijatelja, za punu pobjedu ciljeva NOB-a. S tim u vezi sve organizacije JNOF-a pokrenule su široku akciju organiziranja raznovrsnih takmičenja da bi se:

— omasovio politički rad u narodu na svim oslobođenim, poluoslobođenim, pa i neoslobođenim selima karlovačkog kotara. Težište je bilo na objašnjavanju i tumačenju odluka II zasjedanja AVNOJ-a i III zasjedanja ZAVNOH-a;

— odlučno raskrinkalo sve nosioce neprijateljske propagande i njihove lažne parole te raširilo saznanje o sve većim pobjedama naše NOVJ na svim frontovima unutar naše zemlje i o jačanju političkog ugleda NOB-a u svijetu uz predočavanje narodu neminovnosti skorog sloma fašističkih okupacionih snaga i domaćih fašista;

— ostvarila uspješna mobilizacija novih boraca za jačanje operativnih partizanskih jedinica, a napose za popunjavanje redova Karlovačke udarne brigade;

— prikupile što veće količine hrane, naročito žitarica, za potrebe partizanskih jedinica i naroda u ratom opustošenim krajevima Korduna, Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Predstojeći zimski period, sve veće borbe, te ubrzano jačanje i brojno povećavanje NOVJ i partizanskih odreda, stalno su povećavali potrebe za sve većim količinama hrane;

— pružila sva potrebna pomoć partizanskim familijama i nemoćnim obiteljima prilikom prikupljanja ljetine i obavljanja poslova jesenske sjetve;

— što svečanije organizirala proslava oktobarske revolucije pod parolom da će se slijedeća svečanost slaviti u novoj slobodnoj domovizni, zajednici ravnopravnih naroda, Demokratskoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i Federativnoj Republici Hrvatskoj;

— ojačali i osposobili NOO-i, kao istinski organi nove narodne vlasti i formirali u svim selima i mjestima poluoslobođenog i neoslobođenog teritorija.

U spomenutom pismu OK KPH Karlovac posebno je istaknuto da u provođenju svih ovih zadataka članova Partije i SKOJ-a sada kao sastavni dio JNOF-a, treba da služe svojim ličnim primjerom.

Zadaci i obaveze iz naprijed navedenog operativnog programa bili su potom konkretno razrađeni za svaku pojedinu općinsku i seosku organizaciju. Samo na taj način bilo je moguće pratiti realizaciju utvrđenih zadataka, isticati pobjednike takmičenja, uopćavati slabosti i poduzimati konkretne mjere u cilju njihovog otklanjana.

U tom istom vremenu, i pored znatnih uspjeha, u radu organizacija NOF-a pojavile su se i stanovite slabosti. O njima je OK KPH Karlovac na svojoj plenarnoj sjednici od 8. prosinca 1944. godine konstatirao slijedeće:

»Odbori NOF još nisu postali stvarna politička rukovodstva na svom terenu. Partija suviše strši i na pojedinim područjima sputava inicijativu u radu JNOF. Ova se slabost izražava i u činjenici što članovi Partije koncentriraju najveći dio zadataka na sebe osobno, umjesto da u akcije svakodnevno uvlače što širi krug simpatizera iz organizacija SKOJ-a, USAOH-a i AFŽ-a koji se svi zajednički nalaze u okviru JNOF.

Ukazuje se potreba za vođenje povećane pažnje i budnosti da se u NOF ne uvuku neprijateljski elementi s ciljem miniranja naše NOB i naših akcija unutar ove naše sveobuhvatne i najveće političke organizacije naroda.

U odbore NOF nužno je birati najpoštenije simpatizere NOB iz naroda, uporedo s muškima i što veći broj drugarica. S tim u vezi, odlučno suzbijati sektaštvo i omalovažavanje snaga, sposobnosti i odanosti žena prema ciljevima NOB i njihovom aktivnom učešću na svakodnevnim zadacima NOP.

S odborima NOF premalo se radi politički, rad im je suviše kampanjski. Na sastancima NOF prekinuti s praksom da dnevni red i cijeli tok sastanka teku kao i na sastancima partijskih komiteta ili partijskih organizacija. Potrebno je postići, da se članovi odbora NOF osjećaju posve ravnopravni, a naši komiteti dužni su prenositi direktive KP širokim i konkretnim razjašnjenjima i uvjeravanjem vanpartijaca u ispravnost stavova.

U načinu rada uvesti redovite sastanke odbora JNOF i od tuda obavezno dostavljati izvještaje višim rukovodstvima odnosno odborima JNOF.«

Ovaj kritički osvrt na slabosti u radu Partije s organizacijama NOF-a u cijelosti odnosi se i na partijsku organizaciju ratne općine Netretić. S tim u vezi odmah su poduzete i konkretne mjere radi otklanjanja spomenutih propusta i slabosti.

Baš u prosincu 1944. na cijelom se području ratnog kotara Karlovac, pa tako i općine Netretić, aktivnošću odbora NOF-a narod upoznao s amnestijom AVNOJ-a, upućenom svim pripadnicima neprijateljskih jedinica, koji nisu počinili zločine protiv naroda, da se predaju i priključe partizanima. Ta je amnestija bila umnožena i podijeljena

preko odbora NOF-a narodu, naročito u poluoslobođenim i neoslobođenim selima, u 3400 primjeraka.

I pristupilo se razradi konkretnih zadataka, formama i oblicima djelovanja u svakoj pojedinoj seoskoj organizaciji, u zavisnosti od njenog specifičnog položaja i uslova, s obzirom na neposrednu svakodnevnu opasnost od neprijateljskih uporišta. Tako se sadržina toga rada u selima na oslobođenom teritoriju sjeverozapadnog dijela ove općine morala znatno razlikovati od oblika i formi djelovanja u selima njenog istočnog dijela — lijevo i desno uz samu rijeku Dobru — posebno u selima neposredno uz ustaški garnizon u Stativama, prostorno vezan sve do predgrađa grada Karlovca i Duge Rese.

Na oslobođenom i poluoslobođenom terenu općine Netretić organizacije NOF-a i sve druge društveno-političke ogranizacije u njenom sastavu (SKOJ, KP, SF-i i pionirska organizacija) djelovale su naročito u 1943. godini, pa sve do kraja rata, dosta otvoreno i masovno. Prikupljana je hrana za partizanske borbene jedinice; mobilizirani su novi borci u partizane; prikupljana je pomoć partizanskim bolnicama u hrani, odjeći, obući i lijekovima; pružana je pomoć u radovima obiteljima čiji su članovi bili u borbenim partizanskim jedinicama; organizirano je zbrinjavanje i pomoć starim i nemoćnim mještanima; pojačano je angažiranje, naročito omladine i AFŽ-a u proljetnoj sjetvi i jesenskom oranju, te spremanju poljoprivrednih proizvoda, pripremanju zimnice i ogreva obiteljima boraca partizana, posebno poginulih u borbi, ubitih ili otjeranih u zatvore i neprijateljske logore; ostvareno je skupljanje živežnih namirnica opljačkanom narodu Korduna, Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Međutim, posve drugi organizacioni oblici i forme rada bili su primijenjeni u selima na oslobođenom terenu — u naseljima u neposrednoj blizini Karlovca i Duge Rese.

Tu su članovi odbora NOF-a i AFŽ-a morali djelovati veoma konspirativno, kako bi složene zadatke u korist narodnooslobodilačke borbe mogli uspješno izvršavati i istovremeno očuvati se od progona, hapšenja i zlostavljanja neprijatelja, koji je bio toliko opasniji koliko se više bližilo njegovo potpuno uništenje. Na takvom neoslobođenom području nisu se mogli održavati masovni zborovi i skupovi s narodom, već se rad za NOP zasnivao na susretima odbornika NOO-a, te članova KP, SKOJ-a i svih drugih aktivista NOF-a, s pojedinim simpatizerima i suradnicima NOB-a. O svemu tome vodila su posebno računa općinska rukovodstva općine Netretić, napose OK KP, SKOJ-a, JNOF-a i Općinski narodnooslobodilački odbor.

Na tim neoslobođenim terenima sadržina njihovog rada bila je, uglavnom, prikupljanje lijekova za partizanske bolnice i borbene jedinice; prikupljanje priloga u novcu, hrani, odjeći, obući; prebacivanje i upućivanje novih boraca i aktivista s neoslobođenog terena u partizane; otkrivanje neprijateljskih suradnika i agenata; otkrivanje dezer-

tera i njihovo upućivanje u partizane; raspačavanje partizanskog propagandnog materijala, obveznica narodnog zajma itd.

Društveno-političke organizacije općine Netretić okupljene u JNOF s uspjehom su izvršavale sve te zadatke, unatoč brojnim teškoćama i usprkos neprijateljskom terenu.

Aktivnost žena u Antifašističkoj fronti

U okviru JNOF-a radila je uspješno i razvijala svoju aktivnost masovna organizacija Antifašističkog fronta žena.

Uporedo s naporima usredsređenim na organiziranje i proširenje organizacije KP, SKOJ-a, USAOH-a i pionirske organizacije, Partija je naročitu pažnju obraćala i okupljanju što većeg broja žena u AFŽ, radi njihovog aktivnog angažiranja na zadacima i ciljevima NOB-a. Većina tih novoformiranih organizacija i odbora djelovala je na ovom području pod veoma teškim okolnostima, često polulegalno i ilegalno, naročito na poluoslobođenom terenu.

Neprijatelj je također vrlo dobro znao što znači masovna podrška i opredjeljenje žena za NOP. Bio je svjestan činjenice da se njihovim aktivnim radom u antifašističkim organizacijama pojačava i težina udarca po okupatoru i svim njegovim slugama — domaćim izdajicama. Zbog toga on i poduzima od samog početka širenja NOB-a u ovim krajevima, pa sve do završetka rata, veoma surove mjere progona onih žena za koje bi doznao da rade u korist NOP-a. Zlostavljao ih je na licu mjesta, hapsio i odvodio u zatvore, logore, fizički ih likvidirao. Ali unatoč svim represalijama i drastičnim progonima neprijatelj nije uspio spriječiti sve veće angažiranje žena na strani NOP-a.

Osim njihove konstruktivne podrške prilikom upućivanja svojih sinova, braće, muževa i očeva, pa i kćeri u partizanske jedinice, žene su bile jedan od glavnih faktora prilikom prikupljanja hrane odjeće i obuće za potrebe boraca u borbenim jedinicama, kao i za zbrinjavanje ranjenika u partizanskim bolnicama i u pružanju pomoći narodu, naročito u ratom opustošenim krajevima Korduna, Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.

Zanimljivo je sjećanje drugarica Marije Vidonić i Magde Bendeković iz sela Prilišće o uvjetima u kojima je formirana organizacija AFŽ-a na području općine Netretić:

»Kada je u studenom 1942. godine došla drugarica Jela Predović (istaknuti prvoborac, predratni član KPJ i do odlaska u NOB radnica u Pamučnoj industriji Duga Resa) u kuću Vidonić Miška u Prilišću po zadatku da organizira žene u organizaciju AFZ-a, tada smo se dogovorile kada bi se mogao održati sastanak sa ženama. Nakon par dana mi smo razgovarale sa ženama za koje smo znale da su povjerljive i da hoće raditi za NOV, jer u ono vrijeme radilo se pod dosta teškim

uslovima. Prvi sastanak sa ženama održan je u prosincu 1942. godine pod rukovodstvom Jele Predović. Drugarica Jela nam je govorila što su to partizani, zašto se bore, koji im je cilj borbe. Govorila nam je što neprijatelj radi od našeg naroda — ubija, pali, pljačka i zatvara naše rodoljube u zatvore i koncentracione logore. Zatim, da i mi žene treba da se borimo protiv toga zla i da pomažemo narodnooslobodilački pokret. Mi smo to prihvatile, jer je tada već bio veći broj naših muževa i sinova u narođnooslobodilačkoj borbi i dužnost nam je bila da se organiziramo, da bi tako mogle više pomagati pokret. Na čom sastanku smo izabrale odbor. Za predsjednicu odbora izabrana je Magda Bendeković, a za tajnicu Marija Vidonić. Mi smo održavale sastanke sa ženama na koje je dolazila Jela Predović, a poslije nje Fanika Požeg i neka drugarica Slovenka — zvali smo je Ančka.

Mi smo u našem mjestu Prilišću već u 1943. godini imale veliki broj žena u organizaciji AFŽ-a. Žene našeg sela su bile sve dobre i složne tako da je s njima bilo lako sve zadatke provoditi u život.

Zadaci koje smo ostvarivale bili su uglavnom ovi: okupljale smo žene u organizaciju AFŽ-a; pripremale hranu za našu partizansku vojsku; sabirale veš, plahte, zavoje, hranu za ranjenike i partizanske bolnice; šivale smo veš za borce, plele čarape, rukavice i šalove; zbrinjavale smo djecu koja su dolazila s Korduna, Drežnice i Hrvatskog primorja preko komande mjesta u Bosiljevo; izvještavale smo o neprijatelju i skrivale hranu i robu u zemunice pred neprijateljem, sakrivale političke radnike-terence u slučaju iznenadnog prepada neprijatelja u selo; prihvaćale smo ranjenike kad su dolazile naše borbene partizanske jedinice u naše selo iz borbi s neprijateljem, hranile ih, davale im zavoje i pomagale u liječenju kao prave majke. Tu je bila s nama Magda Skube koju su borci zvali partizanska majka. Ona je znala po mjesečini na Kupi prati veš i čarape boraca i sve to do dana posušiti dok su borci odmarali. Zbog takvog našeg rada, morale smo uvijek bježati od svojih kuća kad bi neprijatelj — ustaše, Talijani, a kasnije i Nijemci krenuli u ofanzivu, a često su upadali u naše mjesto danju i noću, po snijegu i zimi. Najviše smo bježale preko rijeke Kupe u susjednu Sloveniju. U jednom takvom naletu ustaše su uhvatile drugaricu Ljubicu Skube i odveli je u logor Jasenovac. Ani Vidonić je isto tako prijetila opasnost, ali je uspjela pobjeći na Kordun. Naše žene nije moglo ništa zastrašiti da ne bi dalje radile za NOP. Kao odgovor na neprijateljske progone, još smo više radile sve do kraja rata i mrzile neprijatelje, koji su ubijali naše muževe, djecu i mnoge žene i majke zavili u crno.

Ne možemo se prisjetiti svega. Bilo je teških momenata, ali i veselih događaja. Slavile smo 8. mart, 1. maj, uz paljenje kresova, i značajne pobjede partizana. Zajedno s omladinom priređivale smo zabave s kultumo-umjetničkim programima, koje su bile uvijek dobro posjećene. Pjevale smo borbene partizanske pjesme, posjećivale smo žene u drugim selima općine Netretić i drugih općina ratnog terena

kotara Karlovac, išle na mnoge konferencije i sastanke, a učestvovale s našom omladinom i na kotarskom omladinskom sletu«.

U iznijetom sjećanju Magde Bendeković i Ane Vidonić najvećim je dijelom sadržana aktivnost i istaknuti brojni teški i odgovorni zadaci što su ih žene i u ovim hrvatskim selima požrtvovano i uspješno izvršavale u korist i za oživotvorenje ciljeva NOB-a.

Sličnu aktivnost zasnivala je organizacija AFŽ-a u Vukovoj Gorici, s predsjednicom Jelkom Moškun i tajnicom Anom Boljkovac na čelu, zatim organizacije AFŽ-a u selima: Ladešić Draga, Rosopajnik, Kunić, Mržljaki, Kolenovac i Zaborsko Selo.

U selima su bili organizirani aktivi žena sa predsjednicom i tajnicom, dok se nekoliko manjih sela okupljalo u jedan zajednički aktiv za konkretno uže područje općine. I ovdje, kako su to radili i odbori NOF-a na poluoslobođenom, te na neoslobođenom teritoriju, seoski aktivi žena nisu radili putem masovnih sastanaka već pojedinačnom, uglavnom, ilegalnom povezanošću sa ženama simpatizerima NOP-a u izvršavanju konkretnih zadataka. Svi ti aktivi bili su povezani sa svojim Općinskim odborom AFŽ-a, a putem izabranih delegata iz Općinskog odbora i s kotarskim rukovodstvom AFŽ-a.

Sve do jeseni 1944, Partija je postojeće zadatke, namijenjene organizaciji AFŽ-a, provodila na području kotara Karlovac putem inicijativnih odbora, počevši od seoskih, općinskih pa sve do nivoa kotarske organizacije.

Osmog rujna 1944. godine u osnovnoj školi sela Kunići održana je Prva kotarska konferencija AFŽ-a, koja je za daljnji rad i razvoj ove veoma značajne masovne organizacije bila od izuzetne važnosti. Na toj Konferenciji izabran je Kotarski odbor u koji je izabrano 48 drugarica s cijelog područja kotara Karlovac.

Na Konferenciji je vođena veoma konstruktivna i plodna rasprava o radu organizacija na terenu.

Na kraju su donijeti i zadaci za naredni period, sve do konačnog završetka rata.

Težište je dato na:

— unutarnju izgradnju organizacije i jačanje općinskih odbora AFŽ a;

— na političko uzdizanje žena, jer samo politički osposobljene žene bit će nepokolebljive u izvršavanju svih zadataka narodnooslobodilačke borbe;

— na okupljanje svih žena na programu KP i NOB-a na cijelom području ratnog kotara Karlovac.

Uporedo s time dat je zadatak da se obrati još veća pažnja formiranju ilegalnih odbora AFŽ-a na poluoslobođenom i neoslobođenom terenu kako bi AFŽ, a u okviru JNOF-a i uz neposrednu po-

moć Partije, skojevske organizacije, USAOH-a i NOO-a, uložio maksimalne napore za mobilizaciju novih boraca u operativne partizanske jedinice; na otkrivanju dezertera i njihovom što bržem upućivanju u partizane; na pravovremeno spremanje ljetine i obavljanje sjetvenih radova; pružanje pomoći obiteljima partizana, iznemoglim i bolesnim starim osobama.

Uporedo s tim i žene antifašistkinje prihvatile su i političku obavezu da raskrinkavaju kralja Petra i njegovu četničku agenturu, koja se u našoj zemlji bori na strani fašističkog okupatora, a protiv slobode naših naroda, da ustrajno, a naročito na poluoslobođenom i neoslobođenom terenu objašnjavaju veličinu značaja odluka II zasjedanja AVNOJ-a i III zasjedanja ZAVNOH-a i poziva maršala Tita svim zavedenim u neprijateljskim formacijama da pređu u partizanske jedinice i tako dadu, pa makar i minimalan, svoj doprinos borbi protiv fašističkog neprijatelja.

Unatoč veoma teškim uvjetima i usprkos stalno prisutnom ustaškom teroru, što ga je neprijatelj provodio nad narodom ratnog područja općine Netretić, žene, organizirane u svojoj masovnoj političkoj fronti — AFŽ-u, uspješno su izvršile svoju časnu obavezu. To su one dokazale, pored ostalog, i u izvršavanju svih svojih zadataka, realizacijom plana i programa takmičenja u čast I kongresa AF2-a Hrvatske i III konferencije žena za okrug Karlovac. One su to sve dokazivale posve konkretnim svakodnevnim radom u mnogobrojnim akcijama u korist NOB-a.

* * *

Iz svega što je naprijed izloženo može se ustvrditi da je većina naroda ratnog područja općine Netretić, rukovođene KPJ, aktivnim učešćem u društveno-političkim organizacijama i novim NOO-ima, dala značajan doprinos NOB-u u toku cijelog NOR-a od 1941. do 1945. godine. To pokazuju mnogobrojni primjeri i činjenice iz provedenih akcija u korist NOB-a, počevši od neposrednog učešća znatnog broja stanovništva u borbenim partizanskim jedinicama, vojno-pozadinskim organima i ustanovama, do poginulih na strani oružane socijalističke revolucije ili palih žrtava fašističkog terora. U svemu spomenutom posebno je ovdje nužno istaći nesebičnu pomoć što ju je narod ovog područja pružao partizanskim borbenim jedinicama: Karlovačkoj brigadi, kordunaškim brigadama, slovenskim brigadama, brigadama s područja Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, borcima ličkih i žumberačkih partizanskih jedinica, kao i brojnim ranjenicima.

Uporedo s pružanjem značajne pomoći borcima partizanskih jedinica narod ovog kraja pružao je istovremeno i veliku ispomoć izraženu tisućama kilograma hrane, znatnim količinama odjeće i obuće, namijenjene ratom poruženim i osiromašenim krajevima Korduna,

Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Iz okupiranog Karlovca i Duge Rese baš preko ovog područja stizala je na oslobođeni teritorij u toku cijelog NOR-a značajna pomoć u lijekovima, sanitetskom materijalu, pisaćem materijalu, odjeći, obući, te oružju, u brojnim veoma značajnim informacijama iz neprijateljskih garnizona.

Preko ovog terena, s okupiranog područja, permanentno su dolazili u partizane mnogobrojni novi borci i politički aktivisti od početka pa sve do kraja narodnooslobodilačke borbe.

Na temelju svih navedenih činjenica narod ratnog područja općine Netretić dao je izuzetno značajan doprinos slamanju ustaškog fašističkog poretka i jačanju bratstva i jedinstva naših naroda, posebno između stanovništva hrvatske, srpske i slovenačke narodnosti.

Za izradu ovog materijala korišteni su originalni dokumenti: zapisnici sjednica, savjetovanja društveno-političkih antifašističkih organizacija i organa narodne vlasti kotara i okruga Karlovac te ratne općine Netretić za ratni period 1941—1945. (pohranjeni u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, Historijskom arhivu u Karlovcu i dokumentacioni materijal organizacije Saveza boraca NOR-a općine Duga Resa; kao i sjećanja neposrednih učesnika NOR-a na tome području: Grge Milašinčića, Borisa Balaša, Emila Ludvigera, Jurice Majerića, Janka Sabl jarića, Janka Žunića, Josipa Lulika, Jurice Pavlekovića, Caj Barice, Josipa Boljkovca (Ferenčev), Nikole Šimunovića, Josipa Erdeljca, Josipa Boljkovca (Puhov), Bože Kozline, Anke šimunović-Mataković (Židovka), Marice Brodarić (Ljubić), Katice Brodarić (Pavlić), Josipa šimunovića, Franje Boljkovca, Pere Draganjca, Ljubice Erdeljac (Blažević), Tome Luke, Ljiljane Gener, Pere Boljkovca, Jožice Katušina, Dorke Hlaić, Mate Moškuna, Nikole (Mike) Kranjca, Steve Kovačića, Janka Mihelića, Line Boljkovca, Ljube Hlaić Kuprešanin, Mande Bendeković i Marije Vidonić.

Petar Vinski

»Hrvatska« ili »Leteća četa«
2. korđunaškog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda

Razvoj narodnooslobodilačke borbe, kojim su već u prvoj godini rata bili zahvaćeni mnogi dijelovi Jugoslavije, osjetni je se s proljeća 1942. proširio i na prostoru međuriječja Korane, Mrežnice, Dobre i Kupe. Mnogi ljudi s tog područja su već tada jasno uviđali da se NOB, unatoč žučnoj propagandi ustaša i drugih neprijateljskih snaga, i uprkos njihovom zastrašivanju, teroru i zločinima, rasplamsava sve više. Dolazak prvih partizanskih jedinica s Korduna na to područje u proljeće 1942. i akcije 2. KPO-a u Prilišću i Netretiću, utjecali su na to da se interesovanje i povjerenje naroda u NOB znatno poveća. Hapšenja radnika, istaknutih sindikalnih boraca, komunista i patriota, suradnika i simpatizera NOB-a, što su ih izvršili ustaše u Karlovcu, Dugoj Resi, Vukovoj Gorici, Prilišću, Ladešić Dragi, Ribniku, Ozlju, Donjem Bukovlju, Mihalić Selu, Galović Selu, Mrežničkim Novakima, Boštu, Brigu i drugdje, ogorčila su ljude. U pomenutim mjestima i selima ustaše su pohapsile oko 100 radnika i seljaka i odveli ih u zloglasni logor Jasenovac odakle se većina njih nije vratila.

Sve to, kao i pogromi nad srpskim stanovništvom, Jevrejima i Romima-, utjecalo je na to da se ljudi, a naročito omladina, i na tom području brže opredjeljuju za NOB i odlazak u partizane.

Takvom opredjeljivanju doprinosili su članovi Komunističke partije i SKOJ-a koji su odlazili među narod i upoznavali ga sa ciljevima NOB-a. Jedan broj članova, partijsko-političkih radnika, stalno se nalazio među narodom na terenu, dok su drugi u skladu s potrebama razvoja NOB-a dolazili iz Karlovca i Duge Rese, donoseći usmene ili pismene vijesti o razvoju NOB-a, o neposrednim zadacima u vezi s

razvojem NOP-a u svakom selu i u cijelom tom kraju. U taj posao uspješno su se uključivali i simpatizeri NOB-a u selima, čiji je broj iz dana u dan, naročito među omladinom, bivao sve veći.

Na širenju i tumačenju NOB-a angažirale su se i partizanske jedinice koje su dolazile na taj teren i djelovale vojnički i politički, nastojeći da primjerom pokažu i dokažu kako je narodnooslobodilačka borba u interesu svih njih, svih naših naroda, podjednako i Srba i Hrvata i drugih, da u toj borbi treba da učestvuju svi i to neposredno, s puškom u ruci.

Upravo je to i bio osnovni cilj Okružnog i Kotarskog komiteta KPH Karlovac, Štaba Grupe NOP odreda Korduna i Banije i Štaba 2. kordunaškog partizanskog odreda, kada su odlučili da se formira jedna manja partizanska jedinica, sastavljena pretežno od boraca rođenih u međuriječju Korane i Kupe, i da se uputi na taj teren, nastanjen pretežno hrvatskim življem, s političkim i vojnim zadacima, odnosno da neposredno u narodu ostvaruje političku i mobilizatorsku ulogu propagirajući ciljeve NOB-a.

Uvod u ostvarivanje tog zadatka bile su akcije što ih je izvela jedinica 2. KPO-a tokom travnja i svibnja 1942. godine (Kukača — rušenje željezničke pruge, Primišlje, Saborski, kod Plitvica i druge). Nakon toga jedinice ovoga odreda zadržale su se na kraćem odmoru u Močilama kod Rakovice, odnosno Slunja. Tom prilikom u Močilima se u drugoj polovici svibnja 1942, formira i samostalni vod koji je bio direktno vezan za Štab 1. bataljona 2. KPO-a. Zbog takvog svog statusa taj vod je nazivan i četom. Uskoro je on doista i prerastao u četu jer su stigli novi borci s terena na kojem je trebalo da djeluje kao i prekomandom iz nekih drugih jedinica NOV.

Premda su u to vrijeme partizanske jedinice bile sastavljene od dobrovoljaca, za formiranje ove jedinice (voda) tražilo se da se borci jave još jednom dobrovoljno. Takav način izbora boraca primijenjen je zbog zadatka koje je trebalo izvršiti u izuzetno teškim uvjetima u kojima će djelovati. Između većeg broja drugova, koji su se dobrovoljno javili, određeno je 15 boraca. Određeni su slijedeći drugovi:

Petar Brujić iz Proleterski čete, član KP, komandir voda; Milan Vladetić iz Perjasičke čete, član KP, komesar voda; Dane Mejaški iz Dubravske čete, član KP, sekretar partijske ćelije; Mihajlo Milan Kotur iz Skradske čete, član KP, sekretar SKOJ-a; Josip Boljkovac iz Dubravske čete, borac, član SKOJ-a; Milan Franjković iz Dubravske čete, član SKOJ-a, borac; Mato Luke iz Dubravske čete, član KP, borac; Gojko Novković iz Skradske čete, član KP, borac; Milan Pajić iz Perjasičke čete, član SKOJ-a, borac; Nikola Skube iz Dubravske čete, borac; Nikola Šeketa iz Perjasičke čete, član KP, borac; Stanko Tarbuk iz Skradske čete, član SKOJ-a, borac; Franjo Vidonić

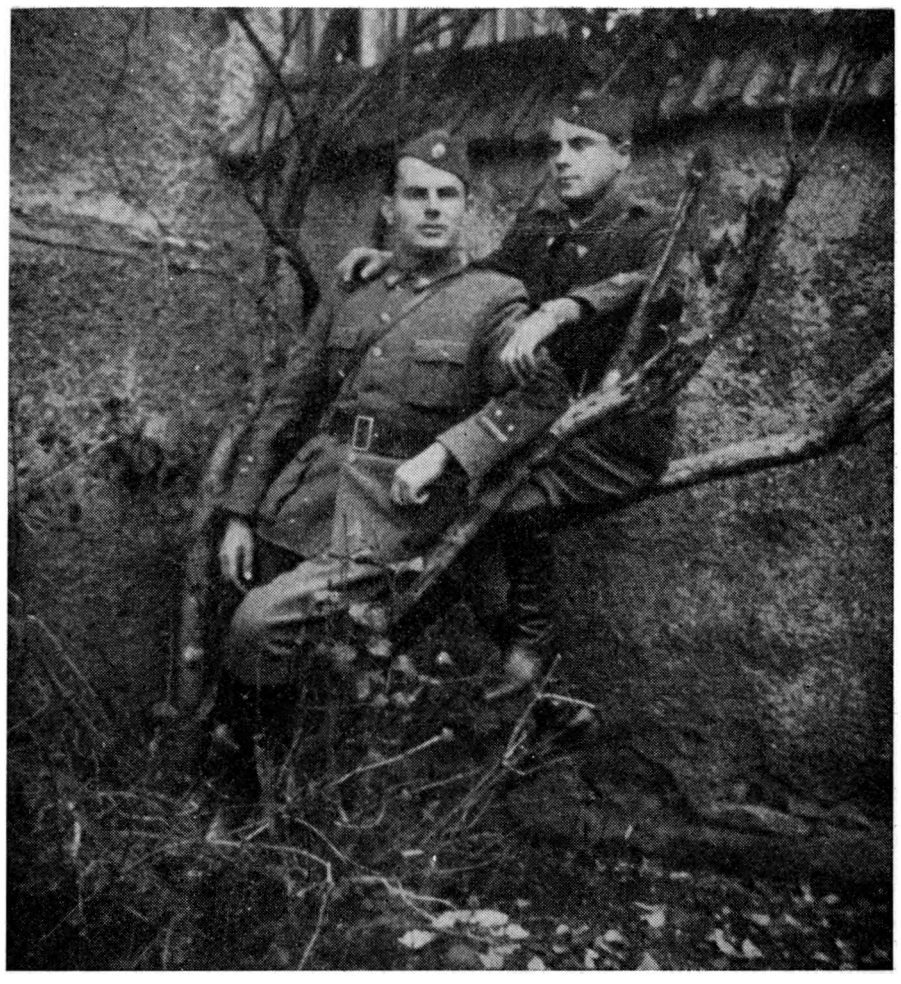
iz Dubravske čete, borac; Petar Vinski iz Dubravske čete, član SKOJ-a, borac i Raco Višnjić, iz Dubravske čete, član KP, borac.

Ova jedinica (vod) imala je zadatak da djeluje, kao što je već rečeno, na terenu između rijeke Korane i Kupe, odnosno jugozapadno od Karlovca. To je bio pretežno dio tadašnjeg kotara Karlovac i dijelovi kotareva Ogulin i Vrbovsko, sa općinama: Barilović, Generalski Stol, Bosiljevo, Duga Resa, Netretić, Ozalj, Jaškovo, dijelom Perjasica i Dubrave pa do Severina na Kupi.

Osnovni zadatak novoformiranog voda bio je tumačenje i propagiranje ciljeva narodnooslobodilačke borbe, okupljanje novih boraca s tog područja za partizanske jedinice i to na dobrovoljnoj osnovi, okupljanje simpatizera i pristaša NOP-a, prikupljanje hrane i opreme, te izvođenje oružanih akcija samostalno, ili u zajednici sa drugim partizanskim četama i bataljonima.

Nakon formiranja vod je krenuo iz Močila preko Zbjega, između Slunja i Primišlja i preko Poloja u Perjasicu. Iz Perjasice je produžio marš preko Mrežnice, Dubrava i Trošmarije u okolicu Bosiljeva, gdje je boravio nekoliko dana. U prilikama koje su u to vrijeme vladale na tom terenu to je bio poduhvat od izvanrednog zna>-čaja za širenje NOB-a. Naime, riječ je o selima nastanjenim pretežno žiteljima hrvatske nacionalnosti koji su bili izloženi jakoj ustaškoj propagandi i Mačekovoj politici »čekanja i čuvanja glave«. Neprijatelj je nastojao da taj teren zbog operativnih, čak i strategijskih potreba, trajno sačuva za sebe. Vod se potom vratio istim putem natrag u Perjasicu •— u sastav odreda. Krajem svibnja 1942. godine vod je krenuo zajedno sa ostalim jedinicama 2. KPO-a u napad na Talijane kod Gomirja, a potom na talijansku posadu u Košarama i rušenje željezničke pruge kod Košara. Nakon ovih akcija sve jedinice vratile su se u Perjasicu.

Početkom lipnja vod je ponovo krenuo preko Mrežnice, Dubrava i Trošmarije do Ponikava. Tu se sastao sa desetinom Grge Milašinčića, koja se ovdje zadržala na prolazu s Korduna za Žumberak. Obje jedinice — vod i desetina — krenule su zajedno iz Ponikava preko Drušca do Vukove Gorice, Prilišća i susjednih sela. Na tom terenu zadržale su se 15—20 dana. I vod i desetina razvili su raznovrsnu aktivnost na širenju NOP-a. Sedmog lipnja učestvovali su na zboru u Donjem Prilišću, kod Crkve Sv. Leonard, gdje je bilo prisutno više od tri stotine osoba, većinom žena i omladine iz Prilišca i susjednih sela. Govorili su Mato Mejašić, Milan Vladetić i Grga Milašinčić. Većina prisutnih iz okolnih sela na ovom zboru prvi puta je vidjela partizane što je imalo velikog odjeka među narodom. Posebno je bilo značajno to što je taj susret s narodom bio baš kod crkve. Pojedini borci su, štaviše išli i u crkvu zajedno sa mještar nima. Poslije zbora mještani Prilišća pozvali su sve borce na ručak u svoje domove gdje su razgovori između boraca i seljana nastav-

Pero Bruić, prvi komandir hrvatske čete II korđunaškog PO, maj 1942. prvi u planu.

ljeni. Taj susret naroda i partizana demantirao je ustašku propagandu koja je govorila, između ostalog, da partizani ruše crkve, da ne daju narodu da ide u crkvu i slično.

Između 8. i 13. lipnja ove dvije jedinice su održale još nekoliko širih sastanaka sa narodom u Žunićima, Marindolu i Bojancima.

Nakon boravka u navedenim selima vod i desetina prebacili su se natrag u Prilišće odakle su noću 13/14. lipnja krenuli u napad na žandarmerijske stanice u Rosopajniku i Mržljakima. U akciju su krenuli pažljivo obalom Kupe. Sa određenog mjesta jedna grupa boraca

krenula je prema Rosopajniku, a druga produžila za Mržljake. Obadvije grupe izvele su napade tačno prema utvrđenom planu. U Mržljakima je zarobljeno 6 žandara sa 6 pušaka, municijom i drugom opremom. U Rosopajniku je, također, zarobljeno 6 žandara i rukovodilac obadviju stanica Šaban, koji je ubijen. Zarobljeno je 7 pušaka, municija i druga oprema. Grupa partizana, koja je bila u akciji u Mržljakima, vratila se po danu preko Bogovaca i Kunića do Rosopajnika gdje se sastala sa grupom koja je izvodila akciju u Rosopajniku. Prilikom prolaza kroz Kuniće došlo je do susreta i razgovora sa narodom koji je išao u crkvu na ranu misu. Razgovor je vođen i u Rosopajniku, gdje su se ljudi okupili da vide i čuju partizane nakon izvršene akcije. I u ovim selima ljudi su prvi put vidjeli partizane i s njima neposredno razgovarali. Razgovori, kao i likvidiranje žandarskih stanica i strijeljanje njihovog komandira Šabana, povoljno je primljeno kod naroda na širem području. Jer, Šaban je bio poznat po zlodjelima protiv naroda. Dvanaest zarobljenih žandara pušteno je kućama.

Iz Rosopajnika vod i desetina prebacili su se preko Kupe u Sloveniju. Tu su boravili nekoliko dana, a potom su se opet vratili u Prilišće. Prilikom noćenja u Donjem Prilišću, 17/18. lipnja, ustaše su napale vod i desetinu. Tom prilikom zarobljen je jedan borac voda (Žunić Ivan) koji je tek prije nekoliko dana stupio u vod.

U vremenu od 6. do 20. lipnja u »Hrvatski vod« stupilo je nekoliko novih boraca iz Vukove Gorice, Prilišća i Ladešić Drage, te iz Bojanaca (Slovenija).

Prema ranije dobivenom zadatku desetina Grge Milašinčića krenula je oko 20. lipnja na Žumberak gdje je trebalo pomoći u širenju ustanka.

»Hrvatski vod« se zadržao u međuriječju Kupe, Dobre i Mrežnice. Održao je nekoliko sastanaka u okolnim selima — u Marindolu, Žunićima i Bojancima u Sloveniji. Govorio je Milan Vladetić, komesar voda. Tom prilikom, došlo je i do susreta sa grupom slovenskih partizana, sa Jožom Adlešićem na čelu. U vod je stupilo nekoliko novih boraca iz Marindola i Milića. Vod je proširio svoje redove pa su ga s razlogom počeli zvati: četa, odnosno »Hrvatska četa«.

Krajem lipnja vod, odnosno četa odlazi preko Ponikava i Dubrava u Perjasicu, a odatle nastavlja put na položaje osiguranja za vrijeme izvođenja akcije na ekonomiji Tušmer kraj Duge Rese na kojoj su zaplijenjene svinje. Četa je tom prilikom otvorila vatru na Talijane u Dugoj Resi da privuče njihovu pažnju na sebe dok se okonča akcija na ekonomiji. Talijani su na to odgovorili otvarajući vatru iz raznih oružja. Čak su upotrijebili i tenkove. Četa se, pošto je postigla pun uspjeh, postepeno povlačila. Za to vrijeme ostale jedinice odreda izvršile su akciju na ekonomiji kako je bilo i planirano.

Borbene akcije su se redale. Noću 3/4. srpnja 1942. »Hrvatska četa« je učestvovala, zajedno sa jednim dijelom 1. bataljona, u akciji na željezničku stanicu Belavići. Zarobljeno je 8 žandara sa oružjem. Jedan borac je poginuo. Nakon ove akcije četa se premjestila u Gornji Skrad i zadržala se tu nekoliko dana. Jednog jutra je dobila obavijest i zadatak da najhitnije spriječi nastupanje ustaša iz Siče prema Perjasici. Četa je odmah kod Novkovića mlina prešla rijeku Koranu i trčećim korakom izbila pred ustaše i žandare koji su dolazili iz Siče. Do borbe je došlo na položajima između Kestenka i Perjasice. Nešto kasnije stigao je i Udarni bataljon, Karasov. Tako su »Hrvatska četa« i Udarni bataljon zajednički nastavili borbu protiv dosta jakih snaga — ustaša i oružnika. Tom prilikom »Hrvatska četa« je zarobila 30 neprijateljskih vojnika među kojima je bio poznati ustaški koljač-satnik Dane Prodanović. Zarobljeno je 30 pušaka, 3 puškomitraljeza »Brnca«, veći broj municije i odjeće. Zbog dobrog držanja i uspjeha u ovoj borbi »Hrvatska četa« je od Štaba Grupe odreda dobila pohvalu, a za nagradu i jedan od zarobljenih puškomitraljeza.

Poslije ove borbe četa je ostala nekoliko dana u Perjasici, a zatim ponovo krenula prema Ponikvama i dalje prema Bosiljevu. Oko 11. srpnja »Hrvatska četa« je u Zdihovu, na cesti Karlovac——Rijeka, zarobila jedan kamion sa prikolicom i robom. Roba je prebačena u odred, a kamion zamijenjen kod Pamučne industrije u Dugoj Resi za tkanine koje su bile potrebne našim bolnicama. Prikolica je uništena. Zarobljen je i jedan autobus, ali nije mogao biti iskorišten.

Sredinom srpnja održano je više sastanaka i zborova u pojedinim selima na području općina Bosiljevo, Netretić, Ribnik i Severin na Kupi. Zborovi su održani u Novom Selu, Hrsini, Milićima, Milanima i drugim. Prilikom održavanja zbora s narodom u selu Milani (uz rijeku Kupu), dio čete, koji je osiguravao održavanje zbora, vodio je kraću borbu sa žandarima koji su došli iz garnizona Bosiljevo. Žandari su odbijeni. Zbor je održan. Okupljenom narodu govorio je Janko Karaš, borac čete. U ovoj borbi sa oružnicima teže je ranjen komandir Petar Brujić. Jedna manja grupa boraca iz čete (tri druga) otišla je na sastanak sa simpatizerima i aktivistima NOP-a u Netretić, Kolenovac, Lipnik i Ribnik.

Početkom kolovoza »Hrvatska četa« učestvuje, zajedno sa 1. bataljonom 2. KPO-a, u akciji na ergelu u Novigradu na Dobri radi zapljene konja, razne opreme i alata. Nakon akcije u Novigradu četa odlazi, zajedno sa bataljonom, u Perjasicu. Međutim, nakon nekoliko dana ona je opet stigla na ovaj teren i nastavila sa održavanjem zborova i masovnih sastanaka u selima: Lipje, Zdihovo, Vodena Draga, Kraljevo Selo, Brest i drugima.

U drugoj polovini kolovoza (oko 23. kolovoza) »Hrvatska četa«, zajedno sa grupom minera 2. KPO-a, minirala je željezničku prugu i vlak u Dubravama. Zarobljena je roba koja je prevožena iz Italije za potrebe talijanskih jedinica u Karlovcu. U vlaku je bilo mnogo tekstilnih tkanina, harmonika, vina i drugog materijala. Dio materijala poslat je našim jedinicama i bolnicama na Kordunu, a ostalo je podijeljeno narodu u Dubravama ili uništeno.

Nakon ove akcije sve do 20. rujna četa je boravila na području općine Barilović. Održavani su i sastanci sa narodom i pojedincima. Brojno stanje čete bilo se u to vrijeme znatno povećalo premda su neki drugovi iz čete bili premješteni na razne dužnosti u druge jedinice.

U drugoj polovini rujna izvršene su pripreme za napad na neprijateljsku posadu u Bosiljevu. Zadatak je povjeren Prvom proleterskom bataljonu Hrvatske, a trebao ga je zvršiti tokom marša u Žumberak. U toku napada na Bosiljevo »Hrvatska četa« je privremeno potčinjena Proleterskom bataljonu. I, u skladu sa planom, »Hrvatska četa« 22. rujna navečer krenula je sa bataljonom iz Perjasice preko rijeke Mrežnice prema Lešću. Naredna dva dana boravila je u Lešću i susjednim selima. Za to vrijeme jedan njen vod bio je, pod vodstvom drugova iz Proleterskog bataljona, u prethodnici prema Bosiljevu. Izviđao je okolnosti koje će imati utjecaja na tok napada na Bosiljevo. Situacija je bila čista. Prvi proleterski bataljon i »Hrvatska četa« krenuli su 24/25. rujna na neprijateljsko uporište u Bosiljevu. Ali, neprijateljska posada je pobjegla ostavivši dio ratnog materijala i hrane.

To je bilo prvo oslobođenje Bosiljeva. I imalo je veliki odjek u narodu. Odmah je formirana i prva Komanda mjesta u Bosiljevu. Rukovodioce i ostalo osoblje Komande mjesta dala je »Hrvatska četa«. Na prvi slobodan dan, 26. rujna, održan je u Bosiljevu defile jedinica Četvrte kordunaške brigade, koja je upravo tu stigla na prolazu iz Slovenije, i Prvog proleterskog bataljona Hrvatske. Izveden je i kultumo-umjetnički program za borce i narod. Sve ovo imalo je pozitivan odraz na političko stanje na ovom terenu i olakšalo je djelovanje naših aktivista, terenskih partijsko-političkih radnika po selima.

Za vrijeme boravka Proleterskog bataljona na ovom terenu održano je više sastanaka sa narodom. Na većem skupu naroda u Prilišću i Vukovoj Gorici govorili su Marko Belinić i Veco Holjevac kao i neki drugovi iz »Hrvatske čete«.

Navečer 28. rujna jedan vod »Hrvatske čete« nastavio je marš sa Prvim proleterskim bataljonom prema Žumberku. Glavnina čete je ostala na terenu općina Netretić, Bosiljevo i Barilović. U prvoj etapi marša Proleterski bataljon je 29. rujna ujutro napao i likvidirao neprijateljski garnizon Netretić sastavljen od ustaša i oružnika. Za-

robijeno je 6 neprijateljskih vojnika (koji su pušteni) njihovo oružje, municija i oprema. U napadu je učestvovao 1 vod iz »Hrvatske čete«. Istog dana nastavljen je marš od Netretića do Ribnika. Tom prilikom neprijateljski avion mitraljirao je kolonu. Jedan puškomitraljezac bataljona odgovorio je rafalom i avion se udaljio.

U Ribniku je uništena općinska arhiva i drugo što bi moglo služiti neprijatelju. Nakon te akcije marš je produžen prema Kamanju, gdje je savladana željeznička pruga, cesta i rijeka Kupa. Forsiranje je izvršeno uz pomoć skela. Iako su prugu osiguravale neprijateljske posade u bunkerima, do borbe nije došlo. Neprijatelj nije reagirao. Nakon prelaska Kupe naše jedinice produžile su prema Vivodini, gdje su stigle navečer. Bilo je predviđeno da se te iste noći napadne i neprijateljska posada u Vivodini. Međutim, cijela posada je pobjegla prije dolaska proletera.

Neprijatelj se ipak spremio da na udarac uzvrati. To je i učinio 1. listopada prije podne. Ustaše iz garnizona Krašić napale su Prvi proleterski bataljon i vod »Hrvatske čete« minobacačkom vatrom nakon čega je uslijedio i juriš njihovih jedinica. Dio bataljona, koji je posjeo položaje na pravcu odakle su dolazile ustaše, odmah je prihvatio borbu. Kada se vidjelo da ustaše nastupaju jakim snagama, na položaj su krenuli i svi ostali. Zametnula se oštra borba koja je trajala sve do poslijepodnevnih sati. Ustaše nisu mogle dalje pa su se pod pritiskom naših snaga povukli u Krašić. Imali su dva mrtva, 6 zarobljenih i nepoznat broj ranjenih. Proleterski bataljon imao je teže ranjenog jednog borca. Drugog dana naše su jedinice nastavile put prema Sošicama. Tamo su se sastale sa jedinicama Žumberačkog partizanskog odreda. Na putu kroz Vivodinu i ostala sela do Sošica narod je vrlo lijepo dočekivao partizane.

Na maršu i u akcijama Proleterskog bataljona, uz sudjelovanje »Hrvatske čete«, 2. KPO-a, odnosno pojedinih vodova, od Perjasice preko Dubrava do Sošica neposredno su se angažirali i drugovi: Marko Belinić, Franjo Ogulinac Seljo i Veco Holjevac.

Proleterski bataljon borio se na Žumberku sve do studenog 1942. kada je, zajedno sa Žumberačko-pokupskim odredom obrazovao 13. proletersku brigadu »Josip Kraš« (kasnije »Rade Končar«) poznatu po njenom borbenom putu širom zemlje.

Vod »Hrvatske čete« 2. KPO-a rastao je od Proleterskog bataljona 12. listopada 1942. godine u Sošicama i vratio u sastav svoje čete. Maršruta voda na povratku iz Sošica vodila je preko Kašta, kraj Badovinaca, Kamanja, Dvorišća, Hrašća, Piščetki, Golog Vrha, Kolenovca, Netretića, Ladešić Drage, Prilišća, Vukove Gorice i Dugača do Bosiljeva. I ovaj marš je iskorišten za susrete i razgovore sa narodom, simpatizerima i suradnicima NOP-a, za propagiranje NOB-a. Ta aktivnost bila je olakšana zahvaljujući odjeku akcija što su ih u tom kraju izveli Proleterski bataljon i »Hrvatska četa«.

Po naređenju Štaba 2. KPO-a vod je odmah iz Bosiljeva krenuo prema Brestu gdje je ušao u sastav čete. Odatle je cijela četa produžila u Perjasicu u sastav odreda, gdje je stigla 15. listopada 1942. navečer i tu prenoćila. Sutradan ujutro dotrčao je jedan čovjek s pravca Keić Sela donijevši obavijest da od Generalskog Stola preko rijeke Mrežnice kreću velike talijanske snage. Četa je odmah krenula u tom pravcu s namjerom da uspori prijelaz Talijana preko Mrežnice. Komandir je računao na uspjeh jer je most bio srušen. Komandir čete Nikola Šeketa je ujedno uputio kurira da obavijesti Štab odreda i štabove 4. kordunaške i 2. ličke brigade.

Pristižući u trku nadomak Keić Sela »Hrvatska četa« je već nailazila na grupe naroda koji je bježao sa stokom i najpotrebnijim stvarima pred talijanskim fašistima. Obavijestili su nas da su Talijani već prešli Mrežnicu i da pale i pljačkaju po srpskim selima sve do čega stignu.

Četa se odmah razvila u strijelce, lijevo i desno od ceste koja vodi ka Mrežnici. Ubrzo potom desno krilo čete sukobilo se s jakim talijanskim snagama koje su napredovale na konjima, potpomognute tenkovima i drugim oružjem (kasnije je utvrđeno da je napadao talijanski konjički puk, bataljon crnokošuljaša, uz podršku 8 tenkova, 4 topa i drugog oružja). Desno krilo čete je bilo preslabo da bi moglo zaustaviti tolike snage. Moralo se povući prema Raletini kuda su trebale pristići naše dvije brigade — 4. kordunaška i 2. lička. Lijevo krilo čete, koje je bilo izvan smjera kretanja Talijana, povuklo se uz rijeku Mrežnicu i prebacilo tokom noći na lijevu obalu — između Dubrava i Generalskog Stola.

U prvom sudaru s Talijanima poginuli su komandir čete Nikola Šeketa i politički komesar Anton Grdešić. Dva druga su ranjena. Jedan se zvao Novosel, a ime drugog je nepoznato. Komandu čete preuzeo je Josip Sablić, dotadašnji zamjenik komandira ove čete.

Talijani su, krećući se prema Perjasici, pljačkali sve do čega su stigli i palili kuće i gospodarske zgrade u selima između Korane i Mrežnice. U tom pohodu najviše je stradala Perjasica.

Krajem tog dana s talijanskim snagama sukobile su se i naše dvije brigade — 4. kordunaška i 2. lička. Žestoka borba zametnula se u Poloju. Naše brigade razbile su neprijatelja i zarobile veliki broj talijanskih vojnika, oružja, municije i druge opreme. Talijani su imali i velik broj mrtvih i ranjenih.

»Hrvatska četa« je i dalje djelovala u međuriječju Korane i Kupe sve do prve polovine studenog 1942. godine. Krajem listopada i početkom studenog boravila je na području općina Ozalj, Ribnik, Jaškovo, Netretić, Bosiljevo i Severin na Kupi. Održavani su sastanci sa manjim grupama ljudi i pojedincima. Sredinom studenog »Hrvatska četa« je zajedno s drugim jedinicama 2. KPO-a pozvana na okup

kod Kestenka, radi uključivanja u novoformiranu 15. kordunašku brigadu narodnooslobodilačke vojske. »Hrvatska četa« je time prestala da postoji. Borci su raspoređeni u jedinice 15. brigade, a nekoliko drugova je po odluci OK KPH Karlovac, u sporazumu sa Štabom brigade, povučeno iz brigade na politički rad na terenu ondašnjeg kotara Karlovac. Početkom 1943. godine, prilikom formiranja novih jedinica, još je jedan dio bivših boraca »Hrvatske čete« došao na ovaj teren.

Teren na kojem je djelovala »Hrvatska četa« bio je težak. Na težinu je utjecala prije svega sama konfiguracija zemljišta ispresijecana željezničkim prugama, cestama i rijekama, a potom i blizina jakog neprijateljskog garnizona u Karlovcu i manjih garnizona raspoređenih u Dugoj Resi, Generalskom Stolu, Dubravama, Bosiljevu, Netretiću, Rosopajniku, Mržljakima, Jurovskom Brodu, Bubnjarcima, Ozlju, Barilloviću, Stativama, Siči i Adlešiću.

Ali bez obzira na sve to »Hrvatska četa« je boravila na tom području za vrijeme svojega postojanja. Boravila je duže ili kraće vrijeme u većini naselja ovoga područja i održavala sa narodom sastanke, vodila razne akcije i dobivala nove borce u svoje redove i redove drugih partizanskih jedinica. Od svog osnutka u drugoj polovini svibnja 1942. pa do uključivanja u 15. brigadu (3. kordunaška), u studenom 1942. godine, četa je danonoćno krstarila od Močila kod Rakovice do Sošica u Žumberku. Sudjelovala je u više raznovrsnih akcija, ili kao cjelina, ili po vodovima i desetinama. Ona je djelovala i oružjem i živom političkom riječju među narodom, u čemu su se posebno isticali pojedini njeni članovi. Djelovala je propagandno-politički upoznavajući narod sa ciljevima narodnooslobodilačke borbe i zadacima s tim u vezi. Okupljala je nove borce, raskrinkavala okupatora, njegove sluge i pomagače. Održala je velik broj užih sastanaka i razgovora sa pojedincima i organizirala uz pomoć suradnika i simpatizera NOP-a masovne sastanke i zborove u mnogim selima.

»Hrvatska četa« bila je stalno u pokretu, pa su je zbog toga nazvali i »Letećom četom«. Nakon izvršenja zadatka nije se zadržavala na istom mjestu, već se prebacivala u drugi kraj da ne bi došla pod udar neprijateljevih snaga. Zbog toga jednevno prevaljivala 5 do 15 km puta, a ponekad i znatno više. Zavrijeme svoga postojanja četa je prešla oko 2000 kilometara.

Dio svog oskudnog vremena četa je koristila i za vojno-stručnu obuku i za političko izgrađivanje i obrazovanje boraca. I jedno i drugo bilo je neobično važno s obzirom na to da je u četi bilo dosta mladih boraca koji još nisu imali nikakvog vojnog obrazovanja ni iskustva. Politički rad je bio važan, ne samo radi boraca, već i radi političkog djelovanja na terenu.

Na vojnom i političkom obučavanju radili su stariji drugovi iz čete koji su već prije bili u vojsci, a i oni koji su politički bili izgrađeniji. Vojnom usavršavanju puno su doprinijeli drugovi: Petar Brujić, Nikola Šeketa, Josip Sablić i još neki. Na političkom izgrađivanju čete i na političkom povezivanju sa narodom na terenu mnogo su doprinijeli drugovi: Milan Vladetić, Marko Belavić, Franjo Draganjac, Franjo Vidonić, Anton Grdešić, Janko Karaš, Pero Boljkovac i drugi.

»Hrvatska četa« bila je cijelo vrijeme vezana i za 2. KPO i za Kotarski komitet KPH Karlovac, a od rujna 1942. godine i za KK SKOJ-a Karlovac. Sekretar KK KPH Karlovac Jože Benić i član OK KPH Janko Furdek davali su zadatke partijskoj i skojevskoj organizaciji čete u vezi s političkim i partijskim djelovanjem u četi i na terenu. Marko Belavić, član KK KPH Karlovac, bio je kraće vrijeme i komesar ove čete, a Mihajlo Kotur, sekretar SKOJ-a u »Hrvatskoj četi«, bio je od rujna mjeseca i član KK SKOJ-a Karlovac.

S obzirom na takvu povezanost i s partijskim i sa skojevskim rukovodstvom, kao i na dosta velik broj članova KP i SKOJ-a, u četi je bilo osigurano sprovođenje linije i direktiva Komunističke partije, a preko njenih članova KP i SKOJ-a i sprovođenje te linije, djelovanjem čete na terenu. Vodeća uloga KP među borcima bila je toliko prihvaćena da su i obični borci i ne članovi Partije djelovali kao i članovi Partije. Svi zajedno vodili su brigu o ugledu partizana i uspjehu narodnooslobodilačke borbe.

Premda je bila naoružana samo puškama i jednim puškomitraljezom i relativno brojčano mala, četa je svojom pokretijivošću utjecala na to da se neprijatelj nije usudio da izađe u okolicu u svako doba dana, naročito ne s malim snagama.

Politički zadaci bili su dobro izvršeni. Na čitavom području, na kojem je četa djelovala, stanovništvo je upoznato sa ciljevima NOB-a. To je dobrim dijelom i djelo ove čete. Razvijeno je bratstvo i jedinstvo srpskog, hrvatskog i slovenskog naroda, i u četi i na terenu, svuda gdje je četa boravila. Onemogućeno je masovno mobiliziranje mladića u neprijateljsku vojsku. A četa je uspjela dobiti nove borce u svoje redove i redove drugih partizanskih jedinica na osnovu njihovog dobrovoljnog dolaska u partizane. Raskrinkana je ustaška vlast kod većine naroda i njeno služenje okupatoru. Stvoreno je povjerenje u Komunističku partiju, organizatora NOB-a i prošireni uvjeti za masovnije uključivanje u razne organizacije vezane za ostvarivanje ciljeva NOB-a.

Od kraja svibnja do studenog 1942. godine, tj. tokom oko pet i pol mjeseci, koliko je »Hrvatska četa« postojala, u njenim redovima borilo se više od 79 boraca. Jedan broj drugova došao je u ovu četu prekomandom iz drugih partizanskih jedinica. Međutim, glavninu čete činili su novodošli borci sa područja na kojem je četa

boravila. Pojedinci su se zadržali kratko vrijeme u ovoj četi, jer su prekomandovani na dužnosti u druge jedinice, ili su prekomandovani na lakše dužnosti zbog bolesti i drugog. Samo jedan mali broj boraca ostao je u četi tokom cijelog vremena njenog postojanja. To su bili oni koji su mogli fizički podnijeti danonoćne marševe.

Osim naprijed navedenih 15 drugova u četi su se tokom njenog postojanja borili slijedeći drugovi koji su došli iz drugih partizanskih jedinica: Marko Belavić, Drago Belavić, Mijo Belavić Levak, Jura Drvodelić, Anton Grdešić, Todor Jaković Zec, Viktor Koričan, Tomo Luke, Ivan Moškun, Mirko Popovčić, Drago Satler, Drago Voslić, Milan Zatezalo Macan i Simo Zatezalo Škerić.

U četi su se borili i borci koji su dobrovoljno došli iz mjesta i sela područja na kojem je ona boravila i djelovala. Jože Andrišević došao je iz Karlovca, Franjo Belavić iz Culibrka, Mijo Belavić iz Bošta, Stevo Belavić iz Briga, Marko Belavić Karaš iz Mrežničkih Novaka, Josip Boljkovac Srećin iz Vukove Gorice, Mijo Biličić iz Duge Rese, Pero Boljkovac, Janko Bubaš, Nikola Car i Ivan Cunić iz Vukove Gorice, Janko Čoholić Hazo iz Prilišća, Mato Dokman iz Vukove Gorice, Franjo Draganjac i Ivan Draganjac iz Ladešić Drage, Janko Gluščić, Jože Gluščić i Nikola Gluščić iz Prilišća, Josip Hofman iz Karlovca, Jože Ivanušič iz Preloke (Slovenija), Janko Karaš iz Karlovca, Silvio Kolić iz Trošmarije, Nikola Korenić iz Korenić Brda, Nikola Lorković iz Prilišća, Jurica Majerić iz Zagreba, Obrad Miličević iz Marindola, Rade Milić iz Milića, Franjo Moškun iz Vukove Gorice, Novosel iz okolice Hrašća, Josip Pavlaković iz Vukove Gorice, Stevo Rahija iz Ribnika, Anton Rončević Škoro iz Karlovca, Ivan Rožić iz Vrbanske Drage, Josip Sablić iz Grabrka, Milivoj Selaković i Petar Selaković iz Paunovića (Marindol), Franjo Sečanj iz Prilišća, Branko Stanković i Nikola Stanković iz Žakanja, Nikola Šebalj iz Vukove Gorice, Nikola Šimunović iz Prilišća, Franjo Škrtić iz Erdelja (Lešće), Marijan šoštarić i Janko šubašić iz Vukove Gorice, Danijel Tabako iz Karlovca, Ivan Tomašić iz Brcković Drage, Dušan Vrlinić i Petar Vrlinić iz Bojanaca (Slovenija), Mijo Vidonić iz Prilišća i Ivan Žunić iz Ladešić Drage.

Vojni i politički kadar u »Hrvatskoj četi«:

Dužnost komandira čete obavljali su drugovi:

— Petar Brujić od svibnja do srpnja 1942. godine,
— Drago Satler u kolovozu,
— Nikola Šeketa od rujna do listopada i
— Josip Sablić od listopada do studenog 1942.

Dužnost zamjenika komandira čete vršili su:

— Nikola Šeketa od lipnja do kolovoza i
— Josip Sablić od rujna do listopada.

Politički komesari čete bili su:

— Milan Vladetić tokom svibnja, lipnja i srpnja 1942 godine,
— Marko Belavić u kolovozu i
— Anton Grdešić u rujnu i listopadu.

Sekretari ćelije KP bili su:

— Dane Mejaški od svibnja do kraja srpnja,
— Drago Voslić u kolovozu i
— Petar Vinski od rujna do studenog 1942.

Za cijelo vrijeme djelovanja čete sekretar SKOJ-a bio je Mihajlo Milan Kotur. Dužnost komandira vodova i političkih delegata obavljali su: Jože Andrišević, Pero Boljkovac, Nikola Car, Milan Franjković, Janko Karas, Silvio Kolić, Mato Luke, Jurica Majerić, Obrad Miličević, Gojko Novković, Mirko Popovčić, Stevo Rahija, Franjo Vidonić, Petar Vrlinić i Raco Višnjić.

Sekretari ćelije KP zamjenjivali su komesare čete na dužnosti za vrijeme njegove odsutnosti iz jedinice.

Socijalni i nacionalni sastav »Hrvatske čete«:

— đaka	3	Srba	16
— intelektualaca	2	Slovenaca	1
— obrtnika	2	Hrvata	62
— seljaka	37	Svega:	79
— radnika	35		

Kroz četu je prošlo 30 članova i kandidata KP i 16 članova SKOJ-a.

Gubici »Hrvatske čete«:

— poginulo	4	— zarobljeno	1
— ranjeno	4	— dezertiralo	1
— ozlijeđeno na maršu	2	— kasnije poginulo u drugim jedinicama	19

Četa je učestvovala u raznim vojnim akcijama 13 puta i u zarobljavanju 45 neprijateljskih vojnika, 45 pušaka, 3 puškomitraljeza, municije, opreme i drugog.

Poginuli borci »Hrvatske čete« 2. korđunaškog NOP odreda (u četi ili kasnije u drugim jedinicama narodnooslobodilačke vojske):

Belavić Ivica Drago, rođen 1922. godine u Tomašnici (Belavići), radnik, u NOV od 1941. godine. Teško je ranjen 20. svibnja 1943. godine od avionske bombe u Bosiljevu i umro od zadobivenih rana sredinom lipnja 1943. godine u partizanskoj bolnici u Zbjegu. Od početka studenog 1942. godine do smrti bio je sekretar KK SKOJ-a Karlovac.

Belavić Marko Karaš, rođen 1915. u Mrežničkim Novakima, radnik. U NOV od svibnja 1942. godine. Teško je ranjen u akciji na

željezničku stanicu Belavići (3. VII 1942) i na povratku iz akcije umro na nosilima.

Bubaš Nikole Janko, rođen 1923. godine u Vukovoj Gorici, zemljoradnik. U NOV od 20. kolovoza 1942. godine. Bio je zamjenik komesara čete 15. brigade 8. divizije. Ranjen je 12. siječnja 1943. godine kod Ličke Jesenice i podlegao ranama u bolnici u Zbjegu.

Dokman Franje Mato, rođen 1923. godine u Vukovoj Gorici, seljak. U NOV od 20. VIII 1942. godine. Poginuo kod Krnjaka 21. ožujka 1943. kao borac 3. brigade 8. divizije.

Draganjac Ivana Ivan, rođen 22. svibnja 1921. godine u Ladešić Dragi, radnik. U NOV od 29. svibnja 1942. godine. Poginuo 28. srpnja 1942. godine u Dolžu kod Novog Mesta kao borac »Hrvatske čete«. Bio je upućen na Žumberak sa desetinom Grge Milašinčića kao vodič.

Franjković S. Milan, rođen 1925. godine u Zagrebu, đak. U NOV od 28. ožujka 1942. godine. Poginuo je u jesen 1944. kod Zdenčine.

Grdešić Anton, radnik. U NOV od 1941. godine. Poginuo 16. listopada 1942. kod Perjasice kao komesar »Hrvatske čete«.

Jaković Todor Zec, rođen 1918. u SAD, radnik. U NOV od 1941. godine. Poginuo 13. kolovoza 1943. godine u Bosiljevu.

Kolić Silvio, rođen 1913. godine u Trošmariji, općina Gornje Dubrave, radnik. U NOV od lipnja 1942. godine. Poginuo je 13. kolovoza 1943. godine u Bosiljevu nesretnim slučajem kod demontiranja mine.

Kotur Nikole Milan, rođen 1924. u Točku (Veljun), radnik. U NOV od 1941. godine. Poginuo u siječnju 1943. godine u 15. brigadi 8. divizije.

Luke Mato, rođen 27. prosinca 1913. godine u Stativama, radnik. U NOV od travnja 1942. godine. Poginuo 18. kolovoza 1944. godine u Hrašću u činu starijeg vodnika.

Pavlaković Mije Josip, rođen 1922. godine u Vukovoj Gorici, seljak. U NOV od 20. kolovoza 1942. godine. Poginuo 20. veljače 1943. godine kod Donjeg Lapca kao borac 15. brigade 8. divizije.

Rožić Jure Ivan, rođen 4. ožujka 1919. godine u Vrbanskoj Dragi, seljak. U NOV od srpnja 1942. godine. Poginuo na Žumberku.

Selaković Petar, rođen 1924. u Paunovićima (Marindol, općina Netretić), seljak. U NOV od ljeta 1942. godine. Poginuo između G. Vakufa i Gornjeg Lapca u veljači 1943. kao borac 15. brigade 8. divizije.

Stanković Rudolf a Nikola, rođen 1923. godine u selu Žakanje, seljak. U NOV od lipnja 1942. godine. Poginuo u siječnju 1943. godine u Drenovači (Lika) u 15. brigadi 8. divizije.

šeketa Mije Nikola, rođen 1921. godine u Gorici kod Sv. Petra (Duga Resa), radnik. U NOV od 7. ožujka 1942. godine. Poginuo 16. listopada 1942. kod Perjasice kao komandir »Hrvatske čete«.

Šimunović Stjepana Nikola rođen 1916. u Prilišću. U NOB-u od 8. srpnja 1942. Poginuo kod Galogora (Žumberak) kao komandir 2. bataljona karlovačke brigade.

šoštarić Ivana Marijan, rođen 1929. godine u Vukovoj Gorici, radnik. U NOV od 28. lipnja 1942. godine. Poginuo 6. veljače 1944. u selu Griče kao zamjenik komesara čete u Karlovačkom odredu.

šubašić Franje Janko, rođen 1923. godine u Vukovoj Gorici, seljak. U NOV od kolovoza 1942. godine. Poginuo u siječnju 1943. godine kod Grabovca u 15. brigadi 8. divizije.

Tomašić Ivan, rođen 1922. godine u Brcković Dragi, poljoprivrednik. U NOV od 10. listopada 1942. godine. Poginuo 13. veljače 1945. godine u Brajak Brdu kao obavještajni oficir bataljona u II karlovačkom partizanskom odredu.

Vidonić Mike Franjo, rođen 1910. u Prilišću, seljak. U NOV od 20. ožujka 1942. godine. Poginuo 21. veljače 1943. godine od Talijana na Kupi u Prilišću.

Vladetić Milan Bosanac, student. U NOV od 1941. godine. Bio komesar »Hrvatskog voda«, odnosno čete. Poginuo je u borbama za oslobođenje Trsta.

U ovom prilogu prikazano je formiranje i djelovanje »Hrvatske čete« (2. KPO) od svibnja do studenog 1942. godine. Prilog je napisan na osnovu osobnog sjećanja, dokumentacije HAK-a i sjećanja preživjelih boraca ove čete: Pere Boljkovca, Petra Brujića, Tome Luke, Steve Rahije, Branka Stankovića i Grge Milašinčića, komandira desetine koja je kraće vrijeme djelovala zajedno sa »Hrvatskom četom« u hrvatskim selima kotara Karlovac.

Pero Vranješ
Nikola Cimesa
Slavko Markon
Milan Velimirović

Općina Perjasica u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945. godine

Teritorij i sela bivše općine Perjasica

Teritorij bivše općine Perjasica nalazi se između rijeka Korane i Mrežnice, na zapadnom dijelu Korduna.[1] S južne strane graničio je sa općinom Primišlje; na istoku — lijevom obalom rijeke Korane — sa općinama Veljun i Krnjak; na sjeveru — od lijeve obale rijeke Korane do desne obale rijeke Mrežnice — sa općinom Barilović; a na zapadu — na desnoj obali Mrežnice — sa mjestima: Tounj, Gornje Dubrave i Generalski Stol. Zauzimao je prostor od 22 506 katastarskih jutara i 1 437 četvornih hvati zemljišta ili 129 km^2 i 5 192 m^2.

U vrijeme svog osnivanja, 1870. godine, bivša općina Perjasica bila je raspoređena u sedam katastarskih općina s 34 sela. Imala je 708 kuća sa 4108 stanovnika, među kojima je bilo: 578 Hrvata i 3 530 Srba. Sjedište općine bilo je u selu Perjasica Gornja.

Općinu Perjasicu sačinjavala su sela: Koransko, Orijevac, Štirkovac, Zinajevac, Mrežnica, Kestenak, Koranska Strana, Marlovac, Maurović, Perjasica (isto što i Perjasica Gornja), Perjasica Donja, Ponorac, Miloševac, Gaćeško, Perjasica Srednja (u stvari Oreško Selo), a sada dio Mateškog Sela), Potplaninsko, Svojič Točak, Srednji Poloj (u narodu ga zovu samo Poloj), Gornji Poloj, Donji Poloj, Kuzma,

[1] Kordun je naziv za geografsko područje što se prostire između rijeka: Gline, Kupe i Mrežnice. Naziv potječe od francuske riječi cordon kojom se označavao niz utvrđenih objekata što su izgrađeni nakon 15. vijeka na graničnom obrambenom pojasu u Hrvatskoj za zaštitu od najezde Turaka, preko Bosne i Hercegovine, u sjeverozapadne krajeve i zemlje tadašnje Habsburške monarhije — od 1867. Austro-Ugarske monarhije — Kranjsku, štajersku, Koruško (Slovenija), te Istru i dalje prema Italiji. Zbog toga je prostor Korduna uzet u sastav Vojne krajine i organiziran za obranu od Turaka.

Bukovac, Klanac, Gornja Visočka, Donja Visočka, Mala Kosa, Novi Dol i Novo Selo.

Još prije prvog svjetskog rata čitava katastarska općina Mateško Selo (sa selima: Mateško, Brijest, Jankovo Selište, Keić i Petrunić) izdvojena je i pripojena u bivše općine Barilović i Generalski Stol.

Tako je to ostalo sve do 5. augusta 1955. godine kada je općina Perjasica ukinuta. Sva perjasička sela uključena su tada u sastav općine Krnjak. Od 4. oktobra 1962. godine 23 sela bivše perjasičke općine ušla su voljom većine građana u sastav općine Duga Resa, a šest sela u sastav općine Slunj. Tako sada na teritoriju Korduna postoje tri društveno-političke zajednice: općina Slunj, općina Vojnić i općina Vrginmost, a preostali dijelovi uključeni su u općine Duga Resa, Karlovac i Ogulin.

Osnovna obilježja Korduna

Za vrijeme narodnooslobodilačkog rata 1941—1945. godine Kordun je bio jedno od naših najistaknutijih središta ustanka, razvoja narodnooslobodilačke borbe i organiziranja narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i brigada.

Na teritoriju Korduna djelovala je cijelim tokom NOR-a nova revolucionarna narodna vlast. Tu su organizirani mnogi skupovi rukovodstva Komunističke partije, Saveza komunističke omladine Jugoslavije, Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte, Saveza antifašističke fronte, Saveza antifašističke omladine i Antifašističke fronte žena. Jedno vrijeme na teritoriju Korduna bilo je sjedište Glavnog štaba Hrvatske i CK KPH Hrvatske. Prirodno središte Korduna je mali gradić Slunj. Turci ga nikada nisu uspjeli osvojiti. Rijeke što protiču Kordunom su Korana i Mrežnica, sa brojnim manjim ili većim slapovima.

Najljepša i najveća šuma Korduna je Petrova gora. Ona je najveća legenda iz dana narodnooslobodilačke borbe, i Hrvata, i Srba u Hrvatskoj, i Muslimana iz Bosanske krajine.

Narod Hrvatske izgradio je spomen-područje i veličanstveni spomenik visok 37 metara u Petrovoj gori u znak zahvalnosti svim palim borcima — Srbima, Hrvatima, Muslimanima i Slovencima — u narodnooslobodilačkoj borbi na Kordunu. Nedaleko od tog lijepog spomenika nalazi se ratna partizanska bolnica u kojoj su mnogi partizani izliječeni. Pokraj bolnice nalazi se partizansko groblje, čije grobnice predstavljaju izvanredno dirljiv ratni spomenik NOB-a.

U Petrovoj gori na Kordunu poginuo je prema legendi hrvatski kralj Petar Svačić 1097. godine u borbi protiv ugarskog kralja Kolomana.

Na južnoj strani Petrove gore (u Cetinu) izabran je Ferdinand Habsburg za hrvatskog kralja 1. januara 1527. godine.

Prema ocjeni pokojnog Milana Radeke Kordun je bio više od 200 godina najkrvavije ratište i još preko 100 godina vječiti nemir za život ljudi koji su se nastanili u tom kraju. Hrvatski pisac i povjesničar prof, dr Lopašić je u svojim zapisima isticao da su predjeli Korduna bili poprište velikih i znamenitih događaja u hrvatskoj povijesti, a srpski pisac Jovan Cvijić smatrao je da je na Balkanu rijetko koja oblast toliko patila kao što je patio narod Korduna.

Svakako najveće patnje i stradanja narod Korduna imao je za vrijeme drugog svjetskog rata od 1941. do 1945. godine, pa i u bivšoj općini Perjasica. O tim patnjama i stradanjima najviše svjedoči pjesma koju je narod Korduna ispjevao u prvoj godini rata: »Na Kordunu grob do groba, traži majka sina svoga«. Ovom pjesmom narod Korduna ovjekovječio je 50 000 palih sinova i kćeri.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) kao najviše političko predstavništvo narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj i jedino istinsko predstavništvo naroda Hrvatske, sastalo se prvi put na Plitvičkim jezerima 13. i 14. juna 1943. godine. Drugo zasjedanje ZAVNOH-a održano je u Plaškom 13. oktobra 1943. godine, a Treće zasjedanje ZAVNOH-a u Topuskom, 9. maja 1944. godine, na Kordunu.

Treće zasjedanje ZAVNOH-a po svom značenju za narode Hrvatske isto je što i Drugo zasjedanje AVNOJ-a za sve narode i narodnosti Jugoslavije.

Život stanovništva bivše općine Perjasica

Prostor bivše općine Perjasica bio je u 16. i 17. stoljeću potpuna pustinja zbog stalnog ratovanja sa Turcima.[2] Borbe i ratovi trajali su na Kordunu preko 200 godina. U toj dugoj borbi masovno je stradao hrvatski narod na Kordunu, a tek mali dio je uspio pobjeći ispred Turaka u Austriju i Mađarsku. Poslije pobjede nad austrijskom vojskom kod Budačkog, 1575. godine, Turci su učvrstili svoju premoć i vlast na Kordunu. Stotinu godina kasnije počeli su hrvatski velikaši i austrijski vojni komandanti ponovo naseljavati opustošene predjele Korduna, pa i prostor Perjasice, srpskim i hrvatskim stanovništvom iz Turske krajine i iz unutrašnjosti Hrvatske, Gorskog kotara i Kranjske.

Prve veće seobe stanovništva iz Turske krajine, danas Bosanske krajine, na Kordun datiraju iz vremena velikog rata između Austrije i Turske, vođenog od 1683. do 1699. godine, naročito iza toga rata.

[2] Manojlo Grbić: Karlovačko vladičanstvo.

Vojnokrajiški pukovnik Oršić, sa sjedištem u Ogulinu, prodro je svojim krajiškim četama u Bosnu na turski teritorij. U povratku iz Cazina i iz Cazinskog polja doveo je i naselio Srbe[3] na pustoj zemlji Perjasice i Tounjskog Tržića 1686. godine. I tako je na pustom perjasičkom prostoru ponovo počeo život i Hrvata i Srba.

Porast i pad stanovništva[4] bivše općine Perjasica za vrijeme 124 godine moguće je sagledati na osnovu obavljenih popisa stanovništva u Hrvatskoj od 1857. do 1981. godine. Za to vrijeme popis je obavljen 13 puta i to:

1. 1857. godine ukupno 3578 stanovnika i 353 kuće,
2. 1869. godine ukupno 3830 stanovnika bez popisa kuća,
3. 1880. godine ukupno 3589 stanovnika bez popisa kuća,
4. 1890. godine ukupno 3945 stanovnika bez popisa kuća,
5. 1900. godine ukupno 4034 stanovnika i 676 kuća,
6. 1910. godine ukupno 4192 stanovnika bez popisa kuća,
7. 1921. godine ukupno 3778 stanovnika bez popisa kuća,
8. 1931. godine ukupno 4292 stanovnika bez popisa kuća,
9. 1948. godine ukupno 3295 stanovnika bez popisa kuća,
10. 1953. godine ukupno 3284 stanovnika bez popisa kuća,
11. 1961. godine ukupno 3030 stanovnika bez popisa kuća,
12. 1971. godine ukupno 2224 stanovnika bez popisa kuća,
13. 1981. godine ukupno 1563 stanovnika i 458 kuća.

Ovi statistički podaci o broju stanovnika bivše općine Perjasica rječito govore o izuzetno teškim vremenima koja su prohujala ovim prostorom i utjecala na konstantno opadanje broja žitelja ove nekadašnje siromašne općine, posebice od 1941. godine, kada je Perjasica imala oko 4 500 stanovnika.

U općini Perjasica razvila su se dva seoska centra. Jedan u Perjasici, sjedištu općine, sa školom, više trgovina, pravoslavnom crkvom i žandarmerijom, a drugi u Srednjem Poloju, gdje se nalazila škola, pravoslavna crkva i trgovina.

U školskoj godini 1939/40. u općini je bilo oko 1000 učenika, a krajem 1983. godine od 1. do 8. razreda osmogodišnje škole svega 95. A tamo gdje nema mladosti, nema ni budućnosti za život ljudi.

[3] Podatak o doseljavanju Srba u Perjasicu uzet je iz knjige Mihajla Grbica »Karlovačko vladičanstvo«, Karlovac 1893. godine, knjiga III, str. 278.

[4] Podaci o popisu stanovništva uzeti su iz knjige »Naselja i stanovništva SR Hrvatske 1857. do 1971.« dra Mirka Korenčića, Zagreb 1979. godine, a za 1981. godinu u Republičkom zavodu za statistiku SR Hrvatske u Zagrebu.

Život seljaka Perjasice

Politički, kulturni i ekonomsko-socijalni život seljaka u bivšoj općini Perjasica bio je stoljećima, od 1686. do 1918. godine, obilježen vojnokrajiškom obavezom svih muškaraca od 16 do 60 godina starosti, sposobnih za vojsku i borbu protiv Turaka, ili na drugim ratištima, prema potrebi vlastodržaca koji su imali vlast u Perjasici.

Pune 194 godine nad seljacima u Perjasici vladali su oficiri i podoficiri 7. satnije Slunjske pukovnije.

Slunjska pukovnija imala je 12 satnija, ovako raspoređenih: 1. u Bariloviću, 2. u Hrvatskom Blagaju, 3. u Budačkom, 4. u Krstinji, 5. u Lađevcu, 6. u Oštrcu, 7. u Perjasici, 8. na Švarči kod Karlovca, 9. u Vališ Selu kod Cetingrada, 10. u Vojniću, 11. u Vukmaniću i 12. na Žumberku.

Slunjska pukovnija spadala je pod Karlovački generalat koji je bio podređen Ratnom vijeću u Gracu, a sve komande Vojne krajine pod carsku vlast u Beču. Vojna krajina bila je državna vojna organizacija za vođenje borbi protiv Turaka od 1578. do 1881. godine. Ona je djelovala i postojala 303 godine. Po zlu čuveno bilo je vojnokrajiško sudstvo. Svaka satnija imala je svoj disciplinski sud. Nije se sudilo po zakonu, već po slobodnoj volji i raspoloženju zapovjednika satnije. Umjesto kazne zatvora ljude su kažnjavali batinama, čak i u drugoj polovini 19. stoljeća. U sjedištu satnije, pred zgradom satnika, nalazila se klupa za davanje batina i za najmanje greške ponašanja ili vršenja vojne dužnosti. Štap za batinanje bio je ljeskov ili kestenov, a batinalo se za nedisciplinu, neurednost ili prestup i pletenom kandžijom sa olovnim kuglicama.

Perjasičani su bili krajišnici. Svaka kuća, makar imala i najmanji posjed, morala je dati po jednog vojnika, a kuća s preko 8 jutara zemlje po dvojicu ili trojicu. Prema potrebi neki su bili stalno vojnici, a tek poneki od njih bio je i podoficir. Svaki je morao o svom trošku nabaviti oružje, a konjanik i konja i sedlo.

Baza krajiške vojske bile su kućne zadruge. One su morale hraniti i opremati svoje vojnike. Ako je vojnik poginuo ili nesretnim slučajem stradao, kućna zadruga morala je izdržavati njegovu ženu i djecu. U kućnoj zadruzi glavna ličnost bio je kućegospodar. Po pravilu to je bio najstariji muškarac. Ako nije bilo muškaraca, bila je onda najstarija žena kućegospodar.

Kućne zadruge postojale su u Perjasici od 1686. godine do završetka drugog svjetskog rata. Osnovna razlika između nekadašnjih i kasnijih zadruga bila je u tome što su nekadašnje zadruge imale i do 100 članova domaćinstava da bi se nakon drugog svjetskog rata svele na oko 10 članova. Kućne zadruge bile su ljudske zajednice zatvorenog tipa za kolektivnu obradu zemlje sa kolektivnim vla-

sništvom i zajedničkim sredstvima za proizvodnju hrane i odjeće potrebne za život zadrugara. Potrebu zajedničkog života uvjetovala su u prošlosti teška i nesigurna vremena, pogotovo u doba uspona turske najezde poslije 1371. godine. I kasnije, stoljećima, morale su se pretvarati u obrambenu agrarnu komunu s vojničkom disciplinom, kao ekonomska baza i podloga najvećoj kasarni u Evropi — zvanoj Vojna krajina. Svaki muškarac u kućnoj zadruzi od 16 do 60 godina bio je u isto vrijeme i vojnik i civil, pa se stoga događalo da je za isti disciplinski prekršaj bio kažnjavan i kao vojnik i kao civil.

O Vojnoj krajini i kućnim zadrugama za proteklih 300 godina ima puno zapisa i knjiga u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu iz kojih se može saznati kako su živjeli naši preci. Međutim, konkretno 0 ljudima Perjasice nema niti jedne knjige ili zapisa. Kroničari tog vremena pisali su o grofovima i plemkinjama, a ne o životu običnih siromašnih seljaka Perjasice. U vremenu od 194godine života u Vojnoj krajini i kućnim zadrugama utkan je veliki dio prošlosti potomaka onih koji su započeli novi život u Perjasici, što je korisno 1 poučno za današnje i sve buduće generacije koje treba da sačuvaju i nose uspomene na prošlost svojih predaka.

Od 1809. do 1814. godine Perjasica je bila pod vlašću Francuza i Napoleona. Na čelu Napoleonove francuske vlasti bio je vojni intendant, sa sjedištem u Karlovcu, koji je bio podređen generalnom guvematu u Ljubljani. Ni oni nisu ukidali organizaciju Vojne krajine, niti njene pukovnije, ni satniju u Perjasici, a ni ekonomsku bazu — kućne zadruge.

U Perjasici je prvi put formirana civilna[5] općinska uprava 1870. godine. Građani općine razvrstani su u četiri socijalne grupe: na pripadnike, stanovnike, posjednike i nestalne. Zavičajno pravo općine se sticalo: rođenjem, udajom, primanjem, stalnim namještenjem i posjedom vlasništva nekretnina na području općine.

Izborom općinskog vijeća odbornika rukovodila je kotarska oblast. Općinski odbornici radili su besplatno. Činovništvo općine sastojalo se od načelnika, bilježnika, blagajnika i općinskog suca, te potrebnog broja pisara i pandura (stražara). Svega 8 do 10 ljudi bili su izvršni organi općinske vlasti. Broj i plaću tog osoblja utvrđivalo je općinsko vijeće odbornika. Služba bilježnika bila je stalna, a ostali su birani ili postavljeni na određeno vrijeme. Općinsko vijeće odbornika sastajalo se u pravilu svaka dva mjeseca. Prihodi općine bili su od trošarine, općinskog nameta i drugih izvanrednih dohodaka.

Za vrijeme Austro-Ugarske u Perjasici je izgrađena i mala žandarmerijska stanica za smještaj do 10 žandara. Zandarmerija je

[5] Prema Zakonu o uređenju seoskih općina i trgovišta (»Narodne novine«, Sabora Hrvatske, br. 278 od 6. 12. 1870. godine).

Kosjersko Selo, kuće porodice Velimirović između dva svjetska rata.

osnovana 1880. godine i u toj maloj zgradi boravila od 1880. do 1938. godine, kada je preseljena u privatnu kuću Dragića Cimeše u Perjasici.

Za vrijeme prvog svjetskog rata na čelu općinske vlasti, na dužnosti načelnika, bili su: 1914. i 1915. godine Pajo Kosanović, 1916. i 1917. Mojsije Dmitrović i 1918. Ninko Novaković. Prije njih općinski načelnik bio je Pajo Marinković.

Sudbina i imovno stanje seljaka bili su isti bez obzira da li je neko bio Hrvat ili Srbin. Razlikovali su se brojem članova domaćinstava u kojima je bilo dovoljno sposobne radne snage za obradu zemlje drvenim plugom i motikom. Zemlja je zahtijevala mnogo stajskog gnoja a da bi ga bilo, trebalo je držati mnogo krupne i sitne stoke. Seljaci su morali raditi od zore do mraka da bi osigurali prehranu za članove domaćinstva i za krupnu i sitnu stoku.
O urbanizaciji kuća i sela od 1686. godine pa sve do završetka drugog svjetskog rata nije nikada nitko vodio računa.

Sela su razbacana, udaljena jedno od drugog i bez prilaznih puteva. Kuće su građene uglavnom od drveta i više od 50% njih bilo je pokriveno raženom slamom, ili šašom i trskom iz rijeke Korane.

1

Bile su bez pitke vode i sanitarnog čvora; imale su mahom zemljane podove i male prozore. 0 struji ni govora. Umjesto metalnih brava, na vratima su bila mandala od drveta. U najviše kuća bila je jedna soba i veža. Samo imućniji seljaci su imali i kuću sa dvije sobe i između njih vežu. Rijetko koja je imala podrum. U obitelji koja je imala samo jednu sobu bračni parovi su spavali na krevetima, ledični na slami i na zemlji, a djeca u zapećku, gdje je bilo najtoplije u svakoj kući jer se u zimi ložila vatra cijelu noć.

Prehrana je bila jednolična i sastojala se od palente, graha, krumpira, kupusa, korabe, repe i mliječnih proizvoda. Kruha nije bilo koliko je tko želio. Mesa i jaja vrlo rijetko. A oni koji su imali po žlicu masti ili ulja da svakodnevno začine jelo, smatrani su bogatim u selu. Hrana se spremala i posluživala u zemljanom posudu, a žlice su bile drvene. Cijelo domaćinstvo jelo je iz jedne zdjele s tim što je svaki član imao svoju žlicu.

Odjeća je rađena od domaćeg materijala — konoplje, ketena (lana) i ovčije vime, a obuća od kože najčešće kupovana od zanatlija. Tako je bilo sve do završetka prvog svjetskog rata. Za vrijeme prvog svjetskog rata u selima Perjasice vladala je glad, a bilo je i masovnog umiranja od španjolske gripe.

O političkom i kulturnom životu seljaka od 1686. do 1918. godine nije se ozbiljno nitko brinuo, osim što su vjerski podučavani 0 pravoslavnoj i rimokatoličkoj vjeri. Otvaranje osnovne škole u Perjasici (1858. godine) i u Poloju (1866. godine) nije mnogo pridonijelo napretku kulture siromašnih seljaka. Prije i poslije prvog svjetskog rata Perjasičani su odlazili na zaradu potpuno nepismeni, a za put su koristili stočnu putnicu umjesto pasoša kojom su putovali brodom od Senja čak i do Amerike. Tada se brodom putovalo 40 do 50 dana.

Dvjestogodišnji život u izolaciji i pod autsrougarskom stegom u Vojnoj krajini, u svijetu za sebe, ostavio je trajni pečat u mentalitetu Kordunaša, njihovoj osobnoj tradiciji, običajima, načinu mišljenja 1 govora.

Politička zbivanja u Perjasici između dva rata

Između dva svjetska rata na političkoj općinskoj pozornici bili su: Ninko Novaković, Mojsije Dmitrović, Petar Miletić, Milutin Grubješić i Đuro Vuletić zvani Škuljalo.

Među tom petoricom Mojsije Dmitrović bio je najviše godina načelnik općine. Poslije raspada Austro-Ugarske države 1918. cijela općina našla se u novoformiranoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Perjasički seljaci, i Hrvati i Srbi, konačno su se obradovali što imaju svoju državu. Ali uskoro će se i jedni i drugi podjednako razočarati. Hrvati i Srbi očekivali su mnogo više pomoći od nove države,

i

jer je bivša Austro-*Ugarska sa dominacijom Beča i Budimpešte više pomagala druge narode nego Hrvate i Srbe u Hrvatskoj. Očekivanja se nisu ostvarila u novoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca, niti u Kraljevini Jugoslaviji. I dalje će seljaci biti zapostavljeni i odbacivani na sve moguće načine i sve grublje eksploatirani putem sistema cijena industrijske robe i roba koje oni proizvode, kao što su žito, stoka, perad, te cijenom nadnica sezonskih i poljoprivrednih radnika. Kod seljaka se dolazilo jedino onda kada je od njih trebalo naplaćivati »štibru« (porez) i kada je trebalo izaći na državne ili općinske izbore, ići na odsluženje vojnog roka, na izdržavanje kazne zbog šumske štete ili zbog nedozvoljenog držanja oružja i si.

Tek mnogo godina poslije prvog svjetskog rata osjetila su se politička zbivanja i previranja i u selima Perjasice.

O mnogim događajima seljaci nisu ni čuli. Oni nsu imali radio--aparate, niti su imali prilike da čitaju novine, jer ih nisu imali čime niti gdje kupiti, a i 80% ih je bilo nepismeno. Radili su svoje poslove i živjeli bez informacija što se dešava u njihovoj zemlji i u svijetu.

Ljudi iz općine bili su u prvom svjetskom ratu većinom na ruskom i talijanskom frontu kao austrougarski vojnici i ratovali na Bukovini, u Galiciji i na Karpatima, a neki i na talijanskom frontu — u dolini Soče. Na ruskom frontu bilo ih je preko 150. Neki su na ruskom frontu i poginuli, a mnogi su se vratili kućama kao ratni vojni invalidi. Na žalost, nije bilo moguće istražiti poimence koji su bili na kojem frontu. O tom nema sačuvanih dokumenata. Neki su bili od strane Rusa zarobljeni, a neki su dobrovoljno prešli na rusku stranu. Kako je bilo na talijanskoj fronti, manje je poznato.

Ti ljudi, učesnici na ruskom frontu, a poneki i dobrovoljci u oktobarskoj revoluciji u Rusiji, bili su prvi neumorni tumači velike oktobarske revolucije po selima Perjasice.

Građanske političke stranke bile su sa zakašnjenjem zapažene po selima općine. Među seljacima pronašle su samo pokojeg simpatizera ili agitatora. Za vrijeme državnih izbora neki ljudi su zapazili da se spominju stranke, kao na primjer: Samostalna demokratska stranka, Radikalna, Demokratska, Komunistička, Hrvatsko pučko seljaštvo, Vanstranačka, Seljački savez. Hrvatska stranka prava, Hrvatska zajednica. Jugoslavenska nacionalna, Jugoslavenska radikalna, Hrvatsko-seljačka stranka itd. Seljaci nisu razumjeli ni ciljeve ni programe tih i tolikih stranaka.

Poslije petomajskih izbora 1935. godine Udružena opozicija je krajem ljeta održala u Perjasici politički zbor svojih pristaša radi širenja svog utjecaja na druge ljude. Za vrijeme tog zbora ne zna se tko je bio bučniji i glasniji: da li oni seljaci koji su navijali za Udruženu opoziciju, ili grupa oko Petra Miletića koji je kao JRZ-ovac pokušao da omete zbor bučnim lupanjem po nekakvim kantama. Bio je to poseban spektakl u Perjasici o kojem se dugo pričalo. Idući državni

izbori, održani 1938. godine, bili su u Perjasici izuzetno vrući, jer su se mnogi seljaci već opametili i uvjerili da su ih svi do tada varali. Više nisu primali i prihvatali kojekakva obećavanja političkih kandidata, jer su znali da su ona svirala na vrbi. Ipak, iako više nepismeni nego pismeni, okupljali su se oko programa Samostalne demokratske stranke, koja je djelovala na listi Udružene opozicije. Za državne izbore 1938. godine većina je glasala za Udruženu opoziciju. Takvoj političkoj situaciji mnogo su doprinijeli najvredniji seljaci-poljoprivrednici, koji su imali najbolje uspjehe u obradi zemlje i u podizanju krupne i sitne stoke, među kojima su bili: Glišo Grubješić iz Kestenka. Mišić Karaš iz Koranske Strane, Milovan Držajić iz Orijevca, Gojko Kreč iz Bukovca, Stevo Vuletić iz Kuzme, Sava Mihajlović iz Miloševca, Dušan Stanoje Paić iz Točka, Đuro Vuletić Škuljalo iz Gornjeg Poloja, Dušan Vranješ iz Potplaninskog Sela, Pajo Mišljenović iz Zinajevca, Rade Sipić iz Gaćeškog Sela, te Milić Čika, Milutin Gaćeša i Tode Zirić iz Svojiča. Slijedili su ih siromašni trgovci u općini, osim trgovca Đure Cimeše i Stanka Kosijera, zeta popa Gaje Lončara. Za njima krenuli su ostali seljaci bez obzira da li su bili Hrvati ili Srbi.

Od 1935. do 1941. godine najintenzivnije se obrađivala zemlja i uzgajala krupna i sitna stoka, a željezne obrtače su potiskivale drvene plugove. Kuće su krečene najmanje jedanput godišnje, zdjele za jelo zamjenjuju tanjuri, a umjesto drvenih žlica upotrebljavaju se metalne. Seljaci iz Perjasice prodavali su svoje viškove žita, krupnu i sitnu stoku, svinje i perad po sajmovima u Ogulinu, Slunju i Karlovcu. Za dobiveni novac kupovali su industrijsku odjeću i obuću za svoje potrebe. Napredak je bio spor i težak, ali išlo se ka boljem i lakšem životu.

Među značajnijim političkim zbivanjima u općini bila je djelatnost učitelja Milenka Ivanovića u osnovnoj školi u Poloju i Mile Martinovića u osnovnoj školi u Perjasici. Milenko Ivanović[6] aktivirao se u Poloju od 1932. do 1935. godine. Učio je djecu čitati i pisati, a seljake okupljao i tumačio im kako se trebaju boriti okupljanjem u organizaciji »Seljačkog kola«. Mile Martinović[7] službovao je u Perjasici od 1932. do 1934. godine. Vodio je djecu trećeg i četvrtog razreda. Istakao se kao izrazito napredan odgajatelj mladog naraštaja. Martinović se radije družio sa mladim seljacima Perjasice, nego sa općinskim činovnicima. Martinović i Ivanović često su se sastajali i međusobno surađivali. Oni su upućivali seljake da se okupljaju na programu opozicije na državnim i općinskim izborima. Na državnim izborima 11.
12. 1938. godine seljaci Perjasice su većinom glasali za listu Udružene opozicije.

[6] Milenko Ivanović bio je učitelj u Poloju od 1932. do 1935. godine. Već tada bio je član KPJ. Ubijen je od ustaša 1941. godine.

[7] Mile Martinović bio je učitelj u Perjasici od 1932. do 1934. godine. Za vrijeme NOB-a bio je prvi politkomesar IV kordunaške brigade, a nesretnim slučajem poginuo je kao predsjednik Okružnog NOO*a Korduna 1944. godine u svojoj rodnoj Krstinji.

Perjasica, 1939. Zetelice.

Partijsko rukovodstvo KPJ izvršilo je 1939. godine zapažen prodor u sela širom Banije, Korduna i Like. U jesen 1939. godine organizovane su dvije partijske ćelije u općini: jedna u Perjasici, a druga u Srednjem Polo ju.

Među značajnim političkim zbivanjima bili su i općinski izbori 19. maja 1940. godine u Perjasici. Na tim izborima za načelnika općine, na listi Jugoslavenske radikalne zajednice nije pobijedio stari Mojsije Dmitrović, već Đuro Vuletić Škuljalo,[8] seoski pjesnik i ugledni poljoprivrednik iz Gornjeg Poloja, na listi Samostalne demokratske stranke.

Uznemirenost zbog dolazećeg rata zahvatila je već 1938. godine sva perjasička sela, i šire. To se posebno osjetilo kada je fašistička Njemačka okupirala Austriju (13. 3. 1938) i čehoslovačku, a slijedeće, 1939. godine izvršila invaziju i na Poljsku čime je počeo drugi svjetski rat. Po selima se osjećao strah od rata. Ljudi su morali ići u vojnu rezervu po mjesec dana, a kasnije i po dva mjeseca.

[8] Đuro Vuletid škuljalo napisao je nekoliko pjesama. Pjesma o oktobarskoj revoluciji objavljena je u Zborniku 1, HAK, 1969. godine, na str. 218. i 219. Ustaška vlast oduzela mu je u aprilu 1941. godine pravo da vrši dužnost predsjednika općine. Ubili su ga talijanski vojnici 17. 10. 1942. godine kao odbornika Kotarskog NOO-a u njegovom rodnom Gornjem Poloju u 46. godini života.

Ljudi koji su dolazili iz vojne rezerve pričali su po selima sve više o ratu. Seljaci koji su odlazili na sajmove — srijedom u Ogulin, četvrtkom u Slunj i petkom u Karlovac — donosili su razne informacije u sela Perjasice i pričali kako Hitler i njegova vojska munjevitim ratom »obaraju« suverene države, uvodeći teror i genocid nad narodima. Peta kolona, sastavljena od Hitlerovih simpatizera u Jugoslaviji, bila je sve aktivnija i prema našim seljacima. Mnogi u Perjasici će se u čudu zapitati: Kakva peta kolona, ili kakvi kvislinzi u Perjasici? Tako se i moglo dogoditi da su pojedini seljaci nesvjesno i nenamjerno postali veliki širi tei j i raznih glasina pripadnika pete kolone, sve iz straha za svoje sutra. A priče, što su kolale po sajmovima, upravo su i tempirane da uplaše i demoraliziraju narod. Zar je više trebalo reći nakon pada Pariza (13. 6. 1940. godine) nego je rečeno — da će »njemački vojnik doručkovati u Mariboru, ručati u Beogradu, a večerati u Skoplju«.

Ljudi na vlasti, od općinske uprave do jugoslavenske vlade i kraljevskog dvora, ćutali su na sve to. Nisu poduzimali mjere da pripreme narod za odbranu od fašizma. Jedino je ono malo radničke i partijske štampe upozorilo narod na opasnost od fašizma iz Njemačke i Italije.

Siromašni i nepismeni seljaci Perjasice su na sve te informacije i dezinformacije o ratu odgovarali: Borit ćemo se, ako bude trebalo! I održali su svoju riječ. Borili su se svi, muško i žensko, od 1941. do 1945. godine. Tu na našem prostoru kao i širom Jugoslavije komunisti su odlučno zastupali stav da se zemlja mora braniti. Jasno, zemlja Jugoslavija i svi njeni narodi, a ne monarhija i protunarodni režim. Sve je to utjecalo da su se na opću mobilizaciju iz općine Perjasice, 3. aprila 1941. godine, odazvala 162 vojna obveznika-rezervista. Krenuli su da oružjem pruže otpor fašistima Njemačke i Italije i svakom trećem ko bi se usudio ugrožavati živote ljudi i integritet naše zemlje.

I ono što se sa strepnjom očekivalo dogodilo se 6. aprila 1941. godine. Oružane snage Njemačke i Italije započele su rat protiv Jugoslavije. Sve se odvijalo nevjerojatnom brzinom, sistemom ubijanja, bombardovanja, paljenja i okupiran ja naših krajeva. Brže su Nijemci i Talijani osvajali pojedine krajeve po Jugoslaviji nego što su stizale vijesti o toku aprilskog rata do siromašne Perjasice. Nijemci i Talijani doista brzo okupiraše i podijeliše Jugoslaviju između sebe i svojih kvislinga — Mađara, Bugara i Albanaca — a u isto vrijeme, još prije kapitulacije Jugoslavije, proglasiše 10. aprila 1941. godine i fašističku tvorevinu, takozvanu Nezavisnu Državu Hrvatsku, sa poglavnikom Antom Pavelićem na čelu.

Za svega 12 dana nestade režima Kraljevine Jugoslavije sa generalitetom, oficirima, sreskim načelnicima, policijom, žandarmerijom i buržoaskim političarima. Neki su pobjegli zajedno sa kraljem u inozemstvo, a drugi, kao Vlatko Maček, potpredsjednik vlade generala

Simovića, javno su se stavili u službu okupatora te radničku klasu i seljake ostavili na milost i nemilost okupatoru.

Seljaci Perjasice, koji su se tih nesretnih aprilskih dana zatekli u vojnim jedinicama bivše Jugoslavenske vojske, čuvši od kraljevskih oficira da se moraju predati okupatoru i položiti mu oružje, mahom su pobjegli svojim kućama ne položivši oružje. Od njih 162, koliko ih je zatečeno u aprilskom ratu, vratilo se kućama 102, pješačeći većinom po noći, izbjegavajući ceste, pruge i gradove, poniženi od onog što su doživjeli, čuli i vidjeli za tih nekoliko dana rata. Ostalih 60 palo je u ratno zarobljeništvo iz kojeg se 55 vratilo svojim porodicama tek krajem mjeseca maja 1945. godine, nakon mnogih dana patnji i poniženja. Četvorica su ubijena u zarobljeničkim logorima, a jedan — Milovan Paić Mišo iz sela Male Kose — poginuo je prvog dana rata, 6. aprila 1941. godine, u Koprivnici. Svaki seljanin Perjasice, koji je uspio izbjeći ratno zarobljavanje od Nijemaca i Talijana, ponio je u sebi teško sjećanje na te dane aprilskog rata, punog ponižavanja i izdaje. Mnogi su teško doživjeli surov postupak tzv. Mačekove zaštite s kojom su se suočili vraćajući se svomu domu. Razoružavali su ih, fizički maltretirali i skidali im vojnu odjeću, pa se jedan broj pojavio na pragu rodne kuće samo u gaćama.

Vijest o proglašenju NDH brzo je stigla do svakog sela u općini. Mačekova zaštita širila je vijest da je rat završen. Stariji seljaci, koji su služili vojsku za vrijeme prvog svjetskog rata, komentirali su: Dobro je to da je rat završen ... Pa, mi znamo Nijemce kao vrijedne ljude. Ne možemo mi sa njima ratovati. Oni imaju tehniku. Prevoze vojsku i oružje kamionima, a naši to prevoze volovskim kolima. Davali su savjete drugim ljudima kako da dođu do svojih volova i konja koji su bili mobilizirani.

Među pripadnicima žandarmerijske stanice u Perjasici nastalo je veliko komešanje kada su čuli da je osnovana fašistička NDH. Komandir žandarmerijske stanice Šime Asić i žandari Ilija Jarak, Nikola Mikulić Mika i Ivšić »promijenili su list« i odmah uspostavili oružničku postaju u Perjasici. Žandari koji nisu bili za NDH napustili su istog dana Perjasicu i otišli u svoj zavičaj. Tih dana stiglo je iz Zagreba u Perjasicu i pojačanje — 8 oružnika sa podnarednikom Franjom Županićem. Istovremeno ustaše su po kratkom postupku najurili iz općine Đuru Vuletića Škuljala, načelnika općine, a za tabornika općine postavili Pepića Štefanca[9] iz Perjasice. Štefanac je zadržao u općini svih osam činovnika: Simu Maćešića (bilježnika) rodom iz Krnjaka, Danu Grubješića (blagajnika) iz Kestenka, Matiju Marinkovića (šefa pisarnice) iz Koranskog Sela; pisare: Cvijana Bjelopetrovića iz Gornjeg Poloja, Radu Novakovića iz Perjasice, Milu Dušana Paića iz Male Kose i

9 **Pepić štefanac zbog** suradnje sa okupatorom 1943/1944. godine osuđen je **od vojno-•partizanskog suda 1944.** godine **i** strijeljan.

stražare: Nikolu Mrgića iz Gornjeg Poloja i Milu Vuletića (zvanog Pavić) iz Potplaninskog Sela.

Pepić Štefanac je znao da su svi općinski činovnici Srbi, ali ih nije progonio niti šikanirao. Međutim, oni su sami napustili službu u općini 1941. godine. I Pepić Štefanac je napustio Perjasicu potkraj 1941. ili početkom 1942. godine i otišao u Karlovac.

Nakon proglašenja NDH oružnici u Perjasici su tjedan-dva bili pristojni prema seljacima. Prva akcija uslijedila je tek nakon petnaest dana. Oružnici su putem općine javno objavili oglas da svi ljudi moraju u roku od 8 dana predati vojnu odjeću, obuću i oružje kao i civilno oružje. Oni koji su imali dozvole za držanje i nošenje lovačkog oružja predali su ga a neki i nisu. Nakon isteka roka o dobrovoljnom predavanju oružja, odjeće i obuće oružnicima od 102, koliko ih se vratilo iz razbijene Jugoslavenske vojske, samo su trojica donijeli vojne karabine. Nekima je Mačekova zaštita oduzela oružje prije nego što su stigli do kuće. Oružnici su svakog od njih tražili da im preda vojnu opremu. Odgovor je svakoga bio da nije donio iz vojske oružje ni municiju. Oružnici su se tada dali na posao. Počeli su tući jednog seljaka u njegovoj kući, prisiljavajući ga da preda oružje. To je izazvalo nemir među svim onima što su se vratili iz Jugoslavenske vojske. Bili su to prvi zločini NDH prema mirnim seljacima, Srbima u općini Perjasica. Prema Hrvatima takve mjere nisu poduzimane u istoj općini. Seljaci koji su prošli muke i batine oružnika bili su spremni i odlučni da im više nikada ne padnu živi u ruke, pa makar u bježanju i poginuli.

Nemoguće je opisati sve detalje muka i patnji seljaka Perjasice tih dana kada su žadarmi iznuđivali od njih oružje, odjeću i obuću.

Samo 25 dana nakon proglašenja NDH na scenu su stupili i ustaški koljači. Prvi njihov zločin bio je ubijanje 25 nevinih Srba, seljaka iz susjedne općine Veljun i polojskih sela općine Perjasica, koje su pohvatali u utorak, 6. maja 1941. godine, na Svetog Đurđa. Tog lijepog sunačnog dana oko 15 do 20 ustaša i žandara, naoružanih vojničkim puškama došli su preko rijeke Korane iz susjednog sela Hrvatski Blagaj u polojska sela: Klanac, Kuzmu, Donji Poloj i Bukovac. Čim su prešli rijeku Koranu, razvili su se u streljački stroj u razmaku 5 do 10 metara jedan od drugog i tako su ušli u selo Klanac. Bilo je oko 9 sati prije podne. Tog dana, kao i u svim selima općine Perjasica i Veljun, vladao je red i mir. Još se do tada nitko nije bunio protiv fašističke tvorevine NDH. Jadni ljudi nisu ni znali da ih ustaše odvode na Veljun radi klanja u Blagaju. Dovevši ih u Veljun tukli su ih i premlaćivali dva dana, kao što su to činili i s njihovim susjedima VeIjUnčanima, da bi ih 8. maja 1941. godine odveli u selo Hrvatski Blagaj, gdje su za njih dan ranije iskopane velike jame, i tu ih poklali ili poubijali batovima i krampovima.

Među poklanima u Blagaju bila su i 24 čovjeka iz sela: Klanac, Kuzma, Donji Poloj i Bukovac. Jedino je uspio ispod noža i bata pobjeći Dušan Nikšić iz Donjeg Poloja.

Međutim, njemu nitko živ nije htio vjerovati o zločinu nad nevinim ljudima u Blagaju.

Danima se nije znalo za svirepi zločin u Hrvatskom Blagaju, kao ni za zločin ubistva hrvatske porodice mlinara Mravunca na rijeci Korani.

Ustaški zločinci su nakon pokolja u Hrvatskom Blagaju objavili alarmantnu novinsku vijest u dnevniku »Hrvatski narod«, od 9. maja 1941. godine, u kojoj je navedeno: da su srpski razbojnici na zvjerski način umorili 5. maja 1941. godine mlinara Josu Mravunca, Hrvata i četiri člana njegove porodice: ženu Katu, majku Anku, 15-godišnjeg sina Ivana i 4-godišnjeg sina Nikolu; da su mrtva tijela pobacali u Koranu, te da su bacili u rijeku i njegovu kćerku Milku, koja je još bila živa, pa se spasila plivanjem. Naveli su i to da su ti isti srpski razbojnici ukrali 3000 dinara iz kuće Mravunca i da su ustaške vlasti povele svestranu istragu. Ali, u laži su kratke noge. Istina je izašla na svjetlo dana. Mlinara Josu Mravunca (Hrvata) i njegovu ženu, majku i dva sina ubili su zaista ustaški zločinci-koljači u njegovom mlinu na rijeci Korani. Nečuveni zločin dogodio se noću 5. maja 1941. godine. Ustaše su to učinile radi toga što taj ugledni seljak nije prihvatio ustašku politiku, te da bi odgovornost za umorstvo porodice Mravunac prebacili na Srbe i zločin iskoristili kao povod za hapšenje Srba po selima općine Veljun i Perjasica i za izvršenje zločina u Blagaju, 8. maja 1941. godine.

Istinu o zločinačkom ubistvu porodice Hrvata Mravunca i Srba iz općine Veljun i Perjasica u Hrvatskom Blagaju objasnio je Ivan Šajfar,[10] učitelj iz Blagaja, ustaški tabornik općine Veljun. On je bio jedan od organizatora pokolja u Blagaju. Zarobio ga je odred »Cvijanović Brdo«, 5. augusta 1941. godine, u školi u Cvijanović Brdu.

U Perjasici se tih dana nalazilo više oružnika nego što je nekad bilo žandara. Mobilizirali su još i 13 seljaka Hrvata iz perjasičkih sela tako da je u žandarmerijskoj stanici bilo 25 naoružanih ljudi. Srpske seljake zahvatio je strah i neizvjesnost. Naročito zbog toga što nisu znali kuda su ustaše odvele ljude iz polojskih sela i sela iz općine Veljun. Seljaci su izgubili svako povjerenje u građanske stranke i prvake općine. Nastalo je stanje velike neizvjesnosti. Strepili su od toga što će donijeti slijedeća noć ili sutrašnji dan. Zato su ljudi danju boravili na svojim njivama, najčešće po brežuljcima i grmovima, da ih oružnici, ustaše ili domobrani ne bi iznenadili i pohvatali. Više se nisu usudili da spavaju u svojim kućama. Nastavili su da se skrivaju po poljima i grmovima. To im je zagorčavalo život, pa su se do-

[10] **Podaci** o Ivanu šajfaru, ustaškom zločincu, uzeti su iz knjige »VIII **kordunaška divizija«, str. 112.** i **113.**

govorili da se organiziraju u manje grupe i osmatraju kretanje oružnika kako ih ne bi ovi iznenadili i pohvatali.

Od proglašenja NDH do dana narodnog ustanka u Perjasici prošlo je četiri i po mjeseca. To su bili dani teške neizvjesnosti i strepnje. Kada se pročuo glas da se cijela Srbija digla na ustanak protiv okupatora, da se seljaci u Bosni bore protiv ustaša, oružnika i domobrana u NDH i da su seljaci oko Petrove gore oteli ustašama i oružnicima puške i pobili ih, pa se digli na ustanak, nastalo je neko olakšanje i vjera u budućnost.

Većina seljaka bila je spremna da krene u borbu protiv okupatora i njegovih slugu iako nisu još znali da je Komunistička partija Jugoslavije glavni organizator ustanka i vođenja borbe oko Petrove gore i u drugim krajevima Jugoslavije, kao ni to da i u Perjasici postoje dvije partijske ćelije, koje su se isto tako spremale da ih pozovu na oružani ustanak i borbu protiv okupatora i svih onih što su na strani okupatora.

Osnivanje i rad ćelija KPJ u općini Perjasica

Milutin Košarić Čiko i Stanko Opačić Ćanica[11] opisali su stvaranje i razvitak organizacija KPJ u kotaru Vojnić do 1941. godine, a ti njihovi zapisi zasnivaju se na konzultacijama, za općinu Perjasicu, sa Ćanom Bogdanovićem iz Kestenka, pokojnim Milutinom Gaćešom iz Svojiča, pokojnim Jovom Lavrnjom iz Perjasice te pokojnim Mojsijom Opačićem Mojom iz Kuzme. Zapisi o djelatnosti KPJ do aprila 1941. godine na području Karlovca, Korduna, Like i Pokuplja objavljeni su u Zborniku 1 Historijskog arhiva Karlovac. Na strani 209, 210. i 221. tog Zbornika opisana je partijska ćelija u Perjasici i u selu Srednji Poloj ovako:

Partijska ćelija u Perjasici

U Perjasici je radio kao učitelj Ljubo Vujčić, rodom iz Veljuna, iz poznate komunističke porodice. Brat mu Radoš imao je veliki utjecaj ne samo u Veljunu, nego i daleko van njega, a obilato su ga pomagali Đuro Velimirović i iz susjednog sela Šljivnjaka Đuro Krajačić. Uz njegovu pomoć učitelj Ljubo, zajedno sa Jovom Lavrnjom, koji se vratio sa rada iz Francuske i postao najodaniji aktivista u širenju naprednih ideja, izvršili su pripreme za osnivanje ćelije u Perjasici i ona je^ formirana u jesen 1939. godine. Na dan osnivanja imala je četiri člana i nekoliko kandidata, a u aprilu 1941. godine njen sastav je slijedeći:

[11] Navodi Košarica i Opačića odgovaraju kasnijim istraživanjima.

Ljubo Vujčić, učitelj, sekretar ćelije, prvoborac, strijeljan 1944. godine zbog neprijateljskog rada, Jovo Lavmja, radnik, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, Mile Cimeša, seljak, prvoborac, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, Dušan Vranješ, seljak, poginuo 1941. godine, Mile Cimeša Fuštar, krojač, poginuo u NOR-u 1943. godine, Mile Karaš, pekar, prvoborac, poginuo u NOR-u 1944. godine i Mile Šarac, seljak u pozadini.

U ovoj ćeliji osjećala se pojava sektaštva. Je li na to utjecao njen socijalni sastav, nismo mogli utvrditi. Međutim, poznato je da sve do 1940. godine ova ćelija nije učlanila u kandidate nikoga, kao i da su rukovodstva KPH iz Karlovca i Veljuna djelovala u pravcu slamanja sektaških pojava poslije čega je u grupu kandidata za članove KPJ primljeno osam drugova.

Da sektaške pojave nisu potpuno likvidirane potvrđuje činjenica da od kandidata do aprila 1941. godine ni jedan nije bio primljen u KPJ, pa čak im nije saopćeno ni to da su kandidati, iako se u tom smislu s njima radilo, a učlanjeni su u KPJ u izmijenjenim okolnostima u početku oružanog ustanka.

Ustanovili smo da je ova ćelija do aprila 1941. godine imala slijedeće kandidate: Milutin Karaš, trgovac, prvoborac, poginuo 1945. godine kao major NOV i načelnik Štaba 34. divizije, Milutin Gaćeša, seljak, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, Pero Grubješić, seljak, poginuo u NOR-u 1943. godine, Jovo Zirić, seljak, nesretnim slučajem poginuo 1947. godine, Nikola Gajić, seljak poginuo 1942. godine, Branko Karaš, mesarski pripravnik, prvoborac, Mile J. Opačić, seljak, prvoborac, poginuo kao kapetan NOV 1944. godine, Đuro Vuletić Škuljalo, seljak, iz Gornjeg Poloja, poginuo u NOR-u«.

Košarić i Opačić u svom tekstu dalje nastavljaju:

»Partijska ćelija sela Srednji Poloj

U suradnji s Radošem i Ljubom Vujčićem ćeliju je osnovao tamošnji učitelj Milenko Ivanović 1939. godine. U prikupljanju podataka za ovu ćeliju imali smo dosta teškoća jer se njena djelatnost isprepletala s djelatnošću one u Perjasici, a i članovi su se međusobno mijenjali. Kako su oba sekretara poginula, to do kraja nisu rasčišćeni odnosi ove dvije ćelije. U svojim sjećanjima Jovo Lavrnja ne pominje Ivanovića kao člana ćelije u Perjasici, a prisutnost Ivanovića na Okružnoj partijskoj konferenciji 1940. godine u Karlovcu u svojstvu delegata trebalo bi da bude pouzdan dokaz da je on u Srednjem Poloju imao samostalnu partijsku ćeliju. Inače i članovi KPJ iz Poloja pouzdano tvrde da je njihovu ćeliju osnovao Ivanović, i da je bio vrlo aktivan i temeljit u radu. Prema onome što se moglo s najviše sigurnosti zaključiti, sastav ćelije izgledao je ovako: Milenko Ivanović, učitelj, sekretar ćelije, ubijen od ustaša 1941. godine, Todor Ćika, seljak, ubijen od ustaša u Blagaju 8. maja 1941. godine, Mojsije Paić, seljak,

učesnik oktobarske revolucije, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine i Mojo Opačić, seljak, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine.

Kao kandidati za članove KPJ preživjeli pominju: Nikolu Vuletića, Nikolu Paića, Milica Vuletića, Pavla Mišljenovića, Miču Pavića — sve seljaci.

U ovome selu djelovanje ogranka 'Seljačko kolo' bilo je vrlo razvijeno. Dolazili su mnogi aktivisti iz Središnje uprave Seljačkog kola iz Zagreba, među kojima većinom komunisti i držali predavanja u selu. S njima ili samostalno dolazili su u selo i predstavnici Doma narodnog zdravlja iz Zagreba, u kome su radili dr Pajo Gregorić, dr Drago Hloupek i drugi, koji su u ove krajeve slali aktiviste s kino projektorima da prikazuju filmove iz zdravstvenog i općeg obrazovanja naroda. Te veze je održavao učitelj Ivanović. Posjeta studenata iz Zagreba ovom selu bilo je više i bili su vrlo aktivni u držanju predavanja koja su uvijek bila masovno posjećena. Međutim, kulturno-umjetnička i prosvjetna djelatnost ogranka Seljačko kolo bila je znatno skromnija.

U političkoj borbi ćelija je uspješno organizirala otpor nasilnoj naplati poreza od sirotinje. Iz niza takvih akcija ovdje navodimo primjer sukoba seljaka s tamošnjim svećenikom Milom Peuračom, inače istaknutim pristalicom JRZ. Seljaci, pod utjecajem komunista, otkazali su ubiranje taksa popu povodom krštenja i vjenčanja. Kako je pop na to odgovorio drskošću, seljaci su se skupili, zatvorili crkvu i odstranili popa. Za organe vlasti je to bio opasan signal, pa su oštro reagirali. Kotarsko načelstvo u Vojniću pozvalo je veliki broj ljudi na odgovornost. U odbrani seljaka u tom, za organe vlasti, čuvenom skandalu, istakao se seoski pjesnik Đuro Vuletić Škuljalo. Po njegovom nagovoru došlo je dosta seljaka u Vojnić kao svjedoci, a bili su preobučeni u pocijepana odijela da bi bili uvjerljiviji u tvrdnji zašto ne mogu platiti takse. Na pitanje kotarskog načelnika zašto su nasjeli bezbožnim komunistima i spriječili svećenika da vrši službu božju, optuženi su se čudili, krstili i pretvarali se u najpobožnije kršćane, odgovarali da nikad nisu ni čuli ništa o komunistima niti da toga kod njih može biti. Međutim, seljaci nisu zaboravili da u koru optuže popa za pretjerano ubiranje dadžbina. Našlo se nekoliko seljaka koji su čak citirali neke pasuse iz Svetog pisma u kojima Isus govori o pomaganju sirotinje, tvrdeći da je crkva narodna, a ne popova, i ako pop griješi da je oni moraju i od njega braniti.

■Nemoćni da izađu na kraj s velikim brojem pozvanih seljaka na odgovornost, i načelnik i pop bili su prisiljeni da obustave istražni postupak. Ovo je djelovalo i na popa da se u svojim zahtjevima sve više povlačio«.

Članovi i kandidati partijske ćelije Perjasica pristupili su u odred »Perjasica« na dan narodnog ustanka u Perjasici, 31. augusta 1941. godine. Nisu pristupila samo dvojica — Nikola Đure Gajić, seljak iz

Perjasice, i Đuro Vuletić Škuljalo, predsjednik općine do proglašenja NDH. Umjesto Nikole Gajića, tog dana u odred je stupio njegov sin Milan, star 18 godina. Iz te partijske organizacije formiralo se i rukovodstvo odreda »Perjasica«. Za komandanta je izabran Milutin Karaš, trgovac iz sela Štirkovca, a za politkomesara Ljubo Vujčić, učitelj, do tada sekretar partijske organizacije u Perjasici. Partijska organizacija Perjasica postala je preko noći partijska organizacija partizanskog odreda »Perjasica«.

Partijska organizacija Srednji Poloj reorganizirana je u jesen 1941. godine u partijsku ćeliju selo Kuzma. Reorganizaciju je izvršio pokojni Jovo Lavrnja, jedan od rukovodilaca partizanskog odreda »Perjasica«.

Partijska ćelija Kuzma

Ovu partijsku ćeliju, u oktobru 1941. godine, sačinjavali su: Mojsija Opačić Mojo, seljak iz Kuzme, sekretar ćelije, Milutin Vuletić, seljak iz Kuzme, Mile Lovrić, seljak iz Kuzme, Milovan Opačić, seljak iz Kuzme, Milutin Čika (stariji), seljak iz Kuzme, Jovo Nikšić Brko, seljak iz Klanca, Nikola Dereta, seljak iz Bukovice i Mileva Leca Čika, seljanka iz Klanca.

Partijska ćelija Kestenak

Ova partijska ćelija osnovana je u oktobru 1941. godine. Sačinjavali su je: Jovo Gige Grubješić, Nikola Vukobrat, šuster (postolar) iz Ponorca, Nikola Mijaković, seljak iz Ponorca, Mićko Milić Mijaković, seljak iz Ponorca, a od 1942. godine bili su članovi ćelije i Mišan Milovan Grubješić, seljak iz Kestenka, Pavao Grubješić Pajkan, seljak iz Kestenka, i Dragić Grubješić, seljak iz Ponorca.

Partijska ćelija u selu Mrežnica

Partijsku ćeliju u selu Mrežnici osnovao je 15. 10. 1941. godine pokojni Jovo Lavrnja iz partizanskog odreda »Perjasica«. Formirana je u kući pokojnog Rade Vranješa u selu Mrežnici. Partijsku ćeliju su sačinjavali: Pero Vranješ, seljak iz Mrežnice, sekretar, Đuro Vranješ, seljak iz Mrežnice i Milutin Jovana Paić, seljak iz Male Kose.

Partijska šelija sela Orijavac

Ova partijska ćelija osnovana je u oktobru 1941. godine. Sačinjavali su je: Mišo Putniković Mikić, kovač, sekretar ćelije, Cvijan Cvijo Sudar, seljak, Dragić Držajić Cvoka, seljak i Mile Držajić Nikolin, seljak — svi iz Orijevca.

Partijska ćelija Koransko Selo

Ova partijska ćelija osnovana je početkom augusta 1,941. godine u sastavu: Mile Opačić Dugoja, financ, sekretar ćelije,[12] iz Zinajevca, Milivoj Uča Mišljenčević seljak iz Zinajevca, Mirko Marinković, bivši policajac, iz Koranskog Sela, Milutin Karaš, seljak iz Koranske Strane, primljen u članstvo Partije 10. 10. 1941. godine, kasnije jedan od sekretara KK KPH Veljun.

*

Partijska ćelija sela Točak

Ovu partijsku ćeliju organizirao je koncem oktobra 1941. pokojni Milutin Karaš, komandant partizanskog odreda »Perjasica«. U ćeliju su ušli: Dušan Paić, seljak iz Točka, Jovo Lavrnja, radnik, partizan, iz Perjasice, Milutin Gaćeša, seljak, partizan, iz Svojiča, Milić Ćika, seljak iz Svojiča. Za sekretara partijske ćelije bio je izabran Dušan Paić.[13]

Partijska ćelija partizanskog odreda »Poloj«

Ovu partijsku ćeliju formirali su Slavko Markon, Milutin Karaš, komandant, i Izidor Štrok Mrkić, politkomesar partizanskog odreda »Perjasica«, 20. oktobra 1941. godine. Tu partijsku ćeliju su sačinjavali: Slavko Markon, radnik iz Zagreba, sekretar ćelije i politkomesar partizanskog odreda »Poloj«, Nikola Šeketa, radnik, partizan iz Duge Rese, i Tone Antuna Grdešić, partizan drvodjelski radnik iz Karlovca.

Nekoliko dana nakon formiranja partijske ćelije (26. 11. 1941. godine) Polojski partizanski odred išao je u akciju sa jednom grupom boraca, koju je predvodio komandir Bolić Ležajić Mišan. Tom prilikom naišli su na ustašku zasjedu u Novom Selu kod Poloja. U borbi su poginuli: komandir Polojskog odreda Bolić Ležajić Mišan, Božo Milinković, partizan (vodnik) iz Štirkovca, Mile Vukmirović Bjeleš, partizan iz Kuzme i Rade Gaje Marinković, partizan iz Koranskog Sela. Teško je ranjen Antun Pučko, partizan, radnik iz Duge Rese, koji je izvršio samoubistvo da ne bi živ pao u ruke neprijatelju, a zarobljen je Cvijan Bjelopetrović, partizan iz Gornjeg Poloja. Njega su ustaše odveli najprije u Primišlje, odakle je otpremljen u logor Jasenovac gdje je i ubijen.

[12] Mile Opačić Dugoja bio je sekretar partijske organizacije u Koranskom Selu do 30. augusta 1941. godine, kada je stupio u partizanski odred »Perjasica«, a poslije njega je sekretar postao Milivoj Uča Mišljenčević, koji se pasivizirao u jesen 1941. godine pa je Mirko Marinković tada izabran za sekretara partijske ćelije.

[u] Partijska ćelija Točak, pored općih partijskih zadataka, imala je i specijalni zadatak: da se u strogoj ilegalnosti brine o izgradnji vojnih zemunica za potrebe partizanskog odreda »Perjasica«, u šumi Perjasička kosa. Iz tih razloga sastav partijske ćelije bio je od ljudi iz tri sela od kojih su dvojica bili operativni borci partizanskog odreda »Perjasica«.

Partijska ćelija partizanskog odreda »Poloj« zaključila[14] je da se na slijedećem partizanskom sastanku primi u članstvo Partije nekoliko boraca koji su to svojim radom i ponašanjem zasluživali. Partijski zaključak se nije mogao primijeniti na poginule drugove.

Početkom 1942. godine u selima općine Perjasica djelovala je 21 partijska ćelija[15] sa 80 članova Partije. Prema ocjeni Kotarskog komiteta KPH Veljun, od 19. 4. 1942. godine, u općini Perjasica bila je najbolja politička situacija i najbolje raspoloženje naroda za borbu. Međutim, neprijateljska ofenziva što je izvedena u proljeće 1942. godine mnogo je utjecala na držanje Perjasičana, naročito onih koji su za vrijeme ofenzive odvedeni u selo Brijest a potom pušteni svojim kućama od nadporučnika Motike.

Kotarski komitet KPH Veljun rasformirao je 7. 6. 1942. godine sve partijske ćelije u općini Perjasica, a potom je formirao pet partijskih odjeljenja[16] čiji je rad objedinio općinskom partijskom ćelijom Perjasica. Sekretar te ćelije bio je Petar Vranješ[17], član Kotarskog komiteta KPH Veljun. U tih pet odjeljenja bila su 24 partijca.

Komitet je donio odluku o rasformiranju partijskih ćelija i formiranju partijskih odjeljenja u jednu općinsku ćeliju (sa 24 partijca) najviše zbog toga što se prilikom osnivanja partijskih ćelija po selima nije vodilo dovoljno računa tko može a tko ne može biti član Partije u to vrijeme. U tome je najviše griješio Jovo Lavrnja koji je primio u članstvo Partije i neke ljude koji sa Partijom nisu imali nikakve veze. 0 tome je govorio Milutin Karaš,[18] komandant partizanskog bataljona u Perjasici i član KK KPH Veljun, na sastanku Kotarskog komiteta u prvoj polovini februara 1942. godine. Karaš je iznio i primjer partijske ćelije u Kuzmi, koja je imala 7 članova. On je s njome održavao sastanak u selu Klancu. Na sastank su došla trojica od sedam članova. Među onom četvoricom koji nisu došli na sastanak, trojica su bila poznati kradljivci. Svoje ocjene o nekim partijskim ćelijama u selima Perjasica iznesao je i drug Mile Velimirović, sekretar KK KPH Veljun, koji je bio na sastanku tih partijskih ćelija i konstatirao da su pojedinci primljeni u partijsko članstvo pogrešno i da treba u partijskim ćelijama izvršiti čišćenje onih koji nemaju veze sa Partijom. Ocjenjujući takve propuste KK KPH Veljun donio je odluku o isključenju iz članstva Partije Jove Lavmje, radi pogrešnog odabiranja pojedinaca u osnivanju partijskih ćelija.

[14] Zaključak partijske ćelije partizanskog odreda »Poloj« nalazi se u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, dokument KP 186/21. Slavko Markon, bivši komesar partizanskog odreda »Poloj«, izjavio je 21. 2. 1984. u Zagrebu da je polojski odred 27. 11. 1941. godine reorganiziran u partizanski vod partizanskog odreda »Perjasica«.

*5 AIHRPH KP-187/195.

i* AIHRPH, KP 187/195. Izvještaj KK KPH Veljun od 7. 6. 1942. godine, upućen Okružnom komitetu KPH Karlovac, o raspuštanju svih partijskih ćelija u Perjasici i formiranju pet partijskih odjeljenja objedinjenih u jednu općinsku ćeliju.

[17] Vranješ Petar isto je što i Vranješ Pero.

›[8] AIHRPH, KP 187/112.

Raspored ćelijskih odjeljenja općinske ćelije Perjasica[19] bio je ovakav: općinska ćelija Perjasica — sekretar Petar Vranješ, I ćelijsko odjeljenje — sekretar Mojo Opačić, II ćelijsko odjeljenje — sekretar Ignjatije Putniković, III ćelijsko odjeljenje — sekretar Milutin Karaš[20], IV ćelijsko odjeljenje — sekretar Nikola Vukobrat i V ćelijsko odjeljenje — sekretar Dušan Paić.

Općinskom ćelijom Perjasica rukovodio je sekretarijat kojeg su sačinjavali sekretari odjeljenja i sekretar općinske ćelije. U ratnim uvjetima bio je to u stvari Općinski komitet KPH Perjasica. Kotarski komitet KPH Veljun tom velikom reorganizacijom nije ništa mijenjao partijsku organizaciju u partizanskom bataljonu kojim je komandovao Milutin Karaš.

Nakon reorganizacije općinska ćelija Perjasica počela je u proljeće 1942. godine sve iznova. Sa 24 člana Partije krenula je u borbu za ostvarivanje programa Partije, za bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda, za izgradnju i učvršćenje narodnooslobodilačkih odbora, za jačanje Antifašističkog fronta žena i omladine u organizaciji Saveza mlade generacije i SKOJ-a, pod parolom: »Sve za partizane — svi u partizane!«

[19] Originalni dokumenat KK KPH Veljun (br. 163 od 12. 4. 1942.) o formiranju ćelijskih odjeljenja općinske ćelije Perjasica predao sam na trajno čuvanje Historijskom arhivu u Karlovcu nakon ličnog čuvanja 42 godine.

[20] Milutin Karaš, sekretar III ćelijskog odjeljenja je iz Koranske Strane; kasniji sekretar KK KPH Veljun.

Nikola D. Cimesa

Pripreme 2a ustanak

U bivšoj perjasičkoj općini od 1939. godine djelovale su dvije ćelije KP — »perjasička« i »polojska«.

Prva je »pokrivala« sjeverni, a druga južni dio općinskog područja. Njihovo djelovanje narod po prvi put zapaža na općinskim izborima 1940. godine, kada su agitirale za listu opozicije, a protiv režimskih stranaka. Kandidat je bio Đuro Vuletić Škuljalo, koji je i odnesao pobjedu na ovim izborima (Đuro je bio kandidat za člana KP od 1939. godine). U toku 1940. a naročito od početka 1941. godine, pa sve do kapitulacije vlade i vojske bivše Jugoslavije, po našim selima širilo se upozorenje od fašističke opasnosti i apeliralo da zemlju treba braniti pod svaku cijenu. To su širili članovi i kandidati KP iz ovih dviju ćelija, jer je to bila direktiva i politika centralnog komiteta KPJ. Imalo je to svoj odraz u raspoloženju naših seljaka da brane zemlju. Utjecalo je to na odaziv naših regruta i rezervista, odnosno na predaju mobilizirane zaprežne stoke u času opće mobilizacije.

Spoznaja izdaje i djelovanje pete kolone, što su posebno osjetili mnogi preko Mačekove zaštite, brzo rasulo vojske, bijeg vlade i propast države imali su demoralizatorski odraz kod naroda pa i članova i kandidata KP u perjasičkim selima. Na seljake srpske narodnosti potresno je djelovao ustaški zločin u Hrvatskom Blagaju, izvršen nad Srbima početkom maja 1941. godine (ni puni mjesec dana nakon proglašenja tzv. NDH). Pogotovo što su u ovom masakru stradala 24 seljaka iz južnih perjasičkih sela, među kojima i član KP »polojske« ćelije Todor Čika.

Ustaše iz Blagaja i njihov tabornik Ivan Šajfar javno su prijetili kako će vrlo brzo krenuti u perjasička sela, pa je narod zahvatio strah i panika (imali smo dva slučaja samovješanja). Tih su dana ljudi bježali jedan od drugog, pa čak i sami od sebe, uvlačeći se u grmlje.

Tada su se — u tom početnom metežu i besciljnom bježanju svake noći — angažirali i članovi i kandidati ovih dviju ćelija KP. Prvo, na čemu su se angažirali, bilo je organiziranje seljaka (u rubnim selima prema Blagaju i Pavlovcu) u noćna patroliranja i dnevna osmatranja sa okolnih brda (kasnije se isto to činilo u selima prema Siči i Mateškom Selu). Sva ostala unutrašnja sela bila su povezana sa ovim rubnim selima kuririma. Učinjeno je to da bi se izbjeglo iznenađenje od ustaša (slično kao što je bilo početkom maja u veljunskim selima).

Postupno se vraćalo i samopouzdanje. Neki seljaci počeli su iznositi svoje do tada dobro skriveno oružje (lovačke puške i kubure, pištolje, a dvojica i karabine). Potom su se ljudi dali na posao pa je te, 1941. godine oskudna zemlja bila obrađena kao nikada ranije. Za vrijeme vršidbe žita u ljeto 1941. godine uz vršalicu su bili ustaški povjerenici, a na brijegu iznad sela naši osmatrači. I kada su jedne noći žandari iz Perjasice, sa onih 13 civila, otišli prema Bukovcu, nisu imali priliku vidjeti ni jednog muškarca od 15—70 godine. Vršalice su stajale.

Tokom organiziranog patroliranja i osmatranja svaka partijska ćelija došla je do saznanja tko sve raspolaže oružjem i tko je od tih ljudi spreman poći u borbu. Tako su polovinom augusta 1941. obje ćelije formirale i ustaničke odrede koji su na dati znak trebali krenuti u borbu.

Ustanak

Ustanak je otpočeo noću 30/31. augusta 1941. godine. Krenuo je samo odred kojeg je formirala ćelija u Perjasici. Idućeg dana (1. septembra) nama su se priključila dvojica drugova iz sela Bukovac (koje je pokrivala »polojska« ćelija KP). Do 22. septembra našem PO »Perjasica« priključilo se još oko 14 ustanika.

U pripremama za ustanak zapaženo su bili angažirani: Ljubo Vujčić[1], Milutin Karaš[2] i Jovo Lavrnja[3].

Evo što je o prvim danima ustanka u Perjasici rekao 8. decembra 1982. godine, u Domu JNA u Zagrebu, Ignjatije Perić Gnjaco:

»Kao komandir 1. voda »Debela kosa« i zamjenik drugu Ćanici vraćao sam se sa vodom iz okolice Primišlja, 27. augusta 1941. godine. Sa nama se vraćao i Ćanica, kao komandir PO-a. Ustavio nas je u Donjem Poloju, gdje se po njegovom naređenju (dan ranije)

[1] Ljubo Vujčić, učitelj u Perjasici od 1938. i sekretar ćelije KP od 1939. godine. Kao učitelj bio je dobar i poštovan od naroda. Međutim, nije poznato kakav je bio kao sekretar, jer iz te prve ćelije imamo svega jednog preživjelog člana (kod kojega su godine učinile svoje). Postavljen je za komesara PO »Perjasica« 31. 8. 1941. ali kasnije nije ispoljio hrabrost i odlučnost za borbu, štaviše ispoljio je kolebljivost i neodlučnost. Smijenjen je početkom oktobra 1941. i otišao u PO »Debela kosa«.

[2] Milutin Karaš, po nekima kandidat KP od 1939. do iza formiranja ovog odreda. Međutim, iz dnevnika druga Save Zlatića (zabilježio 21. 10. 1941) vidljivo je da je drug Milutin predratni komunista. Bez imalo uvećavanja njegove uloge, u organiziranju ustanka on je bio glavni nosilac u ovom organiziranju, što je utjecalo da je već kod osnivanja odreda (polovinom augusta) postavljen za komandira. Kasnije, kao komandir PO »Perjasica) ispoljio je odlučnost i odgovornost na dužnosti komandira odreda kojeg je spasio od rasula. Time je učvrstio ustanak na prostoru naše općine. Kasnije je postao glavni pokretač ne samo akcija odreda, već i općeg političkog razvoja ustanka na ovoj općini (formiranje ćelija KP, SKOJ-evskih grupa, NOO-a, NF-e, AFž-a). I ne samo na ovom prostoru već i šire. Milutin je postao legenda općine Perjasica. O njemu kao junaku po našim su selima iz dana u dan stvarane pjesme. On je svojom hrabrošću i odlučnošću naprosto pokretao narod u borbu.

[3] Jovo Lavrnja, rođen 1898. u Perjasici. Punih dvadeset godina proveo na radu u Mađarskoj i Francuskoj. Prošao je mnoge okršaje sa buržoazijom kao proleter. Vratio se u zemlju 1938. i postao član KP 1939. godine.

na 27. 8. trebao okupiti do tada pripremljeni ustanički odred. Našli smo na okupu oko 40 seljaka. Ćanica im je govorio o razvoju ustanka na Kordunu do tih dana. Upozorio na opasnost koja im prijeti od ustaša iz Blagaja i sugerirao, da odmah krenu na ustanak. Ćutali su. Ćanica je ponovo pričao o našim akcijama i isticao kako je borba jedino rješenje za spas ne samo sebe i svoje porodice već i za spas zemlje od okupacije. Tada se javilo nekoliko prisutnih i kategorički se suprotstavilo kretanju na ustanak. Vidjevši da sa njima nema šta razgovarati, Ćanica je naredio pokret prema Gornjem Skradu.

Drugi dan na poziv Ćanice došao je u Gornji Skrad Ljubo Vujičić iz Perjasice (za kojeg se znalo, da je tamo sekretar ćelije). Upoznao nas je sa brojčanim stanjem i naoružanjem žandara u Perjasioi. Nije imao ništa protiv napada na iste, ali je rekao, da oni u Perjasici nisu još obavili sve pripreme za ustanak i da treba malo počekati. Tako se završio razgovor sa njime i on se vratio u Perjasicu. Stekao se dojam da Ćanica odustaje od napada. Međutim u sam sumrak on je saopštio meni i drugu Milutinu Košariću (komesaru odreda) da misli kako naš odred treba napasti te žandare. Iste večeri prešli smo rijeku Koranu i cijeli slijedeći dan boravili u jednom grmu, kraj neke kuće. Taj nam je seljak donesao kuhani krompir za ručak.

Bilo je to 30. augusta 1941. Poslije podne Ćanica je poslao ovog seljaka (bio je to Miloš Petrović, op. N. C.) po Ljubu Vujčića i on je opet došao. Tada mu je Ćanica saopštio da naš PO »Debela kosa« idućeg dana napada žandare u Perjasici. Od njega je tražio samo trojicu pouzdanih vodiča. Dogovorili su se gdje ova trojica i u koliko sati iduće noći da dođu. Moglo je biti oko četiri sata poslije podne kada je Ljubo otišao od nas.

Na 31. augusta u 2 sata na dogovorenom mjestu (kod Borika iza kuće Mojsije Cimeše, zvano Raja, u zaselku Rastovac, kraj sela Perjasica — opaska N. C.) mi smo našli grupu od preko 25 ustanika, koje je tada postrojio meni do tada nepoznati Milutin Karaš, po čemu se moglo zaključiti da im je već bio postavljen za komandira. Nekoliko ih je imalo karabine, možda duplo više lovačke puške, a ostali rogulje. Bilo je par sa sjekirama i pilom. Oni su ubrzo iza našeg stizanja otišli rušiti telefonske stupove.

Kada smo krenuli u napad na žandare zaista smo dobili trojicu vodiča, dok su ostali išli na povećem odstojanju iza nas. Sjećam se da je meni i mojem vodu bio vodič Milutin Karaš«.

Ovom su izjavom otklonjene neke nedoumice oko polojskog pripremnog odreda za ustanak.

Međutim, ostalo je neobjašnjeno pitanje je li među onima koji su 27. augusta u Donjem Poloju kategorički odbili da se u južnim selima prema Blagaju krene na ustanak bio i Dragić Dejanović Ca-

rević.[4] Ako jest, onda je to dokaz da je on, a ne tamošnja partijska ćelija, imao situaciju u svojim rukama. To će on još jednom dokazati.

Iz izjave druga Gnjace Perića vidimo da je Ljubi Vujčiću, kao sekretaru ćelije u Perjasici, ostalo na raspolaganju samo 10 sati vremena da pokrene ustanički odred. Međutim, te je noći partijska ćelija u Perjasici pokrenula dva puta više ljudi nego ih je u stroju dočekao PO »Debela kosa«. Prekopana je cesta u pravcu Generalskog Stola (kod Mandike) te porušen most na potoku Ponorac, ispred sela Ponorca. Nakon svanjivanja 31. augusta, iz oba ova pravca do škole u Perjasici (kasnije do ruba Perjasičke dubrave) uspostavljena je bežična veza (čovjek do čovjeka, s brijega na brijeg — u pošumljenom terenu na 100—200 metara).

Evo kako se Miloš Petrović iz štirkovca sjeća tih događaja: »U noći 30. 8. 1941. probudio me Ignjatije Karaš, Milutinov brat riječima, Milošu! Milošu! Ustani! Kad sam ustao, on mi je saopštio da se u mome grabiku nalaze partizani, pa ako imam nešto da ponesem da se pokriju i da razgovaram sa Ćanicom. Kad sam došao, Ćanica me pitao da li imam veći kotao pa da skuvam krompira u ljuski za ručak. Kad sam donio krompir iz sela, od Milutina Karasa donijeli su nekoliko kruvova i tako su podijelili i ručali.«

Zbog prekopavanja ceste kod Mandike žandari su 2. 9. 1941. zapalili kuće Milovana Kukulja i Mihajla Markovića. Zbog porušenog mosta domobrani su 31. 8. 1941. pohapsili u Ponorcu šestoricu[5] seljaka, odveli ih u Karlovac i predali ustašama, koji su ih par dana kasnije likvidirali. Osim toga, zapalili su sve od kuće do kokošinjca. Nakon susreta dvaju odreda iz PO »Perjasica« otišla je grupa ustanika na rušenje telefonskih stupova prema Poloju. Trojica su određena za vodiče PO »Debela kosa«. Iz Gnjačine izjave se vidi da je prvom vodu vodič bio Milutin Karaš. Drugi vodič je bio Mile Cimeša.[6] Kada je PO »Debela kosa« pošao u napad na žandare, ostali ustanici iz Perjasice kretali su se sa Ljubom Vujčićem za njim. Oni će do škole stići tek nakon završene akcije.

[4] Dragić Dejanović Carević, žandarmerijski narednik za vrijeme stare Jugoslavije, navodno je kod osnivanja odreda u augustu 1941. postavljen za komandira. Na 22. septembra, kao borac PO »Perjasica« (na sugestiju Mojsije Opačića Moje) postavljen je za komandira PO »Kuzma-Poloj«, ali umjesto u borbu sa ustašama, on je sa još petoricom pripadnika odreda krenuo u pljačku i teroriziranje naroda. Zbog pljačke i dva ubistva osuđen je od našeg suda 14. 10. i strijeljan 2. 11. 1941.

[5] Grubješić Gligorije (sin Todora) 1907, Janko (sin Jovana) 1920, Milovan (sin Nikole) 1920, Pavao (sin Todora) 1910, Todor (sin Miloša) 1907. i Todor (sin Gliše) 1912.

[6] Mile Cimeša Kolar, jedini među živima od članova KP u ćeliji Perjasica. Međutim, kod njega su godine učinile svoje i on mi u Putincima, 2. maja 1983. godine, nije mogao pružiti korisne informacije. Po njemu ustanici iz Perjasice su napadali žandare, a ne PO »Debela kosa«, jer je on sa »svojim vodom« napadao od istočne strane i pucao po žandarima. To da je pucao po žandarima sigurno stoji, jer je on donesao karabin iz vojske i sačuvao ga. Mile je u toku rata bio zapaženi miner kod Ilije Gromovnika. Nosilac je Spomenice 1941. godine.

Borba sa žandarima nije dugo trajala. Devetorica su se predala, od kojih je jedan bio teško ranjen. Narednik Asić nalazio se u svojem stanu preko ceste(bio je to školski stan) a dvojica ostalih žandara, koji su te noći bili u patroli, nestali su prije napada.

Pored 12 žandara, u ovoj žandarmerijskoj stanici povremeno je boravilo i 13 civila — Hrvata iz selä bliže Bariloviću i Dugoj Resi. Tada njih nije bilo. Njihovih 13 karabina sa municijom stajalo je na tavanu stanice u rezervi. Međutim, nakon što se i posljednji oružnik predao, na tavanu nije bilo ni karabina ni municije. Nestao je i onaj sanduk bombi kao i oko 40 maltene novih lovačkih pušaka. Kasnije se doznalo da je narednik Asić obaviješten od Nikole Cimeše Čubre da će te noći uslijediti napad, pa je sve oružje i municija preneseno u školski podrum i tu ostalo, kamuflirano starim stolovima i stolicama, do povratka žandara u Perjasicu 2. 9. 1941. Izdaju o napadu PO »Debela kosa« na žandare u Perjasici počinio je Nikola Cimeša Čubra[7] iz Štirkovca, 30. 8. 1941. Imao je vojni pištolj i uniformu. Otišao je radije naredniku Asiću i obavijestio ga o pripremama za napad, negoli da nas pomogne. O toj njegovoj izdaji doznalo se u PO »Perjasica« desetak dana kasnije. Međutim, on je već bio kod ustaša u Karlovcu. Tada se doznalo i to gdje je bilo skriveno oružje i municija. Ali bilo je kasno, jer je sve to ponovo bilo u rukama žandara.

Tek nakon oslobođenja, iz prepiske velikog župana u Ogulinu, saznalo se da je Asić još noću na 30. augusta telefonom obavijestio velikog župana o napadu koji će uslijediti idućeg jutra. (Komande naša oba odreda bile su toga jutra uvjerene da su ona dvojica pobjeglih žandara to učinili. Samo se postavljalo pitanje kuda je nestalo oružje i municija sa onog tavana.)

Čim su čuli pucnjavu kod žandarmerijske stanice, seljaci su znali da su ustanici napali žandare. Mnogi su odmah krenuli na mjesto zbivanja, pa se tako do devet sati (31. augusta) kod škole i žandarmerijske stanice okupilo nekoliko stotina seljaka, pretežno mladića, što je djelovalo kao nekadašnja regrutacija.

Sve do blizu podne kod škole je vladalo pravo narodno veselje. Svojom mladenačkom snagom, vedrinom i raspjevanošću, potom dobrom odjevenošću i dobrim naoružanjem (tada je karabin za goloruki narod značio dobro naoružanje) borci PO »Debela kosa« stvorili su takvo raspoloženje kod naroda da se zaboravilo na sve okolnosti pod kojima se to odvijalo.

Prije ustanka u Perjasici, noću 30/31. augusta 1941. godine, oružje su posjedovali: Mile Cimeša Kolar — karabin, Đuro Đikandić —

[7] Nikola Cimeša Čubra kao izdajica bježi k ustašama u Karlovac. Kada su Talijani krenuli da unište ustanike u Perjasici (6. 11. 1941) stigao je sa njima i pao nam u ruke. Par dana kasnije osuđen je na smrt i strijeljan.

karabin, Rade Velimirović Kosterac — karabin, Dušan Vranješ — lovačku dvocijevku, Milutin Gaćeša — lovačku dvocijevku, Mile Vranješ — lovačku dvocijevku, Nikola Oreščanin Buđoni — lovačku dvocijevku, Mile Cimeša Vuštar — lovačku jednocijevku, Mile Karaš, pekar — lovačku dvocijevku, Mile Opačić Dugaja — lovačku dvocijevku, Nikola Zirić — lovačku jednocijevku, Milutin Karaš — kuburu, Jovo Lavrnja — pištolj, Jovo Zirić — kuburu i Branko Karaš — kuburu. Ostali su nosili željezne rogulje, kako je to zapazio i Ignjatije Perić Gnjaco.

Nakon razoružanja žandara Ljubo Vujčić uzeo je u općini karabin sa municijom, kojim su čuvari čuvali općinsku zgradu, a Mile Šarac dobio je karabin od Nikole Cimeše, zvanog Zec, kojeg je ovaj donio iz vojske i sakrio, ali pošto je bio već u godinama nije mogao stupiti u odred.

Potkraj toga dana na proplanku ispod perjasičke Gradine Ćanica Opačić je predao Milutinu Karasu četiri karabina, koje je njegov odred toga jutra oteo žandarima. Tako je PO »Perjasica«, 31. 8. 1941. godine, raspolagao sa devet karabina i sa oko 15 lovačkih pušaka (u toku dana stiglo je još par ustanika sa lovačkim puškama).

Kada je PO »Perjasica« postrojavan kod škole, popunjen je sa još desetak mladića i nekoliko starijih ljudi, pa je tako u stroju moglo biti blizu četrdeset boraca.

Onih koji su željeli ući u odred i poći u borbu, ali nisu bili primljeni jer nas je ionako mnogo bilo bez oružja, bilo je tih dana podosta. Stoga se odmah iza napada na žandarmerijsku stanicu u Perjasici po selima pristupilo osnivanju rezervnih odreda što je većina dobrovoljaca i prihvatila.

Prije podne odredi su napustili Perjasicu i prebacili se na rub Perjasičke dubrave, na proplanak zvani Zumravice, nedaleko zaselka Perinovići, gdje nam je ubrzo donesen ručak. Tu smo ostali do iza 16 sati. U tom pravcu krenuli smo radi toga što se PO »Debela kosa« toga dana trebao vratiti u pravcu Gornjeg Skrada.

Kada je iza 16 sati, putem one organizirane bežične veze, javljeno da iz pravca Barilovića i Siče, kroz selo Ponorac, do porušenog mosta stiže kamion pun nekakve vojske, data je uzbuna i odredi su postrojeni. Više od pola sata stajali smo u stroju čekajući dalji razvoj situacije na tom pravcu. Osmatrači su nastavili da javljaju o kretanju neprijateljskih vojnika, koji su prešli potok i krenuli s obje strane ceste u streljačkom stroju do Lipovšćačkog brda, gdje su zauzeli položaj. Bilo ih je tridesetak i bili su tada udaljeni od Zumravica, odnosno našeg položaja oko jedan i po kilometar. Sve vrijeme nalazili su se iza prevoja pa ih nismo vidjeli, kao ni oni nas.

Da se u tom času nije čuo kratak rafal iz puškomitraljeza, nama sa istočne strane, sigurno bi PO »Debela kosa« produžio u Gornji Skrad.

Međutim, pošto su neki drugovi tvrdili da se pucanje čulo sa pravca Gornjeg, a ne Donjeg Skrada, odlučeno je da oba naša odreda odmah krenu na Perjasičku kosu ispod kote zvane Gradina. Išli smo sa lijeve strane sela Perjasica i izbili na cestu Perjasica—Poloj (iza izvora Mikulovac) i malo kasnije ušli u tamošnju borovu šumicu. Da smo nastavili pravo prema Gradini, prošli bismo s njene desne strane. Međutim, bila je vrućina i svako od nas je želio da se malo odmori. Oko nas je svuda bila tišina. Za nama sa Zumravica nisu krenula ona dvojica na konjima, što je značilo da neprijatelj nije krenuo sa Lipovšćačkog brda. Iz pravca Generalskog Stola nikakvih obavještenja o neprijatelju nije bilo. U tom boriku odmarali smo dvadesetak minuta a potom krenuli dalje.

Jedna grupa boraca pošla je na lijevi rub te šumice i tek što se pomolila, na njih je sa susjednog brijega, zvanog Lubrdenik, osut plotun iz pušaka i puškomitraljeza. Taj nas je plotun, sa razdaljine najviše do 300 metara zračne linije, ozbiljno iznenadio. Mi novajlije poskočismo. Ali presjekao nas je Ćaničin oštar glas: »Lezi, zauzimaj zaklon!«. Hladnokrvnost i mirnoća njegovih boraca odmah nas je smirila. Brzo je utvrđeno da nitko od drugova nije ni ranjen. Neprijatelja na onom susjednom brdu nismo vidjeli. Odmah su upućene izvidnice da utvrde kakva je situacija pred nama. I pošto su one javile da neprijatelja nema, krenuh smo brzo naprijed.

Obezbijedili smo se s boka, a potom i zaštitnicom. Za sat vremena stigli smo u Perjasičku kosu, ispod kote Gradina. Iz razgovora, koje su tada vodile naše dvije komande, mi borci smo razabrali da je netko trebao te noći prekopati cestu prema Primišlju i organizirati javljanje sa te strane. Međutim nikada nismo doznali o kome se radilo.

Iz prepiske velikog župana u Ogulinu, koja nam je došla do ruku nakon oslobođenja, saznali smo da je 31. 8. 1941. iz Barilovića u pomoć žandarima u Perjasicu krenulo tridesetak domobrana sa jednim časnikom, ali su se morali vratiti, »jer su ih napali četnici«; zatim da je iz Primišlja krenulo oko 25 žandara i domobrana, koje je vodio poručnik Stipac, te da im se kod sela Bukovac pokvario kamion pa su do Perjasice nastavili pješice i stigli pred Perjasicu oko 16 sati, gdje ih je »dočekala velika skupina četnika i otvorila plotun po njima« te su se pod vatrom izvlačili prema Poloju i Primišlju.[8]

[1] Naprijed smo vidjeli da na njih sa naše strane ni metak nije ispaljen. Oni od Barilovića bili su nam predaleko i nismo ih vidjeli, a ovi iz Primišlja (Lubrdenik) nakon plotuna po nama su pobjegli.

U sumrak PO »Debela kosa« krenuo je ovom planinom u pravcu Gornjeg Poloja, a potom preko Orijevca, Koranskog Sela i Korane u Skrad. Idući dan već je vodio borbu sa ustašama u Debeloj kosi.

Svoju prvu partizansku noć PO »Perjasica« proveo je na proplanku ispod Gradine. Malo je tko tu noć uspio da zaspe. Svakoga od nas je mučila velika neizvjesnost koja nas čeka kao slabo naoružane ustanike. Pogotovo su u teškom položaju bili oni koji su kod kuće ostavili žene sa malom i nejakom djecom. Ali svatko od nas je svjesno krenuo u borbu protiv okupatora i njegovih slugu. I svakomu je bilo jasno da je svojim opredjeljenjem za borbu stavio sam sebi omču oko vrata. I ne samo sebi!

Naredna dva dana odred je proveo na rubu šume, kod Velikog Tavanca. Do nas je stiglo dvadesetak mladića iz Svojiča i Gaćeškog Sela, ali i bez kakvog oružja, pa su vraćeni kućama. Primljena su samo dvojica drugova iz Bukovca, koji su tražili naš odred još noću 31. 8./1. 9. 1941. jer su imali nešto od oružja. Primljena su i dvojica seljaka iz Svojiča, koji su imali lovačke puške. Jedan od njih bio je Petar Pii juga o kojem će još biti govora. U dva navrata dobili smo hranu iz Točka, odnosno Potplaninskog Sela. Na Tavancu je krajem 2. septembra obavljena neke vrste smotra odreda. U odnosu na 31. augusta bilo nas je više. Više je bilo i lovačkih pušaka. Sa Perjasicom nismo imali veze od 31. augusta, odnosno od povlačenja. Uvjereni da su one dvije skupine neprijateljskih vojnika ušle u Perjasicu strepili smo što se tamo događa. Za nama otuda nitko nije stigao.

Drugog septembra iz pravca Primišlja—Poloja i Gornje Visočke — stiglo je u Perjasicu u strijelcima oko 60 žandara i domobrana. Opet ih je vodio poručnik Stipac. Narod Gornjeg Poloja, Miloševca i Točka, vidjevši među njima i blagajske ustaše, napuštao je sela i bježao na Perjasičku kosu. Iza 16 sati, s pravca Mateškog Sela, također u strijelcima, prema Perjasici je nastupalo oko četrdeset žandara. Vraćao se i Asić sa svojima, ojačan sa još tridesetak oružnika. Na Mandinei, gdje je bila prekopana cesta, zapalili su domove i gospodarske zgrade. Milovana Kukulja i Mihajla Markovića. Do kraja dana, tj. do stizanja u Perjasicu, oni su zapalili gospodarske zgrade osmorice ustanika ili naših roditelja. Ova paljevina unesla je nemir i strah kod seljaka Gaćeškog Sela, Svojiča i Potplaninskog Sela pa su i oni te večeri sa stokom pobjegli u šumu.

Iduća tri dana na ovoj do tada »velikoj« planini nama je postajalo sve tješnje. Odred se našao u nezavidnom položaju. Na nagovor Jove Lavmje pokušali smo se najprije »odlijepiti« od naroda u zbjegu. Ali, to nam nije pošlo za rukom. Kuda smo god krenuli naišli smo na seljake, opterećene mahom alarmantnim vijestima o »stezanju obruča oko šume, o ulasku ustaša u civilu u šumu« i slično, što se kasnije pokazalo izmišljenim, ili su, pak, neke pojedinosti krivo protumačene. Tako su, na primjer, dvije grupice mladića iz

udaljenijih sela tragale za odredom, da mu se priključe, a seljaci su u njima »vidjeli ustaše«. Panika je zahvatila i Jovu Lavrnju kojega je podržao komesar odreda Ljubo Vujčić, koji je predložio da se odred rasturi, borci posakrivaju po žbunju i izvlače kako znaju i umiju »da nas ne bi ustaše našle na okupu«. Prijedlogu Jove Lavrnje suprotstavio se komandir odreda Milutin Karaš. Saopštio je članovima Partije i kandidatima teške posljedice koje bi nastale ako bi se usvojio prijedlog Jove Lavrnje: »To da se naš odred rasturi, ja kao komandir ne dozvoljavam! Radije ću voditi odred na rub šume, pa makar i na puščane cijevi ustaša, nego dopustiti da se odred rasturi!«.

U tom momentu u riječ mu je upao sekretar ćelije Ljubo Vujčić, ali ga je Milutin omeo pitanjem upućenim svim komunistima: »Tko se, drugovi, slaže sa mnom, neka podigne ruku?«. Svi do posljednjeg borca podigoše ruke. Lavrnja i Vujčić ostadoše usamljeni. Tada se i Vujčić složio sa stavom druga Karasa.

U trenutku kada je vidio kako ga svi drugovi podržavaju, Milutin je skočio, kao oprugom izbačen, sa zemlje i viknuo: »Za mnom, drugovi moji!«. Tada i ostali poskočiše. Lice mu je bilo crveno kao da će toga časa krv poteći iz njega. Vidjelo se da je zadovoljan. Morao je i biti jer je dobio podršku partijske organizacije u odredu. Kada nas je postrojio, i nama je saopštio, da kao komandir radije vodi odred na ustaške puščane cijevi (na rub šume) nego da upropastimo ustanak rasturanjem odreda. Svi to dočekasmo i popratismo burnim odobravanjem.

Imao je razloga da bude još sretniji. Cijeli odred bio je uz njega. Sve su to čuli i seljaci što su stajali podalje od nas. Svojim ušima nisu mogli da vjeruju što su čuli: da naš odred toga časa kreće na rub šume, a tamo su po njihovom uvjerenju bile ustaše.

U pokretu odred se prestrojio u streljački stroj s većim rastojanjem. Naprije je išla prethodnica, sastavljena od najhrabrijih. Nastupalo se oprezno. Tek što pređosmo par stotina metara, primijetismo kako se iza nas također formirao streljački stroj naših seljaka — roguljaša. Bilo ih je čak više nego nas u odredu. U takvom poretku, nakon sat i po vremena, prišli smo rubu šume, prema prevoju Gornji Poloj—Mala Kosa i konstatirali da tamo nema ustaša. Nije ih ni bilo. Naime, oni žandari i domobrani iz Primišlja vraćali su se iz Perjasice 3. septembra poslije podne u strijelcima do kraja sela Miloševca. Tada su seljaci napustili rub šume i dalje osmatranje kretanja neprijatelja. Nitko nije znao da su ti žandari nakon Miloševca, u koloni po jedan, prošli kroz Gornji Poloj (a odatle i kroz selo Mala Kosa) prema Primišlju. Kada su bili na ovom prevoju (gdje smo mi izbili 5. septembra) vidjeli su ih i drugi seljaci. Za njih to su bile druge ustaše iz ovog pravca. Eto kako je došlo do predodžbe seljaka da je sva šuma »blokirana«.

Tek što smo ustanovili da šuma nije blokirana od ustaša, nestade seljaka koji su se kretali za nama.

Cijeli je zbjeg bio obaviješten da šuma nije blokirana. Narod Gornjeg Poloja, Miloševca i Točka naprosto se sjurio sa stokom niz padinu ove planine prema svojim domovima. Te su večeri kod svojih kuća bili i oni najudaljeniji — iz Gaćeškog Sela.

Idućih nekoliko dana odred je manevrirao, ali se držao bliže planini. Večerali bismo u Svojiču, a prenoćili u selu Mrežnica, ili obrnuto; doručkovali u Gornjem Poloju, a večerali u Gaćeškom Selu da bismo na spavanje pošli u selo Točak.

Mnogo nas je to zamaralo, ali tako se tada moralo činiti.

Tokom slijedećih nekoliko dana doznali smo i o svim zbivanjima u Perjasici nakon našeg povlačenja. Žandara je bilo oko četrdeset. Smjestili su se u školi, oko koje su na uglovima iskopali rovove i manje bunkere. Narednik Asić primirivao je narod. Sugerirao je očevima i majkama da povuku svoje sinove iz »četnika«.

Oko 20 sati 8. septembra komandir odreda poslao je druga Đuru Milinkovića[9] u selo Gornji Poloj, do Đure Vuletića Škuljale, kandidata Partije, sa nekom usmenom porukom. Đuri je naređeno da odmah krene u selo Točak, jer ćemo već u 22 sata krenuti dalje — u Gaćeško Selo. Međutim, Đuro se nije vratio do 22 sata. Ostao je spavati na sjeniku Đure Vuletića, gdje su ga idućeg jutra na spavanju uhvatili žandari iz Perjasice. Hapšenje Đure Milinkovića bilo je veliko upozorenje za komandu našeg odreda, ali i za nas borce.

Već idućeg dana komandir odreda iz temelja mijenja dotadašnju taktiku (stalan pokret — ovdje večeraj, tamo spavaj). Iza toga inicijativa će biti u njegovim rukama. On će biti taj koji će žandarima nametati i nametnuti razmišljanje o nama. Od tada će oni više strahovati od nas nego mi od njih. Učinjeno je to tako što su naše patrole prilazile sve bliže i bliže selu Perjasica, pa čak i samoj školi. Tada je komandir znao kazati: »Oni moraju osjetiti da smo mi nadomak njima. Samo im se pokažimo s nekoliko pravaca. Neka nas vide i osjete!«

U nekoliko navrata pokrenuto je stotinjak pripadnika rezervnog odreda u selima: Svojič, Gaćeško i Potplaninsko. Svrstali bi se sa nama u kolonu po jedan. Desetak ih je nosilo cjepanice na ramenu, umotane u ćebe, što je izdaleka djelovao kao puškomitraljez. Na brdu, gdje je perjasičko groblje zvano Kaštalište, u takvoj koloni bismo se kretali iz pravca sjevera ka jugu, do borove šumice gdje je 31. augusta neprijatelj udario plotun po nama, a onda bismo

[9] Đuro Milinković, sin Đure, rođen 1923. u Perjasici, u odredu od prvog dana ustanka. Prepraćen u Karlovac, gdje je predan ustašama. Za daljnju njegovu sudbinu točno se ne ena.

(što prije iza brda) ponovo došli do groblja i opet u koloni po jedan nastavili marš prema jugu. Žandari bi nas broj ili i nabrojili nekoliko stotina. To bi onda javili u Ogulin svojoj komandi. Sve je to sistematski potkopavalo moral žandara da bi na kraju sami napustili Perjasicu, noću 21/22. septembra 1941. godine. Vratili su se tek 7. novembra te godine.

I dok je naš odred manevrirao oko žandara u Perjasici, ustaše iz Pavlovca sve žešće i češće su pucali na sve živo što se kretalo sa lijeve strane rijeke Korane — u selima Kuzma, Klanac, Donji Poloj i Bukovac. Zbog toga je tih dana mnogo seljaka iz ovih sela dolazilo do komande našeg odreda i tražilo da odred dođe u njihova sela radi zaštite od ustaša iz Blagaja i Pavlovca. Međutim, po ocjeni druga Milutina Karasa tada je bilo važnije uznemiravati žandare u Perjasici. To, pak, nije značilo da odred ne bi pošao u ova sela da su ustaše iz Blagaja i Pavlovca krenule preko Korane na našu stranu.

Nekako od polovine septembra uz komandira i komesara PO »Perjasica« nekoliko dana se stalno nalazio i drug Moj sije Opačić Mojo[10] iz Kuzme. Među nama borcima tada se pričalo kako Mojo traži da se iz PO »Perjasica izdvoje borci rodom iz južnih sela radi formiranja posebnog odreda i da će to već idućih dana uslijediti. Slučaj je htio da je to formiranje obavljeno odmah poslije bijega žandara iz Perjasice.

Formiranje PO »Kuzma •— Poloj«

Dana 22. septembra 1941. godine kod perjasičkog groblja (Kaštalište) formiran je PO »Kuzma — Poloj«. Učinjeno je to tako da su iz PO »Perjasica« izdvojeni borci rodom iz naših južnih sela. Moglo ih je biti 15—17 (zajedno sa komandirom i komesarom). Za komandira je postavljen Dragić Dejanović Carević, a za komesara Mojsija Opačić Mojo. Nikada nije objašnjeno zašto tada, prilikom formiranja PO »Kuzma—Poloj«, nisu u isti odred bili uključeni članovi i kandidati KP iz »polojske« partijske ćelije. Tako se dogodilo da je u tom odredu jedini od članova KP bio Mojsija Opačić Mojo.

[10] Mojsija Opačić Mojo, rođen 1903. u Kuzmi. Prije rata zapaženi organizator zadrugarstva na ovom prostoru i tumač naprednih ideja. Godine 1939. primljen za člana KP. Sve pretpostavke upućuju na zaključak da je bio i sekretar »polojske ćelije«. Zašto on to 1968. godine, u razgovoru sa drugovima ćanicom i Košarićem, nije kazao, ostaje neobjašnjeno. Možda razlog leži baš u promašajima sa Dragićem Dejanovićem Carevićem. Navodno je i kod osnivanja ustaničkog odreda, polovinom augusta, Carević bio postavljen za komandira istoga, ali odred nije krenuo u borbu. Mojo je dao veliki prilog razvoju ustanka i NOB-e. Kasnije je otišao u jednu od naših brigada, gdje se borio do oslobođenja zemlje i napredovao od komesara čete do komesara bataljona. Po oslobođenju postao je nosilac Spomenice 1941. Umro je kao kapetan I klase JNA u mirovini, osamdesetih godina.

Umjesto manevriranja odredom u pravcu Pavlovca i Blagaja (imao je priliku da vidi kako to čini Milutin Karaš) komandir PO »Kuzma — Poloj« držao je odred podalje od ustaša. Podijelio ga je na sebi povjerljive i odane i one koji to nisu. Sa prvima je odmah krenuo u pljačku po selima, što je obavljao noću da bi se opljačkanim novcem i dukatima po danu kockao. Ostali dio odreda raspoređivao je u patrole, ali ne prema Pavlovcu i Blagaju, već prema unutrašnjosti općine. Njima je obezbjeđivao svoj »štab«. Bio je to u stvari pljačkaški štab.

Komesar odreda Mojsija Opačić Mojo postao je nemoćan. Činio je sve da ubijedi Carevića kako je to što čini nespojivo sa partizanima, ali ga ovaj nije slušao.

Nekako početkom oktobra Milutin Karaš i Izidor Štrok odlučili su da umjesto Moje komesar u PO »Kuzma — Poloj« bude Slavko Markon.[1] Ujedno, da se tamo pošalje i Mile Opačić Dugaja, koji je do tada bio sekretar ćelije KP u selima Orijevac — Zinajevac. Mile je odmah otišao. Svrha toga bila je da se formira partijska ćelija KP i u tom odredu. Međutim, za dolazak Slavka Markona u odred Carević nije htio ni da čuje. Tvrdio je kako je on »upućen među nas Srbe kao Pavelićev i ustaški agent«. Tih je dana iz sela do Karasa stiglo i više grupa seljaka, koji su se žalili na postupke Carevića i njegove petorke. Neki od njih su govorili, da sada više strahuju od Carevića i njegovih ortaka nego od ustaša.

Nakon što su od seljaka čuli da su noću Carević i njegova pljačkaška grupa ubili dvoje seljaka — Danicu Opačić iz Kuzme i Nikolu Lovrića iz Donjeg Poloja — odred »Kuzma — Poloj« napustilo je oko sedam boraca. Oni su došli do komande PO »Perjasica« i ispričali što se sve zbivalo, pa i o ovim ubistvima. Izjavili su da se više ne žele vraćati u PO »Kuzma — Poloj«.

Međutim, pošto se radilo o polovini toga odreda, a Mile Opačić Dugaja donesao je i karabin Dragića Dejanovića Carevića, postojala je mogućnost da se Carević sa ostalom petoricom povuče u šume gdje bi, potom, postali notorni razbojnici.

Zbog toga su svi ovi drugovi iste noći morali biti u selu gdje je zanoćio njihov odred.

Ponovo je o svemu bio obaviješten Štab II rejona iz kojeg je stiglo naređenje da se odmah rasformira PO »Kuzma — Poloj«, a vinovnici ubistava, pljačkanja i teroriziranja naroda strogo kazne.

Naredba je provedena u život 13. oktobra 1941. godine. Toga dana u selu Zinajevac rasformiran je PO »Kuzma — Poloj«. Uhapšena su sva šestorica učesnika u ubistvu, pljački i ostalom. Devet boraca vraćeno je u sastav svojeg matičnog PO »Perjasica«, a Mojsija Opa-

čić Mojo vratio se u svoje selo i nastavio političkom aktivnošću Kući je otišao Rade Smrzlić[12] iz Donje Visočke.

Petorica uhapšenih odmah su pod pratnjom sprovedena u Perjasicu gdje je započelo saslušanje. Dragića Dejanovića Carevića patrola je otpratila u Donji Poloj, radi otkrivanja skrovišta opljačkane robe. Veoma su se iznenadili kada su vidjeli koliko je toga bilo u skrovištu. Međutim, Carević je iskoristio nebudnost svojih pratilaca i vezanih ruku uspio im je te noći pobjeći. Narednog dana, 14. oktobra 1941. godine, nakon saslušanja uhapšenih, formiran je partizanski revolucionarni sud. Jer, ono što je učinio Dragić Dejanović Carević, sa ostalom petoricom saučesnika, nije bilo spojivo sa ciljevima partizanske borbe.

Partizani nisu dozvoljavali zločine i pljačku nad narodom. Protiv tog zla su i krenuli u borbu. Svih šest (pa i Carević koji je bio u bijegu) osuđeni su na kaznu smrti strijeljanjem.

Nad petoricom[13] kazna je izvršena toga dana (sticajem okolnosti baš na mjestu gdje je formiran PO »Kuzma •—Poloj«) kod perjasičkog groblja Kaštalište.

Narod perjasičkih sela, a naročito južnog dijela, pozdravio je ovu presudu partizanskog suda, što je bilo i razumljivo. Međutim, našlo se i ljudi koji su smatrali kako je kazna bila prestroga i prebrzo izvršena. Bilo je i takvih koji su vjerovali kako Dragić Dejanović Carević nikada neće pasti u ruke partizanima (kao prepredeni »žaca«), štaviše, neki su očekivali da će Carević ubrzo oko sebe okupiti poveću grupu seljaka i potom se osvećivati nama partizanima. I da će ga u tome zdušno pomagati rođaci strijeljanih. Međutim, ta proročanstva se nisu obistinila.[14]

Partizanski odred »Perjasica« sišao je 22. septembra od Kašteliš̌ta u selo Perjasicu, prošao kroz nju sa pjesmom i uputio se prema Lubrdeniku, gdje su se odredi rastali. PO »Kuzma — Poloj« otišao je na južni prostor, a PO »Perjasica« u Donju Perjasicu, Kestenak i

[12] Rade Smrzlić, bivši financ, stupio u PO »Kuzma-Poloj« oko 5. oktobra 1941. godine. Nije bio uključen u prljavu rabotu. Umro je od tifusa u proljeće 1943. godine kod svoje kuće.

[13] Strijeljani su 14. 10. 1941. godine: Mirko Dejanović Milošev, Milutin Lončar Milićev, Mile Opačić Milovanov, Milan Vukmirović Milovanov i Božo Vuletić Milićev. Dragić Dejanović Carević strijeljan je 2. 11. 1941.

[14] Borac PO »Perjasica« (od 6. 9.) potom PO »Kuzma-Poloj« (od 22. 9. do rasformiranja) bio jeMile Vukmirović Bjeloš, rođeni brat strijeljanoga Milana Vukmirovića za kojega su »proroci« tvrdili da će sa svojim karabinom (donesao ga iz bivše Jug. vojske) pobjeći sa Carevićem u šumu i osvećivati se partizanima. Međutim, dogodilo se suprotno. Mile Vukmirović Bjeloš kao zamjenik komandira novog (II) PO »Perjasica« od 16. oktobra do kraja mjeseca plete svoju mrežu oko pobjegloga Carevića koji mu je u nekoliko navrata u posljednji čas izmicao. Dana 31. oktobra Mile je Carevića namjestio klopku u kući Đure Perića, u Klancu, gdje ga je sačekao i uhapsio. Sam ga je te noći pratio preko 13 kilometara, od Klanca do Donje Perjasice gdje je 2. novembra nad Carevićem izvršena presuda.

Ponorac. Narednog dana, zajedno sa šezdesetak pripadnika rezervnog odreda iz ovih sela, manevrirali smo na sjevernoj strani brda Kestenak da bi nas i one ustaše iz rovova iznad Siče mogli nabrojiti nekoliko stotina, kao žandari u Perjasici. I brojili su i javljali u Karlovac. Bila je to naša dobra propaganda koja je na neprijatelja djelovala kao razorna bomba. U selu Ponorac dočekao nas je ručak i večera. U tom selu smo ostali i na spavanju.

Dolazak Hrvata u naš odred

Iza večere u selu Ponorac, 23. septembra 1941. godine, vratio se naš kurir iz Šljivnjaka, gdje je bio Štab II rajona. S njime je stigao i dobro razvijen mlad čovjek. I bez da ga je kurir najavio komandiru i komesaru, ušao je s njime u kuću gdje su obadvojica zanoćila. Bio je to Slavko Markon[15] koji je kao Hrvat prvi stigao u sastav PO »Perjasica«.

Kao i uvijek ranije borci su od kurira doznavali mnogo toga što im komandiri i komesari nikada nisu kazali. Tek pošto se naš kurir vratio od komandira i komesara, brzo smo doznali da se radi o Hrvatu iz Zagreba koji je izvršio diverziju prije nego je pobjegao u partizane, da su s njime došli i ostali koji su učestvovali u toj diverziji, da u Zagrebu djeluje više udarnih grupa koje ubijaju njemačke i ustaške oficire i da narod Zagreba ne voli okupatore ni ustašku tvorevinu NDH. Nema šta, bilo je to ohrabrujuće saznanje koje ćemo mi borci svaki na svoj način te večeri prepričavati tim našim seljacima u Ponorcu.

Iduće večeri našao sam se na večeri kod Vuka Velimirovića, zajedno sa Slavkom Markonom. Tu smo ostali i na spavanju. Za nas borce biti s njime zajedno na večeri i spavanju bila je posebna čast. Pomalo smo se zbog toga pravili i važni. Tek što večerasmo, u sobu uđe i podosta djevojaka, mlađih žena, te poneki muškarac. Svi su došli da vide toga »druga Hrvata«. Ono što se tu zbilo, svakomu od nas se urezalo duboko u sjećanje. Jedna mlađa žena glasno je komentirala: »Jadna mu majka, kuda je došao tako mlad i lijep među nas Srbe, koje je Pavelić osudio na propast«. Na to će druga od žena: »Ajde, luda ženo, zar ti nisi čula kako je ovaj minirao Pavelića u Zagrebu?«.

Od vrata prema našem stolu, između tih djevojaka i žena, probijao se pogrbljeni starac i glasno upitao: »Gdje je taj što je minirao Pavelića u Zagrebu?«. Prisutni su mu pokazali Slavka Markona koji je sjedio za stolom. Starac je prišao bliže i dobro zagledao Slav-

[15] Slavko Markon, učesnik u diverziji na telefonskoj centrali pošte u Zagrebu 14. 9. 1941. godine. Borce PO »Perjasica« naprosto je plijenio svojom bliskošću, hrabrošću i drugarstvom.

ka, a potom ga privio k sebi i poljubio. U isti trenutak stari je zaplakao i plačući otišao iz sobe.

Ovaj prizor dirnuo je sve prisutne. Mi tada još nismo bili svjesni težine i vrijednosti ovog spontanog poriva naših seljaka. To se ispoljava samo u zanosu sreće. To mogu shvatiti samo oni koji su imali prilike da u životu dožive strahote rata. Pogotovo ako se rat izrodi u bratoubilački. Naime, strah od ustaša — koljača potenciran je bojazni da se cijeli hrvatski narod, zbog ustanka Srba (koje su ustaše nazvale četnicima kako bi u očima hrvatskog naroda bili što omraženiji) još čvršće veže uz Pavelića i ustaše. Stoga je i razumljivo što smo one davne noći, 24/25. septembra 1941. godine, plakali od radosti što je u naš odred stigao prvi Hrvat i predočio nam što se zbiva u gradovima. Spoznali smo kako će to ponovo biti zajednička borba hrvatskog i srpskog naroda, kao i bezbroj puta do tada. Naša su dva naroda od pamtivijeka zajednički patila, krvarila i borila se na ovim prostorima protiv zavojevača. Hitler nam je želio nametnuti bratoubilački rat do međusobnog uništenja.

Početkom oktobra 1941. godine u naš odred stiže za komesara Hrvat — Izidor Štrok,[16] koji je kao dobrovoljac prošao građanski rat u Španiji. Imao je veliko iskustvo u partizanskom ratovanju i borbi radničke klase.

Kada smo noću 5/6. oktobra razoružali domobransku posadu na željezničkoj stanici u Donjim Dubravama, domobranima se obratio Slavko Markon rekavši pored ostaloga: »Mi nismo četnici već narodna vojska, partizani. Srbi i Hrvati, koji se borimo protiv okupatora naše zemlje i svih koji njemu služe. Za oslobođenje ove naše lijepe Hrvatske. Ja sam Hrvat iz Zagreba, koji je izvršio diverziju na zagrebačkoj pošti. Ovi pored mene su Srbi.«

Ove njegove riječi dimule su svakoga od nas boraca. Djelovale su poticajno i ohrabrujuće. Ulijevale su duh povjerenja i zračak nadanja u sigurniji ishod naše borbe.

Napad odreda na željezničku stanicu u Donjim Dubravama

Pripreme su započete u Ponorcu i vršene su do polaska u akciju, 5. oktobra popodne. Odred je podijeljen u tri grupe. Prvu, od desetak boraca, kao udarnu desetinu pripremao je Ignjatije Karaš Gnjaco,[17] drugu Slavko Markon, a treću Mišan Tomaš.[18] Prva i druga

[16] Izidor Štrok, komesar PO »Perjasica«, a potom 1. čete, pa bataljona.

[17] Ignjatije Karaš Gnjaco, brat Milutina Karasa, podoficir u bivšoj Jugoslavenskoj vojsci, oličenje narodnog čovjeka i borca. Već od prvih dana Gnjaco je hrabar i primjeran starješina. Bio je to zapaženo inteligentan čovjek. Sve je to doprinijelo da je krajem 1941. god. povučen iz PO »Perjasica« u GSH za jednog od operativnih oficira.

[18] Mišan Tomaš je zapravo Milovan Ležajić, ali ga nikada nismo oslovljavali pravim imenom i prezimenom. Pošteno je do 1941. živio život siromašnog seljaka, a u toku NOR-a istaknutog hrabrog borca i starješine. Takav je ostao do kraja života.

grupa bile su u napadu, a treća na obezbjeđenju iz pravca Generalskog Stola i Gornjih Dubrava. Brzina kojom je udarna grupa jurnula na željezničku stanicu s čela — upravo na vrata i prozore■— odigrala je presudnu ulogu u ovoj akciji. Međutim, potrebno jenapomenuti da je grupa koju je vodio Slavko Markon, likvidacijom stražara, u tomu mnogo pomogla.

Bila je to prva borbena akcija našeg odreda i prvo vatreno krštenje nas boraca. Polučeni uspjeh u ovoj akciji naveo nas je na zaključak da smo »prijemni ispit« dobro položili. Posada je brojila 23 domobrana, od kojih je onaj na straži pružio otpor čak i kad su svi drugi bili podigli ruke u znak predaje. Pao je pogođen posljednjim metkom karabina Rade Velimirovića Kosterca.

Zaplijenjeno im je sve oružje[19] i municija, odjeća i obuća, kao i posteljina.

Od časa okruženja ove posade do trenutka našeg povlačenja nije bilo prošlo više od tridesetak minuta. Moralo se brzo obaviti posao, jer vojni vlakovi nisu imali vozni red, pa je tako jedan projurio samo par minuta prije plotuna udarne desetine.

Brzo smo se povlačili. Dok se većina boraca udaljavala od stanice, zarobljenim domobranima kratko se obratio Slavko Markon. Tek toliko da spoznaju tko smo i što smo, protiv koga i zašto se borimo. Dok se Slavko udaljavao od njih, oni su ukočeno ostali stajati na istom mjestu. Trebalo ih je razumjeti, imali su drugačije mišljenje o nama ustanicima.

Naš odred nije tokom tog napada kontaktirao sa narodom u Donjim Dubravama. To su trebali učiniti drugovi iz ovih sela, koji su prije našeg napada bili pripadnici partizanske grupe u Donjim i Gornjim Dubravama. Ali ni oni to nisu učinili. Tako narod nije bio upozoren da se idućih dana sklanja pred neprijateljskom vojskom, a pogotovo pred ustašama. Zato se i dogodilo da su ustaše već 7. oktobra 1941. u Donjim Dubravama pohvatali 33 čovjeka, otjerali ih u Karlovac i likvidirali. Šteta, velika šteta, zbog gubitka dobrih i poštenih ljudi. Bili bi to, kao i oni što ostadoše, hrabri borci NOV.

Odred se ubrzano povlačio. Trebalo se prije svanjivanja prebaciti preko rijeke Mrežnice, na prostor Perjasice. To nam je i uspjelo. Raspoloženje boraca bilo je odlično, a kako ne bi bilo. Od neprijatelja smo oteli duplo više karabina nego ih je do tada u odredu bilo. O municiji da i ne govorimo. Doručak nas je čekao u selu Svojič, kod Šaraca na Kolečaju. Tu smo zatekli mnogo seljaka.

[19] Zb. tom V, knj. 1, str. 191. i 448.

Došli ljudi da vide nas i oteto oružje. Bili su obaviješteni prije nego što smo mi stigli ovamo. Raspjevala se naša omladina i mi s njome. Toga 6. oktobra 1941. orila su se brda od naše pjesme kao i 31. augusta u Perjasici, nakon razoružanja žandara.

Poslije doručka komandir odreda izvršio je podjelu otetih karabina i municije. Udarna desetina je dobila karabine i kompletne domobranske uniforme. Poslije udarne desetine karabine su dobili i borci koji su do tada ispoljili posebnu hrabrost i disciplinranost, bez obzira da li su služili kadrovski rok. Tako se i dogodilo da dotadanji roguljaš dobije karabin, a poneki koji je do tada nosio lovačku pušku i dalje ostade naoružan istom. Karabini su za nas 6. oktobra 1941. godine bili veliki ratni plijen i veliki kapital. Čitavo bogatstvo. Ponekom od nas, koji smo dobili karabine, od sreće potekoše suze. Značilo je to za nas mnogo.

Oko 10 sati narod se počeo razilaziti sa brijega, a mi borci odmarati po voćaru (šljiviku) domaćina. Poneko se uvukao i u sjenik. Nešto iza 11 sati data je uzbuna. Vidimo: narod bježi sa stokom iz pravca Gaćešfcog Sela.

U isto vrijeme primijetismo kako kroz šumu, iz pravca Mateškog Sela, u streljačkom poretku nastupa neprijateljska vojska. Bila je to jedna domobranska satnija koja je te noći upućena iz Karlovca da na rijeci Mrežnici presretne naš odred pri povratku iz akcije u Donjim Dubravama i likvidira ga. Radi toga su i nastupali desnim obroncima rijeke Mrežnice. Međutim, pošto nas u kanjonu nije bilo, do ruba Perjasičke kose (sjeverna strana Malog Tavanca) zapovjednik domobrana je odlučio da se u koloni krene prema Svojiču.

Dok su oni polako nastupali uz Mrežnicu, ispitujući teren i očekujući nas u kanjonu rijeke, naš se odred povukao sa Kolečaja na istočne padine Malog Tavanca i tu postavio zasjedu. Kada je začelje domobranske kolone stiglo pred desno krilo našeg odreda, stali su, a potom se prestrojili u strijelce i brzo krenuli prema našem položaju. Komesar odreda Izidor Štrok nalazio se na našem lijevom krilu. Popeo se na jedno drvo i dobro ocijenio namjere domobrana. Odmah je odlučio da im se polovinom odreda zađe iza leđa. Ali, bio je suviše daleko kada su dvojica domobrana sa puškomitraljezom izbila pred našu zasjedu. Dva naša borca ispalila su na njih samo nekoliko metaka. Jedan je bio teže, a drugi lakše ranjen. Toga trenutka zapovjednik domobrana naredio je povlačenje.

Nekako u isti čas, iza jednog brda iz pravca Potplaninskog Sela, Koranskog Sela, Orijevca, Miloševca i drugih sela jurnuli su pripadnici rezervnog odreda.

Brzo su se izmiješali s nama i tada smo krenuli za domobranima. Ali su domobrani na Kolečaju postavili tri puškomitraljeza kojima su štitili svoje povlačenje i zaustavili naše gonjenje. Nakon

toga domobrani su zapalili kuću Đure Sedlara. Njega života bacili su u vatru, a njegovu ženu Katu ubili u šljiviku. Malo podalje, na seoskom putu, ubili su Stanu Đikandić, staricu od 76 godina. Borci, koji su naišli ovim pravcem, bili su potreseni prizorom. Petar Piljuga Pero[20] je iz kaputa izvadio kutiju sa šibicama vičući: »I mi ćemo paliti sve do Karlovca!« Nešto kasnije on se ponovo oglasio i podviknuo: »Naprijed drugovi! Gonimo bandu! Živio kralj Petar!«

Ovakvo reagiranje Petra Piljuge nikoga od nas nije obradovalo. Iznenadilo nas je jer smo ga od ranije poznavali kao čovjeka koji se nikada nije ispoljavao kao podanik kralja i monarhije. Ovo je bio izrekao u afektu, potresen zločinom koga su izvršili domobrani.

U borbi sa domobranima nismo imali gubitaka. Oni su imali dvojicu ranjenih. Izgubili su puškomitraljez »Bmo«, pun ranac okvira sa municijom i jedan karabin. Bio je ovo drugi oteti puškomitraljez na Kordunu do 6. oktobra 1941. godine. Neobično smo se radovali i u njemu gledali izbavitelja od svih nevolja. »Sreća je da ga nismo trebali upotrijebiti«, sjeća se Markon. Bilo mu je oštećeno ležište metka još dok se nalazio kod domobrana.

Polaganje partizanske zakletve

Partizansku zakletvu odred »Perjasica« položio je 9. ili 10. oktobra 1941. u Potplaninskom Selu. Nakon što nas je postrojio, poravnao i komandovao »Mimo!« na desno krilo stroja ušao je komandir, a iza njega i komesar. I oni su zauzeli stav »mirno«. Djelovao je taj stroj svečano i jedinstveno. I bili smo jedinstveni i složni.

Pred stroj je izašao drug Adolf Steinberger Drago[21] Polako je čitao partizansku zakletvu, a mi smo za njim ponavljali. Složno, glasno i sa ponosom.

Polaganje partizanske zakletve svakoga od nas boraca posebno se dojmilo. Zaklinjali smo se svojem narodu i zemlji da ćemo se boriti sve dok i posljednji fašistički gad ne napusti našu zemlju. Dok posljednji izdajica ne bude likvidiran. Dok zemlja ne bude oslobođena...

[20] Petar Piljuga Pero, sin Mojsije, rođen 1901. godine u Svojiču, siromašan seljak. Stupio u PO »Perjasica« sa lovačkom puškom 1. 9. 1941. Bio je to najviši i najkrupniji čovjek u našem odredu. Imao je rijetko dubok i prodoran glas. Isticao se hrabrošću i kao takav, poslije akcije u Dubravama, dobio karabin.

[21] Adolf Steinberger Drago, Hrvat iz Zagreba, dobrovoljac u španjolskom građanskom ratu. Ubijen od četnika 3. 4. 1942. zajedno sa još jednim Hrvatom i dva Srbina. S pjesmom Titu i Partiji, bratstvu i jedinstvu naših naroda i sigurnoj pobjedi otišli su zajedno u smrt. Sticanjem okolnosti početkom 1943. u napadu na četnike u L. Jesenici učestvovalo je desetak boraca iz Perjasice koji su pred Dragom polagali partizansku zakletvu. Dostojno smo osvetili velikog junaka naše narodnooslobodilačke borbe — Adolfa Steinberga Dragu.

Svaki od nas je tada osjetio kako se u njemu nešto prelama i slama, kako postaje netko i nešto preuzimajući na sebe veliku obavezu i odgovornost. Zakletvu smo shvatili kao nešto veliko, plemenito, značajno i časno.

I ne zaboravimo da je to bilo one, za cijelu Evropu tmurne 1941. godine, kada je fašistička neman bila u najvećem usponu, kada su njezine armije bile pred Moskvom i Lenjingradom. Tako nešto činiti mogli su samo sinovi jednog hrabrog naroda — narodi na prostoru Jugoslavije.

Slavko Markon

Partizanski odred »Perjasica« i njegove akcije 1941. godine

Poslije diverzije na automatsku telefonsku centralu u Glavnoj pošti u Zagrebu (14. 9. 1941.) u kojoj sam učestvovao, moja se grupa po partijskom zadatku prebacila u Petrovu goru, u partizane. Već 16. rujna našli smo se u logoru partizanskog odreda »Debela kosa«, iznad sela Džodani. Kad se završilo savjetovanje komandanata i partizanskih rejona Banije i Korduna, koje se tu u blizini upravo održavalo, dobio sam raspored (približno 22. rujna) u partizanski odred »Perjasica«. On je formiran nakon oslobođenja Perjasice Gornje 31. kolovoza odnosno nakon razoružavanja oružnika u tom selu. Već sutradan sam se uz pomoć vodiča našao u tom odredu koji je u ono vrijeme brojao 25—30 boraca.

Komandir odreda bio je Milutin Karas, a komesar Ljubo Vujičić, učitelj iz Perjasice. Od članova Partije tu sam, osim Karasa i Vujičića, zatekao još starog Jovu Lavrnju, Miladina i Milu Cimešu, Milu Vranješa i još nekolicinu drugova. Malo kasnije u odred je raspoređen španski borac Izidor Štrok, zvani Mrkić, i to u listopadu, a odmah za njim došao je još jedan »Španac« — Adolf Štajnberger (ilegalno ime: Drago Domjanić). Štrok je odmah zamijenio Vujičića na dužnosti komesara, jer je ovaj bio nešto neodlučan i nedosljedan u provođenju partijske linije.

Moj dolazak u odred i perjasički kraj — Hrvat i onaj koji je dizao u Zagrebu u zrak telefonsku centralu — izazvao je pravu senzaciju. Dolazio je narod da me vidi. Jedni su se radovali, a bilo je i onih koji su me gledali sa podozrenjem. Međutim, to je trajalo samo do prve borbe. A onda su sve rezerve prema meni nestale. Postao sam za njih »Zagrepčanin Slavo«. Inače, stanje u odredu bilo je izvanredno. Vladao je veliki polet i volja za borbu. Narod je konačno našao rješenje svog opstanka putem oružane borbe.

Obzirom da na perjasičkom terenu, tj. između rijeka Korane i Mrežnice, od hrvatskih sela Brest i Siča do Primišlja, nije bilo neprijateljskih posada, niti se cestom Karlovac—Primišlje—Slunj odvijao bilo kakav promet, naš je odred odlučio da njegovi objekti napada budu željeznička pruga Zagreb—Karlovac—Rijeka i željezničke stanice sa vojnim posadama koje su se nalazile s druge strane Mrežnice.

Prva samostalna akcija, koju smo isplanirali, bila je napad na domobrane u željezničkoj stanici Donje Dubrave. U akciju smo pošli iz sela Točak. Izbjegli smo selo Sudare i sišli k Mrežnici, niz Kolbčajsko brdo, do jednog mlina gdje nas je mlinar svojim čamcem po grupama prebacio na drugu obalu. Koliko se sjećam, već je bio sumrak kad se i zadnja grupa našla na drugoj obali.

Izgarali smo svi do jednog od želje da se u borbi sukobimo s neprijateljem, da ga razoružamo i pokažemo mu da je boraca protiv fašizma i za slobodu sve više i više.

Kroz šumu Mašnik približavali smo se seoskim putem Donjim Dubravama. Tada se odvojila desetina, sa Karasom i Štrokom, koja je trebala s juga napasti stanicu. Dok smo se približavali kućama, osjetili su nas seoski psi koji su noćnu tišinu ispunili svojim lavežom. Pomislio sam da od iznenađenja neće biti ništa. Domobrani će nas spremno dočekati. Poslao sam naprijed desetinu koja je trebala blokirati domobrane sa zapadne strane, da nam ne bi slučajno pobjegli kroz vrata, ostao sam sa desetinom koja je dobila zadatak da napada sa sjevera. Desetak minuta poslije toga krenuli smo i mi. Neopaženo smo prišli stanici jer smo imali dobar zaklon iza visoko složenih cjepanica. Međutim, iza tih drva bio je stanični zahod i stražarsko mjesto, pa nas je domobran na straži ipak primijetio i počeo pucati. Tražili smo da se preda, ali on je pomahnitalo pucao i dalje.

Odredio sam Radu Velimirovića Kosterca da pretrči do zida obližnjeg bunara i odatle savlada tog domobrana. Tu su se njih dvojica varakali, izmijenivši po 5–6 metaka jedan prema drugom, dok konačno Rade nije prvi pogodio. U međuvremenu Karasova desetina pucala je po prozorima stanične zgrade i pozivala domobrane na predaju. Nekako istovremeno kad je bio likvidiran stražar na našoj strani, potrčale su obje desetine prema staničnoj zgradi. Neko od boraca je provalio vrata. Borci su uletjeli u zgradu i domobrani su se počeli predavati. Izlazili su iz zgrade, predavali oružje. Odmah smo ih postrojavali pred zgradom. Naredili smo im da skinu vojnu uniformu i da se izuju. Borci su pokupili odjeću i obuću. Onako postrojenim, bosim, u košuljama i gaćama održao sam govor.

Rekao sam im otprilike da se ne boje, jer smo mi narodna vojska — partizani, koji se bore protiv okupatora, ustaša i svih onih koji im pomažu, da smo mi dio snaga koje se sa Crvenom armijom bore protiv fašizma, da mi ne spadamo ni u kakve komunističko-četničke bande, kako nas ustaše i okupatori nazivaju, da se u našim redovima pored Srba nalaze i Hrvati, kao što sam ja, da sam dizao u Zagrebu telefonsku centralu u zrak, da se oni protiv nas ne treba da bore, jer onaj koji bude na nas pucao, proći će kao njihov drug koji sad leži mrtav. Pokazao sam prstom u pravcu domobrana na zemlji i svi su u tom pravcu okrenuli glavu.

Pozvao sam one koji hoće da nam se priključe da to učine. Nije se javio nitko.

Za sve vrijeme dok sam govorio, u stanici je zvonio telefon. Kad sam završio s govorom, rekao sam jednom borcu da telefon razbije što je on i učinio. Zatim smo se počeli povlačiti istim onim putem kojim smo i došli. U zoru smo se rasporedili na spavanje i odmor po kućama (mislim da je to bilo u selu Sudari, ili Svojič).

Bili smo ponosni i ispunjeni radošću što smo uspješno izvršili prvu ratnu akciju. Zarobili smo 23 karabina, oko 1000 puščanih metaka, 15 ručnih bombi i domobransku odjeću i obuću. Za naš mali odred bio je to solidan ratni plijen. U to vrijeme još je većina boraca imala civilno oružje i gotovo svi su još bili u civilnim odijelima.

Malo je tko od boraca uspio zaspati jer se komentiralo o detaljima borbe. A skupilo se i podosta naroda koji je htio čuti što se i kako zbilo. Već oko 10 sati dotrčali su neki seljaci iz obližnjeg sela i javili da prema nama dolazi neka vojska. Odmah smo odlučili da ne prihvatimo borbu kod sela, već da se povučemo na rub šume Tavanac i da tu, što je za nas bilo povoljnije, prihvatimo borbu. Nismo dugo čekali. Ugledali smo streljački stroj kako se približava upravo našem položaju. Počelo je obostrano puškaranje.

Streljački stroj se zaustavio i domobrani su zalegli. Svi njihovi pokušaji da frontalnim napadom nešto naprave nisu dali rezultate. Pokušali su zatim da nam svojim desnim krilom zađu za leđa. Ali mi smo i taj njihov manevar osujetili. Nastavljeno je obostrano puškaranje bez ikakvih pokreta i s jedne i s druge strane. Ni mi se nismo usudili preći na juriš, jer smo bili brojno daleko slabiji, a očekivali smo i to da će se oni pred noć morati sami povući.

Sredinom popodneva, sa našeg uzvišenog položaja, primijetili smo da se prema nama i lijevom krilu neprijatelja brzo približava, kao u streljačkom stroju — u bijelim dugim gaćama i košuljama — oko stotinu seljaka-roguljaša. Kako smo kasnije saznali, bili su to seljaci iz Koranskog Sela i Koranske Strane. Kada su se već dovoljno približili nama i neprijatelju, mi smo se spontano digli iza svojih zaklona i uz poklik »Hura! Juriš!« krenuli u zajednički juriš na domobrane. Oni su nam okrenuli leđa i počeli bježati. Podno brijega, na našem desnom krilu, sa grupicom boraca naletio sam na jednog ranjenog domobrana sa puškomi trai jezom, »češkom zbrojovkom« i punim rancem metaka. Naišao sam baš u trenutku kad su dvojica roguljaša podigla rogulje da ga ubiju. Viknuo sam: »Ne, ne ubijajte ga!«. Zaustavili su se.

Objasnio sam im da mi domobrane, koji se nama predaju, ne ubijamo. Domobran je ležao na zemlji, ranjen u nožni but. Molio je da mu poštedimo život jer da na nas nije ni pucao, što možemo i sami vidjeti budući je sva municija od puškomitraljeza pored njega. I, zbi-

lja, tako je i bilo. Puškomitraljezu je oštećeno ležište metka. Objasnio sam okupljenim roguljašima i borcima da moramo praviti razliku između domobrana i ustaša. Poslušali su me.

Dao sam najbližem borcu da ponese puškomitraljez, a drugom ranac sa mecima, pa smo nastavili trčati za domobranima koji su ubrzo nestali sa vidika. Ispred prvog hrvatskog sela, Mateškog Sela, odlučili smo da prekinemo gonjenje domobrana. Bojali smo se da će razljućena masa upasti u hrvatsko selo i početi da se sveti za paljevine kuća, za pljačku imovine i druga nedjela koja su po srpskim selima radili ustaše. Štrok, Karaš i ja počeli smo zaustavljati naše borce i roguljaše. Neki su nas gledali i pitali: »Zašto?« a drugi su, pak, govorili: »Idemo spaliti sve do Karlovca!«. Bili su to teški i prijelomni trenuci. Kako odjednom da shvate da svi Hrvati nisu njihovi neprijatelji? A upravo to smo im govorili: da Hrvati nisu isto što i ustaše.

Naša borba neće imati izgleda na uspjeh. Na kraju, razum je pobijedio. Svi smo krenuli natrag. Zaorila se pobjednička pjesma. Zbog nove pobjede oduševljenju nije bilo kraja. Na našoj strani nije bilo čak ni ranjenih, a zarobili smo jedan puškomitraljez. Ranjenog domobrana dali smo otpremiti jednim seljačkim kolima u neprijateljski garnizon Generalski Stol. Taj naš gest pročuo se po svim okolnim srpskim i hrvatskim selima. Razoružavanje domobrana u Dubravama, te naša pobjeda, uz pomoć gotovo golorukih seljaka, nad satnijom pukovnika Ivana Tomaševića iz Karlovca, široko se pročulo po srpskim selima perjasičkog kraja i selima s druge strane Mrežnice. I partizani i narod osjetili su snagu kojom se jedino može suprotstaviti divljanju ustaša nad srpskim stanovništvom. Većina je shvatila da je oružana borba jedini put koji vodi cilju.

Negdje početkom oktobra 1941. došla je u naš logor grupa drugova iz susjednih srpskih sela, koja su se nalazila između rijeka Mrežnice i Dobre. Bili su to: Simo Karapandža, Rade Janjanin, Đuro Zatezalo Jud i Simo Zatezalo Škerić i još neki. Bilo je među njima studenata, članova i simpatizera Partije. Rekli su nam da je poslije našeg napada na željezničku stanicu u narodu toga kraja stvoreno raspoloženje da i oni formiraju svoj partizanski odred. Izrazili su želju da im i mi u tome pomognemo. Štrok im je potanko objasnio, prije svega, ciljeve naše borbe, zatim odnos prema narodu, potrebu političkog rada sa narodom, način djelovanja odreda, potrebu da se, nakon osnivanja odreda, povežu sa partizanskim štabom u Petrovoj gori, da u početku prilikom planiranja i izvođenja akcija sarađuju s nama itd.

Drugovi su se oduševili uputama i za kratko vrijeme formirali odred »Dubrave« u kome se okupilo 10—20 boraca. Došli su k nama i tu položili partizansku zakletvu. Ja sam im čitao njezin tekst. Potom smo zajedno pošli u akciju preko Mrežnice, na željezničku prugu između Donjih i Gornjih Dubrava. Tu smo napali vlak. Zajednički smo izveli još nekoliko sličnih akcija. Njihov odred je na svom terenu

počeo da djeluje vrlo aktivno. Isplanirali su postaviti jednu nagaznu minu pod vojni transportni vlak. Ali, tada je došlo do teške nesreće. Kad su je već postavili pod šliper, netko ju je htio krampom malo bolje namjestiti. Tada je došlo do eksplozije od koje je poginulo 8 boraca, među kojima i komandir odreda Đuro Zatezalo Jud. Svim borcima jednog i drugog odreda, a i narodu, teško je pao taj udes. Oslanjajući se na naš narod i uz našu djelimičnu pomoć, a više uz vlastito savladavanje posljedica gubitka drugova, odred je prebolio krizu, popunio se novim smjelim borcima i nastavio svojim djelovanjem.

To učestalo izvođenje akcija na željezničkoj pruzi primoralo je talijansku vojnu komandu u Karlovcu da pokuša savladati naš i Dubravski partizanski odred. Jer, pruga Rijeka—Karlovac bila im je glavna komunikacija za snabdijevanje. Jače talijanske snage, uz upotrebu konjice, krenule su 6. studenog iz dva pravca — od Karlovca i od Primišlja — i zauzele frontu od Korane do Mrežnice, odnosno od Korane do Poloj ske kose.

Naš odred se nalazio isturen prema hrvatskim selima u koja smo namjeravali poći u politički rad i loviti domobrane koji su znali dolaziti kućama na kraći odmor. Prespavali smo u selu Kestenku. Oko 10 sati bili smo na doručku kod škole gdje su nas seljaci častili međom. U taj čas dotrčao je jedan pionir i rekao: »Bježite, drugovi! Od Siče nailazi talijanska konjica«. Nismo odmah povjerovali, ali dotrčali su i neki seljaci rekavši nam to isto. Nekako jednovremeno iz tog pravca se oglasio puškomitraljez. Karaš, Štrok i ja brzo smo donijeli odluku. Procijenili smo da neprijatelj sigurno nastupa jačim snagama, da nam ovaj teren ne pruža dobre izglede za borbu i da će nas brzo opkoliti, a da je i mala mogućnost da bismo se mogli dohvatiti šume u Polojskoj kosi, koja je od nas udaljena desetak kilometara. Stoga je odlučeno da se što prije dohvatimo rijeke Korane, koja je udaljena oko 1 kilometar, da se krećemo uz ubalu Korane u pravcu sela Poloia te da se zatim dohvatimo šume Raletine. Time bismo, ako bi i došlo do borbe, imali zaštićena leđa i veće izglede da se borbom održimo dc noći, a zatim da se eventualno po noći probijemo iz obruča. Tako smo i postupili. U koloni po jedan, spremni svaki čas prihvatiti borbu, krenuli smo brzim hodom prema Korani. Nismo se još ni dohvatili obale kad smo iza sebe zapazili talijansku prethodnicu na konjima.

Oni su, nema sumnje, primijetili nas, jer nisu bili dalje od 300—400 metara. Ne smanjujući rastoianje pratili su nas oko sat vremena. Nisu pucali na nas. a ni mi na njih. Mi smo velike nade polagali u naš puškomitraljez kojeg je nosio najbolji borac — dobrovoljac, na začelju kolone. Ipak smo, bez borbe i nekih problema, predveče stigli u selo Novi Dol, pokraj Poloja. Talijanske snage od Pri mi šija spojile su se u Perjasici Gornjoj sa onima od Karlovca, a mi smo izbjegli opkoljavanje.

Prenoćili smo u Novom Dolu i ranom zorom dohvatili se šume i gore Raletine. Tu smo pritajeni proveli cijeli dan. Za to vrijeme Tali-

jani su pročešljali polovicu Polojske kose. O tome su nas obavijestili mještani sela Mrežnice, gdje smo došli na večeru i spavanje. Zato smo se drugi dan prebacili u dio šume koju su Talijani bili već prošli, negdje oko Gradine. Toga dana Talijani su prohodali drugu polovicu Polojske kose, spustili se popodne na cestu kod Poloja Gornjeg i počeli formirati kolonu za odlazak. Promatrali smo Talijane sa padine Gradine i odlučili da puškomitraljezom ospemo po formiranoj koloni. Unaprijed smo se radovali kako će se Talijani uspaničiti kad osjete da smo tu. Puškomitraljezac je postavio puškomitraljez i povukao okidač. Međutim, opalio je samo jedan metak i puškomitraljez se zaglavio. Zgledali smo se i ostali jedno vrijeme zaprepašteni. Puškomitraljez je u kvaru, a mi polagali tolike nade u njega. I od ovih par metaka, koje smo uputili na Talijane, njihova kolona se rasturila, a oni razbježali. Skupili su se tek kad je pala noć i onda otišli.

Sutradan smo popravili puškomitraljez. Našli smo da je netko od domobrana, vjerovatno još u magacinu, sjekačem zasjekao ulaz na cijevi tako da čaura metka nije mogla nakon ispaljivanja da iskoči iz ležišta. Poslije zapljene puškomitraljez nismo isprobali pa nismo ni znali za grešku.

Već idućeg dana došli su oružnici iz Primišlja i zapalili nekoliko partizanskih kuća, među kojima i kuću našeg komandira Karasa, i počeli s pljačkom, uglavnom hrane. Interesantno je da su znali da sam ja u Perjasičkom odredu, jer su drugog dana razglasili kako će prestati sa represalijama prema narodu ukoliko im »partizani« izruče Slavu. Kad smo ovo od seljaka čuli, svi smo se uglas nasmijali. I ova talijanska ofanziva, kako smo taj njihov pohod nazvali, nije dovela do uništenja našeg odreda. Za odmazdu Talijani su uhvatili oko 20 seljaka i odveli ih u Karlovac. O njihovoj sudbini nikad se ništa nije saznalo.

U počecima naše borbe, i to tamo gdje nije bilo dovoljnog utjecaja Partije, bilo je mjestimično i problema, tj. odstupanja od partijske linije. Partija je naročito insistirala na pravilnom i korektnom odnosu odreda i boraca prema narodu, moralnom i narodnom liku boraca.

Zato su se ponekad morale primijeniti i drastične mjere da se to postigne. Takav smo slučaj imali sa kažnjavanjem nekoliko boraca partizanskog odreda »Kuzma«.

Taj se odred formirao krajem rujna 1941. iz sastava boraca odreda »Perjasica«, i to onih iz Poloja i okolnih sela. Bivši žandar Dragić Dejanović Carević bio je komandir. Zadatak odreda bio je da brani srpska sela od učestalih pljačkaških prodora ustaša-majara iz Hrvatskog Blagaja. Odred je imao oko petnaest boraca, naoružanih ponekim karabinom, lovačkim puškama i štucevima. Međutim, oni nisu odlazili u akcije protiv neprijatelja, već su se kretali po okolnim srpskim selima i dobro hranili. Do nas su povremeno stizali glasovi

da neki pripadnici tog odreda, sa komandirom Carevićem na čelu, pljačkaju srpske kuće i da su neki seljaci prilikom traženja oružja pretučeni. Upravo su ti seljaci i došli u naš odred da se potuže i zatraže zaštitu.

Prvo smo namjeravali da netko od nas ode u taj odred za političkog komesara i da stanje sredi. Međutim, ubrzo smo saznali i za dva ubistva. Odlučili smo stoga cijeli odred razoružati, krivce kazniti, a ostale pripojiti našem odredu. Kako ne bi došlo do otpora i mogućih žrtava, smislili smo da ih pozovemo, tobože, na polaganje partizanske zakletve. S tim obrazloženjem pozvali smo ih u selo Zinajevac i predložili im da se pred odredom »Perjasica« postroje (i to bez oružja) i tako polože zakletvu. Bilo je opiranja i nećkanja da na taj način polažu zakletvu, ali su na kraju ipak pristali.

Oružje su složili na kup (šoške) pokraj svog stroja. I kad je trebalo početi čitanje zakletve, pala je komanda: »Predaj se i odstupi od oružja!«. Prema već dogovorenom postupku borci našeg odreda uperili su puške na ove. Petoricu smo odmah uhapsili, zajedno sa komandirom Carevićem, a ostalima objasnili zašto to činimo i pozvali ih da pristupe našem odredu. Oni su to i učinili. Od seljaka, koji su nam se došli žaliti, saznali smo točna imena onih koji su učestvovali u oba ubistva, pljačkama i premlaćivanju ljudi.

Obrazovan je narodni sud koji je svu petoricu osudio na smrt. Poslije ove drastične kazne nikad se više ništa ružno nije sa strane boraca napravilo narodu. Narod, koji se tom prilikom bio okupio, odobrio je takvu kaznu, ali su poslije neki pojedinci smatrali da je kazna bila prestroga. No, trebalo je imati u vidu ondašnju političku situaciju i revolucionarne prilike, te činjenicu da mi nismo imali zatvora da bismo takve prestupnike mogli suditi na vremenske kazne. A samo razoružavanje ne bi bila adekvatna kazna za dva ubistva, otimačine i fizičko maltretiranje onih koji te hrane, čuvaju i koliko mogu potpomažu našu borbu.

Mislim da smo po redoslijedu događaja nakon ovoga vodili borbu sa Talijanima kod sela Krnjaka, u koju nas je pozvao komandant II kordunaškog rejona — Robert Domani. Naime, jedna jaka talijanska vojna kolona, podržana tenkovima, pokušala se preko već oslobođenog teritorija probiti do Vojnića.

Naši partizanski odredi su je napali i zaustavili. Talijani su imali prilične gubitke i morali su se vratiti u Karlovac.

Između pojedinih vojnih akcija odred je formirao i slao veći broj vojnih patrola u pojedina sela perjasičkog kraja da se svuda osjeti naša prisutnost, da se razgovara s narodom i ispita njegovo raspoloženje, te da se prikupe potrebne informacije. Dali smo direktivu da se po selima formiraju narodnooslobodilački odbori za pružanje, prije svega, materijalne pomoći narođnooslobodilačkoj borbi.

Uključivanjem boraca odreda »Kuzma« u naš odred postali smo preveliki i nismo mogli braniti cijeli perjasički kraj. Stoga smo opet odlučili formirati dva odreda — 1. i 2. perjasički odred. Prvi partizanski odred »Perjasica« trebao se locirati oko Perjasice Gornje, oslanjati se na sjeverni dio Polojske kose, a 2. partizanski odred »Perjasica«
— oko sela Poloja i oslonom na južni dio Polojske kose. Prvi je imao zadatak da brani sela od upada neprijatelja sa sjevera, tj. od Karlovca i da napada na prugu Karlovac—Rijeka, a Drugi odred da brani sela od napada neprijatelja sa juga, tj. od Primišlja i Hrvatskog Blagaja. Za komandira odreda izabran je mještanin tog kraja, ugledan i hrabar borac Mišan Tomaš, zapravo Milovan Ležajić, a za komesara Slavko Markon. Međutim, 2. perjasički odred nije se dugo samostalno održao.

U Primišlju se još zadržala jača žandarmerijska posada sa komandirom — zlikovcem Božom Hodžomanom. Od žandara bio je po zlu poznat tzv. Jarak. Jača grupa žandara te posade, pod zapovjedništvom vodnika, zločinca Mirka Marušića, postavila je zasjedu našem odredu kad je ovaj napuštao Novo Selo.

Nastao je oštar sukob u kom je, braneći odstupanje drugim borcima, sa još petoricom boraca, komandir Tomaš poginuo, a jedan ranjeni drug zarobljen.

U to vrijeme nisam bio sa odredom, jer sam se nekoliko dana zadržao sa Jožom Benićem odlazeći na redovni sastanak sa našim aktivistom iz hrvatskih sela Markom Polovićem. Vrativši se u odred, saznao sam za tu strašnu tragediju. Bio je to ogroman gubitak za jednu partizansku jedinicu. Seljački pjesnik iz toga kraja Đuro Vuletić Škuljalo, drag, pametan i izuzetno pošten čovjek, opjevao je ovu pogibiju sedmorice hrabrih boraca mog odreda. Oba odreda opet smo spojili u jedan.

Perjasički kraj dao je maksimalan doprinos NOB-u. U odredu je bilo, koliko se sjećam, 7 Hrvata: Štrok, Štajnberger, dva brata Benić, Herman Furlan, ja i Anton Pučko. Ostali su bili Srbi.

Naša prisutnost 1941. godine, kad su ustaše počele sa strahovitim zvjerstvima i genocidom nad srpskim narodom, imala je veliki moralno-politički učinak na borce i narod ovog kraja. Ništa jače i nije moglo djelovati u spoznaji istine koju smo tumačili — da većina Hrvata ne stoji uz novi ustaški režim — i na proces stvaranja bratstva i jedinstva između dva naroda. Iz Perjasičkog odreda prekomandiran sam u Pernu, upravo na Novu 1942. godinu.

Pero Vranješ

Narodnooslobodilački odbori u općini Perjasica

Početkom oktobra 1941. godine po selima općine Perjasica održavani su sastanci svih seljaka i na demokratski način birani privremeni narodnooslobodilački odbori kao novi organi demokratske narodne vlasti. Prvi izbori za seoske NOO-e provedeni su oktobra i novembra 1941. po svim selima općine Perjasica.

U seoske narodnooslobodilačke odbore biralo se 3 do 5 odbornika. Općinski NOO biran je posredno iz redova seoskih odbornika. U njega je biran, u pravilu, po jedan odbornik iz svakog sela, nakon što su bili provedeni izbori u selima. Na seoske izbore pozvani su u svakom selu svi seljaci stariji od 18 godina, bez obzira koliko je bilo u kojoj kući muških i ženskih. Žene su za vrijeme ovih izbora prvi put bile ravnopravne s muškarcima u pravu glasanja, time što su imale pravo da budu i birane za odbornike. Ako se dogodilo da nisu svi došli na zbor birača, izborni sastanak se odgađao za koji drugi dan kada su svi mogli doći. Kada bi se svi skupili, sastanak za izbor odbornika otvorio bi sazivač i obrazložio način i postupak biranja odbornika.

Zatim se pristupilo predlaganju kandidata za odbornike. Nakon utvrđivanja kandidata pristupalo se pojedinačnom i poimeničnom glasanju za svakog kandidata posebno, s tim da je predsjedavajući zbora birača obavezno pitao: 1. Tko je za predloženog? 2. Tko je protiv predloženog i 3. Ima li tko da se uzdržao od glasanja? Glasanje se vršilo javnim dizanjem ruke, aklamacijom i brojanjem. Oni koji su dobili većinu glasova postali su odbornici. Onoga koji se usmeno nije izjasnio da hoće biti odbornik, nije se moglo ni kandidirati niti birati za odbornika.

Dužnost svakog odbornika bila je vrlo teška i odgovorna pred biračima čiji je bio odbornik. Jer zadaci odbornika bili su preči od svakodnevnih briga za životne potrebe porodice. Opći zadaci seoskih NOO-a od 1941. do oslobođenja 1945. godine bili su:

1. Sve za partizane i svi u partizane;
2. Smještaj i prehrana naroda, boraca, ranjenika, zbjegova i stoke;
3. Briga za zdravlje ljudi u selu;

4. Stalna kontrola tko i zašto dolazi u selo i kod koga — borba protiv neprijatelja — što je vršila odbornička straža (ponegdje smo je zvali i seoska straža) a do osnivanja NOO-a rezervni odredi i

5. Rješavanje međuljudskih sporova u selu.

Seoski odbori bili su prvostepeni organi vlasti, a općinski NOO bio je drugostepeni organ vlasti na cijelom području općine.

Iako su narodnooslobodilački odbori imali u svom sastavu čak i nepismene ljude i žene, oni su u cijelosti časno i pošteno pripremili sve ljude za decembarske izbore 1942. na kojima su birani seoski i Općinski NOO u Perjasici. U najtežim ratnim uvjetima maksimalno su učinili sve za NOB, — mobilizirali su preko 1 000 boraca za NOV, izgradili 600 koliba onima čije je kuće i druge objekte neprijatelj popalio, utvrdili su 1944. godine ratnu štetu i ratne zločine po svim selima općine Perjasica itd. Sve te zadatke obavili su bez ikakvih nagrada i bez bilo kakve plaće u novcu.

S dužnim poštovanjem sjećamo se imena tih vrijednih i požrtvovanih ljudi. Bili su to:

U Bukovcu: Mile Dereta, Rade Šarac i Stevo Šarac; u Donjoj Perjasici: Đuro Bogdanović, Bogić Grubješić i Janko Sučević; u Donjem Poloju: Mile Šarac, Mile Vuletić i Đuro Vuletić; u Donjoj Visočki: Petar Petra Rausavljević, Dušan Smrzlić, Vranić i Mile Rausavljević Kovačev; u Gaćeškom Selu: Rade Erdelj, Janko Popratina i Petar Erdelj; u Gornjoj Visočki: Rade (Rafaila) Opačić, Stanko (Milivoja) Nikšić (a za trećeg nema podataka); u Maloj Kosi: Ilija Paić, Milutin (Jovana) Paić, Mojsija Paić, lugarev i Milica Paić, žena Petrova; u Marlovcu: Milivoj Kurija; u Mavroviću: Janko Pernović; u Miloševcu: Jovan Bunčić i Mojsija Mrgić; u Mrežnici: Pero Vranješ, Đuro Perić, Đuro Vranješ i Milan Vranješ Đurđev; u Novom Dolu: Rade Paić; u Novom Selu: Mile Miletić; u Srednjoj Perjasici (koju narod zove Oreško Selo): Milovan Oreščanin; u Gornjoj Perjasici (Perjasica): Nikola Cimeša Zec, Mile (Pavla) Sajčić i Todor Karaš; u Gornjem Poloju: Đuro Vuletić Škuljalo, Dušan Marinković, Rade Mrgić i Mile Sekulić; u Kestenku: Jovo (Gige) Grubješić i Ćana Bogdanović; u Klancu: Đuro Lovrić, Ilija Milića Popratina, Mile Lovrić, Dušan Perić i Milivoj Perić; u Koranskoj Strani: Dušan Karaš i Milutin Karaš; u Koranskom Selu: Nikola Filipović, Miloš Vujčić Skupnjak, Mirko Marinković, Milutin (Tanasije) Marinković, i Janko Sudar; u Kuzmi: Milutin Vuletić, Dušan Ćika i Nikola Vuletić; u Potplaninskom Selu: Marko Muljaić, Nikola Bjelić Bela i Jandre Popratina; u Ponorcu: Janko Grubješić i Milić Mijaković; u Srednjem Poloju: Nikola Pavić, Mićin i Petar Rade Pavić, u Svojiču: Nikola Bjelić, Milić Ćika, Petar Đikanović, Nikola Tepšić i Pero Vitas, mlinar; u Štirkovcu: Mile Milinković, Miloš Milinković i Janko Todora Karaš; u Točku: Dušan (Stanoja) Paić, Petar (Jovice) Mihajlović i u Orjevcu: Dragić Držaić i Ignjatije Putniković. Za selo Zinajevac nema podataka.

Općinski narodnooslobodilački odbor Perjasica je osnovan i konstituiran 20. oktobra 1941. godine u selu Točak, u kući Dušana Paića. Na 1. sjednici skupštine Narodnooslobodilačkog odbora općine Perjasica prisustvovali su slijedeći odbornici: Petar Bogdanović iz Donje Perjasice, Milić Ćika iz Svojiča, Mile Dereta iz Bukovca, Petar Erdelj iz Gaćeškog Sela, Jovo Grubješić iz Kestenka, Jovo Lavrnja iz Partizanskog odreda »Perjasica«, Mirko Marinković iz Koranskog Sela, Milutin Marinković iz Koranske Strane, Savo Mihajlović iz Miloševca, Mile Miletić iz Novog Sela, Nikola Muljajić iz Potplaninskog sela, Jovan Nikšić Brko iz Klanca, Ilija Oreščanin iz Srednje Perjasice (zaselak Oreški), Milutin (Jovana) Paić iz Male Kose, Janko Pernović iz Mavrović Sela, Petar Vitas iz Svojiča, Petar Vranješ iz Mrežnice, Đuro Vuletić Š kuljalo iz Gornjeg Poloj a i Dušan (Stano je) Paić iz Točka.

Za predsjednika izabran je Dušan Paić iz Sela Točak, za tajnika Jovo Lavrnja, partizan iz Perjasice, a za blagajnika Todor Karaš. U tim ratnim uvjetima za sjedište NOO-a općine Perjasica određeno je selo Točak — kuća Dušana Paića, nedaleko Gradine (šume na Perjasičkoj kosi). Na sjednici Općinskog NOO-a utvrđena su osnovna pitanja značajna za život naroda i za vođenje borbe protiv svih vrsta neprijatelja. Podijeljena su zaduženja svakom odborniku s tim da ih u svom selu sa ostalim seoskim odbornicima provede u život. Određeno je da se sjednice Skupštine NOO-a općine održavaju prema potrebi, a sazvat će ih predsjednik putem kurira. Taj ratni NOO općine Perjasica imao je samo jednog profesionalnog stalnog radnika. Bio je to Jovo Lavrnja, tajnik NOO-a općine. Imao je ovlaštenje da prima i pregledava poštu i obavezu da o svemu obavještava predsjednika i odbornike te da prima građane koji se budu obraćali NOO-u općine.

Dušan Paić bio je predsjednik NOO-a općine Perjasica od 20. 10. 1941. do 27. 7. 1942. godine, kada je izabran za predsjednika NOO-a kotara Veljun. Za novog predsjednika NOO-a općine izabran je Jovo Grubješić iz Kestenka.

On je ostao na toj dužnosti mjesec-dva dana, pa je nakon njegovog odlaska za predsjednika izabran Milić Ćika iz Svojiča, koji je na dužnosti predsjednika NOO-a općine Perjasica za vrijeme rata ostao najduže kao najpogodniji čovjek i organizator u radu NOO-a.

Seoski NOO-i i Općinski NOO Perjasica za vrijeme rata od 1941. do 1945. godine učinili su radom i organizacijom veoma mnogo za potrebe NOB-a. Sve što je trebalo za Narodnooslobodilačku vojsku na terenu općine, uvijek je bilo na vrijeme organizirano i učinjeno.

Općina Perjasica bila je za vrijeme rata vrlo značajan partizanski prostor koji je prihvatao sve one koji su dolazili u partizane iz Duge Rese, Karlovca, Zagreba, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Slovenije. Mnogi rukovodioci NOB-a ne samo da su slobodno prolazili kroz Perjasicu već su se i duševno odmorili i ojačali za daljnje napore u borbi.

Općina Perjasica dala je pomoć i veliko gostoprimstvo izbjeglicama istočnog dijela kotara Vrginmost, potkraj 1941. godine, koji su goli i bosi jedva uspjeli pobjeći sa svojih ognjišta ispred ustaškog noža. Takvu pomoć dala je Perjasica i narodu iz južnog dijela kotara Slunj, koji je također uspio pobjeći ispred ustaškog klanja 1942. godine.

Više od 2000 osoba primila su sela općine Perjasica. Njih su seoski NOO-i, Općinski NOO Perjasica i seljaci smjestili na stan i hranu. Mnogi od njih ostali su u selima Perjasice i po nekoliko mjeseci.

Godine 1984. na području bivše općine Perjasica postoji pet mjesnih zajednica od kojih se četiri — Koransko Selo, Perjasica, Perjasica Donja i Srednji Poloj — nalaze u sastavu općine Duga Resa, a jedna — Donji Poloj — u sastavu općine Slunj. Sve one još i sada predstavljaju siromašna i nerazvijena područja na kojima živi samo oko 1500 stanovnika što iznosi oko 3000 manje u odnosu na 1941. godinu. I po ovim se podacima vidi da su rat, siromaštvo i nerazvijenost učinili svoje.

Organiziranje i rad odbora AFŽ-a

Organiziranje žena u Antifašistički front žena (AFŽ) po selima općine Perjasica počinje novembra 1941. godine. U to vrijeme partizanska borba učvrstila je svoje temelje po svim selima na prostoru općine Perjasica. Iz dana u dan organizirano i aktivno radilo je preko 50 mladih komunista u desetak partijskih ćelija, pod rukovodstvom KK KPH Veljun i Okružnog komiteta KPH Karlovac, koji su davali direktive i o organiziranju žena u seoske i općinske odbore AFŽ-a.

Za organizaciju seoskih i Općinskog odbora AFŽ-a u općini Perjasica naročita zasluga pripada drugaricama: Jeli Predović iz Duge Rese, Anki Vujčić iz Veljuna i Smilji Dojčinović iz Gornjeg Skrada. One su požrtvovano radile na organiziranju žena unatoč što su neprijateljske vojne posade bile u neposrednoj blizini — u Perjasici, Siči, Brijestu kod Mateškog Sela, Primišlju, Tounjskom Tržiću, Kamenici, Tounju, Donjim Dubravama, Generalskom Stolu i na Veljunu — koje su postavljene da pohvataju i unište partizane i sve njihove suradnike, bez obzira jesu li bili muškarci ili žene. Pomenute neprijateljske posade predstavljale su veliku smetnju za bolju i bržu organizaciju seoskih, pa i Općinskog odbora AFŽ-a. U kasne jesenske dane 1941. godine najviše se radilo na masovnoj političkoj pripremi naroda da se što više okupi uz partizane i NOO-e. Izgrađivale su se zemunice za skrivanje žita po grmlju i po šumi. Tražilo se da svaki seljak što uspješnije obavi jesensku sjetvu žita i da se pripremi za proljetnu sjetvu, da ni zrno žita ne dođe neprijatelju u ruke, da nitko od seljaka ne odlazi u neprijateljske garnizone i da se vodi borba za bratstvo i jedinstvo Hrvata i Srba.

U tim vrlo teškim ratnim uvjetima borbe za razvoj narodnooslobodilačke borbe javljaju se i prvi odbori AFŽ-a na terenu općine Perjasica u selima: Točku, Poloju, Svojiču, Potplaninskom Selu, Kestenku, Donjoj Perjasici, Kuzmi, Klancu i drugim.

U organiziranju i aktiviranju seoskih odbora AFŽ-a 1941. godine među prvim aktivistkinjama i organizatorima odbora AFŽ-a isticale su se: Leca Mileva Ćika iz Klanca, Ćana Bogdanović iz Kestenka, Dragica Mijaković iz Ponorca, Borka Mirić Popović, učiteljica, i Mica Miletić — obje iz Perjasice, Eva Vranješ iz Potplaninskog Sela, Ruža Vranješ iz Svojiča i mnoge druge žene iz perjasičkih sela.

Veliku pomoć odborima AFŽ-a ukazivali su partizani Perjasice, iskusniji članovi Partije, a naročito iz aktiva kotara Veljun: Jela Predović, Anka Vujčić i Smilja Dojčinović, učiteljica. Radilo se na omasovljenju ove organizacije, na učvršćenju prvih organiziranih odbora AFŽ-a i na političkoj izgradnji žena antifašistkinja. Ti prvi seoski odbori AFŽ-a bili su angažirani na zadacima ishrane partizana, pranja veša, krpanja rublja, pletenja čarapa, rukavica, džempera i vesta (maja). Staranje oko staraca i drugih iznemoglih osoba, prikupljanje hrane u cilju stvaranja rezervi za ishranu partizana, prikupljanje podataka
0 kretanju neprijatelja i sumnjivih osoba i učestvovanje u partizanskim stražama sela bili su trajni zadaci AFŽ-a tokom cijelog vremena rata. Pored svega toga žene antifašistkinje vršile su kurirsku službu
1 bile vodiči partizanima po nepoznatim terenima. Prema još neobjavljenom rukopisu Dese Karas-Perić[1], jedne od poznatih aktivistkinja u Perjasici 1942. godine, prvi seoski odbori AFŽ-a bili su:

1. U seoskom odboru AFŽ-a Perjasica predsjednica je bila Mica Miletić, a tajnica Borka Mirić, učiteljica;

2. Seoskom odboru AFŽ-a Svojič i Potplaninsko Selo predsjedavala je Ruža Vranješ, a tajnica je bila Eva Vranješ;

3. Seoskim odborom AFŽ-a Gornja Visočka i Koransko Selo rukovodila je predsjednica Cvijeta Filipović u suradnji s tajnicom Ankom Sudar;

4. Na čelu seoskog odbora AFŽ-a Donji Poloj, Klanac, Kuzma i Bukovac bila je predsjednica Mileva Ćika Leca, a tajnica Milka Opačić;

5. Seoski odbor AFŽ-a Srednji i Gornji Poloj nema podataka.

[1] Desa Karas-Perić napisala je 1983. godine rad o formiranju i radu odbora AF2-a na ratnom kotaru Veljun, pa su iz toga njenog neobjavljenog rukopisa uzeti podaci koji se odnose na općinu Perjasicu.

Jedinice 8. kordunaške udarne divizije prelaze rijeku Mrežnicu između Perjasice i Donjih Dubrava u pravcu Slovenije.

6. Seoskim odborom AFŽ-a u selu Štirkovac rukovodila je predsjednica Cvijeta Karaš, a ime tajnice nije poznato;

7. Na čelu seoskog odbora AFŽ-a u selu Točak bila je predsjednica Jeka Martinović Piljuga, a ime tajnice nije poznato.

8. Za rad seoskog odbora AFŽ-a u selima Donja Perjasica, Ponorac i Kestenak brinula se predsjednica Ćana Bogdanović Pavlina u suradnji s tajnicom Dragom Mijaković.

Do konca 1941. godine u svakom selu Perjasice bili su osnovani odbori AFŽ-a. Na velikom kotarskom mitingu u Veljunu, 14. marta 1942. godine, govorila je Leca Mileva Čika iz Klanca. Ona je tada bila član Kotarskog odbora AFŽ-a Veljun. Nastupila je i vrlo popularno iznesla uspjehe u radu kotarske organizacije AFŽ-a. U toku govora bila je vrlo često prekidana pljeskanjem i odobravanjem prisutnih žena, ljudi i omladine, učesnika mitinga.

U drugoj ratnoj godini u Poloju je održan trodnevni kurs za aktivistkinje AFŽ-a. Kursom je rukovodila Desa Karas-Perić. Na kursu su bile mlađe žene iz općine Perjasica i Primišlje.

Organizirane žene i omladina općine Perjasica učestvovale su u žetvi pšenice 1942. godine u selima ugroženim od neprijateljskih posada — na Kolariću, Vojniću, Širokoj Rijeci, Maljevcu, Buvači, te u selima kod Cetingrada i Hrvatskog Blagaja. U tim akcijama učestvovalo je više od 600 omladinki i žena organiziranih u radne desetine, vodove, čete i bataljone.

U AFŽ učlanile su se i djevojke koje su se takmičile sa ženama u predenju vune i pletenju rukavica, maja, džempera i šalova za partizane.

U selima Perjasice održao se običaj iz davnih vremena da se u kasne jesenske i zimske dane održavaju večernja prela na kojima se ispredala ovčija vuna i konopljino povjesmo. Za vrijeme NOB-a seoski odbori AFŽ-a koristili su takva prela po svim selima općine Perjasica, gdje ih nije ugrožavala neprijateljska vojska, za radne akcije. Za vrijeme prela skupile bi se sve mlade žene i djevojke sela u jednoj kući. Nasred sobe bio bi postavljen stol i na njemu mala petrolejska lampa. Oko stola bi posjedale u dva ili tri kruga žene i djevojke, jedna do druge, sa ručnim radom u rukama. Iza njih bi posjedali muškarci, momci za ženidbu i poneki partizan. Nije se znalo koji je od koga mlađi, ljepši ili bolji pjevač. Starci i djeca otišli bi na spavanje u drugu prostoriju, ili kod susjeda, pa bi tek tada počelo veselje i pjesma, smijeh, priče, šale i vicevi. Trajalo je to tako i po cijelu noć, do pred samo svitanje. Svaki razlaz kućama završio bi obaveznim noćnim obrokom hrane, a zatim igrom i plesom »kukunješća« ili »đrmeša«.

Mila Lončar iz Donjeg Poloja, koja sada živi u Zagrebu, ispričala je da je u kući pok. Stevana Dejanovića Lovrića, u januaru 1942. go-

dine, tokom samo jedne noći 35 omladinki i žena od platna izradilo bijele pelerine za partizansku četu Milutina Karasa kako bi se borci mogli neprimjetno kretati danju po snijegu.

Te iste pelerine dobro su došle partizanima u borbi protiv ustaških oružnika 20. 1. 1942. godine u Poloju. Tako se radilo u svim selima općine Perjasica dan i noć pod parolom: »Sve za slobodu!«. Omladina, žene, starci i pioniri neumorno su radili za partizane — ništa im nije bilo teško i za sve se našlo vremena, materijala i radne snage.

Teško je opisati sve patnje i stradanja naroda općine Perjasica u toku četverogodišnjeg oslobodilačnog rata. Organizacija AF2-a i žene Perjasice svojim su radom olakšale patnje, kako narodu same Perjasice, tako i izbjeglicama koje su na ovom području našle svoje utočište. U tome je njihov veliki i neprocjenjivi doprinos pobjedonosnom završetku narodnooslobodilačke borbe.

Milan Velimirović

Organizacija i rad omladine

Poslije formiranja partizanskih odreda »Perjasica« i »Poloj«, početkom septembra 1941. godine, trebalo je stvoriti masovnu bazu za pomoć i podršku borcima. A ta baza mogla je biti u prvom redu omladina. Nju je trebalo organizirati. I krenulo se na posao. Povod je bila direktiva Okružnog komiteta KPH za Karlovac, od 12. novembra 1941. godine, kojom se tražilo da se počne sa organizovanjem omladine u skojevske aktive i u vaspitne grupe.

Udirektivi je stajalo: »Svu omladinu, kako mušku tako i žensku treba organizirati u SKOJ-evske aktive i prosvjetne grupe. Ove grupe i aktivi rade pod neposrednom kontrolom KPJ i od nje primaju uputstva za rad.«

U ovom uputstvu koje smo primili sa direktivom bili su i zadaci za rad omladine kao što su:

1. Sistematski rad na političkom podizanju omladine,
2. Upoznavanje omladine sa linijom i zadacima NOB-e,
3. Upoznavanje omladine sa politikom KPJ i principima marksizma-lenjinizma.
4. Razvijanje discipline i hrabrosti u borbi.

Po selima su već i ranije počeli da sazivaju sastanke naroda i omladine, na kojima su rukovodioci iz partizanskih odreda i komiteta govorili narodu o političkoj situaciji u svijetu i borbi Crvene armije protiv Hitlerove Njemačke. Govorilo se o razvitku ustanka u svim krajevima naše zemlje, a naročito o partizanskim uspjesima u Srbiji. Na ovim sastancima organizovao se SMG, po principu masovnog okupljanja omladine. Organizaciona tijela bili su odbori, koji su birani na skupu omladine jednog ili više sela, sa predsjednikom i zamjenikom. U SMG nije se vršilo učlanjivanje, nego su ti odbori okupljali svu omladinu antifašistički, revolucionarno i borbeno raspoloženu uključujući dejstva i akcije. O tome kako je počelo sa organizovanjem omladine po selima Perjasice živo se sjeća Mila Lončar Kozlina.

»Dobro se sjećam da smo nas oko dvadeset žetelica žele proso 1941. godine kod Vuletić Milića u Donjem Poloju. Već pred veče primijetile smo da nam se približava kolona partizana. U kraćem razgovoru Milutin Karaš nam reče: ‚Večeras će se održati masovni sastanak

cjelokupnog naroda i omladine za sva četiri sela: Klanac, Kuzma, Donji Poloj i Bukovac u kući Stevana Dejanovića Lovrića, bilo bi dobro da sve dođete'. Zaista, poslije večere sve smo se dogovorile da idemo na taj prvi sastanak u našem selu, jer nas je zanimalo o čemu će se govoriti. Kada smo došle nas dvadeset djevojaka i žena, već je bila puna kuća i dvorište partizana i naroda, jer je došlo sve što je moglo, staro i mlado iz četiri sela.

Sastanak je otvorio Mojsija Opačić zvani Mojo iz Kuzme, predratni komunista iz ovog kraja i dao riječ Milutinu Karasu, koji je narod upoznao sa trenutnom političkom situacijom u svijetu i kod nas. Zatim je govorila Anka Vujičić, koja je govorila o potrebi organizovanja naroda i formiranja NOO-a, te odbora za žene i omladinu. Poslije toga se pristupilo izboru NOO-a za četiri sela, tako što je narod predložio iz svakog sela 1—2 odbornika radi lakšeg rada. Za predsjednika odbora omladine izabrana je Marija Dejanović Lovrić, a zamjenika Mila Lončar. Izabran je i odbor AFŽ-a u koji su ušle: Leca Mileva Ćika kao predsjednik, a Opačić Milka zamjenik. Svi ovi odbori počeli su odmah raditi svako po svom zaduženju, a sastajali smo se po potrebi«.

U početku na sastanke po selima nije dolazila sva omladina, naročito ženska. Ovo je i razumljivo, ako se imaju u vidu zastarjela shvatanja pojedinih roditelja i strah od neprijatelja. Zato je bilo potrebno veliko političko angažiranje članova partije na objašnjavanju NOB-e protiv okupatora i njegovih slugu. Imali smo primjera da su pojedine omladinke potajno dolazile na sastanke i tražile od političkih radnika da dođu kod njihovih roditelja i porazgovaraju sa njima.

Ove razgovore su vodili članovi partije i partijsko-politički radnici sa terena, čija su djeca bila najaktivnija u omladinskim organizacijama. Veliko političko angažovanje na objašnjavanju neophodnosti naše NOB-e, pokazalo je dobre rezultate u toku 1941. godine. Ovo se naročito vidi iz izvještaja KK KPJ Veljun od 8. januara 1942. godine u kome piše: »U općini Perjasica organizovana su četiri SKOJ-evska aktiva sa 25 članova i 5 vaspitanih grupa sa 48 članova«.

Rad sa SKOJ-evskim aktivima i vaspitnim grupama odvijao se odvojeno, zavisno od zadataka koji su se postavljali pred SKOJ-evsku organizaciju. SKOJ je predstavljao avangardni deo omladine. On je bio idejna i vaspitna snaga u SMG. Organizovao se u grupe i aktive na čelu sa pročelnikom i zamjenikom. U SKOJ se vršio prijem uz saradnju sa članovima Partije. Zadaci su dijeljeni prema akciji koja se spremala, a bilo je podjele i po sektorima.

Od više aktiva na teritoriji općine formirao se općinski aktiv SKOJ-a, u početku, a poslije je to preraslo u općinski komitet SKOJ-a, što je zavisilo od brojnosti. SKOJ-evska organizacija u prvom periodu djelovala je ilegalno ili poluilegalno sve do druge polovine 1942. godine, a poslije se sve više legalizuje. Na mitinzima se govorilo u ime

omladine i SKOJ-a, koji dobiva svoja legalna rukovodstva adekvatno partijskoj organizaciji.

Neujednačeni kriterijumi, neznanje i nepoznavanje, koje je uslov-Ijavala i polupismenost, zahtijevali su više rada i angažiranja od članova Partija i partijsko-političkih radnika. Zato je Okružni Komitet SKOJ-a Karlovac organizirao SKOJ-evski kurs u slobodnoj Velikoj Kladuši početkom 1942. godine. Na ovaj kurs KK KPJ Veljun poslao je pet drugova, među kojima i autora ovog sjećanja. Po završetku ovog kursa vratio sam se u Perjasicu sa skromnim znanjem, ali više sigurnosti i nastavio organiziranje omladine po selima Perjasice, Dubrava i šire.

Do marta 1942. godine u SKOJ je bilo obuhvaćeno 160 članova u pet SKOJ-evskih aktiva, ili 20% čitave omladine u svim selima Perjasice. U to vrijeme stigao nam je raspis od CK KPH u kome je ukazano na učinjene greške što se sva omladina organizuje u SKOJ, po ugledu na KOMSOMOL u SSSR-u. Ovim raspisom dato je i uputstvo da se sva omladina organizira u SMG, a samo najaktivnije, na prijedlog članova KP, primati u SKOJ. Prema tome, stvorene organizacije do ovog vremena ostale su kao SMG, a SKOJ-evske aktive počeli smo da organiziramo od najboljih i najaktivnijih omladinaca i omladinki, koji su ilegalno radili kao i partijske ćelije. Treba naglasiti da je od primljenih SKOJ-evaca do kraja 1941. godine u partizane otišlo 77 omladinaca i 5 omladinki.

Aprila 1942. godine formiran je KK SKOJ-a Veljun u koji su iz općine Perjasica ušli: Milan Velimirović, Anka Milinković, Milovan Grubješić Mišić i kasnije Jovo Perić. Od tog vremena počinje praktično da se sprovodi direktiva CK KPH o organizovanju omladine. Usklađivanje omladinske organizacije sa primljenom direktivom, tamo gdje se odstupalo, izvršeno je tako, što su organizacije dobile naziv Savez mlade generacije (SMG), a od najistaknutijih u dosadašnjem radu organizovani su SKOJ-evski aktivi. Tako je SKOJ postao kadrovska organizacija iz koje su najzaslužniji primani u partiju. Ovo odabiranje vršeno je uz učešće članova Partije, koji su najbolje poznavali rad i aktivnost svakog pojedinca u selu i općini. Tako su omladinske organizacije rasle i okupljale sve veći broj omladine. o radu i aktivnosti omladine u Perjasici najbolje govori izvještaj KK SKOJ-a Veljun od 12. jula 1942. godine u kome piše: »Rad sa omladinom rapidno napreduje. Najveći uspjeh postignut je u općini Perjasica, gdje je u SMG obuhvaćeno 535 omladinki i omladinaca iz 28 sela od kojih je 120 SKOJ-evaca, ne računajući one koji već sa puškom u ruci vode borbu protiv okupatora. Omladina vrši prikupljanje hrane za potrebe šeste omladinske čete, koja izvodi vojničku obuku u Koranskom Selu, pa nema potrebe da se hrana uzima iz zemunica. Organizovani su tečajevi za nepismene, a omladina učestvuje i u ostalim akcijama, prekopavan ju cesta i puteva. Omladina se masovno javlja u rezervne omladinske čete na obuku, pa su već formirane tri omladinske čete od 156 omladinaca i omla-

dinki. Obuka sa rezervnim omladinskim četama sprovodi se dobro, a disciplina je na zavidnoj visini«. Ovo je praktično bila samo priprema za obuku u omladinskim četama, koje su kasnije formirane.

U drugoj polovini 1942. godine aktivnost omladine i njeno angažiranje je nastavljeno. Do kraja godine u selima Perjasice organizirano je 5 SKOJ-evskih aktiva sa 195 članova, 80 omladinaca i 115 ornladinki. Iste godine u partizane je otišlo još 150 omladinaca i 11 omladinki. Raspored SKOJ-evskih aktiva i organizacija Saveza mlade generacije po selima Perjasice bio je ovakav:

Prva organizacija: Klanac, Kuzma, Donji Poloj, Bukovac, Srednji Poloj i Novi Dol,

Druga organizacija: Koransko Selo, Gornja i Donja Visočka, Zinajevac i Orjevac,

Treća organizacija: Štirkovac, Koranska Strana, Kestenak, Ponorac i Donja Perjasica,

Četvrta organizacija: Gornji Poloj, Miloševac, Novo Selo, Točak, Perjasica i Mar lovac, i

Peta organizacija: Svojič, Gaćeško, Oreško, Potplaninsko, Mrežnica i Mala Kosa.

Ovim SKOJ-evskim aktivima rukovodio je Općinski komitet SKOJ-a Perjasica, u čijem su sastavu bili svi pročelnici aktiva i vaspitnih grupa. Sastav komiteta bio je promenljiv jer su jedni odlazili, a drugi dolazili, a što se vidi iz tabelarnog pregleda.

Aktivnost i angažovanje omladine Perjasice bilo je raznovrsno i sveobuhvatno, kao što je:

— izrada tople odjeće, rukavica, čarapa, džempera i bijelih pelerina za partizane,

— prekopavanje cesta i rušenje telefonskih linija,

— obrada zemlje i žetva žita, ne samo u Perjasici nego širom Korduna,

— posjeta ranjenika u bolnicama Petrovoj gori, Kestenovoj gori, Zbjegu i Skradu,

— doček i prevoz ranjenika Prve i Trinaeste brigade iz Žumberka od rijeke Mrežnice do bolnica u Petrovoj i Kestenovoj gori, gdje je angažovano oko 125 zaprežnih kola,

— rad u NOO-ima po selima gdje je bilo angažirano, smjenjujući se oko 90 omladinaca i omladinki, koji su radili po direktivama predsjednika NOO-a,

— organizovanje kultumo-zabavnog života u čemu su posebno angažovani pioniri, koji su davali recitacije, skečeve itd.

Posebno treba istaći organizovanje omladinskih radnih jedinica, vodova, četa i bataljona za kotar Veljun. Prvi radni bataljon općine Perjasica obuhvatao je slijedeća sela: Kestenak, Ponorac, Donju Perjasicu, Koransku Stranu, Koransko Selo, Štirkovac, Donji i Gornji Poloj, Kuzmu, Klanac i Bukovac. Komandant bataljona bila je Mila Lončar Kozlina, a komesar Grubješić Jovanka, udana Belavić. Bataljon je imao tri čete. Komandir 1. čete bila je Ljuba Karas, a komesar Draga Mijaković, komandir 2. čete bila je Milica Marinković, a komesar Mila Mišljenčević i komandir 3. čete Sofija Dejanović, a komesar Anka Sudar.

Drugi radni bataljon Perjasica organizirali su Anka Milinković Sudar i Jovo Perić, članovi KK SKOJ-a Veljun, koji je obuhvatio slijedeća sela: Perjasicu, Gaćeško Selo, Svojić, Potplaninsko Selo, Milošević, Novo Selo, Mrežnica, Mala Kosa i Oreško Selo. Bataljon je imao tri čete. Komandir 1. čete bila je Vida Oreščanin, a komesar Mila Ćika. Komandir 2. čete Jeka Mrgić Tumara, a komesar Jeka Mihajlović. Komandir 3. čete bila je Cvijeta Miletić, a komesar Mica Cimeša.

Prije polaska na zborno mjesto u Perjasici omladinkama i ženama je objašnjen značaj ove, po život i borbu presudne akcije. Ovo su objasnili članovi KK SKOJ-a i kotarskog odbora AFŽ-a. Svaka žetelica ponijela je sa sobom suhu hranu. Bila je to suha hrana za nekoliko dana teškog i napornog rada na vatrenim položajima između partizana i ustaških uporišta. U kolonama, po uzoru na partizane, sa srpom preko ramena i pjesmom, prešle su rijeku Koranu, a potom nastavile put preko Zagorja, kroz šumu Debela kosa i za sedam sati pješice stigle iz Perjasice do Kolarića kod Vojnića. Premda umorne od putovanja, odmah su se dale na posao, takmičeći se koja će više požeti pšenice, a omladinci povezati snopova i prenesti u hrpe. Žele su od zore do mraka, pa i po mjesečini bez odmora na Kolariću, Vojniću, Širokoj Rijeci i Maljevcu, sve dok se posao nije završio. Ovakvih radnih akcija bilo je svake godine, kada se za njima ukazala potreba.

Već sam napomenuo da je omladina uzela velikog učešća u stvaranju organa vlasti i pomoći frontu. Angažovanjem omladine u stvaranju i izgradnji NOO-a i odbora Narodno-oslobodilačkog fronta, ogledalo se u njenom punom učešću u tim odborima. U svakom NOO-u i odboru NOF u selu, biran je po jedan omladinac ili omladinka, kao treći član po broju, ali najčešće prvi po aktivnosti. Razvoj NOP zahtijevao je sve veće angažovanje omladine. Formiranjem većih jedinica, brigada, grupa odreda i divizija, mijenjao se i način snabdijevanja ovih jedinica. Radi sve dužih pokreta i veće operativne sposobnosti, formirane su komore jedinica, koje su ih pratile i snabdijevale sa hranom, a kasnije i opremom. Ove komore su popunjavane iz vojnih magacina-zemunica, pa je trebalo da se vrši zanavljanje i popuna istih sa hranom. Zato se prišlo prikupljanju dobrovoljnih priloga po selima. Omladina, a posebno Skojevci bili su angažovani na prikupljanju i prevozu hrane do određenih mjesta.

Posjeta partizanskim bolnicama bila je stalna briga omladine, ali i veliki događaj i veselje za ranjene borce. Samo u jednoj posjeti bolnica u Zbjegu, Petrovoj gori, Skradu i Kestenovoj šumi učestvovalo je oko 130 omladinki iz Perjasice. Samo iz Klanca, Kuzme, Donjeg Poloja i Bukovca 30 omladinki izvršilo je posjetu ranjenika u bolnici Zbjeg.

Borba protiv zaraznih bolesti i epidemija, bio je zadatak svih organizacija narodnooslobodilačkog fronta, pa i omladine. Vaške su bile neprijatelj broj dva, bez oružja, ali isto tako opasan zbog prijenosa pjegavog tifusa. Parenje odjeće po selima vršile su posebne ekipe, koje su za to bile osposobljene, a omladina je bila jedan od organizatora radi što većeg uspjeha. U tom pogledu pružana je pomoć i partizanskim jedinicama, u prolazu, koje su omladinke obezbijeđivale sa čistim rubljem i prale nečisto.

Ako se ima u vidu da je veliki broj omladine, prvenstveno ženske bio nepismen, onda je jasno koliko je trebalo da se uloži napora u podizanju tog osnovnog preduslova za daljnji rad i napredak. Tamo gdje nijesu postojali uslovi za organizovanje osnovnog školovanja po selima, stvarani su kružoci za opismenjavanje odraslih i pionira. Velika želja mladih da očima više vide, dala je velike rezultate. U tom pogledu Skojevci su bili najaktivniji i služili su primjerom ostaloj omladini. Svi oni koji su bili aktivni i redovno dolazili na časove, postigli su zapažene rezultate. Mnogo je lakše išlo sa pionirima, jer su se stariji često izgovarali na zauzetost ostalim poslovima. Na kružocima omladina je bila vrlo disciplinovana i pažljiva, što je obezbeđivalo konačan uspjeh. Pored toga, na ovim kružocima su čitane vijesti i razni materijali. »Mladi komunist«, »Mladi borac« i drugi partijski listovi. Omladina je učila da pjeva partizanske i revolucionarne pjesme kao što su: »Ustaj seljo, ustaj rode; Budi se istok i zapad; »Petrova mi gora mati«; »Bilećanku«, a pjevalo se o Matiji Gupcu, Matiji Ivaniću i mnoge druge. Posebno su pjevane pjesme o partizanskim jedinicama, komandantima i komesarima, Orešković Marku, Canici Opačiću, Veci Holjevcu, Milutinu Karasu i mnogim drugim. Naročito su bile aktuelne pjesme koje su poticale da omladinci odlaze u partizane, a pjevale su ih omladinke: »Zeleni se jorgovan moj je dragi partizan, imam i ja dragog partizana, u borbi je od prvog dana«. Recitovane su pjesme koje raskrinkavaju neprijatelja npr.: »Patak i žabe« i druge. Sa pjesmom se kretalo, radilo, odlazilo i dolazilo na zborove, sastanke, zabave i druge manifestacije.

U jesen 7. novembra 1941. godine, kada se proslavljala Oktobarska revolucija, skojevska organizacija organizirala je proslavu toga dana palenjem kresova na istaknutim visovima, oko kojih se igralo i pjevalo. Omladina iz Perjasice, Poloja, Klanca i drugih sela palila je vatre na Perjasičkoj kosi, Raletini, Kestenku i drugim visovima.

Proslava prve godišnjice ustanka naroda u Hrvatskoj 27. jula 1942. godine u Debeloj kosi bila je jedan izuzetan događaj za omladinu. Za ovu proslavu vršene su pripreme omladine, kako bi iz mjesta: Donjih i Gornjih Dubrava, Ponikava, i drugih došlo što više omladine. Organizovane kolone omladine krenule su u rano jutro iz dalekih sela, da bi stigli i pridružili se omladini Perjasice i drugih sela i tako uveličali proslavu jedne godine uspješne borbe protiv okupatora i njegovih slugu. Pjesma se razlijegala cijelim putem od Dubrava preko Perjasice do Debele kose, a poslije održanih govora veselju nije bilo kraja sve do kasno popodne. Sa ovih manifestacija omladina se vraćala sa još više poleta za veće angažovanje i napor u borbi koja je trajala.

Borba protiv provokatora i kolebljivaca bila je stalni zadatak omladine, a naročito skojevaca. Za vrijeme neprijateljske ofenzive i poslije nje, obično su se pojedinci kolebali i gubili pouzdanje u konačnu pobjedu. Bilo je slučajeva da su iz Skoja isključivani omladinci ili omladinke, koji se nisu dobro ponašali ili su stvarali paniku kod naroda. Veliki uticaj i pomoć u radu SKOJ-a i SMG pružali su omladinci, borci, koji su ranjeni dolazili iz bolnica kući na bolovanje — oporavak, pa su se uključivali u rad skojevskih aktivnosti u svojim selima. Oni su govorili omladini o borbenim dejstvima partizana i uspjesima u borbama koje su vodili. Tako se borbenost i hrabrost prenosila na ostalu omladinu. Za vrijeme neprijateljskog upada ili ofanzive na slobodnu teritoriju, ovi omladinci su ohrabrujuće djelovali da ne dolazi do panike kod naroda prilikom zbjega ispred neprijatelja. Prema tome, svaki neprijateljski upad ili ofenziva na slobodnu teritoriju pružao je priliku za provjeru držanja svakog pojedinca, a naročito skojevaca i skojevki. Kritika i samokritika bila je najjače oružje protiv kolebljivaca, koji su se pojavljivali na terenu. Vodila se borba i protiv širenja raznih neistina i alarmantnih vijesti, koje su imale za cilj uznemiravanje naroda. Za teže slučajeve omladina se obraćala i prijavljivala pojedince narodnooslobodilačkim odborima ili drugim ustanovama na terenu, koje su preduzimale odgovarajuće mjere.

Učešće pionira u narodnooslobodilačkom pokretu imalo je ogroman značaj. Organizovanje najmlađih nije zapostavljeno, jer su oni to svojom aktivnošću sami pokrenuli. Pojam pionir u ratu svakako ima posebno gledanje i različito se može tumačiti. Smatralo se da su pioniri do 15 godine, a u partizanima smo imali, koji su nosili pušku od 14 pa i manje godina. Zato je rad sa ovom najmlađom generacijom u niri do 15. godine, a u partizanima smo imali, koji su nosili pušku od najmlađe, jer oni sami nijesu imali nikakvog iskustva. Njihova želja da se dokažu, kako i oni mogu puno toga da pomognu, ostvarila se u toku NOB-e. Kurirska služba im je najviše odgovarala, jer se na djecu manje sumnjalo, nego na starije. Za to su najčešće pioniri korišćeni kao kuriri između ustanova i organa, naročito na teritoriji pod

Gornji Budački, 1944. članovi OK SKOJ-a za Kordun s polaznicima omladinskog kursa. S lijeva na desno: sjedi Anka Milinković iz Perjasice, član OK SKOJ-a.

kontrolom neprijatelja. Izviđanje, osmatranje i javljanje o pojavama neprijatelja, pioniri su sa uspjehom obavljali. Prvi pionirski odredi organizovani su u proljeće 1942. godine, sa kojima su rukovodili za to zaduženi skojevci. U općini Perjasica bilo je organizirano pet pionirskih odreda. Bilo je teško ubeđivati pionire od 13, 14 i 15 godina da su premladi za odlazak u borbu, jer su se oni masovno javljali u rezervne omladinske čete na obuku. Šteta je što ne raspolažem podacima koliko je pionira stradalo u ratu, umrlo u zbjegovima od gladi, zime i raznih bolesti. Pošto su najmlađi bili i najpuniji veselja, to smo među njima formirali pjevačke horove i diletanske grupe. Tako su pioniri na raznim zborovima i mitinzima davali i kulturno-zabavne programe. Pioniri iz Perjasice, sela Kestenak davali su program i u hrvatskom selu Lučica. Pored iznijetih aktivnosti najmlađih, potrebno je istaći i njihov doprinos u skupljanju šišarki i kore za partizansku kožaru u Jarčevcu. Oni su brali jagode i nosili u

partizanske bolnice ranjenicima. Njihovo učešće u radnim jedinicama imalo je veliki značaj oko obrade zemlje i spremanja ljetine.

Dvadeset i sedmog augusta 1943. godine Kotarski odbor USAOH-a u svom izvještaju Okružnom komitetu USAOH-a, Karlovac piše i ovo: »U svim selima Perjasice formirani su pionirski odredi, čiji rad zaslužuje posebno priznanje. Oni sakupljaju šiške i gule koru za našu kožaru u Jarčevcu, beru jagode za ranjenike, spremaju pozorišne komade, a jedan su dali u hrvatskom selu Lučica, idu i kao kuriri od općine do kotara«.

Zahvaljujući pravilnom idejnom vaspitanju, prvenstveno članova Skoja, a preko njega i ostale omladine od strane članova KPJ-u, omladinska organizacija općine Perjasica postigla je velike uspjehe. Zato su ovako veliki borbeni i revolucionarni zadaci i mogli da se uspješno ostvaruju. Skojevska organizacija je bila nepresušna baza i izvor kadra različitih profila. Skojevski rukovodioci i članovi Skoja izrastali su u partijsko-političke i vojne rukovodioce od komandira i komesara četa do komandanata i komesara bataljona i dalje. Ovo je omogućila i masovnost odlaska omladine u NOB-e sa terena općine Perjasica 1941. i 1942. godine. Pored omladinaca i omladinki, koji su završili obuku u omladinskim četama, u NOB-e je otišlo više od 160 omladinaca i omladinki bez završene obuke.

Omladina se dokazala i afirmisala kroz svoj rad i tešku borbu tokom rata. Zato nije ništa neobično, što su mladi skojevci vrlo brzo primani u članstvo KPJ. Taj kontinuitet izrastanja u visoke rukovodioce, nastavio se i poslije rata, tako da je SKOJ dao veliki kadrovski doprinos. Školovanje i zalaganje omogućilo je izrastanje u društveno političke radnike, vojne rukovodioce, privrednike, prosvjetne radnike i naučnike uopšte.

Na kraju želim da napomenem, da su ovo moja sjećanja, a odnose se isključivo na općinu Perjasica. Sjećanja na sitne detalje namjerno su izbjegavana, jer su ista djelomično već zaboravljena. Koliko je bilo moguće služio sam se i dokumentima Okružnog komiteta SKOJ-a Karlovac, kao i Kotarskog komiteta KP i SKOJ-a Veljun.

Tabela 1

TABELARNI PREGLED KK SKOJ-a ZA VELJUN S PODRUČJA RATNE OPĆINE PERJASICA U VREMENU OD 1942. DO 1945. GODINE

Red br.	Prezime i ime	socijalni sastav					nacionalni sastav							
		rad.	selj.	int.	služ.	ostali	Hrv.	Srba	Slov.	Musi. i	Crn.	Mak.	Ostali	
1.	Velimirović Milan sekretar	1					1							1942.
2.	Perić Jovo sekretar	—	1				1							1943/44.
3.	Gmbješić Milovan član			i			1							1942—1945.
4.	Milinković Anka član	—	1				1							1942.
5.	Grubješič Danilo član		1				1							1943—1945.
6.	Lončar Mila član		1				1							1943—1945.
7.	Karaš Ljuba zadužena za rad sa USAOH-om		1				1							1943—1944.

	'Ukupan broj				
Rekapitulacija članova	7	radnika	1	Hrvata	–
od toga:		seljaka	5	Srba	7
muški	4	intelek.	1	Slovenaca	–
ženski	3	službenika	—	Muslimana	–
		ostalih	–	Crnogoraca	—
				Makedonaca	
				Ostalih	

Tabela 2

TABELARNI PREGLED ČLANOVA KOTARSKOG ODBORA USAOH-a ZA VELJUN S TERENA RATNE OPĆINE PERJASICA U VREMENU OD 1942—1945. GODINE

Red br.	Prezime i ime	Socijalni sastav					Nacionalni sastav						
		rad.	selj.	int.	služ.	Ostai.	Hrv.	Srba	Slov.	Musi.	Crnog.	Mak.	Ost.
1.	Mijaković Draga	–	1					1					1942.
2.	Karas Anka Svojič	—	1					1					
3.	Nikšić Anka	—	1					1					
4.	Mrgić Jeka	—	1					1					
5.	Marinković Milica		1					1					
6.	Martinović Jeka	—	1					1					
7.	Mihajlović Jeka		1					1					

Rekapitulacija:					
Ukupno članova odbora	7	radnika	—	Hrvata	–
od toga:		seljaka	7	Srba	7
muški	■	službenika	–	Slovenaca	-
ženski	7	ostalih	-	Muslimana	-
				Crnogoraca	
				Makedonaca	–
				Ostali	

Tabela 3

TABELARNI PREGLED ČLANOVA OPĆINSKOG ODBORA USAOH-a
OPĆINE PERJASICA U VREMENU OD 1942—1945. GODINE

Red br.	Prezime i ime	Socija'ni sastav					Nacionalni sastav						
		rad.	selj.	int.	služ.	ostai.	Hrv.	Srba	Slov.	Musi.	Crno.	Mak.	Ostai.
1.	Karas Ljuba predsjednik		1					1					1943
2.	Martinović Jeka	—	1					1					1943
3.	Mrgić Jeka	—	1					1					1943
4.	Mihajilović Mile	—	1					1					1942
5.	Karaš Đuro	—	1					1					1942.
6.	Rausavljević Boja	--	1					1					1943.
7.	Vidović Anđelija		1					1					1943.
8.	žiža Mile		1					1					1942.
9.	Šarac Anka	—	1					1					1942.

Rekapitulacija:		radnika —		Hrvata	-
Ukupno članova odobra:	9	se'jaka 9		Srba	9
od toga:		intelek. —		Slov.	–
muških	3	službenika —		Musi.	-
ženskih	6	ostalih —		Cmogor.	-
				Maked.	-
				Ostalih	—

Tabela 4

TABELARNI PREGLED
ORGANIZACIJA I ODBORA USAOH-a OPĆINE PERJASICA
1941—1945. GODINE

Red. br.	Naziv sela	Organizacija SMG 1941—1942.	Organizacija USAOH-a 1943—1945.	Broj članova odbora
1.	Klanac	I	I	1
2.	Kuzma			2
3.	Donji Poloj			2
4.	Bukovac			2
5.	Novi Dol	II		1
6.	Srednji Poloj			1 = 9
7.	Koransko Selo	III	II	3
8.	Gornja Visočka	IV		1
9.	Donja Visočka			1
10.	Zinajevac			1
11.	Orjevac			1 = 7
12.	Štirkovac	V		1
13.	Koranska Strana			3
14.	Donja Perjasica	VI	III	1
15.	Kestenak			1
16.	Ponorac			2=9
17.	Gornji Poloj	VII	IV	1
18.	Miloševac			2
19.	Novo Selo			1
20.	Točak			3
21.	Perjasica	VIII		2
22.	Marlovac			1 = 10
23.	Svojič	IX	V	2
24.	Gaćeško			1
25.	Oreško			1
26.	Potplaninsko			1
27.	Mrežnica	X		1
28.	Mala Kosa			1 = 7
	Svega odbora:	10	5	42

Tabela 5

TABELARNI PREGLED
OPĆINSKOG KOMITETA SKOJ-a PERJASICA U VREMENU OD 1942. DO 1945.

Red. br.	Prezime i ime	1942—1943.	1943—1944.	1944—1945.	Socijalni sastav					Nacionalni sastav		
					rad.	selj.	int.	služ.	ostalih	Hrvata	Srba	Ostalih
1.	Grubješić Mišić	1	—	—	—	—	i	—		—	1	sekretar
2.	Grubješić Danilo	1	1	—	—		—	—		—	1	sekretar
3.	Grubješić Jovanka	1	1	—	—		—	—		—	1	sekretar
4.	Karaš Ljuba	1	1	1	—		—			—	1	sekretar
5.	Lončar Mila	1	—	—	—					—	1	
6.	Pajić Mile	1	—	—	—	—		1		—	1	
7.	Martinović Jeka	1	1	1	—					—	1	
8.	Mijaković Draga	1	1	1	—					—	1	
9.	Martinović Mile	—	1	—	—					—	1	
10.	ćika Mila	—	1	1	—					—	1	
11.	Nikšić Anka	—	—	1	—					—	1	
12.	Mrgić Jeka	—	—	1	—					—	1	
13.	Šarac Anka	—	—	1	—					—	1	
14.	Marinković Milica	—	—	1	—					—	1	
	Svega	8	7	8	—	12	i	1		—	14	

Tabela 6

TABELARNI PREGLED

BROJA OMLADINE I ORGANIZACIJA SKOJ-a NA PODRUČJU OPĆINE PERJASICA 1941.—1945.

| Red. br. | SKOJ-evski aktiv | Broj omladine | | | Primljeno u SKOJ | | |

Nikola D. Cimeša

Na prostoru prema Hrvatskom Blagaju i Pavlovcu

Naš odred »Perjasica« stigao je 15. oktobra 1941. na prostor Hrvatskog Blagaja i Pavlovca. Situacija je nametala da se što prije kao partizani predstavimo u pravom svjetlu pred seljacima tih sela, koji su živjeli pod neposrednim utjecajem ustaške posade i njihove propagande. Trebalo je opomenuti one koji kriju izdajnika Carevića i onemogućiti priče kako su nam Hrvati namjestili ovaj »međusobni obračun«. I konačno, trebalo je pokazati ustašama u Blagaju i Pavlovcu da je naš partizanski odred tu na domaku njihovih busija.

Već te noći (15/16. oktobra 1941.) grupa od preko dvadeset boraca odreda, odjevena u domobranske uniforme, krenula je iz Kuzme preko rijeke Korane prema ovom za narod do tada strašnom ustaškom Pavlovcu. Na čelu grupe nalazio se Miloš Vuletić Gojak[1], kojega su ovi seljaci dobro poznavali kao komšiju iz Bukovca. Zadatak grupe je bio da zaobiđe selo Pavlovac, izbije na cestu prema Slunju te sačeka i potuče ustaše koji su svakog četvrtka odlazili na sajam u Slunj. Dogodilo se da su ustaše i te večeri otišle u Slunj. Za to vrijeme »domobrani«, odnosno partizani, pokupili su im po kućama karabine sa municijom.

Ovom akcijom odreda u Pavlovcu situacija se iz temelja promijenila. Od tada pa nadalje ovi naši seljaci nisu mogli kazati našim aktivistima u svojim selima: »Evo vam vaših partizana! Prebiše mi ćaću i oteše sestri dukate koje je čuvala«. Za većinu njih iza toga ubrzo će nestati riječi — »vaši partizani!«

Odmah nakon akcije u Pavlovcu, iz koje je doneseno 11 karabina sa municijom, formiran je u Kuzmi 2. PO »Perjasica« sa komandirom Mišanom Tomašem i komesarom Slavkom Markonom na čelu. U odredu su bili i Srbi i Hrvati. U njemu je bio i Antun Pučko[2] iz Duge Rese, koji je izbjegao hapšenje od ustaša i preko veze stigao u naš odred pred samo polaganje zakletve.

U sastav odreda ubrzo se uključilo desetak mladića iz ovih naših južnih sela. Isticali su se kao dobri borci. Neki su i poginuli u bor-

[1] Miloš Vuletić Gojak, rođen 1918. u Bukovcu. Od 1. 9. 1941. kada je stigao u PO »Perjasica«, ispoljava svoju neustrašivost. Pored Milutina Karasa, Gojak je bio naša druga narodna legenda.

[a] Antun Pučko, Hrvat iz Duge Rese. Nakon što je teško ranjen, sam je sebi pucao u sljepoočnicu, da ne bi oružnicima pao u ruke.

bama. Sve je to doprinosilo jačanju ustanka, učinilo političku situaciju stabilnijom te ojačalo zadovoljstvo naroda i njegovu vjeru u mogućnost razvijanja bratskih veza i provođenje politike bratstva i jedinstva.

Prvi zarobljeni talijanski oficir

Vraćajući se natrag sa prostora prema Blagaju i Pavlovcu (19. oktobra) odred su iznenadila dvojica Talijana na motociklu i projurila prema Bukovcu.

Međutim, nakon nekoliko minuta čuli smo samo jedan ispaljeni metak i dozivan je seljaka sa jednog brda — da su ona dvojica zaustavljeni. Na njih je pucao Dušan Klarić[3] presjekavši im lanac na motoru.

Nakon ovih događaja došlo je do reorganizacije partizanskih odreda u vodove, čete i bataljone. U Donjoj Perjasici formirana je 2. novembra 1941. godine 1. četa 2. bataljona. U stroju su stajala dotadanja tri PO-a (dva perjasička i gornoskradski). Nakon pročitane Naredbe Štaba 2. bataljona o formiranju čete i postavljanju komandira i komesara, pročitana je i Naredba komande čete o postavljanju komandira vodova, odnosno imenovanje vodova. Iako u Naredbi Štaba 2. bataljona nije stajalo da u vodovima postoje komesari, komanda 1. čete je i u vodovima ostavila dotadanje komesare PO-a: Slavka Markona i Simu Karapanžu. Tako će se i nakon ove reorganizacije dosta dugo održati (kako kod boraca, tako i u narodu) prijašnji nazivi »odred«, a ne vod. Otuda ponekad i nejasnoća oko položaja drugova Karasa i Štroka (pošto su perjasički odredi imali svoje komandire i komesare). Tako će biti sve do početka februara 1942. godine kada je od dotadašnja četiri voda formiran bataljon.

Novembarska ofenziva talijanske vojske

Ujutro 6. novembra 1941. godine upala je na slobodnu teritoriju Perjasice iz dva pravca talijanska konjica i motorizirana pješadija. Namjera im je bila da likvidiraju ustanike i ojačaju premoć Pavelićevih snaga na ovom prostoru.

Komanda 1. čete, sa 1. i 2. vodom, našla se toga jutra kod škole u Donjoj Perjasici. Pošto je Slavko Markon u svojim sjećanjima spomenuo ovu ofenzivu, zadržat ću se samo na onom što je njemu, po mom sjećanju promaklo.

Prvobitni plan našeg povlačenja bio je da se što prije povučemo u Perjasičku dubravu, a potom u pravcu Orijevca, Gornje Visočke,

[3] Dušan Klarić, sin Ilije, rođen 1922. u Bukovcu. Stupio u PO »Perjasica« sa drugom * Gojakom 1. 9. 1941. Bio je zapaženo dobar strijelac.

Srednjeg Poloja, Novog Sela i Polojske kose. Pred samim ulazom u Perjasičku dubravu sreli smo dvojicu pripadnika rezervnog odreda iz Koranskog Sela, koje je uputio komandir da nam jave kako iz pravca Bukovca u streljačkom pokretu dolazi talijanska konjica i pješadija. Nastupali su od Polojske kose do obronaka rijeke Korane. Tada je donesena odluka da se vodovi sa komandom čete prebace preko Korane u Skrad. I već smo krenuli prema Korani. Međutim, otuda su seljaci bježali u perjasička sela, jer su ustaše i oružnici stigli na dvije dominirajuće kote. Situacija je bila složenija nego što se očekivalo. I dok se tražio izlaz, ponovo su stigla druga dvojica ljudi iz Koranskog Sela i javila da se onaj stroj Talijana pomjerio prema Polojskoj kosi. Tako smo se mi za kratko vrijeme zabacili iza leđa ovoj grupaciji talijanske vojske.

Idućeg dana iz Primišlja, preko Male Kose, Gornjeg Poloja i Miloševca, do sela Štirkovca, stiglo je tridesetak oružnika (»jurišnika«) kojima je vodič bio Ilija Jarak (nestao noću sa još jednim oružnikom 31. augusta — prilikom napada na oružnike u Perjasici). U Štirkovcu su zapalili kuće porodica Milutina i Ignjatije Karasa, te Mišana Tomaša. Potom su otišli pravo u selo Svojič, gdje su kod Todora Zirića čak i pseću kućicu zapalili, jer se u njegovoj kući (nakon bježanja oružnika) odvijao cjelokupni naš politički život, a i sin mu Jovo[4] bio među prvima u stroju 31. augusta 1941. U Svojiču su toga dana oružnici zapalili još nekoliko kuća pripadnika naše ustaničke čete.

Ovi su oružnici, a ne Talijani, na mnogo mjesta pitali seljake, da li poznaju Slavka Markona. Ovom skupinom jurišnika zapovijedao je narednik Mirko Marušić.[5]

Talijanska konjica (više nego pješadija) pretresala je dio po dio Perjasičke kose. Jedna je skupina konjanika 8. novembra stigla pred naša skladišta i pored zemunica, nedaleko Malog Tavanca. Zastali su, promatrali, nešto razgovarali i otišli, a da ništa nisu dirali. Sve su to promatrala dvojica naših u žbunju skrivenih »zemunič ara«. Da nije bilo tragova konjskih kopita, teško bi im tko povjerovao. Međutim, tek tada su nastale nevolje. Jer, posumnjalo se da su Talijani minirali skladišta ili u njih ubacili otrov. Kasnije se ispostavilo da zaista nisu ništa dirali.

[4] Jovo Zirić, sin Todora, rođen krajem 1923. godine. Godine 1940. (ili pred kapitulaciju, aprila 1941.) postao je kandidat za člana KP. Na poziv za ustanak stigao je među prvima na zborno mjesto, noću 30/31. augusta 1941. Razvijao se uporedo sa razvojem ustanka i NOB-e, od desetara do komandanta bataljona u 1. kordunaškoj brigadi (bio među mlađim komandantima bataljona). Isticao se hrabrošću i neustrašivošću. Bio je među perspektivnijim oficirima NOV. Nekoliko puta je ranjavan u toku NOR-a. Nakon oslobođenja dobio Spomenicu 1941. i unaprijeđen u čin majora JNA. Službovao je u Vojnom okrugu u Petrinji, potom u Zagrebu. Tragično stradao 1947. godine.

[5] Mirko Marušić, oružnički narednik, još u doba bivše Jugoslavije bio je u žandarmerijskoj stanici u Slunju. Suradnik župnika Ivana Nikšića u Slunju. Po njegovu nalogu rukovodi Mačekovom zaštitom u razoružavanju bivše Jugoslavenske vojske i njenih oficira. Kao politički privrženik postavljen za komandira specijalne jedinice, sastavljene od Paveliću također odanih žandara, koja je imala ulogu gušenja ustanka na dijelu Korduna. Vodio je patrolu koja je uhvatila i Đuru Milinkovića.

i

Prilikom povlačenja iz Perjasice talijanska vojska odvela je sa sobom više od dvadeset seljaka iz perjasičkih sela, koje je našla kod kuće. U Karlovcu su ih predali ustašama, kao »četnike«. Ustaše su ih pobili.

Ponovno neprijateljsko uporište u Perjasici

Drugog dana, nakon što su Talijani »očistili« perjasička sela od ustanika, iz pravca Generalskog Stola u Perjasicu je stigla grupa od četrdeset oružnika na čelu s narednikom Šafarikom kao zapovjednikom.

Smjestili su se u općinsku zgradu. Iza njih je iz istog pravca stigla i domobranska satnija u jačini od 80—100 vojnika. Zapovjednik ove satnije bio je satnik Ivan Motika. Domobrani su se smjestili u školu. Došli su da pojačaju žandarsku posadu. Premda su za nas ustanike i narod i jedni i drugi bili Pavelićeva vojska i naši neprijatelji, ipak su im uloge bile unekoliko različite. Novi žandari, sa novim zapovjednikom, imali su i novu taktiku u ophođenju s narodom. Kontaktirali su sa starima i mladima. Sa svima su se lijepo ophodili. Posebno su ih interesirali seljaci iz sela koja su se nalazila bliže perjasičkim šumama. S njima su vodili posebne i poduže razgovore. Mnogo su se interesirali za naš odred (tada već vodove) i komandu čete. Sve ih je o nama zanimalo, od brojnog stanja i naoružanja do naših sklonosti, pa i to koji od nas voli da popije, a koji je poznat kao ženskaroš. Sve su nam to po povratku iz Perjasice pričali naši seljaci.

Naša komanda je u povodu te nove taktike dala uputstva nekim starijim seljacima iz sela ispod Perjasičke i Polojske kose: da odu u Perjasicu i da, u slučaju ako ih neki oružnik pozove u općinsku zgradu na razgovor, ispričaju kako ima veliki broj ustanika, kako su dobro naoružani i odjeveni te da odlaze nekamo i u druge krajeve u borbe.

Odmah iza podne 18. novembra 1941. stigao je u komandu čete, koja se nalazila kod kuće ispod Malog Tavanca, jedan seljak iz Potplaninskog Sela (od žiža) i saopćio kako se jedan oružnik muva oko njihovih kuća.

Odmah je naređeno 1. vodu da pođe do tih kuća i uhvati oružnika Za vodom krenuše i komandir i komesar čete. Sve je to odozgo (sa brijega) promatrao oružnik Ivan Pušić. Prilegao je za jedan balvan i čekao da mu se čelna patrola voda što više približi. Ispalio je samo jedan metak koji je, na žalost, bio tragičan za nas. Smrtno je pogođen Dušan Vranješ.[6]

[6] Dušan Vranješ, sin Rade, rođen 1901. u selu Mrežnica, s prebivalištem u Potplaninskom Selu. Bio je to vrijedan i uzoran, ali rijetko načitan seljak. Zbog naprednih shvaćanja 1939. god. primljen je u KP. Krenuo je na ustanak među prvima. Za nas mlađe borce bio je i ostao primjer kako se voli rođena zemlja i svoj narod i kako treba mrziti okupatora, dokazujući to s puškom u ruci.

Minutu-dvije kasnije do nas je dotrčala jedna žena i saopćila kako se iza kuće upravo poginulog Dušana Vranješa nalazi velika grupa oružnika u zasjedi. Da nismo došli do obavještenja u pravi čas, mi bismo bili krenuli u potjeru za tim ubojicom, koji je bježao teturajući kao pijanica.

Sve se brzo objasnilo. Oružnici su nam bili pripremili majstorsku klopku. Da smo kojom nesrećom stigli pred njihove puške, slabo bismo se bili proveli. Jer, ispred kuće, u našem pravcu, bila je nizbrdica i čistina. Odmah je našoj komandi bilo jasno da su kontakti oružnika sa seljacima iz sela ispod šume dali rezultate. Zasjeda što su je postavili i pogibija Dušana Vranješa, rječito su govorili o tome. To je uostalom i dokazano. Utvrđeno je, naime, da su dvojica seljaka iz jednog drugog sela prošli toga jutra pored kuća gdje je bio naručen ručak za vod i čak nešto priupitali domaćina. Ta dva seljaka su potom otišli u pravcu svojeg sela. Međutim, u nastavku traganja ustanovljeno je da se oni nisu vratili u svoje selo. Od trgovca iz Perjasice (Božo Cimeša i Stanko Kosijer) obaviješteni smo da su ova dvojica oko podne viđena kod oružnika u općinskoj zgradi.

Nepoznato je što su oni izjavili na saslušanju u komandi čete. Ali je poznato to da je istog dana formiran partizanski sud i da su obojica seljaka osuđeni na najstrožu kaznu koja je odmah i izvršena.

Nakon pogibije Dušana Vranješa zapaženo je još upornije traganje oružnika iz perjasičke posade za našim odredom. Tragali su sa jakim patrolama i uporedo s tim angažirali svoje doušnike. Posebno agilna bila su dvojica: Mija Novosel, trgovac u Donjoj Perjasici, inače rodom iz Siče (gdje je pripadao poznatoj grupi Mačekove zaštite) i Marko Brozinić iz Maurović Sela, kojega je Mija angažirao na ovom prljavom poslu. Kada je njihova opasna djelatnost utvrđena, oni su uhapšeni i zasluženo kažnjeni.

Pogibija petorice drugova iz 2. voda 1. čete kod Novog Sela

U svanuće 25. novembra stigao je 2. vod u selo Donja Visočka. Tu je obaviješten da je grupa od desetak oružnika iz Primišlja upala u selo Klanac i da tamo pljačka i tovari svinje u kola. Ne oklijevajući ni časa vod je trčećim korakom krenuo u pravcu Raletine, s namjerom da presretne oružnike i udari po njima. Međutim, zakasnio je za desetak minuta. Oružnici su izmakli, ali ne i sva zaprežna kola sa svinjama. Borci su ih vratili u selo Klanac. Tom prilikom utvrdili su i to da jedan seljak, pored opljačkanih, ima još debelih svinja. Dogovorili su se s njime da ih otkupe za našu bazu. Plaćali smo kunama.

U 9 sati 26. novembra 2. vod s komandirom Mišanom stigao je cestom iz Srednjeg Poloja nadomak Novog Sela. Uz komandira, koji je išao nekoliko koraka pred vodom, bilo je još nekoliko boraca. U djeliću sekunde na njih se s čela i s boka sručila paljba iz tridesetak

karabina i puškomitraljeza. Na poprištu borbe ostalo je pet poginulih drugova. Među njima bili su komandir voda i njegov zamjenik.

Zasjedu je postavio oružnički narednik Mirko Marušić sa svojim jurišnicima. Jasno, uz dobra obavještenja koje je dobio o pravcu kretanja 2. voda tokom 26. novembra 1941. godine. Inače, Marušić ne bi krenuo iz Primišlja.

Oko poginule petorice naših drugova[7] okupili su se Marušićevi jurišnici i u njih mrtve ispalili podosta metaka iz karabina. U mrtvoga Radu Marinkovića ispaljen je cijeli rafal iz puškomitraljeza.

Prilikom povlačenja kroz Gornji Poloj oružnici su nastavili zločinima. Ubili su Simu Mihajlovića, rođenog 1875. godine, a potom ga mrtvog ubacili u kuću i zapalili je. Simina snaha Mila (rođena 1906.) pokušala je ugasiti požar, ali i nju ubiše ovi zlikovci.

U tom okršaju žandari su uhvatili živog druga Cvijana Bjelopetrovića iz Gornjeg Poloja, koji je tek deset dana ranije stupio u 2. vod. Ustaše su ga navodno odvele u Jasenovac gdje je završio svoj život. Dok se sve to događalo, komanda čete sa 1. vodom nalazila se ispod Gradine gdje se ubrzano gradio naš logor za zimovanje. Tu se čula oštra pucnjava prilikom napada na 2. vod. Međutim, zbog prelaman ja odjeka u toj planini dobivao se dojam da se to događa iza sela Miloševac — prema Perjasici. Zato smo i pošli u tom pravcu, hitajući niz stranu iznad sela Točak, gdje nas je i našao jedan od drugova iz 2. voda. Da smo odmah pošli u pravcu Novog Sela, sigurno bismo sustigli oružnike, udarili ih s boka i nanijeli im osjetne gubitke. Požalili smo zbog toga nadajući se da će oni drugi put dobiti svoje. A to se i dogodilo januara 1942. godine.

Nemoguće je opisati osjećaje boraca i komandira kada smo se okupili oko poginulih i masakriranih naših drugova. Taj strašni prizor opjevao je naš partizanski poeta Đuro Vuletić Škuljalo. Velika je šteta što se ti njegovi stihovi nisu sačuvali. Bila je to potresna narodna tužaljka o našoj tragediji u kojoj je prolivena krv jednog Hrvata i četiri Srbina u borbi protiv okupatora, za bratstvo i jedinstvo, za pravdu i slobodu svih naših naroda.

Nakon pogibije Dušana Vranješa (samo u osam dana razmaka) naša četa je izgubila šestoricu hrabrih boraca i starješina. Padoše na

[7] Mišan Tomaš, zapravo Milovan Ležajić, bio je zapaženo hrabar i neustrašiv borac i starješina.
Antun Pučko je od prvog plotuna bio teško ranjen i da ne bi neprijatelju pao živ u ruke, sam sebi je ispalio metak u slijepoočnicu.
Mfle Vukmirović Bjeloš.
Rade Marinković, sin Gaje, rođen 1919. u Koranskom Selu. Možda je nakon prvog plotuna bio samo ranjen pa je kasnije pucanjem »zakačio« nekoga od žandara. Inače, kako drugačije objasniti što su po njemu mrtvom pustili cijeli rafal iz puškomitraljeza i svega ga »proštepali«.
Božo Milinković, sin Bože, rođen 1920. u štirkovcu. Jedan od nerazdvojnih prijatelja i drugova Mišanovih. U času iznenadnog plotuna nalazio se uz Mišana. S njime je sahranjen u istu grobnicu.

neobjašnjiv način. A nitko nije bio ni ogreben u dotadanje tri naše zapažene akcije. Bilo je to za komandu čete, i za nas borce, ozbiljno upozorenje. Bila je to opomena i za naš narod u selima da shvati kako opasnost ne vreba samo od okupatorske i kvislinške vojske već i od doušnika i prodanih duša što djeluju podmuklo iznutra, u njegovim redovima.

Nakon ovog tragičnog događaja komanda čete je povukla 2. vod na sjeverni prostor, poslije čega više neće samostalno djelovati u južnim selima. Išla su oba voda zajedno s komandom čete na čelu. Obustavljena je i gradnja našeg logora pod Gradinom. Stalo se na onome što je dotada izgrađeno (dvije barake za spavanje od oblica, baraka za kuhinju i ostavu, te baraka za trpezariju). To nam je služilo da samo navratimo u prolazu, ali ne i da logorujemo.

Već drugi dan nakon pogibije drugova komanda čete, sa 1, 2. i 3. vodom, sačekala je mješoviti vlak između Donjih i Gornjih Dubrava. Ali akcija nije uspjela. Strojovođa je primijetio zasjedu i počeo ustavljati kompoziciju. Zatim je dao nagli pokred naprijed pa se kompozicija prepolovila. I tako su putnički vagoni sa vojskom pošli natrag prema Donjim Dubravama, a prednji dio uzbrdo prema Gornjim Dubravama.

Krajem decembra 1941. četa je boravila na prostoru Ponikava. Jedne večeri pošla je u akciju na Talijane u Severinu na Kupi.[8]

Ali tu smo naišli na dobro utvrđene položaje i žestoku mitraljesku vatru. Akcija nije uspjela. Nekoliko narednih dana četa je krstarila terenom sve do Vukove Gorice prošavši kroz nekoliko hrvatskih sela. Komesari (Štrok, Markon i Karapandža) koristili su to za susrete sa što više seljaka Hrvata. Jedne večeri ustavili smo se u selu Osojnik, gdje je za četu pripremljena večera. Slijedeći dan bili smo u Ponikvama, gdje je po vodovima analiziran susret sa seljacima Hrvatima. Dojmovi o sve većoj naklonosti hrvatskih seljaka prema NOP-u, u selima kroz koja smo prolazili, ohrabrujuće su djelovali na nas. Osobno sam u Osojniku doživio dirljiv prijem u kući seljaka Hrvata. Za mene je to bila prva večera u kući Hrvata. Slično su doživjeli mnogi drugovi iz naše čete na večeri, krajem 1941. godine, u hrvatskom selu Osojniku. O tim našim večerama pričali smo svuda po srpskim selima. Razumljivo, tumačeći zajedničke ciljeve naše oružane revolucije.

[1] U Zborniku 3 HAK (str. 534) spominje se Zdihovo. Ako se misli na našu akciju u kojoj smo uporištu privlačili traktor za koji smo bili zavezali željeznu burad napunjenu kamenjem, onda je to bio Severin. Dobro sam zapamtio one njegove zidine.

Doček Nove 1942. godine

Novu, 1942. godinu, 1. četa 2. bataljona dočekala je u školi u Srednjem Poloju. Pred školom je izvršena smotra čete. Obezbjeđenje na svim pravcima obavljali su te noći pripadnici rezervnih odreda. Četa je slavila. Na smotri u stroju 1. i 2. voda (svi borci iz perjasičkih sela) pred Milutinom Karasom stajalo je 107 boraca. U stroju više nije bilo boraca naoružanih željeznim roguljama. Najveći broj bio je naoružan karabinima, a manji lovačkim puškama. Tu je bio i puškomitraljez »Brno« — naš ponos i uzdanica.

Pored boraca koji su već bili pod oružjem u borbu se uključilo, djelovanjem KP, SKOJ-a, omladine, AFŽ-a i NOO-a, u razdoblju od 31. augusta do 31. decembra 1941. godine, još 40 drugarica i drugova. Iz stroja je u protekla četiri mjeseca borbe izbačeno 18 boraca. Prema tome, aktivnih učesnika NOR-a iz Perjasice do 31. decembra 1941. bilo je 175.

Svi oni su, pored većih akcija, izvršili i niz manjih akcija iz kojih je donošeno oružje i municija. Takav je bio i napad na vodocrpnu stanicu na Mrežnici.

Vrijedno je spomenuti da je u sastavu čete te večeri bilo i oko dvanaest Hrvata. U gostima četi bilo ih je preko desetak. Iz toga se moglo zaključiti da su na ovom prostoru već stvoreni dobri preduvjeti za ubrzaniji razvoj ustanka s masovnijim učešćem boraca Hrvata. A to nas je ohrabrivalo.

Dvorana u školi, gdje je četa uvedena, bila je lijepo iskićena. Tu je bila hrvatska i srpska zastava. Podosta ispisanih parola. Sve je to svečano djelovalo na prisutne. Nakon kraćeg govora Izidora Štroka i Sime Karapandže nastalo je sveopće veselje koje je trajalo do pola noći. Tada se moralo prekinuti, jer su naše vodove čekali domaćini sa večerom. Čekala su ih i mala djeca, jer su vidjela da se nešto osobeno događa. Treći (dubravski vod) imao je poseban doživljaj. Baš na Novu 1942. godinu polagao je partizansku zakletvu pred Jožom Benićem, sekretarom KK KPH za kotar Karlovac.[9]

Sutradan nakon doručka u komandu čete stigao je kurir iz Štaba 2. bataljona sa naređenjem da se odmah zatvori pravac prema Primišlju i onemogući prodor neprijatelju prema Veljunu.

Naše jedinice bile su blokirale to neprijateljsko uporište. Na tom pravcu četa je ostala preko tri tjedna i odbila nekoliko pokušaja većih skupina ustaša, oružnika i domobrana, da se probiju do opkoljenih u Veljunu.

Vidjevši da se ovim pravcem neće moći probiti prema Veljunu narednik Marušić, sa svojim jurišnicima, krenuo je zaobilaznim pravcem:

[9] Drug Raco Rebić, prvoborac iz Dubrava. Vidi u Zborniku 3 HAK da je 3. vod položio zakletvu 1. 1. 1942. u Koranskom Selu pred Jožom Benićem.

Primišlje—Tržić—Tounj—Generalski Stol—Perjasica—Bukovac—Veljun. U sumrak 19. 1. 1942. stigao je u Perjasicu sa skupinom od šezdesetak oružnika. Komandu čete obavijestio je o tome Ivan Motika.

Idućeg jutra Marušićevoj skupini priključilo se još tridesetak oružnika iz posade u Perjasici. Krenuli su prema Veljunu. Komanda čete je riješila da im osujeti plan. Sa dva svoja voda sačekala ih je u zasjedi ispred Bukovca — na pravcu Srednjeg Poloja. U zasjedu upada samo prethodnica jačine 23 oružnika. Glavnina je čekala kod Pejnović guvna, udaljenom od križanja u Bukovcu oko dva kilometra. Kada je to vidio, Marušić je naredio glavnini povlačenje natrag prema Perjasici.

Na popришtu borbe ostala su dvojica mrtvih i trojica ranjenih. Zarobljena su 23 oružnika. Zaplijenjena su 23 karabina, dosta municije i 23 kompletna odijela. Vidjevši kako dvojica oružnika sve više zaostaju iza kolone, koja bježi prema Perjasici, seljak Mile Vidović[10] iz Novog Sela dohvatio je kolac i svom snagom potrčao usprkos visokom snijegu prema Gornjem Poloju da ih presretne. Iskočio je iza jedne živice sa uperenim kolcem »na gotovs« vičući: »Ruke u vis, odbaci oružje!«. Žandari pokorno odbaciše karabine i opasače sa fišeklijama, pa malo odstupiše. Tek tada vidješe kako Mile u rukama drži obični kolac. Ali bilo je kasno. Nakon što je uzeo puške i murniciju Mile im je naredio da skinu sve sa sebe do čarapa i gaća. Kasnije im seljaci dadoše nekakve stare rite i gumene opanke pa oni odoše prema Perjasici.

Nekoliko dana kasnije prestala je potreba za obezbeđenjem iz pravca Primišlja pa su se sva tri voda prebacila na blokadu neprijateljske posade u Perjasici. Opet se uporno i danonoćno manevriralo. Čak se prilazilo posadi dosta blizu, a potom se udaljavali. Bilo je to svojevrsno iznuravanje neprijatelja. Kao što se to činilo i ranije, opet su pokrenuti pripadnici rezervnih odreda. I opet su nas oružnici i domobrani broj ili, pa o svemu tome javljali u Karlovac, odnosno Ogulin. Iako nas je bilo 170, oni su nas »nabrojali« preko hiljadu. I, doista, njihov moral je popustio, pa su 5. februara 1942. godine napustili Perjasicu i povukli se u Brijest. Otuda su se vratili tek 24. aprila te godine.

Formiranje 1. bataljona

Kao na ostalim dijelovima Korduna tako je i na prostoru Perjasice, Dubrava i Gornjeg Skrada početkom 1942. godine ubrzano rastao broj boraca pod oružjem.

Stvoreni sU uvjeti da dotadanji štabovi bataljona prerastu u štabove odreda, a komanda četa u štabove bataljona, vodovi u čete. Tako je 6. februara 1942. formiran 1. bataljon, sa sjedištem u Perjasici. U

[10] Mile Vidović, učesnik NOR-a od 1941. Nosilac spomenice 1941. Umirovljen kao major JNA. Živi u Vukovaru.

1

sastavu tog bataljona ušla su dotadanja dva perjasička voda (oko 130 boraca) od kojih su tada formirana četiri voda. Tri su ušla u sastav nove, Prve (Perjasičke) čete, a četvrti u sastav Treće (Dubravske) čete jer dotadanji Treći (Dubravski) vod nije mogao prerasti u četu. Ovaj će vod ostati u Trećoj četi sve do početka maja 1942. Dotadanji 4. vod (Skradski) — prerastao je u 2. četu 1. bataljona.

Štab bataljona sačinjavali su: Milutin Karaš, komandant, Izidor Štrok, politički komesar, Rade Dobrosavljević[11], zamjenik komandanta, Mile Opačić[12], operativni oficir i Milić Stojić[13], obavještajni oficir bataljona. Nakon što su oružnici i domobrani pobjegli, ponovo smo imali slobodnu teritoriju na kojoj se neometano mogla razvijati široka aktivnost na planu jačanja NOP-a. Preko ovog prostora ponovo su neometano prolazili kuriri, politički radnici, prenošeni ili prevoženi ranjenici, prevožen materijal. Narod se ponovo osjećao slobodnijim. Tih su dana po našim selima žene užurbano pravile neke vrste pelerina za nas borce. Pravile su ih od plahta ili platna. U tim smo bijelim pelerinama prolazili noću nadomak neprijateljskih bunkera, a da nas posade nisu primjećivale.

Akcija 1. bataljona u Gonjim Dubravama

Nakon prikupljenih podataka o kretanju Pavelićevih oružnika iz uporišta u Gornjim Dubravama do željezničke stanice Gornje Dubrave — po sledovanje — odlučeno je da im se postavi zasjeda. S tim u vezi komadant i komesar bataljona poveli su 1. četu iz Svojiča preko rijeke Mrežnice. Treča četa je za to vrijeme čekala u Donjim Dubravama. Zatim su obje čete noću, 12/13. februara 1942. godine stigle

[11] Rade Dobrosavljević, rođen 1919. u selu Dvorište (Gornji Skrad), podoficir u bivšoj Jugoslavenskoj vosci. Stupio u borbu 1. 8. 1941. u PO »Gornji Skrad«. Istakao se kao sposoban vojni starješina i hrabar borac, komandir voda, odnosno odreda. Kasnije proslavljeni komandant bataljona u 2. bataljonu 4. kordunaške brigade, koji će nakon njegove pogibije nositi njegovo ime.

[12] Mile Opačić Dugaja isticao se hrabrošću kao operativac, kasnije kao komandant 3. odnosno 1. bataljona 4. brigade. Poginuo je 3. 1. 1944. jurišajući na čelu svojeg bataljona kod Tounja. Mile je bio posvojeno dijete jer su mu roditelji umrli. To je u njemu ostavilo veliku traumu. Bio je povučen i ćutljiv. Inače, bio je dobar učenik u osnovnoj školi i sa zapaženo lijepim rukopisom. Vojni rok služio je kao graničar i pokazao se savjesnim pa i hrabrim. Bio je »ćata« u karauli, što mu je pomoglo da poslije bude primljen u službu financa. Služio je negdje u Zagorju. Dužnost mu je bila da otkriva seljake koji povrtačama sade duhan za sebe. Mile ih nije prijavljivao. To je netko dojavio sreskom načelniku i Mile je istjeran iz službe. Bilo je to 1939. godine. U jesen te godine Mile je u Perjasici primljen za kandidata KP. Kao komandant Mile je detaljno upoznavao svoje komandire i komesare sa planom akcije, a potom bi satima ćutao. Oglasio bi se samo onim svojim poznatim: »Za mnom, drugovi, juriš« i jurnuo među prvima. Bilo je tako i onog kobnog 3. 1. 1944. godine.

[13] Milić Stojić, rođen 1920. u Gornjem Skradu. Među prvima je stupio u PO »Gornji Skrad«. Pripadao je soju ljudi veseljaka, koji nisu očajavali ni u najvećim životnim nevoljama. Svojom je vedrinom u jurišima ohrabrivao sve oko sebe. Onim svojim u jurišu poznatim povikom: »Rodi, godino!« i jurišanjem podizao je sa zemlje sve oko sebe. Postao je komesar čete i bataljona. Poslije oslobođenja nalazio se na dužnosti načelnika jednog od vojnih odsjeka u Zagrebu. Nosilac je Spomenice 1941. Umirovljen je kao pukovnik JNA. Nakon saobraćajne nesreće, u kojoj mu je poginula drugarica, dobio je slom živaca i izvršio samoubistvo.

tla prostor Gornjih Dubrava — đo kuća Kaluđerovića. Tu je postavljena zasjeda. Oko 10 sati naišla je kolona od 17 oružnika. Dan je bio vedar i oštar. Snijeg do koljena. Moglo se kretati samo prtinom što je otežavalo manevriranje.

Od prvog plotuna trojica oružnika su poginula, a trojica su ranjena. Jedanaest ih je zarobljeno i ubrzo pušteno da odu u uporište. S njima su na saonicama poslani ranjeni i mrtvi. Zaplijenjeno je 17 karabina, sa dosta municije, odjeća i obuća. Bio je to lijep plijen. Ovom se akcijom po prvi put pružila ozbiljnija pomoć borcima sa prostora Dubrava. Sve što je do tada učinjeno, bio je samo prolaz našeg odreda preko ovog terena.

Ovom uspjelom akcijom na oružnike pojačan je duh borbenosti kod pripadnika NOP-a na ovom prostoru. Porastao je ugled i vjera u borce iz dubravskih sela i zaselaka. Već toga dana je stiglo u 3. (Dubravsku) četu osam mladića. Ovom je akcijom demantovana ustaška i mačekovska propaganda kako se na tom prostoru ne može pojaviti veća skupina partizana, zbog frekvencije na pruzi i blizine uporišta. Sve u svemu, uz oteto oružje postignut je i veliki politički efekt.

Maskirani onim svojim pelerinama ostali smo i nakon akcije na prostoru oko uporišta u Gornjim Dubravama. A navečer su se sve tri čete vratile u Perjasicu.

Prvi bataljon u akciji na Primišlje

Prvi bataljon, sa štabom na čelu, stigao je 21. februara u selo Iliće, nadomak Primišlja. Bio je uključen u akciju širih razmjera koju je pripremio Štab 2. kordunaškog partizanskog odreda. Jednom četom napadao je Primišlje, drugu četu postavio je na brdo Kurjevac, a treću zadržao u rezervi. Drugi bataljon vršio je osiguranje na pravcu Slunja (kod Zečev Varoša) a 3. bataljon (Miče Baraća) sa dvije čete napadao je neprijateljsko uporište u Tounjskom Tržiću, a treća četa postavljena je na obezbjeđenju u pravcu Oštarija i Tounja.

U napad se krenulo 22. februara u 6 sati. Međutim, čete su naletjele na »tvrdo«. Oružnici u Primišlju dočekali su našu 1. četu u rovovima. Unatoč svoj silini napada četa nije mogla prići rovovima zbog čistine brisanog i tučenog prostora, koji je trebalo savladati, i visokog snijega. Komandant bataljona Milutin Karaš i komandir čete Milić Pajić[14], koji su poveli četu u napad, učinili su sve što su mogli da otpor oružnika savladaju. Ali, bez uspjeha. Kada je svanulo, od napada se moralo odustati. Međutim, ponovljen je iduće noći. Oružnici su istjerani iz rovova u zgradu. Ali, opet se moralo stati. Kao nikada do tada, a ni kasnije, nije upotrijebljeno toliko mnogo ručnih bombi koliko

[14] Milić Pajić, istaknuti partizanski starješina od komandira čete do komandanta PPK-a brigade.

su ih te noći izbacili Pavelićevi oružnici. Naprosto su ih »sipali« oko zgrade. Tada je odlučeno da ih se strogom blokadom prisili na predaju. Bunar s vodom bio je bliže nama nego njima. Do snijega nisu mogli izići.

I 3. bataljon vodio je žestoku borbu pri napadu na Tržić — od 6 sati sve do 17 sati. Tek tada je savladan posljednji otpor oružnika. Njegova četa odbila je sa svog zasjednog mjesta nekoliko pokušaja neprijatelja da napadnutoj posadi pritekne u pomoć.

I u iduća dva dana dvije čete istog bataljona uspjele su odbiti sve pokušaje neprijatelja da okruženoj posadi u Primišlju pritekne u pomoć. U pomoć su krenuli i Talijani. Oni su noću 24/25. februara pokušali da zaobiđu zasjedu u širokom luku s istočne strane. Snijeg su savlađivali pomoću krplji. Drugi bataljon, koji je bio u zasjedi prema Slunju, sačekao je poveću grupaciju Talijana i prvim plotunom nanesao im ozbiljne gubitke. Kasnije je izdržao i borbu sa pristiglim pojačanjem. Talijani su najzad odustali od napada i vratili se u Slunj. U ovoj borbi djelomično je uzela učešća i naša 3. četa pa je kod podjele plijena dobila teški mitraljez (bez postolja) i puškomitraljez.

U zoru 25. februara 1942. blokadu oružnika u Primišlju preuzela je 3. četa, koja se do tada nalazila na Kurjevcu. Na cijelom prostoru spustila se gusta magla. Baš u to vrijeme, pred samo svanjivanje, Primišlje je u širem luku opkolila talijanska vojska, savlađujući snijeg na krpljama. Bilo je tu blizu dvije stotine vojnika. Nasumice su otvorili vatru iz pušaka i puškomitraljeza. Iznenadna vatra s leđa, sa tri strane, bila je vrlo kritična za 3. četu. Jedini izlaz bio je da se pokuša probiti prema Ilićima. Četa se odmah prestrojila i krenula u proboj. Zametnula se žestoka borba prsa u prsa. Izlaz čete iz obruča bio je sve teži. Katastrofu je spriječila 2. četa, koja se tada našla na Kurjevcu. Komandiru ove čete, čim je čuo pucnjavu na širokom prostoru, bilo je jasno da se pojavila veća neprijateljska skupina i da se 3. četa našla u teškoj situaciji.

Trčećim je korakom s četom sjurio dolje ka Primišlju i stigao u pravi čas. Udario je po Talijanima i iznenadio ih. I dok su se oni prestrojili i sredili, naša se 3. četa našla van okruženja. Međutim, Talijana je bilo mnogo i čete su se pod borbom morale povlačiti prema Ilićima. Treća četa je imala trojicu ranjenih drugova, među kojima je bio teško ranjen Jura Drvodelić,[15] baš onda kada je situacija bila najkritičnija. Drugovi su ga unijeli u prvi obor sa ovcama, pokrili ga kukuruzovinom i tako privremeno zaštitili od neprijatelja.

Sjećajući se tog događaja Jura Drvodelić je zapisao: »Privukli smo se vrlo blizu neprijatelju opkolivši ga. Ali, na našu nesreću, ne-

[15] Jura Drvodelić, radnik, Hrvat. Plijenio je nas borce svojom hrabrošću, skromnošću i dru gars tvom.

prijateljima je stigla pomoć iz Tržića. Budući da sam ja držao najistaknutiju tačku sa svojim vodom, nisam bio obaviješten da se povučem, tako da sam se našao u obruču. Odlučio sam, da probijemo obruč. Kao odstupnica ostao je dobrovoljno Dušan Klarić iz Gornjeg Poloja, a mi smo se počeli izvlačiti. Zapalili smo stogove sijena da bismo se izvukli sa što manje gubitaka. Zaostao sam ja i Miloš Jasnić koji je bio dodijeljen meni iz Skradskog odreda. Bio je pogođen u kuk. On me zamolio da ga ne ostavim jer, da je sa borcima svoje čete, ni oni ga također ne bi ostavili.

Ja sam mu odgovorio: 'Ako je za ostati, onda ćemo ostati skupa'. U tom momentu bio sam i ja ranjen. Metak mi je prošao kroz pluća. I tako ranjen vukao sam ga oko 350 metara po snijegu, dubokom oko 1 metar, dok ga nisam izvukao do mrtvog ugla. Tada sam mu savjetovao da se pokuša prebaciti preko brijega Kurjevac, pomažući se puškom, a ja ću ga štititi. On je uspio, ali kad sam se ja počeo prebacivati, više nisam mogao. Tukli su me mitraljezom sa tornja i ceste. Kad ni po drugi put nisam uspio, onda sam očistio snijeg kako bih primijetio ako bi mi netko dolazio iza leđa. Najednom sam ugledao iza sebe, na deset metara, jednog mladog oružnika s uperenom puškom. Ništa drugo nisam mogao učiniti nego bombu otkačiti i baciti na njega. Istovremeno je mladi borac iz Dubrava Milan Zatezalo Macan opalio na njega. Pao je ranjen i otkotrljao se u dolinu zovući u pomoć. Njegovi, umjesto da su mu pritekli u pomoć, razbježali su se«.

Dok su Talijani po Primišlju lovili kokoške, među ovcama u oboru u nesvijesti je ležao Jura Drvodelić. Ali, i mi smo stigli u pravi čas. Uz pomoć domaćice, koja je primijetila da i mi dolazimo, jedan od nas se prebacio do njene kuće, u kojoj su samo nekoliko minuta ranije bili Talijani, i na ćebetu prtinom dovukao ranjenika. Previjen je tek u Ilićima. Bio je ranjen u grudni koš. Tek nakon previjanja došao je svijesti. Referent saniteta je sa sebe skinuo košulju i obukao ga, jer je njegova bila sva od krvi. Cijelog života Jura je pamtio ovaj gest suborca — Srbina.

Drugovi, koji su iznijeli teško ranjenoga Juru Drvodelića, bili su Srbi i to je tada ocijenjeno kao izraziti gest učvršćenja bratstva i jedinstva među nama borcima i našim narodima. Ubrzo iza toga ova trojica boraca primjena su u članstvo KP. Do ustanka nepismeni seljaci, a u roku od samo pet mjeseci pripadnici male partizanske jedinice, shvatili su i prihvatili misao vodilju NOB-a: bratstvo i jedinstvo među našim narodima.

U prvoj polovini marta 1942. godine ponovo se Štab 1. bataljona sa svojom 1. i 3. četom, našao na prostoru Ponikava. I opet smo krstarili iz Ponikava po susjednim selima, nastanjenim hrvatskim stanovništvom. Sumirali smo dojmove. Borcima su politički ko-

mesari održavali predavanja o tome kako da se ponašamo prema žiteljima u hrvatskim selima, kako da širimo liniju narodnooslobodilačke borbe, bratstvo i jedinstvo, partizanski moral.

I u tim krajevima primicali smo se neprijateljskim uporištima. Bilo je od velikog značaja za širenje NOB-a što je tim prostorom prošlo oko 150 partizana i što je neprijatelj u uporištima, u svojoj neposrednoj blizini, osjetio prisustvo partizana. Sve je to doprinosilo većim simpatijama i opredjeljenju seljaka i radnika s tog područja za NOP. Ubrzo su se javljali i dobrovoljci u 3. četu. Bila je to velika pomoć organizatorima ustanka na ovom prostoru. Bio je to naš i njihov zajednički doprinos jačanju narodnooslobodilačke borbe.

Iz tog vremena ostalo je i sjećanje na jedan susret u Trošmariji. Bilo je to početkom aprila 1942. godine. Politički komesari, Štrok i Karapandža, poveli su nas (desetak boraca) u hrvatsko selo Trošmariju gdje je bilo pripremljeno okupljanje seljaka. Na okupu je bilo njih pedesetak. Okupljenim seljacima najprije se obratio Simo Karapandža. Govorio je o tadašnjoj vojno-političkoj situaciji u svijetu. Potom je govorio Izidor Štrok o ustaškim zlodjelima nad srpskim življem i o razvoju ustanka širom zemlje. Nakon njegovog izlaganja seljaci su počeli postavljati pitanja. Izidor Štrok je odgovarao i objašnjavao. Za sve vrijeme razgovora često se svojim primjedbama oglašavao jedan stariji seljak. To je naljutilo prisutne pa su počeli napuštati skup. Tada je Izidor Štrok reagirao i poveo dijalog s tim starcem. Dijalog mi se uvriježio u pamćenje:

Stari: »Vi pričate: te ustaše ovo, te ustaše ono. A mi čujemo da su to sve radili četnici i svalili na ustaše.«

Štrok: »Pa, mi nismo četnici, već partizani — narodna vojska.«

Stari: »Vi? Pa ja ne tvrdim da ste vi četnici, ali oni tamo...«

Štrok: »Tamo nema 'onih', već su tamo partizani kao i mi.«

Stari: »Možete vi meni ovdje pričati šta vas volja. Kordun je daleko. Bolje je vjerovati nego ići provjeravati. Za nas seljake najbolje je ćutati. Ćutati i čekati da se razidu oblaci.«

Tada je oštro reagirao Mija Benić.[16]

Rekao je tom seljaku da on dobro poznaje takve kao što je on. Ima ih i u njegovim Mrežničkim Novakima. Priznao je starom da je pametan čovjek, ali — neobaviješten. I da ne bi bio u zabludi, obećao je da će ga, ako to on želi, povesti na Kordun pa neka mu tamo hrvatski narod kaže tko je popalio srpska sela. Stari je tada ućutao, a potom se izgubio. Odlaskom ovog starog čovjeka

[16] Mija Benić, narodni heroj.

nastalo je olakšanje. Ljudi su postavljali sve više pitanja. Sve ih je zanimalo. Na mnoga pitanja odgovarao je Mija Benić. Osjećali su ga biskim sebi i svojem naglasku. Govorio je njihovim seljačkim jezikom, iako je Mija bio radnik. Politički odjek ovog susreta partizana i seljaka iz Trošmarije bio je velik.

Razoružanje posade u Perjasici

Nakon 58 dana slobodnog djelovanja i aktivnosti u svim pravcima narodnooslobodilačke borbe, u Perjasicu se 24 aprila 1942. godine vratila pobjegla neprijateljska posada. Oružnici su se ponovo smjestili u općinsku zgradu, a domobrani u kuću Stanke Kosanović Belke, jer smo mi u međuvremenu porušili školu. Oružnicima je zamijenjen narednik. Njih desetak, pričalo se, bili su svi ustaše. Kod domobrana smijenjen je samo komandir jednog voda. Pretpostavljalo se da je i on ustaša.

O tim izmjenama kod oružnika Štab 1. bataljona doznao je 26. aprila pa je naredio 1. i 3. četi da izvrše napad.

Čete su se približile općini. Neposredne pripreme izvedene su noću. Napad je otpočeo u svanjivanje 27. aprila 1942. U njemu su učestvovale sve tri čete 1. bataljona. Obezbjeđenje prema Siči i Generalskom Stolu (Mateškom Selu) vršio je 2. bataljon, dok je 3. bataljon bio na obezbjeđenju iz pravca Primišlja i Blagaja.

Borba je bila žestoka. Trajala je do blizu 10 sati. Iznenadio je otpor domobranskog voda, kojim je komandirao novi podnarednik. Najduže je trajao otpor grupe oružnika (ustaša) u ruševinama bivše žandarmerijske kasarne bočno i južno od ulaza u općinsku zgradu. Ovdje je Miloš Vuletić Gojak dokrajčio posljednji otpor neprijatelja u toj akciji. Tada se obistinilo obećanje koje su dali domobranski satnik Ivan Motika i Josip Šimac: da domobranski vod kojim je zapovijedao Josip Šimac, neće pružiti otpor. I nije ga pružio. Toga jutra, nakon borbe, utvrđeno je, doista, da ni iz jedne puške domobrana ovoga voda nije ispaljen metak. Sve vrijeme domobrani toga voda ležali su u štali Stanke Kosanović.

U akciji su zarobljena oko 22 oružnika, zajedno sa Zupcem, i 50—55 domobrana. Dvadesetak oružnika i svi domobrani ubrzo su pušteni svojim kućama. Zupac i još jedan ustaša su uhapšeni. Saslušani su i osuđeni kao zločinci. Petnaestak ih je poginulo a desetak ranjeno.

U ovoj akciji zaplijenjen je jedan puškomitraljez (nalazio se u vodu koji je pružio otpor), oko stotinu karabina sa municijom i sva odjeća i obuća, posteljina i izvjesna količina namirnica. Ivan Motika i Josip Šimac, kao pripadnici NOP-a, otišli su idućeg dana u

GŠH u Korenicu, odnosno Drežnicu, gdje su raspoređeni u primorsko-goranske jedinice.[17]

Mi smo izgubili dvojicu boraca. Poginuli su Milutin Vukobrad Šuca[18] i Simo Zatezalo Sajina.[19] Bilo je i desetak ranjenih, od kojih dvojica teško: Nikola Karaš[20] i Nikola Vuletić Gedža.

Ljudska drama i tragedija

Kao i širom Jugoslavije, gdje su Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi vodili teške borbe s okupatorima i kvislinzima, tako su i na prostoru Perjasice doživljene mnoge ljudske drame i tragedije. Jedna od njih odigrala se 27. aprila 1942. godine u Perjasici. Evo što o tome, nakon 42 godine, kaže Nikola Cimeša, koji je tada bio referent saniteta u 1. bataljonu 2. kordunaškog partizanskog odreda:

»Moglo je biti oko devet sati, kada se obrana oružnika ograničila na općinsku zgradu. Nalazio sam se iza zidina bivše škole, gdje je bilo i komandno mjesto Štaba bataljona. Do nas je dotrčao jedan od drugova iz Prve čete (Perjasičke), vičući još izdaleka: »Drugovi, Gedžo je teškoranjen, vise mu crijeva ..

Tog momenta poskočio je komesar bataljona Izidor Štrok i doviknuo mi: ‚Za mnom!'. Potrčao sam za njim niz cestu dok su meci fijukali iznad naših glava. Dotrčavši u onu dolinu, nedaleko općinske zgrade, naišli smo na strašan prizor. Naš omiljeni puškomitraljezac Nikola Vuletić Gedžo stajao je uspravno. Njegova bluza bila je pocijepana (kao da je pilom bila rezana) a iz nje su visjela crijeva. Čujemo kako moli drugove da mu vrate bombu koju su mu oduzeli, jer se pokušao ubiti.

[17] U knjizi »Osma kordunaška udarna divizija«, na str. 124—127, pala je teška ocjena 0 suradnji Ivana Motike sa NOP-om. Kada bi ta ocjena bila točna, moralo bi se postaviti pitanje obmane GŠH od strane komandanta i komesara 1. bataljona (Karaš i štrok). Motika je mjesec dana kasnije bio komandir jedne od četa u bataljonu »Vladimir Gortan«. Oslobođenje je dočekao na položaju javnog tužioca za Istru. U Zborniku 3 HAK-a, na str. 201 u trećem pasusu, stoji: »Komandant posade u Perjasici satnik Motika dolazi u kontakt s našim suradnicima, a preko njih s komandantom bataljona Milutinom Karasom 1 komesarom Izidorom štrokom. Rezultat njihovih razgovora bila je predaja posade u proljeće 1942. godine«.

[18] Milutin Vukobrad šuco, sin Nikole, rođen 1920. u Ponorcu. Prvoborac iz Ponorca. Jedan od trojice koji su 25. februara otišli u Primišlje po ranjenog Juru Drvodelića. Kada je primljen u članstvo KP, zaplakao je jer mu je i otac tog proljeća postao član KP. Poginuo je pred žandarsko-ustaškim rovom, kod lipe Mile Kosanovića, kada je izvlačio teško ranjenog Nikolu Karasa.

[19] Simo Zatezalo Sajin, prvoborac iz Dubrava. Zapaženo hrabar i vičan borbi na pruzi, koju je poznavao kako »diše«. Kada bi on stavio uho na prugu, njegova procjena o udaljenosti vlaka ne bi promašila ni za stotinu metara.

[20] Nikola Karaš čile, rođen 1920. godine u štirkovcu, siromašni seljak, vrijedni 1 pošteni mladić. Stupio u PO »Perjasica« prvih dana. Isticao se svojom skromnosti i povučenosti. Redovito se nalazio među prvima u jurišu. Tako je bilo i 27. aprila 1942. u jurišu na natkriveni rov. Bio je ranjen u zglob koljena, gdje mu je i ostao metak. Obećeno je kako će brzo biti prebačen u Debelu kosu, ali je dobio gangrenu i umro 3. maja 1942. u Srednjem Poloju.

Ugledavši Izidora Štroka molio ga je da naredi drugovima da mu vrate bombu. Drugovi su ga odmah polegli na tratinu.

Kleknuo sam pored njega. Oblio me hladan znoj. Volio sam Nikolu kao rođenog brata.

Svi smo ga voljeli jer je bio hrabar borac. Puškomitraljez u njegovim rukama mnogo je značio za nas. Počeo sam da plačem. Bi me stid kada sam u djeliću sekunde zapazio kako Gedžo ne plače. U jednom trenutku sam sam sebe zatekao kako mu guram crijeva u utrobu. Vidio sam kako su iskidana na nekoliko mjesta. On je i dalje molio da mu se vrati njegova bomba. I svakim naporom crijeva su mu ponovo bježala napolje. U jednom trenutku on se s obje ruke mašio za trbuh, žustro istrgnuo nekoliko komadića crijeva i bacio ih podalje sebe. Tada su mu dvojica drugova raširila ruke i pritisnula ga na zemlju. Kao u nekom magnovenju ponovo sam sebe zatekao kako mu guram crijeva u trbuh, iako mi je bilo jasno da mu time samo povećavam muke. Ali ja naprosto nisam tada mogao rasuđivati što bi zapravo trebao da radim. Podigao sam glavu da vidim da li još netko stoji pored nas četvorice. Vidio sam Karasa i Štroka kako naprosto plaču. To me je dimulo negdje u dubini svijesti. Sjećam se da me je netko podigao i poveo na stranu, da su mi nešto govorili. Bio sam ošamućen. Ipak, krajičkom svijesti registrovao sam užasan, ali u tom času jedino moguć i logičan prizor. Komandant Karaš dao je znak Radi Velimiroviću Kostercu. On je razumio što mora da učini. Krenuo je prema voljenom suborcu, prislonio mu cijev svog karabina na sljepoočnicu, potegao obarač i u trenu daleko od sebe odbacio karabin, naričući iz svega glasa: ‚Joj, Gedžo moj... joj, druže moj dragi!'. U dolini je nastao tajac. Iznad naših glava još uvijek su fijukali meci. Čuli su se drugovi: Gojak, Cauz i ostali. Bio je to njegov posljednji juriš za Simu Zatezala Sajina. Tko zna, možda je pao pogođen zadnjim ispaljenim metkom od strane tih ustaša ili žandara.«

Ovom akcijom 1. bataljona u Perjasici postignut je veliki politički i vojni uspjeh. Na tom prostoru ustaše Ante Pavelića neće više nikada uspjeti da uspostave svoje uporište. To će postati teritorija nesalomljive volje i duha, velike privrženosti narodnooslobodilačkoj borbi, Partiji i Titu.

Formiranje prihvatne bolnice

Bolnice oko Petrove gore bile su suviše daleko, transportovanje sporo i otežano, a imali smo devetoricu ranjenih drugova (bez Nikole Karasa). Radi toga je Štab 1. bataljona donio odluku da se organizira prihvatna bolnica u selu Velika Crkvina, na prostoru Gornjeg Skrada. I nakon nekoliko dana već su tamo, u praznom popovom stanu, bili smješteni ranjeni drugovi. Pored Štaba bata-

ljona angažirale su se na organiziranju bolnice i komanda »baze«. Općinski NOO-i Perjasica i Veljun, i seoski NOO-i s jedne i druge strane rijeke Korane. Već drugog dana nakon stizanja ranjenika proradila je i vlastita kuhinja, a desetak dana kasnije stavljena je u pogon i krušna peć.

Baza je obezbjeđivala brašno, mast, sol, šećer, sirovo govođe i svinjsko meso i cigarete. Seoski NOO-i organizirali su prikupljanje mlijeka, sira, jaja, kokošijeg i pilećeg mesa, luka, graha i krumpira Problem nam je bio višak, a ne manjak hrane. Dešavalo se da seljak zakolje tele ili odojka i donese za ranjene drugove.

Hranu su donosile djevojke koje bi toga dana ostajale saranjenim drugovima u razgovoru i pjesmi. Iz dana u dan ovdje se orila pjesma djevojaka i ranjenih drugova. Strogo se vodilo računa da zavoji budu što čistiji. Krajem juna 1942. bolnica je preseljena u školsku zgradu sela Čatrnja, gdje su bili bolji uslovi za održavanje higijene. Tu je bolnica ostala sve do oslobođenja.

Predvojnička obuka.

Dinamičan razvoj narodnooslobodilačke borbe nametnuo je potrebu organiziranja predvojničke obuke sa omladinom da bi se ona pripremila za borbe za nepriiateljem koje su postajale sve češće i oštrije, a za koie su se morala iznalaziti nova taktička i operativno-taktička rješenja, držeći se pri tome i oprobane partizanske ratne vještine.

Organizacija predvojničke obuke povjerena je Štabu 1. bataljona. Obukom se počelo već u prvoj polovini maja 1942. godine. Organizirana je u selu čatrnja, na principu četnog ustrojstva (vodovi i desetine). Pored upoznavanja sa karabinom i puškomitraljezom (opis i rukovanie) na obuci su uvježbavane strojeve radnje i taktički postupci prilikom napada, u svim oblicima i na sve vrste objekata, privlačenie nepriiatelju i odstupanje, ubacivanje bombi u bunkere i u zstrade, izviđanje i osmatranje, orijentacija u prostoru pomoću zvijezda i raznih objekata, busole te kretanje po azimutu.

Prve tri klase činili su mladići iz đubravskih, perjasičkih i skrađskih sela. Među njima nije bilo dievoiaka. U četvrtoj klasi bili su mladići i djevojke sa područja Primišlja. gdje ie djelovao 3. bataljon. Prva udarna omladinska četa završila je obuku u selu Tobaliću, sredinom juna 1942. godine, u kojoj je iz kotara Veljun bilo 30 omladinaca.

Druga omladinska četa završila je obuku u Gornjem Budačkom, a 3. u Gornjem Skradu, pa je od ove tri čete formiran Omladinski bataljon »Jože Vlahović«, koji je u augustu 1942. godine ušao u sastav Prve kordunaške udarne brigade. Predvojničkom obukom nastavilo se i dalje pa je do kraja 1942. godine na području kotara

Veljun bilo formirano 6 omladinskih četa s 311 omladinaca i omladinki.

Četvrta omladinska četa završila je obuku u Dumjaku i otišla u sastav 4. crnogorske proleterske brigade •— na teritorij kod Drvara. Istovremeno, u školi Koranskog Sela formirana je 6. omladinska četa od 124 omladinca i omladinke, koja je po završenoj obuci ušla u sastav 4. kordunaške udarne brigade.

Osma omladinska četa završila je obuku u Dumjaku i ušla u sastav 3. kordunaške brigade. Pored navedenih, formirane su još dvije: jedanaesta, koja je završila obuku u Zagorju, i 14. u Veljunu. Podijeljene su u tri grupe od kojih je jedna ušla u sastav 4. udarne brigade za popunu Omladinskog bataljona »Jože Vlahović«. Druga grupa ušla je u sastav bataljona 1. i 2. kordunaškog odreda, a treća u sastav 5. kordunaške brigade.

Većina omladinaca, obučavanih u ove četiri klase, a potom u odredima i brigadama, ispoljila je hrabrost i odlučnost u borbi; imali su tada svega 17, 18 ili 19 godina. Mnogi od njih su se razvili u zapaženo dobre komandire vodova, četa i komandante bataljona, odnosno delegate i komesare četa i bataljona. Priličan broj ih je pao u borbama, a bili su hrabri borci i starješine. Među preživjelima ima danas podosta umirovljenih viših oficira JNA, kojima je obuka u Čatmji i drugim navedenim selima ostala u prijatnom sjećanju, jer su od nje imali veliku korist.

1 dalje na prostoru međuriječja Kupe i Dobre

Nakon pobjede u Perjasici 1. bataljon je ponovo, početkom maja 1942. godine, krenuo u međuriječje Kupe i Dobre. U Prilišću su borci iznenadili žandare, koji su se bez ijednog ispaljenog metka predali. U Netretiću žandari nisu zatečeni u kasarni i akcija nije dovedena do kraja. Međutim, ponovni dolazak veće partizanske jedinice u Prilišće snažno je odjeknuo, naročito kada se bataljon kretao danju cestom od Netretića preko Bosanaca i Zdihova, što je iznenadilo neprijatelja u Vinici i Bosiljevu. To je snažno ohrabrilo pristaše NOP-a i narod na cijelom ovom prostoru. Tih je dana i grupa omladinaca iz Prilišća i Vukove Gorice stupila u 3. četu ovoga bataljona.

Oni će kasnije, sa onima koji su prije stupili u ovu četu, postati jezgra prilikom osnivanja Hrvatske čete.

četnička propaganda

U drugoj polovini maja 1942. godine 1. bataljon 2. KPO (perjasički) vodio je žestoke borbe sa četnicima oko Plaškog i ostao tamo više od dva tjedna. I dok je on tamo, u zajednici sa ostalim

partizanskim jedinicama uspješno razbijao četnike, po perjasičkim selima počele su kružiti priče da su 1. bataljon do temelja po.tukli četnici, da su komesari, članovi KP i skojevci javno povješani, a ostalim borcima, koji su krenuli za komunistima, da će se suditi. Proturale su se vijesti da oko Plaškog postoje jače četničke snage kojima Englezi po danu dopremaju ogromne količine oružja i municije, te vojne opreme, da je tamo stiglo mnogo bivših jugoslavenskih oficira, pa i generala.

Našlo se po perjasičkim selima i takvih komentatora koji nisu, tobože, prihvatili to što se priča, ali su onako »neutralno« govorili: »Pa moglo bi to i biti. Eto, Englezi su u 1. svjetskom ratu spasili srpsku vojsku. Oni su tada pobijedili Austro-Ugarsku pa će sada i Hitlera.«

Sve to unosilo je nemir i strah kod seljaka koji su imali sinove, braću ili muževe u 1. bataljonu, ili nekoga vidni je angažiranog u organizacijama i institucijama NOP-a.

Međutim, do kraja maja 1942. godine na ovom prostoru već je djelovalo desetak ćelija KP, oko dvadesetak skojevskih grupa sa najmanje stotinjak članova, preko dvadeset odbora narodne fronte, više od toga seoskih NOO-a, te preko dvadesetak odbora AFŽ-a. Bila je to pozamašna brojka aktiviranih u NOP-u. Trebalo je samo pokrenuti ovu organiziranu snagu i četnička propaganda će nestati. Pogotovo onda kada se 1. bataljon vratio natrag.

Po ocjeni KK KPH Veljun ovu propagandu smišljeno su ubacivali četnici preko švercera protiv kojih su se tih dana angažirale naše političke snage.

Obračun s neprijateljskom grupom satnika Dane Prođanovića

Od 18. do 26. juna 1942. godine 1. bataljon angažirao se u borbama oko Primišlja. 0 tome je podrobno obaviješten i domobranski satnik u Bariloviću — Dane Prodianović,[21] koji je ocijenio da mu se pružila dobra prilika da baš na perjasičkom narodu pokaže svoju privrženost Paveliću i njegovim ustašama.

Napravio je plan akcije. Ali okupljanje ustaša, oružnika i domobrana u Siči sporo je teklo. Tako se i dogodilo da su se oni još okupljali kada se 1. bataljon vratio od Primišlja, što Prodanović nije znao.

Obaviješten o upadu skupine od oko 200 ustaša, oružnika i domobrana iz Siče na slobodnu teritoriju komandant 1. bataljona je

[21] Dane Prodanović, Srbin (negdje iz Bosne) kapetan bivše Jugoslavenske vojske, izbjegao zarobljavanje i odmah po uspostavi NDH vezom primljen u domobranstvo. Kao agent talijanske obavještajne službe proturao je u selima četničku propagandu (i sam je bio četnički orijentiran). Na saslušanju je priznao da su trebali u povratku hapsiti, ubijati i sve paliti. Osuđen je na smrt i strijeljan.

odmah pokrenuo čete iz G. Visočke, Orijevca i Koranskog Sela u susret neprijatelju. U tim časovima iz Skrada se vraćala i Hrvatska četa pa je brzo napravljen zajednički plan. Prvi bataljon je otišao u susret neprijatelju, a Hrvatska je četa krenula da ga napadne s boka ili s leđa.

Do sukoba je došlo kod zaselka Perinovići. U tom času Hrvatska se četa približavala Ponorcu. Neprijatelj je bio iznenađen i odmah se počeo izvlačiti. Odnosio je ranjene, a ostavljao mrtve. Prvi bataljon je vršio pritisak. Kod sela Ponorac Hrvatska četa je udarila po boku prvu skupinu od preko četrdesetak što ustaša, oružnika i domobrana. Nakon plotuna po njima, odmah je krenula na juriš. Ubrzo je zarobila 28 neprijateljskih vojnika — pet ustaša, osam žandara i 15 domobrana. Među zarobljenima je bio i domobranski satnik Dane Prodanović. Zaplijenjena su tri puškomitraljeza »Brno« i blizu 60 karabina (samo Hrvatska četa oko 30), veća količina municije i odjeće. U Hrvatsku četu dobrovoljno se javilo nekoliko domobrana. Drugog dana grupa mladića iz Ponorca, oduševljena jurišem i uspjehom Hrvatske čete, stupila je u njene redove.

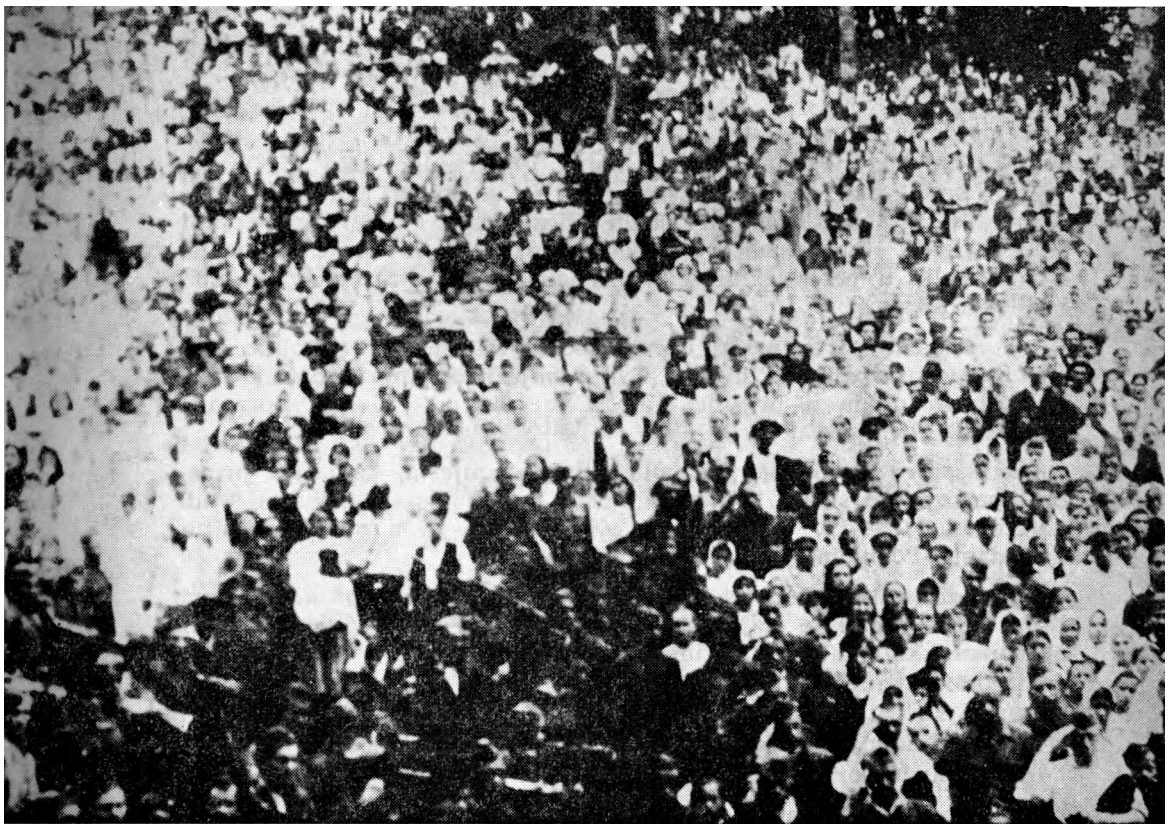
Saslušanjem satnika Prodanovića i zarobljenih ustaša došlo se do korisnih podataka o neprijateljskim uporištima u Siči i Bariloviću. Prodanović je otkrio i svoje doušnike u Perjasici. Nakon saslušanja svu šestoricu je stigla pravedna narodna kazna kao izdajice i sluge okupatora.

Ovom pobjedom nad Pavelićevom združenom skupinom ustaša, žandara i domobrana na ovom prostoru dobijena je još jedna bitka s njima. Bila je to i naša velika politička pobjeda nakon koje će se još više učvrstiti samopouzdanje i vjera u pobjedu.

Nekoliko dana nakon ove zajedničke pobjede 1. bataljona i Hrvatske čete ove jedinice krenule su na prostor oko Duge Rese. Bio je to prvi odlazak 1. bataljona na ovaj teritorij. Sama akcija nije imala većih razmjera na vojničkom planu, ali je dolazak partizanskih jedinica nadomak Duge Rese i Karlovca politički značio veoma mnogo. Bio je to, nakon lekcije Pavelićevim združenim snagama kod Ponorca, još jedan težak udarac neprijatelju. Jer, poslije toga na prostor perjasičkih sela nikada više neće stizati Pavelićeve snage same. Ako su i stizale, a stizale su, onda je to svaki put bilo u zajednici sa vojnim formacijama okupatora.

Odmah iza ovog »izleta« 1. bataljon i Hrvatska četa opet su krenuli na prostor međuriječja Kupe i Dobre. Kada su stigli u neposrednu blizinu uporišta u Bosiljevu, neprijatelj je bio uvjeren da partizani pripremaju napad. Alarmirali su Talijane. Idući dan stigla je njihova veća grupacija potpomognuta tenkovima.

Nakon malih čarki 1. bataljon i Hrvatska četa su pod okriljem noći prešli preko rijeke Kupe na teritorij Slovenije — u selo Preloka. Idućih dana pomjerili su se niz Kupu, sve do Adlešića. Na

Debela kosa, 1944. S proslave 3-godišnjice ustanka.

prostoru Bele krajine ostali su nekoliko dana. Tu su se borci iz perjasičkih sela sreli sa borcima iz Bele krajine — Slovencima. Taj ih je susret oduševio. Raspoloženje je bilo obostrano. Jedne večeri stigli su i do Marindola, gdje su iz tamošnje ergele zaplijenili tridesetak konja — lipicanera. Prvi bataljon je doveo konje do Perjasice. Poslije se pričalo da su neki od ovih konja stigli čak i do Vrhovnog štaba.

Formiranje brigade

Od 19. augusta do 5. decembra 1942. godine formirane su tri kordunaške brigade. U svaku od njih ušlo je oko 30—50 boraca iz perjasičkih sela. Do kraja rata u redovima kordunaških brigada borilo se više od pet stotina boraca i starješina. Za sve nas, koji smo ušli u brigade, bila je to čast i ponos. Brigadama se ponosio i cijeli naš narod. Posebno omladina koja će o brigadama ispjevati mnoge pjesme. Bile su to pjesme poticaja i ohrabrenja koje će i mlade i stare vući naprijed i jačati borbeni i moralni duh.

U borbama što su ih ove tri brigade vodile do kraja rata iz perjasičkih sela poginula su 133 borca i starješine (oko 25%). Ranjene borce nitko nije evidentirao, jer su se mnogi ponovo vraćali u brigade i ginuli. U sastavu drugih brigada, kao i u 13. proleterskoj NOV brigadi »Rade Končar« borilo se oko 90—95 boraca i starješina stasalih u perjasičkim selima. Poginulo ih je 27, među kojima i Milutin Karaš.

U sastavu partizanskih odreda borilo se također nekoliko stotina boraca iz perjasičkih sela. Ovdje bilježimo samo one koji nisu odlazili iz odreda u brigade. Takvih je bilo od 150—155 boraca i starješina. Poginula su 32.

U sastavu Komande područja, odnosno mjesta, kamo su pripadale partizanske straže, vojne radionice, mlinovi, pekare, kuhinje itd. nalazilo se 120—130 pripadnika, koji nisu bili ni u odredima ni u brigadama. Poginula su trojica.

Na dužnostima u okružnim, kotarskim i općinskim komitetima KP i SKOJ-a bilo je 16 drugarica i drugova. Poginula su trojica. U okružnom, kotarskom i općinskim odborima Narodne fronte, NOO-ima, odborima AFŽ-a i omladine radilo je 47 drugarica i drugova. Poginula su četvorica. U seoskim odborima NF-e, AFŽ-a, omladine i NOO-a uključilo se tokom NOR-a preko 300 drugarica i drugova. Poginula su četvorica.

U seoskim partijskim ćelijama i skojevskim grupama imali smo u toku rata preko 400 članova. Samo u SKOJ-u smo imali 141 omladinca i 228 omladinki. Ovi pokazatelji upućuju na zaključak da je sa ovog prostora uzelo učešća u NOR-u preko 1600 muškaraca i žena. Sa područja perjasičkih sela rat je preživjelo 97 učesnika NOR-a iz 1941. godine. Spomenicu 1941. dobilo ih je 94. Među trojicom koji je nisu dobili nalazi se Milić Paić, proslavljeni perjasički borac i starješina, koji je umro odmah nakon oslobođenja od posljedica ranjavanja, baš kada su se popunjavali upitnici za dodjelu Spomenice.

Borci iz perjasičkih sela borili su se širom naše zemlje. Najviše ih je poginulo u borbama koje je vodila 8. kordunaška udarna divizija.

Na prostoru Korduna poginulo je 138 boraca:

— u perjasičkim selima	43
— oko Slunja	25
— oko Plaškog	21
— oko Duge Rese	12
— oko Karlovca	4
— oko Tounja i Dubrava	7
— na ostalom dijelu Korduna	26

U ostalim predjelima SR Hrvatske poginula su 64 borca:

— u Lici	34
— u Baniji	5
— u Pokuplju	7
— u Žumberku	10
— u Gorskom kotaru	3
— u Slavoniji	2
— u Moslavini	3

Na prostoru drugih republika poginulo je 17 boraca:

— u Bosni i Hercegovini	14
— u Sloveniji	2
— u Makedoniji	1

Na prostoru Bosne i Hercegovine najviše ih je poginulo u Cazinskoj krajini i oko Bihaća.

U kanjonu Pive četnici su zaklali dva teško ranjena druga i dvije bolničarke. I u Drvaru je poginuo 25. maja 1944. godine jedan borac s područja Perjasice.

Likvidacija ustaškog uporišta u Hrvatskom Blagaju

Početkom septembra 1942. godine likvidirano je zloglasno ustaško uporište u Hrvaskom Blagaju. Iako u toj akciji nisu učestvovali borci iz perjasičkih sela, pa ni borci Korduna, ona je vrijedna spomena zbog toga što je njome postignut izuzetno veliki politički uspjeh u korist narodnooslobodilačke borbe kao ni u jednoj akciji što je do tada izvedena na ovom prostoru.

Prvi, veliki politički uspjeh postignut je činjenicom što je likvidirano jedno teško leglo ustaških zločinaca. Drugo, veliki politički uspjeh polučen je time što je kaznu nad ovim zločincima izvršio sam hrvatski narod preko svojih sinova iz primorsko-goranskih bataljona.

Dok je jedan primorsko-goranski bataljon napadao na Blagaj, drugi (isto tako primorsko-goranski bataljon) bio je u zasjedi prema Slunju i pobio oko tridesetak ustaša-koljača iz Slunja. Istog dana nakon završene uspješne akcije oba su bataljona stigla na prostor Perjasice. Vijest o tome da su borci Hrvati iz Hrvatskog primorja i Gorskog kotara likvidirali ustaške zločince brzo se proširila ustaničkim selima.

Zato ih je narod i dočekao kao što dobri domaćini dočekuju svoje najdraže goste. Iznesao je na trpezu sve što je boljega imao. Iznosila se šljivovica — stara nekoliko godina i »žuta kao dukat«. Ispijalo se u čast bratimljenja u zajedničkoj borbi i pobjedi ovih

boraca nad izrodima hrvatskog naroda u Blagaju. Oko drugova Primoraca i Gorana okupljala se mladež, pretežno omladinke, i pjesmom stvarala još bolje raspoloženje. Iako su politički komesari bataljona i četa bili obaviješteni da su perjasička sela ustanička, oni su se mnogo trudili da ovim našim seljacima objasne kako se razvija NOB u Primorju i Gorskom kotaru i na kakve sve teškoće nailaze oni kao ustanici.

Formiranje Komande mjesta u Perjasici

Nakon formiranja brigada i divizije nametnula se potreba organizacije vojno-pozadinske vlasti. Pogotovo na slobodnoj teritoriji, koju se moralo kontrolirati i obezbjeđivati i na njoj razviti podosta objekata, kao što su servisne radionice, prolazne kuhinje, bolnice, skladišta hrane i drugih materijalnih potreba. Vojno-pozadinski organi imali su ulogu i mobilnih organa, za mobilizaciju ljudstva u operativne jedinice i naroda za sve vidove pomoći na frontu. Takvu ulogu odigrala je i Komanda mjesta u Perjasici.

Organizirala je Centar za predvojničku obuku u proljeće 1943. u Koranskom Selu, kroz koji su prošle tri klase mladića i djevojaka iz perjasičkih sela. Pri tome je zadržano načelo dobrovoljnosti kod 99% obveznika, bez obzira na godine starosti. Tako se i moglo dogoditi da od ljeta 1944. do oslobođenja iz ovih sela nije bilo više od desetak mladića koji su navršili 17 godina starosti a da nisu prošli vojnu obuku. Svi su oni stupili u brigade i partizanske odrede. Tako je Komanda mjesta u Perjasici imala posla sa mobilizacijom najviše oko 1% obveznika i to starih 50—55 godina.

Mnogi borci i civili, učesnici NOR-a, na prolazu preko Perjasice nahranili su se u prolaznoj kuhinji (koja je radila sve vrijeme od početka 1942. do oslobođenja) kruhom koji se pekao u vojnoj pekari u selu Koranska Strana, sazidanoj u sjeniku Mišića Karasa Merikanca koji je sa dva sina bio tada u partizanima. Snabdijevane su i operativne jedinice što su bile na prolazu, kao i bolnice. Komanda mjesta razvila je mnoge djelatnosti, obezbjeđivala transportovanje ranjenih boraca iz pravca Dubrava prema bolnicama, prelazak kurira istim pravcem te prolazak grupa političkih radnika. Štitila je prostor od pojedinačnih upada neprijateljskih špijuna, sprečavala kriminal i šverc te pružala pomoć NOO-ima u vršenju njihove uloge.

Kako je teritorij Perjasice bio »suvi most« između Mrežnice i Korane u pravcu Dubrava, Gorskog kotara i Slovenije, odnosno Like, Banije, Pokuplja i Bosne, sve partizanske jedinice, politički radnici, pa i zbjegovi, u prolazu preko perjasičkog teritorija snabdijevali su se hranom kod ovog naroda i onom prikupljenom i čuvanom u zemunicama. Kako u organizaciji drugih, tako i ovih poslova vidnu ulogu imala je Komanda mjesta u Perjasici. Pored toga Komanda

je imala značajnu ulogu i u prihvatanju i transportu pomoći koja je dijelom dolazila od saveznika, a išla je ovim teritorijem i dalje preko rijeke Mrežnice i Dubrava za Slovensko primorje, u pratnji jedinica 43. divizije. Za kuhinje istarskih boraca, u organizaciji NOO-a i Komande mjesta Perjasica, sakupljan je kruh i druge živežne namirnice. U organizaciji naroda za rat vidnu ulogu, osim Komande mjesta u Perjasici, odigrao je i njen prvi komandant Jovo Relić ćaća.[22]

Obračun ličkih i kordunaških boraca sa talijanskom vojskom na Perjasičkim kosama

Šesnaestog oktobra 1942. godine na slobodnu teritoriju Perjasice upala je talijanska vojska. Bio je to konjički puk »Aleksandrija« i 81. bataljon crnokošuljaša, ojačani sa osam tenkova i četiri poljska topa. Skupinom je zapovijedao general talijanske vojske Mazza, koji je stigao sa kolonom iz pravca Siče. Konjica se kretala s obje strane ceste, a crnokošuljaši cestom u kamionima. Na čelu svake kolone kretala su se po četiri tenka. Prema nekim saznanjima cilj im je bio da unište ili zarobe sve pripadnike Narodnooslobodilačke vojske, koje nađu na ovom prostoru, a potom da u povratku opljačkaju i spale sva sela te pohvatane seljake odvedu u Karlovac i predaju ustašama. Dok su motociklisti i tenkisti ispitivali situaciju pred sobom, ostali su stajali na cesti. Konjanici su po usputnim selima upadali u dvorišta i lovili kokoši. Neki su ih žive vezali za sedla. Toga dana stigli su pred selo Perjasica. Krila su im stala u Potplaninskom Selu i zaseoku Sučevići. Komora je bila s njima i na tim mjestima su proveli noć 16/17. oktobra.

Istoga dana na prostoru Veljuna, na maršu prema Tušiloviću, ustavila se Druga lička brigada. U noći 16/17. prešla je rijeku Koranu i već sutradan se sukobila s ovom grupacijom talijanske vojske. Do sudara je došlo na samom prevoju zvanom Pejnović Guvno — između sela Bukovac i Srednji Poloj.

Kada su pred zasjedu Ličana stigla tri tenka (prije nego što je otvorena vatra) borci su na jedan od njih bacili šinjel i ćebe. Zaslijepljeni tenkista je sjurio tenk u obližnju udolinicu. Tu su na nj skočili borci, prisilivši posadu na predaju. Pod druga dva tenka bačene su zapaljene flaše sa benzinom i oba su uništena. Ostalih

[*2] Jovo Relić ćaća, rođen 1902, u Svojiču, stupio je u PO »Perjasica« 31. 8. 1941. godine. Kada je kao ekonom odreda pribavio večeru za odred (nakon tri dana gladovanja) kazao je: »Samo vi, djeco, jedite. Dok je vama ‚ćaće' vi mi više nećete gladovati«. Od tada je za sve borce, pa i narod, bio i ostao ćaća. Naš ćaća bio je vedre naravi i nikada nije padao u depresiju. Optimista kakvog se teško sretalo. Imao je on nekakvu posebnu moć osvajanja ljudi. Dobivao je hranu za Odred i u selima gdje bismo po prvi put stigli i gdje su se o nama partizanima širile mnoge laži. Preživio je rat i umirovljen kao major JNA. Preživio je sedam ili osam operacija. Nakon posljednje umro je 1971. godine.

pet tenkova manevriralo je po širokom prostoru sprečavajući juriše naših boraca na konjicu i pješadiju. To je davalo Talijanima izglede da se izvuku prema Karlovcu.

Borba je trajala od 13 do 16 sati. Do tog vremena Talijani su uspjeli da sa poprišta borbe izvuku sve kamione sa ranjenicima i svu pješadiju što su štitili tenkovi. Na prostoru pred Srednjim Polojem ostalo je nekoliko eskadrona konjice u ulozi zaštitnice, koji su se takođe uspjeli odlijepiti od Druge ličke brigade. Međutim, iz pravca Tržića, usiljenim maršem, stigao je na prostor Novo Selo—Srednji Poloj 1. bataljon 1. kordunaške brigade. Za nekoliko minuta pred bataljon su stigla dva eskadrona konjice i nekoliko kamiona. Otvorena je brza paljba nakon čega je 1. bataljon krenuo na juriš. Talijanska konjica je desetkovana. Malo ih je uhvaćeno živih, a većina je bila smrtno pogođena. Nešto ih se razbježalo po šipražju. Sutradan su ih i žene lovile.

Prema talijanskim izvorima na popništu borbe ostalo je 159 poginulih, što vojnika što oficira. Ustaški izvori govore o 150—200 poginulih i oko 300 ranjenih, među kojima je ranjen i general Mazza (navodno je podlegao ranama).

Naši izvori[23] također govore o preko 150 poginulih Talijana i 74 konja. Ranjeni se ne spominju pošto su evakuirani. Govori se o 33 zarobljena Talijana i uhvaćena 34 konja. Zaplijenjen je jedan tenk, dva poljska topa sa 100 granata, šest teških mitraljeza, šest puškomitraljeza, 135 pušaka sa 250 000 metaka, 1 500 ručnih bombi, 8 pištolja, sedam ispravnih kamiona, sedam motocikla, 1 osobni automobil i dvije male radio-stanice.

U toku noći 17/18. oktobra Druga lička brigada i 1. bataljon 1. kordunaške brigade napustili su prostor Perjasice i otišli prema Tušiloviću.

Danju 18. oktobra 1942. cio prostor oko perjasičkih sela, a naročito poprište borbe, izviđala su tri talijanska izviđačka aviona. Pripremao se novi zločinački pohod talijanske okupacione vojske s namjerom da sela Perjasice sravni sa zemljom i opljačka sve što je vrijedno, da narod, naprosto, ogoli i natjera do ludila.

Iz podataka o ratnoj šteti vidi se s kakvom su histerijom pošli da ostvare svoj zločinački plan. Šteta, koju su u ta dva dana počinili Talijani, bila je zbilja golema. Međutim, nisu perjasička sela, kao ni druga širom Korduna, samo jednom pretvorena u pepeo. Palili su ih u više mahova Nijemci i ustaše. Okupatori su vjerovali i očekivali da će ovim vandalizmom dovesti narod do očajanja i bezizlaznosti, da će ga natjerati da okrene leđa partizanima i Narodnooslobodilačko vojsci, te da se odrekne ciljeva narodnooslobodilačke

[23] U knjizi »Osma kordunaška udarna divizija«, na str. 214 (prvi pasus) spominju se jedni podaci o zaplijenjenom oružju, a na str. 777 drugi. Djelomično se poklapaju.

borbe i da za sve nevolje okvivi komuniste koji su ga poveli na ustanak. Očekivanja im se nisu obistinila. Naš se narod još više zbijao oko svojih boraca i ciljeva narodnooslobodilačke borbe.

Istina, narod se poslije svakog pustošenja našao u grču, ali ne i u očajanju. Mnogi su se pitali: otkuda tom narodu snaga da sve to izdrži i hrabro podnese. Snaga se crpila iz programskih ciljeva narodnooslobodilačke borbe, koju je povela Komunistička partija: oslobođenje od okupatora i sloboda. Izvojevati istinsku slobodu i ravnopravnost svih naših naroda i narodnosti, bratstvo i jedinstvo, bili su prvi ciljevi natčovječanske borbe. Zato je narod perjasičkog kraja i bio onako zdušno za te ciljeve.

Snagu su mu davali njegovi sinovi, borci partizanskih odreda, naročito organizator ustanka, uzor i legenda — narodni tribun Milutin Karaš. Snagu perjasičkom narodu dalo je njegovih 369 skojevaca i pedesetak članova Partije, njegova omladina. Snaga je bila i u djeci koja su gola i bosa gazila po blatu i snijegu i u svojim mogućnostima pomagala NOP sve do oslobođenja. Snagu je dala i Hrvatska četa onim svojim silovitim jurišem u selu Ponorcu, pa primorsko-goranski bataljoni, sinovi hrvatskog naroda, prilikom juriša na zloglasno ustaško uporište u Hrvatskom Blagaju. Snagu im je dala i naša Osma kordunaška udarna divizija i sve divizije Titove vojske širom Jugoslavije.

Pero Vranješ

Ljudski gubici i materijalna šteta u narodnooslobodilačkom ratu od 1941 -1945. godine

Prve ljudske žrtve ustaških zvjerstava uhapšene su na Đurđevdan —6. maja 1941. godine. Toga dana su ustaše pohapsile 25 ljudi u polojskim selima (Bukovcu, Donjem Poloju, Klancu i Kuzmi) i zatvorili ih zajedno sa još blizu 500 ljudi pohapšenih po selima općine Veljun.

Ustaše su oko zatvora po grupama držali stražu. Stražari su ulazili u zatvor i tukli uhapšenike do iznemoglosti. Sutradan su ih kamionima odveli u Hrvatski Blagaj na Kordunu, gdje su ih ponovo zatvorili i mučili. Istovremeno je druga grupa ustaša kopala jame. Nakon zvjerskog mučenja uhapšene su, u grupama od po 10, dovodili do jame i tamo ih ubijali noževima, krampovima i batovima.

U tom ustaškom zvjerskom paklu izgubila su život i 24 Polojca.[1] Jedino im je uspio pobjeći Dušan Nikšić iz Donjeg Poloja. Osim Dušana Nikšića uspjeli su još pobjeći i uhapšenici sa Veljuna: Dragić Velimirović, Miloš Popović, Nikola Komadina, Mile Gojsović, Rade Cmokrak i Dragić Popović.

Drugi masakr nedužnih ljudi dogodio se 4. novembra 1941. godine. Toga dana je talijanska vojska upala u siromašna sela Perjasice. Stigla je iz tri pravca: od Primišlja, od Barilovića i od Generalskog Stola. Talijanskom vojskom komandovao je general Ambrozio, a perjasičkim partizanima legendarni komandant Milutin Karaš i politkomesar Izidor Štrok Mrkić, španski republikanski borac. Zaslugom njih dvojice partizani Perjasice uspješno su se izvukli iz klopke talijanske vojske — od Kestenka uz rijeku Koranu do Polojske i Perjasičke kose.

[1] Iz Poloja su u Blagaju ubijeni: Mile Rafajla Ćika (1908) iz Bukovca; Mile Miloša Dejanović (1910), Miloš Mojsije Dejanović (1910), Nikola Miloša Dejanović (1903), Stevan Miloša Dejanović (1891), Miladin Dragića Nikšić (1904), Dragić Mojsija Nikšić (1886), Simo Ninka Opačić (1903), Milić Đurđa Vuletić (1887), Mojsije Đurđa Vuletić (1886) — svi iz Donjeg Poloja; Nikola Mihajla Marinković (1900), Đurađ Milivoja Perić Jura (1904), Nikola Rade Perić (1922), Rade Milivoja Perić (1878) — svi iz Klanca; Todor Mile ćika (1900), David Milorada Dejanović (1893), Jovan Rade Dejanović (1914), Rade Jovana Dejanović (1893), Rafajlo Đurđa Dejanović (1893), Mojsija Mojsije Nikšić (1886), Nikola Jovana Opačić (1886), Rade Nikole Opačić (1918), Dragić Nikole Vukmirović (1904) i Milan Milivoja Vuletić (1886) — svi iz Kuzme.

Talijanski vojnici i oficiri su tom prilikom uhvatili 22 čovjeka,[2] strpali ih u svoje kamione i pod vojnom stražom nasilno odveli u Karlovac odakle se više nikada nisu povratili svojim kućama.

Treći ljudski gubitak dogodio se 8. maja 1942. godine u selu Ponorcu kada su ustaški zločinci pohvatali i pod batinama (uz jaku oružanu pratnju) odveli 33 Roma[3] u ustaški logor Jasenovac, gdje su na zvjerski način ubijeni. Svi Romi preživali su se — Šajinović.

Njihova imena su: Mile Antunov (1941), Bara Valina (1862), Bara Stevina (1939), Bara Milina (1942), Buka Milina (1920), Dragan Nikin (1933), Ivan Mijin (1925), Ivan Milin (1939), Jana Mijina (1928), Jana Josina (1938), Jeka Mijina (1931), Jeka Josina (1931), Joso Josin (1900), Joso Barin (1907), Kata Imbrina (1900), Ljuba Milina (1926), Ljuba Stevina (1935), Bara Janjina (1896), Mara Lubina (1908), Mara Vinkova (1922), Mara Stevina (1933), Mara Mijina (1934), Marija Pavina (1941), Mijo Lulin (1896), Miro Barin (1901), Mile Barin (1893), Mile Josin (1933), Nevenka Stevina (1936), Mile Pavin (1922), Petar Mijin (1936), Stevo Lukin (1898), Vinko Stevin (1932) i Vinko Milin (1936).

Ovi Romi su živjeli u selu Ponorcu još od prije prvog svjetskog rata, u svojim malim kućama koje su podignute pokraj ceste Barilović—Perjasica. Kuće su izrađivane od pruća i zemlje te oblagane kukuruzovinom ili paprati. Bile su nalik na stožac ili na plastove sijena. Nisu imale ni prozora, ni dimnjaka. Sa strane su imale mali otvor kroz koji se ulazilo u njih. Ukućani su spavali na zemlji prekrivenoj slamom ili na jastucima napunjenim perjem. Muškarci su se bavili kovačijom, a žene prodajom njihovih proizvoda i prošnjom po selima. Danas prolaznik koji putuje cestom od Barilovića za Perjasicu — kroz selo Ponorac — ne može primijetiti da su na tom kršu, među borovicama, živjeli ljudi možda i cijelo jedno stoljeće i bili uvijek (do ustaškog genocida) zdravi i veseli.

Četvrti ljudski gubitak dogodio se u zoru 28. septembra 1944. godine kada je ustaški trup[4] po noći došao preko slapa na rijeci Mrežnici u selo Mrežnicu i pohvatao i poklao 6 ljudi.

Ustaški trup je došao iz ustaške bojne iz Ogulina. Dok su prolazile kroz Tounjski Tržić, Jelovce, Lisice, Dizdare i Klariće, ustaše su se maskirale kapama-partizankama. Preko slapa na Mrežnici preveo ih je stari Rade Klarić, vjerujući da su partizani. U Klarićima su

[2] Talijanska vojska uhvatila je u Perjasici: Petra Muljaića (50), Todora Muljaića (25), Simu žižu (37), Branka Muljaića (18), Miću Pavića (46), Simu Pavića (27), Filipa Mihajlovića (80), Simu Mihajlovića (60), Branka Sučevića (32), Dragića Cimešu (45), Miću Cimešu (47), Tomicu Dmitrovića (40), Simu Cimešu (24), Nikolu Gajića (48), Đurđa Milovana Paića (36), Dušana Paića (40), Đuru Vranješa, kovača (55), Đuru Bjelopetrovića (55), Ninka Jovića (36), Petra Tomaša Karasa (43), Milića Kosijera (48) i Bogića Bogdanovića (38).

[3] Izvor podataka uzet iz evidencije Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata općine Duga Resa.

♦ Ustaški trup je grupa od 5 do 15 ustaša, koje su ustaške komande ubacivale u sela partizanske pozadine da na brzinu uhvate jednog ili više partizanskih ljudi i zakolju.

zaklali starog Simu Grkovića Anđelina, iznad slapa Sastavci, a da to nije ni primijetio vodič Rade Klarić.

Prema pričanju seljaka u selu Mrežnici zločinci iz ustaškog trupa pohvatali su još na spavanju šest ljudi u četiri kuće. Uhvatili su Đuru Vranješa (46), člana Partije (koji je bio upravo došao iz partizana na dva dana dopusta) i njegova dva sina trinaestogodišnjeg Milana i sedamnaestogodišnjeg Peru, sekretara SKOJ-a u selu. Tom prilikom uhvatili su i Branka Draginje Vranješa, (17), Petra Luke Perića (71) i Đurđa Vranješa — starca Juru. Ovih šest ljudi ustaše su odveli do Jošika (ispod Pavić strane) batinajući ih. Tu su zaklali Đuru Vranješa i njegove sinove, Milana i Peru, te Petra Perića i Juru Vranješa, a Branka Vranješa prisili da ih prevede preko Polojske kose prema selu Gornji Poloj do šternje, gdje su i njega zaklali. Usmrtili su i one nesrećnike na koje su tokom ovog pohoda nagazile, i to: Miletu Vuletića Pavića (64), i Anđeliju Pavić (47) iz Točka, Jelicu Sedlar (28) i Milicu Mrgić (26) iz Miloševca i Stanu Grubić (40) iz Svojiča.

Zbog svega navedenog četvrtak, 28. septembra 1941. godine, bio je najžalosniji dan u selu Mrežnici.

Čini se da nije bilo veće žalosti ni 16. oktobra 1942. godine kada su dijelovi talijanskog konjaničkog puka »Aleksandrija« i 81. bataljona crnokošuljaša spalili 12 domaćinstava, a ni onih dana 1943. godine kada su zakopavali u groblju 17 ljudi umrlih od tifusa. Od devedeset ljudi u tom selu svaki treći je izgubio život za vrijeme rata, bilo da je poginuo kao partizan u narodnooslobodilačkoj borbi, bilo da je zaklan kao žrtva ustaškog terora, ili da je umro od tifusa.

Prema podacima Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata općine Duga Resa do završetka drugog svjetskog rata ratna općina Perjasica imala je slijedeće ljudske gubitke:

— palih boraca i rukovodilaca	219
— žrtava fašističkog terora	169
— umrlih od tifusa	121
— žrtava rata	2
Ukupno:	511

Ovih 511 ljudskih žrtava predstavlja golemi gubitak, pogotovo ako se uzme u obzir da je nekadašnja ratna općina Perjasica na početku rata 1941. godine imala blizu 4 500 stanovnika. To znači da je u toku rata svaki deveti Perjasičanin izgubio život.

Materijalni gubici

Od početka ustanka 1941. godine — cijelim tokom narodnooslobodilačkog rata— sve do druge polovine 1944. godine područje općine Perjasica bilo je nekoliko puta izloženo jakim neprijateljskim ofanzivama od strane okupatorskih i kvislinških snaga, ustaša i domobrana. Cilj svake od ofanziva bio je uništenje ne samo partizanskih jedinica već i naroda koji je svestrano pomagao NOB, kako materijalno, tako i fizički — stalnim popunjavanjem partizanskih jedinica novim borcima. Objekat napada bila je i sva narodna pokretna i nepokretna imovina. U svojim pohodima neprijatelj je uništavao i pljačkao sve do čega je došao: stoku, hranu, odjeću, poljoprivredni alat i dr., te palio čitava sela.

Komisija za istraživanje zločina Općinskog NOO-a Perjasica otpočela je s popisom ratne štete na ovom području već u drugoj polovini 1944. godine.

Prvu veliku materijalnu štetu[5] počinili su ustaše 6. maja 1941. godine prilikom pohoda u Poloj, i to u selima: Bukovac, Donji Poloj, Klanac i Kuzma. Opljačkali su imovinu u 18 domaćinstava, čija vrijednost je procijenjena na iznos od 261 000 predratnih dinara.

Drugu štetu počinile su ustaše, zajedno s domobranima, 2. septembra 1941. godine, u selima: Perjasica, Svojič, Gaćeško, Potplaninsko i Ponorac. Jedanaest domaćinstava su zapalili sa svim gospodarskim zgradama, a u četiri domaćinstva su opljačkali svu imovinu u vrijednosti od 226 000 predratnih dinara. Kada bi se tome dodala i vrijednost popaljenih kuća i gospodarskih objekata, materijalna šteta prekoračila bi sumu od 2 miliona predratnih dinara.

Treću štetu počinili su oružnici iz Primišlja 29. oktobra 1941. godine. Toga dana oružnici su palili kuće i pljačkali hranu i ostalu imovinu u Gornjem Poloju, Štirkovcu, Svojiču i Novom Selu. Pri tome je stradalo 13 domaćinstava. Popalili su 9 kuća i 33 gospodarska objekta, a opljačkali: 4 vola, 4 krave, 3 juneta, 1 tele, 25 ovaca, 5 svinja, 70 komada živadi, 240 mtc žita, 163 mtc druge ljudske hrane, 980 mtc stočne hrane, te uništili poljoprivredni alat i pokućstvo. Vrijednost štete procijenjena je na 1 387 000 predratnih dinara.

Četvrtu tešku štetu počinili su talijanski fašisti u ofanzivi na području Perjasice, u vremenu od 16. do 20. oktobra 1942. godine. U ovoj ofanzivi Talijani su sa vrlo jakim snagama prokrstarili skoro cijelim područjem općine Perjasica i prošli kroz 24 sela (ukupno ih je tada bilo u sastavu općine 29). Tada su spalili 389 kuća i 952 gospodarska objekta, a opljačkali: 50 konja, 609 volova, 663 krave, 481 june, 448 teladi, 5 199 ovaca, 2 512 koza, 679 svinja, 11182 ko-

[5] Dokazi za sve zločine, počinjene u selima općine Perjasica za vrijeme rata, čuvaju se u Arhivu Hrvatske u Zagrebu pod oznakom 2 KRZ ar, 1344—1444, kut. 186 i 910—934, kut. 184.

mada živadi, 753 pčelinje košnice, 11 239 mtc žita, 6 976 kg ljudske hrane, 39 139 mtc stočne hrane, te uništili sav poljoprivredni i gospodarski alat, robu i pokućstvo kod 473 domaćinstva. Vrijednost štete procjenjuje se na 74 913 000 predratnih dinara.

Petu štetu počinili su njemački fašisti 20. januara 1943. godine za vrijeme izvođenja 4. neprijateljske ofanzive — paljenjem i pljačkom 24 domaćinstva u selima: Kuzmi, Donjem Poloju, Klancu i Bukovcu.

Za vrijeme te ofanzive spalili su 9 kuća i 50 gospodarskih objekata, te opljačkali: 28 volova, 25 krava, 11 junadi, 160 ovaca, 19 koza, 21 svinju, 360 komada živadi, 510 mtc žita, 250 mtc hrane i 800 mtc stočne hrane, uništili pokućstvo, robu i poljoprivredni alat. Šteta je procijenjena na iznos od 2 637 000 predratnih dinara.

Šestu štetu počinili su zajedno njemački fašistički vojnici i Pavelićeve ustaše, 27. januara 1943. godine, u Kestenku i Ponorcu. Popalili su 32 kuće i 91 gospodarski objekat, a opljačkali: 4 konja, 49 volova, 51 kravu, 33 juneta, 23 teleta, 519 ovaca, 42 koze, 50 svinja, 925 živadi, 350 mtc žita, 230 mtc ljudske hrane i 3 700 mtc stočne hrane, a uništili su pokućstvo, poljoprivredni alat i robu. Šteta je procijenjena na iznos od 5 20 000 predratnih dinara.

Sedmu štetu počinili su, takođe, u zajednici njemački fašistički vojnici i ustaše, 26. maja 1944. godine, u slijedećim selima: Bukovcu, Kuzmi, Donjem Poloju, Klancu, Srednjem Poloju, Miloševcu, Orijevcu, Štirkovcu, Koranskoj Strani, Donjoj Perjasici, Koranskom Selu, Ponorcu, Kestenku, Perjasici, Svojiču, Potplaninskom Selu, Točku, u zaseoku Oreščani, Gaćeškom Selu i Marlovcu. Šteta je počinjena u 22 naselja (od ukupno 29 sela u cijeloj općini). Palež i pljačka su izvršeni u 286 domaćinstava. Spaljeno je 176 kuća i bajti,[6] te 262 gospodarska objekta, a opljačkano: 14 konja, 22 vola, 246 svinja, 4 545 živadi, 44 pčelinje košnice meda, 1 400 mtc žita, 1 162 mtc ljudske hrane, 1774 mtc stočne hrane, sve pokućstvo, roba, poljoprivredni i gospodarska alat. Šteta je procijenjena na iznos od 19 431 000 predratnih dinara.

Osmu štetu počinili su ustaše 28. septembra 1944. godine u selima Srednji Poloj, Miloševac, Gornji Poloj, Novo Selo, Mrežnica, Mala Kosa, Potplaninsko Selo i Svojič. Stradalo je 57 domaćinstava. Ustaše su toga dana spalili 11 kuća i bajti, a opljačkali: 2 konja, 50 volova, 34 krave, 18 junadi, 198 ovaca, 35 svinja, 588 komada živadi, 253 mtc žita, 157 mtc ljudske hrane i 310 mtc stočne hrane, te uništili pokućstvo, poljoprivredni i gospodarski alat. Vrijednost štete iznosila je 1 320 000 predratnih dinara.

[6] Riječ »bajta« na talijanskom jeziku znači koliba, a u Perjasici se za vrijeme rata pod bajtom podrazumijevalo na brzinu izgraditi nekakav krov na popaljenom kućištu da bi se moglo skloniti od nevremena.

j

Na osnovu naprijed opisanih osam teških šteta počinjenih za vrijeme rata na području općine od strane okupatora, Talijana i Nijemaca, te ustaša i domobrana da se zaključiti da od ukupno 29 sela sa 700 domaćinstava — skoro ni jedno nije pošteđeno. Spaljeno je 637 domaćinstava s ukupno 2 012 objekata (kuća i gospodarskih zgrada) i opljačkano: 70 konja, 758 volova, 1019 krava, 702 juneta, 651 tele, 7 283 ovce, 2 765 koza, 1 006 svinja, 17 560 kokošiju, 797 pčelinjih košnica, 137 600 kg žita, 8 775 kg ljudske hrane i 45 000 mtc stočne hrane, te kod 637 domaćinstava totalno uništeno pokućstvo, poljoprivredni i gospodarski alat i odjevni predmeti. Sveukupna materijalna šteta iznosi 105 375 000 predratnih dinara.

Iseljavanje ljudi iz bivše općine Perjasica

Poslije uspješnog završetka NOB-a i 2. svjetskog rata 1945. godine iz sela bivše općine Perjasica odselila je 291 porodica sa 1499 osoba u druga naselja i gradove širom Jugoslavije. Najveći broj iseljenih porodica našao se u osam naselja u Vojvodini i Slavoniji (Kljajićevo, Senta, Borovo, Vukovar, Pančevo, Surčin, Ruma i Putinci). Većim dijelom bile su to porodice kolonista, a manjim dijelom porodice koje su u poslijeratnim godinama tražile bolje uvjete života od onih u Perjasici.

Podaci o iseljavanju ljudi obuhvaćaju 26 sela bivše općine Perjasica. Iz nekih sela odselilo je više porodica, nego što ih je ostalo u selu. Iz Klanca iselilo je 38 porodica, iz Perjasice 26, iz Svojiča 23, iz Gornjeg Poloja i Novog Sela po 15, iz Točka 14, iz Gaćešinog Sela i zaseoka Oreščani 13, iz Male Kose i Srednjeg Poloja po 12, iz Štirkovca, Potplaninskog Sela i Orijevca po 11, iz Bukovca i Mrežnice po 10, iz Miloševca, Koranske Strane i Donjeg Poloja po 9, iz Gornje Visočke i Donje Visočke po 8, iz Novog Dola 7, iz Donje Perjasice, Kestenka i Koranskog Sela po 5, iz Zinajevca 3 i iz Kuzme i Ponorca po 1 porodica. Za sela Marlovac i Maurović nema podataka.

U Kljajićevo (kotar Sombor) kolonizirani su:

— iz Perjasice: Nikola Milića Branisavljević sa 6 članova porodice, Dragan Miloša Bogdanović sa 3, Vojin Cvije Cimeša sa 6, Bojan Milovana Grubješić sa 5, Rade Mihajla Filipović i Božo Pavla Grubješić sa po 4, Jeka Nikole Gajić sa 4, Todor Mojsije Karaš sa 8, Mirko Mihajla Mihajlović sa 7, Gojko Todora Sučević sa 4, Dušan Pavla Sajčić sa 5, Mila Milovana Sajčić sa 8, Mile Mojsije Šarac sa 6, Nikola Dmitra Tepšić sa 8, Milica Marka Vuletić sa 4, Mika Velimirović sa 4, Mila Manojlović sa 6, Mirko Nikole Vuletić sa 3 i Vojin Cvijana Šolaja sa 7 članova porodice;

— iz Donje Perjasice: Dušan Miće Grubješić sa 5, Glišo Milovana Jelača sa 12, Stanko Bogića Sučević sa 11 i Mihajlo Mihajla Šolaja sa 10 članova porodice;

— iz Donje Visočke: Petar Petra Bakić sa 11, Mile Nikole Vranić sa 4, Mile Miloša Božić sa 4, Rade Rade Vuletić sa 9 i Stanko Mojsije Tarbuk sa 5 članova porodice;

— iz Svojiča: Nikola Nikole Bajić sa 7, Milić Petra Čika sa 12, Nikola Milovana Đikandić sa 6, Milutin Milića Đikandić sa 7, Marija Mile Karaš sa 8, Nikola Radisavljević sa 8, Nikola Mile Rajković sa 9, Mile Todora Sudar sa 5, Mile Milovana Sajčić sa 8, Marija Ilije Tepšić sa 6, Smilja Steve Tepšić sa 7, Branko Sime žiža sa 4 i Nikola Moj si ja žiža sa 6 članova;

— iz Srednjeg Poloja: Kata Stevana Bakić sa 4, Ilija Marka Vuletić sa 4, Nikola Petra Zavoda sa 8 i Ilija Milića Sekulić sa 5 članova;

— iz Gornjeg Poloja: Branko Nikole Bjelopetrović sa 3, Sofija Đurđa Mrgić sa 7, Ćane Dragića Vuletić sa 3 i Jeja Jandre Nikšić sa 2 člana;

— iz Miloševca: Petar Bože Bunčić sa 8, Sava Petra Mihajlović sa 6, Milovan Milića Mihajlović sa 3, Ilija Milovana Mrgić sa 4 i Pavao Jovana Mrgić sa 4 člana;

— iz Bukovca: Nikola Milovana Dereta sa 7, Stanko Milutina Dereta sa 9, Dragan Milutina Dereta sa 2, Ilija Tome Klarić sa 3, Mile Petra Šarac sa 9, Stevan Sime Šarac sa 11 i Milutin Staniše Šarac sa 7 članova;

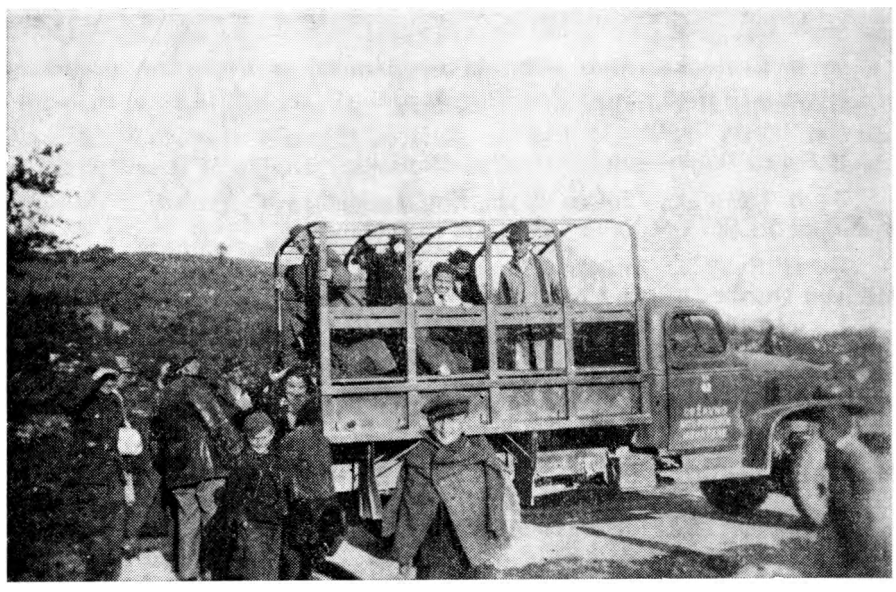
— iz Gaćeškog Sela: Dragica Todora Erdelj sa 10, Marko Milovana Gaćeša sa 7, Kata Petra Gaćeša sa 6, Petar Srđana Erdelj sa 6, Smilja Tome žiža sa 6, Ninko Nikole Žiža sa 6, Petar Vitas sa 6 i Petar Mojsije Dmitrović sa 5 članova;

— iz Koranske Strane: Milka Milića Karaš sa 8, Jovan Milke Karaš sa 8, Miloš Milutina Milinković sa 6, Milić Todora Sudar sa 8, Milić Janka Sudar sa 2 i Đuro Stevana Cimeša sa 6 članova;

— iz Štirkovca: Mirko Matije Karaš sa 9, Todor Stanka Karaš sa 12, Dušan Milovana Karaš sa 4, Đuro Todora Karaš sa 7, Matija Todora Marinković sa 7, Mila Nikole Milinković sa 9 i Jeka Mišina Tomaš sa 5 članova;

— izKlanca: Rade Danila Lovrić sa 4, Jovan Ignjatije Nikšić sa 7, Stevo Janka Nikšić sa 3, Petar Miloša Nikšić sa 6, Rade Janka Nikšić sa 6, Dragić Milivoja Perić sa 4, Dušan Mile Nikšić sa 4 i Nikola Milana Nikšić sa 5 članova;

— iz Točka: Mila Todora Mihajlović sa 8, Rade Save Mihajlović sa 9, Nikola Stevana Mrđenović sa 8, Todor Save Mihajlović sa 5, Petar Jovana Mihajlović sa 9, Anka Dušana Paić sa 14, Milutin Jovana Mihajlović sa 6 i Dude Karaš sa 5 članova;

Kamion koji je 1945. bio u funkciji autobusa poštanskog putničkog prijevoza od pošte Karlovac do pošte Perjasica (»Perjasički autobus«).

— iz Mrežnice: Petar Đure Mrgić sa 3, Rade Đurđa Vranješ sa 4, Milica Milovana Paić sa 4 i Dragica Nikole Ljubojević sa 3 člana;

•— iz Male Kose: Jovan Sime Paić sa 9, Ilija Milovana Paić sa 7, Milić Pavla Paić sa 8, Petar Petra Paić sa 5, Simo Milovana Zavoda sa 11 članova, i Milić Đure Zavaja;

— iz Potplaninskog Sela: Marko Đure Muljaić sa 9, Ljuba Đure Tomaš sa 4 i Mile Anke Sudar sa 5 članova;

— iz Novog Dola: Anica Ninka Paić sa 5, Smilja Stevana Paić sa 10, Đuro Milovana Paić sa 8 i Rade Gaje Paić sa 6 članova;

— iz Orijevca: Stanko Miloša Sekulić sa 4 i Nikola Stevana Držaić sa 5 članova;

— iz Novog Sela: Dušan Todora Miletić sa 7, Rade Đurđa Miletić sa 10, Milica Mihajla Vidović sa 7, Anka Ilije Vidović sa 4, Mile Nikole Žrvnar sa 7, Nikola Milisava Žrvnar sa 8 i Gojko Milovana Mihajlović sa 7 članova;

— iz Srednjeg Poloja: Ilija Milića Sekulić sa 5 članova;

— iz Donjeg Poloja: Mile Milovana Šarac sa 3, Dušan Milovana Šarac sa 5, Nikola Petra Vukmirović sa 6, Stanko Milisava Vuletić sa 2 i Mićo Milovana Sudar sa 5 članova;

— iz Ponorca: Nikola Nikole Vukobrat sa 4 člana;

— iz Kestenka: Jovo Milutina Bogdanović sa 6 članova porodice.

Ukupno: 132 porodice sa 826 članova.

U Sentu (kotar Sombor) kolonizirani su:

— iz Kestenka: Jovan Pavla Bogdanović sa 4, Milutin Boje Grubješić sa 5 i Sava Mihajla Grubješić sa 9 članova;

— iz Svojiča: Anđelija Mojsije Vitas sa 5, Mileva žiža sa 4 i Milovan Đurđa žiža sa 3 člana;

— iz Gaćeškog Sela: Rade Erdelj sa 7 i Rade Mojsije Dmitrović sa 7 članova;

— iz Novog Dola: Dušan Dejanović sa 7 članova;

— iz Mrežnice: Đuro Mojsije Mrgić sa 5 i Mihajlo Mihajla Mrgić sa 5 članova.

Ukupno: 11 porodica sa 61 članom domaćinstva.

U Vukovar su odselili:

— iz Novog Sela: Mile Ane Vidović sa 7, Đuro Petra Vidović sa 3, Đuro Mile Vidović sa 2, Čedo Đure Vidović sa 3, Rade Ane Vidović sa 2, Miloš Nikole Žrvnar sa 4 i Sveto Nikole Zrvnar sa 3 člana;

— iz Gornjeg Poloja: Rade Dragića Lovrić sa 3, Gojko Miloša Carević sa 4, Milivoj Nikšić sa 8, Miloš Mile Vuletić sa 5, Mojsija Mihajlović sa 3, Rade Dragića Lovrić sa 2 i Vojin Milivoja Nikšić sa 2 člana;

— iz Srednjeg Poloja: Jovo Milovana Tarbuk sa 4 člana;

— iz Donjeg Poloja: Mojsija Mihajlović sa 3, Rade Mihajla Sekulić sa 5 i Pavao Jovana Sekulić sa 4 člana;

— iz Bukovca: Rajko Mile Dereta sa 4, Gojko Mile Dereta sa 4 i Pajo Milovana Vuletić sa 5 članova;

— iz Klanca: Nikola Gaje Perić sa 7, Stevo Luke Perić sa 4, Dujo Rade Perić sa 5, Deka Đurđa Perić sa 4, Dušan Rade Popratina sa 4, Dušan Milivoja Nikšić sa 4, Anka Milivoja Nikšić sa 2, Dušan Dragića Nikšić sa 5, Dušan Mile Vučičević sa 5, Mile Mile Vučičević sa 2, Mile Bože Vučičević sa 4, Đuro Rade Lovrić sa 4, Mile Rade Lovrić sa 4, Đuro Rade Lovrić sa 4, Nikola Rade Lovrić sa 4, Stanka Đure Perić sa 3, Nikola Đure Perić sa 7, Milivoj Lončar sa 5, Mile Mile Opačić sa 3, Miladin Perić sa 4, Gojko Rafaila Čika sa *4,* Pero Rafaila Čika sa 2, Svetozar Nikole Perić sa 4, Duško Rade Perić sa 4, Milutin Rade Lovrić sa 4, Nikola Popratina sa 5, Gojko Marinković sa 3, Miloš Marinković sa 3, Perić udova Milica Paić sa 5 i Milica Opačić sa 3 člana;

— iz Novog Dola: Mile Stevana Paić sa 3 i Milan Rade Paić sa 3 člana;

— iz Točka: Nikola Todora Mihajlović sa 2, Rade Todora Rajković sa 6, Nikola Sime Mihajlović sa 4, Petar SimeMihajlović sa 6, Vlado Petra Mihajlović sa 4 i Branko Petra Mihajlović sa 4člana;

— iz Štirkovca: Dragić Sime Karaš sa 4;

— iz Potplaninskog Sela: Mišo Todora Muljaić sa 7 članova;

— iz Koranske Strane: Nedjeljko Nikole Karaš sa 4 člana;

— iz Miloševca: Bjelopetrović Đure Nikola sa 4 člana;

— iz Perjasice: Branko Ilije Novaković sa 4 i Nikola Nikole Cimeša sa 4 člana;

— iz Kuzme: Nikola Rade Tepavac sa 3 člana;

— iz Orijevca: Rade Mirka Držaić sa 4 člana;

— iz Gornje Visočke: Đuro Save Vuletić sa 4, Todor Mile Rausavljević sa 4, Jovo Mile Rausavljević sa 3 i Mile Opačić sa 3 člana porodice.

Ukupno: 72 porodice sa 287 članova.

U Borovo (kotar Vukovar) odselili su:

— iz Potplaninskog Sela: Dragan Dušana Vranješ sa 6 i Branko Dušana Vranješ sa 4 člana;

— iz Gornje Visočke: Rade Ilije Vuletić sa 3 člana;

— iz Orijevca: Mile Milutina Držaić sa *2,* Milutin Nikole Držaić sa 6, Nikola Dragića Držaić sa *2,* Milan Dragića Držaić sa 4, Dragutin Dragića Držaić sa 4 i Milutin Bože Milinković sa 3 člana;

— iz Perjasice: Mileva Obradović sa 5 članova;

— iz Štirkovca: Mihajlo Bože Milinković sa 4, Miloš Nikole Karas sa 3 i Dragutin Bože Milinković sa 4 člana;

— iz Miloševca: Dušan Nikole Jović sa 4, Nikola Đure Bjelopetrović sa 4 i Dušan Mojsije Pavić sa 5 članova porodice.

Ukupno: 16 porodica sa 63 člana.

U Pančevo su odselili:

— iz Male Kose: Mile Rafaila Paić sa 6, Mirko Mile Paić sa 4 i Danica Milovana Paić;

— iz sela Mrežnice: Rade Mile Vranješ sa 7, Gojko Mile Vranješ sa 6 i Rade Đurđa Ljubojević sa 5 članova;

— iz Srednjeg Poloja: Rade Mihajla Pavić sa 5, Mića Pavić sa 5 i Milan Mirka Vuletić sa 7 članova;

— iz Gornjeg Poloja: Pero Stevana Lovrić sa 5, Rade Mojsije Šarac sa 3, Milovan Mojsije Šarac sa 3 i Mićo Mojsije Šarac sa 3 člana;

Iz Kestenka: Milovan Grubješić sa 3 člana;

— iz Perjasice: Milovan Stanka Cimeša sa 3 i Svetozar Stanka Cimeša sa 3 člana;

— iz Donje Perjasice: Nikola Sučević;

— iz Gornje Visočke: Milorad Velimirović sa 2 i Milovan Miloša Vuletić sa 4 člana;

— iz Svojiča: Milan Đure Vitas sa 6, Božo Nikole Vitas sa 4 i Nikola Petra Piljuga sa 4 člana porodice.

— iz Gaćeškog Sela: Milutin Milovana žiža sa 4 člana;

Ukupno: 23 porodice sa 99 članova.

U predgrađe Rume odselili su:

— iz Male Kose: Petar Đure Paić sa 8, Milica Milovana Paić sa 6 i Nikola Đure Paić sa 6 članova;

— iz Srednjeg Poloja: Mišo Rade Pavić sa 4, Nikola Miće Pavić sa 8, Đuro Marka Vuletić sa 2 i Dušan Marka Vuletić sa 3 člana;

— iz Koranskog Sela: Milovan Janka Sudar sa 7, Gojko Janka Sudar sa 2, Dušan Karaš sa *2,* Đuro Gaje Marinković sa 2 i Mišo Mirka Marinković sa 6 članova;

— iz Gornje Visočke: Đuro Stanka Vuletić sa 2 člana;

— iz Donje Visočke: Mile Obrada Dereta sa 5, Dušan Stanka Bakić sa 4 i Mirko Mile Vučković sa 2 člana;

— iz Zinajevca: Stevan Janka Opačić sa 4 člana;

— iz Perjasice: Miloš Cimeša, kovač, sa 6 članova;

— iz Svojiča: Petar Mićka Čotra sa 5 članova porodice.

Ukupno: 19 porodica sa 84 člana.

U Surčin su odselili:

— iz Potplaninskog Sela: Mojsija Đure Žiža sa 3, Nikola Petra Muljaić sa 8, Danica Sudar sa 5 i Đuro Fuštar Cimeša sa 4 člana;

— iz Koranske Strane: Petar Milutina Karaš sa 4 i Branko Ilije Karaš sa 6 članova;

— iz zaselka Oreščani: Srđan Nikole Oreščanin sa 3 i Milan Gaje Oreščanin sa 5 članova;

— iz Mrežnice: Gojko Dušana Smrzlić sa 4 člana;

— iz Svojiča: Mile Sipić sa 4 i Milutin Nikole Cimeša sa 4 člana.

Ukupno: 11 porodica sa 50 članova.

Iz Zinajevca su kolonizirani u Rumu: Rade Milana Opačić sa 3 i Milovan Rade Vuletić sa 2 člana, a iz Orijevca: Mile Držaić sa 6 i Milovan Držaić sa 3 člana;

U Putince su kolonizirane tri porodice sa 15 članova, i to: Mile Danila Cimesa sa 7 (iz Perjasice), iz Potplaninskog Sela Simo Anke Sudar i iz Svojiča Nikola Bjelić sa 4 člana.

Iseljavanje stanovništva iz bivše općine Perjasica vršeno je na dva načina. Iseljavanje kolonizacijom izvršeno je u drugoj polovici 1945. i tokom 1946. godine. Iseljavanje je organizirala narodna vlast u suglasnosti sa nadležnim organima za provođenje kolonizacije u Vojvodini i Slavoniji. Unaprijed se znalo koliko se porodica može kolonizirati u koje naselje.

Prije dolaska kolonista sve je bilo pripremljeno: kuće, namještaj, posuđe, posteljina, poljoprivredni inventar i zemljište. Kuće su dijeljene kolonistima prema broju članova porodice. Bilo je teško zadovoljiti sve potrebe i ukuse ljudi. Jer, kuće su bile različite veličine i kvalitete. Bilo je onih velikih, s većim brojem soba i raznovrsnih spremišta, građenih od tvrdog materijala i s velikim dvorištem ograđenim tvrdom ogradom, a bilo je i malih kuća izgrađenih u davna vremena od zemlje i s oskudnim dvorištem. Slična je situacija bila i sa namještajem i drugim pokućstvom. U takvoj objektivnoj situaciji teško je bilo udovoljiti svim zahtjevima i željama i do kraja postići pravednost u raspodjeli. Međutim, sve te poteškoće oko kolonizacije spadaju u prošlost.

Mnogo je teže bilo onima koji su se samoinicijativno iselili iz Perjasice u Vojvodinu ili Slavoniju da bi se u prvom redu zaposlili kao poljoprivredni ili industrijski radnici, a kasnije preselili i porodice. Njih nije čekala kuća, a još manje namještaj, posuđe, posteljina, poljoprivredni alat i zemlja od koje bi se moglo živjeti. Takvi su bili zadovoljni da su se zaposlili. Tražili su komadić zemlje u mjestu zaposlenja, sa kućom ili bez nje, pa su štednjom na hrani i odjeći gradili kuće onakve kakve su mogli.

Ako je neko od njih uspio u Perjasici prodati očevinu, lakše je dolazio do bolje kuće i do većeg komada zemlje na kojoj je gradio budućnost za sebe i svoju djecu.

Prema popisu stanovništva 1981. godine u svim selima bivše općine Perjasica živi u 458 kuća i domaćinstava svega 1563 stanovnika. Bore se iz dana u dan da bi bolje živjeli sutra nego što su živjeli juče. Žitelji Perjasice očekuju i veću brigu društvene zajednice za razvoj poljoprivrede i industrije u svome još uvijek nerazvijenom kraju da bi se mogli zaposliti mladi ljudi koji nemaju od čega živjeti.

Izgradnja industrijskog pogona u Perjasici zahtijeva i izgradnju vodovoda i prilaznih cesta od najbliže željezničke stanice Donje Dubrave ili od Generalskog Stola, a zatim od Primišlja (preko Donjeg

Poloja) i od Veljuna do Donjeg Poloja. Time bi se osjetio veći uticaj najbližih gradova (Karlovca, Ogulina i Slunja) na razvitak perjasičkih sela.

Njegovanje tradicija NOB-a u Perjasici

Preživjeli borci narodnooslobodilačke borbe iz Perjasice, bez obzira gdje se nalaze, njeguju tradicije narodnooslobodilačke borbe. Svi su oni članovi udruženja Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata u mjesnim zajednicama u kojima žive. Neumorni su tumači bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti u Jugoslaviji, socijalističkog samoupravljanja, ekonomske stabilizacije i si. Mnogi borci su članovi i pododbora Sekcije 8. kordunaške udarne divizije u Beogradu, Zagrebu, Kljajićevu, Rumi, Vukovaru i drugdje.

Borci narodnooslobodilačke borbe iz Perjasice su 1957. godine organizirali dva pododbora za izgradnju spomenika i kosturnice palim borcima u Perjasici. Jedan pododbor bio je organiziran u Beogradu, a drugi u Zagrebu. Beogradskim je rukovodio Matija Marinković iz Perjasice, a zagrebačkim pokojni Jovo Relić (zvani ćaća) iz Svojiča. U ime ovih pododbora Matija Marinković se obratio narodu perjasičkih sela da pomogne izgradnju spomenika i kosturnice sa malim parkom, na zemljišnoj čestici bivše žandarmerijske stanice. Narod se odazvao i radom puno pomogao. Novčanim prilozima pomogle su općine Krnjak, Duga Resa, Karlovac, grad Zagreb i Beograd, a pomogla su mnoga poduzeća i naši kolonisti.

Godine 1957. izgrađena je kosturnica i spomenik piramidnog oblika sa posvetom palim borcima. Na spomen-ploči kosturnice uklesana su imena drugova čiji su posmrtni ostaci preneseni u nju 1957. godie ovim redom:

1. Karaš Milutin
2. Bolić Milovan Mišan
3. Vranješ Dušan
4. Opačić Mile iz Zinajevca
5. Paić Milan iz Male Kose
6. Vukobrat Božo
7. Karaš Mile iz Štirkovca
8. Milinković Božo
9. ćika Rade iz Svojiča
10. Karaš Nikola iz Svojiča
11. Vukmirović Mile iz Kuzme
12. Marinković Rade iz Koranskog Sela
13. Marinković Dušan
14. Marinković Dragić
15. Klokočki Silva, učitelj, iz Brijesta
16. Pučko Antun iz Duge Rese

17. šeketa Nikola iz Duge Rese
18. Grdešić Antun iz Duge Rese
19. Jančić Miloš iz Drežnice
20. Marin Vaso iz Bosne

Spomenik i kosturnica su otkriveni 29. novembra 1957. godine uz masovno prisustvo naroda Perjasice, te boraca iz perjasičkih sela, koji su došli iz mnogih krajeva Jugoslavije da prisustvuju tom događaju. Došli su i mnogi borci iz bivših općina: Gornje Dubrave, Primišlje, Veljun, Krnjak, Duga Resa i Karlovac; te iz Zagreba i Beograda. Svečanosti su prisustvovali i naši kolonizirani borci iz Vojvodine i Slavonije.

O održavanju spomenika i kosturnice brine se Osnovna škola »Milutin Karaš« iz Perjasice.

U davno osnovanim seoskim grobljima općine Perjasica sahranjeno je više od 200 boraca narodnooslobodilačke borbe, 169 žrtava fašističkog terora i 121 osoba umrla od tifusa, odnosno žrtva rata.

Narod općine Perjasica rukovođen komunistima masovno je učestvovao od prvih dana ustanka u narodnooslobodilačkom pokretu. Ustaše, oružnici, domobrani, okupator: Talijani i Nijemci popalili su gotovo sva sela na području općine i nanijeli ogromne materijalne štete što se još i danas dobro vidi. Okupatori i navedeni kvislinzi izvršili su pojedinačne i masovne zločine nad srpskim narodom kakvih nije bilo ni u turska vremena. Međutim, fašisti nisu uspjeli. Slobodarski narod Perjasice, potomci nekad hrabrih krajišnika, prihvatili su ideju Partije i uključili se masovno u borbu za bratstvo i jedinstvo Srba, Hrvata i svih drugih jugoslavenskih naroda, gineći širom jugoslavenskog ratišta za slobodu, nacionalno i socijalno oslobođenje. Sav srpski narod Perjasice, od djeteta do starca, učestvovao je u narodnooslobodilačkom pokretu. Ovdje su stvoreni prvi partizanski odredi, NOO-i i druge organizacije NOP-a. Sela Perjasice bila su utočište mnogih izbjeglica, boraca i partijskih aktivista. Područje općine Perjasica sa susjednim Dubravama bilo je mostobran koji je vezao oslobođeno područje Korduna sa Gorskim kotarom, Žumberkom i Slovenijom. Sinovi i kćeri ovog naroda junački su se borili puškom u ruci protiv fašizma i na sve druge moguće načine pomagali narodnooslobodilački pokret odvajajući i posljednji zalogaj hrane od svoje gladne djece i davao ranjenim borcima ili onima na položaju. Iako masovno uništavan od izroda hrvatskog naroda — ustaša, narod Perjasice je razumio poziv i ideju KPJ i shvatio, zahvaljujući radu komunista, da je glavni neprijatelj, kako srpskog tako i hrvatskog naroda, okupator. Ta svijest krasit će ga čitavo vrijeme NOR-a i svrstat će narod Perjasice dostojanstveno u red svih onih koji su se borili pod rukovodstvom Partije i Josipa Broza Tita za slobodu, bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije.

Anton Fudurić

Poslijeratni razvoj općine Duga Resa

Razvoj narodnooslobodilačkog pokreta na području općine Duga Resa

Za razvoj narodnooslobodilačkog pokreta na području općine Duga Resa imalo je vidnog utjecaja to što je cijeli taj prostor smješten između četiri rijeke — Kupe, Dobre, Mrežnice i Korane — i ispresijecan brojnim saobraćajnicama, a u cijelom toku rata bio je sa svih strana okružen i jakim neprijateljskim uporištima. Ali, unatoč tome, to područje imalo je veliki značaj za razvoj NOB-a. Preko njega su održavane veze sa Vrhovnim štabom i Centralnim komitetom KPH, a ostvarivane su i čvrste veze sa narodnooslobodilačkim pokretom na području Gorskog kotara, Like, Slovenije i Žumberka. Zbog toga, već krajem 1941. i početkom 1942. godine, razvijena je živa aktivnost članova Komunističke partije u Dugoj Resi, Zvečaju, Bariloviću, Perjasici, Bosiljevu, Vukovoj Gorici, Prilišću i Netretiću. Komunisti su organizirali partijske i skojevske organizacije i simpatizere narodnooslobodilačkog pokreta, te osnovali velik broj ilegalnih narodnooslobodilačkih odbora i antifašističkih organizacija, osnovnih punktova za dizanje ustanka.

Augusta 1941. godine, po direktivi operativnog rukovodstva Okružnog komiteta KPH Karlovac, na područje Perjasice došao je španski dobrovoljac Izidor Štrok sa opširnim uputama za formiranje i djelovanje partizanskih odreda i za njihovo međusobno povezivanje unutar četiri rajona na koje je bilo podijeljeno područje Korduna i karlovačkog kotara.

Partizanski odredi »Debela kosa« i »Gornji Skrad« razoružali su 31. augusta 1941. godine žandarmerijsku stanicu u Perjasici gdje je odmah potom formiran i partizanski odred »Perjasica«. Za komandanta je postavljen Milutin Karas a za političkog komesara Izidor Štrok. U školi Donji Skrad formiran je, augusta 1941. godine, i partizanski odred »Donji Skrad«. Oba ova odreda pripadala su 2. rejonu Korduna. Uputstvom operativnog rukovodstva Okružnog komiteta KPH Karlovac, od oktobra 1941. godine, izvršena je druga reorganizacija partizanskih jedinica na Kordunu. Od partizanskih jedinica u 2. rejonu formiran je 2. bataljon, sa četiri partizanske čete, u čiji sastav su ušli do tada formirani parizanski odredi. U sastav 1. čete ušao je, između ostalih, i partizanski odred »Perjasica«. Za komandira je postavljen Milutin Karaš, za političkog komesara Izidor Štrok, a za zamjenika komandira čete Rade Dobrosavljević. Tom reorganizacijom, partizanski odred »Donji Skrad« ušao je u sastav 1. čete 1. bataljona.

Početkom februara 1942. godine provedena je nova reorganizacija partizanskih jedinica na Kordunu. Pored Prvog, formiran je i Drugi kordunaški partizanski odred sa tri bataljona. Štab ranijeg 2. bataljona prerastao je u Štab 2. kordunaškog partizanskog odreda. Za komandanta 1. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda postavljen je Milutin Karaš, za političkog komesara Izidor Štrok, a za operativnog oficira Mile Opačić. Taj bataljon imao je zadatak da djeluje u pravcu: Barilovića, Generalskog Stola, Dubrava, Tounja i Primišlja. U zimi i u proljeće 1942. godine on je doista prodirao na to područje sve češće i sve dublje.

Dvadeset sedmog aprila 1942. godine 1. bataljon Drugog KPO-a i 2. bataljon Prvog KPO-a razoružali su domobransku posadu u Perjasici pri čemu je ubijeno 10, ranjeno 4 i zarobljeno 63 domobrana. Početkom 1942. godine, u sastavu Drugog kordunaškog partizanskog odreda, formirana je Hrvatska proleterska (»Leteća«) četa koja se od juna 1942. godine sve češće i sve duže zadržavala na terenu karlovačkog kotara. Sredinom jula 1942. godine iz pravca Perjasice, preko Donjih Dubrava i Ponikava, prodirao je na teritorij Bosiljeva i Vukove Gorice i dalje prema Sloveniji 1. bataljon Drugog kordunaškog partizanskog odreda pomažući razvoj NOP-a. Nakon kraćeg zadržavanja u Sloveniji jedinice ovog bataljona vratile su se preko Kupe na Dobru (kod Novigrada) gdje su se susrele s borcima Hrvatske proleterske (»Leteće«) čete. Zajedno s njima zaplijenile su nekoliko desetaka konja s ergele u Novigradu. Potom su produžile marš uzvodno uz Dobru posjećujući mnoga sela sve do Bosiljeva, Ponikava, Popova Sela i Dubrava. Boravak partizanskih jedinica pomogao je širenje NOP-a na području karlovačkog kotara i razvoj ideje bratstva i jedinstva, odnosno zajedničke borbe Hrvata, Slovenaca i Srba. Te jedinice su omogućile da se do sredine ljeta 1942. godine u općinama Ribnik, Netretić i Bosiljevo formira nekoliko ilegalnih i poluilegalnih mjesnih NOO-a, partijskih i skojevskih organizacija, a u općini Netretić i Općinski narodnooslobodilački odbor.

Jačanjem partizanskih jedinica širile su se i partijske, skojevske i ostale antifašističke organizacije, a njihovim djelovanjem regrutirao se sve veći broj boraca koji su s tog područja odlazili u partizanske odrede. Već sredinom oktobra 1942. godine na području Barilovića, Bosiljeva i Netretića djelovalo je 6 seoskih NOO-a sa 21 odbornikom i 4 povjerenika. Formirana je i Komanda mjesta Bosiljevo koja je razvila živu djelatnost pružajući pomoć narodnooslobodilačkim odborima u obavljanju njihovih funkcija, uključivanju novih boraca u NOV, razvoju obavještajne službe i suprotstavljanju snažnoj ustaškoj propagandi, kao i propagandi reakcionarnog dijela HSS-a.

U septembru 1942. godine u Donjem Zvečaju, u kući Pavla Matičića, formiran je ilegalni Općinski komitet KPH Duga Resa. Negdje u isto vrijeme formirani su i općinski komiteti KPH Barilovića, Bosiljeva i Netretića dok je Općinski komitet KPH Perjasica formiran nešto kasnije. Sa područja Perjasice djelovali su jedno vrijeme i općinski komiteti KPH Barilović i Duga Resa.

U nastojanju da se NOP što brže širi na području karlovačkog kotara, sredinom septembra 1942. godine, došle su i jedinice Prvog proleterskog bataljona Hrvatske. U noći 24/25. septembra 1942. godine ova snažna, dobro organizirana i naoružana, partizanska jedinica svladala je neprijateljsku posadu u Bosiljevu, sastavljenu od žandara i domobrana.

U Bosiljevu, u neposrednoj blizini Duge Rese i Karlovca gdje su bile stacionirane jake neprijateljske snage, borci Prvog proleterskog bataljona susreli su se s borcima Prve kordunaške brigade koja se vraćala iz Pokuplja i Žumberka nakon uspješno izvedenih borbi u Jastrebarskom, Žumberku i Tonča Gori u Beloj krajini. Tu je održana svečana smotra i defile ovih jedinica što je ostavilo snažan dojam na stanovništvo ovoga kraja i ulilo povjerenje u snagu NOV i POJ.

Oslobođenjem Perjasice i Bosiljeva u toku 1942. godine narodnooslobodilački pokret se legalizirao i na ovom području i dobio sve masovnije i organiziranije razmjere. Formirani su ilegalni i poluilegalni seoski narodnooslobodilački odbori. Formirane su i prve partizanske jedinice koje djeluju na ovom području. Početkom januara 1943. godine, nakon zauzimanja Krašića, iz sastava 1. brigade 8. kordunaške divizije, a na zahtjev Štaba 2. operativne zone Hrvatske, izdvojena je grupa od oko 35 boraca, većinom Hrvata, pod komandom Brune Belavića, sa zadatkom da prebaci 52 ranjenika preko Kupe i Mrežnice na Kordun i da se nakon toga zadrži na području Ribnika, Netretića, Vukove Gorice, Bosiljeva i Trošmarije. Grupa je preko Vivodine stigla na Kupu kod Kamanja i savladala je po izuzetno velikoj hladnoći. Potom je nastavila marš preko Ribnika, Netretića, Vukove Gorice i Bosiljeva prema Ponikvama i Trošmariji. Tu je predala ranjenike takozvanoj Guginoj šeti, odnosno 3. četi 3. bataljona Prvog kordunaškog partizanskog odreda.

Nakon uspješno obavljenog zadatka grupa partizana nastavila je da djeluje na terenu Trošmarije, Ponikava, Bosiljeva, Vukove Gorice, Netretića i Ribnika. Najviše se zadržavala u predjelu Lipnika i Ribnika pa ju je narod prozvao i Ribničkom četom. Četa je bila sastavljena pretežno od Hrvata i imala je zadatak da politički djeluje u narodu i razbije ustašku i mačekovsku propagandu, da regrutira nove borce s područja na kojem je djelovala.

Od konca 1942. godine na ovom području, sa istim zadatkom, djelovala je i Gugina četa, odnosno 3. četa 3. bataljona Drugog KPO-a, koja je u svom sastavu imala i dosta veliki broj boraca sa područja karlovačkog kotara. Krajem februara 1943. godine od boraca Gugine čete i Ribničke čete formiran je 5. bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda koji, nakon popunjavanja novim borcima s ovog područja, 17. aprila 1943. godine prerasta u 1. karlovački partizanski odred.

Dvanaestog marta 1943. godine od aktivista NOP-a u Bosiljevu formiran je Narodnooslobodilački odbor za kotar Karlovac u čijem sastavu su djelovali općinski NOO-i: Netretić, Jaškovo, Bosiljevo, Barilović i Duga Resa.

Do kapitulacije Italije 1943. godine narodnooslobodilački pokret na ovom području organizaciono i politički se stabilizirao i uspostavio čvrstu vezu sa narodom, koji je sve više vjerovao u konačnu pobjedu nad okupatorom i njegovim domaćim slugama.

Međutim, odmah nakon kapitulacije Italije Nijemci i ustaše posvećuju daleko veću pažnju ovom području preko koga vode za njih strateški važne saobraćaj nice. Stoga su odmah izveli akciju na Bosiljevo gdje su uspostavili svoje uporište. Osim toga, neprestano su išli u ofanzivne zahvate s namjerom da spriječe daljnju mobilizaciju ljudstva za narodnooslobodilačku borbu na ovom području. No, i unatoč tome priliv ljudstva u partizanske jedinice bio je sve veći. To je omogućilo da 1. karlovački partizanski odred preraste 5. ožujka 1944. godine u Karlovačku brigadu, koja je toga dana formirana u Hrašću, i da se odmah iza toga formira i 2. karlovački partizanski odred.

Nastojanje neprijateljskih snaga da ovo područje zadrže pod svojom kontrolom nije uspjelo zbog toga što je narodnooslobodilački pokret dobio takav zamah da ga nikakve neprijateljske formacije više nisu mogle zaustaviti.

Nov značajan poticaj razvoju NOB-a u ovom kraju dala je pobjeda Cankarove brigade i 3. brigade 13. primorsko-goranske divizije, koje su u ljeto oslobodile Bosiljevo. Tom pobjedom se Bosiljevo sa svojom širom okolicom priključuje do tada već oslobođenom ili poluoslobođenom području na sektoru Barilović — Donji Skrad — Kozinac — Perjasica, području na kojem se neprijatelj više nikada nije uspio održati.

Područje općine Duga Resa dalo je u toku narodnooslobodilačke borbe 3 600 boraca, od kojih je 539 dalo svoje živote za oslobođenje

naše zemlje, a 1 660 građana izgubilo je živote kao žrtve fašističkog terora.

Poginulo je 7% od ukupnog broja stanovništva. U toku rata na području današnjeg teritorija općine Duga Resa bilo je uništeno i spaljeno 815 stambenih zgrada i isto toliko gospodarskih zgrada.

Formiranje područja općine Duga Rese

Za vrijeme narodnooslobodilačke borbe i odmah nakon oslobođenja općina Duga Resa nije postojala u današnjem opsegu. Općinski NOO Perjasica je cijelim tokom NOB-a pripadao Kotarskom NOO-u Veljun, ili Kotarskom NOO-u Vojnić. Općinski NOO Barilović, koji je jedno vrijeme u toku NOB-a činio samostalnu cjelinu, a pod konac 1943. godine ušao u sastav Kotarskog NOO-a Karlovac, svojom djelatnošću pokrivao je jedan dio teritorije općina: Generalski Stol, Duga Resa i gradske općine Karlovca (istočno od željezničke pruge Karlovac — Ogulin, odnosno na desnoj obali rijeke Mrežnice). U sastav Općinskog NOO-a Bosiljevo, koji je jedno vrijeme u toku NOB-a djelovao pod okriljem Kotarskog NOO-a Bosiljevo, a ovaj pod Okružnim NOO-om Gorskog kotara, ulazilo je i preostalo područje općine Generalski Stol — zapadno od željezničke pruge. Općinski NOO Netretić obuhvatao je uglavnom područje bivše općine Netretić, izuzev područja Pišćetki koje je jedno vrijeme pripadalo Općinskom NOO-u Ribnik. Općinski NOO Duga Resa djelovao je ilegalno čitavim tokom NOB-a s područja Perjasice, Bosiljeva, Adlešića ili Kunića, sve u zavisnosti od toga koje je od tih mjesta u pojedinom razdoblju NOB-a omogućavalo siguran rad.

Prema poveljama što ih je Sabor SR Hrvatske dodijelio 1963. godine narodnooslobodilačkim odborima (u povodu 20-godišnjice ZAVNOHA-a), u vrijeme Prvog zasjedanja ZAVNOH-a na današnjem području općine Duga Resa djelovali su ilegalno, poluilegalno ili legalno općinski narodnooslobodilački odbori: Barilović, Bosiljevo, Duga Resa, Netretić i Perjasica i 17 mjesnih narodnooslobodilačkih odbora i to: Belavići, Donji Zvečaj, Duga Resa, Dvorjanci, Mrežnički Brig, Protulipa, Vodena Draga, Generalski Stol, Lešće, Mrežnički Brest, Perjasica, Gornja Visočka, Lučica, Bosiljevo, Vukova Gorica, Netretić i Modruš Potok.

Nakon Drugog zasjedanja ZAVNOH-a, koje je održano od 12. do 15. oktobra 1943. godine u Plaškom, a posebno nakon održavanja Drugog zasjedanja AVNOJ-a, 29. novembra 1943. godine u Jajcu, na ovom području dolazi do snažnijeg i sveobuhvatnijeg formiranja ilegalnih, poluilegalnih ili legalnih mjesnih narodnooslobodilačkih odbora. Neposredno pred Drugo zasjedanje ZAVNOH-a održana je 26. septembra 1943. godine u Vukovoj Gorici konferencija Kotarskog NOO-a Karlovac kojoj je prisustvovalo 108 delegata s oslobođenog i poluoslobođenog karlo-

vačkog područja. Na konferenciji je formiran Okružni NOO za Karlovac.[1]

U njegovom sastavu bila su dva kotarska NOO-a: Bosiljevo i Karlovac i 8 općinskih NOO-a: Gornje Dubrave (koje su do tada bile u sastavu Kotarskog NOO-a Veljun) zatim Barilović, Bosiljevo, Duga Resa, Netretić, Ribnik, Jaškovo i Severin na Kupi.

Neposredno pred oslobođenje zemlje na području današnje općine Duga Resa djelovalo je pet općinskih NOO-a: Barilović, Bosiljevo, Duga Resa, Netretić, Perjasica. Odmah nakon oslobođenja formiran je Općinski NOO Generalski Stol i još nekoliko mjesnih NOO-a.

Nakon oslobođenja zemlje organizacija narodnooslobodilačkih odbora na području općine Duga Resa neznatno je izmijenjena u odnosu na organizaciju u toku NOB-a. Izmjene su se sastojale samo u tome što se djelatnost pojedinih mjesnih NOO-a proširila i na ona mjesta koja do tada nisu bila obuhvaćena tom organizacijom, ili u tome što su za pojedina mjesta formirani samostalni mjesni NOO-i, a općinski NOO-i su krajem 1945. godine rasformirani.

Kao što je već navedeno, nakon oslobođenja zemlje na području današnje općine Duga Resa nastavilo je djelovati šest općinskih NOO-a i to: Barilović, Bosiljevo, Duga Resa, Generalski Stol, Netretić i Perjasica. Njihova aktivnost trajala je do konca oktobra 1945. godine kada su rasformirani, a njihov djelokrug rada prenesen većim dijelom na mjesne narodne odbore.

Prvi predsjednici i tajnici općinskih narodnih odbora na području današnje općine Duga Resa, nakon oslobođenja zemlje, bilo da su to postali tokom narodnooslobodilačke borbe ili neposredno po oslobođenju, bili su:

1. Općinski narodni odbor Barilović:
   predsjednik: Andrija Polović iz Mrežničkog Briga i tajnik: Mata Malović iz Mihalić Sela;
2. Općinski narodni odbor Bosiljevo:
   predsjednik: Biondić Petar iz Bosiljevačkih seja i
   tajnik: Mato Kasun iz Kasuna;
3. Općinski narodni odbor Duga Resa:
   predsjednik: Mića Grgurić iz Duge Rese i
   tajnik: Jura Fudurić iz D. Zvečaja;
4. Općinski narodni odbor Generalski Stol:
   predsjednik: Tomo Pavletić iz Dobrenića i
   tajnik: Josip Radočaj iz Dobrenića;
5. Općinski narodni odbor Netretić:
   predsjednik: Stjepan Požar iz Vučjaka i
   tajnik: Pero Moškun iz Vukove Gorice^

[1] Kotarski NOO Karlovac izdvojen je tada iz sastava Okružnog NOO-a za Kordun i

6. Općinski narodni odbor Perjasica:
predsjednik: Milić Ćika iz Svojiča i
tajnik: Đukan Mihajlović iz Miloševca.

Prvi slobodni izbori u novoj Jugoslaviji

Jedanaestog novembra 1945. godine održani su prvi izbori za Ustavotvornu skupštinu u novoj Jugoslaviji. Za kandidate Narodne fronte glasalo je 96% birača. Oni su time glasali za tekovine narodne revolucije, za novu Jugoslaviju, a protiv monarhije i povratka na staro. Dvadeset devetog novembra 1945. godine Ustavotvorna skupština proglasila je Jugoslaviju federativnom narodnom republikom i time potvrdila odluke AVNOJ-a iz 1943. godine; Formalno je to značilo pobjedu republikanskog oblika vladavine nad monarhijom. U stvarnosti bio je to izraz već izvojevane pobjede u teškoj četverogodišnjoj borbi naših naroda i narodnosti, pobjede kojom je ujedno sahranjeno staro monarhističko i buržoasko društveno uređenje i označen početak izgradnje novog socijalističkog društva.

Revolucionarni karakter, koji su narodni odbori imali u toku narodnooslobodilačkog rata i stvaranja nove države, našao je svoje vidno mjesto i u Zakonu o narodnim odborima, donijetom 1946. godine, u kome se narodni odbori tretiraju kao najviši organi vlasti na svom području. Ovaj zakon nije mijenjao ni postojeći sistem, ni postojeću strukturu narodnih odbora. On je predvidio tri stepena lokalne vlasti u Jugoslaviji i to: mjesni, kotarski i okružni narodni odbor. Narodni odbori, kao najviši organi vlasti i nosioci zakonodavne i direktne funkcije vlasti, imali su i svoje izvršne odbore kao izvršne organe narodnih odbora. Izvršni odbori bili su sastavljeni od članova narodnog odbora izabranih na njegovom plenumu.

Odmah nakon rata izvršene su i krupne društveno-ekonomske promjene u našoj zemlji kojima je ostvarena politička stabilizacija novog sistema narodne vlasti. U tom periodu izvršena je nacionalizacija industrije, saobraćaja i trgovine i otpočeo da se ostvaruje prvi petogodišnji plan industrijalizacije i elektrifikacije zemlje. Cijela zemlja krenula je na podizanje i obnovu ratom oštećene privrede, u borbu za proizvodnju hrane i sirovina te sveukupnu privrednu aktivnost.

Hitno su izgrađivane takozvane bajte za privremeni smještaj napaćenog naroda Banije, Korduna i Like, čije je stambene i gospodarske zgrade neprijatelj spalio u toku rata. Kao što je već rečeno, na području općine Duga Resa spaljeno je 815 stambenih i isto toliko gospodarskih zgrada, od čega je preko 95% uništeno na području Perjasice koju je neprijatelj u toku rata palio u nekoliko navrata. Trebalo je pomoći tom narodu da što prije obnovi svoja zgarišta i opskrbi gospodarstva za normalan život i privređivanje. Trebalo je organizirati racionalno

snabdijevanje stanovništva i obavezan otkup poljoprivrednih proizvoda. Sve te zadatke ostvarivala je nova, mlada narodna vlast. Prema tome, izvršavajući opće zadatke vlasti u okviru jednog jedinstvenog državnog sistema, u uslovima administrativnog upravljanja privredom i drugim javnim djelatnostima, narodni odbori su se sve više pretvarali u izvršna tijela centralnih organa umjesto da izrastaju u organe lokalne samouprave.

Ali, ta se tendencija ispravlja donošenjem Drugog zakona o narodnim odborima 1949. godine. Tada se čini prekretnica u razvitku narodnih odbora, u skladu sa ekonomskim i socijalnim promjenama u društvu kojima se pojačavaju mjesto i uloga narodnih odbora kao organa lokalnog samoupravljanja naroda. Najprije je došlo do značajnih promjena u upravljanju privrednim poslovima. Nakon prvobitne kratkotrajne koncentracije velikog broja privrednih poduzeća u rukama saveznih i republičkih organa, započinje prenošenje poduzeća na upravljanje narodnim odborima tako da ojačava lokalni privredni sektor. Uporedo s time šire se socijalno zdravstveni i kulturno prosvjetni poslovi. Provodi se spajanje malih mjesnih narodnih odbora u mjesne narodne odbore za veća područja koja imaju jaču ekonomsku osnovu, a težište lokalnih poslova premješta se u kotar. Formiraju se i oblasti kao srednji stepen narodnih odbora između kotara i Republike. U samoj organizaciji narodnih odbora jača uloga izvršnih odbora koje formiraju svi narodni odbori (mjesni, kotarski i oblasni) i povećava se njihova administracija. Povećana je i nadležnost plenuma narodnog odbora čiji brojni sastav se proširuje. S tim u vezi naročito se naglašava princip jedinstva vlasti. Veća pažnja daje se radu plenuma narodnog odbora i pripremi sjednica plenuma djelovanjem odborničkih komisija. U isto vrijeme, detaljnije se propisuje funkcioniranje savjeta i komisija građana, a ustanovljava se i institucija zbora birača.

Usporedo s tim propisuju se i slučajevi obaveznosti njegovih zaključaka za narodni odbor.

Općim zakonom o narodnim odborima iz 1949. godine proširen je, dakle, djelokrug rada i pojačana nadležnost narodnih odbora. Djelokrug rada je podijeljen na opći, što je u uskoj vezi s promjenom nadležnosti saveznih i republičkih organa uprave za koje postoji pravilo da svoje zadatke izvršavaju preko narodnih odbora i njihovih organa i da neposredno upravljaju samo određenim poduzećima i ustanovama, i na lokalni kojim su, na osnovu odredaba Zakona, precizirani poslovi i zadaci od neposrednog lokalnog interesa za koje po svojoj inicijativi donose propise dotični narodni odbori.

Provođenjem drugog Općeg zakona o narodnim odborima iz 1949. godine došlo je i na području današnje općine Duga Resa do izvjesnog smanjenja broja mjesnih narodnih odbora. To reljefno pokazuje i razvojni put Mjesnog narodnog odbora Duga Resa od 1945. do 1952. godine.

Broj članova Mjesnog NO-a Duga Resa odmah nakon oslobođenja zemlje nije moguće točno utvrditi. Ali, na osnovu nekih podataka tvrdi se da je imao oko 10 odbornika i sve do 1947. godine nije prešao broj od 20 odbornika. Tek 4. V 1947. godine Mjesni NOO Duga Resa imao je 35 odbornika. Taj se broj odbornika zadržao sve do 8. 7. 1951. godine kada je Mjesnom NO-u Duga Resa pripojen Mjesni NO Belavići. Broj njegovih odbornika povećan je tada na 70 odbornika.

Sve do 1949. godine Mjesni NO Duga Resa imao je samo predsjednika i tajnika, kao svoje izvršne organe, a tek 1949. godine izabrao je iz svojih redova Izvršni odbor od 5 članova.

Mjesni NO kao predstavničko tijelo, održavao je plenarne sjednice, a Izvršni odbor, kao njegov izvršni organ, djelovao je na provođenju odluka donijetih na plenumu. Već 1950. godine odbor se povećava na 7 članova, a 1951. godine, nakon pripajanja Mjesnog NO-a Belavići Mjesnom NO-u Duga Resa, sastav Izvršnog odbora povećava se na 11 članova, s tim što je svaki od njih zadužen za određenu oblast privrednog ili društvenog života.

Prema sačuvanim zapisnicima prva sjednica Mjesnog NO-a Duga Resa, nakon oslobođenja, održana je 13. 5. 1945. godine pod predsjedavanjem Antona Žirovčića. Tajnik je bila drugarica Julka Rendulić. Na sjednici od 3. 8. 1945. godine kao tajnik Mjesnog NO-a Duga Resa pojavljuje se Rezika Knapić. Na sjednici od 15. 11. 1947. godine za predsjednika Mjesnog NO-a Duga Resa izabran je Dragan Movre iz Vinice, a za tajnika dotadašnji predsjednik Anton Žirovčić iz Duge Rese.

Nakon provedenih izbora za članove Mjesnog NO-a, 3. 7. 1949. godine, održana je konstituirajuća sjednica Mjesnog NO-a Duga Resa na kojoj je izabran Izvršni odbor od 5 članova i to: Dragan Movre, kao predsjednik, Anton Žirovčić, kao tajnik i Ivan Barić, Valent Tomašić i Jovo Dukić, kao članovi Izvršnog odbora.

Na sjednici Mjesnog NO-a Duga Resa, održanoj 27. 8. 1950. godine, povećan je broj članova njegovog Izvršnog odbora na 7 članova. Izabrani su:

1. Movre Dragan iz Vinice, za predsjednika,
2. žirovčić Anton iz Duge Rese, za tajnika,
3. Tomašić Valent, za člana, >
4. Protulipac Petar, za člana,
5. Požeg Josip, za člana,
6. Drvodelić Jure, za člana,
7. Zugčić Ivan, za člana.

Na konstituirajućoj sjednici, održanoj 8. 7. 1951. godine, nakon pripajanja Mjesnog NO-a Belavići Mjesnom NO-u Duga Resa, izabran je Izvršni odbor od 11 članova u koji su ušli:

1. Movre Dragan iz Vinice, ža predsjednika,
2. Tomičić Jura iz Mrežničkog Venca, za tajnika,
3. Protulipac Petar, za člana,
4. Tomašić Valent, za člana,
5. Malovič Mata, za člana,
6. Zugčić Ivan, za člana,
7. Magličić Mijo, za člana,
8. Škrtić Filip, za člana,
9. Belavić Mijo, za člana,
10. Žirovčić Anton, za člana,
11. Boljar Jandra, za člana.

Izvršni odbor Mjesnog NO-a Duga Resa radio je u ovom sastavu sve do 1952. godine, kada je formiran Općinski NO Duga Resa. U to vrijeme ukinuti su i mjesni narodni odbori.

Zapisnici sjednica Mjesnog NO-a Duga Resa i sjednica njegovog Izvršnog odbora vrlo su kratki i konkretni. U njima su najprije konstatirani zaključci doneseni na prethodnoj sjednici, što se utvrđivalo čitanjem zapisnika te sjednice, a zatim su zabilježeni usmeni izvještaji članova Mjesnog NO-a, odnosno Izvršnog odbora, pojedinačno o izvršenju zaključaka s navođenjem prijedloga mjera koje predlaže zaduženi član za rješavanje određenog pitanja.

Tajnik Mjesnog NO-a redovno je podnosio izvještaj o pristigloj i riješenoj pošti iz Općinskog, odnosno Kotarskog NO-a i o raznim zahtjevima građana.

Treći Opći zakon o narodnim odborima, što je usvojen 1952. godine, pojavio se u vrijeme kada se već u praksi provodilo radničko samoupravljanje u privredi što je imalo bitnog utjecaja na organizaciju i funkcioniranje narodnih odbora. Narodni odbori su se morali reorganizirati prema potrebama demokratskog samoupravnog socijalizma. Osnovne odredbe ovog zakona tražile su da se pojednostavi dotadašnja shema narodnih odbora, odnosno da se stvaraju takve lokalne zajednice koje će biti sposobne za samostalni ekonomski život. U skladu s tim ukidaju se mjesni narodni odbori i organiziraju narodni odbori na nivou općina, gradova, gradskih općina i kotareva. Spajanjem više dotadašnjih miesnih narodnih odbora u jednu općinu, teritorije općina se znatno proširuju.

I u organizacionim pitanjima dolazi, također, do velikih promjena. Mijenja se struktura kotarskog i gradskog narodnog odbora, jer se uz kotarsko i gradsko vijeće, kao političko-predstavnička tijela, formira i posebno vijeće — vijeće proizvođača, koji je predstavničko tijelo organiziranih proizvođača industrije, poljoprivrede, saobraćaja i trgovine. To vijeće u određenim poslovima djeluje ravnopravno, a u nekim se, pak, spaja u zajedničku sjednicu s kotarskim, odnosno gradskim vijećem, dok su određeni poslovi dati u njegovu isključivu nadležnost.

U svim narodnim odborima ukidaju se izvršni odbori i povjereništva, a za provođenje izvršnih i određenih upravnih poslova formiraju se posebni kolegijalni organi narodnog odbora — savjeti mješovitog sastava, od odbornika i građana, čime se pojačava neposredno učešće građana u vršenju vlasti. Narodni odbor dobiva stalnog predsjednika s određenim funkcijama prema administraciji, savjetima i narodnom odboru. Formiraju se i posebne upravne, stručne službe (administracija) u vidu odjela, odsjeka i dr. kojima rukovodi tajnik narodnog odbora sa svojstvom profesionalnog službenika. Time se napušta raniji sistem rukovođenja upravnim službama preko političkih funkcionera (odbornika-povjerenika) pa su i svi ostali rukovodioci upravnih organa službenici koje bira i razrješava narodni odbor. Te upravne službe odgovorne su odgovarajućem savjetu i stoje pod njegovom kontrolom. U pogledu nadležnosti narodnih odbora napušteno je razlikovanje općeg i lokalnog djelokruga, čime je pojačan princip samoupravnosti.

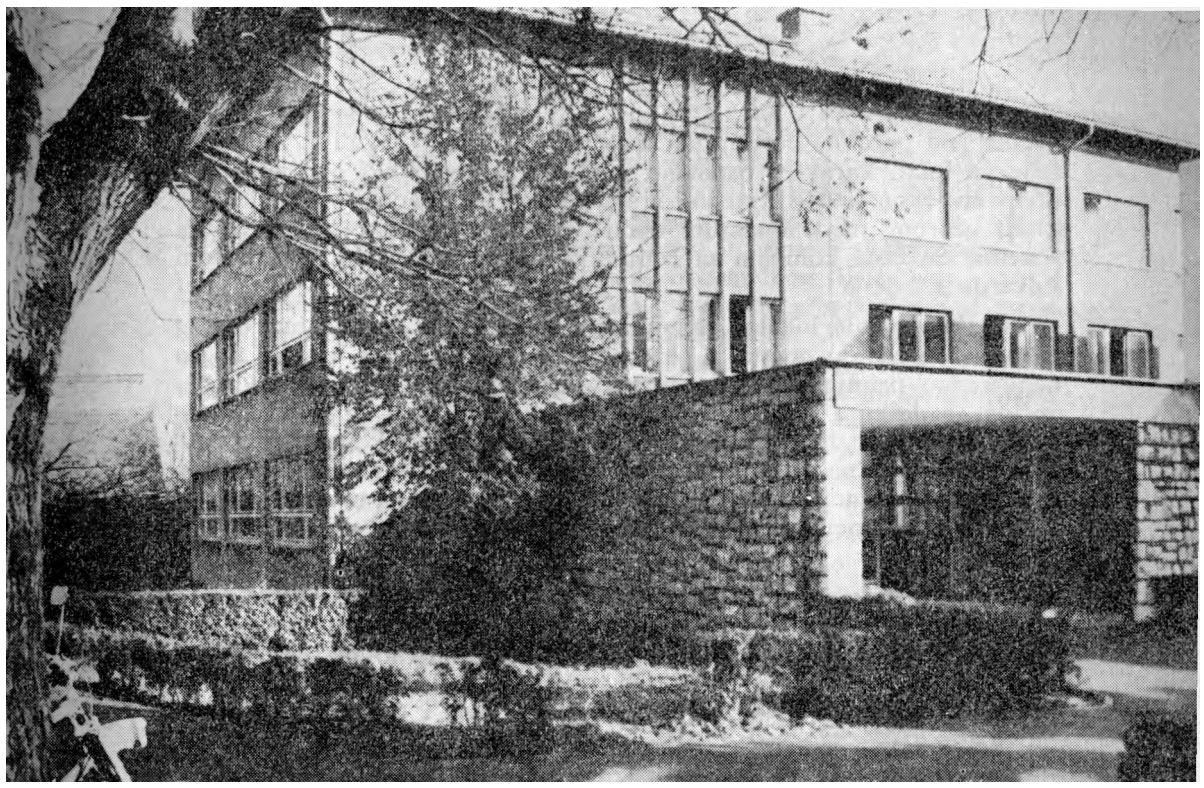
Zbog ukidanja mjesnih narodnih odbora i formiranja većih općina, zakon iiz 1952. godine propisuje osnivanje seoskih odbora, koji nisu lokalne jedinice u pravom smislu te riječi, nego neka vrsta demokratskih pomoćnih organa općinskih narodnih odbora, sastavljeni od općinskih odbornika izabranih na dotičnom području i od građana koje bira zbor birača. Oni se bave poslovima od isključivog interesa za stanovništvo sela. Poslovi koje obavljaju seoski odbori utvrđeni su statutom općine. Ti odbori nisu mogli imati službenike niti donositi rješenja u upravnom postupku. Po svom sastavu i ovlaštenjima podsjećaju na današnje savjete mjesnih zajednica, odnosno na delegacije mjesnih zajednica za skupštinski sistem društveno-političkih zajednica.

Nakon donošenja trećeg Općeg zakona o narodnim odborima 1952. godine, na području današnje općine Duga Resa formirani su:

1. Narodni odbor općine Barilović,
2. Narodni odbor općine Bosiljevo,
3. Narodni orbor općine Duga Resa,
4. Narodni odbor općine Generalski Stol,
5. Narodni odbor općine Netretić,
6. Narodni odbor općine Perjasica.[2]

Po odredbama ovog zakona općinski narodni odbori mogli su imati od 11—35 odbornika, a narodni odbori gradskih općina od 30—50 odbornika. Konkretno, Narodni odbor općine Duga Resa imao je 35 odbornika sve do 1955. godine.

[2] Narodni odbor općine Perjasica je Zakonom NRH o području kotara i općina iz .955. godine pripojen Narodnom odboru općine Kmjak.

Zgrada Skupštine općine Duga Resa

Utemeljenje samoupravljanja radnog naroda u općini i kotaru

Nedugo nakon donošenja trećeg Općeg zakona o narodnim odborima (1952. godine) pristupilo se izmjenama Ustava FNRJ koje su izvršene Ustavnim zakonom o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti, od 13. 1. 1953. godine. Nakon toga je i u narodnim republikama došlo do izmjena ustava i donošenja odgovarajućih ustavnih zakona. Te ustavne promjene bile su nužna posljedica ekonomskog i društvenog razvoja, a imale su zadatak da dadu ustavni karakter razvitku radničkog samoupravljanja u privredi i društvenog upravljanja u javnim službama i narodnim odborima. Stoga Ustavni zakon stavlja van snage odredbe o narodnim odborima sadržane u Ustavu iz 1946. godine i daje im nove funkcije, sa značajnim jačanjem položaja narodnih odbora. Kao jedan od osnovnih principa društvenog i državnog uređenja zemlje, Ustavnim zakonom se proklamuje samoupravljanje radnog naroda u općini, gradu i kotaru, a federaciji i narodnim republikama ostavljaju se samo ona prava koja su utvrđena Ustavom.

Načelnim postavkama Ustavnog zakona iz 1953. godine otvoren je proces razvijanja totalne samouprave. Proces je počeo u proljeće 1954.

godine pod parolom formiranja komuna, tj. takvih lokalnih zajednica koje će imati karakter osnovnih političko-teri tori jalnih organizacija i društveno-ekonomskih zajednica stanovnika određenog područja. Na izradi uzornog modela statuta općine i kotara naročito se angažirala posebna Savezna komisija za izgradnju komuna pod predsjedništvom Edvarda Kardelja.

Ozakonjavanje lokalne samouprave započelo je donošenjem Općeg zakona o uređenju općina i kotara, 20. 6. 1955. godine, koji se počeo neposredno primjenjivati na čitavom teritoriju FNRJ. Tim zakonom općina se definira kao osnovna političko-teritorijalna organizacija samoupravljanja radnog naroda i osnovna društveno-ekonomska zajednica stanovnika na svom području. U njemu su data načela i odredbe novoga komunalnog uređenja, instrumenti prijelaza na to uređenje, tako da su nove općine i kotari mogli da počnu funkcionirati sa 1. 9. 1955. godine.

Na osnovu ovog zakona narodne republike su donijele svoje zakone o administrativno-teri tori jalnoj podjeli i o provođenju novog uređenja općina i kotara. Zakonom NRH o području kotara i općina iz 1955. godine, općina Duga Resa je proširena na taj način što joj je pripojeno područje dotadašnjih općina Barilović i Generalski Stol.

Republičkim zakonom o provođenju novog uređenja općina i kotara propisano je i to koje će općine formirati i vijeće proizvođača. Takvih općina u Hrvatskoj bilo je svega 69 (od 299) a među njima je bila i općina Duga Resa. Na osnovu tih zakonskih propisa, sredinom 1955. godine, pripojene su dotadašnje općine Barilović i Generalski Stol općini Duga Resa, a u srpnju su provedeni i izbori odbornika Općinskog vijeća i Vijeća proizvođača. U Općinsko vijeće izabrano je 40 odbornika, a u Vijeće proizvođača 37 odbornika. Konstituirajuća sjednica i verifikacija mandata novoizabranih odbornika i novog Narodnog odbora općine Duga Resa izvršena je na sjednici njegovih vijeća 10. 8. 1955. godine tako da je u Dugoj Resi sa 1. 9. 1955. godine počeo funkcionirati novi komunalni sistem kako je to i bilo predviđeno Općim zakonom o uređenju općina i kotara.

Ali, da bi novo komunalno uređenje stalo na noge, moralo se podosta raditi i uraditi. Trebalo je pripremiti nove statute općina i mnogobrojne propise koje su donosili sami narodni odbori. Naročito je bilo važno da se što prije donesu statuti općina jer je upravo njima trebalo regulirati najvažnija pitanja društveno-političkog i ekonomskog uređenja općine. Stoga je stavljeno u dužnost narodnim odborima novih kotara da, u skladu s načelima Općeg zakona o uređenju općina i kotara, svojim propisima reguliraju prijenos nadležnosti na općine. (Ovlaštenje iz Općeg zakona o uređenju općina i kotara iz 1955. godine, dato narodnim republikama da svojim propisima odrede koje će nove općine imati vijeća proizvođača, nisu iskoristile NR Srbija i NR Slovenija).

Zakonom o izmjenama i dopunama Općeg zakona o uređenju općina i kotara, iz 1957. godine, nastupa nova etapa u razvoju našeg komunalnog sitema. Konačno je tim zakonom propisano obavezno formiranja vijeća proizvođača za sve općine u FNRJ tako da se tada u svim općinskim narodnim odborima uvodi dvodomni sistem, pa se pored općinskog vijeća, kao političko predstavničkog tijela, bira i vijeće proizvođača, kao predstavničko tijelo proizvođača zaposlenih u proizvodnji, transportu i trgovini na području općine. Ovim zakonom propisana su i načela izbornog sistema za izbor odbornika narodnih odbora općina i kotara koja detaljno razrađuju republički izborni zakoni. Brojni sastav vijeća određuje se samo u općim okvirima kojih se ima držati republički zakonodavac kada propisuje brojni sastav vijeća narodnih odbora. Ti okviri se kriju od 15—70 članova općinskog vijeća i 40—100 članova kotarskog vijeća, a za vijeće proizvođača ne manje od tri četvrtine, ni više od ukupnog broja odbornika općinskog, odnosno kotarskog vijeća. Osnovna postavka izbornog sistema sastoji se u tome da se odbornici za vijeća narodnog odbora općine biraju neposredno od građana, odnosno proizvođača po posebnim izbornim jedinicama, dok se vijeća narodnog odbora kotara formiraju izborom odbornika iz redova općinskog narodnog odbora. (Stvaranje tzv. delegatskog sistema.)

Na osnovu odredaba zakona pravo glasa za općinsko vijeće imali su svi građani FNRJ upisani u birački spisak na području općine, a pravo glasa za vijeće proizvođača imali su proizvođači zaposleni na području općine pod uvjetom da imaju opće biračko pravo. Izbori su provođeni po izbornim jedinicama koje je odredila općinska komisija. U jednoj izbornoj jedinici moglo se birati najviše pet odbornika (za vijeće proizvođača nema gornje granice). Kod vijeća proizvođača posebno se utvrđivao broj odbornika po grupama proizvođača i to srazmierno učešću svake grupe u ukupnom društvenom proizvodu općine. Odbornici su se birali za mandatno razdoblje od četiri godine tako da su tada izjednačeni mandati narodnih odbora s mandatima do republičkih i Savezne narodne skupštine.

U to vrijeme došlo je do ponovne administrativno-teri tori jalne podjele zemlje. Stvorene su mnogo veće općine i kotarevi kao društveno--ekonomske zajednice u kojima se moglo izvršiti osnovno usklađivanje individualnih interesa radnih ljudi i općih interesa društvene zajednice. Zakonom o području općina i kotara NR Hrvatske (iz 1957. godine) provedeni su opći izbori za narodne odbore. U Općinsko vijeće Narodnog odbora općine Duga Resa izabrano je 50 odbornika, a u Vijeće proizvođača 50 odbornika. Verifikacija mandata novoizabranih odbornika izvršena je na konstituirajućoj sjednici Narodnog odbora općine Duga Resa, održanoj 17. 11. 1957. godine.

U toku 1959. godine iz sastava općine Ozalj izdvaja se bivši Mjesni narodni odbor Pišćetke koji su sačinjavali sela Goli Vrh, Kolenovac,

Zaborsko Selo, Pišćetke i Lončar Brdo te pripaja općini Duga Resa (Narodne novine br. 56/59).

Do daljnje promjene u političko-teri tori jalnoj podjeli zemlje dolazi 1962. godine, kada je Zakonom o područjima općine i kotara u Narodnoj Republici Hrvatskoj ukinuta općina Krnjak i područje Perjasice, sa 28 naselja pripojeno općini Duga Resa. Ovim promjenama preneseni su na općine svi poslovi koje je ranije rješavao kotar u prvom stepenu, a kotaru su ostavljeni samo instruktivno koordinacioni poslovi, neke inspekcijske službe i rješavanje stvari u drugom stepenu.

Tada je Općinsko vijeće Narodnog odbora općine Duga Resa povećano sa 50 na 57 odbornika, a Vijeće proizvođača sa 50 na 51 odbornika, koliko ih je bilo na prošlim izborima izabrano na pripojenom području Perjasice.

Daljnje promjene u strukturi i organizaciji narodnih odbora izvršene su donošenjem Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Ustava Socijalističke Republike Hrvatske 1963. godine. Tada su narodni odbori općina prerasli u općinske skupštine, a vijeća proizvođača u vijeća radnih zajednica, kao predstavnička tijela radnih ljudi zaposlenih u privredi, zdravstvu, prosvjeti i kulturi, državnim organima i društveno-političkim organizacijama.

Ustav SR Hrvatske iz 1963. godine definira općinsku skupštinu kao najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja u okviru prava i dužnosti općine.

Općinsku skupštinu sačinjavaju općinsko vijeće i vijeće radnih zajednica. Vijeća, po pravilu, raspravljaju i odlučuju na zajedničkoj sjednici. Broj članova općinske skupštine određen je statutom općine. Za obavljanje političko-izvršnih i drugih poslova, na osnovu statuta općine, osnivaju se savjeti i propisuje se njihov stav. Savjeti se sastoje od članova koje neposredno delegiraju radne i druge organizacije i članova koje bira općinska skupština iz reda svojih članova i drugih građana.

Statutom općine Duga Resa iz 1963. godine propisano je da Općinska skupština ima 100 odbornika u čijem okviru Općinsko vijeće ima 50 i Vijeće radnih zajednica 50 odbornika. Nakon provedenih izbora na zajedničkoj sjednici njenih vijeća, održanoj 3. 6. 1963. godine, izvršena je verifikacija mandata novoizabranih odbornika i konstituiranje skupštine općine Duga Resa. Skupština općine Duga Resa zadržala je takav sastav vijeća i njihovih odbornika sve do 1974. godine.

Nastajanje mjesnih zajednica

Ustav SR Hrvatske iz 1963. godine, umjesto ranijih mjesnih odbora i stambenih zajednica, predviđa osnivanje mjesnih zajednica kao samoupravnih zajednica građana radi učešća i suradnje građana u rje-

šavanju pitanja od zajedničkog interesa i neposrednog odlučivanja o poslovima od važnosti za razvoj naselja, organiziranje i unapređivanje komunalnih, socijalnih, zdravstvenih, kulturnih i drugih djelatnosti, što neposredno služe zadovoljavanju potreba svakodnevnog života porodice, domaćinstva i radnog čovjeka.

Mjesne zajednice pomažu razvoj društvenog samoupravljanja na svom području i organiziraju i potiču građane na obavljanje zadataka od interesa za poboljšanje njihovih životnih uvjeta i podizanje društvenog standarda. Statutom općine određuje se način osnivanja mjesnih zajednica i njihovi zadaci. Mjesne žajednice se osnivaju za pojedina mjesta, sela i druga naselja, ili za dijelove grada na području općine. Mjesna zajednica ima svojstvo pravne osobe, a organizacija, poslovi i način njenog rada, te prava i dužnosti njenih organa, utvrđuju se statutom zajednice u skladu sa statutom općine.

U toku 1965. godine iz sastava općine Duga Resa izdvaja se K. O Kuzma, koju sačinjavaju sela: Kuzma, Donja Visočka, Gornja Visočka, Klanac, Donji Poloj i Bukovac Perjasički, te pripada općini Slunj (Narodne novine br. 54/65).

Na osnovu zaključka Mjesne zajednice Ladvenjak iz sastava općine Duga Resa izdvaja se u 1967. godini i selo Ladvenjak i pripaja općini Karlovac (SI. n. 11/67).

U proteklom razdoblju sistem društvenog samoupravljanja obuhvatio je sve oblasti društvenog života, a ne samo u privrednim organizacijama i ustanovama. Samoupravljanje dolazi do većeg izražaja i u radu same općinske skupštine jer ona, pored toga što je najviši organ vlasti, postaje i organ društvenog samoupravljanja u okviru prava i dužnosti općine. Uz samoupravni mehanizam općinske skupštine razvili su se i afirmirali i drugi oblici samouprave na teritorijalnoj osnovi, kao što su zborovi birača i mjesne zajednice.

A društveno-političke organizacije, sa Savezom komunista kao vodećom idejno-političkom snagom na čelu, postale su osnovni subjektivni činilac samoupravljanja. Na taj način samoupravljanje građana u općini postaje politička osnova jedinstvenog društveno-političkog sistema.

U ostvarivanju svojih prava i dužnosti općine svojim propisima uređuju pitanja od neposrednog interesa za privredni, kulturni, komunalni, zdravstveni i socijalni razvitak i život radnih ljudi i građana. Općinski organi osiguravaju izvršavanje zakona i drugih propisa i neposredno ih izvršavaju, ako njihovo izvršavanje nije Ustavom ili zakonom stavljeno u nadležnost drugih organa.

Novi Ustav SFRJ iz 1974. godine i ustavi socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina označavaju novu etapu naše borbe za socijalističko samoupravljanje. U njima je izražena cjelina socijalističkog samoupravnog sistema i utvrđena odlučujuća uloga ra-

dničke klase i udruženog rada u odlučivanju o svim društvenim poslovima. Ustavom i Zakonom o udruženom radu radnici su stekli neotuđivo pravo i mogućnost da slobodni i ravnopravni sa drugim radnim ljudima u udruženom radu odlučuju o svom radu i njegovim rezultatima i da sami sebi stvaraju bolje uvjete života. Uvođenje delegatskog sistema u sve oblasti društvenog odlučivanja predstavlja najkrupniji korak u razvoju našeg političkog sistema neposredne socijalističke demokracije.

Delegatski sistem pruža radničkoj klasi, radnim ljudima i građanima najveću slobodu i mogućnost utjecaja na uvjete vlastitog života i rada, kakve u dugoj historiji borbe za vlast radni ljudi još nikad i nigdje nisu imali. Društveno dogovaranje i samoupravno sporazumijevanje postaju jedan od osnovnih oblika uređivanja međusobnih odnosa radnika u udruženom radu i radnih ljudi u drugim oblastima društvenog života.

Ustav SFRJ i Ustav SR Hrvatske iz 1974. godine definiraju općinu kao samoupravnu i osnovnu društveno-političku zajednicu, utemeljenu na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, a skupštine svih društveno-političkih zajednica kao organa društvenog samoupravljanja i najviše organe vlasti u okviru prava i dužnosti odgovarajuće društveno-političke zajednice.

Radni ljudi u osnovnim samoupravnim organizacijama i zajednicama i u društveno-političkim organizacijama osnivaju svoje delegacije radi neposrednog ostvarivanja svojih prava, dužnosti i odgovornosti te organiziranog sudjelovanja u obnavljanju funkcije skupštine društveno-političkih zajednica. Iz tih delegacija biraju se delegati skupština svih društveno-političkih zajednica, tj. općina, zajednica općina, socijalističkih autonomnih pokrajina i socijalističkih republika. U svim tim skupštinama osnivaju se vijeća udruženog rada, kao vijeća delegata radnih ljudi u organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama rada; vijeća mjesnih zajednica, kao vijeća delegata radnih ljudi i građana u mjesnim zajednicama; vijeća općina, kao vijeća delegata radnih ljudi i građana u općinama i društveno-politička viieća, kao viieća delegata radnih ljudi i građana organiziranih u društveno-političkim organizacijama.

U skladu s naprijed iznesenim ustavnim odredbama, i Skupština općine Duga Resa ima od 1974. godine 120 delegata. Sastavljena je od Vijeća udruženog rada koje ima 50 delegata, Vijeća mjesnih zajednica sa 45 delegata i Društveno-političkog vijeća sa 25 delegata.

Ustav iz 1974. godine, umjesto ranijih savjeta kao političko-izvršnih organa, predviđa osnivanje izvršnih vijeća i u općinama i u zajednicama općina. Ustavom se propisuje da se u društveno-političkoj zajednici osniva, kao izvršni organ skupštine, izvršno vijeće, odnosno drugi odgovarajući kolegijalni izvršni organ. Izvršno vijeće odgovorno je skupštini za stanje u društveno-političkoj zajednici, za provođenje

politike izvršavanja propisa i drugih općih akata skupštine i za usmjeravanje i usklađivanje rada organa uprave. U skladu s tom ustavnom odredbom i Skupština općine Duga Resa je na svojoj konstituirajućoj sjednici, održanoj 20. 4. 1974. godine, osnovala Izvršno vijeće od 11 članova kojeg su činili: predsjednik i četiri rukovodioca općinskih organa uprave (sekretar Sekretarijata za opću upravu, sekretar Sekretarijata za privredu, sekretar Sekretarijata unutrašnjih poslova i direktor Uprave prihoda) koji profesionalno obavljaju svoje funkcije i 6 članova-volontera (predstavnika privrede, poljoprivrede, zdravstva i prosvjete). Na konstituirajućoj sjednici Skupštine općine Duga Resa 20. 4. 1978. godine povećan je broj članova njenog Izvršnog vijeća na 13 članova.

Činili su ga: predsjednik i pet rukovodilaca općinskih organa uprave (sekretar Sekretarijata za opću upravu, sekretar Sekretarijata za privredu, sekretar Sekretarijata unutrašnjih poslova, sekretar Sekretarijata za narodnu obranu i sekretar Sekretarijata za financije) koji profesionalno obavljaju svoje funkcije i 7 članova-volontera (predstavnika privrede, poljoprivrede, zdravstva i prosvjete). U 1982. godini dolazi samo do promjene općinskog organa uprave čiji rukovodioci su članovi Izvršnog vijeća, a to su: Komitet za privredu. Komitet za društvene djelatnosti, Općinska uprava društvenih prihoda, Općinski sekretarijat za unutrašnje poslove i Općinski sekretarijat za narodnu odbranu.

Amandmani na Ustav SFRJ i ustave republika i socijalističkih autonomnih pokrajina, kao i izmjene i dopune statuta općina i zajednica općina iz 1981. godine predstavljaju oživotvorenje Titove inicijative o jačanju kolektivnog rada, rukovođenja i odgovornosti u delegatskom skupštinskom sistemu. Sve je to svestrano prihvaćeno i uspješno se provodi u svim našim sredinama i društveno-političkim organizacijama i zajednicama, čime se još više afirmira djelotvornost neposredne socijalističke demokracije koja se ostvaruje kroz naš sistem socijalističkog samoupravljanja.

Proteklo poslijeratno razdoblje karakteriziraju krupne promjene koje su izvršene u svim oblastima privrednog, društvenog i političkog rada, u radnim zaiedñicama, u samoupravnim interesnim zajednicama i u društveno-političkim zajednicama.

Danas kod nas nema društvenih poslova, a da tim poslovima ne upravljaju radni ljudi, bilo neposredno, bilo preko svojih delegacija i delegata u skupštinama samoupravnih interesnih i društveno-političkih zajednica. U upravljanju organizacijama udruženog rada, radnim zajednicama, samoupravnim interesnim i mjesnim zajednicama učestvuje ogroman broj radnih ljudi i građana. Građani i radni ljudi putem zborova radnika i građana, radničkih savjeta i savjeta mjesnih zajednica, delegacija osnovnih organizacija udruženog rada, radnih i mjesnih zajednica, kako onih za skupštinski sistem društveno-polităč-

kih zajednica, tako i onih za samoupravne interesne zajednice, zaista neposredno učestvuju u rješavanju svih onih pitanja koja su od neposrednog interesa za svakog pojedinca i za zajednicu kao cjelinu.

Radi lakšeg sagledavanja razvojnog puta narodnih odbora općine koji su djelovali na današnjem području općine Duga Resa, odnosno razvojnog puta Skupštine općine Duga Resa u nastavku slijedi pregled strukture, broja odbornika i funkcionera u narodnim odborima općina: Barilović, Bosiljevo, Duga Resa, Generalski Stol, Netretić i Perjasica, odnosno Skupštine općine Duga Resa po mandatnim razdobljima za vremensko razdoblje od 1952. do 1986. godine:

Mandatno razdoblje	Narodni odbor općine Funkcija — Vijeće	Vremensko razdoblje
1952—1955.	Narodni odbor općine Barilović	
	Predsjednik: Adlešić Tomo iz Lučice	
	Tajnik: Tomljenović Matija iz Barilovića	
	Narodni odbor općine Bosiljevo	
	Predsjednik: Kasun Mato iz Kasuna	1952—1953.
	Bečki Slavo iz Orišja	1953—1955.
	Tajnik: Bečki Slavo iz Orišja	1952—1953.
	Kambić Marijan iz Karlovca	do jeseni 1953.
	Zebec Oskar iz Bjelovara	1953—1955.
	Narodni odbor općine Duga Resa (35 odbornika)	
	Predsjednik: Matičić Pavao iz D. Zvečaja	
	Tajnik: Ičitović Milan iz Karlovca	1952—1953.
	Kramarić Mijo iz Duge Rese	1953—1955.
	Narodni odbor općine Generalski Stol	
	Predsjednik: Spehar Mika iz Duge Gore	1952—1953.
	Lauš Mija iz Erdelja	1953—1955.
	Tajnik: Ferić Josip iz Generalskog Stola	
	Narodni odbor općine Netretić	
	Predsjednik: Savor Ivan iz Završja	
	Tajnik: Zaborski Josip iz G. Stativa	
	Narodni odbor općine Perjasica	
	Predsjednik: Mrđenović Đuro iz Miloševca	
	Tajnik: Mrđenović Đuro (mlađi) iz Miloševca	
1955—1957.	Narodni odbor općine Bosiljevo	
	Predsjednik: Bečki S avo iz Orišja	
	Tajnik: Zebec Oskar iz Bjelovara	

[3] Konstituirajuća sjednica je održana nakon pripajanja područja Perjasica kada je broj odbornika Skupštine općine povećan za 8 odbornika, i to Općinskog vijeća za 7 i Vijeća proizvođača za 1 Ddbomika.

i

Narodni odbor općine Duga Resa (77 odbornika)
Predsjednik: Matačić Pavao iz D. Zvečaja
Potpredsjednik: Mihalić Pero iz Duge Rese
Tajnik: Kramarić Mijo iz Duge Rese

a) Općinsko vijeće (40 odbornika)
Predsjednik: Matešić Pero iz Petrunića

b) Vijeće proizvođača (37 odbornika)
Predsjednik: Borovac Branko iz Duge Rese

Narodni odbor općine Netretić
Predsjednik: Šavor Ivan iz Završja 1955—1956.
Boljkovac Line iz Vukove Gorice 1956—1957.
Tajnik: Zaborski Josip iz G. Stativa

1957—1962. Narodni odbor općine Duga Resa (100 odbornika)
Konstituirajuća sjednica: 17. 11. 1957.
Predsjednik: Matičić Pavaoiz D. Zvečaja do9. 11.1960.
Protulipac Jura iz Duge Rese od9. 11.1960.
Potpredsjednik: Mihalić Pero iz Duge Rese
Tajnik: Kramarić Mijo do21. 9.1957.
Zagajski Matija od21. 9.1957. do 15. 2. 1958.
Zebec Oskar od15. 2.1958. do 11. 4. 1959.
Vrbetić Mato od11. 4.1959.

a) Općinsko vijeće (50 odbornika)
Predsjednik: Galović Josip iz Karlovca

b) Vijeće proizvođača (50 odbornika)
Predsjednik: Knapić Ivan iz Duge Rese

1962—1963. Narodni odbor općine Duga Resa (108 odbornika)
Konstituirajuća sjednica: 16. 10. 1962.'
Predsjednik: Protulipac Jura iz Duge Rese
Potpredsjednik: Kovačić Stevo iz Karlovca
Tajnik: Vrbetić Mato iz Duge Rese

a) Općinsko vijeće (57 odbornika)
Predsjednik: Polović Marko iz Karlovca

b) Vijeće proizvođača (51 odbornik)
Predsjednik: Rauch ing. Branko iz Duge Rese

1963—1965. Skupština općine Duga Resa (100 odbornika)
Konstituirajuća sjednica: 3. 6.1963.
Predsjednik: Protulipac Jura iz Duge Rese
Potpredsjednik: Jakšić Mijo iz Duge Rese
Tajnik: Vrbetić Mato do 10. 2. 1964.
Fudurić Anton od 10. 2. 1964.

a) Općinsko vijeće (50) odbornika)
Predsjednik: Gorički Ivan iz Duge Rese

b) Vijeće radnih zajednica (50 odbornika)
Predsjednik: Svete Ivica iz Duge Rese

1965—1969,	Skupština općine Duga Resa (100 odbornika)	
	Konstituirajuća sjednica:	4. 4. 1965.
	Predsjednik: Protulipac Jura	do 21. 6. 1965.
	Fudurić Anton	od 21. 6. 1965.
	Potpredsjednik: Skoko Hrvoje iz Duge Rese	
	Tajnik: Fudurić Anton	do 21. 6. 1965.
	Skukan Slavko	od 17. 7. 1965. do 27. 2. 1968.
	Prus Marijan	od 27- 2. 1968.
	a) Općinsko vijeće (50 odbornika)	
	Predsjednik: Kalić Anton iz Duge Rese	
	b) Vijeće radnih zajednica (50 odbornika)	
	Predsjednik: Knapić Ivan iz Duge Rese	
1969—1974.	Skupština općine Duga Resa (100 odbornika)	
	Konstituirajuća sjednica:	23. 4. 1969.
	Predsjednik: Fudurić Anton	od 26. 12. 1972.
	Čurilović Marko	od 26. 12. 1972.
	Potpredsjednik: Skoko Hrvoje iz Duge Rese	
	Tajnik: Prus Marijan iz Duge Rese	
	a) Općinsko vijeće (50 odbornika)	
	Predsjednik: Jakšić Mijo iz Duge Rese	
	b) Vijeće radnih zajednica (50 odbornika)	
1974—1978.	Skupština općine Duga Resa (120 odbornika)	
	Konstituirajuća sjednica:	24. 4. 1974.
	Potpredsjednik: Gorički Ivan iz Duge Rese	
	Tajnik: Matičić Pavao iz Duge Rese	
	a) Vijeće udruženog rada (50 odbornika)	
	Predsjednik: Movre Zdravko iz Duge Rese	
	b) Vijeće mjesnih zajednica (45 odbornika)	
	Predsjednik: Slat Ivan iz D. M. Polja	
	c) Društveno-političko vijeće (25 odbornika)	
	Predsjednik: Fudurić Anton iz Duge Rese	
	Izvršno vijeće Skupštine općine (11 članova)	
	Predsjednik: Prus Marijan iz Duge Rese	
1978—1982.	Skupština općine Duga Resa (120 odbornika)	
	Konstituirajuća sjednica:	20. 4. 1978.
	Predsjednik: Fudurić Anton iz Duge Rese	
	Potpredsjednik: Frketić Josip iz Duge Rese	
	Tajnik: Matičić Pavao	do 28. 9. 1979.
	Car Zvonko v. d.	od 28. 9. 1979.
	tajnik	od 27. 12. 1979.
	a) Vijeće udruženog rada (50 odbornika)	
	Predsjednik: Boljar dr Mijo	do 26. 12 1980.
	Grmšek Miroslav	od 26. 12. 1980.
	b) Vijeće mjesnih zajednica (45 odbornika)	
	Predsjednik: Radočaj Ivan iz Dobrenića	
	c) Društveno-političko vijeće (25 odbornika)	

Predsjednik: Gorički Ivan iz Duge Rese
Izvršno vijeće Skupštine općine (13 č'anova)
Predsjednik: Prus Marijan iz Duge Rese — do 28. 9. 1979.
Matičić Pavao iz Duge Rese — od 28. 9. 1979. do 9. 10. 1981.
Spudić Zlata iz Duge Rese — od 9. 10. 1981.

1982—1986. Skupština općine Duga Resa (120 odbornika)
Konstituirajuća sjednica: 20. 4. 1982.
Predsjednik: Franko Milutin — 5. 1982—5. 1983.
Katić Branko — 5. 1983—5. 1984.
Škrtić Stevo — 5. 1984—5. 1985.
Boljar dr Mijo — 5. 1985—5. 1986.
Potpredsjednik: Katić Branko — 5. 1982—5. 1983.
Škrtić Stevo — 5. 1983—5. 1984.
Boljar dr Mijo — 5. 1984—5. 1985.
Franko Milutin — 5. 1985—5. 1986.
Tajnik: Car Zvonko - ponovo imenovan — 27. 12. 1983.

a) Vijeće udruženog rada (50 odbornika)
Predsjednik: Biličić Ivan »ZI« iz Duge Rese — 5. 1982—5. 1984.
Radočaj Josip — 5. 1984—5. 1986.

b) Vijeće mjesnih zajednica (45 odbornika)
Predsjednik: Jakovčić Josip iz Novigrada — 5. 1982—5. 1984.
Kukić Božo iz Duge Rese — 5. 1984—5. 1986.

c) Društveno-političko vijeće (25 odbornika)
Predsjednik: Bežan Pavao iz Mrež. Varoša — 5. 1982—5. 1984.
Neuho'd dr Emest — 5. 1984—5. 1986.

Izvršno vijeće Skupštine općine (13 članova)
Predsjednik: Matičić Pavao iz Duge Rese
Tajnik: Pavičić Stjepan iz Karlovca.

Privredni razvoj općine

Proteklo poslijeratno razdoblje karakteriziraju krupne promjene koje su izvršene u svim oblastima privrednog, društvenog i političkog života naše zemlje pa tako i naše općine. Snažno su se razvile zatečene i novoformirane organizacije udruženog rada privrede i društvenih djelatnosti, izgrađeni su mnogi objekti privredne i komunalne infrastrukture, izgrađeno je 140 trafo-stanica i elektrificirana su sva sela i naselja, asfaltirano je oko 115 km cesta i puteva, izgrađeno je i obnovljeno 15 mostova preko rijeka i potoka, podvožnjak na ulazu u Dugu Resu i benzinska stanica, nekoliko lokalnih vodovoda sa velikom vodovodnom mrežom, zatim veliki broj stanova u društvenom vlasništvu i u individualnoj stambenoj izgradnji, preko 20 zadružnih, vatrogasnih, društvenih, lovačkih i spomen-domova, mnogo školskih zgrada, sagrađeno je, odnosno adaptirano nekoliko zgrada za potrebe zdravstvenih stanica, a privodi se kraju i izgradnja nove zgrade bolnice Medicinskog centra Duga Resa.

Mnogo je toga izgrađeno, ne samo u Dugoj Resi nego i na širem području općine, da je naprosto neka mjesta nemoguće prepoznati. U mnogim selima stare stambene zgrade, škopare i brvarne, zamijenjene su modernim stambenim zgradama, tipa visokih prizemnica ili katnica, izgrađenim od tvrdog materijala i sa modernim balkonima i lođama te modernim stambenim prostorom: sobama za dnevni boravak, spavaćim sobama, moderno opremljenim kuhinjama, kupaonicama i WC-ima. Mnoge su prikopčane na javnu vodovodnu mrežu ili na vlastite izvore vode (sa ugrađenim hidroforom) i na vlastite moderne septičke jame. Uvjeti života u mnogim našim seoskim domaćinstvima u pogledu stanovanja uopće ne zaostaju za uvjetima stanovanja u komfornim stanovima u gradskom naselju Duga Resa.

Razvoj Pamučne industrije Duga Resa

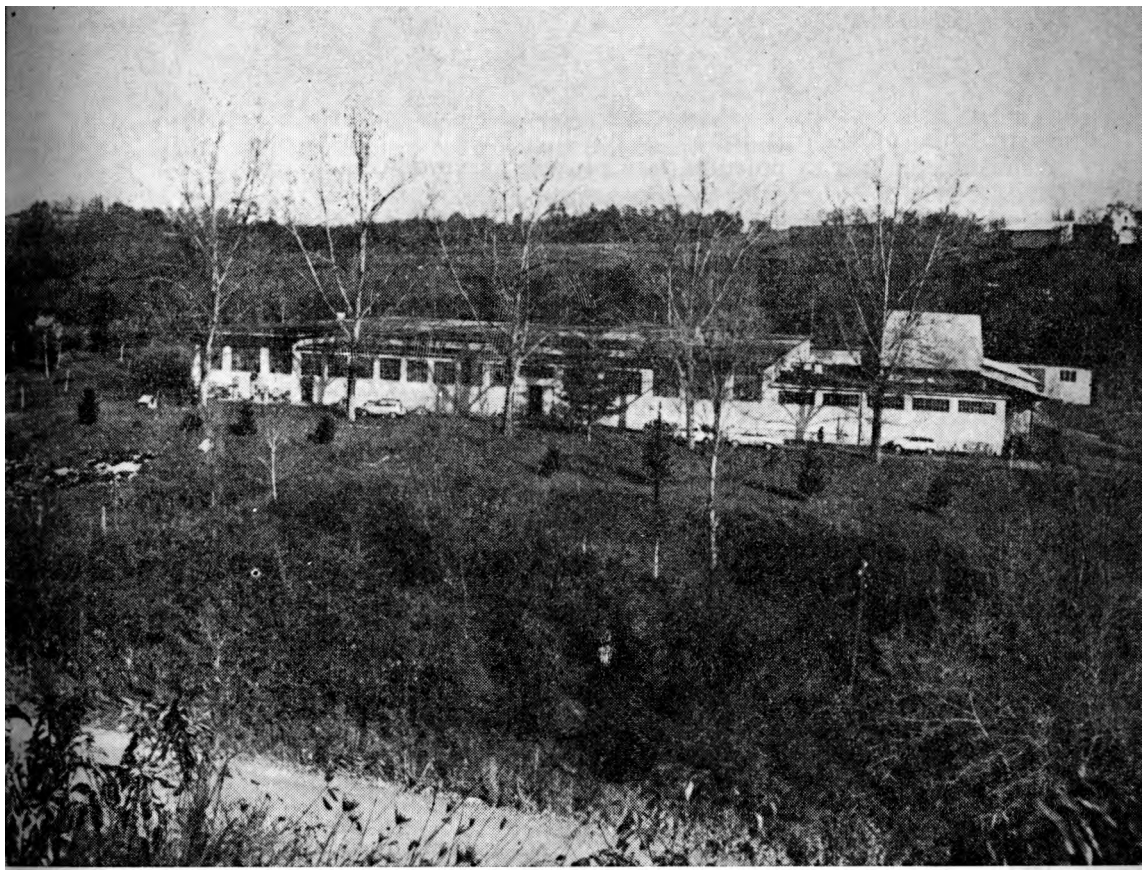
U proteklom razdoblju postignuti su ogromni rezultati u privrednom razvoiu naše komune. Pamučna industrija Duga Resa, kao jedina radna organizacija koju smo naslijedili od ranije i koja je 1984. godine proslavila 100-gođišnjicu svog postojanja, izvršila je gotovo potpunu rekonstrukciju i modernizaciju svojih ranijih pogona i izgradila i razvila neke nove pogone kojih ranije nije imala u svom sastavu.

Organizirana je u 7 osnovnih organizacija udruženog rada i 2 radne zaiednice zajedničkih službi. Trenutno je (30. 6. 1984. godine) u njoj zaposleno 4 350 radnika:

— OOUR Predionica	1137 radnika
— OOUR Tkaonica	1377 radnika
— OOUR Oplemenjivanje	420 radnika
— OOTTR Pletionica	70 radnika
— OOTJR Laka konfekcija	525 radnika
— OOUR Pomoćni pogoni	241 radnik
— OOUR Ljevaonica i obrada metala 230 radnika	
— RZ uprava i RZ društveni standard	350 radnika
Ukupno:	4350radnika

Kao što joj i naziv kaže ova organizacija udruženog rada proizvodi pamučno predivo, pletivo i tkanine što dijelom konfekcionira i dorađuje pa direktno plasira na domaće i strano tržište, a dijelom u vidu sirovih tkanina, prediva i pletiva, plasira kao repromaterijal za daljnju proizvodnju drugim organizacijama udruženog rada širom zemlje. U 1946. godini Pamučna industrija Duga Resa proizvela je 5 147 tona prediva, a 1984. godine oko 7000 tona ili 36 % više.

Proizvodnja tkanina porasla je od 11 740 776 m^2 u 1946. godini na oko 25 miliona m^2 u 1984. godini ili za 113 %, dakle za više od dva pu-

Pamučna industrija Duga Resa. Pogon tkaonice u Generalskom Stolu.

ta. U 1984. godini proizvedeno je oko 1 250 tona pletiva od čega je 358 tona konfekcionirano. U 1984. godini konfekcionirano je oko 8,5 miliona m^2 tkanine, a 1946. godine pletivo nije proizvođeno i tkanina nije konfekcionirana. U 1984. godini konfekcioniranje pletiva povećano je na 358 tona ili za 240 % u odnosu na 1980. godinu.

U 1961. godini Pamučna industrija Duga Resa izgradila je pogon tkaonice u Generalskom Stolu sa 206 tkalačkih strojeva. U tom pogonu zaposleno je 190 radnika. Trenutno se radi na izradi programa i prikupljanja projektne dokumentacije za daljnju dislokaciju pogona na području općine. Zajedničkim ulaganjem sa SOUR-om Jugoturbina iz Karlovca, Pamučna industrija Duga Resa učestvovala je 1981. i 1982. godine u financiranju izgradnje Tvornice kliznih ležajeva u Mrzlom Polju. Uložila je 81 377 637 dinara. Izgradnja ove tvornice dovršena je u maju 1983. godine kada je puštena u pogon.

Od 1972. do 1982. godine Pamučna industrija Duga Resa uložila je 512 192 522,06 dinara u rekonstrukciju i zamjenu dotrajalih pogonskih

postrojenja, odnosno u izgradnju novih pogona i u nabavu novih savremenih strojeva za pojedine faze procesa proizvodnje od čega u:

OOUR Predionica	136012814,12dinara
OOUR Tkaonica	164519308,63dinara
OOUR Oplemenjivanje	92396216,21dinara
OOUR Laka konfekcija	43261866,34dinara
OOUR Pletionica	15885954,55dinara
OOUR Pomoćni pogoni	36712205,12dinara
OOUR Ljevaonica i obrada metala	20979549,10dinara
RZ zajedničke službe uprave	2424600,99dinara

Ulaganja u značajnije investicije, od 1972. do 1982. godine, vide se iz slijedećeg tabelarnog pregleda:

Ulaganja u značajnije investicije 1912—1982.

Godina	OOUR	Naziv osnovnog sredstva	Nabavna vrijednost
1972.	Predionica	2 stroja za čišćenje pamuka	2,644.153,41
	Tkaonica	1 tkalački stroj »President«	2,028.660,45
	Dorada	1 stroj za suš. tkan. »Artos«	3,972.902,31
		1 stroj za mere. »Kleinwefars«	4,623.477,00
		1 stroj za fi!, štam. »Zimmer«	2,717.861,02
	Konfekcija	10 šivaćih strojeva »Bagat«	130.508,65
Svega:			16,117.562,84
1973.	Predionica	6 kružnih predilica »Krušik«	2,203.869,02
		3 pretpredilice »Krušik«	1.625.836.00
	Tkaonica	26 žakard uređaja »Strojoteks«	1,055.812,98
		36 strojeva »President«	2.202.722.00
		4 Autoconora »Schlafhorst«	6,328.707,28
	Dorada	10 strojeva za bojenje »Ikos«	1,016.347,25
		1 stroj za rezanje tkan. »Alea«	1,134.528,95
	Pletionica	10 pletećih strojeva »Mayer«	2,611.722,42
	Pom. pogoni	armirano betonska hala	4,460.391,76
Svega:			22,639.938,36
1974.	Predionica	3 češ'jarice	2,876.540,20
	Tkaonica	12 tkalačkih strojeva »Rutti«	4,216.600,10
	Dorada	2 stroja za čupavlj,. »Müller«	5,102.305,00
Svega:			12,195.445,30
1975.	Predionica	24 visokoproduktivne karde	3,454.748,04
	Tkaonica	10 Bunt automat, tkal. strojeva	2,106.683,51
		24 tkal. stroja »President«	5,293.783,43
	Dorada	1 stroj za premat. »Ario'i«	3,584.368,82
	Pletionica	2 pletača stroja	1,495.584,69
Svega:			15,935.168,49

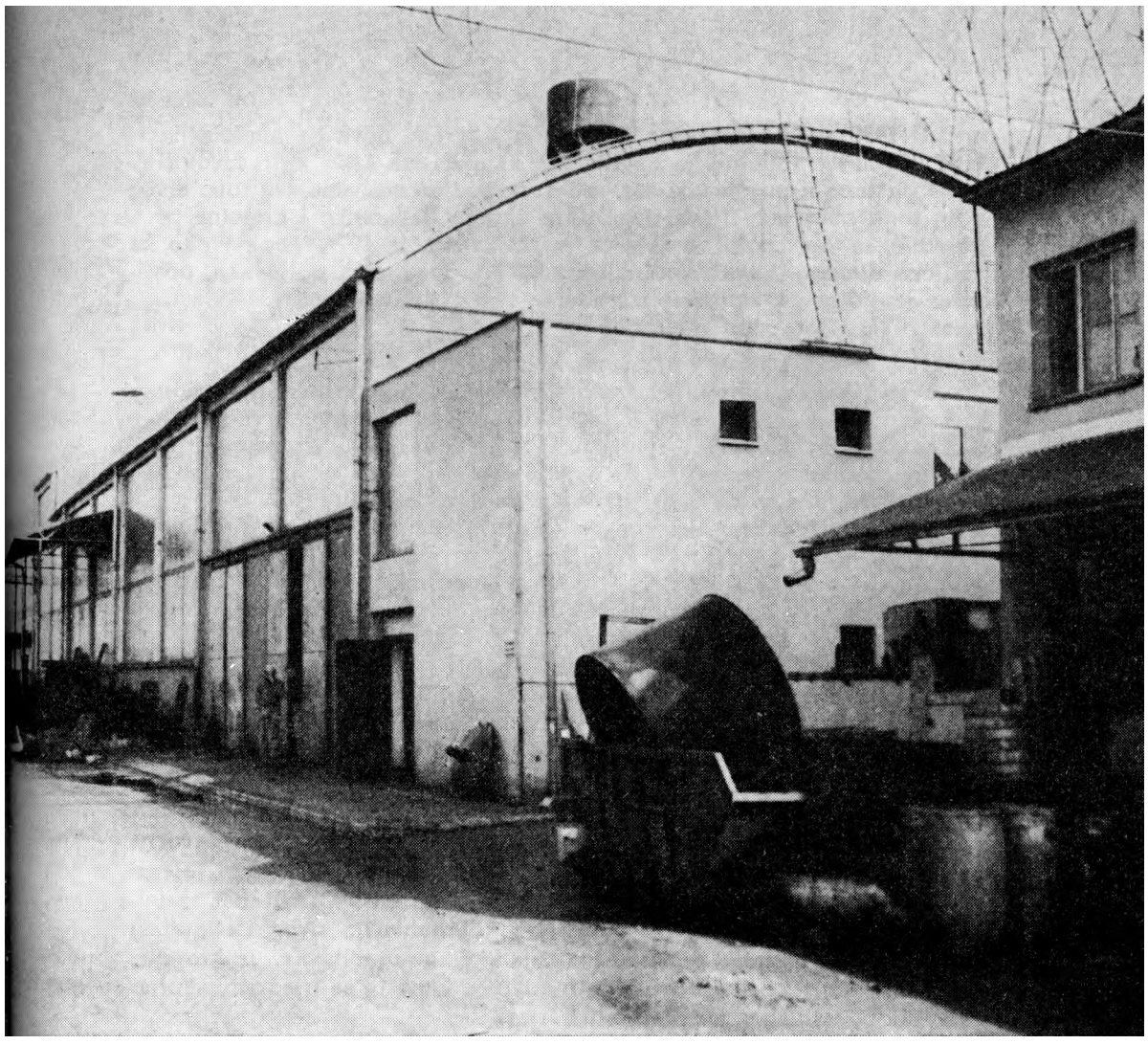
1976.	Predionica	klimatizacija »Krušik«	1,788.054,63
	Tkaonica	,12 beščunkov, stroj. »Rutti«	1,788.054,63
	Dorada	1 sušionik »Artos«	8,159.330,72
		dogradnja apreture	7,812.231,03
Svega:			26,387.413,90
1977.	Pređionica	3 pretpredilice	8,389.162,94
	Tkaonica	rekonstrukcija 42 tkal, stroja	20,379.778,35
	Dorada	1 stroj za merceriziranje	4,206.156,10
	Pletionica	2 stroja za premat.	1,010.500,54
	Pom. pogoni	rekonstrukcija kotlova	3,313.178,74
	Rz zaj. služ.	diskovi	1,061.702,99
Svega:			38,360.479,66
1978.	Pređionica	6 Croslor Kardi	17,238.052,26
		12 predi ica »Krušik«	7,250.747,64
	Tkaonica	58 Unifila	6,883.865,21
	Dorada	2 stroja za čupavlj.	2.650.545.92
	Pletionica	4 pletača stroja	2.650.545.92
		8 polica za pletivo	803.828,58
	Konfekcija	zgrada	32,351.952,74
	Pom. pogoni	1 viljuškar	1,093.902,77
Svega:			70,923.441,04
1979.	Pređionica	22 BD pređi'ice	28,912.953,65
	Dorada	1 stroj za suš. »Monforst«	14,517.744,85
		1 pokusni fulard	1,411.151,60
		1 pokusni Jiegger	3,459.777,17
	Pom. pogon?	1 kamion TAM-kiper	389.702,90
		1 furgon	326.626,00
		1 auto »Lađa«	88.341,60
		radovi u uklopnici	85.755,10
Svega:			49,192.052,87
1980.	Pređionica	2 predilice	2,916.740,35
	Tkaonica	rekonstrukcija 118 strojeva	23,720.000,00
		10 žakarda	2,631.365,10
	Dorada	radovi na krovištu	1,650.204,14
	Konlekcija	40 šivaćih strojeva	7,694.012,b5
	Pom. pogoni	revizija kotlova	1,548.316,20
	Ljevaonica	ljevaonička oprema	10,803.623,55
Svega:			50,964.261,99
1981.	Pređionica	2 razvlači'ice	2.476.459.84
	Tkaonica	rekonstrukcija 45 tkal. stroj.	27,974.180,00
		(10 žakarda	2.698.294.85
	Dorada	1 stroj »Štork«	22,951.273,83
	Pletionica	1 stroj za preg. platna	2,296.054,15
	Pom. pogoni	adaptacija kotlova	21,979.340,05

	Rz zaj. služ.	autocisterna sa pjenom	1,118.993,00
		1 kombibus IMV 2000	243.912,00
	Ljevaonica	1 tokarilica	1,220.469,30
Svega:			82,958.976,02
1982.	Predionica	1 linija »Rieter«	48,024.517,10
		4 ras teza'ice	3,314.559,71
		2 Flayera	2,896.418,63
	Tkaonica	rekonstrukcija 97 strojeva	44,967.157,85
		2 Patemostera	3,404.000,00
	Dorada	adaptacija krovišta	3,426.010,50
	Pletionica	3 pletača stroja	5,017.719,25
	Konfekcija	14 šivaćih strojeva	3,085.392,30
		remont Mercedesa	437.167,25
		1 kamion TAM	476.303,00
		1 hidraulični kamion sa kranom	2,513.179,00
	Ljevaonica	adaptacija zgrade čistionice odljevaka	3,072.327,30
		oprema u II fazu ljevaonice	5,883.128,95
Svega:			126,517.881,59
Ukupno: 1972—1982.			512,192.522,06

Samo u ovih deset posljednjih godina ova organizacija udruženog rada izvršila je gotovo potpunu rekonstrukciju pogona Dorade, djelomičnu rekonstrukciju pogona Predionice, Tkaonice i Konfekcije, obnovila je i proširila svoj elektroenergetski sistem i zamijenila dotrajale pogonske strojeve te nabavila nove suvremene strojeve za najhitnije faze procesa proizvodnje, što se snažno odrazilo na povećanje njene proizvodnje i na poboljšanje uvjeta rada u pogonima.

Razvoj OOUR-a Ljevaonica i obrada metala

U 1957. godini, u okviru Pomoćnih pogona Pamučne' industrije Duga Resa, izgrađena je ljevaonica za vlastite potrebe, kapaciteta odljevaka od 100 tona godišnje sa 7 zaposlenih radnika. Tri godine kasnije dolazi do izdvajanja ljevaonice iz sastava Pamučne industrije i osnivanja (sa dijelom strojeva iz Mehaničke radionice) samostalne radne organizacije pod nazivom Ljevaonica željeza i metala Duga Resa u kojoj je zaposleno 12 radnika. Pogon za obradu odljevaka razvijen je u prostorijama dvorišne zgrade — sada garaža Općinskog SUP-a Duga Resa — a sam odljev je i dalje proizvođen u ljevaonici u krugu Pamučne industrije. Takva organizacija nije bila na potrebnom tehničkom i tehnološkom nivou pa je na inicijativu Općinskog komiteta SKH Duga Resa, radi proširenja i unapređenja proizvodnje, početkom 1977. godine pokrenut postupak za pripajanje Ljevaonice željeza i metala OOUR-u

Pamučna industrija Duga Resa OOUR ljevaonica i obrada metala.

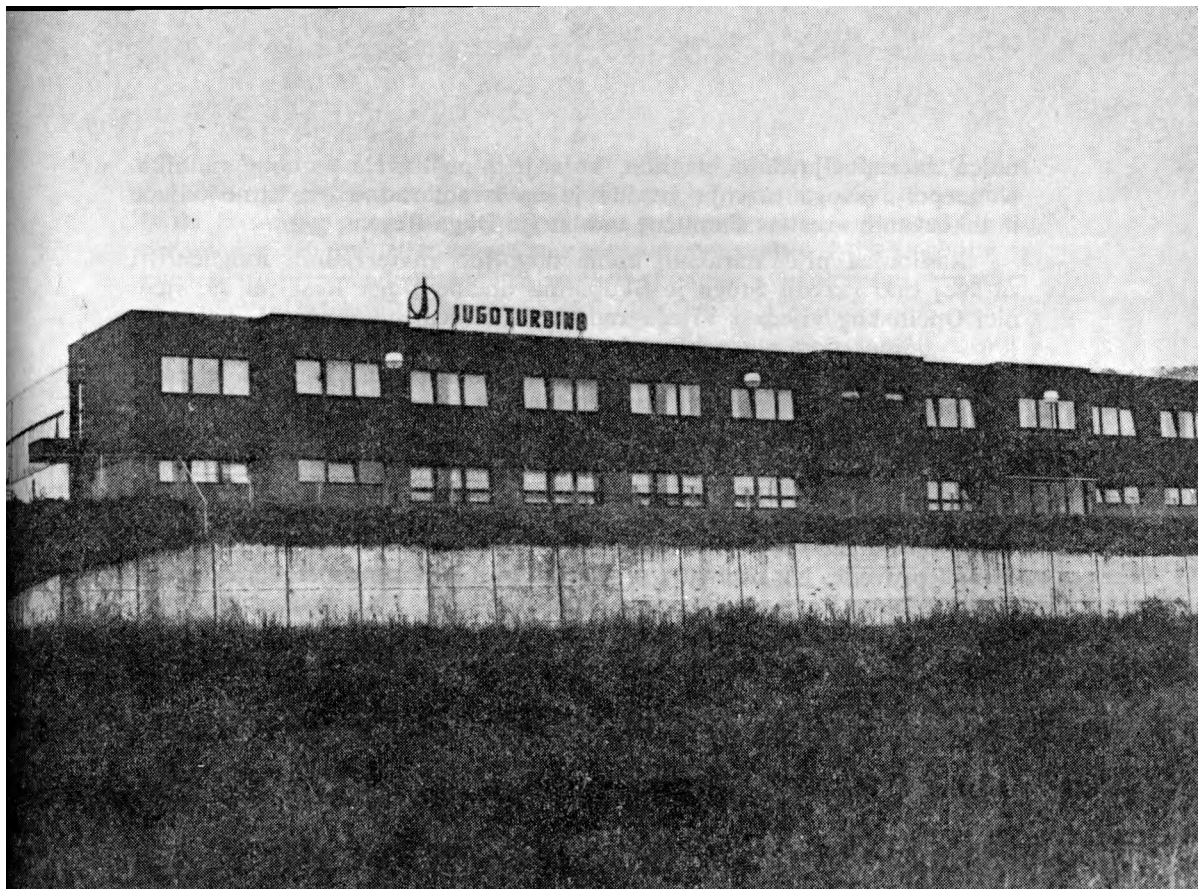
Pomoćni pogoni Pamučne industrije Duga Resa, što je provedeno 15. 7. 1977. godine. Nakon pripajanja proveden je referendum o izdvajanju — iz sastava OOUR-a Pomoćni pogoni — bivše Mehaničke radionice i pripojenja Ljevaonici željeza i metala pa je formirana zasebna OOUR-a Ljevaonica i obrada metala, koja se konstituirala sa 1. 1. 1978. godine. Time je u okviru Pamučne industrije Duga Resa formirana 7. osnovna organizacija udruženog rada sa 132 radnika. Odmah nakon toga pristupilo se izradi projektne dokumentacije i osiguranju potrebnih financijskih sredstava za izgradnju nove ljevaonice a iza toga i samoj izgrad-

nji. U 1980. godini dovršena je izgradnja zgrade nove ljevaonice (površine 950 m^2) i kupolne peći ljevaonice (kapaciteta 1 000 kg/h sivog lijeva) i puštena u pogon tako da je već te godine odliveno 440 tona sivog i 44 tone obojenog lijeva. Izgradnja zgrade ljevaonice i kupolne peći, zajedno sa opremom, stajala je po cijenama iz 1979. godine oko 26 miliona dinara. U 1982. godini izgrađena je čistionica odljevaka, proširena je linija za kalupe i izgrađena nova kupolna peć po vlastitoj konstrukciji i u vlastitoj radionici čiji kapacitet je 1 500 kg/h sivog lijeva. OOUR Ljevaonica i obrada metala danas zapošljava 230 radnika.

Pred početak izgradnje, u toku izgradnje, i odmah nakon izgradnje, u Dugoj Resi, a posebno u Pamučnoj industriji, vodila se dosta duga i dosta žustra rasprava o tome da li je trebalo novu ljevaonicu graditi u krugu Pamučne industrije ili negdje drugdje — na novoj lokaciji. Ta rasprava je jednog momenta prijetila da dovede u pitanje, ili da odgodi početak, izgradnje ljevaonice. Zahvaljujući čvrstom stavu Andrije Prusa, generalnog direktora Pamučne industrije, i upornosti Ivana Kasunovića, direktora OOUR-a Ljevaonica i obrade metala, kao i svestranoj podršci koju im je pružalo rukovodstvo općine, prevladao je razum i na vrijeme je počela i u planiranom roku dovršena izgradnja ljevaonice. Kraj svih mišljenja i spekulacija, koja su tada postojala, danas se sa sigurnošću može tvrditi: da ona tada nije izgrađena u krugu Pamučne industrije, nikad ne bi ni bila izgrađena. Bilo je mišljenja da će ona predstavljati pararelni kapacitet u odnosu na ljevaonicu SOUR-a Jugoturbine, što nikad nije bila niti će biti jer od samog osnutka bavila se, i sada se bavi »specifičnim lijevom u malim serijama. Njeni kapaciteti upravo su prilagođeni takvom radu i trebalo bi je još više otvoriti mladim, ambicioznim i inventivnim stručnim kadrovima koji bi je razvijali u tom smjeru tražeći dugoročnu kooperaciju s OOUR-ima metalne industrije na proizvodnji određenih komponenata sivog i obojenog lijeva nekog finalnog proizvoda strojarske, automobilske, traktorske, brodarske ili neke druge metalne industrije čime bi se ujedno osigurao prelazak od uslužnog na proizvodni lijev.

Razvoj OOUR-a Laka konfekcija

Na inicijativu Bože Kovačića, socijalnog radnika Pamučne industrije Duga Resa, Skupština općine Duga Resa je na svojoj 4. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica, održanoj 5. 11. 1963. godine, donijela Rješenje broj 03-6337/1-1963. o osnivanju Zaštitne radionice za zapošljavanje invalida, kao samostalne ustanove sa sjedištem u Dugoj Resi. Osnivačka prava prema Zaštitnoj radionici preuzela je Skupština općine Duga Resa, a kao djelatnost, kojom će se ona baviti, određena je izrada dječje konfekcije, radnih odijela, te druge lagane konfekcije. Radionici su osigurana stalna sredstva i to:

SOUR »Jugoturbina« Karlovac. Radna organizacija »Motori«, OUR proizvodnja kliznih ležaja.

a) osnovna sredstva u iznosu od 14,500.000 dinara
b) obrtna sredstva u iznosu od 6,000.000 dinara

Navedena sredstva su osigurali:

— Općina Duga Resa u iznosu od 6.000.000 dinara
— Komunalna zajednica socijalnog osiguranja Karlovac u iznosu od 4.000.000 dinara

— Pamučna industrija Duga Resa (adaptacijom poslovnog prostora u Klubu Narodne tehnike) u vrijednosti 6,500.000 dinara

Za upravitelja radionice postavljen je Milić Mihajlović kome je povjereno da izvrši sve pripreme za početak rada Zaštitne radionice.

Tako je, početkom 1964. godine, u prostorijama Kluba Narodne tehnike Duga Resa, u Mrežničkoj obali otpočela sa radom Zaštitna radi-

onica za zapošljavanje invalida, koja je zapošljavala samo 6 radnika. Koncepciju svoga razvoja gradila je na izradi radne i zaštitne odjeće iz takozvanih »restia« Pamučne industrije Duga Resa.

Radionica nije, naravno, imala dovoljno materijalnih mogućnosti za svoj brži razvoj. Stoga je Skupština općine Duga Resa na 29. sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica, održanoj 23. kolovoza 1965. godine, donijela zaključak kojim sugerira Pamučnoj industriji Duga Resa da pripoji Zaštitnu radionicu u svoj sastav i da je dalje razvija ne samo na preradi svojih »restlova«, nego i na preradi svojeg osnovnog proizvoda — tkanina — u viši stupanj obrade proizvoda. Odluka je naišla na otpor svih tada zaposlenih radnika Zaštitne radionice, a posebno njenog upravitelja, koji nisu odmah mogli shvatiti šta taj potez znači za budući razvoj, pa je Skupština općine jednoglasno morala da presiječe spor i donese zaključak o pripajanju tražeći da se ono odmah provede. Na osnovu tog zaključka Radnički savjet Pamučne industrije Duga Resa, na svojoj sjednici od 1. 11. 1965. godine, donio je odluku o pripajanju Zaštitne radionice u sastav svog pogona Oplemenjivanje. Nakon toga, na 35. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica, održanoj 21. veljače 1966. godine, Skupština općine Duga Resa, kao osnivač Zaštitne radionice, donijela je Rješenje broj 03-1158/1966. kojim je i formalno pripojila Zaštitnu radionicu Pamučnoj industriji Duga Resa. Prema tom rješenju Zaštitna radionica prestala je radom 31. 12. 1965. godine, a sva njezina sredstva (osnovna i obrtna) kredite, fondove, prava i obaveze preuzela je Pamučna industrija Duga Resa.

Tada se počinje osjećati kontinuitet u razvoju proizvodnog programa i fizičkom obujmu proizvodnje, a radionica je počela (pored konfekcioniranja »restlova«) i sa konfekcioniranjem regularnih tkanina iz proizvodnog programa Pamučne industrije Duga Resa. Radionica je preselila u prizemlje novoizgrađene stambene zgrade u Jakovčićevoj ulici br. 28 gdje se, uz veći i bolji poslovni prostor i povoljnije uvjete rada, moglo računati na njen daljnji razvoj i gdje se broj zaposlenih odmah povećao na 18 radnika. U 1966. godini ostvareni su prvi značajniji rezultati te minijaturne konfekcijske radionice jer je, što kroz radnu odjeću što kroz posteljno rublje, prerađeno 76.830 metara tkanine.

Zbog ograničenog poslovnog prostora, koji je limitirajuće djelovao na razvoj radionice, u 1968. godini u zgradi pogona tkaonice oslobađa se veći poslovni prostor u koji je preseljena konfekcijska radionica. Samim preseljenjem radionice u tvornički krug osigurani su osnovni uvieti i stvorene osnovne pretpostavke za nien brži i svestrani i i razvoj. Broj zaposlenih se odmah povećava na 37 radnika, a ubrzo iza toga dolazi do nove ekspanzije u razvoju radionice tako da se u kratkom roku i broj zaposlenih radnika povećava na više od 100. Pored novih radnika u konfekciji su našli zaposlenje i mnogi radnici iz drugih pogona kojima je dugogodišnjim radom i uvjetima rada u tim pogonima bilo znatno narušeno zdravlje.

i

I

Novi proizvodni programi, sve veći zahtjevi tržišta i bolji uvjeti rada — nova modernija i veća sredstva rada pa i bolja radna disciplina, proizišla iz samog preseljenja radionice u krug tvornice — pridonijeli su bržem razvoju ove djelatnosti u radnoj organizaciji. U 1968. godini u konfekciji je prerađeno 841.013 metara tkanine, a proizvodni program je proširen i na konfekcioniranje stolnog rublja.

Postignuti rezultati u 1968. godini iniciraju stručno rukovodstvo radne organizacije da novim investicionim ulaganjima stvore nove i veće mogućnosti za unapređenje proizvodnje konfekcije. Radi toga se u narednim godinama znatna sredstva ulažu u novi, moderniji strojni park. Stari šivaći strojevi zamjenjuju se novim strojevima industrijskog tipa, koji omogućavaju brže prilagođavanje zahtjevima tržišta na kom se osjeća sve veća potražnja za gotovim proizvodima ovog tipa jer se mijenjaju navike potrošača koji umjesto metražne robe sve više kupuju gotove konfekcijske proizvode.

Najveći porast u proizvodnji konfekcije zabilježen je 1970. godine kada je prerađeno 2,000.000 metara tkanine i ostvaren ukupni prihod u iznosu od 13,168.571,90 dinara, od čega 1,258.489,80 dinara na izozemnom tržištu. Te godine konfekcija počinje raditi samostalno, kao poseban pogon, odnosno kao samostalna radna jedinica u sastavu Pamučne industrije Duga Resa.

U nastojanju da se proizvodnja specijalizira dolazi do djelomičnog proširenja kapaciteta što dovodi i do povećanja produktivnosti rada. Zahvaljujući tome u konfekciji je 1971. godine prerađeno 3,922.533 metra tkanine čime je ostvaren ukupni prihod u iznosu 30,890.753,60 dinara, od toga na inozemnom tržištu 858.335,65 dinara.

U 1972. godini dolazi do daljnjeg znatnijeg porasta proizvodnje ovog pogona kada on prerađuje 5,968.650 metara tkanine. Konfekcija već te godine zapošljava 180 radnika i ostvaruje ukupni prihod od 61,819.923,19 dinara, od čega na izvoznom tržištu 1,402.668,70 dinara. U 1973. godini konfekcija zapošljava 191 radnika i prerađuje 6,246.512 metara tkanine te ostvaruje ukupni prihod u iznosu od 68,814.703,19 dinara, od čega na inozemnom tržištu 697.444.30 dinara. U 1974. godini zaposleno je 198 radnika, prerađeno 6,438.976 metara tkanine i ostvaren ukupni prihod od 96,456.144,26 dinara, od čega na inozemnom tržištu 285,75 dinara. U 1975. i 1976. godini, koje su bile nešto teže godine u ostvarenju planova, osjećala se i lagana stagnacija u proizvodnji. Tih godina konfekcija (sa oko 225 radnika) preradila je oko 6.500.000 metara tkanine godišnje i ostvarila ukunni prihod od 115,771.518,72 dinara 1975. godine, odnosno 112,803,201,72 dinara 1976. godine, od čega 7,589.470,00 na inozemnom tržištu. U 1976. godini, nakon donošenja Zakona o udruženom radu, konfekcija se konstituira u OOUR Laka konfekcija.

Finalizacija tkanine u gotove konfekcijske proizvode za široku potrošnju dobiva sve značajnije mjesto, kako u ovoj radnoj organizaciji

tako i na tržištu. Zbog toga se još ranije razmišljalo o proširenju proizvodnih kapaciteta OOUR-a Laka konfekcija i pronalaženju novih proizvodnih prostora za razvoj njene djelatnosti. Nove mogućnosti za preradu tkanina pronađene su i u zasnivanju posebnog vida samoupravnih proizvodnih odnosa sa radnicima na izradi vrećica za deterdžent. Takvim vidom organiziranosti proizvodnje radna organizacija je omogućila da više od 200 radnika dopunskim radom ostvaruje dopunska primanja i poboljšava svoj životni standard. U 1977. godini OOUR Laka konfekcija, zajedno sa izradom deterdžent-vrećica, prerađuje 8,501.651 metar tkanine, ili jednu trećinu cjelokupne proizvodnje tkanina, i ostvaruje ukupni prihod od 172,598.729,76 dinara. U to vrijeme OOUR zapošljava 233 radnika.

Sve veći rezultati ponukali su rukovodstvo radne organizacije da smjelije krene u ostvarivanje one vodeće ideje koja je bila presudna kod osnivanja i pripajanja konfekcijske radionice ovoj radnoj organizaciji, tj. da se proširenjem proizvodnje konfekcijske robe iz njenih osnovnih proizvoda (tkanina) istovremeno rješavaju dva problema. Prvo, da se putem konfekcioniranja na lakši i unosniji način plasiraju njeni proizvodi na domaće i strano tržište kao finalni proizvod i, drugo, da se time otvore nova radna mjesta za zapošljavanje sve većeg broja nezaposlenih. Ovi i drugi razlozi, kao što je i mogućnost prerade pletiva što je tada bilo veoma aktualno, bili su odlučujući da se 1977. godine pristupi izgradnji nove skladišne poslovne zgrade, površine od 4.000 m^2, za potrebe OOUR-a Laka konfekcija.

Izgradnja tog objekta dovršena je u 1978. godini. U ovu investiciju uloženo je oko 40 milijuna dinara, od čega u izgradnju zgrade oko 32 milijuna, a u nabavu opreme oko 8 milijuna dinara. Krajem 1978. godine OOUR Laka konfekcija preseljena je u novu poslovnu zgradu. U toj godini 259 zaposlenih radnika preradilo je 8,115.125 metara tkanine i ostvarilo ukupni prihod od 183,348.196,06 dinara, od čega 277.000,00 dinara na inostranom tržištu.

Rezultati, koji su se očekivali od ove investicije, počeli su se ostvarivati već u 1979. godini, u kojoj je 335 zaposlenih radnika preradilo 9,992.697 metara tkanine i 20.915 kg pletiva. Te godine ostvaren je ukupni prihod u iznosu od 263,251.269,09 dinara, ili za 43% više u odnosu na prethodnu godinu, od čega na inozemnom tržištu u iznosu od 1,377.131,55 dinara. Osnovna organizacija udruženog rada Laka konfekcija i dalje povećava proizvodnju. U 1980. godini, sa 406 zaposlenih radnika, preradila je 104.242 kg pletiva i 9,586.938 metara tkanine i ostvarila prihod od 387,660,818,44 dinara, od čega 11,998.449,05 dinara na inozemnom tržištu. U izvještaju o poslovanju za ovu godinu zabilježeno je da je novi program prerade pletiva u viši stupanj proizvoda prihvaćen veoma dobro i da je, što se tiče mogućnosti plasmana, mogao biti još uspješniji. U 1981. godinu ušlo se sa uhodanim novim proizvodnim programima i osvojenim tržištem, čime su polučeni novi rezultati.

Iz proizvodnog programa tkanina izbačena je proizvodnja deterdžent-vrećica i poboljšan asortiman proizvoda namijenjem izvozu.

U 1981. godini, sa 478 zaposlenih radnika u OOUR-u Laka konfekcija, prerađeno je 8,213.888 metara tkanine i 212.271 kg pletiva i ostvaren ukupan prihod od 573,101.607,41 dinar, od čega 76,133.887,95 dinara na inozemnom tržištu, ili 543,53% više nego prethodne godine.

U 1982. godini OOIJR Laka konfekcija, sa 503 zaposlena radnika, prerađuje 9,177.377 metara tkanine i 272.715 kg pletiva, čime bilježi daljnji porast proizvodnje u odnosu na prethodnu godinu, gledano to i kroz količinu prerađenih tkanina (za 11,72%) i kroz količinu prerađenog pletiva (za 8,47%). Ostvaren je ukupni prihod od 859,961.050,72 dinara, ili za 50% više od prethodne godine, od čega izvozom na klirinško tržište 23,279.364,25 dinara i izvozom na konvertibilno tržište 147,744.950,60 dinara.

Naprijed izloženi podaci rječito pokazuju da je OOUR Laka konfekcija na svom 20-godišnjem razvojnom putu konstantno povećavala proizvodnju permanentnim širenjem svojih proizvodnih kapaciteta, povećanjem broja zaposlenih radnika i dizanjem produktivnosti rada. Za cijelo to vrijeme su joj bili kapaciteti optimalno zaposleni, što znači da je vođena izuzetna briga ne samo o širenju njenih kapaciteta nego i o snabdijevanju sa osnovnim i pomoćnim materijalom te sa ambalažom za pakovanje njenih proizvoda.

Uspjehu je doprinijelo i to što je OOUR Laka konfekcija uspješno rješavala i kadrovske probleme, naročito u prvih 10 godina svog razvoja. Danas se kadrovi za rad u njenim pogonima osposobljavaju i obrazuju, zajedno sa drugim kadrovima za potrebe tekstilne industrije, u Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje Duga Resa u kome djeluje i Viša tekstilna tehnička škola i razni vidovi osposobljavanja uz rad. Pored toga, Konfekcija je jedan dio visokostručnih kadrova osigurala i stipendiranjem i školovanjem na Višoj tehničkoj konfekcijskoj školi, odnosno na Tehnološkom fakultetu u Zagrebu, tako da sada raspolaže sa svim potrebnim kadrovima za kvalitetnu proizvodnju i organizaciju proizvodnje i za uspješno poslovanje.

U svom daljnjem razvoju Konfekcija se treba orijentirati sve više na proizvodnju za izvoz i pronalaziti akumulativniji proizvodni asortiman koji bi trebao bitno promijeniti odnos između uloženog materijala i uloženog rada u korist rada.

U Pamučnoj industriji Duga Resa ostvaruje se preko 75% svih relevantnih ekonomskih kategorija privrede općine. U 1983. godini učešće ove organizacije udruženog rada u ukupnom prihodu, dohotku, osobnim dohocima, izdvojenim sredstvima za proširenje materijalne osnove rada i za rezervni ford (akumulacija), u broju zaposlenih po satima rada i u razvoju privrede općine, kretalo se od 75,67% pa sve do 98,78%, što je vidljivo iz slijedećeg pregleda:

u 000 dinara

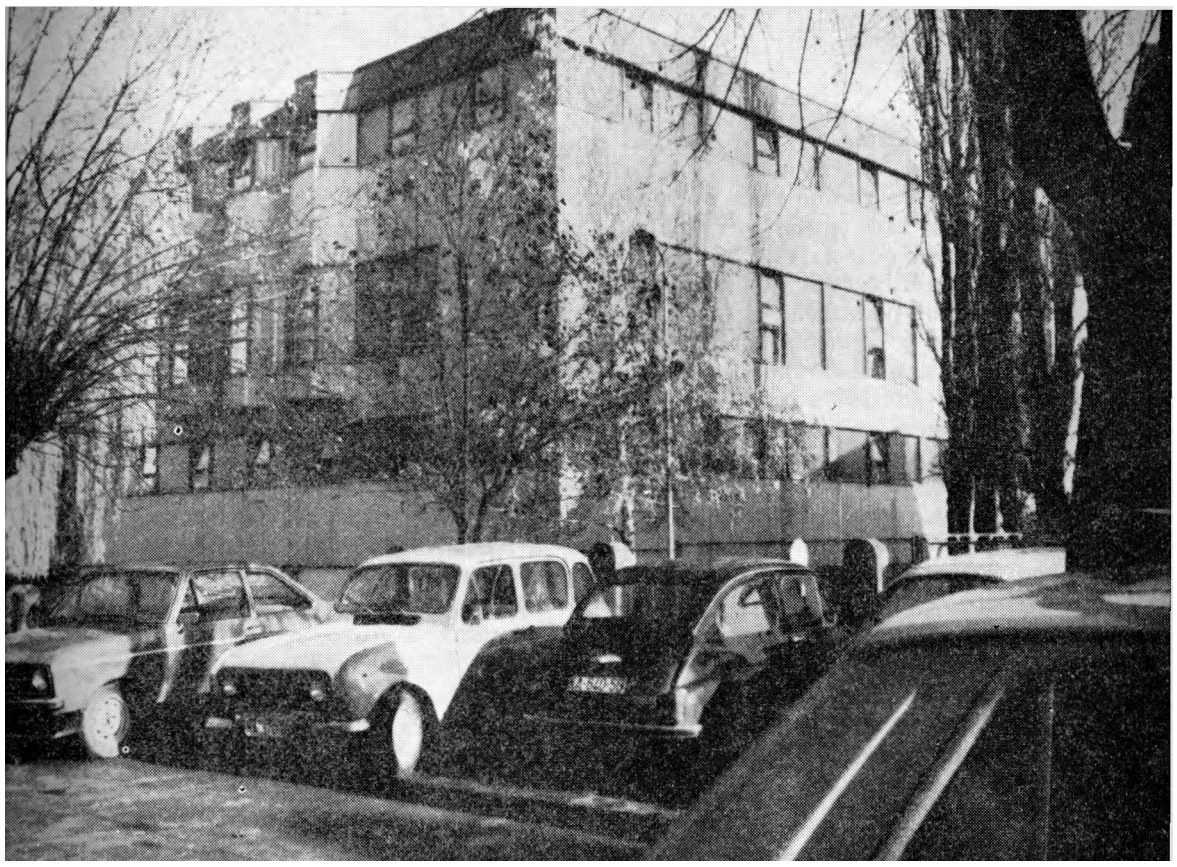
Naziv ekonomske kategorije	Ukupno privreda općine	Pamučna industrija	Postotak učešća (Pam. ind.
Ukupni prihod	12,361.405	9,353.684	75,67
Dohodak	2,403.216	1,951.136	81,19
Osobni dohoci	1,186.351	921.798	77,70
Za proš. mater, osnove rada	279.954	276.543	98,78
Za rezervni fond	87362	72.963	83,52
Broj zaposlenih po satu rada	5.029	3.875	77,05
Izvoz	653.100	645.700	98,86

Gotovo isti odnos je i kad se uspoređuje učešće Pamučne industrije u ukupnim rezultatima poslovanja privrede i društvenih djelatnosti općine za 1983. godinu. Učešće Pamučne industrije u svim relevantnim ekonomskim kategorijama općine kreće se vrlo visoko — od 65,07% pa sve do 97% — što je vidljivo iz slijedećeg pregleda:

u 000 dinara

Naziv ekonomske kategorije	Ukupno privreda i društvene djelatnosti	Pamučna 'industrija	Postotak učešća Pam. ind.
Ukupni prihod	12,640.305	9,353.684	74,05
Dohodak	2,594.463	1,951.136	75,20
Osobni dohoci	1,332.238	921.798	69,19
Za proš. mater, osnove rada	285.103	276.543	97,00
Za rezervni fond	91.545	72.963	79,70
Broj zaposlenih			
— stvarno	6.685	4.350	65,07
— po satima rada	5.573	3.875	69,53

Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da od ekonomskog položaja Pamučne industrije direktno ovisi ekonomski položaj čitave privrede i društvenih djelatnosti općine, te mogućnost podmirenja općedruštvenih i zajedničkih potreba radnih ljudi i građana općine Duga Resa. Radi toga, od razvoja ove organizacije udruženog rada direktno, i u najvećoj mjeri, ovisi privredni i društveni razvoj općine Duga Resa. Tu činjenicu ne bismo smjeli prenebregnuti.

Pamučna industrija Duga Resa OOUR laka konfekcija.

Razvoj RO »Mrežnica« Duga Resa

Odmah nakon oslobođenja zemlje u Dugoj Resi je osnovana Radničko-namještenička zadruga, koja je djelovala cio početka 1947. godine, da bi potom prerasla u Službu radničkog snabdijevanja pri Pamučnoj industriji Duga Resa. Ova zadruga, odnosno služba, začetak je današnje »Mrežnice«, radne organizacije za promet robom na veliko i malo, ugostiteljstvo i poljoprivredu sa neograničenom solidarnom odgovornošću OOUR-a Duga Resa. Naime, zbog raznolikosti poslovanja pojedinih pogona Službe radničkog snabdijevanja, ubrzo nakon njenog osnivanja, dolazi do osamostaljenja pojedinih prodavaonica. Tako se u Dugoj Resi najprije osniva ispostava Trgovačkog poduzeća »Dobra« iz Karlovca da bi potom Narodni odbor općine Duga Resa, na svojoj sjednici od 14. veljače 1952. godine, donio odluku o osnivanju Trgovačkog poduzeća Duga Resa, koje već 1. ožujka te godine počinje sa radom.

Prvih dana Trgovačko poduzeće je zapošljavalo svega 26 radnika i radilo u 6 prodavaonica smještenim u iznajmljenim privatnim prije-

katnim zgradama. Ü prvoj godini poslovanja ostvaren je promet od 1,47 milijuna starih dinara, naravno, po cijenama iz toga razdoblja. Koncem prve godine rada poduzeće je zapošljavalo 34 radnika. U drugoj godini rada u sastav poduzeća ulazi i Zanatsko uslužni centar (staklarska, postolarska, krojačka i brijačka radionica i pekara), da bi se već iduće, 1954. godine, zanatski uslužni centar izdvojio iz sastava Trgovačkog poduzeća. Iz sastava poduzeća izdvojila se stolarska radionica, koja je prerasla u samostalno poduzeće »Polet«, i pekara koja je prerasla u Pekarsko poduzeće. Međutim, Pekarsko poduzeće se ponovno, 1. 12. 1973. pripojilo u sastav »Mrežnice«. Za vrijeme samostalnog postojanja Pekarsko poduzeće je izgradilo zgradu nove pekare, tri kioska za prodaju kruha i četiri stana za svoje radnike (2 trosobna i 2 jednosobna).

U 1962. godini, poduzeću se pripaja Trgovačko poduzeće Generalski Stol, čime se po prvi puta poslovanja radne organizacije proširuje van Duge Rese, a broj prodavaonica povećava se na 31 i kolektiv na 109 uposlenih radnika. (Trgovačko poduzeće Generalski Stol formirano je 1955. godine nakon likvidacije OPZ-e Generalski Stol[4].

U sastav Trgovačkog poduzeća Duga Resa ulaze 1. listopada 1968. godine: Ugostiteljsko poduzeće Duga Resa i Opća poljoprivredna zadruga Duga Resa, Belaj i Srednji Poloj, sa 28 poslovnih jedinica i 113 zaposlenih radnika. (Prije toga, Ugostiteljsko poduzeće »Dobra« Jarče Polje, osnovano Rješenjem NOO-a Duga Resa, broj 01-3061/1989 od 16. 5. 1959. godine, ušlo je u sastav Ugostiteljskog poduzeća Duga Resa).

U toku 1971. godine ovom poduzeću se pripojila prodavaonica »Petrova Gora« u Vojniću (sa sjedištem u Bariloviću) i prodavaonica mliječnih proizvoda tadašnjeg Pekarskog poduzeća Duga Resa.

Deset godina nakon osnivanja, 1962. godine, poduzeće se počelo baviti trgovinom na veliko, a 1964. godine otpočelo je uvođenje suvremenih metoda samoposluživanja potrošača. Najprije u novootvorenoj prodavaonici u Jakovčićevoj ulici, zatim na Švarči u Karlovcu, pa u Restauraciji na Autobusnom kolodvoru u Karlovcu, Robnoj kući u Dugoj Resi, te u novoizgrađenoj prodavaonici u Tounju, koja od prvog dana svog rada radi na principu samoposluživanja potrošača.

Izgradnjom Robne kuće sa 4.800 m² površine poslovni prostor poduzeća povećan je za više od 100% čime su stvorene mogućnosti za daljnju specijalizaciju prodajnog prostora i za proširenje prodajnog prostora sa suvremenim metodama samoposluživanja potrošača. Njena izgradnja i početak rada imali su značajan utjecaj na rezultate poslovanja RO »Mrežnica«.

Nakon udruživanja rada i sredstava PK »Kupa« Vukova Gorica i Opće poljoprivredne zadruge Generalski Stol u RO »Mrežnica« Duga

[4] Rješenje NOO Duga Resa broj 03-604/1-62 od 16. 2. 1962. godine o odobrenju pripajanja Trgovačkog poduzeća Generalski Stol Trgovačkom poduzeću Duga Resa.

Resa, što je provedeno 1977. godine »Mrežnica« se u 1978. godini, u skladu sa odredbama Zakona o udruženom radu, organizirala i konstituirala kao radna organizacija sa slijedećim osnovnim organizacijama udruženog rada: OOUR Trgovina na veliko, OOUR Trgovina na malo, OOUR Ugostiteljstvo, OOUR Poljoprivreda i RZ zajedničkih službi, sa neograničenom solidarnom odgovornošću navedenih OOUR-a, što znači da svaka organizacija udruženog rada solidarno odgovara za sve obaveze ostalih OOUR-a udruženih u RO »Mrežnica« Duga Resa.

OOUR Trgovina na veliko registrirana je za obavljanje prometa robom na veliko i glavni joj je zadatak snabdijevanje robom OOUR-a Trgovina na malo, a ostvaruje svoju djelatnost preko osam poslovnica, koje su organizirane po strukama, i to: prehrana, galanterija, piće, specijalne struke, namještaj, tekstil, pekara i transport. Osnovna organizacija udruženog rada zapošljava 157 radnika, a smještena je u bivši poslovni prostor Tvornice namještaja »Polet« u Dugoj Resi, površine 700 m^2, koji je kupljen 1968. godine, i u nešto više od 50% novoizgrađenog skladišta u površini od oko 1300 m^2, koje je izgrađeno zajedno sa industrijskim kolosijekom 1970. godine, tako da raspolaže sa oko 2000 m^2 poslovnog prostora. U 1984. godini ostvarila je:

— ukupni prihod u iznosu od 1.197,092.000 dinara, ili 44% više nego prethodne godine;

— dohodak u iznosu od 105,235.000 dinara, ili 48% više nego prethodne godine i

— čisti dohodak u iznosu od 54,042.000 dinara, ili 39% više nego prethodne godine.

OOUR Trgovina na malo registrirana je za obavljanje prometa robom na malo što obavlja u 70 radnih jedinica (prodavaonica) i to:

a) u 34 prodavaonice mješovite robe,

b) u 15 prodavaonica prehrane od kojih su dva odjela u sastavu Robne kuće i

d) u 13 prodavaonica specijalnih struka od kojih su 4 odjela u sastavu Robne kuće.

Za obavljanje djelatnosti svojih radnih jedinica (prodavaonica) OOUR Trgovina na malo, pored vlastitog poslovnog i skladišnog prostora, koristi i iznajmljeni poslovni prostor. U Robnoj kući, koja ima površinu od 4.800 m^2, oko 640 m^2 koristi RZ zajedničkih službi za svoju djelatnost dok preostalih 4.160 m^2 koristi 9 trgovinskih odjela Robne kuće za obavljanje svoje djelatnosti. Istovremeno, 33 radne jedinice (prodavaonice) za obavljanje svoje djelatnosti koriste vlastiti poslovni prostor u ukupnoj površini od oko 4.760 m^2, od čega oko 1.820 m^2 za prodajni i oko 2.940 m^2 za skladišni prostor.

Preostalih 28 radnih jedinica (prodavaonica) smješteno je u iznajmljeni poslovni prostor u ukupnoj površini od oko 2.030 m^2, od čega

se koristi oko 1 500 m² za prodajni prostor i oko 530 m² kao skladišni prostor. Prema tome, dok je u momentu osnivanja Trgovačko poduzeće imalo svega 6 iznajmljenih prodavaonica, danas samo OOUR Trgovina na malo za djelovanje svojih 70 radnih jedinica (prodavaonica) koristi ukupno 10.950 m² poslovnog prostora, od čega 8.920 m² vlastitog poslovnog prostora i 2.030 m² iznajmljenog poslovnog prostora. Najveći dio poslovnog prostora (7.480) koristi se kao prodajni, a 3.470 m² kao skladišni prostor.

OOUR Trgovina na malo zapošljava 335 radnika. U 1984. godini ostvarila je ukupni prihod u iznosu od 1.612,654.000 dinara, ili 43% više nego prethodne godine; dohodak u iznosu od 163,044.000 dinara, ili 44% više nego prethodne godine; i čisti dohodak u iznosu od 96.417,000 dinara, ili 40% više nego prethodne godine.

U 1984. godini OOUR Trgovina na malo ostvarila je realizaciju sa porezom na promet u iznosu od 1.826.887.000 dinara, ili za 42% više nego prethodne godine, od čega u Robnoj kući u iznosu od 450,620,500 dinara, ili za 41,74% više nego u prethodnoj godini, odnosno 24,67% od ukupnog prometa OOUR-a, dok je taj procenat u prethodnoj godini iznosio 24,84% što znači da je došlo do stagnacije prometa u Robnoj kući, jer je u 1981. godini od ukupnog prometa OOUR-a na promet ostvaren u Robnoj kući otpadalo 25,47%.

OOUR Ugostiteljstvo pruža sve vrste ugostiteljskih usluga (točenje pića, prehrana i prenoćište) što se ostvaruje u 22 radne jedinice — moteli, restauranti, prenoćišta, gostionice, bifei i točionice.

OOUR Ugostiteljstvo zapošljava 170 radnika. Najveći ugostiteljski objekti (»Roganac«, Jarče Polje, »Kantina«, Duga Resa, »Šangaj«, Duga Resa, Lešće i Autobusni kolodvor Karlovac) te nekoliko bifea i gostionica (Barilović, Siča, Perjasica, Generalski Stol, »Kupalište« i bife ispod »Kantine«) smješteno je u vlastiti poslovni prostor (ukupno njih 12)
7 gostionica i bifea smješteno je u poslovni prostor zadružnih domova, kojima inače upravlja OOUR Poljoprivreda. Gostionica »Tempo« Karlovac smještena je u iznajmljeni poslovni prostor društvenog vlasništva, a 2 bifea u Dugoj Resi smještena su u iznajmljeni privatni poslovni prostor.

U 1984. godini OOUR Ugostiteljstvo ostvarila je ukupni prihod u iznosu od 194,967.000 dinara, ili 34% više nego prethodne godine; dohodak u iznosu od 75,280.000 dinara, ili 28% više nego prethodne godine čisti dohodak u iznosu od 49,323.000 dinara, ili za 30% više nego prethodne godine.

OOUR Poljoprivreda, sa sjedištem u Vukovoj Gorici, registrirana je za otkup i kooperaciju u proizvodnji svih vrsta poljoprivrednih proizvoda, te za prorez drva u svojim pilanama. U kooperaciji sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima učestvuje u ostvarivanju programa stvaranja rezervi mesa u živoj stoci za potrebe Savezne direkcije

za robne rezerve (od 1978. do 1984. godine ugovorila je kreditiranje 1.150 grla, od čega 575 tovnih grla i 575 rasplodnih grla stoke, za što je odobrila 14,506.800 dinara kredita, iz sredstava Savezne direkcije za robne rezerve, za 280 kooperanata-individualnih poljoprivrednika, sa rokom vraćanja od 5 godina). Za efekte ovih ulaganja nema posebne evidencije s obzirom na to da se stoka realizira zajedno sa tržnim viškovima iako bi po ugovoru o ovom ulaganju Saveznoj direkciji za materijalne rezerve trebalo svake godine isporučivati 575 utovljenih junaca u težini od 400 kg po grlu ili ukupno 230 tona junećeg mesa žive vage.

Zbog teškoća, koje prate stočarstvo, Savezna direkcija do sada nije tražila isporuku utovi jene stoke već se zadovoljavala brojnim stanjem rasplodne i tovne stoke u stajama kooperanata. Osim toga, OOUR Poljoprivreda učestvuje u ostvarenju programa poticanja proizvodnje mesa i mlijeka na osnovu koga je u 1983. godini dobila kredit u iznosu od 20,000.000 dinara. Tom svotom kreditirala je 41 domaćinstvo (kooperanta) u svrhu adaptacije i izgradnje staja za držanje krava muzara ili za tov junadi, svinja, odojaka i ovaca. Od ovog ulaganja očekuje se godišnje oko 770.000 litara mlijeka, 200 tona junećeg mesa, 100 tona svinjskog mesa, 15 tona odojaka i 5 tona ovčjeg mesa.

Za kreditiranje individualnih poljoprivrednika OOUR Poljoprivreda koristi kreditna sredstva i Zajednice MIO poljoprivrednika i poslovnih banaka (Komercijalne banke Karlovac i Ljubljanske banke — Osnovne banke Zagreb) koja namjenski plasira svojim kooperantima za nabavu traktora, priključnih strojeva i alata, za nabavu stoke ili za izgradniu staja. Iz svih tih izvora ova osnovna organizacija je podigla u 1982. godini kredit u iznosu od 4,200.000 dinara kojim je kreditirala 34 poljoprivrednika (kooperanta) za nabavu: 10 traktora i nekoliko priključnih strojeva, 17 visokosteonih junica, 2 silokombajna i 7 ovaca, te za izgradnju 3 staje.

U 1983. godini, iz istih izvora, podigla je kredit u iznosu od 4,439.000 dinara kojim je kreditirala 29 poljoprivrednika-kooperanata, i to za nabavu: 11 steonih junica, 9 motokultivatora, 4 cisterne za tekuća gnojiva, 2 prikolice za sijeno, 2 prikolice za rastresanje stajskog gnojiva, 1 silokombajn i 1 traktorsku sijačicu za kukuruz. U 1984. godini podigla je kredit u iznosu od 24,361.150 dinara kojim je do 1. 10. 1984. godine kreditirala 29 poljoprivrednika (kooperanata) sa 12,000.000 dinara, i to za nabavu: traktora, prikolica, cisterni i priključnih strojeva. Prema tome, OOUR Poljoprivreda je od 1978. do kraja 1984. godine kreditirala 413 poljoprivrednika (kooperanta) sa 6,506.950 dinara, što iz kredita Savezne direkcije za materijalne rezerve, što iz kredita posebnih sredstava namijenjenih za poticanje proizvodnje mesa i mlijeka i što iz kredita Zajednice MIO poljoprivrednika i poslovnih banaka.

Značajne rezultate postiže Poljoprivreda i na ostvarivanju plana otkupa poljoprivrednih proizvoda, posebno u pogledu otkupa mlijeka

Radna organizacija »Mrežnica«. Robna kuća Duga Resa.

i stoke. U posljednje tri godine od individualnih poljoprivrednih proizvođača otkupila je slijedeće količine mlijeka:

— u 1981. godini: 1,401.077 litara prosječne masnoće 3,66 što, preračunato na obračunsku mliječnu masnoću od 3,20, daje 1,603.653 litre mlijeka;

— u 1982. godini: 1,336.916 litara prosječne masnoće 3,69 što, preračunato na obračunsku mliječnu masnoću od 3,20, daje 1,543.574 litre mlijeka i

— u 1983. godini: 1,354.033 litre mlijeka prosječne masnoće 3,65 što, preračunato na obračunsku mliječnu masnoću od 3,20, daje 1,544,774 litre mlijeka.

Na saobraćajnom pravcu Bel. Boljice — Belaj — Barilović — Siča Perjasica mlijeko direktno otkupljuje Karlovačka industrija mlijeka, pa se i na tom pravcu godišnje otkupi otprilike od 70% do 80% naprijed navedenih količina mlijeka.

U pogledu otkupa stoke (volova, junaca, krava, bikova, konja, svinja, odojaka i ovaca) na dogonima područja općine, u posljednje tri godine, ostvareni su slijedeći rezultati:

— u 1981. godini otkupljen je 3.641 komad stoke u težini od 777.780 kg i u vrijednosti od 64,080.742 dinara;

— u 1982. godini otkupljeno je 5.011 komada stoke u ukupnoj težini od 1,379.495 kg i u vrijednosti od 146,511.266 dinara;

— u 1983. godini otkupljeno je 5.446 komada stoke u ukupnoj težini od 1,230.455 kg i u vrijednosti od 277,005.432 dinara.

Detaljniji podaci iskazani su u navedenom pregledu:

Godina	Vrsta stoke	Količina u kom.	Težina u kg	Vrijednost u din
1981.	Telad	2.018	238.952	24,969.206
	Volovi i junad	241	166.616	9,241.012
	Krave	322	136.611	6,469.299
	Bikovi	13	6.942	428.837
	Konji	506	211.135	21,674.015
	Svinje	80	10.480	636.945
	Odojci	170	3.374	342.148
	Ovce	75	2.986	231.225
	Janjci	36	684	88.055
	Ukupno:	3.641	777.780	64,080.742

Godina	Vrsta stoke	Količina u kom.	Težina u kg	Vrijednost u din
1982.	Telad	2.587	302.474	43,874.062
	Volovi i junad	526	345.668	27,980.881
	Krave	760	345.103	23,899.419
	Bikovi	72	23.623	3,002.929
	Konji	786	332.672	45,911.329
	Svinje	135	16.777	88.780
	Ovce	105	2.480	255.600
	Odojci	40	698	88.780
	Ukupno:	5.011	1,379.495	146,511.266

Godina	Vrsta stoke	Količina u kom.	Težina u kg	Vrijednost u din
1983.	Telad	3.214	380.439	111,207.800
	Vo'ovi i junad	200	134.068	18,040.655
	Krave	165	77.430	8,205.605
	Bikovi	62	32.292	4,370.903
	Konji	1.413	591.755	122,233.379
	Svinje	80	8.137	1,275.820
	Ovce	312	6.334	1,671.270
	Ukupno:	5.446	1,230.455	267,005.432

OOUR Poljoprivreda zapošljava 35 radnika u dvije radne jedinice — pilani i otkupu. U 1984. godini ostvarila je ukupni prihod u iznosu od 494,527.000 dinara, ili 33% više nego prethodne godine; a dohodak u iznosu od 31.992.000 dinara, ili za 60% više nego prethodne godine i čisti dohodak u iznosu od 13,506.000 dinara, ili za 62% više nego prethodne godine.

Radna zajednica zajedničkih službi organizirana je za obavljanje svih plansko-financijskih, knjigovodstveno-računovodstvenih, kadrovsko--personalnih, administrativnih i blagajničkih poslova za sve OOUR-e iz sastava RO, kao i za poslove potrošačkih kredita, a zapošljava 89 radnika.

Prema tome, u RO »Mrežnica« bilo je koncem 1984. godine ukupno zaposleno 786 radnika i to:

— sa visokom i višom stručnom spremom i VKV radnika 126 ili 16,05%
— sa srednjom stručnom spremom iKV radnika 474 ili 60,30%
— sa NSS i polukvalificiranih radnika 83 ili 10,55%
— nekvalificiranih radnika 103 ili 13,10%

Osnovne organizacije udruženog rada RO »Mrežnica« Duga Resa raspolažu sa 41 prijevoznim sredstvom, od čega otpada na teretna vozila (kamione, traktore, traktore-utovarivače, kombi-vozila i viljuškare--utovarivače) 28 vozila sa cca 70 tona nosivosti, od kojih su 4 specijalna vozila (po 2 tone nosivosti) i to: dva za dostavu pekarskih proizvoda u maloprodajne radne jedinice i dvije hladnjače za prijevoz mesa, mesnih proizvoda i ostale robe koja se mora rashlađivati i za vrijeme transporta. Radna organizacija raspolaže i sa 13 osobnih vozila: 4 WARTBURG KARAVANA isključivo se koriste za nabavu i dostavu robe u ugostiteljske i trgovinske maloprodajne radne jedinice, a u određenim slučajevima i za dostavu robe u stan kupca; jedno je speciialno vatrogasno (kombi) vozilo i osam osobnih vozila koje koriste OOUR-i

i RZ zajedničkih službi za obavljanje službenih poslova. Gotovo sva teretna vozila su u radnoj jedinici Transport OOUR-a Trgovina na veliko koja opslužuje dovozom i prevozom robe sve OOUR-e iz sastava RO, izuzev OOUR-a Poljoprivreda.

Radna organizacija »Mrežnica« je u 1984. godini ostvarila:

— ukupni prihod u iznosu od 3,540,464.000 dinara, ili 41% više nego prethodne godine;

— dohodak u iznosu od 411,722.000 dinara, ili za 43% više nego u prethodnoj godini i

— čisti dohodak u iznosu od 243,346.000 dinara, ili za 39% više nego u prethodnoj godini.

Samo iz ovih nekoliko pokazatelja vidljivo je da su poslovni rezultati, što ih ostvaruje »Mrežnica«, vrijedni svake pažnje. O tome najbolje svjedoči dinamika razvoja te radne organizacije i njena ekonomska snaga, koju je ostvarila u svom 30-godišnjem radu.

Ako se ima u vidu današnji obim i predmet poslovanja, broj radnih jedinica i ukupan broj zaposlenih radnika, onda se može slobodno tvrditi da su razvoj i unapređenje materijalne osnove rada uvijek bili prisutni u svijesti radnih ljudi ove radne organizacije. Međutim, treba naglasiti da su uz poslovni napredak, izgradnju i otvaranje novih radnih jedinica i osvajanje novih djelatnosti, značajan utjecaj na sva ta kretanja i na poslovne rezultate ove radne organizacije imala i integraciona kretanja koja su je pratila proteklim vremenom.

Na kraju treba spomenuti i neke veće investicione zahvate koje je ostvarila RO »Mrežnica« u nekoliko zadnjih godina, a koji su značajno utjecali na povećanje rezultata poslovanja: izgradnja industrijskog kolosijeka i centralnog skladišta pokraj njega, pa izgradnja trgovinsko-ugostiteljskog objekta »Šangaj«, zatim izgradnja Robne kuće, nadogradnja motela »Roganac«, izgradnja trgovinsko-ugostiteljskih objekata u Siči i Perjasici te izgradnja i kupnja još nekih većih trgovinskih i ugostiteljskih objekata.

U 1970. godini izgrađen je industrijski kolosijek, čija je tadašnja vrijednost iznosila 40.847,85 dinara. Kraj njega je izgrađeno centralno skladište veličine 70 X 12 metara, u dvije etaže, ukupne bruto površine od 1.680 m^2. Troškovi izgradnje su iznosili 1,016.116,00 dinara. Iste godine izgrađeno je i skladište, odnosno trgovinsko-ugostiteljski objekat u Generalskom Stolu, veličine 24 X 12 metara i za njega je utrošeno 156.418,40 dinara.

U 1972. godini izgrađen je ugostiteljsko-trgovinski objekat »Sangaj« u Dugoj Resi, sa ukupnom površinom poslovnog prostora od 525 m^2 (255,40 m^2 za trgovinu i 269,60 m^2 za ugostiteljstvo). Troškovi izgradnje ovog objekta iznosili su 1,772.261,90 dinara.

U 1974. godini dovršena je izgradnja Robne kuće u Dugoj Resi, s ukupnom površinom od oko 4.800 m². Troškovi njene izgradnje iznosili su 22,500.772,60 dinara.

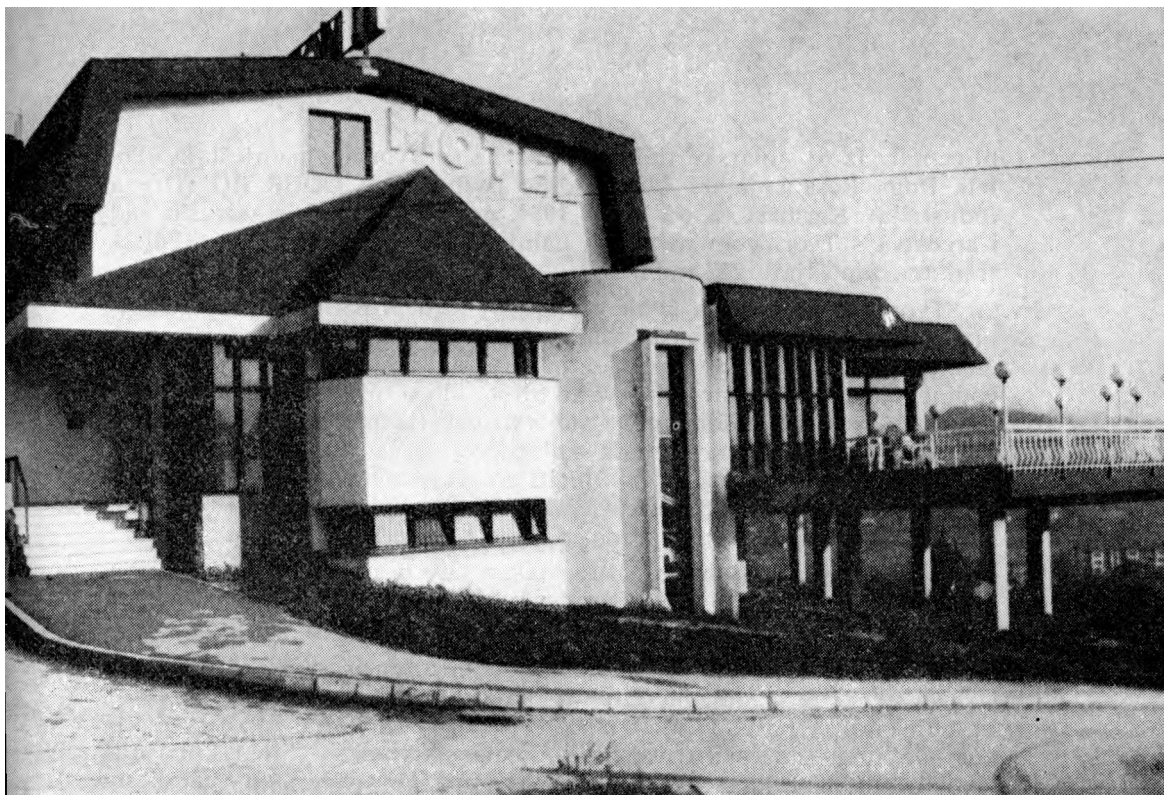
U 1977. godini kupljena je kuća Toše Vrećice u Generalskom Stolu, veličine 20 X 10 metara, sa tri etaža (podrum, prizemlje i I kat) s tim što svaka etaža ima neto korisnu površinu poslovnog, odnosno skladišnog prostora (zajedno sa nusprostorom) oko 160 m², a troškovi kupovine ovog objekta iznosili su 2,160.239,20 dinara. Iste godine, a u sklopu stambene zgrade u Tounju, izgrađena je prodavaonica robe (samoposluga) ukupne površine od 302 m², od čega otpada na prodajni prostor 148 m² i na skladišni prostor 154 m², a troškovi izgradnje iznosili su 2,533.410,80 dinara.

U 1978. godini izgrađen je trgovinsko-ugostiteljski objekat u Siči, površine 280 m², sa 200 m² podrumskog skladišta. Troškovi izgradnje su iznosili 3,744.261,30 dinara. Sličan objekat (bez skladišnog prostora, odnosno bez podruma) izgrađen je iste godine i u Perjasici, čiji troškovi izgradnje su iznosili 2,148.104,30 dinara.

Koncem 1980. godine, odnosno početkom 1981. godine, dovršena je nadogradnja Motela »Roganac« kojom je pored ranijeg prostora (513 m²) dograđeno još 870 m² poslovnog prostora tako da ukupna površina ovog objekta sada iznosi 1,383 m² površine. Pored ranijih 8 dvokrevetnih soba izgrađeno je još 8 novih dvokrevetnih soba i restoran površine 380 m² sa 360 sjedišta i odgovarajućim nusprostorom, a rekonstruiran je i proširen kuhinjski i ostali zajednički prostor motela. Izgrađena je plinska stanica sa kontejnerom i plinskom instalacijom, a izmijenjene su vodovodne i električne instalacije. Izgrađena je i kanalizacija za priključak ovog objekta na javnu kanalizacijsku mrežu te veliki parking-prostor za istovremeno parkiranje 110 automobila i 5 autobusa. Asfaltirana je i prilazna cesta motelu (iz pravca Karlovca i iz pravca Rijeke). Troškovi nadogradnje ovog objekta, zaiedno sa troškovima izgradnje skladišta i parkirališta, iznosili su 30,266.981,95 dinara.

U 1982. i 1983. godini u stambeno-poslovnom objektu A-3 u Dugoj Resi (jugozapad) OOUR Trgovina na malo financirala je izgradnju poslovnog prostora (samoposluge) u površini od 430 m² sa skladišnim prostorom površine od 243 m². Troškovi izgradnje, bez uređenja i opreme, iznosili su 8,892.429,00 dinara. OOUR Ugostiteljstvo izgradilo je poslovni prostor za ugostiteljski objekat površine 129,61 m² čiji su troškovi izgradnje, bez uređenja i opreme, iznosili 2,101,431,75 dinara. (Zbog nedostataka sredstava ovi lokali još uvijek nisu uređeni ni opremljeni tako da se za sada djelomično koriste kao skladišni prostor.)

U 1983. godini OOUR Ugostiteljstvo i OOUR Trgovina na malo zajednički su financirali izgradnju nadstrešnice nad terasom »Kantine«, veličine 24 X 11,4 metra (površine od 273,6 m²) koja ujedno služi kao krovište prodavaonice broj 2, 3 i 67 OOUR-a Trgovina na malo. Troš-

Motel »Roganac«

kovi izgradnje iznosili su 2,895,072,50 dinara (OOUR Ugostiteljstvo — 1,758.872,50 i OOUR Trgovina na malo — 1,136.200 dinara).

U 1983. i 1984. godini OOUR Trgovina na malo sufinancirala je izgradnju spomen-doma u Prilišću sa iznosom od 2,348.890,95 dinara u čijem sastavu je izgrađena prodavaonica robe ukupne bruto površine od 112 m^2. Uložena sredstva vratit će se OOUR-u na taj način što neće desetak narednih godina plaćati najamninu za korištenje prostora te prodavaonice.

U novih 13 naprijed navedenih objekata, što su izgrađeni ili kupljeni u zadnjih 15 godina, izgrađen je poslovni prostor ukupne površine od 10.893,21 m^2. Troškovi njegove izgradnje iznosili su 82,187.499,70 dinara, po tekućim cijenama koje su važile u momentu izgradnje.

Razvoj ostalih organizacija udruženog rada

U dijelu teksta u kojem se govori o razvojnom putu RO »Mrežnica« Duga Resa navedeno je da se 1. travnja 1954. godine iz sastava tadašnjeg Trgovačkog poduzeća izdvojila stolarska radionica i Zanatski uslu-

ni centar. Iz te stolarske radionice razvila se Tvornica namještaja »Polet« Duga Resa koja od 1982. godine posluje kao OOUR RO »Drvna industrija« Karlovac, a od 1. 11. 1984. godine »Polet« je udružio rad i sredstva s Tvornicom metalnog namještaja »Jadran« Zagreb. »Polet« trenutno zapošljava 212 radnika.

Tvornica namještaja »Polet« u Dugoj Resi proširila je svoj poslovni prostor i provela rekonstrukciju strojnog parka sa ukupnim investicionim ulaganjima od oko 50 milijuna dinara po cijenama iz 1977. godine čime je udvostručila svoju proizvodnju. Međutim, zbog prezaduženosti i drugih objektivnih i subjektivnih slabosti došla je u znatne privredne poteškoće pa od tada stalno posluje sa značajnim gubicima. Zbog toga se »Polet« nastoji uključiti u veći sistem proizvodnje namještaja koji bi mu omogućio specijalizaciju ili širi proizvodni program i povećanje produktivnosti rada, a time i izlazak iz gubitaka.

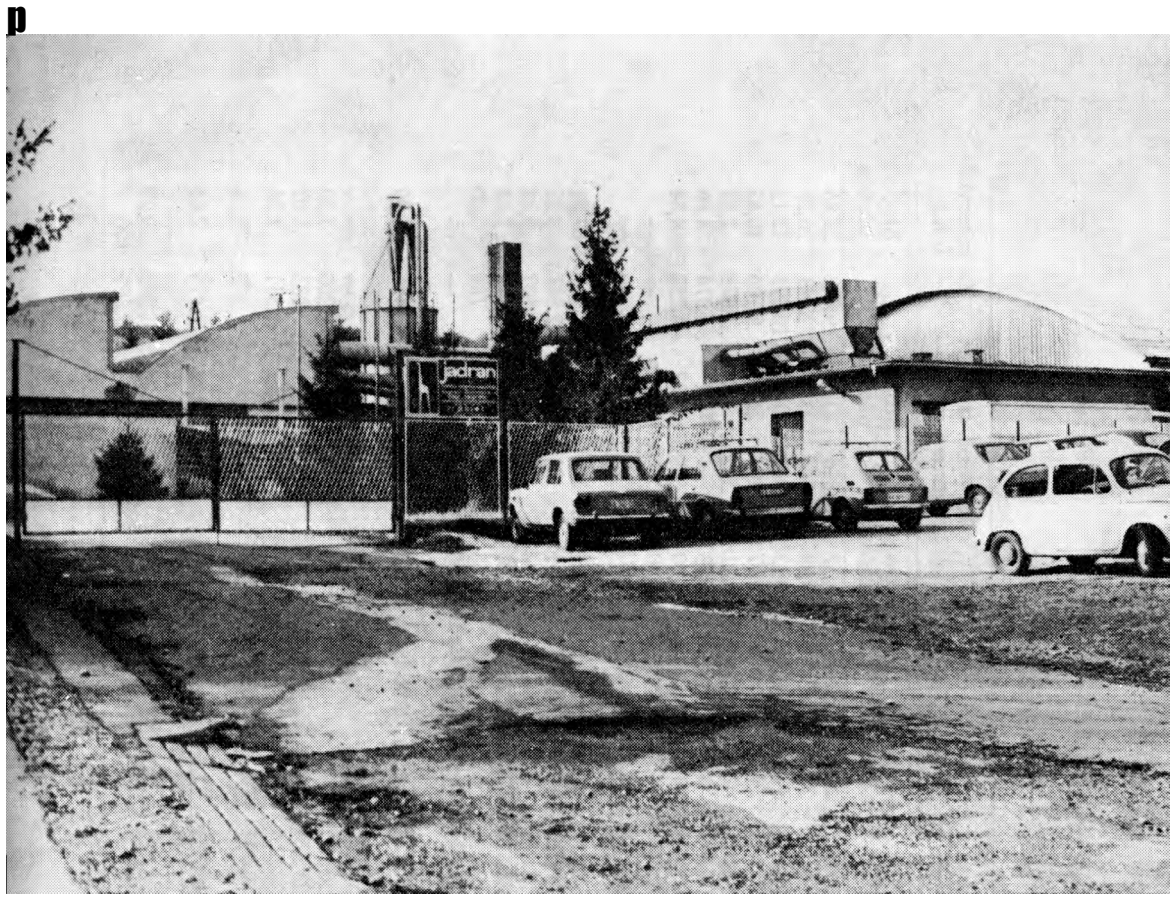
Od Zanatskog uslužnog centra, nakon više organizacionih promjena razvila se današnja »Vinica«, građevinsko-zanatska radna organizacija Duga Resa koja trenutno zapošljava 80 radnika.

Osnovna djelatnost ove organizacije udruženog rada je izgradnja i rekonstrukcija stambenih zgrada, stanova, poslovnog prostora i ostalih objekata, a sporedna djelatnost je izvođenje završnih radova u visokogradnjama: zidarskih, tesarskih, krovopokrivačkih, limarskih, bravarskih. staklarskih, soboslikarsko-ličilačkih, keramičarskih, parketarskih i drugih, te izvođenje unutrašnjih i vanjskih instalaterskih radova: vodovodnih instalacija, kanalizacija, elektroinstalacija, instalacija centralnog grijanja i proizvodnja i popravak namještaja, građevinske stolarije i drugih proizvoda od drveta.

Komunalno-građevinska RO Duga Resa osnovana je 1954. godine kao »Čistoća«. Bila je to ustanova sa samostalnim financiranjem. Nakon nekoliko organizacionih promjena — spajanja, pripajanja i odvajanja — razvila se u Komunalno-građevinsku RO sa osnovnim organizacijama udruženog rada: Komunalna djelatnost, Građevinska djelatnost i RZ zajedničke službe. OOUR Komunalna djelatnost bavi se snabdijevanjem građana vodom, čišćenjem ulica, održavanjem kanalizacije, zelenih površina, parkova i lokalnih puteva, proizvodnjom cvijeća, održavanjem groblja i pružanjem grobljanskih usluga. Zapošljava 65 radnika. OOUR Građevinska djelatnost organizirana je za obavljanje završnih radova u građevinarstvu visoke i niske gradnje, za proizvodnju kamena i agregata, asbest-betona i betona te za obavljanje drugih građevinskih radova. Zapošljava 87 radnika. RZ zajedničke službe obavlja sve ađministrativno-stručne, pomoćne i njima slične poslove od zajedničkog interesa za OOUR-e u sastavu RO. Zapošljava 20 radnika. Prema tome Komunalno-građevinska RO Duga Resa zapošljava ukupno 172 radnika.

OOUR za distribuciju električne energije »Eldis« Duga Resa, RO »Elektra« Karlovac, razvijala se postepeno i paralelno sa elektrifika-

p

Tvornica metalnog namještaja »Jadran« Zagreb, RO »Polet« Duga Resa.

čijom naselja i razvojem privrede na području općine. Razvila se iz Područnog ureda, odnosno Pogona za distribuciju električne energije i izgradnju elektroenergetskih objekata. Nakon usvajanja Ustavnih amandmana iz 1971. godine, ovaj pogon je prerastao u organizaciju udruženog rada, a nakon donošenja Zakona o udruženom radu organizira se kao OOUR »Eldis« Duga Resa. Bavi se distribucijom električne energije i izgradnjom i održavanjem elektroenergetskih objekata. Zapošljava 65 radnika.

Veterinarska stanica Duga Resa je najmanja organizacija udruženog rada u oblasti privrede na području općine. Zapošljava svega 14 radnika. Ostvaruje nadzor nad zdravstvenim stanjem stoke.

Na kraju ovog dijela tabelarno je prikazano učešće organizacije udruženog rada i njihovih OOUR-a u ukupnom prihodu, dohotku, dijelu čistog dohotka za OD, za proširenje materijalne osnove rada i za rezervni fond, po podacima iz završnih računa OOUR-a privrede općine za 1983. godinu. U pregledu je dato i kretanje broja zaposlenih po

Organizacija udruženog rada OOUR	Ukupan prihod		Dohodak Dio Č. D. za O. D.				Za proš. mater, osnove rada		Za rezervni fond	
	Iznos	Stopa učešća	Iznos	Stopa učešća	Iznos	Stopa učešća	Iznos	Stopa učešća	Iznos	Stopa učešća
OOUK Predionica	l,»8o.8u4	10,2/	4VÔ.J32	2U,75	217.931	18,37	64.376	23,00	19.942	22,83
OOUR Tkaonica	2,119.642	17,15	573.523	23,86	283.465	23,89	64.740	23,12	22.941	26,26
OOUR Oplemenjivanje	2,715.828	21,97	264.883	11,02	98.845	8,33	59.912	21,40	10.595	12,13
OOUR Laka konfekcija	1,335.499	10,80	227.645	9,47	88.613	7,47	60.293	21,54	9.106	10,42
OOUR Pletionica	439.319	3,55	51.817	2,16	14.307	1,21	21.553	7,70	2.073	237
OOUR Pomoćni pogoni	382.844	3,10	101.844	4,24	62.040	5,23	–	–	4.074	4,66
OOUR Ljevaonica	209.761	1,70	105.796	4,40	60.546	5,10	5.669	2,02	4.232	4,84
RZ Zajedničke službe	191.723	1,55	113.089	4,71	85.378	7,20	—	–	–	—
RZ Društveni standard	72.264	0,58	13.988	0,58	10.673	0,90	—	—	..	
Pamučna industrija Ukupno	9,353.684	75,67	1,951.137	81,19	921.798	77,70	276.543	98,78	72.963	83,51
OOUR Trgovina na veliko	829.731	6,71	71.029	2,96	30.771	2,59	31	0,01	2.841	3,25
OOUR Trgovina na malo	1,121.907	9,08	112.678	4,69	60.957	5,14	–	–	4.507	5,16
OOUR Ugostiteljstvo	145.091	1.17	58.514	2,43	33.242	2,80	8	–	2.341	2,68
OOUR Po joprivreda	371.404	3,00	19.657	0,82	6.874	0,58	–	–	786	0,90
RZ Zajedničke službe	29.676	0,24	25.893	1,07	19.994	1,69	—	–	—	—
RO »Mrežnica« Ukupno	2,497.809	20,20	287.771	11,97	151.838	12,80	39	0,01	10.475	11,99
Tvornica namještaja »Polet«	146.621	1,19	32.107	1,34	28.019	2,36				
»Vinica« građ. zan. RO	60.873	0,49	30.188	1,26	20.009	1,69	2.165	0,77	1.208	1,38
OOUR »Komunalni djel.«	42.116	0,34	23.326	0,97	13.985	1,18	—	—	933	1,07
OOUR »Građ. djel.«	106.525	0,86	38.516	1,60	21.520	1,81	755	0,28	1.541	1,76
RZ Zajedničke službe	7.862	0,07	6.894	0,29	5.696	0,48	18		—	
Komuna no građ. RO Ukupno	156.503	1,27	68.736	2,86	41.201	3,47	773	0,28	2.474	2,83
OOUR »Eldis« Duga Resa	128.980	1,04	27.045	1,12	19.434	1,64	—	–	–	
Veterinarska stanica	16.935	0,14	6.234	0,26	4.052	0,34	434	0,16	249	0,29
Sveukupno 1	2,361.405	100	2,403.218	100	1,186.351	100	279.954	100	87.369	100

Kretanje broja zaposlenih po satima rađa, dohotka i društvenog proizvoda privrede općine Duga Resa — ukupno i po zaposlenom — te prosječno isplaćenog čistog OD po zaposlenom za razdoblje 1975—1983. godine sa prosječnim stopama rasta od 1975—1980, od 1975—1983. i od 1981—1983. godine

u 000 dinara

Godina	Zaposlenih po satima rada	Dohodak u 000 din	Dohodak po zaposlenom u dinarima	Društveni proizvod u 000 din	Društveni proizvod po zaposlenom u dinarima	Prosječno isplaćeni čisti OD po zaposlenom u dinarima
1975.	4.539	335.614	73.940	370.880	81.710	2.516
1976.	4.583	359.893	78.530	405.450	88.470	2.994
1977.	4.666	395.132	84.680	439.189	94.120	3.552
1978.	4.751	541.062	113.880	596.430	125.540	4.174
1979.	4.878	685.147	140.460	749.380	153.624	5.015
1980.	4.937	896.867	181.660	976.891	197.870	6.483
1981.	5.009	1,262.279	252.000	1,386.246	276.750	8.845
1982.	5.010	1,750.661	349.430	1,916.898	382.610	11.301
1983.	5.029	2,403.216	477.870	2,687.287	534.360	14.572
Prosječna stopa rasta						
1975—1980.	1,8	21,7	19,7	21,4	19,4	20,9
1975—1983.	1,3	27,9	26,2	28,0	26,4	24,5
1981—1983.	0,2	38,1	37,7	39,2	39,0	28,3

Zaposleni na području općine Duga Resa po personalnoj evidenciji za	Privreda	6.117
VII mjesec 1984. godine	Neprivreda	747
	Ukupno	6.864

satima rada, dohotka i društvenih proizvoda privrede općine (ukupno i po zaposlenim) te prosječno isplaćenog čistog OD po zaposlenom u razdoblju 1975—1983. godine sa prosječnim stopama rasta od 1975——1980, od 1975—1983. i od 1981—1983. godine.

Iz tabela je vidljivo da je u stvaranju glavnih ekonomskih kategorija privrede općine Duga Resa (ukupni prihod, dohodak itd.) Pamučna industrija Duga Resa u 1983. godini učestvovala od 75,76% pa sve do 98,78% dok se učešće svih ostalih organizacija udruženog rada kreće od 24,33% pa do svega 1,22%. Iz pregleda se, također, vidi da se broj zaposlenih po satima rada kretao od 1975. do 1980. godine po prosječnoj stopi rasta od 1,8%, od 1975. do 1983. godine po prosječnoj stopi rasta od 1,3%, a od 1981. do 1983. godine po prosječnoj stopi rasta od svega 0,2%. To znači da je poslije 1980. godine došlo do stagnacije broja zaposlenih gledano po satima rada. Dohodak i društveni proizvod privrede općine kretao se od 1975. do 1980. po prosječnoj stopi rasta od 21,7%, odnosno 21,4%, od 1975. do 1983. godine po prosječnoj stopi od 38,1%, odnosno 39,2%. Kretanje ovih dviju ekonomskih kategorija po zaposlenom radniku u istom vremenskom razdoblju bilo je nešto usporenije iz čega bi se mogao izvući zaključak da je došlo do neznatnog pada produktivnosti rada, ali samo pod uvjetom da se iz kretanja isključi utjecaj stope inflacije i da je broj zaposlenih bio konstantan.

Iz pregleda se, dalje, može zaključiti da je kretanje prosječno isplaćenih čistih OD po zaposlenom otprilike pratilo kretanje dohotka i društvenog proizvoda sa jednakom prosječnom stopom rasta sve do 1980. godine kada je prosječno isplaćeni čisti OD naglo stagnirao da bi od 1981. do 1983. godine, u odnosu na prosječnu stopu rasta dohotka, bilo zabilježeno zaostajanje za 9,8 postotnih poena, ili u odnosu na prosječnu stopu rasta društvenog proizvoda, zaostajanje za 10,9 postotnih poena. Pored toga, društveni proizvod se u tom razdoblju kreće po nešto većoj prosječnoj stopi rasta od prosječne stope rasta dohotka i to za 1,1 postotnih poena, što znači da je u tom razdoblju došlo do bržeg rasta stopa amortizacije.

Razvoj zadrugarstva, poljoprivrede i šumarstva

Odmah nakon oslobođenja zemlje prehrana stanovništva bila je veoma akutan problem pa je zbog toga obnova poljoprivredne proizvodnje — ratarstva, stočarstva, povrtlarstva, voćarstva, vinogradarstva, jednom riječju proizvodnja hrane — bila od posebnog društvenog interesa. Očekivana pomoć koju su u tu svrhu obećali zapadni saveznici preko UNR-e (Organizacije ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu) nije pristizala ni u ugovorenim količinama ni u dogovorenoj vremenskoj dinamici pa da bi se osiguralo organizirano snabdijevanje stanovništva, morao se uvesti obavezan otkup poljoprivrednih proizvoda i racionalno

snabdijevanje glavnim prehrambenim proizvodima (kruh, šećer, sol, mast, ulje i dr.) i osnovnim proizvodima odjeće i obuće.

Obavezan otkup poljoprivrednih proizvoda vršio se od poljoprivrednih proizvođača — seljaka na osnovu takozvanih razreza koje su utvrđivali mjesni narodni odbori, a racionalno snabdijevanje stanovništva provodilo se putem karata i točkica sve do polovice 1951. godine. S obzirom na to da je trgovina bila racionalizirana za snabdijevanje seoskog stanovništva osnovnim industrijskim proizvodima (šećer, sol, ulje i dr.) i drugim artiklima neophodnim za život i rad u seljačkim domaćinstvima, odmah se prišlo obnovi prije rata osnovanih zadruga i osnivanju ovih nabavljačko-potrošačkih zadruga koje su kasnije prerasle u opće poljoprivredne zadruge.

Nabavno-potrošačke zadruge, odnosno kasnije opće poljoprivredne zadruge, osnovane su kao niži oblik udruživanja seljaka po ugledu na sovjetske sovhoze, što se ostvarivalo putem članskog (novčanog) uloga u zadrugu. Na taj način omogućeno je snabdijevanje osnovnim industrijskim proizvodima i drugim potrepštinama neophodnim za obradu zemlje i život u seoskim domaćinstvima, te otkup poljoprivrednih proizvoda. Na sadašnjem području općine je u to prvo poslijeratno vrijeme osnovano 15 nabavno-potrošačkih zadruga, koje su kasnije preregistrirane u opće poljoprivredne zadruge, i to u: Dugoj Resi, Belavićima, Zvečaju, Generalskom Stolu, Belaju, Bariloviću, Perjasici, Srednjem Poloju, Grabrku, Bosiljevu, Pribanjcima, Prilišću, Kuniću, Novigradu i Netretiću.

Nešto kasnije, po uzoru na kolhoze u SSSR-u, stariji komunisti su pristupili osnivanju seljačkih radnih zadruga kao višeg oblika udruživanja seljaka kolektivizacijom zemlje kao osnovnog sredstva za proizvodnju hrane i organizacijom kolektivne obrade zemlje. Seljaci su unosili u SRZ gotovo svu svoju zemlju, izuzev manjih površina, takozvanih okućnica, svoju radnu snagu i svu proizvodnu stoku te sva svoja poljoprivredna oruđa za obradu zemlje a dijelom i gospodarske zgrade. Seljačke radne zadruge formirane su po direktivi Partije i mnogi komunisti učlanjivali su se u njih po partijskom zadatku, a mnogima koji su se kolebali, i koji nisu sproveli taj zadatak iz bilo kojih razloga, izrečene su stroge partijske kazne ili su isključeni iz KPJ.

Na sadašnjem području općine Duga Resa u 1947, 1948. i 1949. godini formirano je 7 seljačkih radnih zadruga i to:

1. SRZ »Marko Polović« Mrežnički Brig,
2. SRZ »Ivan Tomašić« Protulipa,
3. SRZ »Ustanak« Bosiljevo,
4. SRZ »Josip Boljkovac« Vukova Gorica,
5. SRZ »Petar Erdeljac« Prilišće,

6. SRZ »Proljeće« Zaborsko Selo,

7. SRZ »Narodni borac« Ladešić Draga.

Sve ove SRZ-e bile su malene i ekonomski slabe, a okupljale su mali broj članova — najmanje 7, a najveća 14 domaćinstava.

Kako mnoge nabavno-potrošačke zadruge, a posebno seljačke radne zadruge, nisu imale ekonomske uvjete za samostalan rad i razvoj, to ubrzo nakon osnivanja dolazi do njihovog međusobnog spajanja ili pripajanja jedne drugoj, a kod SRZ-a do njihove likvidacije. Tako su već 1947. godine OPZ-a Grabrk i OPZ-a Pribanjci pripojene OPZ-i Bosiljevo. U 1953. godini, nakon donošenja Uredbe o imovinskim odnosima i reorganizaciji seljačkih radnih zadruga (SI. list FNRJ br. 14/53) likvidirane su sve seljačke radne zadruge, izuzev SRZ-e Vukova Gorica koja je nastavila rad sve do 1958. godine kada je promijenila naziv u OPZ Vukova Gorica, što joj je odobreno Rješenjem NOO-e Duga Resa broj 03-2105/3, od 27. 5. 1958. godine. Rješenjem NOO-e Duga Resa broj 03-3189/1958. od 15. 7. 1958. godine, OPZ-a Novigrad pripojena je OPZ-i Netretić, a toj zadruzi se u 1960. godini pripaja i OPZ-a Kunići.

U 1961. godini OPZ-a Belavići pripaja se OPZ-i Duga Resa, s tim što se prethodno njena ugostiteljska radnja izdvojila i ušla u sastav Ugostiteljskog poduzeća »Mrežnica« u Generalskom Stolu koje je poslovalo od polovice 1959.[5] do početka 1962. godine, kada je pripojena Ugostiteljskom poduzeću Duga Resa[6]. Početkom 1963. godine OPZ-a Barilović pripojena je OPZ-i Belaj[7], a krajem 1963. godine OPZ-a Zvečaj pripojena je OPZ-i Duga Resa[8]. Krajem 1962. ili početkom 1963. godine OPZ-a Perjasica pripojena je OPZ-i Srednji Poloj. OPZ-a Generalski Stol likvidirana je 1953. ili 1954. godine, ali je ponovno osnovana 1959. godine[9]. OPZ-a Prilišće likvidirana je početkom 1964. godine. Naime, Skupština općine Duga Resa je na 10. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica, održanoj 15. 6. 1964. godine, donijela Rješenje broj 04-4627/1-1964. o odobravanju završne likvidacione bilance OPZ-e Prilišće u redovnoj likvidaciji i Rješenje broj 04-4626/1-1964. kojim se likvidira OPZ-a Prilišće i njena likvidaciona masa predaje na upravljanje i korištenje Općoj poljoprivrednoj zadruzi Vukova Gorica.

Na 15. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica Skupštine općine Duga Resa, od 21. 12. 1964. godine, doneseno je Rješenje savjeta OPZ-e Bosiljevo, OPZ-e Vukova Gorica i OPZ-e Ne-

[5] Rješenje NOO-e Duga Resa broj 03/l-6046l-62, od 23. 3. 1962. godine, oodobrenju pripajanja Ugostiteljskog poduzeća »Mrežnica« Generalski Stol Ugostiteljskom poduzeću Duga Resa.

[6] Rješenje NOO-e Duga Resa br. 03-553/1-59. od24 . 7. 1959. o davanju statusa ugostiteljsko poduzeće« ugostiteljskoj radnji »Mrežnica« Generalski Stol.

[7] Rješenje NOO-e Duga Resa broj 03-549/1-1963. od 18. 2. 1963.

[8] Rješenje RO Duga Resa br. 01-7082/1-1963. od 23. 12. 1963.

[9] Rješenje NOO-e Duga Resa broj 01-3060/1-1959. od 16. 5. 1959.

tretić i Radničkog savjeta Poljoprivrednog dobra Novigrad na Dobri
0 spajanju u Poljoprivredni kombinat »Kupa« Vukova Gorica, koji je počeo djelovati sa 1. 1. 1965. godine.

Nakon osnivanja Poljoprivrednog kombinata »Kupa« Vukova Gorica od 15 OPZ-a, što su osnovane na području općine Duga Resa odmah nakon rata, preostale su svega 4 OPZ-e i to: Duga Resa, Belaj, Srednji Poloj i Generalski Stol. Te četiri OPZ-e su pripojene Trgovačkom poduzeću Duga Resa i to OPZ-a Duga Resa, OPZ-a Belaj i OPZ-a Srednji Poloj sa 1. listopadom 1968. godine, a OPZ-a Generalski Stol i PK »Kupa« Vukova Gorica koncem 1977. godine udružili su rad i sredstva u RO »Mrežnica« Duga Resa.

Uporedo s osnivanjem nabavijačko-potrošačkih zadruga otpočela je izgradnja zadružnih domova kao centara u kojima će se odvijati politički i kulturno-zabavni život naših sela. Zadružni domovi građeni su na osnovu nekoliko tipskih projekata. Podizani su dobrovoljnim radom omladine i drugih građana, prvenstveno članova nabavi jačko--potrošačkih zadruga i uz angažiranje stručnih majstora samo za najsloženije radove. Drveni građevni materijala dobivan je besplatno iz državnih šuma, a ostali građevni materijal nabavljan je pomoću kredita koji su u tu svrhu odobravani nabavijačko-potrošačkim, kasnije općim poljoprivrednim zadrugama, i iz sredstava formiranih iz članskih uloga zadrugara. S obzirom na to da su zadružni domovi za ono vrijeme bili dosta veliki građevinski objekti i da su građeni uglavnom dobrovoljnim radom građana i omladine, izgradnja pojedinih od njih dosta se otegla
1 dugo je trajala, a na nekima su radovi čak bili i obustavljeni tako da su naknadno dovršeni vrlo povoljnim kreditnim sredstvima.

Na sadašnjem području općine Duga Resa izgrađeno je 10 zadružnih domova i to: u Belavićima, Belaju, Bosiljevu, Generalskom Stolu, Grabrku, Mihalić Selu, Netretiću, Pribanjcima, VuKovoj Gorici i Zvečaju. U svim zadružnim domovima uređene su trgovačke ili ugostiteljske radnje sa odgovarajućim skladišnim prostorom. Najveći dio ima uređene dvorane koje koriste omladinske organizacije ili dobrovoljna vatrogasna društva za kulturno-zabavni život, a mjesne zajednice za održavanje svojih sastanakaa. Dva zadružna doma (u Belavićima i Grabrku) dijelom se koriste i kao područne osnovne škole.

Poljoprivredno dobro Novigrad na Dobri

Nakon oslobođenja zemlje u društvenom sektoru poljoprivrede zatekli smo jedino Državnu ždrebarnu Novigrad na Dobri, osnovanu 1938. godine. Ona se bavila uzgojem konja lipicanera.

U toku NOB-a u tri navrata jedinice NOV i POJ plijenile su i odvodile konje sa ždrebarne tako da je ona potkraj rata gotovo prestala

postojati jer je ostala bez osnovnog stada. Nakon oslobođenja zemlje obnovljeno je rasplodno stado ždrebarne i ona je nastavila rad pod nazivom Državna ždrebarna Novigrad na Dobri. I dalje su uzgajani lipicaneri, uglavnom za potrebe JNA. Tek polovicom 1959. godine NOO Duga Resa preuzima osnivačka prava nad Državnom ždrebarnom Novigrad[10] i pod konac te godine donosi Rješenje broj 01-7995/1-1959. od 28. 12. 1959. godine o prestanku rada Državne ždrebarne Novigrad na Dobri kao ustanove sa samostalnim financiranjem. A umjesto toga Rješenjem broj 01-7994/1 — od 28. 12. 1959. godine osniva se Poljoprivredno dobro Novigrad na Dobri. Nakon toga postepeno se prelazi od uzgoja konja na stočarsku, ratarsku i vinogradarsku proizvodnju sa pretežnom orijentacijom na uzgoj visokoproizvodnih pasmina stoke — simentalac, frizijac, križanac. U posljednje vrijeme uzgajaju se i kvalitetne vrste: holstajn amrički i domaće tzv. crno-šareno govedo, radi proizvodnje podmlatka za izmjenu pasminskog sastava stočnog fonda na području općine i proizvodnje većih količina mlijeka za potrebe radnih ljudi u Dugoj Resi i za potrebe Mljekare Zagreb.

U ratarskoj proizvodnji osim proizvodnje stočne hrane (zob i silažni kukuruz) na Poljoprivrednom dobru proizvodi se i pšenica (libelula, sanpastora, bezostaja) i hibridni kukuruz. Proizvodnja visokorodnih ruskih i talijanskih sorti pšenice i hibridnog kukruza imala je poseban, pokusni i pokazni, značaj za prihvatanje ovih visokorodnih sorti pšenice i hibridnog kukuruza od strane naših seljaka za ratarsku proizvodnju u individualnim seljačkim domaćinstvima. Posebna zasluga pripada ovom Poljoprivrednom dobru i njegovom upravitelju Janku Srakočiću za organizaciju otkupa mlijeka od seljaka što je na svoj način utjecalo na ubrzanje pasminskog sastava stočnog fonda na području općine. Naime, pored vlastite proizvodnje mlijeka Poljoprivredno dobro Novigrad otpočelo je 5. 9. 1963. godine s organiziranim otkupom mlijeka od seljaka. Najprije na liniji Novigrad — Jarče Polje — Vodena Draga, a potom i na liniji Vukova Gorica — Prilišće — Netretić, tako da se danas otkup mlijeka provodi gotovo na čitavom području općine.

Poljoprivredno dobro Novigrad ušlo je 1. 1. 1965. godine u sastav Poljoprivrednog kombinata »Kupa« Vukova Gorica, u čijem sastavu je djelovalo do konca 1970. godine, kada se izdvaja iz sastava »Kupe« i prelazi u sastav RO »Dukat« Zagreb, OOUR Mljekara Zagreb.

U novoj organizaciji nastavlja rad kao Rekreacioni i uzgojno-stočarski centar Novigrad na Dobri. Posjeduje oko 100 hektara zemljišta, od čega oko 70 ha obradivih površina (oranica) i oko 30 ha pašnjaka, šuma i vinograda. Polovicom 1984. godine Centar je imao proizvodno stado od oko 60 krava muzara i oko 30 grla teladi i junadi, odnosno

[10] Rješenje NOO-a Duga Resa broj 01-4618/1-59. od 13. 7. 1959. godine o preuzimanju Državne ždrebarne Novigrad.

podmlatka za rasplod i dalju proizvodnju, tj. »remont« svog proizvodnog stada. Osim toga, razvija i vinogradarstvo sa oko 12.000 čokota vinove loze plemenitih sorti — graševine, traminca i burgundca. To su ujedno gotovo i sve površine zemlje na području općine u društvenom sektoru poljoprivredne proizvodnje koje se koriste za stočarsku, ratarsku i vinogradarsku proizvodnju.

Pomaci u napredovanju poljoprivredne proizvodnje

Područje općine Duga Resa zauzima površinu od 561 km². Na poljoprivredne površine otpada 38.014 ha ili 67,75%, šumsko zemljište zauzima 15.221 ha ili 27,13%, a neplodno zemljište 2.881 ha ili 5,13%, što ukupno čini 56.116 ha. Podaci se odnose na 1982. godinu, a detaljnije su prikazani u slijedećoj tabeli:[11]

Kategorija korištenja	Društveno organizir. poljopr. sektor	Ostalo društv. zemljiš.	Individ. gospod.	Ukupno Iznos	%
Oranice i vrtovi	47		14.462	14.509	38,17
Voćnjaci	7		839	846	2.23
Vinogradi	6		558	564	2,48
Livade	46	485	4.731	5.262	13,84
Pašnjaci	47	4.118	12.668	16.833	44,28
Svega poljopr. zemljišta	153	4.603	33.258	38.014	100/ 67,74
% u ukupnom	0,40	12,11	87,49	100	
Šumsko zemljište	33	5.512	9.676	15.221	27,13
Nep'odno zemljište	3	2.376	502	2.881	5,13
Ukupno	189	12.491	43.436	56.116	100
% u ukupnom	0,33	22,26	77,41	100	

Od ukupnih poljoprivrednih površina pretežni dio (87,49%) pripada individualnim gospodarstvima (u SRH 64,0% a u ZO Karlovac 82,2%); društveno organizirani poljoprivredni sektor raspolaže sa svega 0,40% (u SRH 12,7% a u ZO Karlovac 4,6%); dok 12,11% otpada na ostala društvena poljoprivredna zemljišta (livade i pašnjaci), kojima upravlja

[11] Izvor podataka: Zavod za plan i statistiku općine Karlovac.

općina i drugi korisnici toga zemljišta (u SRH 23,3% a u ZO Karlovac 13,2%). U strukturi ukupnih poljoprivrednih površina vrlo je visoko učešće pašnjaka sa 44,28% i livada sa 13,84%, ili zajedno 58,12% (u ZO Karlovac 48,1%) dok se pod voćnjacima i vinogradima nalazi neznatnih 2,23%, odnosno 1,48% od ukupnih poljoprivrednih površina.

Ovakvi odnosi u raspolaganju ukupnim poljoprivrednim površinama vjerojatno su imali utjecaja da NOO Duga Resa, svojim Rješenjem broj OL-1261/1-56. od 21. 3. 1956. godine, osnuje Poljoprivrednu stanicu Duga Resa sa zadatkom pružanja stručne pomoći individualnim poljoprivrednicima u obrađivanju zemlje. Ta stručna pomoć kretala se od davanja uputa za primjenu agrotehničkih mjera u obradi zemljišta (duboko oranje, plodored usjeva, primjena umjetnih gnojiva, odabiranje zemljišta za pojedine vrste usjeva s obzirom na bonitet i kvalitet zemljišta i dr.), za primjenu sredstava u cilju zaštite bilja od bolesti i štetočina, za odabiranje sjemena i parcela zemljišta za pokusnu proizvodnju visokorodnih sorti pšenice i kukuruza, za odabiranje i nabavljanje visokoproizvodnih pasmina rasplodne i proizvodne stoke, za način proizvodnje i spremanja stočne hrane i ishrane stoke u cilju postizanja veće mliječnosti krava pa sve do davanja uputa za obrezivanje i prskan je vinograda i voćnjaka.

Sve ove zadatke Poljoprivredna stanica je veoma uspješno obavljala, kako putem predavanja, koja je organizirala preko zime po našim selima, tako i preko pojedinačnih konkretnih uputa koje je davala našim seljacima. Zahvaljujući zalaganju radnika Poljoprivredne stanice, a posebno njene upraviteljice Ankice Turković rođ. Špečić, dipi. ing. agronomije, naši seljaci su vrlo brzo usvajali tada visokorodne ruske i talijanske sorte pšenice (libelula, sanpastore, bezostaja i dr.) i hibridni kukuruz te primjenu umjetnih gnojiva što je dovelo do znatnog povećanja prinosa pšenice i kukuruza po hektaru zemlje.

Radnicima te stanice pripada i zasluga za dosta brzu i uspješnu zamjenu stočnog fonda kvalitetnim pasminama rasplodne i proizvodne stoke (simentalac, fizijac, križanac i dr.) i za povećanje mliječnosti krava naših seljaka, a radnicima Veterinarske stanice Duga Resa za uspješno provedenu umjetnu oplodnju stoke i proizvodnju kvalitetne teladi.

Premda se još ne ostvaruju jugoslavenski (odnosno republički) prosjeci u prinosu pšenice i kukuruza po jednom hektaru na individualnim gospodarstvima, s obzirom na bonitet i kvalitet zemljišta i potrošnju umjetnih gnojiva po jednom ha zemljišta te na naše klimatske uvjete za proizvodnju tih kultura, sa postignutim rezultatima možemo biti zadovoljni. U 1982. godini prosječni prinos na individualnim gospodarstvima ostvaren je u proizvodnji pšenice od 16,8 a u proizvodnji kukuruza od 29,1 mtc po ha.

Nakon osnivanja SIZ-a za unapređenje poljoprivrede u 1980. godini prestala je djelovati Poljoprivredna stanica Duga Resa.

U ratarskoj proizvodnji naših individualnih poljoprivrednih gospodarstava glavne kulture su pšenica i kukuruz, a od povrtlarskih krumpir i kupus, dok u proizvodnji stočne hrane dominira zob, blitva, repa, djetelina, stočna repica, silažni kukuruz i druga stočna hrana. Pretežni dio poljoprivredne proizvodnje naših individualnih gospodarstava je naturalna proizvodnja za vlastite potrebe, a samo malim dijelom robna proizvodnja za slobodan i samostalan plasman na tržištu. U 1983. godini, zahvaljujući tome što su individualna poljoprivredna gospodarstva naplaćivala usluge vršenja i kombajniranja pšenice sa ušurom (pšenicom), otkupljeno je na čitavom području općine oko 150 tona pšenice. Da su se ove usluge mogle naplaćivati u novcu, vjerujem da bi otkup pšenice bio upola manji i to uglavnom zbog društveno određene cijene pšenice koja je u odnosu na cijenu koštanja proizvodnje na malim parcelama individualnih domaćinstava i na cijene ostalih poljoprivrednih proizvoda (kukuruz, stočna hrana i drugo) dosta niska.

U našim poljoprivrednim domaćinstvima jedino u oblasti stočarstva preteže robna proizvodnja, jer se jedino stoka (odojci, telad, junad, krupna stoka) proizvodi radi plasmana na tržištu.

Postignut je i vidan napredak u mehanizaciji poljoprivrede. Prema podacima Općinskog sekretarijata unutrašnjih poslova (za registrirane traktore) i SIZ-a za unapređenje poljoprivrede (za neregistrirane traktore) 15. 9. 1984. godine na području općine Duga Resa bilo je 1880 traktora sa odgovarajućim priključnim strojevima i alatima, od čega registriranih 1438 i neregistriranih 442 traktora. Osim toga registrirana je i 101 traktorska prikolica nosivosti do 3 tone. (Obaveznoj registraciji kod Općinskog sekretarijata unutrašnjih poslova podliježu samo oni traktori koji se uključuju u javni cestovni saobraćaj.) Po snazi i tipovima radi se o traktorima vrlo različite snage i veoma različitih tipova gotovo svih evropskih proizvođača traktora. Ipak, najveći broj potječe od domaćih proizvođača traktora. Prema tome, na 1 traktor dolazi 7,72 hektara oranica i vrtova (14.509 : 1880 = 7,72) tako da su naša individualna poljoprivredna gospodarstva u pogledu mehanizacije prekapacitirana. Mehanizacija kojom raspolaže naše selo neracionalno se i neekonomski iskorištava. Ako tome dodamo da područje općine Duga Resa spada u brdsko-planinsko područje i da zbog svoje konfiguracije nije u jednom dijelu pogodno za traktorsku obradu, onda se ta neracionalnost i neekonomičnost još više povećava.

Evo i nekoliko komparativnih (tabelarnih) prikaza o broju stanovnika i površini zemljišta po kategorijama korištenja i sektorima vlasništva:

Općina	Godina popisa	Ukupno stanovništvo	Privremeno zaposleno u .inozemstvu	Stanovništvo u zemlji	Poljoprivredno stanovništvo		Nepoljopr. stanov.
					Ukupno	Aktivno	
Duga Resa	1971.	32.093	1.995	30.098	13.053	—	19.040
	1981.	30.138	1.877	28.261	4.994	4.134	23.267
Karlovac	1971.	73.863	5.544	68.319	20.285	—	53.578
	1981.	78.363	4.940	73.423	10.860	8.406	62.563
Ozalj	1971.	17.607	3.082	14.525	12.153	—	5.454
	1981.	14.162	1.347	12.815	4.906	4.131	7.909
Slunj	1971.	25.835	2.091	23.744	19.472	—	6.363
	1981.	21.732	1.653	20.079	9.014	5.831	11.065
Vojnić	1971.	9.590	664	8.926	6.773	—	2.817
	1981.	8.908	512	8.396	3.228	2.550	5.168
Vrginmost	1971.	21.536	1.964	19.572	14.428	—	7.108
	1981.	18.841	1.734	17.107	5.746	3.502	11.361
ZO Karlovac	1971.	180.524	15.340	165.184	86.164	—	94.360
	1981.	172.144	12.063	160.081	38.748	28.554	121.333
SRH	1971.	4,426.649	224.722	4,199.927	1,431.685	828.389	2,994.964
	1981.	4,811.799	210.330	4,601.469	667.696	414.742	3,933.773
SFRJ	1971.	20,522.972	671.908	19,851.064	7,843.986	4,207.645	12,678.986
	1981.	23,302.585	875.000	22,427.585	4,277.420	2,487.646	19,025.165

Udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom

Općina	Godina popisa	Ukupno stanovništvo u zemlji	Ukupno poljoprivredno stanovništvo	Udio pojopriv. stanovniš. u ukupnom (°/o)
Duga Resa	1971.	30.098	13.053	43,4
	1981.	28.261	4.994	17,7
Karlovac	1971.	68.319	20.285	29,7
	1981.	73.423	10.860	14,8
Ozalj	1971.	14.525	12.153	83,6
	1981.	12.815	4.906	38,3
Slunj	1971.	23.744	19.472	82,0
	1981.	20.079	9.014	44,9
Vojnić	1971.	8.926	6.773	75,8
	1981.	8.396	3.228	38,4
Vrginmost	1971.	19.572	14.428	73,7
	1981.	17.107	5.746	33,6
ZO Karlovac	1971.	165.184	86.164	52,2
	1981.	160.081	38.748	24,2
SRH	1971.	4,199.927	1,431.685	34,1
	1981.	4,601.469	667.696	14,5
SFRJ	1971.	19,851.064	7,843.986	39,5
	1981.	22,427.585	4,277.420	19,1

Općina	Sektor v'asništva, odnosno upravljanja	Oranice i vrtovi	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnj. trstici i bare	Ukupno poljopriv. zemljište	Šumsko zemljište	Nep'odno	Ukupno
Slunj	Društv. organizirani sektor	2.450	2		1.020	2.700		6.172	158	24	6.354
	Ostalo druš. zemljište				1.790	7.969		9.759	18.502	9.159	37.420
	Individ, gospodarstvo	19.615	426	6	3.398	8.609		32.054	2.408	415	34.877
	Ukupno	22.065	428	6	6.208	19.278		47.985	21.068	9.598	78.651
Vojnić	Društv. organizirani sektor	37		4	50	128		219			219
	Ostalo druš. zemljište				276	2.482		2.758	8.258	664	11.680
	Individ, gospodarstvo	7-553	113	2	1.653	1.461		10.782	1.012	195	11.989
	Ukupno	7.590	113	6	1.979	4.071		13.759	9.270	859	23.888
Vrginmost	Društv. organizirani sektor	439	171		121	200		931	119	53	1.103
	Ostalo druš. zemljište				661	1.342		2.003	8.798	1.799	12.600
	Individ, gospodarstvo	14.775	443	61	5.005	3.915		24.199	6.337	396	30.932
	Ukupno	15.214	614	61	5.787	5.457		27.133	15.254	2.248	44.635
ZO Karlovac	Društv. organizirani sektor	3.136	286	12	1.449	3.450		8.333	329	112	8.774
	Ostalo druš. zemljište				4.342	19.007	393	23.742	59.904	19.330	102.976
	Indivdd. gospodarstvo	83.594	3.087	1.829	25.436	34.389		148.335	31.153	2.770	182.258
	Ukupno	86.730	3.373	1.841	31.227.	56.846	393	180.410	91.386	22.212	294.008

Površina zemljišta po kategorijama korištenja u 1982. godini uha

Općina	Sektor vlasništva, odnosno upravljanja	Oranice i vrtovi	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnj., trstici i bare	Ukupno poljopriv. zemljište	Šumsko zemljište	Neplodna	Ukupno
Duga Resa	Društv. organizirani sektor	47	7	6	46	47		153	33	3	189
	Ostalo druš. zemljište				485	4.118		4.603	5.512	2.376	12.491
	Individ, gospodarstvo	14.462	839	558	4.731	12.668		33.258	9.676	502	43.436
	Ukupno	14.509	846	564	5.262	16.833		38.014	15.221	2.881	56.116
Karlovac	Društv. organizirani sektor	132	3	1	182	358		676	19	12	707
	Ostalo druš. zemljište				887	2.336	393	3.616	16.797	4.293	24.706
	Individ, gospodarstvo	20.238	630	320	7.288	3.272		31.838	5.086	814	37.738
	Ukupno	20.460	633	321	8.357	5.966	393	36.130	21.902	5.119	63.151
Ozalj	Društv. organizirani sektor	31	103	1	30	17		182		20	202
	Ostalo druš. zemljište				243	760		1.003	2.037	1.039	4.079
	Individ, gospodarstvo	6.861	636	882	3.361	4.464		16.204	6.634	448	23.286
	Ukupno	6.892	739	883	3.634	5.241		17.389	8.671	1.507	27.567

Izvor podataka: Zavod za plan i statistiku općine Karlovac.

Iz pregleda je vidljivo da je od ukupnog broja stanovnika općine Duga Resa, koje se nalazilo u zemlji, prema popisu stanovništva iz 1981. poljoprivredno stanovništvo činilo 4.994 stanovnika ili 17,7%, dok je u 1971. godini taj broj iznosio 13.053 stanovnika ili 43,4%. Po popisu iz 1981. godine, u kategoriji nepoljoprivrednog stanovništva nalazilo se 23.267 stanovnika ili 82,3%, dok je ono deset godina ranije brojalo 19.040 stanovnika ili 63,3%. Prema tome, u posljednjih 10 godina (od 1971. do 1981. godine) udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu smanjen je sa 13.053 na 4.994 stanovnika, ili sa 43,4% na 17,7%, dok je udio nepoljoprivrednog stanovništva povećan sa 19.040 na 23.267 stanovnika, ili sa 63,3% na 82,3%. Istovremeno je smanjen ukupan broj stanovnika općine sa 32.093 na 30.138 stanovnika, ili za 1.955 stanovnika (6,09%).

Ista (ili slična) kretanja zabilježena su i kod broja stanovnika u ostalim općinama s područja zajednice općina Karlovac, izuzev u općini Karlovac, koja jedina bilježi porast ukupnog broja stanovnika. Sve ostale općine bilježe smanjenje i ukupnog broja stanovnika i smanjenje poljoprivrednog stanovništva, ali povećanje nepoljoprivrednog stanovništva. Samo na osnovu tih podataka može se zaključiti da je u razdoblju od 1971. do 1981. godine snažno razvijen društveni sektor privrede, naravno izvan poljoprivrede. Istovremeno došlo je do značajnog unapređenja efikasnosti rada u individualnoj poljoprivrednoj proizvodnji jer površine obradivog poljoprivrednog zemljišta individualnih gospodarstava obrađuje u 1981. godini upola manji broj poljoprivrednog stanovništva nego što je to bilo u 1971. godini.

Na osnovu svih ovih pokazatelja može se reći da su opće poljoprivredne zadruge u pretežnom dijelu ostvarile zadatak koji im je bio namijenjen prilikom njihovog osnivanja. U pogledu snabdijevanja građana osnovnim industrijskim proizvodima repromaterijalom (sjeme, umjetno gnojivo i dr.), sredstvima za zaštitu bilja od bolesti i štetočina i ostalim potrepštinama, neophodnim za život i rad u seoskim domaćinstvima — one su svoj zadatak u potpunosti ostvarile. Međutim, zadatak koji se odnosi na kooperativu, ili ugovornu poljoprivrednu proizvodnju za poznatog kupca i na otkup poljoprivrednih proizvoda, one su samo djelomično ostvarile. Nisu ga ostvarile najviše zbog uvjeta privređivanja i društveno-ekonomske politike koje se u pojedinim razdobljima provodila. Poznati su primjeri kooperative ili ugovorne proizvodnje odojaka, tovnih svinja i junadi za poznatog kupca, u koje su ulazile pojedine naše OPZ-e sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima, a koje su dosta često završavali ili time što je kupac (mesna idustrija), nakon dovršenog procesa tova, odbijao da preuzme dogovorenu proizvodnju. A odbijao je da preuzme ugovorenu robu zato što se u međuvremenu snabdio tim proizvodima na drugim područjima zemlje ili iz uvoza.

S istim problemima suočavale su se i pojedine OPZ-e kad su počele tu proizvodnju ostvarivati u vlastitoj organizaciji i u vlastitim objektima.

Takvi slučajevi imali su za posljedicu gubljenje povjerenja individualnih poljoprivrednih proizvođača da uđu u kooperativne i ugovorne odnose sa općim poljoprivrednim zadrugama i njihovu bojazan od rizika, pa su se radije orijentirale na trgovinsku i ugostitetljku djelatnost. Upravo OPZ-ima pripada zasluga za razvoj trgovinske i ugostiteljske mreže u našim seoskim naseljima, bez obzira na to da li sa dohodovnog stanovišta postoji opravdanje za svaku trgovinsku i ugostiteljsku radnju. No pored postojećih problema i propusta ti pokušaji imali su i pozitivnih rezultata jer, kad se sve odvijalo po dogovorima i ugovorima, pokazalo se da je kooperativna i ugovorna proizvodnja u induvidualnih gospodarstava, a u okviru OPZ-e, moguća i da može dati veoma dobre rezultate. Već samo to saznanje predstavlja značajan uspjeh.

Seljačke radne zadruge u svom kratkom postojanju donijele su više štete nego koristi. Jedina korist bila je u tome što smo došli do spoznaje da se samo mehaničkim udruživanjem, bez mehanizacije i primjene agrotehničkih mjera u obradi zemlje, ne može provesti kolektivizacija zemlje niti ostvariti veći- prinosi u poljoprivrednoj proizvodnji. Štete su mnogostruke. Još uvijek ima nesređenih imovinsko-pravnih odnosa između društva i pojedinih bivših članova SRZ-a, ostale su i raznovrsne traume i politička nezadovoljstva kod pojedinih bivših članova SRZ-a, posebno kod onih drugova koji su zbog odbijanja da uđu u SRZ-u bili partijski kažnjeni ili isključeni iz KPJ, a da i ne govorimo o općoj političkoj šteti za razvoj socijalističkih samoupravnih produkcionih odnosa psihoze i stava koji se na selu formirao među seljacima prema kolektivizaciji, odnosno pokušaju da se provede kolektivizacija preko SRZ-a.

Razvoj šumskog blaga

Prema podacima Zavoda za plan i statistiku općine Karlovac za 1982. godinu na području općine Duga Resa bilo je 15.221 ha šumskog zemljišta, od čega na upravljanju društveno organiziranog poljoprivrednog sektora 33 ha, na upravljanju ostalih korisnika društvenih zemljišta 5.512 ha i u vlasništvu individualnih gospodarstva 9.676 ha.

Na osnovu podataka Šumarije Duga Resa proizlazi da šumskog zemliišta na upravljanju ostalih korisnika društvenog zemljišta na području općine Duga Resa ima nešto više i to na upravljanju i gospodarenju:

a) Šumarije Duga Resa	3.208,06 ha
b) Šumarije Kmjak	3.694,38 ha
Ukupno:	6.902,44 ha

To je za 1390,44 ha više nego što pokazuju podaci Zavoda za plan i statistiku općine Karlovac.

Šumarija Duga Resa osnovana je Rješenjem NOK-a Karlovac broj 9.099/55. od 18. 7. 1955. godine i Rješenjem broj 10.868-III-1 — b — 1956, te je registrirana kod Narodnog odbora općine Duga Resa pod brojem 4850/56. od 11. 9. 1956. godine. U momentu osnivanja, prema podacima Dugoročne osnove sječe, povjereno joj je na upravljanje i gospodarenje šumsko zemljište površine 2.941,61 ha, od čega je otpadalo na:

	Općenarodna imovina	Privatne šume	Ukupno
a) visoke šume	882,49	1.376,96	2.259,45
b) niske šume	758,60	1.664,78	2.423,38
c) neobraslo	152,75	1.602,00	1.754,75
d) bujadnice	1.007,30	—	1.007,30
e) šikare	135,77	687,00	822,77
f) neplodno	4,70	—	4,70
Ukupno:	2.941,61	5.330,74	8.272,35

U 1959. godini, nakon pripajanja područja Pišćetki općini Duga Resa, Šumarija Duga Resa preuzima na tom području 266,45 ha šumskog zemljišta općenarodne imovine, pa se površine koje su joj povjerene na upravljanje i gospodarenje povećavaju na 3.208,06 ha općenarodne imovine, što sa 5,330,74 ha privatnih šuma daje ukupnu površinu od 8.538,80 ha šumskog zemljišta na području općine Duga Resa. Međutim, nema podataka o privatnim šumama koje su tada postojale na tom području. U 1962. godini, nakon ukidanja Općine Krnjak, općini Duga Resa pripojeno je područje Perjasice sa 28 naselja, ali na Šumariju Duga Resa nije preneseno upravljanje i gospodarenje šumskim zemljištem općenarodne imovine na tom području, vec je ono i dalje ostalo na upravljanju Šumariji Krnjak.

Takvo stanje zadržalo se sve do danas, a vjerojatno je ista situacija bila i sa privatnim šumama, pa je na taj način nastala i razlika u podacima o površini šumskog zemljišta općenarodne imovine i privatnih šuma, iskazanih u Zavodu za plan i statistiku općine Karlovac i podataka Šumarije Duga Resa. Ovu pretpostavku potvrđuju i podaci Uprave za katastar i geodetske poslove općine Duga Resa (za 1984. godinu) o površinama privatnog i društvenog zemljišta po kategorijama korištenja
a, posebno podaci, što se odnose na šumska zemljišta, koji su prikazani u slijedećoj tabeli:

I

Kategorija korištenja	Privatno zemljište	Društveno zemljište	Ukupno u ha	%
1. oranice i vrtovi	15.146	576	15.722	28,03
2. voćnjaci	841	25	866	1,54
3. vinogradi	558	19	577	1,03
4. livade	5.183	184	5.367	9,57
5. pašnjaci	10.656	4.784	15.210	27,52
6. šumsko zemljište	9.492	5.719	15.211	27.12
7. neplodno zemljište	218	2.692	2.910	5,19
Ukupno	42.094 75,05%	13.999 24,95%	56.093 100,00%	100,00

Iz ovih podataka je vidljivo da stvarna površina zemljišta neznatno odstupa od ukupne površine koja je evidentirana kod Zavoda za plan i statistiku općine Karlovac za 1982. godinu. Veće odstupanje postoji u podacima o površini privatnog i društvenog zemljišta i o površini šumskog zemljišta. Po podacima Uprave za katastar i geodetske poslove površine društvenog zemljišta i šumskog zemljišta društvenog vlasništva nešto su veće, a površine privatnog zemljišta i privatnog šumskog zemljišta nešto su manje od površina iskazanih u podacima Zavoda za plan i statistiku.

Svemu tome treba dodati i to da je općina Duga Resa u razdoblju 1960—1980. godine prenijela na Šumariju Duga Resa, odnosno Šumsko gospodarstvo Karlovac, sva šumska zemljišta i pašnjake općenarodne imovine kojima je ona upravljala. Podaci o prijenosu tog zemljišta nisu u potpunosti sređeni pa se zbog toga ne može sa sigurnošću tvrditi sa kolikom površinom šumskog zemljišta na području općine Duga Resa upravlja i gospodari Šumarija Duga Resa. Ta je površina sigurno veća od one s kojom je ona raspolagala u momentu svog osnivanja, odnosno od one površine s kojom je raspolagala 1959. godine nakon preuzimanja šumskog zemljišta na području Pišćetki. To proizlazi i iz podataka o pošumljenim površinama do konca 1983. godine. Naime, prema podacima Šumarije na području općine Duga Resa, do konca 1983. godine, pošumljeno je 1.365,56 ha zemljišnih površina (šumskog tla, čistina i bujadnica) a u vrijeme svog osnivanja Šumarija je raspolagala sa 1.007, 30 ha bujadnica, 152,75 ha neobraslog zemljišta (čistina), 135,77 ha šikara i 4,70 ha neplodnog zemljišta; ili ukupno sa 1.300,52 ha nepošumljenog zemljišta. Prema tome, Šumarija Duga Resa od svog osnivanja do danas pošumila je više površina nego što je posjedovala nepošumljenog zemljišta u momentu svog osnivanja, a pošumila je i 327,52 ha pašnjaka što danom svog osnivanja uopće nije imala na gospodarenju i upravljanju.

Na mnogim površinama ranijih pašnjaka, bujadara, šikara i neobraslog zemljišta širom područja općine Duga Resa danas rastu divne

mlade crnogorične šume. Sve to zahvaljujući trudu radnih ljudi Šumarije Duga Resa, a posebno njenom upravitelju Stjepanu Lukačiću, dipi, inženjeru šumarstva, zaljubljeniku prirode, koji se svesrdno zalagao za to da se svaka, pa i najmanja površina zemljišta pogodna za pošumljavanje prenese na šumariju Duga Resa i da se u što kraćem roku pošumi.

Do 1965. godine pošumljavanje se uglavnom provodilo angažiranjem radne snage od strane šumarije, a od 1965. na tom poslu se sve više angažira školska omladina, a posebno učenici šumarske škole Karlovac, da bi 1981. i 1982. godine bile organizirane i posebne omladinske radne akcije za pošumljavanje. U pošumljavanje su veoma uspješno uključivani i đaci svih naših osnovnih škola i Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje Duga Resa. Šumarija je osiguravala prijevoz do radilišta i natrag, užinu za sve učenike, te odgovarajuće crnogorične sadnice koje su đaci pod rukovodstvom nastavnika, uz stručna uputstva radnika Šumarije, sadili na određenim površinama diljem općine. Zahvaljujući takvoj organizaciji rada bilo je moguće do konca 1983. godine, pošumiti 1.365,56 hektara zemljišnih površina i to:

1. do 1955. godine	80,69 ha
2. od 1956. do 1960. godine	226,95 ha
3. od 1961. do 1965. godine	50,99 ha
4. od 1966. do 1970. godine	310,73 ha
5. od 1971. do 1975. godine	378,12 ha
6. od 1976. do 1980. godine	88,10 ha
7. od 1981. do 1983. godine	229,97 ha
Ukupno	1.365,56 ha

Pošumljene su 73 parcele — bilo samostalno, bilo u kompleksu zemljišta. Pošumljavanje je izvršeno na slijedećih 45 lokacija:

1. Objekat 69 — Lipovščaki kraj Bosiljeva — 6 parcela u površini od 248,53 ha, pošumljen od 1969. do 1972. godine sadnicama OB, EA i OS[12] u razmaku sadnica 2500/ha;

2. Vidina loza (2 parcele) u površini od 125,53 ha — 1971. godine pošumljena parcela površine 48,10 ha sadnicama OB, CB i OS u razmaku sadnica 2500/ha i od 1956. do 1983. godine parcela površine 76,43 ha sadnicama OB u razmaku sadnica 3000/ha;

3. Mateška Dubrava (4 parcele) u povišini od 104 ha — 1956. pošumljena parcela površine 11 ha sadnicama CB u razmaku sadnica

[12] Tumač skraćenica:

OB = običan bor
CB == crni bor
OS = obična smreka
EA = evropski ariš
AB = američki borovac
ZD = zelena duglazija

5000/ha i 1983. godine tri parcele površine 93 ha sadnicama OB, CB, OS, EA i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

4. Bosiljevac (8 parcela) u površini 99,28 ha i to: 1951. godine 4 parcele površine 77,33 ha sadnicama OB, CB i OS u razmaku sadnica 5000/ha, 1958. godine jedna parcela površine 1,95 ha sadnicama OZ i CB u razmaku sadnica 5000/ha i 1983. godine tri parcele površine 20 ha sadnicama OB, CB, OS, EA i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

5. Drenovac (3 parcele) u površini 77,57 ha i to: 1970. godine parcela površine 49,21 ha sadnicama OB i OS, 1972. godine parcela površine 6,08 ha i 1975. godine parcela površine 22,28 ha sadnicama OB, CB i OS u razmaku sadnica 2500/ha;

6. Zvečajsko Bukovlje (2 parcele) površine 56,57 ha i to: 1962. godine jedna parcela površine 18,54 ha sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 3000/ha i 1970. godine jedna parcela površine 38,03 ha sadnicama OB, CB, OS i EA u razmaku sadnica 2500/ha;

7. Globornička strana, površine 53,22 ha, pošumljena je u razdoblju od 1971. do 1981. godine sadnicama OB, CB i EA u razmaku sadnica 3000/ha;

8. Keići (3 parcele) površine 48,84 ha i to: 1980. godine dvije parcele površine 27,73 ha i 1981. godine jedna parcela površine 21,11 ha sadnicama s posebnom namjenom za Šumarski institut Jastrebarsko;

9. Međuvođe, površine 44,71 ha, pošumljeno je 1957. godine sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 6000/ha;

10. Pilot objekat, površine 38,65 ha, pošumljen je 1972. godine sadnicama s posebnom namjenom za Šumarski institut Jastrebarsko;

11. Gretin Gaj, površine 9,63 ha, pošumljen je 1972. godine sadnicama s posebnom namjenom za Šumarski institut Jastrebarsko;

12. Brdine (4 parcele) površine 36,05 ha i to: 1963. godine jedna parcela površine 13,25 ha sadnicama OB i CB, 1969. godine jedna parcela površine 4,85 ha sadnicama OB, OS, EA i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

13. Jakovlje, površine 36 ha, pošumljeno je 1971. godine sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 2500/ha;

14. Korenić Brdo, površine 34,90 ha, pošumljeno je 1976. godine sadnicama OB i OS u razmaku sadnica 2500/ha;

15. Erdelj, površine 34,28 ha, pošumljen je 1981, 1982. i 1983. godine sadnicama OB, CB, OS i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

16. Čeprlj, površine 32,23 ha, pošumljen je 1971. godine sadnicama OS u razmaku sadnica 2500/ha;

17. Halari (2 parcele) površine 27,14 ha — 1960. godine jedna parcela površine 7,88 ha sadnicama OB i 1981. godine jedna parcela površine 19,26 ha sadnicama OB, CB, OS i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

18. Gušća, površine 26,80 ha, pošumljena je 1966. godine sadnicama CB, OS, EA i ZD u razmaku sadnica 3000/ha;

19. Dugača (2 parcele) površine 26,59 ha — 1973. godine sadnicama OB, OS i ZD u razmaku sadnica 2500/ha;

20. Suhor, površine 25,47 ha, pošumljen je u razdoblju 1980 — 1983. sadnicama OB i OS u razmaku sadnica 2500/ha;

21. Dani, površine 25,42 ha, pošumljeni su 1957. godine sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 500/ha;

22. Lukinička, površine 20,95 ha — 1957. godine sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 5000/ha;

23. Goričica, površine 19,55 ha — 1982. godine sadnicama OB, OS i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

24. Korita, površine 16,68 ha, pošumljene su 1961. godine sadnicama OB, CB i EA u razmaku sadnica 3000/ha;

25. Kovačeva Draga (3 parcele) površine 13,14 — 1972. i 1973. godine sadnicama OB, OS, EA i AB u razmaku sadnica 2500/ha;

26. Tulovo Brdo, površine 10,51 ha, pošumljeno je 1960. godine sadnicama OB, OS i AB u razmaku sadnica 5000/ha;

27. Skoblić Brdo, površine 8,75 ha, pošumljeno je 1975. godine sadnicama OB, OS i AB u razmaku sadnica 5000/ha;

28. Sela, površine 7,89 ha, pošumljena su 1956. godine sadnicama OB i OS u razmaku sadnica 6000/ha;

29. Rašće, površine 7,52 ha, pošumljeno je 1970. godine sadnicama OS u razmaku sadnica 2500/ha;

30. Netretić Bukovlje, površine 6,25 ha, pošumljeno je 1969. godine sadnicama OS u razmaku sadnica 2500/ha;

31. Ribnjak, površine 5,81 ha, pošumljen je 1960. godine sadnicama OB u razmaku sadnica 4000/ha;

32. Lešće, površine 4,38 ha, pošumljeno je 1960. godine sadnicama OB u razmaku sadnica 4000/ha;

33. Privis, površine 4,21 ha, pošumljen je 1960. godine sadnicama OB u razmaku sadnica 4000/ha;

34. Jeleno Polje, u površini 4,06 ha, pošumljeno je 1981. i 1982. godine sadnicama OB i OS u razmaku sadnica 2500/ha;

35. Moškunka, površine 3,36 ha, pošumljena je 1946. godine sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 6000/ha;

36. Rebar, površine 3,16 ha, pošumljen je 1966. godine sadnicama OB, CB i EA u razmaku sadnica 3000/ha;

37. Faljurka, površine 3,13 ha, pošumljena je 1971. godine sadnicama jele u razmaku sadnica 2500/ha;

38. Stari Dvori, površine 3,10 ha, pošumljeni su 1966. godine sadnicama OB, CB i OS u razmaku sadnica 3000/ha;

39. Škrobotka, površine 2,58 ha, pošumljena je u razdoblju 1957——1963. godine sadnicama OB, CB i OS i EA u razmaku sadnica 3000/ha;

40. Ravno, površine 2,52 ha, pošumljeno je 1961. godine sadnicama OB u razmaku sadnica 4000/ha;

41. Salinka, površine 2,41 ha, pošumljena je 1960. godine sadnicama OB u razmaku sadnica 2500/ha;

42. Brdo u Lokvama, površine 1,45 ha, pošumljeno je 1966. godine u sadnicama OB u razmaku sadnica 3000/ha;

43. Kučar, površine 1,15 ha, pošumljen je 1970. godine sadnicama OB i OS u razmaku sadnica 2500/ha;

44. Dubrava, površine 0,83 ha, pošumljena je 1960. godine sadnicama OB i CB u razmaku sadnica 5000/ha;

45. Crne Vrtače, površine 0,76 ha, pošumljene su 1983. godine sadnicama OS u razmaku sadnica 2500/ha.

Sve te površine pošumljene su kvalitetnim sadnicama običnog bora (OB), crnog bora (CB), obične smreke (OS), evropskog ariša (EA), američkog borovca (AB) i zelene duglazije (ZD) sa naznakama sadnica od 2500/ha, 3000/ha, 4000/ha i 6000/ha.

Od pošumljenih zemljišta otpada na:

a)	šumsko tlo	865,20 ha ili	63,36%
b)	bu jadnice	59,84 ha ili	4,38%
c)	čistine	113,00 ha ili	8,27%
d)	pašnjaka	327,52 ha ih	23,99%
	Ukupno:	1.365,56 ha ili	100 %

Ovim pošumljavanjem povećane su zemljišne površine pod mladom crnogoričnom šumom za gotovo 1/3 u odnosu na površine kojima je Šumarija raspolagala u momentu svog osnivanja. Pored toga, u sklopu pošumljavanja u zadnjih 10 godina izgrađeno je preko 15 km šumskih cesta, a do 1980. godine izvršena je njega šuma na površini od 3217 ha i čišćenje šuma na površini od 877 ha.

Rješavanje problema područja Perjasice

Područje Perjasice ušlo je u sastav općine Duga Resa kod posljednje promjene političko-teritorijalne podjele NR Hrvatske u 1962. godini. U tom vremenu na području Perjasice nije bilo riješeno niti jedno pitanje od značaja za društveni i lični standard građana a, pored toga,

područje je bilo opterećeno nizom neriješenih problema prouzrokovanih ratnim razaranjem (izgradnja boračkih kuća, izgradnja školskog prostora, zdravstvena i socijalna zaštita građana, organizacija zdravstvene službe, organizacija saobraćaja, elektrifikacija sela itd.).

Suočena sa takvim prilikama općina Duga Resa je pristupila elektrifikaciji sela ovoga područja iako još nije bila završila elektrifikaciju sela na ostalom području. S obzirom na to da je općina Duga Resa u tom razdoblju stagnirala u svom razvoju zbog poteškoća u kojima je bila Pamučna industrija, jedina njena industrija, ona nije bila u stanju da sama pristupi rješavanju mnogostranih problema ovoga područja. Radi toga je, na prijedlog Mjesne zajednice i društveno-političkih organizacija Perjasice, Skupština općine Duga Resa, svojim aktom broj 01-3904/1-1968. od 31. 12. 1968. godine, podnijela Saboru Hrvatske zahtjev za poseban tretman područja Perjasice. U tom zahtjevu dat je potpun prikaz svih značajnih ekonomskih pokazatelja i glavnih problema koji su tada postojali na području Perjasice pa ga zbog toga u nastavku u potpunosti navodim:

»SABORU SOCIJALISTIČKE
REPUBLIKE HRVATSKE
(na ruke Predsjednika
Jakova Blaževića)
ZAGREB

Predmet: Zahtjev za poseban tretman područja Perjasice, kao jedinog dijela Korduna koji nema status nerazvijenog područja.

Na sastanku predstavnika svih društveno-političkih organizacija i Savjeta Mjesne zajednice Perjasica, koji je održan 2. 12. 1968. godine, razmatrani su neki problemi razvoja ovog dijela Korduna, pa je nakon svestrane rasprave zaključeno da delegacija ovog ustaničkog područja zatraži prijem kod predsjednika Sabora SR Hrvatske, druga Jakova Blaževića.

U delegaciju su izabrani slijedeći drugovi:

1. Štrok Izidor, narodni heroj i organizator ustanka na ovom području,
2. Fudurić Anton, predsjednik Skupštine općine Duga Resa,
3. Cimeša Nikola, sekretar Mjesne organizacije SK Perjasica,
4. Sedlar Nikola, predstavnik Mjesne zajednice Perjasica,
5. Grubješić Danilo, odbornik Općinske skupštine,
6. Mrđenović Gojko, predsjednik Mjesne organizacije SSRN-a.

Delegacija je dobila zadatak da Predsjednika Sabora druga Jakova Blaževića upozna sa problemima ovog područja i da ga zamoli za intervenciju da se i ovom dijelu Korduna dade poseban tretman u cilju bržeg rješavanja tih problema.

Delegaciju su 25. 12. 1968. godine, zbog spriječenosti predsjednika Sabora, primili drug Kurelić Rudolf, predsjednik Odbora za proizvodno privredne djelatnosti Republičkog vijeća Sabora i drug Stanić Ilija, predsjednik upravnog odbora Fonda za razvoj privredno nedovoljno razvijenih općina, a prijemu su prisustvovali i po jedan savjetnik Sabora, Izvršnog vijeća i Republičkog sekretarijata za financije.

Delegacija je upoznala predstavnike Sabora i Izvršnog vijeća da je Perjasica jedini dio Korduna koji nema status nerazvijenog područja iako je u stvari najnerazvijeniji dio Korduna, što je vidljivo iz nekoliko slijedećih podataka:

Općina	Površina km	Broj stanovnika	Gustoća naseljenika na km²	Broj domaćinstava	Nacionalni dohodak	Broj zaposlenih
Slunj	755	29.366	39	6.011	1.396	1.654
Vojnić	237	10.270	43	2.350	1.864	828
Vrginmost	447	23.630	52	6.012	1.748	2.023
Ukupno	1.439	63.266	44	14.373	1.669	4.505
Perjasica	92	2.434	26	517	1.200	41

Iz podataka je vidljivo da područje Perjasice ima površinu od 92 km² na kojoj živi 517 domaćinstava sa 2.434 stanovnika, sa gustoćom naseljenosti od svega 26 stanovnika na 1 km ², te nacionalnim dohotkom po jednom stanovniku od svega 1.200 dinara. Mislimo da ovi podaci sami za sebe dosta govore o tome kakva je razvijenost područja Perjasice, a kada se uporede sa podacima za ostali dio Korduna, onda se i na osnovu samo tih podataka dade zaključiti da je Perjasica, stvarno najnerazvijeniji dio Korduna. Na ostalom dijelu Korduna nacionalni dohodak po stanovniku iznosi u prosjeku 1.669 dinara, a gustoća naseljenosti 44 stanovnika na 1 km², dok Republički prosjek naseljenosti iznosi 73 stanovnika na 1 km².

Na području Perjasice je prema popisu stanovništva iz 1961. godine bio zaposlen u društvenom sektoru 41 stanovnik ili svega 1,7% od ukupnog broja stanovnika, a danas je taj broj zaposlenih još manji. Ili dok je u 1963. godini na 1.000 stanovnika postotak zaposlenosti u društvenom sektoru na ostalom dijelu Korduna iznosio 69 stanovnika, na području Perjasice je iznosio svega 20 stanovnika, dok je Republički prosjek iznosio 210 stanovnika.

Područje Perjasice, kao jedini dio Korduna koji nema status nerazvijenog područja iako je u stvari najnerazvijeniji dio Korduna,

do sada nije dobilo gotovo nikakvih sredstava za svoj razvoj, dok su ostali dijelovi Korduna dobili značajna sredstva, što se vidi iz slijedećih podataka:

1. iz Fonda za razvoj privredno nedovoljno razvijenih općina, područje Korduna je dobilo u razdoblju od 1965 do konca prvog polugodišta 1968. godine ukupno 35,984.000.— dinara, od čega je investirano i to:

a) u stambeno-komunalnu djelatnost (elektrifikacija, izgradnja cesta i mostova, izgradnja vodovoda i kanalizacije, stambena izgradnja i ostale komunalne investicije) iznos od 24,234.000 dinara;

b) u privredne investicije 10,000.000 dinara,

c) u zdravstvenu zaštitu 1,030.000 dinara,

d) u školstvo 720.000 dinara.

2. za izgradnju boračkih kuća i stanova općine Korduna dobile su iz Republičkih sredstava, preko Republičkog odbora SUBNOR-a u razdoblju od 1965. do zaključno 1968. godine slijedeća sredstva:

a) Slunj 1,110.000.—dinara,

b) Vojnić 600.000.—dinara,

c) Vrginmost 1,530.000.—dinara.

U istom razdoblju općina Duga Resa je za ovu namjenu dobila svega 155.000— dinara iako je na njenom području u toku NOB-e popaljeno 815 kuća od čega najveći dio otpada baš na područje Perjasice, gdje je paljenje kuća u toku rata vršeno u više navrata.

Na području Perjasice, prema anketi provedenoj u 1964. godini, trebalo bi izgraditi još 154 boračke kuće. Sa dosada dobivenim sredstvima riješeno je svega nekoliko problema, ali i oni nisu riješeni na adekvatan način. Naime, ovi problemi su zbog nedovoljnih sredstava rješavani tako da su ratne bajte zamjenjivane kupnjom starih drvenih kuća, pa je u stvari bajta zamijenjena bajtom. Na ovom području postoji još niz ratnih bajti u kojima ljudi žive pod jednim krovom zajedno sa stokom. Zbog toga je Općinski odbor SUBNOR-a Duge Rese podnio žalbu Republičkom odboru SUBNOR-a SR Hrvatske na raspodjelu sredstava za izgradnju boračkih kuća u 1968. godini, koju je izvršio međuopćinski odbor SUBNOR-a u Karlovcu, ali ni ta žalba izgleda nije naišla na potrebno razumijevanje.

3. Iz Republičke zajednice obrazovanja područje Korduna je samo u 1967. godini dobilo za financiranje osnovnog školstva slijedeća sredstva i to:

a) Slunj 2.117.000 dinara
b) Vojnić 447.000 dinara
c) Vrginmost 1.087.000 dinara

Područje Perjasice ima ukupni katastarski prihod od 958.675 dinara, pa ukupni iznos doprinosa iz poljoprivrede kojeg to područje plaća Federaciji, Republici i Općini ne pokriva troškove njegovog osnovnog školstva, ali ono i pored toga ne prima dopunska sredstva za financiranje obrazovanja. Na tom području djeluje osnovna škola Perjasica sa 4 područne škole i 356 učenika, od kojih 240 učenika polazi nastavu u matičnoj školi, a 116 učenika u 4 područne škole u kojima se nastava izvodi do završetka IV razreda osnovne škole. Nastavu u ovoj školi izvodi 15 učitelja od kojih svega 3 imaju položen stručni ispit. Zbog uslova u kojima djeluje ova škola nije u mogućnosti da dobije nastavnički kadar, pa je do nedavno u ovoj školi iz kemije i fizike izvodio nastavu jedan KV radnik kožarske struke. Na ovoj školi je već po treći put, što je suprotno postojećim zakonskim propisima, postavljen v.d. direktora škole, zbog toga što se na raspisane natječaje nitko ne kandidira za tu dužnost, ili što oni koji se kandidiraju odustaju od kandidature kada se upoznaju sa uvjetima rada i školskim prostorom ove škole, a pogotovo kada saznaju da ova škola ne raspolaže nikakvim stambenim prostorom. Stoga nije ništa neobično što sa ovog područja gotovo i nema učenika koji po završetku osnovne škole nastavljaju školovanje na drugim školama, jer im njihova škola ne daje ni minimum znanja sa kojima bi mogli da nastave školovanje na školama drugog stupnja.

Školske zgrade na području Perjasice u takvu su stanju da — jedva osiguravaju održavanje nastave na nivou partizanskih škola, još uvijek su išarane mitraljeskim rafalima i ratnim parolama iz NOB-e, tako da kad ih se gleda, naprosto se postavlja pitanje zar je ovdje NOB tek jučer završila.

Zgrada Osnovne škole u Perjasici je u toku rata spaljena i porušena, a nakon završetka rata je na brzinu, na temeljima konfiscirane seoske kuće otpočela izgradnja društvenog doma koji je naknadno u toku gradnje preinačen u školsku zgradu. Ova zgrada ne ispunjava ni minimum potreba za osnovnu školu i to ne samo zbog rasporeda i veličine svog prostora, već i zbog načina na koji je izgrađena.

Prema podacima iz popisa stanovništva u 1961. godini, na ovom području je broj nepismenih iznosio preko 34%. Da bi se sriječila daljnja regrutacija nepismenih, na ovom području, neophodno je da se izgradi nova zgrada osnovne škole Perjasica sa barem 6 učionica, potrebnim brojem kabineta i fiskulturnom dvoranom, što sada uopće ne postoji na ovoj školi. Pored toga neophodno je izgraditi barem 6 stanova za potrebe prosvjetnih radnika, jer bez stanova je nemoguće dobiti stručni kadar za rad na ovoj školi. Za izgradnju školske zgrade, prema našem grubom proračunu trebalo bi osigurati najmanje 2,000.000.— dinara, a za izgradnju 6 stanova najmanje 600.000.— dinara ili ukupno 2,600.000.— dinara. Općina Duga Resa nije u stanju da osigura sredstva za ovu izgradnju, jer njena zajednica obrazovanja sa

svojim sredstvima nije bila u stanju u 1967. i 1968. godini da osigura sredstva za financiranje redovne djelatnosti osnovnih škola na nivou propisanih republičkih standarda iako je 1968. godine Skupština općine utvrdila stopu doprinosa iz osobnog dohotka iz radnog odnosa za zajednicu obrazovanja u iznosu od 5,27%. Radi toga je Odlukom Ustavnog suda SR Hrvatske poništen dio financijskog plana zajednice obrazovanja za 1967. godinu, koji se odnosi na osiguranje sredstava osnovnim školama, a Zajednici obrazovanja je naloženo da osigura sredstva za osnovno školstvo do nivoa propisanih standarda.

Međutim, zbog nedostatka sredstava Zajednica obrazovanja nije u stanju da provede ovu Odluku.

Područje Perjasice je u toku rata listom bilo na strani NOB-e i to od prvih dana NOB-e, dalo je ogromne ljudske i materijalne žrtve za stvar NOP-a i gotovo do temelja je popaljeno i porušeno. I umjesto da je nakon oslobođenja zemlje dobilo ratnu odštetu, ono ju je u stvari moralo platiti, jer jedini objekat koji je osiguravao saobraćajnu povezanost toga područja sa ostalim dijelovima zemlje — most na rijeci Mrežnici u Keićima kod Generalskog Stola, izgrađen 1939. godine, koji je u toku NOB-e onesposobljen — umjesto da je nakon oslobođenja popravljen, on je demontiran i preseljen po pričanju jednih u Slavonski Brod, a po pričanju drugih u Karlovac na rijeku Kupu. Od tada pa sve do danas nitko se nije sjetio da taj most vrati ovom području ili da izgradi novi most odnosno novu mosnu konstrukciju pošto su temelji mosta obalni i u matici rijeke (babice) potpuno ispravni. Doduše, priča se da je negdje 1947. godine, kada je ministar za privredu u Vladi NRH bio ing. Boris Bakrač, napravljen projekat za izgradnju tog mosta, a navodno i drugi projekat u 1951. godini i da ti projekti, kao i projekat po kojem je građen taj most prije rata, navodno leže negdje u IPZ-u kod ing. Tonkovića, ali na žalost do njihove realizacije do danas nije došlo. O potrebi izgradnje ovog mosta, odnosno o tome da je krajnje vrijeme da se ovom kraju vrati taj most podnijeli smo zahtjev Izvršnom vijeću Sabora, Republičkom fondu za ceste i Fondu za ceste u Zagrebu našom predstavkom 01-3205/1-1968. od 1. 11. 1968. godine.

Isto tako podnijeli smo Izvršnom vijeću — u Saboru, Republičkom fondu za ceste, Fondu za ceste u Zagrebu i Republičkom sekretarijatu za privredu zahtjev pod brojem 01-2710/1-1968. godine za prekategorizaciju cesta IV reda Generalski Stol — Perjasica u dužini od km u cestu III reda, jer je ta cesta u stvari normalni nastavak ceste III reda broj 2094 koja ide od granice SR Slovenije (Vinica) — Bosanci — Bosiljevo — Generalski Stol — Perjasica, gdje se spaja sa cestom III reda broj 2091 Karlovac — Barilović — Primišlje, a preko te ceste i sa cestom III reda broj 2088 Čememica — Topusko — Maljevac — Slunj — Primišlje — Kukača. Po našem mišljenju ova cesta nije proglašena cestom III reda upravo zbog mosta o kojem je naprijed bilo govora.

Izgradnjom ovog mosta i prekategorizacijom ove ceste u Cestu III reda osigurao bi se području Perjasice najkraći izlaz na cestovni i željeznički saobraćaj u Generalskom Stolu. Zajedničkim naporima radnih organizacija i općine i Fonda za ceste iz Zagreba, te općine Ogulin i njenih radnih organizacija i Fonda za ceste iz Rijeke, započeta je modernizacija ceste drugog reda broj 220 na relaciji Duga Resa — Generalski Stol — Josipdol, pa je to bio jedan od izvanredno povoljnih momenata da se izgradnjom mosta na Mrežnici poveže i područje Perjasice i ostala naselja koja gravitiraju prema tom mostu sa tom moderniziranom cestom i željezničkom stanicom u Gen. Stolu. Za izgradnju mosta, odnosno mosne konstrukcije prema našem grubom proračunu trebalo bi osigurati najmanje 1,900.000.— dinara.

Jedino bogatstvo Perjasice su šume, ali od njih ona nema nikakve koristi, već samo štete. Naime, eksploatacijom tih šuma i transportom drvne mase iz njih gotovo je potpuno uništena cesta Karlovac — Barilović — Perjasica, koja za sada predstavlja jedinu kakvu takvu saobraćajnu vezu Perjasice sa ostalim dijelovima zemlje. Ono što na ovoj cesti nije uništeno transportom drvnih masa iz perjasičkih šuma, uništeno je saobraćajem raznih vozila i oruđa jedinica JNA, (vrlo teška vozila, oklopna kola, tenkovi i druga gusjeničarska vozila) koja ovu cestu koriste za izlazak na vojni poligon kod Slunja. Ova cesta, iako III reda, u takvom je stanju da gotovo onemogućava odvijanje bilo kakvog saobraćaja. Njeno održavanje je gotovo nemoguće zbog načina njene upotrebe od strane jedinica JNA koja ne učestvuje u njenom održavanju. Zahtjev za učešće JNA podnijeli smo Komandi Zagrebačke vojne oblasti u maju mjesecu 1968. godine, ali do sada tom zahtjevu nije udovoljeno. Pored toga, kada bi i postojale mogućnosti za moderno održavanje ove ceste, JNA bi se protivila njenoj modernizaciji pošto ona predstavlja jedini izlaz njenim jedinicama na poligon kod Primišlja. Prema tome, područje Perjasice je praktično odsječeno sa svih strana od ostalih dijelova zemlje.

Područje Perjasice je kroz poslijeratno političko-teritorijalne promjene zemlje »šetalo« iz sastava općine Vojnić, u samostalnu općinu, pa u sastav općine Kmjak, da bi 1962. godine došlo u sastav općine Duga Resa. I te promjene su dijelom bile prepreka razvoju ovog područja, tako da je ono i zbog njih stagniralo.

Općina Duga Resa je na ovom području nakon njegovog pripojenja u njen sastav izgradila 12.599 m visokonaponskog 10 kw voda sa 3 trafo stanice u ukupnoj vrijednosti od 280.969,02 dinara. Međutim, time je elektrificirano svega oko 40% ovog područja, jer je od ukupno 22 naselja elektrificirano svega 9 naselja, a ostalo je neelektrificirano još 13 naselja sa 278 domaćinstava ili 53% od ukupnog broja domaćinstava u kojima živi 1.487 stanovnika ili 71% od ukupnog broja stanovnika. Međutim, to je ujedno sve što je ovo područje dobilo od oslobođenja do danas.

Na ovom području ne postoji gotovo nikakva zdravstvena zaštita, jer u sektorskoj ambulanti u Perjasici liječnik opće prakse radi samo jednom u tjednu i to svega nekoliko sati, pa je i pitanje zdravstvene zaštite na ovom području veoma akutno.

S obzirom da je općina Duga Resa u nekoliko zadnjih godina stagnirala u svom razvoju, a u 1968. godini došla i na dopunska sredstva Republike, ona nije u stanju da sama rješava sve probleme ovog područja. Stagnacija općine Duga Resa uzrokovana je teškoćama u koje je došla tekstilna industrija, a s obzirom da Pamučna industrija »Duga Resa« koja je ujedno i jedina industrija na području općine, stvara preko 70% nacionalnog dohotka općine, to se njene teškoće neposredno odražavaju i na materijalni položaj općine.

Da bi se ovom dijelu Korduna osigurao kakav-takav razvoj predlažemo da se područje Perjasice proglasi nerazvijenim područjem i time dovede u ravnopravan položaj sa ostalim dijelom Korduna i da se iz Fonda za razvoj privredno nedovoljno razvijenih općina već u 1969. godini osiguraju potrebna sredstva za izgradnju mosta na rijeci Mrežnici i Keićima kod Gen. Stola i za izgradnju zgrade osnovne škole i stambenog prostora za prosvjetne radnike u Perjasici.

Kao drugu alternativu predlažemo da se za izgradnju mosta osiguraju sredstva iz Republičkog fonda za ceste, a za izgradnju osnovne škole i stambenog prostora za prosvjetne radnike iz Republičke zajednice obrazovanja.

I konačno kao treća alternativa predlažemo da se Općini Duga Resa zbog ovih specifičnih okolnosti, osiguraju posebna dopunska sredstva u 1969. godini u iznosu od 4,500.000.— dinara, bilo ustupanjem republičkih prihoda u cjelini bilo u određenom iznosu, za rješavanje ovih problema Perjasice.

Pored toga, smatramo da bi Republički odbor SUBNOR-a trebao osigurati značajnija sredstva za izgradnju boračkih kuća i rješavanje ostalih boračkih problema na ovom području, kako bi se pitanje ratnih bajti, a i ostali borački problemi, već jednom skinuli sa dnevnog reda.

Tada bi općina Duga Resa, u zavisnosti od svojih materijalnih mogućnosti, lakše rješavala pitanje elektrifikacije preostalog dijela naselja, kao i ostale komunalne probleme ovog područja.

Skupština Općine Duga Resa na 15. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica održanoj 28. 12. 1968. godine, upoznata je sa posjetom koju je delegacija Perjasice učinila predstavnicima Sabora i Izvršnog vijeća, kao i sa problemima čije rješavanje je delegacija zahtijevala, te je u potpunosti podržala zahtjeve toga područja.

Smatramo da su naši zahtjevi potpuno opravdani, jer ne tražimo ništa posebno, već samo to da se Perjasici dade isti status kao i ostalom dijelu Korduna, kojeg ovaj uživa već tri godine. S obzirom da

se već sada vode diskusije o tome da li Fond za razvoj privredno nedovoljno razvijenih općina treba da djeluje i poslije 1970. godine, ne možemo prihvatiti nikakva obećanja koja bi odgađala rješavanje ovih problema za naredni period, jer mislimo da smo dosta čekali.

Što se tiče mosta, smatramo da i ne tražimo ništa novo, već samo ono što je ovom kraju već odavno trebala vratiti šira društveno-politička zajednica.

Dostaviti:

1. Izvršno vijeće Sabora SRH, Zagreb, na ruke predsjednika;
2. Republičkom sekretarijatu za financije, Zagreb,
3. Republičkoj zajednici obrazovanja, Zagreb,
4. Republičkom odboru SUBNOR-a Zagreb.

Predsjednik:
Fudurić Anton v.r.«

U povodu ovoga zahtjeva Predsjedništvo Sabora oformilo je komisiju koja je na licu mjesta provjerila sve navode, utvrdila probleme Perjasice i predložila mjere za njihovo rješavanje. Sve to razmatrano je na sjednici Izvršnog vijeća Sabora, održanoj 26. 3. 1969. godine, i na sjednici Republičkog vijeća Sabora, održanoj 8. i 9. 4. 1969. godine. Na sjednicama su zauzeti slijedeći stavovi:

»1. U odnosu na prijedlog za osiguranje sredstava za izgradnju školske zgrade i stanova za nastavnike Osnovne škole u Perjasici, Republičko vijeće prihvaća stav Izvršnog vijeća da bi općina Duga Resa trebala uzeti zajam za tu svrhu, s tim da Republička zajednica obrazovanja iz svojih izvora osigura određena sredstva za učešće i beneficiranu kamatu. Ukoliko se ukaže potreba, mogla bi se u idućoj godini razmotriti mogućnost otplate anuiteta iz sredstava Republičke zajednice obrazovanja, koje bi Republika toj Zajednici dodijelila za investicije u oblasti obrazovanja u tu svrhu.

Izvršno vijeće Sabora treba da pomogne općini Duga Resa pri dobivanju kredita kod banaka.

2. Za izgradnju stanova boraca i kuća popaljenih u ratu, Savez udruženja boraca imao je za 1968. godinu u Republičkom budžetu osiguran iznos od 5,997.600 dinara. Osim ovih sredstava, po rebalansu budžeta, za istu svrhu odobreno je daljnjih 5,523.900 dinara.

Od ukupno 11,521.500 dinara u 1968. godini utrošeno je 5,997.600 dinara, a sredstva u iznosu od 5,523.900 dinara prenesena su na poseban račun kao neutrošena sredstva.

Prema tome, postoji mogućnost da iz navedenih raspoloživih sredstava, Savez udruženja boraca izdvoji iznos od 68.000 dinara za izgradnju boračkih kuća i stanova na području Perjasice.

3. U pogledu izgradnje mosta preko Mrežnice kod Generalskog Stola, napominje se da je u Programu radova na održavanju, modernizaciji i izgradnji cesta u periodu od 1969. do 1971. godine predviđeno 2 milijuna dinara, od čega bi Republički fond za ceste trebao osigurati 1 milijun dinara. Ovaj program treba prihvatiti kao prioritetnu orijentaciju i raspraviti o njemu odmah nakon osiguranja sredstava.

Republički fond za ceste ugovorio je izradu projekta za obnovu mosta i idejni projekt će biti gotov do 30. 3. 1969. godine, a glavni projekt za donji stroj tokom mjeseca svibnja o. g. tako da bi radovi na donjem stroju mogli početi još u toku građevinske sezone.

Podržavaju se napori da se problem izgradnje ovog mosta riješi, uz napomenu da se mogućnosti u tom pravcu traže u okviru postojećih sredstava.

4. Prijedlog da se područje Perjasice proglasi nerazvijenim područjem nije prihvaćen, uzimajući u obzir argument Izvršnog vijeća da bi takav vid rješavanja stvari stvorio presedan s obzirom na slične situacije u nekim drugim područjima.«

Na osnovu ovih stavova odmah se pristupilo pripremama za izgradnju ovih objekata tako da je već 27. 7. 1969. godine, na Dan ustanka naroda SR Hrvatske, drug Jakov Blažević, predsjednik Sabora SR Hrvatske, položio kamen-temeljac za izgradnju školske zgrade sa 4 učionice, praktikumom, kabinetima i ostalim prostorijama, a nedugo nakon toga otpočela je i izgradnja stambene zgrade sa 6 stanova za potrebe prosvjetnih radnika Osnovne škole »Milutin Karaš« Perjasica.

Sredstva za izgradnju ovih objekata osigurana su iz slijedećih izvora:

1. kreditom iz sredstava Republičke zajednice za osnovno obrazovanje u iznosu od 1,500.000 dinara za što se zadužila:

a) Općina Duga Resa, u 1969. godini, na iznos od 1,150.000 dinara i

b) Općinska zajednica osnovnog obrazovanja, u 1970. godini, na iznos 350.000 dinara;

2. kreditom Komercijalne banke Karlovac, koji je podiglo Stambeno poduzeće Duga Resa, u iznosu od 94.200 dinara;

3. nepovratnim sredstvima Republičkog fonda za razvoj privredno nedovoljno razvijenih krajeva SRH u iznosu od 450.000 dinara;

4. učešćem budžeta općine u 1969. u iznosu od 145.000 dinara;

5. učešćem Općinskog fonda za kulturu u 1969. godini u iznosu od 36.000dinara;

6. učešćem Mjesne zajednice Perjasica u iznosu od 12.000 dinara;
7. učešćem Osnovne škole Perjasica u iznosu od 12.317 dinara

Ukupno: 2,249.517 dinara

U toj sumi kreditna sredstva učestvuju u iznosu od 1,594.200 dinara ili 70,78%, a nepovratna sredstva u iznosu 655.317 dinara ili 29,13%.

Radove na izgradnji ovih objekata izvodilo je Građevinsko-stolarsko poduzeće »Bor« iz Bedekovčine. Radovi su dovršeni početkom novembra i ovi objekti svečano su predani na upotrebu na narodnom zboru, održanom 15. 11. 1970. godine ispred nove školske zgrade u Perjasici. Zboru je prisustvovao i Jakov Blažević, tada predsjednik Sabora SR Hrvatske, pa mu je na zboru javno zahvaljeno na razumijevanju i brizi koju je poklanjao rješavanju problema ovog područja.

Za izgradnju stanova boraca i kuća popaljenih u ratu, od predviđenih 680.000 dinara, doznačeno je:

— u 1969. godini 250.700 dinara
— u 1970. godini 320.300 dinara
— u 1971. godini 109.000 dinara.

Međutim, predviđenim sredstvima nije bilo moguće u potpunosti riješiti ovaj problem, najviše zbog toga što su sredstva doznačivana u ratama pa je inflacija umanjila njihovu vrijednost na koju se računalo u vrijeme planiranja, a ni tada nisu planirana u dovoljnoj količini. Zbog toga se ovaj problem rješavao nešto duže i to sredstvima koja su naknadno namjenski izdvajana za stambenu izgradnju učesnika NOR-a. Ovaj problem je najzad definitivno riješen, bilo izgradnjom boračkih kuća, bilo izgradnjom stanova u Dugoj Resi u koje su doselili neki borci iz Perjasice.

Projekat za izgradnju mosta preko rijeke Mrežnice, u Keićima kod Generalskog Stola, dovršen je u toku 1969. godine. Radovi na izgradnji mosta otpočeli su u ljeto 1970. godine. Izvođenje radova povjereno je građevinskom poduzeću »Jugomont-Jugobeton« iz Zagreba. Most je građen novim tehnološkim postupkom. Uzdužni betonski nosači od prenapregnutog betona, sagrađeni na obali kraj mosta, su specijalnim uređajem za navlačenje montirani na donji postroj mosta, odnosno na vertikalne nosače — babice. Nosivost tog uređaja iznosila je 25 tona i mogao se koristiti za sve raspone između vertikalnih nosača (babica) do 25 metara. Uređaj je zamjenjivao rad 200-tonske dizalice. Značaj tog uređaja je u tome što je on prvi puta upotrijebljen u našoj zemlji upravo na izgradnji ovoga mosta. Stoga je i uhodavanje u njegovoj primjeni tražilo nešto više vremena nego što je planirano. Izgradnja mosta je dovršena u prosincu 1971. godine, a 6. svibnja 1972. godine, na Dan općine Duga Resa, Jakov Blažević, predsjednik Sabora SR Hrvatske, presijecanjem vrpce službeno i svečano pustio ga je u sao-

braćaj. Za izgradnju ovog betonskog mosta, širine 8 metara i dužine 135 metara, utrošeno je 2,100.000 dinara po cijenama iz 1971. godine. Izgradnju su financirali: Republički fond za ceste, Regionalni fond za ceste iz Zagreba i općina Duga Resa.

Elektrifikaciju selä na području Perjasice provela je općina vlastitim sredstvima i sredstvima građana, uporedo sa elektrifikacijom područja Grabrka, u razdoblju 1965. do 1969. godine. Za elektrifikaciju ovih područja, pored vlastitih budžetskih sredstava u iznosu od 608.830 dinara, utrošena su i sredstva kredita u iznosu od 309.764,85 dinara, koja je općina podigla u 1965, 1966. i 1967. godini. Elektrifikacija ovog područja uglavnom je dovršena do konca 1972. godine. Na području Perjasice izgrađeno je 8 trafo-stanica, oko 30 km visokonaponskog 10 kw električnog voda i preko 70 km niskonaponske mreže. Tada su ostala neelektrificirana svega 4 manja sela i to: Štirkovac, Orijevac, Mala Kosa i Mrežnica. Međutim, za sela Štirkovac i Orijevac izgrađena je trafo-stanica i visokonaponski 10 kw električni vod, pa je preostala samo izgradnja niskonaponske mreže. Elektrifikacija ovih naselja dovršena je nakon 1980. godine u akciji elektrifikacije i zadnjih naselja u SR Hrvatskoj.

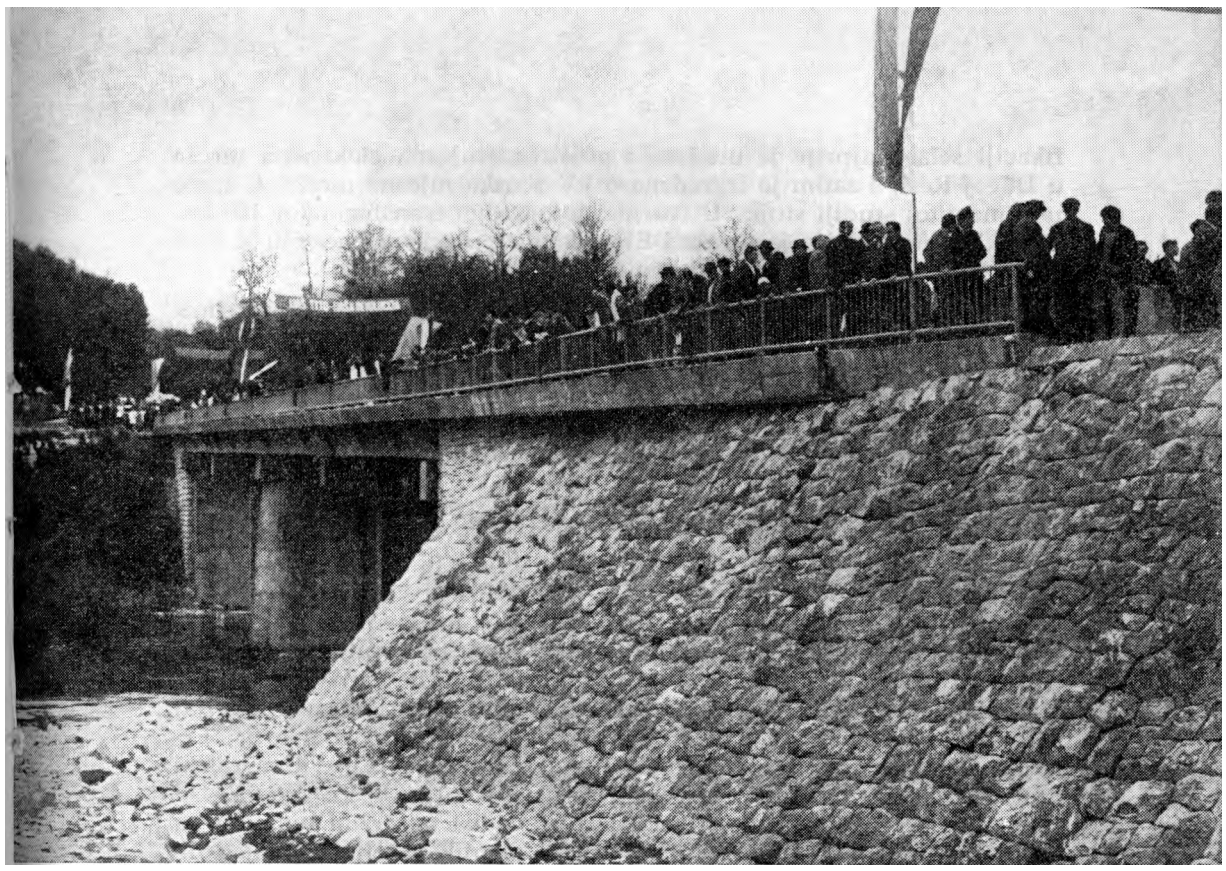
Rješavanjem navedenih problema ovom području osigurani su elementarni uslovi za ostvarivanje minimalnog ličnog i društvenog standarda građana. Stvoreni su normalni uslovi za školovanje djece, uspostavljen je redovan saobraćaj sa ovim područjem, ostvareni su koliko-toliko pristojni uvjeti stanovanja učesnika NOR-a i drugih građana čije su kuće bile popaljene u ratu i uvedena električna rasvjeta u svim domaćinstvima na ovom području.

Međutim, time nisu riješeni svi problemi ovog područja. Modernizacija saobraćajnica, koje povezuju ovo područje sa Dugom Resom i Karlovcem, je i dalje jedan od najaktualnijih problema ovog kraja. Asfaltiranje cesta Barilović — Perjasica otpočelo je 1978/79. godine, a dovršeno polovicom novembra 1984. godine. Cesta je svečano predana u saobraćaj 18. 11. 1984. godine — uoči Dana Republike. Tim povodom je u Perjasici održan narodni zbor sa kulturno-umjetničkim programom na kojem je govorio drug Jure Bilić, član Predsjedništva CK SKJ.

Razvoj privredne i komunalne infrastrukture i društvene stambene izgradnje

Klasifikacija naselja

Kao što je privredni i društveni razvoj općine bio uslovljen razvojem Pamučne industrije, tako je i početak elektrifikacije naselja općine Duga Resa bio direktno vezan za izgradnju ove tvornice o čemu govori slijedeći tekst:

Sa svečanosti puštanja u promet mosta preko rijeke Mrežnice u Keićima kod Generalskog Stola 6. 5. 1972.

»U sjeverozapadnoj Hrvatskoj prva je elektrana za potrebe rasvjete u industriji podignuta 1884. godine u Pamučnoj industriji Duga Resa[13]... Premda nema detaljnih podataka, zna se da je tvornica dobila električnu rasvjetu odmah prilikom osnivanja«.[14]

Međutim, poznato je da je prva elektrana Pamučne industrije s dvije vodene turbine, snage 900 KS, izgrađena kada i tvornica te da je kasnije proširena na tri vodene turbine ukupne snage 1160 KS i parnom turbinom snage 1360 KS. Ova elektrana služila je za pogon tvornice, a manjim dijelom svoje energije osvjetljavala je tvorničko stambeno naselje, takozvani »Kasar« u Dugoj Resi. Kada je 1931. izgrađen dalekovod od 20 kV, od transformatorske stanice Ilovac do Duge Rese, elektrificirano je i cijelo mjesto Duga Resa.

Potkraj 1939. godine BEP (Banovinsko električno poduzeće Zagreb) otpočelo je na području Duge Rese prve terenske radove na elektri-

[u] Markovčić, Prpić, Plic i Busatto, Razvoj elektrifikacije Hrvatske, I dio, str. 12.
[14] Isto, str. 60.

fikaciji sela. Najprije je urađena i proširena mjesna električna mreža u Dugoj Resi, a zatim je izgrađena 6 kV seoska mjesna mreža. 0 tome u pomenutoj studiji stoji: »U tvornici je ugrađen transformator 100 kva 20/6 kV putem kojeg je mreža BEP-a dobila električnu energiju iz Karlovca. Radovi su se kronološki odvijali ovako:

Godine 1940. u općini Duga Resa izgrađena je jedna transformatorska stanica 6/0,4 kV i priključeno 7 sela, a u općini Netretić jedna stanica (Vukova Gorica) i priključena 2 sela. Zanimljivo je spomenuti da je zbog ubrzanja ovog priključka za prijenos napona 6 kV upotrijebljena dionica (5 km) dvostrukog voda 110 kV Vinodol — Zagreb koja je na tom dijelu upravo bila završena. Time se ujedno želio osigurati vod od krađe bakrenih vodiča.

Godine 1941. u općini Duga Resa izgrađene su dvije stanice za 5 sela i jedna stanica za državno dobro u Novigradu.

Godine 1942. u općini Duga Resa izgrađena je 1 stanica za 2 sela.«[15]

To je ujedno bilo sve što je bilo elektrificirano na području općine Duga Resa prije oslobođenja zemlje. U prvih deset poratnih godina na području općine elektrificirana su slijedeća sela: Ladvenjak, Bosiljevo, Netretić i Prilišće. Zatim su do 1962. godine elektrificirana naselja: Zagradci, Lončar Brdo, Kunići, Ladešić Draga, Zvečaj, Barilović, Cerovac, Leskovac, Stative, Mrežnički Novaki, Dubravci, Lipa, Generalski Stol, Mračin, Jarče Polje, Vodena Draga, Bukovlje, Lešće i Siča. Od 1963. do 1968. godine elektrifikacija se provodila najbržim tempom pa je u tih pet godina, s izuzetkom nekoliko manjih naselja i manjeg dijela područja Perjasice, elektrificirano gotovo čitavo područje općine Duga Resa.

U tom razdoblju su elektrificirana naselja: Koranski Brijeg, Donji Skrad, Mrežnički Brest, Duga Resa, Fratrovci, Soline, Umol, Podumol, Dani, Špehari, Grabrk, Otok na Dobri, Malik, Mateše i pretežni dio područja Perjasice o čemu je bilo riječi u prethodnom dijelu.

Do konca 1969. godine od ukupno 182 naselja elektrificirano je 174 ili oko 96%, odnosno od 8.289 domaćinstava, koliko ih je tada živjelo na području općine, struju je dobilo 8.087 domaćinstava ili oko 97%. Od neelektrificiranog broja domaćinstava oko 50% domaćinstava bilo je u elektrificiranim naseljima dok je drugih 50% bilo u naseljima koja su kasnije dobila električnu struju.

S tim u vezi neophodno je naglasiti da su predratne i prve poratne elektrifikacije naselja provođene sa slabim stupovima i malim presjekom električnih vodiča. Tada se još računalo na malu potrošnju električne energije po domaćinstvu i svega dva do tri rasvjetna mjesta. Međutim, ubrzo potom porastao je standard seoskog stanovništva koje se ubrzano opremalo bijelom tehnikom, radio i televizijskim prijemnicima i

[15] Isto, str. 58.

drugim — potrošačima struje. Izgrađena električna mreža nije više mogla izdržati povećano opterećenje u potrošnji električne energije. Trebalo je hitno pristupiti njenoj rekonstrukciji. Zbog toga je OOUR »Eldis« Duga Resa prišao planskoj rekonstrukciji seoskih niskonaponskih električnih mreža, s tim što je data prednost onim mjesnim zajednicama koje su učestvovale u financiranju ili su u potpunosti financirale rekonstrukciju, a takvih mjesnih zajednica bilo je dosta na području općine. U poslijeratnoj elektrifikaciji naselja na području općine Duga Resa izgrađeno je 140 trafo-stanica, oko 160 km visokonaponske električne mreže i oko 200 km niskonaponske električne mreže (do sada rekonstruirano oko 60%).

Treba spomenuti i veoma važan elektroenergetski objekat — 35/10 kV trafo-stanicu u Generalskom Stolu, koju je 1979. godine izgradio OOUR »Eldis« Duga Resa, a čija je ukupna vrijednost — po tekućim cijenama — 3,5 milijuna dinara. Preko ove trafo-stanice napaja se električnom energijom Pumpna stanica Dobra Jugoslavenskog naftovoda, pogon Pamučne industrije u Generalskom Stolu i svi drugi potrošači električne energije do kamenoloma Zvečaja, Vukove Gorice i Perjasice.

Modernizacija cesta i izgradnja mostova

Preko područja općine Duga Resa prošla je prva asfaltirana cesta 1953/54. godine izgradnjom magistralne ceste Zagreb—Rijeka.

Do daljnje modernizacije magistralnih, regionalnih i lokalnih cesta dolazi tek nakon 1967. godine kada je formiran Regionalni fond za ceste u Zagrebu, odnosno kada se počela obračunavati i, iz cijena naftnih derivata, naplaćivati amortizacija cesta.

Iz tih sredstava, pored redovnog održavanja, financira se i asfaltiranje cesta.

Regionalni fond za ceste, kao što mu i sam naziv kaže, imao je zadatak da prikuplja sredstva i financira redovno održavanja i asfaltiranja regionalnih cesta (tada ceste I, II i III reda) a sredstva za financiranje magistralnih cesta i auto-puteva prikupljala su se u Republičkom fondu za ceste. Održavanje lokalnih cesta (tada ceste IV reda) financirale su općine iz svojih budžetskih sredstava, odnosno iz sredstava svojih fondova za financiranje komunalnih djelatnosti.

Na inicijativu Regionalnog fonda za ceste iz Zagreba u proljeće 1968. godine donesen je plan modernizacije cesta na području općine Duga Resa. Valjda od rata do danas ni jedan općinski plan nije uzbudio toliko duhova i izazvao toliko polemika kao što je to izazvao ovaj plan. U raspravi, koja je prethodila donošenju tog plana, bilo je dosta bučnih i žučnih diskusija i političkih pritisaka oko toga kojoj cesti dati prioritet i po kojem redoslijedu ih asfaltirati. Uz taj plan vezan je kasnije i poznati pokušaj Netretića da se odcijepi od općine

Duga Resa, čiji su inicijatori bile neke političke snage van područja općine, koje su se kasnije (u vrijeme tzv. »maspokreta«) eksponirale kao nacionalisti.

Nakon svestrane rasprave, na općem saboru općine Duga Resa (Skupština općine i izvršno-politički organi DPO) usvojen je Plan modernizacije cesta na području općine Duga Resa i njime je prioritet dat tadašnjoj cesti II reda broj 220 (sada magistralnoj cesti) na relaciji Duga Resa — Generalski Stol, dužine 21 km, zbog toga što je najveći dio privrede općine iz ekonomskih razloga bio zainteresiran za modernizaciju te ceste pa je i učestvovao u sufinanciranju njene modernizacije. Pamučna industrija Duga Resa dala je 1 milijun dinara, jer je njenom modernizacijom olakšala saobraćaj sa svojim pogonom u Generalskom Stolu.

Sa druge strane, općina Ogulin uvrstila je u svoj Plan modernizacije cesta tu istu cestu na relaciji Josipdol — Generalski Stol, također u dužini od 21 kilometra, što je bilo i presudno da se upravo njoj dade prioritet u asfaltiranju. Takvim planom dobijena je asfaltirana cesta u dužini od 42 km, bez obzira što je potpadala dvama regionalnim fondovima za ceste. Naime, općina Ogulin bila je tada (a i sada je) u sastavu Regionalnog fonda za ceste, odnosno SlZ-a za ceste Rijeka.

Ondašnja investiciona vrijednost ceste Duga Resa — Generalski Stol iznosila je 10.535.000 dinara. Investitor je bio Regionalni fond za ceste iz Zagreba, a u sufinanciranju, pored organizacija udruženog rada, učestvovala je i općina Duga Resa sa 30% investicione vrijednosti.

Na osnovu pomenutog Plana modernizacije cesta, od 1972. do konca 1974. godine, asfaltirana je cesta I reda broj 4 (sada magistralna cesta, na relaciji Stative — Netretić, u dužini od 5,8 km. Investiciona vrijednost: 4,230.000 dinara.

U 1971. godini otpočelo je asfaltiranje ceste III reda broj 2091 (sada regionalne ceste) Logorište — Barilović — Perjasica, na dionici Logorište — Belaj, u dužini 3,2 km, čija je investiciona vrijednost iznosila 1,600.000 dinara. U 1972/73. godini asfaltirana je ova cesta na dionici Belaj — G. Velemerić, u dužini 2,8 km. Investiciona vrijednost iznosila je 2,003.251 dinara. U 1974/75. godini asfaltirana je dionica Mejaško Selo — Barilović, u dužini 2 km, investicione vrijednosti 2,542.792 dinara. U 1975/76. godini asfaltirana je dionica ceste G. Velemerić — Mejaško Selo, u dužini 2 km, investicione vrijednosti 4,215.673 dinara. U 1978/79. godini asfaltirana je dionica Barilović — Šćulac, u dužini 4,1 km, investicione vrijednosti 15,196.386 dinara. Slijedeće, 1979/80. godine asfaltirana je iz pravca Perjasice dionica Perjasica — Ponorac, u dužini 1,4 km. Zajedno sa izgradnjom mosta u Ponorcu investiciona vrijednost radova iznosila je 6,277.630 dinara. U 1980/81. godini asfaltirana je dionica Šćulac — Žabljak, u dužini 1,3 km, investicione vrijednosti 8,350.000 dinara. Te godine asfaltirana je i dionica Žabljak —

Siča, u dužini 2,7 km, investicione vrijednosti 21,000.000 dinara. U 1983/84. godini asfaltirana je dionica Siča — Lučica, u dužini 1,1 km, investicione vrijednosti 7,500.000 dinara. U 1984. godini prišlo se asfaltiranju posljednje dionice Lučica — Perjasica, u dužini 5,9 km, čija je investiciona vrijednost iznosila 40,000.000 dinara. Ova dionica dovršena je do polovice novembra 1984. godine, čime je ova cesta nakon punih 13 godina asfaltirana u ukupnoj dužini od 26,5 km.

U modernizaciju te ceste utrošeno je 108,685.732 dinara, računato u cijenama prema godinama u kojima su radovi izvođeni.

Do konca 1980. godine završena je rekonstrukcija i asfaltiranje magistralne ceste na dionici od Netretića do Jurovskog Broda, u dužini 15 km, ukupne vrijednosti od oko 11 milijuna dinara (na području općine Duga Resa u dužini od oko 3 km i vrijednosti od oko 2,200.000 dinara).

Od ostalih regionalnih cesta na području općine asfaltirane su:

1. cesta Vukova Gorica — Netretić u dužini 10 km. U 1969. godini asfaltirana je dionica Vukova Gorica — Prilišće, u dužini od 3 km, vrijednosti oko 1 milijun dinara, a 1976/77. godine, u sklopu izgradnje obilaznice radi prijevoza tereta za NE Krško, na relaciji Prilišće — Netretić, u dužini 7 km, vrijednosti oko 4,5 milijuna dinara;

2. u 1977/78. godini asfaltirana je cesta Duga Resa — Bel. Poljica, u dužini 4,5 km, investicione vrijednosti 10,050.000 dinara;

3. cesta Vinica — Bosanci — Bosiljevo u dužini od 7,4 km. Prvo je 1980/81. godine asfaltirana na relaciji Bosanci — Bosiljevo, u dužini 5,7 km, vrijednosti 8 milijuna dinara, a potom 1981/82. godine i dionica Vinica — Bosanci, u dužini 1,8 km, vrijednosti 2,760.000 dinara;

4. u 1980. godini asfaltirana je cesta iz pravca Ogulina, od Otoka na Dobri prema Grabrku, u dužini od 2,5 km, investicione vrijednosti 2 milijuna dinara;

5. U 1982. i 1984. godini asfaltirana je cesta Jarče Polje —Novigrad, u dužini 3,2 km, investicione vrijednosti 11 milijuna dinara.

Asfaltiranje cesta I reda financirao je Republički SIZ za ceste, izuzev ceste Stative — Netretić čiju je modernizaciju financirao Regionalni SIZ za ceste iz Zagreba, koji je financirao i preuređenje cesta II i III reda uz učešće općine Duga Resa u visini 30% investicione vrijednosti tih cesta.

Uporedo sa modernizacijom cesta I, II i III reda — sada magistralnih i regionalnih cesta — mnoge mjesne zajednice otpočele su sa uvođenjem mjesnih samodoprinosa radi prikupljanja sredstava za asfaltiranje cesta IV reda — sada lokalnih cesta i seoskih puteva. Od lokalnih cesta i seoskih puteva do sada su asfaltirani:

1. u 1974. godini cesta kroz Generalski Stol u dužini od 1,5 km. Investiciona vrijednost tog poduhvata iznosila je 491.360 dinara. U 1976.

godini nastavljeni su radovi od Generalskog Stola prema Perjasici, kroz Dobreniće, u dužini od 1,1 km. Investiciona vrijednost iznosila je 468.640 dinara;

2. u 1975. godini asfaltirana je lokalna cesta Donje Mrzlo Polje — Jugoturbina u dužini 5 km. Investiciona vrijednost — 1,782.000 dinara;

3. u 1976. godini lokalna cesta Zvečaj — Lipa u dužini 4 km. Investiciona vrijednost — 1,200.000 dinara;

4. u 1979. godini lokalna cesta Duga Resa — Zagradci u dužini 3 km. Investiciona vrijednost — 2,560.000 dinara;

5. u 1980. godini lokalna cesta Zagradci — Skupica u dužini 1,2 km. Investiciona vrijednost — 2 milijuna dinara;

6. od 1978. do 1983. godine lokalna cesta Belavići — Barilović u dužini 9 km. Investiciona vrijednost — 7,200.000 dinara.

7. od 1980. do 1982. godine lokalna cesta G. Velemerić — Koranski Brijeg u dužini 5 km. Investiciona vrijednost — 4,100.000 dinara;

8. u 1978. godini seoski put Mrežnički Venac — Dvorjanci — Kozalj Vrh u dužini 3 km. Investiciona vrijednost — 2 milijuna dinara, i seoski put Belavići — Galović Selo, u dužini 2,5 km, investicione vrijednosti — 1,300.000 dinara;

9. u 1979. godini seoski put Mrežničke Poljice — Grščaki u dužini 2,8 km. Investiciona vrijednost — 1,500.000 dinara;

10. u 1980. i 1982. godini seoski put kroz Dubravce u dužini 2,5 km. Investiciona vrijednost — 3,500.000 dinara;

11. od 1976. do 1984. godine seoski put Mrežnički Varoš — Mrežnički Brig u dužini 5 km. Investiciona vrijednost — 5,000.000 dinara;

12. u 1980. godini seoski put u MZ Erdelj u dužini 0,9 km. Investiciona vrijednost — 500.000 dinara;

13. od 1980. do 1984. godine seoski put Zvečaj — Bukovlje u dužini 5,5 km. Investiciona vrijednost — 6,000.000 dinara;

14. u 1980/81. godini seoski put Lipa — Gradišće u dužini 1,4 km. Investiciona vrijednost — 950.000 dinara;

15. u 1981/82. godini seoski put Lipa — Protulipa u dužini 1,4 km. Investiciona vrijednost — 1,050.000 dinara;

16. u 1982. godini seoski put Belaj — Banjsko Selo u dužini 2 km. Investiciona vrijednost — 1,400.000 dinara;

17. u 1982/83. godini seoski putevi na području Mjesne zajednice Zvečaj u dužini 3,7 km (investiciona vrijednost — 4,811.531,95 dinara) i seoski put kroz Petrakovo Brdo u dužini 1,5 km (investiciona vrijednost — 1,800.000 dinara);

18. u 1983. godini seoski put kroz Mračin u dužini od 1,4 km (investiciona vrijednost — 2,730.000 dinara) i seoski put kroz Bošt u dužini 0,5 km (investiciona vrijednost — 900.000 dinara);

19. u 1983/84. godini seoski put kroz Mihalić Selo u dužini 2,5 km. Investiciona vrijednost — 3,400.000 dinara;

20. u 1984. godini seoski put kroz Cerovačke Galoviće u dužini 0,8 km. Investiciona vrijednost — 1,500.000 dinara.

Istovremeno su mjesne zajednice Duge Rese pristupile asfaltiranju ulica i nogostupa tako da su do sada asfaltirane slijedeće ulice: Samovojskina, 29. novembra, Knapićeva, Vinička, Klarićeva, Komljenovićeva, Obala Tušmer, Ulica 3. maja i Ulica 6. maja — u ukupnoj dužini od 7,5 km. Investiciona vrijednost ovih radova iznosi oko 5,100.000 dinara.

Izgrađeni su i nogostupi u Jakovićevoj i Bosiljevačkoj ulici i na Trgu Benić Mije — u dužini 2,4 km i u vrijednosti od 2,100.000 dinara.

Pored ceste Zagreb — Rijeka, koja je na području općine Duga Resa izgrađena 1953/54. u dužini 30 km, zajedno sa mostom preko rijeke Dobre u Jarčem Polju u dužini od 78 metara, od 1968. pa do konca 1984. godine, asfaltirano je:

1. magistralnih cesta (ranije ceste I i II reda) 29,8 km, ukupne vrijednosti 16,965.000 dinara;

2. regionalnih cesta (ranije ceste III reda) 54,2 km, ukupne investicione vrijednosti 147,995.732 dinara i

3. lokalnih cesta (ranije ceste IV reda) 29,8 km, ukupne investicione vrijednosti 19,802.000 dinara.

Ukupna dužina magistralnih, regionalnih i lokalnih cesta iznosi 113,8 km, investiciona vrijednost — 184,762.732 dinara.

Pored toga, asfaltirano je 37,4 km seoskih puteva, investicione vrijednosti 38,341.531,95 dinara; 7,5 km gradskih ulica, investicione vrijednosti 5,100.000 dinara i 2,4 km nogostupa, investicione vrijednosti 2,100.000 dinara ili — zajedno sa magistralnim, regionalnim i lokalnim cestama — 161,1 km, ukupne vrijednosti 230,304.263,95 dinara.

Od ukupno 275 km magistralnih, regionalnih i lokalnih cesta, koje prolaze preko područja općine, do sada je asfaltirano 143,8 km ili 52,29%.

Odmah nakon oslobođenja zemlje prišlo se popravku u ratu porušenih mostova. U Bariloviću je preko rijeke Korane, umjesto porušenog mosta, izgrađen novi drveni most; preko rijeke Dobre u Lipi popravljen je kameno-svođeni most premošćivanjem drvenom, a kasnije i željeznom konstrukcijom; umjesto porušenog mosta preko rijeke Kupe u Prilišću izgrađen je drveni most; preko rijeke Mrežnice u Belavićima izgrađen je novi drveni most; u Keićima kod Generalskog Stola 1970/71. godine izgrađen je novi armirano-betonski most. U 1964. godini, zajedno sa općinom Slunj i uz pomoć inžinjerijskih jedinica JNA, izgrađen je novi drveni most preko rijeke Korane u Veljunu.

U 1965. godini izgrađen je armirano-betonski most, dužine 40 metara, preko dijela rijeke Mrežnice koji ide od hidroelektrane Pamučne industrije Duga Resa.

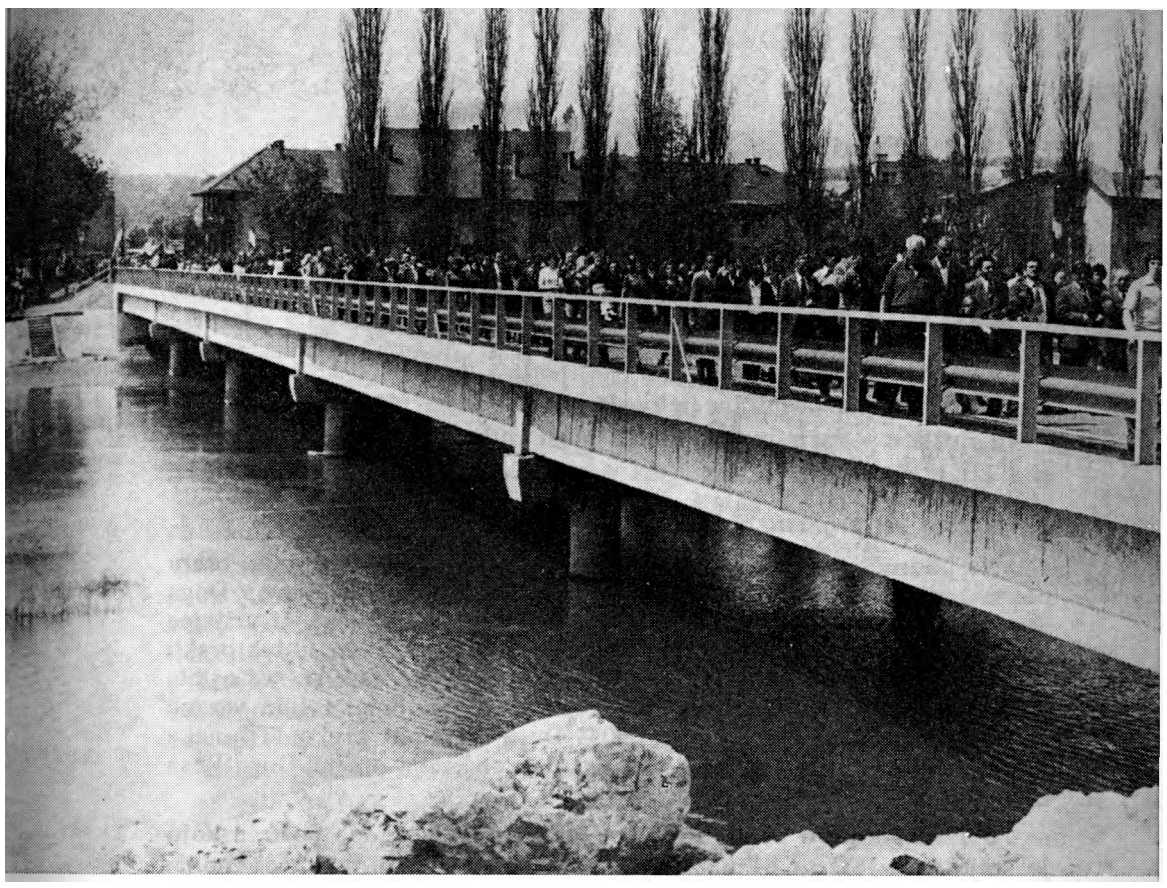
Od mostova koji su izgrađeni ili popravljeni odmah poslije rata najprije je dotrajao most preko rijeke Korane u Bariloviću, pa je 1965. godine, uz pomoć inžinjerijskih jedinica JNA, izgrađen novi drveni most, dužine 61,5 metara, koji je 1969. godine ojačan željeznim traverzama »I« profila. Inžinjerijske jedinice JNA pomogle su 1967. godine izgradnju novog drvenog mosta preko rijeke Korane, dužine 56 metara, između Velemerića i Malića, a u 1971. godini i drvenog mosta preko rijeke Mrežnice u Belavićima, dužine 208 metara. U 1974. godini, također uz pomoć inžinjerijskih jedinica JNA, izgrađen je novi pontonski most, dužine 65 metara, preko rijeke Mrežnice između Zvečeja i Bukovlja.

U 1975/76. godini, umjesto dotrajalog drvenog mosta preko rijeke Mrežnice kod Gornjeg mlina u Dugoj Resi, izgrađen je novi armirano-betonski most dužine 133,5 metara, investicione vrijednosti 8,500.000 dinara. U 1980/81. godini izgrađen je, također, preko rijeke Mrežnice novi armirano-betonski most kod bolnice u Dugoj Resi, dužine 61 metar, čija je investiciona vrijednost 10,716.000 dinara. U 1982/83. godini rekonstruiran je kameno-svođeni (željezni) most preko rijeke Dobre u Lipi, na taj način što su vertikalni nosači (babice) ojačani i povezani betonom te izgrađena nova armirano-betonska gornja konstrukcija mosta tako da je u stvari izgrađen armirano-betonski most, dužine 62 metra, investicione vrijednosti 9,200.000 dinara. U 1983/84. godini, umjesto dotrajalog drvenog mosta preko rijeke Kupe u Prilišću, izgrađen je novi armirano-betonski most, dužine 145 metara, investicione vrijednosti 25 milijuna dinara. Izgradnju mosta sufinancirale su općine Črnomelj i Duga Resa, svaka sa 50%.

Područjem općine Duga Resa protječu četiri bistre rijeke i to: Korana, Mrežnica, Dobra i Kupa, koje su veoma lijepe i privlačne za vikend-turizam i ribolov, ali su i značajne prepreke za normalno odvijanje saobraćaja. Duga Resa je vjerojatno jedna od rijetkih općina u Jugoslaviji koja na svom području ima 21 most i to: na Korani 3 drvena mosta ukupne dužine 173,5 metara; na Mrežnici 7 mostova u ukupnoj dužini od 686 metara, od čega 1 pontonski, 2 drvena i 4 armirano-betonska (3 u Dugoj Resi u ukupnoj dužini od 236 metara); na Dobri 5 mostova, od kojih su 3 kameno-svođena i 2 armirano-betonska, u ukupnoj dužini 363 metra; na Kupi 2 armirano-betonska mosta ukupne dužine 291 metar; te 4 mosta na manjim potocima, od kojih 3 armirano-betonska i 1 kameno-svođeni, u ukupnoj dužini od 85 metara. Odnosno, sveukupna dužina 21 mosta iznosi 1.598,5 metara.

Na kraju evo i pojedinačnog pregleda mostova sa naznakom materijala od kojeg su izgrađeni, dužinom u metrima i rijekama koje premošćuju:

i

Sa svečanosti puštanja u promet mosta preko rijeke Mrežnice kod Gornjeg mlina u Dugoj Resi 6. 5. 1976.

1. Na rijeci Korani:
   a) Crkvena — drveni most dužine 56 metara,
   b) Barilović — drveni most dužine 61,5 metara,
   c) Velemerić — drveni most dužine 56 metara;
2. Na rijeci Mrežnici:
   a) Mala Kosa — drveni most dužine 42 metra,
   b) Keići — armirano-betonski most dužine 135 metara,
   c) Bukovlje — pontonski most dužine 65 metara,
   d) Belavići — drveni most dužine 208 metara,
   e) Duga Resa (G. mlin) — armirano-betonski most dužine 135 metara,
   f) Duga Resa (kod Pamučne industrije) — armirano-betonski most dužine 40 metara,
   g) Duga Resa (kod bolnice) — armirano-betonski most dužine 61 metar;

3. Na rijeci Dobri:
   a) Lešće — kameno-svođeni most dužine 65 metara,
   b) Lipa — armirano-betonski most dužine 62 metra,
   c) Jarče Polje — armirano-betonski most dužine 78 metara,
   d) Novigrad — kameno-svođeni most dužine 114 metara,
   e) Stative — kameno-svođeni most dužine 44 metra,
4. Na rijeci Kupi:
   a) Pribanjci — armirano-betonski most dužine 146 metara,
   b) Prilišće — armirano-betonski most dužine 145 metara.

Razvoj ptt prometa

Na području općine Duga Resa ptt promet obavlja se preko osam pošta, smještenih u slijedećim mjestima: Barilović, Bosiljevo, Duga Resa, Generalski Stol, Netretić, Prilišće, Perjasica i Zvečaj. U vrijeme oslobođenja zemlje jedino je pošta u Dugoj Resi imala induktorsku telefonsku centralu (ITC) sa 22 telefonska priključka, dok su sve ostale pošte imale samo po jedan induktorski telefon kojim su bile vezane na telefonsku mrežu, bilo preko ITC Duga Resa, ili preko ITC neke druge pošte. U svim poštama sa današnjeg područja općine Duga Resa tada je radilo 14 radnika.

U 1959. godini u Dugoj Resi je izgrađena nova zgrada pošte u koju je smještena ITC sa 64 telefonska priključka. Tek 20. 8. 1968. godine Duga Resa je dobila i automatsku telefonsku centralu sa 200 telefonskih priključaka. U izgradnji poštanske zgrade u Dugoj Resi i nabavi ATC sudjelovale su sve organizacije udruženog rada i svi drugi korisnici društvenih sredstava koji su imali telefonski priključak, a uz telefonsku pretplatu plaćali su i posebni doprinos. Tokom 1983. godine dugoreška ATC proširena je na 1.000 telefonskih priključaka.

Godine 1968. i pošta u Generalskom Stolu dobiva ATC od 20 telefonskih priključaka i povezuje se na dugorešku ATC. U 1983. godini ova ATC zamijenjena je sa ATC od 60 brojeva.

U 1972. godini pošte u Bosiljevu i Netretiću dobivaju ATC, od po 20 telefonskih priključaka, i povezuju se sa ATC u Dugoj Resi. Te godine i pošta u Prilišću dobiva automatski telefonski broj preko ATC u Netretiću.

Godine 1983. Barilović dobiva 10 automatskih telefonskih brojeva preko ATC u Tušiloviću.

Pošta u Perjasici ima automatsku telefonsku vezu preko ATC Veljun.

Pošta u Zvečaju dobiva 1981. ATC od 20 brojeva i povezuje se sa ATC Duga Resa.

Prema tome, na području općine Duga Resa instalirano je pet automatskih telefonskih centrala (stanje: 31. 12. 1984. godine) sa ukupnim kapacitetom 1.120 priključaka i to: u Dugoj Resi (čvorna centrala) 1.000 priključaka, u Bosiljevu (krajnja centrala) 20 priključaka, u Generalskom Stolu (krajnja centrala) 60 priključaka i u Netretiću i Zvečaju (krajnje centrale) po 20 priključaka. Od 1.120 instaliranih priključaka iskorišteno je 1.088 ili 97%. Broj instaliranih priključaka na 100 stanovnika je 3,73, a iskorištenih 3,62. U poštama na području općine Duga Resa radilo je 30. 3. 1985. godine 27 radnika.

Planira se da će u toku 1985. godine na području općine Duga Resa biti povećan kapacitet instaliranih priključaka za 120 i to montažom nove (krajnje) centrale u Belajskim Poljicima. Tada će biti instalirano ukupno 1.240 priključaka što na 100 stanovnika iznosi 4,13, a predviđa se iskorištenje 1.100 priključaka ili 89%.

Zbog potpuno iskorištenog prostora u postojećoj poštanskoj zgradi Duge Rese, u martu 1985. godine otpočela je izgradnja nove zgrade telekomunikacija u Dugoj Resi — na lokaciji u Štokanovoj ulici. Predračunska vrijednost iznosi 45 milijuna dinara. Krajem godine predviđa se početak montaže nove kvalitetnije čvorne centrale tipa ARF-102/4 sa 3.000 lokalnih priključaka. Ovaj novi sistem otvorit će daljnje mogućnosti razvoja čvornog područja Duge Rese, tj. širenje postojećih i uključenje novih krajnjih centrala.

Izgradnja ostalih objekata infrastrukture

U poslijeratnom razdoblju postignuti su značajni uspjesi i u pogledu snabdijevanja građana pitkom vodom. U 1959. godini izgrađen je rezervoar za vodu na brdu Vidanki, kapaciteta 10.000 m^3, a 1964. godine izvršena je kaptaža i igrađena Vodocrpna stanica Tušmer.

Godine 1970. izgrađen je novi vodovod na rijeci Dobri (u Novigradu) sa crpnom stanicom, taložnicom, pumpnom stanicom i tlačnim vodom do vodospreme na Vidanki, kapaciteta 37 1/sek, vrijednosti 3,882.000 dinara. Do konca 1976. godine sva sela oko Duge Rese izgradila su svoje vodovodne mreže i priključila se na vodovod. Novu vodovodnu mrežu najprije je izgradilo Donje Mrzlo Polje, zatim Mrežnički Varoš, Belajska Vinica i dio Pečurkova Brda, pa Gornje Mrzlo Polje, koje je rekonstruiralo i proširilo svoju vodovodnu mrežu, dio Petrakovog Brda i Lišnica, te Gorica, Šeketino Brdo i Mrežnički Petar Polje, koje je rekonstruiralo i proširilo svoju vodovodnu mrežu, dio Petrakovog Brda i Lišnica, te Gorica, Šeketino Brdo i Mrežnički Petar (1975/76. godine) i dio Mrežničkog Briga (1976/77. godine).

Nakon elektrifikacije željezničke pruge Zagreb — Rijeka i ukidanja pumpne stanice za napajanje lokomotiva na željezničkoj stanici Generalski Stol, crpnu stanicu, tlačni vod do rezervoara i rezervoar za vodu preuzela je Mjesna zajednica Generalski Stol. I uporedo sa izgradnjom

pogona Pamučne industrije Duga Resa u Generalskom Stolu, uz pomoć te organizacije udruženog rada, popravila, obnovila i izgradila vodovodnu mrežu najprije za potrebe Generalskog Stola, a 1975. godine i za Dobreniće izgradivši oko 4,5 km vodovodne mreže.

Mjesna zajednica Belavići izgradila je 1973. godine crpnu stanicu, rezervoar za vodu kapaciteta 70.000 litara i vodovodnu mrežu od 4,5 km preko koje se snabdijeva pitkom vodom stanovništvo Belavića, Dvorišta i Mrežničkih Poljica. Troškovi izgradnje ovog vodovoda iznosili su oko 750.000 dinara. Građani su svojim prilozima dali 260.000 dinara, mjesnim samodoprinosom prikupljeno je 172.693 dinara, DVD Belavići učestvovalo je sa 4.000 dinara, omladinske organizacije doprinijele su 3.000 dinara. Trgovačko poduzeće Duga Resa i tadašnja Prva osnovna škola Duga Resa 12.000 dinara. Dotacijom iz budžeta općine Duga Resa dato je 9.600 dinara. Ostatak su dali građani učestvujući sa 14.000 dobrovoljnih sati rada na izgradnji vodovoda.

U 1974. godini Belajske Poljice i Belaj, zajedno sa OOUR-om »Cesta« (Radna organizacija komunalnih djelatnosti Karlovac) izgradili su glavni vod do kamenoloma u Belaju i vodovodne mreže za ta dva sela i ona su preko tog glavnog voda priključena na karlovački vodovod iz kojeg se snabdijevaju pitkom vodom.

Od 1976. pa sve do 1982. godine građen je vodovod zahvatom izvora pitke vode u Završju, kapaciteta 13 1/sek, sa pumpnom stanicom i tlačnim cjevovodm do rezervoara vode u dužini od 780 metara, rezervoarom vode u Završju kapaciteta 500 m^3 i drugim rezervoarom vode u G. Kučevicama kapaciteta 200 m^3 te glavnim cjevovodom, u dužini 16,3 km, koji ide od Završja preko Netretića, Prilišća i Vukove Gorice do Glavice i preko Kučevica do Jarčeg Polja i Novigrada. Na toj liniji ima 37 km priključnih cjevovoda i gravitacionih vodovodnih mreža za 10 mjesnih zajednica sa područja Mjesnog ureda Netretić, koje su zajednički gradile ovaj vodovod. Troškovi izgradnje ovog vodovoda iznose 26,500.00 dinara po tekućim cijenama, a sredstva za njegovu izgradnju osigurana su prilozima građana, mjesnim samodoprinosom, iz sredstava SVIZ-a slivnog područja Save, iz sredstava SIZ-a za stambeno-komunalnu djelatnost općine Duga Resa i iz sredstava budžeta općine Duga Resa.

Kao nastavak na ovaj vodovod, u vremenu od 1982. do 1984. godine, izgrađena je vodovodna mreža od Glavice do sela Pribanjci, čija investiciona vrijednost iznosi 7 milijuna dinara. Preko te mreže snabdijevaju se pitkom vodom sva sela na tom pravcu. Godine 1984. u nastavku na isti ovaj vodovod otpočela je izgradnja vodovodne mreže od Vukove Gorice do Bosiljeva (preko Dugača) predračunske vrijednosti od 10 milijuna dinara. Preko toga nastavka snabdijevat će se pitkom vodom, koristeći vodospremu Osnovne škole »Marija Roper« Bosiljevo, većina sela u Mjesnoj zajednici Bosiljevo.

■

Mjesna zajednica Donje Stative izgradila je 1979. godine svoju vodovodnu mrežu i priključila se na karlovački vodovod.

Pored naprijed navedenog izgrađeno je i nekoliko manjih lokalnih vodovoda za pojedina sela i njihove zaseoke. Tako je Mjesna zajednica Skupica izgradila vlastitu vodospremu koju puni prepumpavanjem vode iz karlovačke vodovodne mreže, a odatle vlastitom gravitacionom vodovodnom mrežom odvodi u sva domaćinstva na svom području. I Mjesna zajednica Zagradci izgradila je vlastiti vodovod sa pumpnom stanicom, tlačnim vodom, vodospremom i gravitacionom vodovodnom mrežom. Milani i Žubrinci izgradili su također svoje lokalne vodovode. I dio Pečurkovog Brda, koji se nije bio priključio na vodovodnu mrežu u Dugoj Resi, izgradio je svoj lokalni vodovod. Selo Pišćetke je 1975. godine dogradilo svoju vodovodnu mrežu i priključilo se kod Grduna na vodovod općine Ozalj. Pred desetak godina i zaselak Štefanci (Banjsko Selo) također je izgradio svoj lokalni vodovod.

U 1982. godini i Mali Kozinac je izgradio svoj lokalni vodovod. Nešto prije toga i desetak domaćinstava Barilovića izgradilo je svoj lokalni vodovod. U 1984. godini zajednički su izgradili svoj lokalni vodovod i zaseoci Šćulac (Belavić Selo) i Lučani (Veliki Kozinac).

Svi ovi vodovodi građeni su dobrovoljnim radnim akcijama građana navedenih naselja i sredstvima mjesnog samodoprinosa uz (tu i tamo) minimalnu pomoć iz sredstava budžeta općine Duga Resa. Tim sredstvima financirana je nabava neophodnog građevinskog i vodoinstalaterskog materijala za izgradnju vodovoda i plaćena samo stručna radna snaga za obavljene monterske radove. Sve druge radove izveli su sami građani.

Među značajnim novopodignutim objektima infrastrukture su i benzinske stanice u Jarčem Polju i u Dugoj Resi, te cesta i podvožnjak ispod željezničke pruge Zagreb — Rijeka na ulazu u Dugu Resu.

Benzinska stanica Jarce Polje izgrađena je odmah nakon izgradnje magistralne ceste Zagreb — Rijeka, a benzinska stanica u Dugoj Resi izgrađena je tek 1969. godine. U sklopu njene izgradnje djelomično je riješen i dio novog prilaznog puta ka podvožnjaku na ulazu u Dugu Resu.

Naime, na onom dijelu kraj Duge Rese, gdje se magistralna cesta i željeznička pruga Zagreb — Rijeka pružaju gotovo paralelno i veoma blizu jedna drugoj, odvajala se (iz pravca Karlovca) stara ulazna cesta za Dugu Resu i u istom nivou ukrštavala sa željezničkom prugom.

Ovo ukrštanje bilo je zaštićeno željezničkom brkljom pa je zbog dosta gustog saobraćaja na pruzi Zagreb — Rijeka dolazilo do stvaranja kolona automobila što je usporavalo i ometalo normalno odvijanje saobraćaja. Zbog toga se, uporedo sa izgradnjom benzinske stanice, tražilo idejno rješenje za izgradnju nove ulazne ceste u Dugu Resu, koja se ne bi ukrštala u istom nivou sa željezničkom prugom. Tako je 1973/74. godine na ulazu u Dugu Resu izgrađena nova cesta i podvož-

njak ispod željezničke pruge Zagreb — Rijeka, ukupne investicione vrijednosti od 7,560.000 dinara. Ulaznu cestu i podvožnjak predao je u saobraćaj predsjednik Sabora SR Hrvatske Jakov Blažević, 6. svibnja 1974. godine, u sklopu proslave Dana općine Duga Resa.

Društvena stambena izgradnja

Duga Resa je dočekala oslobođenje zemlje sa 424 stana (koji su postali društveno vlasništvo) površine 12.412 m². U poslijeratnom razdoblju, od 1945. do konca 1976. izgrađeno je 709 stanova u površini od 32.825 m² i 12 poslovnih prostorija površine 769 m² u ukupnoj nabavnoj vrijednosti od 64,036.153 dinara. Prema evidenciji SlZ-a stambeno-komunalne djelatnosti općina Duga Resa imala je na dan 31. 12. 1976. godine 105 stambenih zgrada sa 1.133 stana, ukupne površine 45.237 m² i 12 poslovnih prostorija površine 796 m².

Nabavna vrijednost svih tih objekata iznosila je 69,877.153 dinara, odnosno revalorizirana vrijednost 255,420.863 dinara. Do konca 1983. godine izgrađene su još 4 stambene zgrade sa 241 stanom površine 12.191 m² i 9 poslovnih prostorija površine 1.042 m². Njihova nabavna vrijednost iznosila je 257,643.000 dinara, zaključno sa 241 stanom (površine 12.191 m²) i 9 poslovnih prostorija (površine 1.042 m²). Zaključno sa 31. 12. 1983. godine u Dugoj Resi je bilo 109 stambenih zgrada u društvenom vlasništvu sa 1.374 stana površine 57.428 m² i 21 poslovna prostorija površine 1.811 m² — sve u vrijednosti od 513,063.863 dinara.

U 1984. godini otpočela je izgradnja još jedne stambene zgrade sa 37 stanova i površinom od 2.178 m² te 3 poslovne prostorije s površinom od 367 m² ukupne predračunske vrijednosti 128,230.000 dinara. Izgradnju ove zgrade financira Pamučna industrija Duga Resa (32 stana), Općinski sekretarijat unutrašnjih poslova (3 stana) i SIZ mirovinsko-invaliđskog osiguranja (2 stana). Dovršenje izgradnje ugovoreno je 1. svibnja 1985. godine tako da će nakon toga Duga Resa imati u društvenom vlasništvu 110 stambenih zgrada sa 1.411 stanova, ukupne površine 59.606 m² i 24 poslovne prostorije površine 2.178 m² — u ukupnoj vrijednosti od 641,293.863 dinara.

Izgradnja društvenih stanova u poslijeratnom periodu (od 1945. do 1985. godine) iznosila je prosječno 24,7 stanova godišnje. Gledajući to po razdobljima od po deset godina izgradnja je teklaovako:

— od 1945. do 1955. godine građeno je godišnje prosječno 15 stanova;
— od 1955. do 1965. godine prosječno 22 stana;
— od 1965. do 1975. godine 28 stanova;
— od 1075. do 1985. godine građeno je godišnje prosječno 33,7 stanova.

Područje općine Duga Resa prostire se na površini od 561 km². Prema podacima iz popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 1981.

godine, općina Duga Resa ima 182 naselja. U 8.868 domaćinstava živi 30.138 stanovnika ili u prosjeku 53,7 stanovnika na 1 km². Domaćinstva su organizirana u 54 mjesne zajednice. U mjestu Dugoj Resi živi 6.747 stanovnika ili 22,13% od ukupnog broja stanovnika općine. U inozemstvu boravi 1.912 stanovnika, od čega iz Duga Rese 322, a sa ostalog područja općine 1.590 stanovnika. Područje općine ima 9.022 stana, od čega u Dugoj Resi 2.219 i na ostalom području općine 6.810 stanova.

U 1981. godini na području općine Duga Resa u jednom domaćinstvu je živjelo u prosjeku 3,4 stanovnika, a u jednom stanu prosječno 3,34 stanovnika.

U društvenom vlasništvu bilo je u 1981. godini 1.227 stanova, a u vlasništvu građana 992 stana. To znači da na jedan stan u prosjeku dolazi 1,05 domaćinstava. I, obrnuto, u jednom stanu (pa i u jednom domaćinstvu) Duge Rese živi u prosjeku 3,04 stanovnika.[16]

[16] Na kraju ovog rada osjećam potrebu da se i ovim putem zahvalim Zvonku Caru, tajniku Skupštine općine Duga Resa, Josipu Kirinu, referentu za mjesne zajednice, Stjepanu Lukačiću, upravitelju šumarije Duga Resa, Josipu Vuljaniću, pomoćniku generalnog direktora Pamučne industrije Duga Resa i Eduardu Dolu, direktoru OOUR-a »Eldis« Duga Resa, na pomoći koju su mi pružili u prikupljanju potrebnih podataka i dokumenata neophodnih za ovaj rad.

Životni put Drage Belavića

Mladi karlovački radnik, revolucionar i prvoborac Drago Belavić rođen je 1922. godine u Tomašnici, općina Netretić, a u lipnju 1943. godine umro je u partizanskoj bolnici na Petrovoj gori, na Kordunu. Smrtonosne rane dobio je 20. svibnja 1943. u Žunićevom voćnjaku u Bosiljevu.

Tako je završio životni put mladog revolucionara čije se idejno-političko opredjeljenje počelo formirati u onoj općoj političkoj klimi što se postepeno stvarala tridesetih godina u pučkoj školi u Završju i okolnim selima, a potom i učvrstilo u krilu revolucionarnog radničkog i komunističkog pokreta u Karlovcu, gdje je učio zanat.

Mladi zidarski radnik Drago Belavić dobro se snašao u vrtlogu sudbonosnih događaja 1941. Odmah, bez oklijevanja stupio je u redove Saveza komunističke omladine u Karlovcu i uključio se u beskompromisnu borbu protiv fašističkog okupatora i režima kojeg su željele da uspostave njihove ustaške sluge na čelu s Pavelićem i uz pomoć klerikalističkih i mačekovskih pomagača. Djelovao je u skojevskoj grupi u Dubovcu kojom je rukovodio mladi karlovački radnik i revolucionar Rafko Tabor, krojački radnik i član Mjesnog komiteta SKOJ-a, član karlovačkih udarnih grupa, a potom i omladinski rukovodilac partizanskog odreda »Debela kosa«.

Prema sjećanju Grge Milašinčića, karlovačkog radnika, prvoborca i aktivnog sudionika aktivnosti karlovačkih udarnih grupa, Drago Be-

lavić je uzeo učešće u brojnim akcijama udarnih grupa koje su izvodile raznovrsne diverzije i druge aktivnosti na širenju duha nepokornosti fašističkoj sili i nasilju. Učestvovao je u miniranju željezničke pruge kod Mrzlog Polja i u akciji izvlačenja deset pušaka i dva sanduka municije iz vojnog magazina u Jamadolu, nedaleko od Karlovca. Akcija je izvedena pod rukovodstvom Vece Holjevca. Učestvovali su, prema Holjevčevom sjećanju, drugovi: Slavko Klobučar, Slobodan Matijević, Duka Gavranović, Matija Wohalsky i još dvojica drugova čijih se imena Holjevac ne sjeća. Grga Milašinčić tvrdi da je s njima bio i Drago Belavić. Puške su privremeno pohranjene u grobnicu jednog financijskog službenika, na groblju u Dubovcu, da bi se, uskoro potom, našle u rukama ustanika u Petrovoj gori. One su upotrijebljene prilikom razoružanja neprijateljske posade u Tušiloviću (južno od Karlovca) i prilikom izvođenja drugih ustaničkih akcija.

Mladi revolucionar Drago Belavić predvodio je grupu karlovačkih skojevaca koja je u mnogim neprospavanim noćima ispisivala crvenom bojom parole borbenog antifašističkog sadržaja. Da bi posao išao što brže, on je za tu priliku izradio šablon od lima sa petokrakom i srpom i čekićem—proleterskim simbolima. Na tom poslu Drago Belavić je ispoljio veliku upornost, snalažljivost i nadasve — hrabrost. Jer, karlovačke ulice bile su u to vrijeme prosto »nabijene« fašističkom vojskom i velikom aktivnošću i oprezom ustaških agenata i njihovih fašističkih doušnika.

Drago Belavić i njegovi drugovi hrabro su izdržali sve do jeseni 1941. kada je on, zajedno sa Rafkom Taborom, Grgom Milašinčićem i grupom karlovačkih udarnika, otišao na Kordun u partizane. Tu se zadržao, izvršavajući mnoge opasne zadatke, sve do proljeća 1942. godine.

Sjećajući se tih teških dana Grga Milašinčić kaže da su s proljeća 1942. na temelju zaključaka Okružnog komiteta KPH za Kordun i naredbe Glavnog štaba NOPO Hrvatske formirana tri partizanska voda čiji je bio zadatak da razviju borbena dejstva i na teritoriju sjeverozapadno od Karlovca (u Prikuplju i Žumberku) i da šire liniju NOB-a u selima i krajevima nastanjenim pretežno hrvatskim stanovništvom. Komandir jednog od tih vodova bio je Grga Milašinčić. U njegovom stroju bio je i Drago Belavić.

Više od mjesec dana je Milašinčićev vod krstario na tom prostoru. Lipnja 1942. vod se prebacio, preko Ribnika, Kamanja i Kupe, na teritorij Žumberka. Drago Belavić je, međutim, i dalje ostao kao terenski partijsko-politički radnik na teritoriju bivših općina Netretić i Bosiljevo. Zajedno sa Franjom Draganjcem i drugim partijsko--političkim radnicima on je nastavio da djeluje na organiziranju narodnooslobodilačkog pokreta, na okupljanju omladine i na organiziranju prvih organa nove revolucionarne narodne vlasti.

Djelujući aktivno na tom prostoru, u stalnoj opasnosti od iznenadnih naleta fašističkih snaga iz Karlovca, Ogulina i drugih uporišta, Drago je sačekao i dolazak Prvog proleterskog NOU bataljona Hrvatske i s njim zajedno učestvovao u borbi za likvidaciju neprijateljeve posade u Bosiljevu, rujna 1942. Odmah potom on je, zajedno sa Franjom Draganjcem, izvidio i stanje u ustaškom uporištu u Netretiću, što je bilo od velike koristi Prvom proleterskom bataljonu da koncem rujna 1942. likvidira i to neprijatelj evo uporište, poslije čega su se proleteri prebacili kod Kamanja preko Kupe na teritorij Zumberka.

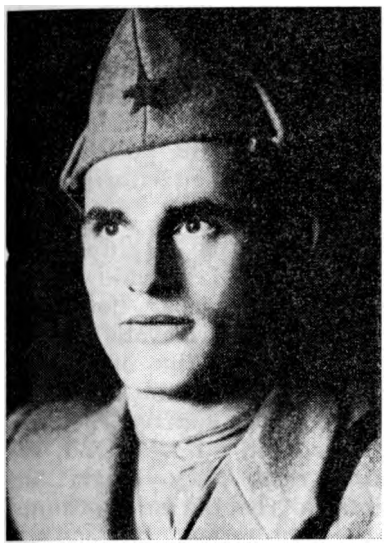
Tih dana stigao je sa Korduna i Drago Hlaić, pa se grupa parti jsko-političkih radnika na tom terenu uvećala. Svi zajedno nastavili su aktivnost na širenju ciljeva narodnooslobodilačke borbe na cijelom teritoriju od Ozlja do Bosiljeva. Usko su surađivali u mnogobrojnim akcijama, naročito na organiziranju omladine u skojevske organizacije i antifašističke organizacije mladih. Na tim zadacima ustrajali su Drago Belavić i Drago Hlaić sve do onog kobnog trenutka, 20. svibnja 1943. u Bosiljevu, kada su oba zadobili od fašističkih rafala i krhotina avionskih bombi smrtonosne rane. Drago Belavić im je podlegao mjesec dana kasnije u partizanskoj bolnici na Kordunu, a njegov suborac Drago Hlaić ostao na mjestu mrtav.

U istoj su godini rođeni, u istom su razredu učili, u isti revolucionarni pokret su ušli i djelovali u njemu svim srcem i dušom i na istoj stopi prekinuta je njihova životna nit.

Drago Belavić je bio doista hrabar i uzoran drug, požrtvovan borac i odan sin naroda i Komunističke partije Jugoslavije. Njegovog lika doživotno će se sjećati preživjeli drugovi karlovačkog radničkog i komunističkog pokreta i pripadnici karlovačkih udarnih grupa.

Vladimir Hlaić

Politički komesar bataljona Marko Belavić

Marko Belavić (Marka) rođen je 1912. godine u Boštu, u mnogočlanoj siromašnoj seoskoj obitelji u kojoj nije bilo dovoljno kruha za sviju pa se moralo odlaziti na razne radove kako bi se osigurala dodatna sredstva za porodični život. Radio je kod Marka Polovića 3 godine, a zatim kod Pavla Žilića, ugostiteljau Varošu (Duga Resa).

Radeći teške poslove bez ograničenog vremena i uz niske plate, Marko je osjetio sve tegobe radničkog života i izrabljivanje od strane poslodavaca koji su tražili mnogo rada za male pare. Kao radnik dolazio je u kontakt sa drugim radnicima, naročito onima koji su radili u Dugoj Resi i bili uključeni u napredni radnički pokret kao i sa komunistima: Jankom Furdekom,Jožom Benićem, Stevom Spudićem i Tomom Mihalićem Tobijom.Oni su na njega djelovalida se opredijeli za radnički i komunistički pokret. Na njegovu ličnost ipak je najviše utjecao njegov tast Tomo Mihalić Tobija kojega je često posjećivao.

Marko je 1938. godine postao kandidat, a 1940. je primljen za člana KPJ i vezan za jedinu ćeliju uopćini kojoj je sekretar bio Tomo Mihalić Tobija. U ovoj ćeliji on izvršava razne partijske zadatke.

Zajedno sa stricem Mijom 1941. godine odlazi u partizane, u 2. kordunaški partizanski odred, a polovicom 1942. godine tajno prebacuje svu svoju pokretnu imovinu i cijelu obitelj uključuje u narođnooslobodilačku borbu.

U aprilu 1942. Marko je u sastavu Kordunaške proleterske čete, a već u maju on je u strojuPrvog proleterskog bataljona Hrvatske, u čiji sastav je ušla ova četa na dan njegovog formiranja u Korenici. Belavić Marko zajedno s junacima, proleterima Korduna, Like, Dalmacije i Gorskog kotara junački ratuje s ustašama, domobranima, četnicima, Nijemcima i Talijanima u Lici, na Tromeđi, Kordunu, Gorskom kotaru i Žumberku. Omiljen borac i komunista svojom hrabrošću, drugarstvom i umješnošću svakodnevno doprinosi uspjesima u borbi i radu na razvijanju bratstva i jedinstva Hrvata i Srba u svim krajevima kroz koje je prolazio.

U 1942. godini Marko se ističe kao borac i kao politički radnik. On tokom septembra 1942. godine rukovodi sa tri sedmodnevna partijska kursa na oslobođenoj teritoriji Korduna u selu Zbjeg kod Slunja. Hrabar, disciplinovan i primjeran partizan, politički radnik postavljan je na razne političke dužnosti. U martu 1942. godine odlukom Okružnog komiteta KPH za Karlovac ulazi u sastav Kotarskog komiteta KPH sa zadatkom da radi po vojnim pitanjima. Već u aprilu 1944. godine postavljen je za političkog komesara 3. bataljona Karlovačke brigade, a krajem septembra preuzima dužnost političkog komesara 4. bataljona iste brigade. Od oktobra 1944. godine izabran je za člana Kotarskog NOO-a Karlovac gdje radi neumorno na pomoći u organizaciji i radu NOO-a i vojno-pozadinskih organa karlovačkog područja.

Marko je bio pravičan, pošten, hrabar, popularan, nepokolebljiv, čvrst i odan komunista i veliki patriota. Njegova cijela uža i šira obitelj je bila napredna i privržena NOP-u. Markov stric Mijo je također borac od 1941. godine i nosilac »Partizanske spomenice 1941.«, a njegov brat Anton je poginuo kao borac u Karlovačkoj brigadi 1944. godine.

Poslije oslobođenja Belavić Marko obavlja razne odgovorne dužnosti. Aktivan je društveno-politički radnik na području karlovačkog kraja i šire. Umro je 1966. godine i sahranjen u Dugoj Resi.

Stevo Belavić

Sekretar Kotarskog komiteta KPH Karlovac
Josip Benić

Josip Benić (Jože) rođen je 15. svibnja 1913. godine u selu Mrežnički Novaki, u siromašnoj višečlanoj seljačkoj obitelji. Osnovnu školu završio je 1924. godine u rodnom selu, a 1927. godine u 14. godini života morao se zaposliti u Pamučnoj industriji u Dugoj Resi na tkalačkim strojevima kao naučnik kako bi poboljšao obiteljski standard. Bio je vrijedan naučnik i radnik pa je bio zapažen od sindikalno organiziranih radnika koji ga uključuju u URS-ove sindikate i aktiviraju u političku borbu za radnička prava, bolje uvjete rada i veće nadnice.

Zbog pomanjkanja sirovina 1932. godine otpušten je s posla pa je do 1934. godine radio na sezonskim poslovima. Godine 1934. upućen je na odsluženje vojnog roka u Zaječar gdje je služio 18 mjeseci kao obični vojnik-redov. Loši postupci komandnog kadra prema vojnicima kod njega su još više povećali mržnju prema tadašnjem sistemu vladavine.

Vrativši se iz vojske 1936. godine ponovno se zapošljava u dugoreškoj Pamučnoj industriji. Aktivira se u sindikalnoj organizaciji, postaje članom uprave podružnice sindikata Duge Rese i učlanjuje se u sindikalnu čitaonicu te koristi njen fond literature za osobnu izobrazbu. Tokom rada družio se sa Jankom Furdekom koji je već tada bio član KPJ. Od njega dobiva razne zadatke za rad među radnicima na popularizaciji i širenju ideja naprednog radničkog i komunističkog pokreta. Radi pokazane aktivnosti 1938. godine primljen je u KPJ. Od tada pojačava svoju aktivnost i djeluje kao član sindikalnog rukovodstva i član ćelije KPJ, rastura naprednu literaturu i propagandni materijal, propagira radničke i komunističke ideje.

Pored angažiranosti u tvornici on je bio vrlo aktivan i u svom selu. Povezuje se s komunistima i uključuje u njihov program aktivnosti na političkom i kulturnom planu. Učestvuje u mobilizaciji stanovništva za dobrovoljnu gradnju zadružnog doma u Mihalić Selu, osnivanju potrošačkih zadruga i KUD-a, organizaciji kulturno zabavnog života, prikupljanju »Crvene pomoći« i drugim aktivnostima. U

svom selu posebno je okupljao mlade osobe i među njima politički djelovao. U tome je postizao vidne uspjehe i imao na svojoj strani ogromnu većinu seljaka. On je to uspio postići time što je bio društven, skroman, povučen i muzikalan. Kao amater odlično je svirao violinu pa je često sudjelovao na seoskim zabavama. U agitaciji je bio dobar govornik. Umio je da zagrije mase, a bio je i razumljiv, jer se služio narodnim jezikom bez fraza i seljaku-težaku nerazumljivih stranih riječi i citata. Jože je politički djelovao i u okviru svoje obtelji vaspitavajući je u socijalističkom duhu u čemu je i uspio. Cijela njegova obitelj osim jednog brata, početkom ustanka opredijelila se za NOP i u njemu na razne načine učestvovala.

U ožujku 1941. godine pozvan je na vojnu vježbu bivše jugoslovenske vojske pa ga je u Krndiji zatekla okupacija stare Jugoslavije. Za par dana se vratio kući, ponovno zaposlio u Dugoj Resi te nastavio političkim djelovanjem po direktivi Okružnog komiteta. Radi na mobilizaciji za NOP, rasturanju naše štampe, prebacivanju ljudi i materijala u partizane i uspostavljanju tajnih kanala za vezu sa slobodnom teritorijom. Bio je kompromitiran pa je morao otići u partizane.

U rujnu je pristupio partizanskom odredu »Perjasica« gdje je bio borac, a kasnije komesar partizanskog odreda »Poloj«. U borbenim jedinicama je proveo 5 mjeseci, učestvovao u borbama koje su za to vrijeme vođene i bio hrabar borac. Odlukom Okružnog komiteta KPH Karlovac, u veljači 1942. godine povučen je na teren u kotar Karlovac radi širenja ustanka, gdje djeluje kao partijski radnik do lipnja, kada postaje politički sekretar KK KPH Karlovac.

U vremenu od lipnja 1942. do siječnja 1943. godine Komitet je bio lociran u selu Kestenak (općina Perjasica) gdje razvija svestranu aktivnost u razvijanju NOP-a na području kotara. Prisustvo Kotarskog komiteta u Kestenku imalo je osobito veliki značaj za razvoj ustanka u općini Barilović u kojoj tada nije bilo općinskih rukovodstava NOP a, a u selima su radili samo pojedini aktivisti. KK na čelu sa Jožom okuplja dotad istaknute aktiviste, vrši prijem u Partiju i inicira formiranje organa NOP-a na seoskom nivou kojih do tada ovdje nije bilo. Za vrijeme 4. neprijateljske ofanzive Jože se s Komitetom premješta u Bosiljevo i odatle nastavlja da djeluje. Daljim tokom NOP-a on obavlja niz funkcija u Partiji, organima narodne vlasti i Narodnom frontu.

Počev od lipnja 1941. godine do kraja rata Jože je sekretar partijske ćelije Zvečaj, sekretar Rajonskog komiteta Duga Resa, član KK KPH Karlovac, politički sekretar KK KPH Karlovac, šef OZN-e za kotar Karlovac, organizacioni sekretar KK KPH Karlovac, član Područnog komiteta KPH Karlovac i član Okružnog komiteta KPH Karlovac.

U organima narodne vlasti bio je član KNOO-a Karlovac, privremenog Okružnog NOO-a za Kordun i Okružnog NOO-a Karlovac. Obavljajući navedene funkcije djeluje na sprovođenju linije Partije i raz voja i funkcionisanja narodne vlasti u duhu odluka partijskih organa.

1942. Jože završava srednji partijski kurs pri Okružnom komitetu Karlovac. Bio je delegat na sva 4 okružna partijska savjetovanja. On se trudio da sve navedene funkcije i zadatke što bolje obavi i u tome je, uz velike napore i odricanja, uspijevao. Naravno, imao je i propusta radi kojih je jednom kažnjen i jednom prebačen na drugu dužnost. No, to je zanemarujuće u odnosu na ogromne uspjehe u cjelini.

Nakon oslobođenja zemlje Jože nastavlja sa aktivnošću na obnovi zemlje. I opet obavlja mnoge društvene funkcije. Sekretar je MK KPH Karlovac, pročelnik financijskog odjela NOO-a Karlovac, član biroa Gradskog komiteta KPH Karlovac, član Gradskog i Okružnog odbora NF-a, član Gradskog i Kotarskog odbora SSRN Karlovac, sekretar Mjesnog sindikalnog vijeća i sekretar Okružnog sindikalnog vijeća, predsjednik Gradskog NO-a Karlovac itd.

U Zagrebu je Jože obavljao funkcije: sekretara IV rajonskog komiteta, Rajonskog komiteta KPH Zagreb i načelnika kadrovskog odjeljenja Gradskog komiteta KPH Zagreb.

Kao za vrijeme rata tako i u poslijeratnom periodu Jože je učio, radio, postizao dobre radne rezultate i svrstao se u red istaknutih aktivista i rukovodilaca na području okruga Karlovac i šire.

Umro je u Karlovcu 1966. godine, a čitav svoj život posvetio je borbi, revoluciji i izgradnji nove Jugoslavije.

Simo Kozlina

Narodni heroj Mijo Benić

Benić Marka Mijo, rođen je 15. jula 1916. godine u Mrežničkim Novakima, kod Duge Rese, Hrvatska. Potječe iz seljačke porodice. Pet razreda osnovne škole je završio u selu Leskovac a kolarski zanat izučio je u Karlovcu. Prije odsluženja vojnog roka radi neko vrijeme u Karlovcu, gdje se upoznaje s naprednim radničkim pokretom. Vojsku služi tri godine u ratnoj mornarici u Boki Kotorskoj. I nakon vojske Mijo neko vrijeme radi kod svoje kuće i u Karlovcu. Kao simpatizer Partije sarađuje sa komunistima Duge Rese i Karlovca. Na njegovo komunističko opredjeljenje posebno je uticao njegov brat Jože, komunista od 1938. godine. Desetog decembra 1941. godine Benić je otišao s puškom i u vojničkoj uniformi u partizane na Kordun. On je neko vrijeme borac u partizanskom odredu »Dubrave«, zatim u 1. četi 1. bataljona II kordunaškog odreda. Kada je formirana proleterska četa na Kordunu, Mijo je u njoj postao komandir voda. Njegov dolazak kao Hrvata u partizanski odred »Dubrave«, koji je bio sastavljen od boraca uglavnom srpske narodnosti, pozitivno je djelovao na razvijanje zajedničke borbe srpskog i hrvatskog naroda u tom kraju. On je u prvim akcijama zapažen kao hrabar i neustrašiv borac. Posebno se ističe u borbi sa žandarmima kod Donjih Dubrava, 8. februara 1942, i u napadu na žandarmerijsku kolonu, 11. februara 1942. kod Gornjih Dubrava. U žestokoj borbi partizani su zarobili 14 žandarma, 4 ubili i 2 ranili. Zaplijenili su 16 pušaka sa ostalom vojnom spremom. Nekoliko dana vodi neprekidne borbe sa Talijanima i žandarmima na cesti Slunj—Ogulin. Učestvuje u napadu na žandarmerijsku posadu u Primišlju i Tounjskom Tržiću, gdje je zapažen kao izuzetno hrabar borac. Kod Veljuna Benić sa svojim vodom sprečava prodiranje neprijatelja u Veljun, koji je išao u pomoć opsjednutom garnizonu. Marta 1942. Mijo u sastavu proleterske čete učestvuje u neprekidnim borbama s neprijateljem na Kordunu. Početkom aprila 1942. sa svojim vodom proletera bio je u pratnji članova GŠH s Korduna iz sela Močila u Drežnicu. šestog aprila sukobio se sa 150 talijanskih vojnika u zaseoku Mišljenovići kod Plaškog. Hrabri komandir je uzeo puškomitraljez i iz stojećeg stava tukao po neprijatelju sve dok nije pao pogođen talijanskim ra-

falom. Svojim junačkim držanjem i rukovođenjem Benić omogućava prolaz svojoj jedinici i doprinosi da se neprijatelj razbije, te zarobljava 40 Talijana i plijeni 28 pušaka, 7 mitraljeza i drugu vojnu opremu.

Za narodnog heroja proglašen je 24. jula 1953. godine.

Dr Đuro Zatezalo

Skojevski rukovodilac Petar Biondić - mlađi

Rođen je 27. lipnja 1922. godine u Bosiljevačkim Selima, u brojnoj porodici. Otac Petar se s bratom Danom vratio sa rada iz Amerike. Kupili su posjed u Selima i bavili se zemljoradnjom.

Mladi Petar pohađao je četiri razreda pučke škole u Bosancima da bi 1935. godine otišao u Novi Gradec kod Virovitice, k majstoru Hujber Juliusu, na izučavanje kovačko-bravarskog zanata. Godine 1939. završava zanat i godinu dana ostaje kao pomoćnik na radu kod istog mastora. Zatim se vraća kući u Bosiljevačka Sela i zapošljava kao kovačko-bravarski pomoćnik na gradnji željezničke pruge Črnomelj——Vrbovsko.

Obustavom gradnje pruge, prije okupacije Jugoslavije, ponovno dolazi kući i pomaže ocu i porodici u tada oskudnoj zemljoradnji.

Već 1942. godine se ističe kao antifašista. Ne odaziva se na odsluženje vojnog roka u vojsku NDH. Zajedno s Nikolom Prokšeljom i Josipom Kasunom 1942. godine oformljuje prvi aktiv SKOJ-a u Prikuplju i 4. 9. 1942. postaje članom Saveza komunističke omladine Jugoslavije. Među drugovima i omladinom poznat je po svojoj ozbiljnosti i iskrenosti. Učestvuje u akcijama i izvršavanju zadataka aktiva SKOJ-a u ilegalnim uslovima. Akcije i zadaci obavljani su pretežno noću, i unatoč stroge zabrane noćnog kretanja i prisutnosti neprijatelja.

Članovi ovog skojevskog aktiva odlazili su u partizane planski, tek tada kada je aktiv uspio prijemom novih članova osigurati daljnje postojanje i djelovanje. Nakon što je aktiv SKOJ-a proširen novim članovima, krajem 1942. godine dužnost sekretara prima Petar Biondić od Nikole Prokšelja, koji odlazi u partizane. Petar uspješno rukovodi aktivom i, proširivši ga novim članovima, dužnost sekretara predaje Zdenki Prokšelj, a on se 15. veljače 1943. prijavljuje u partizane — u Komandu mjesta Bosiljevo.

Već 22. veljače 1943. godine uključuje se u 5. bataljon Kordunaškog partizanskog odreda, tada formiranog u Bosiljevu. Bio je borac u 2. četi istog bataljona, a formiranjem aktiva SKOJ-a iste čete, postaje njegov sekretar. Istakao se primjernom borbenosti, politič-

kim radom među suborcima i stanovništvom u selima kuda je jedinica prolazila. Stoga je već početkom proljeća 1943. primljen u KPJ, a formiranjem Karlovačkog partizanskog odreda postaje politički delegat voda u toj jedinici NOV.

Za vrijeme kapitulacije talijanske fašističke vojske 1. četa 1. bataljona Karlovačkog partizanskog odreda, koji se tada nalazio u Bosiljevu, krenula je na razoružanje talijanske posade na željezničkoj stanici Zvečaj. Iako je tada bio u 2. četi, Petar se dobrovoljno priključuje akciji 1. čete i sudjeluje u razoružavanju talijanske jedinice u Zvečaju. Zarobljeni Talijani sprovedeni su u Bosiljevo, a četa se zadržava na prikupljanju zaplijenjenog vojnog materijala, željezničkа stanica i uže naselje bili su okruženi žičanim preprekama koje su postavili Talijani. Iznad stanice brdo, a ispod dolina i usko polje do Mrežnice.

Iznad Zvečaja pojavili su se njemački avioni i stoga se nije na vrijeme čula buka njemačke motorizovane tenkovske grupe koja je cestom od Duge Rese iznenadno upala među partizane na željezničkoj stanici. Razvila se neravnopravna borba u kojoj je 18 partizana izgubilo živote. Pao je i Petar Biondić. Bio je to do tada najveći gubitak Karlovačkog partizanskog odreda, tim teži za partizane i narod što je tih dana slavljena kapitulacija fašističke Italije.

Nakon odlaska neprijatelja većinu poginulih mještani su izvukli sa prostora željezničke stanice i pokopali ih nedaleko naselja. Iza oslobođenja narod je prenio njihove posmrtne ostatke u zajedničku grobnicu na mjesno groblje u Zvečaju i podigao im spomenik. Uz druga imena, na ploči je uklesano i ime hrabrog borca Petra Biondića.

Tako je 10. rujna 1943. godine prestalo kucati plemenito srce omladinca Petra koji je svojom žrtvom bio ujedno i prvi partizan iz bosiljevačkog kraja koji je (uz ostale tada poginule drugove) položio svoj mladi život u borbi za slobodu.

Nikola Prokšelj

Hrabri mitraljezac Mile Bolić - šoša

Bolić Miloša Mile šoša, rođen 1914. godine u Malom Kozincu, metalski radnik (kovač) potiče iz višečlane siromašne seljačke obitelji koja je živjela na malo škrte zemlje. Kako nije bilo dovoljno kruha za sve, moralo se odlaziti u svijet i tražiti druga zanimanja. Tako je i Mile, nakon završetka osnovne škole u Bariloviću 1929. godine, otišao na izučavanje kovačkog zanata u Bjelovar koga je uspješno završio i potom obavljao kovačke poslove sve do odlaska na odsluženje vojne obaveze 1936. godine. Nakon završetka vojne obaveze nije uspio naći zaposlenje u struci pa se morao vratiti kući gdje se bavio zemljoradnjom i sezonskim radovima.

Pred aprilski rat 1941. godine bio je mobilisan u bivšu jugoslavensku vojsku. Njena kapitulacija ga je zatekla u Virovitici. Da bi izbjegao zarobljavanje, odvojio se od jedinice, presvukao u građansko odijelo i bespućima stigao za desetak dana kući.

Dolaskom kući zatekao je ukućane zabrinute za budućnost. Već se govorilo o uspostavi ustaške vlasti, o lociranju vojske NDH u Barilovića, o mračnim namjerama ustaške vlasti itd. I on je imao o čemu pričati: o pobuni nekih pukova na frontu što su izazvali ustaški elementi, o ponižavanju zarobljenika, o grubosti njemačke vojske, o napornom putu koji je prešao i si.

Kada je u selu zaprijetila opasnost od ustaškog terora i kada se narod na poziv KP počeo pripremati za otpor i samozaštitu. Mile je bio među prvima. Uključuje se u seosku stražu te pored stražarenja i patroliranja obučava omladince potrebnim znanjima.

U studenom 1941. godine dobrovoljno stupa u partizanski odred »Donji Skrad« u kome nakon kraćeg vremena postaje puškomitraljezac. Bio je nišandžija trofejnog puškomitraljeza francuske proizvodnje tipa »šoša« po kome je i dobio nadimak šoša. Tako su ga zvali sve do pogibije. U borbama se isticao hrabrošću i vještinom gađanja. Gađao je samo tada kada je bio siguran da će pogoditi cilj. Istakao se u mnogim borbama, a naročito na Ćukuru 2. prosinca 1941. godine, u šćulcu 23/24. veljače 1942. godine, u Kozlinama (u Donjem Skradu) 20. ožujka 1942. godine, u brojnim zasjedama na cesti Barilović—Krnjak 1941. i 1942. godine itd.

Najveću hrabrost i požrtvovanje je ispoljio 7. lipnja 1942. godine prilikom napada partizanskih jedinica na ustaško uporište Topusko. Na osiguranju prema Glini bila je 2. četa 1. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda. Partizanske snage, koje su napadale Topusko, nisu uspjele pa su se povukle, a 2. četa je ostala na položajima sve dotle dok nije bila okružena neprijateljskim snagama iz Gline i Topuskog. Tek tada je pristupila povlačenju.

Drugi vod, kome je pripadao Mile, određen je da bude zaštitnica čete sa zadatkom da omogući njeno povlačenje i proboj. U određeno vrijeme i 2. vod je otpočeo povlačenje pravcem koji je odredio komandir čete. Međutim, kada je dostigao liniju na kojoj je trebao biti prihvaćen od čete, naišao je na jake neprijateljske snage pa se nije mogao probiti za četom već je krenuo preko ceste Glina—Topusko u pravcu rijeke Gline i Hrvatskog Sela.

Energično jurišajući vod se probijao prema rijeci Glini i kada je prešao cestu došlo je do najkritičnije situacije. Naime, neprijatelj nastoji da pokretom i snažnom vatrom zatvori pravac proboja, a nekim borcima nestaje municije i kondicije. Zaprijetila je opasnost od neuspjeha. Vod pojačava dejstvo i u pokretu tuče po neprijatelju svim vatrenim sredstvima, naročito puškomitraljezima koji su bili na krilima voda. Naročito se ističe Mile koji svojim »šošom« kosi po neprijateljskom streljačkom stroju i omogućava vodu da se probije i odvoji od neprijatelja. Pri tome biva teško ranjen u glavu pa daje »šošu« svome pomoćniku, s napomenom da pod svaku cijenu mora spasiti puškomitraljez, a on nastavlja borbu pištoljem dok je mogao i imao metaka. Kada je osjetio da više ne može da se bori i da mu drugovi iz voda ne mogu pomoći zbog nadmoćnijeg neprijatelja, sam sebi oduzima život posljednjim metkom i vlastitim pištoljem kako ne bi živ pao u ruke neprijatelja.

Tako se Bolić Mile šoša hrabro borio do posljednjeg atoma snage žrtvujući svoj mladi život za spas svojih drugova. Osobnim primjerom pokazao je kako se treba boriti za slobodu svog naroda i bolju budućnost.

Simo *Kozlinq*

Politički komesar čete Bosiljevac Mijo Mića

Rođen je u Dugoj Resi 6. rujna 1921. godine u brojnoj obitelji kovača Mije i Ane Bosiljevac. Poslije završene osnovne škole izučio je kovačko-potkivački zanat u očevoj kovačnici u Dugoj Resi. Imao je dvije starije i jednu mlađu sestru. Obzirom na teške ekonomske prilike, koje su vladale između dva rata, trebalo je uložiti mnogo truda da bi se podmirili troškovi života i namakla sredstva za školovanje djece. U ovakvim okolnostima djeca su morala što prije vlastitom zaradom pomoći svojoj obitelji. Tako je i Mićo poslije završenog zanata pomagao ocu u vođenju kovačke radionice koja je bila glavni izvor prihoda za život obitelji i školovanje sestara.

Već kao 18-godišnji mladić zračio je ozbiljnošću i iskrenom mladenačkom radošću. Bio je vrlo društveljubiv i vesele naravi. Volio je glazbu i pjesmu i od rane mladosti svirao u limenoj glazbi mjesnog vatrogasnog društva. Preko svojih starijih sestara, posebno Mare (Mace), rano je upoznao napredne ideje radničkog pokreta i borbu radničke klase za svoja prava i bolji život. Godine 1940. postaje član SKOJ-a, a već 1941. i član KPJ.

Teške dane okupacije dočekuje kao kovač u Dugoj Resi. Njegova politička aktivnost dolazi do izražaja već prvih mjeseci okupacije. Travnja 1941. godine, pošto su talijanske jedinice okupirale Dugu Resu, učestvuje u akciji ispisivanja parola na talijanskim tenkovima. Iste godine u jesen sudjeluje i na dva partijska sastanka komunista Duge Rese, koji su održani u stanu Ive Horvatića. Ovim sastancima prisustvovao je i Ivo Marinković, sekretar Okružnog komiteta Karlovac i član CK KPH. Tom prilikom Marinković je upoznao dugoreške komuniste sa političkom situacijom u zemlji i svijetu i dao im direktive za naredne akcije.

Mićo je vrlo intenzivno politički djelovao, posebno među radničkom omladinom Duge Rese. Rasparčavao je partijski materijal, radio na organiziranju prikupljanja oružja i municije od domobrana koji su bili simpatizeri NOP-a, dijelio letke i ukazivao na bratstvo i jedinstvo naših naroda. Osuđivao je ustaška ubistva Srba u Dugoj Resi i susjednim selima, pozivao na borbu protiv okupatora i na pomaganje narodnooslobodilačke borbe koja je već tada na Kor-

dumi poprimala masovan karakter. U ljeti 1942. godine sudjelovao je u jednoj diverziji na željezničkoj pruzi između Duge Rese i sela Sv. Petar.

Kao partijski aktivista posjedovao je vrlinu i sposobnost da brzo stekne povjerenje kod ljudi i omladine i da ih pridobije za akcije. Zbog svoje pristupačnosti, skromnosti i poštenja bio je vrlo omiljen među svima s kojima je dolazio u kontakt. Uživao je veliki ugled kod mještana Duge Rese, a naročito omladine. Čak i domaći ustaški glavari respektirali su Miču iako je svojim odnosom prema njima dao naslutiti da im nije prijatelj, a što je u ono vrijeme bilo vrlo opasno i moglo imati teške posljedice.

Čitave 1941. i 1942. godine kuća Miće Bosiljevca bila je glavno sabiralište ratnog materijala koji je sakupljan za partizane i odatle slat na oslobođeni teritorij Korduna. Njegova kuća bila je pogodan punkt jer su tu navraćali mnogi seljaci iz bliže i dalje okolice radi potkivanja konja, opravki kola i ostalih poljoprivrednih alatki. Tako su kod njega navraćali i mnogi simpatizeri i članovi Partije, koji su ovu mogućnost koristili za odvoženje prikupljenog materijala partizanima, kao i dovođenje partijskog materijala i štampe sa oslobođenog teritorija radi rasparčavanja među đugoreškim radnicima.

Jedne takve akcije sieća se Pero Mihalić, koji kaže: »Bilo je to zimi 1941/1942. godinu. U kovačnici Miće Bosiljevca bilo je sakupljeno mnogo materijala namijenjenog oslobođenom teritoriju Korduna. Jednoga poslijepodneva došli su Tomo Mihalić Tobija iz Mihalić Sela i Marko Belavić iz Bošta sa zaprežnim kolima u dvorište Mićine kuće i ovđie natovarili sav materijal, spakovan u vrećama. Bilo je to na očigled talijanskih vojnika koji su u istom dvorištu zauzeli neke prostorije za svoje potrebe i stalno prolazili pored kola ne znajući što se tovari ni kuda se i za kakve potrebe odvozi.«

Takvih prevoženja bilo je više, ali ustaše nikada nisu uspjeli otkriti ovu vezu. Na održavanju veza sa Kordunom najviše je bio angažiran Mićo i njegova sestra Mara (Maca). Mnogi koii su odlazili u partizane po zadacima Partije radi sigurnosti su upućivani kod Miće, a on ih je odvodio dalje preko postojećih veza i punktova na oslobođeni teritorij.

U svom ilegalnom djelovanju Mićo je mnogo radio i sa Dragom Ljubićem. Isto tako u prikupljanju različitog materijala za potrebe nartizane po zadacima Partile, radi sigurnosti su upućivani kod Miće, koji je radio u tvorničkom »Konzumu«.

Ožujka 1942. godine, pod rukovodstvom Miće i Ljubića, osnovana je skojevska grupa u radničkom naselju »Inzl«. Poslije hapšenja Ljubića, lipnja 1942. godine, vezu sa ovom grupom održavao je Mićo. Početkom 1943. godine na jednom sastanku sa Mićom dogovoreno je da ova grupa polovinom ožujka napusti Dugu Resu i ode na oslo-

bodeni teritorij Bosiljeva gdje je djelovao 5. bataljon Kordunaškog partizanskog odreda, a već tada je bilo u planu da se ovdje, na dijelu karlovačkog kotara, formira i Karlovački partizanski odred. Ova je grupa skojevaca, predvođena Mićom, 15. ožujka 1943. napustila mjesto i otišla u redove pomenutog bataljona.

Mićo je ubrzo postao politički delegat voda, a prilikom formiranja Karlovačkog odreda (17. travnja 1943) u Bosiljevu postaje politički komesar 1. čete 1. bataljona. U četi je Mićo kao rukovodilac brzo stekao simpatije boraca. Bio je neobično hrabar i neustrašiv i svi su ga borci voljeli i poštivali pošto su osjetili njegovu očinsku ljubav i brigu.

Kao komesar sudjelovao je s četom u nizu uspješnih borbi protiv ustaško-domobranskih snaga na sektoru Netretića, Ozlja, Jaškova i Trošmarije, kao i u napadima na neprijateljske bunkere duž željezničke pruge Duga Resa—Zvečaj. Uvijek se među prvima dobrovoljno javljao na zadatke, pa i onda kada je bombaškim napadom trebalo likvidirati posade pojedinih neprijateljskih bunkera.

Poslije kapitulacije talijanske vojske, ljeti 1943. godine, bataljon je popunjen sa mnogo automatskog oružja. Na jednom skupu čete, a čega se i danas sjećaju mnogi borci, Mićo je veselo uzviknuo: »Vidite, drugovi, ovo naše oružje i koliko ga je... pa niko nas više slomiti ne može, pobjeda je naša!«.

Dvadesetak dana iza toga, u napadu na ustaško uporište u Donjim Stativama 29. rujna 1943. godine, teško je ranjen naš komesar Mićo. Pred kraj borbe, koja je trajala cijelu noć, ujutro oko 4 sata posljednja neprijateljska izbačena mina eksplodirala je na prostoru između njega i komandira čete Pere Mihalića. Obojica su ranjeni. Mićo je zadobio više težih povreda po nogama i tijelu i kao ranjenik prebačen za Vukovu Goricu gdje je smješten u kući trgovca Jure Šterka. Kad su ga njegovi borci iznijeli sa položaja i stavili onako teško ranjenog u kola te se pozdravljali s njim sa željom da im se što prije vrati, Mićo je zaboravio na svoje teške rane i sa smiješkom na licu zapjevao svoju najomiljeniju pjesmu:

»Omladinci, omladinke
velik vas je broj.
Protiv rata i fašizma
svi ćemo u boj...«

Borci njegove čete prihvatili su pjesmu i tako se oprostili od svog voljenog komesara.

Susreta sa smrtonosno ranjenim Mićom sjeća se i njegov drug Josip Lulik (Pepo). Mićo je ležao u sobi na krevetu, već blijed uslijed velikog gubitka krvi iz mnogih rana. Tiho su razgovarali. On je gubio snagu predosjećajući skoru smrt, ali hrabro je podnosio svoje

rane i boli. Umirući na rukama Lulika izgovorio je i ove divne riječi: »Nemojte se pokolebati što me gubite. Revolucija zahtijeva žrtve. Nastavite borbu, jer dani slobode su blizu.«

Prerana smrt prekinula je život jednog divnog druga, dobrog starješine i nepokolebljivog borca Partije.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

Mile Cimeša Vuštar
politički komesar bataljona

Rođen je 1913. godine u selu Perjasica u siromašnoj seoskoj porodici Petra i Sofije. Kad je navršio 14 godina života, otac ga je uputio preko »Privrednika« u zanat, koji je završio kod krojačkog obrtnika u Subotici. Ovaj ga ostavlja da radi u njegovoj radionici do jeseni 1933. godine. Tada je dotični obrtnik zapao u krizu i morao otpustiti svu trojicu radnika. Pošto ne uspijeva naći drugo zaposlenje, Mile se vraća kući, u Perjasicu.

U proljeće 1934. godine Mile odlazi u Sloveniju na sezonske poslove i zapošljava se na gradnji ceste gdje ostaje do pred samu zimu, pa se opet vraća u Perjasicu. I tako se to ponavlja sve do jeseni 1939. godine. U jesen 1934. ili u proljeće 1935. dobiva poziv za vojsku na koji se ne odaziva iz revolta što je bez stalnog zaposlenja u svojoj struci. Oglušuje se i na slijedeći poziv pa za njime tragaju žandari, ali im izmiče. Kasnije od njega dižu ruke, pa tako nije ni služio vojni rok.

U Sloveniji susreće zaposlene rudare sa kojima počinje drugovati jer su mu bili dragi zbog čvrstog i odlučnog nastupanja u traženju povišenja zarada, većim pravima radnika i većim nacionalnim slobodama. Mile se oduševio revolucionarnim gibanjima među radništvom o čemu bi zimi mnogo pričao svojim zemljacima u Perjasici i tako širio među njima revolucionarne ideje. Vjerovatno je to utjecalo i kada se odlučivalo o njegovom prijemu u članstvo KP, kasne jeseni 1939. godine. Iako kasnije nije odlazio u Sloveniju na rad, on je ostao u stalnoj vezi sa slovenskim rudarima. Neki su mu poslali nekoliko brošurica koje je davao i drugima da čitaju.

U drugoj polovini 1940. godine Mile sve manje priča o revolucionarnim gibanjima u Jugoslaviji, a sve više o opasnosti koja zemlji prijeti od fašizma (posebno Hitlerove Njemačke) zalažući se za obranu zemlje. U proljeće 1941. godine otvoreno govori kako bi trebalo dobrovoljno ići na granicu i s oružjem u ruci braniti zemlju.

Okupacija Jugoslavije bez ozbiljnijeg otpora agresoru, i izdaja u vojsci i vladi ne iznenađuju Milu. Uspostavu tzv. NDH javno tumači kao obmanu hrvatskog naroda. Divljanja i zločini ustaša nakon poznatog pokolja Srba u Hrvatskom Blagaju zbunjuju ga, jer se tome nije nadao. Kada je narod iza toga zahvatila ozbiljna panika, Mile je stalno u pokretu po selima smirujući ljude i nagovarajući ih da se danju i noću obezbjeđuju stražama iz pravaca otkuda je prijetila opasnost. Ovaj će njegov savjet kao sugestije drugih članova Partije biti od velike koristi ljudima u srpskim selima perjasičke općine.

U toku priprema za ustanak opet je Mile na nogama i ohrabruje ljude. Ne govori kako treba poći u borbu protiv ustaša, već onako neodređeno kaže: »Čuo sam da se narod Bosne digao na ustanak protiv okupatora i ustaša i da vodi borbu sa njima.« Ili: »Priča se kako su se seljaci oko Petrove gore povukli u šumu da ih ustaše ne pohvataju kao one na Veljunu, a kada je grupica ustaša pošla u neko selo seljaci su im oteli oružje i pobili ih.« Tako je Mile obavljao pripreme ljudi za ustanak, i ispitivao njihovo raspoloženje za borbu protiv okupatora i ustaša. Tragao je i za skrivenim oružjem. Stigao je na zakazano zborno mjesto ustanika, noću 30/31. augusta 1941. godine, iz čijeg stroja sve do pogibije nije izlazio.

Prvih dana, kao pripadnik PO »Perjasica«, disciplinirano i savjesno obavlja svoj dio posla. Kada se odred našao u određenoj krizi, objeručke je stao na stranu komandira odreda da se odred ne bi rasturio. Ispoljavao je hrabrost i odlučnost u borbi. Sve je to bilo presudno da postane sekretar ćelije KP u odredu (kada se ova uloga odvojila od dužnosti komesara odreda, početkom oktobra 1941. godine). Dužnost sekretara ćelije obavljao je do početka februara 1942. godine, kada je postavljen za komesara 1. čete 1. bataljona (Perjasičkog).

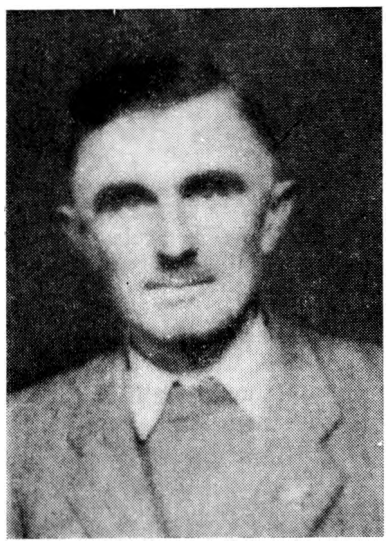
Kada je grupa boraca (njih šestorica) iz PO »Kuzma—Poloj«, pljačkaša, po srpskim selima počela batinati ljude, Mile je bio ogorčen na njih, a kada su ovi ubili dvoje ljudi, on se na sastanku ćelije zalagao za najstrože kažnjavanje. Tada je izabran, uz još dvojicu članova KP, u partizanski sud koji je šestoricu suboraca, kriminalaca i ubica, osudio na kaznu smrti. Kazna je izvršena 14. oktobra 1941. godine. Poslije opredjeljenja suda za kaznu smrti Mile je noću održao sastanak ćelije i upoznao članove sa odlukom suda te tražio njihovo mišljenje. Budući su svi javno prihvatili odluku suda, Mile je kasnije znao kazati: »Tako je Partija odlučila.«

Kao komesar 1. čete 1. bataljona 2. KPO-a na dan formiranja 5. kordunaške brigade sa cijelom četom ulazi u sastav 2. bataljona 5. brigade. Bilo je to 16. septembra 1942. godine, a 3. decembra 1942. postavljen je za komesara 2. bataljona 5. brigade. Tu je dužnost obavljao do pogibije, 30. aprila 1943. godine, u borbama koje je vodila 5. brigada oko Gospića.

Mile je bio poznat kao miran, tih i nenametljiv čovjek. Savjesno i disciplinirano izvršavao je svoj dio posla. Hrabro je išao u borbu i tukao neprijatelja, a kod povlačenja nije se žurio da ne ispadne plašljivac. Strogo je pazio da ničim, ama baš ničim, ne osramoti lik člana KP. Za njega je bila svetinja direktiva Partije i partijska disciplina. Nije se razmetao riječima pa je ponekad djelovao više kao komandir nego kao komesar. Bio je to njegov stil rada. Sa borcima je bio uvijek veliki prijatelj i drug u nevolji. Svakog je nastojao razumjeti (pa i one »jogunaste«) i trudio se što više utjecati da u odredu, četi i bataljonu vlada istinsko partizansko drugarstvo. Posebno je mnogo polagao pažnje jačanju bratstva i jedinstva među borcima. Uostalom, bio je komesar 2. bataljona 5. kordunaške udarne brigade.

Nikola D. Cimeša

Predsjednik narodnooslobodilačkog odbora općine Perjasica Mile Ćika

Rođen je 1899. godine u Svojiču, općina Perjasica. Godine 1918. zasnovao je porodicu, imao troje djece i živio siromašnim seljačkim životom iako je bio poznat kao marljiv seljak koji je svaki pedalj zemlje obrađivao i njegovao stoku, radi čega su ga ostali uvažavali i poštovali. Premda nije imao viška žita, redovito je znao utoviti jednu ili dvije svinje za prodaju. Time je mogao platiti porez i kupiti najnužniju odjeću i obuću djeci. Sve troje djece slao je u osnovnu školu što mnogi nisu radili. Starijeg sina Radu upućuje u zanat, ali se on nakon izučenog zanata vratio kući jer nije mogao dobiti posla.

Milića podugo nije interesirala politika i tako se događalo da ne bi ni išao na glasanje za vrijeme izbora. Međutim, kada su 1935. bili državni izbori, on se zainteresirao za SDS i njenog kandidata Savu Kosanovića, ali ni ovaj puta nije glasao. Godine 1938. agitira za kandidata SĐS, Savu Kosanovića, i tada je glasao. Kada su 1940. godine bili općinski izbori, mnogo je truda uložio u agitiranju za kandidata na listi Udružene opozicije, Đuru Vuletića Skuljalu, koji je od 1939. bio kandidat za člana KP. Kada je Đuro

pobijedio na izborima, Milić je likovao, što je ljude čudilo. Odjednom postade politički aktivan.

Iznenadila ga brza okupacija zemlje i izdaja u vojsci i vladi. Nikako mu nije išao u glavu Mačekov poziv hrvatskom narodu da podrži ustaše i Pavelića, koje su okupatori doveli na vlast. Naprosto je bio zanijemio nakon što je čuo o zvjerstvima koja su ustaše počeli vršiti nad srpskim življem. Neko vrijeme bio se potpuno povukao u sebe i počeo izbjegavati ljude držeći se šumarka oko kuće. Čak ni djeci nije dozvoljavao da odlaze dalje od Svojiča.

Mnogi su se začudili kada su 31. 8. 1941. godine, kod škole u Perjasici, vidjeli kako je Milić doveo svojeg starijeg sina Radu i počeo moliti Milutina Karasa da Radu primi u ustanički Odred što je ovaj, zbog ranijeg ugleda Milića, prihvatio. Rade je poginuo u borbi sa ustašama 24. aprila 1942. godine.

Sa sigurnošću se može tvrditi da je i sam Milić od časa ulaska sina Rade u PO »Perjasica« stupio u NOP i postao vatreni pobornik borbe protiv okupatora i domaćih izroda. Zbog ranijeg ugleda i što je bio vatreni pristaša ustanka, ljudi su ga izabrali za prvog predsjednika NOF-e u Svojiču. Radio je zapaženo aktivno, a pogotovo na agitaciji u vrijeme biranja NOO-a po selima. Zbog doprinosa jačanju ustanka i NOO-a, kao nove narodne vlasti, predloženo mu je krajem 1941. godine da postane članom KP što je on prihvatio, pod uvjetom ako se s time složi i Milutin Karas. I kako se Milutin javno složio, Milić je postao član KP.

U proljeće 1942. godine biran je za predsjednika Općinskoga NOO-a i na toj je dužnosti ostao dvije, ili čak i tri godine. Iznesao je sav teret koji je pao na ovaj odbor nakon pustošenja naših sela, što su krajem 1942. izvršili Talijani (do temelja spaljena i opljačkana 24 od 28 sela).

Iz Milića, kao predsjednika NOO-a općine, naprosto je izvirala nekakva čudna snaga koja se prenosila na ljude. Možda je to bilo iz razloga što je od rođenja bio veliki optimista. Nikada on nije padao u očajavanje. Bio je stalno vedra raspoloženja i nasmijan. Pa i onda kad bi ga ljudi naljutili, Milić bi tiho i smireno, sa njemu urođenom upornosti, nastavio insistirati da se predviđeno toga časa i izvrši. Narod ga zbog njegovih ljudskih vrlina cijenio i poštivao i malo mu se tko suprotstavljao.

Milić je bio među prvima koji su stupili u kontakt sa Hrvatima — seljacima iz Mateškog Sela, što je doprinjelo razbijanju obostranog nepovjerenja.

Preživio je rat i dobio časno i pošteno zasluženu Partizansku spomenicu 1941. Umro je krajem sedamdesetih godina u Beogradu.

Nikola D. Cimeša

Politički komesar bataljona

Mojsija (Rade) Dmitrović rođen je 1923. godine u siromašnoj seljačkoj porodici u Gaćeškom Selu, u Perjasici, na Kordunu. Osnovnu školu polazio je u Perjasici od 1930. do 1934. godine i završio je vrlo dobrim uspjehom. Nakon toga dvije godine živi sa roditeljima na selu, a 1937. odlazi u Karlovac na izučavanje krojačkog zanata, kod majstora Sime Končalovića (od 1937. do 1940. godine). Završivši zanat radi kao krojački radnik kod istog majstora. Okupacija Jugoslavije 1941. zatekla ga je u Karlovcu.

Ostao je na poslu dok nije saznao za zločine ustaša na Kordunu, a tada napušta Karlovac i vraća se u Gaćeško Selo, svojim roditeljima. Kao mladi krojački radnik upoznao je težak život, nepravdu i izrabljivanje, te u početnim životnim koracima postao odlučan borac za radnička prava. On i njegova porodica u selu služili su za 'primjer iskrenosti i poštenja. Prije stupanja u partizane aktivirao se među omladinom u rezervnom odredu Svojiča.

Pristupio je partizanskom odredu »Perjasica« 15. decembra 1941. godine. U prvim borbama sa neprijateljem iz Siče i Generalskog Stola, koji je krenuo u napad na Perjasicu, iako mlad pokazao se izvanredno hrabar i požrtvovan. Kada su traženi dobrovoljci za bombaše, skoro redovno bi se javljao i drug Mojsija. Kao bombaš se posebno istakao u napadu na talijanske barake na Veljunu i u napadu na neprijateljsko uporište u Perjasici. Od dana stupanja u partizane učestvuje u svim borbama svoje jedinice, a posebno je bio zapažen kao hrabar i odlučan u borbama na Rakovici, Staroj Kršlji i na prilazima Bihaću, u Založnici.

U svim borbama se stalno primjerno držao, savjesno i potpuno izvršavao sve zadatke. Za izvanredne zasluge u borbama primljen je u članstvo Komunističke partije Jugoslavije. Odlaskom brigade na Žumberak učestvuje u borbama za Ozalj, Kamanje i Jastrebarsko, a nakon kraćeg vremena postaje politički komesar 1. čete 2. bataljona u brigadi. Komesarsku dužnost je savjesno obavljao, razvijajući bratstvo i jedinstvo među borcima i u narodu. On se uvijek brinuo da njegovi borci dobiju hranu i da se odmore poslije napornih borbi. Svojim drugovima pomagao je nositi puškomitraljez i druge terete, te im u svim prilikama pružao svesrdnu pomoć. Unosio je među umorne i iscrpljene borce duh vedrine i hrabrosti. I borci su sve to znali cijeniti. Bio ; je osjećajan i pažljiv, ali i odlučan kada je u pitanju bilo izvršenje zadataka.

U jesen 1943. godine u borbama u Plaškom, na Trojvrhu, kao i u napadu na Oštarije i Ogulin, uvijek se nalazio među prvima u jurišu i bacanju bombi na neprijateljske bunkere. Mnogo puta je istican i pohvaljen za pokazanu hrabrost.

U sukobu sa Nijemcima u rajonu Plavče Drage, Kneje i Tobolića, po zimi i velikom snijegu, došlo je i do borbi prsa o prsa. Nijemci su poraženi i prisiljeni na povlačenje, ali u borbi je poginuo Mojsija Dmitrovič, politički komesar bataljona, pred očima svojih boraca. Bilo je to 7. marta 1944. godine kod Huma.

Pogibija druga Mojsije tužno je odjeknula u cijeloj njegovoj brigadi, a naročito među borcima njegove jedinice, te u porodici i zavičaju.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Aktivnost i neustrasivost Dore Dobrinić

Dora Dobrinić rođena je 1906. godine u selu Donji Velemerić u naprednoj obitelji Janka Mušnjaka, zemljoradnika. Udala se u selo Podvožić za Antona Dobrinića, čiji je otac bio političar bivšeg buržoaskog režima stare Jugoslavije, dok je Anton bio član reakcionarnog dijela HSS-a, ustaški suradnik i protivnik NOP-a.

U novom domu Dora nije prihvatila politiku svoga supruga i ostalih članova nove obitelji već se opredijelila za politiku naprednog radničkog i komunističkog pokreta što ovima nije bilo po volji. Na Dorino političko opredjeljenje presudan utjecaj je izvršio njen brat Marko koji je kao dječak, posredstvom »Radiše«, otišao u Vukovar da bi izučio trgovinski zanat, a kasnije se zaposlio kao trgovački putnik i putovao širom Hrvatske. Kao radnik seljačkog porijekla simpatisao je radničke i komunističke ideje, politički se aktivirao i 1941. godine bio primljen u KPJ. Povremenim dolascima kući, u cilju posjete obitelji, propagirao je komunističke ideje, donosio propagandni materijal i marksističku literaturu. Dijelio je to omladini, a u prvom redu sestri Dori i bratu Draganu koji su materijal dalje davali na čitanje svojim seljanima, prvenstveno: Janku Lukačiću, Janku Oštriću Džaji, Marku Stankoviću i Juri Mušnjaku, koji su za vrijeme NOB-a postali vrsni aktivisti i dali svoj život za slobodu.

Dora je spomenute ideje prihvatila kao svoje i prenosila ih na kćerku Anku i ostale. Njenu aktivnost zapaža partijska ćelija pa je sekretar Tomo Mihalić Tobija prima za kandidata Partije u Barilovačkom Cerovcu.

Na poziv KPJ 1941. godine Dora se uključuje u pripreme ustanka i u toku ove i narednih godina izvršava mnoge odgovorne i složene zadatke među kojima i one obavještajne prirode. Njeni suradnici na tim zadacima imaju vrlo visoko mišljenje o njenom radu.

Mića Malić iz Koranskog Brijega, koji je bio obavještajac u obavještajnom punktu u Koranskom Brijegu, za Doru kaže: »Drugaricu Doru poznam od proljeća 1942. godine. Ona je po zadacima i poslovima koje je obavljala za NOP bila dobar obavještajac. Koliko se ona osjećala odgovorna u vršenju poslova i koliko je bila snalažljiva najbolje se vidi iz ovog primjera: Negdje početkom 1943. godine naša grupa je trebala održati vrlo važan sastanak u Koranskom Brijegu. Na taj sastanak je pozvana i Dora, mada su drugovi smatrali da ona neće moći doći jer je Korana imala visok vodostaj i nije nigdje bila gazna. Prije početka sastanka naši osmatrači sa Korane javljaju da se sa lijeve obale Korane prema desnoj približava jedan mali čamac i u njemu primjećuje jedna žena kako energično i brzo vesla, nastojeći da se što prije prebaci preko rijeke. Bila je to Dora«. Sličnog je mišljenja i Đuro Rebić koji ističe da je Dora predstavljala značajan punkt ROC-a Karlovac, da je bila krasna žena i da je njena smrt predstavljala veliki gubitak za NOP i progresivne snage općine Barilović.

Kako vidimo za Doru nije bilo prepreka u aktivnosti. Ona je zadatke primala svesrdno i izvršavala ih sa mnogo volje i umijeća. Mnogi drugovi, partizani i komunisti, divili su se njenoj aktivnosti, tim više što je bila seljanka, Hrvatica sa neoslobođenog teritorija, gdje je još malo ljudi bilo u NOP-u i partizanskim jedinicama. Ona je u rad uključila i svoju kćerku Anku koja je 1943. godine primljena u SKOJ postala član Općinskog komiteta SKOJ-a i Općinskog odbora USAOH-a općine Barilović.

Pored rada u obavještajnoj službi Dora je bila potpuno angažirana i na drugim zadacima NOP-a na terenu općine pa je radi dotadašnje aktivnosti Kotarski komitet KPH za Karlovac 1942. godine prima u članstvo Komunističke partije. To veliko priznanje daje joj još više poleta pa nastavlja sa još aktivnijim radom u teškim ilegalnim uvjetima punim životnih opasnosti. Godine 1943. u ulozi predsjednice Akcionog odbora radi na okupljanju žena u AFŽ i angažira ih na raznim zadacima, učestvuje u pripremama i izvođenju napada na vođu ustaškog pokreta i zapovjednika posade Belaj, ustaškog natporučnika Brnardića, ali on u oba slučaja uspijeva izmaći klopkama. Prilikom osnivanja Općinskog komiteta KPH i Općinskog NOO-a postaje njihov član, a osnivanjem Općinskog odbora AFZ-a postala je njegov

predsjednik. Izvršavala je zadatke i obaveze ovih organa, a posebno AFŽ-a. Na 3. konferenciji Okružnog odbora AFŽ-a za okrug Karlovac birana je za člana Kotarskog i Okružnog odbora AFŽ-a, a na Okružnoj konferenciji KPH za okrug Karlovac, u novembru 1943. godine, odata joj je počast kao i ostalim članovima KPH koji su dali život za slobodu i bolju budućnost.

Uoči napada ustaša na dijelove Kordunaškog partizanskog odreda koji su se nakon povlačenja ustaša u Karlovac (poslije kapitulacije Italije) nalazili u širem rajonu Belaja, a Štab odreda u samom Belaju, Dora i njena kćerka Anka su uhapšene i 10. oktobra 1943, nakon sadističkog mučenja, strijeljane. Dora je tih dana bila na političkom radu sa ženama u selu. Nju i kćerku je uhapsio Josip (Vida) Krajačić iz Gornjeg Velemerića sa ustašama iz istog sela: Petrom Mihalićem Pejakom, Stevanom Škrtićem Šćevom i još jednim čije je ime ostalo neutvrđeno. Ustaše su Doru sačekali rano ujutro 4. oktobra kod njene kuće u Podvožiću kada je došla iz Banjskog Sela i od sekretara skojevske organizacije koga je obavijestila o namjeri ustaša da napadnu Kordunaški partizanski odred. Ustaše su Dori i Anki kopali oči, rezali uši i dojke i turali puščane cijevi u genitalne organe.

Žalosna je činjenica da su to uradili domaći ljudi iz okolnih sela. Dio utjehe može biti u tome što je ubojice stigla zaslužena kazna narodnog suda.

Lik ove hrabre žene, majke i komuniste može poslužiti kao izuzetan primjer hrabrosti sadašnjim i budućim generacijama. Uz nju svoje živote u temelje socijalističke Jugoslavije ugradili su i njena kćerka Anka i braća Marko i Dragan.

Iako Dora Dobrinić nije formalno proglašena narodnim herojem, ona to svojim životnim djelom, hrabrošću i herojskom smrću u stvari jeste.

Simo Kozlina

Jura Drvodelić

Jura Drvodelić, sin Tome i Mare, rođen je 23. aprila 1906. godine u Belavić Selu, nedaleko Duge Rese. Prije rata bio je tekstilni radnik u Pamučnoj industriji Duga Resa. Tu je bio zapažen URS-ov sindikalni aktivista u borbi proletarijata protiv poslodavaca i nenarodnog režima u bivšoj Jugoslaviji.

Iznenađen brzom okupacijom naše zemlje i djelovanjem pete kolone, a ogorčen zbog ustaškog divljanja i zlodjela, već prvih mjeseci po proglašenju okupatorske NDH Jura prihvaća Proglas Centralnog komiteta KPJ i KPH za borbu protiv okupatora i domaćih sluga i to među radništvom dugoreške tvornice javno ispoljava. Zbog toga ga ustaše hapse sa prvom grupom u Dugoj Resi, krajem juna 1941. godine, i podvrgavaju »strožem režimu«.

Dok se nalazio u ustaškom zatvoru, Jura se dogovorio sa nekim od uhapšenih drugova da će nakon zatvcra što prije stupiti u domobranstvo NDH radi dobivanja oružja i municije, a onda otići na stranu onih koji se bore protiv okupatora i domaćih izroda.

Polovicom decembra 1941. Jura je ostvario dogovor i, kao domobranski vojnik, noću pobjegao sa kompletnim naoružanjem i karabinom u ruci iz Karlovca u Perjasicu, u 1. partizansku četu 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda. Nikola Cimeša sjeća se da je Jura pričao u partizanima (u Perjasici) o teškom radničko-proleterskom životu, da je najviše isticao kako mu je teško pala pojava ustaša i njihova zvjerstva prema srpskom narodu i da je tvrdio da su ustaše nitkovi koji su okaljali čast i ponos hrvatskog naroda. Govorio je Jura: »Vjerujte mi, drugovi partizani, da hrvatski narod nikada neće biti na ustaškoj strani.«

U partizanskog akciji, 20. januara 1942. godine, Jura u redovima boraca 1. čete 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda iz zasjede napada kolonu ustaških žandara jurišnika u Poloju, kod sela Bukovca. U toj borbi pokazuje se neustrašivim borcem. On i Franjo Pavičić među prvima su jurnuli na žandare, kao pripadnici 3. voda Dubravskog partizanskog odreda. Bili su to trenuci koji se nikada ne mogu zaboraviti — stvaranje u borbi povjerenja i bratstva i jedinstva između Hrvata i Srba.

U februaru 1942. Jura učestvuje u napadu na ustaške žandare u Primišlju. Bila je to vrlo teška borba. Hladna zima i veliki snijeg, a

žandari dobro utvrđeni za odbranu. Kad su partizani vjerovali da su žandare savladali, njima su stigli u pomoć Talijani na krpi jama. Došlo je do žestoke borbe prsa o prsa.

Bila je to neravnomjerna borba, jer je Talijana bilo nekoliko puta više nego partizana. Jura je teško ranjen u prsa. Tako ranjenog drugovi su uspjeli odvući s položaja, sakriti među ovce u jednoj štali i pokriti kukuruzovinom. Kada je borba jenjala, trojica partizana (među njima i Nikola Cimeša) otišla su po ranjenog Juru i iznijeli ga iz opasnosti. Našli su ga u nesvjesnom stanju jer je izgubio mnogo krvi. Cimeša mu je ukazao prvu pomoć, skinuo svoju čistu košulju i obukao je na ranjenog Juru. Do kraja svog života Jura nije zaboravio trenutke kako su ga spašavali Srbi ne žaleći svoje živote.

Liječen je u bolnici u Petrovoj gori, a onda se vratio u svoju četu, u Perjasicu. Na traženje Jože Benića napustio je četu i otišao za političkog radnika u hrvatska sela općine Barilović i Duga Resa. U ljeto 1943. godine noću ga opkoliše ustaše u jednoj kući, u kojoj je bio na spavanju, i pozvaše da im se preda. Po nalogu ustaša pozivao ga je na predaju njegov rođak. Međutim, Jura se nije htio predati. Bacio je jednu ili dvije bombe na ustaše, jurnuo u mrak i uspio da pobjegne ustašama. U bijegu je bio ranjen u ruku. Ovoga puta se, za kratko vrijeme, našao u skradskoj bolnici, gdje je pričao o svom radu na terenu po hrvatskim selima. Osjećao se presretan što je nailazio kod hrvatskih seljaka na mržnju prema ustašama i Paveliću, te na sve češće pristupanje Hrvata partizanima.

Jura nije bio vješt političkom agitiranju i objašnjavanju, ali za one koji su ga poznavali kao borca za radnička prava (kroz URS-ove sindikate) i znali da je zbog toga dobivao mnogo batina od žandara te da nije pred njima popustio, bilo je dovoljno da vide kako je on na strani partizana pa da se zamisle o svojem budućem ponašanju. Istina, nije baš išlo glatko da se preko noći većina hrvatskog naroda priključi NOB-u. Imao je za to zasluga i Jura Drvodelić. On je ostao dosljedan borac za bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti cijelog svog života.

Među prvima je i 1971. godine, pismom svom ratnom drugu Nikoli Cimeši, osudio sve one partijske i javne funkcionere koji su svojim izjavama otvoreno razbijali borbom stečeno bratstvo i jedinstvo među našim narodima. Cimeša je pročitao ovo pismo na satu moralnog odgoja učenika VIII razreda i dijela nastavnika Osmogodišnje škole »Hasan Kikić« u Zagrebu. Tekst pisma je bio toliko dirljiv da su zaplakali i đaci i nastavnici. Cimeša je pismo poslije predao na čuvanje Općinskom komitetu Saveza komunista Hrvatske (općina Trnje) u Zagrebu.

Umro je 28. januara 1976. godine u Dugoj Resi. Poslije oslobođenja bio je biran i za zastupnika Sabora SRH. Tu je iznosio stavove svojih birača sa kojima je bio u stalnom kontaktu.

Od oslobođenja do svoje smrti Drvodelić je imao jednom godišnje kontakt i sa drugom Titom. Naime, jedan drugom su čestitali svaku Novu godinu.

Nikola Cimesa
Pero Vranješ

Politički komesar Karlovačke udarne brigade
Petar Erdeljac

Rođen je 13. svibnja 1903. godine u Prilišću. Potječe iz seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u Prilišću, a zidarski zanat u Novom Mestu (Slovenija).

Već 1926. emigrirao je u Kanadu i zaposlio se u rudniku, zatim u tvornici automobila »Ford«. »Tu«, piše Pero Erdeljac u svojoj autobiografiji, »počinje moj rad u revolucionarnom radničkom pokretu. Preko ukrajinskih i ruskih iseljenika povezujem se sa Augustom Špoljarcem koji je dolazio iz Čikaga (SAD) da organizira radnički pokret jugoslavenskih iseljenika u Kanadi. Već u prvom susretu on me zadužio da rasparčavam radnički list 'Radnik' i drugu naprednu literaturu«. Kasnije je bio uključen u organiziranje ilegalnih radničkih sindikata. Učestvuje i u demonstracijama. Godine 1931. primljen je u članstvo KP Kanade i postao predsjednik međunarodne Crvene pomoći, a 1934. na konferenciji jugoslavenskih radničko-seljačkih prosvjetnih klubova izabran je za profesionalnog političkog radnika. Tada još više dolazi do izražaja njegova revolucionarna aktivnost u okupljanju i osposobljavanju radnika za predstojeće teške zadatke šireg međunarodnog značaja.

Kao iskusni borac u radničkom pokretu 1936. godine organizira grupu dobrovoljaca za odlazak u španski građanski rat. U revolucionarnoj španskoj vojsci učestvuje u borbama u sastavu čete »Jan Žiška«, zatim kao komandir voda u četi »Matija Gubec« (bataljon »Georgi Dimitrov«). Na bojištima španskog rata ranjavan je dva puta. Po izlasku iz bolnice upućen je u oficirsku školu, a završivši je raspoređen je za političkog komesara čete čiji komandir je bio Košta Nađ. Ovdje

prolazi kroz velike bitke i okršaje sve do povlačenja iz Španije u Francusku. Po direktivi Partije iz logora u Francuskoj vraća se sa još 60 preživjelih naših iseljenika natrag u Kanadu.

Sada s još bogatijim borbenim iskustvom nastavlja svoj revolucionarni rad u Kanadi sve do 18. svibnja 1942. godine kada pomoću saveznika kreće na težak i opasan put za Jugoslaviju da se bori za slobodu svog naroda. Nakon 102 dana teške i vrlo opasne plovidbe oko cijele Afrike stiže u Egipat. Tu završava padobranski kurs i ostale pripreme za polijetanje savezničkim avionom za Jugoslaviju. I 21. travnja 1942. godine spušta se padobranom na oslobođeni teritorij — kod sela Tomići, u Drežnici. Sjećajući se tog događaja Pero je zapisao: »Prva veza s partizanima bio je Josip Brčić, koji je u to vrijeme bio obavještajni oficir 13. primorsko-goranske divizije. Otišli smo u Štab divizije, u Brinje. Odmah je došao iz 4. korpusa Ivan Gošnjak i Veco Holjevac, koji su nas još istog dana uvečer prebacili u Glavni štab Hrvatske u Bijele Potoke. Dočekao nas je Vladimir Bakarić i Ivo Rukavina. Nakon što smo se o svemu ispričali, instalirali smo svoju radio-stanicu i javili savezničkoj komandi na Srednjem istoku. Već 5. maja došli su prvi saveznički oficiri kao Savezničkа vojna misija. Ja sam, sporazumno s drugom Bakarićem, otišao na područje Karlovca, sve do Vrbovskog. Naročito je bilo interesantno područje između rijeke Kupe i Dobre. Stalno sam održavao zborove, razne sastanke i govore. Prozvali su me Pero — Padobranac. Kad sam se ponovo morao na zahtjev saveznika vratiti u Glavni štab Hrvatske, preko Bakarića tražio lsam druga Tita da se odvojim od saveznika i da odem u partizane ...«

Od tada do konačnog oslobođenja naše zemlje od okupatora i domaćih izdajnika Pero se bori u prvim borbenim redovima NOV Jugoslavije i obavlja odgovorne rukovodeće dužnosti: komesar bataljona u 3. brigadi 8. udarne divizije, politički komesar 1. karlovačkog PO, politički komesar Karlovačke udarne brigade i druge odgovorne dužnosti u Štabu 34. divizije i u 4. udarnom korpusu.

Bio je presretan kada je po dolasku u Jugoslaviju čuo i vidio da je već i njegov rodni kraj (između rijeke Kupe i Mrežnice) zahvatio plamen narodnog ustanka. Njegov dolazak u zemlju u to vrijeme, a posebno na ovo područje, tj. područje kotara Karlovac, imao je ogromni značaj i neprocjenjiv doprinos za daljnji razvoj i širenje narodnog ustanka i oružane borbe u ovom kraju. Bio je neobično politički utjecajan među narodom ovog kraja, koji ga je neobično cijenio i volio. On je, na njemu svojstven način, umio prenijeti pozitivna raspoloženju naših iseljenika iz dalekih zemalja Kanade i Amerike prema NOB-u, što je imalo veliki utjecaj na priliv novih boraca u naše borbene redove jer u tom kraju gotovo da nije bilo porodice iz čije se sredine nije neko nalazio na radu u tim zemljama.

Kao prvi komesar Karlovačke udarne brigade, koja je imala vrlo teške i odgovorne zadatke, on je svojim neumornim političkim radom, organizacijskim sposobnostima i ličnom hrabrošću mnogo pridonio uspjesima koje je brigada postigla. Sa brigadom učestvuje u borbama na Žumberku, Pokuplju, u neposrednoj blizini Karlovca, Zagreba i Siska, gdje brigada razbija mnoga neprijateljska uporišta, zbog čega je više puta pohvaljivana i postala »udarna«. Zatim sa brigadom, noseći zastavu bratstva i jedinstva, učestvuje u borbama na Kordunu, Baniji i na niz mnogih drugih ratnih poprišta. Svi ovi uspjesi brigade vezani su uz ime njenog komesara — Pere, koji je i ličnom hrabrošću i umijećem znao ostvariti i ono što je izgledalo nemoguće. Kao borac iz stotine okršaja, kao revolucionar koji je pod Titovom zastavom prevladao mnogo kriznih trenutaka i svoje jedinice znao voditi prema pobjedi, on nikada nije zaboravio da je najveća snaga naše borbe u našem narodu. A nakon završetka rata prelazi na novi front borbe — obnovu i izgradnju nove samoupravne Jugoslavije. Opet obavlja niz odgovornih funkcija, kako u društveno-političkim organizacijama tako i u privredi. Ostao je dosljedan u borbi za interese radničke klase, za društveni preobražaj i svestran napredak naše zemlje, za bratstvo i jedinstvo svih naših naroda i narodnosti.

Nosilac je »Partizanske spomenice 1941.« i više ratnih i mirnodopskih odlikovanja, kao i odlikovanja nekih savezničkih zemalja. Za svoj neumorni rad dobio je i niz nagrada, pohvala i drugih priznanja.

Umro je 1. rujna 1976. godine u Zagrebu, a sahranjen u Dugoj Resi.

Drago Boljkovac

Jura Fudurić

Jura je rođen 11. kolovoza 1902. godine u selu Donji Zvečaj, općina Duga Resa. Otac Nikola i majka Roza (rođena Štefanac) imali su pored Jure još jednog sina i kćer. Bavili su se zemljoradnjom i slovili kao osrednja seoska porodica.

Kako je Jura bio najstarije dijete, morao je već od rane mladosti, odmah nakon završene osnovne škole, pomagati ocu u svim kućnim poslovima. Odlaskom oca u prvi svjetski rat ostao je Jura kao najstarija muška glava u kući sa majkom, sa dvije godine starijom sestrom Katom i s pet godina mlađim bratom Velimirom. Sva briga oko izdržavanja porodice pala je na njega i majku. Već tada je osjetio svu težinu seoskog života kao i svu nepravdu koju je moralo trpjeti seljaštvo i radnička klasa u Austro-Ugarskoj i kasnije u Kraljevini Jugoslaviji.

Oženio je Maru Drvodelić iz Belavića 1920. godine i u braku imao devet sinova od kojih je sedam ostalo u životu. Zbog teških životnih uvjeta 1930. godine zaposlio se kao cestar na području općine Duge Rese. Tada a i kasnije, sve do 1954. godine, živio je sa svojom obitelji u zajedničkom domaćinstvu s bratom koji je također imao brojnu obitelj od sedmero djece.

Političkom aktivnošću počeo se baviti 1920. godine kao pristaša Radićeve HRSS, a kasnije i kao član te organizacije. Već 1926. izabran je za predsjednika mjesne organizacije HRSS-a u Donjem Zvečaju. Na izborima 1931.godineagitira kod mještana da ne idu na glasanje, a 1935. aktivnose zalaže uorganizaciji da ljudi glasaju za listu Udružene opozicije. Iz tog vremena Jura je bio poznat kao čovjek koji je propagirao i zalagao se za republiku.

Za vrijeme građanskog rata u Španjolskoj rasturao je partijski materijal i brošure o ovom ratu, prikupljao »Crvenu pomoć« i agitirao potrebu organiziranja Narodnog fronta.

U radu autora Furlan Hermana »Osnivanje i djelatnost organizacije KPH u Dugoj Resi do travnja 1941. godine«, objavljenom u ZBORNIKU 1 Historijskog arhiva u Karlovcu (strana 171) zapisano je, među ostalim, da je Jura Fudurić članom KPJ postao 1937. godine nakon čega je formirana u Dugoj Resi i prva ćelija KPJ. Od prijema u čan-

stvo KPJ Jura radi prema direktivama Partije. Širi partijske ideje i štampu, pronalazi simpatizere Partije i priprema ih za članstvo KPJ. Istovremeno se uključuje u rad »Seljačke sloge« i preko te organizacije ostvaruje utjecaj na njeno članstvo.

Nakon izbijanja drugog svjetskog rata i kapitulacije Kraljevine Jugoslavije među simpatizerima Partije propagira potrebu organiziranja i pružanja otpora fašističkom okupatoru te prikupljanja oružja za ustanak. Širi vjeru u pobjedu SSSR-a i Crvene armije i pronalazi nove simpatizere Partije.

U proljeće 1942. godine u članstvo KPJ prima novih nekoliko drugova, osniva seosku ćeliju KPJ u Donjem Zvečaju i postaje njen sekretar. Rujna 1942. Jura učestvuje u osnivanju Općinskog komiteta KPJ Duga Resa i postaje njen član, a od siječnja do svibnja 1943. bio je i njegov sekretar. Komitet je osnovan 20. rujna 1942. godine u kući Pavla Matičića.

Ljeti 1943. godine skoro svi članovi Općinskog komiteta prelaze na oslobođeni teritorij karlovačkog područja, osim Jure koji kao član komiteta ostaje i dalje ilegalno na neoslobođenom području sa zadatkom da radi na širenju NOP-a i nagovaranju vojnih obveznika za odlazak u redove NOV. Tako upućuje u NOV i svoja dva sina — Ivana u lipnju, a Nikolu u rujnu 1943. godine. Na žalost nije imao sreće da ih žive i dočeka. I jedan i drugi su poginuli kao rukovodioci: — Nikola kao vodnik u 2. bataljonu Karlovačke udarne brigade 15. siječnja 1945. u napadu na neprijateljsku posadu u Rečici, a Ivan kao politdelegat voda Prvog karlovačkog partizanskog odreda 3. studenog 1943. u Korenić Brdu kod Bosiljeva.

Zbog odlaska sinova u partizane Jura je postao sumnjiv pa ga u listopadu 1943. ustaše hapse. Zatvaraju ga i tuku najprije u svojoj postaji u D. Zvečaju, a zatim ga prebacuju na ustaško redarstvo u Karlovac gdje nastavljaju sa daljnjom istragom i batinanjem. U zatvoru se, i pored teškog mučenja, hrabro držao i nikoga nije izdao niti teretio. Nakon 45 dana istrage, pošto mu ništa nisu mogli dokazati, pustili su ga iz zatvora kući. Poslije toga dva tjedna proveo je na liječenju u bolnici u Dugoj Resi i odmah potom prešao na oslobođeni teritorij kako ne bi doživio ponovno hapšenje.

Na oslobođenom teritoriju kao politički radnik održava veze sa ljudima neoslobođenog područja, radi na širenju JNOF-a i osnivanju mjesnih narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim i neoslobođenim selima. Bio je član Općinskog komiteta KPJ Duga Resa sve do srpnja 1945. kada je izabran za člana Kotarskog komiteta KPH Karlovac. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« i odlikovan Ordenom bratstva i jedinstva sa srebrnim vijencem te Ordenom zasluge za narom sa srebrnom zvijezdom.

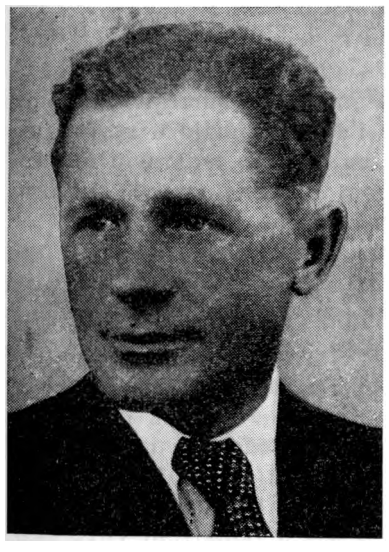
Po oslobođenju zemlje obavlja dužnost tajnika NOO-a općine Duga Resa — do listopada 1945. Na izborima krajem iste godine izabran je za odbornika NO-a kotara Karlovac koji ga na konstituirajućoj sjednici bira za člana svog Izvršnog odbora. Jedno vrijeme bio je potpredsjednik Izvršnog odbora NO-a kotara Karlovac, a kao član tog odbora obavljao je dužnost pročelnika Privrednog odsjeka, zatim povjerenika trgovine i opskrbe do pod konac 1948. godine. Nakon toga bio je povjerenik Socijalno-zdravstvenog odsjeka sve do ponovnog osnivanja NO-a općine 1952. kada odlazi na dužnost šefa Odsjeka za narodnu obranu općine Duga Resa. Zbog slabog zdravstvenog stanja koncem 1952. godine odlazi u invalidsku mirovinu.

Jura je i nakon odlaska u mirovinu ostao aktivan društveno-politički radnik pa je kao takav biran za člana Općinskog komiteta KPJ i odbornika NO-a općine Duga Resa. Od ljudi je cijenjen kao veoma skroman, pošten, principijelan i dosljedan borac Titove Partije, kakav je ostao do kraja života.

Umro je 2. lipnja 1966. godine i sahranjen na mjesnom groblju u Dugoj Resi.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

Janko Franje Furdek

Janko je rođen 1909. godine u Mihalić Selu, u siromašnoj seljačkoj obitelji koja je životarila na malo škrte zemlje. Teško je bilo prehraniti cijelu obitelj i osigurati joj sigurnu egzistenciju te se Janko morao zaposliti u Pamučnoj industriji u Dugoj Resi kao tkalački radnik.

U tvornici se upoznaje s radničkim i komunističkim idejama, pristupa radničkom pokretu, učlanjuje se u URS--ove sindikate i organizirano se bori za radnička prava i bolje uvjete rada, osobito poslije 1931. godine kada, nakon izvjesnog mirovanja, ponovo oživljava borba radničke klase u Dugoj Resi. U vremenu od 1931—1935. godine, borbom radničke klase, stvoreni su uvjeti za organizirani rad komunista, a 1935. godine osniva se i prvi aktiv komunista u Dugoj Resi s 3 člana među kojima je i Janko. Aktiv su osnovali

braća Balagović iz Karlovca i Ivan Božičević iz Zagreba. Valja naglasiti da je Janko bio prvi komunista u općini Barilović.

Da bi mogao uspješno djelovati kao član Partije, Janko posvećuje veliku pažnju svom ličnom uzdizanju. Godine 1936. iz Karlovca donosi komunističku literaturu, partijski list »Srp i čekić« a kasnije i materijal VII kongresa Komunističke internacionale. S ovom literaturom snabdijeva aktiviste.

Uz aktivnosti u tvornici on je vrlo aktivan u svom selu i okolici. Svojim poštenjem, društvenošću, drugarstvom i revolucionarnošću stekao je autoritet kod naroda pa ga je narod cijenio i volio. U cilju stvaranja osnovnih uvjeta za političko djelovanje na selu on inicira izgradnju zadružnog doma, osnivanje potrošačkih zadruga, KUD-a itd. Narod to prihvaća pa je u periodu od 1936 — 1938. godine u Mihalić Selu dobrovoljnim radom izgrađen zadružni dom, sa prostorom za potrošačku zadrugu, koji postaje centar političkog i kulturnog rada. U domu se održavaju razni sastanci, priredbe, igranke i razna sijela na kojima komunisti i ostali aktivisti djeluju među masama i propagiraju i šire komunističke ideje.

Janko kontaktira s naprednim ljudima u okolnim selima, u prvom redu s Tomom Mihalićem Tobijom, Matom Galovićem i drugima, pripremajući ih za prijem u Komunističku partiju Jugoslavije. Tako su u vremenu od 1938. do 1941. godine, što u selu, što u Pamučnoj industriji u Dugoj Resi, primljeni u KPJ: Tomo Mihalić Tobija, Josip (Marka) Benić (Jože), Stevo Spudić, Ivan Polović, Marko Belavić i drugi.

Kao jedan od najstarijih komunista po stažu u Dugoj Resi, dokazani aktivista i privrženik KP, Janko 1940. godine učestvuje u radu Prve okružne partijske konferencije u Karlovcu na kojoj je izabran za člana Okružnog komiteta KPH za Karlovac i za delegata 1. konferencije KPH koja je održana 25. 8. 1940. godine u Dubravi kod Zagreba. Koncem 1940. godine učestvuje na još jednoj konferenciji u Karlovcu, u kući Riste Konstantinovića. U radu navedenih konferencija Janko je aktivno učestvovao i dao svoj doprinos.

Kapitulacija stare Jugoslavije zatječe ga u vojsci gdje je zarobljen i odveden u logor Brandenburg — u Njemačku. U logoru ostaje do konca 1941. godine kada je kao Hrvat pušten kući s tim da se javi na raspolaganje oružanim snagama NDH. To iskorištava Okružni komitet KPH Karlovac i Janka po zadatku šalje u domobranstvo u Karlovac na 3 mjeseca. Po isteku ovog vremena on dolazi kući otkuda su ga Jože Benić i Stevo Spudić konspirativno odveli u Okružni komitet.

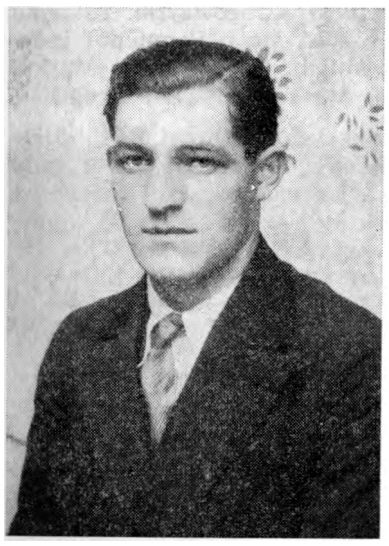
Učesnik je 2. i 3. okružne konferencije KPH za okrug Karlovac. Na 3. konferenciji učestvuje u raspravi o referatima i ukazuje na štetnost pojave dezerterstva u pojedinim kotarevima, zatim diskutira o neprijateljskoj propagandi i njenoj štetnosti za NOB, o nedovoljnom radu u hrvatskim selima u nekim kotarevima, o potrebi veće partijske

discipline, o potrebi proučavanja partijskog materijala, o većoj pojedinačnoj i kolektivnoj odgovornosti itd. On je podvukao da se u radu treba držati riječi Dimitrova koji je često govorio: »Uči se i bori!« »Bori se i uči!«. Na ovoj konferenciji je po treći put izabran za člana Okružnog komiteta KPH Karlovac što dovoljno govori o njegovoj vrijednosti.

Na pomenutoj konferenciji je izabran i za sekretara Kotarskog komiteta Vojnić iako je želio da ode u neku partizansku jedinicu kao borac jer mu je to, kako je rekao, lična želja. Međutim, toj njegovoj želji se nije moglo udovoljiti radi nedostatka partijskog kadra. Kao disciplinovan komunista Janko je prihvatio novu dužnost. Ipak, njegova želja se ispunila 1944. godine kada dolazi na dužnost politkomesara 2. karlovačkog partizanskog odreda i zatim u Karlovačku brigadu. Poginuo je na dužnosti zamjenika komesara brigade u borbama kod Donje Kupčine — 7. 3. 1945. godine.

St evo Belavić

Politički komesar Karlovačkog partizanskog odreda

Furlan Franje Herman rođen je 1910. godine u siromašnoj službeničkoj obitelji u selu Hrušica, kod Štanjela, općina Nova Gorica, Slovenija. Osnovnu školu i postolarski zanat završio je u rodnom mjestu. Nakon prvog svjetskog rata Istra i Slovensko primorje našli su se u sastavu Italije koja, naročito dolaskom na vlast fašista, nastoji svim sredstvima talijanizirati ove naše krajeve i kod stanovništva iskorijeniti svaki osjećaj njihove hrvatske i slovenačke nacionalne pripadnosti. Za službeni jezik i međusobno komuniciranje na cijeloj ovoj teritoriji određen je talijanski jezik. U školama je uvedeno obavezno učenje samo talijanskog jezika, a materinski jezik u potpunosti je zabranjen.

U ovakvim okolnostima rastao je Furlan i još kao dječačić osjetio nacionalnu potlačenost i neravnopravan položaj svog naroda, kao i sve teškoće izrabljivanja i terora talijanskih fašista. Došavši u zrelije godine nije se mogao pomiriti sa uvjetima života pod fašističkom vlašću. Da bi izbjegao služenje u talijanskoj vojsci, kao sedamnaestogodišnji mladić, 1927. godine emigrira

u Jugoslaviju, a za mjesto boravka odabire Karlovac. Tu se zapošljava kao postolarski radnik u tadašnjoj tvornici obuće »Jakil«, gdje ostaje sve do 1936. godine. Međutim, ni ovdje Furlan nije našao ono što je očekivao. Položaj radnika u kraljevskoj Jugoslaviji nije bio bolji u odnosu na onaj u Italiji.

Od početka rada u Karlovcu Furlan je, kao obućarski radnik, bio suočen sa mnogim nepravdama poslodavca. Osjetio je i eksploataciju radnika. Bio je bistar i vrlo inteligentan radnik. Sagledao je potrebu zajedničke i organizirane borbe svih radnika protiv poslodavaca, a za postizanje osnovnih radničkih prava. Aktivno se uključuje u radnički pokret i kao član URSS-ovih sindikata učestvuje u svim akcijama koje je sindikat vodio. Radio je na organiziranju štrajkova i u njima učestvovao. Zbog takve aktivnosti policija ga proganja i više puta hapsi, a 1936. godine bio je i otpušten s posla.

Kako je novo zaposlenje bilo teško naći, to je bio prinuđen da teška srca napusti Karlovac, a za novo mjesto boravka izabrao je Dugu Resu. Međutim, ni ovdje nije mogao dobiti posao u skladu sa svojom kvalifikacijom, pa je otvorio vlastitu postolarsku radnju, ali i kao obrtnik nije prekidao članstvo u URSS-ovim sindikatima već je svoja do tada stečena iskustva prenosio u radnički pokret Duge Rese.

Brzo je uočen od tadašnjih sindikalista i članova Partije, posebno Janka Furdeka, Marka Dujana i Đure Daloša. Već 1938. godine Herman je primljen u članstvo KPJ, u partijskoj organizaciji Duge Rese kojom je u to vrijeme rukovodila tvornička radnica Jela Predović. Od prijema u članstvo KPJ počinje njegovo predano angažiranje u radničkom pokretu. Obzirom na okolnost da je bio obrtnik mogao je lakše djelovati kao komunista. Naime, tadašnja općinska vlast i žandari na njega su manje obraćali pažnju, a i narav posla mu je omogućavala lakše kontaktiranje s ljudima. Ovu situaciju partijska organizacija Duge Rese maksimalno je koristila, pa je radionica Furlana često korištena kao punkt za sastajanje partijaca, a i kao mjesto za ostavljanje važnijih poruka.

Prilikom raspuštanja i zabrane djelovanja URSS-ovih sindikata, 31. prosinca 1940. godine, sva važnija marksistička literatura, kojom su se služili članovi sindikata i Komunističke partije Duge Rese, bila je pohranjena kod Furlana i kod još nekih nekompromitiranih simpatizera KP tako da je žandari nisu pronašli iako su za istom tragali i vršili pretrese u stanovima više ljudi na koje su sumnjali da surađuju sa komunistima.

Za vrijeme parlamentarnih, prosinačkih izbora 1938. godine, kao i kasnije na općinskim izborima 1940. godine, po direktivi Partije, Furlan je vrlo aktivno agitirao da radnici glasaju za kandidata Jožu Krajačića, koji je bio na listi Stranke radnog naroda.

U ožujskim i travanjskim danima 1941. godine, kada su fašisti već zakucali na vrata Jugoslavije, đugoreški skojevci i komunisti, među

kojima i Furlan, posebno su se isticali u propagiranju otpora pristupanja Trojnom paktu, objašnjavajući mještanima opasnost od porobljavanja i fašizacije zemlje.

Okupacija je ubrzo uslijedila i najteže je došlo. Ustaše otpočinju s terorom i okomljuju se na istaknutije radničke tribune bivših URSS-ovih sindikata. Među prvima hapse i Hermana Furlana — u dva navrata — ali ga zbog nedostatka dokaza oba puta puštaju. Međutim, u drugoj polovici rujna, uoči pokušaja ponovnog hapšenja, Herman je na vrijeme upozoren od partijske organizacije Duge Rese i povukao se u ilegalu. Izvlači se iz Duge Rese i partijskom vezom odlazi na Kordun. Postaje borac Perjasičkog partizanskog odreda. Kasnijom reorganizacijom PO na Kordunu Furlan — kao stariji član Partije i iskusan sindikalan borac — postaje politkomesar 2. proleterske čete Prvog kordunaškog partizanskog odreda.

Osnivanjem Prvog proleterskog bataljona NOV Hrvatske u Korenici (7. maja 1942. godine) i Hermanova četa ulazi u njegov sastav. S ovim proslavljenim bataljonom Furlan je, u teškim borbama s okupatorom i domaćim izdajnicima, prokrstario veći dio Žumberka, Korduna, Like, Slovenije i Pokuplja. Prošao je kroz mnoga hrvatska, srpska, muslimanska i slovenska sela noseći barjak bratstva i jedinstva. Posebno je značajan doprinos Prvog proleterskog bataljona Hrvatske i naroda Žumberka što su ovdje stvorena trajna uporišta narodnooslobodilačke borbe — pred samim vratima Zagreba. Za ovakve rezultate u veliko je zaslužan i Furlan, koji je svojim ponašanjem i hrabrošću služio borcima za primjer. Bio je pravi proleter, koga su resile osobine drugarstva, skromnosti i poštenja.

Poslije sedmomjesečnog ratovanja, 7. studenog 1942. godine, ovaj već proslavljeni proleterski bataljon poslužio je kao jezgro za formiranje 13. proleterske brigade »Rade Končar«, koja je toga dana i osnovana. U ovoj novoj jedinici NOV Furlan postaje pomoćnik komesara, a zatim i politički komesar 3. bataljona s kojim učestvuje u svim dejstvima brigade na Žumberku, u Pokuplju, na prilazima Zagrebu, u Beloj krajini i drugim područjima. Dva puta je teže ranjen. Prvi puta, studenog 1942. godine, pri oslobađanju Suhora u Sloveniji i drugi puta u borbi za Pleš (trig. 981) na Gorjancima, ožujka 1943. godine.

Travnja 1943. formiran je Prvi karlovački partizanski odred, a za njegovog politkomesara imenovan je Herman Furlan. Na ovoj dužnosti ostaje sve do jeseni iste godine kada, formiranjem karlovačkog vojnog područja, postaje njegov prvi komandant. Uporedo s ovom dužnošću izabran je i za člana biroa Kotarskog komiteta KPH za Karlovac, a vršio je i dužnost predsjednika Vijeća suda pri Komandi karlovačkog vojnog područja.

U proljeće 1944. godine prekomandovan je, po potrebi službe, na dužnost komandanta pokupsko-turopoljskog vojnog područja i imenovan za predsjednika Vijeća suda pri ovom području. Na ovoj dužnosti

I

ostaje sve do oslobođenja zemlje. Nakon četverogodišnjeg ratovanja i sedam slomljenih velikih neprijateljskih ofanziva — u teškim i neravnopravnim borbama protiv surovog i nadmoćnog neprijatelja — Furlan sa svojim borcima i narodom konačno dočekuje slom fašizma i doživljava željenu slobodu.

Kao predratni komunista i prekaljeni borac cijeli je svoj život posvetio radničkoj klasi i revoluciji. Dao je velik doprinos razvoju i jačanju NOP-a i oružane revolucije na Kordunu, Pokuplju i Žumberku. Bio je dosljedan borac za bratstvo i jedinstvo u toku NOR-a i poslije rata, a zatim za izgradnju socijalističkih i samoupravnih odnosa u novoj Jugoslaviji. Takvo njegovo opredjeljenje i klasna pripadnost radničkom pokretu, što je prihvatio još kao mladi postolarski radnik, imali su utjecaj na formiranje njegove ličnosti čije su ga osobine proletera i komuniste svrstale u redove istaknutih boraca naše revolucije.

Poslije oslobođenja zemlje Furlan još nekoliko godina radi na vrlo odgovornim armijskim poslovima i zadacima. Izvjesno vrijeme bio je komandant jedne brigade KNOJ-a, zatim je obavljao odgovorne dužnosti u Generalštabu JNA i bio kadrovik u Personalnoj upravi JNA.

Na vlastito traženje (1952. godine) demobiliziran je iz JNA u činu potpukovnika. U građanstvu nastavlja raditi na odgovornim poslovima i službama socijalnog i mirovinskog osiguranja u općinama Beli Manastir i Karlovac. Obavljao je vrlo savjesno brojne funkcije van svojih redovnih poslova. Bio je poznat i vrlo aktivan društveno-politički radnik.

Aktivnost Furlana nije prestala ni kasnije — kada je otišao u zasluženu mirovinu. Naprotiv, njegova angažiranost bila je vrlo zapažena i stalno prisutna. Radio je sa mnogo volje i osjećaja sve dok ga nije slomila teška bolest.

Kao umirovljenik bio je u jednom mandatu predsjednik osnovne organizacije SUBNOR-a, dugogodišnji predsjednik Udruženja umirovljenika u Karlovcu kao i delegat u Predsjedništvu Saveza udruženja umirovljenika Hrvatske. Njegovom incijativom pri Udruženju umirovljenika u Karlovcu osnovano je i pjevačko društvo koje je imalo mnogo uspješnih javnih nastupa. Kao zaslužnog člana ovo ga je pjevačko društvo izabralo za počasnog i doživotnog predsjednika.

Bogato revolucionarno iskustvo omogućilo je Hermanu da, svojim talentom i učešćem u prijelomnim i sudbonosnim godinama uoči drugog svjetskog rata, opiše događaje i ljude dugoreškog radničkog pokreta i tako dà vrijedan doprinos i materijal za izučavanje i daljnja historijska istraživanja.

Poznat je, naime, njegov rad: »Osnivanje i djelatnost KPH u Dugoj Resi do travnja 1941. godine«, kao prilog za Zbornik 1 Historijskog arhiva u Karlovcu. Njegova sjećanja korištena su i pri izradi ovoga Zbornika.

Drug Herman Furlan, rezervni potpukovnik JNA umro je u 75-toj godini života — 4. studenog 1985. godine. Sahranjen je na karlovačkom vojničkom groblju uz najviše društvene i vojne počasti. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941«. Za ratne zasluge i društveni rad odlikovan je: Ordenom za hrabrost, Ordenom zasluge za narod, Ordenom partizanske zvijezde, Ordenom bratstva i jedinstva sa srebrnim i zlatnim vijencem, Ordenom rada i nizom javnih priznanja i pohvala.

Svijetli lik revolucionara i borca Hermana Furlana ostat će kao trajni uzor sadašnjim i budućim naraštajima.

Josip Lulik

Politički komesar Prvog udarnog bataljona

Gazibara Sime Nikola rođen je 1916. u Donjem Skradu. Kao trgovački pomoćnik stupio je u NOB 1941. Član je Partije od maja 1941. godine.

Nikola potječe iz veoma brojne porodice što je tradicija u njegovoj lozi. Djed mu Stevan i baka Božica izrodili su dvanaestero djece. Desetero ih je odraslo. Sedam sinova nije moglo ostati kod kuće na malom posjedu pa su morali odlaziti u svijet — »trbuhom za kruhom«.

Nikola je po završetku osnovne škole u Barilovićkom Cerovcu, kao 12--godišnji dječak, preko »Privrednika« otišao na izučavanje trgovačkog zanata u Pančevo, nakon čega je postao kalfa i potom trgovački pomoćnik. Iz Pančeva prelazi u Zemun i tamo se zapošljava u jednoj veletrgovini. I jedan i drugi gazda — onaj kod kog je izučavao zanat i ovaj kod koga se zaposlio — bili su Nijemci, što je Nikoli omogućilo da, uz posao, nauči njemački jezik, kojim se kasnije dosta dobro služio. Učeći i radeći osjetio je sve nepravde i socijalne nejednakosti u tadanjem društvu pa se rano uključio u radnički i revolucionarni pokret i u njemu aktivno djelovao.

Radi sticanja osnovnih znanja iz marksizma-lenjinizma i uspješnijeg političkog djelovanja naročitu pažnju je posvećivao proučavanju napredne literature. To se jasno moglo vidjeti i iz pisama koja je slao kući. U njima je indirektno stavljao do znanja da je uključen u revolu-

cionarni pokret. U pismima je savjetovao članove domaćinstva da i oni pođu njegovim putem. Bratu Peri je slao naprednu literaturu s napomenom da je ilegalno čita i posuđuje drugima.

Prilikom dolazaka kući, u posjet roditeljima, živom riječi je propagirao radnički i komunistički pokret i njihovu historijsku ulogu. Time je pozitivno djelovao na porodicu, a preko nje i na bliže i dalje rođake i susjede. Najveći utjecaj je izvršio na svog mlađeg brata Peru koji je neposredno pred rat bio potpuno oformljen i politički spreman za NOP.

Kapitulacija stare Jugoslavije i njene vojske zatekla je Nikolu u Banjoj Luci gdje je služio kadrovski rok, kao pripadnik vazduhoplovnih jedinica. Svjestan događaja koji su slijedili, prvi i najvažniji zadatak bio mu je izbjeći zarobljavanje. U tome je uspio i stigao kući naoružan pištoljem.

Stigavši kući povezuje se s naprednim ljudima, a među njima i s Milošem Kozlinom-Mijom, članom KPJ od 1937. godine, koji se vratio iz Niša gdje je radio kao obućarski radnik i partijski aktivista. U maju 1941. godine, prilikom formiranja partijske ćelije u Donjem Skradu, Nikola se uključuje u tu ćeliju, a sve indicije govore da je ido tada bio član Partije u nekoj od zemunskih organizacija, što nijedo kraja provjereno. Ćelija počinje politički djelovati i vršiti pripreme za ustanak u čemu i Nikola aktivno učestvuje izvršavajući razne partijske zadatke.

Početkom ustanka i uspostavom tajnog kanala Karlovac-Duga Resa-Kordun, rukovodstvo ustanka ga zadužuje da radi na tom kanalu i da na Korani, kod zaseoka Gazibare, prihvata od druga Tobije sve ono što se tim kanalom prebacuje na Kordun, i obratno: ilegalce, lijekove, ilegalni materijal,oružje, municiju, eksploziv i drugo.

Na ovom zadatku Nikola ostaje do konca 1941. godine kada je povučen u već formiranu četu. Naglim razvojem ustanka i formiranjem novih jedinica nastala je potreba za većim brojem političkog kadra pa Nikola već početkom 1942. godine postaje komesar čete, a 16. juna 1942. godine, prilikom formiranja 1. udarnog bataljona na Kordunu, komesar tog bataljona, koji formiranjem 4. kordunaške brigade ulazi u njen sastav kao njezin 1. bataljon. Sve ove komesarske dužnosti Nikola je uspješno obavljao, što ističu i naši legendarni komandanti Košta Nađ i Nikola Vidović u publikaciji »Bihaćka Republika« i »Bihaćka operacija«, kao i njegovi ratni drugovi.

Na dužnosti komesara ovog bataljona ostao je sve do kobnog 9. novembra 1942. godine kada je u neravnopravnoj borbi s neprijateljem zarobljen, odveden u Zagreb i tamo strijeljan. U toj borbi sa nadmoćnim neprijateljem dio bataljona je bio prisiljen da se iz Cazinske krajine prebaci preko rijeke Korane na Kordun, u rajon Salopek luka, u blizini sela Furjan, nedaleko od Slunja. Kada je dio bataljona pre-

lazio rijeku Koranu bez ikakvih sredstava za prijelaz — plivajući — bio je obasut jakom vatrom neprijatelja i tom prilikom je poginulo 12 boraca na samoj matici rijeke, a nekoliko ih je zarobljeno, među kojima i Nikola.

Njegovo držanje pred neprijateljem bilo je dostojanstveno, a kao komesar zvjerski je mučen i naposljetku strijeljan u Zagrebu. Njegovi drugovi i borci, i svi oni koji su ga poznavali, doživjeli su to kao veliki gubitak, a posebno zbog načina na koji je izgubio život.

Pisati i govoriti o borcima Korduna ne može se a da se ne spomene ime Nikole Gazibare. Isto tako, pisati i govoriti o Nikoli nemoguće je a da se ne govori o cjelokupnoj porodici njegovog oca Sime. Pod Nikolinim utjecajem čitava porodica se već 1941. godine uključila u revoluciju i svaki član je na svoj način dao doprinos borbi, pa i oni najmlađi. Nikolina sestra Kata, 14-godišnja djevojčica, postala je 1942. član SKOJ-a. Porodica Sime Gazibare dala je sve za današnjicu, čak i dvije žrtve, što je svrstava među najzaslužnije porodice u Donjem Skradu i okolini.

Božo Kozlina

Komandir čete Dušan Grubješić

Rođen je 1918. godine u Gaćeškom Selu, u Perjasici, na Kordunu. Osnovnu školu pohađao je od 1925. do 1929. godine u Brijestu (općina Generalski Stol) i bio je natprosječno dobar đak od prvog do četvrtog razreda. Budući da je njegova porodica bila siromašna, roditelji ga šalju preko »Privrednika« na izučavanje trgovačkog zanata, od 1930. do 1933. godine u Beograd. Nakon toga postaje trgovački pomoćnik i uspijeva se zaposliti u Beogradu gdje radi do odlaska na odsluženje vojne obaveze.

Godine 1939. morao je prekinuti radni odnos i odazvati se vojnom pozivu za služenje kadrovskog roka u Valjevu, u artiljeriji. S obzirom na pripremno stanje vojske, vojni rok mu je produžen na neodređeno vrijeme, a kada je vojska u aprilskom ratu 1941. kapitulirala, uspio je da izbjegne zarobljavanje i da se vrati svojoj rodnoj kući. Nastavio je da se bavi poljoprivredom u Gaćeškom Selu. Iako trgovački pomoćnik po zanimanju, bio je i vrijedan poljoprivrednik, te kao takav cijenjen među svojim komšijama u selu.

Okupaciju i komadanje jugoslavenske zemlje od strane okupatora i njegovih kvislinga teško je doživljavao. Sve očiglednijim postaje da je narod sve više obespravljen, da ustaše vrše teror, progone narod, pale kuće, pljačkaju narodnu imovinu, uglednije ljude odvode i ubijaju. Dok okupatori i kvislinzi iz dana u dan povećavaju teror nad narodom, ugledniji ljudi potajno drže sastanke, pripremajući se za dizanje narodnog ustanka.

Dizanjem ustanka Dušan 1. novembra 1941. stupa u partizanski odred »Perjasica« i učestvuje u svim borbama koje je on vodio: u napadu na Siču, Barilović, barake na Veljunu, na oružnike u Gornjim Dubravama i u razbijanju ustaško-domobranskog napada u Poloju 1942. godine, u Gornjoj Visočki. U svim tim borbama stalno se nalazio u prvim borbenim redovima i pokazao izvanrednu hrabrost i sposobnost za vođenje borbe.

Partizanski odred »Perjasica« prerastao je u 1. partizansku četu 2. kordunaškog partizanskog odreda, pa u Udarni bataljon na čijem se čelu nalazio komandant Milutin Karaš i politički komesar Izidor Štok, zvani Mrkić. U Udarnom bataljonu bio je Dušan, vješti i neumorni komandir čete. Vodio je četu iz pobjede u pobjedu. Njegovo ime narod, borci i starješine spominjali su s posebnim poštovanjem. Bio je tih i jednostavan, a svaka izgovorena riječ bila mu je ljudska, topla i drugarska. Uvijek je bio gdje je bilo najteže u borbi, hrabreći svoje drugove u četi. Borci su ga neizmjerno voljeni, cijenili i poštivali, te bili posebno zadovoljni što imaju takvog komandira.

Formiranjem 4. kordunaške brigade cio Karasov bataljon ušao je u njen sastav, a Dušan se i dalje nalazio na dužnosti komandira čete u Omladinskom bataljonu »Jože Vlahović«. Učestvuje u borbama koje je vodila brigada za Ozalj, Jastrebarsko, Rakovicu, Bihać, Lasinju, Tušilović, Batnogu i Banski Kovačevac. U borbi kod Banskog Kovačevca gine Dušan Grubješić na dužnosti komandira čete, 9. decembra 1942. godine.*

Dušanova pogibija tužno je odjeknula u 4. kordunaškoj brigadi, u Omladinskom bataljonu, u njegovoj porodici i u svim selima ustaničke Perjasice.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

* Prema podacima Saveza boraca NOR-a općine Duga Resa, koji su prikupljeni 1968. godine u Gaćeškom Selu, stoji da je drug Dušan (Nikole) Grubješić poginuo 27. oktobra 1942. godine kod Banskog Kovačevca, kao komandir čete u Omladinskom bataljonu »Jože Vlahović« 4. kordunaške udarne brigade.

1

Franjo Hlaić

U Zaborskom Selu, koje se poput grozda smjestilo na kosama izbrazdanim obrovima, što se strmo spuštaju prema izvorištu potočića Zaboršćaka, rođen je 1895. godine, i u njemu proveo najveći dio svog burnog života, Franjo (Mije) Hlaić, krojač, partizanski borac, komunist i ratni predsjednik Kotarskog narodnog suda Karlovac. Čovjek široka srca i strasni borac za progres, za prava radnika i seljaka, za bratstvo i solidarnost svih naših naroda.

Franjo je još uoči rata i kasnije, tokom narodnooslobodilačke borbe, u svojoj kući stvorio značajnu partizansku i partijsku bazu. Od sedam članova obitelji četvero njih — otac Franjo, sinovi Dragutin i Vladimir, te kćerka Dorka — bio je angažirao na raznovrsnim dužnostima i zadacima razvoja narodnooslobodilačke borbe. Na određeni način bili su angažirani i ostali članovi obitelji. Majka ka Jela je s najmlađim sinovima, Milanom i Mirkom, ostala u kući (kasnije će otići i jedanaestogodišnji sin Milan) dočekujući i ispraćajući partizanske kurire, obavještajce, terenske partijsko-političke radnike i partizane i osiguravajući omladini i partijsko-političkim radnicima mjesto za česte sastanke i dogovore za akcije.

Kako je proradila »šnajdcrova« partizanska kula?

Gradio ju je u prijelaznim godinama otac Franje koji je svoje internacionalno i revolucionarno opredjeljenje sticao još od svojih mladih dana među zagrebačkim proletarijatom i na dugim trnovitim stazama evropskog radničkog pokreta.

Nakon što je završio krojački zanat (1912. godine) u Zagrebu, sedamnaestogodišnji Franjo, krojački kalfa, tada već član Socijaldemokratske stranke Hrvatske i aktivist njenog podmlatka, otisnuo se u svijet — »trbuhom za kruhom«. Krenuo je, pretežno pješice, poznatom stazom (kojom su prošli i mnogi drugi proleteri iz Zagreba) što je vodila na sjeverozapad, prema Mariboru, Gracu, Beču i dalje na sjever — u Češku, zadržavajući se u Brnu i Pragu. Otuda je produžio u Kajzerovu Njemačku — u Drezden, Lajpcig, Berlin, Frankfurt... Na tom dugom putu spoznao je prilike u tadašnjem sindikalnom i radničkom pokretu u Austriji, češkoj i Njemačkoj i uključivao se u njega u svim gradovima u kojima je privremeno radio. Upoznao se i s mnogim rad-

nicima raznih nacionalnosti, ponajviše s Česima, Poljacima, Rusima, Bugarima, uvidjevši pri tome da su im stremljenja ista, da svi podjednako mrze crno-žutu monarhiju i njene izrabljivačke metode, da svi žude za većom solidarnošću Slavena.

Ali, crni oblaci rata ubrzo su se nadvili nad Evropom. U takvim okolnostima i Franjo je 1915. godine svrstan u stroj 42. domobranske »vražje« divizije na šumovitim Karpatima. Tu je osjetio sve surovosti besmislenog imperijalističkog rata. Tu je neposredno osjetio i gorčinu boraca slavenskog porijekla koji su tuđom rukom, i za tuđe interese, gurnuti u međusobno istrebljivanje. Tu, u rovovima karpatskim nadahnuo se i damarima velike oktobarske revolucije koji su ozbiljno uzdrmali i redove austrougarske vojske. Kratko odsustvo, koje je dobio pred kraj rata, iskoristio je da se nikad više ne vrati, ni na Karpate, ni u oružanu silu Austro-Ugarske, koju je iz dna duše mrzio.

U kratkoj životnoj pauzi nakon rata zasnovao je bračnu zajednicu sa suprugom Jelom, a uskoro zatim, 1922. godine, opet je krenuo na put po Evropi. Zadržao se najviše u Francuskoj — u Mecu (Metz), potom u Lilu (Lille), Parizu, Lionu (Lyon), Marseju (Marseille). Radio je u viđenim krojačkim salonima, učeći usput i jezik. Tu je, opet, zasnovao mnoga prijateljstva s radnicima, sindikalnim borcima i spoznao strujanja u radničkom pokretu tadašnje Francuske. Međutim, ljubav prema domovini nadjačala je svjetlosti velegrada na Zapadu. Vratio se 1926. u domovinu, svojoj obitelji u Zaborskom Selu, kao pravi proleter, s poluprazним koferom, nadahnut patriotizmom i klasnom svješću, duboko uvjeren da se protiv zaostalosti i raznovrsnih nepravdi i izrabljivanja radnika i seljaka može, i mora, voditi borba ovdje u domovini, u svakom selu i gradu.

I zato on ne miruje. Mada ophrvan mnogim brigama, među kojima je i gradnja sopstvenog doma, Franjo se vidno angažira na razvijanju prosvjete i kulture u narodu, a naročito među mladima. Stoga, izdašno pomaže djelatnost Školskog odbora Osnovne škole u Završju. Radeći zajedno sa učiteljem Leonardom Bendekovićem, kasnije i sa učiteljem Ivanušićem, te naprednim seljacima — Markom Brodarićem, Mihom Mihalićem iz Karlovca, Ivanom Šavrom iz Gunjskog Sela i drugima — u školi su organizirani razni tečajevi iz naprednog gospodarstva (kuhanja, kojeg su polazile domaćice, stočarstva, vinogradarstva, voćarstva i peradarstva). Organizirane su i mnoge kulturno-zabavne priredbe. Naročito su tridesetih godina oživjeli gimnastika i sport. Franjo Hlaić je nastojao da svemu tome da klasni i patriotski smisao. U oskudici pisanog materijala i sam se prihvaća pera i piše rodoljubne pjesme i skečeve. Tako je 1938. godine napisao i veoma sadržajnu političko-socijalnu dramu »Uznikov san« u kojoj je, u četiri čina, prikazao lik pobunjenog seljaka Martina Hlaića i oštar obračun seljaka s naoružanim čuvarima veleposjeda plemenitog Sladovića. Događaj se odigrao na prostranom seoskom, zajedničkom pašnjaku Dubravi koju

je vlastelin samovoljno prisvojio. U izvođenju drame učestvovalo je 66 lica, mladih i odraslih. Bio je to veliki događaj za prosvješćivanje i širenje klasne svijesti u toj sredini. Ali, drama »Uznikov san« nije ostala dugo na sceni. Anatemisana je od mjesnog župnika kao »boljševička crvena avet«, da bi potom došla oštra upozorenja i sa drugih strana — od vlasti i iz redova klerikalnih i frankovačkih pojedinaca i grupa iz Mačekove Hrvatske seljačke stranke koja je uoči rata uzimala sve više maha.

U takvim, sve zaoštrenijim, uvjetima sve se više širi i idejno-politička aktivnost u kojoj aktivno sudjeluje Franjo Hlaić, a s njime i Marko i Jože Brodarić, Miha Mihelić i Mikica Hrelić iz Kolenovca, kojima se pružaju i drugi u razmatranju političkih prilika uoči 2. svjetskog rata. U tim raspravama data su tumačenja sa stanovišta opravdane borbe radnika i seljaka protiv vjekovnog izrabljivanja. Saznanja do kojih su dolazili i stavovi koje su usvajali na tom svojevrsnom marksističkom kružoku« bili su suprotni svemu onome što su širili mačekovci, ili onome što su vjernici slušali na propovijedima u crkvi.

Tako se, eto, na potezu: Zaborsko Selo-Kolenovac — stari mlin Skomac, još uoči rata, samoniklo formirala revolucionarno nadahnuta komunistička grupa koja je, nakon što su nastupili sudbonosni dani 1941. godine, zapalila žižu razvoja NOP-a u »okolini starog mlina Skomac«, kako je to i zabilježio Franjo Hlaić u svojim ratnim zapisima i pjesmama.

Fašistička agresija, a s njom i pojava ustaštva, travnja 1941. godine, zatekla je Franju s dijelom svoje obitelji u Zaborskom Selu. On je bio načisto s tim da su na bajonetama okupatora na političku scenu društva u Hrvatskoj stupile naj reakcionarni je snage — stari frankovci i klerikalci u novom, ustaškom izdanju. Bio je više nego zabrinut. Seljaci su ga posjećivali kao »svjetskog i načitanog čovjeka«, da porazgovaraju o tome što se to zapravo dogodilo. Premda je bio svjestan toga da su takvi razgovori, u uvjetima koji su nastupili, veoma opasni, Franjo je ipak bio pred njima iskren. Govorio im je otvoreno da to što su ustaše donijele neće biti sloboda ni za Hrvate, ni za koga drugog; da će uskoro doći veoma teški dani, da će zavladati ustaški teror u kome će stradati svi što slobodno i progresivno misle.

Uskoro do toga je i došlo. Političke prilike su se počele zaoštravati u Zaborskom Selu i u okolnim selima. Ustaše su doista »pokucale« na vrata. Krajem 1941. u selu je sazvan zbor seljaka koji su organizirale do tada već afirmirane ustaše (Tomo Novosel iz Brajak Brda i drugi) s ciljem da se formira tzv. poluvojna, domaća, pripremna bojna u koju treba da stupe seljaci koji bi tobože »čuvali svoje domove od mogućeg nasrtaja četnika i komunista«.

Došlo je vrijeme da se mora otvoreno istupiti, razmišljao je Franjo i skupljao hrabrost. Ako to ne učini, seljaci bi, možda, mogli i nasjesti ustaškoj propagandi.

»Ja sam protiv namjere da se formira takva bojna«! — rekao je jasno i nedvosmisleno. »Nisu to čiste stvari«, dodao je. »To bi mogao da bude put uvlačenja seljaka u ono što oni nipošto neće — u nedjela kakva se već čine po Kordunu, Baniji, Lici i u Bosni! ...«

To je bio pravi tuš. Na trenutak nastao je muk. Tada se javio za riječ Jandre Brodarić iz Kolenovca koji je u cijelosti podržao stav Franje Hlaića. Potom je bilo i onih koji su se saglasili s formiranjem poluvojne ustaške jedinice. Očigledno, bili su prethodno pripremljeni za to. Ljudi su se kolebali. Sastanak se počeo i osipati. Ustaše nisu postigle cilj. Priprema bojna nije nikada prohodala. Zaskočilo je širenje NOB-a.

Od tog događaja nastupili su za Franju Hlaića i cijelu njegovu obitelj dani puni neizvjesnosti. Jer, njega je inače bio glas da je »crveno obojen«, da je »srcem i dušom za boljševizam«. Naročito opasni dani su nastupili polovinom 1942. kada se sin Dragutin vratio sa Korduna, iz Gornjeg Budačkog, gdje je bio na vojno-političkom tečaju. Pojavio se otvoreno s partizanskom trorogom na glavi i oružjem za pojasom. Jednoga dana ustaše su mu priredile stupicu kod crkve Sv. Križa. Ali, on se uz pomoć bombe i pištolja izvukao iz njihovog obruča. Ustaška ruka, koja nije sustigla Dragutina, uskoro je sustigla Franju. Odveden je u Karlovac — u zatvor. Tu se sučelio s ustaškim istražiteljima. Nije se pokolebao. Nakon izvjesnog vremena pušten je.

Obiteljsku kuću sve više salijeću ustaše i oružnici. Traže Franju, a traže i njegovog sina Dragutina. Traže, sačekuju, vrebaju. Dolaze i da pljačkaju — od šivaćih mašina do obične kuhinjske soli. Nekoliko puta dolaze i da upale kuću. Ali, u zadjem času odustaju od toga. Vjerovatno, bojeći se posljedica. Jedna neopreznost je ipak bila dovoljna da ustaše i po drugi put sustignu Franju u kući, gdje je došao da se presvuče i uzme ponešto hrane. Pred vratima su ga počeli udarati kundacima. I tada se dogodilo čudo! Supruga Jela, »stara partizanka«, kako su je ustaše zvale, premda sitna i krhka, skočila je sa stepeništa poput tigrice među ustaše s uzvikom: »E, nećete ga preda mnom tući!« Na trenutak, ustaše su zastale. Upravo toliko je bilo i dovoljno iskusnom ratniku Franji da se istrgne, uskoči u kuću i kroz kuhinju izbije na ganjak, skoči na drugu stranu i pobjegne prema šumi Haljur. Ustaški pucnji ga nisu sustigli.

Središte daljnje njegove aktivnosti bilo je u starom mlinu Skomac. Tu je konačno, listopada 1942. godine, »samonikla« partijska grupa pretvorena u partijsku ćeliju. U tome su pomogli i partijsko-politički radnici koji su sve više stizali i sa strane (Franja Draganjac iz Ladešić Drage i drugi). U tom središtu su regrutovani i kadrovi za prvi Općinski NOO Netretić, čiji je tajnik bio Franjo Hlaić.

Radio je Franjo strasno i mladalački, tumačeći ciljeve NOB-a mada su ga već bile pritisnule godine. Ubojita politička riječ u narodu bila je njegovo najjače oružje. Nije ga u tome pokolebala ni teška

vijest o pogibiji najstarijeg sina Dragutina, 20. svibnja 1943. u Bosi-Ijevu, kao ni to što u to vrijeme nije ništa znao o sudbini drugog sina, Vladimira, koji je nakon jedne provale u zagrebačkom NOP-u otišao iz Zagreba u partizane — u sjevernu Hrvatsku (na Kalnik). Veze s njim sve do kraja rata bile su prekinute.

Borio se Franjo, sudio izdajnicima, pisao domaćim domobranima da dezertiraju iz neprijateljskih redova i, usput, bilježio mnoge događaje. O svemu što se tih teških ratnih dana događalo u Zaborskom Selu, Kolenovcu i široj okolini napisao je poemu: »Ustanak omladine starog mlina Skomac«, koju je recitovao partizanima i seljacima. Napisao je i pjesme: »Oslobođenje Bosiljeva«, »Oslobođenje Karlovca«, »Naprijed, i samo naprijed!«, »Novi čovjek«, »Budi se narodna fronta«, »Rime o Titu« i druge partizanske pjesme kojima je bodrio ljude svuda gdje je stigao.

Tako se, eto, obitelj Hlaić, s ocem Franjom na čelu, sva našla na poprištima NOB-a i revolucije. Našla se i u pobjedničkim kolonama koje su vodile posljednje bitke protiv fašizma, mraka i reakcije, svibnja 1945. godine. Otac Franjo stigao je u oslobođeni Karlovac kao predsjednik Kotarskog narodnog suda; kćerka Dorka kao član Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac; sin Vladimir stigao je u Varaždin kao oficir i sekretar Brigadnog komiteta SKOJ-a 3. OZN-a brigade. U pobjedničkim kolonama nije bilo samo sina Dragutina, učesnika zagrebačke ilegale iz 1941. a onda i partizana. On je u veliku našu pobjedu ugradio svoj život dvije godine prije oslobođenja. Poginuo je u Bosiljevu, nakon što je pripremio prvi broj »Karlovačkih vijesti«, preteče današnjeg »Karlovačkog tjednika«. Taj broj je uredio u svojstvu šefa Propagandnog odjela Kotarskog komiteta KPH Karlovac.

Tako je djelom i odgojnim utjecajem partizana Franje, »starog crvendaća«, kako ga je s gorčinom nazivao Juraj Hanževački, pop završki, izrasla partijska ćelija i razvila se u stub narodnooslobodilačke borbe u Zaborskom Selu i široj okolini starog mlina Skomac. I dok bude takvih očeva, kao što je bio Franjo Hlaić, bit će i obitelji — stubova revolucije, nadahnuti slobodarstvom i predanošću radnom narodu, radničkoj klasi i domovini.

Valja napomenuti i to da otac Franjo i njegova obitelj danas posjeduju 12 ordena, ratnih i poslijeratnih — Franjo 3, sin Vladimir 8 i sestra Dorka 1. Sin Dragutin, koji je hrabro poginuo u 21. godini, nije životom dosegao vrijeme dodjele ordena. Njegovo ime nosi Osnovna škola u Netretiću (područje škole: Prilišće, Kunići, Završje i Stative).

Stari partizan i revolucionarni borac Franjo Hlaić, ostavši komunist do smrti, umro je kao borački penzioner 11. ožujka 1968. godine u 72. godini života i sahranjen na karlovačkom groblju Dubrovac.

Vladimir Hlaić

Komandant Omladinskog bataljona»Joža Vlahović«

Ignjatije Karaš Gnjaco rođen je 1921. godine u selu Štirkovcu, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici Todora i Mile Karaš, kao šesto po redu dijete a peti sin. Osnovnu školu završava u Perjasici. Kao rijetko bistro i inteligentno dijete zapaža ga učitelj i predlaže njegovom ocu Todoru da dječaku na bilo koji način obezbijedi dalje školovanje. Međutim, pored najbolje želje i volje, Todor to sinu Ignjatiji nije mogao pružiti. Jedina je mogućnost bila da ga odvede u Karlovac — trgovcu kod kojega su već trojica Todorovih sinova izučila trgovački zanat. Ignjatija završava ovaj zanat, ali kada mu se ubrzo pružila mogućnost, on odlazi u podoficirsku školu. Podoficirom bivše jugoslavenske vojske (podnarednik) postao je u martu 1941. godine iodmah raspoređen u jedinicu.

U časunapada naJugoslaviju njegova je jedinica bila u vagonima na putu za Maribor. Kada je ustavljena na željezničkoj stanici u Celju, na peronu su je dočekali njemački vojnici pod ratnom spremom, uperenim automatima i mitraljezima u pravcu vagona. Tada je Gnjaco iskočio na suprotnu stranu i ubrzo se našao iza prvih kuća izbjegavši zarobljavanje. Dvadesetak dana putovao je od Celja do svojeg Štirkovca. Ni rođena ga majka te večeri nije prepoznala u onim poderanim hlačama. Jedino mu je pošlo za rukom da donese svoju podoficirsku uniformu, koju je kasnije kao partizan tako ljubomorno čuvao i dotjerivao.

Nakon povratka Gnjaco ubrzo napušta rodnu kuću i Štirkovac te prelazi rođacima u Koransko Selo, odnosno u Skrad, gdje živi u izvjesnoj ilegalnosti. Smatrao je da se treba čuvati susreta sa ustašama i oružnicima.

Kada mu je brat Milutin, polovinom augusta 1941. godine, u povjerenju rekao da se u perjasičkim selima obavlja priprema za ustanak, Gnjaco se ponudio da računa i s njime. Međutim, dogodilo se da u času polaska na ustanak (30. augusta poslijepodne) Milutin nije znao gdje mu se brat nalazi pa tako ovaj nije ni stupio u PO »Perjasica« na dan ustanka. U odred je stigao nekoliko dana kasnije sa još dvojicom drugova iz Štirkovca od kojih je jedan bio Nikola Karaš Čilin (imena drugoga se ne sjećamo).

Bilo je malo čudno što Gnjaco, kao vojnik u uniformi, stoji u stroju, a brat mu Milutin pred strojem kao komandir u civilnom odijelu i »šiltkapi«. Organizator ustanka bio je Milutin a on, iako vojnik od glave do pete, strpljivo je, disciplinirano i savjesno izvršavao naređenja komandira odreda. Kada bi ga brat »Ljuta« odredio za vođu patrole i uputio prema uporištu u Perjasici, s njime je bilo milina poći. Uz njega smo se osjećali nekako sigurnijima. Bilo je to zbog njegovog strogo vojničkog ponašanja i vojničke sposobnosti u načinu prilaženja, osmatranja i povlačenja. Bio je zapaženo lijep mladić, a uniforma i vojničko držanje davalo mu je poseban izgled u odnosu na nas u civilnim odijelima i šeširima na glavi.

Kada se PO »Perjasica«, krajem septembra 1941. godine, pripremao za akciju na domobransku posadu, koja je obezbjeđivala željezničku stanicu u Donjim Dubravama, Gnjaci je naređeno da izabere 10—13 boraca i da ih što prije osposobi kao udarnu desetinu u odredu. U trenu je izabrao drugove i tek što ih je postrojio, otpočeo je vježbati s njima. Naprosto ih je znojio s onim: »Lezi!« — »Diži se!«, — »Puzaj!«, »Juriš!««.

Akciju smo izveli noću 5/6. oktobra 1941. godine. Od trenutka kada je domobran na straži ispalio prvi metak, do našeg povlačenja, nije prošlo ni pola sata. Odlučila je brzina udarne desetine. S ovom desetinom ju napad je pošao i komesar odreda Izidor Štrok, koji je tri godine proveo u španjolskom građanskom ratu i stekao bogato iskustvo u partizanskom načinu ratovanja. Bio je odušeljen cijelom desetinom, a posebno drugom Gnjacom. Tada smo zaplijenili neprijatelju 22 karabina s municijom, što je za nas ustanike značilo veliki ratni plijen.

Nakon akcije u Donjim Dubravama ova udarna desetina u nekoliko navrata noću prelazi rijeku Mrežnicu i napada na prostor kojeg su »pokrivali« ustaše, žandari i domobrani, a redovito se vraća sa otetim oružjem i municijom. Drugovi bi s oduševljenjem pričali o Gnjacinim sposobnostima, njegovom vještom prilaženju neprijatelju, brzoj akciji, hrabrosti i samopouzdanju. Uz njega su brzo sticali borbeno iskustvo i vojničku vještinu. Imao je Gnjaco zapaženo izoštrenu sposobnost brzog donošenja procjene situacije.

U drugoj polovini oktobra 1941. godine Gnjaco odlazi u Glavni štab Hrvatske da bi ovdje ostao na raspolaganju kao oficir sve do polovine 1942. godine.

Tada je upućen u 4. kordunašku brigadu radi preuzimanja dužnosti komandanta Omladinskog bataljona »Joža Vlahović«. Evo što o Gnjaci, kao komandantu ovog bataljona, piše Dragan Pajić, general JNA u mirovini, u knjizi OSMA KORDUNAŠKA UDARNA DIVIZIJA, na strani 227:

»Tada je ponovo došlo do velikih personalnih promjena u jedinicama. U našem Omladinskom bataljonu za komandanta je postavljen

Gnjaco Karas do tada oficir u Glavnom Štabu Hrvatske, jedan u svakom pogledu primjeran i inteligentan starješina, uzoran i hrabar vojnik dobar drug. Bilo je zadovoljstvo sa njime raditi. Ja sam bio postavljen za njegovog zamjenika«.

U pravu je Dragan Pajić. Sa Gnjacom je bilo zadovoljstvo raditi i ratovati jer se radilo o sposobnom i hrabrom ratniku, disciplinovanom i urednom oficiru, punom mladenačke energije i volje. Bio je to starješina koji je volio svoje borce i vjerovao u njihovu snagu.

Poginuo je 2. maja 1943. godine kada je svojim bataljonom zatvorio određeni prostor u opsadi ustaškog uporišta u Gospiću. Bio je to veliki gubitak za 4. brigadu i 8. diviziju, jer se radilo o zapaženo sposobnom mladom oficiru NOV.

Nikola D. Cimesa
Pero Vranješ

Milutin Karaš - Ljuta
načelnik Štaba 34. divizije NOVJ

Rođen je 1914. godine u Štirkovcu, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici. Osnovnu školu pohađao je u Perjasici, a trgovački zanat učio u Karlovcu. Izučivši zanat ostao je raditi kod veletrgovca kod kojeg ga je i učio. Dvojica starije braće (koji su također učili trgovački zanat kod istog gazde) nakon nekoliko godina rada i uz pomoć ovog trgovca (što je bila rijetkost) u Karlovcu su otvorili vlastitu trgovinu.

U vrijeme učenja zanata Milutin se družio s radničkom djecom. Uostalom, među njima nije ni moglo biti bitne socijalne razlike. Kada se zaposlio kao trgovac, i sam se smatrao čistim proleterom te stupio u URS-ove sindikate u kojima se podosta angažirao. Redovito bi se našao među prvima u demonstracijama pa i u štrajku. Po prirodi nemirna i buntovna duha Milutin je bio zapažen i cijenjen od svojih drugova, ali su ga i žandari brzo zapazili i držali na oku.

U jesen 1937. godine, kada su u Karlovcu izbile demonstracije radnika, Milutin je bio na čelu jedne grupe u koloni i kada je stigao pred

kuću svojeg poslodavca, iz sveg glasa je uzviknuo nešto što će ovaj dobro zapamtiti. Naime, ostao je bez posla. Tada mu braća priskaču u pomoć odvajanjem dijela robe iz svoje trgovine u Karlovcu i otvaranjem trgovine u Perjasici (kuća Paje Kosanovića) u kojoj će raditi Milutin. Pored živežnih namirnica, tekstila i posuđa bilo je tu i sitne željezne robe (lopate, motike, rogulje, srpovi, kose, čavli, lanci itd.) pa su ljudi tada znali reći: »Kod našega Ljute nema šta nema.«

Kao trgovac Milutin se razlikovao od ostale trojice perjasičkih trgovaca po mnogo čemu. Prije svega po obrazovanju i političkom opredjeljenju za proleteri jat i prihvaćanje naprednih proleterskih ideja za koje je bio spreman ići i u borbu ako zatreba. Razlikovao se i po tome što se nije klanjao vlastima, kao ostali trgovci, već je napadao postojeći nenarodni režim, zagovarajući savez između radnika i seljaka. Već od prvog dana trgovanja Milutin izdaje robu na »veresiju« što ostali nisu činili, a ako i jesu, onda su njihovi dužnici bili imućniji seljaci, a ne sirotinja. Međutim, Milutin je upravo sirotinji davao robu na »veresiju« i, da stvar bude zanimljivija, nigdje on to nije bilježio. Vjerovao je sirotinji, a sirotinja mu je pošteno dug vraćala, ali i cijenila Milutinov ljudski postupak. Tako je Milutin kod ljudi sticao sve veće povjerenje i poštovanje. Kada je zbog ratne psihoze i straha u drugoj polovini 1940. osjetno opao promet u trgovini, tada su Milutin i braća odlučili da povuku ostatak robe u karlovačku trgovinu, pa je i Milutin prešao raditi u Karlovac. Mnogi su seljaci znali pješačiti 28 kilometara radi vraćanja duga Milutinu i uzimanja potrebne robe.

Krajem 1939. godine u Perjasici se osniva ćelija KP. Tada je i Milutin Karaš postao kandidat, a članom Partije postaje pred okupaciju zemlje.

Nakon obavijesti o općoj mobilizaciji, početkom aprila 1941. godine, a u duhu partijske direktive, Milutin odlazi kao rezervista u svoju jedinicu, odlučan da brani zemlju od agresora. Zapanjilo ga razorno djelovanje pete kolone i jedva je izmakao zarobljavanje. Vratio se u Karlovac i nastavio raditi u trgovini. Kada je krajem juna, ili početkom jula 1941. upozoren da se skloni iz Karlovca, kao Srbin, povukao se u svoje selo i naišao na veliku paniku kod seljaka zbog opasnosti od ustaša iz Blagaja. Mnogo je truda uložio smirujući ljude, organizirajući noćna patroliranja i dnevna osmatran ja na pravcima otkuda je prijetila ustaška opasnost.

Organizator ustanka u Perjasici 1941. godine bila je postojeća ćelija KP i njeni članovi među kojima se isticao Milutin Karaš kojemu drugovi povjeravaju ulogu komandira ustaničkog odreda. Početkom augusta 1941. godine Milutin je imao popis ljudi spremnih za ustanak i oružja kojim oni raspolažu. Čekao je da mu sekretar ćelije kaže kada treba krenuti. Morao je »dugo« čekati, a onda mu je Ljubo Vujčić, sekretar, 30. augusta kazao da će Ćanica Opačić sa svojim PO »Debela kosa« idući dan napasti žandare u Perjasici i da on (Milutin) treba

odrediti Ćanici trojicu sigurnih vodiča koji će ga dočekati na ugovorenom mjestu. Umjesto trojice vodiča Milutin je pokrenuo svoj ustanički odred, oko 25 ustanika naoružanih sa pet karabina i desetak lovačkih pušaka, dok su ostali nosili obične željezne rogulje. Obezbijedio se iz pravca Barilovića i Generalskog Stola te naredio rušenje telefonskih stupova od Perjasice do Gornjeg Poloja.

Milutin je kod škole u Perjasici (nakon razoružanja žandara 31. augusta 1941. postrojio svoj ustanički PO »Perjasica« u koji je toga dana primio još desetak mladića. Kada su pristigli seljaci vidjeli da je Milutin na čelu ustanka, mnogi su toga časa željeli stupiti u odred i krenuti u borbu. U Milutinu su vidjeli određenu sigurnost.

Kada je PO »Perjasica«, u sumrak 31. augusta 1941. godine, bio postrojen ispod perjasičke Gradine, u stroju je bilo 35—37 boraca, naoružanih sa devet karabina (četiri su toga dana dobivena od Ćanice) i sa 12—15 lovačkih pušaka. Ostali su borci nosili rogulje. To je bila oružana snaga kojom je Milutin Karaš krenuo u borbu. Kao organizatoru ustanka i komandiru ustaničkog odreda, Milutinu je bilo jasno kakvoj se opasnosti izložio, ali i odgovornosti pred Partijom i narodom za razvoj ustanka. Ozbiljno i odgovorno je počeo da obavlja dužnost komandira, a u svim složenim situacijama tražio je mišljenje i ćelije KP u odredu.

Od 1—10. septembra odred proživljava izvjesnu krizu jer ga komesar (koji je ujedno i sekretar ćelije) gura u duboku šumu. Međutim, kada Milutin dobiva podršku svih članova KP on sa odredom počinje uznemiravati žandare u Perjasici (od 2. 9. posadu čini 40 žandara). Pored odreda Milutin pokreće u nekoliko navrata i do 150 seljaka — roguljaša i manevrira oko posade, što žandare zbunjuje i dovodi do panike pa noću 21/22. septembra 1941. bježe iz Perjasice u Primišlje. Tako je prostor Perjasice ostao slobodan do 6. novembra 1941. U to vrijeme Milutin sa odredom napada neprijatelja na pruzi Karlovac — Rijeka i time pomaže organizatorima ustanka u Dubravama i sve do rijeke Kupe.

Izdvojivši iz odreda 13—15 boraca Milutin 22. 9. 1941. formira i PO »Kuzma-Poloj«, kojim je želio zaštititi južna sela od ustaša iz Blagaja. Međutim, komandir toga odreda Carević i petorica boraca počinju pljačkati i terorizirati seljake da bi se kockali opljačkanim kunama i dukatima. Čak su ubili dvojicu seljaka. Milutin je po odobrenju Štaba II rajona brzo reagirao i uhapsio pljačkaše (osuđeni su i strijeljani), te 13. 10. 1941. rasformirao PO »Kuzma-Poloj« i borce vratio natrag u matični PO »Perjasica«.

Noću 5/6. oktobra 1941. PO »Perjasica« razoružava domobransku posadu na željezničkoj stanici u Donjim Dubravama i plijeni 22 karabina, podosta municije, odjeće i obuće. Imala je ova akcija i politički odjek. Tek što smo doručkovali (6. oktobra) napala nas jedna domobranska satnija od stotinjak domobrana. Čekajući ih pred šu-

mom, Milutin je pozvao oko 150 seljaka-roguljaša koji su se povlačili pred domobranima. Tada su se domobrani dali u bijeg. Oteli smo im puškomitraljez »Brno« (bio je to do 6. 10. 1941. na Kordunu drugi od neprijatelja oteti puškomitraljez) i jedan karabin s municijom.

Noću 15/16. oktobra 1941. odlazi grupa od dvadesetak boraca, preobučenih u domobranske uniforme, u Blagaj ski Pavlovac i donosi 11 karabina s municijom. Bio je to veliki politički uspjeh Milutina i njegovog odreda jer su seljaci perjasičkih sela nakon ustaškog zvjerstva nad Srbima u Hrvatskom Blagaju danonoćno strahovali od ovih ustaških koljača. Da nisu dan ranije otišli u Slunj na sajam, bila bi ih stigla pravedna narodna kazna.

U selu Klanac Milutin 16. oktobra ponovo izdvaja dvadesetak boraca iz PO »Perjasica« i formira II PO »Perjasica« radi pokrivanja južnog dijela općine. Tada smo već imali preko sedamdeset boraca u oba odreda.

Reorganizacijom malih PO-a i formiranjem vodova, četa i bataljona na prostoru Perjasice, Gornjeg Skrada i Dubrava, krajem oktobra 1941. godine, formirana je 1. četa. Tada su PO »Perjasica« i II PO »Perjasica« postali 1. i 2. vod 1. čete PO »Dubrave« 3. vod i PO »Skrad« 4. vod. Za komandira čete određen je Milutin Karas, a za komesara Izidor Štrok Mrkić koji je početkom oktobra zamijenio Ljubu Vujčića na dužnosti komesara PO »Perjasica«.

Na slobodni prostor Perjasice, 6. novembra 1941. godine, iz dva pravca stižu veće snage talijanske vojske (konjica i motorizirana pješadija) da »očiste« prostor od ustanika i ponovo uspostave Pavelićevu posadu u Perjasici. Dan kasnije stiže i nova posada od 40 žandara i satnije domobrana. Komanda čete sa 1. i 2. vodom (3. je u Dubravama, a 4. u Skradu) dobrim manevriranjem kroz šumarke izbija iza leđa Talijanima, koji dolaze od Primišlja, i tako izbjegava gubitke. Nova posada je stigla u Perjasicu 7. novembra, a grupa žandara (jurišnici iz Primišlja) prokrstarila je istog dana dijelom sela, ubila nekoliko staraca (koji nisu mogli bježati pred njima) i zapalila desetak ustaničkih kuća. Roditeljima Milutina Karasa sve su spalili.

Već 18. novembra (služeći se doušnicima) žandari iz posade ubijaju prvog našeg borca, a jurišnici 26. novembra petoricu boraca. Bio je to veliki gubitak za 1. i 2. vod 1. čete i to je Milutina ozbiljno kosnulo. Brzo je reagirao poduzimajući mjere kontranapada na neprijatelja, ali i obezbjeđenja od doušnika. Nikada se više nešto slično nije dogodilo na prostoru Perjasice.

Uoči Nove 1942. godine, kod škole u Srednjem Poloju, Milutin je izvršio neke vrste smotru, odnosno analizu postignutih rezultata na prostoru Perjasice, govoreći o broju naoružanih boraca, formiranju društveno-političkih organizacija, organa nove vlasti, ćelija KP i skojevskih grupa te rezervnih odreda. U svemu tome bila je očita i zasluga Milutina Karasa.

Kao što je to bivalo širom Korduna, tako je i na prostoru Perjasice već početkom 1942. godine ubrzanije jačao ustanak. Borbe su bile sve uspješnije, a zaplijenjenog oružja sve više. O tome svjedoči i borba 1. čete sa žandarima-jurišnicima, 20. januara 1942. Krenuli su na četu uvjereni kako će je iznenaditi kao i 2. vod 26. novembra 1941. Međutim, četa je iznenadila njih. Milutin je jurišao među prvima. Zarobljena su 22 žandara, dvojica ranjena, a jedan poginuo. Zaplijenjeno je 25 karabina s municijom i oprema (odjeća i obuća). Dok je jurišao, Milutin je bio pun mržnje i ljutnje, jer se sjetio šestorice palih drugova i paljevine kuća, a kada su zarobljeni žandari postrojeni, bio je posve smiren. Upitao ih je da li su se tome nadali kada su palili kuće, ubili 5—6 staraca i naše borce. Upozorio ih je da će im u slučaju drugog zarobljavanja dobro naplatiti dotadanje i kasnije grijehe pa ih pustio. Imalo je to politički efekat na zarobljene, ali i vrlo značajno je djelovalo na jačanje moralne snage boraca i humanosti naše borbe.

Zbog zapažene angažiraosti na organiziranju raznih odbora po selima i Općinskog NOO-a, kao i učvršćenju ćelija KP i skojevskih organizacija, Milutin je u decembru 1941. godine postao članom KK KPH (tadanjeg kotara Veljun). Kasnije je bio učesnik 2. okružne konferencije KPH u Velikoj Kladuši, i 3. u Vojniću, što upućuje na zaključak da se već u prvim danima ustanka razvijao u snažnu vojno-političku ličnost narodnooslobodilačke borbe.

Naredbom 2. kordunaškog partizanskog odreda, od 6. februara 1942. godine 1. četa prerasta u 1. bataljon. Za komandanta je postavljen Milutin Karas, a za komesara Izidor Štrok.

Desetak dana nakon formiranja 1. bataljona Štab 2. KPO-a i OK Karlovac naređuju Štabu 1. bataljona da težište borbe i političkog djelovanja prenese na prostor između Mrežnice i Kupe, u hrvatska sela, gdje je trebalo razbiti ustaško-mačekovsku propagandu o partizanima i predstaviti narodu Prikuplja narodne borce. Prvu akciju sa 1. i 3. četom Štab bataljona izvodi na žandare u Gornjim Dubravama, u drugoj polovini februara 1942. godine. Tada zarobljava 14 žandara, a trojica su ranjena. Plijen od 17 karabina sa municijom i odjećom je osrednji, ali politički efekat odličan. Pogotovo što je akcija izvedena prije podne po lijepom sunčanom zimskom danu.

Akcijom 1. bataljona od 27. aprila 1942. godine, kada je u Perjasici razoružano posljednje Pavelićevo uporište (40 žandara i oko 60 domobrana) i zaplijenjen 1 puškomitraljez, oko stotinjak karabina, podosta municije, odjeće i obuće, posteljina, sanitetski materijal i sledovanje, pored lijepog vojničkog, postignut je veliki politički uspjeh. Borba je bila žestoka i trajala je preko pet sati. Neprijatelj je imao preko desetak mrtvih i isto toliko ranjenih. Bataljon je imao tri poginula i oko deset ranjenih. Unatoč uspjeloj akciji, velikom plijenu i veselju, koje je toga dana zahvatilo narod Perjasice, Milutin Karaš i Izidor Štrok (komandant i komesar bataljona) bili su ozbiljno potre-

seni sudbinom teško ranjenog puškomitraljesca, druga Nikole Lovrića Geđže, kojemu su crijeva bila potrgana i koji je mučenički proživljavao svoje posljednje trenutke života.

Milutin, komandant bataljona, bio je Srbin, a Izidor Štrok Hrvat (zajedno su djelovali u odredu od početka oktobra, pa potom u četi i bataljonu). Njih su dvojica kao komunisti i starješine skladno sarađivali uvažavajući jedan drugoga, vjerujući jedan u drugoga, poštivajući jedan drugoga. To je kod nas boraca i naroda perjasičkih sela upečatljivo djelovalo kao primjer kako se gradi bratstvo i jedinstvo.
0 njima je omladina perjasičkih sela ispjevala mnogo pjesama koje su poticajno djelovale na jačanje otpora neprijatelju, na jačanje bratstva i jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda. Obojica su bili neustrašivi borci i starješine, redovito su jurišali među prvima, a iz borbe se izvlačili među posljednjima. Narod ih je zavolio kao svoje rođene. Za Milutina se znalo kako se radovao kada su u njegov odred, četu i bataljon stizali Hrvati, ali isto tako se radovao kada su njegovi borci-Srbi odlazili u hrvatske čete, bataljone i odrede. Znao je on dobro da bez zajedničke borbe nema ni pobjede, ni zajedništva.

Nakon akcije u Perjasici bližio se Prvi maj 1942. Vrijeme je bilo prekratko da bi se mogao organizirati narodni zbor. Ipak, to je učinjeno nekoliko dana iza Prvog maja, odnosno prve iduće nedjelje. Bilo je dovoljno kazati nekom članu seoskog odbora da će na zboru govoriti drug Ljuta da bi se to pronijelo selom. Sve što se moglo kretati stiglo je na Lubrdenik, brdo iznad Perjasice. Kada je Milutin počeo govoriti, ljudi su ga pljeskom i izvikivanjem parola naprosto onemogućavali. Znali smo da je bio obljubljen kod naroda Perjasice, a pogotovo kod omladine, ali toga dana smo doživjeli nešto što se ne doživljava često. Vidjeli smo razdragane borce i narod. Svi bi i u vatru za Milutinom uskakivali. Kao i mnogi organizatori ustanka i proslavljeni komandanti širom Jugoslavije, tako je i Milutin Karaš u selima Perjasice postao i ostao partizanskom i narodnom legendom. Prvi ratni miting u Perjasici obilno je popraćen parolama, pljeskom i skandiranjem Komunističkoj partiji i bratstvu i jedinstvu između hrvatskog
1 srpskog naroda.

Posljednja akcija koju su sa 1. bataljonom izveli Milutin i Izidor bila je borba sa skupinom ustaša, žandara i domobrana koju je, krajem juna 1942. godine, poveo u perjasička sela domobranski satnik Dane Prodanović, izrod srpskog naroda, s namjerom da sve sravni sa zemljom. Bila je to odmazda za likvidaciju Pavelićevog uporišta. U toj je akciji, pored 1. bataljona, učestvovala i Hrvatska četa. Neprijatelj je razbijen. Zarobljeno je pet ustaša i Dane Prodanović. Idućeg dana su javno suđeni i strijeljani. Zarobljeno je i tridesetak žandara i domobrana, koji su pušteni. Zaplijenjena su tri puškomitraljeza, oko sedamdeset karabina, mnogo municije i odjeće. Od tada se Pavelićeva

vojska, bez podrške okupatorskih snaga, neće sama zalijetati na prostor perjasičkih sela.

Kada su se prisutnim seljacima na javnom suđenju izdajicama naših naroda Milutin i Izidor zahvalili na ogromnoj podršci, koju su imali u narodu, kao partizanski komandir i komesar, te im saopštili kako obojica već idućeg dana odlaze u prekomandu, prisutni su se plačući vraćali u svoja sela. Zasuzili su i oni jer im je teško pao rastanak sa narodom, ali i njihov rastanak. Nisu znali da se nikada više neće sresti.

Milutin je otišao za komandanta Udarnog bataljona u kojemu je prepoznao svoj 1. bataljon — po hrabrosti, drugarstvu i disciplini. S njim je krenuo u nove okršaje. Početkom augusta 1942. postavljen je za zamjenika komandanta 1. hrvatske brigade. Evo što o tome kaže Stevo Opsenica, tadanji komandant brigade: »Početkom augusta mjeseca saopštio mi je Gošnjak Ivan da ću dobiti zamjenika iz Korduna... oštrog, hrabrog i sposobnog komandanta. Došao je Milutin Karaš.«

U drugoj polovini novembra 1942. godine Milutin je prekomandovan za zamjenika komandanta Druge kordunaške brigade. Posebno se ističe u borbi ove brigade sa Nijemcima u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi na Drenovači, 6. februara 1943. godine. Bila je to jedna od najžešćih i najuspješnijih bitaka brigade u toku NOR-a zbog koje je ona i pohvaljena od Vrhovnog štaba NOVJ. Posebno je istaknut doprinos Milutina Karasa, zamjenika komandanta brigade.

Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, početkom aprila 1943. godine, Milutin je postavljen za komandanta Grupe KPO (Kordunaških partizanskih odreda) a krajem te godine za operativnog oficira 8. kordunaške divizije. Posljednja dužnost koju je obavljao bila je dužnost načelnika Štaba 34. divizije u Pokuplju. Tu je i poginuo, 7. marta 1945. godine, kada se popeo na toranj crkve u Kupčini, gdje se nalazila grupa boraca sa puškomitraljezom.

Milutin nije posjedovao vojnu naobrazbu, ali je posjedovao neizmjernu snagu i volju da u toku vođenja borbe stekne vojničku vještinu. Sticao ju je ubrzano, onako kako se razvijala naša narodnooslobodilačka borba. Od prvog juriša malog i slabo naoružanog odreda Milutin se nalazi među prvima da bi ličnim primjerom hrabrio i svoje suborce. Bio je to zaista neustrašiv borac i komandant koji nije mogao odoljeti a da ne jume među prvima na neprijatelja. To ga je i dovelo onog kobnog dana u toranj kupčinslce crkve.

Milutina su krasile mnoge ljudske i komunističke vrline: odanost narodu i težnja za njegovom slobodom, borbenost i nepokolebljivost, samoprijegor i odlučnost, solidarnost sa borcima i narodom, briga za čovjeka i njegovu sudbinu. On je bio čovjek velikog samopouzdanja i samoprijegora, organizator narodnog ustanka i komandant partizanskih jedinica.

U selima Perjasice odbornici i aktivisti su često puta znali kazati: »Pa, drugarice, tako je rekao drug Ljuta i drukčije to ne može.« Znalo se to od ljudi čuti i nakon Milutinove pogibije. I mrtvog su ga prizivali u pomoć želeći izvršiti svoju i narodnu obavezu.

Milutin je pao kao junak i njime se narod perjasičkih sela i danas ponosi. Mnogo je i suza narod prolio za Milutinom. I danas, nakon toliko godina, kada njegovi suborci evociraju ratne uspomene, same od sebe suze naviru.

O Milutinu je omladina perjasičkih sela ispjevala mnogo pjesama koje su nas bodrile. Evo jedne od njih, zapisane u knjizi »Osma kordunaška divizija« (str. 647) koja je izraz bola naroda zbog pogibije Milutina Karasa i njegovog brata Ignjatije — Gnjace:

Dva Karasa, dva rođena brata
Koje jedna porodila majka,
Perjasica u boj otpremila
I u borbi oba izgubila.
Oj slobodo, svakome si draga,
Al' nas koštaš nebrojena blaga.

Nikola D. Cimesa
Pero Vranješ

Komandir čete Karaš Sime Pavao Pajo

Rođen je 1915. godine u selu Točak (Perjasica) na Kordunu. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Rano je ostao bez majke. Osnovnu školu pohađao je od 1923. do 1927. godine u Perjasici i bio odličan đak. Nije imao mogućnosti daljnjeg školovanja pa je bio primoran da živi s ocem i maćehom u selu i da se bavi zemljoradnjom na malo siromašne zemlje. Bio je vrijedan i ugledan poljoprivrednik, a u mladosti nije pripadao nijednoj političkoj partiji.

Godine 1939. odlazi na odsluženje vojnog roka i služi ga u 2. planinskom pješadinskom puku u Sušaku. Kao primjeran i disciplinovan vojnik poslan je 1940. u podoficirsku školu u Ljubljanu pa je postao aktivni podoficir u bivšoj jugoslavenskoj vojsci te poslan na službu u Škofju Loku. Kao aktivni podoficir dobro se postavljao prema svojim potčinjenim i kod njih uživao dobar autoritet.

Okupaciju stare Jugoslavije dočekao je u Škofjoj Loki, a onda se vraća u svoje rodno selo Točak gdje su ga ljudi cijenili i poštovali. Njegovo ogorčenje prema okupatoru i njegovim kvislinzima iz dana u dan bilo je sve veće. Najteže mu je pao ustaški teror u selima Po-

loja i Veljuna, iz kojih su ustaše odveli blizu 500 ljudi u veljunski zatvor, iz čista mira, gdje im se izgubio svaki trag. Poslije saznanja da su ustaše strijeljali Srbe u Hrvatskom Blagaju (na Kordunu), Pajo se povezuje s naprednim ljudima i priprema za odlazak u partizane, te 1. decembra 1941. godine odlazi u partizanski odred »Perjasica«.

Kao borac on učestvuje u borbama u selu Svojiču i na Piljuginom brdu, odbijajući neprijateljski napad na slobodnu teritoriju Perjasice iz Siče, Generalskog Stola i Barilovića. Kad je trebalo s neprijateljem obračunati iz bliskog odstojanja i iznenada nasrnuti na njega, Pajo se dobrovoljno javljao da bude jurišnik ili po potrebi bombaš. U takvim borbama uvijek je bio uspješan. Zatim vodi borbu na Veljunu, u talijanskim barakama, gdje je neprijatelj zatočio više ljudi, žena i djece sa ciljem da ih odvede u Karlovac i strijelja. Svi pohvatani su spašeni od sigurne smrti. Učestvuje Pajo i u borbi sa ustaškom žandarmerijom 20. januara 1942. godine u Poloju, u selu Visočka, gdje je neprijatelj bio razbijen.

Posebno se Pajo istakao u zauzimanju neprijateljskog uporišta u Perjasici, 27. aprila 1942. godine, kada je neprijateljska posada (ustaše i domobrani) bila razoružana i zarobljena. Njihovo kompletno naoružanje i oprema palo je u ruke partizana. Ovaj partizanski uspjeh bio je toliko značajan da zlikovac Pavelić više nije ni pokušao da drži svoju posadu u Perjasici. U toj borbi se i Pajo pokazao naročito hrabar i umješan, pa je u znak priznanja primljen u članstvo KPJ.

Kod formiranja 4. kordunaške udarne brigade Pajo je postavljen za komandira čete. Kao komandir čete učestvuje sa svojim borcima u napadu na Ozalj, Kamanje i Jastrebarsko, gdje pokazuje pravu umješnost u borbi i komandovanju četom. Bio je borben i redovno služio kao primjer, a vodio je brigu o svojim ljudima te nastojao postići što bolji uspjeh sa što manje žrtava. Svojim postupcima uživao je povjerenje kod boraca i rukovodilaca.

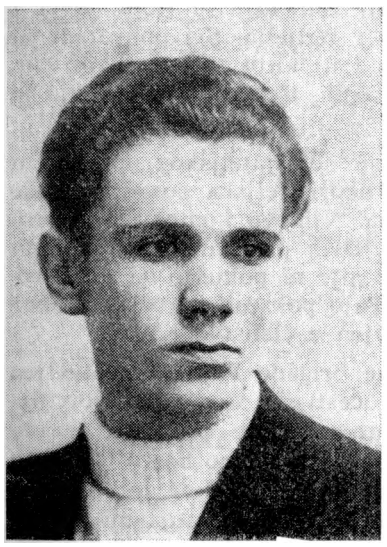
Pajo se naročito istakao, i kao borac i kao komandir čete, u borbi prilikom zauzimanja ustaškog uporišta na Novu 1943. u Krašiću kada je na čelu svoje čete hrabro izvršio juriš na ustašku bodljikavu žicu i bunkere. Zasluga je njegova i njegovih boraca što je slomljena ustaška bojna u Krašiću, sa preko 400 ustaša, a Krašić postao najveća ustaška grobnica do tada u Hrvatskoj.

Dok se vraćala njegova jedinica iz Žumberka na Kordun, vodila se borba na liniji Karlovac—Veljun—Slunj—Bihać protiv neprijateljskih snaga koje su učestvovale u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi na slobodnu partizansku teritoriju. Opet, kao i ranije juriša Pajo sa svojom četom na njemačko-ustašku kolonu, razbija neprijatelja i plijeni nekoliko kamiona sa hranom i municijom. Poginuo je u Kravarskom (nedaleko od Zagreba) 13. augusta 1944. nesretnim slučajem — od zalutalog metka.

Bio je to veliki gubitak za njegovu jedinicu kojom je komandovao i za sve ostale koji su ga poznavali. Sa izrazitom tugom je primljena vijest o njegovoj smrti i u njegovoj rodnoj Perjasici.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Komandant bataljona Josip Kasunić

Rođen je 8. rujna 1919. godine u Carevom Selu, općina Duga Resa, u siromasnoj seljačkoj porodici koja je živjela zadružnim životom. Na čelu zadruge je bio Jožin djed a ona je brojila 12 članova. U to vrijeme vladala je poznata epidemija gripe (»Španjolka«) koja je pokosila i Jožinu baku. To je za obitelj predstavljalo veliki gubitak, a i život u zadruzi umnogome se pogoršao jer je dolaskom maćehe u kuću bila poremećena njegova skladnost. Jože je imao i dva mlađa brata (Miju i Ivana). Uslijed netrpeljivosti koja je nastala u kući, bili su primorani napustiti zadrugu i Carevo Selo. Otac Jure otišao je 1924. godine na rad u Argentinu, a majka se sa troje malodobne djece nastanila u Dugoj Resi i zaposlila kao nekvalificirana radnica u tvornici.

Oskudnom majčinom plaćom trebalo je hraniti četvero duša, a otac zbog svjetske krize i teških prilika u Argentini nije imao mogućnosti pomagatiženu i djecu. Zbog toga je i Jože, iako bistar i inteligentan dječačić,ne čekajući da završi osnovnu školu, morao otići za zaradom u najam kod imućnijih seljaka u okolici Duge Rese kako bi se koliko-toliko olakšala teška situacija u obitelji.

Čim je donekle odrastao, još kao maloljetnog momka, majka ga uspijeva zaposliti u predionici Pamučne industrije Duga Resa. Kao vrijedan radnik stekao je kvalifikaciju prelca. Ubrzo postaje član URS--ovih sindikata i kroz organizaciju upoznaje se sa naprednim radničkim pokretom. U tvornici kao i u Dugoj Resi imao je mnogo prijatelja i bio cijenjen. Kao član sindikata redovno je posjećivao Ursovu radničku čitaonicu, čitao radničku i marksističku literaturu i su-

djelovao u aktivnostima čitaonice u kojoj je život bujao. U čitaonici su održavana različita vrijedna predavanja, postojao je tamburaški i pjevački zbor, a održavani su i tečajevi esperanta.

Kao mladić bio je vrlo društven, volio je ples i dobro je došao u svakom društvu. Vrlo rano je došao u kontakt i sa članovima ilegalne KPJ, a 1940. postao članom SKOJ-a.

Godine 1940. odlazi na odsluženje kadrovskog roka u planinsku jedinicu lociranu u Škofjoj Loki. Brzo je zapažen kao dobar i sposoban vojnik pa je predviđen za podoficira i upućen u Maribor u podoficirsku školu koju sa uspjehom završava. Fašistički napad na Jugoslaviju 1941. godine zatiče ga na jugoslavensko-austrijskoj granici. Nekoliko dana nakon rasula vojske pojavio se sa uniformom i puškom u Dugoj Resi. Formiranjem domobranske vojske mobiliziran je u domobranstvo u Karlovcu odakle je često dolazio kući vodeći stalno brigu o svojoj obitelji, majci i mlađoj braći. Davao im je savjete kako da se vladaju prema okupatoru i fašizmu u zemlji. Naročitu brigu posvećivao je svom nejakom sinčiću koji je rođen uoči rata.

Jože se 9. prosinca 1942. godine priključuje Drugom kordunaškom partizanskom odredu kao borac 4. bataljona. Formiranjem prvog karlovačkog odreda, travnja 1943. godine, on prelazi u ovu partizansku jedinicu. Jedno vrijeme bio je na dužnosti komesara Severinske čete, a kada je ova četa prerasla u bataljon, postavljen je za komesara 4. bataljona. Osnivanjem Karlovačke brigade ožujka 1944. nalazi se u njoj na dužnosti komesara 2. bataljona, a zatim i komandant istog bataljona sve do svoje tragične i junačke pogibije 23. listopada 1944. godine u selu Mavračići.

Karlovačka brigada 34. divizije Narodnooslobodilačke vojske dobila je zadatak da likvidira ovo uporište koje je već ranije tri puta napadnuto bez uspjeha. Ovog puta trebala su to postići tri bataljona Karlovačke brigade, a Jožinom 2. bataljonu pripala je naročita čast i obaveza. Prema zapovijesti Štaba 34. divizije i Štaba Karlovačke brigade on je bio u borbenom rasporedu brigade na glavnom pravcu napada. U podilaženju bataljona na jurišni položaj komandant Jože nalazio se u streljačkom stroju 2. čete koja je nastupala glavnim putem što je s istočne strane naselja vodio u neprijateljsko uporište.

Poslije izvršene artiljerijske pripreme napada iz teških bacača brigade odjeknuo je glas komandanta Kasunića: »Drugovi, naprijed, komandant juriša s vama!«. U istom trenutku on je istrčao ispred streljačkog rasporeda čete u pravcu prepreke od bodljikave žice koju su borci uspjeli ukloniti. Tako je cijela četa, zajedno sa komandantom, krenula na juriš kroz prokrčeni prolaz i kroz gustu vatru automatskog oružja usmjeren na ovaj pravac gdje je neprijateljski sistem odbrane bio narušen. Odmah u početku juriša, rafalom neprijateljskog mitraljeza, pogođen je i hrabri komandant. Bez obzira što su rane bile teške i smrtonosne, nije tražio pomoć, već se i dalje čuo njegov komandira-

jući glas: »Drugovi, produžite sa napadom, ja više ne mogu!«. Juriš je još većom žestinom nastavljen i borci su upali duboko u uporište što je bilo odlučujuće za njegovo konačno likvidiranje, pošto su u međuvremenu juriš započeli i ostali bataljoni.

Neprijatelj je do nogu potučen, a na popришtu borbe ostalo je 147 ubijenih fašističkih vojnika, podoficira i oficira. Treba reći da je posadu sačinjavalo ukupno 157 dobro naoružanih i još bolje utvrđenih zloglasnih gestapovaca. Samo uporište bilo je fortifikacijski vrlo dobro uređeno u sistemu natkrivenih bunkera, opasanih s tri reda bodljikave žice i minskim poljima. I posada je bila solidno naoružana, uglavnom automatskim oružjem i minobacačima.

Silinom napada i hrabrošću svih boraca, a naročito boraca 2. bataljona i njegovog komandanta Jože Kasunića, postignut je izvanredan uspjeh u vojničkom i političkom pogledu, pošto se uporište Mavračići nalazilo tako reći pred samim vratima Zagreba. Odmah poslije toga Karlovačkoj brigadi dodijeljen je naziv »udarna«, a na izričiti zahtjev i želju svih boraca — radi sjećanja na hrabro držanje njihovog komandanta — 2. bataljon Karlovačke udarne brigade od tada pa sve do kraja rata nosio je ime herojski poginulog komandanta: 2. bataljon »Jože Kasunić«, a bataljonski list je izlazio pod imenom »Kasunićev osvetnik«.

Nakon završene borbe, uz vidljivu tugu svih boraca 2. bataljona i čitave Karlovačke brigade, Jože Kasunić je sahranjen na mjesnom groblju u Pisarovini zajedno s još 13 poginulih drugova brigade.

O karakternim osobinama i hrabrosti Jože svjedoči i izjava poznatog partizanskog borca i političkog komesara Karlovačke brigade, španjolskog borca i nosioca »Partizanske spomenice 1941.«, Pere Erdeljca. On, između ostalog, kaže: »Za čitavo vrijeme otkako sam došao u Prvi karlovački partizanski odred, odnosno brigadu, sve do Kasunićeve pogibije, uvijek smo bili zajedno. Pokojni Kasunić bio je čvrstog karaktera, vrlo uporan u izvršavanju postavljenih zadataka, samokritičan i strog prema sebi. Uživao je bezgranično povjerenje svojih boraca. Bio je uvijek dosljedan onome što je govorio, jer je to i sprovodio u djelo. Njegov ugled i poštovanje visoko su kotirali kod svih boraca i rukovodilaca bataljona. Štab brigade je znao ocijeniti situaciju i između četiri svoja bataljona izabrati onaj kome se povjeravao najteži zadatak.«

Na završetku sastanka kojeg je održao komesar brigade Erdeljac sa borcima i rukovodiocima 2. bataljona, u cilju pripreme za napad na Mavračiće, Jože Kasunić je izgovorio i ove riječi: »Drugovi, borci i rukovodioci, izjavljujem pred svima vama i pred komesarom brigade da se ja, ili netko od vas možda neće živ vratiti iz ove akcije, ali gestapovci će biti likvidirani! Mi ćemo opravdati povjerenje naših viših štabova i povjerenje naših naroda.« Tako je i bilo.

Uspomena na junaka Jožu Kasunića živi u sjećanju i srcima njegovih ratnih drugova, ona je živa i među građanima Duge Rese koji su njegovim imenom nazvali i jedini park u središtu Duge Rese: Park »Jože Kasunića«.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

Klokočovnik Drage Silvija

Klokočovnik Drage Silvija, prosvjetna radnica, rođena je 1913. godine u Trstu. Potiče iz napredne radničke obitelji koja je 1919. godine iz političkih i patriotskih razloga prešla u Jugoslaviju i nastanila se u Ptuju, a 1920. godine se preselila u Zagreb.

Silvijin otac Drago se zaposlio na željeznici kao vlakovođa. U Zagrebu je pristupio naprednom radničkom pokretu i politički djelovao na njegovoj platformi zbog čega je imao smetnji u službenom napredovanju. Roditelji su veliku pažnju posvećivali odgoju i obrazovanju svoje četvero djece. Odgajali su ih da vole svoj narod i svoju domovinu, da budu radni i pošteni, da dobro uče i steknu odgovarajuća zvanja neophodna za samostalnu egzistenciju. U tome su i uspjeli. Silvija je 1933. godine završila učiteljsku školu u Zagrebu, a potom čekajući zaposlenje studirala filozofiju. Pri tom je bila aktivna među omladinom, osobito u jugoslavenskom sokolskom društvu u Trnju. Prvo zaposlenje dobila je 1935. godine kao učiteljica u selu Grabrk (općina Bosiljevo), a 1940. godine je na lični zahtjev premještena u Mrežnički Brest. Prema ocjeni tadašnje upraviteljice škole u Brestu, drugarice Vide Katić Penko, Silvija je bila napredno orijentirana, inteligentna, društvena i vrijedna.

Početkom oružanog ustanka pristupa NOP-u i politički djeluje na terenu općine Barilović pa je i KK KPH za kotar Karlovac prima u članstvo KPH.

Od rujna 1943. godine obavljala je dužnost tajnice AFŽ-a, člana OK KPH Barilović i člana Općinskog NOO-a. Sve te dužnosti primjerno je obavljala. Valja naglasiti da je i cijela njena obitelj pomagala

narodnooslobodilačku borbu, a brat Josip, pilot, prešao je u partizane spustivši se avionom na terenu Žumberka.

Poginula je 5. prosinca 1943. godine od ustaša u stanu Vide Katić Penko, upraviteljice škole u Brestu, gdje je navratila s Matom Malovićem Canom, predsjednikom NOO-a koji je istovremeno bio i sekretar OK KPH Barilović. Trebalo je dogovoriti tok sastanka sa omladinom koji je zakazan u 13 sati istog dana. Međutim, o tome su blagovremeno doznale i ustaše u Belaju. Iznenada je u kuću upala grupa ustašt pod komandom Mije Bošnjaka rodom iz Siče, i ubila Malovića i Silviju.

Sahranjena je u seoskom groblju u Kestenku. Kasnije su njeni posmrtni ostaci prenijeti u spomen-kosturnicu u Perjasici. Time je ispunjena njena želja da se njeno tijelo, ako joj se nešto dogodi, sahrani na terenu gdje se borila.

Njen ubojica Mijo Bošnjak i njegov brat Ivan, koji je bio u sastavu pomenute grupe, likvidirani su u Sloveniji u završnim operacijama, prilikom pokušaja povlačenja ustaša za Austriju.

Simo Kozlina

Pomoćnik političkog komesara 13. proleterske brigade

Miloš Kozlina Mija rođen je 1915. godine u siromašnoj seljačkoj kući Janka Kozline, u Donjem Skradu. Kao vrlo živahno i umiljato dijete dobio je nadimak Mija.

Osnovnu školu pohađao je u Bariloviću, putujući preko 15 km u školu i natrag. Svih pet razreda osnovne škole završio je s odličnim uspjehom.

Otac ga, preko »Privrednika«, 1927. upućuje na zanat u Beograd. Već prvih dana šegrtovanja počeo je upoznavati i doživljavati socijalnu nepravdu u režimu stare Jugoslavije. Nakon četiri godine šegrtovanja, maltretiranja i ponižavanja, kao obućarski kalfa, Mija se opredjeljuje za beskompromisnu borbu protiv eksploatirajućeg režima.

Da bi u toj borbi bio što uspješniji, mnogo je čitao, a posebno mu je koristilo uključivanje u literarnu družinu u kojoj je dolazio u dodir sa naprednim drugovima. Izletima u okolicu Beograda proširivao je

krug poznanika što mu je omogućilo svestranije uključivanje u aktivnosti oko rasturanja letaka, pisanje parola i ostalog, uperenog protiv postojećeg režima. Zbog proturežimske aktivnosti počela ga je proganjati policija. U mnogim gradovima Srbije, u koje se sklanjao, organizirane su policijske i žandarmske potjere za njim. Te potjere ga nisu zastrašile. Ubrzo postaje zapaženi aktivista u radničkim sindikatima, gdje stječe prva saznanja o Komunističkoj partiji i revolucionarnom pokretu, o ciljevima toga pokreta i oblicima političke borbe, a posebno o socijalističkoj revoluciji u Rusiji. Tako je Mija rastao sazrijevao u velikog borca, nepomirljivog protivnika ondašnjeg društvenog uređenja.

Primljen je u redove KP Jugoslavije 1937. i to je u njegov život unijelo nove i još odlučnije poticaje zbog čega je sve češće dolazio u sukob s policijom. U tim sukobima stjecao je dragocjena iskustva, formirajući se u zrelu revolucionarnu ličnost. Naročito se ističe u okupljanju i organiziranju mladih. To postiže svojom nenametljivošću, izvanrednom sugestivnošću i duhovitošću. Odlično je, jasno i sažeto, iznosio svoje misli i stoga bio objektivno shvaćen te sa simpatijama prihvaćen u svakoj sredini.

Zbog aktivnog djelovanja na liniji KP Jugoslavije 1939. i 1940. godine policija u Smederevskoj Palanci hapsi ga i batina. Neposredno pred slom stare Jugoslavije protjeran je u rodno selo (Donji Skrad). Međutim, on i ovdje nastavlja svoju revolucionarnu aktivnost.

Početkom 1941. godine Mija započinje izuzetno aktivno djelovati u Donjem Skradu i ostalim obližnjim selima. Tih dana je u stalnom pokretu, održava veze sa partijskim organizacijama u Tušiloviću, Krnjaku i Veljunu. Poslije martovskih demonstracija u Beogradu i drugim gradovima Jugoslavije, na prelu, u kući Mićana Bolića iz Velikog Kozinca, održao je revolucionarni govor u kom je istakao značaj demonstracija sa posebnim naglaskom na opasnost koja dolazi sa njemačkim i talijanskim fašizmom. Iz njegova izlaganja moglo se sa sigurnošću zaključiti da za njega ne postoji dilema: oružana borba protiv fašizma ili čuvanje i čekanje. Znao je, i to je isticao, da samo komunisti u Jugoslaviji mogu organizirati i voditi uspješnu borbu koju nameće osvajač. Radi uspješnijeg djelovanja okuplja oko sebe mlađe ljude i organizira marksistički kružok.

U junu 1941. godine, kada je ustaška strahovlada u punom zamahu, Srbi u Hrvatskoj i mnogi drugi stavljeni van zakona, a klanje i ubijanje postala ustaška svakodnevica, Mija je u akciji na provođenju direktive Okružnog komiteta KP za okrug Karlovac. Formira prvu partijsku ćeliju KP Jugoslavije za selo Donji Skrad. Tih dana javno govori i upućuje na obmanu ustaške propagande o pokrštavanju. Radi što veće sigurnosti organizira seoske straže i time povećava povjerenje među masama što mu omogućuje uspješnu pripremu za formiranje partizanskog odreda. Tako je već od samog početka kolovoza 1941.

godine okupio nekoliko omladinaca koji sakupljaju oružje za ustanak. Nakon toga formira udarnu grupu kojoj se poslije desetak dana pridružuju i ostali. Time otpočinje djelovanje partizanskog odreda »Donji Skrad«, kojim kao komesar rukovodi Mija. Radi uspješnijeg djelovanja u odredu, a i van njega, organizira partijsku ćeliju KP Jugoslavije u odredu.

Pored intenzivnog djelovanja u odredu Mija ne zapostavlja aktivan rad s pozadinom. Mnogo se zauzima za formiranje rezervnog odreda u koji okuplja sve sposobne iz Donjeg Skrada, Velikog i Malog Kozinca i Kosijerskog Sela.

U formiranju pomoćnih organa narodne vlasti u navedenim selima pomaže mu Milutin Košarić i Mile Basara.

Nakon uspješno organiziranog ustanka u Donjem Skradu i oko njega Štab prvog rejona ga po potrebi upućuje u odred »Loskunja«, za komesara. Nakon formiranja četa i bataljona raspoređen je na dužnost delegata voda 1. čete, a kasnije za komesara 2. čete 1. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda. Kao sposoban i zaslužan politički radnik sudjeluje na Drugoj partijskoj konferenciji KPJ za okrug Karlovac u Velikoj Kladuši. Preuzete obaveze sa te konferencije shvaća posebno važnim i nastoji ih što dosljednije sprovesti u život.

Prilikom formiranja kordunaškog područja, po potrebi, a i po sposobnosti, određen je za rukovodioca Politodjela za potrebe agitacionog djelovanja na širem prostoru Korduna. Na novoj dužnosti je uložio sve svoje umne i fizičke sposobnosti oko učvršćenja i organiziranja organa narodne vlasti, a posebno oko pravilnog usmjeravanja djelovanja društveno-političkih organizacija.

Nakon prelaska Komande područja sa Gornjeg Budačkog u Vojnić na vlastiti zahtjev odlazi u operativnu jedinicu — Trinaestu proletersku brigadu. U brigadi je raspoređen u 3. bataljon, za pomoćnika komesara bataljona. Kao stari i prekaljeni borac brzo je stekao veliki Ugled i- to ne samo u 3. bataljonu nego i u čitavoj brigadi. Njegova hrabrost i odlučnost posebno je zapažena u borbenim okršajima na Žumberku gdje je u to vrijeme brigada djelovala. Izuzetne sposobnosti je ispoljavao u javnim istupima, kako pred borcima brigade tako i pred masama žumberačko-pokupskih sela, gdje se tih dana vodila živa bitka u objašnjavanju ciljeva NOB-a. Vrijednim radom i primjernom disciplinom postiže veliko povjerenje drugova u Štabu brigade, pa je kratko vrijeme nakon dolaska u brigadu postavljen za pomoćnika komesara brigade. Svojim upornim i dosljednim radom stječe veliki ugled i poštovanje cijele brigade pa se kao takav svrstava među najomiljenije rukovodioce brigade.

Zapovijest br. 42 Štaba Trinaeste proleterske brigade sa naređenjem za izvođenje akcija na Brezovicu, Malu Mlaku i Odru od 10. juna 1943. godine, je posljednji dokumenat koji je Mija potpisao u svojstvu komesara brigade.

U navedenim akcijama kao i u svim dotadašnjim bio je stalno u vatrenim linijama ne mareći za prigovore da se previše izlaže. U mjestu Visoču, na Žumberku, sa 4. bataljonom svoje brigade, za vrijeme neprijateljske ofanzive, Mija je na položaju. Rasprsla granata iz neprijateljskog topa svojim gelerima zahvaća grupu boraca 4. bataljona, a među njima i Miju.

U smiraj ljetnog dana, dok sunce posljednjim zracima miluje žumberačke visove, Mija u teškim ranama uz veliki napor baca pogled prema jugu, prema svom voljenom kraju, prema Kordunu.

Usporedo sa zamiranjem dnevne svjetlosti, gasio se život mladog komuniste, plemenitog junaka revolucije. Stalo je veliko srce koje je zračilo humanizmom, prekraćen je put revolucionara i on je usnuo zauvijek.

Milan Vujašković

Život dao za spas svojih drugova

Bogić Ležajić Boćo, metalski radnik (kovač), rođen je 1910. godine u seljačkoj obitelji koja je živjela na malo škrte i neplodne zemlje. Uz obradu zemlje otac Stevo se morao baviti kolarskim poslovima i time poboljšavati obiteljski standard. On je uticao na životno opredjeljenje svoje djece pravilno ih usmjeravajući u izboru zanimanja. Srednjeg sina Bogića uputio je na izučavanje kovačnog zanata kod majstora Komadine u Karlovac. Po završetku zanata Bogić se vratio kući, kupio kovački alat i obavljao kovačke poslove u selu.

Početkom oružanog ustanka na Kordunu Bogić, u rujnu 1941. godine, dobrovoljno stupa u partizanski odred »Donji Skrad« u kome je svojom skromnošću, ponašanjem, disciplinom, vojničkim znanjem i borbenošću služio kao primjer ostalim pripadnicima odreda, osobito mlađima koji do tada nisu služili vojsku, a takvih je bilo najviše.

Navedene vrline je naročito ispoljio 7. lipnja 1942. godine prilikom napada na neprijateljsko uporište Topusko. Tada je 2. četa 1. bataljona 1. kordunaškog odreda bila na osiguranju sa pravca Gline i držala položaje u selu Gređani sa zadatkom da ne dozvoli prodor neprijatelja iz Gline. Partizanske jedinice, koje su napadale Topusko, nisu uspjele ipa su se povukle, a 2. četa je ostala na položajima sve dok nije bila opkoljena od neprijatljskih snaga iz Gline i Topuskog. Tek tada je pristupila povlačenju.

Drugi vod, kome je pripadao Bogić, određen je u zaštitnicu čete sa zadatkom da omogući povlačenje i proboj čete. U predviđeno vrijeme vod je pristupio povlačenju pravcem koji je odredio komandir čete i kada je dostigao predviđenu liniju sa koje je trebao biti prihvaćen od čete, naišao je na jake neprijateljske snage pa se nije više

mogao probijati za četom već preko ceste Glina—Topusko u pravcu rijeke Gline i Hrvatskog Sela. Vod se energičnim jurišem probijao i kada je prešao cestu, došlo je do najkritičnije situacije: Neprijatelj je nastojao da pokretom i vatrom zatvori pravac proboja, nekim borcima je ponestalo municije i kondicije, zaprijetila je opasnost da proboj ne uspije. Zato vod pojačava dejstvo i u pokretu tuče neprijatelja iz svih vatrenih sredstava, naročito puškomitraljezima koji su bili na krilima njegovog streljačkog stroja. Pri tom dolazi do ranjavanja puškomitraljesca Mile Bolića koji je već bio utrošio municiju. Time slabi vatrena moć voda, a neprijatelj sve jače navaljuje. Videći to Bogić uskače u jednu usamljenu kuću i rukom daje znak borcima da se brže ^povlače, a potom produžava da se bori iz kuće sve do pogibije obezbijedivši vodu vrijeme za povlačenje. Neprijatelj se zadržao na mjestu pogibije Mile i Bogića i nije dalje gonio vod. Izvlačenje njihovih mrtvih tijela bilo je nemoguće zbog velike nadmoćnosti neprijatelja. Tako je vod izgubio dva hrabra borca, dva primjerna druga.

Bogić se žrtvovao za spas svojih drugova i osobnim primjerom pokazao kako se treba boriti za slobodu svoga naroda i pravedniji društveni poredak. Primjer druga Bogića treba da nadahnjuje sadašnje i buduće generacije u obrani tekovina naše socijalističke revolucije.

Simo Kozlina

Milovan Ležajić zvani Mišan Tomaš

Milovan Ležajić rođen je 1914. godine u Donjem Skradu, općina Barilović, u izrazito siromašnoj seoskoj porodici. Otuda je 1935. godine otišao na odsluženje kadrovskog roka. Pri završetku vojnog roka majka mu pronalazi djevojku u Štirkovcu (općina Perjasica) pa on najprije navraća kod nje, a ubrzo s njom stupa i u brak. Preživala se Tomaš, a kako je on prešao na njen posjed, to su i njega ljudi počeli oslovljavati: Mišan Tomaš. Tim su ga imenom i prezimenom oslovljavali i borci PO »Perjasica« i 2. PO »Perjasica«.

Mišan je bio čovjek osrednjeg rasta, zapaženo širokih pleća i ogromne fizičke snage, a miran, povučen i stalno vedrog raspoloženja. Vrijedan u poslu, do okupacije zemlje (od 1936. do aprila 1941) potpuno je obnovio malo seosko gospodarstvo na Tomaškom kućištu. Bio je poznat kao seoski dobričina i veseljak, umio je lijepo pjevati seoske pjesme i imao, kao rijetko tko, prijatan duboki glas. Bilo ga milina slušati kada povede pjesmu i svojim glasom nadjača ostale.

Politika ga nije zanimala pa nije išao ni na glasanje za vrijeme izbora, ali je iz njega naprosto izvirila velika ljubav prema rođenoj zemlji i svim ljudima u njoj. Među prvima se odazvao na proglas o općoj mobilizaciji, početkom aprila 1941. godine, i otišao na zborno mjesto

nedaleko Sušaka. Želja mu je bila da brani zemlju od nasrtaja agresora, a bio je duboko razočaran i ozlojađen što mu je to bilo onemogućeno. Izbjegao je zarobljavanje i vratio se kući.

Znajući Mišana kao ozbiljna i poštena čovjeka, koji iz dna duše mrzi okupatore naše zemlje, njemu se obratio njegov suseljanin Milutin Karaš i upoznao ga sa pripremama za ustanak. Mišan je bio oduševljen. Za nekoliko dana otkrio je tko ima sakrivenu lovačku pušku sa redenikom metaka (patrona) i dobio je. Noću 30/31. augusta 1941. godine stigao je na zakazano zborno mjesto ustanika Perjasice. Kada je Milutin Karaš, kao komandir ustaničkog PO »Perjasica«, 31. augusta kod škole postrojavao odred, uputio je Mišana na određeno mjesto, a lijevo od njega 34 ustanika. Po Mišanu ih je poravnao. Onako zbijen, Mišan je djelovao kao kamen temeljac, a onako raspoložen i nasmijan ulijevao je ohrabrenje i vjeru u pobjedu.

Već od prvog oružanog sukoba sa neprijateljem Mišan se ističe svojom hrabrosti i odvažnosti. U prvoj većoj borbenoj akciji, 5/6. oktobra 1941. godine u Donjim Dubravama, u grupi je boraca koji vrši obezbjeđenje eventualnog brzog odstupanja. Idućega dana ističe se u borbi sa neprijateljem koji je pokušao iznenaditi PO »Perjasica«, i tako redom.

Kada je 16. oktobra 1941. formiran 2. PO »Perjasica«, Mišan je postavljen za komandira istoga (bio je to u času njegove pogibije 2. vod 1. čete (Perjasičke).

Početkom novembra 1941. veća grupacija talijanske vojske dolazi na prostor Perjasice radi »čišćenja« istoga od ustanika. Četa se brzo povlači, a u zaštitnici je grupa boraca sa dotadanjim komandirom i komesarom 2. PO »Perjasica« — Mišanom i Markonom. Obojica su hladnokrvni i smireni. Konjica je s onu stranu male uvale, a oni smireni idu uporedo s njom. Djelovalo je to ohrabrujuće i na njihove borce.

Već 25. novembra 1941. godine Mišan je sa 2. vodom prema Blagaju i ustašama. Obaviješten da je grupa žandara, sa desetak zaprežnih kola, stigla u pljačku svinja u dva sela ispod Raletine, naređuje brzi pokret voda i zaobilazi brdo Raletinu s namjerom da žandarima presiječe put ka Primišlju, ali već su se oni bili izvukli. Uspijeva vratiti veći dio zaprega sa opljačkanim svinjama i dogovara sa opljačkanim seljacima prodaju dijela svinja za potrebe 1. čete, što većina prihvaća. Tada on određuje pratioca koji će ove seljake, sa zaprežnom stokom i svinjama u kolima, odvesti u Novo Selo. Pratiocu glasno kaže da će on idućega jutra sa vodom stići na koljevinu. Čuju to seljaci-goniči i vlasnici zaprežne stoke. Međutim, te noći (25/26. novembra) dvojica od njih odlaze u Primišlje i o svemu obavještavaju žandare. Ista dvojica će biti vodiči jurišnoj grupaciji žandara iz Primišlja koji će noću postaviti zasjedu 2. vodu 1. čete.

Öko 9 sati cestom 26. novembra, iz pravca Srednjeg Poloja, do skretanja u Novo Selo stiže Mišan sa 2. vodom. U tom trenutku na njih je otvorena brza puščana vatra, pojačana rafalom iz puškomitraljeza. Mišan zauzima položaj iza prvog kamena, a pored njega još četvorica drugova, od kojih je jedan već bio teško ranjen. Ostalima naređuje povlačenje pod zaštitom njih petorice. Preko dvadeset boraca se uspjelo povući, jednoga su žandari zarobili, a pored Mišana su junački pali: Antun Pučko, Hrvat, iz Duge Rese, Rade Marinković, Božo Milinković i Mile Bjeleš Vukmirović — Srbi iz Perjasice. Eto, tako je na tlu Perjasice počelo prolijevanje zajedničke krvi i ugrađivanje zajedničkih života Hrvata i Srba za slobodu, bratstvo i jedinstvo među našim narodima.

Prilikom povlačenja žandari su ubili troje seljaka i zapalili dvije kuće sa ostalim gospodarskim zgradama.

Mišan je pripadao plejadi hrabrih i odvažnih ustanika, koji zbog prerane smrti nisu dospjeli postati članovima KP, a tako su savjesno i disciplinirano, tako odano i predano, tako ponosno obavljali svaki zadatak koji je pred njih bio postavljen. Njegovi suborci se s ponosom sjećaju Mišana, uvijek ornoga za pjesmu i šalu. On nas je svojom pjesmom i prijatnim glasom naprosto sa zemlje podizao i ulijevao u nas duh borbenosti i ohrabrenja, ustrajnosti i ponos što se borimo za oslobođenje svoje zemlje.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Ljubić Grge Drago

Drago je rođen 25. siječnja 1922. godine u Dugoj Resi. Potiče iz siromašne i tipične radničke obitelji u kojoj su pored njega bile i dvije sestre — Rozika i Ankica. Još kao djeca, ostali su bez majke. Drago je tada imao tek četiri godine. Otac je bio tvornički radnik i poslije prvog svjetskog rata poznati i prekaljeni borac za bolji život radnika u onim teškim poslijeratnim danima. Zbog svog djelovanja u organiziranju radnika ostajao je često bez posla i živio od pomoći i solidarnosti naprednih radnika za čije se interese javno zalagao u borbi protiv poslodavaca.

Najranije godine života i mladost nisu mu pružili veselo i bezbrižno djetinjstvo, već naprotiv sve tegobe i iskušenja jednog poretka koji je za radnike i seljake Duge Rese i okolice značio siromaštvo, bespravnost i eksploataciju.

Sve se to duboko odrazilo na formiranje njegove ličnosti pa je njegovo životno opredjeljenje kao omladinca logični slijed onoga što je upio od revolucionarnosti svoga oca i napredne okoline kojom je u Dugoj Resi bio okružen. Nije zato slučajno što je već 1940. postao član SKOJ-a i ubrzo nakon toga član Komunističke partije. Svojom aktivnošću među omladinom i radnicima Duge Rese, a zatim i kao student rudarstva 1939. na Zagrebačkom sveučilištu bio je zapažen i cijenjen.

Stariji mještani Duge Rese još ga se dobro sjećaju, ne samo kao naprednog omladinca već i kao izuzetno nadarene osobe sa širokim znanjem. Osobito su ga zanimala društvena kretanja i problemi radničke klase.

Iako nije imao mogućnosti redovnog školovanja, ipak je upornošću i inteligencijom uspio završiti gimnaziju polažući ispite kao takozvani »privatni đak« i to po dva razreda u jednoj godini. Rijetko je to kome uspijevalo u životu, pogotovo ne u predratnoj Jugoslaviji, i k tome još proleterskom djetetu.

Prvi put je hapšen 1940. kao student. Njegov Ijevičarski stav i aktivnost bili su, naravno, poznati i domaćim izdajnicima i slugama okupatora pa je 1941. ponovno hapšen i zlostavljan. Međutim, Dragino čvrsto komunističko držanje pokolebalo je ustaške vlastodršce pa su

ga morali pustiti. No, boravak u zatvoru ostavio je traga na njegovom zdravlju te je po izlasku iz zatvora morao izvjesno vrijeme provesti u bolnici na liječenju. Ali i na bolesničkoj postelji njegove su misli bile sa drugovima, ilegalcima i članovima Partije, te je nakon ozdravljenja ponovno neumoran partijski radnik — član i zatim sekretar dugoreške partijske organizacije.

Nesretnim okolnostima i zbog provale Mjesnog komiteta Partije u Karlovcu, u proljeće 1942. godine, opet je uhapšen, maltretiran i osuđen na izdržavanje kazne u zloglasnom ustaškom koncentracionom logoru Stara Gradiška. No, prilikom i ovog hapšenja i takozvanog suđenja, pred ustašama se hrabro i časno držao tako da u Dugoj Resi tada nitko od članova Partije niti suradnika NOP-a nije bio provaljen ni uhapšen.

Dragocjen je njegov doprinos u pripremanju ustanka 1941. i za opredjeljenje Dugorešana za narodnooslobodilački pokret i odlazak u partizanske redove.

Nakon izlaska iz logora koncem 1942. Drago po direktivi Partije odlazi na oslobođeni teritorij Korduna gdje počinje nova stranica u njegovom životu. Kao već prekaljeni i provjereni prvoborac svoje dotadašnje revolucionarno i političko iskustvo mogao je ovdje stvaralački prenijeti u nove uslove. Sa Korduna prelazi na oslobođenu i poluoslobođenu teritoriju Prikuplja, u međuriječju Kupe i Dobre. Tu u toku 1943. pa do 1945. godine obavlja razne političke i partijske dužnosti u Kotarskom komitetu i Kotarskom i Okružnom narodnooslobodilačkom odboru Karlovca. Uvijek je prisutan svugdje na terenu boreći se za daljnje rasplamsavanje i širenje narodnooslobodilačke borbe, za realizaciju ciljeva NOP-a. Istovremeno član je Kotarskog, odnosno Okružnog komiteta KPH za Karlovac. Kao delegat je prisustvovao Trećoj i Četvrtoj konferenciji KPH za okrug Karlovac.

Iz tog razdoblja poznat je i njegov doprinos prilikom osnivanja »Karlovačkog tjednika« koji je kao glasilo Okružnog NOO-a Karlovac u veljači 1944. štampan u blizini Duge Rese. Zasnovan pisanom riječju Drage Ljubića borci i narod karlovačkog kraja bili su obavještavani o najvažnijim događajima tog vremena. Za njega se može zaista reći da je bio rođeni propagandista koji se svakom našao pri ruci spreman da pomogne gdje je trebalo.

Duga Resa će se sjećati i onih nezaboravnih majskih dana 1945. godine kada je u nju došao sa ostalim borcima, revolucionarima i nekadašnjim radnicima Pamučne industrije — sada s posebnim ovlaštenjima i zadacima najviših organa narodne vlasti Hrvatske.

Stariji sugrađani nisu zaboravili njegove plamene riječi izgovorene na prvom narodnom zboru na kojem im se obratio u slobodi, evocirajući patnje, žrtve i doprinos koji su Dugoreščani dali za slobodu i stvaranje nove socijalističke Jugoslavije. Bile su to riječi priznanja

njihovog sumještanina, prvoborca i revolucionara Drage Ljubica kojim su se ponosili i kojeg će i kasnije, kada ga radni i partijski zadaci ponesu daleko od Duge Rese, uvijek pratiti na njegovom putu i rado pozdravljati u svojoj sredini.

Završivši studij u slobodnoj domovini razvio se u poznatog i priznatog stručnjaka naše naftne privrede, čija su iskustva i rad bili priznati i u zemlji i van nje.

Na žalost, prerana i iznenadna smrt prekinula je nedopunjeni život Drage Ljubića. Umro je 27. veljače 1985. godine ne dočekavši promociju ovoga Zbornika na kome je toliko nesebično radio i čijem se je izlaženju toliko radovao. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

Sekretar Općinskog komiteta KPH Barilović
Mato Malović

Malović Franje Mato — Ćana, rođen je 1907. godine u Mihalić Selu, radnik, porijeklom iz siromašne seljačke obitelji. Zaposlio se u Pamučnoj industriji u Dugoj Resi gdje se uključuje u radnički i komunistički pokret i aktivno djeluje kao član URS-ovih sindikata.

Bio je vrlo aktivan i na terenu u svom selu. Uključivao se u akcije koje su organizirali i vodili komunisti, a naročito: gradnji zadružnog doma, organiziranju zadrugarstva, prikupljanju Crvene pomoći, raskrinkavanju ideologije frankovačkog i ustaškog pokreta što je propagirao učitelj Brnardić.

Mato se po nalogu Janka Furdeka uključuje u akciju istjerivanja iz škole u Mihalić Selu učitelja Brnardića i njegove supruge Anice, učiteljice, koji su ometali aktivnost pripadnika radničkog i komunističkog pokreta i vrbovali ljude za ustaški pokret pri čemu su koristili svoj učiteljski položaj. On je dobio zadatak da kao školski odbornik zaključava školu i onemogući izvođenje nastave ne bi li se bračni par Brnardić povukao iz Mihalić Sela i škole. Međutim Brndardić je tužio Matu općinskom bilježniku Mavčacu u Bariloviću pa je ovaj uputio žandare da uhapse Matu i dovedu ga u općinu. Kad su došli u selo, žandari su najprije navratili u zadružni dom da se raspitaju o Mati. U domu ih je dočekala grupa ljudi iz sela, koju su organizirali Tomić (Mate) Josip, Mihalić (Mike) Tomo Pešan i Mihalić Ivan Meić, govoreći da Mato nije ništa kriv. Žandari su se vratili u Barilović neobavljenog posla, o svemu sačinili prijavu i dostavili je bilježniku. Ovaj je nakon toga uputio poziv Mati i navedenoj trojici da se jave u općinu, sa

namjerom da ih kazni. Videći da se slučaj zakomplicirao i da će biti izloženi neugodnostima, Mato odlazi u Jastrebarsko i angažuje utjecajnog advokata da im pomogne.

Advokat je putem žalbenog postupka jedva uspio da ih oslobodi odgovornosti i kazne, ali na žalost nije se uspjelo time prisiliti Brnardiće da napuste školu u Mihalić Selu pa su tu ostali do 1941. godine.

Komunisti su cijenili Matinu aktivnost pa su ga 1940. godine primili za kandidata KPJ. Početkom ustanka Mato je pristupio NOP-u, potpomogao partizane i cijelu svoju obitelj pripremio za aktivno učešće u NOB-u. Godine 1942. odlazi u partizane i u aprilu postaje član KPJ, a nakon toga završava srednji partijski kurs na kome stječe neophodna partijska znanja koja mu omogućuju još uspješniju aktivnost. Sredinom 1942. godine je član KK KPH Karlovac. U 1943. godini obavlja vrlo odgovorne dužnosti u Partiji i narodnoj vlasti. U martu 1943. godine, kao predstavnik općine Barilović, postaje član Kotarskog NOO-a Karlovac, član privremenog Okružnog NOO-a za Kordun, predsjednik Općinskog NOO-a Barilović i sekretar Općinskog komiteta KPH Barilović. U svim organima i na svim funkcijama Mato je bio aktivan i zalagao se da postigne što bolje rezultate u radu, a naročito na općinskom nivou gdje je rad bio strogo ilegalan i zahtijevao posebne metode, velike napore i izuzetnu konspiraciju.

U novembru 1943. godine kao delegat vrlo aktivno učestvuje u radu Treće konferencije KPH za okrug Karlovac ukazujući na propuste i dajući prijedloge za uspješniji rad i bolje rezultate. On konstatuje da NOO-i u karlovačkom kotaru nisu bili politički predstavnici naroda jer su djelovali kao egzekutori, a Partija im nije pružala pomoć; da NOO-i koji vrše samo konfiskaciju ne mogu politički djelovati među narodom; da je trebalo osnovati komisiju za konsfiskaciju, a ne da to provode NOO-i; da bi upisivanje Zajma narodnog oslobođenja bolje uspjelo da je narodu objašnjeno što je to Zajam narodnog oslobođenja; da treba više pažnje posvetiti radu među omladinom i ženama i objašnjavati potrebu narodnooslobodilačke borbe i njenih ciljeva; da je Okružni komitet pravilno postavljao liniju Partije, ali se ona nije provodila u život; da se ispravnim držanjem partizana i vojske može zadobiti ljubav naroda prema vojsci, ali kad se dešavaju nepravilnosti, onda ne možemo uspjeti u sprovođenju naše partijske linije. Njegova diskusija bila je jako korisna i pomagala je u koncipiranju zadataka za budući rad.

Mato je 5. decembra 1943. godine ubijen u selu Brestu gdje je trebao, na traženje omladinske organizacije, prisustvovati omladinskom sastanku. Ubila ga je grupa ustaša iz posade Belaj koja je u tu svrhu bila unaprijed pripremljena od strane natporučnika Bmardića.

Tako je tragično izgubio život komunista, revolucionar, predsjednik, srekretar Partije i narodni borac Mato Malović Ćana, čiji lik i dje-

la mogu poslužiti za primjer današnjim i budućim pokoljenjima kako
i treba raditi i boriti se za svoj narod i njegovu slobodu ne štedeći ni vlastiti život ako je to neophodno.

I Matin sin Ivan je stupio u narodnooslobodilačku borbu u novembru 1943. godine, a poginuo je kao borac Karlovačke brigade u aprilu 1945. godine.

Stevo Belavić

Ilegalni rad Josipa Matešića

Josip Marka Matešić rođen je u Petrunić Selu. Novinar, porijeklom iz siromašne seljačke obitelji.

Prije drugog svjetskog rata, u vremenu od 1937. do 1941. godine, radio je u Beogradu u redakcijama raznih listova (novina) među kojima i u »Sokolskom glasniku«.

Povremeno je dolazio kući u cilju posjete roditeljima i rodbini i tu politički djelovao među članovima svoje obitelji i rodbine te među naprednim ljudima i simpatizerima radničkog i komunističkog pokreta. Družio se i sa Vidom Katić Penko, upraviteljicom škole u selu Brestu i njenim bratom Franjom Penko, studentom Mašinskog fakulteta koji je dolazio kod sestre, a kasnije preko njene veze otišao u partizane. Propagirao je ideje i ciljeve radničkog i komunističkog pokreta i ukazivao na opasnost od fašizma, frankovačkog i ustaškog pokreta. Govorio je ljudima da ne idu u ustaše, jer su oni plaćenici Italije i Njemačke, i davao im naprednu literaturu na čitanje.

Matešić je prije drugog svjetskog rata bio povezan sa Jankom Furdekom, Vladom Novakovićem i Tomom Mihalićem-Tobijem, poznatim komunistima i revolucionarima.

Nakon bombardiranja Beograda 6. travnja 1941. godine napustio je Beograd i došao u rodno selo gdje je do kolovoza ilegalno politički djelovao jer se morao kriti od Mačekove »zaštite« koja je sumnjala u njegovu političku opredijeljenost. Tu je težište aktivnosti usmjerio na širenje ideja i ciljeva NOP-a, razobličavanje kvislinške NDH i nje-

nih oružanih snaga govoreći da, umjesto u oružane snage NDH, treba ići u partizane koji se jedini bore za pravu slobodu i bolju budućnost svih naših naroda.

U kolovozu 1941. godine po zadatku OK KPH za Karlovac i uz pomoć simpatizera NOP, koji su djelovali u vojnim organima NDH, zapošljava se kao civilno lice u domobranskom Popunbenom zapovjedništvu u Karlovcu, koje se bavilo mobilizacijom ljudi u oružane snage NDH. Tu izvršava vrlo važne zadatke koje mu je postavio Okružni komitet, a surađuje i sa Vojnim komitetom koji je djelovao u garnizonu Karlovac.

Za to vrijeme stanovao je na Baniji kod gostioničara Ilije Selakovića. On i ovdje politički djeluje. Okuplja ljude u svom stanu gdje slušaju radio-stanice: »Slobodnu Jugoslaviju«, »Glas Amerike«. Radio London i druge. Stenografirao je važnije vijesti i slao ih van Karlovca, nabavljao kancelarijski pribor i materijal u knjižari Mire Rupčića, što mu je donosio sin Ivica prilikom povratka iz škole. Sve to šalje na teren za potrebe NOP-a.

Jednom prilikom, kada je 1944, godine došao kući na vikend, svom je drugu Mati Petruniću rekao: »Lijepo je vama ovdje na slobodnoj teritoriji, ali meni je teško u neprijateljskom osinjaku. Međutim, gdje te Partija rasporedi, tu moraš biti i raditi«.

Otkriven je i uhapšen u rujnu 1944. godine i nakon saslušanja odveden u pravcu Mekušja i strijeljan od ustaša.

Stevo Belavić

Komesar Komande karlovačkog partizanskog područja

Pelar Matičić Mirko rođen je 15. siječnja 1915. godine u Donjem Zvečaju, općina Duga Resa. Otac Andrija i majka Roza (rođena Škot) imali su tri sina i tri kćeri. Bila je to osrednje imućna seoska obitelj.

Petar osnovnu školu završava u Donjem Zvečaju, a 1930. primljen je na izučavanje strojobravarskog zanata u željezničkoj ložionici u Karlovcu. Naukovanje je završio 1933. i odmah otpočeo raditi u istoj ložionici. Nakon odsluženja vojnog roka u bivšoj jugoslavenskoj vojsci, ožujka 1935. godine zaposlio se u dugoreškoj tvornici gdje je ostao do listopada 1936. Zatim se ponovno vraća u ložionicu Karlovac do ožujka 1939. kada se po drugi put našao u tvornici sve do srpnja 1940. da bi tada i opet prešao u željezničku radionicu (ložionicu) do odlaska u partizane.

Kao mladi radnik brzo je osjetio svu težinu radničkog života i svu nepravdu koju je morala trpjeti radnička klasa u bivšoj Jugoslaviji pa se vrlo brzo povezuje sa naprednim omladinskim i radničkim pokretom preko URS-ovih sindikata i već 1939. postaje član KP Jugoslavije.

Početkom drugog svjetskog rata i okupacije izabran je za člana Mjesnog komiteta KPHKarlovac, a kasnije postaje i sekretar tog komiteta. Ubrzo je izabran i za člana Kotarskog i Okružnog komiteta KPH Karlovac, a zatim i Vojnog komiteta. Uoči rata dobio je ilegalno ime »Mirko« pod kojim je djelovao kao partijski aktivista i po kome su ga znali njegovi drugovi i suborci s kojima je kontaktirao.

Krajem 1942. kao partijski ilegalac učestvuje u osnivanju Općinskog komiteta KPJ Duga Resa, koji je osnovan u Donjem Zvečaju u njegovoj kući.

U proljeće 1943. godine nakon provale u Vojnom komitetu Karlovac — kojom prilikom je stradalo mnogo karlovačkih komunista i simpatizera — Pero napušta Karlovac da bi izbjegao hapšenje i odlazi u partizane na karlovački oslobođeni teritorij na sektoru Bosiljeva.

Početkom 1944. postaje politički komesar Komande karlovačkog područja. Unaprijeđen je u čin kapetana. Kao komesar mnogo je doprinio svojim radom i djelovanjem na izgradnji i funkcioniranju vojno-pozadinske vlasti na karlovačkoj teritoriji.

Zajedno sa Ankicom Peretić, sekretarom SKOJ-a za općinu Ribnik, 1. studenog 1944. odlazi na jedan od mnogobrojnih zadataka, a na povratku ih je sačekala ustaška zasjeda (trup) na putu prema Selu Sopčić Vrh (Ribnik) gdje se tada nalazila komanda mjesta Ribnik. Poznati i cijenjeni komesar područja Pero i Ankica, sekretar SKOJ-a, mučki su tom prilikom ubijeni. Bio je to veliki gubitak kojeg su oplakali borci i narod ovog kraja. Drug Pero sahranjen je najprije na groblju u Lipniku, a nakon oslobođenja njegovi posmrtni ostaci preneseni su na groblje u Mrežničkom Petru kod Duge Rese.

Općinski odbor SUBNOR-a Ozalj na mjestu pogibije Petra Matičića i Ankice Peretić podigao je 1976. godine spomenik kao trajni znak sjećanja na ove hrabre drugove. Nakon oslobođenja željezničarsko pjevačko društvo u Karlovcu nosilo je ime Pjevačko društvo željezničara »Petar Matičić«.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

Mihalić Mate Tomo - Tobija

Rođen je 1890. godine u Barilovićkom Cerovcu. Član je KPJ od 1938. i učesnik narodnooslobodilačke borbe od 1941. godine.

Tobija potječe iz siromašne seoske porodice sa malo zemlje od koje se nije moglo ni najskromnije živjeti. Svjestan toga, poput mnogih svojih sugrađana, odlazi u SAD s namjerom da zaradom poboljša život svoje porodice. Međutim, ni u SAD nije išlo kako je zamišljao pa se nakon nekoliko godina rada vraća kući ne postigavši željeni cilj.

Po povratku iz SAD zapošljava se kao radnik i lugar u rodnom kraju. Radeći u SAD uključio se u revolucionarni pokret i postao član tamošnje Komunističke partije te stekao određena revolucionarna saznanja. Zahvaljujući tome, kao povratnik, nastavlja s revolucionarnim radom i ubrzo postaje zapažena ličnost u redovima naprednog pokreta u rodnom kraju. Već 1932. godine organizira i održava sastanak u šumi Brzetinac s ciljem stvaranja širokog pokreta za okupljanje progresivnih sna-

ga u borbi protiv fašizma, po uzoru na Pariš̌ku komunu i oktobarsku revoluciju. Sastanku prisustvuju najnapredniji ljudi kraja i prihvataju Tobijine ideje.

Zahvaljujući svojoj jednostavnosti, rječniku prilagođenom svojim ljudima i prirodnoj nadarenosti za rad sa masama, u revolucionarnom radu postiže zavidne rezultate. Radi s ljudima gdje god stigne, a najveće rezultate postiže u periodu 1935—1941. godine kada njegova kuća postaje značajan punkt za okupljanje naprednih ljudi i širenje revolucionarnih ideja.

Na osnovu ispoljenog revolucionarnog rada 1938. godine primljen je u članstvo KPJ, što ga je još više motiviralo u radu pa je još iste godine formirao partijsku ćeliju, prvu na području općine Barilović, a 1941. i drugu po redu. Ćeliju iz 1938. sačinjavali su: Tobija, Stevo Spudić i Marko Belavić, a onu iz 1941. godine: Mijo (Marka) Belavić Levak, Mato (Janka) Belavić, Mijo (Ivana) Belavić, Drago (Janka) Belavić i Ivan Jurčević (kandidat). Levak je bio sekretar. Za Tobiju je bilo karakteristično da je bio neobično dobar organizator i masovik. Znao je stvoriti oslonac među naprednim ljudima i odatle poći u akciju, mobilišući mase, a posebno omladinu.

Neposredno pred rat povezao se s naprednim ljudima u selima s obje strane Korane. Već u junu 1941. godine pojavljuje se u Donjem Skradu, zajedno sa kćeri Ružom i sinom Vladom. Svi zajedno razvijaju borbenu djelatnost u Donjem Skradu i okolnim selima.

Od Tobijinog dolaska na partizansku teritoriju veza s Karlovcem, Dugom Resom, pa i Zagrebom, postaje sve razgranatija, zahvaljujući tajnom kanalu koga je KK Karlovac organizirao i Tobiju zadužio da ga održava. To je bio poznati kanal, uspostavljen u augustu 1941. godine, a išao je pravcem Karlovac — Duga Resa — Mihalić Selo — Donji Skrad i dalje na partizansku teritoriju. Postojao je sve dok je bila potreba za njim.

Boraveći u hrvatskim selima Tobija je neprekidno objašnjavao ljudima stanje na partizanskoj teritoriji, govorio o napredovanju NOP-a, o borbi i stradanjima ljudi u srpskim selima, te pozivao narod da se priključi naprednoj borbi.

Bratstvo i jedinstvo mu je bila stalna preokupacija i jedna od najvećih vrlina. Danonoćno je bio uz narod — danju u srpskim, a noću u hrvatskim selima. Noću se u hrvatskim selima sastajao sa odgovarajućim aktivistima; sam je pisao letke i rasparčavao ih na razne načine. Ubacivao ih je preko ograda u seoska dvorišta, a dospijevali su i u neprijateljske posade.

Već je rečeno da je najviše pažnje pridavao radu sa omladinom. U vremenu od 1941. do 1943. godine mnogo je učinio u tom cilju. Učestvovao je u formiranju SKOJ-a, Saveza mlade generacije (USAOH-a), organizirao kultumo-prosvjetni rad omladine, pisao skečeve i starao se o njihovom uvježbavanju i izvođenju istih na raznim skupovima, a

i narodnim zborovima šireg značaja, organizirao zborove u hrvatskim selima, a naročito je bio upečatljiv onaj u junu 1942. godine u Mateškom Selu na koji je doveo 16 omladinaca i 12 omladinki iz srpskih sela. O odjeku ovog zbora opširnije je rečeno u poglavlju ovog Zbornika, u kom se govori o području ratne općine Barilović.

Svojim svestranim radom i uspjesima mnogo je smetao ustaškim vlastima pa su one odlučile da unište Tobiju i njegovu porodicu. U tom cilju je 14. februara 1942. godine izvršen napad na njegovu kuću. Tada je ubijen Tobijin sin Vlado, član KP, supruga je ranjena i kuća zapaljena. Tobija je sa kćerkom Ružom uspio umaći, a s njima i Anton Ružić i Vjekoslav Čermek, koji su u Tobijinoj kući čekali vezu za odlazak na slobodnu teritoriju. Poslije ove akcije ustaše su u Šćulcu postavile posadu od 10 ljudi da onemoguće daljnji rad Tobije u hrvatskim selima, a posebno da ometaju rad postojeće partizanske veze. Da bi prekinuta veza ponovo proradila, trebalo je likvidirati ovu posadu u Šćulcu. Tobija je dobio zadatak da ispita situaciju i pripremi teren za likvidaciju posade. Zahvaljujući njemu vod partizana je 23/24. februara 1942. godine likvidirao posadu i kanal je ponovo proradio.

Tragedija nije pokolebala porodicu Mihalić, nego joj je dala još više snage za predstojeću borbu. Iako u dobrim godinama, Tobija je bio vitalan i pun energije za sve napore koje je borba nametala.

Poznato je da su ustaške vlasti cijeloga rata tragale za Tobijom i njegovom kćeri Ružom, postavljali im zasjede i vrebali ih na svakom koraku. Jednom prilikom Ružu su uspjeli zarobiti, ali je ona, zahvaljujući svojoj hrabrosti i odlučnosti, uspjela pobjeći i spasiti život.

U četverogodišnjem ratu Tomo i Ruža su obavljali delikatne poslove i značajne funkcije u ratu. Tobija je u martu 1942. godine bio delegat na 2. okružnoj partijskoj konferenciji za okrug Karlovac, a nakon toga član KK KPH Karlovac, te član i drugih foruma i organizacija; 1943/1944. radio je u hrvatskim selima na području Lasinje, zatim radi po sektoru šumarstva u Okružnom NOO-u i na drugim dužnostima; godine 1944. bio je izaslanik Okružnog NOO-a za Kordun na Zadružnoj skupštini u Bariloviću.

Ovako duga, bogata, uporna i raznovrsna aktivnost Tome Mihalića Tobije sama po sebi govori da je on bio veliki revolucionar i patriota koji je čitav svoj život posvetio idealima radničkog i komunističkog pokreta, borbi svoga naroda za ono što smo u revoluciji izvojevali i u miru izgradili za dobrobit našeg naroda. Ovako velike zasluge Tobiju svrstavaju u red najzaslužnijih građana njegovoga kraja i čine ga likom borca narodnooslobodilačke borbe na čijem primjeru trebaju učiti buduće generacije.

Umro je 1963. godine i sahranjen u rodnom selu.

Bozo Kozlina

Predsjednik NOO Donji Skrad

Milo vano vić Janka Simo, rođen je 1910. godine u Donjem Skradu. Učesnik je narodnooslobodilačke borbe od 1941. godine i član KPJ od 1942. godine.

Vrlo mlad je ostao bez oca, a brigu o majci i četvero djece preuzeo je Simin stric Vuk. Imali su malo neplodne zemlje i teško su od nje živjeli. Stric Vuk je redovno odlazio na sezonske radove i obično sa sobom vodio oba sinovca, Simu i mlađeg Milu.

Po završetku osnovne škole u Bariloviću, Simo je prekinuo školovanje i ostao kod kuće u brojnoj porodici. Još za osnovne škole zavolio je knjigu i već tada stvorio kod sebe naviku čitanja. Mnogo je čitao te još kao mladić prihvatio napredne ideje i po tome služio za primjer ostalim mladićima u selu.

Ispoljavao je bistrinu i zdravo rezonovanje o ljudima, stvarima i događajima, uviđao nepravde i socijalne razlike i potrebu borbe za pravednije ljudske odnose. Družio se s naprednim ljudima, učesnicima oktobarske revolucije, povratnicima iz svijeta i komunistima. Najveći utjecaj na njega imali su: Miloš Kozlina Mija, brat njegove supruge, obućarski radnik i član KPJ od 1937. godine i Svetozar Gojsović, muž ženine sestre, član KPJ od 1938.

Simo je bio čovjek nižeg rasta, crne puti, mršav i na prvi pogled djelovao je dosta nježno. Možda baš zbog svog nježnog izgleda i nije bio primljen u vojsku. Međutim, sve ovo o njemu i njegovoj konstrukciji stvarno je djelovalo samo na prvi pogled jer je on svoju snagu i sposobnost uopće ispoljavao neobičnom energijom, svježinom duha i okretnošću.

U predratnom, ratnom i poslijeratnom periodu uvijek je bio u dobrim odnosima s ljudima sa kojima je radio i nikada ga nitko nije vidio bezrazložno ljutog, nabusitog, sebičnog i uopšte sa slabim ljudskim osobinama.

Odmah nakon kapitulacije stare Jugoslavije i stvaranja NDH našao se u sastavu ustaničke grupe i radio na prikupljanju oružja i drugim zadacima u to vrijeme. Kada je ustanička grupa prerasla u partizanski odred »Donji Skrad«, Simo je nakon kratkog vremena vraćen

iz 'odreda na rad u pozadinu, jer je za to imao sve preduvjete. Na prvim izborima za seoske odbore izabran je za odbornika, a kada je pred kraj 1941. godine Milutin Gazibara izabran u Općinski NOO, Simo je izabran za predsjednika seoskog NOO-a i na toj dužnosti ostao do kraja rata, odnosno do konca 1945. godine, kada je koloniziran u Vojvodinu.

Kao predsjednik NOO-a pokazao je sve vrline koje je trebao imati čovjek na takvoj dužnosti. U radu je bio disciplinovan, odmjeren, pravičan i u svemu principijelan, pa su ga ljudi kao takvog poštivali i sve njegove naloge, kao čovjeka iz vlasti, bez pogovora izvršavali. Znali su da on nikada nikoga neće preko reda ničim opteretiti. Bilo je pojedinaca koji su se znali buniti, naročito kada se radilo o težim zadacima, na kojima je trebalo ostati i po nekoliko dana, (prevoz ranjenika, žita i si.), ali je on takve s lakoćom smirivao i uspijevao ih ubijediti da to tako mora biti i oni su popuštali.

Nemoguće je nabrojiti sve one zadatke i obaveze koje su išle preko NOO-a, ali je sigurno da su među prvima bili: ishrana stacioniranih i prolazećih jedinica razni prijevozni poslovi, sjetva, žetva, prihvat i smještaj izbjeglica, briga za bolesne i ranjene, stare i siromašne, briga za djecu bez roditelja itd.

Kada je riječ o osnivanju i radu NOO-a u toku rata, u ovim našim selima, onda je sasvim sigurno da je Simo bio najzaslužniji, kako za njihovo osnivanje tako i za njihov rad u toku rata.

U 4. neprijateljskoj ofenzivi, januara 1943. godine, Nijemci su strijeljali njegovu majku i strinu, a u istom periodu je i stric Vuk umro od tifusa. Od tada je, pored o svojoj užoj porodici, morao voditi brigu i o stričeve troje djece koja su ostala bez oba roditelja. Njegova ionako brojna porodica povećavala se za još troje, tako da je od tada brojila 11 članova. Budući da je troje stričeve djece bilo nesposobno za samostalni život, Simo ih je i prilikom kolonizacije u Vojvodinu priključio svojoj užoj porodici i time im omogućio daljnji život i egzistenciju.

Pred kraj rata vršena su spajanja nekih NOO-a, tako da su od tada sela: Donji Skrad, Veliki Kozinac, Mali Kozinac i Kosijersko Selo imala jedan seoski NOO, pod nazivom NOO Donji Skrad, sa sjedištem u Velikom Kozincu, u kući Milete Smoljanovića. I tada je Simo izabran za predsjednika toga odbora.

Pored navedenih dužnosti i obaveza, od druge polovine 1944. godine Simo je bio i sekretar partijske organizacije, koja je obuhvatala ova četiri sela. Dobro je obavljao i tu dužnost pa se i na njoj dokazao.

U danima oslobođenja, pored svih navedenih dužnosti, obavljao je i dužnost trgovinskog povjerenika u određenim trgovinama u Karlovcu. U Kljajićevu, u Vojvodini, gdje je koloniziran, bio je upravitelj mlina sve do penzionisanja, a nakon toga radio je u svim društveno-

-političkim organizacijama u mjestima u kojima je živio, pa i u poodmaklim godinama služio za primjer ostalima.

Život je izgubio na društvenom zadatku. Naime, poginuo je u saobraćajnoj nesreći prikupljajući, zajedno sa drugovima, podatke za ovaj Zbornik.

Čitavog svog života bio je primjeran čovjek, neumoran radnik i do kraja odan Partiji i narodu.

Bozo Kozlina

Komandant bataljona Mile Opačić

Rođen je 1907. godine u selu Zinajevac, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici. Rano je ostao bez roditelja, a tada je njegov odgoj preuzeo ujak. Polazio je osnovnu školu u Perjasici, napasao stoku i radio u polju. Vojni rok služio je u graničnoj jedinici kao »ćata« kod komandira karaule jer je lijepo pisao. Prilikom izlaska iz vojske dobio je pismenu preporuku za žandarmeriju ili policiju. Međutim, zaposlio se kao financ i službovao negdje u Hrvatskom zagorju. Štitio je seljake siromahe koji bi u dolini posadili stotinjak struka duhana jer nisu imali novaca da ga kupuju. To su doznali žandari i prijavili ga, pa je 1938. godine otpušten iz službe i došao natrag u svoje selo.

Iako se nalazio u državnoj službi. Mile je javno napadao tadanji nenarodni režim i diktaturu u Jugoslaviji. Nakon otpuštanja iz službe bio je još žešći u osuđivanju svega i svakoga, od općine do dinastije. Zbog svojih progresivnih stavova on je 1939. godine postao kandidat za člana Komunističke partije.

Mili je teško pala okupacija zemlje iako je bio poznat kao protivnik režima. Bio je iznenađen Pavelićevim i ustaškim genocidom nad Srbima i čvrsto uvjeren da hrvatski narod neće biti uz njih. Nakon poznatog ustaškog zvjerstva nad Srbima u Hrvatskom Blagaju seljake Perjasice zahvata strah i panika. Tada se javlja Mile i tvrdi da je on službovanjem u Hrvatskom zagorju dobro upoznao tamošnji hrvatski narod kao pošten i čestit i da čak životom može garantirati kako se

neće opredijeliti za Pavelića i ustaše kada čuje za njihove zločine. Djelovalo je to smirujuće jer, Mile je bio ozbiljan čovjek kojem se moglo vjerovati.

Kada je kao kandidat Komunističke partije bio obaviješten da se kreće na ustanak, noću 30/31. augusta 1941. godine, stigao je na zborno mjesto. I već polovinom septembra 1941. godine primljen je u redove KPJ u partizanskom odredu »Perjasica«.

Početkom decembra 1941. komanda 1. čete (Perjasičke) određuje mu specijalan zadatak: traganje za doušnicima koji prate četu i o njenom kretanju javljaju žandarima. Mile polučuje vidne uspjehe.

Početkom februara 1942. godine, formiranjem 1. bataljona postavljen je za operativnog oficira. Bila je večer 26. aprila 1942. godine, uoči napada 1. bataljona na neprijateljsko uporište u Perjasici. Cijeli je bataljon na malom prostoru, a Mile u sredini. Tada je kazao ovo: »Na onom brdu su ustaše, žandari i domobrani. Imade ih preko stotinu. Svi imadu karabine sa mnogo municije. Za nas su svi opasni dok im ne otmemo oružje. Očekujemo da će pružiti žilav otpor. Bilo bi dobro ako nisam u pravu«. Nikada Mile nije mnogo govorio, ali ono što bi kazao svima je bilo jasno.

Prilikom formiranja 4. kordunaške brigade 19. augusta 1942. Mile je postavljen za operativnog oficira Omladinskog bataljona »Joža Vlahović«, a krajem 1942. bio je mjesec dana i komandant bataljona. Potom je do maja 1943. godine operativni oficir 1. bataljona 4. brigade i onda komandant istog bataljona.

Prikazujući borbu 1. bataljona 4. kordunaške brigade, pod komandom Mile Opačića i njegovu pogibiju, u knjizi »OSMA KORDUNAŠKA UDARNA DIVIZIJA« (na strani 506) tadanji komesar 4. brigade, danas general-potpukovnik JNA u mirovini Dušan V. Baić, piše:

»Mile je spadao među hrabre, samoinicijativne, odane i disciplinovane komandante. Bio je uvijek s borcima u prvom streljačkom stroju. Ovaj svijetli lik hrabrog borca i dobrog komandanta ostao je u stalnom sjećanju njegovih preživjelih boraca 4. Kordunaške brigade i naroda Perjasice«.

Imao je Mile veliki osjećaj za čovjeka borca i njegovu sudbinu. Upravo je zbog toga stalno bio u prvom borbenom poretku. Želio je da i njegova sudbina bude jednaka sudbini boraca koji moraju jurišati na neprijateljski bunker ili drugo utvrđenje. Samo tako mu je savjest bila mirna nakon povratka iz bitke u kojoj se ginulo. To je bila njegova logika i čvrsto uvjerenja da samo tako, i nikako drukčije, čovjek može čovjeka slati u sigurnu smrt.

Dobro su to znali i komandant brigade i komandant divizije. Oni su upozoravali Milu da njegovo ponašanje može ići u prilog protivniku, jer nismo imali savremenog naoružanja. On im je klimanjem glave odobravao .da imadu pravo i da tako zaista treba postupati koman-

dant bataljona, a u prvoj akciji drži se svojeg uvjerenja. Tako je bilo i 3. januara 1944. godine ispred onog ustaškog bunkera, gdje je smrtno ranjen ostao ležati Mile Opačić, a da mu nije bilo mjesto, kao komandantu bataljona.

Nikola D. Cimesa
Pero Vranješ

Operativni oficir Karlovačke udarne brigade Nikola Oreščanin

Rođen je 1919. godine u Mateškom Selu, zaselak Oreščani, u siromašnoj seoskoj porodici Srđana i Milice. Osnovnu školu pohađao u Brijestu. Rastao je u selu uz svoje vršnjake Hrvate. S njima je dijelio cigar duhana, povjeravao im svoje momačke tajne, a isto tako i oni njemu. Njegovo bećarsko oko »zapelo« je za lijepu i zgodnu Baricu pa se među njima razvila i ljubav. Planirali su da u 1941. stupe u brak, ali ih je omeo rat.

Na proglas o općoj mobilizaciji, početkom aprila 1941. godine, Nikola je odmah krenuo na zborno mjesto u Celje. Usput se javio dvojici vršnjaka u selu koji su imali isti raspored. Čudio se što nisu došli za njim.

Svojim očima i ušima nije mogao povjerovati kada je vidio i čuo kako onaj proplanak, gdje su se okupljali, napuštaju neki oficiri, a drugi, koji ostaju, naređuju da se odloži do tada primljeno oružje i podalje :stane u stroj — da bi se sačekalo Nijemce koji ulaze u grad. Smogao je snage i odlučnosti, napustio stroj i s karabinom u ruci otišao u obližnji šumarak. Punih desetak dana, krijući se kroz šume, vraćao se svom selu. Iz šume je promatrao Nijemce na cesti i nije znao šta se zbiva u naseljenim mjestima, još manje o prljavoj raboti Mačekove zaštite. Kada je noću stigao pred most preko Mrežnice, na kojem se oko vatre grijalo desetak vojnika sa hrvatskim trobojkama oko kapa i rukava, a pored njih mnogo oružja i druge opreme, nije mogao pretpostaviti o čemu se radi pa je poduže osmatrao iz grma. Tek kada je čuo glas svojeg velikog prijatelja iz sela Jose, izišao je iz grma na most. Prvo iznenađenje bilo je što ga Joso »nije poznao« i ponašao se kao da ga prvi puta vidi. Pored oduzimanja karabina i municije naredili su mu da skine odjeću i obuću. A najstrašnije je bilo što su ga kao čovjeka ponizili izrekom »srpska bijedo«. Uvrijedili njegovo ljudsko dostojanstvo. Cijeli taj dan proveo je u grmovima nedaleko svoje kuće da bi istoj prišao noću kako ga nitko ne bi vidio bosoga i u gaćama.

O pripremama za ustanak u Perjasici Nikola je doznao od Rade Velimirovića Kosterca iz susjednog Gaćeškog Sela, pa je noću 30/31.

augusta 1941. stigao sa Radom na zborno mjesto ustaničkog PO »Perjasica« i ostao u istom do odlaska u Hrvatsku četu. U PO »Perjasica« Nikola je donesao lovačku dvocijevku s desetak patrona i nosio je desetak dana, a onda je jedne večeri nekamo otišao i vratio se s karabinom i torbom metaka. Dugo se nije znalo od koga je on to dobio, a onda je sam otkrio da mu je to dao prijeratni prijatelj iz sela, onaj Joso što ga na mostu preko Mrežnice »nije poznao«, jer se razočarao u Pavelića i ustaše nakon počinjenih zvjerstava nad srpskim narodom. Ponajviše se razočarao u Mačeku što ga je organizirao u ilegalnu organizaciju koja je kao »zaštita« odigrala prljavu ulogu. Joso je, navodno, ostao dosljedan i sve do pred kraj rata krio se kod svoje kuće. Nikoli je javio da se Barica udala jer nije vjerovala u pobjedu partizana, a Nikola je zbog toga podugo tugovao.

Kada je Gnjaco Karaš, krajem septembra 1941. godine, dobio naređenje da formira udarnu desetinu u PO »Perjasica«, prvog je za ruku uhvatio Nikolu i poveo na stranu, a potom još jedanaest boraca. Ta je desetina odigrala glavnu ulogu u napadu PO »Perjasica« na domobransku posadu na željezničkoj stanici u Donjim Dubravama, 5/6. oktobra 1941. godine, kada su razoružana 22 domobrana i oteta 22 karabina sa municijom. Krajem oktobra te godine, nakon odlaska Gnace iz Odreda, Nikola postaje komandir ove desetine i njome pravi mala čuda prelazeći rijeku Mrežnicu i otimajući oružje od ustaša.

Nikola je bio čovjek srednjeg rasta, ali vrlo jake konstrukcije i širokih pleća pa je djelovao kao od granitne stijene odvaljen komad. Po prirodi je bio miran i staložen, a dobro bi razmislio što će odgovoriti sagovorniku. Takav je bio i kod donošenja odluka kao desetar, vodnik, komandir čete, komandant bataljona i operativni oficir brigade. Kada bi donio odluku, on bi slamao i sebe i druge na njenom izvršenju. Spadao je među neustrašive borce PO »Perjasica«, pa i kasnije. Ići s njime u akciju nama mlađima i neiskusnima nije bilo lako jer ga je bilo teško slijediti, a vrlo opasno ostajati iza njega. Posebno je bio zadovoljan kada bi se privukao bunkeru i u njega jubacivao bombe uzvikujući onim svojim gromkim glasom: »Predajte se, gotovi ste!« Kako smo već u proljeće 1942. godine čuli za junaštvo Crvene armije, pod komandom maršala Buđonija, mi smo nakon jedne akcije spontano kazali: »Pa i mi imamo svojeg Buđonija«, upirući prstom na njega. Više ga nitko u našem odredu nije zvao po imenu ili prezimenu, a ni kasnije, već Buđoni.

Kada je početkom februara 1942. godine Perjasička četa prerasla u bataljon, tada je udarna desetina prerasla u vod i tako je Nikola postao komandir 3. (udarnog) voda 1. čete 1. bataljona.

Kada su krajem proljeća 1942. u 1. bataljonu (Perjasičkom) traženi dobrovoljci (od borca do komandira voda) koji će ući u sastav novoformirane Hrvatske čete, prvi se javio Nikola. Kao što je poznato. Hrvatska je četa odigrala veliku ulogu u razvoju ustanka u Prikup-

Iju. Kao iskusan partizanski ratnik Nikola je zapaženo brzo napredovao i stigao do komandanta bataljona u Karlovačkom odredu koji je imao tri bataljona i devet četa. Evo što, pored ostaloga, o Nikoli piše potpukovnik JNA u mirovini, Mile Martinović, u knjizi: »KARLOVAČKA UDARNA BRIGADA«, na strani 94:

»Nikola Oreščanin još kao komandant bataljona u Karlovačkom odredu učestvovao je u svim borbama koje je njegov bataljon vodio od Severina na Kupi do Ozlja i od Bele krajine do Korduna i uvijek se pokazivao kao hrabar borac i dobar rukovodilac, služeći za primjer mladim starješinama i borcima. Bio je omiljen u svome 1. bataljonu. Kao strastan borac za bratstvo i jedinstvo, često je znao govoriti drugovima: — Mi se moramo boriti protiv našeg zajedničkog neprijatelja rame uz rame Hrvati i Srbi, Slovenci i Muslimani. Moramo uvijek znati razlikovati izdajnike od poštenih ljudi.

Kao operativni oficir Karlovačke brigade, vraćajući se sa grupom boraca od Hrašća, kretao se na desnom krilu 1. bataljona između sela Lipnika i Ribnika i na prostoru zvanom Brezik naišao na ustašku zasjedu. Došlo je do vrlo teškog okršaja prsa u prsa. Okršaj je trajao do posljednjeg metka. U toj borbi junački je poginuo drug Oreščanin.
S njim zajedno poginula su i četvorica boraca«.

Nikola D. Cimeša
Pero Vranješ

Načelnik Štaba 2. kordunaške brigade
Pajić Mojsije Milić

Rođen je 1914. godine u selu Novi Dol (Poloj) u Perjasici, na Kordunu. Osnovnu školu pohađao je u Poloju od 1922. do 1926. godine i bio primjeran đak. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Otac Mojsija je poginuo u prvom svjetskom ratu, a majka se kasnije preudala za penzioniranog popa Mojsiju Sarapu, koji je živio u Poloju. Završivši osnovnu školu Milić, zbog siromaštva, nije mogao nastaviti daljnje školovanje. Živio je s majkom i očuhom u Poloju, sve do odlaska na služenje vojnog roka.

Godine 1935. odazvao se na odsluženje kadrovskog vojnog roka. Upućen je u Debar, na albansku granicu. Odsluživši vojsku zaposlio se 1937. kao graničar u graničnim jedinicama. Njemačkom i talijanskom okupacijom Kraljevine Jugoslavije u aprilu 1941. Milić je ostao bez službe u pograničnim jedinicama i bio primoran da se vrati u Novi Dol. Zbivanjima je bio teško razočaran. Iz dana u dan sve više se ispoljavao ustaški teror nad mirnim stanovništvom. Iz Poloja i Veljuna je na Đurđevdan (6. maja) 1941. godine iz čista mira odvedeno oko 500 Srba u Hrvatski Blagaj (Kordun) odakle se nisu nikada više

vratili svojim porodicama i kućama. Hapseći nedužne ljude po selima Poloja i Veljuna ustaše su pljačkali narodnu imovinu, kako uhapšenika tako i onih koje nisu našli u kućama.

Očigledno pogibeljna situacija primorala je i Milića da razmišlja kud i kako dalje u životu. I ubrzo povezuje se s naprednim ljudima koji vrše pripreme za narodni ustanak. Tako se za narodnooslobodilački pokret opredijelio već 1941. godine.

Oslobođenjem Perjasice i stvaranjem slobodne teritorije na području cijele bivše općine Perjasica (dvadesetak sela) organizuje se nova narodna vlast u vidu seoskih narodnooslobodilačkih odbora (kasnije i Općinskog). Kao ugledniji čovjek u Novom Dolu, Milić je bio od velike pomoći ljudima koji su radili na zadacima narodnooslobodilačkih odbora. On je vrlo savjesno provodio i zadatke koji su se od njega tražili. Svime time dao svoj doprinos organizaciji i jačanju narodne vlasti.

U 1. četu 2. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda dobrovoljno je stupio 2. februara 1942. godine. Već u prvim borbama pokazao se hrabar i primjeran borac, pa ga njegovi drugovi biraju za komandira mitraljeskog odjeljenja, kojim uspješno komanduje i znatno doprinosi sprečavanju neprijateljskog upada na slobodnu teritoriju. Uvijek veseo i raspoložen prema svojim borcima i narodu, on je u borbi hrabro prihvatao sve rizike i nikada se nije bojao da će poginuti.

Kad je postao komandir čete, još više se zalaže da što uspješnije obavi svaki borbeni zadatak i da na izvršenju zadatka što manje ima ranjenih i poginulih drugova, a da neprijatelju nanese što više gubitaka.

Kao dobrog vojnika i dobrog organizatora u borbi, Milića njegovi drugovi unapređuju za komandanta bataljona a, po ukazanoj potrebi, i za političkog komesara bataljona. Ističe se u borbama u Siči, Barilloviću, Belaju, Perjasici, Primišlju, Tounjskoj Kamenici i drugim mjestima gdje je ratovala njegova jedinica. Uvijek je bio dostojan dužnosti i položaja koji mu je bio povjeren kao starješini. Posebno treba istaći njegov rad, kao komesara bataljona, na jačanju bratstva i jedinstva svih naših naroda, kako u jedinici tako i na terenu gdje se kretao.

Milić 1944. godine odlazi u 2. kordunašku brigadu i učestvuje u borbama koje je ona vodila. Hladnokrvnost, promišljenost, stabilnost, i primjeran odnos, kako prema podređenim borcima tako i prema rukovodiocima, bile su njegove posebne karakteristike. Zbog njih je bio omiljen, cijenjen i poštovan. Takav je bio od dolaska u partizane do kraja svog života.

Poslije borbi brigade za Ogulin, pa u Cazinu, Bihaću i Raletini u Perjasici, Milić Paić postaje načelnik Štaba 2. kordunaške brigade.

Povjerenu dužnost, kao i uvijek, uspješno obavlja. Na kraju treba reći da se na svom borbenom putu postepeno razvijao i napredovao od običnog borca, preko komandira odjeljenja, komandira čete, komandanta bataljona i komesara bataljona, do načelnika Štaba 2. kordunaške udarne divizije.

U posljednjim danima rata, kada je 8. kordunaška udarna divizija vodila borbe sa Nijemcima u Ilirskoj Bistrici, kada se očekivao i konačni dan slobode, poginuo je Milić 7. maja 1945. na dužnosti načelnika Štaba 2. kordunaške brigade. Njegova pogibija tužno je odjeknula u cijeloj 8. kordunaškoj udarnoj diviziji, a naročito u njegovoj brigadi, kao i među svim onima sa kojima je dugo živio, i koji su ga voljeli i cjelini, na Kordunu i u njegovom rodnom Poloju.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Sahranjen u Aleji velikana i narodnih heroja u Beogradu

Paić Sime Milić rođen je 1912. godine u perjasičkom selu Maloj Kosi, na Kordunu. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu pohađao je u Poloju od 1922. do 1926. godine i bio odličan đak, ali ga roditelji nisu mogli dalje školovati. Živio je u selu od 1926. do 1934. i bavio se zemljoradnjom, povremeno odlazeći na sezonski rad u Karlovac i u Gorski kotar da zaradi novaca za nabavku odjeće i obuće. U proljeće 1934. godine otišao je na odsluženje kadrovskog roka od 18 mjeseci. Vojni rok služio je u 19. pješadinskom puku »Vojvode Putnika« u Kragujevcu.

Iz vojske se 1935. vratio u svoje selo. Porodica je imala 9 članova i živjelo se na vrlo malo zemlje lošeg kvaliteta. Bio je prisiljen zaposliti se u žandarmeriji, od 1. januara 1936. godine, u Bilješevu, Zepču i Zavidovićima. Okupaciju stare Jugoslavije je teško doživio, jer je 17. aprila 1941. godine otpušten iz žandarmerije od ljudi Nezavisne Države Hrvatske samo zato što je po nacionalnosti bio Srbin. Vratio se svojoj

roditeljskoj kući u Maloj Kosi gdje je uvijek bio ocijenjen kao napredan čovjek.

Milić je bio srednjeg rasta, visokih moralnih i karakternih osobina. Po prirodi miran, vrlo skroman i odmjeren. Nikada nije volio isticati sebe i svoje vojničke sposobnosti. U ophođenju s ljudima bio je neobično pažljiv. Volio je ljude i pomagao im gdje je god mogao radi čega je neobično bio cijenjen i uživao ugled. U donošenju odluka bio je hladnokrvan i promišljen. I u najtežim situacijama nalazio je izlaz i pravilno rješenje.

I kao partizan kod pretpostavljenih starješina zapažen je kao hrabar borac i odličan rukovodilac, pa je uživao veliki ugled kod boraca i starješina.

Opredijelio se za narodnooslobodilačku borbu i u septembru 1941. stupio u partizanski odred »Perjasica« gdje se dobro postavio, zadatke uspješno izvršavao i ubrzo postao popularan među partizanima. Uslijed pokazane umješnosti u tadašnjim uvjetima ratovanja, posjedovanja vojnog znanja, dokazane privrženosti NOP-u, te ispoljene lične hrabrosti, već krajem 1941. godine postaje komandir voda u 1. četi 2. bataljona kordunaškog partizanskog odreda, formiranoj od partizanskih odreda »Perjasica«, »Skrad« i »Donje Dubrave«, čiji je komandir bio legendarni Milutin Karaš. U toku 1941. godine učestvuje Milić u svim akcijama koje je izvodila 1. četa i svagdje se iskazao kao hrabar i sposoban čovjek, te moralno-politički svjestan.

Posebno se hrabro bori sa Talijanima na raskrsnici puteva Krnjak, Vojnić i Veljun kada je oslobođen veći broj civilnog stanovništva koje su Talijani odlučili odvesti u Karlovac i predati ustašama. U borbi sa domobranskom posadom u barakama na trasi projektirane pruge Karlovac-Bihać, u selu Budačka Rijeka, vodila se žestoka borba. U toj borbi Milić je sa svojim znanjem došao do punog izražaja. U borbi sa ustaškim jurišnim letećim vodom, na čelu sa stožernim narednikom zlikovcem Mirkom Marušićem iz Slunja, na cesti od sela Donje Visočke do Bukovca u Poloju, 20. januara 1942. godine zarobljeno je preko 20 žandara i njihovo naoružanje.

U vrijeme formiranja 1. bataljona 2. kordunaškog odreda Milić je određen za komandira 1. čete u 1. bataljonu 2. kordunaškog odreda. Bila je to Perjasička četa, kojom on rukovodi od februara 1942. godine. Kao komandir te čete organizuje zasjedu ustaškim žandarima u šumi Glavici, između selä Mikašinovići i Jusići u Gornjim Dubravama, u zimi 1942. godine. Jurišem je napadnuta žandarska kolona na cesti, a žandari zarobljeni i razoružani. U ovoj akciji, pored komandira Milića, istakli su se i hrabri borci — njegovi partizani — iz selä bivše općine Gornje Dubrave.

U napadu na neprijateljsku posadu u Primišlju, gdje se nalazio i poznati zločinac Božo Kodžoman, također je uspješno komandovao če-

tom Milić Paić i postigao izvanredne rezultate. Akcija na Primišlje imala je širi vojni i politički značaj i u njoj je učestvovalo više partizanskih jedinica. U martu 1942. godine Milić sa svojom četom napada neprijateljski garnizon u Siči. Napad nije uspio, ali on je svojom četom omogućio povlačenje ostalim partizanskim jedinicama, koje je neprijatelj pokušao okružiti i uništiti. Poslije izvlačenja jedinica komandant bataljona Milutin Karaš izljubio ga je i rekao mu: »Mićo, da ne bi tebe, uhvatiše i mene živoga«.

U napadu na neprijateljsku posadu u Perjasici, 27. aprila 1942. godine, opet je Milić Paić hrabro išao na čelu svoje čete. U ovoj akciji on se posebno istakao i kao borac i kao komandir. Slično je zauzeo dva bunkera kod Kosanović Lipe. Neprijateljske jake snage su potučene i zarobljene, a općinsko mjesto Perjasica ponovo oslobođeno. Poslije toga dolazi do niza organiziranih akcija na pruzi Karlovac Ogulin i u Ličkoj Jasenici, u kojima je jedinica Milića Paića odigrala značajnu ulogu i postigla vidne rezultate.

Početkom jula 1942. godine formira se udarni bataljon za samostalno dejstvovanje, a za njegovog komandanta imenovan je Milutin Karaš. Od ostalih boraca ponovo je formiran Perjasički bataljon i u njegov sastav ušle su Perjasička, Dubravska i Skradska četa, a za komandanta bataljona postavljen je Milić. Oba bataljona su 6. jula 1942. godine sa Hrvatskom partizanskom četom udarili na domobransku satniju Dane Prodanovića. U toj borbi zarobljen je Dane Prodanović sa još dvadesetak domobrana, tri puškomitraljeza i 18 karabina. Partizani nisu imali ni mrtvih ni ranjenih. Poslije toga Milićev bataljon izvršio je desetak akcija i diverzija na pruzi Zvečaj-Oštarije-Lička Jasenica. Prilikom formiranja 4. kordunaške udarne brigade nije ušao u njezin sastav već je i dalje ostao terenski bataljon.

Napad na neprijateljsko uporište u Hrvatskom Blagaju, koga su držale najkrvavije ustaše na Kordunu pod komandom natporučnika Dr Stjepana Urbana, izvršio je 13. septembra 1942. Proleterski bataljon Hrvatske zajedno sa Paićevim bataljonom. I u toj borbi on je pokazao veliku sposobnost u rukovođenju bataljonom i ličnu hrabrost. Napad je potpuno uspio. Neprijatelj nije više mogao da se oporavi ni da održi svoju posadu u Hrvatskom Blagaju.

Formiranjem 5. kordunaške brigade, 16. septembra 1942. godine, terenski bataljon Milića Paića ulazi u njen sastav i postaje 1. bataljon 5. brigade, a Milić Paić njegov komandant. S bataljonom učestvuje u svim akcijama koje izvodi 5. brigada. Naročito se istakao u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, na Drenovači, u borbi sa Nijemcima, štiteći glavne snage Narodnooslobodilačke vojske. Za ispoljenu umješnost i ličnu hrabrost pohvaljen je od Glavnog štaba Hrvatske. U borbi na Drenovači bio je i ranjen u lijevo rame zbog čega je morao otići i na liječenje u partizansku bolnicu u Bijele potoke. Zatim se ponovo vra-

tio u 5. brigadu 8. kordunaške udarne divizije. Postavljen je za načelnika Štaba brigade. Na toj dužnosti je ostao do maja 1943. godine, a formiranjem Prvog bataljona protiv pete kolone (PPK-a) u Hrvatskoj postavljen je za njegovog komandanta, kao zaslužan i provjeren rukovodilac u dotadašnjim borbama.

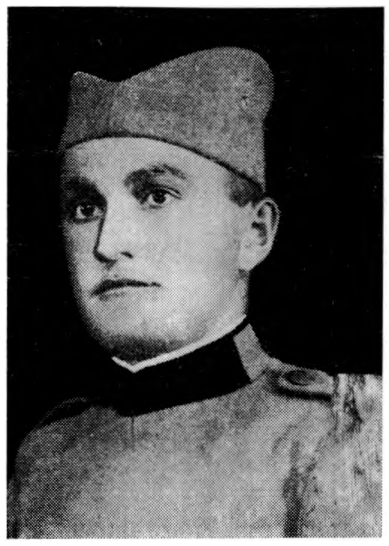
Na dužnosti komandanta Bataljona PPK-a Hrvatske Milić se pokazao izvanredno sposobnim. Vrlo brzo je očistio Gacku dolinu u Lici od ustaša i četnika. Posebno je doprinosio usavršavanju jedinica PPK propisujući uputstva i pravila za vršenje zadataka koji su se postavljali u borbi protiv pete kolone.

Milić Paić učestvuje i u formiranju Prve brigade narodne odbrane (16. juna 1944. godine) i postaje njezin prvi komandant. Na dužnosti komandanta brigade ostaje do novembra 1944. kada je zbog posljedica ranjavanja i teških uslova života u ratu morao preko Zadra otići >u Beograd na bolničko liječenje gdje je i umro 6. juna 1945. godine.

Smrt istaknutog borca i komandanta, majora JNA, odanog člana Partije od 1941. godine do posljednjeg dana života, sa velikom tugom su primili svi drugovi u jedinicama u kojima se borio i sa svojim borcima dijelio dobro i zlo. Posmrtni ostaci druga Milića Paića sahranjeni su na Novom groblju u Beogradu, u Aleji velikana i narodnih heroja, gdje se sahranjuju najzaslužniji sinovi naših naroda.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Komesar bataljona Milan Paić

Milan Mile Paić rođen je 15. marta 1915. godine u selu Mala Kosa, općina Perjasica. Do 4. godine živio je u siromašnoj seljačkoj porodici kućne zadruge »Karamani« sa starijom braćom: Milošem, Mirkom, Milutinom, majkom Sofijom (rođena Rausavljević) i sa porodicom Đure Paića, polusinovcem Milanovog oca. Otac Mile poginuo je prije Milanovog rođenja, na Bukovini u januaru 1915. godine, kao austrougarski vojnik u ratu između Austro-Ugarske i Rusije. Majka se mnogo mučila za vrijeme rata štiteći sinove od svakodnevne gladi, bolesti i studeni, a nakon rata se preudaje u susjedno selo Mrežnicu za udovca Radu Vranješa. Starija tri sina ostavila je majci njihovog oca, a Milana odvela u kuću svog novog muža — ratnog invalida sa ruskog fronta.

Očuh Rade brinuo je o Milanu kao o svom djetetu, i bio mu strog i dobar. Naučio ga da bude najbolji dečko u selu za svaki posao od kojeg se može živjeti. Tako je stasao u bistrog i inteligentnog seljaka, posebno lijepog, visokog, plećatog i natprosječno jakog. Kao pojava bio je vrlo simpatičan. Krasili su ga bijeli zubi, smeđe oči i kosa, a po naravi je bio komunikativan, miran i nenametljiv. Nije imao mogućnosti da redovno završi osnovnu školu. Ipak je naučio da vrlo dobro čita i piše, posuđujući knjige od đaka mlađe generacije.

Na regrutnoj komisiji 1936. godine uzet je u vojsku kraljeve garde. Vojni rok od 18. mjeseci je odslužio u 2. mitraljeskoj četi 16. puka u Nišu. Po odsluženju vojske nije nigdje mogao dobiti zaposlenje pa je privatno položio ispit u Perjasici za 4 razreda Osnovne škole.

Milan Paić stupio je u partizanski odred »Perjasica« 20. septembra 1941. godine. Vrlo brzo postaje hrabar i odlučan borac u tom odredu. Posebno se ističe već u prvim borbenim akcijama hladnokrvnošću. U borbi sa fašističko-talijanskom vojskom u Krnjaku, na križanju kod Šarca, 1941. godine iskazao se velikim drugom i snažnim vojnikom. Trojicu svojih suboraca spasio je od sigurne smrti izvukavši ih preko visoke obale. Poslije te borbe Milana biraju za političkog delegata voda u partizanskom odredu »Perjasica« kao dosljednog i vrlo snalažljivog borca. On je cijenio ukazano povjerenje svojih drugova pa je u daljnim akcijama to opravdao i stekao još veći ugled i povjerenje,

jer je svatko želio biti u njegovom vodu, a kasnije u njegovoj četi ili bataljonu.

U prvoj polovini 1942. godine Milana biraju i imenuju za političkog komesara čete, a krajem 1942. i za komesara bataljona. Krasile su ga mnoge vrline dobrog komuniste, hrabrog, odlučnog i dosljednog komesara, koji se svim svojim bićem zalagao da bude svakom borcu primjer, od jurišanja u borbi do ponašanja prema borcima i narodu, ističući stalno bratstvo i jedinstvo boraca i naroda. Njegove političko-vojne sposobnosti došle su do najvećeg izražaja u septembru 1944. kada je preuzeo nastradali Peti bataljon Prve brigade Osme kordunaške udarne divizije u selu Tobolić, poslije teške i izvanredne borbe tog bataljona sa ustašama na Lipovači. Naime, ustaše su izvršile iznenadni noćni napad. U borbi Petog bataljona poginuli su komandant i komesar bataljona, te jedan broj boraca i rukovodilaca, a i ustaše su pretrpjeli neočekivane i nepredviđene gubitke. Komesar Milan Paić uložio je dodatne napore da se Peti bataljon što prije sredi, popuni, te psihički i fizički pripremi za naredne borbene akcije u skladu sa planom Štaba Prve brigade. Ostvaren je željeni cilj, a to se i u praksi potvrdilo uspješno izvedenim borbenim akcijama pod kraj 1944. i tokom 1945. godine.

Komesar je bio posebno zadovoljan što je u Peti bataljon došao za komandanta iskusni i prekaljeni borac i rukovodilac Miloš Madžar. Pod rukovodstvom njih dvojice ovaj bataljon izveo je značajne borbe sa Nijemcima i ustašama kod Drežnika, sela Gate, prema Bihaću, u Ličkoj Jesenici i Saborskom, pa posebno u Plaščanskoj dolini — u Vojnovcu, Mudrić Glavici, Plavča Dragi, Kneji i Liscu sa ustašama zločinca Brace Tomljenovića.

Poslije odmora od dva-tri dana u decembru 1944. godine, u selima istočno od Ličke Jesenice i Saborskog, Peti bataljon dobio je zadatak da izvrši noćni napad na Nijemce u selu Sertić Poljani kod Plitvičkih jezera. Komesar Milan izvršio je vrlo uspješne pripreme boraca za napad. Kada je bataljon krenuo na marš kako bi do određenog vremena stigao na određeni položaj i u određeno vrijeme otpočeo sa napadom iz pravca Saborskog, nije slutio ništa o promjeni situacije kod neprijatelja. I dok je bio u maršu i približavao se Sertić Poljani, nešto prije predviđenog roka za njegov napad i ostalih jedinica Prve brigade, Nijemci su bili napadnuti od strane 35. divizije i pod borbom počeli napuštati svoje položaje povlačeći se u pravcu Saborskog, odakle je nastupao Peti bataljon. Tako je došlo do susretne borbe između bataljona i Nijemaca. Štab bataljona pretpostavljao je da su Nijemci otkrili njegove namjere o napadu i zbog mjera predostrožnosti otvorili jaku puščanu i mitraljesku vatru na njega. No, nije bilo tako. Nijemci nisu znali za namjere Petog bataljona.

Komandant bataljona sa 1. i 2. četom vršio je zaobilazak Sertić Poljane za napad sa pravca koji je bio određen, a komesar bataljona

Milan Paić vodio je 3. četu i mitraljesku Četu cestom od Saborskog. U toj noćnoj zimskoj borbi i promijenjenoj situaciji komesar se vrlo dobro snašao i zauzeo položaj te snažnom vatrom sačekao Nijemce koji su se povlačili, nanio im velike gubitke i prisilio ih na izmjenu pravca odstupanja — prema Čorkovoj uvali i Vrhovinama.

Peti bataljon se u martu 1945. godine nalazio na položaju u Primišlju i vodio uspješne borbe sa Nijemcima i ustašama sve dok ih nije uspio protjerati preko rijeke Mrežnice prema Tržiću. U jednom predahu te borbe uži dio štaba bataljona, nedaleko ceste Primišlje--čičin most, stao je da analizira ishod borbe i upravo u tom momentu jedan zalutali metak iz daljine — sa pravca Tržića, preko rijeke Mrežnice — ranio je komesara Paića u desno rame (u ključnu kost). Bilo je to prvo Milanovo ranjavanje u narodnooslobodilačkoj borbi. Međutim, njega i u času težeg ranjavanja više zabrinjava daljnja situacija i borbena dejstva bataljona, nego njegova teška rana i potreba da mu se ukaže hitna liječnička pomoć. Tek kada se i sam uvjerio da je teško ranjen i da su bolovi sve jači te da izvjesno vrijeme mora napustiti položaj i bataljon, najteže i najžalosnije mu je bilo što nije imao mogućnosti da prikupi bataljon, da se za izvjesno vrijeme pozdravi sa svojim borcima i rukovodiocima i da im reče ono što on misli i smatra potrebnim u toj situaciji činiti.

Prilikom napuštanja bataljona komesar se komandantu obratio slijedećim riječima: »Čuvaj se i Ti komandante, čuvaj bataljon, a nastoj da se postavljeni zadaci izvršavaju, jer mi smo na takav način rada navikli u brigadi«. I na polasku u bolnicu reče: »Vrlo brzo ću se vratiti u bataljon«. Tako je u tim teškim ratnim danima razmišljao i postupao istaknuti borac i rukovodilac — komesar bataljona Milan Paić.

Poslije borbi kod Primišlja bataljon je dobio zadatak da se prebaci na nove položaje prema Karlovcu, na liniju Tušilovački Cerovac--Popović Brdo i Trebinje i da na tom položaju zamijeni Prvi bataljon svoje brigade. Više-manje na tim položajima Peti bataljon je svakodnevno vodio čas lakše, čas teže borbe sa ustašama i domobranima koji su dobro poznavali teren i pravili iz Karlovca i Tumja vrlo česte danonoćne prepade na njegove položaje. Nije prošlo ni desetak dana, a komesar Milan, još sa zavojem na ramenu vratio se u bataljon, u selo Trebinje kod Karlovca. Od 1. do 15. aprila 1945. godine bataljon je vodio vrlo uspješne borbe te izvršavao i ostale zadatke koje mu je postavljala Komanda kordunaškog područja.

Posebno tešku borbu bataljon je vodio sa jakim ustaškim i domobranskim snagama na položaju Vukmanić — Trebinje i poslije danonoćne borbe je uspio zaustaviti nastupanje neprijatelja i uz osjetne gubitke prisiliti ga na povlačenje.

Štab brigade je 16. aprila 1945. godine naredio Petom bataljonu da se povuče u Donji Skrad, s tim da se komesar i komandant jave

u Štab brigade u selu Siči. Za samoinicijativno jednomjesečno vođenje borbi sa neprijateljem i za izvršavanje zadataka Komande kordunaškog područja Štab Prve brigade odao je Štabu Petog bataljona priznanje za uspješno izvršene zadatke.

Naređenjem Štaba Osme kordunaške udarne divizije Peti bataljon je rasformiran radi popune ostalih jedinica brigade, a njegov komandant i komesar postavljeni su za komandanta i komesara Drugog bataljona u istoj brigadi, koji se nalazio u Perjasici (Marinkovići) na položaju zbog Nijemaca koji su se nalazili u Raletini, u Polojskoj kosi. Oni su u tom bataljonu bili borci prije godinu-dvije dana. Međutim, ljudi su se toliko izmijenili da se od ranijih boraca nitko više nije ovdje nalazio.

Drugi bataljon je 24. aprila 1945. godine dobio naređenje od Štaba brigade da se prebaci preko rijeke Korane u selo Veljunski Točak, sa zadatkom da izvrši pripreme za napad na Nijemce na staroj Gradini u Donjem Skradu (veliko uzvišenje). Prije početka napada komandant i komesar su se dogovorili kako bi bilo najbolje rasporediti i usmjeriti težište napada, koristeći iskustva starješina jedinica koji su do toga vremena napadali Gradinu, a nisu je uspjeli zauzeti.

Prema zapovijesti Štaba Prve brigade Osme kordunaške udarne divizije Drugi bataljon je otpočeo sa napadom u popodnevnim satima 26. aprila 1945. godine. Napad su otpočele 1. i 2. četa uz podršku Mitraljeske čete sa dominirajućih visova. Sa tim četama bili su komesar Milan Paic i komandant Miloš Madžar.

Bataljon je uspio na juriš zauzeti vanjske položaje ispred utvrđenja stare Gradine i natjerati neprijatelja u samu Gradinu, tako da su Nijemci preko streljačkog stroja bataljona bacali ručne bombe, ali se dalje nije moglo. O toj situaciji obaviješten je Štab brigade i upitan što da se čini dalje. Komandant brigade Osme kordunaške udarne divizije naredio je da se bataljon za nekoliko stotina metara povuče nazad i da će u tom vremenu jedna baterija topova divizije sa svog položaja otvoriti artiljerijsku vatru na Nijemce u staroj Gradini, s tim da poslije artiljerijskog napada bataljon ponovo na juriš pokuša zauzeti Gradinu.

Komandir baterije nije tačno uzeo nišanske elemente što je imalo za posljedicu i premašaj i podbačaj granata. Od četiri ispaljene granate dvije su otišle znatno dalje od cilja, dok su dvije znatno podbacile u odnosu na cilj. Posljednja granata udarila je u štabno mjesto Drugog bataljona. Od nje su poginuli: komesar bataljona Milan Paić, kurir i jedan telefonista u Štabu bataljona, a teško su ranjeni: Mirko Paić, pomoćnik komesara bataljona i Miloš Madžar, komandant bataljona. Mirko Paić je ubrzo i umro, a Miloš Madžar je uspio preživjeti ranjavanje.

Tako se 26. aprila 1945. godine Drugi bataljon Prve brigade Osme kordunaške udarne divizije rastao sa svojim cijenjenim, poštovanim

i voljenim komesarom, čovjekom izuzetnih ljudskih osobina, a iznad svega drugom, borcem i rukovodiocem Milanom Paićem, koji je četiri godine rata pripremao sebe i druge ljude za borbu toliko uvjerljivo i ubjedljivo da su prosto svakog nosile njegove riječi u akciju i borbu.

Nije bilo borca ni rukovodioca u Prvoj brigadi i u Osmoj diviziji, kada su čuli za pogibiju komesara Milana Paića, a da im suze nisu oblile oči, tim više što se to desilo pred samo oslobođenje Jugoslavije. Kao rukovodilac i komunista uvijek je cijenio realno svaku pojavu, situaciju uopće, i na temelju konkretnog stanja i činjenica zauzimao određen i realan stav. Bio je objektivan i pravičan. Borce i rukovodioce svoje jedinice vrlo je cijenio i poštivao. Odavao je zaslužnim priznanja ističući ih za primjer drugima, ali je znao u nekim momentima djelovati i vrlo oštro kada je bilo potrebno. Oštro je nastupao kada se nije provodilo dogovoreno, kada se nisu izvršavala naređenja, kada se tražio bezrazložan izlaz iz teške situacije i kada se ličnim ponašanjem i postupcima narušavao ugled borca ili rukovodioca narodnooslobodilačke borbe.

Zbog svega toga je bio autoritativno cijenjen i poštovan od svojih boraca i rukovodioca, kao od potčinjenih tako i od pretpostavljenih.

Posmrtni ostaci komesara Milana Paića preneseni su od stare Gradine u Donjem Skradu u selo Malu Kosu 27. aprila 1945. godine i pokopani na seoskom groblju, a odatle su u novembru 1957. prenesene njegove kosti u partizansku kosturnicu u Perjasicu.

Miloš Madžar
Pero Vranješ

Pomoćnik političkog komesara bataljona
Paić Jovana Mirko

Paić Jovana Mirko rođen je 27. januara 1921. godine u selu Maloj Kosi (Perjasica) na Kordunu. Bila je to siromašna seoska porodica. Osnovnu školu pohađao je u Poloju od 1929. do 1933. godine i sa odličnim uspjehom je završio. Kako ga roditelji nisu mogli dalje školovati, ostao je u selu i bavio se poljoprivredom. Nije se bavio politikom, niti je pripadao nekoj političkoj organizaciji, a propast stare Jugoslavije dočekao je kod kuće. Njegovo neraspoloženje prema okupatorskoj NDH još više se pogoršalo kada su počeli progoni nevinog srpskog naroda. Posebno ga se dojmio postupak ustaša u selima Klanac, Kuzma, Bukovac i Donji Poloj, odakle su odveli istaknutije ljude u smrt. Ovakva situacija je djelovala da se rano opredijelio za NOB, posebno poslije razoružanja ustaške žandarmerije u Perjasici. Radio je za NOP sve što je mogao i što se od njega tražilo.

Kao omladinac odlazi 1942. godine na vojni kurs u omladinsku četu u Koransko Selo, a poslije završetka obuke u 1. četu 2. bataljona 4. kordunaške udarne brigade. U prvim borbama — u Rakovici, Staroj Kršlji, Priboju na Plitvicama i Bihaću — pokazao se kao hrabar borac i postao puškomitraljezac. Koncem 1942. godine sa brigadom odlazi u Žumberak i učestvuje u svim borbama koje je vodila. Posebno se istakao kao nišandžija puškomitraljeza u napadu na uporište 33. ustaške bojne u Krašiću. Za vrijeme borbe ubijeno je 210, a zarobljeno 320 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je preko 400 pušaka te 20 mitraljeza i puškomitraljeza. Za pokazanu hrabrost Mirko je pohvaljen od vojnih starješina. Pošto se u prethodnim borbama pokazao naročito hrabrim i požrtvovnim borcem, to je početkom 1943. godine primljen u članstvo KPJ u svojoj jedinici.

Povratkom jedinice iz Žumberka na Kordun istakao se u višednevnim borbama na liniji Karlovac, Veljun, Slunj, Bihać, presijecajući neprijateljsku liniju snabdijevanja jedinica koje su učestvovale u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi na slobodnu partizansku teritoriju. Učestvuje u napadu na neprijatelja u Škarama, Humu i Podhumu (u Lici) i svagdje se nalazi u jurišnim grupama, koje su imale zadatak da prosijecaju bodljikavu žicu i bacaju bombe u neprijateljske bunkere. Istakao se i kao osmatrač kod Žute Lokve, gdje mu nije bilo dosta osmatrati sa zemlje već se popeo na drvo da bolje osmatra neprijatelja. Talijani su raspolagali jakom artiljerijom. Minobacačima su osuli paljbu po položaju partizana i jedna granata pogodila je u drvo sa kojeg je Mirko osmatrao, pa je bio ranjen. Nije išao u bolnicu, nego se kratko vrijeme zadržao u ambulanti i ponovo se vratio u jedinicu.

Ponovo učetvuje u borbama u Gackoj dolini, pri oslobođenju: Brloga, Kompolja, Otočca i Ličkog Lešća, gdje se kao pomoćnik komesara čete i sekretar partijske organizacije ističe među prvima. U napadu na poznato uporište u Gospiću (oko kojeg je bio stegnut obruč) ustaše, da bi se izvukle, vršile su juriš za jurišem na partizane. U odbijanju ustaških juriša istakao se opet Mirko, pomoćnik komesara čete, sa puškomitraljezom u rukama i bio ponovo pohvaljen od svojih starješina.

Dolaskom brigade iz Like na Kordunu organiziran je napad na neprijatelja na Globorničkom mostu, na pruzi Karlovac — Ogulin. Mirko se javlja u jurišnu grupu koja je imala zadatak da prosiječe bodljikavu žicu, priđe bunkeru i u njega ubaci bombe. Kada je jurišna grupa došla do bunkera, nije mogla ubaciti bombu u bunker. Mirko se preko ramena svojih drugova popeo na bunker i pokušao batom napraviti otvor na njemu i ubaciti bombu unutra. Udaranje batom po bunkeru trajalo je duže vremena, a u međuvremenu neprijatelju je prugom dolazio u pomoć blindirani voz. Partizani su se morali povlačiti.

Mirko je iz te teške situacije uspio da se izvuče, stekao je posebno priznanje na smjelom podvigu i bio pohvaljen.

Poslije toga dolazi do borbe sa Nijemcima u rajonu: Plavča Draga, Kneja i Tobolić, po velikom snijegu i zimi. Bio je to sukob prsa u prsa, nož na nož. Partizani uspijevaju poraziti Nijemce i nanijeti im znatne gubitke. U ovoj, kao i u ranijim borbama, Mirko je među prvima. Koliko je bila značajna ova partizanska pobjeda, te koliko je pozitivno utjecala na narod oslobođene teritorije, vidi se i po tome što je o akciji govorila i »Slobodna Jugoslavija« iz Moskve.

U borbama za neprijateljska uporišta u Bosanskoj krajini — u Vrnograču, Maloj i Velikoj Kladuši, Pečigradu, Bužimu i Cazinu —učestvuje i Mirko. Sva ova mjesta su oslobođena što je pozitivno utjecalo na moral naroda i vojske, a posebno je stvorena mogućnost za razvijanje i jačanje bratstva i jedinstva između Srba, Hrvata i Muslimana.

Od početka do kraja učešća u NOB-u Mirko se stalno nalazio u vojno-operativnoj jedinici i učestvovao u svim borbama koje je vodila 4. brigada 8. kordunaške udarne divizije na Kordunu, Baniji, Lici, Žumberku i Bosanskoj krajini. Poginuo je u borbi sa Nijemcima na skradskoj Gradini 26. aprila 1945. godine.

Vijest o pogibiji Mirka, pomoćnika komesara bataljona, tužno je odjeknula u njegovom bataljonu, brigadi i u cijeloj 8. kordunaškoj diviziji. Drugovi borci sahranili su njegove posmrtne ostatke na groblju u Donjem Skradu.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Učesnik čuvenog partizanskog upada u okupirani Karlovac 17. 11. 1941.

Miloš Petrović, pekarski radnik, rođen 1921. godine u Koranskom Brijegu. Borac i član KPJ od 1941. godine.

Potječe iz siromašne seoske porodice. Otac mu Đuro i mati Sofija imali su šestero djece i na malo zemlje teško su živjeli, a pogotovo djeca tu nisu imala nikakve perspektive. Zbog toga su muška djeca usmjeravana u zanate kako bi na taj način potražila bolje uslove za život. Tako je Miloš otišao u Karlovac na izučavanje pekarskog zanata, kod pekarskog obrtnika Steve Malobabića. Od završetka osnovne škole do odlaska u zanat bio je seoski sluga u Mahićnom, kod Karlovca.

Zahvaljujući siromaštvu roditelja i teškim uslovima služenja i naukovanja još kao dječačić osjetio je sve nepravde nenarodnog režima. Kada je završio zanat i zaposlio se kao radnik, ubrzo se priklonio naprednom radničkom pokretu, stekao određena revolucionarna saznanja, učlanio se u URS-ove sindikate i postajao sve aktivniji u radu.

Kapitulacija stare Jugoslavije zatekla ga je u Karlovcu gdje je nastavio ilegalnim radom sve do jula 1941. godine, kada je morao otići iz grada. Dolaskom kući u Koranski Brijeg donio je Proglas CK KPJ o dizanju ustanka i nastavio ilegalno djelovati u rodnom kraju. Svoje seljane je prijatno iznenadio zrelošću već oformljenog revolucionara mada je imao jedva dvadeset godina. Mnogo je radio s ukućanima, istaknutijim seljanima, a naročito se isticao u radu na skupovima seljana koji bi se okupljali obično u večernjim satima. Objašnjavao im je nastalu situaciju i govorio zbog čega se mora ići na oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika na čelu sa ustašama.

Zahvaljujući dobrim dijelom Miloševom radu u selu, dizanjem ustanka i formiranjem partizanskog odreda »Debela kosa«, skoro sve što je u selu bilo sposobno za bilo koji oblik borbe stupilo je u borbu, među njima i Miloševa porodica. Pored njih dvojice braće, koji su među prvima stupili u odred, otac Đuro je među prvima biran za seoskog odbornika, a nešto kasnije i za općinskog odbornika. Mati Sofija bila je partizanski kurir i održavala vezu na liniji OK KPH Karlovac — partizanska teritorija. Kada je treći put išla na vezu u Karlo-

vac, otkrivena je i uhapšena na »armici« (na mostu u Mostanju) i strijeljana od strane ustaša. Kada Nada Dimić, u jednom svom izvještaju, govori o ženi iz Koranskog Brijega, preko koje je održavana veza, vjerovatno misli na Sofiju, jer i poznavaoci boraca i aktivista iz 1941. godine iz Koranskog Brijega misle da je to mogla biti samo Sofija.

U odredu je Miloš slovio kao oformljeni revolucionar, hrabar i odvažan u svakom pogledu. Imao je izraziti afinitet za rad s ljudima, a najbolje rezultate je postizavao u radu s omladinom pa su ga Stevica Lukačić i Tabor Rafko obično vodili sa sobom kada bi išli na teren na odgovarajuće sastanke i zborove naroda. Kao neobično hrabar bio je u sastavu udarne grupe odreda. Koliko se računalo s njegovom hrabrošću i odvažnošću, najbolje govori činjenica što je bio u sastavu grupe partizana s kojom je Veco Holjevac izvršio čuveni upad u Karlovac. Miloš je bio taj koji je, zajedno sa Dragom Vukićem, izvukao iz borbe ranjenog Ivicu Gojaka. U svakoj od akcija, koje je partizanski odred »Debela kosa« izvodio u toku 1941. godine, Miloš se isticao svojom hrabrošću i odvažnošću i borci su ga neobično cijenili. Posebnu hrabrost je ispoljio u borbi s Talijanima, 2. decembra 1941. godine, kada je i poginuo.

Miloševa pogibija bila je veliki gubitak za odred kom je pripadao, a teško je pogodila i sve ostale borce i aktiviste pokreta, osobito one koji su ga bolje poznavali. Rano je poginuo, a mnogo se računalo s njim u daljnjem razvoju borbe do konačne pobjede nad neprijateljima.

Milošev rad u sindikatima, neposredno pred rat, učinak u selu i okolini pred dizanje ustanka, učešće u borbi i vrline koje su ga krasile — hrabrost, odvažnost i služenje primjerom u svakom pogledu — svrstavaju ga u red neustrašivih boraca našeg NOR-a.

Njegov lik predstavlja primjer sadanjoj i budućim generacijama kako treba živjeti, raditi i boriti se za svoj narod pa, ako treba, i život dati.

Božo Kozlina

Marko Mike Polović rođen je 15. svibnja 1895. godine u selu Mrežnički Brig u mnogočlanoj kućnoj zadruzi koja je oskudno živjela na malo škrte zemlje. Kako ona nije mogla obezbijediti normalnu egzistenciju svima, braća Polović su morali odlaziti na razne radove u zemlji i u inozemstvu. Talco se i Marko nakon završetka osnovne škole s 13 godina starosti (1908. godine) zapošljava u tekstilnoj industriji u Dugoj Resi gdje radi po 12 sati dnevno u vrlo lošim uvjetima i uz nisku zaradu sve do 1912. godine kada na poziv bratića Jože odlazi na rad u SAD (u Vestmorlend, Pensilvanija). Ovdje u početku radi u rudnicima ugljena po 15 sati dnevno. Tu je stupio u Hrvatsku narodnu zajednicu (preteča sadašnje Hrvatske bratske zajednice). Neko vrijeme je bio i njen tajnik. Zalagao se da se radnici osiguravaju za slučaj nesreće na radu i za slučaj smrti.

Izbijanjem prvog svjetskog rata čelična industrija u SAD doživljavala je konjukturu pa i Marko prelazi raditi u čeličanu gdje su bile veće zarade. U gradu čelika (Renkin) prvi put se susreće s radničkim pokretom. Prvo »vatreno krštenje« doživio je 1919. godine u velikom štrajku u kojem je sudjelovalo 180 000 radnika, a organizirala ga je Američka federacija rada. Štrajk je trajao 3,5 mjeseca, nije uspio i poslije njega Federacija se rascijepila. Marko je pristupio »ljevičarima« koji su osnovali ilegalnu Komunističku partiju. U Renkinu je osnovana Komunistička partija Treće internacionale (jugoslavenska sekcija je brojila 5 članova). Marko je bio 5 mjeseci kandidat, a potom je primljen u članstvo. Proučavali su naprednu štampu i časopise. Na njega je najviše djelovala pobjeda oktobarske revolucije u Sovjetskom Savezu i sadržaj časopisa »Znanje«.

Polovicom 1921. godine Marko se s bratićem vratio u domovinu s nešto ušteđevine. Počeli su razvijati gospodarstvo i uskoro postali najuglednija kućna zadruga u svom kraju koja je pred drugi svjetski rat imala 6 obitelji i 36 članova. Marko je bio starješina kućne zadruge i starao se o njenom unapređenju.

Kao već oformljeni politički aktivista Marko počinje politički djelovati. Učlanjuje se u HSS i kao aktivan član biran je za predsjednika

mjesne organizacije i za člana kotarskog rukovodstva HSS-a u kome obavlja i dužnost blagajnika stranke. U stranci djeluje kao lijevo orijentiran te se u mnogim suštinskim pitanjima nije slagao s onima koji su bili desno orijentirani. Bio je i dugogodišnji vijećnik općine i predsjednik Zemljišne zajednice općine Barilović.

Iako nije bio član KPJ, osjećao se komunistom i seljaci su ga takvim smatrali jer je među njima širio ideje naprednog radničkog i komunističkog pokreta, družio se sa njihovim članovima i podržavao ih. Zalagao se za učvršćenje i jačanje bratstva i jedinstva između hrvatskog i srpskog naroda i u tom cilju stalno kontaktirao sa naprednim političarima i komunistima u svom kraju i u srpskim selima na Kordunu.

Posjećivao je Milutina Grubješića u Kestenku, Stanka Opačića Ćanicu u Tušiloviću i druge članove SDS u cilju razmjene mišljenja i stavova za političku borbu radi jačanja jedinstva. Često je posjećivao Tomu Galovića i Tomu Mihalića Tobiju, s njima razgovarao i razmjenjivao mišljenja i stavove jer su oni smatrani rasadnicima radničkog i komunističkog pokreta u općini Barilović. Pomagao je moralno i materijalno borbu radnika u Dugoj Resi za njihova prava, bolje uvjete rada i veće nadnice. Za vrijeme jednog štrajka uputio im je puna kola hrane u njihovu kuhinju koja se nalazila u Tušmeru.

Kao uglednog poljoprivrednika i naprednog čovjeka često su ga posjećivali agronomi, veterinari i liječnici čije je on savjete koristio u obradi zemlje i uzgoju stoke. On i njegova supruga Jana posvećivali su veliku pažnju odgoju svoje djece i ostalih ukućana. Vaspitavali su ih u socijalističkom duhu, da vole svoj narod i svoju domovinu, da budu radni i pošteni i u tome su uspjeli. Cijela njegova obitelj se uključila u NOP i u njemu učestvovala, a nekoliko članova je izgubilo i živote u revoluciji.

Okupaciju zemlje Marko osuđuje. Javno se deklariše protiv Mačeka i njegove politike. Govorio je: »Došla tuđa vojska i odnijela našu slobodu«. Povezuje se s partizanima, omogućava im prevoz čamcima kod svog mlina na Mrežnici itd. Budući da je prijavljen ustaškim vlastima, imao je neugodnosti. Komunisti su uočili njegovu aktivnost i privrženost NOP-u pa su mu Jože Benić i Mato Malović Ćana 1942. godine ponudili prijem u Partiju što je on rado prihvatio i nakon 20 godina ponovno postao član KP, ali sada KPJ.

Marko je dva puta hapšen. Kada se jednom vraćao iz Karlovca, doznao je da ga ustaše čekaju u kući. Nije se vratio kući već je otišao u partizane. Kasnije su za njim otišla i njegova dva sina — Josip i Stevo. Markov odlazak u partizane bio je veliki politički dobitak za NOP. Jože Benić je jednom prilikom rekao: »Odlaskom Polović Marka i njegovih sinova u partizane dobili smo više nego da nam je u to vrijeme došao cijeli jedan Pavelićev zdrug«.

Godine 1943. Marko je obavljao mnoge odgovorne dužnosti. Bio je prvi predsjednik KNOO-a Karlovac, predsjednik Okružnog NOO-a Karlovac, član Okružnog NOO-a za Kordun i član KK KPH za kotar Karlovac. Zatim je bio delegat na 3. konferenciji KPH za okrug Karlovac i vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a.

I 1944. godine on također obavlja mnoge funkcije i zadatke. Kao predstavnik HSS-a ispred kotara Karlovac ulazi u Okružni odbor JNOF-e za okrug Karlovac i djeluje u cilju prenošenja na teren utvrđenih zadataka da se JNOF-a i dalje izgrađuje kao čvrst oblik sveobuhvatne organizacije od sela do okruga. U rujnu ispred JNOF-e Karlovac kao gost prisustvuje 3. konferenciji AFŽ-a za okrug Karlovac, a u prosincu ulazi u odbor za organizaciju i prikupljanje hrane pomoći narodu Dalmacije.

Godine 1945. Marko je predsjednik Okružnog NOO-a za Kordun i član njegovog Izvršnog odbora, predsjednik privremene uprave u Savezu zađrugarstva za osiguranje stoke itd. U poslijeratnom periodu Marko također obavlja mnoge funkcije u narodnoj vlasti, društvenim i društveno-političkim organizacijama. Predsjednik je Okružnog NOO-a Karlovac, predsjednik Kotarskog NOO-a Karlovac, predsjednik Saveza SRZ NRH, potpredsjednik Glavnog saveza poljoprivrednih zadruga NRH, povjerenik poljoprivrede u Narodnom odboru oblasti Karlovac, predsjednik Kotarskog saveza poljoprivrednih zadruga Karlovac, član republičkih organa SSRN, SUBNOR-a i RVI te predsjednik Kotarskog odbora SUBNOR-a Karlovac. Dva mandata je bio savezni poslanik i četiri mandata republički zastupnik.

Na svim ovim mnogim i odgovornim funkcijama i dužnostima trudio se da što bolje zadovolji i u tome je uspijevao. Godine 1958. je umirovljen, ali je i dalje ostao društveno-politički aktivan sve dok ga je zdravlje služilo. Za njega bismo mogli reći da je stalno bio na strani radnika i seljaka, na strani izrabljivanih, a protiv izrabljivača, dok na raskršćima nikad nije mnogo razmišljao — uvijek je kretao lijevo. Cijelog života se borio na platformi radničkog i komunističkog pokreta; našoj je revoluciji stavio na raspolaganje sebe i cijelu svoju obitelj.

Kao i mnoge druge obitelji i njegova je imala žrtava u toku NOB-a. Ustaše su mu 1944. konfiskovali cjelokupnu imovinu, suprugu Janu uhapsili i poslali u logor Jasenovac gdje je umrla. Istu sudbinu bi doživjela i kćerka Kata da je nije čuvao i skrivao dr Longino u Dugoj Resi. Sin Josip poginuo je u selu Šćulcu dok je obavljao obavještajne zadatke. Sve je to Marko stoički podnio i nije se ni za trenutak pokolebao jer je bio svjestan da nema borbe ni pobjede bez žrtava, da su te žrtve date za oslobođenje od okupatora i domaćih izdajnika i za pravednije društveno uređenje, odnosno za novu Jugoslaviju.

Radi svega ovoga lik druga Marka može poslužiti sadašnjim i budućim generacijama kao primjer kako se učenjem, radom, zalaganjem i pravilnim političkim opredjeljenjem može postati dobar radnik, poljoprivrednik, političar i borac za svoj narod i svoju domovinu što je najveća vrlina jednog građanina.

Umro je 1980. godine i sahranjen u Karlovcu.

Simo Kozlina

Prvi sekretar partijske organizacije Duge Rese

Jela M. Predović rođena je 1908. godine u siromašnoj seoskoj obitelji u selu Liješću (Žumberak, općina Ozalj). Nakon završene osnovne škole kao 14-godišnja djevojčica napušta roditeljski dom i zapošljava se u Metlici kao kućna pomoćnica. Nakon punih osam godina, zbog vrlo loših radnih uslova i slabe plaće, Jela napušta posao kućne pomoćnice i 1930. godine dobiva posao radnice u dugoreškoj tekstilnoj tvornici. Međutim, ekonomske prilike u to vrijeme bile su teške i u tvornicama pa je Jela bila suočena sa vrlo teškim životnim uvjetima, bijedom i neimaštinom. Poslodavci nisu imali obzira ni samilosti ni prema kome. Tako je Jela vrlo rano sagledala i prve nevolje radničke klase koja se tada već organizirano borila protiv izrabljivanja poslodavaca. Ni ona ne ostaje po strani nego se uključuje u sve akcije koje su poduzeli dugoreški radnici. U URSS-ove sindikate učlanjuje se 1932. godine. Kao aktivan član preuzima ulogu radničkog povjerenika i postaje član Upravnog odbora podružnice URSS-a u Dugoj Resi.

Za razvitak radničkog pokreta u Dugoj Resi presudna je bila 1935. godina. Naime, te su godine prvi članovi KPJ u Dugoj Resi (Janko Furdek, Marko Dujan i Đuro Daloš) osnovali prvi aktiv komunista, čime je stvorena baza za daljnje širenje partijske organizacije. Taj je, naime, aktiv svojim radom brzo utjecao na napredno radništvo regrutirajući iz radničkih redova nove komuniste i skojevce. Radi svojih naprednih i revolucionarnih pogleda koje je Jela prenosila na okolinu u kojoj je radila i živjela, brzo je sticala ugled i simpatije radnika.

Jela Predović 1937. godine postaje članom KPJ čime preuzima na sebe i nove obaveze i još odgovornije zadatke. Njezinim primanjem u Partiju stvoreni su uslovi za formiranje i prve ćelije KPJ u Dugoj Resi. Tokom iste godine, zahvaljujući aktivnosti članstva ove ćelije, ista se povećava za još 13 članova.

Veljače 1938. godine na održanom partijskom sastanku svih članova osnovana je partijska organizacija Duge Rese koja je imala sedam ćelija. Za sekretara organizacije izabrana je Jela Predović. Ona je uspješno rukovodila radom ove organizacije i pored vrlo teških ilegalnih uslova. Sastanke je obično organizirala tako da su održavani prema zahtjevima konkretne situacije i u najviše slučajeva negdje u prirodi ili u prostorijama URSS-ovih sindikata, a ponekad i u vlastitom stanu.

Svojom aktivnošću, kako u partijskoj organizaciji tako i u URSS--ovim sindikatima, Jela je sticala sve više ugleda među tvorničkim radnicima. Među zapaženije akcije kojima je rukovodila treba ubrojiti i sakupljanje potpisa mještana i radnika Duge Rese, tj. postavljanje zahtjeva tadašnjim vlastima za amnestiju političkih zatvorenika. Isto tako bila je organizator prikupljanja »Crvene pomoći« — pomoći političkim zatvorenicima i njihovim obiteljima.

U periodu od 1937. do 1940. godine članovi KP uglavnom su djelovali preko sindikalne organizacije URSS-a, u ulozi radničkih povjerenika i članova Upravnog odbora sindikata, kao i u raznim sekcijama koje su pri ovom sindikatu djelovale na kulturno-prosvjetnom i marksističkom uzdizanju radnika.

Jela se posebno angažirala u organiziranju žena i omladine na rasparčavanju legalne i ilegalne štampe među radništvom. Isticala se u organiziranju proslave Prvog maja, Osmog marta i oktobarske revolucije. Zahvaljujući Jeli Predović 1940. godine svečano je u Dugoj Resi proslavljen Prvi maj. Toga dana zalepršale su crvene zastave u mnogim selima oko Duge Rese, t jedna se zavijorila i na vrhu Vinice, brda iznad tvornice. Kuće su bile okićene i ispisane parolama vezanim za radnički praznik, a čitan je i Prvomajski proglas CK KPJ kojeg je iz Karlovca donijela drugarica Jela Predović. Krajem prosinca 1940. godine, prilikom raspuštanja URSS-ovih sindikata, u spašavanju radničke imovine veliku je ulogu odigrala Jela. Ona je veliki dio materijala uspjela spasiti od pljenidbe sa strane žandara sklonivši pravovremeno sindikalnu dokumentaciju na sigurno mjesto.

Uoči drugog svjetskog rata svakim se danom sve više osjećala opasnost od rastuće fašizacije naše zemlje. Progonima i nasilju naročito su bili izloženi članovi Partije i istaknuti borci radničke klase. Baš tada, u tim sudbonosnim danima koji su nadolazili Jela postaje članom Mjesnog komiteta KPH za Karlovac. U vrijeme pripremanja naših naroda za oružani ustanak protiv okupatora i domaćih izdajnika 1941. godine drugarica Jela je izabrana za člana Okružnog komiteta

KPH Karlovac. Kao takva odlazila je na sastanke Mjesnog komiteta Karlovac, primala direktive za dalji rad komunista Duge Rese i donosila odgovarajući propagandni materijal kojeg je trebalo rasparčati u Dugoj Resi i okolici.

Na jednom ovakvom zadatku, ljeti 1941. godine, po povratku iz Karlovca bila je zatečena od domobranskog poručnika Kraljića na kolodvoru, ali je uspjela izbjeći hapšenje istrgnuvši se iz njegovih ruku. Nakon bijega sklonila se u stan druga Ivice Horvatića (člana KPJ) u Dugoj Resi koji ju je preko organizirane veze (Miće Bosiljevca i Mihalić Tome (Tobije) još istoga dana prebacio na teritorij Korduna gdje je stupila u redove prvog partizanskog odreda »Debela kosa«. Time je postala i jedna od prvoboraca naše revolucije u tom dijelu okruga Karlovca.

Razvojem i širenjem narodnog ustanka na Kordunu, uporedo sa formiranjem prvih partizanskih odreda i kasnije većih jedinica (četa i bataljona), započeo je i rad sa ženama Korduna kojeg je organizirala upravo Jela kao član Okružnog komiteta KPH za Karlovac.

Početkom 1942. godine izabrana je za predsjednicu Odbora Antifašističkog fronta žena za Kordun, a krajem iste godine učestvovala je kao delegat na Prvoj konferenciji AFŽ-a Jugoslavije u Bosanskom Petrovcu.

Sve do kapitulacije Italije bila je član Okružnog odbora AFŽ-a za Kordun i tajnica Okružnog odbora AFŽ-a za Kordun. Kasnije, od kraja rujna 1943. pa sve do početka jeseni 1944. godine, Jela se bori s puškom u redovima Prvog karlovačkog partizanskog odreda, a zatim u Karlovačkoj brigadi gdje je vršila dužnost pomoćnika politkomesara čete i bataljona. Zbog narušenog zdravlja odlazi iz brigade i nastavlja politički rad na oslobođenom terenu u međuriječju Kupe, Dobre i Mrežnice.

Obavljajući mnoge, vrlo odgovorne i složene zadatke, kao prekaljeni borac radničke klase, očeličena u teškim ilegalnim uslovima rada Partije, svoja bogata iskustva koristila je u radu na razvoju NOP-a i jačanju naše revolucije, posebno u širenju bratstva i jedinstva srpskog stanovništva Korduna, Muslimana Cazinske krajine, Hrvata Pokuplja, Žumberka i okolice Karlovca.

U jesen 1944. godine na Prvoj konferenciji Kotarskog odbora AFŽ-a Karlovac, koja je održana u selu Kunići kod Ribnika, Jela Predović izabrana je za tajnicu.

Dva dana prije oslobođenja Duge Rese, dok su se na brdu Vinici još vodile teške borbe sa fašističkim jedinicama, Jela je primila jedan od posljednjih ratnih zadataka. Trebalo je sačuvati dugorešku tvornicu od uništenja i odmah nastaviti sa proizvodnjom platna koje je bilo toliko potrebno ogoljelom narodu i jedinicama Jugoslovenske armije. Jela je prihvatila zadatak i primila dužnost prvog upravitelja

tekstilne tvornice u tek oslobođenoj Dugoj Resi. Organizirati proizvodnju u onim vrlo teškim poslijeratnim uslovima nije bilo lako pošto se u svemu oskudijevalo. Međutim, svoju ličnu upornost, revolucionarnost i bogato ratno iskustvo ona je uspješno koristila i u periodu obnove i izgradnje. Nakon skoro dvije godine tako reći danonoćnog rada, kojim je rukovodila Jela, uspješno je sanirano zatečeno stanje u tvornici, normalizirana proizvodnja i osiguran potreban stručni kadar.

Poslije izvršenog zadatka Jela je primila novu dužnost u Direkciji tekstilne industrije Hrvatske u Zagrebu, a nakon toga povjereni su joj složeni i odgovorni poslovi u resoru Unutrašnjih poslova i Državne sigurnosti. Jela i na ovim zadacima neumorno radi sve do 1. lipnja 1959. godine kada odlazi u zasluženu mirovinu.

Odlaskom u mirovinu, iako već slabijeg zdravlja i poodmaklih godina, Jela ne prekida svoju društvenu aktivnost. Ostaje i dalje vrlo istaknuti i aktivni društveno-politički radnik u svojoj Mjesnoj zajednici u Karlovcu.

U 75. godini sadržajnog i revolucionarnog života, 14. siječnja 1983. godine, ugasio se život Jele Predović. Sahranjena je na karlovačkom groblju Dubovac 2 uz najviše društvene i vojne počasti. Bila je istaknuti društveno-politički radnik, član Savjeta Socijalističke Republike Hrvatske, nosilac »Partizanske spomenice 1941. godine«, major JNA u rezervi, hrabar radnički borac i primjer poštenja u međuljudskim odnosima. Za svoj rad i doprinos Jela je odlikovana: Ordenom bratstva i jedinstva, Ordenom zasluge za narod sa zlatnom zvijezdom, Ordenom zasluge za narod sa srebrnim zracima, Ordenom partizanske zvijezde s puškom, Ordenom za hrabrost, Medaljom za hrabrost i Ordenom rada.

Svijetli lik Jele Predović, borca i revolucionara, ostat će u trajnom sjećanju sadašnje generacije i služiti kao uzor budućim generacijama kako se treba boriti za slobodu svog naroda, ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo.

Josip Lulik

Julka Rendulić

Rođena je 1893. godine u selu Modrušu, općina Ogulin. Između dva rata bila je radnica u Pamučnoj tvornici u Dugoj Resi. Za vrijeme okupacije, kao član partijske organizacije Duge Rese, radila je ilegalno sve do 3. ožujka 1944. godine kada je od strane ustaške policije uhapšena. Međutim, uspijeva pobjeći i otići na oslobođeni teritorij karlovačkog područja.

Kao aktivan član URSS-ovih sindikata primljena je 1939. u članstvo KPJ u Dugoj Resi. U to vrijeme članovi Partije uglavnom djeluju putem sindikalne organizacije kao radnički povjerenici, odnosno članovi Upravnog odbora URSS-a i kao rukovodioci pojedinih sekcija unutar organizacije. I Julka je izabrana za predsjednicu ženske sekcije. U izvršavanju partijskih zadataka ona se naročito isticala rasparčavajući legalnu sindikalnu i ilegalnu partijsku štampu. Sudjelovala je u pripremama organiziranja proslava Prvog maja i radničkih priredbi. Bila je vrlo aktivna u agitiranju za izbore i u štrajku 1938. godine, kao i na izborima za radničke povjerenike 1939. Posebno važnu ulogu odigrala je u spasavanju radničke imovine prilikom raspuštanja URSS-ovih sindikata, 31. prosinca 1939. godine, kada je na vrijeme uspjela sakriti direktive i marksističku literaturu koja je kasnije pohranjena kod pojedinih članova Partije — Hermana Furlana i dr.

Zajedno s još deset drugarica, Julka 19. travnja 1944. godine učestvuje u radu Inicijativnog odbora AFŽ-a Karlovac. Na odboru je podvučeno da AFŽ nije organizacija samo za prikupljanje dobrovoljnih priloga, da je ona u prvom redu politička organizacija koja ima zadatak okupiti oko sebe sve žene karlovačkog kotara u borbi za bolju i ljepšu budućnost u novoj Jugoslaviji. Svojom aktivnošću u tom cilju Julka je pokazala upornost i zabilježila vidne uspjehe. U to vrijeme je član Kotarskog odbora AFŽ-a Karlovac i član NOO-a Duga Resa.

Bila je cijenjena u sredini u kojoj je radila i živjela skromno i pošteno. I u poslijeratnom razdoblju se isticala društvenim radom iako je bila već u poodmaklim godinama. Takva je ostala sve do svoje smrti 1968. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941.« i odlikovana Ordenom zasluge za narod te Medaljom za hrabrost. Sahranjena je na mjesnom groblju u Dugoj Resi.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

U vihoru 4. neprijateljske ofenzive

Marija Ropar-Grubišić rođena je 15. svibnja 1908. godine u Karlobagu, kotar Gospić. Osnovnu školu polazila je u Karlobagu, a učiteljsku je završila u Gospiću 1927. godine. Službovala je u senjskom kotaru, a 1930. godine u Cemik-Čavlima (kotar Sušak), odakle je 1932. godine premještena u Bosiljevo (kotar Vrbovsko).

Okupacija zemlje zatekla ju je na službi u osnovnoj školi u Bosiljevu. U tim danima bila je među onim malobrojnim intelektualcima u Bosiljevu i okolici koji su u svakoj prilici pokazivali patriotski i napredan stav. Od početka narodnooslobodilačke borbe njezine sim-

patije su bile na strani narodnih boraca, a čim se plamen ustanka približio tom kraju na nju i njenu pomoć se moglo računati.

Njen stav i držanje opazile su i ustaške vlasti te su je već u prvoj polovici 1942. godine stavile pod nadzor. Međutim, Marija se nije mogla odreći rada za NOP pa je u rujnu 1942. godine sa svojom sedmogodišnjom kćerkom, koju se nije usudila ostaviti u Bosiljevu, prešla na oslobođeni teritorij Korduna. Došla je ovamo upravo u času kada su Partija i narodna vlast vršile pripreme za otvaranje prvih narodnih škola na oslobođenom teritoriju Korduna. Završila je kratki kurs u Vojničkom Grabovcu na kome su budući nastavnici ovih škola dobili osnovne upute o nastavnom programu i radu. Nakon završetka kursa (krajem rujna) Marija je postavljena za učiteljicu u Vojničkom Grabovcu, (kotar Vojnić) gdje je s uspjehom i najvećim zalaganjem radila do početka IV neprijateljske ofanzive.

Pred nadiranjem neprijatelja Marija se sa svojim djetetom i suprugom Josipom Roparom Pepom, koji je kratko vrijeme poslije nje također prešao na oslobođeni teritorij, povlačila prema Lici, a onda se javila u bolnicu 7. banijske divizije da radi kao bolničarka.

Hrabro je izdržala sve patnje u surovim danima ove velike neprijateljske ofanzive, patnje su bile tim teže što je morala voditi brigu i o svom djetetu. Negdje u blizini Prozora oboljele su obje od pjegavca, a nakon nekoliko dana slijedile su sve one tegobe koje su naši ranjenici i oboljeli drugovi morali podnijeti u toku hitne evakuacije naših bolnica prema Jablanici i Prenj-planini, dok su naše jedinice vodile herojsku borbu za ranjenike.

U toku marša 7. banijske divizije preko Prenja njen suprug je naišao na Mariju i njihovu malu kćerku dok su nasmrt iznemogle ležale u jednoj planinskoj kolibi s manjom grupom oboljelih drugova koji su čekali daljnji transport. One su bile u onom stanju svijesti u kojem se nalaze tifusari i nasmrt izgladnjeli i iznemogli ljudi. Prepoznale su Pepu, a jedina im je želja bila da dobiju nešto hrane i da otud budu iznesene. Ta čudna apatija, bez ikakvih emocija, i užasna fizička kondicija djeteta teško se doimala. Drugovi su ih prenijeli oko 6 km kroz planinu — do doline Tajbar gdje je brigada predanila. Međutim, i majka i kćerka već su bile na izdisaju i za kratko vrijeme su umrle. Borci 16. banijske brigade, duboko potreseni, pokopali su ih na seoskom groblju. Marijin drug Pepo nestao je dva mjeseca nakon toga, vjerojatno poginuvši u strahovitim borbama u V neprijateljskoj ofanzivi.

Napomena: Tekst uzet iz knjige »Za slobodu — učitelji, nastavnici i profesori Hrvatske poginuli u NOR-u« Zagreb, 1955.

Kata Stišćak

Kata je rođena 1907. godine u Tumju (Karlovac). Potječe iz srednje imućne seljačke obitelji Marka Poturice. Učiteljsku školu je završila u Karlovcu 1930. godine, a potom postavljena za učiteljicu u osnovnoj školi u selu Barilovački Cerovac gdje je 1932. godine sklopila brak sa Mijom Stišćakom, učiteljem u istoj školi. Bračni par Stišćak je bio napredno orijentiran pa se povezivao i surađivao sa komunistima i simpatizerima radničkog i komunističkog pokreta i uključivao se u akcije koje su ovi organizirali i provodili, naročito neposredno pred drugi svjetski rat.

Početkom oružanog ustanka Kata se uključila u NOP i politički djelovala u školi i na terenu. U veljači 1942. godine, nakon likvidacije punkta za vezu sa oslobođenim teritorijem, kojim je rukovodio Tomo Mihalić Tobija, novi punkt je organizirala Kata i njime rukovodila u svom domu sve do odlaska s obitelji na oslobođenu teritoriju Korduna.

Pored rukovođenja punktom ona je radila i na zadacima AFŽ-a, narodne vlasti, zbrinjavanja ratne siročadi i mnogim drugim. Kao aktivistkinja je bila birana u Općinski NOO, Općinski odbor AFŽ-a i za tajnicu Općinskog odbora AFŽ-a, a primljena je u KPH početkom 1943. godine. Katina aktivnost i aktivnost njenog supruga nisu ostale nezapažene od strane ustaške vlasti pa su radi toga hapšeni i maltretirani.

Neposredno nakon kapitulacije fašističke Italije Kata je s obitelji imala namjeru prijeći na oslobođeni teritorij, ali se time nije složio sekretar OK KPH Barilović Mate Malović Ćana. Naime, on je smatrao da je korisnije djelovati među omladinom da ne odlazi u oružane snage NDH i upućivati je u partizane, što su bračni drugovi primili kao partijski zadatak. Na ovom terenu su djelovali još godinu dana i u rujnu 1944. godine prešli na oslobođeni teritorij i nastavili raditi kao partizanski učitelji. Kata je bila učiteljica u Lasinjskom Sjeničaku i Donjem Skradu, a 1945. godine je premještena u Karlovac.

Umrla je 1969. i sahranjena u Karlovcu.

Stevo Belavić

Prvi poginuli borac Partizanskog odreda Perjasica

Dušan (Rade) Vranješ rođen je 1901. godine u selu Mrežnici (Perjasica) u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu u Perjasici nije pohađao jer je bila udaljena 10 km od njegove kuće, a trebalo je proći šumom 4 km. Međutim, ipak je naučio čitati i pisati prije odlaska na odsluženje vojnog roka. Ostao je bez majke Stane u 16-oj godini života. Oženio se 1923. godine iz Potplaninskog Sela. Roditelji njegove žene Eve (Bijelić) imali su bolju zemlju pa on 1932. godine prodaje svoju i sa Evom i dvoje djece (Brankom i Draganom) preseljava kod Evinih roditelja u Potplaninsko Selo, gdje postaje ugledan poljoprivrednik.

Služeći vojni rok u bivšoj jugoslavenskoj vojsci Dušan je sreo dvojicu vojnika radnika s kojima se sprijateljio. Oni su mu pričali o vjekovnoj borbi našeg naroda za socijalnu pravdu i nacionalnu slobodu, o buržoaziji i izrabljivanju radničke klase. Pričali su mu i o oktobarskoj revoluciji u Rusiji. Njihovim poznavanjem zbivanja u svijetu on se oduševio. Kada se vratio kući iz vojske, dopisivao se s ovom dvojicom drugova. Oni su mu slali i marksističke knjige. Tako se Dušan opredijelio za borbu na strani radničke klase.

Po prirodi je bio tih i miran čovjek, vedre naravi, izrazito marljiv i pošten. Zbog uzornog gospodarstva i navedenih vrlina uživao je veliki ugled i poštovanje kod seljaka koji su ga poznavali. Zbog svega toga on je 1939. godine postao članom KP i bio uključen u partijsku ćeliju u Perjasici. Kao i ćelija tako je i on kao njen član za seljake bio nepoznanica, a njegov se ugled temeljio samo na uzornom radu i ponašanju.

Iznenadila ga brza okupacija naše zemlje. Pogotovo djelovanje pete kolone i izdaje. Naprosto nije mogao da povjeruje u ustaška zvjerstva nad srpskim narodom u Hrvatskoj. U toku ljeta 1941. godine nastoji smiriti paniku i mnogo krstari po našim selima u toku pripreme za ustanak. Sve to upućuje na zaključak da je kao član KP savjesno izvršavao svoje obaveze.

Iako su u času ustanka u Perjasici mnogi ljudi strahovali od posljedica, kada su među ustanicima vidjeli viđeni je drugove i Dušana Vranješa, strahovanje je jenjavalo. Narod je bio čvrsto uvjeren da

Dušan nije avanturista već vrlo ozbiljan, promišljen i pošten čovjek. Njegov ugled i poštovanje podigli su u očima seljaka ugled i poštovanje Komunističke partije o kojoj će tek kasnije šire biti obaviješteni.

Prvih dana ustanka Dušan se odnosi roditeljski i učiteljski prema onima koji nisu služili vojni rok. Ohrabruje ih na svakom koraku. Stoji uz njih i noću na stražarskom mjestu. Kao strastveni lovac imao je prilike upoznati noćni život u prirodi. Tako je on smirivao i hrabrio svoje mlađe suborce.

Poginuo je 18. novembra 1941. godine u izvidnici pred 1. vodom 1. čete iza kojeg su se kretali komandir i komesar čete — Karaš i Štrok. U času pogibije ostala je nedovršena rečenica namijenjena drugovima: »Ležite i ne dižite se ... dok ja ne i... z ... v... i.. :«. Bio je to prvi poginuli borac PO »Perjasica« — nakon 78 dana partizanske borbe i vještih izmicanja i manevriranja.

Kada se komesar čete te večeri plačući opraštao od poginulog druga, kazao je kako je to veliki gubitak za našu borbu i da ćemo ga osvetiti. Izidor Štrok je imao prilike na španskom bojištu tokom tri godine borbe opraštati se od mnogih svojih suboraca Jugoslovena, ali ovdje je osjećaj ljudskosti pobijedio ratnu oguglalost. Sve nas je to posebno dirnulo, kako borce tako i prisutni narod. Sve dok živimo nećemo zaboraviti plemeniti lik hrabrog partizana Dušana Vranješa.

Nikola D. Cimeša
Pero Vranješ

Komandir čete Mile Vranješ

Rođen je 1917. godine u selu Svojiču, u Perjasici (na Kordunu). Potječe iz siromašne zanatsko-seljačke porodice. Osnovnu školu pohađao je u Perjasici od 1923. do 1927. godine i bio vrlo dobar đak. Zbog siromaštva nije mogao nastaviti školovanje pa ostaje živjeti u selu. Pomaže ocu Đuri obrađivati mali poljoprivredni posjed od 3 do 4 jutra zemlje. Zapravo, više mu pomaže kao kovaču koji svojim seljacima pruža zanatsko-kovačke usluge. Tako je Mile još kao mladić od oca naučio kovačiju, kao što je i njegov otac naučio od svog oca. Bio je čak i bolji kovač nego otac. Osim kovačije Mile je izučio i zidariju od majstora Đure Končalovića u Svojiču. Bio je vrijedan poljoprivrednik i kovač, ali i zidar.

Godine 1937. otišao je Mile na odsluženje kadrovskog roka, a služi ga u artiljerijskim jedinicama. Bio je više puta pozivan i u rezervu stare jugoslavenske vojske. Okupaciju Jugoslavije doživio je kao vojnik rezervista u Gorskom kotaru. Uspio je izbjeći talijansko zarobljavanje i vratiti se u Svojič. Okupaciju zemlje je teško doživio. Okupa-

torska vlast preko ustaša sve više i više terorizira narod. Veliki broj ljudi iz polojskih sela odveden je u veljunski zatvor i preko noći nestao.

Ustaški teror se pojačava i prema ljudima koji su bili u vojnoj rezervi. Kod takvih traže žandari oružje, municiju i vojnu odjeću. Ljude muče i ponižavaju. O svemu tome razmišljao je i Mile, te tražio kojim putem treba krenuti i kuda. Prije narodnog ustanka na Kordunu, Baniji i Lici povezuje se s najnaprednijim ljudima partijske ćelije u Perjasici i odlučuje s njima krenuti u narodnooslobodilačku borbu.

Partizanski odred »Debela kosa« 31. augusta 1941. nedaleko Perjasice vrši pripremu za akciju razoružanja ustaških žandara u Perjasici. Partijska organizacija Perjasice u roku 2 do 3 sata, u najvećoj tajnosti, okuplja sve svoje članove, kandidate i simpatizere u Mali jelik nedaleko Rastovca i tamo u toku noći, prije napada na ustašku žandarmeriju, formira partizanski odred »Perjasica«. Perjasičani su izabrali za komandira odreda Milutina Karasa, a za političkog komesara učitelja Ljubu Vujčića. Među tim prvim borcima Perjasice bio je i Mile Vranješ, kovačev.

Dok je partizanski odred »Debela kosa« napadao i razoružavao ustaške žandare u Perjasici, partizane iz partizanskog odreda »Perjasica« rasporedio je komandir Milutin Karaš da prekopavaju cestu na Mandinki, da ruše most u selu Ponorcu i bandere telefonske linije. Te noći Mile se istakao na rušenju telefonskih bandera.

U partizanskom odredu »Perjasica« znalo se da će Mile u napadu biti uvijek među prvima, da će često iz stojećeg stava smrtno obasipati protivnika. Takav je bio i u odbrani i u povlačenju. Bio je dobar nišandžija i hrabar partizan. Uskoro je postao ratnik u pravom smislu riječi. Brzo je stjecao potrebna iskustva, pa mu se mogla povjeriti komanda nad desetinom, odjeljenjem ili vodom. Poslije svakog sukoba s neprijateljem istican je za primjer drugima.

Učestvuje u svim borbama partizanskog odreda »Perjasica«, pa 1. čete 2. bataljona kordunaškog partizanskog odreda, 1. bataljona 2. kordunaškog odreda, te u Udarnom bataljonu Milutina Karasa u kojem je bio najbolji komandir voda. Kod formiranja 4. kordunaške brigade cijeli Udarni bataljon Milutina Karasa ulazi u sastav 4. brigade, a Mile Vranješ postavljen je za zamjenika komandira čete u Omladinskom bataljonu »Jože Vlahović«, koji se mnogo puta proslavio u borbi s neprijateljem na čelu sa svojim komandantom Gnjacom Karasom.

U Omladinskom bataljonu 4. kordunaške brigade Mile je prošao borbeni put kroz Žumberak, Baniju, Kordun, Liku i Bosansku krajinu. Učestvovao je i u borbama za Ozalj, Jastrebarsko, Krašić, Lasinju, Brlog, Otočac, Gospić, Globornički most, Ogulin i u mnogim drugim mjestima. Uvijek je bio primjeran borac i rukovodilac, razvijajući se

postepeno od borca do komandira čete, a poginuo je u selu Velemerić (na Belaju) 28. novembra 1943. godine na dužnosti komandira čete. Njegova pogibija tužno je odjeknula u Omladinskom bataljonu »Jože Vlahović« kao i u cijeloj 4. kordunaškoj udarnoj brigadi. Njegova uža porodica izgubila je dobrog muža i dragog oca. Nikada ga neće zaboraviti njegovi preživjeli suborci iz Perjasice.

Dušan Miletić
Mihajlo Mrgić
Milutin Paić

Komandir voda u Banijskoj proleterskoj četi

Ivica Tome Živčić rođen je 1915. godine u selu Donje Bukovje. Tekstilni radnik seljačkog porijekla. Zbog slabog imovnog stanja zaposlio se u Pamučnoj industriji u Dugoj Resi u kojoj su radili i njegov otac i stričevi. Otac mu je bio ekonomski emigrant u Argentini gdje je radi širenja naprednih ideja i aktivnosti došao u sukob s jednim fašistom Talijanom koji ga je teško ranio pa je postao invalid i morao se 1932. godine vratiti kući.

Ivica je u tvornici bio aktivan na programu URS-ovih sindikata i akcija za NOP pa je kao takav kompromitiran i morao napustiti posao i Dugu Resu. Tada su mu članovi partijskog rukovodstva, drugovi Janko Furdek i Josip (Jože) Benić postavili zadatak da ode u domobrane i odatle surađuje sa partizanima te da u pogodnom momentu pređe u partizane što je ovaj i učinio.

Prije stupanja u partizane Živčić se nalazio u domobranskoj vojsci, koja je operisala na terenu Banije. Odatle je održavao vezu s partizanima i redovno ih obavještavao o namjerama i pokretima domobranske, zloglasne Mrakove bojne te slao i druge podatke važne za NOP.

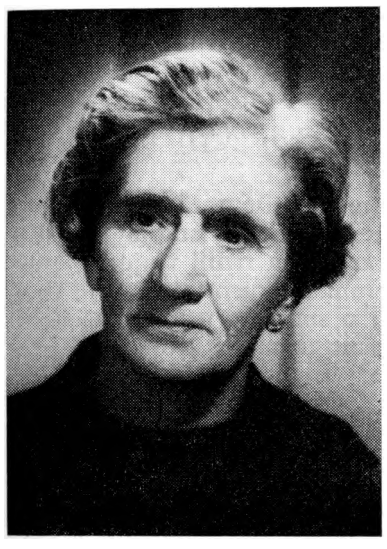
U veljači 1942. godine prešao je u partizane i sobom donio pušku i veću količinu municije i bombi. Prilikom formiranja Banijske proleterske čete, koje je komandir bio slavni Nikola Demonja, raspoređen je u tu četu i postavljen za komandira 2. voda. U borbama je bio hrabar borac i dobar komandir voda. Poginuo je u lipnju 1942. godine prilikom napada na ustaše u željezničkom putničkom vlaku kod mjesta Bujavice u Slavoniji, u neposrednoj blizini Pakraca.

Cijela uža i šira Ivičina obitelj bila je na strani NOP-a i vrlo aktivno izvršavala sve zadatke na terenu. Radi toga su ustaše 31. 12. 1943. godine uhapsili Ivičinog oca Tomu, a 15. 1. 1944. i strica Petra. Obadvo-

jicu su na najzvjerskiji način mučili. Tomi su živom derali kožu s tijela. Obojicu je izdao Mijo Krivačić Cvitan koga je radi ove izdaje nadležni organ vlasti osudio na smrt strijeljanjem.

St evo Belavić

Marija Žunić aktivistkinja AFŽ-a

Marija je bila revolucionar i aktivni borac NOR-a Jugoslavije. Rođena je 10. 10. 1906. godine u selu Prilišće, općina Duga Resa. Umrla je 2. 3. 1982. godine. Potječe iz siromašne seljačke obitelji u kojoj je uz nju bilo još četvoro muške djece. Boreći se za najosnovnije potrebe svakodnevnog života njen otac Nikola Bendeković i braća (Franjo, Janko i Petar) odlaze u Sjevernu Ameriku na rad. Materijalno stanje bilo je takvo da ono malo zemlje nije moglo osigurati najoskudnije potrebe za život.

Tako je Marija veći dio svoga djetinjstva i djevojaštva proživjela uz majku Baru i najmlađeg brata Miku u stalnoj oskudici, naročito za vrijeme prvog svjetskog rata. Sve je to na svoj način utjecalo na nju i formiranje njene ličnosti, odnosno njenog karaktera, tj. razvilo joj istančani osjećaj za dobro i ono što nije dobro, za istinu i ono što nije istina, za ugnjetenog i onog tko ugnjetava. Međutim, njena cjelokupna ličnost došla je do punog izražaja uvrijeme narodnooslobodilačke borbe, u vrijeme kada je kao aktivni boracdala svoj doprinos borbi naših naroda za konačno oslobođenje zemlje.

Kao žena i seljanka s osnovnim školskim obrazovanjem, nježnog i krhkog zdravlja, hrabro je podnosila tegobe rata. Savjesno hrabro i marljivo izvršavala je sve zadatke koji su pred nju postavljani. Takva je ostala i nakon rata radeći na izgradnji zemlje. Do kraja života bila je aktivna, uporna i nepokolebljiva na Titovom putu izgradnje samoupravne socijalističke Jugoslavije.

Marija Žunić se 1926. godine udala za Janka Žunića i od tada živi sa suprugom u selu Orišju (ondašnja općina Bosiljevo). Bavi se domaćinskim poslovima i pomaže mužu u vođenju poljoprivrednih poslova i sitne trgovine mješovite robe. Rodila je četvero djece. Dvojica

sinova su umrla, a sa kćerkom Ankom (rođena 1928. godine) i sinom Jankom (rođen 1931. godine) zajedno sa suprugom aktivno pomaže NOP od 1941. godine da bi se početkom 1942. i organizirano uključila zajedno sa cijelom svojom obitelji u oslobodilačku borbu naših naroda. Razvojem oslobodilačke borbe razvija se i Marija Žunić. Postaje uporan i nepokolebljiv borac. Njeni vidici postaju sve širi, a vizija ciljeva borbe sve bliža. Sve to učvršćuje njenu vjeru u pravednu stvar borbe za oslobođenje zemlje i izgradnju novog pravednijeg društva.

U toku oslobodilačkog rata svoj plodan rad razvijala je na području okruga i kotara Karlovca kao i Gorskog kotara. U Orišju je 10. siječnja 1942. oformljen prvi seoski odbor AFŽ-a kojem je na čelu bila Marija Žunić. To je istovremeno bio i prvi takav odbor na području općine Bosiljevo. Najveću aktivnost razvijala je radeći među ženama i na zadacima AFŽ-a. Na osnovi takve aktivnosti birana je 15. 3. 1943. za prvu predsjednicu Općinskog odbora AFŽ-a općine Bosiljevo. Na toj dužnosti ostala je do kraja rata. Nešto kasnije birana je za člana Kotarskog odbora AFŽ-a Karlovac i Okružnog odbora AFŽ-a Karlovac. Nakon izvršene reorganizacije u rujnu 1944. godine, kada je općina Bosiljevo pripojena kotaru Vrbovsko, birana je za člana Kotarskog odbora AFŽ-a Vrbovsko i člana Okružnog odbora AFŽ-a za Gorski kotar. Na tim funkcijama ostala je do oslobođenja zemlje. Njen rad i aktivnost, kao i njenog supruga Janka i djece, ostavili su duboki trag među narodom bosiljevačkog kraja. Svojom borbom dali su veliki doprinos konačnom oslobođenju zemlje.

Nakon oslobođenja zemlje Marija Žunić nastavlja aktivnošću, u novim uvjetima borbe, za izgradnju zemlje i novih socijalističkih društvenih odnosa. Bori se za obranu tekovina NOB-a. Ustrajna je na Titovom putu izgradnje samoupravnog socijalizma u našoj zemlji. Iako slabog zdravlja — u ratu preboljela tifus što je ostavilo vidnog traga na njezinu tjelesnu konstituciju — uvijek je vedra i puna optimizma. Teškoće prihvaća kao nešto što je privremeno i prolazno, a poslije čega mora doći bolje. Zadatke prihvaća i izvršava uvijek savjesno prema svojim intelektualnim i fizičkim mogućnostima.

Dolaskom u Zagreb 1948. godine birana je za predsjednicu AFŽ-a Nova Ves i člana Rajonskog odbora AFŽ-a Centar. Kada je preselila na područje kotara Kutina, u selo Ludinu, gdje je tada njen suprug radio, 1954. godine birana je za člana Kotarskog komiteta SKH Kutina. Međutim, kako se njezino zdravlje sve više pogoršavalo, na toj dužnosti se zahvalila.

Marija Žunić je na osnovi svoje aktivnosti i političkog opredjeljenja primljena za člana KPJ 1943. godine. Ostala je vjerna i dosljedna ciljevima borbe Partije do kraja svoga života. Za svoj pozitivan rad i rezultate u toku rata i u izgradnji zemlje odlikovana je Medaljom za hrabrost i Ordenom za zasluge za narod II reda.

Jože Dokman

Politički komesar čete

Jura (Janka) Župčić rođen je 1910. u Dugoj Resi. Prije rata je radio kao trgovački pomoćnik u tvorničkom »Konzumu« u Dugoj Resi. Jura je predratni član Komunističke partije. Kandidat za člana postaje 1937, a 1938. primljen je u članstvo KPJ.

U listopadu 1941, nakon odlaska Jože Benića i Janka Furdeka u partizane, u Dugu Resu dolazi Ivo Marinković da razmotri novu situaciju i partijsku organizaciju u Dugoj Resi organizaciono učvrsti. Sastanak održava u stanu Ive Horvatića, a prisutni su mu: Herman Furlan, Jura Župčić, Ivo Horvatić, Mićo Bosiljevac, Mara Bosiljevac Horvatić i Rezika Župčić. Raspravljalo se o proširenju partijske organizacije (naročito u tvornici) i o drugim aktualnim zadacima. Tada je odlučeno da se za sekretara izabere Jura Župčić, a za zamjenika Ivo Horvatić. Na istom sastanku Jura je izabran i za člana Kotarskog komiteta KPH Karlovac, ali je zbog opasnosti od hapšenja morao 15. studenog 1941. napustiti Dugu Resu i otići na oslobođeni teritorij Korduna. Ušao je u sastav odreda »Perjasica«, odnosno u 1. četu 2. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda.

U rano proljeće 1942. Jura dolazi u poznatu »Vergašovu« četu koja je djelovala na vrlo važnom području između Velike Kladuše i Cetingrada, prema Slunju. Na tom području živjeli su Srbi, Hrvati i Muslimani, a i u »Vergaševoj« četi bilo je pored Srba i Muslimana, i Hrvata.

U »Vergaševoj« četi Jura doživljava obadvije neprijateljske ofanzive na Petrovu goru. Prilikom proboja obruča na istočnom pravcu — na Magarčevcu — gdje su se 14. svibnja 1942. probijali 3. bataljon Prvogkordunaškogpartizanskog odreda i »Vergaševa« četa, u jurišu gine 15 boraca, odkojih 12 iz»Vergaševe« čete na čelu sa komesarom Milanom Likom Markovićem. U jurišu je učestvovao i Jura Župčić kao politički delegat voda.

Ljeti 1942. godine Jura se nalazio u 1. bataljonu Drugog kordunaškogi PO-a i učestvovao u nizu borbenih akcija među kojima i u napadu na željezničku stanicu Belavići kod Duge Rese.

Prilikom formiranja 5. kordunaške brigade Jura ulazi u njen sastav. Od listopada 1942. on je politički komesar 3. čete 5. bataljona.

Komandir čete bio je Dušan Tepšić, koji o Juri kaže: »O mom komesaru Juri mogu da kažem sve najbolje što se o jednom čovjeku može reći. On je bio i stariji od nas. Kao radnik i stariji komunista bio je mnogo upućeniji od nas u partijska i politička pitanja. Bio je hrabar borac.« Sve do kraja 1943. godine Jura je ratovao u sastavu 3. bataljona 5. kordunaške brigade.

Veljače[1] 1943. godine, u toku četvrte neprijateljske ofanzive, Jura je po kazni skinut sa dužnosti komesara čete i upućen kao borac u 4. bataljon 5. kordunaške brigade gdje je proveo čitavo vrijeme do kraja 1943. preboljevši i tifus. Ratujući u sastavu ovog bataljona Jura ponovno postaje komesar čete. Kao komesar čete 2. brigade 8. divizije 8. siječnja 1944. godine bio je ranjen i poslije ozdravljenja upućen na karlovačko područje gdje je postavljen za komesara Komande mjesta Ribnik. Na ovoj dužnosti 26. kolovoza 1944. godine, na izvršavanju zadatka, mučki je ubijen od jedne ubačene ustaške grupe kod Kamanja.

Za vrijeme boravka i ratovanja Jure Župčića u jedinicama 5. kordunaške brigade on je pokazao sve vrline dobrog i hrabrog borca, sposobnog i iskusnog političkog radnika. Posebnu hrabrost ispoljava kao komesar čete u 4. bataljonu 5. kordunaške brigade u napadu na jedinice 11. brdskog domobranskog puka u Velikoj Kladuši. Napad je izvođen noću 20. lipnja 1942. Borba se vodila za svaku zgradu u gradu. Zauzeta je i žandarmerijska kasarna u kojoj je bila smještena komanda 11. domobranskog puka. Neprijatelj je u protunapadu pokušao povratiti izgubljene bunkere i zgradu pukovskog štaba. U momentu juriša neprijateljskih jačih snaga u zgradi štaba neprijateljskog 11. puka nalazili su se .samo komesar čete Jura Župčić i komandir Dragan Pajić s nekoliko boraca. Situacija je bila vrlo kritična. Poslije duže i ogorčene borbe neprijateljski juriš je odbijen bombama, vatrom automata, puškama i jednim puškomitraljezom. Poslije odbijenog juriša Jura je veselo uskliknuo: »E, druže komandiru, danas smo bili zaista i borci i heroji!«. »Bogami u pravu si«, potvrdio je komandir Pajić. I danas Dragan Pajić (general-major u mirovini) rado prepričava ratne događaje koje je doživio s Jurom i kaže da se ne sjeća da je ikada vidio Juru sretnijega i zadovoljnijega nego tada kada su njih nekolicina upornom i žilavom obranom uspjeli odbiti daleko nadmoćnijeg neprijatelja i nanijeti mu osjetne gubitke u živoj sili, a u isto vrijeme proći bez vlastitih gubitaka.

Dugo je vremena Jura proveo u oštrim okršajima i skoro uvijek sa nadmoćnijim neprijateljskim snagama, razbijajući ofanzive i pro-

[1] General-major Dragan Pajić sjećajući se te Jurine kazne kaže da ga se ona duboko dojmila jer, uspoređujući njegovu grešku sa mirnodopskim kriterijima, radilo se o manjoj disciplinskoj greški (nedozvoljeio uzimanje hrane). Međutim, tadašnji strogi moralni principi o liku borca-partizana rezultirali su time da su Juru čak svezanih ruku predveli i smijenili sa komesarske dužnosti. Pajiću (a i drugim borcima) je taj događaj teško pao jer su poznavali Juru Župčića kao hrabrog i poštenog borca.

bijajući ustaške obruče. Svojom nesebičnom hrabrošću služio je kao primjer ostalim borcima kako se bori i kako ratuje Titov borac i borac Partije.

Josip Lulik
dr Emil Ludviger

Komandir čete poginuo u jurišu bombaša

Nikola žiža Novak rođen je 1917. u Svojiču, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici, gdje je živio sve do odlaska u partizane uz prekid za služenja kadrovskog roka.

Upečatljivo su mi ostala u sjećanju dva momenta iz života Nikole žiže. Prvi je njegova priča o doživljaju kapitulacije bivše jugoslavenske vojske i o susretu s jednim Primorcem, borcem u Primorsko-goranskoj četi, a drugi moment je njegova zapažena hrabrost u borbi.

Ništa posebno Nikola kod mene nije pobudio što smo obojica primljeni u tek formirani PO »Perjasica«, 31. augusta 1941. kod škole u Perjasici, jer sam ga poznavao od ranije. Međutim, kao vodnika jednog našeg voda (sa cijelim vodom) bio je priključen 3. četi (Dubravskoj) početkom februara 1942. godine. Nakon naše borbe sa žandarima u Gornjim Dubravama, njegov vod je stigao s nama u Perjasicu bez Nikole, svojega vodnika. Kasnije se sve objasnilo. Nikola je te večeri, po nagovoru komesara čete Sime Karapandže, otišao s njime kod nekog uglednog Hrvata na razgovor. Netko ih je izdao pa su ustaše opkolili kuću. Obojica su se spasili zahvaljujući Nikolinoj hladnokrvnosti i hrabrosti. Bacio je dvije bombe među ustaše, a potom su njih dvojica jurnula i probila se. Dva dana su se probijali do Perjasice.

Nikolin susret s drugom iz Primorja zbio se u Ponikvama (ili Popovom Selu). Stajali smo na putu kada je prelazila neka Primorsko-goranska četa i kada je iz nje naprosto izletio borac i počeo se ljubiti s Nikolom. Njih dvojicu su toga ili idućega dana u Ponikvama pozvali Karaš i Štrok da čuju njihovu zajedničku sudbinu. Evo te njihove priče:

Kao rezervisti artiljerci pozvani su na front kod Maribora i tada su se prvi puta sreli. Kada je komandir baterije naredio pripremu za bojnu gotovost, jer su Nijemci već bili prešli na našu teritoriju, umjesto granata, u kutijama su bile nekakve kante s pijeskom. Tada se taj kapetan ubio svojim pištoljem. Nijemci su bili već blizu, a njih trojica pobjegoše u šumu pa se sakriše kod nekog seljaka u sjeniku. Taj im je seljak iste večeri dao nešto civilnog odijela i njih trojica krenuše na jug. Tek treći dan, negdje blizu Čabra, otkrivaju da su dvojica iz Primorja, a treći sa Korduna; dvojica Hrvati, a treći Srbin. Uskoro Nikolu pozivaju Primorci da pođe s njima. Bilo je to neko selo iznad Novog Vinodolskog. Kod njih je ostao desetak dana, a onda krenuo preko Gorskog kotara prema Perjasici. Obećavali su jedan drugome

da će neće miriti sa okupacijom i da će na prvi pucanj protiv okupatora krenuti u borbu. I kada su se sreli početkom 1942. godine, sreći nije bilo kraja. I jedan i drugi predlagali su da se nađu u istoj jedinici, ali kako je svaki od njih bio nečim vezan uz svoju jedinicu, tako su i ostali ratovati.

Sve je to, nakon odlaska one Primorsko-goranske čete, Nikola ispričao nama. Ako se ne varam, o tomu je i jedan od komesara (Štrok ili Karapandža) govorio nama borcima.

Nikole se sjećam kao tiha i nenametljiva čovjeka, ali u borbi zapaženo bučnog i vatrenoga. Brzo je reagirao i spretno nastupao u napadu. Sjećam se jedne naše akcije na mrežničko vodocrpilište za željezničku stanicu u Generalskom Stolu. Bio je to drugi naš napad na taj objekat. Očekivali smo laku akciju, kao i prvi puta, ali je na obezbjeđenju bilo mnogo više ustaša i domobrana. Nosili smo svaki po 2—3 bombe. Meni su se zbog one velike »kragujevke« naprosto ruke bile ukočile. To je Nikola primijetio i »istresao« svoje i moje bombe, ali tako spretno i brzo (proračunato) da su naprosto razorno djelovale u onom postrojenju. Nešto smo domobrana razoružali, dok su ustaše pobjegle. Vraćamo se brzo natrag preko Mrežnice.

Prilikom napada 1. bataljona na žandare i domobrane u Perjasici, 27. aprila 1942. godine, Nikolin vod napada žandare u zgradi općine. Zametnula se oštra borba i Nikola s nekoliko bombaša juriša i kroz prozore ubacuje par bombi. Žandari se povukoše u drugu sobu i počeše izbacivati bombe na Nikolu i njegov vod. Ne sjećam se točno koliko je tih bombi Nikola uspio vratiti natrag. Nekoliko ih je ubacio natrag kroz prozor, a nekoliko podalje od voda prema zgradi i tako nitko od boraca nije stradao.

Kada je polovinom augusta 1942. godine formirana 4. kordunaška brigada, Nikola je sa svojim vodom uključen u jednu četu ove brigade. Dok je brigada vodila žestoke borbe oko Jastrebarskog potkraj 1942, Nikola je bio teško ranjen i dugo je iza toga ostao u bolnici u Petrovoj gori. Nakon ozdravljenja ponovo se vratio u svoj vod i već ljeta 1943. postavljen za komandira čete. I u četi je Nikola na juriše kretao među prvima. Jednom ga komandant brigade oštro ukorio zbog toga, što izlaže četu opasnosti da u najtežem času ostane bez komandira, Nikola je obećao da to neće ponavljati, ali redovito je ponavljao. Tako je bilo i 13. decembra 1943. godine na Košić brdu kod Vojnića kada je trebalo odbaciti jednu ustašku grupaciju. Jurišao je s četom dva puta i svaki put su morali zastati i vratiti se. Treći put je pozvao dobrovoljce-bombaše. Zajedno s njima je strelovito jurnuo. Jurnula je i cijela četa. Ustaše su odbačene, ali je Nikola smrtno pogođen. Tako se ugasio život hrabrog borca i komandira čete Nikole žiže Novaka.

Nikola D. Cimeša

Đorđe Travica

Ljudski gubici
na području sadašnje općine
Duga Resa
tokom NOR-a

Uporedo s prikupljanjem i obradom ostale historijske građe za ovaj Zbornik Historijski arhiv u Karlovcu, u suradnji s Općinskim odborom SUBNOR-a Duga Resa, prikupio je i obradio podatke o ljudskim gubicima na području sadašnje općine Duga Resa, koja obuhvata pet ratnih općina i to: Barilović, Bosiljevo, Dugu Resu, Netretić i Perjasicu. Općinski odbor SUBNOR-a izvršio je na terenu popis palih boraca, žrtava fašističkog terora, žrtava rata i umrlih od tifusa i taj popis u obliku ankete dostavio Arhivu na daljnju obradu.

Anketne listiće sam razvrstao na četiri pomenute kategorije abecednim redom po mjestima i općinama stanovanja stanovnika do 6. 4. 1941. što se vidi iz priloženih spiskova. Nakon toga objedinio sam podatke i sačinio spiskove po kategorijama i općinama te pristupio provjeri podataka prema popisu iz 1964.[1] Svugdje tamo gdje su se u pomenuta dva popisa razlikovali podaci, ili su pak neki nedostajali, spiskovi su ponovo dostavljeni Općinskom odboru SUBNOR-a Duga Resa koji je preko svojih članova izvršio detaljnu provjeru i upotpunjavanje podataka na terenu. Nakon ovako prikupljenih i obrađenih podataka nastali su spiskovi ljudskih gubitaka na području općine Duga Resa koje dajemo u prilogu ove edicije. Oni svakako nisu i konačni, ali su vrijedan prilog daljnjem istraživanju ove vrlo značajne materije.

Prema popisu stanovništva iz 1931. na teritoriji koju sada obuhvata općina Duga Resa živjelo je 34 043 stanovnika.[2] Od 6. aprila 1941. do 15. maja 1945. godine poginulo je, ubijeno, umrlo od posljedica ranjavanja

[1] Arhiv Jugoslavije, Boograd, fond, Savezna popisna komisija za popis žrtava rata 1941—1945, f. 2183, 2184, 2185, 2186, 2187.

[2] M. Korenčić, Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857—1971, Zagreb, 1979.

Tabela 1
PALI BORCI S PODRUČJA SADAŠNJE OPĆINE DUGA RESA

Ratne općine	Ukupno palih boraca			Starosna dob									Socijalni sastav					
				muški					ženski									
	Ukupno palih boraca	muški	ženski	16—20 g.	21—30 g.	31—40 g.	41—50 g.	51—dalje	16—20 g.	21—30 g.	31—40 g.	41—50 g.	seljaka	radnika	đaka	činovnika i ostalih služ.	zanatlija	ostalih
Barilović	78	78	—	17	31	15	15						62	2		1	12	1
Bosiljevo	42	41	1	10	25	5	1	-	-		1	-	28	3		3	8	-
Duga Resa	134	128	6	32	52	33	10	1	2	3	1	-	39	56	7	3	28	1
Netretić	91	91	—	24	50	15	2	—	—			-	67	10	1	2	8	3
Perjasica	198	188	10	33	85	50	20	-	5	5	-		171	1	1	7	10	8
UKUPNO	543	526	17	116	243	118	48	-	7	8	2	-	367	72	9	16	66	13

Nadionalni sastav			Godina stupanja u NOB					Godina pogibije					Mjesto pogibije			
Srba	Hrvata	ostalih	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Na teritoriji općine D. Resa	Na teritoriji Hrvatske	U drugim krajevima Jugoslavije	Zarobljeni i ubijeni u logoru
61	17	-	21	35	15	7	—	5	8	34	17	14	10	49	19	—
-	41	1	-	7	14	19	2	-	1	11	17	13	11	18	9	4
29	100	5	9	37	63	23	2	4	15	37	49	29	39	75	20	-
-	91	-	1	19	46	25	-	-	4	20	35	32	19	63	9	-
194	4	—	55	90	51	2	—	10	21	99	50	18	55	126	17	—
284	253	6	86	188	189	76	4	19	49	201	168	106	134	331	74	4

ili od tifusa 1485 lica i to: u borbi su pala 543 borca; ubijeno je, strijeljano, zaklano ili na drugi način izgubilo život 616 lica — žrtava fašističkog terora, a žrtava rata bilo je 135 lica, dok je 191 lice umrlo od tifusa.

Tokom NOR-a na ovom području život je izgubio 1001 muškarac, od čega u najproduktivnijoj dobi (od 16—50 godina) 863 ili 67,40%. Na razne načine život su izgubile 303 žene ili 20,39% od ukupnog broja žrtava ovog područja. Od ukupnog broja ljudskih gubitaka život je izgubilo 181 dijete ili 12,18% od čega u dobi do 5 godina 65, do 10 godina 50 i do 15 godina 66.

Po socijalnoj strukturi život je izgubilo najviše seljaka: 794 ili 53,46%, zatim radnika: 119 ili 8,00%, zanatlija: 110 ili 7,40%, činovnika i ostalih službenika: 31 ili 2,1%, djece i đaka 191 ili 12,85%. U socijalnoj strukturi u rubrici »ostali« iskazano je 233 ili 15,67% stanovnika što se odnosi na Rome koji su na ovom području bili naseljeni u znatnom broju, a na koje su se ustaške vlasti posebno okomile shodno rasističkoj teoriji da ih potpuno unište o čemu svjedoče činjenice da su 1942. godine ustaše čitava naselja Roma odvele u logor Jasenovac i poklale. U cijelosti prihvaćajući politiku svojih patronata — fašističke Italije i nacističke Njemačke — marionetska ustaška Nezavisna Država Hrvatska u potpunosti je slijedila teoriju rasizma pa se čak željela dokazati revnosnijom u njenom provođenju od same Njemačke. Kao plod takve

politike od same uspostave NDH ustaške su vlasti stavile van zakona sve nacije osim hrvatske[3], a zatim krenule na ostvarenje tih »zakonskih« odredbi putem masovnog uništavanja u prvom redu Srba, Židova i Roma te progonima, hapšenjima i pojedinačnim ubistvima nastojali su da se riješe svih komunista i antifašista na teritoriji NDH pa ma koje nacije oni bili, a što su ustaše nazivale »unutrašnjim prečišćavanjem« svoje države i nacije kako bi stvorili »čistu hrvatsku naciju« i »čist životni prostor«.

Ako analiziramo nacionalni sastav ljudskih gubitaka, vidimo da je na ovom području stradalo najviše Srba i to 671 ili 45,18%, zatim Hrvata 492 ili 33,13%, Roma 313 ili 21,06% i 9 pripadnika ostalih jugoslavenskih naroda ili 0,60% od ukupnog broja gubitaka.

Dalje, analizirajući mjesto smrti dolazimo do podataka da je na teritoriju sadašnje općine Duga Resa izgubilo život 599 lica ili 40,30%, u drugim krajevima Hrvatske 437 lica ili 29,47%, u ostalim dijelovima Jugoslavije 82 lica ili 5,51% i u logorima 376 lica ili 24,69% od ukupnog broja ljudskih žrtava. Sagledavajući vrijeme smrti dolazimo do zaključka da je na ovom području najviše ljudi izgubilo život 1943. godine i to

[3] Zakonska odredba za obranu naroda i države, Narodne novine od 17. IV 1941. godine.

Tabela 2
ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA S PODRUČJA SADAŠNJE OPĆINE DUGA RESA

Ratne općine	Ukupno ŽFT				Starosna dob							Socijalni sastav					
					m.		ž.		d.								
	ukupno ŽFT	muški	ženski	djece	16—50 g.	51—dalje	16—50 g.	51—dalje	od rođ. —5 g.	6-10 g.	11-15 g.	seljaka	djece i đaka	radnika	činovnika i ostalih služ.	zanatlija	ostalih
Barilović	80	49	23	8	32	17	18	5	3	4	1	45	8	8	2	4	13
Bosiljevo	95	46	34	15	35	11	19	15	6	3	6	21	15	–	–	4	55
Duga Resa	207	99	63	45	82	17	52	11	26	13	6	20	45	26	7	16	93
Netretić	77	37	24	16	28	9	20	4	8	6	2	15	16	–	–	8	38
Perjasica	157	105	24	28	86	19	15	9	14	8	6	92	32	3	4	8	18
UKUPNO	616	336	168	112	263	73	124	44	57	34	21	193	116	37	13	40	217

Nacionalni sastav				Način smrti				Počinioci zločina					Godina smrti					Vtjes. smrti		
Srba	Hrvata	Roma	ostalih	ubijeno	strijeljano	zaklano	ostali slučajevi	ustaše	Nijemci	Talijani	četnici	oružnici	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Na teritoriju općine D. Resa	U drugim krajev Hrvatske	U logorima U drugim krajevima Jugoslavije
44	16	19	1	73	–	2	5	62	15	3	—	—	14	32	27	4	3	23	24	33 —
—	31	64	–	93	1	1	–	70	17	3	5	–	–	70	6	7	12	27	—	68 —
17	51	138	1	203	2	–	2	188	13	6	–	–	11	140	33	10	13	24	19	162 2
–	17	60	–	75	2	–	–	76	1	–	–	–	–	56	10	4	7	11	3	63 -
123	2	32	—	139	1	10	7	108	20	23	—	6	69	60	15	6	7	61	53	37 6
184	117	313	2	583	6	13	14	504	66	35	5	6	94	358	91	31	42	246	100	363 8

507 ili 34,18%, pa 1942. godine 417 ili 28,06%, a 1945. godine 188 ili 12,65% dok je 1941. život izgubio najmanji broj ljudi, odnosno 118 ili 7,94% od ukupnog broja ljudskih gubitaka.

Pali borci na području općine Duga Resa

Područje općine Duga Resa dalo je 543 pala borca. U ovaj popis uvršteni su svi poginuli ili umrli borci jedinica NOV i vojno-pozadinskih organa, članovi KPJ i SKOJ-a, narodnooslobodilačkih odbora, odbora AFŽ-a, odbora USAOH-a i pripadnici ostalih pozadinskih organa i službi. Popis je utvrđen prema predratnim općinama. Popisani su oni poginuli ili umrli koji su do 6. aprila 1941. živjeli u određenom selu, mjestu, naselju, odnosno u dotičnoj općini. U popis su također uvrštena i ona lica koja su se po kapitulaciji kraljevine Jugoslavije vratila iz svojih stalnih ili povremenih prebivališta, a čije su porodice živjele na ovom području.

Prema dosad utvrđenim podacima poginula su ili umrla 543 borca ili 36,54% od ukupnog broja gubitaka, od čega 526 muškaraca i 17 žena. Po dobnoj strukturi najviše je palo muškaraca u dobi od 21—30 godina i to 243, u dobi od 31—40 godine palo je 118, zatim od 16—20 godina 116 i u dobi od 41—50 godina 48 boraca.

Od ukupno 17 žena palih boraca u dobi od 16—20 godina poginulo ih je 7, u dobi od 21—30 godina 8 i u dobi od 31—40 godina 2.

Stanovništvo ovih krajeva do rata se bavilo uglavnom poljoprivredom. To se odrazilo i na socijalnu strukturu palih boraca: seljaka 367 ili 67,58%, radnika 72 ili 13,25%, zanatlija 66 ili 12,15%, činovnika i ostalih službenika 16 ili 2,94%, dok je u kategoriji ostalih uvršteno 13 palih boraca ili 2,39%, što se odnosi na seoske sluge i dvojicu za koje se nije mogla utvrditi socijalna pripadnost. Među palim borcima život je izgubilo 9 đaka ili 1,65% od ukupnog broja palih boraca.

Po nacionalnoj strukturi među palim borcima Srba je bilo 284, Hrvata 253 i 6 pripadnika ostalih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Ako sagledamo vrijeme stupanja palih boraca u NOV, vidimo da ih je godine 1943. stupilo 189, a 1942. godine 188, dok je 1941. stupilo u NOV 86 boraca, 1944, godine 76, te 1945. svega 5. Ovakav odaziv boraca u NOV logičan je iz razloga što 1941. godine veći dio ovog teritorija nije zahvatio općenarodni ustanak. Najveći broj boraca iz 1941. godine (55) je s područja općine Perjasica, te Barilović (21). Već 1942. godine ustanak se širi i na ostale dijelove, pa na teritoriji općine Duga Resa u redove NOV stupa 37, a na teritoriji općine Perjasica 90 boraca. Kada govorimo o stupanju boraca u NOV na ovom području — koji su poginuli tokom rata — uočavamo da je taj broj približno isti kad se radi o 1942. i 1943. godini što svjedoči da se ustanak i narodnooslobo-

Tabela 3

ŽRTVE RATA S PODRUČJA SADAŠNJE OPĆINE DUGA RESA

Ratne općine	Ukupno žrtava rata				Starosna dob							Socijalni sastav					
					m.		ž.		d.								
	Ukupno žrtava rata	m.	ž.	d.	16—50. g.	51—dalje	16—50. g.	51—dalje	od rođenja do 5. god.	6-10. g.	11—15. g.	seljaka	djece i đaka	radnika	činovnika i ost. služ.	zanatlija	ostalih
Barilović	30	14	7	9	14	—	6	1	—	1	8	17	11	1	1	—	—
Bosiljevo	28	8	10	10	3	5	7	3	2	5	3	18	10	–	–	–	—
Duga Resa	56	23	12	21	19	4	11	1	1	5	15	24	21	7	–	1	3
Netretić	15	8	3	6	6	2	3	–	–	2	2	9	4	2	–	–	–
Perjasica	6	4	—	2	4						2	4	2	—	—	—	—
UKUPNO	135	57	32	46	46	11	27	5	3	13	30	72	48	10	1	1	3

Nacionalni sastav				Uzrok smrti			Vrijeme smrti					Mjesto smrti		
Srba	Hrvata	Roma	ostalih	poginuli od zalutalog metka	poginuli (bomb, mine i slično)	ostali slučajevi	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	U mjestu boravka	Na teritoriju općine D. Resa	U drugim krajevima Hrvatske
7	23	--	—	18	11	1	1	3	11	10	5	30	—	—
–	28	--	–	7	20	1	1	2	4	19	2	22	5	1
–	55	--	1	8	48	–	2	3	16	11	24	42	14	–
–	15	--	–	7	8	–	–	–	3	7	5	7	8	–
6	-	–	-	1	5	-	1	1	-	1	3	3	2	1
13	121	–	1	41	92	2	5	9	34	48	39	104	29	2

dilačka borba na ovom području pravovremeno razvila pod dobrim i sigurnim vodstvom KPJ, KPH i Okružnog komiteta KPH za okrug Karlovac.

Sagledavajući vrijeme smrti boraca uočavamo da ih je najviše život izgubilo 1943. godine i to 201. Godinu dana kasnije palo ih je 168, u posljednjoj godini rata 106, dok ih je 1942. poginulo ili umrlo 49. Najmanje boraca poginulo je 1941. i to 19.

Najviše je boraca poginulo izvan teritorije općine Duga Resa i to 331. To su uglavnom borci Karlovačke udarne brigade i Osme kordunaške divizije. Karlovačka brigada izvodila je ratne operacije na široj teritoriji Pokuplja i Žumberka, a 8. divizija na široj teritoriji Hrvatske, te dijelovima Bosne i Slavonije.

Na teritoriji općine Duga Resa poginula su 134 borca, dok ih je na širem prostoru Jugoslavije poginulo 74, a četiri borca su ubijeni kao ratni zarobljenici u logorima.

Žrtve fašističkog terora

Kao žrtve fašističkog terora na području općine Duga Resa život je izgubilo 616 lica, što u odnosu na broj stanovnika prema popisu iz 1931. godine iznosi 1,80%.

Na teritoriju općine Barilović poginulo je, ubijeno ili na drugi način izgubilo život 80 lica, Bosiljevo 95, Duga Resa 207, Netretić 77 i u općini Perjasica 157.

Od ukupnog broja žrtava najviše je muškaraca (336) od čega u dobi od 16 do 50 godina 263, te u dobi od 51 godine nadalje 73. Život je izgubilo 168 žena, od čega u dobi od 16 do 50 godina 124, a u dobi iznad 51 godine 44. Djece je usmrćeno 112 i to do 5 godina 57, od 6 do 10 godina 34 i od 11 do 15 godina 21.

Po socijalnoj strukturi seljaka je bilo 193, djece i đaka 116, radnika 37, te činovnika i ostalih službenika 13, a zanatlija 40. U rubrici »ostali« broj ubijenih je najveći — 217, a odnosi se na Rome koje su ustaše pobile u logoru Jasenovac.

Ustaše su više puta tokom 1942. godine čitava naselja Roma odvodile u logor Jasenovac i pobile. Tako su 5. maja 1942. iz Mrežničkog Briga odvele u Jasenovac 39 lica, 9. juna iz Šeketina Brda 36 a 18. juna iste godine iz Mračina 14 lica, iz Skupice 26, iz sela Zagradci 23.

Od 616 žrtava fašističkog terora 184 je Srba, 117 Hrvata, 313 Roma i 2 Slovenca.

Kao što je poznato okupatori i domaći izdajnici su u ovom ratu na razne načine provodili uništavanje stanovnika, a prema do sada prikupljenim podacima na ovom području najviše ih je ubijeno (583).

Tabela 4

UMRLI OD TIFUSA S PODRUČJA SADAŠNJE OPĆINE DUGA RESA

Ratne općine	Ukupno umrlih od tifusa	Starosna dob										Socijalni sastav						Nac. sastav			Vrijeme smrti					Mjesto smrti		
		m.		ž.		d.																						
	Ukupno umrlih od tifusa	m.	ž.	d.	16—50. g.	51—dalje	16—50. g.	51—dalje	od rođenja —5. g.	6-10. g.	11-15. g.	Seljaka	Radnika	Đaka	Djece	Zanatlija	Činov. i ost. služ.	Srba	Hrvata	Ostalih	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Kod kuće	Na teritoriji općine D. Resa	U drugim krajevima Hrv. i Jugoslav.
Barilović	57	21	27	9	8	13	15	12	7	1	1	46	—	—	9	2	—	57	—	—	—	—	55	1	1	52	5	-
Bosiljevo	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Duga Resa	5	2	3	—	2	—	3	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	5	—	—	5	5	—
Netretić	—	—	—	—	—	—	—	-	-	-	-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Perjasica	128	59	56	13	29	30	32	23	10	1	2	111	2	1	12	1	1	128	—	—	—	—	121	7	—	116	8	4
Ukupno	191	82	86	23	39	43	51	35	17	3	3	162	2	1	22	3	1	190	1	—	—	—	182	8	1	173	13	5

Strijeljano je 6, zaklano 13, a u kategoriji ostalih slučajeva život je izgubilo 14 Jica što se odnosi na one koji su se utopili bježeći pred neprijateljem, umrli od promrzavanja ili posljedica premlaćivanja i si.

Prema podacima, dobivenim na osnovu ankete, najviše su žrtava nanijele ustaše. Naime, ustaše su ubile ili na drugi način usmrtile čak 504 lica, odnosno 81,18% od ukupnog broja žrtava. Ovi podaci jasno govore da je na ovom području bio najžešći teror ustaša. Nijemci su ubili ili na drugi način prouzrokovali smrt 66 lica, Talijani 35, četnici 5, a oružnici i ostali kvislinzi 6 lica.

Najviše žrtava fašističkog terora bilo je 1942. i to 358, zatim 1941. godine 94, dok je 1942. život izgubila 91 žrtva, 1945. gotovo pola manje — 42, a 1944. ubijeno je i na drugi način život izgubilo 31 lice.

Najviše žrtava fašističkog terora izgubilo je život u logorima — čak 363. Na području ratne općine Duga Resa ubijeno je ili na drugi način izgubilo život 146 osoba, u drugim mjestima Hrvatske 100, te u drugim krajevima Jugoslavije 8 lica.

Žrtve rata

Na ovom području bilo je 135 žrtava rata što u odnosu na ukupan broj ljudskih gubitaka (1485) iznosi 9,15%. Najviše je poginulo muškaraca — 57, od čega u dobi do 50 godina 46. Život su izgubile 32 žene, od čega u dobi do 50 godina 27 i 47-mero djece.

Po socijalnoj strukturi: seljaka 72, djece i đaka 48, radnika 10, činovnika i ostalih službenika 1, zanatlija 1, te ostalih 3.

Najviše ih je stradalo na neoslobođenoj ili poluoslobođenoj teritoriji, a nacionalna struktura je slijedeća: 121 Hrvat, Srba 13 i 1 Slovenac.

Najčešće uzrok smrti (92) je pogibija prilikom bombardiranja ili od zaostalog neprijateljskog naoružanja (mine, razne bombe i si.), zatim od zalutalog metka (41) i u ostalim slučajevima živote su izgubila 2 lica.

Godine 1944. bilo je 48 žrtava rata, 1945. nešto manje — 39, a 1943. godine 34, dok je godinu dana kasnije život izgubilo 9 lica i prve ratne godine 5 lica. U mjestu boravka poginule su 104 žrtve, na teritoriji općine Duga Resa 29, a u drugim krajevima Hrvatske 2.

Umrli od tifusa

Uz sve patnje i stradanja tokom ovoga rata srpsko stanovništvo je 1943. godine zahvatila i opaka epidemija tifusa. Tifus je na ovom području odnio 191 ljudski život: 82 muškarca, 86 žena i 23 djeteta.

Tabela 5

LJUDSKI GUBICI S PODRUČJA SADAŠNJE OPĆINE DUGA RESA TOKOM NOR-a, 1941—1945.

Ratne općine	Ukupan broj ljudskih gubitaka								Starosna dob						
									m.		ž.		d.		
	Pali borci	Žrtve FT	Žrtve rata	Umrli od tifusa	Ukupno	m.	ž.	d.	16—50. g.	51—dalje	16—50. g.	51—dalje	od rođenja —5. g.	6-10. g.	11-15. g.
Barilović	78	80	30	57	245	162	57	26	132	30	39	18	10	6	10
Bosiljevo	42	95	28	1	166	95	45	26	79	16	27	18	8	9	9
Duga Resa 134		207	56	5	499	252	84	66	230	22	72	12	27	18	21
Netretić	91	77	15	–	183	136	27	20	125	11	23	4	8	8	4
Perjasica	198	157	6	128	492	356	90	43	297	59	58	32	12	9	22
Ukupno 543		616	135	191	1485	1001	303	181	864	138	219	84	65	50	66

Socijalni sastav						Nacion. sastav				Vrijeme smrti					Mjesto smrti			
Seljaka	Djece i đaka	Radnika	Činovnika i ostalih služ.	Zanatlija	Ostalih	Srba	Hrvata	Roma	Ostalih	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Na teritoriji općine D. Resa	U drugim krajevima Hrvatske	Izvan teritorije Hrvatske	U logorima
170	28	11	4	18	14	169	56	19	1	20	44	126	32	23	120	73	19	33
67	26	3	3	12	55	–	101	64	1	1	73	22	43	27	65	20	9	72
88	73	89	10	45	97	51	206	138	7	17	158	91	70	66	124	94	22	162
91	21	12	2	16	41	–	123	60	–	–	60	33	46	44	45	66	9	63
278	50	4	12	19	26	451	6	32	–	80	82	235	69	28	245	184	23	37
794	198	119	31	110	233	671	492	313	9	118	417	507	255	188	599	473	82	367

Na području općine Perjasica umrlo je od tifusa 128 lica, Barilović 57, Bosiljevo 1, Duga Resa 5. U općini Netretić nije zabilježen nijedan slučaj smrti od tifusa.

Socijalna struktura umrlih od tifusa je slijedeća: 162 seljaka, 2 radnika, 1 đak, 22 djeteta, 3 zanatlije i 1 službenik; a nacionalna struktura: 190 Srba i 1 Hrvat.

Samo 1943. godine na ovom području umrlo je 181 lice, a godine 1944. umrlo ih je 8. Godine 1945. evidentiran je jedan slučaj u općini Barilović.

Kod kuće su umrla 173 lica, na teritoriji općine Duga Resa 13 i 5 ih je umrlo u drugim krajevima Hrvatske i Jugoslavije.

Analiza podataka o ukupnom broju ljudskih gubitaka na području pet ratnih općina, čiju teritoriju obuhvata sadašnja općina Duga Resa, daje slijedeće podatke:

U odnosu na broj stanovnika vidimo da je općina Perjasica imala najveći broj poginulih, ubijenih, strijeljanih ili umrlih od tifusa (492). Prema popisu 1931. godine na području te općine živjelo je 4889 stanovnika, a život su tokom NOR-a izgubila 492 lica ili 10,06%. Po broju ljudskih gubitaka u odnosu na broj stanovnika na drugom je mjestu općina Duga Resa koja je imala 12 066 stanovnika, a ljudskih žrtava 299 ili 3,30%. Zatim je općina Netretić sa 5511 stanovnika i ljudskim gubicima od 183 ili3,31%, općina Bosiljevo sa 4892 stanovnika i ljudskim gubicima 166 ili 3,80%. Na području općine Barilović od ukupno 6685 stanovnika te općine život je izgubilo 245 ili 3,66%.

U ovom članku izvršena je analiza ljudskih gubitaka na području općine Duga Resa prema do sada utvrđenim podacima. Ako bismo ih poredili s nekim drugim krajevima u našoj zemlji, onda u odnosu na broj stanovnika te brojke i ne izgledaju tako velike. Ali kada je riječ o gubljenju ljudskih života, a naročito kad se oni uništavaju po smišljenoj i unaprijed utvrđenoj teorističko-nacističkoj politici i teoriji, onda je svaki i najmanji broj astronomskih razmjera, stoga je teoretičaru, historičaru i svakom statističaru nedopustivo takvo poređenje. Međutim, svi ti spiskovi i statistike treba da posluže svijetu i svim naprednim snagama u njemu da nikad više ne dozvole da dođe do jedne takve kataklizme u kojoj ljudski život postaje samo predmet nečije sulude i divljačke volje.

Pali borci
s područja sadašnje općine
Duga Resa

OPĆINA BARILOVIĆ

BANJSKO SELO

1. GOJAK Janka MARKO, 1903, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 7. 12. 1942, borac 1. kordunaškog partizanskog odreda. Poginuo u Bosiljevu 14. 8. 1943.

BELAJSKE POLJICE

1. RADOČAJ Mate JANKO, 1920, krojač, Hrvat. Poginuo kao vojnik Jugoslavenske vojske u Užicu aprila 1941.
2. ŠTAJDUHAR Stjepana NIKOLA, 1914, zidar. Hrvat. Stupio u NOV 24. 10. 1942. Poginuo kao borac 2, brig. 6 div. na sektoru Virovitica—Pitomača 1. 1. 1945.

GORNJE BUKOVLJE

1. MIHALIĆ Janka JOSIP, 1919, Hrvat. Stupio u NOV 2. 10. 1944, borac 3. brig. 8. div. Poginuo u Plavča Draži 8. 2. 1945.

CAREVO SELO

1. CAR Jandre IVAN, 1902, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 4.12.1942, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Kmjaka 21. 1. 1943.

CEROVAC BARILOVIĆKI

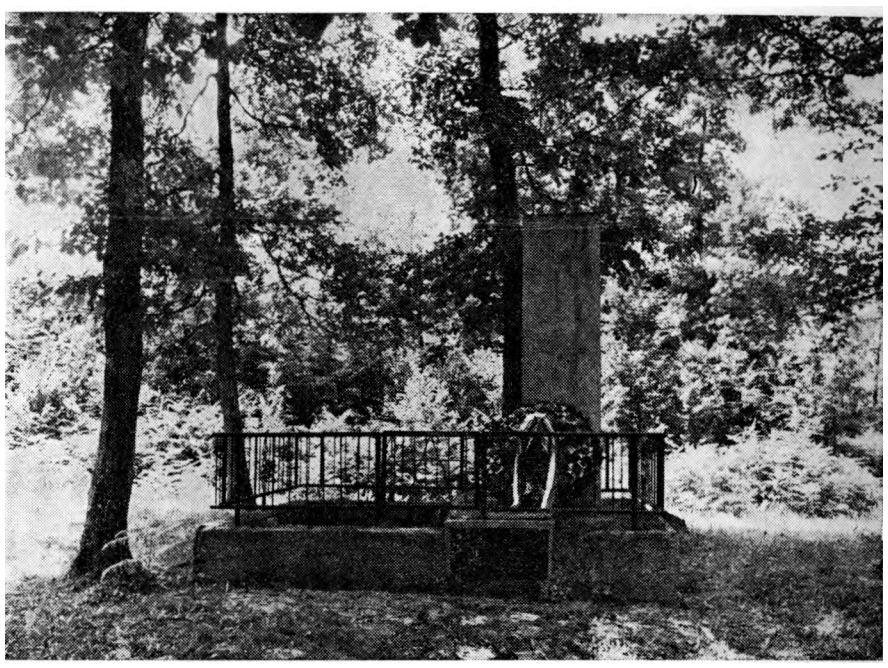
1. MIHALIĆ Tome VLADIMIR, 1922, radnik, Hrvat. Stupio u NOB 1942. Aktivist NOP-a od 1942. Ubile ga ustaše u Cerovcu na straži 14. 2. 1942.

DONJE BUKOVLJE

1. POLOVIĆ Tome Mijo, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 8. 1943, borac 1. karlovačkog odreda. Poginuo kod Ribnika 2. 2. 1944.
2. ŽIVČIĆ Tome IVICA, 1915, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 20. 2. 1942. Poginuo kao komandir 2. voda 1. prol. čete Banije u Slavoniji 24. 6. 1943.

DONJI SKRAD

1. DMITROVIĆ Vuka NIKOLA, 1921, kovač, Srbin. Stupio u NOB 1. 9. 1941. Poginuo kao komandir voda 1. brig. 8. div. kod Primišlja 20. 4. 1945.
2. GAZIBABA Sime DUŠAN, 1925, obućar, Srbin. Stupio u NOV 20. 1

Carevo Selo, spomen kosturnica 88 palih boraca.

1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Ličkog Petrovog Sela 7. 2. 1945.

3. GAZIBARA Stevana MILUTIN, 1901, seljak, Srbin. Stupio u NOB 18. 4. 1943., predsjednik seoskog NOO Donji Skrad. Umro od tifusa u Donjem Skradu 18. 4. 1943.
4. GAZIBABA Sime NIKOLA, 1916, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1. 9. 1941. Član KPJ od maja 1941. Poginuo kao komesar 1. bat. 1. brig. 8. div. u Salopek Luci kod Furjana 9. 11. 1942.
5. GAZIBARA Stevana RADE, 1903, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1941. Pripadnik radnog bataljona 1. KPO. Umro od posljedica ranjavanja u Donjem Skradu 6. 1. 1945.
6. GAZIBABA Đure VLADIMIR, 1921, trg. pomoćnik, Srbin. Stupio u NOV novembra 1941. Član KPJ od 1942. Poginuo kao komesar bataljona 2. brig. 8. div. kod Ilirske Bistrice 6. 5. 1945.
7. KONCALOVIĆ Bogića IVAN, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV početkom 1942, borac odreda »Donji Skrad«. Poginuo na Škrtić brdu kod Tušilovića aprila 1942.
8. KONCAROVIĆ Đorđa MIHAJLO, 1910, bačvar, Srbin. Stupio u NOV 1. 3. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Otočca 12. 4. 1943.
9. KOZLINA Janka DANILO, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 1. kordunaškog PO. Umro od jake prehlade u Budačkoj Rijeci 30. 1. 1943.
10. KOZLINA Janka MILE, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 9. 1942, delegat voda 1. kordunaškog PO. Umro od tifusa u Donjem Skradu 14. 3. 1943.
11. KOZLINA Vuka MILETA, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 4. crnogorske brigade. Poginuo na Sutjesci 10. 6. 1943.

12. KOZLINA Janka MILOS, 1915, obućar, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1941. Poginuo kao zamjenik komesara 13. prol. brig, na Žumberku 13.1. 1943.
13. KOZLINA Sime MILOŠ, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1941, borac odreda »Donji Skrad«. Ranjen kao komandir voda 3. brig. 8. div. kod Tušilovića 7. 5. 1944. i umro u VPB na Petrovoj gori.
14. KOZLINA Sime MILOVAN, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 4. crnogorske brig. Poginuo kod Sutjeske juna 1943.
15. KOZLINA Rade STANKO, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 4. crnogorske brig. Poginuo na Zelengori juna 1943.
16. KOZLINA KUNIĆ Jose VASO, 1915, sluga, Srbin. Stupio u NOV 7. 3. 1942, kao vodnik 2. brig. 8. div. Poginuo kod Brloga (Lika) 4. 4. 1943.
17. LEŽAJIĆ Stevana BOGIĆ, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 10. 1941, borac 1. kordunaškog PO. Poginuo kod Topuskog 19. 6. 1942.
18. LEŽAJIĆ Ilije MILAN, 1927, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 9. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Lapca 20. 2. 1943.
19. LEŽAJIĆ Stevana MILIĆ, 1914, krznar, Srbin. Stupio u NOB 20. 12. 1941.Poginuo nespretno rukujući pištoljem u Velikoj Gorici 14. 5. 1945.
20. LEŽAJIĆ Milića NIKOLA, 1927, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 9. 1942.Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Plaškog 12. 7. 1943.
21. POPOVIĆ Vuka NINKO, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 12. 8. 1941, borac odreda »Donji Skrad«. Član KPJ od 5. 11. 1941. Poginuo kao operativni oficir bataljona 1. karlovačkog PO u Ponikvama 27. 1. 1945.

DONJI VELEMERIĆ

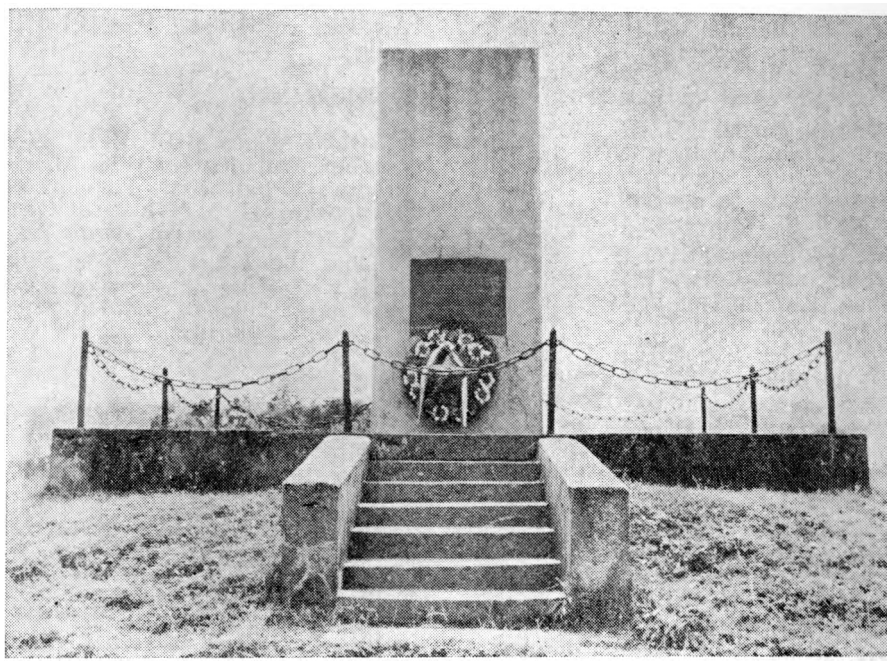
1. MUŠNJAK Janka MARKO, 1914, trgovac, Hrvat. Stupio u NOB 1942. Uhvatile ga ustaše i sprovele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.

GORNJI VELEMERIĆ

1. CAR Ivana JANKO, 1915, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 9. 9. 1944, borac nepoznate jedinice NOV. Poginuo u Bosni 22. 9. 1944.
2. PRISELAC Josipa JURA, 1921, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 9. 9. 1944. Borac nepoznate jedinice NOV. Poginuo u Bosni 22. 9. 1944.

KORANSKI BREG

1. IVANOVIĆ Stanka ĐURO, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOB 3. 8. 1941. Poginuo kao komandir voda 2. brig. 8. div. kod Velike Kladuše 22. 6. 1943.
2. IVANOVIĆ Stanka STEVAN, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943. Borac komande mjesta Koranski Breg. Poginuo u Skakavcu 15. 10. 1944.
3. JELIĆ Ante DUŠAN, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 4. crnogorske brigade. Poginuo na Sutjesci juna 1943.
4. KOMADINA Milića JOSIP, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOV 3. 8. 1941, borac odreda »Debela kosa«. Ranjen i umro na putu do Karlovca 29. 8. 1941.
5. LUKIĆ Milića ANTE, 1911, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 4. 1943, bolničar, 3. brig. 8. div. Poginuo kod Plaškog 22. 1. 1944.
6. LUKAČ Stanka ĐURO, 1893, seljak, Srbin. Stupio u NOB 3. 8. 1941, član seoskog NOO Koranski Breg. Uhvatile ga ustaše u Zbjegu i strijeljale u Bosanskim Štjepanima 4. 2. 1943.
7. LUKAČ Stanka STEVAN, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1941. u rezervni odred. Poginuo u Skakavcu jeseni 1944.
8. LUKAČ Đure NIKOLA, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 4. crnogorske brigade. Poginuo u Ugljeviku (Crna Gora) u ljeto 1943.
9. MALIĆ Stanka ĐURO, 1912, seljak. Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo u Gori kod Petrinje 27. 11. 1943.

Kosjersko Selo, spomenik palim borcima.

10. MALIĆ Đure MILIĆ, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 3. 8. 1941, kurir 1. bat. 1. kordunaškog PO. Poginuo u Debeloj kosi 23. 3. 1942.
11. MARKOVIĆ Mihajla PETAR, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943. Poginuo kao komandir voda 3. brig. 8. div. kod Vaganca 31. 12. 1943.
12. PETROVIĆ Đure MILOŠ, 1921, pekarski radnik, Srbin. Stupio u NOV 3. 8. 1911, borac 1. bat. 1. kordunaškog PO. Poginuo kod Čukura 2. 12. 1941.
13. SIPIĆ Teodora MIŠO, seljak, Srbin. Stupio u NOV 2. 10. 1942, borac Komande mjesta Vojnić. Poginuo kod Gornjeg Budačkog 1. 7. 1944.
14. ŠAULA Mijata MILOŠ, 1913, obućar, Srbin. Stupio u NOV 16. 6. 1942, borac Komande mjesta Skakavac. Uhvatile ga ustaše i odvele u Karlovac gdje su ga nakon zvjerskog mučenja ubile 20. 9. 1943.

KOSJERSKO SELO

1. KARAMARKOVIĆ Milovana MILUTIN, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 2. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. na Melnici kod Slunja 27. 3. 1944.
2. KOSJER Stanka DUŠAN, 1918, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1. .8 1941, borac partiz. odreda »D. Skrad«. Poginuo kao komesar čete 3. brig. 8. div. kod Josipdola 14. 1. 1944.
3. KOSJER Rade JOVAN, 1925, kovač, Srbin. Stupio u NOV 20. 3. 1942, borac 1. KPO. Zarobile ga i ubile ustaše kod Utinje 17. 4. 1942.
4. KOSJER Vase MILE, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Slunja 11. 8. 1943.

5. KOS JER Stanka MILIĆ, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 3. 1942. Poginuo kao delegat voda 2. brig. 8. div. kod Vaganca 2. 1. 1945.
6. KOSJER Bogića MILOŠ, 1925, seljak, Srbin. Stupiou NOV16. 9. 1942. Ranjen i umro kao desetar 2. brig. 8. div. na liječenju u VPB Zbjeg 5. 9. 1944.
7. KOSJER Rade STEVO, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 11. 1942. Poginuo kao delegat voda 13. brig. »Rade Končar« u Slavoniji 16. 5. 1943.
8. MILIĆ Miloša NIKOLA, 1918, seljak, Srbin. Stupiou NOV1. 11. 1941, borac 1. bat. 1. KPO.Zarobile ga ustaše i ubile u Karlovcu 17. 4. 1943.
9. MILOVANOVIĆ Miče DUŠAN, 1915, žandar, Srbin. Stupio u NOV 1. 11. 1941, borac partiz. odreda »Debela kosa«. Poginuo u 2. brig. 8. div. u Perni 4. 10. 1943.
10. POTKRAJAC Stevana MILOVAN, 1912, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Josipdola 4. 12. 1944.

LESKOVAC BARILOVIĆKI

1. LASKAČ Nikole JURAJ, 1909, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 3. 11. 1944. borac 1. brig. 8. div. Poginuo u Bukovcu kod Poloja 26. 4. 1945.
2. PETRUNIĆ Mije MIJO, 1909, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 3. 11. 1944, borac 1. brig. 8. div. Umro u partizanskoj bolnici u Perni 7. 3. 1945.

LUČICA

1. PUŠIĆ Petra MARKO, 1912, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 11. 1944, borac 3. brig. 7. div. Poginuo u Gnjilavcu kod Cazina 22. 12. 1944.
2. PUŠIĆ Ivana MIJO, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 7. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod žažina 15. 9. 1944.
3. PUŠIĆ Ivana STJEPAN, 1914, seljak, Hrvat. Poginuo kao jugoslavenski vojnik kod Pančeva 11. 4. 1941.

MALI KOZINAC

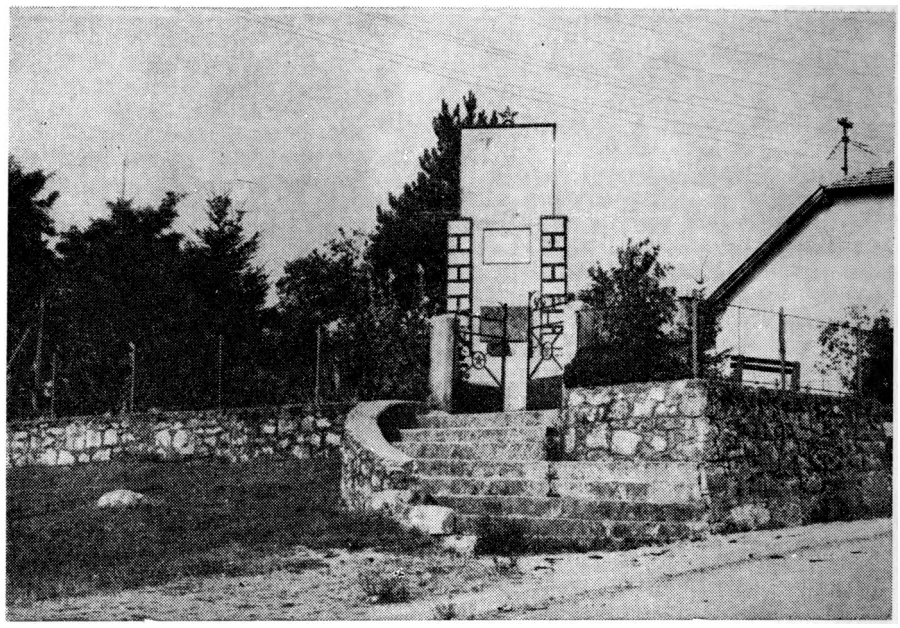
1. BOLIĆ Miloša MILE, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOB 18. 11. 1941, borac 1. bat. KPO. Poginuo kod Topuskog 17. 6. 1942.
2. BOLIĆ Dane RADE, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOB početkom 1942, borac P. odreda »Donji Skrad«. Ubile ga ustaše između Slunja i Rakovice 27. 5. 1945.
3. BUNČIĆ Milića DANILO, 1917. seljak, Srbin. Stupio u NOB 20. 7. 1941, borac srbijanske jedinice. Poginuo u Vmjačkoj Banji 24. 10. 1941.
4. BUNČIĆ Miće DUŠAN, 1921. seljak, Srbin. Stupio u NOB 2. 7. 1942. Poginuo kao pripadnik KNOJ-a neopreznim rukovanjem oružjem u Karlovcu 15. 5. 1945.
5. BUNČIĆ Dušana MILIĆ, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 3. 1943, borac čete za vezu 8. div. Poginuo kod Velike Kladuše 13. 11. 1944.
6. BUNČIĆ Stanka NINKO, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942. Utopio se kao borac _ 2. brig. 8. div. pri prelazu Mrežnice kod Perjasice 21. 7. 1944.

SIČA

1. BOŠNJAK Janka MIJO, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 12. 8. 1944, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Vaganca 2. 1. 1945.

VELIKI KOZINAC

1. BUNČIĆ Vuka BOGIć, 1925, seliak, Srbin. Stupio u NOV 15. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo u Carinskoj krajini januara 1943.
2. BUNČIĆ Milovana SIMO, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943. borac 3. brig. 8. div. Poginuo na putu između Slunja i Rakovice 27. 3. 1943.
3. BUNČIĆ Teodora STANKO, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1941, borac P. odreda »Donji

Bosiljevo, spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora.

Skrad«, a zatim 3. brig. 8. div. Poginuo kao vodnik na Trojvrhu kod Plaškog 23. 11. 1944.

4. KOSJER Marka PETAR, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 2. 1942, borac 1. KPO. Poginuo u Mitrović Brdu kod Perjasice 28. 3. 1944.
5. KOZLINA Ilije STEVO, 1903, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 4. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Gornjeg Lapca 21. 2. 1943.
6. MILOVANOVIĆ Stojana RADE, 1905, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 8. 1942. Poginuo kao borac 2. bat. 1. KPO kod Barilovića 21. 1. 1943.
7. SMOLJANOVIĆ Milivoja BOŽO, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div. Poginuo u Bosni januara 1943.
8. SMOLJANOVIĆ Stevana STOJAN, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 4. crnogorske brig. Poginuo u Crnoj Gori u srpnju 1944.
9. VURDELJA Milovana DUŠAN, 1903, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Vrhovina 21. 3. 1943.
10. VURDELJA Milete JANKO, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 2. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Otočca 12. 4. 1943.

OPĆINA BOSILJEVO

BEČ

1. BECIĆ Mate DRAGUTIN, 1912, sudac, Hrvat. Stupio u NOP 10. 2. 1943, radio na pravnim poslovima Komande primorsko-goranskog područja. Poginuo kod Mrzlih Vodica jula 1944.

BOSILJEVO

1. BITORAJAC Milana JOSIP, 1920, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 6. 9. 1944, borac Krajiške brigade. Poginuo kod Bosanskog Novog 6. 3. 1945.
2. BITORAJAC Ivana JURAJ, 1914, seljak, Hrvat. Stupio u NOV oktobra 1943, borac 1. karlovačkog partizanskog odreda. Poginuo kod Orišja 21. 10. 1943.
3. ROPAR MARIJA, 1908, učiteljica, Hrvatica. Stupila u NOV 21. 9. 1942. bolničarka 16. brig. 7. div. Umrla od tifusa na Prenju 30. 3. 1943.
4. ROPAR Tome JOSIP, 1912, mehaničar, Hrvat. Stupio u NOV 20. 11. 1942. Član KPJ od 1943. Poginuo kao komesar čete 16. brig. 7. div. na Sutjesci juna 1943.
5. VAJS FILIP, 1907, liječnik, Jevrej. Stupio u NOV 1. 6. 1942. Liječnik Komande kordunaškog područja. Poginuo na Sutjesci juna 1943.

BRCKOVIĆ DRAGA

1. TOMASIĆ Mije SLAVKO, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 4. 1944, borac 1. karlovačkog partizanskog odreda. Poginuo kod Ribnika 4. 4. 1944.

DUGAČE

1. KORENIĆ Josipa IVAN, 1901, radnik, Hrvat. Uhvatile ga ustaše na kurirskom zadatku Dubravske čete u Karlovcu 1. 5. 1942. i sprovele u logor u Jasenovcu te ga objesile iste godine.
2. ŽIVČIĆ Petra SLAVKO, 1918, obućar, Hrvat. Stupio u NOV 20. 6. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Svete Jane 22. 6. 1944.

FUČKOVAC

1. BARTOLAC Janka NIKOLA, 1923, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 15. 6. 1943, kuhar Komande mjesta Bosiljevo. Zarobili ga Nijemci i deportirali u logor u Berlin gdje su ga ubili 21. 10. 1943.

GLAVICA

1. FRANKOVIĆ Josipa JOSIP, 1928, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 1. 1945, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod Gline 2. 4. 1945.
2. FRANKOVIĆ Josipa MIJO, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Donjoj Kupčini 7. 3. 1945.

GORINCI

1. ČAVRAK Mike PETAR, 1910, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 4. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kao komandir voda u Dugačama 17. 2. 1944.

GRABRK

1. KOLIĆ Tome VID, 1904, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 2. 1944, borac Karlovačke brigade 34. divizije. Poginuo kod Karlovca 7. 5. 1945.
2. ŽUPAN Pavla JOSIP, 1915, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 17. 10. 1943, borav Karlovačke brigade 34. divizije. Poginuo kod Lekenika 17. 8. 1944.

HRSINA

1. ROPAR Mije IVAN, 1925, stolar, Hrvat. Stupio u NOV 29. 6. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u žažini 15. 9. 1944.
2. VUKOVCAN Ivana MARKO, 1904, seljak, Hrvat. Član seoskog NOO Hrsina. Poginuo od zaostale nagazne mine u šumi Družac 9. 7. 1944.

KASUNI

1. KASUN Franje JOSIP, 1917, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 17. 3. 1943. Obavještajni oficir 19. birčans'ke brigade 27. div. Poginuo kod sela Drinjača u istočnoj Bosni 4. 10. 1944.

LISIČINA GORICA

1. BEČKI Adama DRAGAN, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 6.1944,

borac 2. karlovačkog PO. Poginuo nespretno rukujući oružjem u Orišju 21. 10. 1944.

MATEŠE

1. MATEŠA Franje MIJO, 1920, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 18. 9. 1944, borac Krajiške brigade. Poginuo kod Banje Luke januara 1945.

MILANI

1. ŠEGINA Petra JOSIP, 1922, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 10. 1943, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo kod Netretića 26. 6. 1944.
2. ŠEGINA Nikole MATE, 1925, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 9. 1943, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod Kupčine 26. 12. 1944.

NOVO SELO BOSILJEVSKO

1. BENKOVIĆ Mije FRANJO, 1922, obućar, Hrvat. Stupio u NOV 22. I. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Odri kod Siska II. 2. 1945.
2. BENKOVIĆ Mije STJEPAN, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 22. 1. 1944, borac Karlovačke brigade 34. divizije. Poginuo u Gornjem Pokupllju 4. 5. 1945.

ORIŠJE

1. BUKOVAC Matije MATIJA, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 22. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kod Krašića 2. 1. 1943.
2. CANJAR Marka NIKOLA, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 16. 9. 1944, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo u Kolenovcu kod Netretića 22. 1. 1944.

POTOK BOSILJEVSKI

1. MATEŠIĆ Franje JANKO, 1921, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 1. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Učakovcima u Sloveniji 22. 5. 1944.

PRIBANJCI

1. ROŽIĆ Nikole FRANJO, 1915, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 3. 1943. ekonom Karlovačkog PO. Uhvatile ga ustaše u Vencu i objesile 21. 10. 1943.
2. ŠUBAŠIĆ Mije MIJO, 1908, stolar, Hrvat. Stupio u NOP 4. 3. 1943. Poginuo kao član seoskog NOO u Pribanjcima 15. 6. 1943.
3. ŠUBAŠIĆ Mije NIKOLA, 1912, krojač, Hrvat. Stupio u NOV 4. 5. 1943. borac 1. karlovačkog PO. Ranjen nesretnim slučajem u Adlešiću 8. 12.1943. Konspirativno prebačen u bolnicu u Karlovac gdje su ga otkrile ustaše i umorile 16. 12. 1943.

RADOČAJI

1. PEKAR Nikole IVAN, 1909, seljak, Hrvat. Član KP od 4. mj. 1943, kurir karlovačkog vojnog područja. Ubile ga ustaše na Ilovcu kod Karlovca 17. 12. 1944.
2. RADOČAJ Nikole IVAN, 1909, tesar, Hrvat. Stupio u NOV 10. 3. 1944. borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod Kupčine 7. 3. 1945.

SELA BOSIUEVAČKA

1. BIONDIĆ Petra Petar, 1922, kovač, Hrvat. Stupio u NOV 15. 2. 1943. Uhvatili ga Nijemci kao delegata voda 1. karlovačkog PO u Zvečaju i strijeljah 10. 9. 1943.

SPAHIĆI

1. GRUBIĆ Mike PETAR, 1925, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 5. 1945, borac nepoznate jedinice. Poginuo kod Kutine 1. 5. 1945.
2. SPAHIĆ Jure JOSIP, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 25. 9. 1944. borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod Donje Kupčine 7. 3. 1945.

STRGARI

1. JERNJEVIĆ Janka IVAN, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 9. 1944,borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod Generalskog Stola, 19. 4. 1945.

VODENA DRAGA

1. LES Mirka JANKO, 1924, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 1944, borac 1. karlovačkog PO. Uhvatile ga ustaše u Vodenoj Draži i sproveli u logor Staru Gradišku gdje su ga ubile novembra 1944.
2. LES Ivana JURE, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 18. 7. 1944, borac Karlovačke brigade 34. divizije. Poginuo kod Kupčine 28. 12. 1944.
3. LES Ivana MARKO, 1917, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 13. 1. 1944, vodnik Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Kupčini januara 1945.

VRHOVA GORICA

1. SLADIĆ Jurja STJEPAN, 1923, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 2. 3. 1944, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo kod Karlovca 9. 5. 1945.

ŽUBRINCI

1. SPELIĆ Franje JANKO, 1909, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Mi jakovcima kod Pisarovine 6. 3. 1945.
2. SPELIĆ Nikole STEVO, 1913, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 18. 8. 1942. Poginuo kao borac Cankarjeve brigade 14. div. u Kovčevskom Rogu (Slovenija) 28. 7. 1943.

OPĆINA DUGA RESA

BELAVIĆI

1. BENIĆ Jure MIJO, 1914, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 5. 8. 1943, borac 1. osječke brigade. Poginuo kod Virovitice 28. 8. 1944.
2. DRVODELIĆ Jure MIJO, 1917, limar, Hrvat. Stupio u NOV 10. 9. 1943, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo kao komesar čete kod Donje Kupčine 7. 3. 1945.
3. FUDURIĆ Nikole ANDRIJA, 1922, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 3. 1943. Borac 2. karlovačkog PO. Poginuo kao zamjenik komesara čete u Gršćakima 11. 2. 1945.
4. FUDURIĆ Nikole ANKA, 1924, radnica, Hrvatica. Stupila u NOV 7. 4. 1943, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginula kod Kupčine 7. 1. 1945.
5. FUDURIĆ Tome NIKOLA, 1884, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 9. 10. 1943. Član Kotarskog odbora JNOF Karlovac. Umro od prehlade u Adlešiću 29. 6. 1944.

BOST

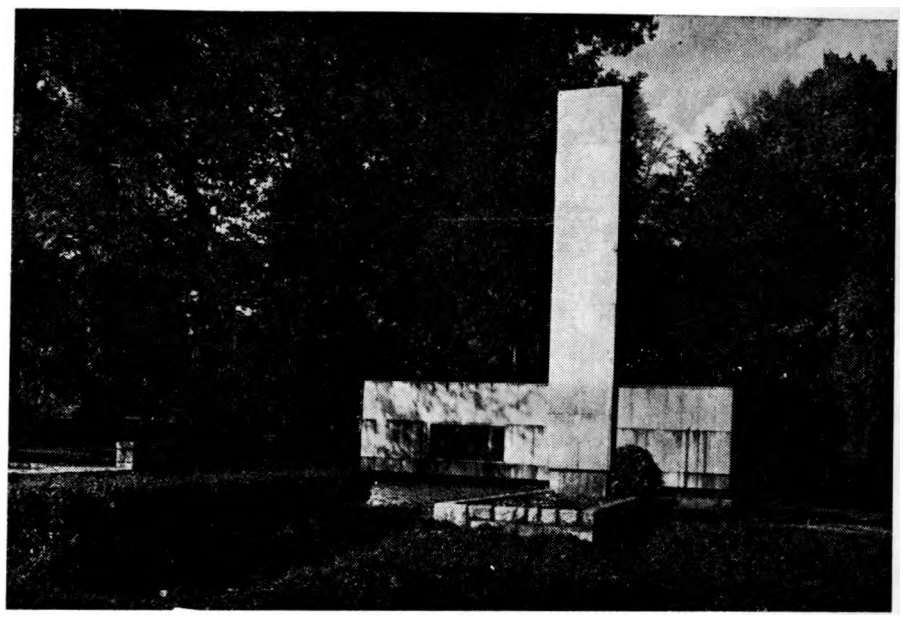
1. BELAVIĆ Marka ANTON, 1908, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 7. 1944, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo u Mavračiću kod Pisarovine 23. 10. 1944.
2. BENKOVIĆ Ivana STJEPAN, 1919, radnik. Hrvat. Stupio u NOV 12. 6. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Mavračiću 23. 10. 1944.
3. SKRTIĆ Jandre FABIJAN, 1911, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 12. 6. 1944, borac 3. brig. 8. div. Poginuo na Maloj Kapeli kod Plaškog 4. 10. 1944.

DOBRENIĆI

1. KATIĆ Petra IVAN, 1912, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 9. 1943, borac Karlovačke brigade 34. divizije. Poginuo kod Tobolića 7. 4. 1945.
2. KATIĆ Jure JURE, 1916, bravar, Hrvat. Stupio u NOV 10. 8. 1942. Borac 2. diverzantskog odreda 1. karlovačkog PO. Ubile ga ustaše u Dobrinićima 12. 9. 1943.
3. MARIČIĆ Ivana VLADO, 1925, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1943, borac 2. brig. 7. divizije. Poginuo kod Gornjih Dubrava 21. 9. 1943.

DONJI ZVEČAJ

1. FUDURIĆ Jure IVAN, 1925, đak, Hrvat. Stupio u NOV 2. 6. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kao delegat voda kod Korenić Brda 3. II. 1943.

Duga Resa, spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora.

2. FUDURIĆ Jure NIKOLA, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 11. 1943. Poginuo kao komandir voda Karlovačke brigade 34. div. kod Rečice 15. 1. 1945.
3. FUDURIĆ Petra STJEPAN, 1919, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 12. 1942. Član KPJ od 1942. Poginuo kao zamjenik komesara 1. bat. Karlovačke udarne brigade kod Lasinje 2. 10. 1944.
4. MATIČIĆ Andrije PETAR, 1915, strojobravar, Hrvat. Stupio u NOV 20. 4. 1943. Poginuo kao komesar Karlovačkog vojnog okruga u Ribniku 1. 11. 1944.
5. STOJKOVIĆ Josipa JURAJ, 1924, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 21. 3. 1944, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo u Dvorjancima 15. 10. 1944.
6. STOJKOVIĆ Nikole STJEPAN, 1927, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 10. 9. 1944, borac Karlovačke brigade 34. divizije. Poginuo u Dvorjancima 15. 10. 1944.
7. VUKMANIĆ Janka MIJO, 1928, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 19. 9. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Bubnjarcima 1. 11. 1943.

DUGA RESA

1. BARIĆ Mate MARKO, 1916, stolar. Hrvat. Stupio u NOV 8. 1. 1943, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo kao komesar čete u Korenićima 4. 11. 1943.
2. BASAR Stjepana DRAGUTIN, 1906, radnik, Hrvat. Stupio u NOP 15. 7. 1944, stražar Vojno-partizanske bolnice u Adlešiću. Zarobili ga Njemci oktobra 1943. pri napadu na bolnicu Bojanci (Slovenija) i sproveli u logor Lepoglava, gdje su ga ubile ustaše 31. 3. 1945.
3. BOSIUEVAC Mije MIJO, 1921, kovač, Hrvat. Stupio u NOV 15. 3. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Član KPJ od 1943. Poginuo kao komesar čete u Stativama 30. 9. 1943.
4. BREZARIĆ Milana IVAN, 1925, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 6. 4.

1942, borac 1. bat. 2. kordunaškog PO. Uhvatile ga ustaše i ubile u Siči 7. 4. 1942.

5. ČERMAK Franje VJEKOSLAV, 1919, stolar, Hrvat. Stupio u NOV 13. 2. 1942, borac 2. bat. 2. kordunaškog PO. Poginuo u Šturliću kod Cazina 3. 3. 1942.
6. DEMBIĆ Mirka MIRKO, 1920, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 6. 4. 1942, borac 1. bat. 2. kordunaškog partizanskog odreda. Poginuo u Siči 7. 4. 1942.
7. DOMITROVIĆ Nikole ANTON, 1904, radnik, Hrvat. Poginuo kod Koprivnice u sukobu sa Nijemcima kao vojnik Jugoslavenske vojske 7. 4. 1941.
8. GRMŠEK Martina IVAN, 1908, krojač, Slovenac. Stupio u NOV 1. 9. 1942. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. divizije kod Netretića 2. 5. 1945.
9. JANCIĆ Đure JANKO, 1923, kovinotokar, Srbin. Stupio u NOV 2. 1. 1942. Poginuo kao desetar 1. brigade 8. div. u Tančoj Gori kod Čmomlja 23. 9. 1942.
10. JANCIĆ Đure MILAN, 1925, đak, Srbin. Stupio u NOB 22. 5. 1942. Poginuo kao desetar 1. kordunaške brigade kod Čememice 14. 12. 1942.
11. JURAS DRAGUTIN, 1913, trg. pomoćnik, Hrvat. Stupio u NOV 6. 9. 1943, borac Karlovačke brigade. Član KPJ od 1943. Poginuo kao komandir čete kod Petrovine 30. 6. 1944.
12. KASUNIĆ Jure JOSIP, 1919, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 9. 12. 1942. Komandant II bat. karlovačke brig. 34. divizije. Poginuo u Mavračiću 23. 10. 1944.
13. KLARIĆ Stanka BRANKO, 1924, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 1. 1943, borac 1. karlovačkog odreda. Umro od tifusa u partizanskoj bolnici Zbjeg kod Slunja 2. 6. 1943.
14. KNAPIĆ Josipa JOSIP, 1926, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 4. 1943. Poginuo kao komesar čete 2. karlovačkog PO u Bosiljevu 12. 3. 1944.
15. KOSTIĆ Nikole PETAR, 1907, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 7. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 19. div. kod Sutjeske maja 1943.
16. MALOVIĆ Janka MIJO, 1911, strojobravar, Hrvat. Stupio u NOV 15. 8. 1943. Poginuo kao borac 4. bat. Karlovačke brigade 34. div. u Žažini 24. 12. 1944.
17. MIHAJLOVIĆ Šandora ALEKSANDAR LAJOŠ, 1914, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 5. 1943. Ranjen kao komesar čete 1. karlovačkog PO u Preloki i umro 7. 11. 1943.
18. MIKAŠINOVIĆ Vladimira NIKOLA, 1919, radnik, Srbin. Stupio u NOV 14. 7. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Zvečaju 10. 9. 1943.
19. MISIR Stjepana BOGUMIL, 1925, đak, Hrvat. Stupio u NOV 18. 8. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Zvečaju 10. 9. 1943.
20. MITAR Tome MARIJA, 1928, đak, Hrvatica. Stupila u NOV 10. 5. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginula u Zvečaju 10. 9. 1943.
21. PAJIĆ Danijela MIRKO, 1917, radnik, Srbin. Stupio u NOV 6. 4. 1942, borac 1. bat. 2. kordunaškog PO. Poginuo kod Siče 7. 4. 1942.
22. PETENJAK Vjekoslava DRAGUTIN, 1920. radnik, Hrvat. Stupio u NOV 13. 9. 1943. Poginuo kao komandir voda Moslavačke brigade u Podravskom Dravogradu 7. li. 1944.
23. POŽEG Josipa VLADIMIR, 1923, radnik, Slovenac. Stupio u NOV 13. 9. 1943. Poginuo kao komandir voda Moslavačke brigade u Podravskom Dravogradu 7. 11. 1944.
23. POŽEG Josipa VLADIMIR, 1923, radnik, Slovenac. Stupio u NOV 8. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo na Drenovači 6. 2. 1943.
24. PUĆKO Antona ANTON, 1907, limar, Hrvat. Stupio u NOV 7. 9. 1941, borac Partizanskog odreda »Poloj«. Poginuo u Novom Selu Perjasičkom 26. 11. 1941.
25. SAMOVOJSKA Nikole STJEPAN, 1924, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 9. 1941. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. u Zumberku 7. 12. 1944.

26. SPUDIĆ Ivana JOSIP, 1899, kovač, Hrvat. Stupio u NOV 9. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div. Ranili ga i zarobili Talijani na Žumberku, odveli u Karlovac gdje su ga ubili 30. 6. 1943.
27. SVIBEN Mihajla MIŠKO, 1914, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 18. 8. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Zvečaju 10. 9. 1943.
28. ŠEKETA Mije IVAN, 1918, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 15. 8. 1942. Kasnije borac 1. brig. 8. divizije. Ranili ga i zarobili Talijani na Žumberku, te odveli u Karlovac gdje su ga ubili 30. 6. 1943.
29. ŠEKETA Mije NIKOLA, 1921, trgovac, Hiyat. Stupio u NOV 7. 3. 1942. Poginuo kao komandir čete I. brig. 8. div. kod Perjasice 17. 10. 1942.
30. ŠILEVINAC Nikole IVAN, 1929, đak, Hrvat. Stupio u NOV 24. 12. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Poginuo u Rečdci 7. 3. 1945.
31. ŠTOKAN Jure STANKO, 1905, zidar, Hrvat. Stupio u NOV 1. 10. 1944, kurir 2. karlovačkog PO. Uhvatile ga i zaklale ustaše u La-Ladešić Draži 14. 11. 1944.
32. ŠUŠTERIĆ Fane Josip, 1895, kovač, Slovenac. Stupio u NOV 7. 8. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Umro od tifusa u Adlešićima 25. II. 1943.
33. TEVELI Dragutina MIHAJLO, 1912, obućar, Mađar. Stupio u NOV 11. 9. 1943. Član KPJ od 1943. Poginuo kao pomoćnik komesara 3. čete 4. bat. Karlovačke udarne brigade 34. div. kod Rečice 4. 3. 1945.
34. TROŠIĆ Antona JOSIP, 1923, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 1. Karlovačkog PO. Poginuo kod Bosiljeva 13. 8. 1943.
35. UGARKOVIĆ Steve PETAR, 1918, radnik, Rom. Stupio u NOV 15. 3. 1943, borac miner diverzant voda 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Bosiljeva 13. 8. 1943.
36. VOJNIĆ Ivana IVAN, 1924, strojobravar, Hrvat. Stupio u NOV 15. 3. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Protulipe 1. 4. 1943.
37. VOJNIĆ Jakova IVAN, 1903, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 18. 9. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Uhvatile ga ustaše i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 4. 9. 1944.
38. VRATARIĆ Josipa SLAVICA, 1926, krojačka naučnica, Hrvatica. Stupila u NOV 2. 1. 1942, bolničarka VPB Petrova gora. Poginula u Glamoču 28. 2. 1943.
39. ŽUPĆIĆ Janka JURAJ, 1910, trg. pomoćnik, Hrvat. Stupio u NOB 15. 11. 1941. Poginuo kao komesar Komande mjesta Ribnik kod Kamanja 26. 8. 1944.

DUBRAVCI

1. TRUPKOVIĆ Janka MIJO, 1912, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 17. 5. 1943, borac Slovenske brig. Poginuo kod Papuka 24. 11. 1943.

DUBRAVČANI

1. NOVOSEL Antona MATO, 1902, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 2. 1944, borac Karlovačke brigade 34. div. Ubile ga ustaše u Dugoj Resi 23. 4. 1945.

DVORJANCI

1. BOLJAR Josipa SLAVKO, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 9. 1944, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo u Lipiku kod Ribnika 4. 1. 1945,

GALOVIĆ SELO

1. BILIČIĆ Josipa DRAGO, 1922, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 20. 4. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Zvečaju 10. 9. 1943.
2. GALOVIĆ Steve JANKO, 1911, pekar, Hrvat. Stupio u NOV 7. 10. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. u Ličkoj Jasenici 12. 1. 1943.
3. GALOVIĆ Jakova MARKO, 1911, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 3. brig. 8. div. Umro od tifusa u bolnici u Kupinjaku 5. 11. 1944.
4. ŽANIĆ Ivana PETAR, 1911, bravar, Hrvat. Stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Zvečaju 10. 9. 1943.

GENERALSKI STOL

1. MIKAŠINOVIĆ Sime Đuro, 1923, đak, Srbin. Stupio u NOV 20. 8. 1942. Umro kao borac 1. brig. 8. div. od upale pluća u Gornjim Dubravama 25. 3. 1944.
2. MIKAŠINOVIĆ Sime MIĆA, 1920, radnik, Srbin. Stupio u NOV 12. 2. 1942. Član KPJ od juna 1942. Umro kao komesar čete 2. brig. 8. div. od tifusa u VPB Krbavica 6. 3. 1943.
3. MIRIĆ Sime DRAGICA, 1920, krojačica, Srpkinja. Stupila u NOV 25. 2. 1942, bolničarka u VPB u Petrovoj gori. Umrla od tifusa na Petrovoj gori 31. 1. 1943.
4. ZATEZALO Đure NIKOLA, 1919, seliak, Srbin. Stupio u NOV 12. 12. 1942, borac 2. karlovačkog PO, Umro od tifusa u Donjim Zatezalima, D. Dubrave, 4. 10. 1943.

GORNJI ZVEČAJ

1. DVORABIĆ Petra TOMO, 1921, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 10. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. u Kupčini 28. 12. 1944.
2. PETRAK Nikole ZVONIMIR, 1913, liječnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1942. Umro kao liječnik 4. crnogorske brigade od tifusa marta 1943.

GRGANJICA

1. BENIĆ Mirka DARKO, 1919, seljak, Hrvat. Poginuo kao vojnik jugoslavenske vojske kod Brčkog 10. 4. 1941.
2. BENIĆ Marka MIRKO, 1921, radnik, Hrvat. Poginuo kao vojnik jugoslavenske vojske kod Teslića 16. 4. 1941.

KOZALJ VRH

1. BIŠĆAN Mate IVAN, 1925, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 4. 10. 1943, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo u Novigradu na Dobri 22. 4. 1944.

MARINDOL

1. BUNJEVAC Petra NIKOLA, 1912, seljak, Srbin. Stupio u NOV 9. 9. 1943, borac Cankarjeve brig. Poginuo u Cerovcu 21. 3. 1944.
2. BUNJEVAC Petra RADE, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 2. 1943. borac 3. omladinskog bataljona »Rade Končar« 18. divizije. Poginuo kao borac 1. kordunaške brigade u Belaju 5. 6. 1944.
3. BUNJEVAC Petra PETAR, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 2. 1943, borac 2. brigade 8. div. Nestao 4. 8. 1944.
4. BUNJEVAC Petra ĐURO, 1912, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div. a zatim 1. karlovačkog PO. Poginuo u Donjim Stativama 1. 11. 1943.
5. MIRKUNOVIĆ Mile PETAR, 1898, tesar, Srbin. Stupio u NOB 17. 2. 1941, član Mjesnog NOO Marindol, od januara 1945. Borac Bjelokrajinskog PO. Poginuo u Žakanju aprila 1945.
6. STIPANOVIĆ Nikole NIKOLA, 1927, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div., a zatim jurišnog bat. 18. div. Ranjen pri napadu na Štampetov most, prevezen u bolnicu na Rogu, a zatim u Bari u Italiju, gdje mu se gubi trag.
7. STIPANOVIĆ Mile NIKOLA 1927, seljak, Srbin. Stupio u NOV 9. 9. 1943, borac Cankarjeve brigade. Poginuo na Javomici 16. 3. 1944.
8. STIPANOVIĆ Mile PETAR, 1915, trg. pomoćnik, Srbin. Stupio u NOV 7. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kao borac Komande mjesta Bosiljevo u Bosiljevu 5. 7. 1944.

MATEŠKO SELO

1. GRUBIŠIĆ Nikole DUŠAN, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941. Poginuo kao komandir 1. čete 1. brig. 8. div. kod Banskog Kovačevca 9. 12. 1942.
2. OREŠĆANIN Milica MILOVAN, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 1. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Oštarija 27. 2. 1943.

3. ORESČANIN Glise MILOVAN, 1914, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 1. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Drežnika 18. 10. 1944.
4. ORESČANIN Srđana NIKOLA, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941. Poginuo kao operativni oficir štaba Karlovačke brigade u Lipniku kod Ribnika 4. 4. 1944.

MIHALIĆ SELO

1. FURDEK Franje JANKO, 1909, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 29. 6. 1942.Član KPJ od 1938. Poginuo kao pomoćnik komesara čete Karlovačke udarne brig. 34. div. kod Donje Kupčine 7. 3. 1945.
2. FURDEK Mije JANDRE, 1915, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 12. 1. 1943, borac 2. brig. 19. div. Poginuo kod Senja 10. 4. 1945.
3. MALOVIĆ Mate IVAN, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1943. Poginuo kao komandir radio stanice Karlovačke brig. 34. div. kod Gline 27. 3. 1945.
4. MALOVIĆ Franje MATO, 1907, radnik, Hrvat. Stupio u NOB 20. 4. 1942. Poginuo kao predsjednik Općinskog NOO Barilović kod Bresta 4. 12. 1943.
5. MALOVIĆ Ivana MATO, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 11. 1943. borac Karlovačke brig. Poginuo kod Skakavca 8. 4. 1944.
6. MIHALIĆ Luke MARKO, 1920, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 8. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Zvečaja 10. 9. 1943.
7. TOMIČIĆ Mate IVAN, 1915, radnik Hrvat. Stupio u NOV 8. 8. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. u Mavračiću 24. 10. 1944.

MILIĆI

1. JAKOVAC Jove LJUBOMIR, 1911, seljak, Srbin. Stupio u NOV 9. 9. 1943, borac Cankarjeve brig, a zatim 9. brig. Zarobili ga Nijemci u Ribnici 15. 4. 1944. i odveli u zatvor u Ljubljanu, a zatim deportirali u logor Mauthausen gdje je umro 2. 7. 1944.
2. MILIĆ Mile RADE, 1917, obućarski pomoćnik, Srbin. Stupio u NOV 9. 9. 1943, borac 15. Cankarjeve div. Poginuo u Sodražici kod Ribnika 4. 4. 1944.
3. MILIĆ Mile VLADIMIR, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 5. 1942. borac Belokranjske čete, a zatim Karlovačkog PO. Ranjen u Trebinju 3. januara 1943. i odvežen u partizansku bolnicu na Rogu gdje je umro 7. 1. 1945.
4. SELAKOVIĆ, Petra MARICA, 1920, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOV 14. 1. 1943, bolničarka 1. prolet. brig., a zatim 2. brig. 8. div. Ranjena pri napadu na Josipdol 30. 6. 1943. i umrla istoga dana.

MRAČIN

1. BEŽAN Antona FLORIJAN, 1921, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 18. 9. 1944, borac 6. krajiške brig. 4. div. Poginuo kod Travnika 12. 10. 1944.
2. FRKETIĆ Franje JANKO, 1907, radnik na željeznici, Hrvat. Stupio u NOV 10. 2. 1944, borac Karlovačke brigade. 34. div. Poginuo kod Rečice 4. 3. 1945.
3. PLANINAC Antona MARKO, 1902, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 12. 2. 1944, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo kod Kupčine 7. 3. 1945.

MREŽNIČKI BREST

1. BENIĆ Ivana SLAVO, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 18. 9. 1944, borac Našičke brig. Poginuo kod Našica 21. 2. 1945.
2. POPOVAČKI Mije JOSIP, 1914, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Slunja 31. 3. 1945.

MREŽNIČKI BRIG

1. BELAVIĆ, Janka IVAN, 1911, radnik, Hrvat, Stupio u NOV 26. 6. 1944, borac Komande mjesta Barilović. Poginuo nesretnim slučajem kod Skradskog Ponorca 15. 4. 1945.

2. BELAVIĆ Marka NIKOLA, 1918, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 4. 3. 1945, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo u Zorkovcu 6. 5. 1945.
3. POLOVIC Jure IVAN, 1914, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 2. kordunaškog PO. Uhvatile ga ustaše i deportirale na Siciliju gdje je umro od tuberkuloze 1944.
4. POLOVIĆ Marka JOSIP, 1924, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 5. 1943. Član KPJ od 1943. Poginuo kao komesar čete 1. brig. 8. div. kod Barilovića 8. 9. 1944.
5. ŠEKETA Petra DRAGAN, 1918, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 10. 1942. Poginuo kao borac Karlovačke brigade kod Rečice 4. 3. 1945.

MREŽNIČKI NOVAKI

1. BELAVIĆ Mije MARKO, 1911, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 3. 1942, borac 1. bat. 2. karlovačkog PO. Poginuo kod Perjasice 10. 7. 1942.
2. BELAVIĆ Mije MATO, 1914, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 21. 1. 1943, borac Komande mjesta Perjasica. Objesile ga ustaše u Karlovcu 27. 4. 1943.
3. BENIĆ Marka MIJO, 1916, kolar, Hrvat. Stupio u NOV 6. 4. 1942. borac 1. proleterskog bat. Hrvatske. Poginuo kao komandir čete u Plavča Draži 6. 4. 1942.
4. KOSTURIĆ Petra FRANCA, 1912, radnica, Hrvatica. Stupila u NOV 10. 6. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginula kod Generalskog Stola 27. 2. 1944.
5. KOSTURIĆ, Janka JURE, 1905, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 5. 1944, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo kao vodič na rijeci Mrežnici kod Mihalić Sela 7. 2. 1944.
6. MATAKOVIĆ Mije IMBRO, 1913 radnik, Hrvat. Stupio u NOV 15. 10. 1942. Poginuo kao komandir voda 3. brig. 8. div. kod Kmjaka 22. 1. 1943.
7. MATAKOVIĆ Ivana IVAN, 1905, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 12. 1. 1943, kurir Komande mjesta Perjasica. Poginuo kod Ličkog Lešća 4. 3. 1945.
8. POLOVIČ Roke IVAN, 1920, radnik. Hrvat. Stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Primišlja 20. 4. 1944.
9. SLAT Mije JANDRE, đak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 8. 1944, kurir bat. Karlovačke brig. 34. div. Poginuo kod Babine Grede nedaleko Siska 20. 2. 1945.
10. SLAT Ivana PETAR, 1911, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 16. 10. 1944, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Bihaća 24. 3. 1945.
11. SLAT Stjepana PETAR, 1907, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 16. 12. 1941, borac 1. bat. 2. karlovačkog PO. Poginuo kod Primišlja 22. 2. 1942,

MREŽNIČKI VAROŠ

1. ARŠULIĆ Ivana JOSIP, 1912, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 2. 1945, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo kod Vinskog Vrha 2. 5. 1945.
2. BE2AN Antona JANKO, 1909, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 25. 12. 1944, pripadnik ROC Karlovac. Poginuo u Gršćakima 12. 2. 1945.

NOVO BRDO MREŽNIČKO

1. MAGLIČIĆ Mate TOMO, 1919, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 25. 4. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Kupčine 7. 6. 1943.

PAUNOVIČI

1. PAUNOVIĆ Jove JOVO, 1917, krojački pomoćnik. Srbin. Stupio u NOV juna 1942, borac Bjelokrajinskog PO. Poginuo kod Vukobrata na rijeci Kolpo 28. 8. 1942.
2. PAUNOVIĆ Jove PETAR, 1907, obućarski pomoćnik, Srbin. Stupio u NOV juna 1942, borac Belokrajinskog PO. Poginuo u Vukobratu na rijeci Kolpo 28. 8. 1942.
3. PAUNOVIČ Jove NIKOLA, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOV 9. 9. 1943, borac 2. čete 3. bat. 18. div. Poginuo u Staroj Crkvi kod Kočevja 29. januara 1944.

4. SELAKOVIĆ Petra PETAR, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 8. 1942, kasnije borac 3. brig. 8 div. Poginuo pri povlačenju bolnice fefruara 1943.
5. VIDNJEVIĆ Mihajla JOŽE, 1922, Srbin. Stupio u NOV 6. 5. 1942, borac Belokrajinskog PO. Ranjen je pri napadu na Rosalnice i odvežen u VPB u Rogu, ah ga je neprijatelj zaklao u napadu na bolnicu augusta 1942.
6. VIDNJEVIĆ Pavla NIKOLA, 1897, seljak, Srbin. Uhapsili ga Talijani i 9. 7. 1942. osudili na dvije godine zatvora te je otpremljen na izdržavanje kazne u Agvil (Italija) Nakon izdržane kazne na povratku kući uhvatile ga ustaše u Zagrebu i mučile. Umro od posljedica mučenja 16. 8. 1944.

PETRAKOVO BRDO

1. JURIŠIĆ Marija JOSIP, 1926, sluga, Hrvat. Stupio u NOV 22. 9. 1943; Ranjen kao komandir voda 2. moslavačke brig. 33. div. i *od* posljedica umro u VPB u Podgari ču 13. 7. 1944.
2. JAKOVČIĆ Petra JURA, 1922, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 5. 1944, obavještajni oficir 2. karlovačkog PO. Uhvatile ga ustaše i objesile u Dugoj Resi 28. 10. 1944.

PETRUNIĆI

1. MATESIĆ Marka JOSIP, 1912, novinar, Hrvat. Stupio u NOB 1942. Član KPJ od 1939. Uhapsile ga ustaše u Gornjem Mekušju i ubile 15. 9. 1944.

RESETAREVO

1. SRAKOČIĆ Petra JANKO, 1922, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 1. 1944, borac Komande mjesta Bosiljevo. Poginuo kod Slunja 17. 4. 1945.

SKUPICA

1. DUDAŠ Marka JANKO, 1908, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 10. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Prilišća 15. 2. 1944.
2. ERDEUAC Janka MIRKO, 1919, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Adlešiću 8. 2. 1944.

SVETI PETAR MREŽNIČKI

1. ANČIĆ Adama JOSIP, 1910, učitelj, Hrvat. Stupio u NOV 24. 10. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 6. div. u Dvoru na Uni 28. 11. 1942.

VENAC MREŽNIČKI

1. MALOVIĆ Andrije ANTON, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 18. 5. 1943, desetar 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Jaškova 15. 9. 1943.
2. MALOVIĆ Mate PETAR, 1909, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 1. 3. 1944, Poginuo kao vodnik Karlovačke brig. 34. div. kod Donje Kupčine 7. 3. 1945.

OPĆINA NETRETIĆ

BOGOVCI

1. KOVAČIĆ Nikole JANKO, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 15. 6. 1943, član Općinskog NOO Ribnika. Uhvatile ga ustaše i objesile u Ribniku septembra 1943.
2. KUČINIĆ Mije NIKOLA, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 6. 1943, Poginuo kao vodnik Karlovačke brig. 34. div. kod Draganića 20. 12. 1944.

3 MATOLE Petra IVAN, 1923, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 15. 8. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. u Donjoj Kupčini 27. 12. 1944.

BRAJAK BRDO

1. BELAVIĆ Tome MATO, 1913, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 15. 11. 1943, član NOO Brajak Brdo. Poginuo od nagazne mine u Brajak Brdu 20. 7. 1944.
2. IVIĆAK Tome JOSIP, 1920, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 11. 1943.

Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. kod Siska 15. 1. 1945.

3. ŠTULOVIĆ Mije JANKO, 1911, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 15. 5. 1943, član seoskog NOO Brajak Brdo. Uhvatile ga ustaše u Brajak Brdu i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 5. 1945.

BUKOVLJE NETRETIĆKO

1. PALAJSA Jure IVAN, 1928, đak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 2. 1944, borac karlovačke brigade 34. div. Poginuo kod Desinca 1. 9. 1944.

DONJE PRILIŠĆE

1. BESTIĆ Franje JOSIP, 1920, trg. pomoćnik, Hrvat. Stupio u NOB 15. 12. 1942. Poginuo kao komandant bataljona Karlovačke brig, kod Slavetića u Žumberku 29. 5. 1944.
2. GRABRIJAN Nikole VINKO, 1921, obućar, Hrvat. Stupio u NOV 15. 12. 1942, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo kao politički delegat voda kod Ribnika na Kupi 25. 12. 1943.
3. MIKETIĆ Nikole NIKOLA, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 12. 7. 1944, stražar Komande mjesta Bosiljevo. Razbolio se i umro u Bosiljevu 23. 1. 1945.

GOLI VRH

1. KLOBUČAR Rudolfa MIJO, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 1. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. u Crnoj Mlaki kod Draganića 1. 9. 1944.

GORNJE PRILIŠĆE

1. BASAR Franje FRANJO, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 7. 1942. Poginuo kao komesar čete 2. bat. Karlovačke brig, kod Slavetića 2. 7. 1944.
2. BENDEKOVIĆ Franje LEONARD, 1906, učitelj, Hrvat. Stupio u NOB 9. 8. 1944. Partizanski učitelj u Kuniću. Poginuo prilikom bijega grupe logoraša iz Jasenovca, 24. 4. 1945.
3. ERDELJAC Janka NIKOLA, 1921, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 1. 4. 1943. Poginuo kao komesar 2. čete 2. bat. Karlovačke brig. 34. div. u Primišlju 10. 4. 1945.
4. LUJIĆ Janka JURAJ, 1906, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 10. 11. 1943, borac Komande mjesta Bosiljevo. Umro od posljedica ranjavanja u Vel. Lašću na Žumberku 12. 2. 1945.
5. PAVIČIĆ Mate MATIJA, 1922, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 5. 1943, desetar 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Zvečaja 10. 9. 1943.
6. VIDOVIĆ Mike FRANJO, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 3. 1942. Poginuo kao vodnik Hrvatske čete kod Prilišća 21. 2. 1943.

JAKOVCI NETRETIĆKI

1. BUDAČKI Petra JURAJ, 1923, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 8. 11. 1942. Poginuo kao komandir čete Karlovačke brigade 34. div. kod Rečice 15. 1. 1945.

JARCE POLJE

1. BANDULA Josipa MIJO, 1906, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 21. 12. 1942, član seoskog NOO Jarče Polje. Ubile ga ustaše u Stativama 21. 12. 1942.

KOLENOVAC

1. BOKAN Lovre JANKO, 1923, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 2. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. u Kupoini 28. 12. 1944.
2. FABAC Janka PETAR, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 15. 12. 1942. Član SKOJ-a od 9. mjeseca 1942. Poginuo kao politički radnik u Ozlju 2. 2. 1944.
3. MIHELIĆ Ivana MIJO, 1904, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 20. 9. 1942, član Općinskog NOO Netretić. Ubile ga ustaše u Karlovcu 24. 2. 1942.
4. SPUDIĆ Ivana MIJO, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 16. omladinske brigade »Joža Vlahović«. Poginuo kod Krašića 29. 2. 1944.

KUCEVICE

1. BIŠĆAN Josipa JURAJ, 1913, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 6. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Pisarovine 3. 11. 1944.
2. GRGURIĆ Josipa JOSIP, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 5. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Netretića 15. 10. 1943.
3. GRGURIC Jure JOSIP, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 10. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. kod Donje Kupčine 26. 12. 1944.
4. GRGURIĆ Josipa JURAJ, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 5. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. kod Donje Kupčine 26. 12. 1944.
5. VINSKI Pavla JOSIP, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1944, borac Karlovačke brig. 34. div. Poginuo kod Donje Kupčine 26. 12. 1944.

KUNIĆ RIBNIĆKI

1. BELJAN Ivana JOSIP, 1915, trgovac, Hrvat. Stupio u NOV 7. 9. 1943. Poginuo kao komandir voda Karlovačke brig. 34. div. u Crnoj Mlaki 1. 9. 1944.
2. JANKOVIĆ Nikole JURAJ, 1925, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Kupčine 7. 3. 1945.
3. MIKEŠIĆ Nikole JOSIP, 1907, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 7. 4. 1943, član seoskog NOO Kunić Ribnički. Ubile ga ustaše u Kuniću Ribničkom 17. 12. 1943.
4. NOVOGRADAC Ivana IVAN, 1923, sluga, Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1943, borac Cankarjeve brigade. Poginuo kod Kočevja 12. 8. 1944.
5. NOVOGRADAC Ivana PAVAO, 1925, sluga, Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig, kod Kupčine 13. 2. 1945.
6. VRANESIĆ Josipa HEMERIK, 1924, sluga, Hrvat. Stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Netretića 16. 2. 1944.

LADEŠIĆ DRAGA

1. DRAGANJAC Ivana IVAN, 1921, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 7. 5. 1942. Borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Metlike 28. 7. 1942.
2. LUKEŠIĆ Josipa MATO, 1923, trg. pomoćnik, Hrvat, Stupio u NOV 20. 2. 1943. Poginuo kao pomoćnik komesara 4. bataljona Karlovačke brigade kod Svete Jane 10. 6. 1944.
3. VULAR Mike NIKOLA, 1921, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 8. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. u Severinskom klancu 30. 10. 1944.

LONČAR BRDO

1. GUNJA Josipa MATO, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 12. 1942. Poginuo kao borac 1. karlovačkog PO. kod Preloke (Slovenija) 5. 10. 1943.
2. ZABORSKI Nikole JANKO, 1921, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 17. 3. 1944. Poginuo kao komandir voda 2. karlovačkog PO. 23. 12. 1944.
3. ŽUŽINJAK Mirka PETAR, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 5. 1944. Poginuo kao desetar Karlovačke brigade 34. div. kod Donje Kupčine 6. 3. 1945.

MALETIĆ SELO

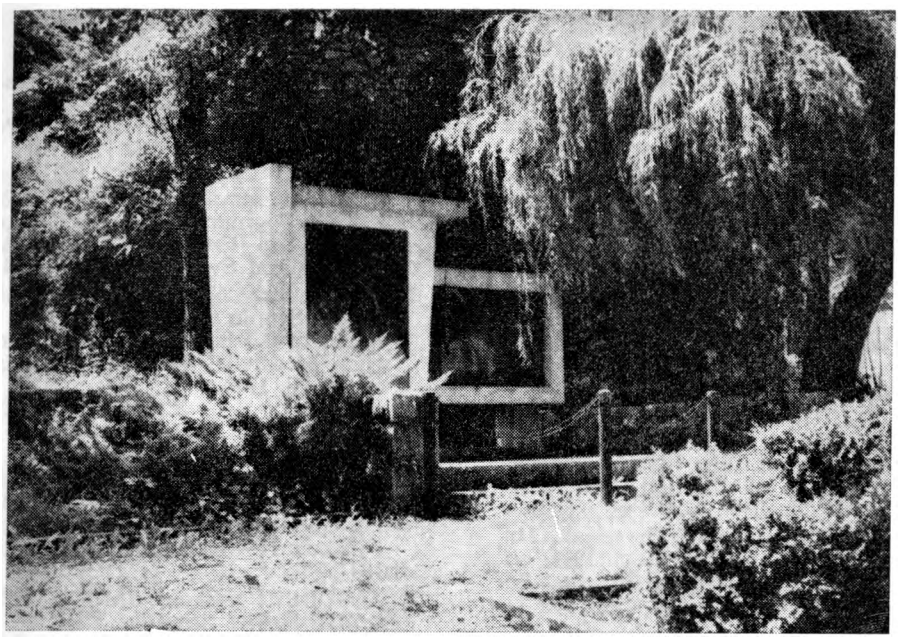
1. GLUŠIĆ Grge MARKO, 1907, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 11. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. kod Donje Kupčine 7. 3. 1945.

NETRETIĆ

1. KATUŠIN Nikole NIKOLA, 1910, službenik, Hrvat. Stupio u NOB 19. 1. 1944. Član KPJ od 1940, od 1942. član Mjesnog komiteta KPH Karlovac. Uhvatile ga ustaše u Karlovcu, odvele u Zagreb i ubile u Maksimirskoj šumi 6. 5. 1944.

NOVIGRAD NA DOBRI

1. GRGURIĆ Josipa JOSIP, 1914, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 16. 4. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Netretića 7. 9. 1943.

Netretić, spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora.

PIŠĆETKE

1. BELAVIĆ Mije MIJO, 1915, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 1. 1944. Poginuo kao komandir čete Karlovačke brig. 34. div. kod Petrinje 2. 4. 1945.
2. RESOVAC Filipa ZVONKO, 1895, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 6. 1943, član seoskog NOO. Ubile ga ustaše kod Gornjih Stativa 16. 12. 1944.
3. VULJANIĆ Mije STJEPAN, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 11. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Kupčine 27. 12. 1944.

PLANINA KUNIČKA

1. BASARAC Mije MIJO, 1925, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Prekrižja 4. 6. 1944.
2. PLANINAC Ivana NIKOLA, 1914, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 3. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Rečice 4. 3. 1945.

ROSOPAJNIK

1. PAVLIĆ Stanka MIJO, 1918, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 5. 6. 1943. Poginuo kao komandir čete Karlovačke brig. 34. div. kod Siska 8. 1. 1945.
2. PEKIĆ Nikole MIJO, 1911, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 6. 1943. Zarobili ga Nijemci kao borca Karlovačke udarne brig. 34. div. u Ribniku 12. 4. 1944. i deportirali u logor u Njemačku gdje mu se gubi trag.
3. PRINC Franje FRANJO, 1914, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Draganića 13. 5. 1945.
4. PRINC Mate IVAN, 1909, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 10. 1942, član obavještajnog centra Bosilje-

vo. Poginuo kao borac 16. brig. »Jo-
ža Vlahović« kod Voćina, februara
1945.

5. PRINC Franje MIJO, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. kod Draganića 7. 5. 1945.
6. SESTRIĆ Janka JOSIP, 1921, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 1. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Kupčine 20. 10. 1944.
7. SESTRIĆ Ivana MIJO, 1919, seljak. Hrvat. Stupio u NOV 11. 9. 1943. Poginuo kao komandir voda u 1. bat. Karlovačke brig, kod Grandić Brda na Žumberku 2. 6. 1944.
8. STOLOVIĆ Janka JANKO, 1928, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 6. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Donje Kupčine 6. 3. 1945.

SREDNJE PRILIŠĆE

1. ERDELJAC Ivana IVAN, 1917, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Zvečaja 10. 9. 1943.
2. LAPIĆ Mije PETAR, 1912, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Zvečaja 10. 9. 1943.
3. PAPIĆ Franje FRANJO, 1922, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 24. 10. 1942. Umro kao borac Karlovačke brig. 34. div. u bolnici u Koritinji 27. 2. 1944.
4. ŠIMUNOVIĆ Franje NIKOLA, 1920, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 3. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Zvečaja 10. 9. 1943.
5. ŠIMUNIĆ Josipa NIKOLA, 1916, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 7. 1942. Poginuo kao komandant Karlovačke brigade 34. div. kod Sv. Martina kod Novog Sela 9. 11. 1944.

STRAŽA

1. MALETIĆ Jure JOSIP, 1904, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 5. 1942. Poginuo kao komesar čete 13. prol. brig, u Sloveniji 13. 4. 1945.
2. MILETIĆ Janka MIRKO, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 25. 3. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Slunja 2. 4. 1945.

TONČIĆI

1. TONČIĆ Ane JOSIP, 1927, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 4. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig, kod Bosanaca 12. 3. 1944.

VELIKI MODRUŠ POTOK

1. BAJIĆ Ignaca JURAJ, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 16. 4. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brigade 34. div. na Žumberku 28. 5. 1944.
2. SUTLIĆ Nikole MIRKO, 1914, kožarski radnik, Hrvat. Stupio u NOV 28. 6. 1943, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo kod Brajak Brda 6. 11. 1944.

VINSKI VRH

1. BERŠINIĆ Janka MIJO, 1915, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 20. 4. 1943, borac Srijemske brigade. Poginuo kod Vinkovaca 28. 3. 1944.
2. BUTORAJAC Antona NIKOLA, 1912, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 15. 11. 1942. Poginuo kao komandir voda 2. brig. 8. div. kod Tušilovića 25. 9. 1943.
3. MARADIN Franje STJEPAN, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 2. 1944. borac 3. brig. 7. div. Poginuo kod Čabra 22. 12. 1944.
4. SPUDIĆ Mate FRANJO, 1923, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 18. 9. 1944, borac Krajiške brigade. Poginuo kod Drvara 12. 12. 1944.
5. SPUDIĆ Ivana IVAN, 1921, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 10. 7. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod D. Kupčine 7. 3. 1945.

VUKOVA GORICA

1. BOLJKO VAC Mate MATI JA, 1912, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 21.

12.1943. Poginuo kao bolničar Karlovačke brig. 34. div. kod Tobolića 14.4. 1945.

2. BOLJKOVAC NIKOLA, 1907, radnik, Hrvat. Stupio u NOB 1941. Politički radnik na terenu. Poginuo kod Stamžage u Sloveniji ožujka 1945.
3. BUBAŠ Nikole JANKO, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 20. 8. 1942. Član KPJ od 1943. Ranjen kao zamjenik pol. komesara 3. brig. 8. div. i umro u VPB u Zbjegu 12. 1. 1943.
4. BUBAŠ Ivana VLADO, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 10. 8. 1943. Poginuo kao pomoćnik intendanta Karlovačke brig. 34. div. kod Netretića 2. 5. 1945.
5. BUBAŠ Nikole NIKOLA, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 15. 12. 1944. borac 7. div. Poginuo kod Ilirske Bistrice 6. 5. 1945.
6. DOKMAN Franje MATO, 1923, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 20. 8. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Krnjaka 21. 1. 1943.
7. PAVLAKOVIĆ VILKO, 1922, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1943, borac 2. karlovačkog PO. Poginuo u Gričima kod Ribnika 6. 12. 1943.
8. ŠEBALJ Nikole ALOJZ, 1922, krojač, Hrvat. Stupio u NOV 10. 5. 1943, borac 1. karlovačke PO. Zaklali ga četnici na Globomici kod Gojaka 25. 6. 1943.
9. SOSTARIĆ Ivana MARIJAN, 1929, krojač, Hrvat. Stupio u NOV 28. 6. 1942. Član KPJ od 1943. Poginuo kao zamjenik komesara čete 2. karlovačkog PO. u Gričima kod Ribnika 6. 12. 1944.
10. ŠPEHAR Josipa JOSIP, 1926, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 8. 1943. Poginuo kao komandir voda Karlovačke brig. 34. div. u Kučevici 2. 5. 1945.
11. STERK Jure JURAJ, 1920, trg. pomoćnik, Hrvat. Stupio u NOV 3. 10.1943. Poginuo kao komandant 2. bat. Karlovačke brig, kod Primišlja 8. 4. 1945.
12. SUBAŠIĆ Franje JANKO, 1924, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 1. 8. 1942, stražar Komande vojnog područja za Kordun. Poginuo kod Krnjačkog Grabovca 21. 1. 1943.
13. VUKAVIČ Nikole FRANJO, 1920, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 25. 8. 1943. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. u Bosancima 12. 3. 1944.

ZABORSKO SELO

1. HLAIĆ Franje DRAGUTIN, 1922, radnik, Hrvat. Stupio u NOB 15. 9. 1942. Član SKOJ-a od 1941, KPJ od 1942. Poginuo u Bosiljevu 20. 3. 1943.
2. HLAIĆ Nikole STJEPAN, 1917, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 1. 1944, telefonist Karlovačke brigade 34. div. Zarobili ga Nijemci u Sv. Jani i deportirali u logor u Njemačku gdje su ga ubili 5. 6. 1944.
3. LISTAR Martina STJEPAN, 1920, radnik, Hrvat. Stupio u NOB 1943. Clan KPJ od 1943. Djelovao ilegalno za NOB. Otkrile ga ustaše i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1. 7. 1944.

ZAVRŠJE NETRETICKO

1. BOKAN Ivana PETAR, 1906, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 6. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. kod Kupčine 7. 3. 1945.
2. GRDAŠIĆ Josipa NIKOLA, 1912, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 4. 1944. Poginuo kao borac Karlovačke brig. 34. div. u Primišlju 10. 4. 1945.
3. TUŠKAN Andrije IVAN, 1909, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 10. 7. 1944. Poginuo kao bolničar Karlovačke brig. 34. div. kod Kupčine 7. 3. 1945.
4. SAVOR Mije PETAR, 1908, seljak, Hrvat. Stupio u NOB 1. 6. 1943, član seoskog NOO Završje Netretičko. Ubile ga ustaše u Donjim Stativama 25. 2. 1945.

OPĆINA PERJASICA

BUKOVAC

1. ĆIKA Rafajla RADE, 1903, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Donjeg Lapca 19. 2. 1943.
2. DERETA Milovana MILE, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 3. 1943,_ borac 13. prol. brig. »Rade Končar«. Poginuo na Žumberku 11. 10. 1943.
3. GOJAK Milovana Mile, 1924, seliak, Srbin. Stupio u NOV 19. 9. 1941. Poginuo kao borac 13. prol. brig. »Rade Končar« u Sošicama 1942.
4. KLARIĆ Ilije ĐURO, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1.1. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Krašića 28. 6. 1944^
5. KLARIĆ Ilije RADE, 1926, seljak. Srbin. Stupio u NOV 15. 4. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Dabra 30. 3. 1945.
6. MRKIĆ Milića MILIĆ, 1904, seliak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943. borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Rakovice 14. 4. 1945.
7. POPOVTĆ Mile MILE. 1902, seliak, Srbin. Stupio u NOB 20. 9. 1941. Umro od tifusa na dužnosti skeledžije pri Komandi I. kordunaškog područja u Bukovcu 13. 4. 1943.
8. ŠARAC .Tandre MILE, 1925, seliak, Srbin. Stupio u NOV 12. 11. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Lađevca 13. 4. 1945.

DONJA PERJASICA

1. BOGDANOVIĆ Petra MILIĆ, 1912, seliak, Srbin. Stupio u NOV 6. 6. 1942. Poginuo kao komandir voda 2. brig. 8. div. kod Oštarija 21. 9. 1943.
2. BOGDANOVIĆ Pavla MILOVAN, seliak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kod Brloga (Lika) 4. 4. 1943.
3. BOGDANOVIĆ Pavle MIHAJLO, 1926, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo na Poljanku kod Plitvičkih jezera 14. 5. 1944.
4. GRUBJEŠIĆ Bogića DUŠAN, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac minerske čete Diverzantskog odreda. Poginuo kod Tounja 10. 8. 1943.
5. GRUBJEŠIĆ Bogića GLIŠO, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 21. 9. 1942. Član SKOJ-a od 1942. Poginuo kao skojevski rukovodilac 2. brig. 8. div. kod Vedrog Polja nedaleko Bihaća 24. 3. 1945.
6. ŠOLAJA Mihajla DANILO, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 6. 1942. Poeinuo kao komandir čete 26. 8. 1943.
7. SUČEVIĆ Bogića MILOVAN, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOB 15. 9. 1941. Poginuo kao borac 1. KPO kod Krnjaka 7. 10. 1942.
8. SUČEVIĆ Bogića MILIĆ. 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. _9. 1941. Zarobljen kao borac 2. brig. 8. div. kod Oštarija poslije čega su ga ustaše svezale za tenk i vukle do Ogulina gdje je izdahnuo 21. 9. 1943.

DONJI POLOJ

1. DE.TANOVIĆ Stevana MARIJA, 1919. seljanka, Srokinja. Stupila u NOB 11. 10. 1941. Poginula kao borac 1. brig. 8. div. u Bukovcu 30. 7. 1943.
2. LOVRTĆ Ilije NIKOLA. 1919. seljak, Srbin. Stupio u NOV 31. R. 1941. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. u Siči 12. 6. 1943.
3. NIKŠIĆ Đurđa JANDRE. 1916, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 10. 1942. Poginuo kao borne 3. brig. 8. div. kod Gospića 3. 5. 1943.
4. VUKMTROVIĆ Petra MTLOŠ, 1920. seljak. Srbin. Stupio u NOV 19. 8. 1942. Ranjen kao borac 1. brig. 8. div. kod Krašića 2. 1.1943. Umro od posljedica ranjavanja i tifusa u Bosni juna 1943.
5. VULETIĆ Pavla DUŠAN. 1924. seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 8. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Bučice 16. 12. 1942.
6. VULETIĆ Milića MILICA, 1920, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOB 1941. Član SKOJ-a od 1942. Noseći

hranu za NOV utopila se u Mrežnici kod Jajića 10. 5. 1943.

7. VULETIĆ Pavla NIKOLA, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941. Poginuo kao borac 1. brig. 2. kord. PO u Perjasici 20. 7. 1942.
8. VULETIĆ Petra RADE, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942. Poginuo kao borac 8. brig. 7. div. u Bosni juna 1943.

DONJE STATIVE

1. MARKUS Franje NIKOLA, 1919, radnik, Hrvat. Stupio u NOV 7. 10. 1942. Poginuo kao borac Krajiške brig, kod Suhog polja 24. 10. 1943.
2. PERAŠIN Antuna JOSIP, 1923, zidar, Hrvat. Stupio u NOV 20. 5. 1943. borac Komande Kordunaškog partizanskog područja. Poginuo na Dubovcu kod Karlovca 8. 5. 1945.
3. ŠIMIĆAK Mije JANKA, 1919, seljak, Hrvat. Stupio u NOV 2. 11. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Martinskom Vrhu kod Ribnika 17. 2. 1944.

GAĆEŠKO SELO

1. DMITROVIĆ Petra BRANKO. 1922, seliak, Srbin. Stupio u NOV 2. 1. 1942. Poginuo kao borac 1. bat. 2. KPO u Katićima 11. 1. 1944.
2. DMITROVIĆ Rade MOJSIJA, 1923, seliak, Srbin. Stupio u NOV 7. 4. 1942, borac PO »Periasica«. Član KPJ od maja 1942. Poginuo kao komesar čete 1. brig. 8. div. u Humu kod Plaškog 23. 3. 1944.
3. ERDELJ Petra RADE, 1919, seliak, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941, borac PO »Periasica«. Utopio se pri prelazu Mrežnice kod Gornjih Dubrava 26. 10. 1941.
4. ERDELJ Petra TODOR, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo u Trojvrhu kod Plaškog 23. 11.1944.
5. GAĆEŠA Petra MILE, seljak, Srbin. Stupio u NOV 4. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Oštarija 5. 1. 1944.
6. GAĆEŠA Đure MIRKO, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 10. 1944, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Plaškog 6. 2. 1945.
7. GRUBJEŠIĆ Nikole DUŠAN, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1. 11. 1941. Poginuo kao komandir čete 1. brig. 8. div. kod Banskog Kovačevca 9. 12. 1942.
8. POPRATINA Mojsije JANDRE, 1901, službenik, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941. Član seoskog NOO Potplaninsko Selo. Uhvatili ga Talijani i ubili u Perjasici 16. 10. 1942.
9. TEPŠIĆ Milovana DMITAR, 1922, sluga. Srbin. Stupio u NOV 16. 10. 1941. Poginuo kao desetar 1. brig. 8. div. kod Sun je 26. 9. 1944.
10. TEPŠIĆ Petra MILE, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 1. KPO. Umro od tifusa u Gaćeškom Selu 20. 4. 1943.
11. TEPŠIĆ Milovana VLADIMIR. 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOB 24. 10. 1941. Utopio se kao borac 1. brig. 8. div. prelazeći Mrežnicu kod mlina Gaćešina 15. 7. 1943.
12. ZIRIĆ Nikole BRANKO, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 9.1.1942, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo kod Hrašća 18. 11. 1943.
13. ZIRIĆ Nikole ĐURO, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOB 16. 10. 1941, borac PO »Perjasica«. Član KPJ od maja 1942. Poginuo kao komesar čete 3. brig. 8. div. kod Oštarija 14. 8. 1943.
14. ŽANIĆ Ivana PETAR, 1911, bravar, Hrvat. Stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 1. karlovačkog PO. Poginuo u Zvečaju 10. 9. 1943.

GORNJI POLOJ

1. BJELOPETROVIĆ Petra CVIJAN, 1920, pisar, Srbin. Stupio u NOV 6. 11. 1941, borac PO »Kuzma«. Uhvatili ga žandari u Poloju i sproveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile ustaše 26. 11. 1941.
2. BJELOPETROVIĆ Milutina ĐURO, 1926, seljak, Srbin. Stupio u NOV 9. 4. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kod Oštarija 21. 9. 1943.
3. DERETA Mihajla VOJIN, 1922, sluga, Srbin. Stupio u NOV 1942, borac slavonske div. Poginuo kod Rastovca u Podravini jeseni 1944.

4. GVOZDIĆ Milovana MOJSIJE, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 8. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Oštarija 21. 9. 1943.
5. MIHAJLOVIĆ Todora MOJSIJE. 1896, seljak, Srbin. Stupio u NOV 5. 10. 1942, borac Komande 1. kordunaškog područja. Umro od rifusa u Gornjem Poloju 3. 7. 1943.
6. MRGIĆ Đurđa NIKOLA, seljak, Srbin. Stupio u NOV 3. 6. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 3. div. u Crevarskoj Strani 13. 12. 1943.
7. SEKULIĆ Ilije LJUBICA, 1922, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOV juna 1942, politički radnik Komande mjesta Vojnić. Umrla u Gornjem Poloju 9. 8. 1944.
8. SEKULIĆ Miloša MILE, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943. Član KPJ od 1941. Poginuo kao delegat voda 3. brig. 8. div. u Velikoj Kladuši 22. 7. 1943.
9. VULETIĆ Milica ĐURO, 1896, opančar, Srbin. Stupio u NOB decembra 1941, član Općinskog NOO Velijun. Ubili ga Talijani u Gornjem Poloju 17. 10. 1942.

GORNJA VISOČKA

1. LOVRIĆ Jovana MILIVOJ, 1902, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod G. Visočke 5. 7. 1943.
2. NIKŠIĆ Milivoja STANKO, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Član KPJ od 1941. Poginuo na Drenovači 9. 2. 1943.
3. OPAČIČ Jovana ILIJA, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Donjeg Lapca 21. 2. 1943.
4. TARBUK Milivoja MILE, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOV 8. 7. 1942, borac 2. KPO. Umro od rifusa u G. Visočki 5. 4. 1943.
5. VRANIĆ Stojana STANKO, 1907, seljak, Srbin. Poginuo u povlačenju kao podnarednik Jugoslavenske vojske kod Koprivnice 10. 4. 1941.
6. VULETIĆ Stanka ANKA, 1912, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOB 20. 4. 1942. Išla bratu u posjetu, uhvatile je ustaše i zaklale kod Plavča Drage 17. 3. 1944.
7. VULETIĆ Jovana MILIVOJ, 1900, seljak, Srbin. Stupio u NOV 27. 3! 1943, borac 3. brig. 8. div. Umro od rifusa u Gornjoj Visočki 29. 4. 1943.
8. VULETIĆ Save MILUTIN, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Vivodine 1. 2. 1943.
9. VULETIĆ Milića STANKO, 1893, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Maćešić Potoka 21. 1. 1943.

KLANAC

1. LOVRIĆ Marka BOŽO, 1911, seljak, Srbin. Stupio u NOV 14. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo u Crnoj Vlasti kod Vrhovina 28. 3. 1943.
2. LOVRIĆ Marka ĐURO, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOB 27. 11. 1941, član seoskog NOO. Član KPJ od 1942. Umro od rifusa u Klancu 23. 3. 1943.
3. LOVRIĆ Rafajla JOVAN, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 5. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Klanca 21. 10. 1944.
4. NIKŠIĆ Milovana ĐURO, 1911, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 9. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Slunja 20. 7. 1943.
5. NIKŠIĆ Miloša NIKOLA, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Plaškog 28. 2. 1945.
6. POPRTINA Milića ILIJA, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOB 15. 10. 1942, član seoskog NOO. Umro od rifusa u Klancu 20. 9. 1943.

KORANSKO SELO

1. GVOZDIĆ Milića TANASIJE, 1899, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Otočca 5. 4. 1943.
2. MARINKOVIĆ Milića BRANKO. 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 9. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Rakovice 29. 10. 1942.

3. MARINKOVIĆ Milutina DRAGIĆ, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 10. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Gornjih Dubrava 4. 1. 1944.
4. MARINKOVIĆ Pavla DUŠAN, 1914, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac minerskog voda 8. div. Poginuo kod Barilovića 20. 4. 1945.
5. MARINKOVIĆ Milovana MILIĆ, 1905, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Donjeg Lapca 13. 2. 1943.
6. MARINKOVIĆ Ninka MILIĆ, 1902, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 9. 1943, borac 2. bat. 1. KPO. Ubile ga ustaše u Duga Resi 3. 10. 1943.
7. MARINKOVIĆ Milica MILUTIN. 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 1. bat. 2. KPO. Poginuo u s. Vera kod Plaškog 2. 8. 1942.
8. MARINKOVIĆ Rade MILUTIN, 1912, seljak, Srbin. Stupio u NOB 15. 10. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo kao komandant bat. l.brig. 8. div. kod Drežnika 19. 11. 1944.
9. MARINKOVIĆ Tanasije MILUTIN, 1901, seljak, Srbin. Stupio u NOB 27. 11. 1941, član seoskog NOO Koransko Selo. Umro od tifusa u Koranskom Selu 10. 5. 1943.
10. MARINKOVIĆ Gaje NIKOLA, 1919, sluga, Srbin. Stupio u NOB 10. 11. 1941, borac 1. bat. 2. KPO. Umro od prehlade u Gornjem Skradu 10. 5. 1942.
1. MARINKOVIĆ Gaje RADE, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOB 16. 10. 1941, borac PO »Poloj«. Poginuo kod Novog Sela Perjasičkog 26. 11. 1941.
2. MARINKOVIĆ Milutina SIMO, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOV 4. 5. 1942. Ranjen kao borac 1. brig. 8. div. kod Banskog Kovačevca 9. 12. 1942. i umro u VPB na Bijelim Potocima 10. 5. 1943.
13. SUDAR Jovana MILUTIN, 1897, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Gospića 2. 5. 1943.
14. SUDAR Bogdana RADE, 1898, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Otočca 21. 4. 1943.
15. SUDAR Todora TODOR, 1890, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 8. 1942. Kuhar partizanske kuhinje. Umro od tifusa u Bukovcu kod Kuzme 5. 5. 1943.

KORANSKA STRANA

1. KARAŠ Milovana DRAGICA, 1925, đak, Srpkinja. Stupila u NOV 1. 6. 1942. Poginula kao borac 16. brig. 7. div. u Drvaru 1943.
2. KARAŠ Milića ĐURO, 1919, seliak, Srbin. Stupio u NOV 28. 6. 1942, borac 1. KPO. Poginuo kod Marlovca 4. 3. 1944.
3. KARAŠ Cvijana LJUBA, 1925, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOB u jesen 1942. Član SKOJ-a od 1942. Poginula kao aktiviskinja SKOJ-a u Koranskoj Strani 2. 5. 1945.
4. KARAŠ Cvijana MIHAJLO, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOB 14. 9. 1941. Poginuo kao intendant 3. bat. 3. brig. 8. div. kod Drežnika 17. 5. 1944.
5. KARAŠ Mojsija MILIĆ, 1909, krojač, Srbin. Stupio u NOV 20.1.1943, borac 1. KPO. Umro od tifusa u Koranskoj Strani 2. 5. 1943.
6. KARAŠ Ignjatije MILOŠ, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 28. 6. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Gornjeg Lapca 14. 7. 1944.
7. KARAŠ Milovana MILUTIN, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 21. 9. 1943. borac 13. div. Poginuo kod Drežnice 3. 1. 1943.
8. KARAŠ Milića PETAR, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOB 30. 9. 1941. Poginuo kao delegat voda 13. prol. brig. »Rade Končar« kod Bihaća 6. 4. 1944.

KUZMA

1. ČIKA Petra MILIVOJ, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 12. 7. 1943, borac 1. brig. 7. div. Poginuo kod Plaškog 23. 11. 1944.
2. ĆIKA Milutina NIKOLA, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 5. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Kuzme 24. 4. 1945.

3. DEJANOVIĆ Milovana VLADIMIR, 1910, žand. kaplar, Srbin. Stupio u NOV septembra 1943. Poginuo kao komandir čete 13. div. u Gorskom kotaru decembra 1944.
4. OPAČIĆ Milovana RADE, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Vaganca 21. 9. 1944.
5. VUKMIROVIĆ Milovana MILE. 1907, seljak, Srbin. Stupio u NOV 30. 9. 1941, borac PO »Poloj«. Poginuo u Novom Selu Perjasičkom 26. 11. 1941.
6. VULETIĆ Milivoja MILAN, 1905, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kod Slunja 20. 9. 1944.

MALA KOSA

1. BJELOPETROVIĆ Mihajla DUŠAN, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 2. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Ozlja 9. 6. 1942.
2. PAJIĆ Ilije BRANKO, 1924, seljak. Srbin. Stupio u NOV 20. 6. 1942, borac PO »Perjasica«. Poginuo u 1. brig. 8. div. kod Lasinje 14. 7. 1943.
3. PAJIĆ Petra ILIJA, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 6. 1942. Ranjen kao delegat voda 1. brig. 8. div. kod Josipdola 10. 11. 1942. i umro u bolnici u Zbjegu 8. 7.1943.
4. PAJIĆ Mile MILAN, 1923, sluga. Srbin. Stupio u NOB 27. 10. 1941. Član KPJ od 1942. Poginuo kao komesar bataljona 1. brig. 8. div. u Donjem Skradu 20. 4. 1945.
5. PAJIĆ Đure MILE, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 9. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Plaškog 23. 11. 1944.
6. PAJIĆ Mile MILOVAN, 1905, seljak, Srbin. Poginuo kao vojnik Jugoslovenske vojske kod Koprivnice aprila 1941.
7. ZAVODA Nikole BRANKO, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 9. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Cetingrada 20. 9. 1942.
8. ZAVODA Mojsije ĐURO, 1916, seljak, Srbin. Stupio u NOV 12. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div. Poginuo u Maloj Kosi 29. 11. 1943.
9. ZAVODA Mojsije PETAR, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 9. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Cetingrada 10. 11. 1942.

MARLOVAC

1. CIMESA Milovana MILIć, 1944, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942, Poginuo kao zamjenik komandira čete 1. brig. 8. div. u Žumberku 28. 6. 1944.
2. PERINOVIĆ Save MIRKO, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942, kurir 1. kordunaškog područja. Poginuo u Perjasici 9. 4. 1944.

MILOSEVAC

1. MIHAJLOVIĆ Milutina MIRKO, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 2. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. u Žumberku 10. 7. 1944.
2. MRĐENOVIĆ Todora TODOR, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 9. 1942. Poginuo kao borac brig. »Braća Radić« u selu Čerešnjevica (Đurđenovac) aprila 1945.
3. MRGIĆ Milića MOJSIJE, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1. 9. 1941, borac PO »Perjasica«. Član KPJ od 1943. Poginuo kao zamjenik komesara čete 2. brig. 8. div. kod Plaškog I. 2. 1944.

MREŽNICA

1. LJUBOJEVIĆ Ilije MILUTIN, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 10. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8.
2. LJUBOJEVIĆ Đurđa NIKOLA, 1906, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 4. 1943, borac 1. brig. Unske op. grupe. Umro od posljedica ranjavanja u bolnici u Kupinjaku 15. 10. 1943.
3. MRGIĆ Todora NIKOLA, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 4. 1942. Poginuo kao delegat voda L brig. 8. div. u Lipovači kod Drežnika 18. II. 1944.
4. PERIĆ Petra ĐURO, 1912, seljak, Srbin. Stupio u NOB 27. 11. 1941, član seoskog NOO Mrežnica. Poginuo u Mrežnici 10. 5. 1942.
5. VRANJES Petra ĐURO, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOB 27. 11.

1941, borac 1. KPO. Poginuo u Mrežnici 20. 9. 1944.

6. VRANJEŠ Đurđa MILAN, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 16. 10. 1942, Borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Babina Potoka u Lici 14. 4. 1945.
7. VRANJEŠ Đure PETAR, 1927, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1943. Član SKOJ-a od 1944, sekretar ćelije SKOJ-a Mrežnica. Ubile ga ustaše u Mrežnici 20. 9. 1944.

NOVI DOL

1. DEJANOVIĆ Dragića ĐURO, 1920, sluga, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Čememice 7. 9. 1943.
2. DEJANOVIĆ Dragića GOJKO, 1927, sluga, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Gline 24. 11. 1943.
3. PAJIĆ Ninka ILIJA, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943. Član KPJ od 1943. Poginuo kao komesar čete 1. brig. 8. div. u Popović Brdu 8. 9. 1944.
4. PAJIĆ Mojsije MILIĆ, 1912, žandar, Srbin. Stupio u NOV 2. 2. 1942. Poginuo kao načelnik štaba i operativni oficir 3. brig. 8. div. kod Ilirske Bistrice 7. 5. 1945.
5. PAJIĆ Mojsije PAVAO, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Umro od tifusa u Novom Dolu 21. 4. 1943.
6. PAJIĆ Todora RADE, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Ranjen kod Budačkog 22. 1. 1943. i umro u Lici februara 1943.
7. PAJIĆ Miloša STEVAN, 1901, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kod Globomičkog mosta 7. 1. 1944.

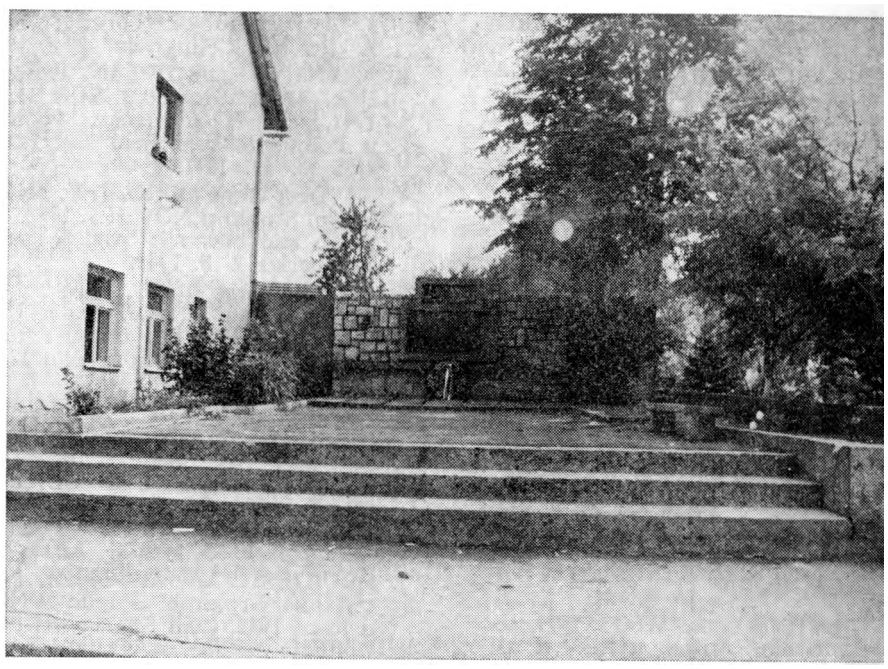
NOVO SELO PERJASIČKO

1. MILETIĆ Todora MIRKO, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 8. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Vrhovina 7. 3. 1943.
2. VIDOVIĆ Save CVIJAN, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 21. 7. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. u Kejićima kod Generalskog Stola 12. 6. 1944.
3. VIDOVIĆ Mihajla MILE, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Ličke Jasenice 27. 12. 1944.
4. ŽRVNAR Đure MILE, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 17. 7. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo kod Oštarija 19. 9. 1943.
5. ŽRVNAR Đure NIKOLA, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 15. 6. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Plaškog 11. 4. 1943.
6. ŽRVNAR Nikole PETAR, 1921, sluga, Srbin. Stupio u NOV 11.4. 1942. Ranjen kao delegat voda 3. brig. 8. div. kod Skakavca i umro u VPB Zbjeg 11. 4. 1943.

ORIJEVAC

1. DRŽAIĆ Mojsije DUŠAN, 1914, seljak, Srbin, Stupio u NOV 7. 3. 1942. Komandir bataljona Političke škole pri Vrhovnom štabu. Poginuo u Drvaru 25. 5. 1944.
2. RELIĆ Petra ĐURO, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOV 3. 8. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. u Žumberku 27. 6. 1944.
3. SEKULIĆ Miloša DUŠAN, 1914, obućar, Srbin. Stupio u NOV 1942. Poginuo kao komandir čete 31. vojvođ. brig, kod Bolmana 1944.
4. SEKULIĆ Miloša NIKOLA, 1922, obućar, Srbin. Stupio u NOV 18. 2. 1942. Poginuo kao delegat voda 1. brig. 8. div. kod Čmomlja 21. 9. 1942.
5. SEKULIĆ Miloša SIMO, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 6. 4. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Plaškog 16. 10. 1943.
6. VELIMIROVIĆ Bože ANKA, 1924, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOV 4. 12. 1942, borac 8. brig. 7. 'div. Poginula kod Slunja 20. 1. 1943.

7 VELIMIROVIĆ Bože STANKO, 1923, sluga, Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942. Ranjen kao borac 3. brig. 8. div. i liječen u bolnici u Otočcu gdje su ga ubile ustaše 14. 9. 1943.

Perjasica, spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora.

PERJASICA

1. CIMESA Nikole BRANKO, 1923, sesjak, Srbin. Stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 2. bat. 1. KPO. Poginuo kod Tušilovića 7. 2. 1944.
2. CIMESA Mojsije BOGIĆ, 1903, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 2. bat. 1. KPO, Umro od tifusa u bolnici na Petrovoj gori 13. 4. 1943.
3. CIMESA Petra ĐURO, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 9. 1942, borac Komande 1. kondunaškog područja. Umro od tifusa u Perjasici 4. 9. 1943.
4. CIMESA Đure MILICA, 1925, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOB u jesen 1942. Član SKOJ-a od 10. 1. 1942. Umrla od tifusa u Perjasici 1. 9. 1943.
5. CIMESA Petra MILE, 1913, krojač. Srbin. Stupio u NOV 27. 9. 1941, borac PO »Perjasica«. Član KPJ od augusta 1941. Poginuo kao komesar 1. brig. 8. div. kod Vrhovina 30. 4. 1943.
6. CIMESA Mojsije NIKOLA, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOB 27. 9. 1941. Poginuo kao vodnik 3. brig. 8. div. kod Vukmanića 28. 11. 1942.
7. LAVRNJA Steve MILOVAN, 1903, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Donjeg Lapca 20. 2. 1943.
8. KOSANOVIĆ Mile SIMO, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOV 26. 8. 1943, borac 1. KPO. Uhvatile ga ustaše u Belaju 6. 10. 1943. i ubile u Karlovcu 17. 10. 1943.
9. MILINKOVIĆ Miloša DANILO, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Član KPJ od 5. 10. 1942. Poginuo kao vodnik 1. brig. 8. div. na Poljanku kod Plitvičkih jezera 15. 9. 1943.

10. MILINKOVIĆ Đure ĐURO, 1923, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Uhvatili ga žandari u Gornjem Poloju i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 9. 9. 1941.
11. NOVAKOVIĆ Adama NIKOLA, 1905, seljak. Srbin. Stupio u NOV 5. 7. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. u Perjasici 24. 1. 1943.
12. PAJIĆ Stanka NIKOLA, 1905, seljak, Srbin. Stupio u NOV 18. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Vrhovina 10. 3. 1943.
13. PAVIĆ Sime RADE, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941. Poginuo kao vodnik 1. brig. KNOJ-a kod Generalskog Stola 1. 6. 1945.
14. SAJLIĆ Pavla MILE, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOB 1941, član seoskog NOO Perjasica od 27. 11. 1941, od 17. 10. 1942. borac 1. brig. 8. div. Ranjen kod Slunja 27. 3. 1945. i od posljedica umro u bolnici u Karlovcu 16. 9. 1945.
15. SUCEVIĆ Dušana MILOŠ, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 6. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Drežnika 14. 5. 1943.
16. SAJČIĆ Petra MILOVAN, 1908, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 5. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Velike Kladuše 5. 6. 1943.
17. VELIMIROVIĆ Šaje MARKO, 1916, lugar, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Ubili ga žandari između Klanca i Primišlja 1. 10. 1941.
18. VUKAŠINOVIĆ Milovana NIKOLA, 1928, seljak, Srbin. Stupio u NOV 19. 11. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo kod Vaganca 31. 12. 1944.
19. VUKAŠINOVIĆ Milovana PETAR, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 5. 10. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Vaganca 28. 1. 1943.

PODPLANINSKO SELO

1. MUUAJIĆ Petra DRAGAN, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 3. 1942, borac PO »Perjasica«. Poginuo u 2. brig. 8. div. u Lici 25. 1. 1943.
2. TOMAŠ Milovana ĐURO, 1914, seljak, Srbin. Stupio u NOV 14. 7. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. kod Cetingrada 16. 8. 1943.
3. VRANJEŠ Rade DUŠAN, 1901, seljak, Srbin. Stupio u NOB 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo u Podplaninskom Selu kod Perjasice 18. 11. 1941.
4. ZAVODA Sime ĐURO, 1906, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 3. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. u Žumberku 2. 8. 1943.
5. ŽIŽA Mojsije ĐURO, 1909, seljak, Srbin. Stupio u NOB 30. 9. 1941. Umro od tifusa kao borac 2. brig. 8. div. u Podplaninskom Selu 12. 4. 1943.

PONORAC

1. GRUBJEŠIĆ Todora GLIŠO, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 12. 1942, borac 3. čete 1. KPO. Poginuo u Zbjegu 13. 3. 1943.
2. GRUBJEŠIĆ Miloša SOFIJA, 1923, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOB u jesen 1942. Član SKOJ-a od 1942. Ubile je ustaše u Dubravi kod Kestenka 25. 5. 1944.
3. GRUBJEŠIĆ Pavla STEVAN, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 25. 1. 1943. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Josipdola 15. 9. 1943.
4. MIJAKOVIĆ Petra PETAR, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 7. 1942. Poginuo kao komandir voda 6. čete PPK bat. u Furjanu kod Slunja 12. 6. 1944.
5. PODKRAJAC Ilije DUŠAN, 1904, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 4. 1942, bolničar partizanske bolnice u Skradu. Poginuo kod Bosanskog Petrovca 6. 2. 1942.
6. VUKOBRAD Nikole BOŠKO, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 10. 7. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Tržića 2. 7. 1944.
7. VUKOBRAD Nikole MILUTIN, 1921, seljak, Srbin. Stupio u NOB 12. 12. 1941, borac 1. KPO. Poginuo u Perjasici 27. 4. 1942.

SREDNJI POLOJ

1. PAVIĆ Rade PETAR, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 27. 11. 1941. Umro od tifusa kao borac 3. bnig.

8. div. u Srednjem Poloiu 24. 4. 1945.
2. RAUSAVLJEVIć Mile BRANKO, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1942. i umro u VPB na Bjelini Potocima 1943.
3. RAUSAVLJEVIĆ Milića PETAR, 1920, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20._ 1. 1942. Poginuo kao borac 3. brig. 8. div. u Drenoviku kod Drežnice 26. 1. 1943.
4. VULETIĆ Milića MILIĆ, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 8. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. u Klapnicu kod Plaškog 12. 3. 1944.
5. VULETIĆ Milića MIRKO, 1910, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo na Drenovači 6. 2. 1943.

SVOJIC

1. CIKA Milića RADE, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 9. 1941. Poginuo kao borac 1. bat. 2. KPO kod Šiče 23. 4. 1942.
2. CORTA Nikole TOMO, 1927, seljak, Srbin. Stupio u NOV 14. 5. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. na Drenovači 9. 2. 1943.
3. BIJELIC Rade NIKOLA, 1922, sluga, Srbin. Stupio u NOV 18. 7. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Đakova 15. 4. 1945.
4. BIJELIC Nikole RADE, 1925, seljak, Srbin. Stupio u NOV 13. 6. 1942. Poginuo kao kurir u Štabu 4. korpusa u Orevarskoj Strani 8. 9. 1944.
5. KARAŠ Petra MILE, 1907, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 9. 1941, borac PO »Perjasica«. Umro od tifusa kao komandir voda 3. brig. 8. div, u Svojiču 8. 4. 1943.
6. KARAŠ Nikole NIKOLA, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 11. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div. Poginuo u Lipovači kod Drežnika 18. 6. 1944.
7. PILJUGA Mojsije PETAR, 1901, seljak, Srbin. Stupio u NOV 30. 9. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo u 3. brig. 8. div. kod Velike Kladuše 22. 7. 1943.
8. VITAS Rade MILUTIN, 1919, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 6. 1942, kasnije borac 3. brig. 8. div. Ranjenog zaklali ustaše u bolnici u Otočcu 14. 9. 1943.
9. VITAS Petra NIKOLA, 1917, seljak, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo kao vodnik 2. brig. 8. div. kod Buševića 25.6. 1944.
10. VRANJEŠ Đure MILE, 1917, kovač, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo kao zamjenik komandira čete 1. brig. 8. div. kod Belaja 28. 11. 1943.
11. VRANJES Đure MILKA, 1922, seljanka, Srpkinja. Stupila u NOV 20. 11. 1942, bolničarka VPB na Krečani. Zaklali je četnici u bolnici u Krečani oktobra 1943.
12. ZIRIC Gnjatije NIKOLA, 1913, seljak, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo kao delegat voda 1. brig. 8. div. kod Gornjih Dubrava 17. 1. 1943.
13. ŽIŽA Nikole NOVAK, 1917, seljak, Srbin. Stupio u NOV 30. 4. 1941. Poginuo kao komandir čete 1. brig. 8. div. na Košić brdu kod Vojnića 13.12. 1943.
14. ŽIŽA Nikole RADE, 1911, seljak, Srbin. Stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div. Poginuo na Drenovači 6. 2. 1943.

ŠTIRKOVAC

1. LEŽAIC Milete MILOVAN, 1914, seljak, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941, borac PO »Poloj«. Poginuo kao komandir odreda u Novom Selu Perjasičkom 26. 11. 1941.
2. KARAŠ Todora IGNJATIJA, 1920, kadet vojne akademije, Srbin. Stupio u NOB 26. 9. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo kao komandant bataljona 1. brig. 8. div. kod Gospića 2. 5. 1943.
3. KARAŠ Todora MILUTIN, 1911, trgovac, Srbin. Stupio u NOV 31. 8. 1941. Clan KPJ od 31. 8. 1941. Poginuo kao načelnik štaba 34. div. u Donjoj Kupčini 7. 3. 1945.
4. MILINKOVIC Bože BOŽO, 1917, seljak. Srbin. Stupio u NOV 5. 9. 1941. Poginuo kao vodnik PO »Poloj« u Novom Selu Perjasičkom 26. 11. 1941.

TOČAK

1. MIHAJLOVIĆ Nikole ILIJA, 1923, seljak. Srbin. Stupio u NOV 1. 7. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod Plaškog 23. 11. 1944.
2. MIHAJLOVIĆSime MIRKO, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 9. 1942. Poginuo kao borac 2. brig. 8. div. kod Sunje 29. 9. 1944.
3. MRĐENOVIĆ Nikole BOGIĆ, 1924, seljak, Srbin. Stupio u NOV 7. 9. 1942. Poginuo kao borac 1. brig. 8. div. kod žažine 19. 9. 1944.
4. MRĐENOVIĆ Nikole MILOVAN, 1922, seljak, Srbin. Stupio u NOV 30. 11. 1941, borac PO »Perjasica«. Poginuo u 2. brig. 8. div. kod Ličke Jasenice 11. 1. 1943.
5. PAVIĆ Nikole MIHAJLO, 1900, seljak, Srbin. Stupio u NOV 16. 11. 1942, radio u partizanskoj kovačnici. Umro od tifusa u Gornjem Budačkom 29. 3. 1943.
6. PAVIĆ Sime PAJO, 1915, seljak, Srbin. Stupio u NOV 24. 3. 1943. Poginuo kao komandir čete 1. brig. 8. div. u Kravarskoj kod Pisarovine 20. 6. 1944.
7. PAVIĆ Sime RADE, 1926, seljak, Srbin. Stupio u NOV 26. 9. 1943, borac 1. brig. 8. div. Poginuo na Kejić Brdu kod Duga Rese 20. 10. 1943.

ZINAJEVAC

1. MIŠLJENČEVIĆ Stevana ĐURO, 1906, seljak, Srbin. Stupio u NOV 1. 8. 1944, borac 3. brig. 8. div. Poginuo kod Bihaća 25. 3. 1945.
2. OPAČIĆ Petra MILE, 1907, graničar, Srbin. Stupio u NOV 1. 10. 1941, borac PO »Perjasica«. Član KPJ od 1. 10. 1941. Poginuo kao komandant 1. bat. 1. brig. 8. div. na Globomičkom mostu kod Tounja 3. 1. 1944.

Žrtve fašističkog terora
s područja sadašnje općine
Duga Resa
1941-1945.

OPĆINA BARILOVIĆ

BANJSKO SELO

1. GOJAK Janka MIJO, 1902, radnik, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Banjskom Selu 10. 6. 1943. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 9. 5. 1945. godine

BARILOVIĆ

1. BIŽIĆ Save ĐURO, 1898, načelnik općine, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Bariloviću 26. 6. 1941. i odvele u logor Danicu, a zatim u Jadovno gdje su ga ubile iste godine.
2. BIŽIĆ Petra MIRKO, 1924, pekar, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Karlovcu 1. 8. 1941. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 30. 9.1942.

CAREVO SELO

1. JURKOVIĆ Janka BARA, 1912, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac, gdje su je ubile iste godine.
2. JURKOVIĆ Ive IVAN, 1936, dijete, Rom, uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
3. JURKOVIĆ Janka IVAN, 1924, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
4. JURKOVIĆ Pavke JANA,1883, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Carevom Selu 5 . 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
5. JURKOVIĆ Jane JANKO, 1877, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
6. JURKOVIĆ Janka JOSIP,1914, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
7. JURKOVIĆ Ive KATA, 1933, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
8. JURKOVIĆ Janka LJUBA,1917, Romkinja. Uhvatile je ustašeu Carevom Selu 5. 5. 1942. godine i od-

vele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

9. JURKOVIĆ Janka MARA, 1912, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. godine i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
10. JURKOVIĆ Ive VLADO, 1939, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
11. ŠAJINOVIĆ Jose ANTON, 1935, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. godine i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
12. ŠAJINOVIĆ Jose MARA, 1914, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. godine i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
13. ŠAJINOVIĆ Stjepana MATO, 1896, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. godine i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
14. ŠAJINOVIĆ Jose MILKA, 1932, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
15. ŠAJINOVIĆ Jose STEVO, 1939, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Carevom Selu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.

CEROVAC BARILOVIĆKI

1. GRMAN Josipa ANA, 1881, seljanka, Hrvatica. Ubili je Nijemci u Tušiloviću 11. 12. 1943.
2. MIHALIĆ Tome VLADIMIR, 1928, dijete, Hrvat. Ubile ga ustaše u Cerovcu Barilovićkom 14. 2. 1942.

DONJE BUKOVLJE

1. ŽIVĆIĆ Jure PETAR, 1907, radnik, Hrvat. Ubile ga ustaše u Donjem Bukovlju 11. 10. 1943.
2. ŽIVĆIĆ Jure TOMO, 1897, radnik, Hrvat. Ubile ga ustaše u Donjem Bukovlju 31. 12. 1943.

DONJI SKRAD

1. DMITROVIĆ Vuka ĐURO, 1919, tekstilni radnik, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Donjem Skradu i deportirale u Njemačku gdje je ubijen 1944.
2. GAZIBARA Stevana STANKO, 1897, obućarski radnik, Srbin. Uhapsile ga ustaše kao predratnog komunistu sredinom 1942. Sprovele u Jasenovac i iste godine ubile.
3. KOZLINA Petra CVIJAN, 1885, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci u Gornjim Tomićima kod Kmjaka 21. 1. 1943.
4. KOZLINA Ilije MARKO, 1884, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci u Cvijanović Brdu 21. 1. 1943.
5. KOZLINA Stevana MARKO, 1877, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci u Cvitoviću kod Slunja 24. 1. 1943.
6. LE2AJIĆ ILIJA, 1894, seljak, Srbin. Poslije zvjerskog mučenja ubile ga ustaše kod Barilovića 24. 4. 1942.
7. MILOVANOVIĆ Vase MILETA, 1859, seljak, Srbin. Ustaše mu zapalile kuću i živog ga bacile u vatru u Donjem Skradu 5. 2. 1943.
8. MILOVANOVIĆ Milete MILICA, 1889, seljanka, Srpkinja. Zaklali je Nijemci kod Veljuna 23. 1. 1943.
9. MILOVANOVIĆ SOFIJA, 1883, seljanka, Srpkinja. Zaklali je Nijemci kod Veljuna 23. 1. 1943.
10. POPOVIĆ, Steve DRAGICA, 1918, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Donjem Skradu 21. 1. 1943.
11. VELIMIROVIĆ Sime PAVAO, 1881, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Donjem Skradu 24. 4. 1942.
12. VURDELJA Petra JANKO, 1893, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci kod Krnjaka 21. 1. 1943.

DONJI VELEMERIĆ

1. MUŠNJAK Janka DRAGAN, 1925, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Donjem Velemeriću 9. 6. 1943. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1944.
2. OSTRIĆ Andrije JANKO, 1912, radnik, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Donjm Velemeriću 6. 9. 1943. i od-

vele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1944.

KORANSKI BREG

1. BRAJKOVIĆ Pave IVAN, 1933, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Koranskom Bregu 5. 5. 1942. i odvele u Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
2. BRAJKOVIĆ, Pave LJUBA, 1924, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Koranskom Bregu 5. 5. 1942. odveli u Jasenovac i ubile iste godine.
3. BRAJKOVIĆ Pave MARKO, 1925, Rom. Uhvatile ga ustaše u Koranskom Bregu 5. 5. 1942. odvele u Jasenovac, gdje su ga ubile iste godine.
4. BRAJKOVIĆ Pave SEJA, 1919, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Koranskom Bregu 5. 5. 1942. i odveli u Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
5. KOMADINA Đure MILICA, 1904, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Koranskom Bregu 28. 8. 1941.
6. KONČALOVIĆ Marka MILETA, 1914, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Koranskom Bregu 10. 9. 1943.
7. KONČALOVIĆ Save MILOŠ, 1927, seliak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Koranskom Bregu 2. 10. 1941. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile u jesen 1941.
8. LUKAČ Đure SOFIJA. 1895, seljanka, Srpkinja. Ubili je Nijemci u Bosanskim Stjenjanima 4. 2. 1943.
9. MALIĆ Save INDIJA, 1877, domaćica, Srpkinja. Ustaše je bacile živu u zapaljeni sienik u Koranskom Bregu 10. 12. 1943.
10. MALIĆ Stevana MIHAJLO, 1867, seljak, Srbin. Ustaše ga živa bacile u zapaljeni sjenik u Koranskom Bregu 10. 12. 1943.
11. MALIĆ Janka STANKO, 1898, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Tušiloviću 2. 4. 1942.
12. MALIĆ Mihaila UROŠ, 1921, trgovac, Srbin. Uhvatili ga ustaše u Koranskom Bregu 23. 6. 1941. i odvele u Draganićku šumu gdje su ga ubile u jesen 1941.
13. PETROVIĆ Đure SOFIJA, 1895, seljanka, Srpkinja. Uhvatile je ustaše 1. 10. 1941. i sprovele u Karlovac, a zatim u Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

KOSJERSKO SELO

1. KOSJER Adama ADAM, 1905, službenik, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Kosjerskom Selu 27. 6. 1941. i ubile u Bariloviću srpnja 1941.
2. KOSJER Miloša MILKA, 1926, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Kosjerskom Selu 20. 2. 1942.
3. KOSJER Bože MILETA, 1883, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Kosjerskom Selu 10. 5. 1941. i odvele u logor Danicu, a zatim u Jadovno gdje su ga ubile 1941.
4. KOSJER Milića MIHAJLO, 1869, seljak, Srbin. Ustaše ga živog bacile u vatru u Dugom Dolu 21. 1. 1943.
5. KOSJER Marka MILOŠ, 1878, seljak, Srbin. Poginuo od ustaša kod Krnjaka 21. 1. 1942.
6. KOSJER Dmitra STANKO, 1876, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Budačkoj Rijeci 9. 11. 1941.
7. KOSJER Janka STANKO, 1915, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Skradu 1943. godine.
8. MANOJLOVIĆ Paje DMITAR, 1901, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Kosjerskom Selu 25. 4. 1941. i odvele u logor Danicu, a zatim u Jadovno gdje su ga ubile 1941.
9. MANOJLOVIĆ Petra JANKO, 1900. seljak, Srbin. Premlatili ga Nijemci i od povreda umro u Kosjerskom Selu 24. 2. 1943.
10. MANOJLOVIĆ Branka PAVAO, radnik. Srbin. Uhvatile ga ustaše u Kosjerskom Selu 25. 4. 1941. i odvele u logor Danicu, a zatim u Jadovno gdje su ga ubile iste godine.
11. MARČINKOVIĆ Vuka BOŽO, 1883, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše i premlatile u Blagaju. Umro od ranjavanja u Kosjerskom Selu marta 1945.
12. MARČINKOVIĆ Rade STANKA, 1924, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše kod Slavonske Požege sredinom februara 1942.

MALI KOZINAC

1. BUNČIĆ ANĐELKA, 1907, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Malom Kozincu 21. 1. 1943.
2. KOSIJER Janka STANKA, 1915, seljanka, Srpkinja. Ubili je Nijemci u Veljunskom Točku 22. 1. 1943.
3. KRAŠEVAC Jandre PETAR, 1868, mlinar, Slovenac. Premrzao prilikom bježanja pred neprijateljem i od posljedica umro u Malom Kozincu 1942.

PODVOŽIĆ

1. DOBRINIĆ Antona ANKA, 1923, domaćica, Hrvatica. Ubile je ustaše u Belaju 4. 10. 1943.
2. DOBRINIĆ Janka DORKA, 1900, domaćica, Hrvatica. Ubile je ustaše u Belaju 4. 10. 1943.
3. MUŠNJAK Marka ANICA, 1910, domaćica, Hrvatica. Ubile je ustaše u Belaju 10. 9. 1943.

SIĆA

1. BLAŠKOVIĆ Janka JOSIP. 1903, seljak, Hrvat. Ubili ga Talijani kod Čukura 2. 12. 1941.
2. NOVOSEL Miie TOMO, 1914, radnik. Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Siči 15. 5. 1943. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.

SĆULAC

1. BELAVIĆ Miie JANDRE, 1897, seljak. Hrvat. Ubile ga ustaše u Šćulcu 30. 7. 1941.
2. BELAVIĆ Jandre MARKO, 1895, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Šćulcu 16. 4. 1944.

VELIKI KOZINAC

1. BUNČIĆ Milovana MILOŠ, 1920, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Velikom Kozincu 20. ii. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili Talijani novembra 1941.
2. BUNČIĆ Stevana MILOVAN, 1869, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci kod Velike Crkvine 21. I. 1943.
3. ČOPRIĆ Milete MILOVAN, 1912, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše 20. 11. 1941. i odvele u Karlovac gdje su ga ubile 1942.
4. VURDELJA GLIŠO, 1873, seljak, Srbin. Nijemci ga živog bacili u zapaljene kuće u Velikom Kozincu 21. 11. 1943.
5. VURDELJA Matije NIKOLA, 1896, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Velikom Kozincu 20. 9. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili listopada 1941.
6. VURDELJA Nikole NIKOLA, 1926, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Velikom Kozincu 20. 1. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 20. 3. 1943.
7. VURDELJA Petra JANKO, 1900, seljak, Srbin. Ubili sa Nijemci kod Kmjaka 21. 1. 1943.

ŽABUAK

1. GRMAN Dore JELA, 1912, seljan- Hrvatica. Ubili je Nijemci u Leskovcu 28. 4. 1945.

RATNA OPĆINA BOSIUEVO

BOSIUEVSKI POTOK

1. HUDUROVIĆ GENOVEVA, 1908, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Bosiljevskom Potoku 8. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
2. HUDUROVIĆ PAVAO. 1882, Rom. Uhvatile ga ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Pavla VJEKOSLAVA, 1910, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
4. JURKOVIĆ Mije ANA, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.

5. JURKOVIĆ KATA, 1908, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
6. JURKOVIĆ Mije MATO, 1940, Rom. Uhvatile ga ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
7. JURKOVIĆ Bare MIJO, 1910, Rom. Uhvatile ga ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
8. ŠIMAK Mije MARKO, 1881, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u šumi kod sela Račak 25. 4. 1945.

DUGAČE

1. FRANKOVIĆ Mije ALOJZ, 1926, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u selu Dugače 1. 2. 1945.

FRATROVCI

1. FILIPČIĆ Janka EDO, 1924, đak, Hrvat. Ubili ea četnici u Fratrovcima 3. 11. 1942.
2. FILIPČIĆ Janka JANKO, 1930, dijete, Hrvat. Ubili sa četnici u Fratrovcima 3. 11. 1942.
3. FILIPČIĆ Ivana MARA, 1895, seljanka, Hrvatica. Zaklali ie četnici i spalili u kući 3. 11. 1942.

GRABRK

1. ŽUPAN Tvana ŠTMUN, 1875. seljak, Hrvat. Ubili ga Talijani u Grabrku 10. 8. 1943.

HRSINA

1. STANTŠIĆ Miie MATO. ^1882. seliak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Hrasini 25. 4. 1944.
2. ŠULJAK Josina MARKO. 1896, seliak. Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Hrasini 2. 8. 1944. i deportirali u logor Aušvic gdje su ga ubili.

JOHI

1. HUDUROVIĆ ANA 1894, Romkinja. Uhvatili je žandari u Johi 18. 4. 1942. i odveli u logor Jasenovac gdje su je ubile ustaše.
2. HUDUROVIĆ Mate ANA, 1929, Romkinja. Uhvatili je žandari 18. 4. 1942. i odveli u logor Jasenovac gdje su je ubile ustaše 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Mate DANICA, 1926, Romkinja. Uhvatili je žandari 18. 4. 1942. i odveli u logor Jasenovac gdje su je ubile ustaše 8. 6. 1942.
4. HUDUROVIĆ Mate FRANJO, 1924, Rom. Uhvatili ga žandari u Johi 18. 4. 1942. i odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile ustaše 8. 6. 1942.
5. HUDUROVIĆ Mate JOSIP, 1935, Rom. Uhvatili ga žandari u Johi 18. 4. 1942. i odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile ustaše 8. 6. 1942.
6. HUDUROVIĆ Mije MATO, 1891. Rom. Uhvatili ga žandari u Johi j odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile ustaše 8. 6. 1942.
7. HUDUROVIĆ Mate SLAVO, 1921, Rom. Uhvatile ga ustaše u Johi 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.

LIPOVŠĆAKI

1. BRNJAS France MARIJA, 1906, seljanka, Hrvatica. Ubili je Nijemci u selu Strgari 8. 2. 1944.

MALIK

1. CVETOVAC Petra MIKA, 1876, seljak, Hrvat. Ubili ga četnici i spalili u slami u Matešu 28. 6. 1943.

NOVO SELO BOSILJEVSKO

1. KARLO MATIJA, 1912, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Novom Selu Bosiljevskom i deportirati u Aušvic (Njemačka) gdje su ga ubili

ORIŠJE

1. BEČKI Adama STJEPAN, 1908, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Vukovoj Gorici 26. 4. 1945.

OTOK NA DOBRI

1. HUDUROVIĆ Ivana ANA, 1885, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Oto-

ku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.

2. HUDUROVIĆ Mile ANA, 1884, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Mije BARBARA. 1885, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
4. HUDUROVIĆ Mije DRAGICA, 1904, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
5. HUDUROVIĆ Ane IVO, 1940, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
6. HUDUROVIĆ Mate KATARINA, 1885, Romkinja. Uhvatile ie ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ie ubile 8. 6. 1942.
7. HUDUROVIĆ Mije KLARA, 1886, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
8. HUDUROVIĆ Mije LJUBICA, 1901, Romkinja. Uhvatile ie ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
9. HUDUROVIĆ Ivana VINKO, 1883, Rom. Uhvatile ga ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile, 8. 6. 1942.
10. STEPIĆ Petra ANA, 1878, seljanka, Hrvatica. Ubile je ustaše u Otoku na Dobri 2. 2. 1945.
11. ŠAJINOVIĆ Janka MILAN, 1909, Rom. Uhvatile ga ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
12. ŠAJINOVIĆ Mare MILKA, 1940, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Otoku na Dobri 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
13. TONKOVIĆ Ivana JOSIP, 1931, dijete, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Otoku na Dobri 1. 5. 1945.

PODREBAR

1. HUDUROVIĆ DRAGICA, 1907, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Pođrebaru 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
2. HUDUROVIĆ Ane MARIJA, 1922, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Podrebaru 18. 6. 1942. i odvele u losor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Pavla MARIJA, 1907, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Podrebaru 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
4. HUDUROVIĆ Mate MATE, 1889, Rom. Uhvatile sa ustaše u Podrebaru 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
5. HUDUROVIĆ Pavla MILAN, 1930, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u PcKĪrebaru 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
6. HUDUROVIĆ Mate PAVAO, 1906, Rom. Uhvatile ga ustaše u Podrebaru 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.

PRIBANJCI

1. FABIĆ Janka JOSIP, 1926, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Pribanjcima 15. 10. 1943. i deportirali u Aušvic (Njemačka) gdje su ga ubili.
2. RADMINIĆ Jure MATO, 1897, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Pribanjcima 15. 10. 1943. i deportirali u Aušvic (Njemačka gdje su ga ubili.
3. ŠUBAŠIĆ Ane ANA, seljanka, Hrvatica. Poginula od talijanskog bombardiranja u Pribanjcima 2. 3. 1943.

PROTULIPA

1. PROTULIPAC Franje IVAN, 1925, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Lipi 17. 1. 1944. i odvele u Zvečaj gdje su ga poslije zvjerskog mučenja ubile 27. 1. 1944.
2. STARESINIĆ Jure JOSIP, 1923, stolar, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Protulipi 18. 11. 1943. i odvele u Grganjce gdje su ga ubile isti dan.
3. VULAKOVIĆ Josipa MLADEN, 1925, stolar, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Lipi 17. 1. 1944. i odvele u Zvečaj gdje su ga poslije zvjerskog mučenja ubile i bacile u Mrežnicu 27. 1. 1944.

RADOČAJI

1. HUDUROVIĆ Mate BARA,1894, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Radočajima 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
2. HUDUROVIĆ Kate MATO,1891, Rom. Uhvatile ga ustaše u Radočajima 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Mate MIJO,1893, Rom. Uhvatile ga ustaše u Radočajima 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.

RENDULIĆI

1. RENDULIĆ Jure JURE, 1923, seljak, Hrvat. Ubili ga Talijani i četnici u Rendulićima 26. 1. 1942.

RESNIK BOSILJEVSKI

1. BOSANAC Josipa IGNAC, 1909, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Resniku Bosiljevskom 15. 9. 1944.

SKOBLIĆ BRDO

1. HUDUROVIĆ Josipa JOSIP, 1931, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
2. HUDUROVIĆ Mije JOSIP, 1902, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Josipa LJUBA, 1933, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
4. HUDUROVIĆ Mate MANDA, 1905, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
5. HUDUROVIĆ Josipa MARIJA, 1924, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
6. HUDUROVIĆ MIJO, 1862, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
7. HUDUROVIĆ Josipa STJEPAN, 1935, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skoblić Brdu 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.

SKUKANI

1. HUDUROVIĆ Ane ANA, 1922, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skukanima 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
2. HUDUROVIĆ Mije ANA, 1923, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skukanima 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
3. HUDUROVIĆ Mate MATO, 1930, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skukanima 9. 6. 1942. 1 odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
4. HUDUROVIĆ Mate STJEPAN, 1933, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skukanima 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
5. ŠAJINOVIĆ Mije MARA, 1889, Romkinja. Ubile je ustaše u Jasenovcu 9. 6. 1942.

ŠPEHARI

1. ŠPEHAR Jauka VALE, 1919, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Špeharima 13. 10. 1944.

TOMAŠIĆI

1. HUDUROVIĆ Mile LJUBA,1908, Romkinja, Uhvatile je ustaše, odvele u Jasenovac i ubile 18. 6. 1942.
2. HUDUROVIĆ Bare MATE,1909, Rom. Uhvatile ga ustaše, odvele u Jasenovac i ubile 18. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ Mije MIJO,1895, Rom. Uhvatile ga ustaše, odvele u Jasenovac i ubile 8. 6. 1942.
4. HUDUROVIĆ Mate MILE,1888, Rom. Uhvatile ga ustaše, odvele u Jasenovac i ubile 8. 6. 1942.
5. HUDUROVIĆ Mije MARA,1882, Romkinja. Uhvatile je ustaše, odvele u Jasenovac i ubile 8. 6. 1942.
6. ŠAJINOVIĆ Mate LJUBA, 1886, Rom. Uhvatile je ustaše u Tomašićima 8. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
7. ŠAJINOVIĆ Mate SLAVKO, 1919, Rom. Ubile ga ustaše u Jasenovcu 8. 6. 1942.
8. TOMAŠIĆ Steve KATICA, dijete, seljanka, Hrvatica. Poginula prilikom napada Nijemaca u Tomašićima 30. 4. 1945.

VAROŠ BOSILJEVSKA

1. HUDUROVIĆ ANA, 1899, Romkinja, Uhvatile je ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
2. HUDUROVIĆ BARA, 1887, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ie ubile 8. 6. 1942.
3. HUDUROVIĆ ANE BRANKO, 1927, Rom. Uhvatile ga ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942 i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
4. HUDUROVIĆ Mije DRAGICA, 1934, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
5. HUDUROVIĆ Pavla DRAGUTIN, 1929, Rom. Uhvatile ga ustaše u Bosiljevskom Potoku 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
6. HUDUROVIĆ Mije JOSIP, 1939, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
7. HUDUROVIĆ KARA, 1900, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
8. HUDUROVIĆ Mije MIJO, 1899, Rom. Uhvatile ga ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
9. HUDUROVIĆ Mije MIKO, 1923, Rom. Uhvatile ga ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 8. 6. 1942.
10. HUDUROVIĆ Mije ZORA, 1936, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 8. 6. 1942.
11. ŠAJINOVIĆ Ane MATEJ, 1930, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Varoši Bosiljevskoj 18. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga uhile 8. 6. 1942.

VODENA DRAGA

1. VRANIĆ Janka MARKO, 1906, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Vodenoj Draži 27. 4. 1943.

VRHOVA GORICA

1. BEĆKI TEREZA, 1914, seljanka, Hrvatica. Ubili je Nijemci u Vukovoj Gorici 25. 4. 1945.
2. MALJEVAC ANA, 1883, seljanka, Hrvatica. Strijeljali je Nijemci u Bosiljevskom Potoku 26. 4. 1945.

RATNA OPĆINA DUGA RESA

BELAJSKA VINICA

1. STIŠĆAK Mike MARKO, 1900, radnik, Hrvat. Ubile ga ustaše u šumi Vinici 28. 10. 1943.
2. ŽIVĆIĆ Josipa JANKO, 1911, tvor. radnik, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Belaj skoj Vinici 10. 9. 1944. i odvele u logor u Lepoglavu gdje su ga ubile 1945.

BELAVIĆI

1. ZATEZALO Sime BRANKO, 1902, čuvar želj. pruge, Srbin. Ubile ga ustaše u Belavićima 11. 4. 1941.

DUGA GORA

1. KASUNIĆ Mije JANKO, 1922, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Dugoj Gori 1. 12. 1943. i odveli u logor »Graža« u Njemačku gdje su ga ubili 1944.
2. KASUNIĆ Franje JOSIP, 1913, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Dugoj Gori 1. 12. 1943. i odveli u logor u Njemačku gdje su ga ubili.
3. KASUNIĆ Franje MIJO, 1899, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Dugoj Gori 1. 12. 1942. i otpremili u logor u Njemačkoj gdje su ga ubili 1944.
4. KASUNIĆ Mike TOMO, 1931, dijete, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Dugoj Gori 5. 10. 1943.
5. STOSIĆ Mije TOMO, 1897, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Dugoj Gori 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 13. 6. 1942.

DUGA RESA

1. BARIĆ Mate JERKO, 1912, kovač, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Dugoj Resi 1. 9. 1941. i odvele u logor Jasenovac i ubile iste godine.
2. DROBNJAK Ignjatije STANA, 1908, radnica, Srpkinja. Ubile je ustaše kod Budačke Rijeke 8. 12. 1943.
3. GRGURIĆ Marka IVAN, 1919, radnik, Hrvat. Ubile ga ustaše u Dugoj Resi 9. 9. 1943.
4. ILIJEVIĆ Emesta DRAGUTIN 1884, tekst, majstor, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Dugoj Resi sredinom marta 1944. i odvele u zatvor u Zagreb gdje su ga ubile.
5. JURAN Ivana JOSIP, 1889, radnik, Hrvat. Ubile ga ustaše u Dugoj Resi 11. 4. 1941.
6. JURKAS Martina REZIKA, 1917, službenica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 3. 4. 1943. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 29. 3. 1945.
7. KOLUNŽIĆ MATO, 1909, župnik, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Sv. Petru Mrežničkom 24. 1. 1945. i odvele u šumu Tmiku nedaleko Donjeg Zvečaja te poslije svirepog mučenja ubile.
8. KOMADINA ZORKA, 1915, radnica, Srpkinja. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 19. 8. 1943. i odvele u logor Staru Gradišku, a zatim Lepoglavu gdje su je ubile.
9. KOMLJENOVIĆ Josipa DRAGUTIN, 1927, bravar, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 18. 9. 1944. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 5. 3. 1945.
10. KOMLJENOVIĆ Josipa JOSIP, 1905, stolar, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 18. 9. 1944. i odvele u zatvor na Ilovcu (Karlovac) gdje su ga ubile 1. 11. 1944.
11. KOSJER Nikole LJUBOMIR, 1912, ličilac. Srbin. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 5. 10. 1943. i odvele logor Jasenovac gdje su ga ubile isti dan.
12. KOSJER Milete NIKOLA, 1892, radnik, Srbin. Ubile ga ustaše kod Veljuna 23. 1. 1943.
13. KNAPIĆ Bartola JOSIP, 1888, tvor. majstor, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Dugoj Resi 5. 10. 1943. i odvele u logor Staru Gradišku gdje su ga ubile.
14. LULIK Ferdinanda ANTON, 1887, tekstilni majstor, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 19. 8. 1943. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile februara 1945.
15. LULIK Mate JULIJANA, 1890, domaćica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 19. 8. 1943. i odvele

u logor Jasenovac gdje su je ubile aprila 1945.

16. MANOJLOVIĆ MIĆO, 1906, radnik, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 27. 4. 1941. i odveli u zatvor u Karlovcu gdje mu se gubi trag.
17. MIHALIĆ Mije BARKA 1917, radnica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 19. 8. 1943. i odvele u logor u Lepoglavu gdje su je ubile.
18. MIHALIĆ Josipa MARKO, 1901, mesar, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi augusta 1942. i odvele u logor u Staroj Gradiški, a zatim Jasenovac gdje su ga ubile 24. 4. 1945.
19. NOVČEK BARKA, 1907, radnica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 7. 10. 1943. i odvele u logor Staru Gradišku gdje su je ubile.
20. NOVOSELAC Đure IVKA, 1914, domaćica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 7. 10. 1943. i odvele u logor Staru Gradišku gdje su je ubile.
21. PAJIĆ Stojana JANKO, 1888, radnik, Srbin. Ubile ga ustaše u Ivanović Jarku 29. 7. 1941.
22. POPOVIĆ Gece NIKOLA, 1907, pekar, Srbin. Uhvatili ga žandari 10. 4. 1941. i sproveli u Karlovac u ustaško redarstvo gdje su ga ubili 6. 7. 1941.
23. PRTLJAGA Nikole ĐURO, 1897, službenik na željeznici, Srbin. Ubile ga ustaše u Sv. Petru Mrežničkom 11. 4. 1941.
24. REZEK Augusta JAROSLAV, 1927, đak, Čeh, Uhvatili ga ustaše u Duga Resi 17. 9. 1944. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 9. 1. 1945.
25. RUŽIĆ Ljudevita LJUDEVIT, 1905, željezničar, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 11. 4. 1941. i odvele u logor Danica, a zatim Jadovno gdje su ga ubile.
26. TROŠIĆ Ivana ANTON, 1900, radnik, Hrvat. Uhvatili ga žandari kod Bosiljeva i sproveli u ustaški zatvor u Zagrebu otkuda su ga ustaše deportirale u logor Lepoglavu gdje su ga ubile aprila 1945.
27. ŠUTEJ Stjepana VLADO, 1930, dijete, Hrvat. Ubile ga ustaše kod Duga Rese 10. 2. 1944.
28. VIŠNJIĆ Josipa MARIJA, 1915, radnica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 9. 5. 1943. i odvele u logor Staru Gradišku gdje su je ubile 1944.
29. VULETIĆ Dragana VLADO, 1925, radnik. Srbin. Uhvatile ga ustaše u Duga Resi 1941. i odvele u nepoznatom pravcu te ubile.
30. ZORETIĆ Ane KATICA, 1916, radnica, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Duga Resi 9. 5. 1943. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
31. ZOR1Ć Dragana MARIJA, 1924, radnica, Hrvatica. Ubile je ustaše u Duga Resi 15. 5. 1943.

ERDELJ

1. LAUŠ Josipa STJEPAN, 1902, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Erdelju 24. 4. 1945.
2. ŠPEHAR Mije PETAR, 1928, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Laušu, 5. 5. 1945.

GALOVIĆ SELO

1. GALOVIĆ Jakova NIKOLA, 1903, seljak. Hrvat. Ubili ga Talijani u Vratima kod Fužina 20. 6. 1943.

GENERALSKI STOL

1. MIKAŠINOVIĆ Miće-SIMO, 1898, željezničar, Srbin. Uhvatile ga ustaše kod Globomičkog mosta i odvele u zatvor u Ogulin gdje su ga ubile 15. 10. 1944.“
2. TONKOVIĆ Mate ROKO, 1897, radnik, Hrvat. Ubili ga Nijemci na Švarči kod Karlovca 26. 4. 1945.
3. ŠKRTIĆ Petra STANKO, 1910, seljak, Hrvat. Ubili ga Nijemci na Švarči kod Karlovca 24. 4. 1945.
4. SLAT Janka DANE, 1904, kondukter na željeznici, Hrvat. Ubili ga Talijani kod Kamanja 1. 9. 1943.
5. ZATEZALO Nikole ĐURO, 1903, željezničar, Srbin, Mučile ga ustaše i objesile u zatvoru u Karlovcu 7. 4. 1943.

GORNJI ZVEČAJ

1. BUŠLJETA Nikole RUŽA, 1918, seljanka, Hrvatica. Ubili je Talijani u Gornjem Zvečaju 25. 3. 1943.
2. BUŠLJETA Ruže ZDRAVKO, 1939, dijete, Hrvat. Ubili ga Talijani u Gornjem Zvečaju 25. 2. 1943.
3. DVORABIć Tone ANTON. 1919, radnik, Hrvat. Ubili sia Talijani u Gornjem Zvečaju 5. 5. 1943.
4. KRIVAČIĆ Ivana ANA, 1882, seljanka, Hrvatica. Ubili ie Nijemci u Gornjem Zvečaju 3. 10. 1943.
5. KRIVAČIĆ Mate JANKO. 1926, radnik, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Gornjem Zvečaju 3. 10. 1943. i odveli u Tounj gdje su ga ubili.
6. KRIVAČIĆ Mate JOSIP, 1909, radnik, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Gornjem Zvečaju 3. I0. 1943. i odveli u Tounj gdje su ga ubili.
7. KRIVAČIĆ Mate JOSIP, 1919, seljak, Hrvat. Uhvatili ga Nijemci u Gornjem Zvečaju 3. I0. 1943. i odveli u Tounj gdje su ga ubili.

GRADIŠĆE

1. KLOKOČKI Tome TOMO, 1913, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Gradišću 22. 10. 1943.

JANKOVO SELIŠTE

1. DRAKŠUĆ Marka JURE. 1900, seliak. Hrvat. Uhvatili ga Talijani u Jankovu Selištu 22. 1. 1943. odveli u zatvor u Ogulin gdje su ga ubili aprila 1943.

LISNICA

1. FRKF.TIĆ Jure TOMO. 1901, radnik, Hrvat. Strijeljale era ustaše u Petrakovom Brdu 8. 10. 1941.

MATEŠKO SELO

1. GRUBEŠIĆ Nikole MILUTIN, 1916, seljak, Srbin. Uhvatili ga Nijemci u selu i odveli u zarobljeništvo u Njemačku gdje su mu odbili obje ruke. Pustili ga iz zarobljeništva 1944. Umro iste godine u bolnici u oslobođenom Beogradu.
2. MACUT Milovana ANĐELIJA, 1904, sluškinja, Srpkinja. Ubile je ustaše kod Bjelovara 1943.
3. MACUT Milovana DANICA, 1906, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Kejićima 16. 3. 1943.
4. MACUT Vukašina JEKA, 1939, dijete, Srpkinja. Ubile je ustaše u Kejićima 16. 3. 1943.
5. OREŠČANIN Jandre MILADIN, 1913, seljak, Srbin. Ubili ga oružnici u Brestu 27. 1. 1942.

MIHALIĆ SELO

1. SPUDIĆ Nikole KATARINA, 1908, seljanka, Hrvatica. Ubile je ustaše u Mihalić Selu 2. 11. 1944.

MRAČIN

1. TURKOVIĆ Ivana DRAGICA, 1937, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
2. JURKOVIĆ Ivana IVAN, 1931, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
3. JURKOVIĆ Marka IVAN, 1910, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
4. JURKOVIĆ Marka KATA, 1927, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. d odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
5. JURKOVIĆ Marka LJUBA, 1913, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
6. JURKOVIĆ Marka LJUBA, 1924, Romkinja, Uhvatile je ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
7. JURKOVIĆ Marka MAGDICA, 1935, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

8. JURKOVIĆ Marka MARICA, 1925, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
9. JURKOVIĆ MARKO, 1872, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
10. JURKOVIĆ Ivana MATO, 1936, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
11. JURKOVIĆ, Marka MATO, 1927, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
12. JURKOVIĆ Marka SLAVO,1929, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u_ logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
13. JURKOVIĆ Ivana STJEPAN, 1931, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
14. JURKOVIĆ Marka VINKO,1930, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mračinu 18.6. 1942. i odveleu logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
15. PETRTJNIĆ Vida JANKO. 1925, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Karlovcu sredinom septembra 1944.

MREŽNIČKI BRIG

1. BELAVIĆ Petra MIJO, 1891, radnik, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 8. 8. 1944. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
2. HUDUROVIĆ BARA, 1884, Romkinja. Uhvatile ie ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
3. HUDUROVIĆ JANKO, 1941, diiete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
4. HUDUROVIĆ STJEPAN, 1902, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
5. JAKOVČIĆ Imbre BARA, 1926, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
6. JAKOVČIĆ IMBRO, 1893, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
7. JAKOVČIĆ Imbre IVAN, 1921, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
8. JAKOVČIĆ Imbre JURE, 1923, radnik, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gde su ga ubile iste godine.
9. JAKOVČIĆ KATA, 1895, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
10. JAKOVČIĆ Imbre MILAN, 1919, koritar, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
11. JURKOVIĆ ANA, 1926, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdie su je ubile iste godine.
12. JURKOVIĆ BARA, 1893, kovač Rom. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
13. JURKOVIĆ BARKA, 1936, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
14. JURKOVIĆ DRAGICA, 1922, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
15. JURKOVIĆ DRAGICA, 1925, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrež-

ničkom Brigu i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

16. JURKOVIĆ JELA, 1882, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
17. JURKOVIĆ JOSIP, 1895, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
18. JURKOVIĆ JOSIP, 1890, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5 . 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
19. JURKOVIĆ LJUBA, 1882, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
20. JURKOVIĆ MAGDA, 1923, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u lo gor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
21. JURKOVIĆ MATO, 1882, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
22. JURKOVIĆ MIJO, 1939, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežnič- Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
23. JURKOVIĆ MILAN, 1906, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
24. JURKOVIĆ MILKA, 1926, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
25. JURKOVIĆ NADA, 1939, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
26. JURKOVIĆ PETAR, 1935, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
27. JURKOVIĆ PETAR, 1905, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
28. JURKOVIĆ ROZALIJA, 1902, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubili iste godine.
29. JURKOVIĆ RUŽA, 1934, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
30. JURKOVIĆ VINKO, 1901, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine
31. POLOVIĆ Tone ANA, 1896, seljanka, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 6. 8. 194. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1944.
32. ŠAJINOVIĆ ANA. 1905. Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine
33. ŠAJINOVIĆ AUGUSTIN. l910.Rom. Uhvatile ea ustnšf* u Mrežničkom Brišu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine
34. ŠAJINOVIĆ IVAN, 1901. Rom. Uhvatile sa ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine
35. ŠAJINOVIĆ IVAN, 1909. Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. .5. 1942. i odvele u loeor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine
36. ŠAJINOVIĆ JOSIP, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine
37. ŠAJINOVIĆ KATA, 1920, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

38. ŠAJINOVIĆ LJUBA, 1913, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
39. ŠAJINOVIĆ RUDOLF, 1939, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
40. UGARKOVIĆ ĐURO, 1901, Rom. Uhvatile ga ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
41. UGARKOVIĆ KATA, 1902, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Mrežničkom Brigu 5. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

MREŽNIČKI NOVAKI

1. KOŠUTIĆ Steve IVAN, 1911, radnik, Hrvat. Ubile ga ustaše u Mihalić Selu 7. 9. 1943.

NOVO BRDO MREŽNIĆKO

1. GOJAK Janka IVAN, 1905, radnik. Hrvat. Strijeljali ga Nijemci u Zvečaju 10. 9. 1943.

SKUPICA

1. HUDUROVIĆ Gabrijela ANA, 1913, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 19. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
2. HUDUROVIĆ Milana DRAGO, 1929, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
3. HUDUROVIĆ Bare JANKO, 1919, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
4. HUDUROVIĆ Bare JELA, 1904, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
5. HUDUROVIĆ Bare JOSIP, 1916, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 16.6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
6. HUDUROVIĆ Ane KATA, 1934, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
7. HUDUROVIĆ Mate KATA, 1926, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
8. HUDUROVIĆ Marka MARA, 1938, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
9. HUDUROVIĆ Ante MARIJA, 1922, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
10. HUDUROVIĆ Ljuba MILAN, 1925, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
11. HUDUROVIĆ Jele RUŽA, 1941, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18 . 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
12. HUDUROVIĆ Ane ŠTEFAN, 1876, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
13. JURKOVIĆ ANKA, 1905, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
14. JURKOVIĆ BARA, 1883, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
15. JURKOVIĆ Jele IVAN, 1926, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
16. JURKOVIĆ JANKO, 1875, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
17. JURKOVIĆ Mate JURA, 1900, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
18. JURKOVIĆ Marka LJUBA, 1894, Romkinja. Uhvatile je ustaše u

Sfcupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.

19. JURKOVIĆ Ivke MARA, 1941, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
29. JURKOVIĆ MARICA, 1925, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
21. JURKOVIĆ MATE, 1880, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
22. JURKOVIĆ Ivana MILAN, 1938, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
23. JURKOVIĆ Janka PERO, 1922, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubili iste godine.
24. JURKOVIĆ Janka PERO, 1905, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
25. JURKOVIĆ Bare STJEPAN, 1894. Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
26. UGARKOVIĆ Petra MATO, 1935, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Skupici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.

SEKETINO BRDO

1. HUDUROVIĆ MAGDA, 1903, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brigu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
2. HUDUROVIĆ MAGDA, 1925, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
3. HUDUROVIĆ NIKOLA, 1899, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
4. JAKOVČIĆ IMBRO, 1925, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
5. JAKOVČIĆ JANKO, 1921, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
6. JAKOVČIĆ KATA, 1923, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
7. JAKOVČIĆ MARIJA, 1918, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
8. JAKOVČIĆ MIJO, 1939, dijete. Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
9. JAKOVČIĆ NIKOLA, 1941, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
10. JURKOVIĆ ANA, 1931, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
11. JURKOVIĆ ANA, 1939, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
12. JAKOVČIĆ ANA, 1916, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
13. JURKOVIĆ IVAN, 1921, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
14. JURKOVIĆ KATA, 1928, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
15. JURKOVIĆ NIKOLA, 1941, dijete, Rom. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
16. JURKOVIĆ PETAR, 1938, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
17. JURKOVIĆ STJEPAN, 1941, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.

18. JURKOVIĆ VJEKOSLAV, 1940, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
19. NIKOLIĆ IVKA, 1926, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
20. ŠAJINOVIĆ ANA, 1884, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
21. ŠAJINOVIĆ KATA, 1885, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
22. ŠAJINOVIĆ KATA, 1892, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
23. ŠAJINOVIĆ MARA, 1890, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
24. ŠAJINOVIĆ MATO, 1892, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
25. ŠAJINOVIĆ PETAR, 1938, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. d odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
26. UGARKOVIĆ ANKICA, 1942, dijete, Romkinja. Uhvatile ie ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
27. UGARKOVIĆ DRAGICA, 1938, dijete, Romkinja. Uhvatile ie ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
28. UGARKOVIĆ DRAGUTIN, 1926, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
29. UGARKOVIĆ IVAN, 1885, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
30. UGARKOVIĆ JANKO, 1906, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
31. UGARKOVIĆ JOSIP, 1909, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
32. UGARKOVIĆ JOSIP, 1936, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinskom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
33. UGARKOVIĆ KATICA, 1941, dijete, 1941, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
34. UGARKOVIĆ MARA, 1894, Romkinja. Uhvatile je ustaše u šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
35. UGARKOVIĆ PAVAO, 1937, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
36. UGARKOVIĆ VINKO, 1912, Rom. Uhvatile ga ustaše u Šeketinom Brdu 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.

ZAGRADCI

1. ČAČKOVIĆ Franje PETAR, 1910, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Zagradcima 1944.
2. JURKOVIĆ Bare ANA, 1936, dijete, Romkinja. Uhvatile ie ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele _ u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
3. JURKOVIĆ Kate ANA, 1929, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele _ u logor Jasenovac gdje su je ubile iste godine.
4. JURKOVIĆ Mate ANTON, 1918, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
5. JURKOVIĆ BARA, 1883, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima. 18 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
6. JURKOVIĆ BARA, 1938, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je i ubile 1942.
7. JURKOVIĆ BARA, 1938, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Za-

gradoima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.

8. JURKOVIĆ Kate IVAN, 1927, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
9. JURKOVIĆ JURA, 1934, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
10. JURKOVIĆ Steve JURA, 1935, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.
11. JURKOVIĆ Mate KATA, 1939, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
12. JURKOVIĆ Mate LJUBO, 1920, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
13. JURKOVIĆ Mate MAGDA, 1936, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
14. JURKOVIĆ MARA, 1903, kovač, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile.
15. HUDUROVIĆ Ljube MARA, 1905, kolar, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je i ubile 1942.
16. HUDUROVIĆ Ljube MARA, 1940, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je i ubile 1942.
17. JURKOVIĆ MATO, 1881, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga i ubile 1942.
18. JURKOVIĆ MATO, 1912, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima i odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
19. JURKOVIĆ Mate MIJO, 1920, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1941. i odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
20. JURKOVIĆ Mate MILAN,1900, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odveli ulogor Jasenovac gdje su ga ubile1942.
21. JURKOVIĆ MILAN, 1931, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
22. JURKOVIĆ RUŽA, 1929, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Zagradcima 18.6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
23. JURKOVIĆ Mate SLAVO,1927, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
24. JURKOVIĆ Mate STEVO, 1902, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Zagradcima 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.

RATNA OPĆINA NETRETIĆ

BRAJAK BRDO

1. STOJKOVIĆ Marka BARKA, 1935, dijete. Hrvatica. Ubile je ustaše u Brajak Brdu 1. 6. 1944.

DONJE PRILIŠĆE

1. HUDUROVIĆ Janka ANA, 1938, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubili 1942.
2. HUDUROVIĆ ANTON, 1902, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
3. HUDUROVIĆ Drage DRAGUTIN, 1937, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u D. Prilišću, 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
4. HUDUROVIĆ Janka DRAGICA, 1930, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.

5. HUDUROVIĆ Mije JANA, 1881, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
6. HUDUROVIĆ Ane KARLO, 1912, Rom. Uhvatile ga ustaše u Danjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
7. HUDUROVIĆ Mirka KATARINA, 1906, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
8. HUDUROVIĆ Mirka MAGDA, 1915, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ie ubile 1942.
9. HUDUROVIĆ Mirka MARIJA, 1910, Romkinja. Uhvatila je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
10. HUDUROVIĆ Pavla MATO, 1886, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
11. HUDUROVIĆ Luke PAVAO, 1886, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
12. HUDUROVIĆ Mika PAVAO, 1908, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
13. HUDUROVIĆ Ljube VILMA, 1941, dijete. Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjem Prilišću 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubili 1943.

DONJE STATIVE

1. HUDUROVIĆ ANTON, 1918, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
2. HUDUROVIĆ Jure BRANKO, 1925, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
3. HUDUROVIĆ Jandre DRAGAN, 1920, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
4. HUDUROVIĆ Jure DRAGICA, 1916, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
5. HUDUROVIĆ Jure DRAGICA, 1923, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
6. HUDUROVIĆ Mije IMBRO, 1934, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
7. HUDUROVIĆ JANDRE, 1895, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
8. HUDUROVIĆ Imbre JURE, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
9. HUDUROVIĆ Mije JURE, 1937, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
10. HUDUROVIĆ Mije KATA, 1908, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
11. HUDUROVIĆ Jure MIJO, 1928, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
12. HUDUROVIĆ Tome MITO, 1915, Rom. Uhvatile ga ustaše u Donjim Stativama 10. 6. 1942. d odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.

GOLI VRH NETRETIĆKI

1. VRBETIĆ MARA, 1901, seljanka, Hrvatica. Ubile je ustaše u Golom Vrhu 15. 9. 1943.
2. VRBETIĆ Jurja MATO, 1886, seljak, Hrvat. Premlatile ga ustaše i od povreda umro 20. 10. 1943.

3. VRBETIĆ Mate MILKA, 1933, dijete, Hrvatica. Ubile je ustaše u Golom Vrhu sredinom septembra 1943.
4. VRBETIĆ Imbre NIKOLA, 1902, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Golom Vrhu 28. 8. 1944.

JAKOVCI NETRETIĆKI

1. HUDUROVIĆ Jure ANTON, 1916, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1943.
2. HUDUROVIĆ Ivana DRAGICA, 1914, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1943.
3. HUDUROVIĆ Mare IVAN, 1915, Rom. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1943.
4. HUDUROVIĆ Mike IVAN, 1915, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1943.
5. HUDUROVIĆ Mike IVAN, 1910, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ladešdć Draži 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1943.
6. HUDUROVIĆ Ivana KATA, 1894, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 9. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1943.

KOLENOVAC

1. HUDUROVIĆ Ivana DRAGICA, 1938, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
2. HUDUROVIĆ Ivana DRAGO, 1940, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
3. HUDUROVIĆ Milana FRANCA, 1903, kovač, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Kolenovcu 28. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
4. HUDUROVIĆ Imbre IVAN, 1899, Rom. Uhvatile ga ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
5. HUDUROVIĆ Ivana MATIJA, 1930, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubili 1942.
6. HUDUROVIĆ Ivana MIRKO, 1936, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
7. HUDUROVIĆ Ivana STJEPAN, 1923, Rom. Uhvatile ga ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
8. HUDUROVIĆ Imbre TONE, 1897, Rom. Uhvatile ga ustaše u Kolenovcu 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.

KUČEVICE

1. DUKOVČIĆ Josipa KATICA, 1928, seljanka. Hrvatica. Ubile je ustaše u Kučevici 1. 5. 1943.

LADEŠIĆ DRAGA

1. DRAGANJAC Ivana JOSIP, 1905, kovač, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Ladešić Draži 25. 4. 1942. i odvele u logor Jasenovac, a zatim u Staru Gradišku gdje su ga ubile.
2. DRAGANJAC Mate KATA, 1872, seljanka, Hrvatica. Strijeljale je ustaše u Ladešić Draži 29. 1. 1945.
3. HUDUROVIĆ Janka DRAGICA, 1935, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942, gdje su je ubile.
4. HUDUROVIĆ Mike BARA, 1908, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u Jasenovac gdje su je ubile 1942.
5. HUDUROVIĆ Mare FRANCA, 1900, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 20. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
6. HUDUROVIĆ Jure JOSIP, 1911, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ladešić

Draži 28. 5. 1942. i odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubile.

7. HUDUROVIĆ Mare KATA, 1894, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
8. HUDUROVIĆ Ljube LJUBA, 1932, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
9. HUDUROVIĆ Mike LJUBA, 1906, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u Jasenovac gdje su je ubile 1942.
10. HUDUROVIĆ Marka MILKA, 1906, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
11. HUDUROVIĆ Martina NIKOLA, 1890, Rom. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
12. HUDUROVIĆ Drage PAVAO, 1936, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
13. HUDUROVIĆ Janka ZORA, 1932, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 28. 5. 1942. odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
14. LADEŠIĆ Ivana NIKOLA, 1909, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Ladešić Draži 25. 4. 1942. i odvele u logor Staru Gradišku gdje je izvršio samoubistvo.
15. TRPĆIĆ Janka MIJO, 1906, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Ladešić Draži 25. 4. 1942. i odvele u logor Staru Gradišku gdje su ga poslije mučenja ubile 1942.
16. VULAR Joze ANA, 1894, seljanka, Hrvatica. Uhvatile je ustaše u Ladešić Draži 25. 4. 1942. i odvele u logor Staru Gradišku gdje su je ubile 1943.

NOVIGRAD NA DOBRI

1. GRGURIĆ Jure JOSIP, 1905, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Novigradu na Dobri oktobra 1943. i odvele u zatvor u Karlovou, a zatim u bolnicu Zagreb gdje su ga ubile aprila 1945.

TONČIĆI

1. DRAGANJAC Pavla JOSIP, 1918, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Tončićima 7. 4. 1945, odvele u zatvor u Karlovac gdje su ga ubile istog dana.
2. PERETIĆ Mije JOSIP, 1928, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Tončićima 7. 4. 1945. i odvele u zatvor Karlovac gdje su ga ubile istog dana.
3. PERETIĆ Josipa MIJO, 1896, seljak, Hrvat. Uhvatile ga ustaše u Tončićima 7. 4. 1945. i odvele u zatvor u Karlovac gdje su ga ubile istog dana.

VELIKI MODRUŠ POTOK

ANTUNAC Nikole DORA, 1890, seljanka, Hrvatica. Ubile je ustaše u Velikom Modruš Potoku 21. 12. 1944.
2. BASARAC Nikole MARTIN, 1892, seljak, Hrvat. Ubile ga ustaše u Velikom Modruš Potoku 21.12. 1944.
3. HUDUROVIĆ Mike DRAGICA, 1916, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Velikom Modruš Potoku 28. 6. 1942. i odvele u logon Jasenovac gdje su je ubile 1942.
4. HUDUROVIĆ Mike DRAGUTIN, 1914. Rom. Uhvatile ga ustaše u Velikom Modruš Potoku 28.5.1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
5. HUDUROVIĆ Mije JANE, 1881, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Velikom Modruš Potoku 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
6. HUDUROVIĆ Tonke JOSIP, 1890, ugljar, Rom. Uhvatile ga ustaše u Velikom Modruš Potoku 28. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.

VUKOVA GORICA

1. HUDUROVIĆ Janka FRANJO, 1880, seljak, Hrvat. Strijeljali ga Nijemci u Vukovoj Gorioi 24. 4. 1945.

i

2. HUDUROVIĆ JANKO, 1906, kovač, Rom. Uhvatile ga ustaše u Vukovoj Gorici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
3. HUDUROVIĆ MATO, 1902, Rom. Uhvatile ga ustaše u Vukovoj Gorici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
4. HUDUROVIĆ MILKA, 1908, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Vukovoj Gorici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
5. HUDUROVIĆ PAVAO, 1909, Rom. Uhvatile ga ustaše u Vukovoj Gorici 18. 6. 1942., i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
6. PAVLAKOVIĆ MILKA, 1908, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Vukovoj Gorici 18. 6. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.

OPĆINA PERJASICA

BUKOVAC

1. ĆIKA Rafajla MILE, 1908, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
2. ĆIKA Milivoja RAFAJLO, 1886, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci u Kuzmi 23. 1. 1943.
3. DERETA Milivoja MILUTIN, 1882, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Bukovcu 3. 8. 1941.
4. KLARIĆ Ilije MILE, 1918, seljak, Srbin. Zarobili ga Nijemci aprila 1941. i deportirah u logor u Njemačku gdje su ga ubili iste godine.

DONJE MRZLO POLJE

1. SVILIČIĆ Petra IVAN, 1899, tkalac, Hrvat. Ubili ga Nijemci u Danjem Mrzlom Polju 5. 5. 1945.
2. SVILIĆIĆ Antona MACA, 1929, dijete, Hrvatica. Ubili je Nijemci u Danjem Mrzlom Polju 24. 9. 1944.

DONJA PERJASICA

1. BOGDANOVIĆ Gliše MILIĆ, 1915, krojač, Srbin. Ubile ga ustaše u Karlovcu 8. 6. 1941.
2. SUČEVIĆ Pavla MARKO, 1881, seljak, Srbin. Ubili ga žandari u Donjoj Perjasici 8. 11. 1941.
3. SUČEVIĆ Dragića MILIĆ, 1899, seljak, Srbin. Ubili ga žandari u Donjoj Perjasici 8. 11. 1941.
4. SUČEVIĆ Đurđa NIKOLA, 1895, seljak, Srbin. Ubili ga žandari u Donjoj Perjasici 8. 11. 1941.

DONJI POLOJ

1. DEJANOVIĆ Miloša MILE, 1910, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
2. DEJANOVIĆ Rafajla MILOŠ, 1898, seljak, Srbin. Ubili ga žandari u Donjem Poloju novembra 1941.
3. DEJANOVIĆ Milivoja MILOŠ, 1910, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
4. DEJANOVIĆ Miloša NIKOLA, 1903, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
5. DEJANOVIĆ Miloša STEVAN, 1891, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
6. NIKŠIĆ Mojsije MILADIN, 1904, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
7. NIKŠIĆ Đurđa RADE, 1910, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše kod Slunja 31. 7. 1941.
8. OPAČIĆ Ninka SIMO, 1903, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
9. VULETIĆ Đurđa MILIĆ, 1887, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
10. VULETIĆ Đurđa MOJSIJA, 1886, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.

GAČEŠKO SELO

1. TEPŠIĆ Đurđa MARTA, 1882, seljanka, Srpkinja. Zaklale je ustaše u Gaćeškom Selu 2. 10. 1943.
2. ZIRIĆ BOJA, 1887, seljanka, Srpkinja. Zaklale je ustaše u Kejić Selu 16. 3. 1943.

GORNJI POLOJ

1. MIHAJLOVIĆ MILA, 1906, seljanka, Srpkinja. Ubili je žandari u Gornjem Poloju 26. 11. 1941.

2. MIHAJLOVIĆ SIMO, 1875, seljak, Srbin. Ubili ga žandari u Gornjem Poloju 26. 11. 1941.
3. MRGIĆ Đure ILIJA, 1921, krznar, Srbin. Ubili ga Nijemci u Beogradu oktobra 1941.
4. SEKULIĆ Miloša ĐURO, obućar, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Karlovcu 21. 11. 1941. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile aprila 1945.
5. VIDOVIĆ PETRA, 1903, seljanka, Srpkinja. Bježeći ispred neprijatelja utopila se u Korani kod Kuzme 28. 3. 1945.

GORNJA VISOČKA

1. LOVRIĆ Milete MILUTIN, 1914, seljak. Srbin. Zaklale ga ustaše u Gornjoj Visočki 14. 11. 1942.
2. NIKŠIĆ Ilije LJUBICA, 1923, seljanka, Srpkinja. Ubili je Nijemci u Gornjoj Visočki 27. 4. 1945.
3. VULETIĆ PETAR, 1915, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše kod Slunja 31. 7. 1941.

KESTENAK

1. BOGDANOVIĆ Milutina MILOŠ, 1930, dijete, Srbin. Ubile ga ustaše u šumi Kestenska dubrava 25. 5. 1944.
2. GRUBJEŠIĆ Milića DANICA, 1870, seljanka, Srpkinja. Zapalile joj ustaše kuću u kojoj je živa izgorjela 27. 9. 1943.
3. GRUBJEŠIĆ Ignjatije MILOVAN, 1920, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Kestenku 15. 6. 1942.

KLANAC

1. MARINKOVIĆ Mihajla NIKOLA, 1900, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
2. PERIĆ Milivoja ĐURAĐ, 1904, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
3. PERIĆ Rade NIKOLA, 1922, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
4. PERIĆ Milivoja RADE, 1878, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.

KORANSKA STRANA

1. CIMESA Mojsije MILOVAN, 1912, seljak, Srbin. Ubili ga žandari u Donjoj Perjasici 8. 11. 1941.
2. KARAS Save ĐURO, 1882, financ u penziji, Srbin. Ubile ga ustaše na Dubovcu kod Karlovca 10. 5. 1941.
3. KARAŠ Petra MILE, 1926, sluga, Srbin. Ubile ga ustaše u Donjim Dubravama 7. 5. 1942.
4. KARAŠ Dušana MILOVAN, 1921, sluga, Srbin. Ubile ga ustaše u Donjim Dubravama 9. 9. 1941.

KUZMA

1. ĆIKA Mile TODOR, 1900, seljak, Srbin. Član KPJ od 1939. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
2. ĆIKA Milovana MILOŠ, 1914, vozač, Srbin. Poginuo prilikom njemačkog bombardiranja u Beogradu 6. 4. 1941.
3. DEJANOVIĆ Milovana DAVID, 1893, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
4. ĆIKA Mile TODOR, 1900, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
5. DEJANOVIĆ Rade JOVAN, 1941, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
6. DEJANOVIĆ Jovana RADE, 1893, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
7. DEJANOVIĆ Đurđa RAFAJLO, 1883, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
8. LOVRIĆ Rade NIKOLA, 1907, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci kod Bihaća 30. 1. 1943.
9. NIKŠIĆ Mojsije MOJSIJA, 1886, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
10. OPAČIĆ Jovana NIKOLA, 1886, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
11. OPAČIĆ Nikole RADE, 1918, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
12. VUKMIROVIĆ Milivoja DRAGIĆ, 1904, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.

13. VULETIĆ Milivoja MILAN, 1886, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Blagaju 8. 5. 1941.
14. VULETIĆ Petra RANKA, 1935, dijete, Srpkinja. Utopila se u Korani kod Veljuna bježeći pred Talijanima 16. 10. 1942.

MALA KOSA

1. BJELOPETROVIĆ Dušana JELENA, 1938, dijete, Srpkinja. Živa izgorjela u kući koju su zapalili ustaše u Maloj Kosi 10. 12. 1942.
2. BJELOPETROVIĆ Dušana MILE, 1940, dijete, Srbin. Ustaše zapalile kuću. Živ izgorio u Maloj Kosi 10. 12.1942.
3. BJELOPETROVIĆ Dušana NIKOLA, 1942, dijete, Srbin. Obolio prilikom bjekstva pred neprijateljem i od posljedica umro u Maloj Kosi 20.10. 1942.
4. PAJIĆ Milovana ĐURAĐ, 1903, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Maloj Kosi 18. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili.
5. PAJIĆ Stanka DUŠAN, 1916, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani 8. 11. 1941. u Maloj Kosi i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili.

MARLOVAC

1. PERINOVIĆ Vase MILIĆ, 1861, seljak, Srbin. Bacili ga Talijani u Marlovcu u vodu pa se ugušio 16. 10.1942.

MILOŠEVAC

1. BJELOPETROVIĆ Sime ĐURO, 1890, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Miloševcu 8. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovcu gdje su ga ubili 20. 2. 1942.
2. DRŽAJIĆ Jovana JELICA, 1911, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Miloševcu 11. 12. 1942.
3. JOVIĆ Nikole NINKO, 1895, seljak, Srbin. Uhvatili sa Talijani u Miloševcu 8. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovcu gdje su ga ubili.
4. MIHAJLOVIĆ Save DUŠAN, 1926, đak, Srbin. Ubili ga Nijemci u Bogatiću (Mačva) maja 1942.
5. MRGIĆ Milića BRANKO, 1924, đak, Srbin. Strijeljali ga Nijemci u Jabuci kod Pančeva 19. 3. 1944.
6. MRGIĆ Jovana MILICA, 1912, seljanka, Srpkinja. Ubile je ustaše u Miloševcu 12. 4. 1942.
7. SEDLAR Mojsije JOVAN, 1924, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Perjasici 12. 4. 1942.
8. SEDLAR Marka MILUTIN, 1924, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Perjasici 12. 4. 1942.

MREŽNICA

1. MRGIĆ Pavla TODOR, seljak. Srbin. Premlatile ga ustaše i od posljedica umro u Mrežnici 10. 6. 1943.
2. VRANJEŠ Draginje BRANKO, 1928, seljak, Srbin. Zaklale ga ustaše u Gornjem Poloju 20. 9. 1944.
3. VRANJEŠ Đure MILAN, 1930, dijete, Srbin. Zaklale ga ustaše u Gornjem Poloju 20. 9. 1944.

NOVI DOL

1. PAJIĆ Gaje GAJO, 1918, seljak. Srbin. Uhvatili ga Nijemci aprila 1941. i deportirali za Niernačku gdje su ga ubili aprila 1945.
2. PAJIĆ Stevana MILKA. 1939. dijete, Srpkinia. Promrzla bježeći pred nepriiateljem i umrla u Novom Dolu 28. 1. 1942.
3. PATIć Milivoja NIKOLA čokan, 1879, seljak, Srbin. Uhvatile sra ustaše u Novom Dolu 5. 2. 1942. i odveli u loqor Staru Gradišku gdje su ga ubile.
4. PAJIĆ Steve NINKO. 1890. seljak. Srbin. Ubili pa žandari u Novom Selu Perjasičkom 26. 11. 1941.

NOVO SELO PERJASIČKO

1. MTLETIĆ Mihajla MILOVAN, 1887, seljak, Srbin. Zaklali ga žandari u Novom Selu Perjasičkom 26. 11. 1941.
2. MILETIĆ Milovana SOFIJA, 1887, seljanka, Srpkinja. Ubili je Talijani u Perjasici 18. 10. 1942.

3. VIDOVIĆ Petra SMILJANA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla od straha u Novom Selu Perjasičkom 12. 4. 1942.

PERJASICA

1. CIMESA Dušana DANICA, 1938, dijete, Srpkinja. Zaklali je Talijani u Perjasici 17. 10. 1942.
2. CIMESA Jovana DRAGIĆ, 1900, trgovac, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Perjasici 8. 11. 1941. i odveli u Karlovac u zatvor gdje su ga ubili.
3. CIMESA Mihajla MILADIN, 1902, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Perjasici 8. 11. 1941. i odveli u Karlovac u zatvor gdje su ga ubili.
4. CIMESA Mojsije SIMO, 1910, radnik, Srbin. Ubili ga Nijemci u Vršcu maja 1941.
5. CIMESA Mojsije SIMO, 1910, konobar, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Perjasici 8. 11. 1941. i odveli u logor Jasenovac gdje su ga ubili ustaše 1. 4. 1943.
6. DMITROVIĆ Mojsije TOMICA, 1899, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Perjasici 11. 8. 1941. i odveli u Karlovac u zatvor gdje su ga ubili 12. 10. 1941.
7. DORMANOVIĆ MILE, 1909, sveštenik, Srbin. Ubile ga ustaše u Ivanović Jarku 29. 7. 1941.
8. GAJIĆ Dure NIKOLA, 1896, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Perjasici 8. 11. 1941. i odveli u Karlovac gdje su ga ubili 8. 11. 1941.
9. KOSANOVIĆ Mile BOSKO, 1920, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Ivanović Jarku 29. 7. 1941.
10. KOSANOVIĆ Rade DUŠAN, 1897, seljak, Srbin. Ubili ga Talijani u Gornjem Polju 17. 10. 1942.

U. KOSJER Stanka BRANKO, 1925, zanat, pomoćnik, Srbin. Član SKOJ-a. Uhvatili ga Nijemci dok je lijepio parole i ubili 7. 1. 1943.

12. MIHAJLOVIĆ Milovana PETAR, 1880, žand. narednik, Srbin. Ubile ga ustaše u Bosanskom Novom 2. 8. 1941.
13. MILETIć Mihajla PETAR, 1896, lugar, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Generalskom Stolu 14. 4. 1941. i odvele u logor Kerestinac gdje su ga i ubile 14. 7. 1941.
14. MRĐENOVIĆ Mojsije MILAN, 1922, seljak, Srbin. Obolio bježeći pred neprijateljem i umro u Perjasici 10. ,10. 1942.
15. SUČEVIĆ Dušana BRANKO, 1909, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Perjasici i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 8. 11. 1941.
16. SUČEVIĆ Mojsije DUŠAN, 1881, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Perjasici 16. 10. 1942.

PONORAC

1. GRUBJEŠIĆ Todora GLIGORIJE, 1907, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 31. 8. 1941. i odvele u zatvor u Karlovac gdje su ga ubile iste godine.
2. GRUBJEŠIĆ Jovana JANKO, 1920, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 31. 8. 1941. i odvele u zatvor u Karlovac gdje su ga ubile 1941.
3. GRUBJEŠIĆ Petra JEKA, 1903, seljanka, Srpkinja. Ubili je Nijemci u Ponorcu 20. 1. 1943.
4. GRUBJEŠIĆ JOVAN, 1883, seljak. Srbin. Ubile ga ustaše u Ponorcu 15. 9. 1941.
5. GRUBJEŠIĆ Nikole KATA, 1863, seljanka, Srpkinja. Živa izgorjela u kući koju su Nijemci zapalili u Ponorcu 20. 1. 1943.
6. GRUBJEŠIĆ Nikole MILOVAN, 1920, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 31. 8. 1941. i odvele u zatvor u Karlovac gdje su ga ubile iste godine.
7. GRUBJEŠIĆ Todora PAVAO, 1910, seljak. Srbin. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 31. 8. 1941. i odvele u zatvor u Karlovcu gdje su ga ubile 1941.
8. GRUBJEŠIĆ Gliše TODOR, 1912, seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 31. 8. 1941. i odvele u zatvor u Karlovac gdje su ga ubile 1941.
9. GRUBJEŠIĆ Miloša TODOR, 1907. seljak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u

Ponorcu 31. 8. 1941. i odvele u Karlovac u zatvor gdje su ga ubile 1941.

10. MIJAKOVIĆ Nikole MILICA, 1870, seljanka, Srpkinja. Ubili je Nijemci u Ponorcu 20.1. 1943.
11. MILINKOVIĆ Jovana ALEKSA, 1911, seljak, Srbin. Ubile ga ustaše u Ponorcu 20. 1. 1942.
12. MILINKOVIĆ Matije MILICA, 1900, seljanka,Srpkinja.Bacili je Nijemci živu u zapaljenu kuću u Ponorcu 20. 1. 1943.
13. MILINKOVIĆ Milića NIKOLA, 1926, đak, Srbin. Ubile ga ustaše u Šiblu 1942.
14. MILINKOVIĆ Milića SIMICA, 1888, seljanka, Srpkinja. Bacili je Nijemci živu u zapaljenu kuću u Ponorcu 20. 1. 1943.
15. ŠAJINOVIĆ Mile ANTON, 1941, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile iste godine.
16. ŠAJINOVIĆ Mile BARA, 1942, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
17. ŠAJINOVIĆ Steve BARA, 1939, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
18. ŠAJINOVIĆ Vale BARA. 1862. Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
19. ŠAJINOVIĆ Mike DRAGAN, 1933, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
20. ŠAJINOVIĆ Mije IVAN, 1925, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
21. ŠAJINOVIĆ Mile IVAN, 1939, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
22. ŠAJINOVIĆ Jose ANA, 193S, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor gdje su je ubile 1942.
23. ŠAJINOVIĆ Mije JANA, 1928, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
24. ŠAJINOVIĆ Mije JEKA, 1931, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorou 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
25. ŠAJINOVIĆ Jose JELA, 1931, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
26. ŠAJINOVIĆ Bare JOSO, 1907, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
27. ŠAJINOVIĆ Jaje JOSO, 1900, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
28. ŠAJINOVIĆ Imre KATA, 1900, Romkinja. Uhvatie je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
29. ŠAJINOVIĆ Mile LUKA, 1920, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
30. ŠAJINOVIĆ Mile LJUBA, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u losor Jasenovac edje su je ubile 1942.
31. ŠAJINOVIĆ Steve LJUBA. 1935, dijete, Romkinia. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. u odvele u logor Jasenovac gdje su je ubili 1942.
32. ŠAJINOVIĆ Janje MARA, 1896. Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
33. ŠAJINOVIĆ Ljube MARA, 1908. Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
34. ŠAJINOVIĆ Mije MARA, 1934, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
35. ŠAJINOVIĆ Steve MARA, 1933, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše

u Ponorou 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.

36. ŠAJINOVIĆ Vinka MARA, 1922, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
37. ŠAJINOVIĆ Pave MARIJA, 1941, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
38. ŠAJINOVIĆ Luke MIJO, 1896, Rom Uhvatile ga ustaše u Ponorou 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
39. ŠAJINOVIĆ Bare MILE, 1893, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorou 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
40. ŠAJINOVIĆ Jose MILE, 1933, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
41. ŠAJINOVIĆ Steve NEVBNKA, 1936, dijete, Romkinja. Uhvatile je ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su je ubile 1942.
42. ŠAJINOVIĆ Bare NIKO, 1901, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
43. ŠAJINOVIĆ Mile PAVE, 1922, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorou 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
44. ŠAJINOVIĆ Mije PETAR,1936, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
45. ŠAJINOVIĆ Luke STEVO,1898, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.
46. ŠAJINOVIĆ MileVINKO,1936, dijete, Rom. Uhvatile ga ustaše u Ponorcu 8. 5. 1942. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile 1942.

POTPLANINSKO SELO

1. BJELIĆ Nikole MILADIN, 1940, dijete, Srbin. Ubile ga ustaše u Visočki 2. 10. 1943.
2. MUUAJIĆ Marka MILIĆ, 1922, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Potplaninskom Selu 7. 11. I941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 1942.
3. MULJAJIĆ Milovana PETAR, 1887, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Potplaninskom Selu 7. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 1942.
4. MULJAĆIĆ Milića TODOR, 1917, seljak, Srbin. Uhvatili ga Taliiami u Potplaninskom Selu 7. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 1941.
5. ŽIŽA Todora SIMO, 1908, seliak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Potplaninskom Selu 7. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili 1941.

SREDNJI POLOJ

1. RAUSAVLJEVIĆ Petra MIHAJLO, 1879, seljak, Srbin. Ubili ga Nijemci u Klancu 20. 4. 1945.

SVOJIĆ

1. CIMESA Nikole SAVO, 1906. seliak. Srbin. Uhvatile ga ustaše u Perjasici 31. 8. 1941. i odveli u Karlovac u zatvor gdje su ga ubile 20. 9. 1941.
2. KUDUZ Nikole CVI.TAN, 1935, diiete. Srbin. Zaklale ga ustaše u Svojiču 2. 10. 1943.
3. KUDUS Đorđe KATA, 1899, seljanka, Srpkinja. Zaklale je ustaše u Svojiču 2. 10. 1944.
4. PAVIĆ Stevana ĐURO, 1938, dijete, Srbin. Ubili ga Nijemci u Svojiču 30. 3. 1945.
5. VRANJEŠ Mihajla ĐURO, 1892, kovač, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Svojiču 8. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili.
6. ZIRIĆ Todora LJUBAN, 1934, dijete, Srbin. Ubile ga ustaše u Svojiču 7. 12. 1942.
7. ZIRIĆ Petra TOMO, 1901, seljak, Srbin. Zaklali ga Talijani u Perjasici 17. 10. 1942.

ŠTIRKOVAC

1. ĐEKIĆ MILIĆ, 1885, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Štirkovcu 8. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili iste godine.
2. KARAŠ Milovana PETAR, 1900, seljak, Srbin. Uhvatili ga Talijani u Štirkovcu 8. 11. 1941. i odveli u zatvor u Karlovac gdje su ga ubili novembra 1942.
3. MILINKOVIĆ Todora MILOVAN, 1922, đak, Srbin. Uhvatile ga ustaše u Karlovcu 21. 11. 1941. i odvele u logor Jasenovac gdje su ga ubile.

Žrtve rata
s područja sadašnje općine
Duga Resa
1941-1945.

OPĆINA BARILOVIĆ

BARILOVIĆ

1. MAGLIĆ Petra BARA, 1908, domaćica, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Bariloviću 3. 5. 1945.
2. MAGLIĆ Josipa IVAN, 1926, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka kod Barilovića 11. 7. 1942.
3. MILESEVIĆ Nikole MARKO, 1902, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Fratrovcima krajem marta 1943.

BELAJSKE POLJICE

1. KOSTADIN Petra DRAGA, 1913, radnica, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Belaj skim Poljicama 9. 9. 1943.
2. ŽUNAC Ivana JOSIP, 1926, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Belajskim Poljicama 18. 7. 1943.
3. ŽUNAC Jandre MIJO, 1902, veterinar, Hrvat. Poginuo od eksplozije minirane pruge kod Zdenčine koncem 1943.

CEROVAC BARILOVIĆKI

1. BISČAN Josipa MARKO, 1931, dijete, Hrvat. Poginuo nesretnim slučajem u Cerovcu 13. 5. 1945.
2. BISČAN Tome STJEPAN, 1927, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke granate u Cerovcu 4. 10. 1944.
3. BISČAN Mije TOMO, 1933, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke granate u Cerovcu 24. 10. 1944.

KORANSKI KRIŽ

1. GOLDAŠIĆ Janka JOSIP, 1930, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Leskovcu 23. 1. 1944.
2. MARČAC Nikole JOSIP, 1932, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Leskovcu 23. 1. 1943.
3. POLOVIĆ MAGDA, 1880, seljanka, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Leskovcu 23. 1. 1944.

KOSJERSKO SELO

1. KOSIJER Rade STANKO, 1935, dijete, Srbin. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Kosjerskom Selu 14 . 5. 1945.

2. KOSIJER Rade RANKO, 1937, dijete, Srbin. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Kosjerskom selu 14. 5. 1945.
3. MAČINKOVIĆ Mihajla B020, 1930. dijete, Srbin. Ranjen od zaostale neprijateljske mine i od posljedica umro u Kosjerskom Selu 11. 5. 1945.
4. VUČKOVIĆ Dragomira DRAGAN, 1927, seljak, Srbin. Poginuo od zalutalog metka kod Barilovića 11. 7. 1942.

LESKOVAC BARILOVIĆKI

1. LASKAČ Tome ANA, 1937, dijete, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Leskovcu Barilovićkom 23. 1. 1944.
2. MATIČIĆ Slavka JURE, 1928, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Leskovcu Barilovićkom 23. 1. 1943.
3. SPUDIĆ Mate JEKA, seljanka, Hrvatica. Ranjena od zaostale neprijateljske mine u Leskovcu Barilovićkom 1944. i umrla u Leskovcu Barilovićkom 7. 4. 1944.
4. SPUDIĆ Tome JOSIP, 1903, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Leskovcu Barilovićkom 23. 1. 1944.
5. SPUDIĆ Jure MATO, 1912, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Leskovcu Barilovićkom 23. 1. 1944.
6. ŠEKETA Ivana JOSIP, 1928, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Leskovcu Barilovićkom 23. 1. 1944.

LUCICA

1. KARLOVIĆ Luke MILKA, 1920, seljak, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Bariloviću 12. 1. 1943.

SIČA

1. LUKETIĆ Jandre ROŽA, 1901, seljanka, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Sići 24. 3. 1944.

VELIKI KOZINAC

1. BUNČIĆ Todora DUŠAN, 1922, seljak, Srbin. Poginuo od talijanske artiljerije u Velikom Kozincu 18. 10. 1941.
2. KOZLINA Đure MIRKO, 1927, đak, Srbin. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Velikom Kozincu 12. 10. 1943.
3. KOZLINA Đure DANE, 1929, đak, Srbin. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Velikom Kozincu 12. 10. 1943.

VENAC BARILOVIĆKI

1. FUDURIĆ Jose TOMO, 1931, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale neprijateljske bombe u Vencu Barilovićkom 4. 10. 1943.

ŽABLJAK

1. GRMAN Ivana FRANJO. 1898, seljak, Hrvat. Poginuo prilikom bombardiranja ustaške avijacije u Zabljaku u proljeće 1942.
2. POLOVIĆ Josipa JANA, 1897, seljanka, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Žabljaku 20. 10. 1943.

OPĆINA BOSILJEVO

BOSILJEVO

1. ŠTOKIĆ Roke TOMISLAV, 1935, Hrvat. Poginuo od savezničkog bombardiranja u Karlovcu 2. 9. 1944.
2. KORENIĆ Josipa JOSIP, 1933, dijete, Hrvat. Poginuo od njemačkog bombardiranja u Dugači 20. 5. 1943.
3. KORENIĆ Mije NEVENKA, 1936, dijete, Hrvatica. Poginula od njemačkog bombardiranja u Dugači 20. 4. 1943.

FUČKOVAC

1. MARŠIĆ Janka MATO, 1868, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Fučkovcu 20. 8. 1944.

2. NOVOSEL Nikole ANKICA, 1930, dijete. Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Fučkovcu 20. 2. 1944.
3. ŠTAJDUHAR Ivana BARA, 1912, domaćica, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Fučkovcu 28. 4. 1944.

GORINCI

1. ŽIVČIĆ Josipa JURE, 1933, dijete, Hrvat. Poginuo od njemačke artiljerije u Gorincima 13. 4. 1944.

GRABRK

1. KAPUST Ivana IVAN, 1932, dijete, Hrvat. Poginuo nesretnim slučajem u Grabrku u vrijeme bježanja s mjesta borbe 25. 12. 1943.

HRSINA

1. ČEPURAN Mije KATA, 1908, domaćica, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Hrsini 24. 4. 1945.

KRALJEVO SELO

1. JURIĆ Mate STJEPAN, 1909, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Orišju 21. 1. 1943.
2. MATESIĆ Ivana IVAN, 1940, dijete, Hrvat. Poginuo od njemačke bombe u Maliku 28. 4. 1945.

MATESE

1. MATESA Jure IVAN, 1922, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Matešima 11. 10. 1941.
2. MATESA Mike ZLATA, 1941, dijete, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Matešima 28. 4. 1944.

NOVO SELO BOSILJEVSKO

1. P02EG Josipa ZORICA, 1926, seljanka, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Novom Selu Bosiljevskom 29. 6. 1944.

ORISJE

1. BLAŽIĆ Mate ANA, 1864, domaćica, Hrvatica. Poginula od njemačkog bombardiranja u Varoši Bosiljevskoj 26. 4. 1944.
2. VUKOVIĆ Ludviga MANDA, 1912, domaćica, Hrvatica. Poginula od talijanskog bombardiranja u selu Orišju 28. 9. 1942.
3. VUKOVIC Tome MARKO, 1927, seljaak, Hrvat. Poginuo nesretnim slučajem od zaostale njemačke bombe u Orišju 8. 2. 1944.
4. ŽIVČIĆ Mate MARICA, 1908, do maćica, Hrvatica. Poginula od talijanskog bombardiranja u Orišju 28. 9. 1942.

RESNIK BOSILJEVSKI

1. JANKOVIĆ Mate BARA, 1888, domaćica, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Resniku Bosiljevskom 29. 6. 1944.

SOLINE

1. GOJAK Jure MARKO, 1938, dijete, Hrvat. Poginuo od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.
2. ŠPEHAR Mike IVAN, 1885, seljak, Hrvat. Poginuo od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.
3. SPEHAR Tome JANKO, 1937, dijete, Hrvat. Poginuo od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.
4. ŠPEHAR Josipa KATA, 1919, domaćica, Hrvatica. Poginula od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.
5. SPEHAR Filipa MARA, 1899, domaćica, Hrvatica. Poginula od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.
6. SPEHAR Franje MARKO, 1876, seljak, Hrvat. Poginuo od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.
7. ŠPEHAR Franje MARKO, 1925, seljak, Hrvat. Poginuo od engleskog bombardiranja u Solinama 6. 4. 1944.

SKUKANI

1. KOVAČEVIĆ Franje ROŽA, 1908, domaćica, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Skukanima 7. 1. 1944.

UMOL

1. UMOLAC Mate STJEPAN, 1928, seljak, Hrvat. Poginuo od savezničkog bombardiranja kod Duge Rese početkom septembra 1944.

OPĆINA DUGA RESA

BELAJSKA VINICA

1. MOVRE Petra DRAGO, 1932, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Belaj skoj Vinici 29. 9. 1944.
2. MOVRE Petra IVAN, 1931, dijete, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Belajskoj Vinici 29. 9. 1944.
3. MOVRE Andrije MIJO, 1929, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Belajskoj Vinici 29. 9. 1944.

DOBRENIĆI

1. ERDELJAC Petra ANTON, 1936, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe u Dobrenićima 11. 5. 1945.
2. KATIC Petra ANTON, 1932, dijete. Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe u Dobrenićima 11. 5. 1945.

DONJE MRZLO POLJE

1. CURILOVIC Jure DRAGO, 1932, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe u Donjem Mrzlom Polju 10. 5. 1945.
2. CURILOVIC Jure TONE, 1934, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe u Donjem Mrzlom Polju 10. 5. 1945.
3. ŽUPCIC Jure MARIJA, 1918, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Donjem Mrzlom Polju 5. 5. 1945.

DUGA GORA

1. KASUNIĆ Dane JOSIP, 1934, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Dugoj Resi 5. 4. 1942.
2. KASUNIĆ Dane STJEPAN, 1932, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Dugoj Gori 5. 4. 1942.

DUGA RESA

1. KOVAČ Matije FRANC, 1879, predioničar, Slovenac. Poginuo od ustaške avijacije u Dugoj Resi 11. 4. 1941.
2. LESIC Jele IVICA, 1914, trgovački pomoćnik, Hrvat. Poginuo od neprijateljskog bombardiranja u Trnavcu kod Korenice 1. 5. 1941.
3. POLOVIC Nikole IVAN, 1936, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka za vrijeme završnih operacija u Dugoj Resi 5. 5. 1945.
4. RELJAC Janka JELA, 1911, radnica, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Mrežničkoj Varoši 4. 5. 1945.
5. SAMOVOJSKA Martina FRANCA, 1909, domaćica, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Dugoj Resi 6. 5. 1945.

DVORJANCI

1. DUJAM Ivana MARA, 1933, dijete, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Dvorjancima 6. 5. 1945.

ERDELJ

1. ŠKRTIC Ivana ANTON, 1933, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe kod Dobre nedaleko Erdelja 8. 5. 1945.
2. ŠKRTIC Steve MIJO, 1928, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe kod Dobre nedaleko Erdelja 8. 5. 1945.
3. ŠPEHAR Mije Anka, 1932, dijete, đak, Hrvatice. Poginula od zaostale talijanske bombe kod Globomice nedaleko Erdelja 4. 9. 1943.

GENERALSKI STOL

1. LAUŠ Marije BARA, ±919, kućna pomoćnica, Hrvatica. Poginula od

njemačkog bombardiranja u Dugoj Resi 11. 9. 1943.

2. ARŽULIĆ Alberta MIROSLAV, 1936, dijete, Hrvat. Poginuo od njemačkog bombardiranja u Generalskom Stolu 24. 4. 1945.
3. ŠKRTIC Mije ANKA, 1908, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačkog bombardiranja u Generalskom Stolu 21. 9. 1943.
4. ŠKRTIC Mate MIJO, 1873, seljak, Hrvat. Poginuo od njemačkog bombardiranja u Generalskom Stolu 21. 9. 1943.
5. ŠKRTIC Mije RUŽA, 1939, dijete, Hrvatica. Poginula priilkom njemačkog bombardiranja u Generalskom Stolu 10. 9. 1943.
6. ŠKRTIC Petra STANKO, 1910, seljak, Hrvat. Poginuo prilikom njemačkog bombardiranja na Švarči (Karlovac) 24. 4. 1945.
7. ŠLAT Mije DRAGAN, 1925, seljak, Hrvat. Poginuo od njemačkog bombardiranja u Generalskom Stolu 23. 10. 1943.

GORNJI ZVECAJ

1. MOGUŠ Mije STJEPAN, 1888, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke mine u Gornjem Zvečeju 5. 8. 1944.

KEJICI

1. KATIC Mile MATE, 1935, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale neprijateljske mine u Kejićima 17. 9. 1944.

MATEŠKO SELO

1. HALAR Josipa ANKICA, 1929, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačke avijacije u Mateškom Selu 20. 10. 1943.
2. HALAR Janka LUCIJA, 1888, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačkog bombardiranja u Mateškom Selu 30. 10. 1943.
3. MATEŠA Mate ANTON, 1930, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale neprijateljske mine u Kejićima 19. 4. 1944.
4. MATEŠA Mate JOSIP, 1928, seljak, Hrvat. Poginuo od talijanskog bombardiranja u Mateškom Selu 23. 3. 1943.
5. MATEŠA Petra MARKO, 1907, seljak, Hrvat. Poginuo od talijanskog bombardiranja u Mateškom Selu 23. 3. 1943.
6. MATEŠA Ante MATE, 1913, seljak, Hrvat. Poginuo od talijanskog bombardiranja u Mateškom Selu 23. 3. 1943.
7. MATEŠA Mate MATE, 1913, seljak, Hrvat. Poginuo od talijanskog bombardiranja u Mateškom Selu 23. 3. 1943.
8. OREŠCANIN Gliše PETAR, 1930, dijete, Srbin. Poginuo od zaostale njemačke bombe u šumici Bosiljevo kod Oreščanin Sela 28. 3. 1945.
9. VRANEŠIĆ Marka JOSIP, 1930, dijete, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke nagazne mine u Kejićima 19. 4. 1944.

MIHALIĆ SELO

1. FUDURIĆ Luke JOSIP, 1888, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Belaviću 2. 5. 1945.
2. FURDEK Mije MIJO, 1927, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metmetka u Mihalić Selu 10. 2. 1945.

MREŽNIČKI BREST

1. BENIČ Nikole BARA, 1898, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Brestu 7. 11. 1943.
2. BENIC Josipa MATO, 1885, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Brestu 20. 12. 1942.
3. BENIC Mate TONE, 1930, dijete, Hrvat. Poginuo prilikom savezničkog bombardiranja u Ogulinu 23. 3. 1944.
4. LUKETIC Mate IVICA, 1929, đak, Hrvat. Poginuo od njemačke artiljerije u Brestu 4. 10. 1944.

MREŽNIČKI BRIG

1. MATAKOVIĆ Luje IVAN, 1924, radnik, Hrvat. Poginuo od zaostale talijanske bombe u Mrežničkom Brigu 20. 4. 1943.

i

MREŽNIČKE POLJICE

1. ŠPEČIĆ Jože MIŠKO, 1902, strojovođa, Hrvat. Poginuo od savezničkih bombardiranja u Karlovcu 9. 12. 1944.

MREŽNIČKI VAROŠ

1. IVANIĆ Ivana NIKOLA, 1901, radnik, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Mrežničkoj Varoši 6. 5. 1945.
2. RELJAC Josipa IVAN, 1904, radnik, Hrvat. Poginuo od zaostale njemačke bombe u šumi Vinici 10. 5. 1945.

NOVO BRDO MREZNIČKO

1. GOJAK Mike ANA, 1900, seljanka, Hrvatica. Poginula prilikom bombardiranja njemačke avijacije u Gornjem Zvečaju 19. 11. 1944.
2. GOJAK Janka IVAN, 1905, radnik, Hrvat. Poginuo prilikom njemačkog bombardiranja u Zvečaju 10. 9. 1943.

SV. PETAR MREŽNIČKI

1. LESIĆ Josipa NIKOLA, 1905, radnik, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Mrzlom Polju 7. 5. 1945.
2. ŠEKETA Josipa RUŽICA, 1926, krojačica, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Sv. Petru Mrežničkom 6. 5. 1945.

ŠEKETINO BRDO

1. SUDETIĆ Ivana IVAN, 1935, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutale granate u Šeketinom Brdu 4. 5. 1945.
2. ŠEKETA Janka MIJO, 1906, radnik, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Dugoj Resi 5. 5. 1945.

ZAGRADCI

1. ROŽIĆ Josipa ŠTEFANKA, 1910, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Zagradcima 1. 5. 1945.
2. ŽUGČIČ ANA, 1895, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Zagradcima 1. 5. 1945.
3. ŽUGČIĆ DORA, 1908, seljanka, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Zagradcima 1. 5. 1945.
4. ŽUGČIĆ Janka PETAR, 1931, dijete, Hrvat. Poginuo od njemačke artiljerije u Zagradcima 1. 5. 1945.

OPĆINA NETRETIĆ

BOGOVCI

1. TRŽAK Janka SLAVO, 1929, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Bogovcima 7. 9. 1943.

BUKOVLJE NETRETIĆKO

1. GORŠIĆ Franje MARICA, 1922, radnica, Hrvatica. Poginula od njemačke artiljerije u Bukovlju Netretićkom 4. 4. 1945.

ĆULIBRKI

1. ĆULIBRK Ignaca MIHA, 1924, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Ćulibrcima 12. 8. 1944.

DONJE PRILIŠĆE

1. ŠUBAŠIĆ Marka STJEPAN, 1865, seljak, Hrvat. Poginuo od njemačkog bombardiranja u Donjem Pritišću 20. 5. 1944.

DONJE STATIVE

1. FURLIĆ Ivana PETAR, 1932, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Donjim Stativama krajem jula 1943.
2. MARKUŠ Martina PETAR, 1900, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Donjim Stativama 26. 4. 1945.
3. MARTINAK Tone LJUBICA, 1939, dijete, Hrvatica. Poginula od zalutalog metka u Donjim Stativama 26. 4. 1945.

KUČEVICE

1. VINSKI Petra JOSIP, 1934, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka kod Ladešić Drage 7. 10. 1944.

MRZLJAKI

1. ŠULJAK Jure MATO, 1928, seljak, Hrvat. Poginuo od zaostale ustaške bombe u Mrzljacima 8. 4. 1944.

NETRETIĆ

1. ROŽIĆ Ivana JANKO, 1904, radnik, Hrvat. Poginuo od zaostale nagazne mine kod Brajak Brda 6. 7. 1944.

PLANINA KUNIĆKA

1. PLANINAC Blaže MIJO, 1883, seljak, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Planini Kunićkoj 23. 12. 1944.

RACAK

1. SOSTARIĆ Ivana MARICA, 1920, seljanka, Hrvatica. Poginula od talijanskog bombardiranja u Bosiljevu 20. 5. 1943.

TONČIĆI

1. NOVOSEL Jure DRAGICA, 1910, seljanka, Hrvatica. Poginula od zalutale granate u Župančićima 7. 5. 1945.

VUKOVA GORICA

1. SUBASIĆ ZVONKO, 1928, Hrvat. Poginuo od zaostale ručne bombe u Vukovoj Gorici aprila 1945.

ZAVRSJE NETRETIĆKO

1. BOKAN Antona IVAN, 1929, dijete, Hrvat. Poginuo od zalutalog metka u Tomašnici 10. 1. 1944.

OPĆINA PERJASICA

GAĆESKO SELO

1. ZIRIĆ Nikole MIHAJLO, 1908, seljak, Srbin. Poginuo od zaostale mjemačke nagazne mine u Novom Dolu 20. 4. 1945.

MALA KOSA

1. PAJIĆ Milovana BRANKO, 1925, seljak, Srbin. Ranjen od zaostale talijanske granate i umro u bolnici u Ogulinu 20. 4. 1942.

PERJASICA

1. KOSANOVIĆ Paje PAJO, 1906, seljak, Srbin. Ranjen od zalutalog metka u Perjasici 31. 8. 1941. od posljedica umro.

SREDNJI POLOJ

1. RAUSAVUEVIĆ Đure NIKOLA, 1933, dijete, Srbin. Poginuo od zaostale njemačke nagazne mine u Srednjem Poloju 28. 4. 1945.
2. VULETIĆ Miloša PETAR, 1932, dijete, Srbin. Poginuo od zaostale njemačke mine u Srednjem Poloju 28. 4. 1945.

STIRKOVAC

1. KARAŠ Petra MILKA, 1904, seljanka, Srpkinja. Poginula od ustaške avijacije u Svojiču 26. 5. 1944.

Umrli od tifusa
s područja sadašnje općine
Duga Resa
1941-1945.

OPĆINA BARILOVIĆ

DONJI SKRAD

1. DMITROVIĆ KATA, 1903, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 25. 4. 1943.
2. GAZIBARA Pavla DRAGICA, 1905, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 1. 6. 1943.
3. GAZIBARA Mihajla ĐURO, 1890, seljak. Srbin. Umro u Donjem Skradu 4. 5. 1943.
4. GAZIBARA Stevana MILUTIN, 1901, obućar, i stolar, Srbin. Umro u Donjem Skradu 18. 4. 1943.
5. GAZIBARA Ilije STEVANIJA, 1936, dijete, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 10. 5. 1945.
6. KONČALOVIĆ Bogića ĐURO, 1870, seljak, Srbin. Umro u Donjem Skradu 3. 7. 1943.
7. KONČALOVIĆ Milovana MILUTIN, 1913, seljak, Srbin. Umro u D. Skradu 7. 4. 1943.
8. KOZLINA Milića BOŽICA, 1903, seljanka, Srpkinja. Umrla u D. Skradu 13. 2. 1943.
9. KOZLINA Stevana BOŽO, 1901, seljak, Srbin. Umro u Donjem Skradu 13. 4. 1943.
10. KOZLINA Cvijana DANICA, 1922, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 29. 4. 1943.
11. KOZLINA Đure MILA, 1907, seljanka. Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu aprila 1943.
12. KOZLINA Janka MILICA, 1942, dijete, Srbin. Umrla u Donjem Skradu 15. 6. 1943.
13. KOZLINA Matije SOFIJA, 1880, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 14. 5. 1943.
14. KOZLINA Cvijana MARIJA, 1904, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 27. 5. 1943.
15. KOZLINA Marka MILKA, 1930, dijete, Srpkinja. Umrla u D. Skradu 11.4. 1943.
16. KOZLINA Rade MIRKO, 1943, dijete. Srbin. Umro u Donjem Skradu 25. 7. 1943.
17. KOZLINA Milete SIMO, 1887, seljak, Srbin. Umro u Donjem Skradu 30. 4. 1943.
18. KOZLINA Milovana STANKO, 1878, seljak. Srbin. Umro u Donjem Skradu 19. 5. 1943.
19. LEŽAJIĆ Nikole DANICA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 2. 6. 1943.

20. LEŽAJIĆ MILICA, 1901, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 28. 4. 1943.
21. LEŽAJIČ Stanka NEVENKA, 1940, dijete, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 28. 4. 1943.
22. MILOVANOVIĆ Milete MILICA, 1888, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 4. 6. 1943.
23. MILOVANOVIĆ Koje VUK, 1909, seljak, Srbin. Umro u Donjem Skradu 9. 4. 1943.
24. POPOVIĆ Rade ANKA, 1943, dije-dijete, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu 15. 4. 1943.
25. POPOVIĆ Nikole MARIJA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Skradu aprila 1943.
26. POPOVIĆ STEVAN, 1870, seljak, Srbin. Umro u Donjem Skradu 15. 4. 1943.
27. VUČKOVIĆ Đure ĐORĐE, 1886, seljak, Srbin. Umro u Donjem Skradu 28. 1. 1943.
28. VUČKOVIĆ KATA, 1871, seljanka, Srpkinja. Umrla kod Velike Crkvine 30. 3. 1942.

KORANSKI BREG

1. KOMADINA Miloša KATA, 1880, domaćica, Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu 16. 4. 1943.
2. KOMADINA Janka MILIĆ, 1877, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Bregu 4. 4. 1943.
3. KOMADINA Ilije STANKA, 1887, domaćica, Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu 23. 4. 1943.
4. KOMADINA Nikole VUJO, 1886, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Bregu 1943.
5. KNEŽEVIĆ Steve STEVO, 1903, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Bregu 2. 4. 1943.
6. LUKAČ Nikole MARKO, 1874, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Bregu maja 1943.
7. LUKAČ, MARIJA 1886, seljanka. Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu 1943.
8. LUKAČ MILICA, 1884, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu maja 1943.
9. JELIĆ Janka MILKA, 1886, seljanka, Srpkinja. Umrla u Podgorju kod Kmjaka 20. 4. 1943.
10. MALIĆ Marka JOVAN, 1897, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Bregu 1943.
11. MALIĆ Stanka MILICA, 1894, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu 1943.
12. MALIĆ Antonije SMILJANA, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu u martu 1943.
13. MALIĆ Janka STANKO, 1898, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Bregu maja 1943.

KOSJERSKO SELO

1. KARAMARKOVIĆ Janka DRAGICA, 1924, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Selu 3. 6. 1943.
2. KARAMARKOVIĆ Stevana ILINKA, 1940, dijete, Srpkinja. Umrla u Koranskom Bregu 31. 5. 1943.
3. KARAMARKOVIĆ Ilije MILOVAN, 1884, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Skradu 30. 3. 1943.
4. MARČINKOVIć Save BOŽICA, 1883, seljanka, Srpkinja. Umrla u Kosjerskom Selu marta 1944.
5. MILOVANOVIĆ Janka SMILJANA, 1886, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Selu 4. ii. 1943.
6. POTKRAJAC Stanka DUŠANKA, 1942, dijete, Srpkinja. Umrla u Mlakovcu 10. 8. 1943.
7. POTKRAJAC Đure KSENIJA, 1873. seljanka. Srpkinja. Umrla u Točku kod Vojnića ii. 4. 1943.
8. POTKRAJAC Sime STEVAN, 1870, seljak, Srbin. Umro u Točku kod Veljuna 4. 4. 1943.

LUČICE

1. KARLOVIĆ MILKA, 1897, seljanka, Hrvatica. Umrla u Lučici marta 1943.
2. KARLOVIĆ STEVO, 1884, seljak, Hrvat. Umro u Lučici 10. 12. 1943.
3. KARLOVIĆ Nikole DARA, 1899, seljanka, Hrvatica. Umrla u Dugoj Resi 15. 11. 1943.

MALI KOZINAC

1. BUNČIĆ Paje ĐURO, 1909, zidar, Srbin. Umro u Malom Kozincu 24. 4. 1943.
2. BUNČIĆ Bože SIMO, 1886, mlinar, Srbin. Umro u Čatmji kod Gornjeg Skrada 3. 8. 1943.
3. BUNČIĆ Miloša STEVO, 1939, dijete, Srbin. Umro u Malom Kozincu 10. 5. 1943.
4. MILOVANOVIĆ MILICA, 1907, seljanka, Srpkinja. Umrla u Malom Kozincu 30. 4. 1943.
5. MILOVANOVIĆ Stevana MILICA, 1896, seljanka, Srpkinja. Umrla u Malom Kozincu 18. 4. 1943.

OPĆINA BOSIUEVO

BOSILJEVO

1. ROPAR Josipa KARMEN, 1935, dijete, Hrvatica. Umrla na Prenju 30. 3. 1943.

OPĆINA DUGA RESA

MATEŠKO SELO

1. GRUBESIĆ Todora ANĐELIJA, 1897, domaćica, Srpkinja. Umrla u Mateškom Selu 2. 4. 1943.
2. GRUBESIĆ Ilije EVA, 1921, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mateškom Selu 27. 2. 1943.
3. GRUBESIĆ Nikole MILICA, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mateškom Selu 1. 3. 1943.
4. GRUBESIĆ Ilije SVETOZAR, 1926, seljak, Srbin. Umro u Mateškom Selu 1. 3. 1943.
5. ORESČANIN Gliše SRŠAN, 1896, seljak, Srbin. Umro u Mateškom Selu 24. 3. 1943.

OPĆINA PERJASICA

BUKOVAC

1. MRGIĆ Milića MOJSIJE, 1886, seljak, Srbin. Umro u Bukovcu 16. 3. 1943.

DONJA PERJASICA

1. BOGDANOVIĆ Đurđa NIKOLA, 1883, seljak, Srbin. Umro u Donjoj Perjasici 27. 3. 1943.
2. GRUBJEŠIĆ Jandre CVIJETA, 1913, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjoj Perjasici 1. 4. 1943.
3. GRUBJEŠIĆ Gnjaitije MIHAJLO, 1903, seljak, Srbin. Umro u Donjoj Perjasici 20. 3. 1943.
4. SUČEVIĆ Matije DRAGICA, 1908, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjoj Perjasici 20. 3. 1943.
5. SUČEVIĆ Milovana JELENA, 1899, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjoj Perjasici 5. 5. 1943.
6. SUČEVIĆ Sime PETAR, 1897, seljak, Srbin. Umro u Donjoj Perjasici 20. 3. 1943.

DONJI POLOJ

1. NIKŠIĆ Mile ANĐELIJA, 1885, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Poloju 10. 4. i943.
2. NIKŠIĆ ĐURAĐ, 1881, seljak, Srbin. Umro u Donjem Poloju 25. 3. 1943.
3. NIKŠIĆ MILICA, 1879, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Poloju 2. 4. 1943.
4. NIKŠIĆ Milivoja STANICA, 1905, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Poloju 27. 3. 1943.
5. VULETIĆ Stevana ANA, 1906, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Poloju 31. 3. 1943.
6. VULETIĆ Stevana ĐURAĐ, 1885, seljak. Srbin. Umro u Donjem Poloju 11. 4. 1943.
7. VULETIĆ Đure MILENA, 1937, dijete, Srpkinja. Umrla u Donjem Poloju 17. 3. 1943.
8. VULETIĆ Stevana PAVAO, 1886, seljak. Srbin. Umro u Donjem Poloju 28. 3. 1943.

9. VULETIĆ Stevana PETAR, 1881, seljak, Srbin. Umro u Donjem Poloju 4. 4. 1943.

GAĆEŠKO SELO

1. KUDUZ Jandre NIKOLA, 1910, seljak, Srbin. Umro u Gaćeškom Selu 18. 5. 1943.

GORNJI POLOJ

1. BJELOPETROVIĆ Petra NIKOLA, 1901, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 25. 3. 1943.
2. BJELOPETROVIĆ Mojsije PETAR, 1883, seljak. Srbin. Umro u Gornjem Poloju 17. 3. 1943.
3. ĆIKA Milića RADE, 1921, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 11. 4. 1943.
4. DERETA Đure MILA, 1881, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Brijegu 19. 2. 1943.
5. DERETA Ninka MIHAJLO, 1880, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 16. 3. 1943.
6. MARINKOVIĆ Jose MILKA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla u Gornjem Poloju 1. i0. 1943.
7. MRGIĆ Miloša ANĐELIJA, 1883, seljanka, Srpkinja. Umrla u Gornjem Poloju 31. 1. 1943.
8. MRGIĆ JELICA, 1880, seljanka, Srpkinja. Umrla u Gornjem Poloju 18. 4. 1943.
9. PAJIĆ MARIJA, 1891, seljanka, Srpkinja. Umrla u Gornjem Poloju 7. 4. 1943.
10. PAJIĆ Rade STEVAN, 1889, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 1. 4. 1944.
11. SEKULIĆ Jovana MILOŠ, 1883, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 24. 3. 1943.
12. SEKULIĆ Jovana MOJSIJA, 1874, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 13. 3. 1943.
13. SEKULIĆ Mojsije NIKOLA, 1907, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 30. 3. 1943.
14. SEKULIĆ Mihajla STANA, 1888, seljanka, Srpkinja. Umrla u Gornjem Poloju 21. 3. 1943.
15. VIDOVIĆ Pavla ĐURAĐ, 1895, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 1. 4. 1943.
16. VIDOVIĆ Pavla MOJSIJA, 1899, seljak, Srbin. Umro u Gornjem Poloju 2. 4. 1943.
17. VULETIĆ Đure MILE, 1924, seljak. Srbin. Umro u Gornjem Poloju 13. 4. 1943.

GORNJA VISOČKA

1. TARBUK Mojsije STANKA, 1911, seljanka, Srpkinja. Umrla u Gornjoj Visočki 15. 2. 1943.

KLANAC

1. LOVRIĆ Janka ANICA, 1900, seljanka, Srpkinja. Umrla u Klancu 8. 4. 1944.
2. LOVRIĆ Marka ĐURO, 1898, seljak, Srbin. Umro u Klancu 31. 3. 1943.
3. VUČIČEVIĆ Janka BOŽO, 1904, seljak, Srbin. Umro u Klancu 1. 4. 1943.
4. VUČIČEVIĆ Janka DANICA, 1902, seljanka, Srpkinja. Umrla u Klancu 14. 4. 1943.
5. VUČIČEVIĆ Milića ĐURO, 1900, seljak, Srbin. Umro u Klancu 9. 4. 1943.

KORANSKO SELO

1. MARINKOVIĆ ANA, 1874, seljanka. Umrla u Koranskom Selu 25. 4. 1943.
2. MARINKOVIĆ TANASIJE, 1873, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Selu 30. 4. 1943.
3. SUDAR Todora ĐURO, 1888, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Selu 9. 4. 1943.

MALA KOSA

1. VIDOVIĆ Milana STANKA, 1918, seljanka, Srpkinja. Umrla u Malo j Kosi septembra 1943.

MILOŠEVAC

1. MIHAJLOVIĆ Đurđa ANA, 1886, seljanka, Srpkinja. Umrla u Miloševcu 10. 5. 1943.
2. MIHAJLOVIĆ Stanoje STANA, 1900, seljanka, Srpkinja. Umrla u Miloševcu 21. 5. 1943.
3. MIHAJLOVIĆ STANA, 1900, radnica, Srpkinja. Umrla u Kozincu 20. 4. 1943.
4. MRĐENOVIĆ Milutina CVIJETA, 1905, seljanka, Srpkinja. Umrla u Miloševcu 20. 5. 1943.
5. MRĐENOVIĆ Đure MILA, 1905, seljanka, Srpkinja. Umrla u Miloševcu 1. 6. 1943.
6. MRĐENOVIĆ Sime TODOR, 1875, seljak, Srbin. Umro u Miloševcu 20. 5. 1943.
7. PAVIĆ Mile ANICA, 1883, seljanka, Srpkinja. Umrla u Miloševcu 19. 4. 1943.

MAUROVIĆI

1. BOGDANOVIĆ Nikole ĐURO, 1887, seljak, Srbin. Umro u Maurovićima 29. 4. 1943.

MREŽNICA
i

1. LJUBOVIĆ DANICA, 1908, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 21, 3. 1943.
2. LJUBOVIĆ Đure ILIJA, 1907, seljak, Srbin. Umro u Mrežnici 1. 4. 1943.
3. LJUBOVIĆ Nikole NARANDŽA, 1942, dijete, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 30. 4. 1943.
4. MRGIĆ Pavla ANĐELIJA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 26. 4. 1943.
5. MRGIĆ Pere CVIJETA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 1. 5. 1943.
6. MRGIĆ Đure MILICA, 1941, dijete, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 13. 4. 1943.
7. MRGIĆ Đure NIKOLA, 1939, dijete, Srbin. Umro u Mrežnici 7. 5. 1943.
9. MRGIĆ Todora PETAR, 1941, dijete, Srbin. Umro u Mrežnici 28. 4. 1943.
10. PAJIĆ Nikole CVIJAN, 1930, dijete, Srbin. Umro u Mrežnici 6. 5. 1943.
11. PAJIĆ Milovana MILA, 1882, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 12. 4. 1943.
12. PAJIĆ Pavla MILA, 1900, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 23. 7. 1943.
13. PAJIĆ Milivoja MILOVAN, 1902, seljak, Srbin. Umro u Mrežnici 2. 4. 1943.
14. PAJIĆ Pavla SARA, 1903, seljanka, Srpkinja. Umrla u Mrežnici 31. 3. 1943.
15. VRANJEŠ Rafajla ĐURAĐ, 1888, seljak, Srbin. Umro u Mrežnici 3. 4. 1943.
16. VRANJEŠ Rade MILE, 1889, seljak, Srbin. Umro u Mrežnici 16. 4. 1943.

NOVI DOL

1. PAJIĆ Jandre DANICA, 1899, seljanka, Srpkinja. Umrla u Maloj Kosi 9. 4. 1943.
2. PAJIĆ Todora MILKA, 1904, seljanka, Srpkinja. Umrla u šumi Polojska kosa 2. 5. 1943.

NOVO SELO PERJASIČKO

1. VIDOVIĆ PETRA, 1883, seljanka, Srpkinja. Umrla u Novom Selu 7. 6. 1943.
2. ŽRVNAR SAVA, 1880, seljanka, Srpkinja. Umrla u Novom Selu 1. 6. 1943.

ORIJEVAC

1. DRŽAJIĆ Danila MILKA, 1894, seljanka, Srpkinja. Umrla u Orijevcu 28. 4. 1943.
2. DRŽAJIĆ Nikole MILKA, 1895, seljanka, Srpkinja. Umrla u Orijevcu 19. 4. 1943.
3. DRŽAJIĆ Gnjatije MILOŠ, 1874, seljak, Srbin. Umro u Orijevcu 18. 4. 1943.

4. MARINKOVIĆ Jove MILA, 1920, seljanka, Srpkinja. Umrla u Orijevcu 24. 4. 1943.
5. MARINKOVIĆ Danila RADE, 1895, seljak, Srbin. Umro u Orijevcu 4. 5. 1943.
6. RELIĆ Đure MILIĆ, 1892, seljak, Srbin. Umro u Orijevcu 20. 2. 1944.

PERJASICA

1. CIMESA Rade ANA, 1897, seljanka, Srpkinja. Umrla u Koranskom Selu 16. 4. 1943.
2. CIMESA BOJA, 1902, seljanka, Srpkinja. Umrla u Perjasiei 6. 4. 1943.
3. CIMESA Milovana DUŠAN, 1903, seljak. Srbin. Umro u Perjasiei 7. 5. 1943.
4. CIMESA Nikole ĐURO, 1938, dijete, Srbin. Umro u Perjasiei 9. 7. 1943.
5. CIMESA MILA, 1869, seljanka, Srpkinja. Umrla u Perjasiei 23. 2.1944.
6. BRANISAVLJEVIĆ Mihajla MILIĆ, 1882, seljak, Srbin. Umro u Perjasiei 9. 5. 1943.
7. CIMESA Petra MILOVAN, 1898, seljak, Srbin. Umro u Koranskom Selu 10. 4. 1943.
8. CIMESA Đure MOJSIJA, 1869, seljak, Srbin. Umro u Perjasiei 26. 1. 1944.
9. KOSANOVIĆ Rade MILE, 1883, seljak, Srbin. Umro u Perjasiei 4. 4. 1944.
10. MIRIĆ JELICA, 1880, seljanka, Srpkinja. Umrla u Zbjegu 27. 4. 1943.
11. MIRIĆ MANE, 1879, učitelj, Srbin. Umro u Zbjegu 14. 4. 1944.
12. MIRIĆ Mane MIĆO, 1913, krojač, Srbin. Umro u Zbjegu 21. 4. 1943.
13. MILINKOVIĆ Milovana MILIJA, 1887, seljak, Srbin. Umro u Perjasiei 7. 1. 1943.
14. NOVAKOVIĆ Pavla MOJSIJE, 1894, seljak, Srbin. Umro u Perjasiei 13. 1. 1943.
15. NOVAKOVIĆ Milivoja ANĐELIJA, 1887, seljanka, Srpkinja. Umrla u Perjasiei 20. 4. 1943.
16. NOVAKOVIĆ Jovana NIKOLA, 1902, seljak, Srbin. Umro u Zbjegu 15. 4. 1943.
17. PAJIĆ MILAN, 1920, seljak, Srbin. Umro u Perjasiei 19. 4. 1943.
18. PAJIĆ Nikole SOFIJA, 1882, seljanka, Srpkinja. Umrla u Perjasiei 30. 4. 1943.
19. VUKAŠINOVIĆ Nikole MILOVAN, 1900, seljak, Srbin. Umro u Perjasičkom Točku 3. 5. 1943.

SREDNJI POLOJ

1. TARBUK Miloša MILICA, 1910, seljanka, Srpkinja. Umrla u Bukovcu 31. 3. 1943.

STIRKOVAC

1. KARAŠ Petra JANKO, 1881, seljak, Srbin. Umro u Štirkovcu 10.4.1943.
2. KARAŠ MARIJA, 1902, seljanka, Srpkinja. Umrla u Štirkovcu 2. 5. 1943.
3. KARAŠ Milica NIKOLA, 1911, seljak, Srbin. Umro u Štirkovcu 31. 3. 1943.
4. MILINKOVIĆ Sime NIKOLA, 1885, seljak, Srbin. Umro u Štirkovcu 13. 4. 1943.
5. PETROVIĆ Jandre MARIJA, 1907, seljanka, Srpkinja. Umrla u Štirkovcu 10. 5. 1943.
6. TOMAŠ Luke MILICA, 1918, seljanka, Srpkinja. Umrla u Štirkovcu 15. 4. 1943.

TOČAK

1. MIHAJLOVIĆ Milica DANICA, 2909, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 20. 3. 1943.
2. MIHAJLOVIĆ Todora KATA, 1872, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 18. 4. 1943.
3. MIHAJLOVIĆ MILA, 1906, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 10. 4. 1943.
4. MIHAJLOVIĆ Nikole MILA, 1938, dijete, Srpkinja. Umrla u Točku 19. 4. 1943.
5. MIHAJLOVIĆ Petra MILADIN, 1942, dijete, Srbin. Umro u Točku 7. 4. 1943.

6. MIHAJLOVIĆ Milića NIKOLA, 1901, seljak, Srbin. Umro u Točku 1.4. 1943.
7. MIHAJLOVIĆ Mojsije PETRA, 1893, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 20. 4. 1943.
8. MIHAJLOVIĆ Stanka PETRA, 1886, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 4. 4. 1943.
9. MIHAJLOVIĆ Luke STANA, 1916, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 11. 4. 1943.
10. MIHAJLOVIĆ Petra VOJIN, 1941, dijete, Srbin. Umro u Točku 28. 4. 1943.
11. PAVIĆ Milovana MILIĆ, 1903, seljak, Srbin. Umro u Točku 21. 4. 1943.
12. SUDAR Nikole ĐURAĐ, 1897, seljak, Srbin. Umro u Točku 9. 4. 1943.
13. SUDAR Nikole MOJSIJE, 1901, seljak, Srbin. Umro u Točku 9. 4. 1943.
14. SUDAR Đure RADOJKA, 1939, dijete, Srpkinja. Umrla u Točku 30. 2. 1943.
15. VULETIĆ Milete MILICA, 1874, seljanka, Srpkinja. Umrla u Točku 1. 4. 1943.

VELIKI KOZINAC

1. BUNĆIĆ Milete ANĐELIJA, 1896, seljanka, Srpkinja. Umrla u Velikom Kozincu 3. 5. 1943.
2. BUNČIĆ Milovana B020, 1898, seljak, Srbin. Umro u Velikom Kozincu 11. 5. 1943.
3. BUNČIĆ Petra BOŽO, 1934, dijete, Srbin. Umro u Velikom Kozincu 16. 6. 1943.
4. BUNČIĆ Todora MILIĆ, 1898, seljak, Srbin. Umro u Velikom Kozincu 16. 6. 1943.
5. ČOPRIĆ MILETA, 1871, seljak, Srbin. Umro u Velikom Kozincu 9. 4. 1943.
6. KONČALOVIĆ Todora MILICA, 1867, seljanka, Srpkinja. Umrla u Donjem Škradu 2. 10. 1943.
7. SMOLJANOVIĆ Vase DRAGICA, 1924, seljanka, Srpkinja. Umrla u Velikom Kozincu 2. 4. 1943.
8. SMOLJANOVIĆ Ninka MILETA, 1871, seljak, Srbin. Umro u Velikom Kozincu 23. 3. 1943.
9. VURDELJA Steve MARTA, 1897, seljanka, Srpkinja. Umrla u Velikom Kozincu 4. 5. 1943.

A

ADLESIĆ JOŽA 706
ADLESIĆ TOMO 850
ADŽIJA BOŽIDAR 368, 382
ALAVANIĆ M. 278
AMBRIJEVIĆ VULOVIĆ DRAGICA BALJA 533
AMBROŽIĆ LADO NOVLJAN 616 637
ANČIĆ (porodica) 404
ANČIĆ JOSIP 155
ANDASURA JELENA 145
AiNDRIŠEVIĆ JOŽA 713, 714
ANINGER OTTO 285
ANINGER VILHELM 285
ANUZIATO MICHELE 588
ARCAVI ZDENKA 196
ARSOVIĆ MATE 265
ARSULIĆ ANTON 275
ASIĆ SIME 728, 743, 748
ATALOŠ DR 229
AUERSPERG ANDRIJA 180
AURELIJE MARKO 36

B

BABIĆ 128
BABIĆ JOSIP 196
BABIĆ JOVAN 341
BABOVIĆ JURAJ 183
BACH ALEKSANDAR 141
BAČIĆ 128
BAČIĆ S. 361
BADOVINAC (porodica) 404
BAIĆ 333
BAIĆ V. DUŠAN 1010
BAIĆ MARICA 681
BAIĆ NIKOLE NIKOLA 824
BAJEC 128
BAJER 502
BAKARIĆ VLADIMIR 517, 652, 956
BAKIĆ STANKA DUŠAN 828
BAKIĆ STEVANA KATA 824
BAKIĆ PETRA PETAR 824
BAKOVIĆ JERKO 516, 518
BAKRAČ BORIS 906
BALAGIĆ IVAN 380
BALAGOVIĆ (braća) 374, 960
BALAŠ BORIS 645, 685, 701
BALEN LETUNIĆ DUBRAVKA 32, 34
BALOG 315
BANDA MILKA 472
BANDULA 128
BANINA ANTE 590
BANKOVIĆ 350
BANOVAC LUKA 428
BANOVAC VALENT 462
BANJAVČIĆ ALICA 196
BANJAVČIĆ BLANUŠA ANKICA 196
BANJAVČIĆ IVAN 144, 217, 285
BANJAVČIĆ JOSIP 273, 278
BANJAVČIĆ MATO 278, 280

BANJAVČIĆ PAVAO 308
BANJAVČIĆ ŽELJKO 195
BARAC MIĆO 800
BARBARIĆ IVAN 222, 230
BAREŠIĆ NIKOLA SEKUTOR 570
BARIČEVIĆ STEVO 547
BARIĆ (zadruga) 120, 125, 127
BARIĆ KASUNIĆ ANA 121
BARIĆ BARA 121
BARIĆ RADOČAJ BARA 120, 121
BARIĆ FRANCA 121
BARIĆ FRANJO 121, 127
BARIĆ IVAN 840
BARIĆ JAGA 120, 121
BARIĆ MOGUŠ JAGA 120, 121
BARIĆ JANKO 121, 127
BARIĆ SKUKAN JELA 120, 121, 123, 124, 127
BARIĆ JERKO 391, 395
BARIĆ JOŽA 121, 127
BARIĆ JURA 120, 121, 124, 127
BARIĆ KARLO 121, 126
BARIĆ KAROLINA 680
BARIĆ KATA 121
BARIĆ DESNIĆ MANDA 120, 121, 123
BARIĆ MARA 121
BARIĆ UMOLAC MARA 121
BARIĆ ŽIVČIĆ MARA 120
BARIĆ MARKO 120, 121, 122, 127, 405, 410, 550
BARIĆ MATIJA 120, 121, 123, 127
BARIĆ MIJAT 120, 121, 124, 126
BARIĆ MIJO 121, 127
BARIĆ MIKA 121
BARIĆ MIKA NIKIĆ 120, 122, 123
BARIĆ MIKA 121
BARIĆ PETAR 120
BARIĆ REZA 121
BARIĆ ROŽA 121
BARIĆ SKENDER 219
BARIĆ STANKO 121, 127
BARIĆ ŠTEFAN 120, 121
BARIĆ TOMA 120, 121
BARIĆ VALE VALENT 121, 127
BARILOVIĆ GRGUR 180
BARIŠIĆ IVAN 310
BARKOVIĆ JOSIP 601, 633
BARLE JANKO 132
BARŠIć 127
BARSIĆ JURA 269, 270, 271, 273
BASAR 127
BASARA ANA 680
BASARA CVIJANA ANKA 539
BASARA FRANJO 596, 678, 679
BASARA MILE 527, 528, 992
BASARAC JURA 671, 688
BASARIČEK ĐURO 338
BASARIĆ JURA 688
BAŠIĆ IVAN 265, 266
BAŠIĆ VLADIMIR 200, 201
BAUER HELENA 138, 139
BEČIĆ DRAGO 561, 591
BEČKI REZA 624
BEČKI SLAVO 574, 599, 629, 850
BEĆKI STJEPAN 601, 624, 634
BEGOVIĆ 175, 176,
BEKER JOSIP 245, 253, 256, 263
BEKIĆ MILAN 365
BELAN 127
BELANIĆ 127
BELAVIĆ (zadruga) 120
BELAVIĆ ANTON 933
BELAVIĆ MIJE BARKA 475
BELAVIĆ BRUNO 408, 576, 577, 608, 656, 834
BELAVIĆ DORA 473
BELAVIĆ JANKA DRAGA 455
BELAVIĆ DRAGAN 476, 482
BELAVIĆ DRAGO 573, 574, 585, 640, 646, 713, 929, 930, 931, 1005
BELAVIĆ IVICA DRAGO 714
BELAVIĆ DRAGUTIN 460
BELAVIĆ FRANJO 713
BELAVIĆ IVAN 457, 463, 464, 474, 480, 503 , 508, 509
BELAVIĆ JANKA IVAN 455
BELAVIĆ JURE IVAN 476
BELAVIĆ PETRA IVAN 460, 486
BELAVIĆ IVICA 475
BELAVIĆ JANKO 153
BELAVIĆ MIJE JANKO 457
BELAVIĆ JURA 476
BELAVIĆ MARKA JURE 455, 474, 688, 689
BELAVIĆ MIJE JURE 475, 476
BELAVIĆ KATA 397
BELAVIĆ JANKA KATA 473, 486
BELAVIĆ KATA LEVAK 454, 459
BELAVIĆ LJUBICA 680
BELAVIĆ MARA 397
BELAVIĆ JURE MARA 475
BELAVIĆ MARKA MARKO 282, 379, 394, 395, 397, 440, 450, 452, 453, 459, 461, 464, 569, 576, 712, 713, 714, 932, 933, 943, 961, 1005
BELAVIĆ JOSIPA MARKO 476
BELAVIĆ MARKO KARAŠ 459, 460, 713, 714
BELAVIĆ MARKO KOŽAR 462
BELAVIĆ MARKO MARKINAC 450, 460
BELAVIĆ JANKA MATO 139, 186, 189, 307, 311, 323, 324, 475, 1005

i

BELAVIĆ MIJO 595, 713, 841, 932, 933
BELAVIĆ IVANA MIJO 450, 451, 453, 455, 460, 486, 1005
BELAVIĆ JANKA MIJO LEVAK 451, 452, 454, 459, 463, 472, 486, 713
BELAVIĆ MARKA MIJO LEVAK 1005
BELAVIĆ MIJO MATAN 463
BELAVIĆ MIKE MIJO 452, 453, 454
BELAVIĆ PETRA MIJO 486
BELAVIĆ MILKA 473, 482
BELAVIĆ MIRKO 688
BELAVIĆ PERO 410
BELAVIĆ PETAR 168, 333, 460
BELAVIĆ JURE PETAR 475
BELAVIĆ REZA 486
BELAVIĆ ROZA 460
BELAVIĆ JANKA ROZA 473, 475
BELAVIĆ MIJE RUŽA 475
BELAVIĆ STEVO 446, 933, 962, 1001, 1002, 1037, 1042
BELAVIĆ MIJE STEVO 451, 457, 460, 462, 472, 713
BELAVIĆ MIJE STJEPAN 476
BELAVIĆ MIJE STEFAN 450, 455
BELAVIĆ TOMO 265
BELAVIĆ JANKA ZORA 460, 472, 475
BELINIĆ MARKO 193, 653, 708, 709
BELOSEVIĆ BRANKA 195
BENAC JOSO 176, 179
BENDEKOVIĆ 127
BENDEKOVIĆ BARA 1042
BENDEKOVIĆ FRANJO 1042
BENDEKOVIĆ JANKO 1042
BENDEKOVIĆ LEONARD 150, 156, 651, 971
BENDEKOVIĆ MAGDA 697, 698, 699, 701
BENDEKOVIĆ MIKA 1042
BENDEKOVIĆ NIKOLA SIVI 671, 1042
BENDEKOVIĆ PETAR 1042
BENDEKOVIĆ VILMA 680
BENEDIKT (svećenik) 483
BENIĆ 187
BENIĆ TOMAC BARKA 282, 380, 393, 395, 396, 397, 405, 442, 562, 606
BENIĆ DARKO 389
BENIĆ IVAN 252, 308
BENIĆ JANKA JANA 460
BENIĆ MARIJA 231
BENIĆ MARKA JANA 472, 473, 475
BENIĆ MARKA JOŽA 282, 374, 393, 395, 400, 409, 410, 450, 451, 452, 453, 459, 460, 461, 464, 494, 514, 515, 553, 562, 563, 571, 579, 582, 596, 606, 636, 670, 683, 712, 796, 932, 934, 935, 936, 937, 954, 961, 1029, 1041, 1044
BENIĆ MARKO 389, 476, 950
BENIĆ MARKA MIJO 765, 803, 804, 937 938
BENIĆ MARKA MIKA 471
BENIĆ MIRKO 389
BENKO MIJO 634
BENKOVIĆ I. 361
BENKOVIĆ MARKA MARKO 475, 476
BENKOVIĆ MIJO 273
BENKOVIĆ STEFANA TOMO 450
BENVENJUDA IVAN 183
BENVENJUDA KATICA 183
BENVENJUDA NIKOLA 183
BERISLAVIĆ (braća) 228
BERISLAVIĆ JOSIP 225
BERMANEC JURAJ 278
BERNARDIĆ DRAGAN 580, 629
BERNARDIĆ JOSIP 349
BERTOVIĆ FRANJO 232
BERTOVIĆ ZORKA 218
BESTIĆ IRMA 680
BESTIĆ JOSIP 663, 668
BESTIĆ MIJO 546, 548, 549, 550, 557, 567
BETLEHEM IVAN 365
BEŽAN PAVAO 853
BIĆANIĆ ANKA 255, 631
BJENIĆ 120
BILANKOV JERKO 195
BILAV INKO 196
BILIČIĆ BRANKO 192
BILIĆIĆ DRAGO 416
BILIČIĆ ĐURO 308
BILIČIĆ IVAN 138, 462, 853
BILIČIĆ JOSIPA IVAN 460
BILIČIĆ MARKO 308
BILIČIĆ MATO 379
BILIĆIĆ MIJO 713
BILIĆ JURE 912
BIONDIĆ ANKA 570, 576
BIONDIĆ BLAŽ 561
BIONDIĆ ĐAN 561, 573, 576, 582, 588, 596, 629, 635, 636, 938
BIONDIĆ KATA 561, 575, 632
BIONDIĆ LJUBICA 561, 575, 632
BIONDIĆ PETAR 416, 560, 570, 577, 585, 593, 603, 618, 633, 635, 837, 938
BIONDIĆ PETRA PETAR 561, 571, 576, 630, 938, 939
BIŠĆAN I. 278
BIŠĆAN IVAN 293
BIŠĆAN GRGA 308
BIŠĆAN JURA 195
BIŠĆAN PETAR 263, 308
BIŠĆAN TOMA 404
BISKUP J. 272

BITORAJAC JOSIP KUDLAK ĆATA 546, 550, 567, 582, 589, 599, 600, 615, 617
BIŽIĆ SAVE ĐURO 344, 355, 457
BJELČIĆ ANKICA 233
BJELČIĆ MIJO 273
BIJELIĆ NIKOLA 767, 829
BJELOPETROVIĆ NIKOLE BRANKO 824
BJELOPETROVIĆ CVIJAN, 729, 736, 795
BJELOPETROVIĆ ĐURO 819
BJELOPETROVIĆ ĐURE NIKOLA 827
BLAŠKOVIĆ JANKO 280
BLAŠKOVIĆ JANKO TUJSAN 457
BLAŠKOVIĆ JURA 143
BLAŠKOVIĆ VLADIMIR 11
BLAU ROBERT 187
BLA2EVIĆ BRANKO 403, 610
BLAŽEVIĆ IVICA 594, 598
BLAŽEVIĆ JAKOV 902, 910, 911
BLAŽEVIĆ JOSIP 371, 601, 634
BLAŽEVIĆ NADA 403
BOBAN LJUBO 317, 319, 325, 329, 334, 343, 344, 364
BOGDANIĆ MIKA 293
BOGDANIĆ NIKOLA 279
BOGDANOVIĆ BOGDIĆ 819
BOGDANOVIĆ ĆANA 732, 767, 770, 772
BOGDANOVIĆ DRAGAN 823
BOGDANOVIĆ ĐURO 767
BOGDANOVIĆ PAVLA JOVAN 826
BOGDANOVIĆ MILUTINA JOVO 826
BOGDANOVIĆ PETAR 768
BOJANIĆ STIPE 423
BOKAN JANKO 679, 680
BOKOR ALOJZIJA 261
BOKOR MARIJA 255
BOLIĆ D. DANE 526, 541
BOLIĆ J. DANICA DAKA 526
BOLIĆ MILIĆA ĐURO SINĐA 500, 512
BOLIĆ NIKOLE ĐURO 539, 541
BOLIĆ MILOVANA GNJATIJA 539
BOLIĆ MILOŠA MILE ŠOŠA 500, 940, 941
BOLIĆ MIĆAN 991
BOLIĆ MILE 994
BOLIĆ MILETA 498, 528, 529, 530. 538
130LIĆ LEŽAJIĆ MIŠAN 736
J30LIĆ MILOVANA MIŠAN 830
fcOLIĆ J. RADE 526
fcOLIĆ RADE KVAČICA 494
BOLIĆ M. SIMO 525
BOLJAR BARA 238
I50LJAR IVAN 238
BOLJAR JANDRA 841
BOLJAR JANKO 355, 356
BOLJAR MATO 308
BOLJAR MIJO 238, 852, 853
BOLJAR S. 278
BOLJKOVAC (zadruga) 120
BOLJKOVAC ALOJZ 688
BOLJKOVAC ANA 651, 671, 680, 699
BOLJKOVAC ANKA POŠTARICA 644, 671, 680
BOLJKOVAC DRAGO 398, 639, 668, 957
BOLJKOVAC FRANJO 671, 678, 679, 701
BOLJKOVAC JOSIP 677, 688, 703
BOLJKOVAC JOSIP CESTAR 651
BOLJKOVAC JOSIP FERENČEV 667, 678, 680, 701
BOLJKOVAC JOSIP KURIR 663
BOLJKOVAC JOSIPA JOSIP SREĆA 651, 713
BOLJKOVAC JOŽA 677, 688, 703
BOLJKOVAC JOŽA PUH 571, 648, 646, 701
BOLJKOVAC JURICA 671, 678, 679, 686
BOLJKOVAC LENARD LINE 671, 701, 851
BOLJKOVAC MARICA IVEĆA 680
BOLJKOVAC LJUBE MARICA 680
BOLJKOVAC MIRKO 153
BOLJKOVAC PERO 572, 595, 654, 701, 712, 713, 714, 716
BONAPARTE NAPOLEON 16
BONATO TEODOMISIO 588
BOR MATEJ 196
BOROTA VLADIMIR 404
BOROVAC BRANKO 225, 393, 404, 851
BOROVAC GUSTA 402, 404
BOROVAC MARICA 196
BOROVAC NIKOLA 195, 402, 404, 420
BOROVEČKI VIKTOR 307
BORŠTNER MARIJA 244
BOSANAC ANA 570, 630
BOSANAC IGNAC 561, 600, 601, 634
BOSANAC JANKO 598
BOSANAC JOSIP 570, 630, 633
BOSANAC MATO 636
BOSANAC STEVO 561, 575, 546, 624, 625, 629, 635, 636
BOSANAC STJEPAN 576
BOSANAC TOMA 308
BOSEK M. 140
BOSILJEVAC (porodica) 404
BOSILJEVAC ANA 399, 404, 942
BOSILJEVAC IVAN 308
BOSILJEVAC JANA 399
BOSILJEVAC JOŽA 393
BOSILJEVAC KATA 404
BOSILJEVAC KATICA 376, 394, 399

BOSIUEVAC MARA 399
BOSILJEVAC MARA MACA 942, 943
BOSIUEVAC MATO 312
BOSIUEVAC MATO I. 218
BOSILJEVAC MIJO 399, 942, 943
BOSIUEVAC MIJO MIĆA 282, 375, 384, 394, 396, 397, 399, 403 , 404, 405, 406, 942, 943, 944, 1033, 1044
BOŠNJAK IVAN 484, 990
BOŠNJAK MARKO 484
BOŠNJAK MIJO 483, 484, 990
BOŠNJAK IVANA TOMO 457, 458
BOŽIČEVIĆ IVAN 196, 273, 274, 275, 368, 374, 382, 451, 452, 961
BOŽIČEVIĆ JANKO 271
BOŽIČEVIĆ VALENTIN 189, 311
BOŽIĆ 227
BOŽIĆ MILOŠA MILE 824
BOŽIĆ SIMO 517
BRADIČIĆ JOSIP 263
BRAJER ANTON 432
BRANAC FRANJO 380
BRANISAVLJEVIĆ MILIĆ 823
BARČIĆ JOSIP 956
BREGOVIĆ JOSIP 196
BREZARTĆ IVICA 282, 375, 394, 403
BREZOVIĆ ANTON 278
BREZOVIĆ I. 278
BREZOVIĆ MIRKO 275
BREZOVIĆ PREBEG NIKOLA 461, 515, 660
BREZOVIĆ TOMO 273
BRGOVIĆ LJUBA 271, 272
BRKOPAC IVAN 671
BRKOPAC JURAJ 135
BRLETIĆ JOSIP 550, 567
BRNARDIĆ 482, 483, 484, 951, 999, 1000
BRNARDIć ANICA 999
BRNARDIĆ IVAN 455, 456, 459, 462, 470
BRNARDIĆ JAGA 273
BRNARDIĆ JOSIP 141
BRNARDIĆ MARKO 462, 474
BRODARTĆ JANDRE 973
BRODARTĆ JOSIP 676, 677
BRODARIĆ JOŽA 671, 676, 677, 972
BRODARTĆ KATICA 701
BRODARTĆ MARICA 67«), 680, 677
BRODARIĆ MARKO 635, 671, 675, 676, 677, 688, 971, 972
BRODARIĆ MILKA 679, 680
BROZ (zadruga) 120
BROZ JOSIP TITO 10, 168, 247, 248, 275, 261, 262, 271, 339, 370, 478, 619, 641, 674, 677, 678, 692, 756, 806, 849
BROZIĆ PETAR 269, 270
BROZINIĆ MARKO 794
BROZINIĆ PETAR 457, 680
BROZOVAC NIKOLA 404
BROZOVIĆ BOŽA 196
BROZOVIĆ BRANKO 231
BROZOVIĆ JANKO 310
BROZOVIĆ JOSIP 214
BROZOVIĆ MIJO 344, 355, 356, 378 390
BROZOVIĆ MIKO 196
BROZOVIĆ MILKA 196
BROZOVIĆ TOMO 214, 279
BRUJIĆ PERICA 559
BRUJIĆ PETAR 703, 707, 716
BRUJIĆ STANKO 403
BRUNOVIĆ MILAN 192, 193
BRUNŠMID JOSIP 31, 32, 36
BUBANJ VIKTOR 587
BUBAŠ ANKA 680
BUBAŠ BOŽICA 678, 680
BUBAŠ FRANJO 634, 651, 688
BUBAŠ JANKO 650, 651, 713, 715
BUBAŠ JOSIP 618
BUBAŠ MANOJLO 173
BUBAŠ MARICA 575, 631, 632
BUBAŠ MARIJA 680
BUBAŠ MATO 561, 601, 633
BUBAŠ PERO 634
BUČAR FRANJO 131, 176
BUČAR PETAR 109, 136, 177, 189
BUČAR Z. 19
BUDIGAN JOSIP 624, 636
BUDISAVUEVIĆ SRĐAN 330, 337, 348, 349, 351
BUĐONI 1012
BUIĆ ALBIN 201
BUKAČ 195
BUKALO STJEPAN 135
BUKOVAC ANKICA 196
BUKOVAC BARKA 561, 596, 604, 607, 619, 631
BUKOVAC IVICA 232
BUKOVAC UUBA 575, 632
BUKOVAC MATIJA 557, 558, 572
BUKOVAC MATO 355, 356, 544. 549, 557, 561, 569, 570, 572, 575, 599, 600, 631, 634, 635, 636
BUKOVAC MATE MATO 570, 572
BUKOVIČ D. 251, 252
BUNČIĆ BOGIĆ 526
BUNČIĆ BOZO 528
BUNČIĆ M. DANE 476, 525
BUNČIĆ S. DANICA 523
BUNČIĆ DUŠAN 522
BUNČIĆ M. DUŠAN 523, 525
BUNČIĆ MILICE JELENA 539
BUNČIĆ JOVAN 767
BUNČIĆ KATA 527
BUNČIĆ MIHAJLO 693

BUNČIĆ MILAN 196
BUNČIĆ MILOVANA MILE 500, 501, 502, 504, 506
BUNČIĆ MILICA 541
BUNČIĆ S. MILIĆ 520, 525
BUNČIĆ M. MILOŠ LOĆA 525
BUNČIĆ MILOŠ LOŠO 494, 506, 530
BUNČIĆ S. NINKO 523, 525
BUNČIĆ PAJO 539
BUNČIĆ S. PAVAO 525, 541
BUNČIĆ PAVLE PA JA 491
BUNČIĆ BOŽE PETAR 824
BUNČIĆ SIMO SIMAN 494
BUNČIĆ TODORA STANKO CANE 500, 511
BUNJEVAC DANILO 147, 148
BURNIK ALBIN 298
BUŠATTO 913
BUŠUETA RUŽA 418
BUŠUETA ZDRAVKO 418
BUTALA DANIJEL 201
BUTINA TOMA 263
BUTKOVIĆ IVO 365
BUTORAJAC 688

C

CAHUN BRANKO 225
CAHUN NACEK 196
CANJER JOSIP 600
CANJER STJEPAN 561, 563, 569, 634, 635
CAPAN FRANJO 223
CAR ANTON 195, 366, 455, 463, 476, 482
CAR BARICA 701
CAR JOSIP 179
CAR MIJO 275, 278, 280
CAR MIKA BELI 450
CAR NIKOLA 460, 472, 596, 606, 668, 678, 680, 713, 714
CAR PERO 536
CAR ZVONKO 852, 853, 927
CAREVIĆ MILOŠA GOJKO 826, 979
CAREVIĆ MILOŠ 403, 405, 406
CAZI JOSIP 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 263, 264, 265 , 266, 267, 272, 275, 279, 282, 288, 291
CELIKOVIĆ Z. 361
CELJ BARICA 398
CESAREC AUGUST 368, 382
CESAREC LJUBICA 404
CIMESA BOŽO 794
CIMESA DRAGIĆ 723, 819
CIMESA ĐURO 726
CIMESA STEVANA ĐURO 824
CIMESA VUŠTAR ĐURO 828
CIMESA MIĆA 778, 819
CIMESA MILE 733, 758
CIMESA DANILA MILE 829
CIMESA MILE KOLAR 742, 743
CIMESA MILE VUSTAR 733, 744, 945, 946, 947
CIMESA MILOŠ 828
CIMESA NIKOLE MILUTIN 828
CIMESA MOJSIJA 741
CIMESA NIKOLA 717, 805 , 902, 953, 954, 955
CIMESA NIKOLA ČUBRA 743
CIMESA D. NIKOLA 739, 741, 743, 790, 947, 948, 953, 954, 955, 977, 984, 1011, 1013, 1039, 1047
CIMESA NIKOLE NIKOLA 827
CIMESA NIKOLA ZEC 743, 744, 767
CIMESA SIMO 819
CIMESA STANKA SVETOZAR 828
CIMESA CVIJE VOJIN 823
CINDRIĆ JURE 145, 146, 187, 192, 225, 341, 342
COSULICH 180, 181
CRNKOVIĆ BRANKO 226
CRNKOVIĆ JANKO 270
CRNOKRAK RADE 818
ĆUNIĆ IVAN 713
ČUVAJ ANTUN 131, 135, 141
CVETKOVIĆ DRAGI SA 280, 329, 362, 363, 364, 368, 369, 383, 384, 389
CVETOVAC STJEPAN 600, 634
CVIJIĆ ĐURO 313
CVIJIĆ JOVAN 719
CVITAS JANKO 719
CVITAŠ JOSIP 594, 598
CVITKOVIĆ IVAN 225
CVITKOVIĆ JOSIP 219
CVITOVAC TOMO 308

č

ČABRNJA MILIĆ 485
ČAČIĆ ZLATKO 196
ČAČKOVIĆ PETAR 424
ČAPEK 644
ČASNI SLAVO 643
ČAVIĆ MARIJAN GRGA 399, 645
ČAHIL NENAD 195
ČELIKOVIĆ Z. 362
ČERMAK VJEKOSLAV 406, 463
ČIČAK MIJO 601, 634
ĆIKOVIĆ JOSIP 144
ČIZMIĆ IVAN 235
ČOBEC HELENA 263
ČOHOLIĆ JANKO HAZO 713

ČOTRA MIĆKA PETAR 828
ČRNJUGEL (braća) 228
ČUBRIĆ JOSIP 265
ČUBRIĆ TOMO 265, 266
ČUČKOVIĆ LAZO 31, 32, 33, 35
ČULIG FLORIJAN 145, 187, 190, 363
ČULIG IVAN 263
ČULINOVIĆ FERDO 309
ČUUAT JOSIP 491, 501, 527
ČUUAT JOSIPA JOŽA 501
ČUMPEK (porodica) 404
ČUMPEK FRANJO 398
ČUMPEK MARICA 410
ČUNOVIĆ D. 278
ČUNOVIĆ JURAJ 275, 278
ČUNOVIĆ PERO 423, 428
ČURILOVIĆ ANTON 275
ČURILOVIĆ IVAN 275
ČURILOVIĆ MARKO 852
ČURILOVIĆ STEVO 476
ĆUTURILO MILOŠ 477

Ć

ĆIKA DUŠAN 767
ĆIKA RAFAILA GOJKO 826
ĆIKA MILA 778, 787
ĆIKA RAFAILA MILE 818
ĆIKA MILEVA LEĆA 737, 770, 772, 775
ĆIKA MILE MILIĆ 726, 736, 767, 768, 838, 947, 948
ĆIKA PETRA MILIĆ 824
ĆIKA MILUTIN 737
ĆIKA RAFAILA PERO 826
ĆIKA RADE 830, 948
ĆIKA TODOR 359, 733, 739
ĆIKA MILE TODOR 818
ĆUK BLAŽ 200
ĆURILOVIĆ JOSIP, 229, 230

D

DAKIĆ MILE 478, 489, 502, 536
DALIŠ JULIO 284
DALMATIN 176
DALOŠ ĐURO 225, 229, 278, 279, 347, 374, 376, 388, 393, 963, 1031
DAVIDOVIĆ LJUBO 325, 329, 333, 334
DEAN JOSIP 619, 624, 636
DEBELŠEK ANTUN 263
DEDIJER VLADIMIR 592, 593, 594
DEJANOVIĆ MILORADA DAVID 818
DEJANOVIĆ DRAGIĆ CAREVIĆ 741, 742 , 749, 750, 751, 763, 764, 790
DEJANOVIĆ DUŠAN 826
DEJANOVIĆ RADE JOVAN 818
DEJANOVIĆ LOVRIĆ MARIJA 775
DEJANOVIĆ MILOŠA MILE 818
DEJANOVIĆ MOJSIJA MILOŠ 818
DEJANOVIĆ MILOŠA MIRKO 751
DEJANOVIĆ MILOŠA NIKOLA 818
DEJANOVIĆ JOVANA RADE 818
DEJANOVIĆ ĐURĐA RAFAJLO 818
DEJANOVIĆ SOFIJA 778
DEJANOVIĆ LOVRIĆ STEFAN 772, 775
DEJANOVIĆ MILOŠA STEVAN 818
DEMBIĆ MIRKO 404
DEMONJA NIKOLA 1041
DEPOZHI JOSIP 182
DERETA MILUTINA DRAGAN 824
DERETA MILE GOJKO 826
DERETA MILE 767, 768
DERETA OBRADA MILE 828
DERETA NIKOLA 735
DERETA MILOVANA NIKOLA 824
DERETA MILE RAJKO 826
DERETA MILUTINA STANKO 824
DERIŠ JERONIM 154
DESOVIĆ ANTON 268, 269, 270, 271, 273
DESOVIĆ MIJO 280
DESOVIĆ TOMO 273
DESPOT IVAN 263, 264
DESPOT JOSIP 353
DESPOT MIJO 268
DEŠIĆ M. 66
DETONI MARIJAN 200
DIKLIĆ NIKOLA NIKICA 590, 591
DIKLIĆ STEFANIJA 590, 591
DIMIĆ NADA MILKA 398, 1027
DIMITRIJEVIĆ STOJAN 32, 33
DMITRAŠINOVIĆ NEVENKA 142
DMITROV GEORGI 962
DMITROVIĆ 120
DIMITROVIĆ MARICA 570
DMITROVIĆ RADE MOJSIJA 344, 355, 366, 723, 724, 727, 949, 950
DMITROVIĆ VUKA NIKOLA 500
DMITROVIĆ MOJSIJA PETAR 824
DMITROVIĆ MOJSIJA RADE 826, 949
DMITROVIĆ TOMICA 819
DOBOŠ LADOSLAV 195
DOBRINIĆ 296
DOBRINIĆ ANDRIJA 233
DOBRINIĆ ANTONA ANKA 472, 473. 475, 481, 482, 951, 952
DOBRINIĆ MARKA ANKA 450, 470, 475
DOBRINIĆ ANTON 950
DOBRINIĆ BARKA 535
DOBRINIĆ D. 330

DOBRINIĆ MUŠNJAK DORA 452, 453, 460, 470, 472, 473, 481, 482, 521, 532, 950, 951, 952
DOBRINIĆ DRAGAN 293, 453
DOBRINIĆ FRAMCA 353
DOBRINIĆ IVAN 404
DOBRINIĆ JOSIP 474
DOBRINIĆ LJUBA 149
DOBRINIĆ MARKO 232, 353
DOBRINIĆ MILAN 168
DOBRINIĆ PERO 141
DOBRINIĆ STEVO 187
DOBRINIĆ STJEPAN 307
DOB ROSA VLJEVIĆ RADE 799, 833
DOJČIĆ JANKO 568
DOJČINOVIĆ SMILJA 769, 770
DOKMAN ANA 624
DOKMAN DANICA 624
DOKMAN JOSIP 142, 151, 542, 554, 597, 688
DOKMAN JOŽA 542, 554, 561, 574, 587, 596, 597, 599, 606, 607, 618 , 619, 629, 630, 633, 635, 636, 1043
DOKMAN MATO 650, 713, 715
DOKMANOVIĆ DRAGO 591
DOKMANOVIĆ MILE 157
DOKMANOVIĆ PAVLICA 562
DOL BRUNO 223
DOL EDVARD 927
DOL IVAN 265
DOLEĆKI ALEKSA 238, 293, 296
DOMANI ROBERT 764
DOMITROVIĆ ANTON 389
DOMITROVIĆ LEOPOLDINA 201
DOMJANIĆ VIKTOR 420
DOMNE JULIJE 36
DORČIĆ FRANJO 308
DOŠEN LEOPOLD 233
DRAGAČIĆ 182
DRAGANIĆ A. 350
DRAGANJAC ANKA 671
DRAGANJAC FRANJO 635, 659, 677, 686, 689, 693, 712, 713, 931
DRAGANJAC IVAN 646, 713, 715
DRAGANJAC JOSIP 651
DRAGANJAC NIKOLA 153
DRAGANJAC PERO 701
DRAGIČEVIĆ MARICA 680
DRAKŠIĆ JURE 418
DRAKULIĆ NADA 400
DRAKULIĆ PUBA 400
DRECHSLER RUŽICA 32
DRKOS IVAN 633
DROBNJAK I. STANA 418
DRVAR JURA 344, 350
DRVODELIĆ DRAGO 226
DRVODELIĆ IVAN 275, 278, 280
DRVODELIĆ JANKO 308, 379
DRVODELIĆ JURA 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 278, 279, 281, 373, 379, 391, 439, 440, 441, 450, 452, 713, 801, 802, 805, 840, 953, 954
DRVODELIĆ MARA 953, 958
DRVODELIĆ TOMA 953
DRŽAJIĆ DRAGIĆ 767
DRZAJIĆ DRAGIĆ CVOKA 735
DRŽAJIĆ DRAGIĆA DRAGUTIN 827
DRŽAJIĆ DRAGIĆA MILAN 827
DRZAJIĆ MILE 829
DRZAJIĆ MILUTINA MILE 827
DRZAJIĆ NIKOLE MILE 735
DRŽAJIĆ MILOVAN 726, 827
DRZAJIĆ NIKOLE MILUTIN 827
DRZAJIĆ DRAGIĆA NIKOLA 827
DRŽAJIĆ STEVANA NIKOLA 825
DRZAJIĆ MIRKA RADE 827
DUDAŠ JANKO 366
DUDUKOVIĆ DUŠAN 576
DUDUKOVIĆ MILOŠ GUGO 147, 576, 655, 835
DUGANIĆ ĐURĐA 228, 229
DUGANIĆ PETAR 138
DUGONJIĆ RATKO 193
DUJAM IVAN 462, 463
DUJAN JANKO 282, 374, 393, 400
DUJAN MARKO 278, 282, 347, 374, 388, 393, 963, 1031
DUJAN MATO 355
DUJMOVIĆ EMIL 225
DUJMOVIĆ IVAN 153
DUKIĆ JOVO 840
DULAR IVAN 217
DUMBOVIĆ ANTE 169, 197
DVORABIĆ ANTON 418
DVORNIKOVIĆ LJUDEVIT 135
DVORŽAK MILAN 313, 318, 319
DVORZAK STANKO 140

Đ

ĐUKOVIĆ ĐURO 184, 248, 257, 259, 262, 327, 338, 372, 373
ĐERIĆ MILOVANOVIĆ STANKA VUJINA 521
ĐIKANDIĆ ĐURO 743
ĐIKANDIĆ MIĆA MILUTIN 824
ĐIKANDIĆ MILOVANA NIKOLA 824
ĐIKANDIĆ PETAR 767
ĐIKANDIĆ STANA 756

E

EGIDIJ MARION 265, 266, 271, 279
ERBEŽNIK KSENIJA 145
ERCEGOVIć VIŠNJA 201
ERDELJ TODORA DRAGICA 824
ERDELJ PETAR 767, 768
ERDELJ SRĐANA PETAR 824
ERDELJ RADE 767, 826
ERDELJAC ANA 680
ERDELJAC DANICA 680
ERDELJAC DANIJEL 264
ERDELJAC FRANJO 688
ERDELJAC IRMA 680
ERDELJAC IVAN 416, 663
ERDELJAC IVAN VUČINA 671
ERDELJAC IVICA 684
ERDELJAC JANKO 355, 688
ERDELJAC JOSIP 668, 701
ERDELJAC LJUBICA 681
ERDELJAC MARICA 680
ERDELJAC MIKA 688
ERDELJAC NIKOLA 153, 333
ERDELJAC PERO 584, 585, 586, 668, 693, 955, 956, 988
ERDELJAC ZORKA 680
ERDODY 180
EREMIĆ JOCO 348, 351, 361

F

FABAC PETAR 678, 679, 680
FABIĆ DRAGO 547, 594, 598, 599
FABIĆ JANKO 625
FABIĆ JOSIP 594, 598, 619
FABIĆ SLAVKO 547
FABIJANČIĆ (porodica) 404
FABIJANČIĆ VLADO 196, 278, 279
FABINGER FRANJO 187
FALICA ŽIVKO 255, 256
FANCEV 466
FEN 192
FERENČIĆ 431
FERIĆ JOSIP 850
FIĆURIN ANKICA 196
FIĆURIN MICA 376, 394, 404
FIĆURIN MILE 282, 375, 394, 404
FIĆURIN NICA 282
FIĆURIN SLAVICA 196
FIĆURIN VJEKOSLAV 252
FILIPČIĆ DARKO 575
FILIPČIĆ EDO 568
FILIPČIĆ JANKO 568
FILIPČIĆ JANKA JANKO 568
FILIPČIĆ MATO 633
FILIPOVIĆ CVIJETA 770
FILIPOVIĆ NIKOLA 767
FILIPOVIĆ MIHAJLA RADE 823
FILJAK IVICA 149
FINK B. 59
FINK JOSIP 404
FLAJNIK JANEZ 559
FLANDER KLUSOV BOGO JOŽA 615
FLIS MARINA 195
FOGINA MILAN 307
FOGLIĆ 318
FOLMOST EDUARD 298
FORŠEK VERA 678, 680
FORŠT MILAN 644
FRANCHI 333
FRANČIĆ IVAN 333
FRANČIŠKOVIĆ IVICA 555, 570, 575, 607, 619, 624, 635
FRANČIŠKOVIĆ MARKO 555, 570, 573, 596, 597, 601, 629, 634, 635, 636, 637
FRANK JOSIP 325
FRANK MARIJA 278
FRANKO FRANCISKO 546
FRANKO MILUTIN 853
FRANKOPAN 27, 179, 180, 181, 182
FRANKOPAN BERNARDIN 183
FRANKOPAN IVAN 183
FRANKOPAN FRAN KRSTO 177, 180, 182, 306
FRANKOPAN MARTIN 182
FRANKOPAN NIKOLA OZALJSKI 183
FRANKOPAN NIKOLA TRŽAČKI 131
FRANKOPAN STJEPAN 180, 182
FRANKOPAN VUK 180
FRANKOVIĆ IVAN 547
FRANOLIĆ DR. 355
FRANJKOVIĆ S. MILAN 703, 714, 715
FREUDENREICH DRAGUTIN 190
FRIC LEONARDO 233, 234
FRISL RUDOLF 376, 394
FRIŠČIĆ STANKO 233
FRKETIĆ JANKO 265, 269
FRKETIĆ JOSIP 852
FRKETIĆ MIRKO 688
FRKETIĆ SLAVA 273
FRKETIĆ TOMO 391
FUDURIĆ ANDRIJA 428
FUDURIĆ ANĐELKA 397, 398
FUDURIĆ ANKICA 397, 413
FUDURIĆ ANTON 275, 832, 851, 852, 902, 909
FUDURIĆ BARKA 282, 376, 394, 397, 398, 472
FUDURIĆ IVAN 376, 394, 562, 959
FUDURIĆ JANDRA 397, 398
FUDURIĆ JOSIP 434

FUDURIĆ JURA 278, 282, 360, 374, 379, 384, 388, 393, 394, 395, 398, 409, 555, 837, 958, 954
FUDURIĆ KATA 958
FUDURIĆ MIJO 275, 282, 308, 376, 397
FUDURIĆ NIKOLA 308, 379, 397, 398, 958
FUDURIĆ JURE NIKOLA 959
FUDURIĆ ROZA 958
FUDURIĆ STEVO 409
FUDURIĆ VELIMIR 958
FURAĆ ACO 533
FURAĆ NIKOLA 669, 670
FURAĆ PERO 669, 670, 671
FURDEK JANKO 273, 278, 279, 347, 374, 376, 379, 384,393,395,396,400,409, 410, 450, 451,452,453,454,458,464, 555, 582, 635,712,932,934,960,961, 963, 999, 1001, 1031, 1041, 1044
FURDEK MIJO 474
FURLAN FRANJE HERMAN 245, 246, 259, 273, 278,279,281,282,331,346, 347, 348, 356,357,360,365,369,371, 374,377, 379,381,384,388,391,393, 396,400, 413,414,450,452,562,583, 606, 657, 661,765,958,962,963,964, 965, 966,1035,1044
FURLAN M. 273

G

GAĆEŠA MILOVANA MARKO 824
GAĆEŠA MULUTIN 726, 732, 733, 736, 744
GAILHOFER 294, 295
GAJIĆ NIKOLE JEKA 823
GAJIĆ MILAN 735
GAJIĆ NIKOLA 733, 734, 735, 819
GAJSKI VID 223
GALOVIĆ CILIKA 453
GALOVIĆ DRAGA 282, 375, 394
GALOVIĆ IVAN 460
GALOVIĆ IVICA 410, 576
GALOVIĆ MIJE JOSIP 440, 462, 472, 851
GALOVIĆ JOŽA 405
GALOVIĆ JURE 460
GALOVIĆ M. 269
GALOVIĆ MARIJA MACA 228, 459, 475, 479, 480, 514
GALOVIĆ MIJE MATO 453, 460, 462, 961
GALOVIĆ MATE MIJO 252, 265, 270. 450, 460
GALOVIĆ JOSIPA MIKA JANKULAŠ 462
GALOVIĆ MARA 228
GALOVIĆ NADA 404
GALOVIĆ MATE REZA 472, 475
GALOVIĆ RUŽA 474
GALOVIĆ TOMO TOŠIN 476, 1029
GAŠPARAC ROŽA 680
GAŠPARAC LJUBICA 680
GAŠPAROVIĆ DANE 610
GAVAZZI M. 71, 72, 106
GAVRANOVIĆ DUKA 930
GAZIBARA BOŽICA 966
GAZIBARA GOJKO 520, 522, 525, 541
GAZIBARA KATA 968
GAZIBARA MARA 520, 522, 527
GAZIBARA M. MIHAJLO 525
GAZIBARA SAVE MILE 459, 520, 521, 528, 537, 538, 1008
GAZIBARA MIRA 461, 541
GAZIBARA STEVANA MILUTIN 142, 520 528
GAZIBARA NIKOLA 459, 499, 520, 521
GAZIBARA SIME NIKOLA 500, 966, 967, 968
GAZIBARA S. PERO 520, 522, 525, 541, 967
GAZIBARA MILUTINA RADE 491, 525, 539, 541
GAZIBARA SIMO 968
GAZIBARA STEVAN 966
GAZIBARA STEVANIJA 520, 524, 541
GAZIBARA ĐURE VLADIMIR 501
GENER ANDRIJA 145, 146, 154, 362
GENER JOSIP 153, 154, 684
GENER LJILJANA 681, 684, 701
GENER NJEMČIĆ VERA 154
GJOMON JOSO 253
GJORGIĆ PAŠA 174
GJORILI A. 264
GLIGORIĆ SVETOZAR 230
GLIKSTAL OTO 148
GLUĆINA MARIJAN 202, 230
GLUŠĆIĆ JANKO 713
GLUŠĆIĆ JOŽA 713
GLUŠĆIĆ MARA 680
GLUŠĆIĆ NIKOLA 380, 646, 713
GOJAK ADAM 476, 491
GOJAK DRAGA 475
GOJAK IVAN 219, 418, 475
GOJAK IVICA 533, 1027
GOJAK JOSIP 471, 475, 476, 686
GOJAK JOŽA 693
GOJAK KATA 475
GOJAK MARKO 482

GOJAK MIJO 470, 482
GOJAK VULETIĆ MILOŠ 790, 804
GOJAK STEVO 400, 403, 405, 471
GOJAK TOMO 475
GOJAK MARKA TOMO 475, 482
GOJAK MIJE TOMO 472
GOJAK VLADO 634
GOJSOVIC MILE 818
GOJSOVIC SVETOZAR 1007
GOJTAN ANKA 680
GOJTAN FRANJO 647, 651
GOJTAN MARA 680
GOLAK M. 259
GOLAK MIHAJLO 263, 264
GOLDONI RANUL 201
GOLDSTEIN SLAVKO 365, 643
GOLOB FERDO 149
GOLUBOVIC AUGUST 275
GORIČKI IVAN 851, 852, 853
GORISEK ANTON 279
GORISEK NEDA 196
GORŠEBABA IVAN 608
GOŠNJAK IVAN 465, 956, 983
GOVEK ALBERT 226
GOVEK ANTUN 195, 262, 298
GOVEK BLANKA 217
GOŽEK MARTIN 263
GRABRIJAN KATICA 680
GRABRIJAN MARICA 680
GRABRIJAN VINCE 663
GRACAN ALOJZ 550, 567
GRACAN JOSIP 634
GRAHO IVAN 171
GRAHO IVICA 406
GRANĐA 338
GRASA STJEPAN 595
GRBA MILOVAN 330, 337, 341, 348, 351, 359, 361, 362
GRBIC MANOJLO 720
GRBIN 178
GRDESIC ANTON 710, 712, 713, 714, 715, 736, 831
GRDIC JELA 404
GREGORIC PAJO 734
GREGURIC SAŠA 196
GRGINCIC JANKO 416
GRGURAS IVAN 544
GRGURAŠ JANKO 570
GRGURAS MIJO 633
GRGURIC (učitelj) 136
GRGURIC ANA 219, 681
GRGURIC M. IVAN 275, 278, 418
GRGURIC JOSIP 308, 681
GRGURIC MATO 271
GRGURIC MIJO MICO 404, 420, 837
GRGURIC ŽIVKO 151, 591
GRIJAKOVIC MILIC 529
GRKOVIC MILOŠ 477
GRKOVIC ANĐELE SIMO 820
GRMAN ANDRIJE BARKA 475
GRMAN FRANJO 265
GRMAN JANKO 293
GRMAN JOSIP 268
GRMAN MARKO 475
GRMAN ANDRIJE MARKO 473, 475
GRMAN MILKA 473, 476
GRMANAC 377
GRMSEK ANTON 218, 220, 224
GRMSEK IVAN 404
GRMSEK MIROSLAV 852
GRUBIC 120
GRUBIC JOVAN 348, 349, 351
GRUBIC STANA 820
GRUBJEŠIĆ BOGIC 767
GRUBJEŠIĆ MILOVANA BOJAN 823
GRUBJEŠIĆ PAVLA BOŽA 823
GRUBJEŠIĆ DANE 184, 729
GRUBJEŠIĆ DANILO 783 , 787 , 902
GRUBJEŠIĆ DRAGAN 195
GRUBJEŠIĆ DRAGIĆ 735
GRUBJEŠIĆ DUŠAN 968, 969
GRUBJEŠIĆ MICE DUŠAN 824
GRUBJEŠIĆ GLIŠO 726
GRUBJEŠIĆ BELAVIĆ JOVANKA 778, 787
GRUBJEŠIĆ GIGE JOVO 735, 767, 768
GRUBJEŠIĆ MIŠIĆ MILOVAN 735, 776, 783, 787
GRUBJEŠIĆ BOJE MILUTIN 826
GRUBJEŠIĆ DANE MILUTIN 460, 477, 490, 724, 1029
GRUBJEŠIĆ PAVAO PAJKAN 735
GRUBJEŠIĆ PERO 733
GRUBJEŠIĆ MIHAJLA SAVA 826
GULAN ANTE 262
GUNJA JOSIP 688

H

HABJAC VINKO 680
HABSBURG FERDINAND 719
HABSBURG JOSIP 13
HABSBURG MARIJA TEREZIJA 133
HADŽIROVIĆ A. 249
HAJDIN RADE 624, 636
HAJEK DRAGO 196
HAJEK HERMAN 262
HAJKO IVAN 693
HALAR ANA 570, 574, 575, 632
HALAR ANTUN 562, 595, 634
HALAR FRANJO 355
HALAR MIRA 404
HALAR STANKO 218
HALAR TONE 350
HALAVANIĆ MARKO 278
HAROVANIĆ MARIJA 201
HAROVANIĆ MIRKO 280
HAROVANIĆ PETAR 424
HAROVANIĆ VLADIMIR 200, 201
HAROVANIĆ TOMO 424
HANŽEKOVIĆ FEDOR 197
HANŽEVAĆKI JURAJ 974
HARAMBAŠIĆ M. 26
HARAMINA V. 245, 259, 265
HARMINČIĆ MIRKO 182
HARAPIN 127
HARIS IVAN GROMOVNIK 573, 592, 642, 643, 742
HART FRANJO 196
HATMAN BARA 680
HATMAN LJUBA 680
HATMAN KATA 680
HEBRANG ANDRIJA 193
HEĆIMOVIĆ ANDRIJA 196
HEDERVARY KHUEN 188
HEILIGSTEIN 187
HEILIGSTEIN KARLO 190
HEILIGSTEIN OLGA 139
HEILIGSTEIN RUŽA 196
HEINZEL IVAN 139
HELKERT MARIJAN 220
HELMAN IVAN 195
HELMAN MIROSLAV 404
HERAK M. 19
HERBERSTEIN JOSIP 182
HERCEG DRAGUTIN 135
HERCIGONJA NIKOLA 174
HERENDIĆ JURE 181, 182
HERVE ELORIMOND 190
HIMER NADA 224
HINTERWALDNER 18
HIRC DRAGUTIN 18
HITLER ADOLF 395, 451, 544, 556, 728, 753, 809
HLADE JURA 555, 561, 575, 634
HLADE ZLATA 555, 574, 575, 632
HLAIĆ DORKA 679, 680, 701, 970, 974
HLAIĆ DRAGO 573, 574, 579, 585, 586, 671,931
HLAIĆ DRAGUTIN 161, 166, 573, 574, 579, 677, 970, 974
HLAIĆ MIJE FRANJO 671, 675, 677, 688, 689, 970, 971, 972, 973, 974
HLAIĆ JELA 970, 971, 973, 974
HLAIĆ UUBA 679, 680, 701
HLAIĆ MAGDA 680
HLAIĆ MARTIN 971
HLAIĆ MILAN 618, 683, 970
HLAIĆ MIRKO 970
HLAIĆ VLADIMIR 931, 970, 974
HLOUPEK DRAGO 734
HOĐERA SVETISLAV 361
HOFER ANA 263
HOFER FRANJO 263
HOFFMAN LEO 536
HOFMAN JOSIP 713
HOJSIĆ 182
HOLJAC 290
HOUEVAC VEĆISLAV 314, 399, 471, 551, 563, 564, 637, 640, 645, 650, 653, 685, 708, 709, 779, 930, 956, 1027
HOMAN JOSIP 195
HOPE BOŽIDAR 432
HORVAT ANĐELA 32, 35, 36, 37, 234
HORVAT I. 19, 30
HORVAT JOŽA 516, 518
HORVATIĆ IVO 282, 375, 393, 395, 396, 397, 398, 400, 406, 942, 1033
HORVATIĆ BOSILJEVAC MARA 282, 375, 393, 396, 397, 398, 399, 400, 405, 406 1044
HORVATIĆ MATO 399
HORVATIĆ S. 19, 22, 23, 29, 30
HRANILOVIĆ 182
HRBOLIĆ JOSIP 633
HRELIĆ FRANJO 315
HRELIĆ MIKICA 671, 972
HRSTIĆ DUŠAN 501, 508
HUDUROVIĆ 412
HUJBER JULIUS 938
HUMIĆ SLAVO 201

I

IČITOVIĆ MILAN 850
ILIĆ DR. 341
ILIJEVIĆ (porodica) 404
ILIJEVIĆ DRAGUTIN 424
ISKRA IVAN 584, 594
IVANIĆ IVAN MALI 476

IVANIĆ J02A 404
IVANIĆ MATIJA 779
IVANOVIĆ MILENKO 145, 185, 726, 733
IVANUŠIĆ 971
IVANUŠIĆ JOŽA 713
IVIĆ ALOJZ 279
IVIĆ DRAGO 275
IVIĆ P. 59
IVKOVIĆ 182, 554
IVKOVIĆ DUŠAN 642

J

JAGAĆIĆ TOMISLAV 196
JAGER ANTON 177
JAKŠA ZVONIMIR 255
JAKOVČIĆ 412
JAKOVČIĆ IVAN 353
JAKOVČIĆ JOSIP 853
JAKOVČIĆ JURE 426
JAKOVČIĆ MIJO 279, 851, 852
JAKOVIĆ ĐURO 606, 629
JAKOVIĆ MILAN 477, 478
JAKOVIĆ NIKOLA 554, 592, 597
JAKOVIĆ TODE ZEC 573, 592, 713, 715
JAKŠIĆ JANA 271
JAKŠIĆ MIJO 376, 394, 404
JAKŠIĆ PERO 688
JAKŠIĆ S. 361, 362
JAKŠIĆ STEVO 282, 375, 393, 395
JAKULIĆ 296
JAKULIĆ IVAN 683
JAMBREŠIĆ T. 278
JANČIĆ MILOŠ 831
JANČIĆ STEVO 646
JANKOVIĆ IVAN 182
JANJANIN JOVAN 554, 596, 597, 618, 629, 635
JANJANIN RADE 761
JANJATOVIĆ BOSILJKA 242, 245, 248, 264, 272, 274, 275, 281, 319, 328, 334
JANJIĆ STJEPAN 67
JARAK ILIJA 729, 792
JARNEVIĆ ANA 632
JARNEVIĆ MARICA 574
JARNEVIĆ STJEPAN 607, 634, 635
JARNJEVIĆ DRAGOJLA 140, 213, 234
JASNIĆ MILOŠ 802
JELAČA MILOVAN GLIŠO 824
JELAČIĆ JOSIP 182
JELIĆ A. DUŠAN 524, 525
JELIĆ IVAN 354, 363
JELIĆ UROŠ 541
JERGOVIĆ IVAN 219, 220
JERUZALEM JOZEF 128, 138, 285
JEZERINAC MATO 429
JOJSIGAN 428
JONKE ADOLF 229
JOSIPOVIĆ NIKOLA 250, 251
JOVANOVIĆ ARSO 193
JOVANOVIĆ MATO 406, 621, 661
JOVIĆ NIKOLE DUŠAN 827
JOVIĆ NINKO 819
JURAN PETROVIĆ BRANKA 403
JURAN JOSIP 390
JURAN MARKO 187, 366, 384
JURATOVIĆ IVAN 671
JURATOVIĆ KATICA 570, 630
JURČEVIĆ ANTON 231
JURČEVIĆ MIJE IVAN 269, 271, 273, 450, 451, 452, 455, 460, 476, 1005
JURIČIĆ JURAJ 263, 272
JURIČIĆ MACA 450
JURINJAK ADO 232
JURIŠIĆ JURE 262
JURKAS DRAGO 196, 229, 282, 375, 393, 394 397 405
JURKAS DRAGUTIN 394
JURKAS MAJERLE REZIKA 393, 397, 405, 410, 418
JURKOVIĆ 412
JURMIĆ M. 361
JURŠIĆ KATA 459

K

KAHL ALFRED 345
KAIN ANA 575, 632
KAIN JANKO 600, 633
KAJGANIĆ MTLOŠ 676
KAJLER ANDRIJA 195
KAJLER ANTONLTA 273, 275
KALČIĆ MIKA 308
KALIĆ ANTON 852
KALUĐEROVIć DUŠAN 610
KAMBIĆ MARIJAN 850
KAPARIĆ FRANJO 561, 563, 633, 635
KAPARIĆ STEVO 600
KARABEGOVIĆ I. 249
KARABOGDAN KATICA 154
KARAĐORĐEVIĆ ALEKSANDAR 243, 311, 312, 339, 340, 341, 349. 448
KARAĐORĐEVIĆ PAVAO 357, 362. 601
KARAĐORĐEVIĆ PETAR PRVI 312
KARAĐORĐEVIĆ PETAR 478, 674, 756
KARAKOLE 36
KARAMARKOVIĆ ĐURO 268
KARAMARKOVIĆ PERO 517
KARAPANDŽA SIMO 558, 669, 761, 791, 796, 797, 803, 1046, 1047
KARAŠ (zadruga) 120
KARAŠ SVOJIĆ ANKA 784

KARAS BRANKO 733, 744
KARAS ILIJE BRANKO 828
KARAŠ CVIJETA 772
KARAS PERIĆ DESA 629, 770, 772
KARAŠ SIME DRAGIĆ 827
KARAŠ DUDE 824
KARAŠ DUŠAN 767, 828
KARAŠ MILOVANA DUŠAN 824
KARAŠ ĐURO 785
KARAŠ TODORA ĐURO 824
KARAS IGNJATIJE GNJACO 742, 753, 792, 975, 976, 977, 1012, 1040
KARAŠ JANKO 559, 576, 659, 707, 712, 714
KARAŠ TODORA JANKO 767
KARAS MILKE JOVAN 824
KARAŠ LJUBA 778, 783, 785, 787
KARAŠ MILE MARIJA 824
KARAŠ MILA 975
KARAŠ MILE 457, 733, 744, 830
KARAŠ MILICA MILKA 824
KARAŠ NIKOLE MILOŠ 827
KARAŠ MILUTIN LJUTA 156, 158, 464, 533, 554,733,735,736,737,738,740, 741, 742,744,746,749,750,753,758, 759, 761,762,763,767,773,774,775, 779, 790,791,792,797,799,800,806, 812, 817,830,833,948,969,975,976, 977, 978,979,980,981,982,983,984, 995, 1016, 1017, 1039, 1040, 1046
KARAS MATIJE MIRKO 824
KARAŠ MIŠIĆ 726, 814
KARAŠ NIKOLE NEDELJKO 827
KARAŠ NIKOLA 805 , 806, 830
KARAŠ NIKOLA ĆILIN 975
KARAŠ SIME PAVAO PAJO 984, 985
KARAŠ MILUTINA PETAR 828
KARAŠ TODOR 767, 768, 975
KARAS MOJSIJA TODOR 823
KARAŠ STANKA TODOR 824
KARAŠ PETRA TOMAŠ 819
KARAČIĆ DRAGUTIN 146
KARLIĆ DR. 203
KARLOVIĆ STEVE BORKA 472, 475, 481
KARLOVIĆ DARKA 475
KARLOVIĆ LUKE MILKA 487
KASUN ADAM 633
KASUN DRAGOLJUB 344
KASUN DRAGUTIN 355, 549, 550, 555, 567, 577
KASUN IVAN 355
KASUN IADRANKA 309, 316
KASUN JOSIP 560, 561, 570, 575, 577, 583, 58S, 630
KASUN LJUBA 620
KASUN MARA 575, 620, 632
KASUN MARTIN 620
KASUN MATO 561, 596, 597, 600, 624, 629, 630, 633, 635, 837, 850
KASUN MIKA MARTINOV 557, 616, 620
KASUN NIKOLA 938
KASUN ŠIMUN 630
KASUNIĆ IVAN 142, 986
KASUNIĆ IVO 404
KASUNIĆ J. 278
KASUNIĆ JANKO 279, 418, 713
KASUNIĆ JOSIP 279, 281, 418, 982, 986
KASUNIĆ JOŽA 375, 393, 394, 403, 988, 989
KASUNIĆ JURE 986
KASUNIĆ MIJO 282, 375, 384, 301, 394, 403, 418, 986
KASUNOVIĆ IVAN 860
KAŠIĆ J. 66
KATIĆ ADAM 262, 263, 264, 279
KATIĆ B. 19
KATIĆ BRANKO 853
KATIĆ DANE 460, 476
KATIĆ JOSIP 460, 476
KATIĆ MARKO 418
KATIĆ MATO 137
KATIĆ PAVAO 279, 280
KATIĆ PENKO VIDA 148, 453, 473, 476, 483, 989, 990, 1001
KATKIĆ VUKOVIĆ ANICA 565
KATKIĆ ANKA 553
KATKIĆ FRANCA 570, 589, 631
KATKIĆ MIJO 553, 557, 563, 600, 635
KATKIĆ ZORICA 570, 631
KATUŠIĆ IVICA 553, 557, 558, 570, 610, 631, 638
KAVČIĆ (učitelj) 136
KECMAN JOVANKA 244, 250, 255, 259, 264
KELEČIĆ DARKO 223
KEPNER FANIKA 148
KESER MILAN 195, 269, 270, 271, 272. 273, 274, 275, 278, 279, 281, 377, 450
KIRIN J. 273
KIRIN JANKO 275
KIRIN JOSIP 927
KIRIN MARKO 273
KIRIN PAVAO 271
KIRINČIĆ DR. 403, 420
KIRINČIĆ VINKO 203
KIRŠ ADAM 546, 579, 598, 616
KIŠPATIĆ LJUBOMIR 225
KITAIBELA PAVLE 18
KLAIĆ NADA 40
KLARIĆ BRANKO 282, 375, 394, 404
KLARIĆ ILIJE DUŠAN 791, 802
KLARIĆ TOME ILIJA 824

KLARIĆ RADE 820
KLASNIĆ DRAGO 279, 281
KLASNIĆ JOSIP BISKUP 561, 563, 569, 598, 599, 635
KLASNIĆ JURE 614
KLAUZER LUDVIG 196
KLIČKOVIĆ MILE 282, 374, 393, 395
KLINKAR (učitelj) 151
KLOBUČAR DANE 156
KLOBUČAR SLAVKO 930
KLOBUČAR ZORICA 562, 574, 632
KLOKOČKI TOMO 418
KLOKOČNIK ANDRE 293
KLOKOČOVNIK DRAGO 989
KLOKOČOVNIK JOSIP 990
KLOKOČOVNIK DRAGE SILVIJA 148, 155, 460, 470, 472, 473, 483, 830, 989
KLOPOVIĆ ANKICA 681
KNAPIĆ (porodica) 404
KNAPIĆ IVAN 218, 404, 851, 852
KNAPIĆ JOSIP PEPO 393, 418, 608
KNAPIĆ MARICA 218
KNAPIĆ REZIKA 196, 840
KNAUS JOŽE MIHA 615
KNEZIĆ MARIJA 279
KOCH W. 22, 23, 24, 27
KOĐOMAN BOŽO 765, 1016
KOK FILIP 216, 217, 218, 222 , 229, 266
KOK FILIPA FILIP 213, 218, 220, 222, 231
KOK JARMILA 218, 219
KOLAČEK ĆIRO 258
KOLAKOVIĆ FERDO 196
KOLAR DIMITRIJEVIĆ MIRA 254, 257, 259, 260, 262, 338
KOLAR VLADIMIR 637
KOLIĆ FRANJO 356
KOLIĆ MATO 561, 600, 634
KOLIĆ SILVO 562, 563, 565, 571, 592, 713, 714, 715
KOLONIĆ TVAN 176
KOLOVRAT 423
KOLOVRAT DRAGO 428, 431
KOLUNDZIĆ ANKA 428, 429
KOLUNDŽIĆ MATO 157, 426, 427, 428, 429
KOMADINA MILIĆA JOSIP 504
KOMADINA KATA 269, 270, 271, 272, 273
KOMADINA NIKOLA 818
KOMADINA VUK 541
KOMADINA ZORA 282, 375, 394, 404, 417
KOMLJENOVIĆ DRAGUTIN 424
KOMLJENOVIĆ JOSIP 404, 405, 424
KONČALOVIĆ ANĐELIJA 520, 522
KONČALOVIĆ DANICA 148, 520, 522, 536
KONČALOVIĆ IGNJATIJA DANICA 527
KONČALOVIĆ DESANKA 527
KONČALOVIĆ ĐURO 477, 490, 520, 1039
KONČALOVIĆ JOVAN JOŽA 540
KONČALOVIĆ MILIĆ 528
KONČALOVIĆ MILOŠ 525
KONČALOVIĆ BOGIĆA PETAR 500
KONČALOVIĆ MILIĆA RADE 500
KONČALOVIĆ SIMO 949
KONČALOVIĆ VASO 477, 490
KONČALOVIĆ ZORKA 527
KONSTANTINOVIĆ RISTA 961
KONZUL 176
KOPAČ FRANJO 249, 251, 252
KOPČIĆ SLAVICA 398
KORAČ VITOMIR 294, 295
KORENČIĆ MIRKO 68 , 720, 1049
KORENIĆ ALOJZ 561, 600, 634
KORENIĆ IVAN 556, 644
KORENIĆ JOSIP 634
KORENIĆ NIKOLA 713
KORIČAN VIKTOR 643, 648, 713
KORIST NIKOLA 255
KORKOVIĆ PETAR 268
KOROŠEC IVO 270
KOS MIRKO 462
KOSANOVIĆ MILE 805
KOSANOVIĆ PAJO 723, 978
KOSANOVIĆ S. 350, 361
KOSANOVIĆ SAVA 947
KOSANOVIĆ STANKA BELKA 804
KOSIR MIRA 263
KOSIR NIKOLA 249, 252, 255
KOSJER BOJA 520, 522, 529, 539, 541
KOSJER DANICA JOVINA 527
KOSJER DRAGIĆ 501
KOSJER S. DUŠAN 525
KOSJER KATA SAVINA 527
KOSJER IJUBOMIR 412
KOSJER MARKO 499
KOSJER MILIĆA MIHAJLO 534
KOSJER V. MILETA 523, 525, 526, 541
KOSJER MILICA 522, 527
KOSJER M. MILICA 523
KOSJER MILIĆ 819
KOSJER MILKA 523
KOSJER MILETE MILKA 539
KOSJER MILOŠ 528, 541
KOSJER NIKOLA 417
KOSJER CVIJANA NIKOLA 539
KOSJER PETAR PEPIĆ 528
KOSJER RADE 528, 541
KOSJER SAVO 501
KOSJER STANKO 726, 794

KOSJER R. STEVO 523, 525, 526
KOSJER VUKA VUJO 501, 528, 538, 541
KOSJER VUK BOGDANOVIĆ VUJO 498, 521
KOSJER M. ŽARKO 541
KOSTIĆ MAGDA 269
KOSTIĆ PETAR 279
KOŠARIĆ MILUTIN ČIKO 359, 369, 502, 517, 528, 732, 741, 749, 992
KOŠČEVIĆ SLAVIŠA 381
KOTUR MIHAJLA MILAN 703, 712
KOTUR NIKOLE MILAN 715
KOTUR S. 259
KOTUR VLADIMIR 258, 262, 263, 264, 265, 266
KOVAČ JOSIP I 224, 273, 275
KOVAČ JOSIP II 273
KOVAČEVIĆ (zadruga) 120
KOVAČIĆ ANA 575, 632, 681
KOVAČIĆ BOŽIDAR 220, 222, 227, 860
KOVAČIĆ IVAN 203
KOVAČIĆ IVAN GORAN 161, 162. 166
KOVAČIĆ JANKO PINTAR 633, 671
KOVAČIĆ JOSIP PINTAR 569, 634
KOVAČIĆ JURA 681
KOVAČIĆ MATO 671, 681
KOVAČIĆ MIJO 671
KOVAČIĆ MLADEN 230
KOVAČIĆ SLAVO CRNI 405
KOVAČIĆ STJEPAN 671, 701
KOVAČIĆ V. 245
KOVAČIĆ ZLATICA 198, 228, 229
KOVAČIĆ ZVONKO 229
KOVČE RUDI 195
KOZLINA ANKA 520, 522
KOZLINA ANTE 501
KOZLINA BOGDAN 522
KOZLINA BOZO 491, 492, 498, 499, 527, 667, 701, 968. 1006. 1009. 1027
KOZLINA BOZO .TANKOV 520, 522, 529
KOZLINA BOZO KLOCA 499, 530
KOZLINA BOZO MILIĆEV 494, 499, 500, 520, 526
KOZLINA DRAGAN 148
KOZLINA NIKOLE DRAGICA 530
KOZLINA M. DUŠAN 526
KOZLINA STANKA ĐURO ???
KOZLINA JANKO 990
KOZLINA SAVE JANKO 500, 527
KOZLINA MTLE 499, 522
KOZLINA MILE CVIJANOV 499. 500
KOZLINA JANKA MILE 500, 520, 526
KOZLINA RADE MTLE 541
KOZLINA V. MILETA 524, 525, 540
KOZLINA MILICA 509, 529, 538, 541
KOZLINA MILIĆ 529
KOZLINA MILOŠ 541
KOZLINA Đ. MILOŠ LUČKI 523, 525, 541
KOZLINA JANKA MILOŠ MIJA 497, 498,499, 500, 501, 519, 520, 521, 525, 528, 967, 990, 991, 992, 993, 1007
KOZLINA PETRA MILOŠ 526, 539,
KOZLINA SIME MILOŠ LOŠICA 500, 503, 511, 520, 521
KOZLINA S. MILOVAN 524, 525
KOZLINA MILE MIRKO 539
KOZLINA P. NIKOLA 526
KOZLINA MIHAJLA RADE ŠKATULA 499, 500, 529
KOZLINA SIMO 446, 957, 492, 496, 506, 508, 936, 941, 952, 990, 994, 1031
KOZLINA MILIĆA SIMO 500, 501, 539
KOZLINA P. SOKA 526
KOZLINA JANKA STANKA 539
KOZLINA CVIJANA STANKO 539
KOZLINA MIHAJLA STANKA ĆANA 527
KOZLINA R. STANKO 524, 525
KOZLINA STEVO LUČKI 529, 541
KOZLINA DMITRA VUK 539
KOZULIĆ 27, 545
KRAGUJAC Đ 361
KRAJAČIĆ 224
KRAJAČIĆ ĐURO 732
KRAJAČIĆ JOSIP 391, 357, 366, 375 381 382
KRAJAČIĆ VIDA JOSIP 481, 952
KRAJAČTĆ JOŽA 232, 391, 399, 963
KRAJAČIĆ MIJA 399
KRAJAČIĆ PETAR 279
KRAJAČIĆ STEVO 196, 255
KRAJAČIĆ STJEPAN 273, 280, 341
KRAJAČIĆ VID 271
KRAJCAR JOSIP 263
KRALJIĆ 396
KRAMARIĆ MIJO 850, 851
KRANJAC MTJO 671, 681. 688. 693
KRANJAC NIKOLA 671, 693, 701
KRAPAC DRAGO 196
KRAŠ JOSIP 249, 395, 552, 642, 643
KRATOCHVTL RUDOLF 256, 270, 272. 345, 461, 462
KRATOFIL NIKOLA 624, 636
KRDEL IVAN 249
KREAČIĆ PETAR 293
KREČ GOJKO 726
KRESER MILAN 236, 240, 241
KRESOJEVTć USKOKOVIĆ MARA 135, 596, 630
KREŠIĆ M. 290
KREVAR RUŽA 265, 268
KRIŠTOF VID 293
KRIVAČIĆ ANA 418

KRIVAČIĆ ANTONA DRAGICA 473, 475
KRIVAČIĆ JANKO 418
KRIVAČIĆ JOSIP 418
KRIVAČIĆ JOSIP II 418
KRIVAČIĆ MATO 418
KRIVAČIĆ MIJO CVAJTAN 470, 1042
KRIVAČIĆ TOMO 186
KRIVOKUĆA SAVA 268
KRIVOŠIJA ILIJA 196
KRIŽANIĆ VINKO 196
KRNDELJ IVAN 248, 249, 252, 254, 255, 260, 261, 327, 332, 334
KRTIĆ ĐURO 393, 402, 403, 404, 405, 406, 410, 943
KRTIĆ IVO 404, 424
KRUUAC ZDRAVKO 688
KRUKA ALFRED 200
KOZNARIĆ LUKA 431
KUČIĆ ANTON 171, 190
KUFRIN MILKA 397
KUKIĆ BOŽO 853
KUKIĆ S. 361
KUKUU MILOVAN 746
KULIŠIĆ S. 351
KUMBATOVIĆ 550
KUMF ANTON 615
KURELIĆ RUDOLF 903
KURIJA MILIVOJ 767
KUPRES JURAJ 256, 268, 270, 271
KURTALJ STEVO 266, 271, 272
KUŠEVIĆ STEVO 279
KUŠEVIĆ STJEPAN 279
KUŽANIĆ IVAN 562
KVAČICA FRANCA 575, 632
KVAČICA MATO 562, 600, 601, 634
KVATERNIK EUGEN 306

L

LADEŠIĆ ANKA 680
LADEŠIĆ BARA 680
LADEŠIĆ JOSIP 671, 688
LADEŠIĆ LEONARD 688
LADEŠIĆ MARICA 680
LADEŠIĆ NIKOLA 642, 651
LAJTMAN KATICA 279
LALIĆ BOZO 553, 562
LALIĆ DUŠAN BOJĐIJA 554
LALIĆ MILKA 570, 630
LALIĆ NIKOLA 556
LAPIĆ PETAR 416
LARD ŠNAJDER RATKO 533
LASIĆ FRANJO 145, 146, 187, 189
LASIĆ VIŠNJA 32, 35, 36
LASKAČ TOME ANA 484
LASKAČ JOSIP 476
LASLAVIĆ MARKO 561, 600, 634
LASLAVIĆ MIKA 562
LASLAVIĆ MIRKO 595
LATKOVIĆ TOMO 189
LAURIĆ FRANJO 297, 298, 299, 311
LAUŠ MIJO 850
LAUŠ STJEPAN 434
LAVRNJA JOVO 732, 733, 735, 736, 737 740, 744, 746, 747, 758, 765
LEČEK JOSIP 256
LEDIĆ STJEPAN 223
LEMEŠ ALIJA 196
LENART A. 264
LENART LUDVIG 263
LENART MARTIN 263, 264
LENIĆ MATIJA 273
LESIĆ IVO 282, 374, 393, 395, 400
LESKOŠEK FRANC LUKA 592
LEŠ EDI 554, 555
LEŠ MIKA 634
LEVAK STJEPAN 224
LEŽAJIĆ M. BOGDAN 522, 525
LEŽAJIĆ STEVANA BOGIĆ 501, 993, 994
LEŽAJIĆ DANICA 520, 541
LEŽAJIĆ DANICA NIKOLINA 527
LEŽAJIĆ RADE DANICA 527
LEŽAJIĆ DESANKA 522
LEŽAJIĆ ILIJA 534
LEŽAJIĆ P. ILIJA 526
LEŽAJIĆ MIĆO 520, 521, 530
LEŽAJIĆ J. MILAN 526
LEŽAJIĆ MILIĆ 590
LEŽAJIĆ MILIĆ BRT 498, 499
LEŽAJIĆ MAKSIMA MILIĆ 530
LEŽAJIĆ MILOŠ 541
LEŽAJIĆ S. MILOŠ 526
LEŽAJIĆ MILOVAN 765
LEŽAJIĆ M. NIKOLA 526
LEŽAJIĆ TOME PETAR 539
LEŽAJIĆ STEVO 993
LIČKER KARLO 249
LIČEK VALENTIN 263
LIPOŠĆAK ANICA 562, 575, 632, 634
LIPOŠĆAK JELKA 630
LIPOŠĆAK SLAVKO 554, 561, 591, 633
LIPOVŠČAK JANKO 275
LIPOVŠČAK JOSIP 176
LISAC DRAGUTIN 344
LISČIĆ FIĆURIN BLANKA 232
LISTAR DORKA 679, 680
LISTAR MAGDA 680
LIVADA DUŠAN 438
LIVIĆ 644, 646
LIVOJEVIĆ JANKO 671, 681
LIVOJEVIĆ MIJO 275

LOMPAR BLAŽ 432
LONČAR ALOJZ 270, 271, 273, 278
LONČAR GAJO 726
LONČAR MARKO DRAGIA 596, 597, 629, 630
LONČAR MILA 778, 783, 787
LONČAR KOZLINA MILA 772, 774, 775, 778
LONČAR MILIVOJ 826
LONČAR MILICA MILUTIN 751
LONČAR DUŠKO 195
LONČARIĆ EDO 275
LONGINO ALBERT 187, 203, 307, 403, 420 486, 1030
LONGINO ANDRIJA 229
LOPAŠIĆ DUŠAN 289
LOPAŠIĆ RADOSLAV 16, 17, 31, 34, 36, 131, 135, 141, 719
LOPIĆ SLAVKO 231
LORBEK IVAN 371
LORENS 18
LORKOVIĆ 128
LORKOVIĆ ANA 681
LORKOVIĆ BLAŽ 177
LORKOVIĆ LJUBA 681
LORKOVIĆ NIKOLA 671, 678, 674, 713
LORKOVIĆ PETAR 265
LORKOVIĆ SLAVO 688
LOVINČIĆ 181
LOVRIĆ ĐURO 767
LOVRIĆ RADE 826
LOVRIĆ JANKO 265, 269
LOVRIĆ MILE 735, 767
LOVRIĆ RADE MILE 826
LOVRIĆ RADE MILUTIN 826
LOVRIĆ NIKOLA 750
LOVRIĆ NIKOLA GEDZO 982
LOVRIĆ RADE NIKOLA 826
LOVRIĆ STEVANA PERO 828
LOVRIĆ DANILA RADE 826
LOVRIĆ DRAGIĆA RADE 826
LUDVIGER EMIL 385 , 701, 945, 960, 989, 999, 1004, 1035, 1046
LUGAR JANKO 693
LUKAČ ĐURO 529
LUKAČ ĐURO ĆURČIJA 530
LUKAČ NIKOLA 524, 525
LUKAČIĆ JANKO 453, 460, 476, 950
LUKAČIĆ PERO 432
LUKAČIĆ STEVICA 522, 524, 661, 1027
LUKAČIĆ STJEPAN 927
LUKE JURA 680
LUKE MATO 646, 703, 714, 715
LUKE TOMA 640, 642, 643, 644, 646, 701, 713, 716
LUKE VERA 195
LUKEŠIĆ BARKA 680
LUKEŠIĆ MATO 668
LUKEŠIĆ BARKA 671
LUKEŠIĆ IRENA 201
LUKEŠIĆ IVAN 233
LUKEŠIĆ MIRKO 224
LUKEŠIĆ ZDENKO 218
LULIĆ 600
LULIK ANTON 223, 404, 418
LULIK FERDO 288
LULIK JOSIP 284, 385, 701
LULIK JOSIP PEPO 403, 404, 406, 580, 944, 945, 960, 966, 989, 999, 1004, 1034, 1035, 1036
LULIK JULIJANA 418
LUŠIĆ IVAN 263, 264
LUTZ ANTON 270
LUTZ RUŽA 196

LJ

LJOTIĆ DIMITRIJE 360, 361
LJUBIĆ (krojač) 586
LJUBIĆ SOKAČ ANKICA 376, 394, 997
LJUBIĆ DRAGO 375, 384, 385, 390, 391, 394, 396, 397, 399, 403, 405, 406, 413, 414, 440, 442, 531, 580, 943, 997, 998, 999
LJUBIĆ IVAN 544
LJUBIĆ JANKO 594
LJUBIĆ FRANJE JANKO 598
LJUBIĆ ROZIKA 404, 997
LJUBIĆ MATO 680
LJUBOJEVIĆ NIKOLE DRAGICA 825
LJUBOJEVIĆ ĐURĐA RADE 827

M

MAČANOVIĆ HRVOJE 197
MAČEK VLATKO 280, 281, 317, 319, 329, 342, 343, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 358, 361, 362, 363, 364, 368, 369, 370, 382, 383, 384, 389, 448, 449, 451, 530, 568, 579, 597, 626, 673, 674, 689, 704, 728, 729, 730, 739, 794, 948, 1001, 1011, 1012, 1029
MAĆEŠIĆ JOVANA MILOVAN MILOVANAC 501
MAĆEŠIĆ MIHAJLA MIŠO 501
MAĆEŠIĆ JOVANA NIKOLA 501
MAĆEŠIĆ SIMO 729
MADŽAR MILOŠ 1020, 1022, 1023
MAGANJA IVAN 633
MAGDIĆ SLAVKO 637
MAGLIČIĆ (porodica) 404
MAGLIČIĆ JANDRE 430

MAGLIČIĆ MAGDA 145
MAGLIČIĆ MIJO 841
MAGLIČIĆ TOMO 308
MAGLIĆ JOSIP 165
MAGLIĆ JURA 278
MAJCEN DRAGAN 148
MAJDER ALEKSANDAR 314
MAJER 224
MAJERIĆ JURICA 192, 562, 564, 565, 567, 571, 629, 637, 654, 701, 713, 714
MAJERLE REZIKA 229, 397
MAJETIĆ TOMISLAV 178, 243, 244, 245, 246, 313, 323
MAJNARIĆ I. 330
MAJNARIĆ PANDŽIĆ NIVES 32, 33
MAJSTOROVIĆ MACA 278
MAKUS FRANJO 278
MALBAŠA VOJIN 501
MALEŠIĆ MARKO 633
MALETIĆ VLADIMIR DUŠAN 616
MALETIĆ JOSIP 273, 600, 634
MALEŽIĆ INA 219
MALE2IĆ IVAN 409, 414
MALI JURAJ 270
MALIĆ OSKAR 554
MALIČIĆ ĐURO 308
MALIĆ DMITAR 540
MALIĆ ĐURE DRAGAN 521, 524
MALIĆ DUŠAN DUJO 541
MALIĆ S. DUŠAN 524
MALIĆ EMILIJA 521, 524, 526, 533, 541
MALIĆ SAVE INDIJA 534
MALIĆ JANKO 614
MALIĆ JOSIP 630
MALIĆ LJUBA 524
MALIĆ MARA 632
MALIĆ MIĆA 491, 530, 532, 533, 541, 951
MALIĆ STEVANA MIHAJLO 534
MALIĆ MILE 526, 541
MALIĆ ĐURE MILIĆ 524
MALIĆ UROŠA MILIĆ 524
MALIĆ MILKA 491, 521, 527, 541
MALIĆ MILOŠA NIKOLA 501, 525
MALOBABIĆ STEVO 1026
MALOVIĆ 128
MALOVIĆ ANDRIJA 231, 252, 275
MALOVIĆ BARKA 475
MALOVIĆ IVAN 219, 475, 1001
MALOVIĆ JANA 475
MALOVIĆ JELA 279
MALOVIĆ JOSIP 195
MALOVIĆ MATO 575, 837, 841
MALOVIĆ FRANJE MATO CANE 450 452, 453, 460, 462, 470, 471, 472, 483, ' 635, 990, 999, 1000, 1001, 1029, 1037
MALOVIĆ JANKA MATO BRĐANIN 452, 462, 476
MALOVIĆ MIJE MATO 155, 407 450
MALOVIĆ PETAR 356, 357, 407
MALEŽIĆ IVAN 671
MALJEVAC DRAGO 619
MAUEVAC JOSIP 351
MAMIĆ STJEPAN 600
MANDELA MILAN 279
MANOJLOVIĆ DMITAR 534
MANOJLOVIĆ MIĆA 391
MANOJLOVIĆ MILA 823
MANOJLOVIĆ PAVLE 395
MANOJLOVIĆ CVIJANA STANKO 539
MANOLA SREĆKO 500, 645
MANJE VILMA 218
MARAKOVIĆ MARKO 275
MARČAC IVICA 462
MARČAC MARKO 455
MARAČAC TOMO 476
MARČINKOVIĆ ALINČIĆ DRAGAN 525
MARČINKOVIĆ MARA 527
MARČINKOVIĆ M. MILOŠ 526
MARIČIĆ ANDRIJA 222
MARIČIĆ DINKO 201
MARIČIĆ ĐURO 269
MARIČIĆ JELA 271
MARIĆ 440
MARIć NIKOLA 12
MARINIĆ VILIM 263
MARINKOVIĆ DRAGIĆ 830
MARINKOVIĆ DUŠAN 767, 830
MARINKOVIĆ GAJE ĐURO 828
MARINKOVIĆ GOJKO 826
MARINKOVIĆ IVO 368, 381, 382, 396, 397, 398, 643 , 942, 1044
MARINKOVIĆ MARICA 400
MARINKOVIĆ TODORA MATIJA 729, 824, 830
MARINKOVIĆ NIKOLE MILA 824
MARINKOVIĆ MILICA 778, 784, 787
MARINKOVIĆ MILOŠ 477, 826
MARINKOVIĆ TANASIJA MILUTIN 767, 768
MARINKOVIĆ MIRKO 736, 767, 768
MARINKOVIĆ MIRKA MIŠO 828
MARINKOVIĆ PAJO 723
MARINKOVIĆ RADE 795, 830, 996
MARINKOVIĆ GAJE RADE 736, 795
MARJANOVIĆ JURICA 552, 569, 595, 598
MARJANOVIĆ P. 265
MARKAŠ MARIJA 201

MARKON SLAVKO 717, 736, 737, 750, 752, 753, 754, 756, 758, 763, 765, 790, 791, 792, 796, 995
MARKOVČIĆ 913
MARKOVIC BOGDAN 359
MARKOVIĆ BRANKO 618
MARKOVIĆ JAKOV 143
MARKOVIĆ L. 361
MARKOVIĆ MIHAJLO 742, 746
MARKOVIĆ S. 262
MARKULIN JANKO 642
MARN IMA 218
MAROF JURAJ ĐURINA 546, 550, 567
MARONE VICENZO 588
MAROSEVIĆ GROZDANA 174, 175
MARSIĆ MARICA 679, 680
MARTINAC NIKOLA EMA 625
MARTINIĆ 333
MARTINKO IVAN 308
MARTINOVIĆ PILJUGA JEKA 772, 784, 785, 787
MARTINOVIĆ MILE 787
MARTINOVIĆ MILE NINKOV 143, 156, 186, 726
MARTINOVIĆ MILOŠ 529
MARTINŠEK M. 264
MARTIŠKOVIĆ ANTUN 154
MARTIŠKOVIĆ J. JOSIP 424
MARTIŠKOVIĆ M. JOSIP 424
MARUŠIĆ DANICA 169, 197, 199
MARUŠIĆ DRAGO 271, 272
MARUŠIĆ MARA 377
MARUŠIĆ MIRKO 765, 792, 795, 797, 798, 1016
MATAČIĆ PAVAO 851
MATAKOVIĆ DRAGO 404
MATAKOVIĆ IMRO 397, 460
MATAKOVIĆ IVANA IVAN 397, 450, 460
MATAKOVIĆ IVO 669
MATAKOVIĆ JELKA 196
MATAKOVIĆ JOSIP JOJCIGAR 462
MATAKOVIĆ MIJE LUDVIG KAUR 460
MATAKOVIĆ MARA 476
MATAKOVIĆ MATO 268, 440, 441
MATAKOVIĆ LUDVIGA MILKA 475
MATAKOVIĆ MIRKO 680
MATAN MIJO 680
MATANIĆ DR. 343
MATEJ MILORAD 222
MATEŠA PAVAO 134
MATEŠA SLAVO 424
MATEŠIĆ ANKA 562, 575, 632
MATEŠIĆ IVICA 454, 491, 1002
MATEŠIĆ JOSIP 562, 600, 616
MATEŠIĆ JOSIP CARIĆ 546, 550, 559, 598, 616, 634
MATEŠIĆ MARKA JOSIP 453, 454, 1001
MATEŠIĆ JURE 562
MATEŠIĆ KATA 624
MATEŠIĆ MARKA MARKO 453, 472, 475
MATEŠIĆ MARKA MATO 475
MATEŠIĆ MARKA MIJO 453
MATEŠIĆ MARKO PERO 453, 460, 476, 851
MATEŠIĆ PETAR 476
MATETIĆ VLADO 193
MATETIĆ DUŠAN VLADIMIR 637
MATIČIĆ 184
MATIČIĆ ANDRIJA 1003
MATIČIĆ SLAVKA JURE 484
MATIČIĆ MARKO 491
MATIČIĆ PAVLE 342, 382, 409, 410, 562, 635, 834, 850, 851, 852, 853, 959
MATIČIĆ PETAR MIRKO 409, 410, 595, 630, 676, 693, 1003, 1004
MATIČIĆ ROZA 1003
MATIČIĆ ZVONKO 618
MATIĆ 516, 518
MATIĆ LUKA 648
MATIĆ MARIJA 263
MATIJAŠIĆ STIPE 223
MATIJEVIĆ SLOBODAN COCO 930
MATKOVIĆ HRVOJE 311, 334
MATONIČKI I. 19
MAVRINC BARTOL 131
MAZONE ROMEO 588
MAZZA 815, 816
MEDVED (porodica) 170
MEDVED JOSIP 308
MEIĆ IVAN 196
MEIĆ JOSO II 279
MEJAŠIĆ IVAN 416
MEJAŠIĆ MATO 381, 555, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 649, 669, 704
MEJAŠKI ADAM 196
MEJAŠKI DANE 646, 648, 669, 703 , 714
MEJAŠKI ŠTEF 669, 670
MENDEL ZIGMUND 285
MENDIKOVIĆ JANKO 643
MERLE MIRKO 197
MESTINŠEK MARIJA 263
MIGALIĆ ANA 630
MIHAČEVIĆ 181
MIHAJLOVIĆ PETRA BRANKO 827
MIHAJLOVIĆ DRAŽA 529, 674, 677
MIHAJLOVIĆ ĐUKAN 838
MIHAJLOVIĆ FILIP 819
MIHAJLOVIĆ MILOVANA GOJKO 825
MIHAJLOVIĆ HILDA 196
MIHAJLOVIĆ JEKA 778, 784

MIHAJLOVIĆ MILA 795
MIHAJLOVIĆ TODORA MILA 824
MIHAJLOVIĆ MILE 785
MIHAJLOVIĆ MILIĆ 861
MIHAJLOVIĆ MILIĆA MILOVAN 824
MIHAJLOVIĆ JOVANA MILUTIN 824
MIHAJLOVIĆ MIHAJLA MIRKO 823
MIHAJLOVIĆ MOJSIJA 826
MIHAJLOVIĆ SIME NIKOLA 827
MIHAJLOVIĆ TODORA NIKOLA 822
MIHAJLOVIĆ JOVICE PETAR 767, 824
MIHAJLOVIĆ SIME PETAR 827
MIHAJLOVIĆ SAVE RADE 824
MIHAJLOVIĆ PETRA SAVA 726, 768, 824
MIHAJLOVIĆ SIMO 795, 819
MIHAJLOVIĆ SAVE TODOR 824
MIHAJLOVIĆ VIKTOR 18
MIHAJLOVIĆ PETRA VLADO 195, 196, 827
MIHALIĆ CADE BARKA 282, 376, 394, 404, 417
MIHALIĆ DORKA 429
MIHALIĆ IVAN MEIĆ 999
MIHALIĆ JANKO 271, 452, 607
MIHALIĆ JOSIP 186, 265, 269, 270, 271, 272, 273, 308, 335, 340, 341, 344, 633
MIHALIĆ JURICA 449, 463, 464
MIHALIĆ LUKA 293
MIHALIĆ MARKO 343, 412, 449, 463, 464
MIHALIĆ MATO 196, 214
MIHALIĆ MIJO 341
MIHALIĆ MILKA 475
MIHALIĆ MIRA 195
MIHALIĆ PERO 393, 402, 405 , 410, 851, 943, 944
MIHALIĆ PETAR 217, 218, 393, 402, 405
MIHALIĆ PETAR PEJAK 481, 952
MIHALIĆ RUŽA 461, 463, 514, 520, 522, 530, 531, 1005, 1006
MIHALIĆ STJEPAN 378
MIHALIĆ TOMO 282, 450
MIHALIĆ MIKE TOMO PESAN 999
MIHALIĆ TOMO TOBIJA 374, 393, 395, 396, 397, 406, 407, 450, 451, 452, 453, 454, 459, 463, 471, 508, 514, 520, 521, 530, 531, 670, 932, 943, 951, 961, 967, 1001, 1004, 1005, 1006, 1029, 1033, 1037
MIHALIĆ VILKA 201
MIHALIĆ VLADO 406, 463, 514, 531, 1005, 1006
MIHALJEVIC ZUBAR MILICA 155
MIHELIĆ JANKO 680, 701
MIHELIC LJUBICA 679, 680
MIHELIĆ MIHA 971, 972
MIHELIĆ MIJO 671, 676, 677, 688
MIJAKOVIĆ DRAGA 778, 784, 787
MIJAKOVIC DRAGICA 770, 772
MIJAKOVIĆ MIĆKO MILIĆ 735
MIJAKOVIĆ NIKOLA 735
MIJATOVIĆ 432
MIKAN MIJO JURIN 689
MIKAŠINOVIĆ Đ. 350, 361, 362
MIKAŠINOVIĆ NIKOLA 416
MIKEŠIĆ BARICA 681
MIKLIĆ KATICA 681
MIKOLIĆ (general) 431
MIKSA IVAN 598
MIKŠIC IVAN 594, 598
MIKSIĆ JOVANOVIC MARICA 570, 576, 630, 631
MIKSIĆ MARKO 188
MIKSIĆ SIMO CIBO 424
MIKULEC FABIJAN 169, 197
MIKULIC FABIJAN 216
MIKULIĆ NIKOLA MIKA 729
MILASINĆIĆ GRGA 392, 408, 552, 558, 645, 646, 647, 649, 652, 701, 704, 706, 715, 716, 929, 930
MILAŠINČIC MARKO 481
MILENKOVIĆ MILICA 251
MILENKOVIĆ TOMA 256
MILETIĆ CVIJETA 778
MILETIĆ DUŠAN 950, 969, 986, 996, 1015, 1018, 1025, 1041
MILETIĆ TODORA DUŠAN 825
MILETIĆ MICA 770
MILETIĆ MILE 767
MILETIĆ PETAR 344, 355, 724, 725
MILETIĆ ĐURĐA RADE 825
MILIĆEVIĆ OBRAD 713, 714
MILIĆ RADE 713
MILINKOVIĆ SUDAR ANKA 776, 778, 783
MILINKOVIĆ BOŽO 736, 795, 830, 996
MILINKOVIĆ BOŽE DRAGUTIN 827
MILINKOVIĆ ĐURO 748, 792
MILINKOVIĆ BOŽE MIHAJLO 827
MILINKOVIĆ MILE 767
MILINKOVIĆ MILIĆ 232
MILINKOVIĆ MILOŠ 767, 824
MILINKOVIĆ BOŽE MILUTIN 827
MILOSEVIC KATA 681
MILOVANOVIĆ ĐERIĆ ANKA 527
MILOVANOVIĆ DRAGICA COPRIĆ 527
MILOVANOVIĆ JANKA DUŠAN 539
MILOVANOVIĆ ĐURO 541

MILOVANOVIĆ ĐURO ČOPRIĆ 520, 529
MILOVANOVIĆ JANKO RUDI 520
MILOVANOVIĆ J. MILA 526
MILOVANOVIĆ MILA MIKA 522, 541
MILOVANOVIĆ MILE 1007
MILOVANOVIĆ MILE ČOLAK 494, 499, 500, 520
MILOVANOVIĆ JANKA MILE 500, 539, 541
MILOVANOVIĆ VASE MILETA MIDO 534
MILOVANOVIĆ J. MILOŠ LOŠO 525, 526
MILOVANOVIĆ MILOVAN ČOPRIĆ 530
MILOVANOVIĆ MIĆE MIRKO 501
MILOVANOVIĆ SIMO ČOLAK 494, 499, 500, 520, 538
MILOVANOVIĆ JANKA SIMO 500, 528, 529, 537, 541, 1007, 1008
MILOVANOVIĆ STANKA VUJINA 527
MILOVANOVIĆ STANKA ŽUKA 520, 522, 541
MILOVANOVIĆ VUK 1007
MILJANOVIĆ OLGA 461, 514
MILJEVIĆ JELENA 145
MILJKOVIĆ JOCO 483
MILJUŠEVIĆ LJUBOMIR 337
MINDEK ZVONKO 222
MIRIĆ POPOVIĆ BORKA 770
MIRKEŠIĆ JURO 333
MIRNIK IVAN 36, 40
MIRNIK MAJA 40
MISIR (porodica) 404
MISIR BOGUMIL 416
MIŠIĆ STANISLAV 166
MIŠLJENČEVIĆ MILA 778
MIŠUENOVIĆ MILIVOJ UČO 736
MIŠLJENOVIĆ PAJO 726
MIŠUENOVIĆ PAVLE 734
MITAR IVAN 270
MITAR MACA 416
MITAR TOMISLAV 229, 268, 271
MITAR TOMO 187
MIZDARIĆ ANTON 249, 252, 253, 255, 256, 263, 341
MIZDARIĆ IVAN 373
MIZDARIĆ MARTIN 263
MIZDARIĆ STANKO 341
MLAĐAN MILE MILIĆ 500
MLINAC MARIJA 196
MLINAC MIJO 344
MLINAREVIĆ STJEPAN 233
MLINARIć M. 330
MODRIČANIN IVAN 635
MOGUŠ 120
MOGUŠ FRANJO 633
MOGUŠ IVAN 275
MOGUŠ MARKO 59, 355
MOGUŠ PETAR 594, 607, 635
MOGUŠ STJEPAN 561, 600, 634
MOHOROVIĆ VJEKOSLAV 187, 191
MOJMIR MARTIN 397
MOKRANJAC STEVAN 190
MOKUS FRANJO 278, 279
MOLEK FRANJO 533
MOŠE JANKO 634
MOŠKUN ANKA 678, 680
MOŠKUN FRANJO 713
MOŠKUN IVAN 713
MOŠKUN IVICA KAPITAN 554, 560 570, 571
MOŠKUN JELKA 699
MOŠKUN JOSIP 154, 688
MOŠKUN MATO 651, 678, 680, 701
MOŠKUN PERO 688, 837
MOTIKA IVAN 533, 737, 793, 798, 804, 805
MOVRE DRAGAN 452, 460, 476, 481, 840, 841
MOVRE DRAGANA JANKO 473, 475, 481
MOVRE JOSIP 271
MOVRE KATA 471
MOVRE MIJO 271, 273, 308
MOVRE ZDRAVKO 852
MRAK 1041
MRAVUNAC ANKA 731
MRAVUNAC IVAN 731
MRAVUNAC JOSO 731
MRAVUNAC KATA 731
MRAVUNAC MILKA 731
MRAVUNAC NIKOLA 731
MRĐENOVIĆ ĐURO 850
MRĐENOVIĆ ĐURO MLAĐI 850
MRĐENOVIĆ GOJKO 902
MRĐENOVIĆ STEVANA NIKOLA 824
MRGIĆ MOJSIJE ĐURO 826
MRGIĆ MILOVANA ILIJA 824
MRGIĆ JEKA 778, 784, 785, 787
MRGIĆ MIHAJLO 950, 969, 985, 996, 1015, 1018, 1025, 1041
MRGIĆ MIHAJLA MIHAJLO 826
MRGIĆ MILICA 820
MRGIĆ MOJSIJA 767
MRGIĆ NIKOLA 730
MRGIĆ JOVANA PAVAO 824
MRGIĆ ĐURE PETAR 825
MRGIĆ RADE 676
MRGIĆ RADE 767
MRGIĆ ĐURĐA SOFIJA 824
MRKALJ MILE 135, 142, 516

MRKIĆ MARKO 533
MRVOS D. 361
MRVOŠ MARKO 423
MRVOŠ V. 350
MRZLJAK 538
MRŽLJAK JANKO 151, 152, 561, 563, 600, 602, 603, 633, 635
MRŽLJAK JOSIP PALAJSA 546, 548, 549, 550, 567
MUFIĆ FANIKA 625
MUHAR L. 257
MUHAR MARKO 263
MUJIĆ DRAGAN 495
MULJAIĆ BRANKO 819
MULJAIĆ MARKO 767
MULJAIĆ ĐURE MARKO 825
MULJAIĆ TODORA MISO 827
MULJAIĆ NIKOLA 768
MULJAIĆ PETRA NIKOLA 828
MULJAIĆ PETAR 819
MULJAIĆ TODOR 819
MUŠIĆ MARA 632
MUSNJAK JANKA DRAGAN 470, 950, 952
MUSNJAK JANKO 950
MUSNJAK JURA 950
MUSNJAK JANKA MARKO 452, 453, 457, 950, 952
MUTIĆ MARKO 155
MUTIĆ SIMO 485

N

NAĐ KOŠTA 643, 955, 967
NAPIJALO M. 361
NAPIJALO MUSAN 464
NARANČIĆ U. 66
NAZOR VLADIMIR 159, 590
NEILREICH AUGUST 18
NEJAK JOSIP 621
NEUDORFER-R M. 332
NEUHOLD ERNEST 853
NIKOLIĆ 412
NIKOLIĆ BOSKO 201
NIKSIĆ ANKA 784, 787
NIKŠIĆ MILIVOJ ANKA 826
NIKSIĆ ANTE 930
NIKSIĆ MOJSIJA DRAGIĆ 818
NIKSIĆ DUŠAN 818
NIKŠIĆ DRAGIĆA DUŠAN 826
NIKSIĆ MILE DUŠAN 824
NIKSIĆ MILIVOJA DUŠAN 826
NIKŠIĆ IVAN 792
NIKŠIĆ JANDRE JEJA 824
NIKŠIĆ JOVAN BRKO 735, 768
NIKŠIĆ IGNJATIJA JOVAN 824
NIKŠIĆ DRAGIĆA MILADIN 818
NIKŠIĆ MILIVOJ 826
NIKŠIĆ MOJSIJA MOJSIJE 818
NIKŠIĆ MILANA NIKOLA 824
NIKŠIĆ MILOŠA PETAR 824
NIKŠIĆ JANKA RADE 824
NIKSIĆ MILIVOJA STANKO 767
NIKŠIĆ JANKA STEVO 824
NIKŠIĆ MILIVOJA VOJIN 826
NOLOV AUSTO 588
NOVAK FILIP 249, 252, 253, 255
NOVAK RUDA 404
NOVAK VINKO 404
NOVAKOVIĆ BRANKO 578
NOVAKOVIĆ ILIJE BRANKO 827
NOVAKOVIĆ NINKO 723, 724
NOVAKOVIĆ SANDA 536
NOVAKOVIĆ SAVO 267
NOVAKOVIĆ VLADO 454, 533, 669, 670, 729, 1001
NOVKOVIĆ GOJKO 703, 714
NOVAKOVIĆ ZORA 578
NOVOGRADAC JANKO 681
NOVOSEL 713
NOVOSEL IVAN 266
NOVOSEL JANKO TOMANOV 476
NOVOSEL JURAJ 142
NOVOSEL MARICA 679, 680
NOVOSEL MIJO 457, 462, 794
NOVOSEL TOMO 972
NOVOSELAC ALOJZ 404, 420
NOVOSELAC IVKA 418
NOVOSELAC MARTIN 271, 272, 273
NUGENT ALBERT 140, 213
NUGENT ARTUR 185
NUGENT LAVAL 180, 183, 185
NUKIĆ MLADEN 576, 656
NUŠIĆ BRANISLAV 196

NJ

NJEGOVAN JANKO 307

O

OBRADOVIĆ MILEVA 827
OČKO BOŽIDAR 201
ODRČIĆ BRANKA 201
ODRČIĆ JURAJ 196
OGULINAC FRANJO SELJO 563, 580, 623, 709
OKIČIĆ FANIKA 196
OKIČIĆ JOSIP 402
OLBIRIH 318
OPAČIĆ 349

OPAČIĆ DANICA 750
OPACIĆ DRAGICA 727
OPAČIĆ JANKO 366
OPAČIĆ L. 361
OPAČIĆ MILE 827, 830, 833, 1009, 1010, 1011
OPAČIĆ MILE DUGOJA 736, 744, 750, 799
OPAČIĆ J. MILE 733
OPAČIĆ MILE MILE 826
OPAČIĆ MILOVANA MILE 751
OPAČIĆ MILICA 826
OPAČIĆ MILKA 770, 775
OPAČIĆ MILOVAN 735
OPAČIĆ MOJSIJA MOJO 732, 735, 738, 749, 750, 751, 775
OPAČIĆ JOVANA NIKOLA 818
OPAČIĆ MILANA RADE 829
OPAČIĆ NIKOLE RADE 818
OPAČIĆ RAFAJLA RADE 767
OPAČIĆ NINKA SIMO 818
OPAČIĆ STANKO ĆANICA 174, 175, 176, 359, 369, 469, 505, 590, 732, 740, 741, 744, 745, 749, 779, 978, 979, 1029
OPAČIĆ STANKA STEVAN 828
OPSENICA STEVO 983
OREŠĆANIN 120
ORESĆANIN ILIJA 768
OREŠĆANIN GAJE MILAN 828
ORESĆANIN MILICA 1011
ORESĆANIN MILOVAN 767
ORESĆANIN NIKOLA 576, 1011, 1012
OREŠĆANIN NIKOLA BUĐONI 744
OREŠĆANIN SRĐAN 1011
OREŠĆANIN NIKOLE SRĐAN 828
OREŠĆANIN VIDA 778
OREŠKOVIĆ MARKO 779
OROZIN ROZALIJA 275
ORŠANIĆ ANTON 338
ORŠANIĆ ĐURO 154
ORŠANIĆ JURAJ 304
OSTARČEVIĆ BOŽO 263
OSTARČEVIĆ GRUBJEŠIĆ ĐURĐA 232
OSTARČEVIĆ MARIJA 266
OSTARČEVIĆ VLADO 404
OŠTRIĆ JANKO DŽAJA 453, 470, 521, 950
OVIĆ JANDRE 263

P

PADEŽANIN PREDRAG 196
PAIĆ NINKA ANKICA 825
PAIć DUŠANA ANKA 824
PAIĆ MILOVANA DANICA 827
PAIĆ DUŠAN 143, 738, 768, 819
PAIĆ STANOJA DUŠAN 767, 768
PAIĆ MILOVANA ĐURĐA 819, 825
PAIĆ ĐURO 1019
PAIĆ MILOVANA ILIJA 768, 825
PAIĆ SIME JOVAN 825
PAIĆ MILAN 830
PAIĆ MILE MILAN 1019, 1020, 1021, 1022, 1023
PAIĆ RADE MILAN 827
PAIĆ DUŠANA MILE 729, 736
PAIĆ PAVLA MILE 787, 825
PAIĆ RAFAILA MILE 827
PAIĆ STEVANA MILE 827
PAIĆ MILOVANA MILICA 767, 825 828
PAIĆ PERIć MILICA 826
PAIĆ MIKIĆ 800, 812
PAIĆ MOJSIJA MILIĆ 1013, 1014, 1015
PAIĆ SIME MILIĆ 1015, 1016, 1017, 1018
PAIĆ MILE MILOŠ 1019
PAIĆ MILUTIN 950, 969, 986, 996, 1010, 1018, 1025, 1041
PAIĆ JOVANA MILUTIN 735, 767, 768, 996
PAIĆ MILE MILUTIN 1019
PAIĆ JOVANA MIRKO 1023, 1024, 1025
PAIĆ MILE MIRKO 827, 1019, 1922
PAIĆ MILOVANA MISO 729
PAIĆ MOJSIJA 733, 766, 1013
PAIĆ MOJSIJA LUGAROV 767
PAIĆ ĐURE NIKOLA 828
PAIĆ ĐURE PETAR 828
PAIĆ PETRA PETAR 767, 825
PAIĆ RADE 767
PAIĆ GAJE RADE 825
PAIĆ STEVANA SMILJA 825
PAIĆ RAUSAVLJEVIĆ SOFIJA 1019
PAIć STANOJE 726
PAJESKI RUŽA 263
PAJIĆ DRAGAN 976, 977, 1045
PAJIĆ ĐORĐE 196
PAJIĆ JANKO 391, 395
PAJIĆ MILAN 256, 703
PAJIĆ NIKOLA 282, 376, 394, 404, 734
PALČOK ZORAN 197
PALIJAN JURE 355, 549
PALKOVIĆ ZORA 196
PALMOVIĆ ANDRIJA 177
PANTIĆ 154
PAPA MIJO 462, 482
PAPA NIKOLA 141
PAPIĆ BARA 680
PAPP PETAR 179

PARADISER RUDOLF 180
PAROVIC BLAGOJE 248
PASSEK N. 333
PAŠIĆ NIKOLA 319, 324, 332. 337
PATACIĆ 179
PATAČIĆ STJEPAN 182
PAVELIĆ ANTE 323, 390, 395, 449, 458, 478, 496, 497, 498, 510, 517, 519, 537, 549, 554, 559, 571, 582, 645, 728, 750, 752, 753, 791, 793, 799, 801, 806, 810, 929, 948, 954, 982, 983 , 984, 985, 1029
PAVER JOSIP 194
PAVIČIĆ JOSIP 651
PAVIČIĆ MATIJA 416, 688
PAVIČIĆ MIJO 333
PAVIČIĆ STJEPAN 853
PAVIĆ 120
PAVIĆ ANĐELIJA 820
PAVIĆ MOJSIJA DUŠAN 827
PAVIĆ MIĆA 734, 819, 827
PAVIĆ RADE MIŠO 828
PAVIĆ MIĆE NIKOLA 767, 828
PAVIĆ RADE PETAR 767
PAVIĆ MIHAJLA RADE 359, 827
PAVIĆ SIMO 819
PAVKOVIĆ KATICA 196
PAVKOVIĆ MAKS 196
PAVLAČIĆ MIKA 477, 639
PAVLAKOVIĆ FANIKA 680
PAVLAKOVIĆ MIJE JOSIP 650, 713, 715
PAVLAKOVIĆ JURICA 640, 668, 701
PAVLAKOVIĆ LOJZA 680
PAVLAKOVIĆ MANDA 680
PAVLAKOVIĆ MARICA 680
PAVLEKOVIĆ MIRKO 618
PAVLAKOVIĆ NIKOLA 380
PAVLAKOVIĆ ZORKA 680
PAVLETIĆ JANKO 253
PAVLETIĆ TOMO 837
PAVLETIĆ ZLATKO 19, 28, 29, 30
PAVLIĆ ANDRIJA 338
PAVLIĆ IVO 651
PAVLIĆ JOSIP 280
PAVLIĆ PETAR 275
PAVLIĆ SLAVICA 131
PAVLOVIĆ VUJO 476
PAUT ANĐELA 398
PAUT MIRA 576
PEKIĆ ANICA 681
PELEŠ BRANKO 330, 361, 364
PENKO FRANJO 453, 1001
PERAK MATO 134
PERAK SLAVKO 575
PERAKOVIĆ JANKO 483
PERAKOVIĆ JOSIP 455, 476
PERAKOVIĆ JOSIP MLINAR 476
PERAKOVIĆ MIJO 349
PERETIĆ ANKICA 562, 676, 740, 1004
PERETIĆ MIKA 688
PERIĆ MILIVOJA DRAGIĆ 824
PERIĆ RADE DUJO 826
PERIĆ DUŠAN 270, 767
PERIĆ RADE DUŠKO 826
PERIĆ ĐURĐA DEKA 826
PERIĆ MILIVOJA ĐURAĐ JURA 818
PERIĆ IGNJATIJE GNJACO 491, 502 506, 518, 532, 534, 541, 742, 744
PERIĆ JOVO 776, 778, 783
PERIĆ MILADIN 826
PERIĆ MILIVOJ 767
PERIĆ ĐURE NIKOLA 826
PERIĆ GAJE NIKOLA 826
PERIĆ RADE NIKOLA 818
PERIĆ LUKE PETAR 820
PERIĆ MILIVOJA RADE 818
PERIĆ ĐURE STANKO 826
PERIĆ LUKE STEVO 826
PERIĆ NIKOLE SVETOZAR 826
PERINČIĆ JANKO 416
PERIŠ prof. 223
PERKOVIĆ IVAN 462
PERKOVIĆ KAZIMIR 828, 376, 394
PERNAR 338
PERKOVIĆ JANKO 767, 768
PERSE EDO 596
PERSE FRANJO 567, 596, 597, 607, 635, 693
PERSE MARICA 604, 631
PERŠIN VLADIMIR 18, 19, 30
PERUŠIĆ IVICA 226
PERUŠIĆ JOSIP 403
PERUŠIĆ MARKO 275
PERUŠIĆ MIRKO 476
PERUŠIĆ TOMO 273, 280
PERUŠIĆ ŽEUKO 226
PEŠICA DRAGICA 404
PESTAJ IVAN 274
PETANJEK DRAGO 225
PETELINSEK FERDO 187, 265, 270
PETELINŠEK FRANČISKA 195, 200, 201
PETER MIJO 255
PETKOVIĆ MILAN 633
PETRAK IVAN 214, 225
PETRAK IVICA 455
PETRAK IVO 378, 382
PETRAK JANKO 390
PETRAK JOSIP ULCER 378, 461
PETRAK JURA 353
PETRAK LJUBICA 456
PETRAK MIJO 308, 366
PETRAK MIJO I 308

PETRAK NIKICA 201
PETRAK NIKOLA 176, 308, 350
PETRAK PETAR 308, 353
PETRAK ROKO ROK 353, 430
PETRANOVIĆ BRANKO 318, 319, 344, 347, 357, 360, 363, 364
PETRAVIĆ ANTE 177
PETROVIĆ 555
PETROVIĆ D. 66
PETROVIĆ ĐORĐE 201
PETROVIĆ ĐURO 529, 1026
PETROVIĆ MILE 513
PETROVIĆ LJUBICA 265
PETROVIĆ ĐURE MILOŠ 741, 742, 1026, 1027
PETROVIĆ SOFIJA 2026, 2027
PETROVIĆ SVETO 196
PETRUNIĆ JANKO 424
PETRUNIĆ MATO 475, 491, 1002
PETRUNIĆ JANKA MATO 473
PETRUNIĆ JOSIPA MATO 460, 472, 475
PEURAČA MILE 734
PEVALEK 28
PIJALIĆ 425
PILJUGA 120
PILJUGA MOSIJA 756
PILJUGA PETRA NIKOLA 823
PILJUGA PETAR 746, 756
PINTER FRANJO 624, 636
PILJUGA MIROSLAV 270, 279
PILJUGA ZLATKO 197, 606
PISUNIĆ MILAN 429
PLAZNIK BRANKA 148
PLEŠE ANA 603
PLEŠE JOSIP 602
PLIĆ 913
POCINA MATE 262, 263, 404
PODGAJŠEK JOSIP 263
PODREKAR FRANJO 265, 266, 268
PODREKAR MATEVŽ 250
PODVORAC JURA 154
POGAČIĆ ANICA 455, 456
POGAČIĆ RATKO 196
POGAČIĆ VLADO 195
POKRAJAC MIĆO 499
POLAK 318
POLOVIĆ ANDRIJA 231, 427, 471, 476, 669, 645, 837
POLOVIĆ MIJE ANKA 456
POLOVIĆ ANTON 195, 227
POLOVIĆ MARKA DARINKA 475
POLOVIĆ PETRA DRAGAN 475
POLOVIĆ IVAN 196, 265, 268, 269, 270, 273, 280, 353, 375, 391, 393, 395, 397, 398, 409, 410, 555 961
POLOVIĆ IVAN IV 270
POLOVIĆ MIKE IVAN 460
POLOVIĆ IVICA 390
POLOVIĆ IVO 353, 375, 391, 393, 395
POLOVIĆ JANA 486, 1029
POLOVIĆ JANDRA 397
POLOVIĆ TOME JELKA 460, 472, 475
POLOVIĆ MARKA JOSIP 478, 479, 1029
POLOVIĆ JOSO 263
POLOVIĆ JOŽA 1028
POLOVIĆ JURE 476
POLOVIĆ JURICA 390
POLOVIĆ JUSTINA 196
POLOVIĆ MARKA KATA 472, 473, 486-
POLOVIĆ M 269
POLOVIĆ MARA 475
POLOVIĆ MIJE MARA 460, 473
POLOVIĆ MARIJA 228
POLOVIĆ MARIJAN 218
POLOVIĆ MIKE MARKO 141, 366, 380, 397, 427, 440, 449, 450, 455, 464, 486, 562, 575, 595, 596, 606, 630, 635, 645, 690, 765, 851, 932, 1028, 1029, 1030, 1031
POLOVIĆ MARKO KRALJEVIĆ 463
POLOVIĆ MATO 402, 407, 427, 460, 470
POLOVIĆ MIJO 268, 378, 382, 390, 427, 470
POLOVIĆ ANDRIJE MILKA 475
POLOVIĆ MIŠKO 390, 423, 428
POLOVIĆ JANKA PETAR 470
POLOVIĆ MARKA STEVO 1029
POLOVIĆ TOMO 137
POLOVIĆ TONA 427, 428, 429
POLOVIĆ VLADO 231
POLOVIĆ MIJE ZORA 456
POLJAK DUKA 233
POLJAK STJEPAN 253
POPOV TOMO 253
POPOVIĆ MIRKO 713, 714
POPOVIĆ BOGIĆ 195, 499, 540
POPOVIĆ STEVANA BOZO 500
POPOVIĆ DRAGIĆ 818
POPOVIĆ STEVE DUŠAN 526, 539
POPOVIĆ KOČA 432
POPOVIĆ M. 66
POPOVIĆ ŠAŠEL MARIJA 138
POPOVIĆ VASE MILA LEJKA 527
POPOVIĆ MILETA 540
POPOVIĆ MILOŠ 518
POPOVIĆ V. MIRKO 525
POPOVIĆ NIKOLA 282, 374, 391, 393
POPOVIĆ VUKA NINKO 500, 522, 525
POPOVIĆ S. OBRAD 525, 541
POPOVIĆ PAULA 139
POPOVIĆ SIMO LEJKIN 540
POPOVIĆ SIMO MIĆA 506, 530

POPOVIĆ NIKOLE VUK 539
POPRATINA RADE DUŠAN 826
POPRATINA MILIĆA ILIJA 767
POPRATINA JANKO 767
POPRATINA NIKOLA 826
PORTSCH FRANJO 203
POSLEK JOSIP 174, 176
POTKRAJAC NINKA ĐURO 500
POTKRAJAC MIĆO 521
POTKRAJAC MICE NINKO 500
POTOČNJAK IVAN 160
POTURICA MIRKO 1037
POZDERAC DRAGUTIN 341
POZDERAC JURAJ 273, 275, 278
POZDERAC KARLO 252, 253, 255, 256, 263
POZDERAC MARIJA 196
POZDERAC PAULA 263
POZIO 180
POŽAR JURA 273
POŽAR MIJO 308
POŽAR STEVO 688, 689
POŽAR STJEPAN 837
POŽAR STEFAN 669, 670
POŽEG FANIKA 374, 393, 395, 397, 405, 406, 410, 698
POŽEG JOSIP PEPO **282,** 375, 376, 384, 391, 393, 394, 395, 406, 410, 840
POŽEG VLADIMIR 225, 282, 375, 394, 403, 410
PRAŠINA JOSIP 677, 680
PRGIĆ STJEPAN 428, 429
PREDOVIĆ JELA 276, 278, 279, 281, 360, 374, 375, 377, 383, 384, 388, 393, 395, 396, 400, 406, 439, 440, 452, 562, 571, 574, 693. 697, **698,** 770, 963,1031, 1032, 1033, 1034
PREVORŠEK MARTIN 263
PRIBIĆEVIĆ SVETOZAR 309, 311, 317, 324, 325, 329, 332, 334
PRIČA OGNJEN 382
PRIMUŽAK BORO 224
PRINC FRANJO 271
PRINC IVAN 651
PRISELAC ZVONIMIR 144
PRIŠLIN JOSIP 196, 229
PROB 36
PRODANOVIĆ DANE 506, 529, 707, 809, 810, 982, 1017
PRODANOVIĆ ĐURO 529
PRODANOVIĆ S. RADOJKA 524, 526
PRODANOVIĆ STEVAN 529
PROHASKA 517, 518
PROHASKA 517, 518
PROKŠELJ 559
PROKŠELJ ANKA 554
PROKŠELJ IGNAC 553, 612, 614
PROKŠELJ MARA 554
PROKŠELJ NIKOLA 151, 154, 553, 555, 556, 563, 567, 570, 575, 577, 585, 587, 588, 590, 612, 630, 633, 938, 939
PROKŠELJ ZDENKA 570, 574, 576, 596, 604, 612, 614, 630, 631
PROTULIPAC IVAN 424, 270, 570, 629, 631, 634, 637
PROTULIPAC JANKO 310
PROTULIPAC JOSIP 256, 262, 263, 264, 570
PROTULIPAC JURA 555, 570, 574, 631, 637, 851, 852
PROTULIPAC MATO 275, 280, 570, 601, 631
PROTULIPAC MATO II 275, 278, 280, 570, 601, 631
PROTULIPAC PETAR 840, 841
PROTULIPAC TOMO 353
PROZENIĆ MATO 430
POPIĆ 913
PRPIĆ MIKA 529
PRPIĆ ZVONKO 521
PRTLJAGA BRANKO 217, 439
PRTLJAGA ĐURO 391
PRUS ANDRIJA 860
PRUS MARIJAN 852, 853
PUČKO ANTUN 399, 400, 736, 765, 790, 795, 830, 996
PUKART 296
PUNTSCHOCH FRANJO 345
PUPIĆ MARGITA 562, 591
PUPIĆ MATO 308
PUPIĆ VILMA 547
PUŠIĆ IVAN IĆAN 457, 793
PUŠIĆ JANKO 461
PUŠIĆ JURE 475
PUŠIĆ MATO MATAN 457
PUŠIĆ PETRA MIKA 487
PUŠKARIĆ ČARUGA 428
PUŠKARIĆ FRANJO 391, 404
PUŠKARIĆ MIKO 633
PUŠKARIĆ NIKOLA 561, 596, 633, 636
PUŠKARIĆ SLAVO 418
PUŠKARIĆ VLADO 231
PUTNIKOVIĆ IGNJATIJE 738, 767
PUTNIKOVIĆ MIŠO MIKIĆ 735
PUŽIN STEVO 273

R

RABAR BRANISLAV 229
RAČIĆ PUNIŠA 338
RAČKI FRANJO 178

RAČKI JOSIP 249, 253, 254, 255, 256
RACKI MELANIJA 187
RADAN ŽIVKO 234
RADANOVIĆ STEVO 440, 441, 538
RADEKA MILAN 132, 719
RADIĆ ANTUN 317
RADIĆ PAVAO 338, 367
RADIĆ STJEPAN 311, 317, 318, 319, 326, 327, 329, 332, 334, 335, 336, 337, 338, 343, 350, 367
RADINOVIĆ IVAN 226
RADINOVIĆ JANKO 308
RADISAVLJEVIĆ NIKOLA 829
RADMANOVIĆ MARIJA 688
RADMINIĆ MATO 619
RADOČAJ IVAN 231, 852
RADOČAJ JOSIP 231, 232, 555, 596, 606, 631, 635, 837, 853
RADOČAJ ANTONA JOSIP 475
RADOČAJ MACA 196
RADOJČIĆ MISO 553, 556, 560
RADOSEVIĆ MIJO 312, 313
RADOVANOVIĆ DUŠAN 485
RADUJKOVIĆ MIHAJLO ĆAJAK 499
RADULOVIĆ MILOJKO 198
RAHIJA STEVO 713, 714, 716
RAJĆEVIĆ (braća) 228
RAJKOVIĆ MILE NIKOLA 824
RAJKOVIĆ TODORA RADE 827
RAJNOVIĆ MILE 624, 636
RAKAR MAGAŠIĆ ANICA 569, 579, 630
RAKIĆ 154
RAKINIĆ MILIĆ 533
RAMLJAK ANTE 249
RANBACH F. 139
RAPO MARKO 529
RAUCH BRANKO 404, 851
RAUCH DRAGICA 404
RAUCH IVAN 265
RAUSAVLJEVIĆ BOJA 785
RAUSAVLJEVIć MILE JOVO 827
RAUSAVLJEVIĆ MILE KOVAČOV 767
RAUSAVLJEVIĆ PETRA PETAR 767
RAUSAVLJEVIĆ MILE TODOR 827
REBIĆ ĐURO 532, 951
REBIĆ RACO 797
REBROVIĆ ANA 624
REBROVIĆ MARICA 196
REGUL 538
REISER NIKOLA 201
REISINGER OTO 197
RELIć JOVO ĆAĆA 815, 830
RELIĆ NIKOLA 186, 187, 307
RENDULIĆ JOSIP 308
RENDULIĆ JULKA 271, 272, 273, 278, 281, 375, 377, 393, 394, 395, 396, 397, 405, 410, 840, 1034, 1035
REPAR MARIJA 151
REPECKI BLANKA 195
REPECKI MIJO 195
RES KAZIMIR 196
RESNIK MIRKO 595, 621
REŠ SILVA 218
REŠ VALENTIN 273
REZEK (porodica) 404
REZEK EMA 217
REŽEK JAROSLAV 225, 424
RIBAR IVO LOLA 193, 569, 581, 663
RIBARIĆ DANILO 637
RIBIĆ PERO 644
RIBIĆ VELJKO 578
RIKEL DRAŽEN 231
RITTER VITEZOVIĆ PAVAO 31
RKMAN BOŽO 441
ROBIĆ IVAN 334
RODE JANKO ILIJA 615
ROGIĆ ANGELINA 136
ROGINA SLAVO 547
ROLE TOMISLAV 425, 432
RONCEVIĆ ANTON SKORO 713
ROPAR FRANJO 550, 567
ROPAR JOSIP PEPO 561, 565, 600, 607, 629, 634, 635, 637, 1036
ROPAR KARMINA 565, 1036
ROPAR GRUBIŠIĆ MARIJA 155, 158, 550, 553, 561, 564, 565, 600, 637, 1035, 1036
ROSSI LJUDEVIT 19, 30
ROZMAN STANE 580
ROŽIĆANA 632
ROŽIĆANA ANĐELA 575
ROŽIĆANA FRANJO 633
ROŽIĆANA JURE IVAN 713, 715
ROŽIĆANA JANKO 594, 598, 616, 630
ROŽIĆ JOŽA 616
ROŽIĆ MATE 152, 588
ROŽIĆ MARICA 612
RUBEŠA NEVENKO 152, 548, 591
RUDMAN STANKO 693
RUDO JOSIP 263
RUDO MARGITA 263
RUKAVINA ANKA 561
RUKAVINA IVO 193, 581, 956
RUKAVINA J. 278
RUKAVINA VERICA 218
RUKAVINA VIKTOR 653
RULL GRETA 196
RULLIVAN 195
RUMLER 538
RUPČIĆ MIRO 454, 1002
RUPNIK 547

RUSTAMBEG MILAN 583, 657
RUŽIĆ ANTON 397, 405, 406, 463, 1006
RUŽIĆ LJUDEVIT 391

S

SABAN Z. 36
SABLJARIĆ JANKO 661, 701
SABLJARIĆ JOSIP 151, 154, 157, 554, 559, 560, 710, 713
SADLER JOSIP 18
SAFTIĆ MIHAEL 279, 282
SAFTIĆ MIŠO 374, 380, 391, 393, 400
SAFTIĆ ROZIKA 404
SAH PLAHTA VENCL 294
SAJČIĆ PAVLA DUŠAN 823
SAJČIĆ MILOVANA MILE 823, 824
SAJĆIĆ PAVLA MILE 767
SALAJ ĐURO 184, 253, 260, 261, 298, 327, 372, 373
SALINGER ALEKSANDAR 146
SALOPEK MARICA 404
SAMOVOJSKA (porodica) 404
SAPETZA JOSIP 18
SARAPA MOJSIJE 1013
SATLER DRAGO 713
SATURNINO VALERIO 37
SCH ERBEL MIROSLAV 195
SCHLOSSER JOSIP 18
SCHÖNWALD MILAN 403
SEČANJ BARA 680
SEČANJ BRANKO 625
SEČANJ FRANJO 713
SEČANJ MARICA 574, 631
SEČANJ TONICA 596, 604, 606, 629, 631
SEDLAR ĐURO 756
SEDLAR JELICA 820
SEDLAR KATA 756
SEDLAR NIKOLA 902
SEKERA TOMISLAV 222, 231, 232
SEKEREŠ S. 66
SEKULIĆ MILIĆA ILIJA 824, 825
SEKULIĆ MILE 767
SEKULIĆ JOVANA PAVAO 826
SEKULIĆ MIHAJLA RADE 826
SEKULIĆ MILOŠA STANKO 825
SELAKOVIĆ ILIJA 454, 1002
SELAKOVIĆ JOSIP 651
SELAKOVIĆ MILIVOJ 713
SELAKOVIĆ PETAR 713, 715
SEUAN STJEPAN 416
SENFNER IVAN 270
SENTE ANDRIJA 169, 197
SERTIĆ IVAN 681
SERTIĆ JANKO 681
SERTIĆ JOSIP 681
SESTRIĆ IVAN 671
SEVER ALEKSANDAR 36
SEVER SEPTIMIJE 36
SEVER VINKO 196
SEVER ZDENKA 196
SIMOVIĆ DUŠAN 329, 389, 729
SIPIĆ MILE 828
SIPIĆ RADE 726
SIVEK JOSIP 195, 218, 220, 225, 229, 230, 439
SIVEK MARIJA 196
SKENDER ALBERT 263
SKOKO DRAGUTIN 170
SKOKO HRVOJE 852
SKOKO MLADEN 222
SKOKO SLAVO 852
SKUBE FRANCA 680
SKUBE LJUBICA 651, 698
SKUBE MAGDA 698
SKUBE MIKA 646
SKUBE NIKOLA 648, 703
SKUBE PERO 688
SKUTARI PETAR 201
SLADIĆ FRANCA 574, 624, 631, 683
SLADIĆ JURE 142, 308 , 624
SLADIĆ VJEKOSLAV 552, 554, 555, 561, 569, 570, 573, 574, 587, 629, 630, 637, 683
SLADOVIĆ MATO 141, 182
SMIČIKLAS DANE 132
SMOLJANOVIĆ JANKA ANKA BOČANOVA 527
SMOLJANOVIĆ BOGIĆ BOĆA 528
SMOLJANOVIĆ M. BOŽO 526
SMOLJANOVIĆ DANICA 520, 541
SMOLJANOVIĆ STEVE DANICA 527
SMOLJANOVIĆ V. DRAGICA 523
SMOLJANOVIĆ DUŠAN 529
SMOLJANOVIĆ MILETA 538, 1008
SMOLJANOVIĆ MILKA 522
SMOLJANOVIĆ MOJSIJA 529, 538
SMOLJANOVIĆ N. NIKOLA 491, 522, 523, 526, 527, 541
SMOLJANOVIĆ SIMO SIMA 540
SMOLJANOVIĆ SMILJA 509
SMOLJANOVIĆ MILOŠA STEVO 500, 511, 539, 541
SMOLJANOVIĆ S. STOJAN TOTA 523, 524, 525, 527
SMRZLIĆ DUŠAN VRANIĆ 767
SMRZLIĆ DUŠANA GOJKO 828
SMRZLIĆ RADE 751
SOKAČ VLADO 562, 596, 606, 612
SOKOLIĆ (porodica) 404
SOMOĐI JULIO 229

SOTLER DRAGO 564, 565, 567, 637, 654
SOTOŠEK SLAVO 160
SPAHIĆ STANEŠIĆ KATICA 630
SPAHIĆ MARA 574, 632, 633
SPAHIĆ MARIJA 562
SPARICA PERO 268, 269
SPUDIĆ JURE BARKA 460, 472, 475, 476
SPUDIĆ DRAGO 231, 232
SPUDIĆ JURE IVAN 473, 475
SPUDIĆ MATE JEKA 484
SPUDIĆ JOSIP 416
SPUDIĆ TOME JOSIP 484
SPUDIĆ MARKA JURE 462
SPUDIĆ KATA 459, 473, 484
SPUDIĆ MARA 680
SPUDIĆ JURE MATO 484
SPUDIĆ MIJO 255
SPUDIĆ MARKA STEVO 282, 393, 395, 397, 409, 440, 442, 450, 452, 453, 458, 462, 467, 472, 474, 476, 481, 484, 486, 932, 961, 1005
SPUDIĆ ZLATA 853
SRAKOČIĆ TONE 355
SRDIĆ IGNJATIJA IGNJATIJE 501
SREĆKO BRANKO 533
SREMEC N. 174
SRSIĆ ANTUN 624
SRŠIĆ JAGA 624
SRSIĆ MARKO 561, 570, 574, 596, 597, 600, 629, 630, 634, 635, 636, 637
SRSIĆ VID 624
STANEŠIĆ DRAGICA 559
STANEŠIĆ JANKO 594
STANEŠIĆ MIKA 594, 633
STANEŠIĆ NIKOLA 263
STANIĆ ILIJA 903
STANKOVIĆ BORA 196
STANKOVIĆ BRANKO 713, 716
STANKOVIĆ MARKO 453, 950
STANKOVIĆ RUDOLFA NIKOLA 278, 280, 713, 715
STANKOVIĆ STOJAN 250, 251, 252, 254, 272
STANPEHAR JOSIP 601
STARČEVIĆ ANTE 178
STAREŠINIĆ JOSIP 418
STEHNO ANDRIJA 186, 187, 307
STEINBERGER ADOLF DRAGO 756, 758, 765
STEPINSEK HENRI 279
STETIĆ 120
STILINOVIĆ 516, 518
STIPANČIĆ (braća) 228
STIPANČIĆ ANTON 228
STIPANČIĆ BARA 278
STIPANČIĆ IVICA 228
STIPETIĆ 349
STIPETIĆ FRANJO 222
STIPIĆ 137
STIPKOVIĆ IVAN 270
STIPLOŠEK RUDOLF 432
STIPLOVŠEK MIROSLAV 244
STISĆAK BLAŽENKA 471
STISĆAK KATA 471, 473, 536, 1037
STISĆAK MARKO 481
STISĆAK MARKA MIJO 471, 1037
STOJADINOVIĆ MILAN 352, 357, 359, 360, 361, 362, 376
STOJANOVIĆ ACO 319, 360, 364
STOJANOVIĆ JOVO 281
STOJIĆ MILIĆ 799
STOJKOVIĆ JANKO 453, 462, 476
STOJKOVIĆ JOSIP 224, 225, 227, 230, 231
STOJKOVIĆ MIRKO 271
STOJKOVIĆ PETAR 352
STOKAN STANKO 404, 420
STOSIĆ IVAN 195, 196, 231
STRANJŠEK FRANE 220
STRČAC DANIJEL 256
STROHAL RUDOLF 141, 174, 178
SUČEVIĆ BRANKO 819
SUČEVIČ TODORA GOJKO 823
SUČEVIĆ JANKO 767
SUČEVIĆ NIKOLA 828
SUČEVIĆ BOGIĆA STANKA 824
SUDAC JOŽA 669, 670
SUDAC MARA 557, 558, 570
SUDAC MARICA 631
SUDAC MATO 600, 634
SUDAR 120
SUDAR ANKA 770, 778
SUDAR CVIJAN CVIJO 577, 735
SUDAR DANICA 828
SUDAR JANKA GOJKO 828
SUDAR JANKO 767
SUDAR MILOVAN MIĆO 825
SUDAR ANKE MILE 825
SUDAR TODORA MILE 824
SUDAR JANKA MILIĆ 824
SUDAR TODORA MILIĆ 824
SUDAR JANKA MILOVAN 828
SUDAR ANKE SIMO 829
SURČULIJA ŽIVKO 330
SUŠIĆ R. 351, 361
SUTLIĆ ANA 680
SUTLIĆ ANKA 680
SUTLIĆ BARA 680
SUTLIĆ IVAN 680
SUTLIĆ MIRKO 151, 688, 689
SUZAK ANTUN 195, 196
SVAČIĆ PETAR 306, 718

SVAŽIĆ LJUBICA 680
SVAŽIĆ MILKA 680
SVAŽIĆ STEVO 680
SVETE IVICA 196, 851
SVETE OLGA 196
SVIBEN MIŠKO 404, 416
SVIBEN ZORA 404
SVILIČIĆ ANTON 278
SVILIČIĆ JANKO 262
SVILIĆIĆ STJEPAN 268, 269, 270, 271

5

ŠABAN 706
ŠABAN FRANJO 32, 36
ŠAJFAR IVAN 731, 739
ŠAJINOVIĆ 412
ŠAJINOVIĆ BARA JANJINA 819
ŠAJINOVIĆ BARA MILINA 819
ŠAJINOVIĆ BARA STEVINA 819
ŠAJINOVIĆ BARA VALINA 819
ŠAJINOVIĆ BUKA MILINA 819
ŠAJINOVIĆ DRAGAN NIKIN 810
ŠAJINOVIĆ IVAN MIJIN 819
ŠAJINOVIĆ IVAN MILIN 819
ŠAJINOVIĆ JANA JOSINA 819
ŠAJINOVIĆ JANA MIJINA 819
ŠAJINOVIĆ JEKA JOSINA 819
ŠAJINOVIĆ JEKA MIJINA 819
ŠAJINOVIĆ JOSO BARIN 819
ŠAJINOVIĆ JOSO JOSIN 819
ŠAJINOVIĆ KATA IMBRINA 819
ŠAJINOVIĆ LJUBA MILINA 819
ŠAJINOVIĆ UUBA STEVINA 819
ŠAJINOVIĆ MARA LJUBINA 819
ŠAJINOVIĆ MARA MIJINA 819
ŠAJINOVIĆ MARA STEVINA 819
ŠAJINOVIĆ MARA VINKOVA 819
ŠAJINOVIĆ MARIJA PAVINA 819
ŠAJINOVIĆ MIJO LULIN 819
ŠAJINOVIĆ MILE ANTUNOV 819
ŠAJINOVIĆ MILE BARIN 819
ŠAJINOVIĆ MILE JOSIN 819
ŠAJINOVIĆ MILE PAVIN 819
ŠAJINOVIĆ MIRO BARIN 819
ŠAJINOVIĆ NEVENKA STEVINA 819
ŠAJINOVIĆ PETAR MIJIN 819
ŠAJINOVIĆ STEVO LUKIN 819
ŠAJINOVIĆ VINKO MILIN 819
ŠAJINOVIĆ VINKO STEVIN 819
ŠALIĆ (sestre) 228
ŠINTEK MIROSLAV 131, 173, 195, 201
ŠEKETA Marka MILKA 475
ŠEKETA NIKOLA 404, 461, 736
ŠEKETA Petra ZDENKA 475
ŠELJ ANKA 274, 279
ŠELJ F. 278
ŠELJ RUDI 219
ŠERCER MAJA 40
ŠESTIĆ FRANCA 671
ŠIBENIK STANKO 333, 336, 338
ŠIFNER SLAVA 262
ŠILJEVINAC MIKA 265, 272
Š1LJEVINAC NIKOLA 271, 278, 281, 450
ŠIMAC JOSIP 804
ŠIMAK MARKO 544, 562, 600, 601, 624, 634
ŠIMETIN VALE 586
ŠIMONČIĆ BOBETKO ZDENKA 243
ŠIMUNIĆ JOSIP 430
ŠIMUNOVIĆ ANKA 680
ŠIMUNIĆ ANKA PLANINKA 680
ŠIMUNOVIĆ ANKA PROŠIJANKA 678, 680
ŠIMUNOVIĆ ANKA ŽIDOVKA 671, 678, 680, 701
ŠIMUNOVIĆ BARA 680
ŠIMUNOVIĆ JOSIP 663, 701
ŠIMUNOVIĆ MANDA 670, 678, 680, 701
ŠIMUNOVIĆ MARICA 680
ŠIMUNOVIĆ MARIJA 269
ŠIMUNOVIĆ MIŠKO 663
ŠIMUNOVIĆ F. NIKOLA 416
ŠIMUNOVIĆ Stjepana NIKOLA 572, 668, 701, 713, 716
ŠINTIĆ 432
ŠKAVIĆ JOSIP 197
ŠKOT MARICA 570
ŠKRABINA ANKA 275
ŠKRGATIĆ JOSO 134, 135
ŠINTEK ZORAN 230
ŠARAC ANKA 785, 787
ŠARAC Milovana DUŠAN 825
ŠARAC Mojsije MIĆO 828
ŠARAC MILE 733, 744, 767
ŠARAC Milovana MILE 825
ŠARAC Mojsije MILOVAN 828
ŠARAC Staniše MILUTIN 824
ŠARAC RADE 767
ŠARAC Mojsija RADE 828
ŠARAC Sime STEVAN 824
ŠARAC STEVO 767
ŠARIĆ IVICA 32, 37
ŠAŠEK ANDRIJA 693
ŠAULA Miše DUŠAN 501
ŠAVOR IVAN 688, 850, 851
ŠAVOR JANKO 680
ŠAVOR LJUBICA 680
ŠAVOR MARICA 680

ŠAVOR MIJO 169, 197
SAVOR PETAR 676, 688
SAVRIĆ JAKOB 270
SAVRO IVAN 471
ŠEBELJ JOSIP 668
ŠEBELJ NIKOLA 651, 713
ŠEBELJ VLADO 554
ŠEGAVČIĆ VUK 536
ŠEGAVIĆ BARTOLAC IVKA 368, 369, 380, 393, 395, 396, 397, 405 , 406 , 409, 410
ŠEGINA ANA 631
ŠEGINA MARA 631
SEGINA STJEPAN 601, 633
SEKETA Marka ANDRIJA 475, 481
ŠEKETA Tome DORKA 486
SEKETA DRAGO 198
SEKETA Jure MARKO 451, 455, 460, 486
SEKETA MIJO 310
ŠKRLJAKI 187
ŠKROBE ANTUN 405, 406
ŠKRTIĆ ANTUN 405 , 406
ŠKRTIĆ FILIP 271, 841
ŠKRTIĆ FRANJO 651, 713
ŠKRTIĆ RUŽA 418
ŠKRTIĆ STANKO 434
ŠKRTIĆ STEVO ŠČEVO 481, 853, 952
ŠKRTIĆ Cerić ZLATA 562, 579, 580
SLAT A. 278
SLAT IVAN 280, 252
SLAT JOSIP 252, 265
ŠLAT MARICA 574, 631, 632
ŠLAT Ivana PETAR 460
ŠLAT Štefana PETAR 460
ŠNIDARŠIĆ IVAN 278
ŠNIDARŠIĆ MILKA 265, 266
ŠOJAT ANTON 42, 59
ŠOLAJA Mihajla MIHAJLO 824
ŠOLAJA Cvijana VOJIN 823
ŠOMEN JURAJ 219
ŠOŠTARIĆ JOSIP 270, 688
SOSTARIĆ Ivana MARIJAN 713, 716
ŠPEČIć BRANKA 196
SPEĆIĆ MIJO 255
ŠPEČIĆ MIKA 414, 415
ŠPEČIĆ NIKOLA 420
ŠPEHAR KRISTINA 575, 632
SPEHAR MARKO 279, 280
ŠPEHAR MATO 600, 607, 624, 635, 636
ŠPEHAR MIJO 356
ŠPEHAR MIKA 850
ŠPEHAR PETAR 434
ŠPEHAR VALE 424
ŠPEHAR VLADIMIR 222
SPELIć MARKO 633
ŠPRAJCER DRAGO 595
SPRAJCER IVAN 561, 634
SPRINGER ALOJZ 644
ŠPUNDAK 336
SPUNDAK IVAN 252, 253, 255, 256, 263, 341, 407
ŠPUNDAK MIJO 255
ŠPUNDAK TOMO 275
ŠRAGALJ FRANJO 619
ŠTAMPEHAR JOSIP 633, 635
STEDUL JOSIP 688
ŠTEFANAC IVAN 341
ŠTEFANAC PEPIĆ 729, 730
ŠTEFANAC STJEPAN 265
ŠTEFIČEK ANDRIJA 413, 414, 464
STEFKOVIĆ I. 182
ŠTERK BOŽA 680
STERK JURAJ 651, 668
ŠTIGLIĆ IVICA 624, 636
ŠTIGLIĆ JELENA 152
ŠTIMAC IVAN 195, 196
ŠTIMAC JANKO 404
ŠTOKAN 224
ŠTOKAN IVAN 341
ŠTOKAN MARKO 544, 634
ŠTOKAN STANKO 189, 225, 256, 263, 341
ŠTOKAN ŠTEFICA 631
ŠTOKAN TOMO 598
ŠTOKAN ZORA 631
ŠTOKIĆ ROKO 559, 562
ŠTOŠIĆ TOMO 412
ŠTRBAC LAZO 262, 264
ŠTROK IZIDOR Mrkić 464, 467, 553, 736, 750, 753, 758, 759, 761, 762, 765, 791, 796, 797, 799, 803, 805, 806, 833, 902, 969, 976, 980, 981, 982, 983, 1039, 1046, 1047
ŠTROSER ZLATA 562, 597, 606, 629
ŠUBAŠIĆ ANA 585
ŠUBAŠIĆ DANICA 680
ŠUBAŠIĆ DRAGO 561, 584, 600, 633
ŠUBAŠIĆ IVAN 281, 339, 355, 380, 383, 619
ŠUBAŠIĆ Franje JANKO 650, 713, 715
ŠUBAŠIĆ JOSIP 380
ŠUBAŠIĆ MIJO 614
ŠUBAŠIĆ NIKOLA 216, 333
ŠUBAŠIĆ SLAVICA 630
ŠUBAŠIĆ VLADO 688
ŠUBAŠIĆ ZVONKO FABICA 588
ŠUNKO MARIJA 145
SUŠLJE JOSIP 403
ŠUŠTERIĆ JOSIP 402
ŠUTELJ (porodica) 404
ŠUTEJ ALEKSANDAR 279
ŠUT EJ ĐURO 263
SUTEJ FRANCISKA 195

ŠUTEJ KREŠIMIR 195
ŠUTEJ STJEPAN 229
ŠUTIĆ MARIJA 157

T

TABAKO DANIJE 713
TABOR RAFAEL RAFKO 522, 583, 587, 595, 640, 642, 657, 929, 1027, 1047
TAHIJA JOSIP 562, 600, 631, 633
TAHIJA KATICA 570, 631
TAHIJA MARA 632
TAJHMAN BRUNO 222
TARBUK Milovana JOVO 826
TARBUK STANKO 703
TARBUK Mojsija STANKO 824
TATALOVIĆ STANKOV MARIJA 155
TATALOVIĆ PETAR 155
TATALOVIĆ RADE 308, 344
TATAR FRANJO 586, 634
TEPAVAC Rade NIKOLA 827
TEPEŠ (porodica) 404
TEPEŠ Ilije MARIJA 824
TEPŠIĆ DUŠAN 1045
TEPŠIĆ NIKOLA 767
TEPŠIĆ Dmitra NIKOLA 823
TEPŠIĆ Steve SMILJA 824
TEPŠIĆ VLAHO 181
TEVELI (porodica) 404
TEVELI MIJO 229
TEVELI MIHAJLO 279
TEŽAK S. 58
TICHY MARIJA 418
TINTOR SVETOZAR 637
TOLIĆ Begov TATJANA 232
TOMAC JURAJ 141, 547, 600, 616, 633
TOMAC MATI JA 547
TOMAC STEVO 547
TOMAŠ Mišine JEKA 824
TOMAŠ Đure LJUBA 825
TOMAŠ MIŠAN (Ležajić Milovan) 753, 765, 790, 792, 794, 795, 994, 995, 996
TOMAŠEVIC (general) 431, 761
TOMAŠEVIĆ IVAN 589, 761
TOMAŠIĆ 180
TOMAŠIĆ ANKA 570
TOMAŠIC FRANJO 350
TOMAŠIĆ MARKO JANKAŠ 544, 634
TOMAŠIC MATO 634
TOMAŠIĆ ROŽA 574, 632
TOMAŠIĆ VALENTIN 840
TOMC JOŽA 670
TOMICIĆ DRAGA 404, 429
TOMICIĆ ĐURO 139, 144, 186, 187, 224, 307
TOMICIĆ JANKO 265, 308
TOMICIĆ Mate JOSIP 999
TOMIČIC JURA 841
TOMICIĆ MATO 404, 429
TOMIĆ VASIĆ MARIJA 157
TOMIĆ STEVO, 491, 505
TOMIĆ DMITRA STEVO 501, 502
TOMUENOVIĆ BRACO 615, 1020
TOMLJENOVIC JOSIP 651
TOMUENOVIĆ KATA 671
TOMLJENOVIĆ MATIJA 850
TOMŠIC 294
TONČIC NIKOLA 621
TONIĆ MICIKA 591
TONKOVIĆ ing 906
TONKOVIĆ ROKO 434
TORKAN 196
TRAMPETIC KREŠIMIR 169, 197
TRAVICA ĐORĐE 1049
TREPPO ZVONKO 275
TRGOVČIĆ IVAN 476
TRIFKOVIĆ KOŠTA 196
TRIPOVIĆ KRSTO 194, 200
TRIPOVIĆ PINA 196
TROŠIĆ (porodica) 404
TROŠIĆ ANTUN 262, 263, 264, 404, 417
TROŠIĆ JOSIP 592
TRPČIĆ KORDIŠ MARKO 131, 169, 173, 200
TRPĆIĆ MIŠKO 651
TRPIĆ TONKA 268
TRUPKOVIĆ ANTUN 188
TRUPKOVIĆ JOSIP 195, 227, 228
TRŽOK IVAN 671, 681
TUL MARICA 570
TURK FRANJO 26, 182
TURKALJ IVAN 265
TURKOVIĆ ŠPECIĆ ANKICA 888
TURKOVIĆ JOSIP 186, 308
TURKOVIĆ VLADIMIR 169
TURKOVIĆ ZDENKO 182
TUŠKAN JOSIP 271, 272
TUŠKAN JURA 269
TUŠKAN JURICA 196
TUŠKAN MARKO 141
TUŠKAN PERO 343
TUŠKAN PETAR 352
TUŠKAN TOMO 278

U

UDIER FERDO 398
UGARKOVIC 412
UGARKOVIĆ PERE 592

ULAKOVIĆ VALENTIN 355, 366, 546, 549, 550, 567
UMALAC VALE 544
UREJ IVAN 268, 269
UREN STEVO 278

V

VAJS FILIP 555, 64
VALEČIĆ JURA 330, 332, 333
VALENTIĆ IVAN 584
VALJAK FRANJO 454
VASARAC MARTIN 688
VASO MARIN 831
VEBER 224
VEBER HENA 196
VEBER FRANJO 249, 255
VELIMIROVIĆ DRAGIĆ 818
VELIMIROVIĆ DUŠAN 521
VELIMIROVIĆ ĐURO 732
VELIMIROVIĆ MIKA 823
VELIMIROVIĆ MILAN 774, 776, 783
VELIMIROVIĆ MILE 737
VELIMIROVIĆ MILIĆ KOVAČ 501
VELIMIROVIĆ DUŠANA MILKA 524
VELIMIROVIĆ RADE KOSTERAC 744, 754, 759, 806, 1011, 1012
VELIMIROVIĆ VUK 752
VEŠOVTĆ BEBA 684
VETRIH MIRKO 615
VIALI DINA 196, 218
VIALI MARIJA 219
VIDANIĆ FRANJO 572
VIDANIĆ MIŠKO 572
VIDATIĆ M. 264
VIDETIĆ JOSTP 263, 264
VIDETIĆ TEREZIJA 263
VIDMAR VIKTOR 268
VIDONIĆ MIKE FRANJO 703, 712, 714, 716
VIDONIĆ MIJO 713
VIDOVIĆ ANA *98, 699
VTDOVIĆ ANĐELIJA 785
VIDOVIĆ ILIJE ANKA 825
VTHOVTĆ ĐURE ČEDO 826
VTDOVIĆ MILE ĐURO 826
VTDOVIĆ PETRA ĐURO 826
VIDOVIĆ FLORI JAN 279, 375, 394
VIDOVIĆ FRANJO 646, 648, 671
VIDOVIĆ MARIJA 697, 698, 701
VIDOVIĆ MILE 798
VIDOVIĆ ANE MILE 826
VIDOVIĆ MIHAJLA MILICA 825
VIDOVIĆ MIŠKO 648
VIDOVIĆ NIKOLA 967
VIDOVIĆ ANE RADE 826
VIGNJEVIĆ MARKO 533
VINSKI ANA 574, 631
VINSKI BARKA 681
VINSKI JANKO 688, 689
VINSKI KATICA 681
VINSKI MATIJA ZGLOBINAR 574, 631
VINSKI MATO 142
VINSKI PERO 554, 562, 570, 571, 607, 637, 640, 646, 702, 704, 714
VINSKI SLAVO 681
VISARIONOVIĆ JOSIP STALJIN 478, 544
VISAL ROBERTA 233
VIŠNJIĆ I. MARIJA 404, 417
VIŠNJIĆ RACO 704, 714
VITAS 120
VITAS MOJSIJA ANĐELIJA 826
VITAS NIKOLE BOŽO 828
VITAS ĐURE MILAN 828
VITAS PERO 767, 768
VITAS PETAR 824
VITEZICA VINKO 197
VLADETIĆ MILAN BOSANAC 649, 664, 703, 704, 706, 712, 714, 716
VLATČIĆ BOGDANKA 248
VODNIK BRANKO 177
VOĐINAC 425
VOGRIČ RUDI 553, 637
VOGRINC BRANKO 219
VOGRINC JOSIP 265, 270, 271, 278 279
VOGRINC JOSIP II 275, 279
VOGRINC ZVONKO 278
VOGRINČIĆ STJEPAN 278
VOJAK VLADIMIR 233
VOJNIĆ IVO 404, 581
VOJNIĆ KATICA 255
VOJNIĆ MILKA 404
VOJNIĆ VLADIMIR 196
VOJNOVIĆ IVAN 581
VOLARIĆ IVO 643
VORKAPTĆ D. 361
VOSLIĆ DRAGO 571, 597, 629, 670, 713, 714
VOŠNJAK MIHAEL 263. 264
VOUČKO FRANJO 298, 303
VOTJK VALE 25
VRANA DRAGO 227, 228, 318, 354, 356, 357
VRANA KARLO 187
VRANIĆ (kurir) 398
VRANIĆ IVAN 219
VRANIĆ JANKO 269
VRANIĆ MATO 275, 278
VRANIĆ NIKOLE MILE 824

VRANIĆ ZORA 219
VRANJEŠ 120
VRANJEŠ DUŠANA BRANKO, 827, 1038
VRANJEŠ DRAGINJE BRANKO 820
VRANJEŠ DUŠANA DRAGAN 827, 1038
VRANJEŠ DUŠAN 726, 733, 744, 830
VRANJEŠ RADE DUŠAN 793, 794, 795, 1038, 1039
VRANJEŠ ĐURAĐ JURA 143, 149, 820
VRANJEŠ ĐURO 735, 767, 819, 820, 1039
VRANJEŠ BIJELIĆ EVA 770, 1038
VRANJEŠ MILE GOJKO 827
VRANJEŠ MILAN 820
VRANJEŠ MILAN ĐURĐEV 767
VRANJEŠ MILE 744, 758, 1039, 1040, 1041
VRANJEŠ PERO 346, 714, 735, 737, 738, 766, 767, 768, 955, 977, 984, 1011, 1013, 1023, 1039
VRANJEŠ ĐURIN PERO 818, 820
VRANJEŠ RACO 143
VRANJEŠ RADE 735, 1019
VRANJEŠ ĐURĐA RADE 825
VRANJEŠ MILE RADE 827
VRANJEŠ RUŽA 770
VRANJICAN MIRA 195
VRATARIĆ (porodica) 404
VRBANAC FRANJO 567
VRBANTĆ JURE 138
VRBETIĆ MARIJA 137
VRBETIĆ MATO 43, 491, 686, 851
VRKLJAN NIKOLA 169, 197
VRLINTĆ DUŠAN 713
VRLINIĆ PETAR 713, 714
VUČETIĆ MILE 187, 307
VUČIĆEVIĆ MILE DUŠAN 826
VUČIĆEVIĆ BOŽE MTLE 826
VUĆIĆEVIĆ MILE MILE 826
VUČINIĆ MTKA 429
VUĆKOVIĆ B. ĐURO 525
VUĆKOVTĆ BOGIĆA MILE CAROV 501
VUĆKOVIĆ MILIĆ 520, 538
VUĆKOVIĆ MILIĆ TIŠLJAR 402, 529
VUĆKOVTĆ MTLE MTRKO 828
VUGDRAGOVIĆ SAVA 529, 538
VUGRIN ANTUN 263, 264, 265, 268, 271
VUGRTN ZVONIMIR 279
VUGRTNČTĆ ŠANDOR 265, 268, 270
VUJAŠKOVIĆ ILIJA 540
VUJAŠKOVTĆ ILTJE JANKO 500, 541
VUJAŠKOVIĆ MILAN 142, 457, 491, 492, 503, 511, 993
VUJAŠKOVIĆ BOGIĆA MILAN 500
VUJAŠKOVTĆ I, MILOŠ 525
VUJAŠKOVIĆ NIKOLA 308
VUJAŠKOVIĆ D. RADE 525
VUJAŠKOVIĆ PETRA SIMO 500
VUJČIĆ ANKA 769, 770, 775
VUJČIĆ LJUBO 156, 732, 733, 735, 740, 741, 742, 744, 747, 758, 978, 1040
VUJČIĆ MILAN 337, 343
VUJČIĆ MILOŠ SKUPNJAK 767
VUJČIĆ RADOŠ 732, 733
VUJNOVIĆ VLADO 624, 636
VUJOŠEVIĆ 245
VUJOŠEVIĆ UBAVKA 257
VUKADINOVIĆ NADA 197
VUKASOVIĆ FILIP 16, 182
VUKELIĆ JOSO 140, 191
VUKELJA DARINKA 195
VUKELJA DRAGUTIN 220
VUKIĆ DRAGO 533, 1027
VUKIĆ IVO 669
VUKMANIĆ (braća) 228
VUKMIROVIĆ NIKOLE DRAGIĆ 818
VUKMIROVIĆ MILOVANA MILAN 751
VUKMIROVIĆ MILE 830
VUKMIROVIĆ MILE BJELOŠ 736, 751, 795, 996
VUKMIROVIĆ PETRA NIKOLA 825
VUKOBRAT BOŽO 830
VUKOBRAT MILUTIN ŠUCA 805
VUKOBRAT NIKOLA 735, 738
VUKOBRAT NIKOLE NIKOLA 826
VUKOTINOVIĆ LJUDEVIT 18
VUKOVČAN ANA 632
VUKOVČAN IVAN 600, 607, 629, 634, 635
VUKOVIĆ FRANJO 601, 634
VUKOVIĆ MANDA 565
VUKOVIĆ TOMO 565
VUKOVIĆ VLADIMIR 230
VULAKOVIĆ DANICA 681, 684
VULAKOVIĆ IVAN 631
VULAKOVIĆ MLADEN 424, 570
VULAR ANA 651
VULETIĆ MILIĆA BOŽO 751
VULETIĆ DRAGIĆA ĆANE 824
VULETIĆ MARKA DUŠAN 828
VULETIĆ ĐURO 366, 767, 947
VULETIĆ MARKA ĐURO 828
VULETIĆ SAVE ĐURO 827
VULETIĆ STANKA ĐURO 828
VULETIĆ ĐURO ŠKULJALO 724, 726, 727, 729, 733, 734, 735, 739, 748, 765, 767, 768, 795, 947
VULETIĆ MARKA ILIJA 824
VULETIĆ MILIVOJA MILAN 818
VULETIĆ MIRKA MILAN 827
VULETIĆ MILE 730, 767
VULETIĆ MILETA PAVIĆ 820
VULETIĆ MARKA MILICA 823
VULETIĆ ĐURĐA MILIĆ 734, 774, 818
VULETIĆ MILE MILOŠ 826

VULETIĆ MILOŠA MILOVAN 828
VULETIĆ RADE MILOVAN 829
VULETIĆ MILUTIN 735, 767
VULETIĆ NIKOLE MIRKO 823
VULETIĆ ĐURĐA MOJSIJE 818
VULETIĆ NIKOLA 734, 767
VULETIĆ NIKOLA GEDŽO 805, 806
VULETIĆ MILOVANA PAJO 826
VULETIĆ ILIJE RADE 827
VULETIĆ RADE RADE 824
VULETIĆ MILISAVA STANKO 825
VULETIĆ STEVO 726
VULETIĆ VLADIMIR 225
VULETIĆ VLADO 391
VULJANIĆ JOSIP 927
VURDELJA GLIŠO 534
VURDELJA MILETA SINAC 498, 499
VURDELJA NIKOLA 530
VURDELJA NIKOLA KROKA 530

W

WASA SIGISMUND III 40
WEIKARD VALVASOR IVAN 132
WEINKLER ALEKSANDAR 187
WEISS FILIP 192
WOHALSKI MATIJA BRACO 398 , 400, 930

Z

ZABORSKI ANA 680
ZABORSKI IVAN 688
ZABORSKI JANA 679
ZABORSKT JOSIP 850, 851
ZABORSKI MIJO 154, 688
ZADROVIĆ HINKO 231
ZAGAJSKI MATIJA 851
ZAGAJSKI HELD VERA 404
ZAGORIČNIK FRANCI 201
ZATEZALO BRANKO 391
ZATEZALO DRAGUTIN 271
ZATEZALO ĐURO 243, 244, 245, 246, 313, 323, 433, 439, 472, 474, 478, 536, 537, 538, 558, 938
ZATEZALO ĐURO JUD 761, 762
ZATEZALO ĐURO NEVIN 424
ZATEZALO MARTA 592
ZATEZALO MILAN MACAN 713, 802
ZATEZALO NEDJELJKO 596, 597, 604, 629, 631
ZATEZALO RADE 592
ZATEZALO SIMO SAIN 805 , 806
ZATEZALO SIMO ŠKERIĆ 713, 761
ZATEZALO VLADO 271
ZAVAJA ĐURE MILIĆ 825
ZAVODA PETRA NIKOLA 824
ZAVODA MILOVANA SIMO 825
ZEBEC OSKAR 850, 851
ZEBIĆI 182
ZEBIĆ DIMITRIJE 186, 341, 344
ZEĆEVIĆ VLADO 592, 593
ZGURIĆ JOSIP 430
ZIRIĆ JOVO 733, 744, 792
ZIRIĆ NIKOLE JOVO 744
ZIRIĆ TODE 726, 792
ZIROVČIĆ (porodica) 404
ZLATIĆ SAVO 460, 569, 581
ZORC FRANJO 268
ZORETIĆ KATICA 395, 417
ZORIĆ DRAGO 265
ZORIĆ D. MARIJA 417
ZORIĆ ZORKA 196
ZRINSKI 181, 182
ZRINSKI PETAR 183, 306
ZUBAC 804
ZUBIĆ 425

2

2AGAR B. 350
2ALAC MIJO 457
ŽALAC TOMO 186, 192
ŽALAC VERA 168
ŽANIĆ PETAR 416
ŽEGARAC MILADIN 667
ŽELJKOVIĆ JOSIP 577
ŽELJKOVIć STANKO 308
ŽELJKOVIĆ ŠANDOR 278
ŽGANEC MIRKO 196
ŽGANEC VINKO 174, 176, 190
ŽIBRAT JOHANES 18
ŽIROVIĆ ANTON 196
ŽIROVČIĆ ANTON 230 , 403 , 840, 841
ŽIROVČIĆ BARKA 403
ŽIVČIĆ TOME IVICA 1041
ŽIVČIĆ KATA 475
ŽIVČIĆ MARICA 565
ŽIVČIĆ MARIJA 151
ŽIVČIĆ MITO 269
ŽIVČIĆ JURE PETAR 470, 1041
ŽIVČIĆ MARKA SLAVKO 450, 455, 460
ŽIVČIĆ RUŽA 475
ŽIVČIĆ JURE TOMO 252, 255, 263, 450, 470, 1041, 1042
ŽIVČIĆ VLADO 151, 350, 634
ŽIVKOVIĆ DARINKA 461, 514
ŽIVKOVIĆ TOŠA 513
ŽNIDARŠIĆ M. 269
ŽIŽA SIME BRANKO 824
ŽTŽA MILE 785
Ž.TŽA MILEVA 826
ŽIŽA ĐURĐA MILOVAN 826

ŽIŽA MILOVANA MILUTIN 828
ŽIŽA ĐURE MOJSIJE 828
ŽIŽA MOJSIJE NIKOLA 824
ŽIŽA NIKOLA NOVAK 1046, 1047
ŽIŽA NIKOLE NINKO 824
ŽIŽA SIMO 819
ŽIŽA TOME SMILJA 824
ŽRVNAR NIKOLE MILE 825
ŽRVNAR NIKOLE MILOŠ 826
ŽRVNAR MILISAVA NIKOLA 825
ŽRVNAR NIKOLE STEVO 826
ŽUGČIĆ IVAN 840, 841
ŽUNIĆ BARABA ANKA 557, 561, 565, 570, 571, 574, 596, 606, 607, 619, 630, 631, 632, 637, 680, 1043
ŽUNIĆ BARA 574, 585
ŽUNIĆ IVAN 651, 706, 713
ŽUNIĆ JANKO 151, 350, 351, 352, 542, 544, 549, 550, 551, 553, 557, 561, 562, 565, 569, 570, 574, 581, 586, 596, 597, 599, 600, 604, 607, 616, 617, 621, 628, 629, 633, 634, 635, 636, 637, 640, 701, 1042
ŽUNIĆ JANKA JANKO 1043
ŽUNIĆ MARA 561, 565, 574, 596, 629, 636
ŽUNIĆ MARIJA 574, 1042, 1043
ŽUNIĆ MIKA 688
ŽUNIĆ NIKOLA 671
ŽUPAN FRANJO 265, 266, 267, 268, 270
ŽUPANČIĆ 227
ŽUPANIĆ FRANJO 729
ŽUPANIĆ MARIJA 196
ŽUPČIĆ ANDRIJA 229
ŽUPČIĆ BARKA 491, 541
ŽUPČIĆ IVAN 229
ŽUPČIĆ IVICA 352, 462, 491, 541
ŽUPČIĆ JANKA JURA 279, 374, 393, 395, 396, 397, 400, 406, 1044, 1045
ŽUPČIĆ MATIJA 59, 310
ŽUPČIĆ KNAPIĆ REZIKA 396, 397, 405, 1044
ŽUPETIĆ LJUBICA 680
ŽUPETIĆ MIJO 688
ŽUPETIĆ PERO 688
ŽUŽINJAK BARA 679, 680
ŽUŽINJAK NIKOLA MIKA 676, 677

Kazalo geografskih pojmova

A

ABEZ 498, 499
ADLEŠIĆI 140,193,398,425,572,578, 603, 605,650,661,663,675,711,810, 836
AFRIKA 649, 672, 956
AMERIKA 68,105,107,120,121,126, 238, 268,294,373,380,450,454,568, 579, 601,674,724,938,956,986,1042
ANDRIJEVCI 156, 157
ARGENTINA 126, 543, 986, 1041
AUSTRALIJA 543
AUSTRIJA 105,107,129,222,229,305, 313, 362,376,394,455,547,622,719, 727, 979, 990
AUSTRO-UGARSKA 235, 286, 297, 305, 306, 310, 317, 339, 540, 546, 556, 717, 722, 724, 725, 809, 958, 971, 1019

B

BABINA gora 502
BADOVINCI 709
BAJIĆI 623
BAKAR 25
BALKAN 116, 323, 383, 622, 659, 719
BANAT 106
BANIJA 32, 66, 106, 129, 173, 223, 426, 454, 498, 502, 509, 519, 520, 665, 672, 703, 727, 758, 812, 814, 838, 973, 1025, 1040, 1041
BANOVICA 529
BANOVINA HRVATSKA 132, 135, 136, 138, 352, 363, 364
BANSKI KOVAČEVAC 969
BANJA VRUĆICA 174
BANJSKO SELO 446, 447, 452, 455, 460, 462, 470, 475, 476, 482, 918, 925, 952
BARANJA 338
BARILOVIĆ 7, 13, 16, 17, 27, 31, 42, 43, 129, 132,134,137,141,143,144,148, 149, 150,151,165,180,183,184,194, 197, 198, 199,200,204,205,263,304, 308, 318, 319,320,322,326,330,341, 344, 349, 351,352,353,355,366,367, 409, 427, 432,446,447,448,449,450, 452, 455, 456,457,459,460,461,462, 463, 464, 465,466,467,468,469,470, 471, 472, 473,474,475,476,477,478, 479, 480, 481,482,483,484,485,486, 487, 488, 490,491,493,494,495,496, 497, 498,502 ,503 ,504,506,507,508, 509, 510, 511,512,514,517,519,529, 530, 531, 532,533,534,535,536,595, 596, 623, 704,708,711,717,718,721, 743, 745, 809,818,819,832,833,834, 835, 836, 837,842,844,856,868,870, 872, 883, 884,906,907,912,914,916, 918 , 919,920,921,922 ,925 ,935,940, 951, 954, 961,969,979,985,988,990, 994, 999, 1000, 1005, 1006, 1007, 1014, 1029, 1049, 1050, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1058, 1059

BARILOVIĆKI CEROVAC 134, 165, 167, 179, 397, 406, 446, 447, 448, 450, 452, 459, 462, 463, 465, 466, 471, 476, 494, 951, 966, 1004, 1037
BARILOVIĆKI LESKOVAC 133, 134, 138, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 165, 167, 169, 179, 446, 448
BARILOVIĆKI most 513, 516, 517
BARILOVIĆKI VENAC 446
BATNOGA 969
BEĆ 100, 179, 222, 297, 561, 587, 591, 600, 615, 721, 725, 970
BEČKO NOVO MESTO 26, 185
BEDEKOVČINA 911
BEDEM 181
BELAJ 14, 16, 31, 32, 33, 34, 141, 144, 149, 150, 151, 164, 165, 180, 183,191, 192, 194, 198, 199, 200, 324, 351,422, 427, 435, 437, 446, 447, 448, 449,450, 452, 455, 456, 459, 463, 464, 466,467, 470, 472, 477, 481, 482, 483, 484,485, 487, 488, 495, 509, 539, 868, 872,883, 885 ,916, 924, 951, 952, 910, 1000, 1014
BELAJSKA POLJTCA 192, 194, 198, 199, 200, 435, 466, 447, 462, 482, 872, 923, 924
BELAJSKA VINICA 100, 198, 446, 923
BELAJSKI MALINAC 446
BELA krajina 131, 132, 412, 545,553, 594, 595, 602 , 605 ,614, 622, 685,811, 834, 964, 1013
BELAVTĆI 21. 40, 198. 200, 223, 225, 226, 341, 384, 397, 407, 412, 413, 415,416, 417, 421, 422, 428, 430. 431, 434,459, 563, 593, 707, 714. 715. 836, 840,883, 885, 918, 919. 920. 921. 924, 958. 1044
BELAVTĆ SELO 136. 162, 164, 165, 168, 194, 308, 352, 925, 953
BELGTTA 373
BENETTĆEV slap 584, 612
BEOGRAD 66. 72. 179. 201. 217, 218, 219, 241, 244, 245, 246, 247, 248, 249,250, 251, 256, 257, 259, 261, 262, 265,268, 271. 318, 326, 330, 353, 369, 438,335, 453. 4S4, 476. 478, 501, 594, 676,684, 728, 830. 832. 948, 968, 990, 991, 1001, 1015, 1018. 1049
BERLIN 970
BERN 313
BIHAĆ 131, 219. 518. 813, 949, 969, 985, 1014, 1016, 1020, 1024
BIHAĆKA krajina 131
BIHAĆKA REPUBLIKA 412
BILOGORA 12
BILJEŠEVO 1015
BISTRICA (BISTRAC) 85, 99
BITORAJCI 101, 615
BIJELI POTOCI 956, 1017
BIJELOPETROVIĆI 19
BJELOVAR 66, 313, 353, 850, 940
BLAGAJ 497, 730, 731, 733, 739, 741, 75C, 751, 791, 813, 814, 818, 978, 995
BOGOVCI 86, 193, 681, 687, 706
BOJANCI 575, 605, 622, 649, 705, 713
BIJNA 156
BOKAKOTORSKA 937
BORLIN 556, 643, 659
BOROVO 196, 823, 827
BOSNA 60, 66, 68, 100, 106, 150, 170, 173, 182, 227,251, 347, 362, 432, 469,480, 534, 551,554, 622, 645, 654, 717,712, 732, 809,813, 814, 839, 946, 973,1054
BOSANCI 16, 135, 136, 150, 152, 164, 168, 192, 194,199, 200, 308, 431, 544,545, 548, 551,560, 561, 572, 574, 581,583, 584, 591,594, 597, 598 , 600, 602,608, 612, 615,620, 621, 623, 630, 633,665, 80S, 906, 917, 937
BOSANSKA KRAJINA 518, 718, 719, 1025, 1040
BOSANSKA KRUPA 518
BOSANSKE DRAGE 555, 584, 608
BOSANSKI PETROVAC 1033
BOSELJEVAC 899
BOSILJEVAČKA sela 837, 938
BOSILJEVAČKI POTOK 554, 574, 591, 631
BOSILJEVO 7, 12, 15, 17, 27, 33, 36, 42, 43, 81, 86, 88, 101, 129, 131, 132, 136, 140, 142,149, 150, 151, 152, 155,158, 164, 167,169, 176, 178, 180, 181,183, 184, 185,186, 191, 192, 193, 194,197, 198, 199,200, 201, 204, 205, 213,216, 304, 308,317, 320, 322, 326, 330,335, 339, 344, 350, 351, 355, 356, 357, 361, 366, 367,398, 407, 408, 411, 419,423, 431, 432,447, 486, 542, 544, 545,546, 548, 549,550, 551, 552, 553, 554,555, 556, 557,558, 559, 560, 562, 563,564, 565, 566,567, 568, 569, 570, 572,573, 574, 575, 576, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584,585, 586, 587, 588, 589,591, 592, 593,594, 595, 596, 597, 598,599, 600, 601,602, 603 , 604, 605 , 606 ,607, 608, 609,611, 612, 614, 616, 617,618, 619, 620,621, 622, 623, 624, 625,626, 627, 628, 629, 631. 632, 633, 634, 635, 637, 643,644, 649, 651, 652, 654,657, 676, 683,686, 698, 704, 707, 708,709, 710, 711,714, 715, 808, 810, 832,833, 834, 835,836, 837, 842, 850, 883,884, 885, 898,906, 914, 917, 922, 923,924, 929, 930, 931, 935, 938, 939, 944, 959, 974 , 989, 1002, 1035, 1042, 1043, 1049. 1050, 1052, 1054, 1055, 1056, 1058, 1059

BOST 397, 415, 446, 450, 452, 459, 460, 462, 475, 476, 480, 483, 595, 702, 713, 919, 932, 943
BOVIĆ 238
BOŽIĆ brdo 505
BRAJAK BRDO 100, 665, 716, 972
BRANDENBURG 458, 961
BRCKOVIĆ DRAGA 542, 634, 713, 716
BRČKO 389
BRDINE 899
BRDO 137
BRDO u LOKVAMA 901
BREST 167, 198, 446, 453, 456, 457, 459, 460, 476, 483, 484, 707, 710, 758, 989, 1000, 1001
BREST (MREŽNIČKI BREST) 140, 155, 410
BRESĆE 298
BREZIK 1013
BREZOVA GLAVA 410, 473, 533, 535
BREZOVICA 992
BRIG 93, 120, 308, 310, 369, 379, 383, 447, 449, 451, 452, 459, 460, 462, 475, 476, 478, 480, 486, 702, 713
BRIJEST 718, 737, 769, 798, 830, 968, 1011
BRINJE 956
BRLOG 1024
BRNO 970
BROD 313
BROOKLYN 157
BRZETINAC 447, 450, 1004
BUBNJARCI 613, 711
BUČICA 238
BUDAČKA RIJEKA 418, 494, 505, 518, 1016
BUDAČKI 137, 719, 721
BUDIMPEŠTA 179, 228, 286, 725
BUGARSKA 229, 286
BUKOVAC 718, 726, 730, 731, 740,745, 746 , 750, 767 , 768, 770, 775 , 777,778, 779, 786, 788, 790, 791, 792, 798,815, 818, 821, 822, 823, 824, 826, 847,953, 1016, 1023
BUKOVICA 735
BUKOVINA 725, 1019
BUKOVLJE 143, 154, 164, 165, 447, 914, 918, 920, 921
BUKOVLJE NETRETIĆKO 385
BUVAČA 772
BUŽIM 1025

C

CAREVO SELO 184, 446, 447, 455, 463, 466, 467, 476, 986
CAZIN 166, 406, 510, 522, 570, 1014, 1025
CAZINSKA krajina 518, 522, 813, 967, 1033
CAZINSKO polje 720
CELOVEC 225
CELJE 200, 433, 975, 1011
CERNIK 1035
CEROVAC 101, 460, 466, 471, 477
CEROVAČKI GALOVIĆI 446, 450, 452, 460, 475, 919
CEROVAĆKI NOVAKI 452
CETIN 719
CETINGRAD 721, 772, 1044
CETINJE 353
CIGANIŠTE 486
CJELICA 592
CRKVENA 921
CRKVENO SELO 182, 308, 435
CRKVINA 41
CRNA GORA 170, 318, 330, 433, 654, 676
CRNEC DREZNICA 14
CRNE VRTAČE 901
CRNO KAMANJE 434, 611, 634
CRNO more 14
CULIBRK 713
CURAK 189
CVIJANOVIĆ BRDO 731

Č

ČABAR 1046
ČAČAK 222
ČAKOVEC 299
ČATRNJA 181, 527, 807, 808
ČAVLE 152, 1035
ČEMERNICA 906
ČEDRLJ 899
ČERNOMERAC 676
ČEŠKA (ČEHOSLOVAČKA) 105, 107, 235, 357, 544, 727, 970
ČIČIN most 1021
ČRNOMELJ 131, 132, 166, 223, 397, 546, 594, 622, 920, 938
ČUKUR 505, 940

D

DABASNICA 156
DABLIN 233
DAHAU 651
DALMACIJA 32, 35, 47, 66, 248, 310, 367, 625, 676, 932
DAMELJ 623
DANI 101, 900, 914
DARUVAR 145
DEBELA kosa 156, 500, 502, 505 , 746, 778, 780, 805, 811

DELNICE 152, 496, 602, 603, 617, 628
DESICKA šuma 602
DEZANOVAC 145
D1NARIDI 12
DIZDARI 819
DOBRA 11, 13, 14, 15, 17, 20, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 36, 67, 122, 124, 125, 136, 140, 144,176,177,178, 179,182,192, 380, 385,387,398,407, 409,409,411, 412, 413,419,431,434, 437,487,542, 544, 545,558,559,560, 568,572,581, 586, 590,591,593,595, 598,601,609, 611, 617,620,622,623, 639,644,649, 650, 654,655,659,667, 684,696,702, 706, 761,808,810,832, 833,919,920, 922, 923, 956, 998, 1033
DOBRINIĆI 418, 446, 837, 852, 918
DOLŽ 715
DOLJANI 66
DONJA KUPCINA 393, 962
DONJA PERJASICA 101, 147, 410, 462, 717, 751,767,768,769,770,772,777, 778, 786,788,791,794,822,823,824, 828
DONJA VISOCKA 72, 101, 718, 751, 767, 777, 786, 788, 794, 823, 824, 828, 847, 1016
DONJE BUKOVLJE 446, 450, 452, 460, 475, 476, 702, 1041
DONJE DUBRAVE 308, 424, 434, 454, 604, 635,735,754,755,759,761,769, 770, 780,796,799,829,833,937,976, 979, 995,1012
DONJE MRZLO POLJE 395, 818, 923
DONJE MRZLO POLJE MREŽNIČKO 93 100
DONJE PRILIŠĆE 86, 101, 680, 688, 704, 706
DONJE STATIVE 93, 100, 129, 166, 194, 375, 394, 597, 659, 663, 664, 925, 944
DONJI BUDAĆKI 417
DONJI KUNIĆ 687
DONJI LAPAC 715
DONJI M1HOLJAC 146
DONJI mlin 385
DONJI OSTRI VRH 193
DONJI POLOJ 72, 101, 160, 163, 167, 167, 717,730,731,740,750,751,767, 769, 770,772,774,775,777,778,779, 786, 788,818,820,822,823,825,826. 829, 830, 847, 1023
DONJI SKRAD 147, 148, 150, 165, 167, 184, 194,457,459,461,464,467,477, 479, 490,492,493,494,497,498,500, 501, 502,504,505,506,508,509,510, 511, 512,513,514,516,519,521,522, 523, 525,526,527,528,529,530,531, 534, 535,537,538,539,541,745,833, 835,914, 940, 966, 967, 985, 991, 994, 1005, 1007, 1008, 1021, 1022, 1023, 1025, 1037
DONJI VELEMERIĆ 72, 78, 101, 160, 446,447, 452, 453, 456, 457, 460, 470, 472, 473, 476, 495, 532, 950
DONJI ZATEZALI 591, 952
DONJI ZVEĆAJ 134, 136, 137, 139, 148, 149, 150, 155, 162, 164, 166, 167, 179, 184, 186, 198, 199, 200, 342, 380, 383, 409, 410, 834, 836, 837, 850, 851, 958, 959, 1003
DOTRŠĆINA 650
DRAGA 680
DRAGANIĆI 236, 238, 321, 670
DRAVA 72, 547
DRAŽICE 550
DRENOVAC 899
DRENOVAČA 394, 715, 783, 1017
DRETULJA 15
DREZDEN 970
DRE2NICA 154, 584, 614, 704
DRVAR 525, 808, 813
DUBOVAC 398, 399, 434, 644, 659, 929, 930, 974
DUBRAVA 398, 901, 961, 971
DUBRAVCI 101, 127, 142, 149, 164, 166, 191, 413, 422, 914, 918
DUBRAVE 85, 125, 432, 545, 553, 555, 556,564 573, 581,596,604,618,620, 631,655, 690, 704,707,708,709,710, 711,756, 776, 780,797,798,800,805, 812,814, 815, 831,833,979,980
DUBROVČAN 191, 434, 435, DUBROVNIK 68, 157
DUGAČA 149, 544, 556, 572, 573, 601, 602, 608, 615, 623, 624, 634, 709, 900, 924,990
DUGA GORA 32, 34, 38, 43, 101, 142, 149, 163, 412, 418, 591, 850
DUGA RESA 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 40, 41, 42, 43, 67, 68, 69, 72, 76, 78, 79, 80, 88, 90, 93, 94, 97, 98, 100, 105, 107, 120, 127, 128, 129, 131, 133, 136, 138, 139, 140, 144, 145, 146,148, 149, 157, 159, 161, 162, 164, 166,167, 168, 169, 170, 171, 172, 176, 178,179, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190,191, 192, 194, 195, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239,240, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 273, 274, 275,

276, 280, 281, 282, 284, 285, 287, 288, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 348, 350, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 360, 362, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 448, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 458, 459, 463, 464, 467, 468, 472, 477, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 493, 494, 496, 498, 504, 508, 512, 514, 517, 519, 530, 532, 533, 534, 545, 555, 558, 571, 572, 573, 577, 581, 583, 589, 593, 596, 599, 602, 604, 615, 620, 640, 645, 646, 651, 655, 656, 662, 665, 667, 669, 683, 684, 686, 696, 697, 701, 702, 704, 706, 707, 711, 713, 716, 718, 736, 743, 768, 769, 790, 810, 812, 819, 820, 830, 831, 832, 834, 835, 836, 837 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 858, 859, 860, 861, 862, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 872, 873, 875, 876, 877, 878, 879, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 901, 902, 904, 905, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 932, 933, 934, 935, 937, 939, 942, 943, 944, 953, 954, 957, 958, 959, 960, 961, 963, 964, 967, 969, 986, 989, 995, 997, 998, 999, 1002, 1004, 1028, 1029, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1041, 1044, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059

DONJA V1SOČKA 72, 101, 718, 751, 767, 777, 786, 788, 794, 823, 824, 828, 847, 1016

DUGI DOL 37, 501, 502, 503, 506, 507, 511, 513, 518, 528, 529, 535, 536, 563

DUGORESCINA 808

DUNJAK 525

DUSAČE 86, 431

DVORISĆE 709, 799, 924

DVORNJACI 308, 356, 409, 434, 836, 918

DZ

DZODANI 758

Đ

ĐAKOVO 157

ĐULIN potok 14

E

EGIPAT 80, 956

ENGLESKA 362, 601, 674

ERDELJ 101, 149, 178, 184, 434, 413, 850, 899, 918

ESTONIJA 362

ETIOPIJA 566

EVROPA 13, 34, 68, 228, 229, 233, 234, 265, 297, 362, 371, 451, 544, 648, 722, 757, 971

F

FABICE (most) 588

FARLJUKA 900

FINSKA 106

FIRENCA 104

FRANCUSKA 362, 373, 542, 732, 740, 956, 971

FRANKFURT 970

FRATROVCI 561, 568, 575, 600, 633, 635, 914

FRKETIĆ SELO 101, 191, 434

FUČKOVAC 308, 575, 632

FURJAN 520, 967

G

GAČKA dolina 1018, 1024

GAĆEŠKO SELO 72, 78, 101, 717, 726, 746, 749, 755, 767, 768, 777, 778, 786, 788, 821, 822, 823, 824, 826, 828, 949, 958, 969, 1011

GALICIJA 725

GALOGORA 716

GALOVIĆI 138, 308

GALOVIĆ SELO 369, 410, 460, 479, 702, 918

GATE 1020

GAZIBARE 457, 463, 479, 503, 508, 967

GENERALSKI STOL 14, 15, 16, 25, 36, 42, 43, 88, 96, 97, 98, 99, 101, 120, 134, 137, 142, 147, 148, 149, 162, 163, 168,

169, 170,174,178,181, 182,183,184,
186, 191,194,196,197, 198,199,200,
205, 216,223,304,308, 310,317,320,
326, 330,339,344,350, 351,355,366,
367, 386,407,411,412, 418,421,422,
424, 425,431,432,434, 438,446,447,
448, 465, 467,472,477, 480,481,488,
485, 486, 487,488,496, 537,542,544,
545, 552, 555,567,582, 589,592593,
596, 602,605,609,611, 615,617,620,
623, 635,640,710,711, 717,718,719,
742, 745, 754,761,769, 793,798,804,
829, 831, 833,836,837, 842,844,850,
855, 868,870,875,876, 883,884,885,
906, 907, 908,910,911, 913,914,915,
916, 917, 918,919,922, 923 ,924,949,
968, 979, 985, 1039, 1047
GERŠAKOV mlin 503
GILIN -brdo 615
GLAMOČ 525
GLAVNICA 86, 101, 160, 164, 562, 600, 623, 632, 633, 924, 1016
GLINA 156, 497, 717, 941, 993, 994
GLOBORNICA 14, 591
GLOBORNICKA strana 899
GLOBORNICKI most 1024, 1040
GOJAK 14
GOJAKI 634
GOLI VRH 193, 679, 680, 683, 688, 689, 845
GOMIRJE 605, 704
GORICA 12, 181, 310, 716, 923
GORICICA 900
GORINCI 97, 101, 120, 125, 135, 151, 350, 542, 560, 634
GORJANCI 964
GORNJA PERJASICA 37, 39, 717, 758, 762, 765, 767
GORNJA sela 550
GORNJA VISOCKA 718, 746,767,767, 770, 777, 786, 788,791, 810,823,827, 828, 836, 847, 969
GORNJE BUKOVLJE 446, 447, 452, 476
GORNJE DUBRAVE 14, 155, 308, 386, 417, 542, 565, 595,596, 604,715,717, 754, 761, 780, 796,799, 800,831,837, 937, 969, 981, 1016,1046
GORNJE KUCEVICE 924
GORNJE MRZLO POLJE 385, 413, 418, 435, 923
GORNJE POKUPLJE 667
GORNJE PRILIŠĆE 86, 101, 127, 623, 666, 679, 688
GORNJE STATIVE 101, 191, 194, 680, 850, 851
GORNJE ZILJE 623
GORNJI BUDACKI 525, 526, 545, 645, 781, 807, 917, 992
GORNJI KUNIĆ 687
GORNJI LAPAC 715
GORNJI mlin 214, 225, 385, 404, 920, 921
GORNJI POLOJ 463, 717, 726, 729, 730, 733, 736, 746, 748, 749, 763, 767, 768, 770, 778, 786, 788, 792, 795, 798, 802, 820, 821, 823, 824, 826, 828, 979
GORNJI SKRAD 461, 476, 480, 495, 498, 506, 514, 527, 707, 741, 744, 745, 769, 798, 799, 806, 807, 980
GORNJI SCULAC 479
GORNJI TOMIĆI 506
GORNJI VAKUF 715
GORNJI VELEMERIĆ 78, 446, 481, 482, 916, 918, 952
GORNJI ZVECAJ 29, 142, 145, 148, 149, 164, 165, 176, 185, 194, 199, 200, 418
GORSKI KOTAR 13, 14, 16, 120, 129, 389, 412,417, 421, 542, 544,545,563, 569, 595,597, 602, 604, 617,619,620, 621, 622, 626, 627, 632, 633,639,643, 654, 658,661, 663, 666, 682,690,694, 696, 697,700, 701, 768, 813,814,818, 832, 836, 932, 1015, 1039, 1043, 1046
GOSKOVO 24, 432, 435, 444
GOSPIĆ 220, 226, 374, 393, 517, 946, 977, 1024, 1036, 1040
GRABARJE 183
GRABOVAC 716
GRABRK 142,149, 151, 154,155,157, 164, 542, 544, 545, 550, 554,555,558, 560, 562, 564, 572, 573, 575,582,589, 591, 600,615, 620, 632, 634,713,883, 884, 885, 912, 914, 917, 989
GRAČ (GRAZ) 970
GRAČANI-POTOK 624
GRADEC 553
GRADINA 41, 744, 745, 746, 763, 768, 795, 796, 979, 1022, 1023, 1025
GRADIŠĆE 129, 417, 553, 558, 572, 602, 918
GRADUSA 156
GRDUN 127, 142, 151, 154, 639, 925
GRDUNE 605
GREDA 182
GRETIN GAJ 899
GRGANIĆI 389, 434
GRGANJICA 198
GRIĆE 716
GRŠĆAKI 137, 189, 192, 198, 356, 398, 404, 407, 918
GRUBEŠIĆI 12
GRUBIŠNO POLJE 317

GUNJSKO SELO 971
GUSTI VRH 642, 709
GUŠĆA 900

H

HABZBURŠKA monarhija 717
HALARI 899
HALJUR 973
HERCEGOVINA 68, 170, 227, 251, 362, 717, 813
HRASĆE 193, 314, 607, 612, 659, 664, 685, 709, 713, 715, 1013
HRSINA 32, 33, 38, 149, 595, 600, 603, 608, 632, 634, 707
HRUSICA 962
HRVATSKA 11, 12, 14, 16, 19, 25, 30, 31, 32, 40, 59, 68, 129, 132, 138, 148, 157, 160, 170,193,195,200,201,208, 217, 218, 222,223,228,229,230,231, 233, 235, 236,237,239,242,243,244, 245, 246, 247,248,250,253,257,258, 260, 264, 265,267,269,270,271,272, 275, 278, 280,281,285,286,287,288, 290, 291, 297,303,304,305,306,307, 309, 313, 317,318,322,324,326,327, 329, 330, 331,337,339,341,347,350, 353, 354, 357,358,363,367,368,383, 400, 408, 409,415,443,465,497,513, 524, 525, 526,563,578,579,581,582, 583, 584, 585,590,597,604,605,614, 641, 643, 650,652,656,658,659,663, 690, 692, 694,700,701,708,717,718, 719, 720, 722,725,737,753,780,813, 821, 834, 836,844,845,846,848,901, 902, 906, 910,911,913,926,930,931, 932, 937, 950,954,956,964,965,970, 972, 974, 976, 977, 983, 985, 998, 1012, 1014, 1018, 1034, 1036, 1038, 1049, 1051, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059
HRVATSKI BLAGAJ 721, 730, 731, 739, 763, 765, 772, 790, 813, 817, 818, 946, 980, 985, 1009, 1013, 1017
HRVATSKO primorje 428, 535, 597, 627, 682, 694, 696, 697, 698, 700, 768, 813
HRVATSKO SELO 941, 994
HRVATSKO zagorje 72, 1009
HUM 950, 1024

I

IDUBAR 156
ILICI 800, 801, 802
ILIRSKA BISTRICA 1015
ILOK 200
ILOVAC 423
IMOTSKI 234
ISTOČNA MREŽNICA 14, 15
ISTOK 672
ISTRA 97, 196, 226, 569, 597, 622, 717, 962
ITALIJA 149, 235, 310, 311, 357, 387, 415, 417, 424,446,468,471,472,473, 482,490, 534,535,540,542,546,547, 551,559, 567, 568, 579, 592, 594, 595, 627, 630, 645,648,659,672,676,690, 708, 717, 728,835,939,952,962,963, 1001, 1033, 1037, 1050
IVANIĆ JARAK 391
IVANOVIĆ JARAK 157, 495, 497

J

JABLANICA 1036
JADRAN 13, 35, 40, 417
JADRANSKO more 14, 41, 284, 424
JADRČ 568, 585
JAJCE 526, 672, 684, 836
JAKOVCI 193, 661
JAKOVLJE 899
JAMADOL 418, 930
JANČANI 575, 601, 621, 632, 633
JANKOVO SELIŠTE 418, 446, 463, 718
JANJAC 181
JANJA GORA 59
JAPAN 672
JARAK 765
JARCE POLJE 37, 70, 87, 101, 128, 129, 149, 150, 154, 160, 162, 164, 166, 167, 191, 306, 310, 428, 624, 681, 683, 688, 868, 886, 914, 917, 919, 922, 924, 925
JARCEVAC 781, 782
JASENAK 154, 622
JASENOVAC 375, 391, 394, 399, 406, 413,418, 423, 424, 447, 516, 557, 651, 698, 702, 736, 795, 819, 1050, 1055
JASTREBARSKO 510, 651, 834, 949, 969, 985, 1000, 1040, 1047
JASTREBICA 14
JAŠKOVO 238, 314, 321, 589, 596, 658, 659, 670, 679, 686, 704, 710, 835, 837, 944
JELENO POLJE 900
JELOVCI 819
JOHI 86, 152, 160, 634
JOSIPDOL 432, 907, 916
JOZEFINSKA cesta 13, 16
JUGOSLAVIJA 10, 11, 12, 30, 32, 406, 170, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 227, 229, 233, 234, 241, 242, 243, 244, 245,

246, 247, 248 ,249,250,251,254,255, 256, 257, 259,261,264,265,269,270, 282, 287, 297,304,309,314,316,318, 324, 330, 331,338,342,344,346,347, 348, 360, 363,367,368,369,370,377, 382, 383, 387,388,389,394,401,408, 411, 417, 423,425,432,433,438,442, 445, 451, 452,454,455,456,458,468, 478, 486, 490,500,518,519,540,546, 547, 548, 552,555,560,569,578,592, 594, 601, 609,640,641,642,672,676, 694, 702, 718,728,732,739,742,757, 792, 805, 817,823,830,831,838,846, 920, 931, 935,936,938,945,946,949, 952, 953, 956,957,961,963,982,984, 987 , 990, 991, 992, 1002, 1003, 1007, 1009, 1015, 1023, 1026, 1030, 1035, 1042, 1049, 1054, 1057, 1058

JURGA, 487

JUROVSKI BROD, 711, 717

K

KALNIK, 155, 974

KALVARIJA, 659

KAUE, 238

KAMANJE 193, 542, 653, 656, 709, 834, 930, 931, 949, 985, 1045

KAMENICA 769

KAMENSKO 101, 406

KANADA 126, 365, 542, 584, 585, 586, 640, 955, 956

KANIŽARICA 632

KAPELA 12, 14, 15, 181, 310

KARAMARKOVIĆI 498

KARLOBAG 155, 1035

KARLOVAC 7, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 67, 68, 80, 96, 97, 100, 101, 105, 120, 127,132, 133, 134, 137,146, 147, 152, 153,154, 155, 156, 157,166, 167, 168, 171,177, 178, 179, 183,184, 185, 190, 193,197, 198, 199, 201,204, 208, 211, 218,220, 222, 225, 226,229, 231, 232, 233,234, 235, 236, 237,238, 239, 240, 241,243, 246, 250, 284,285, 287, 288, 290,293, 294, 295, 296,297, 298, 299, 300,301, 302, 304, 305,307, 309, 310, 311,312, 313, 314, 315,316, 317, 318, 320,321, 322, 323, 335,336, 337, 340, 341,343, 354, 355, 361,362, 365, 367, 369,372, 373, 374, 376,380, 381, 383, 385,386, 390, 391, 393,395, 396, 397, 398,399, 400, 402, 403,404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411,415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422,423, 424, 425, 430, 431, 432, 433, 434,435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 448,450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457,458, 459, 460, 462, 463, 464, 465, 466,467, 469, 471, 472, 473, 476, 477, 480,481, 482, 484, 485, 486, 487, 488, 493,494, 496, 500, 503 , 505 , 506,507,508,510, 511, 512, 515, 516, 517, 518, 525,528, 530, 532, 533, 534, 535, 537, 542,544, 545, 551, 552, 554, 555, 556, 557,558, 559, 562, 563, 569, 570, 572, 573,574, 575, 577, 578, 579, 584, 585, 586,587, 589, 591, 592, 593, 595, 596, 597,599, 602, 604, 605, 606, 607, 608, 609,612, 613, 614, 616, 617, 618, 619, 620,622, 624, 629, 630, 631, 632, 633, 635,636, 637, 639, 640, 641, 642, 643 , 644,645. 647, 648, 649, 650, 651, 653 , 655,656, 657, 658, 659, 662, 664, 665, 667,668, 669, 699, 700, 701, 702, 703, 704,707, 708, 711, 712, 713, 714, 716, 718,720, 721, 722, 726, 728, 730, 732, 733,736, 737, 738, 743, 752, 754, 755, 756,758, 761, 762, 763, 764, 765, 768, 769,774, 776, 782, 793, 797, 798, 810, 812,815, 816, 819, 825, 830, 831, 832, 834,835, 836, 837, 847, 850, 851, 853, 855,861, 870, 871, 876, 878, 887, 888, 890,891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 904,906, 907, 910, 912, 924, 925, 929, 930,931, 933, 934, 935, 936, 937, 942, 949,951, 952, 953, 956, 957, 958, 959, 960,961, 962 , 963, 965 , 967, 970,971,973,974, 975**

KARLOVAČKO POKUPLJE 234

KAROLINŠKA cesta 25, 182, 544

KARPATI 540, 725, 971

KASTAV 157

KASUNI 101, 547, 560, 561, 567, 575, 576, 583, 600, 620, 632, 633, 635, 637, 850

KAŠT 709

KAŠTALIŠTE 749, 751

KEIĆI 15, 446, 453, 460, 476, 718, 899, 906, 908, 911, 913 , 919, 921

KEIĆ most 411

KEIĆ SELO 710

KESTENAK 142, 147, 148, 149, 155, 163, 164, 167, 184,198,397,399,403,407, 459, 461, 474,477,480,484,486,487, 490, 533, 571,707,711,717,726,729, 732, 735, 751,752,762,767,768,770, 777, 778, 779,781,786,788,818,822, 823, 826, 828, 835, 990, 1029

KESTENOVAC 693
KESTENOVA gora 777
KESTENOVA šuma 779
KESTENJAK 12
KLANAC 604, 718, 730, 731, 735, 737, 750, 751, 767, 768, 770, 772, 775, 777, 778, 779, 786, 788, 794, 818, 821, 822, 823, 824, 826, 847, 1023
KLARIĆI 15, 819
KLEK 223
KLJAIĆEVO 477, 500, 823, 830, 1008
KNEJA 950, 1020, 1025
KNEŽGORIĆA 101
KOBILJAK 14, 25
KOČEVJE 546, 556, 594
KOLA 602
KOLARIĆ 772, 778
KOLOBČAJSKO brdo 759
KOLEČAJ 754, 755
KOLENOVAC 193 , 644, 665 , 667, 669, 671, 674, 675,676,666,680,685,687, 688, 692, 699,707,709,845,972,973, 974
KONČALOVIĆI 447, 479, 493, 497
KOPRIVNICA 389, 391
KORANA 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 24, 25, 28, 29, 33, 34, 35, 58, 65, 67, 84, 96, 131, 141,180,182,183, 390,432, 435, 446, 447,448 ,456,457 , 463,464, 466, 467, 468,471,479,484, 487,490, 492, 493 , 495 ,496,497,502 , 503,504, 505, 508,509,512,515,519,520,530, 532, 536,645,670,702,703,704,707, 710, 717,718,723,730,731,741,746, 750, 758,762,778,790,792,807,814, 815. 818, 832,919,920,921,967,968, 1022
KORANSKA STRANA 147, 717, 726, 736, 738, 760, 767, 768, 777, 778, 786, 788, 814, 822, 823, 824, 827, 828
KORANSKI BRIJEG 148, 150, 459, 492, 497, 498,502,510,512,521,524,525, 526, 527,529,530,532,534,539,540, 914, 918,951, 1026,1027
KORANSKI most 517
KORANSKO 717
KORANSKO SELO 37, 143, 147, 148, 149, 150, 163,167,720,736,746,755, 760, 767,768,769,770,776,777,778, 792, 795,797,808,810,814,822,823, 828. 830,975,1024
KORDUN 32 , 37, 60, 66, 85, 100, 106, 129, 132,135,142,148,154,156,173, 174, 176,194,223,243,387,392,396, 397, 398,399,400,401,402,403,404, 406, 407,408,409,410,412,426,427, 438, 439, 456,458, 459,463,464,468, 471,472,476,477, 478,483,489,490, 494,498, 500,502, 509,510,511,513, 514, 516, 517,518, 519,520,526,531, 533,534,535,536, 545,551,555,558, 563,564,565,569, 574,581,585,586, 590,592,594,595, 5%,602,604,617, 620,633,645,647, 650,654,655,660, 662,663,665,666, 668,672,682,690, 694, 696, 697,698, 700,702,703,704, 708, 717, 718,719, 727,732,741,749, 756, 758,777,781, 792,798,803,812, 813, 816, 818,831, 832,833,834,837, 838, 867, 868,902, 903,904,908,929, 930,931, 932,933, 936,937,942,943, 949, 957,964,965, 967,968,973,980, 981, 983, 984, 985, 992, 993, 998, 1000, 1013, 1015, 1017, 1023, 1024, 1025, 1030, 1033, 1036, 1039, 1040, 1046
KORDUNSKI LJESKOVAC 535
KORENICA 805, 932, 964
KORENIĆ BRDO 644, 713 899, 959
KORENIĆI 561, 634
KORENIĆ SELO 34
KORITA 900
KORUŠKA 717
KOSANOVIĆ LIPA 1017
KOŠIĆ brdo 1047
KOSIJERSKOSELO 72, 101,184,457, 481,492,497,498,501,503,504,505, 506,507, 510,513,517,518,521,524, 525,526,527,528,529,534,536,537, 538, 539, 540, 723, 992, 1008
KOSOVO 676
KOŠARE 704
KOVAČEVAC 25
KOVAČEVIĆ 120
KOVAČEVIĆA DRAGA 900
KOZALJ VRH 191, 434, 918
KOZINAC 835
KOZJAČA 414
KOZLJI VRH 310
KOZINE 503, 511, 940
KOZLINSKA glavica 498
KRAGUJEVAC 164, 353, 1015
KRAJINA 180
KRALJEVINA JUGOSLAVIJA 216, 340, 346, 357, 359, 363. 374, 377, 382, 387, 455, 546, 673, 725, 728, 958, 959, 1013
KRALJEVINA SHS 287, 297, 311
KRALJEVINA SRBIJA 311
KRALJEVO SELO 32, 36, 101, 561, 600, 634, 707
KRANJSKA 131, 132, 135, 182, 717, 719
KRANJSKI DAMELJ 605
KRASNICA 585

KRAŠIĆ 156, 411, 572, 709, 834, 985, 1024, 1040
KRAŠICEVICA 13
KRAVARSKO 985
KRBAVA 173
KRC 33, 568, 614
KRIŽ 476
KRIŽ KORANSKI 446
KRIŽEVCI 144
KRK 82
KRNDIJA 935
KRNJAK 12, 14, 134, 157, 348, 466, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 502,503, 504 , 505 ,506 , 507, 509, 510, 511,512, 513, 514, 518, 521, 526, 535, 537,650, 715, 717, 718, 729, 764, 830, 831,842, 846, 895, 896, 907, 940, 991, 1016, 1019
KRSTINJA 721, 726
KRŠKO 917
KUČAR 901
KUĆEVICE 193, 571, 667, 681, 683, 685, 689, 925
KUKACA 703, 906
KUNIĆI 86, 150, 153, 156, 157, 166, 184, 193, 314, 333, 397, 559, 610, 644,646, 671, 681, 699, 706, 836, 883, 884,914, 974, 10033
KUPA 11, 12, 13, 14, 15, 16. 17, 29, 31, 33, 34, 67, 84, 86, 94, 99, 120, 131, 141, 181, 193, 380, 387, 398, 407, 408.409, 412, 419, 432, 486, 487, 509. 542,544, 545, 546, 547, 551, 556, 558, 559,560, 562, 563, 564, 571, 572, 578, 579,580, 583, 584, 585, 587, 589, 594, 595,598, 599, 601, 602, 603, 604, 605, 606,609, 612, 614, 617, 621, 622, 623, 625,639, 634, 645, 646, 648, 649, 650, 651,653, 654, 655, 656, 657. 658, 659, 661,663, 666, 667, 670, 675. 683, 698, 702,703, 704, 705, 707, *709.* 710, 716. 717,808, 810, 832, 833, 834, 906, 919, 920.930, 931, 956, 979, 981, 998, 1013, 1033
KUPCTNAi 669, 983
KIJPFŠKO iezero 13
KURJA VICA 800, 801
KUTINA 1043
KUZMA 359, 717. 726, 730, 731, 732, 735, 736, 7^7-750, 767, 770. 775, 777,778, 779, 786, 788, 790, 818, 821, 822,823, 827, 830, 847, 1023
KUZMA PERJASICKA 72, 101, 148

L

LABRDENIK 192, 745, 751, 982,
LADESIĆ DRAGA 86, 105, 154, 193, 369, 380, 442, 581, 643 , 644, 646, 651,652, 665, 669, 671, 680 , 688, 689, 699,702, 706, 709, 713, 715, 884, 914, 973
LAĐEVAC 156, 721
LADVENJAK 101, 134, 156, 165, 198, 200, 339, 343, 429, 446, 447, 448, 455,456, 459, 462, 476, 495, 498, 847, 914,
LAJPCIG 970
LALIC DOL 604
LAPAC 650
LAPAČKA dolina 453
LAPOVO 157
LASINJA 33, 510, 969, 1006, 1040
LASINJSKI SJENICAK 156, 1037
LASLAVICI 86, 101, 142, 152, 545, 552, 561, 574, 600, 604, 608, 631, 634
T ATTŠT 434
LENJINGRAD 402, 757
LEPOGLAVA 156, 400, 417
LESKOVAC 25, 343, 347, 462, 466, 467, 483, 485, 914, 937
LEŠCE 14, 25, 26, 27, 36, 86, 88, 93, 96, 101, 120, 151, 178, 181, 355, 356,379, 382, 396, 417, 419, 487, 542, 544,545, 550, 555, 563, 572, 581, 589, 590,591, 598, 600 ,603, 609, 611, 619, 620,622, 623, 634, 708, 713, 836, 870, 900,914, 992
LEŠCE na DOBRI 174
LEVUD 181
LICKA JESENICA 650, 715, 756, 1017, 1020
LIČKO LEŠCE 1024
LTČKO PETROVO SELO 518
LTTEŠĆE 1031
LIKA 12, 19, 34, 60, 66, 97, 100, 101, 107, 120, 129, 173, 223, 310, 412,453, 464, 517, 534, 563, 602, 625, 645,652, 672, 682, 694, 697, 701, 715, 727,732, 813. 814, 832. 838, 932, 973, 1018, 1024, 1025, 1036, 1040
TJL (LILLE) 971
LTON (LYON) 971
LIPA 17 . 27. 135, 140, 144, 149, 160, 164, 165, 176, 178. 181. 192, 200, 385,419, 427, 544, 589, 597, 609, 611, 615,914, 918, 919, 920, 922
LIPARI 525
LIPLJE 545, 707
LIPNIK 28, 644, 707, 835, 1004, 1013
LIPOVAC 181, 182, 183
LIPOVAČA 1020
LIPOVŠČAKI 101, 457, 575, 600, 601, 602, 632 , 634, 898
LIPOVŠČAKOVO brdo 744, 745
LISAC 1020

LISIČINA GLAVICA 600
LISIČINA GORA 634
LISIČINA GORICA 615
LISNICA 191, 398, 434, 435, 923
LITORIC 605
LITVA 362
LITVANIJA 362
LOGORISTE 16, 24, 435, 446, 447, 448, 459, 472, 473, 645, 916
LONČAR BRDO 42, 43, 665, 675, 688, 846, 914
LONDON 290, 332, 454, 579, 597, 673, 689, 690
LONGARI 333, 687
LOSKUNJA 502
LUCANI 925
LUCICA 29, 446, 447, 455, 457, 461, 475, 480, 481, 486, 487 , 496, 498 , 781, 782, 836, 850, 917
LUDBREG 177
LUDINA 1043
LUGARI 565
LUJZIJANA 16, 129, 141, 178, 182, 284, 544, 560, 595, 602, 619, 639, 665
LUKINICKA 900
LUKINIC BRDO 146
LUKOVDOL 585, 598, 605

LJ

LJUBLJANA 135, 216, 244, 318, 367, 433, 542, 722, 984

M

MAĆESTCI 503. 505
MAĐARSKA 68, 297, 371, 676, 719, 740
MAGARCEVAC 1044
MAHIČNO 14, 156. 362, 643, 1026
MAJKA BOŽJA 623
MATNA 14
MAKEDONIJA 331, 676, 813
MAKIMTR 650
MALA JELSA 191
MALA KLADUŠA 1025
MALA KOSA 72. 101, 143, 148, 163, 167, 718, 729, 735, 748, 767, 768, 777, 778, 786, 788, 792, 822. 823, 825. 827, 828, 830, 912, 921, 1015, 1016, 1019, 1023
MALA MLAKA 992
MALETICI 128, 188, 191
MALICI 492, 493, 497,
MALIC SELO 512, 920
MALI jelik 1040
MALIK 42, 43, 562, 576, 632, 634, 914
MALI KOZINAC 72, 101, 148, 150, 467, 480,492, 497, 498, 502, 506, 510, 512, 521, 522, 523, 525, 526, 527, 528, 529, 535, 537, 538, 539, 540, 992, 1008
MALI MODRUŠ POTOK 35, 193, 688, 689
MALINCI 476
MALI TAVANAC 755, 792, 793
MALJEVAC 772, 778, 906
MALMÖ 234
MALNIK 545, 562, 600
MANDIC SELO 510
MANDIKE 742
MANDINKA 1040
MARIBOR 196, 218, 257, 547, 728, 970, 975,987
MARINDOL 134, 153, 155, 156, 580, 649, 650, 656, 661, 705, 713, 811
MALINOVAC 72, 457, 718, 767, 777, 786. 788, 822, 823
MARSEJ (MARSEILLE) 971
MARTINOVICI 505
MATINSCAK 12, 16, 25, 27, 183, 447,483
MAŠNIK 617, 655, 759
MATESE 424, 914
MATEŠKA DUBRAVA 898
MATEŠKO SELO 15, 178, 446, 450, 460, 514, 717, 718, 739, 746, 755, 761, 769, 804, 948, 1006, 1011
MAUROVIC SELO 717, 768, 794, 823
MAVRACIC 375
MAVROVICI 767, 988
MEC (METZ) 971
MEĐIMURJE 72
MEĐUVOĐE 899
MEJASKO SELO 916
MEKUŠJE 101, 454, 1002
METLIKA 132, 176, 396, 436, 572, 594, 640, 658, 685, 1031
MIHALIĆ SELO 134, 142, 150, 164, 369, 376, 379, 383, 410, 446, 447, 451, 452, 455,459, 460, 462, 463, 464, 474, 476, 702, 885, 919, 934, 960, 961, 999, 1000, 1005
MIHOUSKO 526
MIKAŠINOVICI 1016
MIKULOVAC 745
MILANI 559, 561, 575, 600, 604, 631, 632, 633, 707, 925
MILICI 661, 706, 707
MILOŠEVAC 717, 726, 746 , 748, 749, 755, 767, 768, 778, 786, 788, 792, 795, 820, 822, 823, 824, 827, 838, 850
MIROGOJ 454, 999
MISIR 80
MIŠLJENOVAC 454

MIŠLJENOVIČI 937
MLADENOVAC 445
MLAKA 16, 179, 182
MLAKOVAC 518, 536
MOČILA 525, 604, 605, 649, 703, 704, 711, 937
MODRUŠ 432, 1034
MODRUŠKA županija 181
MODRUS POTOK 182, 188, 836
MORDVINKA 106
MOSKVA 332, 402 579, 757, 1025
MOSLAVAČKA gora 12
MOSLAVINA 66, 813
MOSTANJE 15, 16, 196, 413, 1027
MOŠKUNKA 900
MRAČIN 37, 42, 43, 101, 128, 422, 914, 919, 1055
MREŽNICA 11, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 28, 29, 33, 35, 36, 40, 58, 67, 84, 136, 143, 148, 149, 163, 182, 183, 189, 232,284,285,287,290,291, 376, 385, 386,395,399,405,410,411, 412, 415,429,434,435,436,444,446, 447, 453, 465 ,466,467,468,479,484, 485, 487,496,572,589,591,617,623, 645, 649, 655,669,702,704,706,708, 710, 717,718,735,749,754,755,758, 759, 761, 762,763,767,768,770,777, 778, 786, 788,793,707,799,814,815, 819, 820, 822,823,825,826,827,828 832, 834,836,906,907, 908 910,911, 912, 913,919,920,921,939,956,976, 981, 1012, 1019, 1021, 1029, 1033, 1038, 1047
MREŽNIČKE POLJICE 36, 42, 43, 192, 310, 399, 314, 435, 918, 924,
MREŽNIČKI BREST 148, 155, 163, 178, 460, 836, 914, 989
MREŽNIČKI BRIG 397, 398, 399, 410, 415, 427, 428, 429, 446, 450, 452, 454, 460, 836, 837, 883, 918, 923, 1028, 1055
MREŽNIČKI NOVAKI 369, 446, 450, 452, 460, 475, 476, 702, 713, 714, 803 914, 934, 937
MREŽNIČKI VAROŠ 853, 918, 923
MREŽNIČKI VENAC 398, 404, 429, 841, 918
MRKONJIĆ — GRAD 480, 525
MRKOPALJ 179, 219
MRZLO POLJE 15, 136, 138, 179, 225, 308, 451, 552, 649, 855, 930
MRZLJAKI 88, 99, 120, 140, 479
MRŽUAKI 646, 661, 671, 687, 699, 705, 706, 711
MUDRICA GLAVICA 1020
MÜNCHEN 228, 357
MUNJASI 581, 611
MUNJAVA 15

N

NERETVA 412, 468
NETRETIĆ 7, 16, 27, 73, 80, 82, 84, 101, 129, 135, 141, 144, 149, 151, 153, 154, 161, 166, 168, 169, 182, 185, 191, 194, 197, 199, 200, 206, 304, 308, 314, 315, 316, 317, 320, 321, 324, 326, 330, 332, 334, 335, 337, 339, 340, 344, 350, 355, 365, 366, 367, 368, 398, 407, 408, 411, 431, 432, 442, 449, 564, 577, 581, 594, 596, 598, 612, 621, 623, 639, 641, 642, 643, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652 , 653, 654, 655, 657, 658, 659, 661, 663, 664, 665, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 674, 675, 676, 677, 679, 680, 681, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 692, 693, 694, 696, 696, 697, 698, 700, 701, 702, 704, 707, 708, 709, 710, 711, 715, 808, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 842, 850, 851, 883, 885, 886, 914, 915, 916, 917, 922, 923, 924, 929, 930, 931, 944, 974, 1049, 1050, 1052, 1054, 1055, 1056, 1058
NETRETIČKO BUKOVLJE 900
NETRETIČKO ZAVRŠJE 156
NEW YORK 228
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA 370, 442, 513, 728, 1015, 1050
NIKŠIĆ 134
NORIK 35
NOVA GORICA 962
NOVA GRADIŠKA 391, 651
NOVAKI 193, 379, 383, 415, 428, 459, 480, 678
NOVAKOVIĆA mlin 707
NOVI DOL 718, 762, 767, 777, 786, 788, 823, 825, 826, 827, 1013, 1014
NOVI GRADEC 938
NOVIGRAD na DOBRI 14, 17, 19, 24, 26, 29, 36, 101, 102, 127, 128, 129, 135, 144, 145, 149, 153, 154, 164, 166, 167, 176, 179, 182, 191, 226, 238, 306, 333, 342, 350, 362, 398, 411, 413, 560, 611, 615, 645, 651, 681, 683, 684, 685, 688, 707, 833, 853, 883, 885, 886, 917, 922, 923, 924
NOVI SAD 66
NOVI SKRAD 183
NOVI VINODOLSKI 1046

NOVO BRDO 418
NOVO MESTO 437, 594,622,715,955
NOVO SELO 615, 634,642,707,718, 736, 765, 767, 768,777,778,786,788, 792,794, 795, 798,816,821,822,823, 825 995
NOVO SELO BOSILJEVAČKO 101
NOVO SELO PERJASIČKO 101
NOVSKA 400, 405

NJ

NJEMAČKA 105, 107, 228, 234, 290, 357, 373,383, 389, 418, 425, 457, 466, 542, 544, 546, 556, 620, 635, 648, 649, 672, 727, 728, 774, 945, 961, 970, 1001, 1050

O

OBERTAUN 229
ODRA 922
OGULIN 11, 19, 32, 65, 67, 80, 93, 116, 125, 155,178, 220, 230,304,324,345, 350, 361,362, 387, 415,416,417,418, 424, 430,431, 432, 467,487,507,542, 544, 548,557, 561, 565,572,581,589, 591, 594,599, 602, 604,609,610,620, 622, 640,644, 704 , 718 ,720,726,728, 745, 750,598, 819, 830,836,907,916, 919,931, 937, 939, 1014, 1017, 1024, 1034, 1040
OGULINSKI HRELJIN 155
OGULINSKO. — plašćanska zavala 19
OREŠĆANI 822, 823, 828, 1011,
OREŠKI 768
OREŠKO SELO 717, 767, 777, 778, 786, 788
ORIJEVAC 147, 717,726,735,746,755, 767,777, 786, 788,791,810,822,823, 825, 827, 829, 912
ORIŠJE 88, 101, 351,355, 544,549,553, 557,558, 562, 563,565,569,570,571, 574,575, 581, 586,589,591,594,596, 599,600, 601, 604,631,632,634,635, 850, 1042, 1043
OSIJEK 68, 225, 239
OSOJ 499
OSOJNIK 568, 604, 796
OŠTARIJE 417, 432, 625, 800, 949, 1017
OSTRC 721
OTOČAC 59, 145, 464, 1025, 1040
OTOK 555, 562, 600, 634
OTOK na DOBRI 914, 917

OZALJ 11, 18, 67, 69, 142, 182, 195, 238, 287, 408,432,438,559,572, 589,594, 602, 604,640,641,642,655, 656,658, 659,662 ,664,665,667 ,670,679,686, 702, 704,710,711,845,890, 891,893, 925, 931, 934, 949, 969, 985, 1013 1031, 1040

p

PAKA 603
PAKRAC 313, 1041
PANČEVO 823, 827, 966
PANONIJA 32, 34, 35, 40, 41
PANONSKA nizina 33, 40
PARIZ 179, 286, 290, 318, 728, 971
PAVLETIĆ 28
PAUNOVIĆI 661, 713, 715
PAVLOVAC 739, 750, 751, 790, 791
PEČURKOVO brdo 14, 435, 446, 476, 923, 925
PEĆIGRAD 1025
PEDURINA 559
PEJNOVIĆ guvno 798, 815
PENIĆ 503
PENSILVENIJA 1028
PERINOVIĆI 744, 810
PERJASICA 7, 13, 15, 16, 36,40, 42, 43, 59, 60, 61, 65, 72, 78, 101, 129, 133, 134, 135, 137, 144,147,148, 149,155,156, 158, 163, 164,167,185, 187,192,194, 198, 205, 304,308,317, 320,326,330, 341, 344, 346,349,351, 355,359,366, 367, 369, 401,410,447, 457,461,462, 463, 466, 474,477,481, 483,486,495, 498, 500, 502,527,533, 591,622,623, 650, 652, 660,704,706, 707,708,709, 710, 715, 716,717,718, 719,720,721, 722, 723, 724,725,726, 727,728,729, 730, 731, 732,733,734, 735,736,737, 738, 740, 741,742,743, 744,745,746, 748, 749, 750,751,752, 754,755,756, 758, 766, 767,768,769, 770,772,773, 775, 776, 778,779,780, 781,782,783, 784, 785, 786,787,788, 791,792,793, 794, 895, 798,799,800, 804,805,806, 807, 808, 810,811,813, 814,815,816, 818, 819, 820,821,822, 823,825,827, 828, 829, 830,831,832, 833,834,835, 836, 838, 842,846,850, 870,872,876, 883, 884, 901,902,903, 904,905,906, 907, 908, 909,910,911, 912,914,915, 916, 917, 918,922,935, 945,947,949, 953, 954, 958,969,975, 976,977,978, 979, 980, 981,982,984, 985,986,990,

994, 995, 996, 1009, 1010, 1011, 1013, 1014, 1017, 1019, 1023, 1938, 1039, 1040, 1041, 1046, 1047, 1049, 1050, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1058
PERJASIČKA dubrava 742, 744, 745, 791
PERJASIČKA kosa 736, 746, 755, 768, 779, 792, 793, 815, 818,
PERJAVICA 829
PERNA 765
PEŠTA 297
PETAR MREŽNICKI 23, 31, 35, 36, 39, 40, 41, 93, 120, 133, 213, 310, 311, 328, 352, 363 , 404, 417
PETRAKOVO BRDO 100, 101, 136, 198, 199, 308, 310, 355, 391, 413, 430, 435, 918, 923
PETRINJA 139, 145, 156, 396
PETROVA gora 401, 502, 510, 512, 513, 525, 551, 718, 732, 758, 777, 779, 806, 946, 954, 1044, 1047
PETROVI NA 394
PETRUNIĆI 446, 453, 460, 475, 718. 851
PETRUNTC SELO 453, 460, 475, 1001
PEVALEK 28
PILOT 899
PILJUGINO brdo 985
PISAROVINA 400, 525, 620, 703 , 988. 1024
PISCETKI 127, 193, 675, 679, 680, 683, 688 , 709, 836 , 846, 897, 925
PLANTNA 687
PLAŠCANSKA dolina 478, 1020
PLAŠKT 59, 147, 155, 719, 808. 809, 912, 836, 937, 949
PLAŠKO polje 15
PLAVCA DRAGA 950, 1020, 1025
PLITVICE 525 , 703, 1024
PLITVIČKA iezera 14, 719, 1020
PODHUM 1024
PODRAVINA 12
PODREBAR 554, 561, 591, 633, 634
PODUMOL 142, 561, 600, 634, 914
P0DV02IĆ 33, 446, 452, 475, 482, 950, 952
POKUPLJE 174, 233, 243, 245, 433, 563, 609, 639, 643, 652, 732, 813, 814, 834, 957, 964, 965, 983, 1033, 1054
POLOJ 147, 162, 163, 185, 369, 514, 527, 704, 710, 724, 726, 736 , 742, 745 , 746, 750, 762, 763, 765, 770 , 772, 773 , 779, 818, 953, 969, 985, 1013, 1014, 1015, 1016, 1023
POLOJSKA kosa 15, 762, 763, 765, 792, 793, 818, 820
POLJE 923
POLJICE 12, 14, 16, 308, 435
POLJIČKI potok 25
POLJSKA 40, 362, 727
PONIKVE 545,552, 553,554,555,556 557, 559, 560, 570, 579,582,604,634, 646, 647, 655, 669, 704,706,707,780, 796, 833, 834, 835, 1046
PONORAC 14, 147, 717, 735, 742, 744, 752, 753, 767,770, 777,778,786,788, 805, 810, 817,819, 821,822,823,826, 916, 1040
PONORAC PERJASICKI 72, 101
POPOVIĆ BRDO 1021
POPOVO SELO 581, 833, 1046
POSAVINA 12
POSTOJNA 201
POTOK 86, 561, 562, 565, 569, 600, 601, 624, 634, 635
POTPLANINSKO SELO 72, 101, 717, 726, 730, 746,749, 755,767,768,770, 777, 778, 786,788, 793,815,821,822, 823, 825, 828, 829, 1038
PRAG 216, 217, 970
PREDNJI ZVECAJ 434
PREKA 28
PREKOPA 497
PRELOKA 713, 810
PRELUKA 650, 663
PRENJ 156, 1036
PRIBANJCI 151, 185, 355, 547, 549, 551, 553, 555, 559,560, 561, 562,570,571, 575, 583, 584,585, 587, 588,596,598, 600, 604, 612,614, 619, 620,621,625, 626, 630, 632,633, 635, 636,883,885, 992, 924
PRIBOJ 1024
PRIKUPLJE 152, 544, 546, 547, 556, 560, 570, 571, 575, 593, 594, 598, 624, 623, 930, 981, 998, 1012
PRILIŠĆE 16, 42, 43, 49, 50, 58, 105, 127, 135, 146,149, 150,153,154,156, 157, 160, 166,185, 191,193,194,204, 216, 314, 333,338, 339,350,369,380, 422, 555, 559,561, 564,571,572,581, 584, 585, 586,589, 612,636,643,644, 645 ,646, 647,648, 649,651,652,656, 657, 663 , 665,667, 668,669,671,677, 683, 684, 686,687, 688, 692,697,698, 702, 704, 705 ,708, 709, 713 ,716 ,808, 832, 877, 883,884, 886, 914,917,919, 920, 922, 924,955, 974, 1042
PRIMIŠLJANSKA MREŽNICA 19
PRIMIŠLJE 22, 486,703,704,717,736, 745, 746, 748, 758,762,763,765,769, 772, 794, 795, 797,798,800,801,802, 807, 809,818, 821,829,831,833.906, 937, 953, 980, 995, 1014, 1016, 1017, 1021

PRIMORJE 19, 129, 535, 626, 628, 814, 1046
PRIMORSKO — krajiška oblast 250
PRIVIS 12, 543, 565, 603, 900
PROKŠELJEV mlin 547
PROTULIPA 410, 413, 418, 424, 427, 542 545,555, 561, 570, 574, 581, 582, 596, 602,604, 609, 611, 631, 632, 634, 635, 918
PROZOR 1036
PRUSKA 235
PUHOVO BRDO 684
PULA 196, 226, 239
PURGA 560, 570
PUTINCI 823, 829

R

RACAK 86, 623, 624
RADATOVIĆI 666
RADOČAJI 36, 101, 634
RAKOVAC 134, 139, 472
RAKOVICA 509, 518, 649, 703, 711, 949, 969, 1024
RALETINA 710, 762, 779, 794, 995, 1014, 1022
RASINJA 177
RASTOKE 85, 86
RASTOVAC 741
RASA 313
RASCE 900
RAVNO 901
REBAR 900
RECICA 321, 464, 670, 959
RELJCI 482
RENDULICI 101, 308
RENKIN 1028
RESNIK 561, 600, 601, 602, 603, 634
RESNIK BOSILJEVSKI 101
RESETAREVO 101, 191
RIBNICKA dolina 654
RIBNICKI KUNIĆ 140, 153
RIBNIK 140, 153, 193, 194, 238, 314, 315, 374, 393, 408,559,564, 573,584,589, 595, 596, 606,621,651, 653 ,654,656, 657, 658, 659,664,666, 670,671,676, 679, 681, 683,686,687, 702,707 ,709, 710, 713, 833,834,835, 836,837,930, 1013, 1033, 1045
RIBNJAK 545, 900
RIJEKA 16, 68, 129, 157, 178, 232, 239, 284, 311, 386, 390, 542, 567, 599, 639, 707, 758, 762, 765, 876, 907, 915, 916, 919, 923, 925, 926, 979
ROGOVO 447
ROMULA 16
ROSOPAJNIK 82, 86, 153, 639, 646, 651, 671, 681, 687, 699, 705, 711
ROVINJ 196, 226
RUDNICA 15
RUMA 823, 828, 829, 830
RUMUNJSKA 286
RUPACA 600, 602, 634
RURSKA oblast 290
RUSIJA 315, 317, 362, 371, 478, 544, 546, 725, 991, 1019, 1038

S

SABORSKI 703, 1020, 1021
SADILOVAC 173
SAKSONSKA 290
SALINKA 901
SALOPEK LUKE 520, 967
SAMOBOR 667
SARAJEVO 174, 271, 517
SAROVO SELO 542
SARSKI bazen 290
SARSONA 157
SAVA 433, 622
SAVSKA BANOVINA 142, 154, 341, 345, 348
SECE SELO 625
SELA 554, 560, 561,575,576,593 ,601, 604, 630,632, 633,635,900
SELINE 142
SEMIC 559
SENTA 823, 826
SENJ (SENIA) 17, 35, 284, 353, 386,724
SERTIC POLJANA 1020
SEVERIN na KUPI 350, 543, 567, 582, 595, 596,597, 604,605,618, 620,621, 631, 635,654, 704,707,710, 796,837
SICA 13, 143, 149, 155, 163, 165, 446, 448, 457, 459,462, 463,464,465, 466,467, 474, 476,483, 486,487,495, 498,502, 508, 512,514, 707,711,739, 744,752, 758, 762,769, 794,804,809, 810,815, 870, 872,876, 914,917,949, 969,985, 990, 1017, 1022
SISAK (SISCA) 17, 35, 226, 614, 665,957
SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE 585
SJENICAK 156, 403
SJEVERNA AMERIKA 572
SKAKAVAC 343, 432, 483, 486, 487, 623

SKANDINAVIJA 234
SKOBLIĆ BRDO 561, 634, 635, 637, 900
SKOPJE 728
SKRAD 35, 132, 142, 181, 182, 183, 198, 650, 777, 779, 792, 810, 975, 980
SKRADNIK 432
SKRADSKA gora 446, 492, 493, 497, 498, 502, 511, 514, 529, 543, 537
SKUKANI 96, 97, 120, 561, 575, 632, 634
SKUPICA 24, 27, 154, 191, 194, 684, 918, 925, 1055
SLAPNO 642
SLAVONIJA 25, 31, 66, 235, 236, 244, 246, 247, 253,257,258,260,267,270, 271, 272,275,278,303,338,342,373, 377, 448, 526, 813, 823, 829, 831, 1054
SLAVONSKI BROD 208, 246, 257, 338, 367, 399, 906
SLOVAČKA 362
SLOVENIJA 11, 13, 67, 68, 84, 136, 200, 227, 236,248,330,331,363,398,417, 455 , 544, 556,560,563,564,569,579, 581, 585,586,589,592,593,594,595, 598, 599,600,602,603,604,605,614, 617, 622,623,625,639,645,646,648, 649, 650,653,654,656,657,659,661, 662, 663,666,667,685,698,706,708, 713, 717,768,770,810,813,814,831, 832, 833,834,906,945,955,962,964, 990
SLOVENSKO primorje 815, 962,
SLUNJ 11, 67, 85, 86, 134, 150, 160, 163, 183, 230, 486,509,511,518,520,521, 525, 618, 622,703,704,718,726,728, 758, 769, 790,792,800,801,812,813, 830, 847, 890,891,892,903,904,806, 907, 919, 937, 967, 980, 985, 1016, 1024, 1044
SLJEME 233
SMEDEREVSKA PALANKA 991
SMOLJANIĆ mlin 502
SOČA 310, 725
SOLAKOVA lokva 511
SOLINE 634, 914
SOLUN 306
SOMBOR 500, 823, 826
SOSICE 709, 711
SOVJETSKI SAVEZ 348, 368, 383, 642
SPAHIĆ 562, 601, 602 , 623, 633
SPLIT 68, 232, 239, 280, 331, 386
SRAČAK 598, 603
SRBIJA 106, 251, 261, 311, 318, 322, 358, 362, 664, 676, 732, 844, 991
SREDNJA PERJASICA 767, 768
SREDNJE PRILIŠĆE 86, 101, 127, 185, 613, 653, 679, 688,
SREDNJI istok 956
SREDNJI POLOJ 135, 149, 154, 163, 167, 359,410,717, 720,732,735,767, 769, 770,777,786, 788,792,794,797, 798, 805,816,822, 823,824,825,826, 827, 828,868,883, 884,885,980,996
SRPSKE MORAVICE 398, 619
STAJNICA 15
STALJINGRAD 412, 572
STARA GRADIŠKA 400, 406, 417, 418, 998
STARA KRŠLJA 949, 1024
STARI DVORI 901
STATIVE 140, 148, 149, 153, 166, 169, 174, 177,178,186, 187,200,423,556, 572, 594,602,609, 611,614,642,645, 646, 658,668,669, 670,674,675,683, 685, 696,711,714, 715,914,916,917, 922, 974
STELNJAK 183, 213
STRAHOVLJAK 24, 27
STRAŽA 37, 70, 191
STRGARI 547, 554, 562, 600, 634
STUDENAC 14
SUBOTICA 251
SUČEVIĆI 815
SUDARI 759, 760
SUDETI 362
SUDETSKA oblast 544
SUHOR 583, 900, 964
SURČIN 823, 828
SUŠAK 152, 265, 353, 362, 547, 984, 995, 1035
SUŠIK 14
SUTJESKA 468, 555
SVAŠIĆ 101
SVETICE 314
SVET JELENA 451, 483
SVETA MARGARETA 669
SVETI FABIJAN 428
SVETI MARKO 435
SVETI PETAR na MREŽNICI 15, 16, 17, 27, 75, 132, 134, 136, 137, 138, 145, 148, 149, 150, 155, 157, 164, 176, 177, 179, 182, 183, 190, 192, 198, 199, 200, 201, 234, 312, 426, 427, 716, 943
SVETI PONGRAC 200
SVETI ROK 413, 414, 435
SVETOJURAC 15
SVOJIĆ 32, 36, 72, 78, 101, 457, 717, 726, 732, 736, 746, 749, 754, 755, 756, 760, 767 768, 770, 777, 778, 792, 799, 815, 820, 821, 822, 823, 824, 826, 828, 829, 830, 838, 947, 948, 949, 986, 1037, 1046

Š

ŠAMARICA 579
ŠABAC 754
ŠCULCI 446, 447, 456, 462, 463, 474, 476, 495,498, 502, 503, 508, 514, 516, 940, 1030
ŠEKETINO BRDO 192, 412, 923, 1055
ŠIBENIK 217
ŠID 367
ŠIPIĆI 506
ŠIROKA RIJEKA 772, 778
ŠIŠAK 447
ŠIŠLJAVIĆ 365, 670
ŠKARE 1024
ŠKOFJA LOKA 483, 984, 987
ŠKRINJA 41
ŠKROBOTKA 447, 901
ŠKRTIĆI 435
ŠLEZIJA 290
ŠLIVNJAK 732, 752
ŠPANIJA 189, 546, 643, 753, 956
ŠPEHARI 424, 634, 914
ŠTAJERSKA 298, 717
ŠTANJEL 962
ŠTEFANCI 25, 925
ŠTOKANI 544, 608, 634
ŠTRIKOVAC 37, 147, 717, 736, 767, 772, 777, 778, 786, 788, 792, 795, 805, 821, 822, 823, 824, 827, 830, 912, 975, 977, 994
ŠTURLIĆ 406
ŠUŠNJARI 22
ŠVICARSKA 345

T

TAJBAR 1036
TANCA GORA 834
TAVANAC 760
TESLIĆ 389
TITISSE — NEUSTADT 234
TITOVA KORENICA 524, 525, 652
TOBOLIĆ 525, 807, 950, 1020, 1025
TOČAK 35, 148, 715, 717, 726, 736, 746, 749, 759, 767, 768, 770, 772, 777, 786, 788, 795, 820, 822, 823, 824, 827, 984
TODORIĆI 505
TOMAŠEVIĆEVO brdo 15
TOMAŠIĆI 101, 350, 542, 544, 560, 563, 634
TOMAŠNICA 573, 639, 646, 714, 729
TONČIĆ SELO 191, 667, 688
TONKOVIĆI 589, 609
TOPLICE LEŠĆE 134, 135, 142, 143, 144, 147,150, 155, 163, 169, 198, 219, 431, 434, 552, 555, 590, 599, 617, 623
TOPUSKO 217, 510, 719, 906, 941, 993, 994
TOUNJ 146, 418, 432, 487, 558, 594, 617, 619, 717, 769, 798, 800, 812, 833
TOUNJČICA 15, 19, 22
TOUNJSKA KAMENICA 1014
TOUNJSKI TRŽIĆ 720, 769, 800, 819, 937
TRBOVLJE 248
TREBINJA 1021
TREĆI RAJH 432, 546
TRIGLAV 233, 306
TRNJE 954, 989
TROJVRH 949
TROMEĐA 932
TROŠMARIJA 544, 545, 558, 560, 571, 573, 581, 587, 589, 591, 597, 598, 620, 625, 704, 713, 715, 803, 804, 834, 835, 944
TRSAT 155
TRST 433, 453, 599, 716, 989
TRUPKOVIĆI 434
TRŽIĆ 798 , 801, 802 , 816, 1021
TULOVO BRDO 900
TURANJ 15, 19, 134, 146, 165, 405, 1021, 1037
TUROPOLJE 433
TURSKA 286, 719
TURSKA krajina 719
TUŠILOVIĆ 410, 467, 494, 498, 503, 510, 521, 533, 535, 537, 815, 816, 922, 930, 969, 991, 1029
TUŠILOVIĆKI CEROVAC 510, 1021
TUŠMER 223, 224, 407, 467, 706, 923, 1029

V

UMOL 142, 544, 561, 586, 600, 623, 634, 914
UGARSKA 235, 305
UDBINJA 452, 476
UTINJA 510

V

VAGANAC 518
VALIŠ SELO 721
VALPOVO 146
VALJEVO 968
VARAŽDIN 196, 299, 367, 974
VAROŠ 41, 184, 308, 437, 446, 447, 452, 476, 561, 563, 600, 614, 634, 635, 932
VAROŠ BOSILJEVSKA 101

VAROŠ MREŽNIČKI 36
VELEBIT 155, 233
VELEMERIČ 12, 165, 183, 466, 483, 920, 921
VELIKA BRITANIJA 673, 691
VELIKA CRKVINA 906
VELIKA DUBRAVA 505
VELIKA GORICA 146, 398
VELIKA KLADUŠA 405, 408, 510, 524, 558, 577, 641, 776, 981, 992, 1025, 1044, 1045
VELIKA JELSA 643, 669, 670
VELIKA župa MODRUŠ 651
VELIKA župa POKUPLJE 462, 510, 651
VELIKI DRUZAC 12, 623
VELIKI GRĐEVAC 66, 317
VELIKI KOZINAC 78, 101, 185, 457, 492, 497, 498, 500, 502, 510, 511, 521, 522, 523, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 534, 535, 538, 539, 540, 525, 991, 992, 1008
VELIKI MODRUŠ POTOK 143, 193, 688
VELIKI TAVANAC 746
VELJUN 35, 417, 497, 500, 509, 514, 522, 715, 717, 731, 732, 733, 736, 737, 738, 768, 769, 770, 772, 775, 778, 782, 783, 784, 797, 798, 807, 808, 809, 818, 830, 831, 836, 837, 919, 922, 937, 946, 949, 969, 981, 985, 991, 1013, 1014, 1016, 1024
VEUUNSKI TOČAK 1022
VENAC 199, 447
VESELICI 193
VESTMORLEND 1028
VETILJACA 12
VIDINKA 923
VIJENAC 308
VINAC 526
VINICA 12, 16, 26, 27, 135, 136, 189, 220, 233, 254, 375, 376, 383, 432, 435, 436, 437, 440, 444, 446, 447, 452, 460, 466, 475, 476, 481, 482, 487, 498, 544, 545, 547, 556, 559, 560, 567, 581, 583, 584, 587, 588, 589, 593, 598, 612, 616, 619, 621, 625, 636, 645, 808, 840, 841, 906, 917, 1032
VINODOL 914
VINSKI VRH 101, 127, 191, 193, 333, 688
VIROVITICA 938, 940
VIS 676
VISOČ 993VI
VISOCKA 12, 985
VIDOVINA 238, 708, 834
VODENA DRAGA 101, 160, 164, 183, 185, 198, 199, 350, 367, 542, 544, 560, 562, 572, 575, 582, 595, 601, 623, 632, 634, 637, 649, 707, 836, 886, 914
VOJIŠNICA 535
VOJNA krajina 129, 132, 134, 136, 137, 138, 139, 180, 446, 717, 721, 722, 724
VOJNIĆ 11, 134, 144, 304, 321, 324, 341 343, 348, 349, 351, 353, 355, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 401, 459, 474, 476, 477, 481, 494, 498, 505, 507, 509, 510, 514, 521, 522, 526, 535, 672, 693, 718, 721, 732, 734, 764, 772, 778, 836, 868, 890, 891, 892, 903, 904, 907, 963, 992, 1016, 1036, 1047
VOJNIČKI GRABOVAC 156, 1036
VOJVODINA 261, 309, 373, 448, 538, 676 823, 829, 831, 1008
VOLGA 649
VORKAPIĆ SELO 150, 154
VOZIČ 33, 34
VRBANSKA DRAGA 713, 715
VRBOVE GORICE 36
VRBOVSKO 11, 67, 93, 127, 136, 152, 155, 304, 324, 351, 355, 356, 361, 362, 487, 542, 546, 549, 551, 567, 572, 604, 617, 619, 620, 624, 630, 631, 632, 633, 636, 704, 938, 956, 1035, 1043
VRGINMOST 498, 510, 513, 718, 769, 890, 891, 892, 903, 904
VRHOVA GORICA 583, 601, 624, 635
VRHOVE GORICE 308
VRHOVINE 1021
VRNOGRAČ 1025
VRNJIKA 15
VRTACKA 565
VUČJAK 434, 435, 465, 669, 760, 684, 688, 689, 837
VUČNIK 628
VUJ 14, 25
VUJAŠKOVICI 506
VUKMANIC 101, 343, 349, 486, 495, 510, 623, 721, 1021
VUKOVA GORICA 16, 42, 43, 49, 58, 59, 80, 82, 86, 99, 101, 105, 116, 120, 129, 153, 154, 160, 185, 193, 194, 205, 216, 339, 367, 369, 380, 382, 398, 422, 431, 460, 554, 559, 560, 564, 571, 572, 573, 580, 584, 589, 595, 596, 602, 619, 621, 623, 624, 636, 639, 643, 644, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 655, 656, 657, 663, 665, 667, 668, 669, 671, 677, 680, 683, 684, 687, 688, 690, 692, 699, 702, 704, 706, 708, 709, 713, 715, 716, 796, 808, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 851, 868, 870, 883, 884, 885, 886, 914, 915, 917, 924, 944
VUKOVAR 453, 798, 823, 826, 827, 830
VUKOVCI 605
VURDELJE 539

Z

ZABORSKO SELO 101, 193, 573, 644, 669, 671, 676,677,679,680,683,685, 687, 688, 689,692,699,846,884,970, 971, 972, 974
ZABORŠČAK 979
ZADAR 441, 1018
ZADOBARJE 101, 642, 643
ZADOBARSKA šuma 555, 643
ZAGORJE 778, 799, 808
ZAGORSKA MREŽNICA 15
ZAGRAD 12, 191
ZAGRADCI 93,128,154,164,166,167, 191, 226, 424,428,435,914 ,918,925, 1055
ZAGREB 12, 14, 16, 18, 19, 25, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 40, 58, 59, 66, 68, 71, 80, 127, 131, 138,140,145,146,147,154, 155, 156, 157,172,173,174,176,177, 178, 179, 186,192,197,199,200,201, 216, 219, 228,231,234,236,237,239, 240, 241, 243,244,245,246,248,249, 250, 253, 254,256,258,259,263 ,264, 265, 266, 268,269,270,273,274,280, 281, 288, 290,292,294,298,301,302, 305, 307, 308,309,312,313,318,319, 339, 341, 345,350,354,359,364,370, 374, 377, 386,394,397,398,399,406, 407, 416, 417,421,425,429,433,443, 453, 457, 459,501,516,520,549,551, 595, 640, 642,650,665,676,692,701, 713, 715, 720,729,734,736,737,740, 752, 753, 756,758,759,768,772,792, 799, 821, 830,831,871,878,879,886, 906, 907, 909,911,912,914,915,916, 917, 919, 923,925,926,936,954,957, 961, 964, 967,968,970,974,985,989, 999 1004 1034 1036
ZAGREBAČKA 'županija 235, 236, 240, 302
ZAJECAR 934
ZALOŽNICA 949
ZAPADNA EVROPA 238
ZAPADNA MREŽNICA 14
ZASTINJE 101
ZAVIDOVICI 1015
ZAVRŠJE 127, 135, 141, 149, 151, 154, 166, 176, 177, 193, 671, 675, 680, 683, 688, 850, 851, 924, 974
ZAVRŠJE NETRETICKO 101
ZBJEG 650, 704 , 714, 715, 777, 779, 933
ZDENAC 432
ZDENČINA 715
ZDIHOVO 16, 545, 547, 560, 568, 597, 614, 621, 623, 707, 796, 808
ZECEV VAROŠ 800
ZELENIKA 599
ZEMUN 966
ZEPCE 1015
ZIDANI MOST 433
ZILJ 605
ZORKOVAC 667
ZUMRAVICA 744, 745
ZVECAJ 15, 16, 17, 20, 21, 22, 28, 40, 137, 179, 183,194, 197, 199, 226,308, 324 , 368 , 369,385, 386, 407, 412,413, 415, 416, 417,418, 422, 424, 429,431, 432, 434, 438,484, 544, 555, 566,589, 593, 611, 619,832, 883, 885, 914,915, 918, 920, 922 ,923 , 935, 939, 944,1017
ZVECEVO BUKOVLJE 899

Ž

ŽABLJAK 134, 446, 476, 498, 916
ŽAKANJE 713, 715
ZUBRINCI 152, 160, 559, 579, 594 , 595, 630, 633, 925
ŽUMBERAK 66, 192, 394, 422, 501, 520, 526, 533, 563, 564, 572, 573, 594,595, 609, 612, 617, 641, 647, 652, 653,654, 655, 656, 661, 662, 663, 664, 665,668, 685, 704, 706, 708, 709, 711, 715,716, 721, 722, 777, 813, 831, 832, 834,930, 931, 957, 964, 965, 985, 990, 993, 1024, 1025, 1031, 1033, 1040, 1054
ŽUNICI 705
ŽUTA LOKVA 1024

Tumač skraćenica

AFŽ	— Antifašistička fronta žena
AGITPROP	— Agitaciono propagandni odjel
AIHRPH	— Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu
ALU	— Akademija likovnih umjetnosti
APV	— Autonomna Pokrajina Vojvodina
ATC	— Automatska telefonska centrala
ATD	— Antituberkulozni dispanzer
AVNOJ	— Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
BEP	— Banovinsko električno poduzeće Zagreb
CK KPJ	— Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
COŠ	— Centralna osnovna škola
CRSVJ	— Centralno radničko sindikalno vijeće Jugoslavije
DIT	— Društvo inžinjera i tehničara
DPZ	— Društveno politička zajednica
DTO	— Društvo za tjelesni odgoj
DVD	— Dobrovoljno vatrogasno društvo
FMAF	— Evropska federacija borilačkih vještina
FISAJ	— Fiskulturni savez Jugoslavije
FNRJ	— Federativna Narodna Republika Jugoslavija
FOJ	— Fiskulturni odbor Jugoslavije
GRP	— Građa Radničkog pokreta
GŠH	— Glavni štab Hrvatske
HAK	— Historijski arhiv u Karlovcu
HE	— Hidroelektrane
HRSS	— Hrvatska republikanska seljačka stranka

HSS — Hrvatska seljačka stranka
INA — Industrija nafte
ITC — Induktorska telefonska centrala
IV SRH — Izvršno vijeće Socijalističke Republike Hrvatske
JAZU — Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti
JLZ — Jugoslavenski Leksikografski zavod
JNA — Jugoslavenska Narodna Armija
JNOF — Jedinstveni Narodnooslobodilački front
JNRS — Jugoslavenski nacionalni radnički sindikati
JNS — Jugoslavenska nacionalna stranka
JRZ — Jugoslavenska radikalna zajednica
KNOO — Kotarski narodnooslobodilački odbor
KPJ — Komunistička partija Jugoslavije
KPO — Kordunaški partizanski odred
KUD — Kulturno umjetničko društvo
MK KPH — Mjesni komitet Komunističke partije Hrvatske
NDH — Nezavisna država Hrvatska
NF — Narodna fronta
NOB — Narodnooslobodilačka borba
NOF — Narodnooslobodilačka fronta
NOO — Narodnooslobodilački odbor
NOP — Narodnooslobodilački pokret
NOV — Narodnooslobodilačka vojska
NPPJ — Narodna radnička partija Jugoslavije
OBNJ — Hronologija oslobodilačke borbe narodaJugoslavije
OK KPH — Okružni komitet Komunističke partijeHrvatske
OPZ — Opća poljoprivredna zadruga
ORS — Opći radnički savez
OŠ — Osnovna škola
OU — Udružena opozicija
OZN-a — Odjeljenje za zaštitu naroda
PO — Partizanski odred
PPK — Jedinica protiv pete kolone
PŠ — Područna škola
RK — Radnička komora
RKUD — Radničko kulturno umjetničko društvo
ROC — Rajonski obavještajni centar
RSD — Radničko sportsko društvo
SAD — Sjedinjene Američke Države
SBOTIČJ — Savez bankovnih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije
SDK — Seljačko demokratska koalicija
SDS — Socijal demokratska stranka
SHS — Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca
SIZ — Samoupravna interesna zajednica
SKJ — Savez komunista Jugoslavije

SKOJ — Savez komunističke omladine Jugoslavije
SMG — Savez mlade generacije
SMRJ - Savez metalskih radnika Jugoslavije
SRH — Socijalistička republika Hrvatska
SROI i O - Savez radnika odjevne industrije i obrta
SRŠOJ i OJ — Savez radnika šivačko-odjevne industrije i obrta Jugoslavije
SRZ - Seljačka radna zadruga
SSRN — Socijalistički savez radnog naroda
SSSR - Savez Sovjetskih socijalističkih republika
STROJ — Savez tekstilno odjevnih radnika Jugoslavije
SUBNOR — Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata
SVIZ — Slivno područje Save
ULUH — Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske
UNR-a — Organizacija ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu
UNS — Ustaška nadzorna služba
URS — Ujedinjeni radnički sindikati
URSS — Ujedinjeni radnički savez sindikata
URSSJ — Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije
USAOH - Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske
USAOJ — Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije
USŠOR — Ujedinjeni savez šivačko-odjevnih radnika Jugoslavije
USTROJ — Ujedinjeni savez tekstilno odjevnih radnika Jugoslavije
WAKO — Svjetska svestilska karate organizacija
ZAVNOH — Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske
ZIF — Zavod za istraživanje folklora
/-KRŠ — Zemaljska komisija za utvrđivanje ratne štete
ZKRZ — Zemaljska komisija za utvrđivanje ratnih zločina
ZNOR — Zbornik narodnooslobodilačkog rata
ŽFT — Žrtve fašističkog terora

Sadržaj

Napomena Redakcije..... 7

Prof. dr VLADIMIR BLAŠKOVIĆ
Temeljne geografske oznake područja Duge Rese..... 11

VLADIMIR PERŠIN
Flora na području Duge Rese..... 18

LAZO ČUČKOVIĆ
Dugoreški kraj od prethistorije do srednjeg vijeka..... 31

Dr ANTON ŠOJAT
Govori u općini Duga Resa..... 42

STJEPAN JANJIĆ
Iz narodnog života..... 67

MIROSLAV ŠANTEK
MARKO TRPČIĆ-KORDIŠ
Pregled povijesti školstva 1884—1984. općineDuga Resa 131

MIROSLAV ŠANTEK
MARKO TRPČIĆ-KORDIŠ
Kultura i prosvjeta.....173

Dr MARIJAN GLUČINA
Razvitak zdravstva od 1906. do danas.....202

FILIP KOK
Razvoj sporta u Dugoj Resi.....213

Dr IVAN ĆIZMIĆ
Iseljavanje s područja Duge Rese..... 235

Dr BOSILJKA JANJATOVIĆ
Sindikalni pokret u Dugoj Resi između dva svjetska rata 242

JOSIP LULIK
Razvitak radničkog pokreta u Dugoj Resi od kraja 19. stoljeća do 1920. godine.....284

JURAJ ORSANIĆ
Neka politička kretanja u općini Duga Resa 1918—1941..... 304

HERMAN FURLAN
Osnivanje i djelatnost organizacije KPH u Dugoj Resi do travnja 1941. godine.....371

DRAGUTIN LJUBIĆ
JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Općina Duga Resa u okupaciji i NOB-i 1941—1945. godine 385

STEVO BELAVIĆ
SIMO KOZLINA
Razvoj NOB-a u općini Barilović 1941—1945..... 446

BOŽO KOZLINA
SIMO KOZLINA
MILAN VUJAŠKOVIĆ
Donji Skrad, Veliki Kozinac, Mali Kozinac, Kosijersko selo i Koranski Brijeg u NOB-u..... 492

NIKOLA PROKŠELJ
JANKO ŽUNIĆ
JOŽA DOKMAN
Razvoj narodnooslobodilačke borbe u općini Bosiljevo 1941—1945. godine..... 542

DRAGO BOUKOVAC
MIKA PAVLAČIĆ
Općina Netretić u NOB-i 1941—1945. godine.....639

PETAR VINSKI
»Hrvatska« ili »Leteća četa« 2. kordunaškog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda..... 702

PERO VRANJEŠ
NIKOLA D. CIMESA
SLAVKO MARKON
MILAN VELIMIROVIĆ
Općina Perjasica u narodnooslobodilačkoj borbi 1941—1945. godine 717

ANTON FUDURIĆ
Poslijeratni razvoj općine Duga Resa..... 832

LIKOVI REVOLUCIJE..... 929

VLADIMIR HLAIĆ
Životni put Drage Belavića.....929

STEVO BELAVIĆ
Politički komesar bataljona Marko Belavić.....932

SIMO KOZLINA
Sekretar Kotarskog komiteta KPH Karlovac JosipBenić 934

Dr ĐURO ZATEZALO
Narodni heroj Mijo Benić..... 937

NIKOLA PROKŠELJ
Skojevski rukovodilac Petar Biondić — mlađi.....938

SIMO KOZLINA
Hrabri mitraljezac Mile Bolić — šoša..... 940

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Politički komesar čete Bosiljevac Mijo Mića 942

NIKOLA D. CIMESA
Mile Cimesa Vuštar — politički komesar bataljona.....945

NIKOLA D. CIMESA
Predsjednik narodnooslobodilačkog odbora općine Perjasica Mile Čika 947

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIĆ
Politički komesar bataljona..... 949

SIMO KOZLINA
Aktivnost i neustrašivost Dore Dobrinić 950

NIKOLA D. CIMESA
PERO VRANJEŠ
Jura Drvodelić 953

DRAGO BOUKOVAC
Politički komesar Karlovačke udarne brigade PetarErdeljac . . . 955

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Jura Fudurić.....”8

STEVO BELAVIĆ
Janko Franje Furdek.....960

JOSIP LULIK
Politički komesar Karlovačkog partizanskog odreda.....962

BOŽO KOZLINA
Politički komesar Prvog udarnog bataljona.....966

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIĆ
Komandir čete Dušan Grubješić.....968

VLADIMIR HLAIĆ
Franjo Hlaić.....970

NIKOLA D. CIMESA
PERO VRANJES
Komandant Omladinskog bataljona »JožaVlahović«.....975

NIKOLA D. CIMESA
PERO VRANJES
Milutin Karaš — Ljuta — načelnik štaba 34.divizije NOV] 977

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIĆ
Komandir čete Karaš Sime Pavao Pajo.....984

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Komandir bataljona Josip Kasunić..... 986

SIMO KOZLINA
Klokočovnik Drage Silvija 989

MILAN VUJAŠKOVIĆ
Pomoćnik političkog komesara 13. proleterske brigade **990**

SIMO KOZLINA
Život dao za spas svojih drugova.....993

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIĆ
Milovan Leiajić zvani Mišan Tomaš..... **994**

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Ljubić Grge Drago..... 997

STEVO BELAVIĆ
Sekretar Općinskog komiteta KPH Barilović Malo Malović . 999

STEVO BELAVIĆ
Ilegalni rad Josipa Matešića..... **1001**

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGEER
Komesar Komande karlovačkogpartizanskog područja 1003

BOŽO KOZLINA
Mihalić Mate Tomo — Tobija.....1004

BOŽO KOZLINA
Predsjednik NOO Donji Skrad.....1007

NIKOLA D. CIMESA
PERO VRANJEŠ
Komandant bataljona Mile Opačić.....1009

NIKOLA D. CIMESA
PERO VRANJES
Operativni oficir Karlovačke udarne brigade Nikola Oreščanin . . . 1011

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIC
MILUTIN PAIĆ
Načelnik Štaba 2. kordunaške brigade Pajić Mojsije Milič 1013

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIC
Sahranjen u Aleji velikana i narodnih heroja u Beogradu 1015

MILOŠ MADŽAR
PERO VRANJES
Komesar bataljona Milan Paić.....1019

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIĆ
Pomoćnik političkog komesara bataljona.....1023

BOZO KOZLINA
Učesnik čuvenog partizanskog upada u okupirani Karlovac 17. U. 1941..... 1026 •

SIMO KOZLINA
Vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a.....1028

JOSIP LULIK
Prvi sekretar partijske organizacije Duge Rese.....1031

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Julka Rendulić 1034
U vihoru 4. neprijateljske ofanzive.....1035

STEVO BELAVIĆ
Kata Stišćak.....1037

i

NIKOLA D. CIMESA
PERO VRANJES
Prvi poginuli borac Partizanskog odreda Perjasica.....1038

DUŠAN MILETIĆ
MIHAJLO MRGIĆ
MILUTIN PAIĆ
Komandir čete Mile Vranješ..... 1039

STEVO BELAVIĆ
Komandir voda u Benijskoj proleterskoj četi..... 1041

JOŽA DO KM AN
Marija Zunić aktivistkinja AFŽ-a..... 1042

JOSIP LULIK
Dr EMIL LUDVIGER
Politički komesar čete..... 1044

NIKOLA D. CIMESA
Komandir čete poginuo u jurišu bombaša..... 1046

ĐORĐE TRAVICA
Ljudski gubici na području sadašnje općine Duga Resa tokom NOR-a 1049

Pali borci s područja sadašnje općine Duga Resa..... 1060

Žrtve fašističkog terora s područja sadašnje općine Duga Resa 1941—1945 1091

Žrtve rata s područja sadašnje općine Duga Resa 1941—1945 . . .1118
Umrli od tifusa s područja sadašnje općine Duga Resa 1941—1945. .1125

Kazalo ličnih imena 1133
Kazalo geografskih pojmova.....1170
Tumač skraćenica..... 1189
Sadržaj 1193

DUGA RESA
Radovi iz dalje prošlosti, NOB-e i socijalističke izgradnje

Izdavač
HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU, Lj. Šestića 5

Za izdavača
Dr ĐURO ZATEZALO

Redaktor
VLADIMIR HLAIĆ

Tehnički urednik i oprema
iMIHAJLO ARSOVSKI

Lektori
iMr SIMO KARAPANDZA
Dr ILIJA DRAKULIĆ

Korektor
BRANKO TRBOVIĆ

Kazalo ličnih imena
KATICA MESAROS

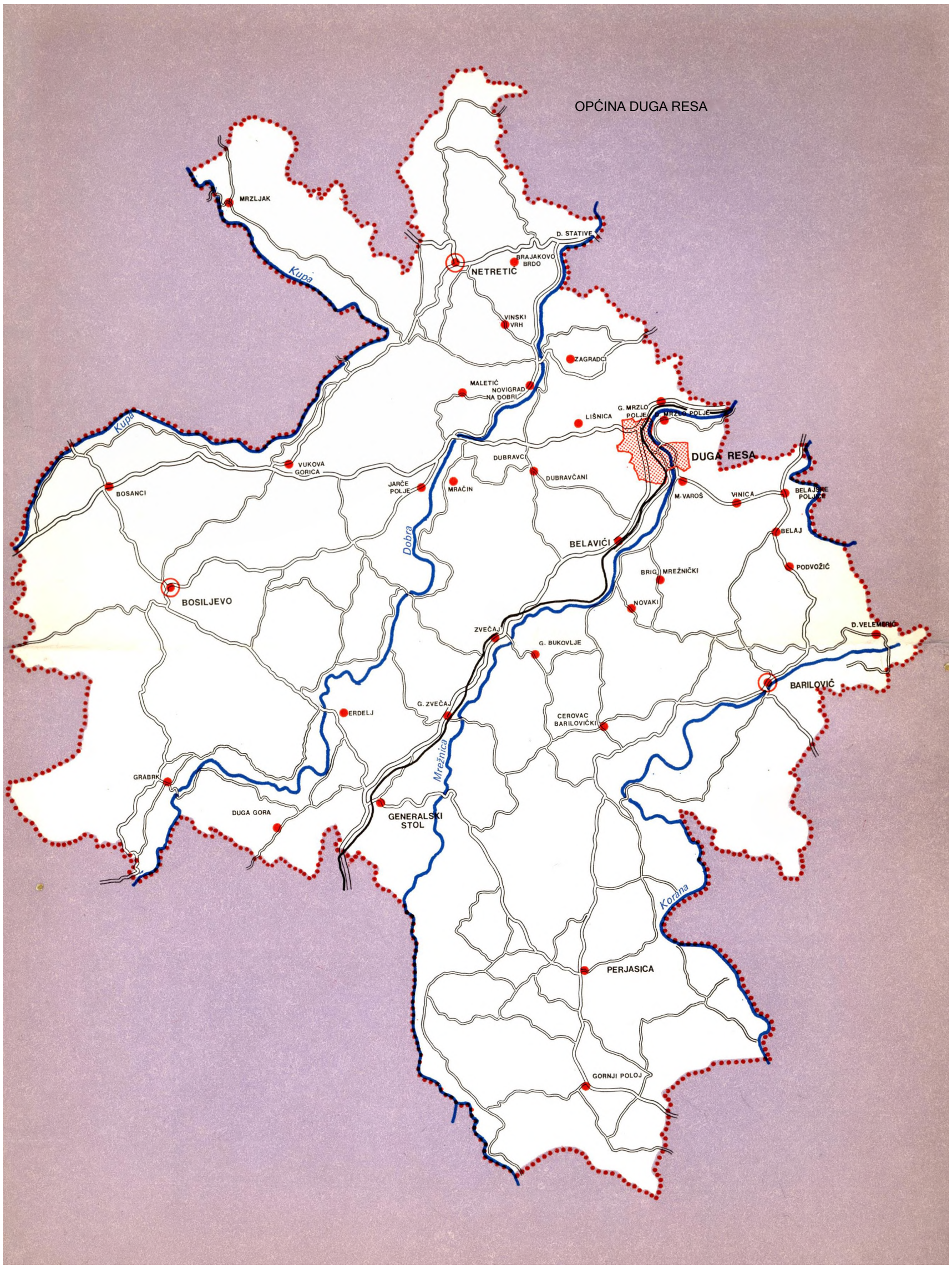
Kazalo geografskih pojmova
KATICA MIHOLOVIĆ

Daktilografi
ANKICA POPOVIĆ
JELENA KOVACEVIĆ
VERA BANJANIN

Strojni slog
ĐURĐA BERNADI
ALBERT MIHELIĆ
BORIVOJ RAJIĆ
ZORAN SAFARIC

Prelom
DAVOR VUKELIĆ

Naklada 3000 primjeraka

OPĆINA DUGA RESA
MRZLJAK
Kupa
D. STATIVE
BRAJAKOVO BRDO
NETRETIĆ
VINSKI VRH
ZAGRADCI
MALETIĆ
NOVIGRAD NA DOBRI
G. MRZLO POLJE
MRZLO POLJE
LIŠNICA
DUGA RESA
DUBRAVCI
DUBRAVČANI
VUKOVA GORICA
JARČE POLJE
MRAČIN
BOSANCI
M. VAROŠ
VINICA
BELAJSKE POLJICE
BELAJ
BELAVIĆI
Dobra
BRIG. MREŽNIČKI
PODVOŽIĆ
NOVAKI
BOSILJEVO
ZVEČAJ
D. VELEMERIC
G. BUKOVLJE
BARILOVIĆ
G. ZVEČAJ
ERDELJ
CEROVAC BARILOVIĆKI
Mrežnica
GRABRK
DUGA GORA
GENERALSKI STOL
Korana
PERJASICA
GORNJI POLOJ